

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag

til

EN DANSK PRÆSTE OG SOGNEHISTORIE

(Kirkelig geografi)

1849-1949

Samlet og udgivet af

PAUL NEDERGAARD

Sognepræst

II.

ROSKILDE STIFT

Hefte 2. (Hefte 10)

I KOMMISSION

O. LOHSES FORLAG, EFTF., KØBENHAVN

1952

PERSONALHISTORISKE, SOGNEHISTORISKE
OG STATISTISKE BIDRAG TIL EN
**DANSK PRÆSTE OG
SOGNEHISTORIE**

(KIRKELIG GEOGRAFI)

1849—1949 (1954)

SAMLET OG UDGIVET AF
PAUL NEDERGAARD
SOGNEPRÆST, KØBENHAVN

II.

ROSKILDE STIFT

Slagelse Centralbibliotek
4200 Slagelse

I KOMMISSION
O. LOHSES FORLAG, EFTF., KØBENHAVN

1954

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forkortelser	4
Alfabetisk fortegnelse over pastoraterne	5
Forord	7
Roskilde stift (oversigt)	9
Stiftsstatistik	20
Lidt om sjællandsk folkekarakter	21
Biskopper	24
Københavns amt (Gl Roskilde amt)	25
Roskilde købstads provsti	26
Sømme-Voldborg herreders provsti	44
Tune-Ramsø herreders provsti	72
Holbæk amt	111
Ars-Løve herreders provsti	116
Merløse-Tuse herreders provsti	221
Ods-Skippinge herreders provsti	278
Sorø amt	342
Ringsted-Alsted herreders provsti	345
Slagelse herredes provsti	417
(herunder Liselund s 433 f og Det sydvestsjællandske broderkonvent s 467 f)	
V-Ø Flakkebjerg herreders provsti	470
Præste amt	546
Fakse-Bjevverskov-Stevns herreders provsti	554
Hammer-Tybjerg herreders provsti	640
Baarse-Mønbo herreders provsti	690
Hvorfra kommer præsterne	769
Rettelser og tilføjelser til bind II (Roskilde stift)	770
Tilføjelse til bind I (Københavns stift)	772
Registre:	
Alfabetisk fortegnelse over præster i Roskilde stift 1849—1954 ..	777
Alfabetisk fortegnelse over præstefruer opført efter døbenavn ..	793
Alfabetisk fortegnelse over lægfolk, der er omtalt i præstehist ..	800

FORKORTELSER

De hyppigst citerede værker er forkortet saaledes:

BDG: Barfods Danske Gejstlighed 1850 f.
 CBI: N. Clausen-Bagge: Grundtv banebrydere 1941 f.
 CBII: do Grundtvigske hjem, 1945 f.
 CBIII: Grundtvigske lægmands ordførere, 1941.
 DLF: Daniel Bruun: Danmark, land og folk, 1919 f.
 DBH: Dansk biografisk håndlexikon I—III, 1920 f.
 DBL: Dansk biografisk lexikon, I—XXVII, 1933 f.
 DKT: Dansk Kirke Tidende.
 DnA: IMs almanak »Det nye aars«, 1907 f.
 Dsk K: Dansk kirkelig, adventsbog, red af Johs Nordentoft, 1924 flg.
 E: Erslews forfatterlexikon, 1843 f.
 ES: (eller S): Supplement til Erslews forfatterlexikon, 1858 f.
 E I: Elvius præstehistorie, 1884.
 E II: Elvius præstehistorie, 1911.
 G: Giessings jubellærere.
 Gl gr Hj: H. P. B. Barfod: Minder fra gl grundtvigske hjem, 1922 f.
 Gr Hj, 19: Holger Begtrup: Grundtvigske hjem i 19. årh, 1929 f.
 Hog T: E. Steenvinkel: Hjemliv og trosliv, 1932 f.
 H-F: Hauch-Fausbølls præstehistorie, 1911, I—II.
 Højskbl: Højskolebladet.
 L P G: Lengnicks personalhist. Bidrag til Danmarks og Norges gejstl hist.
 M: Mynsters visitatsbøger I—II, udg af dr Bjørn Kornerup, 1937.
 Mbl: Menighedsbladet.
 Mackeprang: M. Mackeprang: Danmarks middelalderlige døbefonte, 1941.
 N: Nyerup og Krafts forfatterlexikon.
 L. Koch: L. Koch: Fra grundtvigianismens og rationalismens tid, 1898.

Hal Koch: Hal Koch: Danmarks kirke gn tiderne, 1939.
 IM hist: Louis Blauenfeldt: Den indre missions historie, 1912.
 IM Tid: Indre missions tidende.
 KH: Kirkelig håndbog, 1923 f.
 KLfN: Kirkeleksikon for Norden, 1900 f.
 Khst saml: Kirkehistoriske samlinger.
 Nørlund og Lind: P. Nørlund og E. Lind: Danmarks romanske kalkmaalerier 1944.
 P G L: P. G. Lindhardt: Den nordiske kirkes historie, 1945.
 PT: Personalhistorisk tidsskrift, 1.—12. række.
 Prh saml: Præstehist samlinger, 1930 f.
 Prf Bl: Præsteforeningens blad.
 Prf h: Paul Nedergaard: Præsteforeningens historie, 1946.
 S nekr: Semlers nekrologer.
 Sl: Salmonsens konversationsleksikon, 2. udg, 1925 f.
 T: Treschows Jubellærere.
 Trap: Traps Danmark, 4 udg, 1929.
 U: Algreen-Ussing: Fortegnelse over præster i Sjællands stift.
 W: Wibergs præstehistorie, I—III, 1869.
 Turistforeningens aarbøger, Holbæk, Sorø og Præstø amters historiske aarbøger er jævnlig benyttet.

Ved opgivelse af præsteembedernes indtægt 1850 er: a) korntiende, b) kvægtiende, ofte medregnet under a, c) smaaredsel, d) offer og accidenter, e) præstegaardsjordens areal i td land. U: Udgift (efter Hertz's oversigter), 1870: Regul: Regulerings-sum, N: Nettoindtægt (efter Jens Møllers haandbog for præster, II, 1879). Skatter, afgifter, pensioner, laaneafdrag og befordring er fradraget i nettooppgivelsen.

Løvrigt er de hyppigst forekommende forkortelser følgende:

a = ansat.
 A = Amt.
 Adj = Adjunkt.
 Adv = Adventister.
 Afh = Afhandling
 Alt = Alterbesøg (-gæster).
 Arb = Arbejde(re).
 BM = Bestyrelsesmedlem.
 Bef = Befolkning.
 c = cand (theol).
 + = død.
 D d U = De danske ungdomsforeninger.
 Dk = Domkirke.
 D K U = Dansk kirke i udlandet.
 DMS = Dansk Missionselskab.
 egr = egregele.
 ev = evangelisk.
 Ev Lt Mf = Evangelisk luthersk Missionsforening.
 ° = født.
 F = Forening.
 f i slutning af et ord = Forening (kredsfs., ungdomsf. o s v).
 Fh = Forsamlingshus.
 Fm(d) = Formand.
 fris = frislndet.
 ~ = gift med.
 ~² = gift anden gang.
 Gd(e) = Gårde(e).
 Gdjr = Gårdejer.
 g = gammel.
 gn = gennem.
 Gr = Grundtvigsk (grundtvigianer).

h = haud.
 ha = hektar.
 h₁ = haud I
 h₂ = haud II
 Hg = Herregaard.
 Hjpr = Hjælpepræst.
 IM = Indre Mission.
 Indremiss = Indremissionær.
 int. Int = interesseret, Interesse.
 K C = Kirkeligt centrum.
 Kkg = Kirkegang.
 Kkp = Kaldskapellan (bruges ogsaa som betegn for de tidl kap pro loco).
 Kl = Klasse (lønklasse).
 Kr og kr i slutn af ord = kreds.
 K S = Kirkelig Samfund, 98.
 km = Kilometer.
 l = laudabilis.
 l i slutn af et ord = Lærer (højskole, kommunel).
 Lt Mf = Luthersk Missionsforening.
 m i slutn af ord = møder (samfundsm, ungdomsm).
 Mh = Missionshus.
 Mgh = Menighed.
 Mgh.h = Menighedshus.
 n = nærmest.
 nc = non contemnendus.
 ord kat = ordneret Kateket.
 ord medhj = ord medhjælper.
 Pgd = Præstegaard.
 Pkp = personel kapellan.
 prstv = præsteviet.
 Rkp = residerende kapellan.
 S = Side (pagina).

Sbl = Sognebaandsløger.
 Sct = Sanct.
 Sd = Siddeplads.
 Sdsk = Søndagsskole.
 Sk = Skole.
 Smf = Samfund.
 Soc = Socialdemokrat.
 Sp = Sognepræst.
 t = til.
 Td L = Tønde land.
 u (udn) = udnævnt.
 u P = uden partipræg.
 YM = Ydre Mission.
 ØM = Østerlandsmissionen.

Ved teol eksamenskarakterer (efter 1942) er tilføjet pointsantal efter hovedkarakteren.

For ordensdekorationer anvendes de sædv. forkortelser.

Gymnasier og latinskoler er forkortet, saa det antagelig let forstås, f eks: Mtrp = Metropolitanskolen, Ø Brgd = Østre Borgerdydsskole, Hfrll = Herlufsholm, Od = Odense, o s v.

Stamtavlehenviisningerne ved en del præster bedes slettet (eller rettet), da slægtstavlerne har fået andre numre i den endelige udarbejdelse.

Alfabetisk fortegnelse over pastoraterne

Aagerup	240	Himmelev	41
Aagerup-Kirkerup	52	Hjembæk-Svinninge	267
Aarby	138	Holbæk-Tveje Merløse	221
Agersø	513	Holtug	622
Allerslev	723	Hvedstrup-Fløng	46
Alsted-Fjenneslev	397	Hylleholt	561
Asnæs	305	Hyllested-Venslev-Holsteinborg	503
Aversi-Tybjerg	672	Højby	288
Baarse-Beldringe	720	Højelse-Lellinge	107
Boeslunde	464	Højerup-rkp St Hedinge	617
Borre	759	Hørby	259
Borup-Kimmerslev	102	Høve Flakkebjerg	484
Bregninge-Bjergsted	314	Høve frimenighed	489
Bringstrup-Sigersted	401	Jersie-K Skensved	86
Buerup	162	Jorløse	326
Butterup-Tuse	231	Jungshoved	703
Damsholte	762	Jyderup-Holmstrup	269
Egebjerg	298	Jyllinge-Gundsømagle	53
Egeslevmagle	483	Jystrup-Valsøllille	355
Ejby-Nørre Dalby	104	Kallehave	739
Elmelunde	756	Kalundborg	120
Enderslev-Vraaby	609	Karise-Alslev	574
Everdrup	705	Karlslunde-Karlstrup	82
Faarevejle	308	Karrebæk	537
Fakse	559	Kastrup	702
Fanefjord	764	Keldby	752
Fensmark-Rislev	678	Kirke Helsing-Drøsselbjerg	210
Filadelfia, kolonien	170	Kirke Hvalø-Særløse	60
Finderup	196	Kirke Hyllinge-Lyndby	66
Fodby	540	Kirke Saaby-Kisserup	62
Fuglede (Store-Lille)	154	Kirke Stillinge	456
Følleslev-Særslev	311	Kongsted	583
Førslev	524	Kornerup-Svogerslev	50
Gadstrup-Syv	96	Korsør	440
Gierslev	192	Krummerup-Fuglebjerg	518
Gimlinge	495	Kundby	263
Glumsø-Bavelse	684	Kvislemark-Fuirendal	534
Greve-Kildebrønde	75	Køge-Ølsemagle	88
Grevinge	301	Køng	660
Gyrstinge-Flinterup	405	Lidemark-Bjeverskov	599
Gørlev-Bakkendrup	204	Lille Hedinge-Havnelev	637
Haarlev-Himlingøje	607	Lundby	659
Haarslev-Tingjællinge	500	Lundforlund-Gerlev	455
Hagested-Gislinge	261	Lyderslev-Frøsløv	629
Hammer	654	Lyng-Vester Broby	392
Haraldsted-Allindemagle	351	Magleby v Skelskør	511
Haslev-Freerslev	372	Magleby, Stevns	620
Haudrup-Solrød	84	Magleby, Møn	760
Havrebjerg-Gudum	188	Marvede-Hyllinge	531
Hellested	626	Mern	733
Herfølge	589	Munkebjergby-Bromme	408
Herlufmagle	675	Niløse	174
Herlufsholm	541	Nordrup-Farendløse	360
Herslev-Gevninge	49	Nykøbing-Rørvig	287
		Nyord	767

Alfabetisk fortegnelse over pastoraterne.

Næsby-Tyvelse	686	Store Hedinge	611
Næstelsø-Mogenstrup	649	Strøby-Varpelev	623
Næstved	665	Store Tostrup	246
Næstved, Sct Peders kirke	668	Svallerup	152
Næstved, Sct Mortens kirke	669	Sværdborg	662
Nørre Jernløse-Kvanløse	233	Sæby-Gershøj	68
		Sæby-Hallenslev	157
Odden	285	Sædder	597
Omø	515	Sdr Asminderup-Grandløse	237
Orø	275	Sdr Dalby-Tureby	577
Osted-Allerslev	55	Sdr Jernløse-Søstrup	235
Osted-A valgmenighed	58	Sønderup-Nordrup	447
		Sørbymagle-Kirkerup	493
Pedersborg-Kindertofte	390		
Præstø-Skibbinge	694	Taarnborg	445
		Teestrup	380
Raklev	125	Terslev-Ørslev	370
Reerslev-Rudsvedby	162	Tersløse-Skellebjerg	167
Reerslev-Vindinge	77	Tjustrup-Haldagerlille	517
Ringsted-Benløse	345	Tjæreby	509
Roholte	586	Toksværd	642
Rorup-Glim	93	Tølløse	238
Roskilde	26	Tømmerup	129
Roskilde, domsognet	29		
Roskilde, Vor Frue sogn	36	Ubberup valgmenighed	130
Roskilde, Vor Frue-Sct Jørgensbjerg	37	Ubby	143
Roskilde, Sct Jørgensbjerg	38	Udby	257
Roskilde, Sct Hans hospital	40	Udby-Ørslev	725
Rye-K Sonnerup	65	Ugerløse	250
Rønnebæk-Holme Olstrup	644	Ulsø-Øster Egede	582
Rørby	140	Undløse-Søndersted	251
Røsnæs	127		
		Vallekilde-Hørve	326
Sandby-Vrangstrup	687	Vallekilde valgmenighed	330
Sejerø	332	Vallensved	528
Skamstrup-Frydendal	272	Vallø stiftsamenighed	606
Skelby-Gunderslev	680	Valløby-Taarnby	603
Skelskør	479	Vejlø-V Egesborg	651
Skørpinge-Faarstrup	490	Vemmelev-Hemmershøj	458
Slagelse	422	Vemmetofte kloster	564
Slagelse, Sct Mikkels kirke	427	Vester Egede-Braaby	671
Slagelse, Hejninge	430	Vetterslev-Høm	363
Slagelse, Sct Peders kirke	431	Vig-Nr Asmindrup	291
Slaglille-Bjernerde	399	Vigersted-Kværkeby	358
Slotsbjergby-Slustrup	452	Viskinge-Aunsø	321
Snesere	711	Vollerslev-Gørslev	601
Snoldelev-Tune	79	Vordingborg	699
Soderup-K Eskildstrup	243	Værsløv	323
Sorterup-Ottestrup	451		
Sorø	381	Øde Førslev-Sneslev	365
Spjellerup-Smerup	562	Ørslev-Bjerge	507
Stege	741	Ørslev-Solbjerg	176
Stenmagle-Stenlille	410	Ørsted-Daastrup	98
Stigsbjergby-Mørke	271	Øster Egesborg	730

Under henvisning til biskop, dr theol H. Fuglsang-Damgaards forord og til den redaktionelle indledning til dette værks bind I udsendes bind II, omhandlende Roskilde stift. I nævnte indledning er der gjort rede for principper, og kilder, alt dette gælder ogsaa for bind II. Hver sognebeskrivelse er sendt til gennemsyn til de lokale provster og præster (evt ogsaa tidligere præster), ofte ogsaa til lærere, lokalhistorikere osv, først i ubearbejdet materialesamling, senere i korrektur. Derved skulle kunne opnaas et nogenlunde alsidigt billede, gennemrettet af flere. Efter 1923 bygges især paa de skiftende præsters beretninger til Kirkelig haandbog. For tiden før 1923 er søgt givet mere samlende fremstillinger. Det har ikke været muligt at skaffe skildringer af alle præster, skønt det er forsøgt. De givne karakteristika skønnes at have sin personalhistoriske værdi, men en præsts betydning kan og skal ikke regnes efter linietallet.

Et ulykkestilfælde 2. juli 1953 med paafølgende rekreation har hindret mig i at gøre et saa detailleret arbejde med bind II efter s 585, som ønskeligt. Der har indsneget sig nogle inkonsekvenser og gentagelser, hvad forøvrigt vanskeligt kan undgaas i saa stort et værk og med saa mange medarbejdere. Men det har været mig magtpaaliggende at faa bindet afsluttet indenfor en rimelig tid, saa der ikke skulle gaa for lang tid mellem begyndelsen og slutningen. En varm tak retter jeg til alle de mange præster og lokalkyndige, der har hjulpet med stoffets tilvejebringelse, rettelser og tilføjelser. Uden denne hjælp havde værket ikke kunnet gennemføres. En særlig tak til *undervisningsministeriet*, der har ydet støtte til udgivelsen, provst P. Otzen, Jersie, og genealogen Otto Vilh. Sommer (hvis fader, sp i Krummerup, hjalp ved Kirkelig Haandbog indtil 1930) for hjælp med korrektur, tilføjelser og gode raad.

Stoffet er afsluttet 10. marts 1954.

Paul Nedergaard

ROSKILDE STIFT

Roskilde stift, 5486 km, havde 1945 427,836 indb, og 1950: 12 provstier, 322 kirker, 198 sognekald, 11 residerende kapellanier, 7 kaldskapellanier, 3 valgmenighedspræster, 3 frimenighedspræster, 9 hjælpepræster, 4 andre præster, ialt 236 fungerende præster.

Roskilde stift blev oprettet 1923, da Sjællands stift, landets hovedstift og største stift, blev delt. Vor Frue kirke blev domkirke i Københavns stift, Roskilde domkirke, der ligger i stiftets nordøsthjørne, blev domkirke for Roskilde stift. Gennem et par menneskealdre var der forhandlet om deling af Sjællands stift, og 1899 blev dr P. R. Volf, sp Store Hedinge, udnævnt til stiftsprovst for at aflaste Sjællands biskop med at visitere i stiftets 3 sydligste amter, en ordning, der opretholdtes til stiftsprovst Volfs afgang 1922. Roskilde og Københavns stifter har fælles stiftsøvrighed.

Roskilde stift er det stift i Danmark, der har flest sognekald, og hvor der er flest kirker pr indbygger. Kirkeklokkerne kan høres overalt paa Sjælland. Derfor skal dette afsnit indledes med nogle ord om kirkeklokken i menighedens liv.

Kirkeklokkerne har ringet over sjællandske sogne gennem aarhundreder. De har fulgt menneskers skæbne gennem skiftende slægtled fra døbefonten til graven.

Den tyske digter *Fr. v. Schiller* har i sit digt »Das Lied von der Glocke« symboliseret forholdet mellem kirken og menigheden:

Was unten tief dem Erdensohne
Das wechselnde Verhängnis bringt
Da schlägt an die metallne Krone,
Die es erbaulich weiter klingt...

Soll eine Stimme sein von oben,
wie der Gestirne helle Schar,
Die ihren Schöpfer wandelnd loben...

Den bedst kendte oversættelse paa dansk er sikert F. Mahls med tegninger af H. N. Hansen. Denne oversættelse findes som særskilt udgave. Mindre kendt er vel præsten Uffe Birkedals oversættelse, som findes optaget i »Danskeren, Tidsskrift for Land og By«, udgivet af Fr. Nygaard og L. Schrøder, III. bind. Den sidste oversættelse bruges her.

Kirkeklokken skal

»gentone end i sene dage
og røre hjertet mildt og blidt,
skal med de sorrigfulde klage,
til bønnens andagt stemme tidt.
Hvad dybt hernede skæbner byder
hver jordens søn i vekselsang,
fra malmets krone klart genlyder
og bæres ud med højtidsklang.«

Barnets fødsel byder klokken velkommen:

»Thi med sin glade røst den nynner
det elskte barn en hilsen øm,
naar det sit levnedsløb begynder,
trygt hvilende i søvn og drøm.«

Og klokken byder til brudfærd:

»yndigt mellem brudens lokker
smiler myrten jomfrukrans,
og de muntre kirkeklokker
byder ind til festens glans.«

Men livet svinder, og klokken byder til jordefærd:

»Hist fra kirken
dump og lang
lyder klockens
dødningsang.

Alvorsfuldt dens sørgerøst ledsager
en, som ad den sidste vej bortdrager.«

Stundom lyder dens toner til folkeoprør:

»Oprørets haand i rebet trækker
og hylende det klinger ned.
Til rov og voldsdaad klocken vækker
med toner, skabte kun til fred.«

Helst ringer klokken fred over menneskeheden.

»Klokke ring fred!«

Derfor bærer den navnet »Concordia«, som betyder »Enighed«:

»Den til endrægtighed, til broderfreden
skal kærligt samle hele menigheden.«

Og her har digteren nævnt kirkeklockens fornemste gerning:

»Dens malm-mund skal kun tale føre
om evige og høje ting — og med de slag, den slaar,
den lærer os, at intet varer,
og alt det jordiske forgaar.«

(Georg Thaning: Kirkeklokken, 1916, s 412).

Den svenske digter og biskop Tegnér kaldte i en prædiken 1833 kirkeklokken »den vældige himmelstemme af malm, som sidder og raaber i taarnet«, himmelrøsten gennem jorderige »mens slægt følger slægters gang«. Roskilde domkirkes klokke bærer indskriften: »Jeg kalder folket, jeg priser den sande Gud«, i Kildebrønde siger klokken: »Til korsets lydighed iler folket, naar jeg ringer, for at opfylde sine løfter og bønner til Gud.« I Dalby staar paa klokken: »Lover Herren med veldydende cymbler. Kristi ord bliver til evig tid.« I Lellinge har Kingo forfattet klockens indskrift:

Her hænger jeg, som skal til kirke eder kalde,
tunghørig' sjæle, o, staar op og lader falde
al verdens syssel, gaar op og hører Herrens røst,
saa ringer jeg for til eders sjæles trøst.

Grundtvig synger om kirkeklokken der ringer:
»Som hønen klukker mindelig nu kirkeklokken ringer,
o kommer smaa nu brat til mig. — Det Herren er,
som kalder saa med klare klokketoner.« »Give da Gud, at hvor vi bo, altid, naar klokkerne ringe,
folket forsamles i Jesu tro.« Klokkespillet i Frederiksborg slotskirke har Vemmetoftepræsten Chr. Richards mange indskrifter:

Jeg lover de spæde
al rosernes glæde.

Jeg hvisker farvellet,
hvor graven er skellet.

Anger vækker vi
viljen ægger vi
tro begære vi,
haabet bærer vi,
kærlighed nære vi,
lovsang ringe vi
naade bringe vi...

Til en sjællandsk kirke skrev Grundtvig:
»Kirkeklokke, mellem ædle malme yndefuld er

for mit hjerte du...» »Kirkeklokke, ej til hovedstæder« blev en af Grundtvigs mest elskede sange. Under kirkeklokkens kalden sejlede kirkens skib frem gennem aarhundrederne. De samme klokker kalder 1951, som i 1536, i 1658, i 1849, og i april 1940. Kirken har fulgt mennesker og med sine klokker mindet om deres evighedsbestemmelse og det jordiske forængelighed.

Sjælland kan ikke tænkes uden de kamvavede kirketaarne og de tonende kirkeklokker. Paa Sjælland som rundt i Danmark lød de første kirkeklokker over den svindende *asatro*, og den *katolske kirke* blomstrede op i de følgende 3 aarhundreder. Men saa standser man op, og tænker man tilbage til hedenskabets tid, dukker spørgsmaalet frem: Hvornaar blev hedenskabets egentlig udryddet i Danmark? Trivedes det ikke frodigt mange aar efter, at kirkeklokkerne var begyndt at forkynde om den hvide Krist? Vi taler om »gammeltdags fromhed« og tænker os »de gode, gamle dage«, som præget af fromhed. (L. P. Fabricius). Naa, ja, opbevarede regninger fra spisegilder og præstekonventer taler tydeligt om en temmelig grov materialisme, og det er et spørgsmaal om hedenskabets nogensinde blev udryddet. De gamle tæt sammenbyggede landsbyer var i middelalderen og langt senere præget af en overtro, der gaar tilbage til længe før Gorm den gamle, og som har rødder helt tilbage til oldtidens Lilleasien. Uden for den trygge landsby var mørket, skoven, uaanderne. Nisser, ellepiger og varslere og meget andet hedenskab møder i al den gamle folketro paa Sjælland og rundt i landet. Alle disse væsener levede uden for den velordnede officielle kristendom i byen med dens kirke og kirkegaard; ved kirkegaardsporten mistede de deres magt. I den katolske tid blev denne form for hedenskab præget af helgener og kristeligt farvede formularer til besværgelse af uaanderne, men det gamle hedenskab levede videre. Fra 16. aarhundrede var katolicismens aandelige blomstringstid forbi. Kirken blev herre i stedet for tjener, de smaa i samfundet blev undertrykt i stedet for, at kirken skulle have rejst dem aandeligt og socialt, og overtroen florerede i almuen. Saa ringede klokkerne *reformationen* ind. Reformationen var vel faktisk mere en ydre end en indre overgang til et nyt kirkeligt liv: Vi fik *ortodoksien*. Den norske kirkehistoriker *Ivar Welle* bruger dette billede: »Menigheden, Kristi brud, var i middelalderen som et barn, båret og bundet paa hænder og fødder; i ortodoksien sad hun som et skolebarn foran en streng lærer med ris i haanden«. Ortodoksens tid var ikke saa from, som man skulle tro, naar man blot læser Hans Povelsen Resen, Jesper Brochmand og Kingo. Selv Kingos aftensalmer er præget af angsten for mørket, nattens vaade og magter, og han maa gøre mange bønner, før han kan trække gardinet for alkoven og lægge sig til hvile. Ortodoksien var hekseprocessernes tid, — overtroen røbede sig i sit grelleste skær. — Efter bølgeslagets grundlov, aktion og reaktion, blev den tørre rettroenhed afløst af *Pietismen* i 18. aarhundrede med kravet om personligt

liv ved siden af læren, om de helliges samfund, om afhold fra adiafora. Pietismen fik magt i visse kredse, men almuens overtro forsvandt ikke. Trods alle officielle religions-skrifter laa hedenskabets dybt i folkesjælen og den betød mere end den »overtro«, som folkeklorister vil gøre den til — den viste, hvad der boede i menneskets sind i dybeste alvor, overfor sygdom, kvæppe, død, krig, ja, alle ulykker. Hedenskabets laa som kvikgræssets rødder under den kristelige overflade, og brød frem, saa snart der kom noget i vejen. Helt ind i 19. aarhundrede maatte præsterne mane og besværgede med alle mulige formularer de onde aander i mørket. *Kristendommens egentlige kamp i Danmark var kampen mod det rodfæstede hedenskab*. Og faktisk begyndte denne hedenskab først saa smaat at forsvinde, da landsbyerne sprængtes, gaardene blev flyttet ud paa markerne, og man aandede lidt friere. J. F. Fenger, Lyngø, betegnede i Dsk Kirketidende almuens religiøse standpunkt som »et mod kristendommen venligsindet hedenskab«.

Efter pietismen kom *rationalismen*, og kirkerne stod mange steder tomme. Det var kristeligt set en »død« tid; men præsterne stod som oftest midt i folket i oplysningens tjeneste og gjorde megen nytte som praktiske foregangsmænd.

Bag udviklingen, som kirkehistorien har inddelt i ortodoksien, pietismen og rationalismen, laa kampen mod det gamle hedenskab, men ogsaa en *stilfærdig, enfoldig fromhed*, der under alle omskiftelser bar kirkens arv videre fra slægt til slægt... et kirkefolk, nogle steder større, andre steder mindre, men trofast... De understregede for folket, hvad der var pligt og guds frygt.

Man har betegnet midten af det 19. aarhundrede som *vækkelsernes* tid, medens slutningen af aarhundredet blev *realismens* tid, med *aktivisering af lægfolket* og omfattende *organisationsdannelser*, en udvikling, der er fortsat i 20. aarhundrede med dets sækularisering og kristenfolkets afgrænsning til at blive en bestemt del af befolkningen. Ordet »vækkelse« kan nok bruges, men kirkeklokkerne ringede stadig forgæves for de store flertal, og hedenskab, materialisme og ligegyldighed prægede alligevel stadig flertallet. Sjælland havde smaa vækkelser i almuen, lægmandsrørelser, i de første aar i skarp konflikt med øvrigheden og præsterne (disse vækkelser kan her i mange tilfælde føres til hernihutiismen og den fynske vækkelse). Konventikelpakaten blev haandfast hævdet. Saa kom *Indre Mission* ind i kirkelige former ved kapellanen *Vilhelm Becks* bedrift i Stenlille, da han med fast haand fik vækkelsen ledet ind i folkekirken. Han havde lægfolket bag sig — det lægfolk, der stod saa skeptisk over for præsterne. Forsamlingsbevægelsen havde et baptistisk islæt, men senere delte den sig i en *IMs* og en *grundtvigsk fløj*. Og en anden kapellan, *Hoff*, blev føreren i det grundtvigske liv i Nordvestsjælland. Efter 1864 opstod *IMs* og den grundtvigske bevægelse ude i sognene, højskoler, friskoler, missionshuse og forsamlingshuse rejste sig, men den del af befolkningen, som sluttede op i dette aandelige ar-

bejde var ikke flertallet. — Kirken gik efter 1849 over til at spille *minoritetens* rolle, en rolle, som er værdifuld, naar »det er en skabende minoritet« (Gunnar Spelling i Kirke og Kultur okt 1950). Den engelske historiker *Arnold J. Toynbee* har i »A study of History« analyseret de positive og negative kræfter, som medvirker ved et kultursamfunds vækst og paavist, at vækstperioder altid skyldes den positive indsats af skabende mindretal, og ikke en større folkegruppe. Her ligger kirkens opgave i dag, og kirken bliver som minoritet skabende i samme grad, som den vil være tjener. (Spelling.) Men samtidig skete det, at man ganske paa tværs af kirkens karakter som minoritet indførte demokrati med flertalsvalg i kirken, saa flertallet af alle kirkeskatydere bestemmer, hvem der skal være præst og lede kirkens arbejde.

Klokkerne kalder, men kun saa faa følger dem. *Jacob Paludan* skriver et sted (*Jørgen Stein*, s 629), at efter verdenskrigen i det 20. aarh kom der ingen virkelig folkebevægelse... jo, een: Den gigantiske aflædningsfest, køn tæt mod køn paa badestrande og i teltlejre... Være sammen, spise ispinde, tage solbad — meget sødt altsammen, men barnagtigt og uden sjæl.« Den bevægelse var helt igennem en nutidens hedensk folkebevægelse!

Sjælland udgør et hele i det danske rige. Men der er alligevel forskel paa dets to stifter. *Københavns stift* er for størstedelen forstad til hovedstaden eller landliggeregn, præget af skove, søer og badestrande. Roskilde stift er det frugtbare bondeland, der bugter sig i bakke, dal — med smilende ønatur, skove og søer. Nordsjælland var kongernes og klostrenes egn, det øvrige Sjælland er herremændenes og bøndernes egn med handel og industri i købstæderne, som indtil nyeste tid kun var smaa. Nordsjælland er turisternes og skovbrugets land, præget af røde teglstens-kirketaarne, Roskilde stift er de frodige marker, oftest med skove i horisonten, de hvidkalkede kampestenkirketaarne løfter sig — som hønen over kyllingerne — over landsbyernes huse og haver.

Som baggrund for aarhundredets liv skal der fortælles lidt om egnenes historie under de enkelte amter, herrereder og sogne. Roskilde stift rummer nogle af vort lands mest mindrerige egne, ikke mindst samlet om selve Roskilde og Lejre, men ogsaa Ringsted, Sorø, Antvorskov, Trelleborg, Vordingborg, Herlufsholm fortæller Danmarkshistorie... *Chr. Winther* er Sjællands digter, *Thorild Gravlund* er Sjællands folkeskildrer, *Vilhelm Andersen* er Sjællands æstetiker.

Det er i Roskilde stift — som det er i Jylland og i Norge: Det kirkelige liv har i de sidste menneskealder været stærkest i de vestlige egne, svagest mod øst. **Rationalismen** raadede langt ind i det 19. aarhundrede, og er forresten ikke uddød endnu. Da **Mynster** holdt sine visitatser her 1834—54 var op mod to trediedele af præsterne rationalister. Efter visitatsbøgenes skildringer at dømme gør præstestanden paa Mynsters tid indtryk af at have repræsenteret megen personlig bravhed og en vis nidkærhed. Men det var kun faa

steder man mærkede et stærkere aandeligt liv, og kun enkelte af præsterne kan udpeges som staaende over jævnmaalet. Mynster var inde paa lignende tanker som biskop *Plum* paa Fyn, der 1842 klagede over »sløvhed og ligegyldighed hos mange gejstlige«, og han angreb cancelliets »forhærdede anciennitetssystem«, der kun »tilskynder præsterne til at beflitte sig paa at blive ældre«, og som fylder stiftet med »maadelige præster«. Præsterne kunne paa Mynsters tid deles i 4 grupper: 1) De gammeldags supranaturalister af Balles skole, 2) rationalisterne, 3) Mynsters disciple og 4) de af de gudelige forsamlinger eller af Grundtvig prægede præster. Rationalisterne var langt de fleste. — Mynster befandt sig ret godt hos de gamle supranaturalister (*Struer*, *Fuglede*, *Westergaard*, *Karlsruhe*, *Orslef*, *Ørsted*, provst *Kruuse*, *Højelse*, m fl), men bedst fandt han sig hjemme hos sine egne disciple, f eks *Tryde*, *Fensmark*, *Lautrup*, *Hammer*, *B. J. Fog*, *Nestelsø*, *van Wylich*, *Greve*, hos den spekulative dr *Zeuthen*, *Tømmerup*, provst *Nielsen*, *Kallehave*, *Buchholtz*, *Vallensved*, *Plum*, *Spiellerup* og brodersønnen *Mynster* i Valløby. Det positive, som kendetegnede disse mænd, havde de tilfælles med dem, der sluttede sig til vækkelsesbevægelserne. — De fleste af vækkelsesbevægelsens venner var at finde i Sydvestsjælland, men deres forbindelse med de gudelige forsamlinger og deres »conventikeltstil« virkede udæskende paa Mynster, og han kritiserede dem skarpt. Mynster kaldte ironisk *V. Flakkebjerg* herred for »det hellige land«, et navn man optog som et hædersnavn.

Adskillige lægprædikanter bar vækkelsen frem i Sydsjælland. Det aandelige røre kan her føres tilbage til pastor *J. P. Østrup*, der virkede i Slagelse og døde som ung sogneprest i Gørlev. *Greve F. A. Holstein*, *Holsteinborg*, søgte at faa godsets præstekald besat med præster af vækkelsestypen. De dannede en nært forbunden kreds, »det sydvestsjællandske broderkonvent«. Mynster fandt dem ensidige, henrevne af partiaand, »uden rigtig indsigt el forstand, deres forfængelighed og hovmod næres, deres prædikener har næstendels en polemisk retn, de ekstemperer temmeligt stærkt i tillid til aanden, og arbejde mere ved skriegen og udvortes ophævelser at vinde almuens opmærksomhed end ved hjertelighed at trænge ind til følelse og vilje«. Ud fra dette syn bedømmer Mynster *Budstikke-Bojsen* i Skørpinge (senere i Stege), *C. F. Rønne*, *Høve* (*Indre Missions* formand), *Mau*, *Haarslev-T.*, *P. A. Fenger* i Slotsbjergby og dr *Rothe* i Vemmeløv. Derimod talte Mynster med respekt om *J. F. Fenger*, *Lyng*, *Peter Rørdam*, *Mern*, og *Gunni Busck* i Stiftsbjergby. Ved Mynsters anden visitat hos *P. A. Fenger* var han dog mildere. Ovre mod øst var *J. G. Willemoes*, *Herfølge*, forsamlingernes ven, men Mynster fandt ikke, at han vandt ved den forbindelse. Noget lignende siger Mynster om provst *Monrad*, *Marvede*. Heller ikke *P. C. Kierkegaard*, *Pedersborg*, fandt M sig tiltalt af. I det hele er han ret haard ved »retningen«, de grundtvigske. Men herred for herred fandt Mynster rationalistiske præster; i et brev til biskop *Fogtmann* 1844 klager Myn-

ster over, at »for en snes aar siden kunne enhver kandidat straks faa præstekald, hvorved der kom mange aldeles umodne rationalister i kirkenes tjeneste« og de prægede stiftet. Uden for disse rammer stod enkelte særprægede præster, den lærde dr. *Rudelbach*, *Slagelse*, den ortodokse *Thisted*, *Gyrstinge*, digteren *Nic. Søtoft*, *Ø. Egesborg*. Kun enkelte forargelige præster fandt Mynster, han nævner: *Nyboe*, *Fodby*, *Edsberg*, *Svallerup*, *Knudsen*, *Rønnebæk*, *Sørensen*, *Vejlø*, og han klagede over, at han ikke kunne faa dem fjernet.

Forsamlingsbevægelsen kom til Sydsjælland fra Østfyn. Den veltalende lægprædikant, *Chr. Larsen*, *Bregør*, holdt talrige møder, og lærer *Rasmus Sørensen*, *Venslev*, og gdr *Rasmus Ottosen*, *Hyllested*, blev vækkelsens talsmænd, varmt støttet af greve *F. A. Holstein*, *Holsteinborg*. Grundtvigs syn (G stod selv temmeligt afvisende), vandt ind i disse kredse gennem lægprædikanten *Peter Larsen-Skræppenberg* og lærer *Rasmus Sørensen*, støttet af *J. C. Lindberg*, der ivrede for lægfolkets ret til at holde gudelige forsamlinger. I *Odsherred* prægedes vækkelsen af smeden fra *Værløse*, *Jens Larsen* og *Peder Larsen*, *Abildøre*. Mynster ville bekæmpe dette »fordærlige uvæsen« (se nærmere under *V.-Ø. Flakkebjerg* herr), og konventikelplakaten af 13. jan 1741 blev indskærpet. Mynster ville dog ikke med magt hindre de gudelige forsamlinger, men regulere dem gennem de beskikkede lærere, præsterne. Trods sin ringeagt indtog han en mæglende holdning.

D. G. Monrad havde et andet syn. Han skrev i *Flyvende politiske Blade* nr. 3, s 67 (1842) om Forsamlingsfolkernes Frihed i Danmark:

»Naar en mængde mennesker, der er forsamlede efter solens nedgang læser sammen i bibelen, da er forsamlingen ulovlig, men kaster de bibelen under bordet og tager kortene frem, da er forsamlingen lovlig. Hvis een af de forsamlede læser en prædiken af Luthers huspostil, da er forsamlingen ulovlig, men giver de sig til at føre gækkelig snak eller synge en letfærdig vise, da bliver forsamlingen strax lovlig.«

Saaledes var de aandelige tilstande for 100 aar siden. I nutiden undres man over, at jævne fredelige folk blev dømt for at samles til sang, skriftlæsning og bøn — og at den hundreaarige forordning af 13. jan 1741 — der var givet under helt andre forudsætninger — toges i brug af kancelli, bisper, provster, sognepræster og herredsfogeder. Først da religionsfriheden indførtes 1849 ophørte disse tilstande.

I almindelighed fandt Mynster omkr 1840—50, at menighederne var præget af »gammeldags kirketroskab«, nogle herreder hævede sig over det almindelige (*Tune*, *Ramsø*, *Mærløse*), til gengæld var der f eks sogne »i *Bjeverskov* herred, hvor det aandelige liv synes næsten uddøet.«

Præsterne var embedsmænd, med borgerlige funktioner i skole og kommune. *Folkeskolens* forhold optog derfor Mynster stærkt, han fandt de ydre rammer ringe, mange skoler var smaa og daarlige, børnene forsømte lidt rigeligt, og i nogle skoler var der altfor

mange børn. Der undervistes normalt kun i 4 fag: Læsning, skrivning, religion og regning, hvortil kom sang og gymnastik. Stoffet meddeltes som regel paa mekanisk vis i en bestemt form ved indbyrdes undervisning. Skolen var i en nedgangsperiode. Flere lærere var studenter eller militære, en del af de gamle degne sad endnu, men det blev nu almindeligt at lærerne skulle have seminarieuddannelse. Og det betød fremskridt. Mange præster øvede deres skoletilsyn med stor interesse.

Et interessant indblik i forandringerne i det kirkelige liv paa Sjælland i det 19. aarh faar man gn et foredrag ved Roskilde konvents sommermøde i 1869, hvor dr *H. C. Kjørum* anstillede en sammenligning mellem den »nuværende kirketid« og tiden omkr 1820, da *Otto Horredows* »Jesus og Iornuften« var højmoderne og idealet var treenigheden: Gud, dyd og uadeligheud.

Taleren fandt, at man nu møder en kristen aand og luftning i forkyndelse, i bekendelse paa en ganske anden maade end i hans studentertid (omkring tyverne), da man næppe hørte Jesu navn i prædiken, og de, som havde et lille lys i kristendommen, maatte anse det som en glædelig overraskelse, naar det uformodentlig skete. Det var i de aar — tilføjede dr Rørdam — at en theologisk kandidat holdt sin dimisprædiken, og da én af hans bekendte, som havde hørt den, ytrede: »Men du svævede jo ikke Jesu navn i hele din prædiken,« nævnedes prædikanten ganske frejdig: »Det har jeg sku glemt!« Trods den opfordring til tak for den forandring til det bedre, der saa tydeligt kendes, kunde taleren ikke skjule for sig selv og andre, at han — ogsaa hos gode kristelige mænd — fandt ytringer af en uheldig tilbøjelighed til at klassificere alt kristeligt liv, tro og bekendelse i visse kristelige partistillinger. Han opfordrede til indbyrdes fordragelighed, og til at forsøge at forstaa og klare, hvad der er det rette i en begyndende eller i en opkommen retning, og hvad der er det skæve; thi der er altid et sandheds-element ogsaa i knyttede retninger. Den traad, der her blev foresøgt knyttet mellem en forstaaende indstilling til »det nye« i kirke- og menighedslivet og saa det ældre, blev i konventet fortsat i de følgende aar — f eks i et foredrag ved konventets møde 1870 hvor pastor dr *F. V. Andersen*, *Nordrup*, talte om »Opvækkelse«. Taleren er som Rørdams præget af kristelig fordrageligheds aand — men maaske nok mere direkte i sine praktiske raad og anvisninger: man mærker klart, at taleren har mødt og prøvet aanderne, om de var af Gud, og derfor kender noget til, hvad Herren advarende taler imod: at komme ung vin paa gamle læderflasker, hvad det mere konservative standpunkt kunne fristes til at prøve paa. Efter skriftmæssig og kirkehistorisk at have belyst opvækkelsens væsen, dens særegne karakter i den nuværende danske kirke, hvilket medfører en omtale af mange enkelte konkrete menighedsforhold, dvæler han ved de lyssider, opvækkelsen saa mange steder har bragt i det kristelige samfundsliv: Ordets tjeneste er ikke blot prædiken, men tillige et vidnesbyrd om det selvoplevede. Sangen er vaagnet, Davids ord: »Vaagn op, psalter og harpe, jeg vil vække morgenrøden« har ligesom vundet ny forstaaelse: »Der er et helt fuglekvidder i denne opvækkelsens tid.« Kærlighedslivet er vaagnet — har ogsaa givet sig udslag i missionsbestræbelserne, baade for indre og ydre mission; naar der findes ueighed om den sidstnævnte, er det ikke, fordi der raader tvivl om selve missionspligten, men om de linjer, arbejdet føres frem efter. Ogsaa i det borgerlige liv og inden for familjelivet høstes ordets velsignede frugter: »Naar vi færdes om aftenen paa vejene i vore sogne, ser man nu næsten fra alle huse klare lys at skinne ud i mørket — og det synes mig en stor glæde at vide, at mange steder brænder disse smaa lamper over den hellige skrift eller Arndts betragtninger.« Af skyggesiderne berørte taleren, hvad han ville kalde: en urolig aand, en hastværkets aand, som ikke kan være af tro, thi den, som tror, haster ikke; denne aand har visselig forstyrret mange menneskers rolige udvikling og deres vækst i Guds naade, maaske for en lang tid, maaske for bestandig forhindret dem i at komme til fred, fordi man endelig ville fremkalde en bekendelse, hvori der endnu ikke kunne være fuld sandhed. — Den indre

mission har efter min opfattelse gjort et stort arbejde i blandt os, og som forholdene enanu er, ser det ud til, at den har en længere fremtid for sig i Danmark. Dernæst fandt tæieren en tungsindighedens aand, med en mørk betragtning af menneskelivet og en hovmodets aand, der ringeagter Guds hus og siger: »Vi er Guds hus, bygget af levende stene«, hvilket let medfører ringeagt for søndagsgudstjenesten og at man vender sig fra det kirkelige embede. Dr Andersen sluttede: »Selv om jeg ikke vil kunne kaldes blind for skyggesiderne af forsamlingslivet er det dog en uomtvistelig sandhed, at det var dette ringe og fattige forsamlingsfolk, som bar den gamle kristentro i almuen over den mørke tid, man plejer at kalde oplysningens, — — hvor der er kendskab og kærlighed til dette simple, trofaste kirkefolk, som virkelig agtede Kristi forsmædelse for større rigdom end Ægyptens ligegendefø, dér vil det være indrømmet, at forsamlingsfolket ærlig har baade købt og betalt sin ret til anerkendelse i den danske folkekirk«. (Rosk konvent, s 44—46).

Den glædelige forandring, der var sket indenfor dansk kirke- og menighedsliv i de sidste aartier og som H. C. Rørdam havde belyst i sine hovedtræk ved sommerkonventet 1869, gjorde provst Paludan-Müller (Snesere) til genstand for en mere praktisk-pastoral undersøgelse (i Ringsted 1875): »Hvor vidt vore nuværende folkekirkelige sognemenigheder er at betragte og behandle som frimenigheder.« Efter at han havde paavist de store forandringer i sognemenighederne, der var følger af det kristelige frihedsrøre og de kirkelige frihedslove, dvælede taleren ved den vanskelighed, der kan opstaa for sognepræsten, naar »Livet« i hans sogn rører sig — og endda maaske stærkest — hos dem af sognemenigheden, der staa med sympati for det frikirkelige røre. Uagtet vanskelighederne herved mente han, at præsterne ikke skulde betragte og behandle deres nuværende sognemenigheder som frimenigheder. »Vi maa ikke blot i den udvortes betjening, men ogsaa med et for alle aabent sind gennem vort personlige forhold anerkende alles lige ret (menighedsret), for saa vidt de vil have med os at gøre.« Ved at betragte sognemenighederne som frimenigheder ville man fjerne sig fra det skriftmæssige forbillede for et menighedsliv — thi vel fremstiller de apostoliske breve et samfund af troende mennesker med ordets forkyndelse og sakramentsforvaltningen som midtpunkt, saa vor grundbekendelse er aldeles skriftmæssig i sin beskrivelse af kirken. —

I aarene 1880—1900 byggedes forsamlingshusene og missionshusene. Storstuerne og skolestuerne blev for smaa. Over et af de ældste forsamlingshuse (fra 1874) stod: »Til brug for det levende ord«. Det var forsamlingshusets idé fra begyndelsen. Børnene saa genskin i forældrenes ansigter, naar de kom hjem fra de festlige møder, hvor kendte højskolefolk, præster og digtere talte. Her udslettedes alle sociale skel. Daglejeren sad paa bæk sammen med proprietæren. Man mødtes som ligemænd i en folkelig enhed, hvor man følte sig ragtet af en fælles aand, dansk og kristen. Saa kom aarhundredskiftet da dans og gymnastik tog overtaget. Det aandelige liv fløvede af. Andelsforeninger, gødningsforeninger og brugsforeninger afløste foredragsforeningerne. Nu gjaldt det faglig dygtighed. Interessen for det jordiske tog pipet fra det evige. — Missionshusene kom derimod mange steder til at betyde en organisatorisk styrkelse af IMs liv med møder for børn, unge og ældre. Her fik det verdslige ikke plads.

Indre Missions virksomhed vakte røre mange steder i stiftet. I Roskilde konvent blev problemet først rejst 1886 (25 aar efter at *Kirkelig forening for IM* var stiftet i Stenlille). Provst Paludan-Müller, Snesere, indledede da om »Den folkekirkelige menighed og den Indre Mission«. Baade indledningen og forhandlingen viser principielle synspunkter, der ikke har tabt deres aktualitet, og der gives tillige baade et billede af den kirkelige situation i stiftet og af de mænd, der tog ordet. I provst Paludan-Müllers indledende foredrag hedder det bl a:

»I de sidste menneskealder er individualismen, som er blevet det almindelige samfundsprincip, ogsaa trængt ind i menighederne. De kirkelige institu-

tioner og ordninger er traadt i skygge for det personlige trosliv som det vigtigste og mest afgørende: de (:) Institutionerne) fornægtes vel ikke, men staa mere som selvfølgelige forudsætninger end som de sammenbindende midtpunkter, hvorfra der strømmer livskræfter ind i menigheden. Denne opfattes under paavirkning af individualismen ganske som summen af alle de troende, hvorved da selvfølgelig følelsen af fælleslivet undergraves i en folkekirke, og troslivet glider over i frikirkelig retning paa folkekirkens grund. Derved maa selvfølgelig ordets forkyndelse som røsten for den kaldende naade, faa en særegen og overvægtig betydning. Følgen heraf er, at det præstelige embede i den sidste menneskealder har skiftet karakter — dets betjening er af overvejende frikirkelig beskaffenhed; det er præstens person, der overvejende bærer hans embede, hvad ordets forkyndelse angaar. Det har alt længe ikke været anset for fyldstgørende, at det er Guds ord overensstemmende med skriften, han forkynder, man løser sig uden lang betænkning fra ham, naar det ikke forkyndes saaledes, at man føler sig personlig tiltalt og draget; — da alle forpligtede baand til at deltage i den fælles gudstjeneste er løst, er der mangfoldige, der hellere giver afkald paa hørelsen af ordet, naar de ikke føler sig personlig tiltalt, uden at man derfor tør fraskrive dem alt trosliv. — Dette er højst nedbydende for den almindelige menighedstilstand, der let opløses i partigrupper — og medfører en betænkelig og vanskelig stilling for det sognepræstelige embede — betænkelig, fordi virkningen af ordets forkyndelse gøres uafhængig af særlig evangelistbegavelse, der kun undtagelsesvis er til stede, samtidig vanskeliggøres den af mangel paa tid og kræfter til at fyldstgøre den fornødenhed, der i følge det udslag, som den individualistiske tankegang giver sig i menighedslivet, altid maa findes til at opsøge den enkelte og bringe Guds ord til dem. Efter samme tankegang maa forkyndelsen have et afgjort præg af et personligt vidnesbyrd, sigte paa sjæleplejen mere end paa læren, om den skal gøre virkning.« Efter dernæst at have paapeget det ganske naturlige ved, at en kirkelig bevægelse som »Den indre Mission« er fremkommen og efter at have karakteriseret den som mere end en blot »tilfældig og forbigaaende fremtoning«, men som et medfør af de forhold, hvorunder det folkekirkelige menighedsliv er kommet ind, og efter at taleren havde udtalt tilfredshed med, at denne ordnede lægmandsvirksomhed i ordets tjeneste er fremkaldt og ledet af præster i folkekirken — saa ville han dog have »denne anerkendelse gjort betinget af, at den indre mission indordner sin virksomhed under det ordnede folkekirkelige menighedsliv og dettes præstelige embede — indordnet ikke: indorganiseres, da der ved det sidste udtryk maatte tænkes paa lægprædikanterne som en egen lærestand i kirken, men just deres virksomhed gør sin gavn ved en ganske fri, men derfor ogsaa vekslede forkyndelse. — Tabes dette af sigte kan der beredes præstegeneringen store vanskeligheder gennem den indre mission. Der fremkaldes let det sken, at de, der slutter sig til den, udgør den ene sande menighed i modsætning til de andre. De er de opvakte, troende, hellige — hvordan de nu ynder at benævne sig. Men — det fremkalder en spaltning i den folkekirkelige menighed, der skal betienses.

Selv om det indrømmes, at den del af menigheden, som slutter sig til Indre Mission, er den bedste del — og dette kan være tilfældet — kan dog præsten umulig have ret til at behandle og betragte alle dem, der staa udenfor de opvakte kredse, som ikke-troende, som ganske visne grene paa vintreet; han ville jo begaa helligbrøde af værste slags, om han betjente dem med daab og nadver, skønt han antog, de ikke tilhørte menigheden, men var trosfor nægtere. — Naar den her omtalte spaltning fremarbejdes ved, at lægprædikanen gaar uden om præsteembedet, hører der mere overlegenhed og erfaring i præstegeneringen til at betage den dens braad, end der alle steder raades over i en folkekirke — I denne (:) folkekirken) kan præsteembedets betjening hist og her være saa ringe, at lægmissionærer ikke kan indordne sig derunder — det vil dog være undtagelser, der ikke kan opnhæve, hvad der bør være regel. Der trænges sikkert nok til opvækkelse — og lægmandsvidnesbyrdet har sin styrke i at fremkalde den; — men opvækkelse er ikke det samme som omvendelse, men et trin derhen imod — end mindre kan den være en paalidelig maalestok for det stadige, stille trosliv, om den fremkalder lyst til at høre ordet. Bliver opvækkelsen gjort til maalestokken,

kommer der noget baptistisk og methodistisk frem, der ikke har hjemme i vore lutherske menigheder. — En anden fare er, at der — omend lægvirksomheden som den er drevet hos os i mange tilfælde har været en støtte for sand og sund lære og liv i menighederne — er bleven sat en hel del uvderterhertige trosreninger og livsreelser i bevægelse. Naar skellet sættes saa skarpt, vil der gennem mange lægprædikanter fremkomme en gudeig fræseologi, der er højt betænkelig for det virkelig kristelige gudfrygtighedsliv; der bliver under den bestandig tilbagevendende gentagelse af de samme talemaader ikke tid til vækst og udvikling af det personlige erfaringsliv. De evangeliske dyder kommer ikke til at staa i synderligt forhold til de mange og stærke gudelige ord. Hvor disse frugter af en uheldig lægmandsvirksomhed breder sig, udhules menigheden — og i stedet for den stille vækst i et personligt samliv med Herren, faar man en art gudeligheds system, der kan synke ned til en slags salighedsmaskineri, hvori der kun er saare lidt religiøst aandsindhold. — Det gør det ikke bedre — vedblev provsten, — at den nævnte gudelige fræseologi søger tilhold i skriften. Selv om en lægprædikant kan være lige saa vel bevandret i skriften som præsten — maaske bedre, er det lige saa utvivlsomt, at det er undtagelsesvis, han har en fri skriftkundskab, der ikke er dogmatisk bunden; ofte bevæger han sig paa et lille omraade af skriftens aabenbaringsindhold. Han lader alt gaa op i omvendelse og subjektiv tro som det centrale i den personlige kristendom; salighedssspørgsmaalet fremdrages idelig — men dette spørgsmaals sammenhæng med hele aabenbaringshistorien og dets forgrening ind i alle retninger af menneskelivet, kort sagt, hvad der kan tjene til oplysning og vækst i kristelig erkendelse, træder næsten ganske i baggrunden. Skriften bruges meget ofte til at stille synd og naade aldeles eksklusivt mod hinanden — og forkyndelsen gaar ud paa at stille de stærkeste og mest prægnante skriftsteder sammen i begge retninger. Saaledes prædikeres der tilsyneladende ud af skriften, men i virkeligheden kun et lille stykke dogmatik — ikke sjælden af tvivlsom beskaaffenhed. — Der leves paa større ord end de tit aandsfattige mennesker er voksende op til at kunne drage livsnæring af. — Som denne art af uheldig lægmandsprædikning ingen ret har til at kaldes skriftmæssig — er den ogsaa udsat for i læren at bringe en del tvivlsomme eller ganske urigtige lærdomme i omløb: At mennesket ved døden overgaar til den endelige salighed eller usalighed, at der ingen omvendelse kan ske efter døden, at menneskets gerningsynd er djævelens umiddelbare gerning, at omvendelse maa ske ved et gennembrud, knyttet til et bestemt tidspunkt. — Ved en saadan forkyndelse kommer denne art ordmission i berøring med det sekterske; noget, den ogsaa her og hist har bragt ind i vort folkekirkelige menighedsliv.

Johs. Clausen (Slagelse), der var den første til at tage ordet i forhandlingen, mindedes først dommen, der for omtrent 25 år siden fra konventet fældedes over Indre Mission; nu lyder talen ganske anderledes! Da sammenlignede man Indre Mission med middelalderens tiggermunke. Nu er modsætningen ikke saa klar, hvad der gør svaret vanskeligere. Paa den anden side har formanden udtalt sig endog i høj grad anerkendende og rosende — men paa den anden side lød talen i tilsvarende grad nedsættende og anklagende. Naar der i indledningen blev udtalt, at man i Indre Mission regnede blot det: at samle mange om ordet, faa folk til at gaa i kirke og til møder, som vidnesbyrd om liv, da er det virkelig ikke saa; man ser vel, at ikke kirkegang alene, men omvendelse og tro er betingelser for menighedsliv. Mod den klage, at Indre Mission fører bort fra sakramenterne, henviste han til prædikenerne indenfor Indre Missions kreds, »i den henseende har Indre Mission faaet en, ikke altid anerkendt, stærk paavirkning fra den grundtvigske retning.« Formanden har ikke ret i, at det er urigtigt at tale om »en levende menighed«, »de troende«, »Guds børn«, »de hellige« osv., eller at det er forkert, at en præst stiller sig midt imellem »de hellige«, og kalder dette »en helligbrøde!« Formanden kan ikke lide den skarpe grænse, der af Indre Mission stadig drages mellem troende og vantro, Guds rige og verdens rige. Men herfra gaar Indre Mission netop ud, og heri har den haft sin væsentlige styrke, betingelsen for, at den har kunnet udrette, hvad den har udrettet; den har heri absolut medhold i Guds ord. — Jeg ved, at Herren har gjort den store genfødende gerning med alle de døbte — men kommer troen ikke til daaben, staar disse døbte dog uden-

for menigheden. Alle de mange døbte, der er konfirmerede og gaar til alters, men som kendelig staar paa den anden side af troens grænse, dem skylder man at drage grænsen skarpt, for at de kan komme til at se, at de staar udenfor, den første betingelse for, at de kan faa sind til at gaa indenfor. — Men vel vil jeg indrømme, at grænsen skal drages med ydmyghed, tit under angst og bæven. Formanden ville mene, at individualismen, hensat til præstens person, har altfor megen overvægt, saa man blot spørger om, hvordan præsten prædiker, om han kan samle mange om sig; hermed hang den anklage sammen, at man ikke regnede sakramenterne for noget. Den ærede formands anke sprang ud fra dette, at Indre Mission vanskeliggør præstens stilling. »I tidligere tid,« sagde han — »søgte folk præsten, men nu forlanger man, at han skal søge folk!« Ja — men er det ikke rigtigt, bør det ikke være saaledes? — Det kan mange gange være svært nok for en præst at komme i det rette forhold til den Indre Mission at tilvejebringe det rette frugtbare forhold mellem denne og det præstelige embede. Men det kan kun ske, naar man aabent, ærlig og hjertelig kan og vil slutte sig til den Indre Mission, gaa med mellem dens arbejdere trods al skrøbelighed og svaghed; vil man staa dømmende udenfor og kun fæste blikket paa skyggesiderne, da kan man det ikke, da vil man ikke aandelig kunne magte den sag. Ved en »indordning« under det folkekirkelige embede, som formanden talte om, kan der kun være tale om et frit aandeligt forhold; saaledes som kirkeraadet har henvendt sig til Indre Missions bestyrelse. Denne er gaaet ind paa, hvad kirkeraadet har ønsket: At indremissionærerne ikke maa holde offentlig bekendtgjorte møder i et sogn uden præstens tilladelse, at der formænes til ikke at tale ilde om præsterne, og at der aarlig indgives en indberetning om virksomheden til raadet. Provst Andersen (Ringsted) hørte ikke selv til Indre Mission — men følte sig i flere henseender beslægtet med den og havde arbejdet med den. Hvorledes var denne retning — saa ejendommeligt som den er — fremgaaet? Den har ikke noget særegent at gøre med pietismen som historisk fænomen, og den staar ikke i forbindelse med den tidligere vest-sjællandske bevægelse, men den er af rent folkelig natur. Det er ogsaa Indre Missions fortjeneste, at nu mange steder Kristi ord bør rigelig iblandt os, og det er en kendsgerning, at hvor Indre Mission er trængt igennem, der fyldes kirkerne. Derfor bør ogsaa præsterne arbejde sammen med den; har man for søgt, hvad det vil sige at samle folk udenfor kirken for at prædike for dem, da ved man ogsaa, hvilke frugter disse møder kan have. Taleren træder bestemt i skranken for de »gudelige forsamlinger« under præstens medvirken; medens han var i sit tidligere embede paa landet, var kirkebesøget kun jævnt godt — men fra den dag, han holdt sin første forsamling, var det, som faldt der pludselig en for-aarsregn over alt det, som var saet — det var som en forvandling, der pludselig var sket. Færdedes man efter den tid om aftenen paa vejene og saa lyset fra vinduerne skinne ind i mørket, da kunne man være overbevist om, at traadte man ind i stuerne, da saa man mange sidde fordybede over biblen eller over Arndts betragtninger; og det i huse, hvor disse bøger ikke kendtes tidligere. Forsamlingslivet i den danske folkekirke skyldes den Indre Mission. Hvor præsten og den Indre Mission træder i forhold til hinanden, virker det ud paa samfundslivet; medhjælpere og medarbejdere faar præsten paa den smukkeste maade gennem mennesker, der selv er dragne til frelsen og véd, hvorledes deres standsfæller skal tages. — Pastor Clausens udtalelser gik ud paa, at Indre Missions fundament er adskillelsen, er den bestemte fordring, at grænsen drages. Men denne adskillelse kan ikke gøres, det er Indre Missions svaghed. Den kommer til sidst til at staa paa det rent udvortes, paa Adiafora: rør ikke, smag ikke, tag ikke i haand! Grænsen kan ikke drages, uden at vi synder mod kærligheden. Der gives intet andet sikkert tegn paa et Guds barn end det at have Guds fred. Men mange ejer ikke denne og staar dog ikke paa den anden side: de kæmpende, de vaklende, de tørstende, kort, for alle mellemtrinene paa vejen fattes den Indre Mission bliv. Naar V. Beck selv paa det store møde i efter-sommeren erklærede, at Indre Mission bygger paa adskillelsen, da kan det ikke stærkt nok betones, at det er en vildfarelse. Der er mennesker, om hvilke man kan sige, saa vidt et menneskeligt øje rækker, at de staar paa den rette side — men lige overfor de mange paa hine mellemtrin, ja selv dem, der er langt nede, der skal man være yderst varsom med

at fætte dommen. Vistnok har Indre Mission aldrig lægt egentlig sigt paa »rent attervord«, men naar besøget der ind i en saa paalænde og graa er aftaget, da har uvivisomt den stærke bestrævelse for at hæve adskillelsen her medvirket. — Indre Mission har i uvivisomt maadene for Gud hævet adskillelsen, men dervee har den ligtheden arbejdet sammen med reuinger, som vi dog ikke gerne vil have noget at gøre med. Pastor Müller (Hellerøge) angreb den Indre Mission for den uensynsøse maade, hvorpaa dens udsendinge ofte optraaede mod præsterne — og fremhævede, at der ofte fra missionærenes side tantes om attergangen paa saa utiltaelig maade, at det med uovbejleghed maatte drage fra sakramentet. — Pastor Nissen (Snoldelev): Indre Mission har faaet baade los og uudei; det rosende var bestandig kommen først, saa var uuden kommet saa meget stærkere dag efter; det omvendte var langt at foretrække. Skulle der dog ikke i Indre Missions jubelaar være grund til at takke for, at der ved Indre Mission var peget saa stærkt paa sakramenterne i modsætning til sekterne? Og skulle præsterne ikke kunne være glade ved de hjælpere, som saa let kan faas i indremissionærer, der ved nærmere kendskab er perleekle? Pastor Esmann sluttede sig til provst Andersens udtalelser: ogsaa han vilde ønske, at ret mange maatte se, hvad Indre Mission havde virket og viked. Han mente ikke, at Indre Missions styrke laa i dens hævelse af adskillelsen, — i virkegneuen maatte enhver troende præst i sin forkyndelse drage grænse — men det var den maade, hvorpaa Indre Mission gjorde dette, idet dens udsendinge ofte paa hvert nyt sted optraaede, som om Kristus aldrig var prædikeret der. Den var ikke fri for at og til at bruge lignende toner, som et andet vækkelesparti tidligere blev meget omtalt for at bruge, omtrent saaledes: »Indre Mission betyder de Kristne i Danmark.« Men i det hele skulde det siges, at den har nøjedes med folkekirkens former og love uden at opstille nyt, — og saaledes som dens gerning traadte frem, vilde han ogsaa udtale: »Fordærv det ikke, der er velsignelse i det.« — Domprovst Gude: »Hvorledes kan Indre Mission vurdere sakramenterne højere end andre, naar det væsentligt er overladt lægmænd at føre den (Indre Mission) frem?« Det spørgsmaal havde taleren ikke faaet besvaret. Det er klart, at en mission, der væsentligt virker ved lægmænd, ikke kan virke ved sakramenterne; den kan det kun, for saa vidt præsterne slutter sig til den, men i sig selv bliver den, som af formanden betegnet, kun ordmission. I øvrigt er der jo ikke delte meninger om, at Indre Mission har sin store betydning, i særdeleshed i de store byer er den en social nødvendighed, — men man er uenig om, hvorledes den bør være. — I almindelighed at trække en grænse i den stedse strømmende bevægelse mellem de ikke-troende eller endnu-ikke-troende og de troende er lige saa forgæves som at skrive i vand. Derimod er der en anden grænse, som Indre Mission gjorde vel i bedre at iagttagge, nemlig grænsen imellem, hvad der hører sjælesørgergerningen i embedet til, og hvad der hører missionen i dens frie gerning til.

Disse to virkekredse er omraader, der paa hele linjen grænser tæt op ad hinanden. Blev denne grænse iagttaget med hensynfuld skyldighed, — da vilde det blive til sandt held og velsignelse baade for missionen og for kirken, og da ville missionen blive mødt med almindelig sympati. — Pastor Bauman (V. Egede) gjorde som ven af Indre Mission opmærksom paa, at kirken maatte dog anerkende det som et betydeligt gode, at en bevægelse, der var rejst under en bestyrelse, der udelukkende bestod af lægfolk — idet den eneste præst optoges, ikke fordi han var præst, men kun som »brøder«, — blev ledet af en bestyrelse, der aldeles hovedsagelig bestod af præster. — Naar der ankedes over det skarpe skel, Indre Mission drog mellem troende og vantro, maatte taleren stille sig iblandt dem, der fastholdt, at forkyndelsen maatte fastslaa klart og bestemt, at der er to forskellige veje, forskellige som livets og dødens; selv om det kunne vel undertiden mangle paa den kristelige visdom, der stræbte at afværge en opfattelse af forkyndelsen, der fik sit karikaturlagtige udtryk i en sætning som: »Vi er 44 troende her i sognet.« — Men han mente dog ogsaa, hvad der hidtil ikke var sket i diskussionen, — at der af Indre Missions venner ogsaa burde fremhæves: »Hvad ville Indre Mission være uden folkekirken?« For taleren var svaret ganske afgjort: Et skib, der for længe siden var strandet paa de subjektive strømningers skær og klipper. — Det turde være en kirkehistorisk erfaring, at en religiøs

bevægelse efter en menneskealder vil komme ind i en krise ved enten at udarte eller sygne hen, hvis den i stedet for at være et salt indenfor de bestaaende samfundsordninger vil leve sit eget liv, naar det da ikke sker i tider, hvor det aldeles paaviselig efter skriften er sket, at »forargelsen staa paa det hellige sted«. — Taleren mente, at for den enkelte stod spørgsmaalet om forholdet mellem folkekirken og Indre Mission i forbindelse med hans eskalologiske syn. — Antog man, at afslutningen paa de kirkehistoriske tider var nær, ville man være tilbøjelig til at fremhjelpe alt det, der kunne hjælpe til at opdrage menighederne til at bære de frikirkelige tiders større byrde. Antog man afslutningen for endnu fjern, ville man være tilbøjelig til at hæve de folkekirkelige ordninger og institutioner som formen, under hvilken Guds rige vilde fremarbejde sig.

Endnu udtalte provst Andersen, at det til Indre Missions ære burde fremhæves, at dens stilling til nutidens politiske agitation har bestandig været sand, og den har altid uden forbehold vist, at der i det politiske partivæsens tjeneste ofte bruges midler, som tilhører den magt, vi som kristne forsøger. — Dersom Indre Mission ikke føler sig tilfreds med det vidnesbyrd, der er givet den paa dette konvent, et vidnesbyrd, der dog, naar det er hørt, er stort og hæderligt, da maa den være meget vanskelig at tilfredsstille.

Formanden udtalte til afslutning paa forhandlingen: Præstegeringen i folkekirken kan ikke gøres afhængig af, om den slutter sig til Indre Mission eller ikke. Om den fremmes eller hæmmes ved lægprædikanternes ordmission, maa ganske afhænge af vedkommende præsters eget skøn om, hvorvidt han kan finde en hjælper i lægprædikanten — og om, hvad der tjener livet i hans menighed. —

Paa dette præstemøde blev det grundtvigske liv i stiftet ikke omtalt (Vallekilde, Ueberup osv) men kun problemerne om den frembrydende Indre Mission. (Rosk-konvent 1942.)

Den debat er et værdifuldt stykke menigheds- og præstehistorie. Den religiøse interesse blevet vakt hos lægfolket, men samtidig blev den politiske interesse vakt, ikke mindst i provisorietidens skarpe politiske kampe. En midtsjællandsk bonde, *Ole Hansen*, Bringstrup, blev Danmarks første bonde i kongens raad, som landbrugsminister, husmandsbevægelsen blev præget af radikal politik, og en radikal bonde *Jørgen Jørgensen*, Lejre, blev undervisningsminister og indenrigsminister, arbejderredaktøren *H. P. Hansen*, Slagelse, blev finansminister og husmanden *Niels Frederiksen* fra K Hyllinge blev føreren i husmands- og udstykningsbevægelsen.

Samtidig med at de politiske partier udviklede sig, skærpedes modsætningerne mellem de kirkelige partier, og begge de store kirkelige partiers førere var født i sjællandske præstegaarde: *Grundtvig* og *Vilhelm Beck*.

Indre Missions vugge stod i det sjællandske landsogn, Store Taastrup, og *Vilhelm Beck* havde sin præstegerning i Ubby og i Ørslev-Solbjerg. Det var især i Vestsjælland IM fik udbredelse, med Løve herred (hvor Ørslev ligger) som den egn, hvor bevægelsen stærkest blomstrede. Der er 21 missionshuse i Løve herred, og op til Skippinge herred (Vallekilde- og Hørve) og ned til Holsteinborg blev der virksomme IMsamfund. Af stiftets 99 missionshuse er de 48 i Holbæk amt.

En række Indre Missions præster har fortsat IMs arbejde i Vestsjælland. Men sin central paa Sjælland fik IM i det ellers ret ukirkelige Ringsted herred, i *Haslev*, hvor de store IMs skoler rejste sig og fik stærk søgning. Tusinder af unge fik her en paavirkning for livet. Det var især højskoleforstander *P. C.*

Davidson, der var den ledende, indtil ledelsen overtoges af Haslevs sognepræster (Im. Bang, Th. Møllerup, Chr. Bartholdy). Paa Haslev-egnen er der flere smaa IMs samfund (Teestrup, Dalby) og ligeledes i Baarse herred, hvor *Fr. Zeuthen* har været præst i Udby-Ø, og i Everdrup. I Østsjælland og paa Møen har IM kun haft ringe indgang. Paa Roskildeegnen er der smaa IMs samfund i Roskilde, Daastrup, Snoldelev-Tune og Kværkeby.

Grundtvig har været præst i Udby og i Præstø. Men det var i Vestsjælland, at det grundtvigske liv særligt kom til at udfolde sig. En række valg- eller frimenigheder blomstrede frem langs Sjællands vestkyst, flere steder har de været knyttet til højskoler: *Vallekilde*, med præsterne *Hoff*, *Th. Helweg*, *H. Fønnesbech-Wulff*, *Niels Petersen* og *Gelting-Hansen*. *Ernst Trier* ledede højskolen 1865—93, senere *Povl Hansen* og *Uffe Grosen*, — *Ubberup*, hvor *V. J. Hoff* var præst 1873—95, derefter *Carl Koch* 1895—1925, Grundtvigianismens betydeligste ordfører paa Sjælland i en menneskealder, fra 25 er *Uffe Hansen*, menighedens præst. *Harald Balslev* var forstander for *Ubberup højskole* 1900—30. — *Gørlev* valgmenighed er filial af *Ubberup*, har staaet i nær tilknytning til højskolen i Høng, hvor *Anders Jørgensen* var forstander 1872—1915. — *Høve* og *Havrebjerg* frimenigheder havde *Niels Dael* til præst 1897—1942, da lægen *E. Bugge* blev menighedens præst, men *Niels Dael* ledede til sin død 1951 *Liselund*, der er central for store møder og har haft menighedsskole for hele landet, en af de betydeligste grundtvigske institutioner i landet. Nært knyttet hertil er *Antvorskov højskole*, hvor *Fred. Nørgaard* var forstander 1920—35, derefter *Erik B. Nissen*. I *Osted-Lejre* er der en gr valgmenighed, stiftet af den daværende sognepræst i *Osted*, *H. Helweg*, den radikale politiker og minister, *Jørgen Jørgensen*, er en af lederne her. Og paa *Stevns* er der en gr frimenighed, en tid i tilknytning til en højskole, dens præster var bl a *K. Rønne*, *F. C. Krebs Lange* og *H. Wulff*. Rundt om i stiftet findes smaa gr kredse, ofte i forbindelse med friskoler. Det er især gaardmandsstanden, som har sluttet sig til grundtvigianismen.

Højskolerne forsvinder i stiftet. *Ubberup* er nu sygeplejeskole. *Høng* er husmandsskole, *Sorø* blev gymnastikskole, *Karise* er ungdomsgaard, *Brøderup højskole*, der har været et gr samlingspunkt i Sydsjælland, er ungdomsskole, *Stevns* er friskole. *Kun Vallekilde*, *Antvorskov* fungerer som egentlige højskoler.

Selvom de kirkelige retninger altsaa mærkes stærkt i stiftet, maa Roskilde stift vist alligevel mere end de fleste andre stifter betegnes som »folkekirkeligt«, uden stærkt retningspræg. Af stiftets c 2000 valgte menighedsraadsmedlemmer opgives 1949 c 1100 uden for partierne, medens der er opgivet 313 IM og 329 gr og 254 soc som menighedsraadsmedlemmer. Men ved begge bispevalg har der været grundtvigsk flertal.

Aandelige bevægelser

I Roskildebogen 1945 har sognepræst *H. Kildeby*, *Ørslev*, som fra sit mangeaarige rejseliv i stiftet, kender dette særligt godt, skrevet om aandelige bevægelser paa Sjælland i det sidste hundred aar. Selv

med risiko for evt gentagelser skal det gengives her:

Ved slutningen af forrige verdenskrig gik jeg en formiddag en tur i og omkring Haslev med en fra arbejdet i krigsfangelejr i Rusland hjemvendt amerikansk KFUM sekretær, og idet han pegede op mod Haslev kirke, spurgte han: Is that your only church? (er det jeres eneste kirke?), og da jeg bejaede dette, udbrød han: oh — how are you happy! (hvor er I lykkelige!) og det med en nderlighed, saa jeg forstod, at det for ham, der forklarede, at i hans hjemland ville en by som Haslev have 5—6 kirker, stod som en næsten ufatteligt lykke: tænk, at alle beboerne i byen hørte til og samledes i denne ene kirke. Morten Pontoppidan ville have glædet sig ved denne amerikaners ord og af hjertet have givet ham ret, medens biskop Mynster ville have rystet paa sit ærværdige hoved og sagt: men den menighed, der samles i denne kirke, er alligevel sekterisk præget, selvom de hører til statskirken. Og naar man fordyber sig lidt i de stærke aandelige bevægelser, som i de sidste hundrede aar er gaaet igennem vort folk, maa vi med taknemmelighed glæde os over, at det kristelige liv ikke splittedes op i sekter, selvom der blev »retninger«, og at disse i alt væsentligt bevaredes indenfor folkekirken og tilførte den friskt blod.

I den stærke gærings tid i midten af det 19. aarhundrede, hvor vi fik grundloven og oplevede treaarskrigen, og hvor bondestanden begyndte at hævde sig, efter at den efter den haarde økonomiske krise (1815—1830) var godt paa vej til bedre livsvilkår og hurtigt blev taget af det politiske liv, i den tid begyndte ogsaa gammel vane seje is at brydes paa det kirkelige og kristelige område. Det mærkedes ved myndiggørelse af lægmanden, idet det næppe kan bestrides, at vækkelsen i sin oprindelse var en lægmandsbevægelse, som i mange tilfælde stod ret kritisk overfor den universitetsuddannede embedsmand, præsten, som i deres øjne havde meget lidt tilfælles med apostlene; i lægmandsmissionen, som stiftedes 17. september 1853 i den lille landsby Ordrup i Tostrup sogn, var i begyndelsen ingen præst i bestyrelsen, og da C. F. Rønne, Høve, i 1858 kom ind i bestyrelsen var det som »broder«, ikke som præst. Folketingsmand Søren Kjær udtalte sikkert mange vakte lægmænds tanker om præsterne 1858 i tinget, da han mindede om, at kristendommen var kommet ind i verden ved lægfolk, »præstemaskinen« burde afskaffes, præsterne skulle fremstaa af folkets midte, og naar disse forkyndte skriftens lære og bekæmpede vranglære, skulle de nok faa deres løn af menighederne. Det er lægfolkets reaktion mod de rationalistiske præster, som efter deres mening hverken førte den rette lære eller det rette liv. Der var saaledes i den begyndende vækkelse stof til en sprængning af folkekirken. Det er da ogsaa betegnende, at skønt lægmands-indremissionen fra Ordrup var dannet af kirketroende, ofte i bitter strid med bap-tisterne, som ivrigt arbejdede paa den egn, saa endte den første redaktør af *Indre-Missionstidende*, P. Sørensen som baptist, dens første formand P. Petersen, Nyrup, oprettede en frimenighed, som han selv var forstander for, og bevægelsens betydeligste missionær: Smed Jens Larsen blev irvingianer. Intet under, at man senere betragter Vilh. Beck's indgriben ved mødet i Stenlille 1861, hvorved lægmandsmissionen forvandlede til kirkelig forening for den Indre Mission som det, der frelste Indre Mission fra at blive en sekt; men det bør dog vist ikke glemmes, at i kirkelig henseende var og blev folkets brede masse konservativ, og de 102 som i den grundlovgivende rigsdag mod 3 stemmer vedtog, at den evangelisk-lutherske kirke var den danske folkekirke, havde det danske folk bag sig, hvilket uden tvivl betyder, at var Indre Mission blevet en sekt, havde den ikke tilnærmelsesvis faaet den udbredelse, den fik.

Vækkelsen var altsaa en reaktion mod rationalismen, som vel havde haft sin blomstring i sidste halvdel af det 18. aarhundrede, men som i første halvdel af det 19. aarhundrede langt fra havde sluppet sit tag i den danske præstestand. En karakteristik af denne fornuftkristendom ligger udenfor rammen af denne afhandling, og for os, vækkelsens børn og børnebørn, er det heller ikke let at gøre det uhildet; thi som dr phil Hans Jensen gør opmærksom paa: »Rationalismen som kirkelig retning har i almindelighed haft den skæbne at faa sin historie skrevet af sine fjender«. At de bedste blandt disse rationalistiske præster har øvet en god indflydelse m h t deres sognebørns moral kan næppe betvivles. Præsten var jo sine sognebørns »far«

(»vor far«). At der ogsaa fra disse præsters side er gjort et ærligt forsøg paa at omsætte næstekærlighed i praksis overfor samfundets stedbørn, og at en del af nutidens kristelige kærlighedsgæringer har deres spire helt tilbage i rationalismen er vist rigtigt; men for de smaa kredse, som havde overvintret fra pietismens tid og for den nye vækkelses folk var grundordene ikke fornuft, men tro — ikke dyd, men naade, og disse kristendommens grundtoner savnede de ganske i de fleste præsters forkyndelse. (Der har til gengæld i begyndelsen af vort aarhundrede været tider, hvor man indenfor kristne kredse kunne ønske ord som from, troende, gudfrygtig, hellig osv. erstattet for en tid med rationalismens tillægsord: ærlig, pligtopfyldende, paa-lidelig, dygtig osv).

Men der fandtes dog en kreds af præster, hos hvem de vakte lægfolk kunne finde tiifredsstillelse for deres aandelige behov. Det gælder især Sydvestsjælland, som er blevet kaldt det hellige land, lige-som præstekredsen i den egn blev kaldt »de tolv apostle«. Grev F. A. Holstein, Holsteinborg, søgte ved enhver vakance at faa troende præster kaldt til sit grevskab. Vor Herre ville ikke staa tilbage og sankede nogle sammen paa egen haand, skriver J. F. Fenger, hvem vi skylder optegnelserne fra det sydvestsjællandske præstekonvent, af hvis medlemmer jeg blot nævner: P. A. Fenger, Slotsbjergby, som ved en fasteprediken 1833 i St. Mikkelis kirke i Slagelse, hvor han advarede mod »de falske venner, som vil have navn af rette kristne«, rejste en skarp og livlig strid (den vestsjællandske krig) mellem vækkelsens folk og rationalisterne. T. V. Oldenburg, Sorterup, C. F. Rønne, Høve, Indre Missions første formand, P. C. Kierkegaard, Pedersborg (senere biskop i Aalborg) og F. E. Boisen, Skørpinge, kendt under navnet budstikke-Bolsen. Konventet modtog jævnligt besøg af præster fra andre egne af Sjælland: Gunni Busck, Peter Rørdam, Willemoes fra Herfølge, Leth fra Lillehedinge, enkelte gange af opvakte lægfolk fra Fyn og Jylland. Og indtrykkene af Fengers referater fra disse konventer, som holdtes fra 1837—1854, er da først og sidst, at disse præster, som ofte drøfter deres søndagsprædikener, fører en alvorlig, klar og central kristelig forkyndelse, stærkt forpligtede paa skriftens ord og kemisk fri for rationalisme. Størstedelen af konventets medlemmer staa i gæld til Grundtvig, men er meget langt fra at være ensrettede; men i et friskt, som ikke er almindeligt blandt datidens præster, enes de om en »petition« til stænderforsamlingen om sognebaandets løsning, de staa sammen med P. C. Kierkegaard i hans kamp mod tvangsdaab af baptisters børn — og skønt de maa kæmpe mod genløberiet i deres sogne, fastslaar de det som det eneste rimelige, at gejstligheden bør virke for religionsfrihed for sekterne. Men om lægmandsvirksomhed og de gudelige forsamlinger er meningerne stærkt delte. Nogle af dem holder selv forsamlinger i præstegaarden, det har til en vis grad biskop Mynsters billigelse, andre er afgjorte modstandere, er enige med Grundtvig i, at »de er som bylder paa kirkelegemet, blomster uden duft«. J. F. Fenger siger paa et ret tidligt tidspunkt om dem: »de er som haarlemmerdraaber, der ikke som fabrikanterne i Haarlem nok gerne ville, at folk skulle tro, kan helbrede for alle sygdomme, men er de derfor ganske nyttige eller skadelige? Anvend dem med forstand, det gælder her som der«. Men senere siger han, at skulle han bortkaste dem, maatte han bortkaste nogle af sit livs rigeste erfaringer. Jeg behøver vel næppe at tilføje, at C. F. Rønne var en varm tilhænger af lægmandsvirksomhed. Men denne præsteflok er endnu ikke baaset op i kirkelige retninger og kan drøfte det senere saa brændende og skillede spørgsmål: Omvendelse efter døden uden at forkætre hinanden, og konventet staa som et vidnesbyrd om den fordragelighed som i en, ak altfor kort, aarække prægede den første opvækkelses præster. Vilh. Beck haabede jo ogsaa i begyndelsen paa samarbejde, og det praktiseredes smukt i det samarbejde og venskab, som opstod mellem ham og Hoff (senere i Vartov), der sammen holdt de første kristelige skovmøder (i Snæverris og skoven ved Konradinlyst), ligeledes holdt venskabet mellem ham og Johannes Clausen sig hjerte-ligt og friskt op gennem aarene, og ogsaa den kristelige udvikling efterhaanden gik ad forskellige veje. Senere tømredes der et næsten uoverstigeligt plankeværk mellem de to kirkelige retninger, og først i den nyere tid synes verneverne i dette plankeværk at være bleven saa store, at man kan kigge ind til hinanden.

Inden Indre Mission var tømret sammen til en

fast, landsomspændende virksomhed med sine fast ansatte »kolportører« (saaledes kaldtes indremissionæren i begyndelsen), var der en del lægfolk, som af egen drift frit virkede i forskellige egne af Sjælland. Blandt disse nævner jeg enkelte, hvis navn man jævnlig møder i vækkelsens allerførste tid: Lærer Jensen, Sæby, som ikke alene var virksom ved afholdelse af forsamlinger, men ogsaa samlede en sangbog, som benyttedes meget i forsamlingerne, Jacob Jensen, Skuerup, som var medstifter af Indre Mission, Peder Olsen, Grumløse, Jakob Fisker, Bissrup, som paa sin fod gik tværs over Sydsjælland for at holde møder i Stevns om søndagen og mandag morgen var tilbage for at paa se sit arbejde. Manden, som senere blev Indre Missions første udsending, smeden fra Kirke Værløse, Jens Larsen, en begavet og betydelig vækkelsesprædikant, med grundtvigsk syn paa trosordet og sakramenterne, skal vi senere høre mere om. Niels Jensen med tilnavnet Post i Udby, om hvem Zeuthen bemærker, at han kunne være meget haard i sine udtalelser; »jeg ved ikke, hvor i Helvede jeres forfædre er,« svarede han nogle tilhørere, som var bekymret for deres slægtinges skæbne efter døden, blev senere under paavirkning af Peter Rørdam (i Mern) grundtvigianer. — Det er dog værd i denne forbindelse at bemærke, at grundtvigianerne dengang blandt udenforstaaende havde samme omdømme, som senere Indre Mission fik, saa at selveste Vilh. Beck kaldtes til embedet i Ørum, fordi han ikke hørte til de »beryggede« grundtvigianere. — Alligevel fremkaldte Niels Post's overgang til grundtvigianismen en spaltning iblandt forsamlingskristne i Sydsjælland, saa de fra pietismens tid overvintrede smaa kredse omkring Askov i Sneser sogn yderligere forpuppede sig i deres pietisme, saa de til at begynde med ikke kunne med Indre Missions udsendinge, som de mistænkte for grundtvigianisme, medens grundtvigianerne flokkedes i det nærliggende Sjolte hos gaardejer Jens Olsen, af Brandt i Rønnebæk kaldt »menighedens vært«.

Den 17. september 1853 samledes i Ordrup en del vakte lægmænd mest fra omegnen, dog er der ogsaa deltagere saa langt borte fra som Skørpinge, Kirke Værløse, Sneslev og Slangerup. En del præster var indbudt til mødet, hvis formaal var at »en Indre Mission kunne blive stiftet«; men de fleste havde svaret, at »de ikke indsaa nødvendigheden deri«. Pastor N. G. Blædel fra København, som vel maa kaldes fader til Københavns Indre Mission, var paa enen og var indbudt, men kom ved en misforstaaelse ikke. Desuden holdtes mødet en lørdag, saa præsterne med datidens beforsringsmidler var lovlig undskyldt, naar de udeblev. Efter en forhandling, hvor en enkelt røst havde hævet sig for, at det skulle være en forening for hele Norden, enedes man om følgende enkle grundlove for virksomheden:

1) Grundlagt paa den hellige almindelige kirkes daabspagt og trosbekendelse. 2) Formaal: at vække liv hos dem, som sover i synden, modarbejde partiers uopkomst, og om muligt føre de forvildede til faderhuset, hvorfra de er udgangne. 3) Virke til dette formaal ved at fremhjælpe og understøtte de brødre, som paa kirken trogrund med godt lov i den kristne menighed og uden brud paa kirken embede gaar ud for at aflægge vidnesbyrd om Kristus og kalde folk til levende samfund med Herren og hans kirke.

Naar grundloven fik dette klare kirkelige præg, har det sin grund i, at vækkelsen paa denne egn, som var begyndt ved en baptistisk udsending fra København, under spild og kamp var blevet afklaret til en kirketro bevægelse — og en ikke ringe andel i denne udvikling havde den allerede nævnte smed Jens Larsen fra Kirke Værløse. Selv vakt i forsamlinger især gennem Brorsons salmer var han paa egen haand begyndt at drage om paa Sjælland og holde forsamlinger — og vækkelser var fulgt i hans spor; men det kneb ad frivillighedens vej at skaffe ham og hans familie det daglige brød. Nu var en søn, som havde overtaget faderens smedje, død — og enten maatte Jens Larsen nu vende tilbage til sit haandværk, eller der maatte sikres ham dagligt brød ved, at hans og vækkelsens venner slog kreds om ham. Særlig virksom for dette møde havde gaardejer P. Petersen, Nvrup, været, han valgtes til foreningens formand. Til redaktør af det maanedssblad, man ærtede at udgive under navnet: »Den Indre Missions Tidende«, valgtes Peter Sørensen, Ordrup. Endvidere vedtoges det, at der to gange om aaret skal holdes et samlede missionsmøde i landets forskellige egne. Disse møder indlededes ret tidligt med en gudstjeneste, ved foraa-

mødet i Høve 1861 var det første gang gudstjeneste med Nadver. Begyndelsen var jo lovende nok, og Jens Larsens arbejde bragt frugt, især i Odsherred og Hornsherred vakte aandeligt liv; men vanskelighederne taarnd sig hurtigt op med Jens Larsen som urocentret. Han ønskede, tilskyndet af Peter Rørdam, at blive ordineret, derom var meningerne stærkt delt, — og en ansøgning herom blev naturligvis afslaaet. Hans selvrædighed, som vel ikke blev mindre ved den følgende han paa sine rejser landet over var genstand for, førte idelig til sammenstød mellem ham og hans bestyrelse. Ved efteraarsmødet i Stenille 13. sept. 1861, til hvilket Johs. Clausen havde indbudt sin ven kapellan Vilh. Beck fra Ubby, blev foreningen opløst, og Vilh. Beck, som paa mødet holdt sin berømte prædiken om Peters fiskedragt, blev den nydannede »Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark«s sekretær, og det vil sige, Beck blev fra nu af den egentlige organisator og leder af dette arbejde, hvor præsterne blev i flertal i bestyrelsen, og det betød, at denne i de følgende aar stærkt voksende bevægelse knyttedes fast til kirken, og trods alle vildskud i tidens løb (syndfrihedslære, pinsebevægelse osv) nu mere end nogensinde føler sig som et led i vor gamle kirkes arbejde og liv. Og har den til tider tilført kirken blod, som ikke har været sundt, saa har den ogsaa over hele Sjælland (mindst i Ringsted, Sorø egnen) i hjem, i kroer, i forsamlingshuse, i de danske bøgeskove, i missionshuse og kirker bragt bud fra Guds rige ogsaa til store dele af kirkefremmede mennesker. Ved husbesøg, ved søndagsskoler, ved at samle ungdom med bibelen som centrum i arbejdet, — og i reglen var der samarbejde mellem præster og de af Indre Mission udsendte lægmænd, kolportører og indremissionærer.

Søgte Indre Mission gennem sine udsendinge at naa ud til saa mange sogne som muligt, synes den grundtvigske bevægelse at samle sine kræfter om højskoler og i valg- og frimenigheder, i hvert fald indtil Kirkeligt Samfund af 1898 oprettedes og ved dannelse af kredse søgte at samle sine folk »til Kristenlivets vækkelse og vækst og til oplysning paa daabspagtens grund«. Af højskoler er de ældste og vel ogsaa dem, som har øvet størst indflydelse i videre kredse Vallekilde (1867 — Trier) og Frederiksborg (Begtrup), noget senere Brærup, Stevns, Antvorskov og Ubberup. Og fra disse har forstandere og lærere gennem oplysende og opbyggende foredrag rundt om i forsamlingshuse, som rejstes rundt om i sognene, bragt bud til kredse, som Indre Mission i reglen ikke naaede med sit budskab. Den første valgmenighed oprettedes i Ubberup 1872, hvor den kendte og betydelige præst Carl Koch gennem en lang aarrække samlede sin menighed fra hele omegnen. Jeg sad en pinsedag 1897 paa bakken bag præstegaarden og saa vognene med kirkebesøgende som smaa myrer ude i horisonten fra alle sider snegle sig frem mod samme punkt: Valgmenighedskirken. En gudstjeneste her med paafølgende møde paa Vallekilde højskole hører til min studentertids lyse minder, saa jeg senere ikke kunne give forstander Davidsen ret i hans paastand, at »Helligaanden havde forladt grundtvigianerne«. Senere dannedes valgmenigheder i Vallekilde, Gørlev og Stevns. Frimenighederne i Høve og Havrebjerg (1879) glemmes ikke let i denne sammenhæng; thi til Niels Daels navn er jo tillige uløseligt knyttet menighedsskolen og menigheds-møderne paa Liselund (ved Slagelse), som i mere end en menneskealder, skønt tydelig grundtvigianisk præget, har formaaet at samle baade talere og tilhørere fra alle kirkelige leire. Morten Larsen, professor L. P. Larsen, biskop Berggrav og biskop Manfred Björkquist kan nævnes blandt de mange betydelige kristne personligheder, som Niels Dael har formaaet at samle paa sin skole.

Man vil maaske spørge: fandtes og findes der kun vaagent kristenliv i de to kirkelige retninger, vi har beskæftiget os med? Den spøgefulde bemærkning, at der findes højkirkelige præster, men der findes kun faa eller ingen højkirkelige lægfolk, har man jævnlig hørt. Det kan kun tages for den spøg, det er, idet der ikke mindst i byerne, men ogsaa rundt om i sognene findes kredse og enkelte »gammeldags« kristne, som maaske ikke kalder sig saaledes, men har dette præg. Det er jo utænkeligt, at præster som provst F. V. Andersen, Ringsted (professor Vilh. Andersens fader), provst Henry Larsen, Skamstrup, og pastor Baumann, Vesteregede (senere Højelse), for blot at nævne nogle faa navne, ikke skulle have samlet og præget menigheden ved deres forkyndelse. Deres forkyndelse kan næppe karakteriseres bedre end Ricard har

gjort det (Dansk Kirkeliv 1924): »Først en bibeltro Kristusforkyndelse, der ikke bliver staaende ved begyndelsesgrundene og ikke monotont taler i spørgeform: Er du? har du? vil du? som den ensidige vækkelseforkyndelse er tilbøjelig til og kan ende med, at ingen giver svar; heller ikke lader enhver prædiken dreje sig om sakramenterne og særlig daaben, hvorved der vil øves vold mod teksten og det estoniske heller ej undgaas. Den vil ogsaa altid være det levende værn mod udvandede ny rationalisme. Og deres andet kendetegn er: en harmonisk kristendomsopfattelse, der ikke pietistisk udskiller enkelte tilfældige omraader som syndige, ej heller i polemisk modsætningsforhold dertil stiller det menneskelige som det første og det kristelige som det, der skal komme efter.

Jeg tror, at denne den Mynsterske linie i dansk kirkeliv er og vil forblive stammen, som i frodigt vekselforhold til den indremissionske og grundtvigske prædiken endnu længe vil bære dem begge som yppige skud, der dog uden den kunne staa i fare for at blive til vildskud.«

Slutningen af Ricards udtalelse leder tanken hen paa den nedadgaende linie, som Johannes vilde betegne med ordene: Du har forladt den første kærlighed, og som paa forskellig vis ytrede sig i slutningen af forrige og begyndelsen af dette aarhundrede. Anders Nørgaard mente jo, at den grundtvigske bevægelse efterhaanden havde udviklet sig væsentlig bort fra det oprindelige, grundtvigske livssyn; vist er det, at fra at være en stærk, vækkende kristelig bevægelse (jfr. Vilh. Becks ord om, at det var grundtvigianere, som grundlagde Indre Mission) blev den mere og mere folkelig fremfor kristelig. Politik slutte i provisorietiden let sin mand helt. I sammenslutningen mellem det nationale venstre (væs gr) og bondevener 1870 saa V. Birkedal en dødelig fare, og han tog næppe helt fejl. Radikalismens indflydelse er jo f. eks tydelig paa flere højskolefolks indstilling i forsvarsspørgsmaalet. Politiken var dengang et farligt blad at have liggende i højskolens læsesal; thi i dets spalter legede man himmelspræt med baade kristendom og moral; men man kan ikke saa ligetil lodde radikalismens indflydelse paa kristenlivets omraade — som paa forsvarsspørgsmaalet. Den forrige verdenskrigs demoraliserende indflydelse paa det sædelige og paa spekulatørens og pengejagets omraade lod ikke menighedslivet uberørt, hverken grundtvigsk eller indremissionsk, men de paa mange maader vanskelige mellemkrigsaar og de fem svære besættelsens aar synes at have fremmet en grundtvigsk besindelse paa det oprindelige i denne livsbevægelse og at have aabnet manges øjne ogsaa udenfor grundtvigske kredse for Grundtvigs syn paa kristenliv og menneskeliv.

Brandesianismen, som første gang i vort folks historie aabenlyst rejste gudshadens banner som den fane, under hvilken vort folk skulle naa frem til frigørelse fra alle gamle snærende baand, specielt kristentro, formaaede ikke i bondens liv og indstilling at fremkalde en omvæltning som i hovedstaden i intellektuelle kredse, undtagen herfra var dog egnen mellem Ringsted og Haslev, hvor man kunne møde det mærkelige fænomen: fritænkeriske bønder og husmænd; men i provinsbyerne har vi kredse, som var inficerede af dette gølle livssyn; men mon der nu er ret meget tilbage heraf?

Indenfor Indre Mission maa man vel nærmest sige, at den nedadgaende linie viste sig som en gliden bort fra det oprindelige lutherske præg i retning af en vis form for metodisme. Aandeligt presseri i forkyndelse og ved eftermøder for at fremkalde en bestemt form for omvendelse var ikke alene farligt for menneskers kristelige udvikling og har sikkert vaccineret mange mod sund og levende kristendom; men har sikkert ogsaa bidraget sit til, at missionshusene mange steder er blevet et sted, hvor man ikke kommer, naar man ikke hører til indenfor Indre Missions rammer.

Blandt de betydelige præster, der har virket i stiftet, skal sammen med de foran anførte nævnes de mange præster af slægten Rørdam, Peter Rørdam, Mern, Skat Rørdam i Sønderup-N og Rønnebæk-O ogsaa i Tølløse, Undløse, Hammer og Fanefjord har der været kendte præster af denne gamle præsteslægt. J. P. Mynster begyndte som præst i Spjellerup. Blandt de lærde præster skal nævnes: dr Engelbreth i Lyderslev, C. J. Brandt i Røn-

nebæk, dr O. Waage, Herlufmagle, dr F. V. Andersen, Ringsted, dr Paludan-Müller, Sne-sere, dr F. C. Krarup, Sorø. Paa Møn Budstikke-Bojsen, F. E. Bojsen, der klagede over den »ringe sangbund for evangeliet« paa Møn, ligesom Skat Rørdam klagede over »bøndernes verdslighed«.

Stiftets første præsteembede, domprovstiet i Roskilde, har været beklædt af en række ansete præster, domprovsterne *Ortved, Gude, A. S. Poulsen, Martensen-Larsen, C. Skovgaard-Petersen, C. I. Scharling, E. Ege.*

Biskop *Fonnesbech-Wulff* havde i mange aar været valgmenighedspræst i Vallekilde, biskop *Axel Rosendal* kom hertil fra Kbhvn.

I de senere aar har biskoppen, dels ved indførelse af amtssøndage, dels ved indførelse af et stiftsblad søgt at skabe samling i stiftet.

Den kirkelige statistik er opstillet saaledes, at antallet af altergæster er udregnet procentvis i forhold til folketallet for aarene 1891, 1922, 1942 og 1949.

For at finde frem til et udtryk for offerviljen i kirkerne er udregnet et tal, kaldet *kollektsum*: Kollektterne til de 3 virksomheder, som der almindeligvis samles ind til hvert aar i de fleste kirker (Bibelselskabet, Kirkefondet, Diakonissestiftelsen), er regnet sammen for aarene 1895, 1905, 1915, 1925, 1935 og 1942, pastoratets folketal er divideret op i denne sum, saa det ses, hvor meget der pr indbygger ialt er ofret til disse 3 virksomheder hvert 10. aar siden 1895. Derved gives et ensartet billede og et sammenligningsgrundlag. Parallelt hermed er opstillet resultatet af menighedsraadsvalgene 1949, der viser partistillingen.

De herreder, hvor der er flest menighedsraadsmedlemmer uden for partierne, er ogsaa de herreder, der har lavest altergangsprocent og kollektsum, alle i stiftets østlige del: Sømme, Ramsø og Bjevskov herreder, medens den større altergang og kollektsum er at finde, hvor de kirkelige partier er stærkest fremme: Løve, V Flakkebjerg, Skippinge herreder, alle mod vest. Helt følges tallene dog ikke ad. Allerede 1886 klagede provst, dr. F. V. Andersen over det dalende alterbesøg (s 14 her); men i forhold til 1891 er der nu betydelig nedgang de fleste steder, f eks i Odsherred, Sømme og Tune herreder, men i 1891 havde man endnu de store halvjaarlige altergange, som nu praktisk talt er afskaffet. Kun Merløse herred viser fremgang i forhold til 1891. Mange herreder viser nedgang i aarene 1922—49 (Sømme, Voldborg, Tune, Ramsø, Ø Flakkebjerg, Bjevskov, Baarse m m), men flere viser fremgang (Ars, Merløse, Tuse, Skippinge, Ringsted, Alsted, Fakse), medens Løve, Ods, Hammer, Tybjerg herreder og Møn nærmest viser stilstand. Den store fremgang i Roskilde skyldes stigningen i altergæsternes antal i domkirken, fremgangen i Ringsted herred skyldes den store stigning i Haslev. Hvis Haslev regnes fra, er altergangsprocenten i Ringsted herred kun 25 pct, fremgangen i Slagelse herred skyldes stigningen i Sct. Mikkels kirke. Hvis denne kirke regnes fra er altergangsprocenten i herredet kun 18. Procenten er for hvert aar udregnet i forhold

til dette aars folketal, og de sogne, hvor altergangstallet ikke foreligger, er regnet fra i folketallet.

Mange steder indførtes der først kakkalovne i kirkerne i 1870'erne, før den tid var kirkerne kolde om vinteren.

I en kortfattet oversigt over stiftet maa det noteres, at to aarstal i nyeste tid har haft særlig betydning i stiftets præstehistorie.

1. 1913: *Præsteembedernes inddeling i lønklasser.*

2. 1923: *Roskilde stifts oprettelse.*

Indtil 1913 var de fleste af stiftets embeder slutembeder med ret anseelige indtægter, som ganske vist efterhaanden blev slemt beskaaret ved beklipninger. Præsterne blev i embederne.

Mange steder ligger de tidligere præster begravet paa kirkegaarden op ad præstegaardshaven, og de nuværende præster gaar forbi deres grave til gudstjenesten. Det giver historisk baggrund for præstens gerning.

Ved hvert embede er her i bogen opgivet embedets indtægt og værdier for 100 aar siden, og det vil ses, at fædrene har udstyret Sjællands embeder rundeligt. Lovgivningen i dette aarhundrede (tiendeafløsning 1903, klassedelingen 1913 og tvangssalget af præstegaardsjorden efter 1918) har ganske ændret billedet. Før 1913 var hvert embede som et lille selvstændigt fideikommis, og det almindelige var, at præster søgte fra de »mindre« embeder i Jylland til de »federe« embeder paa Sjælland. Der sad ældre mænd i de fleste sognekald. Efter 1913 blev embederne inddelt kontormæssigt i 3 lønklasser, uden hensyn til embedets værdier eller traditioner og uden hensyn til præstegaardens størrelse. Folketallet var den afgørende faktor ved klasseansættelsen. Mange af de gamle store embeder blev begynderembeder, i løbet af en menneskealder er stiftet blevet præget af unge præster, og nu sker det jævnlige, at præster flytter til Sjælland fra Jylland. Klassedelingen betød en revolution i præsteembedernes historie. Men fra alle egne af stiftet lyder det, at det kirkelige liv som regel ikke blev stærkere, fordi der kom unge præster. Stiftets embeder har dog baade ved deres beliggenhed og ved de udvortes lettere arbejdskaar en tiltrækning, som medfører, at der er mange ansøgere til ledige embeder.

Antallet af siddepladser i kirkerne har ikke nær fulgt folketallet. Dels er der blevet bygget faa ny kirker, dels er en masse siddepladser blevet nedlagt, da de store gamle pulpitter, der fandtes i mange kirker, fjernedes.

Trossamfund uden for folkekirken spiller som helhed kun en ganske ringe rolle. Den *romersk-katolske* kirke har kirker eller præster i Køge, Roskilde, Holbæk, Ringsted, Slagelse, Næstved. — Hospitaler i Roskilde og Næstved. — Der er *metodistmenigheder* i Holbæk, Kalundborg, Slagelse og Karlslunde. Der er *baptistmenigheder* i Nyrup (Stenlille), Ringsted, Næstved, Ugerløse, Holbæk, Roskilde, Slagelse og Tølløse (med højskole og prædikantskole). Især i Midtsjælland har baptisterne haft udbredelse. *Dansk missionsforbund* har menigheder eller prædikanter i

Asnæs-Faarevejle, Lyngø, Østved og Skelby. *Katolsk-apostolsk* kirke har menigheder i Holbæk, Kalundborg, Næstved, Roskilde og Slagelse. Jehovas Vidner har i en del sogne drevet ivrig agitation.

Roskilde konvent har gennem aarene været samlingssted for stiftets præster. Konventet blev stiftet 21. juli 1842 i Roskilde af flg 20 præster: *Boesen*, ord kat, Roskilde, *Børresen*, Næsby, *Fenger*, Lyngø, *Grove*, Hvalso, *Hansen*, Glostrup, *Holst*, Jystrup, *Holst*, Egeslevmagle, *Lorck*, Hvedstrup, *Lund*, Slagelse, *Møhl*, Ølstykke, *Nørgaard*, Østved, domprovst *Ortved*, *Quistgaard*, Haraldsted, *Quistgaard*, Gimlinge, *Winding*, Himmelev, *Rodtwitt*, Slagslunde, *Schousboe*, Førslev, *Teilmann*, Store Taastrup, *Tryde*, Kvislemark og *Nyrop*, ord kat Køge.

Formaalet var at drøfte sager, som angaar kirken, skolen samt præstens embedsvirksomhed. Allerede 1833 var det sydvestsjællandske broderkonvent dannet, og i 40'erne dannedes flere konventer rundt om i landet. 1843 stiftedes Københavns gejstlige konvent. 1843 foresloges, at Roskilde konvent skulle danne et stiftskonvent som hovedkonvent i forbindelse med amtskonventer, men det forkastedes. Man tog straks fat paa betydningsfulde opgaver, bl a religionsfriheden (hvor sagen om baptisterne blev genstand for mange overvejelser, og Fenger rejste krav om fuld religionsfrihed 1845), om kirkens kaar under en fri forfatning og salmebogssagen. Hvor dybt 1848 greb sindene ses af pastor E. Mau's ord om, at 1843 »er noget nær det mærkeligste af alle de 1848 aar som er forløbne siden Kristus aabenbares i kødet«. Konventets ar-

bejde med salmebøger førte til udgivelsen af den salmebog, der kaldtes Roskilde konvents salmebog (bearbejdet af Ingemann). Konventets salmekommission begyndte sit arbejde 1846, og salmebogen autoriseredes 1855, en overgangssalmebog, som konventet 1872 supplerede med et tillæg. Selskabet for Danmarks kirkehistorie udgik ogsaa fra konventet. Sjælen i konventets arbejde var J. F. Fenger. Det skyldtes ham, »at det udviklede sig frit og naturligt, uden trykkende baand eller hierarkiske lyster«. Man drøftede flere gange den kirkelige situation (se pag 12 f), man arbejdede for indførelse af 2. tekstrække og havde 1881 et bevæget møde i anledning af Askov-adresserne. 1886 talte provst Paludan-Müller, Snesere, om den folkekirkelig menighed og Indre Mission (se pag 13). Bethesda-møderne og stiftelsen af Menighedskonventet af 1891 medførte forslag (Müller, Herfølge, Volf, Sct Stefans k) om at omdanne Roskilde konvent til en kirkelig landskonference. Men det blev stemt ned. Derefter fortsatte konventet med sine to halvårlige sammenkomster med foredrag og forhandlinger om aktuelle kirkelige emner.

Formænd i Roskilde konvent:

Lic theol J. F. Fenger (Lyngø) 1842—43. Stiftsprovst Tryde, (Kbhvn) 43—47. Lic J. F. Fenger 47—49. Provst Pram Gad (Kbhvn) 55—57. Lic J. F. Fenger 57—60. Dr H. C. Rørdam, (Hammer) 66—69. Sognepr V. Andersen, (Nordrup) 69—72. Stiftsprovst Rothe, (Kbhvn) 72—73. Pastor Brandt, (Vartov) 73—75. Provst Paludan-Müller, (Snesere) 77—87. Domprovst Gude 87—90. Sognepr Schepelern, (Kbhvn) 90—96. Sognepr Jantzen, Gentofte 1896—1902. Provst L. Koch, Glostrup 02—08. Dr theol Glahn, Snoldelev 08—34. Provst Friis Berg, Bregninge 34—44. Provst Vald. Joensen, Næstved 44. (Rosk konvent gn 100 aar ved F. Friis Berg 1942).

Stiftsstatistik

	Altergangsprocent				Kollekt sum pr. Indb. 1895—1942	Mh	Menighedsraad 1949								
	1891	1922	1942	1949			IM	Gr	Soc	u p	polit	Valg			
Roskilde provsti	26	18	22	31	0,09	1	4	6	3	21					
Somme herred	47	19	15	17	0,20		1	0	12	42					1
Voldborg —	35	29	40	28	0,18	3	18	6	9	36					4
Ramsø —	46	23	28	26	0,19	3	8	4	19	53					1
Tune —	69	34	28	30	0,34	2	11	27	8	48					0
Ars —	58	26	29	32	0,21	4	14	19	8	32					1
Løve —	86	47	44	48	0,43	21	45	14	13	54					2
Merløse —	41	36	49	49	0,31	7	31	26	19	51					3
Tuse —	61	28	31	39	0,18	7	11	2	3	50					2
Skipplinge	62	46	49	52	0,29	7	26	2	5	46					4
Ods —	78	32	31	32	0,11	6	20	26	10	28					2
Ringsted —	30	30	35	38	0,26	5	13	14	19	85					0
Alsted —	36	27	29	32	0,18	6	18	21	21	45					2
Slagelse —	48	27	20	28	0,13	3	13	40	11	71					1
V Flakkebj —	56	39	40	44	0,37	5	20	7	5	81					2
Ø Flakkebj —	67	45	43	50	0,23	5	18	16	7	33					3
Fakse —	68	28	33	36	0,23	2	7	20	12	48					3
Bjeverkov —	62	25	23	20	0,18	1	8	16	11	42					
Stevns —	75	29	20	21	0,19	3	8	20	7	44					1
Hammer —	75	31	29	31	0,20	1	12	22	7	35					
Tybjerg —	51	34	34	35	0,25	3	16	8	21	73					3
Baarse —	64	40	34	32	0,23	7	12	21	21	27	33				1
Møenbo —	43	25	26	27	0,19	1	1	1	4	22	24				
						99	313	329	254	1049	57				36

Lidt om sjællandsk folkekarakter (kontra jysk) og kirken

Mange præster, der er flyttet fra Jylland til Sjælland, har følt sig skuffede. Der kom ganske vist mange i kirke de første søndage efter indsættelsen, men snart ebbede det ud, og den nye præst, der glædede sig over den store kirkegang, blev mødt med det mistrøstige spørgsmål: »Vent og lad os se, hvordan det ser ud om to aar?« Den solide stabilitet og de særprægede selvstændige modne kristne, som præsten kendte fra Jylland, maatte han ofte savne paa Sjælland. Biskop *Skat Rørdam*, som kun havde været præst paa Sjælland, ønskede for de begyndende præster, at de maatte »begynde i Jylland, for jyderne forstaar at oplære præster, medens præster, der begyndte paa Sjælland ofte blev præget af mismod og ensomhedsfølelse, fordi den sjællandske folketype er saa anderledes end den jyske.«

Naar man har haft sine unge aar først i en jysk præstegaard (Gerding), saa i en sjællandsk (Gierslev), har man faaet lejlighed til at gøre sine iagttagelser.

Der er nemlig forskel paa jysk og sjællandsk sind. Thorkild Gravlund siger, at den jyske naturfølelse fører jyden ind i stille grublen, ind i værn om naturen, værn om hvert et træ. Sjællænderne, der har træer nok, kender ikke til disse grublerier, deres drilske snaksomhed fører dem ud i snak med medmennesker. Sjællænderen lever paa jord, der har været dyrket i aarhundreder, jyden maa kæmpe sin afgrøde frem. Paa Sjælland er »Naboløs« et øgenavn, Jeppe Aakjær kaldte stolt sin gaard »Jenle«. Sjællænderen ser paa manden paa vognen, der kommer kørende, jyden ser paa hestene for at se, hvad manden er værd. Men den sjællandske hvidkalkede bondegaard under poplerne er kønnere end jydens rødstensskifertagsgaard med stenarrangementerne i haven.

Politisk slog den radikale politik igennem paa Sjælland. Sjællænderens drilske blik paa omgivelserne stemmer bedst med radikal tankegang, men jyderne blev venstremænd. De jyske gaarde ligger spredt, sjællænderne bor helst i sammenbyggede landsbyer. Landsbyen har været udtryk for fællesskab, maaske med sin egen dialekt, og ofte med usynlige grænser til andre samlag.

De gamle sjællandske ordsprog udtrykker noget, der er typisk for sjællandsk sind (efter Anders Uhrskov):

— Saa, nu er den daw gaaed' mæ mavlighied, naar arbeidet regnes fra.

— Ded, som at vi itte kan hoppe over, gaar vi udenom.

— Man maa dreje munden efter madposen.

— Hvad man kan gøre med een haand, behøver man itte aa bruge to hænder til.

Achton Friis skriver (Danmarks store øer II, 85): Det, sjællænderen sidst mister, er vistnok mælet. Ikke engang skræk lammer hans tunge. Han er næsten i alle livets forhold manden med den store palaver.

Sjællænderen er bedst som historisk kilde, medens jyden vanskeligt kan fortælle ens to

gang om samme begivenhed, han vil moralisere eller skabe pointe i fortællingen. Sjællænderen lader munden løbe, men med et vist forbehold i vendingerne. Jyden smiler lunt i øjenkrogen, ofte bange for at tale rent ud. Han taler for at blive hørt, medens Sjællænderen snakker løs. Begge mødes i sky for store ord og meningsløshed. Jyderne ser ned paa den sjællandske morskab og det københavnske pjat. Jyden er handelsmand (kan det betale sig?) og ofte præget af det forbeholdne »men-æ«. Han elsker at rejse og se andre egne, for sjællænderen er en lille udflugt en rejse. Ofte bestaar der et mere personligt forhold mellem jyden og hans husdyr end mellem sjællænderen og hans »kretur«. Jyden bygger paa sine barndoms minder, han elsker ungdom og fryder sig over naturen... han ejer folkekarakter, der har sangbund for lyrik. Sjællænderen har ikke stærk sans for begreber, han elsker ikke ungdom som begreb og smiler, naar jyden taler patetisk om sin barndom. Sjællandsk dialekt egner sig ikke til lyrik. Jyden lader nødtigt en kærne gaa til spilde, alle personlige muligheder søger han at udnytte. Dette kender sjællænderen ikke saa nøje til. Derfor kan han synes spredt (Den sjællandske syge) i modsætning til jyden, der ved, hvad han vil og kan. Sjællænderen er som regel tilfreds, jyden higer efter noget mere. Sjællænderne har enslydende navne, Pedersen, Jensen, Hansen, jyderne har originale kendingsnavne.

Alle disse spredte iagttagelser gøres af den præst, som kommer til Sjælland fra Jylland. Men han ser ogsaa andet og mere!

Over for døden staar jyden frygtsoomt, højtideligt. Han ved altid at berette om sygdom eller død, saa man føler døden som noget stort og alvorligt. Men sjællænderen kan nøjes med at udtrykke sine følelser ved et brat og smerteligt dødsfald i ord som disse: »Ded æ da owsaa keddeligt at dø saa akavet!« Han føler ikke sorgen mindre end jyden, men han har ikke jydens udtryk for sorgen. Jyden skilrer følelsesfuldt den syge, som kæmpede med døden i 8 dage, men sjællænderen har givet det følgende udtryk: »Hun sad 8 nætter ret op i sengen ow skawede sig.« — Den jyske natur kan rejse sig i trods mod dødens gru. Kun troen paa Gud kan raade bod derpaa; derfor bliver troen saa mægtig og trøsten til Gud saa rig. Jyden har magt i røsten, naar han taler om Gud, hvadenten han bevidner eller benægter; selv overspændthed kan synes ham naturlig, han har nemlig en grundfølelse over for det overnaturlige. Men dette føles af sjællænderen som overdrevet eller som fanatisme.

Sjællænderens grundindstilling kan næppe siges at være religiøs. Oprindeligt religiøse naturer har ikke altid saa let ved at indordne sig under folkekirken traditioner. Derfor er der saa mange trossamfund blandt jyder og bornholmere. Paa Sjælland har sekter ikke i videre grad kunnet slaa rod. Jyden kan blive dybt forarget, og han er stærk i sin tros oprindelig. Sjællænderen tager det mere sindigt (Ded æ maaskens ikke ded helt rejtige!) og han finder sig overbærende i meget, men der er en grænse, og saa rejser han

sig ogsaa med fynd. (Det erfarede politimesteren i Slagelse, da han ville korrexe sognefoged Peder Olsen i Løve). Hans selvagtelse medfører, at han kan finde sig i meget, men man skal vogte sig for at nedbryde hans anseelse blandt ligemænd. — Jyden vurderer, sjællænderen karakteriserer, c : med bevidst sagskundskab. For jyden gaar det etiske i første række, han anerkender ikke »Kunsten for kunstens skyld«. Og jydens hensigtstrang fører lige ind i det religiøse, thi kristendom er for jyden det eneste, der kan paavise hensigten med livet. Dette fører atter jyden til kirke, og paa de egne, hvor kirkegang saaledes er blevet skik, er der højtid over kirkefællesskabet. Deres indstilling kan endogsaa give sig udslag som modvilje mod vækkelse, d. v. s. mod dem, der vil skille sig ud i en »særlig levende menighed«. Sammen med denne religiøse følelse hører hos jyder *naturfølelsen*: Jorden, stedet, vi bor, alt er *laan*. — Jyden ejer sit lands stærke natur, og han ved, at kampen mellem ondt og godt ikke blot er her og i naturen, men at efter døden kommer dom. Rester af gammel overtro, ja rester af hedensk religiøsitet kan gemmes hos jyden i 1000 aar; paa bunden af folkereligiøsiteten kan findes den hedenske tro paa en skæbne-magt, en nødvendighed, man ikke kommer udenom — forsynet bestemmer vor evige skæbne. Uberegnelig er lykke og ulykke, forsynet taaler ikke spøg eller spot. *H. F. Feilberg*, som har studeret sine sognebørn nøje, sporede ikke kirkelige forestillinger om synd og naade hos dem, men megen forsynstro paa en uafvendelig skæbne. Denne resignation mødte han ikke mindst over for sygdom og død. Feilberg viser denne livsanskuelse ærbødighed, men siger, at den er grundhedensk. — Naar præster eller lægfolk saa ville »vække« og bringe »frygt og bæven« ind i denne forsynstryghed, opstod der skarpe konflikter. Indre missions reelle grund til at drive mission i et land, som officielt har været kristent i 1000 aar, er ikke blot, at der findes talrige rationalister og fritænkere rundt om i sognene, men at der findes talrige naivt tænkende halvhedninger med kristennavn. De første grundtvigske præster følte et stærkt kald til at vække de sovende og omvende dem fra overfladisk kirkelighed til personlig kristendom. Redaktør *Hans Jensen*, Slagelse, skriver, at de rationalistiske præster bedre end Mynsters disciple forstod at tale saa de forstod dem, men det var de grundtvigske præster og Grundtvigs salmer, der førte til folkevækkelser.

Al denne strid mellem kød og aand bryder ikke sjællænderens ro. Jydens syndsbevidsthed og sjælekamp, naar ordet rammer ham i hans aandelige søvn, kendes ikke stærkt hos sjællænderen. (Folk æ jo saaddan og saaddan, og ded blir smænd itte anderledes ... Jeg lever som folk plejer van ... Ded æ som det var, og ded blir som ded er!) Sjællænderen bliver helst i den tilvante kirkelighed eller ukirkelighed, han er tilfreds med som han er, men gælder det bringe trøst, staar sjællænderen ofte fattig og hjælpeløs, hvor jyden ud fra sin religiøse natur har en egen stærk evne til at trøste ret. Rationalismen med dens Gud,

dyd og udødelighed sidder dybt i det sjællandske sind endnu.

Nedarvede skikke betyder meget, ikke blot i Jylland. *H. F. Feilberg* gjorde den erfaring, at det religiøse grundpræg hos landalmuen ofte ytrede sig som noget der var alt andet end kristendom, og *Vilh. Birkedal* spurgte sig selv, da han kom til Ryslinge, der dog var kendt »for forholdsvis gudfrygtighed og sædelighed«, om denne ærbødighed for kirken overhovedet var kristendom, thi »selv gode kirkegængere savnede reel kristelig oplysning«. Derfor følte Birkedal det som et kald »at vække og rive folk ud af den nedarvede vanebundne tænkemaade«. Hans løsen blev: »Kamp mod verden! Fred med Gud!« i Ryslinge sogn. Og dette kampraab præger titlerne paa hans prædikener i Ryslinge: »Synd og naade« ... »Naadens aar«. Og samtidigt ivrede han for daglig andagt i hjemmene. Det blev Indre mission som kom til at føre disse vækkelsestener videre. Paa Sjælland blev Vestsjælland præget deraf, men ellers var det mest blandt vestjyder og nordjyder at IMs vækkelsestener vandt øre. Men mange af de bærende i IMs arbejde i København og paa Sjælland var jyder.

Jyden er stærk og seig, helst optræder han ikke i flok. Sjællænderne er selskabsmennesker. Sjællænderen vil »ikke være bedre end andre mennesker«. (Gud bevars for at synnes bædder end andre folk«). Naar Indre mission har haft vanskeligt ved at trænge igennem paa Sjælland, skyldes det næppe talen om helvede og dom, men angsten for at give sig ud for at være bedre end andre. Det kan ogsaa begrænse offerviljen. (»Jeg gier sku ikke mer end Peddersen gier«!). Dette kan ogsaa være udtryk for en blufærdighedsfølelse, som ikke skal ringeagtes. Bag det smilende, snakkende ydre kan der hos sjællænderen gemme sig stærke kræfter. Allerede Adam af Bremen beundrede »Sjællændernes tapperhed og kornhøst«. Tapperheden kunne vige under hoveriet (Jeppe paa bjerget, Junges bønder) og hoveriet kunne lægge noget trent over bondens sind, men gennem livets strid dræbtes modet paa livet alligevel aldrig. I de slesvigske krige var sjællænderne blandt de tapreste. Gæstfriheden er ofte størst hos jyderne, sjællænderens hjem er mere lukket, og præsten, der er tilflyttet og ikke groet op med landbyens samfund, vil ofte føle sig ensom blandt sjællændere.

Ude i sognene er præstegaarden en fast institution; trues embedet af sammenlægning med et nabosogn, vil man aldeles ikke af med sin præstegaard. I landets kulturhistorie har præstegaardens betydning meget, lige fra de humanistisk prægede præstegaarde efter reformationen, over de rationalistiske præstehjem i forrige aarhundrede, til de store kulturprægede præstehjem i Mynsters aand. Vilhelm Andersen har paavist guldalder tidens sammenhæng med præster og præstesønner. Men sandheden er sikkert den, at mange præstegaarde bevarede en viss afstand fra den brede befolkning, for hvem præstegaarden ofte var en lukket gaard. Med den grundtvigske og den indremissionske præstetype aabnedes præstegaardene, og de blev mange steder cen-

traler for et vidt specialiseret kirkeligt liv. I vore dage har skoler, højskoler, presse, radio og de nye samfærdselsmidler skubbet præstegaarden mere i baggrunden som sognets aandelige midtpunkt, og i kulturel henseende kan nutidens præster næppe hamle om med de gamle.

Denne oversigt kan kun gives i grove træk. Indenfor sjællændere og indenfor jyder er der mange nuancer. Præget kan skifte fra sogn til sogn og fra herred til herred. Mange træk er fælles for alle befolkningsgrupper. Sjællænderen kan synes treven. Achton Friis skriver (Danmarks store Ær II, 204): »Venligheden paa Sjælland aftager proportionelt med breddegraden. Jo længere man kommer mod syd, savner man den venlige imødekommenhed, som man mødte mod nord. Det begyndte saa smaat i Midtsjælland med den sejhed og træghed, som jeg altfor ofte mødte senere i Sydsjælland.« Dette er dog vist en overfladisk betragtning. Man faar ikke indblik i sjællandsk folkekarakter ved et flygtigt besøg, ligesom man ikke lærer Sjællands natur at kende blot ved at køre en tur over øen. »Landskabet kræver en viss dvælen, og paa samme maade er det med sjællænderne« (C. I. Scharling). Tilsyneladende er de aabne og snaksomme, men derfor aabner de ikke deres indre for den fremmede. En præst kan være præst i et sjællandsk sogn i flere aar, før han virkelig kommer befolkningen nær. Det hænger sammen med sjællændernes ovenfor omtalte indre fælles samhørighedsfølelse, de er eet med deres byfolk. »For jyden er naturens omsomhed en kraft, for sjællænderen en tomhed« (Vilhelm Andersen). Han vil være i flok, naar han skal glæde sig over naturen. Fællesfølelsen er ogsaa af betydning for kirkegangen. Sjællænderne kommer gerne, hvor der kommer mange. Derfor er det vanskeligt at faa kirken fyldt, hvor kirkegangen er ringe, bortset fra de store helligdage, hvor man møder talrigt op. Men hvis der indbydes til særlige gudstjenester, f. eks. ungdomsgudstjenester, kirke- og missionsuger, kan der komme mange. Ved møder i hjemmene, bibel-læsninger o lign kan der samles mange af dem, der ikke ses i kirken. Det er det urgamle samhørighedsforhold, der gør sig gældende. Vilhelm Andersen har ud fra denne fællesfølelse omtalt religionen som en »folke- og menighedssag« for sjællænderen og stillet den jyske Søren Kierkegaard og den sjællandske Grundtvig over for hinanden som »mægtige udtryk for jysk ensomhed og sjællandsk fællesskab«. Det er dog ikke »menighedsliv« i den forstand, at man aabent deler aandens gaver og oplevelser med Gud, der kendetegner det sjællandske fællesskab. Dertil er sjællændernes liv for traditionsbundet, og dertil har de for vanskeligt ved at give udtryk for deres indre liv. En bibelsamtale vil i almindelighed være rigere og mere personligt præget blandt jyder end blandt sjællændere, selv om man ogsaa i sjællandske kredse kan træffe modne kristne, der med kraft kan aflægge et vidnesbyrd. (En sommer var jeg i samme uge til samtalemøde i Jylland og paa Sjælland. Trods meget af det fælles i tonen, kunne man ikke lade være med at føle forskellen!)

En lignende forskel har jeg mødt paa højskolerne. Man har talt om Jylland som frimenighedernes land, Fyn som valgmenighedernes land, og Sjælland som sognemenighedernes land. For sjællænderen knytter det kristelige sig naturligt til det nedarvede sogn, hvor præsten har sin nedarvede funktion i kirken og hos de syge, ligesom degnen har sin nedarvede funktion i skolen. Ved begravelser er det degnen, der takker følget, ved bryllupper er det degnen, der læser telegrammerne op. Det skal præsten ikke gøre. Præsten hører til som fast institution i sognet. Hvis han kommer med smukke drømme om »at blive som en af deres egne«, vil han ofte blive skuffet, men man betragter ham ikke som fremmed, man vil jo slet ikke undvære ham. Han skal bare blive ved sin læst. Trods radikal politik er sjællænderen konservativ, hvad skik og brug angaar, og en ny præst skal være varsom med at fare frem med reformer. Ofte kan smaa ting vække anstød eller vrede. Ændringerne skal gøres langsomt frem i takt med befolkningen. De »vege øboere« kan stædigt bide sig fast i det hævdvundne.

Fællesfølelsen er maaske aarsagen til, at sjællænderen har saa svært ved at finde udtryk for sit indre liv. Han har i det nære samliv med mange ikke haft brug for at lære det. Naar præsten staar over for den syge paa Sjælland, vil han nok møde et blidt smil, men yderst sjældent lukker den syge op for, hvad han føler og tænker. Blandt sjællænderne hører man yderst sjældent religiøse flosker. De har nok det religiøse mere i hjertet, end de har det paa læben. Og det siger noget, at mænd som *Vilhelm Beck* og *Carl Koch* følte sig hjemme i den sjællandske befolkning og ikke ville bort herfra. Præsten maa læse mere i øjnene og hjerterne end i ordene, og præsten, der kommer fra Jylland og tyder den religiøse tavshed (trods snaksomheden) som kulde, kan nok føle sig trykket, naar den første præstetids glans i et sogn er borte, men forstaar han at se ind i hjerterne, vil hans gerning ikke blive uden opmuntringer.

Ungdommen er det vanskeligt at faa i tale. Foreninger, sport, radio, biler, motorcykler drager bort fra kirken; det spredte og urolige præger, naar arbejdsdagen er tilende. Det er mere uddannelse (de faglige skoler) man tænker paa, end aandens liv. Flere højskoler har maattet lukke, fordi ungdommen svigtede dem, og KFUM og KFUK synes mange steder at være i tilbagegang. De unge er ikke saa interesserede i den folkekirkelige arv. Her ligger et af kirkens største problemer. Det gælder kirkens fremtid.

Benyttet litteratur.

Mynsters visitatsbøger I—II (især dr Bjørn Kornepups indledning). Thorkild Gravlund: Dansk folkekarakter 1919. Samme: Dansk bygd II—III, 1922 og 1930. H. V. Clausen: Danmark, H. F. Feilberg: Dansk bondeliv 4. opl 1922, s 389 f. Achton Friis: Danmarks store ær. Hans Jensen: Brud og sammenhæng i dansk kirkeliv efter 1864, Khst saml 6, R IV 293 f. Red Hans Jensen i Sorø Amtstid 1. okt 1901. Vilh. Birkeadal: Personlige oplevelser II, s 112, Kristeligt Dagblad 29. okt 37, C. I. Scharling om sjællandsk egenart i Kirke og folk 1930, s 141 f. Vilh. Andersen: Knud Sjællandsfars Betragtninger 1802—12, do, Tider og typer af dansk aands historie 1907—16.

Biskopper

(Sjællands stifts biskopper indtil 1923, se Bd I, s 45—55)

Ved bispevalget 1923 fik valgmenighedspræst H. Fønnesbech-Wulff, Vallekilde, 779 st, sognepræst Olfert Ricard, Garnisons k, Kbhvn 754 st, domprovst dr H. Martensen-Larsen, Roskilde 488 st.

1. 2. febr 1923—31. dec 34 (valgmenighedspræst Vallekilde 4. sept 06): **Henry Emil Fønnesbech-Wulff**, * 25. aug 71 Roskilde. Forældre: Isenkræmmer, senere klokker ved Sct. Mariæ kirkesal, Kbhvn Fritz Valdemar Wulff og Harriet Alice Wulff. Stud Hauchs sk 89, c 98¹ (I), højskolelærer Testrup 98, hjpr Ormslev-K 00, studierejse i Tyskland og Schweiz 01—02, sp Louns-A 13. jan 03, r af Dbg 23, Dbm 28, † 31. dec 34. ~ 10. maj 04 Laura Elisabeth Nyholm Hastrup, * 28. nov 83 Vintersborg. Forældre: Godsejer, senere hospitalsforvalter Julianus H og Mette Marie Nyholm.

Arvede 1913 godset Vesterbygaard i Vestsjælland efter sin morbroder og plejefader, godsejer, cand jur Orla Fønnesbech-Wulff, hvorefter han tog navneforandring til Fønnesbech-Wulff.

Medl Udv f Videnskabeligt præstekursus 05, medl Santalmissionens forretningsudvalg 10, næstfmd i bestyrelsen, BM Kbhvns Kirkefond.

Udg 10: Santalmissionens stilling og krav. Skrev enk artikler og opbygg afh.

Bispevalgets resultat var vist den største overraskelse for F-W selv. Ud over kredsen i Vallekilde, hvor han havde en meget paa-skønnet præstegering, var han kun kendt i snævrere kredse, men det viste sig snart, at Roskilde stift som sin første biskop havde faaet en personlighed, der forstod at vinde respekt i alle kredse. Embedet som saadant var vist det, der interesserede ham mindst, han lagde hovedvægten paa at være præster-nes og menighedsraadenes raadgiver hvor han viste megen takt, og han var flittig til at visitere i stiftet. I bispegaarden og paa Vesterbygaard repræsenterede han med en egen kølig værdighed og var en statelig og kyndig vært. Det var ham en glæde at være vært ved et nordisk bispemøde paa sin gaard. Han var helt ud folkekirkens mand, og sin selvstændige stilling hævdede han f eks klart i Københavns Kirkefond, hvor han baade skriftligt og mundtligt gik imod flertallet og Kirkefondets daværende kurs. Han ønskede, at Kirkefondet mere skulle være et fælleskirke-ligt arbejde. Ved præsteindstillinger ville han gerne hævde et almenkirkeeligt synspunkt

over for det sognekirkelige, selv om han følte, at han maatte følge menighedsraadene i deres sognekirkelige krav. For Santalmissionen var han i en menneskealder en trofast støtte. Sine grundtvigske idealer forblev han tro, Emil Koch, Odense, og Jens Nørregaard, Tee-strup, var blandt hans læremestre. Men blandt Indre Missions-præster i stiftet havde han ogsaa mange venner. Sine lykkeligste aar havde han nok i Vallekilde, og der blev han be-gravet.

Litt: Højskolebladet 1907, sp 1437, 1935, sp 22—24, »Bavnen 1935«, s 33—36. Præstef bl 1930, s 17 og 257 f, 1935, s 11. En slesvigsk slægt, s 71. Nekrologer i dagspressen 1.—5. jan 35.

Ved bispevalget 1935 fik provst Axel Rosendal, Sct. Stefans, Kbhvn 1223 st, stiftsprovst, dr phil C. I. Scharling, Ribe, 1019 st.

2. 9. marts 1935 (sp Sct. Stefans k, Kbhvn 3. jan 24): **Axel Rosendal**, * 12. marts 83 Kbhvn. Forældre: Lærer, senere skolebestyrer Peter Mads Christensen R og Kirsten Maren Holm Christensen. Stud Eftersl 01, c 07¹ (I), lærer ved Det kgl Blindeinstitut og Fr. Bar-fods skole, Frberg, leder af Kirkelig ungdomsforening i Grundtvigs hus 09—14, ord kat Frederiks k, Kbhvn 5. nov 09, rkp Sct. Stefans k, Kbhvn 11. febr 14, provst Kbhvns nørre provsti 18. okt 33, KII af Dbg, 47, Dbm 50, udenl orden: Fi HR 50. ~ 6. juli 10 Laura Møller, * 23. febr 82 Nr Felding. Faderen: Sp Nr Lyndelse-H, se der.

Medl af Kirkeligt samfunds bestyrelse til 42, og fmd for studenterkredsen; red af »Menighedsbladet« 1919—35; medl af komiteén for Grundtvigs mindekirke og af Det kirkepolitiske udv af 1928—40. Fmd for den danske afdeling af kirkeligt verdensforbund til fremme for international forstaaelse til 45. Fmd for salmebogsudvalget af 1946.

Udg: 27: De gamle veje, 28: Stenbro og paaskelije, 30: Giv agt, 31: God dag, 31: Den kirkepolitiske situation, (Gads danske magasin), 34: Den grundtvigske retning, (Dansk kirkestat I), 34: En stor glæde, 35: Indbydelse, 35: Kirken og kampen for tilværelsen, (Gads danske magasin), 36: Grundtvigianismen i dag, i lys af Luthers arv (i Luthers arv og Danmarks kirke), 38: Man spurgte, 43: Det grundtvigske, (i den danske kirke og vor slægt), 47: Et lærerhjem, (i danske hjem v aarhundredskiftet), 49: Lidt om stat og kirke siden 1848, (i Vartovbogen).

Litt: Bavnen 1935, s 129—32, DBL XX, 31, Lise Flindt Nielsen: Vi besøger biskoppen, Jul i Roskilde 1948, s 24—27.

KØBENHAVNS AMT

(Gl. Roskilde amt)

Ved stiftsdelingen 1923 blev Københavns amts 2 vestlige provstier lagt under Roskilde stift, Sømme-Voldborg og Tune-Ramsø herreder. Denne del af stiftet omfatter egnen fra Roskilde og ned til Køge, en af landets frugtbareste egne, »Heden«, en flad slette — frodig, men ret ensformig. Langs Køge bugt er livligt strandliv og megen bebyggelse. Mod vest er der bakket og skovrigt i egnen mellem Hvalsø og Borup; nærmere Roskilde er den naturskønne egn omkring Ledreborg og Bognæs.

Af egnens historie. Denne egn hører til de tidligstbeboede i Danmark. Mange bopladser fra den ældre stenalder vidner derom, især i egnen ved Roskilde fjord og Isefjord. Af hellige kilder kendes kun een (ved Roskilde hvor der er saa mange kilder). Roskildeegnen blev tidligt eet af landets kulturcentre. — Sagntidens høvdinge og konger boede i *Lejre*, hvor Hertas offerlund var. Storhedstiden var middelalderen, da Roskilde var kongestad, og biskoppen i Roskilde var en af landets mægtigste mænd. Bispeborgen Bistrup havde vældige jordegodser, ikke mindst Absalon forstod at øge dem. Reformationen gjorde ende paa kirkens rigdom, og kongen blev egnens største jordbesidder. Selvejrbønder fandtes ikke, alle var de kronens eller adelens fæstere. Kongens lensmand i Roskilde (paa Haraldsborg) var en mægtig mand. Krigens ulykker, Grevens fejde, Svenskekrigene ramte egnen haardt, og bønderne sultede. Ogsaa 1807—14 oplevede egnen kampe med englænderne. Køge bugt har ofte været skueplads for krigeriske begivenheder, lige fra Vendertiden og Svenskekrigene (Ivar Huitfeldt) til besættelsen af tyskerne 1940—45.

Befolkningen er i købstæderne almindelig købstadsbefolkning, stranden langs Køge bugt er præget af tilflyttere og landligere. Egentlige herregaarde findes kun i Ramsø og Voldborg herreder, mest kendt er Ledreborg. For landboerne var reformerne i 1780'erne den afgørende begivenhed; gaardene har været velbyggede, kister og skabe var fyldte, man har haft megen sans for pyntelighed (Hedebo-syning), og bøndernes gilder var præget af velstand. I dette aarhundrede er der sket en ikke ringe udstykning, og der er oprettet talrige husmandsbrug. Husmandsføreren *Niels Frederiksen* er født 1874 i Lille Karleby i K. Hyllinge-Lyngby pastorat. Som politiker og husmandsfører fik han afgørende indflydelse

paa jordlovene 1919, og han var hovedmanden for den derefter følgende omfattende udstykning (ogsaa præstegaardsslagtingen).

Kirkerne. Den gamle Vor Frue i Roskilde er en af landets ældste, iflg Saxo opført 1076—88 af biskop Svend Nordbagge. De øvrige kirker er yngre. Man hentede fraadsten fra lejerne ved Vintremølle i Sonnerup, og kirkerne i Voldborg herred (K Saaby, Rye, Sonnerup, K Hyllinge, Sæby, Gershøj) er af fraadsten, men senere haardt restaurerede. Bedre bevarede er fraadstenskirkerne i Sømme herred, især Sct. Jørgensbjerg samt Allerslev, Herslev, Glim og Fløng. Ned mod Køge dominerer kridtstenskirkerne, ofte iblandet fraadsten (Ølsemagle, Greve, Kildebrønde, Reerslev, Vindinge, Snoldelev, Tune, Karlslunde, Karlstrup, Havdrup, Solrød, Jersie og Skendsved, Ørsted, Dalby, Højelse, Himmellev), men der er ogsaa kampestenskirker iblandet fraadsten eller kridtsten især i nærheden af Roskilde (Svogerslev, Kornerup, Hvedstrup, Aagerup, Kirkerup (en af de ældste paa egnen), Jyllinge, Osted, Hvalsø, Særløse, Kisserup, Lyngby, Syv, Daastrup, Kimmerslev). Ejby er af grønsandsten fra Lellinge aa, og Gevninge er den eneste romanske teglstenskirke. Yngst er Glim, Skendsved, Kornerup og Borup, hvis skib var todelt indtil restaurationen 1880. De fleste romanske kirker er ombyggede i gotisk tid, koret er nedrevet, og skibet forlænget (hvorfor der ikke er apsis), og der er indbygget hvælvinger, tilføjet taarn, vaabenhus etc. Særlig smukt er Sct. Laurentii taarn i Roskilde, i Skendsved staar taarnet ved skibets side, Kornerup er kullet. Ombygningerne lod det gaa ud over de gamle kalkmalerier, men de ses dog i Kirkerup, Gundsømagle, Ørsted, K Hyllinge. Sengotiske billeder findes i Reerslev, Højelse, Osted, Allerslev. Granitdøbefontene er meget enkle, bortset fra den sjældne font i Ejby og malmfonten i Osted. Der er kun een sengotisk altertavle (Kornerup) ellers meget lidt middelalderligt inventar. Renæssancetiden søgte at skaffe saa meget nyt inventar, at bønderne klagede over udgifterne dertil, i Roskilde var der et stort værksted, som leverede kunsthåndværket. Talrige altertavler og prædikestole stammer derfra. Altertavlen i Køge er af Lorens Jørgensen. En særlig plads blandt kirkerne indtager domkirken og Køge kirke. De omtales særskilt. — Fra nutiden er der kun to: Vindinge (1875) og Vor Frue landsogns kirke (1907).

Roskilde købstads provsti

Roskilde købstads provsti udskiltes 18. jan 1937 fra Sømme-Voldborg herreders provsti som et særligt provsti med domprovsten som provst. Hidtil havde domprovsten tillige væ-

ret provst for hele Sømme-Voldborg herreders provsti.

Provstiet er 64 km², har 25.509 indb (1945), 5 kirker, 4 sognepræster, 1 andenpræst, 1 kkp, 1 hjpr.

Kirkelig statistik

	Altergæster				Kollekt sum	Menighedsraad			
	1891	1922	1942	1949		IM	Gr	Soc	u p
Roskilde domsogn ..	1135	2340	5400	7090	0,10	4	6	3	2
Vor Frue	264	200	200	165					6
Sct. Jørgensbjerg	288	400	500	682	0,03				12
Himmelev	234	203	286	270	0,14				7

Altergangsprocent: 1891: 26, 1922: 18, 1942: 22, 1949: 31.

Kollektsum pr. indb 0,09 kr.

Politisk: Formanden for kommunestyrelsen 1950 er radikal i Roskilde; venstre i Vor Frue landsogn og Himmelev.

Provster

Se domprovster, domkirken

ROSKILDE KØBSTAD

Roskilde, smukt og højt beliggende ved bunden af Roskilde fjord, er en af landets ældste byer, allerede nævnt af Adam af Bremen. Gamle klosterannaler omtaler det øde sted, hvor byen Høgekøbing laa, et stykke fra stranden. Kong Ro lod den flytte til fjorden, og i 10. aarh var her en havn. Harald Blaataand byggede sin kongsgaard her (vest for domkirken). Svend Tveskæg udvidede byen, og domkirken gav byen betydning, saa at den i 12. aarh naaede sin storhedstid. Svend Grathe befæstede byen, og 1157 overfaldt han Knud og Valdemar. Absalon var biskop her 1158—77, derefter ærkebiskop. Der var 13 kirker: *Allehelgens* (ved Allehelgensgade, nedlagt 1539), *Sct. Budolfi* (ved Skomagergade), *Sct. Nicolai* (ved Jernbanegade), *Sct. Laurentii* (hvis taarn endnu staar, kirken nedrevet 1537), *Sct Hans* (ved Sct Hans kilde), *Sct Mikkels* (nedrevet 1575), *Sct Peders* (nedlagt 1539), *Sct Pauls* (mod øst), *Sct Olai* (ved Sct Olsstræde, nedbr 1570), *Sct Dionysii* (forsvundet 1561), *Sct Ibs* (mod nord, skibet staar tilbage, af fraadsten), *Sct Mortens* (nedbrudt 1562).

Endelig var der *Vor Frue*, som staar endnu, og *Graabrødre* kirke, som blev sognekirke.

Der var 5 klostre, hvoraf de 3, *Vor Frue*, *Sct. Clara* og *Sct. Agnete*, synes at have hørt til de største byklostre. *Vor Frue*, fra c 1158, mod syd, stiftet af provst Isak som bod for at have forstyrret biskop Vilhelms grav i Roskilde, var først benediktinerkloster, men Absalon overdrog det til cisterciensnonner. Den hellige Margrethes ben blev ført hertil (hun blev myrdet ved Køge bugt), og Absalon, Abel og Erik Klipping gav klostret store gaver. Det brændte 1242, blev genopført og bestod til c 1570. Kirken staar endnu, den var oprindeligt en treskibet basilika, og blev 1539 sognekirke. Østre del og søndre skib blev brudt ned, blev restaureret 1853—70, fik bjælkeloft og dekorationer af Kornerup, 1887 opførtes nyt søndre skib. Pompøst inventar, altertavle og prædikestol i renæssancestil. — Kirken staar officielt ubenyttet. — *Sct. Clara* kloster var for franciscanernonner, ophævet 1559. — *Sct. Agnete* for dominikanernonner, stiftet af Erik Plovpenning datter Agnes. — *Franciskanerklosteret*, hvor Erik Plovpenning ønskede at blive begravet, havde flere betydelige mænd som munke, guardian *Jens Paa-ske* († 1300) afskrev hele bibelen, munken Laurids Brandsen († 1490) fik indført den strenge klosterregel, observantsen. Klosteret havde en meget stor relikviesamling. Blev brudt ned 1575 og er helt forsvundet. *Dominikanerklosteret* stiftedes 1232 og ophævedes

efter reformationen. Vi ved ikke meget om det. Desuden var der et *Helligaandshus* (ved Sct. Laurentii kirke) og *Duebrødre hospital* (tæt derved), 1478 blev duebrødrene et kano-nikat ved domkirken, og Chr. I bestemte, at en af kannikerne derfra skulle underholdes, medens han skulle underholde 4 fattige og 2 skoledisciple til gengæld. Efter reformationen henlagdes Helligaandshuset (for fattige og for kor-peblinge) og et spedalsk-hospital (Sct. Jørgen) under Duebrødre hospital, 1661 nedbrødes kirken, 1742 solgtes det meste af de gl bygninger, og aaret efter opførtes en ny bygning for 16 lemmer. 1878 opførtes den nuværende bygning til 50 lemmer.

Fra 14. aarh begyndte byens tilbagegang. Tidligere boede kongerne her ofte, Erik Menvede døde her 1319. Pest og ildebrande ødelagde, fra Erik af Pommerns tid blev København residensstad. Reformationen bragte yderligere nedgang, bispesædet blev flyttet til København, klostre og kirker nedlagdes. Nye brande hærgede, 26. febr 1658 tvang Carl Gustav Danmark til den tragiske fredsslutning i Roskilde. Men Roskilde bevarede sin domkirke. Den hævede sine hvælve over Roskilde i medgangs- og modgangstider, og gennem aarhundreder var den til dato kongernes begravelseskirke. Stænderforsamlingerne for øerne holdt deres møder i Palæet 1835—48.

Omkr 1800 var Roskilde en lille by med c 1800 indb. Først midt i 19. aarh begyndte en ny opgangsperiode. Nu blev Roskilde jernbaneknudepunkt, og med jernbanerne begyndte byens vækst. Den første bane aabnedes 1847 (til Kbhvn), forlænget 1856 til Korsør, 1870 kom banen til Køge. Byen fik en ikke ringe industri (bryggeri, mølle, maskinfabrikker, landboforeningernes frøforsyning osv). Fra 1913 var Roskilde garnisonsby. Katedralskolen, ved domkirkepladsen, kan føre sin historie tilbage til den gamle domskole fra 11. aarh. Rektor S. N. J. Bloch fik den nuværende bygning opført 1842. Folkets Hus »Fjordvilla« er arbejdernes samlingsted.

Politisk var byen i mange aar konservativt præget. Den er nu en moderne købstad, der dog paa mange maader præges af Københavns nærhed.

Det kirkelige liv. Roskilde var en af romerkirkens faste borge i Danmark. Trods *Peder Palladius'* prædikener og forelæsninger og trods *Hans Tausens* virksomhed som læsemester og prædikant ved domkirken holdt de katolske sympatier sig længe. Dog var der i selve brydningstiden en vækkelse, og det skyldtes en borger, *Peder Smed*, at de evangeliske i trængselstiden efter 1533 holdt fast ved evangeliet (Kh saml 4 r III, s 363). Fra Erik af Pommerns tid var Roskilde biskop »Riget øverste kansler«, *Lage Urne* var biskop 1512—29. Som rigskansler og universitetspatron fik han megen indflydelse i de bevægede aar; hans synodalstatutter (Ny khst saml III, s 262) var gentagelse af biskop Birgers, men de viser hans interesse for stiftets kirkelige betjening. Han virkede ogsaa for en trykt udgave af Saxo og for mindesmærker over kendte mænd i stiftets kirker. Han ville ikke hindre Arcimbolds afladshandel, og han

medvirkede til Povel Helgesøns ansættelse ved universitetet. Han gik efterhaanden over til Chr. IIs fjender, flygtede 1523 til Jylland og opsagde kongen troskab. Han haabede, at Fr. I's haandfæstning skulle blive et værn for den katolske kirke, men herredagene i Odense viste, at den evangeliske lære ikke kunne holdes ude. Ved universitetet søgte han at besværliggøre det nye i at vinde frem. Han var den sidste betydelige katolske prælat i Danmark. Han skrev nogle digte, der viser hans kærlighed til naturen (Kh saml 4 r II, 721). Han vandt respekt ved sin verdenskløgt og alsidige dannelse, men han formaede kun at dæmme op for det nye, og ved hans død laa stiftet aabent for Lutherdommen. — *Joakim Rønnow* blev beskikket 1529 af kongen og rigsraadet til biskop i Roskilde imod at aflægge en streng troskabsforpligtelse og løfte om ikke at hindre Lutherdommen samt indbetaling af en stor sum til paven for stædfæstelse. Han blev dog kun en slags verdslig forstander for stiftet, da han ikke naaede at faa kirkelig indvielse. Hans stilling var derfor vanskelig, ikke mindst fordi han var en egenraadig og heftig natur, der ikke kunne finde sig i den indskrænkning af hans myndighed, som reformationen medførte, og især bød Hans Tausens virksomhed ham imod. Efter kongevalget 1533 følte han sig næsten som en konge i stiftet, skønt oprinet i Kbhvn under herredagen, da Hans Tausen maatte beskytte ham mod det oprørte folk, kunne vise, at hans stilling var svag. Under Grevefejden blev bispegaarden i Roskilde plyndret af de grevelige tropper, og Christoffer af Oldenburg overdrog bispestolen til den fra Uppsala fordrevne ærkebiskop *Gustaf Trolle*. Rønnow købte dog embedet tilbage for en stor pengesum, men under den store adelsforfølgelse 1535 maatte han flygte til sin borg, Dragsholm, og derfra til Jylland, hvor han hyldede Chr. III. Saa kom han atter tilbage til sit stift, og kongen betroede ham endog et statholderskab i sin fraværelse. Men efter Kbhvn's erobring 1536 besluttede kongen at tilintetgøre den katolske bispemagt, og Rønnow blev taget til fange aug 1536. Paa rigsdagen i okt fremførtes haarde anklager mod Rønnow, og han døde som fange 1544 (H. Knudsen: J. Rønnow 1840). Reformationen var imidlertid blevet gennemført i Roskilde efter adskillige vanskeligheder. Efter reformationen flyttedes bispesædet til Kbhvn. Det kirkelige liv i de følgende aar fremviser ikke noget af særlig interesse. *Hans Tausen* var fra 1538 præst her, indtil han 1542 blev biskop i Ribe. Mag. *Enevold Randulf*, som var præst her 1627—66, »stod i stor anseelse og fik tilbudt 2 bispestole«, han var en af ortodoxismens førere, *Christen Lodberg* (1666—81) blev biskop i Ribe, han lod i lang tid embedet bestyre ved vikar, domprovst *Henrik Meyer* (1752—56) var kgl konfessionarius, *Blumes* svigersøn og pietist, domprovst *Andr. Birch* (1796—1803) var kendt som en lærd forsker af Ny test og bibeludgiver, han blev Lolland-Falsters første biskop. Hans efterfølger dr *J. M. Hertz* (1804—19) var digter, og han blev meget elsket i Roskilde, baade som præst og som skolemand. Han blev biskop i

Ribe. Domprovst *Eiler Hammond* (1820—22) var meget virksom for skole- og fattigvæsen. Domprovst *Jac. Bang* (1823—41) var rationalist, kraftig, retsindig (BDG I, s 139). Andenpræsteembedet var et af landets større embeder og har været beklædt af en række betydelige mænd.

Det var præsterne, der prægede kirkelivet, og noget egentligt menighedsliv ud over kirkegangen var man ukendt med. Biskop Mynster anfører ikke noget særligt om kirkelivet i byen. I en menneskealder var domprovst *Gude* byens førende præst. I hans tid kom *Indre Mission* til Roskilde. Han var den højkerkelige prælat, som ikke yndede de mere demokratiske vækkelsesretninger. — Iøvrigt henvises til nedenstaaende præsterække for de senere aars vedkommende.

Roskilde blev af *Vilhelm Beck* betegnet som »hovedstaden i de dødes rige«. Der var ingen vækkelser, men dog en del enfoldig gammeldags kristendom. De kirkelige retninger har aldrig præget byen eller omegnen stærkt.

Indre Mission begyndte sit arbejde i Roskilde i 1880'erne. En lille kreds af *Indre Missions* venner samledes i en lejet sal paa hjørnet af Ringstedgade og Støden. Ønsket om at faa eget hus blev saa stærkt, at man i 1892 tog fat paa arbejdet for at faa et missionshus bygget. Indsamling blev sat i gang, og da 3200 kr var skaffet til veje, begyndte man at bygge. »Tabor«, som kostede 8000 kr, blev indviet 3. sept 1894 af Vilh. Beck.

Et betydeligt, vidt forgrenet og vækkende arbejde er udgaaet fra »Tabor« i løbet af de svundne aar. Hver søndag samles en stor skare børn i søndagsskolen, og en gang om maaneden afholdes festmøde med gratis kaffebord for gamle mennesker, samfundsmøde afholdes hver uge. Arbejdernes bibelkreds, de unge familiers møder, Blaa Kors m m har deres hjem i og ledes fra »Tabor«. Hertil kommer endvidere kredsmøder, missionsuger, vækkelsesmøder, julefester o l.

En række dygtige og nidkære missionærer har i aarens løb virket i Roskilde. *Niels Andersen* (1894—1901), *Hans Hansen* (1903—16), *Hans Chr. Beck*, derefter kom *Lauritz Lauritzen*, *K. Kristiansen*, *H. Andersen*, *Lars P. Hansen* (1935—41), *Fr. Højlund* (1941—49) og *M. Rafn*. *Indre Mission* i Roskilde ledes af en bestyrelse paa 7 medlemmer, landssekretær *C. M. Julin* er bestyrelsens formand.

Den grundtvigske retning er svagere repræsenteret og viser sig meget senere i Roskilde.

Ved valget af menighedsraad for Roskilde domsogn i 1912 opstilledes første gang en liste for grundtvigsk retning med tilslutning fra andre frisindede kirkelige vælgere. Ingen blev valgt. Ved valget i 1916 blev een kandidat paa denne liste valgt. — Omtrent samtidig hermed begyndte den grundtvigske kreds med gudstjenester i Gl Frue kirke. Det var dog mest folk udefra, som ikke stod i særlig forbindelse med bestræbelserne for at opnaa repræsentation i domsognets menighedsraad.

Grundtvigianernes samlingssted er højskolehjemmet i Algade. Her holdes møder — man kalder dem »stævner« — og højskoleforenin-

gen samler ved sine foredrag om kristelige, nationale og kulturelle emner mange tilhørere. De allerfleste af disse er hjemmehørende paa landet i omegnens kommuner. For disse kredse har saadanne sammenkomster stor værdi.

Sidst i rækken møder *Kirkeligt Centrum* frem i Roskilde. Dette skete i 1925 paa foranledning af provst *Lichtenberg*, *Valløby*. Provsten rettede en opfordring til daværende overlærer, senere stadsskoleinspektør *Carl Hansen*, Roskilde, om at arbejde for dannelsen af en kreds af »Kirkeligt Centrum« i Roskilde. Den 24. februar 1925 blev sagen drøftet i en mindre kreds, hvor ogsaa domprovst, dr theol *H. Martensen-Larsen* var til stede. Et udvalg, bestaaende af oberst *Thornberg*, overplantor *Rosenørn* og skoleinspektør *Carl Hansen* blev nedsat, og der blev tilrettelagt et møde den 27. marts 1925, hvor provst *Lichtenberg* talte om »Kirkeligt Centrum«, og hvor en kreds blev stiftet i tilslutning til hovedorganisationen. Kredsen begyndte med c 62 medlemmer. Den største del af kirkefolket i Roskilde tilhører uden tvivl »Kirkeligt Centrum«, og kredsen har naturligt nok følt sig som repræsenterende denne og navnlig følt sig kaldet til at virke ved menighedsraadsvalg og bispevalg. Man har tilstræbt et frugtbringende samarbejde med *Indre Mission* og grundtvigianismen alle vegne, hvor det har været muligt, og det er glædeligt at kunne fastslaa, at man f eks i menighedsraadet saa at sige slet ikke mærker »retninger«. Stadsskoleinspektør *Carl Hansen* har været formand for kredsen fra 1925. Nu udskrivningschef *F. A. Madsen*.

1935 opgives, at der er en IM-kreds ledet af montør *Larsen*, *K C*, højskoleforening, *KFUM* og *K* med egne bygninger, en del sektvæsen, rom kat kirke. 1943 omtales tillige den store menighedspleje med 3 diakonisser, det store rekreationshjem fra 1939, *FDF*. 1950: *God kkg*, gode forhold, menigheds møder, bibelkredse, bladuddeling, *Kirkens Korshær*, *IM*-kredsen ledes af søndagsskolernes landssekretær *C. M. Julin*, *Sundammissionens* kontor (dr *N. H. Brønnum*) er i Roskilde.

Domprovst *C. Skovgaard-Petersen* skriver: Om menighedsforholdene i Roskilde og om det egentlige præstearbejde dér skal jeg ikke sige stort. Blot dette: Der var meget at glæde sig over og et og andet, som kunne have været anderledes. Saaledes er det vel de fleste steder. Men der var i alt fald god vilje over for præsternes arbejde fra næsten alle sider og hørelyst i ret vide kredse, selv om man, trods den fulde kirke, ikke blev sparet for smerten over de mange, mange, der aldrig kom. Det var en virkelig aands- og kulturberigelse, aar for aar at leve sig sammen med saa monumentalt et bygningsværk som domkirken. Vi blev efterhaanden fortrolige venner, og kirken betroede mig mange af sine hemmeligheder...

Vi havde den lykke at arbejde broderligt sammen, vi tre præster ved kirken. Der var i begyndelsen en praktisk vanskelighed: vi manglede et, i bedste forstand, neutralt sam-

lingssted. Men ved kirkeværgens, menighedsraadets og kirkeministeriets velvilje kom den side af sagen i orden ret hurtigt; den store sal i det smukke, gamle stiftsbibliotek blev indrettet til mødesal. Det var en herlig vinding. Alligevel lykkedes den broderlige sammensmeltning af de ret forskelligartede kredse kun maadeligt. Gamle brudnier havde svært ved at heles. Baasesystemet er uhyggelig stærkt. At søndagsgudstjenesterne er det fælles samlingssted fremfor noget, er sikkert nok, men man trænger til det friere samvær med mulighed for at tale ud med hinanden, og dertil behøves menigheds møder. Det er ikke efter Jesu sind, at menigheds enhed til daglig smuldrer i partier og konkurrerende smaakredse... Saa var der arbejderne og de arbejdsløse, de næsten uopdyrkede kredse. Der er i virkeligheden herlige muligheder. Jeg fik desværre ikke straks øje paa disse muligheder; til gengæld blev de mig saare kære, da jeg først kom i gang med dem. I alle de senere aar holdt vi om vinteren en række møder for arbejdere, haandværkere og arbejdsløse i vort hjem. Jeg holdt foredrag (60 arbejdere ad gangen), saa fik de kaffe og cigarer, og siden var samtalen fri. Noget meget afgørende var, at disse møder blev holdt inden for hjemmets fire vægge. Det giver en helt anden baggrund og indstilling end i et offentligt lokale (C. Skovgaard-Petersen: Min arbejdsdag i kirkens tjeneste, III 1939, s 282 f).

Biskop, dr phil C. I. Scharling skriver (1951): »Domkirken værdsættes højt, og er byens stolthed, den var afgjort centrum for det kirkelige liv; den havde jo i disse aar haft betydelige prædikanter (A. S. Poulsen, H. Martensen-Larsen, C. Skovgaard-Petersen), og kirkegangen var særdeles god. Der samledes ogsaa en del mennesker baade til menigheds møder i stiftsbiblioteket og i missionshuset »Tabor«, hvor der øvedes et arbejde efter Indre Missions sædvanlige linier. Der var ellers noget broget over det kirkelige liv med mange forskellige kredse; et suk efter samling gjorde sig gældende.«

Talrige større møder har fundet sted i Roskilde. *Roskilde konvent* stiftedes 1842 og har til dato holdt sine møder her. Det første større IM's møde holdtes her 1868, ved dette møde blev J. F. Jeanssen (der er født og begravet i Roskilde) antaget som IM's første rejsepræst, og han holdt da i Klosterhaven en tale, som huskedes længe (»Hvad skal jeg gøre ved dig?, din kærlighed er som duggen, der svinder bort«, Hos. 6,4), Vilh. Beck talte ved hans begravelse. Ved IM's aarsmøde 1897 i Roskilde sluttedes den saakaldte fynske krig (se Sdr Broby). Et kredsforbund for IM paa Roskilde-egnen stiftedes 1909, ved IM's aarsmøde i Roskilde 1932 tiltraadte provst P. J. Munch som formand, og stiftsprovst dr Henry Ussing holdt en betydningsfuld tale om forkyndelsen. 1939 holdtes det *nordiske præstemøde* i Roskilde, og 1941 var der bispemøde her.

Akademisk missionskreds har gennem en aarrække holdt sine møder i Roskilde.

Der er katolsk apostolsk kapel (Toldbodgade) fra 1890. Et romersk-katolsk Sct. Maria

hospital opførtes 1903 (hvilket førte til, at et menigheds sygehus blev opført 1909). Den romersk-katolske kirke paa Sct. Olsbakken er indviet 1914, Sct. Laurentii kirke. Endvidere er der en lille baptistmgh og en lille kreds af 7. dags adventister.

Roskilde domsogn

ROSKILDE DOMKIRKE

Roskilde domkirke er med sine to slanke spir Roskilde bys vartegn og byens skønneste og mindeligste pry. Intet andet sted i Danmark møder vi Danmarks historie som her. Nationalmuseets undersøgelser viser, at den er ældre end tidligere antaget. Man mener, at Harald Blaatand byggede en stavkirke vest for den nuv domkirke. Her var oprindeligt et gudehov. I stavkirken blev Harald Blaatand, Svend Tveskæg begravet, og det var i denne kirke Knud den Store lod Ulf Jarl myrde foran højalteret. Stavkirken stod godt 100 aar, saa lod man til ære for martyren pave Lucius († 255) en fraadstenskirk opføre som afløser af stavkirken paa den nuv domkirkes plads, en treskibet basilika af fraadsten med to taarne, indviet 1084. Efter Saxo var det Svend Estridsens ven, Knud den Stores kansler, biskop Vilhelm i Roskilde, der byggede denne kirke. Han naaede selv at faa koret færdigt, og biskop Svend Nordbagger fuldførte den og et kloster for kannikerne. Denne kirke, som havde marmor søjler, en »prægtig lysekrone og mange prydelser«, blev imidlertid brudt ned, Absalon ønskede en mere storslaet stiftskirke, og antageligt er opførelsen af den nuv kirke begyndt c 1170 under biskop Absalon (ikke Peder Suneson), og de gamle kongegrave blev flyttet hertil. Kirken blev meget stor, landets næststørste kirke; den var paabegyndt med fremspringende korsfløje og kortaarne; men under opførelsen ændredes planen. Kirken brændte 1282. Den er opført i romansk og gotisk stil, paavirket fra Nordfrankrig, især domkirkerne i Tournai og Arras, af røde teglsten med grundplan som et latinsk kors med højt midtskib og lavere sideskibe. Højkoeret, der ligger vest for kannikekoeret med munkestolene (med høje egetræspaneler og udskaarne relieffer fra bibelhistorien), har mod øst en halvrund udbygning. Sideskibene fortsætter paa begge sider af koret og danner omkring rundingen en med granit søjler prydet omgang med galleri foroven, kirkens smukkeste parti. For enden af sideskibene hæver sig de to høje taarne, over koret i midten er en tagrytter. Kirken er indv 84 m lang. Kirkens høje indre er præget af de smukke ribbehvælvinger og en mærkelig blanding af runde og spidse buer med dæmpet lys fra højsiddende vinduer. I middelalderen fik kirken rige gaver. Der var ca 60 gigenaltre. I tidens løb er tilføjet flere tilbygninger. 1310 byggede biskop Oluf Vor Frue kapel mod syd, nedbrudt 1774, Sct Laurentii kapel byggedes mod nord 1384, Sct Sigfreds kapel i nordre taarn og kirken var udstyret med megen pragt. Atter odelagedes kirken af en brand 1443, og først 1464 kunne kirken genindvies af biskop Oluf Mortenson, og samtidigt indviedes det af Chr. I opførte Hellig tre kongers kapel mod syd. I øverste etage holdes landemoderne. Flere kapeller tilføjedes. Reformationen berøvede kirken mange af dens prydelser, og under Grevens fejde mistede den sit sølv. Men kongerne holdt sin haand over kirken, da den var kongernes gravkirke. 1606 opsattes prædikestolen, i renæssancestil, af marmor og sandsten, og den rigt udskaarne kongestol, kongeporten, den vestlige hovedportal, byggedes 1635, og samme aar sattes de nuv spir paa taarnerne, hidtil havde der kun været en tagrytter over søndre taarn. Før 1623 skænkede Chr. IV den skinnende, prægtfulde altertavle, som Fr. II først havde opstillet i Frederiksberg slotskirke, rigt udskaaret egetræ, forvredt med billeder af den hellige historie, et nederlandsk arbejde. Ogsaa det store Chr. IV's

kapel opførtes, Fr. III skænkede det rigt udstyrede barokorgel. Frederik V's kapel opførtes mod syd, og 1917-23 opførtes Chr. IX's kapel mod nord. Talrige mindesmærker og prydelser (Peer Døver, Kirsten Kimer, ur med klokkespil og figurer fra c 1500). Døbefonten er af malm, ved opgangen til koret.

Flg kongegrave findes i kirken: I højkoret bag alteret dronning Margrethes store monument af alabast, Fr. IV og dronning Louise, Chr. V og dronning Charlotte Amalie. — I Chr. IV's kapel med Vilh. Marstrands store historiske malerier: Chr. IV og dronning Anna Cathrine, Fr. III og dronning Sophie Amalie. I Fr. V's kapel mod syd, opført 1774-78: Chr. VI og dronning Sofie Magdalene, Fr. V og dronningerne Louise og Juliane Marie, Chr. VII, Fr. VI og dronning Marie Sofie Frederikke, Chr. VIII og dronning Caroline Amalie samt Fr. VII. I Chr. I's kapel (Hellig tre kongers kapel): Chr. I og dronning Dorothea, Chr. III og dronning Dorothea, Fr. II og dronning Sofie. Paa en granitstøje i kapellet er afsat fyrstelige personers højdemaal. I Chr. IX's kapel: Chr. IX og dronning Louise, Fr. VIII og dronning Louise, Chr. X samt enkekejserinde Maria Feodorawna. — Altsaa er alle de oldenborgske konger begravet i domkirken, undtagen kong Hans (og dronning Christine), Chr. II (og dronning Elisabeth) og Fr. I (og dronning Sofie), der er begravet i andre kirker. Desuden er talrige andre kongelige personer begravet i domkirken.

Gl. Frue kirke i Roskilde fra det 11. aarhundrede var efter stiftslandsbykirkernes afløsning et problem, som ikke blev ringere netop fordi Roskilde ikke havde brug for endnu en kirke i byen. Mellem domsognets menighedsraad og kirkeministeriet har der gennem de sidste aar været rørt forhandlinger, mens det smukke middelalderlige rum blev restaureret paa statens bekostning. Midlerne hertil er sikret gennem en 3-aarig bevilling paa finansloven og vil beløbe sig til smaa 75.000 kr. Under forhandlingerne har der været en del modstand mod, at domsognet overtager kirken udfra den betragtning, at den vil komme til at belaste kirkeligningen. En forudsætning skulle det i alle tilfælde være, hævder modstanderne, at Gl. Frue kirke skulle anvendes til kirkelige handlinger. Her traadte biskop Axel Rosendal til og gav udtryk for, at han meget gerne ser kirken danne ramme om et menighedsliv. Desuden gav han tilsagn om medvirksomhed ved gudstjenester i kirken. Kirkeministeriet har imidlertid tilbudt kirken kvit og frit, og domsognets menighedsraad har nu taget mod tilbudet. Fra den 1. april 1951 er kirken overgaaet til domkirken.

Embedet som stiftsarkiver nedlagdes 1950. Stiftsarkiveren forvaltede stiftslandsbykirkernes midler og var godsforvalter for domkirken. Stiftslandsbykirkerne opstod, omkr 1750, da nogle kirketiender ophørte at være beneficiar for forskellige verdslige og gejstlige embedsmænd, efterhaanden som disse afgik ved døden. Af disse midler dannedes et fællesfond. De afløste kirketienders kapital er 324,700 kr. I forening ejede kirkerne desuden en kapital paa 89,200 kr. Stiftslandsbykirkerne, der 1950 overgik til selveje, var: Vor Frue, Sct. Jørgensbjerg, Himmelev, Gadstrup, Reerslev, Vindinge, Torslunde, Ishøj, Benløse, Pedersborg, Tveje Merløse, Lille Lyngby, Helsingø og Græsted. Stiftsarkiveren var tillige lønnet domkirkeværge. Om stiftsarkiverne (især stiftsarkiver S. Friis) se: J. O. Ahrnung i Roskilde-studier 1944, s 161 f.

Altægester: 1891: 1135; 1896: 1201; 1922: 2340; 1930: 3913; 1938: 5000; 1949: 7090.
Folketal: 1921: 13097; 1945: 17292.
Menighedsraad: 1914: Alle retn; 1922: 4 c, 3 IM, 5 gr, 2 KFUM, 1 soc; 1930: do; 1949: 2 c, 4 IM, 6 gr, 3 soc.

Domprovst,

tillige stiftsprovst for Roskilde stift siden 1923 og provst for Søomme-Voldborg herreders provsti til 10. jan 37, derefter provst for Roskilde købstads provsti, og sognepræst ved Roskilde domkirke.

Indt 1850: a) 20 rug, 536 byg, 46 havre, b) 131 rdl; c) 71 rdl, 10 byg; d) 900 rdl; e) 6 td ld. — Udg 212 rdl; 1870: Regul 5040 kr, netto 8232 kr, 1913 fig; 1. kl. Embedsbolig ved domkirken fra 1845.

Indtil 1625 var der 2 compastores ved domkirken. Vindinge var anneks til 1610.

Af de 23 domprovster siden reformationen blev Laur. Scavenius Sjællands biskop 1629, Chr. J. Ludberg biskop i Ribe 1681, J. G. Braëm biskop i Aarhus 1691, A. Birch biskop paa Lolland-Falster 1803, J. M. Hertz biskop i Ribe 1819, A. S. Poulsen biskop i Viborg 1901 og C. I. Scharling biskop i Ribe 1939. Iøvrigt er af kirkens andre præster F. C. Bruun-Rasmussen og N. M. Plum senere blevet biskopper.

16. 24. maj 1841—13. jan 66 (stiftsprovst Sct. Knuds k, Odense 4. juni 34): **Søren Rosbjerg Ortved**, * 7. april 96 Helsingør. Forældre: Garnisons-auditør paa Kronborg, birkedommer Hans Ditzel O og Caroline Rosbjerg. Stud Helsingør 13, c april 17 (egr), ord kat Vor Frue k, Kbhvn 11. april 21, præst Sct. Croix 22. dec 23, sp Rønne-K og provst Bornholm 29. april 29, r af Dbg 40, afsk 13. jan 66, † 2. sept 72. ~ 7. aug 27 Johanne Marie (døbt Martine) Møhl (Patermann), * 3. maj 99 Kertermind, † 4. marts 76. Forældre: Købmand Hans Kragh M og Ingeborg Martine Krøll. Fru O var plejedatter af oplagsskriver ved Kbhvns toldkammer Chr. Patermann.

Wiberg betegner O (II 638) som en human og venlig mand, en trofast ven, besjælet af en smuk og mild aand. Menigheden nærrede kærlighed og agtelse for ham. Nekrologer i Roskilde siger, at O var præget af sømandsmæssig frejdighed og skildrer ham som en jovial mand, der ikke gjorde nogen røverkule af sit hjerte, og om hvis drastiske svar og morsomme frispog der gik mange historier. Han var en udmærket L'Hombrespiller.

Naar H. C. Andersen rejste, overnattede han gerne hos domprovst Ortved. Det var nok provstinden, der var forbindelsesleddet. Derom vidner de 12 breve, hun skrev til digteren. H. C. Andersen spillede ikke kort, men han satte pris paa domprovst Ortved og det meget gæstfri og livlige hjem. 1863 skrev fru O til H. C. Andersen og tilbød ham en god plads i domkirken ved kongens bisættelse. (H. G. Olrik i »Jul i Roskilde« 1943). H. C. Andersen omtaler Roskilde i eventyret »Et stykke perlesnor«.

Hjælpepræst hos stiftsprovst Ortved

1861—66: H. J. Sørensen, se Aarhus domkirke.

17. 27. marts 1866—26. maj 95 (sp Hunseby 3. juli 48): Dr theol **Ludvig Jacob Mendel Gude**, * 23. april 20 Sterrede. Forældre: Birkedommer i Holsteinborg birk, senere herredsfoged i Ars-Skipinge herreder, etatsraad Albert Peter G og Louise Henriette Thomsen. Stud Slagelse 37, c april 44 (I), lærer Brgd sk C, alumne Borchs koll, manuduktør, notar ved teol embedseksamen, r af Dbg 69, dr theol 74 (Den hellige navder I), Dmb 75, KII af Dbg 88, † 26. maj 95. ~ 3. juni 46 Henriette Marie Amalie Meinig, * 25. juli 20 Nødebo, † 6. juli 94. Forældre: Birkedommer i Kronborg birk justitsraad Herman Carl M og Elsabe Georgine Didrichsen. — Datter ~ biskop A. S. Poulsen, Viborg, søskendebarn: Thomsen, Slaglille-B, svoger: Kallenbach, Mern, dattersøn: maleren Herman Vedel.

Censor teol embedseksamen 75.

Skrev talrige afh i Teol tidsskr, Evg ugeblad, bidrag til flere prædikensamlinger, udg flere prædikener og lejlighedstaler, skr teol afh, skr om religionsunderv i den højere skole (progr 46):

Udg. 57: Kirkeforfatningssagen, 59: Irvingianismens betydning i vor tid, 73: Juleaften, taler, 2. opl, I, 79: do, II, 87: Om daabens indstiftelse, 87: Den hellige nadver II, 88: Søndagens grund og velisnelse, 89: Det græske sprog i den lærde skole, 95 udkom ved A. S. Poulsen: Domprovst Gudes prædikener, holdte i Roskilde domkirke. Domprovst G udgav 94 mindetale over sin hustru.

Domprovst dr Gude, som var domkirkens førsteprest i en menneskealder, var en af sin tids mest lærde og betydelige præster af den højkirkelige retning, og paa mange maaeder prægede han kirkelivet i Roskilde i disse aar. Blandt sin ungdoms lærere mindedes han med glæde fra Slagelse rektor *Quistgaard* (senere sp Aagerup-K) og filologen *Elberling*. — Paa universitetet følte han sig ret hjemme, og han taler om den »vækkende beaadelse«, der udgik fra *Sibbern*, *H. N. Clausen* og *Martensen*, ogsaa *H. C. Ørsted* nævnes i denne forbindelse, og han blev *Martensens* nære ven. I højesteretsassessor *Stellwagens* hjem fandt han sig særlig hjemme, og han modtog smukke indtryk her af renhed, fromhed og hjemliv. Han hørte *J. V. Pauli* og *Mynster* og blev *Mynsters* discipel. I Hunseby fortsatte han sine studier, fik besøg af sine venner fra Kbhvn, og han genopfriskede sin studentertids lyse minder, en blomstringstid, da »ideernes verden endnu ikke var fordunklet af en politisk periodes skyer, og tilliden til idealerne endnu ikke var svækket af alskens nedbrydende kritik«. Han fik tid til studier, der satte frugt i flere skrifter, men følelsen af ensomhed forlod ham aldrig i landsbypræstegaarden, og der var ikke megen lejlighed til tankeudveksling med ligesindede venner, men han fandt dog en fortrolig ven i den fromme pastor *Bergenhammer*, Maribo, ligesom han hos den ædle, tidligt afdøde greve *F. M. Knuth* fandt megen forstaaelse. Det var ham en stor opmuntring, at *Martensen* fik udvirket, at han kom til Roskilde. Her fortsatte han sine studier, tog den teol doktorgrad, men hans store værk om nadveren blev aldrig fuldført. Hans disputats viser ham som *Martensens* discipel, affattet i klar, elegant stil, stærkt præget af den spekulative teologi. Men den virkede allerede da forældet. Gudes teologi krævede særlige forudsætninger, men hans prædiken var tilgængelig for enhver, og han indtager en betydelig plads blandt *Mynster-Martensens* disciple. Hans prædikener var altid omhyggeligt forberedte, præget af tankeklarhed, smukt sprog, og — trods deres akademiske og tidløse form — af religiøs inderlighed. Der »bestod et ejendommeligt harmonisk samspil mellem talerens plastiske apparition og det skønne kirkerum«. I den kirkelige administration var G afgjort konservativ og kunne ofte optræde med megen myndighed. Han skaffede sig respekt ved karakterfuld fastholden af sine standpunkter og ved sin humanitet. Af ydre og indre var G helt igennem den højkirkelige prælat af hvis konservatisme og højværdige fremtræden de mere demokratiske vækkelsesretninger jævnlig tog anstød. (Han var imod *Indre Mission*, og ønskede ikke, at IM skulle holde møder her.) Det skyldes sikkert ogsaa for en del modstand fra disse sider, at *Martensen* 1884 ikke fik sit ønske opfyldt om at se G

som sin efterfølger paa Sjællands bispestol. (Se iøvrigt side 15 her.)

Hver gang G prædikede, var den store kirke fyldt af en opmærksomt lyttende tilhørerkreds, men i de sidste aar slog hans stemme ikke til i det store rum. Menigheden svigtede dog ikke. Som menneske var han stille og tilknapet, men kom man ham i tale, opdagede man snart, at man kunne tage fejl af ham. Velvillig og forekommende kunne han da røbe kendskab til meget, som man ansaa at ligge fjernt fra hans tanke. Han elskede kunst og videnskab, og i selskabslivet, som han kun sparsomt deltog i, lagde han altid et velgørende lune for dagen. Og i sit hjem var han en saare god familiefader (Rosk avis). Hans svigersøn og efterfølger, lic *A. S. Poulsen*, udtalte bl a ved hans begravelse: »Den beherskede ro, den takfulde sikkerhed i de aandelige ting lod sig ikke anfægte af de moderne rørelser i kirken og verden. Han var ikke blot en lærd teolog, han var først og sidst en kirkens mand i udpræget skikkelse. Det er betegnende for ham, at hans hovedværk, som han desværre ikke fik ført tilende, handlede om den hellige nadver. Deri saa han den evige herlighed, hvortil vi er kaldte, straaled gennem forhænget. Hans ord har lydt under disse hvælvinger med en kraft og vælde, som naar det bruser fra kirkens orgel. Han har givet et betydeligt bidrag til at højne og uddybe det aandelige liv i Roskilde menighed og samle den i denne skønne kirke«.

Provst *Schepelern* mindedes domprovst G i Roskilde konvent 26. maj 92 med disse ord: Gude var teolog i eminent forstand, og saa sandt som den lutherske kirke ikke kan undvære videnskaben, saa sandt maa vi altid holde de mænd i ære, der har været videnskabens dyrkere (Rosk konv, s 74).

Litt: DBL (Bjørn Kornerup VIII, 424 f, selvbiografi i univ progr nov 1874, s 43—47. Mindetavler over domprovst G i Roskilde Dk 30. maj 95, III tid 9. juni 95. H. L. Martensen: Af mit levned III, 1883, s 137 f. Joseph Martensen: H. L. Martensen i sit hjem 1918, s 214 f. Biskop Otto Laubs levned II, 1886, s 201. Brev fra H. L. Martensen til G, Kirken og hjemmet 1911, s 024 f, da Gs moder var død. Henrik Scharling: Livsminder, 1919, s 143 f. L. Koch: En gl præsts erindringer 1912, s 119. Fængselspræst Vih. Muncks optegnelser. Jul. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og breve XXXVI 1922, s 18 f. Otto Møller og Skat Rørdam: En brevveksling I, 1915, s 230, 275, II, 1916, s 11, 147, 151, 264. F. C. Krarup: Fra romantisme til realisme, 1930, s 115. Khst saml 6 r I, 1933, s 686—704. HF II, 46—49, nekrologer i Roskildebladene og artikler smst ved Gs 25 aars jubilæum her 1891. F. Friis Berg: Roskilde konvent 1924.

Privat medhjælper hos domprovst Gude
(tillige præst ved Sct. Hans hospital)

1883—86: Lic A. S. Poulsen, se nedenfor.
1886—92: V. E. S. Henningsen, se Grejs-S.
1892—95: J. M. I. Hatting, se Gladsaxe.

18. 5. marts 1896—18. maj 1901 (slotspræst Christiansborg slots kirke 16. febr 83): lic theol *A. S. Poulsen*, fl t biskop Viborg, se der. Domprovst, lic *A. S. Poulsen* var født i Roskilde og valgte det teologiske studium efter tilskyndelse af domprovst dr Gude, der blev hans svigerfader, og det var Gudes stærke ønske, at P skulle være hans efterfølger. P blev ogsaa hans efterfølger som censor ved teologisk embedseksamen. Han var sekretær

for bibelselskabet og deltog til 97 i oversættelsesarbejdet af NT, tillige fmd Israelsmissionen. Han udgav her et skrift om Melancton og fortolk til Hebræerbrevet og Jakobs brev, 1901 udgav han »Prædikener, holdt i Roskilde domkirke«. Ved sin lærdom, fine kultur og urbane færd fortsatte han nøje domprovst Gudes traditioner, og domkirken var fyldt, naar han prædikede (se iøvrigt under Viborg).

19. 1. nov 1901—24. febr 15 (2. rkp Vor Frue k, Kbhvn 11. april 92): **Peter Bruun Jul Bondo**, * 7. okt 53 Vang. Faderen: Sp i Valensbæk, † 92, se der. Stud Mtrp 72, c 82² (I), lærer Kbhvn (von Westens inst, frk Julie Jespersens skole), kkp Holbæk-M 24. marts 81, rkp Vor Frelsers k, Kbhvn 24. dec 88, r af Dbg 02, Dbm 11, † 24. febr 15. ~ 6. jan 85 Augusta Emilie Larsen, * 27. dec 56 Kbhvn, † 3. juli 16. Forældre: Varemægler Carl L og Hanne Caroline Larsen. — Broder: Skelskør, morbroder: Biskop B. J. Fog, søskendebørn: Fog, Majbølle, Fog, Uggerslev-NH, pastorinde Petersen, Trinitatis k, Kbhvn og pastorinde Møller, Karleby-H, søster ~ Blaunmüller, Helligaands k.

Direktør Wærnske institut 99—01, med af Kirkeligt centrums bladudvalg. Medl Kirkeligt landsforbunds repræsentantskab.

Udg: 93: En tale om søndagens rette brug og 08: Tale ved livgardens 250-aarsfest. 97: »Biskop, dr B. J. Fogs levned«.

Bondo var i mange aar i huset hos biskop Fog, som omfattede ham med stor kærlighed; og hvem han fra sin side beundrede og elskede med en søns kærlighed. Fra biskop Fog fik han da ogsaa den stærkeste aandelige paa-virkning; samlivet med denne mærkelige og meget betydelige mand maatte for studenten og den unge præst være en fortrinlig skole, en lykkelig skole at leve i.

Biskop Fogs indflydelse var da ogsaa kendelig paa domprovst Bondos livssyn, personlighed, kirkelige betragtning og forkyndelse, tilegnet gennem dyb sympati og forstaaende beundring.

Han har ogsaa sat denne sin aandelige fader et smukt mindesmærke ved den levnedsskildring af biskoppen, han udgav kort efter dennes død.

Baade som præst i Kbhvn og i Roskilde samlede domprovst Bondo en betydelig menighed og blev en afholdt mand ikke mindst af sine embedsbrødre og medtjenere i kirke og skole. Med stor troskab og interesseret nidkærhed varetoget han sit embede og fulgte med virksom deltagelse det kirkelige liv og arbejde, hvor hans plads var bestemt af hans inderlige troskab mod vor folkekirke. Han var derfor en stadig deltager i Kirkeligt Centrums møder og Kirkeligt Landsforbunds møder.

Baade som præst og som god dansk mand maatte han i en særlig grad føle sig hjertelig glad ved at være knyttet til Roskilde domkirke, hvor vort fædrelands minder lever stærkere end noget andet sted. Der følte han sig ret hjemme, der var han glad ved at arbejde, og baade han og den menighed, der nu vil savne ham, havde vel tænkt, at arbejdet skulle have været en tid endnu (H. Lützhøft i »Kirken og Hjemmet« 1915, s 72).

Som præst paa Christianshavn havde han

et stort arbejde blandt de fattige i sognet. Han var gennem hele sin præstetid udpræget højkirkeligt indstillet.

»B, gammel garder, var med sin høje, kraftige skikkelse, sin ranke holdning, med sit store glatragede ansigt og sine værdige bevægelser en god type paa en domprovst, som man ønskede ham i de tider. Han talte et smukt dansk, han forstod at finde et slaende tema i teksten og udviklede det saaledes, at folk sandfærdigt fik taarer i øjnene, men det hele var diskret og fornemt i overensstemmelse med hans personlighed, saa virkningen blev aldrig banal. B havde ansat bestemte tider til husbesøg, og der kom mange i domprovstegaarden, ogsaa ensomme mennesker. Han deltog en gang i et luthersk kirkemøde i Hannover. Da katolikkerne byggede et stort hospital i Roskilde, fik B bygget et smukt menighedssygehus og fik ansat en kristen læge som overlæge. Det var i manges øjne noget af en bedrift. B døde pludseligt af et hjerteslag« (F. J. Smith og lektor Emil Bondo, i nogle aar sekretær hos B).

Litt: Carl Krebs »Jul i domprovstegaarden« i beg af dette aarh. (Jul i Roskilde 1943). Nekrologer i dagspressen.

20. 20. april 1915—13. juli 29 (sp Sct. Pauls k, Kbhvn 10. maj 04): Dr theol **Hans Martensen-Larsen**, * 2. sept 67 Kbhvn. Forældre: Højesteretsassessor Erhard Florian L og Anna Marie Martensen (dt af biskop M). Stud Brgd K 84, c 90¹ (I), rejste paa stipendier i udlandet (Leipzig, Rom, Paris, Oslo) 90—93, deltog 91 i konkurrencen om professoratet i GT, manu-duktør, sp Vejlbj v Aarhus 11. dec 95 tillige præst Aarhus sindssygeanstalt, lic (dr) theol 96, navneforan 00, stiftsprovst 23, r af Dbg 17, Dbm 26, † 13. juli 29. ~ 21. dec 92 Astrid Mundt, * 16. febr 72 Frederiksberg. Forældre: Overretsprokurator Jodochus Henrik M og Anna Augusta Paulsen. — Søn: Gentofte, søster ~ Schepelern, Gentofte, hustrus fætter: Sct. Mathæus k, Kbhvn.

Medl af det kirkelige udvalg 04—09, fmd dansk Valdensemmission 15, BM Kirkeligt Centrum 03—12, BM Israelsmissionen t 26.

Udg: 94: Krishna, 95: Naturvidenskabens gæld til kristendommen, 96: Den bibelske monotheismes særtstilling i religionshistorien, disputats, 97: Om den gtlige aabenb, 98: Hist opl om den hl skr, 1909: Tvivl og tro, 11: Jesus i religionshistorien, 12: Skal privatskolen leve? 13: Stjerneuniverset og vor tro, 15: Stjernehimlens store problemer, 19: Folkekirken -- folkets kirke, 20: Broder og søster, 20: Jaiiri datter, 22: Spiritismens blændværk og sjæledybets gaader, 23: Paludan-Müller og Martensen, 24: Den virkelige Fr. Paludan-Müller, 26 fig: Om døden og de døde, gliimt bag forhængel I, fig, 27: Husmødrene og kirkens prædikestol, 1928: Brevet fra Paludan-Müller, var i en aarrække redaktør af »Kirken og Hjemmet« (02—04 og 08—11).

M-L vakte tidligt opmærksomhed ved sin mangesidede begavelse og sin aandslivlighed, parret med kritisk sans. Fra biskop Martensen havde han arvet en trang til ved fantasiens hjælp at søge ud mod tilværelsens yderste grænseegne. Naas studentertid faldt i en periode, hvor den moderne videnskab baade paa det naturvidenskabelige og det religionshistoriske omraade kom i et spændingsforhold til den traditionelle dogmatiske opfattelse af kristendommen, som da var raadende ved det teologiske fakultet. M-L førtes der ved ind i megen kamp med disse problemer,

hvorved grunden blev lagt til en aandelig krise, som dog først senere kom til udbrud. Paa sin studierejse studerede han GT og religionsfilosofi, og hans studier satte frugt i skrifter om GT, om Krishna og i hans disputats, som mødte en kraftig opposition, især fra klassiske filologers side. Bogen om Jesus i religionshistorien er en slags fortsættelse af disputatsen. Samtidigt var han optaget af forholdet ml naturvidenskaben og kristendommen, og udgav et skrift derom. I Vejlbj bygyndte den aandelige krise, som især brød frem, efter at han var kommet til Sct. Pauls kirke, og som han aabenhjertigt og udførligt har gjort rede for i sit skrift »Tvivl og tro«. En følelse af aandelig goldhed fik ham til at tage hele sit personlige forhold til præstegeringen og til kristendommen op til revision, og han maatte paany gennemkæmpe alle sin ungdoms tvivl. Hans studier i de flg aar behandlede med apologetisk sigte problemer fra kristentroens grænseegne, stjerneverdenen, spiritismen, døden og de døde; de kom i store oplag og blev meget læst. De er præget af hans personlige grebthed af problemerne, men nu og da vovede han sig ud paa omraader, hvor han mødte modsigelse fra den videnskabelige sagkundskabs side. Af stærk personlig art er de to smaa skrifter (Broder og søster, Jairi datter), som han skrev, da han havde mistet to unge børn. I sine studier af *Paludan-Müller* søgte han at paavise dennes positive forhold til den kirkelige kristendom. — I Roskilde vandt han som prædikant, navnlig i de senere aar, megen paaskønnelse for sine tankerige, ofte af poetiske evner baarne prædikener. (C. I. Scharling.)

M-L sluttede sig til Kirkeligt Centrum, var baade bestyrelsesmedlem og redaktør i KC, men en dybtgaende uoverensstemmelse mellem bestyrelses flertal og M-L om kirkeforfatningsspørgsmaalet og om Arboe-Rasmussen førte til, at M-L nedlagde sine hverv i KC 1912. M-L støttede kirkeministeren og ønskede et rummeligere præsteløfte. De indre brydninger i KC førte til en spaltning, og Kirkeligt Forbund af 1911, der optog mange af KC's venner, dannedes. Men 1923 talte M-L ved KC's møde paa Nyborgstrand, og han var opstillet som en af KC's kandidater ved valget til Kirkeligt Udvalg 1926.

»Præster vil huske M-L fra auditoriet, hvor han ikke altid var lige føjelig at have med at gøre, og akademikere fra andre fakulteter vil huske ham fra Studenterforeningen, baade som taler, skakspiller og partistifter (de fri-konservative). Der kunne den gang være noget flot, æggende og selvbevidst over ham, men det var kun skallen. Var han blevet videnskabsmand, hvad i en vis forstand var mest nærliggende, var han maaske gaaet op i teologiske smaaproblemer, uden for alvor at komme i kast med det personlige grundproblem. Præstegeringen blev ham en hjælp. Præstegeringens ansvar lod ham ikke i fred. Den tvang til selvprøvelse og førte ham i forbindelse med mennesker, der havde oplevet noget med Gud. Den lærte ham hans aandelige afmagt. Og i 13 aar tav han, litterært. (Under krisen 1904—05 blev hans ven C. Skovgaard-Petersen, da M-L besøgte ham i

Maarum præstegaard, vidne til, hvorledes et enkelt bibelord lagde fred i hans forpinte sjæl.) Han fik kæmpet sig gennem sine tanke-tvivl og fik fast fodfæste for sig selv og sin gerning. Hans barneformhed og hans kritiske sans arbejdede fra nu af haand i haand. Han følte sig kampstærk til med troens lys at gaa ud paa de store vidder, og resultatet blev en række betydelige apologetiske værker. Han havde haft sin Jakobskamp, og blev livet igennem en mand, »der haltede paa hofte-kaalen«, (C. Skovgaard-Petersen, Dsk kirkeliv, 1929.)

Litt: DBL XV, s 378—80 (C. I. Scharling). Selvbiografi i univ prog 1896, s 158—61. Breve fra B. J. Fog i Bondos bog om B. J. Fog 1897, s 192—201. C. Skovgaard-Petersen: Min arbejdsdag i kirkens tjeneste I, 1938, 71—75, II, 1939, 62 f. Studenternes julebog 1909. Det nye aar 1930, s 80—82. K. Gjesing-Petersen: Kirkeligt centrum 1899—1949, bl a s 89—94 og 100—109.

21. 27. aug 1929—23. okt 36 (sp Maarum 12. jan 01, forstander dansk bibelskole 11): Carl Axel Skovgaard-Petersen, * 6. okt 66 Kbhvn. Forældre: Grosserer Martin Peter Vilhelm P og Caroline Jørgine Skovgaard. Stud Gammelholm 84, accessit 89 (at undersøge forholdet ml Kants lære om det radikale onde og den kirkelige lære om arvesynden), c 90¹ (I) i udlandet, sp Alslev-H 28. nov 93, navneforandr 94, r af Dbg 20 Dbm 21, KII af Dbg 36, afsk 23. okt 36, KI af Dbg 46. ~¹ 24. juni 94 Marie Magdalene Frimodt, *2. dec 63 Kbhvn, † 6. jan 11. Faderen: Sp Sct. Johannes k, Kbhvn, † 79, se der. ~² 14. dec 12 Inga Hjorth-Petersen, * 7. nov 88 Holbæk. Forældre: Godsforvalter Fred. Ludv. P og Dagmar Harriet Stephana Hjorth. — Søn: Felsted, fætter: Bisshop H. Ostenfeld.

Kirkelig medarb Berl Tid 23—34, medl Dansk kirke i udlandet, kirkel Verdensforb danske afdeling og Nyborg mødets best; medl af udv til en ny oversættelse af det gl Test 19—29, af det nye Test fra 29, fmd fra 38, medl af samf Pro fide et Christianismo, fmd for Kolonien Filadelfia 22—35 og missionskurstedet Nyborg Strand fra 16—40, fmd for Dansk sømandsmiss i fremmede havne 30—38, for Valdensermis fra 29 og for Det danske bibelselskab fra 38—49 (i best fra 17), fast medl af skoleradioen (relig) 31—43.

Forfatter af kristelig-apologetiske skrifter, bl a: 99: Vil du frem? 04: Troens hemmelighed, 08: Ungdommens bog, Menneskeheden uden Kristus I—II, Biblen og mennesket I—IV, 11: Fra nutidens Japan, Et blik i Guds kærligheds dyb, Korte ord om store ting I—XXIV, Jesu liv i tekst og billeder, 13—16: Menneskeskikkelser, 21: Erfaringer fra prædikestolen, 21: Alene med Gud, 22: Rejsebrev fra Ægypten og det hl land, 22: Jesu lignelser, Tegn og tider, 23—24: Landet, hvor kilderne sprang I—II, Prøv selv! 28: Hvorledes blev nye Testamente til? 30: Biblen gennem tusind aar, 31: Biblen paa de tusind sprog, sammen med stiftsprovst Ussing hovedredaktør af bibelselskabets fortolkning til nye Testamentes bøger (selv skrevet: 31: Udlægningen af Johs. evangelium, Vink og vidnesbyrd, Biblen i lægmands haand, Lys over livsgaaden, Mens det er dag, Livsspørgsmaal, 36: Jesu bjergprædiken, 37: Kirketimer fra Rosk domkirke, 38: I vaarbruddets tegn, livserindringer I, 39: Min arbejdsdag i kirkens tjeneste, Livserindringer II, De sidste tider og det sidste maal, Fadervor i livets strid. Sammen med prof Søe hovedred af bibelselskabets fortolkn til de prof og poet bøger (selv skrevet: Fortolkn til prof Amos og Habakkuk), Fra Jesu fædreland, 44: Under tidernes tryk, 45: Biblens krone (Johs. Aab), 46: Læs biblens salmer, Langfredagstanker, 47: Livet under naaden, Andagtsbog, 48: Livet her, og det der kommer, 49—51: Det evige livs ord, prædiken, Eventyret om ny Test, 50: Fra profeternes verden, overs, I bønnens skole, bønner samlet af Dick Helander m ærkebiskop Eidems bibelplan, Korset i kirken og

kunsten. Skrevet om biblen i »Den danske kirke og vor slægt«.

Litt: DBL XXII 168—70, Kirkelex IV 240. Interview i Kristeligt Dagblad 19. nov jvf 6. okt 51.

22. 4. febr 1937—20. april 39 (stiftsprovst Ribe dk 19. aug 30): Dr phil **C. I. Scharling**, fl t biskop Ribe, se der.

23. 8. juni 1939 (sp Sct. Jakobs k, Kbhvn 29. marts 25): **Einer Holstein Laurits Ege**, * 26. aug 88 Kbhvn. Forældre: Overpostbud Hans E og Olivia Mathiassen. Stud Frberg 07, c 13¹ (I), sekretær KFUM, Solbjerg sogn, rkp Fredens k, Kbhvn 15. jan 14, sp smst 13. juni 17. ~ 26. aug 14 Ingeborg Christoffersen, * 26. april 92 Græshave. Forældre: Saftstationsforvalter Christian C og Johanne Ruder. — Datter ~ Krarup-Hansen, Herlufsholm.

Fmd Skovtoftes missionsudvalg, do Kr samvirke for arbejdsledige og hjemløse mænd, repræs Kbhvns kirkefond, BM Kirkens korskær til 44.

Skrev 36 i Luthers arv og Danmarks kirke om »Tidens nød«.

Andenpræst ved Roskilde domkirke

Indtil 1750 var der 2 kapellaner ved Roskilde domkirke, fra 1750 en enkapellan, som fra 1813 er benævnt andenpræst

Indt 1850: a) 667 byg, b) 70 rdl, c) 16 rdl, d) 827 rdl. Udg 536 rdl. — 1870: Regul 3680 kr, netto 7376 kr, 1913 flg 1. kl, 1946: 2. kl. Embedsbolig fra c 1865 i Hersegade 9

1823—38 var Elieser Gad andenpræst her (6 sønner blev præster). Han efterfulgtes af sin søn **C. P. Gad** (1839—46), se Stouby-H.

21. 6. juni 1846—23. dec 65 (sp Rudkøbing-Skrøbelev 23. april 39): **Laurits Peter Winding Grüner**, * 20. marts 93 Helsingør. Forældre: Sp Sct. Mariæ k, Helsingør Elias Laurits G af L Lyngby-Ø, † 19, og Karen Holm. Stud Helsingør 11, c juli 16 (I), ord kat Randers 14. febr 23, afsk 23. dec 65, † 25. juni 69. ~ 26. marts 23 Cathrine Andrea Michaline Rosted, * 2. maj 97 Kbhvn, † 6. juni 63. Forældre: Kontorchef i admiralitetet justitsraad Chr. Ludvig R og Margrethe Buch. — Broder: Ord kat Holstebro-M, hustrus søsterdt ~ Brunne-mann, Strøby-V.

22. 26. marts 1866—2. aug 86 (rkp Nyborg 31. maj 60): **Johan Carl Vilhelm Tolstrup**, * 18. nov 19 Grenaa. Forældre: By- og herredsfoged, kancelliraad Peter T og Karen Knutzen. Stud priv 39, c okt 44 (I), i udlandet, lærer og senere inspektør ved Borgerdydssk C 44, ord kat og aftensangspræst Nyborg 6. dec 53, † 2. aug 86. ~¹ 15. sept 49 Anna Gunilde Fabricius, * 11. juni 27 Kbhvn, † 14. juni 62. Forældre: Grosserer, sukkerraffinador Hans Ditlef F (søn af biskop F Vor Frelsers k, Kbhvn) og Nic. Chr. Fabricius. ~² 3. maj 64 Frederikke Hansine Louise Topp, * 3. aug 36 Kbhvn, † 15. nov 05. Forældre: Grosserer Joachim T og Elisabeth Nannestad. — Søn: Sp Godthaabs k, Frberg, søstersønner: Munck, Herlufsholm og Raaschou, kat Sct. Stefans k, Kbhvn, søsterdatter ~ Jespersen, Brahetrolleborg k, 2. hustrus morbrødre Vestenskov-K og Skallerup-V og Landet.

Skrev art, biografier, lejlighedstaler og fortællinger i Kalkars teol tidsskr, »Havnen«, IMtid. »Sædemanden«, udg afskedsprædiken i Nyborg, samt smaa prædikensamlinger 76, 85 og 86, flere lejlighedstaler, samt 85: Fra sømandslivet. 1911 udkom »Joh. T. et mindeblad«, ved Fred. Tolstrup.

Pastor T rejste 1845—46 i Tyskland, Frankrig, Schweiz og Italien, og da han havde en

smuk sangstemme, tænkte han paa at blive sanger og tog bl a sangundervisning hos Garcia i Paris. Men efter sin moders raad blev han præst, og som præst fik han i Roskilde det smukkeste eftermæle (han døde i Karlsbad, hvortil han flere gange søgte for at blive helbredt for gulsot). Den lokale presse bragte 3 sørgedigte, og i Roskilde avis hedder det:

»Han var altid rede til at møde ved sygesengen og tale et trøstens ord, ligesom han ogsaa gerne indfandt sig i hjemmene, naar de døde skulle udbæres, for at bringe et sidste farvel fra slægt og venner. Enhver god sag fandt altid en villig og varm tilslutning hos ham. Det skyldtes saaledes hans utrættelige virksomhed, at børnehjemmet blev rejst i vor by; med sjælden iver tog han sig af de fattige smaabørn, hvis sag han i sin egenskab af formand for asylbestyrelsen havde saa rig lejlighed til at gøre sig bekendt med og som han omfattede med særlig interesse og kærlighed. Som formand for teknisk selskab og teknisk skole har han indlagt sig megen fortjeneste. Stor fortjeneste har han indlagt sig af det herværende veltgørenhedsselskab, hvis virksomhed han støttede ikke alene ved ofre af penge, men ogsaa ved betydelige ofre af tid og personligt arbejde. Foreningen for enligstillede Kvinder, Foreningen til Fremme af Søndagens rette Brug og mange andre foreninger med filantropiske formaal havde i ham en varm talsmand. Pastor T var en mand af ædel karakter, han var velvillig mod alle og utrættelig, naar det gjaldt om i daad at tjene og lægge til rette.« Fr. Barfod kalder ham »et ualmindelig yndigt hjertemenneske« (Fr. B: Et livs erindringer. 1938. S 105).

Litt: Ovenn mindeskrift, Roskilde Avis 6.—11. aug 86, Slægten Fabricius, s 13, HF II 50—51.

29. okt 1886 var F. S. C. Wedel udnævnt, men blev betragtet som ikke kaldet, se Søllerød.

23. 16. nov 1886—14. nov 1912 (sp Vemmellev-H 8. marts 77): Provst **Gabriel Thomas Skat Rørdam Heiberg**, * 16. juli 32 Lunde. Faderen: Provst, Sct Olai k, Helsingør, † 1891, se der. Stud Odense 50, c 57¹ (I), lærer Caroline Amalies asylskole, Eftersl og Brgdssk, insp Borchs kollegium, kst adjunkt Sorø 1861, fast ansat 1862, sp Sjelle-S 15. jan 1871, provst Slagelse herr 28. marts 1885, r af Dbg 1894, afsk 14. nov 12, † 22. feb 17. ~ 10. juni 1862 Johanne Kristiane Müller, * 11. nov 1837 Odense, † 8. april 14. Forældre: Kancelliraad, kasserer Odense fattigvæsen og bogholder Fyns stifts sparekasse Hans M. af Husby og Marie Margrethe Lütken af Lumby. — Sønner: Havrebjerg-G og miss Knud H, Indien, broder: K Helsingø-D, søster ~ Møller, rkp Vor Frue k, Odense.

Den første bibeltekst, provst H oplæste i Roskilde domkirke, var 1. Kor 13, kærlighedens lovsang (søndag efter nytårsdag 1887). Det var ingen tilfældighed. Den stod som et program for hans liv: den store treklang: troen paa Kristus, haabet om genkomsten, livet i Kristi kærlighed. Derom drejede hans forkyndelse sig i de 26 aar han var ved domkirken, hvor hans klangfulde stemme fyldte

saa godt. — Han havde en stor kærlighed til mennesker, kendte næsten alle i Roskilde; naar man fulgtes med ham paa gaden, skulle der stadig standses, provsten skulle tale lidt med dem alle. Han kunne huske; hans vidunderlige hukommelse stod i forbindelse med kærligheden og var ham en stor hjælp. Meget diskret var han med, hvad han fik at vide; han talte aldrig hjemme om de enkelte menneskers forhold.

Han var helt præget af at være af præstelig slægt. Blandt de 95 mandlige forfædre, der kendes, var 41 præster (3 biskopper). Hans moder var søster til Peter Rørdam og datter af provst R i Tølløse. Gustav Heiberg, K Helsing, skrev til Rørdams guldbryllup 81 en sang med de linier som smukt sammenslynger minderne fra to fromme præstehjem (til guldruden, provst Hs moder):

Fædrenehuset
lærte dig suset
elske af palmer
fra Abrahams lund.
Abrahams datter
du lagde atter
børnene fædrenes
lovsang i mund.

Præstelig tradition og flittige studier (G1 test og N test i grundspregene) prægede provst H til det sidste. Sine prædikener nedskrev han omhyggeligt. I Sorø (1861—71) viste han interesse for borgervellet ved at være medstifter af borgerforening og sparekasse. I Roskilde virkede han for nyt lønningsregulativ for lærerne, var formand i skolekommissionen og meget skoleinteresseret, var formand i det sjællandske fængselselskab. Han var socialt interesseret, en ægte kirkens mand og imod alt ukirkelegt. Den frivillige fattigkasse havde hans særlige kærlighed. En trofast medarbejder havde han i sin gode ven, købmand Carl Jensen. Hjemmet var smukt, præget af ren luft, ikke et hjem med mange andagter, men med klart skel mellem rent og urent. Provstinden var dygtig, energisk med et køligt temperament. Hun satte damerne i byen i gang med at sy tøj til juleuddeling. Domprovst Bondo sagde ved hendes jordefærd, at hun »elskede sandhed og hadede alt, hvad der var falskhed eller bedrag« (Knud Heiberg: Jul i Roskilde 1932.)

I Roskilde og blandt mange præster regnede man bestemt med, at provst H skulle være domprovst 1896, men indflydelse udefra hindrede det, og den langt yngre lic A. S. Poulsen (domprovst Gudes svigersøn) blev udnævnt. Biskop Skat Rørdam betegnede Heiberg i et brev til Otto Møller som »en meget dygtig provst«, støttet af lærerne. Han forstod sig paa skolevæsen. Han vidste besked med mange ting. I en erklæring fra biskop *Brammer* hedder det: »H har gode kundskaber, er selvtænkende, har megen begavelse som prædikant, fører en præstelig vandel og har baade nidkær og kærlig omsorg for sine menigheder. Uden tvivl har han fuldkommen nok af selvfølelse, men i hvert fald nu tilstrækkelig erfaring og menneskekundskab til ej paa en stødende maade at lægge den for dagen. Han har f eks deltaget i et præstekonvent, hvis

fleste medlemmer han overgaar i kundskaber, men jeg tror, at han er velset blandt dem. Grundtvigiansk er han (vel snarest paa grund af sin Rørdams'ke slægt og omgang), men fremtrædende eller taktløs har jeg ikke fundet ham i forhold til modstanderne.« (T. Ingerslev: Slægtens spor, 1949, s 30.) Grundtvigianer var han dog næppe, men paavirket af Grundtvig.

Hans ranke skikkelse var kendt i Roskilde. Endnu som 79 aarig prædikede han med stor kraft for sine trofaste tilhørere. Selv sagde han: »Jeg har min missionsgerning i Bredgade, Grønnegade og byens smaagader. Der har jeg nok at gøre, naar jeg har en ledig stund.« Hans studereværelse var fyldt med reoler, og selv røg han flittigt, medens han studerede.

Ved hans begravelse 26. febr 1917 talte domprovst Martensen-Larsen ud fra ordet: »Jeg er iblandt eder som den, der tjener«, og understregede særligt det ene: »iblandt eder« som typisk for provst H's virksomhed i sogn og menighed. Se iøvrigt under Sjelle-S og Vemmelev-U.

Litt: Knud Heiberg om provst H i Vemmelev, i Præstegaardsliv 1949, s 103—23.

24. 19. maj 1913—26. juni 1922 (andenpræst Diakonissestiftelsen 21. aug 09): **F. C. Bruun-Rasmussen**, flt stiftsprovst Aarhus dk, se biskopper, Aarhus.

25. 23. sept 1922—6. dec 1935 (sp Sct. Pauls k, Aarhus 14. jan 14): **Ernst Christian Wiese**, * 6. jan 71 Kbhvn. Forældre: Grosserer, senere bogholder Heinrich W og Bertha Johanne Christiane Truelsen. Stud Schneekl sk 89, c 95² (h₁) lærer Kbhvn, huslærer Vistoft præstegd, hjpr Elmelunde 31. dec 97, sp Daugbjerg-M-S 23. marts 00, hjpr Sct. Pauls k, Aarhus, 9. juli 09, rkp smst 13. maj 10, r af Dbg 27, afsk 6. dec 35, † 30. juli 48, ~ 26. juni 00 Ellen Petersen (Varder), * 11. okt 74 Ourø, Fader: Sp Rønnebæk-O, † 11, se der. Dt. ~ Rendtorff, generalsekr DMS, se sp Kingos k, Kbhvn.

Pastor Johs. Müller skriver i »Roskildebogen 1950«, s 115—16 under overskriften »En ganske almindelig præst — og dog« bla:

I mange maader var pastor Ernst Wiese en ganske almindelig mand. Hans løbebane frembyder ikke noget af særlig interesse. Han gik den lige vej gennem skolen via universitetet ud i præstegerningen. Nogle aar inden aldersgrænsesilkesnoren var ham vis, tog han sin afsked, da han ikke syntes, han rigtig magtede arbejdet mere. Han gav sig dog ikke til at plante kaal, men til at ordne DMS's bibliotek, hvad der var et saare nyttigt forehavende. Hans sidste aar var mærkede af forkrænkelighed, og døden kom som en befrielse.

I selve hans præstetjeneste var der heller ikke noget bemærkelsesværdigt. Han var hverken geni eller helgen, men et ganske almindelig udrustet menneske, der altid var parat til at tage fat og altid fandt sin plads iblandt de medkristne, der ville bestille noget. Hans prædiken — med bagsiden af en konvolut som manuskript — var saadan, at den altid var vel værd at høre paa, men han oplevede vist aldrig, at folk i særlig grad

spidsede øren, naar han stod paa stolen. Han skrev, som han talte — troværdigt og varmhjertet.

Men selvom pastor Wiese i mange maader var en ganske almindelig mand, saa vil hans navn dog blive bevaret i taknemlighed af dem, der lærte ham at kende; for der var nu alligevel noget usædvanligt ved ham. Jeg tænker selvfølgelig her paa manden selv — og ikke paa, at han i sin hustru, *Ellen Wiese*, f. *Varder*, havde en præstekone af de helt sjældne og forbilledlige. Men han var saa usædvanlig flittig, at en anden en kunne blive helt stakaandet af at se derpaa. Altid var han paa farten og paa færde — paa skraa ned ad gaden som et forsinket lyn; snart ud paa kirkegården, hvor han næsten var en daglig gæst, snart til møde — hans hjemmeaftener kunne hurtigt tælles; ikke mindst Ydre Mission og Ungdomsarbejdet havde hans store kærlighed — snart rundt i hjemmene for at være glad med de glade og bedrøvet med de bedrøvede. Han var — hvad embedstitel han end havde, og selvom han følte sig hjertelig knyttet til Indre Mission — sognepræst af hele sit hjerte og havde en egen evne til at kunne tage de fleste slags mennesker. Og pastor Wiese var en ualmindelig kollega. Loyal indtil det pinlige overfor dem, der stod højere paa stigen, og hjælpsom, opmuntrende og givende plads for de yngre. Og endelig var der noget helt — ikke selvudslettende — men *selvhengivende* ved pastor Wiese. Han kunne bogstaveligt trække sin frakke af og give den til en frakkeløs; hans hjem var en gennemgangs- og kaffestue for sognets folk; og han var i en sjælden grad optaget af en eneste ting: af muntert og nøjsomt slid for at bringe evangeliet videre; naar han øjnede en mulighed for at vidne om sin Herre, kunne han skubbe alt sit eget til side.

26. marts 1936—13. okt 1944 (sp Herlufmagle 16. sept. 28): **J. G. J. Arnberg**, fl t sp Garnisons k, Kbhvn, se der.

27. 10. marts 1945 (dansk præst Flensborg 13. nov 33): Dr. theol. **Kai Eduard Jordt Jørgensen**, * 30. aug 06 Kbhvn. Forældre: Fmd for de samvirkende menighedsplejer, dr theol Alfred Theodor J og Ingeborg Christiane Dorothea Jordt. Stud Mtrp 24, c 30² (1). Dr theol 42. ~ 25. okt 35 sygeplejerske Kirsten Busk Rasmussen, *3. juli 06 Odense. Forældre: Grosserer Frederik Marius R og Margrethe Jensen Busk. — Farbroder: Frederikssund.

Udg 42: Økumeniske bestræbelser blandt polske protestanter indtil 1645, disputats, oversat 46: M. Niemøller: Tysklands skyld, nød og haab, 46: Janasch: Tyske kirkedokumenter, 47: Gotthelf: Hvad et menneske saar, 48: Tolv aar i Sydslesvig.

Fmd Polens komitéen under det økumeniske fællesraad 47—51, BM, den danske komité for det lutherske verdensforbund, BM, Nødhjælpen til Europas evg kirker, BM, Det tysk-nordiske kirkekonvent, sekretær Det danske bibelselskab 51.

Ordineret kateket

(Embedet oprettet 25. maj 1816, nedlagt 29. sept 1917)

7. 24. jan 1848—2. juni 54 (adjunkt Slagelse 38): C. A. Olivarius, fl t Bregninge, Taasinge, se Aagerup-K.

8. 17. aug 1854—20. febr 65 (institutbest Roskilde 50): **H. C. L. Lange**, fl t Hagedst-G, se der.

9. 19. maj 1865—31. okt 94 (hjpr Vor Frue k, Roskilde—Sct. J 16. nov 51, tillige lærer borgerskolen 56): **Jens Michael Hertz**, * 17. jan 25 Roskilde. Faderen: Konsistorialraad, sp Vor Frue—Sct. Jørgensbjerg, † 68, se der. Stud Rosk 42, c nov 50 (n.), arkiv 31. okt 94, r af Dbg 94, † 7. juni 97. Ugift. Fætter: Hasle-R, fættersønner: FINDERUP og rektor c th J. M. Hertz.

H sparede ikke sig selv i koleraaaret 1853 i Sct Jørgensbjerg, men var overalt paa færde. Han elskede lærergerningen og forstod at erhverve lærernes agtelse og børnenes kærlighed. I domkirken samlede han en talrig tilhørerkreds.

Litt: Nekrologer i dagspressen. Konsistorialraade Fichs (Bogense) slægtsoptegnelser om domprovst J. M. Hertz (død som biskop i Ribe) og om J. M. H. (Memoirer og breve X). Fra Ribe amt 1906.

10. 24. marts 1896—10. dec 1902 (hjpr her og præst Sct. Hans hospital 1. dec 92): **J. M. I. Hatting**, fl t rkp Asminderød-G, se Gladsaxe-H.

11. 31. jan 1903—2. maj 13 (2. ord kat Vor Frue k, Kbhvn 21. juni 00): **M. Bjørnskov Petersen**, fl t Glumsø-B, se Østbirk-Y.

12. 7. juli 1913—31. jan 17 (hjpr Gentofte 28. maj 09): **N. M. Plum**, fl t Gunslev, se biskopper, Lolland-Falster.

Ordineret medhjælper (fast hjælpepræst)

1. 29. sept 1917—17. juli 23: **T. C. P. J. Aaholm**, fl t Vojens-J, se der.

2. 25. marts 1924—1. maj 26 (sekretær KFUM, Roskilde 22): **C. A. V. Rendtorff**, afsk 1. maj 26, missionær Indien, se sp Kingos k, Kbhvn.

3. 29. juni 1926—4. juli 33: **Aa. Martensen-Larsen**, fl t rkp Vor Frelsers k, Horsens, se Gentofte.

4. 27. sept 1933—1. april 39: **J. Müller**, fl t hjpr Nathanaels k, Kbhvn, se Diakonissehuset Sct. Lukas stiftelse, Hellerup.

5. 14. juni 1939—17. marts 40: **L. R. V. Klarholt**, se nedenfor.

Embedet nedlagt.

2. residerende kapellan — sp Vor Frue kirke

Embedet oprettet 17. marts 1940, 3. kl.

Embedsbolig Allehelgensgade 22

Den gamle Vor Frue kirke benyttes ikke (se foran). Vor Frue landsogns kirke er indviet 24. marts 1907, arkit Hans J. Holm, opført for stiftsmidlerne, der ydede 35.000 kr, af røde haandstrøgne mursten, bestaar af skib med 3 spidsbuede hvælvinger, kor med tresidet afslutning og vaabenhus mod syd. Spir over taget. Alter af røde mursten med krucifix, der ligesom egetræsfonten er fra den gl Vor Frue kirke.

Vor Frue landsogn, 1627 ha, 721 indb, alm landsogn delvis med forstadspræg, flere landsbyer. Kkg c 3 pct, jævne forhold, 165 alterg i 1949, 1 fh, mdl børnegudstj. Menighedsraad u p.

Kommunevalg 1950: Soc 75 (1), rad 91 (2), venstre 202 (4).

1. 17. marts 1940 (fast hjpr Domkirken 14. juni 39): **Lars Rasmus Viggo Klarholt**, * 30. marts 04 Haraldsted. Forældre: Skræddermester Lars Peter Jensen og Inger Marie Kristine Rasmussen. Stud Statens kursus 24, c 31¹ (h). ~ 3. juni 33 Stella Poula Holmquist, * 16. maj 05 Kbhvn. Forældre: Murermester Gustav H og Johanne Sørensen.

Hjælpepræst ved domkirken

1. 25. maj 1940—18. jan 44: **J. Madsen**, se Tirsted-V.

2. 19. febr 1944—2. dec 47: **C. S. Andersen-Molgaard**, se sp Christians k, Fredericia.

3. 3. marts 1948—2. febr 51: **Peder Aage Bjerager**, * 25. nov 17 Fjeldsø. Forældre: Skomagermester Thomas Hans Knudsen Jensen og Kirstine Mathilde Pedersen Skov. Navneforandr. Stud Silkeborg 38, c 47¹ (h-70). Sekretær Statens Ligningsdirektorat 47. Ugift. — Udnævnt til kkp Garnisons k, Kbhvn 2. febr 51.

4. 31. maj 1951 (hjpr Brabrand-Aa 23. maj 50): **Gunnar Pedersen Thunbo**, * 13. febr 17 Ø Torslev. Forældre: Indremissionær i Nr Aaby Jens Georg Martin T og Ane Kathrine Kirstine Petersen. Handelsuddannelse, stud Aalborg 42, afdelingsleder Kofoeds sk 42—44, c 49² (l-78).

Litt: Om byen: H. Behrmann: Grundrids af R, 1832. J. Kornerup: R i gl dage, 1892, do Roskilde-minder 1907 (v A. Fang). Khst saml 4. r III, s 363. Danske byer og deres mænd XIX, 1917, Trap II, 206 f. Jul i Roskilde, A. Poulsen: Fra det gl Roskilde (særtryk af Rosk Tid). A. Fang: Roskilde I, 1945. Om domkirken: Se litteraturfortegnelsen Trap II, 1920, s 239, samt: Nørlund og Lind: Danske romanske kalkmalerier, 1944, s 243 f, C. M. Smidt: Roskilde domkirkes middelalderlige historie (ved Elna Møller, 1949. Fører i R dk 1939. J. Ahrnung: R domkapitels historie 1937. Nationalmusæet: Danmarks kirker 1951.

Overlærer Hundrup: Præster ved Roskilde dk efter reformationen. Arthur Fang: Det store tyveri i Roskilde 1908. Jul i Roskilde 1950, s 9 f. Om Sct Ibs kirke, se Jul i Roskilde 1944, s 241. — Tidsskriftet »Danmark«, 4. aargang 1944, s 7 f. V. Hermansen: Roskilde-studier 1944. Rektor S. J. N. Bloch: Bidrag til Roskilde domkirkes historie. Erik Moltke og Elna Møller: Roskilde domkirke 1951. Dr C. W. Westrup: Gravstene i Roskilde domkirke, Kristeligt Dagblad 12. april 51.

kilde, † 10. okt 84. Forældre: Kbmd Jacob B og Else Cathrine Bruun. Søn: Ord kat Roskilde dk.

Aandrig og begavet taler. ES I, 781. Var ven af komponisten Weyse, som komponerede flere melodier her.

Mynster skriver 1842 (II, 279) om Vor Frue kirke, at den er meget anselig, men noget skrummel og grøn af fugtighed. Pastor Hertz prædikede ret smukt og kristeligt, ikke uden veltalenhed, foredraget fik for mange ophævelser. Ungdommen syntes ikke uvidende, hvilket heller ikke ved de gode skoler og præsters omhu lader sig antage, men ualmindelig træg og dorsk, saa man kun med vanskelighed kunne faa svar ud af dem. 1850: Kirken er nu i ordentlig stand. Uagtet det flauge tema (kristnes hæderlige og lykkelige kald at gøre Guds vilje) havde prædiken adskilligt godt og smukt, holdt med frihed og kraft, men stemmen utydelig. Næsten ingen ældre til stede. Ungdommen svarede meget godt og med liv.

Hjælpepræst hos pastor Hertz

16. nov 1851—19. maj 65: Sønnen J. M. Hertz, se ord kat Roskilde domkirke.

VOR FRUE — SCT. JØRGENSBJERG

Fra den ældste katolske tid var vicekantoren ved Roskilde domkirke tillige sognepræst ved Sct Ibs og Sct Jørgensbjerg kirker, fra reformationen havde Sct Ibs og Sct Jørgensbjerg fælles sognepræst indtil 1. april 1808, da Sct Ibs kirke blev nedlagt, og Sct Jørgensbjerg lagdes som annex til Vor Frue k.

Dette embede blev nedlagt 8. nov 1939, Vor Frue sogn lagdes til det nyoprettede embede som 2. residerende kapellan ved Roskilde domkirke, se pag 36, og Sct. Jørgensbjerg blev selvstændigt sognekald, udskilt fra Vor Frue sogn.

Om sognene og kirkerne se under 2. rkp Roskilde domkirke - sp Vor Frue og sp Sct. Jørgensbjerg.

Altægæster i Vor Frue—Sct. Jørgensbjerg: 1891: 264 og 288; 1896: 268 og 286; 1922: 200 og 400; 1930: 150 og 400; 1938: 150 og 400.

Folketal: 1850: 561 og 1708; 1901: 658 og 3547 (incl Sct. Hans hospital); 1921: 790 og 4513.

Menighedsraad: 1922: 1 IM, resten u p og gr; 1930: 2 IM, 2 gr, 13 u p; 1938: u p.

Sognepræst

Indt 1870 netto: 5220 kr. — 1913: 2. kl, 1931: 1. kl
Ingen embedsbolig

20. 28. aug 1829—24. nov 1865 (sp. K Hvalsø-S 29. sept 24): Konsistorialraad **Hans Peter Boye Hertz**, * 26. nov 93 Nørhaa. Forældre: Biskop i Ribe (tidligere domprovst i Roskilde) dr theol Jens Michael H, † 25, og Christiane Sophie Koch af Horbelev-F. (Moderen var den kendte digterinde Birgitte Boye). Stud Rosk 11, c juli 16 (h), hjpr Roskilde domkirke 26. maj 19, tillige stiftsbibliotekar 32—45 og præst Sct Hans hospital 33. Konsistorialraad 46, afsk 24. nov 65, † 10. maj 68. ~¹ 3. sept 19 Maren Elisa Kornerup, * 11. febr 94 Roskilde, † 7. nov 20. Forældre: Kbmd Jacob K og Maria Elisabeth Bruun. ~² 9. aug 21 Inger Bolette Borch, * 21. april 00 Ros-

21. 3. febr 1866—27. dec 1880 (sp Løsning-K 22. juli 52): **Joachim Godske Adam Vilhelm Bang**, * 11. dec 17 Roskilde. Forældre: Domprovst i Roskilde Jacob Hansen B, † 41, og Anne Cathrine Sophie Østrup, dt af rkp Sct Nicolai k, Kbhvn. Stud Rosk 34, c jan 41 (1), hjpr Skelby-Gunderslev 23. marts 43, rkp Besser-Onsbjerg 12. marts 45, † 27. dec 80. ~ 11. juli 45 Inger Sophie Marie Kornerup, * 26. juni 22 Roskilde, † 15. febr 90. Forældre: Kbmd Søren Frederik K og Anne Margrethe Kornerup. Søn: Kornerup-Bang, Vildbjerg-T-N, broderdt ~ Helms, Skellerup-E, hustrus søster ~ Gad, Sengeløse.

22. 6. juli 1881—15. nov 1909 (rpk Kolding 6. okt 73): **Hans Emil Meyling**, * 6. juli 37 Kerteminde. Forældre: Kbmd, lærer i Birkenede Hans M og Eline Michaelsen. Stud Odense 57, c 63² (1), lærer Odense og hos pastor F. E. Bojsen, Stege, oprettede 66 en privat realskole i Aarhus, kst rkp Kolding 11. juni 72, r af Dbg 06, afsk 15. nov 09, † 29. maj 21. ~ 17. nov 68 Hulda Noline Albertus, * 24. marts 42 Kbhvn, † 18. dec 03. Forældre: Kbmd i Ringsted Chr. Sophus A og Christine Mørch. Søstersøn: Hjorth, Hylleholt.

Fmd Højskolehjemmet og svendehjemmet i Roskilde, fmd Sct. J asylselskab.

Skrev i dagbladene og i Dsk kirketid. Udg 94: Lichtenstein: Jøder og kristne, 96: Kampen ml jøder og kristne, en hist redegørelse. Havde stor betydning for Højskoleforeningen i dens første vanskelige tid.

Meylings moder var af jødisk slægt, og han var alle dage meget optaget af jødespørgsmaalet. De sidste 20 aar af sit liv sad han i rullestol, og i en lav ponyvogn kørte han rundt i sognene. Som gl. grundtvigianer (han var i sin tid med til at ordinere Cornelius Appel) var han ven med biskop Skat Rørdam og kultusminister Enevold Sørensen, der var fra Kolding. M var en jævn mand, let at tale med, han satte pris paa en lille l'homme, især sm m pastor P. Rønne (fh. Sønderup), der boede i Roskilde, og han var en begavet mand, der hentedede mange citater fra sin megen læsning, men Rønne fandt, at hans prædikener mest var foredrag, hvorfor han gik ud og hørte Pontoppidan i Himmelev,

hvor han fandt mere opbyggelse. Det var stort, at M kunne bære sin tunge byrde: at sidde i rullestol i 20 aar med smil; han var optimist, livsfrisk og munter, et forbillede for alle, der havde tunge byrder. Tiden faldt ham ikke lang, han røg tobak og læste, var glad for besøg og dygtig til at føre en samtale. I lang tid kom etatsraad Ferslew (Nationaltidende) trofast flere uger i træk til Roskilde for at tale med M. Man sagde paa redaktionen, at naar Ferslew havde tunge tanker, tog han en tur til Meyling for at lære at bære sine byrder med smil. M's klare forstand gjorde vel ogsaa sit dertil. Til det sidste bevarede han sin friske menneskelighed og den optimisme, der fylder et menneske, der hver dag lever i sin daabspagt. (F. J. Smith.)

Hjælpepræst hos pastor Meyling

1897—98: J. N. Overgaard, se Hemmet-SV.
1898—1901: C. N. P. Jørgensen, se Sebber-A.
1901—03: P. I. S. Thaning, se Kornerup-S.
1903—09: F. J. Smith, se Øsby.

23. 2. aug 1910—16. maj 1939 (kkp Ringsted-B 14. nov 04): **Valdemar Deissner Hansen**, * 29. sept 72 Kbhvn. Forældre: Kasserer i Bikuben Lars Vilhelm H og Nanzy Deissner. Stud Mtrp 91, c 97² (h₁), lærer Kbhvn, hjpr Boddum-Y 31. aug 98, r af Dbg 35, † 16. maj 39. ~ 5. aug 04 Laura Maria Haugsted Lauridsen, * 15. maj 82 Kbhvn. Forældre: Forfatter, skoleinspektør, dr phil Peter L og Kathinka (Kathy) Augusta Bang.

Pastor Deissner Hansen var grundtvigsk præget, en initiativrig og flittig mand. Han kendte sine sogne ud og ind, og var en folkelig mand med mange interesser. Han var fmd Sct. J asyl- og velgørenhedsforening. Virkede for oprettelse af et julelegat for sognet 1922. Indførte 1910 julekoncerter og senere kr sommermøder ved kirken. Skrev i »Jul i Roskilde« 1935 om julekoncerterne i Sct J. kirke. (Nekrolog maj 39.)

SCT. JØRGENSBJERG

(Selvstændigt sognekald fra 8. nov 1939, indlemmet i Roskilde købstad 1. april 1938)

Sct Jørgensbjerg sogn, 1310 ha, ved Roskilde fjord, er naturskønt, bakket, frugtbart, Kattinge sø, Boserup skov, Sct Hans hospital og udstakte jorder under Kbhvns kommune.

Sct Jørgensbjerg (i ældre tid kaldet »Spitalsbjerg«) har navn efter den Sct Jørgensgaard for spedalske, som var knyttet til Sct Clemens kirke 1570 henlagdes den under Duebrødre hospital, Roskilde.

Gennem aarene har der overvejende været folkekirkeligt indstillede, nærmest grundtvigske præster med sociale interesser, og der har i befolkningen været lydherhed for en bredt folkelig forkyndelse. Sognet er fra gammel tid præget af arbejder- og fiskerbefolkning. Der har været megen social nød. Siden indlemmelsen vel afbalanceret ved, at der er kommet mere villakvarter op mod

byen og en del større beboelseskarreer. Folketallet er stærkt voksende. Det gamle »bjerg«, der ligger smukt ved fjorden, bestaar af en landsby omkring kirken. Ellers aabne marker, sø og skov. Præsterne har udført et stort filantropisk arbejde. Sct J velgørenhedsforening stiftedes 1882 (sp har altid været formand), rejste asylet 1883, har uddelt ca 350.000 kr, legatkapital 32.000 kr. Julekoncerter siden 1910. Asylet blev restaureret 1943 og skiftede navn til »Bjerggaarden«.

Kirkens beliggenhed i sognets nordøsthjørne, i forbindelse med den for mange mere nærliggende og dominerende domkirke vanskeligere tildels det kirkelige liv (f eks konfirmanderne og ungdomsarbejdet).

Ungdomsforeningen »Bjerget«, stiftet 1942 (70 medl), Lørdagskredsen 1943 (100), 2 sdsk fra 1932 (125), menighedsråd (75). 1943 oplyses: jævnt god, voksende kirkegang, almindelige, folkekirkelige forhold, asylet bruges til møder, KS, gr ungdoms, gode forhold, kirkeblad. — 1950 oplyses: Jævnt god kirkegang, forgrenet menighedsarbejde, iøvrigt som 43. Læsestue for drenge (80) og sykkole for piger (60).

Pastor V. Baunbæk fortæller om ungdomsarbejdet:

Der har kun været 3 præster ved kirken i de sidste 100 aar, tildels af grundtvigsk observans; men ydre forhold har medført, at der ikke var noget ungdomsarbejde at arve. For den, der kom fra »U 17« i Sct. Stefans sogn paa Nørrebro, maatte det føles naturstridigt i et tilsvarende arbejderkvarter ikke at have ungdom omkring sig, selv om de første par aar maatte bruges til orientering og opsporing af medarbejdere.

Den 1. april 1942 stiftedes da ungdomsforeningen »Bjerget« i erkendelsen af, at der ikke fandtes nogen forening i sognet for dets egne unge, der iøvrigt kun i begrænset omfang søgte optagelse i byens øvrige foreninger, og i ønsket om at skabe de rammer for møde- og klubliv, frit samvær og kammeratskab, der svarede til de unges trang, og som deres forældre med tryghed kunne tænke paa. Mottoet er de danske ungdomsforeningers »Vaagen, dansk kristen ungdom« og maalet at vejlede unge til at finde deres plads i det danske folk og den danske menighed. Man vil ikke tage de unge fra hjemmets liv, men sende dem hjem med oplevelser, som det enkelte hjem kun vanskeligt kan skaffe dem.

Siden stiftelsesfesten, hvor biskop Axel Rosendal, »U 17«s stifter, talte, og forbindelsen med det i bedste forstand bredtfolkelige og folkekirkelige ungdomsarbejde i Kbhvn derved var understreget, har medlemstallet holdt sig omkring det halvt hundrede. Som medlemmer indbydes unge over 14 aar samt de unge, der til enhver tid deltager i konfirurationsforberedelsen. Piger og drenge (»onsdags-« og »fredagskredsen«) har hver for sig haft ugentlige mødeaftener foruden fælles maanedsfester indtil november 1944, da krigsforhold og brændelsvanskeligheder fremtvang en omlægning til 2 maanedlige fællesmøder. Efter foreningens love har begge kredse egne bestyrelser, der bl.a fremkom-

mer med forslag om mødeaftener til den stifterkreds, der udgør hovedbestyrelsen.

Af et udsendt opraab fremgaar det, at foredrag, diskussion, oplæsning, studiekredse, underholdning, sang, musik, lysbilleder, film, haandarbejde, bordtennis, bobspil, besøg i byens offentlige og større private virksomheder, træve- og cykleture i omegnen, alle vil indgaa i foreningens liv og være med til at skabe et aandeligt hjemsted, som under naturlige former og i den aand, vi ønsker, kan give de unges liv indhold og retning netop i de aar, da sporene skal lægges. Vi har den glæde, at mange af de unge selv og deres forældre har givet udtryk for, at det ofte er lykkedes.

Kontingentet, 3 kroner for sæsonen oktober—april, har takket være tilskud fra K. S. og Sparekassen for Roskilde By og Omegn, men ikke mindst Sct. Jørgensbjerg Velgørenhedsforening, der ejer »Asylet«, foreningens hjemsted, kunne sættes saa lavt, at det blev overkommeligt for alle. Med stor velvilje har foreningen stillet mødelokaler til raadighed med lys og varme. Som navnet røber, blev huset rejst til børnehave og fungerede som saadan fra 1882 til 1920. En gennemgribende modernisering var dog nødvendig. Inventaret maatte fornyes, og blev det, ogsaa ved ungdomsforeningens hjælp, der frimodigt efterlyste en »Danielsen«, der ville skænke et klaver. Der var to, der ville! Den ene gav saa 500 kr. i stedet. Ønsket: 100 stole gik i opfyldelse kort tid efter. De ydre rammer er nu saa tidssvarende, at huset har skiftet navn til »Bjerggaarden«.

Ungdomsforeningen har ogsaa vanskeligheder at kæmpe mod, herunder den største: det dalende konfirmandtal. Sct. Jørgensbjerg skole er flyttet til domsgnet, medens 6., 7. og 8. klasse, hvorfra konfirmandudskrivningen finder sted, er spredt over byens skoler, hvor de nu indgaar som minoriteter i kammeraternes kreds. Kun en vejledning fra skolens side, en viljebeslutning hos forældrene og kollegial hjælp fra domkirkens præster vil kunne modvirke, at sognet mister forbindelsen med sin ungdom ved, at den i stigende grad konfirmeres uden sogns. Dette forhold var utænkeligt før sognets indlemmelse i købstaden, og menighedsraadet har da ogsaa sin opmærksomhed vendt derimod.

Den 1. oktober 1943 udvidedes foreningens arbejde med en fælles, ikke sognebegrænset afdeling. »Lørdagskredsen«, der paa tværs af alle politiske, faglige og klassemæssige skel indbyder interesserede i Roskilde by, særligt unge i tyverne, trediverne og fyrrerne til aaben drøftelse af tidens spørgsmål.

Hovedlinjen er: at styrke de værdier, det danske folk har som national arv; at fremme menighedslivet omkring den kristne forkyndelse og at betone det sociale ansvar, alle maa bære. Emner fra alle livsomraader kan tages op til behandling efter princippet: Emnet brændende — ordet frit. (Menighedsbladet. Medd. fra KS 98. Dec 1945.)

Sct. Jørgensbjerg kirke (Sct. Clemens kirke), ligger smukt paa en bakke nær fjorden. Kirken er romansk fra ca 1080 af fraadsten, med ejendommelige halvsøjler paa hjørnerne, senere er kirken blevet

overhvalvet og der er bygget taarn og vaabenhus mod syd. Kalkdekorationer i taarn og kors. Altertavle af A. Dorph (Chr i Gethsemane). Renaissanceprædikestol. Klokke fra 1435. 160 sd. En større restaurering er planlagt (ved domarkitekt prof Mogens Koch). Kirken var stiftslandsbykirke, men er overgaaet til selveje. Kirkegaarden ved kirken nedlagdes 1853. Som kirkegaard benyttes en ny kirkegaard vest for Sct. Hansgade med smukt kapel fra 1929.

Litt: Danmarks kirker III, Kbh amt, s 98 flg. Stiftslandsbykirke til 1950.

Altergæster: 1942: 500; 1949: 682; 1950: 917.
Folketal: 1940: 5174; 1950: 6966; 1950: 7496.
Menighedsraad: 12 u p.

Sognepræst

(1939: 1. kl, 1946: 2. kl) Embedsbolig

1. 16. april 1940 (sekretær De samvirkende menighedsplejer, Kbhvn 39): **Villy Baunbæk**, * 6. sept 08 Randers. Forældre: Skræddermester Mads Peder Madsen og Mette Baunbæk. Stud Randers 26, c 32² (1), manu dukter 32—40, hjpr Sct Stefans k, Kbhvn 7. dec 36, navneforandring 36. ~ 28. okt 33 Edith Boye, * 9. aug 05 Slipshavn. Forældre: Lodsoldermand Herman Chresten B og Laura Weile.

Tillige præst Roskilde amts og bys sygehus 40—47, og præst ved Sct. Hans hospital 45.

Sekretær Kbhvns Grundtvigske præstekonvent 38, do de fælles menigheds møder i Grundtvigs hus 38—45. Sekretær Roskilde konvent 47. Fmd Samarbejdsudvalget for læger og præster i Roskilde stift 48. Fmd Sct. J velgørenhedsforening.

Udg 32: Dogmatiske excerpter, 5. udg 39, 33: Etske excerpter, 4. udg 38, 34: Skriftstedsamling til E. Geismars etik, 39: Confessio Augustana et tria symbola oecumenica, cum notis, 42: Sct. Jørgensbjerg velgørenhedsforening, 49: Lægen, præsten og sygeplejersken i samarbejde, medarb ved Betänkande med förslag till ordnande av den andliga vården vid sjukhusen, 49: Medarb. The journal of pastoral care 48 og Der Weg zur Seele, 49: Skrev talr art og afh, bl a Die Wissenschaft und der Glaube (Geneve). Determinismen og indeterminismen i psykologisk belysning 33, m m Psykoterapie und Lebensanschauung (50).

Hjælpepræst hos pastor Baunbæk

2. maj 1945—1. sept 47: A. H. Varming, kkp her.

Kaldskapellan

(Oprettet 1. sept 1947, 4. kl)

1. 1. sept 1947 (hjpr her 2. maj 45): **Asger Hoffmann Varming**, * 28. aug 10 Ørsted. Faderen: Provst Ørsted-D, † 46, se der. Stud Rosk 29, c 36² (hæ), vikar Vajsenhuset 37, lærer Smf og hjemmet for vanføre 37—45. ~ 15. okt 38 Rigmor Krarup-Hansen, * 12. juni 09 Vejerslev. Faderen: Provst Viby, Jyll, se der. — Hustrus broder: Herlufsholm.

BM Kr studentersettlement 39, medl afdelingsraadet KFUMspejderne Roskilde 49.

Litt: Arthur Fang: Sct. Jørgensbjerg, 1937, Skoleinsp A. Poulsen: Fra det gl Roskilde (særtryk af Rosk Tid). V. Baunbæk: Sct. J velgørenhedsforening, 1942.

SCT. HANS HOSPITAL

Bistrup gods tilhørte Roskilde biskop, og Absalon byggede en borg, hvorfra rester ses. Biskop Lage Urne døde her. Efter reformationen lagdes godset under kronen, og borgen sank i grus. Gaarden Bistrup købtes af Københavns kommune 1808.

Sct. Hans hospital paa Bistrup gods jord er Nordens største sindssygehospital og Københavns ældste hospital, dets terræn er c 60 ha, og det er delt i en mands- og en kvindefdeling. Kvindehospitalet er opført 1854—59, mandshospitalet 1878—81 og 1894. Kvindehospitalet udvidet 1907, 1918—20 foretoges atter store udvidelser.

Københavns gamle sindssygehospital var paa Ladegaarden, men da forholdene her var temmelig slette, besluttede man 1808 at flytte patienterne til Bistrup. Økonomiske vanskeligheder medførte, at opførelsen af de første bygninger forsinkedes, saa de første patienter først overførtes hertil 1826, men patienttallet voksede saa hurtigt, at man maatte bygge hospitalet, der blev taget i brug 1860.

Patienttallet var 1919: 1476, og der var c 400 funktionærer, 1950 er der c 2000 patienter og c 500 funktionærer. Hospitalet sorterer under Københavns magistrats 2. afdeling. Under samme administration er det nærliggende *Boserup sanatorium* aabnet 1901 for tuberkulosepatienter, fra 1941 sindssygehospital.

Der er gudstjeneste hver søndag (125 delt) og altergang hver 3. maaned. Hver 14. dag er der gudstjeneste paa Boserup-afd. Kirkebogsføringen for hele hospitalet varetages af sp V. Baunbæk. Hospitalets organist fører kontraminsterialbøgerne.

Præster

(Alle konstituerede)

- 1866—69: **C. P. Gad**, se Sengeløse.
- 1869—73: **C. D. A. Voigt**, se Rørby.
- 1873—75: **S. C. Sørensen**, se sp Garnisons k, Kbhvn.
- 1875—80: **N. C. Dalhoff**, se Diakonissestiftelsen, Frederiksberg.
- 1880—83: **A. S. Poulsen**, se biskopper, Viborg.
- 1883—86: **C. F. Madelung**, se Nautrup-S-V (døde her uden tiltrædelse i Nautrup).
- 1886—92: **V. E. S. Henningsen**, se Grejs-S.
- 1892—96: **J. M. I. Hatting**, se Gladsaxe.
- 1897—1903: Præsterne ved Roskilde domkirke paa omgang.
- 1903—22: **P. I. S. Thaning**, se Kornrup-S.
- 1922—30: **A. Sørensen**, fh sp Greve-K, se der.
- 1930—45: **Carl Langbein Toft**, * 24. april 77 Jegindø. Forældre: Købmand Anton Sofus T og Ane Fred. Caroline Langbein. Preliminæreks Nyk M 93, kunstmaler 97—02, adgangsprøve til kunstakademiet, ass ved kalkmalerierne paa Kbhvns raadhús, stipendiærejse til Italien 02, sekretær KFUM (Kallundborg, Nyk F) 02—10, rejsesekretær DMS 10—30, afsk 45. ~ 17. juni 06 Bertha Ramlau, * 23. febr 83 Kbhvn. Forældre: Manufakturhdrl Jacob August R og Johanne Christiane Brodersen. — Søn: Vallensbæk. Dt ~ Jessen, Agerskov.

Kredsfdm DMS Roskildeegnen 19—50. Red DMSs børnehæfter 20—47, medl DMSs børneudvalg. Udg maabøger om Ydre Mission, samt »Paradishaven« (fortælling).

Efter 1945 er sp i Sct. Jørgensbjerg **V. Baunbæk** præst ved hospitalet (afd A og B) med kkp **A. H. Varming** som præst ved afd C og D.

HIMMELEV

Himmelev sogn, 1521 ha, ved Roskilde fjord, bakket frugtbar, aabent, med smuk udsigt til Roskilde.

Om det kirkelige og folkelige liv gennem aarene er der ikke meget at sige. Mynster var vel tilfreds med forholdene 1850. Ingen vækkelser er gaaet over sognet. Kirkebesøget har været jævnt, bedst var kirkegangen hos provst *Pontoppidan*, hvis varme og veltalende forkyndelse ogsaa drog kirkegængere til H fra Roskilde. *Roskilde højskole*, som ligger i sognet, har aldrig haft nogen egentlig forbindelse med sognets liv. — Kun en enkelt familie fra sognet sluttede sig dertil (i Bredsdorffs tid).

1898 oplyses: Intet særligt, lidt IM i maadeholden form. 1913: God kirkegang, rolige forhold, enkelte gr. 1934: Velbesøgte ungdomsmøder i præstegaarden. 1950: Intet særligt, kirkegang 5 pct. Befolkningen halvt landbefolkning, halvt forstad. Mange udflyttere fra Roskilde.

Roskilde adelige jomfrukloster var eget sogn til 1871. Det oprettedes 1699 af Niels Juels enke (af den gl Sortebrødregaard). Der er priorinde og 8 konventualinder. I mange aar holdtes der gudstjeneste hveranden søndag i klostrets kapel, nu hver maaned. Førstelærer *Smith fortæller* fornøjeligt om, hvorledes præsten og læreren i Pontoppidans tid efter gudstjenesten drak kaffe hos godsforvalteren for senere at spise middag med de adelige damer, der var meget glade for denne afveksling hver 14. dag i deres ret ensformige tilværelse.

Roskilde højskole blev grundlagt 1907 af *Thomas Bredsdorff* (* 1868, † 1922), han var en frisk og munter lærer, rodfæstet i grundtvigsk kultur, i slægt med romantikken, men en af de første, der førte den realistiske litteratur ind i højskolen. Han var en stridsmand for frihed i kirke og skole, altid imod det stagnerende. Han var 1909 opfordret til at blive radikal kultusminister, men sagde nej tak. Han samlede en stor kreds, og skolen blomstrede, men efter hans død gik den tilbage, og 1930 overgik den til socialdemokratiet og blev *arbejderhøjskole* med *Hjalmar Gammelgaard* (* 80 i Gislev) som forstander til 1949, derefter *Frøde Kristensen* (* 95) til 1950, og nu c polit K. B. *Andersen* (* 14 i Kbhvn). I arbejdernes oplysningsforbund er højskolen en af de vigtigste institutioner paa øerne.

Inden for grundtvigske kredse var der mange, der følte det som et nederlag, da Arbejdernes oplysningsforbund i 1930 overtog Roskilde højskole. Da Thomas Bredsdorff i sin tid havde bygget sin skole paa bakkedraget ved Roskildefjord, var det med tanke paa, at den ogsaa skulle tiltrække byngdom. Blandt danske højskolemænd var han en af de faa, der kunne faa arbejderungdommen i tale — ikke fordi han talte dem efter munden, men fordi han med sit radikale frisind viste aabenhed overfor de spørgsmaal, der betød noget for dem. Det var ikke mærkeligt, at Roskilde højskoles venner var kede af, at denne skole trods tapre forsøg efter Bredsdorffs altfor tidlige død ikke kunne føres videre paa det gamle grundlag.

Det blev ikke lettere at forsone sig med arbejderorganisationernes overtagelse af skolen, naar socialdemokratiske blade dengang triumferende opullede et fremtidsperspektiv, hvor arbejderens højskoler efterhaanden skulle afløse de gamle veltejnede, men ogsaa udtejnede grundtvigske højskoler! Fra den anden side hørte man tilsvarende bitre bemærkninger — som naar et venstreblad spurgte: Med hvilken ret klæber marxisterne højskoleetiketten paa deres gamle læderflasker?

Det eneste som betød noget i det lange løb, var dog, hvordan skolen kom til at virke i det daglige arbejde. Til forstander havde man fra oplysningsforbundets side valgt kontorchef ved Kraks vejviser, cand polit Hjalmar Gammelgaard, en mand paa et halvt hundrede aar. Han sagde ikke ret meget den dag, da arbejderne overtog skolen, han ville lade »gerningen skrive programmet«. Nogle aar tidligere havde han ved et møde paa Hindsgavl sagt, at højskolen skal være personlig, men det er ikke nok, at læreren selv er en personlighed; han maa ogsaa have øje for elevens særlige natur og muligheder. Den gode lærer er den, som kan faa eleverne til at spørge og ikke er for dygtig til at give dem svar — fordi det gælder om, at trangen til at spørge ikke standses. »Der er intet forfærdeligere end et menneske, der render rundt med et fikst og færdigt verdensbillede i vestelommeformat, som naturligvis ikke er og ikke kan være hans personlige ejendom, og som betyder aspærring for yderligere tilførsel og udvikling.« Ved samme lejlighed havde Gammelgaard sagt, at den højskolemand, der ville i forbindelse med arbejderne, maatte forstaa ham, »ogsaa forstaa den historiske opgave, der venter ham; han maa gaa ud til arbejderne med den samme tillid, den samme forelskelse, hvormed Kold, Trier og mange andre gik ud til den danske bondeungdom«.

De, der kender Gammelgaard og har besøgt Roskilde højskole i de omtrent tyve aar, han var dens leder, vil sige: ja, en saadan mand var Gammelgaard, — han mødte virkelig arbejderungdommen med den forstaaelse og tillid, ja forelskelse, som han havde talt om paa Hindsgavl.

Paa mange maader blev Roskilde højskole i Gammelgaards tid forskellig fra de »gamle højskoler«. Foredragene fik en mere tilbagetrængt plads, — drøftelsen, især i studiekredse, kom mere i forgrunden. Et godt lille bibliotek blev et vigtigt hjælpemiddel for lærere og elever. Roskilde blev dog alt andet end en socialistisk partiskole. Ganske vist hang Karl Marx' billede nu ved siden af Grundtvigs i foredragssalen, men noget dogmatisk præg fik skolen aldrig. Gammelgaard havde i sine studentertage været en ivrig deltager i socialistiske diskussionsklubber, men han var vokset op i fynske fri-skolekredse, i højskolens luft, havde — som han selv har sagt — »følt den sunde og nærende styrke, haft den kær og saaledes opfyldt den første betingelse for dog at forstaa noget af, hvad det drejer sig om«.

Roskilde højskoles dag er i Gammelgaards tid blevet indledt med morgensang, ganske vist ikke kristelig morgensang som paa de grundtvigske skoler. Man synger efter den røde arbejdersangbog. Gammelgaard sætter sig ved flygelet paa forhøjningen i salen, anslaaer nogle akkorder, og saa synger de unge — ogsaa arbejdersangbogen rummer en rig sangskat. Ind imellem sangene strør Gammelgaard sine bemærkninger, — de virker som strejflæs, sætter sangene i relief og gør, at de faar større værdi. De andre lærere tager fat; de ejer maaske ikke Gammelgaards charme og improviserede form, men Frode Kristensens undervisning er præget af omfattende og grundig viden og selvstændig tagen stilling til spørgsmaalene. I de mange aar, han har virket som lærer paa Roskilde, har hans og Gammelgaards undervisning udfyldt hinanden paa en naturlig maade. Der har været mange andre lærere

paa Roskilde i tiden siden 1930, men Gammelgaard og Frode Kristensen har været der længst og præget skolen mest. Det sidste skifte skyldes, at Frode Kristensen, Gammelgaards afløser som forstander, nu er blevet Johs. Novrup's efterfølger som statskonsulent ved ungdomsundervisningen i Danmark.

1950 er cand polit K. B. Andersen og hans hustru Grethe blevet forstanderfolk paa Roskilde højskole, en begivenhed, der er blevet hilst med glæde og forventning i alle højskolekredse og arbejderkredse. Han er vokset op paa Nørrebro, midt i Københavns tætteste arbejderkvarter. Han er overbevist socialdemokrat. Men han er ogsaa vokset op i Sct. Stefans sogn og har været medlem af dets menighedsraad. I sin studentertid var han formand for studenterkredsen og har som saa mange andre af dens deltagere været »højskoleelev i januar«. En tid var han redaktør af »Menighedsbladet«. I radioen var han programsekretær hos Jens Rosenkjær og hans nærmeste medhjælper, indtil han 1948 blev hans afløser som chef for foredragsafdelingen, en vanskelig stilling, som han har klaret med den flid og med den paa een gang faste og smidige haand, der kræves paa dette sted. Da Krogerup højskole begyndte i 1946, forlod han for en tid radioen og kastede sig med al sin kraft og oplagthed ud i højskolearbejdet.

Blandt Roskilde højskoles gamle grundtvigske venner er der maaske en del, der tænker: nu vender Roskilde tilbage til traditionerne fra Thomas Bredsdorffs tid; — det er jo en grundtvigianer, der er blevet skolens forstander. Saa stærkt Gammelgaard var præget af Grundtvigs folkelige tanker og smittet af Kolds evne til at sætte de unge i gang, saa de aldrig gik i staa, maa det jo indrømmes, at det kristne syn ikke hørte hjemme paa Roskilde højskole i hans tid. — Jeg tror dog, man skal være forsigtig med at ønske, at det just bliver dette, der kommer til at præge Roskilde i fremtiden. Jeg tvivler ikke om, at K. B. Andersen ønsker, at Roskilde højskoles gamle venner fra Bredsdorffs dage vil føle sig hjemme paa skolen. Men det er i overensstemmelse med Bredsdorffs aand og Gammelgaards ord, at højskolen maa vise respekt for elevernes særlige natur og muligheder. K. B. Andersen vil sikkert ligesom Gammelgaard søge at faa eleverne til at spørge saadan, at trangen til at spørge aldrig standses.

Højskolebladet 1950, s 507 f.

Himmelev kirke, (stiftslandsbykirke 1869—1950) paa en bakke, nær fjorden, er romansk, af kamp og kridsten, senere er tilføjet taarn, skibet er forlænget mod øst, og der er bygget vaabenhus mod syd. Restaureret 1870—79. Rigt udskaaren prædikestol fra Roskildeværkstedet. Anselig renaissancealtertavle med maleri fra 1876 (T. Wegener: Christus). 100 sd.

(Sjæll stifts landsbykirker, V. Løfler, s 20). Danmarks kirker III, Kbhvns amt s 646—60.

Klosterkirken, rest 1891, er lille, i en sidefløj til klosteret, udk altertavle og prædikestol med Niels Juels og hustrus vaaben.

Altergæster: 1891: 234; 1896: 209; 1922: 203; 1930: 200; 1942: 286; 1950: 270.

Folketal: 1850: 515; 1901: 666; 1921: 1066; 1945: 1291. Menighedsraad: 1913: u p; 1926: 4 gr, 2 IM, 1 soc; 1938: 3 soc, 4 u p; 1949: 7 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 165 (3), rad 109 (1), kons 67 (1), venstre 143 (2). 1950: Soc 194 (2), rad 157 (2), kons 95 (1), venstre 196 (2).

Sognepræst

Ind 1850: a) 220 byg, b) 40 rdl, af klosteret 65 rdl, d) 292 rdl e) 166 td ld. — 1870: Regul 2704 kr, netto: 4300 kr. — 1913: 3. kl. — 1931: 2. kl. — 1946: 3. kl). Præstegaarden opført 1859.

Embedet hørte oprindeligt til rektorembetet i Roskilde. 1820—40 var dr theol Fred. Schmidt (søn af biskop S. Oslo) sp her, efter først at have været sp og provst i Norge, (Kongsberg og Eger). Han skrev digte, var K. L. Rahbeks ven, længtes efter Danmark, fik sæde i rigsforsamlingen paa Eidsvold, var stortingsmand, blev spottende kaldt »Selvstændighedspoeten«. Tog afsked 1817 og rejste til Danmark. Oversatte og kommenterede Pentateuchens metriske stykker. Dr theol 26. Rejste i udlandet med B. S. Ingemann. Udgav flere bind digte. Ven af Mynster.

11. 10. juni 1840—19. okt 59 (sp Taars Lolland 9. okt 29): **Andreas Frederik Winding**, * 30. juli 85 Hassing. Forældre: Sp i Hvidbjerg-L Peder Andersen W af Vestervig-A, † 1786, og Maria Overgaard. Stud Aalb 04, † juli 10 (h), ord kat Stege 15. april 18, sp Majbølle 29. okt 24, afsk 19. okt 59, † 17. jan 68. ~ 19 Marie Antoinette Raaschou, * 17. april 97 Nørresundby, † 3. april 65. Forældre: Sp i Kolding Peter R, † 1813, og Maria Judithe Wedel. — Hustrus brødre: Øls-H-D, Søborg-G, Kvislemark-F. Søn: Komponisten August Winding.

W var meget musikalsk. Han skrev flere kompositioner. Især var han en fortrinlig klaverspiller, og tillige var han fra sin ungdom skattet af folkemusiksamlere som *Rasmus Nyerop*, *Berggreen* og *Svend Grundtvig* som en af de ivrigste og kyndigste bidragydere af tekster og musikstof, ligesom han besørgede tekstudgaven af 2. hefte af *Weyses kæmpeviser*. Hans søn, Peter W (* 1823, † 39) vakte opsigst ved sine bemærkelsesværdige musikevner. Han blev kun 16 aar, medens sønnen August blev en kendt komponist.

Mynter roser 1842 den meget gode præstegaard, (særdels pyntelig) og den dejlige have. Pastor W prædikede ret godt, tildels smukt, endog veltalende. Foredraget frit og med anstand, men noget svagt. Meget talrig ungdom, som svarede godt. 1850: En smuk og god prædiken i et godt foredrag, katekisationen mindre heldig. Temmelig talrig forsamling, og ungdommen svarede godt. — Læreren i H (Erik Howen) er »dræsevern, uden iver og liv, sine protokoller og lister sjudsker han af.« (M II, s 276—77).

Hjælpepræst hos pastor Winding

1855—60: T. A. Fyhn, se Nr. Jernløse-K.

12. 6. jan 1860—30. juni 86 (sp Bredstrup 24. juni 49): **Nissenius Claus Wedel**, * 27. april 09 Torup. Forældre: Provst i Helsing-V Johan Peter W, † 40, og Marie Cathrine Plum. Stud Frederiksborg 28, † april 35 (h), institutbest Frederiksborg, afsk 30. juni 86, † 3. maj 87. ~ 20. nov 41 Doris Margrethe Jensen, * 4. juni 09 Korup, † 15. febr 97. Forældre: Skolelærer Frederik J og Ane Margrethe Timm. Nedstammede i lige linie fra Anders Sørensen Vedel. — Brødre: Bringstrup-S, ord kat Svendborg. Søn: Korup-U.

Pastor W var landmand med liv og sjæl, og drev det store landbrug med megen interesse. Han havde fine heste, og kørte rundt i sin landauer, et eventyr for landsbyens børn. Han var en venlig mand, afholdt af beboerne, men som præst gjorde han ikke meget ud over det nødvendige (F. J. Smith).

13. 2. okt 1886—19. april 98 (inspektør og overlærer Viborg kommuneskoler 16. maj 84): **Karl Otto Herman Tryde Kalkar**, * 9. juni 37 Odense. Faderen: Sp Gladsaxe-H, † 86, se der. Stud priv 54, † 59¹ (l), alumne Borchs koll, studerede semitisk, huslærer paa Basnæs og Gl. Køgegaard, deltog som frivillig i krigen 1864, sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve, højskolelærer Oddense 65, andenlærer Lyngby seminarium (ved Grenaa) 65, do Jonstrup seminarium 70, afsk 19. april 98, r af Dbg 13, † 6. jan 26. ~¹ 2. aug 66 Ursula Glud, * 2. maj 43 Vildbjerg, † 30. nov 75. Faderen: Sp i Jebjerg-L, † 79, se der. ~² 14. dec 77 Ida Augusta Nielsen, * 14. dec 45 Jelling, † 2. maj

28. Faderen: Sp i Frørup, † 76. — Søn: Rkp Næstved. 1. hustrus broder: Jebjerg-L. Søster ~ Konradsen, Hvirring-H. K's moders fætter: Stiftsprovst Tryde, Kbhvn.

Sogneraadssmd i Værløse 74—79. Folketingskand Lyngby 79.

Skrev smaa afh i tidsskrifter og dagblade, begyndte 1868 at arbejde paa en ordbog til ældre dansk sprog, af hvilken 1. bd udkom 81—85, 4. bd afsluttedes 1907, et tillægsbd udkom 1908—18. (1200 s).

En øjensygdom hindrede K i at fortsætte sine semitiske studier. Som lærer og præst var han en dygtig embedsmand, der blev rost for sin omgængelighed og hjælpsomhed. Han var politisk interesseret, men trods sin udadvendte virksomhed lykkedes det denne flittige mand at skabe et stort værk. Allerede som seminarielærer begyndte han at samle ord fra gamle danske skrifter. 1872 søgte han Videnskabernes Selskab om støtte til at udgive en ordbog over forældede ord og ord-betydninger i dansk. Selskabet tilraadede dels at udvide rammen til ogsaa at omfatte forældede bøjningsformer o.l., dels at indflette flere skrifter i undersøgelsen. K, som i Jonstrup havde lettere adgang til biblioteker, fulgte raadet, men beklagede senere, at han ikke tog skridtet fuldt ud og ogsaa medtog det endnu levende ordforraad. Det væsentlige af dette er dog vist kommet med, ikke mindst i tillægsbindet. Trods sine mangler, der i det mindste delvis skyldes den oprindelige plan, er K's ordbog et betydeligt værk og et uundværligt hjælpemiddel for enhver dansk filolog, udført med stor omhu og forstaaelse (dr Marius Christensen).

K var en lille, elskværdig mand, næsten for elskværdig, helt igennem præget af gl dansk præstegaardskultur og tankegang. Han betegnede Martensens etik som sin bedste andagsbog næst efter bibelen. Paa Dybbølle viste den lille blege soldat en sjælden offervilje paa tilbagetoget ved at hjælpe kammeraterne med at bære deres oppakning foruden sin egen. Og dette hjælpsomme sind bevarede han. Hans evner som lærer var nok større end hans evner som præst, men mest gik han op i sine sprogstudier, født sprogmand, som han var. Sin meste tid tilbragte han mellem sine høje reoler ved sit fra faderen arvede store skrivebord, eller paa biblioteker. Han havde tusindvis af citater noteret paa smaa lapper blaat papir, og endnu som gammel kunne han med stor lærdom manuducere i hebraisk og græsk. Da han led af nervøse anfald, maatte han holde kapellan. Og det var vist godt. Thi han egnede sig ikke ret til at være sjælesørger; dertil var han personligt for genert og tilbageholdende over for mennesker, men han var en elskelig mand at faa paa besøg. Som prædikant talte han flydende, men ret ensformigt, væsentlig citater af skriftsteder. De kristne sandheder var for ham det største i verden, og undertiden havde han svært ved at skjule sin bevægelse. Den fromhed, der her kom til syne, greb maaske ikke stærkt den almindelige landbefolkning, men der var enkelte, som blev grebet. I de første aar maatte han spare meget paa grund af pensionen til formanden. Men præstegaarden var alle dage præget af at være et typisk gldags præstehjem (F. J. Smith).

DBL XII, s 30. (Marius Kristensen), Jonstrup-bogen I 1923, s 67—71. Oversigt over Videnskabernes selskabs forhandlinger 1873, s 34—43. KL II, s 716, nekrologer i dagspressen.

Hjælpepræst hos pastor Kalkar

1891—94: P. C. Pedersen, se Østofte.

1894—98: H. J. Jensen (Glaven), se Aversi-T.

14. 14. juli 1898—29. dec 12 (sp Højslev-D-L 5. dec 88): Provst **Jens Vilhelm Pontoppidan**, * 6. aug 51 Guldager. Forældre: Sp i Hyllested-R, † 70, se der, og Jensine Elisa Sophie Stürup af Landet. Stud Aarhus 69, c 75¹ (l), hjpr Skørpinge-F 3. juli 76, do K Stillinge 2. aug 77, sp Simested-T 6. febr 83, provst Fjends herr 6. juni 89, r af Dbg 98, † 29. dec 12. ~ 31. aug 77 Christine Frederikke Severine Langballe, * 1. okt 51 Aarhus, † 9. dec 31. Forældre: Prokurator, branddirektør Andreas L og Marie Caroline Mørch. — Fætter: Rise. Næstsøskendebarn: Randers. Præsteslægt gn 300 aar. Hustrus farbrødre: Ørsted, Jyll og Udby, Sjæll. Se slægten Pontoppidan.

Fmd Historisk smf f Kbhvns amt, værgeraad og sygeplejeforening.

Udg enk prædikener.

Der blev sagt, at biskop Swane, der var P's gode ven, ønskede ham til sin efterfølger, men han fik i stedet det lille embede i H med den store præstegaard og følte sig godt hjemme her. P var en statelig mand af garderhøjde, præget af myndighed og paa tomandshaand en hyggelig og interessant præsteskikkelse. Men *provsten* var han, selv om

han her kun havde titlen. Han var ikke lærd, men meget historisk interesseret, han var højkirkelig med stænk af IM, hans prædiken var myndig, varm og billedrig, og kirkegangen voksede. Man fik respekt for ham som prædikant, og han var flittig til at besøge store og smaa i sognet. Han havde sorger i sit hjem, men han bar det smukt, og baade han og hans hustru stod i et godt forhold til beboerne, hvor provsteparret var meget agtede og egentlig ogsaa afholdte (F. J. Smith).

15. 27. maj 1913—16. juli 31 (sp Vejerslev-B 28. juni 05): **Christen Gade**, * 27. aug 66 Sevel. Forældre: Boelsmd Christen Jensen G og Maren Cathrine Christensen. Stud Viborg 85, c 92² (h₁), realskolelærer Nykøbing M, rkp Karby-Redsted-Hvidbjerg 19. marts 96, sp Skorup-T 11. juni 00, afsk. 16. juli 31, † 16. jan 43. ~ 4. jan 94 Emilie Dorthea Christensen, * 26. nov 66 Søndersted, † 14. marts 46. Forældre: Gaardejer Niels Chr. C og Maren Nielsdatter. Fætter: Provst S. Jensen, Maribo.

16. 4. nov 1931 (sp Ørslevkloster-Ø 19. febr 23): **Kay Rudolph Kroon**, * 29. febr 96 Aarhus. Forældre: Nattevagtsdirektør Jens Peter K og Petrea Petersen. Stud Marselisb sk 16, c 23¹ (h₁). ~ 4. maj 23 Inger Andersen-Alstrup, * 4. okt 98 Aarhus. Forældre: Generaldirektør for DSB Theodor A-A og Hedevig Nielsine Olesen.

Litt: Repertorium s 43, Kaldsbogen, Kronens skøder III, 456 f. Arthur Fang: Roskilde adelige jomfrukloster 1699—1946, i Jul i Roskilde 1948, s 31.

Sømme-Voldborg herreders provsti

Provstiet er oprettet 18. jan 1937, da Roskilde købstads provsti udskiltes. Hidtil havde Sømme-Voldborg herreder dannet eet provsti sm med det nuværende Roskilde købstads provsti; domprovsten var provst for provstiet.

Provstiet er 297 km², har 15391 indb, 22 kirker, 11 sognepræster, 1 valgmenighedspræst.

Sømme herred ligger øst og syd for Roskilde fjords inderste del. Herredet er af uregelmæssig form, idet det falder i to dele, øst og syd for fjorden. Herredet er frugtbart og skovfattigt; naturskønt ved fjorden, især det skovklædte Bognæs.

Voldborg herred er meget skovrigt, en del sandet agerland med frugtbare pletter.

Disse egne har været tidligt bebygget, talrige oldtidsminder fortæller derom. Allerede tidligt berettes, at Lejre var kongesæde. Om jul og juleskikke i gamle dage i Roskilde-egnens landsbyer fortælles i Jul i Roskilde 1950, s 20 (Arthur Fang).

Det kirkelige liv. Mynster havde om Sømme herred ikke andet at bemærke, end at skolerne for det meste var gode. Voldborg herred havde med »en enkelt undtagelse vakre mænd til præster«; den religiøse tilstand var jævn, vel »med mere hældning til indifferensisme end til ekstravagancer, dog manglede lyst til Guds ord ikke«. »Sædeligheden var i de fleste sogne god, mest klages der over Rye sogn, og i Jyllinge klagede præsten over menigheden«.

Der har ikke været særlige vækkelser. De gudelige forsamlinger naaede til Osted, hvor modstanden var saa stærk, at sognepræsten maatte beskytte kolportørerne. Man delte sig her i en pietistisk fløj, der holdt møder i hjemmene, og en grundtvigsk fløj, der fik tilknytning til Vallekilde.

Sømme herred staar som et af de laveste i stiftet, hvad altermangsprocent, kirkegang og kollekter angaar. Der findes faktisk ikke IM eller Gr i menighedsraadene. Voldborg herred har større kirkegang og altermang og mere retningsliv. Der er en grundtvigsk valgmenighed i Osted-Allerslev og et par friskoler. IM mærkes særligt i K Hvalsø, K Saaby, Sæby og K Hyllinge. Der er 3 missionshuse i herredet. I menighedsraadene opgives kun 1 n IM og ingen (6) Gr i Sømme herred, medens der opgives 19 IM og 5 gr i Voldborg herred. Altermangsprocenten er i Sømme herred dalet fra 47 i 1891 til 19 i 1922 og til 17 i 1949, medens den i Voldborg herred var 35 i 1891, 29 i 1922, 28 i 1949.

Herthadals-moderne, der har været politisk og grundtvigsk prægede, omtales nærmere under Osted-Allerslev.

Præsteembederne var vellønnede, særlig

K Hyllinge, Hvedstrup-F og K Saaby-K. Intet embede havde i 1870 under 4000 kr netto i indtægt. Fra K Hyllinge-L er ingen præst forflyttet siden reformationen, fra K Saaby-K er kun een forflyttet (1774), fra Hvedstrup-F skete den sidste forflyttelse 1829. Derimod er flere præster blevet forflyttet fra Kornerup-S, Sæby-G og Rye-S. Af kendte præster, der har virket i provstiet, skal nævnes: R. Fenger og provst Th. Elmquist i Hvedstrup-F, P. N. Petersen, Aagerup-K, dr H. F. Rørdam, Kornerup-S, J. L. Nørregaard, Rye-S.

Følger man de sidste indberetninger fra pastoraterne i provstiet oplyses følgende:

Sømme herred: Aagerup-K: 1922: Kkg 12 og 6 pct, fh, 1926: Gldags ærbødighed for kirken og gldags gudsfrygt, 1935: Velvilje, intet særligt, 1949: Velvilje, kirkeblad, mghs- og ungdomsm i prgd. Hvedstrup-F: 1922: Intet særligt, 1927: Kkg 15 og 10 pct, megen hørlyst, ikke helt let sted, kræver en arbejdsstærk mand, pigemøder i prgd, lidt IM (i Herringløse), 1935: Kkg 9—10 pct, gode forhold, 1 fh, 1943: Kkg 6 og 4 pct, gldags kirkelighed, i H hørlyst og velvilje i F, 1947 tilføjet: Lidt pinsebevægelse, 1949: Kkg 5 og 4 pct, god tilslutn til sdsk, i H, mgH, kvinde- og ungdomsmøder, 2 bibelkredse, kirkeblad. — Jyllinge-G: 1922: Velvillig, ikke ukirkelig bef, 2 fh, 1926: Kun lidet kirkeligt liv, 1935: Kkg 6 og 5 pct, KFUK, intet særligt, 1943: Kkg 4 pct, velv, ingen retn, ikke let at samle folk, en del ukirk, kirkeblad, ungdomsf, 1949: Almindelige folkekirk forhold; i G en stærkt kirkelig interesseret kreds, vel nok med hældning til IM, sdsk i G. — Kornerup-S: 1922: Ret god kkg, mildt gr præget, ret kirkeligt, uinteresseret befolkn, 1926: Kkg 7 pct, ret ringe dog i fremgang, 1935: Kkg 4—5 pct, venlig, men kirk uinteresseret bef, 1943: Kkg 5 og 5 pct, meget venlig, men lidet kirke- og mødevant befolkn, mdl mgHsm i prgd om vinterten, ungdomsm i prgd, sdsk skiftevis i kirkerne, 1949: Sognene for smaa, navnligt K, kkg 3 og 4 pct, en del trofaste kkg, mest ældre, iøvrigt traditionel ukirkelighed og do elskværdighed, ungdomsm i prgd, 1 fh U P 1926: Kkg 7 og 10 pct, ikke meget aand liv, en del faste kkg, 1935: Kkg 5 og 6 pct, kun lidt aand liv, megen ligegyld, ellers elskværdig bef, bladudd, bibellæsn, ungdomsarb i god gænge, 1943: Ingen retn fremtrædende en del højskolegrundtvigianisme, ikke meget kirk præget, 1949: Ringe interesse for gudstjenesterne, kkg vis nærmest aftagende, ungdomsm i prgd, idrætsf, 1 fh.

Voldborg herred: K Hvalsø-S: 1922: Smaa IM kredse, KFUM og K, mh, ikke meget liv, 1926: Kkg 7 pct, gode forh, voksende kirk int, lidt sektv, 1935: Kkg 5 pct, de fleste u p, lille

Kirkelig statistik

	Fol- ketal	Kkg 1949 %	Altergæster						Mh Fh				
			1891	%	1922	%	1942	%		1949	%		
Sømme herred													
Aagerup	453		246	53	70		11	24		5	60	13	1
Kirkerup	674		231	38	60			30			40	6	
Herslev	547		158	27	115		21						1
Gevninge	553		62	13	110								
Hvedstrup	460	5	272	50	157		32	150		19	140	30	
Fløng	987	4	273	58	219			140			160	17	1
Jyllinge	671	2-3	382	75	70		9	70		20	82	12	2
Gundsømagle	815	4	292	43	36			170			296	36	
Kornerup	241	3	151	65				46			15	45	19
Svogerslev	396	4	194	45		120	20	53			71	18	
Voldborg herred													
K. Hvalsø	1444	8	133	14	267		24	968		62	968	61	1
Særløse	697	6	117	26	156			300			312	45	
K. Hyllinge	1029	8-10	354	44	300		30	369		32	308	30	1 1
Lyngby	604	5-6	159	33	120			168			160	27	
K. Saaby	1254	5	235	18	196		14	310		23	480	39	1 1
Kidserup	324	4	148	46	30			60			61	19	
Osted	1231	4	267	30	500						150	11	
Allerslev	865	3	226	30	200		37				90	10	
Rye	860	5-6	403	44	130		15	227		24	168	20	
Sonnerup	453	5-6	263	40	120			120			133	30	
Sæby	668	7	413	64	350		48	260		58	264	40	
Gershøj	165	10	59	33	150			216			125	76	

Politisk er kommunalbestyrelsens formand 1950:

Socialdem i Hvedstrup-F.

Radikal i Kornerup-S, Osted, Allerslev, Rye-S, Hyllinge-L.

Venstre i Aagerup-K, Jyllinge-G, Saaby-K, Sæby-G.

Borg fællesliste i Herslev-G, Hvalsø-S.

Altergangsprocent:

Sømme herr: 1891: 47 — 1922: 19 — 1942: 15 — 1949: 17.

Kollektsum 0,20 kr pr indb.

Voldborg herr: 1891: 35 — 1922: 29 — 1942: 40 — 1949: 28.

Kollektsum 0,18 kr pr indb.

	Menighedsraad				Koll sum kr
	IM	Gr	Soc	u p	
Sømme herred					
Aagerup				12	0.14
Kirkerup					
Herslev				12	0.31
Gevninge					
Hvedstrup				6	0.25
Fløng		3	3		
Jyllinge		3	3		0.25
Gundsømagle	1		2	3 Valg	
Kornerup				6 (polit)	0.30
Svogerslev					
Voldborg herred					
K. Hvalsø	7	1	3	2	0.18
Særløse					
K. Hyllinge	2	4		7 Valg	0.25
Lyngby					
K. Saaby	3			10	0.24
Kidserup					
Osted					0.15
Allerslev	2		4	7	
Rye					0.24
Sonnerup	4			8 Valg	
Sæby					0.64
Gershøj	1			5 Valg	

IM smf, KFUM og K, 1943: Kkg 8 og 6 pct, gode arbejdsmul, velv bef, ret arbejdende IM smf, indremissionær S. Nielsen Pedersen, KFUM og K, 5 fam bap, 1949: do. — *K Hyllinge-L*: 1922: Lille IM kreds, mh, fh, KS, DdU, bef overv grundtv, 1926: Kkg ret god, rolige, fordragelige forh, der arbejdes baade af IM og gr, Santalkr, KFUM, 1935: Kkg 7 pct, rolige, arbejdslyst, mange u p, IM og KS, 1943: Kkg 5 pct, rolige, mange kirk organisationer, 1949: Kkg 8-10 og 5-6 pct, i KH er der et bevidst kirkeligt menighedsliv med mange kirk virksomheder bl børn, unge osv, i L meget lidt bevidst kirk liv, IM og KS, stor offervilje. — *K Saaby-K*: 1922: IM smf og mh, KFUM og K, sdsk, DMS, 1 fh, 1926: Kkg 4 og 3 pct, iøvrigt som i 1922, 1935: Kkg 6 pct, venlig, kirk interesseret bef, gode fredelige arbejdskaar, 1943: Kkg 5 og 4 pct, ellers som hidtil, 1949: Kkg 5 og 4 pct, fredelige arbejdskaar, venlig bef, kirkeblad, mdl ungdomsm i prgd, IM (30), M-spejdere, sdsk. — *Osted-A*: 1922: KS, en god gr kreds i O, lille IM kreds, frimissionsmh, 2 fh, 1926: Der er dannet valgmmh 1924, god kkg, velv og forstaaende bef, kr ungdomsf, lidt IM, 1935: do, 1943: Kkg 7 og 3 pct, velv bef, lille IM kreds, enk spiritister, katolsk kapel paa Ledreborg, 1949: Kkg 4 og 3 pct, velv bef, overv u p,

lille IM kreds, fri- og efterskole, Jehovas vidner, katolsk mgh med kloster. — *Rye-K-S*: 1922: En del kirk int, 2 fh, 1926: Kkg 6 og 8 pct, R: Alm kirk int, S: enk IM, ungdomsm i prgd, 1935: Kkg 8 pct, velv, en del gldags kirkelighed, ikke meget bevidst aand liv, lille IM kreds i S, 1943: Kkg 5 pct, velvilje, ikke meget bev aandliv, 1949: Kkg 5—6 pct, velv, ikke meget bev aand liv, smaa IM kredse. — *Søby-G*: 1922: IM smf (30), ØM, DMS, ungdomsm, 1926: Kkg 10—12 pct, mghsmf, ungdomsarb, 1935: Kkg 11—12 pct, gode forhold,

stor hørelyst, IM (50), mgh og ungdomsm i prgd, 1943: Kkg 7 og 14 pct, præget af IM, mdl ungdomsm i prgd, mdl arb bibelkr i prgd, her samles c 50 tidligere møde- og kirkefremmede, IM (30), 1949: Gode, folkekirk forh, IM (30), 2 sdsks.

Provster

1. 18. jan 1937—13. juli 46: **S. A. Nissen**, Hvedstrup.

2. 13. sept 1946: **H. O. L. Holst**, Kornerup.

Sømme herred

HVEDSTRUP—FLØNG

Hvedstrup-Fløng pastorat (1094 og 1160 ha) er frugtbare, skovløse sogne. Befolkningen er alm landbefolkning i H, hvis indbyggertal har været ret uforandret gn aarene. F sogn har i den sidste menneskealder i nogen maade skiftet karakter, idet der er kommet en del arbejdere som følge af beliggenheden nær Hedehusene stationsby. Folketallet er her voksende.

I kirkelig henseende har dette pastorat været ret stille. Der har hverken været særlige vækkelser eller sekter. Præsterne har ledet det kirkelige arbejde, der har samlet sig om kirkerne, og der har altid været en del gldags gudsfrygt og velvilje over for kirken. Mynster var særdeles tilfreds med forholdene. Præsteembedet var et af landets største, og her har været en række ansete præster: *Lorck* indtog en betydende plads i befolkningen, han var den første formand for sogneforstanderskabet og medlem af den grundlovgivende rigsforsamling. *Sveistrup* var nærmest grundtvisk, hans korte præstetid efterlod mindet om en mild og varmhjertet mand. *Fenger* mindes som en fin gammel, hvidhaaret herre, meget elskværdig. Han kørte i lukket vogn med kusk i liberi. Det syntes folk om, thi der var den gang megen respekt for embedet. Hans forkyndelse var grundtvigsk, men den fandt ikke megen genklang i sognet, kirkegangen var ringe, bortset fra højtiderne og de store foraars- og efteraarsaltergange, hvor man mødte fra alle hjem. Der var kun ganske faa flittige kirkegængere, en af dem, en gartner i Fløng, var nidkær IM's mand. Møder uden for gudstjenesterne kendtes ikke, indtil F fik en kapellan, *Kornerup-Bang*, der var ivrig missionsmand. Han gik temmelig drabeligt frem, men det var kun ganske faa, der sluttede sig til IM. *Claußen* var af en anden type end Fenger, meget jævn i sin færd, folk følte sig helt flove, naar de saa præsten komme kørende i en »husmandsvogn med en gammel, stivbenet hest for«, og naar han naaede Fløng kirkebakke, maatte han staa af og gaa ved siden af vog-

nen, fordi hesten ikke kunne trække. Efterhaanden vandt den ligefremme mand sig mange venner.

En del unge kom i disse aar paa højskole, især Hindholm, Rødkilde og Sorø, de bragte friske pust med sig hjem, men en del af dem sluttede sig til højre paa grund af forsvarsagen. Folkelivet levedes iøvrigt under tilvante former; til dagligt sled man i jord og stald, engang imellem samledes man til gilder, hvor det gik sammeligt til. Der var ingen drukkenskab (kun een dranker i hver by), og der blev faktisk ikke født børn uden for ægteskab. Midt i aarhundredet havde en lægmand, *Ludvig Mortensen*, Marbjerg, en ikke ringe indflydelse. I sine velmagtsdage var han stærkt kirkeligt interesseret og bidrog sit til at holde sekter fra sognene. (Han tillægger i hvert fald sig selv æren derfor i en artikel i »Flyveposten« 1857, nr. 17, men det er vist ikke uberettiget). Han skrev en del om de gudelige forsamlings historie (bl a Den sjællandske opvækkelse 1881), men han døde i yderste fattigdom, forhutlet og fortrukken. Provst *Elmqvist* var en dygtig præst af grundtvigsk retning, han deltog meget i tidens kirkelige liv, men kirkegangen her var kun ringe. Enkelte IM familier, bl a i Herringløse, holdt kirkeuger med fremmede talere. *J. P. Jepsen* var nærmest IM's mand, en fin og stilfærdig mand med venner i alle kredse; tilrejsende missionærer har jævnligt holdt møder, men hverken IM eller gr har vundet større indgang i sognene. Provst *Nissen* var nærmest KC.

1914 oplyses: Ringe altergang, stigende kkg i H, varierende i F, hele egnen meget lidt aandeligt bevæget. 1926: Voksende kkg, og hørelyst, 15 og 10 pct, ikke helt let sted, kræver en arbejdsstærk mand, pigemøder i prgd, lidt IM, 1935: Kkg 9—10 pct, gode forhold, 1 fh, 1943: Kkg 6 og 4 pct, gldags kirkelighed i H, hørelyst og velvilje i F, 1947 tilføjes: Lidt pinsebevægelse, 1949: Kkg 5 og 4 pct, god tilslutning til sdsks, menigheds-, kvinde- og ungdomsmøder, 2 bibelkredse, kirkeblad.

Hvedstrup kirke er romansk, af kamp og kridt, koret i gotisk tid nedrevet og skibet forlænget mod øst, og der tilføjes taarn, vaabenhus mod syd, kapel mod nord, hvælvinger. Prædikestol fra c 1625 (Roskildeværkstedet), altertavle fra c 1600, romansk granitfont. Smuk kirkeklokke af Fastenove. 100 sd. Overgaaet til selveje 1910, (før under Edelgave).

Litt: Mackeprang: Døbefonte, s 405, Danmarks kirker, Kbhns amt III, 710—21.

Fløng kirke, romansk, af kridt- og fraadsten, med tidligt gotisk taarn af kridtsten. Senere er koret nedrevet og skibet forlænget mod øst, og kirken blev overhvælvet. Rest 48. Kapel mod nord, vaabenhus mod syd. Barok altertavle, renæssanceprædikestol (Roskildeværkstedet) romansk font. Klokke fra 1516 af Fastenove. 150 sd. Overgik til selveje 1908, (før under præsteembedet).

Litt: Mackeprang: Døbefonte, s 405, Danmarks kirker III, Kbhns amt, s 722—33, Tidsskrift for industri 1906, s 76.

Altergæster: 1891: 272 og 273; 1896: 224 og 225; 1922: 157 og 219; 1942: 150 og 140; 1949: 140 og 160.

Folketal: 1850: 565 og 471; 1901: 483 og 477; 1921: 477 og 692; 1945: 456 og 997.

Menighedsraad: 1914: 1 IM, resten up, derefter u p; 1949: H 6 up, F 3 soc, 3 up.

Kommunevalg 1943: Soc 282 (4), rad 77 (1), venstre 112 (1), borg fællest 75 (1); 1950: Soc 355 (5), rad 94 (1), venstre 219 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 400 byg, b) 60 rdl, c) 42 rdl, naturalier, d) 350 rdl 57 td l. — 1870: Regul 3544 kr, netto: 8784 kr, 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Prgd fra 1907.

Fløng blev anneks 1688, indtil da lagt til et embede som lektor theol i Roskilde.

14. 24. dec 1836—19. okt 68 (sp Jydstrup-V 30. aug 33): **Lørents Lørck**, * 20. marts 06 Kbhvn. Forældre: Kaptajnløjtnant i søetaten Lørents L og Mariane Elisabeth Bech. Stud Brgdsk C 24, c maj 25 (I), lærer Brgdsk 29, dog søetatens drengeskole 30, overlærer ved sammes pigeskole 31, † 19. okt 68. ~ 2. aug 31 Phillipine Henriette Smith, * 1. dec 06 Korselitze, † 16. juni 90. Forældre: Kancelliraad, postmester i Nysted Thomas S og Margrethe Elisabeth Friedlieb af Idstrup.

Udgav et lille skrift om landsbyskolen samt en ligtale over sin ven skolelærer Robertson. Medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848. (Kbhvns amts 5. kreds). Meget agtet og anset. Mynster roste præstegaard og have meget. L holdt (1842) en særdeles god, smuk og kristelig prædiken, foredraget i bedste forstand aldeles frit, men stemmen just ikke velklingende. Særdeles talrig forsamling, ogsaa af ældre. Ungdommen svarede meget godt. 1850: En skøn og levende prædiken i et kraftigt foredrag, katekisationen fortrinlig, talrig forsamling. M II, s 284 f, E S II, 239.

15. 26. jan 1869—13. maj 72 (sp Højen-J 27. febr 52): **Peter Svestrup**, * 18. jan 10 Brørup. Forældre: Sp i Nørup-Randbøl Poul S, † 40, og Dorthea Margrethe Krarup af Ølby-A-F. Stud Kolding 27, c juli 32 (I), sp Gørding-V-B 9. febr 36, sp Rind-Herning 19. juni 41, † 13. maj 72. ~¹ 4. maj 36 Ane Dorothea Johanne Friis, * 28. jan 09 Idom, † 2. aug 36. Forældre: Sp i Sjørring-T Hans Chr. F, † 28, og Mette Helene Krarup af Ølby-A-F. ~² 26. okt 43 Balthsarine Nielsine Bolvig Krarup, * 19. dec 20 Føvling, † 26. febr 92. Forældre: Sp i Vejle-Hornstrup Hans Chr. Mathias K af Ølby-A-F, † 34, og Magdalene Wissing. — Søn: Gudbjerg. Broder: Vejen-L. 2. hustrus brødre: Søften-F, Føvling og Lønborg-E.

16. 22. juli 1872—2. febr 89 (sp Hyllested-V -H 20. jan 63): **Rasmus Theodor Fenger**, * 2. nov 16 Kbhvn. Forældre: Sp Vor Frelsers k,

Kbhvn, Rasmus F, † 25, og Martha Helene Meinert. Stud Brgdsk C 33, c april 39 (I), lærer Brgdsk C og asylskolen, lærer for Bertel Thorvaldsens dattersøn i Rom 43—44, sp Aale-Tørring 25. febr 53, † 2. febr 89. ~ 13. aug 53 Louise Jacobine Adamine Henningsen, * 24. aug 28 Kbhvn, † 9. marts 74. Forældre: Urtekrammer Frants Peter H og Marie Elisabeth Olding. — Søn: Udby, Tuse herr. Brødre: Vor Frelsers k, Kbhvn og Høje Taastrup. Brodersønner: Sonderup-E, Rynkeby-R. Brodersøns sønner: Askov valgmgh og Glud-H. Fætters søn: Holmens k, Kbhvn. Hustrus søster ~ Brandt, Vartov.

Skrev talrige art i Dansk kirketid, af hvis 1—8 bd han var medudg (45—53), endvidere enkelte art i Berl Tid og Dannebrog, samt udg Svend Aagesens Danmarks krønike, oversat og oplyst (42), Danske fædrelandssange (48, 2. opl 49). Andagtsbog for gamle og syge (78) og Udvalg bibelst til hver dag i aaret, saml om kirkeaarets evang (80), endvidere sammen med P. A. Fenger: Psalmer til julen (2. opl 45, 3. opl 46, 4. opl 49, 5. opl 53, 6. opl 60), Psalmer til den stille uge og paasken (46, 3. opl 54), Psalmer til himmelfartsfesten og pintsen (46, 2. udg 55) og sammen med C. J. Brandt: Christiørn Pedersens danske skrifter (1—3, 1850—52).

»Han var min trofaste ven fra ungdommen af, og var den, der indledede mit personlige bekendtskab med Grundtvig. Som huslærer i Rom for Thorvaldsens dattersøn bad han mig i et brev at bringe Grundtvig, hvem han gennem brødrene fra barnsben havde kendt, en hilsen, et ærinde som skænkede mig en uforglemmelig aften. Aaret efter at Fenger kom hjem fra Italien, grundlagde vi (1845) i forening »Dansk Kirketidende« og begyndte fem aar efter i fællesskab at udgive Chr. Pedersens danske skrifter. . . . Han var ikke alene privat en trofast ven og paalidelig raadgiver; han fortjente det samme navn i forholdet til sognefolkene i de kredse, hvor hans virksomhed faldt. Han forkyndte jævnt og ærligt vor Herres Jesu evangelium og var utrættelig, lige til sin alderdom, i at besøge de syge, trøste de bedrøvede og bringe et godt budskab i hjemmene, hvor han altid var en kærkommen gæst«. (Svogerer C. J. Brandt i Dansk Kirketid for 10. febr 1889).

F havde som medudgiver af Dansk Kirketidende ikke ringe betydning, men størst betydning fik han ved sine kirke- og salmehistoriske arbejder. Han bidrog meget til at fremdrage gamle, lødige salmer og til at bane vej for Grundtvigs og Ingemanns salmer. Han var et flittigt medlem af det udvalg, der udarbejdede 1. tillæg til Roskilde konvents salmebog.

DBL VI, 648—49 (Fr. Nielsen), KL II, 35, HF I, 433.

Hjælpepræst hos pastor Fenger

1884—85: H. J. Kornerup-Bang, se Vildbjerg-T-N.

1886—83: C. E. Hassing, se Kollerup-V.

1888—89: N. P. Christiansen, se Højby.

17. 9. maj 1889—3. jan 1906 (sp Helsingev 5. maj 80): **Niels Clausen**, * 11. april 36 Odense. Forældre: Brændevinsbrænder Claus C og Maren Andersen. Stud Odense 54, c 61² (I), uord medhj Middelfart, rejste i Tyskland og Schweiz, deltog i krigen 64, kst førstelærer og kordegn i Assens 65, fast ans 67, sp Baagø 27. aug 71, sp Astrup-S-R 9. juni 75, E M 2 76, † 3. jan 06. ~ 20. april 67 Emma Elfride Larsen, * 17. juni 38 Odense, † 17. marts 91. For-

ældre: Instrumentmager Lars Chr. Henrik L og Nielsine Frederikke Sivert. — Søn: Rkp Læsø. Dt ~ Lyngh-Larsen, Helsingev.

Skrev i en aarrække søndagslæsning i Frederiksborg amtstidende.

C var som foran anført en præst af en jævn type. Den sønderjyske sag havde i ham en trofast talsmand, han var i det hele en varm fædrelandsven. Han omfattede konfirmandundervisningen med særlig interesse, hvilket har sat spor i sognene. Hans nabopræst, P. N. Petersen, Aagerup, sagde ved hans jordeføds: »C havde i en viss forstand ikke saa let ved at færdes mellem mennesker og finde sig tilrette i deres forskellige former og skikke, men han havde et varmt hjerte, særligt for alle dem, der paa en eller anden maadet var lidende«. Hans tunge og melankolske temperament kunne undertiden volde ham vanskeligheder, og det var nok grunden til, at han søgte bort fra Helsingev, hvor den politiske strid i 80'erne var temmelig skarp (L. S. Lyngh-Larsen).

18. 21. juni 1906—31. marts 14 (sp Nakskov-B 12. dec 98): Provst **Thorvald Jørgen Adolf Elmquist**, * 17. okt 47 Aarhus. Faderen: Sp i Virring-E, † 92, se der. Stud Aarhus 66, c 72² (1), hjpr Aarslev-H 4. dec 72, sp Ørre-S 24. juli 76, sp Rye 29. aug 78, sp Gudum-L-S 21. maj 82, sp Flødstrup-U 13. maj 89, r af Dbg 98, provst Lollands nørre og søndre herr 17. febr 04, afsk 31. marts 14, † 19. aug 20. ~¹ 7. aug 73 Sophie Marie Ring, * 25. juli 53 Virring, † 12. juni 08. Forældre: Lærer Niels Chr. R og Marie Balle. ~² 17. aug 09 Therese Caroline Johanne Rudolph, * 25. april 52 Kbhvn, † 9. jan 34. Forældre: Læge og kolonibest i Grønland jstrd Chr. Nic. R og Emilie Nic. Carol. Bahs. — Broder: Sanderum. 1. hustrus broder: Ormslev-K.

Red Kirkebladet 83—03. Skrev en mængde art i »Kirkebladet« og i »Nationaltiden«. »Aftenposten ved hvilket han har været kirkelig medarbejder siden 90, en enkelt i Teol tidsskr (87), har desuden udg: 75: Om den saakaldte irvigionisme, 82: Vejledn til en sand forstaaelse af kristendommens lære om de sidste tider og Herrens gjenkomst, 04: (2. opl 92): Nadverbordet, 08: Hvorfor jeg elsker Santhalmmissionen, 92: Kirken og dens hellige handlinger, en haandbog for kristne, 94: Guds følelser med fædrene, opbyggelige betragtning over første Mosebog, Særtryk 95: Henrik Fuglslev Haar, 95: En kirke under korset, skildr fra de russ Østersøprovinser, 00: Til værn imod nutidens vantro, 1916: Kirkens enhed, 17: Er vi paa den gamle lutherske grund, 19: Den evang alliances hist i Danmark, samt 08: Mindeord ved provstinde S. M. Elmquists begravelse. I en aarrække var han medlem af den danske Santhalkomité og af Stefansforeningens bestyrelse, Valdenserkomitéen og bestyrelsen for Kbhvns Kirkefond, kredsformd præsteforeningen (Svendborg amt 1898—1900).

E var i sin første ungdom stærkt paavirket af IM, og med Vilhelm Beck bevarede han et trofast venskab, trods alle senere forekommende forskelligheder i anskuelse, lige til Becks død. I sin studentertid lærte han den grundtvigske retning at kende, hørte stadigt Grundtvig og Peter Rørdam i Lyngby, og levede et rigt og frugtbar ungdomsliv i de kredse, der sluttede sig til Vartov. Han tænkte en tid paa at gaa ud som missionær til Indien, men opgav det. Allerede fra hine dage blev det en af hans yndlingstanker ud fra Grundtvigs oplysning om troesordet i daaben som alle kristne fællesgrund at arbejde for gen-

sidig anerkendelse og broderlig forstaaelse mellem de forskellige kirkelige retninger, og i denne aand udgav han i omtrent 20 aar det lille blad »Kirkebladet«, først sammen med sin gode ven Thomas Rørdam (fra 1. juli 83 til 94), senere alene. Om end bladet og tanken havde mange venner igennem aarene, synes tiden dog ikke gunstig for dens gennemførelse, og bladet gik ind 1. jan 1903. Fra barndommen af elskede han præstegerningen og han flyttede tit — han var sognepræst i 6 af landets 7 stifter. — I kirken følte han sig hjemme, og at forkynde evangeliet var hans bedste glæde. Men ogsaa arbejdet ved skrivebordet havde han kært, og i aarenes løb skrev han overordentlig meget. Han rejste en del for Santhalmmissionen og kirkesagen, har prædiket i over 200 forskellige kirker og holdt mange foredrag i forsamlings- og missionshuse. Han holdt i det hele taget meget af at rejse og var ofte i udlandet (England, Rusland, Tyskland, Schweiz, Italien, Holland, Østrig og Skandinavien, to gange var han i nogle maaneder badeprædikant ved Mösseberg bad, Sverige. (Af autobiografi af en utrykt bog om slægten Elmquist.)

Provst E's virksomhed med mund og pen var præget af stor kærlighed til den danske folkekirke. Han skrev og talte populært, og arbejdede ihærdigt for at skabe forstaaelse mellem IM og de grundtvigske, deltog med interesse i Bethesda-møderne og i den kirkelige debat. I præsteforeningen var han kredsformand (i Flødstrup), og præsternes lønnsforhold og praktiske forhold optog ham stærkt. I præsteforeningens blad har han skrevet artikler af videregaaende interesse, bl. a.: Husbesøg og Hvorfor har den svenske kirke mere samfølelse end den danske? Han var ogsaa stærkt interesseret i dansk præstehistorie og i slæghistorie, en meget levende mand, en ægte kirkens søn.

DBL VI 312, KLfN I 750, Nakskov tidende 22. febr 1904, Dsk Kirketid 1898, s 829—30, uddrag af selvbiografi, H. F. I, 433 f, Medd fra provst E selv, P. N: Præsteforeningens historie 1946, s 23, 30, 81, 83, 94.

19. 24. juli 1914—29. marts 1923 (sp Røding-K 5. april 1904): **Jeppe Petersen Jepsen**, * 7. jan 69 Sædding, Guldager. Forældre: Lærer i Brøndum ved Esbjerg Niels Peter J og Ane Theodora Petersen. Stud. Ribe 88, c 94¹ (1), huslærer, hjpr Ormslev-K 27. jan 97, rkp Thisted — sp Skinnerup 16. nov 98, † 29. marts 23. ~ 11. april 99 Marie Mathea Gudme, * 4. marts 67 Ringkøbing. Fader: Provst G, Ormslev-K, † 11, se der.

Pastor J var en stilfærdig mand, præget af dyb fromhed og tillige en habil teolog. Han færdedes flittigt rundt i sognene, indtil en snigende sygdom kastede ham paa et langvarigt sygeleje. Han stod IM nær og havde god kirkegang især i de første aar.

20. 16. juli 1923—13. juli 1946 (sp Teestrup 23. juli 17): Provst **Svend Asbjørn Nissen**, * 4. feb 83 Kbhvn. Forældre: Skoleinspektør Andreas Moritz N og Alma Thalia Petersen. Stud Brgdsk. C. 00, c 06² (h₁), ord kat Sct Jakobs k, Kbhvn 7. nov 08, kst sp Vanløse-Rødovre 21. okt 13, sp Vrove-R 26. april 15, provst Sømme-Voldborg herr 18. jan 37, r af Dbg 43, † 13. juli 46. ~ 28. nov 13 Karen Eli-

sabeth Kirstine Schmock, * 24. feb 90 Kbhvn. Forældre: Grosserer Albert S og Elna Augusta Hansen.

Medlem Roskilde amts skoledirektion 43.

Provst N var et fint og hjertevarmt menneske, hvad der prægede hele hans færd. — Hjemmet og kirken var de to poler, hvorom hans liv drejede sig. . . Han var fornøjelig at være sammen med og havde en levende sans for humor, fæks var han en ivrig læser af Holberg. Hans prædikener var korte, klare og levende, frugter af et omhyggeligt arbejde med teksten. Han forstod at fange tilhørernes opmærksomhed. Det gjaldt ogsaa konfirmanderne, som glædede sig til timerne hos ham. Provst N var meget omhyggelig med alt vedrørende embedet, og som provst havde han en fuldentd orden i provstiets sager, og krævede selvfølgelig ogsaa, at præsterne skulle have orden i deres. Ogsaa hans store kærlighed til dyrene maa nævnes. Han gjorde meget for dyreværnsagen. Under den tyske besættelse gjorde han en indsats, og adskillige fandt under deres flugt fra tyskerne et fristed i H's prgd. Hans sidste aar var svære paa grund af sygdom, som hans kristentro hjalp ham til at bære. (A. Wigand Mathisen, Roskildebogen 1950, s 91.)

21. 9. jan 1947 (rkp Taksigelses k, Kbhvn 10. maj 41): **Gunnar Rørdam Bonnevie**, * 13. marts 98 Frederiksberg. Forældre: Kordegn ved Sct Markus k Honoratus B og Ingeborg Elisabeth Rørdam af Gamtofte. Organisteks 19, ansat i firmaet Olaf O. Barfod 20—24, organist Vangede 26—29, stud Akad kursus 28, c 34¹ (h), sp Aagerup 9. maj 34. ~ 31. marts 17 Jonna Zoffmann, * 10. juli 85 Kerteminde. Forældre: Apoteker Karl Alexander Johannes Z og Johanne Christensen.

Litt: Kaldsbogen, Kancelliets brevbøger 26. marts 1573, Optegnelser i Dansk Folkemindesamling.

Kilder: Meddelelser fra provst Th. Elmquist, provst S. A. Nissen, pastor L. Lyngh-Larsen, Helsing-V og H. Hansen, sp Stege.

HERSLEV—GEVNINGE

Herslev-Gevninge pastorat (1744 og 913) haer bakked og ret frugtbart. Naturskønt i H, ved Roskilde fjord, med den uregelmæssigt formede, skovklædte halvø *Bognæs* og *Kattinge* sø. G sogn, i Voldborg herred, ved bunden af fjorden med det gamle Borrevejle vadedest, herregaarden Lindholm og Lindenberg kro.

Det kirkelige liv. Mynster beretter ikke andet fra pastoratet (ud over visitatsnoterne), end at Caspar Bruun, der var Tordenskjolds skibspræst, har været præst her (1718—76, i 58 aar), hans fader blev sp. her 1689, han var syg i 41 aar (W. I. 664). Livet har udviklet sig her som i provstiets andre sogne, befolkningen har været velvillig, men ikke stærkt

kirkeligt interesseret. Der har ikke været nogen kirkelige eller folkelige vækkelser eller særlige begivenheder. Stilfærdige forhold, uden retningspræg.

Kirkegangen var i mange aar kun ringe og tog en del af i pastor Lørups sidste aar. 1922 oplyses: Ungdomsmøder i prgd, voksende hørelyst og kirkelig interesse. 1926: Ikke meget aandeligt liv, en del faste kirkegængere. Kkg 7—10 pct. 1930: Ikke megen hørelyst, ungdomsarbejdet i god gænge. Møder og bibellæsninger i G gl skole. Grundtvj ungdomsf i G. — 1949: Ringe interesse for gudstjenesten, kirkegangen vist nærmest aftagende. Ungdomsm i prgd (15—20), idrætsf i G, fh i G.

Flere præster har været ualmindelig længe i dette pastorat. I aarene 1654 til 1920 var der kun 10 sognepræster.

Herslev kirke er romansk, af fraadsten, senere overhvalvet og forsynet med taarn, vaabenhus mod syd og 2 kapeller mod nord. Altertavle og prædikestol i renæssancestil, romansk font. Mynster fandt kirken »ualmindelig stor og ret smuk. Den ligger smukt paa en bakke i byens nordvestkant og hegnes delvis af gl munkestensmur. Der er spor af kalkmalerier. Dørløj fra 1652, 250, sd. Overgik til selveje 1909 (før under Fideikommisset Lindholm).

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 661—74, Nørund og Lind: Kalkm kat 11, Mackeprang: Døbefonte, s 412, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 34.

Gevninge kirke, øst i sognet, paa en lille høj ved Lejre aa, nordligt i G by, er romansk, af teglsten (enkelte fraadsten), har senere faaet hvælvinger og lavt taarn, vaabenhus mod syd og kapel mod nord. Spor af kalkmalerier. Cirkelrundt træalterbord med en empireopbygning fra 1806, formet som en staaende rundbuet niche, flankeret af 2 søjler, cylindrisk empireprædikestol fra samme tid som alteret, stoleværk i empire, den romanske font fjernedes 1806 fra kirken og stod i præstegaardens have, indtil den 1930 atter opstilledes i kirken. Desuden en empiredøbefont af træ fra 1806 (nu i sakristiet). Smukke lysekroner, 125 sd. Kirken under Lindholm.

Danmarks kirker, III, Kbhvns amt, s 873—80, J. Kornerup: Notebog VIII, s 12, Chr. Tobiassen: Gevningebogen, ved Gunnar Knudsen, i Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 121 f, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Tidsskr f industri 1906, s 76, Rørdam: Danske kirkelove I, s 436.

Altergæster: 1891: 158 og 62; 1896: 167 og 91; 1922: 116 og 88; 1930: 105 og 100; 1938: 115 og 100.

Folketal: 1850: 635 og 429; 1901: 571 og 458; 1921: 586 og 455; 1945: 547 og 553.

Menighedsraad: 1913: u p; 1922: 6 gr, 2 KFUM, 4 u p; 1930: 2 n gr, 10 u p; 1938: flg fredsvalg.

Kommunevalg: 1943: Soc 143 (3), rad 52 (1), BF 251 (5); 1950: Soc 207 (4), rad 75 (1), BF 235 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 270 byg, b) 25 byg, c) 25 byg, naturalier, d) 200 rdl, e) 41 td l. — 1870: Regul 2024 kr, netto 4778 kr. 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl)

Præstegaarden opført 1863.

Gevninge var i Chr. III's tid annekt til Svogerslev.

11. 2. jan 1814—6. april 1862 (hjpr Ramløse-A 5. sept 06): Konsistorialraad **Andreas Christian Krøg**, * 19. nov 1778 Gran, Hedeland, Norge. Forældre: Provst Andreas Chr. K og Frederikke Christiane Hempel. Stud Christiania 96, c apr 06 (h). † 6. april 62. ~ 26. april 14 Frederikke Emilie Bache, * 29. aug 83, † 26. febr 47. Forældre: Slotsforvalter paa Charlottenlund Niels Simon B og Sophie Amalie Brandt. Sønner: Trige-Ø og Ramløse-A. Dt ~ Ovesen, Lyngø-U.

Mynster fandt 1842 og 1850 præstegaarden gl, rummelig og velholdt, haven stor og smuk. 1842 prædikede sognepræsten (trivielt og løst, med en klar norsk stemme, men med monoton oplæsning; kate-

kisationen kold, ungdommen mødte talrigt). 1850 prædikede sønnen (tørt og dødt, foredraget vel frit, men kaldt og ikke tiltalende. Katekisationen taalelig, mest ramsen; af ældre var kun faa tilstede, ungdommen mødte talrigt, men kun faa svarede taaleligt, de fleste havde glemt baade lærebog og salmer eller fattedes lyst og opmærksomhed til at svare) (M II, s 275).

Hjælpepræst hos pastor Krog

1847—62: Sønnen L. J. N. Krog, se Ramløse-A.

12. 6. aug 1862—3. juli 1875 (sp Veterslev-H 19. jan 54): **Victor Salomon**, * 5. maj 07, døbt i Frederiksberg k 30. Forældre: Brygger Wulf S og Sara Oppenheim. Cand pharm 28, stud priv 29, c juli 37 (1), timelærer Horsens latinsk 46, insp smst, kst adj 47, fast ansat 47, ord kat Horsens 24. juni 49. † 3. juli 75. ~ 31. okt 46 Caroline Amalie Fischer-Benzon, * 22. april 12 Skærsø, Draaby. † 4. juni 87. Forældre: Fideikommisejer, major, branddir i Segeberg Jacob Ludvig F-B og Margrethe Emilie Danielsen. — Dt ~ forfatteren Carl Ewald. Dtsøn: Professor dr phil Victor Kuhr.

Hjælpepræst hos pastor Salomon

1874—75: P. C. Lerche, se Høve-F.

13. 20. sept 1875—5. dec 1889 (sp Klemensker 15. juli 56): **Halvor Emil Wolf**, * 29. dec 12 i Tingsted. Forældre: sp Helligaands k, Kbhvn, prof Niels Gjessing W, † 48, og Augusta Margrethe Diderichsen. Stud. Brgdsk K 33, lærer Kbhvn almuesk, c april 44 (h), lærer ved det kgl blindeinst og ved det kgl døvstummeinst 51, afsk 5. dec 89. † 20. maj 91. ~ 19. okt 56 Frederikke Christine Schmidt, * 25. nov 28 Kbhvn, † 13. febr 16. Forældre: Mægler Søren Nicolai S og Frederikke Olsen. Broder: Nordrup-F. Søstre ~ Jürgensen, Emmerlev, og Christensen, Rønne-K. Fætters søn: Voder. Farbrødre: Maugstrup-J og Frøsløv-M.

14. 1. marts 1890—1. sept 1920 (sp Tisted-B -D 18. marts 81): **Jens Johan August Lørup**, * 16. jan 52 Hillerød. Forældre: Berider og forskafter v det kgl stutteri Carl Ferdinand Nielsen L og Methine Ane Marie Andersen. Stud. Frborg 70, c 74¹ (h), lærer Kbhvn, hjpr Asminderød-G 7. okt 75, kkp Ringsted-B 5. nov 77, afsk 1. sept 20. † 5. aug 29. ~¹ 14. juni 78 Augusta Cathrine Rünitz Andersen, * 3. marts 51 Kbhvn. † 28. juni 79. Forældre: Bagerm Johan R og Marie Sophie Petersen, adopt af sin stedfader klædehdrl Joh. Fr. Andersen. ~² 16. nov 81 Dorothea Cecilie Døhne, * 15. sept 59 Fredensborg. † 6. aug 13. Forældre: Købmand paa Sct Thomas Carl Frederik D og Regine Marie Bentsen.

15. 8. dec 1920—22. sept 1923 (ord. kat Sct Andreas k, Kbhvn, 28. okt 08—1. juni 13): **Peder Jacob Pedersen**, * 21. aug 78 Seden. Forældre: Proprietær Chr. P og Marie Larsen. Stud Odense 00, c 07² (h), lærer, skolebest Hvalsø 14—16, afsk 22. sept 23, kontorchef i Valby. † 13. okt 48. ~ 15. nov 12 Gudrun Kirstine Margrethe Jørgensen, * 26. aug 90 Valby. Forældre: Proprietær Poul J og Marie Hansen.

16. 22. dec 1923—8. jan 1938 (sp Hjarde-maal 6. maj 19): **Aage Rasmussen**, flt i Hylle-holt, se der.

17. 11. juli 1938 (sp Guldbjerg-NS 3. april 28): **Harald Vilstrup**, * 28. dec 00 Bjerregrav,

Viborg amt. Forældre: Læge i Skive Harald V og Emilie Forchhammer. Stud Plockross sk, Hellerup, 19, c 28¹ (h). ~ 4. april 28 Gerda Asmussen, * 22. maj 05 Klampenborg. Forældre: Kunstmaler Christian A og Anna Sørensen. — Faders broder: Reerslev-R.

Næstfmd smf Dansk kirkesang 39—43, medred Dansk kirkesangs aarskrift 39—43 og 50, formand grundtv kirkelige stævner Roskilde og emegn 43. Midlertidig lærer i liturgik ved Pastoralseminariet 1951, medarb ved Nordisk teologisk oppslagsbok (hymnologi).

Udg bl a 23: Digte, 33: De hemmelige veje, digte, 36: Prolog og kantate ved reformationsfesten, 37: Troens himmelgave og Syngende himmellyst, salmer og sange, 37: Et lille krybbebspil, 50: Allehelgenskantate.

Oversat 34: Gerhard Tersteegens Aandelige blomsterhave i udvalg samt digte i Carl Roos: Tysk poesi, 47: Johan Sebastian Bach: Aandelige sange og arier, oversat musiktekster af Händels oratorier: Messias, Samson og Salomon m m, Buxtehudes Dommens dag, Honegger: Kong David, Ed. v. Keyserling: Lumre dage (1950) m m.

Skrev afh om salmedigtning i tidsskrifter, bl a »Lammets brud«, om nogle salmer af C. F. Richter (Dsk kirkesangs aarskrift).

Litt: Prof, dr Arnholtz i Berl aften 28. dec 50.

Litt: Hist aarb f Kbhvns amt 1912 og 1914 og 1917, s 99—138, Kaldsbogen, se iøvrigt under kirkerne.

KORNERUP—SVOGERSLEV

Kornerup-Svogerslev er ganske smaa sogne, 529 og 736 ha, frugtbart, bakket, med smukke udsigter. Tre smaaøer. Begge kirkebyer ved landevejen Roskilde—Holbæk.

Det kirkelige liv: Mynster skriver 1850, at kirkegangen er ringe, men der var dog en »temmelig forsamling« i den »overmaade lille kirke« ved bispevisitationen. Om folkemødet paa Kornerup mark 1851, se pag 56. Sognenes kirkehistorie udviser ingen særlige begivenheder, forholdene har været som ellers paa egnen, men præget af, at sognene er saa smaa. Pastor *Kragh* var grundtvigsk, og folk fra nabosogne søgte hertil.

1899 oplyses: Ringe kkg, velvillig, men ikke særligt kirkelig befolkning, og omtrent saaledes lyder alle de senere beretninger. 1913: Kkg nogenlunde i K, ringe i S, kristeligt liv er ikke særlig kendeligt. Nogle faa grundtvigske, ellers intet retningspræg. 1922: Befolkningen er ret kirkeligt uinteressert, mildt grundtvigsk præget. 1938: Meget venlig, men lidet kirkelig befolkning, mdl ungdomsmøder i prgd om vinteren, sdsk. 1949: Kkg 3 og 4 pct, sognene for smaa, navnlig K, en del trofaste kirkegængere, mest ældre, iøvrigt traditionel ukirkelig og de olskværdighed. Ungdoms- og foredragsforening (150).

Præsteembedet har været et af de mindste i provstiet, hvorfor der (i modsætning til provstiets andre embeder) jævnligt er sket forflytninger herfra indtil 1899.

Kornerup kirke (Sct. Andreas k) er en af landets mindste, bestaar af skib og kor af kamp forneden og munkesten foroven, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Et trætaarn fra 1838 over vest-

gavlen. Middelalderlig altertavle med Andreas og apostlene, udskaaert alterbordsforside fra c 1625, prædikestol fra c 1590, smukt korbeukrucifix fra c 1200—50, skibet har fladt loft, koret er hvælvet. Smedejernstoft fra 1665, 50 sd. Kirken, der ligger smukt i kuperet terræn paa en bakkekant med stejlt fald mod syd, overgik til selveje 1910 (før under Ledreborg).

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 675—85. J. Kornerup: Notebog VIII, 1896, s 13.

Svogerslev kirke, paa en lille bakke i byen, omgivet af en kirkegaardsmur, der paa sydsiden er middelalderlig, af munkesten, er romansk, af kridt- og kampesten, koret er fra gotisk tid ligesom taarnet og vaabenhuset (mod syd) alle af munkesten, samt hvælvinger. Alterpanel og altertavle fra renessancetiden med maleri fra 1919 (J. T. Skovgaard: Hyrdernes tilbedelse), prædikestol fra 1598, romansk granitfont. I skibets vesthvelv fremdroges 1890 kalkmalerier, der blev restaureret 1931, og samtidigt dekoreredes ribber og buer i skibet. 90 sd. Kirken overgik til selveje 1911 (før under Roskilde adelige jomfrukloster).

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 686—97, Magnus Petersen: Kalkmal, s 93, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altægæster: 1891: 151 og 94; 1896: 88 og 146; 1922: Ialt 120; 1934: 35 og 44; 1942: 53 og 46; 1949: 45 og 71. Folketal: 1850: 269 og 435; 1901: 215 og 388; 1921: 189 og 398; 1945: 241 og 396.

Menighedsraad: 1913: 3 n gr, 1 u p; 1922: 3 rad, 3 u p; 1934: 4 gr, 2 soc; 1949: nærmest grundtvigsk, tildels opstillet efter politiske linier. Kun eet raad.

Kommunevalg: 1943: Soc 93 (3), rad 60 (2), venstre 89 (2); 1950: Soc 125 (3), rad 99 (2), venstre 106 (2).

Sognepræst

Indt 1850: 175 byg, b) 20 rd, c) 30 byg, naturalier, d) 130 rd, e) 46 td. 1913 fig 3. kl)

Præstegaarden opført 1866

Begge sogne og den nedbrudte Graabrødre kirke i Roskilde hørte oprindeligt under sognepræsteembedet ved Roskilde domkirke. Et kongebrev omkring 1550 nævner Svogerslev og Gevninge som annekser til Graabrødre kirke, medens Kornerup var annekst til Osted. 1585 lagdes Svogerslev til Kornerup, der blev hovedsogne, fordi kapellanen fra Roskilde dk, der bestyrede embedet, boede i K. — Endnu 1752 var kaldsretten knyttet til domkirken (og ejeren af Kornerupgaard).

3 sognepræster er forflyttet fra K til Rorup-G (1829, 1833 og 1846).

20. 9. jan 1847—9. dec 1868: **F. V. Milo**, fl t Haudrup-S, se der.

Mynster fandt (1850) præstegaarden lille og maadelig, men smukt møbleret. Præstens prædiken var »ret grundig og ordentlig, men lidt for meget i afhandlingens tone, foredraget frit og levendes«. (M II, 274).

Præstegaarden brændte 11. okt 65.

21. 26. febr 1869—17. marts 1876 (sp Satrup, Slesvig 17. sept 60—28. okt 64): (dr) **H. F. Rørdam**, fl t Brændekilde-B, se Kongens Lyngby.

Den lærde kirkehistoriker, H. F. R., var vokset op i et præstehjem, hvor kirkefrømhed og grundig lærdom var til huse, og det prægede hans gerning her. Han havde haft sin gerning i Sønderjylland, hvor han var stærkt optaget baade af studier og af de sønderjyske spørgsmaal, men krigen fordrev ham, og han fik nogle trange aar, hvor han for-gæves søgte en række embeder, en tid virkede han som hjælpepræst hos Rudolph Frimodt ved Sct. Johannes kirke, men iøvrigt optaget af flittige arkivstudier. Aarene i Kornerup-S omtaler R som lykkelige, og hans frugtbare videnskabelige arbejde gav ham opmuntring, trods de smaa indtægter og det ringe kirkebesøg. Han var i disse aar eksaminator i pædagogik og censor ved lærereksamen. I disse aar afsluttede han sit store værk om Kbhvns universitets historie, hovedværket i hans forfatter-skab, en udtømmelig kildesamling (1868—76), og han udgav 73—75 »Monumenta historice Danicæ« I—II, Hans Tausens smaaskrifter, og 1873: »Bemærkninger til den historiske kritik«. Ved sin troværdige forkyndelse og støtte personlighed vandt han megen respekt.

22. 26. juni 1876—2. sept 1889 (kkp Hyllested-V-H 31. maj 61): **J. T. Kragh**, fl t Gudbjerg, se der.

23. 25. nov 1889—4. maj 1899 (sp Rold-V 15. aug 1881): **K. T. Vest**, fl t Jyllinge-G, se der.

24. 17. juli 1899—19. sept 1913 (sp Roslev-R 29. jan 85): **Jens Carl Frederik Michelsen**, * 13. jan 49 Rudkøbing. Forældre: Bager Carl Frederik M og Marie Elisabeth Mogensen. Lærereksamen Skaarup 69, huslærer i Tryggelev prgd, andenlærer Illebølle 70, andenlærer i Brahetrolleborg 72—77, stud priv 79, c 84² (1), afsk 19. sept 13, † 28. okt 23. ~ 18. sept 85 Augusta Oline Leerbeck, * 18. jan 47 Rudkøbing, † 5. febr 25. Forældre: Købmand Daniel L og Marie Rabus. — Faders fætter: Jacobsen, Pjedsted. Svigerfaders farbrødre: Ringe og Næsberg-S-O.

25. 27. marts 1914—11. marts 1937 (præst Sct Hans hospital og Boserup sanatorium 9. maj 03): **Poul Immanuel Schleisner Thaning**, * 30. sept 72 Kbhvn. Forældre: Boghandler Niels Frederik Lyngbye T af Huseby og Julie Augusta Henriette Schleisner. Stud Brgdsk Ø 90, c 00¹ (h), hjpr Vor Frue k - Sct. Jørgensbjerg, 22. maj 01, tillige præst Roskilde amtssygehus og arbejdsanstalt, beholdt præstestillingen ved Sct Hans hospital til 1922, afsk 11. marts 37, † 25. febr 46. ~ 16. april 02 Ella Jeanette Philippa Güllich, * 26. juni 76 Kbhvn. Forældre: Teatermaler ved det kgl teater Svend Ludvig Waldemar G og Flora Ulrikke Vilhelmine Theodora Wiberg. — Farbroder: Hellested.

Kasserer Kristeligt socialt udvalg 03—45, sogne-radsmedlem i Sct. Jørgensbjerg i 6 aar og fmd Sct. Jørgensbjerg fattig- og hjælpekasse, kasserer i det sociale udvalg, alt til 1913.

Pastor T var fra sin ungdom frisindet indstillet, optaget af sociale spørgsmaal og levende interesseret i kunst. Paa sine mange studierejser i Italien, Frankrig og Tyskland hentede han efterhaanden en interessant samling af ejendommelig malerkunst hjem, den fyldte stuerne fra loft til gulv. Paa Sct. Hans hospital gjorde hans kærlighed til patienterne og hans venlige væsen ham afholdt. Han holdt af syge og nødlidende mennesker og havde en særlig evne til at være dem til opmuntring og trøst, især naar han med sin smukke stemme sang de gamle salmer for dem. (C. L. Toft i Roskildebogen 1950, s 87.)

26. 20. aug 1937 (sp Skjoldborg-K 20. jan 22): Provst **Henrik Oluf Laursen Holst**, * 28. maj 94 Fredericia. Forældre: Viceskoleinspektør Thomas Henrik Laursen H og Laura Olesen. Stud Fredericia 12, c 19¹ (h₁), ord kat Sct Pauls k, Kbhvn, 15. april 19, provst Sømme-Voldborg herr 13. sept 46. ~ 16. april 29 Dagny Alvilde Eriksen, * 7. juni 06 Hvidbjerg vesten aa. Forældre: Førstelærer Lars Mathias E og Inger Marie Kjærgaard.

Har skrevet en del artikler i dagspressen.

Litt: H. F. Rørdam: K-S sognekald, i Khst saml 3 r V 396—410, Hist aarbog f Kbhvns amt 1917, s 34, Khst saml 3 r VI, 805—07. Kancelliets brevøger 27. jan 1585 og 7. april 1590, Diplomatarium Arnemag-næum I, 223—24, Repertorium nr. 266, Louis Bobé m fl: Danske len, s 218 f.

AAGERUP—KIRKERUP

Aagerup-Kirkerup pastorat (1249 og 1621 ha) er bakket, frugtbar og skovløst, vide udsigter, begge sogne grænser ud til Roskilde fjord.

Kirkegangen var for 100 aar siden ret god, men er taget af og har i mands minde været maadelig, men er nu i nogen fremgang. Befolkningen er velvillig, men ukirkelig. De gamle slægtsgaarde har været præget af velstand og materialisme. De unge søger højskoler og faglige skoler. Et ret vanskeligt sted at være præst; man kan undertiden tabe modet. Men paa sin vis ogsaa et godt sted at være. Ingen retninger eller kirkelige organisationer. Af præsterne mindes provst *Olivarius* som en mand af Mynsters type, *P. N. Petersen* var grundtvigsk og kendt for sin lærdom, men det lykkedes ham ikke at vække befolkningen til kirkeligt liv, ej heller fik den milde og fromme pastor *Thygesen* særlig frugt at se af sin gerning her. Folk er vænnet af med at søge kirken regelmæssigt, bortset fra enkelte trofaste kirkegængere. Befolkningen er alm landbefolkning.

1914 opgives kkg til 5 pct, intet særpræg. 1922 opgives kkg til 12 og 6 pct, gldgs ærbødighed for kirken. 1935: Ringe kkg, intet særligt. 1949: Velvilje, kkg: 10—30 i kirke alm. søndage, kirkeblad, menigheds- og ungdomsmøder i prgd. Maanedlige møder i Østrup skole (15—30).

Aagerup kirke er romansk, af fraad- og kridtsten, med et tidligt tilføjet gotisk taarn. Senere er koret nedrevet, og skibet forlænget mod øst, og kirken blev overhvalvet, et kapel byggedes mod nord og et vaabenhus mod syd. Barok altertavle, renaissance-prædikestol (Roskilde-værkstedet), romansk granitfont. Orgel fra 1950. 100 sd. Overgik til selveje 1908, før under Edelgave.

Litt: Mackeprang: Døbefonte, s 86, 405, Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 734—47, Kbhvns amts hist aarb 1917, s 35.

Kirkerup kirke, vist herredets ældste, er romansk, af fraadsten, har haft apsis, skibet er tidligt forlænget mod vest, gotiske hvælvinger, taarn, vaabenhus mod syd og nord. Smukke kalkmalerier rest 47. Moderne altertavle (Carl Thomsen: Den barmhjertige samaritan), barok prædikestol (Roskilde-værkstedet) rest 1949. Døbefont af træ, paa nordvæggen en alterbordsforsats fra 1583. Overgik til selveje 1908, (før ejet af nogle gaardmænd i K).

Litt: Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 735—61, Magnus Petersens kalkm, s 82, Nørlund og Lind: Romansk kalkmal, s 245, F. Beckett: Danmarks kunst 1924 I, 279, J. Kornerup: Notebog VIII, 1895, s 15.

Altægæster: 1891: 246 og 231; 1896: 192 og 180; 1922: ialt c 100; 1926: 70 og 60; 1938: 50 og 50; 1942: 24 og 30; 1949: 60 og 40.

Folketal: 1850: 390 og 621; 1901: 464 og 603; 1921: 431 og 658; 1945: 453 og 674.

Menighedsraad: 1914: u p; 1922: Gr og u p; 1934: IM, 11 u p; 1949: u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 116 (2), rad 43 (1), venstre 199 (5); 1950: Soc 137 (3), rad 49 (1), kons 43 (1), venstre 208 (4), rf 43 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 500 byg, b) 100 rdl, d) 350 rdl, e) 72 td l. 1870: Regul 3760 kr, netto 6722 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl

Præstegaard fra 1839

Om præsten Fr. Monrad, † 1758, se Khst sml 5 r V 618.

12. 30. marts 1838—16. dec 1850 (rektor Slagelse 26): Konsistorialraad **Jeppe Christen-**

sen Qvistgaard, * 13. marts 81 Lyby. Forældre: Gdjr Christen Nielsen og Bodil Jeppesdatter. Degn i Skive 02, stud priv 03, c jan 10 (egr), adjunkt Aarhus 11, overlærer Slagelse 19, konsistorialraad 40, † 16. dec 50. ~ 27. nov 15 Karen Nielsdatter Hvilsted, døbt 2. marts 77, † 2. marts 70. Forældre: Gdjr Niels Knudsen og Maren Jørgensdatter.

Q var H. C. Andersens lærer i Slagelse, men H C A fulgte med rektor Simon Meisling til Helsingør 1826, hvorom A fortæller i »Mit livs eventyr«, jvf H. G. Olriks udgave af H. C. Andersens dagbog (1936).

Mynster fandt 1842 prgd ny og solid, haven pynkelig og net. I Q's prædiken var der meget sundt og godt, men »den behagede mig mindre, end hans sidste prædiken jeg hørte af ham, thi han havde forladt den jævne tone, som er ham naturlig og klæder ham saa vel. Talrig forsamling. 1850: Præd var ordentlig og omhyggeligt disponeret, foredraget jævnt, men det hele lidt dødt. De unge svarede godt. Kirkegangen skal være god (M II, 202).

Q udgav Slagelse skoles historie og skrev 3 indlæg i fejden mellem præsterne P. A. Fenger og H. Bastholm ud fra et rationalistisk synspunkt imod P. A. Fenger. (KL III, 676), E II, 593. Se under Slagelse.

Hjælpepræst hos pastor Quistgaard

1849—50: L. C. C. Nyholm, se Frørup.

13. 25. febr 1851—20. dec 71 (sp Saxkøbing 16. aug 36): **Laurits Smith (Schmidt)**, * 4. jan 94 Helsingør. Forældre: Toldbetjent Jens Lauritsen S og Christiane Mortensdatter. Stud Helsingør 11, c okt 17 (1), adj Roskilde 18, sp Hasle-R 26. maj 30, † 20. dec 71. ~ 11. okt 22 Hedevig Margrethe Becker, * 13. aug 01, † 27. febr 55. Forældre: Sp Alsted-F Gottfred B, † 1815, og Elisabeth Neergaard. — Søn: Hornslet. Hustrus broder: Gern-S.

Pastor S var en stor, kraftig mand, der havde ord for at være meget streng, fex afviste han konfirmander, hvis de ikke havde læst nok, og de maatte gaa et aar til. Det berettes, at han læste sin prædiken op, og naar han tabte traaden i papirerne, sagde han: »Okke ja, okke ja«, indtil han fandt den. En præst »af den gamle skole«.

Hjælpepræst hos pastor Schmidt

1861—71: C. A. Reinau, se Glumsø-B.

14. 24. april 1872—19. nov 1885 (sp Udesundby-Frederikssund)—O 2. aug 65): Provst **Carl August Olivarius**, * 27. sept 13 Rønne. Forældre: Regimentskirurg Henrik Elias O og Adelheid Margrethe Christine Rømer. Efter faderens død opdraget hos sin morfader, toldskriver Ludvig Rømer. Stud. Slagelse 31, c nov 36 (1), timelærer Slagelse latinsk 38, adj smst 39, ord kat Roskilde dk 24. jan 48, sp Bregninge, Taasinge 2. juni 54, provst Horns-Ølstykke-Lyng-Frederiksborg herr 3. april 69, afsk 19. nov 85, † 10. dec 92. ~ 7. juni 50 Anna Margrethe Rømer, * 10. febr 24 Rendsborg, † 5. juni 06. Forældre: Overauditør, regimentkvartermester ved holstenske artilleribrigade Ludvig Ferdinand R og Therese Adela Mourier. — Datter ~ Albert Schack, Vonsild-D. Brodersøn: Toksværd.

Oversatte 61: Serno: Paakemaaltidet i lidelsesugen, 62: Strauss: Sinai og Golgatha.

Præsteslægten Olivarius stammer fra Niels H. O, * 1637, sp Ørslev-B.

Se stamtavle over slægten O. Rosk avis 14. dec 92.

Vilhelm Beck fortæller (Erindr, s 6), at O som lærer i Slagelse var meget hidsig og straks saa sig gal paa Beck. Det var især Becks øjne, han ikke kunne taale: »Forbandede dreng, hvorfor stirrer du paa mig med de forbandede øjne?» og saa bombarderede han Beck oppe fra katederet med al slags kasteskyts, kridtstumper, svamp, bibel og til sidst en alenlang jernpasser. Han smurte Beck saadan om ørerne med Balles lærebog, at blodet flød af næse og mund, og følgen blev, at Beck hadede den bog. Mange aar senere traf Beck ham ved et møde i Klosterskoven i Borup og sagde i spøg: »Tak for sidst!» — »For sidst?» — »Ja, det var prygl« — Naa, det har jo haft en god virkning«, hvortil Beck svarede »Er De viss paa aarsag og virkning her?«

Provst O var embedsmand af den gamle skole, stiv og fornem. Provstinden mild og elskværdig. Provsten havde lukket vogn med kusk i liberi og deltog en del i selskabeligheden paa egnens herregaarde. I almindelighed henvendte folk sig i køkkenet, kun enkelte kom i stuerne. O var af Mynsters type, meget omhyggelig i sin embedsførelse.

Hjælpepræst hos provst Olivarius

1884—85: L. Momme, se Utterslev, Lolland.

15. 5. marts 1886—27. dec 1901 (sp Alslev-H 17. sept 77): **P. N. Petersen**, fl t sp Trinitatis k, Kbhvn, se der.

16. 19. marts 1902—8. aug 1914 (sp Øster Starup-VN 17. aug 85): **Gustav Elias Ferdinand Thygesen**, * 18. nov 45 Sjelle. Forældre: Provst i Søften-F Ludvigsen, adp Thygesen, † 57, se der. Stud Aarhus 66, c 72² (I), lærer Brgds C, hjpr Horbelev-F 28. okt 74—4. juni 77, studerede i Kbhvn, sp Skibet 16. jan 79, afsk 8. aug 14, r af Dbg 24, † 4. okt 30. ~ 4. juni 75 sit søskendebarn Marie Dorthea Christiane Ludvigsen, * 29. aug 43 Næstved, † 28. aug 19. Forældre: Grosserer Bertel Reinholdt L og Anna Sophie Clausen.

Pastor T vandt alle ved sit milde og elskelige væsen, han var nærmest IM's mand. Han var umaadelig afholdt, en fin og ligefrem mand, der vandrede til fods rundt i sognene og til kirke og til syge og gamle. Hans prædikener var meget korte og let fattelige, og den første tid savnede man P. N. Petersens solide prædikener, der var saa omhyggeligt opbyggede. Thygesen lagde ikke særlig vægt paa sammenhæng eller »rød traad«, men hans elskelige smil vandt alle. Han drev selv præstegaarden med stor interesse. Hans hustru var skrøbelig, saa der kom ikke mange i præstegaarden. Som emeritus fik han en smuk gerning ved Frederiksberg k, hvor han var kst ord medhj fra 1916 til 1921, da kaldskapellaniet oprettedes, og til sin død gjorde han frivillig tjeneste ved kirken, hvor han var meget paaskønnet. Han var medlem af udvalget for nødhjælp til Europas nølledige kirker, og gjorde, trods sin alder, en betydelig indsats i dette arbejde.

C. Rasmussen: Frederiksberg k 1734—1934, s 244—45, DnA 1932, s 71—72, nekrologer i dagspressen.

17. 28. nov 1914—28. aug 1930: **H. P. Hansen-Lavind**, fl t Enderslev-V, se der.

18. 18. dec 1930—28. sept 1945 (rkp Skive-

R 17. april 24): **Vilhelm Munck**, * 26. sept 96 Vridsløselille (fader fængselspræst der, † 20, se der). Stud Silkeborg 14, c 22² (h₁), huslærer Fraugdegd, afsk. 28. sept 45. Lærer Ørre ved Herring 48. ~ 30 civilingeniør Estrid Møller, kgl translatrice, * 18. april 98 Frberg, ægteskabet opløst juli 47. Fader: Direktør for Københavns Telefon A/S Kristen M og Elisabeth Thomsen.

19. 13. febr 1946 (rkp Asminderød-G 31. marts 38): **Harry Christian Sjælland Borup**, * 1. nov 10 Aarhus. Forældre: Elektr. installatør Povl Henrik B og Emma Jørgensen Sjælland. Stud Aarhus 30, c 36¹ (h₁), hjpr Sct Lukas k, Aarhus, 1. aug 36, tillige sekr Frederiksberg KFUM. ~ 27. okt 36 Inger Kristine Deding, * 19. juni 14 Aarhus. Forældre: Lokomotivfører Jens D og Laura Andersen.

Litt: Arthur Fang: Aagerup k, Kbhvns amts hist aarb 1946, s 13 f, Kaldsbogen.

JYLLINGE—GUNDSØMAGLE

Jyllinge-Gundsømagle sogne (866 og 1521 ha) er frugtbare, skovløse sogne ved Roskilde fjord. Smukt ved Jyllinge. Overvejende landbefolkning, en del fiskere og arbejdere. Værebros drengehjem, et rekreationshjem for Sct Hans hospital.

Det kirkelige liv: Mynster var ikke tilfreds med forholdene her. Han fandt J kirke »mørk og meget simpel«, kkg var taalelig i J, men meget ringe i G, og præsten klagede meget over menigheden, dog ikke over gaardmændene. Læreren i J, Niels Skjoldager, betegner M som meget duelig og flittig, medens læreren i G, Niels Køie, skildres som en selvklog, stivsinnet mand, der ikke kan forliges med bønderne. Han katekiserer slet, men passer skolen. Og pastor Oxholm var Mynster meget utilfreds med. Sognenes senere kirkelige historie opviser ikke særlige kirkelige begivenheder, bortset fra kirkeuger og tilrejsende missionærers møder. Befolkningen har aldrig været meget kirkesøgende, og noget folkeligt liv har der ikke været. Egnen hører til de saakaldt »døde egne«, hvor det materielle har den fremtrædende plads i folks interesser.

1899 oplyses: Ringe kkg, intet særligt. 1922: Velvillig, ret ukirkelig bef. 2 fh. 1926: Kun lidet kirkeligt liv. 1935: Kkg 5 og 6 pct, KFUK, intet særligt. 1943: Kkg 4 pct, ingen retninger, ikke let at samle folk, en del ukirkelige, kirkeblad, ungdomsf. 1949: Alm folkekirkelige forhold, i G en stærkt kirkeligt interesseret kreds, vel nok med hældning til IM, sdsk i G.

Folketallet er voksende, en del sommerbebyggelse ved fjorden. Alterbesøget var indtil 1922 størst i J, det har bevæget sig i en kurve, fra tiden med de store halvaarsaltergange, med stærk dalen indtil 1922, derefter atter stigende, især i G. Søndamskreds i G

for Søndagsmissionen i fremmede havne. Møder for Santalmissionen og velbesøgte møder i pgd.

Jyllinge kirke er romansk, af kamp- og fraadsten, har apsis mod øst, overhvælvet i sengotisk tid, lavt taarn mod vest, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Uanselig renæssance-altertavle, rigt udskaaet prædikestol (Roskilde-værkstedet), romansk granitfont. Helgengrav i alterbordet. Gotisk monstransskab. 1934 afdækkedes kalkmalerier, som nu er overhvidtet. Smuk alterbordsforside. Klokke fra 1619. 80 sd.

Danmarks kirker, Kbhvns amt, III, s 763—73, Khst saml 4 r I, 792, Kbhvns amts hist aarb 1917, s 35, Aug. Schmidt: Danmarks helligkilder, s 115. C. A. Jensen: Nationalmuseets arbejdsmark 1928, s 56.

Gundsømagle kirke er romansk, af fraadsten, apsis er nedrevet, korbuen har en smuk dekoration. I gotisk tid er kirken overhvælvet, og der er tilbygget taarn og vaabenhus mod syd af munkesten. Alterforside, alter og prædikestol fra c 1621, alterbillede: Korsfæstelsen (fra c 1800), c 100 sd.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 774—85, Nørland og Lind: Kalkmal, s 250, F. Beckett: Danmarks kunst, I, s 279, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Begge kirker overgik til selveje 1920 (før under Hejnstrupgaard i G sogn).

Altægæster: 1872: 511 og 386; 1891: 389 og 267; 1902: 302 og 131; 1922: 70 og 36; 1934: 105 og 155; 1942: 70 og 170; 1949: 82 og 296.

Folketal: 1850: 530 og 622; 1901: 497 og 603; 1921: 514 og 666; 1945: 671 og 815.

Menighedsraad: Indtil 1926 u p; 1926: 2 IM, 10 u p; 1930 og 34: u p; 1938: 3 n IM, 9 u p; 1949: J 3 kirk, 3 soc, G 1 n IM, 3 folkekirke, 2 soc (valg i G).

Kommunevalg: 1943: Soc 246 (4), rad 111 (1), venstre 131 (2), kons 109 (2); 1950: Soc 235 (3), rad 55 (1), kons 101 (1), venstre 177 (3), rf 87 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 380 byg, b) 30 rdl, c) naturalier, d) 300 rdl, e) 74 td ld. — 1870: Regul 2854 kr, netto 5894 kr. 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Præstegaard fra 1791 og 1864.

1822—36 var H. C. Cramer, søn af den kendte regnemester, H. C. C., sp her. Af hans 11 børn blev 4 præster.

14. 19. juli 1836—27. maj 1849 (sp Sønde-rup-N 29. aug 23): **Jørgen Nicolai Oxholm**, * 30. sept 84 Trondheim. Forældre: Kammer-raad Laurits O og Margrethe Bastholm. Stud priv 03, c apr 09 (h), præst paa Sct. Croix 18. juli 12, rang med Kbhvns sognepræster 17. † 27. maj 49. ~ ca 16 Sophie Christine Smidt, * 20. marts 97, † 28. april 84. Forældre: Rege-ringsraad paa Sct Croix, etatsraad Claus Langhaar S og Christiane Schouboe. — Søn: Borup-K. Dt ~ Reiffenstein, Erindlev-O.

Mynster skriver (II, 278), at O ved visitatsen 1842 prædikede »saa tomt og løst som muligt, ikke eet opbyggeligt ord«... »prædikenen blev kaldt oplæst, hvorved den lange mand stedse maatte staa med bøjet ryg«... »han katekiserede ogsaa slet, saa slet næsten som jeg ikke har hørt nogen anden præst katekisere, ungdommen svarede godt«. — Senere gjorde præsten mange undskyldninger for sin mislykkede katekisation.

15. 5. aug 1849—13. febr 1863 (sp Snostrup 24. juni 37): **Johan Christian Brangstrup**, * 28. juli 97 Roskilde. Forældre: Sp Vor Frue - Sct. Jørgensbjerg, Roskilde, Mathias B, † 29, og Dorothea Maria Süncken-Berg. Stud Rosk 15, c jan 21 (h), sp Farstrup-L 17. marts 24, † 13. febr 63. ~ 22. april 25 Johanne Christiane Sünckenberg, * 15. dec 98 Kbhvn, † 28. aug 78. Forældre: Islandsk købmand Johan Christian S og Inger Kirstine Petersen.

Mynster omtaler B's prædiken som »tom deklamation, foredraget i en slet prædiketone«. Kate-

kisationen var god, og der var en ret smuk forsamling. 1850 (M II, s 278).

Hjælpepræst hos pastor Brangstrup

1861—63: T. V. Stabell, se Tanderup.

16. 5. maj 1863—5. april 1867 (sp Sandby-V 12. marts 41): **Peter Christian Ditlev Holst**, * 16. marts 04 Kbhvn. Forældre: Højesteretssekretær Christian Askov H og Anna Sophie Heintzelmann. Exam jur 03, stud priv 25, c jan 32 (1), lærer søetatens drengesk 34, overlærer smst, † 5. april 67. ~ 4. april 35 Julie Augusta Benjamin Fog, * 08 Græse, † 28. maj 56. Forældre: Sp i Ferslev-V Benjamin F, † 29, og Christiane Frederikke Embs. Hustrus broder: Tørring-Heldum. Søster ~ Top, Vejerslev-A-T.

17. 18. juni 1867—26. nov 1880 (sp Solbjerg-S 19. juni 53): Provst **Hans Peter Møller**, * 11. nov 12 Kbhvn. Fader: Vaterskout Jens Chr. M og Margrethe Thrane. Stud Brgdsk K 30, c april 34 (1), sp Herber-A 30. jan 41, provst Morsø nr og sdr herr-provsti 3. febr 60, † 26. nov 80. ~ 26. okt 41 Thora Cecilie Henriette Lange, * 10. aug 18 Kbhvn, † 25. marts 76. Forældre: Amtsforvalter i Aalborg, justitsraad Valerius Thorsen L og Abel Cathrine Hammer. — Hustrus broder: Sanderum.

18. 11. febr 1881—2. jan 1892 (sp Vium-Sjerslev-Almind 17. nov 64): **Anders Larsen Bruun**, * 10. april 20 Hjermitzlevgaard. Forældre: Godsforvalter paa Roskilde adelige jomfrukloster Claus Chr B og Elisabeth Marie Vibeke Obel af Dronninglund. Stud Rosk 39, c april 45 (h), hjpr Fanefjord 5. sept 46, sp Skagen 19. sept 57 (var 30. juni 64 udn t sp Møgeltønder, men kom ikke til at tiltræde p gr af krigen), afsk 2. jan 92, † 19. april 04 (pludselig ramt af et hjerteslag i Frederiksberg have). ~¹ 8. aug 49 sin kusine Claudine Petrea Obel, * 27. april 23 Jetsmark, † 27. aug 62. ~² 23. sept 64 søsteren Sophie Amalie Hedevig Obel, * 24. nov 25 Jetsmark, † 24. jan 72. Døtre af sp i Fanefjord, † 57, se der. ~³ 10. juni 73 Andrea Frederikke Christiane Riegels, f Obel, * 1. nov 37 Aalborg (hun ~¹ forstcand, kgl skovfoged Fred. Vilh. Riegels, † 68), † 30. sept 89. Forældre: Fabriksejer Christen Winther O og Barbara Herskind. — Søn: Esbjerg.

19. 21. marts 1892—1. marts 1899 (sp Munkebo 24. dec 83): **F. D. T. Engelstoft**, flt Vesterborg-B, se der.

20. 4. maj 1899—26. nov 1923 (sp Korne-rup-S 25. nov 89): **Knud Tobias Vest**, * 10. nov 47 Flensborg. Forældre: Bødkermester Johan Vilhelm Philip V og Maria Hoeck. Stud priv 66, stud philot til 69, c theol 73² (1), lærer Kbhvn, kkp Magleby-Holtug 10. jan 79, sp Rold-V 15. aug 81, afsk 26. nov 23, r af Dbg 24, † 13. maj 25. ~ 14. okt 79 Thora Margrethe Meta Jensen, * 26. nov 58 Skovbøl, Store Vi, Sydslesvig, † 7. marts 22. Forældre: Lærer Michael Christian J og Meta Christine Otzen (søster til E. Otzen, Keldby). — Sønner: Hofmarskal, kammerherre V og retspræsident V, Viborg.

Knud Vest kom i sin studentertid i forbindelse med den bekendte indehaver af det Gyl-dendalske forlag, Frederik Hegel, i hvis høj-kultiverede hjem han fik uforglemmelige

ungdomsindtryk. Skønt født og opvokset i byen kom han dog senere som præst til at skatte det landlige liv højt, elskede naturen og interesserede sig meget for botanik. I sine første studenteraar havde han studeret græsk og latin og bevarede hele livet en kærlighed til sprogstudier; paa sine ældre dage var det især engelsk, han gav sig af med. Han var en kundskabsrig mand, og præget af fin kultur; hans smukke og ædle ansigtstræk bidrog til, at der kunne være noget aristokratisk over hans fremtræden. Iøvrigt var han en munter mand med en egen skælmsk humor, der kunne virke højest charmerende.

Han sluttede sig til den saakaldte højkirkelige retning og saa op til biskop Mynster, som den store fører paa det kirkelige omraade. Da »Dansk Kirketidende«s redaktør, pastor J. H. Monrad i sit blad (1897, s 6) havde udtalt sig skarpt kritisk om Mynster, svarede Vest (s 44 f) med et klogt og riderligt indlæg.

Som præst var Vest af den gamle skole, fra før mødernes tid; gudstjenesterne og besøgene hos syge og gamle var for ham det centrale i præstegerningen. I teologien var han vel dybest set konservativ, men uden stiv ortodoksi; han satte f. ex. paa mange maader sin nabo-præsts, Morten Pontoppidans, forfatterskab højt. Hans prædikener var velformede og klare, han ville gennem dem gerne hjælpe sine sognebørn til trygt at stole paa Guds faderlige barmhjertighed.

21. 20. marts 1924—4. jan 1934 (kkp Føllenslev-S 10. jan 21): **Poul Svane Christiansen**, * 11. okt 94 Kbhvn. Forældre: Kommunalærer

Niels C og Juliane Jensine Svane. Stud Mtrp 12, c 19² (hi) † 4. jan 34. ~ 11. marts 24 cand pharm Gerda Margrethe Fisker, * 30. maj 98 Kbhvn. Forældre: Provisor, cand pharm Asmus Marius F og Petrea Jacobsen.

Pastor Svane Christiansen var udgaaet af den kristelige studenterbevægelse og KFUM og de kredse, som stod Olfert Ricard nær, og det havde præget ham. En fornøjelig og virksom lille mand, som forstod at skabe hygge. Han gik med stor iver op i sin præstegerning, og søgte paa mange maader at komme i kontakt med befolkningen, hvor han havde ikke faa venner, men den vanskelige jordbund for forkyndelsen kunne ogsaa give ham tunge timer. Han mindes som en frisk og levende mand, der gerne ville alle det bedste. (F. H.)

22. 14. maj 1934 (sp Tullebølle 21. okt 29): **Ancher Wigand Mathisen**, * 9. juli 04 Frederikssund. Forældre: Kæmner Christian Frederik Peter M og Agnes Hansen. Stud Frborg 22, c 28¹ (1), hjpr Sønderholm-F 26. juli 28. ~ 30. dec 29 Agnes Olsen, * 15. dec 00 Junget. Forældre: Overlærer i Viby ved Aarhus Hans Chr. O og Karen Marie Jensen.

BM Sønderjysk forening for Roskilde og omegn 40.

Kilder: Medd fra pastor P. Svane Christiansen og nuv sp og hofmarskal, kammerherre J. Vest.

Litt: Et haandskrift, skrevet af pastor K. T. Vest om kirken og præsterne i J-G findes i arkivet. Khst saml 4 r I 1842 indeholder en afhandling om J-G præstekald i ældre tid (af dr H. F. Rørdam), optegnelser i Dansk Folkemindesamling, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35, Karla Frederiksen: Jul i Jyllinge, Jul i Roskilde 1935, s 8.

Voldborg herred

OSTED—ALLERSLEV

Osted-Allerslev pastorat (1579 og 1755 ha) er temmelig højtliggende, frugtbart, nogen skov i O, A sogn præges af grevskabet Ledreborg med slottet, parken, Herthadalen, Ledreborg aa, Ledreborg allé, skove og bakker samt stationsbyen Lejre, meget naturskønt.

Allerede tidligt regnedes Lejre for at være Lejrekongernes kongssæde. I Herthadalen er gennem aarene holdt store folkemøder.

Achton Friis beretter udførligt om egnen ved Lejre (Danmarks store øer II, f) og skriver, at Lejre er en af de herligste gamle landsbyer, han har set, ældgamle huse ligger paa begge sider af vejen gennem den. Ene-staaende smuk er »Kongsgaarden«, et fint monument over gammel sjællandsk byggeskik.

I slotskapellet paa Ledreborg holdtes der regelmæssigt gudstjeneste hver 3. søndag (denne søndag var der ikke gudstjeneste i A) indtil kapellet nedlagdes 31. okt 1899. Kapellet indviedes 1. nov 1910 til katolsk gudstjeneste.

Det kirkelige liv: Embedet hørte til de store. I 72 aar var her kun 2 sognepræster (Jensen og Redøhl). Mynster var meget vel tilfreds med kirke og skoler her, alt ved embedet var i meget god orden, et almuebibliotek var nyligt oprettet og blev flittigt brugt. Pastor J. C. Jensen, der var sp her i 33 aar, var en betydelig og anset mand, der ikke alene tog virksomt del i egnens offentlige liv, men ogsaa var en mand, der forstod at prædike jævnt, alvorligt og levende. Befolkningen har altid været vaagen, og siden 1870'erne meget politisk interesseret, men de forskellige kirkelige bevægelser har ogsaa sat deres spor. Først kom IM's gamle kolportører, *Jakob Jensen*, *Skuerup*, og *Peder Larsen* (som boede i Kirke Eskildstrup, senere i Stedstrup ved Roskilde, og ernærede sig som tømrer og bygnings-snedker), hertil i aarene 1867—70. Peder Larsen begyndte med at sælge bøger, men da folk ikke var særligt ivrige efter at købe hans bøger, holdt han »gudelige forsamlinger for fattige folk« i husene, og med besvær fik han enkelte hjem til at lukke sig op. Den gamle lensgrevinde *Holstein* viste ham interesse og

kom jævnligt til hans møder, men baade i O og i A mødte Peder Larsen modstand, især fra gaardmændenes side, og flere gange maatte pastor Jensen tage ham under armen og beskytte ham (P. Larsens Erindringer, 1903).

Men den gudelige bevægelse, som altsaa fik en udløber til dette pastorat, slog alligevel saa meget rod, at der blev nogle troende familier. Det gik her, som andre steder, at bevægelsen efterhaanden delte sig i en indremissionsk gren under Vilhelm Becks indflydelse og med jævnlige besøg af tilreisende lægprædikanter, og en grundtvigsk-folkelig fløj, hvor højskolen, især Hindholm og Vallekilde, kom til at spille en rolle. Medens IM's venner samledes til møder i hjemmene, dannede de grundtvigske en foredragsforening, og enkelte søgte til nabopræster, især til *Kragh* i Kornerup og *Balslev* i Borup. I pastor *Redøhls* tid var der nogen sognebaandsløsning til Borup, og efter 1903 holdt pastor *Olvuf Madsen* fra Frederikskirke regelmæssige gudstjenester her; ogsaa præsterne P. M. Larsen og C. Welding kom her jævnligt. *Friskolerne* kom til at betyde samling om det grundtvigske arbejde. *Lejre* friskole blev oprettet 1879. Uden vist egentligt at vide, hvad en friskole var, tog nogle mænd fat med lensgrevens støtte i den gamle Blæsenborg kro. Den første lærer, *Brandt*, var en dygtig mand, men han lagde sig ud med befolkningen og rejste. Senere flyttede man over i bedre lokaler, og den ny lærer, *Kamstrup*, gik med stor iver op i arbejdet, men døde allerede 1888, hans hustru fortsatte nogen tid, men saa blev skolen lukket. *Skovholm friskole* i Osted begyndte 1875. Den var et direkte barn af Peder Larsens (og kolportør Jakob Jensens, Skuerup) gudelige forsamlinger og samtalerne ved kaffen bagefter møderne. De grundtvigsk indstillede havde mødt en ny indstilling paa Hindholm højskole, og de fik forstander *Svendsen*, Tune, til at tale i gaardene. Dette førte til oprettelsen af friskolen, og pastor *Jensen* deltog i indvielsen. Han udlaaente ogsaa bøger til de unge, der ville læse. Denne skole fik ikke ringe tilslutning fra begge sogne og fra *Særløse*, men kredsen var nu delt. De indremissionske samledes til møder paa en gaard i Osager, medens de grundtvigske samledes til foredrag i friskolen. Foredragsforeningen kaldte man frimodigt »Fremad«, og *Klaus Berntsen* var en af de mest yndede foredragsholdere. Kirkeligt sluttede man sig efter 1880 mest til pastor *Kragh*, Kornerup, der ofte holdt foredrag i friskolen. Senere oprettedes politiske foreninger, medens foredragsforeningen ledede de store folkemøder i Herthadalen hver sommer. Friskolen og foredragsforeningen kom til at betyde ikke saa lidt i sognenes aandelige liv. Friskolens første lærer, *Kirkegaard*, havde været hjælpelærer hos Klaus Berntsen paa Fyn, og han fik god kontakt med befolkningen. Han rejste 1885, og der begyndte en nedgangsperiode, saa skolen standsede 1892, men genoptoges 1896. Den blev ledet af dygtige lærerinder, men nedlagdes 1911. 1918 rejstes Osted friskole, der har været i god vækst og blev udvidet 1938, og i forbindelse med den er

der en efterskole. En skelsættende begivenhed i pastoratets kirkelige historie er udskillelsen af *valgmenigheden* 1924, se nedenfor. Pastor *Redøhl* var højkirkelig og havde ikke forbindelse med det grundtvigske liv. IM fortsatte sine møder selvstændigt, og der er stadig en IM-kreds i O. Fra 1910 er der en katolsk menighed paa Ledreborg. Endvidere er der en lille frimissionskreds med mh i O. I de senere aar har Jehovas vidner ogsaa gjort sig gældende. Pastor Helweg stillede sig midt i den grundtvigske kreds, og da han havde dannet valgmenighed, kom pastor Aaby, som nærmest var KC, med samarbejde med IM. Fra 1924 var menigheden delt, og de to præster mødtes hver søndag midtvejs mellem O og A, naar de hver for sig holdt gudstjeneste i kirkerne kl. 10 og kl. 14. I de sidste aar er der et samarbejde mellem de to menigheder.

Herthadalsmøderne. Blicher var den første, der begyndte med store folkelige friluftsmøder 1839 paa Himmelbjerget. Det første store folkemøde paa Roskilde-egnen afholdtes 25. juli 1851, aarsdagen for Istedslaget. Formand for festkomiteen var lærer Rørbech. Glim, en af egnens vaagne folkeopdragere. Mødet blev holdt paa Kornerup Mark, der var 8—9000 deltagere. Blandt talerne var Grundtvig. Ved mødet 1852 var der ca 4000 deltagere. Blandt talerne var Tscherning, men det man huskede mest fra dette møde var, at vognen med alle fyrværkerisagerne exploderede. Der kom ingen til skade. Den bondevenlige vælgerforening, hvis energiske formand var Peder Jensen, Lejre, ordnede 1853 et folkemøde ved Herthadalen, og ved de flg møder var det bondevenner og grundtvigske ordførere, der talte, bla Peter Rørdam. En tid maatte møderne indstilles, men 1874 skabte greve J. L. Holstein de egentlige Herthadalsmøder, og han prægede dem til 1890. Indtil 1908 var det folketingsmand, landbrugsminister Ole Hansen, der ledede møderne. Saa længe Roskilde højskole var grundtvigsk, blev de ledet derfra af Thomas Bredsdorff. Der var 4—5000 deltagere, blandt talerne var Jacob Appel, Holger Begtrup, prof Verrier o. fl. Senere er møderne mere politisk ledet, 1936—39 af venstre (Knud Nordengaard i Fra Kbhvn Amt 1941, s 1 f).

1918 oplyses: Kkg nogenlunde, en IM og en gr kreds. 1922: God KS-kreds i O, lille IM-kreds, god kkg, A væs u. p. 1926: Noget splittede forhold, en del liv, velvillig og forstaaende bef. 1939: God kkg, fh i O, ellers som hidtil. 1943: Kkg 7 og 3 pct. 1949: Kkg 4 og 3 pct, velvillig bef, overv u. p, lille IM-kreds, 180 til valg, katolsk mgh med kloster. Bef: Gode soc forhold, mange arbejdere og funktionærer.

Osted kirke, midt i O by, har romansk skib og kor, opført af kamp- og kridtsten, sengotisk taarn af munkesten, skibet er forlænget mod vest af munkesten, vaabenhus mod syd fra 1872. Hvælvinger fra 14. aarh. 1899 fremdroges kalkmalerier fra 13. aarh. Desuden dekorationer fra 1924. Smuk alterforside og lille barokaltertavle fra 1631, i felter, prædikestol fra c 1625 (Roskilde-værkstedet). Alterkalk fra c 1350, dåbskummen er en 40 cm høj malmgryde fra c 1520 paa 3 ben, opsat 1940 i en firkantet stenblok. Fonthimmel fra c 1700. Korbuekrucifix

fra c 1500. 200 sd. Kirken hørte under Ledreborg, til den 1912 overgik til selveje.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 787—801, Mackeprang: Døbefonte, s 11, 66, 380, 412, J. O. Ahrnung: Roskilde domkaptiels historie I, 109, Hist aarb f Kbhvns amt 1931, s 211 f.

Allerslev kirke er lille, bestaar af romansk skib og kor af grønsandsten og fraadsten, senere er tilføjet svært taarn af kamp, kridtsten og munkesten, hvælvinger fra 14. aarh med samtidige kalkmalerier, fremdraget 1899, sakkristi mod nord, vaabenhus mod syd fra c 1870. Der er kalkmalerier fra 3 perioder (1250, 1400 og 1906). Alterpanel fra c 1600, højrenæssancealtertavle fra 1608, renæssanceprædikestol fra 1630, romansk granitfont, mærkelig ligsten. 125 sd. Kirken hører under Ledreborg.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 802—16, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35, Kornerup: Notebog IX, 1890, s 39—42.

Ledreborg kapel i slottets vestende, indviet 28. juni 1747, har en smuk altertavle af C. M. Tuscher (Nadveren), prædikestol over alteret, pulpitur rundt om. Væggene dækket med bibelske billeder. Daabsengel med daabsfad af træ, smuk elfbenskrucifixgruppe. Herskabsstol mod øst.

Litt: Danske herregaarde I, 1920, s 412, Chr. Elling: Ledreborg, Kunstmuseets aarskrift 1933—34, s 227—41, Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 817—24.

Sognepræsten i Hvalsø var i flere aar forpligtet til at prædike hver 4. søndag i slottskapellet.

Altergæster: 1891: 267 og 226; 1896: 202 og 211; 1922: 500 og 200; 1949: 150 og 90.

Folketal: 1850: 765 og 707; 1901: 901 og 707; 1921: 1142 og 740; 1945: 1231 og 865.

Menighedsraad: 1922: 11 gr, 1 IM, 1 u p; 1926: 11 gr, 2 IM; 1934: 6 IM, 5 gr, 2 soc; 1949: 2 IM, 4 soc, 7 u p.

Kommunevalg: 1943: Osted: Soc 89 (2), rad 155 (4), kons 31 (0), venstre 128 (3), rf 34 (0). — Allerslev: Soc 156 (4), rad 156 (2), venstre 74 (2), borger 51 (1). 1950: Osted: Soc 78 (1), rad 240 (4), venstre 172 (3), rf 61 (1). — Allerslev: Soc 149 (3), rad 122 (3), venstre 126 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 250 byg, b) 60 rdl, c) 14 byg, naturalier, d) 250 rdl, e) 89 td ld. — 1870: Regul 2464 kr netto 5980 kr. — 1913 fig 2. kl.

Præstegaarden opført 1880

17. 21. sept 1846—13. nov 1879 (sp Rorup-G 19. marts 39): **Jens Christian Jensen**, * 12. juli 06 Soderup. Forældre: Konsistorialraad, sp i Soderup-KE, † 57, se der. Stud Rosk 24, c april 29 (1), lærer sætetatens drengesk 31, overlærer 32, sp Kornerup-S 27. marts 33, afsk 13. nov 79, † 27. juli 82. ~ 21. okt. 33 Olava Marie Christine Hansen, * 22. marts 08 Basnæs, Tjæreby, † 27. juli 82. Forældre: Forpagter af Nyrupgaard og Aastrup hovedgaard Niels H og Sophie Elisabeth Ortved. — Søn: Henning Jensen, Stenmagle-S. Søster ~ Mackeprang, Fodby. Hustrus broder: Kofoed-Hansen, Toreby.

Amtsraadsmedlem Gl. Roskilde amt i 12 aar og medlem af amts skoledirektion til 79.

Udg 42: Anvisning til et velindrettet landbrug for bondestanden, 2. udg 47.

Mønster fandt 1848 præstegaarden meget god, og havn meget smuk. Pastor Jensen holdt en meget god prædiken i en alvorlig og tiltalende tone. Ungdommen svarede med særdeles god kundskab, med liv og muntherhed (M II 130).

Pastor J. C. Jensen var en af egnens mest ansete præster. Han var baade landbrugs- og politisk interesseret, egenskaber, der gik i arv til hans søn, Henning Jensen; han var ogsaa en betydelig prædikant og blev mødt med tillid fra de forskellige bevægelser, der opstod i sognene her i hans præstetid. Præste-

gaarden brændte 23. juni 79, og derefter søgte han sin afsked. Hans minde levede længe paa egnen.

Henning Jensens erindringer i Fra Holbæk amt X 1916, s 5 og Hist aarb f Kbhvns amt 1919, s 31 f.

18. 6. febr 1880—26. juni 1918 (sp Ullits-F 3. dec 75): **Zacharias Alfred Victor Redøhl**, * 21. maj 49 Næstved. Forældre: Overvagt-mester ved 4. dragonregiment, politibetjent Zacharias Frederik R og Hanne Lisbeth Johnsen. Stud Sorø 67, c 73' (1), hjpr Soderup-KE 3. nov 73, afsk 26. juni 18, † 20. febr 31. ~ 24. maj 76 Ida Dagmar Dieterichsen, * 2. nov 53 Kbhvn, † 8. maj 39. Forældre: Traadhandler og naalemager Johan D og Emilie Juliette Clausen.

Pastor R var en mand af den gamle skole, akademiker, hyggelig at være sammen med. I soraner kredse var han meget populær. Han var højkirkelig og samlede sit arbejde om kirken og besøgene i hjemmene. Pastor R's navn knyttede sig i soranske kredse til stiftelsen af gymnasiastklubben »Baldur« 1866 og til indførelse af det ædle kricketspil paa skolen. Han var »Baldur«s første formand, og i foreningens festskrift 1916 (ved F. C. Matthiesen) skriver han meget beskedent derom. Foreningen er stadig i fuld livskraft. Han var en trofast soraner til det sidste (Soranerbladet 1919, s 9, 1929, s 35).

Soransk tidsskr. IV, s 145, nekrologer i dagspressen.

19. 23. okt 1918—20. juni 1924 (sp Jernved 29. jan 15): **H. Helweg**, valgmenighedspræst her, se sp Helligaands k, Kbhvn.

20. 24. nov 1924—27. dec 1942 (sp Kousted-R 17. nov 19): **Søren Jensen Aaby**, * 12. marts 86 V Aaby, Aulum. Forældre: Gdjr Hans Jensen og Kirsten Marie Larsen. Stud Sct Andreas koll, Ordrup 13, c 19² (h₂), † 27. dec 42. ~ 29. april 24 Sofie Stisager Olsen, * 30. jan 98 Brøderup. Faderen: Sp Lunde-O, † 13, se der. Hustrus søstre ~ Gammeltoft-Hansen, Østerbølle, og Nyholm, Aversi-T.

Pastor Aaby havde sit præg fra Hamme- rum herred; han kendte selv sin begrænsning og var et elskeligt og barnligt menneske, som ikke blev uden store prøvelser, men bevarede sin barnetro og milde sind. Han hørte absolut ikke til dem, der ønskede selv at træde frem, man han havde et ret præstehjerte, og de brogede forhold i sognet fulgte han med levende interesse. Han stod IM nær.

Nekrologer i dagspressen.

20. 10. maj 1943 (rpk Hvirring-H 7. juli 35): **Jesper Tage Valdemar Lyndby Jensen**, * 23. marts 07 Kbhvn. Forældre: Anlægsgartner Karl Valdemar J og Agnete Nielsen. Stud Johannessk 26, c 33² (h₂), hjpr Sct Stefans k, Kbhvn, 13. okt 33. ~ 2. aug 35 Agnes Johanne Jensen, * 2. maj 05 Jungshoved. Forældre: Gdjr Jens Søren J og Karen Pedersen.

Litt: Hist aarb f Kbhvns-amt 1917, 1924 og 1931, og 1935 (om friskolerne), Kolportør Peder Larsens erindringer 1903, Khst saml 4 r IV, s 23, medd fra pastor Aaby, Om Herthadalsminderne, se Norden-gaard: Fra Kbhvns amt 1941—42, s 3—55.

OSTED—ALLERSLEV VALGMENIGHED

(Anerkendt 25. juni 1924)

Som foran nævnt kan menighedens historie føres tilbage til de gudelige forsamlings tid. Foran er ogsaa fortalt om, hvorledes der skete en spaltning, saa nogle gik til IM og andre til de grundtvigske. Disse sidste dannede en kreds af KS, der især blev betjent af pastor *Oluf Madsen*. Pastor *H. Helweg* var vokset op i Vallekilde valgmenighed, hvor hans fader var præst. I Osted glædede man sig over at faa en grundtvigsk præst 1918. Før hans komme var der flere gange tale om at danne valgmenighed, men det forstummede, da han kom, og kredsen sluttede op om ham. Men tanken blev taget op igen af sognepræsten selv. Han var kommet til at se saadan paa det, at det frie liv i en valgmenighed var at foretrække for sognemenigheden. Han fik tilslutning fra en del af dem, der før hans tid havde ønsket valgmenighed, selvom andre nu mente, at man burde blive ved sognemenigheden. Efter en tids overvejelser blev en kreds dog enig om at danne valgmenighed; 11. febr 1924 underskrev de et andragende derom, og allerede 29. juni 1924 blev Helweg indsat som valgmenighedspræst i de 2 kirker, hvor han indtil da var sognepræst (ligesom pastor Thygesen, Tønning). Der blev ikke gjort meget for at adskille de 2 menigheder i det ydre. Man beholdt de 2 sognekirker til valgmenighedens brug, og valgmenighedspræsten fik bolig tæt ved Allerslev kirke. Men fra nytaar 1927 lod Helweg valgmenigheden betjene ved vikar, og kort efter tog han sin afsked og blev ansat i Hagerups forlag. Pastor *Marstrand* skriver: »H er, som mange dansk-amerikanere, en meget virksom og noget urolig mand, der gerne vil, at der skal ske noget ogsaa inden for det kirkelige liv.« For den lille valgmggh var det en stor skuffelse, og det medførte vanskeligheder, at Helweg saa snart rejste fra dem. Men i pastor *Marstrand* fandt man en præst, der forstod at føre valgmenighedens liv ind i rolige og faste former. Ved gudstjenesterne har man brugt kirkesalmebogen, jævnligt samledes man til møder hos præsten eller i Osted friskole, der er blomstret stærkt op i de senere aar. Blandt menighedens bærende mænd skal nævnes gdjr *Johs. Frandsen*, *Osager*, og gdjr *Torkild Larsen*, *Allerslev*, begge i mange aar menighedens organister, mejeriejer *Vald. Hansen*, som i mange aar var friskolens formand, og fri- og efterskolens forstander, *Niels Petersen*, der nu er valgmenighedens formand. Den første formand, som ogsaa ledede opførelsen af præstegaarden, var gdjr og sogneraadsmnd *Jørgen Jørgensen*, *Bispegaarden*, *Lejre* (* 1888 i Kornerup, paa Vallekilde højskole 06—07, paa Tune landboskole 10—11, fmd Roskilde højskoleforening 19—21, fmd Osted valgmenighed 24—30, folketingsmand 29, fmd for den radikale rigsdagsgruppe 34—35 og fra 45, undervisningsminister 35 og 42, indenrigsminister 42—45). Hans slægt har i mange aar hørt til paa egnen, og i valgmenig-

heden har J J haft megen betydning. Da bogen om de frie menigheder blev udgivet, bad redaktørerne den daværende indenrigsminister skrive et forord; her peger J. Jørgensen paa det dansk folks dybe respekt for aandsfrihed, viljen til at give andre den samme frihed, som vi selv ønsker os.

Valgmenigheden har fra begyndelsen af ogsaa interesseret sig for Ydre mission og varmt støttet *Anne Marie Petersen* i Indien og *Porto Novo* missionen. 1939 holdtes missionens aarsmøde her. Man har ogsaa ved hver jul sendt penge og tøj til danske i Flensborg og støttet *Helligaandskirken*s børnehøve i Kbhvn.

Valgmenigheden der i modsætning til flere andre valgmenigheder er ret samlet, føler sig nær knyttet til valgmenigheden i Vallekilde, og der har tidligere været holdt aarlige fællesmøder i flere aar (ogsaa med *Udberup valgmenighed*), og man har haft fælles kirkeblad. Menigheden har levet stille i de sidste aar. Pastor *Marstrands* død var et stort tab for kredsen. Efter hans død solgtes præstegaarden (til forfatteren *Martin A. Hansen*), og der er 1950 bygget præstebolig i Osted. Valgmenigheden har nu c 180 medlemmer, væsentlig fra Osted-Allerslev.

Valgmenighedspræster

1. 20. juni 1924—1. aug 1927 (sp Osted-A 23. okt 18): **H. Helweg**, afsk, se sp *Helligaands k*, Kbhvn.

2. 1. sept 1927—18. okt 1949 (sp *Venge* 25. aug 18—14. april 26): **Even Nicolaj Marstrand**, * 22. febr 79 Kbhvn. Forældre: Borgmester i Kbhvn, bagermester *Jacob Nicolaj M* og *Marie Elisabeth Neergaard*. Stud Østersøgade 97, c 03¹ (h₂), c polit 06 (1), studierejse i USA, højskolelærer *Testrup* og *Askov*, kkp Højby 20. dec 12, sp *Egense* 31. dec 15, afsk 18. okt 49, † 13. dec 49. ~¹ 5. febr 13 *Dagmar Hansen*, * 29. aug 77 *Torsager*, † 27. okt 23. *Faderen*: *Provst i Torsager-B*, † 09, se der. ~² 3. jan 29 *Ane Sofie Holdt*, f *Rasmussen*, * 26. marts 85 *Præstø* (hun ~¹ sp i *Dallerup-Laasby J. C. G. Holdt*, † 21, se der). Forældre: *Kbmd Peter R* og *Bodil. Christine Knudsen*. — 1. hustru søster ~ *Fenger*, valgmggh, *Askov*.

BM Dansk foren f soc oplysning 13, fmd 26—29, medl komitéen for Grundtvigs k 35, vikarieret 41—43 som lærer i økonomisk hist og sociologi ved Aarhus univ.

Udg 12: *Foul la Cour*, 24: *Omkring Askov*, 28: *Pontus Wikner*, 24: *Medudg Det danske Samfund*, 5. udg 41; 29: *Den danske Stat*, nu 3. udg 40, 34: *Arbejderdog og arbejderkaar i Danmark fra 1848 til nutiden*, 36: *Jacob Marstrand: Herman Trier, erh 27 Industriraadets 1. præmie for en afh Industriens betydning for vort land*, medudg 39: *Blade af den økumen bevægelses historie*, 42: *Afh om den sociale organisation i Danmarks kultur ved aar 1940*.

M's stærke sociale interesse ytrede sig navnlig i det af *Fernando Linderberg* stiftede sociale oplysningsfdb, tog initiativet til dets sociale møder paa *Hindsgavl* og var medudgiver af dets to samleværker, der blev indledningen til *Nyt socialt bibliotek*, for hvilket M var formand. Desuden var han medarbejder ved *Nationaløkonomisk tidsskrift*. *Hj. Gammelgaard* skriver: Skønt selv afdæmpet i form og ikke af udpræget skarpe anskuelser, har M ved flere lejligheder vist sine menin-

gers mod, naar han fandt, at autoriteterne over for andre krænkede de ubetingede aandelige frihedskrav, der er ham i kødet baaret. (DBL XV, s 348—349).

M tog 1926 afsked som sognepræst, da forholdene i forkekirken forekom ham utilfredsstillende. Men i den noget friere form inden for folkekirken, som valgmenigheden i visse henseender udgør, fandt han sig saaledes til rette, at han tog imod opfordringen til stillingen her. (D Gr Fri- og valgms, s 114).

Pastor M søgte sin afsked, men døde allerede 2 maaneder senere, han faldt om, ramt af et hjerteslag i rigsdagens gaard.

Fra sit hjem har M arvet kærlighed til folkeoplysning og frit menighedsliv og et aabent sind for samfundets krav. Han er nok den eneste teolog, der tillige er c polit. Han har ikke blot undervist i samfundslære paa Askov, hvor han i sin elevtid blev nær knyttet til P. la Cours hus, men han har ogsaa i sin præstetid fortsat sit studium af de social-økonomiske fag, saa han har kunnet vikariere deri for en professor ved Aarhus universitet. Den lille valgmenighed, der bor ret samlet, har givet ham betingelser for at dyrke sine sociale interesser. Af lynne er han meget forskellig fra sin forgænger. Marstrand kan minde noget om sin gamle jyske kollega Marius Kristensen, ikke blot paa skægget og den omfattende viden, men ogsaa ved sit stilfærdige vidnesbyrd, der taler til hjertets endfold. Fin poetisk sans og kunstforstaelse præger ham ogsaa (Fr. Schrøder i Højskolebladet, 1949, s 299).

Da Grundtvigskirken var blevet indviet i besættelsestiden, blev der under enkle private former holdt et lille gilde paa »Grundtvigs Hus«. Paa et ret fremskredent tidspunkt rejste medlem af komiteen for rejsning af Grundtvig mindekirken valgmenighedspræst Even Marstrand sig for at hilse paa dagens mand, sognepræst A. Lund-Sørensen. Paa sin stilfærdige lune maade udtalte Marstrand sin glæde over, at den grundtvigske kredes rummede saa forskellige personligheder, at vi iblandt os ogsaa havde en mand, der kunne løse denne opgave saa smukt og formfuldendt. Uvilkaarligt maatte tilhørerne foretage en lille mandjævning mellem præstesønnen fra landet, der passede til at blive den gamle konges »Valgmenighedspræst«, og borgmestersønnen fra Kbhvn, der med sit bekedne, jævne og fordringsløse væsen slet ikke ville gøre sig i en af de store hovedstadskirker, men var faldet saa godt til blandt højskolepræget bondebefolkning. —

M var som ung elev paa Askov. Det faldt naturligt, at Marstrand som Askovelev sluttede sig særlig nær til la Cour. Hans første lille bog (1912) handler om denne naturforsker og højskolemand af Guds naade. L. Schrøder blev ved at være hans forbillede. Marstrand var en taknemlig og trofast Askovit. Det har han ofte givet udtryk. Da hans aargang holdt 50 aars jubilæum i 1947, skrev han en opsang, hvori han viser, hvordan lystrangen i hjertets grund i livets morgenstund havde faaet dem til at sætte kurs mod Askov, hvor oplysningssolen kvægede dem med lys og varme, saa de følte sig ny paa sjæl og krop.

1906 blev han knyttet til Askov højskole som lærer med samfundskundskab som hovedfag. Det er saare beskedne tanker, Marstrand har om sig selv som Askovlærer:

»Jeg var der kun paa træk, selv om jeg blev der i fem aar. Om min lærergering kan have haft betydning for en og anden, tilkommer det ikke mig at dømme om. Derimod kan jeg maaske have lov at aflægge et lille vidnesbyrd om, hvad disse aar i Askov har betydet for mit senere liv og min virksomhed. For det første levede jeg mig sammen med en kredes af mennesker ... som hver især gav sit større eller mindre tilskud til min sjæls indhold ... Dernæst kom jeg i arbejdstrit ... Vi lærere maatte arbejde intensivt; vi følte, at der stil-

ledes store krav til os, og vi ville gerne gøre fyldest. Det arbejdstempo, som herskede dér, har næppe nogen af os, der siden kom ud i andre livsstillinger, kunnet holde. Men vi har baaret med os en maalestok for, hvad der kan præsteres, og har aldrig kunnet glemme, at vi er her bl a for at arbejde. I Askov kom jeg ogsaa i gang med at bearbejde et arbejdsstof, saa det kunne være til brug for andre. Jeg har næppe skrevet ret meget siden, som ikke har faaet sin første bearbejdelse i Askov under kampen for at lægge det til rette for eleverne. Sidst, men ikke mindst: jeg kan i grunden slet ikke tænke mig, at jeg kunne være blevet præst uden at have været om ad Askov. De aandelige indtryk dér og den tid, der vandtes til modning ... virkede forberedende.

Som Askovlærer kunne Marstrand minde en hel del om den lærde jyske bondesøn dr Marius Kristensen med ydmyg fromhed og poetisk sans. Der var lidt kejtet over hans optræden. Han ejede ikke den blændende og fængende veltalende. Men hans viden var solid. De, der forstod at bruge ham, kunne lære meget af ham. Han søgte ikke sit eget, men var glad ved at tjene helheden. En saadan mand var af stor værdi for skolen i »Overgangstiden«. I hans første lærervinter døde baade L. Schrøder og P. la Cour. I 1910 gik J. Appel ind i ministeriet Kl. Berntsen for at prøve at faa omsat nogle af de grundtvigske frihedstanker om kirke og skole i lovens form. Naar Askov dog kunne føres frem under fru Ingeborg Appels ledelse og endog udbygges med tredje aargang, kunne det kun lykkes ved loyalt samarbejde af en samstemt lærerkreds. Da Marstrand som hin liden Svend Trøst tog sig orlov i 1912, tjente han sin gamle skole ved at skrive om den paa sit kønne rene dansk. 1924 kom bogen »Omkring Askov« med smukke og rammende karakteristikker af de tre søjler: Feilberg, Schrøder og la Cour og en række bidrag til belysning af Askovs betydning for dansk kultur efter 64. Han blev en flittig og skattet medarbejder ved »Dansk Udsyn«, hvor han særlig har behandlet engelske spørgsmaal, men ogsaa skrevet med nænsom forstaelse om dem, der var lærere ved Askov sammen med ham (1935 og 36).

I sine sidste Askovaar følte Marstrand sig draget mod præstegeringen. Der er ikke tvivl om, at gerningen blandt den jyske bondebefolkning var til gensidig glæde. Naar han dog brød op derfra i 1926, var det, fordi tøjslaget blev ham for kort inden for sognekirken. Han havde i flere indlæg i »Højskolebladet« protesteret imod, at man ikke ville aabne sognekirkerne for T. Skat Rørdam, hvis teologiske standpunkt var Marstrand ganske fremmed. Da protesten ikke blev taget til følge, søgte han sin afsked og flyttede til Taastrup. Hans frindsind var ikke mundsvejr.

Medens han var tjenstledig, hændte der ham noget mærkeligt. Industriraadet udskrev 1927 en prisopgave over emnet: »Industris betydning for vort land«. Paa en maanedstid besvarede Marstrand opgaven, vandt konkurrencen og 2500 kr. Takket være denne sum og nogle timer paa Askov undgik han at gaa ned i indtægt i den tid, han var ledig.

Inden der var gaaet et aar, kom Halvdan Helweg til ham og bad ham vikariere for sig i den unge valgmenighed i Osted. Her slap Marstrand for at være statstjenestemand. Som Grundtvig i Vartov fandt han her et spurveskjul, en lovsyngende menighed med adskillige ejendommelige personligheder i sin midte. Menigheden lærte at paaskønne ham som en pligtgfyldende og ordholdende tjener, en ærlig og ydmyg kristen, der med særlig glæde samlede den om nadverbørdet. Han talte i jævne ægte ord om Guds kærlighed, moraliserede aldrig. At han var en uforfærdet mand, mærkede de ogsaa, da han under besættelsen i skarpe ord fordømte jødeforfølgelserne. I sommeren 1948 var han alvorlig syg. Menigheden bad ham fortsætte. Hans forkyndelse var det sidste aar præget af, at det var en troende kristen, der beredte sig til at gaa døden i møde.

Marstrand blev ved at dyrke sin socialøkonomi. Hans anmeldelser af videnskabelige værker var højt værdsat af fagfolk. Under krigen vikarierede han i fem semestre for Prof Geiger, Aarhus, i sociologi og økonomisk historie. Han fandt det forfriskende at veksle mellem kirkeligt arbejde og nationaløkonomi. Det var ikke blot en ren videnskabelig interesse. Marstrand var ivrig for at meddele folkelig oplysning om sociale spørgsmaal («Det danske Samfund» 1924, »Den danske Staat» 1929 — begge i flere udgaver — »Arbejderorganisation og

arbejderkaar i Danmark fra 1848 til nutiden« 1934). Hans arbejde ligger her i fortsættelse af Fernando Linderbergs, som han højtede.

Hans hjem i Allerslev fik sit særpræg derved, at her smeltede to familier sammen, idet Marstrand i 1929 giftede sig med Ane Sofie Holdt, enke efter hans nabopræst i Nørrejylland. Det var saa kønt at høre ham tale om den unge kapellan ved Grundtvigskirken Holdt som »min søn Jacob«, hans bedste medhjælper i sygdomstid.

Marstrand holdt afskedsprædiken i oktober. Han ville ikke arbejde for halv kraft. Det betød ikke, at han satte sig stille hen. I 1948 havde han udgivet en skildring af »England i det 20. aarhundrede, politisk, økonomisk, socialt; han havde gjort syv Englandsrejser. Da jeg efter en vakancetjeneste i november besøgte ham, var han meget optaget af at skrive en bog om Johan Borup og hans venner. Størsteparten var renskrevet. Resten er saavidt udarbejdet, at sønnen kan udgive dette sidste værk af vor højskolehistoriker.

Det var ejendommeligt, at han skulle falde i sin fødeby i rigsdagsgaarden paa vej til sit kære kgl bibliotek. (Fr. Schröder, »Højskolebladet 1950, s 38).

3. 11. maj 1950: **Hans Christian Høyer-Nielsen**, * 16. jan 11 Brønderslev. Forældre: Lærer og kantor Niels N og Elfrida Høyer-Petersen. Stud Hjørring 29, c mag (historie, kristendomskundskab, græsk kultur) 47, lærereksamen Vordingborg 32, aarsvikar Mern 32, kommunelærer Gentofte 33—50. ~ 15. okt 37 Aase Henriette Johansen, * 8. april 05 Frederiksberg. Forældre: Fuldmægtig Arnold Johannes Christian J og Emilie Jensine Jakobine Bolette Jensen. — Søster ~ Rugholm, Serup-L. Tillige timelærer ved KFUM's seminarium siden 1947.

Sekretær Kbhvns højskoleforening 34—36, nordre birks repræsentant i justitsministeriets udvalg for større færdselssikkerhed 47—49, deltog i sommerkursus i Geneve (1930) og Woodbrooke (1948).

Udg 49: (sm m P. Aage): 300 sange og salmer.

Litt: Højskolebladet 1924 og 1949, s 291, De grundtvigske fri- og valgmenigheder I, 1944, s 111 f, Fra Kbhvns amt 1941—42, s 3—55.

KIRKE HVALSØ—SÆRLØSE

Kirke Hvalsø-Særløse pastorat (1986 og 1582 ha) er højtliggende, bakkede sogne med temmelig lette jorder, store skove med smaasøer, meget naturskønt. Gode sociale forhold, landmænd, haandværkere og arbejdere. Hvalsø stationsby med ca 1000 indb.

Det kirkelige liv: Mynster var tilfreds med begge lærere, Nonnegaard og Egelund, der var duelige og katekiserede godt. Om det kirkelige liv var der intet særligt at bemærke. Mormoner drev i 50'erne nogen agitation. Den aandelige forstaaelse var ringe. 1867 begyndte kolportøren *Peder Larsen* (da i Eskildstrup) at komme til Hvalsø. Det første sted modtoges han med et »Gaa ad helvede til!« Det næste sted var smedien, hvor smeden sad med sine svende og spiste. Paa Larsens spørgsmaal, om de ville købe et gudeligt skrift, fik han et barskt svar, men et polisk smil. Smedens kone laa syg, og da Larsen talte til hende om hendes synd og om Guds naade, afbrød hun ham: »Nu har jeg sku al-

drig hørt saadant pjat!« Det næste sted var flere samlet for at tage imod »mormonen« og for at spærre indgangen. Man kendte ikke til anden lægmandsvirksomhed end mormonerne. IM var aldrig før blevet nævnet. Et andet sted blev L vist ud med: »Der er saa mange dagdrivere, som render rundt med skrifter, at man godt kunne føde svin med dem.« »Saa skulle de helst være lidt mere fede end jeg er,« svarede Peder Larsen; men alligevel lykkedes det ham at faa indgang. Bogsalget gik ikke; saa besluttede han at holde forsamlinger i fattige folks hjem; og saa dette mødte modstand, men der blev dog et lille IM's samfund. Pastor *Sølling* stod ret uforstaaende over for denne lægmandsvirksomhed, hvorimod *Blædel*, der fra sit hjem var kendt med IM, stod mere positivt; han blev kun 39 aar gl og var meget afholdt. Fra Osted var der en lille smule grundtvigsk paa-virkning i Særløse. I 70'erne holdt baptister møde i H. Jernbanens aabning 1874 ændrede forholdene i Hvalsø, hvor der voksede en stationsby op, og den politiske interesse blev vakt. I *Bangs* tid svandt kirkegang og menighedsliv ind, men IM holdt sine møder ved tiltrækkende prædikanter, flere indremissionærer har boet i H, bla Kr. Johansen, der var her i 16 aar og døde 1924. Missionshuset opførtes 1905. Da pastor *Hansen* kom til H var præstegaarden forfalden til ubeboelighed, og en ny blev opført. Indre missionskredsen blev flittige kirkegængere og en god støtte for præsten, de grundtvigske i Særløse sluttede sig til Osted, og senere til valgmenigheden der. Befolkningen er velvillig og der er ikke faa kirkesøgende. Pastor Hansen holdt velbesøgte bibellæsninger i skolerne, ofte med kaffesamvær bagefter. Ved siden af KFUM og K blev der holdt ungdomsmøder i prgd (60—70 delt) med sange og foredrag, samtale og kaffe (disse møder holdtes om søndagen). Ungdomsmøderne fortsattes i præstegaarden af pastor Willesen, med op til 100 delt, men krigen med dens rationeringer osv standsede møderne. Der er nu en god KFUM og K, 3 sds (den ene baptistisk), en kvindekreds for Ydre mission samles i prgd. En markant personlighed i menighedens liv var gdjr Peder Jensen, Nørre Hvalsø († 1945), en udpræget IM's mand, der paa grund af sin store belæsthed havde en vid horisont, respekteret af alle for sin intelligens og karakter. Baptisterne har ogsaa virket i pastoratet og faaet enkelte tilhængere.

H sogns folketal har været i jævn vækst. Opgivelsen af Midtsjællandsbanen, hvor H skulle være krydsningsstation, var en skuffelse for sognet.

1909 oplyses: Ringe kkg, velvillig befolkning, lidt IM, flertallet u p. 1922: Ikke meget aandeligt liv, smaa IM-kredse, jævnt god kkg. 1930: Gode kirkelige forhold. 1942: Gode arbejdsmuligheder, velvilje, ret arbejdende IMsmf, 5 fam baptister. 1949: Kkg 8 og 6 pct, ellers som hidtil. Indremiss S. Nielsen Peder- sen. M spejdere.

Sognepræsten i H havde i en aarrække forpligtelse til hver 4. søndag at prædike i Ledreborg slotkapel (denne søndag var der messefald i Særløse).

Kirke Hvalsø kirke er romansk, af kampesten, køret er i middelalderen revet ned, og skibet forlænget mod øst, samtidigt er kirken overhvalvet, og der er bygget taarn og vaabenhus (mod syd) af munkesten. Restauration 1939 (Lønborg-Jensen). Alterbord fra 1939, fritstående, af munkesten, den sengotiske forsides malerifelt er bevaret med interessant maleri af kongernes tilbedelse. Højrenæssancealtertavle fra c 1600, et ganske enkelt arbejde med 3 fyldinger med malerier (i midten: Nadveren), Mariafigur fra c 1475. Kirkens sølv blev stjaalet 1943. Paa kalken havde Anna Brahe ladet indgrave: »Forbandet blive den, som tager denne fra denne kirke«, og nyt er anskaffet, højrenæssanceprædikestol fra 1606, romansk font. Støleværk fra 1650. Epitafier. 150 sd. Kirken ligger højt i det gl Hvalsø SVhjørne, kirkegården, med bratte aflald, i terrasser. Overgik til selveje 1910 (før under Tølløse).

Danmarks kirke III. Kbhvns amt, s 825—41. J. Kornerup: Notebog XI, Vilh. Bang: Præstefitafier i H kirke (Kbst saml 4 r IV, 534—41), F. Beckett: Danmarks kunst, 1926, II, s 237, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35, Lund: Danske malede portrætter IX, s 84 f, Aarb f n oldk 1888, s 120, Mynster: H kirke er bred og lys, kunne være smuk, naar den ikke vansiredes af gl smagløs maling (1839) (M II, 11).

Særløse kirke, paa en ret høj, stejl bakke, med vid udsigt, er romansk, af kampesten, helt ombygget i den senere middelalder, køret nedrevet, skibet forlænget af munkesten, afstrøbet med kridtsten, kirken overhvalvet, og der er tilføjet taarn og vaabenhus (mod nord). Ret lille barokaltertavle, nadveren i midtfeltet fra c 1600, ganske lille, enkelt renæssanceprædikestol, degnestol fra 1578, smuk indgangsdør fra 1528, romansk font. 100 sd. Overgik til selveje 1911, før under Ledreborg.

Danmarks kirker, III, Kbhvns amt, s 842—51, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Hist aarb f Kbhvns amt, 1917, s 35.

For begge kirker: Optegnelser i dansk folke-minde-samling om Lindormen, der spærrede indgangen til H kirke, men blev dræbt af en tyr; sagnet om det hedenske offersted, hvor S kirke nu ligger, men en eller to jomfruer ofrede alt for at bygge en kirke der.

Altergæster: 1891: 133 og 117; 1896: 130 og 58; 1922: 267 og 156; 1938: 720 og 118; 1949: 968 og 312.

Folketal: 1850: 705 og 504; 1901: 1041 og 482; 1921: 1216 og 503; 1945: 1444 og 697.

Menighedsraad: 1909: IM og u p; 1922: 7 IM, 6 u p; 1930: 4 IM, 9 u p; 1938: 7 IM, 2 gr, 1 soc, 3 u p; 1949: 7 IM, 1 gr, 3 soc, 2 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 313 (3), rad 183 (2), BF 221 (3), borgerl 125 (1); 1950: Soc 285 (3), rad 151 (1), venstre 165 (2), BF 268 (3).

Valborup skovridergaard blev schalburgteret 11. nov 1944.

Sognepræst

Indt 1850: 140 byg, b) 7 byg, 116 rdl, c) 230 rdl, naturalier, 72 td ld. — 1870: Regul 1904 kr, netto 4964 kr. — 1913: 1. kl, 1931 fig 2. kl.

Præstegaarden opført 1910.

Prof Anders Gamborg er født i H prgd 1753 (hans fader var sp og provst her 1744—74).

I tiden 1803—54 blev 5 sp forflyttet herfra, senere er ingen præster forflyttet fra embedet.

17. 24. febr 1832—21. aug 1854 (sp Naustrup-S-V 29. dec 26): T. I. C. Grove, fl t Gadstrup-S, se der.

Mynster fandt prgd god og ret velholdt, men med lave værelser, haven noget forsømt. Groves prædiken (1848) var bedre end ved visitatsen 1839, skønt »ikke øst af kristelig dyb, foredraget ret kraftfuldt og frit, skønt efter papiret, men vansiredes af hyppig stammen eller utidige pauser. Katekisationen noget stammende, uden varme. Af ældre var kun faa medt« (M II, s 131).

18. 4. dec 1854—13. dec 1883 (sp Ørre-S 15. juni 41): Samuel Anton Sølling, * 26. juli 04 Jørlunde. Forældre: Slotspræst i Hillerød-H Peter S, † 39, af Torstrup-H og Johanne Vilhelmine Starinsky. Stud Frborg 23, c okt 32 (h), hjpr Hillerød-H hos sin fader 17. dec

34, afsk 13. dec 83, † 23. juli 84. ~ 25. juni 41 Anna Cathrine Mauritzen, * 1. juni 09 Kbhvn, † 4. jan 56. Forældre: Kclrd, stadskæmner Hans Chr M og Lovise Cathrine Brandt. — Broder: Haslund-Ø. Søstre ~ Rasmussen, Pedersborg-K, og Bendtsen, Skelby-Gu. Sønnesøn: Sp Sct Pauls k, Aarhus, hvis moder var datter af provst Sølling, Haslund-Ø.

19. 22. febr 1884—2. maj 1891 (lærer Clasesenske legatskole, Kbhvn, 79—81): Victor Dons Blædel, * 4. marts 52 Kbhvn. Fader: Sp Garnisons k, Kbhvn, † 79, se der. Stud Haderslev lærernes sk 71, c 78' (h), studierejser til Tyskland og navnlig Italien, † 2. maj 91. ~ 8. april 81 Francisca Henriette Berggreen, * 2. sept 52 Kbhvn, † 2. aug 22. Forældre: Overretsprøkurator Gotfred B og Laura Augusta Kathinka Bresselau von Bressendorff. — Fastre: ~ Hornemann, Sct Jørgens-S, og Plum, Taarnby. Farbroder: As-K. Fætter: Kkp Humble. Kusine: ~ Berthelsen, Gangsted-S. — Hustrus møster ~ Gudme, Udby-Ø. Fætter: Ø Skerninge.

Udg enkelte skitser til novellesamlinger, samt 2 udgaver af sin faders værk: Udvidet Konfirmationsundervisning (1884). Kunstnerisk og æstetiserende natur.

20. 18. juli 1891—31. dec 1908 (sp Føvling-Holsted 31. marts 76): Henrich Vilhelm Theodor Falkenberg Bang, * 21. marts 43 Horsens. Forældre: Svensk-norsk vicekonsul, købmand Jens Thykjær B og Lyna Emilie Mikisch. Stud Horsens 62, c 69' (h), kst førstelærer Store Heddinge borgerskole 71, sp Omø 23. okt 71, afsk. 31. dec 08, † 19. marts 10. ~ 30. maj 71 Kamilla Vilhelmine Agathe Lassen, * 18. april 45 Haderslev, † 8. okt 34. Forældre: Geheimeetatstraad, overpræsident i Flensborg Gustav Fredrik B og Corinna Bartholin. — Søn: Politiker og historikeren, dr. phil. Gustav Bang, ~ med undervisningsminister Nina Bang, f Ellinger.

BM Jysk historisk-topografisk Selskab 88—10, med Oldskrift-selskabet.

Har i forsk dagbl skr langt over tusinde art, deriblandt i Nationaltid. 97—98: Danmarks kirker i fortid og nutid, i Fyens Stiftstid. 03: Fyns stifts biskopper eft reformationen, i Aarhus Stiftstid. 01: Aarhus stifts biskopper efter reformationen og i Nationaltid 05—07: Sjællands biskopper efter reformationen, endvidere en del biografier i »Nutiden« og biogr leks, mindre bidrag i Danske Magasin, Højskolebladet o a tidsskr, afhandlinger i Museum, Dansk tidsskr, Aarb f dansk kulturhist, Nord og Syd, Illustr Familie Journal, Hist arkiv, Teol tidsskrift, Kirkehist, Saml, Personalhist Tidsskr og Saml t jysk hist og topogr, samt 85: Særskilt udg tavle o konseilspræsident Estrups forfædre. 86: Biogr oplysning om danske og norske forf og oversættere af salmer i Roskilde konvents salmebog. 87: Stud fra 62. 88: Hans Egede, Grønlands apostel. 90: Den danske kirkes hist i Kristian III's tid. 91: Præstegaardsliv i Danmark og Norge fra reformationen til det 17. aarhs slutning. 92: Latinskoleliv og studentliv som en indledning t præstegaardsliv. 96: Heksevæsen og heksefølgelser, især i Danmark samt 96: Den danske kirkes hist i tiden fra 1559 til 1699.

Allerede i sin ungdom kastede B sig med iver over historiske studier, en trang, der gik i arv til hans søn, Gustav Bang. Vilhelm B udfoldede gn hele livet en omfattende, meget spredt forfattervirksomhed, omhandlende Danmarks kirke- og kulturhistorie. Hans arbejder henvender sig i første række til en bredere læsekreds og uden at bygge paa meget dybtgaaende studier er de prægede af

forfatterens livlige aand, mangeartede kundskaber og sikre historiske instinkt. Derimod var streng kritik og finere teknik ikke Vilh. Bangs sag. Han har i Khst saml og Saml t jysk hist og topografi, især paa grundlag af Jens Worms papirer i Horsens skolebibliotek og af den Ledreborgske haandskriftsamling, udgivet en del værdifulde aktstykker og breve, og han omgikkes med planer om at skrive en dansk bispekrønike, men fik kun i bladartikler behandlet biskopperne i Sjællands, Fyns og Aarhus stifter; var medarbejder ved Dansk biografisk leksikon (Bj K i DBL).

Vilh. B havde ogsaa betydelige samlinger til en dansk præstehistorie og overvejede en tid at udgive en ny udgave af Wibergs præstehistorie.

Pastor B var en livlig mand med mange forskellige interesser, og tidligt skrev han meddelelser til forskellige blade, mest af historisk, men ogsaa af politisk art. I kamp-aarene 1880 stillede han sig i Ribe som folketingskandidat mod Jens Busk. Navnlig i Føvling udfoldede han en betydelig og righoldig forfattervirksomhed i kultur-, litterær- og personalhistorisk retning, tildels over jyske emner. Bang, der tidligere var valgt til suppleant i det jysk-historiske selskab, blev derpaa i 1888, ved overlærer Kinchs død, selv medlem af bestyrelsen, og bragte ved Kinchs begravelse i Ribe domkirke i en særdeles smuk og stemningsfuld tale den afdøde selskabets tak for hans virksomhed som en af selskabets stiftere og som historisk videnskabsmand i det hele.

Litt: A. Heise i Saml t jysk hist og topogr III 6, s 419—24, med bibliografi, DBL II, 125—26, H. F I, s 430, Roskilde avis 21. marts 1910.

21. 23. april 1909—12. aug 1933 (kst sp Øster 08): **Albert Marius Hansen**, * 3. febr 67 Vesterbygaard, Fuglsbølle. Forældre: Proprietær Albert H og Kirstine Marie Christensen. Stud priv 93, c 99² (h₁), hjpr Smidstrup 21. marts 00—8, marts 01, derefter hjpr eller kst sp flere steder, bla 1 aar paa Østerø, 2 aar i Tirstrup-F, afsk 12. aug 33, † 10. dec 47. ~ 12. dec 00 Kirsten Marie Christensen, * 3. jan 79 Langskov v Vejle. Forældre: Gdjr Niels C og Mette Kirstine Bundgaard. — Brodersøn: Ulfborg. Hustrus farbroder: Sp Smidstrup.

Pastor A. M. Hansen var en meget stilfærdig og beskeden mand, han hørte næppe til de store prædikanter, men han var meget flittig i sine sogne. Efter daab bragte han selv daabsattesten til hvert hjem, syge besøgte han flittigt, og som formand for menigheds- og værgeraad og skolekommission var han meget samvittighedsfuld. Han og hans hustru samlede unge og gamle i deres hjem, og mange kopper kaffe blev serveret. Han var interesseret medlem af egnens præstekonvent, tilhørte KC i samarbejde med IM. Hans liv var ikke uden store prøvelser, som til en vis grad prægede ham. Biskop Rørdam gjorde et virksomt arbejde for at faa ham til Hvalsø.

Naar vikartiden blev saa lang for hans vedkommende, skyldtes det sygdom inden for familien. Hans præstetid paa Færøerne var det interessanteste vikariat. I Hvalsø fik han

den ny pgd opført. Hans gudstjenester var vel forberedte, ligesaa bibellæsninger, fælles-ungdomsmøder osv. Et smukt og hjerteligt hjemliv levedes i H pgd. Som emeritus var han hjælpsom overfor kolleger. Han nærrede sin tro ved dagligt at læse i det græske Ny test. Paa en lille seddel, maaske brugt som bogmærke, har han skrevet: »Biblen vrimler med livsord som himlen med stjerner, og ligesom stjernerne rummer hvert af disse livsord en verden« (K. Kroon i Roskildebogen 1950, s 103—05).

(Nekrologer i dagspressen, medd fra A. M. H.).

22. 19. nov 1933 (sp Aagerup 1. juni 27): **Jens Christian Stockholm Willesen**, * 20. febr 93 Vejrum ved Viborg. Forældre: Lærer Niels Stockholm W og Kaja Dyhrberg. Stud Viborg 13, c 18¹ (h₁), politisk medarbejder dagbladet »Hovedstaden« 18, sp Agri-E 20. sept 19. ~ 29. sept 18 Inger Volkersen, * 13. aug 90 Ruds Vedby. Forældre: Vejassistent i Tranebjerg, Samsø, Jens V og Ane Marie Jensen.

Folketingsmd 26—29 (rf), landsfmd rf 32—36. BM hovedbestyrelsen f Dansk Saml 46 og for Det frie Nord 42—44, fmd Kr hjælpefond f armenierne 22—25, medl KMA's armenierkomité 25.

Udg 34: Diktatur eller frihedens genfødeelse?, 36: Kristendom og social retfærdighed, 43: Fra den første til den anden verdenskrig, 44: Er Nordens enhed realitetspolitisk?, medred maanedsskriftet »Tidskifte« 41—42, udenrigspolitisk medarb Holbæk amtstidende.

KIRKE SAABY—KIDSERUP

Kirke Saaby-Kidserup pastorat (2614 og 1011 ha) er højtliggende, gennemgaaende frugtbar og bakket, en del skov og mosé. I K Saaby den Dannemandske stiftelse (Aastrup kloster, oprettet 1857, 1 priorinde, 5 klosterfrøkener samt 4 enker og 4 frøkner, der ikke bor paa klostret), der i kirkelig henseende hører under Soderup. I Kidserup hg Skullerupholm, under Ledreborg.

Fra pastoratets præstehistorie: Præsteembedet hørte til de vellønnede. Præsten Niels Ysted (1641—88) blev under svenskekrigen underkastet tortur paa pinebænk, mistænkt for at have givet kong Fr. III underretninger.

Pastoratets liber daticus indeholder mange interessante oplysninger fra ældre tid, især af sognepræst Michael Frank (sp 1694—1741) og amtsprovst Thomas Heiberg (1774—1819). 1787 var der 1100 altergæster i K-S, folketal 1078. Heiberg har skrevet ca tre fjerdedele af bogens 500 sider om økonomiske forhold, om udskiftningen, om stridigheder med biskop Balle og præsten i Snoldelev (om den mærkelige ildebrand i Snoldelev) og med degnen her. Provst H skriver bla: Løn til avlskarl: 20 rdl aarligt, men til brændevin medgaar 50 rdl. Amtsprøbst Heiberg var rationalist. Han fik guldmedaille af Økonomi- og Commercecollegiet for nyttig industriel virksomhed (spinderi og baandfabrik) og 1786 landhusholdningsselskabets medaille for vel drevet landbrug.

Præstegaarden brændte 1779. Pastor Chr.

Jensen (1820—46) omtales af Mynster som en mand, der stod i stor anseelse hos egnens præster, han »har været en udmærket kandidat«. (Han var dr Jens Møllers bedste ven. Da kongens livjægerkorps oprettedes 1801, valgtes den smukke, livlige unge mand til at slaa det første søm i fanen), men Mynster fandt hans prædiken præget af »en viss forstands-fornæmhed«. BDG omtaler ham som »brav, værdig, velhavende« (BDG, I, 194). Mynster betragtede *Nørgaard* som en af egnens »vake præster«, han var præst her i 33 aar, og i hans tid kom først mormoner, senere baptister og IM's kolportører hertil og holdt møder. Kolportørerne *Jakob Jensen*, *Skuerup*, og *Peder Larsen*, *Eskildstrup*, var de første, som bragte IMs forkyndelse til sognene, de holdt møder i hjemmene, undertiden med modstand, og der blev et lille IM's samfund i S sogn. Kidserup var temmelig ukirkeeligt. *Walther* var en svag og ret ejendommeligt mand, som huskes bl a for sine mærkelige talemaader. Det var vist egentlig baptisterne, som var aarsag til vækkelsen i K-S sogn. Nu er der kun et par enkelte baptister. Et lille baptistkapel blev nedlagt omkr. 1910. Præstehistorien viser det sjældne tilfælde i nyeste tid, at en fader er blevet efterfulgt af sin søn, da N. J. J. Lund i 1909 efterfulgtes af sønnen Ernst Lund. Fader og søn var sp her 1900—1934. I *Walthers* tid befæstede IM sit arbejde i S sogn, søndagsskolen stiftedes 1888, IMs smf organiseredes 1890, KFUM og KFUK stiftedes 1898, der blev bygget missionshus 1901, et fh blev bygget 1908. Gaardmissionær R. B. Clausen betød meget for IM her. I de senere aar har fru gdjr *Høgsvig* ledet en virksom sykkreds for Kirkens kors-hær. Kkg har været god i de første aar, efter at der var kommet ny præst, men er for omtrent alle præsters vedkommende taget af efter nogen tids forløb. Der har været den forskel paa sognene, at kkg har været ret stabil og god i KS, men i Kidserup har den været ringe, og den kirkelige sans har været svag i dette sogn. En god DMSkreds (hos kbmd *Gottschalck*, KS) har ikke alene vist megen offertvilje, men har været en god støtte for præsten fra omkr 1895 og derefter. Senere er der tilkommet Armenier- og kvindekredse, 1919 aabnedes et Arbejde adler-hjem, og der har været adskillige velbesøgte kirke- og missionsuger. I pastor *Brissons* tid fik Ydremissions-interessen yderligere fremgang. Fler-tallet er u p.

1908 oplyses: God kkg i KS, ringe i K, 20 fam til IM, 3 sdsck, alm landforhold. 1922: IMsmf (60) fmd vejmd C. L. Frandsen, smaa M og K. 1926: Kkg 4 og 3 pct. 1930: Kkg 3 og 2 pct. 1934: Kkg 6 pct. 1942: Kkg 5 og 4 pct, velvilje, rolige forhold, IMsmf (30) fmd sadelmager Buch, Torkildstrup, kirkeblad. 1947: Fredelige arbejdskaar, gode forhold. 1950: Kkg 5 og 4 pct, maanedlige ungdomsm i pgd, IMsmf (30, gdjr *Høgsvig*), Mspejdere (under Hvalsø) venlig bef.

Kirke Saaby kirke, i landsbyens nordre udkant, meget stor kirkegaard. Kirken er romansk, af fraadsten, senere overhvalvet og forsynet med taarn samt vaabenhus med kapel mod syd, kapel og sakristi mod nord. Udgravninger 1935 viste, at kirken har haft dobbelthaarn som de jævnaldrende

kirker i Tveje Merløse og Fjenneslev (Taarnby og K Hyllinge). Koret er opført i skibets bredde af munkesten sidst i middelalderen. Det gotiske taarn har rester af tvillingtaarnet forneden, øverst er der munkesten, og det fik 1744 pyramidespir. Muret alterbord med helgengrav. Højrenæssancealtertavle fra 1598 med skriftsteder i 7 felter og korsfæstelsen (maleri fra c 1800) i midten. Nygotisk prædikestol af egetræsmalet zink fra 1859. Romansk granitfont. Mærkelig klokke fra 1519. 250 sd. Sten med helle-ristning. Overgik til selveje 1914, hidtil under Aastrup.

Danske kirker III, Kbhvns amt, s 852—62, J. O. Ahrnng: Roskilde domkaptitets hist I, 350, C. G. Schultz: Bidrag til dsk tvillingtaarnes udviklings-hist, 1935, s 119—24 (fra Kbhvns amt), Fra Kbhvns amt 1917, s 34.

Kidserup kirke, paa en bakke i byens vestkant, er romansk af kamp, koret er senere nedrevet, og skibet forlænget mod øst, kirken er overhvalvet, og der er tilføjet taarn af munkesten og vaabenhus mod nord. Smuk alterbordsforside fra c 1560—80 med udskaaert slyngeværk, altertavle fra 1847, med rester af den gl renæssancealtertavle, bestaar af 3 smalle felter med malet krucifixgruppe. Messehagel fra 1644, romansk granitfont med fad fra c 1550, korbuekrucifix fra c 1500, renæssanceprædikestol fra c 1630 med relieffer, smuk præstestol fra c 1640, degnestol fra 1582. 150 sd. Kirken under Lindholm.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 863—72, Kornerup: Notebog XI, 1895, s 13, Mackeprang: Døbe-fonte, s 405, Kbhvns amts hist aarb 1917, s 35.

Altegræster: 1891: 235 og 148; 1896: 291 og 104; 1912: 186 og 33; 1922: 196 og 30; 1934: 251 og 52; 1942: 310 og 60; 1949: 480 og 61.

Folketal: 1850: 1412 og 293; 1901: 1132 og 318; 1921: 1244 og 323; 1945: 1254 og 324.

Menighedsraad: 1906: 1 IM, 5 u p; 1922: 2 IM, 1 gr, 10 u p; 1934: 3 IM, 9 u p; 1949: do (heraf 4 venstre, 2 soc).

Kommunevalg: 1943: Soc 150, rad 211 (2), venstre 218 (4); 1950: Soc 235 (4), rad 163 (2), venstre 289 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 370 byg, b) 100 rdl, c) 48 rdl, 13 byg, d) 400 rdl, e) 80 td ld. — 1870: Regul 3264 kr, netto 6588 kr. — 1913: 2 kl, 1946: 3 kl.
Præstegaarden opført 1780.

Trap omtaler en labyrint i præstegaardshaven (henved 200 m gange).

14. 22. juli 1846—1. dec 1879 (sp Osted-A 19. sept 32): **Poul Moth Thestrup Nørgaard**, * 26. marts 02 Ledreborg. Forældre: Klrd, birkedommer Peder N og Anne Cathrine Gjerlew. Stud priv 20, c jan 25 (I), hjpr Kornerup-S 18. april 27, sp K Hvalso-S 4. nov 29, sp Rorup-G 18. nov 31, r af Dbg 77, afsk 1. dec 79, † 4. jan 89. ~ 22. juni 30 Margrethe Johanne Sødring, * 24. maj 08 Bergen, † 21. maj 85. Forældre: Agent Christopher Hansen S (c theol, svensk-norsk konsul, kbmd, ejer af Langebækgaard) og Inger Margrethe Haberdorff. — Døtre ~ Andersen, rkp Randers og Gerlow, Errindlev-O, samt justitsminister Leuning, † 67. Søsterdt ~ Andresen, Boeslunde. Sønesønner: Øde Førslev-S og rkp Sct Peders k, Randers.

Mynster omtaler 1848 den anselige, smukt istandsatte præstegaard, N prædikede »meget godt, foredraget frit og kraftfuldt, katekisationen levende. Talrig forsamling som med opmærksomhed fulgte handlingen. Ogsaa ungdommen var opmærksom og havde god kristendomskundskab« (M II, 132).

Hjælpepræst hos pastor Nørgaard

1878—79: C. S. Gerlow (Sørensen), se Errindlev-O.

15. 18. marts 1880—21. dec 1899 (sp Nørre Sundby-H 7. feb 61): **Frederik William Theodor Walther**, * 30. okt 20 Kbhvn. Forældre: Portrætmaler, kobberstikker Johan Ernst Chr. W og Anne Christine Christensen. Stud von

Westens inst 38, c jan 44 (h), hjpr Egebjerg 6. dec 45—47, lærer Vig, † 21. dec 99. ~¹ 26. nov 47 Johanne Christine Fischer, * 25. febr 20 Holbæk, † 24. april 67. Forældre: Klejnsmed og isenkræmmer Nicolai Haberkil F og Vilhelmine Marie Lund. ~² 25. febr 69 Dorthea Marie Christensen, * 25. april 36 Aalborg, † 17. aug 17. Forældre: Kbmd Clemens Kjerulf C og Maren Cathrine Vedsted.

Se Roskilde Avis 21. dec 99.

Hjælpepræst hos pastor Walther

1895—99: O. T. Fich, se Skovby-O.

16. 3. marts 1900—17. nov 1908 (sp Fruering-V 26. febr 85): **Niels Jørgen Jensen Lund**, * 19. marts 40 Kbhvn. Forældre: Justitsraad, kantor ved Helligaands k Niels L og Margrethe Marie Emilie Jensen. Virkede som organist ved den katolske kirke i Bredgade 55—63. Stud von Westens inst 58, c 65² (1), lærer ved flere skoler i Kbhvn og manuduktør i teologi og matematik, ord kat Trinitatis k, Kbhvn 24. jan 68, sp Povelsker 14. okt 74 (var 84 kaldet til sp Hvorslev-G, men blev betragtet som ikke kaldet), afsk 17. nov 08, † 24. juni 20. ~ 12. maj 68 Clara Emilie Vilhelmine Kolthoff, * 25. okt 44 Kbhvn, † 19. febr 28. Faderen: Sp Helligaands k, † 90, se der. — Søn: Se nedenfor. Døtre ~ Fryd, Randlev-B, og Pedersen, Herstedøster. Søster ~ Melbye, Vejle-H. Brodersøn: Kingos k' Kbhvn.

Skrev adskillige anmeldelser og afhandlinger i Kalkars teologiske tidsskrift og i dagspressen, enkelte prædikener og lejlighedsstaler (bl a mindeord om sin svigerfader, dr. Kolthoff), overs 73: Pave Clemens XIV's breve fra 1773, 77: Luthardts apologetiske foredrag.

Udg 73: En lille andagtsbog for fastetiden: »Smerterns vaaben«. Efter hans død udkom 1923: »Mine minder«.

Rejste flere gange i udlandet.

Pastor Jørgen Lund var en særpræget personlighed, meget anset i præstekredse paa grund af sin begavelse og sin teologiske viden. Fra sit hjem havde han arvet et fint musikalsk øre, blev som ukonfirmeret dreng ansat som organist ved den katolske Sct. Ansgarkirke i Kbhvn og har komponeret forskellige smaa stykker. Som lærer i matematik havde han bl a Georg Brandes, der omtaler ham meget rosende i sine erindringer, som elev.

Han var en meget flittig præst, som gennemførte at besøge hvert hjem i sine sogne mindst een gang om aaret. I Fruering-tiden blev de nye prædiketekster indført, og da stemningen i Fruering og Vitved var delt, prædikede han det første aar i Fruering over de nye og i Vitved over de gamle tekster. Han holdt mange bibellæsninger, foredrag o lign og den første mandag hver maaned en gudstjeneste i Gjesing, om sommeren en friluftsgudstjeneste i skoven og om vinteren i skolen, hvor han prædikede over søndagens evangelium, men vel at mærke en anden prædiken end om søndagen, af hensyn til dem, der trods den lange vej til kirke alligevel ville i Fruering kirke om søndagen.

17. 15. april 1909—5. febr 1934 (sp Olsker-Allinge 8. febr 97): **Niels Ernst Vilhelm Lund**, * 12. marts 69 Kbhvn, søn af forgængerer her. Stud Mtrp 86, c 93¹ (1), manuduktør i hebraisk og lærer i religion og matematik ved flere

skoler i Kbhvn, lærer Emdrupborg højsk 94—96, studierejser, afsk 5. febr 34, † 4. maj 41. ~ 27. sept 96 Ingeborg Emilie Lund, * 12. juni 78 Kbhvn. Forældre: Tømrermester Ole Clausen L og Josephine Olsen. Dt ~ Lund, sp Kingos k, Kbhvn.

Fmd Begravelseskassen for dsk præster 19—30, kredsfdm præsteforen, Kbhvns amt 20—28, kredsfdm Dansk fredsforen 94—97.

Udg 86: De tre Jacob'er i Ny Test, 2. udg 96, 03: Det borgerlige ægteskab, 19: Menighedsraadsadressen mod det borg ægteskab, Afh i Kirke og Folk (om bibeloversætt m særl henblik paa Chr. III's bibel), 29: Teol Tidsskr, 36: (Immanuels-sangene) Z. A. W., 38: Acta Orientalia 38—39 (Eine metrische Form im A. T.), udg 29: Tre rækker tekster, overs en række af Davids salmer, 26: Forslag til begravelsesritual (præsteforens bl).

Pastor Ernst Lund var nærmest højkirkelig m hældning mod IM, han ville være præst for alle i sine sogne, meget omhyggelig med sine prædikenforberedelse og i sin sjaelesorg. Han havde fra sin fader arvet baade interesse for matematik og for videnskabelige studier. Hans kæreste tidsinteresse var at syse med hebraiske studier, især de gl-testlige salmer, til hvilke han havde udfundet et særligt ryt-misk system, efter hvilket han mente at kunne finde salmers oprindelige form, og der foreligger fra hans haand en række oversættelser af Davids salmer og metriske afsnit i Gl test, der er meget smukke og nøje følgende den hebraiske tekst. Han var meget kyndig i hebraisk og i metrikkens love, men vandt næppe den anerkendelse for sine arbejder, som han fortjente. En anden hovedinteresse var hans arbejde for liturgi, og han gjorde her, som den saare grundige mand han var, omhyggelige studier. Han fremsatte et forslag til et begravelsesritual, og da han som kredsformand i præsteforeningen mødte dennes forslag om en 3. tekstrække, kastede han sig med iver og grundighed ind i dette arbejde og udgav en større bog om emnet. Meget virksom var han ogsaa imod det borgerlige ægteskab. Han var en stiltfærdig mand med vid horisont og mange interesser.

De videnskabelige studier, han havde påbegyndt som cand i Kbhvn, havde han maattet lægge til side i de 12 aar, han var præst i det meget krævende emb som sp i Olsker-Allinge, hvor han i sine første præsteaar havde en del vanskeligheder som Friis Hansens efterfølger. I de sidste 6 aar derovre naaede han sit maal: at være præst for hele menigheden. Han var ikke nogen veltalende prædikant, men vandt menighedens agtelse og kærlighed ved sin fine, redelige personlighed. Mange i K-Saaby mindes ham endnu med taknemlighed. Han gik her stærkt ind for Arbejde adler og fik oprettet en kvindekreds for armenermmissionen. Præstegaardshaven var i hans tid en severdighed.

18. 30. april 1934—19. aug 48 (missionær under DMS i Indien 17—33): **Jørgen Emil Pol-lux Brisson**, * 14. sept 90 Frederiksberg. Forældre: Tømrermester Jens Vilhelm Jensen (Brisson) og Helene Dorthea Jørgensen. Missionseksamen DMS 15, † 19. aug 48. ~ 18. febr 20 Hertha Sofie Panduro Poulsen, * 13. april 95 Rørvig. Forældre: Toldbetjent Niels Frederik P og Johanne Panduro. — Brødre: Herstedøster og Glenstrup.

Pastor Pollux Brisson var i mange henseender en højt begavet mand. Han havde ordet i sin magt og havde let ved at prædike. Dog havde han i begyndelsen lidt svært ved at falde til her. De mange aar i Indien havde nok gjort ham lidt fremmed for danske forhold. Men han var ihærdig og havde den glæde, at kirkegangen voksede. I de sidste 7—8 aar var han plaget af sygdom (S. K. Risbjerg Thomsen).

P. Brisson var uddannet som typograf, men fik kald til at være hedningemissionær. Han adlød kaldet og meldte sig til Dansk Missions Selskab og blev efter endt uddannelse udsendt som missionær i Indien. — Det var en gerning han elskede, men klimaet taalte han ikke, et maveonde blev forværret, og han maatte med sorg opgive sit arbejde efter 14 lykkelige aar og rejse hjem med sin hustru og tre døtre.

Pastor Brisson forstod at gøre ordet levende for sine tilhørere; naar han stod paa prædike- eller talerstolen, kunne han fængsle sine tilhørere og faa dem til at lytte til sin prædiken, som han udarbejdede med megen omhu; ofte begyndte han at arbejde med teksten en maaned forud og gjorde den færdig i god tid. Han søgte i al sin tale at forkynde evangeliet om dom og frelse; det laa ham stærkt paa sinde at faa det sagt, saa det blev hørt. Han kunne sige det impulsivt og bruge stærke ord; men man mærkede, at hans hjerte laa bagved, og at han derigennem søgte at herliggøre og tjene den herre, der havde kaldt ham til sin tjeneste. Derfor var der ogsaa, særlig i de første aar af hans præstetid, tit bud efter ham som taler uden søgns, og han kom gerne, saa vidt hans helbred tillod det, ikke mindst, hvis der skulle tales om ydre mission, der til hans sidste stund var hjertebarnt. Gennem alle de 14 aar, pastor Brisson var i Kirke Saaby, var han plaget af sin sygdom, og det nedsatte hans arbejdssevne. Det pinte ham stærkt og kunne gøre ham mismodig, at han ikke kunne komme saa meget ud i sit sogn paa syge- og husbesøg, som han gerne ville, men saa gik han bønnens vej for dem, der laa ham paa sinde og fik derigennem frimodighed til at gøre arbejdet saa godt han formaaede. Tre gange i sin Saaby-tid maatte pastor Brisson gennemgaa lange hospitalsophold, de to gange med store operationer for at genvinde sit helbred, men trods livsvilje og energi ebbede hans kræfter ud, og man forstod, at han var svag; ved en voldsom opløsning af sygdommen maatte han igen indlægges paa Diakonissestiftelsen, hvor han i løbet af to dage fik hjemlov. (J. Rønnenkamp-Holst i Roskilde-bogen 1950, s 117—18).

Hjælpepræst hos pastor Brisson

1942—43: J. Carlsen, se Uge.

19. 4. dec 1948 (hjørn Jesus k, Kbhvn 5. dec 45): **Frede Kristensen Mølgaard**, * 27. april 20 Møllerup, Mors. Forældre: Kommunalærer Christian Pedersen M og Else Johanne Kristine Kristensen. Stud Aalborg 38, c 45¹ (1-97). ~ 15. dec 48 Mette Alfrida Termansen, * 7. nov 16 Outrup, Ribe amt. Forældre: Gdjr Chresten Johannes T og Jensine Kristensen.

RYE—SONNERUP

Rye-Sonnerup pastorat (1953 og 1222 ha) er ret højtliggende, bakket og frugtbar. Begge sogne ved Bramsnæs bugt, en del skov, især i Rye, meget naturskønt ved Bramsnæsvig. Hg Ryegaard i R, Trudsholm i S. Chr. Winther boede en tid (omkr 1849) paa »Krabbeslund« ved »Dejligheden«, en tidligere skovfogedbolig ved Bramsnæsvig.

Det kirkelige liv: I *Mynsters* oversigt over Voldborg herred hedder det, at »sædeligheden i de fleste sogne er god, mest klages der over den i Rye«. Ved sin første visitats her fandt M »temmelig mange maadelige og dorske unge«, men ved den anden visitats (1848) havde ungdommen udviklet sig meget og »svarede med god kundskab, eftertanke og lyst«. Pastor *Hellemann* virkede her i 43 aar, han var en poetisk natur, men kirkelivet var kun ringe. Efter hans afgang er ikke mindre end 5 præster forflyttet herfra; *Nørregaard* var en betydelig mand og meget skoleinteresseret, han var her medudgiver af en læsebog og udgav en samling salmer: »Til Herrens pris«, var fmd for Santalmissionen. Hans betydning her kom meget af, at han kom efter en gammel præst. *Faartoft* havde lige saa stor betydning; han var en stille mand, en personlighed. Begge var nærmest grundtvigske. *Faartoft* fik bygget skolen i R 1901. *Faartoft* var ogsaa pædagog, havde været seminarieforstander. *Jørgensen* var praktisk og afholdt, var en tid medlem af sogneraadet, fik bygget skole i S. Han regnede aarene her for sine lykkeligste præsteaar. *Winther* var nærmest KC, mens *Gade* stod IM nær. Ingen vækkelser synes at have gaaet over disse egne. Biskop *Fonnesbech-Wulff*, som havde været hjørn her, sagde som biskop til beboerne: »Jeg haaber, at De er flittigere til at gaa i kirke og mere aandeligt interesserede, end da jeg var her, for da ville De jo ikke gaa i kirke.« Den kirkelige interesse har dog ikke bedret sig synderligt gennem aarene. Noget større har den politiske interesse været. Der er et fh i Ejby, R sogn. I pgd har der gn aarene været holdt ungdomsmøder med skiftende tilslutning, men gymnastik-, husflids- og andre kursus har optaget de unges aftener, saa de har været vanskelige at samle. Folketallet i S er i tilbagegang. Kkg synes at være bedre nu end tidligere. Den svage aandelige indstilling gn tiderne skyldes sikkert dels den skiftende arbejderbefolkning paa Ryegaard, dels den store udstykning efter 1921. Prof theol Jens Nørregaard er født i R pgd.

1908 oplyses: Kkg nogenlunde, ikke meget liv, enkelte IM. 1922: En del kirkelig interesse. 1934: Kkg 8 pct, velvilje, en del gl kirkelighed, men ikke meget bevidst aandeligt liv, lille IM kreds i S. 1942: Kkg 5 pct, ellers som hidtil. 1949: Kkg 5—6 pct, ikke meget bevidst aandeligt liv, smaa IMkredse (Henriette Pedersen, Ejby, og Chr. Larsen, Englerup).

Rye kirke, paa en bakke med fald til alle sider, er romansk, af fraadsten med absis. Er stærkt ombygget, brændte 1658, fladt loft. (Mynster: Kirken har mest udsende af et kapel, er dog smuk). Svært taarn, stort kapel mod nord, opført efter brænden af Niels Trolle til Ryegaard, kapellet indtoges i kirken 1732, og de smukke kister anbragtes

under kapellet i en gravhvelving. Koret er skilt fra skibet og er sakristi. Vaabenhus fra 1886. Romanske kalkmalerier i apsis fra c 1200. Altertavle med maleri fra c 1725, Krock: Himmelfarten. Romansk granitfont (stod til 1929 i Ryegaards have), malmfont fra 1845, barokprædikestol fra 1661, rest 1935, klokke fra 1516. 200 sd. Overgik til selveje 1909 (tidligere under Ryegaard).

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 881—90, Kornerup: Notebog VIII, s 9, Nørlund og Lind: Kalkm, s 250, Magnus Petersen: do, s 82, Mackeprang: Døbefonte, s 97, Hist aarb f Kbhvns amt, 1917, s 34.

Sonnerup kirke, paa en bakke med fald til alle sider, er en smuk og interessant kirke af fraadsten fra det nærliggende fraadstensbrud ved Vintre mølle. Af den romanske kirke er kun skibet bevareret og korbuen med sidesøjler. I gotisk tid er kirken forlænget mod øst og overhvelvet, taarn opført af munkesten. 1875 blev kirken restaureret, fra denne tid stammer koret og apsis og vaabenhus mod syd. Kirkens indre er højt og smukt, kalkmalerier fra c 1200, altertavle og prædikestol med smukt snitværk fra Roskilde-værkstedet (c 1625), romansk granitfont, alterkalk og daabsfad fra c 1525, smukke stolestæder fra c 1600. Klokke fra 1435. 150 sd. Overgik til selveje 1909 (tidligere under Ryegaard).

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 891—904, Uldall: Danske landsbykirker, 1864, I, s 11—14, F. Uldall i Khst saml 1867, IV, s 124, J. Kornerup: S kirke, III tid 1875—76, s 335—38, Magnus Petersen: Kalkm, s 87, Nørlund og Lind: Kalkmal, s 251, Mackeprang: Døbefonte, s 405, C. Nyrop i Tidsskr f kunstindustri, 1899, s 8, Hist aarb f Kbhvns amt, 1917, s 35.

Altergæster: 1891: 403 og 263; 1896: 350 og 285; 1922: 130 og 120; 1934: 250 og 225; 1942: 227 og 120; 1949: 168 og 133.

Folketal: 1850: 928 og 673; 1901: 843 og 586; 1921: 865 og 477; 1945: 860 og 453.

Menighedsraad: 1908: 1 IM, resten u p; 1922: 1 IM, 11 u p; 1930: 2 IM, 1 gr, 9 u p; 1938: 12 u p; 1949: 4 IM, 8 u p, valg i R.

Kommunevalg: 1943: Soc 86 (1), rad 196 (4), kons 64 (1), venstre 177 (3); 1950: Soc 145 (2), rad 217 (4), venstre 177 (2), u p 86 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 288 byg, b) 100 rdl, c) 22 rdl, 6 fv brænde, d) 300 rdl, e) 45 td ld. — 1870: Regul 2344 kr, netto 5434 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Præstegaarden opført 1872.

14. 8. dec 1838—21 febr 82: **Carl Nicolai Hellemann**, * 16. jan 11 Egholms garveri, Rye. Forældre: Forpagter af Ryegaard Jørgen H og Frederikke Dorteia Wellerup. Stud Brdsk K 28, c jan 33 (*1), afsk 21. febr 82, † 22. dec 84. ~ 8 okt 39 Thomasine Mariane Lunge, * 19. nov 11 Kbhvn, † 1. juni 92. Forældre: Vinhdlr Frederik L og Marie Kirstine Winther. — Søn: Gislum-V. Søster ~ Wernberg, Vildbjerg-T-N. Søsterdt ~ Henningsen, Skævinge-G. Fætter: Lendrop, Tjæreby.

Skrev anonymt i forsk blade og tidsskr, dels i vers, dels prosa, fornemmeligt af humoristisk indhold, skrev i »Valkyrien« 1831—33, desuden talrige lejlighedsdigte, flere religiøse (Elwius, s 414, E I, 627, S I, 753).

Mynster fandt R prgd ringere end de øvrige i herredet, gl og indkneben. H prædikede »ret sundt og godt, foredraget frit og rent, skønt det undertiden sank til daglig konversation. Det hele uden varme, indtil den af ham selv forfattede slutnings-salme, som var meget smuk, katekisations god« (1848, M II, s 134). Studerede flere europæiske og asiatiske sprog, fæks ostindiske sprog. Havde et bibliotek paa 11.000 bd.

15. 28. april 1882—27. febr 96 (ord kat Helsingør 13. okt 79): **J. L. N. Nørregaard**, flt t Grenaa-G, se der.

16. 28. april 1896—27. marts 1908 (seminarieførstander Ranum 1. april 95): **J. L. Faar-toft**, flt t Nysted, se der.

Hjælpepræst hos pastor Faartoft

1902—03: **H. E. Fønnesbech-Wulff**, se biskopper, Roskilde.

1903—08: **F. C. Sjelborg**, se Faareveje.

17. 3. juli 1908—18. dec 22 (sp Sæby-G 27. sept 02): **C. Jørgensen**, flt t Skrøbelev, se der.

18. 21. marts 1923—25. juni 27 (sp Agerød 4. nov 19): **A. C. Winther**, flt t Vissenbjerg, se Søllinge-H.

19. 14. okt 1927—6. nov 34 (kkp Domkirken, Kbhvn 28. jan 21—15. april 24, chef Kirkens korshær): **P. C. N. Ø. Gade**, flt t Vilstrup, se der.

20. 16. febr 1935 (sp Ørbæk 18. marts 31): **Rasmus Peter Beyer**, * 4. sept 88 Voldby, Skanderborg amt. Forældre: Gdjr Rasmus B og Anna Johanne Christensen. Lærereksamen Gedved 10, førstelærer Bislev 13, do Barløse 21, do Haverslev 25—31. Dim ved univ ved kgl res 27, c 31¹ (h₁). ~ 21. juli 17 Anna Elisabeth Therkelsen, * 28. febr 90 Ildved Nygaard, † 15. okt 35. Forældre: Gdjr Anders T og Kirsten Juhl.

Udg 42: Naar liv bliver til minde.

Litt: Sognefoged L. P. Bigaard: R-S sognes hist, 1941, K. Nielsen: Det ældste skolevæsens hist i R-S, Hist aarb f Kbhvns amt, 1916, smst 1917.

KIRKE HYLLINGE—LYNGBY

Kirke Hyllinge-Lyngby pastorat (1737 og 1061 ha), højtliggende, ret frugtbart, ved Roskilde fjord. Skovløst.

Det kirkelige liv: Mynster var ikke særligt tilfreds 1839, da han visiterede her. Han nævner intet om de kirkelige forhold, men den gamle pastor *Stybe* (præst her 1824—47) talte »tyndt og kort, eet og det samme; stemmen svag; ungdommen svarede kun maadeligt«. *Stybe* var rationalist; Mynster udtaler sig meget beundrende om præstegaardshaven, som »er berømt i hele egnen; den er ogsaa særdeles smuk, smagfuldt anlagt, fuld af zirlige træer og blomster«. De følgende præster, som kom hertil i en ældre alder (embedet var et af provstiets bedste) var alle højkirkelige indtil 1890. Kkg var ringe i Østrups tid, men ældre folk huskede, naar greven fra Ryegaard med firspand kom i kirke i K Hyllinge. IM mærkedes ret tidligt gennem kolportørernes bogsalg og møder allerede i 60'erne (ved Peder Larsen, Eskildstrup, og Jørgen Jensen, Skuerup), men de fleste gaardmænd var imod. Nogle af de unge kom paa højskole. Med pastor *Bjørndal* skete der et omslag. Han var en folkelig mand og ville gerne samle alle. Han tog plejehjemssagen op og blev amtsfmd. Han søgte at gøre pgd til et samlingssted for møder med diskussioner. Men det gik ikke ret længe. Der kom en spaltning; de grundtvigsk-folkelige byggede fh i Store Karleby 1893, og IM byggede mh i samme by 1902.

Det, som har præget kirkelivet i de sidste

menneskealdre, er, at der er en større kreds med interesse for det folkelige, og ved siden deraf en mindre kreds, som er pietistisk præget, og som ofte har haft besøg af tilreisende talere. Paa begge sider er der lægfolk, der selvstændigt forstaaer at lede og som selv vil bestemme kursen. Bef bærer fra gammel tid præg af det selvbevidste. Her er ingen herregaarde, men en dygtig, fribaaren bondestand (som i visse jyske sogne). Man ved, hvad man vil, og man forstaaer at gennemføre det, og var der nogen udefra, der forsøgte at bryde dette, kom de tilkort. (Det erfarede f. ex domprovst Gude.)

Forsamlingshuset blev samlingssted for folkeligt arbejde, politiske møder (folk er stærkt politisk interesserede), gymnastik, foredrag osv. Gdjr *Lars Peter Eliassen* var en foregangsmand, som man saa op til i hele amtet; paa hans grav rejste skytte- og gymnastikforeningen en mægtig sten, og i KH kirke ophængtes en sølvkrans til hans minde. — Missionshuset blev midtpunktet i et flittigt IMs arbejde med mange møder.

Præstens opgave har været at staa midt imellem disse kredse og søge at bygge bro og faa det bedste frem. Ofte kunne meget synes spildt paa grund af, at arbejdet blev saa spredt, undertiden med 2—3 møder samme aften. To betydelige politikere har sat deres præg: Folketingsmand *Roslev*, *Karleby*, og især husmandsføreren, den radikale folketingsmand *Niels Frederiksen* (* 1874 i Lille Karleby; kun 23 aar gl forpagtede han fødegaarden efter sin faders død; moderen havde 10 børn, deraf 6 ukonfirmerede; 1903 blev han ejer af et lille husmandssted, og ved utrolig slid (begyndte med mælkekørsel kl. 5 morgen) fik han det udvidet til 18 td ld. Han fik indsigt i offentlige anliggender, valgtes 1908 ind i de sjællandske husmandsforeningers hovedbestyrelse, fik orden i foreningens pengesager, kom i landbokommissionen 1911, i sogneraadet 1909, blev folketingsmd 1913 og medlem af amtsraadet (1911—32). Han blev de radikales ordfører i landbrugsspørgsmaal, var Ove Rode en værdifuld raadgiver og fik afgørende indflydelse paa de store jordlove af 1919 (om lensafløsning, præstegaardsjord og jord i offentlig eje). Han blev formand for statens jordlovsudvalg, hvorunder hele administrationen af statens udstykningsvæsen blev henlagt, han blev leder af tilsvarende arbejde i Sønderjylland og var i nogle aar formand for den radikale rigsdagsgruppe. Han trak sig tilbage fra sit arbejde som fmd for statens jordlovsudvalg 1947, var folketingsmd til 1935).

En stor foredragsforening, der omfatter flere sogne, har skaffet mange betydelige talere, og 2 fuldt udbyggede skoler bærer det unge slægtleds opdragelse; der arbejdes energisk med aftenskoler, teknisk skole, landbrugsfaglige kursus, gymnastik og sport. Bef er ogsaa kirkeligt interesseret, bortset fra arbejderne, der tilsyneladende er kirkeligt indifferent. Betydelige lægfolk bærer til dato de to bevægelser i sognene. Ud fra pgd øves der stadigt et samlende arbejde i menigheden. Der holdes maanedlige menigheds- og bibelmøder, ungdomsmøder, bazarer i præste-

gaardshaven osv. Alt i alt en vaagen, arbejdende menighed; hertil skal føjes, at man sætter en ære i at holde sine kirker meget smukt.

Medens der indtil 1890 var hyppigt præsteskifte, har der kun været 2 sp i de sidste 60 aar.

1922 oplyses: Lille IMkreds, ledet af gdjr *K. Rasmussen*, lille KS (25), DDU (200), overv. grundtv bef. 1930: Ret god kkg, ret godt forhold ml IM og Gr, mange u p. 1938: Gode rolige forhold, ret god kkg, KS. 1945: 5 pct, rolige forhold, mange er kirkelige, dels som retningsprægede, dels u p, mghmøder i prgd, der støtter Santalmis, stor offervilje, IM (30), KS (30), sdsd. 1950: Kkg 8—10 og 5—6 pct. I KH er der et bevidst kirkeligt mghsliv med mange kirkelige virksomheder bl børn, unge osv, i L meget lidt bevidst kirkeligt liv. IM (30, ledet af gdjr *Johs. Madsen*), KS (30), KFUM og K. KH nærmest som en stationsby, ret mange arb og haandværkere.

Kirke Hyllinge kirke, 1 km udenfor byen, ligger meget højt, med vid udsigt, er romansk, af fraadsten, har haft tvillingtaarn (som Tveje Merløse). Liber datusic fortæller, at de to taarne styrtede ned, da man 1761 ringede over nogle druknede, og ved taarnenes nedstyrning dræbtes 5 mand. Først 1763 var kirken færdig til gudstjeneste. I stedet for hvælvingerne fik det høje, brede skib fladt gibsloft, i stedet for tvillingtaarnene opførtes et enkelt kamgavlet taarn. Koret er hvælvet. Apsis. Kalkmalerier fra 1150—70, vaabenhus i taarnt. Sakristi mod nord. Alterpanel og altertavle i barok fra c 1640, maleri af nadveren i midtfeltet, messehagel fra 1617, romansk font, daabsfad fra c 1550, senbarok prædikestol, klokke fra 1598, flere gravminer, sengotisk krucifix. 280 sd. Overgik til selveje 1910 (før under Ryegaard).

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 905—20, J. Kornerup: Gl dsk landsbykirker med tvillingtaarne, i aarb f nord oldk, 1869, s 17, C. G. Schultz: Bidrag t dsk tvillingtaarnes udviklingshist, i Hist aarb f Kbhvns amt, 1935, F. Uldal: Notebog I, s 143, Kornerup: Notebog VIII, s 11 og 14, Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 135 og smst 1917, s 35, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Lyngby kirke, paa flad grund, med udsigt over fjorden til Roskilde, er senromansk, af kamp og fraadsten, i gotisk tid overhælvvet, nyt taarn fra 1834 (tidligere var der en bindingsværkstagerytter over vestgavlen) af røde mursten, taarnt virker ret lavt i forhold til det anselige skib. Vaabenhus i taarnt. Interessant sengotisk antemensale fra c 1510 med malerier. Altertavle fra c 1700, uden predella, maleri af nadveren, korbuekrucifix fra c 1520, sm højrenæssanceprædikestol fra c 1650, romansk font, sm daabsfad fra c 1575. Stolestader fra c 1650. 250 sd. Overgik til selveje 1911, før under Ledreborg.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 921—32, J. Kornerup: Notebog VIII, s 10, F. Beckett: Danmarks kunst II, s 237.

Altergæster: 1891: 354 og 159; 1896: 480 og 200; 1922: 300 og 120; 1934: 500 ialt; 1942: 369 og 168; 1949: 308 og 160.

Folketal: 1850: 781 og 472; 1901: 726 og 430; 1921: 877 og 578; 1945: 1029 og 604.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 10 n gr; 1934: 2 IM, 5 gr, 6 u p; 1938: 3 IM, 3 gr, 2 arb, 5 u p; 1949: 2 IM, 4 n gr, 7 u p, valg i H.

Kommunevalg: 1943: Soc 104 (2), rad 179 (3), venstre 270 (4); 1950: Soc 179 (2), rad 237 (3), kons 57 (0), venstre 262 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 450 byg, b) 100 rdl, c) 10 td byg, naturlig, d) 300 rdl, 47 td ld. — 1870: Regul 2984 kr, netto 6776 kr. — 1913: 2 kl, 1946: 3 kl (nuv benef midl: 2 kl).

14. 15. marts 1848—24. jan 73 (sp Jande-

rup-B 16. marts 39): **Jacob Østrup**, * 23. maj 07 Bøgeskovgaard, Skaarup. Forældre: Proprietær Frederik Ø af Vigerslev-Veflinge og Else Nic. Bruun. Stud priv 27, c nov 36 (non), † 24. jan 73. ~ 14. sep 39 Mary Aletta Prom, * 14. febr 02 Sct Croix, † 15. marts 75. Forældre: Plantageejer, sekretær hos guvernøren, senere mægler paa Sct Thomas Samuel P og Eliza Markoe.

Mynster fandt prgd og have meget smukke. Sp var ved visitatsen 1848 lige tiltraadt, Ø prædikede »ret godt, smuk stemme, foredraget, skønt af papiret, dog livligt. Talrig forsamling. Ungdommen bedre end sidst, svarede temmelig godt« (M II, s 135).

15. 5. april 1873—21. dec 76 (sp Vejrum 21. maj 57): **Julius Røgind**, * 18. nov 14 Aarhus. Forældre: Agent, kbmd Jens R og Birgitte Christensen. Stud Aarhus 31, c maj 37 (1), sp Holstebro-M 21. jan 50, † 21. dec 76. ~ 12. maj 52 Sophia Dorothea Hansine Petrea Bay, * 7. febr 21 Holstebro, † 16. april 98. Forældre: Justitsraad, postmester Jens Christopher B og Karen Amalie Benzon af Vestenskov-Kappel. Broder: Rørby.

Medudg af en meget benyttet læsebog, E II, 732, S II, 889, R var 1872 i Vejrum genstand for et mordisk overfald, da en tyv ville stjæle et beløb, indkommet ved en grundlovsfest i præstegaardens have.

16. 1. marts 1877—15. nov 89 (sp Tødsø-E 12. sept 68): **Jens Vilhelm Storm Bisted**, * 8. febr 24 Hillerød. Forældre: Postkontrollør, c phil Peder Rosenstand B af Grejs-S, og Maren Pagh Storm af Smidstrup. Stud Brgd K 40, c jan 46 (1), adjunkt Horsens 50, afsk 15. nov 89, † 6. juni 90. ~ 11. aug 52 Louise Pauline Frederikke Tornøe, * 1. okt 26 Nielstrup ved Svendborg, † 17. juli 09. Forældre: Birkedommer Jens Venzel T og Eleonora Jac. Laccopidan.

Overs de 5 første kapitler af Tassos befriede Jerusalem (i Horsens skoleprogram). Se Roskilde avis 11. juni 90.

17. 25. febr 1890—7. sept 1923 (sp Torslev-S 18. juli 84): **Thomas Lund Bjørndal**, * 20. dec 55 Vindblæs ved Løgstør. Forældre: Lærer i Vestervig Niels Matthias B og Margrethe Kirstine Thomsen Lund. Lærereksamen 74, huslærer hos provst Sonne, Thisted. Stud priv 77 (delvis forberedt af provst Sonne), c 82¹ (1), hjpr Harlev-F 24. juli 02, afsk 7. sept 23, † 6. okt 30. ~ 29. dec 82 Kathinka Hermine Holm, * 14. aug 54 Kbhvn, † 18. marts 20. Forældre: Urtekræmmer Ulrik Andreas H og Margrethe Dortha Eriksen.

En meget afholdt og folkelig mand, der gjorde et stort arbejde for plejehjemssagen, men derved høstede han ikke altid tak. Han kæmpede i de sidste aar mod tiltagende blindhed (svagsynethed).

18. 15. dec 1923 (2. rkp Budolfi k, Aalborg, 5. maj 22): **Hans Larsen Jespersen**, * 13. juli 90 Balslev, Fyn. Forældre: Gdjr Rasmus J og Maren Kathrine Hansen. Stud Hesselager 10, c 15¹ (h₁), hjpr Kregme-Vinderød 21. juli 15, sp Harte-B 4. aug 17. Ugift.

Kredsform Santalmissionen Frederikssund og omegn, leder af DKU's arbejde i sognet.

SÆBY—GERSHØJ

Sæby-Gershøj pastorat (1590 og 421 ha) er frugtbart, smukt bølgeformet ved Roskilde fjord. Anlæbssted for skibe ved G, hvis kro er et søgt udflugtssted. Hg Krabbesholm i G. Stamhuset Egholm i S.

Det kirkelige liv: *Mynster* var ikke særligt tilfreds, hverken med pastor *Storcks* smiger eller med skolerne, som »intet due«, læreren i S (Reinhardt) var forstemt efter en mislig historie med noget hittegods, han havde ellers mere end almindelig dannelse, læreren i G (Hansen) var »en underlig person«, kirkelivet var som ellers paa enen, kkg kun ringe. Men da *Henning Jensen* blev kapellan, kom folk i kirke, han var meget nidkær med at besøge folk, og han var en »vældig prædikant«. De faa missionsfolk i pastoratet hørte ham gerne, modstanderne kaldte ham »Kællingpræsten«. Senere blev han skarp modstander af IM. *Götzsche* er en af de betydeligste præster, der har været her. Han samlede fuld kirke, var varm indre og ydre missionsven, han huskedes længe, pastor *Momme* var en typisk højkirkelig præst af den gamle skole, en høj, kraftig, jovial mand. Han arbejdede paa sin prædiken hele ugen igennem, og om lørdagen arbejdede han til kl. 2 nat. Han prædikede i 2 timer, og navnlig blev konfirmationerne noget langtrukne. Han havde som ung været lærer, og han savnede fra sin ungdom træning med hensyn til at prædike frit. Hjemmet var højt kultiveret, hans kone maaske lidt »fornem«, selv var M en ivrig cigarryger. Navnlig de gamle i sognene syntes godt om M. Han forstod at skabe respekt om embedet, man hilste ham ærbødigt, naar han spadserede rundt (med sukker i lommen til de heste han mødte). Kkg var bedre end i nabosognene, men sløjede noget af i hans sidste aar. Den lille IMs kreds holdt sine møder i forstaaelse med *Momme*. Det folkelige liv var præget af herregaardene og herskaberne dér, bef altid venlig over for præsten. Den højkirkelige *Momme* efterfulgtes af den grundtvigske pastor *Jørgensen*, og nu var der ret hyppigt præsteskifte. Pastor *Fenger-Eriksen* tilhørte KC, han skriver: »I 9 aar var jeg præst i det naturskønne Sæby-Gershøj med udsigt til Roskilde domkirke overalt i pastoratet, og om aftenerne lysskæret fra hovedstaden i det fjerne. En idyllisk præstegaard lige op ad kirken i den hyggelige gamle landsby, en saare venlig bef med gammeldags ærbødighed for kirke og præst og med mange beklagelser, naar man kom paa besøg, over, at man ikke søgte kirken saa meget som man burde. Der var endnu spor efter *Henning Jensen* og *Götzsche* i form af en IMs bevægelse, der var kirkesøgende og i interesseret samarbejde med sognepræsten. Ellers var der gammeldags fromhed.« De to følgende præster var IMs præster, *Ebbesen* og *Waidtløw*. Kkg tog stærkt til, og pastoratet blev et af de mest kirkeligt levende i provstiet. Pastor *Johs. Nielsen* skriver:

Sæby og Gershøj sogne ligger paa den halvø, som skyder sig op i Isefjorden, og som populært kaldes Hornsherred. Men Sæby-Gershøj hører til Voldborg herred.

Sæby sogn ligger mod øst op mod Roskilde fjord,

men strækker sig med en spids mod vest tværs over halvøen til Holbæk fjord. Det er et venligt smilende landskab, og de strættede bindingsværks-gaarde, som navnlig er samlet i den typiske sjællandske landsby Sæby forlener yderligere egnen med en sjælden hygge.

Befolkningen er tilsvarende venlig og indladende. Det viste sig at være et stortartet sted at være præst. Lad mig straks sige, at min Sæby-Gjersøj tid hidtil har været min »lykkeligste« tid. Jeg fik da ogsaa straks, jeg kom der, at vide, at Sæby-Gjersøj var »Smørhullet« i Horns herred. Karakteristikken var en af mine nabopræsters, og den var vistnok nogenlunde rigtig.

Den kirkelige forkyndelse havde i nogen tid været præget af IM modsat Kirke Hyllinge, nabosognet, som havde været præget af gr forkyndelse, og det var maaske navnlig de to sidste præster, som sammen med et meget virksomt IM smf satte præget paa det aandelige liv i sognet. Ganske vist var flertallet uden kirkelig retningspræg, men kirkeligt indstillet, og man hørte vistnok helst en ikke altfor retningspræget forkyndelse, men paa den anden side var det en almindelig betragtning i sognet, at det var IM, man maatte regne med. Og denne betragtning var heller ikke forkert, det var den, som saa afgjort havde initiativet. Uden om den blev der praktisk tal ikke holdt kristelige møder før min tid. Karakteristisk var det da ogsaa, at menighedsraadet, som bestod af 2 fra IM og fire uden retningspræg enstemmigt saa saadan paa det, at man i det mindste skulle have en præst, som kunne arbejde sammen med IM, eller hvis forkyndelse ikke laa for fjernet fra dennes forkyndelse. Paa det grundlag kom jeg til Sæby-Gjersøj. Det gik ogsaa ganske godt trods min ungdommelige lyst til at gaa i rette med dem og paapege deres svage sider. Og at samarbejdet trods alt blev det glædeligste, skal IM have hovedæren for. Det ejendommelige ved IM her modsat mange andre steder var just deres vidsyn.

Som barthsk paavirket vakte min forkyndelse ganske vist dengang nogen modsigelse. Det var helt nye toner for dem. Den understregning af Pauli ord i Rom. 9, 14: »Jeg vil være barmhjertig mod den, hvem jeg er barmhjertig imod, og forbarme mig over den, hvem jeg forbarmer mig over, alt-saa staa det ikke til den, som vil, ej heller til den som løber, men til Gud, som er barmhjertig«, som min forkyndelse betød, reagerede mange indenfor IM imod. Man var vant til en vidtfavnende forkyndelse, som understregede: Det kommer an paa dig selv, og hvad du vil.

Og tanken om viljens frihed var blevet noget af et dogme for dem. Hertil bidrog ikke mindst Skovgaard-Petersens forkyndelse, som mange var paavirket af. Sk-P var min provst. Jeg var den første præst, han indsatte i provstiet, og hans periode som domprovst faldt sammen med den tid, jeg var i Sæby-Gjersøj. Han var den ideelle provst, nok noget streng vil man sige, dog ikke strengere end gavnligt var. Tingene skulle være i orden, kirke-bøgerne være fejlfri — men forøvrigt var han altid rede til at hjælpe. Skulle man ud og ikke kunne faa nogen til at tage gudstjenesten, var han mand for at gøre det selv.

Hos nogle, som virkelig tænkte over problemet: Frihed eller bundethed, bevirkede det nogen anfægtelse. — En kone, som arbejdede meget med spørgsmaalet, sad oppe en hel nat for at finde ud af, om ikke bibelen talte om viljens frihed, hvad jeg havde benægtet. Hun fik ogsaa udbytte af sin søgen. »I maa frit æde af alle havens træer«, staa der jo om Adam og Eva!

Der var usædvanlig mange rigt udstyrede kristelige personligheder i Sæby. En mand, som betød meget indenfor IM var gaardmand Lars Peter Christensen, Biltris, † omkring 1940. Ligeledes købmand Th. Friis, Biltris, en sjældent godt arbejdende læg-mand, som altid var rede til at tage besværet og byrderne paa sig og lade andre om æren. Iøvrigt altid rede til at hjælpe og opmuntre og til i tide og utide at gøre rede for sin tro, købmandshjemmet i Biltris var et af de aandelige brændepunkter i sognet. Og saadan var der adskillige »prægtige« mennesker indenfor IM.

De to ledende indenfor dette samfund var dog vistnok kammerherreinde Clara Juel til Krabbesholm og lærerinde, frk Ingeborg Larsen.

Det betød meget for kirkegangen, at saavel kammerherre Niels Juel som kammerherreinden var kirkelige folk, hvis plads meget sjældent stod tom i kirken. Kammerherreinde Juel ofrede al den tid, hun kunne afse, til menighedsarbejde. Ikke blot

sad hun til sin død i menighedsraadet, men navnlig gjorde hun et stort arbejde blandt sognets kvinder, som hun hver maaned samlede til møder i sit hyggelige hjem paa Krabbesholm, og da hun ved disse møder samlede folk ogsaa udenfor IM, kom hun til at øve en stor og god indflydelse blandt alle sognets kvinder. Det var Ydre mission, hun samlede dem om, navnlig spedalskhedsmissionen i Saldoha. Og det siger sig selv, at der næsten altid var fuldt hus. Kammerherreinden, frk Larsen eller præstefruen læste op, saa serveredes ofte kaffe, og sognepræsten sluttede med andagt. Ofte var der en hjemmевærende missionær til stede. — Bortset fra titel og adelskab var hun en usædvanlig indtagende og intelligent kvinde. Hun havde et udpræget lyst kristendomssyn. Hun klagede ofte over de rædsomt triste og mørke salmer, jeg valgte, og kunne i det hele taget vanskeligt med de mørke toner.

Da hun havde livlig forbindelse med de ledende folk indenfor IM, navnlig stod hun Skovgaard-Petersen og stiftsprovst Ussing nær, hændte det ikke sjældent, at man havde disse som talere i sognet. Kammerherreinde Juel døde i marts 1936, 63 aar gammel. Hendes død var et stort tab for sognet. I om talen af førende personer i sognets kirkelige maa lærerinde, frk Ingeborg Larsen, Biltris, heller ikke glemmes. Ogsaa hun hørte til IM's »lyser« indstillede folk. Der er vist ingen tvivl om, at hun egentlig var den, som tog hovedtørnen. I kraft af sin store hjælpsomhed og medleven ikke blot i samfundets, men ogsaa i hele sognets liv, kom hun til at spille en overordentlig stor rolle. Hun havde udpræget lederevner og forstod paa og kærlighed til sine medmennesker. Naar IM i Sæby sogn ikke, som det er sket saa mange steder, forkalkedes, men stadig besad evnen til at forny sig, saa skyldes det ikke mindst hende. Alt baasevnen var hendes natur imod. Hun kunne ikke nøjes med at hygge sig sammen med ligesindede. Hun maatte ud. IM skulle arbejde, have fat i folk og faa dem i arbejdet. Og saa kom det sig ikke saa nøje, om de folk, man fik fat paa, var helt vasekægte »missions«.

Det var til tider en noget broget flok, hun samlede, men sandelig om de ikke »rettede« sig under hendes behandling. Hun var til stor hjælp for præsterne, og hun kunne godt bruge en »Barthianer«, bare han ville bestille noget og havde viljen til at samarbejde ogsaa med IM. — Frk Larsen var ikke bange for at sige præsten sin mening. Var der noget i hans forkyndelse, som efter hendes mening ikke var ret og rigtig, kunne man være viss paa, at hun nok skulle faa det sagt, som oftest paa en spøgefuld maade. Navnlig kunne hun ikke taale, naar præsten var ude efter »de troende«, og det hændte jo, for det kunne ikke nægtes, at farisæismen stak hovedet frem hos somme.

Som det fremgaar af, hvad der er sagt, danner IM et karakteristisk træk i billedet af de kirkelige forhold i de smaa sogne Sæby og Gjersøj, men som allerede nævnt er de fleste i sognet uden kirkeligt retningspræg. Man er kirkeligt indstillet og meget venligt sindet overfor det arbejde, som gøres ud fra præstegaarden. Det viste sig ikke mindst derved, at naar sognepræsten kaldte paa de unge, saa kom de. Præstegaardens stuer var gang paa gang fulde af unge, som gerne ville høre et kristeligt vidnesbyrd, og hvad der ellers bødtes paa ved ungdomsmøderne. For ogsaa at samle folk, som ikke tilhørte IM, lod jeg afholde nogle menigheds-møder i præstegaarden. Til at begynde med gik det ikke saa godt. Ganske vist troppede IM mødevant op, men de andre udeblev ganske. Som een sagde: »Skal vi nu til at sidde paa bänk sammen med IM? Det kan jeg i hvert fald ikke tænke mig«. Men efterhaanden gik det, og der kom flere og flere, og ved saadanne lejligheder var det mest grundtvigske folk, som talte. Blandt talerne ved disse møder var ogsaa biskop Fønnesbech-Wulff, som udtalte efter et saadt møde: »Nu kan De ikke vente mig paa visitats, for nu har jeg set, hvor hyggeligt, De har det sammen med menigheden«.

Af egentlig grundtvigsk paavirkning fandtes der mærkeligt lidt. Udover et par familier fandtes der ingen, som anede, hvad grundtvigianisme er. Derimod var der en del »gammeldags« fromhed.

1908 oplyses: God kkg, gode forhold, IM smf, megen velvilje. 1917: Trofast menigheds-kreds, godt arbejdende IM smf, flertallet u p. 1922: Som i 1917, desuden: ØM, DMS, ungdomsmøder. 1930: Kkg 10—12 pct, det kirk liv præges af IM, mghmøder og ungdomsmøder i prgd. 1942: Kkg 7 og 14 pct, præget af IM,

mdl Arbejdernes bibelkreds i prgd, her samles ca 50 ellers kirkefremmede. 1949: Kkg 7 og 10 pct, gode folkekirkelige forhold, IM-kreds (30), ledet af gdjr Hans Kristensen, Biltris, 2 sdsk. Alm landbefolkning, nogle fiskere i G.

Sæby kirke, mod vest i landsbyen, er ny i sin nuværende form. Den gl kirke var romansk, af fraadsten, men en del af kirken skal være styrtet sammen juleaften 1823. En del af det romanske skibs mure staar, kirken har nu skib, kor, apsis, to korsarme og taarn, alt det nye opført af mursten. Kirken er hvælvet. Altertavlen er et højt, smalt maleri af Eckersberg (opstandelsen), meget smukt alterselv fra 1824, font fra 1824, hvilende paa 4 løvefødder, cylindrisk, hvidmalet empireprædikestol fra 1824 med forgyldte ornamenter, stolestader og pulpitur fra 1824, interessante gravminder. 250 sd. — (Mynster omtaler kirken som »sædeles skøn, i ren smag, altertavlen gør god virkning, men er ellers ikke fortrinlig«). 1929 fandtes en tøndehvælvet gravkælder under nordre korsfløj. Kirken overgik til selveje 1909, før under Krabbesholm.

Danmarks kirker, Kbhvns amt III, s 932—44, Danske malede portrætter IX, 86, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35.

Gershøj kirke, i byens nordøstkant, tæt ved fjorden, bestaar af romansk kor og skib, en forlængelse mod vest af munkesten, den oprindelige kirke af fraadsten, taarn og vaabenhus (mod syd) af munkesten. Overhvælvet c 1400. Der er spor af kalkmalerier. Altertavle med fladbuget ramme (A. Thomsen: Jesus og de smaa børn) fra 1846, røgelseskar fra c 1200, romansk font (stod til 1925 i taarnrummet, der var indrettet som daabskapel, skilt fra kirken ved et panelværk), daabsfad fra 1580, renæssanceprædikestol fra 1625, gotisk alterkalk fra 1377. Meget smukke stolestader fra 1560'erne. 150 sd. Kirken overgik til selveje 1911. Øst for kirken var en hellig kilde, hvortil der valfartedes op i 19. aarh Sct. Hans aften.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 945—57, Kornerup: Notebog VIII, s 13, Aug. F. Schmidt: Danmarks helligkilder, s 116, Thiele: Dansk folkesagn I, s 68, Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 136.

Altægæster: 1891: 413 og 59; 1896: 387 og 61; 1922: 350 og 150; 1930: 290 og 198; 1942: 260 og 216; 1949: 264 og 125.

Folketal: 1850: 750 og 203; 1901: 598 og 138; 1921: 646 og 166; 1945: 668 og 165.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 4 u p; 1930: 2 IM, 4 u p; 1949: 1 IM, 5 u p, kun eet raad.

Kommunevalg: 1943: Soc 54 (1), rad 133 (4), kons 32 (0), venstre 134 (4); 1950: Soc 74 (2), rad 145 (3), venstre 117 (3), u p 65 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 222 byg, b) 50 rdl, c) 7 byg, d) 250 rdl, e) 65 td ld. — 1870: Regul 1944 kr, netto 4214 kr. — 1913 flg: 3 kl

Præstegaarden opført 1826 (fredet i kl b).

10. 25. nov 1829—20. maj 54: **Johan Frederik Storck**, * 4. jan 99 Kbhvn. Forældre: Bogh v Det Schimmelmanske sukkerrafinad Johan Fred S og Inger Marie Pedersen. Stud Kbhvn 17, c april 22 (1), † 20. maj 54. ~¹ 25. juni 30 Anna Charlotte Henriette Lund, døbt 12. dec 05 Kbhvn, † 7. okt 34. Forældre: Ankersmed Johan Christian L og Marie Nitze. ~² 25. aug 41 Louise Eleonore Sophie Comtesse Trampe, * 26. okt 12 Fredericia, † 20. febr 71. Forældre: Oberstløjtnant, greve Hans Rudolph T og Sophie Louise Albertine Jensen. Datter ~ biskop Peder Madsen.

Mynster skriver 1839: Præstegaarden ny, solid, en mængde smukke gibsede værelser, haven smuk, men siden præstekonens død mindre omhyggelig passet. Pastor S prædikede fornuftigt, i et smukt sprog, temmelig resonnerende, ikke ret populært. 1848: »Temmelig løs skønnsnak, som endtes med en del smiger for mig, foredraget ret godt, men noget utydeligt, katekisationen død og svag, talrig forsamling«.

11. 17. aug 1854—9. marts 68 (sp Hurup 28. okt 36): **Conrad Ditlev Sørensen**, * 12. juni 04 Gottesgabe. Forældre: Proprietær Thomas S og Gertrud Kirstine Pedersen. Stud Nakskov 24, c juli 30 (h), hjpr Orø 26. nov 30, degn paa Rømø 32, afsk 9. marts 68, † 10. jan 76. ~ Amalie Tugendreich Fischer, * 19. maj 07 Vestenskov, † 1. sept 79. Forældre: Sp i Vestenskov-Kappel Laurits Urne F, † 43, og Kirstine Langeland. — Hustrus broder: Arninge.

Hjælpepræst hos pastor Sørensen

1865—68: Henning Jensen, se Stenmagle-S.

12. 23. juni 1868—17. juli 75 (ord kat Sct Michaelis k, Fredericia 24. febr 61): **C. V. Gøtzsche**, flt sp Sct Michaelis k, Fredericia, se biskopper, Ribe.

13. 23. sept 1875—24. juli 1902 (sp Hjorkær, Sønderjylland 15. juli 61—28. okt 64): **Johannes Iver Momme**, * 26. maj 19 Gammelby. Forældre: Sp i Stouby H Laurits M, † 24, og Else Fred. Charlotte Jørgensen. Stud Brgd C 39, c april 46 (h), skolebestyrer Rudkøbing 47, sp Olderup, Sydslesvig, 16. juni 51, var lærer i Horsens 65—75, r af Dbg 98, † 24. juli 02. ~ 5. nov 51 Laura Augusta Lindbom, * 14. maj 23 Kbhvn, † 12. febr 07. Forældre: Major i det borgerlige artilleri, gartnermester Johan Frederik L og Regine Sandrue. — Søn: Utterslev. Faders broder: Stouby-H. Søster ~ Bruun, Bjerregrav-Aa.

M ventede 10 aar med at søge præstekald efter krigen, da han havde lovet sin menighed at vente paa, at Prag-fredens § 5 skulle opfyldes. (Rosk dagbl 30. juli 02).

Fra ungdommen af vant til at hærde sig ved lange fotture og legemøvelser, var M kraftig til det sidste, en varmhjertet og nidkær præst, hvis ranke ryg og faste karakter sammen med hans lyse sind vandt ham mange venner. Den sønderjyske sag havde i ham stadig en trofast ven. Se iøvrigt foran.

Hjælpepræst hos pastor Momme

1901—02: A. M. Hansen, se Hvalso-S.

14. 27. sept 1902—3. juli 08 (sp Jelling-Hover 31. juli 94): **C. Jørgensen**, flt Rye-S, se Skrøbelev.

15. 8. okt 1908—31. jan 17 (sp Thise 20. dec 97): **K. Fenger-Eriksen**, flt Stouby-H, se der.

16. 31. maj 1917—31. maj 22 (sp Hejnsvig 18. juni 10): **F. J. Ebbesen**, flt Sønder Bjert, se der.

17. 30. aug 1922—9. aug 29 (andenpræst Boddum-Y 13. marts 20): **Johannes Peter Emil Waidtlow**, * 1. dec 71 Odense. Forældre: Direktør Peter Martin W og Emma Emilie Mengel. Stud Odense 91, c 97 (l) lærer Kbhvn og beskæftiget i menighedsarbejdet i Sct. Stefans sogn, Kbhvn, studierejse til England, hjpr Sct. Stefans k, Kbhvn, 16. okt 00, sp Anna k, Kbhvn 27. sept 12, afsk 9. aug 79, † 14. juli 47. ~ 2. aug 00 Yelva Dorothea Maria Clausen, * 16. juli 76 Kbhvn. Forældre: Groserer Moritz Daniel C og Attilia Mettine Camilla Hartmann.

Pastor Ws gerning her var præget af, at han var mærket af sygdom og flere gange maatte søge rekreationsophold ved badsteder

i Tyskland. Helt fra sine unge aar stod han IM nær. Hans forkyndelse, hvis midtpunkt var menneskets synd og Guds naade i Jesus Kristus, var klar og afgjort, et stærkt kald til personlig afgørelse for den enkelte. Temaet ved hans afskedsprædiken 27. okt 29 var: Gud — og dit regnskab. — Over hans fremtræden kunne der tilsyneladende være noget fornemt og aristokratisk, der holdt mennesker paa afstand, men de, der lærte ham nærmere at kende, ved, at der bagved bankede et varmt og kærligt hjerte, der længtes efter at være noget for mennesker. For ham selv var det en stor glæde, naar han fik lov til at være noget for den enkelte. Som sjaelesørger var han mange til personlig hjælp. Han var i sin embedsførelse ordensmand til fingerspidserne. Hans længste præstegerning faldt i

Kbhvn ved Anna kirken (se der), som han maatte sige farvel til paa grund af svigtende helbred (K. M. Faurholt Pedersen i Roskildebogen 1950, s 99—100).

18. 23. nov 1929—27. jan 36 (sp Biersted 10. sept 25): **J. Nielsen**, flt Skodborg, se der.

20. 25. maj 1936: **Kristen Mikael Faurholt Pedersen**, * 27. jan 08 Ølstrup, Ringkøbing amt. Forældre: Førstelærer Peder Faurholt P og Kristine Marie Mouritzen. Stud Haslev 29, c 35² (h₁). ~ 30. juni 36 Emma Johannsen, * 23. april 07 Grønholt. Forældre: Landmand Ludvig Volquard J og Anna Berg.

Herredsrepræsentant Kirkesagens venner 38.

Kilder: Medd fra præsterne A. M. Hansen, F. J. Smith, K. Fenger-Eriksen, Johs. Nielsen.

Tune-Ramsø herreders provsti

Tune herred (13.977 ha) ved Køge bugt, er fladt og meget frugtbart, hører til »Heden«, faktisk skovløst, langs Køge bugt megen sommerbebyggelse, Ramsø herred (16.848 ha), er knapt saa frugtbart, mod vest bakket og sandet, mod øst fladt og god jord, Køge aas langs Køge aa er meget naturskøn. Mod syd en del skov. Den nordlige del regnes til »Heden«. Den stille skovkransede Lellinge aa danner grænsen mellem skovboerne i skovegnene mod syd og hedeboerne i hedeboegnen — fra ældgammel tid et folkeligt og sprogligt skel, hver egn med sin fortidsarv. Hedeboerne var traditionsbundne med egne skikke. Skovboerne havde sindet fyldt af myter og tung mystik — og saa er stevnsboerne søndenfor en gruppe helt for sig selv.

Hedeboegnens grænser er flydende, man regner sletten mellem Hvidovre, Køge og Roskilde dertil, med grænser ved Lejre aa, hvor Midtsjællands skove begynder, og Køge aa, hvor Sydsjælland og Stevns begynder. »Hede« har her intet med jysk hede at gøre. Det betegner blot en jævn og frugtbart flade. Egnen har været beboet fra tidlige tider. Her hærgede Venderne blandt de velstillede landbrugere, her hyldedes grev Christoffer ved Haudrup 1534, her gik Carl Gustav X op langs stranden mod København 1658. I Køge bugt sejrede Niels Juel 1677 over svenskerne, og her sprang Ivar Huitfeldts »Dannebrog« i luften 1710. Og herfra udgik under den tyske besættelse adskillige risikable transporter til Sverige. Maleren *Erner* har hentet motiver fra disse egne; Tune landbrugsskole blev et kulturcentrum, hvor Chr. Richardt en tid var lærer, og her skrev han »Aldt frejdig, naar du gaar veje Gud tør kende«. Et mægtigt ligefølge fulgte Grundtvigs kiste gennem disse herreder til graven paa Køge aas en septemberdag 1872, og faa dage efter hærgedes egnen af novemberstormfloden 1872, og 30 skibe strandede i bugten.

Bef har været gammeldags, ikke stærkt kirkesøgende, men med agtelse for kirken og megen troskab mod gamle traditioner. Kvinderne havde i mange aar deres særlige altergangsdragt, egnens nationale dragt var smuk, og man havde megen sans for pyntelighed (hedebosyning); indtil 1840 blev børnene døbt dagen efter første helligdag efter fødslen, og i de gamle kirkebøger staar ikke barnets fødselsdag, men dets daabsdag. Man gik gerne til gilder, daabs-gilder, bryllups-, begravelses-, fastelavns-, høstgilder osv. og samfølelsen har været stærk. Ved begravelser bar man i ældre tid kisten solret omkring kirken, saa holdt præsten talen og oplæste det af degnen forfattede levnedsløb over den af-

døde. Man havde ærbødighed for kirken, men stærkere aandelige bevægelser har haft vanskeligt ved at slaa rod. Mynster skriver, at han i det hele havde »fornøjelse af sine visitatsrejser i dette provsti. Provsten er meget akkurat og sindig, præsterne er alle agtværdige mænd, flere af dem meget forstandige, og et par begavede. Skolevæsenet i det hele i god stand.« »Hedeboerne er et skikkeligt folkefærd; kristendomskundskaben er overalt temmelig færdig, i mange menigheder med god eftertanke. Mange opmærksomme, vakre mennesker, baade blandt unge og gamle. Præsterne lever i god forstaaelse« (M. I 34), I de følgende aar vaagnede der paa egnen nogen interesse for folkelige foredrag. Det var især i Tune og deromkring, og det satte spor i en række gode foredragsforeninger (fex i Snoldelev, Ejby, Gadstrup). I »Fra Kbhvn amt« 1943 giver C. C. Elmer en skildring af Hedeboegnen omkr 1900 og af de mænd, som var førende i det folkelige liv: friskolelærer Amdi Jensen, Haudrup, forstander Svendsen, Tune, læge S. P. A. Petersen, Haudrup, Lars Nielsen, K Skensved, egnens mest selvstændige og stoute bonde. IMs kolportører havde vanskeligt ved at vinde indgang. Da IMs bestyrelse ved sommermødet i Randers 1886 første gang indførte en fast ordning: at »udvælge enkelte døde egne til særlig behandling« ved indremiss og særlige feltture dertil, blev det bestemt, at som første egn skulle der særligt tages fat paa egnen mellem Roskilde og Ringsted. — Det er egentlig kun i Jersie-S, Daastrup og Tune, at IM har været rigtig mærkbar. Der er desuden missionshuse og smaa IM smf i Køge, Haudrup, Snoldelev-T, Borup og Greve, det sidste sted dannede en afskediget indremiss Knudsen en tid et særligt IM smf uden forbindelse med IMs bestyrelse.

I den nyere tid er mange af de gamle traditioner forladt. De moderne samfærdselsmidler, radio, biografer, sport og meget andet er med til at sprede, og baade den store militærlejr i Greve (med sikringsstyrken under og efter første verdenskrig) samt den stærke bebyggelse langs stranden har ændret præg et i provstiets østlige del.

De fleste af præsteembederne var store og sluteboder, saa det var i mange aar ældre præster, der sad i embederne. Greve-K, Højelse-L og Snoldelev-T hørte til landets største. Kun een præst er siden reformationen flyttet fra Jersie-S og fra Ørsted-D. Fra Højelse-L skete den sidste forflyttelse 1787, fra Karlslunde-K 1711. I Ørsted-D var der kun 4 præster i de 135 aar fra 1796 til 1931.

Kirkelig statistik

Folke- tal 1945	Kkg % 1949	Altergæster						Mh Fh									
		1891	%	1922	%	1942	%		1949	%							
Tune herred																	
Greve	1511	3	280	43	250	25	200	18	200	13	1	1					
Kildebrønde	1392	2	304	39	200	24	200	20	200	14	2						
Reerslev	600	3	196	34	286		112		50	8							
Vindinge	702	4	185	33	21	142	33	110	16	1							
Snoldelev	747	7	590	86		258		361	232				31				
Tune	804	5	466	55	145	169	205	26	1								
Karlsunde	1075	4	660	89	288	232	178	17									
Karlstrup	312	6	120	46	112	118	153	49	1								
Haudrup	1096	2	319	56	192	160	326	29									
Solrød	772	2	324	77	173	22	140	17	76	9	1	2					
Jersie	577	5	366	80	457	90	276	68	271	46	1	1					
K Skensved	350	8	230	70	711	141	307	334	95	Ramsø herred							
Køge	9683	2	462	13	1300	21	1542	16	1805				19	1			
Ølsemagle	680	4	270	62	170	25	65	19	80				12	1			
Rorup	315	6	68	30	125		110		209				67				
Glim	731	8	94	18	75	17	95	19	354				49	1			
Gadstrup	748	5	449	76	250		209		193				26				
Syv	1103	1,5	268	37	110	137	127	11	1								
Ørsted	498	5	332	50	200	350	69	151								30	
Daastrup	795	7	416	53	300	35	550	562	70				1	1			
Borup	1505	4	255	63	300	23	260	18	360				24	1			
Kimmerslev	246	4	153	50	85		54		50	20							
Højelse	2021		665	57	370	17	510	23	5-6	3-4	406	27	315	29	297	26	
Lellinge	703		225	54	100	121	23	135									27
Ejby	1151		460	52	406	115											
Nr Dalby	503		172	40													

Menighedsraad 1949				Kollekt sum kr
IM	Gr	Soc	up	
Tune herred				
Greve	2	10	valg	0,11
Kildebrønde				
Reerslev	3	9		0,18
Vindinge				
Snoldelev	5	2	5	0,34
Tune				
Karlsunde	5	8		0,22
Karlstrup				
Haudrup	2	2	3	0,11
Solrød				
Jersie	2	4	6 (gr)	1,12
K Skensved				
Ramsø herred				
Køge	2	8	5	0,07
Ølsemagle				
Rorup	2	10		0,17
Glim				
Gadstrup	1	4	8	0,17
Syv				
Ørsted	3	1	8	0,35
Daastrup				
Borup	5	8		0,16
Kimmerslev				
Højelse	5	4	5	0,20
Lellinge				
Ejby	13			0,24
Nr Dalby				

Altergangsprocenten i Tune herred gennemsnitligt:
1891: 69; 1922: 34; 1942: 28; 1949: 30.
Kollektsum: gennemsnitligt: 0,34 kr.
Altergangsprocenten i Ramsø herred gennemsnitligt:
1891: 46; 1922: 23; 1942: 28; 1949: 26.
Kollektsum: gennemsnitligt: 0,19 kr.

Politisk er kommunalbestyrelsens formand:
Socialdemokrat i Karlsunde-K, Køge, Borup-K,
Højelse.
Radikal i Tune, Ølsemagle, Ejby-D
Venstre i Reerslev-V, Snoldelev, Haudrup-S, Jer-
sie-S, Rorup-G, Gadstrup-S, Ørsted-D.
U p i Greve-K.
BF i Lellinge (Bjevskov herred).

Tune herred. Træk af kirkelivet sogn for
sogn gennem de sidste 100 aar:

I *Greve-K* var *van Wylich* Mynsters gode
ven, og præstegaardslivet i *Ws* tid er udøde-
liggjort gn Henrik Scharlings »Nøddebo præ-
stegaard«. I *Greve* har *Morten Pontoppidan*
og *Grønlandsexperten H. Ostermann* været
præster. Gennem aarene omtales god hørelyst,
men ikke meget kirkeligt liv. I *Haudrup-S*
har ogsaa en *Grønlandsexpert* været sp i
mange aar: *Haldor Jørgensen*, her er den kir-
kelige interesse ringe, bortset fra det lille
IMsmf. Ved *Solrød* strand er der i en kirke-
sal holdt møder for strandgæster. I *Karls-
lunde-K* var den kendte legatstifter *C. F.
Reiersen* præst, og provst *Kjølhed* (provst i
34 aar) blev kendt for sin bog om danske
præsteembeder; det er kun faa, der er kriste-
ligt vakt, bef er præget af gammeldags kirke-
lighed. *Reerslev-V* er i mange aar betegnet

som »døde sogne«, kkg har i flere slægtled været ringe, bedst i V. *Snoldelev-T* har derimod været præget af en del aandeligt liv siden 1870'erne. Folkehøjskolen og landbrugsskolen har bidraget til at vække det folkeligt-grundtvigske liv, og IM har gjort et godt arbejde, ledet af dygtige og kirkelige lægfolk. Der er en del gldags kirkelighed. Provst *Sørensen* var en betydelig mand. Pastor *Holbek* fik folk til at gaa i kirke. Hans efterfølger var den kendt Gltest-forsker, dr *L. Glahn*. *Jersie-S* har herredets højeste altergangsprocent, der er en del gr, IM og gldags kirkelighed, blandt præsterne er *A. V. Holm* kendt som DMSs formand. I alle sognene er der en ikke ringe politisk interesse, som flere steder og til visse tider (provisorieaarene) har sat skel mellem folk.

Ramsø herred: Køge-Ø blev af Vilhelm Beck betegnet som en »død by«. Den kirkelige interesse og kirkegangen har aldrig været særlig stor. Da de gudelige forsamlinger i 1840'erne bredte sig til Østsjælland, standse de syd for Køge, fra 1882 var der indremissionær i Køge. Sognepræsten, *Gloerfeldt*, var oplysningsmand (rationalist), og det har sat spor. Det var en glæde for de troende i byen, da den kendte grundtvigske præst, *Jørgen H. Monrad* kom hertil, og han fik ikke faa til at søge kirken. Pastor *K. Gjørup* var formand for Kirkeligt Centrum. Der er nu voksende kirkelig interesse og meget arbejde i gang. Byen er blevet en arbejderby. — I *Højelse* har kirkegangen været god, ringe i *Lellinge*, enkelte trofaste IM's folk har arbejdet for IM. Provst *Manderup Kruuse* var Mynsters særlige ven, overordentlig anset, han kom til at staa som en patriark for hele egnen. Provst *Tuxen* havde efterhaanden 3 embeder i provstiet. Forfatteren *Peter Nansens* fader var præst i *Højelse*, han afløstes af den meget ansete *J. R. Baumann*, kendt som varm Ydre missions ven. I *Borup-K* var *C. F. Balslev* den præst, som egnens grund-

vigske helst hørte, kirkelivet har i disse sogne været svagt. Der er et lille IMsmf, B sogn præges af stationsbyen. I *Ejby-D* var provst *Poulsen* af den gamle skole, kirkegangen var ringe indtil pastor *Dahls* tid. Arbejdet blev ledet i grundtvigsk retning af *Dahl*, og kirkelivet har siden været nærmest grundtvigsk præget; der er enkelte IM i B. Provst *Bartholdy Møller* førte smukt *Dahls* tradition videre. *Gadstrup-S* er præget af gammeldags kirkelighed og velvilje, ogsaa her er en lille IMkreds. *Syv* sogn præges af *Viby* stationsby. Pastor *S. C. Müller* var en flittig kirkelig forfatter. I *Ørsted-Daastrup* har der fra gl tid været en IMkreds i D, de grundtvigske søger til *Osted* valg, i Ø er forholdene almindeligt sjællandske. Kirkegangen har i begge kirker været god. Pastor *Lützhøft* og provst *Varming* var begge meget ansete, og de havde godt samarbejde med IM. *Rorup-Glim* har vist aldrig været præget af nogen folkelig eller kristelig vækkelse. Kirkegangen har i mange aar været yderst ringe, men er nu i fremgang. Ogsaa her enkelte IM.

Af trossamfund uden for folkekirken nævnes lidt pinsebevægelse og Jehovas vidner i *Greve-K*, enkelte baptister i *Snoldelev-T*, katolsk kapel i *Køge*, metodistkapel i *Karls-lunde*.

Provster

22. juli 1846—24. okt 58: **S. Sørensen**, *Snoldelev-T*.

24. okt 1858—24. jan 82: **V. B. Poulsen**, *Rorup-G*, fl t *Ejby-D*.

21. maj 1882—30. nov 86: **C. E. H. Tuxen**, *Ejby-D*, fl t *Højelse-L*.

26. april 1887—24. sept 1921: **A. V. C. Kjelhede**, *Karls-lunde-K*.

5. nov 1921—28. marts 31: **C. V. Varming**, *Ørsted-D*.

21. maj 1932—15. okt 37: **A. Bartholdy Møller**, *Ejby-D*.

29. okt 1937: **P. Otzen**, *Jersie-K S*.

Tune herred

GREVE—KILDEBRØNDE

Greve-Kildebrønde pastorat (1583 og 1452 ha) er frugtbar, lavtliggende og fladt, langs *Køge* bugt. Hg *Geddesdal* i G. Langs stranden megen sommerbebyggelse og badeliv, c 1000 m ved *Greve* strand, mest tilflyttede, der ikke har videre forbindelse med den øvrige befolkning.

Det kirkelige liv. Mynster var vel tilfreds med forholdene i kirke og skole. Pastor *van Wylich* var en præst efter Mynsters hjerte: »alt i pastoratet var i fortrinlig orden«, præstegaardslivet i *van Wylichs* tid er skildret klassisk i »Nøddebo præstegaard« og staar

som typisk for den tids præstegaarde. *Tune landbrugsskole* har haft nogen indflydelse, men ellers har befolkningen været gammel-dags, solid og sparsommelig, ikke stærkt kirkesøgende. Pastor *Kirketerp* var de sidste aar svag, og de to betydelige præster, *Morten Pontoppidan* og *A. Kiørboe*, der var saa forskellige, kunne ikke faa folk til at komme. *Morten Pontoppidan* skriver, at han »var saa heldig at komme til saakaldte »døde« pletter, hvor sindene ikke var kirkeligt opagiterede i nogen bestemt retning, og hvor folk derfor, med enkelte undtagelser, tog imod mig uden fordom og lod mig gælde for, hvad jeg var. Man respekterede mig og holdt ogsaa lidt af

mig, men beundret som præst blev jeg ikke, og der var aldrig stærk tilstrømning til mine prædikener» (M. P's erindringer, s 179). Medens M. P var i Greve, udgav han sin bog »Aldrig fortvivle« (1899).

Kiørboe var grundtvigsk og A. Sørensen var højkirkelig. I Ostermanns tid prægedes præstegaarden ofte af grønlændere, og O arbejdede for at vække interesse for Grønland. Da embedet var ledigt 1898, blev der skrevet: »Ikke meget kirkeligt liv, skræmmede ved IM's fanatisme i nabolaget ønsker mange nu en præst, der ikke er af denne retning«. Der har dog i de senere aar været et lille IM's smf. Indremissionær L. Hansen, der er født i K virkede som indremissionær her 1920—24, tog sin afsked efter at han havde brudt med IM, bor her stadig, og havde nogen tilslutning (5—6 tilhængere, De gamle stiers IM). Den store militærlejr, Grevelejren, 1916—20, havde ikke nogen god indflydelse; det voldsomt udviklede sommerliv ved stranden, hvor Køge landevej efterhaanden er blevet en hel gade, sætter ogsaa sit præg, selv om befolkningen iøvrigt ikke har meget samkvem med tilflytterne. Der har været nogle faa irvingianere, som har været trofaste kirkegængere. Lidt pinsemission og Jehovas vidner ved Greve strand. Af landbefolkningen har nogle været paa grundtvigsk højskole eller efterskole, men egentligt grundtvigsk menighedsliv har der aldrig været i pastoratet.

1922 oplyses: God hørelyst, kvindemøder, 1926: Kkg 7—8 og 5—6 pct, godt besøgte møder i prgd, 1942: Kkg 3—5 pct, ikke meget liv, lille speciel IM kreds, der tilhører »IM af 1933«, mh, godt besøgte mdl gudstjenester i Hundige skole, 1949: Kkg 3 og 2 pct, ærbødighed for kirken, men ringe menighedsbevidsthed, iøvrigt velvilje, lille stillestående IM smf (10 fam) (tømre Fr. Jensen), Fh i G.

Greve kirke, sydøst i byen, hegnet delvis af middelalderlig kirkegaardsmur med smuk portal, er romansk, af kridt- og fraadsten, har apsis med to nicher, der deles af søjler. Kirken er senere overhvalvet har faaet kamgavlet taarn og vaabenhus mod nord, begge af munkesten; en stor støtpejle ved taarnets sydside er fra c 1870. Dekorationer fra 1876 af Kornerup. Smuk alterbordsfor side fra 1604 med malerier. Den gl. højrenæssancealtertavle blev nedtaget c 1876 paa foranledning af Kornerup, for at den smukke apsis kunne komme til sin ret, paa alteret er et moderne krusifix. Romansk font. Smukt udskaaet prædikestol fra 1617, smukke stolestader fra 1652, meget stor lysekrone, flere gravminder. 100 sd. Overgik til selveje 1911, før under Geddesdal.

Danmarks kirker III. Kbhvns amt s 958—76. Kornerup: Notebøger X, s 50, XVI, s 55, V. Mortensen: Gravstene i Tune herr. Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 52 f, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Kildebrønde kirke, østligt i byen, hegnet delvis af middelalderlig kirkegaardsmur, er romansk, af kridt- og fraadsten, senere er indbygget hvælvinger og kirken fik kamgavlet taarn samt vaabenhus mod nord. Kirken er nu helt præget af den store restaurering 1882—84 (Herholdt), et nyt kor opførtes, prydet med lisener og buer, nyt vaabenhus opførtes, koret fik bjælkeloft, og hele kirken skalmuredes udvendigt, saa den nu staar med blanke mure. Rester af romanske kalkmalerier. Malet alterpanel fra 1631, med figurer og skriftsteder; altertavle i brukbarok fra 1686 med maleri af Kristus, der bryder brødet (kopi), barokke alterstager fra c 1650, Chr. IV's bibel fra 1632, romansk font, korbuokrucifix fra c 1525, smukt udskaaet, renæssanceprædikestol fra c 1620, smuk indgangsør og flere smukke gl stolestader. Klokke fra 1515 af Fastenove. Epitafium over præsten Knud Gamborg, † 1747. 125 sd. Overgik til selveje 1911.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 977—95. Kornerup: Notesbøger XVI og XVIII, V. Mortensen: Gl gravstene, Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 51 f. Nørlund og Lind: Kalkmal, s 252 f, Ny Khst saml V 184, J. Ahrnung: Roskilde domkapitels historie I, III, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 280 og 304; 1896: 279 og 300; 1922: 250 og 200; 1934: 200 og 270; 1942: 200 og 200; 1949: 200 og 200.

Folketal: 1850: 667 og 663; 1901: 800 og 811; 1921: 937 og 882; 1945: 1511 og 1392.

Menighedsraad: 1922 flg: 1 IM, 11 u p; 1934: 12 u p; 1949: 2 IM, 12 u p, valg i K.

Kommunevalg 1943: Soc 297 (4); rad 129 (1); kons 54 (0); venstre 239 (3); Strandl: 127 (1); 1950: Soc 331 (3); rad 205 (1); borg fællesl 356 (3); u p 287 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 447 byg, b) 80 rdl, naturalier, d) 500 rdl, e) 37 td l. 1870: Regul: 3440 kr, netto 8182 kr, 1913 flg 2. kl. Meget smuk præstegaard, opf. 1789, fredet i kl B.

12. 10. april 1847—30. jan 77 (sp Nestelsø-M 7. marts 37): **Peter William van Wylich**, * 27. juni 02 Kbhvn. Forældre: Overkrigskommisær, regimentskvartermester ved Livjægerkorpsen, gross Peter Frederik v W og Maria Elisabeth Ehrhardt. Stud priv 20, c juli 24 (1), lærer søetatens drengeskole 27, overlærer smst, tillige lærer Brgd, sp Serup-L 7. sept 32, r af Dbg 67, afsk 30. jan 77, † 4. april 81. ~ 25. okt 27 Henriette Christiane Michelsen, * 28. febr 03, † 8. dec 95. Forældre: Kopist i nordenfjeldske toldkontor Nicolai Lund M og Johanne Christiane Grimm. — Dt ~ Dahlerup, Fuglede.

Vilh. Birkedal mindedes van W som en meget dygtig og hæderlig lærer, men slem til at bruge spanskrøret (Personlige oplevelser I 33).

Mynster (1851) omtaler den »meget gode og bekvemme præstegaard« og den »omdannede og forskønnede have«. Visitatsen var 2. pinsedag, og v W talte om »kirkens fødselsdag«, en »ualmindelig god, kraftig indtrængende prædiken, foredraget med frihed og liv. Stemmen noget skarp. Katekisationen meget god, ungdommen udmærkede sig ved fortrinlig kristendomskundskab. Kirken kunne næppe rumme forsamlingen« (M I, s 2).

Pastor van Wylich var en gammeldags præst af Mynsters skole. Omkring 1857 viede v W en fraskilt, hvad den samvittighedsfulde mand senere fik svære anfægtelser over. — Han fremdrog spørgsmaalet offentlig paa saa indtrængende og alvorlig en maade, at det i lang tid var genstand for drøftelse paa konventer og i kirkelige blade (J. Kj. Carlsen: Chr. Richardt 1923, s 100).

Henrik Scharling kom her som ung, og han har i »Nøddebo præstegaard« udødeliggjort præstegaardslivet i Greve i disse aar. Præstegaarden staar endnu som den gang, kun een længe er nedrevet. Scharlings skildring svarer ret nøje til virkeligheden.

Biskop, dr C. I. Scharling skriver: Megen betydning for Henrik Scharling og hans søskende (bl a P. J. C. S. senere sp Randers, og nationaløkonomen, senere finansminister, professor William S) fik de præstegaarde rundt om i landet, hvor faderens ungdomsvenner sad som præster. Lige fra drengenaarene hørte besøg i præstegaardene og fodture ud over landet til de faste ferieoplevelser. Herved aabnedes deres sind for levende naturindtryk, og her — ikke mindst i Greve præstegaard med det hjertelige og fornøjelige familieliv hos pastor van Wylichs — fik Henrik S de indtryk af præstegaardsliv paa landet i hine tider, som han senere gav en klassisk

skildring af i »Nøddebo præstegaard«. Paa sin store udenlandsrejse 1860—63 lærte han ikke blot rejselivets glæde og berigelse at kende. Han fik ogsaa det tryk at føle, som indre uro og længsel efter hjemmet kan lægge over den, der færdes længe i det fremmede. Det er saadanne stemninger, som fik ham til at skrive Nøddebo præstegaard. Den bitre hjemve drev denne muntre digtning frem, og den var ham under rejselivet »det fredens asyl«, hvortil han trak sig tilbage. Bogen udkom jo anonymt, og ikke engang hans nærmeste vidste, hvem forfatteren var, men broderen William genkendte snart flere af replikkerne og hændelserne, særligt glædede det ham at træffe »onkel Wylich lyslevende i bogen —« hvorvidt det vil glæde onkel Wylich selv lige saa meget, er et andet spørgsmaal skriver William S i et brev og tilføjer: »Jeg beundrer din frækhed til at sætte slægt og venner lyslevende ind i en bog samt til at benytte alle mulige situationer og faldne ytringer. Jo mere jeg læser om Corpus juris, des mere grund faar jeg til at beklage mig over, at jeg skal præsteres paa den maade for hele København. Louise er ogsaa meget indigneret herover. ... Foreløbig skal du straffes med at betale dette lange brev selv — dine pekuniære ressourcer tillader dig det bedre end mig.« — Scharling har mange gange udtalt, at personerne i »Nøddebo præstegaard« ikke er portrætter, selv om han ikke har nægtet, at han ved de tre brodre har tænkt paa sig selv og sine to brodre. ... den figur, der kommer et portræt nærmest, er præsten, og Greve præstegaard har jo nok særligt staaet for forfatterens tanke, selvom ogsaa andre præstegaardsminder er flettet med ind. Derimod er det aldeles misvisende, naar man har gjort Emmy og Andrea Margrethe til eet med præstedøtrene fra Greve og opdigtet en roman om »Henrik Scharlings ungdomselskede«, hvad der ikke har mindste hold i virkeligheden. De to unge piger vil man allerede finde som typer i fortællingen »Folkvars drøm, kamp og sejr«, hvor de er døtre af en københavnsk doktor; og træk til Andrea Margrethe har forfatteren efter eget sigende laant hos sin søster. (C. I. Scharling og Margrethe Scharling Dragsdahl: Henrik Scharling, et mindeskrift, 1936, s 9, 19, 21, 22 jvf Henrik Scharling: Theolog eller digter, s 39 f; C. I. Scharling i »Julestjernen« 1948. Præstegaardsliv III, 1951, s 103, 28.)

Forfatteren Axel Valentiner, der er født paa Geddesdal 1866, og som barn kom meget i Greve præstegaard, har beskrevet sine indtryk derfra. (Han gaar ud fra, at døtrene var modeller for Emmy og Andrea Margrethe):

»Den gamle præst! ja, han var præcis, som corpus juris beskriver ham, mild og venlig, forstaaende over for alle, altid med en spøg paa læben og slagfærdig. En værdig prælatskikkelse, en kær bedste-far, som et barn maatte elske ved første øjekast. Jeg er kommet busende ind til ham ligesom Nicolaj, og holdt af ham i samme øjeblik for den maade han modtog mig paa. Præstefruen var det kæreste lille menneske. Intet under, at hun havde faaet de døtre! Jeg husker nu bedst hendes smil! — og saa peberkagerne! De havde deres plads i mahogniskabet til højre i spisestuen. — Efter gudstjenesten var vi ofte i præstegaarden. Greve laa nærmest af godsets kirker, men ikke alene af den grund søgte vi dertil. Stedets intime egenskaber virkede med. Der var store rum, og der var hjerterum. Jeg vil altid mindes den første jul med kanefarten til den oplyste kirke og den pragtfulde, hvidhaarede præst foran alteret. ... Typisk er flg lille historie: Da der engang i 60'erne blev averteret efter arvinger til grevs-kabet Wylich (eller Jylich), naaede tilbuddet den gamle præst, hans friske humor og livssyn for-nægtede sig ikke: »Jeg vil hellere være van Wylich i Greve end greve af Wylich.« Datteren Hanne (Andrea Margrethe) blev gift med senere toldforvalter Edvard Muxoll, datteren Emilie (Emmy) med provst Dahlerup, sønnen William (ugift) blev borgmester, og sønnen Peter van W blev dommer. (Nationaltidt jul 1943). E S III, 693.

Hjælpepræst hos pastor van Wylich

1867—73: P. Guillaume Hansen, se Nørre Broby.
1873—77: A. V. S. Olrik, se Dalby-S.

13. 1. maj 1877—31. jan 98 (sp Uldum-L 3. jan 61): Carl Emil Kirketerp, * 29. dec 21 Kbhvn. Forældre: Grosserer Hans K og Marie Christine Sundorff. Stud Brgd K 39, c nov 46 (I), lærer Kbhvn, hjpr Reerslev-V 26. maj 52, kst kkp Hyllested-V H 17. juli 53, afsk 31. jan 98, † 1. okt 02. ~ 11. sept 61 Hedeveg

Antoinette Vilhelmine d'Origny, * 10. maj 22 Kbhvn, † 22. marts 94. Forældre: Kammerherre, oberst, chef for 1. jyske infanteriregiment Frederik Julius d'O og Ane Hedeveg Schultz. — Broder: Raarup.

Meddelte prædikener til Brandt og Nielsen: »En aargang prædikener«. Se »En slesvigsk slægt«, s 116, HF I, s 283, Roskilde dagbl 10. okt 02.

»K var en modig mand i dette ords gode betydning. Han var langt fjernet fra overmod og nærede ikke de store tanker om sig selv, tværtimod har jeg ofte beundret det mod, hvormed han kunne tilstaa sine fejl og sine egne skrøbeligheder. Naar han var forvisset om, at han gik paa Guds vej og i Guds ærinde, da gik han rolig, om saa end menneskene spottede og haanede ham. Lo mennesker ad ham, saa kunne han le med, men han gik sin vej lige frem. Han var ikke bange for at sige sin mening, selv om den var dadlende, og det overfor baade høje og lave. Mere end en gang har jeg set ham tvivlraadig om, hvad han skulle gøre, saa tvivlraadig, at det kunne synes, som om den karakterfaste mand var blevet karaktersvag, men længe varede det ikke, inden han atter var som før, klar over, hvad han ville, rolig og modig. Hver gang havde jeg en bestemt følelse af, at han ret inderlig havde talt med sin Gud om den sag, som han var i tvivl om, og naar han da havde faaet klarhed over, hvad der var Guds vilje, saa var han sikker og rolig og kunne bære, saa at sige, hvad det skulle være. Men netop fordi han modig vandrede Guds veje, derfor var hans liv præget af kærlighed. Hvor kunne han ikke med kærlighedens langmodighed bære over med det, som var svagt og skrøbeligt, naar han blot midt i al skrøbeligheden kunne se en ærlig stræben efter at naa fremad og opad. Kun hvor han mærkede løgnen, vendte han sig bort« (F. G. Fenger i »Carl Emil Kirketerp 1821—1902«).

Hjælpepræst hos pastor Kirketerp

1894—95: F. G. Fenger, se Udby, Tuse herr.
1896—98: M. C. Kjør, se Kolind-E-S.

14. 31. marts 1898—29. juni 1902 (sp Hagedst-Gr 9. april 94): Morten O. Pontoppidan, fl t Stenløse-V, se der.

15. 6. okt 1902—27. aug 07 (sp Ærøskøbing 5. juli 97): A. Kiørboe, fl t sp Sct. Olai k, Helsingør, se der.

16. 22. nov 1907—6. nov 20 (sp Alling-T 18. jan 00): Axel Sørensen, * 16. juli 68 Roskilde. Faderen: Stiftsprovst i Aarhus, † 03, se der. Stud Aarhus 86, c 92² (h₁), huslærer Rathlousdal 92—98, rejste med sine elever til Frankrig og Italien, afsk 6. nov 20, præst Sct. Hans hospital 22, † 18. jan 30. ~ 12. nov 00 Marie Dons, * 12. juni 77 Kolding. Forældre: Ejer af Seestgaard Niels Ole Jensen D og Sophie Cathrine Bøttern. — Brodre: Skaarup og Sct. Nicolai k, Vejle. Morbroder: Provst, dr Koch, Houlbjerg-G.

Pastor Axel S var højkirkeligt indstillet, men meget liberal over for andre partier, en myndig prædikant, ikke bange for at revse udadtil og indadtil. Hans alvorlige, altid vel gennemtænkte forkyndelse gik mange til hjerte. Der var altid noget højtidsfuldt over hans gudstjenester. Hans bibellæninger og

møder var vel besøgte. Han vandt sig mange venner, og de savnede ham, da han paa grund af sygdom maatte søge afsked. Ubestikkelig, stout og charmerende var han, en nobel karakter. Blandt venner kunne han være ubeskrivelig fornøjelig. Hans sygebesøg og hans besøg i skolerne huskes med taknemmelighed. En sjælden god præst og sjælesørger for sine sogne (lærer M. C. Juel-Møller).

17. 28. febr 1921—3. juli 46 (præst i Grønland 31. aug 01): **Hother Bertel Simon Ostermann**, * 12. juni 76 Aarslev v Randers. Forældre: Kbmd Christian Andreas Leopold O og Bertha Franziska Augusta Marie Gjøbye af Aarslev-H. Stud pharm 92—94, stud priv 96, huslærer i Viksø, c 01¹ (h), ord medhj og seminarielærer Jakobshavn, Grønland 31. aug 01, miss Jakobshavn 02, Egedesminde 04, fra 05 førstepr (var kst seminarieførst 03), førstepr og seminarielærer Godthaab 06, førstepræst og kateketskoleforstander Jakobshavn 07, permission 10—11 og 19—21, afsk 3. juli 46, † 28. juni 50. ~ 11. juni 01 Marie Kirstine (Dina) Andersen * 27. jan 78 Haarby, † 22. nov 45. Forældre: Kbmd og gæstgiver Jens A og Caroline Petersen. — Søn: Rkp Hvirring-H. Mormoders fætter: Bøggild, Gadstrup-S (tidl miss Grønland). Fætters søn: Baadsgaard, Skæve (tidl miss Grønland).

1921: Medlem af bestyrelsen for Grønlands kirkesag, 1935: Næstformand for det grønlandske selskab, medlem af Stednavneudvalget for Grønland og af Det kgl. nordiske oldskrift-selskab.

Udg: 1921: Missionærer og præster i Diskobugten 1734—1910; Den grønlandske missions og kirkes historie, 1922: Den norske grønlandspræst, provst Jørgen Sverdrup, 1921: Missionær Hans Christopher Glahns dagbøger, 1935: Dagbøger av Nordmenn på Grønland for 1814, 1937: Distriktsbeskrivelser av Nordmenn på Grønland, 1939: Poul og Niels Egede: Continuationer af relationer om Grønland samt Niels Egede: Grønlandsbeskrivelse, 1940: Nordmænd paa Grønland 1721—1814, I—II, 1941: Træk af kolonien Jakobshavns historie gennem 200 aar, 1942: Bidrag til Grønlands beskrivelse forfattet af nordmenn før 1814, 1942: Avhandlinger om Grønland 1799—1801, 1942 Hans Egede Saabye: Brudstykker af en dagbog, holden i Grønland 1770—78, 1943: Kolonien Frederikshaab 1742—1942, 1945: Danske i Grønland i det 18. aarhundrede, 1946: Otto Fabricius: Grønlandsbeskrivelse, 1910—11: Medarbejder ved jubilæumsværket: Grønland i 200-aaret efter Hans Egedes landing, ved det engelske værk: Greenland, ved den nye udgave af Brickas biografiske leksikon; paa grønlandsk bl a Daglig andagtsbog, 1926: Medarbejder ved Den nye grønlandsk ordbog, 1938: Sproglig medarbejder hos dr Knud Rasmussen og udgiver af dennes efterladte arbejder: I. Posthumous notes on the life and doings of the East Greenlanders in olden time, 1939: II. Posthumous notes on East Greenland Legends and Myths, 1941: Alaskan Eskimo Words, 1942: The Mackenzie Eskimos, after Knud Rasmussens Posthumous Notes.

Ved pastor Ostermanns begravelse udtalte hans mangeaarige ven, pastor S. C. Borresen bl a: Om O vil jeg sige, at han var en straalende begavelse. Hans arbejde var levende forkyndelse og videnskab. Ved siden af den endeløse gæstfrihed i G præstegaard skulle der arbejdes. Hans sjæleliv var saaledes indstillet, at han kun havde venner. Han var nok en stuelærd og videnskabsmand, men dog allermost præst... han levede i naaden og ikke af verden. Hans prædiken var en troværdig tale, vel at annamme.

Pastor Frederik Lyng fra Grønland bragte en tak fra Grønland: »O's store arbejde for grønlænderne og deres sprog gjorde, at han havde dem inderligt kær. Hans tanker og

følelser gik dem til hjerte, ogsaa hans skønne sange. Han elskede grønlænderne og mestrede deres sprog som ingen anden. Hans forkyndelse fik den største betydning for den religiøse vækkelse i Grønland«. O var ikke praktisk og hans økonomi var vanskelig i de senere aar, da han led af en fremadskridende forkalkning. Men sognebeboerne holdt meget af ham og støttede ham gang paa gang. I sine velmagts dage var han en dygtig og veltalende prædikant med en klar og jævn forkyndelse (L. S. J.).

Tidligt havde O's gode venner, de to fætre, provst *Fr. Balle* og *Knud Rasmussen* givet ham levende interesse for Grønland, og han fik en god præstegerning der. Især efter at han kom til Greve udfoldede han en rig forfattervirksomhed, der vidner om hans dybe fortrolighed med Grønland, dets folk og dets sprog. Paa grundlag af udskrifter han har taget af alle grønlandske kirkebøger til 1850 angaaende europæere og blandinger, har han kunnet paavise et stærkt og gavnligt nordisk islæt i befolkningen, især i Nordgrønland, og eksistens der af nordiske slægter helt eller næsten uddøde i hjemlandet. Han har leveret værdifulde og store bidrag til Grønlands og missionens historie dér og til den grønlandske ordbog. I sin nidkære præstegerning var han meget paaskønnet af befolkningen, baade i Grønland og i Greve. Han stod uden for retningerne, havde stadig grønlændere paa besøg i præstegaarden og slap aldrig sin ungdoms kærlighed til Grønland.

DBL XVII s 506—7 (H. Knudsen), Khst saml 5 r, VI, s 82 f. Grønlands kirkesag og medd fra Grønlands styrelse 21 og 50.

Hjælpepræst hos pastor Ostermann

20. maj 1945—17. juli 45: N. Vilsen Sørensen, se grønlandske præster.

20. juli 1945—19. april 47: K. E. H. Knudsen, se Øster Hornum.

18. 23. jan 1947 (sp Helgenæs 13. okt 30): **Lauge Sofus Jørgensen**, * 17. febr 05 Hadbjerg. Forældre: Mejeribestyrer Anton Marius J og Kirstine Andersen. Stud Rønde 22, c 28² (h). ~ 24. okt 33 Ragnhild Marie Rasmussen, * 20. sept 04 Hvirring. Forældre: Kbmd Ole R og Kristine Christensen.

REERSLEV—VINDINGE

Reerslev-Vindinge pastorat (1581 og 1194 ha) er ret højtliggende, frugtbart, skovløst. — V grænser op til Roskilde. Alm landbefolkning og en del arbejdere.

Om det kirkelige liv i disse sogne er ikke meget at berette. Roskildes nærhed præger. Ingen kirkelige eller folkelige vækkelser har sat særlige spor. Kirkegangen har gennem de sidste slægtled været ringe i R hos de skiftende præster; gn 100 aar mest kirkelig in-

teresse i V. Mynster skriver, at der i R var »en stor mængde huse, hvis besiddere var saa fattige, at jorden tildels ikke var tilsaaet det aar, præstegaarden var »maadelig«. R kirke noget mørk og »meget simpel«, og M omtaler det Gjøeske legat til trængende husmænd i R, Greve, Karlslunde og Tune. Visitatsen 1851 forstyrredes af, at der aftenen før havde været en stor ildebrand i byen. Kirken blev efterhaanden malet og pyntet, men vedblev at være mørk«. Ungdommen karakteriserer Mynster som »meget træg og dum« (1851). Præsterne var højkirkelige indtil 1892. Hovedbegivenheden i V var kirkens ombygning 1874. Pastor *Mathiesen* var grundtvigsk, en aandsfyldt prædikant, men det er tvivlsomt, om beboerne forstod at paaskønne hans varm-hjertede forkyndelse. Førstelærer *E. Nørregaard* († 1950) var formand for Roskilde højskoleforening og gjorde et arbejde for det folkelige oplysningsarbejde paa egnen. Der er en grundtvigsk foredragsforening i R, 2 fh.

1915 oplyses: Ringe kkg, bedst i V, ringe kirkelig interesse, 1922: Kkg, ikke god i R, bedre i V, intet særligt, enkelte metodister i V, 1930: Ungdomsforeninger, ungdomsmøder i prgd, 1942 tilføjes: Bibelkr, 1949: Kkg 3 og 4 pct, ringe kkg i R gn flere slægtled, mere kirkelig interesse i V, velvillig befolkning, ungdomsmøder i prgd.

Reerslev kirke er nu meget smuk, beliggende vest i byen, romansk, af kamp- og kridstens, hvælvingerne er fra middelalderen, 1872 opførtes en ny hvælving mod vest og et nyt, kamgavlet taarn, og kirken blev udvendig beklædt med røde mursten Sakristi og vaabenhus mod nord. 1864—82 var der store restaurationer. Smukke middelalderlige kalkmalerier: Alterpanel fra 1610 med udskræninger og malerier. Altertavle fra 1866 (F. C. Lund: Enkens søn fra Nain). Alterkalk fra 1650. Smedejernsalterkranke fra c 1700, romansk font, daabsfad fra c 1575, korbuekrucifikgruppe fra c 1500, reliefskaaret prædikestol fra 1609. Ligsten. 150 sd. Stiftslandsbykirke til 1950.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 996—1011. Kornerup: Notebog X, V. Mortensen: G1 gravstene. Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 64, Magnus Petersen: Kalkm, s 90 f, Løfler: Sjæll stiftslandsbykirker, s 23 f, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Aarb f nord oldk 1870, s 235, Hist aarb f Kbhvns amt 1910, s 39, 1917, s 34 og 1914, s 171.

Vindinge kirke. Den gamle romanske kridtstenskirke blev nedbrudt 1874, og en ny kirke opførtes nogle meter nordligere (arkitekt Herholdt), indviet 18. juli 75 (40.000 kr). Opført i rundbuestil af røde mursten, består af skib, kor, korringning, taarn, vaabenhus mod syd. Den gl udskaarne altertavle fra 1672 var styrtet ned og knust 1798. Paa alteret nu et stort krucifik. Meget smuk udskrædet prædikestol fra 1589 (skaaret af Oluf Krog) med interessante relieffer, udført efter ordre af forf til bogen om Absalons og Esbern Snares herkomst, provst Morten Pederson, Roskilde. Klokke fra 1526 med biskop Lage Urnes navn. Døbefont fra 1880. 125 sd. Kirken var stiftslandsbykirke til 1950.

Danmarks kirker III Kbhvns amt, s 1012—19, om den nedbrudte kirke, se Khst saml 3. r I, 237—40, Løfler: Stiftslandsbykirker, s 21 f, Kornerup: Notebog 1874 XVI og VIII, J. Ahrnung: Roskilde domkapitels hist I, 98 f, V. Hermansen om kirkernes inventar i »Turistforeningens aarskr« 1939, s 146. Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 34.

Altergæster: 1891: 196 og 185; 1896: 200 og 188; 1922: 286 ialt; 1934: 100 ialt; 1942: 112 og 142; 1949: 50 og 110. Folketal: 1850: 577 og 457; 1901: 543 og 557; 1921: 451 og 711; 1945: 600 og 702.

Menighedsraad: 1915: u p: 1922: 3 IM, 9 u p; 1934: 5 gr, 2 IM, 2 soc, 3 u p; 1949: 3 gr, 9 u p. Kommunevalg: 1943: Soc 194 (4), rad (1), venstre 141 (3), borg fællesl 79 (1); 1950: Soc 218 (3), rad 100 (1), venstre 290 (5).

Sognepræst

Indt 1850: 295 byg, b) 80 rdl, naturalier, d) 250 rdl, e) 45 td ld. — 1870: Regul 2600 kr, netto 6138 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.

Præstegaarden opført 1857.

Vindinge var 1688—1752 henlagt til rkp Roskilde domkirke, saaledes at præsterne i R i den tid var kapellaner i V, men kirkens indtægter med pligt til vedligeholdelse forblev ved domkirkens kapellani indtil 1869, da kirken blev stiftskirke.

12. 3. juli 1838—27. jan 53 (sp Øster Hornum 18. nov 25): **Johan Immanuel Grove**, * 18. okt 94 Bergen. Forældre: Generalkrigskommissær, deputeret i admiralitetet Carl Fredrik G og Gedske Cathrine Nordahl. Stud Brgd K 11, c jan 16 (1), † 27. jan 53. ~ 30. maj 26 Marie Johanne Georgia Lassen, * 8. okt 98 Hellerup, † 80. Forældre: Landvæsenskomm, forpagter af Hellerupgaard Alexander L og Cathrine Kirstine Nimb. Søn: Højskoleforst, c theol C. F. G., Grundtvigs højskole, Marienlyst. Broder: Lejrskov-J.

Mynster 1843: G holdt en god, kristelig prædiken, foredraget ret godt, skønt noget monotont. Katekiserer godt. 1851: G er vel endnu aandelig rask, men saa legemlig svag, at han har faaet kapellan. Denne (Krohn) som er samvittighedsfuld og brav, prædikede ret godt, kristelig og levende, foredraget frit og med kraft, men saa hurtigt, at talen derved taber i virkning (M I 14). — G's søn, C. F. G var P. K. Algreus nære ven og kom meget i den kreds af studenter, som var optaget af Grundtvigs frihedstanker, og de satte i nogle aar et vist præg paa præstegaardslivet her.

Hjælpepræst hos pastor Grove

1850—52: **Johan Theodor Sophus Krohn**, * 20. juli 23 Rudkøbing. Forældre: Toldkasserer Peter K og Sophie Hedevig Helm. Stud 42, c 49, ord kat Hellegaands k, sp Nykirke Flensborg provsti 54, afsk 57 med ventepenge, † 4. jan 65. ~ 4. aug 52 Ane Marie Elisabeth Truelsen, * 23. juni 23 Kbhvn, † 18. april 10. Forældre: Højbaadsmand i flaaen, senere undergraver ved Holmens k Jens T og Marie Christine Fischer. — Søn: Militærhistoriker, oversergent Victor Krohn († 46).

1852—53: C. E. Kirketerp, se Greve-K.

13. 5. maj 1853—1. aug 68 (sp Stiftsbjergby-M 25. juli 44): **Søren Johannes Holm**, * 13. dec 04 Kbhvn. Forældre: Urtekrammer, kpt Henrik H og Michaeline Dorothea Smith. Stud Kbhvn 23, c juli 28 (1), ord kat Garnisons k, Kbhvn, 17. dec 30, afsk 1. aug 68, † 13. juni 89. ~¹ 17. okt 44 Christiane Cathrine Sophie Laurine Caroline Akakis Wedelee, * 17. febr 10 Ullerød, † 21. febr 53. Forældre: Proprietær Hans W af Tjustrup-H og Christiane Flor. ~² 17. okt 56 Nathalie Caroline Holm, f Würtzen, * 26. febr 11 Kbhvn, † 24. nov 98 (hun ~¹ politiassessor Jørgen Holm). Forældre Carl Gottfried W og Anna Marie Schmidt. — Broder: Lundforlund-G.

14. 2. nov 1868—30. nov 91 (sp Søllested 24. nov 54): **Jørgen Herman Kruse**, * 1. sept 17 Roskilde. Forældre: Feldbræder Niels K og Marie Dorothea Bruun. Stud Rosk 35, c juli 40 (1), adj Roskilde 40, afsk 30. nov 91, † 20. nov 05. ~ 30. maj 46 Valborg Ophelia Gustava Løfgren, * 20. jan 22 Kbhvn, † 19. sept 04. Forældre: Grosserer Oluf L og Karen Bolette Christence Brøcher.

15. 15. febr 1892—22. okt 1915 (sp Brørup-Lindknud 31. marts 76): **Carl Emil Mathiesen**, * 23. marts 39 K Helsing. Forældre: Sp i K Helsing-D Marcus M, † 49, af Rye-S og Christine Marie Begtrup. Stud. Rosk 58, c 66¹ (h), lærer Wærnske institut og Mariboës sk,

Kbhvn, hjpr Saxild-N 26. jan 69, afsk 22. okt 15, † 15. jan 23. ~ 6. juli 69 Meta Lovise Blicher, * 9. nov 46 Ringkøbing, † 11. okt 34. Forældre: Distriktslæge Jens Peter B og Julie Johanne Maria Henr Mantzius. Broder: Gørlev-B. Søster ~ Begtrup, Birkerød. Broderdatter ~ Lund, Egebjerg. Fætter: Haraldsted-A. Hustrus oldefader: Gunslev. Moster ~ J. C. Hostrup, Hillerød-H.

M lignede sin fader, en før mand med sort haard og friske, røde kinder. Han havde sin faders rige og hjertelige natur og forenede dermed stor aandelig sans for kristentroens livsindhold, som han i sin ungdom havde tilægtet sig i grundtvigske kredse. Hans svigerfader var en varmhjertet discipel af Grundtvig. I sine første præsteaar i Saxild havde M gavn af omgang med den vise lærefader Otto Møller i Gylling. I Brørup kom han ofte paa den nærliggende Askov højskole. Jeg ved ikke, om hans sognebørn i Brørup og Reerslev forstod at skønne ret paa hans aandsbaarne forkyndelse, skønt han prædikede med høj røst og stor begejstring. Men ingen kunne komme i berøring med ham uden at føle varmen i hans hjertelag og glæde sig ved hans sangerøst og ved hans usædvanlige kraftige livsglade latter (Holger Begtrups levned, 1929, s 28—29), Familien M, s 24.

Hjælpepræst hos pastor Mathiesen

1913—16: A. T. J. Wassmann, sp her.

16. 21. jan 1916—2. febr 41 (hjpr her 13. juni 13): **Axel Thøger Johannes Wassmann**, * 16. sept 78 Kbhvn. Forældre: Stabssergent, krigsassessor Charles Frederik Louis W og Valborg Olivia Victoria Nielsen. Maskinist-examen 01, stud Lang og Hjorts kursus 03, lærer ved forsk sk, c 13' (h²), † 2. febr 41. ~¹ 3. aug 13 exam lærerinde Gerda Beck Bang, * 24. nov 89 St Hedinge, † 23. febr 21. Forældre: Kbmd, senere stationsforstander Christian Frederik Gersdorph B og Petra Elisabeth Frederikke Beck. ~² 3. aug 33 Maren Emilie Sommer, f Rasmussen Brinth, * 28. okt 95 Ornebjerg. Kastrup, Baarse herr. Navneforandr 09. (Enke efter O. L. V. Sommer, sp Krummerup-F, † 31, se der.) Forældre: Gdjr, forligskommissær Rasmus Jørgen Rasmussen og Anna Karen Marie Petersen. — Broder: Førstepræst i Grønland. Mostre ~ Sørensen, Vrejlev-H, og E. Fibiger, Skelby-Gedesby. Anden hustrus kusine ~ Jensen, Vejle-V-E.

Fmd Ramsø-Tune herreders præstekonvent. BM Roskildeegnens ungdomsforeninger.

Pastor W's løbebane formede sig ikke helt regelret. Efter præliminæreksamen kom han efter sin faders ønske i smede- og maskinlære og var i denne egenskab med til at indlægge centralvarme i Kbhvns raadhus. Først efter maskinistexamen kunne han begynde at læse, først til studenterexamen og derpaa til embedsexamen, men jævnsides maatte han ved undervisning skaffe sig de nødvendige midler. Afbrudt af sygdom blev han kandidat i 1913, og straks efter blev han præst.

Pastor W fik hele sin præstegering her i pastoratet og samlede i sine velmagtsdage mange tilhørere til sin forkyndelse, navnligt i V. Ikke alene ved højtiderne, men ogsaa paa

de almindelige søndage søgte mange til Guds hus. Hans prædiken var jævn og ligetil, sand, kristelig. Holdt jævnlig bibellæsning og -forklaring, dels i kirken og dels i skolen.

Som person var han en elsket og afholdt mand, ikke saa meget talende, men i besiddelse af et godt gemyt. Han var vellidt i sognene og velkommen i ethvert hjem. Han var i mange aar formand for skolekommissionen og interesserede sig meget for skolen og dens arbejde. Han havde selv ingen børn, men holdt meget af børn og unge. Det gav sig særligt udslag ved ungdomsmøderne han holdt. Disse møder samlede i mange aar stor tilslutning. Han fik rejst genforeningssten i begge sogne 1921. (Førstelærer H. Fr. Nielsen, Vindinge).

Hjælpepræst hos pastor Wassmann

22. maj 1940—30. nov 40: K. F. Olesen, se K Stillinge. 1. dec 1940—15. dec 41: H. A. Jespersen, se kkp Sydstrøme.

17. 13. juni 1941—25. nov 46 (rkp Hyllested-V-H 31. maj 29): **G. Berg-Sørensen**, flt rkp Mariendals k, Frederiksberg, se der.

18. 15. april 1947 (hjpr Taarnby 2. april 46): **Aage Peter Hermansen**, * 22. maj 03 Ibsker. Forældre: Gdjr Johannes Peter H og Anine Kristine Mikkelsen. Landbrugsuddannet, gdjr 33, stud Akad kursus 38, c 45' (1-80) (kst sp Ø Nykirke 47). ~ 17. juni 33 Henni Andersen, * 5. febr 03 Holstebro. Faderen: Provst, Brande, se der.

Litt: Otto Sommer: R-V's præstehistorie (Roskilde tid 24. dec 37).

SNOLDELEV—TUNE

Snoldelev-Tune pastorat (1447 og 1403 ha) er frugtbar sogne paa overvejende fladt terræn. Skovløst. Almindelig landbefolkning, halvdelen af Gadstrup stationsby i S sogn.

Kammerraad **Michael Wulff Gjoe** († 1798), der ejede Geddesdal i Greve sogn, oprettede 1795 et legat, 65.000 rdl, hvis renter skulle kunne anvendes dels til understøttelse for godsets beboere og legatstifterens slægt, dels til bef oplysning og belæring. Bestyrelsen for legatet oprettede 1866 Michael Gjoes *folkehøjskole i Tune* sogn, og digteren **Chr. Richardt** blev dens første forstander, til 1871. Skolen indviedes 18. jan 67, og Chr. Richardt havde forberedt sig grundigt ved at besøge flere højskoler, bl a Askov. (Lønnen var 1000 rdl, fri bolig og brugen af 10 td ld.) R var en udmærket dansklærer, men han skulle helst have tilhørere, der stod paa hans eget dannelsesstrin; og undertiden var han derfor uden føling med sine tilhørere. Han var københavner, og han var ikke grundtvigianer. Eleverne

var ikke berørt, hverken af kirkelige, politiske eller folkelige bevægelser, og pionerarbejde laa ikke for R. Faktum er, at skolen gik ikke godt. I de 4 aar, R var her, var elevtallet 15, 30, 25, 11. Bedre gik det med de offentlige foredrag hver 14. dag, men R kunne indse, at det ikke kunne blive ved, og 1871 trak han sig tilbage som en slagen mand. Han udgav i Tune-tiden to sangpil (Volmerslaget og Tornerose) samt bogen om det hellige land. Blandt hans gæster her var *Georg Brandes* og forfatterinden *Magdalene Thoresen*. Præstefamilien *van Wylich* i Greve var hans nære venner. Richardt følte sig stærkt draget af van Wylichs alvorlige og samtidigt muntre personlighed, og beslutningen om at blive præst modnedes hos ham (J. Kj. Carlsen: C. R., 1928, s 97 f.) 1871 gik skolen over til at blive landbrugsskole (dog med en højskoleafdeling indtil 1891). 1871—96 var *Anders Svendsen* (* 43, † 12) forstander. Han var fra egnen (Kværkeby) og havde været paa Hindholm højskole; en frejlig mand med selvtilid og myndighed. Som la Cour i Lyngby ville han drive skolen i grundtvigsk aand, og S var meget skattet som fortæller af historie og af myter. Højskolepræget bevaredes (en mejerifdeling oprettedes) og skolen blomstrede. S holdt foredrag over hele landet, blev medlem af amtsraadet og efter at have trukket sig tilbage, vedblev han at undervise paa skolen. Som landbrugskyndig blev han en anerkendt expert, og hans bøger blev meget benyttet af landmænd. 1896—1917 var *J. Brink Lassen* forstander (* 58, † 19), en typisk repræsentant for de landbrugslærere, der forner faglig indsigt med forstaaelse af den aandelige vækkelses betydning for landbo- og ungdommen. Metodisk, klar, saglig og oplysende var han; ogsaa han var en skattet foredragsholder. Han efterfulgtes af *Niels Bredkjær* (* 88, † 40), der paa udmærket maade fortsatte traditionerne, maaske med mere betoning af det faglige end forgængerne. Derefter har *Johs. Larsen* (* 99 i Tornemark) været forstander (folketingsmd fra 45) sm m A. O. *Rasmussen*. — For landbo- og ungdommen har Tune landbrugsskole været en af Sjællands betydningsfuldeste institutioner.

Det kirkelige liv har i dette pastorat været noget stærkere end i de fleste nabosogne. Mynster har ingen noter om kirkelivet (men anfører om degnen i S (Hermann), at han er »en fortrinlig lærer, men provsten klager over hans indbildskhed! Mynster tilføjer: »Jeg kunne intet mærke!«) — Livet udviklede sig som ellers paa egnen, indtil højskolen oprettedes. Forstander *Anders Svendsen* var ikke tilfreds med at sende sine børn i sognets sk; han fik oprettet en privat friskole for sine egne og skolens læreres børn med *Peder Lodals* som leder 1873. Hans religionsundervisning var udmærket, men han var imod al udenadlæren, og det var derfor svært for hans elever at gaa til præst hos pastor *Krog-Meyer*, der forlangte solid kundskab. Efter *Lodals* død 1892 ophørte skolen.

IM har ogsaa haft en del indgang, ogsaa især i Tune. Den kendte IM's præst, *N. P. Madsen*, var født 1862 i Tune. Hans slægt var trofaste IM's venner. Kkg havde været ringe

i mange aar, men pastor *Holbek* fik folk i kirke. Han var IM's præst, og der blev vakt en del IM's liv i begge sogne. Arbejdet blev ikke stærkt organiseret og tabte sig senere noget. *Holbek* var ogsaa meget interesseret i ungdomsarbejdet, og han fik oprettet KFUM og K. Betydelige lægfolk (gdjr *S. Sørensen*, S, og gdjr *Jens Olsen*, T) har ledet IM og dets ungdomsarbejde i god forstaaelse med kirken. Alt ialt er pastoratet, efter egnens forhold, et godt sted at være præst, megen velvilje, men ogsaa mange ligegyldige. Pastor, dr *Glahn* havde ikke saa stor kirkegang, men hans rolige, værdige skikkelse blev mødt med stor respekt og sympati fra alle sider i sognene.

1905 oplyses: Jævnt god kkg, bedst i T, IMsmf, KFUM og K, foredragsf. 1922: Enkelte IM, sds, kkg ikke særligt god. 1942: Gode forhold, kkg 9 og 6 pct, 2 smaa IMkredse, foredragsf, mange unge i kirke, en del gammel-dags fromhed, mh i S. 1949: Kkg 7 og 5 pct, jævn hørelyst, en del IM i S, færre i T, kirkeblad, KFUM og K, 2 sds, enkelte baptister. Landbrugsskole (135 elever). Det er lykkedes at samle en del unge i pgd (særlig gl konfirmander) og KFUM og K i hjemmene; kkg er større end sædvanligt paa egnen.

Snolelev kirke, ligger højt, mod øst i byen, med vid udsigt, er romansk, den ældste del fra c 1080, af kridtsten og fraadsten, lisener og rundbuefrise paa sydsiden. Senere er køret nedrevet, og skibet forlænget, og kirken er overhvalvet, kamgavlet taarn og vaabenhuis (mod syd) af munkesten. Spor af kalkmalierier. Alterpanel fra 1613 med figurer og skriftsteder i felterne, altertavle i empire med søjler og maleri fra 1860 af Thorvaldsens Kristus malet af F. L. Storck, kalkmalierier fra c 1550 (opdaget 1926, minder stærkt om titelbilledet i Chr. III's danske bibel, men er vistnok ældre) paa altervæggen, alterkalk fra 1598, meget smukt udskaaet prædike-stol, skaaret af Oluf Krog, Roskilde, 1594, syvsidet himmel fra 1618, renæssancestolegavle, moderne døbefont (billedhuggerarb). Daabsfad i tin fra 1844, tinkande fra 1862. Interessant klokke fra 1687 med et vers af Kingo. Et pulpitur fjernedes 1865. 200 sd. Overgik til selveje 1909.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1020—33, H. F. Rørdam: Prædikestolen i S, Khst saml 4 r II, s 535 f, J. O. Ahnring: Roskilde domkapitels hist I, 81 f, Hist aarb f Kbhvns amt 1914, s 63—64. Den kendte runesten, Snolelev-stenen, er nu i Nationalmuseet. En kopi er rejst i et anlæg (Hist aarb f Kbhvns amt 1917).

Tune kirke, midt i byen, er romansk, af kridtsten, i gotisk tid forlænget mod vest, i forlængelsens nordmur en trappe til 2. etage. Overhvalvet, taarn og vaabenhuis (mod syd) af munkesten. Alterniche i korbuuen. Muret alterbord, rest 1914, bruskbarok-altertavle, rest 1914, nye vinger, maleri fra 1914 (kopi af Skovgaards: Den gode hyrde, malet af Chr. Bang, broder til prof J. P. B) (tidligere et maleri af nadvernen), alterkalk fra c 1575 med bægge fra 1852, romansk font, daabsfad fra c 1550, rigt ud-skaaret prædikestol (Brix) med mange figurer fra c 1625. 185 sd. Overgik til selveje 1911, før under Geddedal.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1034—43, Ny khst saml V. 185, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Hist aarb f Kbhvns amt 1914.

Om kirkerne se iøvrigt bogen om Snolelev-Tune, 1939, s 31 56.

Altergæster: 1891: 590 og 466; 1896: 553 og 399; 1922: 258 og 145; 1942: 361 og 169; 1949: 232 og 205.

Folketal: 1850: 625 og 533; 1901: 682 og 801; 1921: 832 og 1026; 1945: 747 og 804.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 9 u p; 1934: 3 IM, 4 gr, 5 u p; 1949: 5 n IM, 2 gr, 5 u p.

Kommunevalg: 1943: Snolelev: Soc 75 (2), rad 111 (2), venstre 147 (3). Tune: Soc 88 (2), rad 165 (3), borg fællest 120 (2). — 1950: Snolelev: Soc 73 (1), rad 117 (3), venstre 181 (3). Tune: Soc 102 (2), rad 151 (2), venstre 155 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 450 byg, b) 70 rdl, c) naturalier, d) 400 rdl, e) 52 td ld. — 1870: Regul 3520 kr, netto 7616 kr. 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Præstegaarden opført 1933.

1769—87 og 1802—11 var Andreas T. Rachlou provst og sp her. Han ejede en stor malerisamling, som under højst mistænkelige omstændigheder brændte 14. nov 1806 sammen med hans gaard Nygaard; han ejede ogsaa en anden gaard i Snoldelev, men havde studerekammer i præstegaarden, som han ellers brugte til logi for syge, som kom fra alle egne af landet, endog klosterdamer fra Vallø (N 474, Wilberg III, 151, Biogr lex XIII, 347, Snoldelevbogen 1939.)

19. 2. marts 1831—25. april 64 (sp Norderøerne, Færøerne 14. marts 17): Provst **Søren Sørensen**, * 15. sept 90 Vindinge. Forældre: Lærer Jacob S og Birthe Stephansdatter. Stud Odense 10, c jan 17 (h), provst Færøerne 8. juli 29, provst Tune-Ramsø herr 22. juli 46—24. okt 58, r af Dbg 54, † 25. april 64. ~ 30. april 17 Else Mathea Petersen, * 1792, † 21. dec 1876 (enke efter grosserer Christopher Fog, Kbhvn). Forældre: Jørgen P, ejer af Keirup og Martha Pedersdatter Leth. — Søn: Vilslev-H.

Provst S var medlem af amtsraadet, meget anset og afholdt (se Færøerne). Han døde faa dage efter Dybbøls fald, som gjorde dybt indtryk paa ham. Han havde været løjtnant i garden. Var forstander for sogneforstanderskabet og førte bøger og regnskaber særdeles fint.

Myenster fandt præstegaarden meget god, ombygget af provst S, alt var i skønneste stand. Provst S's prædiken var ret god (1835), foredraget noget stødende, ligeledes 1843. 1851 hedder det om S's prædiken: Udførelsen meget trivial og ufyldstgørende, stemmen er blevet utydeligere. En del ældre og meget talrig ungdom tilstede. Myenster tilføjer: »Det tilforn brugelige navn Snadeløv skal provst Rachlou have forjaget (M I, 12—13).

E III, 292, S III, 342.

20. 12. aug 1864—20. jan 79 (sp Ulkebøl 7. nov 32): **Hans Wexels Krog-Meyer**, * 31. maj 05 Kristiania. Forældre: Biskop over Als-Ærø, dr theol Peter K-M, † 19, og Frederikke Vilhelmine Wexels. Stud Mtrp 24, c jan 31 (h), hjpr Ulkebøl 14. sept 31, afsat af tyskerne 1. aug 64, r af Dbg 40, dbm 82, afsk 20. jan 79, † 20. jan 83. ~ 30. nov 32 Hanne Sophie Gørtz, * 1. sept 06 Hals, † 28. marts 90. Forældre: Kaptajn ved 3. jydskte infanterireg. Ole Johan Peter G og Charlotte Hedvig Rann. Broder: Nidløse. Brodersøn: Vigersted-K. Hustrus broder: Reerslev-R.

K-M havde bevægede dage i Ulkebøl. I krigsaarene 1848—50 var U præstegaard samlingssted for en stor mængde danske, svenske og russiske officerer. Han modtog Vasarordenen 49. Under krigen 1864 laa generalstaben i U præstegaard, da Als blev erobret af prøjserne. I en aarrække var K-M tillige lærer for prinsesserne paa Augustenborg i dansk og religion. Han blev afsk af tyskerne »Wegen Ihrer Verhältniss zu Dänemark«. Han foretog flere udenlandsrejser. Var en myndig og anset præst, varm til det sidste for sønderjydernes sag. Han anlagde S præstegaardshave i den nuværende skikkelse og plantede mange træer. Udenl orden: S V 3.

BDG I, 84, Elwius, s 471, Erslew II, 366, M. Hansen i Haderslev stifts aarboeg.

21. 28. april 1879—16. maj 1905 (sp Serup-L

14. okt 74): **Christian Ohnsorg Holbek**, * 15. nov 33 Bygholm, Hatting. Forældre: Godsforvalter dér, senere ejer af Albæk hg Niels H og Vilhelmine Cathrine Steenstrup af Ebeltoft-D. Stud Brgd C 52, opgav studierne p gr a øjensvagthed i 7 aar, rejste af helbredshensyn i England, Frankrig og Tyskland, tildels som landmand, c 64² (l), hjpr Aarby 19. jan 67, r af Dbg 05, afsk 16. maj 05, kst præst Abel Cathrines stiftelse, Kbhvn, 06, † 22. jan 12. ~ 21. marts 67 Ludovika Frederikke Marie Thune, * 23. febr 37 Gaverslund, † 17. dec 16. Faderen: Sp Gaverslund, provst, † 55, se der. — Søn: Tegneren Johs. H, † 03 (stort gravmæle i S af Rud. Tegner).

Pastor Holbek var en af de første, der deltog i Kbhvn's IM's arbejde (se dette værk I, 79, 209, 265). »Pastor Vilh. Becks tale i Garnisonskirken ved IM's stiftelse den 15. febr 1865 gjorde et dybt indtryk paa H, der den gang var teologisk kandidat. Et par dage efter maatte han ud til pastor Frimodt for at drøfte med ham, om dog ikke tiden var kommen til at faa begyndt en organiseret virksomhed i Kbhvn. Og da samtidig c R. Volf kom ud til Frimodt, blev følgen, at arbejdet tog sin begyndelse. De to kandidater holdt møder rundt i byen i forskellige lokaler og brugte al den tid, de havde tilovers fra deres religionstimer, men der trængtes alligevel til mænd, der kunne give hele deres tid til arbejdet. »Saa skete det,« fortæller H, »at Frimodt en dag indbød mig til en sammenkomst hos sig, hvor Vilh. Beck og Johs. Clausen var til stede. Jeg blev opfordret til at opgive alle mine skoletimer for at vie al min tid og kraft til missionsarbejdet herinde, dvs jeg skulde være en slags sekretær. Jeg havde imidlertid saa megen selvkritik, at jeg paa det bestemteste hævdede, at slig opgave laa over mine kræfter. Enden paa forhandlingen blev saa alligevel den, at jeg i al fald udbad mig en maanedes betænkningstid — saa tænkte jeg nok, at Herren ville hjælpe mig til den rette afgørelse — og den kom! Fjorten dage efter mødet hos den uforglemmelige Frimodt, bedst som jeg stod og talte ude paa en af sygesalene paa Almindeligt hospital, kunne jeg mærke, at der gik noget i stykker i brystet, jeg fik munden fuld af blod og maatte høre op. Efter lægens paabud maatte jeg paa landet — blive landsbypræst ...« Skønt pastor H saaledes ikke blev sekretær, saa var han alligevel en af de første, der tog fat i missionsarbejdet herinde, og vi vil mindes ham baade for hans nidkærhed og varme og for hans fine, nænsomme og kærlige sind.« (J. Th. Sadolin i Kristel dagbl 25. jan 12, se ogsaa Rosk dagbl 27. dec og H. F. II, s 151—53.)

Gennem hele sin præstegerning tog H sin plads i IM — i de senere aar maaske mere højkirkeligt præget. Det vakte ikke ringe opsigt, at han midt i den bevægede provisorietid som diskussionsleder ved Ynglinge- og pigeforeningernes landsmøde i Vejle 1886 over emnet: Ynglingeforeningernes stilling til det politiske liv, raadede de unge til faste og bøn, faste over for politik og bøn for Danmark. »Det gjorde han godt, thi det var som at stikke haanden ind i en hvepserede« (IM's hist, s 236). Se iøvrigt pag 15 her.

22. 24. aug 1905—13. aug 31 (sp Vejstrup 1. okt 92): Dr theol **Ludvig Glahn**, * 16. juli 61 Kbhvn. Forældre: Generalmajor Henrik G og Christine Louise With. Stud Brgd K 78, c 85¹ (I), manu duktor (GT) og notar ved teol embedsexamen, studierejse 90—91 (Berlin, Halle, Strassbourg, senere Leipzig, Italien), deltog 91 i konkurrence om professoratet i GT, r af Dbg 13, dr theol 29, afsk 13. aug 31, † 9. nov 35. ~ 7. dec 91 Vilhelmine Ernesta Varming, * 7. febr 63 Ø Alling. Forældre: Sp Sahl-E, † 84, se der. Hustrus broder: Ørsted-D.

Censor teologisk embedseksamen 03—32, BM Kirkeligt centrum 99—18 og 19—26, fmd Roskilde konvent 08—34, fmd Tune-Ramsø herreders præstekonvent.

Udg: 89: Soningen i Gl T's offerkultur (i Borchs koll festskr), artikler i Kirken og hjemmet til præcisering af nadverlæren, medred »Kirken« 18—19, udg 29: »Hjemkomstprofeten«, disputats, medudg Roskilde konvents kollekter, udg 33: »Sydslesvig 1918—20«, en undersøgelse, medudg 34: Der prophet der Heimkehr, medarb Kirkeleksikon f Norden, skrev talrige art og afhandlinger, bl a i Teol tidsskr og Kirken og hjemmet.

Fru Vilhelmine Glahn besøgte 79—82 Det kgl Musikonservatorium, studerede derefter klaver-spil i Paris, gav 89 egen koncert i Kbhvn. Hendes morbroder var arkitekten prof Martin Nyrop (slægten Nyrop, 2. udg.s 98).

Under sit studium paavirkedes G dogmatisk af *Peder Madsen*, men *F. Buhl* vakte hans interesse for Gl test-studiet. Og det fortsatte han til det sidste. I Kirkeleksikonnet har han skrevet talrige artikler om bibelske emner, og for bibelselskabet bearbejdede han Es 40—66. Ved den endelige udarbejdelse af den ny oversættelse af Gl test valgte bibelselskabet imidlertid en anden kommission i hvilken G og flere af det oprindelige udv ikke fik sæde. Hans hovedværk er hans disputats, og det vakte baade opsigt og beundring, da den dengang 68-aarige sp disputerede for den teologiske doktorgrad. I modsætning til alm tendenser blandt Gl testforskere søgte G at paavise, at Es 56—66 er af samme forfatter som de foregaaende kap 40—55. I sammenhæng med udarbejdelsen af dette arbejde foretog han med statsstøtte en rejse til Strassbourg og Zürich og knyttede der forbindelse med prof Köhler, og det førte til, at de i fællesskab udgav »Der Prophet der Heimkehr«, i hvilken G's disputats danner første del. — G var stærkt interesseret i det sønderjyske spørgsmaal og udfoldede megen energi for arbejdet i Sydslesvig. Det satte frugt i hans bog 1933. Ogsaa liturgik optog ham, og han var virksom for udarbejdelsen af Roskilde konvents kollekter. Et helt slægtled af præster kender ham som censor ved teologisk embedseksamen. Hans rolige skikkelse med det patriarkalske skæg og de milde øjne skabte tryghed omkring ham.

G kom sine søgnebørn hjerteligt i møde, — men han var urokelig i sine meninger. Han var grundig med sine prædikener, der som regel varede 1 time, og undertiden kunne trætte. — Han efterlod sig dagbøger om sine husbesøg m.m. Ved disse lagde han bl a vægt paa husandagten.

Han fik rejst genforeningssten baade i Snoldelev og Tune og en meget stor mindesten i Snoldelev til minde om en runesten, der blev fundet 1780 (Snoldelevstenen). Endvidere

fik han begge sine kirker grundig restaureret 1911—17 og 1927.

G var som præst en ægte folkekirkepræst. Han følte sig hjemme i KC og var med til KC's første større møde i maj 1899 i Odense, og var i mange aar bestyrelsesmedlem og hyppigt ordfører ved møderne, og under de vanskelige forhandlinger om KC's blad 1919—20 traadte han til som redaktør en kort tid.

Selvbiografi i univ progr nov 1929, DBL VIII, 156—57 (Aage Bentzen), Glahnske slægtsbog, s 91, Berl Tid 10. nov 35, Nattid do, K. Gjesing-Pedersen: Kirkeligt centrum, 1899—1949, 1949, C. Varming om dr G i Samfundet III, s 161—67, F. Friis-Berg: Roskilde konvent gn 100 aar, 1942.

Hjælpepræst hos dr Glahn

29. jan 1929—15. juni 29: A. S. Kristiansen, se Lastrup-S.

23. 26. nov 1931 (hjpr Ejlby-M 31): **Kristian Peter Jessen Kristiansen**, * 6. dec 01 Ødis Bramdrup. Forældre: Serjent ved grænsegendarmeriet Jens Kristian K og Marie Jessen. Stud Kolding 21, c 30¹ (h₁), hjpr Vor Frue k, Odense 8. april 30, kst sp smst, kst 2. rkp Sct Knuds k, Odense 31. ~ 15. febr 32 Lilly Mogenstrup Nielsen, * 8. sept 02 Kbhvn. Forældre: Rentier Harald N og Dagmar Mogenstrup.

Kredsmd KFUM og K's kredsbest, Roskilde og omegn 47 (næstfmd 41), herredsrepræsentant DKU og Kbhvns Kirkesag, red kirkeblad for 4 pastorer 34, fmd Tune-Ramsø herreders præstekonvent.

Litt: Bogen om Snoldelev-T 1939, se løvrigt foran.

KARLSLUNDE—KARLSTRUP

Karlslunde-Karlstrup pastorat (1332 og 683 ha) er fladt, frugtbar og skovløst. Lavtliggende jorder, begge sogne ved Køge bugt. Langs stranden stort strandliv. Karlslunde er en større landsby. Mange har beskæftigelse i Kbhvn, hvortil der er fortrinlig trafikforbindelse, mange arbejdere, 2 kalkværker, Mosede batteri, iøvrigt alm landbef, men mere og mere præges sognene af Kbhvns nærhed.

Byerne: Karlslunde, Mosedebatteri, Karlstrup.

Det kirkelige liv: Ingen større folkelige eller aandelige vækkelser er gaaet hen over disse sogne. Selvfølgelig findes der familier og smaakredse, som har faaet en folkelig eller kristelig vækkelse gennem grundtvigianisme eller IM, særlig gennem det første. Tune landbrugsskole (først højskole) ligger i nabosognet. Men i det store og hele har bef været præget af gammeldags kirkelighed med en nogle steder ret trofast vedhængen ved fædrenes kirke. Det samme konservative præg med hensyn til gamle skikke og vedtægter er fremtrædende, især blandt den jordejende del af bef (oldermandslaug og oldermandsgilde holdes i hævd den dag i dag i Karlslunde.)

Præstembedet hørte til de vellønnede og præsterne var ældre mænd, der blev her til deres afgang. Siden 1711 er ingen præst forflyttet herfra, og i aarene 1844—1921 var her

kun 3 præster. Præsterne blev her længe, og de prægede menigheden; alle præster i de sidste 100 aar har været folkekirkelige (høj-kirkelige) uden partipræg, og menighedslivet har derfor ogsaa i det store og hele været uden partipræg. Kirkelivet har ikke været stærkt, Mynster fandt 1843 ungdommen »ualmindelig dorsk og træg, mange uvidende, til dels vel en følge af, at skolerne har været og er maadelige« (læreren i Karlslunde, Rasmussen var exam jur, men »har kun lidet talent og liden dannelse, har et meget svagt syn og skaber sig temmelig naragtigt«, læreren i annexet, Biermann, var »endnu død, katekiserer forvirret«, skolen dog bedre end sidst). 1851 var Mynster dog mere tilfreds, men han fandt pastor Petris prædiken »tør og vrøvl som«. Pastor Reiersen var en velhavende gammel ungar, en særpræget mand, meget historisk interesseret; provst Kjølhede var præst her i 36 aar (tillige provst i 34 aar), en udpræget højkirkelig præst, dygtig administrator og en mand med mange interesser. I hans tid mærkedes baade den grundtvigske og IM's indflydelse. Indremsis kom og holdt møder. 1909 tog lærer Vald. Mortensen (* 70) sammen med gartner Jens Hansen, Nordstjernen, initiativ til en vækkelsesuge i kirken med støtte af provsten. Der var stor tilslutning, og man fortsatte til 1911, da man holdt op, fordi provsten mente, at det gik ud over kirkebesøget ved de ordinære gudstjenester. Lærer V. Mortensen har iøvrigt baade folkeligt og kirke- ligt øvet megen indflydelse, og han har skrevet flere omhyggelige beretninger fra pastora- ratets historie. 1911 tog en kreds under ledelse af frk. Kierkegaard initiativ til at danne en gr »Kirkelig kreds«, der benyttede lovens be- stemmelse om kirkernes brug til afholdelse af særlige gudstjenester. Den første af disse gudstjenester holdtes 17. sept 1911 med pastor Kiørboe, Helsingør, som taler, men snart ord- nede man sig fast med pastor Axel Rosendal, der kom her regelmæssigt til 1922, da kredsens standsede sit arbejde. 1903 opførtes Metodist kapel i Karlslunde, og der var da ca 40 metodis- ter. Tallet er senere dalet, Pastor Herling forstod at samle alle kredse, en stilfærdig mand, som fik mange venner. — Fra bispe- visitatserne kan iøvrigt noteres, at Martensen 1860 klagede over den »irregularitet, som fra tidligere tid har fundet sted med at lade mes- sen før prædiken bortfalde«, og som bør for- ventes afskaffet. 1941 skrev biskop Axel Rosen- dal: »Jeg drager herfra med et levende indtryk af et aabent og godt forhold ml præ- stefolk og menighed. I dette sogn, som jeg i min ungdom ofte gæstede, synes mange tegn glædeligt at tyde paa, at menighedens liv leves i venlig forstaaelse med sognets«.

1921 oplyses: Kkg i Karlslunde som alm paa egnen, ringe i annexet. Det aandelige for- hold som paa egnen, ca 40 metodister med kapel, hovedvejen Kbhvn—Køge gn pastora- tet. 1930: Kkg 8 og 9 pct, velvilje, ungdomsf, intet særligt. 1938: Kkg 4,5 og 10 pct, Blaa kors, iøvnr som hidtil. Armenierkreds fra 1931 (50). 1944: Den kirkelige ungdomsforening (st 1905) blev 1942 tilmeldt DdU. 1950: Kkg 4 og 6 pct, intet udtalt retningsvæsen, alm velvilje, store dele af ungdommen skifter milieu gn

deres arbejde i Kbhvn, hvilket medfører aa- ndelig rodløshed, FDF, stiftet 1949 (30), privat sal, møder for smaa og større piger i pgd. Gymnastiksalen bruges som fh.

Karlslunde kirke, midt i byen, er romansk af kridtsten, koret er senere nedrevet, og skibet er forlænget mod øst, hvælvinger. Smuk syddør. Kam- gavlet, hvidkalket taarn, vaabenhus mod syd. Ind- til 1659 var østdelen fraskilt som sakristi. Ribber og buer blev dekoreret 1910 og 1929. Barokt alter- panel, stor smukt udskaaet altertavle fra 1668 af Caspar sneedker, Roskilde, en af de rigeste i amtet. I korbuen en tværbjælke med krucifixgruppe, skaaet af Caspar sneedker (Lubbeke), romansk font med hvælvet kobberlaag, daabsfad fra ca 1550, rigt udskaaet prædikestol fra 1616 (Roskildeværkstedet), stolestader fra ca 1660. Den første kakkelovn an- skaffedes 1896 (kalorifere 1936), kirkens indre hoved- rest 1936. 120 sd. Overgik til selveje 1908, før under Geddesdal.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1045—61, V. Mortensen: Blade af K kirkes hist, Hist aarb f Kbhvns amt 1912, s 107—26, jvf 1918, s 24—28 og 1938—39, s 280, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Karlstrup kirke, lidt nord for byen, er senro- mansk, af kridtsten, koret har indvendigt en halv- rund apsis, men har udvendig lige afsluttet mur. Kamgavlet munkestenstaarn og overhvidtet va- aabenhus (mod syd) fra den senere middelalder. Rib- berne i korets hvælving hviler paa konsoller med mærkelige hoveder. Skibet har fladt loft. Et pul- pitur nedtoges 1869. Indvendig restaur 1888 (arkit Martin Nyrop). Altertavle (med krucifix og skrift- steder i felterne) fra 1616, enkelt alterbordspanel, udskaaet prædikestol fra 1628, alt fra Roskilde- værkstedet, piscina af kridtsten (et groft firkan- tet trug af kridtsten) i korets nordvæg foran en niche, romansk font, daabsfad fra ca 1650, klokke fra 1563. (Taarnet var hvidtet til 1927). 60 sd. Overgik til selveje 1911, før under Gl. Køgegaard.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1062—75, Mackeprang: Døbefonte, s 15, 382, 412, Fr. Carlsen: Efterretn om Gl Køgegaard og omegn II, 108, V. Koch: Opmaalinger 1893, s 42 f, se iøvnr under Karls- lunde.

Altergæster: 1872: 827 og 292; 1891: 660 og 120; 1896: 580 og 80; 1912: 310 og 62; 1922: 288 og 112; 1932: 228 og 129; 1942: 232 og 118; 1949: 178 og 153.

Folketal: 1850: 620 og 282; 1901: 702 og 264; 1921: 911 og 256; 1945: 1075 og 312.

Menighedsraad: 1904: 1 gr, 3 u p; siden 1912: u p. Kommunevalg: 1943: Soc 187 (4), rad 86 (1), borg fælles 213 (4); 1950: Soc 226 (3), rad 93 (1), borg fælles 213 (3), u p 126 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 370 byg, b) 81 rdl, c) 300 rdl, e) 65 td ld. 1870: Regul 2760 kr, netto 5950 kr. 1913: 2. kl, 1946: 3. kl Præstegaarden opført 1891.

15. 26. aug 1844—13. dec 67 (sp Tersløse-S 3. okt 34): **Christian Frederik Petri**, * 8. april 96 Christianshavn. Forældre: Inspektør ved Søkvæsthuset Johannes P og Margrethe Kirstine Fog. Stud Kbhvn 15, c juli 20 (I), hjpr Vor Frelser's k, Kbhvn, 13. febr 24, ord kat Vejle—H 28. juni 26, afsk 13. dec 67, † 13. maj 88. ~ 14. aug 26 Ane Claudine Christiane Mau, * 24. jan 97 Kbhvn, † 18. jan 67. For- ældre: Bankkommisær Heinrich Anton M og Cathrine Elisabeth Badstüber. Broder: Hage- sted—G. Datter ~ brodersønnen Petri, Vive—R.

Mynster visiterede 3.gang her pinsedag 1851, og af ældre var der mange tilstede. Ungdommen var bedre end ved de tidligere visitatser, men Petris prædiken var »vrøvl som og tør«, og »man mærkede intet til den angivne disposition i udførelsen«. M fandt kirken ret smuk, men med mindre heldig maling. Mynster tilføjte, at »Sognenes navne hid- ledes af Carl af Riise« (sognets navn i ældre tid var dog Kalfunde—Kaxtorp). I anledning af sit sølvbryllup gav P Karlslunde kirke 1851 en smuk alterbog, forgæveren, Sundorph, gav kirken 1842 en oblatæske (M I 4—5). E S II, 664.

16. 10. marts 1868—28. febr 85 (sp Fjellerup-G 6. sept 54): **Christian Frederik Cai Reiersen**, * 10. april 18 Randers. Forældre: Jstrd herredsfoged Andreas Ludvig R og Charlotte Cathrine Reiersen. Stud Randers 36, c maj 43 (l), hjpr Værum-Ø 8. sept 48, do Kristrup-H 23. dec 51, r af Dbg 67, afsk 28. febr 85, † 19. febr 90. — Ugift.

Meddelte prædikener til Koks evg huspostil og Brammers kirkelige lejlighedstaler III, skr i Khst saml, Hist tidsskr, Saml t jysk historie og topografi. Stiftede en række legater, ialt for c 50,000 kr, især til de sogne, hvor han havde virket, men ogsaa til lærlinge, præsteenker og -døtre. Hans bedstefaders fætter var den kendte legatstifter etrd N. L. Reiersen.

R fik 47 accessit for en religionsfilosofisk afhandling om »Philos religionsfilosofi i dens forhold til hebr og krds grundide«. Han fik 49 et prædikenlegat. Han var en ejendommeligt skikkelse »en dygtig prædikant, der havde god kirkegang«. (V. Mortensen).

17. 5. maj 1885—24. sept 1921 (sp Peder-sker 21. marts 79): Provst **Axel Viggo Christian Kjølhede**, * 27. aug 51 Kbhvn. Forældre: Krigsassessor, stabssergent, skriver i krigsministeriet Christen Christensen K og Karen Maria Christine Hesberg. Stud Mtrp 69, c 75² (l), lærer Hauchs latinsk, Kbhvn, ord kat Vor Frue k, Kbhvn, 11. aug 76, provst Tune-Ramsø herr 26. april 87, r af Dbg 98, afsk 24. sept 21, † 6. juni 24. ~ 31. juli 79 Thyra Eugenie Jolanthe Müller, * 17. marts 57 Aarhus, † 9. jan 40. Forældre: Jstrd amtsvejsinspektør Hans Jochum M (broder til M, sp Stadager-NK) og Eva Emilie Marie Knudsen broder: Lyngaa-S). Hustrus fætre: Rosenstand, Frederikssund, og Rosenstand, V Vedsted.

BM Den danske præsteforening 06—20, kredsmd i Præsteforeningen i Kbhvns amt 01—21, BM Kr forening til børns redning.

Skrev flere artikler og afh i Prf bl, Teol tidsskr m m. Oversat 84: Fr. Ahlefeldts: Morgenandagt i hjemmet, 86: Blumhardt og Boll: Et blad af den württembergske kirkes historie.

Udg 90: Lord Shaftesbury, en historisk skildring, 99: Haandbog for den dsk folkekirke, 00: Danmarks præsteembeder, deres indtægter og udgifter, Chr. Richardt og hans aandelige viser.

Provst K var en nobel præstesikkelse. Det var interessant at føre en samtale med ham, han var kyndig paa mange omraader og havde interesser ud over det alm. Han var en præst af den gamle (Mynsterske) skole, kultur og humor prægede hjemmet. Baade i præsteforeningen og i Kr forening for børns redning gjorde han et stort arbejde. Han var meget vel inde i kirkelig lovgivning og præsternes lønningsforhold, og hans bøger herom er en slags forløbere for Kirkelig haandbog. Provstegerningen baade overfor præsterne og lærerne i provstiet optog ham meget. Han havde efterhaanden indsat alle provstiets præster. Hjemme i sine sogne var han »Provsten« og modstander af alle yderliggaaende bevægelser, noget tør som prædikant.

Præsteforeningens hist, s 49, 50, 51—54, Prf bl 1924.

18. 20. jan 1922—12. juli 31 (sp Veggerslev-V 16. dec 08): **Ludvig Herling**, * 2. aug 74 Kbhvn. Forældre: Smedemester Chr. Julius Petersen og Magdalene Nielsen. Stud priv 96, c 02² (l), klokker Nathanaels k, Kbhvn, 02, till bymiss 04 og medhj hos sekretæren for Kbhvns IM og lærer ved DMS's missionsk. Navneforandring (først til Herling-Petersen

08, senere til Herling). † 12. juli 31. ~ 25. maj 04 Ella Kirsten Mikkelsen, * 20. jan 74 Sundby. Forældre: Tømrem Hans M og Cathrine Thora Amalie Berg. Datter ~ Tiedemann, Strib-R.

Pastor H var fælleskirkelig og ville gerne samle alle i sine sogne til et bevidst menighedsliv i kirken, en god luthersk familiefader, en høj, bred og rolig skikkelse. Han var en vellærd teolog med gode pædagogiske evner. Som lærer paa DMS's missionskole forstod han at interessere eleverne i sine fag, dogmatik og etik. Han var afholdt i sine menigheder, flittig til husbesøg, hans prædikener var klare og vel forberedte.

19. 4. nov 1931—16. marts 33 (sp Jelstrup-M 13. aug 28): **Aage Theodor Gregersen**, * 5. febr. 95 Aaby. Faderen: Sp og provst i Nørresundby-H, † 35, se der. Stud Aalb 13, stud med, kontorvirksomhed, c theol 28² (h₂), † 16. marts 33. ~ 23. okt 28 Mix Baltzersen, * 3. jan 00 Kbhvn. Forældre: Maskinfabrikant William B og Anna Louise Glandt.

20. 15. juni 1933 (hjpr Stouby-H 27. nov 29): **Erik Willum Mikkelsen**, * 12. okt 01 Næstved. Forældre: Mægler Anton Valdemar M og Alma Cesine Willumsen. Stud Hrlf 20, c 28¹ (h₁). ~ 5. dec 34 Else Johanne Lovise Diderichsen, * 11. aug 97 Tved, Mols. Faderen: Sp der, † 19, se der. Søster ~ Hee Andersen, stiftsprovst, Maribo. Kusine ~ Lomholt-Thomsen, Nathanaels k, Kbhvn.

Litt: V. Mortensen: Præster i K-K, Præstehist saml, s 313—32, do: Blade af skolevæsenets hist i K-K 1629—1909, 1909, do: K sogn (Hist aarb f Kbhvns amt 1912, s 107—26, 1918, s 24, 28, 1938—39, s 280—302).

HAUDRUP—SOLRØD

Haudrup-Solrød pastorat (715 og 1005 ha) er fladt, frugtbart og skovløst. S langs Køge bugt. Plantage langs stranden. Meget sommerliv ved vandet. Alm landbefolkning, mange arbejdere og aldersrentnydere.

Byerne H, H stationsby, S.

Det kirkelige liv har været som ellers paa Hedeboegnen, uden større begivenheder eller aandelige vækkelser. Mynster var meget vel tilfreds, da han visiterede her, han fandt alt i god orden, ja, præsten havde endog en bog over sine prædikener (med »mange smukke themata og træffende inddelinger«). Skolerne var gode (selvom læreren i S, Nielsen, »gør sig noget vigtigt, men mener det ikke saa ilde«). Pastor Friis var en dygtig præst af Mynsters sk. Pastor Milo holdt bibellæsninger i stationsbyen (Ulvemose, som stedet da kaldtes), og medens stationsbyer ellers har været ret indifferente i kirkelig henseende, har det meste kirkelige liv rørt sig i H stationsby. Her kom IM's kolportører og solgte bøger og holdt møder, (her kom ogsaa Irvigianerne i 80'erne,) og alt dette medførte, at der blev et lille IM's samfund, men IM's venner gik i kirke hos

pastor Holbek, Snoldelev, hvor de havde et samlingssted fra hele egnen. De fik indrettet et lille mh i en ældre bygning, og 1894 blev der bygget et større mh, hvor der siden er holdt møder, sdsk ovs. — Der var ogsaa enkelte grundtvigske, som fik oprettet en friskole i stationsbyen. Den fik stor tilslutning, væsentlig fordi skolevejen til H var ret lang.

Friskolel *Amdi Jensen* († 1919) betød meget for egnens grundtvigske liv. Han ledede ogsaa »Fremskridtsforeningen« i H stationsby, der havde egnens eneste fh (det nuværende »Folkets Hus«, der nu bruges til alt andet end kulturelle formaal). Aktieselskabet, der ejede fh lod afholde koncerter, der kunne samle indtil 500 tilhørere. Friskolel *Amdi Jensen* var ogsaa med i en »kirkelig forening«, der skaffede grundtvigske talere (valgmenigheds-kredspræst *Johan Clausen*; Kbhvn, provst *Meinertsen*, *Mern*, *K. Bjerre*, *Pedersborg*), der samlede mange. Hver sommer foretog man en skovtur med ekstratog eller lejet skib (f eks til *Kullen* eller *Himmelbjerg*). Der var flere fremskridtsforeninger paa egnen, men foreningen her var vist den største. *Amdi Jensen* var ogsaa virksom for oprettelsen af *Roskilde højskoleforening* og *højskolehjem* (1889), som efterhaanden overtog de fleste af fremskridtsforeningernes opgaver.

Præsterne var ældre mænd indtil pastor *Krings* død. Der var ikke noget særligt kirkeligt arbejde i gang, kkg har ikke været god, og kontakten mellem præst og sogn var svag i mange aar. Pastor *lektor Jørgensen* var en anset Grønlandskender og gjorde et stort arbejde for Grønland, pastor *Kring* var en anset grundtvigsk præst, der paa mange maader søgte at faa kontakt med bef, men kkg var ringe, og menighedsbevidsthed var der ikke meget af. Efter *Krings* afgang har der været hyppigt præstekifte, men heller ikke de unge præster har kunnet faa flertallet af beboerne til regelmæssigt at søge kirke. De materielle interesser synes at have overhaand, selvom der er enkelte, som er præget af gammeldags fromhed. Det stærke strandliv i S har ændret karakteren af den østlige del af pastoratet. Ved stranden rejstes 1938 en kirkesal, hvor der om sommeren er holdt gudstjenester for strandgæsterne. I de sidste aar har der været et arbejde i gang ogsaa om vinteren, en mdl gudstjeneste i strandkirken, sdsk, mghmøder og en sommerlejr.

1923 oplyses: Dygtig og velstillet bef, de kirkelige forhold som paa »Heden«, 2 fh, mh, ret store ungdomsf. 1931: IM ledes af *gdjr P. Andreasen*, ungdomsm i *prgd*. 1939: Kkg 1,5 og 1 pct, meget lidt kirkelig interesse, IM ledes af *snekker Christiansen*, H, KFUM og K, kirkebil, velvilje. 1943. Kkg 2 pct. 1949: Kkg 2 pct, ringe kirkelig interesse, IM ledes af *ps postbud F. Hammer*, KFUM og K, sdsk, K-spejdere, 2 fh.

Haudrup kirke, mod vest i byen, er lille, romansk, af kridtsten, i gotisk tid overhælvævet og forsynet med anseligt kamgavlet, nu hvidkalket taarn, og vaabenhus mod syd. Skib og kor har blytag. Moderne alterbord, altertavle fra 1861 (F. C. Lund: Jesus og de smaa børn). Nyere døbefont. Prædikestol fra 1920'erne i renæssancestil med himmel fra 1666. Pulpitur fra 1860. Orgel fra 1951. 70 sd. Overgik til selveje 1913, før under Vallø.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1076—81, Rørdam: Kirkelove I, 433, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35. Kornerup: Notebog XI, 35, H-S pastorat 1949.

Solrød kirke, paa en lille højning ved aaen, vest i byen, er romansk, af kridtsten. Koret er i gotisk tid nedrevet, og skibet forlænget og afsluttet med en tresidet afslutning. Samtidig overhælvævet og forsynet med smukt kamgavlet, nu hvidkalket taarn og lille vaabenhus mod syd. Barok altertavle med skriftsteder i felterne og maleri af Storch (Jesus og Magdalene) i midtfeltet. Alterkalk fra 1578, oblatæske fra 1696, romansk font, daabsfad fra c 1550, smuk renæssanceprædikestol fra c 1590; i taarnet 12 stolestader med fornøjeligt skarpe stolegavle fra s 1550. Det øvrige stoleværk fra 1856, svarende til *Jersies*. 100 sd. Overgik til selveje 1910, før under Vallø.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1082—92, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Solrød kirke var ved klemmebrevet 1555 bestemt til at skulle nedlægges, men blev saa anneks til *Jersie* indtil 1816, hvorefter det lagdes under *Haudrup*. Skensved var anneks til *Haudrup* til 1816. I middelalderen synes de 4 sogne at have været eet pastorat.

Altergæster: 1891: 319 og 324; 1896: 285 og 271; 1922: 192 og 173; 1938: 93 og 86; 1949: 329 og 76.

Folketal: 1850: 338 og 313; 1901: 687 og 454; 1921: 1052 og 522; 1945: 1096 og 772.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 1 soc, 10 u p; 1938: 2 IM, 3 soc, 8 u p; 1949: 2 IM, 2 gr, 3 soc, 6 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 303 (4), rad 114 (1), kons og venstre 344 (4); 1950: Soc 329 (3), rad 113 (1), kons og venstre 526 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 240 byg, b) 30 rdl, c) 100 rdl, naturalier, d) 100 rdl, e) 28 td ld. — 1870: Regul 1824 kr, netto 4946 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.

Præstegaarden opført 1856. Ny *prgd* skal opføres.

19. 11. maj 1839—12. sept 68 (kantor *Vallø 34*): **Jens Friis**, * 25. jan 03 Nordby, Fanø. Forældre: Sp i *Vejle-Hornstrup* *Hans Ditlev F*, † 27 af Nordby, Fanø, og *Kirstine Nissen*. Stud *Kolding 21*, c juli 32 (1), afsk 12. sept 68, † 12. okt 73. ~ 24. april 34 *Else Marie Cecilie Bruun*, * 6. juni 10, † 4. jan 63. Forældre: *Kollektor Jens Andreas B* og *Cecilie Sophie Charlotte Lesche*. Søn: *Stiftsskriver F*, *Roskilde*.

Mynter fandt den lille kirke smuk og velholdt (1851), pastor *F* talte ret godt, tildels smukt, kun noget for vidtløftigt, smuk forsamling, ogsaa af ældre, ungdommen svarede meget godt (M I 10).

Hjælpepræst hos pastor Friis

1864—68: *G. C. K. Schiøler*, se *Herstedøster-v*.

20. 10. dec 1868—21. april 81 (sp *Kornerup-S 9*, jan 47): **Frederik Vilhelm Milo**, * 10. sept 15 Odense. Forældre: *Bogtrykker* og *boghandler*, *kclrd Johan M* og *Dorthea Larsen*. Stud *Od 34*, c maj 40 (h), afsk 21. april 81, † 23. dec 81. ~ 24. sept 47 *Charlotte Emilie Bruun*, * 26. juli 12 Kærums, † 9. juni 82. Forældre: *Propr*, *major Peter Urban B* til *Rynkebygd* og *Petrine Dorthea Steenberg*. Søster ~ *Svendens*, *Jelling-H*.

Hjælpepræst hos pastor Milo

1878—81: *F. K. Broberg*, se *Enderslev-v*.

21. 6. juli 1881—24. marts 1902 (sp *Førslev 11*, maj 72): **Haldor Ferdinand Jørgensen**, * 4. dec 31 Kbhvn. Forældre: *Provst i Saxild-N*, *landstingsmand*, † 58, se der. Stud *Mtrp 51*, c 55¹ (h) *missionær Grønland 28*, marts 55, *seminarieforst Godthaab 57*, rejste hjem 69, *lektor i grønlandsk og kirkeministeriets konsulent i grønlandske sager 17*, sept 77, r af *Dbg 95*, afsk 24. marts 02, † 1. april 04. ~ 27.

april 55 Ida Emilie Augusta Preisler, * 9. nov 37 Kbhvn, † 5. okt 06. Forældre: Gdjr Georg Sophus P og Susanne Marie Michaeline Dantzer.

»Hans dygtighed var alm anerkendt, og han var i de senere aar vor dygtigste kender af grønlandsk sprog. Han har bl a besørget udgivelsen af Samuel Kleinschmidts grønlandske ordbog og af den reviderede grønlandske salmebog, og sammen med pastor emer Kjer og pastor Chr. Rasmussen i Lyngø har han paa grundlag af lektor Kleinschmidts forarbejder revideret den grønlandske bibeloversættelse og gjort det Ny test færdigt for trykken. Kendere anser dette arbejde for at være fortrinligt udført. Ogsaa efter at være flyttet fra Haudrup vedblev pastor Jørgensen sin virksomhed som lektor for de vordende grønlandske missionærer, og han havde hertil lokale i Studiestræde, hvor tillige findes det interessante arkiv og bibliotek for grønlandsk litteratur« (Rosk avis, 6. april 04).

Pastor J kom under den sprogkyndige og indsigtfulde seminarieførst Janssens ledelse godt ind i grønlandsk og blev meget dygtig i sproget. 1859 lykkedes det ham at knytte brøderemiss, sprogmanden Samuel Kleinschmidt til seminariet, og under disse to dygtige mænds ledelse blev det meget anset. De arbejdede for sprogets grammatiske og ortografiske forbedring og for befolkningsudvikling. Men helbredshensyn tvang J hjem. Han var sin tids dygtigste kender af grønlandsk, har oversat Balslevs lærebog, samt udgivet nyt ritual og alterbog. Mest satte han ind paa en ny bibeludgave. 1893 forelaa Ny test, 1900 hele bibelen.

DBL XII, s 222 (H. Ostermann), Ostermann: Den grøn miss hist 1921, s 237, Rosk dagbl 9. april 04, Østsjæll folkebl 9. april 04.

22. 26. maj 1902—14. nov 23 (sp Sørby-magle-K 11. april 92): **Knud Kristian Kring**, * 15. maj 53 Vork. Forældre: Lærer i Gaverslund Jens Jensen K og Dorteia Hansen. Lærereksamen Skaarup 73, lærer Præstø realsk. Stud priv 77, c 83¹ (I), hjpr Kastrup, Baarse herr 29. okt 83, do Snøde-S 12. jan 85, sp Kobberup-F-G 20. maj 87, afsk 14. nov 23, † 20. juli 29. ~ 7. maj 85 Kirsten Christine Larsen, * 17. maj 56 Kastrup, † 20. okt 31. Forældre: Gdjr Lars Rasmussen og Ane Jørgensen. Brodersøn: Stege.

23. 22. febr 1924—12. marts 26 (1. rkp Randers 13. juli 14): **L. J. Engberg**, fl t Korsør-T, se der.

24. 15. juni 1926—4. juli 38 (kkp Vordingborg 30. sept 21): **F. Engel**, fl t Rigshospitalet, Kbhvn, se der.

25. 30. sept 1938—29. dec 42: **T. C. S. Dijnes**, fl t Hammer, se der.

26. 6. maj 1943 (sp Storvorde-S 8. jan 38): **Kresten Søren Gunnar Sloth**, * 30. okt 12 Aalborg. Forældre: Arbmd Knud Jensen S og Christine Christensen Degn. Stud Aalborg 31, c 37¹ (h₁), ~ 30. jan 38 Inger Margrethe Christensen, * 30. okt 15 Kbhvn. Forældre: Snedker Christian Holger Emil C og Ellen Valborg Jacobsen.

JERSIE—KIRKE SKENSVED

Jersie-Kirke Skensved pastorat (949 og 633 ha) er fladt, frugtbart og skovløst. J langs Køge bugt. Ved stranden en del sommerboliger og badeliv. Alm landbefolkning og en del fabriksarbejdere. Kun kirkebyerne.

I klemmebrev af 1555 bestemtes det, at Skensved og Haudrup kirker skulle nedrives, og sognefolket i begge sogne skulle være under een præst. Men bestemmelsen blev ikke gennemført. Beboerne ville ikke af med deres kirker. Indtil 1816 (1812) var Solrød anneks til Jersie, Skensved til Haudrup. Se under Haudrup-S.

1763—1851 var der kun to præster i Jersie-KS pastorat, fader og søn, *Laurits Hansen Gammerød* (1763—1816) og hans søn *Hans Gammerød* (1816—51). Begge naaede at blive jubeloldinge. 1785 skrev biskop *Balle* i sin private visitatsbog, at hr. *Laurits Gammerød* »er ikke begavet, men haver god indsig og forklarer Guds ord rigtigt«. Hans helbred var ikke godt og sønnen blev kapellan 1798. *Balle* skrev om sønnen 1800: »Prædiker med opbygghed, men med ængstelighed, katekiserer meget vel, men messer slet. Den gamle sognepræst er sygelig og melankolsk.« 1826 skrev biskop *Münster*, at han »forstod lige saa lidt af prædikenen som første gæst (1820), »fordi G taler sagte og læser alt af papiret.« Biskoppen har dog tilføjet en formildende randnote: »Provsten sagde mig, at prædikenen var meget god og passende.« Ogsaa hans helbred var svagt. Hans kapellan, *Christensen*, var »rationalistisk«, *Mynster* skrev om hans prædiken (1835), at den var trivial, kold, kort, men et ret smukt sprog og en smuk stemme.« 1843 hedder det om C's prædiken: »ligesom sidst: tyndt, kort, ikke eet kristeligt ord«.

Hans Gammerøds plejedatter, en søsterdatter af fru G (man mindes den gamle præstelige ægteskabsordning) blev gift med eftermanden, *A. V. Holm*, broder til historikeren *Edvard Holm*. Pastor *H* var en betydelig mand, han blev senere fmd for Dansk missionselskab og er den eneste præst, der har søgt forflyttelse fra Jersie.

Det kirkelig liv var som ellers paa egnen. I præsterne *Fritz* (Mynsters discipel) og *Kraghs* tid blev sognene præget af de politiske skel, som provisorietiden skabte. Den politiske interesse var stærk (Hørups og Albertis valgkreds), og i disse aar begyndte IM og den grundtvigske retning at mærkes. Jersie var i det store og hele præget af gammel-dags kristendom, IM's kolportører holdt møder i KS, og der blev et lille IM's smf, jævnsides hermed var der enkelte grundtvigske, alle kirkelige. Pastor *Kragh* sluttede sig ikke til nogen kirkelig retning, men stod i godt forhold til alle kredse. K Skensved var det mest kirkeligt bevægede af sognene, kkg var 7—8 pct. Gdjr *Lars Nielsen*, Nyelandsgaard, K Skensved, betegnes som egnens stouteste og mest selvstændige bonde (Fra Kbhvns amt, 1943.) Pastor *Blauenfeldt* var afgjort IM's præst, og hans forkyndelse bidrog til at udbyde det kirkelige liv i sognene. IM's kredsen blev styrket og voksede, men de, der havde vanskeligt ved at føle sig hjemme under hans prædikestol, indkaldte i flere aar grundt-

vigske præster til at prædike i KS kirke, især pastor (senere biskop) *Axel Rosendal*, Kbhvn. Han samlede en trofast kreds af grundtvigske folk, ogsaa fra de omliggende sogne. Pastor *Blauenfeldt* var respekteret og afholdt, især i J, paa grund af sine gode menneskelige egenskaber og sin flid og nidkærhed som præst. Mange missionsfolk fra de omliggende sogne søgte til hans gudstjenester. Det store tal paa altergæster, 1922 i KS, skyldes desuden de mange grundtvigske fra omegnen, der flokkedes om de indkaldte præster i KS kirke. Der blev bygget mh i 1918, og her blev central for IM's arbejde i pastoratet. Medens der tidligere var en vis spænding mellem IM og de grundtvigske, er den i de senere aar afløst af større forstaaelse og velvilje.

1909 oplyses: Kkg 7—8 pct, ingen kirkelig retning fremtrædende, gode forhold. 1922: Mh, fh, IMsmf, KFUK. 1927: Kkg 11 pct, voksende hørelyst i J, gr gudstj hver maaned i KS, KFUK (17). 1931: Kkg 8 pct. 1935: Kkg 8 og 6 pct, gldags kirkelighed i J, i KS enkelte IM og Gr, ugentlig bibelsamtale møde i hjemmene, ungdomsm og menigheds m i prgd, KFUK. 1943: Kkg 7 og 8 pct, i J gldags kirkelighed, i S nogen retningsmodsatning, IMsmf (fmd: Parcelist Chr. Christiansen, KS), iøvnr som hidtil. 1950: Kkg 5 og 8 pct, særdeles elskværdig bef, i J en del gldags kirkelighed, adskillige IM og Gr i KS, IM's fmd: Tømrer Carl Larsen. Ungdomsm og menigheds m i prgd, 2 sdsk, idrætsf. Kirkeligt samfunds børne- og ungdomslejr ved Køge bugt.

Jersie kirke, midt i J by, hegnet af gamle hvidtede kampestens- og munkestensmure, er romansk, af kridtsten. I gotisk tid er koret nedrevet, og skibet er forlænget mod øst, kirken blev overhvalvet og forsynet med kamgavlet, blindingsprydet taarn og vaabenhus (mod syd) begge af munkesten. Altertavle fra 1840 (J. Roed: Hyrdernes tilbedelse), alterkalk fra 1658, romansk font, daabsfad fra c 1550 med fontelaag fra 1658, smukt udskaaet prædikestol fra 1593 (fra Oluf Krogs værksted). Pulpitur fjernedes 1945. Taarnet var hvidkalket til 1946, men staa nu med blanke munkesten. 140 sd. Overgik til selveje 1909, før under Vallø.

Danmarks kirker Kbhvns amt III, s 1093—1101, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Khst saml II, 85, Hist aarb f Kbhvns amt 1914.

Kirke Skensved kirke, ved landevejen nord for byen, bestaar af gotisk skib, uden særligt kor, men med tresidet afslutning, af kridtsten med baand af munkesten. Overhvalvet. Det lille gotiske taarn er paa usædvanlig vis bragt ud for skibets syddør, taarnrummet er vaabenhus. Kirken rest 1939. I korafslutningens tre vinduer glasmalerier af J. Th. Skovgaard. Altertavle fra 1939 med krucifix (skaaret af Erik Petersen), den ældre altertavle (J. L. Lund: Jesus og de smaa børn) i taarnet. Alterstager fra 1625. Sandstensfont fra c 1775. Meget smukt udskaaet prædikestol fra c 1550, smukke stolestader fra 1939, et pulpitur fjernedes 1939. 100 sd. Overgik til selveje 1908, før under Vallø.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1102—11, Østsjæll aarb 1901.

Altergæster: 1891: 366 og 230; 1896: 336 og 210; 1922: 457 og 711; 1934: 372 og 267; 1942: 276 og 307; 1949: 271 og 334.

Folketal: 1850: 405 og 271; 1901: 401 og 319; 1921: 457 og 366; 1945: 577 og 350.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 9 ikke IM; 1930: 4 IM, 8 ikke IM; 1938: do; 1949: J: 6 gr og u p, KS: 2 IM, 4 gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 198 (3), rad 80 (2), venstre og kons 90 (3), borg fælles 58 (1); 1950: Soc 141 (3), rad 72 (1), venstre 124 + kons 185 (5).

Sognepræst

Indt 1850: 210 byg, b) 40 rdl, c) 28 byg, naturalier, d) 160 rdl, e) 96 td ld. — 1870 Regul 2160 kr, netto 5400 kr. — 1913 fig: 3 kl.

Præstegaarden opført efter brand 1751.

15. 1. maj 1816—26. aug 51 (hjpr her 5. okt 98): **Hans Gammerød**, * 4. maj 1773 her. Forældre: Sp her Laurits Hansen G, † 21, og Marie Sofie Schnidtlér. Stud Rosk 90, c juli 97 (h), † 26. aug 51. ~ 15. juni 22 Mette Kirstine Christophersen, * 20. nov 95, † 10. juli 65. Forældre: Skomagerm i Ringsted Peder C og Anna Cathrine Christensen. Hustrus søster ~ Schram, Sejerø. Pleje- og søsterdt ~ Holm, Gladsaxe-H.

G var biskop Balles discipel, og i rationalismens tid virkede han for biblens udbredelse. 26. aug 1951 afsløredes en mindeplade for H. G i J kirkegaardsmur.

Mynster fandt præstegaarden gammel, men alt særdeles pænt (1835), 1851 var den »gl og maadelig«, men pynteligt holdt. Sognepræsten havde en skade i benet, saa han ikke kunne forrette sit embede. Han havde ved bibelselskabets hjælp draget omsorg for, at »hver gaard har sin bibel, og for det meste hver konfirmand sit Nye testament«. (M I 7—9). Se iøvrigt ovenfor.

Hjælpepræst hos pastor Gammerød

1833—50: S. H. Christensen, se V Tørslev-S.

1850—51: L. C. C. Nyholm, se Frørup.

16. 25. nov 1851—2. nov 68: **A. V. Holm**, flt Gladsaxe-H, se der.

17. 26. jan 1869—7. febr 84 (sp Alminde-V 19. april 59): **Adolf Emil Fritz**, * 31. juli 16 Roskilde. Forældre: Jstrd raadmand, forvalter ved Bidstrup gods Georg F og Henriette Elisabeth Petersen. Stud Rosk 34, c juli 39 (h), institutbestyrer, Holbæk, ord kat Sct. Michaelis k, Fredericia 2. okt 50, afsk 7. febr 84, † 18. dec 96. ~ 17. maj 50 Andrea Jacobine Henriette Schreiber, * 1. dec 17 Roskilde, † 5. febr 00. Forældre: Kbmd Søren Pihl S af Soderup-KE og Cathrine Marie Mundt. Døtre ~ Falckenstjerne, Hornslet, og Mønster, Kregme-V. Farbrødre: Brændekilde-B og Hvirring-H. Brodersøn: Ørtling-F.

18. 9. april 1884—31. dec 1908 (sp Gislum-V 17. juli 76): **Caspar Christian Ulrich Kragh**, * 28. maj 39. Faderen: Sp Øsby, † 83, se der. Stud Haderslev 58, c 64² (h) Huslærer Aunsbjerg, hjpr Vellev 17. nov 71, afsk 31. dec 08, † 14. jan 10. ~ 21. maj 73 Marie Thygesen, * 12. juli 49 Bøgelund ved Mariager, † 25. marts 17. Forældre: Proprietær Frants T og Nicoline Hedvig Hoff af Vive. — Søn: Skelskør. Broder: Strandby-F. Søster ~ Simonsen, Understed-K. Hustrus fætters søn: Graae, Karrebæk.

Sogneraadsmf i Gislum-V.

Det var en svær omgang for K at komme fra Gislum med den store kkg til Jersie-KS, hvor kkg var forholdsvis ringe. K hørte til de stille i landet, selv sagde han, at hvis han skulle kaldes noget maatte det være »bredkirkelig« (dvs uden for retningerne, alm folkekirkelig). Han favnede vidt, hans forkyndelse var bibeltro, og han brugte megen tid til forberedelsen. Dyb fromhed prægede ham og hans hustru, der var konfirmeret af Frimodt, retliniet og samvittighedsfuld til det

yderste i al sin færd og en god raadgiver. — Hjemmet blev besøgt af mange i sognet, ligesom mange benyttede lejligheden til at se den smukke have, der var en hel seværdighed. Pastor Holm havde plantet en del sjældne træer og buske, og pastor K plantede 70 frugttræer. K ansaa aarene i J for lykkelige aar, men han blev ret tidligt legemligt svag og hans søn blev hjpr.

Hjælpepræst hos pastor Kragh, sønnen

1901—09: E. T. Kragh, se Skelskør

19. 22. april 1909—29. maj 33 (sp Vandborg-F 6. maj 93): **Valdemar Blauenfeldt**, * 10. juli 63 Guldbjerg. Faderen: Sp i Lundforlund G, † 01, se der. Stud priv 85, c 91² (hs), uord medhj Vallensbæk, afsk 29. maj 33, † 19. dec 33. ~ 26. juni 93 Marie Elisabeth Esmann, * 10. nov 70 Odense, † 4. marts 50. Forældre: Direktør i Grundejerkreditforeningen i Fyns stift Hermann Jacob E og Annette Margrethe Strøbech. Søn: Bibliotekar, c theol Johs B, Kbhvn. Broder: Tamdrup.

Min fader sluttede sig til IM, men har flere gange betonet, at han ikke selv havde oplevet en pludselig omvendelse, men at hans barnetro uden brud havde udviklet sig til bevidst tro. I sine unge præsteaar kunne han være temmelig skarp i sine standpunkter, men med aarene mildnedes hans synspunkter meget, og i sine senere aar var han ret vidt favnende, præget af et fromt og barnligt sind. Fader lagde stor vægt paa sine prædikenforberedelser, og et ret skrøbeligt helbred tvang ham efterhaanden til at begrænse sin virkekreds næsten udelukkende til sine egne små sogne, hvor han gennem hyppig personlig bladuddeling, ofte i den aarle morgenstund, søgte at komme i forbindelse med alle hjem i sognet. Han var vistnok vellidt af praktisk talt alle, omend han aldrig var, hvad man kalder folkelig. Der levedes et stille liv i prgd, men med en del kristelige møder, og min livlige og virksomme moder var ham en stor hjælp og saa i præstegeneringen. Hele familien levede vegetarisk, hvad der navnlig i begyndelsen

gav anledning til underlige rygter om, at præsten spiste græs, og et skilt paa døren om, at tobaksrygning ikke var velset, var vistnok en sorg for adskillige. (Johs. Blauenfeldt.)

Indremissionær Johan Madsen fortæller om det store ungdomsmøde sommeren 1895 i Holstebro. I 103 vogne kørte man ud til havet, og pastor B holdt en tale (Naar de gaar gn Morbærdalen, gør de den til et kildevæld), som fik megen betydning for flere unge (Joh. Madsen: Minder, 1934, s 33).

20. 27. okt 1933 (manuduktør og assistent Teologisk laboratorium 22—33): Provst **Povl Otzen**, * 22. sept 93 Kerte. Faderen: Sp Keldby, † 07, se der. Stud Odense 12, c 18² (I), studieophold i Göttingen, Rom, Paris, Oxford. Lærer Femmers seminarium 22—30, provst Tune-Ramsø herr 29. okt 37, r af Dbg 47. ~ 22. jan 25 Astrid Lange, * 16. sept 96 Frederiksberg. Forældre: Adjunkt i Ribe Jonathan L og Ingeborg Sofie Hornemann. Fætre: Provst Aage Bugge, Grønland, og Bugge, Høve frimenighed. Søstre ~ Haugaard, Kerte og Bugge, Høve frimenighed. Hustrus broder: C theol Halfdan Lange. Søstre ~ Kielberg, Vemmellev-H og Øllgaard, Lunde-O.

BM Teologisk forening 13—17, BM Det danske bibelselskab 36, medred Roskildebogen 49, medl af komm af 1930 til ny oversættelse af NT.

Skrev artikler og afhandlinger i Teol tidsskrift, Kirke lexikon f Norden, samt i Haandbog i Kristendomskundskab (NT's sprog, NT's tekst, sociale og religiøse forhold blandt jøderne paa NT's tid bd III, 1942). Er barnedaab i overensstemmelse m NT (Roskildebogen 1946), Claudius' brev til Aleksandrinerne (Teol tidsskr 4. r VII), Urkristendommen i den overlevede Josefostekst (do 4. r IX), Nyere litteratur om Jakobs brev (do 5. r I), Fra udlandets kirkelige litteratur (Kirkelig haandbog 1927) — Udg 49: Hvorledes danskerne fik deres bibler, 50: Nogle hidtil utrykte vers af Brorson, medarb Ill religionsleksikon.

Hjælpepræst hos provst Otzen

1942—47: N. A. Krapper, se Christiansø.

22. maj 47: Tage Jensen, * 7. juni 20 Olstrup, Ulse sogn. Forældre: Gdjr Hans Peter J og Vilborg Aasa Matthiasen. Stud Haslev 39, c 46² (I-96).

Kilder: Foruden ovennævnte: Meddelelser fra pastor V. Blauenfeldt og pastor E. T. Kragh, provst P. Otzen: Blade af Jersie præstehistorie, Roskilde dagblad 10. juni, 13. juni og 15. juni 1949.

Ramsø herred

KØGE—ØLSEMAGLE

Købstaten Køge ligger paa fladt, sandet terren ved Køgeaaens udløb i Køge bugt. Navnet Køge blev oprindeligt baaret af en landsby, liggende længere mod vest, hvor nu Gl Køge og Gl Køgegaard har sin plads. Allerede i 12. aarh havde byen betydning p g r a sildefiskeri og stor handel med lybækkerne (især korn). En gl overlevering vil vide, at prins Erik, søn af Christoffer II først i 13. aarhundrede grundlagde Ny Køge ved aaens udløb, fordi havnen ved aaen sandede til. 1288 fik byen købstadprivilegier som Roskilde. Byens

næsten geometriske grundplan viser, at den er anlagt som købstad. 1342 skal holstenerne have afbrændt byen, men den rejste sig snart, blev befæstet, handelen (ogsaa med Holland) blomstrede. I denne købmandsby, hvor der var et »Sct Erasmi gilde« og et dansk kompagni, »Sct Anna gilde«, fandt munkene først ind i 11. time, da kong Hans 1484 skænkede Graabrødrene en gaard i Vestergade, hvor den gamle kirkegaard endnu ligger, her indviedes 1509 et kloster med kirken Sct Maria de consolatione, og mod vest i byen laa Sct Gertruds kapel for de vejfarende. Den gamle kirke i Gl Køge nedbrødes i 1571 (den laa i

Gl Køgegaards have). En fattigstiftelse oprettedes 1523 i »Steens boder« langs graabrødrekirkegaarden. Byen var anselig, med smukke gaarde, og i storhedstiden rejstes den meget anselige kirke, fra hvis kirketaarns østgavl en (endnu bevaret) lygte lyste søfolk ind til Køge havn. Byen led en del under Grevens fejde, men i modsætning til andre byer afbrødes dens blomstring ikke af reformationen. Munkene forsvandt, men handelen og søfarten voksede, smukke gaarde opførtes, og der var en livlig trafik af rejsende. Paa torvet knejsede til 1799 den kendte murede »Køge kag«, og de mange ordspog om »Køge handsker«, »Køge øl«, »Køge kager« osv gjorde byen berømt. Først i 17. aarhundrede drev Djævelen voldsomt sit spil i Hans Bartskaers gaard paa hjørnet af Nørregade og Torvet (senere hotel »Prinsen«) — det »Køge huskors«, som vakte panik i byen og er skildret mange gange. Men krigene i 17. aarhundrede knækkede byen, især svenskernes besættelse 1658—60, 1672 var der kun 1643 indb. 1677 vandt Niels Juel sin sejr i Køge bugt, 1710 var det Ivar Huitfeldts heltedaad, som kastede glans over byen. Men tilbagegangen lod sig ikke standse, indbyggertallet sank ned til omkr. 1300, og paa en rude i gæstgivergaarden »Norske Løve« har en rejsende indridset sit hjertesuk: »O Gud! O Gud! i Køge«, over byens ringhed. Tilbage stod dog en række af de gamle, store købmandsgaarde og kirken. Men sidst i 19. aarhundrede begyndte atter en opgangstid. 1870 blev sydbanen aabnet, 1879 aabnedes Faksebanen, 1917 Ringstedbanen, havnen forbedredes og der byggedes store fabriker. Medens Gl Køgegaards jorder tildels har omsluttet den ældre bykerne, har byen bredt sig mod nord og mod syd, og den er nu en moderne fabriks- og handelsby i god udvikling.

I landdistriktet, hvoraf en del er i Bjeverskov herr, ligger Gl Køgegaard, der ejedes af slægten Carlsen, fra 1913 en legatstiftelse. Paa Køge aas, nær gaarden, er familien Carlsens gravsted (indviet af Grundtvig 1853). Her blev Grundtvig begravet 11. sept 1872 ved siden af sin anden hustru, Anna Marie, f Carlsen.

Øsemagle sogn (884 ha) er fladt og frugtbar, langs Køge bugt, enge langs stranden. *Det kirkelige liv:* Blandt præsterne i Køge-Ø fra ældre tid blev provst Chr. Madsen Tausen (præst her 1643—61) berømt for sin lærdom og embedstroskab, han udgav her nogle ligprædikener i tidens smag, døjede svenskernes besættelse og blev 1661 biskop i Stavanger. Erik Pontoppidan (1665—73) skrev adskillige opbyggelsesskrifter samt den ældste danske grammatik med mange værdifulde oplysninger om dansk sprog i det 17. aarhundrede. Han blev 1673 biskop i Trondheim, hvor han meget omhyggeligt tog sig af lapperne og oversatte Luthers katekismus til lappisk. Provst Mossin (1740—55) var 1738 blevet afsat fra sognekaldet ved Sct. Nicolai k, Kbhvn, for sine drøje angreb paa pietisterne, han efterfulgtes af sin søn, Søren Mossin (1755—84). Provst Laurberg havde ret god kkg. Gloerfeldt var »oplysningsmand« (rationalistisk), og det prægede kirkelivet. Allerede i 1840'erne mærkedes de gudelige forsamlin-

ger her. De bredte sig fra Vestsjælland til Køge-egnen, hvor pastor Willemoes, Herfølge, stod som egnens aandelige fører og lægprædikanternes ven. Der blev dog ikke meget liv i byen. Vilhelm Beck betegnede den som »en død by« og har kun talt en enkelt gang her. IM kom til Køge i 70'erne med en mand fra Sydsjælland, Niels Hansen, som samlede folk til møder og fik indrettet en lille missionsal. 1882 blev indremiss Ville Sørensen ansat i Køge. Han sluttede sig sammen med Niels Hansen, og der blev et IMsmf, hvortil ogsaa sluttede sig IM's venner fra Herfølge. Møderne blev holdt paa raadhuset. Ville Sørensen var en skarp prædikant, og der blev lidt røre. Sognepræsten, Gloerfeldt, var absolut modstander. Det var for IM's venner en glæde, da han afløstes af den kendte grundtvigske præst, Jørgen H. Monrad. Monrad forstod storsindet at se bort fra Ville Sørensens noget kantede væsen, og rakte IM kærligt broderhaand, saa at de grundtvigske klagede over at han tog mere hensyn til IM end til dem. Men Monrad svarede: »Missionsfolkene kan baade ofre og bede; de gør alvor af at leve i deres daabspagt. Hvad gør I?« 1884 rejste Ville Sørensen fra byen og blev afløst af missionær Niels Andersen. Omtrent ved samme tid kom oberstinde Keyper til Køge og slog et slag for søndagsskolesagen, og der blev begyndt et arbejde blandt børnene. 1885 kom en diakonisse hertil. Missionsmøderne holdtes sidst i 80'erne i et lejet lokale i Nørregade 12. Her stiftedes 1887 »Kristelig forening for mænd og kvinder i Køge og omegn«, hvis formaal bla var at skaffe midler til et selvstændigt mødelokale. Den bærende i kredsen var Jens Nielsen fra Herfølge. Han var især virksom i søndagsskolen; og det var ved julefesten 1888, at han lagde mærke til en dreng med ualmindeligt lysende øje ... »Mit navn er Christian Ludwigs,« sagde han, »og min fader er vært paa hotel »Prinsen«, — og den dreng blev en af Jens Nielsens flittigste søndagsskole drenge (og senere biskop). Der var omkring 1890 ca 100 børn i søndagsskolen. Pastor Monrad var formand for den kristelige forening. Da han rejste, blev Jens Nielsen formand. Pastor Tesch følte sig ikke knyttet til denne kreds. Stig Bredstrup skriver: Der var noget imponerende over Monrads skikkelse og fremtræden, en naturlig værdighed, parret med jævnhed. Og saa dette prægtige hoved, det stærkt graasprængte haar, den høje, kraftige pande og de klare, alvorlige øjne. Pastor Tesch var en elskelig mand, en af de bedste jeg overhovedet har kendt. Han var meget afholdt. Hans sidste dage blev svære og tunge; han mistede sin hustru, der endte som sindssyg. Da jeg besøgte ham under hans sidste sygdom, klagede han over, at der var saa meget af det, han havde elsket og levet i, der forsvandt for ham. Han syntes, at det gik ham som Budstikke-Bojsen, der til sidst ikke engang kunne huske Fadervor. Men saa var der smaa ting, der stod saa mærkværdigt levende for ham. Han nævnte som eksempel, at hans skrive lærer, da han gik i skole, blev drillet meget af drengene. Han skrev i T's stilebog: »Taalmodighed er verdens største lys.« Drengen forstod

det ikke, men skrev side op og side ned med skønskrift: »Taalmodighed er verdens største lys.« Nu laa han taalmodigt som olding og ventede paa døden. Hans valgsprog var: »Naade og fred«, og hans dødsleje blev den skønneste prædiken om »at vandre kaldet værdigt«.

Der var en lille *højskoleforening*, som holdt sine møder hos Blume i Vestergade. Det var i almindelighed Monrad, der var foredragsholder. I Køgeegnen fandtes nogle spredte grundtvigianere, de søgte som regel til kirke i Køge og de var medlemmer af højskoleforeningen. Da Monrad flyttede, sygnede foreningen hen. Gdjr Niels Plaun, Ejby, samlede derefter en del af de grundtvigske paa sin gaard. Kordegn Petersens søn, Harald, tog navnet Bergsted og fik et navn som digter. Kirkeværgeren, bagerm Frits Sørensen, var søn af provst S, Mors, hos hvem Kr. Kold havde været huslærer. Han var grundtvigsk og meget interesseret i kirken. Politisk var det en bevæget tid, »ikke mindst 1892, da P. A. Alberti sejrede over V. Hørup i Køgekredsen.« 1891 stiftedes KFUM, og der blev et godt ungdomsarbejde under beskedne forhold. Man samlede sig nu om at faa bygget et mh. Pastor Tesch ville ikke være medunderskriver, men da Vilhelm Beck 1897 kom til Køge for at indvie missionshuset, var han sognepræstens gæst.

Skræddermester P. Olsson († 1938) var fra 1894 virksom i IM; han virkede ogsaa for søfolk, og var i 24 aar bestyrer af sømandshjemmet. IM kredsen har været i jævn vækst, blandt indremiss, der har virket i byen, kan nævnes Lars Aage (1898—1905 og 1906—12), Niels Nielsen, C. Christiansen, E. Smidt, T. J. Rasmussen.

Omkring aarhundredskiftet virkede læge, dr. Villi Andreas Wille (* 1862, † 1944) i Køge. Han begyndte i et nært samarbejde med IM og deltog energisk i kamp mod bibelkritik og imod drikkeri. Han fik stiftet Blaa kors 1904. Men de ældre i IM's samfund var ikke glade for hans sympati over for de frie kirkesamfund, baptister, Frelsens hær osv, ej heller for hans syn paa daaben. Ved et stort anlagt møde i Køge 1904 søgte han at forene de modstridende anskuelser og hævdede, at Guds børn skal være eet i verdens øjne. W's foredrag udkom 1905: »Kirke — sekter — kættene — Guds børn«. W maatte trække sig tilbage fra samarbejdet med IM p gr af sit samarbejde med Frelsens hær. Han blev soldat i Frelsens hær 1905 og søgte 1906 med hustru og 4 børn til Java, hvor han i Frelsens hærs tjeneste øvede en enestaaende lægegerning blandt de indfødte (Joh. Wille: Lys og mørke, 1930, Joh. Wille: Korstog i Køge, 1951).

Det grundtvigske arbejde har ikke været særlig stærkt i Køge, en tid var der en KS kreds, ledet af pastor L. Christensen.

KC har i de senere aar haft en kreds, ledet af pastor Gjørup, der var landsformand for KC, senere af kaptajn J. P. Alsbæk (kirkeværge 1922—45), der har gjort et godt arbejde for KC. Kredsen ledes nu af sognepræst Madsen. Paa Vallø strandhotel er der holdt KC efteraarsmøder for egnen.

KC-kredsen for Køge og omegn afholder et

par møder om aaret paa hotel »Hafnia«, da der ikke findes noget mgghus i Køge, og søger gerne at faa ikke blot kredsmedlemmer, men ogsaa andre interesserede med til disse møder.

Blandt menighedens *lægfolk* skal desuden nævnes: bagerm F. G. Sørensen († 99), kirkeværge 1879—99, kbrmd, senere sparekasse-direktør W. F. M. Bülow († 27), kirkeværge 1899—1922, tandlæge E. E. Rømeling (* 86), kirkeværge siden 1949, kordegn H. P. Christiansen (1917—43) og kordegn H. Valther Hansen, kordegn siden 1943. — Afdelingschef i statsradiofonien Karl Bjarnhoff var organist 1920—30, siden da: C. W. H. Larsen.

Stiftelser. Der er »Velgørenheds-stiftelsen« med friboliger i bygningen i Nørregade, og med gode, smaa lejligheder til en billig leje i bygningen i Allégade. Endvidere kan nævnes: »Aleksandra-stiftelsen« i Vestergade, »2. april stiftelsen« i Nyportstræde og paa Tværvæj, »Aldershvile« paa Dyrlandsvej, foruden kommunens alderdomshjem i Kirkestræde, forsørgelses- og alderdomshjemmet »Strandgaarden« paa Slagterivej og moderne aldersrenteboliger paa Slagterivej og Pedersvej. — Den første torsdag i maanedes afholdes møde for ældre, ensomme og gamle mennesker i missionshuset, hvor byens præster plejer at deltage.

1923 oplyses: Forholdene som i de fleste købstæder, ret god kkg i K, god i Ø, en del mgharbejde, mgghsal i kirken. 1931: Kkg 6 pct, intet særligt, lille IMkreds og KFUK. 1943: Kkg 2 og 4 pct, voksende IMkreds, Mspejdere, KC. 1949: Kkg 2 og 4 pct, alm velvilje, nogen hørelyst, IMsmf (80), bibelkredse, Blaa kors, mghpleje, sdsks, ungdomsmøder i Ø.

Der er rim katolsk kapel og præst i Køge, kapellet er indviet 1909 i den tidligere mu-seumsbygning.

I Ølsemagle kun ringe kirkeligt liv.

Sct. Nicolai kirke, midt i byen, er opført af muren, en del af taarnet med kriststensstriber, er treskibet med lige afslutning mod øst uden særligt kor. Ældst er den nederste del af taarnet, der har været tilbygget den ældste eenskibede kirke, som blev nedrevet i 15. aarhundrede. Det store smukke, kamgavede taarn har antagelig tjent i befæstningsøjemed. Den høje, anselige kirke er overhvælvet og har usædvanlig rigt træinventar. I nordre sideskib staaer de ældste danske stolestader (ialt 22) i gotisk stil fra c 1530. Fra samme tid er det gamle korgitter, der nu er placeret mellem kor og sideskibe, fra Fr. II's tid er sangerpulpiturerne ved orgelet og en række smukke stolestader, pragtfuldest er magistratsstolen. Fra 1624 er den anselige prædikestol med den pompøse himmel med figurer fra Jesu liv. Fra 1642 er Gl Køgegaards fornemme pulpitur i søndre sideskib. Altertavlen er et rigt billedskærerarbejde fra 1652 (af Lorens Jørgensen, Holbæk) med scener af Jesu liv, nadveren i hovedfeltet. Døbefont af sort marmor og rødt porfyrr, skænket 1613 i anledning af Kalmar-krigens afslutning, prægtigt sølvfad (Jesu daab) udført i Nürnberg, skænket 1635. Korskrankens balustre fra 1682. Mod nord er sakristi, mod syd et kapel, nu vaabenhus. Mange gravminder, mod nord et kapel for familien Carlsen, Gl Køgegaard. Kirken er hovedrest 1905 (prof Storck). Kirken er selvejende, 600 sd.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, hefte 2, Uldall: Kirkeklokker i Køge, Nationaltid 22. juli 1893, Aarb f nord oldk 1899, s 60, Fra arkiv og museum III, 341, Østsjælland aarb VI, 35 og V, 417 f, Khst saml 1897—99, Dansk kunstblad 1837—38, Personalhist tidskrift 1881.

Ølsemagle kirke, i byens udkant, er romansk, af kridtsten, forlænget sidst i middelalderen, over-

hvalvet og forsynet med smukt kamgavlet taarn af munkesten med kridtstensstriber, vaabenhus mod syd, skakristi mod nord. Ved udgravning 1943 konstateredes det gl kors omrids. Yngre kapel mod nord. Renæssancealtertavle fra c 1600 med skriftsteder i felterne, rest 1943, gotisk døbefont af gotlandsk kalksten fra c 1300, tindaabsfad fra 1619, prædikestol fra 1820. Stolestader fra 1600'erne, klokke fra c 1325, 120 sd. Overgik til selveje 1909.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1255 f, A. Petersen: Vallø og omegn, s 269 f, Mackeprang: Døbefonte, s 397, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35.

Altægæster: 1891: 462 og 270; 1896: 488 og 258; 1926: 1300 og 170; 1938: 1472 og 49; 1942: 1542 og 65; 1949: 1805 og 80.

Folketal: 1850: 2436 og 338; 1901: 3993 og 427; 1921: 5971 og 553; 1945: 9683 og 680.

Menighedsraad: 1922: K: 6 gr fris, 3 IM, 2 soc. — Ø: 5 n gr, 1 u p; 1930: 1 IM, 6 soc, 11 u p; 1938: 1 IM, 10 soc, 9 u p; 1949: K: 8 soc, 5 borg, 2 IM. — Ø: 3 borg, 3 soc.

Kommunevalg: 1950 Køge: Soc 2792 (8), rad 617 (2), kons 971 (3), venstre 369 (1), komm 672 (2).

1950: Soc 2792 (8), rad 623 (1), kons 964 (3), venstre 372 (1), komm 669 (2). — Ølsemagle 1950: Soc 164 (3), rad 96 (2), kons 45 (1), borg fælles 57 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 185 byg, b) 40 rdl, naturalier, 175 rdl, d) 870 rdl, 32 byg. — 1870 Regul 2240 kr, netto 5116 kr. 1913: 1. kl, 1946: 2. kl.

Embedsbolig fra 1940. Den tidligere sognepræstebolig fra 1902 blev da embedsbolig for rkp.

Den nuværende sognepræstebolig blev ved testamentet overdraget sognepræsteembedet i Køge af frk Helene Christiane Mathilde Dahl, der døde 28. jan 1939, 87 aar gammel. Villæen, der ligger i H. C. Andersensgade 9, ligeoverfor kommuneskolen, blev opført i 1906 af daværende overlærer ved Tøxens skole i Køge Carl Frederik Andreas Dahl, død 20. maj 1918 i Køge. Sognepræsteembedet arvede den gældfri og velegnede villa med den store have, samt en kapital paa 21.000 kr, hvis renter anvendes til skatter og afgifter samt renter og adrag paa et laan paa 10.000 kr, som blev optaget i stiftsmidlerne til boligens istandsættelse, installation af centralvarme og indretning af konfirmandstue, hvorefter sognepræsten flyttede ind i legatboligen i august 1940.

24. 6. marts 1835—2. juni 56 (sp Nykøbing-L-E 21. april 30): Provst **Peter Laurberg**, * 17. febr 83 Skanderborg. Forældre: Toldkasserer i Svendborg Laurits L og Ellen Cathrine Hatting. Stud priv 99, c okt 04 (h), ord kat Skanderborg-S-S 17. juli 16, provst Mors 4. juni 34, † 2. juni 56. ~ 17 Cathrine Elisabeth Mürer, * 13. juli 87 Svendborg, † 15. nov 64, Forældre: Distriktskirurg Johan Nicolai M og Johanne Bredsdorff af V Skerninge-U.

Mynster: Ingen embedsbolig. Præsten bor i en køn lille gaard tæt ved kirken, som naar den var solidere, kunne være bekvem til præstegaard. — Mynster omtaler et institut for drenge, opprettet af c theolog Nyrup. K kirke fandt M ualmindelig stor, smuk og anselig. Provst L's prædiken (1843) var ret god og kristelig, temaet ikke vel valgt og blev ikke benyttet, katekisationen mindre hellig, uden udvikling eller orden. Meget anselig forsamling. Kirkegangen skal være meget god i Køge, derimod kun ringe i Ø. 1853 var provst L's prædiken »skønt tør, dog bedre end temaet, katekisationen kold og svag«. Den meget talrige ungdom svarede i det hele ret godt. Her skal være god kirkegang (M I, 17—19). E II, 117, S II, 169.

Hjælpepræst hos provst Laurberg

1852—56: J. P. G. A. Ponsaing, se Nykøbing-R.

25. 7. sept 1856—6. febr 83 (ord kat Helsingør 1. nov 52): Carl **Ludvig Christian Georg Gloerfeldt**, * 15. sept 12 Helsingør. Forældre: Svensk generalkonsul, postkommisær Isach G og Engelke Margrethe Charlotte Falbe. Stud priv 31, c jan 38 (*), adjunkt Hrlf 46—50 (tog

afsk, da skolens forstander nægtede ham at rejse til Slesvig for at søge stilling der, Elvius, s 300), sprogl Helsingør, ord kat Assens 25. marts 51, afsk 6. febr 83, † 9. juni 89. ~¹ 17. maj 38 Harriet Cathrine Munch, * 7. marts 17 Kbhvn, † 24. sept 60. Forældre: Kaptajn ved 2. livregiment Hans Frederik M og Harriet Elisabeth Silberschild. ~² 23. okt 61 Charlotte Amalie de Fischer, * 16. okt 21 Kbhvn, † 10. febr 92. Forældre: Kommandør i flaadens Hans de F og Charlotte Julie de Framery. Broderdt ~ Tarp, Boeslunde. — G's eneste søn faldt ved Dybbøl 1864.

Pastor G var en meget smuk, værdig og myndig skikkelse, embedsmand af den gamle skole, modstander af IM. 1860 æresmedlem af Køge haandværkerforening.

E S I, 372.

26. 17. april 1883—20. marts 90 (sp Lem-V 7. jan 78): **Jørgen H. Monrad**, fl t Vartov Kbhvn, se sp Frederiks k, Kbhvn. (Se Stig Bredstrup: J. H. M., 1926, s 88 f.)

27. 16. juni 1890—31. marts 1903 (sp Krummerup-F 4. juni 85): **F. T. Tesch**, fl t Stokke-marke, se der.

28. 25. maj 1903—1. okt 23 (sp Christians k, Kbhvn 1. juni 01): **Ludvig Christensen**, * 3. nov 54 Hobro. Faderen: Sp i Hjortshøj-E-E, † 72, se der. Stud Aarhus 73, c 79¹ (h₁), lærer ved Vajsenhuset og ved Axel Jacobsens sdsk, rkp Sdr. Omme-Hoven 17. sept 80, sp Gern-S 21. jan 84, sp Kristrup 21. juni 94, rkp Vor Frelsers k, Kbhvn, 19. april 99, afsk 1. okt 23, † 28. juni 29. ~¹ 30. marts 81 Ebba Samulitta Sletting, * 19. maj 47 Skanderborg, † 21. dec 93. Forældre: Toldinspektør i Nakskov, kpt i kongens livkorps Jacob S og Eleonora Sophie Starinsky. ~² 22. dec 95 Anna Louise Caroline Wegener, * 8. juli 50 Aarhus, † 19. marts 35. Forældre: Oberst Chr. Carl W og Louise Lillienskjold. 1. Hustrus søster ~ Krogh, Frederikssund-O.

Pastor C var grundtvigsk, en stilfærdig mand, der passede sit embede med omhu, de fattiges gode ven. Han mindes med kærlighed af mange (nekr).

29. 17. marts 1924—7. okt 36 (sp Lundforlund-G 12. april 15): **Knud Gjørup**, * 28. jan 79 Viborg. Forældre: Oberst, slotsforvalter og kasernekommandant paa Kronborg Poul Holst G og Augusta Marie Bahnson. Stud Helsingør 97, huslærer i Sverige, c 04¹ (h₁), Dansk præst Chicago 12. sept 04, præst Ringsted, Iowa 07, præst Hartford, Conn 09—11, valgmenighedspræst Aal 7. juni 12, † 7. okt 36. ~ 23. sept 04 Magda Stuhlmann, * 21 dec 79, Varde, † 8. juni 37. Forældre: Kaptajn, færgesoverfartschef i Helsingør Bernhard Ludvig Albert S og Anna Gregersen. Døtre ~ Jespersen, Fuglede, og Eilstrup Rasmussen, Egeslevmagle. Søster ~ Schovsbo, Taps. Faster ~ Assens, Rødby-R. Morbroder: Bahnson, Skive-R.

Fmd Kirkeligt Centrum. 31.

Udg: 12: Havet, et eventyrdigt, 16: Jeremias, et drama, 18—22: Med vinden over Danmark I-II, 22: Den ny pagts profet, 33: Jesu vandring I-II, samt 18: Carl Bahnson: Vandringsmandens sange. Skrevet en del i dsk-amerik blade især om ungdomssagen, bl a om det store ungdomstævne (3000 delt), som han arrangerede i Chicago 1906, om udvandrings-spørgsmaal etc, senere forskellige artikler i danske blade om kirkelige spm, digte etc.

Pastor G havde fra sin moders slægt faaet

en digterisk evne i arv. Hans digt om havet blev smukt omtalt, hans bog »Med vinden over Danmark« var en dansk pendent til Selma Lagerlöfs »Nils Holgersens underbara resa«. Hans store drama om Jeremias burde have været fremført paa scenen, og hans smukke digteriske gengivelse af Jesu liv viser hans følsomme, poetiske sind. Han led skuffelse paa sin forfatterbane og blev aldrig rigtig værdsat efter fortjeneste. Som ung præst i USA gjorde han meget for de danske, især for de unge, som holdt meget af ham. Han var en tid valgmenighedspræst og havde ogsaa megen forstaaelse for grundtvigske tanker, men han fandt sin plads i KC. Han var en frisk og initiativrig præst. Hans mangeartede oplevelser under højst forskellige arbejdskaar gav ham gn aarene det syn, som førte ham ind i KC. Han fik dannet en KC kreds i Køge, og rejste flittigt rundt til KC møder. Typisk for ham er overskriften over det opraab han udsendte: Et hjem i vor kirke — en kirke i vort hjem!

Som KC's fmd arbejdede G for en fast plan for gudstjenesterne i stedet for den forvirring, der herskede. Kirkepolitikken traadte i baggrunden til fordel for mere centrale kirketanker. Paa Hindsgavl var G en udmærket leder af landsmøderne. Som præst i Køge gjorde G en trofast gerning under vekslende tilslutning. Tidens moralske nød optog ham meget, og han slog til lyd for, at alle bevarende kræfter i vort folk skulle samle sig til fælles front med det moderne hedenskab, ligesom han kæmpede for bevarelsen af skolens kristelige karakter.

K. Gjesing-Pedersen: KC 1899—1949, s 151—57, Prf bl, 1936, s 801, Kirk Centrum nov 1936.

30. 10. febr 1937 (rpk Korsør-T 22. dec 33): **Erik Aage Madsen**, * 2. aug 96 Kbhvn. Forældre: Kammerlakaj Mads Jørgen M og Anna Christine Rasmussen Norre. Stud Ø Brgd 15, c 22¹ (h₁), hjpr Præstø-S 2. febr 22, sp Røsnæs 8. aug 28. ~ 4. nov 45 Elly Agnete Nielsen, * 1. juli 22 Køge. Forældre: Tømmer Niels Hemming N og Anna Marie Larsen.

Fmd KC Køge og omegn, fmd Kristelig lytterforenings storkreds i Østsjælland.

Ordineret kateket og førstelærer

(Løn: 1850: 550 rdl og fri bolig)

Der var sognekapellan (residerende kapellan) i Køge fra reformationen til 1803.

5. 2. sept 1848—19. febr 50: F. C. C. Breinholm, se Søllested.

6. 19. febr 1850—5. maj 55 (ord kat Vor Frelser s k, Kbhvn 17. maj 47): H. V. Holstein, fl t Laurbjerg-L, se Agri-E.

7. 11. juli 1855—6. nov 61 (lærer Christiansø 49): C. M. F. Høegh, fl t Hurup, se Taagerup-T.

8. 18. jan 1862—21. maj 72: J. P. O. Korff, fl t Hvilisager-L, se Mørke.

9. 7. okt 1872—22. jan 77: J. H. Petersen, fl t præst Frederiks hospital, Kbhvn, se 1. rkp Holmens k, Kbhvn.

10. 21. juni 1877—4. april 78: Søren Mikkelsen Sørensen, * 8. aug 43 Aarslev ved Brabrand. Forældre: Gdjr Mikkel S og Maren Jacobsdatter. Stud priv 64, c 72¹ (h₁), bestyrer Rødkilde højskole 72, lærer Ordrup højskole 73, † 4. april 78. ~ 6. okt 72 Pauline Emerentia Sjöholm, * 29. nov 46 Vadstena, † efter 1900. Forældre: Maler Magnus Per S og Ingeborg Jacobsen.

11. 30. aug 1878—25. marts 84: O. E. Gottlieb, fl t Hammelev-E, se Hobro-S.

12. 24. okt 1889—18. nov 95: Stig Volrat Bredstrup, * 13. sept 63 Rane Ladegaard. Forældre: Proprietær

Jacob Holm B og Andrea Nielsine Henriette Kolding. Stud Randers 82, c 88¹ (l), forstander Jonstrup statsseminarium 18. nov 95, r af Dbg 08, afsk 29, Dbm 20, † 9. febr 39. ~ 6. dec 89 Christiane Johanne Henriette Jürgensen, * 6. april 62 Hagestedgaard ved Holbæk, † 26. juli 30. Forældre: Forpagter Jørgen Chr. J og Sofie Ingeborg Magdalene Næsted.

Medl eksamenskomm f skolelærereksamen 93, BM Dansk Seminarieforening til 29, medl tilsynskomm 09 og af det kirk udvalg 1921.

Oversatte 14: Hans Larssons psykologi, udg 18: Fra Jonstrup, 27: J. H. Monrad, hans liv og gerning.

B havde en god præstgerning i Køge, hvor hans friske grundtvigske forkyndelse havde god tilslutning. Kun 32 aar gl blev han seminarieforsøger paa Jonstrup. Fra sin studentertid havde han undervist og interesseret sig for skolegerning. B førte seminariet ind i en ny tid, han ophævede internatet, hvor eleverne skulle spise, han gav eleverne ægte værdier ved sin klare, følelsesbetonede undervisning, ved sin autoritet og ligefremme færd. Han var baaret af en fast overbevisning uden at afsvækkes af vaklen eller skepsis. Han var en søgt foredragsholder og har givet mange rammende indlæg i skolespørgsmaal. I højskolebladet, Hjem og skole, skrev han talrige artikler.

DBL IV, s 62, Højskolebl 5.—12. sept 13, Seminariebladet, juni 29, Erindringer i Hjem og skole 1933, s 33 f, 49 f, 73 f, 121 f, Stig Bredstrup: Gamle minder fra Køge, Østsjæll folkeblad 28. juni 1938.

13. 18. febr 1896—9. febr 99: P. V. Petersen, fl t Roholte, se Karise-A.

14. 13. maj 1899—15. juni 1906: P. K. Gam, fl t andenpræst Diakonistiftelsen, se Aaby, Kær herred.

Embedet nedlagt 14. marts 1907.

Hjælpepræst (ordineret medhjælper)

1. 9. aug 1907—14. nov 13: J. Kallenbach Pedersen, fl t Femø, se der.

2. 27. april 1914—11. juli 21: Laurits Henrik August Hellesen, * 24. okt 70 Roskilde. Forældre: Grosserer, bankdirektør Niels Jacob Edvard H og Anna Augusta Henriette Curtz. Stud Rosk 88, c 95 (h₁), real-skolebest Rudkøbing, † 11. juli 21. ~ 18. dec 98 Bertha Emilie Müller, * 14. dec 70 Roskilde. Forældre: Kbmd, sparekassedirektør Carl M og Marie Emilie Rasmussen.

3. 6. nov 1920—27. okt 21: J. C. Richter, fl t Øland, se der.

4. 1. nov 1921—5. jan 23 (hjpr Hellerup 17. nov 20): F. W. Lademann, fl t Idum-R, se Brændekilde-B.

Kaldskapellan

(Oprettet 28. juni 1922, nedlagt 13. aug 1946)

1. 17. nov 1922—16. jan 25 (sp Nørbæk-S-L 14. marts 22): **R. P. Steenstrup Hansen**, fl t Alsted-F, se der.

2. 14. april 1925—19. juni 27: **C. Bruun-Mogensen**, fl t Hørbj, se Haarby.

3. 20. sept 1927—3. juli 31: **P. W. Melbye**, fl t Munkebo-D, se der.

4. 9. okt 1931—13. nov 39: **R. J. Eilstrup Rasmussen**, fl t Egeslevmagle, se der.

5. 15. april 1940—5. febr 44: **J. Lærkes**, fl t Egen, se der.

6. 19. juli 1944—13. aug 46: **C. R. Jørgensen**, rkp her.

Residerende kapellan

(Oprettet 13. aug 1946, 3. kl, embedsbolig, se foran)

1. 13. aug 1946—13. april 50 (kkp her 19. juli 44): **Christian Richard Jørgensen**, * 15. jan 17 Kbhvn. Forældre: Overmontør ved KTAS Christian Thorvald J og Anna Louise Jacobsen. Stud Ordrup 37, c 44¹ (l-81). ~ 13. aug 44 Rigmor Kjær Nielsen, * 28. sept 14 Kbhvn. Forældre: Inkassator Sofus Frederik Ferdinand N og Anna Marie Kjær.

Pastor J uden 13. april 50 til sp Blaagaards k, Kbhvn.

2. 18. sept 1950 (hjpr Vedsted 15. dec 47):

Kai Olav Faarvang, * 20. april 22 Holbæk. Forældre: Bogholder Peder F og Asta Lentz Petersen. Stud Stenhus 40, c 47² (1-80). ~ 28. dec 47 Karen Schmidt Pedersen, * 20. jan 25 Gentofte. Forældre: Overl Peder Nielsen P og Olivia Schmidt

Distriktsleder FDF.

Litt: (foruden fornævnte) H. C. Andersens eventyr: »Under lindetræet« foregaar i Køge, og fru Thomasine Gyllembourg har i en »Hverdagshistorie« »Extremerne« skrevet om indskriften »O Gud, o Gud, i Køge«, saa H. C. Andersen ikke glemte det. Johanne Louise Heiberg fortæller om sit ophold i Køge paa sin bryllupsrejse. C. Molbecks beskrivelse 1817 af Køge er ikke lystelig (i En rejsendes tegnebog). Fr. Oppfer har i »Hver 8. dag« 1897 og 1902 udførligt skildret Køge. Samme sted findes organist Erslevs optegnelser om Køge (1903). Harald Bergstedt har i »Under klokkeetaarnet« ogsaa skildret Køge.

Hovedværket om Køge er: A. Petersen: Køge bys hist, 1888, endv M. J. Hansen: Sct Nicolai k, Køge, og Køge by, 1906, Danske byer og deres mænd XXI, 1917, Khst saml 4. r V 501, Østsjæll aarb 1902, 1903, 1905, 1908, 1910, Købstadforen tidsskr 1925, s 153-76. V. Hermansen og P. Engelstoft: Køge bys historie, 1932, Hjemliv og trosliv XIII, 1945, Fr. Oppfer i Ill tid 1918, M. Mackeprang: Fra det gamle Køge, Danske samlinger 1870-71, Beretning fra det 10. hjemstavnsstævne i Køge 1932, Tidsskriftet »Danmark«, 4. aarg, 1944, s 175 f, C. Heilskov: Dansk provinstopografi, 1920, s 203 f.

RORUP—GLIM

Rorup-Glim er smaa sogne (566 og 1360 ha. Glim sogn delv i Sømme herred), overvejende fladt, frugtbart, ret højtliggende og skovløst. Alm landbefolkning. Byerne Rorup, Højby, Glum, Helvigsmagle, Gøderup.

Det kirkelige liv har i hele det sidste aarhundrede været ringe, ingen vækkelser eller kirkelige retninger. For flertallet synes kirken at være en fremmed verden. Børnene bliver døbt og konfirmeret, men saa glider de ind i de ældres livsformer. Til ekstraordinære møder o lign kommer der kun faa. Men der har aldrig været uvilje mod kirken. Naar præsten har været ny paa stedet, er der kommet en del, men saa er det ebbet ud. To præster har søgt meget hurtigt herfra. Der har været stor afstand mellem kirken og det daglige liv. Pastor I. K. Madsen, der baade her og i Grædstrup fik tilbudt provsteembedet, men renoncerede af hensyn til sit videnskabelige arbejde, søgte hertil, bl a for at dyrke videnskaben paa de nærliggende biblioteker. Han skriver om »skuffelsen ved den ringe kirkelige interesse« her, efter at have staaet i et rigt menighedsliv i Jylland: »Jeg kom hertil med den indbildning, at det nok skulle blive bedre end hidtil, mennesker maatte vel kunne vækkes ogsaa her. Men det gik helt anderledes, til gudstjenesterne kom der efterhaanden kun ganske faa, til missionsuger, bibellæsninger, salmesangsafstener, foredrag om kirkebygninger, altsammen noget jeg har forsøgt gang paa gang, kom der kun faa. Og ikke nok med det, jeg maatte ogsaa ændre et og andet i min arbejds metode, for ikke at bryde broen helt af til befolk-

ningen. Naar jeg af og til har gaet enkelte mennesker særligt nær angaaende deres forhold til kirken, har jeg gjort den erfaring, at sjællænderen ikke reagerer paa samme maade som jyden. For jyden er det typisk, at han kommer igen og vil høre, selv om han er blevet fortørnet, men sjællænderen trækker sig ganske stiltfærdigt tilbage i sig selv og er færdig med den, han er blevet fortørnet paa. Jeg maatte derfor være mere spagfærdig i min prædiken og med hensyn til personlig samtale iagttage en vis tilbageholdenhed, der ganske vist (desværre) kun stemmer alt for godt med mit anlæg til passivitet... Som arbejdet blandt de ældre blev en skuffelse for mig, saaledes ogsaa ungdomsmøderne. Der blev i en aarrække holdt ungdomsmøder (som KFUM-møder) i prgd, og der var en opmuntrende tilslutning, men saa blev der fra anden side begyndt med et ungdomsarbejde af en helt anden beskaffenhed med dilettantkomedie, dans og gymnastik i forsamlingshuset. Og da det sidste var det morsomste, gik de fleste dertil, og møderne i prgd maatte ophøre. En tid var der ogsaa sdsk i prgd, og en gdjr i Glim havde sdsk i sit hjem i en menneskealder.« I anden sammenhæng skriver pastor Madsen: »Kirkegangen har i disse sogne været ringe gennem flere slægtled. Det store flertal af beboerne var — rent menneskeligt set — særdeles omgængelige og ville helst staa sig godt ogsaa med præsten — ligesom med hinanden indbyrdes. Men aandelig tale ville de ikke ind paa, saa lukkede de sig til, og man kom ikke videre, det var yderst sjældent, at man kunne faa dem til at »sige imod«, skønt det var givet, at de var af en anden mening; stridbare var de ikke, de reagerede væsentlig kun ved at tage afstand. — Saa var der ogsaa hist og her i sognene en enkelt familie, som henregnede sig til IM; men disse var i saa høj grad forskellige fra de missionsfolk paa Holmslands klit, der i sin tid havde faaet saa afgørende betydning for mig personlig, at vi aldrig naaede til et rigtig fortroligt forhold til hinanden eller til at blive en støtte for hinanden i det kirkelige arbejde.

Ogsaa paa det folkelige livs omraade viste det sig atter og atter, at sognenes befolkning reagerede ved at trække sig tilbage, naar de ikke syntes om det, som blev budt dem; tydeligst traadte det vel frem, da der i 1940 indviedes en ny centralskole i kommunen: fra lærernes og sogneraadets side var det tanken, at der her skulle skabes et »kulturcentrum« for sognene; og der blev taget fat med foredragsaftener, sangaftener, bibliotek, idræt og sløjd osv. I den første vinter var tilslutningen overvældende, i den anden vinter gik det tilbage, og allerede i den tredje vinter ebbede det næsten ud; af det hele blev der kun nogle kummerlige rester tilbage, skønt der fra lærernes side blev gjort et seigt arbejde for dog at holde noget i gang.«

Ved visitatsen 1930 skrev biskop Fønnesbech-Wulff: Den lille kirke i Rorup var knap fuld, hvilket formentlig hænger sammen med, at Glim sogns beboere for størstedelen havde holdt sig tilbage.

Med præsteskitet 1944 syntes interessen for

kirken arbejde vaagnende, hvis det ikke snarere maa udtrykkes: interessen for præstens arbejde; saaledes gav det sig udslag i store tilslutning til ungdomsmøder, ca 80—90 unge; og i tiltagende kkg. Det hurtige præsteskifte, ved pastor Korsholms død 1946, bevirkede, at alt endnu var nyt, og den nye præst gik ind i et arbejde, der var paa toppen. — Men, som ovenfor nævnt, naar præsten bliver ældre i gaarde, synes der at være tegn paa, at det mere var den ny præst, hans begyndelse og arbejde, der fangede, end det er en rodfæstet interesse for det evg budskab. — Arbejdets væsentligste side er husbesøg — og bef er velvillig. Ungdomsmøderne har dalende tilslutning, alt afhænger af de unge, der kommer til sognet; der er i disse aar forholdsvis faa fastboende unge. Centralskolen, beliggende midt i sognene ved hovedvej 1, er samlingssted for det meste kulturelle arbejde. De sidste vintre har samlet stor tilslutning til kristelige og folkelige foredragsaftener. — Studiekredsarbejdet synes at holde interessen bedst fangen. Gennem 3 vintre har der i pgd været studiekreds over centralkristelige emner. Kkg er fortsat god, især i Glim k. — Betydning, kirkeligt set, havde nu provstiuvalgsmlem, fhv. propr H. Tolstrup Christensen, Kirke Skensved, der gennem nogle aar boede i Glim by; det hjem virkede samlende paa IMsmf, saaledes at det var meget trofast mod kirken. 1951 er det dog uden samlende leder.

1920 oplyses: Kkg og altergang meget ringe, forholdene meget smaa, 1 baptist, 2 irvingianere. En ikke for ung præst, helst uden partifarve, vil passe bedst. 1922: Kkg 4—5 pct, fh i G, intet særligt. 1931: Kkg varierende, flertallet ukirkeligt gn mange aar. 1939: Kkg 3 og 2,5 pct, ringe kirkelighed. 1945: Kkg 6 og 5 pct, stigende, ikke meget aandeligt liv, velvilje. 1949: Kkg 6 og 8 pct, lille IMsmf, kirkeblad, ungdomsmøder i pgd, 2 sds, den ene i G, den anden i Gøderup.

Rorup kirke, paa en bakke i byens nordkant, tæt ved Kbhvn-Korsør-landevejen, er herredets mindste, en lille, smal romansk bygning af kampesten, skibet er forlænget mod øst, kirken er overhvælvet og forsynet med kamgavlet munkestenstaarn sidst i middelalderen, lille sakristi mod nord, vaabenhus mod syd. Renaissancealtertavle fra c 1600 (som Øsemagle), alterstager fra c 1650, smedjersalterkranke fra 1750, senromansk font af gotlandsk kalksten, korbuekirkicif fra c 1525, barok prædikestol fra 1659 af Caspar Lubbeke, stolestader fra c 1500, 65 sd. Overgik til selveje 1924, før under Ledreborg.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1112—23, Mackerprang: Døbefonte, s 412, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35.

Glim kirke, paa østsiden af en bakke med stejlt fald mod øst og mod byen, med vid udsigt, er oprindeligt romansk, af kalk- og fraadsten, men omtrent helt ombygget i den senere middelalder, da skibet forlængedes mod øst, og der tilbyggedes kamgavlet munkestenstaarn, som er ret anseligt, kirken overhvælvedes, vaabenhus mod nord. Kirken staar med blank mur med pudsede blændingsbunde. Smukt alterpanel, altertavle fra 1665 af Caspar Lubbeke, smukt udskaaret, i midten et maleri fra 1859 (H. Krock: Nadveren) svarende til alterbilledet i Frederiksborg slotskirke. Alterkalk fra 1749. Alterstager fra 1646, smedjersalterkranke fra 1750. Romansk granifont. Renaissanceprædikestol fra c 1600, smukke gl stolestader, dægnestol fra c 1550. 140 sd. Overgik til selveje 1909, før under Ledreborg.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 698—709, Diplomatarium dan I, nr 234, 238, Hist aarb f Kbhvns amt, 1931, s 211 og 1917, s 35, Mackerprang: Døbefonte, s 405, Tidsskr f industri, 1906, s 76.

Altergæster: 1891: 68 og 94; 1896: 50 og 90; 1921: 100 ialt; 1930: 125 og 75; 1938: 120 og 90; 1948: 209 og 354.

Folketal: 1850: 245 og 475; 1901: 250 og 482; 1921: 254 og 552; 1945: 315 og 731.

Menighedsraad: 1918: 1 IM, 3 u p; 1922: 1 gr, 1 IM, 10 u p; 1930: 1 IM, resten n gr; 1938: 20; 1949: 2 IM, 10 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 89 (2), rad 91 (2), venstre 186 (5); 1950: Soc 120 (2), rad 142 (3), venstre 195 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 300 byg, b) 60 rdl, c) naturalier, d) 150 rdl, e) 29 td ld. — 1913 flg 3 kl.

Præstegaarden opført 1850 (efter brand 1849)

24. 19. nov 1846—19. jan 61 (sp Kornerup-S 28. maj 39): Provst V. B. Poulsen, provst her 60, flt Ejby-D, se der.

Mynster fandt den gamle præstegaard »ikke stor, men ret smuk«, den ny prgd fandt han »solid, rummelig og bekvem; om læreren i R (Drewsen) hedder det 1843, at han er » en daarlign person, forfalden (skønt det »nu skal vise sig mindre aabenbart), indskrænket og forkert«, men 1851 hedder det, at han »har været drikfældig, men efter at være blevet gift har han afladt dermed. Efter den ny sognepræsts ankomst ville han først emancipere sig, men er siden blevet rolig og synes nu at være et ganske fornuftigt menneske og passer sin skole«. Pastor Poulsens prædiken (1851): »Ret godt, foredraget ikke ganske frit, stemmen smuk og kraftfuld. Katekisationen kold og desulorisk. Af mænd en del tilstede, kirkegangen er nogenlunde«. Da R kirke var saa lille, holdes alle visitatser i G kirke.

25. 28. marts 1861—31. dec 82 (sp Vor Frue k, Svendborg 27. sept 54): Salomon Wulff, * 10. maj 10 Assens. Forældre: Kbmd Jonas W og Frederikke Hertz (Falk). Døbt 28 i Gamtofte (i hvis kirkebog hans kristendomsunderskab roses meget). Stud priv 30, c okt 35 (I), institutbestyrer i Maribo, ord kat Stege 23. okt 40, sp Ulse-Braaby 31. marts 47, afsk 31. dec 82, † 26. maj 84. ~ 18. nov 40 Beate Elisabeth Ancker, * 2. aug 12 Stokkemark, † 7. aug 88. Faderen: Provst i Østtofte, † 67, se der. — Broder: Gunderup-N. Brodersen: Stege.

26. 24. marts 1883—19. jan 84 (ord kat Kerterminde-D 13. okt 79): Clemens Petersen, fl tilbage t ord kat Kerterminde-D, se Værum-Ø.

27. 25. marts 1884—15. nov 96 (ord kat Hellegaands k, Kbhvn 10. jan 74, tillige præst ved kommunehospital m m): Carl Felix Sommerfeldt, * 13. maj 47 Kbhvn. Forældre: Overlæge i flaaen, dr med Hans Chr. Olfert S og Albertina Charlotte Pontoppidan, f de Ramsault de Tortonval, kaldet Alberti. Stud von Westens inst 64, c 71² (hr), lærer Kbhvn, flere udenlandsrejser, afsk 15. nov 96, † 5. febr 07. ~ 22. okt 77 Aurora Constancia Backelin, * 20. aug 52 Quille, Bohuslen, Sverige, † 28. marts 06. Forældre: Godsejer, grosserer, skibsreder Mathias B til Backelin og Edsten og Caroline Lovise Hansson.

Udg: 06: Ved Aurora Constantia Sommerfeldts jordefærd fra Roskilde domkirke den 3. april 1906.

»Pastor S var en meget kundskabsrig mand. Han kunne ikke alene læse alle europæiske sprog, men var ogsaa godt hjemme i orientalske sprog« (Roskilde Avis 7. febr 07). »Pastor S nærede foruden mange alsidige interesser tillige stor interesse for silkeavl, og han har æren af, at denne vanskelige avl blev indført og dyrket bl a paa Vridsløselille« (Ros-

kilde Tid 6. feb 07). Ifg Roskilde Avis for 14. febr 07 udtalte domprovst Bondo bl a ved hans begravelse, at den afdøde var en fredens mand, der nødvendig ville støde nogen, og han var en mand med mange interesser.

Se slægten Sommerfeldt, s 11. H. F. II, 45.

28. 14. jan 1897—22. marts 1920 (rkp Vesterborg-Birket 31. aug 91): **Morten Jakob Erhard Basse Qvistgaard**, * 13. aug 64 Hjembæk. Faderen: Sp i Hemmet-SV, † 81, se der. Stud Roskilde 82, c 88² (h₁), ord kat og førstelærer Ribe 31. dec 88, afsk 22. marts 20, † 3. okt 40. ~ 12. april 89 Jensine Marie Wilhelm, * 28. april 62 Helsingør, † 3. aug 50. Forældre: Hørkræmmer Rasmus Hjort W og Jensine Marie Andersen. — Søn: Danmarks forsvarschef, admiral E. J. C. Qvistgaard.

Red og udg Legattidende for Danmark fra 02, 94: Stamtavle over slægten Qvistgaard, 99: Skrifte-taler af præster i den danske folkekirke, 01: Sup-plementsbind til C. B. Friis: Præstegeneringen i den danske folkekirke, 10: Os er en evig frelser født, en samling juleprædikener af præster i den danske folkekirke, 34: Præstehustruer, der helt eller delvis mangler i Wibergs præstehistorie.

Pastor Q var en høj, kraftig mand med mange interesser. Hans præstegerning her bragte ham skuffelser paa forskellig maade, flittigt og samvittighedsfuldt søgte han at skabe kontakt med befolkningen, men det lykkedes kun i ringe grad. Til gengæld ka-stede han sig over studiet af dansk præste-historie og genealogi og interesserede sig meget for slægtshistorie. Med hensyn til legater var han en enestaaende ekspert og skrev i flere aar i Kirkelig haandbog om alle legater for præster og deres efterladte. Et led i hans præstehistoriske interesse var ogsaa at samle og udgive prædikener af danske præster. Da det ikke lykkedes ham at blive forflyttet til andet embede, tog han sin afsked, 55 aar gl og helligede sig derefter sine interesser.

29. 19. juli 1920—27. febr 22 (sp Torstrup-H 21. juli 15): **H. J. Vimtrup**, fl t Horbelev-F, se der.

30. 4. juni 1922—18. aug 44 (sp Grædstrup 13. okt 13): **Iver Kristian Madsen**, * 18. aug 79 Hylke. Forældre: Husmand Hans Iver M og Karen Andersen. Stud Horsens 00, c 07¹ (1), studierejse i udlandet (Göttingen), hjpr Tors-ager-B 14. nov 08, rkp Holmslands Klit 5. april 10, afsk 18. aug 44. ~ 24. febr 07 Fanny Niko-line Christine Hansen, * 17. juli 83 Christiansø. Forældre: Kirkesanger og organist Hans H og Johanne Margrethe Funch.

Skrev afhandl i »Teol tidsskr«: Om Jesu lignelser, om Mk evg, i »Theol studien og kritikens«: Zur erklrning der evg parabeln, Die parabeln der evangelien und die heutige psychologie, samt 42: Lidt om psykologi og præstegerning (i »Kirken og tiden«). Udarbejdede sl for Det dsk Bibelselskab: Evangelierne synoptisk sammenstillet.

31. 24. nov 1944—5. okt 46: **Johannes Jensen Korsholm**, * 23. aug 08 Stadil. Forældre: Gdjr Eskild Jensen K og Ane Iversen. Stud Tarm 37, c 44² (1-78). Blev dræbt 5. okt 46 ved en kørselsulykke paa Roskilde landevej, da han sammen med sin hustru var paa vej til et besøg i sognet. ~ 14. aug 42 Thora Kir-stine Jensen, * 23. okt 14 Nørre Bork. Foræl-dre: Gdjr Christian Marius J og Karen Marie Kristensen.

K var født i Vestjylland og svarede i sind

og skind til det milieu, hvori han groede op. Slægten bestaar af bønder af den vestjyske, sejge, stiltfærdige type, som ikke gør store dikkedarer ud af den side af tilværelsen, som har med magelighed og luksus at gøre, men som til gengæld er selvfølgelig indforstaaet med de mange pligter og krav, som slidet med den ofte genstridige vestjyske jord dag-ligt stiller dem overfor. Det laa i luften, at K skulle følge i slægtens spor, og ganske naturligt opdroges han i gaardens arbejds-fællesskab fra de tidligste drengeaar. Paa Vestjysk gymnasium fik han øje paa, hvilken faktor spejderbevægelsen var, og i 1934 op-rettede han en afdeling under KFUM i Lem. Allerede som ung følte han kaldet til at blive præst, men med udsigt til 12 aars studium følte han et ansvar over for sin forlovede; derfor stillede han det i bero. Men efter sin forlovedes tidlige død blev han klar over, at han skulle være præst. Han havde sjældne evner til arbejdet med de unge, og det er saare betegnende for ham, som kun havde landsbyskolelærdommen at bygge paa, at han havde mod til at gaa i lag med studierne. 22 aar gl satte han sig paa skolebænken bl de 15—16-aarige kammerater, han cyklede hver dag den lange vej fra Velling til Tarm, og han naaede sit maal efter de mange aars haarde kamp og slid. Kun to aar forundtes det ham at øve den gerning, han have sat saa meget ind paa at faa betroet. Han var flittigt og sejt, han havde sine kanter. Smi-dighed var næppe hans speciale. Til gengæld havde han et budskab, og det bragte han paa sin egen facon, ikke blot gennem sin forkyn-delse (præget af prof Skydsgaard, som han satte højt) af sin herre, men maaske meget mere gennem sin medmenneskelighed. Thi hans inderste begær var at møde sine sogne-børn paa lige fod (derfor smed han jakken og svang høtyvens, naar naboerne manglede en haand i høstens tid). Det var ikke lutter idyl i Rorup-G for K og hans kone, men han var lykkelig i bevidstheden om, at der var brug for hans indsats — og han søgte ærligt at gøre en indsats (Roskilde Tid 6. okt 46, Ros-kildebogen 1950, s 93-94 (H. Fog).

Fru K blev sekretær for KFUK, Roskilde, 47. 32. 10. febr 1947 (hjpr Rødovre 14. febr 46): **Johannes Bjerrum**, * 15. juli 19 Skern. For-ældre: Skolebestyrer Morten Holger Johannes B og Hertha Margrethe Rasmussen. Stud Her-ning 38, c 46¹ (1-83). ~ 16. febr 46 Birthe Østergaard Mortensen, * 1. juni 24 Harte. For-ældre: Kbmd Jens Østergaard M og Esther Maria Henriksen.

BM Yngre præsters forbund 48, do Præsteforenin-gen 51.

Litt: Lærer Strange-Nielsen: R sogn.

GADSTRUP—SYV

Gadstrup og Syv sogne (1368 og 1571 ha) er frugtbar, bølgeformede, næsten skovløse. Et engdrag (den udtørrede Ramsø) i G. — Viby stationsby i S. Byerne: Gadstrup, Brørup, Ramsømagle, Syv, Viby. Hg Vibygaard. G: Alm landbefolkning, nogen industri og en del arbejdere i Viby. Jernbanestation i G og i Viby.

Det skal være hos en bonde i Ramsø, at Absalon og senere Valdemar søgte tilflugt 1157 efter overfaldet i Roskilde, hvorefter de undkom til Fjenneslev. Ved Øm i S sogn en kendt langdysse. Peder Syv er født i Syv 1631.

I 18. aarh har der formentlig været nogen pietistisk vækkelse her i pastoratet. Præsten Jacob Ebbesen (sp 1742, † 88) var iflg Lundbyes: »Hernhutismen i Danmark« paavirket af hernhuterne og holdt gudelige forsamlinger med dens missionærer. Over forgængeren, Jørgen Larsen Widbye (sp 1732—42) blev sat en gravskrift i kirken, der oplyste, at han var »født 1700 til dette liv, men strax igen født til det andet liv, til hvilket Guds aand stedse førde ham og ved ham siden førde andre.« Denne gravskrift tyder paa pietistisk vækkelse.

I 19. aarh's første halvdel var der gudelige forsamlinger i Ramsøllille, og den unge pastor Falk-Rønne var meget elsket i de gudelige forsamlings kredse. Der kom ligefrem vækkelse gennem hans forkyndelse. Denne vækkelse var først pietisk farvet senere blev den grundtvigsk præget.

Mynster fandt intet særligt at bemærke til forholdene. Der var smukke forsamlinger ved visitatserne, og ungdommen svarede godt, skønt læreren i Viby (Sletting) »undertiden er sindssvag«, og hans søn, der var hjælpelærer, »ogsaa har haft anfald af sindssvaghed«. Læreren i G (Jensen) var duelig og flink, brav og tro.

1883—85 forsøgte en ung lærer med høje idealer, Kristoffer Jensen, at drive en friskole i Ramsømagle. Pastor Müller roste den meget, men den holdt op. Hverken IM eller den grundtvigske retning har sat særlige spor, selv om der er enkelte af begge retninger. Stationsbyen har ikke haft nogen god indflydelse, flertallet her har været ukirkelige. Der er i Viby en lille IM kreds. Der er fh i Ramsømagle.

1922 oplyses: Intet særligt, 1 fh, 1929: Ikke meget liv, intet særpræg, mest gldags kirkelighed, 1935: Kkg 6 og 2 pct, velvilje, ret vanskelige arbejdsforhold i Viby, hvor der mangler lokale. Kirkebil, kirkeblad, størst tilslutning i G, ringe i S. IMsmf (snedker Jens Hansen, Viby), 1943: Kkg 5 og 1,5 pct, god foredragsforening i G, ungdomsmf (50), ungdomsm i prgd og i Viby, 1950: Kkg 5 og 1,5 pct, størst tilslutning i G, mindst i S og Viby, hvor arbejdsforholdene, bl a paa grund af lokalemangel er meget vanskelige, 4,5 km til stationsbyen, ungdomsm i prgd, FDF, sdsk, IM smf (snedker Jens Hansen, V).

Gadstrup kirke, sydøst i byen, med vid udsigt mod vest og nord, blev 1176 skænket af Absalon til Vor Frue kloster, Roskilde. Af den oprindelige kirke er ikke meget tilbage. Sidst i middelalderen blev kirken udvidet, den romanske kirke var af

kridtsten, koret blev nedrevet, kirken blev overhjulvet, og den fik et lavt, kamgavlet taarn af munkesten med kridtstensstriber, vaabenhus mod syd. Et sakristi mod nord nedreves 1874. Efter flere restaurationer staar kirken med blank mur. Alterpanel fra c 1600. Renæssancealtertavle og -prædikestol fra Roskildeværkstedet (af Brix snedker) fra c 1620 (prædikestolen af Hans snedker) med smukke udskæringer. Alterbillede af F. C. Lund: Den kanaaniske kvinde. Romansk font, smukke stolestader fra c 1660. Flere gravminder. Under hovedrestaurering 1949—51 er der fundet rester, der tyder paa, at kirken har haft tvillingtaarn. 140 sd. Overgik til selveje 1949.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1124—36, Løffler: Stiftslandsbykirker, s 29—30, 43, Khst saml 5 r III, 253, Mackepyrkirke: Døbefonte, s 93, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35.

Syv kirke, paa en bakke vest for byen, er romansk, af kamp og kridt, koret er senere nedrevet, og skibet forlænget, kirken er overhjulvet, meget bredt taarn. Det gotiske kirkerum er paabegyndt, medens det lille romanske, senere forlængede skib, har været i brug, hvad undersøgelser 1943 viser. Det nuværende skib er opført kort efter taarnet, indvendigt af munkesten, vaabenhus mod syd af munkesten. Kirken er hvidtet. Alterpanel fra c 1600, renæssancealtertavle fra c 1600, storfeliet fornyet 1860, med maleri af den velsignende Kristus. Romansk font med fod fra 1893. Renæssanceprædikestol fra 1602. Herskabsstol fra 1588. Klokke fra 1515 af Fastenove. 160 sd. Overgik til selveje 1912.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1137—50, Hist aarb Kbhvns amt, 1936—37, s 256—59 (Hvem var Peder Syvs forældre?), Ahrnung: Roskilde domkapitels hist I, s 109.

Altergæster: 1891: 449 og 268; 1896: 391 og 224; 1926: 250 og 110; 1934: 241 og 146; 1942: 209 og 137; 1949: 193 og 127.

Folketal: 1850: 537 og 723; 1901: 524 og 855; 1921: 782 og 1295; 1945: 748 og 1103.

Menighedsraad: Indtl 1930: u p; 1930: 2 IM, 1 soc, 3 gr, 7 u p; 1934: 2 soc, 11 u p; 1938: 3 IM, 10 u p; 1949: 1 IM, 4 gr, 7 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 248 (3), rad 263 (3), venstre 223 (3); 1950: Soc 282 (3), rad 211 (2), venstre 247 (3), byliste 78 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 400 byg, b) 80 rdl, c) 9 byg, naturalier, d) 250 rdl, 40 td ld. — 1870: Regul 2800 kr, netto 6328 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. Præstegaarden opført 1840.

De øverste kapellaner ved Roskilde domkirke var sp her til 1752, men 1584 nævnes en sognepræst i Syv.

17. 10. dec 1840—23. maj 54 (sp Sjelle-S-L 15. marts 31): **Christian Peter Christensen**, * 1. febr 96 Randers. Forældre: Generalmajor Chr. Peter C og Kirstine Bang. Stud Randers 13, c april 17 (1), adjunkt Randers 20, sp Torning-L 25. nov 25, † 23. maj 54. ~ 26. okt 25 Christiane Borup, * 10. nov 04 Randers, † 20. okt 85. Faderen: Kbmd Chr. Nielsen B. — Broder: Politikeren Balthazar Christensen.

Mynster fandt 1843 præstegaarden nyopført, med smukke værelser, men ingen smukke facader, haven nyanlagt. Pastor C talte »tørt, i abstrakte udtryk, uden klarhed, idelige repetitioner, foredraget frit, stemmen stærk, men kold. 1851 fortæller M, at der i G kirke er et gl billedede forestillende den korsfæstede i Faderens favn. Der siges, at da man engang ville tage det ud af kirken, blev det saa stort, at det ikke kunne komme ud gennem døren. Pastor C's prædiken var »ret alvorlige formaninger, men meget almindelige og uden nogen ordentlig tankegang« (M I, s 30—32).

18. 31. aug 1854—6. juli 64 (sp K Hvalsø-S 24. febr 32): **Tycho Immanuel Christian Grove**, * 24. dec 96 Helsingør. Forældre: Generalkrigskomm, kæmner ved Øresunds toldkammer Christian Chr. Gotthilff G og Henriette Petronelle Jessen. Stud Helsingør 17, c april 22 (h), hjpr Magleby-H 8. jan 23, sp Nautrup-S-V 29. dec

26, afsk 6. juli 64, † 2. dec 65. ~ 7. febr 27 Cathrine Maria Riisbech, f Lundwall, * 15. aug 99, † 30. juni 64. Faderen: Kbmd i Helsingør (Fru G var enke efter skibskpt Heinrich Jacob Theodor Rübeck).

Hjælpepræst hos pastor Grove

1858—64: P. Falk Rønne, se Vejrum.

19. 19. sept 1864—15. okt 76 (sp Niløse 1. nov 52): **Jens Vilhelm Leth**, * 1. juni 10 Farum. Forældre: Lærer, student Peder L og Anna Marie Tønning. Stud Frborg 29, c juli 35 (h), kst adjunkt Vordingborg 43—46, adjunkt Aarhus 46, † 15. okt 76. ~ 26. april 48 Laura Elisa Sophie Schytte, * 11. juni 24 Tersløsegaard, † 13. jan 09. Forældre: Amtsforvalter i Vordingborg, jstrd Johan Jacob Gottfred S og Emilie Georgine Hansen. — Broder: Sengeløse.

20. 20. jan 1877—30. marts 82 (sp Vinkel-R 10. aug 66): **C. E. H. Tuxen**, fl t Ejby-D, se Højelse-L.

21. 16. juni 1882—23. jan 91 (sp Ø Velling-H-G 12. nov 70): **Søren Christian Müller**, * 30. marts 21 Kbhvn. Forældre: Farver, kpt i det borg infanteri, senere toldkontrollør Frederik Ludvig M og Anna Dorthea Ørsted. Stud Brdg K 41, c jan 48 (h₁), huslærer, lærer Holmens sogneskole 50, overlærer smst 52, ord kat Vejle-H 27. maj 59, afsk 23. jan 91, † 21. aug 06. ~ 17. maj 55 Ida Hansine Frederikke Petrea Gjerding, * 23. april 29 Nysted, † 6. dec 21. Forældre: Kbmd Hans Bredahl G og Karen Emilie Kjeldsen. — Dt ~ Buchholtz, V Velling-S. Fætter: Ørsted, Magleby-H. Morbrødre: Anders Sandøe Ørsted og H. C. Ørsted. Fættersønner: St. Brøndum-S-T og Værum-Ø. Hustrus brodersøn: Allesø-N.

Beskæftigede sig med liturgiske studier, har skr art og afh i Teol tidsskr, Dansk kirketid, om skolens reform i Ugeskr f d evang Kirke samt udg 52: Den hellige skr i udtog (2. opl 58, 3. opl 65), 53: Bøn t Gud i Jesu navn under Danmarks hjemfølgelse af kolera, 53: Kortfattet dansk litteraturhist (2. opl 67), 53: Fire foredrag over poesisen; for unge damer, 55: Jorbeskr f begyndere (1. halvdel, 2. opl 59), 55: do (2. halvdel, 2. opl 60), 56: Bibelsk lærebog, fremstill af bibelens hist og dogmat indhold, 56: Julens hellige evang, forklaret f børn, 58: Det hellige land, en geogr skildr, 68: Tillæg t bibelhistorien, 81: Om bibelhistorien i skolerne, 85: Skolebibel, et kort udtog af den hellige skr. Derimod udk en af ham revideret alterbog, der var tilraadet af biskop Engelstoft, ikke, af mangel paa forlægger.

»I kolera-aaret 1853 indlagde Müller sig den fortjeneste, at han gav stødet til et foretagende, som kronedes med overordentligt held og som endnu den dag i dag virker til stor nytte og glæde, nemlig københavnske skolebørns ferieophold paa landet. Vel blev resultatet det første aar ikke særligt stort, men dog stort nok til, at planen ikke blev opgivet, og det næste aar søgte han at faa dannet en komité af almueskolernes inspektører. Ved tilslutning af den daværende skoledirektør Borgen blev komitéen dannet, og dens opfordring bar rig frugt« (Berl Tid 23. aug 06). H. F I, 236. M var iøvrigt en dygtig og særpræget mand, en flittig forfatter, hvis bøger fandt ret god udbredelse.

22. 14. april 1891—13. marts 1911 (sp Skørping-F 6. sept 78): **Osvald Vilhelm Bøggild**, * 5. aug 39 Lagtved skovridergaard, Dronninglund. Forældre: Skovrider, senere bogholder ved de Smithske jernstøberier, cand

pharm Ove Henrik B og Caroline Schuerer. Stud Aalborg 56, husl 58—60, c 65¹ (h₁), miss og seminariel Jakobshavn, Grønland, 30. jan 67, miss Umanak 70, Holsteinsborg-Egedesminde 72, Jakobshavn-Egedesminde-Godthaab 75, afsk 13. marts 11, † 20. aug 20. ~ 17. marts 67 sin kusine Caroline Henriette Fritzsche, * 17. nov 39 Kbhvn, døbt i katolsk kirke, † 4. okt 17. Forældre: Hofglashandler Carl Edvard F og Vilhelmine Franziska Schuerer. — Søstersønner: Geismar, Vejle, Geismar, prof theol, og Geismar, Christiansborg slotskirke. Fættre: Bøggild, Skivholme-S og provst J. Vahl, Nr Vedby-NA.

B's moder og svigerforældre tilhører en fra Bøhnen indvandret katolsk slægt.

En af B foretaget oversættelse paa grønlandsk af fortællingen »Simon af Cyrene« udkom 76 i Godthaab og har ogsaa været opt i det grønlandske maanedskrift »Atuagagdliutit«; »ved Godthaab er fremdeles trykt 4 af mig affattede grønlandske salmer, som blev sunget i Holstenborgs kirke paa hundreårsfesten — hellig 3 kongers-dag 1875 — for dens opførelse. Af disse salmer er 1 (Kilangmiup Gútip inugtangue) optaget i den nye grønlandske salmebog »Tugsiutit«. En anden af de deri optagne salmer »atavok Gútip igdlua« angives ogsaa at have mig til autor, men det mig saaledes tillagte forfatterkab maa jeg paa det mest energiske protestere imod, eftersom den er saa aldeles omkalfatret, at kun ganske enkelte linier stammer fra mig«. (H. F I, 237).

23. 18. sept 1911—20. sept 29 (sp Roholte 25. maj 03): **Carl Christian Sørensen**, * 31. marts 64 Vig. Forældre: Lærer Johan Ludvig Mathiesen S og Anna Jacobine Nyholm af Højelse-L. Stud von Westens inst 83, c 93¹ (h₂), lærer Samsø realskole, dansk præst Elk Horn og Kimballton, Iowa, USA 3. dec 95, senere i Lindsay, Nebraska, afsk 20. sept 29, † 14. okt 34. ~ 1. dec 95 Ingeborg Lund, * 11. nov 69 Tranebjerg, † 1. aug 19. Forældre: Farver Reinhold Julius L og Marie Gylling. — Sønner: Asfærg-F, sp Frederiks k, Kbhvn og Roholte. Broder: Biskop H. S. Sørensen, Aarhus, senere sp Nørup. Farbroder: Sdr Følding-A. Morbroder: Nyholm, Frørup.

Pastor A. Lund-Sørensen, Frederiks kirke, skriver: Kun en halv snes aar gl blev far sendt til København for at gaa i latinskole og boede her sammen med sin ældste broder, den senere biskop Sophus Sørensen. Som student kom han ud i en aandelig krise, under hvilken han nær havde lidt skibbrud paa sin barnetro; men navnlig C. J. Brandts under legemlig svaghed, men i aandens kraft frembaarne vidnesbyrd i Vartov kirke om trosordets bærekraft hjalp ham.

Han kom nu til Tranebjerg paa Samsø som lærer ved sin senere svoger Blegvads realskole, idet det samtidig var meningen, at han skulle være prædikant for en kreds dér, som tænkte paa at danne valgmenighed, hvilken tanke imidlertid aldrig blev realiseret. — I Tranebjerg fandt far sin tilkommende hustru, Ingeborg Lund, hvis fader var en af lederne i den derværende grundtvigske kreds. Stærkt tilskyndet af mænd som Jungersen ved Københavns valgmenighed, en menighed, far selv havde været med til at stifte, og Th. Helweg i Vallekilde tog far i 1895 imod kald fra den danske menighed i Kimballton, Iowa, USA. Det var netop i de aar, da de to danske kirkesamfund i Amerika, det grundtvigske og det nærmest indre-missionske gik hver sin

vej. Det var ogsaa paa en tid, hvor de danske menigheder derovre endnu slet ikke var blevet engelskprægede. Far kunne overhovedet ikke engelsk, og hvor dansk det hele var, kan jeg illustrere gennem følgende træk. Jeg løb som 5-årig en dag og legede med vor nabos dreng, da jeg kom ind til mor og erklærede, at jeg nu af legekammeraten havde lært at tale engelsk, idet jeg i stedet for »jeg« var kommet til at sige »a«!

Far havde sine lykkeligste præsteaar i Amerika; men i 1903 vendte han hjem, væsentlig fordi han ikke kunne tænke sig, at hans børn ikke skulle vokse op som danske borgere. Samme aar blev han kaldet til sognepræst i Roholte, og herfra blev han i 1911 forflyttet til Gadstrup-Syv, hvorfra han tog sin afsked i 1929. Han hørte til de »stille i landet« og deltog ikke i det offentlige liv eller i den kirkelige debat. Han har intet skrevet udover en enkelt trykt prædiken og nogle bladartikler fra hans Amerika-tid, og bortset fra hans første præsteaar herhjemme sagde han altid nej til opfordringer til at tage udensogns som prædikant eller foredragsholder. Han viede alle sine kræfter til sit hjem og sine børn — hans hustru døde allerede i 1919, kun 49 aar gl — og til de steder, hvor han var sat som præst. Han lagde i sin dybt alvorlige forkyndelse hele vægten paa barneforholdet i Jesus Kristus til Gud vor Fader, det, som kommer i stand gennem kærlighedsordet til os i vor daab og troen derpaa. Hvor der var brug for ham, var han altid rede til at komme, og hans færd blandt mennesker var en saadan, at den altid vakte respekt for ham og hans ord.

24. 27. jan 1930 (hjpr Nakskov-B 4. sept 26): **Christian Vilhelm Strange-Hansen**, * 5. maj 02 Kgs Lyngby. Forældre: Etatsraad, grosserer, fabrikejer Christian Vilhelm H og Marie Amalie Strange. Stud Schneekl sk 20, c 26² (I). Navneforandring til Strange-Hansen. ~ 11. april 30 Marie Johanne Søgaard Jørgensen, * 20. marts 03 Nakskov. Forældre: Bogholder Valdemar J og Rasmine Christine Rasmussen. Broder: Hagedest-G.

Fmd Roskilde amts forening for sygeplejevirk-somhed 36, distriktsleder FDF 36—50, fmd Roskilde amts biblioteksforening 47, fmd Kirkeligt Centrum Roskilde stift 46, red Roskilde stiftsblad 50.

ØRSTED—DAASTRUP

Ørsted-Daastrup pastorat (1131 og 1450 ha) paa grænsen af »Heden« og skovegnen er frugtbar, ret højtliggende, vide udsigter, dels fladt, dels bakket, lidt skov i D. Byerne Ørsted, Hønske, Daastrup, Assenløse, Søster-Svenstrup, Birkede, Truelstrup, Hg. Risbyholm. Alm landbefolkning, mange smaabrug. Ørsted er en smuk landsby med sit trekan-tede torv med springvand.

Det fortælles, at naar de østlige sogne sko-

vede gennem Ørsted, var de ofte genstand for grove overfald, og man kaldte beboerne »de gale Ørsted'ere«. Endnu i 60'erne berettes om saadanne overfald. Daastrup sogn var mere fredeligt og afsondret og havde kun ringe samkvem med Ørsted.

Det kirkelige liv. Dette pastorat er et sted, hvor præsterne som regel bliver længe, i aarene 1796 til 1931 var der kun 4 præster. Konsistorialraad Orsleff, som var her i 50 aar, betegnedes af Mynster som en af stiftets værdigste præster (BDG, 194). Da biskop Martensen 16. juni 1854 ønskede indberetning om mormoner og gudelige forsamlinger, svarede pastor *Rosenkilde*: »Her er ikke spor af mormoner, men nogle baptistiske familier, de 2 er bortrejste, og der er kun 2 tilbage af husmandsklassen, samt en snedker (gl Hans Nielsen), som er deres præst. Jeg har stræbt at modvirke dem baade i og udenfor kirken. Jeg har vogtet mig for at lægge den mindste hindring mod børns hjemmedaab, der saaledes her er meget almindelig og et glædeligt tegn paa, at forældrene ikke er blevet svækket i troen paa barnedaabens gyldighed«. (Nævnte snedker, gl Hans Nielsen, holdt ogsaa altergang med sine tilhængere, men trak sig senere tilbage, og tilsidst, 1890—92, holdt han grundlovsfester paa Ørsted torv, men da det udartede til slagsmaal, forbød politiet det; han døde 9. juni 1893, 70 aar gammel.

Pastor *Lützhøft*, der var her i 29 aar, var en stout, højkirkelig præsteskikkelse. I hans tid var der en kirkelig vækkelse i D sogn. Nogle unge mænd, bl a træskomand *Christen Jensen*, skomager *Jørgen Johansen* og bødker *Ole Jensen*, var ved at læse i bibelen og ved at høre de af IM's kolportører, der holdt møder her, kommet til tro. De læste bibelen sammen og styrkede hinanden i troen, og begyndte i samarbejde med sognepræsten et arbejde for Guds riges fremme. Der blev holdt møder i skolerne og gudstjenester i kirkerne, hvor bl a *Vilh. Beck* og *Johs. Clausen* kom og prædikede. Ved møderne var det især *Peder Larsen*, *Abildøre*, og *Jacob Jensen*, *Skuerup*, der talte. En kort tid var der en højskole i Assenløse, hvor man ogsaa samlede. Den havde kun faa elever og fik ikke større betydning. Efterhaanden samledes man mest i hjemmene, og hos gdjr *P. Christensen*, *Ousager*, og *Hans Rasmussen*, *Bregentved*, var der (foruden hos de fornævnte) aandelige centraler, med møder ved fremmede talere; mest betydning havde sikkert de mindre samtalemøder, hvor værten indledede med bøn, og efter oplæsning af en prædiken af en postille var der samtale og bøn. Træskomand *Chr. Jensen* blev 1878 gift med en ung pige, der var blevet vakt ved *Rud. Frimodt* i Kbhvn, og deres hjem blev IM's hovedsamlingssted. 1881 begyndte de en sdsk, og i 80'erne var der et ikke ringe liv. En del af beboerne sluttede sig sammen og skaffede midler til at faa bygget en missionsaal, der blev opført i forbindelse med træskomand *Chr. Jensens* hus, og *Vilh. Beck* kom hertil og indviede salen 1884. Den blev nu midtpunkt i arbejdet. 1885 stiftedes KFUK (den næstældste paa Sjælland), 1891 KFUM. Præsterne *Lützhøft* og *Holbek*, *Snoldelev*, støttede arbejdet paa bed-

ste maade. Det var ikke de store i sognet, der var optaget af dette aandelige arbejde, men de smaa, og troligt vandrede man til fods til møder i Roskilde eller Ringsted, naar der var fælles møder. Missionssalen i Daastrup blev gennem aarene til megen velsignelse, og den er stadig midtpunkt i arbejdet. Chr. Jensen døde 1934, og arbejdet fortsattes af hans svigersøn, *Martin Rømming*, og det har altid været i god forstaaelse med sognepræsten og en støtte for hans arbejde. I Ørsted har der været sjællandske forhold uden særlige begivenheder eller vækkelser, men god forstaaelse og tilslutning til kirken. Gdjr *Chr. Olsen*, Ø mark, har i en aarrække haft en god sdsk i sit hjem, 5—6 fam slutter sig til IM, ellers intet retningspræg. Provst *Varming* blev som en fader for sine sogne gennem de 33 aar, han virkede her. Han havde IM's fulde tillid, skønt han oprindelig var grundtvigsk, og kkg var god, især i D.

Sognepræst *J. P. Jensen*, Guldager, skriver: »Omkring 1870 kom der en levende bevægelse i D sogn, som fik stor betydning for Guds rige og dermed blev en velsignelse for menighedslivet i sognet, ja og for nabosognene ogsaa. Af det, som kan ses uden videre, kan nævnes: en blomstrende sdsk, KFUM og K, et missionshus, som staar i nøjeste forbindelse med kirken, uafhængig af hvilken farve forkyndelsen end har haft i kirken. Sagen er lige til. De, som først blev vakke, var kirketro mennesker, og blev det yderligere, da det blev dem en *samvittighedssag* at tage del hver søndag i gudstjenesten. Hvad der saa siden skulle være i missionshuset, skulle man først til kirke. Dette princip overholdtes i to—tre menneskealdrer, og fik derfor stor indflydelse ogsaa paa udenforstaaende mennesker. Kirkebesøget voksede stærkt, og kirken er saa godt som fuld altid. Uanset præsternes indstilling blev der altid et meget godt forhold mellem dem og »missionsfolkene«, som i sandhed arbejdede for kirken og holdt af deres præster og bad for dem.

Det mærkelige ved bevægelsen, og maaske det netop er nøglen til hemmeligheden ved ovennævnte meget faste forbindelse mellem missionshus og kirkegang, er, at den opstod lokalt uden nogen udefra kommende paavirkning.

Til oplysning herom kan bedst gengives, hvad handelsmand *Ole Jensen* i Daastrup sogn meddelte til sin søn, der paa den tid, aar 1900, var seminarist i København: »Nu har jeg ligget syg i min seng i 14 dage«, sagde han, »det har været en 14-dags gudstjeneste, hvori Gud har haft opgør med mig om, hvorledes jeg har røgtet mit kald at være hans vidne! Jeg var en ung livsglad mand, som deltog lystigt i verdens selskaber, da Gud kaldte paa mig. Ved nedbrydning af et gammelt hus fandt min broder Hans en bibel. Jeg læste evangeliet, til jeg kom til korsfæstelsen, og det spørgsmaal rejste sig: Er dette virkelig sandt, at Jesus saaledes har lidt for os, og jeg har aldrig takket ham for det. Der kom en uro, som førte mig til det usædvanlige skridt at gaa til præsten og søge raad! Denne gav mig velment trøst i, at jeg var en af hans bedste unge og kunne spare mig selv for saa-

danne bebrejdelser. Uroen blev blot stærkere, til jeg ikke kunne udholde den længere. Jeg gik ind i loen, lagde mig paa gulvet og klagede min nød til Gud i himlen. Svaret blev en lykkelig glad forvisning om, at jeg var antaget til at være et Guds barn i den hellige daab. »Skal jeg blive missionær, præst eller hvad?« spurgte jeg. »Du skal blive i din stilling og være mit vidne«, svarede Gud. Jeg vidnede først for min tidligere præstekammerat. Han faldt død om fjorten dage efter. — Dette lagde stor alvor over kaldet«. — Ole Jensen fik flere ligesindede kammerater. En af dem, skræder Chr. Jensen, foreslog og begyndte i sit hjem sammen med Ole Jensen en børnegudstjeneste. Snart fik den aflæggere i Onsager og Tolstrup, hvortil Ole Jensen gik til fods, 7 km baade hen og hjem i flere aar for at holde sdsk.

Chr. Jensens fader, boelsmand Jens Larsen, født omkring 1810, var meget kritisk indstillet over alt det nye, sønnen indførte i sognet. Han saa op til præsten som en mægtig mand og fortalte, at ungdommen i hans tid stod i to rækker paa kirkegaarden for at modtage præsten. En pinsemorgen faldt der et par lussinger til en karl, fra præstens haand, med den bemærkning: — »Jeg skal lære dig at komme beskidt i kirke pinsemorgen!« Jens Larsen messede hørligt med i kirken.

Der maatte snart bygges en missionssal i Daastrup, hvori der holdtes ynglinge- og pige-møder og jævnlig missionsmøder. Søndags-skolen, der holdt 75 aars jubilæum i 1951, var midtpunktet i denne bevægelse, som blev til stor velsignelse for sognet og nabosognene ogsaa, hvorfra mange kom kørende til missionsmøder. Denne bevægelse var meget kirkelig.

Eksemplet smittede, søndagsskolebørnene voksede til. Daastrup kirke blev en fuld kirke. Chr. Jensens datter, Hanne, og hendes mand, Martin Rømming, førte gerningen videre efter faderens død. Ved hendes død gik ansvaret til Ole Jensens slægt. Af Ole Jensens børn, der alle fik deres hjemsted blandt Guds folk, kom fire paa seminariet, tre blev lærere, en blev missionær i Indien og siden præst herhjemme. Men det turde være umuligt at udlede den velsignelse, som gennem paavirkning af bevægelsen, er udgaaet snart til tredje slægtled baade i Daastrup og de steder, hvor søndagsskolebørnene kom hen. Ole Jensen forblev i sit kald at være Guds vidne indtil sin død, 82 aar gammel. Paa sine mange rejser sad han med sin aabne bibel i toget og aflagde med en underlig barnlig frimodighed vidnesbyrd om sin herre og mester. Der kom spot, som tog form som rygter i sognet om, at han havde taget gaasevinger for med dem at flyve fra hustoppen op til Gud, men var faldet ned og faaet ødelagt sine ben. At han havde hængt Fanden i et æbletræ, eller gaaet med ham paa ryggen i en sæk for at drukne ham i Rorup aa om natten, var noget hans børn jævnligt maatte døje i skolen. Den havde kun den virkning, at børnene blev afgjorte i deres standpunkt hos Guds folk for livstid.

Af mindre opbyggende hændelser kan nævnes en bitter strid i menigheden om gamle og nye melodier. En ny præst forlangte for

mange aar siden Laubs melodier lærte og sunget. Kirkesangeren sad beklemt med lommetørklæde for munden og fløjtede under prædikenen for at øve sig efter noderne. Naa, efterhaanden fik han dem indøvet, og menigheden blev hjemme heri. Da vendte bladet sig. Der kom en ny præst, som holdt strengt paa, at de gamle koraler skulle bruges. Dette blev meget bittert for mange, især for den kirkesanger, som imidlertid var kommen og var fortrolig med de laubske melodier. Kirkesangeren trak sig ud af det for en tid. Der kom dog senere et kompromis istand, saa begge parter kunne være i kirken og menigheden igen faa et opbyggeligt sammenvær i Guds hus.

1922 oplyses: God kkg, kirkeligt interesse-ret befolkning, D tildels præget af IM, 2 fh, 1931: Kkg ujævn i Ø, god og stadig i D, IM med KFUM og K, 15 sognebaandslødere til Osted valgmg, 1935: Kkg 8 pct, ringe menighedsliv, mange ukirkelige, IM i D (M. Røming), 1943: Kkg 7 og 8 pct, velvilje, ungdomsm i prgd og fh, kirkeblad, IM i D. 1950: Efter sjællandske forhold ret god kkg, 5 og 7 pct, men derudover ingen særlig mødetrang, menigheds- og ungdomsmøder, IM i D (parcellist H. Brorson Christensen), KFUM og K, dsdk, 11 sbl til Osted valgmg, nu kun 2—3 fam til IM i Ø.

Ørsted kirke ligger ret højt, paa terræn med fald mod syd, er romansk, af kridtsten, i gotisk tid overhvalvet, kamgavlet taarn med enkelte skifter af kridtsten, ellers munkesten. I korets indre en 166 cm bred apsislignende alterniche, tilmuret i gotisk tid. Bred korbuue med halvrunde sidealternicher, der er dækket af mur eller panel. Hvælvinger fra c 1500, lille vaabenhus mod nord. Senromanske kalkmalerier fra c 1225 i koret og paa og over korbuuen. Altertavlen ændredes 1936 (som Kimmerslev), fra den tidligere, uanselige altertavle bevaredes alterbilledet (A. Dorph: Jesus i Getsemane). Altersølv blev stjaalet 1647 (tyven henrettedes), altersølv og messelæder fra 1647 røvedes af svenskerne 1658. Smukt altersølv fra 1731 og 1713. Alterkrucifix fra c 1700. Romansk font, hugget i een sten, korbuuekrucifix fra 1525, renaissanceprædikestol fra 1616 (Brix snedker) med smuk udsæring og himmel, smukke stolestader fra c 1650 fra Caspar Lubbekes værksted, barok præstestol (som Kg Lyngby) fra c 1650. Kirken restaur 1937. 125 sd. Overgik til selveje 1914, før under Risbyholm.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1151—66, Hist aarb Kbhvns amt, 1917, s 35.

Daastrup kirke, øst i sognet, nær Viby station, er romansk, af kamp-, kridt- og fraadsten, koret er nedrevet, og skibet forlænget i gotisk tid, overhvalvet og forsynet med smukt kamgavlet taarn af munkesten og vaabenhus mod syd. Ved restaur 1949 deponeredes den hidtidige altertavle (af fru Ingemann: Jesus helbreder en blind) i Roskilde museum, og en ældre altertavle fra 1843 skænktes til Daastrup missionssal. Et romansk vindue i korgavlen forsynedes med glasmaleri (tegnet af J. Th. Skovgaard). Nyt alter af egetræ med 15 relieffer med nytestamentlige motiver, tegnet af maleren Erik Pedersen (f i D). Endvidere 4 ny malmlysekroner. Smedejernsalterkranke, romansk font, prædikestol fra 1620 (Brix snedker), klokke fra 1467, kirken restaur 1949. 120 sd. Overgik til selveje 1913.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1167—76, Kernerup: Notebog, 1895, XI, s 11, Mackeprang: Døbefonte, s 405, Hist aarb Kbhvns amt, 1917, s 35.

Altergæster: 1891: 332 og 416; 1896: 334 og 392; 1922: 200 og 300; 1914: 250 og 400; 1942: 285 og 615; 1949: 151 og 562.

Folketal: 1850: 567 og 589; 1901: 603 og 776; 1921: 546 og 817; 1945: 498 og 795.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 3 gr, 6 u p; 1930: 3 IM, 9 u p; 1938: do; 1949: 3 IM, 1 soc, 8 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 85 (1), rad 130 (2), venstre 305 (6); 1950: Soc 98 (1), rad 117 (2), venstre 324 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 225 byg, b) 80 rdl, naturalier, c) 60 rdl, d) 250 rdl, e) 110 td ld. — 1870: Regul 2200 kr, netto 5704 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Præstegaarden opført 1904.

15. 22. juli 1846—13. dec 67 (sp V. Ulslev 14. marts 32): **Johan Henrik Rosenkilde**, * 29. jan 02 Kbhvn. Forældre: Lærer ved Vajsenhuset, c theol Niels Severin R og Regine Lovise Ahrends. Stud Frborg 20, c okt 24 (h), rkp Thisted, sp Skinnerup 16. nov 31, afsk 13. dec 67, † 11. dec 70. ~ 3. marts 32 Henriette Frederikke Charlotte Bøge, * 2. sept 10 Lübeck, † 20. febr 68. Forældre: Toldembedsmd (zulagsbesucher) Hartwig Friedrich B og Anna Christiana Lucas.

R havde trykkede økonomiske kaar paa grund af de byrder, der paalagdes embedet. Han var meget afholdt, en mand fra Daastrup holdt en smuk takketale ved hans grav.

Mynster fandt ved visitatsen 1851 Ø kirke temmelig simpel og mørk, præstegaarden gammel, men solid og beboelig. Pastor R's prædiken var »ret god, foredraget frit, men manden synes i det hele at mangle kraft. Af ældre næsten ingen tilstede. Ungdommen talrig, men de fleste var døde og uvillige til at svare« (M I, 32).

Hjælpepræst hos pastor Rosenkilde

1856—57: J. P. C. A. Ponsaing, se Nykøbing-R.

16. 10. marts 1868—24. nov 97 (sp Bylderup 12. marts 51, afsat af tyskerne 64): **Holten Frederik Lützhøft**, * 16. jan 22 Frederikssund. Forældre: Kclrd, prokurator, godsforvalter paa Alkestrup Hans Hendrik L og Anne Magdalene Hansen. Stud Vordingborg 40, c april 46 (l), lærer søtætnes drengeskole 47, overlærer smst 48. Boede efter sin afskedigelse i Bylderup først i Kalundborg, saa i Roskilde og hjalp syge præster, r af Dbg 93, afsk 24. nov 97, † 12. marts 03. ~ 16. sept 53 Jansigne Margr. Worsøe, * 22. aug 25 Kbhvn, † 18. marts 13. Forældre: Vejer og maaler (tidl hørkræmmer) Frederik Jansen W og Ane Margr. Fontain. — Søn: Stiftsprovst, Odense. Hustrus søster ~ Kastrup, Kongsted.

Pastor L, der var en høj, værdig præsteskikkelse, var meget afholdt i sognene, han samarbejdede med IM, var en dygtig prædikant. Han skrev prædikener i IM's tidende og til Koks prædikensamling, og han fulgte levende med i kirkens liv, skrev nu og da smaa indlæg i pressen. Ved siden af præstegerningen var Sønderjylland nok hans største interesse. Hans slægt stammer fra landsbyen Lützhøft (plattysk for Lyshøj) i Husby, Angel, og »mit sønderjyske blod gjorde mig opholdt i Bylderup meget tiltrækkende; jeg havde næppe forladt Sønderjylland, om ikke erobreren havde fordrevet mig. Jeg var paa 14. aar i samme menighed, hvor ikke een fam havde tysk hussprog, og havde fordrageligt forhold ogsaa til de tyske fam i sognet, saa at næsten alle androg ved en deputation om at beholde mig, men da det fordredes af mig, at jeg skulle underskrive en erklæring: »at jeg i min samvittighed ikke følte mig den danske regering forbunden« og det paa en tid, da jeg ikke var løst fra min ed til den, kunne jeg ikke, men fik min afsked, og det blev mig forbudt at holde afskedsprædiken. Ventetiden blev lang og trang, pensionen var ikke stor; jeg søgte ledige kald over hele

landet, men i den tid var der ikke sjældent 70 ansøgere til et middelmaadigt kald, og jeg var ganske uden protektion. Omsider udnævntes jeg til Ørsted-D, hvor der var en yngre formand paa pension, samt byggegaard, men værst af alt var, at der var ingen sønderjysk menighed«. L underskrev adressen til biskop Martensen om sønderjyske forhold.

Lützhøft var en dygtig, rettænkende og handlekraftig mand, der passede sit embede som en god luthersk præst og uden personsanseelse. I skolerne stillede han større krav end hans formand. Ingen blev udskrevet, uden det var virkelig dygtige børn, han yndede ikke ramser af børnene, men tænksomme svar af den enkelte, og de nederste børn blev ikke glemt ved eksamen. Han var en dygtig, veltalende prædikant; en enkelt af hans prædikener kan læses i IM's tidende, nytaar 1885, skønt han ikke selv regnede sig til den retning. Jævnlig bad han sine tilhørere at tænke paa »de dage, som behager os ikke«. — Under ham blev den store præstegaardsavling bortsolgt paa c 30 tdr ld nær, c 1873, da det blev ham for besværligt at drive det altsammen ordentlig. Han var en god økonom og blev en tid sidst i 70'erne endog valgt til formand for sogneraadet, da Daastrup skolevæsen skulle udvides, og det var hans plan at bygge skole i Truelstrup. 1886 blev provsteværdigheden ham tilbudt, men han afslog den paa grund af sin alder. Trods sin alvor kunne han dog tit fortælle mange muntre træk fra livet; ét skal medtages her: I Sønderjylland, da han kom ind i en butik, ville butiksdamen kun tale tysk. Da en pegede paa et ravnegarrør, sagde hun: Das ist Bernstein (rav)! Da man paa dansk ytrede tvivl om det, udbød hun højroset: »Det er F ta' mig rav«. Naar hun skulle bande, kunne hun godt tale dansk. (C. F. Nielsen, s 39).

Slægten L, s 4, Roskilde Avis 14. marts 03, H. F II, 471, stiftsprovst H. Lützhøfts julefortælling »Jeg spreder, jeg samler«.

Hjælpepræst hos pastor Lützhøft

1896—97: J. M. Jørgensen, se Glumsø-B.

17. 27. jan 1898—28. marts 1931 (sp Guldager 23. juli 91): Provst **Carl Christian Varming**, * 5. marts 61 Øster Alling. Faderen: Sp i Sahl-Ejsing, † 84, se der. Stud Haderslev læreres skole 79, c 86' (I), kst adjunkt Hrlf 86, fast ansat 87, pastor vic Haslund-Ø 7. okt 90, provst Tune-Ramsø herr 5. nov 21, r af Dbg 30, afsk 28. marts 31, † 24. nov 46. ~ 12. juni 94 Clara Ernsta Maria Hoffmann, * 10. maj 74 Damsmark, Alslev. Forældre: Entreprenør Johan Heinrich H og Elise Cathrine Henr Hinrichsen. — Sønner: C theol J. L. V skolebest Breining, og A. H. V, kkp Sct. Jørgensbjerg. Hustru søster ~ Glahn, Snoldelev-T.

Skrev en del artikler i Dansk kirketid, Kr Dbl, oversat og indledet »De tolv apostles lærdom (1884), medarb ved udgivelsen af biskop Fredrik Nielsens levned, II (hvor et afsnit om F. N.'s personlighed, polemik og kirkelige arbejde er udarbejdet af provst V), medudg Roskilde konvents forslag til ny kollekter.

Provst V var en høj, rank mand, som jeg hurtigt fik sympati for og tillid til... Kærligheden til den jyske natur og forstaaelse af jysk folkesind var en arv, han medbragte fra

sin opvækst i en jysk præstegaard, og som han jævnligt gav udtryk for, baade i samtaler herom og ved oplæsning af jysk digtning. Det var ganske tydeligt, at han i usædvanlig grad havde forstaaet at vinde hjerterne i sine sjællandske sogne. Faa steder paa Sjælland kunne der søndag efter søndag samles saa stor en flok til gudstjeneste. Dette gjaldt særlig Daastrup, hvor der var et ret betydeligt IMsmf. Uden selv at slutte sig til IM havde provst V ubetinget vundet denne kreds i sin menighed. Dertil havde ikke alene hans gudstjenester bidraget, men især hans utrættelige arbejde med husbesøg. Kunne han i sin afskedsprædiken i 1931 ydmygt sige: »Maaske skulle basunen have givet en tydeligere lyd«, saa vil hans menigheder sige, at hans jævne, hjertevarme forkyndelse om synd og frelse var til hjælp for mange i disse aar.

Man har fortalt mig mangfoldige træk om hans ihærdighed for at finde frem til dem, der trængte til hans hjælp. En dag kom han ind hos en fattig familie, hvor manden var paa arbejde, og moderen laa syg uden at kunne staa op og give børnene mad. Varming tog straks fat paa den mest nærliggende hjælp: at finde brød og fedt og heraf smøre saa mange klemmer, at børnene blev mætte. — En gammel kone sad i sit køkken og spiste fedtebrød, da provsten traadte ind. Konen var lidt mot ved denne situation. Men da V bad om et stykke med, var det gamle hjerte snart tørt op.

Meget fortælles om hans trofasthed mod venner. Læreren i Daastrup, min forgænger, laa engang alvorlig syg i længere tid og var vist ofte dybt nede. V gik hver dag i flere uger den 10 km lange vej for at være til trøst og hjælp for venen.

Ogsaa sangen brugte han. Selv havde han en smuk stemme, og den store børneflokk, der voksede op i Ørsted præstegaard, var sangglad. Præstefamilien samlet udgjorde et ret anseligt kor. Ogsaa i missionssalen sang familiekoret. Og der kunne V jo nok af og til faa en melodi at høre, der maatte skurre i øret. Men tilliden var saa stor, at han kunne faa lov at lære kredsen bedre toner. I kirken blev efterhaanden de ikke-kirkelige melodier erstattet med god kirkesang. Og der blev sunget fuldttonende som faa steder i landet.

Provst V elskede børn. Stod han ved kirken eller andre steder over for piger og drenge, skulle de alle have et haandtryk og et par venlige ord — men han ville se deres øjne. Derfor var ogsaa hans skolebesøg ved de aarlige prøver festdage for børn og lærere. En af hans konfirmander fra 1900 har fortalt mig, at undervisningen ofte foregik i kirken eller haven. Han ville ogsaa vise børnene Guds storhed og godhed i, hvad de saa omkring sig. En tjenestedreng sad en dag og sov. V tog ham stille ved haanden og førte ham ind i lejligheden, hvor han gav ham lov til at sove videre.

Ørsted præstegaard var i mange aar et præstehjem, hvor der var godt at komme, og det skyldes ikke mindst præstekonen, fru Clara Varming, der nu bor i København og stadig har forbindelse med mange gamle venner i sognene.

Roskildebogen 1950, s 97—98 (J. Hagelskjær, førstelærer, Daastrup).

18. 15. aug 1931—21. nov 38 (rkp Struer-G 15. dec 27): **E. R. C. Johansen**, flt rkp Hille-rød-Nr H, se der.

19. 27. marts 1939 (sp Christiansø 27. maj 33): **Claus Johannes Hansen**, * 29. aug 07 Grarup. Forældre: Gdjr Hans Christian H og Karen Marie Nielsen. Stud Haderslev 26, c 32² (h), kst lærer Christiansø 32. ~ 29. dec 32 Charitas Matthiesen, * 17. april 08 Alabama, USA. Faderen: Provst, rkp Rønne-sp Knuds-ker, se der.

Litt og kilder: C. F. Nielsen: Ørsted-D sognes historie, 1934, meddelelser fra provst Varming, pastor C. J. Hansen, pastor J. P. Jensen, H. Axel Jensen (Korsør) og H. Brorson Christensen.

BORUP—KIMMERSLEV

Borup-Kimmerslev pastorat (2964 og 563 ha) er skovrigt og naturskønt, ret frugtbart, bakket i B. Hg Svenstrup og B stationsby (625 indb). En del husmænd og arbejdere. Byerne: B, Hegnede, Urup, Gammerød, Stubberup, Lammestrup, K.

Det kirkelige liv. Et morsomt indblik i datidens forhold faar man ved at læse pastor *Holsts* udtalelser 1857. Jernbanen bragte forstyrrelse i den gamle højmesstetid (kl 9, skriftetema kl 8,30). Han skriver: »Netop paa disse to klokkeslet passerer 2 morgentog pastoratet. Og da dette ikke har mindre end 6 overkørsler paa dets hovedveje, maa kirkegængerne i høj grad forulempes, idet disse overkørsler ikke blot bliver spærrede omtrent eet kvarter, før togene kommer, men bliver højst vanskelige ventesteder, da hestene i almindelighed ikke taaler at se de forbigående tog«. Guds-tjenesten foreslaas flyttet til kl 10; i saa fald kan banens folk ogsaa deltage (11—12 fam). 1857 var der blevet oprettet et menighedsraad (efter cirkulæret af 24. sept 1856), og det støttede præsten. Der berettes, at toget har skræmt godsforvalterens heste, der løb løbsk, og den ny vogn splintredes, og »jeg har selv set adskillige, som ved overkørslerne har maattet spænde hestene fra og retirere langt tilbage, inden toget passerer«, og der henvises til ulemperne, naar et ligtog skal passere banen. Præsten og kirkegængerne har selv »i det mindste een gang været i virkelig fare«. Man bør børtrydde alle vanskeligheder for kirkegangen, thi »folk er desværre lette at vende fra kirken, vanskelige at føre tilbage«. Præsten har dog ikke villet forelægge sagen til almindelig afstemning — »for en saadan har jeg, naar den sker af masserne, en naturlig sky... og den bør helst undgaaes her. Vi lever her paa et fæstegods, og 1848 var her slemme optøjer. Saasnt nu en afstemning skal foregaa, kommer partierne i bevægelse, rigtignok ikke imod mig, thi jeg holder mig uden for dem, men da fæstebønderne snart alle vegne er godsejeren imod (og da han med

familie og tyende er de allerflittigste kirkegængere jeg har..) kunne afstemningen faa et uventet resultat, ligesom der da heller ikke mangler eksempler paa uvilje imellem byerne indbyrdes, og det er let tænkeligt, at man ogsaa deraf kunne ledes til at være dem imod, som maa over banen for at komme i kirke«.

Pastor Holst opgav 1866 at katekisere i kirkerne, »da baade unge og gamle lod mig forstaa, at de helst var fri. Jeg lod det da være for ikke at skade den allerede ret gode kirkegang«.

Mynster omtaler de talrige forsamlinger, som mødte her, naar han kom paa visitats (talrig ungdom, temmelig mange ældre, som var meget opmærksomme, »jeg saa endog taarer i nogle bønderpigers øjne«, men læren i B (Bendixen) var »drikfældig, men ellers en skikkelig mand«. Det kirkelige liv var ellers som paa egnen, man søgte kirken ved de to aarlige altergange og ved højtiderne, men nogen vækkelse af kristelig eller folkelig art har ikke præget befolkningen. Præsterne har for de flestes vedkommende været høj-kirkelige, og da embedet var vellønnet, var det som regel ældre præster, der kom hertil. I 80'erne holdt IM's tiltrædsende prædikanter jævnlig møder i B, og der blev nogle enkelte IM's folk, uden at de dog kom til at præge sognet. Kirkegangen har gennem aarene procentvis været ringe. Pastor Balslev samlede en del af egnens grundtvigske om sin forkyndelse, og i nogle aar boede en indremissionær i B (Larsen), ligesom der de sidste aar har været indremissionær i B (Christensen); missionshuset Bethel i B.

1915 oplyses: Kkg ikke særlig god, bedst i B, velvillig, men ikke meget kirkelig befolkning. Enkelte IM, 1923: Kkg 4—6 pct, ingen kirkelig retning fremtrædende, møder for unge mænd og unge piger, sds, Sudankreds, lille IM's smf, store sociale modsætninger, 1931: Kkg 4 pct, svagt menighedsliv, lille ungdomsforening, 1943: Kkg 4 pct, almindelige forhold, ØM og Sudankreds, ungdomsm i prgd, IMsmf (parcellist Valentin Hansen, Gammerrød), 1950: Kkg 4 pct, lille IMsmf (gdjr Otto Larsen, Kjulerup), Sudankreds, sds, ungdomsmøder.

Borup kirke, mod nord i byen, har afløst en ældre romansk kirke; den er opført i 1400'erne af munkesten med kridtstensbælter, har taarn fra 1590 (alle kronens og domkapitlets kirker paa Sjælland maatte yde hver en daler dertil). Taarnet er af munkesten med kridtstensbælter, har kamgavle i nord-syd. Vaabenhus mod syd fra c 1600. Skibet er meget bredt, bestaar af den ældre (sydlige del) og en bredere, yngre (nordlig) del, i øst ses de sammenbyggede gavle. Skibet har haft to rækker hvælvinger baaret af 3 svære søjler, saa kirken var toskibet, men ved den store restauration 1880—81 blev hvælvinger og piller fjernet, saa skibet nu udgør eet bredt rum med fladt loft, og det indre moderniseredes. Alterpanel fra 1860. Lille senrenæssancealtertavle med maleri fra c 1680 (Gethsemane), smuk alterkalk fra c 1350, alterstager fra 1681, smedejernsalterkranke, romansk font, daabsfad fra c 1550, prædikestol i brukbarok fra 1630 (som Hvidovre), smukt udskåret med trappe og dør. Smukke gravmæler. Kirkens indre rest 1948. 110 sd. Overgik til selveje 1912, før under Svenstrup.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1177—94, M. Mackeprang: B, en landsbykirkes historie, i Architektens, VIII, 1905—06, s 129—35, Poul Nørlund: Svenstrup, et sjæll gods' historie, 1921, s 204—08, Aarb f nord oldk 1906, s 88 f, Mackeprang: Døbefonte, s 405. Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35.

Kimmerslev kirke ligger smukt paa en lille bakke, næsten omringet af en sø. Kirkegaarden er ganske lille, uden indhegning, terrasseformet ned mod søen. Kirken er en lille romansk kæmpestensbygning, hvis kor er nedrevet, og skibet forlænget mod øst i gotisk tid, samtidigt overhvalvet og forsynet med kamgavlet taarn, der skalmuredes 1888. Vaabenhus mod syd. Lille altertavle fra c 1600, stafferet 1916. Maleri af gravlæggelsen (fra c 1700). Messehagel fra 1637. Romansk font. Barok prædikestol fra 1642, rigt udskaaret. Sølvbeslaet bibel fra 1757. Overgik til selveje 1913, før under Svenstrup, 60 sd.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1195—1205, J. O. Ahrnung: Roskilde domkapitels hist I, s 339, Poul Nørlund: Svenstrup, s 201—03.

Ved Ørninge og ved Lammestrup har der været helligkilder.

Altergæster: I ældre tid var der gerne 12 aarlige nadvergudstjenester. Pinsø og allehelgen var de store altergangs dage. Gennemsnitstallene var: 1857—61: 892; 1870—79: 595; 1880—89: 433; 1890—99: 447; 1900—09: 352 (hele pastoratet). For enkelte aar: 1891: 255 og 153; 1896: 312 og 145; 1922: 300 og 85; 1930: 250 og 50; 1942: 260 og 54; 1949: 360 og 50.

Folketal: 1850: 874 og 212; 1901: 1139 og 289; 1921: 1446 og 185; 1945: 1505 og 246.

Menighedsraad: 1915: 3 IM, 5 u p; 1922: 2 IM, 2 gr, 9 u p; 1930: polit, 2 n gr, 2 n IM, resten soc og u p; 1938: 5 soc, 8 u p; 1949: 5 soc, 8 borg.

Kommunevalg: 1943: Soc 357 (4), rad 68 (0), kons 139 (1), venstre 180 (2); 1950: Soc 391 (3), rad 120 (1), kons 129 (1), venstre 215 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 200 byg, b) 50 rdl, c) 30 rdl, naturalier, d) 200 rdl, e) 58 td ld. — 1870: Regul 2200 kr, netto 5888 kr. — 1913: 2 kl, 1946: 3 kl.

Præstegaarden opført 1897.

I aarene 1770—1844 blev 7 sognepræster forflyttet herfra.

18. 21. okt 1844—5. febr 67 (sp Jystrup-V 7. marts 38): **Ernst Henrik Holst**, * 6. febr 03 Ellidshøj. Forældre: Sp i Højby Erik Begtrup H, † 38, og Else Kirstine Ertmann. Stud Fr-borg 22, c jan 28 (h), hjpr Vigersted-K 30. maj 28, do Store Hedinge 29, sp Gødvad-Balle 22. april 35, † 5. febr 67. ~ 26. okt 31 Christiane Noline Lassen, * 18. okt 06 Kongsdal, † 20. marts 83. Faderen: Kammerraad Niels L. — Søn: Hjpr Lyngby-A. Dt ~ Holm, Tølløse-Aa. Broder: Longelse-F. Søstersøn: Henningsen, Skævinge-G.

Holst var jyde, en virksom og kraftig personlighed. Han var ikke til at spøge med, naar han fik besked om usømmelige forhold i sognenes hjem. Han forsøgte sig paa det praktiske omraade med forslag om billige penge-skabe.

H var en samvittighedsfuld præst, hvilket ses af hans omhyggelige skrivelser ang konfirmander (deres alder) til biskoppen, og deres kundskaber. Han ville ikke konfirmere børn, der var uvidende eller efterladende. »Jeg har ofte i mine prædikener og ved anden lejlighed sagt menigheden, at deres fædre og mødre er mine naturlige medarbejdere i at udbrede Guds rige og prente guds frygt i børnenes hjertes. Har jeg ikke forældrene med mig, vil min virksomhed ikke bære de frugter, som ellers maatte forventes, og har jeg endog forældrene imod mig, vil det blive endnu værre«. (Af en klade til et brev til en købmand i sognet).

Mynster fandt egnen smuk, præstegaarden nogenlunde (1835), 1851 i god stand og velholdt. M om-taler B kirke med de 3 piller, som giver kirken »et usædvanligt udseende«. Pastor H holdt (1851) en »ret god prædiken, foredraget med kraft og frimodighed, stemmen mindre behagelig, katekisationen

god, talrig forsamling, ungdommen svarede særdeles vel« (M I, 25, E. S I, 835).

19. 12. april 1867—8. okt 69 (Vridsløselille straffeanstalt 26. april 61): **Theodor Smidt Oxholm**, * 10. juni 20 St. Croix. Faderen: Sp Jyllinge-G, † 49, se der. Stud Rosk 39, c april 46 (h), præst domhuskapellet, Kbhvn 26. nov 55, † 8. okt 69. ~ 15. maj 50 Claudia Olivia Petrea Monrath, * 28. aug 17 Kbhvn, † 16. okt 92. Forældre: Jstrd, kontorchef i magistraten Peter Holm M og Agathe Johanne Schouboe. — Søster ~ Reiffenstein, Errindlev-O.

20. 12. jan 1870—17. febr 81 (sp Skanderborg-S-S 8. jan 57): **Heinrich Ferdinand Binzer**, * 18. dec 13 Bastemose, Stoense. Forældre: Kpt, maleværkskontrollør Heinrich Ferdinand B og Anna Margrethe Henriette Rohder. Stud priv 32, c okt 38 (1), andenlærer Jelling seminarium 41, rkp Kolding-sp Alminde 30. juli 49, † 17. febr 81. ~ 1. febr 50 Anne Pauline Poulsen, * 11. dec 18 Hjulbygaard v Nyborg, † 22. okt 52. Forældre: Kmmrrd, ejer af Bøgelund, Jelling, Jørgen P og Maren Møller. ~ 2. 5. maj 54 Valborg Christine Henriette Cathrine Schwensen, * 1. aug 24 Kolding, † 31. marts 89. Forældre: Prokurator Ludvig S og Laura Johanne Dorthea Westengaard. — Broder: Vallekilde-H.

B var i Kolding tillige religionslærer ved latinsk. Folketingsmand (Vejle amts 2. kr, Kolding) 4. aug 52—27. maj 53 (valgt ved kaaring) Interesserede sig for det danske sprog, udg 45 en dansk sproglære (2. udg 52) og skrev flere artikler i Nordisk ugeskrift, udg af Selskabet til forbedret retskrivning. Som politiker var han konservativ (V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gn 100 aar, 1849—1949, s 43).

21. 5. maj 1881—14. april 87 (sp Enderslev-V 28. juli 73): **C. E. Brunemann**, fl t Strøby-V, se der.

(Konkurrerede 1866 om embedet som docent i etik v Kbhvns universitet).

22. 24. juni 1887—20. okt 94 (sp Gislev-E 10. aug 77): Provst **Eduard von Spreckelsen**, * 12. aug 25 Nibe. Forældre: Prokurator Barthold v S og Mette Kirstine Hopp af Hvorum-S. Stud Aalborg 43, c april 49 (1), deltog i krigen 1848—50, hjpr Kgs Lyngby 26. nov 53, kkp smst 30. nov 56, sp Hellevad-Ø 12. sept 68, provst Dronninglund herr 5. maj 74, † 20. okt 94. ~ 1. 12. juni 57 Fanny Malvine Thalbitzer, * 23. okt 21 Kbhvn, † 29. maj 74. Forældre: Oberstløjtnant Carl Henrik T og Fanny Mathilde Belfour. ~ 2. 4. aug 75 Fanny Julie Jacobi, * 18. maj 49 Frederiksberg (søsterdt til 1. hustru), † 3. april 38. Faderen: Sp Stubbekøbing-M, † 73, se der. — Søsterdt ~ eftermanden her.

23. 10. jan 1895—26. juni 1915 (sp Ulfborg-Raasted 23. jan 83): **Christian Frederik Balslev**, * 25. febr 44 Hammer. Faderen: Sp Nr Broby, † 82, se der. Stud Haderslev 64, c 70² (h), huslærer Asperup prgd, hjpr Karrebæk 24. april 74, kkp Hyllested-V-H 4. sept 76, afsk 26. juni 15, † 5. maj 23. ~ 6. dec 76 Sophie Kirstine Hoffmeyer, * 4. aug 57 Hjørring, † 2. sept 30. Forældre: Prokurator, søassurancedir Henrik Cordulus Emil H og Hulda von Spreckelsen. Slægt, se Haarslev.

Pastor Balslev var broder til biskop B, Odense, og pastor B, Sønderø; fra sin ungdom var han grundtvigsk indstillet og modtog hos den grundtvigske fører i Nordfyn, pastor Melbye, Asperup, stærk impuls til at virke i

grundtvigsk retning. Han var den ældste i søskendeflokken, og i en lille mindebog har han personligt og fornøjeligt gengivet taler og sine minder fra Karrebæk, Holsteinborg, Ulfborg og Borup. Den viser hans hjertelige medleven med befolkningen og deltagelse i dens sorger og glæder. Særligt i Ulfborg kom han befolkningen nær, og delte med den sin sans for aandelig sang. Han havde ligesom sine brødre en poetisk aare, og i hans bog findes mange sange og lejlighedsdigte. Smuk er sangen: »Nu ældes de Skydebjergdrenge«, skrevet til en familiefest i Odense bispegaard. Hans forkyndelse blev søgt af ikke faa fra Midtsjællands grundtvigske hjem; han prægedes af det grundtvigske frisind i alle aandelige spørgsmaal, og alligevel kunne han føle et tryk ved den ringe kirkelige interesse paa disse egne. Fru B var en praktisk dygtighed med energi og repræsentativ evne, som blev taget i brug under krigen, da hun blev medlem af Statens husholdningsudvalg, en dygtig husmoder. B prgd var et anset lærsted for unge piger.

Ringsted folketid 6. maj 23 og 3. sept 30, Slægten Balslev, 1939, s 197, C. F. Balslev mindeudg 1916.

24. 28. sept 1915—13. sept 23 (sp Onsbjerg 24. jan 11): **A. Mortensen**, fl t Sommersted, se der.

25. 18. dec 1923—23. febr 34 (sp Løsning-K 15. nov 16): **Rudolf Magnus Lauritzen**, * 21. okt 71 Kbhvn. Forældre: Fuldmægtig i skiftrretten, c jur Finn Magnussen L og Karen From Taftenberg Houmann. Stud Mtrp 90, c 96² (l), huslærer Vistoft prgd, do Fjellerup prgd, uord medhj flere steder (Østrup-H, Sønderup-S, Horsens, Darum), kkp Marstal 7. aug 00, sp Gedsted-F 3. juli 06, afsk 23. febr 34, † 23. marts 40. ~ 25. aug 00 Sofie Kjær, * 4. april 76 Horsens. Forældre: Fabrikant Niels Peter K og Anna Petersen.

Pastor L var en stille, beskednen præst, der helst talte med de smaa i sine menigheder. Han var meget afholdt. Han havde stor interesse for salmer. Han spillede alle melodier udenad, og hans største glæde var orgelspil. Han tilhørte ikke nogen kirkelig retning, men betegnedes som »typen paa folkekirkepræsten« (Nationaltid 20. okt 31).

26. 9. juni 1934—4. marts 35 (sp Tranekær 6. maj 22): **Poul Christian Andersen**, * 10. aug 89 Kbhvn. Forældre: Krigsassessor, gymnastiklærer Theodor A og Marie Knutzon. Stud Brgd Ø 08, c 14² (h₂), huslærer Brøløkke, klokker og hjpr Ordrup 13. nov 15, dsk sømandspræst Newcastle 5. maj 17, sp Simested-T 26. jan 20, afsk uden pension 4. marts 35. ~ 18. nov 16 Anna Ellen Koch, * 27. okt 84 Kbhvn, skilt 37. Forældre: Skomagermester Oluf Rasmus K og Marie Karen Bertelsen.

27. 17. juni 1935 (rkp Vissenbjerg 4. marts 30): **Helge Dahn**, * 16. jan 04 Korsør. Faderen: Sp Køng, Sjælland, † 25, se der. Stud Sorø 21, c 27² (l). ~ 26. marts 30 cand phil Elna Simonsen, * 18. marts 04 Kbhvn. Forældre: Manufakturhrlr Albert S og Agnes Kjær.

BM Alm dsk præstekonvent 34, BM Roskilde konvent 44, medlem og sekretær salmebogskomm 46.

Medudg 38: Salmebogstillæg, skrev art og afh i Teol tidsskr og dagspressen, tekstvejledninger i Prf blad, skr en artikelserie 1942 i Borup avis: Fra gamle dage i Borup.

EJBY—NØRRE DALBY

Ejby-Nørre Dalby pastorat (2093 og 1321 ha) er bakket, skovrigt, frodigt sjællandsk landskab, smukke udsigter, ret frugtbar. Hg Spanager er udstykket, og hovedbygningen er børnehjem (75 børn), mest mindre landbrug. Byerne: E, Store og Lille Ladager, Valore, N D, Lille Dalby, Kløvested.

Det kirkelige liv. Dalby var et pastorat for sig til 1690. 1710—78 var fader og søn, *Oluf Sletting* og *Niels Sletting* sp her, og 1836 efterfulgtes *Jens Worm Tauber* som sp af sin broder *Frederik Bagge Tauber*. Mynster fandt præstegaarden »udmærket smuk«, og haven »næsten pragtfuld« (1835) og E kirke temmelig smuk, men 1843 klager han over ungdommens ringe kundskab og tilføjer: »Kirkegangen her er meget forsømt. 1851 tilføjes uden nogen formildende tilføjelse: »Kirkegangen her er meget slet, i annekset møder, især naar der ingen ministerielle forretninger er, sædvanlig kun een eller to, for hvilke der dog holdes gudstjeneste«. *Tauber* vendte »ved urimelighed menigheden fra sig, og forholdet var meget slet. I hovedsognet er det blevet lidt bedre. *Tauber* er nu ikke mere aflægs, end han har været i mange aar, men har dog, som ogsaa er nødvendigt, kapellan«. Læreren i Ejby (Lampe) skal ikke have megen lyst til skolen, og kan ikke godt holde disciplin, læreren i ND (Leerbeck) var »ikke begavet, men en tro og samvittighedsfuld mand«. De følgende præster var højirkelige, Mynsters disciple, indtil 1909, og selvom forholdene bedredes efter *Taubers* afgang, var kirkegangen kun ringe, særligt i ND, og den kirkelige interesse ret minimal. Der var enkelte troende mennesker, kun faa kom til møde, naar IM's udsendinge talte, men der var almindelig velvilje. Pastor *Dahl* bragte et frisk pust ind i sognenes aandelige liv. Provst *Aage Bartholdy Møller* skriver herom:

»I Ejby havde min formand, pastor *N. F. S. Dahl* udført et godt forarbejde — til at bygge videre paa — hvad der i høj grad var tiltrængt, da den kirkelige tilslutning før ham (under pastor *Smidt* 1886—1908 og hans forgænger provst *C. E. H. Tuxen* 1882—85) havde været temmelig ringe. Det mærkedes, at der aldrig her i sognene havde været nogen vækkelse, ikke mindst paa de gamle kendtes det, da de stod ret fremmede overfor kristendommen — i modsætning til hinsides Lellinge aa, i Herfølgeegn, hvor der under sognepræst *Willemoes* havde været en stærk kristelig bevægelse med mange forsamlinger i hjemmene, hvilken bevægelse, min fader, kaldskapellan *F. B. Møller*, havde lykke til at faa ledet ind i grundtvigsk retning. — Naar man ved hus- og sygebesøg hentydede til altergangens betydning, var ofte svaret: »Vi vil da ikke gøre præsten ulejlighed«. Saaledes ville man aldrig have udtalt sig i Salling. I de første aar kunne man mærke, at beboerne var tilbøjelige til at betragte præsten som embedsmanden (hvad dog ændredes efterhaanden, som vi lærte hinanden at kende), og i begyndelsen var der vel megen underdanighed, hvad sikkert skyldtes afhængigheden i ældre tid af

herregaarden (i Ejby laa herregaarden Spanager, enkesæde under Giesegaard, 5—600 td id agerjord), senere omdannet til børnehjem for »sinker« under Kbhvns kommune. En enkelt udmærket familie hørte til Niels Daels frimenigheds kreds (senere Th. Balslev, Vartov) for Roskilde og omegn; denne familie havde vi megen samkvem med.

Kirkegangen blev særdeles god i Ejby (ogsaa en del unge), kun noget i aftagende de senere aar. I Nr Dalby stod det smaat til allerede søndagen efter indsættelsen, hvor kirken var fyldt, senere var der meget sparsomt besøg (ca 30 af 500); befolkningen stod gennemgaaende lavere end i Ejby baade i kirkelig, folkelig og kulturel henseende. Tidligere udbredt drikfældighed havde ogsaa haft en sløvende indflydelse. Sognet havde forhen indtil ca 1690 haft sin egen præst (hvis bolig nu var den saakaldte anneksgaard), og den da indtrufne forandring havde sikkert haft en skadelig indflydelse, idet præsterne efter 1690 først i en senere alder blev kaldet til det store embede: E-Nr D, hvor de særlig har holdt sig til Ejby, og saa af hensyn til de ret store afstande (5½ km til Nr D kirke og 11 km til det yderste af Nr D sogn), hvortil kommer, at flere lærere i Nr D ikke syntes at have haft nogen højnende indflydelse her. Dalbyerne var dog glade ved husbesøg, og der blev en fast, trofast kreds, der stadig søgte kirken. En enkelt missionsfamilie var flittige kirkegængere.

I Ejby havde lærer *J. Pedersen* (* 1862) i en menneskealder haft stor betydning, en gudbenaadet underviser saavel i de tekniske som i de aandelige fag og do opdrager (i høj grad støttet af forskolelærerinde, frk. *J. Hacke*, den dygtigste i provstiet). Han havde stiftet en god foredragsf, som blomstrede i mange aar med møder i forsamlingshuset og oprettet et stort og meget brugt bibliotek, hvor han udførte sit arbejde ganske gratis. Ogsaa sygebesøg var han flink til. I flere aar havde jeg et ungdomsarbejde dels i præstegaarden og dels i forsamlingshuset, holdt bibellæsning og kirk møder omkring i sognene og som regel hvert vinterhalvaar menigheds møder i præstegaarden, hvortil knyttedes en Porto-Novokreds.

Ejby kirkes kalk og disk var 1504 røvet af den danske admiral Otto Rud fra Åbo domkirke, et hævn tog, udbeordret af kong Hans mod Sverige-Finland for dettes forbund med Hansestæderne, der havde udplyndret danske købstæder, bl a Røby. Der var under én af mine formænd, provst Tuxen, var finsk side indledt forhandlinger om tilbagegivelse af de hellige kar, og baade provsten og Vallø stift, der dengang ejede Ejby kirke, var velvillig stemt derfor, men ministeriet modsatte sig det. Nu kom der til menighedsraadet fra Finland anmodning om »en tro afbildning af karrene«, og da vi i menighedsraadet var klar over, at det kun var af beskedenhed, at ansøgningen lød saaledes, men at man selvfølgelig inderlig ønskede tilbage selve de hellige kar, anbefalede vi meget overfor ministeriet, at selve originalerne forblev i Ejby kirke, hvor de nu i over 400 aar havde været

i menighedens brug, men at den danske stat som en smuk honnør mod det nye selvstændige Finland skulle lade eftergøre en tro kopi af karrene og skænke disse til Finland. Men ministeriet afslag sagen. Først under kirkeminister Dahl i aarene 1924—25 lykkedes det at faa sagen fremmet. Vi var imidlertid imenighedsraadet kommet til den opfattelse, at Finland burde have selve originalen som gave, og Ejby den tilsvarende kopi, bekostet af den danske stat. Ministeriet gik ind derpaa, og saaledes blev det 1925. Anmodningen fra Åbo församling gik ud paa, at karrene skulle henstaa i Åbo museum. Vi henstillede dog bestemt, at de burde tilstilles domkirken, hvorfra de var røvet, og dette satte ministeriet som betingelse, hvad der ogsaa skete. — Til gengæld skænkede den nævnte församling en smuk lysekroner med inskription til Ejby kirke.

1908 oplyses: Ringe kkg, et fh bruges til møder, gymnastik etc, 1916: God kkg, bedst i E, grundtvigsk præg, sygeplejef med 2 sygeplejersker, 1922: Kkg 12 og 7 pct, 1927: Kkg 7 og 11 pct, gode, sunde forhold, en del unge i kirke, i ND en god lille kreds, men i det hele ringere end i E, KS, DDU, 1931 tilføjes: Foredragsf, 1939: Kkg 6 og 5 pct, ret gode forhold, velvilje, vel besøgte ungdomsmøder i prgd, KS (pens lærer Pedersen), gode aftensk, foredrags- og gymnastikf, 1946: Kkg 6—7 og 5—6 pct, rigtig god, velvilje, foredragf, KS, 1950: Kkg 5—6 og 3—4 pct, gode, overv grundtvigsk præg, enkelte IM i ND, mghmøder i prgd, KS (sp), gymnastikf, dsdk i ND (IM).

Ejby kirke ligger smukt paa en bakke vest i byen, er romansk, af grønsandsten. I gotisk tid er koret nedrevet, og skibet forlænget, kirken er overhvalvet, og forsynet med taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord, smukke kamgavle og blindinger. Flere smukke relieffer fra den ældste kirke (døroverligger, søjler), rester af kalkmalerier, alterbordspanel, renæssancealtertavle fra 1596 med maalede skriftsteder i felterne, om den smukke alterkalk se foran, barok prædikestol fra 1625, skaaret af Hans Holst, mester for Køge kirkes prædikestol. Romansk font med de 12 apostle indridet, daabsfad fra 1637. Kirken rest 1863. Flere gravmæler. 160 sd. Overgik til selveje 1911, før under Vallø.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1206—24, A. Petersen: Vallø og omegn, s 269 f, Østsjæll aarb 1910, s 23, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 36, Mackeprang: Døbefonte, s 397, Mackeprang: Vore landsbykirker, s 75, Khst saml II, s 416—18.

Nørre Dalby kirke, vest i byen og vest i sognet, er romansk, af kristden, i gotisk tid er koret nedrevet, og skibet forlænget, der er bygget kamgavlet, bredt taarn, hvalvinger og vaabenhus mod syd. Smuk østgavl. Renæssancealtertavle fra 1620 (som Jydstrup) med skriftsteder i felterne og malerier forned, alterkalk fra ca 1400, romansk font, krucifix fra ca 1450, renæssanceprædikestol fra 1620, fint skaaret af ovenn Hans Holst, klokke fra 1501. 140 sd. Overgik til selveje 1910, før under Giesegaard.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1225—36, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 460 og 172; 1896: 413 og 138; 1922: ialt 406; 1930: 243 og 76; 1942: 315 og 115; 1949: 297 og 135.

Folketal: 1850: 862 og 430; 1901: 990 og 444; 1921: 1054 og 507; 1945: 1151 og 503.

Menighedsraad: 1906: 2 n gr, 6 u p, 1916: 3 gr, 5 u p; 1922: 8 gr, 1 IM, 4 u p; 1934: 5 gr, 8 u p; 1938: 4 gr, 9 u p; 1949: u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 159 (2), rad 170 (3), venstre 256 (4); 1950: Soc 157 (2), rad 128 (2), venstre 295 (4), borg fællesl 67 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 116 rug, 116 byg, 116 hvede, b) 80 rdl, c) naturalier, d) 300 rdl, e) 125 td ld. — 1870: Regul 3544 kr, netto 6156 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl
Præstegaarden opført 1864.

15. 23. febr 1839—14. nov 60 (klosterpræst Vallø 1. jan 24): **Frederik Bagger Tauber**, * 23. sept 86 Odense. Forældre: Prof, dr phil et theol, rektor i Roskilde Johan Henrik T og Gregoriana Begtrup af Vistoft. Stud Rosk 05, c juli 12 (I), hjpr Herfølge-S 25. maj 16, rang med Kbhvns sp 38, afsk 14. nov 60, † 24. juni 66. ~¹ 29. okt 24 Megdola Cathrine Bøgh, * 26. april 03 Præstø, † 23. marts 31. Forældre: Provst Georg Bøgh af Kerteminde-D, † 31, sp Herfølge-Sædder, og Victorine Juliane Fog af Stenstrup-L. ~² 22. febr 37 Vilhelmine Jacobine Staahl, * 21. juli 03, † 5. okt 74. Forældre: Havnekontrollør i Kbhvn Hans Jacob S og Marie Schønberg. — 1. hustrus broder: Gamtofte.

Mynster fandt T's prædiken (1843) »aldeles usammenhængende fraser, hvori det var umuligt at finde en tankegang. Foredraget fordærvet ved affectation. Katekisationen søgt«. 1851 prædikede kapellanen, Steenberg, hans prædiken indeholdt »meget godt, men temmelig meget eet og det samme, og næppe nogen ordentlig tankegang. Denne gang en meget talrig forsamling« (M I, 23). E III, s 29, S III, s 351.

Hjælpepræst hos pastor Tauber

1848—51: O. M. F. H. Steenberg, se Højelse-L.

1852—60: N. J. Friis, * 23, † 60 (?).

16. 19. jan 1861—24. jan 82 (sp Rorup-G 19. nov 46): Provst **Vilhelm Burchard Poulsen**, * 3. sept 10 Kbhvn. Forældre: Økonom ved tugthuset Hans P og Margrethe Elisabeth Kauffmann. Stud von Westens inst 27, c april 34 (I), andenlærer Jonstrup seminarium 39, sp Kørnerup-S 28. maj 39, provst Tune-Ramsø herr 24. okt 58, r af Dbg 74, afsk 24. jan 82, † 19. maj 87. ~ 8. juli 39 Thora Nathalia Paulli, * 26. febr 17 Kbhvn, † 11. dec 91. Forældre: Overkrigskommissær, kontrollør ved assistenshuset Richard August P og Dorothea Margrethe Orlamundt. — Dt ~ Schiøtte, Farum-V. Hustrus broder: Stiftsprovst J. V. Paulli, Kbhvn.

17. 30. marts 1882—9. febr 86 (sp Gadstrup-S 20. jan 77): Provst C. E. H. **Tuxen**, provst Tune-Ramsø herr 21. maj 82, fl t Højelse-L, se der.

18. 16. april 1886—7. dec 1908 (sp Tjuststrup-H 21. juni 77): **Carl Marcus Smidt**, * 1. marts 27 Kbhvn. Forældre: Brændevinsbrænder, ldmnd Andreas S og Marie Elisabeth Neergaard. Stud Mtrp 45, c 52² (h₁), huslærer, hjælpekateket Grenaa, hjpr Magleby v Skelsør 16. juli 56—61, do Astrup-R, do Marslev-B, spe Tyregod-V 30. juni 64, r af Dbg 06, afsk 7. dec 08, † 19. sept 10. ~ 20. maj 69 Magdalene Henriette Christiane Jacobsen, * 17. juni 43, † 1. marts 19. Forældre: Proprietær til Nørgaard, Viborg graabrødre landsogn, c pharm Johan Frederik J og Juliane Marie Knudstrup. — Sønner: Herning og kirkearkæologen, arkitekt C. H. S.

Hjælpepræst hos pastor Smidt (sønnen)

25. okt 1905—21. dec 1908: C. L. Smidt, se Herning.

20. 30. april 1909—28. juli 16 (sp Børglum-Furreby 7. juni 92): **N. F. S. Dahl**, fl t rkp Frberg k, se sp Kloster k, Horsens.

21. 20. nov 1916—15. okt 37 (sp Grinders-

lev-G 1. marts 99): Provst **Aage Benedict Bartholdy Møller**, * 30. okt 67 Herfølge. Faderen: Sp Rønninge-R, † 14, se der. Stud Birkerød 88, c 96¹ (h₁), uord medhj Randers, hjpr der 16. jan 97, kaldtes efter ansøgning fra beboerne i Grinderslev-G (hans farfader var sp der), r af Finlands hvide Rose 25 (i anledning af ovenn alterkalks tilbagelevering til Finland), provst Tune-Ramsø herr 32, r af Dbg 37, afsk 15. okt 37, † 14. maj 46. ~ 20. okt 99 Emma Laura Thomsen, * 18. jan 69 Brønshøj. Forældre: Grosserer Laurits T og Emma Christine Johansen (plejedt af tømmermester Rud. Hansen, Lyngby). — Brødre: Brabrand-A og Egebæksvang.

Kredsmd Santalmiss til 16, medl af skoledirektionen for Gl Roskilde amt 35—37.

Pastor A. Bartholdy-Møller, Brabrand, skriver:

»Min broder havde en god og rig arv fra vort barndomshjem, der var præget af det lys, der ved Grundtvig var tændt baade kristeligt og folkeligt, og som han helt kunne slutte sig til — dog uden al snæverhed, saa han gerne rakte broderhaand til andre, og ogsaa villigt modtog tilskyndelser fra andre lejre. Allerede som barn stod hans hu til præstegerningen, og han havde hele sit hjerte deri. Det var hans lyst at forkynde det gamle glædesbudskab, og alvorens dybe grundtone manglede ikke. Særlig fremhævede han rigdommen i barneforholdet til Gud. Jeg tror, han havde en naadegave som bønnens og forbønnens mand, hvad der betyder saa meget for en præsts gerning. Han var en god vejleder for de unge, som han ogsaa samlede efter konfirmationen. Og de gamle og syge ventede ikke forgæves paa hans besøg. Han gjorde ingen forskel paa mennesker, færdedes med lige værdighed i borg og hytte. Som provst kom han ikke som den overordnede, men som lærernes ven, der ville hjælpe og støtte; og hans besøg i skolerne var velsete; han kom uden tynde og med fred. Baade præster og lærere vidste, at deres sag laa i gode hænder hos ham; han var klar i sin bedømmelse og retsindig i sine afgørelser.

Han var en udpræget menneskeven og havde en sjælden evne til at komme i kontakt med dem, han traf; han havde let ved at gaa ind paa deres interesser og føle med dem baade i glæde og sorg, som en præst har saa rig lejlighed til — en lykkelig gave, som aabner dørene for det budskab, han har at bringe. Og hvor var han selvtaknemlig for, hvad han mødte af menneskers venlighed og tillid. Det ord »tak« kom ham let over læberne og fra hans hjerte. Og han var taknemlig over alt, hvad Gud havde beredt til at forskønne og berige livet for sine børn. Særlig musikken havde hans hjerte. Paa klaveret udfoldede han sit mesterskab og har glædet mange ved sit spil. Ved præstemøder og lignende var han en paaskønnet organist. Han var i besiddelse af et lyst og muntert sind. Det hjalp ham til at gøre hverdagens arbejde med glæde, og det gav sig til kende ved festlige lejligheder, hvor han lyste op ved sin livfuldhed og gerne mødte op med en sang. —

Han kunne, naar han tænkte tilbage paa sit liv, sige med David: »Snorene faldt mig paa

liflige steder, en dejlig arvelod tilfaldt mig« (sl 16). Da bedstefader holdt sit 50-aars præstjubilæum, anførte biskop Laub de ord fra 1. Tim 3,13: »De, som har tjent vel i menigheden, erholder sig selv en smuk stilling og megen frimodighed i troen paa Kristus Jesus«. Det kunne ogsaa siges om ham. Og de hvide haar klædte ham smukt.

Det skal ikke forties, at der ogsaa var mørke skygger som baggrund i billedet. To gange i sin ungdom havde hans sind været formørket af den hjernesygdom, som er noget af det tungeste, der kan lægges paa et menneske. Men ved en forunderlig Guds naade blev det saa fuldstændig taget fra ham, at der i hans lange præstelig ikke viste sig saa meget som en skygge deraf, der kunne true hans livsmod.

Sidste gang han stod paa en prædikestol var i Vartov julesøndag 1945. Sygdommen (kræft) havde allerede mærket ham; men det var ham en særlig glæde at prædike over evangeliet om de to gamle Simeon og Anna, som alterbilledet i vor barndomskirke i Herfølge saa smukt fremstiller. Og med Simeons ord: »Nu lade du din tjener fare med fred, ti mine øjne har set din frelse« faldt det ham naturligt at tage afsked med sin præstegering. Et af hans sidste ord var: »Dig, som kalken for os drak, Jesus, Jesus, evig tak« (sl 474). Det kom til at staa paa hans ligsten paa Ejby kirkegaard, som menigheden satte i taknemlig erindring om ham og hans gerning (Roskildebogen 1950, s 88—90).

22. 16. febr 1938—14. maj 48 (højskolelærer Askov 26): **J. U. S. Balslev**, fl t rkp Sct. Miksels k, Slagelse - sp Hejninge, se der.

Pastorinde B blev 4. juli 47 fundet dræbt i nærheden af vejen fra Køge til Ejby.

23. 8. sept 1948 (hjpr Sct. Jørgens k, Svendborg 16. maj 47): **Peter Bent Fønss-Jørgensen**, * 25. dec 19 Hanning. Faderen: Sp Uggerslev-NH, † 39, se der. Stud Odense 39, c 46¹ (1-88). ~ 27. sept 47 Gerda Bente Müller Høst, * 6. juni 24 Kbhvn. Faderen: Sp Søllested-V, se der.

Lellinge sogn, 1211 ha, i Bjeverskov herred, Præstø amt, er frugtbart og ret fladt. I skoven en festplads, hvor der holdes større møder. Skovrigt og smuk egn. — Byerne: H, Vilkestrup, Lille Skensved stationsby, Assendrup, Lille Salby, Ølby, L, Yderholm kro. Hg G1 og Ny Lellingegaard.

Det kirkelige liv er knyttet til pastoratets præstehistorie. 1787—1846 var provst *M. P. Kruuse* sp her, og han prægede kirkelivet. Han var en meget livfuld taler, havde som student deltaget i tidens muntre klubliv og vedblev til det sidste at være en aandfuld, poetisk personlighed. Han udtrykte sig i en blomstrede, digterisk farvet stil, og hans trykte lejlighedstaler er typiske for tidens talerkunst. Han fik det store embede her ved enkedronning Juliane Maries protektion, og han øvede en betydelig indsats. Teologisk var han positiv, særligt viser det sig i den afhandling om kristendommens forhold i datiden, hvormed han aabnede *J. C. Lindbergs* »Maanedsskrift for kristendom og historie« 1831. Han fastholdt en konservativ opfattelse overfor rationalismen og betonedede især forsoningens nødvendighed. Han var desuden en foregangsmand i landvæsen, havedyrkning og forbedring af skole- og fattigvæsen. Mest af alt virkede han ved sin personlighed i det store og meget gæstfri hjem. Han blev æret som en patriark, og Mynster satte ham meget højt. Han skrev ogsaa salmer, og vedligeholdt til det sidste levende teologisk og videnskabelig interesse, og deltog fra et mynstersk stude i kirkekampen mellem Grundtvig og *H. N. Clausen*. Han havde et stort bibliotek (1200 bd), var en kraftig og smuk mand, men til sidst krumbøjet af aarene. »End ikke en nedtumling fra en sofa saa han brækkede benet, 83 aar gl, kunne svække hans livsaand«. Hans sønnetatter var gift med provst *Tuxen* her. *K. L. Rahbek* omtaler ham flere steder i sine erindringer, og digteren *Zacharias Nielsen* har i sin bog »Provsten i Højelse« givet et (delvis skønlitterært) billede af ham. Hans kapellan, *Steenberg*, blev senere sp her, og han mindedes provsten med stor beundring (DBL XIII, 415).

Embedet var et af de største og mest ansete paa Sjælland. Præsterækken tæller flere betydelige navne gennem aarene. *Nyholm*, som virkede her i 26 aar, fortsatte provst *Kruuses* traditioner i Mynsters spor. Forsamlingsbevægelsen mærkedes, og ogsaa herfra var der enkelte, der søgte til *Willemoes*' forkyndelse i Herfølge. Men vækkelser kom dog ikke til at præge sognene i særlig grad. De var præget af gammeldags gudsfrøgt og ærbødighed for kirken, enkelte IM's folk søgte at arbejde efter IM's linie. Pastor *Bülow* var dem en god støtte. *Steenberg* var en godgørende mand, der vedligeholdte traditionen om, at præstegaarden skal være en støtte for de trængende. Provst *Tuxen* var her kun godt et halvt aar. Pastor *Nansen* var nærmest grundtvigsk, *Baumann* var IM's gode støtte, og *Jørgensen* var grundtvigsk. Det kirkelige liv har under de skiftende præster ikke været særlig stærkt, forholdene har været jævne, hørelysten har været stærkest i H, mindre i L, hvor det har været mere stille-

HØJELSE—LELLINGE

Højelse sogn, 2684 ha, er højtliggende, bølgeformet og frugtbart, vid udsigt fra kirken, langs Køge bugt er der lave enge, ved Køge aa hæver sig den skovklædte Køge aas. Ved Lellinge aa er der meget naturskønne partier. Den danner grænsen mellem Københavns og Præstø amter og løber mellem skovklædte høje skrænter, der har været meget søgt som motiver for malere, og iøvrigt er egnen omkring aalen og L skov et søgt udflugtssted. Ved aalen, hvor der er brudt limsten, forekommer grønsandstenskalk.

Lellinge aa danner fra gammel tid et folkeligt og sprogligt skel mellem skovboerne i Sydsjælland og de nordligt boende »hedeboere«. To forskelligartede bondekulturer mødes her, hver med sin udprægede fortidsarv.

staaende. De sidste slægtled har været præget nærmest af ligegyldighed. Der har været enkelte IM's folk, bl a den gamle enkefru *Trine Nielsen*, som til sin død sørgede for kirkeueger i H, og som ofrede meget for IM's fremme i Højelse sogn.

1915 oplyses: Ret god kkg, velvillig befolkning, ingen udprægede retninger, enkelte IM, 1923: Der er fh, foredragsf, KS (50), ikke meget liv, 1935: God hørelyst i H, stillestaaende i L, 1950: God hørelyst i H, ringe i L, enkelte IM.

Lille Skensved stationsby og en del af Køge gummifabriks arbejderboliger i H sogn.

Højelse kirke (Sct. Michael), midt i byen, paa en høj banke, er en anselig romansk kridtstenskirke. Koret er i gotisk tid revet ned, og skibet forlængt, kirken fik 5 hvælvinger, hvoraf 3 prydes af meget smukke kalkmalerier fra 15. aarh (rest 1879). Samtidigt opførtes det anselige kamgavlede taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord og ved siden af vaabenhuset et stort kapel, der nu staa i forbindelse med skibet ved en stor spidsbue. Kirken er gulkalket efter hovedrest 1878—81. Nyklassisk altertavle fra 1795 med maleri (Jesus og børnene) af F. Storch, 1863, alterkalk fra 1871, moderne granitfont, højrenæssanceprædikestol fra 1595, sølvlyselukker fra 1716. Flere gravmæler, klokke fra 1517 af Fastenøve. 250 sd. Overgik til selveje 1909, før under Vallø.

Danmarks kirker III, Kbhvns amt, s 1237—53, Magnus Petersen: Kalkmalerier, 1895, s 92, J. O. Ahrnung: Roskilde domkaptels hist, s 110, 244 f, A. Petersen: Vallø og omegn, s 269 f, N. P. Nielsen: Det gamle Højelse, s 23, 62, Mackeprang: Vore landsbykirker 2. udg, s 55, F. Beckett: Danmarks kunst II, 351, Hans Hansens dagbog i Jul. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og breve, s 119, 122, 127 f, Ny khst saml VI, 215, Hist aarb f Kbhvns amt 1917, s 35, N. P. Nielsen: Bygden omkr Køge, 1938, s 131, Fra archiv og museum V, 434, Østsjælland aarb 1906 og 1908.

Ved Ølby har der været en hellig kilde.

Lellinge kirke ved sognets nordgrænse, L aa, bestaar af et sengotisk skib med tilbygget taarn og vaabenhus fra c 1690 mod syd, alt opført af teglsten og med krydshvælv. Det kamgavlede taarn har striber af kridtsten. Skibets fjerde hvælv var et kor, hvortil 1692—94 opførtes en ny korbbygning mod øst. Dette opførtes af Caspar Schøller, Lellingegaard, der ligeledes forsynede kirken med prægtigt inventar (iflg en længere indskrift): Barokaltertavle fra 1694 med vers af Kingo (altermaleri fra 1860 af A. Hunæus: Nadveren), smukke alterstager, egetræskorskranke mellem skib og kor med fløj-døre og messingbalustre (en tilsvarende skranke ml taarn og skib), barok-prædikestol fra 1692, stoleværk, meget smukt orgel og orgelpulpitur, flammemarmordøbefont. Ved nordvæggen en marmorfigur af hyrden med lammet (fra 1886). Klokke fra c 1300. Taarnrummet var tidligere gravplads for slægten Schøller (indskrifter af Kingo, beslagene nu opsat paa tavler). 150 sd. Overgik til selveje 1914, før under Vallø.

Danmarks kirker IV, Præstø amt, s 231—42, A. Petersen: Vallø, s 365.

Da dronning Sofie Magdalene skænkede Vallø til frøkenkloster, begyndte hun opføre sig af en kirke ved Lellingegaard 1733, men den nedrevs allerede 1735. Lellinge sogn var forenet med Ølsemagle til 1555 og 1581—1663, med Køge 1555—81 og 1663—1734, annekts til Lellinge frøkenkloster 1734—38 og annekts til Højelse fra 1738.

Altergæster: 1891: 665 og 225; 1896: 518 og 184; 1922: 370 og 100; 1934: 494 og 55.

Folketal: 1850: 996 og 365; 1901: 1145 og 392; 1921: 1745 og 608; 1945: 2021 og 703 (2306 i H i 1949).

Menighedsraad: 1914: u p; 1922: 5 gr (frisind), 3 IM, 6 u p; 1930: 4 IM, 9 gr; 1938: 5 soc, 9 u p, 1949: 5 gr, 2 IM, 3 soc, 3 p, alle kirkelige.

Kommunevalg: 1943: Højelse: Soc 385 (5), rad 91 (1), kons 84 (1), venstre 217 (2). — Lellinge: Soc 165 (3), kons 46 (1), borg fællest 91 (1). — 1950: Højelse: Soc 469 (4), borg fællest 488 (5). — Lellinge: Soc 204 (3), borg fællest 168 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 519 byg, b) 150 rdl, c) 38 rdl, naturalier, d) 300 rdl, e) 54 td ld. — 1870: Regul 3864 kr, netto 7990 kr. — 1913: 1. kl, 1946: 2. kl.
Præstegaarden opført 1874.

13. 30. maj 1846—22. jan 73 (sp Haarlev-H 1. febr 32): **Holger Vilhelm Nyholm**, * 18. nov 92 Søllerød. Forældre: Sp i Nyborg Christopher N, † 26, og Beate Jacobine Wünnfeldt. Stud Nykøbing 11, c april 16 (1), adjunkt Frborg 16, sp Valløby-T 11. nov 18, r af Dbg 68, afsk 22. jan 73, † 28. sept 81. ~ 28. maj 19 sin kusine Georgine Vilhelmine Nyholm, * 3. april 95 Bregentved, † 18. okt 72. Forældre: Jstrd, landinspektør Lars Chr. N af Slaglille-B og Anne Brandt. — Søn: Frørup. Dattersønner: Biskop Sørensen, Aarhus og Sørensen, Gadstrup-S. Broder: Nyborg, Broderst ~ Hundrup, Rønninge-R. Søsterdt ~ Boeck, Hornslet. Søster ~ Engberg, Svanninge. Se slægten Nyholm (ved V. Guldrandsen).

Mynster fandt 1851 den ny prægd rummelig, solid og smuk. I den smukke, velholdte kirke var en meget talrig forsamling tilstede, pastor Nyholm prædikede »ret opbyggeligt, men for langt, foredraget frit, næsten for kraftfuldt. Hos ungdommen var der kun liden kundskab og endnu mindre eftertanke (M I, s 20).

Hjælpepræst hos pastor Nyholm

1869—73: F. V. von Bülow, se Tersløse-S.

14. 12. april 1873—17. nov 85 (sp Enderslev-V 25. nov 51): **Ove Matthias Frederik Hasselbalch Steenberg**, * 9. febr 18 Vallø. Forældre: Etatsraad, stiftslæge Jørgen Fog S af Knebel-R og Regine Magdalene Knorr. Stud Brgd C 37, c okt 44 (h), hjpr Højelse-L 18. dec 45, do Magleby-H 47, do Ejby-D 48, † 17. nov 85. ~ 26. dec 52 Caroline Amalie Raee, * 29. aug 24 Aarhus, † 13. dec 97. Forældre: Kbmd Peter Chr. R og Christine Frederikke Sophie Müller. Hustrus søster ~ Worm, Gudum-F.

Nationaltid 19. nov 85. Pastor S var i Ejby-D kapellan hos pastor Tauber, se Ejby-D, som Mynster intet formildende havde at sige om. Ved visitatsen i Ejby 1851 prædikede S, Mynster skriver, at hans prædiken »indeholdt meget godt, men temmelig eet og samme og næppe nogen ordentlig tankegang« (M I, s 23).

15. 9. febr 1886—30. nov 86 (sp Ejby-ND 30. marts 82): Provst **Carl Elias Holger Tuxen**, * 12. marts 25 Kbhvn. Forældre: Major Johan Georg Chr. T og Christine Cathrine Wedsted af Nørholm. Stud priv 42, c maj 49 (egr), huslærer hos lensgreve Knuth-Knuthenborg 53, do hos lensgreve Dannemand, Aastrup, do hos lensgreve Ahlefeldt-Laurvigen, Trane-kær, i Paris og Rom, sp Vinkel-R 10. aug 66, sp Gadstrup-S 20. jan 77, provst Tune-Ramsø herr 21. maj 82—8. sept 86, † 30. nov 86. ~ 9. dec 64 Karen Augusta Elisa Kruise, * 23. april 35 Kholm, † 13. marts 04. Forældre: Kaptajnlojtn Caspar Frederik K af Højelse-L og Erika Amalie Budde. — Dt ~ Bjerg-Nielsen, Vive-R. Fætre: Esbønderup-N og Borup.

Provst T havde udmærkelse til alle sine eksaminer (artium, homileticum, kateketicum osv) og var i mange henseender en enestaaende begavelse. Især beskæftigede han sig med matematik, skrev 1853 en afhandling om den matematiske skoleundervisnings betydning (I Fr. Friis skoleprogram), og saa sent som 1881 skrev han i Matematisk tidsskrift en afhandling om primtallenes rækkefølge. Iøv-

rigt en indesluttet studerekammerets mand, meget agtet i sine embeder, hvoraf 3 i samme provsti. Han og hans efterfølger var født samme dato.

16. 21. febr 1887—8. okt 99 (sp Næstved 11. juli 73): **Ferdinand Peter Nicolai Nansen**, * 12. marts 25 Kbhvn, døbt 16. aug 28. Forældre: Redaktør af Berlingske Tidende, grosserer, etatsraad Mendel Levin Nathansen og Ester Herfort. Stud Mtrp 42, c nov 48 (h₁). Havde sm m prof F. C. B. Dahl et artiumkursus 49—62, lærer Garnisons skole, 2. ord kat Garnisons k 26. nov 58, rkp Budolfi k, Aalborg 14. april 62, r af Dbg 98, † 8. okt 99. ~ 1. maj 53 Johanne Henriette Buchheister, * 4. juli 26 Kbhvn, † 18. nov 70. Forældre: Kbmnd Conrad Heinrich B og Henriette Lassen. — Søn: Forfatteren Peter Nansen. Dt ~ Glahn, Tjæreby. Broder: Taps. Søsterson: Jacobsen, Børglum-F. Søsterdøtre ~ Hjort, Nyborg og Borup, Skamstrup-F og digteren Henrik Hertz. Søstersoner: Højskoleforstander Ernst Trier, Vallekilde og Jacobsen, Børglum-F. Søstersøns søn: Trier, Frederiks k, Kbhvn. Søsterdatters søn: Krog, Godthaabs k.

»Medens N som theol cand opholdt sig i hovedstaden, sluttede han sig nær til den kreds af kandidater, som med Rud. Frimodt, Krog og flere under N. G. Blædels vejledning optog kampen her i vor by mod vantrø og falsk lære. Det var paa en tid, hvor mormonerne gjorde en sørgelig rig høst, og de ovennævnte unge kandidater talte derfor uforfærdet imod dem i mormonerne forsamlinger. Endvidere holdtes bibellæsninger i forskellige stiftelser, og rundt om i husene blev der talt i smaa gudelige forsamlinger, saa at dette i forbindelse med Blædels egen gerning dannede begyndelsen til en indre missionsvirksomhed her i Kbhvn« (H. V. D i Krist Dagbl 11. okt 99).

»Pastor N blev under gudstjenesten overfaldet af et pludseligt ildebefindende, og døden indtraf umiddelbart derefter i hans hjem« (Østsjællands Folkebl 10. okt 99). »Han var en velbegavet mand, der stod i et godt forhold til tilboerne, men levede mest sit liv i studereværelset« (Østsjællands Folkebl 10. okt 99). »Hans kirkelige sympatier drog ham vel nok nærmest til den grundtvigske kreds, blandt hvis ældre repræsentanter og førere han havde mange personlige venner. Han var en meget livlig mand og vedblev med den mest levende interesse lige til sine sidste dage at følge med i det kirkelige liv paa alle omraader. Hans elskværdige og forstaaende sind, hans sunde bedømmelse af de foreliggende forhold, der kom frem i private kredse og i hans gæstfri hjem, skaffede ham mange venner.«

(Nationaltid 10. okt 99, se ogsaa Østsjæll folkebl 15. okt 99, Køge avis 9. og 13. okt 99).

17. 20. nov 1899—11. juni 1915 (sp Vester Egede-B 3. april 72): **Julius Raimund Baumann**, * 7. april 43 Kerte. Faderen: Sp i Tanderup, † 77, se der. Stud Haderslev 60, c 66¹ (I), huslærer paa Rosenfeld, hjpr Sværdborg 2. nov 68, r af Dbg 95, afsk 11. juni 15, Dbm 15, † 16. jan 20. ~ 11. nov 73 Petra Johanne Antonia Rasmussen, * 9. febr 48 Jettehøj, Braaby, † 14. dec 29. Forældre: Etatsraad,

godsforvalter paa Gisselfeld Otto Frederik Chr. R og Frantsine Vilhelmine Holm af Helsted.

Med af Dansk Missionsselskabs bestyrelse 90—04, frnd for DMS 01—04, med af komiteen for opførelse af præsternes kirke i Kbhvn.

Udg flere foredrag om Ydre mission, skrev i Teol tidsskr 74: Om vor tids prædiken, 76: Om forholdet mellem forkyndelsen og den forkyndendes individualitet, 78: Om foragelsens moment i den kristne forkyndelse, endvidere om brugen af udtrykket »de hellige« i skriften, om det ensidiges berettigelse i forkyndelsen. Desuden afh i Nordisk Missions tidskrift (Vi selv som missionsmenighed) DMS' blad med mere.

Pastor Baumann var en fredfyldt, saare redelig og oprigtig præstesikkertelse, alle, der kendte ham, kunne sige: »Sandheds lov var i hans mund og i hans færd; i fred og oprigtighed vandrede han«. Han var gennem hele sin præstetid IM's gode støtte uden at være partimand, og med stor samvittighedsfuldhed øvede han sin gerning. Det laa ham dybt paa sinde at arbejde for Guds rige i sine sogne, men ofte følte han sig trykket ved den ringe sangbund, han mødte her i Østsjælland. I breve og samtaler kunne han give udtryk for sin længsel efter vækkelse i pastoratet; alle respekterede den fine, kultiverede mand, selv om han ikke blev fri for modstand. Forkyndelsen i sig selv optog ham stærkt, og hans afhandlinger om forkyndelsen har ogsaa bud til vor tid. Han deltog interesseret i menighedskonventet, fordi han var optaget af kirkelig samling. Men mest kendt udadtil blev han som leder af DMS i en bevæget periode. Han afløste biskop C. V. Gøtzsche som formand. Hans faste, styrende haand, hans varme hjerte og naturlige myndighed gjorde ham til en god formand trods prøvelser ude og hjemme. Han indsamlede mange penge til DMS ved sine møder, i hans formandstid havde DMS bryderierne med missionsskolen, og paa andre punkter var det ogsaa en gæringstid, men han forstod med takt og klogskab at lede sagerne i de rette spor. Til det sidste stod han som en af veteranerne i DMS's arbejde, men i alt dette laa hans pastorat og dets aandelige vel ham dog altid mest paa sinde. Et karakteristisk billede af pastor B's rolige IM-venlige indstilling faas gennem hans indlæg ved Roskilde konvents møder, se her pag 15.

DMS blad febr 1920, DnA 1921, s 59—60, T. Løgstrup: DMS's historie, 1907, s 84—85, 104—09, 112—114.

18. 12. okt 1915—14. marts 30 (sp Landet, Taasinge, 5. nov 11): **Rasmus Jørgensen**, * 30. juli 66 Asperup. Forældre: Gdjr Jørgen Jensen og Karen Larsdatter. Huslærer Ballerup, stud priv 86, c 93¹ (h₁), hjpr Brøndum-H 2. aug 93, sp Haasum-R 30. juni 97, sp Vester-Østerbølle 23. jan 02 (prgd her brændte 09), afsk 14. marts 30, † 11. juni 31. ~ 31. aug 97 Anna Pedersdatter Bro, * 20. marts 76 Asperup. Forældre: Træskomager Jens Peder Madsen (Bro) og Karen Rasmussen.

Pastor R. Jørgensen var en høj, tung skikkelse, solid og rolig, præget af sin opvækst i et jævnt, fynsk bondehjem. Ved at laane bøger i fritiden vaktes hans læselyst, om aftenne læste han højt for sine søskende (især Ingemanns romaner), og med iver lyttede han til gamle veteraners beretninger fra 1848—50. Han ville være officer, men blev teolog og

sluttede sig i Kbhvn til Højskoleforeningen, hvor han fandt sine venner, og de søgte Vartov kirke. Birkedal og Hostrup var hans aandelige læremestre og i grundtvigske kredse følte han sig hjemme resten af sit liv. Han var ikke særlig veltalende, lidt kantet, men trofast i sin præstegerning. Bedst befandt han sig vist i Jylland (M).

19. 14. juli 1930 (sp Grøndals k, Kbhvn 27. jan 22): **Harald Karlén Kalf**, * 25. okt 86 Læborg. Forældre: Lærer Karl Sørensen K og Johanne Emilie Schmidt. Stud Roskilde 05, c 13¹ (h₁) ord kat Vor Frelzers k, Kbhvn 13. juni 13, hjpr Brønshøj (Grøndals distrikt) 27. juni 17. ~¹ 3. april 18 Olga Elise Hansen, * 12. april 91 Kbhvn, † 9. jan 19. Forældre: Viktualiehdlr Peder H og Anna Hansen. ~² 7. febr

21 Ane Kirstine Marie Espersen, * 26. jan 95 Torning. Forældre: Gdjr Willum E og Eva Marie Laursen Skov.

Distriktsleder FDF 32—38.

Vikar for pastor Kalf: 1944: H. P. Matthlesen, se Ølstykke (Medens pastor Kalf en tid maatte være under jorden).

Litt: N. P. Nielsen: Det gamle Højelse, historiske minder, 1919, do: i Østsjælland aarb 1906, s 100 f, do om H præstegaard smst 1908, s 58, Herbo: For 100 aar siden i L, Hist aarb f Præstø amt 1918, iøvrigt litt under kirkerne, H. F I, 452 f.

Achton Friis fortæller (De store danske øer II, 184) om sit besøg i Højelse i to af de mærkeligste og ældste gaarde paa egnen, især hos den kendte folkemindesamler, frk. Sidsel Marie Kristoffersen, der har udgivet en bog om Hedeboegnen. Hendes gaard er opført 1763, og hos den gamle jæger, Per Johansen, der berettede om kirke-haren i Højelse.

HOLBÆK AMT

Holbæk amt, Sjællands største amt, 1737 kv km, udgør Nordvestsjælland, afgrænset af Storebælt, Kattegat og Isefjord, den dybe Elverdams aadal og den store Aamose. Syd for Tissø er Løve herred, der rækker ned til Tude aa og hører til Slagelses omland. Samsø hører til amtet, men regnes kirkeligt under Aarhus stift (se der). Desuden hører Sejerø og Nekselø til amtet. Med undtagelse af sydgrænsen er amtets øvrige grænser hav eller fjord.

En tur rundt i amtet. Holbæk amt slaar bro mellem Sjælland, Fyn og Jylland. Lange, smalle halvøer peger over mod Danmarks 2 andre hovedprovinser. Landskabet har baade Jyllands storslaaethed og Fyns ynde. Halvøerne *Odden* og *Røsnæs* peger lige over mod Jylland. *Røsnæs* er en halvø med noget af Sjællands mærkeligste natur, ensom og ubørt — lige til rutebilernes epoke begyndte. Sagnet siger, at *Røsnæs'* barske natur skyldes en konges forbandelse. I gammel tid var her rigt med skov og jagt. Men under Valdemar Sejrs jagt faldt den unge prins Valdemar for et vaadeskud. Kongen blev saa vred, at han lod skoven afbrænde, og han udslyngede sin forbandelse, som *Røsnæs'* præsten *Laurids Koch* har digtet om i sin vise »Jagten paa *Røsnæs*«:

Herefter skal *Røsnæs* finde den vind,
at der ej sig kan bjerge raa eller hind.
Paa *Røsnæs*, hvor før stod ege og bøg,
herefter skal gro skarns hundeløg...

Røsnæs laa som ødemark, indtil hollandske kolonister fra *Saltholm* kom hertil og tog energisk fat. Og der groede velstand op af den genstridige jord, nu ligger Kysthospitalets kolos-bygning i en skøn have, og hele halvøen er præget af en egen ynde. Kæmpegrave fortæller om, at her boede de gamle vikinger, og fra højene er der enestaaende udsigt over hav og land med en natur, der ligner Jyllands, et alvorsfuldt bakkeland, ensomt og stort i linjerne. Klinerne ved fjorden, de lave tjørnekrat, maagernes skrig, den ensomme plantage langt ude mod vest — alt dette giver *Røsnæs* sit eget præg.

I bunden af fjorden ligger *Kalundborg*, Esbern Snares by, med Danmarks ejendommeligste kirke. Dens 5 taarne er byens vartegn, i nyeste tid er denne særprægede by-silhouet blevet forstyrret af radiomasternes staalsprinkelværk i kran-stil. *Kalundborg* er en frisk by — med »hængende haver« op mod *Møllebakkens* top, præget af handel, industri og havn, smakkefarten til Aarhus er et hovedkapitel i byens historie. Enhver dansk kan citere *Holbergs Peder Paars*, »der tog sig for

en rejse fra *Calundborg* til *Aars*«. *Kalundborg* blev aldrig nogen storstad, men siden jernbanens aabning 1874 har den været i jævn vækst med et enkelt hektisk udslag efter første verdenskrig.

Odsherred er kun ved en smal landbro forbundet med det øvrige Sjælland, oprindeligt kun en tange, der skilte *Sejrø* bugt og *Lammefjord*. Senere er tangen blevet bredere, da *Lammefjord* udtørredes. *Odsherred* stiger op over den lave *Lammefjord* som en ø af havet. Naturen er ikke den ødanske, men rigere og mere afvekslende — et Jylland i det smaa. Her er bølget skovrigt kulturland, her er en ryggrad af svære bakker, og mod vest rækker *Odden* sin lange landtunge over mod Jylland, furet af to brede lavsletter, med bakkerne, *Gniben*, yderst mod vest. *Rørvighalvøen* har en lignende bygning, bakkeøer og sletter. Herredet er vokset op af havet, bakkelandet er skelettet i bygningen, istidens bidrag, de lave strækninger (»*Lynge*«) med den magre jord, er havets bidrag, da havet udfyldte sunde og bugter med grus og sand. Hele den nordlige del af herredet er gammelt krongods, og kronen var en mild herre, saa bønderne fik aldrig paatrykt trælemærke. Man paastaar, at odsingerne er livligere end folk sydpaa. Det er i hvert fald vaagne, intelligente og praktisk dygtige folk med aandelige interesser. Derom vidner bl a højskolerne i *Vallekilde* og *Faarevejle*. Men selvom adelsvældet aldrig slog dybe rødder, er det dog en herregaard, som hilser én ved indkørslen: *Dragsholm*, hvor jarlen af *Bothwell* sad som livsfange. Nu er herregaarden pensionat. Den ligger nær ved Sjællands skønneste udsigtspunkt: *Vejrhøj*, hvor landet med marker, byer, skove, hav og fjorde og øer er udbredt som et landkort for ens fod. *Odsherreds* vestkyst er fra naturens side en ørken, »*lyngen*«, men nu er der plantager og sommerhuse og sommerliv. Høve stræde er en af Sjællands skønneste veje. *Rørvigs* gamle indlandsklitter og »højsand« med plantage og sandøer er et eldorado for naturvenner og sommergæster. *Nykøbing* er en af Sjællands hyggeligste købstæder.

Lammefjord og *Sidinge* vig er udtørrede. *Kønnest* er der ved *Sidinge* vig, hvor der ikke er saa monotont som paa *Lammefjordens* endeløse flader.

Holbæk amts kedeligste egn er landet mellem *Kalundborg* og *Sorø* amt, langs *Storebælt* og *Tissø*. Landskabet er frugtbart, tæt bebygget, men ret karakterløst, bortset fra den lille interessante halvø, *Reersø*, hvor baade natur, dialekt og huse har sit eget præg (næsten som i Nordby paa *Samsø*) og den lille skov ved *Tissø*. Herregaardene ligger tæt i *Vestsjælland*. *Sukkerfabrikken* i *Gørlev* vidner om

dygtighed og virkelyst, men den er ikke nogen pryd i landskabet. Naar man drager ind i landet, er *Skarritsø* (Jyderup) perlen, hvad natur angaar. Fra Bjergsted bakker er der et herligt overblik over egnen. Sønden for Skarritsø findes en af de dejligste dale paa Sjælland, *Hallebyaadal*en, ved Kongens møller. Aaen har her bjergbækkens natur, med smaa hvivler mellem store rullesten, eller den larmer vildt over møllehjul og dæmninger. Inden aaen bliver en bjergbæk har den i roligt leje passeret den store *Aamose* med dens omfattende tørveindustri, en milevid flade, der mod vest indrammes af skovklædte bakker. Hvor aaen forsvinder mellem bakkerne ligger den ensomme *Bromølle kro*. Herregaardene her er minder om adelsvældens storhedstid: *Kongsdal*, *Knabstrup*, *Tølløse*, *Vedbygaard*, *Frydendal*, *Sæbygaard*, *Kattrup*, *Selchausdal*...

Holbæk købstad ligger nær amtets østgrænse. Dens beliggenhed ved bunden af en lang fjord, dybt inde i Sjælland, burde have gjort den til en storstad. I kornhandelens dage var den ogsaa en af Sjællands største byer, men (den lave bydde i havnen og) de opvoksede stationsbyer har formindsket handel og skibsfart og suget dens kraft. Holbæk er trods alt en fremskridtsby, amtets første by. Bortset fra *Bramsøsvig* er Holbæks omegn uden særlig naturskønhed; et frugtbart agerland.

Historien viser, at disse egne hører til de tidligst beboede. Faa egne har saa mange minder fra oldtiden, især fra sten- og broncealderen. Mod syd, i *Mullerup*, *Drøsselbjerg* sogn, fandt man 1900 den boplads, som gav navn til hele perioden (*Ancylus-tiden*), i amtet er ca 40 køkkenmøddinger, 44 langdysser, 43 dyssekamre, 15 enkelte og 4 dobbelte jættestuer, og der har været mange flere. En samling bautasten findes ved *Reerslev*. Blandt de ældste minder er *Isøre ting* i *Odsherred*. Her blev *Knud den Hellige* kaaret til konge. De middelalderlige borgere forsvundet (*Kalundborg* og *Holbæk*), men fra middelalderen ses dele i *Dragsholm* og *Vedbygaard*.

Ved *Bromølle kro* staar Danmarks største taxtræ. Det er maaske saa gammelt, at det har staaet der fra oldtiden (dr. *Villads Christensen*). Taxtræet leverede træ til krigernes buer. Derfor var det helliget krigsguden *Ull* (i nærheden er landsbyen *Ulvig*, *Undløse* sogn, *Ulvig* betyder *Ulls vi*, helligdom). Her var *Ulls offersted*, og kilden, som hører til offerstedet, findes ogsaa, — ved foden af offerbakken løber *Ulveaa* (*Ulvigaa*), og i mosen har man fundet krigernes buer af taxtræ. Buen skal have heddet »*Dan*«, og den folkestamme, som brugte buen, blev kaldt *daner*, ligesom saxerne fik navn efter deres korte sværd (*saxe*). *Ull* maatte vige for *Odin* og *Thor*, som atter maatte vige for *Kristus*, men den gamle offerkilde paa *Ulkestrub* mark beholdt længe sin hellighed. Stedets sognekirke, *Undløse*, blev en søgt valfartskirke. *Sct. Søren*s kilde i *Holmstrup* var dog den mest søgte kilde, her blev man helbredt for gift, øjensvaghed og anden sygdom, og for de rige offergaver byggedes den store *Holmstrup kirke*. Reformationen fejdede alt dette ud. *Peder Palladius*

skriver i sin visitatsbog, at »*Sct Søren* er brændt op, og hans blok nedtagen«. Men længe stod smaa trækors ved kilden, rejst af folk, der — trods alt — søgte dens lægedom. Ved kilderne var der store markeder med dans, drik og slagsmaal. Men kilden ved *Ulkestrub* har ogsaa senere set smukkere sammenkomster, da bondevækkelsen og frihedsbevægelsen fandt et mødested her paa den tid, da »*Bondevennernes selskab*« var stiftet i *Holbæk* 1846. Mænd som *Gleerup*, *Drewsen* og *Tscherning* var deres førere, og den første husmandsfører, *Peder Hansen*, *Lundby*, gennemvandrede amtet. Folkemøderne paa *Kildegaardens* mark ved *Ulkestrub* blev stedet, hvor den ny tids mænd fremførte de ny tanker. *Kildegaardens* ejer, *Caspar Jørgensen*, var selv en af bondevækkelsens ledere. Det første møde holdtes 30. juni 1845 paa initiativ af formanden for landkommunalforeningen i amtet, lærer *Gleerup* i *Udby*. Det var ham, der blev landskendt, da han ved en politisk fest paa *Skydebanen* i *Kbhvn* rejste sig og greb forsamlingen med de ord, hvormed han begyndte sin tale: »Nu kommer bonden!« Blandt indbyderne var ogsaa bonden *Jens Gregersen*, *Kundby*. Han blev landskendt, da kammerraad *Drewsen* i *Roskilde* stænderforsamling citerede et ord, som *Gregersen* havde sagt i en samtale: »Ja, gøres der ikke noget for bondestanden, frygter jeg, at postelinet bliver slaaget i stykker!« Sit livssyn fik han, efter eget udsagn, da han som dreng saa sin fader blive mishandlet af ladeføden paa *Hagestedgaard*. Han grundlagde i *Kundby* den politiske interesse, som har holdt sig til vore dage. Han blev medlem af den grundlovgivende rigsdag, valgt af *Svinningekredsen*, hvor han blev oberst *Tschernings* efterfølger. Blandt indbyderne var ogsaa husmand *Peder Hansen*, *Lundby*, og *Rasmus Sørensen*, forhv lærer i *Venslev*, samt den dygtige landmand, kaptajn, c theol *Jespersen*, *Grønnebjerggaard* ved *Holbæk*, stænderdeputeret, opfinder af »*Jespersens plov*«, i mange aar folketingsmand i *Kalundborgkredsen*. 8000 kom til mødet, *Drewsen*, *Peder Hansen*, *Jespersen*, *Gleerup* og *Balthazar Christensen* talte. Blandt tilhørerne var den unge *Hans Jensen*, *Kundby*, *Jens Gregersens* politiske arvtager (senere folketingsmand) og bonden *Peder Jørgensen* fra *Bakkendrup* (senere landstingsmand), en af førerne i *Vestsjælland*. Han udtalte senere, at i den store forsamling saas ikke een, som var beruset... et sørsyn i hine tider. Men 8. nov 1845 kom det berygtede bondecirkulære, der skulle »hemme bestræbelser for at udbrede vildledende forestillinger i bondestanden«. Herefter krævedes politiets tilladelse til møder, og festen 1846 blev forbudt af kancelliet. Men 1847 holdtes atter en fest med tusinder af deltagere; foruden egnens førere talte *Carl Ploug* og *J. A. Hansen*. Det var ved denne fest, at *Tscherning* rejste sig og udbragte et leve for »den unge *Estrup*, paa hvis grund festen holdtes«. Den gamle frihedsmand hylkede den da 22-aarige *Estrup*, som nyligt havde arvet godset *Kongsdal* efter sin fader, og som i provisorieaarene blev det skarpe stridens tegn. I 50'erne flyttedes festerne til *Lundbjerg* ved *Kundby*. Den politiske interesse

holdt sig levende, mod nord gik man i radikal retning. Ove Rode var Kalundborg-kredsens folketingsmand, mod syd, i Rudsvedbykredsen, sluttede man sig til venstre. Husmandsbevægelsen og de mange udstykninger til husmandsbrug har ændret billedet af amtet stærkt i det sidste slægtled. Formanden for de samvirkende danske husmandsforeninger (siden 1936) N. P. Andreasen, bor i Jyderup. Ludvig Holberg ejede Tersløsegaard. Hjemstavnsforfatterne Anton Nielsen og Em. Henningsen var fra disse egne. Og Thorkild Gravlund boede til sin død paa Reersø. Om egnen omkring Tissø har Karoline Graves fortalt fra gamle dage. Red H. J. Hansen (* 47, † 21), red i Kalundborg 84, i Holbæk 16, var folkeopdrager og frihedsmand i kirke og skole; han var sjælen i amtets historiske samfund.

Indtil 1660 bestod amtet af 4 amter: Kalundborg amt (Ars-Skippinge herreder), Sæbygaards amt (Løve herred), Dragsholm amt (Odsherred og Sejerø) og Holbæk amt (Merløse-Tuse herreder). De 3 første styredes under eet til 1671. Det nuværende amt er oprettet 1793. Af historiske begivenheder er iøvrigt ikke mange knyttet til amtet. Esbern Snare ejede borgen i Kalundborg, der blev ødelagt under den norske fribytter, jarlen Mindre Ulfs plyndringer 1285, men Erik Menved lod den atter befæste. Marsk Stig ejede Kongsdal i Undløse sogn til han blev fredløs. Kong Christian II sad som en slags fange i Kalundborg 1549—59, da han døde; bispnen Joakim Rønnow var fange paa Dragsholm, hvor ogsaa livsfangen jarlen af Bothwell sad, † 1586. Svenskerne hærgede haardt i disse egne, især i Bregninge og i Holbæk, hvor slottet lagdes i ruiner. Til Rørvig kirke knytter sig sagnet om bruden fra Rørvig. Thomas Kingo var kapellan i Helsing. Ud for Odden stod kampen om linieskibet »Prins Christian« 1808. Saltbæksvig og Lamme-fjorden udtørredes i 1870'erne.

Den vældige tørveproduktion 1940—50 gjorde Aamosen til et Klondyke, hvor det ikke altid var Vorherres bedste børn, der prægede forholdene.

Blandt amtets mange herregaarde skal nævnes Dragsholm, Faarevejle sogn, og Vedbygaard, Rudsvedby sogn, som de ældste og interessanteste. Fra 16. aarh er Hagedsgaard og Vognerup (Kundby sogn). Statalige gaarde er Torbenfeld (Frydendal), Kongsdal, Undløse sogn, Løvenborg, Butterup sogn, medens Aagaard, Gørlev sogn, og Tersløsegaard er ganske enkle. Mere anselige er Sæbygaard og Selchausdal. Og helt storslaaet er Lerchenborg, Aarby sogn. Smuk, nyklassisk er Eriks-holm, Aagerup sogn.

Jernbanerne har betydet meget for amtets udvikling indtil rutebilerne efterhaanden har overtaget størstedelen af lokalsamfærdslen. Kalundborgbanen er fra 1870'erne, Odsherredsbanen fra 1898, Høng—Tølløsebanen fra 1901. Værsløve—Hørvebanen fra 1919. En række store stationsbyer er vokset op i de sidste menneskealdrer. Over 500 indb har: Høng (1262), Gørlev (1201), Rudsvedby (883), Dianalund (679), Tølløse (1163), Svinninge (913),

Jyderup (1376), Mørkøv (797), Hørve (693), Asnæs (789), Vig (686).

Af større institutioner kan nævnes Kysthospitalet paa Rønæs, sindssygehospitalet i Nykøbing, Kolonien Filadelfia, Tersløse, radiofonistationen, Kalundborg.

Hovederhvervet er landbrug. Landbruget i Holbæk amt har en ret ensartet struktur. Landbrugets fremgang begyndte først efter 1788, 1792 var $\frac{1}{10}$ af jorden udskiftet, 1802 halvdelen. 1840 laa kun 1 pct af jorden under fællesskab. Undervisningspligten, der indførtes 1814, betød ogsaa fremgang. Indtil 1880 var det især korn, der eksporteredes. Med centrifugens opfindelse 1879 begyndte mejeridriften og fra 1888 de store svineslagterier. 5 landøkonomiske selskaber opstod i amtet og dermed kom dyrskuerne, og efter sukkerfabrikken Vestsjællands aabning er der store arealer, der dyrkes med sukkerroer, især i Løve herred. 1840 oprettede lærer N. B. Schow en lille landbrugsskole i Grevinge. Den virkede til 1850. 1874—84 var der en landbrugsskole i Vig, ledet af H. Iversen. 1877—88 var der en landbrugsskole paa Faurbogaard. 1897—1907 i Forsinge. 1903 blev landbrugsskolen i Høng (nu Vestsjællands landbrugsskole) oprettet.

Kirkerne. Holbæk gamle kirke, en af amtets ældste gotiske bygninger, blev 1869 nedrevet og erstattet af en uinteressant ny kirke. Amtets ypperste kirke er Kalundborg, antagelig opført af Esbern Snare efter byzantinsk mønster. Den har med sine 5 taarne helt sit eget præg. Nykøbing er en romansk murstenskirke fra ca 1200. Flertallet af landsbykirkerne er romanske kampestenskirker, ofte er koret nedrevet og skibet forlænget, og der er tilføjet taarn, vaabenhus etc. Oprindelige taarne ses i Sdr. Asmindrup, Særsløve, Værsløve, Tømmerup, Rørby, Gørlev, Finderup og Havrebjerg. En særstilling indtager den lille skønne Tveje-Merløse med sit dobbelttaarn (rest 1895). Mod øst er flere interessante fraadstenskirkker (Nr Jernløse, Tølløse, Soderup, Hagedsted). Den smukke Sæby kirke har rund apsis, Vallekilde har tresidet apsis, en række kirker har korringning, den anselige Ubby kirke har femsidede apsis. Teglstenskirkker findes f.eks i Gislinge og Mørke. Mange ombygninger har ændret de romanske anlæg. Fra overgangstiden til gotikken er de interessante hvælvinger i den toskibede Ubby kirke, hvælvingerne i Faarevejle og den treskibede kirke i K Helsing og den toskibede Drøselbjerg kirke. Kun een kirke er kullet: Butterup. Smukke gavle ses i Undløse; smukke tilbygninger i Kundby, Faarevejle og Svallerup. Skydeskaarene i kirkegaardsdigerne i Kundby og Holmstrup viser, at der har staaet kampe. 1333 blev Ubby belejret af grev Gert, og 1342 brændte holstenerne K Helsing kirke — og indebrændte eller dræbte bønderne. Senmiddelalderlige er den lille herregaardskirke ved Frydendal, og lægedomskirkerne Undløse, Eskildstrup og Rønæs samt den anselige treskibede Holmstrup. Raklev er landets ældste lutherske kirke, bygget 1547, en af de faa kirker i amtet, der ikke er overhvælvet. — Der er mange romanske kalkmalerier, f.eks i Tveje Merløses apsis, i Hagedsted, Sæby og Solbjerg.

Det mest benyttede motiv er Kristus i sin herlighed. Samme motiv ses i gotisk udførelse i N Jernløse. Smukke gotiske billedserier ses i Højby og Skamstrup. Mindre elegante er billederne i Tuse, Kundby og Agerup. Efter reformationen er der malet gotiske billeder i Hørve og adelsvaaben i Rudsvedby. — De fleste døbefonte er romanske granitfonte. En smuk gullandsk kalkstensfont med helgenbilleder ses i K Helsing. Amtet er rigt paa katolske altertavler (Holmstrup, Aarby, Rørby, Sæby, Rudsvedby, Hagedst, Højby samt mindre tavler i Aagerup, Asnæs og Rørvig). Blandt de mange krucifixer fremhæves det i Asnæs. Flere alterbordsforsider har billeder fra tiden efter reformationen. Udby har fantastiske stolestader. Fra højrenæssancen er der flere fine billedskærerarbejder af egnens dygtige mestre. Prædikestolene i Undløse og Søndersted er fra Abel Schrøders værksted i Næstved, omkring 1650 kom den i Eckernførde oplærte mester, *Lorends Jørgensen*, til Holbæk, og hans smukke barokarbejder ses i altertavlerne i Vig, Kalundborg, Hjembæk, Raklev, Tveje Merløse, Udby, foruden en række prædikestole (Holmstrup, S Jernløse m fl). Af de mange gravminder fremhæves især den store renæssancesten over Kirsten Bølle i Tersløse.

Siden 1840 er flg kirker opført: 1872: Holbæk; 1873: Ubberup valgmgk k; 1876: Uggerløse; 1882: Vallekilde valgmgk k; 1887: Buerup; 1896: Lumbaas; 1898 Gørlev valgmgk k; 1904: Reersø; 1911: V Løve, Gjerslev sogn; 1928: Allehave; 1930: Nekselø; 1934: Aunsø.

Det kirkelige liv. Holbæk amt rummer nogle af de mest kirkeligt levende herreder i stiftet: Løve, Merløse og Skippinge herreder. Mynster fandt, at Ars herred »ikke havde overflod af dygtige præster«, kkg var god, men lærerne var »indbildske«, i Løve herred var der »adskillige værdige præster«, kkg »syntes i det hele ikke at være slet.« »Det konventikelvæsen,« som var begyndt, mente M for det meste »var ophørt«, og de, der søgte dertil, var »for det meste uværdige personer, hvoraf flere var tiltalt for tyveri«. Om Skippinge herred gør M ingen specielle antegnelser, medens Odsherred »for det meste skal have gode menigheder med god kkg, dog har Nykøbing nogen skadelig indflydelse«. Flere af præsterne ansaa M for »lidet begavede«. Nogle »sektariske bevægelser har ingen fremgang haft«. Merløse herred var »et godt herred, de fleste præster brave, tildels opvakte mænd«. Der var »ingen religiøse ekstravagancer,« men nogle steder klagedes der over ligegyldighed og ringe kkg. I Tuse herred var der intet fremtrædende, »hverken til ondt eller godt«.

Rationalismen prægede præster og kirkeliv i første halvdel af aarhundredet. Mormoner, janseniter og baptister begyndte at holde møder. Men M saa grundtlig fejl. Thi de konventikler, som han omtaler saa overlegent, blev baggrunden for alt det kirkeliv, som kom til udfoldelse efter M's død.

Under henvisning til de enkelte provstier og sogne skal der her gives en ganske kort oversigt:

Allerede tidligt begyndte vækkelsen i Vest-

sjælland. Redskabet til de første vækkelser var pastor *J. P. Østrup*, der efter at have været kapellan i Slagelse blev sognepræst i Gørlev-B 1830. Han var her kun i 3 aar (til sin død 1833), men hans gerning satte dybe spor. Vækkelsen bredte sig til flere nabosogne, især gennem en række lægprædikanter, bla den begavede og veltalende lærer *Ole Jensen* (lærer i Drøsselbjerg 1825—28, derefter i Sæby til 1849), skomager *Peder Larsen*, Gørlev, husmand *Jens Larsen*, Rørby, o fl.

Til *Midtsjælland* kom vækkelsen ved de møder, som smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, holdt. Samtidig virkede baptisterne med lægmandsforkyndelse. Der var vækkelser i Tostrup og i Uggerløse i 40'erne, og *IM stiftedes 1853 i Ordrup, Tostrup sogn*, som en lægmandsbevægelse med *Peder Pedersen* som formand (til 1858). — I Odsherred var det smeden fra Værløse og en student, *Claus Harmsen*, der bragte vækkelsen med sig. Her blev holdt en del gudelige forsamlinger, især i Asnæs hos skrædder *Jørgen Jensen*. Præsterne stod de fleste steder uden for disse lægmandsmøder, undertiden med Mynstersk uvilje.

Hele dette lægmandsrøre blev roden til det stærke aandelige liv i amtet, saaledes som det i 60'erne kom til at udfolde sig, men delt i 3 strømninger: *Indre mission, Grundtvigianismen og baptisterne*.

IM's fremgang skyldtes især de to kapellarer, *Vilhelm Beck* i Ubby og *Johs. Clausen* i Stenmagle-S. Begge steder udrød der vækkelser ved deres levende forkyndelse, vækkelsen bredte sig til nabosognene, fra Ubby helt op til Bregninge og ned til Havrebjerg, fra Stenlille til Tersløse, Niløse, Skellebjerg. Og da *Vilhelm Beck* blev sognepræst 1874 i Ørslev-S, hvor han var til sin død 1901, betød det et vældigt fremstød for *IM*; Løve herred blev det stærkest *IM*-prægede paa Sjælland. I omtrent alle dets sogne blev der *IMS* samfund og mh. Mærkeligt nok blev *Vilhelm Becks* virksomhed nøje knyttet til amtet. Skønt Ørslev kirke ligger lige paa grænsen af Slagelse herred, fik *IM* ikke videre indgang i *Becks* nabosogne dér. I Holbæk begyndte *IM's* arbejde 1867 ved den særprægede og nidkære kolportør *Peder Larsen*, *Abildøre*, som fik megen betydning for *IM* paa egnen og i Odsherred. Han boede da i Eskildstrup. I Odsherred virkede smeden fra Værløse og den blinde prædikant *Jens Dyrholm*. Særlig i Vallekilde-Hørve og Asnæs blev der virksomme kredse, *IM* holdt sit efteraarsmøde i Vallekilde 1863. *IM's* arbejde bredte sig i 80'erne til mange af amtets sogne; kun omkring Holbæk og i Ars herred fik *IM* mindre indgang. Efterhaanden kom præsterne med, og de har staaet som *IM's* ledere de fleste steder. Faa herreder paa Sjælland har haft saa mange betydelige *IM's* personligheder som præster som Løve herred. Arbejdet er ført videre gennem *IM's* kredsforbund og deres møder, som samler mange, og af *KFUM* og *K*, som har mange foreninger i amtet. En række indremissionærer har arbejdet for vækkelse og med møder i samfundene, bla *Hans Sørensen*, *Eskebjerg*, *Peder Frederiksen*, sidst i Jyderup, *Johan Madsen*, *Søren Mogensen* i Vig og Gørlev,

Emil Jensen i Gørlev og Følleslev, Johs. Frederiksen i Kalundborg og Hørve, J. P. Laurssen-Bak, Kalundborg, N. C. Nielsen, Holbæk, C. Nielsen, Reerslev, M. P. Jeppesen, Holbæk, S. Sørensen, Mørkøv. Der er 46 mh i amtet, deraf 20 i Løve herred.

Paa grænsen mellem Odsherred og »fastlandet« finder man to store højskoler, den gr i Vallekilde, og IM's i Faarevejle. Den sidste (fra 1907) har i de senere aar ført en noget omskiftende tilværelse, da elevtallet en tid svigtede (men den er genaabnet 1951).

Det grundtvigske liv begyndte især i Vallekilde. Ogsaa her var det en kapellan, der blev redskab til vækkelsen, V. J. Hoff. Hans forkyndelse samlede mange om det gr livssyn, og 1865 kom Ernst Trier til Vallekilde og grundlagde højskolen, der blev en af landets største. Her udfoldede sig et rigt gr menigheds- og højskoleliv. Hoff blev 1873 valgmenighedspræst i Ubberup-Vallekilde. Hans efterfølger i Ubberup, Carl Koch, var i en menneskealder den betydeligste gr ordfører paa Sjælland. 1895 fik Vallekilde sin egen valgmenighedspræst, Th. Helweg. Hans efterfølger, H. Fønnesbech-Wulff, blev Roskilde stifts første biskop. Højskolen førtes videre af Poul Hansen og Uffe Grosen. Pastor Spleis, Grevinge, var ogsaa en af de ledende i egnens gr arbejde. Kredsen i Ubberup fik en filial i Gørlev 1898. Nær knyttet hertil var højskolen i Høng (flyttet til Høng fra Sæby 1866 af lederen E. M. Rotwitt), ledet 1875—1915 af Anders Jørgensen. Høng højskole blev senere husmandsskole. I Ubberup var en højskole, som lededes 1900—30 af Harald Balslev. Den er senere blevet sygeplejeforbereidelsesskole. Omkring højskolen i Høng rejste sig en hel skoleby, præget af gr aand. Sydligst i amtet har Niels Dael siden 1904 haft en frimenighed i Havrebjerg i tilknytning til Liselund og Høve frimenighed. Højskolernes efteraarsmøder har betydet meget for egnen, men det dalende antal af højskoleelever har begrænset tallet paa højskoler, saa der nu af gr højskoler kun er Vallekilde tilbage. — Et af landets ældste fh findes i Stenstrup, Højby sogn. Her er holdt gr møder, ledet af lærer J. J. Rosendal, Høve, senere er de flyttet til Høve skov. Ernst Trier var her hyppigt taler. Der er i amtet 12 friskoler med gode kredse om sig.

En sognepræst skriver:

»Det er ikke altid lige let at have valg- eller frimenighed i sognet eller nabosognet. Ofte kan det virke udmærkede paa sognekirkens arbejde, naar de mere aandeligt vaagne eller fæks gaardmandsklassen stiller sig uden for sognets kirkelige liv og slutter sig til en valgmenighed«. Forholdet mellem valg- og sogne- menigheder har dog i de senere aar udviklet sig meget fredeligt, nogle steder er der et samarbejde.

Ved siden af de stærkt arbejdende retninger har der gennem hele perioden ogsaa været et ikke partipræget kirkeliv, ledet af Mynsters disciple eller KC's sindede præster. Mænd som provsterne Hertz og Holm, FINDERUP, Wegener, Skamstrup (for blot at nævne

enkelte) stod i samarbejde med vækkelsesbevægelsen, men var ikke partiprægede.

I dette amt har nogle af herregaardene haft kirkelig betydning. Biskop Peder Madsen samlede paa Vedbygaard en række teologer og kirkemænd, og biskop Fønnesbech-Wulff havde paa sin gaard, Vesterbygaard, Jorløse sogn, ofte kendte kirkemænd som gæster. Paa Nørager har slægten greve Moltke i flere slægtled været virksomme i det kirkelige arbejde.

Ludv. Mortensen skriver 1881: »Fyldte kirker og storartede forsamlinger, hvor Beck prædikede, hørte til dagens orden i 60'erne. Men hvem der nu besøger egnen og selve Ubby, vil sikkert komme til at udbryde: *Hvor forandret!* Forhen talte jeg med unge piger og karle i Ubby, som forkætrede dans og kortspil ind i det underste helvede. Nu søger de fleste til Ubberup for at faa aandelig næring. Pastor Hoff er en hjertelig, ydmyg og stor evangelisk prædikant. I folkelig henseende udøver Vallekilde højskole med E. Trier i spidsen en betydningfuld indflydelse. I den nyere tids opvækkelse maa tilføjes, at naar undtages egnen omkring Rudsvedby, Finderup, Gørlev og Ørslev-Solbjerg, er der mig bekendt ingen tilsyneladende ny vækkelse sket af nogen betydning andre steder i amtet. I Gørlev og Sæby og Odsherred var der kirkelig opvækkelse længe før den IM blev organiseret. Baptisterne synes at have en fremtid for sig i dette amt, især i egnen mellem Holbæk, Roskilde og Ringsted«.

Naar kirkegangen, trods rationalisme og kolde kirker var større visse steder for 100 aar siden end nu, skyldes det baade at den kirkelige tradition da var stærkere, og at religionsundervisningen var knyttet fast til kirken, og at der skulle mindst en fra hvert hjem i kirke for at høre, hvad der blev sagt ved kirkestævne (den gang havde man ikke avis).

De rige vækkelsestider er nu tilsyneladende forbi. Mange steder skrives der om »altfor megen ro«, stilstand, ja tilbagegang.

Baptisterne har ikke ringe udbredelse i amtet. I Tølløse er der kirke, prædikantskole, præliminærskole og højskole. Desuden er der baptistmenigheder i Nyrup, Uggerløse, Skee, K Eskildstrup, Holbæk. Metodisterne har kirker i Holbæk og Kalundborg, Dansk Missionsforbund har menigheder i Asnæs-Faarevejle, adventisterne har menigheder i Holbæk og Kalundborg, Grunnets frimenighed har menigheder i Undløse og Kvanløse, Lt Mf har mh i Mørkøv. Frelsens hær arbejder i Holbæk og Kalundborg. Iøvrigt driver Jehovas vidner agitation i en række sogne.

Litteratur: J. H. Larsen: Holbæk amt, topografisk-historisk beskrevet, 1832—42; J. H. T. Hasle: Holbæk amt, 1844; C. Steen A. Bille i »Danmark II, 1893; Povl Hansen: Strejftog gn Holbæk amt, 1906; H. V. Clausen: Fra Holbæk amt, 1918; Hans Kjær, dr phil Villads Christensen og C. A. Jensen i Daniel Bruun: Danmarks land og folk, V, 1921, s 3—141; Traps Danmark, II, 1920, s 393 f. Ludvig Mortensen: Den sjæll opvækkelse, 1881. IM's hist, De gr fri- og valgmg; C. Heilskov: Dansk provinstopografi, 1920, s 164—181; Holger Begtrup: Dansk menighedsliv i gr kredse II, 1932, s 166—191, m m, jvf iøvrigt litt-for-tegnelse s 120.

Ars-Løve herreders provsti

Ars-Løve herreder, 216 og 254 kv km, ligger begge langs Storebælt, bølgeformet, frugtbart og frodigt, Ars herred med halvørerne Røsnæs og Asnæs, Løve herred med halvøen Reersø. Aabent, skovfattigt, Tissø paa grænsen mellem de to herreder.

Om det kirkelige liv skriver sognepræst P. C. Nedergaard (1939):

Ars-Løve herreder har fra gammel tid været præget af en del vellønnede enkirkekald, som eftertragtedes af magelige og svagelige præster. Biskop Mynster skriver 1838 om Ars herred: »Her er ingen overflod paa dygtige præster. Der er mange skoleforsømmelser, da præsterne er gamle eller svage mænd. Løve herred har (1847) adskillige værdige præster, een uværdig. Kkg er vel i nogle sogne ringe, men synes dog i det hele ikke at være slet. Det konventikelvæsen, som havde begyndt i dette herred, fandt ingen yndest og er for det meste ophørt. Det fandt støtte hos lærer Ole Jensen, Sæby.«

Forkyndelsen var meget længe præget af rationalismen. Det varede længe inden bef kunne ryste den mindreværdsfølelse af sig, som fulgte efter vornedskab, hoveri og stavnsbaand. Den langvarige krig efter 1801 og statsbankerotten og den fattigdom, der var en følge af daarlig jorddyrkning (4 à 5, højst 6 fold) gjorde baade gaardmænd og landbrugets arbejdere til folk, i hvem der var ringe fremdrift og initiativ.

Den 25. juni 1830 blev tegnet til et kirkeligt vaarbrud i provstiet. Da blev J. P. Østrup indsat til sognepræst i Bakkendrup. Hans prædiken var en stærk forkyndelse af korsets og paaskens evangelium. Hans forkyndelse var en helt anden kristendom end den, man hidtil havde kendt. Mange blev vakte, og der begyndte gudelige forsamlinger i Gørlev, Helsing, Havrebjerg, Sæby (dog her fra andre sogne), Reerslev og Svallerup sogne.

Østrup døde allerede 1833, men mange vakte søgte, trods vejlægden, om søndagen til Slotsbjergby for at høre grundtvigianeren P. A. Fengers prædiken.

Hjemme blev der holdt gudelige forsamlinger, hvor de vakte havde god støtte af Vestsjællands første lægprædikant, lærer Ole Jensen i Sæby.

I slutningen af fyrrerne døde lærer Jensen, og ikke længe efter blev pastor Fenger forflyttet.

Ogsaa i Tersløse var der gudelige forsamlinger. Her stammede vækkelsen fra det hellige land syd for Slagelse, dog vist især fra sognepræst Fenger i Lyng. Den kirkelige og borgerlige øvrighed søgte at standse det ny-

vakte trosliv (konventikelvæsenet) ved retsforfølgning. Under denne modgang rystede de vakte mindreværdsfølelsen af sig, idet de med god samvittighed tog mod de kaar, som det førte med sig at gøre Guds vilje. I halvtredserne hjem søgtes de vakte af mormonerne og baptisterne, Lammers disciple og andre.

Hvor alvorlig denne krise var, ses klarest deraf, at de ledende mænd i den indre missionsforening, som stiftedes i 1853, omtrent alle blev sekterere og traadte ud af folkekirken. Der var dog en præst, der stillede sig midt blandt det forvirrede lægfolk. Det var sognepræst Rønne i Høve. Han valgtes i 1858 til BM og fmd og blev derved midlet til, at det fremvoksende kristenliv blev bevaret for folkekirken.

I 1856 var Vilhelm Beck blevet kapellan i Ubby. Da de vakte i Gørlev og Helsing var kommet i adskillig tvivl ved sekternes paa-virkning, søgte de til kirke i Ubby. Desuden bad de Beck om at komme og prædike for dem i deres egne forsamlinger.

Da Beck efterkom anmodningen, blev der af omegnens præster klaget til biskoppen over, at han forsømte sit eget sogn og blandede sig i forholdene i andre sogne. Biskop Martensen afæskede da Beck en erklæring.

Da Beck udarbejdede sit svar, afklaredes hans syn paa, at troslivet bør bevares for det sogn, hvor det er vakt. 1861 skulle IM have sit aarsmøde i Stenlille. Da kapellanden her, Johs. Clausen, var meget besværet af sekterne i pastorat, bad han Beck om at komme til aarsmødet og prædike i kirken. Beck holdt da i kirken sin berømte prædiken om lægmandsfiskeri og præstefiskeri. Siden holdt han en tordentale til de splidagtige missionsfolk, som var samlet i skolen. Derefter blev Rønne, Beck, Johs. Clausen og to lægmænd valgt ind i bestyrelsen. Det blev fastslaaet, at foreningen skulle stræbe efter, at nyvakt trosliv bliver bevaret om sognets kirke, døbefont og nadverbord, og at der i tilknytning til embedet skal udsendes egnede lægfolk, som har godt lov i menigheden.

Da det nyvakte trosliv i mange henseender blev en fornyelse af det almindelige præstedømme, maatte der bygges missionshuse. Beck fastslog, at disse »skulle være værksteder for det udvidede arbejde for Guds rige, helst i inderlig samvirken med det arbejde, som gøres i kirken, naar det virkelig er et arbejde for livet, som gøres der.«

Paa den tid var der ikke noget, som hed kirkelige retninger. Vilh. Beck, Johs. Clausen og Hoff holdt møder i fællesskab, og forsamlingsfolket kaldtes de hellige.

Holger Begtrup skildrer det grundtvigske syns indgang i provstiet saaledes: »Trier kom

til at tjene menighedslivet i Vestsjælland ved sit rastløse arbejde for at faa smaa friskolekredse dannede rundt omkring.

Særlig kendte er frugterne i Kalundborg-egnen, hvor en flok friskolelærere, der var uddannede paa Vallekilde højskole, kom til at spille en vigtig rolle for livets fremgang. — De samlede unge, men ogsaa ældre folk til møder under friskolens tag. Her fortsatte de i friere og sundere form det forsamlingsliv, som tidligere var sat i gang af rejsende lægprædikanter, og herved forberedte de den fri menighedsdannelse, som i det følgende tiaar fandt sted i Kalundborgegnen.«

Da Hoff forgæves havde søgt Rørby sognekald, besluttede friskolekredsene fra en del sogne at danne en valgmenighed i Ubberup. Hoff fik 1873 kgl anerkendelse som valgmenighedspræst. Der blev bygget kirke; der blev ingen aftale om løn, men præsten levede af fri gaver. Der har været tider, hvor der var medlemmer fra 40 sogne. Senere blev der dannet en filial med kirken Bethania i Gørlev for kredse i denne egn.

I 1904 dannedes en frimenighed med kirke i Havrebjerg. Her blev *Niels Dael* præst for medlemmer fra adskillige sogne.

I Høng ledede *Anders Jørgensen* en grundtvigsk højskole, hvis personale hørte med til Gørlev valgmenighed. Denne højskole har haft indflydelse paa mange unge. *Anders Jørgensen* fik indflydelse paa husmænd i videre kredse. Han udtrykte sit livssyn i disse ord: »Vi kommer, hvor Guds aand vil have os, naar vi blot lader os føre.«

Provstiet har uden for de frie grundtvigske menigheder mest været præget af IM's organiserede arbejde i hjemmene og mh. Saadanne er opførte i de fleste sogne, ja undertiden er der to i eet sogn.

Det er ikke synet paa den apostolske trosbekendelse, der har skilt det gamle forsamlingsfolk i grundtvigianere og missionsfolk. Det er heller ikke synet paa daab og nadver, thi Beck ansaa trosbekendelsen for inspireret og for at være en Ariadnetraad til kristelig forstaaelse; og Kirkelig Haandbog siger et og andet om besøget ved nadverbordet i IM's kredse. Det var derimod sætningen: Menneske først, kristen saa (Dansk Ordbog vil her vise, at menneske her bruges i en hel anden betydning end ellers i dansk sprog).

Hovedsagelig er det dog synet paa vor nedarvede folkekirke og dens sogne, der skiller.

Er folkekirken en borgerlig indretning, da samler man bekendende kristne fra mange sogne i fri menigheder. Man drager maaske omsorg for, at der bliver kristne friskoler til medlemmernes børn, men man føler intet ansvar for sine sognefolk og for de døbte børn fra verdslige hjem.

Er folkekirken en arv fra vore kristne fædre, har de vakte kristne et vist ansvar for, at alle, som døbes i kirken, opdrages i den kristne barnetro. Kirkesognet bliver da en arbejdsmark. Man havde i den rationalistiske tid set, at alt ikke var i orden i kristelig henseende, selv om der var en præst, som prædikede og forvaltede sakramenterne.

Fra Ars-Løve herreder er der taget kirke-

ligt initiativ, som har faaet betydning i vide kredse.

Sognepræst Lind i Sæby fik betydning for fængselsmissionen.

Lærer *Hansen* i Sæby arbejdede for vore landsmænd, som udvandrede til Amerika. Han drog selv derover og blev præst for udvandrede.

Kolonien *Filadelfia*, rekonvalescenthjemmet *Vedbygaard* har stærke forbindelser med egnens trosliv. — Paa *Vedbygaard* samledes i ferierne omkring biskop *Peder Madsen* og hustru en kreds af vor kirkes bedste folk, som øvede indflydelse paa vor kirkes udvikling.

I den gæstfrie *Ørsløv prægd* samledes i en række aar mange, som stod i en eller anden gren af det praktiske kirkelige arbejde. Samtalerne her under Vilhelm Becks ledelse kom til at virke ind paa vort lands kirkeliv.

Santalmissionen var oprindelig IM's hjerdebarn, og der var en forunderlig kærlighed og tillid til missionær Børresen. Missionen havde derfor en fast plads i IM's tidende. (Da Skrefsrud var frimurer og trods løfte ikke udtraadte af denne hemmelige orden, saa løsnedes forbindelsen noget i tidens løb.)

Da Beck var indvalgt i Dansk missions selskabs bestyrelse, krævede han, at ingen hedning maatte døbes, uden at der blev gjort, hvad der staar i menneskers magt for, at de døbte maatte lære at holde alt, hvad Jesus har befalet. Desuden krævede han, at hedningemissionskredse skulle opbygges paa de bekendende kristne i sognet og ikke paa sognebefolkningen, saaledes som den er i mange sogne. Becks krav blev gennemført, og der fulgte en opblomstring af missionssindet og offerviljen, saa der kunne optages et nyt missionsarbejde i Kina.

Siden 1861 har provstiet ikke kendt synderlig til sektbevægelse uden for købstaden Kalundborg.

Mellem grundtvigianismen og IM har der ikke været samarbejde, men forholdet har kirkelig set været fredeligt, hver passede sit arbejde. Derimod har der i lang tid været kirkepolitisk kamp, idet IM opstillede sine egne kandidater ved politiske valg; men nu er der ogsaa her bleven ro.

Mellem KC og IM har der været noget samarbejde.

Kkg varierer fra jævn god til særdeles god. Der er betydelig offervilje til kirkelige formaal. Det stærke kirkelige liv omkring aarhundredskiftet fremkaldte adskillige dygtige indremiss. Herfra udgik saa fremragende hedningemiss som professor *L. P. Larsen* og *Bittmann*«.

Der er ikke alene den forskel paa de to herreder, at Ars herred, med undtagelse af Fuglede, bestaar af eenkirkepastorater, medens Løve herred hovedsagelig bestaar af tokirkepastorater, men det kirkelige liv har været stærkest i Løve herred. *Ars herred* præges af valgmg i Ubberup og af IM i Kalundborg og i Ubby, hvor *Vilhelm Beck* var kapellan, ellers er det kirkelige liv ret svagt og IM kredsen kun faa og smaa i landsognene. I Kalundborg har der været flere vækkelser, og her var fabrikant *Brostrøm* gennem mange aar den bærende lægmand. I *Løve herred*,

hvor *Vilhelm Beck* var sp i en menneskealder, er der IM's samfund i alle pastora-ter. Ganske interessant er *forbindelsen mellem vækkelsen i Vestsjælland og vækkelsen paa Østfyn*. De vakte besøgte hinanden over Storebælt, og de bærende i IM's vækkelse (f eks i Gierslev) var fra Langeland; og nogle af de førende i den grundtvigske vækkelse var fra Fyn (feks Hans Frandsen, Gudum). Flere af lederne ved Høng højskole var fynboere (Anders Jørgensen). Fra Fyn drog de vakte pr. baad til Gørlev for at høre pastor Østrup i 1832. Valgmenigheden i Gørlev og frimenigheden i Havrebjerg har samlet egnens grundtvigske, i Fuglede har der været gr præster siden 1909.

Provstiet rummede 1870 et par af landets allerstørste embeder, *Fuglede* (10.400 kr.), *Raklev* (8160 kr.), men ogsaa *Sæby-H*, *Ørslev-S*, *Ubby*, *Terløse-S*, *Rørby*, *Finderup* og *K Helsing-D* hørte til landets store embeder. Der var egentlig kun 4 smaa embeder: *Røsnæs*, *Niløse*, *Tømmerup* og *Havrebjerg-G*. Siden reformationen er ingen præster flyttet fra *Finderup* og *K Helsing-D*, fra *Fuglede* kun een (1781). De fleste præster var omkring 1840 rationalister. *Vilhelm Becks* fader, provsten i *Ubby*, mindes som en haandfast provst. *Fr. Zeuthens* fader virkede i *Tømmerup*, brødrene *Gøtzsche* i *Finderup* og *Gierslev*, var vel ikke af de betydeligste præster, men de stod positivt over for det nye, der brød frem med vækkelsen ved pastor *Østrup*, *Gørlev-B*, og det lægmandsrøre, der opstod. Efter midten af aarh var provstiet præget af præster af den mynsterske type, *Hoskjær*, *Kalundborg*, provst *Linnemann*, *Raklev* (der var klassekammerat med *Piper*, *Røsnæs*). *Colding*, *Raklev*, provst *C. L. Jensen*, *Ubby*, provsterne *Sonne* og *Dahlerup*, *Fuglede*, *Læssøe*, *Svallerup*, provsterne *Rohde*, *Bekker* og *Hertz*, *Finderup*, *Feilberg* og *Heiberg*, *K Helsing-D*, *Gørtz*, *Reerslev-R*, *P. E. Lind* (der blev biskop i *Aalborg*) og *Levinsen* og *Riber*, *Sæby-H*. Blandt de ældre var *Sadolin*, *Reerslev-R*, grundtvigsk og *Budde-Lund* og *Steffensen*, *Niløse*, *Bülow*, *Terløse*, og saa naturligvis *Vilhelm Beck* IM's præster. Men da IM brød igennem, kom der IM's præster de fleste steder, og de dannede et konvent, som, ledet af den højkirkelige provst *Hertz*, vist var ret enestaaende blandt danske præstekonventer. Det har eksisteret i over 50 aar; slægtskiftet i præstegaardene omkring aarhundredskiftet bragte en række betydelige og særprægede personligheder til egnens præsteembeder; alle IM's venner, præget af en egen myndighed og selvstændighed. Den friske og varmhjertede, fængende forkynder *Vilstrup*, *Reerslev*, de solide og grundsamvittighedsfulde præster *Frimodt-Møller*, *K Helsing*, med sine erfaringer fra USA's kirkeliv, den ægte missionsmand, *Høyrup*, *Gørlev-B*, *Bach*, *Sæby-H*, en original og skarp forkynder, *Nedergaard*, *Gierslev*, præget af de jyske vækkelser og optaget af kirkens og skolens stilling i folket, *Rasmussen* og *Sadolin*, *Terløse*, højst forskellige, men altid paa færde for at vække folk til liv. Og ikke maa præstefruerne glemmes. De prægede i høj grad samtalerne og samværet. Disse præster talte hos hinanden i

missions- og kirkeuger, og delte dagens byrder med hinanden i et sammenhold, som ogsaa vakte respekt i sognene. — *Niløse* har været præget af IM, men ogsaa af uro p gr a IM's splittelse i 2 grupper.

Der har ikke været mange grundtvigske præster i provstiet. Provst *H. P. Hansen*, *Fuglede*, og *Lundøe*, *Fuglede*, var vist i mange aar de eneste sognepræster af denne retning. Men i *Ubberup* sad *Carl Koch* som de grundtvigskes præst, faktisk for hele provstiet.

Det kan iøvrigt anføres, at pastor *Thisted*, *Tømmerup*, vandt et navn som digter, provst *Sonne*, *Fuglede*, stiftede de danske brugsforeninger, paa rigsdagen havde provst *Linnemann*, *Raklev*, i 1870'erne og *Nedergaard*, *Gierslev*, i 1930'erne en ikke ringe indflydelse i kirkelige spørgsmaal.

Provst *Holm*, *Finderup*, var i mange aar medlem af KC's landsstyrelse; ikke mindst paa skolens omraade gjorde han en betydelig indsats.

Skal man nærmere lære almuens liv at kende paa disse egne, maa man læse *Karoline Graves* intime og smukke skildringer fra gamle dage (se under *Ubby*).

Følger vi beretningerne sogn for sogn (1950), ser man, at kirkelivet har udviklet sig ret forskelligt i de enkelte sogne:

Kalundborg: Venlighed og velvilje, megen ligegyldighed, IM (150), kkg 3—4 pct, KFUM og K, KS for egnen. *Raklev*: Kkg 8 pct, 15 fam til IM, fast ungdomsarb, 50 til valg, friskole. *Aarby*: Kkg 6 pct, rolige; velvilje, lidt vanskeligt at samle folk p gr a sognets udstrækning, IM (20), 40 sbl, ungdomsf, KS, friskole. *Rørby*: Kkg 5 pct, rolige, intet særpræg, partipræg, hørelyst, vel besøgte mgh- og ungdomsmøder, 120 sbl. *Fuglede*: Rolige, folkekirkelige, IM (20), gr præster siden 1909, overv gr præg, DdU, 4 sbl. *Svallerup*: Folkekirkelighed, børnegudstj, særdeles velv bef, kkg 6 pct, mghmøder i pgd. *Tømmerup*: Kkg 4 pct af sognemgh, 186 sbl, præges af delingen ml sognemgh og valgmg, ungdomsf, stor friskole. *Ubby*: Ret god kkg, rolige folkekirkelige forhold, en del IM og Gr, mange ukirkelige, mh, IM (60), KFUM og K, ungdomsf (110), 20 fam sbl, kkg 6—7 pct, velvilje.

Finderup: Kkg 6 pct, jævnt god kirkelighed, fordragelighed, ungdomsgudstj, 2 mh og IM smf, KFUM og K, gr ungdomsf, præges af *Høng*, der præges af skoler, friskole. *Gørlev-B*: Kkg 6 og 5 pct, en del kirkeliv, hørelyst og velvilje i G, godt sted at være præst, IM 2 mh, 3 sdsk, ungdomsarb, ungdoms- og foredragsf, i forstaaelse med kirken, 45 sbl til valgmg, godt forhold. Præges af G stationsby med stor sukkerfabrik. *K Helsing-D*: Kkg 5—15—4 pct, folkekirkelige forhold, 3 mh og IM smf, 3 sdsk, KFUM og K, friskole, ungdomsf. *Reerslev-R*: Kkg 4 og 8 pct, bedre end de fleste steder paa Sjælland, 2 mh og IM smf, møder for børn, unge og gamle, 2 sdsk, Rudsvedby stationsby. *Terløse-S*: Kkg 12—15 pct, særdeles gode forhold, 2 mh og IM smf, præges af IM, 5 sdsk, KFUM og K, Kolonien Filadelfia. *Buerup*: Kkg 5 pct, ud over kkg kun liden interesse for kirkelig arbejde. Ungdomsm og 2 mh, IM smf, FDF. Præges af hg. *Gierslev*: Kkg 5—6 pct, alm folkekirkeligt

Kirkelig statistik

	Folketal 1945	Kkg %	Altergang						Mh	Fh		
			1891	%	1922	%	1942	%			1949	%
Kalundborg	8486	3-4	761	21	1273	17	2093	25	3095	35	1	
Raklev	2132	8	1093	51	354	16	700	35	700	33	1	1
Aarby	1314	6	370	27	552	37	466	33	496	38		
Rørby	941	5	681	63	212	21	411	41	382	40	1	1
Store Fuglede ..	705	6	423	67	350	50	214	30	182	26		
Lille Fuglede....	591	4	312	78	125	21	54	10	75	13		
Svallerup	1009	6	835	81	265	26	300	30	300	30		
Tømmerup	1200	4	672	63	250	21	236	19				
Ubby	1588	8	983	68	580	46	436	29	415	26	1	1
Røsnæs	781	6-7	561	62	100	12	150	20				1
Finderup	2759	6	943	55	725	27	600	23	982	32	2	1
K Helsinge	1713	5	1474	95	904	56	488	31	423	28	1	1
Reersø		15		294			120		66			
Drøsselbjerg ..	679	4	477	54	240	67	198	48	84	15	1	1
Reerslev	863	4	923	87	700		300					1
Rudsvedby	1502	8	579	57	850	37	800				1	
Sæby	523	1-10	1157	66	240							1
Hallenslev	390		353	70	130							
Buerup	1040	5			247	20	181	18	612	60	2	2
Gierslev	1194	5-6	681	46	878	67	383	32	525	44	2	1
Gørlev	2219	6	850	72	1200	50	604	26	801	36	2	
Bakkendrup	243	5			100		38			53	22	
Niløse	1132	15	1016	100	500	50	1020	100	1200	106	1	1
Tersløse	2734	12-15	849	75	913	50	1000	55	1050	40	1	
Skellebjerg	606	12-15	594	101	397		580			525	87	1
Ørslev	599	10	1164	174	483	81	500	80	450	75	1	
Solbjerg	418	12	924	213	408		300			325	78	1
Havrebjerg	540	6	779	60	100	14	188	30	215	40	1	1
Gudum	197	4,5	86	45	15		40			35	17	

med organiseret mgharb, velvilje, 2 mh og IM kredse, KFUM og K, 3 sdsd, ungdomsm i pgd. Havrebjerg-G: Kkg 6 og 4,5 pct, ret god samling om kirken i H, præges af frimgh, godt forhold, IM smf (30), ungdomsm i pgd, mh, stor ungdomsf. Niløse: Kkg 15 pct, gode; megen ungdom, IM smf, mh, KFUM og K. Sæby-H: Kkg 1-10 pct, meget jævne; IM (10), mh, mange kirkefremmede, faa Gr, sdsd. Ørslev-S: Kkg 10 og 12 pct, gode, 2 mh, 2 IM smf, præget af IM, 2 sdsd, KFUM og K.

Kkg har i de senere aar været i nogen tilbagegang i en del af sognene. Solbjerg sogn har 1891 den største altergangsprocent, der kendes (men der er medregnet udensojns). Altergangen har i de sidste aar været stigende. Løve herred har i mange aar staaet højest i stiftet (nu nr 3), medens Ars herred er i den laveste halvdel. Kollektterne har ogsaa været høje i Løve herred. Der er 20 mh i Løve herred, 4 i Ars herred.

Altergangsprocent: Ars herred (gnsnitligt) 1891: 58; 1922: 26; 1942: 29; 1949: 32. Kollektsum gnsnitligt: 0,21 kr. — Løve herred (gnsnitligt) 1891: 86; 1922: 47; 1942: 44; 1949: 48. Kollektsum gnsnitligt: 0,43 kr.

I menighedsraadene var der 1950:

Ars herred: 14 IM, 19 gr, 8 soc, 32 u p.

Løve herred: 45 IM, 14 gr, 13 soc, 54 u p.

I kommunalbestyrelserne indehaves formandsposten fra 1950 af:

	Menighedsraad 1949			
	IM	Gr	Soc	up
Kalundborg	4	1	5	3
Raklev	1			7
Aarby	2	(5)		
Rørby				6
Store Fuglede ..	4	7	1	
Lille Fuglede....				
Svallerup	6			1
Tømmerup			2	5
Ubby	3		1	3 valg
Røsnæs				6
Finderup	3	2		3
K Helsinge	6			13
Reersø				
Drøsselbjerg	5			8 valg
Reerslev				
Rudsvedby				
Sæby	1	2		9
Hallenslev				
Buerup	2	3	2	
Gierslev	3	1	1	2
Gørlev	5	5	5	
Bakkendrup				
Niløse	3		3	1
Tersløse	8			6
Skellebjerg				
Ørslev	8			4
Solbjerg				
Havrebjerg	1	1	2	8
Gudum				

Socialdemokratiet i Kalundborg, Uby, Buerup. Radikale i Tømmerup, Rønæs. Venstre i Raklev, Fuglede, Svallerup, K Helsinge-D, Reerslev, Rudsvedby, Gørlev-B, Gudum. Retsforb i Aarby, Rørby, Sæby-H. U P i FINDERUP, Niløse, Tersløse-S, Ørslev-S, Havrebjerg.

Husmandsl. i Gierslev.

Litt: Holbæk amts hist aarbøger (Fra Holbæk amt), Thorkild Gravlund: Dansk bygd og dansk folkekarakter, Aug. Fr. Schmidt: Bylove fra Holbæk amt (Hist aarb 1934), Jens P. Jensen: Fra de gudelige forsamlinger i Holbæk amt (Hist aarb 1940), Daniel Bruun: Danmark, V, 1921, s 3—158. Traps Danmark II, L. Nørreslet: Bidrag til Løve herreds historie, Karoline Graves: Almueliv i hove-riets tid paa Tissø-egnen (Fra H hist aarb 1912), Jens P. Jensen: Fra bøndernes første kampaar smst 1925, P. C. Nedergaard: Løve herreds historie, Sorø Amtstidende 1943. Holger Begtrup: Dansk me-ninghedsliv i gr kredse II, 1932.

Provster

28. nov 1832—14. nov 60: **J. P. H. Beck**, Ørslev-S, fl t Uby.

14. nov 1860—9. juni 79: **C. L. Jensen**, Aarby, fl t Uby.

23. juli 1879—26. jan 80: **H. C. Sonne**, Fuglede.

21. juni 1880—13. jan 85: **H. I. Linnemann**, Raklev.

14. nov 1885—22. aug 1905: **C. F. Dahlerup**, Fuglede.

22. nov 1905—1. febr 22: **A. V. T. Hertz**, Fin-derup.

19. maj 1922—12. okt 28: **H. P. Hansen**, Fuglede.

31. dec 1928—5. juli 48: **H. M. J. Holm**, Fin-derup.

20. jan 1949: **M. Kragh-Müller**, Kalundborg.

Ars herred

KALUNDBORG KØBSTAD

Kalundborg ligger smukt ved bunden af Kalundborg fjord. Den nyere del af byen stiger malerisk op ad bakkekraaningerne med den høje Møllebakke. Mod øst har nye kvarterer rejst sig (»Lyngen« og »Sct. Jørgensbjerg«). Byens profil præges af kirken med de fem taarne og statsradiofoniens master paa Gisseløse. Mod vest Kalundborg slots lade-gaard (nu kostskole), i byen flere smukke gamle huse (Stenhus i Præstegade, den Lund'ske gaard, apoteket osv).

Byens historie udspringer fra den borg, som *Esbern Snare* anlagde her 1170. Tidligere laa her en landsby (Hærvig eller Kordel). Om borgen og kirken byggedes byen. 1285 hær-gedes den af fribyttere, Erik Menved lod den befæste. Senere kom den i hænderne paa stormanden Knud Porse, og 1341 søgte Valde-mar Atterdag at erobre borgen fra hans enke. Han fik den ved forlig, og ved Danehoffet her 1360 forsonede han sig med den jyske adel og hertugen af Sønderjylland. 1482—95 ejedes borgen af enkedronning Dorothea, og her sad bla Sten Stures enke, fru Kirstina Gyllen-stierna og andre fornemme svenske damer, som Chr. II havde bortført fra Sverige, som fanger. Chr. II overlod borgen til Claus Eriksen Ravensberg, da han maatte forlade lan-det, men R spillede svigefuldt borgen i hænde paa Fr. I, og under Grevens fejde stod der stærke kampe, indtil Chr. III erobrede den. Chr. II sad som fange her 1549—59. Hans gamle fjende, Knud Gyldenstjerne, var hans vogter, men han nød en vis frihed. Flere an-dre kendte statsfanger sad her, men efter-haanden forfaldt slottet. Det blev indtaget af svenskerne 1658 og sprængt i luften. Der er nu faktisk intet tilbage. Byen havde kun eet

kloster, *Graabrødre kloster* fra 1239, desuden var der *Sct Olai kirke* i byens nordvestdel, og uden for byen laa *Sct. Jørgens hospital* for de spedalske. De to *gilder*, *Sct. Knuds* og *Sct. Gertruds*, viser, at K var en betydelig by, Roskilde-bispen byggede det smukke stenhus i Algade. Efter reformationen indrettedes klosteret til K slots ladegaard. Svenskekri-gen var en slem tid, 1672 var der kun 1058 indb, men smakkefarten (især til Aarhus) og handelen (især med korn) bragte byen op igen, de gamle købmandsgaarde vidner her-om. 1814 ophørte den livlige forbindelse med Norge; saa søgte man forbindelse med Hol-land og England, men i 1830'erne var der til-bagegang. Dampskibsforbindelsen, som 1851 afløste smakkefarten til Aarhus, gavnede ikke byen, men med jernbanen 1874 og havnens forbedring 1880 kom der liv i byen, som siden da har været i stærk vækst. Efter den første verdenskrig oplevede byen skuffelser (Hen-chels store foretagender), men der er en række store industriforetagender og livlig skibsfart. Nu Dansk Svovlsyre- og Superfos-fatfabrik, motorfabrik m m.

Det kirkelige liv. Ikke mindre end 5 sogne-præster her er blevet biskopper i Norge: mag *Hans Clausen Rosing*, som 1664 blev biskop over Aggershus stift i Norge, han led meget under svenskekriegen, hans efterfølger, *Jacob Jensen Jersin* blev 1680 biskop i Stavanger og 1681 dr theol h c, han var from, men »no-gen dygtig biskop var han næppe« (A. Faye: Christianssand stift). Hans efterfølger mag *Hans Nielsen Munch* blev ogsaa biskop i Norge og dr theol h c, han døde af sovesyge. *Eiler Hagerup*, der var sp her 1715—27 blev senere biskop i Trondheim, hans efterfølger, *Niels Barfoed* blev stiftsprovst i Kristiania. — I første halvdel af 19. aarhundrede var der

hyppigt præsteskifte. Da Mynster kom paa visitats, var her ingen præstegaard, og 1838 fandt han menighedens deltagelse ret god, men »den kunne have været varmere«. Flere af præsterne havde været rationalister, og der var ikke meget kirkeligt liv i byen. — Men i 1860- og 70'erne kom der røre. Der sporedes en dobbelt paavirkning:

1) dels var der røre i *grundtvigsk* retning, fra pastor Hoff, Ubberup (og derefter Carl Koch), c 50 mennesker løste sognebaand til Hoff, men nogen stærkere indflydelse har grundtvigianismen ikke haft i byen. Der er en KS kreds for egnen, som ledes af pastor Erck, Aarby.

2) dels har der været et stærkt *Indre missionsk trosliv*, og der har flere gange været nogen vækkelse. Det skete vel ikke uden paavirkning af Vilhelm Beck, som var lærer i Kalundborg 55—56 og kapellan i Ubby 56—65, og han øvede en stærk indflydelse i hele Vestsjælland. Men IM's samfundsliv her udviklede sig ret selvstændigt, saa man kan sige, at det lignede ikke det, der fandtes i andre sjællandske provinsbyer (C. L. Toft). Grunden hertil maa søges i den indsats, som blev givet af særprægede lægfolk, hvis hjemliv og trosliv fik betydning for mange. Den, der kom udefra, blev grebet af den hjertevarme, som mødte ham. Det var især indremissionær Hans Sørensen (virkede i Eskebjerg 1874—1908), som arbejdede til stor velgignelse i Kalundborg og omegn (incl Sejro). Vilh. Beck talte her i 80'erne, og omkring 1890 var der et lille samfund, som samledes i en lille sal i den saakaldte »bispegaard«. Nogle var blevet vakt ved Lt Mf, andre ved de møder, som Hans Sørensen og missionær Peder Larsen, Abildøre, havde holdt i Raadhussalen, missionær Sigvardus Høyer kom her ogsaa tit.

Proprietær Otto Lawaetz, Røsnæsgaard, som ejede Kalundborg slots ladegaard fra 1887, men kun boede der af og til, forærede en grund tæt ved ladegaarden til missionshus. Proprietær Otto Lawaetz (1829—1914) var en af sin tids betydelige lægmænd. Han deltog flittigt i IM's arbejde, var 1863—70 medlem af IM's landsstyrelse. Efter hans opfordring foretog Vilhelm Beck og Johs. Clausen deres store møderejse i Jylland i efteraaret 1862, aaret efter rejste L og Johs. Clausen paa en større møderejse i Jylland, og 1864 var han sm m Johs. Clausen virksom for soldatermission. L trak sig ud af IM's bestyrelse paa grund af uoverensstemmelse med Vilh. Beck, idet han ønskede, at lægfolket skulle have større indflydelse paa bestyrelsens forhandlinger. Men han vedblev at være IM's fuldtro ven (IM's hist, s 132); et par aar efter forlod Johs. Clausen ogsaa bestyrelsen efter uoverensstemmelse med Vilh. Beck, da Clausen nærmede sig Vilh. Birkedal i Ryslinge. Paa kirkemødet i Bethesda 1890 tog L ordet for fyldigere lægmandsrepræsentation. L, der var oplært i mejeribrug, forpagtede 1853 Møltrup mejeri ved Herning, senere ogsaa herregaarden Møltrup. 1858 forpagtede han mejeriet paa Birkendegaard ved Kalundborg. 1860 forpagtede han Kalundborg slots ladegaard, som han købte 1887. 1866 købte han

Røsnæsgaarden, hvor han boede den meste tid, medens hans søn drev K slots ladegaard. L vandt stort ry som landmand, som mejerimand og kvæggavler var han fremragende og brød nye veje. Hans landbrug var lærested for hundreder af unge. Han var en streng læremester, der stillede store krav, og ud fra sin alvorlige religiøse tro paavirkede han eleverne til kristendom, flid og nøjsomhed. Hans artikler i landbrugspressen var meget læste, da de i saa høj grad var præget af hans store erfaring. Hans talrige børneflokk blev ansete landbrugere. To blev præster (Sct. Croix og Mejrup).

DBL XIV, s 176, Vort landbrug 1914, s 284, H. Lawaetz: Otto L, 1929.

1892 kunne Vilh. Beck indvi missionshuset, og Johs. Thorsen (senere sognepræst, sidst i Gilleleje) blev byens første indremissionær, 1897. Han kom til at betyde meget for samfundslivet her, han samlede mange om sin forkyndelse og havde en fast haand til at lede arbejdet. Der var flere gange vækkelser. Sammen med ham stod den forfaste skrædder Hans Andersen († 1923), i mange aar en af støtterne i arbejdet, en rolig og besindig mand. Ofte kørte man med hest og vogn den lange vej til Ørslev for at høre Vilh. Beck. Den unge kunstmaler C. L. Toft (senere præst ved Sct. Hans hospital, Roskilde) blev KFUM-sekretær. En anden af støtterne var mejersken hos godsejer Lawaetz paa K ladegaard, Stine Mathiesen, vakt ved Hans Sørensen. Ellen Nielsen (fra Bregninge) der senere blev missionær i Kina, betød meget for hende. Stine bad og ofrede, og hun var med i søndagsskolen, pigeforening og missionsarbejde tidligt og silde. Syersker var hovedstammen i pigeforeningen, og hun glædede sig, da KFUM's hjem blev aabnet i Kordilgade. I flere aar gik hun den lange vej ud til Lerchenborg og holdt søndagsskole for børnene der, ligesom hun jævnligt kom med smaa blade og holdt andagt paa fattiggarden. 1893 stiftedes KFUM af C. A. Brostrøm, senere maskinfabrikant, han var dens formand til 1914 og var i mange aar en af de bærende i menigheds- og ungdomsarbejdet, i bestyrelsen for kredsforbundet for IM og DMS og medlem af menighedsraadet fra 1903. Fabrikant C. A. Brostrøm fortæller fra de bevægede aar efter 1900:

I aarene 1904 og 05, da Gud sendte et aandens pinsevejr over vor by, saa der hvert af disse aar var en ret omfattende vækkelse, var der mange unge og en del ældre, som omvendte sig og gav Gud deres hjerte. Det begyndte i en missionsuge, hvor vi — efter vort skøn — ikke havde været saa heldige at faa nogen særlig kendte talere. Forud for missionsugen havde vi været samlede nogle aftener til bedemøde. Da bønner saa indtrængende drejede sig om, at nu maatte Gud sende os en vækkelse, sagde søndagens fremmede taler, der var tilstede, at vi ikke maatte regne for sikkert med, at der ville blive vækkelse. Dertil var der en, der svarede, at nu maatte han ikke slaa en spand koldt vand over os. Det var en aften i missionsugen, at vækkelsen begyndte. Efter mødet var vi en del unge i et privat hjem. Før vi skiltes, knælede vi og bad sammen. Under bønner brast et par unge piger i graad, og vi fik lov at hjælpe dem i deres aandelige nød. Paa missionsugens sidste aften, blev der sagt, at alle, som ønskede det, ville være velkomne i KFUM den følgende aften. Da var der stuvende fuldt i alle KFUM's lokaler. Der blev ikke talt til indledning, kun bedt højt, men hele gulvet var

tæt med knælende unge. Baade den aften og alle de følgende aftener hele ugen igennem var der fuldt af unge, og mange overgav sig til Gud. Vores missionær, Johs. Thorsen og vores sekretær C. L. Toft var rejst ud for at holde aftalte møder. Vi skrev til dem, at de maatte aflyse alle deres møder og komme hjem og hjælpe os. Vækkelsen fortsattes i den følgende uge og flere dage ind i den følgende uge. Ja, sangens tid var kommen! I byens gader kunne man i de følgende aftener og i lang tid derefter fra hjemmene høre aandelige sange, og byens boghandlere spurgte forundret, hvad der dog var paa færde, for de havde aldrig solgt saa mange bibles, salmebøger og sangbøger som i de dage. Dette skete i 1904 og aaret efter gentog vækkelsen sig omend i noget mindre udstrækning. KFUM og K fik mere end fordoblet sit medlemsantal i disse to aar, og det bedste af det er, at det har holdt for saa godt som alle, der den gang blev grebet af vækkelsen, saa vidt vi mennesker kan se. Købmændene Sørensen og Jakobsen var meget trofaste medarbejdere. Det var særligt inden for midlstandens IM fik sine venner.

Troslivet i Kalundborg havde nær forbindelse med IM paa Sejro, og indremissionærerne *Vilh. Andersen*, *Munkebjergby*, *Jens Hansen*, *Sorø*, *Hans Hansen*, *Roskilde*, *Peter Frederiksen*, *Jyderup*, kom her ofte og regnedes med blandt IM's fædre og bærere.

DMS holdt sit aarsmøde her 1875. IM holdt efteraarsmøde her 1890, og man vedtog at optage et arbejde blandt de udenlandske reaarbejdere. Ved dette møde ansattes *P. Blomberg* og *Kr. Jakobsen* som særlige børnegudstjenestearbejdere. Paa Møllebakken er der ofte holdt store møder. 1894 holdtes paa Møllebakken et stort ungdomsmøde med KFUM's verdenssekretær, *Ch. Fermaud*, og pastor *H. F. Poulsen* som talere, 1903 var der atter et mægtigt ungdomsmøde paa Møllebakken, hvor bl. a. *Olfert Ricard* talte. 1934 holdtes IM's efteraarsmøde her, og man huskede længe landstingsmand *Rasmussen-Byskovs* forhandlingsindledning om »De helliges hjemliv«. Blandt byens indremissionærer skal nævnes *J. P. Laursen-Bak* og *Johs. deriksen* og *Tagmose*. Byens præster stod velvilligt over for arbejdet i missionshuset. *Hoskjær*, *Delbanco* og *Darre* var højkirkelige. Der var ret god kirkegang, bortset fra den ukirkelige arbejderklasse, og der var en del samarbejde mellem IM og sognepræsten. Pastor *Tage-Jensen* sluttede sig til IM. Kirkegangen voksede, og der var nye vækkelser. I Kalundborg fik *Tage-Jensen* indrettet »*Petersminde*« kirkesal i den stærkt voksende østlige del af byen, og der blev 1928 indviet et sømandshjem.

Der har ogsaa gennem aarene været en lille KC-kreds, ledet af frk. *Fritz*. Den har samlet de folkekirkeligt indstillede og ordnet møder.

Ogsaa Frelsens Hær har gjort et arbejde i byen og været medvirkende til vækkelse, men de fleste var uden for folkekirken. Metodisterne har en menighed med præst og kirke (indviet 1891).

Tidehverv og Oxfordgruppebevægelse har man ikke mærket videre til.

Kalundborg betegnes som et godt sted at være præst med en god og trofast kirkeme-nighed. 1917 opgives: Ret god kirkegang, talrig IM-kreds, en del sbl til Ubberup. Sunde og gode forhold. 1922: Kkg 6 pct, arbejdet uoverkommeligt for een præst, IM, KFUM og K med egne hjem, 85 sbl, venlig, men ikke stærkt kirkesøgende befolkning, 1935: Kkg 5

pct, gudstjeneste i kirkesalen Petersminde 2 gange mdl, IM (300), sdsK, FDF, 2 sdsK, 50 sbl, kreds af KS (forstander Rützou, blindehjemmet), en del sektvæsen. 1943: Kkg 3 pct, IM (lærer Juul) indremissionær K. R. Jensen, arbejderne bibelkreds, korshærskreds, KS (p t hvilende), 53 sbl, 79 metodister, stor arbejderbefolkning. 1950: Kkg 3—4 pct, venlighed og velvilje, megen kirkelig ligegyldighed, godt forhold mellem de kirkelige retninger, IM (150, overlærer Juul), KFUM og K, K-spejdere, 60 sbl, KS (pastor Erck) for egnen, DMS, ØM, hg Kaalund kloster (Ladegaarden) udstykket og indrettet til kostskole 1950 (avlsbygningerne nedrevet).

Kalundborg kirke, som iflg traditionen er bygget af Esbern Snaare ved hans borg her 1170, er en af de ejendommeligste og skønneste i Danmark. Den er en af vore ældste teglstenkirker, grundformen er et ligearmet kors. Over korskæringen hæver sig et højt, kraftigt taarn, der er firkantet, over hver af korsenderne hæver sig ottekantede taarne, noget mindre end midtartaarnet, saa kirken har 5 taarne. Kirken hedder Vor Frue kirke, midtartaarnet er helligt Vor Frue, de andre taarne: Sct. Anna, Sct. Catharina, Sct. Maria Magdalene og Sct. Gertrud. Fire 6 m høje søjler bar midtartaarnet. 1314 brændte kirkens tagværk, spirene forhøjedes (pyramideformede spir mellem spidsgavle), senere tilføjedes portaler. 1776 var der atter brand, og 1827 styrtede midtartaarnet ned, knuste prædikestolen og fyldte skibet med sten og grus. Søjlerne var skudt til siderne. Kirkens midterste del blev nu tækket med tegl, og i stedet for hvælvinger fik midtskibet fladt loft. Kirken var blevet et misfoster. Først 1867—71 genrejstes taarnet (arkitekt F. V. Tvede), søjlerne maatte delvis fornyes, og hvælvinger muredes. Denne restauration var dog ikke tilfredsstillende, og 1917—21 gennemførtes en omfattende restauration (arkitekt A. Clemmensen), og et skæmmende cementpudslag fjernedes, saa de røde udfugede sten med de mange smukke enkelt-heder kom til sin ret. De gamle portaler restaureredes. I nordøsthjørnet er et hvælvet sakristi med midtsøjle. Altertavlen er rigt udskaaret (Lorens Jørgensens værksted, Holbæk) med billeder fra Kristi liv til himmelfarten. Den er skænket 1650. Nyere prædikestol med 5 malerier af A. Dorph (evangelisterne og Paulus), skænket af lensgreve Lerche, smuk romansk døbefont. Lysekrone fra 1713. Flere gravminder. 500 sd

Mackeprang: Døbefonte, s 92—93, Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 253 f.

Paa Vor Frue kirkegaard et lille ligkapel fra 15. aarh, samt den gamle middelalderlige kirkelade (kaldet dronning Margrethes vognport), nu varmegård for kirken. Byens eneste nuværende kirkegaard, Sct. Olai kirkegaard, nord i byen, er anlagt 1831. Petersminde kirkesal er i lejet lokale, og 1945 indrettet som kirkesal med daab og altergang, men ikke begravelse. 150 sd.

Altergæster: 1891: 761; 1896; 829; 1922: 1273; 1934: 1712; 1942: 2093; 1949: 2397 og 690 i kirkesalen. Folketal: 1850: 2490; 1901: 4898; 1921: 7391; 1945: 7767. Menighedsraad: 1922: 4 IM, 4 KC, 2 gr, 3 soc; 1930: 4 IM, 4 KC, 3 gr, 1 frisindst; 1942: 4 IM, 2 KC, 2 gr, 5 soc; 1949: 4 IM, 3 KC, 1 gr, 5 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 1676 (6), rad 274 (0), kons 853 (3), borg fællesl 265 (1), upol liste 551 (1). 1949: Soc 1956 (5), rad 337 (1), venstre 428 (1), kons 840 (3), rf 394 (1), komm 236 (0), upol liste 107 (0).

Sognepræst

Indt 1870: a) 100 rdl, c) 71 byg, 27 rug, 62 rdl, naturalier, d) 900 rdl, 49 rdl, 15 byg, ingen embedsbolig. — 1870: Regul 2864 kr, netto 5160 kr. — 1913: 1. kl, 1946: 2. kl. — Præstegaard fra 1888.

30. 23. okt 1841—27. juni 53 (sp Ærøskø-bing 6. aug 34): **H. Buhl**, fl t Lyngø-U, se der.

Mynter oplyser, at ved nedlæggelsen af det res. kapellani 1803 blev det for tjenestetvæns skyld bestemt, at hveranden helligdag skulle gudstjenesten holdes om eftermiddagen. Præsten boede i et

privat ret net hus, lejet, indskrænket. Mente ikke, at kirkens indre ville vinde ved en restauration, men de aabne bænke, som havde erstattet de gamle, som var knust af taarnet, behagede ikke Mynster. Buhls prædiken var ret god, noget tør og almindelig. Foredraget frit og kraftigt, om ikke just smukt. Katekisationen god. Meget talrig forsamling. Ungdommen svarede »saa færdigt og eftertænksomt, som jeg ikke veed at have fundet det i nogen anden købstad« (1847 M II, s 18—19).

31. 26. sept 1853—20. marts 58 (sp Øslø-V-A 17. juni 41): **C. P. Jacobsen**, fl t Rødby-R, se der.

32. 9. juni 1858—25. april 84 (sp Jordløse-H 3. okt 45): **Ditlev Carl Hoskjær**, * 16. okt 11 Nøjsomhed, Brahetrolleborg. Forældre: Kap-tajn i vejkorpsset Hans Jacob H og Cathrine Dørthea Bruun. Stud Kolding 31, c nov 36 (*) huslærer hos Greve Bille Brahe, ord kat Trinitatis k, Fredericia 24. febr 44, r af Dbg 71, afsk 25. april 84, † 29. sept 96 (slægthaandbogen, 1900, s 425, opgiver forkert 29. april). ~ 16. nov 44 Octavia Augusta Rasmussen, * 14. aug 15, † 8. jan 80. Forældre: Sp i Jordløse-H Johan Fred. Kurrelbaum R, † 18, og Bolette Sophie Bendz. — Hustrus brødre: Nr Nebel-L og Stenstrup-L.

H var meget afholdt af sin menighed. Han var aandsfrisk til det sidste, men i løbet af det sidste aar led han meget som følge af kræft i ansigtet, han maatte underkaste sig flere operationer, og hans ønske var kun at blive udfriet. Vi er forvissede om, at hans gamle sogneboere med vemod modtager budskabet om hans bortgang (Kalundborg avis 30. sept 96).

33. 22. juli 1884—21. febr 1911 (rpk Viborg domkirke-A-T 3. dec 77): **Georg Christian Delbanco**, * 18. okt 48 Kbhvn. Forældre: Forlagsboghandler c jur Otto Herman D og Pauline Antonie Auguste Plätzer. Stud von Westens inst 66, c 72¹ (I), lærer Kbhvn, 2. ord kat Holmens k, Kbhvn 24. april 74, 1. ord kat smst 25. nov 76, † 21. febr 11. ~ 14. nov 84 Emma Dørthea Thomesen, * 11. maj 61 Viborg, † 18. febr 02. Forældre: Kbmd Andreas T og Louise Marie Albertine Faber.

Pastor D blev ramt af et apoplektisk anfald, der efterfulgtes af flere lignende. Han var stærkt præstehistorisk interesseret og havde betydelige præstehistoriske samlinger.

»Han var i hele sin færd som præst en mand, der ikke trængte sig paa, men naar hans assistance paakrævedes, enten det saa var i glædelig eller sørgelig anledning, viste han altid megen evne til at lægge for dagen en naturlig og hjertelig deltagelse, som vandt folks tillid og taknemlighed. Hans forkyndelse af kristendommen prægedes af et fordrageligt og forstående syn paa mennesker og forhold. Talte han f eks ved en ligbegængelse, glemte han aldrig, at det ikke tilkommer mennesker at fælde den haarde dom over de dødes forhold til det hinsidige, hvorimod han ofte fandt ord for en god trøst til de efterlevende. Han gjorde gerne et arbejde i velgørenhedens tjeneste, baade ved personlig indsats og ved at drage andre med. Han var en meget velhavende mand og havde forsaavidt let ved at give, men at han gjorde rundelig brug af sin evne i saa henseende bør dog ligefuldt nævnes med anerkendelse.« (Kalundborg Dagbl 22. febr 11). »For skole-

sagen havde pastor D stor interesse og de, som har arbejdet sammen med ham, er enige om, at en mere behagelig mand at arbejde sammen med, skal der ledes om. Dette gælder iøvrigt for alle de hverv, der i aarens løb var overdraget ham, deriblandt formandskabet i asylet, fattiggassen og velgørenhedsforeningen. Ved siden deraf var pastor D en meget litterær mand.« (Kalundborg Avis 22. febr 11).

34. 1. maj 1911—19. febr 17 (sp Sions k, Kbhvn 23. sept 05): **Gustav Harald Emil Darre**, * 11. jan 58 Nyborg. Forældre: Oberst Julius D og Mathea Margrethe Bondo. Stud von Westens inst 75, c 83¹ (h), lærer Kbhvn, søndagsskolearbejder, hjpr Frederiksberg-H 8. okt 83, rpk Viborg domkirke-A-T 9. febr 89, sp V Velling-S 12. nov 92, rpk Vor Frue k, Aalborg, sp Sdr Tranders 16. april 96, sp Ø-V Hassing 16. juli 00, † 19. febr 17. ~ 1. nov 87 Ane Henrica Hansen, * 9. juni 54 Randers, † 10. jan 31. Faderen: Sp Hatting-T, † 86, se der. — Hustrus faster ~ Melbye, Asperup-R. Slægten Darre er en gl norsk officers- og præsteslægt, nedstammer fra biskop Peder Schjelderup, Trondheim, † 1646.

»Som den altbesejrende glædes ydmyge og kærlige vidnebærer bør Emil Darre mindes nu, da han er kaldt hjem til sin Herres fuldkomne glæde, hvor ingen misforstaaelser og ingen uimodtagelige hjerter mere skal kunne kaste skygge over hans vej.

Midt i vor forjagede tid stod han som en af de faa, paa hvem ordet »elskelig« med rette kunne anvendes, en af dem, hvis hele liv — maaske endogsaa i endnu højere grad end hans ord — bar vidne om den aand, der boede i ham. Ja, i den grad var hele hans væsen præget af ydmyg kærlighed, at mange, som første gang traf ham, knapt ville tro, at den virkelig kunne være ægte følt; men i de godt fem aar, jeg blev hans medtjener her ved Sions kirke, oplevede jeg aldrig en eneste gang, at den glippede, og det skønt forholdene tit var vanskelige nok (se Sions k); den var virkelig blevet hans natur, men vel at mærke ikke som noget blot medfødt, thi i det daglige samarbejde kendtes det snart, hvorledes denne forunderligt elskelige »natur« hvilede paa og bares af et inderligt, barnligt, men urokkeligt Guds-forhold, i hvilket han lige fra drengaaarene havde fundet den glæde, der kunne gennemlyse alle mørke skyer.

Han var blevet et glad menneske, og hans inderligste ønske var at delagtiggøre alle andre i denne glæde, som daglig gjorde livet lyst for ham selv; det tilsigtede han gennem sin forkyndelse, og det stod for hans tanke ved hver kirkelig handling, han udførte, og det var maalet for hver menneskelig evne og gave, Herren havde givet ham at forvalte. Han forstod i grunden hverken menneskers aabenbare modstand, syndesøvn eller tvivl, naar der var en Gud, der baade ville og kunne gøre dem selv saa glade og livet saa lyst og trygt.

Karakteristisk for ham er det derfor ogsaa, naar han en gang spøgende sagde, at han helst af alt ville have været postbud for saaledes at kunne bringe andre et længselsfuldt ventet, kærkomment brev, og derefter selv

blot gaa videre i sin tjeneste. Men naar alt kommer til alt, er det ikke netop den ydmyge og tro evangeliets store maal saaledes uden selv at træde i forgrunden at bringe andre evangeliet som et budskab, hvis besørgelse er en overladt af Herren selv?

Saadan var Kalundborgs sidste sognepræst, og da jeg hørte om hans pludselige død, greb jeg derfor mig selv i at sige: Ja, naturligtvis, saa brat maatte hjemkaldelsen netop komme til en mand som pastor Darre; thi »har i hjertedybet sit billed klart han set, da glædes den høje mester, da er hans gerning *alt sket!*« (Einar Borregaard i »Kirken og Hjemmet, 1917, s 13).

Fru Darre blev efter sin mands død rejsesekretær for DMS og øvede her en meget flittig indsats for Ydre Mission (DnA, 1932, s 77—78).

35. 4. aug 1917—22. juni 35 (sp Knebel-R 15. nov 00): **Peter Viggo Martin Vilhelm Tage-Jensen**, * 2. juni 65 Arresødal. Forældre: Jagtjunker, kgl skovridder Adam Chr. Theodor Jensen og Lucie Emilie Henriette Reimuth. Stud Frederiksborg 83, c 89² (I), sp Vorbasse-Hejnsvig 21. april 90, afsk 22. juni 35, † 2. febr 48. ~ 9. juni 92 Mikkeline Mikkelsen, * 26. sept 68 Donslund, Vorbasse. Forældre: Gdjr Jens M og Mette Kristensen. — Fætter: Wolff, Vodder. Moders næstsøskendebarn: Vilhelm Beck, Ørslev-S.

Pastor Tage-Jensen var en meget virksom mand. Han fik bygget missionshus i Vorbasse, fik Vrinners kirke bygget i Knebel-R og Petersminde kirkesal indrettet i Kalundborg, ligesom han var meget virksom ved restaureringen af Vor Frue k, Kalundborg, og for asylsagen her. Han sluttede sig varmt til IM hele sin præstetid, i de senere aar dog mindre retningspræget.

»Hvornaar beslutningen om at blive præst er vaagnet i ham, ved jeg ikke, men han har fortalt mig, at hans fromme moder betød meget for ham og lærte ham at bede, og konfirurationsforberedelsen hos den kendte digterpræst Hostrup fik stor betydning for ham. Derfor var der intet valg, da han blev student. Han ville være præst.

Det var en ganske bestemt søndagstekst, som fik særlig betydning for ham. Det var ordene til 5. s e trin om Peters fiskedraet. Og ordene herfra kan skrives over hele hans liv. Den tekst prædikede han over, da han i 1890 blev indsat i Vorbasse kirke, og sidste gang, vi hørte ham tale i Kalundborg kirke i sommeren 1947, var det den samme tekst. Han kendte ligesom Simon Peter til at »fare ud paa dybderne«, kendte til stunder, hvor »tvivlen stormede mod hans tro med mange vilde tanker«, ikke mindst i studenteraarene, men her var der to ting, der hjalp ham, dels fordybde han sig i Søren Kierkegaard og pløjede hans skrifter igennem, dels kastede han sig over praktisk-kirkeligt arbejde. Sammen med den senere sognepræst ved Johanneskirken, pastor Gottschalck-Hansen, startede han en søndagsskole paa Nørrebro, et arbejde som fangede hans interesse, og siden hen havde han for resten altid en usvigelig kærlighed til søndagsskolearbejdet.

Og ligesom han kendte til at være »ude

paa dybderne« ikke blot i studenteraarene, men ogsaa siden hen i præstegerningen, saadan maatte han ogsaa gang paa gang sige ligesom Peter til Jesus: »Mester, vi har fisket hele natten, men fangede intet« — altsaa noget af dette, som vel enhver præst spørger sig selv om gang paa gang: Hvad kom der ud af det? Pastor Tage-Jensen havde haft den store lykke i hele sin præstetid at samle en god menighed omkring sin prædikestol. Han havde en central kristelig forkyndelse, og folk hørte ham gerne. Hans liggeligste aar har uden tvivl været i Vorbasse, hvor han fik lov til at være med i den store vækkelse, der gik hen over egnen i 90'erne, men gang paa gang dvælede han ogsaa paa sine gamle dage ved de højtidstunder, han havde haft i Kalundborg kirke. Han ville, at hver gudstjeneste skulle være en takke- og lovsangsgudstjeneste, og derfor var det meget almindeligt, at han lod gudstjenesten begynde med salmen »Min sjæl du Herren love« — det er Tage-Jensens salme, sagde man. I de senere aar tog sygdommen magten, men naar han kunne, rakte han som emeritus gerne byens præster en hjælpende haand.

E. Kragh-Schwarz i Roskildebogen 1950, s 106—07.

36. 22. nov 1935 (sp Boeslunde-Lundforlund 1. juli 27): Provst **Martin Kragh-Müller**, * 20. febr 90 Odense. Forældre: Fuldmægtig Albert Christian K-M og Mariane Marie Sofie Thanning. Stud Mtrp 09, c 15² (h₁), hjpr Skibby 28. febr 17, sp Oddense-O 2. okt 17, provst Ars-Løve herr 20. jan 49. ~ 6. nov 17 Inger Müller, * 14. dec 84 Odense. Forældre: Ritmester Ludvig Nicolaj M af Sdr Løgum og Dorothea Jensen.

BM Østerlandsmissionen 33, i FU 43, næstfmd 45, fmd børnehavergruppen i Forebyggende børneværn 41—49, fmd retsforbundet Kalundborgkredsen 40—48, BM Provsteforeningen 50.

Ordineret kateket

(Oprettet 1828, nedlagt 1872)

4. 12. dec 1848—22. juni 54: S. C. F. Jensen, se Kyndby-K.

5. 25. sept 1854—13. marts 55 (hjpr Ledøje-S 5. maj 54): Edvard Emil Frederik Albert Schiwe, * 6. aug 17 Kbhvn. Faderen: Kpt i livgarden Henrik Laurits S. Stud Kbhvn 36, c okt 42 (h), † 13. marts 55.

6. 4. juli 1855—30. marts 72: P. E. F. Lundholm, se Sindal-A.

Ordineret medhjælper (og lærer borgerskolen)

1. 26. maj 1876—29. maj 78: C. A. J. Vosbein Jensen, se Torslunde-I.

2. 14. aug 1879—31. dec 80: O. A. M. Thomsen, se Mosbjerg-H.

3. 9. nov 1881—13. jan 85: H. G. M. Rüttel, se Tornby-V.

Kaldskapellan

(Oprettet 19. jan 1929, nedlagt 13. maj 1946)

1. 22. jan 1929—1. aug 31: H. A. Carlsen, fl t Hunstrup-Ø, se Junget-T.

2. 13. nov 1931—26. juli 37: M. V. Christophersen, fl t rkp Korsør-T, se rkp Jesus k, Kbhvn.

3. 24. nov 1937—9. jan 42: C. F. Bay-Hansen, fl t Rørby, se der.

4. 28. marts 1942—13. maj 46 (hjpr Christians k, Kbhvn 19. febr 41): E. I. Kragh-Schwarz, rkp her.

Residerende kapellan

(Oprettet 13. maj 1946, 3. kl.)

1. 13. maj 1946—4. nov 50 (kkp her 28. marts 42): **E. I. Kragh-Schwarz**, flt rkp Sct Olai k, Helsingør, se der.

2. 15. febr 1951 (kkp Holstebro-M 23. jan 47): **Regnar Christiansen**, * 18. juli 20 Vejle. Forældre: Overpostbud Julius C og Signe Dortha Sørensen. Stud Vejle 39, c 45 (1-109), hjpr Holsted 26. juni 45, tillige kreksekreteær KFUM og K i Ribekredsen. ~ 18. okt 45 Margrethe Thulstrup, * 18. okt 21 Aalborg. Forældre: Postmester i Otterup Christen Christensen T og Jenny Christiansen.

Litt: P. Paludan: Beskrivelse af staden K, 1788, Algreen-Ussing: Bidrag til K's hist, 1859 og 1869, Fra Holbæk amt 1908—09, 1918, 1936, 1940, Henrik Larsen: K i fortiden, C. Heilskov: Dsk provinstopografi, 1920, s 170 f, kreds-læge J. S. Møller: Vor Frue i K, 1940, C. L. Toft: I hjemliv og trosliv, X, s 132 f, P. Frederiksen og L. Larsen: Dagen gryr, 1930, Victor Hermansen: Træk af Kalundborgs historie, Fra Holbæk amt 1934.

Meddelelser fra pastor Tage-Jensen, fabrikant C. A. Brostrøm, pastor Delbancos samlinger, Tidsskriftet »Danmark«, 4. aarg, 1944, s 105 f.

RAKLEV

Raklev sogn, 3976 ha, omfatter den østlige del af halvøen Røsnæs mellem Kalundborg fjord, Sejro bugt og den udtørrede Saltbæk-vig. Kirken ligger kun 2 km fra Kalundborg. Jorderne er højtliggende, bakkede og frugtbare, storslaaede udsigter. Næsten skovløst. Sognet er rigt paa oldtidsminder. Kysthospitalet for kirtelsvage og anæmiske børn oprettedes 1875 (150 børn). Kysthospitalet har ogsaa en afdeling for voksne (kirurgisk tuberkulose). Det kgl Blindeinstitut paa Røsnæs, oprettet 1898, 123 børn; desuden et værnehjem for unge piger (19). Blindeforsorgen indrettes for tiden Raklevgaarden (den gamle pgd) som hjem for c 30 blinde unge mænd.

Byer: R, Ellede med fh fra 1905, Nyrup, Nostrup, Kallerup, Vollerup, Svenstrup, Saltbæk, Klerup.

Flere pensionater, en del landligere om sommeren.

Det kirkelige liv. Mynster var meget vel tilfreds, da han visiterede her 1838 og 1847. Han skriver: Kirkegangen paa denne landtunge skal være meget god, og det syntes at være en vakker menighed, læreren i R (Lassen), var »en enfoldig og skikkelig mand, men henfalden til hypochondri og noget apoplektisk, skal flere gange have forsøgt at aflive sig selv, og i gaar efter gudstjenesten hængte han sig selv« (1838), hans efterfølger (Møller) beskriver M som en flink og duelig mand. Læreren i Vollerup »syntes ivrig, men skraaler for meget«. — I det store embede sad ældre præster af Mynsters type, provst *Linemann* var en betydelig mand. Medens han var præst her, kom den grundtvigske bevægelse fra Ubberup og IM til sognet, de grundtvigske søgte til Ubberup, IM's venner dannede et lille samfund og søgte ofte til Kalundborg. Pastor *Albert Schack* begyndte sin præstegerning her. I pastor *Holms* tid var der en del brydninger, og kirkegangen var i tilbagegang, indtil pastor *Mogens* kom hertil. Han sluttede sig til IM, og kirkelivet var i vækst. Befolkningen er velvillig, men ikke stærkt kirkelig. *Friskolen* i Ellede (lærer Hans Rasmussen var pioner) slutter sig til Ubberup.

1922 oplyses: Ikke god kkg, lille IMsmf (hmd M. P. Christiansen) med mh, fh, stor højskoleforening (200), 45 sbl til Ubberup, 1931: Kkg 8—10 pct, da kirken ligger ucentralt, holdes der gudstj 3 andre steder i sognet, menighedsmøder i prgd, stor ungdomsf i fh (325), IMsmf (gdjr J. Kristensen, Illerup), 52 sbl, 10 metodister. 1939: Kkg 6 pct, mdl gudstj i Illerup, kvinde- og ungdomsmøder i prgd, 50 sbl. 1949: Kkg 8 pct, kirkeblad, fast ungdomsarbejde, svarende til KFUM og K, med møder i prgd, friskole, ellers som 1939.

Sp har særlige gudstjenester paa kysthospitalet 3 gange mdl og 1 gang mdl paa blindeinstituttet, særlige konfirmandhold paa blindeinstituttet hver vinter.

Raklev kirke ligger højt, med vid udsigt (Sct. Olaus k), er opført 1547 af munkesten, bestaar af skib med senere tilføjet kamgavlet taarn. Sakristi mod nord fra 1579 og vaabenhus mod syd. Altertavle fra 1568 af Lorens Jørgensen, højrenæssanceprædikestol, gotlandsk kalkstensfont. Stolestader fra 1606. Skibet har fladt gibsloft, taarn og sakristi er hvalvede. Restaureret 1948. 250 sd. (Maackeprang: Døbefonte, s 383, 412).

Før 1547 hørte Raklev til Sct. Olai k, Kalundborg, 1539 blev Melchior Jensen, tidligere guardian ved Graabrødre kloster i Kalundborg præst i Raklev, og han fik ved kongebrev tilladelse til i Kalundborg, Holbæk og Korsør at bede om gaver til en kirke i Borre sogn (Raklev). Hans gravsten fortæller herom (Khst saml 3. r II).

Altergæster: 1891: 1093; 1896: 957; 1922: 354; 1934: 770; 1942: 700.
Folketal: 1850: 1612; 1901: 2176; 1921: 2198; 1945: 2132; 1950: 2231.
Menighedsraad: 1914: 3 C, 1 gr, 1 IM; 1922: 1 IM, 2 gr, 5 u p; 1934: 1 IM, 1 gr, 6 u p; 1949: 1 IM, 7 u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 265 (3), rad 273 (3), kons 65 (0), venstre 231 (3); 1950: Soc 292 (3), rad 169 (2), venstre 350 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 251 byg, 50 rug, 50 havre, b) 150 rdl, c) 58 gæs, 116 kyllinger, 11 rug, 29 fv brænde, d) 350 rdl, e) 190 td ld. — 1870: Regul 4144 kr, netto 8160 kr. — 1913: 1. kl, 1946: 2. kl

Den meget anselige prgd fra 1870 blev solgt 1950 til blindeforsorgen, og ny prgd opføres derefter.

17. 20. aug 1839—25. febr 50 (sp Hesselager 14. nov 28): **Frederik Ludvig Christian Munck**, * 9. sept 81 Fredericia. Forældre: Gæstgiver Hans Andreas M og Ingeborg Christine Hee. Stud Fredericia 99, c okt 04 (I), rkp Katstrup-Ø-T 26. juli 11, sp Endelave 21. febr 16, afsk 25. febr 50, † 27. juni 50. ~ 20. febr 16 Anna Kirstine Stjernholm, * 30. aug 88 Keldgaard, Salling, † 30. okt 81. Forældre: Kaptajn Frederik S og Cathrine Marie Olufsen.

Mynster fandt 1847 prgd bestaaende af en ældre og en nyere del, meget forbedret og særdeles smukt holdt, stor smuk have. M fandt kirken stor, men styg, med bræddeloft, mørk og yderst simpel. Pastor Munck prædikede ret sundt og godt, men intet egentligt kristeligt ord. Foredraget frit og godt, overmaade talrig forsamlng, ungdommen svarede fortræffeligt (M II, s 22—23).

18. 10. maj 1850—27. maj 68 (sp Rørby 17. juli 40): **Poul Christian Edelberg Poulsen**, * 19. febr 95 Førslevgaard. Forældre: Godsinspektør, senere bager og avlsbruger i Slagelse Mathias P og Marie Margrethe Eggers. Stud Slagelse 13, c juli 18 (1), lærer søetatens pige-skole 19, sp Niløse 28. maj 24, r af Dbg 39, afsk 27. maj 68, † 6. febr 74. ~ 4. maj 25 Ingeborg Dorothea Fred. Louise Rafn, * 22. okt 98 Kbhvn, † 24. marts 54. Forældre: Amtmand over Buskerud amt, Norge, Emanuel R og Anna Cathrine Mohrum. — Søn: Højestere-assessor Jonas P, fader til opfinderen Valde-mar Poulsen og forfatteren Knud Poulsen.

Se Rørby. P var kendt som landøkonom, han var medlem af Det kgl. Landhusholdningsselskab fra 34 og formand for dettes første agerdykningskommission. Udgav smaa-skrifter om landbrug (E II, 585, S II, 698).

Hjælpepræst hos pastor Poulsen

1857—68: C. H. O. Rasmussen, se Nyker.

19. 12. sept 1868—13. jan 1885 (sp Ousted-T 11. juli 56): Provst **Ingvar Henrik Linne-mann**, * 22. aug 18 Vejle. Forældre: Kgl agent, sv-norsk vicekonsul, kbmd Andreas Deich-mann L og Ane Marie Smidt. Stud Brgd K 35, c april 40 (1), accessit 41, studierejse til Berlin og Heidelberg 41—43, kst adjunkt Randers 44, overlærer Randers friskole og overdegn ved Sct. Mortens k, Randers 46, sp Øse-N 11. marts 51, provst Ars-Løve herr 21. juni 80, afsk 13. jan 85, r af Dbg 85, † 11. febr 92. ~ 1. jan 50 Maria Sophia Fred. Bech, * 15. juni 30 Randers, † 7. marts 19. Forældre: Læge Hans B og Petrine Marie Jørgensen.

Medl af den grundlovgivende rigsforsamling (Randers) 48, folketingsmd (Randers) 49—51, sogneraadsmnd i Ousted-T, amtsraadsmedl Skanderborg amt 61—68, medl af rigsraadets landsting (10. kreds) 64, medl Holbæk amtsraad 71—83, sogneraadsmnd i Raklev, landstingsm (2. kreds) 83, fmd Holbæk amts økonomiske selskabs sparekasse.

Provst L var en habil teolog og tænkte i sine unge aar paa at gaa den videnskabelige vej. Men præstegeringen kom til at optage ham, og som den praktisk interesserede mand han var, fik han en række offentlige hverv og vandt megen tillid og agtelse ved sin dygtighed og sit elskværdige væsen. »Uden egentlig at indtage nogen fremragende plads i rigsdagen nød han en ved sin kundskabsrigdom og arbejdsdygtighed vel fortjent anseelse og havde ikke ringe indflydelse især paa kirkelige spørgsmaals afgørelse« (L. Koch i Biogr Leks). Ved hans jordefærd udtalte hans brodersøn, slotspræst L iflg Kalundborg Avis for 18. febr 92 bl a: »Kærlighed og sandhed havde hos den afdøde bestandig været et; sammen med streng retfærdighed havde de udgjort hans væsens mærke, havde præget hele hans stille, bramfrie vandel«.

Berl Tid 12. febr 92, H. F. II 18, Elberling: Rigsdagens medl 1848—98.

20. 19. marts 1885—11. marts 1903 (sp Krummerup-F 6. jan 74): **Frederik Idæus Holck Colding**, * 30. okt 29 Aalborg. Forældre: Professor, overlærer Eiler Peter Holck C og Ida Cathrine Nic. Aagaard af Aardestrup B-G. Stud Aalb 48, c 55¹ (h₁), huslærer Gjorslev og Broksø, udenlandsrejser til Tyskland, Frankrig, Italien, lærer Kbhvn, sp Rødding-L-P 12.

nov 70, afsk 11. marts 03, † 9. sept 04. ~ 3. okt 71 Julie Elisabeth Jacobsen, * 6. aug 43 Førslevgaard, † 27. okt 04. Forældre: Etatsraad, landstingsmd Jacob J til Falkensten og Julie Marie Brandt. — Fætre: Bøggild, Hillerslev-K, Aagaard, Glud-H, Aagaard, Vellev, Colding, Køng, Fyn, Smith, Skelskør. Hustrus farbroder: Veggerløse.

Udg: Ved prof, dr med Theod. Warnckes jordefærd 90. Ved enkefru B. E. Coidings jordefærd 92.

»Ofte maatte der være tyst i de store værelser (i Raklev prgd), fordi sygdom hjemsogte husmoderen, og det prægede sig paa ham, der var vant til at færdes i hjemmet, tagende daglig hensyn til, hvad det tunge kors, som hvilede paa hende, krævede af ham. Trods skyggerne, som hjemmet kastede over hans livsvej, bevarede han det sjældne humor, som han raadede over; med hvilket liv kunne han ikke fortælle? Han havde en udmærket fremstillingsevne, aabent øje for kunstens herligheder, for musikens tonevæld, han kunne gengive, hvad han havde hørt eller læst, saaledes at det for tilhørerne fik anskuelighedens sikkerhed; kom dertil hans sans for livets komiske sider, hvad han kunne gengive med et satirisk lune, kemisk frit for al ondskab, da kunne det fremkalde den sunde latter hos ham selv som hos den, der lyttede til hans fortælling. Hans aandslivlighed bevarede højt op i aarenes række, hans lette gaar, hans lyst til at følge med i, hvad der tildrog sig i indland som i udland, gjorde ham velset ikke blot i de ældres, men i de unges kreds. Medens han var præst i Krummerup, syslede han med at hjælpe unge, begavede mænd af landbostanden ind paa den studerende vej ved at forberede dem til studentereksamen (bla miss, dr. L. P. Larsen); han dvælede ofte med glæde ved det arbejde, han havde nedlagt deri, ligesom han havde den glæde, at de naaede de førnskede maal.« (G. Delbanco.)

Legatfamilien Aagaard fra Juelstrup prgd, s 101, P. J. Deichmanns efterk, s 96, H. F II, 19, Carl Bindsløv: L. P. Larsen, 1945, Kalundborg Avis 14. sept 09.

21. 5. maj 1903—31. dec 10 (sp Gloslunde-G 19. okt 91): **Herman Holm**, * 12. sept 50 Kbhvn. Forældre: Jstrd, bogholder i finansministeriets statsgældkontor Poul Chr. H og Christine Fred. Georgine Mørch. Stud Brgd C. 69, c 76² (h₁), lærer flere steder, bl a i Køge og Kalundborg, kkp Østofte-B 19. april 82, kkp Nykøbing F 25. marts 84, sp Kornum-L-L 14. juli 86, afsk 31. dec 10, vikarierede i flere præsteembeder, bl a i længere tid ved Sct. Jakobs k, Kbhvn, † 20. marts 30. ~ 26. maj 85 Hedevig Fred. Ibsen, * 6. juni 62 Rørmarken. Forældre: Skovfoged Constans Erasmus I og Hedevig Poulina Wellejus. — Faders halvbroder: Holm, Gamtofte. Hustrus moders broder: Wellejus, Vorgod.

Pastor H var en ivrig studentersanger, rejste meget og har skrevet livfulde beskrivelser af rejser og tindebestigninger. Han var en impulsiv natur og havde i Raklev flere vanskeligheder som følge deraf. Han var en varmhjertet præst, men han var ret uligevægtig og tog allerede sin afsked i en alder af 60 aar.

22. 31. okt 1911—17. okt 28 (kkp her 1. maj

93): **Jens Andersen**, * 4. juni 63 Ledøje. Forældre: Gdjr Anders Nielsen og Karen Johanne Hansdatter. Stud Rosk 83, c 90¹ (h₁), lærer Kbhvn, afsk 17. okt 28, † 7. jan 33. ~¹ 6. febr 90 Emma Riegels, * 24. nov 66 Krat-huset v Viborg, † 12. febr 00. Forældre: Plan-tør Fred. Vilh. R og Andrea Christine Fred. Obel. ~² 9. sept 02 Margrethe Agerskov, * 29. dec 73 Ny Lellingegaard. Forældre: Forpagter Chr. Rasmus A og Anna Cathrine Hansen. — 2. hustrus farbroder: Kølstrup.

23. 14. febr 1929—21. marts 37 (sp Knebel-R 19. nov 17): **Mogens Christian Mogensen**, * 11. juli 82 Randers. Forældre: Skrædermester Christen Peter M og Cecilie Birgitte Marie Jensen. Stud Randers 01, c 10¹ (h₁), klokker Ordrup 10, hjpr Simeons k, Kbhvn 12. april 13, † 21. marts 37. ~ 12. april 14 Amalie Mathilde Engelsted, * 17. maj 85 Rudkøbing, † 8. juni 39. Forældre: Fabrikant Niels Georg E og Theodora Amalie Lerche-Jørgensen af Lindelse.

Pastor M sluttede sig til IM, en stilfærdig og solid mand. Deltog 1910 i Edinburgh-konferencen, skrev beretning herom, skrev Knebel-R's præstehist og en afhandling om Raklev kirke og dens første præster.

24. 20. juli 1937 (sp Mørke 13. okt 29): **Ejnar Norup**, * 14. jan 97 Rørbæk, ved Aalborg. Forældre: Murermester Christen N og Larsine Jensen. Stud Viborg 16, c 24¹ (h₁), sp Hjarde-maal 10. april 24. ~ 25. juni 26 Esther Magda-lene Zwicky, * 27. marts 02 Kbhvn. Forældre: Maler ved DSB Frederik Georg Z og Anna Marie Petersen. — Hustrus broder: Rkp Trini-tatis k, Kbhvn.

Kaldskapellan

(Oprettet 13. maj 1874, nedlagt 31. marts 1929)

1. 13. maj 1874—23. juli 77: **Albert Schack**, fl t Bredstrup, se Vonsild-D.

2. 8. nov 1877—24. jan 82: **C. V. Bondo**, fl t Værsløv-J, se Skælskør.

3. 7. aug 1882—2. juli 84: **S. C. Borch**, fl t rkp Stege, se der.

Ledigt.

4. 1. maj 1893—31. okt 1911: **J. Andersen**, sp her.

5. 11. jan 1912—12. maj 15: **A. P. A. S. Hoff-meyer**, fl t Sandby-V, se Jorløse.

6. 18. sept 1916—19. febr 18: **K. J. Bjerre-gaard**, fl t hjpr Simeons k, Kbhvn, se rkp Sct. Johannes k, Kbhvn.

7. 25. april 1918—30. sept 1928: **Anders Thy-gesen Kristensen**, * 3. dec 83 Lønne. Forældre: Husmand og fisker Jens Jørgen K og Kirsten Andersen. Var fisker til 1908, stud Dockers kursus 12, c 18¹ (h₁), afsk 30. sept 28, † 30. marts 35. ~ 14. maj 18 Harriet Jenny Jensen, Forældre: Bud Hans Peter J og Anna Johanne Mathilde Frederiksen.

landskab, meget afvekslende, bratte klinger, smukke udsigter. Fyrreskov paa den yderste vestlige del. Byer: Ulstrup med fh fra 1883, Kongstrup, Aagerup, Bjørnstrup.

Røsnæs var i middelalderen dækket af skov. Her blev Valdemar Sejrs søn, Valdemar den unge, 1231 skudt under en jagt, og her var Laurids Olesen Koch præst 1673—91. Han skrev fædrelandssangen: »Danmark dejligst Vang og Vænge«, og her digtede han sin vise: »Jagten paa Refsnæs« (se pag 111). — 1782—98 var Johan Monrad sp her, en dygtig præst og landmand, han blev kendt for »en uhyg-gelig litterær strid« med dr R. Fleischer, Ka-lundborg (W II, 591).

Paa grund af den afsides beliggenhed har beboerne bevaret et særpræg i levemaade til op mod vore dage, ogsaa særegen klædedragt, men dette er nu næsten forsvundet. (Kal. museum, s 422.)

Det kirkelige liv. Mynster var meget util-freds med pastor *Struch* baade 1838 og 1847, og læreren, *Larsen*, var »lidet duelig, endnu mindre flittig og dertil selvklog, raa og stri-dig, skønt ikke hengiven til laster«. Forhol-dene var præget af sognets afsides beliggen-hed, og der har flere gange været visse vanskeligheder. I 60'erne begyndte enkelte grundtvigske at søge til Ubberup, og 1866 overtog *Otto Lawaetz Røsnæsgaarden*, hvor han som regel boede (se under Kalundborg) en dygtig landmand og en varm IM's ven, i IM's landsstyrelse 1863—70. Han betød en del paa egnen. Friskolelærer *S. Rasmussen* (1838—1916) var en af banebryderne for den grundtvigske bevægelse paa Sjælland og en af dens smukkeste repræsentanter. 1870 byg-gede friskolekredsen i Ulstrup en friskole, og her virkede den livfulde mand til sin død. Skolen begyndte egentlig 1867 under beskedne former i den vakte bonde, *Lars Pedersens gaard* i Aagerup efter Ernst Triers tilskyn-delse. Der opstod brydninger med læreren i folkeskolen, den kendte landmand og agrar-politiker, *Andersen-Rosendahl*, men de blev dog snart gode venner. *Rasmussen* var en af støtterne i Ubberup valgmenighed, var i mange aar sogneraadformand, virkede for oprettelse af mejeri, brugsforening og spare-kasse, og var politisk radikal, anbefaler af Chr. Krabbe og Ove Rode. For sognet kom han til at betyde meget (Fra Holbæk amt, 1938, s 106—74, Højskolebl, 1916, s 281 f, DBL XIX, 254).

Kirkelivet har ikke været stærkt. Pastor *Kjørboe* befandt sig godt her, han blev be-gravet her 1930.

1916 oplyses: Tarvelig kkg, 20 fam til Ubbe-rup, gr friskole. 1922: Ringe kirkelig inter-esse, mghmøder i prgd, fh, ungdomsf. 1930: Lidt vanskelige forhold i menighed og skole, 23 sbl velvilje. 1942: Rolige forhold, hørelyst, gr ungdomsf, kkg 7—8 pct. 1950: Gode, rolige forhold, mangø muligheder, gode arbejdsvil-kaar, gr ungdomsf (170), kkg 6—7 pct, 20 fam til Ubberup.

Røsnæs kirke (Sct. Laurentius) bestaar af senromansk skib med tresidet afslutning, senere tilføjet kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Krydshvælv fra c 1600. Alter-tavle fra 1844, Chr. Tilly: Christus. Prædikestol og

RØSNÆS

Røsnæs sogn, 1823 ha, er en halvø mellem Sejro bugt og Kalundborg fjord, højtliggende, bakket, let jord, et smukt og ejendommeligt

stolestader fra c 1600. Romansk font. Ligsten over præsten Laur. Koch. 100 sd.

Kirken skal have været en lægedomskirke, og der skal have været en lægedomskilde i præstegaardshaven, hvor der er mange kildevæld.

Altergæster: 1891: 561; 1896: 528; 1922: 100; 1934: 150; 1942: 150.

Folketal: 1850: 729; 1901: 889; 1921: 818; 1945: 781.
Menighedsraad: 1914: 2 valg, 2 u p; 1922: 1 IM, 2 rad, 1 u p; 1934: 1 IM, 1 gr, 4 u p; 1949: 6 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 109 (1), rad 121 (2), venstre 130 (2). 1950: Soc 139 (2), rad 109 (1), venstre 147 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 279 byg, b) 52 rdl, c) naturalier, d) 200 rdl, e) 50 td ld. — 1870: Regul 2160 kr, netto 2726 kr. 1913 flg: 3. kl. — GI præstegaard, ombygget 1950

14. 3. aug 1832—18. april 51 (timelærer Roskilde 16): **Peter Hemming Struch**, * 21. april 88 Roskilde. Forældre: Organist Peter Herman S og Sophie Kornerup. Stud Rosk 07, c jan 15 (1), † 18. april 51. ~ 25. maj 17 Vilhelmine Theodora Westermann, * 28. nov 86 Kbhvn, † 18. juni 41. Forældre: Jstrd, general-administrator ved lotteriet Marcus Nissen W og Vilh. Marcilia Christiane Wegener. — Dt ~ Rasmussen, Nyker.

Mynster fandt 1838 præstegaarden gl og daarlig og ualmindelig fugtig, 1847 var den en del forbedret, kirken var lille og snæver, men ellers ret køn. 1838 var Struchs prædiken »ret god, indtil slutningen, hvori han sammenlignede mig med solen, og ellers taktløs«. Kirken kunne næppe rumme forsamlingen. 1847 var foredraget »en sagte mumlen, som blev endnu utydeligere derved, at næsen var bukket ned i papiret. Jeg opgav derfor ganske at høre efter, og det var vist heller ikke værd. Noget hørte jeg om den praktiske fornuft (temaet var »Kristendommens fortjeneste af den menneskelige fornufts forædling og oplysning«). Prædiken var uanstændig kort. Atter denne gang var kirken overfyldt«. M efterede senere, at man havde villet klage over »præstens forsømmelighed« i embedet, men at en mand af menigheden havde afværget det. S havde »engang været sindssyg, hvilket foranledigedes ved armod og kassesangel. Nu havde hans tilstand dog forbedret sig« (M II, s 23—25 jvf Mynster: »Nogle blade«, s 360—62 (om opholdet i den lidet komfortable præstegaard).

15. 8. juli 1851—7. juni 60 (sp Femø 14. febr 43): **Peter Christian Erhard Schougaard**, * 10. juli 13 Sækkøbing. Forældre: Kmrd, toldinspektør Peter Jørgen S og Henrica Fred. Francisca Seidelin. Stud Hrlf 30, c april 35 (1), adjunkt Hrlf 35, afsk 7. juni 60, † 14. maj 83. ~¹ 5. april 43 Hanne Sophie Abrahamine Hesselberg, * 10. nov 15 Nestelsø, † 9. jan 45. Forældre: Sp i Nestelsø-M Abraham H, † 36, og Karin (Caja) Borch. ~² 14. sept 51 Ditlevmine Louise Christensen, * 23. april 13 Dalbygaard, Birket, † 16. jan 94. Forældre: Proprietær Hans C og Mette Madsdatter.

Hjælpepræst hos pastor Schougaard

1858—59: M. J. Mathiesen, se Gørlev-B.

1859—60: H. B. Tønnesen, se Saltum-H.

16. 31. aug 1860—12. aug 81 (hjpr Karlebo 12. dec 44—54): **Georg Frederik Ludvig Piper**, * 14. jan 16 Kbhvn. Forældre: Hofbagerm Johan Fred. Vilh. P og Karen Kramp. Stud Brgd K 35, c maj 42 (*1), afsk 12. aug 81, † 17. juni 84. ~ 13. nov 60 Henriette Emilie Charlotte Piper, * 26. marts 24 Kbhvn, † 13. nov 19. Forældre: Bagerm Johan Georg Ernst P og Caroline Vilh. Otto.

Se under Karlebo. Stiftede et legat (2200 kr) for trængende i R sogn.

17. 9. nov 1881—10. maj 99 (dsk sømands-

præst Newcastle 18. dec 76): **C. W. Kiørboe**, fl t Kolding, se der.

18. 6. juli 1899—23. juni 1916 (sp Ø-V Alling 20. maj 87): **Ludvig Oscar Faber**, * 17. febr 55 Aarhus. Faderen: Sp Føllenslev-S, † 87, se der. Stud Horsens 72, c 77¹ (1), lærer Kbhvn, huslærer Arreskov, hjpr Barrit-V 25. sept 79, kkp Stege 2. febr 81, sp Gerding-B 29. april 84, afsk 23. juni 16, † 26. dec 28. ~ 30. maj 81 Eleonora Christine Levinsen, * 28. nov 60 Rosenvold, Stouby, † 21. juli 47. Forældre: Godsforvalter Anton Peter Nicolai L og Alvida Louise Bøttger af Barrit-V. — Dt ~ Kiilerich, Skærbæk, Fætter: Bahnsen, Skive-R. Hustrus fættre: Levinsen, Sct. Matthæus k, Levinsen, Gørlev-B, Levinsen, Herredskirke-LL, Levinsen, Helsingør og Levinsen, Classens boliger, Frberg.

Pastor F skrev præd i IM tidene m m. Virkede som emeritus bl a som hjpr Sct. Markus k, Frberg.

Pligttroskab og ordenssans prægede hele hans liv, baade med hensyn til kontorarbejde og under hans gerning som sjælesørger — han var utrættelig, naar det gjaldt sygebesøg, hver eftermiddag tog han staven i haand og vandrede rundt til de smaa hjem i sognet. Jeg har hørt den ytring om ham, at man kaldte han pastor Trøst.

Hans prædikener var gode, gennemtænkte og evangeliske, baarne af en sikker disposition. I Gerding havde han vanskelige kaar.

I Øster Alling fik han sit aandelige gennembrud, sluttede sig derefter til Indre Mission og gik med ihærdighed ind for at faa bygget et missionshus i dette sogn.

Røsnæs var et sogn, der aandeligt set var et modstykke til Ø Alling; de mest vaagne i sognet sluttede sig til valgmenigheden i Uberup, hvor Carl Koch var præst, men trods ringe tilslutning fortsatte han vinter efter vinter med bibellæsninger i hjemmene.

Han elskede naturen; foretog lange cykelture og kendte alle vilde blomster og alle fuglene i deres flugt. (V.)

19. 11. okt 1916—27. marts 28 (ord kat Frederiks k, Kbhvn 29. maj 14): **E. L. P. Heriskind**, fl t Thurø, se der.

20. 8. aug 1928—22. dec 33 (hjpr Præstø-S 2. febr 22): **E. A. Madsen**, fl t rkp Korsør-T, se sp Køge-Ø.

21. 25. maj 1934—14. juli 42 (hjpr K Helsing-D 1. juli 33): **A. E. Kristoffersen**, fl t Haraldsted-A, se der.

22. 17. okt 1942 (hjpr Rudkøbing 10. sept 42): **Jens Peter Christiansen Vad**, * 30. juli 10 Hvornum. Forældre: Gdjr Thomas Christen Christensen V og Kirsten Marie Hoppe. Stud Ribe 30, assistent Kraks vejviser 37—39, lærer optagelseshjemmet Stengaarden, Lyngby 39, c 42 (h-56). ~ 6. marts 37 Elin Maria Brandi-Hansen, * 12. jan 13 Hvidbjerg. Forældre: Overinspektør Kristian Edvard B-H og Molly Elisabeth Hauch Fenger.

Sogneraadmedlem 46—50, fmd R sparekasse.

Om operasangeren og skuespilleren J. L. Nyrop (* 1831 paa Røsnæs, † 04) og hans eventyr som spillemænd, hans kamp og fattigdom, indtil han 1862 debuterede paa Det kgl Teater, hvorfra han tog afsked 1882, se Robert Neiiendam: Det kgl Teaters historie 1921—25 og »Fra Holbæk amt« 1943.

TØMMERUP

Tømmerup sogn, 2592 ha, er aabent, bakket med vide udsigter, grænser ud til Saltbækvig. Frugtbar og smukt. Byer: T, Spangsbro med fh fra 1887, Kaastrup, Andaks, Istebjerg, Ubberup.

Det kirkelige liv. Mynster skriver: »Menigheden her skal være særdeles skikkelige mennesker og fra gammel tid bekendt som flittige kirkegængere, hvorfor den engang i egnen skal have ført navn af den hellige menighed, i god betydning. Denne gode stemning vedligeholder sig endnu. Præsten roser særdeles sognefoged Niels Jensen som en brav og kristelig mand og tillige vindskibelig bonde. Conventikelvæsen o lign findes her aldeles ikke. — Imidlertid finder jeg, at endnu for 30 aar siden have provst og biskop ført megen klage over menighedens vankundighed og dorskhed«. Kirkelivet var uden særpræg, den lærde dr. *Zeuthen* var paavirket af Grundtvig, og Mynster satte pris paa ham, *Rønne* var en jævn og folkelig mand. Digterpræsten *Thisted* var særpræget. I hans tid begyndte det religiøse røre i sognet. Mange vandrede eller kørte til Ubby for at høre Vilhelm Beck. De blev vakt og bragte liv i T sogn, der ligger mellem Ubby og Vallekilde. Fra Vallekilde udgik der røre gennem V. J. Hoff og Ernst Trier, og mange af dem, der var sat aandeligt i bevægelse ved Becks forkyndelse, gik over til grundtvigianismen. 1868 rejstes den første gr friskole, efterhaanden blev der 3 friskoler, som senere blev slaet sammen til een. Impulserne fra Ubby og Vallekilde afklaredes efterhaanden, og de førte til dannelsen af Ubberup valgmenighed, som byggede kirke og præstegaard i sognet (se Ubberup valgmg). Sognet er nu kirkeligt præget af delingen i sogne- og valgmenighed. I sognemenigheden har menighedslivet nærmest været grundtvigsk, selv om de fleste præster har staaet Kirkeligt Centrum nær. Forsamlingshuset i T er det ældste paa egnen, og baade i fh og paa højskolen har der været holdt store efteraarsmøder, som har samlet mange fra egnen, altid med grundtvigske talere. Befolkningen har gennem aarene været vaagen og interesseret sig for, hvad der rørte sig i tiden. Sognemenigheden har ikke været stor, men meget trofast baade i kirken og ved bibellæsninger.

1913 oplyses: Ikke daarlige kkg, 64 fam til Ubberup valgmg, iøvrigt uden særpræg, men mange er grundtvigsk paavirkede. 1922: Gr præg, ungdomsf, 175 til valgmg. 1942: Kkg 5 pct., 209 til valgmg, ungdoms- og gymnastikf. 1950: Kkg 4 pct. af sognemg, sociale forhold præger beboernes deling mellem sogne- og valgmg. Kun 11 gaarde til sognemg, 186 sbl til valgmg, ungdomsf (170), stor friskole, fh.

Tømmerup kirke ligger højt, er en hvidkalket, romansk kirkebygning af kamp. Et oprindeligt taarn er nedrevet, i gotisk tid er bygget nyt, kamgavlet taarn, hvælvinger, sakristi mod nord og 2 vaabenhuse. Højrenæssancealtertavle fra 1623 med maleri af nadveren, prædikestol fra 1616, romansk granitfont. Kalkmalier fra c 1250 er afdekket 1942. 150 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s 87, 88, 104). Nør-lund og Lind: Kalkmalier, s 31—32, 45.

Altergæster: 1891: 672; 1896: 642; 1922: 250; 1934: 260; 1942: 236.

Folketal: 1850: 928; 1901: 1076; 1921: 1255; 1945: 1174. Menighedsraad: 1910: 1 gr, 3 u p; 1922: 2 gr, 5 u p; 1949: 2 soc, 2 rad, 2 venstre, 1 rf.

Kommunevalg: 1943: Soc 151 (2), rad 169 (3), venstre 145 (2), rf 39 (0). 1950: Soc 177 (2), rad 177 (2), venstre 170 (2), rf 66 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 223 byg, b) 100 rdl, d) 200 rdl, e) 56 td ld. — 1870: Regul 2024 kr, netto 3516 kr. — 1913: 3 kl, 1931: 2 kl, 1946: 3 kl. Præstegaarden opført 1844.

19. 25. aug 1842—16. febr 49 (sp Grimstrup-Aastrup 6. maj 36): Dr F. L. B. *Zeuthen*, fl t sp Sorø, se sp Sct. Michaelis kl, Fredericia.

Z var »velbegavet og mangesidet udviklet, en bogsluger og filosof, studerede hos Schelling i München, var stærkt paavirket af Grundtvig og Steffens, men naaede ikke at blive anerkendt som filosof« (J. Gøtzsche: Fr. *Zeuthen*, 1927, s 15—19).

Mynster fandt 1847 præstegaarden nyopbyggt, lille, solid og god. Z's prædiken var »alvorlig, forstandig og kristelig, foredragen med frihed og mandig kraft. Kun vel mange slæbende e'er. Kirken aldeles fuld, og ungdommen svarede meget godt (M II, s 26).

20. 23. april 1849—5. febr 62 (præst Alm hosp Kbhvn 25. nov 35): M. C. *Rønne*, fl t Magleby, Flakkebjerg herr, se der.

21. 14. april 1862—26. marts 70 (sp Højrup, Sdj 8. okt 55): *Valdemar Adolph Thisted*, * 28. febr 15 Aarhus. Faderen: Sp i Gyrstinge-F, † 55, se der. Stud Aarhus 33, c april 40 (h*), institutbest Skanderborg 40—44, i udlandet, adjunkt ved den videnskabelige realsk Aarhus 46, i Tyskland og Italien 49—50, afsk 53, da skolen nedlagdes, afsk 26. marts 70, † 14. okt 87. ~¹ 28. okt 40 Henriette Hansine Hansen, * 7. marts 15, ægtesk opløst, † 2. okt 04. Forældre: Maleren Hans H og Henriette Lie. ~² 23. juli 53 Elisa Otilia Rasmussen, * 12. april 30 Aarhus, † 20. juli 01. Forældre: Regimentsdyrlæge Niels R og Jacobine Lovise Amalie Bidsted. — Fætter: Elmquist, Sande-rum. 2. hustrus brødre: Nyker og Rørby. 1. hustrus brodersøn: Konstantin-Hansen, Særslv.

Udg bl a 34: »Nytaarsgave«, 43: »En vandring i Syden«, 46: »Havfruen, et afsnit af min grandonkels livshistorie«, 49: »Tabt og vundet«, 51: »Romerske mosaikker«, 51: »Bruden«, en digtcyklus, 53: »Sire-nerne ø« (Capri) I-II, 54: »Hjemme og paa van-dring«, fortællinger, 55: »Neapolitanske aquareller«, 56: »Familieskattens«, en samling breve, udgivet af Herodion, I-II, 59: »Til Christi menighed fra præsten i Hvilsted«, I-VII, 60: »Søg-nedagsprædikener I-III«, om kirkeorganisatoriske spørgsmål, 62: »Digte«, 66: »Breve fra Helvede«, udg af M. Rowel, 68: »Høgholt«, religiøse parabler.

Pastor T vandt et navn som forfatter og begyndte sin egentlige forfatterbane med bogen 1843 »En vandring i Syden«, af Emanuel St. Hermidad. Den blev rost for den vederhæftighed, hvormed han skildrede Sydens folkeliv og natur. T havde i virkeligheden den gang slet ikke været uden for Danmark, men raadede over en levende fantasi. Efter at have været i udlandet udsendte han under samme pseudonym sine til dels omfangsrige fortællinger og romaner, som skaffede ham rejseunderstøttelse fra staten. Som forfatter var han væsentlig etisk-religiøs præget. I »Præstekald« drøfter han i brevform moral-ske religiøse og psykologiske emner med ikke

ringe liv og energi, men ofte i en springende form og i stor bredde. Megen vægt lagde han paa redegørelsen for sin opfattelse af forholdet ml stat og kirke og ml præst og mgh. Her stiller han sig frisindet, ikke mindst, hvor han kæmper for indførelse af menighedsraad. Værket vakte opsigt og blev vidtløftigt drøftet mundtligt og skriftligt. Væsentligt som religiøst tendensskrift maa ogsaa opfattes den bog, som fra hans haand vakte størst opsigt: »Breve fra Helvede«, hvori han, stærkt paavirket af Kierkegaard, gaar ud paa at vække syndserkendelse og »Gru for den evige dom«. Paa mange sind virkede bogen stærkt i kraft af den levende fantasi, hvormed de enkelte billeder er malet. Den har vundet stor udbredelse, tryktes i Tyskland i 10 oplag. Et slags modstykke er »Høgholt«, der skildrer himmeriges glæde, et svagt arbejde, der klart viser, hvad der glimtvis kommer frem i alle hans frembringelser, at T var en forfatter med en rigt skabende fantasi, som han havde vanskeligt ved at tøjle, en følelse, der ofte savner præg af ægthed, og en teknik, der kunne svigte paa de mest afgørende punkter. (Jul. Clausen i *Salmonsens XXIII*, 1927, s 352).

T kendte som ung P. L. Møller og Kierkegaard, hvilket prægede ham. Han dyrkede i sine unge aar hellere æstetik end teologi. Hans første, ulykkelige ægteskab nærrede hans heftige udlængsel, Italien blev hans aandelige fædreland og hans digtnings hyppigste inspiration. Men han sylede ogsaa med »Tusind og een nat« og oversatte 1846 »De tre musketerer« I-III. T foregriber baade Schandorph og Pontoppidan i »Præstekald«, hvor han gør rede for sine kampe med sig selv og sin menighed (i Højrup), en bog af konfessionel art, personlig og dagbogsagtig. I Tømmerup skrev han »Breve fra Helvede«, der ligesom J. L. Heibergs »En sjæl efter døden« skildrer helvede som en fortsættelse af det slette liv paa jorden, men opfattes som en mellemtilstand ml døden og dommen. Den sensualisme, som ogsaa farvede hans tidligere arbejder, har her kraftigere kulør og har sikkert bidraget til dens succes. Selv fik han samvittighedsnag og gjorde en slags bod i »Høgholt«. En nervesvækkelse tvang ham til at søge afsked, og han tilbragte sin alderdom som en hjælpeløs, omend aandslivlig krøbling, bitter over manglen paa den anerkendelse, han mente at have krav paa. Kort før sin død modtog han digtergave.

DBL XXIII, s 521—24 (D. Preisz), V. V. Holm i *Nutiden* 15. marts 85, M. Galschiøt i *Ill tid* 23. okt 87, P. V. Rubow i »Rom og Danmark« II, 1937, s 120 f, H. Lausten Thomsen i *Sønderjyske aarvog* 1937, s 247—65.

Hjælpepræst hos pastor Thisted

1867—68: J. P. J. Engholm (sp her 1877) se Allesø-N.
1869—70: N. Benzons, se Flade-B.

22. 18. juni 1870—13. marts 77 (lærer Jonstrup sem 63): C. F. Dahlerup, fl t Damsholte, se St-L Fuglede.

23. 19. maj 1877—9. jan 83 (sp Torslev-S 5. maj 74): J. P. J. Engholm, fl t Allesø-N, se der.

24. 20. marts 1883—17. sept 90 (hjpr Vrensted-T 30. aug 78): A. H. Andersen, fl t Ølstykke, se Stadager-NK.

25. 29. dec 1890—11. maj 98 (sp Taps 27. jan 87): A. V. T. Hertz, fl t Finderup, se der.

26. 14. juli 1898—29. okt 1913 (sp Adslev-M 20. dec 88): H. J. P. Madsen, fl t Værsløv, se der.

27. 25. febr 1914—2. sept 46 (hjpr Sundby k, Kbhvn 1. nov 09): Jørgen Peter Petersen Rønild, * 14. febr 77 Kbhvn. Forældre: Restauratør Hans P og Julie Cecilie Westh. Stud Nørrebros latinsk 97, c 03² (h₂), lærer Kbhvn, navneforandring 09, afsk 2. sept 46. ~ 18. aug 12 Jacobine Jacobsen, * 12. okt 82 Kbhvn. Forældre: Viktualiehdlr Gotfred J og Elise Jørgensen. — Dt ~ Hjørland, Sønderup-N.

28. 10. febr 1947 (sp Oue-V 19. sept 38): Aage Bundgaard, * 28. okt 10 Frederikshavn. Forældre: Urmager Søren B og Anna Folden. Stud Hjørring 29, c 36² (h₂), lærer Vilvild ungdomsskole 36, do Lollands højskole 37. ~ 29. nov 38 Agnete Møller Hansen, * 8. marts 15 Hesselager. Forældre: Arkitekt Valdemar H og Margrethe Møller.

UBBERUP VALGMENIGHED

Anerkendt ved kgl resolution af 18. marts 1873
(med filial i Gørlev siden 1898).

Baggrunden for dannelsen af Ubberup valgmenighed er den vækkelse, som gik over Vestsjælland midt i det 19. aarhundrede, og anledningen var (som det er set andetsteds), at autoriteterne nægtede at udnævne den mand til sognepræst i et af egnens sognekald, som en stor kreds ønskede udnævnt.

Vækkelsen kan føres tilbage til pastor Østrups virksomhed i Gørlev 1830—33, men i Nordvestsjælland blev det især de tre mænd, kapellanerne Vilhelm Beck i Ubby, V. J. Hoff i Vallekilde og højskoleforstander Ernst Trier, Vallekilde, der i 60'erne stod som førere i den kristelige og folkelige vækkelse, som her paa smukkeste maade gik haand i haand. Fra hele Kalundborgegnen strømmede folk til Ubby for at høre Vilhelm Beck, og da Ernst Trier begyndte sin højskole i Vallekilde 1865, blev der i flere aar et godt samarbejde mellem Vilhelm Beck, Trier og Hoff, der kom til at betyde saa meget for egnens aandelige liv. Beck og Hoff drog rundt paa egnen og holdt møder sammen. Et af de steder, hvor disse to holdt møder, var hos den ejendommelige proprietær William Holm, Ubberupgaard, en velstaaende københavner, der — ikke ved særligt imponerende landbrug, men ved sin muntere og hjertelige færd fik ikke ringe betydning. Hans sange og taler, hans aabne hus og hans møder med fremmede talere gjorde indtryk paa befolkningen, og han sluttede nært venskab med ledende mænd i det folkelige liv, mejeriforpagter Ad. Burchardi, Birkende-gaard, og de to første friskolelærere paa egnen, Niels Thomsen, Ubberup, og Søren Rasmussen, Røsnæs.

Det var disse folk, som blev de bærende

ved valgmenighedens oprettelse. Hoff søgte det ledige embede som sognepræst i Rørby 1872 efter befolkningens ønske, og der blev ikke taget hensyn dertil. Men man ville have Hoff som præst, og beslutningen om at oprette en valgmenighed blev vedtaget paa et møde 2. juni 1872 i Ubberup friskole hos lærer N. Thomsen. Proprietær W. Holm gav 1 td ld af sin jord til kirkegrund; opførelsen af kirke og præstegaard stod for de gamle som et eventyr; alle hjalp med, gaardmændene kørte sten og tømmer, husmænd gjorde hjælppearbejde, kvinderne broderede altertæppe osv, og i et brev fra Burchardi faar man næsten indtryk af, at selve sognebaandsløsningen for disse mennesker har været en begivenhed omtrent paa linie med stavnsbaandets løsning. Og det var en stor fest, da kirken blev indviet.

Kredsen blev knyttet nær til kredsen i Vallekilde, men efterhaanden løsnedes det hidtil saa hjertelige forhold mellem Hoff og Vilhelm Beck. Forskellen mellem IM's syn og det grundtvigske syn blev mere og mere aabenbar, efterhaanden som de kom til at staa i forreste række, og rationalismen var trængt tilbage. Man var ikke mere optaget af at bekæmpe den fælles fjende, og saa begyndte man at bekæmpe hinanden.

I Ubberup var der stigende tilslutning, især fra Tømmerup sogn, hvor Niels Thomsen havde sit voksende skolearbejde. Han var menighedens kirkesanger til sin død 1909. Friskolerne betød meget paa egnen og for valgmenigheden. Her havde man ikke terperiet, men den levende fortælling. Blandt pionerne var friskolelærerne *Hans Rasmussen*, *Ellede, Rasmus Lind*, *Jerslev*, *Jens Nylev*, *Ubby*, og blandt deres efterfølgere *Hans Rasmussen*, *Røsnæs*, og *Bertel Thomsen*, *Ubberup*. Bertel Thomsen var søn af friskolelærer Niels Thomsen, *Ubberup*, og havde været friskolelærer i *Gislev paa Fyn*; han blev kaldt hjem til *Ubberup*, da hans fader døde. Paa det tidspunkt var der 3 friskoler i Tømmerup sogn. De blev nu samlet til een. Bertel Thomsen var i mange aar valgmenighedens formand. Han døde 1934. Flere andre skoler havde tilknytning til menigheden, i *Aarby*, *Værsløv* og *Kærby*, hvor lærer *Rosenkrands* virkede; han var i 33 aar kirkesanger. — —

Ubberup og *Vallekilde* er aandeligt nært forbundne. En værdifuld skildring af det grundtvigske liv i Nordvestsjælland er givet af *Holger Begtrup* (Dansk menighedsliv i grundtvigske kredse II, 1932, s 167 f):

»I de aar, Vilhelm Beck var i *Ubby*, stod han ikke uvenligt til grundtvigianismen. Ja, han var efter eget sigende nær ved selv at blive grundtvigianer. Hvor paavirket han var fra den side, kendes af det syn, han havde paa daab og nadver, og den kærlighed, han havde til flere af Grundtvigs salmer. Hans kraftige danske folkenatur maatte ogsaa drage ham i den retning. — Men det er meget vemodigt at læse, hvorledes hans karakterfulde hustru fik ham bort fra det grundtvigske.

»Saa sandt, som jeg tør tro, at det har været Herrens vilje, at jeg skulle arbejde i den indre mission og særligt føre denne sag frem, saa sandt kan det heller ikke være tvivlsomt,

at jeg ikke maatte blive grundtvigianer, hvorved jeg havde maattet slippe den indre mission. — Men der var en tid, da jeg havde meget sammen med dem, idet jeg ikke kunne slippe den tanke, at hvad der var liv i, maatte dog høre sammen, og virkelig havde det haab, at grundtvigianerne og den indre mission maatte kunne slutte sig sammen til fælles arbejde for Guds rige«. (Vilh. Bech: *Erindr* s 46).

Blandt sine nærmeste venner i den tid fremhæver Vilhelm Beck *Otto Lawaetz* paa *Kalundborg ladegaard*, som vedblev at følge ham i de senere aar i arbejdet for IM. Men han nævner ogsaa *Burchardi* paa *Birkendegaard, Holm* paa *Ubberupgaard* og især *V. J. Hoff*, som dengang var kapellan i *Vallekilde*. — Om ham siger han, at han »var grundtvigianer, men først og fremmest en troende mand, og der udviklede sig trods alle forskelligheder et venskab imellem os, som var mig saare dyrebart«.

»Vi besøgte hinanden i hus og kirke og vidnede sammen om vor fælles Frelser i hinandens sogne. Og vi holdt mange missionsmøder sammen i skovene, første gang ved det første skovmøde i *Snæverris*, hvor jeg talte om, »hvad skoven fortæller«, hvorefter Hoff talte om, »hvad kvistene fortæller«. Folk sagde ogsaa, at de helst ville, at Hoff skulle tale efter mig, »thi han kunne saa kønt vende blad«. — Ogsaa i *Konradinelyst skov* holdt vi møder sammen, umaadelig stærkt besøgte møder, hvor hos komtesserne *Moltke* alt, hvad der angik Guds rige, var velkomment. Disses broder, grev *Moltke* paa *Nørager*, og hans hustru blev vore kære venner; grevinden var i reglen hver søndag i *Ubby kirke*« (s 48).

Men Vilhelm Beck tilføjer: »Glæden over disse venner blev ikke ublandet, thi da vi i 1866 forlod *Ubby*, var det, som om venskabet efterhaanden forduftede.« — Sagen var vel den, at det for en del blev »grundtvigianerne«, der kom til at høste efter Vilhelm Becks udseed i *Ubby*. Og der var adskillige af dem, der havde sunget paa kirkegaarden dér, som siden fandt vej til valgmenighedskirken i *Ubberup*.

Endnu i 1865, da *Trier* begyndte sin højskole i *Vallekilde*, kunne Vilhelm Beck anbefale de unge i *Ubby* sogn at blive hans elever. — Men efter Becks bortrejse fra egnen brast baandet mellem ham og hans grundtvigske venner i *Vestsjælland* for bestandig, og delingen mellem Grundtvigs disciple og tilhængerne af IM blev ogsaa i denne egn kun altfor tydelig. Det gik som i *Holsteinborg-egnen*, at det broderlige fællesskab, som i begyndelsen havde raadet imellem dem, blev afløst af en uvilje, som vi alle har grund til at beklage.

Imidlertid havde det grundtvigske menighedsliv og folkeliv i *Holbæk amt* — trods brydninger med IM og med de mere verdslig-sindede »bondevenner«, som havde deres faste borg i *Kundby* sogn — en glædelig fremgang efter krigen i 1864.

Den fredsfæle, men dog aandskraftige pastor Hoff havde, som kapellan hos sin svigerfader, den gamle pastor *Bonnevie* i *Vallekilde*, en lykkelig præstegerning, hvis virkninger strakte

sig vidt omkring. — Som han fandt indgang i Kalundborgegnen, knyttede han ogsaa forbindelse med de vakte i Odsherred. Og fra 1865 fik han en udmærket arbejdsfælle i Ernst Trier, som om efteraaret aabnede sin folkehøjskole i Vallekilde.

Det ligger uden for vort emne at fremstille den mageløse daad, Trier kom til at øve for dansk folkeoplysning her paa Sjælland. Men det hører med til skildringen af menighedslevet i Nordvestsjælland at fremhæve den Johannes-Døber-gerning hvormed han forberedte ungdommen til at tage del i det kirkelige liv.

Som Grundtvigs fuldtro discipel faldt det ham aldrig ind at sætte et saa skarpt skel mellem kristendommen og folkelivet, at de ikke kunne forenes inderligt i troende menneskers hjerte og hjem. — Det menighedsliv, som han havde sluttet sig til fra ungdommen af inde i Kbhvn, vedblev at staa for ham som kraftkilden til folkelivets fornyelse i vort fædreland. Derfor lagde han et brændende vidnesbyrd om Guds aands store gerninger hos det gamle og det ny Israel ind i sin folkelige tale paa højskolen. — Naar denne kristne jøde fortalte om sine stamfædre Abraham, Isak og Jakob, blev de forunderlig levende og menneskelige for hans tilhørere. Det blev en bibelhistorie med aand og liv, som lykkeligt imødekom hans elevs trang, især for saadanne, som kom fra gudelig vakte hjem, hvor der var gammeldags ærbødighed for den hellige skrift, men kun svag sans for dens levende brug. — Hvor forskellig Trier af naturen var fra den danske ungdom, der flokkedes om ham, kan man med sandhed sige, at »lærerens evne og elevernes trang mødtes« paa en velsignet maade i hans gerning som højskolemand.

Men dertil kom, at han, som det mærkværdig levende menneske, han var, slet ikke kunne undvære personlig forbindelse med de kredse, hvorfra han fik sine lærlinge. Han vidste tilfulde, at den folkelige oplysning maa udgaa fra livsbævelserne hos det menige folk. Derfor var han fra første færd ivrig for at komme i vennelag med de kristelige vakte i alle Sjællands egne. — Vi ved, hvilken betydning han derved fik for forsamlingsfolkene i Næstved-egnen, hvorfra han fik nogle af sine første elever, og hvorledes skolegangen paa Vallekilde virkede med til den ny kristelige vækkelse ude i Stevns. Men især blev dog mange af hans nærmere naboer i Holbæk amt oplivede og oplyste af hans hjertelige og aandsbaarne ord.

Trier har selv fortalt, hvor meget det betød for ham, at han som »feltdegn« under krigen i 1864 ovre paa Fyn gjorde bekendtskab med den mærkelige lægprædikant *Jens Pedersen* fra Vallekilde. Endnu mere fik det dog at sige, at han ved samme lejlighed traf Hoff, der var ovre at se til soldaterne fra Vallekilde og Hørve sogne. De to blev straks venner, og det førte til, at Hoff gjorde sit til at faa Trier til Vallekilde, hvor de siden arbejdede saa udmærket sammen.

Endelig maa det endnu fremhæves, at Trier kom til at tjene menighedslevet i Nordvestsjælland ved sit rastløse arbejde for at faa

smaa friskolekredse dannede rundt omkring sig. — Han havde lært af Christen Kold, som han højlig beundrede, hvor meget gavn det var til, naar kristne forældre paa hjemlivets grund selv tog sig af deres børns skolegang, og det lykkedes ham at aabne mange folks øjne for denne vigtige sag. — Særlig kendtes frugterne deraf paa Kalundborgegnen, hvor en flok af friskolelærere, der var uddannede paa Vallekilde højskole, kom til at spille en vigtig rolle til livets fremgang. — Disse lærere blev ved at staa i stadig forbindelse med Trier som deres lærefader og søgte ofte tilbage til Vallekilde for at faa aandelig næring ved samtaler med ham og ved at deltage i de store møder, hvortil ogsaa andre bosatte folk valfartede fra vide egne.

Indenfor deres hjemlige kredse øvede disse friskolemænd en god gerning som ordførere, ikke blot blandt børnene og de helt unge, men ogsaa blandt ældre folk, der samedes til møder under friskolens tag. — Her fortsattes i friere og sundere former det forsamlingsliv, som tidligere var sat i gang af rejsende lægprædikanter. Og derved forberedtes den fri menighedsdannelse, som i det følgende taa fandt sted i Kalundborgegnen.

Denne sammenhæng imellem friskolesagen og de fri menigheds dannelses gør sig paa samme maade gældende i andre egne af Danmark. Hvor det ikke har været tilfældet, kommer menighedslevet let til at savne et væsentlig led i sin sunde udvikling, da det dog er iøjnefaldende, hvilken underbygning det giver en kirkelig sammenslutning, at hjemmene for alvor optager den kristelige børnelærdom som deres hellige opgave. Og hvad er da naturligere, end at de lærere, som hjemmene selv har valgt til deres hjælpere dermed, maa faa en stilling indenfor den fri menighed, der svarer til »degnenes« i den oprindelige kirkeordning.

En af de første friskolelærere i Kalundborgegnen var den rolige og retsindige *Niels Thomsen*, der havde været Triers hjælper paa Vallekilde i højskolens første aar. — Han begyndte 1868 *friskolen i Ubberup*, som fra den tid blev hjemstedet for de opbyggelige møder, der før havde været holdt hos William Holm paa Ubberupgaard. — Omtrent samtidig kom den jyske seminarist *Søren Rasmussen* som friskolelærer til *Ulstrup* yderst paa Refsnæs, og i de mange aar, han virkede dér, var han en mild og myndig leder af den kristelige og folkelige bevægelse ude paa næsset. — Siden hjalp Trier til, at den ene lille friskole efter den anden kom i gang i de tilgrænsede egne. Selv i Becks gamle sogn Ubby blev der rejst en, som efterhaanden har udviklet sig til en af de største og bedste. — Friskolemændene virkede uden alt pietisteri for den folkelige oplysning. De tog sig blandt andet af skyttesagen, som dengang havde et langt mere aandeligt præg end i vor tid. Men hele det folkelige røre, der saaledes opstod, stod gennem sine ledere i nøje sammenhæng med det kirkelige liv, som det i grunden var udsprunget af. — Naar der skal fremhæves en enkelt lægmand, som under dette stærke røre fik særlig betydning for menighedslevets vækst, maa det være Hoffs og Triers hjertensven, mejerifor-

pagter *Adolf Burchardi* paa Birkendegaarden nær ved Ubberup. Ved hans død i 1891 gav Hoff ham et sjælden smukt eftermæle ved det, som han skrev om ham i »Højskolebladet«.

Burchardi var født i Sydslesvig, hans hustru var fra Holsten, og begge havde talt tysk i deres barndomshjem. Han var en af de mange dygtige landmænd og mejerifolk, som før 1864 kom fra hertugdømmerne til kongeriget, hvor de blev foregangsmænd i landbruget. — I mange aar var han mejeriforpagter paa den store Birkendegaard. Men skønt han var dygtig i sit fag og havde en meget stor omsætning, ville det aldrig lykkes ham at blive en holden mand. Han var tværtimod ofte i pengenød. Men det tog ikke hans medfødte gode humør fra ham.

»At ville være glad«, sagde han, »det er nu i grunden mit program, ja, hele min slægts i over 400 aar. Min families valgsprog er i grunden tre sætninger: »Vær glad!« — »Naar du ligger i din seng om aftenen, saa tak!« og »naar du møder nogen, som trænger, saa giv!« Og vor stamtavle viser, at der har været mange glade Burchardi'er, men, mærkelig nok, slet ingen riges.

Til at leve efter disse grundsætninger havde han en god hjælp i sit varme hjertelag og i sin frejdige natur. Men det var ingenlunde et overfladisk letsind, som bar ham lykkeligt igennem livet. Det var hans barnlige tro paa Gud, som var hans glædes kilde. Det kendtes paa, at han ogsaa i modgang kunne følge sit »program«. — I 1864 kom han til at lide meget under, at han var tysk af fødsel. Aaret efter mistede han og hans hustru en dejlig lille dreng, og da græsset slog fejl, tabte han hver skilling, han havde tjent i de foregaaende aar. Men han blev ikke slaaet ned af dette. Under krigen lærte han at føle sig som dansk blandt de danske. Og for hjemmets sorg og nød fandt han trøst i sin tro paa Gud.

Burchardi hørte, ligesom sin svoger La-waetz, til dem, der søgte til kirke hos Vilhelm Beck i Ubby. Men da Trier kom til Vallekilde i 1865, mødte han hos ham en livsforkyndelse, der svarede bedre til hans eget hjertelag. »Af ham lærte jeg«, sagde Burchardi, »at jeg er et menneske, skabt i Guds billede, bestemt til at gøre mig jorden underdanig, være dyrenes herre og tragte efter mit rette hjem heroventil«.

Lige fra Trier aabnede sin skole, var Burchardi en stadig gæst hos ham og bragte festlig glæde med sig, naar han kom. De to blev meget nære venner, som kunne tale fortroligt sammen og trøste hinanden, naar de led hjerteresorg. — Burchardi lod ogsaa sin røst høre i foredragssalen. Han talte mest til de unge om, hvorledes de skulle faa glæde af det daglige liv i hjemmet og fortalte paa sin aabenhjertige maade stærkt personligt om, hvorledes han selv levede derhjemme fra morgen til aften med kone og børn, med husfolkene og med sine mange køer. Den, der har hørt ham gøre det, vil vist ikke kunne glemme det hjertelag og det straalende humør, hvormed han af egen erfaring kunne fremmane billedet af »Et jævnt og muntert, virksomt liv paa jord, som det, jeg ville ej med kongers bytte«. — De mange unge mennesker, som i aarenes løb

efter deres højskoleophold paa Vallekilde blev lærlinge hos ham paa Birkendegaard, fik dér et herligt forbillede paa et saadant dagligt liv, der jo altid maa blive prøvestenen og grundvolden for det kristelige og folkelige livs ægt-hed. — Burchardi fik tit sin ven Trier ud til møder i Kalundborgegnen. Men ikke mindre glæde havde han af sin anden kære ven, pastor Hoff, til hvis kirketjenester i Vallekilde han ofte valfartede. — Dette trekløver vil længe mindes i Vestsjælland. Deres inderlige venskab og trofaste samvirke blev den stærke drivkraft i arbejdet for et folkeligt menighedsliv i de egne.

En anden mand, som tog levende del i det kristelige og folkelige liv, var proprietær *William Holm* paa Ubberupgaard. Han var af den kendte borger-slægt paa Christianshavn, som altid havde stillet sig venligt til Grundtvig. Han var selv blevet konfirmeret af Grundtvig og var hele sit liv igennem glad ved minderne om sin kirkegang i Vartov. — Som landmand, tror jeg ikke, han var fremragende. Men skønt han var ugift, gjorde han sit hyggelige hjem med dets præg af gammel dannelse til et kært samlingssted for vakte mennesker i omegnen. — I hans personlige væsen og tale var der en pudsig blanding af enfoldighed og mild humor. Han havde ikke evner til at blive ordfører, men den dybe menneskelighed i hans natur og tankegang gjorde et betagende indtryk paa alle dem, der samlede hos ham. Han havde usædvanlige gaver til at være »menighedens vært«.

Den kreds, som mødtes paa Ubberupgaard og i Ubberup friskole, bestod mest af jævne folk, nogle gaardmands- og flere husmandsfamilier, hos hvem den sjællandske hjertelighed havde faaet et smukt aandeligt præg i glæden over det kristelige og folkelige fællesliv, som de delte med hinanden. Blandt de mest oplyste deltagere var mænd som gaardejer Kristen Kristensen, Kaastrup Holme, og gaardejer Jens Clemen Nielsen i Tømmerup. Men moderne blev ogsaa besøgt af friskolevenner og kristelig vakte mennesker fra fremmede sogne. Og det føltes efterhaanden, at Ubberup var det naturlige samlingssted for alle de smaa grundtvigske kredse i Nordvest-sjælland. — Det faldt derfor som af sig selv, at det ogsaa blev paa dette sted, at der dannedes en fri menighed, da tiden var moden dertil.

I 1872 blev V. J. Hoff tjenstledig ved gamle pastor Bonnevis død. Men hans mange venner kunne ikke tænke sig at miste ham, og han selv ville meget gerne blive iblandt dem. — Da de endnu ikke mente, at de havde magt til at danne en fri menighed om ham, blev der først prøvet paa, om Hoff ikke kunne faa et sognekald i Kalundborgegnen, og da embedet i Rørby just var ledigt, lod han sig overtale til at søge det. Men en anden ældre præst blev foretrukket af kirkeministeriet, og Hoff var i grunden glad derved, da han ikke var vis paa, at kunne føle sig tilpas som sognepræst paa det sted.

Da dette glippede, blev tanken om en valgmenighed levende, og hvorledes den blev virkeliggjort, kan man læse om i friskolelærer *Jens Nylevs* beretning om »Ubberup valgme-

nigheds tilblivelse og udvikling 1873—1898«, som er trykt det sidstnævnte aar i »Højskolebladet«.

»At danne en valgmenighed«, skriver han, »var i grunden det, de allerhelst ville. Men det var jo ikke saa let at faa begyndt. Det stod altid for dem, som om det var for stort et foretagende, som om de var for smaa og faa. — Da skete det, at et medlem af kredsen blev meget syg, og mens han laa paa sygelejet, begyndte det at dæmre for ham, om det ikke var naturligt at oprette en valgmenighed. Han talte med sine venner derom, og skønt det næsten syntes for stort, blev flere dog stærkt grebne af tanken og var villige til at tage fat straks. — Der blev sendt bud til Burchardi med opfordring til at sammenkalde til et møde. Skønt han saa tit havde ønsket en valgmenighed, blev han dog lidt overrasket over opfordringen. Han maatte betænke sig i ni dage, før han kunne efterkomme den. Men da den tid var gaaet, sammenkaldte han til mødet, der blev holdt 2. pinsedag, den 24. maj 1872, i lærer Thomsens friskole i Ubberup. — Efter en alvorfuld forhandling blev det besluttet at afholde et nyt møde den 2. juni«.

»I denne mellemtid blev der ivrig talt om sagen, og alle, som tog del deri, var enige om, at, hvad der var begyndt, maatte fortsættes. De følte, det var Guds vilje, og med den fortrøstning arbejdede de videre. — For at kunne danne valgmenighed fordrer valgmenighedsloven, at der skal være tyve familier indenfor en mils omkreds. Endnu var der kun nitten, men de stode paa, at den tyvende nok skulle komme. — For at faa rede paa, hvordan de skulle forholde sig i forskellige retninger, blev der valgt et udvalg paa fire medlemmer, som skulle rejse til Ryslign og tale med *Birkedal*. De fortalte ham ogsaa, at de kun var nitten. »Aa, bryd jer aldrig om det«, sagde Birkedal, »Vorherre er den tyvende«. Og med den fortrøstning rejste de hjem igen«.

»Paa det sidst afholdte møde blev sagen endelig vedtagen. Trier var kommen tilstede, og Burchardi fortæller derom saaledes: »Jeg havde bedt Trier om at tale og tale alvorligt til os, saa vi kunne mærke, at det var en alvorlig sag, vi havde for. Og han talte alvorligt, ja, næsten for alvorligt. Han spurgte os, om vi kunne stille os ved siden af den første menighed, og om vi kunne bringe et offer af 40.000 rdl. Paa begge spørgsmaal maatte vi svare nej og atter nej. Vi kan ikke sammenligne os med den første menighed, men vi tror, at ved at slutte os sammen i en valgmenighed kan vi bedre naa derhen imod. Og hvad pengespørgsmaalet angik, saa havde vi aldrig tænkt derpaa«.

»Da sagen var drøftet, gik Trier ind i en anden stue og bad alle dem, som ville være med, om at komme derind og skrive deres navne. Og en for en gik de ind og skrev, og den dag var den tyvende kommen, saa nu var tallet fuldt. — Da det var i orden, samledes den lille skare igen og sang: »Herren, han har besøgt sit folk«. Der var noget højtideligt over forsamlingen, og derfor kom sangen ogsaa til at tone med en forunderlig kraft. — Under sangen traadte *Th. Rørdam* ind. (Han var

dengang kapellan i Reerslev). »Jeg har ikke behov at spørge om, hvad her er sket«, sagde han, »det kan jeg høre paa sangen«. Derpaa tog han ordet og talte varmt og inderligt om velsignelsen ved at være Gud Faders børn og staa i hans samfund. — Tilsidst holdt Trier takkebøn, og da forsamlingen skiltes, var det med glæde i hjerterne og med tak til Gud for, at han havde givet dem naade til at opleve denne stund, og med inderlig bøn om, at, hvad der her skulle begyndes, maatte blive til Guds ære og dem til gavn«.

»Alt underhaanden havde de forhørt hos pastor Hoff, om han ville være deres præst, og det havde de faaet vished om, at han ville. — Paa det sidst afholdte møde blev det vedtaget at sende ham opfordring. Fra hans side var der intet i vejen. Han siger selv: Jeg kunne kun af et bevæget hjerte svare: Ja, i Guds navn, inderlig gerne«.

Det var kun en lille kreds, som havde dannet valgmenigheden fra begyndelsen af. Men den voksede sig hurtig stor. Til tider har den haft medlemmer i over 40 sogne. Det blev derfor heller ikke svært at bære de udvortes byrder, som kom til, ved opførelsen af en præstebolig osv. Men det er værd at lægge mærke til, at der ingen aftale blev truffet om fast løn til præsten. I alle de 22 aar, Hoff var i Ubberup, fik han udelukkende sit underhold ved frivillige gaver. Og dog udtalte han, at han altid fik saa meget, at han kunne være tjent dermed.

Da mange af valgmenighedens medlemmer i øst og vest havde en kirkevej paa flere mil til Ubberup, blev der inde i Vallekilde og ude paa Røsnæs dannet mindre kredse, som Hoff kom til en gang om maaned og holdt gudstjeneste for. Men i længden kunne denne ordning ikke tilfredsstillende helt, og det førte da til, at der i 1882 blev bygget en ny *valgmenighedskirke i Vallekilde*, der saaledes blev et anneks til Ubberup. — Det var dog tit svært for Hoff, som ikke var legemsstærk, at gøre den lange rejse dertil i alskens vejr. Ernst Trier kom derfor tit til at prædike i Vallekilde i hans sted. Men det er betegnende for den forskel, der er mellem kirke og skole, at selv Trier med sin kraftige veltalenhed langt fra kunne samle saa mange til gudstjeneste som Hoff — især da man, naar præsten ikke kom, maatte savne den altergang, som er kirkens vigtigste handling.

Det var derfor et naturligt led i den videre udvikling, at kredsen i Vallekilde efter Hoffs bortrejse fra egnen i 1895 fik sin egen præst, idet *Thorvald Helweg* netop ved den tid kom hjem fra Amerika og gik ind paa at overtage den dobbelte stilling som valgmenighedspræst og højskolelærer i Vallekilde. Men hvor vel egnet Helweg end syntes at være til begge sine opgaver, kom dog ogsaa denne ordning til at medføre vanskeligheder.

Det maa altid være et ønske hos dem, der virker ved en grundtvigsk højskole, at have en menighedskreds til nabo, hvor de og deres elever kan søge kristelig opbyggelse. Men jeg ved af personlig erfaring, hvor svært det falder at sætte det rette skel mellem skole og kirke under saa nær en forbindelse imellem dem, især naar skolen og menighedskredsen

af økonomiske grunde skal dele omkostningerne ved præstens lønning. — Det samme, tror jeg, er blevet erfaret næsten alle vegne, hvor en fri menighed har dannet sig i tilknytning til en folkehøjskole. — Hvor der har været fælles glæde over menighedslivet og sans for folkeoplysningen som en forberedelse dertil, vil jeg dog ingenlunde sige, at det nære samarbejde mellem skole og kirke kan kaldes mislykket. Men hvis en højskoles aandelige og udvortes midler har fremskyndet dannelsen af en fri menighed, maa man haabe, at denne snart maa faa kræfter til helt at staa paa sine egne ben. En udvortes støtte fra en privat institution er her mindst lige saa betænkelig som den, folkekirken faar af staten.

I Ubberup valgmenighed, hvor forholdene i saa henseende var klare fra begyndelsen af, gik livet sin gang paa en usædvanlig tiltalende maade, uden brydninger og store begivenheder, stille og fredeligt, men frugtbart for Guds riges udbredelse, som det stemte med præstens fromme sind og menighedens hjertelige anlæg.

Det er omtalt flere steder (se her I, 137 f), hvorledes Hoff i de samme aar virkede med mund og pen til opbyggelse for kristne i hele landet, og hvorledes han djærtv tog del i den kamp for kirkelig frihed, der blev rejst ved det store kirkelige møde i Askov 1881. Men kraften til denne udadgaende virksomhed hentede han fra menighedslivet derhjemme, hvor han kunne øse frit af »den rolige kilde for kræfternes elv«. Og glæden derover delte han med den gode kreds af hjertemilde sjællændere, der samledes hver søndag i Bethlehemskirken. — I livets bog vil der sikkert være optegnet mange træk af dette fællesliv, som det dog ikke nytter at ville gengive i denne historiske fremstilling.

Da arbejdet stadig voksede ved ny tilslutning til valgmenigheden, saa pastor Hoffs legemlige kræfter ikke længer kunne slaa til, maatte han ønske sig præstelig medhjælp. Og den fik han paa den bedste maade, da den unge kandidat *Carl Koch* ved nytår 1888 blev udnævnt til hans kapellan.

Mens Hoff var udpræget kirkelig i sin forkyndelse, bragte Kochs tale nye tanker, som var hentede fra den enkeltes sjæleliv. Derved øvede han især en gavnlig indflydelse paa menighedens ungdom. Han synes mig at være den ældste talsmand for det individuelle tankeliv, der gjorde sig saa stærkt gældende i slutningen af det nittende aarhundrede, og sørgede paa samme tid for, at det ikke løsvrev sig fra livet paa den gamle kirkegrund. — Uden tvivl lærte han i det hele meget i de aar, han samarbejdede med Hoff. Det kan man skønne af hans udtalelser ved Hoffs jordfærd i 1907. Han sagde bl a:

»Ville man spørge de mange hundrede, som er kommen til Bethlehemskirken i dag, hvorfor de er her, saa ville man atter og atter, af mangfoldige mennesker, faa det svar: »Af taknemmelighed«. En saadan tak kan ikke siges færdig i en halv time og af et enkelt menneske, den vil klinge igen i mange aar i mange hjerter. — For 34 aar siden var her, hvor vi nu er samlet, en aaben mark uden

træer. Hvor præstegaarden ligger, var der en grusgrav. Hvor haven breder sig, var der mose. Bakkens top var nøgen. Nu er stedet her klædt med have og hegn, og mange fugle synger i buskene. Det er pastor Hoff, som har plantet de træer. — Og som stedet her blev forandret og blev en have, saaledes blev egnen forandret i de 22 aar, han var her. Her blev sang og samling. Og mange ud over denne egn vil sige: Ja, her er kommet noget nyt; her er blevet anderledes at være«. —

»Pastor Hoff ville gerne være mennesker til hjælp. Og han kunne det. Thi ikke alene modtog han i inderlig medfølelse og forstaaelse indtryk fra andres oplevelser. Men han gav os noget — dybe indtryk, som vi ikke kan glemme — baade her i kirken og i vore hjem. Hoffs forkyndelse var saa sjælfuld. Det var en kristelig bevæget og kristelig prøvet menneskesjæls tale til andre menneskesjæle. Hans prædikener var ikke opredninger af vanskelige tanke spørgsmål, ikke historiske udsagn, men inderlig personlig tale, trøst, formaning, opmuntring, altid med virkelige mennesker for øje. Derfor gik hans tale ikke hen over hovederne, men lige til hjerterne. — Og han ville kun samle frit. Ogsaa i den henseende var han Grundtvigs discipel. Hans klare forstaaelse af kirkeligt frising viste sig i hans liv som i hans tanker. Jeg var hans medhjælper i 6 aar og ved det af erfaring. Aldrig lagde han noget tryk paa mig. Han gav mig fuld frihed. Og dog fik jeg samtidig saa meget og lærte saa meget. Hans færd overfor mig var mildhed, tilskyndelse, kærlighed. Vi har meget at takke ham for paa dette sted. Meget fra kirken, fra hans skønne hjem, fra vore hjem. Det var godt at faa ham som gæst, i sorg og glæde«.

Da pastor Hoff efter Brandts død i 1889 blev opfordret til at søge præsteembedet i Vartov, sagde han nej, fordi han ikke kunne tænke sig at forlade sine venner i Ubberup. Men da han i 1894 ved Monrads forflyttelse til Marmorkirken fik en ny opfordring fra Vartov menighed, gav han omsider efter. Nu kunne han gøre det med bedre samvittighed end forrige gang, fordi Carl Koch i mellemtiden var groet saa fast i Ubberup, at han af alle blev regnet for en værdig afløser for Hoff. — Det hører til denne valgmenigheds blide kaar, at det vanskelige spørgsmål om præsteskitte her paa forhaand var løst paa den bedste maade. Der var vel mange, især af de gamle, der følte et savn ved Hoffs bortrejse. Men Koch fyldte dog stillingen efter ham til alles tilfredshed. Ja, jeg tror, at han af flere blandt de unge blev hørt med endnu større udbytte end Hoff, fordi han gav deres tankeliv stadig ny næring og lærte dem at stille sig i et frugtbart forhold til tidens store spørgsmål.

Hvis selve menighedslivet maaske blev mere forudsat end omtalt i Kochs prædikener, saa svarede dette til den udvikling, som fandt sted i næsten alle grundtvigske kredse henimod aarhundredets slutning. Og det var vel sundt nok, at talen om den personlige tilegnelse af kristendommen nu kom i forgrunden, mens det før havde været glæden over fælleslivet af Guds naade, der havde gennemtonet

hele kirketjenesten. Livet blev jo fortsat paa den gamle tros grundvold, og de unge kunne nok trænge til at blive ført ind deri gennem en forberedelse, som svarede til, hvad de gamle havde oplevet under deres gudelige vækkelse.

Udadtil voksede valgmenighedens omfang fremdeles. — Vallekildekredsen blev aaret efter Hoffs bortrejse udskilt som en selvstændig valgmenighed med Thorvald Helweg som præst, mens det broderlige forhold til modermenigheden vedblev at bestaa. — Tre aar senere dannede der sig et nyt »anneks« til Uubberup derved, at der i menighedens sydlige opland opstod en ny kreds med sin egen kirke i Gørlev« (Betaniakirken).

Ikke blot friskolerne var støtter for valgmenigheden. Men snart efter at Betaniakirken var indviet, blev der rejst en højskole i Uubberup. Det var *Jannik Lindbæk*, der med sin hustru, *Charlotte Ingerslev*, begyndte en højskole, indrettet paa den gamle fattiggaard, der var præstegaardens nabo, blot paa den anden side af sogne- og herredsgrænsen, i Værsløv sogn. Det betød meget for menigheden at have en højskole, og der blev et frugtbart samarbejde mellem højskolens forstandere og valgmenighedens præst.

Jannik Lindbæk (* 1862, † 1909) var fra Farup ved Ribe. Ved at læse Christoffer Bruuns »Folkelige grundtanker« fik han lyst til at blive højskolelærer, men tuberkulose hindrede ham i studierne (teologi). Efter nogle udenlandsrejser og et 5-aarigt ophold hos skolebestyrer *Kr. Mantzius*, Birkerød, bedredes hans helbred. Han tog teologisk embedseksamen og blev 1899 forstander for den nyoprettede højskole i Uubberup, hvor hans skolekammerat fra Ribe og ven fra Birkerød-tiden, *Carl Koch*, var blevet Hoffs efterfølger. J. L. maatte stadig kæmpe med sygdom, men han virkede med ukuelig livsmod paa sin højskole, der kun havde kvindelige elever. Han drog ud paa foredragsrejser og skrev meget om kirkelige og folkelige spørgsmaal. Med sin ejendommelige udrustning fik han en anset stilling blandt tidens højskolemænd. Han udgav en læsebog for folkehøjskolen og en samling digte (bl a kantate ved Grundtvigs Hus' indvielse).

Fra den første tid havde kredsen forbindelse med de grundtvigske længere mod syd, i **Løve herred**. Gdjr *Esben Poulsen*, Vinde Helsing, fik Hoff til at komme der som taler, og da Vinde Helsing friskole oprettedes med *Niels Andersen* som lærer, blev der en stærk og varig forbindelse med Uubberup. I Gørlev blev mange af pionererne meget gamle, saa den første generations betydning holdt sig længe: Friskolelærer *Niels Andersen* blev 34 aar († 1929), *Niels Jensen*, Gørlev, blev 93 aar, frisk og levende til det sidste, smed *Rasmus Madsen*, Dalby, gdjr *Lars Jensen*, Vinde Helsing, tækkemand *N. P. Jensen*, Kirke Helsing, og egnens historie-skriver, højskolelærer *J. P. Jensen*, Høng, naaede højt op i aarene og var bærende i egnens grundtvigske arbejde. Kredsen i Gørlev byggede valgmenighedskirke 1898, og *Carl Koch* fik den som annekskirke. Højskolen i Høng (forstander:

Anders Jørgensen), sluttede sig levende hertil. Kirken i Gørlev har sin tilslutning mest fra Gørlev og Kirke Helsing sogne.

Der var et nært samarbejde mellem *Carl Koch* og *Jannik Lindbæk*, *Koch* deltog i højskoleundervisningen, og det førte med sig, at *Koch* gn mange aar holdt foredrag paa Askov højskole for hvert elevhold, ligesom han begyndte en vidtstrakt foredragsvirksomhed over hele landet. Efter *Lindbæks* død blev c theol *Harald Balslev* højskolens forstander (* 1867), indtil 1930. Han havde været medarbejder ved højskolen siden 1900, han var meget musikinteresseret og virkede som valgmenighedens organist og efter hans tilskynelse blev kirken istandsat og fik taarn 1906. Uubberup var sikkert et af de steder, hvor Laubs kirkemusik først fik indpas her i landet. — De gamle i menigheden gik efterhaanden bort. Proprietær *Holm*, Uubberupgaard, døde 1922, 84 aar gl, *Rigmor Svanenskjold* var husmoder og som en kærlig datter for ham. Dette hjem betød meget for menigheden. Den sidste af menighedens stiftere, gdjr *Ole Rasmussen*, Andaks, døde 1929, 93 aar gl. I Gørlev-kredsen var mejeribestyrer *Karl Fredriksen* i mange aar formand, friskolelærer *N. Andersens* eftermand, *Rasmussen*, ledede skolen videre med stor dygtighed til sin død 1936. Men det smerteligste tab led menighederne ved *Carl Kochs* pludselige død 1925.

Pastor *Uffe Hansen* tog især fat paa ungdomsarbejdet, og der blev holdt vel besøgte ungdomsmøder i Uubberup og Gørlev, senere har arbejdet formet sig som studiekredse, aftenskole o lign. Der holdes menighedsmøder i flg kredse: Uubberup, Kalundborg, Uubby Gørlev, samt undertiden i Eskebjerg og Høng. Paa Røsnæs regelmæssige gudstjenester. Der holdes en del fællesmøder med Vallekilde, bl a sommermøde.

1927 indførtes den nye udgave af Grundtvigs festsalmer, hvorved flere af Grundtvigs salmer fik indgang i menighederne. Pastor *Uffe Hansen* var medlem af redaktionen af en fælles salmebog for de frie menigheder, og da denne udkom, blev den indført 1936. 1938 samlede menigheden 8000 kr til et feriehus ved Svallerup strand for børnehaverbørn fra Sct. Stefans sogn, Kbhvn, dermed knyttedes baand mellem by og land.

Højskolen solgtes 1930 til *Jens Jepsen*, der 1937 solgte den til *Svend Dræby*, der fra 1939 holdt forskele for sygeplejelever (ledet fra 1951 af frk *Annette Pade*). Elevtallet voksede. 1925 blev højskolens bygninger væsentlig forbedrede (Højskolebladet 30. sept 49).

Medlemstallet er nu c 580 familier, væsentlig fra Tømmerup, Rørby, Aarby, Værsløv, Kalundborg, Uubby, Raklev, Røsnæs, Gørlev, Finderup og Kirke Helsing sogne. Formand i Uubberup er gdjr *P. Petersen*, Uubberup. Formand i Gørlev er mejeribestyrer *Rasmussen*, Kirke Helsing.

Bethlehemskirken i Uubberup, indviet 6. april 1873, arkitekt *A. Bentsen*, er opført i romansk stil af røde mursten, taarn fra 1906 ved nordvesthjørnet. Før 1906 var kirken rummelig, men ret tarvelig. 1906 blev kirken dekoreret af konservator *Termansen*. Altartavle af *Joakim Skovgaard*: Julenat. Orgel fra 1906. 1907 indviedes kirkegaarden, hvor pastor *V. J. Hoff* var den første, der blev begravet.

Betaniakirken i Gørlev, indviet 18. dec 1898, arkitekt *E. Mørk*, er opført i engelsk-gotisk stil. Al-

tertavle af Joakim Skovgaard: Den gode hyrde finder lammet.

Valgmenighedspræst

1. 18. marts 1873—17. okt 94 (hjpr Vallekilde-H 23. april 60): **V. J. Hoff**, fl t Vartov, Kbhvn, se der.

Pastor Hoff satte som overskrift over kirkehuset ordet fra Visdommens bog 15, 1: »Om vi end have syndet, ere vi dog dine, og vi kende din kraft; men vi ville ikke synde, efterdi vi vide, at vi ere regnede for at være dine«. Hoff stod midt i et stort og levende menighedsliv, der naaede fra Gørlev til Vallekilde, i de første aar i nært samarbejde med Vilhelm Beck. Som foran nævnt afbrødes samarbejdet i 70'erne, og Hoff, der var en mild og frødselskende natur, udsendte nogle smaaskrifter, som maatte føles som angreb paa Indre Mission. Ogsaa i den kirkepolitiske kamp tog han del. Han var med ved Askovmødet 1881 og medunderskriver af den adresse, som blev vedtaget dér med krav til regeringen om større frihed i kirkelige anliggender. Han var ogsaa med ved mødet 1883 i Kbhvn, da valgmenighedspræst R. Lund, Mors, havde mistet sin anerkendelse, og Hoff prøvede her at faa en lempelig løsning ved sm m Birkedal og Termansen at gaa til biskop Martensen, hvor de fik en venlig samtale, men ingen indrømmelse. Se iøvrigt foran og under Vartov, jvf: Minder fra gl gr hjem I, 106 f.

Hjælpepræst hos pastor Hoff

1. juli 1888—17. jan 95: Carl Koch, se nedenfor.

2. 17. jan 1895—11. jan 1925 (hjpr her 1. juli 88): **Carl Frederik Koch**, * 17. sept 60 Ribe. Faderen: Stiftsprovst i Ribe, † 95, se der. Stud Viborg 78, c 84¹ (1), lærer Birkerød latin- og realskole 84, højskolelærer Vallekilde 87, † 11. jan 25. ~ 6. nov 88 Elisabeth Christine Knauer, * 22. sept 61 Rendsborg, † 8. juni 35. Forældre: Kaptajn Chr. Vilh. K og Christine Knudsen. — Søn: Grønlandsforskeren, dr Lauge Koch. Brødre: Biskop G. K., Ribe (sidst Fyn) og dr L. J. Koch, Diakonissestiftelsen.

Har skrevet artikler i forskellige tidsskr og i Højskolebladet, Dansk Kirketid og Kirkeleks for Norden samt udg 91: Buddha og den ældre buddhisme, 93: Artemis eller Christus, blade af det gamle Efesos' historie, 98: Søren Kierkegaard, tre foredrag, 97: Opbyggelige betragtninger (2. opl 98, 2. række 03), 99: Undervejs, religiøse tanker og billeder, 01: Søren Kierkegaard og Emil Boesen, breve og indledning, 01: Goethes Faust, indledning og forklaring, 03: Opbyggelige betragtninger, ny række, 05: Jesu lignelser, udlagte og belyste (2. opl 09, ny samling 08, saml 3. udg 15, 4. udg 23), 05: Fra bakkens top, stemninger og strøtanker (4. opl 06), 07: Undervejs, tanker og stemninger (4. opl 11), 09: Fuglen Fønix, et sindbilleds historie, 10: Paa grænserne, nogle overvejelser, 10: Fortællinger af kirkens hist, oldtiden (2. opl 13), 10: Livets retning, tanker og stemninger 2. opl 13, 3. opl 16), 15: Tale ved Ped. Jørgensens jordef, 15: Udvejen — tanker og stemninger under krigen, 15: Søren Kierkegaard (2. opl 16, 2. forøg udg 17, 4. opl 25), 17: Tale ov Kirsten, f Olsen, 17: Verdensfred? et forsøg paa at forstaa vor tid (3 opl 17, 4.-5. opl 19), 17: Kirke-ord, tanker og stemninger (4. opl 19), 19: Tidsbølger (1.-4. tusinde 19), 19: Vej og hvile, tanker og stemninger (4. oplag 21), 19: Jesu billedsprog (3. opl 22), 24: Mod livets land (1.-4. tusinde 24, 5.-7. tusinde 25), 24: Grundtvigske toner, studier og betragtninger (3. opl 25), 24: Livets brød, tanker og stemninger i prosa og poesi (3. opl 26), 24: Religiøs følelse og naturfølelse, studier og betragtninger (2. opl 26), 27: Undervejs og Fra bakkens top, ny saml udg.

Carl Koch var Hoffs selvskrevne efterfølger. Han flyttede fra den beskedne kapellanbolig ind i præstegaarden paa sydskraaningen af Bøgebjerg. Haven er mellem præstegaarden og kirken, og fru Koch fik gjort haven meget smuk (min kone er »havesyg« sagde Carl Koch).

Carl Koch var som student optaget af Søren Kierkegaard, men snart mødte han Grundtvigs skrifter og den grundtvigske bevægelse, og her fik han sin plads. I Ubberup vandt han straks de unges hjerter, og snart opdagede de ældre, hvilke værdier, der laa gemt bag hans stilfærdige, beskedne fremtræden. Han var optaget af dette: Sin Gud og sig selv at kende«, havde megen psykologisk sans, og var dybt fortrolig med naturens liv, hvorfra han ofte hentede sine billeder, han var fæls en stor fuglekender. Af natur var han studerkammermenneske, og i hans omfattende forfatterskab lever hans tanker videre. Først og mest var han præst. Det laa ham i blodet. Han var af *Hans Tausens* og *Brorsons* slægt, og hans forfædre var præster. Hans moders samtaler med ham, da han som dreng var syg, fik stor betydning for ham. I Viborg var han elev hos rektor *Lefolli*, *Jens Nørregaards* og *Ludvig Schrøders* ven, og tidligt kom Askov til at staa i særlig glans for præstesønnen fra det højirkelige præstehjem. Hans nærmeste ven i studentertiden var *Otto Rosenstand*, senere præst i V Vedsted, og i Helligaandskirken fandt han sig hjemme under *Skat Rørdams* prædikestol. Han oplevede menighedslivets velsignelse, og glædede sig altid senere ved at have sin gerning i en fri menighed. Paa Vallekilde højskole var han *Triers* jævnyrdige medarbejder, og han fik gn hele sit liv megen betydning for den danske folkehøjskole. Som faa kunde han give folkelig oplysning, jævnt, let fatteligt og med sigte paa enhed i mangfoldigheden, underbygget af et solidt studium. Og han skrev et skønnere dansk end de fleste. Vilhelm Andersen skriver: »I hans forfatterskab mærkes ikke blot sammenspillet mellem vintersædet bag de høje bakker og foredragsrejserne over det hele land, men en samvirken mellem skribenten og taleren, der er kommet begge til gode, og dybest inde de forsonede modsætninger mellem Grundtvig, hvis gerning han gjorde, og Kierkegaard, hvis aand var i ham. C. K. skriver en fuldkommen klassisk folkelig stil.« Hans tale havde samme præg, med en fin og frodig poetisk evne. Hans lærer- og præstegerning stod i det hele i nær forbindelse med hans forfatterskab. Indholdet i hans værker — de videnskabelige, de litterære, de folkelige tidsbetragtninger, hans opbyggelsesskrifter — er først fremsat og prøvet paa talerstolen. Det betydeligste af hans videnskabelige arbejder er »Jesu lignelser« som betegner et brud med mange gængse udlægninger. Værket bruges baade ved universitetet og i udlandet. Hans opbyggelige skrifter kunne læses verden over, han skriver økumenisk og han ville virke befrugtende paa talsmændene for samfundsspørgsmaalene indenfor de forskellige kirker. Hans tidsbetragtninger er vidnesbyrd om en kirkens mands vaagne sans for og bedømmelse af vort eget folks og i det hele men-

neskesamfundets tilskikkelser. Bogen om Kierkegaard ville være en ypperlig vejleder for de mange udlændinge, som nu opdager vor store religiøse tanker. Hans opbyggelige betragninger naaede længst ud. Selvom der ingen skarp grænse er mellem hans videnskabelige og opbyggelige skrifter, er der bag alt en dyb personlig inderlighed; han ville hjælpe mennesker til at finde vejen til livets land, dvs han var overalt i bedste forstand præst« (Jacob Appel).

Biskop Rud: »C. K var en klar tænker med trang til forstaaelse af tilværelsen, især aands-historie. Hans liv rummer faa iøjnefaldende kampe eller omskiftelser. Han havde fast rod i det hjemlige, men vidt udsyn til alle sider. Han var en stilfærdig taler, klar og knap i formen, rig paa billeder og analogier.« Under hans prædikestol flokkedes menigheden søndag efter søndag, han er nok den af de nulevende grundtvigske præster, som paa lødigst maade fortsatte den grundtvigske valgmenigheds tradition (Bavnen). Han blev agtet og æret ud over landet, tværs over alle parti-grænser, og elsket i sin menighed. Han døde ganske brat, han blev fundet død paa en sti, der gik langs kirkegaarden. Ved begravelsen talte Indre missions betydeligste præst paa egnen, *Julius Ifversen*, Bregninge, hjerteligt og mindede om Carl Kochs fine og klare indlæg ved præstekonventerne. Desuden talte hans broder, dr. L. J. Koch. Over 1100 var tilstede. Paa hans mindesten, som menigheden rejste 1926, staar et vers forfattet af et medlem af menigheden: Klarhed og dybsind, renhed og ro. Livets elsker, Guds tjener to.

Litteratur: Harald Balslev: C. K 1925, DBL (A. J. Rud) XIII, s 24. Dansk Kirkeliv 1925, s 218—23 (Jac. Appel), Højskolebl 1925, nr 3 og 5, J. Nylev i »Bavnen« 1925 nr 5, Aug. Fr. Schmidt: C. K og folkedigtningen, Menighedsbladet 1934, s 21 f, Vilh. Andersen i III dsk litteraturhist IV, s 759, III religionsleksikon II, 1950, s 415.

3. 8. juni 1925 (sp Aggersborg-B 25. maj 21): **Uffe Hansen**, * 14. dec 94 Skærum. Forældre: Gdjr Hans H og Ane Nielsen. Stud Døckers kursus 15, c 21¹ (h₂). ~ 30. aug 21 Marie Kirkegaard, * 19. dec 96 Møllerup. Forældre: Vognmand Peder K og Margrethe Jacobsen.

BM Kbhvns højskoleforening 15—18, sekretær 16—17, BM Grundtvigske konvent 34, fmd 41, BM Antimilitariske præsters forening 38, BM Aldrig mere krig 38—49, fmd 42—49, BM Dansk-indisk f 48, BM Grundtvigselskabet 49, fmd Dansk fredsråd 47, medlem af det grundtvigske salmebogsudvalg 41—44, medl af det af kirkeministeriet nedsatte salmebogsudvalg af 29. maj 46. Medudg 35: Salmer, udg 37: Grundtvigs salmedigtning I, 51: do II, medudg tolv julesalmer, medudg 44: De grundtvigske fri- og valgmenigheder I—II, medudg 44: Dansk salmebog, grundtvigske forslag, medudg Grundtvigs sangværk I—V (1944—51).

Litteratur: A. Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske fri- og valgmenigheder I—II, 1944, J. Nylev: U valgmenigheds tilblivelse og udvikling 1873—1898, Højskolebl 1898, Harald Balslevs bøger om Carl Koch (1925) og Jannik Lindbæk (1910), Minder fra gl grundtvigske hjem I, Højskolebl og »Bavnen« 1893 og 1923, Holger Begtrup: Dansk menighedsliv i grundtv kredse II, 1933, s 168 f.

AARBY

Aarby sogn, 3208 ha, omfatter halvøen Asnæs og grænser op til Kalundborg by. Kirken ligger yderst mod øst i sognet, nær ved Rørby kirke, 7—8 km til den yderste spids af Asnæs. Sognet er naturskønt, højtliggende og bakket mod øst, sænker sig efterhaanden mod vest, flere stejle skrænter ved kysterne, frugtbar og skovrigt, grevskabet Lerchenborg med 4 større avlsgaarde i sognet. Vid udsigt fra bakkerne vest for Aarby. Byer: Aa med fh fra 1881. Bastrup, Melby.

Det kirkelige liv. *Mynster* fandt her en talrig forsamling ved sine visitatser, og ungdommen svarede særdeles godt. Læreren (Klærke) var meget brav og duelig, præstens prædiken var Mynster mindre tilfreds med. (Pastor Holst fl t Svallerup 1848). Provst C. L. Jensen havde god kkg, han var en agtet og begavet mand, anset for at være rationalist, men Vilhelm Beck fortæller, at han stillede sig »i et overmaade skønt og kærligt forhold« til Indre mission, da han 1865 forflyttedes til Ubby, hvor Vilhelm Beck havde øvet sin gerning som kapellan. 1848 flyttede lægprædikanten, væver og høker Anders Johansen (* 14 i Vinde Helsing) hertil. Han holdt fra 1848 til sin død, 1893, missionsmøder i sognet. Provst Jensen støttede ham, og især fik han hjælp af pastor Lange i Viskinge. (Fra Holbæk amt 1940, s 178 f.)

Pastor Erck skriver: »Ved min ankomst til Aarby sogn 1923 fandt jeg en del ældre mennesker, som havde været unge omkr 60—70—80'erne. Enkelte kunne erindre, at forældrene havde deltaget i forsamlinger paa egnen — ogsaa undertiden i sognet paa Bastrup Mark — før midten af aarhundredet. Paa den tid var der nok en forsamlingsbevægelse paa egnen (maaske fra Tømmerup) som altsaa ogsaa berørte Aarby sogn. Flere kunne fortælle om lensgrevens (Chr. Albr Lerche-Lerchenborg og hustru, Cornelia Emma Sophie Louise, f Tillisch) meget store interesse for det kirkelige liv i sognet omkr 1860—80'erne, om store møder i Lerchenborg have, blandt andet hvor en af Santalmissionens pionerer (vistnok Skrefsrud) talte om sin gerning og gjorde stærkt indtryk paa tilhørerne. Der blev oprettet en søndagsskole paa Lerchenborg for arbejdernes børn, som gik udmærket gennem mere end en menneskealder ved hjælp af lægfolk fra Kalundborg. Mange mindedes hjælpepræst C. O. Holbek med stor glæde. Han gjorde en del for ungdommen. »Han lærte os at syng.« Han var nok ogsaa med til at faa søndagsskolen paa Lerchenborg i gang. Og der var vist god samling om hans forkyn-delse.«

Aarby sogn blev i nogen grad præget af det røre, der opstod omkring Beck i Ubby og Hoff i Uubberup. Der var en del, der søgte disse prædikanter, enkelte løste ogsaa sognebaand til Uubberup valgmenighed, men det sognekirkelige liv var ikke stærkt. Pastor Holbek var IM's mand; han havde fuld kirke, og der opstod en trang til at høre evangeliet. Han samlede de unge i kapellanboligen i Melby og kørte ud og besøgte folk i sit smukke køretøj,

som greven paa Lerchenborg havde foræret ham. Men efter hans bortrejse svandt kkg ind. Den grundtvigske bevægelse medførte, at der 1872 oprettedes en friskole i Aarby, som fik tilknytning til Ubberup. 1881 byggedes forsamlingshuset i Aarby. Præsterne var højkirkelige og kkg var ikke stor. Den dalede i *Bojes* tid og i *Aagaards* sidste tid sank den til et minimum. Med pastor *Ivertsen* blev der røre, kkg og altergang voksede. Han begyndte en søndagsskole, og holdt hyppige missions- og vækkelsesmøder; der var møder i kirke og skole, i private hjem og i præstegaarden, og i løbet af 6 aar dannedes et lille IM samfund, og der stiftedes KFUM og KFUK. Et gammelt IMs ægtepar, gdjr *Søren Christensen* og hustru, var hans trofaste støtter. Pastor *Ivertsen* var nidkær IMs mand, hans arbejde vakte modstand. 1919 brød modstanden ud i lys lue.

Pastor *Ivertsen* havde en sag, der vakte stor opsigt, med læreren, og da den var afsluttet, søgte han herfra. I hans sidste aar her dannedes en »kirkelig forening«, som fik et par nabopræster til at prædike her ved siden af *Ivertsen*.

Pastor *Ivertsen* var baade en dygtig prædikant og nidkær i sin gerning og fandt i *Søren Christensen* (gdjr) og dennes hustru et par sjældne, uegennyttige mennesker, som fra ungdommen var fast forankret i den indre mission. Det var denne mand, som senere ved store personlige ofre fik rejst missionshuset i Aarby 1923. En del tilslutning fik røret fra sognet og navnlig eftersom det vakte opsigt udover sognegrænserne, kom der mange til kirke fra de omliggende sogne og Kalundborg, hvilket ogsaa fremgaar af kommunionsbogen. Bevægelsens forløb fik desværre af flere grunde mere den betydning at vække opsigt end at gaa i dybden. Et udslag fik *Ivertsens* forkyndelse deri, at mange og stadig, da striden kom, flere, som ikke ville være med i striden, gik til Ubberup til Carl Koch (hvilket fik *Ivertsen* til at tale om den nye »treenighed«). En del vendte ved Carl Kochs død (1925) tilbage til sognemenigheden, men mange savnes stadig.

Efter 1923 er der efterhaanden faldet ro over sognet. Den »kirkelige forening« blev opløst, da pastor *Ivertsen* flyttede, og pastor *Erck* har været leder af KS paa egnen gennem en aarrække.

I Aarby sogn har man altid været lydhør for nye tanker udefra og for kirkens gamle budskab.

Sognets aandelige indstilling har naturligvis gennem tiderne været stærkt præget af, at mange var afhængige baade aandeligt og materiel af grevskabet. Det sociale skel har ogsaa haft betydning.

Aarby sogn har, saa vidt det kan ses, altid været fattigt paa betydelige og fremragende personligheder, ogsaa naar man betragter det kirkelige liv. Heller ikke blandt præstenavnene i rækken, som gaar tilbage til 1300, synes at være et eneste, som kan nævnes blandt de betydelige.

1913 oplyses: Tarvelig kkg, en del til valg- mgh, enk baptister. 1922: God kkg, lille virk- somt IMs smf. 1926: Kkg 6—7 pct, noget van-

skelige forhold, gr ungdomsf, 40 sbl til valg- mgh. 1938: Kkg 6—7 pct, rolige forhold, KS, IM. 1949: Kkg 6 pct, rolige forhold, velvillig og imødekommende bef, vanskeligt at samle pgr a sognets udstrækning, kirken i en ud- kant, IMsmf (20, snedker Larsen), friskole, ungdomsf, KS, kirkeblad, Rynkevang forstad til Kalundborg, gudstj i skole 7 km fra prgd.

Aarby kirke (Sct Peders k) er romansk, af kamp, stærkt omdannet i gotisk tid. Skibet er først forlænget mod vest, senere er koret nedrevet og skibet forlænget mod øst (her sakristi), kirken har faaet taarn, hvælvinger, kapel mod nord og vaabenhus mod syd, som 1858 blev ombygget tilligemed taarn- gavlene. Mod nord et trappehus til det Lerchen- borgske pulpitur. Anselig gotisk fløjaltertavle fra c 1500, senrenæssanceprædikestol fra 1634, romansk granitfont. I sakristiet en Maria-tavle fra 15. aarh. Flere ligsten. 225 sd. Gravkapel og gravsted for fa- milien Lerche.

Aarb f Nord oldk 1887, s 112. Mackeprang: Døbe- fonte, 596 og 406.

Altergæster: 1891: 370; 1896: 475; 1913: 160; 1922: 552; 1934: 455; 1942: 446; 1949: 496.

Menighedsraad: Siden 1918: 2 IM, 5 gr eller u p. Folketal: 1850: 1272; 1901: 1342; 1921: 1491; 1945: 1314. Kommunevalg: 1943: Soc 117 (2), rad 169 (3), venstre 103 (1), rf 57 (1); 1950: Soc 47 (0), rad 172 (2), venstre 112 (1), rf 134 (2), u p74 (1).

Sognepræst

Indtægt: 1850: a) 192 byg, b) 87 rdl, c) 100 rdl, d) 300 rdl, e) 46 td ld; 1870: regul: 2104 kr, netto: 5178 kr; 1913: 2. kl; 1946: 3. kl. -- Prgd opført 1881.

18. 26. juni 1848—26. juni 65 (sp Vilsted-V 23. okt 41): Provst C. L. Jensen, provst her 14. nov 60, flt Ubbey, se der.

19. 20. okt 1865—31. maj 78 (sp Vejlbj-H 6. dec 57): Joachim Christian Møller, * 19. april 12 Kbhvn. Forældre: Prof, dr theol Jens M og Abel Sophie Lund. Stud Vordingborg 30, c nov 36 (h), lærer Efterslægtsselsk sk, ord kat Ny- borg 27. maj 48, sp Olsker-Allinge 19. juni 53, afsk 31. maj 78, † 17. febr 79. ~¹ 23. maj 44 Georgine Christiane Paulia Boethe, * 11. aug 15 Juellinge, † 7.marts 45. Forældre: Bestyrer Carl Johan Jacob B og Georgine Knipschildt. ~² 23. juli 48 Carolina Gustava Borgstrøm, * 11. dec 17 Malmø, † 25. juni 99. Forældre: Kan- celliskriver B og Ane Christina B. — 1. hu- strus broder: Karby-R-H.

Udg 70: Christelige betragtninger over kirkeaarets evangelietexter, 71: Andagts- og bønnebog for møder i velsignede omstændigheder, 73: Samling af salmer, ældre og nyere. Skrev en del digte og udfoldede en betydelig oversættelsesvirksomhed. E II, 399, S II, 493.

Hjælpepræst hos pastor Møller

1867—74: C. O. Holbek, se Snoldelev-T.

1875—78: J. C. Høeg, se Hunseby.

20. 6. sept 1878—13. nov 89 (adjunkt Ros- kilde 74): A. F. Boje, flt t Helsing-V, se der.

21. 17. jan 1890—5. febr 1913 (sp Søby-S-H 1. aug 77): Jens Geert Aagaard, * 8. juli 42 Hvid- bjerg v aa. Fader: Sp i Gjellerup-S, † 71, se der. Stud Viborg 63, c 69² (h₁), hjpr Hvidbjerg- L 12. nov 70, sp Hvidbjerg-Ø-L 8. juni 74, afsk 5. febr 13, † 11. juni 29. ~¹ 5. april 72 Louise Casparine Jensen, * 18. sept 43 Kbhvn, † 20. nov 20. Forældre: Kobbersmedemester Peter Vilhelm J og Vilh. Fred Bolette Blom. — Mor- broder: Bolwig, Fanefjord. Kusine ~ biskop Ostenfeld. Hustrus søster ~ Tommerup, Hes- selager.

22. 10. maj 1913—25. sept 22 (sp Ejstrup 26. juni 05): **P. A. C. Ivertsen**, flt rkp Vor Frelser's k, Esbjerg, se der.

23. 18. jan 1923 (sp Sennels 28. sept 20): **Jens Theodor Hansen Erck**, * 19. okt 87 Vrangstrup. Forældre: Gdjr Peder Conrad Hansen E og Maren Sofie Pedersen. Stud Døckers kursus 08, c 17¹ (h), sp V-Ø Vandet 31. dec 17. ~ 7. april 22 Ellen Johanne Langgaard, * 10. juni 95 Nr Kongerslev. Forældre: Proprietær, løjtnant Poul L og Kristine Vammen.

Fmd KS, Kalundborgegnen.

RØRBY

Rørby sogn, 1596 ha, er skovløst, højtliggende og bakket i midten, grænser ud til Storbælt. Byer: R, Kærby, Uggerløse.

Det kirkelige liv. Mynster var ikke tilfreds. Han fandt kirken meget simpel og temmelig styg. Pastor Poulsens prædiken var saadan, at det ikke var til at undres over, at »kkg kun er maadelig og at størstedelen af ungdommen er uvidende og dorsk«.

I Uggerløse, en af sognets 3 landsbyer, har der dog gennem 100 aar været en lægmandskreds, som samledes om Guds ord. Husmand Jørgen Larsen, senere i Dalby (K Helsing), samlede i 40'erne gudelige forsamlinger i en gaard i R. Præsten kom uset og hørte L tale over søndagens evg (og udbød: Ja, det er jo ganske det, jeg ville have sagt!), men da talen var forbi, gik han med stor myndighed ind og erklærede forsamlingen for ophævet, da det var en stor synd at forlade sin mgh for at høre, hvad en omløbende og lovstridig lægprædikant, som J. L., havde at sige. Man mindede præsten om hans ufrivillige tilslutning til L's tale, men fra den dag var præsten imod forsamlingerne (Dagen gryr, 105—06). I 1840'erne kom ogsaa skomager *P. Sørensen*, Gørlev, og landmd *Anders Johansen*, Vinde Helsing, her stadigt og holdt lægmandsforsamlinger. De var vakt ved pastor *Østrup*. Møderne holdtes i gaardene, og 10. juli 1842 mødte sognepræst *Poulsen* med sognefogeden og 2 sogneforstandere, da 60—70 var samlet til møde hos gdjr *Chr. Nielsen*, og forbød forsamlingen i henhold til konventikelplakaten. Forsamlingen fik at vide, at de satte sig op imod Guds ord og mod øvrigheden, og at de ville faa deres dom. Da disse havde forladt gaarden, holdt Peder Sørensen sin tale, og ved et nyt møde i august kom de samme efter herredsfogedens ordre og forbød forsamlingen, men mødet blev alligevel holdt, og der blev sunget, saa sognefogeden »forundrede sig derover«.

Der blev nu anlagt retssag mod talere og tilhørere, som væsentlig var fra Uggerløse. Forfatteren *Zacharias Nielsen*, hvis farfader boede i Uggerløse, har skrevet derom i sine erindringer. Peder Sørensen og Anders Johansen blev idømt bøder, og man maatte nu indstille møderne. Efter friheden med grundloven 1849 blev de genoptaget, og da *Vilhelm Beck* kom til Ubby, søgte man i stort tal hen til hans prædikestol. Beck kom i høj grad til at præge troslivet i Uggerløse, og blandt prædikanterne i Uggerløse var *Jens Dyrholm*, der var blind og som kom vandrende hertil fra Slagelse, fulgt af sin søn. Han havde ladet trykke et lille sanghefte, hvorefter man sang. Han holdt i mange aar forsamlinger hos gdjr *Anders Sørensen*. Da Beck rejste fra Ubby, søgte man til pastor *Holbek*, kapellanen i Aarby, og da han rejste 1874, stod kredsen uden præst. Der var stor trang til at samles om Guds ord, og man mødtes i gaardene, og ofte kom IM's kolportører som talere. En svensk lægprædikant, *Fransson*, kom her en tid og samlede mange, han helbredte ved bøn, men hans virksomhed blev en skuffelse, og han forsvandt fra egnen. Det gjorde et trist indtryk paa forsamlingsfolkene i Uggerløse. De grundtvigske oprettede en friskole i Kærby 1874 med Fr. Voigt og senere Jens Nyboe og lærer Rosenkrands som forstandere. Lærer C. C. A. Hammer var lærer og kirkesanger 1819—69. 1870—1913 var lærer *H. P. Ernstsøn* lærer og kirkesanger i R. Han var sognets historiker og meget kyndig i egnens historie. Forholdet til friskolen var ofte spændt. Ikke faa i Rørby sogn sluttede sig til den grundtvigske valgmg i Ubberup (pastor Hoff), en del søgte til Vallekilde eller Høng højskole, og retningsvæsenet med deling i gr og IM skærpedes i halvfemserne.

Da en del yngre familier sluttede sig til *Indre Mission*, blev man enig om at bygge missionshus. Dette blev rejst 1901, og i en aarrække fremover samledes her en temmelig stor flok. De, som ikke sluttede sig til IM, samledes i fh, som blev bygget i Rørby allerede i 1887. I 1881 var der blevet bygget skole i Uggerløse, og læreren, *E. Nielsen*, var grundtvigsk. Han gjorde meget for at imødekomme folks trang til at samles, han holdt møder og aftenskole, og her blev et godt samlingssted for de grundtvigske, især da han i 1907 fik bygget et lille fh ved skolen. I aarene efter første verdenskrig var der en nedgang i den aandelige trang, og møder og foredrag blev nu sjældnere. Fh i Rørby blev senere solgt ved tvangsauktion, og missionshuset er ligeledes nedlagt. I Kærby var der gennem mange aar en god gr friskole, omkring hvilken der rørte sig et ikke ringe aandeligt liv, ledet af lærer Rosenkrands. Skolen blev dog nedlagt o 1930. Pastor Bruhn dømte haardt om Kærby friskole. »De kan aldrig et muk«, sagde han, der var mere liberal i sine udtryk end pastor Voigt, men til gengæld ogsaa mere plát.

Det kirkelige liv i Rørby sogn er nu helt uden retningspræg og udgaar fra kirken og pgd. Kkg og altergæsternes antal har i de senere aar været stigende, og en stor del af sognets bef samles i pgd til jævnlige møder for børn, unge og ældre.

Lærer H. P. Ernstsens fortæller om sognets aandelige historie: »Vilhelm Beck kom ofte til Ubby og undertiden til Rørby, hvor han prædikede i kirken til aftenmøder. Han evnede i 2 å 3 timer at holde tilhørernes opmærksomhed fangen, og ingen længtes efter slutning.

Her i Rørby var Peter Christian Røgend vor sognepræst. Han hørte til den gamle skole, ungdomsven af biskop Martensen og af samme religiøse støbning som professor H. N. Clausen og afdøde biskop Mynster. Da han holdt kapellan, talte han kun undtagelsesvis, og da godt. Hans afvigende meninger mærkede man intet til. Som lejlighedstaler var han særlig begavet, og man har mange fortællinger om, hvor godt han klarede sig, naar han tidligere, som det ofte skete, havde glemt en begravelse eller et bryllup. Han kunne staa i smedien, rygende paa sin pipe, eller sidde i en passiar hos Ole-Jensen ved gadekæret og dér faa øje paa et kommende ligfølge, som han ingen anelse havde om. Saa ud ad døren, hjem og i kjole og krave og ind i kirken, hvor han saa kunne holde den fortrinligste ligtale over den døde, altsaa ganske ex tempora. Ved bispevisitationen 1869 mødtes han med sin studiekammerat til gensidig tilfredsstillelse. Han havde en personel kapellan ved navn Ludvig Bang, der nærmest hørte til IM, hvis møder han ledede. De holdtes mest hos boelsmand Morten Nielsen (»lille Morten«) i Uggerløse græsmark, undertiden i kirken som aftenmøder. Under bispevisitationen havde han været uforsigtig nok til at henlægge missionens salmebogstillæg paa alteret. Da Martensen saa dette, blev han yderst forbitret og forbød ham under den skarpeste form nogensinde at gentage dette forsøg paa at indsmugle en ikke autoriseret bog i kirken. Da jeg var kaldet til embedet her, men endnu ikke afrejst hertil, fik jeg brev fra kapellan Bang, i hvilket han bad mig slutte mig til den »levende del« af menigheden, »hvortil Rørby ikke hørte«. Samtidig fik jeg brev fra den afaaede sogneraadsmnd, Knud Jensen (en broder til seminarieførst, professor Jensen fra Jonstrup), som deri advarede mig mod »en lumsk og skinhellig person, der var kapellan i Rørby.« »Det lader til at blive hyggeligt,« tænkte jeg, »naar den bedste af menighedens levende del er lumsk og skinhellig, hvordan mon saa de døde er?« Jeg kom til Rørby den 14. februar 1870 og blev budt velkommen ved skolen af en ung hjælpelærer Herschend og dr. Rørby, min fremtidige genbo. Kort efter gik jeg op i præstegaarden, hvor jeg saa kapellanens ansigt i konfirmandstuens vindue. Pastor Røgend var hjemme tilligemed fru og deres tre døtre. Den yngste havde været forlovet med kapellanen, men han havde hævet forlovelsen, hvorved der var opstaaet et spændt forhold ml ham og sognepræsten. Om aftenen skulle der være gudstj i kirken. »De behøver da ikke at gaa med,« sagde pastor Røgend. »Herschend er aldrig med til deres møder.« »Det passer godt,« sagde jeg, »for jeg er træt af rejsen.« Da tiden for gudstjenesten nærmede sig, gav fru en salmebog som opfordring til at gaa med, og jeg fulgte selvfølgelig hendes anmodning; men pastor Røgend brummede fornærmet, da jeg gik ud af døren. Man kan forstaa, at min fremtidige stilling blev noget vanskelig. Pastor Bang hørte nærmest til IM; men forevrigt lefledte han for »grundtvigianerne«, der med friskolel N Thomsen i Ulberup og Hans Rasmussen i Ulstrup havde begyndt at bane sig vej, om end bevægelsen endnu ikke havde vundet fast form. Kapellanen boede en tid hos Lars Jørgensen paa Kærby mark (den senere fattiggaard), og her traf jeg første gang de to nævnte lærere, der var unge som jeg og meget entusiasiske. Pastor Bang prædikede godt og havde et ret talrigt kirkebesøg, men de mere indifferente, lad mig sige lunke, holdt sig hjemme; de yndede ikke »kællingepæresten«, som de kaldte ham. Forholdet mellem ham og mig var spændt; jeg kunne ikke finde mig i hans luner. Da pastor Røgend tog sin afsked og rejste til København med sin familie, blev han konstitueret, hvilket var ubehageligt for mig, da han som formand for skolekommissionen var min foresatte. Men ved det første forsøg, som han gjorde paa at være ubehagelig, klagede jeg til provsten, hvad der havde til følge, at han eftertrykkeligt blev vist tilbage. Siden havde jeg fred for ham, ja kunne endogsaa smigre mig med hans særlige yndest.

Efter en lang vacance fik vi omsider en ny præst, en pastor Rasmussen, der var en dødsmerket mand. Han kom kun en eneste gang paa prædikestolen, da han den 13. søndag efter trinitatis prædikede over evangeliet om den barmhjertige samaritan. Da han kom hjem fra kirken, hvor ingen havde hørt et

eneste ord af hans tale, maatte han gaa til sengs og kom aldrig mere op.

Efter ham kom pastor Voigt, en fordrevet slesviger. Han var en statelig mand og en stor prædikant. Naar han kom ridende, lignede han mest en gammel oberst; men ogsaa i ornat var han en smuk mand. Som taler var han enestaende. Jeg har hverken før eller senere hørt en præst med en saa forbausende magt over sprogets fineste nuancer og et saadant herredømme over de udtryk og vendinger, der ved den givne lejlighed netop skulle fremkalde de følelser og den sindsstemning, som han ønskede at vække. Ved hans konfirmandtaler var der ikke et »tørt øje« i kirken, og hans ligtaler var ganske betagende. Han hældede til IM og deltog i deres møder, baade naar de holdtes hos Mortens, og naar vi havde dem i skolen. De mest kendte indremiss her fra egnen var Kristian Vilhelm fra Kelleklinte og Hans Sørensen fra Eskebjerg. Den sidste kendte jeg bedst. Men der skulle snart komme en ny bevægelse, der delvis satte den gamle med dens missionærer i 2. linie, og jeg nødes til her at indskyde nogle oplysninger om forhold, der ligger udenfor vort sogn, fordi de senere faar stor betydning for vor samfundsudvikling gn en lang aarrække. I 1861 kom til Vallekilde en personel kapellan ved navn V. J. Hoff, der ved sin forkyndelse og sin personlighed hurtig kom til at udøve en betydelig indflydelse først paa en snævrere og snart paa en videre kreds. Friskolelærerne N. Thomsen fra Ulberup og Søren Rasmussen fra Ulstrup samt Burchari, Birkendegaard, Holm, Ulberupgaard, m fl kom snart i nær forbindelse med ham, og eleverne fra Vallekilde højskole, hvor Ernst Trier samtidig virkede, drog ud som pionerer ogsaa hertil og hjalp de andre med at bane vejen for den valgmenighedsbevægelse, der modnedes i 1872. Efter den tid hørte sognebaandsløgningerne her til dagens orden, og dette irriterede pastor Voigt. Den begavede prædikant kunne ikke forstaa, at nogen kunne foretrække en anden med ringere oratoriske evner for ham, og hans udtalelser herom kunne ofte være fornærmende for vedkommende sognebaandsløser, hvis intelligen han ved denne sin manglende forstaaelse nedsatte. Forholdet var tit pinligt for begge parter, men gik i følge sagens natur mest ud over præsten, eller rettere over hans stilling i sognet. Mellem ham og sognebaandsløserne var broen afkastet. For ham, sognepræsten, var den fra hans menighed fraskilte en fremmed, ja næsten en fjendtlig person, med hvem han intet havde at gøre ud over at modtage hans tiende, naar kapitelstaksten var sat.

I 1886 fik pastor Voigt en blodforgiftning, der holdt ham paa sygelejet i henvend et aar. Han led i denne lange tid store smerter, men var gudhengiven og taalmodig. I sommeren 1887 kom han sig saavidt, at han paany kunne overtage sin præstegerning, men ramtes saa paa prædikestolen af et apoplektisk anfald og blev af mig baaret ned og ved andre menighedsmedlemmers hjælp ført til præstegaarden, hvor han henlaa til 12. juli, paa hvilken dag han døde.

Efter Pastor Voigt kom en anden fordreven slesviger, Bruhn, der havde været præst i Gram, men pgr a sine stærke danske sympatier ikke taales i længden af tyskerne. Han var en hjertensgod, næsten for jævn mand, der mente det godt med enhver og levede paa god fod med alle sognets religiøse retninger. Han havde den gave at kunne sige sin mening rentud uden at fornærme dermed. Med IM var han ven, med gr stod han sig ret godt, var i det mindste taalt. Valgmgh var nu ikke længere en nydannelse, der skulle bekæmpes, men en fuldbragt kendsgerning, om man saa maa sige, der gjorde fordring paa sin plads i solen. Som saadan saa han hen til den og gjorde intet forsøg paa at modarbejde den, som pastor Voigt havde gjort. Han var som prædikant saaledes, at alle med opbyggelse kunne høre ham. Hans tale var logisk og klar; man mærkede helt igennem den en »rød traad«, der saa velgørende holdt tanken sammen. Kkg i det væsentlige sogn var derfor, under henblik til de særlige forhold, god og holdt sig — hvad der maa kaldes enestaende — konstant i hans tid. Denne kraftige, tilsyneladende kærnesunde mand blev i foråret 1896 syg. Ingen midler kunne hjælpe; han trædes hen af en snigende sygdom og den 29. dec 1896 døde han under store smerter.

I aaret 1901 byggedes missionshuset i Uggerløse, der nu blev samlingsstedet for de menighedsmedlemmer, der tidligere havde holdt deres møder i private hjem, naar missionærerne besøgte egnen. Jeg var ikke bidrager ved husets opførelse, fordi jeg forudsaa, at det ville blive til skade for menig-

hedslivet i sognet, da, om ikke just en udskillelse, saa dog en afladen fra fællesgudsdyrkelsen kunne befrygtes. Min anelse gik desværre i opfyldelse, folket forlod - som den gamle præst sagde - »templet« og flokkede sig i »forgaarden«. Uagtet pastor Formans prædikener var missionsprædikener, idet han næsten udelukkende talte til de uomvendte, kunne IMs tilhængere ikke rigtig slutte sig til ham, fordi han i sin tale ikke, som de fordrer, skarpt skelnede mellem dem som den »lille flok«, »Guds børn«, i modsætning til den »store flok«, »verdens børn«. Kun ved daab og nadver maatte de nødtvungen benytte ham som »kirkens redskab«, fordi missionærerne jo ikke maatte forvalte sakramenterne. Der kom saaledes en beklagelig halvhed i forholdet ml dem og den øvrige menighed, og jeg har ofte tænkt paa og flere gange udtalt, at det var mere følgerigtigt, om disse kristelige og velmenende mennesker ligesom grundtvigianerne benyttede den kirkelige frihed her i landet til enten at danne en valgmenighed indenfor folkekirken eller til at løse sognebaand til en anden præst i nærheden, hvis forkyndelse bedre stemmede med deres anskuelser.«

1922 oplyses: Rolige forhold, lille IMsmf, mh. 1942: Rolige forhold, velvilje, præges af den nærliggende Ubberup valgmg, lille IM smf (gdjr Jens Hansen, Uggerløse), mg og ungdomsmøder i pgd, som er velbesøgte. Børnegudstj i kirken. 1950: Kkg 5 pct, velvilje, rolige forhold, intet retningspræg, hørelyst, velbesøgte mg- og ungdomsmøder i pgd. 120 sbl til Ubberup. IMkreds (lille).

Rørby kirke ligger højt paa en bank, vest i byen, er romansk, af kampesten, har oprindelig haft taarn, som senere er ombygget. Kamgavle. Kirken er hvælvet, koret er nedrevet og skibet forlænget mod øst, sakristi og tidl vaabenhus mod nord, nyere vaabenhus mod syd. Udskaaens altertavle fra c 1500, korsfæstelsen i midten, prædikestol fra c 1625, romansk granitfont. Ligsten og mindetavler. 150 faeste sd. Kirken er restaureret 1860 og 1939. 1945—49: Orgel og lysekroner.

Mackeprang: Døbefonte, 5, 52, 94, 95, 104, 406.

Overgik til selveje 1913, før under Lerchenborg.

Altægter: 1891: 681, 1896: 666, 1922: 212, 1934: 300, 1942: 411, 1949: 382.

Folketal: 1850: 988, 1901: 1061, 1925: 992, 1945: 941.

Menighedsraad: 1904: 2 af sognemgh, 2 af valgmg, 1914: 1 gr, 1 IM, 2 u p, 1922: 1 gr, 1 IM, 4 u p, 1934: 1 IM, 2 gr, 4 u p, 1949: 6 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 55 (1), rad 106 (2), venstre 139 (2), rf 142 (2), 1950: Soc 119 (2), rad 88 (1), venstre 175 (2), rf 121 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 206 byg, 39 havre, b) 70 rdl, d) 125 rdl, e) 80 td. ld. 1870: regul: 2104 kr, netto 6854 kr. 1913: 2. kl. 1931: 2. kl. 1946: 3. kl. — Pgd opført 1867 (efter brand).

18. 17. juli 1840—10. maj 50 (sp Niløse 28. maj 24): **P. C. E. Poulsen**, fl t Raklev, se der.

Mynter omtaler 1847, at fru Ingemann har malet en altertavle (Jesus stiller stormen paa søen), som er meget uheldig og næppe vil blive opstillet. Kirkens udskaaene altertavle fandt M »styg«. Pastor Poulsens prædiken var »sløve formaninger, oplæste med svag og utydelig stemme, katekisationen ikke stort bedre. Kkg kun maadelig. Meget talrig forsamling til stede.« (M II, 33.)

19. 14. juli 1850—29. dec 71 (sp Mygind-K-S 5. aug 35): **Peter Christian Røgind**, * 18. juni 09 Aarhus. Forældre: Kbmd, agent Jens R og Birgitte Christensen. Stud Aarhus 27, c okt 32 (1), afsk 29. dec 71, † 19. jan 74. ~ 31. aug 36 Elise Kirstine Langballe, * 21. april 12 Aarhus, † 21. jan 92. Forældre: Kbmd Ole L og Ane Margrethe Schmidt. — Søn: Lundforlund-G. Broder: K Hyllinge-L.

Hjælpepræst hos pastor Røgind

1868—71: **I. L. Bang**, se Vallenslev-G.

20. 1. april 1872—22. okt 72 (sp Frederikshavn 5. okt 63): **Thomas Albertin Vilhelm Rasmussen**, * 4. maj 21 Aarhus. Forældre: Regimentsdyrlæge Niels R og Jacobine Louise Amalie Bidsted. Stud Aarhus 40, c juli 46 (h), hjpr Gyrstinge-F 20. nov 54, do Lintrup-H 56, do Gram 63, † 22. okt 72. ~ 7. nov 60 Elisabeth Johanne Christiane Bøggild, * 9. maj 41 Sdr Bork, † 26. marts 85. Fader: Sp Lintrup-H, † 68, se der. — Broder: Nyker. Søstre ~ Jensen, Sandø, og Thisted, Tømmerup. Hustrus søster ~ Meinert, Tostrup-Uggerløse.

21. 8. jan 1873—12. juli 87 (præst Sct Hans hospital, Roskilde, og hjpr hvs domprovst Gude 10. nov 69): **Christian Ditlev Ammentorp Voigt**, * 27. aug 20 Sorø. Forældre: Landinspektør ved Sorø akademis gods Nicolai Ulrik Christian V og Cecilie Kirstine Heide. Stud Sorø 38, c jan 49 (h₂), kst sp Vanderup, Flensborg provsti, 26. sept 50, afsk af tyskerne 28. okt 64, hjpr Odden 67, † 12. juli 87. ~ 27. aug 51 Henriette Sophie Banner, * 31. juli 22 Kbhvn, † 6. febr 95. Forældre: Kammerjunker, major Olaus Nicolaus B og Christine Sophie Holstein-Ratlou.

22. 29. okt 1887—29. dec 95 (sp Tørninglen 27. okt 77): **Christian Henrik Bruhn**, * 17. sept 28 Augustenborg. Forældre: Toldassistent, fhv. skibsfører Johannes Gerhard B og Magdalene Christine Jørgensen. Stud Odense 48, c 57² (h₂), hjpr Lysabild 20. marts 58, kst sp Augustenborg 59, sp Brarup, Tønder provsti, 3. marts 60, diakon Sct Marie k og hospitalspræst Haderslev 24. dec 63, † 29. dec 96. ~ 19. aug 62 Lucie Hansen, * 30. juli 35 Notmark, † 24. sept 20. Fader: Biskop over Als-Ærø, sp i Egen, † 89, se der.

Pastor Bruhn var medl af synodeudvalget for Tørninglen og fællessynoden i Rendsborg. »Mens han var her, blev han ved Krygers død 1881 af familien anmodet om at holde ligetalen for den store forsamling paa gaardspladsen ved hjemmet. Pastor B opfyldte dette hverv med værdighed, takt og dygtighed. I slutningsbønnen bad han Vorherre at velsigne og fremme alt det i Krygers gerning, som havde vundet naade for hans øjne. — For pastor B blev forholdet til myndighederne til sidst saa byrdefuldt, at selv hans menigheds tilslutning ikke formaade fuldt at opveje alle andre ulemper.« (Flensborg Avis 31. dec 96.) »Han var en varmtførende patriot, og sønderjydernes kamp var noget af det, som til hans sidste time fængslede hans tanke og sind. Da den herværende sønderjyske forening for nogen tid siden blev stiftet, var han derfor ogsaa selvsikret formand for denne.« (Kalundborg Avis 30. dec 96.) Se iøvrigt foran.

23. 1. marts 1897—16. dec 1912 (sp Næs-borg-S-O 24. febr 76): **Johan Volqvartz Carsten Forman**, * 9. dec 38 Dronninglund. Forældre: Proprietær, exam jur Abraham F af Vaalse og Ane Henriette Volqvartz af Rimsø-K. Stud Aalborg 57, c 63² (h₁), husl Knuthenborg, rejste til Rom, officersaspirant under krigen 64, husl Toreby pgd, hjpr Toreby 67, kkp smst 9. aug 69, afsk 16. dec 12, † 24. juni 23. ~ 9. dec 69 Helene Perch Nielsen, * 20. jan 41 Jebjerg, † 11. okt 92. Fader: Stiftsprovst, prof, sp Toreby, † 67, se der. — Søn: Aggersborg-B. Datter ~ Hoffmeyer, Jorløse.

Farbroder: Kundby. Søsterdt ~ Lützen, Lyngby-A. Hustrus broder: Mésinge, slægt se der.

Stifter og fmd R sygeplejeforening.

24. 10. maj 1913—8. okt 25 (sp Grædstrup 1. jan 04): **G. Borch**, flt i Vejerslev-A-T, se der.

25. 27. juli 1927—22. aug 41: **Johannes Worm-Leonhard**, * 4. marts 84 Sølvsten, Skød sogn. Forældre: Lærer Hartvig Christian Hausgaard W og Mette Kirstine Mathiasen. Stud Randers 05, forretningsmand, landmand, ejer af Aagaard ved Grenaa, c 27¹ (h), † 22. aug 41. ~ 17. marts 10 Julie Margrethe Koch, * 2. jan 86 Kbhvn. Forældre: Læge, dr med Peter Didrik K af Damsholte og Jutta Cathrine Antoinette Lassen.

Pastor W-L fik navnet Leonhard tilføjet ved adoption. Han var en dygtig landmand, men fik kald til at blive præst. Som præst var han en nidkær, stiftfærdig mand, der gjorde et godt og trofast præstearbejde. Han mindes med tak i sit sogn.

26. 9. jan 1942 (kkp Kalundborg 24. nov 37): **Carl Frode Bay-Hansen**, * 25. jan 13 Frederiksberg. Forældre: Lærer i Tirslund Viggo Bay Hansen og Inger Marie Olsen. Stud Rønde 31, c 37¹ (h). ~ 5. dec 37 Inge Andersen, * 30. aug 10 Frederiksberg. Forældre: Fuldmægtig Anders Peter A og Elna Jessen. — Hustrus broder: Rkp Hyllested-V-H.

Medlem Sydslesvigsk amtsudvalg 46—50, DKUs amtskomité 48, sekretær 49, fmd Sønderjysk Forening for Kalundborg og omegn 51.

Udg 38: Vi erobrer Danmark, 45: Breve fra præstegaarden.

Litteratur og kilder: H. P. Ernstsen: Historiske optegnelser om R sogn, 1918, Fr. Algreen-Ussing: Historisk-topografiske efterretninger om Ars herred, J. P. Jensen: Den gudelige forsamlingsbevægelse paa Tissø-egnen 1830—48, Meddelelser fra gdjr Jens Pedersen, Uggerløse, J. P. Jensen: Skildringer fra bondebevægelsens første kampaar.

UBBY

Ubby sogn, 2657 ha, er bakket, frugtbart og omtrent skovløst. Fra Saltofte bakker er der vid udsigt over den frodige egn. Byer: U med fh fra 1918, mh fra 1894, Frankerup, Forsinge, Klovby. Hg Saltofte.

Det kirkelige liv. Præsten *Jens Lucoppidan* (præst her 1719—31) var en betydelig mand. Han skrev foran i kirkebogen: I dag er denne bog min, en anden dag er den din, og til sidst hverken din eller min. — Ubby sogn var i første halvdel af 19. aarh et »dødt sogn«, ligesom egnens andre sogne. Den gamle, rationalistiske konsistorialraad *J. F. Dame* (præst her 1810—40) blev 85 aar og var tilsidst helt afældig, og Mynster fandt »ikke eet kristeligt ord« i kapellanen. *Fischers* (senere sp *Viby*) prædiken (1838). Da Mynster visiterede her 1847, var han vel tilfreds, selv om han fandt en del af ungdommen »døde og tankeløse«.

Provst Beck var en betydelig mand af Mynsters skole. I hans tid skulle Ubby blive midtpunktet i vækkelsen i Vestsjælland. Folk strømmede til kirke fra hele egnen, og sognets aandelige fysionomi forandredes. Og det skete, da hans søn, **Vilhelm Beck**, blev kapellan her 1856—65. Under hensyn til den betydning Beck fik, skal der her gives en ret udførlig redegørelse, og efter Villads Christensens bog om Vilhelm Beck (1942, s 39—69) skal gengives nogle træk fra hans Ubby-tid:

»Længe havde Vilhelm Beck, der da var lærer i Kalundborg, overvejet, om han skulle være præst. Studiet af Søren Kierkegaard havde standset ham. Ganske vist prædikede han nogle gange for sin fader i Ubby kirke paa en tid, da han ikke for nogen pris ville være præst. Han tilføjer rigtignok, at disse prædikener, han da holdt, vist ikke har duet ret meget, for der blev ingen opvakte ved dem. Nej, sandheden har nok været den, at han hele tiden har været forfulgt af Kierkegaards anklage for manglende personlig, levende kristendom, derfor var det saa forfærdeligt for ham at blive præst, ellers havde han rystet Kierkegaards nedsabling af præstestanden af sig som ingen ting. I erindringen er saa Kierkegaard kun kommet til at staa som en hindring for præsteembedet ud fra den saare almindelige erfaring, at de fleste let glemmer deres Johannes Døber.

Imidlertid kom nu pludselig spørgsmaalet præst eller ikke præst til at foreligge for Vilh. Beck. Hans fader blev i efteraaret 1855 ramt af et apoplektisk tilfælde, og familien, hans moder og brødrene, trængte da ind paa ham for at overtale ham til at overtage gerningen som faderens kapellan og lade sig ordinere. Han strittede imod af ganske hjerte, han kunne ikke og turde ikke. Præstestændens mange lejesvende, hans egen aandelige tilstand og selve det at blive præst af familiehensyn. Nej! Men da de blev ved at tigge ham, besluttede han at overlade afgørelsen til Gud. Han ville spørge lægen, om hans fader kunne komme sig. Svarede lægen ja, var han fri. Svarede han nej, skulle han være kapellan. Svaret lød paa, at faderen nok kunne komme sig, men aldrig blive i stand til at forestaa sit embede. Beck blev rystet: Du skal altsaa være præst! Og i hele den følgende tid forfulgtes han af denne bedrøvelige tanke: Du skal være præst!

Der var imidlertid forskellige ting, der først skulle overstaas, før han kunne blive præst. Han skulle holde prøveprædiken for en professor og en københavnsk præst, og han skulle aflægge prøve i at katekisere. Det første formede sig for Becks vedkommende som et helt komediespil, idet han brugte en gammel prædiken, som professor Bornemann erklærede for ukristelig, hvorfor han kun fik anden karakter i at prædike. Og da professoren opfordrede ham til at gøre det om igen, svarede Beck nok saa frimodigt: »Nej tak, den komedie opfører man kun een gang i sit liv!« Ved den kateketiske prøve gik det bedre. Men endnu var bispeeksaminens tilbage. Biskop Martensen havde fejlagtigt faaet i sit hoved, at Beck baade skulle være kapellan og forpagter hos sin fader, hvorfor han behandlede

ham temmelig uforkammet, med det resultat, at mens de seks andre ordinander blev erklæret for meget værdige til at ordineres, fandtes Beck kun værdig.

Der var saaledes adskillige ydmygelser paa vejen til den uønskede præstegerning for Becks vedkommende. Endelig trak biskoppen ordinationen ud, saa der næsten var forløbet et halvt aar, fra faderen blev syg, før Beck kunne tiltræde gerningen. Dette skete 1. maj 56. Selv fortæller han, at han gik sløvt til det altsammen, som en der lod sig slæbe med, som om det slet ikke kom ham ved. Dybest inde følte han sig »under stor sjælenød«.

Paa en ejendommelig maade blev saaledes den unge Beck nødet ind i præstegerningen, tvunget til at gaa frivillig med. Som faderens ønske havde bestemt hans embedsstudium, blev familiens bønner og tegnet fra himlen afgørende for hans livsgerning. Paa lignende vis skulle det siden gaa ham over for den sag, der skulle blive hans livs store indsats i vor kirke, den indre mission i Danmark, han afviste haardnakket at have med den sag at bestille, men da timen kom, kunne han slet ikke blive fri for den.

Endnu skal der gøres opmærksom paa, i anledning af den maade, hvorpaa Beck kom ind i præstegerningen, at det ogsaa hang sammen med en naturejendommelighed hos ham, at han havde særlig svært ved at gaa ind paa noget, hvortil han ikke følte indre tilskyndelse hos sig selv, han var ikke let at overtale. Han kommer ind paa denne side hos sig selv i et brev til sin gode ven Johannes Clausen et par aar senere, hvor han siger: »Husk paa, at du af Gud er sat til at forbedre mig... husk atter paa, at min karakter er indstillet saaledes, at alt først skal modsiges, som jeg ikke selv har produceret, eller at alt først skal gaa i gæring, før det sande udsøndres« (Venskab og samvirke, s 19). Det forklarer en del af Becks vanskelighed ved pludselig at skulle i præstekjolen. Tiden var langt fra inde for hans vedkommende, da han fornem bekræftelsen i det indvortes menneske. Men den dag skulle komme, da han stod med hele sit hjerte i den tjeneste, han mod sin vilje var blevet nødet ind i. Men som det var, maa det siges at have været under alt andet end løftede omstændigheder, han tiltraadte sin præstegerning. Hvem skulle have troet, at det ville blive en af de betydningsfuldeste præstetjenester i vort land, der blev indledet paa den maade. — —

Det var søndag 1. maj 56, Vilh. Beck blev indsat som sin faders kapellan i Ubby. Den gamle provst var kommet sig saa vidt, at han holdt indsættelsestalen til sin søn, men ellers maatte kapellanan selv oplæse papirerne og foretage det fornødne. En lille flok paa tredive mennesker, hvoraf halvdelen børn — der skulle jo nogen til det værste, som drengen sagde, han skulle i kirke — overværede den højtidelige handling i den store skønne, toskibede Ubby kirke. Det var paa dette tidspunkt toppunktet af, hvad Ubby sogn kunne præstere af kirkegang. Heller ikke i den henseende var udsigterne lyse for en begyndende præstegerning. Men paa den anden side behøvede den unge præst da ikke at lede længe

efter arbejde. Hvad enten han vendte sig ind efter mod sin egen sjæls aandelige brakmark, eller han saa ud over det endnu mere øde, aandelig forsømt sogn, der var nok, der kaldte paa sin mand. Og da han var blevet præst bare paa sin opvækkelse uden fast grund for sin egen sjæl, saa havde han til gengæld den fordel, at han havde sit eget hjertes vankundighed i frisk minde og fra sig selv vidste noget om, hvor galt det stod til. Med sin naturlige frimodighed var han derfor mand for at tale til opvækkelse ud af karsken bælg, og det gjorde han. Der blev ikke lagt fingre imellem.

Den største vanskelighed i begyndelsen bestod imidlertid i at faa nogle til at gaa i kirke; en 5—10 mennesker var alt, hvad der gav møde en almindelig søndag. Han maatte derfor først ud for at finde tilhørere og trævede i den anledning sognet rundt om hverdagene. Det hjalp noget. Men endnu bedre virkede bibellæsningerne omkring i skolerne, ad den vej og ved hele sin naturlige fremtræden lykkedes det ham at komme paa talefod med bef. Til den første kom der kun børn, næsten ingen voksne. Saa maatte Beck ud igen at indbyde, og saa kom de. Bibellæsninger, skriftemaal om lørdagen og konfirmandlæsningen bidrog mægtigt til livets vækkelse. Yderligere bidrog samtidig en energisk propaganda fra mormonerens side til, at befolkningen fik andet at tænke paa end dagen og vejen og tyede hen i deres kirke for at faa svar paa spørgsmaal, der var kommet dem ind paa livet. Den unge præst maatte tage mangan haard dyst med disse fanatikere, baade i sit eget sogn og i nabosogne, men han var ikke bange: »Jeg kender ikke til frygt for dem; det er min Herres ærinde, jeg gaar,« skriver han betegnende i et brev i den anledning. Mod deres vilje kom de, som Beck engang udtrykte sig derom, til at virke som en gedde i en karusedam, de satte røre i den aandelig døde egn. Og det første menneske, som for alvor blev aandelig vakt i Ubby, var just en mand, der havde været i mormonerens klør.

Kampen med mormonerne styrkede Becks selvfølelse. Men i sognet raadede stadig vankundighed og fordærvelse. Det traadte særlig grelt frem ved de store begravelser. Ved en bibellæsning efter en skamløs begravelse, hvor de kom dinglende fulde med kisten til kirkegaarden, tog Vilh. Beck bladet fra munden: »Hold dog op med at begrave eders døde som mennesker, naar I dog lever og dør som dyr — — —.« Det hjalp. Begravelsesgilderne holdt op. Fastelavn var den værste tid. Engang mørbankede Vilh. Beck en fastelavnsnar, der ville skræmme hans hest. Og da Beck samtidig søndag efter søndag lagde ud med vældige tordentaler med drøje udfald mod den herskende ugudelighed i et sprog, de kunne forstaa, kom efterhaanden de store evige spørgsmaal paa dagsordenen omkring i hjemmene og særlig blandt ungdommen. »Haarene rejste sig paa hovederne af os,« sagde Ubbyerne siden, naar de talte om Becks kraftige opvækkelsesprædikener i de første kapellanaar.

Men sandhedskærlige mennesker maatte

indrømme, at det var tiltrængt, om det nogensinde skulle blive anderledes. Og han, der selv under Kierkegaards pisk og apostlen Paulus' omvendelseskrav havde erfaring for, at der skulle skarp skyts til for at faa syndere vakt, viste sig at være den rette mand til at faa skik paa ukrudtsmarken i Ubby. Det var en plovmand af Becks kaliber, der behøvedes. Inden de første par aar i Ubby var forløbet, var der adskillige, som for alvor spurgte efter, hvad de skulle gøre for at faa fred i deres hjertes.

Men samtidig med, at Beck saaledes pløjede nyland i sin faders sogn, gik bølgerne til tider højt i hans egen sjæl, thi han manglede endnu visheden i sin egen frelsessag. Takket være brevvekslingen mellem ham og hans forlovede, som delvis er optaget i sønnen, Axel Becks bog om sine forældre, er vi i stand til at faa et indblik i hans sjælekampe. Det hedder saaledes i et brev: »Forleden aften, jeg gik og tænkte paa min prædiken, paa-kom der mig den rædsomt angst; jeg syntes mig fortabt, jeg syntes at se helvede aabne sig for mig, og alle djævle grine ad mig og tilraabe mig: Du tilhører os, thi du har tilbødt os i hele dit liv. Ja, hele mit syndige liv stod for mig saa levende og forbød mig adgang til Gud. Jeg ville bede, men maatte ikke, de onde aander forbød mig det; jeg stred i bønner, og først gennem lange kampe og rædsler hørte jeg det ord af min Frelser: Min fred giver jeg eder! Og saa strømmede det ene velsignede ord ind til mig efter det andet, og da lød det til mig: Jeg er kommet for at opøse og frelse det fortabte. Saa fik jeg fred. Det var et ord for mig.« (Axel Beck: Vilh. og Nina Beck I, s. 75.)

Disse ord vidner klart om, hvilken angst, der lurede inderst inde i hans sjæl. Og de er ikke de eneste. Han fortæller ogsaa om en anden aften, hvor stormen tudede udenfor i havens træer, og han færdedes op og ned ad gulvet i sin stue i dyb syndeangst. Som han passerede kakkellovnen, rakte den pludselig en lang, rød ildtunge ud efter ham. Det var nok til, at han kom til at ryste og syntes, at den skinbarlige Satan var ude efter hans sjæl. Saadanne fornemmelser, der nærmer sig hallucinationer, hos den ellers gennemnøgterne Vilh. Beck, vidner mere end mange ord om alvoren af hans sjælekamp. I breve til sin ven Johannes Clausen, hvor han ellers ikke indlader sig paa sine personlige kampe, kommer han hyppigt til at tale om, hvad han har at kæmpe med i sit liv: »Hvad der foruroliger mig, er nemlig min forfængelighed, som nu er min værste last, og som jeg synes at spore skjult i alt, hvad jeg siger og gør« (Venskab og samvirke, s. 25). Eller han klager over ulyst til arbejde og siger: »Dette, i forbindelse med bevidstheden om mine evners misforhold til maalet for min stræben, har stundom trykket mit sind meget. Forfængelighed, denne grundlast, har atter rejst mig; men bevidstheden om denne triste bevæggrund trykkede mig atter ned« (Venskab og samvirke, s. 37). Andre steder er det sit haarde hjerte, han sukker over: »Jeg er saa haard, saa kantet og støder saa ofte dem, jeg nødigst ville støde — bed for mig, at du maa finde mig bedre, naar du

atter kommer igen,« og han siger ved samme lejlighed om sin ven: »hvormange herlige grundskud gav du ikke min ulykkelige forfængelighed« (Venskab og samvirke, s. 16). Yderligere var han ogsaa paa krigsfod med sine mere eller mindre rationalistiske embedsbrødre, som han stødte fra sig ved sin hovmodige optræden.

Selv hvor han tilsyneladende ikke er fri for at bryste sig en smule af sin tro, som i et brev af 18. februar 57 til Johannes Clausen, mærker man, at det dog kun er paa kampens vilkaar, at han holder sig oppe. »Kære ven! Det er saa vildsomt, naar man er saa ung i troen, naar man er en neofyt som jeg; min tro er stærk, jeg takker Gud, at jeg kan sige det, men den er meget ung; min barndom var ganske uden tro, og min ungdom saa fuld af vantrø og meget andet ondt; dog ikke mere om det; jeg vil ikke miste dit venskab for min fortids skyld; men det er svært, naar man saaledes skal lede tilbage over alt dette lige til sin daab for at finde Kristus. Derfor er jeg saa fuld af kanter, fordi først den prøvede og fuldvoksne tro bærer kærlighedens dejlige frugter« (Venskab og samvirke, s. 25).

Den største hjælp fandt han imidlertid under alle sine vanskeligheder hos sin forlovede. Her kunne han tale lige ud af posen uden at behøve at frygte for, at hendes kærlighed skulle tage skade. »Kun du kan gøre mit haarde hjerte blødt; gør det, min Nina, du kan.« »Hvor lille føler jeg mig ikke over for dig.« »Der er meget, som fornuften siger os, og som vi erkender for sandt; men hvad nytter det, naar hjertet er uroligt — nej, først naar det siges paa den maade, som dine breve taler til mit hjerte, saa lytter det urolige hjerte til, det oplives og opvarmes, bliver roligt og stille.«

Familien ville tage hans Nina fra ham. Ved skammelige intriger lykkedes det hendes familie at drive en kile ind mellem dem og afskære al forbindelse dem imellem. Da var det forbi med Becks sikkerhed: »Min tro er borte,« klagede han i et brev. Men i klar forståelse af, at de paagældendes rænkespil bundede i fjendskabet overfor kristendommen, tog han sig sammen og rejste ind til hovedstaden for at rydde op i sagerne, i den tanke: »Kan jeg ikke høre fra Nina, og kan hun ikke faa mine breve, saa kommer jeg selv.« Men han kom tidlig nok. Han blev overfuset med, at »saadan en ynkelig fyr var altfor daarligt et parti for Nina«. Hvortil rigtignok Nina svarede: »Dersom du tænker paa et andet parti for mig, saa opgiv du det hellere med det samme« (Axel Beck: Vilh. og Nina Beck, s. 114).

Men Beck var ude af sig selv. Og da de skiltes paa banegaarden, søgte hun at rejse hans mod ved at sige: »Vi er Guds slægt.« Men saa langt nede var de begge af oprevet-hed, at hun fik et alvorligt nervechok, som ligefrem lammede hende, saa hun maatte ligge til sengs en tid lang. Og han skrev et fuldstændig fortvivlet brev til hende, hvor han klagede over de mange fristelser, hvor-med Djævelen hjem søgte ham og bl a skrev: »Du kalder os Guds slægt, nej, Nina, vi er forbandelsens slægt for vore forbandede syn-

ders skyld,« og han slutter: »Jeg skal prædike forandre og kan ikke prædike for mig selv« (Axel Beck: Vilh. og Nina Beck I, s 114).

Dette blev naadestødet for Vilh. Beck. Denne situation fremkalder den endelige afgørelse i hans liv, hvorom han fyrrer aar senere skriver i sine erindringer: »Saa indtraf der nogle meget bedrøvelige familieforhold, som gjorde stillingen højest pinlig for os begge; med min medfødte gaa-paa-natur mente jeg, at jeg nok skulle klare den sag og vise, at jeg kunne sætte min vilje igennem. Men det slog saa fuldstændig fejl. En dag i sommeren 59, da jeg gik i Ubby præstegaardshave, afvekslende vred og forknyt, stod Herren pludselig for mig, og hans ord lød fast og alvorligt i min sjæl: »Uden mig kan du slet intet gøre.« Da sank alt mit naturlige mod, al min egen vilje laa som knust: *Kun af naade!* Det er summen af hele kristendommen i stort og smaat. Af naade kan du faa, hvad du ikke kunne med din egen vilje. Da først var jeg blevet rigtig lille og Herren rigtig stor. Det er fra den dag, jeg regner min omvendelse« (Erindringer, s 44).

At det virkelig er denne situation, der har sat Vilh. Beck i knæ og kastet ham over i Frelserens arme, viser det umiddelbart følgende i erindringerne. Thi derefter skriver han: »Og hvad jeg ikke havde kunnet sætte igennem med min vilje i de bedrøvelige familieforhold, kom nu ganske roligt i orden. Mine forældre sagde: Det er bedst, at I holder bryllup« (Erindringer, s 45).

Omsider havde den unge nidkære præst da fundet frelsens havn. Man faar indtrykket af, at det er Paulus' stærke forkyndelse af synd og naade, der har hjulpet ham, da han var naaet ned til nulpunktet, hvor al hans egen kraft var udtømt, og Gud kunne komme til for ham. »Herren stod for mig,« saa levende følte han Frelserens nærværelse. Og velkomst-ordet fra hans mund til den sønderknuste lød: »Af naade, kun af naade.« Han havde fundet fodfæste paa den samme klippegrund som den store apostel. Derfor kunne han ogsaa siden sige paa sin djærve maade: »Naar jeg kommer i himlen, er det første menneske, jeg vil spørge efter, apostlen Paulus, thi han har ført mig til Kristus.«

Men han fik mere ud af sin sjælekamp, han fik ogsaa sin Nina af Herrens haand som et nyt menneske. Thi da han havde meddelt hende om sit gennembrud, kunne hun melde tilbage: »Jeg maa takke Gud for dig, Vilhelm, thi du har dog lært mig om den Herre Kristus og ført mig til ham.« Hvortil han jublende glad kunne svare tilbage: »Saaledes har jeg altid ønsket, det maatte blive, at vi to gik ind i Guds rige paa samme tid« (Axel Beck: Vilh. og Nina Beck I, s 115—16). Og en anden gang sagde han: »Herren gav mig at plante ordet i dit hjerte.«

I Ubby levede folket i forventning. De biede paa deres præst. Tordentalerne havde rensset luften. Med stor nidkærlighed havde han talt alvorsord til de sovende sogneboere baade i kirke, skoler og hjem. De havde været tiltrængt, men havde ogsaa gjort deres virkning. Der var sket opvækkelse, særlig blandt

den unge præsts jævnaldrende, mange rakte efter hjælpen i fuld alvor, men hidtil var han blevet dem svar skyldig paa hjerternes dybe spørgsmaal. Han siger det selv, hvor han i sine erindringer fortæller om sin omvendelse: »I fire aar havde jeg arbejdet som præst kun som et vakt menneske, og min prædiken var ogsaa kun til vækkelse. Et frygteligt tordenvejr kunne jeg lave i kirken, men ogsaa kun dette: fortabte, forbandede, fordømte syndere maa have en frelser, og der er ingen anden end Jesus Kristus. Længere kunne jeg ikke komme« (Erindringer, s 44).

Nej, længere havde han ikke kunnet komme. Men nu laa landet anderledes. Nu havde han det forløsende ord at bringe. Nu, da han selv havde kastet fortøjningerne og vovet sig ud paa Guds naades dyb i tro paa sin Frelser, fik hans tale en dybere klang. Han opgav ikke derfor at tale ubodfærdige og vantro sjæle til samvittigheden med stærke og myndige ord, tværtimod, han snarere forstærkede vækkelsesraabet nu, da han af egen erfaring kendte, hvad uomvendte mennesker gik glip af, om ikke Gud fik dem i tale. Men fremfor alt delte han nu med rund haand ud af Guds naades skatte til alle, som hungrede og tørstede efter føde for deres sjæle. Og han forstod den kunst at byde til bords, saa de fulgte hans indbydelse. Og inden ret længe holdt en skøn vaartid sit indtog i det forhen saa aandeligt døde sogn. Nye friske toner om synd og naade faldtes paa den unge præsts læber til vederkvælgelse for bodfærdige hjerter. Selv ung og frisk i troen flokkedes den vaagne ungdom om ham og fulgte ham ind i Guds rige, en for en.

Beck fortæller om *Martensens* visitats i Ubby 3 maaneder efter hans indsættelse. Til en nabopræst havde biskoppen sagt, at det var godt, at provsten fik en kapellan, men det var ikke godt, at det blev hans søn. Da biskoppen kom til Ubby præstegaard, vendte han Vilh. Beck ryggen og svarede ham ikke. Det var en stram visitats. Og det var ikke let for Vilh. Beck at skulle prædike. Præsterne i kirkens kor »var nogle klodse«, men ham i midten med den fløjels mave var sandelig ingen klods. Da lød det i Becks sjæl: Det er nogle syndere allesammen, som trænger til frelse, ogsaa ham i den fløjelskjole. Og saa talte Vilh. Beck frimodigt over 1. Kor 15, 58, saa biskoppen opmuntrede ham i talen bag efter. Og i præstegaarden var han ikke til at kende (Erindringer, s 31).

De unge præstefolk fik deres bolig i en sidefløj af Ubby præstegaard, kapellanboligen, hvor de indrettede et beskedent hjem for sig selv og deres unge lykkelige, som i forvejen havde staaet prøven igennem. Og nu blev der taget fat med forenede kræfter. Der var ogsaa i høj grad brug for dem begge i arbejdet. Og snart stod de omgivet af en nyfødt og lovsyngende menighed, der sluttede sig til dem med ungdommens glade hengivenhed.

Der var noget særlig fortroligt og hjemligt over forholdene, som de udviklede sig i Ubby i de følgende aar mellem præst og menighed, som man ikke saa mage til ret mange steder i landet dengang, det skulle da være i enkelte grundtvigske kredse. Det havde sine aarsager.

De var saaledes alle nær forbundne med præsten som deres aandelige fader, og de færdedes ud og ind i hans lille hjem som i deres eget. Al forskel mellem store og smaa, fattige og rige, som ellers strægede sognet, forsvandt her ganske for alt det nye, livet i Gud, de var fælles om. Og de havde saa meget at tale med hinanden om, at de maatte være sammen tidlig og silde. De var som een familie, hvor man ikke kunne undvære hinanden. Hvorsomhelst og naarsomhelst en lille skare troende mødtes i sognet, maatte man dele det største med hinanden og synges Herren en lovsang. Veje og stier genlød af salmesang.

Det hændte endogsaa, engang præsten og hans hustru havde været ude paa besøg og kom hjem ved midnatstid og traf en skare syngende ungdom uden for kirkegaarden, at han resolut tog hele flokken med sig ind i kirken, tændte alterlysene og talte et Guds ord til dem og sang en salme med dem i den sene natte-time. Folk talte naturligvis i krogene om den gale kapellan og hans midnatsgudstjeneste, men det har siden vist sig, at Becks idé har slaet an i gudstjenesten nytårsnat.

Saaan var alt paa een gang blevet forandret under de unge præstefolks hænder. Og selv den gamle højærværdighed, provsten, gned sig i hænderne og frydede sig over at se sin søn høste mange fold, hvor han selv havde staaet i snart en menneskealder med et par tomme hænder, og han kunne sidde i timevis og tale med sine sognebørn om Guds riges ting. Intet under, at Beck følte sig som den lykkeligste mand paa jorden. Det var guddommelig besegling paa hans præstegerning at faa lov til at bo under sit barndomshjems tag og i god forstaaelse med sin fader faa lykke til at genoprette fortids forsømmelser i sin faders sogn. Det var blevet en kendsgerning, at der i Ubby sogn var fremstaaet en levende menighed af bekendende kristne, der ikke lagde skjul paa, at de havde været døde i synd og vantro, men nu takket være præstens vidnesbyrd gennem omvendelse og tro paa Guds naade i Kristus var blevet hellige mennesker.

En særlig form for sammenkomster mellem vennerne var, at de holdt søndageftermiddag i kapellanboligen som fortsættelse af gudstjenesten om formiddagen, ved hvilken lejlighed evangeliet fra kirken og udlægningen deraf blev gjort til genstand for samtale indbyrdes. Det blev en stor hjælp for baade Beck og menigheden. I et brev til Johannes Clausen priser han denne maade at holde søndag paa: »Hvor er det herligt saaledes at holde hviledagen hellig med menigheden — ikke blot et par timer i kirken om formiddagen — men den hele dag atter og atter at samles med de samme.«

Beck kom saaledes allerede i sin kapellanstid ind paa at aabne sit hjem paa vid gab for sine og Herrens venner, i modsætning til datidens hermetisk tillukkede præstegaarde. Siden i hans velmagt blev gæstfriheden ikke indskrænket til søndag eftermiddag. Allerede i Ubbytiden kunne det være vidtløftig nok med den ene dag, da kapellanlønningen kun var ringe. Hans hustru, hvem den side af sagen hvilede paa, kunne nok have sin hyre med at

faa det til at slaa til, især efter at børneflokken i hjemmet var kommet til. Alligevel kendte hun ingen betænkeligheder ved at stille sit hjem helt til Herrens raadighed. Et saare smukt svar, hun engang gav paa spørgsmaalet om, hvordan de dog havde faaet indtægterne til at strække til over for en saadan gæstfrihed, bør kendes (Axel Beck: Vilh. og Nina Beck I, s 130): »Jeg er glad for, at jeg aldrig har givet mig til at regne ud, hvad det har kostet os at aabne vort hjem for de hellige.«

En ejendommelighed ved menighedslivet i Ubby, som det formede sig i disse aar, var det frisdinde samarbejde, Beck stod i med den grundtvigske bevægelse i omegnen, navnlig med den udmærkede valgmenighedspræst Hoff i Ubberup. De talte hyppigt sammen ved forsamlinger baade det ene og det andet sted, ikke mindst ved den nye form for kristelige sammenkomster, skovmøder, som kom i brug paa den tid. Det gik udmærket i adskillige aar. Og fra grundtvigianernes side ventede mange, at Beck, der i væsen og fremtræden, ikke mindst ved sin munterhed, meget mindede om de altid glade grundtvigianere, ville slutte sig til deres parti. Men det skete ikke.

Alligevel kan der næppe være tvivl om, at Beck har haft tilbøjeligheder i den retning, ogsaa efter at han var kommet i forbindelse med IM-bevægelsen, som dengang paa mange maader var grundtvigsk præget. Gennem det meste af tresserne holdt han haand over ven-skabet og samarbejdet og ville, at grundtvigianer og missionsvennerne skulle staa sammen i arbejdet for at vække liv i det danske kirkefolk. De var ikke saa mange, at de havde raad til at skilles og sprede sig. Men hvem der advarede ham mod grundtvigianismen, var hans ven og medarbejder, Johannes Clausen, og hans egen hustru. Selv tør han heller ikke benægte, at han har haft tendens i den retning, men bestandig, fortæller han, sagde hans hustru ham: »Bliver du grundtvigianer, er det forbi med velsignelsen i dit arbejde!« Og hun kunne henvise til bestemte eksempler. »Om Gud har brugt hende til at afværge dette, ved jeg ikke, har han gjort det, skal han ogsaa have tak for hende for dette,« skriver han mange aar efter i sine erindringer (Erindringer, s 47).

Beck havde nu iøvrigt paa den tid aldeles ikke tanke om noget arbejde uden for sit sogn og nærmeste omegn. Han ønskede slet ikke at gøre sig bemærket i større kredse, men var glad og tilfreds med at faa lov at færdes i stilhed og gøre en gerning for Herren, hvor han var sat. Et vidnesbyrd herom er, at han pure afviste en henvendelse fra formanden for IM, pastor Rønne, om at tage del i arbejdet. Her kan dog ogsaa faderens advarsel mod at befatte sig med denne lægmandsbevægelse, som han foragtede, have spillet en rolle. Desuden fortæller han selv, hvordan han saa ned paa pastor Rønne, fordi der blev sagt, at missionsvennerne til at begynde med kun ville se Rønne i deres midte som en broder, ikke som præst, og det skulle han være gaet ind paa. Det syntes Beck i sin overlegenhed var at stemple sig selv som en nathue af en præst.

Men hvad der ganske særligt afholdt Vilh.

Beck fra at vove sig videre uden for sine egne enemærker og slog al tanke om at komme til at spille en større rolle ned, var, at det gerne faldt ham meget svært i disse aar at faa en prædiken til søndagen. Det lyder nærmest utroligt, naar man fra en senere tid kender hans evne til som med et trylleslag at faa en tekst til at lukke sig op, saa han kunne øse ud af Guds ords rigdom med anvendelse paa alle livets forhold. Alligevel er det maaske ikke saa uforstaaeligt endda, at den ugentlige prædiken kunne volde ham vanskeligheder. for, som han selv siger: »Jeg var saa ung, ung af aar, og endnu mere ung i troen, saa at jeg kun havde grumme lidt aandeligt indhold og erfaring, som dog er det, der giver prædiken en fylde« (Erindringer, s 55).

Men dette hang jo igen sammen med noget andet, nemlig den fuldkomne mangel paa barnlig fromhed under opvæksten og det rent ud sagt verdslige og ugudelige liv, han havde ført i sin ungdom. Han havde slet ingen aandelig kapital at tage af, det var en helt ny verden, han var kommet ind i, og hvor han først skulle blive rigtig hjemme, før de spinkle toner i hans forkyndelse kunne afløses af livets fylde. Men det kom tid efter anden, fordi han gav sig helt, og da saa opgaverne og ansvaret blev betroet ham, viste det sig, at just han med det golde ungdomsliv var mand for fremfor nogen at magte den store opgave, fordi han kunne tage folk, hvor de stod og føre dem hen til Gud.

Vilh. Beck omtaler ikke nabopræsterne syndelig venligt. Ved Lille Fuglede kirkes indvielse fortalte en præst, P. N. Schou, Værsløv, at trinitatis søndag sluttede han altergangen i sit annekts, Jorløse, og saa var der ikke gudstjeneste der i 13 søndage, men, tilføjede han trøsteligt, saadan er det jo alle vegne (s 34). Beck omtaler flere »skrækelige visitatser« i egnens sogne. De fleste præster var forbitrede paa Vilh. Beck. De var »rasende over, at deres sognfolk strømmede til Ubby kirke og blev tossede der, medens deres egne kirker stod tomme«. Selv indrømmer Beck, at han var ung og hensynsløs mod disse gamle mænd. Af præster, som behandlede ham mildt, nævner han Lind, Sæby, som dog senere stillede sig fremmed over for ham, og Hans Knudsen, Bregninge. Proprietær Otto Lawaetz, mejeriforpagter Burchardi, proprietær Holm, Ubberupgaard, lærer Blegvad, Værsløv, og især pastor V. J. Hoff blev hans nære venner. Hoff og Beck besøgte hinanden. De holdt stærkt besøgte møder sammen, bl a i Konradineslyst skov. Komtesse Moltke fra Nørager kom hver søndag i Ubby kirke. Her-til kom venskabet og samarbejdet med *Johs. Clausen*, der var kapellan i Stenlille. (Villads Christensen: V. B., 1924, s 39—69).

Pastor *Chr. Sørensen* skriver (Chr. S: Vilh. Beck, s 41—42):

»Jeg vil saa gerne være gode venner med alle, som vil være gode venner med min Frelser«. Saaledes skrev Beck i 1865 fra U. Og dette holdt han fast ved, hvor vanskeligt det end til tider blev gjort ham. Forholdet til Frelseren — det var og blev det, ud fra hvilket han bedømte mennesker, og som blev bestemmende for hans forhold til dem.

Derfor stillede han sig ogsaa i begyndelsen af sin præstevirksomhed i Ubby umaadelig venligt til grundtvigianerne paa egnen, fordi det var hos dem, han fandt livet og arbejdet for at hjælpe andre til at kende det. Særlig kom han i nøje forbindelse med *V. J. Hoff*, den gang kapellan i Vallekilde. Om denne skriver han i sine erindringer: »Hoff var grundtvigianer, men først og fremmest en troende mand, og der udviklede sig trods alle vore forskelligheder et venskab imellem os, som var mig saare dyrebart. Vi besøgte hinanden i hus og kirke og vidnede om vor fælles Frelser i hinandens sogne. Og vi holdt mange missionsmøder sammen i skovene.«

»Men vi havde alligevel troet for meget paa dette venskab, thi da jeg i 1866 forlod Ubby, var det, som om venskabet (med de grundtvigske venner) efterhaanden forduftede. Deri var grundtvigianismen vel nærmest skyld. Hoff blev valgmenighedspræst i Ubberup, som ligger nær ved Ubby, og nu forsøgte man at drage livet fra Ubby ind i grundtvigsk retning, hvilket dog aldrig lykkedes. Men bevidstheden om, at man forsøgte dette, har vel virket som en ikke ganske uskadt samvittighed over for mig paa disse venner, saa at venskabet derved kølnedes.«

Hvad der gjorde Beck mest ondt var, at forholdet til Hoff, hvem han holdt oprigtigt af, kølnedes for bestandig. Thi det blev ikke bedre, efter at Beck var kommen til Ørsløv og Hoff var bleven præst i København.

Jeg skal anføre som et vidnesbyrd herom, hvad der en gang passerede paa et Bethesda-møde, hvor der blev forhandlet om nadverens forhold til syndsforladelsen. Det kom her til et ret skarpt sammenstød mellem Beck og de højkerkelige. Da han gik ned fra talerstolen, kom han forbi Hoff, der sad som tilhører uden at tale. I forbigaaende siger Beck til ham: »Hvorfor siger I grundtvigianere dog ikke noget? Her er vi dog enige.« Hoff svarede: »Vi er ikke enige med dig i noget som helst.« Dette bitre svar omtalte Beck altid med stor bedrøvelse.

Forøvrigt var der vel en anden grund til, at venskabet mellem ham og de grundtvigske kølnedes, som allerede kom frem, mens Beck var i Ubby. Og det var spørgsmaalene om »bønnen for de døde« og om »omvendelse efter døden«, disse to grundtvigske kæpheste, som selv de bedste af grundtvigianerne synes vedblivende at have lyst til at bruge. Her maatte Beck jo staa som deres bestemte modsætning« (Chr. S).

Af stor betydning for Beck i denne tid blev venskabet med *Johannes Clausen*, kapellan i Stenmagle-Stenlille ved Sorø, som voksede sig stærkt under adskillige brydninger, særlig foraarsaget af Becks kaadhed og Clausens ømfindtlighed. I studietiden havde de ikke rigtigt kunnet med hinanden, men livet og gerningen førte dem sammen i et livsvarigt inderligt venskab, der taalte alle omskiftelser. Navnlig Beck saa Guds forsynsstyrelse i, at de havde fundet hinanden: »Vort venskab,« skriver han, »hviler paa den fasteste af alle grundvolde, det hviler paa kristendommens grund, paa fælles tro, fælles stræben, fælles maal; — og vi er satte til at hjælpe og vej-

lede hinanden til dette maal. Vi er ikke støbte i samme form, men aanden er dog den samme« (Venskab og samvirke, s 49).

De delte ondt og godt, glæder og sorger med hinanden og kunne sige hinanden drøje sandheder, uden at venskabet tog skade. Da det var lykkedes Clausen at opbygge et menighedsliv i sine sogne, besøgte de gensidig hinanden med deres venner og havde rige stunder sammen. Men Clausens menighed tog lidt tungere paa tingene end vennerne i Ubby, var mere pietistiske, hvorfor Beck kom til at staa over for den situation en dag at maatte kommandere de unge piger i Ubby til at tage deres da moderne krinoliner paa, som Clausens venner saa skævt til, for at undgaa at faa den slags smaating som kendingstegn paa Guds folk (Erindringer, s 51).

Venskabet med Clausen blev den egentlige aarsag til, at Beck kom ind i arbejdet for IM. Clausen havde nemlig mange kampe i sin menighed med sekter, som han engang skrev til Beck: »Du har dog kun kampen med vantroen; og dem, du vinder ind i menigheden, er du sikker paa at beholde. Men lige saa snart man her ved Guds naade kan faa vakt liv i en sjæl, straks er frimenighedsstifterne og navnlig baptisterne ved haanden og lægger snarer for saadanne« (Venskab og samvirke, s 63). Han var derfor meget interesseret i arbejdet for IM, men saa, at den daværende forening trængte til fornyelse. Da nu denne forening skulle have sit aarsmøde i hans annek, Stenlille, den 13. september 61, trængte han ind paa Beck for at faa ham til at prædike i kirken ved den lejlighed, og Beck ville nødig bedrøve sin ven ved at sige nej og lovede derfor at komme (se videre under Stenmagle-S).

Vilh. Beck, som hidtil ikke havde villet have med IM at gøre, blev met eet fuldt engageret ved missionsbevægelsen. Den nye bestyrelse maatte høre ilde fra grundtvigsk side for sin fremfærd mod den ellers veltjente missionær Jens Larsen. Men der har vel næppe været andet at gøre end at bryde med ham, naar han selv ville bestemme. Men hvad man end vil mene herom, saa var det en kirkehistorisk bedrift af Beck, at han fik arbejdet draget ind under folkekirkelige former. Det har været af umaadelig betydning for dansk kirke- og menighedsliv.

Da Beck var i København for at deltage i dannelsen af missionen i København, døde hans fader hjemme i Ubby paa niarsdagen for Vilhelms udnævnelse til faderens kapellan. Han blev da tjenstledig præst, og hvad nu? Dette spørgsmaal optog ham selv stærkt og ikke mindre hans venner, Clausen og Fridmodt. Det var nemlig i de forløbne fire aar gaaet op for dem og adskillige andre, at Beck havde særlige gaver til at sætte fart i missionsarbejdet. De bad ham derfor om at lade være at søge embede og i stedet flytte ind til hovedstaden og derfra forestaa hele IM's arbejde i Danmark, baade landet og hovedstaden, og udelukkende virke for den sag. Biskop Martensen fraraadede imidlertid dette, han ville have Beck ind i »en reguleret virksomhed«, som han udtrykte sig, ved at have et fast embede. Beck manglede ikke lyst og mod

til at følge sine venners anmodning, men han var bange for at tage selv. Han fortæller, at han en nat hørte en røst, der sagde: »Flyt til København og styr IM, saa bliver du til noget stort!« Han afviste den lokkende stemme og bad i stedet Herren om et tegn: Hvis Herren gav ham et embede, inden naadensaaret i Ubby udløb, var det Guds vilje med ham; hvis ikke det skete, ville han forstaa det saadan, at han skulle til København som leder af missionen. Derefter søgte han i den kommende tid alle ledige embeder, uden hensyn til indtægter, og lagde dermed afgørelsen i Guds haand.

Imidlertid indtraf missionens aarsmøde i juli, denne gang afholdt i Ubby. Det viste sig ret ved denne lejlighed, at missionen havde vundet sig mange venner baade paa land og i by, som havde sat hinanden stævne der. Og ved at disse her personligt lærte Vilh. Beck at kende paa stedet og gennem indkvartering omkring i sognet hos hans aandelige børn fik et levende indtryk af, hvad Gud havde brugt ham til, faldt deres sidste uvilje mod det præstelige præg, missionen havde faaet. Præstegaardshaven maatte i de rige dage gøre tjene-este som missionshus for hele flokken. Ved denne lejlighed gav ogsaa den jyske missions ppperste kraft, lægprædikanten *Anders Stubkjær*, møde og rakte den sjællandske mission broderhaand til tegn paa, at for fremtiden skulle de to bevægelser være eet. Men samtidig overbragte han ogsaa en indtrængende opfordring til at komme over og hjælpe dem, hvilket tre maaneder senere blev imødekommet.

Det var i oktober og november maaned samme aar, at *Clausen og Beck*, der begge var tjenstledige kapellaner, foretog en missionsrejse til Jylland. Ideen var Clausens; han havde længe slaaet paa, at den bedste maade, de kunne tjene den sag, de havde stillet sig til raadighed for, var, at de brugte deres fritid til at gennemkrydse Jylland, lære de opvakte at kende og bringe dem et godt budskab og fortælle dem om missionen. Og han fik i høj grad ret, det blev saa afgjort det vigtigste fremstød, missionen gjorde i dens barndomsaar i tresserne, saa betydningsfuldt, at man kan sige, at missionens tyngdepunkt med denne rejse blev flyttet fra Sjælland til Jylland. Rejsen begyndte og endte i Jyllands hovedstad, men strakte sig ellers fra øst til vest over Midtjylland, hvor det havde været muligt at faa kirker eller lokaler. De holdt en mængde gudstjenester, ofte et par om dagen, og de fleste steder samledes store skarer, og der fulgte liv og røre i deres spor. Og hvem der frydede sig var de jyske lægprædikanter og de gamle hellige derovre, som ofte havde døjet ondt for deres tro og vidnesbyrd. Her fik de syn for sagen for, at de ikke stod alene, to unge levende præster kom og bragte bud om vækkelse i deres sogne og talte livets ord med nye tunger. En af dem, den senere landskendte indremiss *Anders Stubkjær*, skriver derom: »Vi græd af glæde ved at høre dem. Nu begyndte vi stakkels lægfolk at kunne trække vejret og aande frit; nu fik vort vidnesbyrd lidt mere vægt.«

Og for Vilh. Beck personlig havde rejsen

den særlige betydning, at det blev hans introduktionsfærd til den landsdel, der snart skulle blive hans hjemstavn i en aarrække. Endelig kan man sige, at Jylland har inspireret Vilh. Beck til hans første skrift, idet han, til erindring om den betydningsfulde tur, i 1867 udgav nogle af de prædikener, han havde skrevet og holdt paa rejsen, i bogen »Fjorten prædikener«. Jeg ved ikke, om Blichers: »Fjorten dage i Jylland« har haft indflydelse paa tallet af de udvalgte prædikener og bogens titel, men man har jo lov at gøre sig sine tanker derom.

Ved sin hjemkomst fik Beck løsning paa spørgsmaalet, som havde optaget hans sind gennem et halvt aar, om han skulle være missionsleder i København eller ikke. Den 17. nov 65 blev han udnævnt til sognepræst i Ørum og Ginnerup.

Endnu skal tilføjes nogle ord om *Vilhelm Becks forældre*:

Baade provst Beck og hans hustru var af embedsfamilie. Provsten talte endog en norsk biskop i slægten, foruden jurister og præster. Fru Beck stammede fra militærstanden, hendes fader, generalløjtnant Rømer, udøvede stor myndighed som en slags krigsminister under enevælden. Det var saaledes ikke efter fremmede, Vilh. Beck i sine ældre aar mere mindede om en oberst ved dragonerne end om en præst. Kommandostaven faldt naturlig i hans haand. Vilh. Beck skildrer sin fader som »en mand med udpræget stærk vilje, sagde sin mening uden menneskefrygt til enhver, og naar han erkendte noget for ret, satte han det hensynsløst igennem. Han var derfor en anset mand, men ikke meget elsket af præsterne. De kaldte ham »prælaten«. I sit sogn herskede han med ubetinget myndighed, og folk bøjede sig for hans myndighed i erkendelse af hans dygtighed og retskaffenhed. Som formand i sogneraadet ledede han forhandlingerne saaledes, at han satte de andre medlemmer ind i den foreliggende sag, hvorefter han i reglen endte med at sige: »Dette er nu den eneste fornuftige maade at afgøre den sag paa«, og dermed var sagen afgjort og blev ført til protokols. Og dette gik uhindret, ogsaa efter 1849. Kun een gang mindes jeg et forsøg paa opposition, men et fuldstændig mislykket forsøg. Et medlem gjorde en indvending mod, hvad fader havde sagt, men fik det øjeblikkelige svar: »Hvad er det for noget forbandet sludder, du kommer med. Hold du bare din kæft.« Og det gjorde han. De havde ubetinget tillid til den gamle, myndige præst. Som præst kunne han have udrettet noget meget betydeligt, dersom han havde levet paa en anden tid. Han havde store evner til at prædike, en stærk, dyb, smuk røst, og det var ikke snak, hvad han prædikede. Han satte Mynster højt og gik i hans spor, men efterlod intet spor for Guds rige, intet liv. Skønnest staar min faders skikkelse for min erindring ved døbefont og nadverbord« (Erindringer, s 2—3).

Provst Beck var i sit hjem en stille, myndig mand af faa ord. Han var student med udmærkelse og havde taget sin embedseksamen i en alder af 19 aar, ligeledes med udmærkelse. Som præst betød han næppe meget. Fra

sin studietid var han, som hele sin samtid, præget af rationalismen, men efterhaanden vandt han frem til en positiv kristen forstaaelse, især under paavirkning af biskop Mynster. Hans søn saa siden klart bristen i faderens tro og præstegerning og sagde det aabent ved hans kiste: »Der manglede noget i hans forkyndelse, der manglede det dybe, alvorlige syn for den store adskillelse mellem Guds rige og Djævelens rige, mellem Guds børn og verdens børn. Der manglede denne varme livsaaend, som bringer liv i de døde.« Men han sagde ogsaa, at da saa livet vaagnede i hans gamle menighed ved hans egen søn, »har han aldrig lagt saa meget som et halmstraa i vejen for min virksomhed, men har mangen gang udtalt sin glæde over, hvad her er sket.« Som provst førte han et myndigt regimente til kort før sin død.

Provstinden var af en helt anden støbning end provsten. Hun var solskinnets i hjemmet ved sin mildhed og kærlighed: »Det var hendes natur at elske,« siger hendes søn om hende, »og hendes kærlighed var den trofaste kærlighed.« Ikke mindst nød Vilhelm som den yngste af fire drenge godt af hendes blide sind i barndommens aar, da han var svag af helbred dengang. Det var vist ikke ligesaa heldigt for opdragelsen, naar der saaledes blev dækket over guttens dovenskab og spillelapper. Til gengæld forgudede han sin moder af ganske hjerte og syntes, ingen i verden havde saa skøn en moder som han. Efter faderens død fandt hun husly i ikke mindre end 17 aar under sønnens tag. Ja, hun kom til at skyldte sin søn det største af alt, sin frelse. »Vilhelm,« sagde hun engang til ham, »jeg har fulgt dig som en skygge, og jeg har aldrig fortrudt det; min søn, Herren har givet dig en stor gerning: at føre din gamle moder til sin Frelser.« Og han paa sin side siger i sine erindringer: »Det er den største gerning, Herren har betroet mig.«

Et dejligt hjem var det, Vilh. Beck voksede op i, først i Ørslev og siden fra 11 aars alderen i Ubby, skærmet af faderens strenghed og moderens blidhed. Der var nok at muntre sig med for en rask dreng, en stor præstegaard, en pragtfuld have og det store landbrug, der hørte til præstegaarden. Jo, han var kommet paa et godt sted.

Men hjemmet havde ogsaa sine brist, dem opdagede han for alvor, da han selv var blevet en kristen. Og da han som gammel skrev sine erindringer, følte han sig nødsaget til for sandhedens skyld at tale rent ud derom. Han siger: »Kristendom mærkede vi intet til i hjemmet; ingen bøn, ingen lovsang, ingen tale om Guds riges anliggender. Jeg har aldrig som barn lært at bede.« Dette kan man ikke godt kalde andet end et »testimonium paupertatis«, en fattigdomsattest, fra en mand, der ellers højagtede sit barndomshjem. Det taler til ære for Vilh. Becks dybe sandhedskærlighed, mindre for hans pietet. Men det var utvivlsomt virkelig tilfældet, at det stod saa smaalt til. Vi skylder bare at sige, at tiden var en anden i tredive og fyrrerne, dengang talte man kun sjældent og da yderst blufærdigt om det helligste. Og vi bør ikke tage altfor haandfast paa Sønnens underkendelse

af sit barndomshjems kristelige vægtfylde, fordi han uvilkaarligt et halvt aarhundrede efter maaler sit barndomshjems aandelige fattigdom med det fyldige og frimodige kristenliv, han daglig levede i blandt sine kære i sit eget hjem. Men derfor var det ikke mindre sandt, hvad han skrev, hele hans egen ungdomstids fuldkomne blottelse for enhver kristelig dragelse vidner kun altfor tydeligt om barndomshjemets dybe brist.

Men førtes der saaledes i præstegaarden et fuldkommen verdsligt liv uden nogen form for kristelig bekendelse, kan man forestille sig, hvilket lavvande, der har raadet i aandelig henseende blandt sognets overtroiske og lidet oplyste landbefolkning, der stred haardt for udkommet i fattige tider. Den var et sikkert bytte for sekterer, da baptister og mormoner ved aarhundredets midte tog fat og ofte vandrede fra dør til dør for at fiske proselytter. Men man forstaa ogsaa, at Vilh. Beck, da han var kommet til bevidsthed om sin kristentro, havde forudsætninger for frem for de fleste at se nødvendigheden af et nidkært missionsarbejde fra kirkens side, ledsaget af en frimodig kristen bekendelse i tale og liv. Modsætningerne mødes.

Men mødte Vilh. Beck saaledes ikke levende kristendom i sin barndom derhjemme, saa raadede til gengæld en streng moralsk alvor i provstehjemmet, »saameget som en ed ville ikke blive taalt«. Derfor gik sønnen ud i livet med afsky for alt urent og lavt i moralsk henseende, hvad der blev ham et værn mod ungdomstidens fristelser. Her var lagt en god grundvold hjemme (Villads Christensen: Vilh. Beck, s 15—17).

Provst Beck gjorde iøvrigt et stort arbejde for at værne om de mange oldtidsminder og gravhøje i U sogn.

Tiden efter Vilhelm Becks bortrejse

Vilh. Beck fortæller (Erindr, s 63), at provst Jensen, Aarby, spurgte ham: »Kan jeg være præst i Ubby?« »Det er ligefrem spurgt, saa vil De vel ogsaa have et ligefremt svar. Og her er det: Kan De paa Deres tiltrædelsesdag sige: Jeg er hellig og vil leve i de helliges samfund i Ubby og derfra søge at drage de andre, saa kan De være præst i Ubby«. Jensen søgte embedet og fik det. Han var en anset og velbegavet mand, men anset for at være rationalist, saa det var med betænkelighed, man modtog ham. Paa indsættelsesdagen sagde han til Vilh. Beck: De burde egentlig indsætte mig, men vælg nu de første salmer og forret altertjenesten, saa kan det gælde for en slags indsættelse. — »Provst J stillede sig i et overmaade skønt og kærligt forhold til den levende menighed. Da biskop Martensen ved et landemøde spurgte provst Jensen, om det ikke var nogle vanskelige forhold, Vilh. Beck havde efterladt sig, svarede provsten: »Ja, det tænkte jeg ogsaa, da jeg levede uden for det, men det er noget andet at leve midt i det« (s 58).

Vilh. Beck skrev, at Ubby efter hans bortrejse »har haft adskillige præster, som ville arbejde for Guds rige og prædike uforfalsket kristendom. Men eet har de manglet: Evne til

at holde samfundet mellem Guds børn vedlige. Følgen blev, at »medens livet endnu er der, har samfundet manglet mellem de troende, og det har ført til svækkelse af livet. De har dog faaet bygget et stort smukt missionshus, og pastor Trams ansættelse har begyndt at drage de troende mere ind i samfund med hverandre«. — Pastor Tram var afgjort IM's præst og ledede IM's arbejde fortsat af pastor Stærmosé. 1894 byggedes missionshus. Men efterhaanden er det gaaet en del tilbage, og idag er der ikke mange, der slutter sig til IM. De grundtvigske oprettede en friskole 1882, som stadig er i virksomhed og nu sammenknyttet med en efterskole. I mange aar var forstander Jens Nylev leder i dette arbejde, som er i tilknytning til Ueberup valgmg. Jens Nylev (* 1867, † 1939) var fra Aulum, virkede 11 aar i Vinde Helsing friskole, 7 aar i Kærby og kom 1899 til Ubby. Hans skole blomstrede, og han var meget virksom for biblioteksagen, foredrag og for lokalhistorie. Et forsamlingshus opførtes 1886, et nyt blev bygget 1918, her holdes mange sammenkomster af forskellig art.

En kvinde af særlig type skal endeligt nævnes:

Karoline Graves (* 1858, † 1932) er en af Vestsjællands betydeligste folkelivsskildrere. Hun var født i Hallebyore, levede sit liv under fattige kaar, og efter sit giftermaal med trækomager og høker Peter Graves boede hun flere steder paa Kalundborgegnen (Svebølle, Tjørnelunde, Viskinge, Jerslev, Kalundborg, hvor hun var kustode paa musæet, og til sidst paa de gamles hjem i Ubby).

I sin fritid skrev hun vers, endnu paa sine gamle dage sendte hun hvert aar et digt til dronningen. Efter opfordring af højskoleforstander Niels Kierkegaard, Køng, skrev hun efter 1901 nogle smaastykker til »For hjemmet og ungdommen«. Foranlediget af en avisartikel af Thorkild Gravlund fandt hun sit egentlige felt 1909, da hun til brug for Axel Orlis Danske Folkemindesamling begyndte at fortælle om folkeliv i gamle dage i enen omkring Tissø, dels sine egne oplevelser, dels hendes forældre. De blev optaget i lokale blade, og ud af dette spredte stof udarb lektor, dr Henrik Ussing, Sorø, den folkløriske skildring »Fra Halleby aa« 1921. Mindre forkortet og mere i hendes egen stil er stoffet samlet af Arthur Fang i »En almuekvindes liv« (1927). Trods hendes fuldstændige mangel paa litterær præntion, er der et kunstnerisk præg over hendes skildringer. Hun havde en god iagttagelsesevne og hukommelse og forstod skriftligt at udtrykke sig i almuens gængse sprog, saa hun giver et intimt billede af befolkningens glæder og slidsomme liv, alt ud fra et lyst og fromt almuesind. (Fra Holbæk amt VII, 3, 1932, s 181—85), H. Grüner-Nielsen i DBL VIII, 290.

1922 oplyses: Ret stort IMsmf, smaa KFUM og K, større gr ungdomsf, 35 fam t valgmg. 1930: Kkg 10 pct, sunde og gode forhold, IMsmf (rentier P. Pedersen), 185 til valgmg. 1939: Kkg 8 pct, rolige og gode forhold, kirkeblad, 50 fam t valgmg, IM og KFUM og K. 1945: Ret god kkg, en del IM og gr, mange

ukirkelige, IMsmf (70, gdjr Wiuff), DdU, 58 fam t valgmg. 1950: Ret god kkg, rolige, folkekirkelige forhold, en del IM og gr, KFUM og K, kirkeblad, 126 til valgmg, ellers som hitil.

Uby kirke ligger højt og smukt, midt i byen, er en anselig og interessant kirke, der oprindelig bestod af romansk anseligt skib og et kort kor. Sidst i middelalderen omdannedes kirken. Skibet blev hvælvet og delt ved 4 svære søjler, saa kirken blev toskibet og koret fik femsidet afslutning, alt af munkesten. Efter reformationen opførtes det smukke blindingsrydede taarn, vaabenhus mod syd, sakristi og kapel mod nord. 1871 restaureredes kirken temmeligt stilret (arkit P. V. Tvede), og kirken fik dekoration i lighed med Kalundborg k. Smuk altertavle fra 1677 af Lorens Jørgensen, prædikestol fra 1620, kalkstensfont. Klokke fra 1440. Paa vaabenhusets ydervæg er en nyere sten med indskrift »Aar 1179 er denne kirke bygt af Esbern Snare«, hvilket gengiver en gl. tradition. Esbern Snare skal have haft en gaard i nærheden af kirken. 300 sd. Middelalderlig kirkegaardsmur.

N. Høyen i Dsk maanedskr IV, s 170, Løffler: Ud-sigt over dsk kirkebygn, s 212. Mackeprang: Døbe-fonte, s 96, 360.

Altergæster: 1891: 983, 1896: 780, 1922: 580, 1934: 521, 1942: 476, 1949: 415.

Folketal: 1850: 1105, 1901: 1447, 1921: 1601, 1945: 1588 (503 i Ubyby).

Menighedsraad: 1904: 2 IM, 1 gr, 1 u p, 1922: 4 IM, 2 valg, 1 u p, 1934: 4 IM, 1 gr, 2 u p, 1949 (valg): 3 IM, 3 fris, 1 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 108 (1), rad 127 (1), venstre 216 (3), borg fællesl 162 (2), 1950: Soc 201(3), rad 63 (0), venstre 251 (3), u p 120 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 407 byg, b) 40 rdl, c) 14 byg, naturalier, d) 180 rdl, e) 145 td ld. — 1870:: regul: 4040 kr, netto 6902 kr, 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. — Pgd opført 1927.

12. 22. marts 1840—16. febr 65 (sp Ørslev-S 23. dec 19): Provst **Johan Philip Hunæus Beck**, * 4. aug 88 Nyborg. Forældre: Kaptajn, herredsfoged Emil B og Caroline Amalie Hunæus. Stud. Nyborg 04, c april 08 (egr), provst Ars-Løve herr 28. nov 32—14. nov 60, r af Dbg 45, † 16. febr 65. ~ 17. juni 19 Angelique Sophie Marie Rømer, * 28. jan 00, † 26. dec 82. Forældre: Generaløjtnant, kammerherre Carl Ludvig Vilhelm R og Megtele Dorothea Holten. — Søn: Vilhelm Beck, Ørslev-S.

Amtsraadsmedlem 42. Se foran, s 150.

Mynster fandt prgd særdeles god, stor med meget hyggelige værelser, haven stor og smuk, kirken »magnifik, stor, bred og lys«. Provst Becks prædiken var »ret god, kristelig, foredragen med kraft og god smag. Talrig forsamling«. (M II, s 26—28).

Hjælpepræst hos provst Beck

16. febr 1856—16. febr 65: J. Vilhelm Beck, se Ørslev-S.

13. 26. juni 1865—9. juni 79 (sp Aarby 28. juni 48): Provst **Carl Ludvig Jensen**, * 28. dec 10 Vejby, Strø herr. Forældre: Lærer Niels J og Christine Cathrine Augusta Hvidberg. Stud Frborg 27, c april 32 (l), kst adjunkt Frederiksberg 33, fast ansat 34, sp Vilsted-V 23. okt 41, provst Ars-Løve herr 14. nov 60, r af Dbg 74, afsk 9. juni 79, † 27. juli 02. ~ 8. okt 33 Rosette Augusta Hedeveg Schumacher, * 14. maj 11 Hillerød, † 11. okt 78. Forældre: Apoteker Johan Adolph S og Anne Marie Mandix. — Sønner: Torslunde-I, Gimlinge. Broder: Taarup-K-B.

E I, 775, S I, 934.

Se foran, s 151.

Hjælpepræst hos provst Jensen

15. nov 1867—17. marts 74: E. J. J. Jespersen, se Baarse-B.

14. 15. sept 1879—16. sept 92 (sp Vilsted-V 7. april 70): N. T. Krarup, fl t Aastrup, Falster, se der.

15. 15. dec 1892—3. marts 97 (sp Herringe-G 13. maj 82): W. L. Nannestad, fl t K Stillinge, se der.

16. 4. juni 1897—29. sept 1926 (sp Gesten 1. maj 86): **Otto Gerhard Tram**, * 4. jan 57 Ølby. Fader: Sp i Klinte G, † 91, se der. Stud Odense 75, c 81' (l), hjpr Nr. Broby 30. juni 82, do K Stillinge 83, afsk 29. sept 26, † 13. okt 34. ~ 1 31. juli 83 Henriette Caroline Christiane Emilie Meyer Schnipp, * 21. febr 58 Skagen, † 9. april 09. Forældre: Toldassistent Fritz Vilh. Martin S og Henriette Caroline Christine Emilie Meyer. ~ 2 25. okt 10 Karen Kristine Pedersen, * 14. juli 77 Rørby. Forældre: Gdjr Jens P og Bodil Rasmussen. Broder: Snøde-S.

Med pastor Tram fik IMs venner atter en præst de kunne samles om; han var IMs fuldtro ven, en hyggelig og venlig mand, klar i sin forkyndelse, og især i de første aar samlede han mange. Se iøvrl Vilh. Becks erindr, s 59, og DnA 1936, s 81.

17. 25. april 1927 (sp Hygum-H 20. dec 20): **Anders Hansen Størmosse**, * 7. aug 85 Ejstrup, Skanderborg amt. Forældre: Gdjr Jørgen Kristian Hansen S og Marie Christensen. Stud Horsens 06, c 12² (h), vikar ved Kbhvns komuneskoler 12, lærer Nr Nissum seminarium og højsk 13, lærer Johannessk, Kbhvn 14, kkp Holstebro-M 29. jan 15. ~ 11. maj 16 Marie Tophøj, * 8. marts 89 Hjørring. Forældre: Højskoleforstander i Horne, senere lærer i Bindslev Niels Mikkelsen T og Johanne Marie Weinkauff Hansen.

BM Industrimissionen blandt armenierne, fmd 46. BM DMSS kredsfbd f Kalundborgegn.

Litt: Vilhelm Becks erindringer, 1902, s 1—59, Villads Christensen: Vilhelm Beck, 1942, s 39—68 (iøvrl litt om Vilh. Beck, se Ørslev-S). Jens Nylev: Fra U sogn, i Fra Holbæk amt, 1938, s 57—87, P. Frederiksen og L. Larsen: Dagen gryr, 1930, s 60.

SVALLERUP

Svallerup sogn, 2303 ha, er frugtbart, ret højtliggende og bakket, langs Storebælt. Store enge langs Hallebyaaens udløb i bæltet. Smukt ved Bjerge klint. En del sommerliv ved stranden. Paa Skansebakken, nær stranden, har der været en hellig kilde, hvor der indtil 1849 holdtes kildemarked. — Byer: S, Bjerge.

Det kirkelige liv. 1811—27 var nordmanden Jacob Eger præst her, en betydelig mand af rationalistisk tilsnit. Om hans efterfølger, Thomas Edsbjerg (sp her 1827—48) skriver Mynster, at han (1847) var »stokkdøv, og havde ført et uværdigt liv. Jeg opfordrede ham til at resignere«. Præstegaarden var »aldeles for-sømt, skiden og fæl, saa det vil koste meget at faa den gjort ren igen«.

Omkring 1840 var der noget forsamlingsrøre, vakt gn pastor *Østrup*, Gørlev. En kone i Bjerre søgte Bakkendrup k og begyndte forsamlinger i sognet.

En af egnens lægprædikanter, skolelærer *Ole Jensen*, Sæby, holdt forsamling i Bjerre 1840 — forsamlingen var anmeldt til sognepræsten og varede fra kl 17—19. Jensen læste af en gudelig bog og af Ny test og holdt en tale og der blev sunget salmer. Pastor Edsberg var meget forbitret herover og indgav april 1841 en klage: »Atter har en af denne hellige sekt, skolelærer Jensen, tilladt sig at holde gudelig forsamling hos udflyttergaardmand Søren Larsen, Bjerre...« og præsten vil vide, »hvorvidt denne vandrende apostel er berettiget til dels at søge huslejlighed til slige slags forsamlinger i fremmede sogne, dels at lade dem forud forkynde for at lokke tilhørere«. Klagen førte til en retssag med forhør i Kalundborg. Ole Jensen forsvarede sig bravt med at henvise til, at det var folket i Bjerre, der havde indbudt til forsamlingen og paaviste, at i forordn af 13. jan 1741, § 8, var det ingenlunde forbudt indbyrdes at samle, opmuntre, opvække, paamine og styrke hverandre. Ole Jensens tale var mandig og gripende, men han fik en bøde paa 20 rdl (ikke 200 rdl, som det var forlangt).

De stærke aandelige bevægelser, som med præsterne *Vilhelm Beck* i Ubby og *V. J. Hoff*, Ubberup, prægede Vestsjællands kirkeliv i 60'erne og derefter, mærkedes ogsaa i dette sogn. Der blev et lille IMs samfund, og enkelte løste sognebaand til Ubberup, men bef har som helhed været upaavirket af religiøse bevægelser og vækkelser. En del af de unge har været paa højskole og er blevet paavirket deraf, og det nærliggende Ubberup mærkes ogsaa. Bef har i almindelighed været kirketro og præget af gammeldags gudsfrygt. Offerviljen har været stor, men retningspræget har ikke været stærkt. Der blev bygget missionshus i Bjerre 1890.

Indremissionær *P. Frederiksen* har i den lille bog »Samfundsledere«, gudelige smaa-skrifter nr 661, 1928 givet en skildring af den lille halte skrædder *Lars Kristian Frederiksen* (* 1842, † 1928) i Bjerre missionshus »en mand uden ydre anseelse, og dog var han i mange aar et kendt og anset navn mellem Guds folk i Vestsjælland. Ofte havde man set hans glade ansigt og hørt hans frimodige tale ved egnens større og mindre samfundsmøder.«

1918 oplyses: God kkg, mh og fh. 1922: Kirkelivet uden partipræg, lidt IM. 1926: Gldags kirkelighed, ungdomsm og bibellæsni i pgd. kkg 10—15 pct. 1938: Korshærskreds, Oxford-gruppe, bibelkreds for mænd, 4 fam til valg-mgh, kkg 6—8 pct. 1942: Kirkeligt sindet bef, kkg 6 pct, kirkeblad, korshærskreds, ungdomsm i pgd. 1950: Kkg 6 pct, jævn folkekirkelighed, jævnlige børnegudstj i kirken, særdeles velvillig bef, ungdoms- og menighedsm i pgd, 3 fam til valgmg, 3 sommerbørnekolonier, mange feriegæster, hvoraf mange er kirkegængere.

Svallerup kirke er romansk, af kampesten, gotiske hvælvinger. Koret er nedrevet og skibet forlænget mod øst, hvor der er indrettet sakristi. Der er tilbygget kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd og

kapel mod nord med dobbelt gavl. Restaureret c 1875. Altertavle og prædikestol fra c 1600. Alterbord med malede figurer. Romansk granitfont. 200 sd. Middelalderlig kirkelade.

Altergæster: 1891: 835, 1896: 796, 1922: 265, 1934: 300, 1949: 300.

Folketal: 1850: 886, 1901: 1014, 1921: 1030, 1945: 1009. Menighedsraad: 1918: Gr. flertal, 1922: 3 gr, 1 IM, 3 u p, 1934: 2 gr, 1 IM, 4 u p, 1938: 6 gr, 1 oxford, 1949: 6 n gr, 1 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 70 (1), rad 58 (1), borg fællesl 203 (5), rf 35 (0), 1950: Soc 86 (1), venstre 221 (4), rf 110(2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 289 byg, b) 30 rdl, c) 352 rdl, d) 150 rdl, e) 58 td ld. — 1870: Regul: 2760 kr, netto 6518 kr, 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. — Pgd opført 1928 efter brand.

15. 21. april 1848—6. febr 60 (sp Aarby 11. marts 37): *J. F. Holst*, fl t Magleby, Langeland, se der.

16. 17. maj 1860—29. dec 68 (sp Tvede-L 20. nov 47): *Caspar Christensen*, * 10. maj 03 Køng, Fyn. Forældre: Maler Peter C og Elisabeth Caspersdatter. Plejesson af degn i Gamtofte M. Sekjer. Lærereksamen fra Trolleborg sem 23, stud priv 29, c jan 38 (1), andenl Jonstrup sem 39, afsk 29. dec 68, † 17. aug 87. ~ 4. aug 40 Amalie Jacobine Christiane Møller, * 12. april 13 Kbhvn, † 21. febr 77. Forældre: Ass pharm, apoteker paa Frederiks hospital Jacob M og Amalie Christine Crone. — Dt ~ Jensen, Torslunde-I.

17. 20. marts 1869—31. okt 94 (sp Ølgod-S 27. juli 58): *Axel Viggo Læssøe*, * 4. jan 19 Kbhvn. Forældre: Grosserer, senere havnekontrollør Niels Fred. L og Margrethe Juliane Signe Abrahamson. Stud Brgd K 36, c juli 42 (1). Studierejse i udlandet, lærer Kbhvn, afsk 31. okt 94, † 8. april 05. ~ 26. okt 59 Caroline Cathinca Møller, * 30. juni 34 Tranum strandgaard, † 15. febr 03. Forældre: Ejer af Nr Skovgaard, Svenstrup sogn, Jørgen M og Olene Kristine Hviid. — Hustrus kusiner ~ Nielsen, Tolstrup-S, o Nielsens, Aggersborg-B. Brodersøn: Helten fra Istedslaget, oberst Fr Læssøe. (Se Nic. Bøgh: Signe Læssøe, s 119 f.)

Oversatte 47—48: De Vaulabelle: 1814: De hundrede dage, 1815: Kejserdømmets undergang, 48: Bastiat: Falske sætninger i statshusholdningen, 51: Paul de Musset: Abbeden fra Bisceglia, samt udg 43: Erindringer fra en rejse i udlandet.

Pastor L var en særdeles fin kender af kobberstik og fransk litteratur. Han maatte nøjes med smaa forhold i menighedslivet. Han var vist en af de første præster, der efter sin død blev brændt.

18. 2. febr 1895—5. juli 1918 (sp Harlev-F 16. marts 86): *Hans Fischer-Jørgensen*, * 25. febr 47 Kg Tisted. Faderen: Sp i Trige-Ø († 76), se der. Stud Aarhus 66, c 72² (hi), hjpr Trige-Ø 18. marts 73, sp Skarrild-Arnbor 20. nov 76, sp Stauning 24. aug 81, afsk 5. juli 18, r af Dbg 18, † 13. juli 26. ~ 17. jan 77 sin kusine Hulda Susanne Meta Christensen Rist, * 22. juni 50 Kbhvn, † 8. jan 1908. Forældre: Oberst Johs. Michael Frederik Fischer R og Marie Christine Gunderup.

Pastor F-J var som prædikant klar og logisk og kortfattet, maaske noget tør. Følelsen kom ikke til orde. Mere levende var han som foredragsholder og ved bibellæsninger. Han udarbejdede mange foredrag om historiske,

politiske og kirkelige emner, vist flere end han holdt. Han var velmenende og hjælpsom; opdraget strengt krævede han absolut lydighed og sandhed. Syge og gamle besøgte han flittigt. Men han kunne ikke synge, og det følte han som en mangel. Han var frimurer fra sin ungdom og var en paaskønnet taler i logerne. Da han fik ridderkorset, skrev han sit vita. Det hedder her bla: Min præstevirksomhed har været under vidt forskellige forhold. Men jeg kan med dyb tak sige, at jeg gennem de mange aar har haft lykke til at samle en ret stor og taknemmelig tilhørerkreds, hvor jeg har været, og jeg har mødt megen velvilje. Jeg har søgt at udsprede oplysning af forskellig art og har haft held til at samle sognenes folk i skoler og i forsamlingshuse. I det politiske liv har jeg kun deltaget en kortere tid (i Harlev), og min virksomhed var især rettet imod socialdemokratiet, der i sin første fremtræden paa landet hensynsløst angreb kristendom og præster (P. Sabroe). Mit syn paa præstegerningen kan jeg sammenfatte i Bengels ord: »Naar et træ ej fældes med eet hug, men med 50, og een gør 3 hug, een 45 hug og een 2 hug — hvem har saa virket mest? Og hvem ved, hvem der har bidraget mest til at fælde træet?«

Som student var F-J forvalter hos sin fader i den store Trige præstegaard. Han bevarede hele sit liv stor interesse for landbruget, og det gavnede ham som landsbypræst i hans forhold til sognefolket (K. Fischer-J).

Hans hustru holdt sdsk i pgd.

19. 12. okt 1918—7. juli 1923 (ord kat Trinitatis k, Kbhvn 15. sept 16): **G. Bruun**, fl t Hesselager, se der.

20. 10. okt 1923 (andenpræst Tyrstrup-H 15. sept 21): **Viktor Emanuel Østfeldt**, * 25. april 94 Kbhvn. Forældre: Grosserer Peter Larsen og Johanne Marie Steffensen. Stud Brgd Ø 12, c 18² (I), hjpr Jesus k, Kbhvn, 20. dec 18. Navneforandring 42. ~ 7. jan 21 Gerda Ebstrup, * 21. sept 99 Kbhvn. Forældre: Forretningsfører Carl Gudmand E og Emilie Henriette Margrethe Lindeburg. — Hustrus moders søster ~ missionær Knud Heiberg.

J. P. Jensen: Om den gudelige forsamlingsbevægelse paa Tissøegnen (Fra Holbæk amt 1909, s 56—103). Nordisk Kirketidende 1833—40. Sine Bennike: Minder om Ole Jensen, Sæby. Johs. Lindbæk har i »Fra Holbæk amt« (1912) skildret en gæv bonde i Svallerup paa Fr. VI's tid (Søren Larsen).

STORE-LILLE FUGLEDE

Store og Lille Fuglede sogne, 1404 og 1029 ha, ligger begge ved Tissø, frugtbar og fladt, kun Store Fuglede ligger paa en bakke, med smuk udsigt over Tissø. Egnen var skovklædt, indtil skovene blev ødelagt under Svenskekrigene. Mere bakket i Lille Fuglede. Byer: St F, Tystrup, Flinterup, Ll F, Jerslev stationsby.

Allerede 1682 omtales disse sogne som de mest opdyrkede i herredet.

Det kirkelige liv. Dette embede har gennem mange aar været et af landets bedste præstembeder. Indtægten har til tider været større end flere bispeembeders. Det var derfor mest ældre præster, der sad i dette ansete embede. Større vækkelser har ikke præget kirkelivet. Og i Ll Fuglede har kkg gn aarene været svag. Den pietistiske bevægelse, baade den Hallensiske og den Herrnhutiske gik uden om Ars herred. Naar Mynster lidt beklagende omtaler de »gamle og svage« præster i Ars herred, gælder ordene om svaghed ikke den gamle konsistorialraad *Bertel Struer*, der var præst her 1799—1845 og blev 81 aar. Han kunne som 80-aarig forrette 3 gudstjenester paa een søndag uden at trættes, han havde »en stentor-røst og en ualmindelig kraft«. Han stod i et patriarkalsk forhold til bef, var meget optaget af at lære dem ny landbrugsmetoder, og naar man kom for at tale med »vor far« stod han ofte i udhuset og var beskæftiget med at lave nye redskaber eller forbedre de gamle. Han var af rationalistisk kristendomssyn, en retsindig og agtet mand. De gudelige forsamlinger mærkedes ikke meget her. Nogle gik til Bakkendrup og hørte pastor *Østrup*, kun enkelte blev vakt. Blandt underskriverne paa bønsskriftet 1838 til Roskilde stænderforsamling om ophævelse af konventikelplakaten var der 2 fra Fuglede: Bødker Niels Jensen og skolelærer *Ole Pedersen*. Mynster omtaler ogsaa skolelærer Pedersen som en af de opvakte. Han flyttede 1862 til Amager, men forsamlingsbevægelsen satte ikke mærkbare spor. Der var enkelte, som søgte til *Vilhelm Beck* i Ubby, men IM talte kun faa tilhængere i sognene. Flere søgte til *Hoff* i Ubberup, og senere til *Carl Koch*. Præsterne var højkirkelige, provst *Dahlerup*, der havde været sp i Tømmerrup, hvor Ubberup ligger, havde forset sig paa grundtvigianerne (karakteristisk er fru Dahlerups udtalelse: »Skulle *min* Frederik ikke være lige saa god som Hoff og Koch?«) Som en slags modvægt mod det grundtvigske fik han 1902 bygget et lille missionshus i F. Dette fik dog ikke megen betydning. Der var stadig kun meget faa IMs folk. Fra 1909 har der været grundtvigske præster. 1909 betegner et skel i sognenes kirkelige historie. Med provst *H. P. Hansen* kom der for en tid paany liv i den grundtvigske bevægelse. Men i de senere aar slutte aktiv politik og syntesembedet meget af hans tid, og han syntes at blive skuffet over, at kirkebesøget tog af. Pastor *Lundøes* trofaste, stillfærdige arbejde med hus- og sygebesøg medførte, at en trofast kreds kom i kirken, og det er den blevet ved med. Et smukt vidnesbyrd om fromhed har han tegnet i Roskildebogen 1950 om de fromme kvinder i F sogn.

1908 oplyses: Kkg ret god i St F, ringe i Ll F, ingen kirkelig retning er fremtrædende. Enkelte IM og gr, flertallet up, friskole i Jerslev, 9 fam til valgmg. Velvilje, men det kirkelige liv er smaat, og det er vanskeligt at samles om aandelige spørgsmål. 1922: Overvejende gr pæng, ungdomsf. 1934: Kkg 10 pct, jævne forhold, en del ukirkelige, velbesøgte KSGudstj, god ungdomsf, lidt IM. 1942:

Kkg 8 og 6 pct, rolige, folkekirkelige forhold, overv gr mghliv, DdU (300), ungdomsm i pgd, 8 fam IM, 4 fam sbl. 1950: Kkg 6 og 4 pct, IMsmf (20, vejmand Alfred Christiansen), 4 fam sbl, overv gr præg, rolige, folkekirkelige forhold.

Store Fuglede kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid overhvalvet, koret er nedrevet, skibet forlænget mod øst og afsluttet med en tresidet gavlf, der er bygget taarn, vaabenhus mod syd og et 2 fag bredt kapel mod nord (Vor Frue kapel). Altertavle og prædikestol fra c 1600, romansk granitfontskumme, 200 sd. Meget smukt krucifix (Fuglede krucifixet) fra 15. aarh. Mackeprang: Døbefonte, s 84.

Lille Fuglede kirke, Sct Peders kirke, nær Tissø, er romansk, af kamp, gotiske hvælvinger, taarn, vaabenhus mod syd og kapel mod nord af munkesten. 1856 nedbrødes koret og skibet forlængedes mod øst. Altertavle fra 1855 (Gethsemane), den gl altertavle fra Fr IIs tid hænger paa nordvæggen. Prædikestol fra c 1600. Romansk font. 125 sd. Mackeprang: Døbefonte, s 94 og 106.

Altegræster: 1891: 423 og 312, 1896: 503 og 296, 1922: 350 og 125, 1934: 400 og 100, 1942: 214 og 54, 1949: 182 og 75.

Folketal: 1850: 548 og 378: 1901: 595 og 432, 1921: 738 og 582, 1945: 705 og 591.

Menighedsraad: 1906: 2 IM, 4 ngr, 2 up, 1922: 7 gr, 3 IM, 2 up, 1934: 4 gr, 2 IM, 1 soc, 5 up, 1938: 8 gr, 1 IM, 3 up, 1949: 7 gr, 4 IM, 1 up.

Kommunevalg: 1943: Soc 96 (1), rad 145 (3), venstre 279 (5), 1950: Soc 103 (1), rad 111 (2), venstre 295 (5), up 74 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 336 byg, 19 havre, b) 50 rdl, c) naturalier, d) 200 rdl, e) 140 td ld. 1870: Regul: 3904 kr, netto: 10400 kr, 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. — Anselig pgd fra 1887. Smuk udsigt over Tissø.

Ingen præst er forflyttet herfra siden 1781 (den eneste forflyttelse siden reformationen).

16. 19. juli 1845—21. nov 74 (sp Vroue-R 4. jan 32): **Jørgen Carl Schiødt**, * 11. marts 06 Kbhvn. Forældre: Oberstl i det borg artilleri, urtekræmmer Lauritz S og Diderikke Louise Bech af Vallekilde-H. Stud Brgd K 23, c okt 27 (I), afsk 21. nov 74, † 15. dec 85. ~ 11. juli 32 sin kusine Valgjerd Margrethe Vilh. Bjarnesen, * 1. sept 08 Frederiksværn, Norge, † 7. febr 74. Forældre: Lærer og klokker, c phil Haldor B og Anne Christiane Bech af Vallekilde-H. — Søn: Farum-V. Dt ~ Götzsche, Everdrup. Brødre: Rkp Aarhus domk, og Ørslevkloster-Ø. Søster ~ Nyegaard, Blistrup.

Pastor S følte sig stærkt knyttet til egnen mellem Tissø og Storebælt. Han havde nok »en rem af huden« med hensyn til konventikelvæsenet. Han stod venligt over for de vakte. Forf Anton Nielsen (husl hos pastor S 1848) lader i »Gamle Nielsen« sin fader fortælle om det dejlige præstehjem i Fuglede og om den elskelige præstefamilie. Ved S's begravelse talte hans brøder saa smukt om det smukke forhold mellem brødrene.

Mynter fandt pgd under reparation 1847, hvorved den ville blive ret smuk og bekvem. St F kirke var anstændig, men heller ikke mere. 1847 var den blevet restaureret. Mynter skriver, at Schiødt er i egnen meget berømt som prædikant, men det var »almindelige phraser uden ret udvikling og concret anvendelse«. I foredraget var kraften ofte misbrugt og udartede ofte til skraalen. Derimod gjorde den kraftige katekisation bedste virkning. Talrig forsamling. S mangler ikke liv og nidkæthed. Læreren, Ole Petersen, har hørt til de opvakte, men skal nu have aflagt konventikelvæsenet, en duelig og flittig lærer (MI I, s 28).

17. 16. febr 1875—26. jan 80 (sp Thisted-T 19. april 64): Provst **Hans Christian Sonne**, *

16. aug 17 Nexø. Forældre: Eng vicekonsul, strandingskomm, kbmd Herman Jacob S og Johanne Dorothea Saxtorph af Bodilsker-N. Stud Rønne 36, c jan 41 (*1), huslærer paa Lerchenborg, sp Møgeltønder 1. maj 45, r af Dbg 68, provst Hundborg-Hillerslev herr 24. juni 72, provst Ars-Løve herr 23. juli 79, † 26. jan 80. ~ 19. april 49 Margrethe Caroline Rothe, * 28. juli 23 Buderupholm, † 4. april 12. Forældre: Etatsraad, kommitteret i rentekammeret, senere konferensraad Christian R og Johanne Cathrine Marie Selmer. — Søster ~ Jürgensen, Frederikssund-O.

Fmd Fællesforeningen af de danske brugsforeninger.

Udg 60: To prædikener, 63: Det danske kirkeaaars pericoper, 67: Om arbejderforeninger, 2. udg, 77: 26 prædikener. Skrev flere artikler om foreningsarbejdet.

Provst S var den ældste af 9 søskende og voksede op i sin faders store købmandshandel. Faderen opdrog børnene med streng retfærdighed. S ville oprindeligt være sømand, men blev teolog og ud fra en stærk social interesse, forenet med praktisk sans, optog han en nidkær præstegerning, og arbejdede især for de daarligst stillede arbejdere. Under møder 1865—66 blev han tilskyndet til en mere positiv indsats, og 1866 fik han stiftet *Danmarks første brugsforening*: »Thisted arbejderforening«, med direkte forbillede i de engelske brugsforeninger, hvorom han havde hørt og læst, bl a paa 2 rejser til England, saavel som efter tilskyndelse fra sin ven fra Møgeltønder, fysics, dr F.F. Ulrik. S ville gn brugsforeninger ikke blot paa en sund maade skaffe arbejderne billige varer, men ogsaa højne dem moralsk og personligt. Han var selv formand og tog del i de daglige dispositioner og virkede for oprettelse af brugsforeninger i andre byer, fik ogsaa oprettet een i Fuglede. I sin bog om arbejderforeninger meddelte han sine erfaringer og synspunkter, der blev grundlæggende i flere aar. Til fremme af samarbejde mellem de efterhaanden oprettede foreninger (husholdningsforeninger, arbejderforeninger, brugsforeninger) var S medindbyder og taler ved fællesmøder paa universitetet 1871 og 74, blev formand for den nystiftede fællesforening, og udfoldede mundligt og skriftligt et stort propagandaarbejde. I de sidste aar ofrede han sig for sin præstegerning. En buste af ham staar paa Lilletorv, Thisted, oprindeligt rejst af Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger i Viby ved Aarhus. Hans søn, den kendte landmand og politiker, forpagter Chr. Sonne († 41), skriver i sin selvbiografi »Mit livs melodi« (1938) om sin fader, at han var kraftig, streng, praktisk, udpræget socialt indstillet, opfyldt af iver efter at højne arbejderne kaar. Han var ogsaa en nidkær præst. Han skrev i Dsk Kirketidende og i Budstikken, i Annaler for nordisk Oldkyndighed. I Thisted havde han en stor kkg. I Fuglede var den ringe, og det var ikke let for ham at vænne sig til det. Han kunne udbrude: »I dag var der et par stykker, som havde forvildet sig hen i kirken!« Om sin moder skriver forpagter Sonne: »Hun var en betydelig kvinde, moder til 9 børn, aandslivlig, musikalsk, vindende, en god og kærlig moder. Altid var præstehjemmet præget af sparsom økonomi. Hendes valg-

sprog var: »Det kommer ikke an paa, hvordan man har det, men paa hvordan man ta'r det.«

Litt: Arbejderen VII, 1874; s 17 f, Severin Jørgensen: Haandbog for brugsforeninger, 20 pl 1901, s 165 f, H. Hertel: Andelsbevægelsens historie i Danmark, 1917, s 51 f, Brugsforeningsbladet 1936, DBL XXII, s 288 f.

18. 13. maj 1880—13. nov 84 (sp Torstrup-H 6. febr 69): **Diderik Peter Svendsen**, * 5. marts 24. Forældre: Ejer af Helgenæs hovedgaard, Branderslev, kammerraad, prokurator Jens Peter Schwensen og Bodil Cathrine Abrahamine Diderichsen. Stud Brgd K 43, c juli 48 (I), lærer sæetatens drengeskole 51, overl smst 54, sp Faaborg-A 26. marts 60, † 13. nov 84. ~ 20. juli 51 Caroline Andersen, * 24. aug 27 Kbhvn, † 3. nov 94. Forældre: Palæforvalter og fourer hos arveprinsen Jørgen A og Kirstine Noline Funch. — Dt ~ Helms, Svendborg.

Skrev bidrag i Evang ugeskrift og i Dsk maanedsskrift, har oversat den kendte salme: Jesus kom dog nær til mig, Sib nr 605.

19. 28. jan 1885—23. dec 08 (sp Damsholte 13. marts 77): Provst **Caspar Frederik Dahlerup**, * 28. maj 30 Norup. Fader: Stiftsprovst D, † 89, Ballerup-M, se der. Stud Aarhus 48, c 54² (I), husl paa Vallø og Rosendal, andenl Jonstrup sem 63, sp Tømmerup 18. juni 80, provst Ars-Løve herr 14. dec 85—22. aug 05, r af Dbg 92, dbm 05, afsk 23. dec 08, † 20. jan 22. ~ 25. jan 66 Emilie Louise Augusta van Wylich, * 18. maj 37 Serup, † 27. okt. 08. Fader: Sp Greve-K, se der. — Farbrødre: Ø Ulslev-S og Ørbæk. Fætre: Berthelsen, Gangsted-S, og Fontenay, Skråbelev.

Provst D var gift med en af de muntre og vakre døtre fra den kendte Greve pgd, hans broder var arkitekten prof J. V. Dahlerup, som byggede Det kgl Teater og Jesuskirken, og som ogsaa medvirkede til, at Fuglede fik saa anselig en pgd. Provst D var en fin og nobelt tænkende mand, hans velovervejede indlæg ved præstekonventer og i menigheden blev der altid lyttet til. Den folkelige, grundtvigske bevægelse og de grundtvigske frihedskrav var han som Mynsters discipel ingen ynder af. Hele hans fremtræden og livet i pgd var præget af gammel kultur. Som ung udgav han en oversigt over Danmarks litteratur og sproghistorie. Senere udgav han et par taler, bl a afskedsprædikenen i Tømmerup. Men sin meste tid brugte han som præst og provst. Han var en hyggelig mand, altid tobaksrygende, indtil han tog sin afsked, saa holdt han op med at ryge. Han var ogsaa meget interesseret i havebrug og hjemførte mange sjældne planter til haven. Kkg var ikke stor, men alle saa op til den fine, gamle provst.

20. 25. maj 1909—12. okt 28 (sp Brøndum-VN 1. febr 00): Provst **Hans Peter Hansen**, * 3. jan 59 Horne, Fyn. Forældre: Præstegaardsforpagter i Akkerup senere gdjr i Skydebjerg Hans H og Ane Johanne Mikkelsen. Landmand til 79, lærereksamen Skaarup 84, andenlærer Thurø 84—88, stud priv 88, c 93² (I), sp Ulstrup-G 14. maj 94, provst Skads herr 11. febr 05, provst Ars-Løve herr 19. maj 22, r af Dbg 27, † 12. okt 28. ~ 2. sept 94 Valborg Kirstine Pedersen, * 18. nov 65 Thurø, † 19. jan

35. Forældre: Skibsfører Rasmus Peder P og Ellen Ring Andersen.

BM Menighedskonventet af 1891, 1927, folketingskand Kerteminde (venstre) 13.

Provst H var bondekarl (og soldat) til sit 21. aar, da han kom paa Skaarup seminarium. Han var fynbo. Det kunne man høre paa ham. Alligevel blev han godt hjemme mellem jyder og sjællændere. Han vandt sig venner ved sin hjertelighed, sin friske latter og venlighed. Han sagde tingene klart og djærvt, var vel-signet oprigtig, imod alt vrøvl og uægthed. Han havde praktisk evne. Han drev sin præstegaard godt. Det var ikke avlskarlen, der skulle bestemme. Og skolemand var han alle sine dage, højt anskrevet hos lærerne. I Jylland havde han hele Esbjergs store skolevæsen under sig. Hans faste haand og klare blik bestod prøven. Han var redelig som præst og som menneske. Stærkt retningspræget var han ikke, men han sluttede sig mere og mere afgjort til grundtvigianismen og fandt der sine nærmeste præstevener. Fra troens grund veg han ikke, og han forstod ikke tidens trang til »liberal kristendom«. Han var ikke af de meget læsende præster, teologien mærkedes kun lidt hos ham. Han var for aaben i sit sind til at blive en bøgernes mand (P. Wemmelund og L. Ingerslev i Præstehistoriske samlinger 1933, s 70—72).

Med provst H rykkede den grundtvigske retning ind her, herskabsvæsenet forsvandt fra præstegaarden, provst H var meget jævn, gik i træsko, forkede korn og var i det hele en kyndig landmand. Han samlede i de første aar ikke faa i kirkerne, han var meget veltalende, grundig og præget af rigt fynsk lune. Hans ord faldt med vægt. Men efterhaanden optog politik og provstembede ham temmelig meget. Kirkegangen svandt ind. Han var en meget benyttet foredragsholder og havde en sjælden evne til at tale jævnt og folkeligt om høje ting.

21. 25. jan 1929—1. okt 40 (sp Sejling-S 11. febr 13): **Jens Petersen Lundø**, * 19. nov 76 Lundø. Forældre: Vaadfabrikant, landbruger Jens Peter Petersen og Inger Andersen. Stud Viborg 96, navneforandring 00, c 02¹ (I), hjpr Grevinge 23. juli 02, do Vridsted-F 16. sept 05, sp smst 26. febr 07, afsk 1. okt 40, r af Dbg 40. ~ 31. okt 05 Marie Nielsine Halkjær, * 21. maj 79 Viborg, † 16. jan 30. Forældre: Snedkermester Carl August H og Johanne Marie Nørsgaard.

22. 5. febr 1941 (sp Holbæk-U 13. april 33): **Jakob Jespersen**, * 23. april 99 Mygdal. Forældre: Gdjr Kresten J og Bine Marie Pedersen. Stud Statens kursus 27, c 33¹ (h²), lærer Jerup 22—23, do Brabrand realskole 24—25, leder af Ungdomsforeningen af 1917 paa Nørrebro, Kbhvn 27—30. ~ 23. maj 33 Augusta Marie Gjørup, * 26. marts 07 Chicago. Faderen: Sp Køge-Ø, † 36, se der. —Hustrus søster ~ Eilstrup Rasmussen, Eggeslevmagle.

Litt: J. P. Lundø: Fra Tissøens bredder, Fra Holbæk amt, 1949, s 5—57, samme: Tre fromme kvinder i Fuglede sogn, Roskildebogen, 1950, s 54 f (Gamle Karoline Pedersen, † 35).

Løve herred

SÆBY-HALLENSLEV

Sæby-Hallenslev pastorat, 1489 og 798 ha, ved Tissø, ret bakket i S, fladt i H, nogen skov ved Tissø, sand- og lermuldet jord, naturskønt. Amtssygehus (fra 1893) i S. Byer: S, Ougtved, H, Torpe. Hg Sæbygaard og Frihedslund. Buerup sogn udskiltes kirkeligt fra pastoratet 20. dec 1920. I Selchausdal skov ved Tissø er der gn aarene holdt større møder.

Esbern Snare skal have ejet Sæbygaard og siges at være død der 1204 ved at falde ned ad en trappe.

Det kirkelige liv. Om det aandelige liv i sognene vides der intet bestemt før i første trediedel af det 19. aarh. Af de sædvanlige kirkehistoriske epoker: ortodoksi, pietisme og rationalisme er det sandsynligt, at Sæby-H ikke har gjort pietismens med, idet sognepræsteembedet i pietismens relativt korte spand af aar beklædtes af kun 2 mænd, hvoraf den første, *M. B. Drachardt*, vel endnu har været støbt i den ortodokse form, medens den anden, *J. M. Møller*, der sad her til 1783 — altsaa ind i rationalismens tid — af biskop Balle betegnes som en »uverdige« præst (jvf L. Koch i Kh saml 5. rk 3, s 388), hvilket jo ikke tyder i retning af pietisme. At pastoratet har gjort de andre epoker med, er hævet over tvivl, selvom udtrykkelige vidnesbyrd kun foreligger om rationalisme.

Blandt præsterne i ortodoksens periode har *Mads Pedersen* (1591—1621) været en mandig og usnobbet karakter, en kirketugtssag ført mod en usædelig herremand i pastoratet vidner herom (Ny Kh saml 6, s 379 ff). Karakteristisk for Series pastorum i det 17. aarh er iøvrigt, at her da har været flere lærde præster, 3 magistre (magister da = dr phil nu), deraf en, der tidligere havde været professor ved universitetet *Peder Bertelsen Kierulff*. (Om K se H. F. Rørdam: Kjøbenhavns universitets historie 1537—1621, III, s 642 ff). (Sæby kirke tilhørte 1492—1934 Kbhvns universitet). — Værd er ogsaa at tænke paa, at *Kingo* i sine kapellanaar i det nærliggende Kirke-Helsinge uden tvivl har ladet sin røst lyde i kirkerne. (Derimod er det forkert, at *Kingo* forinden har været huslærer paa Sæbygaard, det var Vedbygaard).

Præsteembedet hørte til de vellønnede og til 1933 var her ældre præster. De 3 førende navne i 19. aarh i pastoratets historie er: *Ole Jensen*, *N. M. Hansen* og pastor *P. E. Lind*.

At bemærke i det 19. aarh er først, at der ved midten af 1830'erne og de nærmeste aar derefter — medens rationalismen beherskede den kirkelige forkyndelse (præsterne *H. S. Sørensen* 1831—36 og *Frederik Holmsted Palludan* 1836—55) — toges et frisk kristeligt initiativ af vakte lægfolk, idet der fra nu af holdtes »gudelige forsamlinger« i Sæby sogn. Lederen i Sæby sogn var *Ole Jensen*, skolelærer i Sæby. Han var en mand af gammel-dags, alvorlig kristendom, først pietistisk, senere grundtvigsk farvet, lyse evner og et visst format, dertil brændende nidkær. Alligevel fik »Helligforsamlingerne«, som sæbyerne

spottende kaldte dem, kun ringe tilslutning fra sognet, derimod var *Ole Jensen* en skattet taler ved gudelige forsamlinger udensofns. *Jensen* var en fremragende dygtig lærer.

Ole Jensen, * 1804, † 49, var gaardmandssøn fra Vesterborg, kom paa Bojsens seminarium og blev huslærer hos pastor *Schønheyder*, Bakkendrup, 23, og her traf han sin hustru, husjomfruen i præstegaarden, *Sofie Pram*, datter af lærer *Pram*, Sæby. Han blev lærer i Drøsselbjerg 25 og lærer i Sæby 28. Den daværende sp i Sæby-H, *F. C. Lassen*, havde en kapellan, *Fr. Gottlieb*, præstesøn fra FINDERUP, gift med en præstedatter fra Gierslev, senere sp Klinte-G. Ham satte *Ole Jensen* pris paa og paavirkedes af ham. Efter pastor Lassens død blev den rationalistiske *Hans Sørensen* sognepræst i Sæby 31. Han ville ikke engang forrette sakramenterne efter ritualet, *Ole Jensen* søgte nu til Bakkendrup, hvor han hørte pastor *Østrup* og blev stærkt grebet. Senere søgte han den lange vej til *P. A. Fenger* (i Slotsbjergby), der blev hans nære ven. *Ole Jensen* nægtede ved daab at svare ja til pastor Sørensens ritualforvanskninger (Nord kirketid 1830). Pastor Sørensen døde allerede 36 (en krænkelser i et fattigkommissionsmødet mentes at have paaført ham et apoplektisk tilfælde, W III, 249) hans efterfølger, *Palludan*, indtog samme stæde, men var en skikkelig mand. Kirkebesøget var meget ringe. Nu begyndte *Ole Jensen* at holde forsamlinger i sit hjem, og der blev snart stuvende fuldt. Han kom i forbindelse med lægprædikanter andetsteds fra (*Rs. Ottesen*, *Rs. Sørensen*, *Venslev*, *Jens Dyrholm*, *P. Larsen Skræppenborg*). Lærer *Bergstrøm*, *Gørlev*, og lærer *Pedersen*, *Fuglede*, sluttede sig til, og folk fra nabosognene strømmede til. *Ole Jensen* var utilfreds med, at hans ven, *J. F. Fenger*, ikke ville holde forsamlinger uden for sit sogn. Derfor begyndte *Ole Jensen* selv at drage udensofns for at holde forsamlinger, fra 1837 i Vinde Helsinge og *Rye*, *Gørlev* sogn, hvor han hos pastor *Appeldorn* mødte skarp modstand, baade *Ole Jensen* og lærer *Bergstrøm* fik alvorlige irettesættelser, hvilket gav anledning til en udførlig meningsudveksling i Nordisk kirketidende 1837, specielt i anledning af provst *Becks* (*Vilhelm Becks* fader) skarpe indberetning og anklager mod forsamlingsfolkene. *Ole Jensen* fortsatte dog sine forsamlinger, stadig med stor tilslutning, 1840 var han i Svallerup, hvor pastor *Edsberg* fik rejst sag mod ham, og han blev idømt en lille bøde (se Svallerup). Senere blev *Ole Jensen* grundtvigsk paavirket, han fik stiftet den første folkelige foredragsforening i Holbæk amt. I skolen var han imod remseoplæring; i 40'erne begyndte han en aftenskole. Han var en dygtig og afholdt lærer, men han var trykket ved kirketjenesten i den næsten tomme kirke. Han udgav et bind »Kærnesalmer«, der blev en kær og stærkt benyttet skat i de gudelige forsamlinger, 1845 udgav han en bibelhistorie for børn. Han stillede sig ved valget til den grundlovgivende rigsforsamling 1848, men blev ikke valgt. Han kæmpede i Grundtvigs

og Lindbergs aand mod alle monopoler. Han blev kun 45 aar, og efterlod sig enke og 9 børn. Mynster skriver 1837 om ham, at han »er bekendt af sin deltagelse i conventikelvæsenet, endog i fremmede sogne, hvormed han dog nu skal have ophørt. Forresten roses han som en god og ordentlig mand; han er duelig, og kunne katekisere godt, naar han ikke selv prædikede for meget i stedet for at lade børnene svare«. 1847: »J holder endnu conventikler, men som have mindre søgning, og han gaar ikke ind i fremmede sogne. Han katekiserer i conventikelstone, men er iøvrigt duelig og ordentlig«. (M II, 103. Se iøvrigt om Ole Jensen: J. P. Jensen: Fra Holbæk amt 1909, s 58 f, 1911, s 106 f og 1940, s 163 f; P. Frederiksen og L. Larsen: Dagen gryr, 1930, s 25—53).

En anden lægmand, der indtager en ærefuld forgrundsplads i Sæby-H's kirkehistorie i det 19. aarh er: *Niels Mikkelsen Hansen*, * 1829, skolelærer i Hallenslev 1859—75, derefter dansk præst i Canada 1875—95, † i USA 1912. N. M. Hansen ønskede som ung at blive præst. Hertil var der ikke raad, i stedet fik han lærereksamen 1855 — med udmærkelse. Hansen var en fremragende dygtig lærer, der uden tilsidesættelse af noget fag saa det som sin hovedopgave at opdrage børnene til at blive kristne. Desuden holdt Hansen — i forstaaelse med pastor *Lind*, der var hans ven — kristelige møder for sognets folk i skolestuen. Hansen tilhørte Indre Mission med liv og sjæl og hørte til *Vilh. Becks* venner, saaledes samarbejdede de i Becks kapellanaar i Ubby og glædedes ved atter at mødes, da Beck 1874 kom til Ørslev. Skønt »missionsmand« var Hansen dog ingenlunde snæver i sit syn paa de andre kirkelige retninger, ligesom han i det hele var en mand af stor personlig friskhed og djærvhed. Øvede Hansen allerede bedrift indadtil gennem sin gerning i Hallenslev sogn, øvede han ikke mindre bedrift udadtil. Ikke blot var han deltager i det kristelige vækkelsesarbejde paa egnen, nej, hans gerning rakte videre ud! Hansen er nemlig menneskelig talt fader til hele det senere saa vidtforregnede danske kirkelige arbejde baade i USA og Canada og for saavidt ogsaa forløber for en bevægelse som »Dansk Kirke i Udlandet«, idet det var ham, der gav »det endelige stød til, at man herhjemme begyndte at tage sig af udvandrede danske« (J. Vahl i »Alm Kirketid« 1. nov 1875) — der sigtes her til en række artikler i Indre Missions Tidende 1867 og følgende aar, hvor Hansen slog til lyd for, at der maatte skaffes de til USA saa talrigt emigrerede danske kirkelig betjening hjemmefra. Yderligere drog Hansen selv ud — 46 aar gl med kone og 8 børn — som nybyggerpræst for en koloni af danske i Canada. Utrolige var de ofre og afsavn, han og hans tapre, gudfrygtige kone maatte udholde, men vanskelighederne besejredes, og en menighed byggedes op. Saavel i sin dansk-canadensiske menighed som i Hallenslev efterlod Hansen sig det skønneste eftermæle.

(Om lærer og pastor Hansen se: Pastor N. M. Hansen (monitor), præst ved Sct. Ansgars danske kirke. Første danske kirke i Canada v pastor R. Andersen 1930, American Press Co, Minneapolis, Minn. I kommission hos P. Haase & Søn, Venskab

og samvirke. Brevveksling mellem Vilh. Beck og Johs. Clausen, 1936, s 233 f. IM's hist, s 208).

M h t det kirkelige præg i det 19. aarh kan man formentlig uden overdivelse tale om »de ringe dage«. Vækkelse — være sig af den ene eller anden art — blev der trods nidkære arbejdere og tildels ualmindelig betydelige personligheder (lærer Ole Jensen, pastor Lind, lærer Niels Mikkelsen Hansen) ikke tale om i blot nogenlunde udbredt grad. Kvantitativt har det ogsaa kun sat smaa spor i sognene, at saa fremragende skikkelser som *Vilh. Beck*, *Hoff*, *Carl Koch* og *Niels Dael* har levet og virket paa egnen, og i hvert fald for Becks vedkommende stundom har talt i Sæby, idet Beck baade har talt i kirken og i flere aar ved det endnu afholdte grundlovsmøde i Selchausdal skov. Navnlige har den grundtvigske vækkelse — naar bortses fra ganske faa spredte tilfælde — slet ikke villet bide her.

1865 begyndte forstander *Rottvitt*, der kom fra Uldum højskole, en højskole paa Sæby mark. 1866 flyttedes skolen til Høng.

Som en kuriositet kan nævnes, at en ivrig propaganda fra mormonernes side i 1858 førte til, at 5 personer i Torpegavn, Hallenslev sogn, gik over til mormonismen (*Liber daticus*).

Ca. 1880 begyndte Indre Mission at røre paa sig i Sæby-H, idet det endnu bestaaende samfund dannedes i disse aar. Den første indremissionær, der kom til Sæby, var *Hans Sørensen* fra Eskebjærg. Længe holdtes møderne i hjemmene ikke mindst hos væver Lars Peder Hansen, Sæbyhøj. Efterhaanden naaede samfundet en saadan størrelse — bestemte tal haves ikke — at et missionshus kunne indvies i Sæby by 1897 af Vilh. Beck. Med tilslutningen til IM's gerning har det gaet op og ned. Dog har IM alle dage været en minoritet i Sæby-H. Den hidtidige kulmination blev naaet i pastor *Bachs* tid, denne var helt ud IM's mand og gjorde et højt værdsat arbejde indenfor samfundet. I IM's samfund har især apoteker Topp (rejste 1910 til Silkeborg), væver L. P. Hansen († 1920), murerm N. A. Hansen og gartner J. P. Kjeldsen haft betydning. Med pastor *Nørup-Nielsen* rykkede en ung præst ind i præstegaarden, præget af KFUM. Han havde god kirkegang, men flyttede hurtigt herfra.

Et forsamlingshus byggedes i Sæby 1887. C 1916—40 blev der holdt regelmæssige ungdomsmøder, lærerinde, frk C. Laurberg, Hallenslev, holdt pigemøder. Men disse møder maatte ophøre pgra svingtende tilslutning. Sdsk i Sæby, Ougtved og Hallenslev. I de senere aar sammenkomster for ældre. Alt med svingende tilslutning.

Herregaarden *Nørager* (nu i Buerup sogn), som ejedes af greve Ernst Moltke, har gennem aarene været præget af kristendom, men man gik i kirke i Reerslev, indtil kirken i Buerup blev bygget 1887. Paa *Nørager* samledes (især i 90'erne) mange kendte kirkelige personligheder, og ofte talte de ved gudstjenester eller møder i skovene (især Skrefsrud og P. Krag). Missionær Einar Prip blev 1908 viet i Buerup til en datter af hofjægermester, greve Otto J. A. Moltke, *Nørager*.

Nutidens præg? Som fortidens: »de ringe dage«! Tilslutningen til gudstjenesterne svinger omkring 10 perscner ved hver gudstjene-

ste. Der er sket et betydningsfuldt generationskifte i de senere aar. De gammeldags »vanekristne« er døde eller flyttet bort, og nye er ikke kommet i deres sted. Typisk er det, at for faa aar siden var der c 70 altergæster skærtorsdag aften, nu godt 20. For faa aar siden var der mange hjemmeberetninger paa sygehuset, nu næsten ingen.

Naar ingen vækkelser har kunnet længe her, kan det maaske sættes i forbindelse med dels, at S sogn har været præget af herregaardene, dels at der ikke var noget befolkningslag i social fremdrift her samtidig med, at vækkelserne satte ind. En præst, der er født i pastoratet, sagde, at man ikke skulle undre sig over de ringe kirkelige forhold, naar f.eks. herregaardsarbejdere for et slægtled siden maatte arbejde hele dagen for 1,50 kr. pr. dag og samtidig skulle dyrke deres egen lille lod, og maatte betale for at laane heste og redskaber paa herregaarden. »Naar greven i sin flunkende kasse kørte til kirke, flankeredes hans kirkevej af puklende landarbejderfamilier.« Det forklarer jo nok *noget*, om ikke alt. Stavnsbaand og hoveri gjorde ogsaa sit. Fortidens sociale synder har været med til at skabe aandeligt døvande.

Tilslidst kan om Sæby-H siges, at embedet her byder paa megen afveksling, som det gælder landskabeligt — her er baade marker, skov og sø (Tissø) — gælder det arbejdsmæssigt, her er — det gælder dog kun Sæby sogn, i Hallenslev sogn er befolkningen betydeligt mere ensartet — store sociale forskelle, og et særligt arbejdsfelt, som ikke i almindelighed falder indenfor en landsbypræsts omraade, er Holbæk amts sygehus i Sæby.

1922 oplyses: S kirke ligger uheldigt, c 1 km fra nærmeste by, IMsmf i S (gdjr C. Svendsen), ukirkebyg fh, 1930: Kkg 10 og 8 pct, IM, KFUM og K, 10 sbl. De 3 herregaarde har stor indflydelse paa sociale og moralske forhold. 1935: Kkg 15 og 12 pct, IM (murer N. Hansen) vel besøgte ungdomsm i prgd og mh, møder for gamle i prgd, kirkeblad, KFUM og K, 6 sbl. 1943: Kkg 4 pct, bedst om sommeren, en fast ktæds i begge sogne, almindelige forhold, mange kirkefremmede, nogen IM (30) næppe for megen »enhed«, IM (bmd P. M. Hansen) 3 sds, ungdomsm, kirkeblad, møder for gamle. 1950: Kkg svinger ml 1 og 10 pct, meget jævne forhold, »her alt er lavt og sent det gaar, som hjertet sidder, hjertet slaar«, IM (10) kirkeblad, idrætsf, sds, enk sbl.

Sæby kirke ligger smukt, men ensomt i skovbrynet ved Tissø, er en smuk romansk bygning af kamp og fraadsten med apsis. Kirken er overhvælvnet i gotisk tid, og der er tilføjet taarn, to kapeller mod nord og syd, samt sakristi og vaabenhus mod nord. 1864 fandtes smukke romanske kalkmalerier, i apsis Jesus paa regnbuen, 1857 nedtoges den sengotiske altertavle (nu i nordre korsarm). Indtil 1907 var altertavle: J. L. Lund: Jesus i Gethsemane i imiteret gotisk ramme forsynet med 2 hylder, hvorpaa Thorvaldsens 12 apostle i gips. Prædikestol fra 1624, romansk font. Høverest 1864. 1907 nedtoges altertavlen fra 1857, og maleriet ophængtes i søndre korsarm. Et fraadstensalter opførtes, paa alteret et romansk krucifix. Samtidigt restaureredes kalkmalerierne, og kirken dekoreredes af E. Rothe. 1941 restaureredes den sengotiske altertavle (trefløjet, korsfæstelsen i midten). Nyt orgel fra 1944. Panelværk fra 1590. 250 sd.

Aarb f n oldk 1868, s 43, M. Petersen: Kalkm, s 107, Nørlund. Kalkm, s 259, Fra Holbæk amt, 1933, Ma-

ckeprang: Døbefonte, s 39, Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 259—60, Kirkelig Kunst, jubilæumsskr, 1951, s 55.

Hallenslev kirke er romansk af kamp med gotiske hvælvinger, hvidkalket taarn, vaabenhus mod syd. Altertavle af J. L. Lund (Den korsfæstede), prædikestol fra 1648, cementfont, hovedrest 1862, alter fra 1864, 100 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 387 og 412.

Altergæster: 1891: 1157 og 353; 1896: 1076 og 330; 1922: 240 og 130; 1930: 200 og 150; 1934: 588 og 327; 1938: Jævn.

Folketal: 1850: 1590 og 461; 1901: 1771 og 443; 1921: 575 og 458; 1945: 523 og 390.

Menighedsraad: 1904: 4 IM, 4 u p; 1914: 5 IM, 1 gr, 2 u p; 1922: 4 IM, 8 u p; 1938: 3 IM, 9 kirk; 1949: 1 IM, 2 n gr, 9 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 60 (1), rad 68 (1), venstre 243 (7); 1950: venstre 206 (5), fællest 203 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 305 byg, b) 15 havre, 30 gæs m m, d) 280 rdl, e) 34 td ld — 1870: Regul 2960 kr, netto 7750 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Præstegaarden opført 1787.

Ingen præst er blevet forflyttet fra dette embede indtil 1875.

15. 6. dec 1836—25. jan 55 (sp Ølgod-S 1. okt 24): **Frederik Holmsted Palludan**, (egtl Meldal), * 15. jan 82 Oddernæs, Norge. Forældre: Sp der Theodor Bergmann Meldal og Nicoline Rasmusdatter Palludan, dt af biskop P. Christiania. Stud Frborg 98, c jan 07 (1), hjpr Strøby-V 20. marts 07, do Magleby-H 12, sp V Hornum-F-H 30. sept 15, † 25. jan 55. ~ 27. okt 10 Lovise Augusta Jensen, * 5. febr 88, † 3. febr 63. Forældre: Skovrider paa Vallø Jørgen J og Bolette Fred. Christophersdatter Nyholm af Slaglille-B.

Mynster skriver, at prgd er god, ret smukke værelser, fra haven dejlig udsigt over Tissø. 1847: Prgd gl med lave værelser. »De mange tjenestefolk paa sognets herregaarde har ikke den bedste indflydelse paa tonen i sognet. Kirkegangen er meget ringe, men skal dog have sig noget. S kirke tilhører universitetet, er stor, lys, høj, i alle henseender smuk og velholdt, kunne godt være købstadskirke«. Pastor P prædikede (1839) »trivelt og koldt, den sædvanlige lire, foredraget død oplæsning, katekisationen død og kold, meget talrig forsamling. Præsten er ellers en ordentlig og fornuftig mand«. 1847: »Det hele tomt og koldt, ikke eet dybere kristeligt ord. Den vakre ungdom svarede meget godt. Om læreren i H (Harder) skriver Mynster 1839, at han »er uden evne, villie og flid, katekiserer slet, mistænkes for ej at ville lade bøndernes koner i ro. 1847 skal man have forbedret sit levned og omgaa sin syge kone godt, men er en maadelig lærer (M II, 102 f).

Hjælpepræst hos pastor Palludan

1854—55: M. J. Mathiesen, se Gørløv-B.

16. 15. maj 1855—6. aug 75 (præst Christianshavns arrest Kbhvn 10. nov 44): **P. E. Lind**, fl t biskop Aalborg, se der.

Med pastor Lind genoptoges traditionen fra det 17. aarh med lærde præster i Sæby-H. L var en mand med en ikke almindelig horisont. Gennem Linds mangfoldige og brogede forfatterskab, der spændte fra novellistiske arbejder over blad- og tidsskriftartikler til lærde skrifter, gaar en tydelig »social« linie. — Nævnes kan her: 48: »Et bidrag til svar paa det spørgsmål: Hvorledes kan arbejderens kaar forbedres?«, 50: »To straffede personers liv og hændelser«, 58: »Christendommens indflydelse paa de occidentalske folkeslags sociale spørgsmål fra aar 500 til 814«, 64: »Fortegnelse over skrifter, passende til sognebib-

lioteker«, 65: »Forklaring til Gen 3,1—19«. Det fortælles, at han en dag i 1875 sad i dybe tanker og tænkte paa søndagene i kirken. Hvor var de henne, beboerne fra sognet? Folk var flinke og rare, men de kom ikke i kirke. Han naaede til det resultat, at fejlen laa hos ham selv. Saa drog han til Kbhvn og henvendte sig til kultusministeren. Han forklarede ham om stillingen i Sæby-H og sagde, at der trængtes til en ung, ny præst, der bedre kunne samle folk, end han kunne. Han bad om afsked i naade og med pension, han kunne ikke blive ved i dette pastorat med de tomme kirker. Ministeren svarede: »Jeg er glad for, at De er kommet netop nu, for jeg har lige talt med biskop Martensen, og vi er blevet enige om at tilbyde Dem stillingen som biskop i Aalborg«. Præsten blev underlig til mode. Han forstod, at ministeren mente, at det var ikke hans skyld, at der kom saa faa i kirke (P. C. Nedergaard: Løve herreds historie, 1943, s 64—66).

Teologisk og kirkeligt tilhørte Lind den Mynster-Martensenske retning. Som præst har han efterladt sig et smukt minde, der endnu lever hos de ældste i pastoratet — som en prædikant af rang og tillige i højeste grad flittig med husbesøg. En gang om aaret — nogle vil endog vide to (men har det været muligt?) — besøgte Lind — omend de fleste af disse besøg ifølge sagens natur maa have været meget korte — hvert hjem i pastoratet, en betydelig bedrift, ikke mindst, naar tages i betragtning, at pastoratet dengang omfattede ogsaa det nuværende Buerup sogn, og saaledes var et af de mest udstrakte sogne paa Sjælland. Ogsaa tales der endnu i Sæby om Linds nidkærhed med at holde folk til kirkegang. Menneskeligt var Lind en mild og humanitænkende mand, paa samme tid som der i høj grad stod respekt om hans person.

Medens Martensen gerne nævnes som pioner fra kirkelig side for en positiv orientering overfor det sociale, saa stærkt tilspidsede spørgsmaal — og med rette! — bør det ikke glemmes, at Lind ogsaa — paa sin vis — har sin plads i dette pionerkuld og endda fra et tidligere tidspunkt end Martensen. Der kan være grund til at fremhæve hans sociale skribentvirksomhed. Hans pjece: »Et bidrag til svar paa spørgsmaalet: Hvorledes kan de arbejdendes kaar forbedres?« var et polemisk indlæg mod en jernstøber Linde, og han holdt bl a paa, at der ikke ville være saa megen nød blandt arbejderne, hvis de ventede (som akademikerne) med at gifte sig. Trods bogens lovende titel er den mere kronik end principielle overvejelser (som hos Martensen). Og som i Linds skrifter, saadan i hans liv: hans virksomhed som fængselspræst var et stykke kristelig-socialt arbejde, ligesom hans all round-gennemførte husbesøg var en form for praktisering af evangeliets demokratisme.

Yderligere var Lind interesseret i skole- og oplysningsspørgsmaal — interesser, der ogsaa gav sig udslag i hans forfatterskab — saa det tør i enhver henseende kaldes naturligt, at kirkestyrelsens øje faldt paa ham, da Aalborg bispestol i 1875 skulle besættes.

Linds kvalitet som videnskabsmand belyses dels ved, at han 1871 beskikkedes til cen-

sur ved teologisk embedseksamen, og navnlig ved at han ved universitetets 400 aars fest i 1879 fik tildelt den teol æresdoktorgrad. Dobbel smuk tør Linds indsats som videnskabsmand kaldes i betragtning af de store praktiske krav, hans embedsvirksomhed stillede ham overfor, og som han ikke lod ligge.

Kilder: Wibergs, Elvius', Groshennig og Hauch-Fausbølls præstehistorier, Kirke-Leks f Norden, Fr. Nielsen i Brickas biogr leksikon, H. Martensen-Larsen: Breve fra Fr. Paludan-Müller, s 55 ff, For handlinger ved Kbhvns universitets fest i anledning af salvingen og kroningen 1840, s 29—30, Levnedsskrivelser af de ved Kbhvns universitets 400aars fest promoverede doctorer, Kh saml 6. rk, III, s 121 ff, Breve til og fra H. C. Ørsted, 2 samling, s 208 ff, Venskab og samvirke, brevveksling mellem Vilh. Beck og Johs. Clausen, 1936, s 20, Vilh. Beck: Erindringer, s 41, Karoline Graves: En almuekvindes liv, 1927, s 00. I ovenstaaende skildring er desuden taget hensyn til mundtlige meddelelser fra gamle folk i Sæby-H, der har kendt Lind, se iøvrigt under biskopper, Aalborg.

17. 23. dec 1875—15. nov 90 (kst rkp Randers 3. april 68): **Lorentz Johannes Levinson**, * 12. dec 21 Holbæk, Rougsø herred. Forældre: Lærer Henrik Nielsen L og Ane Kirstine Sørensen. Stud Randers 39, c jan 44 (1), kst adjunkt Randers 46, fast ansat 48, sp Kværn, Flensborg provsti 16. april 52, sp Munkbrarup, Angel 14. jan 59, afsat af tyskerne 28. okt 64, afsk 15. nov 90, † 13. dec 05. ~ 1. sept 52 Caroline Johanne Ree, * 7. dec 32 Aalborg, † 13. nov 88. Forældre: Stiftsbogtrykker Nathanael Phil. R og Julie Henriksen. — Søn: Johs. L, Classenske boliger. Broder: Rkp Trinitatis k, Kbhvn. Brodersønner: Gørlev-B, sp Sct. Matthæus k, Kbhvn, sp Sct. Mariæ k, Helsingør og sp Herredskirke-LL. Søster ~ Hansen, rkp Randers. — Se stamtavle 54*).

Det blev ikke, som Lind ønskede, en ung præst, der kom til Sæby-H, men en veltjent, fin og lærd præst af Mynsters skole. Han havde ingen større sympati for IM og grundtvigianismen, som rørte sig paa enen, men holdt sig konservativ paa afstand derfra. I Randers kom den senere forfatter, *Alfred Ipsen*, meget i hans hjem. Ipsen skriver: »Det var et dannet hjem, hvor god litteratur og kunst hørte til det daglige brød, og det var en glæde at se de store bogskabe med deres velordnede indhold af indbundne bøger, alle vor danske litteraturs klassiske værker og mange tyske. Man var i dette hjem lige saa fortrolig med tysk sprog og digtning som med dansk, og ikke blot Goethe og Schiller, men ogsaa Lessing, Herder og Klopstock og mange andre hørte til husets fortrolige«. Børnene blev opdraget med gammeldags strengthed i sparsommelighed og lydighed, men i smuk fortrolig tone med deres forældre. — L var en stærkt nationalt sindet mand. Han ville ikke bøje sig for præjerne 1864.

»Under krigen 1864 traadte han en dag, hans sognekirke var fuld af tyske officerer og soldater, frem for alteret og sagde paa tysk, at efter de gældende love skulle der vel prædikes i det danske sprog; men af hensyn til de mange fremmede tilhørere ville han i dag holde gudstjeneste paa tysk. Alt gik godt, og pastor L bad den sædvanlige kirkebøn for Christian IX. Efter tjenesten sagde

* Sidst i Bd II vil findes 106 stamtavler over præstestægter.

officererne til ham, at de i grunden agtede ham for den bøn, men at de ville fraraade ham at gentage den fremtidig. Inden næste søndag kom der befaling til en forandret kirkebøn« (Nationaltid 16. dec 05).

Johs. Levinsen fortæller om den unge prøjsiske militær læge, som i april 64 var indkvarteret i Munkbrarup præstegaard, og den da 5-årige Johs. L spurgte ham: »Hvad har I prøjsere egentlig at raade over os?«, et spørgsmaal, der lød pudsigt, da J. L ikke kunne sige ordet prøjsere med tilstrækkeligt fynd, fordi han stammede (pe- pe- pe- perøjsere). Noget svar fik drengen ikke, men lægen trykkede ham til sig og sagde: »Mein lieber, du bist ein Cajotalerjunge! Jetzt geht es am Düppel los, ich freue mich wie ein Kind; ich setze dich als Erbe meiner sämtlichen Güter ein!« Han gik til Dybbøl, og faa dage efter faldt han.

Pastor L mindedes i Sæby som en fin og nobel præstetype, men han kom ikke i nogen bredere berøring med befolkningen. Hans sønner, pastor Johs. L og oberst A. Levinsen (* 1859, † 1920) blev kendt i alle IM's kredse ved deres aandelige sange.

(Alfred Ipsen: Johannes Levinsen, 1905, Paul Nedergaard: Johannes Levinsen, 1925, s 8 f).

Hjælpepræst hos pastor Levinsen

1883—87: R. A. Matthiesen, se Strynø.

18. 9. febr 1891—17. aug 1916 (sp Østbirk-V 25. sept 85): **Axel Riber**, * 5. dec 49 Aale. Faderen: Provst i Raarup, † 85, se der. Stud Horsens 68, c 72² (I), kkp Raarup 21. nov 74, sp Øster Hornum 14. marts 79, † 17. aug 16. ~ 6. marts 91 Johanne Marie Rasmussen, * 11. febr 69 Yding, † 13. marts 31. Forældre: Gdjr Anders R (Beck) og Ane Sørensen.

Pastor Riber fortsatte pastor Levinsens tradition, han var en vel studeret mand, havde et stort bibliotek, og var helt igennem præget af gammel dansk præstegaardskultur. Han, der ligesom sine 2 forgængere tilhørte »tredie retning«, var i enestaaende grad elsket af sine menigheder for sit milde sind og respekteret for sin rene karakter. Men det lykkedes ham ikke trods trofast og redelig forkyndelse at samle nogen større menighed. Riber var en fintdannet mand og belæst i en grad, der grænsede til lærddom. Som prædikant var R — iflg den lokale tradition — lodig, men lang og noget monoton i sin stil. Højere end Ribers indsats paa prædikestolen skattede menighederne hans personlige omgængelse, der var præget af en sjælden karakterens renhed og elskelighed. Fra alle lejre saa man op til R med sympati og respekt — ogsaa fra IM, i hvis møder R uden at være missionsmand jævnlgt deltog. R's minde baade lever og lyser herude den dag i dag. Iøvrigt var R en udmærket begavet mand af store kundskaber, som han bestandig udvidede. R's karat antydes endvidere ved den omstændighed, at han stod i venskabsforhold til en mand som provst H. M. Fenger. Blandt herredsbrødrene indtog han en meget smuk stilling. Pastor P. C. Nedergaard skriver om ham:

»Hver gang jeg var sammen med ham, havde jeg en følelse af, at han vidste alt, hvad en præst burde vide«. R døde pludseligt. Der var et meget stort ligfølge, og i trængslen ved

kirkedøren paa begravelsesdagen var det pastor G. Heiberg, K. Helsing, sagde: »Folkens, I skulle være kommen i kirke, mens eders præst levede i stedet for nu, da han er død«. Jeg tror ikke, at jeg nogen sinde har hørt saa myndig en ligtale, selv om den var kort (P. C. Nedergaard: Løve herreds hist, s 68).

19. 20. nov 1916—27. maj 33 (sp Holmsland 25. marts 98): **Søren Christian Christensen Bach**, * 14. juli 65 Nykøbing M. Forældre: Maltgører Jens Christensen B og Marie Ane Kirstine Sørensen. Lærer, stud priv 90, c 96² (I), † 27 maj 33. ~ 10. maj 91 Sofie Margrethe Jensen, * 27. juli 73 Kbhvn. Forældre: Kirkebetjent ved Garnisons k, Kbhvn Hans J og Else Christine Thomassen. — Søn: Sømandspræst: Hull.

Med pastor Bach rykkede en ny præstetype ind i Sæby præstegaard. B var præget af de mange aars præstegerning paa vestkysten, udpræget IM's mand, en noget kantet personlighed, men bag det bryske ydre gemte sig megen lune og varm interesse for menneskesjæle. Som prædikant var han adskilligt over gennemsnittet, original, selvstændig, skarp, vel funderet i luthersk kristendom. Sent gik han til ro, han læste meget, og han stillede sig med hele sin interesse i IM's tjeneste i sogn og egn. Han var vant til fyldte kirker paa Holmsland, men i Sæby-H lykkedes det ham ikke at faa folk til at gaa i kirke, og hans hjerte hang til det sidste ved Vestjylland. Han var meget musikalsk og skrev enkelte kompositioner.

Pastor E. Klitbo Bach skriver: »Saa mange aar efter fars død husker jeg bedst fars skikkelse fra kirken foran alteret og paa prædikestolen, hvor hans fremtræden var af en egen stille og ydmyg værdighed; værdighed, fordi han vidste sig i Guds tjeneste, og ydmyg, fordi han ønskede at træde helt i baggrunden, saa hans Herre kunne blive endnu mere herliggjort.

Far var uhyre belæst, hvilket mærkedes paa hans forkyndelse, der gengav et fuldtonevangelium — dyb indlevelse parret med enfoldig tro. I sin første præstetid paa vestkysten oplevede han ved aarhundredskiftet de store vækkelser der, og utrætteligt gik han fra hjem til hjem, og fra den tid er der endnu mange, der med kærlighed tænker tilbage paa deres gamle præst, der hjalp dem til livet i Gud. Han var udpræget »samfundspræst«, og var meget efterspurgt som taler ved vækkelsesuger rundt om i landet, og hver enkelt indenfor sin egen menighed omfattede han med en trofast kærlighed, lyttende med grænseløs taalmodighed og vejledende de mange, der søgte ham som præst og sjælesørger. Mange missionærer fik i ham en forstaaende ældre bror, og ikke uden grund fik han tilnavnet »missionærernes ven«. Af naturen var hans væsen barskt og indesluttet, hvilket uden tvivl bevirkede, at mange, som ikke sluttede sig direkte til menigheden, aldrig lærte ham rigtigt at kende; men de, som trængte ind til hans personlige jeg, fandt et varmt og brændende hjerte.

20. 21. aug 1933—9. april 38 (hjpr Helligaands k, Kbhvn 23. juni 32): **V. Nørup-Nielsen**, fl t rkp Hellerup, se sp Helleruplund.

21. 11. juli 1938 (kst sp Tostrup 1. jan 38): **Flemming Paludan-Müller**, * 1. juli 12 Kbhvn. Forældre: Departementschef i undervisningsministeriet Kai P-M af Snesere og Karen Agnes Sofie Rode. Stud Frberg gymn 30, c 37² (l). ~ 29. april 39 Henriette Margrethe Hartman, * 16. maj 16 Ljungby, Kronobergs len, Sverige. Forældre: Ingeniør Axel Engelbert H og Henriette Margrethe Rode. — Se stam-tavle 66.

Red Løve herreds kirkeblad 47. medl af red af Roskilde stiftsblad 49.

Kaldskapellan

(Oprettet 16. nov 1887, nedlagt 1. april 1912)
(Bolig i Buerup)

1. 16. nov 1887—2. april 92 (hjpr Snesere 15. sept 85): **A. Kiørboe**, fl t Græse-S, se sp Sct. Olai k, Helsingør.

2. 18. juni 1892—13. febr 97: **F. E. Lunds-gaard**, fl t Haraldsted-A, se sp Sct. Pauls k, Kbhvn.

3. 26. juli 1897—21. febr 1905 (hjpr Lyderslev-F 9. nov 93): **M. Johnsen**, fl t Gosmer-H, se der.

4. 22. aug 1905—7. sept 09 (hjpr Hedensted-SD 19. okt 00): **G. F. P. H. Schousboe-Jensen** (senere Schovsbo), fl t Hillerslev, se Vemmetofte.

5. 16. dec 1909—1. april 12: **P. M. Wemmelund**, rkp her.

Residerende kapellan

(Oprettet 1912, nedlagt 20. dec 1920)

6. 1. april 1912—20. dec 20 (kkp her 16. dec 09): **P. M. Wemmelund**, sp Buerup, se der.

BUERUP

(Udskilt fra Sæby-Hallenslev 20. dec 1920)

Buerup sogn, 3349 ha ved Tissø, er bakket, store enge langs Halleby aa, naturskønt, mange skove, skoven ved Tissø er et yndet udflugts- og mødested. Byer: B, Uglerup, Løgtved, Frenndved, Halleby, Askvad. 4 herregaarde: Selchausdal, Nørager, Katstrup og Halleby-gaard.

Det kirkelige liv. Under henvisning til foranstaaende om Sæby-H oplyses 1922: 2 mh (grevinde Bernstorff, Katstrup, gdjr P. Nielsen, Uglerup), 2 fh, kkg 7—8 pct. 1931: 50—60 i kirke, de mange herregaarde hemmer kirke-ligt arbejde. Store sociale forskelle. 1942: Kkg 5 pct, udover kkg kun ringe interesse for kirke-ligt arbejde, ungdomsm, bibellæsn, 2 sdsk, kirkeblad. 1950: Kkg 5 pct, ungdomsm i prgd, IMsmf (sp og gdjr V. Sørensen, Uglerup) san-talkreds, 2 sdsk, bibellæsn, 1 mdl gudstj i Hallebyore, FDF.

Herregaardenes betydning som hemsko for det kirkelige liv er ændret efter, at man mere og mere er gaaet over til mekanisk drift, og man ophører med det løse folkehold. De fleste

i sognet har en eller anden forbindelse med herregaardene, men det har ikke nogen betydning for det kirkelige liv. Nørager (grev Moltke) har spillet en viss rolle, og Katstrup har været sæde for lægmandsinitiativ i den forrige greves tid. Der har været sdsk og større kristelige grundlovs møder. Selchausdal, hvis ejer byggede kirken, har mange legater knyttet til sig.

Buerup kirke er opført 1887 (arkitekt V. Klein) af røde mursten med taarn og spir. Altertavle (Christus), kopi efter Giovanni Bellini. Kirken er beko-stet af Selchausdals daværende ejer, godsejer C. Selchau. 200 sd.

Altergæster: 1891: 591; 1902: 497; 1912: 480; 1922: 247; 1934: 180; 1942: 181; 1949: 612.

Folketal: 1921: 1180; 1945: 1040.

Meninghedsraad: 1922: 2 IM, 2 n gr, 3 u p; 1930: 2 soc, 5 kirk; 1938: 2 IM, 2 soc, 3 fris; 1949: 2 IM, 2 soc, 3 n gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 150 (4), rad 57 (1), venstre 109 (3), kons 52 (1); 1950: Soc 197 (4), rad 51 (1), venstre 102 (3), kons 31 (0), u p 78 (1).

Sognepræst

(1920: 2. kl, 1946: 3. kl.)
(Prgd fra 1887)

Kaldskapellaniet (senere rkp) i Sæby-H oprettedes 1887, og kkp havde bolig i Buerup. Se Sæby-H.

1. 16. dec 1920—29. jan 1940 (rkp Sæby-H 1. april 12): **Peter Madsen Wemmelund**, * 18. jan 70 Vemmelund, Give. Forældre: Gdjr Mads Pedersen W og Karen Larsen. Ved landvæse-net til 97, stud Vejle 00, c 08² (h₁), rejste for børnehjemmet Bethlehem som kandidat, journalist, afsk 29. jan 40. ~ 2. juli 20 Margrethe Hougaard, * 8. febr 79 V Hassing. Forældre: Gdjr Peter H og Maren Christensen.

Kredsmd præsteforeningen Holb amt 22—40, BM præsteforeningen 27—34, kasserer smst 28—34, skrev bladartikler og smaaskrifter som særtryk, udg 43: Se og forstaa.

Præstef hist, s 129, 135, 161, 174, 175, 195.

2. 31. maj 1940—30. juli 48 (hjpr Frederiks-værk-V 27. marts 36): **J. Busch**, fl t Munkebjergby-B, se der.

3. 25. nov 1948 (kkp Slagelse 26. maj 43): **Niels Emil Jensen**, * 18. marts 14 Nakskov. Forældre: Fyrbøder Ole Peter J og Marentine Hansen. Stud Nakskov 32, c 39² (h₂), sekretær Kr akad forening 35—36, hjpr Ballerup-M 15. nov 39. ~ 30. april 46 Elisabeth Vognsen, * 30. april 16 Korsør. Forældre: Regnskabsfører Hans V og Anne Marie Hansen.

REERSLEV-RUDSVEDBY

Reerslev-Rudsvedby pastorat, 1940 og 1653 ha, er frodigt med vide udsigter og bakket, sænker sig mod nordøst mod Aamosens store flade; enge, moser og kildevæld. En del skov. Byer: Reerslev, Sønderød, Taagerup, Hesselbjerg, Rudsv stationsby (900 indb). Hg: Hesselbjerggaard, Vedbygaard (nu rekonvalescenthjem) og Konradineslyst. En del arbejdere, teglværk, alderdomshjem. Bortset fra stationsbyen overvejende landbefolkning.

Moltkes sygehjem oprettedes 1859 af to komtesser Moltke, fra 1900 opdragelseshjem for epileptiske piger, overdraget til Diakonissestiftelsen.

Det kirkelige liv. Reerslev og navnlig Rudsvedby har gennem mange aar hørt til egnens mere vaagne sogne i kirkelig henseende. Indtil omkring 1840 var kirkelivet, som i andre sogne, knyttet til gudstjenesten og præstens færd i sognene. 1838 kom proprietær *Th. Hasle* til Hesselbjerggaarden. Han var kun 22 aar, havde som ung færdedes i *H. C. Ørsteds* hjem og hos *P. C. Kierkegaard*, som paavirkede ham stærkt. Han var en dygtig landmand og tillige grebet af iver efter, at Guds rige skulle udbredes. Han kom hurtigt i forbindelse med den gudelige forsamlingsbevægelses ledere, især *P. A. Fenger* i Slotsbjergby og *C. F. Rønne* i Høve. Han begyndte at holde forsamlinger paa Hesselbjerggaard, og lærer *Ole Jensen*, Sæby, blev hans nære medarbejder. Pastor *Gudme* stillede sig køligt over for det røre, som forsamlingerne vakte. Flere blev grebne, men da Hasle 1847 flyttede til Løvegaard, svandt bevægelsen ind, der var kun ganske faa vakte tilbage, og de søgte til lærer *Ole Jensen* og senere til *Vilhelm Beck* i Ubby. Kkg var god, bedre end i nabosognene. Pastor *Gørtz* var en fredelig mand af gammeldags type. I de senere aar havde han kapellan, og to af kapellanerne var grundtvigske, *Rørdam* og *Barfod*. De vakte nogen bevægelse og samlede mange. Det blev dog ikke grundtvigianismen, der kom til at præge pastoratets kirkeliv, men IM. Rudsvedby er nabosogn til Ørslev, hvor *Vilhelm Beck* var sognepræst. Pastor *Sadolin* var grundtvigsk, og netop da han kom hertil, begyndte IM at trænge ind og vække røre. Det begyndte i Reerslev og fortsattes i Rudsvedby, hvor bevægelsen fik større omfang. *Sadolin* holdt fast ved sit grundtvigske livssyn, men han var ikke partimand; han ønskede ifølge sin ireniske natur at samarbejde med alle i sognet. Han stillede sig straks venligt til IM, og naar forholdet alligevel var noget spændt i de første aar, kom det væsentligt af, at IM stillede sig kritisk afventende overfor ham. Hans prædikener tilfredsstillede dem ikke. Han betonedede ikke »skellet« tydeligt nok. Efterhaanden ændredes det til et venligt afstandsforhold, hvor man fra hver side arbejdede paa sin maade, og selvom IM ikke var tilfreds med *Sadolins* prædikener, var de trofaste kirkegængere, fordi de var kirketro og uden tvivl følte de, at der var noget at hente. *Sadolin* var i det hele meget paaskønnet og prædikede til det sidste for fulde kirker. Da *Vilhelm Beck* engang prædikede her, forekom den passus i hans prædiken: »Eders præst, min kære broder...« Det styrkede *Sadolins* stilling i IM. Der blev tidligt bygget missionshus i Reerslev (1906 afløst af et ejendommeligt sekskantet missionshus) og i Rudsvedby (fornyet 1899); der var en tid indremiss i Reerslev, *Lauritsen*, og senere i mange aar: *Chr. Nielsen*. Af og til deltog *Sadolin* i møderne i missionshusene. Især satte han pris paa missionær *Peder Larsen*, *Abildøre*. Naar han talte, var S altid tilstede. Det samme gjaldt, naar *Vilhelm Beck* eller en af nabopræsterne kom og talte, ligesom han

deltog i IMs større fællesmøder paa egnen og i Selchausdals skov. Han ville ikke spærres inde i en retning. Familien grev *Moltke*, Nørager, kom stadigt i R kirke, indtil Buerup kirke blev bygget 1887. Ogsaa fru *Lund*, Vedbygaard, og dyrlæge *Iversen*, Rudsvedby, hørte til S's gode støtter. Da fru *Lund* døde 1892, overgik Vedbygaard til professorinde *Charlotte Madsen*, der var gift med professor, senere biskop *Peder Madsen*. Der udviklede sig snart en nær forbindelse mellem præstegaarden og Vedbygaard. Ofte var kendte teologer og kirkemænd gæster paa Vedbygaard, og de kom som regel til gudstjenesterne, undertiden var de talere ved møder her. — Pastor *Vilstrup* var ung, da han kom til Reerslev. Han sluttede sig snart varmt til IM, og han og hans hustru kom til at betyde overordentlig meget for menighedslivet og ungdomsarbejdet. Han var et usædvanligt levende menneske, en forkynner af format, de unge elskede ham. Han slog ikke af paa evangeliets krav, IM smf og KFUM og K blomstrede, kirkerne var fyldte, og gode medarbejdere hjalp til, lærer *Høgsbro*, Reerslev, cyklehandler *Henriksen*, Rudsvedby, og møller *Andersen*.

Forbindelsen med Vedbygaard og *Peder Madsen* fortsattes, endnu huskes den store begravelseshøjtid, da biskop *Peder Madsen* blev begravet 1911 fra Vedbygaard, hvis lindeallé dannede hvælv over biskoppens baare. Da Vedbygaard derefter overgik til rekonvalescenthjem under Diakonissestiftelsen, er de kirkelige traditioner paa gaarden blevet fortsat. 1924 var der nordisk bispemøde paa Vedbygaard.

En grundtvigsk kreds havde en tid særlige gudstjenester ved pastor *F. J. Jersin*, Jorløse, i Rudsvedby.

Missionær i Indien, *Johs. Bittmann*, er født i Rudsvedby. Han blev vakt under det aandelige røre her i 90'erne, og 1905 udsendt til Indien.

Forfatteren *C. Maglekilde Petersen* er født i Rudsvedby 1843, og adskillige af hans typer er her fra egnen. Billedhuggeren *Rs. Bøgebjerg* er født paa R Mark 1859.

1922 oplyses: Et mindre IM smf i Re (snedker *J. P. Hansen*), et større i Ru (cyklehldr *Henriksen*), 2 og 3 bibelkredse, diakonisser, sdsK, KFUM og K, grundtvigsk gudstj een gang mdl i Ru, gode forhold. 1931: Kkg 7 og 9 pct. Det meste aandelige liv i Ru, svagere i Re, præget af IM, gr gudstj i Ru hver md. 1943: Kkg 5 og 8 pct, ret gode forhold, præget af IM, især i Ru. IM smf (tømmerm *E. Holmgren*), møder for børn, unge og gamle. Der stilles store krav. 1950: Kkg 4 og 8 pct, hørlyst i Ru, bedre kkg end de fleste steder paa Sjælland, 2 mh og IM smf (gdjr *Johs. Holmgren*, Re, kbmd *Ejner Jensen*, Ru), KFUM og K, sdsK mm.

Reerslev kirke er romansk, af kamp med gotiske hvælvinger og tilbygninger af mursten: kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord, højrenæssancetavle (Kølle: Jesus i Gethsemane) alterforside fra 1562, prædikestol fra 1627, romansk font. 150 sd. Gravkapel paa kirkegaarden for slægten *Moltke*, Nørager. Mindesten for 5 engelske flyvere, skudt ned over Taagerup 29. april 43. Mackeprang: Døbefonte, s 83 og 84.

Rudsvedby kirke er romansk, af kamp, med goti-

ske hvalvinger, koret er nedrevet og skibet forlænget mod øst, ret lavt, kamgavlet taarn, 2 vaabenhuse mod nord og syd, sakristi mod øst. Smukt kapel i rokokostil mod nord, for den Børnske familie, nu ligkapel. Sengotisk altertavle (Johs. Døbers historie), smukt malmkrucifix paa alteret fra c 1550, prædikestol fra 1677, romansk font. Anselige ligstene over medlemmer af slægten Rud, hvoraf flere har været begravet under koret (beslag fra kisterne ses i kirken). Flere mindetavler, bla over Th. Kingo, som var huslærer paa Vedbygaard 1659—61. Borgeprang: Døbefonte, s 406.

Altergæster: 1891: 923 og 579, 1896: 750 og 606, 1922: 700 og 850, 1930: 600 og 900, 1942: 300 og 800, 1949: Folketal: 1850: 939 og 709, 1901: 1001 og 1049, 1921: 916 og 1357, 1945: 863 og 1502.

Menighedsraad: 1922: 6 IM, 3 n gr, 4 u p, 1930: 7 IM, 6 u p, 1938: do, 1949: 5 IM, 8 borg (valg).

Kommunevalg: Reerslev: 1943: Soc 40 (0), rad 20 (0), kons 54 (1), venstre 246 (6), 1950: Soc 73 (1), venstre 300 (6). — Rudsvedby: 1943: Arb- og byliste 253 (3), borg fællest 306 (4), 1950: Arb 185 (2), rad 89 (1), u p 415 (4).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 212 byg, b) 60 rdl, c) 40 rdl, d) 200 rdl, e) 114 td ld. — 1870 regul: 3160 kr, netto: 5510 kr. 1913: 2. kl. 1931: 1. kl. 1946: 2. kl. — Pgd opf 1833 efter brand (pinsedag).

Ingen sp er forflyttet herfra siden 1790.

16. 25. aug 1829—17. nov 53 (sp Allesø-N 29. aug 23): **Herman Peter Gudme**, * 5. aug 77 Ærøskøbing. Forældre: Sp og provst der, mag Søren Nielsen G af Herslev og Sophie Christiane Ludvigsdatter de Hemmer. Stud Viborg 94, c april 99 (h), hjpr og seminarielærer Skaarup 3. april 08, rkp Skaarup-Tved 17. jan 12, † 17. nov 53. ~ 27. maj 17 Marie Cathrine Toldberg, * 18. nov 93 Kbhvn, † 22. juli 72 som sindssyg. Forældre: Hofjuveler Hans Andreas T og Christence Brinch af Kundby. — Sønner: Udby-Ø og Ormslev-K. Se stamtavle 39.

Mynster fandt 1839 pgd »opbyggt for 10.000 rdl, urimelig stor, grundmuret, teglhængt, slet bygt. Haven endnu kun næsten anlagt«. Mynster fandt Re kirke »noget mørk, i simpel stand, men med høje, smukke hvalvinger«. Ru kirke »meget ringe og mørk«. Om Gudmes prædiken 1839 hedder det, at »selv det gode, han sagde, gjorde ingen virkning, da foredraget vel var frit, men smagløst og koldt«. Katekisationen var god. Talrig forsamling, ungdommen svarede »udmærket godt, uden ramsern«. 1847: Kirken »endnu ligesaa styg som tilforn«. G's prædiken var endda ret taalelig, skønt den sidste del var tynd. Foredraget frit, men ikke behageligt, katekisationen ret god, men noget død.

17. 23. febr 1854—13. maj 63 (adjunkt Sorø 7. jan 34): **Carl August Hansen**, * 6. nov 07 Kbhvn. Forældre: Possementmagermester Christian Henrik H og Caroline Emilie Jacobsen. Stud von Westens inst 26, c nov 31 (1), inspektør søndagsskolen, Admiralgade, Kbhvn, 27, † 13. maj 63. ~¹ 20. maj 48 Dorothea Margrethe Henriette Friderichsen, * 6. maj 14 Kbhvn, † 22. sept 50. Forældre: Regimentskirurg ved brandkorpset Christopher Heinrich F og Anne Marie Rasch. ~² 22. nov 51 Thecla Marie Foss, * 14. nov 21 Nakskov, † 22. dec 76. Forældre: Borgmester i Roskilde etrd Laurits F og Frederikke Agnete Smith.

H blev paa Sorø akademi kendt og upopulær pgr af sin hidsighed. Hans voldsomme behandling af en elev, den senere forfatter H. F. Ewald, medførte en langtrukken sag, der endog foranledigede, at kongen misbilligede straf ved brug af ørefigner. En elev skildrede 50 aar senere H som »en yderst chicanøs herre mod alle de elever, der ikke faldt i hans smag,

og der var en mængde elever, der i de aar, hr. Hansen fungerede, forlod akademiet udelukkende pgr hans chicanerier« (Sorø II, 1737—1912, 1931, s 525 f, 535). Wiberg skriver om H som præst, at »han stræbte med al flid at efterkomme sine pligter mod menighed og commune« (W II, 594).

18. 10. aug 1863—29. maj 80 (sp Vindeby 15. juni 43): **Ole Johan Peter Gørtz**, * 22. febr 12 Aalborg. Forældre: Kaptajn ved 3. jyske inf reg Jørgen Peter G og Charlotte Hedvig Raun. Stud Mtrp 29, c juli 37 (h), hjpr Ballerup-M 27. april 39, † 29. maj 80. ~ 31. aug 43 Martha Lina Engelhart, * 24. aug 08 Christianssand, † 23. nov 05. Forældre: Sp i Ballerup-M Hans E, † 42, og Caroline Cathrine Fabricius. — Søster ~ Krog-Meyer, Snoldelev-T. Se stamtavle 28 A.

Hjælpepræst hos pastor Gørtz:

1868—73: T. L. Rørdam, se Gamtofte.

1875—77: A. N. J. Huus, se Verst-B.

1877—80: N. F. S. G. G. B. Barfod, se Gelsted-R.

19. 8. sept 1880—25. febr 99 (sp Valløby-T 1. nov 65): **Ole Jørgen Sadolin**, * 14. okt 26 Nørnbæk. Faderen: Sp i Torrild-V, † 49, se der. Stud Aarhus 44, c april 49 (1), huslærer Herschendsgave 49—50, do hos pastor (Budstikke-) Bojsen, Skørpinge, og Vilstrup 50, uord medhj Sommersted pgd 51, huslærer Bisgaard ved Horsens 53—56, medarb Dsk Kirketidende og privatlærer Kbhvn 56, rkp Asminderød-G 23. juli 59, afsk 25. febr 99, r af Dbg, † 12. juli 08. ~ 31. aug 60 Louise Suzetta Emilie Marcussen,, * 4. nov 38 Helsingør, † 24. okt 06. Forældre: Grosserer, belgisk konsul Ulrik Christian M og Agnes Mac Gregor. — Alle S's forfædre har været præster siden 1656. — Se stamt 75. — Sønner: Kippinge-B og Grindsted. Hustrus søstre ~ Bülow, Terlsøe-S, og Sveistrup, Harte-B.

Beboerne oprettede 1909 et mindelegat paa 550 kr til fordel for en trængende i R-R sogne til minde om pastor S.

Pastor S voksede op i »et godt og velsignet« præstehjem, fortæller han i sine levnedsoptegnelser fra 1896—97. Hans studenterdage faldt i en bevæget tid. Det blev Grundtvig, som fik størst betydning for ham, og S var stadig gæst i Vartov. Som kandidat var han i mange aar huslærer, og hans ophold i Sønderjylland og venskab med P. Skau, Bukshave, ligesom hans arbejde ved Dansk Kirketidende sm m L. Helweg og C. J. Brandt fik megen betydning for ham. Hans artikler i dette blad (f eks om forskellen ml Kristi kirke og folkekirken, om trosbekendelsen som kirkens urokkelige grundvold, hans angreb paa Rudelbach i striden mellem grundtvigianerne og Rudelbach) alt viser, at han tilegnede sig fuldt den »kirkelige anskuelse«. Men partimand ville han ikke være. Han hørte de foredrag Grundtvig holdt i sit hjem (Kirkespejlet), og var ven med P. A. Fenger og Boisen. I Asminderød prædikede han ved sin indsættelse over samme tekst, hvormed han 40 aar senere tog afsked med Reerslev-R (den barmhjertige samaritan), og den var grundtonen i al hans forkyndelse. Han kom sm m Hostrup i Hillerød og Begtrup i Birkerød. Om præstetiden i Valløby, se der.

Gunnar Sadolin fortæller:

»Rejsen fra Valløby til Reerslev blev foretaget i lukket vogn, og der maatte overnattes i Ringsted. Det var en streng tur, i oktober, i forrygende stormvejr. S var morgenmand, han stod op kl. 5 om morgenen, og gik en lang tur, mon der ikke var intimere forbindelse mellem præstegaarden og bef end nu? Føks kom de alle i præstegaarden, naar der skulle betales tiende; saa blev de beværtet med kaffe og hjemmebagte snegle. Mor skænkede kaffe af en stor samovar... Hjemmelivet var ogsaa anderledes end nu, vinteraftner dyrkedes der megen højtlesning, og paa sommerdage blev der læst højt i jasminlysthuset efter kaffen... Vi børn gik rundt med kurve og pakker til syge og fattige, især ved højtiderne.« Der levedes et nøjsomt, men lykkeligt liv i R pgd.

I Reerslev-R brød IM igennem i de første aar, S var her (se foran). S havde meget god kkg. hans prædikener udmærkede sig ved en smuk form, de var korte, kun 15—20 min, de var mere opbyggende end vækkende, han »søgte ikke at ramme det verdslige sind i dets forskansninger, men han prædikede, som han ønskede, der skulle prædikes for ham selv.« Han holdt bibellæsninger i skolerne, møder paa fattiggaarden og Konradineslyst, og talte undertiden ved møder i skovene. Meget flittig var han med husbesøg, altid til fods rundt i de store sogne. Han fik ogsaa tid til at læse, baade teologi og skønlitteratur, han levede i tankernes verden, og »hvad han læste, brugte han som sten i den bygning han byggede paa«. Forbindelsen med grev Moltke, Nørager, øvede en velsignet indflydelse. Det var grevens, som fik Skrefsrud, P. Krag og Hoff som talere, og saa hertil. Ligeledes udviklede sig et varmt venskab med professor P. Madsen paa Vedbygaard. Paa Vedbygaard blev der i julen spillet lotteri om præmier; det glemte børnene aldrig. I de senere aar kunne tungsind hos pastor S tid efter anden lægge et tryk over hjemmet. I lyse tider var han højt oppe, men kunne komme langt ned i mørke tider. Fru S var tapper. Om sommeren var der mange gæster. Hun sled i hus og have (haven havde hendes store interesse). Stor sorg var der, da en ung datter, Helga, døde. »Man kan, hvad man skal,« sagde hun, men hun kunne ofte føle sig træt. Hun efterlod en lille samling smukke digte. S fik en rig præstegerning i R-R, han var meget afholdt, og den gamle værdige præst med det patriarkalske skæg og venlige fromme sind, blev savnet, da han drog herfra. Blandt barndomsmindeerne er Martensens visitats, han kom med tjener og kørte den korte vej til kirke i lukket vogn. Eller da Børresen prædikede i kirken og der var saa mange i kirken, at grevinden fra Nørager maatte staa op. S var disse sogne en god præst.

Jørgen Sadolin: Slægten S gn 300 aar, 1924, s 95—169. Gunnar Sadolin i Præstegaardsliv, 1949, s 195 f. Nationaltid 15. juli 08.

Hjælpepræst hos pastor Sadolin: Sønnen:
1897—98: J. T. Sadolin, se Kippinge-B.

20. 4. maj 1899—21. juni 1933 (sp Tjele-V 20. febr 90): **Valdemar Vilstrup**, * 16. juni 63 Aalborg. Faderen: Provst V, Bjerregrav-Aa, †

10, se der. Stud Hrlf 81, c 88: (I), uord medhj Laurbjerg-L, lærer Kbhvn, rejse til Madeira og Azorerne 90, afsk 21. juni 33, r af Dbg 33, † 31. aug 34. ~ 21. nov 90 Thyra Holm, * 30. dec 66 Kbhvn, † 21. sept 46. Forældre: Professor, arkitekt Hans Jørgen H og Anna Dorthea Johanne Sev. Nielsen af Frørup. — Faders fætter: John Hansen, Gislev-E. Brodersøn: Herslev-G. Se stamtavle 51.

Fmd Kredsfd for DMS og KFUM og KFUK og ØM, fmd Slagelse soldaterhjem.

»Faa præster har været saa elsket blandt Vestsjællands unge som Valdemar V; han var kredsfd for KFUM og K, og de flokkedes om ham, naar han talte — de sang ekstra med, naar han sang for med sin stærke røst. —

»Man skal komme i god tid, om man vil have siddeplads. Den livfulde V's forkyndelse samlede sognefolket, og man mærker, at her er en lovsyngende menighed. Degnen i Reerslev, Høgsbro, er blind, men hans hustru hjælper ham... og præstens jublende stemme løfter sindene højt over dagliglivet« (Løve herr hist, 1943, s 69—79). Ogsaa pastor V oplevede den sorg at miste et barn, sønnen Jørgen, kun 15 aar gl.

Pastor A. Fibiger skriver: »En Guds vandringsmand var pastor Vilstrup. Han var det legemligt. Han var et barn af landet og ville, da han i fjor tog sin afsked, ikke flytte til byen. Nej, landet med dets vide, frie udsigter, med det store stykke himmel, altid i uendelig og rig skiften, og med de lange, vide veje, det var hans felt. Ungdommelig og spændstig til det sidste har han travet mange, mange mil ad hver en vej og sti i sit sogn. Derfor byggede han sit hjem nede ved Eskilstrup, et dejligt hus, frit og åbent med brede vinduer mod syd. Her skulle han have sit alderdoms otium; men ikke i en lænestol med tæpper om kuldske ben, nej, ud, ud paa husbesøg.

To gamle patricierslægter: Krarup'erne og Vilstrup'erne, havde sat et smukt skud i den elskelige præst. Hans far, Krarup-Vilstrup, var i sin tid provst, sognepræst og seminarieforstander i Ranum.

Vi vidder nok, at hos Gud er der ikke personsanseelse. For ham er der ikke noget, der hedder patricier eller plebejer, og det maa der heller ikke være hos hans børn. Det er der heller ikke hos dem, der har den sande hjerterets dannelse. Og noget af det mest karakteristiske hos pastor Vilstrup var netop hans bramfrie væsen, hans mod alle lige aabne favn, hans vindende smil og hans friske, glade sind. Han bragte lys og glæde med sig, hvor han kom, og var netop ualmindelig — som man siger — indtagende.

Men det gør alligevel godt at møde en præst, der ikke i kulturel henseende er en undermaaler, og at komme i en præstegaard, der endnu hævder sig som et kulturcentrum i sognet. Trygt kunne man føre hvem som helst ind i Vilstrups præstegaard og være vis paa, at han og hans hustru nok skulle vide at føre sig, og hævde deres plads i den bibelkreds, de vestsjællandske herregaarde dannede om dem (Nørager, Sæbygaard, Frihedslund, Falkenhøj osv.)

I denne henseende var præstehjemmet i

Reerslev en smuk repræsentant. Fruen var datter af professor, arkitekt *Hans J. Holm* og havde fra sit hjem medbragt prægtige møbler og smukke billeder, der satte pragt paa hjemmet, og præsten havde en rig huan dannelse og et godt kendskab til klassikerne fra sine skoleaar i Herlufsholm, saa det var en fornøjelse at skifte ord med ham. Det sprudlede med citater alle vegne fra, fra litteraturens og kunstens omraade, og det glimtede med friske iagttagelser fra denne »sjælelige« vandringsmand.

Da han i 1911 talte over sin moder, f de Lasson, sagde han bla, at hun var »et oprindeligt menneske«, dvs, at hun havde reddet sin personlighed; thi det er jo sandt, at »vi fødes som originaler, men dør som kopier« (endda i reglen daarlige). Men ogsaa paa ham selv passede det. Han var i høj grad »oprindel-
lig«.

Ogsaa aandeligt talt var pastor Vilstrup en vandringsmand. Fra begyndelsen var han som ung præst paa vandring, kiggende indenfor baade i den grundtvigske og den højkirkelige lejr, tog med sig fra den første en hjertelig folkelighed og fra den sidste en vis værdighed, saa han kunne føre sig for alteret og i præstekjolen, men da han paa sin aandelige vandring kom til IMs telte, fæstede han bo dér og blev en fuldblods og tro IMs mand. Vi havde ham en gang for mange aar siden inde at prædike en hel uge hver aften i Eliaskirken, og her var stor glæde over hans vidnesbyrd. Han var en livlig, ofte ret højroestet og stærkttalende prædikant, klar i »skellet« og indtrængende i kaldet til omvendelse og helliggørelse. Utrættelig paa vandring i sit sogn, omsorgsfuld for de gamle og syge, og levende interesseret i konfirmandernes ve og vel.

Hans afsked i 1933 fra sin 34-aarige virksomhed i Reerslev-Rudsvedby formede sig da ogsaa som en ren folkefest, der naaede langt udenfor sognets grænser.

I knap et aarstid fik de to kære præstefolk lov at bo sammen i deres skønne hjem ved Eskildstrup, hvor deres datter er gift med forpagter *Johs. Krarup*. Ogsaa i det lille samfund dér fandt han straks sin plads og vandt sig hengivne venner. Trofast arbejdede han til det sidste, — kunne komme træet og mødig i bibelsamtalekredsen og sige: »Ja, nu maa I tage til takke med et gammelt skrog som mig!«, men blev snart taget af ordet, talte sig op med ild og kraft og kom hjem forfrisket og sjæleglad over at blive brugt i sin Herres tjeneste. Men slidt, og opslidt, var hans hjerte.

Alligevel var der ingen, der ventede, at han saa snart skulle tiltræde sin sidste vandring, men efter et lille oprudsvarsel, et hjerteanfald et par dage før (han sagde: »Jeg synes ikke, jeg er ømskindet; men dette her var nu alligevel strengt!«), kom vandringsbudskabet brat.

Langt sygeleje og store smerter blev han i naade skaanet for. Hans hustru og børn sad om hans leje og sang den ene salme efter den anden for ham. Da de sang: »Saa rejser vi til vort fædreland«, skete det meget karakteristisk for denne vandringsmand, at han stemte i med og sang hele verset med til ende.

Derefter sagde han: »*Helvedes porte skal*

ikke gaa overhaand«, — og det blev det sidste, før paradiset's porte aabnede sig for ham, og vandringen var til ende.

Dog endnu en lille vandring var tilbage: Vandringen fra Eskildstrup til Reerslev kirkegaard. Jeg synes, at jeg aldrig har set noget lignende. Ikke alene det lange vogntog, som efter andagten hjemme fulgte den lange vej; men særlig hyldesten fra de gamle sogne, hvor han i over en menneskealder havde gjort tjeneste, døbt de smaa, konfirmeret dem, viet dem, og igen døbt og konfirmeret konfirmandernes børn. Det var i sandhed som en elsket konge, der vendte hjem til sit elskede folk. Disse tavse, sortklædte grupper, som stod ved hver en vej til de smaa hjem, og sluttede op, da kisten kom, disse flag paa halv stang overalt, disse hvidklædte unge piger, som fra sognegrænsen gik foran og strøede blomster, denne salmesyngende skare, der voksede til et mægtigt følge. Hvor var det gribende, og hvor tonede det i min sjæl: Lykkelig den mand, hvis vandringsfærd paa jorden slutter midt i et saadant pilgrimstog (A. Fibiger i Guds Vandringsmænd II, 1935, s 143 f).

Sognepræst *Harald Vilstrup* skrev i et mindedigt:

En vandring endt, en kæmpe faldt —!
Hvor snart er vore dage talt.

Men salig den, hvis livstræ stod
i hellig jord med dyben rod.

Af præsters æt paa fædres vis
han viedes til Jesu pris.

Et jydsk, et sejgt, et stridigt sind
blev viet til den største ind.

En af pastor Vilstrups konfirmander skriver: Vor tid taler meget om, hvor svært de unge og ældre har ved at forstaa hinanden. Derfor er det vel ogsaa, at man i lang tid har valgt de ganske unge præster fremfor de mere modne. Jeg kan kun huske pastor V. Vilstrup som en ældre præst. Men om ham kan det ikke siges, at han ikke forstod de unges tankegang og ikke kunne omgaas dem. I ungdomstiden forstaa man ikke altid dybden i en præsts ord. Saadan er det ogsaa gaaet mange af os, der sad i pastor Vilstrups konfirmandstue, men senere forstod vi det. De timer, vi tilbragte i pastor V's konfirmandstue, vil vi aldrig glemme. Det er ikke den smukke konfirmandstue, som fru Vilstrups far havde udstyret saa smukt, som vi husker bedst, men det var den hvidhaarede præst med det varme hjerte, der bankede for os unge. Vi mærkede, naar han fortalte, at det ikke blot var ordene, der sprudlede af liv, men ogsaa hans øjne, der gennemtrængte os, vidnede om, at hele hans liv var med i det, der blev fortalt. Det var alvorlige ord, der blev talt, og vi kan ogsaa sige strenge ord, men det gjorde ikke noget, for vi mærkede, at der var kærlighed bag ved dem. Og det viste sig ogsaa, at det var ikke forgæves, det der blev talt; mange tyede til de gode ord i en bestemt situation i deres liv. Vi blev mindet stærkt om at gaa de rette veje, og han

lod os ogsaa vide, om der var KFUM eller K, dér hvor vi skulle være efter konfirmationen. Han var jo en god kredsformand for KFUM og K. Han blev ved med at følge sine konfirmander og beholdt forbindelsen med de fleste. Hvert 2. aar samlede han sine gamle konfirmander paa sin fødselsdag den 16. juni. Det var en festdag. Det var et højtideligt øjeblik, naar tavlen med aarsallet blev stillet frem ved flagstangen. Hvor mange var der saa fra den og den aargang? Og jeg tror, at der ved den sidste fødselsdag, som pastor V holdt i Reerslev, var konfirmander lige fra den første aargang 1900 til den sidste i 1933. Det var klart, at der ogsaa maatte blive et stort ungdomsarbejde i pastoratet, naar sognene havde en saadan ungdomsven til deres præst. Vi er mange, der gerne, om vi havde kunnet det, ville sige pastor V tak for alt det, han gav os i konfirmandstuen, først og fremmest at vi igennem ham fik Jesu herlighed at se.«

Forpagter *Johs. Krarup* skriver:

»Valdemar Vilstrup var præst for Reerslev-Ruds Vedby fra 1899—1933, og skal de to sognes kirkehistorie skrives, vil der vanskeligt findes en menneskealder, hvor kirken samlede som da.

Nu vel! Dette skyldes den aandelige vækkelse, som i de aar gik over Vestsjælland, saa der ogsaa her blev bygget missionshuse, dannet kristelige ungdomsforeninger, hedningemissionskredse, hvor lægfolket selv dannede bibelkredse, men midt i vækkelsen ragede præstens skikkelse op, han kaldte til kirke, han kaldte til omvendelse, og Gud lod hans gerning lykkes.

Udgaet fra en præsteslægt med rige traditioner — biskop P. C. Kierkegaard stod fader ved hans daab i Budolfi kirke — vel udrustet med medfødte anlæg og evner til præstetjenesten, grebet af Kristus, stillede han hele sin rige personlighed til raadighed for at tjene mennesker. Han var vis, og sognets folk gik til ham i glæde og i sorg; han var »vor far« for sognet, elsket af mange, agtet af alle.

Han var utrættelig i sin præstegerning; pastor H. Kildeby sagde ved begravelsen: »Hvor kunne han komme i tale med folk, spørge ud om børnene, synge salmer ved sygelejet, knæle ned ved sengen og bede for og med den syge. En lørdag aften, hvor mange præster ikke er nemme at purre ud, har jeg været med ham i øsende regnvejr ad plørede stier over grøfter og gærder ud til en gammel mand, der var blevet meget syg. Han var ventet, saa godt kendte de deres præst, og deres forventning skuffedes ikke, Guds fred og trøst gennem ordet og bønner kom med ham ind i den fattige stue.«

Men han var ikke alene de syges præst — ogsaa de unges! Han var ungdomstaler som faa; unge flokkedes om ham, konfirmanderne glemmer ham aldrig, og han glemte ikke dem.

Ganske naturligt var V kredsformand for KFUM og K i Vestsjælland i 25 aar.

For den myreflittige mand blev der ogsaa tid til at arbejde for hedningemission, og gennem en lang aarrække var han kredsforbundsformand for DMS.

Fra mange steder kom der bud efter ham til gudstjenester og møder, og han rejste gerne

ud; men han forstod dog, at hans egne sogne havde 1. prioritet i hans tid, og han forsømte nødtigt bibelkredse, kvindemøder og ungdomsmøder med sine egne.

Men mest gav han ved søndagens gudstjeneste. Naar han lørdag nat havde kæmpet sig frem til sin prædiken, saa havde han et budskab at bringe. Kirkerne fyldtes, og det blev de ved med gennem 34 aar. Der var fest og højtid over hans gudstjenester — jo det var præsten, der kom, naar han paa sin forunderlige værdige og kærlige maade gik op gennem kirken, og hans messe for alteret skabte stilhed og tilbedelse. Ikke alene havde han fint øre for musik og en dejlig sangstemme, men hans sjæl var med deri.

En af Vestsjællands betydeligste præster, ja, det var han, og det vil sige en del, for i de dage var der kæmper paa jorden, 1. Mos 6, 4, og der sad betydelige mænd i egnens præstegaarde.

Men det maa være rigtigt ogsaa her at nævne den støtte, han havde i sin udmærkede hustru, Thyra, f. Holm. Forunderligt var det at se, hvordan disse to højt kultiverede mennesker med virkelig aandsdannelse forstod at tilpasse sig i alle forhold. Rige evner havde de, og de stillede alt til raadighed for deres herre, og derfor levedes der i alle disse aar et rigt og nyttigt præsteliv i den gamle præstegaard, og derfor bliver deres navne nævnet med tak langt frem i tiden.

I den store sten paa familiegravstedet er indhugget: Ps 103: Min sjæl lov Herren og glem ikke alle hans velgerninger.

Det passer for dem, stenen minder om, og for dem, der kendte dem.«

Det nye Aar, 1936, s. 79. Kr Dbl 1. sept 34, Sorø Amtstidende 1. sept 34, 8. sept 34.

21. 4. okt 1933 (sp Fej 18. maj 25): **Paul Frederik Theodor Løgstrup**, * 6. sept 96 Fredericia. Faderen: Sp Nyborg, † 33, se der. Stud Odense 15, c 20² (h₁), kordegn Nykøbing F 22, hjpr smst 12. dec 23. ~ 21 Thyra Landsberg, * 93 Nyborg. Faderen: Fabrikant Christian Erik Christopher L.

BM Haslev seminarium 35, BM IMs kredsforbund.

TERSLØSE-SKELLEBJERG

Tersløse sogn (ligger i Merløse herred) er 1990 ha, noget højtliggende, enge ved aerne, en del skov, ret frugtbar. Byerne: T, stationsbyen Dianalund, Brandstrup, Karsholte, Atterup. Skellebjerg sogn, 1209 ha, er meget bakket, Sobjerg er 65 m højt, en del skov, enge ved Tudeaa. Byerne: S (stationsby), Herstrup, Taaderup og Sobjerg med mh fra 1898.

Om befolkningen for godt 200 aar siden læser man i Holbergs komedier, Jeppe paa bjerget, Nille og ridefogeden, Per degn og Jacob skomager er maaske fra disse egne, Tersløse og Munkebjergby. Tersløsegaard ejedes af Ludvig Holberg fra 1745 til hans død 1754. Han skænkede den til Sorø akademi, der lod

jorden bortsælge. Bygningerne forfaldt, og 1861 blev de solgt ved auktion. De blev købt af grev Frijs, Frijsenborg, og grev Frijs, Juelinge, hofjægermester Grüner og baron Rosenørn-Lehn; de ville bevare dem efter Holbergs bestemmelse. Disse 4 »soranske akademister« oprettede et enkesæde og gav kapital dertil, men det forfaldt. 1905 købte »Soransk samfund« bygningerne og indrettede en selvejende institution med et Holbergmuseum, indviet 1917.

Jeppes er fremstillet som en typisk bonde fra en typisk sjællandsk landsby, men med almene træk, en af de vornedbønder, der maatte slide for »at skaffe præsten tiende og ridefogeden skat«. Han er, lige som de nord-sjællandske bønder J. Junge skildrer, præget af slid og drik og parat til at »gøre sin højeste ed paa, at det er løgn alt, hvad jeg svor tilforn«. Hele Jeppes første monolog fører os ind i den sjællandske bondes sindelag og karakter i de tider; selv hans sprog lyder jamrende i forhold til det rolige jydsk og det lystige fynske. Han kan i modsætning til jyde og fynbo ikke tage sig selv højtideligt, derom vidner hans ord, da han i baronens seng forfatter sin egen gravskrift: »Saadant endeligt fik Jeppe, han levede som en soldat og døde som en soldat«. Og han tilføjer: »Man kan disputere, om jeg døde til lands eller til vands, thi temmelig fugtig gik jeg ud af denne verden«. En jyde ville næppe have gjort denne tilføjelse. I Jeppe paa bjerget og Erasmus Montanus møder vi sjællænderen, som han var, først i det 18. aarhundrede. Holberg kom til Tersløse 1745. Komedierne skrev han i 1720'erne, saa man skal nok være forsigtig med at lokalisere for meget. Men et folkelivsbillede er givet, som staar fast, ikke flatterende, men præget af medfølelse og humor; det er almuens gebærder, sprog og sæder, den folkelige bund under den ydre civilisations overflade, vi møder (Vilh. Andersen).

Bondefrigørelsen rejste langsomt landbostanden. Men langt ind i 19. aarhundrede sad vornedskabtidens tankegang dybt i bondens sind. Med den materielle fremgang kom der ogsaa aandelige interesser ud over slæbet i jorden og med kreaturerne. Mynster fandt her 1839 og 1847 »talrige forsamlinger« og en kvik ungdom, der svarede godt. Men langt op i det 19. aarhundrede var det kirkelige og folkelige liv stillestaende. Forsamlingsbevægelserne sporedes ikke. Der var nogle svage grundtvigske indslag især i landsbyen Karsholte, men de formaaede ikke at præge det aandelige liv. Lederne blev efterhaanden mere optaget af det politiske, og det blev gennem venstre, at de øvede deres største indsats.

Men saa begyndte *Indre Mission* at vinde indpas. Det skete ved paavirkning *udefra*. 1858 var *Johs. Clausen* blevet kapellan i nabosognet Stenlille. 1874 blev *Vilhelm Beck* sogneprest i nabosognet, Ørslev, og 1880 kom pastor *Budde-Lund* til nabosognet, Niløse. Der var mange, der gik til disse kirker, og det varede ikke længe, før et stærkt aandeligt liv brød frem. Men de vakte søgte ikke sognekirkerne, pastor *Sommerfeldt* prædikede for tomme kirker. Han var ingen ven af IM. Fra Skellebjerg søgte man til Ørslev, Budde-

Lund havde mange tilhørere fra Tersløse. I Skellebjerg boede en af IM's kolportører, *Jens Pedersen*, der i 60'erne vandrede rundt paa egen og holdt møder. Fra 1888 ændredes forholdet. Pastor *Bülöw* fik fyldte kirker, og livet blomstrede op.

Sogneraadsformand og formand for IM's samfund i Tersløse, *Johs. Petersen*, skriver: »Ud fra mit kendskab til livet her i Tersløse, hvor jeg har været med i arbejdet i over 40 aar blandt ældre og yngre, kan jeg som overskrift kun sætte: *Guds forunderlige naade*, baade i kirke og i missionshus og samfundsliv og i samarbejdet mellem læg og lærd. At der saa alligevel kunne komme uoverensstemmelser, kunne vel ikke undgaas, og det var vel en følge af, at der var liv, og ogsaa at der kunne komme noget af vort eget ind. Pastor *Bülöw* bragte Kristusforkyndelsen til Tersløse, og den bar frugt, saadan som mange af dem, der nu er ældre, kan bevidne det.« Kirkerne blev fyldt, og livet blomstrede op. Faa steder paa Sjælland fik IM saa fast et flertal i menighedsraadet som her. Pastor *Bülöws* beskedne og tjenende færd satte spor (se ogsaa under Havrebjerg), men det var *Vilhelm Beck*, der prægede. Der blev en selvstændig og offervillig menighed. 1895 blev der bygget missionshus i Tersløse, 1898 i Sobjerg, Skellebjerg sogn. Der blev KFUM og KFUK og flere sdsks. Menighedsarbejdet blev baaret af en række modne og betydelige lægfolk, der trofast stod ved præstens side, mænd som missionær *Hans Larsen*, † 1919, lærer *Andersen*, Tersløse, † 1934, gdjr *Hans P. Petersen*, Brandstrup, † 1945, sogneraadsfmd *Johs. Petersen*, som stadig staar i arbejdet. Om en af de bærende, gdjr *Jens Jørgensen*, Taaderup (* 1837, † 1916) er der fortalt i *Hjemliv og trosliv XVIII, 1951, s 82 f*:

Jens Jørgensen kørte i sine unge dage rundt og handlede med fjerkræ, æg o lign. Han var en livlig natur. Paa sine handelsrejser til Kbhvn traf han en gæstgiverkone, som hørte Frimodt. Efter mange overtalelser fik hun ham med i Sct. Johannes kirke. Saa blev han gift med en gaardmandsdatter i Taaderup; han fik hendes fødegaard i fæste og blev en driftig landmand. Han blev omvendt en juleaften, da han hørte *Vilhelm Beck* i Ørslev bede om, at »een sjæl maatte blive frelst i denne jul«. Og *Jens J* maatte bede: »Lad det blive mig!« Det kostede kamp, men nu bar Frimodts sædekorn frugt. *Jens J* blev en fast kirkegænger i Ørslev, og hans hjem blev et helligt hjem; præster og missionærer kom der og holdt møder; han var en af lederne i arbejdet for at faa bygget missionshus. Han var et nidkært vidne, og han var en af de sidste, der fik lov til at tale med *Vilhelm Beck*, før *Beck* døde, og de satte hinanden stævne i himlen. Megen modgang ramte ham. Flere børn døde af tuberkulose, og forholdene førte det med sig, at han maatte forlade gaarden i Taaderup og flytte til Ørslev, hvor han fik en lille butik. Han bar det alt med tak og stod trofast i IM til sin død.

Johs. Petersen skriver videre (1952): »Pastor *Bülöw* blev tilsidst gammel og træt, han blev maaske for længe i embedet. Pastor *Rasmussens* tid var en rig og velsignet tid. Han bragte et frisk pust til troslivet, og de mange, der aandeligt blev hjulpet af ham, glemmer det aldrig. Han lever iblandt os endnu. Ved afskedsfesten sagde han, at han ville begravnes i Tersløse og at vi skulle synge sammen: »Lille fugl saa glad, som synger paa din kvist« (som pastor *Bach* i Sæby havde sat melodi til), naar vi fik budskabet

om hans død. Mange gange besøgte han senere sine gamle menigheder her, og ingen har til dato endnu samlet saa mange i kirkerne og paa Dianalund hotel som han. Menighederne i Agri og Tersløse rejste en mindsten paa hans grav »Med tak til Herren for, hvad han blev for os«.

Pastor *Sadolin* og hans virksomme præstefruer tog ogsaa deres plads midt i IM. Pastor *S* skriver om den gamle pgd, som afleverings-synet fandt i orden, at »det regnede ned i soveværelset, provst Hertz sendte et læs af sit eget tækketæppe, og *S* maatte selv tætte taget. Der var toppede brosten i bryggerset, en aaben rendesten gennem gaarden... en dag dræbte jeg sammen med forpagteren 122 rotter paa faa timer. Udadtil var gaarden idyl, men den var ikke rar at bo i. Haven var kun lille, men 200 m fra præstegaarden var der en god lille markhave.« *S* glædede sig over den kirkelige befolkning. Hver søndag var kirkerne fulde. Præstens var velset i alle hjem; det var i krigens sidste aar, og aaret efter rasede den spanske syge. Ikke ret mange gik fri, mange døde, en tid var der hele tiden kister i kapellet, præsten maatte ud til de syge. Det var baade en svær og en rig tid. *Sadolin*s fader havde jo været præst i Reerslev, og *Bülow* var hans onkel, saa der var visse tilknytningspunkter paa egnen, og præsteparret gik flittigt ud. — Da *S* blev sparket af sin hest (i Ejerslev), blev han mærket, saa han jævnlig mindedes derom, engang imellem kom der sygdom; i 1921, mens *S* laa syg, var der missionsuge, og der blev røre blandt de unge. Paa Mors have *S* oplevet vækkelse, og skønt han nu hindredes af sygdom og depression... en tid maatte han sidde paa en drejestol paa prædikestolen, da han ikke kunne staa op... og trods syge nerver i over et aar oplevede præsteparret en rig tid efter røret 1921. Der blev holdt mange møder rundt om i sognene, og der kom mange. Der blev brug for sjælesorg og bøn med dem, der var i syndenød. Ogsaa blandt de ældre var der røre. I Taaderup var der vækkelse i flere hjem. Ved de store basarer og møder i Kuglebjerg skov eller i Dianalund hotel kom der mange. De aandelige forhold var gode, og præsteparret oplevede meget glædeligt. *S* glædede sig over det gode forhold med IM's samfundet, selv om der især i de sidste aar var nogle brydninger og vanskeligheder (væsentligt i forholdet til nabosognet Niløse).

Pastor *P. M. Dam* havde gode aar her. Han var en myndig mand, han var ret veltalende, var en flittig mand, lykkelig i sin gerning. Men i de sidste aar var han svag, og »han glædede sig af fuldt hjerte over, at menigheden i pastor *Odgaard* fik en præst, der tog sin plads midt i IM's samfund.« (*Johs. P.*) Siden 1939 har der ingen brydninger været, og der har været gode, rolige forhold.

I det kulturelle liv var amtsraadsmedlem, gdjr *Jens Chr. Jensen* og gdjr *Lars Johansen* de førende.

I Dianalund var der i 70'erne en friskole, væsentlig oprettet af politiske grunde, »venstres skole«, den var ikke grundtvigsk, og den ophørte omkring 1900. — 1898 oprettede lægen i Dianalund, Tersløse sogn, dr *A. Sell*,

Kolonien Filadelfia (se denne) ud fra den barmhjertige samaritans principper: Omsorgen for de nervøse og epileptiske skulle øves af læge og præst i fællesskab, og plejen skulle udføres af kristne mænd og kvinder. Det var vel nok troslivet i Tersløse-S, der gav baggrunden for den storstilede kristelige virksomhed, som er blevet øvet paa Filadelfia. Aanden fra *Kolonien Filadelfia* siger noget om, hvordan man bør indrette et sygehus.

Sognene præges mest af IM. 1922 oplyses: God kkg, 287 IM-stemmer ved menighedsraadsvalget, 2 mh (lærer Andersen, T, gdjr C. Christensen, Taaderup), KFUM og K. 1930: Kkg 15 pct, gammelt trosliv af IM, gode forhold, 5 IMkredse, YMkredse, osv, 2 ukirkelige stationsbyer (Dianalund og Skellebjerg). 1938: Kkg 15 pct, store IMsmf (rentier Petersen), særdeles gode forhold. 1950: Kkg 12 pct, særdeles gode forhold, 2 IMsmf (gdjr, sogneraadsfmd *Johs. Petersen*), 5 sds, KFUM og K, DMS osv, enkelte baptister.

Tersløse kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid er koret nedrevet, og skibet forlænget, kirken fik hvælvinger, taarn med kamgavle, vaabenhus mod syd og kapel mod nord. Restaureret 1865. Altertavle (C. Schleisner: Christus) og prædikestol fra 1875. Romansk font. Flere gravstene. 275 sd. Tilhørte Sorø akademi.

Løfler: Sorø akademis kirker, s 59. Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Skellebjerg kirke er romansk, af kamp, med apsis. Overhvælvet i gotisk tid, kamgavle taarn, vaabenhus mod syd. Restaureret 1863. I korbue og apsis nogle kalkmalierier, der 1894 blev rest af Korne-rup. Altertavle: N. Simonsen: Christus (fra 1865); prædikestol fra c 1600, romansk font, 150 sd.

Løfler: Sorø akademis kirker, s 51, M. Petersen: Kalkmalierier, s 108, Mackeprang: Døbefonte, s 89, Nørlund og Lind: Kalkmalierier, s 260.

Altergæster: 1891: 849 og 595; 1896: 683 og 567; 1912: 725 og 414; 1922: 913 og 397; 1934: 993 og 438; 1942: 1000 og 580; 1949: 1050 og 525.

Menighedsraad: 1922: 7 IM, 6 u p; 1934: 8 IM, 6 u p; 1942: do; 1949: do.

Folketal: 1850: 971 og 445; 1901: 1195 og 561; 1921: 1961 og 661; 1945: 2734 og 606.

Kommunevalg: 1943: Soc 138 (1), venstre 420 (4), Tersløse 175 (1), lokal 112 (1), Filadelfia 190 (2); 1950: Soc 208 (1), borg 410 (3), u p 183 (1), Filadelfia 316 (2), Skellebjerg 249 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 260 byg, b) 80 rdl, c) naturalier, 22 rdl, d) 250 rdl, e) 60 td ld. — 1870: Regul 2320 kr, netto 7140 kr. — 1913 f 2 kl.

Prgd brændt 1825, ny prgd fra 1937.

18. 10. nov 1844—1. aug 57 (sp Borum-L 9. jan 35): **J. C. Petersen**, fl t Gierslev, se der.

Mynter fandt 1837 prgd rummelig, men ikke solid. T kirke stor og smuk (der var den gang, 1837, en altertavle af fru Ingemann). Pastor *P*'s prædiken var meget god, foredraget med meget god stemme, frihed og sikkerhed, men ikke megen varme. Meget talrig forsamlng. 1847: Prædikenen ret god, dog uden klarhed eller ret orden. Foredraget frit, men stemmen ikke tydelig (IM II, s 92).

19. 5. okt 1857—24. okt 71 (sp Vejerslev-A-T 3. okt 34): **Jens Hansen**, * 26. sept 05 Dagebøl, Slesvig. Forældre: Digefoged Chr. H og Ingeborg Sophie Carstens. Stud Kiel 26, c jan 31 (h), † 24. okt 71. ~ 16. maj 35 Hansine Nicoline Petrine Begtrup, * 17. maj 10 Svendborg, † 5. maj 80. Forældre: Sp i Paarup provst Joachim B., † 23, og Ulrikke Sophie Charlotte Toldberg. — Søn: Begtrup-Hansen, Vor Frue k, Aalborg. Hustrus broder: Sennels. Stamt 9.

20. 13. jan 1872—21. nov 75 (sp Horsens 20. marts 63): **Frederik Ludvig Bang**, * 19. juni 16 Kbhvn. Forældre: Gehejmekfrd, prof dr med Oluf Lundt B og Henriette Louise Aamodt. Stud Brgd K 33, c april 39 (h), sp Asserballe 22. okt 50, † 21. nov 75. ~ 25. nov 50 Thora Elisabeth Salomine Blach, * 12. juni 29 Stege, † 8. febr 71. Forældre: Postmester i Præstø, kmrmd Herman Dyssel B og Nicoline Balle Kirchheiner. — Søn: Forfatteren Herman B. Farbroder: Stenløse-V. Se stamt 6.

Pastor B's fader, der mente at nedstamme fra Hvide-slægten, »rigets ældste og bedste slægt«, var stedbrøder til J. P. Mynster og blev som læge og direktør for Den kgl Fødselsstiftelse meget kendt, især som den første danske læge, der forstod diættikkens betydning. Han skrev en masse vers og var litterært interesseret. Pastor B selv var en svag mand, da han kom hertil. Han døde som sindssyg. Hans hustru havde teaterblod i aarene og spillede komedier i præstegaarden sm m Herman Bang.

Vilhelm Andersen skriver, at der til grund for den gale præsts bibelske profeti i Herman Bangs »Haabløse slægter«, muligvis ligger en af pastor Bangs fortællelser i Tersløse kirke, hvor det skal have kunnet overgaa ham at foreslaa menigheden at synges »Julie, Julie, Hopsasa« som julesalme (III Litt hist IV, 1925, s 419); i novellen »Præster« 1880 tog Herman Bang grundigt afstand fra sit gejstlige ophav. Minderne fra præstegaarden paa Als har Herman Bang givet i romanen »Det hvide hus« 1898, med billedet af moderen »den dejlige kone ved brombærgærdet«. Bang tog sig i sin produktion af præstekonen -- han praktiserede som sine lægefædre, og saa — som præstekonen, til hvem man gaar med sognets sladder og morskab og ogsaa med de »hemmelige skriftemaal«, hvorom der ikke tales aabenbart i kirken, og som mænd ikke gerne hører (smst s 430).

Hjælpepræst hos pastor Bang

1875—76: H. S. W. Thestrup, se Kolind-E-S.

21. 16. marts 1876—15. dec 87 (3. ord kat Holmens k, Kbhvn og præst Kbhvns ladegaard 1. april 68): **Theodor Frederik Sommerfeldt**, * 10. jan 24 Kbhvn. Forældre: Krigsraad, assistent ved opmudringsvæsenet Frederik Andersen S og Gunhild Sommer. Stud priv 43, c april 51 (h²), lærer søetatens drengeskole 62, overlærer smst 65, † 15. dec 87. ~ 23. jan 52 Juliane Angelica Octavia Withusen, * 29. sept 31 Rygaard, Gentofte, † 29. april 83. Forældre: Proprietær Peter Nielsen W (Bjerring) og Emilie Jacobine Klepser.

Sorø Amts avis 17. dec 87.

22. 16. marts 1888—31. dec 1910 (sp Havrebjerg-G 1. marts 78): **Frederik Vilhelm von Bülow**, * 30. maj 40 Odense. Forældre: Søkrigskommissær, mønstringsbestyrer Frederik Vilhelm B og Christine Cathrine Frandsen. Stud Mtrp 58, c 64¹ (I), hjpr Bredsten-S 29. april 61, do Højelse-L 26. okt 69, sp Haasum-R 11. marts 73, afsk 31. dec 10, † 7. april 14. Erholdt 81 naturalisationspatent som dansk adelsmand. ~ 20. aug 73 Alice Ulrikke Marcussen, * 19. aug 42 Helsingør, † 7. dec 23. Forældre: Grosserer, belgisk konsul Ulrik Chr. M og Agnes Mac Gregor. — Søster ~ Blume, Tikøb. Hustrus søstre ~ Sadolin, Reerslev-R og Sveistrup, Harte-B. Se stamt 22.

Pastor Bülow var en god og reel præst af den gamle embedsmandstype, en stiltfærdig og beskeden Herrens tjener. Han var IM's ven, og naar Vilhelm Beck kunne rejse saa meget, skyldtes det ikke mindst, at han i pastor Bülow havde en nabopræst, som han med tillid kunne henvise til. Vilhelm Beck

satte den grundærlige og trofaste præst højt. Solidt og roligt øvede han sin præstetjeneste, og var ved konventer og i sognenes hjem en skattet gæst. Han var en mand med stor selvkritik (se side 189).

23. 24. juli 1911—2. april 17 (sp Agri-E 14. maj 95): **S. C. Rasmussen**, fl t Ølby-A-F, se der.

24. 23. juli 1917—10. sept 29 (sp Ejerslev-J 23. okt 11): **O. I. Sadolin**, fl t Grindsted, se der.

25. 13. dec 1929—6. jan 36 (sp Seest 28. april 16): **Peter Marcher Dam**, * 4. marts 77 Neksø. Forældre: Skibsfører Hans Peter D og Helene Margrethe Jensen. Stud priv 94, c 01¹ (I), huslærer Ubby prgd, hjpr Gamtofte 28. nov 03, sp Gislum-V 23. nov 08, afsk 6. jan 36, † 7. okt 37. ~ 27. april 11 Louise Mathilde Krag, * 27. jan 84, † 14. sept 42. Forældre: Distriktslæge i Assens Maurits Gottholdt Ivar Vilhelm K af Dreslette og Magdalene Bruun. — Datter ~ Svarre, sp Krist k, Kolding. Hustrus søstre ~ Krarup, Ikast og Hansen sp Sct. Hans k, Odense. Se stamt 50.

Pastor D var en fuldtrøstet IM's ven, søndags-skolens og børnenes forkæmper, han skrev gode vejledninger i Raadgiveren for søndags-skolearbejdere. Han var veltalende, og hans forkyndelse greb mennesker, og hele sin præstetid havde han stor kirkegang. Han var meget trofast i IM's samfundsliv og med husbesøg (DnA 1939, s 61—62). I de senere aar var han svag.

Hjælpepræst hos pastor Dam

1935—36: J. C. F. Jensen, se Lundforlund-G.

26. 28. maj 1936 (sp Tømmerby-L 14. okt 25): **Marius Odgaard**, * 17. juli 97 Hvidbjerg, Thisted amt. Forældre: Gdjr Chr. O og Mette Sloth. Stud Viborg 18, c 25² (h₁). ~ 11. maj 28 Else Iversen, * 14. juli 04 Bogense. Forældre: Rebslagermester Hans Wilhelm I og Martine Kathrine Andersen.

Litt: Louis Grandjean: Tersløse, 1943, Vilh. Andersen: Holberg paa Tersløsegaard, 1904, og i III dsk Litteraturhist, P. C. Nedergaard: Løve herreds hist, 1943, s 78 f, Om indremiss Hans Larsen, se DnA, 1921, s 59, Medd fra præsterne O. I. Sadolin og M. Odgaard, Hj og Trosliv V 152 og XVII, 82 f. Tidsskriftet »Danmark« 1940—41, s 58 f (om Tersløsegaard).

KOLONIEN FILADELFIA

Dianalund, Tersløse sogn.

Kolonien blev stiftet den 7. febr 1897 paa foranledning af dr A. Sell. Inspireret fra »Bethel« i Bielefeld gik denne i gang med at skabe kolonien paa en gang som et hospital og et hjem for epileptikere, sindssyge og nervøse paa kristen grund, idet han samtidig forstod at kalde andre ind i arbejdet som medarbejdere; og disse skulle efter hans tanke danne »en arbejdende menighed«. Udtil lykkedes arbejdet og lidt efter lidt blev

»Kolonien Filadelfia« til den store institution, som den er nu. Indadtil skulle livet altsaa leves som i en kristen menighed med syge og sunde, og saaledes fik det lov til at forme sig, samlet om kirke og forsamlingssal. Særlig retningspræget har arbejdet aldrig været; dr Sell ville helst udtrykke det saadan: »Vi arbejder for Kristus og for sandheden«; det skulle være mere centralkristeligt præget end retningspræget. Dog ville og vil de fleste medarbejdere vel føle sig staaende i eller nær »Indre Mission«. Det aandelige liv herinde samledes før og nu om gudstjenesterne, for det meste fælles for medarbejdere og patienter, samt menighedsmøder med nationale, oplysende og især kristelige emner, og endelig bibelkredse og ydre missionskredse. Endvidere samles søstre og diakoner tilligemed elever paa henholdsvis søsterhjemmet og diakonhjemmet til samvær og møder, hvor diakoniens tanker jævnlige fremføres. Tillige kan anføres, at der i mange aar har været afholdt børnegudstjeneste, og at der for faa aar siden blev paabegyndt KFUK, samt KFUM- og KFUK-spejderarbejde, som søger at samle medarbejdernes børn og unge (V. P. Visby).

Om dr Adolph Sell skal berettes flg:

I midten af forrige aarhundrede flyttede en ung tømrersvend Adolph Heinrich Sell og hans hustru til Danmarks hovedstad fra Eckernførde. Det gjaldt hans uddannelse paa teknisk skole. De slog sig ned i Kompagnistræde 57, og der fødtes lillejuleaften den 23. dec 1850 en søn, der i daaben den 30. marts 1851 fik navnet *Adolph Sell*.

Allerede kort efter drengens daab døde hans mor, men faderen indgik snart efter ægteskab med en pige, ogsaa fra hans hjemegn, Elise Cathrine Schütt, der skulle komme til at overleve sin ægtefælle i 30 aar.

Da den unge Sell nu skulle gaa til konfirmationsforberedelse, blev han indskrevet hos pastor Rudolph Frimodt. Konfirmationsforberedelsen fik stor betydning for Adolph Sell og hans livsgerning. Det blev ogsaa pastor Frimodt, der, da han indgik ægteskab, viede det unge par.

Tømrermester Sell kom snart til at sidde i gode kaar, og hans søn kom derfor til at faa en god uddannelse. Han blev elev i Borgerdydskolen, men lod sig dog privat indstille til studentereksamen, som han tog 1869. Derefter valgte han det medicinske studium og fik allerede under studiet stor interesse for nerve- og sindssygdomme. 1875 blev han candidat med bedste karakter. Hans far gav ham, som belønning derfor, midler til at foretage en studierejse til Wien og Paris, hvor han søgte at dygtiggøre sig, og hvor han knyttede forbindelser, der skulle blive af lang varighed. Hjemkommen fra sin rejse søgte den unge dr Sell ikke, som skik var, at faa videreuddannelse ved store hospitaler, men nedsatte sig som praktiserende læge i Ubby ved Kalundborg og indgik kort efter ægteskab med en datter af skibsmægler W. J. Keilgaard, Johanne, som han dog havde den store sorg at miste 1889. Senere giftede han sig paany med Augusta, f Pedersen, enke efter læge L. W. Meyer. Opholdet i Ubby,

hvor IM's formand, Vilh. Beck havde været kapellan (1856—65), blev dog ikke af længere varighed, thi i febr 1877 overtog han dr Meyers praksis i Tersløse, hvor han boede til sin død 1921.

Nu fulgte nogle meget arbejdsomme aar fra 1877—97 i en landpraksis, der voksede med rivende hast, fordi dr Sell hurtig blev afholdt og var en læge, som man havde tillid til. Han stiftede tillige her bekendtskab med bl a folk som: pastor E. Nyeberg, Stenmagle, proprietær P. Lisborg, Sandlynggaard, grev Moltke, Senøger, pastor Vilh. Beck, Ørsløv, der alle senere, da tankerne om grundlæggelse af en koloni for epileptikere og sindssyge skulle blive virkelighed, fik stor betydning for hans fremtidige arbejde.

Optaget, som dr Sell var af sin praksis, der lagde saa stort beslag paa ham, fik han dog afsat tid til, dels at foretage nogle studierejser og dels til omfattende skriftlige arbejder. Rejserne gik først til Skotland, hvor han saa hospitaler og satte sig ind i sindssygepleje. Han blev dér stærkt optaget af den skotske frikirke og det sociale arbejde, den udførte. Dernæst rejste han gentagne gange til Tyskland, hvor han besøgte de mange diakonisseanstalter, bl a »Bethel« ved Bielefeld, hvor han traf lederen, pastor Fr. v Bodelswingh, der havde givet sig hen i et arbejde blandt epileptikere, sindssyge og nervøse ud fra ordet: »Derfor, da vi har denne tjeneste efter den barmhjertighed, som er blevet os til del, taber vi ikke modet« (2. Kor 4, 1).

Dr Adolph Sell traf her en medarbejder-skare, der paa troens grund og i Kristi efterfølgelse havde taget en gerning op. Han saa en arbejdende menighed og en koloni, dvs en hel lille by med mange smaa huse omgivet af haver. Det var ikke nogen anstalt. Og de syge følte sig derfor saa nær op til det liv, de havde forladt. Pastor v Bodelswingh delagtiggjorde den unge danske læge i sine erfaringer. Hvad dr Sell dér havde oplevet, skulle aldrig gaa ham af minde, men ligge og gro i hans sind, indtil det tidspunkt kom, da han skulle begynde et lignende arbejde i Danmark.

Imidlertid havde han ogsaa faaet tid til at skrive en afhandling til forsvar for den medicinske doktorgrad, der fik titlen: »Om betydningen af sindssygdomme som sygdoms-aarsager«. Den var færdig 1884, og da var han kun 34 aar gammel. Den blev indleveret til Københavns universitet, men de lærde kolleger forkastede den, thi hvad havde en landsbylæge, der ikke havde faaet videnskabelig uddannelse dog forstand paa de emner, han havde behandlet? Det blev naturligt et haardt slag for ham. Han kunne altsaa ikke sætte et dr med under sit navn. I 1886 udgav dr Sell, som reaktion herpaa, et polemisk skrift: »Vi læger«, og heri skrev han bl a:

»I videnskaben vil psykologien komme som en ny stor bevægelse maaske allerede, naar materialismen har udspillet sit sidste ideale nummer: Bakteriologien...«

Dr. Sell var paa dette tidspunkt langt forud for sin tid, men hvor skulle han dog faa ret i disse ord. Det ser vi netop i vor tid.

Forkastelsen af hans doktorafhandling

skulle dog paa en forunderlig maade føre ham ind paa et usekvisk arbejde til velsignelse for tusinder af syge mennesker. Og for altid vil hans navn blive bevaret for eftertiden i dansk filantropi. Langt mere end nogen dokortitel.

De tanker, han havde gjort sig for at gøre noget for epileptikere, gjorde, at dr Sell i 1889 købte en i nærheden af lægeboligen beliggende bondegaard. Han solgte mærkeligt nok gaarden igen, men beholdt 12 td ld, hvor han lod opføre en mindre avlsgaard, som senere blev bolig for en kusk, men i 1905 købte han gaarden tilbage, og koloniens omraade blev derved forøget med 44 td ld. Men saa den 7. febr 1897 indkaldte dr Sell til et møde i lægeboligen, hvor foruden familien var tilstede pastor Bülow og hustru, Tersløse, proprietær Lisborg og hustru, Sandlynggaard, gaardejer H. P. Pedersen, Tersløse, m fl. Dr Sell redegjorde her for de stakkels epileptikeres forhold i Danmark, der bl a levede under usle forhold rundt om paa landets fattiggaarde uden betryggende hjælp. For dem maatte der gøres en indsats. Med bøn om velsignelse til arbejdet blev det besluttet at danne en indsamlingskomité bestaaende af pastor Bülow, proprietær Lisborg (kasserer) og dr A. Sell som formand. I dagbladene fremkom derefter et opraab underskrevet af en række kendte mænd bl a pastor Vilh. Beck, dr med P. D. Koch, dr Brodersen m fl.

Den første epileptiske patient blev modtaget i marts 1897. Det var en mand, der var blevet fundet paa gaden i Kbhvn i et krampeanfald. Først fik han pleje i lægeboligen, hvorefter han blev indlagt paa den første beskedne afdeling, der var blevet indrettet i en fhv grundtvigsk friskole, som var blevet købt af dr Sell. Saaledes begyndte i det smaa det arbejde, der skulle bære saa rige frugter og tilsidst føre til at blive Danmarks tredie diakonissehus. Midlerne bestod, foruden af plejpenge for de syge, af gaver. Det var saa billigt at have patienter paa kolonien, at de syge epileptikere strømmede til fra fattiggaardene. Man havde dog ansøgt ministeriet om tilskud, men faaet afslag. Og det blev en livsbetingelse for dr Sell ikke at modtage offentlig støtte, da man ikke ønskede, at nogen skulle faa indflydelse paa den kristelige aand, i hvilken man ønskede at drive kolonien. Dr Sell var ikke alene en dygtig, men særpræget læge, men tillige en enestaende administrator, der aldrig byggede et hus eller afdeling, uden han havde pengene paa bordet først. De mange andre fornødheder, der skulle skaffes, fik han paa en forunderlig maade, men altid var det først og fremmest de syge, der skulle hjælpes. Naar han bad, var det ikke alene for sig selv og sit eget, men for det arbejde, Gud havde betroet ham, at det maatte lykkes. Han begyndte og sluttede sin dag med bøn.

Dr Sell havde en egen evne til altid at skaffe personale. Han indrettede en særlig søsterskole og diakonskole, hvor de unge, der gik ind i arbejdet, blev uddannet. Selv var han lærer ved disse skoler. Langsomt, men sikkert voksede kolonien til en hel lille by

med egen kirke, købmandshandel osv. Det ville gaa altfor vidt at gaa nærmere ind paa Kolonien Filadelfias udvikling og vækst, men i løbet af tyve aar var der ca 450 epileptiske patienter og ca 100 sindssyge indlagt. Hertil kom et stort antal søstre og diakoner.

Det lille sædekorn var blevet til en stor arbejdsmark i tillid til, at Gud nok skulle hjælpe. Fredag den 18. nov 1921 gik dr Sell den sidste stuegang paa kolonien. — Døden havde standset en flittig mand midt i hans arbejde. Den 25. nov fandt begravelsen sted. Dr Adolph Sells svigersøn talte ud fra 2. Kor 12, 14: »Thi jeg søger ikke Eders, men Eder«. Og saa bevægede det lange tog sig forbi de mange hjem til koloniens lille gravlund, over hvis portal dr Sell havde sat de ord: »Jesus Christus sejrede over døden«.

Paa hans grav, hvor han ligger midt blandt de syge, der døde paa kolonien, rejste man i 1923 en gravsten, og paa den kan man læse de ord, der passede paa den gode læge:

Thi jeg var hungrig, og I gav mig at spise; jeg var tørstig, og I gav mig at drikke; jeg var fremmed, og I tog mig hjem til Eder. Jeg var nøgen, og I klædte mig; jeg var syg, og I besøgte mig, jeg var i fængsel, og I kom til mig«. (P. S. Olrik, IM Tid 1950, s 522 f.)

Kirken blev opført 1904 med tilknyttet menighedssal; denne blev i 1911 lagt til selve kirkerummet. Kirken indviet 12. nov 1911.

Forsamlingssalen blev opført 1911.

Efter overlæge, dr A. Sells død blev dr med H. I. Schou (* 1886) overlæge her 1922—50. Han fik gennemført store udvidelser og fik det hidtil meget konservativt ledede hospital gjort tidssvarende i plejemæssig og videnskabelig henseende. Helt ny afdelinger blev rejst, 1928 aabnedes landets første sanatorium for lettere sindslidende. Institutionen har ogsaa faaet rang som forskningsanstalt. Meget betydningsfuld er ogsaa dr Schous indsats som forfatter og forelæser især for præster og teologer om psykopatologi og sjælesorg. Nerveafdelingen ledes af overlæge dr med H. P. Stubbe-Teglbjærg (* 96, afdelingslæge 28, overlæge 39). Dr med H. I. Schou afløstes 1950 af overlæge, dr med P. Dickmeiss (* 03).

1950 oplyses: Der er 800 patienter, hertil kommer c 200 anbragt i familiepleje. Kirken er udvidet og senere restaureret 1949, 500 sd, c 2500—3000 alterg. Gudstj hver søndag (en for epileptiske patienter, en for kurgæster og medarbejdere) med stor tilslutning. Menighedsråder, bibelkredse, flere missionskredse, sds. Forholdene er særprægede paa grund af hospitalet. Der er tillige diakonskole, sygepleje- og søsterskole, KFUK, KFUM-spejdere. Et kirkeligt udvalg, valgt af koloniens medarbejdere, bistaar præsterne ved tilrettelæggelse af kirkelige møder. Diakonhjem og diakonissehus. Diakonforbund med eget medlemsblad.

Forstander og førstepræst

1. 8. sept 1911—1. april 1944: **Vilhelm Peter Visby**, * 8. okt 73 Aarhus. Forældre: Assistent under Kbhvns magistrat Carl Platou V af Strøby-V og Anna Marie Arffmann. Stud Brgd C 93, c 99² (h), huslærer 99, lærer

Kbhvn 00—07, cand mag (dansk, engelsk) 04, lærer og prædikant Kolonien Filadelfia 07, forstander 21, r af Dbg 32, afsk 1. april 44, † 13. okt 51. ~ 23. okt 12 Karen Sell, * 5. aug 80 Terløse. Forældre: Overlæge Adolph S, her, og Julie Emma Johanne Fred. Keilgaard. — Hustrus søster ~ Høher, Bedsted.

BM Kolonien Filadelfia 17—44, Kasserer Folkekirk Filantrop Forbund 31—42.

Overs 19: Fr. v Bodelschwingh, Livsskildring under titlen: En arbejder i vingaarden, 35: Sproglige strejflys over vor kirkesalmebog (kirken og tiden), Medudg 49: Lægen Adolph Sell, talrige art.

Gennem sin stærke medleven i diakoniens liv, den kvindelige saavel som den mandlige, blev V kendt langt ud over landets grænser, og gennem hans arbejde som lærer og skoleforstander kom han til at sætte sit præg paa en stor flok unge, der gennem aarene gik gennem søster- og diakonskolen paa Filadelfia.

Pastor Visby var lærer, kristen filantrop og præst. Og han havde af slægt og uddannelse mange forudsætninger for denne tredobbelte gerning. I hans fædrene slægt finder man saavel lærere som filantroper (præsten C. H. Visby, Christianshavn) og præster, og selv havde han saavel teologisk- som skoleembedseksamen. Men ogsaa hans personlige forudsætninger var store. Ikke alene besad han et rigt fond af dannelse og kultur, men han forenede et betydeligt lune med en naturlig myndighed, der gjorde ham hvervet som lærer og skoleleder let og bandt eleverne til ham med stærke og taknemlige baand. Og saa havde pastor Visby trods sit noget reserverede ydre, han var ikke af den slags, som nogen følte trang til at klappe paa skulderen, et kærligt og medfølelsende sind, der i lige høj grad gjorde ham til saavel de syges som medarbejdernes ven.

Pastor Visbys prædiken — som hans undervisning i bibelkundskab — var solid og troværdig. Ikke for intet havde han siddet under professor Peder Madsens kateder, men det sande billede af ham som præst fik man maaske alligevel først efter gudstjenesten, naar de syge flokkedes om ham for at trykke hans haand, eller naar han gik rundt paa afdelingerne for at hilse paa dem, der ikke havde været med. Eller naar han færdedes blandt koloniens mange medarbejdere i lyse som i mørke stunder. Sammen med sin hustru, datter af koloniens stifter, dr Sell, skabte han et hjem, som mange bevarer rige minder fra. — Men for os, der fik lov til at være hans elever og senere hen hans medarbejdere i diakonsagen, blev han dog først og fremmest den højt elskede og skattede lærer og forstander. Hvad vi skylder ham for hans timer i skolestuen, for rige samvær og for nænsom vejledning og opdragelse, lader sig ikke let gøre op. Han virkede som lærer mindst lige saa meget ved sin personlighed og sit eksempel som ved sin viden og kunnen, der som før nævnt var betydelig. Gennem sin rigt nuancerede undervisning, der i saa høj grad var præget af hans mangfoldige viden og hans rige vid, fastholdt han altid eet maal: at uddanne diakoner til tjenesten blandt syge og nødlidende.

Da pastor Visby i 1907 begyndte diakonskolen paa Kolonien Filadelfia, var diakon-

sagen ny og ukendt i vort land. Men han troede paa sagen, og han fik den glæde at se den vinde fodfæste her som i Norge og Sverige, og ved hans afgang som forstander var der ikke alene en stor flok af hans gamle elever i arbejde paa hans kære koloni, men mange havde fundet arbejdsopgaver af forskellig art ud over landet, ja endda et par paa missionsmarken. — Som en naturlig konsekvens af hans store indsats for koloniens diakonforbund blev han ved sin afgang udnævnt til æresmedlem af forbundet (Arne Madsen i Kr Dbl 16. okt 51).

Selv tilhørte han ingen kirkelig retning, men han respekterede enhver kristen indsats blandt medarbejderne. Som dr Sells svigersøn og nærmeste medarbejder under koloniens første aar kunne man maaske have ventet vanskeligheder i hans samarbejde med overlæge Schou, da denne overtog arven efter dr Sell og moderniserede kolonien saaledes, at det blev et hospital i stedet for et plejehjem. Men pastor Visby formaaede at fastholde koloniens kristne traditioner fra stifterens og hans første medarbejders tid, samtidig med, at han viste en aldrig svigtende loyalitet overfor koloniens nye lægelige og administrative ledelse. Hvor gammelt og nyt brødes, støttede han det nye overalt, hvor han saa, det tjente koloniens vel. Præstegerningen for koloniens voksende skare af patienter gav pastor Visby mange rige arbejdsaar. Hans kristne kultur, forenet med stor menneskekærlighed og sans for ægte humor gjorde det let for ham at vinde de syges fortrolighed. Samtidig følte alle koloniens medarbejdere sig nær knyttet til pastor Visby, der sammen med fru en i stor udstrækning holdt aabent hus for alle »kolonister«, sunde som syge (Overlæge, dr med H. P. Stubbe-Teglbjærg Kr Dbl 17. okt 51).

2. 31. maj 1944 (sp Vigerslev k, Kbhvn 3. april 41): **Kristian Keiding**, * 9. april 91 Skovlænge. Faderen: Sp Bregninge-B, † 07, se der. Stud Døckers kursus 13, c 18² (h), sp Vaagø 29. nov 18, rkp Nykøbing F 19. april 24, hjpr Timotheus k, Kbhvn (Vigerslev distr) 31. juli 29, 2. rkp smst 22. aug 37. ~¹ Martha Cecilie Lou Petersen, * 19. okt 84 Frberg, † 3. jan 24. Forældre: Kgl hoffiskehdl Hans Peter P og Ane Margrethe Sørensen. ~² 2. juli 40 Anna Wedege Borre, * 8. nov 92 Nykøbing Sj. Forældre: Sagfører Hans Jørgen B og Ingeborg Wedege. — Broder: Købelev. Dt ~ Paludan, Hjerminde-L-H. Se stamt 43.

Fmd Kristelig akad Forening og Danmarks kristelige Studenterbevægelse 42—44, BM Kolonien Filadelfia.

Udg 43: Nogle prædikener.

Andenpræst

1. 1. juli 1925—19. juni 27: **L. S. Andersen**, fl t Alsted-F, se der.

2. 10. aug 1930—14. dec 36 (sp Krummerup-F 4. aug 25): **L. B. L. E. Fog**, fl t rkp Thomas Kingos k, Odense, se der.

3. 22. marts 1937—1. okt 39 (sp Frederiksholms k, Kbhvn 7. marts 34): **H. P. Honoré**, fl t generalsekretær Kbhvns Kirkefond, se sp Luther k, Kbhvn.

4. 1. okt 1940—8. maj 46 (sp Hassing-V 20. sept 34): **B. S. Lundsgaard**, fl t Farup, se der.

5. 15. nov 1946 (sp Oksenvad 6. maj 42): **Mathias Jonathan Olesen**, * 5. jan 11 Døstrup, Tørninglen. Forældre: Amtsrevisor og gdjr Oluf Mathias O og Kristine Marie Andersen. Stud Ribe 31, c 38² (h²), sekretær KFUM og hjpr Skagen 29. juli 39. ~ 20. okt 40 Kirsten Poulsen, * 24. okt 17 Korsør. Forældre: Kbmd Carl P og Dorteaa Andersen.

Næstfmd kredsbest KFUM og K 42-46.

NILØSE

Niløse sogn, kirkeligt under Løve herred, verdsligt under Merløse herred, er 1874 ha, højtliggende, enkelte større bakker, ellers ret fladt, store moser. Verup mose med ret udstrakte lyngklædte flader, ret frugtbar, skovløst. Byerne: N med mh fra 1883 og fh fra 1884, Kongsted med fh fra 1904. Hg Niløsegaard.

Det kirkelige liv. Embedet var et af provstiets mindste. Mange præster er flyttet herfra. Pastor *Baggesen*, der døde her 1824, var en dygtig landmand, og præstegaarden var et eksempel for sognets bønder med hensyn til have- og landbrug. Præsterne *Rask*, *Leth* og *Krog-Meyer* var af den højkirkelige gamle præstetype, og der raadede ganske patriarkalske forhold. Pastor *Krog-Meyer* var velhavende; han anlagde en stor have om præstegaarden med en del sjældne træer. Han stod køligt over for dem, der søgte til IM's møder i Stenlille eller Tersløse. — IM's hist i Niløse er forløbet noget anderledes end i provstiets andre sogne, idet man har delt sig i en »snæver« og i en mere »moderat« IM.

Der var enkelte troende mennesker, fra 1874 søgte de til *Vilhelm Beck* i Ørslev. Baade baptister, adventister og mormoner dukkede op i sognet, medens *Krog-Meyer* var her, men mest generede det ham, at saa mange kørte til Ørslev. Der var en vækkelse, og de vakte var ikke bange for at kritisere det kirkelige dødvande og de gammeldags præster. Men saa kom pastor *Budde-Lund* hertil 1880. Han var fra Vendsyssel kendt som en skarp IM's forkynder, han var Vilh. Becks ven og medl af IM's bestyrelse, og i løbet af kort tid skete der store forandringer i Niløse sogns aandelige liv. Kirken, der hidtil havde været halvtom, blev fyldt, ja overfyldt, saadan strømmede folk til, baade fra sognet og fra nabosogne. *Budde-Lund* var en kraftig og haardhændet lovprædikant, og han kaldte til vækkelse med ret kraftige midler. Han angreb skarpt søndagsarbejdet . . . , rev folk op af deres aandelige søvn; hans prædikener huskedes længe. Der blev en betydelig kreds af vakte, og allerede 1883 blev Niløse missionshus (Sjællands næststørste landmissionshus) indviet. Det blev flittigt brugt til møder, børne- og ungdomsarbejde. IM fik et eget stærkt eller skarpt præg i dette sogn. Modstanden udeblev ikke. 1884 byggedes et forsamlingshus, som blev brugt ganske verdsligt til dans og gymnastik osv. Sognet blev paa godt og ondt præget af

IM, Vilh. Beck og indremissionærer var stadig talere her. Pastor *Steffensen* var ogsaa klar IM's mand, men af en anden type end *Budde-Lund*. Han var mere stilfærdig og evangelisk. Han stødte ikke i basunen som sin forgænger. Derfor maatte han møde ikke lidt kritik fra de stærke blandt vakte, og jævnlgt maatte han forsvare sig mod denne kritik. Men man sluttede op om kirken, der stadig var tæt fyldt. Der var dog en tydelig forskel at mærke paa dem, der blev vakt i *Budde-Lunds* tid, og dem der blev vakt i *Steffensens* tid. *Steffensen* var en af søndagskolesagens pionerer, 1887 indtraadte han i IM's børnegudstjenesteudvalg, hvor han i mange aar var et bærende medlem. Fra 1888 var han redaktør af IM's børneblad. Han skrev flere sange, bl a »Der er en underfuld kilde«, som stadig synges meget i IM's kredse. Pastor *Simonsen* gjaldt for at være vækkelsesprædikant, da han kom hertil. Men han kørte i aarenes løb ganske fast i sognet. — Kedelige hjemlige forhold og forskellige andre ting gjorde, at han kom paa kant med IM i sognet. Han var pedant, mente det sikkert godt nok, men det sjællandske lune gjorde det af med hele hans position. Kirkegangen blev ringere og ringere. Man søgte udensogns eller samlede sig alene om missionshuset og de gudstjenester, hvor der var fremmede prædikanter. Til sidst stillede bisoppen ham over for valget mellem at tage sin afsked eller holde kapellan. Han valgte det første. I disse aar blev IM i Niløse ret selvstændig, vel nok mere end i Løve herreds andre sogne. De tilrejsende missionærer var især deres raadvivere. Men der opstod splittelse blandt de troende. To brødre stod endog som ledere paa hver sin fløj. Det var for det meste personlige mellemværender, der skilte, men efterhaanden dannede der sig en mørkere, snævrere fløj og en fløj af mere lys, tolerant observans. I pastor *Pedersens* tid blev sognets kirkegang saa god, at det var et af Sjællands mest kirkesøgende sogne. Døningerne fra splittelsens tid mærkedes, men de blev svagere, og atter kunne man samles i fællesskab i kirke og missionshus. Pastor *Frøkjær-Jensen* var mere af *Budde-Lunds* type, en vækkelsesprædikant, der samlede mange, ogsaa udensogns, i kirke, men væsentlig repræsenterende den snævrere fløj. Ved velkomstmødet for ham blev der talt nogle ord om, at »nu skulle der nok komme vækkelse«. Det faldt enkelte for brystet som en kritik af det arbejde, der havde været øvet. — Delingen mellem de mildere og de snævre kom atter tilsyne, og fra nabosognene feks fra Tersløse, søgte en del til kirke i Niløse. Dette var sikkert en af grundene til, at pastor *Sadolin* rejste fra Tersløse. KFUM og K blomstrede op i Niløse. Der er nu et ret stort IM samfund og gode kirkelige forhold. Pastor *E. Johs. Nielsen* skriver, at han ogsaa kender til »modstanden fra de ret faa »stærke«, som ikke forstaar, at jeg hører til *Indre Mission*«.

Sagen er den, at *Frøkjær-Jensen* arbejdede paa de kendte linier fra engelsk vækkelses forkyndelse f eks med lange bedemøder hver aften i missionsugen (i præstegaarden og ofte

til langt ud paa natten). Da pastor Nielsen er opvokset i de mildere kredse og i en periode, hvor det barthske kom med sit stærke indslag, kan man i grunden godt forstaa, at man fra den side ikke kunne tage pastor Niensens modvilje mod alt føleri. Der er i de senere aar stille og roligt i sognet, men det betyder ikke, at det ikke gærer lidt i undergrunden. Sognet er ikke præget af det store stormvejr, men man haaber paa, at Gud ogsaa kan være i den »Stille, sagte Susen«.

Aamosen ligger i sognet. Den blev under og efter krigen til et helt Klondyke, som optog baade onde og gode, og denne jagt efter penge var ikke til gavn for det aandelige liv. De gamle fra vækkelsens første tid er nu snart døde allesammen, og det kan næppe nægtes, at der er nogle af det næste slægtled, der gør nogle af fædrenes gerninger uden at have fædrenes glød og tro.

Stort set er der godt at være i Niløse. For tiden er der ikke saa mange unge i sognet, hvilket ogsaa medvirker til, at der ikke er saa megen »gang« i det, som der før har været. Her er en god kreds af troende mennesker, som er trofaste, og som længes efter, at der skal »ske noget«, men det er som om den gamle skillelinje stadig gør sig gældende og i nogen grad virker lammende. Her er stadig jævnt god kirkegang med mange nadvergæster. Af betydelige lægmænd kan nævnes den gamle blikkenslager *P. Christoffersen* og gaardejerne *Christen* og *Niels Nielsen*. De er alle døde.

1917 oplyses: Ikke god kkg, menigheden er splittet mellem 2 IM's partier og et »dødt« kirkeligt parti. Mange fattige. 1922: En del IM, gode kirkelige forhold, KFUM og K, dsdk, IMsmf (karetmager N. Henriksen). 1931: Kkg 20 pct, præget af IM, IMsmf (sp). 1939: Kkg 18 pct, gode kirkelige forhold, ungdom præger kkg, IMsmf (parcellist Chr. Petersen), kirkebil, KFUM (35) og K (36). 1950: Kkg 15 pct, gode forhold, velvilje, IMsmf (sp), KFUM (20) og K (20), dsdk (50).

Niløse kirke er romansk, af kamp, hvoraf dog kun den vestlige del staar nu. Taarnet af munkesten, nyere vaabenhus mod syd, 1847 nedbrødes koret og skibets hvælvinger. Skibet forlængedes og overhvalvedes, koret opførtes nyt. Altertavle med maleri af C. Schleisner: Gethsemane (fra 1865). Nyere prædikestol, romansk granitfont, 200 sd. Ejedes af Sorø akademi til 1934. Kirkegården er nylig udvidet og omlagt (arkitekt Lautrup-Larsen og lektor Georgsen).

(Løffler: Sorø akademis kirker, s 54, Mackeprang: Døbefonte, s 96, 406).

Altergæster: 1891: 1016, 1896: 742, 1916: 300, 1922: 500, 1930: 980, 1938: 1220, 1942: 1020, 1949: 1200.
Folketal: 1850: 748, 1901: 988, 1921: 996, 1945: 1132.
Menighedsraad: 1916: Alle IM, 1926: 4 IM, 3 u p, 1938: 5 IM, 2 u p, 1949: 3 IM, 3 soc, 1 u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 150 (3), venstre 191 (4), 1950: Soc 171 (3), u p (venstre) 226 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 102 byg, b) 15 rdl, c) 16 byg, naturallier, d) 90 rdl, e) 65 td ld. — 1870: Regul 1504 kr, netto 3250 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.
Præstegaarden opført 1928.

18. 7. nov 1841—13. aug 52: **H. C. Rask**, fl t Viskinge-A, se der.

Præstegaarden var brændt 1832. Mynster fandt prgd »ikke stor, men meget vakker og bekvem.

Haven smuk«. Da kirken var under restauration 1847, blev visitatsen holdt i Skellebjerg kirke, og R's prædiken betegnes som »meget god, smuk og kristelig, foredraget levende og kraftfuldt, katekisationen noget spredt og forlegen. Trods afstanden var der en talrig forsamling« (M II, 91). Pastor Rask udgav 1847 et lille hefte om N kirke med forsøg paa en præsterække samt sange (af Ingemann) og taler ved kirkens genindvielse.

19. 1. nov 1852—19. juli 64 (adjunkt Aarhus 46): **J. V. Leth**, fl t Gadstrup-S, se der.

20. 27. nov 1864—1. april 80 (diakon Satrup, Sønderborg provsti 12. april 48, afsat af tyskerne 28. okt 64): **Christian Carl Frederik Emil August Krog-Meyer**, * 15. juli 18 Kbhvn. Forældre: Dr theol Peter K-M, † 19, biskop over Als-Ærø, og Frederikke Vilhelmine Wexels. Stud Sorø 36, c juli (h*), afsk 1. april 80, † 11. maj 97. ~ 27. juni 49 Sida Elisa Grüner, * 24. nov 19 Førslevgaard, † 27. febr 79. Forældre: Generalkrigskommissær, godsejer Gustav G af Ørslev-S og Mariane Birgitte Rørbye. — Broder: Snoldelev-T. Moders fætter: Præsten og digteren W. A. Wexels, Kristiania.

K-M blev hindret i at tiltræde i Satrup paa grund af oprøret, og oprørsregeringen indsatte en anden præst, der ved bistand af hannoveranske dragoner blev indsat og holdt i embedet ved vaabenmagt. Endelig 10. marts 1850 fandt K-M's indsættelse sted. — Foretog af helbredshensyn flere udenlandsrejser.

21. 11. juni 1880—27. april 87 (sp Harridslev-R 3 dec 75): **H. P. N. Budde-Lund**, fl t Everdrup, se der.

22. 8. juli 1887—31. maj 92 (hjpr Smidstrup-S 31. maj 80): **H. R. Steffensen**, fl t Ørsted, Jylland, se der.

23. 13. aug 1892—30. aug 1917 (sp Oddense-O 17. maj 87): **Vilhelm Emil Simonsen**, * 20. febr 57 Fredericia. Forældre: Gæstgiver Chr. Peter S og Hansine Hansen (senere gift med overretsprokurator Andr. P. Seidelin, Kbhvn). Stud priv 75, var 75—76 paa Sct. Croix paa grund af nervesvækkelse, c 81² (hi), lærer von Westens institut, Kbhvn, og undersøger i Kbhvns understøttelsesforening, uord medhj Harlev-F, Dalby-S, hjpr Allesø-N 18. sept 82, rkp Sdr Omme-Hoven 2. juli 84, afsk 30. aug 17, † 26. marts 34. ~¹ Erneste Juliane Blicher, * 18. jan 59 Hou ved Mariager, ægteskabet opløst 1892, † 23. dec 30. Forældre: Lærer Francisco B af Spentrup-G og Karen Møller. ~² 28. febr 94 Emma Louise Hansine Kornbeck, * 18. april 54 Brandstrup, † 23. dec 29. Forældre: Lærer Carl Friis K og Anna Johansen. — Se stamt 13.

24. 31. dec 1917—9. april 26: **Johs. Pedersen**, fl t Holbøl, se sp Højdevangs k, Kbhvn.

25. 23. febr 1927—14. okt 38 (andenpræst Store Hedinge 7. febr 24): **M. C. Frøkjær-Jensen**, fl t Tikøb, se der.

26. 27. febr 1939 (sp Brovst 20. juli 33): **Ejnar Johannes Nielsen**, * 12. febr 96 Bjergsted. Forældre: Karetmager Hans Ferdinand N og Karen Marie Olsen. Stud Rønde 21, højskolelærer Tommerup 21—22, lærer Løgumgaard kursus 23—25, c 27² (hi). hjpr Frederiksholm k, Kbhvn 10. okt 27, sp Sønderhaa-H 30. okt 29. ~ 8. nov 24 Marie Kirstine Andersen, * 7. juni 01 Odense. Faderen: Banefmd.

Kredsfmd KFUM og K i Slagelse-kredsen 45—50, BM Israelsmissionen 38.

ØRSLEV-SOLBJERG

Ørslev-Solbjerg pastorat, 1667 og 748 ha, er frugtbart, aabent og omtrent skovløst. Byerne: Ø med mh fra 1887, Kragerup; i S: S med mh fra 1898. Hg Kragerupgaard og Rugskov.

Det aandelige vendepunkt i pastoratets historie er 1874, da Vilh. Beck blev sognepræst her. Han virkede her til 1901 og satte ganske sit præg paa sognenes, ja paa egnens kirkeliv.

Før hans tid var der almindelig og jævne forhold uden større kirkegang eller aandelig interesse. Mynster var særdeles tilfreds 1839 ved visitatsen, hvor provst Beck (Vilh. Becks fader) prædikede, mindre tilfreds var Mynster med pastor Honum. Provst Beck var en myndig embedsmand (se Ubby, s 150, hvortil han flyttede 1840). Han satte Mynster højt, og hans virksomhed gik i Mynsters spor, men »Efterlod intet spor for Guds rige, ingen omvendelse, intet liv« (V. B.). Kirkegangen var ringe i de følgende aar. De vakte søgte til Rørdam og senere til Rønne i det nærliggende Sønderup, men efter 1874 blev begge kirker efterhaanden stuvende fulde, nu kom man fra andre sogne hertil, ja helt fra Kalundborg. I de aar var det vanskeligt at faa plads i Ørslev og Solbjerg kirker. Hvis man derudfra vil bedømme det aandelige liv i selve sognene, kommer man let til at se for lyst paa dette. Vilh. Beck saa ikke særligt lyst derpaa, men der udfoldede sig snart et efter sjællandske landsbyforhold rigt menighedsliv. Beboerne havde selv søgt om at faa Vilh. Beck til præst, vel nærmest fordi han var født og døbt her og søn af den gamle provst. Nogen videre forstaaelse for levende kristendom laa næppe bag ønsket. Stemningen var dog »ikke meget henrykt«, da han kom; det var i den mest ophidsede politiske strid mellem højre og venstre. Rygtet havde fortalt, at Beck var »fanatisk højremand«, og folk var jo venstre. Kredsens (nærmest grundtvigske) folketingsmand, en gaardmand i selve Ørslev, oplyste dog ved et gilde lige før Becks ankomst, at Beck slet ikke var politisk, men tværtimod erklærede al politik for djævelskab, og at han havde store evner til at vinde kvinderne, som saa skulle dreje hovedet om paa mændene, men han raadede dem til at modtage Beck »som det sømmer sig for danemænd«. Beck blev indsat palmesøndag 1874. Hans prædiken (indtoget i Jerusalem) var præget af en viss forsagthed. Hans tema var: Hvad jeg vil Eder, og hvad I vil mig. I begyndelsen gik det kun smaat. Der kom folk nok i kirke og til bibellæsninger, men »der kom intet liv«. Der var kun ganske faa troende mennesker. Præsterne Skat Rørdam, Sønderup, og Viborg, Slagelse, havde holdt adskillige forsamlinger i Ørslev og Solbjerg. Rørdams efterfølger, Rønne, trak en del til Sønderup (især »de uomvendte«, vist for en stor del paa grund af hans venstre-politiske stæde). IM's kolportører havde holdt forsamlinger her, saa folk havde hørt meget, de vidste besked, men det var ikke blevet til liv.

Foreløbig maatte Beck forbedre den højst forfaldne præstegaard. Den gamle sidelænge, som var hans forældres første bolig, blev

gæstekammerfløj og kom til at huse hundreder af gæster i aarenes løb, Becks føderum blev urørt, og snart var der en stor, rummelig og anselig præstegaard. Folk saa nok lidt skævt til dette, ligesom de saa lidt skævt til den koloni af jyder, ialt 22, som Beck bragte med sig. Flere af beboerne var Becks gamle legeskammerater, men først efter nogle aar blev der kontakt, saa at det begyndte »at hvidne til høst«. Det kom langsomt, skridt for skridt; efterhaanden blev der »et skønt samfund af omvendte mennesker i Ørslev og Solbjerg, især i Ørslev, og min sjæl fyldtes bestandig med dybere og inderligere tak.« (V. B.)

Der kom ynglinge- og pigeforening, væsentlig af gamle konfirmander. Samtalemøderne hver uge holdt de troende selv, som regel uden Becks deltagelse, og man var »fri for vanskelige tider med uenighed og ufred«. Proprietær Andersen, Solbjerggaard, der kom hertil som fritænker, blev omvendt og blev en god støtte.

Ørslev og Solbjerg kirker var maaske herredets tarveligste kirker, men de fik det skønneste smykke: en fuldtallig, lovsyngende menighed. Sammenkomsterne i pgd efter gudstjenesten var præget af spøg og alvor; alle, høj og lav, blev behandlet ens, og mange fik tilskyndelse til at arbejde bedre i Guds rige. En stor glæde for Beck var det, da sogneraadet bad ham bestemme, hvem der skulle indstilles som lærer i Solbjerg — et vidnesbyrd om, at han havde vundet respekt. Efterhaanden var alle sognets lærere tilsluttet IM. Snart fremkom ønsket om et missionshus, men Beck holdt igen, da han ansaa det for tjenligt for livet, at sdsk og møder holdtes i hjemmene. Men en aften, da de fremsatte tanken igen, følte Beck, at tiden var kommet, og 1887 blev missionshuset i Ørslev indviet lige ved kirken. »Saaledes burde alle missionshuse ligge, ikke langt borte i en udkant af sognet, hvor de bliver en erstatning for kirken for de langt fra denne boende folk, men midt i kirkebyen, hvorved de kan blive, hvad de skal være: en udvidelse af værkstedet med de mange arbejdsmaader for Guds rige, hvortil kirkerne ikke er tilstrækkelige«. 1898 blev der bygget missionshus i Solbjerg. Flere store fester blev hele sognefester i Ørslev. Da provst P. E. Blume prædikede her 1881 ved Becks sølvbryllup, var kirken saa fyldt, at folk hang ud af vinduerne. Ligesaa var det ved Becks 25 aars jubilæum her 1899 og ved hans 70 aarsdag samme aar. Og aldrig har Ørslev sogn oplevet en dag som Vilh. Becks begravelse, da 5000 mennesker strømmede til. Beck følte de helliges kærlighed som sin største lykke. Og hertil kom hans rige præstegaardsliv, med hans kloge og dygtige hustru, de mange børn, de mange gæster, den store have og avling, som han selv drev. Det var et ganske enestaaende præstegaardsliv, der i disse aar udfoldede sig i Ørslevs gamle rødkalkede præstegaard. — Beck udfoldede ogsaa en rig litterær virksomhed, og hans bøger blev læst. I de senere aar tvang helbredet ham flere gange til kurejser, han holdt kapellan, men livet og kirkegangen blomstrede til det sidste.

Vilhelm Becks efterfølgere fortsatte arbejdet trofast, under lidt mere stilfærdige former. De to første efterfølgere, *Møller* og *Kastrup* hørte til de grundsolide ældre præster, hvis lodige forkyndelse og faste plads i menighedssamfundene, samvittighedsfuldt byggede videre paa det, der var begyndt. Det kunne næppe undgaas, at der var dem, der væsentlig nøjedes med Becks talemaader og den ydre tilslutning til IM uden virkeligt at eje livet («Bekkasiner» som Beck kaldte dem) eller at de gamle helst ville have det som i Becks tid. Men de store dage var forbi i Ørslev. Kirkerne var fulde, men ikke overfyldte, og Ørslev-Solbjerg var stadig det pastorat i herredet, hvor det stærkeste IM's liv rørte sig. De to næste præster havde begge virket mange aar i KFUM's tjeneste, og især i pastor *Jessens* tid blomstrede ungdomsarbejdet op, og kirkegangen var stigende. Takket være Becks frisind har IM været præget af mere frisind og forstaaelse af menighedsliv af anden farve end almindeligt i IM's kredse dengang. — Nu er mange af de gamle døde, en del er fraflyttet, og om en del af de tilflyttede gælder det, at de er kirkefremmede, og de senere aar har været præget af tilbagegang.

Mellem præstegaarden og kirken indviedes paa 100 aarsdagen for V. B's fødsel, 1929, en mindelund med mindsten for Vilhelm og Nina Beck. Her holdes friluftsmøder.

1922 oplyses: Gennemgaaende kirkelig befolkning, præget af IM (sp, husejer Ole Nielsen, S), KFUK. 1930 oplyses: Kkg 15 og 10 pct, velvillig og kirkelig befolkning, IMsmf i Ø, S og Kragerup. 1938: Kkg 14 og 10 pct, 3 IMsmf (bmd Karl Hansen, Ø, rentier Jens Andersen, S, bmd Kr. Kristensen, Kragerup), KFUM og K m m. 1950: Kkg 10 pct, gode forhold, velvillig og gennemgaaende kirkelig befolkning, præget af IM, 3 IMsmf (bmd Karl Sørensen, Ø, lærer Bonnevie, S, bmd Kr. Kristensen, Kragerup), 2 sdsks, KFUM og K, jævnt gode sociale forhold.

Ørslev kirke er romansk af kamp, koret er i gotisk forlænget mod øst, yderst mod øst et lille sakristi. Kirken er overhvælvet, har ret lavt taarn og vaabenhus mod syd, et lille kapel mod nord. Altertavle fra 1877 (A. Dorph: Jesus i Bethania), den gl, smukke nederlandske altertavle, alabasterrelief med forgyldt omfatning er i skibet. Prædikestol fra 1679. Romansk granitfont. Anselige ligsten. 150 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 51, 77, 80, 82.

Solbjerg kirke er en lille romansk kampestensbygning, der i gotisk tid fik hvælvinger, taarn og vaabenhus mod syd og nord. Altertavle fra 1595 med nyere maleri (Jesu gravlæggelse) malet og skænket af konservator Emil Petersen, Rosenborg, i 1932. Ny prædikestol, cementfont, 80 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 84.

Altergæster: 1891: 1164 og 924, 1896: 1185 og 1045, 1922: 483 og 408, 1936: 566 og 382, 1942: 500 og 300, 1950: 450 og 325.

Folketal: 1850: 546 og 474, 1901: 659 og 456, 1921: 603 og 472, 1945: 599 og 418.

Menighedsraad: 1922: 11 IM, 1 u p, 1938: 8 IM, 1 gr, 3 u p, 1949: 8 IM, 4 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 31 (0), lokall 372 (7), 1950: Lokall u p.

Sognepræst

Indt 1850: 173 byg, b) 60 rdl, c) 61 rdl, d) 150 rdl, e) 163 td ld. — 1870: Regul 3024 kr, netto 7492 kr.

1913: 2 kl, 1946: 3 kl.

Præstegaarden opført 1918 efter brand.

14. 30. jan 1841—23. nov 66 (sp Veterslev-H 5. dec 32): **Vilhelm August Honum**, * 4. juni 92 Holbæk. Forældre: Toldkontrollør Jørgen H og Christine Elisabeth Birch. Stud Rosk 11, c april 16 (I), overlærer Nicolai fattigskole, hjpr Holbæk-M 11. nov 18, † 23. nov 66. ~ 30. juli 25 Juliane Lovise Christine Børresen, * 10. maj 01 Ourø, † 10. maj 80. Forældre: Sp Ourø Tellef B, † 34, og Frederikke Juliane Gørlt. — Hustrus broder: Købelev. Søster ~ Petersen, Ourø.

Mynster fandt prgd meget velholdt med høje, anselige værelser, haven stor og smuk. Begge kirker fandt han mørke og stygge (1831). Prædikestolen i Solbjerg var ny, da den faldt ned med provsten for nogle aar siden. Pastor Honums prædiken (1847) var «alleslags, politisk, religiøs, ofentligt og privat mellem hverandre uden ret orden og klarhed, sproget ikke ret kirkeligt, foredraget frit og temmelig godt. Den talrige ungdom svarede godt» (M II, s 94). Ørslev kirke var 1845 restaureret og nu smuk og lys.

Hjælpepræst hos pastor Honum

1860—66: J. P. J. Engholm, se Allesø-N.

15. 30. jan 1867—10. sept 73 (sp Karrebæk 11. febr 41): **Frederik Münter**, * 22. juli 07 Kbhvn. Forældre: Biskop over Sjællands stift dr theol et phil Friederich Chr. Carl Heinrich M, † 30, og Maria Elisabeth Krohn. Stud Brgd K 25, c jan 33 (I), adjunkt Herlufsholm 34, sp Rold-V 26. sept 37, † 10. sept 73. ~ 18. nov 37 Juliane Uldall, * 19. juni 14 Kbhvn, † 10. sept 73. Forældre: Jstrd, toldkasserer i Næstved Vilhelm August U og Johanne Louise Nellemann. — Datter ~ Hjorth, Roslev-R. Broderst ~ biskop B. J. Fog. Hustrus søster ~ Mølmark, Ørslev-B.

Skat Rørdam, som var sp i Sønderup-N, kom meget sammen med M's. De var livlige mennesker og meget musikalske. Rørdam omtaler dem meget venligt, især den meget livlige fru M (Marie Rørdam: Tilbageblik I, s 188, 198).

16. 6. jan 1874—30. sept 1901 (sp Ørum-G 17. nov 65): **Johan Vilhelm Beck**, * 30. dec 29 Ørslev. Faderen: Provst her, senere i Ubby, † 65, se der. Stud Slagelse 49, c 55¹ (I), 4. lærer ved borgerskolen, Kalundborg 55, hjpr Ubby 16. febr 56, † 30. sept 01. ~ 14. marts 60 sin kusine Nina Charlotte Staffeldt, * 20. marts 34 Drage ved Itzehoe, † 30. jan 05. Forældre: Kammerjunker, domæinspektør, forstcand Christian Vilhelm S og Charlotte Caroline Rømer. — Søner: Stenmagle-S og sp Helligkors k, Kbhvn. Se stamt 8.

Medstifter af Kirkelig forening for indre mission i Danmark 13. sept 1861, medlem af bestyrelsen, formand 81, red Indre Missions Tidende 62, red Annexet og Dansk Familieblad.

Udg 67: 14 prædikener, erindring fra en missionsrejse i Jylland, 69: Nyt og gammelt, postille, 4. opl 87 (heri de skrevne prædikener fra Ubby), afskedsprædiken i Ørum og tiltrædelsesprædiken i Ørslev 74, 82: Fra livets kilde, postille, mindetaler over hans fader og moder, 85—86: Paa livets vej, en ny postille, 87—90: En lille julegave til de hellige i Danmark, 91: Menneskets liv fra vuggen til graven, 90: IM's virksomhed, 98: En lille skattekiste, husandagtsbog, 01: Erindringer, 02 udkom: Min konfirmandforberedelse, udg desuden talrige enkelte foredrag og prædikener.

Næppe har nogen landsbypræst betydet saa meget som Vilhelm Beck i det 19. aarh. Derfor skal der gives en ret udførlig omtale. Først enkelte personlige oplysninger, som Vilhelm Beck fortæller i sine erindringer:

»Jeg var en livsglad, lystig fyr, som tilbragte den øvrige tid af dagen (efter i 4 timer at have hørt forelæsninger) i studenterselskab og om sommeren rundt i de dejlige skove. Hvad der reddede mig fra at synke ned i skarnet, var væsentlig min sans for æstetik og alt, hvad der kan gøre livet skønt. Navnlig havde Shakespeare en umaadelig indflydelse paa mig, hvorfor jeg aldrig har kunnet fordømme teatret, saa længe der virkelig var aand og skønhed i, hvad der blev spillet.« (s 13). »Stor betydning havde krigsaarene 1848—50 for os studenter og ikke mindst for mig. . . . Den, der har oplevet disse aar, har faaet et dansk aandepust i sin sjæl, som man aldrig bliver kvit og kan ret føle sorgen over den slappelse af nationalfølelsen, som findes hos den senere opvoksede slægt. . . . En dag i sommeren 1859, da jeg gik i Ubby præstegaardshave, afvekslende vred og forknytt, stod Herren pludselig for mig, og hans første ord lød fast og alvorligt i min sjæl: »Uden mig kan du slet intet gøre«. Da sank alt mit naturlige mod, al min vilje laa som knust: *kun af naade!* det er summen af hele kristendommen i stort og smaat. Af naade kan du faa, hvad du ikke kunne med din egen vilje. Da først var jeg blevet rigtig lille og Herren rigtig stor. Det er fra den dag af, jeg regner min omvendelse.« 1861 øvede Vilh. Beck sin kirkehistoriske indsats i Stenlille. Om kapellantiden i Ubby og den store missionsrejse i Jylland sm m Johs. Clausen, se s 143 f. Beck og hans hustru blev viiede i Gottorp slotskirke af den gamle feltpræst Høyer-Møller. Brudgommen kom 2 timer for sent, da is og sne hindrede rejsen. De to havde det godt sammen. Fru Beck var vakt ved Blædels forkyndelse. »Du og Luther er de eneste tyskere, jeg holder af,« sagde Beck. Biskop Fog sagde ved en visitats 1891: »Hver ægtemand faar sin kone, men De, pastor Beck, fik en særlig kone!« Hun forstod at vejlede og retlede med en egen myndighed.

Sit første møde i Ørslev for IM holdt V. B 27. nov. 1872, og med mange underlige følelser besteg han sin faders gamle prædikestol for første gang (IM hist 140). — Der var 72 ansøgere til Ørslev-S 1874. »Der var mange hunde om det ben, men hvalpen fik det,« blev der sagt.

Beck skriver om aarene i Ørum: »Ved siden af min præstegerning og blandt de mange mennesker, som i nabosognene sluttede sig til vækkelsen dér, voksede mit arbejde for *den indre mission*. Rundt om i Jylland kom der begæring om missionsmøder, og jeg maatte gøre mange lange rejser, som jo var besværlige, da der kun var lidt med jernbaner den gang; jeg havde 7 mil til Aarhus og 6 til Randers, som jeg stadig maatte køre med egen vogn, og mange gange kørte vi det halve Jylland igennem, saaledes aarligt over Søbylund ved Frisenborg til møderne paa Himmelfjerg. Det tog jo lang tid, og det var kun et ringe antal møder, som jeg den gang kunne holde

paa en rejse i sammenligning med nu« (s 95). »Under min stilling i Ørum udviklede der sig et bestandig større modsætningsforhold til grundtvigianerne, med hvem jeg tidligere havde levet i fred. . . . Modsætningen udviklede sig saa skarpt mellem de to lejre, at jeg offentlig raadede til at følge Abrahams og Loths eksempel og blive hver paa sine græsgange, hellere end at der skulle være trætte mellem brødre« (s 97 f). — »Har besøgt Norge, prædikeret i Sverige og efter indbydelse af en ven, grosserer Viggo Lund, foretaget en rejse gennem Frankrig, Norditalien, Schweiz og Tyskland, ligesom jeg ved menighedens kærlighed 12 gange søgte lægedom for en nyresygdom i Karlsbad, hvor jeg skrev mine erindringer og en husandagtsbog »En lille Skatkiste«, der blev oversat paa tysk.« »Ved mit 25-aars præstejubilæum 1881 bad en del venner mig om tilladelse til at sætte en stenograf i mine kirker hver søndag, saa at den derved fremkomne postille (Fra Livets Kilde) er en ordret gengivelse af mine mundtlige prædikener, og paa jubilæumsdagen overrakte de mig den som gave. Den udkom i 10.000 eksp og er forlængst udsolgt« (s 127). Paa samme maade fremkom ogsaa hans 3. postille »Paa Livets Vej« over den nye tekstrække.

Blandt de *mange skildringer* af Vilhelm Beck skal citeres enkelte, bl a af IM's senere formand, *Vilhelm Kold* (DnA 1930):

»Som en af dem, der har kendt Beck, elsket ham og set op til ham, som maaske til ingen anden af de Guds mænd, jeg har truffet i mit liv, ville jeg derfor gerne prøve paa at tegne et billede af ham, saa at han kunne blive levende igen.

Hans ydre skikkelse var ikke meget gejstlig. Snarere end paa en præst kom man til at tænke paa en godsejer eller en rytterofficer, naar man saa ham første gang. Han var en kraftig, bredskuldret, firskaaren mand af middelhøjde, havde et karakterfuldt ansigt med knebelsbarter og fipskæg, et par kloge milde øjne, en fast og bestemt mund og et kækt oplyftet hoved. Hans klædedragt var enkel og uden prunk og vistnok altid den samme, enten han var hjemme eller ude, om hverdagen som om søndagen. Men fin og nobel saa han alligevel ud i sin korte jakke med rose i knaphullet og cigar eller pipe i munden, som da jeg saa ham første gang kørende i sin gode ven, murermester K. K. Andersens ponyvogn paa Østergade i København. Det var en skikkelse og et ansigt, som man lagde mærke til, og som røbede den fremragende personlighed, som han i sandhed ogsaa var.

Han havde jo sine fejl og mangler som alle andre. Men herom vil jeg ikke tale af den gode grund, at jeg kender dem ikke og har ikke mærket noget til dem, eller kan da i hvert fald ikke huske dem. Det eneste skulle være noget, som jeg oplevede med ham, da vi var sammen i Græsted for at indvie det nye missionshus. Indvielsen var sat til et bestemt klokkeslet om eftermiddagen, men gudstjenesten og altergangen i kirken trak saa længe ud, at da vi kom over i præstegaarden for at faa noget at spise, var det allerede over tiden, og vi kom ikke i missionshuset før ved af-

tenstid. Jeg var nervøs, fordi folk havde sidet og ventet saa længe, men pastor Beck nød maaltidet med den største ro, og da vi rejste os fra bordet, skulle han have sig en pipe tobak. Da var jeg ved at blive vred paa ham, men det gik snart over, da vi kom til festen i missionshuset, og han holdt den dejligste prædiken. Det var jo alligevel en lille skavank hos ham, at han havde svært ved at være præcis, mærkværdig nok, da han ellers var et udpræget ordensmenneske. Saaledes kan der naturligtvis af dem, som har levet ham paa nærmere hold end jeg, nævnes flere andre ting, som vidner om, at det passede og-saa paa ham, at store helgen ogsaa haver Adams kød og klæder paa.

Men som sagt, det kan jeg ikke udtale mig om og ville heller ikke, selv om jeg kunne, ikke blot fordi, som biskop Rørdam sagde ved hans baare, der er en gennemboret haand, som skjuler Vilh. Becks synder, men fordi jeg har set, hvordan den samme frelserhaand havde dannet ham til et forunderligt skønt og elskeligt Guds barn, der sandelig ikke blot i sine prædikener, men ogsaa i det daglige liv viste os, hvordan levende kristendom skal være. Det var en oplevelse at være sammen med ham og se, hvad der boede i ham, og hvordan han virkelig var. Der er mange andre, ogsaa af de store folk i kirken, om hvem det gælder, at naar man kommer dem paa nært hold, gaar forgyldningen af St. Gertrud. Det gælder ikke Vilh. Beck. Jo mere man fik med ham at gøre, og jo bedre man lærte ham at kende, des mere kom man til at elske ham. Naar jeg nu sidder og mindes ham, saaledes som jeg lærte ham at kende ikke blot i det ydre, men hans indre menneske alle de gange, jeg var sammen med ham fra min ungdom af, kan jeg ikke andet end tænke paa ordet i Gal. 5, 22 om aandens frugter: fred, langmodighed, mildhed, godhed, trofasthed, sagsmodighed, afholdenhed. Der var virkelig noget af det, og mere end hos de fleste andre danske præster og lægfolk, jeg har truffet paa.

Han var et ualmindeligt kærligt menneske! Jeg synes ikke, jeg har kendt nogen anden præst, der kunne se saa kærligt paa mennesker og tale saa kærligt til dem, som han kunne, eller i hvis hjerte der var saa vidt rum, som der var i hans. Man mærkede saa tydeligt, at han holdt af en og kunne ikke andet end elske ham igen. Og hvor han dog var et glad og fredfyldt Guds barn, der aldrig hang med hovedet eller klagede sig, selv om han havde nok saa mange vanskeligheder at kæmpe med og hænderne fulde af arbejde. Hvordan de ydre forhold end stillede sig for ham, kunne han bevare sin uforstyrrelige ro og sit gode humør. Han var et saare sagsmodigt menneske, der ikke blev hidsig eller opfarende overfor sine modstandere, om de end gik ham nok saa haardt paa klingen. Han var uhyre slagfærdig og kunne nok slaa igen og give svar paa tiltale, men hans sind var altid mildt og forsonligt overfor alle mennesker, ogsaa overfor hans bitreste fjender. Og han var det ydmyge menneske, der i sandhed mente, hvad han skrev under sit billede: Af Guds naade er jeg det, jeg er. Han vidste nok,

at han var blevet til noget og havde udrettet noget i verden, men det bragte ham ikke til at tænke store tanker om sig selv, men kun om Guds naade imod ham. Derfor følte vi unge præster os aldrig trykkede i hans selvskab, som smaafolk ellers saa ofte har det, naar de er sammen med de store, men kunne være os selv og tale frit ud om, hvad der laa os paa hjerte. Og saa var han en sjælden trofast mand overfor sine venner. Havde han en gang faaet tillid og kærlighed til et menneske, skulle der meget til, for at man skulle miste den igen. Der kunne komme en kurre paa traaden som overfor hans ungdomsven Johs. Clausen, der fik et andet syn paa forskellige ting og traadte ud af IM's bestyrelse, hvad der var en stor sorg for Vilh. B. Men ven-skabsbaandet gik derfor ikke itu mellem de to. Beck blev ved at elske og holde forbindelsen vedlige med sin ven, og da han laa paa dødslejet, sad Clausen hos ham og sang for ham.

Saaen var han, eller blev han, da han blev omvendt og kom ind under Guds frelsende naade. Thi før den store begivenhed var han nok helt anderledes. Han fortæller selv i sine erindringer, at han blev kaldt preusseren i skolen paa grund af sit storsnude og hovne væsen, og han siger, at han i sin studentertid var et fuldkomment verdensbarn, hvis største fornøjelse det var at danse. Men saa fik han det store møde med Frelseren i Ubby præstegaardshave, da han gik der forpint af sin synd og uden haab for fremtiden. Da blev den forbindelse knyttet mellem synderen Vilh. Beck og hans store Frelser, som fik saa stor betydning ikke blot for ham selv, men for saa mange, mange andre. Da fik hans selvtillid sit knæk, som en fortabt synder sank han i knæ for sin frelser, og i den stilling, som han blev i hele sit liv igennem, var det, han vandt alle sine sejre. Luthers ven, Melancton, fortæller om, at han en gang hørte denne bede, og skildrer, hvilket indtryk det gjorde paa ham at høre hans bøn, paa en gang ærefrygtsfuld og fuld af barnlig tillid. Det kunne have været herligt en gang at have hørt Vilh. Beck bede, naar han var i sit lønkammer alene med sin Frelser. Det har jeg nu ikke oplevet, men jeg har derimod ofte hørt ham bede, naar han stod paa prædikestolen, og det var i sandhed værd at høre, naar han stod dér og opløftede sine øjne til himlen, ja, ligesom saa helt ind i himlen og talte med Jesus og bad om hans hjælp. Der var en mand, som blev vakt ved en af hans gudstjenester, ikke ved hans prædiken, men ved hans bøn. Det var derfra, han hentede sin kraft, og det var derved, han blev til den, han blev. Han var en bønnens mand, der levede og aandede i bøn. Og Guds aand og Guds naade stømmede ned over ham og bar de dejligste frugter i hans liv og gerning, saa han blev en af de store, ikke i verden, men i Guds rige, en af de allerstørste, som tusinder har set op til og priset Gud for.

Hvor var han dog stor i sit hjem, den dejlige præstegaard i Ørslev, hvor den mest storslaaede gæstfrihed raadede, og hvor man altid blev modtaget med aabne arme, naar man kom kørende eller gaende fra Slagelse

for at høre eller tale med den store mand. Han havde jo altid travlt, men man mærkede ikke noget til det, han kunne sidde ved sit skrivebord og gennemgaa de mange breve eller læse de indsendte artikler til Indre Missions Tidende, eller hvad han nu bestilte, og saa paa samme tid lytte til, hvad man havde at tale med ham om, og komme med sine bemærkninger, uden at det forstyrrede ham det mindste. Naar saa gæsterne gik i seng ved midnatstid, blev han siddende og arbejdede videre til ud paa natten. Der fortællles, at Anders Stubkjær en gang spurgte ham, om det nu ikke var strengt at sidde oppe om natten og arbejde, naar andre gik til hvile, og fik det skønne svar: »Der er ingen ting, der er svært, naar det er for ham«. Det var fest at komme til Ørslev i de dage og være sammen med Vilh. Beck og hans elskede hustru fru Nina Beck i deres dejlige hjem. Hun var ham i sandhed en tro medhjælp, som ikke ligner »de forbandede vantro præstekællinger«, som holder deres mænd tilbage og lukker præstegaarden for de hellige. Hun sagde ham sandheden, som da hun gav ham det kendte svar paa hans spørgsmaal om, hvad hun syntes om en særlig kraftig prædiken, han havde holdt: »Taarerne mangler«. Og hun gav ham ikke medhold, da han en gang ville blive hjemme fra et møde, fordi det var et forrygende snevejr, men lod hesten sadle og fik ham til at tage af sted. Og hun var den kærlige og omhyggelige værtinde for de mange gæster, som ikke sparede nogen udgift eller omhu for at beværte os og gøre det saa godt som muligt for os. Ja, hvor var det dog et udmærket præstehjem at komme i hos de to kære præstefolk. Man traadte maaske ind over tærskelen med et bævende hjerte, som jeg maa tilstaa, jeg gjorde, da jeg første gang besøgte missionsens høvding efter at have prædikeret i kirken. Men ængstelsen gik snart over, naar man fik sat sig ned i dagligstuen eller i præstens værelse og fik piben eller cigaren tændt, og pastor Beck begyndte at fortælle historier krydrede med spøg og vittighed, saa man ofte fik sig en hjertelig latter. Eller naar man talte med ham om alvorlige ting og mærkede den interesse og forstaaelse, han havde for, hvad der laa en paa hjerte, og fik den erfarne og prøvede Herrens tjeners raad i sine vanskeligheder og trøst i sine sorger. I hans dage var Ørslev præstegaard et helt missionshotel; han havde bygget en fløj til for at huse de liggende gæster, som han kaldte sit liggendefæ. Der var godt at være, og naar man rejste derfra, var det i sandhed med et lyst minde og med ny kærlighed til denne velsignede præst, som, skønt han havde saa meget at tænke paa og arbejde med saa mange aar, dog havde tid og hjerte til at tage imod fattig og rig, ung og gammel, ringe og stor med den samme kærlighed.

Vilh. Beck elskede sit hjem, og naar han rejste saa meget bort, var det ikke fordi han havde lyst dertil, men fordi Kristi kærlighed tvang ham. Thi dertil var han udvalgt og udrustet af Herren til at prædike evangeliet ikke alene for de faa mennesker i Ørslev og Solbjerg sogne, men i hele Danmark og for hele

det danske folk. Han var en stor prædikant, en af de største, vor kirke har fostret. Biskop Monrad sagde en gang ved et præstekonvent, hvor Beck blev stærkt kritiseret, at han var den eneste præst han kunne udholde at høre i to timer uden at blive træt. Hans prædikener var lange, meget længere end de fleste, man hører nu til dags, man kedede sig ikke, naar han stod paa prædikestolen. Han forberedte sig grundigt og arbejdede meget med sin tekst, var omhyggelig baade med form og indhold, saa at hans prædikener i sandhed blev som guldæbler i sølvskaale. Man kunne huske dem længe efter, ikke blot enkelte bemærkninger, men hele prædikenen, fordi den var bygget over et spørgsmaal eller et emne, som han fastholdt og udviklede fra begyndelsen til enden. Jeg ved ingen af vore postiller, som kan staa maal med Vilh. Becks, og jeg har ofte haft dejlige og højtidsfulde stunder i vort hjem, naar vi i en sommerferie eller ved andre lejligheder læste en af hans prædikener. Men jeg har ogsaa fundet som præst, at det kunne være farligt at læse Becks prædikener, naar man forberedte sig til søndagen, fordi hans disposition er saa klar og udlægningen af ordet saa træffende, at man fristes til at bruge den og holde hans prædiken i stedet for sin egen. At han har udøvet en uamaadelig indflydelse paa IM's prædikanter, baade præster og lægfolk, baade med hensyn til form som indhold, er uomtvisteligt. Vi kan jo ikke alle være originaler, men det var han, en stor og rig original personlighed i alle henseender, ogsaa som prædikant. Ikke fordi hans prædikener var saa rigt afvekslende som mange andres. De lignede egentlig hinanden og var skaaret over den samme læst. De var altid delt i to afsnit. I den første afdeling, og det var den længste, talte han til de vantro og formanede dem til at omvende sig og tage imod Guds naade, i den anden til de hellige, tugtede deres synder og trostede dem i deres sorger og opfordrede dem til helliggørelse, saa de kunne være brændende og skinnende lys i verden. Becks prædikener var centrale. De drejede sig altid om korset paa Golgatha og den fuldbragte forsoning for al verdens synd. Og de var lutherske. I saa godt som hver eneste prædiken talte han om sakramenterne og viste hen til dem som frelsens kilder, daaben som genfødelsens sakrament og nadveren som helliggørelsens. Det var altid det samme, han talte om, om synd og naade, frelse og fortaelse, tro og vantro, himlen og helvede. Men hvor kunne han dog bestandig kaste nyt lys over de gamle sandheder ved ord fra bibelen, som han kendte ud og ind og forstod at bruge, og ved billeder og lignelser fra naturen, som han kunne anvende og gennemføre saa fint og rammende, saa man aldrig blev træt af at høre ham og hver gang syntes, det var en helt ny prædiken, man hørte. Hvor han kom hen i Danmarks kirker og missionshuse og bakker og skove, flokkedes skarerne om ham, og der var tusinder af syndere i vort land, som priser Gud for ham, fordi han blev redskabet til deres omvendelse og frelse. Jeg har truffet hans spor alle vegne fra Skagen til Gedser, fra Vesterhavet til Øresund og er overbevist om, at der er ikke mange, maaske

slet ingen af Danmarks præster, hverken af de nulevende eller bortgangne, der har været til saa megen velsignelse og haft saa megen frugt af sin præstegerning som han. Ikke saa underligt, at hans navn har saa god en klang og er skrevet saa dybt i de helliges hjerter, som det har og er. I sandhed, Guds naade var ikke forgæves imod ham.

Men det er dog særlig til Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark, Vilh. Becks navn er knyttet, og det er som formand for denne forening, han har haft den største betydning og udført sit livs storværk. Man har sagt om ham, at han var organisatoren med store evner til at organisere, og at det var i kraft heraf, han blev den indre missions skaber. Men det er ikke rigtigt; der er mange andre kirkelige og kristelige foreninger, som er ganske anderledes vel organiserede end IM, f. eks. DMS, KFUM og K eller vor søsterforening i Norge. Vi lider egentlig i vore dages IM's-arbejde noget under Vilh. Becks manglende organisationsevne eller maaske snarere frygt for en fasttømret organisation. Mod slutningen af sit liv udsendte han ganske vist en kraftig opfordring til at danne kredsföreninger og kredsforbund under IM, og paa hans ord gjorde man det ogsaa adskillige steder. Men det er aldrig blevet rigtig gennemført. Vi har jo ogsaa vore missionshusbestyrelser og samfundsbestyrelser. Men vi har ingen medlemslister med navne og adresser paa dem, som hører til kredsene eller samfundene. Og de har ingen som helst indflydelse paa bestyrelsens sammensætning eller paa kursen, hvori det styres. Vilh. Beck saa godt, at der var noget skævt og forkert heri, og han skrev flere gange til vennerne, at han var klar over, at de havde ret til at være med i ledelsen af den indre mission og vælge dens bestyrelse, men han bad dem indtrængende om aldrig at forlange denne ret. Han havde set, hvad det kan føre med sig af kiv og kævl og spektakel paa den berygtede generalforsamling i Stenlille skole, som han skildrer i sine livserindringer, saa at han var blevet grundig forskrækket for den demokratiske forfatning. Nej, han var aldeles ikke nogen organisator, men han var en udpræget førerskikkelse, en general med store evner til at kommandere og føre en hær. Jeg har ikke siddet i bestyrelsen, medens han levede, og overværet forhandlingerne, men det gik dog vist næsten altid saadan, at hans ord var det afgørende. Der var betydelige mænd i IM's bestyrelse den gang, større end vi, som nu sidder paa deres pladser, mænd som Zeuthen, Ipsen, Blume, Nyeborg osv. Det var sandelig ikke nuller, men fremragende, dygtige præster, som hver især har gjort en betydelig gerning og har et stort navn i den danske menighed. Men de saa op til Vilh. Beck og bøjede sig for ham som den af Gud udkaarne og udrustede fører, et hoved højere end dem alle. Og som det var i bestyrelsen, var det ogsaa blandt missionærerne og missionsvennerne hele landet over. Roma locuta, res finita, Rom har talt, sagen er færdig. Saaledes gælder det i pavekirken, og saaledes gjaldt det ogsaa i IM i Vilh. Becks dage. Naar der var diskussion om en eller anden sag, hvorom der

var forskellige meninger, og der saa kom et ord fra Ørslev præstegaard, lyttede man dertil hele landet over, og saa var sagen endt. Jeg havde en gang en oplevelse, som bedre end lange udviklinger viser, hvilken uhyre magt og indflydelse Vilh. Beck havde. Da han var død, besøgte jeg pastor Carl Moe, som da laa syg paa Sankt Lukas Stiftelsen. Vi talte naturligvis om vor hjemgangne dyrebare ven, og saa sagde Moe: »Ja, jeg har elsket den mand, og naar jeg var kommet ind i en eller anden affære, ved jeg aldrig, at jeg har tænkt paa, hvad biskoppen mente derom, men det har derimod ofte været i min tanke, hvad Vilh. Beck ville sige til det«. Han var ingen pave, heller ikke en gang biskop, men havde alligevel en position blandt Guds folk og ogsaa blandt de hellige præster i Danmark, som maaske aldrig nogen biskop har haft. Det var hele hans person og hans store arbejde og strid for Herrens sag, alle de velsignede ord, han talte og skrev, der gjorde, at vi fik en urokkelig og ubegrænset tillid til ham og saa gerne fulgte ham som vor fører. Vi vidste, at Guds ord var lygten for hans fod og lyset paa hans sti, og vi følte os trygge, naar han sad ved roret.

Men hvad var det da, han styrede efter som det store maal for IM? Det ligger klart i det navn, den fik, da han traadte ind i ledelsen: Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark. Det var det, han ville, drive mission i den danske folkekirke. Han var opvokset i rationalismens tid, da de tørre rationalistiske prædikener lød fra de fleste af Danmarks prædikestole, og døden rugede over næsten hele landet. — Da han saa selv blev levendegjort ved at mødes med den opstandne Frelser og høre hans røst, besluttede han at vie hele sit liv og alle sine evner og kræfter til at bekæmpe den aandelige død og vække de sovende, som han har udtrykt det i sit vel kendte valgsprog: »Saa længe jeg lever, vil jeg gale«. Men saa forstod han jo ogsaa, at skulle det blive til noget med en vækkelse i den danske kristenhed, maatte alle levende kristne, baade præster og lægfolk, forene sig om arbejdet. Og det er i virkeligheden Vilh. Becks og den indre missions kongstanke, dette inderlige samarbejde mellem troende præster og lægfolk, som har fundet sted siden hans dage, og som Gud har velsignet saa forunderlig, saa der nu er levende, troende mennesker og hellige samfund i saa godt som alle kirkesogne i vort land fra Skagen til Gedser. Han saa nok kirkens store brøst og talte strenge ord om de vantro og dovne præster, men han elskede den alligevel og var den danske folkekirkes tro søn, der ikke ville føre livet ud af den, men ind i den, saa den kunne blive en rigtig kirke, et Herrens hus, hvor sjælene kunne møde deres Frelser og drage vand med glæde af frelsens kilder. Han udgav i flere aar et skrift, som han kaldte »En lille julegave til de hellige i Danmark«. Heri fandtes et stykke med overskrift: »A er bivogn«, hvori han forklarer forholdet mellem kirken og IM. Kirken er den store postvogn, der skal befordre sjælene til himlen, men da den ikke kan magte opgaven alene, kommer IM til som bivogn, der skal hjælpe den at faa

saa mange som muligt frelst. Der var mange, der saa skævt til IM's fremgang og mente, at det ville føre til kirkens ødelæggelse og sektvæsenets udbredelse. Men de tog fejl. Det har netop været et bolværk mod sekterere, saa de aldrig har faaet den betydning hos os som f eks i vore nabolande, og det har vist sig paa mangfoldige steder i vort land, at hvor IM fik lykke til at fremkalde aandelig vækkelse og nyt liv, der fyldtes kirken, og der blev trængsel om nadverbordet. Det var det, Vilh. Beck bestandig indskærpede baade med mund og pen, at IM er ikke et parti eller en retning, der vil samle til sig selv og sin egen baas, men et arbejde, der gaar ud paa at faa syndere frelst og ført ind i de helliges samfund. Og naar der nu er en saa stor og kraftig levende menighed indenfor den danske folkekirke, som der er, er der vel ingen, der vil nægte, at det for en meget stor del skyldes det arbejde, der er gjort ved den indre mission, hvis formand og førende personlighed han var i langt over en menneskealder. Derfor takker vi Gud for Vilh. Beck og ærer hans navn og velsigner hans minde i Danmarks folk og kirke. Af Guds naade var han, hvad han var, og Herrens naade var ikke forgæves imod ham.

Pastor Villads Christensen skriver (Vilh. Beck og hans værk, 1929, s 104) om: Vilhelm Becks bedrift.

Først af alt vil jeg nævne det største for ham selv alle dage: at Gud brugte ham som redskab til sjæles frelse. Tusinder takkede ham for, at han ved sit myndige ord havde ført dem fra mørkets magt ind i Guds elskelige søns rige. Det var for ham selv det afgørende, derfor sagde han: »Hver gang jeg knæler paa bedeskamlen foran Herrens alter, saa tigger jeg Gud om en sjæl i dag«. Næppe nogen Herrens tjener i hans samtid blev i den grad velsignet som høstmand som han.

Men det var jo ikke det eneste. Vilh. Beck var jo ikke blot præst, men fører for en bevægelse. Og hvordan ville der have set ud inden for den danske kirke og i vort folk, om dette missionsarbejde, han var fører for, skulle tænkes borte. Der ville antagelig være fremkommet et missionsarbejde herhjemme, men det ville sikkert været faldet i stumper og stykker. Jyder og sjællændere havde aldrig fundet hinanden, dertil er der for store forskelle i karaktertræk, havde det samlende hoved manglet.

Og missionsarbejdet ville sikkert ret hurtigt være kommet paa kant med det kirkelige embede og være gaaet sin vej ud i ukirkelighed og sektvæsen. Vort skønne land, Bornholm, kan her være oplysende: Trandberg-vækkelsen endte uden for kirken, og Chr. Møller samlede folket i en ukirkelig lægmandsbewægelse: Luthersk Missionsforening, som til denne dag har fastholdt sit syn paa kirken trods IM's landsomfattende vækkelse.

Til lykke for helheden fik missionsarbejdet i Danmark ikke blot en fører, som var missionsmand med liv og sjæl, men som i lige saa høj grad om ikke mere var kirkemand, den danske kirkes tron søn til det sidste. Derfor blev livet inden for folkekirken trods alle dens brøst. Der var ikke saa lidt af en kirkefyrste i Vilh. Beck. Under større forhold end herhjemme var han utvivlsomt naaet frem til en af de øverste pladser i kirken. Det lod sig ikke gøre i hans tid, selv om han var hovedet højere end alt kirkefolket og tog luven fra hele kleresiet. Men godt, at han var den kirkemand, han var, for hvem tjenesten i fædrenes kirke var den kæreste, han vidste, det har forhindret ulykker af uberegnelig omfang for kirke og folk.

Saa er hans livs bedrift da denne, at han har faaet sat den danske kirkeager i kultur, saa der er blevet en grøde og frugtbarhed, som fortiden aldrig har set magen til. Og med en sjælden omhu har han draget omsorg for, at hvert nyt arbejde, der fremkom med livets vækst, gik ind som gren paa moderstammen, saa det blev i familien og ikke uarterede. Det er beundringsværdigt.

Det maa ogsaa paaskønnes, at han til det yderste vaagede over, at IM, skønt det tid efter anden fik sit særegne aandspræg, ikke gik hen og blev et

parti eller en retning med sine særlærdomme og kæphest, men vedblev at være et arbejde til sjæles frelse og bevarelse under den danske folkekirke. Der var fare nok for det, ikke mindst ved de mange missionshuse. Og helt er det heller ikke undgaadt, at de smaa værksteder for det udvidede arbejde i folkekirken har overskygget de gamle Guds huse, og at kirkens helligdom, daab og nadver, er blevet tilsidesatte for, hvad der oplevedes i missionshuset. Men det er sjældne undtagelser.

Saa har Vilh. Beck dernæst ved sin indsats hævet den danske kirkes ære og anseelse. Da den var ved at blive kørt bag af dansen, og hvad, der var af Gudsfolk, ikke var fri for at slaa følge med ugudeligheden i at kaste sten paa vor gamle moder, kirken, har han ført den ud af de ringe dage og frem til daad og mandsmødenhed. Han blev ikke meget paaskønnet for sin kirkelige indsats i levende live, man hænge sig mest i hans raske domme og snæverhed, eller hvad man kaldte det. Men ved hans død gik det op for mange, at en høvding i Israel var faldet, og at han var kirkens ypperste kraft, som pyntede paa den danske kirke mere end nogen anden. Havde han vel ikke mandat til at tale paa kirkens vegne, naar han talte et borgerligt ord, saa fik alligevel noget af det, der dybest rørte sig i kirkefolket, mund og mæle gennem hans røst. Han har været den danske kirke en god søn. Vi har maaske næppe haft en mand af hans dimensioner inden for vor kirke, hvis røst er naaet til saa stor en del af vort folk, som hans gjorde. Hans navn vil leve, saa længe Danmark staar. Det var ikke helt ved siden af, naar man talte om den lille pave i Ørslev.

Saa har han ogsaa været Guds-folket en lærer-mester i samfundsfølelse. Hans liv og færdn var en levende illustration til det samfundsliv, der er blevet en velsignelse i vort folk. »Leve de helliges samfund«, kunne det uvilkaarligt bryde ud af ham. Det var hans glæde og stolthed, at der ikke blot var blevet en stor skare af enkelte levende kristne, men at Guds-folket havde fundet hinanden i et helligt fællessliv om ordet og bønner og Herrens gerning.

Fremdeles har han lært Guds-folket og den danske kirke at ofre til Guds rige. De frivillige ofre til at bære Guds gerning i vort folk og videre ud til hedningerne har han først rigtig faaet lært os at bringe med glæde. Det var ogsaa ham, der knæsatte Københavns Kirkesag som en menighedssag med de frivillige ofre som bærende kraft.

Saa har han endelig lært præster og lægfolk at synge Herren en ny sang. Han blev lærer-mesteren frem for nogen i at prædike folkeligt og enfoldigt om frelsens vej i Jesus Kristus. Prædikekunsten oplevede en fornyelse under hans prædikestol. Frisk og levende tale om det største led i kirker og missionshuse, saa den enfoldigste kunne fatte evangeliet. IM har ikke fostret nogen salmedigter, selv havde han ikke skjaldegaver, og vi har heller ikke siden set nogen sanger ret formaa til tolke glæden over det liv i Gud, som er vakt ved Beck og hans mænd. Vilh. Beck har sin store ære for, at evangelisk-luthersk forkyndelse lyder over landet med frisk og levende tale om Herrens naade mod syndere.

Endelig fortjener Beck tak for, at han efter mange forgæves anstrengelser omsider fik lykke til at faa bragt den danske kirkes hedningemission i forbindelse med det nye liv i IM. Det har baaret rig frugt herhjemme og paa missionsmarken. At vi fik en mission i Kina, har han ogsaa sin store andel i.

Og til sidst bør det siges, at han har været det stærkeste bolværk mod, at vor kirke blev oversvømmet af udenlandsk, konfessionsløs kristendom. Det var hans grundstøtning, at hvor der var noget godt at lære af udlandet i vækkelsesarbejde og ungdomsarbejde, der skulle det først oversættes paa dansk. Det fravede han ikke. Derfor blev IM et dansk arbejde, afpasset efter vor folkeejendommelighed.

I Ørslev fik Beck en virketid paa 27 aar. Det var ham en stor glæde at faa lov at vende tilbage som præst til det sted, hvor hans vugge havde staaet. Og dog blev indgangen svær.

Det gik ikke saa let som i Ørum. Selv var han ikke rask. Og hvad værre var, det saa i lange tider ud til, at hans gerning i sit fødesog skulle blive uden frugt. Men omsider viste livstegnene sig. Men det kom ikke med et slag, men langsomt, lidt efter lidt, saa en og saa en anden. Men til sidst var der et blomstrende liv i de to smaa sogne.

Beck havde den store lykke i sit præstelig paa alle de tre steder, hvor han blev sat, at faa betroet sogne næsten ganske blottede for kristeligt liv og efterlade dem fuld af liv og røre, saa troslivet stod som en magt, der beherskede sognets liv og satte sit præg paa det.

Men han passede ogsaa paa, at hans egne sogne ikke kom til at lide synderligt under hans gerning i den indre mission. Betegnende for ham er saaledes følgende udtalelse:

»Hvor meget jeg end maa takke Herren for den udvidede virksomhed, han har givet mig udover mine sognegrænser, saa har dog altid mit aandelige hjem været i mit eget sogn; at forkynde ordet og forvalte sakramenterne for mine egne sognefolk har altid været min kæreste gerning«.

Først i sine ældre aar saa han sig nødsaget til at holde kapellan.

Eftersom livet vaagnede i sognene, gik det som i Ubby og Ørum: Præstegaarden blev menighedens fælles hjem. Men snart blev præstegaarden ogsaa tilflugtssted for Guds folk fra en langt videre kreds, ja, fra hele landet strømmede mennesker sammen dertil. Ørslevboerne var ikke uden grund stolte af at eje Danmarks mest kendte præst.

Kun en eneste gang var der tale om, at Beck skulle forlade Ørslev. Det var i 1879, da hans ven Rud. Frimodt var død. Der blev dengang lagt et ikke ringe pres paa ham for at faa ham til at overtage hans embede ved Sct. Johannæs kirke i Kbhvn. Men Ørslevboerne sluttede kreds om ham. Selv uomvendte bad ham med taarer om at blive. De fik lov at beholde ham og se ham i hans manddoms kraft og i hans nedgang. De rigeste minder om IM's fører er knyttet til den afsides beskedne landsby.

Om Vilh. Becks personlighed hedder det:

Den mand, som gennem 40 aar var IM's hoved og samlede saa at sige alle traadene i sin haand, var i besiddelse af egenskaber, der i mange maader gjorde ham skikket til at blive en folkets mand. Vilh. Beck var en ualmindelig pragtfuld personlighed med en i høj grad glansfuld fremtræden. Nogle af det danske folks skønneste egenskaber var i fremtrædende ejendommelighed forenede i hans person, ligsom han ogsaa i ret høj grad besad de karaktertræk, som vort folk holder af at se hos sine førere.

Han havde en frisk og bramfri optræden, var slagfærdig som faa, fuld af vid og straalende humor, havde den blide, men bestemte myndighed, der sagde, hvor skabt skulle staa. Han sad inde med enestaaende talegaver, som gjorde ham til vort lands til dato betydeligste folkeprædikant. Dertil kom en ualmindelig evne til at vinde tillid og skabe autoriteten, for hvis ord man bøjede sig. Dette forenet med den urokkelige selvtillid og tro paa sin sag, som var ham egen, gjorde, at han tog folk med storm. Saadanne evner til at gøre en sag gældende har kun været faa mennesker givet, man fandt vanskeligt hans lige i hans tid.

Derfor er Vilh. Beck ogsaa til en vis grad gaaet ind i det danske folks bevidsthed med ikke saa lidt af en national folkeheltes glorie omkring hovedet, og det ikke blot i kristelig, men ogsaa i rent menneskelig henseende.

Beck-anekdoter tælles i hundredevis, bevingede ord og vittigheder fra hans mund løber over landet endnu, som da han levede. Og side om side hermed opbevares drastiske billeder, han har brugt, prædikener eller stumper af prædikener, i folks erindring og gengives som sandsagn næsten i hver en krog af landet.

Og selve hans skikkelse, med dens afgjorte aandelige særpræg: den friske forening af lunet og alvoren, som tog den jævne mand om hjertet mere end nogen anden ordets mand i datiden, staar trods de forløbne aartier levende i folkets bevidsthed. Han har sit eget ansigt i vort folks omdømme, han forveksles ikke med nogen anden.

Dette er et vidnesbyrd om, hvilken evnerig mand han var, men ikke mindre om, hvilket kæmpearbejde han har præsteret med mund og pen.

Var der stof i Vilh. Beck til en folkefører af rang, saa valgte han imidlertid at tjene den danske kirke og kirkefolket og stillede sig med alle sine rige menneskelige evner i Guds riges tjeneste inden for den bevægelse, som bærer navnet: Indre Mission.

Og skønt han kirkelig set ikke drev det til mere end almindelig landsbypræst, saa blev han dog en saa fremragende kirkemand, at det halve aarhundrede, han virkede i, naar det skal karakteriseres efter sin hovedlinje i kirkelig henseende, maa be-

tegnes efter den bevægelse, han var hovedmanden for, som den indre missions tid.

Men ved siden af egenskaber, der var som skabte til at gøre ham til en folkets mand, baaret paa hænder af de mange, laa der hos Vilh. Beck ogsaa ejendommeligheder ved hans menneskelige og kristelige personlighed, som alle daude maatte være en torn i øjet paa den store mængde.

Hertil hørte i første række hans ubestikkelige sandhedskærlighed, der aldrig tillod ham at gaa paa akkord med nogen uret, som var ham bevidst. Man vil i hele hans omfattende virken forgæves søge nogen leflen for folket. Faa har saa aabenhjærtigt sagt det danske folk sandheden som han, og dog elskede han det som faa. Men sandheden gik fremfor alt andet. Det var ham saare lidet at dømmes af mennesker, naar han kun stod med en ren samvittighed.

Ejendommeligt for ham var ogsaa en sjælden mangel paa personsanseelse. Sagen stod for ham alle dage i den grad over personen, at han, uden hensyn til ven eller fjende og uden skygge af menneskefrygt eller tanke paa, hvad der var lov paa bjerget, bare blev ved at trodse paa sagen, indtil den var ført igennem.

Men fremfor alt var hans kristendom i vejen for hans popularitet. Thi som det var det altbeherkende hos ham selv, at der var blevet forundt ham den ufattelige naade, at han for Jesu skyld turde kalde sig et Guds barn, en hellig, saa var det en lidenskab, der beherskede alle hans personligheds evner og kræfter i mere end 40 aar at faa saa mange mennesker som paa nogen maade muligt ind under den samme naade. Han var missionsmand lige til fingerspidserne. Hemmeligheden i hans liv og virken var den, at han agtede ikke at vide af nogen anden end den korsfæstede og genopstandne Jesus Kristus. Hvad han var, det var han helt.

Men derfor blev sandheden i hans mund fuld af hellig ubarmhjertighed mod al menneskers synd og vantrø. Der kender han ikke til skaansel, fordi det er ham den dybeste hjertesag at faa mennesker til at bryde helt med den frygtelige virkelighed, som det ondes verden er for ham. Men tillige er hans lovsang over Guds naade og livet i Kristus himmelhøj, fordi han vil have hver sjæl til at gaa ind til denne salige virkelighed, som gør hver dag til en fest for ham selv.

Men saadanne dybe modsætninger, paa den ene side et helvede af mørke, paa den anden en himmel af lys og salighed, er det kun de udvalgte sag at give rum. Den skarpe fordommelse af verdenslivet uden Gud og den glade ophejelse af barnelivet med Gud giver ikke folkegunst hos mennesker, som de er flest, om ogsaa forkyndelsen deraf bliver ført frem med den overlegenhed og kraft, hvormed en Vilh. Beck kunne gøre det.

Træder vi saa nærmere til og vil prøve at se ham paa nært hold for at tegne et mere indgaaende billede af ham, falder det først i øjnene, at han var en saare enkel og usammensat natur med lyst og harmonisk væsen. Han giver sig, som han er, der er ingen bagkroge hos ham, og han har det mod altid at være sig selv.

De stærke svingninger i Sindsstemning, de voldsomme brydninger med heftige aandskampe og efterfølgende produktionskraft eller slaphed, er hans natur ganske fremmed, han er den lyse, lige linies mand, altid i ligevægt og altid fuld af livsmod.

Og krigsmand er han om en hals. Det er ham en sand fornøjelse at slaa et slag for fædrelandet. »Du maa med«, sagde han som ung grønskolling i 48; »du maa med«, sagde han som ung præst i 64. Men han fik ikke lov at komme med. Det blev paa Guds riges valplads, han kom til at tjene sine sporer, men der kom han ogsaa med til gavns og gerne, hvor krigen var haardest.

Og han var som skabt til at tage en alvorlig dyst. Med sin klare tanke, hurtige omdømme og vældige slagfærdighed var han i stand til at magte den skarpeste modstander og affærdige ham med en harmløs vittighed, saa han havde tabt sit slag. Og han kunne forme et ord, saa det havde slagkraft, saa ingen kunne give igen paa det. Han havde myndighed, saa han kunne sætte en mand til vægs, saa han ikke kom igen saa snart.

Glad og taknemlig tog han som et barn mod de triumfer og sejre, hans Herre gav ham. Han frydede sig med et barns umiddelbarhed over de skønne kærligheds kranse, hvormed hengivne venner smykkede hans pande. Han var som skabt til

at gøre stads af, han forstod at tage imod hyldest, saa de, der bragte den, blev dobbelt glad derved.

Det kom af, at han inderst inde var saadan et stort, godt barn, hvis dejlige, milde trofaste øjne lyste af troskyldighed. Han mente det saa godt, ogsaa naar han lod den tunge hammer falde. Og naar han med inderlig glæde tager imod den megen virak, saa glemmer han aldrig, at det er jo ikke ham selv, den gælder, men den store Herre, hvis lille tjener han er. Det er kun paa hans vegne, han indkasserer tributen.

Saa er han for resten i al sin umiddelbarhed et stort stykke af en original, men med et barns originalitet. Han kunne nok lide at gaa pænt klædt, men fulgte ogsaa i det stykke sit eget hoved, brød sig ikke det fjerneste om de skiftende moder, men gik altid ens klædt med den korte jakke og det hvide slips, men tillige overordentlig stilfuldt og smukt.

Der var noget militærisk uniformeret over hans person, baade hvad tøj og skæg og holdning angaar. Han var saa kemisk fri for præstejargon ogsaa i sit ydre menneske, at folk til hans fryd antog ham for alt andet end præst. Det morede ham kongeligt, at han engang blev antaget for berider ved et omreisende selskab. En læge har tegnet et hastigt rids af hans ydre tilsyneladelse, som han saa ham første gang, de mødtes paa sygebesøg:

»Der sad han med sit milde, venlige blik fæstet paa mig. Hans med pelsværk besatte frakke, der ogsaa var forsynet med brede løbesnore tværs over brystet, stod aaben og lod hans hvide slips og krave træde skarpt frem, og om halsen slyngede sig hans guldurkæde. Hele hans væsen havde noget militærisk ved sig, hvad hans skæg bidrog ikke saa lidt til. Uvilkaarligt gled mit øje hen til den venstre side for at søge sabelen.«

Hans person var omgivet af en egen naturlig festivitas, festlighed; der sad i ham meget af en grand seigneur, hvad enten han stod og bød inden for alt, hvad der kunne krybe og gaa, der var plads nok i hans store, varme hjerte og aabne hjem, eller man saa ham køre ud med kusk i liberij paa bukken i sin flotte vogn med et par ædle, velholdte dyr for.

Og militærisk orden havde han i alt sit kram. Han havde sin egen idé om, hvorledes et hus skulle se ud for at være smukt; rødmalet skulle det være med hvide indfatninger om døre og vinduer, men fremfor alt skulle der være gennemført orden baade ude og inde, paa gaardsplads og marker som paa hans eget skrivebord, saavel som i livet og forkyndelsen.

Af vækst var han middelhøj og firskaaren og førte sig med rolig og naturlig værdighed. Hans ansigt med det kraftige overskæg og fipskæg var meget karakteristisk og mindede om en ritmester ved kavalleriet. Et par store, brune øjne straaled ud fra et roligt, velformet og harmonisk aasyn. Hele hans stadselige skikkelse var præget af energi og klædelig selvsbevidsthed. En rose i knaphullet forøgede det præg af fest, der fulgte med hans person.

Som den lyse natur han var, kendte han ikke til nogen art af nervøsitet, men var i besiddelse af en saadan uforstyrrelig ro og sindsligevægt, at han var i stand til at arbejde, om der saa snakkedes aldrig saa meget omkring ham. Og bestandig stod der et sandt fyrværkeri af munthered omkring ham. De, der havde forestillet sig IM's fører som en sur pietist med et rigtigt bededagsansigt og -væsen, maatte blive meget forbavsede ved at gøre den virkelige Vilh. Becks bekendtskab.

Et arbejdsmenneske var han som faa. Der blev læsset bjerge af arbejde over paa ham, og han røgtede det med en jernfild og punktighed, der søger sin lige, gennemført viljesmenneske, som han var. Hvilken stilling han end havde indtaget i livet, ville han have været mand for at føre sin sag igennem og selv være naaet frem i forreste række som den kraft af første rang, han ubestridelig var.

I intellektuel henseende var han en lægmand blandt lægmænd. Han havde en klar tanke, men blev aldrig nogen skoletænder. Hans kundskaber var ikke omfattende, men han forstod fremfor de fleste til det yderste at udnytte det fond af viden, han sad inde med. Hans historiske indsigt var ringe, men han forstod at skabe historie.

Hans horisont var ikke vid; han havde sit rige, som han beherskede til fuldkommenhed, men naar han kom uden for sin begrænsning, var han ikke rigtig paa højde med situationen, da kunne hans raske domme og slaen i bordet for autoriteterne falde noget uheldigt ud. Hans svaghed var hans

ensidighed, men denne var paa en vis maade ogsaa hans styrke.

Kernedans var han i tale og færd, i sind og skind. Derfor blev den indre mission saa dansk som nogen kristen bevægelse herhjemme fra Arilds tid til denne dag. Det kristne Danmark har ikke haft bedre sønner end han.

Han var ikke saa lidt af en dansk Martin Luther. Luther var det menneske, han næst Paulus satte højest blandt mennesker og helst ville ligne. Men han manglede Luthers omfattende aand og aandelige storsyn. Hans horisont var mindre, og han har ikke præsteret værker, der vil trode aarhundredre. Men aanden og gløden og veltaligheden er den samme. Og han er utvivlsomt en af de ejendommeligste og største personligheder, den danske kirke har fostret.

Indenfor sit rige er han førstemand. Den største opvækkelse i kristelig henseende, vi vel nogen-sinde har kendt i vort fædreland, er knyttet til hans person. Han har raabt en større part af vort folk op for personlig tilegnelse af kristendommen end nogen anden enkeltmand, saavidt det er til at overse.

Hans indsats falder saa at sige udelukkende paa det praktiske kirkelivs omraade. Hvad han har bidraget til klaring af sakramenternes indbyrdes forhold, hvilket interesserede ham stærkt, kan vi her se bort fra. Mere end nogen anden af vore kristne stormænd herhjemme gælder det om ham, at han holdt sig til sin kaldsgerning. Han havde ingen ærgerrighed efter at blive nogen lærefader. Men som praktisk kirkemand sidder han med ære i vognen side om side med Mynster og Grundtvig.

Han var ingen helgen saa lidt som nogen af dem. Han havde sine fejl, og flere af dem hørte ikke til de skjulte. Men som oftest udsprang de af hans dybe følelse af ansvar og omsorg for de mange umyndige.

Noget af det allerskønneste hos ham var just hans ubegrænsede hengivenhed for de mennesker, der kom paa hans vej, og hans aldrig svigtende trofasthed over for hver eneste, der engang havde faaet hans rige, varme hjertes kærlighed, og deres taal var mange. Saa faar hans raske domme, som han iøvrigt har tilfælles med alle andre banebrydere, Grundtvig og Søren Kierkegaard indbefattet, være ham tilgivet. Biskop Rørdam havde da ogsaa højsind nok til paa den danske kirkes vegne at lukke sine øjne for dem, da han talte ved hans baare.

Men det, som gjorde ham til den, han var, var hans helstøbte, mandige kristendom. Han havde et virkelig midtpunkt i sit liv, hvor alle hans anlæg og evner og hele hans glødende energi samlede sig som i et brændpunkt, det var den Herre Jesus. Hans kristendom, det var Jesus. I et inderligt fortroligt bønsliv levede han med sin frelser fra dag til dag. Det var altid hans navn, han nævned i sin bøn. Hos ham søgte han sin styrke. Han levede og aandede i bøn. Derfor blev det ogsaa om den korsfæstede pande, han flittede en straalende æreskrans, og ikke om sin egen.

Saa havde han iøvrigt den lykke fra ung af at faa betroet førerstaven. Det styrkede den selvfølelse, han havde faaet en god del af i vuggegaave. I Herrens skole lutredes hans naturgaver, saa han med ære fyldte sin plads som fører for det største og mest omfattende arbejde inden for den danske kirke, ja, blev en fører for hele den danske kirke, hvis ypperste kraft han var ved aarhundredets slutning.

Om Vilhelm Becks sidste timer skrives:

— — mere og mere svandt kræfterne. Dog var det drøjest tag tilbage. Lørdag nat, som han døde søndag nat, forekom det ham, som var han illyet i mørke: »Jeg kan ikke se Jesus, jeg kan ikke se Jesus«, sagde han fuld af angst og vaande. »I kan tro, det er svært ikke at kunne se Jesus«. Men en af hans sønner fik lov til at række den gamle Guds kæmpe et trøstens ord i den mørke nat, idet han viste hen til Jesu ord i Gethsemane, da fjenderne var over ham: »Tag mig, men lad de andre gaa!« Saa veg mørket, og han kunne atter se Jesus.

Døende saa han de hellige forsamlede i himmerig og Guds engle omkring hans seng: »Aa, løft mig op, op, højere op, saa vil disse engle flyve med mig«. Og da morgensolen gryede ad 30. sept 1901, rakte han hænderne ud til sine kære og med høj og frydefuld røst raabte han: »Farvel, farvel!« Og med Jesusnavnet paa sine læber gik han over grænsen ind i livets land.

Hans begravelse den 7. oktober formede sig som

en storslaaet, vemodsfuld højtid. Mellem 5—6000 mennesker var kommet til stede fra det hele land for at være med den dag, da Guds-folket af IM begravede deres fader.

Mange skønne venneord gav udtryk for savnet af ham. Men hans biskop, Rørdam, blev den, der særlig greb hjerterne ved sin tale over teksten: »Denne er mig et udvalgt redskab». Efter at have givet udtryk for, hvad Beck havde betydet som Kristi vidne i vort folk, sluttede han med at kaste Kristi kærligheds kaabe over Becks fejl med de ord: »Naar jeg ser ud over hans færd, saa er der ligesom en haand, der skygger for mit blik, en gennemstunget haand, og jeg hører en røst fra den, hvem haanden tilhører: »Jeg er den, som udsletter dine overtrædelser for min skyld». Omtrent de samme ord brugte biskop Skat Rørdams fader ved sin faders begravelse. (P. N.) — Samtidig holdtes mindefester omkring i alle landets missionshuse.

Ikke mindst gribende var det den dag at se hans gamle, næsten blinde hustru famle sig frem og høre hendes stille suk: »Jeg ser mange præster forsamlede, men Vilhelm ser jeg ingen steder!» Hun overlevede sin mand i godt 3 aar og døde i begyndelsen af 1905. IM's venner har rejst et anseligt mindesmærke paa hans grav (Villads Christensen, s 56, 103).

Pastor Chr. Sørensen har i sin store bog om Vilh. Beck skildret ham som en mand og skematisk redegjort for, at han var en frisindet mand, en trofast mand, en gæstfri mand, en mand med orden i sagerne (selv om han ikke kom præcist til gudstjenesterne), en taalmodig mand, en ydmyg mand, en praktisk mand, en dansk mand, et menneske i Kristus.

Vilh. Beck var ogsaa stor som journalist og forfatter. Mange af hans artikler i IM Tid hører til tidens fineste journalistik, koncis, rammende og med umiskendeligt lune. Hans postiller har bevaret sin friskhed til i dag. Vilhelm Andersen understreger den danske tone i Becks udtryksmaade, der i højere grad end nogen grundtvigianers bar præget af reformationstidens kæmpende kirke og minder baade om den stridbare Hans Tausen og den lunerige Palladius. Medens grundtvigianerne ville gøre kristendommen dansk, ville Beck gøre danskerne kristne. Baade Grundtvigs Saxo-oversættelse og Palladius' visitatsbog er mellem hans sprogkilder. Hans postiller og i højere grad hans bladartikler er udtryk for en kristelig humor, hvorfor man ikke behøver at søge forilledet hos Abraham a Santa Clara, da man har det i Grundtvig og Palladius. Saaledes i en pinseprædiken i »Fra livets kilde», som paa flere maader vidner om, at det var i Ny test og i »Pickwick-klubben», Beck læste sig i humor til at prædike (dette bekræftes i Vilh. Becks erindringer, s 33). En juleprædiken (smst) har til tekst: Har du rum til Jesus? Den begynder: Det er Jesus, og ikke som man skulle tænke, en baldirektørs eller en spiseværtss fødselsdag, vi holder. Og fortsætter: Det er vor Herre, der er gæsten og ikke de andre »herrer«, der tager pladsen op for ham. Det er især ikke politikken. Den er ingen fin herre, ingen rig herre, ingen hjertelig herre. Men det er en umaadelig tyk herre. — Efter saaledes med godt humor at have flyttet Chr. Berg paa plads uden for kirkedøren, ender den: Naa, har du saa rum til Jesus? — Paa billedet af Vilh. Beck med de spillende øjne, det hvide Halsbind og rosen i knaphullet er der et meget rent og tillige et meget festligt udtryk, der stemmer med det valgssprog, han har sat derunder: Af Guds naade er jeg det, jeg er, og hans naade imod mig har ikke været forgæves (Ill Litteraturhist IV, 130—32).

Pastor Axel Beck har i sine bøger og artikler om Vilh. Beck og livet i Ørslev præstegaard tegnet et smukt og pietetsfuldt billede, set fra sønnens synspunkt.

Professor Hal Koch skriver:

»Straks optraadte han som prædikant med noget af den paagaende kraft, som altid vedblev at være ejendommelig for hans forkyndelse; den kjerkegaardiske lidenskab var gaaet han i blodet, kravet om at forholde sig absolut til det absolute og den ubarmhertige dom over en verdsliggjort kristenhed. Det var prædikener til vækkelse. »Et frygteligt tordenvejr kunne jeg lave i kirken», siger han selv om denne tid i sine erindringer, »men ogsaa kun dette«. Erkendelsen af menneskets afgemt og evangeliet om frelse alene ved Guds naade blev først virkelighed for ham gennem en oplevelse i sommeren 1859, og fra det tidspunkt regnede han selv sin omvendelse. I disse aar modtog Beck no-

gen paavirkning fra grundtvigske kredse, men han følte sig frastødt baade ved deres tale om bibelen og deres forkastelse af loven i katekismen. Langt vigtigere var det, at han kom i forbindelse med den indre mission; han var i virkeligheden som skabt til dette arbejde. For det første var hans arbejdskraft usædvanlig, og han havde et praktisk greb paa tingene. Handedygtig og energisk gik han lige til sagen og fik da ogsaa gerne gennemført, hvad han ville, i kraft af sin helstøbte karakter og af den myndighed, der var over hans tale og optræden. Men dertil kom, at Beck var aldeles fri for den lidt romantiske følelsesfuldhed, som saa ofte klæber ved vækkelsesbevægelser; han var i udpræget grad virkelighedsnær og dømte klart og sundt om de fleste ting. Personlig var han tillidsvækkende, paa een gang jævn og myndig, med meget lune og stor slagfærdighed. Alt dette havde dog ikke gjort ham til IM's ubestridte fører, om han ikke tillige havde været en folkelig prædikant, som den danske kirke næppe har haft magen til. Hans forkyndelse havde sin styrke i sin klarhed; den vendte sig direkte til den enkelte tilhører, som regel i »du-form», og stillede ham uden omsvøb overfor dommen og evangeliet. Dens mandige, usentimentale veltalenhed gjorde et overordentligt indtryk, ikke mindst paa mænd. Under Vilh. Becks ledelse var der vækst og grøde i arbejdet, saa at IM voksede op til at blive den førende kirkelige retning. Vel var der i slutningen af 60'erne og i begyndelsen af 70'erne en stansning i udviklingen, men snart bar det paa ny fremad, og da Vilh. Beck døde 1901, stod han som høvding for et mægtigt parti. Udpræget partimand var han blevet i aarens løb — iøvrigt mod sin vilje — men en partimand, som ogsaa de, der hørte hjemme i andre lejre, saa op til med agtelse. Han var den sidste i rækken af de aadens stormænd, som gav dansk kirkehistorie i 19. aarh dens særlige glans.

Prof P. G. Lindhardt skriver: »Becks forkyndelse byggede paa skriften. Den drev paa loven, baade til at vække syndserkendelse og til helliggørelse. Den personlige omvendelse, hvor syndsbevidsthed gik forud for naadens modtagelse fremhævedes stærkt, og han trak et skarpt skel mellem troende og vantro, selv om han var angstelig for at lade adiafora være afgørende. Fra grundtvigsk kristendom havde han hentet en klar forstaaelse og høj vurdering af sakramenterne og trosbekendelsen, men ejendommeligt for IM blev især den vaagne sans for at organisere de troende til løsning af de forskellige menighedsopgaver.

I dansk homiletik historie vil Vilhelm Beck staa som en af dem, der først indførte du-formen med direkte spørgsmaal til tilhørerne (modsat den gamle Blumhardts »Vi-prædiken»). Et stort tal af Becks prædikener har overskrifter med direkte spørgsmaal — du!

— Som smaa kuriosos kan anføres, at Vilh. Beck, der blev betegnet som sin tids betydeligste prædikant i Danmark, havde anden karakter i prædikekunst (v homileticum). Han havde slet ingen ordensdekorationer. Kultusministeriet ville ikke dekorere eller vise Vilh. Beck nogen honnør ved hans 70 aars fødselsdag. Der var tale om at udnævne ham til kommandør(!). Men Beck skulle »straffes« med ingen udmærkelse at faa. Det var i den anledning han skrev de ægte præsteord: »Jeg er for længe siden blevet dekoreret, endda med Guds riges storkors i brillanter. Korset fik jeg, da jeg fandt min plads ved korsets fod hos Jesus. Storkorset fik jeg, da jeg fik arbejdet i hans rige betraget, og brillanterne er de helliges kærlighed (A. Fibiger: Guds vandringsmænd II, s 15).

Chr. Bartholdy skriver (Nationaltid 26. aug 1951) under overskriften »Saa længe jeg lever, vil jeg gale...»

I aar for 50 aar siden, 30. sept 1901, døde Vilh. Beck, en af sin tids bekendteste mænd ved siden af kongen og Estrup, Scavenius, Hørup, Georg Brandes og bryderen Bech-Olsen.

En gammel underofficer har fortalt mig, at rygget om, at Beck var død, udbredtes under efteraarmanøveren. Kaptajnen ved hans kompagni var en ugudelig spasmager. Ved appellen om morgenen, da han havde givet dem dagens befalinger, sluttede han af med følgende salut: »Og saa skal jeg fortælle jer, at IM's høvding, Danmarks største helvedsprædikant, er død, saa herafter er himmelen lukket, der kommer ikke flere derind!« Imlidertid

havde de i kompagniet en mand, der ogsaa var sin tro bekendt. Han gjorde et skridt frem: »Melder hr kaptajnen, at jeg haaber alligevel at komme ir himmelen». Kaptajnen svarede: »Na, lad gaa, men saa bliver De s'gu ogsaa den allerstidste!»

Saaledes var Becks rygte og omdate.

Jeppe Aakjærs første bog: »Missionen og dens høvding», 1897, handler om ham. »Som Atilla kaldte sig Guds svøbe, kunne Beck betegnes som Guds knaldepisk. Naar han staar paa »stolen», ser han ud som en gammel stram oberst, der kommanderer sine medforløste til at gøre honnør for Vorherre. Hans forkyndelse er uden varme, ja, uden egentlig følelse; han fejler folk til helvede med samme hjerteløshed som den, hvormed Bismarck gjorde politik. Han slaar nogle dogmer fast med tretommersøm, og dem taaler han ingen pillen ved. Han tror paa helvedes ild og Djævelens eksistens som den jord, han træder paa.»

Værre er det dog — mener Aakjær — at Becks indflydelse i vort folk er mangedoblet ved hjælp af indremissionærerne, »missionærkoblet», disse Becks sporhundene. »De er i vort land som en flok uoetede barbarer, der med deres plandfæder nedtræder vore liljer; lige som tæger gør de alt det, de rører ved, ildelugtende; med deres fremme røb dræber de det gode humør rundt om i vore landsbyer, og livsglæden flygter paa lette fod fra det sted, hvor de søger ind. I talrige af landets egne høres nu sjældnen en violin eller en munter sang, for disse folk lærer, at det er synd at være glad, og jeg har kendt folk, som har knust deres violin efter at være blevet hellige, og jeg hørte forleden om en mekaniker, der havde samvittighedsnag, fordi han havde istandsat en harmonika.

Ikke bedre er det med de præster, der følger Vilh. Beck. »Disse mænd har drevet hans manér, der var tildispet nok i forvejen, ud i karikatur og er som oftest blottede for det forsonende skær af humor og bondevid, der tit bragte os til at glemme Becks ferskhed og raa fordømmelsessyge».

Aakjærs sidste modvillige anerkendelse af Vilh. Beck er meget betegnende.

Beck var saa dansk i sind og skind, fuld af lune, fornejelig, ja, sprudlende at være sammen med. Hans præstegaard i Ørslev var aaben, næsten som et hotel, hvor folk fra alle landets kanter gik ind og ud.

Naar Beck ledede samtalen, bevægede den sig fra dagligdagen med dens praktiske gøremaal og dagens politik til de dybeste kristelige spørgsmaal, altid krydret med lune. Beck var morsom og vittig. Han har tit overvundet sine uvenner og dæmpet venners surhed med sit gode humør.

Som prædikant kom han over hele Danmark. Der var kun to præster, der havde nægget ham deres kirke. Den ene var stiftsprovst Damgaard i Odense. Han gav til grund, at Beck engang i Sct. Knuds kirke havde sagt, at han ikke kunne bede for kejseren af Kina:

Becks tanke var, at vi skal bede i tro, og det har ikke megen mening at opsende bønner for en hel mængde, som man ikke rummer i sit hjerte. Det var i den forbindelse, han havde sagt, at han ikke i tro kunne bede for kejseren af Kina. Naar han fortalte historien, tilføjede han: »Den stakkels betrængte kineser anede næppe, at han havde en saadan ven og forbeder i Odense stiftsprovst!»

Becks prædiken var som hans samtale, altid krydret med vid. Men det er sandt, hvad Aakjær skriver, han troede paa helvedes ild og Djævelens eksistens som den jord, han traadte paa. Men han troede ogsaa paa Guds naade og en evig frelse for Jesu skyld. I han kunne tale om begge dele, saa mennesker saa virkeligheden og omvendte sig. Der har hverken før eller siden i Danmarks 1000-aarige kirkes historie været en forkyndelse, der har været saa mange enkelte mennesker til hjælp i deres saligheds sag.

Derfor fik han troende menneskers tillid og blev vækkelsens fører. Han levede midt i den store vækkelse, som Gud sendte over vort folk i det 19. aarh; den, som begyndte efter Napoleons-krigene over hele kristenheden, og som her i landet først blev grundtvigsk præget, siden blev til IM. Der gives ikke nogen forklaring paa en vækkelse. Den er et værk af Guds aand, den begynder i folke-dybet. Men er den begyndt, kan den ledes og ud-bredes.

Beck var utrættelig. Hans hustru havde engang paa en auktion købt et signet, i hvilket der stod en galende hane med den overskrift: »While I live I 'll crow», »saa længe jeg lever, vil jeg gale». Det brugte han gerne, og det passede paa ham, det

maa man indrømme. Og ordene staar paa hans gravsten under billedet af en galende hane!

Ved at tage lægfolket i brug som forkyndere, indremissionærerne, tjente han vækkelsens udbredelse. Den første, der blev vakt ved hans prædiken i Ubbø, mens han var kapellan hos sin fader, var en skomager, Kristian Vilhelm. Naar Beck holdt møde rundt i gaardene, lod han ham slutte. Det saarede ikke hans gejstlige forfængelighed, om en gaardmand bagefter udbød: »Det var da pokker til skomager, han var færi og dølle præsten!»

Mod slutningen af hans formandstid dukkede højskoletanken op mellem IM's venner. Beck var øjeblikkelig med. Det ungdomsarbejde, som nu hedder KFUM og K, dukkede ogsaa op samtidig i adskillige egne, Beck stod med aabent sind overfor det.

Naar IM med sit ungdomsarbejde KFUM og K i dag tilhører folkekirken og aldrig har virket splittende, aldrig saa meget som dannet nogen valg- eller frimenighed, skyldes det menneskelig set Vilh. Beck.

Han var uden tvivl — selv om han ikke vidste det selv — paavirket af Grundtvigs syn paa kirken, navnlig paa sakramenterne.

Derfor var han alle dage folkekirken tro selv trods al kritik af kirken, dens aandelig døde masser, dens mange gange taabelige snæversynede høj-kirkelighed og løjerlige præsteuddannelse, der tit er en oplæring i vantrø i stedet for i tro.

Beck var samtidig med, at han rejste og prædikede over hele landet, en trofast sogneprest, først i Ørum paa Djursland i 8 aar, siden i 27 aar i sit fødesogn Ørslev ved Slagelse.

Med inderlig glæde tjente han ved døbefont og alterbord. At omvende sig betød for ham at vende tilbage til og med ydmyg tak at tage imod, hvad Gud allerede har givet os, da vi blev døbt.

Rundt om i verden, nærmest ved os i Sverige, træffer vi vækkelseskristerne, der er havnet i lige-gyldighed eller foragt for barnedaaben. Det er slet ikke til at vurdere, hvad Beck har betydet for vor folkekirke som helhed, fordi han havde en lykkelig haand til at holde de vakte fast ved den, ogsaa hvor de maa døje haan og foragt fra deres præsts side.

Becks betydning ligger videre deri, at han bidrog til, at vækkelsen fik et dansk præg. Han var nemlig fanatisk dansk, havde oplevet begge de slesvigske krige, bad hver søndag ved gudstjenesten om, at Sønderjylland maatte blive genforenet med Danmark.

Det nationale spørgsmaal var grunden til, at han een gang tabte balancen. Det skulle der ellers meget til. Ved et møde i »Bethesda« traf han et par unge tyske præster, der var i København for at lære dansk, da de skulle virke i Sønderjylland. Beck blev saa opbragt ved tanken paa deres for-maal, at fortykske befolkningen, at han vendte sig fra dem med et hjerteligt: »Føj for Satan«, — et ord, der naturligvis fløj landet over og indbragte ham mange misbilligelser, men han nægtede at angre det.

Han gjorde IM saa vel som den fra England overtagne KFUM dansk i bund og grund. »Vel er der kun een kristendom, men ethvert menneske skal have sin egen kristendom og ikke gaa og laane kristendom hos en anden«, sagde han, og det samme som gælder for det enkelte menneske, gælder de forskellige folk, det saa han klart og udtalte det mange gange.

Af afgørende betydning for hele IM's gerning i det første slægtled var det, at det lykkedes ham at holde den udenfor de politiske brydninger. De var haarde nok i provisoriets dage. Han raadede vennerne til at afholde sig fra politik.

Selv var han højremand, men han afgav aldrig sin stemme. Men naar folkene paa gaarden, han drev selv den store præstegaardsavling, ville stemme, stillede han vogn til deres raadighed, skønt han nok havde en anelse om, at de stemte venstre.

Skønt jeg kan se, hvor stor betydning denne Becks holdning har haft, er jeg ikke sikker paa, vi skal følge ham paa det punkt i dag. Politik i 70'erne var en ren magtkamp. Over for den kan troende kristne staa neutralt. Men i dag er politik meget, meget andet, og det, som striden staar om, er folkets aandelige præg, som staten nu til dags griber ind i paa en helt anden maade end dengang, da det for baade venstre og højre var en givning ting, at vort folk var et kristent folk og skulle blive ved at være det.

IM er i dag — trods alt — nogenlunde den samme, som da Beck døde, og da Aakjær skrev. Men verden er ikke den samme. Vort folk er kommet me-

get længere bort fra den kristne tro, og rundt om os i den store verden er det afraldets tid. Jeg glæder mig over, at bibelen siger, at naar vi mindes dem, der døde, saa skal vi efterligne deres tro. Der staar ikke, at vi skal efterligne dem.

Det ville ikke være let at efterligne Beck, ville heller ikke være i hans aand.

Et sted, hvor Beck engang overnattede, var stue-pigen blevet vakt og var i stor uro for sin frelses skyld.

»Hvad skal jeg dog gøre?« spurgte hun Beck.

»De skal aabenbart gaa en krogvej«, svarede han, »det kan jeg se paa det værelse. De har givet mig, eller rettere paa krogene, for der er der ikke gjort rent. De maa feje bedre ud. Man faar ikke fejlet ud af sit hjerte og kan ikke faa det gjort trofast mod Gud, der forlanger orden i sit rige, hvis man ikke er ordentlig i sin timelige gerning.«

»Er det det hele?« spurgte hun.

»Ja, det er det hele, men mig er det imellem stunder faldet vanskeligt.«

»Saa skal jeg nok hamle op med Dem!« sagde pigen og gik fornøjet sin vej.

At en saadan mand kunne skildres som en dræber af al livsglæde og al kultur, hænger sammen med den dybe spaltning, der foregaar i et folk, hvor ordet fra Gud faar magt. Det, den ene part kalder lys, kalder den anden for mørke. Det, den ene kalder glæde, kalder den anden bedrøvelse. Den deling af menneskeverdenen i evigheden, som hedder himmel og helvede, begynder nemlig her.

Forhaabentlig er IM ogsaa i dag, 50 aar efter Vilh. Becks død, 90 aar efter dens tilbivelse, et vidne i vort folk om himmel og helvede.

Fra liber daticus anføres:

Den 30. sept kl 5,20 form 1901 døde sognepræsten Johan Vilhelm Beck, født i Ørslev præstegaard 30. dec 1829. Dødsårsagen angives saaledes i dødsattesten: Organisk hjertesygdom, sukkersyge og nyre-grus. Han blev begravet 7. okt 1901. Sørgehøjtideligheden begyndte fra verandaen, idet kisten stod i haven nedenfor. Her talte pastor Johs. Clausen, Vonsild, biskop Rørdam, stiftsprovst Zeuthen, Fredericia, gartner og indremissionær Kristian Beck, Breddalle, professor P. Madsen og indremissionær Hans Kristian Beck, Aarhus. Derefter blev kisten baaret af indremissionærerne gennem haven, ud gennem en æresport, bygget af beboerne, og den med guirlander og flag smykkede vej ind i den med grønt og lys fyldte kirke, hvor flg talte: Provst Dahlerup, St Fuglede, pastor Axel Beck, Kbhvn og indremissionær Anders Stubkjær, Holstebro. Præster bar dernæst kisten ud til graven ved det nordvestlige hjørne af kirkegården, hvor (ulæselige ord) pastor Busch, Odense, talte og til slutning jeg selv, hvorpaa jeg begravede min fader. — Man mener, der var 5-6000 mennesker (Filip Beck).

Af den meget omfattende litteratur om Vilh. Beck skal fremhæves:

Chr. Sørensen: V. B., 1913, Axel Beck: Vilhelm og Nina Beck, 1922, Villads Christensen: V. B. og hans værk, 1929, Samme: V. B., 1942, A. Fibiger: Guds vandringmænd I, 1930, s 9-51, II, 1935, s 9-28, Axel Beck: Venskab og samvirke, brevveksling ml V. B. og Johs. Clausen, 1936, Do V. B's juletanker (Julestjernen 1937), H. Kent: V. B's konfirmandundervisning, DnA 1928, Olfert Ricard om V. B. i Dansk kirkeliv, 1928, s 43-69, L. Blauenfeldt: IM's historie, 1912, s 140-91, Vilh. Andersen: Ill dsk Litteratur-hist IV, 130-32, C. A. Brostrøm i Holbæk amts hist aarb VIII, 110-18, Chr. Ludwigs om V. B. Dsk kirketid 1911, s 593 f, Carl Christensen: V. B. og de gl indremissionærer, IM tid, 1941, s 623, P. C. Nedergaard: Løve herreds hist, 1943, s 82-87, L. Koch: Fra IM's og grundtvigianismens tid, 1898, Rejnholdt Jensen: »Sandhedsvidnet« kapellan V. B. i Uby og hans politiske bundsforvante, P. Lauritzen: V. B. som personlighed (Viborg stiftstid 29. juli 27) og som vækkelsesprædikant, (Samme: 2. aug 27) Ill tid 00, nr 15, 01, nr 1, For kirke og kultur VIII (01), Dansk kirketid, 1911, En lille julegave 04 og 05, A. Fibiger: Smaatræk om V. B. i Folkelæsning 22. okt 05, V. B. paa rejse, I, B's dagbog, II, Erindringer, udg af V. Lund, C. A. Ægidius: V. B. (15), Blauenfeldt: V. B. paa prædikestolen (18), DBL II, 306-11, P. G. Lindhardt: Den nordiske kirkes hist, 1945, s 226 f, Hal Koch: Dansk kirke gn tiderne, 1939, s 146 f, Dr Axel Garboe: Den unge V. B. set med drengøjne, Kr Dbl 14. juli 51, Chr. Bartholdy om V. B. i Nationaltidende 26. aug 51, Vilh. Bruhn: En jul i Ørum præstegaard, Julegaven 1951, (ved F. Elle Jensen).

Hjælpepræst hos pastor Vilhelm Beck

1. 10. sept 1889-12. maj 96: Louis Blauenfeldt, se Tamdrup.

2. 22. juni 1896-30. sept 1901: Filip Beck, se Stenmagle-S.

17. 20. nov 1901-8. dec 08 (sp Radsted 11. marts 85): **Jacob Møller**, * 22. aug 43 Aarhus. Forældre: Kbmd Niels Jacobsen M og Ane Marie Bruun. Stud Aarhus 63, c 70² (hi), hjpr Nakskov-B 1. aug 73, vicepastor Sandby 23. juli 77, † 8. dec 08. ~ 3. nov 71 Ellen Carlsen Olivarius, * 3. nov 49 Kbhvn, † 13. febr 27, plejead af Mathias O, † 63, Hodde-T, se der. — Se stamt 63.

Pastor J. M. havde hidtil haft hele sin præstegerning paa Lolland, hvor han var en af IM's ledere, en jævn og stilfærdig præst. Fra 1881 var han medlem af IM's bestyrelse og var saaledes i mange aar Vilh. Becks nære medarbejder. Han havde gjort et godt arbejde for IM paa Lolland. I større kredse deltog han sjældent i nogen diskussion og gav endnu sjældnere sin mening til kende offentligt paa papiret. Sin første aandelige vækkelse fik han under Frimodts prædikestol. Den fulde glæde i Herren fandt han dog nok først ved V. B's morgenandagter i Ørslev prgd, hvor han fattede en oprigtig kærlighed til IM. Hans prædikener indeholdt nok saa meget helliggørelse som vækkelse (En lille julegave, 1909, s 56 f). Provst Blume skrev om ham: »Han var en ærlig mand, som blev sit kirkelige standpunkt tro til det sidste« (IM tid, 1909, s 817). Han skrev lørdag aften, 28. nov 08 sit udkast til prædikenen til den flg søndag, 1. s i advent, hvorom han et par dage før havde sagt: »Saa har vi nu paa søndag den dejlige adventssøndag, som jeg altid glæder mig til, og som jeg i aar særligt glæder mig til, da vi skal begynde paa den gamle tekstrække, og den elsker jeg« (IM tid, 1909, s 342). Prædikenen er trykt i IM tid, 1909, s 337 f. Men han fik den aldrig holdt. Lørdag nat blev han syg, og faa dage efter døde han. »Den lille Vilhelm Beck« kaldtes han paa Lolland. Han førte smukt Becks gerning videre i Ørslev-Solbjerg, og han fik sin grav tæt ved Vilh. Becks (IM's hist, 1912, s 491).

18. 29. marts 1909-21. jan 27 (sp Gjellerup-S 2. maj 91): **Nicolaj Andreas Bryndum Kastrup**, * 8. nov 61 Jungshoved. Faderen: Sp i Kongsted, † 00, se der. Stud Aarhus 80, c 86¹ (I), sp Haderup 11. dec 86, † 21. jan 27. ~ 8. nov 87 Hulda Marie Ludovica Mencke, * 13. juli 58 Kbhvn, † 29. jan 25. Forældre: Malermester Johan Vilhelm M og Ane Magdalene Olsen. — Brodersøn: Forstander Møltrup fh præst Sct. Croix. Fætter: Lützhøft, Odense.

Der var noget sjældent tillidvækkende over præsteparret Kastrup i Ørslev, brede, rolige, præget af grundighed og alvor, tilsat et fint lune og præget af gammel kultur. Kastrups prædikener var meget vel forberedte og hævdede sig ofte over gennemsnittet af almindelig IM's forkyndelse. Hans indlæg ved konventer og møder, hans sunde og danske syn, hans fromhed og fine karakter skabte respekt om ham. Han foretrak den tilbage-trukne landsbypræsts stille gerning, skrev

ikke meget offentligt, men han var med i det udvalg, som udarbejdede IM's sangbog, og har dér skrevet eller oversat enkelte sange. Han stod som den naturlige leder og som midtpunktet i samfundslivet her og var en benyttet taler ved missionsuger paa egnen. Han havde i Gjellerup haft en rig gerning, som han til tider kunne længes tilbage til, men han og hans hustru, en ægte dansk præstefru, fik mange venner i Ørslev-S; der var gæstfrit og hyggeligt i Ørslev præstegaard, man mærkede, at pastor Kastrup var en mand, der pløjede dybt, ja, prædikede mennesker ind i Guds rige, og samtidigt var det et præstepar med begge ben paa jorden. De to supplerede hinanden saa smukt. — Kastrup ville være præst for alle i sognet. Han fik indvalgt menighedsraadsmedlemmer, der ikke stod i IM, da han ønskede alle synspunkter repræsenteret. Han fik gjort den aarlige basar i præstegaardshaven til en sognefest, og præsteparret deltog med iver og glæde i ungdomsarbejde, sdsk, samfundsmøder osv. Hans særlige naadegave var vel nok at besøge hjemmene, hvor der var syge eller døende mennesker. Han var meget beskeden i sin færd. Naar folk kom og bad om at faa en prædiken, de havde været særlig glade for, trykt, afslog han det. Han kom til at begrave mange af dem, der ved Becks forkyndelse kom til at tro, og nye traadte i de gamle sted. I aug 1914 holdt han hver aften andagt i missionshuset, og trods den travle høstid kom der mange. Det var et haardt slag for dem begge, da den gamle, historiske præstegaard med dens mange minder gik op i luer. En datter fortæller: 7. febr 1918 var fader til samfundsmøde i missionshuset. Det var i karbidlampernes tid, og folk gik tidligt til ro. Men den aften sad fader oppe og skrev, medens de andre gik til ro. Kastrup hørte et bump paa loftet. Det var en skinke, der faldt ned. Han saa ud gennem vinduet, og hele himlen var ildrød. Hans første tanke var, at nu skete Herrens genkomst. Men han opdagede, at det var præstegaarden, der brændte. Alle husets folk blev kaldt op i en fart og fik en smule tøj paa. Kirkebøgerne, et par billeder og lidt smaa ting blev reddet, ellers brændte alt, ogsaa alle dyrene indebrændte, deriblandt kørehesten »Merci«, der var en gave fra Gjellerup menighed. Det hele varede 10 minutter. Da alt tøj var brændt, fik fru Kastrup degnens kones kjole paa. Hun græd, men Kastrup trøstede hende: »Det er da godt, at det ikke er faderhuset, det himmelske hjem, som er brændt«. Et tungt slag var ogsaa fru Kastrups død. Efter den tid syntes K, at han havde saa svært ved at træffe en beslutning, han havde været vant til at træffe alle beslutninger i samraad med hende. Da han selv blev syg, dvælede hans tanker hver dag ved salmen nr 35: »Min Gud befaler jeg min vej«, især dette vers: »Nuvel, min Gud, saa lægger jeg mit liv i dine hænder«. Og i den tro døde han. Han blev mindet som en præst, der »levede i hverdagen, det han prædikede om søndagen«, en hellig personlighed med et særligt præg af ægthed og soliditet. Ofte sagde han det vers, som stod foran i hans bibel:

Glem ikke kors; thi kors behøves, thi uden det ej troen prøves, men naar min tro er prøvet her, og naar mit løb fuldkommet er, saa kald min sjæl til hvilen sød hos dine i dit eget skød.

(DnA, 1928, s 72, Hj og Tr VII, s 150 f).

19. 24. marts 1927—27. nov 36 (landssekretær i KFUM 19): **H. N. Jessen**, fl t sp Hellestrup, se Skelskør.

20. 22. marts 1937—21. okt 46 (højskoleforstander Hoptrup 20): **Hans Marius Madsen Kildeby**, * 17. okt 76 Kbhvn. Forældre: Murer-mester Hans Madsen K og Marie Hansen. Stud Mariboesk sk 96, c 02¹ (I), sekretær KFUM Næstved 02, rejsesekretær KFUM Sjælland med bopæl i Haslev 09, andenpræst Haslev 15, r af Dbg 36, afsk 21. okt 46, ~¹ 4. nov 04 Sigrud Nielsen, * 23. juni 79 Kbhvn, † 13. aug 43. Forældre: Portner Peter N og Maren Christine Poulsen. ~² 27. juni 46 Ellen Marie Lillienkskjold, * 9. febr 02. Forældre: Kaptajn Tage L og Ellen Marie Larsen. — Søster ~ Blenker, Linaa-V.

Medl KFUM's missionskomité 04—14, BM KFUM og K's fællesbest 12—30, kredsformd KFUM 20—37, medstifter af Det unge grænseværn og medl hovedbest 33—37, kredsformd DMS Sydvestsjæll 37—46, BM Hopttrup højsk og DKU.

Udg 07: H. P. Børresen, 64: s, red Gudelige smaa skrifter, udg I Bethesda's kælder, skrev i mindebogen om O. Ricard 42.

21. 18. febr 1947 (sp Fjellerup-G 10. maj 35): **Johannes Gerstorff Mørch**, * 11. marts 98 Forballen, Tønder amt. Forældre: Mejeribestyrer Niels Chr. Henrik M og Mariane Nielsen. Stud Esbjerg 18, c 25¹ (I), sp Vodder 13. marts 25, sp Endelave 25. juli 29. ~ 3. febr 25 Elisabeth Hoffmeyer, * 9. nov 01 Frberg. Forældre: Toldklarere Henrik Elias H og Anna Charlotte Wiberg.

Fmd kredsbest for IM Djursland til 47, BM DMS's kredsformd og herredsrepræsentant kirkesagen.

HAVREBJERG-GUDUM

Havrebjerg sogn, 1155 ha, er mod nord bakket. Blæsingebakke er 63 m med vid udsigt, mod vest og syd mere jævne jorder, frugtbar, skovløst. Gudum sogn, i Slagelse herred, adskilles fra Havrebjerg af Slagelse Sct. Mikkelssogn og nordre mark, er fladt, frugtbar og skovløst. Byerne: H med mh fra 1904, Blæsingebakke, Krænkerup, Gudum.

Havrebjerg og Gudum er kun smaa sogne, men de har haft en noget mere bevæget kirkehistorie end de fleste sjællandske landsogne. Præsteembedet var et af de mindste i herredet, derfor er mange præster flyttet herfra, to til embeder i herredet siden 1850.

Fra det 18. aarh huskes et par stridigheder, som præsten i H (*J. Gynther*, sp her 1717—70)

havde med *Ludvig Holberg*, der ejede den nærliggende Brorupgaard (fordi Holberg ikke ville holde broen mellem sognene i orden). Senere havde man i H en neger som degn, den ejendommelige *Africanus* (Fra Holbæk amt, 1907, s 32 f). Om præsterne i første halvdel af 19. aarh vides næsten intet, *Mynster* omtalte pastor *Kjeldberg* (præst her 1815-48) meget nedsættende. Han var en meget ringe præst. I Krænkerup holdt en skrædder gude-lige forsamlinger i 40'erne, støttet af lærer *Ole Jensen*, Sæby. *Det første IM's sommer-møde* holdtes i Havrebjerg kirke og skole 16. juli 1863 (IM's hist, s 76). *Budtz* var en dygtig og afholdt præst; da han holdt afskeds-prædiken i Gudum kirke (69 sd), var der 198 menn tilstede. Han omtales venligt af Vilh. Beck. *Meinert* huskedes bedst som en enestaaende fodgænger. Seende op mod himlen med hatten bag paa hovedet, gik han med stor fart rundt i sognene. Efter sin forflyttelse til St Tostrup gik han en dag til Havrebjerg for at se til sin hustru. I Gudum blev han budt en forfriskning, men svarede: »Nej tak, jeg har lige drukket kaffe i Stenlille«. Han forbedrede den meget gamle præstegaard i Havrebjerg, allerede 1877 erklæredes det ønskeligt at den blev ombygget, men den staar endnu 1952. Han havde universitetes guldmedaille for en historisk afhandling og indsendte 1856 et forslag til ministeriet om folkekirkens ordning.

Bülw var en betydelig præst, som havde stor kkg. Han fik den besked i Gudum, da han kom, at han kun behøvede at holde gudstjeneste dér en gang om maaneden, mere syntes bef ikke var nødvendigt. Men han fik kirken fuld. Han var en mand med stærk selv-kritik. Ved sin afrejse talte han »om de 10 spildte aar i H-G«. *Bülw* havde paataget sig at udføre det ugentlige arbejde i Ørslev-Solbjerg med sygebesøg osv, naar Vilhelm Beck var paa rejse. Men der kom et rygte om, at ministeriet ville forbyde Beck at rejse, fordi man mente, at han forsømte sine sogne. *Bülw* rejste til Kbhvn til ministeren, og da de sædvanlige indledninger var overstaaet, rejste *Bülw* sig i sin fulde højde og spurgte, om ministeren ville vove at forbyde Beck at rejse, fordi »præstearbejdet i Ørslev blev forsømt, naar han, *Bülw*, havde lovet at paatage sig ansvaret derfor«. Derefter fik Beck lov til at fortsætte sine moderejser (Løve herredes hist, s 87). *Bülw* var en jævn og bramfri mand, men naar det gjaldt, kunne han optræde med imponerende myndighed (han var af officersfamilie). Pastor *Smidth* var præget af sin deltagelse i krigen 64 og talte paa militærisk vis, ligesom konfirmand-undervisningen havde et militært tilsnit. Vilhelm Beck skal have betegnet ham som en »daarlig landmaaler«, dvs han forstod ikke at »sætte skel«. I hans tid tog de faa troende her til Solbjerg kirke, og adskillige daterede efterhaanden deres omvendelse fra Becks prædikener dér. Denne vandring til Solbjerg fortsatte i *Brockdorffs* tid. *Brockdorff* blev syg 1895, og embedet var faktisk uden præst til 1900. Disse aar uden præst blev skæbnesvanger for menighedens enhed. Pastor *Brockdorffs* overgang til Romerkirken har sikkert

ogsaa virket lidt uheldigt. Under den stadige skiften af vakancepræster og vikarer søgte IM til Solbjerg, de grundtvigske til Rønne i Sønderup eller til frimenighedspræst Rønne, Høve. Rønnes efterfølger i Høve, *Niels Dael*, holdt flere møder her; de blev ogsaa søgt af ikke-grundtvigianere. Nogle beboere af grundtvigsk observans arbejdede paa at faa højskolelærer c theol *L. N. Lundbye*, Høng, som præst hertil. Vikaren, pastor *Christensen*, ville gerne have embedet, men hverken IM eller de grundtvigske ønskede ham. Saa blev pastor *Heiberg* udnævnt, og ved visitatsen 1901 ønskede biskop *Skat Rørdam* den ny præst, at »det maatte gives ham at samle, hvad der ved fortidens forsømmelser var spredt, saa at en troende menighed her maatte samle sig om Herren«. I det første menighedsraad indvalgte den mangeaarige sogne-raadsformand, *N. P. Olsen*, og lederen af de grundtvigske, der tog til Høve, gdjr *Frands Frandsen*, som endnu i 1939 var menighedsraadsmedlemmer. Biskoppens ønske gik ikke i opfyldelse, menneskelig set. *Niels Daels* venner, hvoriblandt de ledende var gdjr *Hans Frandsen*, Gudum, og hans sønner, hvoraf den ældste, førnævnte *Frands F*, havde en gaard i Havrebjerg, og *Lars F*, der arvede fødegarden, havde fra 1901 faaet *Niels Dael* til regelmæssigt at tale i Havrebjerg forsamlingshus to gange om maaned. Og 24. september 1904 indviedes *Havrebjerg frimenighedskirke*, ganske tæt ved sognekirken, med *Niels Dael* som præst. 1907 fik frimenigheden egen kirkegaard. Med frimenighedens oprettelse var sognets aandelige enhed brudt. Pastor *Heiberg* optraadte smukt ved frimenighedens oprettelse; han havde nogle af gæsterne ved frikirkens indvielse indkvarteret som gæster i præstegaarden, og takkede *Niels Dael* for at »han var kommet for at hjælpe ham«. Frimenighedens folk kom dog ikke i sognemenigheden, og sognemenigheden svandt ind, uviljen i den øvrige befolkning mod frimenigheden var stærkere end troskaben mod sognekirken; de fleste fulgte sognets lidet kirkelige sognefoged.

En lille IMs kreds dannedes sammen med nogle IMs familier i Krænkerup og i Knudstrup, Gierslev sogn. IM fik sit missionshus i Havrebjerg indviet 19. sept 1904, og her blev der holdt møder (ved indkaldte talere, især missionærer), samfundsmøder, sdsk, KFUM og K osv. Pastor *Heiberg* gjorde, hvad han kunne, for at undgaa splittelse og for at være præst for alle. Men kkg blev yderst ringe, ofte kun 4—5 i H kirke og jævnligt slet ingen i G kirke, og en del af IM syntes at udvikle sig ret ukirkeligt eller de gik i kirke i Solbjerg og Gierslev. *Heiberg* besøgte alle, ogsaa frimenighedens medlemmer, de fleste af disse vedblev ogsaa at betale kirkeskat, men forholdet kølnedes, da *Niels Dael* begyndte at holde gudstjeneste samtidig med gudstjenesten i sognekirken. En søn af pastor *J. C. Petersen*, *Gierslev*, var i mange aar lærer i H; en god kirkens mand. Der var altsaa 4 grupper i det lille sogn, frimenigheden i frimenighedskirken, IM i missionshuset, de, der kom i kirke og pgd, de ukirkelige. IM talte 15—20 familier, men omkring 1930 indskræn-

kedes tallet stærkt ved dødsfald eller bortrejse, særlig skæbnsvangert var det, da de 2 ledere, skrædder *Martin Jensen* († 1943), H, og bmd *Martin Pedersen*, Blæsinge, rejste. Husmand *Jens P. Pedersen*, H mark, gjorde i mange aar en god indsats, han var oprindeligt en »stejl slagsbroder«, men blev omvendt i Solbjerg kirke. Han døde 1933. Han gik flittigt paa husbesøg, ordnede missionsuger etc og sds. Landpostbud *Søren Hansen* og gdjr *Søren Sørensen*, Blæsinge, var meget flittige i sds. og IM. I de senere aar har gdjr *Fred. Andersen*, Blæsinge, været IMs formand.

Det var en taknemmelig opgave at blive pastor Heibergs efterfølger. Den unge pastor *Hauge* tog et lovende arbejde op, han fik god kkg, og alt tegnede lovende, selvom en del af IM var utilfreds med, at han holdt fælles møder for karle og piger. Hans ordination i H kirke er vist den største begivenhed i H kirke i de senere aar. Da han 1925 blev syg, sløjede kirkegangen af. Han fik mange nye med. Og hans død gjorde et dybt indtryk. Nu fulgte 2 aars vakance, da ministeriet overvejede sammenlægningsplaner. Mærkeligt nok sluttede alle 6 medlemmer i menighedsraadet sig paa den tid til IM, hvad der ikke svarede til stillingen i sognet, og det skabte en vis mistænksomhed fra en del af beboerne. Men sognenes flertal ønskede ikke sammenlægning. I Gudum var der dog en tid stærke løsrivelsendenser. Det i forvejen noget kølige forhold mellem mellem sognene, der ikke grænser op til hinanden, kom næsten paa frysepunktet (Gudum tænkes som annex til en del af Slagelse landsogn). Men med ministerskiftet opgaves sammenlægningsplanerne, der ikke havde været til gavn for det sognekirkelige liv, selv om pastor *Nedergaard*, Gierslev, der var vakancepræst, samlede mange i H kirke og støttede IM paa mange maader. I Gudum var lærer *Hedeboe* (1902—39) en forgrundsfigur, sogneraadsmnd og menighedsraadsmnd; han var grundtvigsk præget. Under den lange vakance 1925—27 faldt der et ordskifte, som er karakteristisk: I Gudum luftede man tanken om at bygge en pgd og faa deres egen præst, der saa skulle være kapellan ved en af kirkerne i Slagelse samtidig. Dette blev af lærer *Hedeboe* forelagt minister *Dahl* paa et møde i Slagelse i 1926 lige før ministeriets afgang. — *Jens Hansen*, Havrebjerg Møllegaard, besøgte paa det tidspunkt sin svoger, gdjr *Rasmus Thomsen*, Gudum. Til Gudummerne (der var selskab hos R. T), som var utilfredse og ivrige efter en ny ordning, sagde da *Jens Hansen*: »Hvad skal I med en præst i Gudum? I har jo lærer *Hedeboe*!« Hans søster, der var gift med R. T og som tog Gudummernes parti, og som ikke stod tilbage for broderen i slagfærdighed, svarede: »Hvad skal I med en præst i Havrebjerg? I har jo skrædder *Jensen*!«

Man tog venligt imod pastor *Obdrup*, der gik ind i IMs arbejde, holdt samtalemøder, ledede sds. og holdt velbesøgte ungdomsmøder i pgd, indtil tilslutningen blev mindre, da der begyndte ungdomssammenkomster paa bredere basis. Pastor O gik flittigt paa husbesøg — ogsaa i annekset; hans hustru, som

sang godt, ledsagede ham, indtil hun blev syg. Fra 1940 holdtes der fælles nationale møder i fh, men kkg var i tilbagegang. Flere vintre var kirken kun sjældent opvarmet. Forholdet til frimenigheden blev bedre, *Niels Dael* var rørt over, at *Obdrup* ville tale i frimenighedskirken nogle gange om vinteren. En ØMkvindekreds stiftedes 1927. Ved missionsuger i H kom der mange, indtil 2. verdenskrig begyndte. Pastor *Obdrup* skriver, at i H sogn gjorde der sig ofte en vis modløshed gældende: »Ingenting kan gaa i Havrebjerg.« Som grund til modløsheden kan angives sognets splittelse. Mange af gaardmændene er frimenighedsfolk. Men ogsaa sognets beliggenhed mellem *Løve* og *Slagelse*! Man kunne jo gaa til et af disse steder (det gælder ogsaa andre sager, feks husholdningskursus). Et samlingspunkt er de regelmæssige aarlige biludflugter med de gamle, hvor faktisk alle bilejere er med. Der var grundtvigsk friskole i Blæsinge 1915—20, derefter i Løve til 1940. Blandt pastoratets førende lægmænd skal især nævnes:

Gaardejer *Hans Frandsen* (* 1832, † 1919), en af Vestsjællands ypperste bønder og stamfader til slægten F, der har betydet meget paa egnen, han og hans hustru var fynboer fra Aarslev og Højby. Tidligt blev *Hans F* religiøst grebet ved at komme blandt forsamlingsfolkene i Aarslev. I kirken gik han ikke meget. Da *Vilhelm Birkedal* kom til Ryslinge, droges han i grundtvigsk retning, og efter *Birkedals* afsked, sluttede han sig dertil. Samtidig deltog han ivrigt i det politiske liv. 30 aar gl var han sognefoged og fmd for sogneforstanderskabet. 1867 besøgte *Hans F* sin broder, *Niels Frandsen*, i Hyllerup ved Slagelse. De hørte pastor *Budtz* i Gudum, en god grundtvigsk præst, der samlede mange, og ved den lejlighed købte *Hans F* en gaard i Gudum. Familien kom saa hertil. Gaarden var forfalden, skoleforholdene elendige. *Hans F* gik oprettet en lille friskole i Gudum. Efter *Budtz*' forflyttelse søgte *Hans F* jævnligt til Skat Rørdam i Sønderup. I hjemmet blev der sunget meget og læst højt bla af *Vilh. Birkedals* postille. Senere løste han sognebaand til pastor *Rønne*. Sønderup, og i Sønderup pgd fik han mange gode timer. 1876 blev Gudum friskole flyttet til Sønderup. *Hans F* havde været ven med *Klaus Berntsen* paa Fyn, og i red *Hans Jensen*, Slagelse, fik han en ny ven for livet. *Hans Jensen* skildrer levende livet i *Hans F*'s gaard, hvor husfaderen myndig og bred sad for bordenden af det lange bord. En mængde interesserede unge kom i dette hjem. Han og hans hustru havde et særligt greb paa ungdommen, og hjemmet var en hel »ungdomsskole« med arbejde i stald og mark og med oplæring og drøftelser om aftenen. *Ernst Trier* var hans forbillede, de gæstede ofte hinanden, og *Hans F* kom fast til efteraarsmøderne i Vallekilde. *Hans F* blev amtsraadsmedlem, han fik Slagelse andelsslægteri rejst, han fik *Hans Jensen* knyttet til »Sørø Amtstidende«, og i egnens venstre var han en af lederne. For frimenigheden i Havrebjerg fik han afgørende betydning, da han søgte *Niels Dael* efter *Rønnes* afgang. Da han blev ældre, samlede hans tanker mere og mere om

Guds rige; politiske og historiske spørgsmaal gled i baggrunden (Holger Begtrup: Grundtvigske hjem i 19. aarh, II, 1930, s 148—62).

1922 oplyses: IMsmf (høker Hans Jensen, Krænkerup), fh, 1926: Kkg 10 pct, IMsmf (skrædder Martin Jensen) 18 fam t frimgh, 1935: Kkg 5,4 og 6,1 pct, ØM, IMsmf (gdjr S. Sørensen, Blæsing), 18 fam t frimgh, 1943: Gnsnitlig 19 og 8 i kirke, IMsmf (gdjr Fr. Andersen, Blæsing), 22 fam t frimgh, 1950: Kkg 6 og 4,5 pct, ret god samling om kirken i H, hvor der bor mange gamle. Ungdomsarbejde vanskeligt, ringe tilslutning til sds, kirkeblad, godt forhold ml sogne- og frimgh, ogsaa frimenighedsfolk søger sognekirken. IMsmf (gdjr Fr. Andersen, Blæsing), ØM, frimenighedssal, 40 og 7 til frimgh, 2 fh. Godt besøgte konfirmandfester siden 1948. Der er indsamlet flere tusinde kr i de senere aar til missionshusets restauration (1948) og gdjr Hans Hansen, Engkildegaard, har skænket 3 smukke lysekroner til kirkeen.

Havrebjerg kirke er en smuk romansk kampestenkirke, i gotisk tid overhælvvet og forsynet med kamgavlet taarn og vaabenhus mod syd af munkesten. Omkr 1530 er koret nedbrudt og skibet forlænget mod øst. Restaureret 1864. Altertavle i ramme fra 1594 med relieffer fra en smuk gotisk altertavle fra c 1425. Malet alterbordsforside fra 1550 (nadvren), prædikestol fra c 1600, romansk granitfont. Sengotisk degnestol, krucifixgruppe. 180 sd. Tilhørte Sorø akademi.

Løfler: Sorø akademis kirker, s 49. V. Thorlacius Ussing: Altertavlen i H, arbejde af mesteren Neukirchen, Tilskeren 1932 I, s 461—73. Mackeprang: Døbefonte, s 96 og 406.

Frimenighedskirken i Havrebjerg, opført 1904, arkitekt E. Mørch, bestaar af skib og kor med hjørnetaarne, hvoraf det ene med spir. Altertavle af Viggo Pedersen: Hyrderne. Kirken er annekts til Høve frimgh, blev til 1942 betjent af frimenighedspræst Niels Dael, derefter af frimenighedspræst, læge Erling Bugge.

Gudum kirke er en meget lille kampestensbygning, der i gotisk tid er overhælvvet og forsynet med hvidkalket taarn og vaabenhus mod syd. Altertavle fra 1591 med store skriffelter, tarvelig prædikestol fra 1742, font af gl moseg fra c 1932. Over korbuuen en korsfæstelsesgruppe fra c 1490. Middelalderlig klokke. 69 sd.

Altergæster: 1891: 779 og 86, 1896: 306 og 86, 1912: 137 og 16, 1922: 100 og 15, 1934: 159 og 50, 1942: 188 og 40, 1949: 215 og 35.

Folketal: 1850: 616 og 163, 1901: 584 og 233, 1921: 613 og 209, 1945: 540 og 197.

Menighedsraad: 1904: 2 IM, 3 gr, 3 u p, 1914: 4 IM, 1 gr, 3 u p, 1922: 9 IM, 3 u p, 1938: 1 IM, 1 gr, 1 soc, 9 u p, 1949: 1 IM, 2 kirksoc, 1 gr, 8 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 61 (3), borg fællesl 197 (4), fredsvalg i G (alle venstre), 1950: Havrebjerg: Soc 34 (0), borg fællesl 206 (5), u p 31 (0), fredsvalg i Gudum.

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 258 byg, b) 47 rdl, d) 150 rdl, e) 53 td ld. — 1870: Regul: 1880 kr, netto: 4466 kr. 1913 flg: 3. kl. — GI pgd

Mynster fandt 1847 pgd (som stadig bruges som pgd) gammel og indskrænket: der var kun 4 ordentlige værelser. Præsten, provst Kjeldberg havde været præst i Finmarken, »skal have haft delirium tremens, men har aflagt den forrige last, ligesom han havde aflagt at antage daarlige konfirmander fra andre sogne. Uagtet alle erindringer førte han ikke sine registre. Han skal i de senere aar have været sømmelig, om han end i mangen vigtig embedsgerning er forsømmelig. Det lod til, at man frygtede en klage fra menigheden.« H kirke var »stor, lys, i fortrinlig stand.« Kjeldbergs tale var »sædvanlig rationalistisk snak, søv og søvning tale med ligan katekisation. Ungdommen svarede i det hele ret godt« (M II).

Paa Kjeldbergs gravsten staar: Her hviler støvet af den retskafne sognepræst K... Velsignet være dit minde.

15. 12. jan 1849—24. april 58 (sp Rejsby 25. maj 39): **A. Winding**, flt Paarup, se der.

16. 18. juli 1858—26. jan 69 (sp Avernakø 25. juli 44): **P. J. Budtz**, flt Finderup, se der.

17. 20. april 1869—31. dec 77 (sp Fjaltring-T 29. febr 60): **A. E. Meinert**, flt Store Tostrup, se der.

18. 1. marts 1878—16. marts 88 (sp Haasum-R 11. marts 73): **F. V. von Bülow**, flt Tersløse-S, se der.

19. 5. juni 1888—1. febr 92 (sp Femø 3. maj 82): **J. K. Smidth**, flt Rudkøbing, se der.

20. 16. april 1892—5. juli 97 (sp Alrø 14. aug 79): **Christian Frederik Broekdorff**, * 20. juli 42 Ljørslev. Faderen: Sp paa Alrø, † 79, se der. I handelslære, stud priv 67, c theol 74² (h), hjpr Ørting-F 11. aug 76 (var sin faders efterfølger paa Alrø), afsk 5. juli 97, † 25. sept 08. ~ 9. juni 81 Anna Maria Raupach, * 18. nov 59 Odder, † 22. marts 08. Forældre: Kbmd Hagen Jul. Haagen R og Maren Christine Elisabeth Christensen. — Fætter: von Haven, Stigsbjergby-M.

B havde som student lagt sig efter nyere sprog i den hensigt at tage magisterkonferens, men paavirket gennem Rasmus Nielsen's forelæsninger og Grundtvigs og Søren Kierkegaards skrifter gav han sig til at studere teologi. Hans prædikener opfattedes som katoliserende. Pastor B søgte fra Alrø efter sin moders død. Hun forlod ikke øen fra den dag, hun kom hertil, og indtil hun døde. Naar B ikke blev glad for forandringen skyldtes det, at han i lige saa høj grad som sin moder følte sig knyttet til Alrø. Allerede paa Alrø begyndte han at holde liturgisk gudstjeneste juleaften og fortsatte dermed her under god tilslutning. Bla brugte han et katolsk litan i noget tillempet form. Kirkegangen var ganske tilfredsstillende. Hans sympati for den romersk-katolske kirke lagde sig ikke for dagen under de sædvanlige gudstjenester. Kun paa Marie bebudelsesdag var der en afvigelse, idet han gik paa prædikestolen iført messetøj. Pastor Schjerning, K Stillinge, havde været hans lærer; nu var han hans nabopræst og ven, som han ofte kom sammen med. I slutningen af aaret 1895 blev B ramt af heftige apoplektiske anfald, og medens han laa alvorlig syg, blev han den 19. dec sm aar optaget i det romersk-katolske kirkesamfund af en af dettes præster, hvilket skridt han senere fastholdt. Hans adgang til pension gjordes til genstand for en retssag og tilkendtes ham ved højesteretsdom af 8. dec 99, idet det ved en af det kgl sundhedskollegium foretaget undersøgelse ansaas godtgjort, at B saavel den 19. dec 1895 som senere havde befundet sig i en legemlig og aandelig svækkelsestilstand, der udelukkede tilregnelighed (Højesteretsdømme 1899, s 488 ff); medens denne sag stod paa, bestyredes embedet ved pastor vicarius.

Vikar (kst sp)

1895—96: **C. Fjord-Christensen**, se Fodby.
1. april—5. aug 1896: **C. F. V. Bruun-Rasmussen**, se Ramløse-A.

1896—97: **J. J. Erlandsen**, se Vestenskov.

1897—1900: **H. J. A. Christensen**, se Boddum-Y.

21. 1. juni 1900—1. sept 23 (kkp Holbæk-M 9. okt 93): **Hans Georg Heiberg**, * 9. april 64 Sorø. Faderen: Andenpræst ved Roskilde domkirke, provst H, † 17, se der. Stud Sorø 82, c 80² (l), kst ord kat Ebelfoft-D 29. okt 88, kgl udn 19. dec 90, afsk 1. sept 23, † 15. okt 41. ~ 23. juli 95 Henriette Sofie Friis, * 2. nov 62 Lillerup, Østbirk, † 51. Forældre: Hofjægermester, godsejer til Lyngbygaard Johannes F og Johannes Søtoft. — Broder: Missionær i Indien Knud H. Se stamtavle 42. Hustrus søster ~ Balslev, Vigerslev.

Pastor H var som ung meget kyndig i hebraisk, og hans plads havde nok været som lærer i dette fag. Om hans gerning her er fortalt foran, han var umaadelig flittig med husbesøg, han prøvede ærligt at være præst for alle i dette vanskelige pastorat, han gik hjemmefra om morgenen og besøgte en masse hjem i H sogn, sjældent i G; ved sygesenge fik han betydning. Han var kendt for sine meget korte prædikener, c 10 minutter, undertiden væsentlig en kombination af skriftsteder, han kunne holde myndige begravelsestaler, men kkg blev ringe, og hans stilling blev efterhaanden noget isoleret — trods hans venlige sind og akademiske lune.

22. 19. jan 1924—26. juli 25: **Jens Korsgaard Hauge**, * 21. juni 98 Darum. Forældre: Landmand Bertel Madsen H og Bertha Marie Korsgaard. Stud Ribe 17, c 23¹ (l), manud, uord medhj Filadelfia, Dianalund, † 26. juli 25. ~ 6. marts 24 Sara Elisabeth Müller, * 22. maj 03 Kbhvn. Forældre: Distriktsforstander Valdemar Friederich Vilhelm M og Eva Maria Sørensen.

(Medudg 24: Opbyggelig læsning for syge.)

Pastor Hauge døde efter en operation, kun 27 aar gl. Paa hans gravsted paa Assistens kirkegaard, Kbhvn, rejste menigheden en mindesten med indskriften: »Han var en præst af korsets orden, til Golgatha førte han hjorden.« Mandighed, kærlighed og varm tro prægede hans præstegerning og vandel. Siden Bülows dage havde Havrebjerg og Gudum kirker ikke set saa store skarer til gudstjeneste. Kkg havde været meget ringe, nu blev den meget god. De unge kom fuldtalligt til møderne i pgd. Han var sikkert, om han havde levet, blevet en meget søgt taler. Han forstod at skabe højtid over gudstjenesten. Endnu i 1951 kan folk gengive dele af hans tiltrædelsesprædiken. Han blev ordineret 20. febr 1924 i Havrebjerg kirke, og der har vist aldrig været saa mange i kirken, som den dag. Hans død gjorde et dybt indtryk, en meget lovende præstegerning og et lykkeligt ægteskab blev brat afbrudt. Han havde en forunderlig evne til at samle mennesker, og han forstod at tale, saa der blev opbyggelse derved. Ved sygesengen var han til særlig velsignelse. Selv havde han prøvet sygdom og var nu fuldt restitueret ved at genoptage sin gerning, da han pludseligt maatte opereres. To dage før operationen skrev han til sine venner: Godt, at Rom 8 staar i vor bibel. De ord læser jeg atter og atter i disse dage. Ved hans begravelse fra Simeons kirken talte Olfert Ricard over Eliezers ord: Hold mig ikke tilbage, thi Gud har ladet min rejse lykkes, og jeg gaar til min Herre.

Kr Dbl 27.—31. juli 1925; Sorø Amtstid 21. febr 24 og 27. juli 25 (mindeartikler af P. C. Nedergaard, Otto Smith Rasmussen, et af hans sognebørn). Fra Kolonien Filadelfia, okt 25, IM Tid 1925, s 412—13.

23. 11. juni 1927—26. marts 46 (hjpr Frihavns k 3. april 25): **C. O. Obdrup**, flt sp Gethsemane k, Kbhvn, se der.

24. 22. jan 1947 (kst sp Vang 46): **Albert Victor Holm**, * 27. jan 02 Olsker. Forældre: Gdjr Julius Vincent H og Kristine Margrethe Lund. Landmand til 26, medhj i soldatermiss 26—30, lærer Hjemmet for vanføre 30—33, stud Rønde 35, c 45¹ (l), hjpr S-N Kongerslev-K 23. maj 45. ~ 17. juli 45 Ellen Louise Funch, * 17. sept 11 Olsker. Forældre: Gdjr Christian Andreas F og Marie Margrethe Hansen.

Frimenigheden: Havrebjerg

Se under Høve frimenighed og overfor s 190. (Højskolebl 1904, sp 1327 f, De grundtv fri- og valgmenigheder, I, 1944, s 125 f.)

GIERSLEV

(med filialkirke i Vester Løve)

Gierslev sogn, 2096 ha, er frugtbart, bølgeformet, skovløst. Fladt mod vest. Løve mose. Alm landbef. Mange husmænd. Byerne: G, Løve stationsby med mh fra 1924 og fh fra 1903, Vester Løve, Knudstrup med mh fra 1895. Hg Løvegaard.

Kirkerne ligger tæt paa række i denne egn; der er kun 1—2 km mellem hver kirke: Finderup, Gierslev, Solbjerg, Ørslev, Sønderup. Gierslev kirke ligger i pastoratets østligste spids; mellem Gierslev og Finderup kirker er der kun godt en km, og der har gennem aarene været nær forbindelse mellem de to præstegaarde, der ligger nærmere ved hinanden end andre præstegaarde paa Sjælland. En tid var endog 2 brødre præster i de 2 embeder.

Gierslev by har i det store og hele været ukirkelig, noget mere liv har rørt sig i Løve, medens der i den vestlige del, omkr Knudstrup, har været en del trosliv, knyttet til den vestlige del af Havrebjerg sogn, i landsbyen Krænkerup. Sognet har vel nok ligget i skygge af Finderup (det var herredets største præsteembede, her boede ofte provsten, her er herredets hovedby: Høng) og Ørslev, hvorfra *Vilhelm Beck* prægede hele egnens kirkeliv. Men der har alligevel rørt sig et selvstændigt liv i G sogn med sit eget præg. Præsterne var højkirkelige til 1908, 1773—97 var den myndige, lovkyndige *Joachim Fr. Phister* (skuespilleren *Ludvig Phisters* far-fader) præst her; han var c jur og c theol. Han

ledede med fast haand udstykningen og sikrede pgd den bedste lod. Han modarbejdede den overtro, som raadede blandt bønderne (en dag maatte han redde en enke, som man troede var heks, og som man derfor var i færd med at trække tre gange gennem gadekæret). Ridefogeden paa Sæbygaard maatte neje sig for ham, saa han ikke kunne faa hoveri fra Gierslev. Paa Løvegaard sad den »lærde bonde«, den dygtige landmand *Hans Bjerregaard*, † 1781, han virkede for bondens frigørelse og for landbrugets forbedring.

Pastor *Götzsche* var broder til pastor *Götzsche*, Finderup, og et fornøjeligt præstegaardsliv udfoldede sig i de to præstegaarde med de mange børn og unge. I hans tid begyndte troslivet at gro frem ud over den gammel-dags sædvanekristendom. Mynster bemærker 1847, at i dette sogn er der ingen gudelige forsamlinger, men enkelte søger dem andetsteds. Men netop 1847 overtog *Th. Hasle* (* 1816, † 89, se Reerslev-R, s 163) Løvegaard; han var paavirket af *P. C. Kierkegaard* og holdt gudelige forsamlinger paa Løvegaard. Han stod i nær forbindelse med *P. A. Fenger*, Slotsbjergby, og *C. F. Rønne*, Høve. Han fik lægmænd som bager *Knudsen*, Tornemark, og smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, hertil som talere. Hasle var en slags vært for de gudelige forsamlinger, og han var en varm tilhænger af kirkelig frihed. Han var folketingsmd 1854—58, medstifter af Hindholm højskole og af Den sjællandske Bondestands Sparekasse, en dygtig landmand. Han solgte Løvegaard 1859 og flyttede til Kbhvn, hvor han døde. Pastor *Götzsche* stod ret køligt over for disse forsamlinger. De fortsattes af tilrejsende lægfolk, især *Jens Dyrholm*, og der blev en lille kreds af troende mennesker i den vestlige del af sognet. Den har tilsyneladende udviklet sig ret selvstændigt. Den har vel nok haft en del forbindelse med de gudelige forsamlinger i Sæby og Rye; men det var folk fra Langeland, præget af den fynske vækkelse, der bar troslivet i Knudstrup frem, især brødrene *Julius* og *Engelbrecht Pedersen*, hvis slægt var fra Langeland. Man søgte til kirke hos *Schepele* i Kirke Helsing. Tilflytterne fra Langeland og de troende i sognet dannede en trofast, lille kreds; 1862 holdt IM møde paa Løve kro (her var der tale om at ansætte pastor *P. C. Trandberg* som IMs rejsepræst, hvad han (heldigvis!) sagde nej til). Fra 1874 søgte de troende til Ørslev eller til pastor *Smidth*, Havrebjerg. Ogsaa i pastor *Petersens* tid var der et rigt præstegaardsliv, hans søn, der var kapellan, den unge, livlige pastor *P.*, var meget afholdt. Forfatteren *Anton Nielsen* var lærer ved Roneshøj skole 1850—58. I *Groves* tid var præstegaarden meget stille (han var enkemand); kkg var minimal. Men IM havde stadigt sin lille kreds i vestsognet senere ledet af førnævnte brødre *Engelbrecht Pedersen*, gdjr *Jens Christiansen*, takkemand *Lars P. Hansen*, smed *Jørgen P. Nielsen* og tømrer *Hans Madsen*. Blandt de bærende i vestsognets IM arbejde skal ogsaa nævnes murer *Anders Hansen*, Toelstang, og møller *Sophus Jensen*, Knudstrup. 1895 byggede man et lille missionshus i Knudstrup, som blev midtpunkt i arbejdet. Pastor *Storch*

stod velvilligt, men nok lidt reserveret over for IM kredsen. Der blev stiftet KFUM og K 1900 og 1899, og da forpagter *Lotter Lawaetz* flyttede ind paa Løvegaard 1908 blev der, indtil han 1930 fraflyttede gaarden, ogsaa her et samlingssted for troslivet. Blandt de indremissionærer, der særligt havde betydning i IMs samfund, kan nævnes *Johan Madsen*, *Peter Frederiksen*, *Søren Mogensen* og *J. P. Laursen-Bak*. Med pastor *Nedergaard* rykkede IM ind i præstegaarden. Menighedsarbejdet blev organiseret, og der kom enkelte nye til. Blandt lederne var gdjr *Søren Borello*, gdjr *Claus Pedersen*, Fuglemose. Der blev holdt store basarer, som var hele sognefester, til fordel for Ydre Mission og for missionshuset... først paa Løvegaard, senere i Borellos gaard i Løve og i præstegaarden. Ogsaa de gamles skovture var hele sogneudflugter, betalt af sogneraadet, ledet af sognepræsten. IM havde 3 samtalekredse, og kkg voksede. En filialkirke rejstes paa Løve mark, og her var der i de første aar saa stor kkg, at der maatte sættes ekstra bænke til (pastor *Nedergaard* talte 1940 ved sin hustrus begravelse om »de røde bænke«, som der i de sidste 20 aar ikke havde været brug for!) 1924 byggedes et smukt missionshus i den mere centralt beliggende Løve stationsby midt i sognet, og Knudstrup mh gled noget i baggrunden. I de senere aar har IMs samfundsliv været ført videre i de gamle spor, men uden større vækkelser. Enkelte gaardmandsfamilier har sluttet sig til Havrebjerg frimenighed. 1920—40 var der en friskole i Løve, nær Blæsing i Havrebjerg sogn. En af sognets mest betydende mænd, mangleaarigt amtsraadsmedlem og sognefoged *Peder Olsen*, Løve, sluttede sig med sin familie til frimenigheden. Et par familier har sluttet sig til Gørlev valgmenighed. Der har været lidt grundtvigsk liv med enkelte møder i Løve fh. Blandt sognets lærere kan især nævnes *L. Nørreslet* (lærer i Løve og Knudstrup 1881—1919), en flittig hjemstavnforskner, der gav gode bidrag til egnens hist, en trofast kirkens mand.

Ved samarbejde mellem pastor *Nedergaard* og lærer *Nørreslet* og ved velvilje fra lods-ejerne, genrejstes 1934 *Løve herreds gamle tingsted*. Nørreslet kunne huske, at gamle folk i hans barndom havde fortalt, at omkring 1810 stod tingstenene endnu paa tingstedet. Pastor *Nedergaard* fik rejst en bevægelse for at faa tingstedet genoprettet i form af en mindelund med mindestene for kendte mænd og kvinder i Løve herreds folkelige og kirkelige liv, og som mødeplads, varetaget af sogneraadet. Mindstensafsløringerne har formet sig som kirkeligt-folkelige fester, og der er hidtil rejst mindestene for *Vilhelm Beck*, højskoleforstander *Anders Jørgensen*, Høng, professor, dr phil *S. P. L. Sørensen*, lægen, dr *A. Sell*, Filadelfia, sognepræst *P. C. Nedergaard*, forfatteren *Thorkild Gravlund* og sognepræst *J. F. Phister*. (Thorkild Gravlund tog sig varmt af tingstedsagen og skrev om den i Sorø Amtstidende.)

1922 oplyses: Gode forhold, 3 IM samtalekredse, KFUM og K, 10 fam til valg- eller frimgh, 1930: Kkg 8 pct, 2 mh, 3 IM kredse, 2 dsdk, 10 fam til valg- eller frimgh, 1939:

Kkg 5 pct, alm folkekirkelige forhold, kirkeblad, 15 fam til valg- eller frimgh, 1950: Kkg 6—7 pct, velvillig bef, organiseret mgh-arbejde, 2 IM samtalekredse (rentier Vilhelm Pedersen, G, gdjr Claus Pedersen, Fuglemose), KFUM og K, 3 sdsk, DMS, Sudankredse, ungdomsm i pgd, sømandskreds, 2 mh, 1 fh (udvidet 1950).

Gierslev kirke er romansk, af kamp, udvendig meget smuk, gotisk hvælvinger, kamgavlet taarn, hvori vaabenhus, kapel og sakristi mod nord, ligkapel (tidligere vaabenhus) mod syd. Altertavle fra c 1600 med maleri af Anker Lund (Den velisgnende Kristus) fra 1898, alterfor side med maleri fra c 1550 (Jesu daab). Prædikestol fra c 1607, romansk granitfont. Rester af kalkmalerier i nordkapellet. Altertavle, prædikestol m m, smukt restaureret 1948. Nye stolestader og gulve. 200 sd.

Vester Løve kirke, indviet 9. juni 1912, arkitekt S. Lemcke, er en lille murstensbygning paa granit-sokkel, bestaar af skib med en lille apsis samt et lille kamgavlet taarn over indgangen. Pudset tøndehvælvning. Paa altret et dekoreret træ Kors. 100 sd.

Altergæster: 1891: 681, 1896: 672, 1902: 629, 1912: 813, 1922: 878, 1934: 504, 1942: 383, 1949: 525, 1950: 619.

Folketal: 1850: 1386, 1901: 1390, 1921: 1338, 1945: 1194. Menighedsraad: 1904: 1 IM, 1 gr, 2 u p, 1914: 3 IM, 3 gr, 1 u p, 1922: 3 IM, 4 u p, 1930: 3 IM, 3 n gr, 1 soc, 1949: 3 IM, 1 gr, 1 soc, 2 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 92 (1), venstre 148(2), husmænd 202 (4), 1950: Soc 91 (1), venstre 232 (3), husmænd 205 (3).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 270 byg, b) 90 rdl, d) 200 rdl, e) 103 td. Id. — 1870 regul: 2640 kr, netto 5974 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. — Præstegaarden opført 1836 efter brand

17. 17. nov 1829—26. juni 57 (sp Hem-H-D 22. aug 21): **Henrik Frederik Gøtzsche**, * 31. juli 83 Jyderup. Forældre: Sp i Jyderup-H Hans Philip G, † 29, og Sophie Amalie Mathæusdatter Plesner af Ørsted, J. Stud Slagelse 01, c jan 05 (h), rkp Vissenbjerg 18. marts 14, † 26. juni 57. ~¹ 4. nov 18 Pouline Johanne Kirstine Rogert, * 5. maj 92 Rønne, † 26. jan 26. Forældre: Landsdommer paa Bornholm Ditlev Ludvig R og Christine Antoinette Nansen. ~² 12. dec 26 Anna Charlotte Bendtsen, * 16. juni 06 Lime, † 25. aug 91. Faderen: Sp Stenmagle-S, † 49, se der. — Sønner: Everdrup, V Aaby-Aa. Dt ~ Helms, Viskinde-A. Brødre: Finderup, Faarevejle, Ærøskøbing, Fensmark-R. Søstre ~ Storch, Køng, Fyn, Rohmann, Rønninge-R, Bang, Haarby, Bache, Græsted-M. Se stamt 40.

G's første hustru var dt af digteren Johannes Ewalds ven og komponist («Kong Kristian stod ved højen mast») D. L. Rogert.

Skoledbestyrer Johs. Helms (forf til »Jeg elsker de grønne lunde«) har i sine erindringer fortalt om præstegaardslivet i G.

Mynster fandt 1839 pgd »ny og smuk, af kønt bindingsværk«. Læreren, L. Nielsen, havde 1847 faaet en hjælpelærer »formedelst uduelighed og drikfældighed«. Læreren i Løve, Møller, kunne »paa grund af det store børnetal, uagtet flid og troskab, ikke overkomme det store arbejde«. Mynster fandt G kirke ret køn, noget smal, meget velholdt. Gøtzsches prædiken (1839) var sunde ord, foredragne med liv og hjertelighed, omend logik og æstetik kunne have noget at erindre. Ret smuk forsamling. Ungdommen opvakt. 1847 karakteriserer Mynster G's prædiken som »meget fromme og hjertelige ord, i et rigtignok noget smagløst foredrag, som ogsaa kom af hjertet. Ogsaa her en talrig forsamling, som overalt, hvor kkg tiltager«. Mynster tilføjer 1847, at »i dette sogn holdes ingen gudelige

forsamlinger, men enkelte søger dem andetsteds« (M II, s 97 f).

Hjælpepræst hos pastor Gøtzsche

1856—57: V. C. Jørgensen, se Vinding-V.

18. 31. juli 1857—27. nov 74 (sp Tersløse-S 10. nov 44): **Jens Christian Petersen**, * 4. sept 00 Ditlevshøj, Høm. Forældre: Birkedommer, senere byfoged i Faaborg Peter Chr. Petersen og Birgitte Sophie Cruusberg. Stud Hrlf 20, c juli 25 (l), sp Borum-L 9. jan 35, afsk 21. nov 74, † 2. dec 95. ~ 3. maj 36 Marie Kirstine Jespersen, * 26. aug 14 Skanderup, † 18. okt 00. Forældre: Proprietær, tidl postmester i Skanderborg Søren J og Sophie Magdalene Schmidt af Vær-N. — Sønner: Sp Stenløse-V, professor i forstbotanik Otto G. P, botanikeren Severin P og lærer P, Havrebjerg. Døtre ~ Johs. Clausen, Vonsild, og krigsminister, direktør, general W. H. O. Madsen.

Flytningen fra Tersløse var temmelig besværlig, hele besætningen af dyr gik den lange vej. Pastor P's forkyndelse var »noget tør«, men han havde ret god kkg. Han var af den gamle skole, myndig og bestemt, men med lune. Der var 12 børn, og efterhaanden som de voksede til og der kom svigerbørn og børnebørn blev præstegaarden fyldt af et muntert ungdomsliv. Pastor P's søn, der var kapellan, samlede mange om sin livfulde forkyndelse. Den gamle pastor P mindedes længe i sognet, han blev 95 aar og bevarede stadigt sin kærlighed til Gierslev. Han var rask og aandsfrisk til det sidste. ES II, 651. (Oplysningen dér, om P som forfatter, er urigtig.)

Hjælpepræst hos pastor Petersen: Sønnen

1868—75: T. Petersen, se Stenløse-V.

19. 11. febr 1875—2. juni 95 (sp i Nyker 21. juli 59): **Gerhard Grove**, * 13. juli 18 Kbhvn. Forældre: Kaptajn i flaadten Johan Chr. G og Wenniche Garmann. Stud priv 38, c juli 43 (h), lærer Kbhvn, rejste 46 for at studere pædagogik i Holland, Frankrig og Schweiz, hjør Egen, Als, (hos biskop Hansen) 25. nov 48, kst sp Augustenborg 58, † 2. juni 95. ~¹ 23. april 61 Anna Cathrine Helene Hansen, * 3. april 32 Notmark, † 10. maj 75. Faderen: Biskop over Als og Ærø, sp i Egen, † 89, se der. ~² 2. maj 76 Gudrun Lovise Herdis Wulff, † 30. jan 52 Stege, † 4. maj 77. Forældre: Kbmd Anton Peter W og Vilhelmine Jacobine Benedicte. — Fætters datter ~ Høfler, Als. 1. hustrus søster ~ Bruhn, Rørby.

Pastor Grove skriver: »Mit ophold paa Als i krigsaarene var rigt paa interessante begivenheder, som jeg mindes med glæde. Umiddelbart efter slagene ved Isted og Frederiksstad berejste jeg slagmarkerne. Skønt jeg tilhører en krigerslægt, har jeg været taknemmelig for, at min fader bestemte mig for fredens skønneste gerning som præst.« (E, 238.)

Pgd i Nyker brændte 2. april 1871, ilden var paa sat af en løsladt tugthusfange. Fra Bornholm bragte G flere træer til præstegaardshaven i Gierslev.

G var en tid formand for sogneraadet. Han var afholdt, men der kom kun meget faa i kirke. Han var en lille, duknakket mand, der

som regel gik med en slukket cigar mellem læberne, han var præget af sin faders sømandsslægt. Han var enkemand næsten hele tiden her, og der var stille i præstegaarden. IMs samfundsliv stillede han sig ganske udenfor.

Hjælpepræst hos pastor Grove

1880—81: A. K. Sonne, se Solbjerg-S.

20. 12. sept 1895—31. dec 1908 (sp Lønborg-Egvad 27. dec 81): **Christian Frederik Storch**, * 5. maj 39 Køng, Fyn. Faderen: Sp der, † 70, se der. Stud Odense 58, c 64² (1), huslærer Wilhelmsborg ved Assens 65, hos biskop C. F. Balslev, Ribe, 66, hjpr Skanderup 12. sept 68, do Vor Frue k, Odense, 70, do Stenløse-V 3. sept 70, sp Aadum 5. marts 74, sp Aale-Tørring 4. okt 78, afsk 31. dec 08, † 16. dec 12. ~ 10. maj 72 Vilhelmine Henriette Frederikke Funch, * 10. juli 39 Ulsted, † 7. juni 23. Faderen: Sp i Slagslunde-G, † 90, se der. — Farbrødre: Tanderup og Sønderby. Fætre: Gøtzsche, Everdrup, Gøtzsche, V Aaby Aa, og Stiftsbjergby-M og biskop Gøtzsche, Ribe. Se stamt 40.

Pastor S var af gammel præsteslægt og præget deraf. Hans moders broder var pastor H. F. Gøtzsche her i Gierslev (se foran). Pastor *Svend Nørreslet* skriver: S var en ældre mand, da han kom hertil, og han kom til at gøre de ældres erfaring, at det er svært at komme til et nyt sted. Lønborg var idelig i hans og hans hustrus tanker; der havde de efterladt deres hjerte. De vide udsigter og jyderne kunne de ikke glemme. Dette skal ikke forstaas saaledes, at de ikke befandt sig vel i Gierslev. De manglede blot ungdommens evne til at modtage nye indtryk. De levede stille og sluttede sig ikke til ret mange, og kom kun lidt ud blandt folk. Men naar det skete, blev S det selvfølgelig midtpunkt i selskabet og fortalte historier fra sin lange embedstid. Fru S var lidt reserveret, dame til fingerspidserne. S var en fin præstekikkelse, høj, værdig. Naar han stod for alteret og messede paa sin gammeldags, pompøse maade med høj smuk stemme, blev højtiden slaet an. Mig forekom hans prædikener kedelige, men de var altid vel forberedte. De var præget af moderat IM. Tilslutningen var i de første aar ikke ringe. Enkelte gange talte han i missionshuset, men han lod IM arbejde for sig selv. En del søgte til Solbjerg.

Pastor Nedergaard fortæller: »S var 1909 i alle henseender aandsfrisk, men led af noget kortaandedhed og træthed efter en del modgang. Han hørte helt til det 19. aar og repræsenterede en nu forsvunden præstetype, gennemtrængt af det romantiske guldaldersyn paa natur og mennesker. Der var højtid, naar han forrettede gudstjeneste, hans prædikener var smukt formede. Søndag eftm kørte præsteparret ud i deres smukke køretøj (kusk med sølvtresset kasket og blanke knapper i frakken). De kørte langsomt, hilste venligt paa alle, men gik som regel ikke ind nogen steder. Det daglige liv var præget af stor nøjsomhed, præsten redte altid selv sin seng, køkkenet havde aaben skorsten over komfuret, i bryggeriset var der topped markstengulv. Naar S fik piben tændt efter af-

tensmaden, sad han paa den skrøbelige veranda og saa ud mod solnedgangen og kunne finde betagende udtryk for sit syn paa tilværelsen, indtil han istemte: »Der staar et slot i Vesterled«. Der var i mange henseender stor forskel paa formand og eftermand. Den ny præst kørte paa cykle, var aldeles blottet for sangstemme og havde meget lidt sans for romantik og lyrik, men de mødtes i et kristent livssyn og fik mange gode samtaler. Den elskelige gamle præst glædede sig over, at den ny præst greb gerningen mere aktivt an. Naar han saa tilbage, sagde han undertiden: »Det har været min ulykke som præst, at mine omgangsfæller ikke var mine venner og at mine venner ikke var mine omgangsfæller.« Vilhelm Beck skal have sagt: »Der er for mange krager i den storkeged«, og mente dermed, at han søgte for lidt omgang med de troende i sognet. Den godmodige gamle præst manglede kraft til det opgør, som havde været nødvendigt.«

21. 29. marts 1909—20. juni 38 (sp Gerding-B 17. nov 98): **Peder Christensen Nedergaard**, * 13. nov 68 Ravnholt, Bording. Forældre: Gdjr, sognefoged Niels Christensen N og Ane Dorthea Pedersen. Stud Maribo skole 88, c 93¹ (1), uord medhj Sct Olai K, Helsingør, 93, rkp Holmslands klit 1. marts 94, r af Dbg 38, afsk 20. juni 38, † 10. juli 45. ~ 21. april 94 Ophelia Maria Dagmar Sørensen, * 8. maj 66 Helsingør, † 1. febr 40. Forældre: Skibskaptajn i DFDS Jens S og Ane Margrethe Hansen. — Søn: Sp Sct Matthæus k, Kbhvn.

Kredsfdm IMs kredsfdm i Østhimmerland 05—09, do i Vestsjælland 22—29 og 33—39, landstingsmand i 2. kreds 29—37.

Udg 37: Dansk kirkeøkonomi før og nu, 40: En opgangsinie i Danmarks historie, 43: Løve herreds historie. Skrev om vækkelsen 1896 paa Holmslands klit i »Det nye aar« 1930, talrige prædikener og artikler i IM Tid, Sorø Amtstid, Præstef blad m.m.

Pastor P. C. Nedergaard voksede op i Hammerum herred paa en hedegaard i Bording og gik i skole i Herning. Sin interesse for trosliv og offentligt liv tog han i arv fra sin fader, der i mange aar var sognefoged, sogneraad-formand og leder i IM i Bording sogn. Det var præsterne *Bilow*, *Blume* og *Hindhede* og missionær *Anders Stubkær*, som prægede troslivet i Bording sogn. Den solide arv fra Bording prægede min far hele livet igennem, lyng og pors var altid hans yndlingsblomster, og han havde til det sidste vestjydernes omhu for hvert et træ. Far har fortalt, at han som ganske ung student blev sendt af pastor Hindhede til en dødssyg, der var haard modstander og laa og spyttede paa væggen. Ved hans sygeseng blev far klar over, at han ville være præst. I sin afskedsprædiken sagde han, at han var »barn af de gamle vækkelser i Hammerum herred; egentlig missionsmand har jeg aldrig været, men jeg har altid haft hjemme i IM.« De, der kendte ham, vil ikke være i tvivl om, at han var en ægte IMs præst, men han ville ikke være partimand. Han ville være folkekirkens mand, og præst for alle i sit sogn. Han havde fra Bording-præsterne den præsteregel, at *det første aar* i et pastorat er afgørende for præstens senere stilling. I løbet af et aar skulle en landsbypræst have været rundt i alle pastoratets hjem (ikke for

at »præsenter« sig og »snakke«, men for at stille dem over for spørgsmaalet om deres personlige forhold til krd og kirke); præsten skulle være den, der kendte alle kommunens hjem bedst, og alle beboere skulle vide, hvad præsten ville. Den regel fulgte han. — I Kbhvn traf han sin brud. De var vidt forskellige, hun var musikalsk og fyldte præstegaarden med sang og musik, hun var sangvinsk, hvor han var vestjysk flegmatisk. Det kunne godt give anledning til gnidninger, men de supplerede hinanden godt, og da mor laa og skulle dø, gentog hun stadig sangens ord: »Men slibes maa jo stenen her, om til Guds høje hensigt den skal svare, og smertelig den slibning er, og synes ofte alt for længe vare« (IMs sangbog, 299), og uendelig kærlig var hun som mor; hver aften i vintertiden blev der sunget og spillet en times tid, og om sommeren blev der leget »pave«, den leg, som vi havde lært af provstens børn i Finderup — og far legede med lige til 1938. Den 4-længede gaard egnede sig saa godt for denne »skjuleleg« med alle sine mange gemmesteder. — Paa *Holmslands Klit* fik de deres første gerning, og her fik de deres rigeste præsteaar. Far, som hver uge siden 1911 til sin død har sendt mig et langt og indholdsrigt brev, skrev engang: »Jeg tror ikke, at nogen nulevende præst har haft lejlighed til at stifte bekendtskab med saadanne forhold, hvor folk var paa een gang uberørt, begavet og isoleret, en bef, som havde været under rationalistisk og senere under grundtvigsk paavirkning og psykologisk var paavirket af opdelingen i baadelag og af naturens vælde og drik og raahed.« Der skete store ting, først store ulykker, saa store vækkelser, som faktisk ændrede store dele af bef. Paa den 6 mil lange klittunge mellem Vesterhavet og Ringkøbing fjord rejstes 3 missionshuse af den fattige fiskerbef, præsten gik de lange veje mellem klitterne, sangens tid kom, og et sjældent rigt og særpræget samfundsliv groede frem. Præstens havde smaa kaar. I det første aar, naadens-aaret, slet ingen indtægt, saa 800 kr om aaret. Men hvor var fiskerne gode ved deres præstefolk! Hver dag kom de med fisk eller andre gaver, og hjertebaandene holdt. Til det sidste besøgte far Klitten regelmæssigt og stod i brevveksling med venner der.

Gerding-Blenstrup blev af biskop *Swane* betegnet som det vanskeligste pastorat i Viborg stift. Det var ikke ligegyldighed, men fritænkeri og modstand, der prægede bef, og der gik mange historier om, hvor haardt man havde behandlet præsterne forhen. Far blev ikke fri for modstand og vanskeligheder, men han tog fat med husbesøg, bibellæsninger i alle landsbyerne (jeg gik fra 1906 med ham de lange veje under den stjerneklare frosthimmel; jeg skulle synge for, da far ikke havde en tone i livet). Far holdt paa, at den egentlige præstegerning sker paa tomandshaand, og at det er ved sygelejerne, at en præst vinder sine egentlige sejre og nederlag, og han havde mange svære og rige oplevelser hos de syge. Kkg voksede. Der blev holdt missionsuger med stor tilslutning, og der blev et godt og ikke saa lille IMs samfund, samtidig med, at far blev meget brugt som taler

ved møder paa egnen og som formand for IMs kredsforbund i Østthimmerland. Da han rejste derfra, betegnede provst Høfler *Gerding-B* som det bedste i kirkelig henseende i provstiet. Men det havde kostet megen bøn og arbejde. Ogsaa i det folkelige liv tog far virksomt del. Han var med til at faa rejst en ny skole i *Blenstrup*, og tog med iver et arbejde op for at faa hedebakkerne i *Gerding* beplantet.

Det var en stor overgang at komme til *Sjælland*. Kkg var i de første aar overmaade god, præstegaarden var hver søndag fuld af kirkegængernes vogne. I *Gierslev* sogn, hvor man hidtil kun havde regnet med præstens velvilje over for IMs arbejde, gik præsten nu aktivt ind i arbejdet, ledede samfundsmøderne og kirkeugerne, startede dsdk i pgd, fik ordnet basarer osv, de gamle og kvindekredse samlede i pgd, og hjemmene blev besøgt. Jeg har ofte siddet timevis og holdt hesten, medens fader var inde og tale med folk, helt ud i det yderste af *Løve* mose. Konfirmandundervisningen var meget grundig, som regel 2½ time ad gangen, de unge skulle lære noget om kristendom. KFUM og KFUK byggede væsentlig paa konfirmanderne, børnene fra de troende hjem og eleverne fra *Løvegaard*. Og eksaminerne i skolerne havde fars store interesse. Han var fra sin egen skolegang meget vel hjemme i alle fag, især historie og geografi (latin mestrede han til det sidste). Skolens arbejde laa ham meget paa sinde; og fineste orden havde han i sine embedsbøger og journaler. Han læste med pen i haand og fyldte mange kollegiehefter med uddrag af de bøger han læste — for senere at bruge det i taler og prædikener. Han var med til at faa *Løve* kro nedlagt og omdannet til brugsforening, han fik startet en sygeplejeforening og var i det hele meget interesseret i sognets liv. Arbejdet for *Løve* tingsted optog ham meget. I egnens IMs liv blev han en af lederne; han var hyppigt taler ved missionsuger og de fælles møder, og med stor interesse deltog han i konventet. Da han havde været i *Gierslev* i en halv snes aar, følte han, at han trængte til forflyttelse og at hans gerning paa en maade var færdig her. *Jylland* drog ham ogsaa tilbage, og han kunne udtale sig skarpt om den ordning, der faktisk hindrer 50-aarige præster i at blive plantet om. »Det var nok ikke Guds vilje, at vi skulle flytte. Og saa ved jeg, at man er der, hvor Guds aand vil have os,« skrev han. Megen glæde fik han af sin bil. Mærkeligt nok har han, der holdt saa meget af at rejse, aldrig haft et pas eller været udenlands. Han kendte Danmarks geografi som faa, nu kørte de rundt i hele landet, holdt møder, saa sig om, og paa alle ture skulle de en tur til *Bording*, *Klitten* eller til *Gerding*. Var han træt, saa kørte de en tur rundt i egnen. Den bil blev faktisk en stor opmuntring. Men egentlig ferie holdt far vist aldrig. Altid var han i aande. I mange aar var han en slags hjælpepræst i *Drosselbjerg*, og hans gudstjeneste dér hver maaned samlede ikke faa.

Da han havde naaet de 60 aar, fik han en ikke ringe fornyelse ved at blive draget ind i et helt nyt arbejde. Han havde altid været

politisk interesseret, han var venstremand, som sin far. Han var nogle gange valgmand ved landstingsvalg, og IM, som har mange vælgere paa egen, fik ham valgt som landstingsmand. Arbejdet paa rigsdagen interesserede ham uhyre meget. Han ville ikke have kapellan. 3 dage om ugen var han hjemme og sled i sit sogn. Det var et slidsomt rejseliv, men han var glad for det. Paa rigsdagen specialiserede han sig med jysk grundighed i de ting, han havde forstand paa: 1) *Kirkens økonomi*: Det harmede ham, at staten lidt efter lidt havde forarmet kirken. Han gik løs paa kirkeminister P. Dahl med sine mange spørgsmål om administrationen af kirkens midler, og forhandlingerne derom fylder mange sider i Rigsdagstidende, han naaede ogsaa smaa resultater her, og han var utrættelig i at tale kirkens sag. Ogsaa for bedre præstelønninger kæmpede han. Han vidste, hvor skoen trykkede — studiegæld og gæld fra tiden paa Klitten tyngede i mange aar. Da han flyttede fra Gerding til Gierslev, gik han ret betydeligt ned i indtægt, thi Gierslev var beskaaret og belagt med en svær pensionsbyrde. Og da de magre aar var gaaet, blev embedet sat i 2. lønklasse (2800 kr) i en tid, hvor pengene mistede deres værdi. Han følte administrationsomtumen med embedslønningerne og -værdierne som en uretfærdighed mod præsterne. Han holdt paa, at ministeriet og administrationen havde faaet kirkens administration *bettoet* og skulle være dens *tenere*. Han glædede sig, naar administrationen virkede efter princippet: Hvorledes kan vi bedst lempe lovene efter det praktiske liv, og han ærgrede sig, naar det juridisk firkantet hed: Dette er loven, og loven skal holdes! 2) *Skolen*. Det bedrøvede ham, at kirken, som i tillid til skolens kristendomsundervisning dør børnene, stadigt blev skubbet ud. Det var ikke et spørgsmål om magt for kirken, men om den kristne arvs bevarelse. »Hvis kirken ikke bestiller noget og gør sig gældende, har den tabt sin ret. Hvorfor svigtede Kbhvns præster i skoletilsynet?« spørger han. Han arbejdede for at faa skoleprovster til at blive en bærende (kirkelig) faktor i skoledirektionerne. Han ønskede deres beføjelser tydeligere udtalt. »Det finder kirken nok selv ud af,« svarede Borgbjerg. Han ventede paa, at biskopperne skulle give klare regler for skoletilsynet. Trods visse læreres og departementscheferes modvilje kæmpede han for kirkens plads i skolen og for at baandene ikke skulle bryde. 3) *Det sociale*: hjælp til nødlidende, arbejdssherberger osv. Han var imod, at kirkens sociale arbejde i saa høj grad blev draget ind under staten, og han var imod, at den offentlige forsorg blev overdimensioneret — imod det offentlige som barnepige i alle forhold. Han tog sig af spørgsmaalet om valuta til hedningsmission, af de frie kirkelige virksomheders præsters pensionering osv. Han fik mange venner paa rigsdagen, og i rigsdagsmændenes bibelkreds var han vist en af de mest trofaste.

Sit sidste aar før aldersgrænsen fik han lov til igen alene at være præst i sit sogn. Det kan ikke nægtes, at kirkegang og altergang var gaaet tilbage, rigsdagsvirksomheden og

mange vakancetjenester havde hindret ham i at passe sognet, som han gerne ville. Men trods dette er vist faa sogne blevet passet saa grundigt i de dage, han havde til raadighed. — Hans forkyndelse var saare virkelighedstro. Han afskyede det, der kun var »ord«. Han talte nøgternt, ofte med ejendommelige aktuelle tekster og træk. I de unge aar var han streng, men blev saa mild i de sidste aar.

Far begyndte sin gerning i foraaet, i marts, han holdt afskedsprædiken (De 10 spedalske, om at sige tak) i efteraaet, i september. Han talte da om sin gerning i dette sogn med de 5 buegaange, de 2 kirker, de 2 missionshuse, præstegaarden, og sagde, at hans første plads var ved sygesengen, hvor det skjulte præstelig kendes, hans anden plads var i kirken, hvor forkyndelsen skulle bæres af oplevelsen. Og han sluttede med de ord, som kom til at staa paa hans gravsten: »Vogt den skønne betroede skat« (som er til DIG i daaben, i nadveren, i ordet, i bønner). Han fik en smuk gerning som emeritus i Slagelse, baade med at besøge syge og ensomme og ved møderne i missionshuset. Aldrig i hvile. Altid ivrig til samtale. Det politiske kunne maaske undertider optage ham vel meget; i venstreklubben i Slagelse kom han meget. Redaktør Hans Jensen var hans ven. Krigen og besættelsen knugede ham, og han fulgte med levende interesse begivenhederne fra dag til dag, optaget af, om krigen skulle føre til en ny opgangslinie i det danske folk. I de mørklagte aftener begyndte han, der ellers ikke var meget for at skrive, delvis efter tilskyndelse af redaktør Hans Jensen, et beskedt forfatter-skab, dels i bogen om en opgangslinie i vort folk (fra Jellingstenen, over Absalon, Valdemarernes kirkebygningstid, dronning Margrethe og til Chr. X paa sin hvide hest over den gamle grænse... vejen opad maa knyttes 1) til indbyrdes tillid og 2) til tro paa Gud). Ved sin hustrus sygeleje skrev han sine erindringer. Den sygdom, der lagde ham i graven, fik han i et iskoldt gæsteværelse i en præstegaard, efter at han havde talt i kirken. Hans beskedenhed forbød ham at vække familien for at faa en varmedunk. Hans sidste store glæder var befrielsen og hans deltagelse i min indsættelse i Sct Mathæus kirke, hvortil han kom i ambulance fra Slagelse som en dødsmerket mand, men fik kraft til at tale saa alvorligt ud fra ordet »Vi er unyttige tjenere«. Hans sidste ord til mig var: »Han bør vokse, men jeg forringes«. Hans grav er lige uden for Vester Løve kirkedør, den kirke, han selv havde faaet rejst, og paa hvis alter staar alterstager, skænket af menigheden paa Holmslands Klit, og alterbøger, skænket af menigheden i Gerding-Blenstrup. (P. N.)

Provst *Holm*, FINDERUP, skrev bla: »Det var ikke pastor N nok, at vi i konventet holdt taler ved reformationsfesten 1936, han syntes, at vi skulle sætte noget i gang. Og saa fik vi Løve herreds kirkeblad sat igang. N var, skønt fuldblodsjud, sjællænderne en sjællænder. Han var hjemme i sit sogns geografi, som ingen anden, og han gjorde et ihærdigt arbejde for, at evangeliet kunne komme ud

til alle. Han var paa en tid, da IM stod ret kølig overfor politik, klar over, at vi som kristne er kaldede til at tjene Gud, hver i sit kald og stand, ogsaa i politik, en betragtning, som ikke mindst de senere aar har givet ham ret i . . . Det kristne og det menneskelige forenedes smukt i hans liv . . . og hertil kommer, at han var et saare hjælpsomt menneske, som ikke sparede sig selv, hvis han kunne gøre et menneske en tjeneste.«

(Roskilde stifts aarboeg, 1946, s 160—62).

Sorø Amtstid 11. juli og 17. juli 45, Kr Dbl 12. juli 45, talerne ved fru Dagmar Nedergaards begravelse 8. febr 40 og ved P. C. Nedergaards begravelse 16. juli 45. Artikler (Sorø Amtstid og Kr Dbl) ved 70 årsdagen 13. nov 38. Paul Nedergaard: Den sidste aften i den gamle præstegaard, Nationaltid 18. sept 38. Præstef blad, 1945, s 359.

22. 3. okt 1938—7. aug 1947 (sp Vindeby 4. nov 31): **A. B. Gunnerrø**, fl t Valløby-T, se der.

23. 24. nov 47 (sp Agedrup 19. juni 36): **Hans Otto Larsen**, * 14. okt 09 Haarby. Forældre: Gdjr Jørgen L og Kathrine Jensen. Stud Odense 29, c 35² (hi). ~ 26. juli 36 Dagmar Margrethe Jørgensen, * 14. maj 13 Assens. Forældre: Fiskehandler Søren J og Kirstine Simonsen.

Litt: P. C. Nedergaard: Løve herreds historie, 1943, s 49 f, Paul Nedergaard i Fra Holbæk amt, 1925. Om Løve tingsted, se: Fra Holbæk amt 1936.

L. Nørreslet: Bidrag til Løve herreds historie og beskrivelse.

FINDERUP

Finderup sogn, 2387 ha, er frugtbart, bakked mod øst, skovløst. Byerne: F, Høng (1600 indb) med mh fra 1895, Herslev, Kulby, Tjørnelunde, Tindinge bakker med mh fra 1895.

Finderup kirke ligger højt, ses over det meste af herredet, men lige ved sognets sydgrænse. Præsteembedet var tidligere herredets bedst lønnede, her var sognepræsten ofte tillige provst, og i de senere aar er herredets største by, Høng, vokset op her. I ældre tid var Tjørnelunde sognets hovedby, bønderne dér hørte under Ringsted kloster, senere under kommunitetet og var i lange tider hoverifri. De blev mere fribaarne end bønder ellers paa Sjælland (som man kender det fra Bornholm), her var i mange aar herredskontor og her boede sognets første læge. Ved Finderup kirke har der ikke været nogen egentlig landsby, her laa præstegaarden, asylet og spredte huse og smaagaarde. I løbet af det sidste aarhundrede er balancen mellem Tjørnelunde og Høng ganske forrykket. 1838 byggedes tinghuset i Høng, 1852 flyttedes herredskontoret hertil, 1854 byggedes kroen, 1866 aabnedes højskolen. Høng udviklede sig mere alsidigt end mange andre smaabyer, hvis vækst beror paa jernbane eller en større institution, hvorom det hele drejer sig. Fra højskolen udgik i tidens løb den ene aflægger efter den anden, børnehjem, privatskole, eksamenskursus, mellemskole, landbrugsskole, studenterkursus. Sogneraadets mangel paa fremsyn hindrede, at sygehuset kom hertil

(det er i Sæby) og var ogsaa ved at forhindre, at Høng blev jernbaneknudepunkt. Stor betydning fik det, at Høng blev stationsby 1898, og at Tølløsebanen aabnedes 1901. Høng blev trafikcentrum for hele herredet, tidligere havde Høng staaet i skygge — ikke alene af Rudsvedby, herredets gamle valgsted, men ogsaa af Gørlev med de gode amtsveje. Høng overfløj snart Rudsvedby, Gørlev blev en haard konkurrent, især da den fik den store sukkerfabrik. Men Høng blev ikke alene skoleby. Den blev handels- og industriby, og rummer nu bla en af Sjællands største industrivirksomheder, *Vilhelm Petersens maskinfabrik*, med op mod 600 arbejdere og en hel arbejderby, desuden ostefabrik m.m. Blandt de ledende i sognets udvikling var gdjr *Hans Hansen*, Herslev, proprietær *van Deurs*, Vejbjerggaard (medens han var sogneraadshovedmand indførtes den smukke skik, at sogneraadsmedlemmerne indbød de gamle paa asylet til skovtur, hvor der ingen forskel var paa værter (sogneraadsmedlemmerne) og gæsterne (de fattige gamle). De tømte madkurvene i glad fællesskab). Sagførererne *S. Berthelsen* og *R. Nielsen*, Høng, gdjr *Kr. Larsen*, Vestervang gdjr, folketingsmand *Clausager*, Vestervang, m fl.

Ingen præst er siden reformationen blevet forflyttet fra Finderup, og til 1948 havde man næsten altid ældre præster.

Kirkeligt var sognet, indtil 1860'erne, som andre sogne, præget af gammeldags kirkelighed. Kkg var nok bedre end i nabosognene. Den gudelige forsamlingsbevægelse mærkedes ikke særligt. *Ole Jensen*, Sæby, kom her og holdt enkelte møder. *Mynster* var vel tilfreds med forholdene. Pastor *Gøtzsche* var en betydelig personlighed, som med fast haand ledede sogneforstanderskab og sogneraad og førte protokollerne med stor omhu, saa de er værdifulde kilder til sognets historie i disse aar. 1840 oprettedes et sognebibliotek, som pastor *Budtz* tog sig virksomt af. Det blev 1895 kaldt til live igen i Høng.

Skolerne. Tanken om en højskole udgik fra egnens bønder. De mente, at den kunne hjælpe de unge mennesker af bondestanden til »bedre oplysning i fri og folkelig retning«, og 1864 drøftedes planer paa et møde i Tjørnelunde skole, hvor folketingsmand *E. M. Rottwitt*, der tillige var forstander for Uldum højskole ved Vejle, holdt det indledende foredrag. Resultatet blev, at der 1865 aabnedes en højskole i Sæby med 21 elever og med *Rottwitt* som forstander. Han havde imidlertid for mange jern i ilden og forsømte skolen, der 1866 flyttedes til Høng. Pastor *Gøtzsche* var en af aktionærerne. 1872 afløstes *Rottwitt* som forstander af *Anders Jørgensen* (* 1839, † 1915). Han var fra et fattigt hjem i Fløstrup paa Fyn, blev tidligt kristeligt vakt, var elev paa Kolds højskole og blev medhjælper hos *Stephansen* (paa Holsteinsminde), der blev hans faderlige ven og velgører. Her var han tillige lærer paa Hindholm højskole. Det begyndte kun smaat i Høng, med 6 elever, men snart kom der flere. 1891 købte A. J højskolen, og den blev en af landets største højskoler under hans ledelse, over 5000 elever var der i hans tid. Han ledede ogsaa en fri-

skole, alt efter Kolds linie, hans tale var jævn og hjertelig, hans skikkelse vakte tillid, et par milde, gode øjne lyste over hans store vildmandsskæg, og et barnligt, fromt gemyt med megen hjertevarme prægede ham. Med dygtighed drev han skolens have- og landbrug: han rejste ud for at se veldrevne husmandsbrug, og udgav flere smaa bøger til vejledning for husmænd. Han var husmandsrejsernes fader. 1884 gav han stødet til, at husmænd i flok og følge paa flere dages rejse saa veldrevne husmandsbrug. Han holdt særlige kursus for husmænd og fik offentlig paa-skønnelse for sit arbejde for husmændene. 1891 oprettede han Høng børnehjem. Hans dygtige medlærere, *Jacob Harrekilde* og *Emil Dam*, var ham gode støtter, læreren *Jens Kamp*, som kun var her et aar, forevigede dagliglivet i Finderup sogn i nogle muntre fortællinger. Men især huskes hans medlærer, *Jens P. Jensen*, som var lærer her i over 50 aar (* 1861 i Vig, højskolelærer i Høng 1889, † 1947), han var en betydelig lokalhistoriker, og har skrevet værdifulde bidrag til egnens folkelige og aandelige historie.

Højskolen sluttede sig til Ubberup valgmenighed, og *Carl Koch*, *Jakob Knudsen* og *V. Brücker* var blandt de faste talere ved de større møder. Paa Anders Jørgensens mindsten i Høng staar: »Børnenes ven, ungdommens vejleder, husmændenes raadgiver, husmandsrejsernes fader.«

Tegneundervisningen paa skolen overtoges af en anden fynbo, murer *Julius Madsen*, der som bygmester, medstifter af Høng Haandværker- og Handelsforening og stifter af Høng tekniske skole fik betydning for byen. En tredje fynbo, landbrugskandidat *Rasmus Jensen* blev 1898 lærer ved højskolen; han aabnede 1903 Høng landbrugsskole, der voksede stærkt, han var en søgt foredragsholder og drev frøavl i stor stil. 1915 solgte han den store skole til *Laurids Hansen*, købte Vejbjerggaard og drev en række større og mindre ejendomme. Til sidst vovede han sig for langt ud. I en pengeforlegenhed stak han ild paa Vejbjerggaard, kom i fængsel og endte i fattigdom. Senere overtoges landbrugsskolen af *V. A. Nielsen*. 1926 oprettedes en svineforsøgsstation dér, nedlagt 1950.

Høng højskole havde allerede 1898 skudt en aflægger i lærer *L. P. Larsens* privatskole, og 1902 oprettede Anders Jørgensens dygtige hustru sammen med c theol N. Lomholt og sønnen c mag *Tormod Jørgensen* et eksamenskursus. 1903 kom Tormod Jørgensens broder, c theol *Johannes Jørgensen*, til, og sammen med sin broder oprettede han 1904 Høng mellem- og realskole, der 1909 fik en ny smuk bygning. 1913 udvidede Johannes Jørgensen skolen med et toaarigt studenterkursus, hvor hans yngre broder, *Ejlif Jørgensen*, og hans svoger, *Anders Dolleris* var medlærere. Kursusets lærere var de tre brødre og svogeren samt enkelte andre. 1914 blev c mag *Ejnar Munk* lærer ved studenterkursuset og den i 1914 oprettede udvidede afdeling paa højskolen. *Tormod Jørgensen* ledede højskolen efter *Anders Jørgensens* død, han solgte den 1925 til De sjællandske Husmandsforeninger. Den hed nu *Den sjællandske Hus-*

mandsskole, som *Tormod Jørgensen* var forstander for til 1935, senere er skolen bl a ledet af *Olav Skov* og *Siljam Bjerre* og *Ernst Trier Fink*. Alle disse skolemænd fik betydning for det kulturelle og aandelige liv i Høng. 1918 døde *Johannes Jørgensen* af spansk syge, *Eilif Jørgensen* rejste til Aagaard ved Kolding. *Dolleris*, som var en udmærket naturhistorielærer, førte mellemskole og præliminærkursuset videre sammen med sin dygtige hustru, *Karen*, f *Christiansen*. Hendes søster, *Marie*, var gift med *Johannes Jørgensen*, hun virkede med paa skolen. *Tormod Jørgensen* paatog sig formelt ledelsen af studenterkursuset med c mag *Jacobsen* som leder til 1922. 1920 købtes afholdshotellet til skolebygning for gymnasiet, der 1922—28 lededes af *Ejlif Jørgensen*, han afløstes af *Ejnar Munk*, der døde 1938. Gymnasiet ledes nu af c mag *J. H. Monrad*. Fru *Marie Jørgensen* ledede fra 1920 Høng privatskole. Hun døde 1924, og privatskolen førtes videre af frk. *Kirstine Renberg* til 1930, derefter af frk. *Johanne Hjortdal*. Den ledes fra 1949 af *Find Skovdal*. *Anders Dolleris* døde 1948, og fru *Karen Dolleris* førte mellemskolen videre. Fra 1951 ledes skolen af *Johs. Jørgensen*, en søn af skolens stifter. Skolerne i Høng har maaske nok mistet noget af Anders Jørgensens præg med aarene, men de præger stadig byen. Og hvad der er af grundtvigsk liv samles her. (Anders Jørgensens erindringer, 1922, Tormod Jørgensen: Husmandsskolens første 10 aar, 1934, Minder fra Høng højskole, 1907 f, Højskolebl, 1909, s 305 f, 1940, DBL XI, 448, XII, 207.) — Mange foredragsmøder er holdt paa skolerne, og der har kunnet samles op til 1000 menn; i mange aar holdt (eller læste) højskoleforstanderen eller en af lærerne en prædiken for højskoleleverne om søndagen. En friskole i Tjørnelunde nedlagdes omkr 1930.

Førstelærer *H. C. P. Hougaard* virkede som lærer i Høng 1887—1932 og var med sin virkelyst og dygtighed med til at præge byen og ungdommen. Han afløstes 1933 af lærer *Verner Bagger*.

Pastor *Budtz* var grundtvigsk og arbejdede sammen med *Anders Jørgensen*. Alle de følgende præster har været højkirkelige eller KC. Provst *Bekker* og provst *Hertz* var begge nær knyttet til Sønderjylland og stærkt optaget af det nationale. Begge var, ligesom provst *M. Holm*, ganske særligt interesserede i skolens gerning. Kirkelivet har været fælleskirkeligt præget. Der er i Finderup sogn blandt den oprindelige bef en del gammeldags kirkelighed og ærbødighed for kirken. Et smukt eksempel herpaa var den gamle *Marie Ringer* († 1944), som trofast passede kirkegaard, ringning osv i en menneskealder.

IM fik indpas i sognet i 70'erne, og en del søgte til *Vilhelm Beck* i Ørslev. Der blev et lille IMs samfund i Høng, som 1895 byggede missionshus, hvor tilrejsende miss og præster talte, kredsen talte c 40 og lededes af skomager *A. P. Larsen*, 1899 stiftedes KFUM (70 medl), 1903 KFUK (30 medl), 1895 byggedes et lille missionshus paa Tindinge Banke. Her har sognepræsten siden 1920 prædiked eep gang maanedligt. 1907 var IM inde i en krise i Høng, da indremiss *L. P. Knudsen*, der var

afskediget p gr a fuldkommenhedslære (en udløber af N. P. Madsens frigørelseslære) ville samle de mere »aandsfyldte« i et særligt samfund. Men bevægelsen døde hurtigt hen. Senere flyttede indremiss *Vilhelm Andersen*, en stilfærdig og fin mand, hertil. Han samarbejdede godt med provst Hertz, han døde 1919. Herregaardsmiss *Wemmelund* har senere virket i Høng og gjort et godt arbejde for IM. Senere har missionær *R. Nedergaard* virket her. 1944 testamenterede lærerinde *Dagny Meilby* sin ejendom til KFUM og K, og her i »De unges Bygning« samles ungdomsarbejdet, og her holdes regelmæssige gudstjenester ved sognepræsten. KFUMs kredssekretær, pastor *I. K. Hougaard*, provst Holms hjælpepræst, boede i Høng.

1898 oplyses: Meget god kkg, 2 mh, velvilje, overv up. 1922: God kkg, fordragelighed, 18 fam til valg- eller frimgh, ret kirkeligt sogn. 1934: God kkg, betydelig kirkelig interesse, smaa KFUM og K, IMsmf (værkfører Nielsen, Høng). 1943: Jævnt god kkg, sognet har været kirkeligt i gammeldags bet uden særligt partipræg, indtil dels IM ved Vilhelm Beck, dels grundtvigsk bevægelse gñ højskolen fik indflydelse, men det store flertal er up. IMsmf (glasmester Hans Nielsen, Høng), kirkeblad, 8 fam til valg- eller frimgh. 1950: Kkg 6 pct, fordragelighed, ungdomsgudstj, ungdomsmøder i pgd, Santalkr, DMS, IMsmf (sadelmager Jensen, Høng), 2 sds, husmandsskole (50), landbrugsskole (40). Sognet præges af stationsbyen Høng.

Finderup kirke er romansk, af kamp, med apsis. Taarnet er ombygget i gotisk tid, og der er indføjet hvælvinger og bygget kapel mod nord og syd og vaabenhus mod nord, samt endnu et kapel mod nord. Senere er de to tilbygninger mod nord sammenbygget til een. Sakristi i apsis, prægtig alterkalk fra 14. aarh, renaissanceprædikestol, romansk granitfont. Nederlandsk klokke fra c 1550. Da kirken var købt til selveje 1925 fra Kragerupgaard blev den delvis ombygget. Det lille nordvaabenhus blev røvet ned, og der indrettedes vaabenhus i taarnet, væggen til det smukke sydkapel fjernedes, prædikestolen flyttedes fra sydsiden over paa nordsiden af korbuuen, og den restaurerede døbefont anbragtes, hvor prædikestolen havde staaet. Orgelet flyttedes, der kom nye smukke stolegavle, kirkegaarden udvidedes og anlagdes i smukke terrasser vest for kirken. Prædikestolen blev smukt indsatsat, et pragtstykke fra 1605, altertavlen blev ført tilbage til sin gamle stil. Alterbilledet fra 1889 af Vandrigen til Emmaus ophængtes over døbefonten, og de gamle felter restaureredes, Opstandelsen i midten, 250 sd.

Altergæster: 1891: 943, 1896: 769, 1922: 725, 1930: 800, 1942: 600, 1949: 982.

Folketal: 1850: 1409, 1901: 2048, 1921: 2590, 1945: 2759. Menighedsraad: 1922: 3 KC, 3 IM, 2 gr, 1930: do, 1938: do, 1949: do.

Kommunevalg: 1943: Soc 267 (2), rad 119 (1), venstre 408 (4), Høng byl 145 (2), 1950: Soc 321 (3), rad 88 (0), venstre 421 (3), Høng byl 381 (3).

Sognepræst

Indtægt 1850 a) 338 byg, b) 120 rdl, c) 46 gæs, 85 rdl, d) 250 rdl, e) 120 td ld. — 1870 reguli: 2904 kr, netto 6710 kr. 1913: 1 kl, 1946: 2. kl. — Pgd opført 1930

1715—57 var provst Chr. Reenberg sp her, han var skarp modstander af pietismen og virkede for oprettelse af almueskoler. Hans efterfølger var salmedigteren H. A. Brorsons brodersøn, Chr. Nicolaisen Brorson, han var pietistisk.

14. 29. marts 1822—2. nov 68 (lektor Kiel 24. juli 14): **Henning Christopher Gøtzsche**, * 21. sept 88 Jyderup. Forældre: Sp i Jyderup-H

Hans Phillip G, † 29, og Sophie Amalie Plesner af Ørsted, Jyll. Stud Slagelse 05, c april 10 (1), lærer artillerikadetinstutttet, Kbhvn, 10, r af Dbg 61, afsk 2. nov 68, † 27. maj 72. ~ 4. nov 14 Johanne Marie Jacobsen, * 24. juli 92 Fodby, † 24. dec 64. Forældre: Sp i Stigsbjergby-M Chr. Fred. J, † 33, og Erikka Kirstine Faber. — Sønner: Biskop C. V. G, Ribe, og sp Munkebjergby. Døtre ~ Bache, Endelave, Bagger, Øde Førslev-S, Jørgensen, Vinding-V, Mygind, Fraugde. Brødre: Gierslev, Faarevejle, Erøskøbing, Søby-S-H, Fensmark-R. Søstre ~ Bache, Græsted-M, Storch, Køng, Fyn, Rohmann, Rønninge-R, Bang, Haarby. Se stamt 40. Hustrus søster ~ Cramer, Boddum-Y, Madelung, Sjørring-T, Bagger, Øde Førslev-S.

Pastor Gøtzsche anses for at være den betydeligste præst, der har været i Finderup. Mynster omtaler kirken som »smuk og lys, men forsømt, uagtet store tiender« (1839), 1847 var den smukt istandsat. Pastor G's tema var (1839) »religionen som menneskets vigtigste anliggende« og »det viser, at prædikenen stod omtrent paa det samme punkt, som de fleste tyske prædikener ved aarhundredets begyndelse. Foredraget var frit og kraftigt, en klar stemme, men en noget tysk accent. Katekiserede livligt og fermt. Meget talrig forsamlng«. Visitatsen 1847 var just paa 25-aarsdagen for G's indsættelse her, hans prædiken var »meget god, klar, forstandig, alvorlig og kraftfuld, fattedes de dybere hjer-toner. Katekisationen fortraffelig. Pgd for en del ny, meget god, stor og vakker have« (M II, s 98 f).

G's slægt stammede fra Holsten. Han gik i Slagelse latinskole, en klasse over B. S. *Inge-mann*. Maaske har han ikke tænkt fra først af at ville være præst. Han var i mange aar lærer. Hans embede i Kiel (som lektor i dansk sprog og litteratur) var før ham beklædt af *Jens Baggesen*, og 1822—25 af *J. L. Heiberg*. Ingen af dem befandt sig godt i Kiel, men G, som var et pligtmenneske, holdt ud i 8 aar. 1819 vandt han Landhusholdningsselskabets guldmedaille for skriftet »Anders Johansen eller den brave bonde«, (fortalt af ham selv). Bogen er 332 sider og tilegnet forfatterens fader med disse ord: Til bondestandens sande ven, den ærværdige olding Hans Philip Gøtzsche, Jyderup-Holmstrup sognes oplyste lærer«. Bogen udkom 1845 i 2. oplag, og blev læst, men er lidt for rosenrød i sin skildring af bonden. Mere realistisk var hans »Forsøg til en læsebog for almueskolen«, som han 1822 udgav med støtte af »Fyns litterære Selskab«, og som kom i 9 oplag.

Som formand for sogneforstanderskabet og sogneraadet øvede G en betydningsfuld virksomhed i Finderup sogn, han ledede ogsaa fattigkommissionen, og hans vel førte protokoller viste hans punktlighed og ordenssans. Pgd var fyldt med ungdom, og der levedes et rigt præstegaardsliv i nær kontakt med Gierslev pgd, hvor hans broder var præst, og hvor der ogsaa var megen ungdom. Han var meget anset, og ved hans grav lød det, at han havde »efterladt sig et minde ikke blot som en begavet og i sin gerning nidkær mand, men tillige som en sjældent mild og elskelig personlighed, der overalt bragte fred med sig.« (DBL VIII, s 536 (L. Koch), EI, 544, SI, 626.)

Hjælpepræst hos pastor Gøtzsche

1863—68: O. H. Jensen, se Gimlinge.

15. 26. jan 1869—8. april 77 (sp Havre-

bjerg-G 18. juli 58): **Poul Johan Budtz**, * 11. maj 08 Elysiunggaard, Nr Vedby. Forældre: Landmand Carl Ludvig Julius B og Inger Kirstine Glahn af Nr Vedby-NA. Stud Nyk F 28, c okt 38 (h), lærer søetatens pigeskole 39, sp Avernakø 25. juli 44, † 8. april 77. ~ 20. juli 40 Ephrahimine Christine Vilhelmine Mertins, * 21. okt 11 Nyk F, † 87. Forældre: Murermester Vilhelm Ferdinand M og Maren Kirstine Sylling. Se stamt 36.

Pastor Budtz er den eneste grundtvigske præst, der har været i Finderup. I et brev af 8. maj 72 skriver *Skat Rørdam*, som da var præst i Sønderup, til *Otto Møller* om B og 8 andre grundtvigske præster paa egenen som »en samling hæderlige og rettænkende præstemænd, som man maaske ikke ret mange steder i landet kan opvise magen til«. Baade i Havrebjerg og i Finderup havde B mange udensogets kirkesøgende, og ved hans død blev der skrevet, at han nød sjælden yndest hos sin menighed. Han fik sognebogsamlingen, der 1840 var oprettet i Tjornelunde, flyttet til pgd, hvor han selv forestod udlaanet. Han havde nært samarbejde med højskoleforstander Anders Jørgensen og med den grundtvigske kreds i Ubberup. Ved et møde i Ubberupgaards have paadrog han sig den forkølelse, som medførte den sygdom, der lagde ham i graven. Marie Skat Rørdam skriver i »Tilbageblik paa et langt liv«: B var en udmærket mand, en meget dygtig prædikant og en elsket sjælesørger. Men eksamensmenneske var han ikke. Han var gaaet op to gange og havde kun anden karakter. Denne sorg og, som han kaldte det, »skam« kunne han aldrig rigtigt komme over, og det uagtet han var den mest elskede og ansete præst viden om. Der var altid noget stille og ydmygt over ham, som over dem, der agter sig selv for saare lille. Maaske har netop denne uheldige eksamenskarakter gjort ham saa rørende sagtom. (Marie Rørdam: Et tilbageblik, I, s 198.)

Hjælpepræst hos pastor Budtz

1876—77: J. K. Jansen, se Tødsø-E.

16. 16. juli 1877—1. juli 86 (sp Solbjerg-S 3. sept 67): **Theodor Rohde**, * 30. sept 21 Kbhvn. Forældre: Kcllrd, bogholder i skifteretten ex jur Peter R og Johanne Holm. Stud von Westens inst 39, c okt 46 (*1), huslærer Alkestrup, kommunelærer Kbhvn 48, skoleinspektør skolen i Nørre Allé 54, sp Søllested-V 31. jan 61, † 1. juli 86. ~ 12. maj 58 Camilla Augusta Bützow, * 27. okt 26 Kbhvn, † 12. marts 05. Forældre: Vekselmægler Thies Christopher B og Christine Elisabeth Schiøne. — Brødre: Thisted-T og Mariager. Brodersøn: Klemensker. Sønesøn: Lundehus k, Kbhvn. Broderdt ~ Fog, Espe-V, og Heiberg, K Helsingø-D.

Rohde havde udprægede pædagogiske evner og var en fortrinlig lærer, det skyldtes hans indsats og maalbevidste arbejde, at Blegdamsvejens skole paa forholdsvis faa aar blev hævet fra en hensygnende tilstand til en skole, hvor der arbejdedes med liv og sjæl.

Søren Kierkegaards tanker og skrifter lagde et aandeligt tryk over ham og afskrækkede ham i mange aar fra at søge præstekald, men

han vandt atter til klarhed, og selv om han ofte udtalte, at han var kommet for sent til sin præstegerning, fortrød han ikke dette skridt.

Rohde var stærkt paavirket af biskop Martensen og ville ikke lade sig indrullere i noget kirkeligt parti, hans gerning faldt i de stærkt bevægede religiøse gennembrudstider; paa Mors havde han en grundtvigsk frimenighed og paa Sjælland Vilhelm Beck som nabo, men hans retsindige og milde tænkemaade skaffede ham venner, ogsaa i disse kredse.

Han var en indadventt, studerende mand, med udprægede æstetiske interesser, fandt sin glæde i læsning af den hellige skrift, var bibelstærk og en habil debattør, men i verdslige sager var han ganske uerfaren.

Rohde kan, selv om hans prædikener var vel forberedte og gennemarbejdede, næppe siges at have været den store prædikant, men han havde særegne gaver til at tale til syge og gamle, navnlig paa tomandshaand, han var flittig til at aflægge sygebesøg, meget godgørende og udrettede meget som sjælesørger.

Rohde var af den beskedne og solide præstetype, af god teologisk skole, stilfærdig i sit virke, flittig og nidkær i udøvelsen af sin gerning. (G. Bützow-Rohde.)

Hans milde, elskværdige og beskedne væsen skaffede ham mange venner de forskellige steder, han var præst, og navnlig sin jyske menighed omfattede han med stor varme og havde dér mange trofaste venner, som han stod i brevveksling med til sin død. Han havde stor interesse for kunst og litteratur og for alt, hvad der var skønt og ædelt i livet (H F I).

Litt: G. Bützow-Rohde: »Ahnetafle for tre søskende Bützow-Rohde« (Hell, 1942). Slægtstavlesamlingen 1932.

17. 2. okt 1886—31. dec 97 (sp Sulsted-A 13. sept 75): Provst **Jens Peter Bekker**, * 5. aug 26 Marstal. Forældre: Lærer og organist i Gl Haderslev Bertel Pedersen B og Ellen Kristine Torp. Maatte pgra oprøret forlade Haderslev 48 og blev student uden dimission, c 56¹ (h₁), uord medhj Haderslev og senere Nykirke, Flensborg provsti, diakon Sørup, Angel 9. juni 58, sp Treja, Gottorp provsti 15. april 62, afsat af tyskerne 28. okt 64, hjpr Bregninge-B 64, do Sct Petri k, Kbhvn, 65, sp Horsens-H 28. april 68, provst Kær herr 3. april 77, r af Dbg 88, afsk 31. dec 97, † 20. marts 04. ~ 21. sept 58 Petra Poulina Eleonora Bendtsen, * 20. maj 32 Glumsø, † 19. jan 13. Faderen: Sp i Skelby-Gunderslev, † 49, se der. — Hustrus søster ~ Høeg, Kregme-V, og farbrødre: Bendtsen, Adslev-M, og Bendtsen, Gudbjerg, og morbrødre: Sølling, Haslund-Ø, og Sølling, Hvalsø-S.

Oversatte til tysk et skrift af pastor Mørk-Hansen om sygforhold i Sønderjylland. I »Historisk arkiv II« har han under titlen »Fra krigstiden 1864« offentliggjort ni breve fra tiden 19. nov 63—20. marts 64, hvori han skiller stemninger og iagttagelser i Sydslesvig i disse skæbnesvangre maaneder saa levende, at læseren den dag i dag griber deraf.

»Som lærersøn havde han en dyb og varm interesse for skolen og dens gerning, og lærerne havde i ham baade som præst og provst

ikke alene en human tilsynsmand, men ogsaa en oprigtig og trofast ven. Han var en varm fædrelandsven og omfattede særlig Sønderjylland med sin inderligste kærlighed. Hans valgsprog var: Glem aldrig Sønderjylland.« (Slagelse-Posten 24. marts 04.)

18. 11. maj 1898—1. febr 1922 (sp Tømmerup 29. dec 90): Provst **Axel Viggo Thrige Hertz**, * 4. dec 58 Flensborg. Forældre: Handelsagent Jens Michael H (søn af kateket i Hjerring, † 1828) og Ane Marie Margrethe Samuelsen. Stud Haderslev læreres skole 76, c 82¹ (1), huslærer Snoldelev pgd, kkp Hvirring-H 4. april 84, sp Taps 27. jan 87, provst Ars-Løve herr 22. nov 05, † 1. febr 22. ~ 14. maj 84 Hanne Sophie Jørgensen, * 6. sept 57 Odense, † 17. maj 47. Forældre: Generalmajor, chef for ingeniørrgmt Carl Thorvald J og Magdalene Barbara Bruun. — Oldefader: Biskop Hertz, Ribe. Faders fætre: Hasle-R og ord kat Roskilde dk. Hustrus søster ~ Carstensen, Vartov.

De, der kom i Finderup pgd hos provst Hertz, vil ikke glemme den højtids og ægte danske kultur, som prægede provsten og den ranke, høje provstinde. Det var et nøjsomt, men typisk dansk præstegaardsliv, der levedes, med smil og alvor, myndighed og lune. Provst H var en overordentlig kundskabsrig mand, og man hørte gerne hans sunde og vel overvejede meninger, baade i privat samtale og i kirken, hvor han passede saa godt. Han var veltalende og meget præcis i alt sit arbejde. Hans prædiken var kort og meget klar, præget af Mynsters stil og IMs personlige appel. Hver dag gik han paa klokkeslæt ud i sognet paa husbesøg, og for de gamle paa asylet og for de syge betød hans besøg en stor opmuntring. Han kendte sit sogn til bunds og havde stor autoritet. Han var ens over for alle. Og han fik gennemført, at kisten ved begravelser kom ind i kirken, tidligere nedsattes kisten straks i graven, hvorefter man gik ind i kirken og hørte ligitalen (samme skik fulgtes i Gierslev). Provstegeringen optog ham meget, han var en god støtte for præster og lærere og forstod at klare vanskelige opgaver med takt og klogskab. Hans foredrag ved konventer viste, at han flittigt holdt sine teologiske studier ved lige, og meget levende fulgte han tidens begivenheder. Det var en stor begivenhed for ham at rejse til Flensborg 1920 for at stemme, og det var ham en hjertesorg, at Flensborg ikke blev dansk. Der var tale om, at han skulle have været provst i Flensborg, hvis afstemningen var forløbet anderledes. Sønderjylland var ogsaa for ham en hjertesag. Han døde ganske pludseligt, midt i sit arbejde. Menigheden satte en smuk sten paa hans grav. (Sorø Amtstid 2. febr 22, Kr Dbl 2. febr 22, Finderup sogns hist, s 33—34.)

19. 1. juli 1922—5. juli 48 (sp Lundum-H 24. maj 18): Provst **Hans Magnus Jørgensen Holm**, * 19. jan 81 Nørre Bork. Forældre: Mølleeejer og gdjr Frederik Bone Carl Chr. H og Cecilie Jørgine Jørgensen. Stud Aarhus 00, c 06¹ (1), lærer Esbjerg gymnasium, rkp Katstrup-Ø-T 26. juni 12, tillige lærer Gedved sem, provst Ars-Løve herr 31. dec 28, r af Dbg 37, † 5. juli 48. ~ 3. febr 03 Poulina

Poulsen, * 9. nov 81 Nørre Bork. Forældre: Gdjr Anders P og Kirsten Kristiansen.

Fmd skolekomm, medl amtsskoleudir, Holbæk amt 35, fmd sm slutn af mghraadsmedlemmer Ars-Løve herr 36—48, fmd KC i Roskilde st 37—46, BM KC 37—46, fmd Danmarks Provstef 39—46, mdl stiftsudv ang skæmmende bebygg ved kirker og kg.

Medudg 42: Kristelig børnelærdom. Skr »Folkekirkelig sædvanekristendom« (Roskilde-bogen 1946).

Da Finderup kirkes malmklokker ringede solen ned, og det sidste bedeslag lød, gled provsten ind i døden. Umiddelbart efter fik ringeren at vide, at kirkens gamle tjener var draget ud paa den sidste, lange rejse. Kirkeklokkerne lød igen en halv time ud over det stille, sommerklædte land, og sognets beboere erfarede dødsbudskabet paa denne smukke maade. Da provst Holm for 26 aar siden kom til Finderup, bød den gamle Marie Ringer ham velkommen med kirkeklokkeklang, et velkommen, provsten altid mindedes med glæde og tak, — i aftes forkyndte klokkerne hans bortgang.

Provst Holm og hans trofaste hustru og medhjælper voksede fast til her i Vestsjælland. Da provsten sidste aar havde 25 aars jubilæum, skrev afd forstander Dolleris, som kendte ham personligt fra aarene 1924 til 1940 som religionslærer ved mellem- og real-skolen, en artikel (se nedenfor) og menigheden fejrede provsten og hans familie ved en fest paa hotellet, en oplevelse, som glædede ægteparret meget. Faa mennesker kunne være større naturelsker, end provsten var det. Det store, frie udsyn og det rige fugleliv ved Tissø og Reersø, hvor de vilde svaner vugger sig i Vejlels stille vand og de store strandenge med pylren og piblen, mindede om barndoms-egnen mellem Ringkøbing og Ribe. Et par somme boede provstefamilien i et strandhus ude i Skiften.

Som forkynder var provsten noget for sig selv, han brugte ofte billeder fra naturens liv og talte altid om det aktuelle. Ofte indledede han sin prædiken med at fortælle de sidste begivenheder ude i verden eller om dagliglivets smaa hændelser. Hans prædikener var altid gennemarbejdede, og hans mange folkelige, samfundsmæssige og religiøse interesser vidnede om, at han levede med i livet. Det var ogsaa en berigende oplevelse, naar provsten forrettede en barnedaab. Faa præster kan gøre det smukkere og rigere. Man mærkede, hvor levende provsten tog del i den højtidelige handling, og hans glæde over daabens gave, han rakte det lille barn. Mange unge mindes med tak deres konfirmationsforberedelse hos ham. Han forstod dem og deres problemer og ejede et stort fond af jysk humor og lune. Han var en mild, men dog myndig prælat, for hvem det kristelige fællesskab betød alt.

Provsten voksede fast sammen men sin menighed, og en stor trofast skare samledes til hans gudstjenester. Han ejede evnen til altid at se det gode ved menneskene, det værdifulde. Det kom frem i hans ligitaler. Han tegnede dog aldrig et glansbillede, men forstod paa en enestaaende maade at finde det ved et menneske, der var af blivende værd.

Med provst Holm er et stort menneske gaet bort, og mange vil mindes ham med

tak. En kirkens tjener, der nød anseelse langt ud over sognets og amtets grænser, er ikke mere. (Sorø Amtstid 6. juli 48.)

Provst Holm fik fornyet baade kirke, kirkegaard og præstegaard i Finderup i løbet af faa aar.

Vestsjællandsk og vestjysk sind prægede provst Holm, og saa hans store interesse for skolen. Han var den fødte pædagog og øvede som lærer en betydelig indsats. Men mest prægedes han af sin kærlighed til folkekirken, sognekirken, den Morten Pontoppidans forstand, uendelig angst for fraser og uøvedighed. Derfor arbejdede han saa solidt for den folkelige arv. Forstander A. Dolleris skrev (Sorø Amtstid 22. juli 47):

»Som forkynder er provst Holm noget for sig selv. Det mærkes stærkt paa ham, at han aldrig har betragtet sig selv som færdig. Han er som præst en arbejdende præst. Selv om hans interesser, som naturligt er, særligt ofres kirkelige og religiøse problemer, mærkes det stærkt, at baade folkelige og samfundsmæssige forhold ligger inden for hans synsfelt, og betyder meget for ham. Og over alt staar for ham det kristelige fællesskab, uhindret af retninger og særstandpunkter. Han har maaske nok blik for det, der kan skille kirkeligt set, men han har ingen interesse for det; for ham er det ene saliggørende en virkelighed og ikke en separatistisk talemaade. Derfor staar han ogsaa saa fast i sin menighed. Og denne stilling er øget fra tid til anden gennem 25 aar.«

»Ved provst M. Holms død mistede ikke blot sognet en afholdt og nidkær præst, men den danske folkekirke tillige en dygtig, flittig og trofast tjener og samtidig en af sine bedste venner og forkæmpere. Var der noget, provst Holm ønskede, var det at være præst for almindelige folkekirkekristne, og jeg er vis paa, at Gud her gav ham naade til at yde noget virkelig værdifuldt. Derfor skal dette — provstens mange andre, mere aabenbare fortjenester til trods — nævnes som det første. Finderup sogn, hvor provst Holm virkede i 26 aar, ligger omtrent lige langt fra Niels Daels frimenighed, Vilhelm Becks Ørslev og valgmenigheden i Ubberup-Gørlev. Provst Holm følte sig staaende i gæld til alle sider og lyttede gerne til enhver, der havde noget virkeligt paa hjerte, men det partibundne var aldrig hans sag. I KC følte han sig hjemme, og her var han i flere aar medlem af bestyrelsen saavel som fmd for kredsen i Roskilde stift. Med stor styrke fastholdt han den folkekirkelige linie, og hvis nogen i hans nærhed i retningspræget iver søgte at lufte det exclusive eller at »føle sig finere«, kunne de være visse paa en modstander, der som en løve ville forsvare det almindelige, folkekirkelige standpunkt. Provstens mangesidede arbejde gav ham ikke tid til større, skriftlige arbejder, men i Roskilde-bogen 1946 har han i stykket »Folkekirkelig sædvanekristendom« givet os sit aandelige testamente. I denne artikel, der er fuld af kloge og fine iagttagelser, hævder han, at »sædvanekristendommen rent menneskeligt set er en hovedbetingelse for vor folkekirkes opretholdelse«, at »de jævne mennesker, som hverken har noget at

prale af m h t tro eller fromhed« ogsaa har ret til at kaldes Guds børn, og han udtaler til slut, at »den folkekirkelige sædvanekristendom er den grobund, hvorfra stadig nye planter kan skyde frem paa vor kirkeager«. Som følge heraf var provsten kun lidet interesseret i møder og foreningsliv. Fundamentene var for ham den kristelige børnelærdom og søndagens gudstjeneste. Som provst og senere som skoleprovst i Holbæk amt havde han meget med skolevæsenet at gøre og tog altid med stor interesse del i skolens anliggender. Han virkede ihærdigt for religionstimernes bevarelse, og det var ham en dyb bekymring, at det fond af viden, der sammenfattes under benævnelserne »den kristne børnelærdom«, stadig bliver mindre i det danske folk.

Som medudgiver af en lille katekismus 1942 gav han udtryk for, hvad der maa betragtes som et minimum af kristelig viden i barneskolen. Selv var han en erfaren skolemand, idet han havde været gymnasielærer i Esbjerg i 6 aar, seminarielærer i Gedved i 10 aar og religionslærer i Høng i 17 aar, og hans store erfaringer og ypperlige forhandlings-evne kom mange skolekommissioner og sogne til gode ved de utallige forhandlinger, hvor han maatte tage formandspladsen.

Søndagene var festdage for provst Holm, og paa prædikestolen formaade han at give mere end det almindelige. At møde velforberebet var for ham noget selvfølgeligt, men aldrig hindrede hans forberedelse ham i at blive grebet af evangeliets umiddelbare væld. Selv optaget af dagens spørgsmaal satte han, som en tro og forstandig husholder, altid evangeliet midt ind i hverdagen og gav derved sine husfolk den bestemte kost i rette tid. Uden tillid til egne præstationer var han forvisset om, at der »sker noget« i sognet, naar evangeliets daglige brød bliver givet mennesker. Gladest var han maaske ved døbefonten, hvor han med ritualets ord kunne takke for »den hellige daab, hvori du gør os til dine børn«.

Som provst var Holm en betydelig kraft, hvad man ogsaa fra mange sider vidste at drage fordel af, bla va han fra 1939—46 fmd for Danmarks Provsteforening. Han ejede en naturlig og selvfølgelig myndighed, der ikke behøvede at stives af, hverken med paa-taget værdighed eller ved uægte kammeratlighed. Embedet og det private holdtes klart hver for sig, og i embedsager havde selv hans bedste og nærmeste venner intet fortrin. Provsten stræbte ikke at gøre sig gældende, var ikke udstyret med »albuer«, men var tværtimod et meget ydmygt menneske, følte sig som en »stympør«, der havde brug for baade Guds og menneskers tilgivelse. Netop derved blev han til stor velsignelse for mange, hvad der foreligger talrige vidnesbyrd om, og for os præster var han god at gæste, klog og erfaren som han var tillige. Hvor forstod han ikke ogsaa ved konventer at sætte tingene paa rette plads.

Provst Holm glædede sig over livet og tog alt som Guds gaver. Dette mærkedes maaske tydeligst efter hans sygdom for faa aar siden; aldrig blev han færdig med at undre sig over Guds storhed i det største og i det mindste.

Kort før sin død havde han besluttet at søge sin afsked. Den blev bevilget ham i naade af kongernes konge, der gav ham en lykkelig død uden det lange sygelejes lidelser og besvær og uden den smerte, det ville have forvoldt ham at forlade den præstegaard og det sogn, hvor han nu længe vil blive savnet. (Dansk Kirkeliv, s 103—106, A. Gunnersø, jvf Roskildebogen 1950.)

Ogsaa paa pastor Holms grav har menigheden rejst en smuk mindesten.

Hjælpepræst hos provst Holm

1942—46: I. S. Hovgaard, se Branderup.
1946—48: J. N. Hvidberg, se Hvornum-S.

20. 25. nov 1948 (miss Santalistan 38): **Johannes Krohn**, * 23. maj 08 Frederikshavn. Faderen: Sp Tostrup-R, se der. Stud Viborg 32, c 38¹ (hi), lærer paa Samfundet og hjemmet for vanføre 33—38, i Santalistan leder af Kaerabani gymnasium og seminarium. ~ 6. dec 38 Maren-Else Rosenlund, * 9. nov 10 Dumka, Santal Parganas, Indien. Faderen: Miss i Santalistan, se miss under Ydre mission (I, 595). — Søster ~ Sørensen, rkp Kastrup.

Litt: Michael Jensen og Tormod Jørgensen: Bidrag til Finderup sogns hist, 1946, J. P. Jensens afhandlinger i »Fra Holbæk amt«, L. Nørreslet: Bidrag til Løve herreds historie og beskrivelse, Sorø Amtstid 10. sept 1926, Lars Dinesen i »Fra Holbæk amt 1913, s 21 f, Th. Gravlund i »Fra Holbæk amt«, 1911, A. Kirkeskov og T. S. Larsen: Holbæk amt, 1930, meddelelser fra provst M. Holm, IMs historie, s 464, IM Tidende, 1908, s 288.

GØRLEV-BAKKENDRUP

Gørlev-Bakkendrup pastorat, 2154 og 489 ha. er frugtbart, temmelig fladt, store moser, G sø er tørlagt, B grænser op til Tissø. Præges af stationsbyen med den store sukkerfabrik Vestsjælland, opført 1911. Hg Aagaard ved Halleby aa. Byerne: G (1300 indb) med mh og valgmgh, Rye med mh fra 1889 og fh fra 1893, Ulstrup, Bakkendrup.

Pgd laa oprindelig i hovedsognet Gørlev, men da denne under svenskerkrigen (1659) blev afbrændt fortrak sognepresten til den i Bakkendrup værende anneksgaard. Denne gaard er iøvrigt atter i 1950 blevet pgd, idet sogneraadet havde købt den af den privatmand, der nu ejede den, for at mageskifte den med pgd i Gørlev, hvis jord nu havde faaet betydning for bebyggelsestilvæksten i Gørlev — specielt en ny centralskole. Præstebolgen er dog fortsat i Gørlev.

Gørlev sogn var midtpunktet i det aandelige røre, som gik over egnen i 1830'erne, og som især skyldtes pastor J. P. Østrup (* 1800, † 1833), som var sogneprest i Bakkendrup og Gørlev fra 1830 til sin død. Han havde været kapellan i Slagelse i 5 aar, før han kom hertil, og vakt røre ved sin paagaende og afgjorte forkyndelse; man talte om »den gale præst«, der talte anderledes end andre præster. Grev *Moltke*, Aagaard, fik ham udnævnt

hertil, og paa 300 aarstakedagen for den Augsburgske bekendelse, 25. juni 1830, blev han indsat, og det passede godt, thi han var en ægte luthersk præst. Han hjalp gerne syge nabopræster og begyndte ofte søndag morgen kl. 6 eller 7 for at naa 3—4 gudstjenester. Bef var aandelig død, han advarede folk, som arbejdede om helligdagen (»Hvis du og jeg hver tog et ordentligt læs sæd og kørte de 12 mil til Kbhvn,« sagde han til en bonde, der mente at maatte tage søndagen til hjælp i den travle høsttid, »og jeg bedede undervejs, men du ville ikke spille nogen tid paa at bede, hvem tror du saa kom først?« Bonden var ikke i tvivl om, at præsten kom først, og saa forklarede Østrup om helligdagens betydning). Det var Østrup, som sagde til ringeren i Gørlev: »De ligner ganske kirkens klokker; De kalder med klokkerne folk til kirke, men De kommer aldrig selv derind.« Kirkerne blev saa fyldte, at folk fra sognet klagede over, at de ikke kunne faa plads, thi fra Svallerup, Fuglede, Sæby, Helsing, Finderup, Slagelse og Kalundborg, ja fra Fyn kom folk strømrende for at høre Østrup. I paasken 1832 kom en flok venner fra den fynske vækkelse; bønderne i Gørlev sagde: »De fynboere maa da være nogle store syndere, siden de rejser saa langt for at høre en prædiken.« Fynboerne fik Østrup til at udgive sin paaskeprædiken, (den eneste han udgav) og den er et vægtigt vidnesbyrd om hans stærke forkyndelse. Østrup var af »stærkere malm« end præsterne i »det hellige land« syd for Slagelse, og han er den første, der brød den aandelige jordbund op i Vestsjælland. I sin prædiken 11. aug 1833 om Jerusalems besøgelsestid sagde han, at »dersom beboerne holdt sig stive i deres vantro og ikke kendte deres besøgelsestid, kunne det ske, at Gud tog sandhedens røst bort fra dem.« Den følgende søndag blev han syg paa prædikestolen, og 23. aug døde han, 33 aar gl, i troen paa sin frelser. Hans gode ven og kampfælle, P. A. Fenger, skrev: »Efter en kort kamp døde Ø som sejrherre over døden ved Jesus Kristus.« (Et rygte har holdt sig til nu om, at han muligvis er bleven »befordret« lidt for hurtigt, da den læge, der behandlede ham, var en af hans bitre uvenner fra Ø's Slagelsestid. Hvor vidt det har noget paa sig, opklares vel ikke. Kirkebogen er tavs, da dødsarsag først blev tilføjet fra 1836. Maaske kan det ogsaa være opstaaet, fordi de vakte kredse slet ikke kunne gøre sig fortrolig med, at det kunne være Guds vilje, at deres kære, unge præst saa hurtigt skulle fra dem uden ret lang forudgaaende sygdom.) At han har været betragtet som en betydelig mand, vidner de mange billeder af ham, man endnu finder i sognenes hjem, ogsaa valgmenighedshjem. I begyndelsen af dette aarhundrede var der ogsaa en aarlig fest i Anneksgaardens have i Bakkendrup paa Ø's dødsdag den 23. aug; paa hans grav paa Bakkendrup kirkegaard er der en oprindelig plade, der er indmuret i kirken, paa hvilken der, udover navn og data, staaar ordene fra 1. Kor 2, 2. Senere er der ogsaa, da pladen er noget brøstfældig, bleven rejst en stor granitsten.

Østrup var en forløber. Det varede nogle

aar, før livet brød virkelig frem. Og indtil 1918 var kkg meget ringe i pastoratet. Østrups efterfølger, *Appeldorn*, som var her i henved 40 aar, var en skarp modstander af vækkelsen. De vakte søgte til P. A. *Fenger* i Slotsbjergby; rækker af vogne kørte i flok den lange tur dertil ad Slagelsesvejen. Allerede 1834 begyndte man at holde gudelige forsamlinger i private hjem i Gørlev og Sæby. Lægprædikanterne *Rasmus Ottesen*, *Hyllested*, og lærer *Rasmus Sørensen*, *Venslev*, kom her jævnligt, men snart fik vennerne paa Tissø-egnen deres egne prædikanter, lærer *Ole Jensen*, *Sæby*, (se *Sæby-H*) og skomager *Peder Sørensen*, *Gørlev*. Begge var blevet omvendt ved at høre Østrup, og de fortsatte nidkært hans vækkergering. Undertiden kom der ogsaa prædikanter fra fjernere egne, f. eks *Peder Larsen Skræppenborg* og *Jens Dyrholm*. Forsamlingerne holdtes i storstuen paa en gaard, skolerne maatte den gang ikke bruges; man sang *Brorsons* og *Kingos* salmer, og der var fuldt hus.

Skomager *Peder Sørensen* var som forkynder meget agtet og afholdt, ikke alene her paa egnen, men helt til Næstved. Han fik en bøde paa 70 rdl, men da den fattige mand ikke kunne betale, rejste han ind til kong Chr. VIII og prædikede for ham, saa kongen brast i graad, og bøden blev eftergivet, men han fik paabud om ikke mere at holde forsamlinger.

Peder Sørensen var født i Slagelse 1805, kom til Gørlev 1830 og døde 1858 dér. Baaede i Slagelse og Gørlev var han ivrig talsmand for pastor Østrup, og efter Østrups død begyndte han at holde forsamlinger i sit hjem. Han meldte det til pastor *Appeldorn*, og var godt i gang, da sagen rejstes mod ham 1837. I forhøret ved Løve herredsting gjorde han udførligt rede for bøn, læsning og taler ved forsamlingerne og for lærer *Jensens* (*Sæby*) medhjælp. Sagen sluttede med en alvorlig advarsel. 20 af forsamlingsfolkene, mest smaafolk, husmænd o lign., i Gørlev, Sæby, Fuglede, Hallenslev, Reerslev, Helsing og Uglerup sendte 1838 et andragende til Roskilde stænderforsamling for S. Han virkede nu ogsaa i Vindehelsing, i Bjerre og videre ud, og fra senere forhør i 1842 og 43 er der udførlige referater. Sørensen og hans venner fik bøder, 1843 foretoges der eksekution i hans fattige hjem, og da var det, at kongen hjalp. Derefter holdt han sine forsamlinger i sit eget sogn, fra 1848 var han ivrig i det politiske liv, kæmpede for smaafolkene og for frihed, gjorde et par forgæves forsøg paa at komme ind i folketinget (Fra *Hølbæk amt* 1911).

Enkelte lærere sluttede sig til bevægelsen, *Bergstrøm* i Rye og *Pedersen*, *Fuglede*, og folk kom fra andre byer, især *Helsing* og *Uglerup*. Alle herredets præster var imod disse forsamlinger. 1837 holdtes det kendte møde hos lærer *Bergstrøm* i Rye. Mødet var efter lovens krav anmeldt til sognepræsten, men sognefogeden kom efter præstens anmodning og indfandt sig med en skrivelse fra herredsfogeden, der kort og klart erklærede forsamlingen for at være ulovlig i henhold til konventikelplakaten af 1741. Mødet blev alligevel holdt, da de fremmødte ikke kunne erkende, at det var ulovligt. Sognefogeden skrev navnene op paa de mødte, og en flok pøbel slog vinduerne ud og spyttede ind paa forsamlingen. Kort efter maatte lærer *Bergstrøm* møde i retten; han fik en alvorlig irrettesættelse, fordi lærer *Jensen* fra Sæby havde holdt ulovlig forsamling i hans skole, og pastor *Appeldorn* gav ham en kraftig »næse« og forbød ham at lade børnene lære *Kingos* salmer. Provst *Beck* i Ørslev afgav en meget haard udtalelse imod forsamlingerne til biskop

Mynster, der afkrævede P. A. *Fenger* en erklæring, fordi han sammen med mag *J. Lindberg* havde foretaget en »fodvandring for at antage Dem religiøse anliggender i tvende Dem uvedkommende pastorater« (i Gørlev og K Helsing). Paa denne fodvandring havde de bl a besøgt skomager *Peder Sørensen*, *Gørlev*.

Fenger skrev til *Grundtvig* og bad om et godt raad, og i det interessante og velovervejede svar, som *Grundtvig* 4. juli 1837 sendte *Fenger*, hedder det bl a:

»Spørgsmaalet staar i mine øjne, ej mindre end for Deres, som en snare, hvori man ikke maa indvikle sig, men skal stræbe at forene slangeklogskab med dueoprigtighed, saa mit svar ville i Deres sted vist omtrent blive det, at hvor pligtig og redebøn jeg end var til at gøre mine foresatte regnskab for min virksomhed, fandt jeg mig dog i en vis forlegenhed ved et saa dunkelt og ubestemt spørgsmaal, hvorover jeg slet ikke kunne erklære mig, men maatte indskrænke mig til den forsikring, at jeg ikke vidste mig skyldig i nogen lovstridig uden-sogns virksomhed... jeg skønner ikke rettere, end at et saadant svar var det artigste og sagtmødigste, man paa et saa nærgaaende og fristende spørgsmaal kunne vente... det har ellers forbauset mig at se, at man vil ogsaa have præster i skole for misbrug af deres mund til at tale om vor Herre med uden-sogns folk, og under disse omstændigheder skal vi vist hverken privat eller offentligt lette dem det i Danmark ikke saa lidt vanskelige foretagende«.

Dette svar skrev *Grundtvig*, da han sad uden embede 1837 — to aar før han kom til Vartov.

Fenger fulgte *Grundtvigs* raad og hørte ikke mere fra biskoppen i den sag. — Imidlertid blev der i 1840 rejst sag angaaende forsamlingerne i Svallerup sogn (se der), hvor folk fra Gørlev trofast deltog, og hvor lærer *Ole Jensen*, *Sæby*, i sit indlæg over for anklageren saa varmt talte om Østrups betydning for egnen.

Et nyt afsnit for troslivet i Gørlev indtraadte, da *Vilhelm Beck* 1856 blev kapellan i Ubby. Der var gaaet 23 aar siden Østrups død, men han var ikke glemt. Man sagde, at *Becks* forkyndelse lignede Østrups, og i de følgende aar blev Ubby kirke hjemsted for de troende fra Gørlev. De maatte døje megen haan, fordi de gik flere mil til Ubby kirke, men flokken voksede, og blandt dem en del unge. Omkring 1860 var livet i Gørlev i stærk gæring. Mange bejlede til de nyvakte, og enkelte lod sig lokke. Især var mormonerne meget virksomme, men *Vilhelm Beck* blev brugt til at bringe orden i flokken, som kaldte sig med det bibelske navn: »de hellige«, hvilket vakte modstand hos præst og vantro. Nu kunne skolerne bruges til møderne; kun meget faa steder satte sogneraadene sig derimod. Den blinde *Jens Dyrholm*, som trods sin blindhed travede Sjælland rundt, var den, der hyppigst kom hertil. Men ogsaa *Vilhelm Beck* kom og prædikede her. Og der kom mange. Pastor *Appeldorn* klagede over *Beck* til biskop *Martensen*. I den anledning afgav *Vilhelm Beck* en erklæring, som er et værdigt sidestykke til *Grundtvigs* brev fra 1837, et værdifuldt aktstykke til forstaaelse af det kirkelige liv i Løve herred omkring 1860. *Vilhelm Beck* skriver bl a:

»Kun i to sogne, Gørlev og Helsing, har jeg flere gange været til stede ved forsamlinger, som andre, ikke jeg, har sammenkaldt. og jeg har ogsaa talt

i disse forsamlinger. Grunden til, at jeg har følt mig forpligtet til at komme der, er følgende: Der er i disse sogne en gammel opvækkelse, som skriver sig fra pastor Østrup, Bakkendrup, men som siden har gaaet paa egne ben og ikke er blevet ledet af nogen præst. Disse folk har haft deres egne prædikanter lige siden Østrups død, og har bestandigt holdt forsamlinger i hverandres huse (det var dem, som blev stærkt forfulgt derfor under kong Frederik VI). Dog ligesom vækkelsen er udgaaet fra en præst og fra kirken, saaledes har de heller aldrig sat sig i opposition til kirken og det kirkelige embede, men altid søgt en præst til vejledning, naar de ikke troede at kunne finde vejledning og opbyggelse hos deres egen præst og i deres egne kirker, og saa længe pastor Fenger var i Bjergby, søgte de ham og hans kirke, skønt mange af dem havde 3-4 mil dertil, men da saa Fenger rejste bort, gik de igen paa deres egne ben med deres forsamlinger, og siden den tid er disse sogne blevet samlingsstedet for alle forskellige sekters udsendinge, baade mormoner, baptister og Lammers disciple og andre nuancer af den frikirkelige retning har gennemstrejfet og holdt forsamlinger der, har forført nogle og gjort andre væklende. — Da begyndte disse folk for 2 aar siden at komme til Ubby kirke og søgte mig for at finde raad og vejledning. Jeg har vejledet dem, saa godt jeg formaar, og med Guds naade har jeg vundet deres tillid, og befæstet mange, som ellers efter alle menneskelige udsigter at dømmes, ville være blevet et sikkert rov for sekterne. De kommer nu bestandig i Ubby kirke næsten hver søndag, skønt de har 2 mil derover. Og er de ikke her, saa er de i Havrebjerg kirke, ja, flere af dem har paa min foranledning begyndt at søge deres egne kirker, hvor de før aldrig kom, og som derfor stod saa godt som tomme. Og under alt dette er der sket en ny opvækkelse blandt de mange døde lemmer. Men opvækkelsens tid er den farlige tid. Og mens de nu atter søge kirken, vedbliver de dog at holde deres forsamlinger i husene, som de fra gammel tid er vant til, hvor de læser bibelen og synger salmer, men hvor ogsaa sekternes udsendinge vedbliver at komme og søger at lokke dem fra kirken. Og de har flere gange indbudt mig til at være til stede i deres forsamlinger for at komme dem til hjælp, og jeg har ikke turdet vove at afslaa, og tør ikke vove at gøre det, om saa hele verden vil anklage og fordømme mig derfor. Jeg har talt i deres forsamlinger for at gendrive den falske lærdom og for at bestyrke de svage. Og ved Guds naade er det kommet saa vidt, at sekterne i dette øjeblik meget vanskeligt kan komme til orde. Dog er de der endnu, og der er mange ubefæstede sjæle, som let kan falde, naar ingen holder fast ved dem. Jeg har formanet dem til at indbyde deres præster til deres forsamlinger, hvilket de ogsaa har gjort, men forgæves«. Beck skriver, at han ogsaa føler sig beskikket til at vaage over Ubby menighed og de, der omgaa folk i Ubby. Folk søgte baade bibellæsninger og søndagssammenkomster fra Gørlev i Ubby. Beck slutter, at han »ved med mig selv, at jeg ikke letsindigt har gjort dette, men tværtimod modstræbende og kun efter lang og tung overvejelse har jeg handlet, tvunget af min samvittighed«.

Der er ansvarsfølelse og myndighed i denne erklæring i Vilhelm Becks kamp for at holde vækkelsen inden for kirken, en linie han aldrig svigtede. Det blev da ogsaa derved, at de vakte stadigt søgte til Ubby, en tid søgte flere ogsaa til *Schepelern*, der var kapellan i K Helsing. Sorgen var stor i Gørlev, da Beck rejste 1866. Men samme aar kom pastor *Bryndum* som kapellan til Gørlev. Han lignede ikke Østrup eller Beck. Han forkyndte loven: »Dø eller gør hvad en synder ej kan; hans prædiken blev en forberedelse for flere til omvendelse. Der var flere »guldkristerne« i de vaktens forsamling, f. eks tømrer *Niels Simonsen* (* 1830, † 1903), han blev kaldt en »pegepind«, der gennem hele sit liv pegede paa Jesu kors. Pastor Appeldorn gav N. S. den meget sjældne karakter ug ved konfirmationen. Det fortælles ogsaa om N. S., at han som voksen lærte at læse hos en »pogelærerinde«.

Det ser ogsaa ud til, at han og hans søstre har haft en ikke alt for lystig barndom. Hans far døde aaret efter Niels' fødsel, hans mor giftede sig igen 10 mdr efter, 36 aar gl, med en 27-aarig karl, og otte mdr efter fødte hun deres første barn. 10 aar senere døde hun, og stedfaderen var atter gift, før Niels Simonsen blev konfirmeret. I anmærkningsrubrikken ved moderens død er bemærket, at hun var »sindsforvildet i de 3 sidste aar«, men alligevel havde hun i de ti aar, hun var gift med stedfaderen født ham syv børn, som dog næsten alle døde i første leveaar. Der fortælles mange beretninger om, hvordan N. S. ved sit vidnesbyrd hjalp mennesker til omvendelse og om hans lidige indlæg ved møderne. Han blev leder af den første KFUM, og paa vejen hjem fra møderne talte han med de unge, saa de maatte træffe en afgørelse. Da Vilh. Beck kom til Ørslev 1874, drog man til kirke dér med *Niels kolportør* i spidsen. Til det sidste vidnede han og solgte sine bøger. Han opgav sit haandværk og blev fodermester paa en gaard i Gørlev, han maatte op kl 3,30 om sommeren, kl 4 om vinteren, og i sin fritid solgte han bøger. Naar det er fortalt, at N. S. var analfabet, saa var det nok, fordi han var blevet mere forfaren i livets skole end i den kongeligt anordnede kommuneskole. Og det er vigtigt at vide, at det var saadanne mænd, forsamlingsbevægelsen kom til at hvile paa. Det bør vist ogsaa bemærkes, at N. S. lærte tømrerhaandværket. Ellers forstaar man ikke, at »han opgav sit haandværk«, heller ikke forstaar man den folkelige allegori »pegepind«. Ved sin død blev N. S. kaldt aftægtsmand; men det er ikke blevet oplyst, hvorfra han fik aftægten. Han boede i et hus, der laa tæt ved præstegaarden, og passede kreaturer paa en nærliggende gaard, »Solbjerggaarden«, der ejedes af gdr Henrik Christensen — en af samfundets faste støtter.

IM samfundet voksede en stille vækst i Gørlev. 1902 blev der indviet et smukt missionshus. Dets første formand var landpost *Jørgen Andersen* (* 1851 i Broager). Han ville ikke være tysk soldat, men kom til Gørlev, hvor han var en af pillerne i arbejdet for IM i 40 aar. Gdjr *Jørgen Ludvigsen* begyndte en sdsk, som senere flyttede til stenhugger *Andreas Frederiksen*, indtil den rykkede ind i missionshuset. Pastor *Mathiesen* var velvillig over for IM, ligesaa pastor *Levinsen*, men i pastor *Høyrrup* fik IM en præst, der stillede sig midt i samfundet, og kirken fyldtes som i Østrups dage. 1908—19 virkede indremissionær *Søren Mogensen* i Gørlev, han blev meget brugt paa egnen og var en god støtte omkring 1908, da splittelsen omkring den afskedigede missionær *L. Knudsen*, Høng (se FINDERUP) ogsaa berørte Gørlev.

I landsbyen *Rye* syd for Gørlev begyndte husmand *Peter Berthelsen* omkring 1865 sammen med murer *Anders Hansen* et arbejde. De talte med folk paa tomandshaand og støttede hinanden. 1880 kom en murer, *Jørgen Nielsen* til egnen. Han arbejdede om sommeren for *Anders Hansen*, om vinteren solgte han bøger. *Jørgen* bogsælger blev snart en kendt skikkelse paa egnen, og han kunne vidne, saa det greb hjerterne. Han var myre-

flittig. Der var vist ikke et hjem i sognet, han ikke besøgte. Han bosatte sig paa Rye mark, og i et lokale, hvor der havde været drevet privatskole, begyndte han at holde møder ved tilreisende talere og ugentlige samtalemøder. Adskillige fandt her livet i Gud; om søndagen gik man til kirke i Solbjerg. Ved et møde hos gdjr Hans Kristensen, Rye, blev man enig om at bygge missionshus, da der kom mange til møderne. 1887 indviede Vilhelm Beck missionshuset »Pella« i Rye, og her fik Jørgen Nielsen og hans hustru en velsignet gerning. Han døde allerede 1896, kun 36 aar, og Vilhelm Beck skrev en smuk mindeartikel om ham i IM's tidende (1896, s 190). Gdjr *Emil Jensen*, († 30), som havde været flittig til kortspil og toddydrik, var ogsaa blevet omvendt. Om gdjr Emil Jensens omvendelse fortælles, at han var gift med en udmærket kvinde, der var alvorligt grebet af vækkelsen og derfor ikke rigtig kunne føle sig glad i mandens omgangskreds. Til jul gav hun sin mand en bibel, som han modtog med en haanlig bemærkning om, hvad hun mente, han skulle med den. Hun svarede da stille: »Den skal du have til at fortælle dig om vejen til himlen, naar jeg er død«. Det blev aktuelt, før ventet. Hun døde kort tid efter efter en meget svær fødsel. — Og saa tog han fat paa bibelen. Hans gæstfri hjem blev et samlingssted for de troende, og han »tjente Gud med alt, hvad han ejede«. Han ledede pigeforeningen og var meget virksom i ynglingeferien, ved samfundsmøderne var han en af de bærende. Han blev senere indremissionær i Følleslev. 1894—1905 var *Marius Sørensen* indremissionær i Rye. Han var meget flittig til at gaa paa husbesøg og sælge bøger. Han befæstede troslivet ved sin solide forkyndelse. Indremissionær *Peter Frederiksen* betød ogsaa meget for samfundene i Gørlev og Rye og kom der ofte. Vækkelsen i G og R fortsattes i pastor Høyrups tid. Der kom nye til, og troslivet havde gode kaar, men de gamle talte længe med undren om de rige første aar.

Det grundtvigske liv i Gørlev udviklede sig ud af forsamlingsbevægelsen her og i Vinde Helsing, og man sluttede sig til pastor Hoff, Ubberup. Gdjr *Hasle* i Gørlev kunne 1898 meddele ved Ubberup valgmenighedskirkes 25-aars fest, at man havde besluttet at bygge en valgmenighedskirke i Gørlev. Den skulle være anneks til Ubberup valgmenighed. Kirken blev indviet søndag før jul samme aar, og *Carl Koch* blev dens præst (se Ubberup). Kredsen omkring højskolen i Høng sluttede sig til Gørlev valgmenighed. I Gørlev mærkedes den første generations betydning længe, idet mange af dem blev meget gamle og vedblev at tage virksomt del i valgmenighedens liv, f eks friskolelærer *Niels Andersen*, der blev 84 aar, og i mange aar var menighedens degn, og gdjr *Niels Jensen*, Gørlev, der blev 93 aar og til det sidste gav sine gode bidrag ved menighedsmøderne. Smeden i Dalby, *Rasmus Madsen*, og gdjr *Lars Jensen*, Vinde Helsing, hørte ogsaa til de gamle støtter.

Naar forholdet mellem valgmenigheden og sognemenigheden i Gørlev er saa godt, som tilfældet er, saa er det nok ikke blot, fordi det har været forstandige mennesker, der har væ-

ret i ledelsen for begge. Det har sikkert ogsaa — i nogen grad — sin årsag i, at de er rundet af samme rod. Udspringet kan for begge ledes tilbage til pastor Østrup, og derefter fulgtes deres veje gennem forsamlingsbevægelsen, der efter Ø's bratte død søgte sin aandelige næring ved opbyggelse i hjemmene og paa søndagsture til pastor Fenger i Slotsbjergby. Det fortælles, at det var hele vognkorteger, der kørte den ca 23 km lange vej til kirke. Det var derfor en sorg for de vakte, da Fenger i 1855 forlod Slotsbjergby; men samme aar tog en mand teologisk embeds eksamen ved universitetet, hvis betydning for egnens aandelige liv skulle blive langt fremover. Det var Johan Vilhelm Beck. Det blev vel ikkè hans allerførste kapellanaar i Ubby, han blev bemærket af de vakte. Han ansaa jo ikke sig selv vakt — eller i hvert fald ikke som omvendt — kun urolig over Søren Kierkegaards problemstilling. Men da det klaredes for ham i 1859, stod der ogsaa snart gny om hans navn i de vaktes kreds i Gørlev. Becks Ubby-tid blev for kort til at skulle vandene — og der var sikkert heller ingen, der følte trang dertil. B stod jo ogsaa paa venlig fod med Vallekilde, og naar han kom ridende til G eller Vinde Helsing, saa kom alle de, der følte trang til personlig inderliggørelse i kristendommen, til stede. Men da Beck var rejst til Ørum paa Djursland 1865, stod de vakte igen uden »hyrde«, indtil 1872, da valgmenigheden i Ubberup blev stiftet. Da vendte vogntoget kursen mod nord, og alle, der længtes efter en »oplivende« prædiken, tog derhen. Men lige saavel som Beck og Vallekilde-folkene ret klart følte, at der var en forskel i deres livssyn, saaledes ser det ogsaa ud til, at tiden i begyndelsen af halvfjerderne har begyndt at udkrystallisere de to retninger fra opvækkelsen: de, for hvem vækkelsen var »oplivelse«, og de, for hvem den var »sindsforandring«. Og da Beck i 1874 ventte tilbage til Løve herred, var der en flok, der vendte sig mod Ørslev, og nogle blev trofaste tilbage i Ubberup; men det skete i det store og hele i indbyrdes respekt for de forskellige syn. Og da valgmenigheden byggede Bethaniakirken i G var det ogsaa i forstaaelse med sognemenigheden og med IM. Og bortset fra spørgsmaalet om kirkeskatten, vil det ogsaa være svært at trække nogen skarp grænse mellem sogne- og valgmenigheden i G.

1918 oplyses: Kkg 4—5 pct, IM mest fremtrædende (100), ungdomsf, sygeplejef, DMS, 22 fam til valgmg. 1922: Gode forhold, 2 IM smf (sp og gdjr P. Jensen, Rye), KFUM og K, ret stor grundtv ungdomsf, 35 fam til valgmg, fh, god kkg. 1930: Kkg 10 og 8 pct, en del kirkeligt liv, 2 IM smf (100, sp og murer J. Christiansen, Rye), gr ungdomsf (150), 40 fam til valgmg, stor arbejderbefolkning. 1939: Kkg 7—8 pct, gode forhold, en del kirkeligt liv og hørelyst, 2 IM smf (120), 4 YM kredse, 3 sdsk, godt sted at være præst, privat skole, gr ungdomsf (100), 46 fam til valgmg. 1950: Kkg 6 og 5 pct, en del kirkelig liv. B sogn ligger uheldigt, velvilje, IMs smf, YM kredse, 3 sdsk, KFUM og K med spejdere, PDF, kirkeblad, 2 mh, ungdoms- og foredragsf i forstaaelse med kirken, uorg ungdomsarb, fri-

tidsklub for piger i prgd, 45 fam til valgmg, godt forhold mellem sognemg og valgmg, stor driftig stationsby.

Gørlev kirke er romansk, af kamp, med oprindeligt taarn, der i gotisk tid er nedrevet og erstattet med et nyt af munkesten, samtidig er kirken overhælvvet, og der er tilføjet sakristi og fløj mod nord og vaabenhus mod syd. Altertavle og prædikestol fra ca 1600, romansk granitfont. 300 sd. Kalkmalerier afdækket 1923 og 1926.

Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 260—61.

Kirken har oprindeligt haft tvillingtaarn. Det ses saavel af konstruktionerne som af et kalkmaleri i kirken. Det er muligt, at der oprindeligt har været »kvindevaabenhus« mod nord, hvor nu orglet har sin plads. Det ligger symmetrisk i forhold til det nuværende mod syd. Før orglet blev anbragt der, var der skrammelrum, og det var tilnuværet mod skibet. Gamle mennesker siger, at det i deres barndom blev sagt, at der havde gabestok og »hest« været oplagret. Den midterste fløj mod nord er nu lagt som sideskib til kirken, og samme kilde siger, at der havde Aagaard tidligere sine aflukkede stole. Der er i vaabenhuset opstillet en ca 2 m høj runesten, der er fundet under kirkeens dørtrin (trappesten). Naar den har faaet sin plads der, er det, fordi det viste sig, at den ikke var helt vejrfast paa kirkegaarden, og Nationalmuseet ønskede at erhverve den. Men man ønskede at bevare den paa de »rigtige lokaliteter. Den lader ane, at kirken er bygget paa gammel gudehov (Kai Larsen).

Om valgmenighedskirken (Bethaniakirken) i Gørlev, se Ubberup valgmg, s 136.

Bakkendrup kirke er romansk, af kamp, med apsis. I gotisk tid er kirken udvidet mod vest, planlagt som et taarn, men i stedet har man, mod sædvane, bygget taarnet mod øst, over koret. Samtidig er kirken overhælvvet, og der er bygget vaabenhus mod syd. Altertavle og prædikestol fra ca 1600. Cementfont. Fontens kerne er af granit; men det ser ud til, at den har været noget medtaget, og saa har man villet »forbedre« med en gang cementpuds. Der er ikke tvivl om, at B kirke oprindeligt er bygget som herregaardskapel; men det er nok ogsaa i forhistorisk tid. Der er paa marken tæt nordfor fundet en del murrester, som antyder en større bygning, og det er nok ogsaa den eneste forklaring paa, at den er blevet placeret saa uheldigt for sognet. I september 1949 modtog B kirke fra pastor Appelberg i Ringkøbing et krucifix, som denne havde ladet udføre delvis af et stykke træ, han havde fundet hos en snedker i Gørlev, som denne havde faaet ved en istandsættelse af B kirke. Træet, der er egetræ, havde siddet i en planke ved altertavlen og var gennemhullet ved skud; idet en svensk soldat under svenskekrigen havde skudt efter sognepræsten, mens han stod for alteret, da denne havde gemt kirkens kar for besættelsestropperne. — Kirken er lille, c 60 sd.

Et sagt fordæller, at to jomfruer, som boede i B, fik deres hund dræbt, at de gik i kirke i Gørlev, hvorfor de byggede deres egen kirke i B.

Altergæster: 1891: 850, 1896: 827, 1922: 1200 og 100, 1934: 778 og 38, 1942: 604 og 35, 1949: 801 og 53.

Folketal: 1850: 908 og 243, 1901: 1317 og 176, 1921: 2382 og 243, 1945: 2219 og 243.

Menighedsraad: 1914: 3 IM, 1 gr, 2 u p, 1922: 6 n IM, 3 n gr, 1 soc, 4 u p, 1930: 6 IM, 3 gr, 2 soc, 3 u p, 1938: 5 IM, 4 gr 3 soc, 3 u p, 1949: 5 n IM, 5 n gr, 5 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 388 (4), kons 136 (0), venstre 480 (5), 1950: Soc 454 (4), venstre 505 (4), byliste 157 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 301 byg, 11 havre, b) 100 rdl, c) 176 rdl, d) 250 rdl, e) 40 td ld. — 1870: Regul 2864 kr, netto 5796 kr. — 1913 flg 2. kl. — Egd opført 1874 (tidl i B).

18. 27. dec 1833—8. jan 73 (ord kat Korsør-T 19. sept 32): **Frederik Christian Appeldorn**, * 2. april 95 Hillerød. Forældre: Garver Adolph A og Mathilde Trøye. Stud Frborg 13, forstcand i Kiel 17, c theol juli 27 (h) hjpr Herfølge-S 26. sept 28, afsk 8. jan 73, † 7. juli 81.

~ 28. dec 32 Engelbrechtine Olivia Hesselberg, * 7. april 06 Glumsø, † 10. april 40. Forældre: Sp i Næstelø-M Abraham H, † 36, og Karen Borch. — Hustrus søster ~ Schougaard, Rørnæs.

Om pastor Appeldorns forhold til de gudelege forsamlinger (se foran) skal anføres:

Det maa ikke glemmes, at pastor A kom til sognene uden »forkundskaber« i forsamlingslivet. Det maa ogsaa »tælle points« i hans favør, at han vidste, baade provst og biskop var ivrige modstandere af forsamlingerne. Thi hvor meget godt, der end kan siges om J. P. Mynster, der blev biskop omtrent samtidigt med A's ankomst til Bakkendrup, saa kan det ikke nægtes, at han var en ivrig modstander af al kristelig »zelotisme«, enten den saa havde sit udspring i aftensangsprædikanten paa Christianshavn eller landsbyskomageren i Gørlev. Derfor taler det til A's ros, at han var villig til at give sin tidligere modstander, skomager Peder Sørensen en uforbeholden anbefaling som retsindig kristen og trofast kirkegænger, der holdt fast ved sakramenterne, da P. S trængte til den i anledning af den store bod han blev idømt for sin virksomhed i Rørby sogn (se: Rørby, s 140), maaske havde pastor A opdaget i mellemtiden, hvad forsamlingsfolkene ville — altsaa viser det ogsaa, at de ikke var sekteriske — og maaske var pastor A modnet i de mellemiggendeaar, hvor han havde maattet begrave sin 34-aarige hustru efter 7½ aars ægteskab og nu sad ene tilbage — saa vidt det af kirkebogen kan ses — med sin femaarige søn. At A igen som gammel mand var vred paa den unge »fløs«, der var blevet hjælpepræst i Ubby — naa ja, det er vel forstaaeligt nok. Det er ikke altid let at se ungdommen tage luven af den modnere slægt. Og saa kunne Beck end ikke holde sig hjemme til sit eget sogn. Som prædikant har det ikke været muligt at finde nogen mindelse om pastor A. Baade Mynsters udtalelser og haven ved anneksgaarden i Bakkendrup lader endnu ane, at han har bevaret sine forstinteresser.

Paa Appeldorns gravsten i kirkegaardsmuren paa B kirkegaard staar: »Salige ere de, som stifte fred; thi de skal kaldes Guds børn«, og paa hustruens gravsten staar: »Salige ere de rene af hjertet —«. Det ville være af interesse for vurderingen af A at vide, om det er afdøde selv, der har bestemt nøjagtig ligner hustruens, som var død 33 aar før A selv.

Mynster skriver om præstegaarden i Bakkendrup, at den »i sig selv er god, har smukke, men lave værelser, og er holdt som et dukkeskab. Haven er stor, udmærket smuk med en rigdom af blomster og udsigt over Tissø«. B kirke er »lille, ret anstændig, skønt simpel. Kirkegaarden er ved præstens omsorg smukt beplantet. Bakkendrup skal efter sigende betyde bag-vendt-trup, fordi taarnet staar øst for kirken«. G kirke er »noget smal, men ellers smuk«. Om lærer Børgstrøm skriver Mynster 1839, at »han er 28 aar; discipel af lærer Jensen, Sæby, har befattet sig med conventikelvæsen, og har været stridig. Nu er dette faldet bort, og han menes at have svindsot. Han katekiserer usselt, og skolen er maadelig«. 1847 skriver Mynster, at Børgstrøm »er ophørt med conventikler, og skal skikke sig vel, men han er en maadelig lærer, mangler gaver og gaar jævnligt i staa«. Pastor A's prædiken (1839) var »uden orden eller dybde, enkelte blomster, men ingenlunde samlet til en krands. Foredraget frit, stemmen klar og kraftig, men noget

pretentiøs. Særdeles talrig forsamling«. 1847 hedder det om A's prædiken: »Tæmmelig kort og læst, foredraget har frihed og kraft, men ingen hjertelighed eller behagelighed. Han katekiserede over lærde og curiose emner; den talrige ungdom svarede ualmindelig godt, hvilket dog uden tvivl maa tilskrives præstens konfirmandundervisning. Præsten roser menigheden, og kirkegangen skal være god. Andre finder dog bønderne her stridige« (M II, s 104 f).

Hjælpepræst hos pastor Appeldorn

1865—72: M. P. Bryndum, se Sdr Broby.

19. 18. juni 1873—13. nov 95 (sp Jegindø 19. april 59): **Mathias Jørgen Mathiesen**, * 6. april 19 Kirke Helsing, søn af sp der, † 49, se der. Stud Slagelse 39, c okt 45 (h), opholdt sig i K Helsing prgd, hjpr Todbjerg-M 25. sept 50—19. juni 53, hjpr Sæby-H 55, do Sengeløse, do Røsnæs, afsk 13. nov 95, † 14. dec 96. ~ 3. juli 59 Elisa Cathrine Schmidt, * 31. okt 23 Odense, † 9. febr 81. Forældre: Snedkermester Johan S og Ernestine Margrethe Gress. — Dt ~ Lund, Egebjerg. Broder: Reerslev-V. Søster ~ Begtrup, Birkerød. Fætter: Haraldsted-A. Se stamt 9.

Pastor M var en inderlig from mand med et kærligt sindelag, der forsonede med hans lidt løjerlige væsen. Han var lille af vækst og havde lidt fremspringende øjne. Jeg glemmer ikke, hvorledes han saa paa mig den sidste gang, jeg besøgte ham, og hvorledes han lagde mig paa hjerte at bevare et »godt familie-sind« (Holger Begtrups levned, s 28). M var ven af forsamlingerne og IM; kolportørerne var hans gæster i prgd, »blandt sine sognebørn nød han almindelig agtelse og anseelse« (Slagelse-posten 15. dec 96).

Der er vist ikke mange, der har noget stærkt indtryk af pastor M, han var en stiltærdig mand, der skildres af en af hans sidste konfirmander, som en lidt pirrelig natur, det var taknemmeligt at drille. Og der er heller ikke grund til at tro, at nogen lejlighed blev for sømt dertil (de lagde ærter paa gulvet, og saa saa det ud, som han stod paa skøjter, naar han kom ind i stuen). Muligvis var grunden ogsaa den, at han havde hjælpepræster, som legede med konfirmanderne, og det var altid »sjovere«. (K. L.).

Hjælpepræst hos pastor Mathiesen

1890—92: M. Lund, se Egebjerg.

1892—94: A. N. Graakjær, se Vejby-S.

20. 17. jan 1896—26. juni 1918 (sp Snedsted-Nørhaa 11. juli 88): **Henrik Immanuel Levinson**, * 16. febr 48 Kbhvn. Faderen: Res kap ved Trinitatis k, Kbhvn, Carsten L, † 73, se der. Stud Brgd K 66, c 72² (h₁), lærer Kbhvn, hjpr Mern 7. febr 74, ord kat Ribe dk 5. okt 76, sp Sønderup-S 8. nov 80, afsk 26. juni 18, † 21. jan 23. ~ 26. juni 75 Mette Marie Lorentzen, * 25. febr 51 Gram, Sønderjylland, † 15. juni 36. Forældre: Gdjr og farver Johan Henrik L og Anna Kjerstine Andersen. — Broder: Sp Sct. Matthæus k, Kbhvn. Se stamt 54.

Pastor L karakteriseres som en beskeden og meget tilbageholdende mand, der tog sin plads mellem IM's venner, men iøvrigt nærmest var højkirkelig. Han tog ikke del i herredets konventer og holdt sig meget for sig selv. I de senere aar var han svagelig.

Levinson beskrives som et ejegodt gemyt, der ikke var udstyret med den store energi.

Han kom i reglen 20—30 min for sent til gudstjeneste i B, og det var med til at affolke kirken. I grunden var han ikke ubegavet; men han havde ikke rigtig evne til at lade sine evner befrugte sine prædikener. Det fortælles, at tidligere nævnte Niels Simonsen kom hen i præstegaarden og tog L med til »Ynglingemøder« i Rye.

22. 31. okt 1918—15. febr 33 (sp Allinge-Olsker 12. nov 09): **Axel Høyrup**, * 11. juni 72 Fredericia. Forældre: Kbmd Jens Christensen H og Christine Hedevig Petri af Hagedst-G. Stud Fredericia 91, c 99¹ (h₂), uord medhj Kærum 99, hjpr Vallensbæk 30. april 00, andenpræst Brorsons k, Kbhvn 4. jan 02, † 15. febr 33. ~ 1. okt 03 Ane Marie Birgitte Hoff, * 16. febr 83 Ansager. Faderen: Sp i Vallensbæk, † 28, se der. — Søn: Kkp Krist k, Kolding. Dt ~ Christiansen, Sindal-A.

Kredsmd IM paa Bornholm til 19, do Sydvestsjælland til 33.

Pastor Høyrup kom til Gørlev-Bakkendrup pastorat, da »den spanske syge« rasede i al sin gru. 35—40 sunde kraftige mennesker blev revet bort paa faa uger. Sorgen, som havde ramt de mange hjem, gav rig anledning for og trang til en sjælesørg, hvorfor der hurtigt skabtes kontakt mellem den nye præst og menigheden. Det var IM's venner, der havde virket for at faa ham til sognene, og de blev ikke skuffet i deres forventninger. Han var og blev ved at være IM's fuldtro ven og vandt da ogsaa fra første færd de troendes fulde tillid.

Da han paa indsættelsesdagen prædikede i Gørlev kirke, sad der en gammel kone fra sognet nede i kirken spændt lyttende. Pludselig hørte de omkringsiddende hende udbryde i glad forundring: »Her bliver faarene nok skilt fra bukkene!«. Der var klart skel i hans forkyndelse, der var et budskab om synd og naade med en stærk appel til omvendelse. Man mærkede, at ordene kom fra et hjerte, der brændte for sjæles frelse.

Hurtigt forenede alle, der ønskede fremgang for Guds rige, sig om deres præst, der vandt sig mange venner ved sin stille noble færd. En i mange henseender lykkelig tid oprandt. Kirkerne var i perioder fyldte til trængsel. Ikke faa mennesker fra nabosognene følte sig draget af den klare og levende forkyndelse. Ofte var der bud efter ham som taler til helliggørelsesmøder og missionsuger o lign.

Pastor H var en ægte missionsmand med udpræget ansvarsfølelse for den enkelte. Derfor gik han flittigt paa husbesøg og samtalede med folk om deres sjæls frelse og indbød dem til kirke saavel som til missionshuset, der atter blev et stærkt besøgt samlingssted. Mange unge og ældre kom til bevidst tro — oftest en for en, men til tider ogsaa i hele smaaflokke. Da var det lovsangens tider.

Ogsaa kirkernes udsmykning og forbedring interesserede ham levende. Saaledes kan det nævnes, at han i Gørlev kirke fik den store kakkellovnskanon, som sodede kirkeloftet til, erstattet af et varmeanlæg, og ligeledes blev det uskønne og utilstrækkelige harmonium afløst af et stort nyt orgel, der blev opstillet i den nordlige sidebygning, hvis tykke mur

maatte gennembyrdes. I Bakkendrup kirke blev installeret elektrisk lys m m (H. H. H).

H blev en mand, der vil mindes med varme i IM's smf en stund fremad. Der er vist noget, der er karakteristisk for H's tid her i sognene. Kirkegangen voksede — ikke mindst ved tilslutning fra IM venner i de omliggende sogne — og valgmenigheden voksede samtidigt ret betydeligt. Der var gøring.

Pastor H var præget af sin kapellantid, baade hos Hoff i Vallensbæk og hos Kold ved Brorsons kirke. Hoffs og Kolds alvor og vækkerforlyndelse, deres omsorg for sjælene mødte man hos Høyrup, der var en ægte IM's præst af den gamle skole. Han fik i Gørlev en smuk præstegerning, med god kirkegang og gode forhold i menigheden. I de sidste aar var han hindret af sygdom (DnA 1934, s 92 f).

22. 7. juni 1933 (sp Jels 10. okt 24): **Kai Larsen**, * 31. maj 92 Gerding. Faderen: Provst i Skamstrup-F, † 36, se der. Stud Mtrp 11, c 19² (h₂), sp Flade-B 23. juli 20. ~ 9. marts 21 Johanne Margrethe Gøtzsche, * 5. jan 98 Madras, Indien, † 25. jan 52. Faderen: Sp i Rise, Ærø, † 50, se der. Se stamt 40.

Kredsmd DMS paa Mors og Fuur 21—24, do Holbæk amt 42—43, do Kalundborgkredsen under DMS 43—46, kredsmd børnegudstj paa Mors 21—24, kredsmd KFUM og K Slagelsekredsen 37—46, BM Kristelig Forening til børns redning 26—30, do Øst-Jeypoore-missionen 28—33.

Hjælpepræst hos pastor Larsen

20. juni 1945—13. sept 46: S. P. Bladt, se Højen-J.
11. okt 1946—4. dec 48: B. T. Rasmussen, se Visby.
27. febr 1949—31. maj 51: J. P. Jacobsen, se Gimlinge.
28. juli 1951: Christen Nielsen, * 17. okt 24 Niløse. Forældre: Gdjr Jens Christian N og Hertha Ragnhild Jakobsen. Stud Sorø 42, c 50¹ (1-103).

Litt: P. Frederiksen og L. Larsen: Dagen gryr, 1930, s 22—65, M. J. Mathiesen i Khst saml 1884—86, s 146—52, Jens Nylev: Valgmenigheden i G, Høj-skolebl 1899, s 209 f, Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske fri- og valgmenigheder I, 1944, s 87—88, Ludvig Mortensen: Den sjællandske opvækst, 1881, s 9, Louis Blauenfeldt: Sennepstræets rod, s 83, Løve herreds forhørsprotokoller 1836—44, J. P. Jensen i Fra Holbæk amt, 1911, s 106 f, P. C. Nedergaard: Løve herreds historie, 1943, s 72 f.

KIRKE HELSINGE-DRØSSELBJERG

(med filialkirke paa Reersø)

Kirke Helsinge-Drøsselbjerg pastorat er herredets mest udstrakte pastorat, 2894 og 1370 ha. Begge sogne langs Storebælt, bakkede, især ved Dalby, Dalby klint og vest for Drb; frugtbart, en del mose, skovløst. Halvøen Reersø og øen Musholm. Flere søgte udflugtssteder langs stranden, en del sommerbebyggelse.

Byerne K H, Dalby med mh, Vinde-Helsinge med alderdomshjem, fh og friskole, Reersø fiskerleje, Drøsselbjerg, Mullerup med mh og havn. Hg Bøstrup og Mullerupgaard i D.

Ingen præst er forflyttet herfra siden reformationen. Embedet hørte til de vellønnede. Indtil omkring 1830 var kirkelivet uden særligt præg. Men da pastor Østrup kom til Gørlev-Bakkendrup, gik mange herfra i kirke der, og et ikke helt ringe trosliv opstod som følge af Østrups vækkende forkyndelse. En af de første, som holdt gudelige forsamlinger her, var væver *Anders Johannessen*, Vinde Helsinge (* 1814, † 1893). Som soldat deltog han i gudelige forsamlinger i Kbhvn, og da han kom hjem, var han stærkt grebet af Østrups forkyndelse. Han begyndte at holde møder, men de fik ofte et uroligt forløb. Man smed vand ind over mødedeltagerne eller truede talerne med klø. Fra 1840 rejste A. J rundt som lægprædikant, streng i sin forkyndelse, nøjsom i sin livsførelse. Flere gange blev han idømt bøder. Da han 1848 blev gift, flyttede han til Aarby, hvor han samarbejdede godt med sognepræsten. 1825—28 var den senere i Vestsjælland saa kendte lærer *Ole Jensen* (se Sæby-H) lærer i Drøsselbjerg; senere kom han jævnlgt hertil, efter at være flyttet til Sæby og holdt forsamlinger. Han blev vakt ved at høre Østrup i Slagelse og i Gørlev. Det var særlig i Dalby og Vinde Helsinge vækkelsen fik hjemsted. Man samledes om oplæsning af Luthers prædikener og sang Kingos eller Brorsons salmer.

Fra 1856 søgte de vakte til Ubby og hørte *Vilhelm Beck*. Og det varede ikke længe, før man fik Beck til at komme og holde møde her. Et af de første møder blev holdt hos gdjr *Hans Kristensen*, Vinde Helsinge, hvor gaardens bedste vogn blev anbragt paa Møddingen, som efter den tids skik var midt i gaarden. Her fik Beck sin talerstol, medens lyttende skarer fyldte gaardspladsen mellem de fire længer. Desuden kom Beck jævnligt og holdt møde hos gdjr *Lars Michaelsen*, Dalby; da Michaelsens kone døde, talte Beck over hende i kirken. Da præsterne klagede over Becks møder, skrev han den mandige erklæring, som er aftrykt under Gørlev (se s 205), til værn om de vakte mod sektererne, som i disse aar huserede stærkt paa egnen og fiskede i rørt vande (mormoner, baptister osv), og Beck fortsatte sin virksomhed. 1864 kom der en kapellan til K Helsinge, som de troende kunne samle sig om: *G. Schepelern*. Han fik ikke ringe betydning i Vestsjællands aandelige liv. Han fik søndagsarbejdet afskaffet, idet han talte saa kraftigt derimod, at man skammede sig ved at gøre det. Han samarbejdede med *Vilhelm Beck* og talte ved det sidste sommermøde, Beck holdt i Ubby, før han rejste til Ørum. Fru Louise Jensen, K Helsinge, har i Sorø amtstidende skildret vækkelsen i Schepelerns tid. Schepelern var meget veltalende og nidkær. Han prædikede i et begejstret tempo og lærte ungdommen at synge nye sange, f eks blev »Jeg er fremmed, jeg er en pilgrim« særlig yndet. Hele sognet kom i bevægelse, ikke faa blev omvendt. Væver *Jens Sørensen* og hans kone, Mariane, blev bærende i samfundsarbejdet. Den store kirke var tæt fyldt hver søndag. Da S rejste, maatte de omvendte klare sig selv, nogle faldt fra. Men ellers gik det her som flere andre steder, vækkelsen spaltede sig, een fløj gik til

grundtvigianismen og sluttede sig til pastor Hoff i Ubberup, andre sluttede sig sammen i IM's samfund. Fra 1874 søgte mange til Beck i Ørslev. Hverken provst Bøgh eller pastor Feilberg var venner af IM. Heiberg var en dygtig prædikant, der tugtede synden og samlede mange i kirke, men han sluttede sig ikke til IM. Han fik bygget kirken paa Reersø, og i hans tid rejstes ikke mindre end 3 missionshuse i pastoratet: Dalby, Reersø og Mullerup. Kirkegangen tog af i Feilbergs tid, folk søgte andre steder hen, og pastor Bertelsen havde god kirkegang, Olrik kun faa.

I Kirke Helsinge virkede i 90'erne skomager (senere indremissionær) Peter Frederiksen. Han gjorde et godt arbejde med møder og husbesøg, og da der udbrød en difteriepidemi, syntes der at blive aandeligt røre, men det meste døde hen, da epidemien var forbi.

Derimod blev der et ret stort IM's samfund i Dalby. Jørgen Larsen fra Rørby (se Rørby, s 140), som havde haft saa svære sammenstød med Rørbypræsten, fordi han holdt gudelige forsamlinger i Rørby og Svallerup sogne, flyttede til Dalby, hvor han fik sin manddoms-gerning. Han holdt møder i hjemmene og var en af førerne i flokken, der gik til Ubby. Hans hjem var et samlingssted for troslivet. Der fortælles flere smaa træk fra troslivet her. En aften omkr 1890 talte Peter Frederiksen hos fisker Hans Rasmussen, Dalby mark. Jørgen Larsen, som da var en gammel mand, frydede sig over, hvad han saa og hørte. Da talen sluttede, gik han op og tog taleren om halsen, medens han prisede Gud — og sagde saa med graad i stemmen: »Jeg har engang fornægtet min Frelser paa Kalundborg landevej; jeg ved vel, at han har tilgivet mig, men det nager mig alle dage, at jeg kunne være saa fejj«. De, der var med, kunne aldrig glemme det. Det var en levende anskuelsesundervisning i den alvor, hvormed de gamle saa paa synden og dens følger. Et smukt vidnesbyrd om forholdet mellem de gamle og IM's præster fik man, da Vilhelm Beck prædikede i K Helsinge kirke. Da Beck til sidst stod for alteret i den tæt fyldte kirke og lige skulle til at lyse velsignelsen, gav Jørgen Larsen sig med høj røst til at synge IM's kampsalme: »Op I kristne, ruste eder...«. Der blev dødsstille i kirken. — Hvad ville der ske, naar en lægmand saaledes afbrød gudstjenesten? Pastor Heiberg rejste sig og gjorde tegn til at afbryde den gamle. Men da han saa, at Vilhelm Beck stod rank og stille foran alteret med foldede hænder, faldt han til ro. Da den gamle var færdig, lyste Beck velsignelsen, og da gudstjenesten var forbi, gik Jørgen Larsen op midt gennem kirken og mødte Beck, der slog armene om lægmanden og raabte: »Ja, tænkte jeg ikke nok, at det var dig, min gamle ven!« Den oplevelse gjorde stærkt indtryk paa de mange, der var vant til at betragte gudstjenesten stærkt højkirke-ligt. — Det sammenhold, der var mellem IM's venner i Dalby kunne der ikke sættes gaase-øjne ved. Der var en egen kraft over sam-talemøderne, og der var en egen evne til at faa aandelige samtaler igang. Da Jørgen Lar-sen blev gammel, blev fisker Hans Rasmussen kredsens leder, støttet af gdjr Jens P. Søren-

sen. Det var forresten ham, der fik overtalt sognepræsten til at indbyde Vilhelm Beck; han var i præstegaarden for at betale tiende, og da var præsten i godt humør. Først svarede præsten, at hvis Beck skulle tale i K Helsinge, havde han samme ret til at tale i Becks kirke, hvortil J. P. Sørensen svarede, at en del af Becks første menighed fra Ubby-tiden fandtes her, saa de havde vel krav paa at faa ham at høre, hvilket præsten bøjede sig for. De gamle var saa hjemme i deres bibel, at de kunne lange kapitler udenad. 1892 begyndte en sdsk paa Dalby mark hos bmd H. P. Sørensen, og 1896 indviede Vilhelm Beck Dalby missionshus, som blev et flittigt brugt samlingssted. Peter Frederiksen var en af de bærende i arbejdet. Ved indvielsen talte pastor Heiberg om »en violin, der maatte knuses for at kunne give den rette fine tone. Saadan maa Gud ogsaa knuse og afstemme men-nesker, før de rette toner kommer frem«. Den tale blev husket. Kort efter missionshusets indvielse udbrød der en vækkelse i Dalby. Det begyndte ved et møde, hvor missionær Johan Madsen (sidst i Ringsted) talte. Han fik i det hele megen betydning for IM og KFUM og K i Vestsjælland. Det blev en »mærketid« for ikke faa. Næsten alle beboerne kom til møderne; det var »umuligt at holde sig hjemme«, præsterne A. Fibiger, Kbhvn, og O. Tram, Ubby, og flere missionærer kom og talte, og da vækkelsen varede ved, maatte der maaneder igennem holdes møder i missionshuset. Men den tid kom ogsaa, da man saa, at flere af de vakte ikke kom igennem til bevidst liv, dog blev der efter vækkelsen 1896—97 en skare af troende mennesker. Ofte kom indremiss Johan Madsen, da i Veterslev, her, og der blev en forbindelse mellem samfundet i Dalby og Veterslev. De besøgte hinanden — op til 50 paa hver tur. J. P. Sørensen var stadig den bærende. Han var garderhøj, Vilhelm Beck kaldte ham med kælenavnet »Bette Jens Peter«. Han døde 1923, fisker Hans Rasmus-sen døde 1925.

Reersø er et ejendommeligt stykke Sjæl-land, forbundet med fastlandet ved en dæmning. Byen ligger smukt paa en bakkeskrant. Thorkild Gravlund († 1939), som boede her og er begravet her, skrev, at »Reersøerne alle dage har skøttet sig selv i ondt og i godt. Det var deres styrke. Deres historie viser det. De stod ene og blev ikke ringere for det. Reersøs motto er: »Saa lidet og saa ene kan et folk dog bestaa«. — Der lever saadanne smaa folkelegemer i Danmark, bag mosedrag, bag store skove og paa smaa øer. Historien fortæller, at dronning Margrethe forliste i Storebælt og paa en vragstump reddede sig ind til Reersø; ukendt tyede hun ind til en bonde og blev saa vel modtaget, at hun senere gav øen særlige privilegier; 1916 rejstes en mindesten for hende. R by er tæt sammenbygget og meget særpræget. Beboernes levemaade, dialekt og klædedragt har omtrent til vore dage haft sit eget præg. — Der er ikke langt fra Dalby til Reersø. Vækkelsen fra Dalby bredte sig ogsaa til Reersø. Men forinden var der et lille samfund, bygget op ved lægmandsmøder, og allerede 1893 blev der bygget missionshus: »Arken«. Gdjr Morten Pedersen og baadfører

H. P. Jensen var de ledende. Men større vækkelser har der ikke været. Hvert aar var der sommerkonvent paa Reersø, og det var festdage, naar IM's venner fra Bjerge, Gørlev, Sæby, Høng, Løve og Mullerup strømmede til Reersø og delte ordet og fællesskabet med hinanden. 1904 fik Reersø sin egen kirke.

Mullerup ligger paa en banke i Drøsselbjerg sogn. Her var intet aandeligt liv at spore i 1830'erne og 40'erne. Lærer Ole Jensen og pastor Østrup naaede ikke hertil med deres kald. I 70'erne var Mullerup berygtet for drik og slagsmaal. Man sagde nedsættende: »Han er fra Mullerup!« Men omkring 1880 begyndte IM at vinde indpas. Blandt pionererne var gdjr A. P. Sørensen, som stammede fra Ørslev, hvor han hos Beck var blevet omvendt. Han tilkaldte og husede lægprædikanter, og sammen med væver L. P. Sørensen og vejmand Lars Larsen samlede han børnene til børnegudstjeneste, først i privatskolen paa Rye mark, senere i Mullerup mh. Gennem mange aar kørte de søndag efter søndag den lange vej til Solbjerg eller Ørslev kirker. Rye missionshus var deres samlingssted, men 1898 byggede man missionshus i Mullerup, indviet af Vilhelm Beck, og ved indvielsen talte missionær Johan Madsen. Den, der fik størst betydning som støtte i IM's arbejde her, var vejmand Lars Larsen. Denne ægte sjællandskmissionsmand skal her omtales særligt udførligt, saaledes som hans nære ven indremissionær Peter Frederiksen har skildret ham, en type paa vestsjællandske missionsfolk:

Vejmand Lars Larsen, Mullerup, født i Kirke Helsing 30. dec. 1853 i et hjem, der aandeligt og timeligt var fattigt. 7 aar gammel blev han hyrde-dreng paa en gaard i K Helsing, hvor han blev som landarbejder i 32 aar. Hans skolegang blev meget forsømt, idet der sjældent blev tid til at gæste skolen. Det regnedes paa de tider i sine kredse paa landet for unyttigt tidsspilde.

I skolen hørte han intet, som fik betydning for ham i aandelig henseende; men da han skulle gaa sin præstegang, var han blandt de lykkelige, som fik lov til at gaa hos daværende kapellan Scheperlern, og da hørte han for første gang klangen af de evige klokker, da begyndte han at forstaa, at livet gemte mere end det, som han hidindtil havde mødt. — Konfirmationsdagen var en festdag af en egen art, idet han paa den dag følte ansvaret over for Gud som aldrig før. Der blev dog intet gennembrud i de første ungdomsaar, selv om nu og da minderne fra konfirmandstuen dukkede op og øvede sin dragende magt henimod den paa det tidspunkt ret ukendte Gud.

Men da Herren ikke fik magten, saa tog verden efterhaanden ganske overhaand, saa at ungdomsaarene blev levet i den pæne verden med dans og kortspil, men uden svir og drukkenskab — jævnlig trak kammeraterne ham med til Høng, hvor der var grundtvigske vennestævner; men selv om meget af dette trak, saa var der intet, der kaldte paa sjælen, og derfor blev han aldrig taget af det.

Det hændte ofte i ungdomsaarene, naar han havde været til dans og kortspil — og begge dele elskede han lidenskabeligt — at han kunne gaa grædende i sin seng.

Der var paa det tidspunkt enkelte troende mennesker i Dalby og Gørlev; men de bar navnet: »De hellige«, og vel følte han undertiden en dragelse mod dem; men altid blev han holdt tilbage af de mange paamindelser, han gennem aarene havde faaet med hensyn til dem; thi altid hed det: Hvad du end gør, saa pas dog paa, at du ikke bliver hellig!

En dag i halvfjerdsene holdt pastor Vilh. Beck gudstjeneste i K Helsing kirke, og da var han i kirke sammen med sin husbond. Vilh. Beck bad som altid om en gave til IM, og baade husbond og karl havde efter sædvane taget en gave frem — husbonden endda en særlig stor — men da det lød

gennem kirken: »Jeg beder kun om penge fra Herrens venner«, da blev gaven puttet i lommen igen. Men blev det ingen gave lagt, saa var der en pil, der hin dag borede sig ind i Lars Larsens hjerte — og det var, sagde han selv, det første plets-kud.

I aaret 1880 blev han gift med en pige fra Mullerup. Hun hed Ane Margrethe og blev ham en god hustru. Det unge par fæstede bo i et lille husmandssted paa Mullerup mark, og her fik han sit virke gennem 45 aar; men da bedriften var i mindre format, maatte han bjerge føden til sig og sin familie, først som arbejder paa den omtalte bondegaard i K Helsing, senere gennem 30 aar som vejmand i Mullerup.

Han var som arbejder og vejmand ualmindelig pligtopfyldende og paalidelig, ja tro som guld, saa at han hurtig blev skattet af sine foresatte og medmennesker.

Ikke langt fra hans hjem laa en lille privatskole paa Rye mark i Gørlev sogn, og her blev der jævnligt holdt missionsmøder, som blev foranstaltet af indremissionær Jørgen Nielsen. En dag først i firserne fik Lars Larsen besøg af Jørgen Nielsen, som kom med en indbydelse til missionsmøde i privatskolen. Jørgen Nielsen var en frisk mand, der sang saa glædeligt om sin Herre, saa at han allerede ved det første besøg bragte et pust fra en anden verden ind i det lille hjem.

Længe varede det ikke, før Lars Larsen fandt vej hen til skolen, hvor møderne blev holdt — og en aften blev han saaret — ikke til døden, men til livet; den store læge fik lov til at hele saaret. Hans opvækkelse af vantroens aargamle søvn var ikke helt almindelig; thi det var egentlig ikke ordet, der tog ham; men derimod gjorde det et vældigt indtryk paa ham, da han under mødet opdagede, at missionærens hustru saa ud til at eje en skjult lykke, der gav hendes ansigt et eget fredfyldt præg, som han aldrig mindedes at have set før.

Ved hjemkomsten betroede han sin hustru, at han ville prøve paa at komme i forbindelse med Jesus, og samme aften bøjede mand og hustru for første gang knæ for Herren. Det blev en milepæl i hjemmets tilværelse, for da begyndte Herren at blive husven.

Der kom ingen fred og hvile den aften, mange gange maatte der bedes, før trygheden meldte sig; men den kom en nat i en mergelgrav paa K Helsing mark. »Og«, fortalte han, »da forstod jeg, at nu var det gamle forbi, nu skulle jeg have lov til at leve i naaden«.

Fra den nat var han en anden. Allerede næste dag fortalte han sin husbond og sine medtjenere, familie og venner, at han var blevet et helligt menneske for Jesu blods skyld. Verden kiggede befippet paa ham og tænkte, han var smaaosset; men snart opdagede de, at der fulgte et helligt liv med bekendelsen, og det slog vaabnene af hænderne paa den argeste modstander.

Han fandt ret hastig vejen til Ørslev og Solbjerg. Der modtog han sin aandelige opdragelse. Søndag efter søndag gik han den 15 km lange vej. Efter en kirkegang til Solbjerg hændte det, at en mand haanligt sagde til ham: »Hvorfor løber du dog til kirke hos pastor Beck hver søndag?« — Hertil svarede han: »Jeg faar der hen beskud om vejen til himlen, og det trænger jeg saa meget til, da jeg ellers er udsat for at fare vild«.

Arbejdet i børnegudstjenesten tog ham tidligt og tog ham helt, saa at han søndag efter søndag gennem mange aar kunne »forsage« for at samles med børnene. Der var intet uden sygdom, der kunne afholde ham fra at røgte den gerning, og han røgtede den saare vel, ypperlig udrustet af Herren, som han var, til at fange børnenes hjerter og øren. Det var et fast led i hans gudsdyrkelse at holde søndag sammen med børnene.

Hans missionsmark var landevejen, hvor han daglig traf mange mennesker, og her fik han aflagt den gode bekendelse for mange. Men han tog Jesus med, saa det skete alle vegne, at verden maatte høre om vejen til himlen. Han ejede en forunderlig frimodighed, som aldrig blev til skamme.

En oplevelse fra 1910 satte i de senere aar sit stærke præg paa ham, saa at han ved samfundsmøderne stadig mindede brødrene om, at vejen er farlig, og den maa vandre vaagen og med varsohed. Han sad en dag som saa ofte før hos en ven, der gennem mange aar havde baaret det hellige navn. Vennen, der var alvorligt fortvivlet, betroede ham, at han var fortabt, da han havde syndet mod Guds aand — og spottet gennem et liv i synd.

Vejmanden, som var vel bevandret i Herrens skole, holdt den ene forjættelse frem efter den anden. Han ville ikke give tabt, da han mente, at anfægtelsens mørke kun for en tid skjulte solen; men alt var forgæves. Til sidst betroede vennen ham, at han gennem mange aar havde levet i en bestemt synd, »og«, føjede han til, »du maa sige til de hellige, at de skal tage det alvorligt med synden«.

Da han havde bøjet sine knæ og bedt for vennen, forlod han ham med et bedrøvet smil, uden dog at ane, hvor galt det skulle gaa. Samme nat tog vennen strikken og hængte sig.

Da missionshuset i Mullerup var blevet bygget, fik Lars Larsen gennem en menneskealder sin stadi-gang der. Her følte han sig hjemme, her saeede han den gode sæd med utrættelig trofasthed baade mellem store og smaa.

Han var samfundsmand i ordets egentligste betydning. Var han ikke syg, saa stod hans plads aldrig tom. Selv da han blev gammel, saa satte han alt til side for at samles med de hellige, og han havde altid noget at bringe fra Gud, netop fordi han stadig oplevede noget med sin Herre.

I menighedsraadet tog han mangen en dyst — ikke mindst med sognepræsten, som ikke saa venligt til det gryende missionsarbejde. Men han blev altid hørt og bar ofte sejren hjem, da han kæmpede med Guds ord. Han mindede ikke sjældent sine kolleger i menighedsraadet om, at efter hans syn paa et menighedsraadsmedl saa maatte et saadant medlem være en levende kristen og et bedende menneske, der tog del i Herrens arbejde ved at besøge syge og for resten efter evne stille sig til Herrens raadighed. Men da han var ene om det syn i Drøsselbjerg menighedsraad, saa kunne det ofte gnistre; men det skal dog siges, at ikke sjældent efter en saadan kamp sagde sognepræsten til slut: »De har ganske ret, Lars Larsen«.

De Vester Løve kirke blev bygget omkring 1910, blev han gennem mange aar fast kirkegænger der. Han elskede pastor Nedergaard og takkede ofte Gud, fordi han ikke havde længere til en levende kirkeforkyndelse, som ret var efter hans sind.

I sine sidste aar oplevede han, at Drøsselbjerg og K Helsinge sogne i pastor Frimodt Møller fik en mand, der sluttede sig til livet i IM. Efter indsættelsesdagen for den nye præst i Drøsselbjerg kirke skrev han til en ven: »Mit hjerte blev saa glad og fuld af tak, da præsten i sin prædiken sagde, at han ville tage sin plads mellem Guds folk af Indre Mission«.

Da verdenskrigen udbrød, var han levende interesseret — og paa et tidligt tidspunkt talte han om, at Gud nok gennem dette gav os Sønderjylland. Han var gennem pastor Becks bøn for det tabte land blevet ledet til selv at bede for frænderne sønden aa. — Da genforeningen kom, skrev han til en ven: »Det er forunderligt, at jeg skulle opleve den glæde, før jeg dør, at Herren giver os Sønderjylland tilbage. Sandelig, det er en Gud, der hører bønner!«

Ofte var der i hans hjem ungdomsbesøg, hvor man spøjte, lo og sang; men aldrig sluttede man, uden at bibelen kom frem, og efter husets sædvane blev dagen endt med knælende fællesbøn.

En dag gik han ind til en af sognets godsejere med en indbydelse til en missionsuge i Mullerup. Godsejeren, som nu er død, tog mod indbydelsen. Da han havde betragtet den, siger han: »Sig mig, er der virkelig mennesker, der kan udholde at komme til en saadan række møder aften efter aften?« Vejmanden svarede: »Naar Gud faar vakt trangten efter evigt liv i en menneskesjæl, saa er saadanne aftener hvilestunder, hvor hjertet fryder sig over Herrens frelse.« — Ja, det er maaske muligt, vejmanden, svarede Godsejeren, »men er De klar over, at dersom der bliver revolte eller lignende her i landet, saa vil det rimeligvis først gaa ud over Dem og Deres venner.« — »Ja, det er vi ganske klar over«, svarede vejmanden, »men De ved vist ikke, hr godsejer, at den Herre, vi tjener, har almagten baade i himlen og paa jorden; thi: Ingen er saa tryk for fare som Guds lille børneskare«.

Efter denne indledning fik godsejeren en alvorlig henstilling om at søge Herren, medens han findes. Godsejeren hørte stille paa indbydelsen til den store nadver; i sit hjerte respekterede han den arbejdsklædte vejmand, der bragte ham en hilsen fra himlen.

Han bad meget for sine omgivelser og glædede sig over hvert eneste vaartegn, der viste sig i Mullerup. Han havde en udpræget skelnevne, saa at han evnede at skille skal fra kerne. Han ventede

og krævede af en Zions vægter — det være sig lærd eller læg — at han blæste tydeligt i basunen. Han udtalte ikke sjældent i en snæver vennekreds: »Vi glider, venner, det gaar nedad, man klipper sandheden, saa at mennesker kun faar det at høre, som kan kildre øret, men dysse samvittigheden«.

Den sidste dag, han levede, fik han besøg af en af sine bedste venner, der kom langvejs fra. Da vennen kom, sagde han til ham: »Jeg vidste, at du kom i dag; thi jeg bad Gud i formiddags, at han ville sende dig herhen i dag«.

Samme nat sov han stille ind uden forudgaaende sygdom. Han blev begravet paa Drøsselbjerg kirkegaard 25. februar 1925 (P. Frederiksen: Samfundsledere, 1932, s 21 f).

En anden betydelig lægmand var gaardejer Esben Poulsen, Vinde Helsing (1835—1913) der var den grundtvigske fører i Løve herreds vestlige del.

J. P. Jensen siger om ham, at han var en ægte sjællandsfar, »ret en type paa noget af det bedste, som Grundtvig har anført om den sjællandske bondestand. Han var et hjertemenneske, velbevaget, dristig til tider i raad og daad og med et ægte lune, der glimtvis kunne bryde frem, men tit ligesom holdtes tilbage af et vist tungsind«.

Skønt Esben Poulsen var eneste barn i hjemmet, opdrog hans alvorlige og gudfrygtige moder ham dog meget strengt, mens faderen, der havde et lysere sind, fornøjede ham med eventyr og historier. — Om sin barndomstid har han selv sagt, at den »var blandet af baade ondt og godt. Min moder formanede mig, det bedste hun forstod; men det kunne ikke opveje alt det daarlige, som jeg fik at høre af karle og drenge. Hun bad aftenbøn med mig, men jeg lærte snart, at det ikke gik an, at de hørte det, thi saa gjorde de grin deraf, og det var mere, end jeg kunne bære.« — Som ung kom han under paavirkning af den gudelige vækkelse, men kunne dog ikke overtale sig til at tage del i »forsamlingerne«. Derimod blev han stærkt grebet af Vilhelm Becks forkyndelse og søgte i flere aar til kirke i Ubby. Senere kom han til at foretrække den tale, der førtes af Hoff og Trier.

Da valgmenigheden blev dannet i Ubberup, sluttede han sig straks til den. Og det skyldtes nærmest ham, at Hoff kom til Vinde Helsing og talte i den friskole, som Esben Poulsen havde faaet i gang med Niels Andersen som lærer. — Da Ubberup valgmenighed havde bestaaet i 25 aar, var det ogsaa Esben Poulsen, som drev paa, at der skulle dannes en særlig kreds med sin egen kirke i Gørlev.

Der var omtrent 40 familier, som sluttede sig til tanken, og da Koch havde lovet at være deres præst, fik de mod til at bygge en kirke i sommeren 1898. — Den kom dog ikke til at ligge i Vinde Helsing, der hidtil havde været samlingsstedet, men i Gørlev, som laa bekvemmere ved en jernbanestation. — Derfra er der ikke langt til Høng højskole, hvis lærerfamilier gerne ville være med i den ny valgmenighed. Esben Poulsen blev valgt til formand for menighedsraadet, og valgmenigheden voksede jævnt fra aar til aar. — Den er endnu et »anneks« til Ubberup og danner efter sin beliggenhed et bindeled til frimenigheden i Havrebjerg og over den til Liselund og Høve.

Det er en skøn række af frie menighedskredse, der saaledes kæder sig sammen i Vestsjælland, og skønt de nordlige er valgmenigheder og de sydlige frimenigheder, følger de sig dog broderlig forbundne. Hertil har det navnlig hjulpet, at de to præster, Carl Koch og Niels Dael, altid virkede sammen i god forstaaelse. Men det maa heller ikke glemmes, at kredsene er dannede af vestsjællandske bønder med samme folkelige lynne og med mange fælles minder fra den foregaaende tids kristelige liv paa de egne. (Holger Begtrup: Dansk Menighedsliv i grundtvigske kredse II, 1932, s 189—90).

Vækkelsen i 60'erne førte altsaa dels til en IMs bevægelse, dels til den grundtvigske bevægelse. I de første aar arbejdede Vilhelm Beck og V. J. Hoff, Ubberup, jo nært sammen. Men ogsaa deres veje skiltes. Det var især gdjr Esben Poulsen, Vinde Helsing, som sørgede for at faa grundtvigske talere hertil, og blandt dem især V. J. Hoff. Der blev oprettet en grundtvigsk friskole i Vinde Helsing, hvor Niels Andersen var lærer, og der blev knyttet rig forbindelse med Ubberup

Valgmenighed. Niels Andersen døde 1929, han var degn i Gørlev valgmenighedskirke fra den opførtes 1898, gdjr *Lars Jensen*, Vinde Helsing, var ogsaa en af støtterne, ligesaa tækkemand *N. P. Jensen*, Kirke Helsing. Gdjr *Jens Nielsen*, Vinde Helsing, var formand for friskolen, der efter Niels Andersen blev ledet af lærer *Rasmussen* († 1936). — *Indre Missions* 3 samfund har gennem aarene fortsat deres arbejde siden Frimodts Møllers tid i nært samarbejde med sognepræsten.

Som erstating for kapellan prædikede pastor *Nedergaard* en gang om maanedens i aarene 1912—35 i Drøsselbjerg kirke.

Lærer *Mathias J. Mathiassen* (* 1863, † 1938) var i mange aar lærer i Mullerup. Han blev kendt ved at paavise og tyde det fund fra den ældre stenalder i Mullerup mose, som gav Mullerup-kulturen navn. Hans søn er overinspektør ved Nationalmuseet, dr. *Therkel M.*

Pastor *Glentehøj* har (i Sandbæk og Rald: Den danske kirke under besættelsen, 1945, s 242 f) berettet om en episode angaaende hans forhandling med de overforsigtige danske myndigheder (politimester *Ove Jensen*, Slagelse), da *Reersø* mh skulle have 50 aars fest 31. okt 1943. Politimesteren forlangte skriftlig anmodning med angivelse af klokkeslet, sted og emne og krævede senere, at »den nuværende situation, derunder jødespørgsmaalet, ikke maatte blive gjort til genstand for behandling«. Dette følte som et indgreb i forkyndelsesfriheden og gav anledning til længere forhandlinger og udførlige ordre fra politimesteren. Festen blev holdt, og der blev naturligvis talt om »den nuværende situation« og om jødespørgsmaalet efter den udaad, tyskerne nyligt havde udøvet mod jøderne.

1915 oplyses: Meget god kkg, 12 pct, 3 mh, 3 fh, friskole, c 30 fam til valgmg. 1926: God kkg, hørelyst, en del kirk liv, 3 IM smf (gdjr *J. Hansen*, Vinde Helsing, partikulier *M. Pedersen*, *Reersø*, tømmerm *Madsen*, *Mullerup*), 120 sbl til valgmg, gr ungdomsf. 1939: Kkg 6—12—5 pct, kirkeblad, en del kirk liv, 3 Im smf (bmd *J. T. Sørensen*, *H.*, gdjr *N. Maegaard*, *R.*, murer *Hans Nielsen*, *Mullerup*), *KFUM* og *K*, friskole, ungdomsf i *Mullerup*, sommerlejr ved stranden, 50 fam til valgmg. 1949: Kkg 5—15—4 pct, folkekirkelige forhold, kirkeblad, 3 IM smf (gdjr *Jens Hansen*, *Dalby*, fiskehdrlr *Karlsen*, *Reersø*, gdjr *Rich. Munck*, *Mullerup*), 3 sds, *KFUM* og *K*, 76 sbl til valgmg.

Kirke Helsing kirke er usædvanlig anelig, opført af munksten i tidlig gotisk tid. Af den romanske kamplestskirke er kun faa rester tilbage. Koret er nedrevet og kirken udvidet baade i længden og i bredden, saa rummet blev treskibet, delt ved to rækker piller, gotiske krydshvælvinger. Senere er opført taarn og vaabenhus mod syd. Kirken er smukt dekoreret, blev 1868 restaureret af *Hans J. Holm*. Sm uds, altertavle fra c 1700, alterfodsider med maleri fra c 1550 (treenheden). Prædikestol fra 1588. Gotisk kalkstensfont med udhugne billeder. Klokke fra 1370. 450 sd. Mackeprang: Døbefonte, s 15, 389 f, 412.

Reersø kirke er opført 1904 (arkitekt *V. Koch* og *S. Lemche*) bestaar af skib med tøndehvælv og kor. 150 sd. Spir over vestgavlen. Kirkegården ligger smukt med stærk skraaning mod øst.

Drøsselbjerg kirke er stærkt omdannet i gotisk

tid. Koret er nedrevet og skibet forlænget mod øst. Senere er kirken udvidet mod syd, saa den nu er toskibet under eet tag, og med krydshvælvinger. Den morsomt sammenbyggede østgavl viser, at hvert skib har haft sit sadeltag. Det gamle skib er forkortet mod vest, saa et stykke af dets sydmur er indbygget i taarnet, der er gotisk, ligesom to kapeller mod nord. Vaabenhus i taarnrummet. Altertavle fra 1625, prædikestol fra 1588. Senromansk kalkstensfont med rigt graveret infad fra 1630. Sengotisk krucifix. I en niche et gotisk alterskab med den hellige *Andreas* paa korset. 250 sd. Mackeprang: Døbefonte, s 412.

Altergæster: 1891: 1474 og 477, 1896: 1508 og 478, 1922: 904 og 294 og 240, 1934: 581 og 189 og 190, 1942: 488 og 120 og 198, 1949: 423 og 66 og 84.

Folketal: 1850: 1202 og 522, 1901: 1616 og 772, 1921: 1740 og 813, 1945: 1713 og 679.

Menighedsraad: 1914: 3 IM, 1 gr, 4 u p, 1922: 6 IM, 2 gr, 11 u p, 1934: 5 IM, 2 gr, 6 KC, 6 u p, 1949: 6 IM, 6 KC, 7 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 137 (2), venstre 608 (8), husm 59 (0), 1950: Soc 166 (2), venstre 632 (8), u p 152 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850 a) 408 byg, b) 150 rdl, c) 76 byg, naturalier, d) 300 rdl, e) 80 td ld. -- 1870: regul: 3664 kr, netto 6174 kr. -- 1913: 1. kl, 1946: 2. kl. -- Pgd opført efter brand 1869.

Thomas Kingo var kapellan hér 1661—68 hos provst *Peder Worm*. Disse aar var lykkelige modningsaar for *Kingo*. Tonen er frejdig i hans digte fra denne tid. Lystigst er hans »Næve-tud og Knud herud«, som med frisk realisme gengiver knagende frost og en ung forelskelse. »Sæbyegaards ko-klage« (1665) er et komisk sørgedigt over en tyre-gilding, men i digressionerne faar vi baade at vide om, at man ikke skal dømme fra en persons ydre til hans karakter, og om fæstebøndernes usle kaar. I »*Karsten Atkes* afsked fra Løve herred« (1666) mindes *Kingo* sin vens lykkelige fremgang i livet, men hentyder ogsaa direkte til kiv og ondsindet sladder.

14. 20. juni 1817—24. jan 49: *Marcus Mathiesen*, * 5. okt 85 Rye. Forældre: Sp i Rye-S *Mathias Jørgen Rycussen M*, † 1793, og *Ellen Hansdatter Pohlmann* af Kirke Hyllingel. Stud Roskilde 03, c okt 07 (1), † 24. jan 49. ~ 5. juni 18 *Christine Marie Begtrup*, * 24. febr 00 Kbhvn, † 16. april 66. Forældre: *Pagehovmester* i *Fredensborg* *Jens Worm B* og *Anna Elisabeth v Schwartz*. — Sønner: *Gørlev-B* og *Reerslev-V*. Søster ~ *Gade*, *Tisted-B-D*. Broder: *Højby*. Hustrus broder: *Begtrup*, *Birkerød*. Se stamt 9.

»Pastor *M* var en før mand med sort haar og friske røde kinder. Han havde ord for at spare paa skillingen og efterlod sig ved sin død omtrent »en tønde guld«, dvs 100.000 rdl, som han havde samlet i løbet af de 31 aar han var præst i det store vestsjællandske præstekald. Men han var ingen gnierpind; han viste stor landlig gæstfrihed mod de mange slægtninge og venner, som besøgte det hyggelige og muntre hjem. Som præst var han vel nærmest noget rationalistisk, men hans varme hjerte var fuldt af ægte fromhed. I sin alterbog har han optegnet mange smaa kristelige leveregler. Han lærte sin hustru at kende i nabopræstegaarden i *Sæby*, hvor hun var i huset. Jeg mindes hende som en fyldig, blomstrende kvinde med smukke øjne og røde kinder. Hendes billede smelter for mig sammen med rosenfloret i *Birkerød* præstegaardshave. Da de 8 børn voksede til, kan det nok være, at der kom liv og munterhed i *Helsing* præstegaard« (*Holger Begtrups* levned, 1929, s 27—28). Om *Holger Begtrups* faders besøg hos sin onkel i *K Helsing* pgd, da han var 12 aar,

og der, medens han var der, blev født en lille pige, om hvem han spøgefuldt sagde, at hun skulle blive hans hustru — en spaadom, som 24 aar senere gik i opfyldelse, se under Birkerød, bd I, s 434.

Mynster fandt 1839 præstegaarden »gammel og maadelig, dog ret beboelig og rummelig«. 1847: »Pgd lider svært af ælde og brøstfædighed«. Mynster fandt H kirke »meget anselig og velholdt. To rader piller ned gennem kirken, saa alteret staa skævt.« M fandt Mathiesens prædiken (1839) »ikke synderlig udviklet eller ordnet, men foredraget havde liv og varme. Den store kirke var aldeles opfyldt af mennesker, og ungdommen svarede meget godt«. 1847 fandt Mynster hans prædiken »temmelig trivial, men foredraget var levende, ikke frit for affectation. Katekisationen god. Forsamlingen meget talrig, men ungdommen viste sig ikke fra saa fordelagtig en side som forrige gang.« (M II, s 106.)

15. 2. juni 1849—1. sept 65 (sp Skørping-F 2. okt 38): Provst **Peter Herschend Bøgh**, * 27. sept 99 Vintre mølle ved Horsens. Forældre: Møller Hans B og Cathrine B. Stud Horsens 20, c jan 26 (h), hjpr Nykøbing-R 21. febr 27, sp Sønderho 22. juli 31, provst Helium-Hindsted herr 8. nov 45, afsk 1. sept 65, † 7. sept 72. ~ 19. sept 32 Anne Christiane Herschend, * 21. dec 09 Bakkendrup, † 26. okt 87. Forældre: Sp i Gørlev-B Peter H, † 18, og Marthaline Bugge.

Hjælpepræst hos provst Bøgh og pastor Feilberg: 1864—65 og 65—69: G. S. F. Schepele, se Holmens provster, Kbhvn.

16. 24. nov 1865—27. nov 83 (sp Ullerup 24. sept 47—28. okt 64): **Nikolaj Laurentius Feilberg**, * 27. juni 06 Kbhvn. Forældre: Justitsraad, chef for Nationalbankens laanekontor, vokslysfabrikant Henning Frederik F og Lovise Brummer. Stud Brgd K 23, c april 28 (l), adjunkt Frederiksborg 29—33, sp Alslev-H 31. jan 34, sp V Vedsted 16. okt 38 (var afsat af tyskerne 48 og kst sp i Asserballe, senere feltpræst), afsat af tyskerne 64, hjpr Marslev-B 64—65, r af Dbg 82, afsk 27. nov 83, † 27. april 99. ~² 2. sept 30 Conradine Antoinette Caroline Købke, * 28. febr 09 Kbhvn, † 21. okt 56. Forældre: Entreprenør ved det militære bageri Peter Behrend K og Cæcilie Margrethe Petersen. ~² 28. aug 57 Bolette Christine Rørdam, * 6. nov 15 Undløse, † 18. nov 87. Forældre: Provst i Tølløse-Aa Thomas Schatt R, † 31, af Kinservig, Norge, og Cathrine Georgia Teilmann af Tølløse-Aa. — Søn: Darum-B, Broder: Frederikssted, Sct. Croix (hvis søn var kabaretdirektør Lorry F). Søster ~ fabrikant Anker Heegaard. Søsterdt ~ H. Nutzhorn, Askov højskole. 1. hustru broder: Maleren P. Købke. 2. hustru brødre: Hammer-L (søn biskop T Skat R), Undløse-S, Peter R, Lyngby. Søstre ~ Heiberg, Sct Olai k, Helsingør, og Heiberg, Keldby. Stam 73.

Sønnen, den kendte folklorist og sprogmænd, dr. H. F. Feilberg (sp Darum-B), har i Nordslesvigsk Søndagsblad aftrykt et foredrag om sin fader. I Hillerød havde han nogle lykkelige aar som lærer. Han deltog i skovture, oplæsninger, flerstemmig sang osv. I Alslev blev fru F syg og hun var syg resten af sit liv. F var rationalist og havde lært, at Jesu mirakler var misforstaaelser, og at Jesus var et menneske. Nu blev han præst i et fromt, uoplyst bondefolk, som havde deres gamle barnetro i behold. Her lærte F, at synd ikke

blot er fejl, og at han maatte træffe et valg mellem de gamle jydernes tro og sin teologi. Striden stod haardt paa, og en dag i V Vedsted præstegaard syntes han at høre en røst sige: »Din synd er forladt, vær frimodig!« Fra den dag begyndte han et nyt præstelig. — 1839 oplevede sognet en vældig oversvømmelse, der gik helt op til præstegaarden. Meget blev ødelagt i sognet. V Vedsted var grænsesogn, og stærkt præget af den nationale kamp. Han flyttede til Ullerup og oplevede krigen paa nært hold. Bef var dansk, og han havde venner i hver en hytte. Den tyske præst, Fr. Petersen, der maatte vige, skrev senere en bog, hvori han ikke levner F ære for fire skilling. I Ullerup døde F's syge hustru, han giftede sig med Bolette Rørdam, der havde været forlovet med F's svoger, Peter Købke, der døde ung. Hun styrede huset med fast haand. Meget kom de sammen med provst Karstensen, Dybbøl, have-elskeren Krog-Meyer i Sottrup og Mørk-Hansen, Felsted. Saa kom den 2. krig, haabløs og trist. Ullerup laa 1 mil fra Dybbøl og fik sin part med af forfærdelighederne. Vinduerne klirrede under den stadige kanonade, soldater kom lige fra slaget og blev indkvarteret. General Göben tog ophold i præstegaarden, han var god mod F og friede ham fra slesvig-holstenernes drillerier. Efter krigen maatte familien forlade Ullerup. I K Helsinge var han en stilfærdig landsbypræst, der passede sit arbejde, og om hvem der hørtes lidet uden for den snævre kreds. Han var en frygtløs mand, baade opad og nedad, en mand præget af ærlig, inderlig guds frygt og kristentro. En række interessante breve fra Ullerup præstegaard under krigen er meddelt i Nordslesvigsk Søndagsbl. Folkelig del 1919, nr 4—18.

H. F. Feilberg: N. L. F. i Nordslesvigsk Søndagsblad, 1910, 1—2, 9—10, 17—18; H. F. Rørdam: Peter Rørdam III, s 535 f, E. L., 454.

Hjælpepræst hos pastor Feilberg:

1870—75: O. K. Bertelsen, se sp Sct Olai k, Helsingør.

1875—83: C. M. Olrik, se sp Sct Jørgens-S, Svendborg.

17. 15. febr 1884—28. juni 1915 (sp Hundstrup-Ø-H 17. april 75): **Gustav Peter Joakim Heiberg**, * 1. dec 38 Lunde, Fyn. Forældre: Provst Sct. Olai k, Helsingør, † 91, se der. Stud Odense 56, c 62¹ (l), huslærer Bregentved, kkp Lyngby 12. okt 68, r af Dbg 09, afsk 28. juni 15, † 30. maj 31. ~¹ 24. nov 68 Frederikke Sophie Møller, * 7. juli 43 Lemvig, † 21. febr 98. Forældre: Svensk-norsk vicekonsul, sparekassebogholder Mathias M og Marie Kathrine Vestergaard. ~² 2. maj 99 Andrea Brusck Rohde, * 26. juni 64 Kbhvn. Faderen: Provst i Thisted-T, † 92, se der. — Broder: Andenpræst Roskilde dk. Søster ~ Møller, rkp Vor Frue k, Odense. Fættre: Biskop Rørdam, Heiberg, Sct Mariæ k, Helsingør, Feilberg, Darum-B, Rørdam, Fanefjord, Rørdam, Gamtofte, Rørdam, Lyngby, Heiberg, Døvstummeinst. Se stamt 42.

Fmd Menighedskonventet af 1891.

Udg. 08: Lejlighedssange og digte 1838—1908, samt tale ved sin faders jordefærd 91 og sin moders jordefærd 98. Skrev talrige artikler i kirkelige blade.

Gustav Heiberg, en af Vestsjællands bety-

deligste præster, var af gammel præsteslægt og prægedes deraf. Han havde her fulde kirker aaret rundt gennem de 31 aar, han var her, og folk fra alle lejre havde tillid til ham og kom i kirke og præstegaard hos ham. Hans forgænger, Feilberg, indsatte ham ved paa-sketid 1884 og udtalte ønske om, at den ny præst kunne samle alle de urolige hoveder under een hat, for folk løb til forskellige sider i stedet for at komme i kirken. Det lykkedes Heiberg at samle baade IM og grundtvigske, i præstegaarden kom baade Vilhelm Beck og Carl Koch, og de grundtvigske sognebaandsløbere kom gerne til H's møder. Heiberg var »en ejendommelig mand med megen myndighed og gammel præsteværdighed. Han lignede sin morbroder, Peter Rørdam, i sin maade at prædike paa« (Lovise Jensen). Han kom trofast hos syge og gamle og færdedes overalt i det store pastorat, som regel til fods. Da han blev gift 2. gang aabnedes præstegaarden, og der var tit fuldt af folk. Redaktør Hans Pedersen, fh Reersø, skrev 1926 et digt, der karakteriserer Gustav Heiberg (som havde konfirmeret Hans Pedersen):

Han var af den gamle skole,
af ædel og fornem slægt,
ærværdig i krave og kjole,
paa formerne lagde han vægt.

Fra slægten havde han arvet
en aristokratisk profil,
hans ansigt var blegt, ufarvet,
i den gamle, gejstlige stil.

Mod alt det forlorne han spilled
satirens hvasseste pil,
om lærerne spogte og drilled'
det fine ironiske smil.

Ansigt til ansigt med præsten
blev mange saa ynkeligt smaa,
hvad de ville, det glemte de næsten,
naar pastoren skarpt paa dem saa.

— — Og se ham i krave og kjole,
naar skridende langsomt han kom
til kirke, langs bænke og stole,
og alle vendte sig om.

Og stundom han sænkede sin stemme
og kom alle hjerter saa nær.
Han følte, han selv havde hjemme
blandt arme synderes hær.

Gustav Heiberg var en meget betydelig prædikant. Ansete mænd ansaa ham for en af landets betydeligste. Og hans prædikener og ligtaler blev husket. Der var ikke fyldekalk eller vaas i dem. Han fik bygget kirken paa Reersø og gjorde et stort arbejde for den. Han var ogsaa ivrig for afholdssagen, og kendt i videre kredse blev han gennem menighedskonventet af 1891, hvor han ret følte sig hjemme og betød meget. Hans ord blev der altid lyttet til. Selv var han en ikke ringe digter. Hans lejlighedssange hæver sig over det almindelige (et vers til hans farmor er aftrykt side 35 her). Han har ogsaa skrevet salmer, bl a den smukke adventssalme, som burde staa i kirkens salmebog:

Vidt har det vanket og vidt skal det fare,
ordet, der bragtes af englenes skare,
ordet, som spirer i støvhytters hjertemuld.
Ord, som er fra Gud.

Trosstærke mænd stod vagt om hans alter,
kvinder i purpur og kvinder i pjalter,
gav ham sit hjertelivs dyreste kærlighed.
Død, hvor blev din brod?

Siloahs sagtelig rindende vande
genføder folkeslags dødstrætte lande.
Marken skal grønnen, vinhaven fryde sig.
Jesu ord er liv.

Til sin høje alderdom virkede han ungdomsfrisk og flittigt i Helsingør, hvor han fik bopæl efter sin afsked. Ved hans jordefærd talte hans svoger, provst E. Rohde, Klemensker, ud fra ordet Jak. 1, 17: Al god gave er ovenfra. Og H ville lukke menneskers øje op for Guds gave. I en prædikensamling af Peter Rørdam stod som motto: »Som hjertet er, saa har jeg det; som hjertet er, saa faar jeg det.« Det gjaldt Gustav H. Han levede et langt og et rigt liv, hans aandsfyldte hjerte greb mennesker. Men han havde ogsaa sorger og skuffelser; han blev gennem aarene en ydmyg mand (Helsingør Avis 4. juni 31).

18. 13. nov 1915—26. aug 34 (sp Sct Johannes k, Aarhus 26. nov 04): **Hans Otto Frimodt-Møller**, * 5. okt 71 Kbhvn. Faderen: Sp i Herfølge, † 02, se der. Stud Mtrp 90, c 96² (h). Dansk præst i Sharon Township Andubon co, Iowa, USA, tillige lærer Elk Horn college, lærer præsteskolene, Blair, Nebraska, 98 præst i Albert Lea, Minn. Rejste hjem 04 og virkede som sekretær for Utahmissionen, † 26. aug 34. ~ 21. april 97 Karen Bertine Mathea Hasselbalch, * 19. april 76 Frederikshvile, Dronninglund. Forældre: Proprietær Hans Jacob Frederik H og Henny Johanne Marie, adopt Lindhansen. — Dt ~ Nørup-Nielsen, Helleruplund. Broder: Lægemissionær, dr F-M, Indien. Faders søstre ~ Strøm, MarslevB, og Heiberg, sønderpræst, Roskilde dk. Moders broder: Rud. Frimodt, Sct Johannes k, Kbhvn. Moders søster ~ biskop Clausen, Aarhus. Hustrus broder: Sp Hammel-S-V (senere seminarieforstander).

Medstifter og forstander Aarhus kvindeseminarium 09—15, BM. IMs børnehjem. Sekretær udvalget for den forenede lutherske kirke i USA 00—04.

Udg. 04: Flyveblad mod mormonismen, 3. opl. 06. 17: Om frikirkelige forhold. 27: Dansk bosættelse i Canada. Red Kristeligt Folkeblad, senere Kristeligt Folkeblad-Hjemlandsposten 06—09. Skrev talrige artikler.

Pastor Frimodt-Møller blev det store pastorat en god præst. Han tog sit faste stade i IMs samfund og samlede mange i sine kirker. Han var en mand med vid horisont. Meget havde han lært i Amerika og blev derfor maaske ikke altid forstaaet helt. Men ægte dansk og en ægte dansk kirkens tjener var han, en særpræget præst af gammel kultur, i besiddelse af en kærlig, lunerig ironi, en personlighed af dyb fromhed. Han maatte kæmpe med smaa kaar, i de senere aar ogsaa med daarligt helbred.

Pastor A. Fibiger skriver:

»Noget tung og alvorlig, baade i sindet og formen, men med en gnist af den Frimodtske

ildfunke var F-M. Han tjente som ung i Amerika, og i »Kristeligt Dagblad« offentliggjorde han utrætteligt sine meddelelser derovrefra med usvækket kærlighed (og til det sidste bar han præg af USA's friere kirkeliv). I Aarhus ledede han kvindeseminariet sammen med Astrid Blume... 26. aug 1934 mødtes vi i Aarhus for at fejre seminariets 25-aarsfest. Han skulle have prædikedet i Sct Johannes k, men en langvarig sygdom havde svækket ham. Han deltog dog i festgudstjenesten og sang af hjertens lyst: »Denne er dagen, som Herren har gjort«. Kl. 15 mødtes vi i seminariets gymnastiksal til festen. Han var tilsyneladende i bedste velgaende og indbød mig til at komme til Helsinge præstegaard. Efter biskop Bruun-Rasmussen skulle F-M tale. Først skulle dog en fane indvies. En dame talte om fanepladens indskrift: »Altid paa vej!« F-M stod med sit manuskript i haanden, men inden de tre søm var slaaet i fanestangen, begyndte han at vakle. Saa sank han sammen, en dødelig bleghed bredte sig over hans ansigt, og han gled ned langs væggenes ribber. Han var død med det samme. Talen fik han ikke holdt, men jeg tænker mig, at han ville have sagt noget i retning af det, som han udtalte ved seminariets fest 1911: »Seminariet skal staa paa den urokkelige bibeltros grund, og ønsker at virke ud fra et klart ev luth stade med afgjort sigte paa sjælenes frelse, saaledes som det i et halvt aarhundrede har været IMs kald at gøre det i vort folk.« I disse ord har vi manden, tung og solid i formen, en blanding af præst og lærer, en redelig stridsmand, en tro søn af vor ev luth kirke, og en varm ven af IM. Saadan var han, lige til han faldt paa skansen. »Altid paa vej«, stod der paa fanestangen, altid hjemad til maalet er naaet. Saaledes opfyldtes det for ham, hvad han sang om morgenen i kirken: Denne er dagen som Herren har gjort, — den skulle fryde hans tjener.« (A. Fibiger: Guds vandringsmænd II, 1935, s 150 f), jvf IM's Tid, 1934, s 463—64. DnA, 1936, s 78. Nekrologer i dagspressen. Pastor F-M blev begravet paa Reersø. Stedet og befolkningen dér stod hans hjerte særligt nær.

Hjælpepræst hos pastor Frimodt-Møller:

1. juli 1933—25. marts 34: A. E. Kristoffersen, se Haraldsted-A.
9. juni 1934—21. nov 34: L. J. M. Larsen, se Nr Jernløse-K.

19. 20. nov 1934 (sp Næsteløse-M 9, jan 22): **Robert Arthur Lauritz Thomsen Glentøj**, * 15. aug 91 Kbhvn. Forældre: Fabrikant Lars Peter Thomsen G og Juliette Caroline Nielsen. Stud V Brgd 09, c 15² (h₁), kkp Odder 8. maj 16. ~¹ 17. maj 16 Clara Henriette Langmack, * 5. sept 92 Kbhvn, † 25. dec 42. Forældre: Inspektør ved Landbohøjskolens forsøgslaboratorium Peter Valdemar Frederik Petersen L og Clara Helene Christensen. ~² 15. marts 44 Anna Marie Jensen, * 11. sept 87 Rinkenæs, † 8. okt 45. Faderen: Sp Rinkenæs, † 06, se der. ~³ 12. april 48 Ellen Kirstine Hansen, * 28. aug 06 Karise. Forældre: Parcelist Karl Kristian H og Kristiane Marie Jensen. — Søn: Hassing-V. Døtre ~ Pedersen, Bagsværd, og Zeuthen, kkp, Rødby-R.

Rejsepræst for Santalmissionen 29—31, sekretær for menighedsraadenes sammenslutning i Løve og Ars herr 37—45, imd 46.

Studierejse til England 20. Kirkelig medarbejder Næstved Tidende 25—27.

Hjælpepræst hos pastor Glentøj:

1. maj 1938—30. juni 38: J. M. Nielsen, se Bodilsker.
1. aug 1938—30. sept 38: O. Balslev, se Stenløse-F.
28. okt 1938—22. juni 40: A. O. M. Majvang, se Dalby-T.
24. juli 1940—12. nov 43: J. E. Trier Hansen (Fol-
lend), se Vaagø.
8. febr 1944—26. febr 47: A. Larsen, se kkp Dron-
ninglund.
1. april 1947—30. april 49: M. L. F. Busch, se kkp
Norderøerne.
3. jan 1951: Knud Evald Elleby, * 5. april 23 Øster-
lars. Forældre: Mølleer Martin Andreas E og
Ester Elisabeth Julie Jensen. Stud Rønne 42, c 50²
(I-101).

Litteratur: J. F. Fenger: Notater i Khst, saml 1853—56, s 265—75, IM hist, ved Louis Blauenfeldt, 1912, s 95, 145, P. Frederiksen og L. Larsen: Dagen gryr, 1930, s 85—133, samme: Samfundsledere, 1938, P. C. Nedergaard: Løve herreds hist, 1943, s 72—78, Fra Holbæk amt, 1908, Thorkild Gravlund: Reersø, 1933, do. i Danske studier, 1907, Achton Friis og Johannes Larsen: Danmarks store øer II, 1937, s 238—45, J. P. Jensen i Fra Holbæk amt, 1914 og 1940, s 163 f, Johan Madsen: Minder, 1934, fru Lovise Jensens kronikker i »Sorø Amtstidende«.

Merløse-Tuse herreders provsti

Merløse herred, 354 kvadratkilometer, er ret højtliggende og bakket, en del skov, kun få søer, grænser ud til Holbæk fjord, ret frugtbar.

Tuse herred, 239 kvadratkilometer, ret bakket mod syd, noget lavere og jævner mod nord, store enge langs aarerne, ved Holbæk fjord og den delvis udtørrede Lammefjord. Herredet er amtets frugtbareste.

Udenfor Holbæk og stationsbyerne overvejende alm landbefolkning. Se iøvrigt s 111 f.

Det kirkelige liv. Provstiet ligger midt imellem det kirkeligt ret døde Østsjælland og det kirkeligt levende Vestsjælland. Jo længere, man kommer mod vest paa Sjælland, des rigere har det kirkelige liv været. Merløse-Tuse herreder har været præget af stærkere kirkeligt liv end dets østligste nabosogne, men livet har ikke rørt sig saa stærkt, som i sognene mod vest, i Løve og Ars og Skippinge herreder, hvor der har været vækkende og førende personligheder som *Vilhelm Beck* i Ørslev og *V. J. Hoff* i Ubberup.

Mynster betegner Merløse herred som »et godt herred: »De fleste præster er brave, til dels opvakte mænd. De fleste skoler er i god stand. Religiøse ekstraragancer bemærkes ikke her, men paa nogle, ikke alle steder, klages der over ligegyldighed og ringe kirkegang.« Om Tuse herred skriver Mynster intet særligt. For de enkelte sogne hedder det, at kkg var ret god i Tølløse, Tostrup, Skamstrup, Hørby og Udby, taalelig i Nr Jernløse, Hagedsted og Kundby, ringe eller maadelig i Butterup-T, Jyderup-H, slet i Hjembæk-S og Frydendal.

Paa samme tid, som Mynster skrev dette, begyndte den gudelige forsamlingsbevægelse at mærkes paa egnen. Det var lægprædikanter, baade baptister og kolportører, f eks smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, der kom vandrende hertil og holdt møder, hvor gaardene aabnede sig for dem. Baptisten *P. Mønster* fra Kbhvn holdt møder paa egnen 1842 »for at overtale folk til at blive hellige«. Nogle troede, at han var antikrist, andre blev grebet, flertallet var ganske ligeglade. En baptist, *Chr. Petersen*, Haraldsted, der var kolportør, holdt ogsaa møder, og vækkelsen i Tostrup-Ugerløse er delvis af baptistisk oprindelse. Vækkelsen i Ordrup, Tostrup sogn, 1840—42 og i Ugerløse 1849 skabte ret store kredse af troende mennesker, men vækkelsen spaltede sig i en gruppe, der samlede sig i IM, og en gruppe, der gik til baptisterne. Kirkehistorisk interesse har det, at »Foreningen for den indre Mission« blev stiftet i Ordrup, Tostrup sogn, 17. sept 1853. IM Tid's første redaktør, *Peder Sørensen*, boede i Ordrup, og han har i bladet fortalt om IM's første aar

her (se Tostrup). En af de vakte, gdjr *Peder Pedersen*, Ugerløse-Nyrup, der da var kirkelig, raadførte sig med pastor *J. F. Fenger*, Lyngø, der var formand for DMS, og vækkelsen 1849 i Ugerløse fik en kirkelig karakter. Langfredag 1849 talte *Peder Pedersen* i Ordrup, men snart deltes man i baptister og kirketroende, og det skete ikke uden sørgelig strid. Den højtliggende landsby, Ordrup, blev »berygtet« som »den hellige stad«, i julen 1849 talte *Jens Dyrholm* her, og senere kom alle de kendte lægprædikanter her til »hovedsædet for omegnens hellige«. Det var *Peder Pedersen*, som indbød til det møde, hvor IM stiftedes; han blev foreningens første formand, og der blev udarbejdet »grundpiller« (vedtægter) og startet et blad (IM Tid), »frøet til sennepstræet blev lagt i Ordrup«, uden støtte af nogen præst. Foreningen lededes fra Ordrup, ikke uden indbyrdes vanskeligheder, men da pastor *C. F. Rønne*, Høve, blev dens formand 1858, traadte *Peder Pedersen* ud sammen med sine venner og sluttede sig til en menighed, hvor barnedaaben bibeholdtes, dog med »neddyppelse« i stedet for overøsning, og med udeladelse af de spørgsmaal, kirken bruger.

Baptisterne har stadigt en række menigheder paa egnen, med central i Tølløse, hvor der 1928 rejstes en stor højskole med præliminær- og studenterkursus, samt en prædikantskole. Der er iøvrigt baptistmenigheder i Holbæk, Ugerløse, Nyrup og Nr Eskildstrup.

IM bredte sig lidt efter lidt til de fleste sogne. Missionærer rejste flittigt rundt. Den, der betød mest, var *Peder Larsen*, Abildøre. Han boede nogle aar i K Eskildstrup og drog ud paa mødture; især i Holbæk, Nr Jernløse og paa Orø fandt han ørenlyd. De gamle opvakte, som ikke havde sluttet sig til baptisterne, sluttede sig nu sammen om ham i smaa IMkredse. Blandt indremiss fra nyere tid kan især nævnes *Peter Frederiksen*, Jyderup, der kom trofast i samfundene og var meget afholdt. Blandt præsterne var der ikke saa mange, der sluttede sig til IM. IM's fører blandt præsterne var i en aarrække pastor *Ulrich*, der først var i Butterup, senere i Tølløse. *Chr. Hansen*, Holbæk, var barn af den kristne studenterbevægelse og stod i IM, pastor *Chr. Gad*, Kundby, betegnede sig som »venstre fløj af IM«, *H. I. F. C. Matthiesen*, Ugerløse, *Spløth*, Jyderup, *Witter*, Asmindrup, og *Friis Berg*, Hagedsted, sluttede sig ogsaa til IM.

Der er 9 missionshuse i Merløse herred, 7 i Tuse herred; det er især i Holbæk, Tølløse, Tuse, Nr. Jernløse, Ugerløse, Jyderup, Svingninge, Mørkøv og paa Orø man finder IM, men der er smaa kredse i de fleste sogne.

Kirkelig statistik

	Folketal 1945	Kkg %	Altergæster				Mh	Fh				
			1891	%	1922	%			1942	%	1949	%
Holbæk	8451	} god	555	14	2600	30	4000	} 33	5000	} 42	1	
Tveje Merløse	4378		180	8			280		572			
Soderup	1281	3	303	23	333		400	25	218	17	1	
K Eskildstrup	1014	3	63	11	136	21	160		157	15		
Tølløse	2465	4-5	698	41	955	45	970	40	953	39	2	
Butterup	346	8	337	88	} 365	} 40	284	} 46	399	116		
Tuse	787	6	402	73			229		414	53	1	1
Nr Jernløse	1099	7			375		638	} 59	600	55	1	
Kvanløse	527	7			310	40	311		416	80		
S Asmindrup	564	7	258	46	246		500	} 62	400	70	1	
Grandløse	640	4	197	33	164	34	250		250	40		
S Jernløse	725	7	472	63	230	} 27	301	} 30	450	62	1	
Søstrup	491	7	204	38	150		65		340	68		
St Tostrup	1701	5	347	24	548	32	617	38	583	34	1	
Ugerløse	1149	9	445	41	948	79	1139	100	951	82	1	
Undløse	1465	5	688	52	280	} 29	140	} 16	88	6		
Søndersted	571	8	411	60	250		149		138	24		1
Aagerup	815	5	342	37	181	21	537	67	476	59	1	
											9	5
Jyderup	2474	6-8			} 680	} 24	657	} 31	1120	45	1	
Holmstrup	665	6-8	477	63			262		345	52		
Hagedst	877	4	326	42	155	} 21	115	} 19	106	13	1	
Gisløse	852	7	323	54	200		214		155	18	1	1
Hjembæk	1068	5	497	54	189	} 30	390	} 36	409	47	1	
Svinninge	1472	6	592	67	435		48		806	55	1	1
Kundby	1843	4	1130	61	650	36					1	2
Skamstrup	1809	} 5	566	47	273	} 21	676	} 53	625	} 47	1	1
Frydendal	148		234	98	83		247		300		1	
Stigsbjergby	709	5	403	65	168	} 27	278	} 33				
Mørke	1604	5	487	45	401		444					
Hørby	749	3	470	59	250	31	140	17	140	17	1	
Udby	948	5	503	56	200	20	275	27	200	21	1	
Orø	782	10	624	91	400	52			400	52	1	1
											7	10

Det grundtvigske liv er knapt saa fremtrædende i dette provsti som i amtets to andre provstier, hvor der er store valgmenigheder og højskoler. Der er hverken valgmenigheder eller grundtvigske højskoler her. I Stigsbjergby var Grundtvigs ven, *Gunni Busck*, sognepræst 1822—44. Det var noget nyt, da *Hans Rørdam* 1884 kom til Undløse og bragte den grundtvigske forkyndelse til egnen. Han fik fulde kirker og mange sognebaandsløserne og stod Ernst Trier nær. I Undløse var der en tid en lille højskole, men det er ellers mest i Holbæk, Tølløse og Sdr Jernløse-S, at det grundtvigske liv har udfoldet sig. Præsterne *J. Holm*, *J. J. Hammer* og *G. Schiøler* i Tølløse har været ledende i det grundtvigske arbejde, og efter at pastor *F. Schrøder* blev sognepræst i Holbæk, har det grundtvigske arbejde paa egnen faaet et opsving. Fra gammel tid har der været en højskolepræget kred i Sdr. Jernløse.

Præsteembederne var store og som regel blev de besat med ældre mænd. Det var den mynsterske og senere den fælles-folkekirkelige type, der havde flest repræsentanter blandt præsterne her. Enkelte præsteslægter har haft særlig tilknytning hertil. Præste-

slægten *Rørdam* stammer fra Tølløse, og i Undløse sad fader og søn som præster af denne slægt 1864—93. Slægten *Gøtzsche* stammer fra Jyderup, i Tostrup sad fader og søn af slægten *Teilmann* 1783—1877. De gamle var rationalister, f eks dr *J. Larsen*, Holbæk, og *Henning Jensen*, Soderup; provst dr *Becker*, var en af sin tids mest ansete præster, provst *Ravn*, Hjembæk, var en prælat i Mynsters stil. Pastor *Borups* præstegaard i Skamstrup var præget af æstetik og musik, i Skamstrup var senere biskop *C. Wegener* sognepræst. Pastor *Voldum*, Hjembæk, var en frisindet mand af grundtvigsk indstilling, han vandt et navn som forfatter. *Lindhardt*, Jyderup, var politiker og en yndet taler. Fra nyere tid kan nævnes provst *Henry Larsen*, Skamstrup, der stod IM nær, Santalmissionens ven, greve *V. Moltke*, S Jernløse; jødernes ven, provst *B. Balslev*, Soderup, og dr *C. I. Scharling*, Tostrup, senere biskop i Ribe.

Omkring 1935—40 skete et udpræget slægtskifte blandt præsterne. Hidtil havde det overvejende været ældre præster, nu kom der unge præster i en række embeder, og fra embeder, der ellers var slutembeder, skete der flere forflytninger efter klassedelings ind-

Menighedsraad 1949				
	IM	Gr	Soc	up
Holbæk	3	5	4	2
Tveje Merløse	2	2	4	2
Soderup	3	10		
K Eskildstrup				
Tølløse	3	5		
Butterup	3	4	2	3 valg i T
Tuse				
Nr. Jernløse	4			9
Kvanløse				
S Asmindrup	3		6	6 valg
Grandløse				
S Jernløse	3			9
Søstrup				
Tostrup	2		2	3
Ugerløse	3		1	3
Undløse	5			8
Søndersted				
Aagerup				7
	31	26	19	52
Jyderup	5			9 valg
Holmstrup				
Hagedsted	1			11
Gislinge				
Hjembæk		2	5	
Svinninge	2		5	
Kundby	2		5	
Skamstrup	3			7
Frydendal				
Stigsbjergby	3			10
Mørke				
Hørby		1	1	4
Udby	1	1		4
Orø	2	2		2
	16	4	3	62

Altergangsprocent (gennemsnitligt): Merløse herr: 1891: 41; 1922: 36; 1942: 49; 1949: 50. — Tuse herr: 1891: 61; 1922: 28; 1942: 31; 1949: 39.

Politisk har 1950 flg partier formandsposterne i kommunalbestyrelserne:
Socialdemokraterne i Holbæk.

Konservative i Tølløse.

Radikale i Butterup-T, Kvanløse, S Asmindrup-G, Tostrup, Aagerup, Jyderup, Hagedsted, Hjembæk-S, Kundby, Skamstrup-F, Stigsbjergby, Mørke, Hørby, Udby, Orø.

Venstre i Soderup-E, Nr Jernløse, Sdr Jernløse-S Ugerløse, Undløse-S, Holmstrup, Gislinge.

førelse. Kun fra Holbæk, Tveje Merløse, Nr Jernløse-K, Asmindrup-G, Tølløse, Soderup-KE, Undløse-S og Jyderup-H er der ikke sket forflytninger efter 1900.

I provstiet var der i mange aar et provstikonvent, der kaldte sig »De unges konvent«, skønt det var i høj grad voksne mænd, der prægede det — provst *Henry Larsen, Voldum, Chr. Hansen, B. Balslev, P. H. Petersen, C. J. Scharling, Petri*, osv. Kun enkelte IM's præster holdt sig borte. Der var ingen formand, værten fungerede som fmd, senere blev *P. H. Petersen, Sdr Jernløse* fmd. Der holdtes 3—4 konventer om aaret med baade frokost og middag. I de senere aar var fruene ogsaa med (til fælles glæde). Det gik i staa ved krigens begyndelse 1940, og senere er »De unges

konvent« genopstaaet (man kører paa cykle og spiser medbragt mad). IM's præster havde et særligt konvent med pastor *Chr. Gad, Kundby*, som fmd.

Alterbesøget var stort indtil omkring aarhundredskiftet, da de store halvvaarlige altergange ophørte. Der blev nedgang i altergangsprocenten, men siden 1942 har den været i stigning i begge herreder, og provstiet staa højt i stiftet, hvad alterbesøg angaar. Kkg er som helhed ogsaa bedre her end i de fleste andre sjællandske provstier, gennemsnitligt 6—7 pct.

I menighedsraadene er der i Merløse herred opgivet: 31 IM, 26 Gr, 19 soc, 1 Ltmf, 52 u p; i Tuse herred: 16 IM, (for de grundtvigske kan ikke opgives tal, da en del af dem er opført som u p. Der er kun opgivet 4 Gr), 3 soc, 62 u p. Der er gr flertal i Tølløse og Soderup-E. IM har ikke flertal noget sted.

Alle kirkerne er gamle, undtagen Holbæk og Ugerløse.

Af trossamfund uden for folkekirken kan foruden baptisterne nævnes, at der er *metodistkirke, rm katolsk kapel* i Holbæk, en lille *frimenighed* (Grunnet) i Igelsø med tilhængere i Undløse-S.

I 80'erne vakte en svensker, Fransson, en del forvirring ved sine møder og fik nogle tilhængere i Mørkøv.

1869 kom *Chr. Møller* fra Bornholm til Holbæk og fik nogen indgang. Der blev holdt møder i lejet lokale, indtil et missionshus blev opført 1881. Siden 1916 er der ogsaa holdt regelmæssige møder i Mørkøv mh, der blev overdraget foreningen dette aar. Der holdes ogsaa sds, bibelklasser og ungdomsmøder.

Achton Friis skriver om bef mellem Aamosen og Holbæk fjord: Ordsprogene viser, at det er ikke lutter mørkemænd, der har beboet disse egne: »Naar musen er mæt, er melet bedst«, »Stille, plage!« raabte skrædderen, han fodrede sine høns. *Karoline Graves* bog indeholder talrige ejendommelige gloser og sprogbrug fra disse egne. Hun skriver, at intet sted faar man bedre indtryk af, hvordan landsbyer og marker saa ud i ældre tid end ved Holmstrup, hvor der næppe er andre grundmurede huse end skolen. (Achton Friis: Danmarks store øer I, 337.)

H. Ussing: Fra Halleby aa, 1921, A. Fang: *Karoline Graves*, 1927, Holbæk amts hist aarb.

Provster

7. dec 1831—30. maj 50: **P. B. Thestrup**, Tølløse-Aa.

1. sept 1850—4. juli 55: **H. P. C. Koch**, Udby.

8. okt 1855—1. dec 75: **J. C. Forman**, Kundby.

29. marts 1876—28. marts 99: **C. A. Ravn**, Hjembæk-S.

30. juni 1899—1. juni 1907: **C. F. J. Wegener**, Skamstrup-F.

24. dec 1907—23. okt 1930: **Henry Larsen**, Skamstrup-F.

15. dec 1930—17. jan 38: **B. Balslev**, Soderup-KE.

7. april 1938 flg: **C. J. V. Rørbeck**, Kundby.

Merløse herred

HOLBÆK KØBSTAD MED TVEJE MERLØSE

Holbæk og Tveje Merløse sogne omtales under eet, da disse sogne indtil 1922 havde fælles sognepræst og siden 1918 udgør een kommune. Der har gennem mange aar været samhörighed mellem de to sogne, folk fra Merløse har søgt Holbæk kirke og omvendt, heller ikke i det praktiske menighedsliv gaar der skel mellem sognene.

Holbæk købstad ligger smukt paa en skraaning ved Holbæk fjord, en frisk og driftig by, præget af den meget brede Algade. Byen menes opstaaet af to smaa byer, Holbæk og Labæk, og nævnes første gang 1199, da Absalon skænkede Holbæk til Sorø kloster. Senere hørte den under Ringsted kloster og under Valdemar Sejv, som byggede en borg. Fra den tid begynder byens historie. Jakob Erlandsen klagede 1257 over, at Holbækborgerne havde dræbt præsten Asser. Erik Menved skal have givet byen stadsret, og der byggedes et Sortebrødrekloster. Vest for byen laa borgen, Slottet, der næppe fik betydning som fæstning, men det betød meget for byen. Under svenskekrigen blev det ødelagt, jorden blev udstykket og solgt, og slottet blev revet ned. Efter reformationen skænkede kongen Sortebrødreklostret til borgerne. Klosterkirken blev sognekirke; i vestfløjen indrettedes latinskole, i sydfløjen et raadhus. Latinskolen ophævedes 1739 og dens lokaler overtoges af byens »danske skole«. Tillige havde byen sin sognekirke, helliget Sct. Nicolaus, paa Algades sydside. Den blev sidst i 16. aarhundrede revet ned. Ildebrande og krige har hærgnet byen, og 1774 var der kun c. 1200 indb., og det hedder: »Byens handel og næring er paa 40 aar utroligt aftaget, saa byens indvaanere til største delen er meget forarmede og ringe.« (D Atl VI, 193). Men omkring 1800 begyndte opgangen. Det frugtbare, store opland, driftige købmænd, der handlede med England, og havnen var det, der skabte opgangen. Anlægget af banerne bidrog efter 1870 meget til byens opvækst, 1913 blev Holbæk garnisonsby. Kostskolen *Stenhus* oprettedes 1906 vest for byen af rektor *H. E. Hass*. Der er flere store industrivirksomheder og store forretninger, havnen er flere gange udvidet.

Under den tyske besættelse oplevede man 28.—29. aug 1943 nogle spændende timer. Garnisonen fik besked om, at Slotsholmen var besat, Sorgenfri omkringet og at der var kamp i Næstved. I Holbæk gav man ikke op. Man lagde kasernens forsvar ud i fortærrænet af hensyn til faren fra luften og der udgik ekstraordinær indkaldelsesordre til de værnepligtige i byen, men kun 20 naaede at give møde. I byen var man stærkt nervøse paa grund af de ventede begivenheder. Om morgenen 29. aug anmodede amtmand, borgmester og politimester garnisonskommandanten, oberst Raabye, om ikke at kæmpe, hvad han afslog. Kl. 8,20 kom der meddelelse om indførelse af undtagelsestilstand, kl. 9,15 blev det meldt, at kap-

tajn Brøndum med sit batteri var undvejet pr. motorvogn til Sverige. Kl. 17,40 ankom de tyske besættelsestropper. Paa det tidspunkt var kommandanten klar over, at en kamp ikke kunne optages; man ødelagde det meste af kanoner og haandvaaben og garnisonen blev interneret. I havnen laa artilleriskibet »Niels Juel« med kommandørkaptajn C. Westermann som chef. Efter et telegram med ordre til at søge til Sverige, sejlede skibet i største hast ud af fjorden, men man fik at vide, at tyskerne ville forhindre dets sejlads ved Isefjordens udløb. Tyske bombemaskiner beskød skibet, der nu drejede syd paa, stadigt beskydt, og skibet blev sænket efter cheffens ordre. 11. marts 1944 var der en voldsom sabotagebrand i karosserifabrikken »Asnæs«, 17. maj 43 i hørskætteriet, 15. maj 44 fjernede sabotører 5000 liter benzin fra DDPAs depot (Danmark under besættelsen I). Se iøvrigt s 112 her).

Det kirkelige liv. Holbæk har ikke spillet saa betydningsfuld en rolle i Danmarks kirkehistorie som Roskilde, Sorø eller Slagelse. Kirkelivet har været som i andre byer, og først sent i det 19. aarhundrede begyndte de forskellige aandelige rørelser at mærkes her. Præsterne var som regel ældre mænd, naar de kom til dette, et af Sjællands bedste præsteembeder, hvor der dog manglede en præstegaard. Og de blev her til deres afgang. Den lærde dr. *J. H. Larsen*, der var her i 28 aar indtil 1849, var ikke afholdt. Han var stejl og ret utilnærmelig. Han gjorde flere pessimistiske optegnelser om kirkelivet i byen i 1830'erne. Hans stadigt tilbagevendende klage var, at der »kun er saa faa i kirke« eller »i dag endnu færre end sædvanligt«. Han fandt sansen for kirken uhyre ringe, men da han kom hertil 1821, skrev han: »Vel er følgerne af hovedstadens almindelige indifferentisme naaet hertil; dog er tonen ikke irreligiøs og kkg er god.« Men efterhaanden kom der en anden aand, og kirken blev tom: »Med kirkegangens aftagen begyndte ogsaa det ofscntlige, religiøse og moralske liv at sammenkrympes. Nogen skyld havde vist ogsaa politimesteren ved en aldeles sløv ligegyldighed. Embedsmændene holdt sig borte fra kirken og byens honoratiores fulgte deres spor.« Dr. L. tillægger Holbæk skylden for den ringe kirkegang i Merløse. Een søndag var der kun 6 i kirke, og ingen af gaardmændene »de ryger pibe og spiller kort eller sover paa bænk, medens præsten prædiker.« Dr. L. anklager embedsmændene for »at sætte pris paa æde- og drikkegilder; de har ingen aandelige fornødenheder. Alt aandeligt liv er tabt. Selv paaskedag mødte ingen embedsmænd i kirken Der skal noget til at holde modet oppe og sindet ved rolighed og uforsagthed, naar man har saadanne eksempler paa offentlig ringeagt for de sæder, der skal lede os til Gud.« Det er tvivlsomt, om skylden alene var borgernes. Dr. L. var vanskelig at omgaas, og han var uhyre krænkset over, at hans døvhed blev benyttet som paaskud til, at han maatte søge sin afsked. — Under hans efterfølger,

Galskjøt, blev kirkegangen god, og der var i hans tid et almindeligt kirkeliv. Kapellanen, *Spur*, var Grundtvigianer, men han fik kun faa tilhængere. 1853 kom en skare mormoner hertil paa et norsk skib, der skulle til Amerika. De propaganderede en del, og vandt nogle tilhængere i Odsherred, men faktisk ingen i Holbæk.

Stærkere tilslutning fik *Indre Mission*. Den gudelige forsamlingsbevægelse holdt sig til landsognene, men i 1860'erne kom den nidkære IM's kolportør, *Peder Larsen*, *Abildøre*, som da boede i Kirke Eskildstrup, jævnligt til møder i Nr. Jernløse. Han udvidede sin virksomhed til Holbæk, hvor han holdt møder i Bremers teatersal, som ofte var fyldt, og alt tegnede til, at der skulle blive et vel-signet menighedsliv, da *Chr. Møller* kom fra Bornholm — samtidig med at irvingianere, baptister og frimenighedspræst Grunnet ogsaa begyndte at holde møder. Det vakte forvirring og splittelse. Sekterne prøvede at fiske i rørt vande, og *Vilhelm Beck* betegnede senere til pastor Høyrup, Holbæk, som »den forkvaklede by«. *Luthersk* mf byggede allerede 1881 et missionshus ved Strandporten, og det blev samlingssted for Ltmf fra Holbæk og de omliggende sogne. IM havde dog en god kreds; 1883 holdt IM offentlige møder i friskolen (der fortælles om et møde, hvor byens sp, Herskind, talte, da taleren ikke kunne naa frem p g r a sne, men 3 mænd fra Kvanløse havde trodset sne og kulde og gaaet de ialt 20 km, og det fortrød de ikke). *Herskind*, der ikke tilhørte IM, var meget venlig overfor IM, han holdt 1884 fastepredikener i kirken; fra 1887 holdtes IM's møder i friskolen. Det var ganske jævne folk, ledet af cigarmager *Larsen*. De gammeldags kirkelige i kirken forstod ikke deres missionsiver; man var mistænksom overfor noget, som præsten ikke var i spidsen for. Cigarmager *Chr. Larsen* (* 1840, † 1902) hentede sin aandelige føde i Rosenius' skrifter, og *Larsen* lille hjem i Labæk blev et samlingssted for IM's venner og de tilrejsende talere (der maatte ligge paa en sofa eller paa stole, der var stillet sammen). Mange smaa møder blev holdt her, desuden benyttedes en sal i Smedelundsgade. Blandt de missionærer, som mest kom her, var missionær *Rawens* og *Chr. Christensen* (sidst i Holstebro), han blev kaldt »den sorte« p g r a sit sorte haar, modsat missionær *N. C. Nielsen*, som blev kaldt »den røde«, *Hans Sørensen*, *Eskebjerg*, og hotelejer *Nissen*, *Kbhvn. Vilhelm Beck* talte om den »hellige cigarmager« i Holbæk, og kbmd *J. Frølund*, som i mange aar har været blandt de ledende i IM's arbejde, siger, at *Larsen* var »en rigtig missionsmand, meget mørk i sin kristendom, men en dyb og stille natur«. Pastor Høyrup kaldte ham »den skriftkloge cigarmager«. Han var meget trofast i kirke og missionshus. Foruden cigarmageren var kbmd *C. P. Christiansen* en af de bærende i IM. Han ordnede basarer til fordel for et missionshus, og en række trofaste jævne folk var med (f eks den lille syerske *Christine Hansen*, lærerinde, frk *Muxoll*, tømrer *Chr. Jensen*, skrædder *Reher*, »*Ane i bankens*«, som var med til at stifte KFUK, fru *Karen Jensen*, som trofast besøgte syge og fattige og fra c 1890 var med

til at stifte de gamles julefest, »eet af de mest gennemført kristne mennesker, jeg har kendt«, blev der sagt, men trods hendes store arbejde for de fattige og gamle, tog provst Lebech hende ikke med i menighedsplejens bestyrelse. Der var en flok uselviske og arbejdende mennesker, men de var ikke mange. Naar der kom fremtrædende talere, f. eks. lensgreve *Holstein-Holsteinborg*, holdtes møderne paa hotel »Postgaarden«.

IM holdt ogsaa *friluftsmøder* i omegnens skove. Pastor *Ulrich*, *Butterup*, senere *Tølløse*, indbød til møder i Løvenborg skov, og man kørte derud i charabancer. Gaardmissionær *Clausen* og kammerherre *Barner* var i mange aar faste talere ved møderne der og i Regstrup. Ligeledes var der møder i Torbenfeldt skov, ja IM kørte undertiden helt til Ørslev for at høre *Vilhelm Beck* eller til Stenmagle for at høre pastor *Nyeborg*. — Skibsfører *Henrik Hansen* var den flittige fmd for det udvalg, som fik rejst missionshuset. Det smukke hus blev tegnet af bygmester *Bentsen* fra Vallekilde. Man var uenig om det skulle have taarn eller ej. En aften gik nogle af IM's venner hen til pastor Herskind for at han kunne sige det afgørende ord. Præsten var gaaet i seng. Men han raabte fra vinduet paa 1. sal ned til manden paa gaden: »Jeg synes, at naar der er taarn paa kirken, skal der ikke være det paa missionshuset«. Men det fik alligevel sit taarn, og 1897 blev det indviet af *Vilhelm Beck*. 1895 var der en livskraftig KFUM med fisker, senere indremiss *Chr. Christensen* (se foran) som leder. Kort efter at missionshuset var indviet, kom pastor *Høyrup* til byen. Han var ung og nidkær og prædikede med fynd og klem: Folk skulle omvende sig! Det forstod de ikke, thi hvad skulle de omvende sig fra? Folk kunne dog ikke lade være med at høre denne »tossede præst«, han havde gode medarbejdere i missionær *Nielsen* (indehaver af Jydske strikkerier) og hans hustru samt missionær *Johs. Thorsen* (senere sp Gilleleje), der havde været skomager, havde været paa Moodys bibelskole og var ualmindelig velrustet til at være missionær, og indremissionær *Niels Andersen*, en stille, hjertelig forkynder. *Høyrup* samlede sine venner til bedemøde hver lørdag aften, og der blev røre i byen. *Ejnar Prip* og jødemissionær *Bauer* og *Anders Stubkjær* kom her som talere. Kirkegangen voksede stærkt, og mange nye kom til. I disse aar kom Harboørefiskere til Holbæk fjord for at fiske. De var flotte karle, stærkt vidnende missionsfolk, en af dem, *Mads Knak*, sejlede flere IM's venner, de unge og søndagskolen, paa udflugter. Fastepredikener, missionsuger, mange møder blev der holdt, men Høyrup var her kun kort tid. Han blev opfordret til at søge til Voer i Vendsyssel. En deputation fra Voer var hos kirkeminister *J. C. Christensen*, som sagde: »Nej, Høyrup har kun været i Holbæk et aar, ham kan jeg ikke flytte allerede.« Da lagde en af vendelboerne ganske roligt sin haand paa ministers skulder og sagde: »Ja, det er nu ham, vi vil have.« Det kunne *J. C.* ikke staa for: »Ja, saa skal I ogsaa faa ham!« Og han fik embedet. Trods den korte tid i Holbæk, satte Høyrup spor, som mærkedes længe efter.

Menighedsplejen lededes af provst *Lebech*, amtsforvalter *Lerche*, fru stationsforstander *Martensen*, fru *Dührkopp*, som betød meget i menighedslivet, og fru godsforvalter *Petersen*. Det sidste hjem var præget af harmonisk samvirken mellem kirke, hjem og missionshus. Og godsforvalteren og hans frue blev paa forskellig maade brugt i menighedslivet. Fruen var livlig og initiativrig, ledede sygeplejeforeningen og sykkredse, han var fmd for menighedsraadet. Pastor *Asschenfeldt-Hansen* kom her jævnlgt. Godsforvalter *Petersens* datter *Inga*, som senere blev gift med domprovst *Skovgaard-Petersen*, var model til en af de smaa piger, som er tegnet uden paa A-H's blade: »For mine smaa venner«. Fru *Dührkops* hjem stod altid aabent for nødlidende, hun skaffede biler til de gamles skovture, hun samlede pakker til juleuddelingen. »Mor *Dührkopp*« kaldte hendes venner hende.

Frk *Marie Knuthsen*, som ledede det *Wor-søske* institut til 1907, var et meget religiøst menneske. Hun virkede for armenierne, hun udgav en digtsamling. Skolen var god og anset. Den blev solgt til skolebestyrer *N. S. Thøgersen*, der omdannede den til *Holbæk private realskole*. *Thøgersen* blev et betydende medlem i menighedsraadet og fmd for landsforeningen af menighedsraadsmedlemmer, hvor han øvede en virksom indsats for den danske folkekirke og for menighedsraadene.

Der var ogsaa en *grundtvigsk kreds* i *Holbæk*. 1896 stiftede redaktør *H. J. Hansen* »*Holbæk-Posten*«, sammen med gdjr *Jens Mortensen*, *Kvanløse*, og savværksejerne, brødrene *Kristensen*, *Holbæk*, »*Højskoleforeningen* for *Holbæk og omegn*«. Foreningen holdt friluftsmøder i skoven ved *Eriksholm* og om vinteren maanedlige møder i *Holbæk*, senere et sommermøde ved *Løvenborg*. Da *KS* af 1898 stiftedes, dannede man en lokal kreds derunder, ledet af redaktør *Hansen* og forretningsfører *Gravesen*, dog uden fast organisation. Men 8—9 maaneder af aaret indkaldte man fremmede prædikanter, bl a præsterne *Fenger*, *Udby*, *Hammer*, *Tølløse*, *Helweg*, *Osted*, *Fonnesbech-Wulff*, *Vallekilde*, *Welding*, *Ludwigs* og *Rosendal* fra *Kbhvn* og *Carl Koch*. Der var ogsaa en ungdomskreds. Efter verdenskrigen greb idræt og forlystelser og lejr-liv mere ungdommen. 1919 dannede *KS* en fast organisation, først med redaktør *H. J. Hansen*, senere med bankdirektør *Knop* og kpt *Hedegren* som ledere. Pastor *Fonnesbech-Wulff* blev kredsens faste præst, senere har præsterne *Niels Petersen*, *Vallekilde*, *Hejlesen* og *Trier*, *Kbhvn*, og *G. Schiøler*, *Tølløse*, været dens præster, indtil pastor *Fr. Schrøder* blev sp i *Holbæk*.

Provst *Rørdam* skriver, at da han kom hertil 1912, fandt han »en by i tornerosesøvn«. Det gjaldt baade det handelspolitiske, det politiske og ikke mindst det kirkelige. Det sidste var næsten udelukkende præget af gammeldags *IM* med samtalekredse, dsdk og søndagsblad osv. Frk *Maltesen* samlede en trofast lille kreds i *KFUK*, de grundtvigske havde deres aandelige tilhold i *Vallekilde*, blandt de førende var den fine og stilfærdige forretningsfører *Gravesen*. Foreningen »*Ungdommen*« var begyndt af den særprægede færing,

bogbinder *Th. Hansen* og fortsattes af lærer *J. P. Nielsen*.

Saa kom pastor *Chr. Hansen*. Han virkede i det hele taget som »foraarstormen med sit sus«. »Gamle spjæld, der sad og spærrede for frisk luft, maatte uvilkaarligt vige« (*Chr. H's* eget udtryk). Han var hjertevarm og befriende trosglad).

»Pastor *Chr. Hansen* stod i sin fulde arbejds-kraft, da han kom hertil, veltalende, uforfærdet som han var, vandt han stærk ørenlyd i byens befolkning. Han fik sat gaardmøder i gang (det havde *Frelsens hær* før haft »eneret« paa). Ved det første gaardmøde i et stræde begyndte han: »Naar I ikke vil komme i kirken, maa jeres præst komme til jer med kirkens budskab«. Altid var han villig til at stille kirken til raadighed, selv om det ikke var til gudstjenestebrug; det gælder f. eks. det store ungdomsmøde om vinteren, hvor eftermiddagsmødet oprindeligt blev holdt i *Bethesda*. *ORSagfører E. Staal* talte en vinter 3 aftner i kirken, der var fyldt til trængsel, og saa af folk, som ellers ikke kom i kirke. Da *Skovtoftes* leder, frk *M. Rasmussen*, en aften talte i kirken om tidens løse moralske forhold, sluttede pastor *Chr. H.* med nogle meget stærke ord om byens restaurationsliv, og han tilføjede, at restauratørerne gerne maatte gaa rettens vej, hvis de fandt hans ord for stærke; han var i stand til at bevise, hvad han havde sagt. I stedet sendte de ham til nyttaar nogle platter fra landets store bryggerier. Flere af *Chr. Hansens* taler blev husket, f. eks. hans ord ved reformationsfesten 1917, hvor han klart understregede, hvad der var luthersk og hvad der ikke var luthersk. — Ved et byraadsmedlems begravelse talte han alvorlige ord til byens toneangivende kredse, saa flere følte sig traadt for nær, og ved det følgende byraads-møde var det ikke lutter lovord, der lød om præsten. Faa maaneder senere begravede *Christian Hansen* en dranker, der havde fundet *Gud* paa sit dødsleje. Det var her en helt anden tilhørerkreds. *Chr. H.* talte om drankerens tidligere liv og sagde: »*Valdemar* var sig selv værst«. Der lød en ildevarslende mumlen i følget, men da *Chr. H.* saa bragte *Valdemars* sidste hilsen til hans gamle kammerater: »Spild ikke jeres tid med drik, og hvad dermed følger, som jeg har gjort, men søg *Gud* og lev efter hans vilje«, da blev der lydøs stilhed. *Chr. H.* glædede sig ved at se nye arbejds-grene vokse frem, og for at holde orden i tingene fik han oprettet et »*Menighedsarbejdernes fællesraad*«, der i nogle aar holdt møde en gang om maaned. Han ville »*Lægfolkets* aktivisering« og forstod at praktisere det.« (*A. Munk Andersen*).

Efter den spanske syge 1919 blev 1920 præget af opgør med *International forening* for bibelstudium og spiritister. Forfatteren *Nis Petersen*, som 1917—20 var journalist i *Holbæk*, støttede sognepræsten i kampen mod spiritismen med kraftige artikler i »*Holbæk Amts Avis*«. *Pinsemissionen* vandt megen sympati ved *Sigurd* og *Anna Larssen Bjørners* møder. Der var noget røre, og en lille kreds blev dannet. Samtidig holdtes 3 møder paa hotel »*Hafnia*« med socialdemokraterne,

hvis blad havde angrebet pastor Chr. H, som indbød dem til opgør. Han var paa den tid en mægtig taler. (Som prædikant blev han næsten bedre de senere aar). Resultatet af mødet paa »Hafnia« blev mest det, at der blev jævnet nogle misforstaaelser, og en kreds af »Kristeligt socialt forbund« blev dannet, og sekretær (senere pastor Chr. *Norlev* blev indbudt til at tale i KFUM, ligesom der dannedes en kristelig social studiekreds paa Stenhus, ledet af lektor *Bredsdorff*. Denne kreds gled efterhaanden over i LYM. — 1923—24 havde man den saakaldte »Blinde strædebyggesag«, hvor banken for Holbæk og omegn fik pastor Chr. H og tandlæge *Winding* til at købe en stor ejendom for at indrette den til hjem for KFUM og K samt missionshotel. De havde ikke samfundet bag sig og slet ikke IM i omegnen. Efter opslidende og langvarige drøftelser gik foretagendet i stykker, og der skulle gaa 20 aar, før man igen turde rejse sagen om et hjem for unge. 1935—36 gik *Ox-fordrøret* gennem byen og satte sit præg paa menighedsarbejdet. Pastor Chr. H stillede sig forstaaende, men faderligt formanende og derfor alligevel uden for. Efterhaanden gled det ind i de kendte rammer, og saa kom den 2. verdenskrig og gav helt nye problemer (Kr I).

For *ydre mission* var interessen ringe indtil omkring 1910. 1905 maatte man, for at faa folk til at høre pastor A. *Busch*, lade en byvægter gaa gennem byen med en hornblæser for at bekendtgøre mødet. Efterhaanden dannedes en række missionskredse, og omkring 1920 indførtes paa rektor *Hass'* initiativ en aarlig missionsbasar, som dog nogle aar senere ophørte.

Ungdomsarbejdet havde i mange aar meget indskrænkede forhold. KFUM samledes i en lille lejlighed paa Sofievej, og KFUK i 2 loftsværelser i missionshuset hos frk *Maltesen*. Senere fik K hjem paa 1. sal i en gl købmandsgaard og M fik lokaler i soldaterhjemmet i Labæk, indtil man fik de nuværende lokaler. Frk *Lis Rømer* var den første sekretær i KFUK, og i nogle aar var stud theol A. *Schjøning-Jepsen* sekretær for KFUM. Soldatermissionen øvedes dels af »Dannevirke«s soldaterhjem, dels fra KFUM's soldaterhjem, Labæk 29. 1923 købtes forlystelsesetablissermentet »Tivoli« til soldaterhjem, og KFUM blev alene om hjemmet i Labæk. Sømandshjemmet virkede nogle aar, men er nu nedlagt. Et nyt vil maaske blive opført.

Kirkens korshær i Holbæk er den første provinsafdeling af korshæren, stiftet 1925; allerede 1923 blev de første medarbejdere optaget ved et stævne, hvor pastor H. P. *Mollerup* var til stede med sit hornorkester fra Kbhvn. Arbejdet øves af frivillige medarbejdere (leder: Cand pharm *Hatting Jensen*). — LYM har siden c 1920 gjort et godt arbejde, ledet af sparekassebogholder *Holst*.

Blandt de indremissionærer, der har virket her, skal nævnes *Niels Andersen* (1901—24), et elskeligt menneske, med lysende smil over de efterhaanden mere og mere afklarede angststræk, en mand med virkelig forstaaelse af sine medmennesker, en søgt sjælesørger og en kær gæst ved sygesengen. For ham betød

de kirkelige retninger uendelig lidt, naar blot den rigtige retning blev fulgt. Engang kom talen til at dreje sig om troslivet i Hammerum herred, hvor »IM's venner ikke gerne ville være i stue sammen med grundtvigianere«. *Niels A* udtrykte sin glæde over, at der var helt andre forhold i Holbæk og over at »ingen af præsterne her var saa krasse missionsmænd som pastor NN.« Han lagde sit arbejde i »Bethesda«, han tænkte aldrig paa at gøre sig selv gældende. I sine sidste aar var han meget svag. Han var en israelit, i hvem der ikke var sving. — Missionær *N. C. Nielsen* (de jyske strikkerier) arbejdede sammen med *Niels A*, hans forkyndelse var bibeltro, noget tør. Han var med i KFUK's ledelse. — Missionær *M. P. Jeppesen* havde en evne til at komme ind i hjemmene og tale med de enkelte, han efterfulgtes af missionær *Karl Jørgensen*, en redelig og dyb natur. Han efterfulgtes af missionær *M. Rafn*, der var en dygtig organisator og agitator. Nu er *P. Jensen* byens missionær.

Af de lægmænd, der har betydet noget i arbejdet, skal ogsaa nævnes rektor *Hass*, Stenhus, som fra 1906, da hans skole blev oprettet, tog del i menighedsarbejdet m møder for eleverne og Holbækforældrene og sdsk for kvarterets børn, bibeltimer i kbmd *Dührkopps* hjem og som fmd for Pathanmissionen og lejlighedsvis prædikant i kirken og missionshuset. Hans efterfølger, rektor *Sv. Larsen*, er fmd for Tveje Merløse menighedsraad. Tandlæge *Ove Winding* gjorde i de aar, han var her, et godt arbejde blandt de unge og for Santalmissionen, Kordegn *Lund* afløstes 1916 af kantor *Bech Jensen*, der 1917 stiftede de kristelige menighedskor, og har været virksom for Armeniermissionen og Israelsmissionen. Overlærer *N. Munk Andersen* har gennem mange aar været formand for »Menighedsarbejdernes fællesraad«.

Pastor *Krogsøe* fortsatte Pastor *Hansens* arbejde i IM's spor, men selvstændigt. Han døde imidlertid saa kort efter. I IM's arbejde har kbmd *Frolund* senior og junior været blandt lederne gennem aarene, og direktør *Orla Jensen*, KC, har i de senere aar haft et arbejde i gang, ledet af skoleinspektør *Rønnow-Jensen*, KS's fmd er amtsvejnspektør *Danø*. KFUM har egen bygning og sekretær. Menighedsraadets formand er redaktør *Monrad Hansen*.

Luthersk Missionsforening begyndte her med Chr. *Møllers* møder 1869 hos *Mads Jørgensen*. I Smedelundsgade holdtes de første læsemøder, enkelte sluttede sig til, især fra omegnen. I 70'erne var der stærk modstand, men man blev ved. Der holdtes sdsk i Smedelundsgade, møller *Hans Hansen* og smedemester *Chr. Knudsen*, Allerup, † 29, var gode støtter, ligesom billedhugger *Chr. Nielsen*, Strandporten og missionær *Nielsen*, Brejning. 1889 og 1907 var der en vækkelse, især blandt de unge.

Metodisterne indviede deres kirke i Holbæk 1908, *baptisterne* indviede deres kapel 1892. Der er desuden et katolsk kapel og Frelsens hærs forsamlingsbygning fra 1894.

— — —
Den kirk udvikling i Holbæk er gaet mere

og mere i retning af en stærk opdeling i grupper og kredse. I vintertiden kan det være vanskeligt at faa plads til større arrangementer. Hver maaned holdes der iflg bekendtg i »Menighedsbladet« og de unges blad »Budbringeren« 322 større og mindre kirkelige møder, eller gennemsnitlig godt 11 pr. dag. Er dette saa + eller -? Det betyder i hvert fald, at alt ikke afhænger af præsten, men at mange lægfolk kommer i arbejde. Ved en optælling var der 36 bibelkredse med ca 420 deltagere. Atomiseringen af menighedslivet betyder ogsaa, at alle ikke kan være gangangere. Men det er vanskeligere at samle til større møder. Endnu samler det store ungdomsmøde i jan dog over 1000 unge i Holbæk kirke fra hele Nordvestsjælland.

Tveje Merløse sogn har som nævnt haft nøje fællesskab med Holbæk gennem aarene, men det har ligget noget i skygge af købstaden.

De 7 kateketer 1822—76 havde intet med sognet at gøre ud over nogen kirkebogsføring. De 10 kaldskapellener 1876—1922 fik derimod mere betydning for Merløse, og for nogles vedkommende har de efterladt sig et smukt minde i befolkningen.

Pastor Nørreslet skriver: Vi Holbæk-præster negligerede Merløse i en forfærdende grad. I Holbæk laa vor interesse, og følgen blev den ganske naturlige, at der saa godt som intet menighedsliv fandtes i Merløse sogn. De vakte søgte til Holbæk, sognets randbebyggelse var sammenvokset med Holbæk og man følte sig der som Holbækere. Det faldt dem ikke ind i de kvarterer at søge Merløse kirke. Kirkegangen i M var da ogsaa derefter, dvs ganske elendig.

Efter min mening skulle kirkebygningen heller ikke kunne virke særligt dragende. Ja, dens ydre var jo skønt og monumentalt, men dens indre forekommer mig fængselsagtigt mørk. De smaa bitte skydeskaar, der skal gøre det ud for vinduer, er formodentlig historisk korrekte, men hvor en mørk kirke dog virker knugende ... Jeg vil paastaa, at der slet intet aandeligt liv fandtes i M. Der var enkelte trofaste kirkegængere.

Pastor Dragsdahl og organist ved M kirke, viceinspektør R. Nielsen, skriver ogsaa om den mørke kirke (det er vanskeligt at finde kirkestemningen der). De gamle synes ikke om forandringen. Efter 1922 har M faaet sin egen sognepræst. Men arbejdet øves i nær tilknytning til det kirkelige arbejde i Sct Nicolai sogn.

Vestre distrikt: Efter at der i en del aar var holdt regelmæssige møder paa Vestre skole, ved præsterne Kjer og Krarup, dannedes der en ikke retningspræget menigheds-kreds med sp som født medl af bestyrelsen. Denne kreds holder møder hver 14. dag, sdsk, af og til en fest for distriktets gamle og har 2 gange holdt bazar i amtssekretær Svend Jensens have til fordel for en distriktskirke. En byggekomité er nedsat og som foreløbigt maal arbejdes der paa at faa en kirkegaard med et kapel ved Stenhusvej. Kredsens formand er lektor H. Lund, Stenhus.

Byens kyndige historiker, overlærer Albert

Thomsen († 1952) var skaber af byens musæum og fmd for Historisk Samfund for Holbæk amt.

1922 oplyses: IMsmf (200), KFUM (100) og K (130) ca 70 til valgmg. 1930 oplyses: Kkg 12%, gode arbejdsmuligheder, hørelyst, kirkeblad, 12 bibelkredse, 6 YMkredse, IM (150) højskolef, Lt Mf., 1938: Gode sunde forhold, mange lægfolk i arbejde, 30 bibelkredse, haardt brug for præsten, IM (200), KS, en del sektvæsen. God kkg. 1942: Ganske god kkg, flere bibelkredse og YMkredse, rom-katolsk hospital, mange skoler, gode sunde arbejdskaar, Korshærsarb, KFUM og K, LYM, KS. Stort gamlehjem. 1950: Fælles er kirkeblad, KFUM og K, LYM, Blaa kors, mange YM og bibelkredse, KFUM's soldaterhjem, Korshærens arb, 5 sdsk, Lt Mf, højskoleforening med højskolehjem, KS, fritidshjem, sømandshjem m. m.

I byen garnison, bygmesterskole og 2 real-skoler, kostskolen Stenus og pige gymnasium i M, husholdningsskole i M, Sct Elisabeths hospital i H, centralsygehus og sindssyge- og forsørgelsesafdeling i M. Præsterne har regelmæssigt andagter paa sygehusene efter ordning af 1951.

En af præsterne læser med konfirmander paa Stenus om vinteren.

Sct Nicolai kirke i Holbæk. Den gamle Sct Lucii kirke, der stod omtrent paa samme plads som den nuværende kirke, var nordfløjen af det middelalderlige Sortebrødre kloster. Den var opført af mursten i gotisk stil med et midtskib og to smallere sideskibe, overhvalvet, koret med tresidet afslutning, kor og midtskib var fra 1287, senere opførtes sideskibene og taarnt med kamgavle, og et lille spir fra 1723. Da man ansaa kirken for at være brøstfældig (murene maatte dog sprænges med dynamit) blev den gamle kirke revet ned, og man opførte en moderne, ikke særlig arkitektonisk værdifuld korskirke af røde mursten med taarn og spir. Kirken indviedes 20. maj 1872. Arkitekt var etatsraad Chr. Hansen. Kirkens indre har kassetloft af træ. I korrundingen et kalkmaleri af Ole Søndergaard (søm hjorten skriger efter vandbækken). Altertavle af Carl Bloch: Christus med barnet. Meget lidt af den gamle kirkes inventar er bevaret, kun 5 lysekroner og nogle epitafier. Prædikestol og døbefont af træ er nye. Kirken er restaureret 1930. 650. sd.

Da Kunstindustrimuseet holdt retrospektiv udstilling i 1946, var Holbæk kirke den eneste, der var repræsenteret; billedskærer Lorens Jørgensens hængestykke til epitafiet for borgmester Mogens Christensen, et viltret, lunefuld og dog fuldt behersket barok-slyngværk. (1645).

1945 modtog kirken fra en anonym giver et glasmaleri til de tre høje vinduer over østre pulpitur. Maleriet er udført af prof Kr. Iversen og fremstiller den store opstandelsesmorgen (»Rejs op dit hoved al kristenhed«). — Det fremkaldte en pendant over vestre pulpitur, hvortil midlerne blev skaffet ved indsamling. Her udgør hvert vindu et afsluttet hele: Judaskysset med sovende disciple, nedenunder Kristus paa korset med Marie og Johannes, den opstandne Frelser med den bedøvede Romervagt nedenunder.

Sydvest for kirken ligger ligkapellet, en middelalderlig bygning, sydfløjen af klosteret. Den bruges som raadhus til 1844 og var delt i to etager. 1863 indrettedes det til kapel, fik store spidsbuede vinduer, trappegavle og en spidsbuet dør. I nyere tid førtes kapellet tilbage til den formentlig oprindelige stil. — Krematorium paa østre kirkegaard fra 1934.

Kapellet paa østre kirkegaard er opført 1928 (arkitekt Marius Pedersen) (250 sd). Det blev rest 1950 og smykket med en hel vægs kalkm ved malerne Ole Søndergaard og Alb. Elmstedt. Yderst til siderne ser man sørgende efterladte, indenfor de hvide blændinger store engle, der fører de afdøde op ad himmeriges trapper i bundter af regnbuefarvet lys. Tilbagetrukket i en niche over døren sidder Kristus paa dommersædet med en frikendt og en fordømt

nedenunder paa korte sidevægge. — Mdl gudstjeneste fra 51.

Tveje Merløse kirke er en af Sjællands interessanteste landsbykirker, en af de faa med tvillingtaarn. 1199 skænkede Absalon landsbyen til Sorø. Sandsynligvis opført ca 1090 som den første af de tvillingtaarnede kirker paa Sjælland, bygget med Roskilde domkirke (Danmarks ældste stenkatædral), som forbillede. Her hører ogsaa Fjenneslev til som nr. 5 i rækken. Kor, korrunding og den nederste del af skibet er af kampesten, resten af fraadsten. Senere byggedes spidsbuede hvælvinger (med kalkmalerier fra den hellige historie og fra Laurentiuslegenden). 1895 afsluttedes en omfattende restaura- tion ved H. Storck, der søgte at give kirken sit oprindelige udseende. Kirken bestaar af skib, kor, apsis, dobbelttaarn, der er lige saa gammelt som kirken, samt nyt vaabenhus. I taarnrummet er en forhal, som staar i forbindelse med skibet ved 3 rundbuer, baaret af 2 piller. Over disse er et smukt galleri med 3 to- eller tredelte bueaabninger, som bæres af søjler. Skibet har dekoreret bjælkeloft og smaa højtsiddende rundbuevinduer. Paa korbuen de gamle kalkmalerier af Jomfru Maria og to helgener. I korrundingen ses kalkmaleri af Kristus paa regnbuen. Altret er nyt, i romansk stil, ved Joakim Skovgaard. Paa forsiden af alterbordet ses Guds lam i gylden glorie, over alterbordet et kors. Den gamle altertavle, af Lorends Bjørgensen, fra c 1670, hænger paa skibets sydvæg. Prædikestol fra 1571. Den gamle font er ombyttet med en font, der stod i Roskilde stiftsbibliotek. Klokker i en klokkestol paa kirkegaarden. Paa gallerivæggen romansk kalkmaleri af en kampscene. Alterstager fra 1724. Syvarmet lystestage fra 1943 af Joakim Skovgaard. Koret ligger som sædvanligt skævt for skibet. Det hentyder maaske til kirken som Kristi legeme og koret som hans hovede, der i døden bøjer sig til siden. 120 sd.

Forfatteren Achton Friis skriver i »Danmarks store øer« — Gyldendal 1936 — bind I, side 351—53: Tveje Merløse kirke er »i sin storstilede alvor imponant og alvorlig som en domkirke. Dens taarne, som har givet Merløse sogn sit øgenavn (Tveje: o) en tveddelt gren), er afgørende for dens store stil. Fra en aflang, rektangulær grundflade, som gaar paa tværs af skibets længderetning, deler den sig for oven i de to taarne, hvis alvor og tyngde bliver fuld af ynde paa grund af deres indad skraanende flader og de øverste, mindre taarne, som ender i bikubeformede kupler med knapformede prydelser som afslutning. — Det er hævet over enhver tvivl, at Tveje Merløse kirke ikke alene er landets smukkeste og fornemste landsbykirke, men den er overhovedet en af vore mærkeligste bygninger...

Kirken bevarede (ved restaureringen 1892—95) ikke alene sin oprindelige arkitektur, men tillige sin patina. Jeg har næppe nogensinde, ikke engang i Italien, set noget bygningsværk, hvor form og stof har dannet en mere fuldkommen harmoni. Dens mærkelige taarne, som helt til deres øverste spidser er af fraadsten, virker med deres varme farve op mod den blaa himmel saa ædelt som det fornemste stykke keramik fra Han-dynastiets tid.»

Store bededag 1895 var en stor dag i kirkens og sognets historie. Da blev kirken indviet paany af Sjællands biskop T. Skat Rørdam. Han omtaler indvielsen i et brev til Otto Møller (II, s 249): »Min første officielle bispehandling var at indvi Merløse kirke... (Jeg fandt) en god klångbund i forsamlingen... (men maatte) ærgre mig over dette arkitektpedanteri, at man, for at give den saa gammelt et udseende som muligt, havde... malet væggene, som om de var mugne og skjoldede af ælde og fugtighed.»

Worsaae: Danske mindesmærker I, Løffler: Danmarks romanske kirkebygninger, s 145, A. Knudsen: T M kirke, 1896, M. Petersen: Kalkmalerier, s 105, Kr. Krarup: Levende stene, 1945, s 3 f, Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 254—56, Mackeprang: Døbefonte, s 311, Arkitekten 1895.

Altergæster: 1891: 555 og 180, 1896: 698 og 190, 1922: 2600 og 150, 1938: 3225 og 363, 1949: 5000 og 572.

Folketal: 1850: 2638 og 624, 1901: 4574 og 1881, 1921: ialt 8178, 1945: 8451 og 4378.

Menighedsraad: 1914: 5 IM, 5 gr, 5 up, 1922: H: 3 IM, 3 KC, 3 gr, 2 soc, Tv M: 2 IM, 3 gr, 5 up, 1938: H: 3 IM, 3 KC, 7 gr og up, Tv M: 3 IM, 3 gr, 4 up, 1949: H: 5 n gr, 3 IM, 4 soc, 2 up, Tv M: 2 IM, 2 up, 2 gr, 4 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 2684 (8), rad 1115 (3), kons

1323 (3), venstre 334 (1), 1950: Soc 3278 (8), rad 1204 (2), kons 1292 (3), venstre 640 (1), komm 337 (0).

Sognepræst

(til 1922 tillige sp Tveje Merløse)

Indtægt: 1850: a) 301 byg, 39 rug, b) 85 rdl, d) 950 rdl, e) 38 td ld. — 1870: Regul 3864 kr, netto 8354 kr. — 1913 fig: 1. kl.

1633—79 var provst Søren Nielsen May sp her. Hans hustru var søster til Griffenfeldts moder. Han »var forfængelig af sit fornemme slægtskab og fik en bøde paa 20 rdl, fordi han bad for det grevelige Griffenfeldtske hus« (W I, 656). 1738—53 var provst, dr theol Andreas Brødenberg sp her, han var kendt som modstander af pietisterne. 1753—1821 var fader og søn, Peder Smith og Troels Smith sp her.

13. 4. juli 1821—24. juni 49 (sp Vor Frue k, Aarhus-Aaby 4. sept 16): Professor, dr theol et phil Jens Henrik Larsen, * 3. maj 73 Nykøbing S. Forældre: Kbmd Lars L og Zira Cathrine Sørensen. Stud Roskilde 92, c okt 96 (h), udenlands, rkp Købelev-Vindeby 10. juli 01, dr phil 05, 2. rkp Aarhus dk 27. maj 08, titulær professor 13, sp Slangerup-U 5. juli 15, fik rang i 5. kl, nr 8 17, dr theol 21, afsk 24. juni 49, † 30. maj 52. ~ 28. aug 01 Sara Sophie Margrethe Heusner, * 30. aug 71 Kbmvn, † 31. okt 62. Forældre: Løjtnant Jacob Martin von H og Cathrine Elisabeth Echsteen.

Skrev en mængde afhandlinger og indlæg om meget forskellige emner, især teologiske, topografiske og landøkonomiske. Landhusholdningsselskabet premierede flere af hans afhandlinger. Hans »Et forsøg til en militær forsvarsplan for Danmark« (1808) interesserede Fr. VL Udsg 32—42: Ods herred og Skippinge herred og Tuse herred I—II, manuskripter til beskrivelse af Merløse, Ars og Løve herreder ligger utrykte i Nationalmuseet, hvor der ogsaa er manuskript til »Bidrag til kundskab om Holbæk købstads historie i ældre og nyere tid« (1847), en hovedkilde til byens historie.

Dr J. H. Larsen var som yngre ivrig rationalist, en af tidens lærde præster, en mand med mange interesser. Han begyndte at udgive et par tidsskrifter, som hurtigt ophørte. Størst interesse har hans topografiske arbejder. Foruden fornævnte værker udarbejdede han en tre binds beskrivelse af Lolland, hvoraf kun eet bind blev trykt. Hans fremstillinger grunder sig som oftest paa selvsyn og støttes af omfattende kendskab til historie, geologi og landøkonomi. Han lægger ikke skjul paa sine meninger, og øver en hvas kritik til alle sider, fæks af godsejernes behandling af husmænd og fæstere. Paa flere punkter var hans indstilling moderne; han hævder saaledes, at en topografisk beskrivelse bør udgives saaledes, at den er »bekvem at have med paa rejse«. Han er blandt de første, der forstod betydningen af stednavne, og at man kun kan forklare dem ud fra deres ældste kendte form. — I Holbæk var han ivrig for skolevæsenets forbedring, ligesom han ordnede raadhusarkivet og reddede det fra ødelæggelse. 1826 foreslog han Nationalmuseets leder, C. J. Thomsen, at arbejde for kirkebørgernes indsendelse til offentlige arkiver, og 1828 planlagde han oprettelse af et bibliotek og et museum i Holbæk. Han havde mange gode ideer, men det lykkedes ham sjældent at faa dem virkeliggjort, især fordi han ikke forstod at arbejde sammen med andre. Hans ubøjelige nidkærhed og hvasse tunge gjorde ham til en ensom mand i byen, en præst uden menighed, en lærd uden adgang til biblioteker og arkiver. Han tog sin afsked paa grund af døvhed,

men sygdom hindrede ham i at udnytte sit otium i Kbhvn til videnskabeligt arbejde. (Albert Thomsen.) Dr L havde en fejde med Grundtvig 1811, da Grundtvig bebrejdede ham hans rationalisme. Men han var en nidkær præst, der gerne ville, at hans gerning skulle bære frugt. Det lykkedes kun i ringe grad. Han var knastør, flittig og inderlig bedrøvet over den mangel paa aandeligt liv, som prægede byen. Men han ved ikke andet end at konstatere fakta: »Jeg har holdt min prædiken ligefuld, som om kirken havde været fuld, og forrettet messen som sædvanligt.« Han deltog ikke i byens gilder, men vidste altid, hvad der foregik. (Anders J. Eriksholm.)

Mynter skriver, at der ikke var nogen præstegaard i Holbæk, men »præsten ejer selv en smuk og velindrettet gaard. Kirken var stor og smuk, i den ene ende noget mørk«. Dr L's prædiken (1842) var alvorlige og fornuftige ord, men uden ret orden eller klarhed. Foredraget frit og godt, men uden kraft, stemmen temmelig svag og utydelig. Disse mangler i forbindelse med den uenighed, hvori præsten lever med de fleste, volder, at kun faa kommer i kirke, uagtet han ofte skal holde gode prædikener (M II, s 261—62).

Selvbiografi i Univ progr 1821 og i Khst saml 6 r I, s 630 f, Albert Thomsen i DBL, XIV, s 32—33, Anders J. Eriksholm i Fra Holbæk amt, 1907, s 50 f, Hist aarb for Aarhus stift XXIII, 1930, s 94, Vor ungdom, 1900, s 1—23, N 335, E II, s 105; S II, s 149, Fra Holbæk amt, 1950, »Fra det gamle Holbæk«, 1943.

Hjælpepræst hos dr Larsen:

1844—49: J. F. Engberg, se Store Tostrup-Ugerløse.

14. 9. sept 1849—16. marts 75 (sp Kolding 24. juni 37): **Jens Severin Hvistendahl Galskjøt**, * 16. okt 97 Hyllested. Forældre: Sp i Hyllested-V-H Thomas Martin Braem G, † 28, af Brahetrolleborg-K, og Karen Hvistendahl af 2. rkp Vor Frue k, Kbhvn. Stud Hrlf 15, c april 20 (I), ord kat Roskilde dk 13. okt 26, rkp Kolding, sp Almind 16. dec 31, r af Dbg 72, afsk 16. marts 75, † 24. febr 83. ~ 15. sept 32 Anna Elisabeth Johanne Heide, * 8. aug 95 Odense, † 31. okt 61. Forældre: Generalmajor, ejer af Lavindsgaard Andreas Gram H og Anna Elisabeth Badstüber. — Dattersøn: Smith, Thise. Broder: Magleby-H. Fætter: Stokkemark. Stam 44.

Mynter skriver 1850: Kirken i sig selv smuk, men trænger til oppyntning. G's prædiken kunne være antagelig, dersom den ikke havde været fordærvet ved et uroligt foredrag, som søgte at være levende uden at have naturligt liv. Katekisationen svag. Meget talrig forsamlng. En søndagsskole er nyligt oprettet og har over 60 elever. (M II, s 262.)

Pastor G mindedes som en elskelig skikkelse, der samlede en stor menighed, efter at kirken havde været næsten tom i saa mange aar. 1865—72 holdtes gudstjenesterne i ligkapellet, medens kirken byggedes, og der var overfyldt. Da den nye kirke var indviet, fyldtes ogsaa den. G var Holbæk en god præst. I Albert Thomsens bog om det gamle Holbæk findes en morsom lille karakteristik af pastor G. Gamle folk husker endnu hans udtryksfulde ansigt, livlige mimik og store gestikulationer. En samtale med ham paa et gadehjørne kunne ved hjælp af paraply og armbevægelser blive en hel dramatisk forestilling.

Hjælpepræst hos pastor Galskjøt:

1860—74: C. L. M. Garde, se Valløby-T.

15. 2. aug 1875—25. febr 98 (sp Bodilsker-

Nexø 9. marts 67): **Anders Herskind**, * 1. nov 23 Aalborg. Forældre: Engelsk vicekonsul, kbmd Jens Schibbye H og Ane Kirstine Elmquist. Stud priv 43, c 50' (I), institutbestyrer i Thisted, ord kat Ebeltoft-D 11. juli 56, do Horsens 23. jan 60, r af Dbg 94, afsk 25. febr 98, † 16. okt 06. ~ 27. dec 50 Alvilda Emilie Laussen, * 5. sept 25 Aarhus, † 8. marts 14. Forældre: Ritmester Christopher Mathias L og Christiane Frederikke Holm af Elmelunde. — Fætter: Elmquist, Sanderum. Næstsøkendebarn: Herskind, Tranebjerg. Hustrus tipoldefader: Hans Egede.

Udg 70: Bibellæsninger over Acta kap 1—5.

Pastor H var almindelig agtet, en mand af kultur, men ingen stærk personlighed eller fremragende prædikant. Som højkirkelig indtog han et mellemstandpunkt mellem de forskellige retninger i byen (A. Thomsen). Kirken betød meget i byens kirkelige liv, men præsterne var ikke glade for den mødevirksomhed, der udøvedes af lægfolk. H var en fin gammel mand, der kom af og til i søndagskolen. Trods sin alder kunne han lege udmærket med børnene ved juletid (Levende stene, s 22). Trods den respekt han nød, kom han i de senere aar noget paa afstand af befolkningen (Sct. Nikolai k, 1872—1947).

16. 28. april 1898—17. okt 1914 (sp Løgstør-K-L 26. febr 92): Provst **Johannes Julius Theodor Gottlieb Lebeck**, * 18. april 56 Hørup ved Flensborg. Forældre: Lærer i Bredballe Ludvig Volrad Clausen L og Johanne Helene Jannsen. Stud Horsens 74, c 80' (I), tredielærer Nyborg realskole 80, kkp Nysted-H 24. jan 82, sp Galtrup Ø J 29. okt 83 (var 89 udnævnt til sp Hygum-H, men afslog kaldelsen), provst Slet herred 19. juni 93, afsk 17. okt 14, † 23. aug 22. ~ 4. jan 81 Karen Marie Emilie Stybe, * 19. nov 57 Nykøbing F, † 9. juni 26. Forældre: Kbmd Andreas Jørgen S og Louise Karen Augusta Scheel. — Dt ~ Nørreslet, Snese. Søster ~ Sommer, Veflinge.

A. Thomsen skriver i Holbæks historie, at L »sluttede sig til IM, som i disse aar havde megen fremgang i Holbæk«. Men IM's venner mener, at han tilhørte KC, selv om de siger, at han var den stærkeste i sin forkyndelse af Holbæks sognepæster i dette aarhundrede. Selv sagde han: »Alle her i byen er utilfredse med mig; de fleste synes, at jeg er for indremissionsk, og IM synes ikke, at jeg er indremissionsk nok«. Han var meget interesseret i at faa oprettet en menighedspleje; den blev stiftet 1903 og var hans hjertebarn. Han var en usnobbet mand, i høj grad smaakaarsfolks ven. Pastor Høyrup omtaler ham som »embedsmanden, sikkert en livets mand, men kølig og reserveret, han holdt sig meget tilbage i forhold til missionshuset, paa tomandshaand tøde han op og var elskværdig og hyggelig«. Samarbejdet med kapellanerne var ikke altid lige godt, Løbner satte ham højt.

I en nekrolog i »Hovedstaden« (24. aug 22) skriver pastor A. Fibiger: Provst Lebeck var en rigt udrustet og højt begavet personlighed. Hans evner kunne have baaret ham frem til ledende stillinger, og der var en tid, da f eks politik havde en ikke ringe dragende magt over ham. Han saa klart og skarpt og havde uden tvivl kunnet gøre sig gældende; men

han opgav det igen, idet han sagde, at politikeren som regel tog livet af præsten, og han ville hellere være en tro præst i det stille end en anset politiker i verden. Der var ogsaa i hans stærke og retlinede karakter andre strømninger, som maaske ville have gjort ham det vanskeligt at komme frem... en vis stejlhed, som gjorde ham til en ensom mand... en utilbøjelighed til at fire eller bøje sig for den paa bjerget gængse parole. Dette kom til at isolere ham i hans arbejde — ofte mere end han maaske selv egentlig ville — men han var nu, som han saa ofte sagde: »Født oppositionsmand«... I virkeligheden var han i sit hjerte en dyb ydmyg mand, der kendte sig som en fattig synder, og hans hjerte havde tidlig fundet ankergrund og hvile i det fulde evangelium om frelsen uforskyldt af naade i Jesu Kristi blod. Dette evangelium forkyndte han klart og uafkortet. Den, der ville kende provst Lebech som han egentlig var, skulle sidde under hans prædikestol... Der lykkede han op for sin rige skat af erfaringer om Guds naade, der kom hans ydmygt tilbedende sind ret frem. Ja, paa prædikestolen — og som sjælesørger og ven. Han var en i høj grad trofast natur... Sine lidelser bær han stille og taalmodigt, og Gud gav ham en hjemgang i sejr, om end gennem smerter og kamp. Hans sidste ord var en kærlig formaning til sine kære om, at de skulle sørge for at komme godt bagefter, dér hvor han nu gik hen.

Efter hans ønske blev han begravet i dybeste stilhed...

Hans svigersøn, pastor *Sv. Nørreslet*, skriver: »Om min svigerfader kan jeg roligt sige, at ingen præst er kommet til at staa mig saa aandeligt nær som han, og at jeg ikke har lært saa meget om præstegerningens maal af nogen anden som af ham. Han var en mærkelig mand, uhyre reserveret af væsen. Han kunne kun omgaas mennesker, som han kendte meget godt; men dem kunne han ogsaa være vejleder for. Egentlig veltalende var han ikke; men hans prædikener var vel gennemtænkte og udarbejdede til de mindste enkeltheder. Og saa begyndte først hans arbejde, nemlig at lære den udenad. Uden det kunne han intet sige. Men det var ham et Sisyfos-arbejde, der faktisk tog hele ugen for ham. Og saadan havde det været for ham hele livet igennem. Ikke underligt, at dette arbejde røvede hans kraft for tidligt. Nogen populær prædikant blev han da heller aldrig; men det var dog en anselig skare, der hellere ønskede ordet forkyndt af ham end af nogen anden. Han var helt sig selv«. Den gamle borgmester N. E. Hansen sagde engang: Provsten kan maaske nok være lidt tør at høre paa til tider; men hans prædikener er fri for fyldekalk og vel tilrettelagte.

Hans kirkebøn er ikke blevet glemt her i Holbæk. Den lød saaledes: »Herre, være du med dem iblandt os, som har det godt her paa jorden og hjælp os at komme i hu, at alt godt er fra dig. Lad os bruge det med regnskabsdagen for øje, og lad os aldrig blive bundet mere fast til, hvad der er af jorden, end at vi kan slippe det med et tilfreds sind, naar du vil det«.

Et medlem i menigheden, fru A. Henningsen skriver: »Trods sine fejl var der alligevel saa meget ved provst L, som gjorde, at man maatte synes om ham. Han var et gennemført sandfærdigt menneske« (Levende stene, s 42—45).

Hjælpepræst hos provst Lebech

26. april 1909—16. sept 11: Sv. Nørreslet, se Snesere.

17. 12. maj 1915—11. marts 40 (sp Ring-F 7. nov 08): **Hans Chr. Michael Hansen**, * 14. maj 71 Kbhvn. Forældre: Kustode ved Statens museum for kunst Niels Christian Thorvald H og Sophie Bolette Rasmussen. Stud Mtrp 90, c 97' (hu), uord medhj Valby-H 97, tillige religionslærer Mtrp, ord kat Sct. Andreas k, Kbhvn 22. juni 99—31. dec 01, sekretær for Den kristelige studenterbevægelse i Danmark 02, hjpr Hellerup 3. juli 03, r af Dbg 37, † 11. marts 40. ~ 12. maj 00 Laura Hansine Johanne Nielsen, * 22. juni 71 Kbhvn, † 23. nov 45. Forældre: Grosserer Hans N og Antonie Henriette Bech.

BM Skovtofte og Kvindeseminariet, Aarhus, samt biblioteket i Holbæk.

Udg 02: Hvem er han (Markus evg), 03: Guds naades rigdom (Romerbr), 04: Livets ord (1. Joh.), 07: Det fuldkomne forbillede. Alle oversat til svensk. Endvidere en biografi af James Chalmers og William Burns. Talrige artikler og afhandlinger. Skrev smaaatræk i Kbhvns IM's søndagsblad. Flere traktater.

Pastor Chr. Hansen var en høj, rank skikkelse, egentlig en ægte københavner, livlig og meget alsidigt interesseret. Hans første præstetid, først hos dr *Henry Ussing*, senere hos pastor *Steen* og provst *Hans Koch* og provst *Nordentoft*, prægede ham, og disse mænd kom hver især til at betyde meget for hans aabne, modtagelige natur. Som hjælpepræst i Kbhvn havde han nogle slidsomme aar, da han stadig maatte undervise (indtil 38 timer ugentlig) paa grund af den ringe løn. Han gik med liv og lyst op i den kristne studenterbevægelse, han foretog rejser til alle landets latinskoler og var en af lederne af det internationale studentermøde i Sorø 1902. Som præst blev han en varmhartet, frisindet missionsmand. Med sit vindende væsen og sin rige menneskelighed vandt han mange venner, og paa flere omraader øvede han en indsats, f eks i Skovtoftehjemmenes arbejde. Han læste meget, maaske noget spredt, og brugte, hvad han læste sammen med sine mange smaa iagttagelser i mange smaaatræk, som han meddelte i søndagsblade, traktater osv. Han var praktisk og aktivt indstillet. Han havde betydelige vanskeligheder at overvinde i Holbæk, da han kom hertil. Det folkekirkelige var trængt i baggrunden, de kirkeligt interesserede var delt op i partier, men han fik efterhaanden samling paa det meste af det. Tolerance var ikke hans stærke side. Der var f eks nogle heftige opgør i menighedsraadet, da flertallet der skiftede 1922. Provst *Aage Rørdam* skriver: »Chr. H var en velbegavet mand, en hjertelig og veltalende prædikant med udpræget evne til at indoptage i forkyndelsen udbyttet af sit flittige bibelstudium og sin læsning paa vidt forskellige felter. Desuden ejede han som sjælesørger en ofte forbausende indfølelse over

for andre menneskers tankesæt, livssyn og de vanskeligheder, som de gik og tumlede med. Denne evne satte ham i stand til ved begravelser at fremføre ualmindelig træffende, sanddrø og smukke karakteristikker, der fik folk til at lytte og ofte drog dem som tilhørere hen til søndagsgudstjenesten. Han var en frisk og iciterende igangsætter af menighedsarbejde (men ikke altid lige taktfuld). KFUM og soldatarbejdet fik deres egne hjem og oplevede noget af en renæssance i hans tid. Senere kom der, takket være hans initiativ, et sømandshjem i Holbæk. Han og hans hustru aabnede i udstrakt grad deres smukke hjem ude i villakvarteret 59 (med udsigt over fjorden) for enhver af menigheden uden hensyn til kirkeligt retningspræg, selv om det maa siges, at Chr. H stod skarpt over for den grundtvigske kreds, og forhandlingerne om den maanedlige grundtvigske gudstjeneste (med lederen, frøken Signe Wiggers Hansen) var ikke lette. De grundtvigske vedblev at have deres væsentlige kilde til opbyggelse dels i Vallekilde valgmenighed (hvor til de skærtorsdag valfartede med stor trofasthed) og deres egne maanedlige gudstjenester i kirken. — Jeg lærte her den ubetalelige værdi af fællesskabet ved præsteligt samarbejde, naar dette fra den første til den sidste dag er præget af dette »ikke at ville herske over hinandens tro, men at være medarbejdere paa hinandens glæde« (Levende stene).

Pastor Chr. H tog mange opgaver op. Han var maaske noget af en diktatornatur, men han blev mere ydmyg med aarene. Han kunne revse moralsk slaphed meget haardt. Hans sidste aar bragte ham svære sorger. Hans eneste datter døde, flere gange var han meget syg, til sidst blev han opereret og led meget. — Han var ogsaa en kunstnerisk begavet mand. Ubemærket kunne han sidde ved et præstekonvent og tegne et rids af en af deltagerne. Han havde sans for karakterskildringer af personer, han havde mødt, var en meget festlig og hyggelig vært, fuld af Olaf-Poulsens-humor, havde en dyb, klangfuld røst og en god sangstemme. Hans bibeltimer var fremragende (i de senere aar kunne det knibe ham at blive færdig). Sine medarb samlede han mandag morgen kl. 9 til bibeltimer, drøftelse af arbejdet og bøn. Det gav ham føling med de enkelte grene. Det samme gjaldt ogsaa det maanedlige medarbejdermøde, som holdtes paa KFUK, og hvor hver maanedes skema blev gennemgaaet, for at de forskellige arbejdsgræne ikke skulle komme i konflikt med hinanden. Dette blev senere til mghs-arbejdernes fællesraad (se foran). Han oprettede pastor Chr. Hansens og hustrus legat paa 10.000 kr. for enlige kvinder i Holbæk.

Kr. Krarup: *Levende stene*, 1945, s 67—68, Johs. Müller og P. Hartvig: *Sursum corda* 1942, *Nekrologer i pressen*.

Hjælpepræst hos pastor Hansen

1. febr 1940—1. juli 41: N. M. Laurberg-Jensen, kkp her, se nedenfor.

18. 11. juli 1940—1. sept 43 (sp Gethsemansk, Kbhvn 11. dec 31): **Anders Sofus Jensen Krogsoe**, * 14. jan 83 Sdr Onsild. Forældre:

Banefmd Søren Jensen og Christine Carlsen. Navneforandring. Lærereksamen 04, stud Døckers kursus 08, seminarielærer Nexø 08, do Nr Nissum 10, højskoleforstander smst 11, seminarieførstander Nr Nissum 14—19, c 20² (I), rejsepræst for Blaa Kors og ord medhj Esajas k, Kbhvn 9. sept 20, sp Sunds 13. sept 21, kkp Apostel k, Kbhvn 18. nov 29, † 1. sept 43. ~ 17. aug 08 Mette Kjeldsgaard, * 19. aug 84 Sunds, † 16. april 49. Forældre: Gdjr Jens Mikkelsen K og Maren Christensen.

Fmd Nr Nissum højskole 26—29, BM Nr Nissum seminarium 17, BM Blaa Kors hovedbest 32, BM Kristeligt Dagblad 34, fmd smst 35—36, sekretær Hans Tausens fond 36—40.

Udg 32: De kraftige gerninger, rigsdagsprædiken, talrige artikler.

Pastor Krogsoe var vokset op i Onsild, hvor hans fader var en af IM's veteraner og solide støtter. Selv kom K til at øve en betydelig indsats som lærer, hans originale og stærkt personlige fremstilling greb eleverne, saa de huskede hans ord. Et godt arbejde lagde han ogsaa i Blaa Kors. I Kbhvn følte han sig næppe nogensinde rigtigt hjemme. (Han betragtede sin præstetid i Kbhvn som »sit livs store fejltagelse«.) Det kneb med at finde forstaaelse for hans særprægede forkyndelse paa Vesterbro, men han sled trofast i de fattige hjem. Han var helt igennem baade præst og pædagog.

»Der blev skrevet om ham, at han var »en magtfuld personlighed«. Som menneske var han uhyre beskedent, næsten ubehjælpsom i et selskab, men han var en IM's mand med faste principper, meget tolerant over for anderledes tænkning, jævn og ærlig levede han af ordet og af bønner. — Som forkynder havde han sin egen maade, ofte frisk og original. Hans styrke laa i det fortællende. Han var folkekirkens tro talsmand, ville forkynde ordet om Guds naade for alle i synd og nød, og med sans for det sociales betydning, men ogsaa for genkomstens plads i forkyndelsen. Han fik en god forbindelse med Holbæks lærere; skolen og børnene var hans første kærlighed, teologien var hans anden kærlighed. — Han var en slider, oppe kl 5 om morgenen for at læse. Han sled sig op for tidligt. Han blev udnævnt til Holbæk, indstillet som nr. 2 af menighedsraadet. Han fik en god gerning her. Men allerede da han kom til Holbæk, var han en svag mand. Hans korte præstetid her blev afbrudt af flere sygdomsperioder. Alligevel blev det en usædvanlig lykkelig tid for ham selv og for byen. Her samlede han i to krigsvintre store skarer til sine bibelforedrag i kirken om Johs. Aab og om trosordet. Han sad inde med en stor viden baade fra studier og fra sin livserfaring, som han frugtbargjorde i sin forkyndelse, der var præget af selvstændigt tankearbejde. Han var en saare hjælpsom og venlig mand, jævn og redelig i al sin færd. I grundpræg var han IMs mand. Han arbejdede med en disputats, hvortil han bl a studerede arabisk (Fr. S).

Han var, som personen helt gav udtryk for, fortættet af stof, arbejdsmod, hjælpsomhed, han havde en god vilje i det altsammen, var helt IM's mand i sine grundtræk, men selvstændig og tolerant (Sct. Nic. k 1872—1947, s 64).

19. 24. jan 1944 (sp Fjelstrup 30. maj 36): **Christian Ditlev Frederik Schrøder**, * 18. okt 88 Askov, Malt sogn. Forældre: Højskoleforst i Askov, prof Ludvig Peter S og Charlotte Caroline Elisa Johanne Wagner. Stud Hrlf 06, c 12² (I), univ guldmed 13, (I hvilket omfang naaede den Hallensiske pietisme ud i de danske menigheder, og hvilke eftervirkninger spores efter den egentlige vækkelsestid?), højskolelærer Frederiksborg 14, do Askov 18, sp Aale-L 5. aug 30. ~¹ 24. sept 18 Ingeborg Johanne Bindsløv, * 20. juli 91 Frederiksborg, † 7. jan 42. Forældre: Skoleinspektør Carl Alfred Severin B og Elisabeth Louise Margrethe Hansine Tauber. ~² 5. maj 43 comtesse Inger Spønneck, * 25. april 02 Slagelse. Forældre: Rigsgreve, postmester Adolf S og Kirstine Jensen. — Stamt 107.

Kredsmd KS 98 26—30, BM KS 98 30, BM Børnenes helsehjem 34—44, medlem Grundtvigsk salmebogsudvalg 41—44, medred Dansk udsyn 26—36.

Udg 18: Johs. E. Schrøder, 24: Askov valgmg 29—31: medugd af Grundtvigs skrifter I—III, 32: Sangbog for konfirmander, 35—36: Ludvig Schrøders liv og gerning I—II, 42: Bonden, som blev landraad (P. F. Refshauges minder), medugd Kirkelegit samfunds salmebogstillæg i 3. og 4. udgave. Skrev om Brødrengs Indre Missions gerning i Nordslesvig i Sønderj aarb 39, Kirke og skole bl danske i Argentina, Grundtvig som politiker (i Dansk udsyn). Talrige artikler, især i Højskolebladet, Sorø Amtstidende, Vestkysten osv.

Litt: Vestkysten 15. okt 38, Hejmdal 13. okt 38, Sorø Amtstid 18. okt 38 og 48 DBL XXI, 370 (Fred Nørgaard).

Ordineret kateket

4. 30. jan 1842—20. febr 51 (adjunkt Ribe 33): Dr phil J. S. Bloch Suhr, se rkp Helligaands k, Kbhvn.
5. 1. maj 1851—30. juni 58: J. H. Spur, se Hobro-S.
6. 16. sept 1858—9. marts 67 (hjpr Store Tostrup 30. jan 54): J. C. L. Winther, se Gimminge (udgav afskedsprædiken i H).
7. 29. marts 1867—7. febr 76: F. P. J. Dahl, se Kallehave.

Embedet nedlagt 8. juni 1876.

Kaldskapellan

(Oprettet 8. juni 1876)

1. 4. aug 1876—19. jan 80: **A. F. Basse**, fl t Gimming-L, se 1. rkp Holmens k, Kbhvn.
2. 24. sept 1880—21. jan 84: **G. D. Dresler**, fl t Olsker-A, se sp Frederikshavn.
3. 24. marts 1884—24. dec 88: **P. B. J. Bondo**, fl t rkp Vor Frelsers k, Kbhvn, se domprovster, Roskilde.
4. 4. marts 1889—12. aug 93: **A. C. E. Christensen**, fl t Vadum, se Rudkøbing.
5. 9. okt 1893—1. juni 1900 (ord kat Ebeltoft-D 29. okt 88): **H. G. Heiberg**, fl t Havrebjerg-G, se der.
6. 29. okt 1900—30. dec 01 (hjpr Præstø-S 30. sept 97): **C. Høyrup**, fl t Voer, se Stenstrup-L.
7. 8. marts 1902—12. marts 05: **M. H. Løbner**, afsk, missionær i Brødre menighedens tjeneste i Afrika, se Arrild.
8. 1. aug 1905—24. april 12 (hjpr Frederiksbund-O 7. nov 01): **S. N. Stub**, fl t Oure-V, se der.
9. 21. nov 1912—1. marts 19 (2. ord kat Vor Frelsers k, Kbhvn 18. nov 10): **Aage Rørdam**, fl t Lynge-U, se sp Trinitatis k, Fredericia.
10. 29. april 1919—16. dec 21 (kkp Vig-A 24. juni 14): **C. C. P. Dragsdal**, fl t Haraldsted-A, se Grevinge.

Embedet nedlagt 26. juni 1922.

Rkp Holbæk-sp Tveje Merløse

Embedet oprettet 26. juni 1922.
1922: 3. kl, 1927: 1. kl, 1946: 2. kl.
Embedsbolig, Ringstedvej 27.

Tveje Merløse sogns aandelige liv har altid været præget af samhørigheden med Holbæk. Kirkeligheden har været ringe og afstandene store fra den mest bebyggede del af sognet til kirken. Lt Mf har en del tilhængere her. Merløse menighedssamfund deles i 3 distrikter: 1) Tveje Merløse, hvor man samles til samtalemøder i hjemmene. Kirkeuger og bibellæsninger i kirken. 2) Vestre distrikt, hvor der holdes bibeltimer og møder paa Vestre skole og Stenhus. 3) Søndre distrikt, der har mødelokale i præstegaardens konfirmandstue. Ungdomsarbejde fælles med Sct. Nikolai. Kirkeblad. IM's kreds (gdjr Johs. Sørensen, Langerød). Villakvarter med sideveje med arbejderboliger, stort landdistrikt (1199 ha). Præsten er tillige præst ved arbejdsanstalten og sindssygehospitalet.

1. 15. sept 1922—10. aug 34 (kkp Humble 9. april 18): **Tage Kjer**, * 13. marts 89 Kbhvn. Forældre: Vexellerer Fritz Carl Gustav K og Jensine Christine Margrethe Buchardt. Stud Østersøg 09, c 15² (h₂) hjpr Vellev 10. dec 15, do Sct. Jørgens-S og Herlufmagle, † 10. aug 34. ~ 15. juni 18 Anna Marie Sofia Olrik, * 27. jan 93 Egense. Faderen: Provst og sp Sct. Jørgens-S, † 16, se der. — Stamt 89.

Medugd 24: Kirketanken og vor tid. Efter hans død udkom en samling prædikener, »Advent, jul og nytår«. Desuden udgav han en lille historisk vejledning om T-M kirke og en lille pjeces: Vi tror paa den hellige, almindelige kirke.

Pastor Tage Kjer var en kunstner natur, der i sin ungdom vaklede mellem scenen og prædikestolen. Der var dem, der sagde, at de hellere ville høre ham recitere Kaj Munks »Ordet« end se det paa scenen. Andre generede det at se ham som evangeliets forkynder efter at have hørt ham som oplæser, og tænkte: Hvad er nu virkelighed, og hvad er komedie? Han vandt sig mange venner her, særligt konfirmanderne elskede ham. Han var dus med dem alle. Han voksede ogsaa i aandelig dybde, og hans vindende personlighed kunne ingen staa for i det lange løb. Hans prædikener blev efter hans tidlige død udgivet af hans venner. De viser en fin, kultiveret forkynder med et klart, kristeligt budskab. Noget modstand mødte han i de senere aar, da han blev saa stærkt optaget af den Laubske kirkesang, og han udarbejdede sin egen liturgi til brug ved gudstjenesten i T M kirke. En gammel skomager sagde: »Han var en menneskeven!« Uden tvivl var han den fødte imitator, recitator og skuespiller. Der var altid jubel paa soldaterhjemmet, naar han skulle underholde. Og han holdt sig ikke tilbage fra at gaa ind paa beværtningerne for at hente en drikfærdig ægtemand hjem til kone og børn. Naar værten ville vise ham ud, bestilte han en kop kaffe, hvad man ikke kunne nægte ham. Pastor Tage Kjer var ogsaa stærkt optaget af kirketanken og det fælleskirkelige. Den sidste tid var han præget af haabløs sygdom (Kr. K).

Tage Kjer lagde megen vægt paa at skabe en festlig gudstjeneste med smukke messeklæder, vekselsang og indførte talrige Laub-

melodier. Hans forkyndelse var centralt-kristelig undertiden med lidt ejendommelige indfald. Han var en fordomsfri mand, der samlede mange konfirmander og unge om sig. Alt kom fra et ærligt, takfyldt ydmygt sind (Fr. S).

Han var med sin atomfattende venlighed dog en selvstændig natur — ikke altid paa bølgelængde med sognepræsten — »Storebror« som han kaldte pastor Chr. Hansen. Chr. Hansen følte det stænk af ironi, som laa deri, og sagde smilende: »Det er bedre at være lillebror end storebror, for lillebror skal vokse, men storebror skal dale« (Monrad-Hansen og A. Thomsen, Sct. Nicolai k 1872—1947, s 72).

Hjælpepræst hos pastor Kjer

19. april 1932—5. juli 34: A. H. Madsen, se Kappel.

2. 17. dec 1934 (kkp Allehelgens k, Kbhvn 20. sept 29): **Kristen Krarup**, * 3. okt 94 Vandborg. Forældre: Gdjr Jens Christian Christensen K og Jensine Kjeldsen Mullitsgaard. Stud Ribe 14, c 20² (I) hjpr Kapernaums k, Kbhvn 31. okt 20, kkp smst 1. april 21, sp Harring-S 13. april 22. ~ 24. nov 33 Inger Michaele Schiellerup, * 13. jan 13 Kbhvn. Forældre: Styrmand i DSB Michael Johan Frederik S og Elly Margrethe Holnæs. — Fru K's stedfader er J. V. Nielsen, provst Rønne. — Hustrus broder: Nybøl, nu forsorgssekretær, Kragsskovhede.

Udg 33: Kræ Kraarup og An' Gaaskjær, do 36, (II), do 43 (III), bidrag til efterslægtstavle for Erich Nielsen Krarup, 45: Levende stene, mindeskrift for Tveje Merløse kirke.
BM KSDF.

Kaldskapellan for Holbæk og Tveje Merløse

(Oprettet 1. juli 1941)

1. 1. juli 1941—3. juli 46 (hjpr her 1. febr 40): **N. M. Laurberg-Jensen**, fl t rkp Vor Frue k, Aalborg, se Kongsted.

2. 4. nov 1946 (hjpr Brøndbyvester-Ø 10. aug 45): **Aksel Emil Nørager Pedersen**, * 20. marts 18 Struer. Forældre: Kbmd Chr. P og Maren Laurine Thøgersen. Stud Aarhus 39, c 45¹ (h-73). ~ 29. okt 49 Tove Simonsen, * 24. febr 27 Mern. Forældre: Mejerist Josef Albrecht Sørensen S og Anna Kirstine Jørgensen.

Litt: Albert Thomsen: Holbæk købstads historie 1936—42, samme: Fra det gamle Holbæk I—II, 1943 f, K. Krarup: Levende stene, festskrift ved Tveje Merløse kirkes jubilæum 1945, A. Knudsen: Tveje Merløse kirke, 1896, J. Kornerup: Merløse herreds fortidsminder, Khst saml 1905—07, Anders J. Eriks-holm i Fra Holbæk amt, 1907, s 50—61, F. B. Friis: Bidrag til H's historie, 1875 (med benyttelse af dr J. H. Larsens kilder), Minder fra det gamle Holbæk 1911—12 (Holbæk amts dagblad), H. V. Clausen: Fra H amt, 1918, s 92 f, J. H. Ahrnung: Fra H amt 1939, s 87 f, Jul i Holbæk, J. Sørensen: H i gamle dage 1937, H. Monrad-Hansen og Albert Thomsen: Sct. Nikolai kirke 1872—1947, Chr. Heilskov: Dansk provinstopografi, 1920, s 167—69.

BUTTERUP—TUSE

Butterup sogn, 842 ha, er som helhed lavtliggende og fladt, en del eng. Byerne: B, T og Allerup, hg Løvenborg og Løvenborg skov. — Tuse sogn, 1115 ha, i Tuse herred, ved Holbæk fjord, ogsaa lavtliggende og fladt, ret frugtbart.

Det kirkelige liv har i disse sogne ikke afveget fra livet i andre sogne. Befolkningen har været under samme forvandlingens lov, som har fundet sted rundt om paa Sjælland i det sidste aarhundrede. Embedet hørte til de smaa, og her var ret jævnlige præsteskitte. Mynster skriver 1850, at »kirkegangen her skal være maadelig, saa at i flere søndage ingen gudstjeneste holdes. Præsten skal være magelig«. Gennem mange aar var der »vane-kirkegang og vanealtergang«, hvilket senere afløstes af ringere kirkegang, og kun en mindre del af bef søgte Kirken regelmæssigt. Pastor *Kall Rasmussen* var højkirkelig af den gamle skole. En forandring indtraadte, da pastor *Ulrich* kom hertil. Han var en Herrens stridsmand, vel kendt og afholdt paa hele egnen. Som ung præst var han grundtvigsk, men ved et møde i Butterup, hvor hotelejer *Nissen*, Kbhvn, talte stærkt over ordene: »Saa siger Herren«... »Der staar skrevet« kom Ulrich i vaande med sig selv og opdagede, at han nok havde forkyndt ordet, men uden at eje dets livgivende kraft. Det vakte opsigt, at pastor U blev omvendt, og det kendtes straks i hans forkyndelse. En af IM's ledere, gdjr *Jens Pedersen*, Dramstrup, (Nr Jernløse sogn) blev hans støtte og nære medarbejder. Præstegaarden, der hidtil havde været lukket, blev lukket op, og U havde med sit friske og elskelige væsen en evne til hurtigt at faa en aandelig samtale i gang. Han var svag, og venner i Butterup forærede ham en prægtig lænestol til at hvile sit skrøbelige legeme i. Ofte bad han besøgende om at prøve den gode stol. Nogle sagde nej tak, andre satte sig forsigtigt paa yderkanten, andre satte sig helt tilrette. Dette benyttede U undertiden som en prædiken: »Den stol giver mig et billede af, hvordan mennesker modtager Frelserens naadestilbud. Nogle siger nej tak og bliver i deres vantro, andre tager imod med forbehold og giver sig ikke over, saa de faar fuld hvile i troen, men enkelte tager med hele hjertets tro sin plads i Guds naades favn«. Saadan kunne en ganske almindelig lænestol blive til en prædiken, der huskedes i sognene. Hans noget iltre sind kunne ogsaa skabe visse vanskeligheder. Han samlede de unge piger til møder i præstegaarden, og det saa ud til at skulle blomstre, da han erfarede, at enkelte af dem lejlighedsvis tog til Vallekilde valgmenighed. Det gjorde ham pinligt ondt, da »den paavirkning, som der blev øvet, var stik modsat den, han ville give«. Samtidigt fik han at vide, at nogle af de unge havde deltaget i dans i et privat hjem. Ved næste pigemøde maatte pigerne vente længe, før præsten viste sig. Der vankede ingen velkomsthilsen, men han meddelte dem med gravrøst, at han for fremtiden ikke kunne holde pigemøder, »naar man ikke fik mere ud af det, end at nogle løb til Vallekilde, og

andre var begyndt at danse«. Da han havde sagt dette, gik han og lod sig ikke mere se. I over et halvt aar var der ufred, og først ved julefesten i Tuse missionshus erkendte præsten, at han var blevet hidsig, og han længtes efter at faa saaret lægt. Saa blev der atter pigemøder. Og U forklarede senere en ven, at et nedbrudt helbred og trange økonomiske kaar (og skuffelse i et præstekonvent, som han havde ventet sig meget af), var aarsagen til, at han var blevet en tungsindig mand. Han kæmpede for at holde fast paa sin enfoldige tro paa ordet, saa han kunne være en Herrens præst. — Der var enkelte IM's venner her, da U kom, nu blev der et lille IM smf, og 1896 blev der bygget missionshus i Tuse. Talrige missionærer kom her og talte, U blev i særlig grad indremissionærernes ven. Han blev meget brugt som taler i IM's kredse paa egnen, og mellem U og pastor *Nyeborg* i Stenmagle udviklede der sig et særligt hjerteforhold. Kirkegangen her blev meget god, men der var ikke faa uden-sogns. I Løvenborg skov blev der holdt større møder. En god støtte var lærer *J. P. Hansen*, Butterup. Han var lærer her i 41 aar og ledede en bibelkreds og en DMS kreds. Desuden *Jens Sørensen*, et tro vidne om sin frelser. Han blev kaldt »Tuse præst«. Han begyndte 1893 en sdsks i sit hjem, og han var meget virksom for at faa missionshuset bygget. Efter pastor *Ulrichs* bortrejse blev der mere stille. Pastor *Sidenius* sluttede sig ikke til IM, men stod venligt, og den lærde, fine, elskelige pastor *Krarup* var fælleskirkelig, en ven ogsaa af *Indre Mission*.

1908 oplyses: Særdeles god kkg, gode forhold, en del IM, nogle Lt Mf. 1922: Interesse og hørelyst. 1934: Kkg 10 og 4—5 pct, IM med mh (gaardbest Chr. Rasmussen), KFUM, gr ungdomsf. 1943: Kkg 10 og 7 pct, IM (gdjr Liebing), sdsks, ungdomsm i prgd (50—60), kirkeblad. 1950: Kkg 8 og 6 pct, velvilje, freldelige forhold, 1 fh, ellers som hidtil. Der holdes et maanedligt møde i Allerup ved sp.

Butterup kirke er kullet, romansk, af kamp, med apsis og overhvælvet. Altertavle fra 1625 med maleri (Kristi gravlæggelse) malet af pastor Fyhn, Nr Jernløse, prædikestol fra 1660 af Lorends Jørgensen, gotisk kalkstensfont. Crucifix over en tværbjælke i korbuven (af Lorends Jørgensen). 100 sd. Kirken er blevet kaldt »den usynlige kirke«, fordi den om sommeren er skjult af høje lindetræer, modsat de højtliggende nabokirker i Kundby og Søstrup.

Mackeprang: Døbefonte, s 99, 412).

Tuse kirke er romansk, af kamp og fraadsten, senere er skibet forlænget mod vest og overhvælvet, anseligt taarn, vaabenhus mod syd. Rige og interessante kalkmalerier i skib og kor fra c 1450. Altertavle fra 1625 med nyere maleri (Nadveren), prædikestol fra 1584, senromansk granitfont, sen-gotisk crucifix. GI kirkegaardsmur med kængavlede indgange. 120 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 98—99, 104, 402.

Altergæster: 1896: 337 og 402, 1926: 129 og 144, 1938: 176 og 146, 1942: 284 og 229, 1949: 399 og 414.

Folketal: 1850: 401 og 494, 1901: 359 og 558, 1921: 357 og 573, 1945: 346 og 787.

Menighedsraad: 1908: 3 IM, 1 gr, 4 u p (n IM), 1922: 3 IM, 3 gr, 6 u p, 1934: 5 IM, 5 gr, 2 u p, 1949: 3 IM, 4 gr, 2 soc, 3 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 94 (1), rad 122 (2), kons 60 (1), venstre 107 (2), u p 62 (1). 1950: Soc 133 (1), rad 138 (2), kons 83 (1), venstre 162 (3) u p 50 (0).

Politikeren, finansminister, red Vilhelm Lassen fødtes i B 1861.

Sognepræst

Indt 1850: a) 176 byg, b) 36 rdl, 7 byg, d) 190 rdl, e) 48 td ld. — 1870: Regul 1544 kr, netto 2440 kr — 1913 fig: 3 kl, 1931: 2. kl, 1946: 3 kl.
Præstegaarden opført 1919.

(Wiberg oplyser, at præsten boede først i Tuse, men fik tilladelse til at bo i Butterup, »for at blive fri for den idelige besøgelse«).

Domprovst, dr theol J. M. Hertz, Roskilde, var sp og amtsprovst her 1796—1800.

16. 8. jan 1834—23. maj 60 (sp Lemvig-N 1. dec 24): **Frederik Christian Kanneworff**, * 6. nov 90 Aaby, Kær herred. Forældre: Sp i Aaby-Biersted ksstred Ludvig Harboe K af Faaborg-D, † 54, og Maren Laurentin. Stud Aalb 08, c jan 13 (h), lærer Aalborg, ord kat Ebeltoft-D 25. febr 18, afsk 23. maj 60, † 6. aug 81. ~ 2. april 17 Else Christine Fuchs, * 23. juli 91 Kbhvn, † 11. jan 76. Forældre: Skræddermester Johan Georg F og Johanne Sofie F.

Mynster fandt 1850 præstegaarden »meget maadelig og indskrænket«, haven var smuk. Den lille kirke var »ret køn og i god stand«. 1842: Pastor K's prædiken var god og havede sig over det almindelige. Foredraget frit og kraftfuldt. Meget talrig forsamlng, ogsaa af honoratiorens, ungdommen svarede særdeles vel. 1850: Prædiken »ret sund og god, men tørt, foredraget frit, med en klangfuld stemme, katekisationen god«. — Men hertil er føjet fornævnte bemærkning om den ringe kirkegang og om præstens formodede mangelighed (M II, 263—64).

17. 2. juni 1860—26. sept 68 (hjpr Søderup-KE 3. febr 50): **Edvard Emil Hippolyt Mackeprang**, fl t Fodby, se der.

18. 10. dec 1868—3. dec 75 (diakon Sønderborg 20. sept 59, afsat af tyskerne 28. okt 64, hjpr Kundby 67): **C. J. Nielsen**, fl t Sønderby, se Horne, Fyn.

Under bombardementet 1864 blev N's hjem ramt af en granat, der dog ikke antændte brand. Han maatte sende sin familie bort, men blev selv i Sønderborg, indtil tyskerne fordrev ham. Skrev gennem flere aar under sin prædikenforberedelse salmer til alle aarets helligdage, udg 1879.

19. 18. febr 1876—20. dec 92 (sp Dollerup-F-R 6. april 67): **Abraham Kall Rasmussen**, * 23. febr 24 Kbhvn. Forældre: Professor ved universitetet dr phil Jens Lassen R og Johanne Jacobine Christine Henriette Kall. Stud Mtrp 43, c 50¹ (hr), lærer Døtreskolen, Chrhav, afsk 20. dec 92, † 30. marts 01. Ugift. — Broder: Personalhistorikeren, prof M. N. C. Kall R. Fætter: Fogh, Svanninge.

Pastor K. R var stærkt topografisk interesseret og udgav 66 topografiske efterretninger om Musse herred og var medarbejder ved udg af Traps Danmark.

20. 20. febr 1893—6. maj 1908 (hjpr Brøndbyvester-Ø 13. dec 89): **J. D. S. Ulrich**, fl t Tølløse, se der.

Hjælpepræst hos pastor Ulrich

21. okt 96—24. nov 97: **C. Elith Pedersen** (Hauvinkel), se Faarup-S.

21. 17. aug 1908—9. jan 23 (sp Gislum-V 30. jan 01): **Henrik Posselt Sidenius**, * 1. dec 69 Bregninge, Eørø. Faderen: Sp i Tranderup, † 80, se der. Stud Nørrebros latinske 89, c 96¹ (h₂), hjpr K Stillinge 26. okt 96, do Vemmelev-H, Louns-A, Alling-T, igen i K Stillinge, Haarslev-T, † 9. jan 23. ~ 1. okt 01 Ella Karoline Dorothea Marie Hansen, * 24. aug 72 Odense, † 19. juni 48. Forældre: Byfogedfuld-

mægtig ex jur Hans H og Nicoline Bolette Marie Nielsen. — Dt ~ Helms, kkp Nykøbing F. Søster ~ Riise, Louns-A. Stamt 109.

Pastor Sidenius var en højt kultiveret personlighed, men jævn i al sin færd. Hans prædikener var altid vel gennemarbejdede og holdt i et smukt sprog, og man mærkede, at hans ord kom fra hjertet, uden at ville tilhøre noget parti inden for folkekirken prædikede han synd og naade, og hans prædikener havde altid et centralt sigte. Han havde et smukt organ, men plagedes i perioder af bronchitis, og hans nerver var svage. — Foruden sin gerning, som han passede med nidkærhed og samvittighedsfuldhed, var han meget interesseret i litteratur, sang og musik, og naboerne glædede sig ofte sommeraftener over at høre præstefamilien musicere eller synge flerstemmigt. Ogsaa haven havde hans store interesse, især roser og frugttræer.

8. juni 1918 brændte den gl prgd, (ilden var paasat hos forpagteren af en tjenestedreng), da den nye prgd skulle opføres, var arkitektens første projekter for store; med den 3. og endelige tegning fulgte til pastor Sidenius en skrivelse, hvori provst Henry Larsen, Skamstrup, skrev: »En hytte kun at lignedes ved den første tegnings herlighed«. Da den nye prgd er rigelig stor, maa den første tegning jo have været for flot (J. V. Sidenius).

22. 21. april 1923—18. aug 38 (sp Odden 21. sept 12): **Ove Christian Krarup**, * 18. febr 72 Odense. Forældre: Civilingeniør Peter Christen Ewald K. af Flødstrup-U og Caroline Amalie Schousboe af Landet. Stud Viborg 90, c 96² (1), manu duktor, accessit (for den østerlandsk-filologiske opgave), studierejse til Strassbourg og Göttingen (GT og orientalske sprog), sp Hvidbjerg-Ø-L 17. okt 02, r af Dbg 33, afsk 18. aug 38. ~ 8. sept 03 Dagmar Sønderbye, * 29. april 68 Frederiksberg, † 30. maj 47. Forældre: Fuldmægtig Jens Kr. S og Mette Kristine Nielsen. Plejedatter af Peter Schjønemann. — Stamt 68 og 106.

Arbejdede 1892—1902 i Valby sdsk med en afbrydelse 97—00.

Har skrevet afhandlinger og anmeldelser i Teol tidsskr. — Udg 09: Auswahl pseudodavidischer Psalmen, 29: Klagesangene, 46: oversat Beladorsi: Bogen om landenes erobring.

Rejsepræst Valdesermissionen 11, red dennes blad. Pastor K fik ved englændernes bombardement af Shellhuset 20. marts 1945 sit hjem ganske ødelagt ved bombenedslag.

23. 12. dec 1938—22. dec 47 (hjpr Sct. Jakobs k, Kbhvn 4. sept 37): **V. Krarup-Hansen**, fl t Herlufsholm, se der.

24. 26. maj 1948 (sekretær Østerlandsmissionen 41, ord 42): **Villy Peter Sørensen**, * 5. febr 16 Skanderup, Ribe amt. Forældre: Landssekretær i Kirkelig forening for Indre Mission i Danmark, indremissionær Johannes Andreas S og Kirstine Nissen. Stud Vejle 34, c 41¹ (1). ~ 20. april 46 Mary Margrethe Sofie Larsen, * 21. maj 18 Kværkeby. Forældre: Postbud Hans Peder L og Hansine Kristine Poulina Hansen.

Sekretær Akademisk missionskreds 45—47.

NØRRE JERNLØSE—KVANLØSE

Nørre Jernløse og Kvanløse sogne, 1464 og 1430 ha, er højtliggende og bakkede, nogen skov, eng og mose. Mørkemosebjerg 105 m, med bratte kløfter. Egnen her (K sogn) er med sit stærkt kuperede terræn og smaasøer meget smuk, mod syd en del skov. Byerne NJ, Nørup, Regstrup stationsby, Hanerup, Dramstrup, K, Holløse, Igelsø, Brofelde.

Præsterne *Fyhn*, fader og søn, prægede kirkelivet i en del af det 19. aarhundrede. De var begge højkirkelige, den ældre Fyhn var meget kunstinteresset, og sønnen blev præst her efter beboernes ønske. Mynster skriver, at kirkegangen var »taalelig« (1850). Pastoratet har været præget af en del kirkeligt liv. Missionær *Peder Larsen*, Abildøre, holdt mange møder her i 1860'erne, og der blev en lille IM's kreds, navnlig i Nr Jernløse, gdjr *Jens Pedersen*, Dramstrup, var i mange aar den bærende i IM's arbejde, ogsaa i Kvanløse var der troende familier (se om deres vandring i sne og kulde til IM's møder i Holbæk, s 222). En af DMS's ældre missionærer, *Herman Jensen*, blev født i NJ 1842. Der var alvor og nidkærhed blandt de troende, men de var de faa. Pastor *Jens Andersen* (Alderslyst), der er født i K, fortæller om, hvordan man i 80'erne gik trofast i kirke i K, mændene i gammeldags blaåt vadmel, kabuds paa hovedet og egespir i haanden, konerne kom bagefter i vide skorter, sort kyse paa hovedet og fine sorte sjåler med brogede kanter. Gudstjenesten var for disse folk ligesaa selvfølgelig om søndagen som nøjsomheden og sliddet om hverdagen. De familier, der sluttede sig til IM holdt sig for en del for sig selv, og om søndagen søgte de til kirke andetsteds eller holdt møder for sig selv. Frimenighedspræst *N. P. Grunnet* (se I, 261), som var uddannet til missionær af dr *H. C. Rørdam* (Hammer-L) (DMS's formand 1855—60) men havde brudt med DMS og etableret sin egen frimenighed efter at være blevet ordineret i en engelske frimenighed i Hamborg, agiterede en del her paa egnen, og han fik 1884 bygget en lille frimenighedskirke i Igelsø, K sogn (Sct. Stefans kirke). Der var uhyre faa tilhængere fra sognet, tilsidst kun een, en gammel særling, *Søren Jørgensen*, der var meget fingernem. Han gik rundt som kolportør, var uhyre nøjsom, levede om sommeren kun af vilde bær og frugter. Frimenigheden fik ingen betydning for egnen. Indre Mission voksede derimod jævnt og stille. Pastor *C. F. Leth* var en stærk personlighed, levende interesseret i alle tidens spørgsmaal. En aandelig krise 1866 prægede hele hans præsteliv. Han sluttede sig nærmest til IM, men var selvstændig og frisindet. Han var helt igennem præst. Salme 504 var hans yndlingssalme. Mange søgte hans solide forkyndelse. 1912 blev der bygget missionshus i Nr J. Pastor *Wind* var afholdt, men havde tilsidst ikke forbindelse med IM. Vanekirkegang og -altergang ophørte omkring aarhundredskiftet. IM havde ofte besøg af missionærer og fremmede talere, især pastor *Ulrich*, Butterup, og man havde en del forbindelse med IM i Holbæk. IM løste i Winds tid sognebaand til pastor *Ulrich*. Pastoratet er

af de skiftende præster betegnet som et godt sted at være præst, i begge sogn er der en fast kirkekreds, og IM bærer det kirkelige arbejde. Pastor *Petris* lange præstetid her var præget af ro og gode forhold. Han forstod at samarbejde med alle kredse. Gdjr *Søren Jakobsen* († 1952) var i mange aar fmd for IMs samfund, i 1900 begyndte han en søndags-skole som 1912 blev overført til missionshuset. Hans gode evner og sunde dømmekraft gjorde ham til en værdifuld leder af IM, præget som han var af et afgjort, redeligt gudsforhold og af glæden i Herren (Chr. Thomasen, i IM Tid).

1922 oplyses: Kkg bedst i Nr J, 2 smaa IM smf (gdjr P. Nielsen, Nr J), rolige forhold, velvilje. 1931: Kkg 8 og 5 pct, jævn god hørelyst, 2 IM smf (gdjr S. Jakobsen, Nr J og karetmager S. Nielsen, Igelse). 1942: Kkg 8 og 6 pct, velvilje i Nr J, 2 bibelkredse, DMS, ØM, sdsK i K, KFUM og K. 1950: Kkg 7 pct, ungdomsm, studiekreds over kirkelige emner, børnekreds i prgd, mghmøder, 3 bibelkredse, 2 sdsK, 2 IM smf (70 og 25, forpagter Knud Jensen, Nr J og karetmager S. Nielsen) KFUM og K, kirkeblad, FDF.

Nørre Jernløse kirke er romansk af kamp og fraadsten, med apsis, taarn og vaabenhus mod syd. Kirken hovedrestaureret 1895. Koret er en smuk prøve paa romansk byggekunst i 12. aarh, prydet med lisener og rundbuefrise. Apsis meget smuk med niche, søjle og figurer. Kirken er overhvælvet. Stort kalkmaleri i apsis (Dommedag) fra gotisk tid. Paa altret et krucifix fra c 1300. Den gl altertavle (af pastor Fyhn) fra 1826 hænger i taarnrummet. Prædikestol fra 1679 af Lorends Jørgensen. Romansk granitfont (i lang tid brugt som drikkekrug for hestene paa Løvenborg). Stolegavle fra 1560. Klokke fra 1455. 150 sd. Et kapel nord for koret er revet ned.

Mackeprang: Døbefonte 74. J. J. Fyhn: Kirkerne i NJ og K. Fra Holbæk amt 1945-46.

Kvanløse kirke er romansk, af kamp, koret er i gotisk tid revet ned, og skibet forlænget mod øst. Samtidig er kirken overhvælvet, og der er bygget taarn samt vaabenhus mod syd. Antemurale fra c 1500 med Anna selvtriede. Paa alterbordet et krucifix (opstillet 1900). Krucifixet er fra c 1500, omsvævet af engle, der i kalke samler blodet fra Kristi saar. Barok prædikestol, romansk font. Renæssancestolegavle. Smuk egetræsdør fra c 1590. Kirken rest 1900. 150 sd.

Nørlund og Lind: Kalkmalerier 256, Mackeprang: Døbefonte 504.

Altergæster: 1922: 375 og 310, 1942: 638 og 311, 1949: 600 og 416.

Folketal: 1850: 855 og 648, 1901: 1043 og 600, 1921: 1054 og 631, 1945: 1099 og 527.

Menighedsraad: 1904: 2 IM, 2 gr, 4 u p, 1922: 4 IM, 9 u p, og saaledes siden.

Kommunevalg: 1943: Soc 167 (2), rad 151 (2), venstre 207 (3), 1950: Nr Jernløse: Soc 168 (2), rad 177 (2), venstre 229 (3), Kvanløse: 1943: Soc 30 (1), rad 110 (3), venstre 90 (3), 1950: Soc 31 (1), rad 119 (3), venstre 121 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 325 byg, 6 hvede, 12 havre, b) 10 rdl, naturalier, d) 350 rdl, e) 35 td ld. — 1870: Regul 2504 kr, netto 3902 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.

Prgd opført 1866 efter brand.

15. 26. maj 1824—12. dec 60 (ord kat Ringsted-B 22. nov 20): **Jens Jørgen Fyhn**, * 9. febr 88 Kolding. Forældre: Toldbetjent Ambrosius F og Maria Elisabeth Wolder. Stud Kolding 06, c juli 14 (h), hjpr Karise-A 17. marts 19, afsk 12. dec 60, † 25. febr 66. ~ 2. juli 22 Lovise Marie Husum, * 12. april 00 Vigersted, † 6. maj 80. Forældre: Sp i Vigersted-K Thomas H, † 22, og Anna Gjertrud Birkedahl. —

Søn, se nedenfor. Hustrus broder: Tranebjerg. Stam 13.

Pastor Fyhn førte som præst et stille fredeligt liv. Han var æstetisk anlagt, skrev vers og havde et vist talent for tegning og maling. Han malede altertavle til Nr Jernløse og Butterup kirker og dekorede prædikestolen i Nr Jernløse. Han havde ogsaa historisk interesse, særlig knyttet til sin fødeby, Kolding, til hvilken han bevarede stor kærlighed. Allerede mens han gik i skole samlede han bidrag til Koldings historie, og dermed fortsatte han, indtil han 1848 kunne udgive »Efterretninger om kjøbstaden Kolding«, der vidner om forfatterens flid og udholdenhed, og som, skønt de ikke tilfredsstiller strengere fordringer til historisk kritik, dog udgør et værdifuldt kilde-skrift. 1860 udgav han et tillæg til sin bog (DBL VII, s 520—21 (Bjørn Kornerup), P. Eliassen: Kolding fra middelalder til nutid, 1910, s 391 og 394).

Mynter fandt præstegaarden »meget god og haven smuk«. 1850 omtaler M de »store, smukke værelser«, men prgd er nu »i sig selv gammel og maadelig«. Mynter fandt Nr J kirke ret køn og velholdt. Pastor Fyhns altertavle (Jesu aabenbarelse for Maria Magdalene) fandt M »maadelig, men nede fra kirken gjorde den god virkning«. F's prædiken var 1842 »trivielle og løse formaninger, især til ungdommen, dog af et kristeligt sind. Foredraget godt, dog med undtagelse af gestikulationen. Præsten er en værdig mand, han katekiserer godt. Talrig forsamling«. 1850 siger Mynter om prædiken: »Skønt langt fra ikke udtømmende og tildels forfejlet dog ret godt og hjerteligt. Foredraget frit og kraftigt« (M II, 264—65).

Hjælpepræst hos pastor Fyhn

1858—60: J. J. Erlandsen, se Vestenskov.

16. 24. febr 1861—19. okt 77 (sp Nimtofte-T 19. jan 54): **H. J. Leth**, fl t Sengeløse, se der. Prgd brændt 16. aug 66.

17. 29. dec 1877—20. juni 85 (sp Laurbjerg-L 20. juli 69): **Thomas Ambrosius Fyhn**, * 22. maj 23 Ringsted, søn af nr 15 her. Stud Hrlf 40, c juli 48 (h₂), huslærer, hjpr Himmelev 28. marts 55, sp Venø 10. sept 60, † 20. juni 85. ~ 30. maj 62 Septima Hansine Christiane Storch, * 12. febr 38 Roskilde, † 2. dec 22. Forældre: Kaptajn, postmester i Nyborg Edward Thomas S af Husby og Septima Hansine Christiane Hansen. — Hustrus farbrødre: Kerte, Køng, Sønderby. — Stam 115.

En deputation af beboerne overbragte kong Chr. IX en ansøgning om, at F maatte blive udnævnt.

18. 9. sept 1885—16. april 92 (sp Nim-U 7. okt 75): **C. F. Leth**, fl t Allerup-D, se der.

19. 4. juli 1892—18. jan 1910 (sp Højen-J 14. maj 86): **Adam Gottlob Boserup Wind**, * 17. april 37 Herlufsholm. Forældre: Skovrider Adam W og Eva Christine Boserup. Stud priv 56, c 64¹ (h₂), lærer Assens 65, sp og lærer Mandø 18. juni 73, sp Hellevad-Ø 15. okt 77, afsk 18. okt 10, † 29. jan 21. ~ 27. aug 73 Nielsine Petrine Andersen, * 22. dec 49 Assens, † 30. maj 18. Forældre: Manufakturhdr Frederik Vilhelm A og Christine Jacobine Risting.

Pastor Wind mindedes som en hyggelig gl mand. Hans hvide overskæg var brunt af piben, som sjældent forlod hans læber. Han var af den gamle skole, en kultiveret og interesse-ret mand, der holdt af en landsbypræsts til-

bagetrukne tilværelse, og uden særlig interesse for kirkeligt retningsvæsen (J. A.).

20. 29. april 1910—27. aug 40 (rkp Hyllested-V-H 31. aug 01): **Oscar Valdemar Petri**, * 7. aug 70 Odense. Forældre: Amsvejnspektør Andreas P af Hagedsted-G og Vilhelmine Elisabeth Helweg. Stud Odense 88, c 94² (hi), huslærer hos valgmenighedspræst Th. Helweg, Vallekilde 95, hjpr Borris-F 19. jan 98, afsk 27. aug 40. ~ 27. marts 60 Johanne Nikoline Dreyer, * 20. nov 74 Odense, † 11. okt 46. Forældre: Etatsraad, redaktør Jørgen Chr. D af Ørsted og Elisabeth Sofie Tilemann af Egtved. — Søn: Odden. Dt ~ Witter, Esbønderup. Farbroder: Vive-R. — Stam 110 B.

21. 30. dec 1940 (rkp Ringsted-B 24. nov 34): **Lars Jørgen Mathiasen Larsen**, * 14. dec 04 Vejby, Frederiksborg amt. Forældre: Gdjr Lars Peder L og Inger Marie Jørgensen. Stud Rønde 28, c 34¹ (hi), hjpr K Helsing-D 9. juni 34. ~ 26. juni 34 Karen Østergaard Kristensen, * 17. okt 01 Gjellerup. Forældre: Gdjr Martin Østergaard K og Kristine Sønderby.

Kredsforbundsmd for IM 45, medlem af DMS's repræsentantskab 45—50, BM Rønde artiumskurs 46.

SØNDER JERNLØSE—SØSTRUP

Sønder Jernløse-Søstrup pastorat, 1724 og 806 ha, er højtliggende og bakket, med vide udsigter, ret frugtbar, en del skov. Hg Knabstrup og det store Knabstrup teglværk. Byerne SJ, Snevre, Krøjerup, Lille Knabstrup, Mogenstrup, S, Sasserup, Tingtved, Borup.

Det kirkelige liv har været som i nabosognene uden større begivenheder. Kirkegangen har været ret god gennem aarene. Mynster var ret tilfreds, da han var her 1842 og 1850. I 1860'erne mærkedes IM's kolportører, der kom her og holdt møder (*Peder Larsen*, Abildøre), og der var ret tidligt enkelte troende mennesker. Flere af dem søgte til Holbæk. Der har fra ældre tid været en grundtvigsk kreds (højskolefolk). Røret om *Henning Jensen* (se Stenmagle-S) mærkedes ogsaa her. Der var en fri kreds, der benyttede *Henning Jensen* som præst en tid. Ved Vommevadbro opførtes 1882 et forsamlingshus for 4 sogne. Her holdt *Henning Jensen* endog altergang. Forsamlingshuset blev stærkt brugt til politiske møder i den bevægede provisorietid. Men den grundtvigske kreds har her især samlet folk til foredrag og kirkelige møder. Præsterne *Gyberg* og *Richardt* var af den gamle skole og tog ikke del i IMs eller de grundtvigske møder uden ved særlige lejligheder. 1881 stiftedes en foredragsforening, hvis formaal var »ved kristelige folkelige historiske og politiske foredrag at komme til større klarhed over livet, og at komme til bedre oplysning om de spørgsmaal, der er oppe i vort folk, at udvikle kærligheden til alt ædelt og sandt og at styrke fællesfølelsen«. Der blev holdt mange møder i forsamlingshuset; gdjr *J. P. Jensen*, Mogenstrup, og hustru ofrede sig meget for dette arbejde.

En tid var der hos denne stoute bonde tanker fremme om at danne en grundtvigsk frimenighed. Vommevad fh fik sin store betydning for befolkningen. Amtsraadsmedlem *L. P. Larsen*, Igelsø, skrev 1932 (Holbæk Amtstid 4. nov), at huset har dannet ramme om »en kulturel udvikling for befolkningen, mange har der faaet en paavirkning, som har været bestemmende for deres livssyn«. Under tilskyndelse af formanden, gdjr *Mejnert Mejnertsen* og direktør, frk *F. Schou*, Knabstrup teglværk, blev huset helt fornyet 1940, og biskop *Axel Rosendal* holdt det første foredrag i det nye hus. (Roskildebogen 1950, s 61 f.).

1885 oprettedes en friskole i Søstrup, hvor *Hans Olsen* i mange aar var en udmærket lærer. En stor ungdomsforening gik senere over til at blive gymnastikforening. Friskolen nedlagdes 1920 og omdannedes til fh. — Der har gennem aarene ogsaa været en lille IM's kreds. Den voksede under pastor *greve Moltke*, der stod IM nær, men med sin rolige, milde forkyndelse var præst for alle. Han fik startet en Santalkreds, som han virkede meget for. Et missionshus opførtes i Søstrup omkring 1900, og her har IM i S samlet sit arbejde. Retningerne har kunnet mødes i kirken, men har hver sit særarbejde. Pastor *Petersen* var nærmest grundtvigsk. Der findes mange vaagne og interesserede mennesker af begge retninger; IM i Sdr J har benyttet en sal i præstegaarden, hvor ogsaa pastor *Petersen* støttede dem, medens IM i Søstrup holdt sig mere for sig selv. Missionshuset blev bygget af en familie *Meinertsen*, der vandt 40.000 kr. i lotteriet, og de fik pastor *Gad*, Kundby, til at komme og prædike der. Saa sluttede fru *Meinertsen* sig til pinsebevægelsen, og disse møder ophørte. Da forsamlingshuset blev bygget i Søstrup, og sognepræsten kom der, trak IM sig der tilbage og ønskede ikke, at han kom i missionshuset. Den store ungdomsforening blomstrede i flere aar, men politik og gymnastik ændrede den. Senere holdtes fælles samvirkemøder med tilslutning fra alle sider. Sognepræsten holdt regelmæssige ungdomsmøder 3 steder i pastoratet med god tilslutning, ligesom han holdt store ungdomsmøder i præstegaardshaven. Kirkebesøget var godt i Sdr J, meget svingende i S. Og der kom ikke nye for de gamle, som faldt. Direktør, frk *F. Schou*, Knabstrup, holdt større Oxfordmøder paa teglværket og i forsamlingshuset i 1930'erne, enkelte sluttede sig til, og det udviklede sig til at blive en korschærskreds. Paa Knabstrup teglværk boede c 30 arbejderfamilier. I en lille spisesal holdt pastor *Petersen* regelmæssige møder, indtil salen blev revet ned. Her var ogsaa dsdk ligesom i Sdr J og S. — Direktør *H. H. Schou* (* 1860, † 1928), fader til overlæge, dr med *H. I. Schou*, Filadelfia, betød meget for kirkelivet i flere aar. — KFUM og K fælles med Nr Jernløse, stiftet 1910. Ogsaa KFUM og K i Søstrup.

Om Grunnets frimenighed og dens kirke i Igelsø, se Nr Jernløse-S.

1922 oplyses: Gr kreds (gdjr *H. Rasmussen*, Nørup) KS (20) DdU, 20 og 20 familier til IM, god kkg, bedst i Sdr J. 1931: Kkg afhængig af vejret, IMsmf (Forpagter *L. P. Jørgensen*, Sdr J, og gdjr *Oluf Nielsen*, S) KS, (sp) lidt

sektvæsen. 1939: Jævnt god kkg, god hørelyst. I Sdr J godt samarbejde mellem retningerne. En trofast kreds om kirken i S, en anden om mh, 18 og 15 fam til IM. 1949: Kkg 7 pct, gode forhold, god forstaaelse ml retningerne, 2 IMsmf (16 og 11 fam, scgneraadsfmd, gdjr L. P. Jørgensen, Sdr J og bmd Jens Larsen, Sasserup), KFUM og K, 2 sds (30 og 50) kirkeblad. — Gdjr *Meinertsen*, Snevre, har været ledende i det grundtvigske arbejde i Vommevad fh. Ved store basarer i præstegaardshaven er der siden 1929 indkommet betydelige beløb, især til kirkernes restaurering.

Sønder Jernløse kirke er romansk af kamp og fraadsten med absis. I gotisk tid er bygget taarn, hvælvinger og vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Altertavle fra 1602 (maleri af Constantin Hansen: Den opstandne Kristus), prædikestol af Lorenz Jørgensen fra 1676, romansk granitfont. Gotisk krucifix. Sjældne romanske kalkmalerier fundet 1949. 150 sd. Nyrestaureret.

(Litt P. H. Petersen: Sdr J kirke, 1938).

Søstrup kirke. Ligger paa en bakke, ved udsigt, er romansk, af kamp, i gotisk tid overhvalvet og forsynet med taarn og to vaabenhuse. Altertavle og prædikestol i renæssancestil. Alterpanel fra 1560. Stolegavle fra samme tid. Krucifix fra 1275. 100 sd. Nyrest. Kalkmalerier, afdækket 1909.

Nørlund og Lind: Kalkmalerier, 256—57.

Altergæster: 1891: 472 og 204, 1896: 429 og 220, 1922: 230 og 150, 1934: 263 og 108, 1942: 301 og 65, 1949: 450 og 340.

Folketal: 1850: 685 og 431, 1901: 810 og 486, 1921: 877 og 516, 1945: 725 og 491.

Menighedsraad: 1914: 3 IM, 3 gr, 2 u p, 1922: 4 IM, 7 gr, 1 u p, 1934: 4 IM, 6 gr, 3 u p, 1949: 3 IM, 9 u p (gr).

Kommunevalg: 1943: Soc 100 (1), rad 152 (2), venstre 270 (4), 1950: Soc 143 (2), rad 144 (2), venstre 279 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 248 byg, 63 havre, b) 45 rdl, c) 40 rdl, d) 350 rdl, e) 50 td ld. — 1870 regul: 2440 kr, netto 154 kr. -- 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946 3. kl.
Prgd opført 1901.

I præsteembedet har fader og søn to gange efterfulgt hinanden. 1683—1751 var først Jacob Rasmussen Lund sp her (1683—1733), saa hans søn Peder Jacobsen Lund (1733—51). 1774—1807 var Jens Pedersen Reingaard sp her og fulgtes af sin søn Jørgen Reingaard (sp her 1808—34). Pastor Christen Andersen Lund, der var sp her 1751—74 var gift med Inger Marie Lund, antagelig datter af Peder J. Lund, saa præsterne var i slægt med hinanden her 1683—1774 og 1774—1834.

12. 30. jan 1835—6. maj 58 (sp Sønderup-S 17. marts 23): **Jørgen Ernst**, * 27. marts 96 Vindeby. Forældre: Ldmd Niels E og Ane Jørgensdatter. Stud Nykøb 15, c jan 21 (1), afsk 6. maj 58, † 25. aug 70. ~ 28. maj 24 Elisabeth Gedske Hansine Steenstrup, * 1. aug 02 Uldum, † 11. juni 73. Forældre: Sp i Karleby-H-NØ, provst Hans Resen S, † 41, og Johanne Magdalene From. — Dt ~ Giessing, S-N Onsil. Hustrus brødre: Holbæk-U og Bøstrup. — Stamt 114.

Var ejer af Rolykkegaard ved Nakskov.

Mynster fandt, at Søstrup kirke »vansiredes af et pulpitur med prædikestol over korbuene«. Sdr. J kirke var »mørk og styg, men kunne blive smuk« (1850). Velholdt kirkegaard med anselige alléer. Præstegaarden pyntelig holdt, tidels nyombyggt (1842), en lille plantning med mange gange, kanaler og badehus. — Pastor Ernsts prædiken var »lang, tør, abstrakt; skønt dispositionen var ordentlig, var der dog i udviklingen ingen ret orden eller klarhed. Foredraget frit, ikke behageligt, stemmen noget tyskladende, der viste sig ogsaa nogen tysk danelse og tyske fraser. (Han er imidlertid lollik,

ellers en livlig og opvakt mand, katekiserer godt«. 1850: »Uagtet alt for meget drejede sig om visitationen, kunne det dog have været en ret god prædiken, dersom den ikke havde været langtrukken, noget affecteret og med en viss gejstlig vigtighed. Meget talrig forsamling (M II, 266 f).

13. 18. juli 1858—18. dec 72 (sp Glenstrup 16. jan 47): **Hektor Frederik Janson Gyberg**, * 5. febr 04 Linaa. Forældre: Gdjr, cand theol Clemens Poulsen G (omkom 1806 paa jagt ved et vaadeskud) af Linaa-Dallerup, og Mariane Møller. Stud Aarhus 24, c jan 30 (h), hjpr Vitent-H-H 6. okt 30, do Vivild-V og Astrup-T-H, vicepastor Jernved 27. sept 36, afsk 18. dec 72, † 9. april 77. ~ 11. nov 36 Ida Sophie Hambro, * 12. juli 12 Frberg, † 7. april 97. Forældre: Malerm, kpt i brandkorset Carl Simon H og Anne Jeanette Nathan. — Søn: Karlebo.

Hjælpepræst hos pastor Gyberg: Sønnen:

1865—72: C. H. Gyberg, se Karlebo.

14. 5. marts 1873—18. febr 96 (sp Skarrild-Arnborg 29. nov 66): **Gottlob Carl August Richardt**, * 4. jan 24 Kalundborg. Forældre: Købmand, kasserer ved færgvæsenet i Aarhus Hans R og Erasminé Marie Møller. Stud Aarhus 43, c okt 49 (h), huslærer, hjpr Højby 12. aug 58, afsk 18. febr 96, † 26. jan 13. ~ 11. nov 59 Christiane Margrethe Schmidt, * 23. juli 30 Kbhvn, † 6. dec 06. Forældre: Skibsfører Henning Chr. S og Johanne Margrethe Schultz.

(1896 var B. A. Kragh udnævnt, men afslog kaldelsen, se Skørpinge-F).

15. 10. juni 1896—2. sept 1910 (kkp Vørslev-J 17. marts 92): **V. V. Greve Moltke**, fl t Søborg-G, se sp Asminderød-G.

16. 30. nov 1910—17. okt 42 (sp Galtrup-ØJ. 20. aug 04): **Peter Hansen Petersen**, * 4. dec 72 Oreby, Høve. Forældre: Gdjr Søren P og Ane Rasmussen. Stud priv 92, c 98¹ (1), huslærer paa Jonstrup seminarium, hjpr Skellerup-E 11. nov 99, afsk 17. okt 42, r af Dbg 42, † 7. jan 50. ~ 15. nov 04 Petrea Marie Petersen, * 27. sept 75 Hjerring, † 20. nov 34. Forældre: Købmand Jens Peter J og Ane Jensen Ørnøl.

Holdt faste foredrag paa Galtrup højskole til 1910. Kredsfdm Præsteforeningen Holbæk amt 17—22, BM Holbæk Amtstidende, fmd Holbæk Amts Plejehjemsforening 17—22, fmd amtets nævningeudvalg 27—42.

Tog initiativ til restaureringen af kirkerne her. Udg 38: Sdr Jernløse kirke, skrev i Roskildebogen 1950 om Vommevad fh gennem tidene.

Hjælpepræst hos pastor Petersen

1941—42: H. Bundgaard, se Venge.

17. 16. marts 1943 (sp Østrup 29. febr 36): **Viggo Gadegaard Pedersen**, * 3. febr 08 Vordersø. Faderen: Sp i Astrup-S, † 47, se der. Stud Aalborg 27, c 35¹ (h), hjpr Sønderup-S 27. febr 35. ~ 29. sept 35 Edel Andersen, * 16. april 14 Kbhvn. Forældre: Kbmd Anders Peder A og Karen Kirstine Kristiansen.

Kredsfdm Sudanmissionen 41—43 og fra 43 i Nordvestsjælland.

Litt: F. Blidstrup: Et tidsbillede af præst og menighed i S J for 150 aar siden, Fra Holbæk amt 1924, Anders J. Eriksholm: En gl herregaard for 100 aar siden (Knabstrup) i Fra Holbæk amt, 1909, s 5—33, Khst saml 1911—13, s 801—02.

SDR ASMINDRUP—GRANDLØSE

Sdr Asmindrup sogn, 1577 ha, er bølgeformet, fl steder stærkt bakket, meget naturskønt ved Maglesø, en del skov. Grandløse sogn, 1043 ha, er bakket mod nord, nogen skov. Frugtbart, ler- og sandmuldet jord. G sogn er delt i to dele, en større sydlig, og en mindre, nordlig ved Holbæk fjord, adskilt af Aagerup sogn og Holbæk landsogn. Byerne: A, Alkestrup, Vinstrup, Ejlestrup, Vallestrup, Søby, Hellestrup, Store og Lille G, Vipperup stationsby, Dragerup, Tjepperup, hg Søgaard (nu alderdomshjem).

Det kirkelige liv. Ingen af de store vækkelser har sat spor i pastoratet. Før pastor Witters tid var der ikke, udover gudstj, noget særligt kirkeligt arb i gang. Der var en lille missionskreds med mh (opført 1898) i Tjepperup, i den nordlige del af G sogn, afsides beliggende for pastoratet. Her var smedemester Olsen i mange aar den trofaste og nidkære leder. I den modsatte ende af pastoratet var dyrlæge Jensen og væver Anders Nielsen IM's venner. Med pastor Witter rykkede IM ind i præstegaarden; han var pastor Carl Hornbechs nære ven, optaget af ydre og indre mission. Der oprettedes 2 sdsk, 3 bibelsamtalekredse, som samledes til fælles samfundsmøder. Der kom KFUM og K, bladuddeling, og om sommeren blev der holdt møder i haver og i skovene, ikke mindst i præstegaardshaven. (Blandt de hyppigst brugte talere var forstander Pagh-Petersen, Haslev, overretssagfører Staal og egnens præster). Pastor W tog initiativ til begge kirkers restaurering og fik dannet en sygeplejeforening med Sct. Lukassøster, der bor i Vipperød og betjener baade Aagerup, S Asmindrup-Grandløse sogne.

1922 oplyses: C 30 fam til IM, KFUM og K (25 og 45). 1930: Kkg 10 og 5 pct, ikke udprægede forhold, 2 IMkredse. 1939: Kkg 10 og 6 pct, samfundsmøder, 2 IM kredse (sp). 1950: Kkg 7 og 4 pct, jævne, ikke udprægede forhold, 2 mindre IMkredse (bmd R. Jensen, Søby), regelmæssige menighedsmøder ved sp, kvindemøder i prgd, vel besøgte ungdomsm i prgd og i flere hjem, sdsk i kirkerne ved lægfolk, smaa KFUM og K, kirkeblad.

I Kongstrup fh, Aagerup sogn, er der jævnligholdt fælles kirkelige møder sammen med Aagerup sogn.

Sdr Asmindrup kirke er lille, romansk, af fraadsten, har gotiske hvælvinger, taarn, samt vaabenhus mod syd. Kalkmalerier i koret fra c 1450. Runeindringer i koret. Altertavle fra 1624 med maleri af fru Ingemann. Prædikestol fra 1602, romansk granitfont. Smukt egetræs krucifix fra c 1275. Smukt ligsten. 120 sd. Altertavle og prædikestol restaureret og kirkens inventar nymalet 1928.

Kirken ligger højt og syner vidt. — Efter kgs regulering og en betydelig udvidelse (1949) ligger kirken endnu smukkere.

Mackeprang: Døbefonte 405, P. K. Andersen: A kirke, Fra Holbæk amt 1931.

Grandløse kirke er romansk, af kamp, gotiske hvælvinger, taarn, samt vaabenhus mod nord. Altertavle fra 1622, samtidig prædikestol. Barokt krucifix over korbuen. Spor af kalkmalerier. Klokke fra 1501. 120 sd. Romansk granitfont. 100 sd. Altertavle og prædikestol restaureret og nye vinduer 1925.

Litt: P. Nørlund: A kirke i Fra Holbæk amt, C. Dumreicher: Digteren Laurits Koch, 1944 (med be-

skrivelse af kirke og prgd), Lis Jacobsen om runeindringerne i Asm kirke (Aarb f nord oldk 1913, s 157). Broby Johansens værk om kalkm.

Altergæster: 1891: 258 og 197, 1896: 215 og 165, 1912: 99 og 56, 1922: 246 og 164, 1932: 601 og 238, 1942: 500 og 250, 1949: 400 og 250.

Folketal: 1850: 595 og 602. 1901: 542 og 559, 1921: 592 og 562, 1945: 564 og 640.

Menighedsraad: 1922: 5 n IM, 3 n gr, 4 u p, 1934: IM og gr, 1943: 6 IM, 6 u p, 1949: 6 kirk fællesl, 6 soc rad.

Kommunevalg: 1943: Soc 99 (2), rad 183 (3), venstre 220 (4), 1950: Soc 84 (1), rad 254 (4), venstre 262 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 248 byg, b) 50 rdl, c) 50 rdl, d) 250 rdl, 50 byg, naturalier, e) 108 td ld. — 1870: Regul 4420 kr, netto 4346 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

April 1946 nedbrændte den aarhundred gl ejendommelige pgd. En ny smuk bolig samt avlsgrd opf 1947—48 ved arkitekt Marius Pedersen, Holbæk.

Præsten og digteren Laurits Koch (forfatter til »Danmark dejligst Vang og Vænge«) er født i A prgd 1634 som søn af Oluf Sørensen Koch (sp her 1618—50), som satte en ligsten over sin hustru i vaabenhuset († 1637). 1638 skænkede han en alterkalk til kirken »for sin hustrus og sine børns leyersted«. Den bruges endnu ved hjemme-altergang.

14. 10. sept 1841—26. juni 55 (sp Niløse 27. nov 40): **H. Høyer**, fl t Nebsager-B, se der.

Mynster fandt 1842 prgd maadelig, 1850 var den sat i ret god stand. Mynster fandt A kirke lille og simpel. Pastor H's prædiken havde »meget gribende, men ogsaa noget spændt og søgt«. M skriver, at H har »ualmindelige gaver, et frit, fast og levende foredrag«, men 1850 hedder det, at »hans tidligere fejl havde udviklet sig: Intet sundt og naturligt; i det frie foredrag har han vænnet sig til en skiølvende brægen, som er ganske utaalelig. Derimod katekiserer han meget godt. Talrig forsamling« (M II, s 258 f).

15. 13. sept 1855—11. marts 73 (sp Kolby 9. jan 45): **Peter Scharling**, * 3. nov 11 Kbhvn. Forældre: Institutbestyrer Simon Peter S og Andrea Christine Eberhardt. Stud Brgd sk 28. c juli 34 (l) ord kat Store Hedinge 6. jan 38, rkp Besser-Onsbjerg 5. febr 39 (var 66 kaldet til Ferslev-V, men annullerede kaldelsen), afsk 11. marts 73, † Frberg 98. ~ 28. juni 39 Frederikke Lovise Birch, * 13. sept 15 Nørre Aaby, † 21. aug 41. Faderen: Sp og provst i Store Hedinge, † 54, se der. — Brødre: Vallø og prof theol C. E. S. Brodersønner: Randers og prof theol Henrik S. Hustrus søstre ~ Bagger, Brahetrolleborg-K og Lund, Udby-Ø. — Stam 104 og 108.

Hjælpepræst hos pastor Scharling

1872—73: F. A. O. Rugaard, se Tjæreby-A.

16. 20. maj 1873—12. maj 99 (sp Skørping-F 21. maj 64): **Frederik Gustav Emil Petersen**, * 8. maj 20 Jyderup. Forældre: Lærer Rasmus P og Ane Cathrine Neumann. Stud von Westens inst 39, c jan 47 (h), hjpr Grevinge 12. nov 51, r af Dbg 94, † 12. maj 99. ~ 19. sept 54 Thale Caroline Margrethe Motzfeldt, * 2. juli 22 Kbhvn, † 27. sept 78. Forældre: Direktør i Grønlandske og færøske Handel ex jur Peter M (opr Hanning) og Emilie Vilhelmine Ernst.

Provst Ravn fremhævede ved P's begravelse »hans store trofasthed i liv og gerning, hans hjælpsomhed mod fattige og hans barnlige, gudhengivne sind«. P var en kraftig natur, indtil han som ældre pludseligt blev svækket af sygdom (Holbæk amts avis 20. maj 99). — I Grevinge stod P venligt over for opvækkel- sen, og Jens Dyrholm omtaler ham som »en

hæderlig undtagelse blandt Odsherreds præster« (se under Grevinge). Ældre mindes især hans konfirmationsforberedelse.

17. 2. aug 1899—7. nov 1914 (sp Fausing-A 9. maj 90): **Frederik Reinholdt Nielsen**, * 12. jan 52 Toksværd. Forældre: Lærer i Nestelø Rasmus N og Sophie Jul. Bjørnsen af Kongsted. Stud Sorø 69, c 76¹ (h₁), hjpr Ø Starup-N V 20. aug 77, sp Kollerup-H 14. aug 79, afsk 7. nov 14, † 19. nov 24. ~ 27. april 80 Sabine Petrine Henriette Blicher, * 28. jan 54 Ikast, † 4. dec 39. Faderen: Sp i Ø Starup-VN, † 85, se der. — Dt ~ Wissenberg, Allerslev. — Stamt 15.

Skrev en del artikler i Teol tidsskr, Dsk Kirketid, Kirken og hjemmet, Præsterordenen blad osv.

Sognepræst Frederik Reinholdt Nielsen var en meget kundskabsrig mand, der med særlig interesse kastede sig over bibelstudiet og med anerkendelse skrev en del desangaaende i kirkelige blade (se Nationaltidende, 22. nov 24). Han underviste selv sin store børneflokk. Om eftermiddagen saa man ham jævnligt paa lange vandringer til de fjerneste steder af sit pastorat for at besøge syge og gamle, hvilket arbejde han vist vurderede som sit bedste. Som prædikant var han noget docerende, inderligt formanende og samlede — bortset fra sine sidste aar i Asmindrup — rigtig gode kirkebesøg. Fordringsløs og nøjsom, som han var, ansaa han det alligevel for sin pligt at hævde noget af den autoritet, der i hans ungdom før provisorieaarene hvilede over præstestanden. Og dette gav utvivlsomt anledning til, at han — efter nogle aar i Asmindrup med god kkg og velbesøgte ungdomsmøder i den gamle præstegaards store havestue, hvor den alvorlige præst ved litteraturoplæsning viste sig i besiddelse af stor sans for humor — kom i et noget fjernt forhold til sin menighed. Knap 63 aar gammel søgte han »af ideelle grunde«, som biskop Ostensfeld udtrykte det, sin afsked, men virkede dog trods »nederlaget«, og selv om børnene nu var fra haanden, i flere vikariater, længst — i 2½ aar — i Skovlund ved Varde under første verdenskrig. (A. Blicher-Nielsen.)

18. 19. marts 1915—1. aug 41 (rpk Thisted-sp Skinnerup 2. juli 04): **Carl Chr. Fred. Witter**, * 27. juni 73 Slagelse. Forældre: Læderhldr Carl Chr. Johan W og Cæcilie Petersen. Stud Schneekl sk 91, c 98¹ (h₂), sekretær KFUM, Frberg, hjpr Sct. Thomas k, Frberg 10. febr 99, afsk 1. aug 41, r af Dbg 41. ~ 24. okt 99 Marie Rosalie Cæcilie Petersen, * 3. sept 76 Kbhvn. Forældre: Urtekræmmer, senere gross Carl Edvard P og Rosaline Noline Petersen. — Søn: Esbonderup.

19. 13. dec 1941 (sp Tostrup-R 22. dec 36): **Paul With Johannesen**, * 18. nov 09 Kbhvn. Forældre: Kordegn ved Eliaskirken Anders Peder J og Ane Marie Jensen. Stud Johannes sk 28, c 36¹ (I), hjpr Soderup-KE 18. febr 36. ~ 10. febr 37 Esther Vestergaard Mikkelsen, * 15. okt 15 Hodsager. Forældre: Lærer Christen Vestergaard M, Ljørring skole, og Hansine Rossen. — Søster ~ Bundgaard, Skjern.

BM Pro ecclesia 37, meduog »Under Guds ord«, udg af Teologisk oratorium. BM DMS's kredsforbund.

TØLLØSE

(Aagerup var anneks til 3. jan 1916)

Tølløse sogn, 3521 ha, er ret højtliggende og bakket, flere naturskønne steder. En del skov. Sognet præges af stationsbyen Tølløse (1375 indb). Byerne T og T stationsby, Skov- og Nr Vallingerød, Tjørnede, Lunderød, Skimmede, Nyby, Marup, hg Tølløse og Sophienholm.

Det kirkelige liv. Præsteembedet var et af landets største. Sognets præstehistorie rummer nogle kendte navne. 1764—76 var den i sin tid ansete digter, nordmanden *Peder Christopher Stenersen* sp her, og 1822—26 var dr *Chr. Flor* sp her, han blev senere kendt dels som forstander for Rødding højskole dels for sit arbejde for den sønderjyske sag og som politiker. 1826—31 var *Thomas Schatt Rørdam* sp her, han var fader til Peter Rørdam, Lyngby, og H. C. Rørdam, Hammer, der var fader til biskop Thomas Skat Rørdam. Det var fru Rørdam, der lærte sine drenge denne bøn:

Her har jeg ej mit blivested, / lad mig bestemmelsen ej glemme, / til himlen vandrer jeg og ved, / der har jeg evigt, evigt hjemme.

Indtil 1860'erne var det kirkelige liv som ellers paa egnen. Enkelte kolportører kom her og holdt møder, og allerede tidligt mærkedes baade baptisternes og mormonernes agitation. Det vakte opsigt, at pastor *H. C. Rørdam*, Undløse, nægtede at tvangsøbe baptistbørn. Indre missions udsendinge, *Jens Dyrholm* og *Peder Larsen*, Abildøre, kom og holdt møder, og sognet blev berørt af den vækkelse, som fra St Tostrup sogn bredte sig paa egnen. Sognet har været præget af en del kirkeligt liv, som har udskilt sig i tre, hver for sig arbejdende grupper: *Baptister*, *Indre Mission* og *Grundtvigianismen*. Præsterne var i ældre tid højkirkelige og tog ikke del i retningsvæsenet, provst *Lassen* var rationalist, en myndig og anset prælat, pastor *Lunddahl* (stiftsprovst Trydes svigersøn), som var her i 24 aar, var en stor beundrer af Martensen. Med pastor *Jacob Holm* kom der en grundtvigsk præst hertil, præget af sine præsteerfaringer fra USA, men svaghed hindrede ham i de senere aar. Han afløstes af den præst, der var egnens førende IM's præst, *Ulrich*, som ogsaa var præget af legemlig svaghed, men han arbejdede utrætteligt for IM. Siden hans død 1916 har præsterne været grundtvigske.

Jernbanens aabning 1875 betød meget for Tølløse, og endnu mere betød det, at der her blev et knudepunkt paa jernbanen, da banen til Høng aabnedes 1901. Byen har været i vækst, har flere industrier og er som Høng blevet en skoleby, idet realskolen ogsaa er kostskole, og baptisterne har gjort Tølløse til en af deres centraler her i landet, da de 1928 aabnede en stor, statsanerkendt højskole her, og dens virksomhed omfatter nu foruden almindelig højskolevirksomhed baade præliminær-kursus og prædikantskole, hvor danske baptistpræster uddannes. Skolen ledes af pastor *Johs. Nørgaard*. Der er for faa aar siden bygget en baptistkirke, og der er i sognet c 75 fastboende baptister.

Befolkningen er i det hele taget ret forskel-

lig i kirkelig (og social) henseende. IM har haft ikke saa faa tilhængere. Den vækkelse, der med IMs prædikanter gik over dele af Holbæknekn i 70'erne, mærkedes ogsaa i Tølløse, og her blev gdjr *Jacob Andersen* den bærende i arbejdet. Han blev mærkeligt nok vakt i Tivoli, da han som ung var en tur i Kbhvn med sin hustru. De saa der en fremvisning af helvede, og ved synet af helvedes luer og pine, som mange af tilskuerne lo ad, fyldtes de af en saadan rædsel for at gaa fortabt, at de omvendte sig. Og hjemme paa egnen fandt de forstaaelse hos tømmer *Peder Larsen*, *Stedstrup*, senere kendt som indremiss *Peder Larsen*, *Abildøre*, den indremiss, som kom til at betyde mest for IM paa Holbæknekn. *Jacob Andersen* aabnede sit hjem for møder og for talere, og IMs flokken voksede. Saa trak et uvejr op, da *Henning Jensen* blev præst i *Stenmagle*. Hans ultrære grundtvigske forkyndelse og hans skarpe venstrepolitik i de bevægede provisorieaar vakte røre, som ogsaa satte uro i vennekredsen i Tølløse, flere af de vakte lod sig gribe af *Henning Jensen*, og trods mange husbesøg mistede *Jacob Andersen* flere af sine bedste venner og støtter. Da pastor *Ed. Nyeberg* blev præst i *Stenmagle* (efter at *Henning Jensen* var blevet afskediget) 1885, var forandringen overvældende. *Nyeberg* blev en fører for IM paa egnen, og *Jacob Andersen* tog tit til *Stenmagle*, baade for at høre *Nyeberg* og for at samtale med ham. Han drog ogsaa helt til Ørslev for at høre *Vilhelm Beck*. IMs samfund voksede saa meget, at man 1888 kunne bygge missionshus, og *Jacob Andersen* ledede arbejdet til sin død, de sidste aar støttet af pastor *Ulrich*. Han havde en særlig evne til at være ung med de unge, hans vidnesbyrd var præget af forventning om genkomsten (*Vilhelm Beck* optog ikke en artikel af ham om genkomsten (i IMs Tidende), fordi *Beck* fandt den »for høj«), men iøvrigt søgte han ved sine mange husbesøg og ved møderne at arbejde for, hvad han kaldte »hverdagskristendom«. Hans egne børn og tjenestefolk respekterede i høj grad hans kristendom, som ikke var letkøbt begejstring.

Da pastor *Jacob Holm* kom til Tølløse, samlede han mange i kirkerne. Han var en begavet taler og en alvorlig mand, der i sin forkyndelse havde toner, som IM ikke kunne forkaste. Han var en af de grundtvigske ledere, og der blev en splittelse i IM. Nogle følte sig draget af pastor *Holm*, andre sluttede op om *Jacob Andersen*, der med sorg saa, at hans flok stadigt blev mindre. Mange alvorlige samtaler førtes mellem præsten og *Jacob Andersen*, men der kunne ikke bygges bro. En stor skuffelse for *Jacob Andersen* var det, at hans nære ven og medarbejder, indremiss *Peder Larsen*, *Abildøre*, sluttede sig til pastor *Holm*. Dette medførte, at man lukkede missionshuset for *Peder Larsen*, og en deputation fra Tølløse rejste endog til *Vilhelm Beck* og forlangte ham afskediget som indremissionær. Men *Vilhelm Beck* gav de ophidsede Tølløsemissionsvenner en afsvaling med disse ord: »Nej, kære venner, jeg kender min krøllede ven fra *Abildøre*, og jeg holder meget af ham. Desuden maa I vide, at *Peder Larsen* først

bliver en farlig mand, naar han bliver sat udenfor. Saa længe vi har ham inden for vore rækker, saa er der dog en hemsko paa ham, — og forresten, han vender nok tilbage til de gamle græsange!« Tiden gav *Beck* ret. Nogen tid efter brød *Peder Larsen* med pastor *Holm*, og han blev atter ven med en del af sine gamle venner, men en del satte herefter spørgsmaalstegn ved hans navn. Meningerne om pastor *Holm* er iøvrigt stærkt delte (paa grund af hans ægteskabelige forh). I pastor *Ulrichs* tid havde IM en fremgangsperiode, og *Jacob Andersen* fik en smuk livsaften, højt anset i IM paa egnen. Han døde 1915 og huskes stadigt som IMs pioner her. Pastor *Ulrich* var syg og nedbrudt, han mistede sin hustru, der var hans gode støtte, og sygdom hindrede ham i at virke, som han havde virket i *Butterup*.

Siden 1916 har Tølløse haft grundtvigske præster, og baade pastor *Hammer* og pastor *Schiøler* har været blandt de ledende i egnens grundtvigske liv. Der er en del grundtvigske i sognet, men flertallet er uden for partierne.

Den grundtvigske bevægelse samlede sig, efter at *Jacob Holm* blev præst, især om gudstjenesterne i kirken, idet ogsaa pastor *Ulrich* vandt tillid i denne kreds. Iøvrigt samlede man i foredragsforeningen, og tillige blev der gjort et godt arbejde igennem ungdomsforeningen, hvis ledende kraft i en menneskealder var førstelærer *Martin Jensen*, der gennem sin lærergerning ved Tølløse skole i over 40 aar (1901—43) kom til at betyde meget for det kirkelige liv. Den kendte grundtvigske gdjr *Jens Mortensen* boede i Tølløse sogn, men havde stærk tilknytning til *Vallekilde*. I 1938 blev der som sidefløj til præstegaarden bygget en sal, hvor ungdomsforeningen holder sine møder, ofte i forbindelse med Kirkeligt Samfund, som stiftedes 1945, efter at foredragsforeningen for en del aar siden var opørt.

1922 oplyses: Der er 2 mh og IMsmf (karetmager Sørensen, T, og for Skimmede mh: gdjr C. Thomsen, Marup), indremiss N. C. Nielsen, KFUM og K, grundtvigsk foredragsf (sp), KS (80), gr ungdomsf (120). 1930: Kkg 6 pct, en del IM, flere gr, god hørelyst, ellers som 1922. 1939: Kkg 7—8 pct, ret gode forhold, gr ungdomsf (80), en del IM og gr og baptister. 1950: Kkg 4—5 pct, 2 mh (karetmager Sørensen, T, og gdjr P. Lund Petersen, Lunderød), indremiss Johs. Matthiesen, KFUM og K, KS, gr ungdomsf (70), 2 dsdk.

Tølløse kirke er en anselig romansk fraadstenskirke, der i gotisk tid er overhvalvet og har kamgavlet taarn, stort kapel mod syd fra 1647 (her er et prægtigt marmorment over *Elisabeth Skeel*, † 1690). Nyere vaabenhus mod syd. Sakristi. Kalkmalerier fra c 1300 i skibet. Altertavle fra c 1700 med copi efter *Küchler*: *Lazarus* opvækkelse, prædikestol fra c 1600, romansk granitfont. Ved en nyere restaurering blev kirken udvendigt rødkalket. 1896 dekoreredes kirkens indre med ret tarvelige skabelonagtige dekorationer. Kirken restaureret 1943. Kirken blev indvendigt hvidkalket med en enkelt dekoration af *Agnete Varming*. 250 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s. 405, Khst saml 5. r. III, s. 603.)

Altægster: 1891: 698, 1896: 773, 1922: 955, 1934: 968, 1942: 970, 1949: 953.

Folketal: 1850: 1184, 1901: 2013, 1921: 2122, 1945: 2465.

Menighedsraad: 1914: 3 IM, 3 gr, 1922: 5 gr, 3 IM og saaledes siden.

Kommunevalg: 1943: Soc 319 (4), rad 154 (2), kons 143 (1), venstre 307 (4), 1950: Soc 399 (4), rad 154 (1), kons 122 (1), venstre 279 (3), rf 93 (1), borgerl 132 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 394 byg, b) 79 rdl, c) 16 byg, 56 rdl, d) 405 rdl, e) 70 td l. 1870: Regul 3544 kr, netto 9318 kr. 1913: 1 kl, 1946: 2. kl. — Præstegaarden opført 1895.

14. 7. dec 1831—30. maj 50 (sp Korsør-T 18. jan 21): Provst **Peter Mathias Thestrup**, * 27. jan 75 Kbhvn. Forældre: Spækhøker, senere barber Peder Hansen T og Cathrine Mathiasdatter Kjerulff. Stud Kbhvn 92, c okt 97 (1), rkp Vissenbjerg 5. juni 04, sp Sdr Højrup-G 20. aug 13, provst Gudme-Vinding herr 20. jan 30, provst her 7. dec 31, r af Dbg 40, † 30. maj 50. ~ 25. febr 14 Christence Maria Koe-foed, * 17. marts 85, † 9. maj 60. Forældre: Stiftamtmand i Ribe Hans K og Margrethe Lindholm.

Mynster fandt præstegaarden »meget god og særdeles rummelig« (1842) og kirken »i god stand, ret smuk, men noget mørk«. Mynster fandt provst T's prædiken »ret velskrevet, men tør, intet kristeligt element, foredraget var ret godt, men monotont og uden hjertelighed. Katekiserer godt. Talrig ungdom, som svarede godt. Kkg her skal være ret god«. Da Mynster kom paa visitats 1850, var provsten afgaaet ved døden en time før biskoppens ankomst, og kapellanen, pastor Teilmann, prædikede (simpelt, koldt, tørt). (M II, s 257.)

Hjælpepræst hos provst Thestrup:

1849—50: A. Teilmann, se Bredsten.

15. 2. aug 1858—29. dec 68 (sp Kværndrup 12. aug 25): Provst **Jørgen Alexander Lassen**, * 8. marts 00 Kværndrup. Forældre: Sp i Kværndrup Rasmus L, † 25, og Barthelette Dorothea Holmer. Stud Odense 17, c juli 23 (1), provst Sunds herr 25. nov 37, afsk 29. dec 68, † 16. dec 88. ~ 15. juli 26 Laurine Marie Lind, * 11. febr 06 Kbhvn, † 14. juni 91. Forældre: Bankadministrator, curator ved Vajsenhuset Jens Mathias L og Anna Marie Nimb. — Brodersøn: Sværdborg. — Stamt 71 A.

16. 30. april 1869—2. febr 93 (sp Stubbe-købing-M 22. jan 59): **Andreas Peter Lunddahl**, * 1. juni 18 Maribo. Forældre: Kammerraad, amtsforvalter Hans Jacobsen L og Charlotte Amalie Rye. Stud Mtrp 35, c juli 40 (1), kst adjunkt Frederiksborg 41, fast ansat 42, adjunkt Mtrp 45, skoleinspektør Østre betalings-skole, Kbhvn, 47, sp Bjørnsholm-M og seminarieførstander i Ranum 11. marts 51, r af Dbg 88, afsk 2. febr 93, † 17. nov 95. ~ 10. marts 48 Hedeveg Frederikke Rasmine Tryde, * 9. juli 22 Glumsø, † 7. marts 09. Faderen: Stiftsprovst ved Domkirken, Kbhvn, † 57, se der. — Stamt 126.

Skrev i Teol Tidsskr 88: Fra Martensens første docenttid, M som præstelærer, udg 59: Afskedsprædiken i Bjørnsholm-M, samt 85 en exegetisk studie over Jh 16, 8—11 (Teol Tidsskr). Var en stor beundrer af Martensen.

Litt: Fam Tryde, s 6.

17. 23. maj 1893—15. nov 1907 (sp Vadum 21. marts 82): **Jacob Holm**, * 18. april 45 Fallesgaarde, Dollerup. Faderen: Sp i Torsager-B, † 90, se der. Stud Randers 64, c 70¹ (h₁), hjpr Vemmelve-H 17. sept 70—16. juni 76, dansk præst Chicago 76, hjpr hos J. C. Hostrup, Hillerød-NH 81, afsk 15. nov 07, † 27. aug 16. ~¹ 1. aug 72 Jutta Christjane Holst, * 24. nov 45

Borup, † 12. jan 06. Faderen: Sp i Borup-K, † 67, se der. ~² 2. april 07 Anna Louise Petersen, * 25. aug 72 i Smaaland, † 26. nov 33. Forældre: Landbruger Peter Johan Johansson og Johanne Magnusson. — Morbrøder: Traps udgiver, gehejmekffrd J. P. Trap.

Pastor Holm var i Vadum fmd for Vendsyssel Missionsforening, har i 25 aar været BM i Dansk-amerikansk Folkesamfunds afd for Danmark, de sidste halve snes aar fmd, har været med til at planlægge 5 dansk-amerikanske stævner, BM i Dansk Verdenssamfund, har skrevet mange artikler i folkelige og kirkelige blade og udg »Herligheds-Haabet« eller kristelig oplysning om »de sidste ting« (2. udg 82, 1. udg i Chicago 80), Hvad er årsagen til, at saa mange danske gaar over til mormonismen? (82), Den blinde evangelist Jens Sørensen Dyrholm. Et mindeskrift (84), Om skriftemaal og altergang i deres forhold til hinanden (85), »Irvingianerne« i en lidt anden belysning end pastor Asschenfeldt-Hansens (93, sætryk af Højskolebladet), Fredsagen belyst fra et fædrelandsk (nationalt) og bibelsk kristeligt synspunkt (93), Udv stykker af menighedens hellige skrift til hver dags morgen og aften (95), Frederik Lange Grundtvig. En levnedstegning (95, sætryk af Højskolebladet), Fire foredrag om de sidste ting (06). Se iøvrigt her s 239.

Litt. DEL X, 445.

Hjælpepræst hos pastor Holm (og hos pastor Ulrich til 1910):

29. maj 1901—15. nov 08: P. L. Bjerg, se Tanderup.

18. 6. maj 1908—27. aug 16 (sp Butterup-T 20 febr 93): **Johannes Discher Stauning Ulrich**, * 8. okt 60 Hunstrup. Faderen: Sp i Hunstrup-Ø-H, † 75, se der. Tog svendeprøve som klejnsmed og var smed til 80. Stud von Westens institut 83, c 89² (h₁), hjpr Brøndby-vester-Ø 13. dec 89, † 27. aug 16. ~ 24. maj 93 Ida Vilhelmine Funder, * 10. jan 69 Fejø, † 2. marts 15. Forældre: Distriktslæge Carl Frederik F af Storrings-S-G og Karen Brønnicke.

Pastor Ulrich var afgjort IMS præst, hvis gerning i Butterup-T er omtalt s 231. Han var som ung grundtvigsk, men blev i Butterup missionsmand, og hans præstegaard blev missionsærernes og IMS venners hjem. Han var en efterspurgt taler i IMS kredse og virkede til megen velsignelse. I Tølløse fik han trange kaar, da han var nedbrudt af sygdom, og han var meget bundet til hjemmet.

(DnA 1918, s 52, Hjemliv og trosliv IX, s 34 f.)

19. 30. dec 1916—23. aug 36 (sp Jerne-S 19. juni 09): **Jens Jensen-Hammer**, * 28. sept 66 Store Hammergaard. Forældre: Gdjr Jens Madsen Jensen og Jensine Thomsen. Paa Ul-dum højskole 82—83, paa Askov 84—85. Stud Vejle 89, c 96¹ (h₁), medhjælper paa Holsteins-minde hos Leopold Budde 96—97, foredrags-holder, lærer Vordingborg, kkp Ø Hæsingehillerslev 1. jan 99, navneforandring 99, sp Hillerslev 30. maj 03, afsk 28. aug 36, r af Dbg 36, † 11. maj 39. ~ 17. jan 97 Thora Sulla Møller, * 2. nov 72 Struer, † 22. sept 37. Forældre: Værkfører Kristen Madsen og Jensine Hansen.

Fmd Dansk Værgeraadsf 34, BM Holbæk Amtstid. BM for Svendborg Amts Plejehjemsforening og Svendborg Amts historiske Samfund, medl af Udv i patriotisk Selskab for Fyns Stift til Anbr af Børn fra Kbhvn i Landmandshjem, fmd for Foredragsforeningen og værgeraadet, her fmd for Foredragsforeningen og værgeraadet, BM af Sygeplejeforeningen, i flere aar fmd for repræsentantskabet i Livsforsikringsselskabet Tryg, senere mdl af direktionen til 1917, har holdt mange foredrag over hele landet og skrevet bladartikler og prædikener til blade, en levnedstegning af forf L. Budde i Højskolebladet, og udg Præsten Hans Agerbek (09).

Pastor H var en meget benyttet foredragsholder, en mand med mange interesser, og som fyldte i de hverv han paatog sig. En folkelig mand, børnenes ven. Se Børnesagens Tid 1939, s 129 f.

20. 18. dec 1936 (sp V. Hæsinge-S-L 23. aug 25): **Gudmund Schiøler**, * 27. aug 00 Aalborg. Faderen: Biskop over Aarhus stift, † 39, se der. Stud Aalborg 17, c 24¹ (I), højskolelærer Ryslinge 24. ~ 12. nov 29 Gunild Unmack, * 4. april 99 Pelcowizna, Polen. Forældre: Direktør, landstingsmdt Holger F og Sigrid Hastrup. — Søster ~ Gelting-Hansen, Vallekilde valgmg.

Fmd Studenterkredsen 21—22, BM Santalmissionen 35, næstfmd 49, BM Kirkeligt Samfund 38, næstfmd 51, medl Sprogforeningens tilsynsraad 39, BM Grundtvigsk konvent 41—49, BM Holbæk Amtstid 43, fmd 49, fmd Det grundtvigske Salmebogsudvalg, medl af salmebogsudvalget af 1946, red af »Søndagslæsning«. BM Grundtvigs højskole 50, BM Kristeligt Pressebureau 51.

Hjælpepræst hos pastor Schiøler:

13. dec 1847—10. maj 49: **H. G. Rodi Hansen**, flt i Jystrup-V, se der.

1. juli 1949—30. juni 51: **Knud Geelmuyden Rasmussen-Sand**, * 4. april 13 Farum. Forældre: Læge Christian Ludvig Rasmussen af Lyngø-U og Rachel Møller af Birkerød (stamt 82) (hun ~² overretssagfører Rudolf Sand, Farum). Stud Birkerød 33, c 43¹ (I-83), hjpr Ballerup-M 29. marts 44, do Præstø-S 47, do Sct Pauls k, Kbhvn, 1. sept 51. — Faders broder: Polarforskeren, dr. Knud Rasmussen.

1. juli 1951: **Jørgen Henrik Jørgensen**, * 10. marts 21 Aarslev. Faderen: Sp Fakse, se der. Stud Odense 40, c 48¹ (h-68), hjpr Fakse 1. april 50. — Ugift.

Kaldskapellan Tølløse-Aagerup

(oprettet 15. nov 1908, nedlagt 3. jan 16)

1. 15. nov 1908—19. juni 10 (hjpr her 29. maj 01): **P. L. Bjerg**, flt i Husby-SN, se Tandrup.

2. 14. nov 1910—3. jan 16 (kkp Værsløv-Jørløse 8. marts 07—21. maj 09): **E. Gad**, flt i sp Aagerup, se der.

AAGERUP

(udskilt fra Tølløse 3. jan 1916)

Aagerup sogn, 1636 ha, skraaner jævnt ned mod Tempelkrogens lave bredder, en indskæring fra Bramsnæsø, en del skov, naturskønt. Hg Eriksholm. Byerne: Aagerup, Arnakke, Kongstrup, Bredetved.

Om det kirkelige liv, se under Tølløse. Pastoratet blev udskilt, efter beboernes ønske, først som kkp 1908, saa som selvstændigt sognekald 1916. Beboerne indsamlede penge til præstebolig. God kkg. Der har været holdt regelmæssige kvindemøder i pgd, menigheds-møder i pgd og i Bredetved skole, 1880—96 var her en friskole, indtil omkring 1920 var der en grundtvigsk ungdomsforening, stiftet af pastor Bjerg, men efter hans bortrejse uden forbindelse med præsten. Siden da har ungdomsarbejdet været udøvet frit i pgd. Der er i Kongstrup et fh, opført 1889, hvor der er blevet holdt fælles kristelige møder for Aagerup, Asmindrup og Grandløse sogne om vin-

teren. Sdsk i kirken (sp og flere lægfolk), aftenskole og aftenhøjskole i Aa skole (ved læreren og sp), sp er fmd for folkebiblioteket. Den gode samling om kirken og den store velvilje i bef over for kirke og præst gør det til et godt sted at være præst.

1922 oplyses: Velvillig, politisk interesseret befolkning. 1934: Kkg 10 pct, voksende kirke-lig interesse, møder i pgd, god tilslutning til sdsk. 1943: Kkg 5 pct, velvillig befolkning, kirkeblad, 2 bibelkredse, vel besøgte ungdoms- og menigheds-møder og kvindemøder, sdsk. 1950: Kkg 6 pct, velvillig og interesseret befolkning, iøvrigt som foran nævnt. Maa-nedlige ungdomsmøder, aarlig sommerrejse for de unge. Sydslesvig-fadderskaber. Kristeligt sangkor. Sømandskreds.

Aagerup kirke ligger meget smukt nær fjorden med vid udsigt, er romansk, af kamp, med apsis, overhvælvet i gotisk tid, har taarn, vaabenhus mod syd. Kalkmalerier fra c 1500, restaureret 1916. Lille gylden fløjaltertavle, restaureret og opstillet 1948, nyt alter. Den tidligere altertavle havde maleri af Hunæus: Himmelfarten (hænger i kirken). Barok prædikestol fra 1630, restaureret 48, romansk granitfont, 2 gotiske krucifixer, dægnestol fra 1557, 150 faste sd samt 30 klapstole. Klokker fra 1468 og 1749.

Fr. Beckett: Alteret; s 79, D. Atlas VI, 171, Macke-prang: Døbefonte, s 48, 83.

Altergæster: 1891: 342, 1896: 321, 1912: 158, 1922: 181, 1932: 343, 1942: 537, 1949: 476.

Folketal: 1850: 681, 1901: 811, 1921: 920, 1945: 815.

Menighedsraad: 1914: 1 IM, 1 gr, 2 up, 1922: 4 gr, 2 up, 1934: 1 IM, 5 up, 1949: 6 up.

Kommunevalg: 1943: Soc 59 (1), rad 92 (3), venstre 148 (3), 1950: Soc 75 (1), rad 132 (3), venstre 147 (3).

Sognepræst

(3. kl. pgd, opført 1909)

1. 3. jan 1916—19. april 25 (kkp Tølløse-Aagerup 14. nov 10): **Erik Gad**, * 4. juli 72 Kbhvn. Faderen: Sp i Frederiks-K, afsk 77, se der. Stud Brgd K 91, c 99² (h₁). Deltog i kristeligt ungdomsarb og sdsk, Kbhvn, hjpr Døllefelde-M 13. aug 01, kkp Værsløv-J 8. marts 07—21. maj 09, † 19. april 25. ~ 14. juni 07 Ellen Johanne Nørgaard, * 25. april 77 Lyngby, † 6. sept 43. Forældre: Kaptajn, proprietær Carl Christian N og Georgine Maria Nygaard. — Stamt 43.

Paa fædrene side har G's forfædre været præster siden hans tipoldefader, paa mødrenes side siden hans tip-tip-tipoldefader. Hustrus moders broder: Valgmenighedspræst, Sdr Næraa.

Pastor Gads fader tog afsked paa grund af sinds-syge. Selv var han ofte tungsindig og søgte afsked fra kkp Værsløv, fordi præstegerningen forekom ham »saa svær og ansvarfuld«. Han var derefter lærer ved Haslev realskole i 1½ aar.

Pastor Gads tungsind gjorde sig især gældende i hans forhold til prædiketjenesten. Denne faldt ham uhyre tung og kostede ham et næsten umenneskeligt besvær og nervepres. Prædikenerne — i hvilke der var meget godt — var uhyre minutiøst gennemarbejdet og tilrettelagt for fremførelse.

Fornuftigvis tog han vistnok sin haarde tørn med prædikenen i ugens begyndelse, og naar prædikenen ikke trykkede ham, saa syntes han saa langtfra tungsindig. Tværtimod høres det om ham, at han var saa glad og smilende, hvor han kom paa sine mange husbesøg. Han var barnligt from og troende. Og børnene havde hans store kærlighed, og han havde en evne til at vinde deres fortrolighed.

De løb ham i møde, naar de saa ham langt borte. I selskab med børn sang han og traliede hjertensglad. Han frydede sig barnligt over naturen (slog kolbøtter af glæde i den grønne skov). Ogsaa i selskabslivet var han livlig og veltalende.

Skolearbejdet interesserede ham meget, og konfirmandundervisningen var vistnok meget levende. Han havde fejl og brist. Men han huskes med glæde for alle de lyse sider af hans væsen og væremaade.

Embedet stod ledigt paa grund af sammenlægningsplaner 1925—27.

2. 1. juni 1927—19. nov 33 (sp Agri-E 20. sept 19): **J. C. S. Willesen**, flt K Hvalsø-S, se der.

Pastor W var folketingsmd 26—29 (retsforb), blev fmd retsforb 32.

3. 9. maj 1934—10. marts 41: **G. Rørdam Bonnevie**, flt rkp Taksigelses k, Kbhvn, se Hvedstrup-F.

4. 29. aug 1941 (hjpr og kordegn Søllerød 9. dec 36): **Niels Svend Erik Hansen**, * 21. maj 07 Kbhvn. Forældre: Blikkenslagerm, gas- og vandmester Hans Johan H og Karen Kirstine Nielsen. Stud Østersøg 26, c 35¹ (h). Lærer Tulinus' skole. ~ 10. jan 37 Edly Andersen, * 8. juli 11 Kbhvn. Forældre: Kbmd Bertram Carl A og Inger Elisabeth Hansen.

BM Grænseforeningen for Holbæk og omegn 44, Provstirepræsentant DKU 48. Fmd Merløse-Tuse herreders præstekonvent 48.

SODERUP—KIRKE ESKILDSTRUP

Soderup-Kirke Eskildstrup pastorat, 2643 og 1620 ha, er frugtbart, skovløst, bakket. Nogen eng og mose. Byerne: S, Bukkerup, Tingerup (med baptistkapel), Stestrup, Baarup, Agerup, Sønderstrup, Smidstrup, Ebberup, Kvarmløse, Nr Eskildstrup, stationsby: KE.

Det kirkelige liv. Præsteembedet var et af de store og vellønnede; derfor var der i mange aar ældre præster. Sognenes kirkehistorie er knyttet til pastoratets præstehistorie. I over 50 aar sad den godmodige rationalist, konsistorialraad *Henning Jensen* som sp her. Mynster skriver 1842, at kkg »skal være ret god« (M II, 272), og han roste Soderup skole som »en af de bedste i stiftet«, læreren, Jens Petersen, var »udmærket duelig og flittig«. Provst, dr. theol P. W. Becker var en anset historiker, en intelligent mand, der delte sin tid ligeligt og nidkært mellem embedet og videnskaben. I hans tid berørtes pastoratet af den gudelige forsamlingsbevægelse; allerede i kstrd. I Henning Jensens tid havde baptisterne gjort et agitationsarbejde. IMs folk fra Tostrup havde venner især i K Eskildstrup, hvor der blev holdt nogle møder. Den betydeligste mand indenfor IMvækkelsen var *Peder Larsen* (* 1834 i S Asmindrup sogn, † 08). Han blev vakt ved at læse *Vilhelm Becks* skærtorsdagsprædiken: »Kender du de to veje til og fra Herrens bord?« (Judasvejen og den

fortabte synders vej). Han boede i Stedstrup, K Eskildstrup sogn, og traadte 1867 ind i IMs tjeneste som kolportør; han fik egnen mellem Roskilde og Holbæk som sin virkekreds; denne begavede og særprægede lægmand blev til megen velsignelse og vækkelse i flere af egnens sogne. Han gik utrætteligt rundt med sin bogtaske, han samtalede med folk i hjemmene og holdt en mængde møder. Han havde baade irvingianske og grundtvigske tilbøjeligheder« (se under Tølløse) og flere gange var man i IM ved at blive betænkelig, men Vilhelm Beck holdt sin haand over ham. 1870 flyttede han til Abildøre og virkede til sin død i Odsherred. Han fik stiftet et IMsamfund i K Eskildstrup (hvorfra bla kordegn A. P. Johannesen, Eliaskirken, var udgaaet) og der blev en lille trofast kreds, som undertiden søgte til Stenmagle kirke. *Luthersk Missionsforening* virkede ogsaa paa egnen, og den mundrappe Peder Larsen havde mangan dyst med dem. Peder Larsen har i sine erindringer fortalt om IMs arbejde i sognet. 1870 var han i 7 uger hos provst *Bülow* i Hjortshøj for at »opklare sin aandelige stilling« og læse kirkehistorie og den hellige skrift. *Baptisterne* samlede ogsaa en kreds; det folkekirkelige liv i kirke og præstegaard samlede en anden kreds, præsterne deltog ikke i de forskellige former for lægmandsarbejde. Pastor *Friis* var højkirkelig, *Clausen* og *Fenger* var nærmest grundtvigske, *Fenger* var historiker og stod Hostrup nær. Provst *Balslev* var nærmest KC og samarbejdede med IM.

Ingen større vækkelser, hverken folkelige eller kirkelige, har der været. Befolkningen er jævn, rolig bondebefolkning. Kkg har været skiftende fra jævn til halvdaarlig, men vist aldrig helt elendig, og der er stadig præg af ærbødighed for kirken, ogsaa hos de ikke kirkesøgende. Baptisterne har 1920 indviet missionshuset »Tabor« og 1924 taget en privat forsamlingsaal i brug. Der er ialt c 150 baptister. Bukkerup fh (opf 1890) har været ramme om et godt folkeliv i sognene.

1920 oplyses: Ringe kkg, 2—3 pct, ingen kirkelig retning fremtrædende, ikke videre religiøst liv, IM lader afholde gudstjeneste hver maaned ved fremmed præst. 1930: Kkg 5 og 6 pct, 2 bibelkredse, møder for YM, ungdomsmøder, samtalemøder i hjemmene, 2 kvindeskredse, kirkeblad, 1 fh. 1939: Kkg 5 pct, jævne forhold, ogsaa kirkelig interesse uden for IM, ungdomsmøder, 2 sdsk, stor ungdomsf, lidt IM, DMS kreds. 1950: Kkg 3 pct, velvilje og ærbødighed, god kreds af stadige kirkeengagere, god, men ikke meget kirkesøgende ungdom, lille LYM, smaa KFUM og K, stor DDU (150), møder i fh ved sp, FDF, lidt IM, kirkeblad, c 150 baptister.

Aastrup kloster hører i gejstlig henseende til Soderup.

Soderup kirke er romansk, af fraadsten. Koret er brudt ned i gotisk tid og skibet er forlænget mod øst, kirken er overhvalvet, kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Altertavle i basrelief af marmor af Thorvaldsen: Christus i Emmaus, skænket 1870, prædikestol fra 1599, ny granitfont. Panelstykker med foldeværk, krucifix fra c 1475. Store ligsten og smukke gravmæler. 190 sd.

Fra Holbæk amt, 1915.

Kirke Eskildstrup kirke er romansk, af kamp og fraadsten, koret er i gotisk tid revet ned, og skibet er forlænget mod øst, overhvælvet. Taarn med pyramidetag (fra 1819). Empirealtertavlen (til 1874 i Soderup) er afløst af en ny altertavle af Rud. Petersen, prædikestol og stolegavle i empirestil. Romansk granitfont. Alterkalk fra 1521, 130 sd.

Aarb f nord Oldh 1888, s 118. Mackeprang: Døbe-fonte, s 405.

Altergæster: 1891: 303 og 63, 1896: 340 og 69, 1902: 235 og 74, 1910: 110 og 88, 1922: 333 og 136, 1934: 447 og 197, 1942: 400 og 160, 1949: 218 og 157.

Folketal: 1850: 1114 og 504, 1901: 1295 og 574, 1921: 1332 og 873, 1945: 1281 og 1014.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 10 up, 1938: 3 IM, 8 n gr, 2 up, 1949: 3 IM, 10 n gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 162 (2), rad 285 (4), venstre 377 (5), 1950: Soc 164 (2), rad 248 (3), venstre 338 (5), rf 83 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 257 byg, 40 rug, 115 havre, b) 62 rdl, c) 90 rdl, naturalier, d) 363 rdl, e) 63 td l. — 1870 regul: 3624 kr, netto 7628 kr. 1913: 1 kl. 1931: 1. kl. 1946: 2. kl. — Pgd opført efter brand 2. jan 1859.

16. 10. dec 1802—22. juni 59: Konsistorialraad **Henning Jensen**, * 2. marts 76 Nisvraagaard, Slesvig. Forældre: Landmand, senere forpagter paa Holckenhavn Christen J og Catharine Matzen. Stud Nyborg 92, c april 97 (1*), r af Dbg 17, konsistorialraad 52, død 22. juni 59. ~ 21. okt 23 Anna Margrethe Reingaard, * 18. febr 80 Sdr Jernløse, † 11. dec 55. Forældre: Sp i Sdr Jernløse-S Jens Pedersen R, † 07, og Else Cathrine Søegaard. — Søn: Osted-A. Datter ~ Mackeprang, Fodby. Hustrus broder: Sdr Jernløse-S.

Mynter fandt 1842 pgd »god og velholdt«, men 1850 »gammel og noget forsømt«. Kirken, der var »brændt 1818 tilligemed degneboligen og hospitalet, var smuk og velholdt«. 1842 prædikede pastor J om »fornuftig kristendoms høje værdi og vigtighed, foredraget frit, men meget langsomt, katekisationen god, særdeles talrig forsamling«. 1850 prædikede pastor Mackeprang ret godt, skønt just ikke indtrængende, stemmen smuk og klangfuld, talrig forsamling. (M II, 272.)

Konsistorialraad H. Jensen var en høj statelig mand. Som kandidat var han hulsærer paa herregaarde, og derfra fik han »et fornemt væsen«. 1807—14 var der stadig indkvartering.

J var meget systematisk anlagt. Han inddelte sine prædikener omhyggeligt i afdelinger. Sognene var præget af sognekristendom. Noget menighedsliv fandtes der ikke. Han var en ivrig og dygtig landmand, og han fik ordnet baade skolevæsen og fattigvæsen, som havde været i en meget daarlig forfatning.

Se om præstegaardslivet i H. J's tid: Fra Holbæk amt 1916, s 5—36. — Er vistnok den sp, der har virket længst tid i samme embede i stift.

Hjælpepræst hos konsistorialraad H. Jensen:

1844—49: H. J. T. Haar, se Nykøbing, Falster.

1850—59: E. E. H. Mackeprang, se Fodby.

17. 12. sept 1859—21. maj 75 (sp **Køng**, Sjælland 22. okt 39): Provst, dr phil **Peter Willemoes Becker**, * 21. sept 08 Kbhvn. Forældre: Jstrd, kontorchef i norske revisionskontor, senere kasserer i Kbhvns kæmneri Erik B og Catrine Sophie Vilhelmine Willemoes (søster til søhelten Peter W). Stud Frborg 25, universitetets guldmedaille 28 (for en hist prisopgave: Geografisk antikvarisk beskrivelse af Vendysssel og Thy i sidste halvdel af 11. aarh), c april 30 (1), lærer (historie) ved landkadetakademiet 31, i Tyskland

33, magister 35 (dr phil 54) paa en afhandling om forholdet mellem kongerne Hans og Chr. II af Danmark og Ludvig XII af Frankrig og Jacob IV af Skotland. Studierejse med offentlig understøttelse (ved kong Fr. VIs personlige bevaagenhed) til Tyskland, Holland, Sverige, Frankrig, England, Skotland m m 36—38, provst Hammer-Tybjerg herr 22. okt 50, r af Dbg 54, afsk 21. maj 75, † 5. april 77. ~ 26. aug 40 Elisabeth Anna Margrethe Begtrup, * 3. sept 11 Kbhvn, † 9 jan 04. Forældre: Professor ved universitetet i landøkonomi, dr phil Gregers Otto Bruun B af Vistoft og Christiane Marie Møller. — Hustrus fætre: Astrup-T og Birkerød. — Stamt 11.

Medlem af Det kgl Selskab for Fædrelandets sprog og Historie.

Udg 47—57: »Samlinger til Danmarks historie under Fr III's regering af udenlandske arkiver« I—II, 74—75: »Historiske afhandlinger« I—II.

Provst, dr B var en pioner i dansk historie-forskning. Hvad han havde foresat sig, lykkedes det at fuldføre for historikeren C. F. Allen: at skildre den sidste unionstid. B's intelligens var betydelig og hans pen elegant. Han havde en ualmindelig hukommelse, var rustet med en stor viden, bygget paa omfattende læsning, og i stand til med sjældent liv at fortælle og skildre. Han var en interessant personlighed, der lige fra sin ungdom var optaget af historieforskning. Som alumne paa Borchs kollegium skrev han et par latinske afhandlinger (om Henrik Burwin III's hustru, Sophie, og om H. P. Resens danske bibeloversættelse), hans disputats 1835 er ogsaa skrevet paa latin. Med dette arbejde kom han ind paa studiet af dansk udenrigspolitisk historie, et hidtil ret uopdyrket felt. Samtidig havde Ranke i Tyskland og Mignet i Frankrig vist, hvor værdifulde oplysninger gesandtindberetninger kunne yde til et lands indre historie, og Fryxell havde i danske arkiver samlet stof til Sveriges historie. B tog et lignende arbejde op for Danmarks vedkommende, han rejste ud og undersøgte arkiver i fremmede lande. Det overvældende stof nødte ham til at opgive sin oprindelige, omfattende plan, og han valgte at begrænse sig til Fr. III's tid, som tiltrak ham, baade fordi der paa denne tid skete indgribende forandringer, og fordi den tid var hyllet i dunkelhed paa flere maader. C. F. Allen fuldførte, hvad B begyndte, og hvad der ikke rigtig lykkedes for B: at give en alsidig, sammenfattende fremstilling af den sidste unionstids historie. Naar det ikke lykkedes for B, skyldtes det ikke manglende evner, men han havde ikke Allens sejge maalbevidste koncentrationskraft; han spredte sig for meget, og delte sit pund ud i en række større og mindre afhandlinger, samlet i hans værk 1874—75. Han havde netop samlet et stort stof til et større arbejde om den katolske modreformation i Danmark, da han ramtes af den katastrofe, at Soderup præstegaard brændte 1859, og baade dette stof og hans store samlinger fra fremmede arkiver gik op i luer. En del af materialet blev samlet paany, men han fik aldrig sit værk udgivet. Hans værk om de udenlandske arkiver under Fr. III maatte senere suppleres med omfattende studier i danske arkiver, men hans tid som præst tillod ham ikke at gøre dette arbejde.

Selvom han saaledes kun kom til at levere en stor stofsamling, betød hans arbejder et vigtigt fremskridt for forskningen. Hans værker er som kildeudgaver præget af mangler, men de kastede nyt lys over en betydningsfuld og sparsomt udforsket periode, og har virket vejledende og æggende for senere forskere. Navnlig *J. A. Fridericia* staar i gæld til B, men ogsaa i vore dage er hans kilde-samling et vigtigt hjælpemiddel ved studier af denne tids historie. — Som præst var han meget samvittighedsfuld og meget konservativ. Han var helt Fr. VIs mand. Han var med af kirkekommissionen 1853 og indtog ogsaa her et konservativt standpunkt.

DBL II, s 317—19 (C. O. Bøggild Andersen), Bricka II, 26 f, KLfN I, 245, E I, 88, S I, 95.

Hjælpepræst hos provst, dr. Becker:

1873—75: Z. A. V. Redøhl, se Osted-A.

18. 30. aug 1875—31. dec 92 (sp Hanved, Flensborg provsti 25. nov 54—28. okt 64, derefter skolebestyrer Kbhvn) **Immanuel Friis**, * 3. juni 19 Daugbjerg. Forældre: Sp i Daugbjerg-M-S Chr. Michael Rottbøll F. † 43, og Ane Margrethe Speitzer. Stud Viborg 37, c april 44 (I), skolebestyrer Kbhvn, sp Egebæk, Flensborg provsti 9. sept 51, afsk 31. dec 92, † 1. maj 11. ~ 3. juni 45 Elisabeth Marie Severine Nyssum, * 28. marts 23 Kvistrup, † 10. febr 95. Forældre: Prokurator, ejer af Kjeldgaard i Salling Thomas N og Caroline Johanne Fred. Erlandsen. — Søster ~ Bøtcher, Sevel. Farbrødre: Østbirk-Y, Kalundborg. — Stamt 11.

Pastor F var i Sønderjylland præst i sogne med blandet kirkesprog; han gjorde meget for danskheden. Under krigen 1864 havde han over 100 kirkelige handlinger, indtil han blev fordrevet af tyskerne, men efter befolkningens ønske udførte han alle disse kirkelige handlinger paa dansk, medens han ikke havde een paa tysk. Ved hans begravelse talte pastor *Sophus Müller*, og han fremhævede F's taknemmelige sind og retskafne tænkemaade. Han var sit fædreland en tro søn, og hans hjerte slog varmt for de fraskilte landsmænd. Han havde en stærk og sikker vilje, der altid gik den lige linie og aldrig bøjedede af fra, hvad han ansaa for sandt og rigtigt. Han var vellidt i sognet, hvor han var flittig til at besøge syge og lidende. (Elwius, 1884, s 473, Holbæk-Posten 8. maj 11.)

Familien Friis, s 12.

19. 10. marts 1893—25. april 97 (sp Hunstrup-Ø-H 10. maj 84): **Kristen Josefsen Clausen**, * 21. juli 42 Ærøskøbing. Forældre: Skipper Peder K og Christine Petersen. Hjælpe-lærer Nr Brarup, Angel, 57—59, lærereksamen 62, hjælpelærer Haarslev 62, kommunelærer Kbhvn 63. Stud priv 67, lærer i Tjørnelunde, Finderup sogn 69, c 74² (h), sp Tømmerby-L 4. aug 76, † 25. april 97. ~ 18. maj 69 Martine Henriette Balslev, * 10. april 44 Haarslev, † 4. sept 32. Faderen: Sp i Haarslev, † 85, se der. — Søn: Ollerup-K. Datter ~ Helms, Gesten. Dattersøn: Nr. 22 her. Hustrus slægt, se Haarslev. — Stamt 6.

Med sjælden energi arbejdede C sig frem til det maal, han i sin tidlige ungdom havde

sat sig: at blive lærer og præst. Samtidig med, at han var lærer, stred han sig frem til de forskellige eksaminer, og maatte efter sin faders død underholde sin moder og sine smaa søskende. Hvad der bar ham oppe, var en barnlig fast tro paa sin himmelske fader. I Tjørnelunde studerede han teologi paa egen haand, hjulpet af dr. *Skat Rørdam*, som da var præst i Sønderup, hvor han lærte hebraisk, og senere biskop *Balslev*, Odense, der tog ophold en maaned i Tjørnelunde skole for at gennemgaa de forskellige fag med ham.

Han troede paa sit kald, og han blev en god præst. Hvor han kom, samlede han en menighed om ordet, ogsaa i Soderup, hvor det kun forundtes ham at være i 4 aar. Han sluttede sig afgjort til den grundtvigske retning, som han allerede i Haarslev var kommet i berøring med gennem en lægmand, *Peder Nielsen*, Lykkesborg. I Kbhvn hørte han først *Frimodt* og *Rindom* i Sct. Johannes kirke, men sluttede sig snart til i *Vartov*, hvor han følte sig hjemme, og hvor især salmesangen betog ham. Han levede et rigt liv med sin udmærkede hustru. De havde 10 børn. En datter blev gift med forpagteren i S pgd og var medlem af det første menighedsraad i S. C's virksomhed var de sidste aar hæmmet af legemlig svaghed. Hans milde forkyndelse var præget af stor kristelig erfaring, og det laa ham stærkt paa sinde at være noget for de unge. (Slægten Balslev, 1939, s 85, Holbæk-posten 27. april 97, K. J. Clausen: Min ungdom. Trykt som manuskript i 40 ekspl.)

Hjælpepræst hos pastor Clausen:

1. febr 1897—30. juni 97: R. Helms, se Gesten.

20. 27. juli 1897—1. nov 1920 (sp Hjerm 10. jan 91): **Johannes Ferdinand Faenger**, * 1. april 51 Lyngby. Faderen: Sp i Høje Taastrup J. F. F, † 61, se der. Stud Brgd C 70, c 76² (h), lærer Grundtvigs højskole, Lyngby, 76, hjpr Munkebo 1. maj 83, sp Glenstrup 25. febr 84, afsk 1. nov 20, † 23. okt 28. ~ 6. aug 85 Laura Marie Hostrup Spur, * 1. marts 56 Holbæk, † 11. dec 12. Faderen: Sp i Hobro-S, † 68, se der. — Søn: Glud-H. Fætter: Udby, Tuse herr. Plejesøn: Glenstrup, K Stillinge. — Stamt 37 og 112. — Hustrus morbroder: J. C. Hostrup, Hillerød-NH, og hendes fader var søstersøn af digteren B. S. Ingemann. Slægtshaandbogen I, s 188.

Pastor Faenger foretog som kandidat 4 udenlandsrejser til Tyskland—Østrig, Paris (under verdensudstillingen), Sverige (skolemøde) og Schweiz—Italien, har skrevet en del artikler til Dansk Kirketidende, Højskolebladet, Nationaltidende, Holbækposten, dels oversat, dels frit genfortalt en del smaafortællinger og eventyr for børn, særlig udkommen er Blandt zigeunere, efter Franz Hoffmann (95) og Junker Otto (2. opl 08) samt udg Det sydvestsjællandske broderkonvent, Johs. Ferd. Fengers optegnelser, udg af hans brodersøn (90), Evangeliet for børnene (01), Guds folks historie efter den hellige skrift, I Den gamle pagt, II Den nye pagt (06), Fortællinger af den gamle kirkes historie (08), Den lutherske reformations historie (11) og til udgivelse forberedes Middelalderens kirkehistorie; til sit kirkehistoriske værk har han 3 gange haft statsunderstøttelse.

F's fader var en af den sjællandske vækkelses betydeligste mænd, og som student sluttede han sig hjerteligt til den grundtvigske bevægelse, som stod hans slægt nær, uden dog at lade sig bjergtage af den grundtvigske kir-

kepolitik. Højskoletiden i Lyngby hos hans svoger, forstander Grove, blev betydningsfuld for ham, og han lærte dér kendte grundtvigske mænd at kende og blev interesseret i historie. Han foretog en lang udenlandsrejse til Italien, Frankrig, Schweiz etc, og gik vel rustet ind i præstegerningen. Han var en ydmyg, stilfærdig personlighed, hans gæstfri præstegaard var altid aaben. Børnenes kammerater kom her og mødte hans kærlige fromhed. Hans offervilje var over evne. Han maatte hjælpe. Og samtidig havde han et sprudlende vid. Men han saarede aldrig. Hans indlæg i Højskolebladet, Dansk Kirketidende og Nationaltidende var præget af klare stærke punkter med velvillig forståelse af modparten, og han var jernflittig, baade i haven og ved boglige sysler, der i tidens løb gav ham en stor kundskabsfyldte. I Jylland havde han god kirkegang, skønt han stod som grundtvigsk mellem missionsfolk, og hans jyske menigheder viste rørende trofasthed mod ham til hans død. I Soderup-E var kirkegangen ringe; saa talte han til sognefolket i forsamlingshuset og i præstegaarden, hvor der kom mange til hans foredrag. Til brug i børnearbejdet udgav han sin bog om evangeliet for børnene. Her gav han sig til at skrive. Folk var vænnet af med at gaa i kirke, saa søgte han at faa mange læsere. Hans prædiken blev gerne trykt i Holbækposten. Han skrev livlige fortællinger for børn og skrev kirkehist. bøger. De er godt skrevne, anskuelige og meget læseværdige. (G. Bruun i Præstehist.-saml, 1933, s 73—74.)

21. 23. febr 1921—17. jan 38 (sp Nørre Ørslev 10. juni 11): Provst **Benjamin Balslev**, * 6. aug 76 Elbæk, Gangsted. Faderen: Sp i Vigerslev, † 15, se der. Stud Odense 94, c 00' (I), sekundløjtnant, hjpr og klokker Ansgar k, Odense, 31. dec 01, provst Merløse-Tuse herr 15. dec 30, † 17. jan 38. ~ 11. okt 04 Hanne Jacobine Nørballe Skov, * 19. april 76 Aabenraa, † 15. sept 47. Forældre: Lærer ved Mulerne legatskole i Odense Povl Nielsen S og Hanne Jacobine Nørballe. — Sønner: Brylle, Stenløse-F og Skamby. Broder: Sorø. Søstre ~ biskopperne Ammundsen, Nykøbing F og Haderslev. Slægt se stamt 6.

BM Det Balslevske familielegat, BM Maribo amts plejehjemsforening 14—21, BM Foreningen af sygeplejevirksomheder i Holbæk amt, BM Israelsmissionen 26.

Udg 01: Stamtavle over familien Balslev, 16: De polske jøder, 17 Stamtavle over Haarslev-giænen af familien Balslev (sm m L. C. Balslev), 21: Matthæus evg med indledning og fortolkning, udg af Bibelselskabet, 32: De danske jøders historie, 34: Racekampen i Tyskland. Afhandlinger i Teol Tidsskrift og i Nordisk Missionstidsskrift.

»Som prædikant var provst B solid, afklaret i sine tanker, sikker i formen og med en undertone af varme. Som provst var han den fortættede energi, en ordenens mand, bestemt i sine krav til sig selv og andre, men altid forstående og hjertelig i samarbejdet. Fornøjelig og interessant var han i samtale, altid levende optaget af tidens spørgsmål og vanskeligheder — en kristelig og menneskelig gennemlødighed med en altid uafkortet retfærdighedsfølelse og med kærlighed til mennesker, alt baaret af en ydmyg kristen tro.« (Red Monrad Hansen, Holbæk.) Provst

B øvede en særlig indsats i Israelsmissionen, som havde hans store kærlighed og interesse, næppe nogen anden var saa kyndig i jødefolkets historie og skæbne i den nyere tid som han (Nordisk Missionstidsskrift, 1938, s 43 f). Slægten Balslev, 1939, s 129—30.

En søn skriver:

»Ordet *sognepræst* dækker over noget centralt i fars væsen og virke; der var hos ham en stærk samhørighedsfølelse med sognets folk. Var han f.eks tilfældigt paa Tølløse station, naar Høngtoget kom ind, kunne han sige: »Jeg skal lige se, om der er nogle med fra Kirke-Eskildstrup«. Sognearbejdet blev lagt an med mange forskellige samlingssteder i det store pastorats yderdistrikter, baade i private hjem og i skolerne, saa kalenderen blev sort.

Skønt far ikke kunne tilslutte sig nogen kirkelig retning, formaadede han at arbejde sammen med dem inden for de forskellige retninger, der ville noget. I Nr Ørslev blev det et frugtbart samarbejde med højskole og friskole ved siden af det almindelige sognearbejde, og i Soderup medførte forholdene, at der efterhaanden blev et nært samarbejde med IMs folk.

Tilknytningen til Israelsmissionen, der blev af saa stor betydning for far, begyndte som en rent personlig forbindelse med en jødisk familie i Odense, men udviklede sig til desuden at blive et historisk studium af Israels forhold, som ogsaa underbyggedes gennem en rejse til Østeuropa; og gennem talrige foredrag, artikler i Nordisk Missions Tidsskrift og bogen De danske jøders historie blev den meget omfattende viden delt med andre.

Skolens arbejde laa far stærkt paa sinde, og skønt det arbejdsmæssigt følte som en betydelig lettelse, at skoletilsynet fratoges herredsprovsterne, var der dog for far ikke saa lidt vemod over at skulle sige farvel til dette arbejde.

Paa alle felter gjaldt det for far om, at den personlige tilknytning var bærende, hvilket hans egen personlige fremtræden indbød til. Linjerne »redelig vandre og aldrig forandre det himmelske sind« er med rette blevet nævnt med henblik paa far. Han gjorde gerne det første skridt hen mod et menneske, som der paa en eller anden maade var blevet en uoverensstemmelse med.

Fars forkyndelse var teocentrisk paa en saadan maade, at den gav impulser til aktivitet og viste sig derved som stærkt personlighedspræget. (Olaf Balslev.)

Hjælpepræst hos provst Balslev:

18. febr 1936—22. dec 36: **P. W. Johannesen**, se Sdr Asmindrup-G.

15. febr 37—17. jan 38: **O. Balslev**, se Stenløse-F.

22. 23. juni 1938 (frimenighedspræst Aagaard 1930): **Otto Erhard Helms**, * 7. febr 01 Sdr Felding. Faderen: Sp Gesten, † 22, se der. Stud Svendborg 19, c 25' (h₁), hjpr Egtved 16. aug 25, dansk præst Tandil, Argentina 26. ~ 27. febr 26 Karen Nørrelund, * 23. dec 05 Frederiksberg. Forældre: Snedkermester Knud N og Sigrid Solveig Andersen. — Broder: Ørre-S. Hustrus søster ~ Lund-Sørensen, Røholte. — Stamt 56.

BM Studenterkredsen til 25, BM Dansk-argentinsk

forening 36, BM DdU 44, fmd Danmarks retsforbund 36—38, dette partis folketingskandidat ved alle rigsdagsvalg siden 32.

Udg 43: Fremtidens land, 64 s. Talrige artikler, især i »Dansk Ungdom« og i retsforbundets presse.

STORE TOSTRUP

(Ugerløse var annex til 18. maj 1883)

Store Tostrup sogn er højtliggende og bakket, mere jævnt mod nord. Paa et højedrag ligger den smukke Ordrup skov med vid udsigt. Frugtbar. Enge, grænser op til Gyrstinge sø. En del skov. Naturskønt. Hg Bonderup og Merløsegaard. Byerne T, Merløse stationsby, Ordrup, Havborup, Udstrup, Søtofte, Mølleborup.

Det kirkelige liv. Mynster omtaler, at her skal være »ret god kkg«, læreren i T (Lund) havde kun ringe evner, og læreren i Ordrup skole, der »kun er lille, er en maadelig og uduelig person, der har ført et uordentligt levned og to gange er mulkeret, og nu er blevet ordentligere« (1842). 1850 havde han forbedret sig. Præsteslægten *Teilmann* har i henved 100 aar været knyttet til det i sin tid vellønnede og udstrakte pastorat. 1783 blev Peter T sp her, han afløstes 1817 af sin søn, Johan Chr. T, der døde 1866, og hans datter var gift med eftermanden, *J. F. Engberg*, der døde 1877. Præsterne var højkirkelige og tog ikke del i de møder, som de opvakte holdt.

Omkring 1840 skete der en kristelig opvækelse i landsbyen *Ordrup* her i sognet, da baptisten *P. Mønster* fra Kbhvn besøgte T og Haraldsted sogne. Rygtet bredte sig, at »en mand fra Kbhvn vandrede rundt for at overtale folk til at blive hellige«. I *Peder Sørensen*'s bog »Nød og hjælp« (s 49) fortælles, at nogle syntes, at han førte »en dejlig tale«, og hvis det ikke var fordi man gjorde saa meget nar ad dem, der ville være hellige, havde de sluttet sig til ham, andre »ville blæse paa« det hele, andre igen mente, at det var »antikrists forløber«, der var kommet. Imidlertid blev der en vækkelse, som var af baptistisk rod, og baptistiske smaaskrifter blev solgt rundt om i sognet. Men 1849 var der en folkekirkeligt præget IMs vækkelse i annexet Ugerløse. Den satte ogsaa spor i T, og gdjr *Peder Pedersen*, Ugerløse, der havde søgt raad hos en af de gudelige forsamlings venner blandt præsterne, *J. F. Fenger*, Lyngø, talte langfredag 1849 i Ordrup for en stor forsamling. Vækkelsen i T sogn delte sig i en baptistisk kreds og de kirketroende. Den sidste gruppe var den største, og Ordrup blev »berygtet« som »hovedsædet for omegnens hellige«. De samledes tit for at læse i bibelen og for at synges salmer. Den højtliggende lille landsby blev kaldt »staden paa bjerget« af egnens hellige. Fra andre egne kom lægmandstalerne for at styrke det unge trosliv; julen 1849 kom *Jacob Fisker* fra Bisserup og *Jens Dyrholm* fra Forlev, i julen 1851 kom

smiden fra Værløse, *Jens Larsen*, og de kendte lægprædikanter fra Sydsjælland, *Rasmus Sørensen*, Venslev, og *Rasmus Ottosen*, Hyllested, var her ogsaa. Der var nok at gøre for de ældre, erfarne brødre. Dels var der striden med baptisterne, dels opstod der visse vranglærdomme blandt de kirketroende, endogsaa hos selve føreren, *Peder Pedersen* (man tog anstød af at nyde nadveren i kirken sammen med »de mange aabenbare syndere«). *Jens Larsen*, der havde en saa klar (grundtvigsk) opfattelse af sakramenterne, talte dem tilrette med liv og varme.

I Ordrup stod IMs vugge i Danmark. Ved et møde lørdag 17. sept 1853, hvortil *Peder Pedersen* havde indbudt, blev »Foreningen for den indre mission« stiftet. Mødet holdtes hos boelsmand *Peder Clausen*, Ordrup, der ikke alene betegnes som en »kær, kristelig mand«, men tillige som »en i verdslig henseende dannet og oplyst mand«, der satte Grundtvig højt. IM havde, da den stiftedes, baade rødder i baptistisk og grundtvigsk vækkelse. Den nærmeste anledning til mødet 1853 var at skaffe midler tilveje, saa *Jens Larsen* kunne fortsætte med sin mødevirksomhed. (Om *Jens Larsen*, se Værløse I, 406. *Peder Pedersen* var interesseret i *Jens Larsen*'s møder.) Mødet begyndte med afsyngelse af en sang, som bomuldsvæver *Peder Sørensen*, Ordrup, havde skrevet, og efter at *Peder Pedersen* havde talt om den barmhjertige samaritan, var der en forhandling, som førte til foreningens stiftelse. *Jens Larsen* selv kom først dagen efter, da han var blevet syg. Man beklagede, at der ingen præster var tilstede — en præst havde dog skrevet, at han gerne ville komme, men han kunne ikke drage hjemmefra en lørdag. Man udtalte ønske om, at der kunne blive et samarbejde med præsterne. *Peder Pedersen* blev foreningens første formand, og *Peder Sørensen* blev redaktør af IMs Tid, hvis udgivelse ogsaa blev vedtaget. Det første nr. udkom jan 1854. Foreningens formaal er her klart udtrykt: »Grundlagt paa den hellige almkirkes daab og trosbekendelse vil man vække liv hos dem, der sover i synden, modarbejde partiets opkomst, og om muligt føre de forvildede tilbage til faderhuset, og man vil virke ved at fremhjelpe og understøtte de brødre, der paa troens grund har godt lov i mgh og uden brud paa kirakens embede gaar ud for at aflægge vidnesbyrd om Kristus og kalde folk til levende samfund med Herren og hans kirke.« Det er de vakte lægfolks uvisnelige ære, at de lagde IM an paa denne linie, ved et møde, hvor ikke en eneste præst deltog. Det vakte snart opsigt i andre egne, at der var stiftet en IM i Danmark. Man drømte om en fælles nordisk IM, men næppe havde mange regnet med, at et stort træ skulle spire op af dette beskedne frø. (Det var dog ikke første gang, at IM var paa tale i Danmark. 1848 havde *P. C. Rothe* talt derom i Kbhvns præstekonvent (I, 62). IM var ogsaa blevet nævnt i Fr. Hammerichs lutherske forening (se I, 73) og paa et DMS møde i opfostringshusets kappel jan 1853. (IM's hist, s 9). Folkene i Ordrup tøvede ikke med at tage fat. Der blev holdt flere møder med brændende taler, man sluttede i *Peder Pedersen*'s »veludstyret« gaard,

som kunne huse 12—15 liggende gæster, og i nov 1853 begyndte *Jens Larsen* som omrejse missionær. Paa sin første missionsrejse bragte han foreningen i forbindelse med den præst, der uimodsigeligt er den første danske præst, der traadte i aktiv forbindelse med IM, *C. F. Rønne*, Høve. De troende i Ordrup fik nær forbindelse med de troende i Hornsherred, hvor *Peder Pedersen* en tid holdt forsamlinger. Ogsaa *Peder Sørensen* holdt forsamlinger dér. 1855 udbrod striden om *Jens Larsens* evt ordination, som *P. Sørensen* var imod. Derved kom han til at støde baade *Jens Larsen* og *Peder Pedersen*, og han maatte fra-træde redaktionen af IMs Tid 1855, hvorefter *Jens Larsen* blev redaktør til 1857. *P. Sørensen* besluttede at udgive sit eget blad, »Sendebudet«, fra 1. jan 56. Ordinationssagen endte aaret efter, og *Jens Larsen* blev ikke ordineret. Aaret efter ledede *Peder Pedersen* det møde i Hornsherred, hvor IMs love udformedes paa en frisindt og fornuftigt maade, og *Ludvig Mortensen* fra Marbjerg blev redaktør af IMs Tid, som man fandt for tørt under *Jens Larsens* redaktion. — Den første varme kølnedes efterhaanden, *Peder Pedersen* klagede 1858 over, at iveren for næstens frelse ikke mere var saa levende. Der udbrod strid mellem formand og missionær, og *Peder Pedersen* udsendte en erklæring om, at han ville trække sig tilbage. Pastor *C. F. Rønne* blev formand 1858. *P. Pedersen* og hans venner traadte ud og sluttede sig sammen i en menighed, hvor barnedaaben bibeholdtes, dog med »neddyppelse« i stedet for overøsning, og med udeladelse af de foregaaende spørgsmaal, som kirken bruger. *Peder Pedersen* var født 1818 i Ugerløse sogn, blev vakt i 40'erne og arbejdede utrætteligt for Guds rige til sin død 1878. Han er begravet paa Ugerløse kirkegaard.

Fra 1858 gled Ordrup, den »hellige stad«, i baggrunden i IMs arbejde, men der vedblev at være et IMs samfund i mange aar. Man kan ikke sige, at denne vækkelse og disse begivenheder prægede sognet som helhed. De fleste var ligegyldige eller præget af gammel folkekirkelighed og søgte kirken uden retningspræg. Pastor Meinert var en »elskelig, noget upraktisk præst, som søgte at virke for livets fremme efter bedste evne«, i pastor *Barths* tid var der tilbagegang i kirkegangen, som atter tog et opsving i dr. Scharlings tid. Biskop, dr. phil *C. I. Scharling* skriver (1950):

»Der har fra gammel tid været en del religiøs bevægelse i Tostrup sogn; det var her, i landsbyen Ordrup, at den oprindelige forening for IM blev stiftet 1853. Siden kom der en baptistisk bevægelse paa egnen (baptistkirke i Nyrup i nabosognet Stenmagle), og der er stadig et antal baptister i Tostrup sogn; men bevægelsen er faldet til ro, og der høres ikke om nogen udbredelse. I aarhundredets begyndelse kom der en bevægelse af IM, og der holdtes store, velbesøgte missionsmøder i krosalen i Merløse; derefter blev der bygget et missionshus, som dog efter manges mening blev bygget for tidligt, da det viste sig vanskeligt at samle en større kreds til møderne dér, selv om der stadig gøres et arbejde udfra

IMs linier. Nogen grundtvigsk bevægelse har der aldrig været i sognet. Pastor Meinert (1877—92) havde holdt en del kristelige møder omkring i hjemmene, dette var under den følgende sognepræst gaaet i staa, men blev genoptaget af mig og samlede mange. Et kristeligt ungdomsarbejde har været drevet under forskellige former; mange gamle konfirmander samledes til konfirmandmøder i pgd. Foruden den gamle søndagsskole i missionshuset paabegyndte jeg sammen med en lægmand, *Jørgen Larsen*, en søndagsskole paa en gaard i Kyringe (i den sydlige del af sognet), som stadig ledes af sognepræsten i forbindelse med den nævnte lægmand. Kkg, der i aarhundredets begyndelse var gaaet stærkt tilbage, har siden været meget tilfredsstillende.« — Biskop Scharling ejede i 27 aar en gaard, Søtoftegaard, i T sogn ved Gyrstinge sø. Efter biskoppens død skal gaarden være rekreationshjem for præstefamilier.

Dr. *Scharling* udgav, medens han var her, sine bøger om »Kirketanken og vor tid« og »Kristendommen og det humane aandsliv« og om »H. L. Martensen«, ligesom han blev censor ved teologisk embedseksamen 1928. Pastor *Jørgensen* arbejdede efter IMs linie, og der var stærk vækst i kirke- og menighedsliv. Førstelærer *J. C. M. Nielsen* (hvis søn er præst i Burkal) var i mange aar præstens gode støtte.

— — —

Den gamle præstegaard i Store Tostrup kan give anledning til at fortælle lidt om præstegaardsliv gennem et par aarhundreder, idet *Store Tostrup præstegaard* i 1951 fejrede sin 250 aars dag med et stævne i præstegaardshaven, hvor biskop dr. Scharling talte om præstegaardsliv i gamle dage og pastor Lundsteen fortalte om præstegaarden:

»Det var en kvinde,« fortalte han, »en præstekone, der stod bag bygningen af Tostrup præstegaard. Hun hed Johanne Marie Brinch og blev omkring aar 1700 gift med sognepræsten til Tostrup og Ugerløse, *Jacob Hansen Wulf*. — Hun var herregaardsdatter, samme Marie Brinch, og hun syntes ikke om den tanke at skulle være frue i den gamle præstegaard. Den gamle herremand *Niels Pedersen Brinch* lod saa den gamle præstegaard nedrive og byggede i stedet paa den gamle præstegaards sted hendes barndomshjem op. Løvrigt staar der her at læse om samme præst: Ingen mennesker kunne komme i pgd, uden at de straks maatte kysse præsten paa frakkeskødet. Han var gift tre gange, og særlig hans anden hustru, *Petronelle Pauline Frich*, var en meget fin dame. Hun kørte sognet rundt i landauer med firspand, og hendes stedsønner fungerede som lakajer. De nævnte drenge, tre i alt, var hun haard imod. Hun risede dem med ris, lagt i saltlage, naar faderen tog til sognet. Endelig oplyses det, at hun »snørede sig paa kraft, da hun ventede en lille, og det gik da ogsaa over.«

Adskillige markante præsteprofiler har siden da boet i herregaardsfrøknens hjem. I næsten hundrede aar var det een slægt, den *Teilmann-Engbergsske*. Den ældste af dem, *Peter Teilmann*, der rykkede ind i præstegaardens længer i aaret 1783, fik efter en visitats

det skudsmaal af biskop Balle, at han »holdt en tilsyneladende filosofisk prædiken, som hverken var lærerig eller opbyggelig. Hans maal falder tillige besværligt«. Men stor betydning for sognet havde han. Bønderne kaldte ham »vor far« og kyssede ham paa frakkeskødet eller paa haanden, naar de paa huse-sækker kom listende ind i hans studerekammer.

Af de tre *Teilmann*-sønner døde de to ret unge. Den ene, som var skipper, begik selvmord herinde i det blaa gæsteværelse, og det fortælles, at siden den dag kan døren mellem det blaa og det røde gæstekammer ikke lukke. (Og i papirerne tilføjes, at spøgeriet vedvarer til i dag.)

Den tredje søn, *Johan Teilmann*, fulgte sin fader i embedet fra 1816 til 65. Han var ordineret i 1811 sammen med Grundtvig, men det har ikke gjort nogen virkning, der staar om ham, at »han prædikede jævnt kedsommeligt og uden følelse«.

Blandt de andre skikkelser fra Tostrup præstegaard er fodsportspræsten *Evald Meinert*. Han var et elskeligt menneske, men over hans eftermæle er der kommet et lidt komisk skær paa grund af hans interesse for fodsport. Det fortælles, at han havde for vane paa sine ture bestandig at gaa i den samme retning, indtil han et eller andet sted ikke kunne komme længere. Turen til Sorø regnede han ikke for noget. Den foretog han paa en eftermiddag!

Men hr. Evald var en flittig mand, og med stor interesse har hans efterfølgere læst hans optegnelser om sognet og dets familier. Det er en »vandrebog«, han udarbejdede, for at han kunne se, om Gud gav ham naade til at udrette et arbejde i Guds vingard. Hver eneste familie beskrives nøje, han fortæller, hvornaar han besøgte dem og hvordan deres kristelige stade var. Det er en farlig bog, siger pastor Lundsteen. Det er ikke mange, der ønsker at se deres forfædre analyseret saa indgaaende, som her er tilfældet.

En af biskop Scharlings ældste venner og skolekammerater, retsfuldmægtig H. Winkel, Viborg, har skildret livet i Scharlings præstegaard:

»Beligheden er i et afvekslende sjællandsk landskab, lidt afsides fra en hovedbane; forbindelsen med hovedbanen og derved kulturcentret etableredes af en sidebane, hvis tidlige morgenfløjt akkurat naaede ind i præstegaardens morgenstemning. Fra toget saa man den smukke kirke løfte sig i et par kilometers afstand, og næsten selvfølgelig laa præstegaarden ikke ud til landevejen, men i ly af kirken. Vejen derind gjorde en bue uden om en anselig kirkegaardsmur; saa var man inde i porten, og i baggrunden bag en række træer laa stuehuset med en portal af vedbend over indgangen, hvor spurvene hilste morgenen og kvidrede deres godnat.

Bag stuehuset laa haven, hvorigenem: snoede sig en bæk med dekorative broer. Iøvrigt sjællandsk ynde og frodighed. Og saa var her fugleliv.

Som et ejendommeligt træk var S besjælet af en næsten outreret pietet for slægten, hvilket blandt andet fremgik af familiemalerierne paa væggene, en anselig kongres. Til slægten hørte en kendt marinemaler; blandt de af hans billeder, som havde fundet vej til hjemmet her, var en marine, malet i tretten aars alderen til forældrenes sølvbryllup. Tingene havde alle deres historie; juletræsodden er over 100 aar gammel. Et broderi i ramme var en gave fra H. C. Ørsteds hustru til Anders Sandøe Ørsteds hustru, og bordet i havestuen havde tilhørt Johan Ludvig Heiberg. Tallet paa bøger løber op i mange tusinder. Ved at tage ind i en reol fik jeg engang fat i nogle dagbøger, som skyldtes faderen og farfaderen, begge professorer, hvoraf man kan

se, hvordan vejret har været hver dag i hundrede aar.

Sikkert var præsten ikke gaet ind i præstegeringen uden forudgaaende usikkerhed. Et par aars studierejser havde sat det obligate skud i en doktordisputats; og at forbindelsen med videnskaben bevarede, godtgjorde bl a hans værk om Grundtvig og romantikken, som blev afsluttet ved hans kæmpemæssige skrivebord i Ribe bispesgaard i krigens sidste tid. Det milieu, som professorsønner fra Nørregade blev sat i, maatte naturligvis i visse maader virke som en douche. Man opererede med forskellige vurderinger som i det svar, hjorddrengen gav præsten paa hans spørgsmaal om vejen til Lemvig: »I gaar ville vor fader, at a sku' vide, hvem Adam er, og i dag kender han ikke selv vejen til Lemvig.« Opgaven er at bygge bro over dette svælg; og i almindelighed lykkedes det ogsaa, saadan da, men naar det nu ikke er Adam, som er imellem, men en herre som Schelling, og det var jo stratosfæren i hans filosofi, som bogen om den unge Grundtvig beskæftigede sig med, og hvorom en anmelder skrev, at der overhovedet er kun faa, der har læst Schelling, og at der er én, som har forstaaet ham! Ja, hvordan det stiller sig for en teolog med disposition for stjernetyderi af den art, med at stille om fra de forskellige bølgebænger, saa han falder til, eftersom han er til bibelkreds i en bondegaard, til søndagsskole i en anden, leverer den afsluttende opbyggelse paa skovturf med KFUK, er til hyggelighed med musik hos lægen, møde hos manufakturhandleren eller kaffe hos førstelæreren, det gik over min forstand og vel ogsaa noget ind i præstens. Et menighedsliv voksede op, og den, der kom som gæst i præstegaarden, kom med det samme ind i en lille verden, hvor man mødtes med venlighed paa tærsklen. Særlig blev et stærkt baand knyttet til førstelærers hjem. Det skal nævnes her for hans prægtige personlighed og jyske lune, og en aften i dette hjem var med til at sætte stemning paa et julebesøg i præstegaarden.

Det mærkelige skete, at denne teolog fattede interesse for landvæsen, og det virkede frapperende paa mig, da forfatteren af Ecclesiabegrebet hos Paulus en dag udpegede en ko som staldens bedste malker. Billedet af denne ko, som gjorde et forpint indtryk, er nagelfast i mine memoarer, behæftet med en tankeforbindelse om Ecclesiabegrebet. Forskellige omstændigheder gjorde, at han i sit engagement med driften af præstegaarden havde vind i sejlene og fremkaldte en optimisme, som vel var medvirkende til, at han senere købte en gaard i sognet med en smuk beliggenhed; at der kom den stund, da der røg nogle splinter af optimismen, er sandsynligt. Personlig forekommer der mig en erindring om, at kvaliteten af cigarerne gik ned med konjunkturterne. Gaarden er beliggende ved en sø, som indrammes af bøgeskov og ind imellem af et let bakket landskab med hvide gaarde.

Et sommerbesøg nu i denne gaard er kendetegnet bl a ved en vekseldrift af optagetheden; i den ene ende af stuehuset, biskoppens bolig, ligger den sidste teologiske doktordisputats paa bordet; og der arbejdes med foredrag og hvad ved jeg. Veranda-døren staar aaben og over fænnen med græssende dyr ser man søen. I den anden ende, bestyrersens bolig, er nerverne spændt i anledning af, at den ene so har faret i nat, og den anden venter sig. Samtidig skal der tages fra i loen; læsetid holder for gavlén.

Charmen ved et præstegaardsbesøg beror blandt andet paa, at livet indendørs forbinde sig med det umiddelbare forhold til naturlivet, og hvad der foregaar i mark og stald, ogsaa som en afbalancering af høje temaer. Indendørs er man taget ind i en favn, og hvad denne favn rummer, beror naturligvis paa den medbragte indstilling og præstens person. Pieteten for slægten havde den ud-løber, at denne interesse dryppede paa alle dem, som var kommet i forbindelse med barndomshjemmet, hvilket for mig var tilfældet fra 12 aars alderen. Og gemt i denne pietet ligger ogsaa en sans for det hyggespredende, for at finde udløsning for det forenede, som forresten ogsaa har givet sig udtryk i hans forkyndelse af »Kirketanken«. (Kristeligt Dagblad 24. aug 1951.)

1922 oplyses: IMsmf (gdjr C. Larsen, Havborup) og mh i Merløse, KFUM (25) og K (25), god kkg, sdsk. 1934: Kkg 8—9 pct, gode forh, menighedsblad, hørlyest, en del IM, KFUM og K, 2 sdsk, ingen grundtvigske, YMKredse. 1942: Kkg 6 pct, udmærket samling om kirken, IM

med mh (gdjr P. Rasmussen, Havborup). 1950: Kkg 5 pct, samling om kirken, IMSmf (hmd Laurits Rasmussen, T-huse), fælles forening for KFUM og K, 2 dsdk, YM kredse, enkelte baptister.

Store Tostrup kirke er en anselig romansk kirke af kamp, koret er nedrevet i gotisk tid og skibet forlænget mod øst og overhvalvet. Kamgavlet taarn med blytag, vaabenhus fra 1587 med smuk dør, sakristi, indgangen i taarnrummet siden 1868. Altertavle med maleri af O. H. Olrik fra 1867 (Gethsemane), alterkalk fra 1525, prædikestol fra 1657 af Lorends Jørgensen, sengotisk krucifixgruppe. Barok egetræsfont. 200 sd.

Altergæster: 1891: 347, 1896: 337, 1916: 150, 1922: 541, 1934: 823, 1942: 617, 1949: 583.

Folketal: 1850: 1564 og 834, 1901: 1476, 1921: 1677, 1945: 1701.

Menighedsraad: 1916: 1 IM, 1 gr, 2 up, 1922: 3 IM, 4 up, og saaledes til 1949: 2 IM, 2 soc, 3 up.

Kommunevalg: 1943: Soc 277 (3), rad 192 (2), kons 55 (0), venstre 188 (2), 1950: Soc 292 (2), rad 299 (3), venstre 220 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 492 byg, b) 28 rdl, c) 28 rdl, 19 td l, naturalier, d) 434 rdl, e) 28 td l. — 1913: 2 kl. 1946: 3 kl. — Pgd fra 1701, fredet i klasse B.

12. 12. marts 1817—6. april 66 (sp Jystrup-V 2. aug 11): Konsistorialraad **Johan Christian Teilmann**, * 2. febr 83 Borup. Forældre: Forgænger her Peter T, † 16, og Anna Marie Hansdatter Hvass af Jyllinge-G. Stud Vordingborg 00, c april 06 (h), sp Øxnæs, Lange-næs, Norge, 11. maj 11, konsistorialraad 61, afsk 6. april 66, † 21. dec 66. ~ 4. sept 11 Mette Margrethe Teilmann, * 26. dec 83, † 16. marts 1877. Forældre: Sp i Tølløse-Aa Hans T, † 22, og Cathrine Margrethe Samsøe. — Søn: Bredsten. Døtre ~ Winther, Gimlinge, og eftermanden her. Broder: Jystrup-V. — Stam 119.

Pastor T var to gange konstitueret som provst, men ville ikke være virkelig provst. Mynster fandt 1842 præstegaarden »meget anselig, gammel, men velholdt, haven ikke stor, men vel benyttet til smukke anlæg«. Kirken fandt M »stor og lys, men i simpel stand og umalet« (1842). 1850 var den malet, smuk og velholdt, medens Ugerløse kirke skulle være »simpel, med et lidet taarn af bindingsværk«. Pastor T's prædiken var (1842) meget jævn, ked-sommelig, uden al »følelse«, foredraget ualmindelig monotont. Katekisationen god. Meget talrig forsaml-ing. 1850 var T's prædiken »kedelig natursnak (visi-tation var i maj) foredraget i yderste monotonie. Katekisationen noget bedre. Talrig forsamling«. (M II, s 270.)

Hjælpepræst hos ksstrd Teilmann:

1854—58: J. C. L. Winther, se Gimlinge (udg afskedsprædiken her).

1858: A. C. Hansen, se Fuur.

1858—64: H. V. Bülow, se Todbjerg-M.

1865—66: C. J. Nielsen, se Horne (udg afskedspræ-diken her).

13. 10. aug 1866—10. okt 77 (sp Hemmet-SV 20. aug 55): **Jacob Frederik Engberg**, * 21. aug 11 Ravnstrup, Herlufmagle. Forældre: Ejer af Sct Jørgensgd i Ringsted, brøderiejer, for-ligskommissær Niels Zeuthen E af Kullerup-R og Alette Jacobsen. Stud Rosk 32, c nov 39 (h), tredielærer Holbæk borgerskole 43, hjpr Holbæk-M 25. maj 44, hjpr og seminarilærer Skaarup 25. febr 50, † 10. okt 77. ~ 20. okt 43 Elise Henriette Teilmann, * 14. aug 22 her, † 30. okt 99. Datter af foranden her. — Søn-ner: Hundslund og Mosbjerg-B. Kusine ~ Bceck, Hornslet. — Stam 33 b og 119.

Hjælpepræst hos pastor Engberg:

12. sept 1877—10. okt 77: (Sønnen) **H. L. Engberg**, se Hundslund.

14. 31. dec 1877—31. jan 92 (sp Havrebjerg-G 20. april 69): **Andreas Evald Meinert**, * 23. dec 21 Chrhavn. Forældre: Raadmand, grosse-rer Nicolai Jonathan M og Mette Christine Tang (søster til T, sp Velling), var 1826—32 i huset hcs bispinde Kofoed, Ribe (hans mor-moder). Stud Brgd C 39, c nov 44 (l), lærer Kbhvn, lærer Brgd-K 53, univ gulmed 48 (for en historisk opgave: Hvem tilkom fordum den ret at vælge biskopperne i den danske kirke?), ord kat og førstelærer Kerteminde 14. jan 55, sp Fjaltring-T 29. sept 60, r af Dbg 92, afsk 31. jan 92, † 16. nov 12. ~ 17. marts 59 Agathe Benedicte Theodorine Bøggild, * 5. okt 30 Sdr. Bork, † 3. marts 06. Faderen: Sp Linttrup-H, † 58, se der. — Fætre: Fenger, Hvedstrup-F, Fenger, Vor Frelser k, Kbhvn, Fenger, Høje Taastrup, og Krarup, Aastrup. — Stam 37.

Pastor Meinert indsendte sammen med provst Vict. Bloch, Vig, og sp Carsten Viborg, Slagelse, 1856 til kultusmin forslag til lov ang ordning af folkekir-kens forfatning. Da han tog afsked flyttede han til Kbhvn, hvor han i de første aar tog levende del i menighedslivet. Skrev artikler i Dansk Kirketid, Berl Tid, en tale i J. V. Blochs Gjendøberkrigen i Kjørteminde (59) samt Rom og Carthago i Teol Tidskr (03) og udg Fortællinger om Kjøbenhavn (2. opl 51, overs paa svensk 52), Historien om Jesus Christus samt Julesange og et christl Eventyr om den store Christoffer. Julegave for børn, med 2 træsn (50), Naturen og menneskelivet, en folkelig jordbeskrivelse (I—II, 54—55), Den gode hyrde og hans hjord. Betragtning over christendommens hoved-sandheder (69), Dronning Caroline Amalies kvinde-lige plejeforen (93), Habessinien ell Ætiopien, landet, folket og kirken (99).

Pastor M, der, som foran nævnt, huskes som en vældig fodgænger og nøje kender af sine sogne, var en flittig forfatter. »Hans forfattervirksomhed gaar fra hans ungdom, da han skrev Kbhvns historie, til han snart var firs, da han udgav »Habessinien eller Ætiopien, landet, folket og kirken«. Mest kendt er hans bog »Naturen og menneske-livet«, hvoraf stadig stykker optrykkes i skole-lernes danske læsebøger. Da han var præst i Fjaltring, holdt han en række stærkt be-søgte, oplysende og opbyggelige foredrag over den Augsburgske bekendelse, som blev ud-givet under titlen: »Den gode hyrde og hans hjord. Betragtninger over kristendommens hovedsandheder paa grundlaget af Augsburg-ber-bekendelsen«. Han var en ivrig og dygtig præst, der ikke sparede sig selv, utrættelig til at besøge syge, nobel i al sin færd, en god luthersk præst.« (Provst N. M. Harboe i Kir-ken og Hjemmet, 1912, s 778). Se iøvrigt foran her og under Havrebjerg-G, s 189.

15. 11. april 1892—9. maj 1917 (sp Hvam-H 6. sept 83): **Hans Georg Daniel Barth**, * 27. maj 50 Kragerø, Norge. Forældre: Ord kat der Hans Georg Daniel B og Charlotte Prunst. Stud Schneekl sk 68, dansk indfødsret 75, c 80² (h₂), hjpr Vesterborg-Birket 12. jan 81, kkp Rødby-R 20. sept 82, † 9. maj 17. ~ 8. nov 82 Johanne Frederikke Ernestine Sara Nielsen, * 4. maj 45 Frederikshaab, Grønland, † 31. juli 21. Faderen: Sp i Vesterborg-B, † 81, se der.

Fmd værgeraad og sygeplejeforening.

16. 15. sept 1917—19. aug 30: Dr phil C. I.

Scharling, flt stiftsprovst Ribe dk, se biskopper i Ribe.

17. 3. dec 1930—27. marts 36: **A. Jørgensen**, flt Aalholm k, Kbhvn, se sp Sct. Mikkel's k, Slagelse.

18. 11. aug 1936 (sp Sebber-A 22. nov 31): **August Christen Lundsteen**, * 1. maj 05 Ganløse. Forældre: Gdjr Niels Larsen L og Hansine Johanne Christensen. Stud Frederiksborg 25, c 31² (hi). ~ 28 Emilie Louise Sparre-Ulrich, * 8. juni 07 Kbhvn. Forældre: Ingeniør Georg Chr. S-U og Gerda Ulrich.

Studierejse til Frankrig 38—39.

Udg. 39: H. S. Reimarus.

Se Berlingske Tidende 1. juli 51.

Kst sognepræst:

1. jan 1938—11. juli 38: **F. Paludan-Müller**, se Sæby-H.

Litt: P. Sørensen: Nød og hjælp, en livsskildring, IM Tid 1855, s 65, L. Mortensen: Den sjæll opvækelse, s 19, Jens Larsen: Et par ord til mine trosvenner, 1853, s 3—10, N. Johansen: Indbydelsesskrift til en missionsforening for hele Norden, 1853, IM Tid 1854—56, L. Koch: Fra grundtvigianismens og IMs tid, s 208—9 og 212, Louis Blauenfeldt: IMs hist, 1912, s 2 f, do: Sennepstræets rod, 1913, s 67 f.

UGERLØSE

(udskilt fra Store Tostrup 18. maj 1883)

Ugerløse sogn, 1908 ha, er højtliggende med smukke udsigter, mod syd enge ved Aamose aa, mod nord skov. Nogen mose. Frugtbart og smukt. 4 landeveje mødes i U by, der paa flere maader er mødested for egnen. Byerne: U, Brændholt, Nyrup, Ubberup, Jonstrup.

Under henvisning til Store Tostrup skal der om kirkelivet anføres flg: Efter vækkelsen 1849, der her var kirkeligt præget i modsætning til vækkelsen i Store Tostrup, der var baptistisk præget, har der gennem aarene været et sundt og godt IMs liv i U sogn. IM har præget det kirkelige liv, og hertil bidrog ikke mindst, at præster som *Smith-Petersen*, *Matthiesen* og *Münster* var betydelige IMs præster, der formaaede at præge samfundslivet, saa det blev kirkeligt. IMs første formand, *Peder Pedersen*, var gdjr i Nyrup, U sogn, og er begravet 1878 paa U kirkegaard. Lederen af IM i Tølløse, *Jakob Andersen*, var barn af troslivet i U (se Tølløse). En religiøs bevægelse af nogen anden karakter naaede Ugerløse i vinteren 1884—85 og vakte stort røre. Det var en svenskfødt missionær, *F. Fransson*, der i Amerika havde modtaget stærk kristelig paavirkning af den kendte vækkel-sesprædikant *Dwight Moody* og hans medarbejder *Sankey*. Som 30-aarig vendte *Fransson* tilbage til sit fædreland og prædikede, kom derfra til Danmark, hvor mange mennesker strømmede til hans møder. Rygtet fortalte, at han kunne gøre mirakler, ja, at han ved en salvingsakt, bøn og haandspalægelse kunne helbrede syge mennesker. Saa mange lidende kom til hans møder, at øvrigheden

begyndte at blive betænkelig ved dette folkerøre. I Brændholt-Ugerløse havde han i en gaard samlet saa stor en tilhørerskare, at en del maatte tage ophold paa taget for at se og høre ham. Efter et møde i Østrup, hvor han havde bedt for en gigtsvag kone, greb politiet ind og arresterede ham. Han sad i 5 uger i arrest i Roskilde, hvorefter han blev udvist. Men længe efter, at *Fransson* var borte, sang man i hjemmene *Franssons* salmer til *Sankeys* melodier. — I U stiftedes 1884 den første pigeforening (KFUK) paa Sjælland med 8 medlemmer, ledet af sydpige *Bodil Sørensen*. Pastor *Smith-Petersen* og hans hustru gjorde et solidt sognarbejde med husbesøg og samtalemøder og velbesøgte gudstjenester. S-P's var et overordentlig afholdt præstepar, præget af hjertelighed og noblesse, der hurtigt vandt alles hjerter. De er ikke glemte endnu. Pastor *Matthiesen* var en legemligt svag mand, da han kom hertil efter en rig gerning i Vestjylland, hvor han stod midt i store vækkelser, som en af IMs førere. Der var enkelte grundtvigske, og M havde den »svaghed«, at han gerne ville vinde dem, der stod udenfor IM, men han havde ikke straks held med at vinde dem, der herfra tog til Vallekilde. Dyr-lægen i U, *Dolmer*, havde været højskolelærer, var som ung blevet vakt ved at høre *Vilhelm Beck*, men var nu IMs modstander. Han var en redelig mand. Han gik lige paa præsten: »De mangler aandens vingesus, pastor *Matthiesen*, jeg kan ikke holde ud at høre Dem!« Saa kom pastor *Nyeborg* fra Stenmagle og talte her, saa dyrlægen kom i kog og — forlod kirken midt under prædikenen. Pastor *Nyeborg* sagde roligt: »Det var bare een, der blev ramt og gik sin vej«, da folk saa efter kirkedøren, som blev lukket i bag dyrlægen. Men om aftenen fik pastor M et brev fra dyrlægen: »Hr skibsreder *Matthiesen*! En gammel plimsoller, ladet med antipatisk hellighed, er idag uhjælpelig strandet paa klippen *Golgata*, og da skibet er vrag og skuden ikke mere kan holdes paa pumperne, vil den forhaabentlig næppe mere ses i vore farvande. — Executor.« Dyr-lægen blev M's ven, medarbejder og forbered. Præstegaardens nabo, brygger *Sørensen*, der var grundtvigske, blev ogsaa omvendt og sluttede sig til IM. Dyr-lægen blev den »stadige levende uro i samfundet«, ofte stormede tvivlen mod hans tro, han kunne i søndagsskolen give sig til at fortælle børnene om, hvor vanskeligt det er at tro, at der er en levende Gud til. Senere flyttede han til Græsted og til sidst til Eskildstrup. Pastor *Im. Bang*, Haslev, talte ved hans begravelse om »et liv i kamp«. — Pastor M redigerede »Julestjernen«, og han blev forbauset, da en landauer m uanmeldte gæster en dag kom til prgd. Det var pastor *Chr. Sørensen*, Kbhvn, og forretningsf *Ernst Kjærsgaard*, der kom og bad ham, der ellers ikke gav sig af med at skrive, om at blive redaktør af »Kristeligt Dagblad«. Der kom mange kærlige henstillinger fra beboerne om at slaa de tanker ud af hovedet, men han sagde ja og blev en af bladets bedste redaktører. (*Emil Steenvinkel*: H. I. F. C. *Matthiesen*, 1934, s 145 f.) Pastor *Münster* kom ogsaa fra et jysk sogn, der var præget af stærkt trosliv. Han

var en ægte missions- og samfundspræst, kunne være skarp som gamle missionsfolk, men præget af et eget stille lune. Han fik en god præstegerning her. Lærer *Tjelum*, † 43, blev den gode støtte i IMs arbejde. Pastor *Hertz* var en trofast og ærlig arbejder i kirkenes tjeneste, afgjort IMs præst.

Selv om tiderne er forandrede, er Ugerløse stadig i forhold til de omliggende sogne som en oase, eftersom de gamle trofaste falder bort, dør eller rejser bliver der jo nogle tomme pladser, som ikke altid er saa let at udfylde, men det er stadig muligt at samle mange om ordets forkyndelse og der er stadig en trofast oftervillig flok af medarbejdere. (Axel Helt.)

1922 oplyses: Kirkelig interesse, mh og en del IM. 1930: Kkg 9 pct, præget af IM (fmd brygger Sørensen), KFUM og K, YM kredse, baptistkapel og c 25 baptister, 1939: God kkg, gode forhold, virksomt arbejdende IMsmf (lærer Tjelum), kirkeblad osv. 1950: Kkg 9 pct, fra gammel tid samling om kirken, præget af IM gn 50 aar, IMsmf (65, gartner Gunner Nielsen) KFUM og K, sdsk, 2 DMS, kirkeblad, baptistkapel (c 20).

Ugerløse kirke. Den gamle kirke blev revet ned 1875. Den var romansk, af kamp og fraadsten, med taarn vaabenhus og sakristi og apsis, to halvøjler og to alternicher ved korbuen. — Den nye kirke indviedes 26. nov 1876, arkitekt N. Holsøe, bekostet af den Suhrske stiftelse. Den er opført af røde mursten i romansk stil med apsis og højt firkantet taarn med kegleformet spir, omgivet af 4 smaaspir. Ved hovedindgangen i taarnet en søjleportal. Det indre er dækket af 3 hvælvinger, baaret af kraftige halvøjler og dekoreret 1910 af Møller-Jensen. Altartavle af Carl Bloch: Jesus og Thomas. Den gl prædikestol fra c 1600, rester af den gl altartavle fra c 1620: romansk granitfont. Klokke fra 1489. Et smukt sengotisk krucifix fra den gl kirke, rest 1946. 250 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s 405. Om U kirke se Ill Tid 1876—77, s 97).

Altergæster: 1891: 445, 1896: 404, 1922: 926, 1934: 970. 1942: 1139, 1949: 951.

Folketal: 1901: 1097, 1925: 1164, 1945: 1149.
Menighedsraad: 1922: 5 IM, 2 up, 1926: 3 IM, 4 up, og saaledes til 1949, da det blev: 3 IM, 1 soc, 3 up.
Kommunevalg: 1943: Soc 87 (1), rad 144 (2), venstre 252 (4), 1950: Soc 142 (2), rad 163 (2), venstre 262 (3).

Sognepræst

1913: 3 kl. 1931: 2 kl. 1946: 3. kl. — Pgd opført 1885.

1. 18. maj 1883—1. juni 1900 (hjpr Skørpinge-F 13. sept 80): **L. C. Smith-Petersen**, flt i Esbønderup-Nødebo, se dér.

2. 28. juli 1900—31. marts 04 (sp Husby-SN 24. dec 96): **H. I. F. C. Matthiesen**, afsk, red af Kristeligt Dagblad, se sp Vor Frue k, Haderslev.

3. 1. juni 1904—19. marts 26 (sp Flade-G 1. okt 91): **Lauritz Christian Münster**, * 3. sept 60 Peterslund, Baarse. Forældre: Forpagter Andreas Jakob Peter M af Baarse-B og Knudsine Roldfine Zeuthen. Stud Sorø 79, c 86¹ (h₂), 2. ord kat Garnisons k, Kbhvn 2. aug 87, tillige lærer ved flere skoler, afsk 19. marts 26, + i2. jan 41. ~ 4. marts 98 Olavia Dortha Zeuthen, * 14. april 66 Kbhvn, † 7. febr 41. Forældre: Kgl kapelmusicus Knud Ladorph Z og Caroline Dortha Sonnesen. — Broder: Dalby-T. Farbrødre: Hundborg-J og Fuglse-K. Fæster ~ Ipsen, Nr Broby. Moster senere gift med samme. — Stamt 80 og 141.

Pastor M var afgjort missionsmand med et varmt hjerte for de smaa i samfundet. Han var sine meningers mand, men deltog ikke meget i sognets anliggender ud over kirke- og missionshus.

4. 7. febr 1927—19. marts 27 (kkp Føllenslev-S 2. aug 21): **S. Ø. S. Højme**, tiltraadte ikke embedet her, se kkp Føllenslev-S.

5. 19. juni 1927—22. jan 38 (sp Rold-V 29. sept 22): **Hans Peter Karl Hertz**, * 26. okt 74 Kappel. Forældre: Gdjr, møller Henrik Cornelius H og Bodil Kristine Nøhr. Stud priv 94, c 00¹ (l), huslærer Samsø, hjpr Nazareth k, Kbhvn, 1. dec 03—1. nov 04, missionær i Kina under DMS 05—21, † 22. jan 38. ~ 20. sept 08 Dagmar Leonora Warncke, * 13. nov 84 Kbhvn, † 25. marts 36. Forældre: Sporvognskonduktør Henrik Wilh. Reis W og Marie Jordan.

Pastor H mindedes i DMS som den trofaste, ærlige, ydmyge og udholdende tjener i Guds rige. I U havde han en stilfærdig gerning, i nær forbindelse med IM, og altid virksom for YM. Pastor H havde det paa flere maader svært. Hans hustru var ikke rask, og i flere aar var pgd lukket. (DnA 1939, s 71, DMS blad 1938, s 129; om fru Hertz, se DMS blad 1936, s 660.)

6. 4. juni 1938 (sp Veterslev-H 9. maj 27): **Aage Axel Helt**, * 26. aug 99 Kbhvn. Forældre: Stabssergent Axel Leonhardt H og Ane Marie Axelsen. Stud Efterslægtsselsk sk 16, c 23² (h₂), hjpr Maribo-R (og Rødby-R) 7. sept 23. ~ 15. juni 24 Paula Lilly Kirstine Rysgaard, * 3. febr 00 Kbhvn. Forældre: Fabrikbestyrer Mads Nielsen R og Kristine Karmann. — Hustrus søster ~ Jensen, Græsted.

Bm DMS kredsforbunds best.

Litt: Kr. Boers: U sogn, 1949 (179 sider).

UNDLØSE—SØNDERSTED

Undløse-Søndersted pastorat, 3754 og 1154 ha, er provstiets mest udstrakte pastorat, højtliggende, bakket, falder af mod Aamosen; naturskønt, især i S med afvekslende bakker og sletteland, smukke udsigtspunkter og store skove. Jorden af meget forskellig beskaffenhed, fra udmærket til ufrugtbar. Byerne: U, Østrup, Ulkestrup, Ulvig, Tømmerup, S, Sipperup, Kagerup, Jukkerup. Hg Kongsdal ejedes af konsejlspræsident J. B. S. Estrup († 1913) til 1908.

Fra gammel tid var Undløse et samlingssted. Kirken var i middelalderen en berømt valfartskirke, Marsk Stig ejede Kongsdal, som da hed Tygestrup, og boede her, indtil han blev fredløs.

Om de store folkemøder i 1840'erne ved Ulkestrup, U sogn, se pag 112. Kildegaardens ejer, *Caspar Jørgensen*, Ulkestrup, var en af bondevækkelsens ledere paa Sjælland, og disse møder fik megen betydning for landbefolkningens rejsning. 1873—1918 var der en

højskole i Undløse, se nedenfor, senere solgt til staten og indrettet som børnehjem. 1845 oprettede *F. H. J. Estrup*, Kongsdal et »enkesæde« i Undløse for enker efter præster, skolelærere, og en kvindelig haandgerningsskole.

Præstegaarden er meget gammel. Iflg præstebogen er den ombygget 1608, 1708 og ofte senere. *Mynster* fandt den »gammel, men ret beboelig og velholdt« (1850). Slægten *Rørdam* er i særlig grad knyttet til Undløse præstegaard. 1805—27 var provst *Thomas Schatt Rørdam* sp her. Han var fader til biskop *T. Skat Rørdams* fader, som var sp i Hammer-L, og til *Peter Rørdam* i Lyngby og til *Hans Chr. Rørdam*, der var sp her 1846—84, og som efterfulgtes af sin søn *Hans K. Rørdam*, der 1893 flyttede til Fanefjord. Gennem 3 slægtled var denne præsteslægt med til at præge kirkelivet her i det meste af det 19. aarh. Ogsaa i Rørdams tid kunne kkg være ringe. 1811, 3 s e trin, var der i S kun 3 ældre tilhørere, deriblandt biskop *Plum*, Odense, der ville spørge, om han ville søgte stiftsprovstiet i Odense. (T. Ingerslev: Slægtens spor, 1949, s 39). Provst *H. P. Meinertsen*, Mern, som er opvokset her, skriver, at han fra sin barndom huskede gamle folk, der ansaa den tid, de gik til præst hos provst *Schatt Rørdam*, som deres lykkeligste tid. Ogsaa hans prædikener blev meget berømmede. Han var en betydelig præst, og der var stor sorg, da han 1827 flyttede til Tølløse. Folk fra Undløse kørte i flere aar til Tølløse for at høre deres gamle præst og var bagefter gæster i Tølløse pgd. Flere var utilfredse med hans efterfølger, *Petersen*. Der kom kun faa i kirke, og provst *Rørdam* kom en gang om maanedn og prædikede i Undløse kirke, som da var fyldt. Det er værd at bemærke, at dette skete sidst i 1820'erne, i rationalismens ellers fattige kirkeliv. De rationalistiske præster var ikke glade for provst *Rørdam*. Betegnende er det hjertesuk, som pastor, dr *Larsen*, Holbæk, skrev i sin kirkebog ved Rørdams død: »Gud give os nu en skikkelig provst, thi vi fortjener tilvisse ingen bøddel!« Man var glad i Undløse, da provstens næstældste søn, *Hans N. K. Rørdam*, blev sognepræst her 1846. Han havde ikke sin faders evner som prædikant, kkg var ret god i hans tid. Han havde værdifulde egenskaber, f eks en fremragende evne til at læse med konfirmander. Man fik stærkt indtryk af en hjertensfrom, gudfrygtig mand. I hans tid drev baptister og jansenitter en ivrig propaganda i sognet. Der blev ogsaa en del baptister, og Rørdam var en af de præster, der havde mod til at nægte at tvangsdøbe baptistbørn mod deres forældres vilje. Han skabte respekt om præsteembedet og var meget afholdt. Han var ikke absolut utilfreds med sekternes virksomhed, da de vakte aandeligt røre og dermed ogsaa muligheden til selvstændigere tro. (Fr. Barfod.) Han efterfulgtes af sin søn, *Hans Rørdam*. I hans tid voksede kkg stærkt; ogsaa udensoens fra kom man til Undløse for at høre ham. Pgd var aaben for sognets folk, og der levedes et smukt ægte dansk præstegaardsliv. Han var grundtvigsk, og provst *Meinertsen* tilføjer, at han »skylder denne præst sin aandelige udvikling og kirkelige indstilling«. Rørdam var søstersøn af *Vilhelm Birkedal*. Han var noget af en

digter, skrev smukke sange, og en af hans sange synges stadig: Man siger livet har bange kaar. Hans søn, digteren *Valdemar Rørdam*, har i sin digtcyklus: Den gamle præstegaard (1917), fint skildret den gamle danske præstegaard med nøddegangen, stentrappen, kastanjetræerne, den gamle provst, loftet, hellegikilden, stork og svale, brønden, bryggerslængen...

Vuggen gynger, hjertet slaar
aandestrød og vuggegænge
fulgtes trofast, fulgtes længe
i de gamle præsters gaard.

Her, i folkets midte, stod
ofte svagt, men aldrig slukket,
lyset af et helligt mod,
her blev daad og tanke vugget...

Det er minderne fra Undløse præstegaard, der fylder digteren, og det er nok sin gamle fader han tænker paa, naar det hedder:

Den gamle provst gaar sent til ro,
er klokken eet, er klokken to,
man ser det svage lys derinde
i gavlen bag de sorte linde.
Og skyggen vandrer, skyggen springer
med kæmpepipe og kalot
fra det gardin med Frue kirke
til det gardin med Kronborg slot...

Den gamle præstegaard i Undløse er fyldt med minder og tradition fra aarhundreders præsteliv, stentrappen er slidt af skiftende præsteslægter og skiftende slægtled af sognenes folk, der søgte præsten ved livets korsveje, i fest og sorg. To præstesønner fra Undløse fik en plads i dansk litteraturhistorie: *Vald. Rørdam* og *Josef Petersen*.

Det kirkelige liv har været almindeligt folkekirkeligt uden særlige begivenheder eller vækkelser. En lille IMS kreds har der gennem aarene været i S sogn, en del har været grundtvigsk orienterede, enkelte har sluttet sig til baptisterne eller til Grunnets frimenighed. Flertallet har været uden særpræg, den kirkelige interesse er ikke stærk.

I Undløse var der en højskole i aarene 1873—1918. De fleste højskoler er vel nok lagt i egne, hvor der i forvejen var nogen aandelig vækkelse og derfor interesse for og trang til den gerning, højskolen over og den indflydelse, som udgaar herfra, ligesom højskolen selv kan faa støtte af egnens befolkning. Men dette var ikke tilfældet med den højskole, som blev lagt i Undløse, højskolen fik derfor aldrig den støtte fra befolkningen, som var tiltrængt, og den havde derfor i alle de aar, den eksisterede, trænge kaar.

Højskolen blev grundlagt i 1873 af cand jur *Jørgen Olsen*. Han tog siden, efter at være rejst fra Undløse, navneforandring til *Jørgen Olsen Galløe*, efter en landskabsmæssig meget smuk del af Søndersted sogn, annekts til Undløse sogn. Han var født i Søndersted, som søn af en husmand, og blev hjulpet til studierne ved familien Estrups hjælp. I 1857 blev han seminarist og 1866 juridisk kandidat. I Kbhvn kom han til at arbejde ved forskellige skoler og fik herved interesse for lærergerningen og

ideen til at begynde en højskolegerning i sin fødeegn, hvor han syntes, at der trængtes til almindelig oplysning, ligesom han vel regnede med at finde forstaaelse og støtte paa den egn, hvor han var kendt. I november 1873 stod skolen færdig, en forholdsvis stor og udmærket bygning med plads til 40 elever. Hans plan med skolen var en dobbelt, dels at dygtiggøre eleverne til deres private erhverv, dels at gøre dem til nyttige samfundsborgere. Der undervistes derfor i landbrugslære, kemi, fysik, dyrefysiologi, landmaaling og nivellering, forfatnings- og forvaltningslære, national økonomi samt i almenskolens almindelige fag. Skolen dreves ikke i samme aand som de almindelige højskoler. Den første vinter blev der saaledes sunget en salme og bedt Fadervor om morgenen, men næste aar faldt det bort.

Til at begynde med var skolen helt godt besøgt, første vinter var der 19 elever, anden vinter over 30. Men disse aars politiske stridigheder mellem højre og venstre, hvor Olsen var højremand og tilhænger af politikeren Estrup, Kongsdal, der støttede skolen, førte til, at elevantalet sank. I foraaet 1881 solgte Olsen højskolen til højskolelærer Anders Madsen fra Hindholm højskole og rejste til Kbhvn, hvor han blev protokolsekretær i kriminalretten.

Det nye forstanderpar, A. Madsen og hustru, var begge udgaede fra kredse, der stod den grundtvigske bevægelse nær; fruven var saaledes en datter af en af Kolds venner paa Fyn. Skolen fik i de følgende aar ogsaa et mere grundtvigsk præg. Men heller ikke for Madsen lykkedes arbejdet, og efter 6 aars forløb forlod han skolen.

I foraaet 1888 overtog Sofus Banke højskolen. Banke var seminarist fra Gedved seminarium og besøgte derefter Askov højskole for at forberede sig til at overtage en gerning i det grundtvigske ungdomsarbejde. Han blev først lærer ved Dianalund fri- og fortsættelseskole og købte saa i 1888 Undløse højskole. I 21 aar kæmpede han en tapper og opofrende strid for at holde højskolen oppe. Og hvad der ikke var naaet før, naaedes i Bankes tid: at højskolen blev et kært samlingssted for egnens befolkning. Men kredsen om skolen var for lille og elevantalet det endnu mere, saa i 1909 maatte Banke sælge højskolen, efter at have sat sin formue over styr, og søgte og fik andenlærerembedet ved Undløse skole og kirkesanger ved Undløse kirke, hvor han virkede indtil han i 1931 tog sin afsked. Men helt forgæves havde Banke dog ikke følt disse 21 aar. Han plejede selv at sige om sin og sin hustrus gerning ved Undløse højskole: »Vi er alligevel glade for de 21 aar paa Undløse højskole. Om vi end satte hcle vor formue til, alt satte vi ikke til.« Der er nu engang større værdier til end de materielle. Men Banke havde ogsaa aandens sans fremfor nogen.

Banke fik solgt skolen til et aktieselskab, som var dannet af egnens befolkning, og i sommeren 1909 forpagtedes den ud til højskolelærer Laurits Peter Larsen fra Vinding højskole. Han indførte fællesskole samt enkelte nye fag som sløjd og husflid. Men efter 2 aars forløb opgav han arbejdet som utilfredsstil-

lende, vel navnlig paa grund af det ringe elevantal.

I foraaet 1912 købte folketingsmand Andreas Thøgersen Grønberg højskolen. Han havde tidligere været lærer ved flere højskoler og havde derved god erfaring i arbejdet blandt ungdommen, ligesom han som foredragsholder var meget yndet. De første aar gik det da ogsaa helt godt med elevantalet, idet Grønberg fik en del elever fra Jylland, særligt fra hans valgkreds, Vraa-kredsen i Vendsyssel. Men efterhaanden skrumpede elevantalet ind, og da der var for faa paa selve egnen til at bære skolen videre, opgav Grønberg arbejdet med højskolen og solgte den i 1918 til staten, der har indrettet en skole for svagtbegavede drenge, »Undløse drengehjem« kaldet. Den første forstander var Jeppe Hansen, som var der indtil januar 1950, dens nuværende er Svend Jensen. Der er plads til c 50 elever.

1922 oplyses: Hørelyst, fh, grundtvigsk ungdoms (100). 1930: Kkg 7 pct, intet særligt, 2 fh. 1939: Kkg 7 og 12 pct, intet særligt, 1 fh, IMsmf (gdjr Chr. Hansen, Kagerup), Grunnets frimgh. 1949: Kkg 5 og 8 pct, uden partifarve, nogen IM i S, 2 sdsk, ellers som hidtil.

Undløse kirke, Sct Laurentii, berømt valfartskirke, er romansk, af kamp, overhvalvet c 1450, koret er revet ned og skibet er forlænget mod øst, taarn, vaabenhus mod syd samt kapel mod nord, indviet 1441 af biskop Søren af Færøerne for Hellig Olaf. Nu er det gravkapel. I middelalderen var der 4 altre. Den nuværende altertavle er barok, prædikestol af Abel Schrøder fra 1643, romansk granitfont. Krucifix fra c 1300, præstestol fra 1603, degnestol fra 1587, stolegavl fra 1591, smuk alterkalk fra c 1400. 1918 afdækkedes smukke kalkmalerier i skibet fra c 1450. 250 sd. Smukke gravmæler. 1935 blev prædikestol, altertavle, præste- og degnestol restaureret og ført tilbage til det oprindelige udseende.

Søndersted kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid er koret revet ned og skibet forlænget mod øst, samtidigt er opført taarn, som er ganske lavt, og vaabenhus mod syd. Altertavle fra 1620. Prædikestol af Abel Schrøder fra 1642; romansk granitfont. Stolegavl fra 1590. 100 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s 405.)

Altergæster: 1891: 688 og 411, 1896: 598 og 399, 1922: 280 og 250, 1930: 240 og 184, 1942: 140 og 149, 1949: 88 og 138.

Folketal: 1850: 1256 og 678, 1901: 1322 og 587, 1921: 1291 og 567, 1945: 1465 og 571.

Menighedsraad: 1922: 11 ngr, 2 IM, 1934: 2 IM, 11 up, 1949: 5 IM, 8 up.

Kommunevalg: 1943: Soc 194 (4), rad 228 (4), venstre 198 (4), 1950: Soc 275 (5), rad 159 (2), kons 74 (1), venstre 278 (5), up 30 (0).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 219 byg, 50 hævne, b) 35 rdl, 8 byg, naturalier, c) 32 rdl, d) 300 rdl, e) 57 td l. — 1870 regul: 2240 kr, netto 5634 kr. 1913: 1 kl. 1931: 2 kl. 1946: 3 kl. — Gl pgd.

17. 30. okt 1846—23. sept 84 (sp Glenstrup 30. sept 37): **Hans Nicolai Kellermann Rørdam**, * 13. sept 04 Serup. Forældre: Sp her 1805—27, senere sp i Tølløse-Aa Thomas Schatt R, † 31, og Cathrine Georgia Teilmann af Tølløse-Aa. Stud Rosk 22, c jan 28 (*1), lærer søkadetakademiet 29, sp Harboøre-E 9. marts 32, r af Dbg 82, † 23. sept 84. ~ 19. maj 32 Valdemarine Charlotte Birkedal, * 18. juni 11 Aalbæksgaard, Borre, † 3. juli 85. Forældre: Godsinspektør og forpagter Ludvig Harboe B og Agathe Johanne Husum af Vi-

gersted-K. — Sønner: Fanefjord (efterfølgeren her) og Gamtofte. Sønesøn: Trinitatis k, Fredericia. Brødre: Hammer-L og Lyngby. Søstre ~ Heiberg, Keldby, Feilberg, K Helsingør, Heiberg, Sct Olai k, Helsingør. Hustrus broder: Wilhelm Birkedal, Ryslinge. Søster ~ Husum, Tranebjerg. — Stamt 99 og 13.

Oberst C. H. Rørdam skriver om sin fader i »Svundne dage«, 25 f, 74 f:

»Fader var en stille og alvorlig natur, logisk i tanke og født stoiker, der bar de byrder og genvordigheder, som livet bragte ham, fromt og uden at kny. Stærk jubel fik aldrig magt over ham, i hvert fald ikke udadtil, og varmt følte han for andres nød og trang. Moder var i sind og skind sin moders datter, livlig, kvindelig, med varm følelse for kunst og alt ædelt i livet, et fantasiens barn, der kunne »flyve højt« til vejrs i lys og sol, men ogsaa forstaa dem, der færdes paa livets skyggesider. — Varme patrioter var de begge, hos fader med sit rolige, beherskede sind kom hjertets følelser ikke saaledes til udbrud som hos moder. En stor begivenhed var det, da soldaterne 1851 vendte hjem fra krigen til Undløse. Opdragelsen var ikke moderne. Vi sagde aldrig »du«, men udelukkende »moder« og »fader« til dem. De levede nøjsomt og regelret. Præsten var oppe hver morgen kl. 5 sommer og vinter... Livet var præget af fred og harmoni, ingen skrigen eller raaben, hverken ude eller inde. Ingen voldsomme uoverlagte ord. Det var grundtonen, der gjorde livet saa velgørende, ikke blot for os børn, men for alle, der satte foden under præstegaardens tag. Med største interesse fulgtes alle tidens kristelige, politiske og litterære strømninger, intet sted har jeg senere i livet faaet dagens brændende spørgsmaal saa indgaaende diskuteret som i vort hjem — Undløse præstegaard. Fader var ikke grundtvigianer, men nærmest høj Kirkelig. Der var altid mange tilhørere i U kirke, selvom den vel ikke kunne kaldes stuvende fuld. Man saa op til fader i soldet som »vor fa'er« og søgte raad hos ham ikke blot i kristelige anliggender«.

Mynster fandt 1850 U kirke meget smuk og særdeles velholdt, S kirke var simpel, men anstændig. Mynster fandt R's prædiken »ualmindelig simpelt og kort, uden orden, udvikling og dybde, foredraget vel frit, men saftfærdigt og monotont. Katekisationen svag. Ungdommen syntes temmelig død. Talrig forsamling.« (M II, s 268.)

Litt: C. H. Rørdam: Svundne dage, erindringer fra U pgd, 1916 (forf er søn af R), H. F. Rørdam: Peter Rørdam, II, s 215—17, 243—44, 256—58, 295 f, Fr. Barfod: Et livs erindringer, 1938, s 143 og 213.

Hjælpepræst hos pastor Rørdam:

1874—84: J. Kjer, se Grønland.

18. 5. dec 1884—26. okt 93 (sp Holeby-B 22. nov 80): **H. K. Rørdam**, søn af forgængeren, flt Fanefjord, se der.

19. 24. jan 1894—18. nov 1916 (sp Simmerbølle 26. nov 84): **Niels Frederik Petersen**, * 28. aug 48 Kbhvn. Forældre: Handskemagermester Peter P og Ane Dorthea Størck. Stud Mtrp 65, c 73² (hi), lærer Kbhvn, særlig paa Brgd C, ord kat og førstelærer Næstved 30. aug 78, † 18. nov 16. ~ 28. maj 79 Marie Welhaven, * 1. marts 54 Christiania, † 10. sept 32. Forældre: Digteren, professor i filosofi Johan Sebastian Cammermeyer W og Josephine An-

gelique Bidoulac. — Søn: Forfatteren Josef Petersen. Datter ~ Schmidt, Faaborg-Aa. Søstersøn: Eilschou Holm, Søllerød. Hustrus moster ~ biskop H. L. Martensen.

Fmd for værgeraad og sygekasse. Se Holbæk Amts Avis 31. maj 04.

En digters skildring af sine forældre, et særpræget sjællandsk landsbypræstepar:

Forfatteren Josef Petersen, søn af pastor P, skriver i »Roskilde-bogen« 1945, s 118 f, bl a:

— — Som barn grundede jeg ofte over, hvor paa kloden det sted fandtes, hvor Gud forud plantede paradiset have. Senere har jeg faaet en fornemmelse af, at paradishaven var identisk med mit barndomshjem i Undløse præstegaard. Det var virkelig en dejlig have. Syvstjernens diamantsmykke er i mine øjne ikke nær saa skønt som en af de højroede ribsklaser, der i overdaadig mængde groede ud af lette kviste paa de frodige buske, aar efter aar, og ingen luksurretter kan i mine øjne maale sig med den dejlige mad, naturen hvert aar serverede os fra ærtebedene, i bælgens smaa lukkede skaale.

Undertiden slog blaaskæggede sigøjnere deres telte op paa marken udenfor den gamle præstegaard; de tjente lidt ved at hamre gamle kobberkar og bryggerskedler i stand. Oppe ved Kongsdalborgen, som havde tilhørt Marsk Stig, gik ejeren, en gammel herremand, tidlig om morgenen om og mærkede træer. Hans profil var stolt og skarp som en huronhøvding, og i hans kolde, blege øjne var der en egen selvfølgelig byden; det var den gamle excellence Estrup. Naar han sad i kirken, stirrede alle lige interesserede paa hans haarde høgefysiognomi og paa præstens sydlandske ansigt, indrammet af det kulsorte assyriske hageskæg.

Oppe ved altret stod far, som blev kaldt »Sorte Petersen«, søndag efter søndag, i mange aar. Jeg ser for mig hans brede ryg i præstekjolen og nakken, som hældede lidt til siden, ligesom lyttende. Naar han vendte sig, brød solen ofte frem og salvede hans ansigt med sit lys. Og fra hans mund rundede kollekten eller salmesangen, klædt i hans vældige stemmes mørke, bløde fløj. Han foretrak Kingos salmer for alle andre, og han havde selv en vis lighed med Kingo. Men hvad Kingo ogsaa er for et digtergeni.

Altid strømmede trøst og opmuntring fra Kingos læber, aldrig blev han træt af at forklare, hvordan sorg er lænket til glæde, livets beskded til livets sadme, ligesom skygger kom sammen med lyset, — og altid henviste han til Jesus som solen, der bortjager skyerne, saa straaeleglansen atter bader sjælene i haab og forjættelse.

Saadan var far ogsaa. Hans mandige, usentimentale forkyndelse søgte ikke at tilsløre skyggerne, men pegede altid mod lyset. Han var sin Herre og Mesters haadgangne mand i et og alt, hans tro opsynsmand i paradiset have, som laa i Undløse. — Min mor var norsk. Norsk af fødsel og norsk af sind, men datter af en mand, som elskede Danmark og altid talte for Nordens enhed.

For godt og vel 100 aar siden opstod i ledende Kristiania-kredse en stærk, ja næsten fanatisk norsk separatisme — mod Danmark, mod europæisk kosmopolitisme. Den førtes af digteren Henrik Wergeland. Overfor ham stod digteren Welhaven, en af Danmarks mest frodste venner, anfører for de skandinaviske og europæiske indstillede. I en af Welhavens døtre, Marie, forenedes de to nationer, idet hun ved giftemaal blev dansk; og netop i vor tid er det værd at mindes menneskeskabner, i hvis glød norsk og dansk smeltede sammen og blev et.

Hvis jeg skulle give en summarisk beskrivelse af mors saga ville den lyde saadan:

— I Nordvestsjællands frodigste egne levede i mange aar en lille spinkel præstekone. Det var Marie Welhaven. Hendes graa granne øjne afspejlede det nordiske luftnum, der er bygeskyet, bølgevædet og solblændet. Hendes blik var bundløst dybt af ømme, vemodige drømme. Selv naar hun smilede eller lo — og det gjorde hun tit — var der et sukende lænligt udtryk i hendes blik, et vidnesbyrd om tavse længsler.

Hendes længsler fløj til hendes fædrelands himmelstigende sæterstier og til det hemmelige drømmeland, som hendes far saa ofte sang om. Hun længtes, skønt hun holdt af at leve i Danmark. Hun talte et lidt syngende, næsten kvidrende dansk, — men naar hun var særlig oprømt, slog hun over i et endnu mere syngende norsk eller snarere et skandinavisk, der ville have frydet Sven Clausen.

Det kunne vel ikke undgaas, at hendes følelser blev smertelig strammet, spændt som en buestreg, mellem det land, hun kom fra, og det, der blev hendes nye hjem. Hun elskede Norge, men hun elskede ogsaa Danmark. Hendes væsen var præget af mildhed og kærlighed, hendes sjæl var som en violinbue, skælvende af fine toner. Det maatte røre og gribe alle at mærke, hvordan hendes liv formede sig som et clairobscur af høj varm glæde og resigneret smerte.

Digterdatter var hun, og hun blev gift med en dansk præst af en ikke helt almindelig type: en skønhedsdyrker og Shakespeare-bundrer, for hvem det guddommelige ikke var fladbundet, fantasilos teologi, men et manende, uudsigeligt mysterium ubetingede krav, — en ildtilbeder af ordet, der var til før alt andet — af aanden, materiens evige besejrer.

Marie Welhaven kom fra et Kristiania-miljø, hvis atmosfære var saa ladet med liv, at der spiredes myter op om det. Digterens søster, Maren, var gift med en lærd berømt, professor Michael Sars, og var selv en ejendommelig, funklende og djærv begavelse; hun blev mor til to endnu mere berømte videnskabsmænd, historikeren Ernst Sars og zoologen Ossian Sars, og to døtre, der blev sangerinder, og hvoraf den ene, Mally, blev gift med operabassen Thorvald Lammers, og den anden, Eva, med polarhelten Fridtjof Nansen. Baade »tante Maren« og døtrene Eva og Mally var yderst livfulde og taleglade mennesker; naar Welhaven ankom til et selskab, og deres stemmer lød gennem det muntre brus fra gæsterne ud til entreen, plejede han at sige: »Jeg hører min stammes krigshyl.« — Blandt de unge, som kom hos digteren og hos Sarserne, var Bjørnstjerne Bjørnson, som heller ikke var faamæt, og de mere stiltfærdige musikgenier Halfdan Kjerulf og Edvard Grieg. Halfdan var en af digterens nærmeste venner; det var kendt, at Welhaven som ung student havde et romantisk kærlighedsforhold til hans søster Ida, som af sin far, en af Kristianiabourgeoisiets spidser, blev tvunget til at resignere, fordi digteren var fattig. Hun døde purung af tæring. Sorgen forværkede Welhavens oprindelige lyse og festlige sind. Han søgte at skjule sin smerte under en kølig, lidt spottende arrogance, som forargede mange. Endnu flere forargedes dog over hans negative indstilling til den stærkt opblussende norsk-nationale separatisme. Han var som sagt »europæer«, og hans giftermål med en ung dansk pige, Josephine Bidouac, datter af en fransk emigrant, understregede denne kosmopolitiske tendens. Om svigerfaderen, den landflygtige franskmand, vides ikke meget. Navnet var paaataget, revolutionen havde bortsprængt ham fra en sikker og sorgløs tilværelse; han havde lovet sine børn at meddele dem sit rigtige navn, men da han pludselig døde af et hjerteslag, efterlod han sig kun en kort begyndelse til en skildring af sit livs store begivenhed: Revolutionen og dens voldsomme ideologiske spaltning, der ofte gjorde far og søn eller brødre til forbitrede fjender; Joseph Bidouac »sluttede sig til prinserne« og maatte bøde for sin beslutning med tabet af sit fæderland. Han ernærede sig som sproglærer og efterlod sig tre døtre, hvoraf den ene, Virginie, blev gift med biskop Martensen, og den anden Josephine, med digteren Welhaven, som herved fik en speciel tilknytning til Danmark, som han i forvejen elskede for dets frodige litteratur og dets fremstormende aandsliv.

Den lille spinkle Marie Welhaven kom, seksten aar gammel, første gang med til København og boede hos onklen, Martensen. I det gæstfri bispehjem mødte hun mennesker, lidt mere konservative end dem, der holdt til hos Sarserne, men ligesaa intellektuelt prægede: Digterne Paludan-Müller, Christian Winther og Hans Christian Andersen, fru Louise Heiberg, skuespillerparret Phister. De elskede og beundrede allesammen den viltre norske jente: Andersen forærede hende eventyrstilhæfter, som han klippede ud af sort papir og klæbede paa hvide ark, — siden fik hendes børn dem at lege med og rev dem i stykker; Christian Winther, der var gammel og gik med rustred paryk, som havde en tilbøjelighed til at vælte skævt ned over det ene øje, skænkede hende sine digte i pragtbind; den sirlige Paludan-Müller overøste hende med galante gammelmandskomplimenter. Hun befandt sig godt i København og morede sig over den bramfri Phister, som engang, da han ved et middagsselskab hos biskoppen, var kommet i animeret stemning, slog ham paa skulderen og mildt bebrejdede sagde: »Vær dog lidt sjemtylig, gamle svibel.«

Martensen var alt andet end gemytlig. Han be-

varede altid værdigheden. Naar han, foran et stort pillespejl, holdt generalprøve paa en af sine taler og udfoldede sig i gravitetiske gestikulationer, havde den lattermilde norske pige saa svært ved at holde ansigtsmusklerne i ro, at bispinden undertiden maatte sige: »Martensen dog, — du maa holde op, lille Tutte kan ikke ta' det.«

Til Martensens mange beundring hørte godsejer Hvidt paa Frihedslund ved Tissø. Paa denne herregaard, i en dejlig sjællandsk egn, var Marie Welhaven flere sommerferier gæst. Her var hun ikke længer henvist til at aflytte ældre aandsøvdinge deres mer eller mindre affarvede visdom; her holdt den opvoksende ungdom til, hendes slægted. I godsejerens musikelskende, sangglade hjem skrev Emil Lange-Müller »Kornmodsglansen«, og hans broder, den vidunderlige komponist, satte toner til den. Og her dannedes en straalende kvartet, hvis ydelser skabte saa uforglemmelige minder hos tilhørerne, at de staar i et sagnagtigt skær endnu hos disses efterkommere. Anden bas var Jørgen Melchior, verdenstenoren Laurits' far; første tenor var Edvard Hvidt, senere justitarius i højesteret, anden tenor Breuning Storm, Gunna Breuning Storms far, og første bas var »Sorte Petersen«, der lignede en beduinshøvding, men var teologisk kandidat.

I »Sorte Petersen«s afstamning var der tydeligt nok en islet af de sigøjnere, »kæltringer«, som de kaldtes, der i gamle dage holdt til paa den jyske hede. De var fredløse og hjemløse; den del af dem, der ikke gik til grunde, absorberedes af en fordomsfr almuebefolkning og satte tydelige spor i mange hedebedønders ydre. Student »Sorte Petersen«s fremmedartede udseende, hans uhyre levende tale og hans stærke, festlige temperament, gjorde ham afholdt og beundret overalt. Da Marie Welhaven var et par og tyve aar gammel, blev hun forlovet med ham, et aarstid efter slog den lille norske digterdatter sig for bestandig ned i Danmark og blev præstekone — først i Næstved, hvor hendes mand blev kateket og samtidig overlærer ved latinskolen, saa i Simmerbølle paa Langeland, og endelig i mer end tyve aar i Undløse paa Sjælland, i landets ældste præstegaard.

Mens »Sorte Petersen«, der elskede naturen lidenskabeligt, fortræffelig egnede sig til at være præst paa landet, var det sikkert et hurtigt voksende savn for Marie Welhaven, at hun fra nu af, i sin daglige tilværelse, var henvist til en helt anden bekendtskabskreds end før.

Marie Welhaven var tvilling. Hendes tvillingbror døde kort efter fødslen. Hun var mindre, tyndere og spinklere end de fleste; men hun var ikke desmindre modig indtil heroisme og kunne tage baade fysiske og aandelige lidelser med et staalsat taalmod, en styrke, som var forbavsende, men virkede ganske selvfølgelig for den, der kendte hende. Engang, da hun spaserede paa en skovvej sammen med sine to smaa døtre, kom en stor, glammende hund farende imod dem; hun stillede sig straks i brechen for sine børn og røbede ingen frygt; hun var som den lille fugl med det store offerberedte hjerte, hun var villig til at lide alt for sine ungers skyld.

Hver søndag sad hun i kirken i en af de forreste baase, paa en haard egetræsbænk under de kolde, kalkede hvælvinger og deltog i salmesangen. De danske salmer er som bekendt enten vidunderlige, skrevet af digtere som Kingo, Grundtvig og Ingemann, eller rendyrket aandsforladte, forfattet af rimende teologer. Svære, vældige landmænd, skikkelige, knottede jætter, sad omkring hende med deres sortklædte koner og sang godmodigt med, selv om det lød:

»Dog, hvor bønder af hunger dø,
finder den lille fugl et frø,
oh Gud ske lov.«

Undertiden kunne salmesangen, trods forsangerens og organistens bestræbelser, blive en ubehjælpelig infiltration af ulde, indtil præsten tog føringen og med sin enorme, fuldtønde malmbas bragte orden i sagerne. — Oftringsdagene var en skrap oplevelse, og dog rørende i sin bisarre udfoldelse: paa dagnens signal rejste mændene sig, en kavalkade af søndagsklædte troldre, skred i gaasegang frem mod altret, gik tilvenstre om bagved det og kom frem igen til højre, hvorpaa de, en efter en, lagde en papirtur med offermønten foran præsten; derefter svingede kavalkaden hen foran degnestolen, hvor den samme handling gentog sig. Men hvad var der at sige dertil? Det var jo en væsentlig del af præstens ikke ovenud store indtægter.

— Welhavens datter føjede sig stille og redbon ind i dagliglivets beskedne forhold i hendes mands »ydmyge præstebok«. Hun elskede sin mand og fulgte ham ofte, selv i haardt vintervejr, til annekset i den gamle snurrige kalesjevogn, hvor det var svært at holde skulden ude, selv med fødderne i den mældede fodpose. En stor børneflokk groede i aarenes løb op omkring hende og lagde mere end nok beslag paa hendes kræfter; ofte maatte hun sidde længe efter, at alle var gaaet i seng, og stoppe strømper eller sætte lapper paa tyndslidte bukse-bage. Hun tog alt med humør. Hun delte gerne, hvis det var muligt, sin mands anskuelse og opponerede sjældent, skønt de egentlig var diametralt forskellige indstillede overfor tilværelsen. Engang viste han hende et billede af en af de kongelige i fuld uniform og i fotografipositor, og kom med en bemærkning om vedkommendes majestætiske udvortes. Da sagde hun stille og uden nogen som helst bevidst spot eller udfordring: »Jeg synes, han ligner en udmajet husmand.« Og det var netop det, han gjorde.

Glorier af solskin flød over hendes liv, hendes hjerte havde lysbrydende evne, og hun akkumulerede varme for at rundkaste den igen. Men sorger blev heller ikke nægtet hende. Hendes hjerte bue maatte døje megen spænding og pine, før den brast. Hendes børn blev voksne og spredtes; to gange maatte hun vaage ved et barns dødsleje, og derefter ved sin mands. Hun havde det som alle stærke karakterer: i sorgen hærdes hendes koldblodige mod; naar ulykken var over hende, græd hun ikke meget, men modtog den tavs og fattet.

Det kunne hende, i hendes alderdom, at en af hendes sønner søgte at følge hendes blik paa dets ugrundelige vej mod et fjært maal. Men det varede ikke længe, før han, med et utaalmodigt ryk i sjælen, rev sig løs, han kom for langt bort fra sine egne spor, nuets skumfraade, hvis han skulle følge hendes — langt, langt bort fra det nærværende, til hendes længslers ensomme land. Hendes børn, der elskede hende, nærmest til raseri, forstod ikke, at hun langsomt gled bort fra dem. Hendes enfoldige, alvidende instinkt følte det sikkert, i hendes øjne var der ofte et udtryk, som om hun vinkede et vemodigt farvel til dem. Trods sin kærlighed og sine omgivelseres kærlighed var hun ensom ligesom sin far; naar hun nynnede hans digte, udløste hun følelsen af den smertelige ensomhed. Hun hørte helst andre synges. Hun var altfor beskedne til at sætte sig til klaveret og nodebladet paa den plads, hvor hendes mands rørende orgelrøst foredrog Schuberts »Lieder für tiefe Stimmen«, og hvor døtrene Ida og Rigmor spillede Beethovens »Pathétique« firhændigt. Men bad man hende om det, kunne det hende, at hun løftede sin kvidrende, spinkle, men sølvklare fuglestemme, saa den steg og steg — højt op mod Welhavens drømmeland, længslernes sæterverden.

Hun døde af perniciøs anæmi. Hun ville helst leve, men mødte døden med uforfærdet ro og i tryk tillid til den lysets og godhedens aand, hendes mand havde lært hende at tro paa, og som hun havde været en trofast tjenerinde hele sit liv.

Da havde far allerede været død i seksten aar.

Nu er der gaaet lang tid, ogsaa efter mors død. De to dødsdage er næsten smeltet sammen i min erindring. For tidsbegrebet er som en harmonika: det kan trækkes ud og skydes sammen. Og mine forældre var en enhed, i hvert fald for os, deres børn.

En enhed, præget af hendes ynde, vemod og fine poetiske følelse, og af hans mandige styrke, liden-skabelige tro og koldblodige sandhedssøgen.

— Med de to forsvandt det, som havde været min paradiset have. Sognet, aen, skovene og præstegaarden var der stadig — men stedet var alligevel blevet et andet, falmet og visnet, en ham, en kerneles skal.

Men nu ved jeg altsaa forlængst, at det, der skabte havens magiske trylleri, ikke var af stof, men af aand. Og den aand, som herskede her, var god. Udenfor laa hele verden i det onde. Mennesker snigmyrdede hverandre, kagstrøg og brændemærkede, lemlæstede, mishandlede, bagtalte, forraadede hverandre med onde ord og gerninger. Hoveder faldt for boddælksker, sjæle vansmagtede i fængsler, værgeløse kvinder og børn kuedes i hjerteløs armod og nød. Derinde var der altid lyst og godt. Derinde var Beethoven og Schubert i klaveret, Shakespeare og Byron, Søren Kierkegaard og Grundtvig i bogskabet. Paa fars reoler var bøgerne stablet sammen som vine, lagret paa hylder: Romanernes

tunge, fyldige bourgogne, lyrikkens lette likør, dramaets champagne. Bøger med revnede rygge og flossede, falmende bind, bøger, hvori verdener og skæbner levede dag og nat. Naar man gæstede far derinde, var der en, man kunne tale med om alt, en, som syntes at være inde i alt og som gerne, muntert og beskedent, delte sin viden med gæsten. Naar han var borte, var der stille derinde — men alligevel herskede ordet der. Billedskabende, tankeæggende, malende, sammenfattende. Ordet, det vil sige aanden, som var til før alt, og ved hvem alt er skabt.

Jeg mindes ofte den aften, da jeg sidst saa far i live. Jeg kom fra København og var indfanget af det brogede bylivs magt. Dengang forstod jeg ikke, at far, der oprindeligt selv var københavner — født i Store Kongensgade — kunne føle saa stor tilfredshed ved det rolige landliv, at han aldrig følte trang til at besøge hovedstaden, og at han altid, naar hans nærværelse i Kbhvn havde været paakrævet af praktiske grunde, hilste gensynet med præstegaarden og egnen, Aamosen, Kongsdalskovene, Syvendeskov og Gallobakkerne, med taknemlig glæde og med tilkendegivelse af hans uvilje overfor byens kakofoniske larm og hæslæsende jag. I dette jag og denne mangfoldighed dykkede jeg selv gerne ned som en fisk, der søger mod vandets dybder, her syntes jeg, at jeg stod foran sesamklippen og manglede blot, foreløbig, trylleordet, som kunne faa den til at aabne sig og give mig adgang til dens skatte.

Jeg var natten i forvejen kommet til præstegaarden. Der var en milsvæg fra stationen, og aftentoget kom sent til stedet; jeg spaserede i det voksende mørke mod de kendte steder og naade først henad midnatstid præstegaarden. Jeg var ikke ventet: alle vinduerne i den gamle stuehuslænge var mørke — undtagen et. Det var lødag; lyset fra studereværelset kastede en gylden stribe henover den mørke gaardsplads. Jeg kom nærmere og saa ind gennem ruden. Langt tilbage i stuen, i den gamle amerikanske gyngestol, sad far med et roligt, grundende udtryk i ansigtet, med det aabne, lyttende minespil, som jeg saa godt kendte. Han sad altid længe oppe den aften, hvor han forberedte sig til sin søndagsprædiken.

Jeg bankede paa ruden. Han saa op og smilede venligt, han kom og lukkede op, og lidt efter sad jeg oppe i »kontoret« hos ham som saa mange aftener før, og vi vekslede ord og tale — jeg fortalte ham om mine oplevelser i byen, og han fortalte om de rolige og fredelige tildragelser i den lille landsby. Om morgenen den næste dag sad jeg ved mors thebord og var en lille stund midtpunktet i vores hjemlige kredsløb, fordi jeg kom med nyt fra den store stad.

Den næste aften var jeg igen alene med far i studereværelset, efter at mor og mine søskende var gaaet i seng. Og paa en eller anden maade kom vi til at tale om døden. Maaske var det fordi far havde haft en stor sorg nogle maaneder i forvejen: min ældste søster var død. Han stod og stoppede sin pipe med »het vergulde Zepard«, hans yndlings-tobak, da han paa sin stilfærdige og koldblodige maade fortalte mig, at han vidste, han snart skulle dø.

Jeg følte det som et sværd — kerubens flammesværd — blev jaget gennem mit bryst. Jeg iagttog ham hemmeligt: hans ansigt var meget ældet og havde faaet et mere træt udtryk end før, men hans haar og skæg var endnu sort, hans holdning endnu rank og hans skikkelse kraftig og viril som før. Jeg begyndte — lidt kejtet, tror jeg nok, og en lille smule dadlende — at forklare ham, at han ikke burde sige saadan noget, han staaede jo af sundhed og styrke som altid og havde sikkert mange aar tilbage at leve og virke i. Han rystede venligt afvisende paa hovedet og gentog med sin myndige og stærke røst: »Jeg ved, at jeg snart skal dø. Og jeg vil gerne dø.« Da forstummede jeg. Og flammesværdets od sved i mit hjerte. Men jeg tvang mig selv til at tænke, at det ikke passede, at fars ord kun var udtryk for et forbigaaende mismod. Og dog vidste jeg, at hans hjerte var svagt. Jeg vidste, at jeg allerede nogle gange før, naar jeg var hjemme paa besøg, havde haft en smertefuld forudanelse. Naar jeg sad og spillede skak med far — han elskede skakspillet — studerede jeg hans ansigt og syntes, at der var noget forandret, ligesom noget forsejlet over det. Og jeg gennemrystedes af en angst, der var saa stor, at jeg et enkelt øjeblik husker, at jeg ønskede, det hele var overstaaet!

Næste gang — og sidste gang — jeg saa far, var hans ansigt forsejlet for evigt. Jeg kom med det

samme tog som sidst; der var slukket og mørkt i studerekammervinduet, men skåret af et dæmpet lys fra dagligstuen fortalte mig, at de, som boede derinde, endnu var vaagne. Og da jeg kom ind i sovekamret, laa far ubevægelig paa sin seng med fast lukkede læber og øjne. Hans forudsigelse var siaaet til. Men han døde en lykkelig død, hans tro og hans tillid var uantastet, hans tillid til, at himmelhelten, den vidunderlige galilæer, en morgenrødestund ville føre ham ved sin haand fra mørket tilbage til lyset og livet, selv om ild, vand og jord havde fortæret hans kød.

Mange hundrede gange har jeg kaldt min sidste samtale med far tilbage i min erindring. Jeg ser ham gang paa gang, han har rejst sig og staar, rolig og alvorlig, i sin gamle slide frakke og stopper sin pipe, mens han taler om sin død paa samme uanfægtede maade, som han ville tale om kapitel-taksten eller om et andet praktisk anliggende.

Og jeg ønsker at dø — ja, det er i grunden mit hedeste og stærkeste ønske, det overskygger endog alle min hemmeligste ærgerrigheds forfængelig og uudtalte ønsker — at jeg engang maa kunne naa saa vidt, at jeg kan tale ligesaa roligt om min død, som han talte om sin, og at jeg kan tilføje som han: »Og jeg vil gerne dø».

Rank af holdning var min fader myndig og med malm i mælet faa forstod ham fuldtud, skønt han lytted uden latter selv til taabens tale. Som den ranke, stærke stamme stod han, stot og fast, i tiden, og med rod i Rom og Israel; og hans sind var attisk saltet og af biblens skønhed krydret. Venner havde han i mængde fra hver tid og fra hvert sted, tænkere, skribenter, skjalde, Dickens, Goethe og Jesaja; præster, fra den djærve Luther til den visionære Grundtvig; vismænd, Platon og Spinoza. Og hans tro var som den lige stamme, rank af mod og vilje, seende kun op mod zenit...

20. 27. febr 1917—3. marts 31 (sp Tolstrup-S 20. sept 01): **Anders Hansen Jensen Andersen,**

* 1. juni 62 Søndervig, Holmsland. Forældre: Fisker Jens Peder A og Christine Christensdatter. Stud priv 86, c 96' (h), hjpr Mejrup og lærer Holstebro 8. aug 96, sp Vejby-S 5. april 98, afsk 3. marts 31, † 11. dec 37. ~ 28. juni 98 Henriette Amalie Erika Bagger, * 20. jan 72 Store Blæsbjerg, † 10. sept 39. Forældre: Landvæsenskommissær, amtsraadsmedlem, proprietær Eggert Chr. B af Øde Førsløv og Henriette Laurette Bertelsen. — Hustrus moders broder: Bertelsen, Gangsted-S. Stam 4 C.

Pastor Andersen var vestjyde. Han havde let ved at komme i kontakt med bef, som han ofte besøgte, og han var tro i sit embede, hvad ogsaa den latinske indskrift paa hans mindesten, rejst af sognebørn, paa Undløse kirkegaard fortæller.

21. 13. juli 1931 (sp Grinderslev-G 2. dec 21): **Simon Erik Meisling Bernsteen,** * 5. sept 93 Kbhvn. Forældre: Bogtrykker Simon Carl Gustav B og Anna Dorthea Petra Hansen. Stud Døckers kurs 13, c 18² (h), hjpr Maribo-H 28. sept 18. ~ 7. okt 21 Anna Johanne Hauvre, * 24. sept 91 Horslunde. Forældre: Murer-mester Knud Hans Peter Christensen H og Elise Dorthea Petersen.

Litt: J. H. Larsen: Prøver paa topograf statist beskr af Holbæk amt, 1829, s 359—64 og 376—79, H. F. J. Estrup: Tygestrup, 1838, dr Villads Christensen i Danmark, land og folk, 1921, i foreningen »Norden«s aarbog findes en artikel af Valdemar Rørdam om U præstegaard, Om Kongsdal, se IM Tid 1900—01, s 750, Hagen: Ondløse, i morskabslæsning f d dsk almue, 1839, s 453—56, om Undløse findes en artikel i »Søndagslæsning«, 1895—96, s 327—28, om U højskole, se Dansk Ungdom 1911—12, s 493—95.

Nyeste skildringer af København, 51 bind, 1829, De tusind hjem, 1913, pag 242, A. Th. Grønberg: Undløse højskole gennem 40 aar, 1913, Højskolebladet 1913, pag 393 ff, Dansk ungdom, 1913, pag 112.

Tuse herred

UDBY

Udby sogn, 1748 ha, er det yderste, østligeste sogn paa halvøen Tuse næs, temmelig bakket, frugtbart og naturskønt, smukke udsigter. Byer: U, Kisserup, Løserup, Moseby, Bognæs.

I Bognæs skov er der en stor firkantet sten, som kaldes *Alterstenen*. Liber daticus beretter, at pastor Oluf Christiansen, † 1717, var den sidste præst, der prædikede ved stenen for fiskerne, som laa paa fjorden. Der gaar det sagn, at en jordlod i Hørby sogn skal være givet til Udby præstekald af svenske fiskere, for at han skulle holde gudstjeneste for dem ved stenen. Nævnte jordlod blev først bortsolgt for c 70 aar siden.

Mynter skriver, at pastor Koch roste menigheden for dens flittige kkg. Der var ogsaa meget talrige forsamlinger, da Mynter holdt visitats her. Men sognet blev uberørt af de vækkelser, som mærkedes paa Holbækegnen i 40'erne. Befolkningen har gennem aarene

været velstillet, dygtig og stærkt kulturelt interesseret, men uden særlig kirkelig sans eller kirkeligt partipræg. 1893 opførtes et forsamlingshus, hvor det kulturelle liv, foreningsliv og gymnastik har udfoldet sig. Der er ærbødighed for kirken og en del gammeldags fromhed. En lille IM kreds har siden 1890,erne holdt møder i private hjem.

Lærer Asmund Glerup (* 1809, † 1865), lærer Orø 1839, i Udby 1842—45, var en af den begyndende bondebevægelses ivrigste agitatorer. Han var formand for Holbæk amts kommunalforening, men blev afskediget af kancelliet 1845 som lærer, hvorefter han drev en privatskole i Kbhvn, men bevarede nær forbindelse med Holbæk-egnen. Landskendt blev han 1845 som ordfører for adressen til kongen om ophævelse af »bondecirkulæret«. Ved festen, som Kbhvns liberale borgere holdt i den anledning, holdt han sin store tale: »Nu kommer bonden«. Fra 1847 var han sekretær i Bondevennernes Selskab, folketingsmand i Holbæk amts 3. kreds 1849—52. Hans sidste offentlige optræden var ved Casinomødet 1863.

1907 oplyses: Ikke god kkg, intet særpræg. 1922: Ikke god kkg, intet særligt, lidt sekt-

væsen. 1931: Kkg 7 pct, gammeldags kirkelig-hed, bibellæsning i pgd, kirkeblad. 1938: Kkg 8 pct, velvilje, sds, bibellæsn og ungdomsm i pgd, ØM, kirkeblad. 1950: Kkg 5 pct, almindelige forhold, uden særligt retningspræg, megen materialisme, lidt IM og gr, sds (sp), lille IMkreds, fælles for Tuse næs (fh, gdjr P. Petersen, Kisserup).

Udby kirke er romansk, af kridt- og kampesten, koret er ombygget 1868 til skibets bredde. I gotisk tid er kirken overhælvævet og forsynet med taarn og to vaabenhuse, det nordre er ligkapel. I det søndre findes paa loftet en udmuret kamin («nissernes sædex»). Altertavle og prædikestol fra c 1600, i altertavlen et sengotisk krucifik. Romansk granitfont. Stole fra 1629. 200 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s 93—94, 104, 106.)

Altægter: 1891: 503, 1896: 481, 1922: 225, 1934: 275, 1942: 275, 1949: 200.

Folketal: 1850: 811, 1901: 816, 1921: 958, 1945: 948.

Menighedsraad: Indtil 1934 opgivet: Kirk, up, 1938: 1 gr, 1 IM, 4 up, 1949: do.

Kommunevalg: 1943: Soc 42 (0), rad 289 (5), venstre 111 (2), 1950: Soc 62 (1), rad 285 (4), venstre 141 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 211 byg, b) 47 rdl, c) 10 byg, naturallier, d) 400 rdl, e) 90 td l. — 1870 regul: 2144 kr, netto 5232 kr. 1913 fig: 3. kl. — Pgd opført 1916

16. 22. juli 1835—4. juli 55 (ord kat Nykøbing-Systofte 29. april 29): Provst **Hans Peter Christian Koch**, provst her 1. sept 50, flt Damsholte, se der.

Mynster fandt pgd meget god, med store, smukke værelser, kirken var temmelig stor, bred, men mørk og i meget simpel stand. Pastor Kochs prædiken (1840): Ret sunde og alvorlige ord, skønt der i henseende til orden og udvikling var adskilligt at ønske. Foredraget temmeligt frit og levende. 1850: En meget god og alvorlig og opbyggelig prædiken, foredraget med frihed, liv og kraft. Ungdommen svarede meget godt (M II, 147).

17. 24. sept 1855—24. aug 66 (sp Nim-U 12. maj 44): **C. F. E. Engel**, flt Højby, se der.

18. 5. okt 1866—27. sept 75 (sp Marstal 23. okt 55): **Christopher Nyrop**, * 28. okt 05 Nr Vedby. Forældre: Sp og provst i Nr Vedby-N Christopher N, † 31, og Cathrine Elisabeth Magdalene Heilmann af Kerteminde-D. Stud Vordingborg 26, c juli 33 (h), institutbest Køge 33, ord kat smst 10. juli 41, sp Holmsland 30. juni 48, afsk 27. sept 75, † 16. marts 79. ~ 14. jan 33 Helene Ahlmann, * 25. maj 07 Sønderborg, † 31. okt 74. Forældre: Skibsfører Jørgen A og Doris Jessen. — Søn: Arkitekten, professor Martin N. Datter ~ Varming, Sahl-Ejsing. Søster ~ Zimmermann, Gunslev. Broder: Instrumentmager Camillus N. — Stamt 131 (Varming).

Var 1854 valgt til landstingsmand i 11. kreds, men modtog ikke valget.

19. 15. dec 1875—5. juni 90 (sp Skjoldborg-K. 23. okt 71): **Hans Dons Langballe**, * 29. dec 26 Grundfør mølle. Forældre: Kammerraad Niels L til Dronningborg hg og Christine Frederikke Hansen. Stud Aarhus 44, deltog i krigen 48, løjtnant 50, c 54¹ (l), hjpr Langaa-Ø 22. nov 62, do Ørbæk 63, afsk 5. juni 90, † 30. jan 10. — Ugift. — Brodersøn: Junget-T. Broderdatter ~ Pontoppidan, Himmelev.

20. 22. aug 1890—5. okt 1906 (sp Hjerminde-L-H 14. april 82): **Johan Georg Korn**, * 12. juni 36 Kbhvn. Forældre: Konferensraad, chef for domæneekspeditionens kontor Chr. Gottlieb K af Vallensved og Ane Tobine Bøtcher

af Kvislemark-F. Stud von Westens inst 55, c 62¹ (h₂), friskolelærer Farum 63, deltog som frivillig i krigen 64, hjpr Houlbjerg-G 9. marts 66, sp Vorbasse-Hejnsvig 13. aug 77, afsk 5. okt 06, † 29. april 18. ~¹ 28. juli 69 Helga Magdalene Jensen, * 15. okt 39 Skjolde, † 23. sept 82. Faderen: Sp i Houlbjerg-G, † 85, se der. ~² 5. juli 83 Anna Elisabeth Johnsen, * 17. aug 50 Aalborg, † c 1925. Forældre: Medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, byfoged i Aalborg, etatsraad Johan J og Anne Cathrine Martine Blichert af Kolding. — Faders søster ~ Buchholtz, Vallensved. Fætter: Brasen, Bloustrød-L.

21. 5. jan 1907—8. juni 26 (sp Lindknud 1. jan 96): **Folkvard Godofred Fenger**, * 23. aug 65 Hyllested. Faderen: Sp i Hvedstrup-F, † 89, se der. Stud Rosk 84, opgav det teol studium, 88, svendeproe som snedker 90, genoptog studiet hos provst A. Andersen, Søborg, c 93¹ (h₁), hjpr Greve-K 11. jan 94, † 8. juni 26. ~ 21. sept 96 Elin Conradine Feilberg, * 22. okt 68 Näsbyholm, Sverige. Forældre: Etatsraad, inspektør ved Søborg sø, forpagter af Søborggaard Peter Berent F af K Helsingør-D og Charlotte Cathrine v Nutzhorn. — Fætre: Rynkeby-R, Soderup-K E. Kusine ~ biskop Balslev, Odense. — Stamt 36 og 37.

22. 13. juni 1927—6. jan 28: **Niels Herman Christensen**, * 4. april 97 Faaborg ved Varde. Forældre: Gdjr Jørgen C og Mette Marie Nielsen. Stud Ribe 17, c 25¹ (l), afsk 6. jan 28 paa grund af nervesvaghed. Ugift.

23. 2. april 1928—26. jan 37: dr theol **N. J. Ø. Nøjgaard**, fl t sp Sct. Mikkel's k, Slagelse, se sp Frederiksborg k.

24. 3. juli 1937 (sp Taps 8. juli 32): **Axel Peter Sonne Dam**, * 26. febr 05 Frberg. Forældre: Folketingsmand, dr phil Axel Otto Markus D og Charlotte Kirstine Sonne. Stud Gl Hellerup gymn 24, c 32¹ (h₂), i 3 aar amanuensis ved Dansk skolemuseum. ~ 18. aug 32 Maya Maria Elisabeth Rigmor Brønnum Scavenius, * 10. jan 11 München. Forældre: Kunstmaler Fergus Regin Roger S og Alvilda Rigmor Sørensen.

HØRBY

Hørby sogn, 1790 ha, den midterste del af halvøen Tuse næs, er meget bakket, med dybe dale. Bavnehøj med vid udsigt. H by er helt udflyttet, kirke og prgd ligger smukt nær fjorden over for Holbæk. Hg Hørbygaard. Byerne: H, Markeslev, Uglerup, Kastrop.

Mynster skriver 1850, at kirkegangen skal være god her. Pastor *Balsløw*, som var her i 34 aar, var efter Mynsters dom ikke nogen god prædikant, men han forstod at vinde befolkningens respekt og var en præst af den gamle skole. Mynster betegner ham ogsaa som »vakker«. Sognet har ikke været præget af særlige kirkelige vækkelser, og bortset

fra en lille IM's kreds, som har været fælles med Udby, har der ikke været noget særligt partipræg. Pastor *Ingerslev* var en meget myndig mand, *Lütchen Lehn* var nærmest IM, en god prædikant. 1924—27 stod embedet ledigt paa grund af sammenlægningsplaner. Omkring 1940 var der nogen uro og strid, og en kreds indkaldte fremmede præster til særlige gudstjenester, hvilket hurtigt ophørte.

Pastor *A. P. Dahl skriver*: Kirkegangen er ikke stor i Hørby sogn, ca 3 procent. Der er ikke gaet nogen vækkelse hen over sognet, og der er den praktiske vanskelighed, at kirken ligger i en udkant af sognet. Men flertallet af sognets befolkning er venlig stemt mod kirke og præst, selv om der ogsaa er en kreds, der har været modstandere. Der er en lille IM kreds, der søger kirken og samtidig samles til samtalemøder.

Blandt lægfolk i sognet maa nævnes kammerherreinde *Grevenkop Castenskiold*, Hørbygaard, der har samlet børnene til søndagskole og ladet afholde en del møder i Hørbygaards park. Forpagter *Quist*, Hørbygaard, har som kirkeværgе været mellemmand mellem »Frøken Louise Grevenkop Castenskiolds Legatsstiftelse«, der ejede Højby kirke til 1951, og Hørby sogns menighedsraad.

Nævnes maa ogsaa den gamle sognefoged *Jens Peter Hansen*, en rank og stout bondeemand, der stod uden for de kirkelige retninger, men var kirkebundet og præget af gammel gudsdygt. Han havde været sognefoged i 32 aar, i en aarrække medlem af menighedsraadet og en del af tiden dets formand. Da den paa én gang karakterfulde og muntre og livlige mand døde 83 aar gl, havde præsten og hans hustru følelsen af, at de havde mistet en god gammel ven.

1905 oplyses: God kkg, gode forhold, en del gammeldags gudsdygt, velvilje, 1922: Kkg 8 pct, kirkelig interesseret befolkning, gode forhold, 1931: Kkg 8 pct, ingen kirkelige retninger, kirken er det samlede, godt besøgte ungdomsm i prægd, kirken i et hjørne af sognet, 1943: Kkg 3 pct, stigende, mindre IM kreds, kirkeblad, 1949: Kkg 3 pct, baade en del velvilje og en del modstand mod præstens gerning, mindre IM kreds, enkelte gr, kirkeblad.

Hørby kirke, ved Hørbygaard, er romansk, af kamp og fraadsten, med stort kor. Kirken er i gotisk tid forhøjet og overhvalvet, har faaet taarn, to vaabenhus, sakristi mod syd og kapel mod nord. Renæssancealtartavle, prædikestol fra 1617, romansk granitfont, barokt stoleværk, gotisk krucifixgruppe over korbuuen, to smukke beslagne døre, flere lignsten. 150 sd. — Overgik til selveje 1951.

Mackeprang: Døbefont, s 405.

Altergæster: 1891: 470, 1896: 484, 1922: 250, 1934: 150, 1942: 140, 1949: 140.

Folketal: 1850: 773, 1901: 740, 1921: 792, 1945: 749.

Menighedsraad: Indtil 1949 opgivet u p, 1949: 1 n gr, 1 soc, 4 u p.

Kommunevalg: 1943: Rad 149 (3), venstre 129 (3), u p 57 (1), 1950: Soc 46 (1), rad 160 (3), venstre 152 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 250 byg, b) 80 rdl, d) 150 rdl, e) 89 td ld.

— 1870: Regul 2360 kr, netto 4612 kr. — 1913 f 3. kl.

Prægd opført efter brand 1848.

15. 26. jan 1836—12. jan 70 (sp Ljørslev-Ø 31. juli 35): **Carl Adolph Balslöv**, * 1. marts

98 Esrom. Forældre: Kammerraad, amtsforvalter *Jeremias Frederik Reuss B* og *Anna Sophie Lemwich*. Stud Hrlf 18, c april 28 (h), kst adj Frederiksbg 29, fast ansat 30, afsk 12. jan 70, † 2. dec 79. ~ 22. aug 29 *Marie Elisabeth Bang*, * 19. marts 04 Nødebo, † 9. juni 58. Forældre: Digter, cand jur *Balthasar Nicolai B* og *Birgitte Sophie Hornemann* (dt af prof theol *Claus Frees H*, † 30).

Myenster fandt 1842 prægd »ret god, med meget hyggelige værelser«. Efter branden blev den opført »paa den vide mark ved stranden, meget langt fra kirken, solid, stor og bekvem, haven nyanlagt« (1850). H kirke var »anselig og lys, men vansiret ved en stor herskabsstol, iøvrigt fattedes al oppynting«. B's prædiken var »uden synderlig logik, uden varme eller indtrængende kraft. Foredraget en monoton oplæsning uden al gestikulation. Det er besynderligt, at en saa vakker mand kan prædike saa ganske uden interesse og livlighed. Han katekiserer godt« (1842). 1850: Prædikenen, skønt »noget tynd og meget kort, kunne dog være antagelig, men foredraget, skønt tydeligt, endnu den samme monotone oplæsning. Ugatet regnvejr en meget talrig forsamling« (M II 150).

Hjælpepræst hos pastor Balslöv

1864—69: **P. C. C. Neergaard**, se Nordrup-F.

16. 22. marts 1870—15. marts 78 (sp Højrup 17. juni 62, afsat af tyskerne 20. maj 67): **Søren Sommer Gjessing**, * 7. maj 20 Herslev. Faderen: Sp i Ballerup-M, † 54, se der. Stud Nyk 39, c okt 45 (h), hjpr Toreby 11. nov 48, kst ord kat Nysted-H 1. juli 53, fast ansat 20. marts 54, afsk 15. marts 78, † 18. dec 82. ~ 18. juli 54 *Sophie Amalie Sidenius*, * 17. juli 29 Nykøbing F, † 27. april 08. Forældre: Kbmd borgerrepræsentant *Rasmus S* af Ø Ulslev-G og *Anna Marie Dresler* af Toreby. — Broder: **S N Onsild**. — Stamt 109.

Hjælpepræst hos pastor Gjessing

1876—78: **S. F. von Haven**, se Stigsbjergby-M.

17. 29. aug 1878—26. juni 95 (hjpr Kalundborg og lærer der 11. marts 76): **C. A. J. V. Jensen**, fl t Torslunde-I, se der.

18. 10. okt 1895—8. aug 1905 (sp Raarup 28. marts 85): **Frits Phister Ingerslev**, * 24. aug 34 Randers. Forældre: Rektor, dr phil prof Chr. Fred. I af Gylling og *Charlotte Marie Phister*. Stud Kolding 52, c 57² (I), lærer Søetatens drengeskole 60, kst adjunkt Aarhus 62, fast ansat 63, sp Holmsland 24. sept 70, sp Veggerby-B 8. aug 79 afsk 8. aug 05, r af Dbg 05, † 29. juni 14. ~¹ 16. maj 61 *Julie Nathalie von der Merwede*, * 21. marts 32 Saxild, † 5. marts 70. Forældre: Ejer af Bjerre mølle, Aale, *Carl Edzard Seiffert v d M* og *Ida Hedvig Ingerslev* af Gylling. ~² 15. aug 71 hendes søster *Augusta Edzardine von der Merwede*, * 7. aug 38 Gylling, † 17. maj 13. — Søn: Valgmenighedspræst, Odense. Datter ~ *Fechtenburg, Søby-T*. Morbroder: *Phister*, Grevinge. — Stamt 62 og 92.

Pastor *Ingerslev* tilhørte den gamle grundtvigske retning. Han var en meget begavet mand og en god forkynder af evangeliet for menigheden, hvis ve og vel laa ham paa sinde. Pastor I var en noget særpræget personlighed og i sin færd og tankegang af et noget konservativt tilsnit.

19. 3. nov 1905—12. sept 24 (sp Ellidshøj-S 19. marts 89): **Conrad Lars Lütchen Lehn**, * 20. marts 59 Dalby, Fyn. Faderen: Sp i Vren-

sted-T, † 86, se der. Stud Viborg 79, c 85² (h), hjpr Birkerød 26. april 87, † 12. sept 24. ~ 14. juni 92 Martha Henriette Lund, * 2. febr 69 Sakkøbing, † 16. nov 48. Forældre: Metalvarefabrikant Henrik Ludvig Ferdinand L og Jenny Bølle. — Farbroder: Mesinge. Fætre: Aagaard, Ejlbj-M og Gnudtzmann, Nestelsø-M. Kusiner ~ Hey, Alminde-V, Crone, Hersted og Schiøler, Herstedøster-V. — Stam 72 a.

Pastor Lehn var af væsen meget elskværdig parret med myndighed, og det kan vist siges om ham, at han var ven med hele sin menighed.

Med sin smukke stemme magtede han en stilfuld altertjeneste. I sin forkyndelse var han mere den hjertevarme end den teologisk lærde forkynner. Med sin kirkelige gerning forenede han varm interesse for skolens gerning og arbejde, og hans konfirmationsforberedelse formede sig som en naturlig afslutning paa børnenes skoletid.

Sammen med sin hustru, fru Martha Lehn og børnene Ejnar og Nenne ejede de et smukt og gæstfrit hjem i præstegaarden, som ligger i de smukke omgivelser ved Holbæk fjord.

Pastor Lehn faldt midt i sin gerning. En septemberdag 1924 døde han pludselig og uventet ramt af et hjerteslag. Han ligger begravet paa Hørby kirkegaard, hvor menigheden har rejst ham og hans hustru et smukt minde (Hans Hansen, Hørby).

20. 19. juni 1927—10. april 34 (kkp Køge-Ø 14. april 25): C. Bruun-Mogensen, fl t Haarby, se der.

21. 22. nov 1934 (sp Havnbjerg 8. juli 27): Andreas Peder Dahl, * 20. aug 83 Homaa. Faderen: Sp i V Aaby-Aa, † 25, se der. Stud Ribe 01, c 07² (l), lærer flere steder, hjpr Ønslev-E 20. okt 15, sp Tyregod-V 16. nov 17. ~ 29. maj 20 Nielsine Martine Jensen Skov, * 27. nov 87 Tyregod. Forældre: Gdjr Jens Chr. Knudsen og Mette Kathrine Nielsen.

Udg 40: Fra Homer til Orfeus, 45: Aischylos.

Litt: Aug. Fr. Schmidt: Præsten Thomas Lyngbye i H, Fra Holbæk amt 1949, s 94 f.

HAGEDSTED—GISLINGE

Hagedsteds sogn, det vestligste paa Tuse næs, 2513 ha, er bakket mod øst og syd, lavt mod nord med de store flade inddæmmede strækninger af Lammefjord. 1873 dannedes A/S Lammefjordens Udtørring, og 3700 ha blev tørlagt, deraf 1500 ha god jord. Jorden inddeltes i lodder paa 11 ha. En 2260 m lang dæmning til Odsherred med landevej. Pumpestation ved Audebo. Hg Hagedstedsgaard. Sognet indvandt c 750 ved inddæmningen. Byerne: H, Gurede, Avdebo, Maarsø.

Gislinge sogn, 1429 ha er lavtliggende og frugtbart, har indvundet c 350 ved Lammefjordens udtørring. Byen G, hg Gislinge- og

Mynster siger, at kirkegangen her skal være »taalelig«. Pastor Petri, som var her i 28 aar, er smukt skildret af provstinde Asta Christensen i biografien (i »Minder fra gamle gr hjem III«), af pastor Richard Petersen, der blev gift med en af Petris døtre. Der var 8 børn, tre af døtrene var særligt knyttet til hinanden, de sad fortroligt sammen i »Jomfruburet« og læste prædikener af Martensen og Birkedal. De kom sammen med den grundtvigske pastor Spur i Holbæk og blev gennem ham venner med Hostrups. Der levedes et fornøjeligt præstegaardsliv med skov- og sejlture, og de unge følte sig draget af Grundtvigs salmer og livssyn. Pastor Petri var høj-kirkelig, og han tog ikke del i de enkelte IM's forsamlinger, som IM's udsendinge undertiden afholdt. Hans efterfølger, Lange, var her i 27 aar. I hans tid svandt kirkegangen meget ind, det skete, at der slet ingen kom i Gislinge kirke.

Pastor H. C. Andersen, V Aaby, skriver: »Der var ingen kontakt mellem pastor Lange og befolkningen. Han kom ikke ud i sognene. De aandeligt interesserede søgte til Vallekilde, flere gik 10—12 km frem og tilbage. Gudstjenesten i den fyldte valgmenighedskirke med den levende sang var en stor oplevelse for disse folk«.

Der har altid været en viss forskel paa de to sogne. Hagedsted er gammeldags rolig-kirkelig, Gislinge har været præget af mere uro. Befolkningen er aandeligt vaagen, og det varede ikke længe, efter at højskolen i Vallekilde var stiftet, før en del fra Gislinge søgte dertil. Der var i G en lærer, som var meget streng. Nogle af de unge, som havde været paa Vallekilde højskole og havde yngre søskende, fik dannet en grundtvigsk friskole i et gammelt aftægthus 1878, og læreren var tidligere Vallekilde-elev. 1882 byggedes en rigtig skole, børnetallet voksede til c 40, men skolen ophørte 1895, dels fordi det kneb med pengene, dels fordi der var kommet en ny lærer i folkeskolen, som man var glad for. Friskolen fik betydning for adskillige, baade blandt de unge, og ogsaa for de ældre ved de møder, som blev holdt der af folkelig og kristelig art, enkelte gange var der IM's talere, men som oftest var det grundtvigske præster, især valgmenighedspræsten i Vallekilde, Hoff, Carl Koch, og senere Th. Helweg. Der kom mange, og der blev lyttet. Da Morten Pontoppidan blev sognepræst her, holdt man op med at tage til Vallekilde. Morten Pontoppidan havde her sit første sognekald.

Otto Møller skriver 18. april 94 til Skat Rørdam (Brevveksling II 238): »Det har glædet mig, at Morten Pontoppidan er blevet ansat som præst, thi jeg kan ikke tro andet end, at det er den vej, ad hvilken man skal komme paa ret køl igen. Det vil paa ingen maade ske ved de idelige hug og stik, han er udsat for fra Monrad i Kirketidende og sidst fra Albert Schack i »Fra Bethesda« (dette blad 1894, s 5-12 i en artikel mod Pontoppidan med titlen »Fornuft og sandhedserkendelse«). Det er en sær lyst, alle har til at ride paa ham, selv om han er den, der forvirrer Israel. Vistnok har han skrevet baade det ene og det andet, som er noget sært tøjeri og ikke har

stort med kristendom at skaffe, men ugudeligt og nedbrydende er det dog ikke. Derimod har han enkelte gange skrevet noget meget godt, som sidste jul en prædiken om hyrderne og sidst i en lille bog »Lydig til døden«. Jeg har af og til ønsket, at han skulle blive præst ved Marmorkirken. At den skal gøres til en »grundtvigiansk« kirke, synes jeg ikke, der er nogen mening i.

Skat Rørdam svarede (15. juni 94): »Hvad du skriver om M. Pontoppidans ansættelse som præst, tror jeg, at du har ret i. Jeg antager ogsaa, at er der noget ydre, der kan bringe ham paa ret køl, maa det være en selvstændig præstegerning, rimeligvis ad de bitre skuffelsers vej, thi han vil næppe være længe om at gøre den erfaring, at mennesker ingen brug har for rationalisme, for saavidt de ellers har nogen religiøs trang«.

Skønt P ikke var nogen fængende prædikant, havde han dog kirkegang i begge kirker. Han blev afholdt. Da man vidste, at han havde haft en økonomisk svær tid, rejste menigheden sig ved en gudstjeneste og gav ham et ekstra offer. Morten Pontoppidan skriver selv, at han regelmæssigt sendte sit blad »Frit ordskifte« til biskop Fog. Ikke fordi han havde noget personligt kendskab til ham, men »slet og ret ud af en følelse af korrekthed over for kirkens primas«. Det fik afgørende betydning, og det tjener biskop Fog til megen ære, at han satte igennem, at Pontoppidan fik præsteembede. Pontoppidan skrev, at han længtes efter at blive præst for at kunne være noget for »de døde kristne«, siden alle de andre interesserede sig for »de levende kristne«. Han oplevede »en ny hjertets befrielse og udvidelse« i Hagested, og han skriver videre, at han altid var »saa heldig at komme til døde pletter, hvor sindene ikke var opagiterede i nogen bestemt retning, og hvor folk derfor — med enkelte undtagelser — tog imod mig uden fordom, og lod mig gælde for, hvad jeg var... man respekterede mig og holdt ogsaa lidt af mig, men beundret som præst blev jeg ikke, og der var aldrig stærk tilstrømning til mine prædikener. Hvad jeg derimod gjorde mere alm lykke med, var min konfirmandforberedelse. Jeg mærkede ofte, at forældrene var glade ved at have deres børn gaaende hos mig... jeg var ikke for ingenting gammel lærer. Ikke mindst drengene, disse 13—14-aars knægte, kunne det ret fornøje mig at sidde lige overfor og tale dem til hjerte... Ogsaa de gamle mænd og koner har jeg, under sygebesøg, uden al sentimentalitet, som ikke laa for mig, ofte virkelig meget godt kunnet tale til hjerte. — Ak, hvor kan de ikke inderst inde være prægtige, disse uforkvaklede saakaldte »verdens børn«, og hvor kommer dog ikke en sognepræst i et enestaaende rigt forhold til de mennesker, han bor iblandt« (M. P.: »Minder og oplevelser«, 1927, s 176—80).

I Gislinge var der stiftet en foredragsforening, som først holdt møder i friskolen, og 1889 blev der bygget forsamlingshus, hvor møderne derefter blev holdt. Morten Pontoppidan fik folk i kirke. Og de lyttede. Han hævdede, at værdien af en gudstjeneste ikke saa meget beror paa, hvor meget man kan

huske af prædikenen, som ved at sindet paa-virkes, saa forbindelsen med Gud bliver levende. M. P. holdt mange møder i forsamlingshuset, hvor han f.eks en vinter under megen opmærksomhed gennemgik »Adam Homo«. Af den grundtvigske kreds i Gislinge er der udgaaet 3 præster (H. C. Andersen, V Aaby-Aa, provst L. C. Mikkelsen, Højby og provst F. Odsbjerg, Søllested).

I pastoratet syntes man, at Pontoppidan havde god kkg, og man var skuffet, da han efter kun 4 aars forløb søgte bort af økonomiske grunde. I hans tid var der en ældre gaardmand i G, *Niels Jensen* og hans hustru, som skænkede en byggegrund til et missionshus, som blev opført 1897. Det laa noget afsides, men en del fandt vej dertil, og det blev midtpunkt i IM's arbejde. — Pastor *Møller* havde kun ringe kirkegang; de, som var grundtvigske og trofast var kommet i kirke hos Pontoppidan, tog nu atter til Vallekilde, og pastor *Helweg*, Vallekilde, kom regelmæssigt her og holdt gudstjeneste. Ogsaa IM's venner kom og hørte Helweg og var glade for ham. En »Kirkelig forening« dannedes og bar det grundtvigske arbejde. Senere er *Fonnesbech-Wulff* og *Niels Petersen* fra Vallekilde jævnlige kommet her.

Pastor C. P. *Pedersen* skriver: »Jeg havde glædet mig til at flytte til min barndoms ø, men det blev mig en stor skuffelse og er afgjort det af mine embeder, hvor jeg har følt mig mindst hjemme. Det skyldtes 1) den frygteligt forfaldne, store og rottefyldte gamle præstegaard, som vi dog efterhaanden fik gjort nogenlunde beboelig... og den store have med en urskov af 3 alen høje brændelæder. Den fik vi ogsaa nogenlunde sat i stand. 2) Menighedsraadets grundtvigske flertal havde gjort meget for at faa mig hertil, men desværre forblev en stor del af de mest udviklede som sognebaandsløser til Vallekilde, hvor de havde vænnet sig til at gaa i kirke, saa jeg kom til at mangle støtte fra dem, der skulle staa mig nærmest. 3) Den vanskelige § 8 sag mod lærer Fogtmann, som man (efter mit skøn) søgte afskedigt af rent politiske grunde. Det lykkedes flertallet, som krævede ham fjernet fra skole og kirke, at faa rejst en sag, der stod paa i 2 aar og medførte en række oprivende møder. Det endte med, at mindretallet fik medhold hos autoriteterne, og læreren valgte at gaa efter § 8, saa han fik fuld pension. Man ville have benyttet § 18 imod ham. Han købte ejendom lige op ad sin dødsfjende for at drille ham: »Nu skal han se mit glade ansigt hver dag«. Nogle aar senere blev han medlem af skolekommissionen. — Bortset fra disse punkter var der mange mennesker, som jeg havde megen glæde af. Det gælder ikke mindst IM's uvalgte leder, gdjr *L. C. Bentsen*, en ægte, from og redelig mand. Efterhaanden blev kirkegangen ret god i H, og lidt efter lidt kom den ogsaa paa fode i G. Sporene efter Morten Pontoppidan var faktisk udslettet. Mange i sognene førte en haard kamp for tilværelsen i smaakaarshjemmene paa den udtørrede Lammefjord, et ejendommeligt hollandsk stykke landskab. Overalt var præsten en velset og velkommen gæst, man var ikke

vant til at faa besøg af præsten. Lidt ungdomsarbejde kom i gang, men krigen slog det i stykker. Under krigen var der soldaterhjem i kapellanfløjen i prgd for sikringsstyrkens mandskab. Jeg blev rejsesekretær i DdU og kom derved i nær forbindelse med DdU's formand, pastor *M. H. Ring*, saa det faldt naturligt, at jeg søgte herfra til hans embede, Dalbynder.

Provst *Friis Berg* skriver: »Jeg kom undertiden som taler til de store grundlovsmøder i Løvenborg skov, og ved et af disse møder fik jeg opfordring til at søge Hageded. Til min forundring blev jeg indstillet som nr 1 og kaldet. Det vakte indsigelse i Gislinge, hvorfra en del søgte til Vallekilde, og et Holbæk-blad skrev om, at især H menighedsraad havde svigtet sine vælgere. Det var første gang i mit liv, jeg stod over for et paa politisk maalestok anlagt præstevalg, men Fønnesbech-Wulff slog folk koldt vand i blodet ved at skrive i avisen, at »han gav ikke meget for den grundtvigianisme, som kun kom i bevægelse, naar det gjaldt at modarbejde IM« — en modig ytring af en valgmenighedspræst. Bølgerne lagde sig efterhaanden, og der blev et loyalit forhold mellem sognemenigheden og Vallekilde. Hageded var rolig, ikke særlig kirkelig, gislingerne var vaagne, ivrige, selvhjulpne og kritiske. Det lille IM's smf havde sit lille missionshus, hvor kun faa uden for kredsen fandt hen. Vi fik mod til at sælge det og fik ved mageskifte med sogneraadet en god grund lige over for G kirke, og 1924 indviedes det nye, smukke missionshus, som blev til stor velsignelse for børn, gamle og unge«. Kirkegangen var voksende i Friis Bergs tid. Han var den første IM's præst i pastoratet.

1922 oplyses: Befolkningen overvejende grundtvigsk, et lille IM smf, 1926: Kkg 7 og 10 pct, i H intet særpræg, i G IM og gr, IM smf (30, sp) KS (bmd Rasmussen, G), ungdoms og foredragsf, ungdomsm, 25 sbl til Vallekilde, 1935: Kkg 4,5 og 5 pct, IM smf (40, møller M. Jensen, G), KFUM og K, 2 fh, 30 sbl, 1943: Kkg 3,5 og 5 pct, H intet særligt, G gr og IM, 37 sbl, 1950: Kkg 4 og 7 pct, IM smf i G (35, bmd Chr. Jensen), en del gr, 37 sbl til Vallekilde, H intet særligt.

Hageded kirke er romansk, af fraadsten, halv-rund apsis. Fra gotisk tid er hvælvingerne, taarnet, vaabenhus og sakristi mod nord. Kalkmalerier i apsis og korbue. Sengotisk altertavle, barok prædikestol, romansk granitfont. To klokker fra 14. aarn. 175 sd. Rest 1948.

Aarb f nord oldk 1868 og 1875, M. Petersen: Kalkmalerier, s 106, Mackeprang: Døbefonte, s 98, Nør-lund og Lind: Kalkmalerier, s 257—58.

Gislinge kirke er senromansk, af teglsten i gotisk tid forhøjet og overhvælvet, taarn, vaabenhus mod syd. Kalkmalerier i skibet fra c 1450, ny altertavle, renæssancealterbord, smuk prædikestol fra c 1600, granitfont. Krucifix fra c 1300 over korbuen. Klokke fra 1469. 150 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 93, 94, 104, 406, Architekten 1898—99, s 304 f.

Altergæster: 1891: 326 og 323, 1896: 323 og 310, 1926: 155 og 200, 1934: 177 og 199, 1942: 115 og 214, 1949: 106 og 155.

Folketal: 1850: 675 og 546, 1901: 843 og 600, 1921: 854 og 818, 1945: 877 og 852.

Menighedsraad: 1922: Alle retn, 1930: 1 IM 1 gr, 10 u p, 1938: 4 rad, 2 venstre, 6 u p, 1949: 1 IM, 11 fælleskirk.

Kommunevalg: 1943 Hageded: Soc 29 (0), rad 144 (4), venstre 81 (2), u p 61 (1). — Gislinge: Soc 119 (2), rad 89 (2), venstre 115 (2), u p 55 (1). — 1950 H: Soc 103 (2), rad 168 (3), venstre 144 (2). — G: Soc 188 (3), rad 118 (2), venstre 122 (2), u p 49 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 306 byg, 23 havre, 4 rug, b) 110 rdl, c) 32 byg, d) 180 rdl, e) 36 td ld. — 1870: Regul 2544 kr, netto 4488 kr. — 1913 2. kl, 1946 3. kl.

Præstegaarden brændt 1836. Ny prgd fra 1935.

15. 20. maj 1836—27. nov 64 (sp Melby 28. dec 27): **Andreas Petri**, * 24. jan 95 Kbhvn. Forældre: Inspektør ved søkvæsthuset Johannes P og Margrethe Kirstine Fogh. Stud Kbhvn 14, c juli 19 (I), overlærer Søetatens drengeskole 20, afsk 27. nov 64, † 12. marts 76. ~ 28. juli 26 Johanne Margrethe Smith, * 11. jan 05 Chrhavn, † 26. juli 76. Forældre: Koffardikopt, skibskaptajn i Asiatisk Komp Frederik Carl Gram S af Hageded-G (sp her 1825—28) og Christiane Hedvig Jæger. — Søn: Vive-R. Døtre ~ Petersen, Grevinge, og Tønnesen, Saltum-A. Datterdatter ~ Spur, Lyderslev-F. — Stamt 110 b.

Om pastor Petris præstehjem, se foran.

Mynster fandt præstegaarden »meget solid og smukt opbygget« efter branden, men »næppe bevemt indrettet«. Kirken var »simpel, men ret køn og anstændig og lys«. Pastor P's prædiken: »Ret kristeligt og godt, men uden klarhed, foredraget ret frit og levende, men ligesom udarbejdelsen noget affecteret. Katekisationen ret god« (1840). 1850: »Noget (i P's prædiken) var maaske ret godt, men foredraget er blevet saa affecteret, at man intet kan samle, og al virkning forfejlet« (M II 152).

Hjælpepræst hos pastor Petri

1859—60: **A. C. Hansen**, se Fuur.

1860—64: (svigersønnen) **H. E. Tønnesen**, se Saltum-A.

16. 20. febr 1865—31. dec 93 (ord kat Roskilde dk 17. aug 54): **Hans Ludvig Lange**, * 20. aug 15 Kbhvn. Forældre: Hørkræmmer Hans Chr. L og Maren Marie Bonde. Stud Brgd 34, c jan 41 (h), institutbestyrer Roskilde, afsk 31. dec 93, † 30. aug 99. ~ 28. maj 51 Inger Marie Brønnicke, * 3. dec 31 Roskilde, † 16. maj 27. Forældre: Møller Peter B og Dorteia Susanne Rugaard. — Søn: Sp Sct. Hans k, Odense. Broder: Vordingborg. — Stamt 71.

17. 9. april 1894—31. marts 98 (hjr Helsingør 19. juni 76—15. marts 78): **M. O. Pontoppidan**, fl t Greve-K, se Stenløse-V.

M. P skrev her sin bog om Peter Rørdam (udk 1898), hvori han tegner sit sognepræsteideal.

18. 6. juni 1898—10. juli 1914 (sp Vrove-R 29. sept 87): **Andreas Jersin Møller**, * 4. nov 43 Kbhvn. Forældre: Grosserer Jacob M og Margrethe Martine Swingelberg. Stud von Westens inst 63, huslærer, assistent Rosenberg, c 78² (h₂), hjvr Gudum-L-S 25. sept 79, sp Sennels 15. aug 81, afsk 10. juli 14, † 15. aug 28. ~ 5. okt 82 Nikoline Andrea Justine Dahl, * 29. nov 51 Kalundborg, † 25. dec 36. Forældre: Skibsfører Christen Fasland D og Ane Justine Laurentze Luja. — Fætter: Jensenius, Simsted-T. Kusiner ~ Nielsen, Skæve og Nielsen, Glumso-B.

19. 31. okt 1914—14. febr 19 (sp Balling-V 29. april 08): **C. P. Pedersen**, fl t Dalbynder- over, se Løgstør-L.

20. 2. juni 1919—8. marts 28 (sp Apostel k, Kbhvn 25. sept 09): **F. Friis Berg**, fl t, Bregninge-B, se der.

21. 11. juni 1928 (kkp Kingos k, Kbhvn 9. juni 22): **Poul Strange-Hansen**, * 30. juni 98 Kbhvn. Forældre: Etatsraad, fabrikant Christian Vilhelm H og Marie Amalie Strange. Stud Schneekl sk 16, c 22¹ (h), navneforandring. ~ 10. maj 23 Inge Rübner-Petersen, * 20. aug 99 Kbhvn. Forældre: Apoteker Thomas Severin R-P og Signe Buch. — Broder: Gadstrup-S.

KUNDBY

Kundby sogn, 4030 ha, er i midten meget bakket, prægtig udsigt fra K kirke, der ses viden om. Mod syd store moser, mod nord Lammefjorden, ved hvis udtørring sognet har indvundet c 725 ha. De udstrakte Vognserup enge er ofte benyttet som motiv for malere, især af J. Th. Lundbye. Meget frugtbart, sognet er kaldt »amtets smørhul«. Byerne K, Torslunde, Marke, Trønninge. Jernbanestation i Sandby. Hg Vognserup.

Det folkelige og politiske liv har udfoldet sig stærkere her end i de fleste andre sogne paa egnen. Under henvisning til indledningen, s 112, hvor bondebevægelsen i 1840'erne og de politiske folkefester ved Lundeberg i K sogn omtales, skal anføres, at flere betydende politikere er vokset frem af den stærke politiske interesse i sognet, anført af mænd som *Jens Gregersen*, lærer *Asmund Gleeurp*, *Udby*, og *Hans Jensen*. Den mand, som i de første aar betød mest, var *Jens Gregersen* (* 1794, † 1874); han havde som dreng set sin fader blive prygllet af en ridefoged. Det glemte han aldrig. Han var ikke selv fæster, men fra 1822 arvefæster i K, altsaa praktisk talt selvejer. Han var en dygtig landmand, fik flere præmier som landmand, en kraftig og begavet personlighed, men uden blændende talegaver. Han blev snart den førende mand i sognet og paa egnen. Kundby bønder fik en særlig fremtrædende plads i 40'ernes begyndende bondebevægelse, men den fremmeste var *Jens Gregersen*. Det var, som nævnt s 112, ham, der udtalte de kendte ord, som *Drewsen* 1844 citerede i Roskilde stænderforsamling: »Ja, kammerherre! hvis der ikke gøres noget for bondestanden, saa frygter jeg, at postelinet vil blive slaaget itu«.

Jens Gregersen's ord fra 1844 minder om *Randers-bonden Jørgen Blads* ord i *Viborg stænderforsamling*: »Grevskaber, baronier og stamhuse er, efter hvad jeg kan skønne, et meget stort onde, jeg anser disse indretninger for ørnereder«. *Kundbyerne* var tidligst med i bondebevægelsen i 40'erne. Det ses af underskrifter paa adresser. De mødte mandstærkt op. Forrest var *Jens Gregersen*, en lille, forladden mand med kloge, bundærlige, øjne, en hædersmand, ikke en opfanteret bonde. Han talte kun lidt og med svag stemme, men med kraft og vilje. Gaarden var gammeldags. »Kom man ind i stuen, fandt man det sædvanlige rødmaledede bohove, som

alle bønder den gang havde, med alkovesengen langs den ene væg og tintallerkenrækken paa den anden. Den ældste søn sov i slagbænk. Men i den næste stue saa man, at man var hos en intelligent bonde, der var en hyld med bøger og blade«. Hans løsen var: Lige ret og lige pligt for alle landets andre stænder. Dr J. A. Larsen, sp i *Holbæk*, har beskrevet fæsternes elendige boliger og kaar. 1844—45 indsendte *Holbæk amts gaardmænd* og husmænd en række adresser. (*Orla Lehmann* sagde: »*Holbæk amt* er et farligt amt for det danske kancelli, thi en mægtig ond aand har lejret sig der. Den findes overalt i amtet og udøver en gruelig indflydelse alle vegne«). Den onde aand var fæstehusmand *Peder Hansen*, *Lundby*, som gik »fra den ene bondegaard til den anden og hviskede bønderne tusinde djævle i ørerne«. Lærer *Gleeurp* var den ledende i landboforeningen og *Jens Gregersen*'s faste støtte, og fra 1849 ville myndighederne forbyde landboernes møder. *Jens Gregersen* var medindbyder til bøndernes møde med den nye konge 1848, og ved bøndernes møde 13. febr 1848 var han med til at kræve lige og almindelig valgret. Han var ogsaa med til at ordne vaabenøvelser for frivilligt mandskab under krigen, og der skabtes en egen fællesfølelse mellem sognets beboere. (I *Allens*: Breve fra danske krigsmænd 1848—50 er der 3 udmærkede breve fra soldater hjemmehørende i *Kundby sogn*). (Fra *Holbæk amt* 1913, s 30 f.)

Jens Gregersen var et af de mest betydende medlemmer af den i 1843 stiftede landkommunalforening for *Holbæk amt*. Under formanden, *Gleeurp*'s ledelse, var han med til at affatte den skrivelse, som førte til oprettelsen af *Bondevennernes Selskab* 1846, og sammen med bønder i *Kundby* indbød han til det store bondemøde i *Holbæk*. 1848—49 var han *Bondevennernes* repræsentant i den grundlovgivende rigsforsamling, hvor han dog aldrig tog ordet, men loyalt støttede venstre. Senere var han stiller for *Svinningekredsens* kendte folketingsmand, *A. F. Tscherning*, og da denne ikke stillede sig 1853, var *J. G* opstillet, men en anden *Kundby-bonde*, *Hans Jensen*, blev valgt.

Jens Gregersen's værdige arvtager var *Hans Jensen* (* 1817, † 1902) et navn, der ogsaa kaster glans over *Kundby sogn* fra bondebevægelsens første tid. *Hans Jensen* var af gammel *Kundby-slægt*. Han blev formand for sogneforstanderskabet 1850, trods godsejerens og sognepræstens protester, og han fik straks en vanskelig sag med den myndige provst *Formann*, i anledning af penge til flytning af *Thorslunde skole* (se *Fra Holbæk amt* 1914, s 158). *Hans Jensen* var amtsraadsmedlem i 24 aar, i 20 aar landvæsenskommissær, i 12 aar folketingsmand. Han var en af de bønder, som tidligst blev brugt uden for sit hjemsohn — og tillige en dygtig landmand, en af de første der merglede og dræned i K sogn. — En lang poppelallé plantede han op til sin gaard. — Han var en repræsentativ mand, — En datter skriver (*Fra Holbæk amt* 1914, s 161): Vi børn kan vist ikke sige, at der er præket kristendom for os i hjemmet. Men her er levet kristendom. Far og mor gav os

det bedste eksempel. Om søndagen var alt arbejde indstillet, og kirken blev besøgt. Naar der ikke kom nogen i kirke, blev der læst en prædiken af Luthers postil, men i reglen var der altid nogen i kirke. Indre Missions Tidende blev holdt og læst, og Vilhelm Beck var vel nok den kirkehøvding, som Hans Jensen og hans hustru særlig saa op til. Hans Jensen, der var en god fodgænger, gik adskillige gange et langt stykke for at høre Beck. — Senere hen fandt han en bog af V. J. Hoff: »Fra kirken og lønkommeret«, og den blev læst højt. Da han 1880 efter en underretsdøm i en brandkassesag, havde udsigt til at miste sin gaard, sagde han trøstende: »Hvad gør det, at vi skal lide her, naar vi blot frelst og fri kan komme ind i Herrens lyse rige«. — Om hans nære samarbejde med oberst Tscherning og J. A. Hansen, se Fra Holbæk amt 1914, s 162 f, 1915, s 73 f.

I lighed med de grundlæggende folkefester paa Skamlingsbanken, Himmelbjerget og Ulkestrupbanken, Undløse, fik Hans Jensen ordnet de store *Lundebjergfester*, første gang 6. juni 1853 (5. juni var det aar en søndag) — trods ministeriets modvilje mod grundlovsfester. En mistillidsadresse sendtes ministeriet, fordi det var imod disse fester. Men der blev kun enkelte Lundebjergfester, 1853, 1854 og 1855. (Fra Holbæk amt 1915, Rugaard: Fremragende danske bønder, Ernst Trier: 25 aars skolevirksomhed i Vallekilde.)

Den politiske interesse holdt sig levende i sognet, og fra den senere tid kan nævnes et par andre kendte politikere fra K sogn. Lærer *K. L. Fogtmann* (* 1847, † 1907), der var lærer i Sandby, K sogn 1867—1905, og selv var født i Kundby, gav hele sit liv og interesse i demokratiets og folkeoplysningens tjeneste i sognet og paa egnen. Han var folketingsmand for Holbæk-kredsen fra 1879 til sin død, en betydelig taler, djærv af væsen, altid paa venstres yderste fløj, stærkt knyttet til *Hørup*, en ivrig bekæmper af provisoriet og af rustningspolitikken. Han indtraadte i det radikale venstre 1905. Han var en betydelig og uegennyttig politiker. En anden Kundby-bonde naaede at blive minister: *Kristjan Pedersen* (* 1857, † 1927). Han var helt igennem præget af sit fødesogn, Kundby; fra sine drengear fik han indpodet politisk interesse og kultur, og i hjemmet lærte han, at »gaardmandsbørn ikke er bedre end tjenestefolk«. Han var elev paa Hindholm og senere paa Tune landboskole; han overtog fædrenegaard, men afstod den 1886, da han overtog sin hustrus fædrenegaard, som havde været i slægtens eje i mange aar. Denne gaard laa i Sandby, K sogn. 1884 blev han medlem af sogneraadet, og var dets formand 95—98 og 1903—13. Han tog ivrigt del i andelsbevægelsen og sad i ledelsen af Holbæk andelssvineslagteri og var i flere aar fmd for sognets arbejderforening, da han var interesseret i arbejderne kaar. 1895 valgtes han med stort flertal til folketingsmand i Svinninge-kredsen af venstre og af arbejderne. Han regnede Fogtmann og Hørup som sine politiske læremestre, og sluttede sig 1905 til de radikale. Han repræsenterede Svinninge-kredsen til den blev nedlagt 1918, og var derefter opstil-

let i Nykøbing-kredsen, hvor han blev valgt til sin død. Han var virksom dels i grundskyldsspm, dels for at skaffe jord til arbejdere, 1913 blev han landbrugsminister i det 2. ministerium Zahle og gennemførte jordlovene om fæstes overgang til selveje 1919 og derefter de store jordlove 1919, som blev afgørende for husmandssagen. Han fik gennemført, at len og stamhuse overgik til besiddernes frie ejendom imod afgivelse af et vist jordareal og en afgift; *han gennemførte loven om præstegaardenes udstykning*, og fik derved afgørende indflydelse paa dansk præstegaardshistorie. Kirken berøvedes en væsentlig del af sine værdifaste midler, og tusinde husmandshjem rejstes paa de udstykkede jorder. Blandt hans politiske modstandere var det en udbredt opfattelse, at han ikke fuldt ud magtede opgaverne under krigen, men at hans ven og medarbejder, *Ove Rode*, gjorde en væsentlig del af landbrugsministeriets arbejde. Maaske var den daglige ledelse af ministeriet ikke hans stærke side, men hans savnede ikke kraft til at gøre sine synspunkter gældende, og hvad grundskyldstanken angaar, havde han en fasttømret indstilling. Ved sin urokkelige troskab mod sine politiske idealer, sin jævne, retsindige færd og ved sin oprigtige samfølelse med husmænd og landarbejdere satte han sig et smukt minde. Paa hans mindsten i Svinninge staar: »Retfærdss forkæmper — de smaas ven«.

Sognets *kirkelige* liv har i det store og hele været almindeligt folkekirkeligt. Præstehistorien rummer betydelige navne. Provst *Otto Westengaard* var sp her 1789—1835, rationalist, foregangsmand, hvad skole, landbrug og havebrug angaar, et polykromt monument med medaillon af H. Freund minder om ham paa kirkegaarden. Provst *Forman* var her 40 aar — i løbet af 86 aar var der kun to sognepræster i Kundby. Mynster siger, at kirkegangen var »taalelig«, men han syntes, at F var temmelig tør som prædikant. Han var med til at skabe ærbødighed for kirken. I hans tid kom lægmandsbevægelsens forkyndere hertil, uden at han dog tog del i deres arbejde. Enkelte blev kristeligt vakt, og de delte sig, nogle gik til Vallekilde, andre dannede en lille IM kreds. 1888 blev der bygget missionshus i Sandby, og her samledes IM's arbejde med samtalemøder, missionsuger, sdsk, ungdomsarbejde. 1890 blev der bygget forsamlingshus i Kundby, hvor det folkelige arbejde samledes. Af de senere præster var *Ingerslev* og *Chr. Gad* særprægede og betydelige personligheder. — Ingerslev arbejdede utrætteligt for at faa folk i kirke. Han var højkirkelig og enestaende flittig med husbesøg. Chr. Gad var frisindet missionsmand, og i dette sogn, som har været saa politisk og aandeligt levende, har kirkegangen gennem aarene været rigtig god. I pastor Gads tid dannede man en »Kirkelig forening«, som skaffede grundtvigske præster og foredragsholdere hertil, især fra Vallekilde, som de grundtvigske har følt sig knyttet til. Den opførte, da pastor *Tage Møller* blev Gads efterfølger. Møller var en gammeldags grundtvigianer; han var den første præst, som sognet selv havde valgt (stor strid ved Gads ud-

nævnelser) og blev særdeles vel modtaget. Han kunne dog ikke gro fast i Kundby og flyttede efter 5 aars forløb.

1922 oplyses: Mh og IM smf, 2 fh, bibelkredse, KFUK (25), DdU (70), 23 sbl, 1930: Kkg 8 pct, en del hørelyst, IM smf (smed Rasmussen, Sandby), DdU (100), møder i skolerne, overv gr præg bibelkreds, gode arbejds-muligheder, 1939: Kkg 6 pct, gode arbejdsforhold, Santal-kreds (sp), IM smf (gdjr Johs. Pedersen, Sandby), DdU, 8 fam, sbl, 1950: Kkg 4 pct, ellers som 1939.

Kundby kirke ligger meget højt, er anselig, oprindelig romansk af kamp. I sengotisk tid er koret revet ned, og skibet er øget til sin dobbelte længde, overhvælvet, gotisk taarn, vaabenhus mod syd, to kapeller mod nord, kalkmalerier i det vestlige kapel, nu ligkapel. Altertavle fra 1612, prædikestol fra 1636, egetræsfont. Flere ligsten og gravmæler, 200 sd. Flere blindinger og skydeskaar i den gl kirkegaardsmur.

Altergæster: 1891: 1130, 1896: 1072, 1926: 540, 1950: . Folketal: 1850: 1687, 1901: 1759, 1921: 1879, 1945: 1843. Menighedsraad: 1922: 2 IM, 2 gr, 3 u p, 1930: 2 IM, 5 gr eller u p, 1938: do, 1949: 2 IM, 5 folkekirkelige. Kommunevalg: 1943: Soc 143 (2), rad 360 (5), venstre 309 (4), 1950: Soc 161 (2), rad 342 (4), venstre 358 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 445 byg, 105 rdl, b) 26 rdl, naturalier, d) 300 rdl, e) 85 td ld. — 1870: Regul 3760 kr, netto 6614 kr. — 1913 1. kl, 1931 2. kl, 1946 3. kl.
Præstegaarden opført 1848.

19. 29. juli 1835—1. dec 75 (sp Skamstrup-F 24. aug 31): Provst **Jacob Christian Formann**, * 18. juli 1798 Vaalse. Forældre: Sp i Vaalse Johan F, † 17, og Sophie Henriette van Deurs. Stud Hrlf 18, c juli 26 (h), rkp Thisted-sp Skinnerup 12. maj 30, provst Merløse-Tuse herr 8. okt 55, r af Dbg 67, afsk 1. dec 75, † 9. 9. febr 79. ~ 12. aug 30 Frederikke van Deurs, * 4. juli 02 Porsgrund, † 6. aug. 67. Forældre: Kommandørkpt, indrulleringschef i Norge Conrad Christopher v D og Birgitte Elisabeth Didrichsen. — Brodersøn: Rørby. Hustrus søster ~ Jørgensen, Dalby-S. — Stam 85 b.

Provst Formann var af den gamle skole, som sagde »du« til bønderne og ikke yndede den fribaarenhed, som der var over Kundbyerne. Men Formann var for rettænkende til ikke ogsaa at skønne paa de gode egenskaber, han fandt hos bønderne. Han gik jævnlig hen til Jens Gregersen og Hans Jensen for at høre deres mening om en eller anden sag. 1857 opfordrede han Hans Jensen til at indtræde i et menighedsraad, og et brev fra F til Hans Jensen viser den myndige sognepræsts forhold til bonden, men ogsaa hans beklagelse af de stærke sammenstød, de havde haft (se foran).

Mynter fandt 1850 præstegaarden »ny, stor, brilliant«, og haven smuk. Kirken (den »synlige« — i modsætning til Butterup, den »usynlige« kirke) fandt M anselig og velholdt, men med et mørkende pulpitur. Mynter skriver om provst F's prædiken: »Tjemmelig overfladeligt, meget om naturen, lidt om historien, mindre om kristendommen. Foredraget ret godt. Af ældre ikke mange tilstede« (1840). — 1850: F's prædiken: »Tjemmelig tørt, foredraget ligesaa, men katekisationen meget god. Ikke mange ældre tilstede. Den meget talrige ungdom var meget veloplyst og svarede med kundskab og eftertanke« (M II, 153). M omtaler, at skolevæsenet er organiseret, men der mangler endnu een skole i sognet. Alle 3 skolelærere er »særdeles brave mænd og katekisere meget godt«.

Hjælpepræst hos provst Formann

1867—68: C. J. Nielsen, se Home.

1869—75: H. G. Saabye, se Toreby.

20. 28. febr 1876—17. dec 97 (sp Vestervig-A 8. juli 63): **Jakob Frederik Ingerslev**, * 4. maj 19 Grenaa. Faderen: Sp i Kongsted, † 75, se der. Stud Horsens 37, c jan 43 (l), kst adjunkt Sorø 47, fast ansat 48, sp Ulfborg-Raa-sted 14. sept 55, r af Dbg 92, † 17. dec 97. ~ 24. aug 49 Georgine Amalie Elisabeth Beate Krebs, * 25. okt 20 Horsens, † 24. jan 98. Forældre: Landinspektør, major ved jydsk skarpskyttekorps Peter Ludvig K og Manon Linde. — Broder: Barrit-V. Farbroder: Boeslunde. Hustrus broder: Herredskirke-L-L. Søster ~ Dantzer, Grenaa-G. — Stam 62.

Udg: Prædiken ved missionsmødet i Thisted 1865, Afskedsprædiken i Vestervig-A, 76. Meddelt prædiken til Brandt og Nielsen: En aar præd.

J. F. Ingerslev vandt i skoletiden i Horsens to venner for livet i brødrene *Conrad og Gabriel Krebs*, Conrad blev overlærer ved Mtrp og professor, Gabriel blev præst i Herredskirke paa Lolland (deres søster blev hans hustru), *Bruun Juul Fog* var hans studenterkammerat. Lige før eksamen sagde Fog: Ja, ja, Ingerslev, kniber det; saa hjælper vi hinanden. Som huslærer hos den rige fabrikant *Drewsen* paa Strandmøllen fik den kønne, livlige kandidat rig lejlighed til at deltage i overklassens selskabelighed, hvor han blev feteret, saa han senere ikke ansaa denne periode som just et plus for hans aandelige udvikling. Han var ogsaa paa et par udenlandsrejser. Som adjunkt paa Sorø, hvor *Bojsen* var rektor, var han sammen med *B. S. Ingemann* og adjunkterne *Assens* og *Borup*, der senere blev præster. Mellem disse 4 var der megen forbindelse, og Ingerslev ansaa de 8 aar i Sorø som »indholdsrige og aandsbefrugtede«. *B. S. Ingemann* var fadder til I's datter Vita. — *Øhlenschläger* og *H. C. Andersen* kom hos I i Sorø. — I gik i kirke hos *P. C. Kierkegaard* i Pedersborg eller hos *J. F. Fenger* i Lyngø. — Det var en stor overgang for I at komme fra det idylliske kulturprægede Sorø til det vidtstrakte vestsjæske embede i *Ulfborg og Raa-sted*. Han gennemgik svære kriser, før han med frimodighed turde forkynde evangeliet (se Ulfborg-R). Han var af natur sangvinker, hvilket uundgaeligt bragte ham skuffelser, men han bevarede sit lyse sind og ville altid helst tro det bedste om mennesker. »Han bragte solskin med sig, naar han traadte over dørtærskelen«. Hans forkyndelse var lys, men han ville ikke nedstemme evangeliets krav om omvendelse. Fuldt tonende, hjertevarmt og overbevisende var hans vidnesbyrd. I havde en rig gerning i Ulfborg (se der om hans sammenstød med *H. C. Andersen*, *Bille* og *Nik. Bøgh*: Brev fra *H. C. A II*, s 406), i *Vestervig-A* befandt han sig meget godt, med fyldte kirker, han ledede sangen, han holdt møder og bibellæsninger, drev selv avlingen, var sogne-radsformand. Altid flittig og i aande, op sommer og vinter kl 5, saa bøn og bibellæsning, fælles morgenandagt, og saa ud til fods i sognet. Ved at gaa kunne han lettere samtale med børn, unge og gamle paa vejen. Han kendte hvert hjem. Saaledes ogsaa i Kundby. Befolkningen her var vidt forskellig fra jy-

derne, og arbejdsvilkaarene var næppe saa gunstige. Men I havde lysten til at tjene, viljen til at være til velsignelse. Trods sine 58 aar travede han Kundby sogn rundt, flittig til at se til gamle og syge, til at hjælpe fattige. Han var »et arbejds menneske«, som en jysk proprietær sagde efter en konfirmation i K kirke. Han lagde ganske særlig vægt paa konfirmationsforberedelsen. (Baade i Vester-vig i Kundby stiftede han en hjælpeforening for fattige.) Han havde en del forbindelse med Vallekilde højskole, som kun laa 10 km derfra, og Trier var hans gode ven. Der kom mange gæster i præstegaarden, der blev betegnet som »idealet af et præstehjem«. Ved maaltiderne udfoldede han sin rige humor, i mørkningen spillede fru I, der var meget musikalsk. Ilden knitrede i kakkelovnen, det var »topmaalet af hygge«. Præsten kom lidt senere satte sig i en stol og tændte sin lange pipe. Han var rask til sit 70. aar, saa fik han en underlivssygdom, blev opereret, men tog sin afsked. Han holdt sin første og sin sidste prædiken 1. søndag i advent (Minder fra gl gr Hjem VII, 1927, s 176—207, lærer J. P. Hansen).

Pastor I mindes som en myndig prælat af Mynsters type. Han satte konfirmandundervisningen særlig højt, og skal have udtalt, at »hans konfirmander var hans fornemste gæster«. De huskede, hvad de lærte; en af hans konfirmander fortæller, at præsten ikke var tilfreds, hvis konfirmanderne ikke gik et helt aar, »vi havde 5—6 bøger og madpakke med. Hos præsten varede det 2—3 timer, og jeg skal love for, at vi lærte katekismen, Davids salmer og en mængde salmer af salmebogen udenad, og det har været mig til megen gavn senere i livet«. Præsten var højkirkelig, og der var god kkg efter tidens skik. Han holdt paa, at folk skulle komme regelmæssigt i kirken. Han gik op og ned ad kirkegulvet og saa efter, hvem der manglede, og naar der var nogle, der udeblev i nogen tid, skulle han nok komme og se at faa dem i kirke. »Vi gik den gang til kirke, ofte i flokke paa 20—25 ad kirkestierne i lange rækker. I var en præst, som man ikke glemte, naar man havde lært ham at kende«. (Medd fra Kundby.)

21. 31. marts 1898—1. dec 1906 (sp Dalum 8. nov 80): **Hans Albert Damborg**, * 3. sept 35 Kbhvn. Forældre: Hofforgylder Peter Chr. D og Margrethe Cathrine Juul. Var i bogtrykkerlære, blev typograf 54. Stud priv 56, c 61¹ (1), kst adjunkt Hrlf 62, fast ansat 63, i udlandet 68—69, sp Hammelev-E 30. sept 75, † 1. dec 06. ~ 25. maj 77 Elna Marie Brix, * 1. okt 44 Foulum, † 29. juni 87. Faderen: Sp i Rødding-K, † 77, se der. — Hustrus brødre: Engum, Jystrup-V, Skødstrup. Søster ~ Boas, Nyord. — Stam 22.

Pastor D var en fin og rettænkende mand, meget kundskabsrig, han har i Herlufsholms skoleprogram skrevet »Abbed Vilhelms levned« (1867). Han var 63 aar, da han kom her, og naaede ikke som sine forgængere at gro fast i bef, men han var meget afholdt. (Holbæk Amts Dagblad 6. dec 06 og Fyns Tid 5. dec 06.)

22. 11. marts 1907—23. juli 29 (rkp Trinitatis k, Kbhvn, 28. sept 95): **Peter Christian**

Stenersen Gad, * 10. juni 59 Sorø. Faderen: Stiftsprovst, Sp i Skelby-Gunderslev (søn af biskop G, Fyn), † 99, se der. Stud Aalborg 76, c 82¹ (1), Alumne Borchs kollegium, optaget af søndagsskolearb under Kbhvns IM, hjpr Stouby-H 16. sept 85, hjpr Horsens 25. april 89, 2. rkp Horsens 14. dec 92, r af Dbg 28, afsk 23. juli 29, virkede (som emeritus) som kst ord kat Sct Jakobs k, Kbhvn, † 22. nov 34. ~ 14. maj 89 Elisabeth Herskind, * 22. jan 60 Bra-brand, † 8. marts 32. Forældre: Revisor ved DSB Julius Michael H og Marie Margrethe Brammer af Stouby-H (plejedatter af provst Brammer, Stouby-H). Søster ~ Bartholdy, Skibby. Farbroder: Tranekær. Fætter: Karlebo. Brodersøn: Sp Krist k, Kbhvn. Hustrus farbroder: Tranbjerg. — Stam 43.

Amtsformand for hjælpeindsamlingen til Kbhvns kirkefond i Holbæk amt.

Udg: 28: Da vi var unge, 32: Fra Bethesdas første dage. Skrev talrige artikler og afhandlinger, bl a 1911 om IM og frisind, 24 om H. L. Martensen og IM, 27 om den sykkende moral blandt nutidens kvinder (Kristeligt Dagblad), »Spirerne til studentbevægelsen i Danmark«, Studenthjemmets Jubelbog, 16. aargang.

Pastor Gad var af gammel præsteslægt, hvis stamfader af biskop H. A. Brorson, Ribe, fik det vidnesbyrd, at han var »en munter, retsindig og opbyggelig lærer«. Dette passede ogsaa paa pastor Chr. Gad. Han deltog i den kristelige studentbevægelses aller første arbejde. Han var en præst af et format lidt ud over det almindelige. Allerede som ganske ung præst gjorde han sig bemærket, da han 1891 indledede en forhandling ved det store fællesmøde i Kolding om de kristelige ynglinge-foreninger og hjemmene. Han hævdede, at det menneskelige maatte med ved siden af det kristelige... »man kunne ikke altid sidde og syng salmer i hjemmene«. Dette var netop da aktuelt, og der opstod en temmelig pinlig forhandling, hvor Vilhelm Beck hævdede, at der her i dag var kommet et fremmedord ind i IMs glosebog, som ikke hidtil fandtes der: det »menneskelige«. Beck reddede dog situationen senere i forhandlingen ved at sige, at man kunne tage de ting med, som ikke var ugudelige: »Men behandl dem som gæster, og hvis gæsterne vil brede sig, saa smid dem ud!« — Pastor Gad var missionsmand, opvokset i Kbhvns kirkeliv, især under pastor P. Krag, men han bevarede en vis selvstændighed; han selv sagde, at hans plads var paa IMs venstre fløj. Endnu huskes de glade aar, da han og O. Olesen sammen var kapellaner i Horsens. Der var liv og fart over arbejdet. Kbhvn sled paa ham. Han var meget flittig i det fattige Trinitatis sogn, og tog virksomt del i IMs og ungdomsarbejdet. Han har levende fortalt derom i sin friske lille bog: »Da vi var unge«. Der var her stor strod om hans udnævnelse. Som nr 1 var indstillet provst *Henry Larsen* (senere Skamstrup-F). Chr. Gad var indstillet som nr 2. I Kundby var han en dygtig og anset præst, men hans hjerte blev vist i Kbhvn. Pastor Chr. Bartholdy skriver: »Chr. G havde et forunderligt elastisk sind, som hverken sorger eller søvnløshed kunne knække... Og hans kulturglade sind gjorde, at han somme tider kunne finde det lidt trangt inden for IM. Der hørte han dog helt

og fuldt hjemme ved sin vækkende og vist i grunden tunge forkyndelse. »Vis mig ret klarlig min jammer og møje, vis mig fordærvsens afgrund i mig« — disse linier staar med udslettelig skrift i min hukommelse efter en prædiken, jeg hørte ham holde, da jeg var 15 aar. Men en overgang stod han kritisk«. Det var ham, der lavede slagdet: FIM (frisindet Indre Mission) modsat BIM (bornert Indre Mission). Men een ting er sikkert: Det var af kærlighed til IM, at han kritiserede. Og det var det opbyggende, han søgte. Det hører ikke til sjældenhederne rundt om i landet at finde folk, som ved Chr. Gad gik det afgørende stød. »G var et fint og beundringsværdigt menneske, i sjælesorgen over for den enkelte var han utrættelig. Trods sorger og modgang altid trofast, nidkær og kærlig i sin gerning som sognepræst (C. Rørbeck.) (DnA 1936, s 83—85). Nekrologer i dagspressen, »Sursum corda«, 1942, s 86.

23. 6. nov 1929—28. sept 34 (sp Brøndum-VN 27. febr 25): T. Møller, flt valgmenighedspræst Rødning-K, se Jerslev-H.

24. 6. aug 1934 (sp Rold-V 7. sept 27): Provst Carl Jakob Valdemar Rørbeck, * 5. juni 99 Glæsborg. Forældre: Lærer Carl Marius Matthiassen R og Jacobine Marentine Kirstine Marcussen. Stud Aalborg 18, c 25¹ (I), sp Harridslev-R 18. maj 25, provst Merløse-Tuse herr 7. april 38, r af Dbg 50. ~ 20. okt 25 Karen Margrethe Olsen, * 11. juli 99 Aalborg. Forældre: Stadsingeniør Niels O og Ellen Gustava Frederikke Lundgreen.

Hjælpepræst hos provst Rørbeck:

8. febr 1944—15. dec 44: J. Jensen, se Mygind-K-S.
6. febr 1945—1. juli 45: P. J. J. Hansen, se hjrp Nyborg statsfængsel.

Kilder: J. P. Jensen: Kundby bønder i bondebevægelsens første kampaar, Fra Holbæk amt, 1913—15, J. P. Jensen: Sjællandske bønder 1919, s 11—57, Hans Jensen: De danske stænderforsamlings historie, II, 1934, Richard Petersen: Erindringer fra barndom og ungdom, 1904, s 19 f, J. P. Jensen: Holbæk amts valgkredse og deres valgte mænd i tiden 1848—1918, I, 1932, s 230 f, Det radikale venstre 1905—30, 1930, s 91 f, DBL, VII, 149, VIII, 302, XVIII, s 107—09, Meddelelser fra Johannes Pedersen, Kundby, dr phil Villads Christensen i Daniel Bruun: Danmark, land og folk, V, 1921, Holbæk amt, s 40 f.

HJEMBÆK—SVINNINGE

Hjembæk-Svinninge pastorat, 1762 og 1424 ha, er bakket i H, med vide udsigter, især fra H kirkebakke, megen skov mod syd ned mod Skarridsø, hvor der fra »Sølyst« er smuk udsigt over søen. Hg Aggersvold. S sogn er mere aabent og fladt. Byerne: H, Stokkebjerg, S stationsby, Gudmandstrup, Hg Aggersvold og S gaard. S stationsby i krydset mellem Holbæk—Kalundborg landevej og Ringsted—Nyköbing landevej. Stort højspændingsværk i S.

I Hjembæk sogn har der været en kilde, hvor der indtil midten af det 19. aarhundrede holdtes kildemarked.

Det kirkelige liv. Fra 1814 til 1925 var der kun 3 sp her. Mynster fandt pastor Basses prædiken »tynd og maadelig Kkg var slet«. Provst Ravn var »stift højkirkelig«, en høj-kultiveret mand af Mynsters type, medens pastor Voldum var jævn og frisindet grundtvigsk. Hjembæk er nu kendetegnet ved gammel kirkelighed, der er paa retur. Der har ikke været vækkelser af nogen art, men enkelte har haft forbindelse med højskolekredse. I Svinninge er der en lille IMs kreds, som kan føres tilbage til gdjr Hans Chr. Nielsen, Ledegaarden. Møderne holdtes i skolen, indtil der 1897 blev bygget et missionshus. Stærk paavirkning fra direktør A. C. Nissen, missionshotellet, Løngangsstræde. Omkring 1900 en mindre vækkelse. Udover en lille kærne fra byen rekrutteres samfundet væsentligt fra tilflyttere af IMs observans. — Vallekilde har naturligvis paavirket forholdene. Gaardene i Lammefjordsomraadet ejes for en del af valgmenighedsfolk, men ud over arbejdet i en gymnastikforening har det ikke afsat sig nogen frugter for Svinninges vedkommende. Det ægte grundtvigske, der var, søgte til Vallekilde, og paavirkede ikke meget Svinninge selv. Nu er byen nærmest stationsbypræget uden afgørende indflydelse, hverken fra IM eller de grundtvigske, dog er den lille kærne af IM meget kirketro.

1922 oplyses: Mh og IMsmf i S (gdjr H. C. Nielsen, Ledegaard, S), 2 fh, H sogn up, en del IM i S. Stor ungdomsf (164). 1930: Kkg 5 og 10 pct, almindelige folkekirkelige forhold, 1 mh, 2 fh, folkelig ungdomsf, 6 fam sbl. 1939: Kkg 4 og 5 pct, 15 fam sbl, ellers som hidtil. 1950: Kkg 5 og 6 pct, H gammeldags kirkelighed, S: byforh, uden partipræg, et lille, men kirketro IMsmf (20 fam, bagermester F. Slott), KFUM og K, sdsk, 60 sbl.

Hjembæk kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid overhvelvet, taarn, vaabenhus mod syd. Nord for koret et kapel, nu sakristi. Kalkmalerier i skib og kor, restaur 1902—04, altertavle fra 1655, prædikestol fra 1651, krucifix med profetgruppe, alt af Lørens Jørgensen. Romansk granitfont. 130 sd. (Mackeprang, s 23, 85, 405). Ved kirken den gamle kirkelade, som er beboet.

Svinninge kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid overhvelvet, taarn, vaabenhus mod syd. Alterbordspanel fra 1580 med bibelske billeder, nyere altertavle. I koret to sidealtre med madonna og Sct Kathrine. Prædikestol fra 1619, skaaret i Roskilde. Romansk granitfont. 170 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s 97, 406.)

Altergæster: 1891: 497 og 592, 1896: 415 og 478, 1926: 189 og 435, 1934: 226 og 410, 1942: 390 og 480, 1949: 489 og 806.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 3 gr, 7 up, 1930: 2 IM, 11 up, 1939: 3 IM, 2 gr, 2 rad, 5 up, 1949: H 2 soc, 5 up, S: 2 IM, 2 venstre, 3 rad.

Folketal: 1850: 715 og 629, 1901: 838 og 945, 1921: 912 og 1186, 1945: 1068 og 1472 (980 i S stationsby).

Kommunevalg: 1943: Soc 243 (2), rad 283 (3), kons 114 (1), venstre 336 (3), 1950: Soc 340 (3), rad 379 (3), venstre 342 (3), up 137 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 350 byg, b) 80 rdl, c) 27 rdl, 15 byg, naturalier, d) 320 rdl, e 65 td l. — 1870 regul: 3000 kr, netto 6150 kr. 1913 flg: 2. kl. — Præstegaarden opført 1705 og 1867. Fredet klasse B.

12. 3. jan 1814—17. april 65: Erhard Christian Basse, * 4. dec 82 Frijsenborg. Forældre: Forvalter Niels B og Christiane Charlotte

Melchior. Stud Horsens 00, c okt 05 (1), † 17. april 65. ~ 11. nov 12 Dorothea Cathrine Hansen, * 6. febr 77 Kbhvn, † 2. marts 47. Forældre: Kgl mundkok Ole Nicolai H og Anna Dorthea Brundt.

Mynster fandt pgd gammel og daarlig (1840), dog med ret store og nogenlunde beboelige værelser. Haven er paa en 5—6 td 1, har et lille drivhus og et kønt anlæg, men er ikke ganske velholdt. H kirke var simpel, noget mørk, men anstændig. Pastor Bs prædiken (1840) var tynd og maadelig, foredraget syngende og søvnt. En del ældre mandfolk, men næsten ingen ældre fruentimmer var tilstede. Katekisationen mat og flau, men den talrige ungdom svarede dog meget godt. 1850: Kapellanen, Bache, prædikede, ret godt, baade i indhold og foredrag. Derimod var katekisationen uøvet. Næsten ingen ældre i kirke. Kkg overalt meget slet. Flertallet af de unge manglede opmærksomhed og vilje til at svare.

Hjælpepræst hos pastor Basse:

1844—53: E. A. Bache, se Endelave.

1853—65: J. P. O. Quistgaard, se Hemmet-SV.

13. 10. juli 1865—31. dec 99 (sp Hasle-R 29. sept 56): Provst **Christian Albrecht Ravn**, * 19. maj 22 Kbhvn. Forældre: Kommandørkøbt i flaaden Vilhelm Frederik R og Marie Elisabeth Blume. Stud Brgd K 29, c april 46 (1), lærer søetatens drengesk 46, overlærer smst 48, provst Merløse-Tuse herr 29. marts 76—31. marts 99, r af Dbg 88, afsk 31. dec 99, dbm 00, † 3. juni 12. ~ 29. juni 55 Anna Mathilde Friess, * 4. febr 33 Kbhvn, † 19. dec 99. Forældre: Overkrigskommisær, toldforvalter Niels Carl F og Sophie Vilhelmine Dahlbom. — Sønner: Grundfør-S og rkp Nyborg.

Provst Ravn har medd en prædiken i Roskilde landemodeforsamlingen 81, oversat en del franske teologiske og kirkelige skrifter til Clausens Nyt Tidsskrift for udenlandske theol Litt og udg oversættelse af Alex Vinets Pastoraltheologie eller Theorie af det evang Præsteembede (I—II, 53—54), Bungeners Præsten og kongen, samt To aftener i hotel Rambouillet (55), Fadovur, ni prædikener af J. Martin (55, 2. opl 60), Lucile eller »Tag og læs!« af Adolph Monod (56, 2. opl 57, 3. opl 62), Julien, et livsbillede fra det attende aarhundredes slutning, af Felix Bungener (I—IV, 57) samt udg afskedsprædiken i Hjembæk og Svinninge kirker (00). Sit otium efter sin afskedigelse brugte han bl a til at oversætte den franske forfatter Wallons arbejder om Jeanne d'Arc og Louis IX, hvilke han ikke naaede at faa trykt.

Provst Ravn var af den gamle, fine og stive højkirkelige type, kørte i lukket vogn og var uden videre forbindelse med sognets folk, kendte knapt, hvem der boede tæt ved pgd. Han var imødekomende over for IM i Svinninge med hensyn til kirkens brug og IMs talere. Holdt bibellæsninger i S skole. Var respekteret af beboerne, frygtet af konfirmanderne. Meget kyndig i fransk og i fransk kirkeliv.

14. 20. febr 1900—6. febr 25 (sp Hundslund 21. marts 89): **Jens Sørensen Voldum**, * 1. juli 53 Voldum. Forældre: Gdjr i Hornslet Søren Knudsen Jensen og Ellen Jensdatter. Stud Aarhus 73, navneforandring 78, c 79¹ (1), huslærer Todbjerg pgd, sp og lærer Baagø 22. marts 80, sp Elsted-E 23. maj 84, afsk 6. febr 25, † 16. juli 40. ~ 25. maj 80 Ane Marie Madsen, * 16. marts 54 Todbjerg, † 31. juli 34. Forældre: Smed i Kradsbjerg, Hornslet, Mads Christensen og Marie Sofie Larsen. — Søn: Nordby F.

Skrev talrige artikler i dagbl (især i Horsens Dagblad), ugebl (især Højskolebladet, Dansk Kirketid

og Kirken og Hjemmet) samt en enkelt i Teologisk Tidsskrift. (Et glasshus, overvejelser i anledning af O. Møllers Den faste grundvold, 04), og Diakonissestiftelsens almanak (11), skrev en fortælling, »Kirkegaarden«, i Fyns Tidende (77), et teologisk skr Det faste punkt (04), Over høje fjelde, taler ved ungdomsmøder over Bjørnsons »Arne« (08), Den sidste skanse, fri forskning og positiv kristendom (09), Fremad til ære! Fortælling for skolen og ungdomstiden (09), Mellem Højballe bønder, en fortælling om fræmskridtsfolk (11). Holdt 1930—40 talrige radioforedrag.

Pastor Voldum var provst Ravens absolutte modsætning: jævn, folkelig, frisindet. Kirkeligt var han en mild grundtvigianer, levende optaget af tidens problemer. Var over for IM lidt skarpere end forgængeren. Otto Møller fortæller, at V besøgte ham 1909, »men vi kan jo ikke dele noget sammen mere«. (Brevvekslingen II, 430, ved Otto Rørdam).

Pastor V har i en afhandling i »Kirken og hjemmet«, 1912, s 650 f (om præsteløftet) givet et karakteristisk udtryk for sit syn:

»Heller end at faa trosbekendelsen slaaet fast i et præsteløfte, saa der ikke maa tvivles om en tøddel deri, vil jeg foretrække at blive ved det gamle præsteløfte, thi alle er enige om, at man ikke skal føle sig forpligtet til overensstemmelse med alt i alle symbolerne, hvoraf konsekvensen er, at dette gælder lige saa vel trosbekendelsen som de andre symboler.

Det er ikke, fordi jeg er en ynder af den gamle symbolforpligtelse. Jeg finder det monstrat, at der skal afgives løfter paa saa mange dokumenter, som i den grad gaar ud i ørkesløse spekulationer, der ikke kan være udtryk for tro i egentlig kristelig betydning. Et præsteløfte maa gaa ud paa noget meget mere jævnt, noget i retning af Luthers lille katekismus (eller det, man fra grundtvigsk side ofte har nævnt: at forkynde efter den hellige skrift osv), og endda maatte der ikke forudses overensstemmelse med enkelthederne. Der maatte tages derpaa, som man hidtil har ment, der maatte tages paa fordringen om overensstemmelse med symbolerne. Hvor-naar løftet var overtraadt, maatte ikke afgøres ad juridisk vej, men ad aandelig vej ved en tilsynsmand. Var denne valgt af præsterne og disse af menighederne, ville man vel komme saa nær som muligt til, at folkets tro raadede i folkekirken, hvad der synes billigt.

Jeg skal tilføje, at jeg ikke godt kan tænke mig en folkekirke uden noget som helst præsteløfte. Jeg forstaa saa godt, at en biskop erklærer sig ude af stand til at være tilsynsmand i en kirke, hvor præsterne havde lov til at forkynde hvad som helst, thi han havde da kun at »tilse«, ikke blot om det, han ansaa for sandhed, men ogsaa om det, han ansaa for løgn, blev dygtigt og trofast forkyndt, hvilket sidste maatte blive en frist bestilling! Jeg mener, at man overhovedet ikke paa udvortes maade absolut kan sikre sig »frie vidner«, ikke blot i en folkekirke, men heller ikke i frikirker, naar præsterne i det hele faar løn. Hensynet til de ansuelse, der er raadende blandt dem, der lønner dem, kan altid gøre dem virkelig eller tilsyneladende ufrie.«

15. 1. maj 1925—15. febr 39 (kkp Højby 2. dec 21): **C. C. A. Ørning**, fl t Gislev-E, se der.

16. 12. juni 1939—14. aug 51 (hjpr Helligaands k, Kbhvn 15. okt 36): **Sv. Aa. Nielsen**, fl t rkp Viborg domkirke, se der.

17. 7. dec 1951 (lærer Godthaabs privatskole, Frederiksberg): **Frede Madsen Ellitsgaard**, * 7. juni 23 Vejby, Hjørring amt. Forældre: Gdjr, sognefoged Niels Peter Madsen E og Johanne Marie Pedersen. Stud Hjørring 42, c 48² (egr-121), hjpr Skallerup-V 15. dec 48—15. marts 49.

JYDERUP—HOLMSTRUP

Jyderup sogn, 1605 ha, er fladt mod nord, bakket mod syd med smukke skovpartier, meget naturskønt ved Skarridsø, der er søgt udflugtssted. Sognet præges iøvrigt af Jyderup stationsby, nær sø og skov.

Holmstrup sogn, 2351 ha, i Skippinge herred er højtliggende og bakket, meget naturskønt, en del skov, grænser op til Skarridsø, mod syd en del mose. Hg Dønnerup. Bro mølle krø med to store taxtræer (se pag 112). — Byerne J og J stationsby (1600 indb), Høed, Tornved, H, Akselholm, Kajemose, Brokøb.

Paa Holmstrup mark ligger Sct Sørenskilde, der har været meget besøgt paa grund af dens lægekraft. Der holdtes i sin tid 4 store markeder her om aaret, men de henlagdes til Kalundborg, da der samledes »skarns folk, som bedrev stor synd med overflødig drik, mandset og anden uskikkelighed«. Chr. III krævede 1552, at der blev sat en stopper for det meget afguderi, der dreves i H kirke.

Jyderup-H præsteembede var i ældre tid vellønnet og eftertragtet paa grund af sin smukke beliggenhed. Præstelægten *Gotzsche* stammer fra Jyderup. Pastor Hans Philip *Gotzsche* (sp her 1778—1829) havde ialt 21 børn, hvoraf 5 sønner blev præster og 3 døtre blev præstekoner, en af døtrene blev gift med eftermanden *Bache*. Men det kirkelige liv var i mange aar ringe. Mynster omtaler den ringe kkg i J. H kirke »er meget for stor til den nærværende menighed«, og Mynster beskriver læreren i H (*Bramsen*) som »en stor stumper, aldeles sløv, og drikker saa jævnt«, medens læreren i J (*Petersen*) var en »retsin- dig og flittig mand, men han har ikke kraft til den store skole«. Pastor *Bache* mindedes som en fin hestekender, men som præst var han temmelig rationalistisk.

Pastor *Lindhardt* var en meget yndet taler af Mynsters retning. I hans tid vaagnede den politiske interesse, og i hans tid kom IM til sognene. *Peder Larsen*, *Abildøre*, og flere andre af IMs kolportører kom hertil, og der blev et lille IMsmf. Jyderup blev samlingssted for flere møder, ligesom der i skoven ved Skarridsø gennem aarene er holdt store friluftsmøder. Provst *Schaumburg*, der havde været huslærer hos *Vilhelm Beck*, var altid IMs gode ven. Han havde god kkg og virkede meget trofast rundt om i sognet. I hans tid blev Jyderup en anselig stationsby. Den indremissionær, som kom til at betyde mest for IM paa egnen, var *Peter Frederiksen* (* 1866, † 1940), en benaadet missionær, meget elsket i IMs kredse. Han virkede her fra 1917, men var i de sidste aar svag. Han udgav en lille bog, »Dagen gryr«, med minder fra IMs liv i Vest-sjælland, samt flere skildringer af IMs lægfolk paa egnen (DnA 1941, s 77). Han havde et godt samarbejde med pastor *Splith*, der sluttede sig til IM.

Formanden for De samvirkende danske Husmandsforeninger, fh folketingsmand N. P. *Andreasen*, bor i J.

Paa »Sølyst« ved Jyderup har der været hjem for ugifte mødre med børn. Dette hjem flyttedes til Risvangen ved Aarhus 1952. Efter nogle istandsættelsesarbejder er »Sølyst« over-

taget af børneforsorgen og anvendt til hjem for 55 svagtbegavede piger.

1922 oplyses: Kkg 10 pct i J, ringe i H, nogen IM i J. 1930: Kkg 7 pct, mh og IM i J, KFUM og K, sdsk, en del arbejdere. 1939: Jævnt god kkg, 2 IMsmf (gdjr Chr. Jensen), 3 sdsk, 2 KFUM og K, YMkredse, kirkeblad. 1950: Kkg 6—8 pct, gode, folkekirkelige forhold, i H noget vanskeligt paa grund af bakker og lange afstande. 2 IMsmf (indremiss M. Kristiansen, J, og gdjr Chr. Jensen, H), menigheds møder i pgd.

Jyderup kirke (Sct Nicolaus) er romansk, af kamp, i gotisk tid overhvalvet og forsynet med taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Alterbordspanel med dommedagsmaleri fra c 1525. Altertavle og prædikestol i renæssancestil, romansk granitfont. Kalkmalerier fra c 1425. Ligsten. 225 sd.

M. Petersen: Kalkmalerier, s 109, Mackeprang: Døbefonte, s 97 og 406.

Holmstrup kirke ligger gemt mellem store bakker, er en af Sjællands anseligste landsbykirker, stor og smuk, sengotisk, bestaar af tredelt skib, stort kor med tresidet afslutning, taarn og vaabenhus og sakristi mod nord, alt af munkesten. Opført 1492 af biskop Niels Skave, Roskilde, indviet til Sct Søren. Skibet er delt ved 2 rækker piller, 6 i hver, og overhvalvet. Trefløjet altertavle fra c 1500, desuden to sengotiske sidealtertavler. Sengotisk alterkalk. Relikviogemme i alteret. Meget smukt udskaaen prædikestol fra 1647 af Lorends Jørgensen. Romansk granitfont. I koret femsødede korstole fra c 1500. Flere smukke ligsten. Kirkens støreise skyldes, at den var en søgt valfartskirke. 200 sd. (Fra Holbæk amt, 1909, s 34—44, Mackeprang: Døbefonte, s 6, 96, 406), J. F. Fenger i Khst saml, 1853—56, s 31—40.

Altergæster: 1891: ??? og 477, 1922: ialt 680, 1934: 613 og 246, 1942: 657 og 262, 1949: 1120 og 345.

Folketal: 1850: 909 og 750, 1901: 1355 og 783, 1921: 2159 og 721, 1945: 2474 og 665.

Menighedsraad: 1922: 7 IM, 5 gr, 2 up, 1930: 7 IM, 7 gr, 1938: 5 IM, 9 up, 1949: 5 IM, 9 up (gr).

Kommunevalg: 1943: Jyderup: Soc 256 (3), rad 161 (1), kons 190 (2), venstre 237 (3), Holmstrup: Soc 32 (0), husm 33 (1), venstre 103 (3), up 55 (1), 1950: J: Soc 463 (3), rad 237 (2), kons 182 (1), venstre 315 (3), komm 35 (0), H: Soc 58 (1), rad 61 (1), venstre 129 (3), up 43 (0).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 263 byg, 19 rug, 19 havre, b) 170 rdl, d) 300 rdl, e) 89 td l. — 1870 regul: 2704 kr, netto 6250 kr. 1913: 1. kl. 1946: 2. kl. — Præstegaarden opført 1808, efter brand

13. 6. juni 1829—14. aug 59: **J. A. Bache**, flt Græsted-Maarup, se der.

Mynster fandt 1850 pgd solid og god, haven smuk. J kirke var »lille, mørk og styg; den tilhører Aggersvold; altsaa er der ikke anvendt mere paa den end det højest fornødne«. — Skønt visitatsen 1840 fandt sted pinsedag, var der »af ældre kun faa og af fruentimmere ingen i kirken«. Skønt »eet og andet var godt i B's prædiken, var det hele dog løst, og prædiken handlede ligesaa meget om kærlighed til mennesker som om kærlighed til Gud. Foredraget frit, et smukt organ. Ungdommen syntes temmelig død og tankeløs, vel for en del virkning af det maadelige skolevæsen. 1850: B's prædiken var upaaklagelig, men dødt og koldt, saaledes ogsaa det montone foredrag. Af ældre kun meget faa. Ungdommen kunne opremsse lærebogen, men uden eftertanke og liv« (M II, 156—57).

14. 22. okt 1859—8. dec 61 (sp Dybe-R 12. juni 43): **Hans Jacob Kornerup**, * 14. juli 02 Præstø. Forældre: Kbmd Rasmus K og Margrethe Cathrine Bruun. Stud Roskilde 21, c okt 26 (h), sp Aadam 3. aug 32, † 8. dec 61. ~ 23. april 33 Henriette Hansine Biering, * 2. juni 07 Horbelev, † 8. maj 90. Forældre: Præstegaardsforpagter i Horbelev, senere sygehusinspektør i Sorø Frederik Chr. B og

Marie Koch af Horbelev. — Datter ~ Koch, Damsholte. — Stam 12 og 66.

15. 16. febr 1862—31. dec 1888 (sp Farup 30. jan 41): **Bendt Lindhardt**, * 30. aug 04 Holckenhavn. Forældre: Kbm d i Nyborg Lindhardt Holgersen og Sara Andersen. Stud Nyborg 22, c nov 31 (h), huslærer, bl a hos provst Barfod, Faxe, hjpr Ørbæk 12. sept 32, do Gislev-E, ord kat Ribe 15. nov 36, r af Dbg 82, afsk 31. dec 88, † 1. febr 94. ~ 10. juni 37 Johanne Thomasine Noline Prom, * 25. nov 06 Køge, † 25. nov 97. Forældre: Justitsraad, amtsforvalter Lars P og Christine Schwartz. — Søn: Stiftsprovst Aarhus dk.

Folketingsmand i Ribe 53, indtil ministeriet A. S. Ørsted's afgang.

Var meget yndet som taler baade i Farup og Jyderup (Saml t jydsk hist og topografi VII, s 38, Holbæk-posten 15. sept 87).

Om pastor Bendt Lindhardts person vides, at han var en meget myndig mand af et respektindgydende ydre og fysisk meget stærk. Et familiesagn fortæller, at han endnu som 70-aarig kunne bære tunge ting med sine tænder, og selv om det vel kun er et sagn, bærer det dog et klart vidnesbyrd om hans imponerende styrke. — Men denne fysiske styrke var parret med stor mildhed og megen kærlighed til de enkelte sognebørn, hvorfor ogsaa de meget faa af dem, der endnu ved den første trediedel af det 20. aarh var i live, altid mindedes deres gamle præst med stor hengivenhed. Lindhardt var en udpræget personlighed, sanddru, aldrig bange for at sige sin mening, og ved sin veltalende samlede han til stadighed en stor menighed omkring sin prædikestol. (Oluf Rothe.)

16. 19. marts 1889—8. dec 1913 (sp Klovborg-T-G 6. maj 79): Provst **Peter Jakob Schaumburg**, * 13. juni 47 Hirtsholmene. Forældre: Sp i Tolstrup-S Ditlev Pentz S, † 88, og Christine Anegrethe Henriette Lucie Hedevig Wissing. Stud Aalborg 66, c 72¹ (h), huslærer hos pastor Jessen, Grønbæk, do hos Vilhelm Beck, Ørslev, hjpr Baarse-B 2. sept 74, provst Tyrsting-Vrads herr 29. april 87, afsk 8. dec 13, † 14. dec 23. ~ 4. dec 75 Magdalene Sophie Jessen, * 22. juni 54, † 25. juli 15. Fader: Provst i Grønbæk-S, † 73, se der. — Hustrus broder: Sp i Vor Frelser's k, Vejle. — Stam 63.

Sekretær Kr Forening for vildfarne Børns Redning i Holbæk amt 99, bm sammes hovedbest 99, medt af den af justistmin nedsatte kommission ang børnelovens revision, kredsfdm Præsteforeningen 1898—1912. Om det slivlige og gæstfri præstehjem i Klovborg, se Olaf Jessen: Fra Grønbæk præstegaard, s 66 og 74—76, se DnA 1925, s 68, Kr foren t børns rednings blad nr 1, 1924, s 7—8.

Provst S var IM's præst, en uforfærdet fortynder, hvis gerning især i Klovborg satte spor. Han var medstifter af Kr foren t børns redning; den sag havde hans store interesse. Som menneske var han temmelig streng og bøs (det skyldtes vist en mavesygdom, efter en operation 1913 forvandlede han helt). Hans hustru var hjertevarm og gæstfri, og hjemmet aabent.

17. 17. april 1914—23. nov 39 (sp Simsted-T 13. sept 98): **Ludvig Nicolaj Spleth**, * 5. dec 69 Skjoldnæsholm. Forældre: Justitsraad, godsforvalter, c theol Johannes Frederik S af Brorstrup-R og Louise Noline la Cour af Helsing-V. Stud Roskilde 87, c 94¹ (l), hjpr

Nors-T 13. april 96, afsk 23. nov 39, r af Dbg 39, † 18. juli 46. ~ 24. maj 01 Kirsten Marie Erichsen, * 3. april 78 Kongsted ved Fredericia. Forældre: Gdjr Jens E og Maren Cæcilie Barsøe. — Stam 29.

Pastor S var en nobel personlighed, præget af gl kultur. Han sluttede sig fra sin ungdom til IM og gjorde i Simsted og Jyderup et trofast IMs arbejde. Han var folkekirkens tro søn.

J. la Cour: Slægten la Cour, s 63.

18. 10. april 1940 (sp Stigsbjergby-M 8. aug 29): **Frederik Emil Sørensen**, * 4. nov 01 Idom. Forældre: Lærer Frederik Chr. S og Abelone Kristine Nielsen. Stud Aalborg 19, c 25² (h), kkp Vig-NA 23. nov 25. ~ 11. juni 26 Agnes Marie Thastum, * 14. juli 02 Hesselager. Forældre: Ingeniør, senere direktør i Landbygningernes Brandforsikring Janus T og Caroline Andersen. — Hustrus søster: Fh kirkeminister, c theol Bodil Koch, f Thastum, ~ prof theol Hal Koch.

Kredsfdm Santalmiss i Holbæk amt.

Om J. skole, se »Folkeskolen«, 1911, s 113.

STIGSBJERGBY—MØRKØV

Stigsbjergby-Mørkøv pastorat, 1454 og 1360 ha, er temmelig bakket, mere jævnt mod nord. En del skov. Frugtbart. Byerne: S, Gl-Ny Bjergby, M, Bakkerup, Tvede, Vented, Nøkkentved. Hg Bjergbygaard og Toftholm. Mørkøv stationsby, hvoraf en del i Skamstrup sogn, Knabstrup stationsby.

Grundtvigs ven, Gunni Busck, var sp her 1824—44 (se Brøndbyvester). Han fik vakt en del kirkelig liv, og kkg var god. Da Mynster var paa visitats her 1840, var der en talrig forsamling tilstede, og B holdt en »opbyggelig prædiken i et smukt og tiltrækkende foredrag«. Mynster fandt ikke ungdommen særlig opvakt. Medens Gunni Busck var her, faldt kirkekampen i anledning af Grundtvigs »Kirken gienmæle«. B stillede sig i flere smaa-skrifter ved Grundtvigs side. Disse strids-skrifter udmærker sig ved en mild og hensynsfuld form, og hans breve viser, at han gjorde, hvad han kunne, for at stemme Grundtvig venlig overfor Mynster. Busck var agtet baade af venner og modstandere. Da han arvede en formue efter sin fader, støttede han Grundtvig økonomisk i de svære aar indtil 1839, da han var uden embede, især for at Grundtvig kunne faa tid og lejlighed til at udarbejde sit store sangværk. Grundtvig priste ham som sin elskelige ven, der »købte lovsang til Guds hus«. Fra Stigsbjergby præstegaard førte B sin rige brevveksling med Grundtvig.

Efter Gunni Buscks bortrejse blev der stilstand, og kkg gik tilbage. IMs lægprædikantter holdt møder her, især *Peder Larsen*, *Abildøre*, og der blev enkelte IMs folk. Men

1885 kom sværmeriet til Holbækegnen, og det mærkedes særligt i Mørkøv. Svenskeren *Fransson* (se pag 250) optraadte her paa egnen som prædikant og som én, der havde særlig evne til at helbrede ved haandspaalægge. Det er ikke klart, hvilket kirkesamfund, han tilhørte. Metodisterne ville ikke kendes ved ham, Lutherstiftelsen i Norge advarede imod ham, og Brødremigheden i Kbhvn fortrød bitterligt, at de havde udlejet deres sal til ham. *Vilhelm Beck* skrev skarpt imod ham og erklærede, at hans helbredelsesforsøg alle var mislykkedes, og »det eneste mirakel, han har gjort, er dette, at han har kunnet faa endog troende mennesker til at løbe efter sig«. Forvirring og splid opstod, hvor han kom. Han optog en stor virksomhed i Mørkøv, hvor de syge strømmede til. Han holdt sine møder og gjorde sine »undergøinger« paa gaarde, der lukkedes op for ham. Missionshuset var lukket for ham, men han fik saa bygget et missionshus i Tvede, Mørkøv sogn, det blev kaldt et »Alliancehus« (opført 1886), fordi det skulle staa aabent for alle prædikanter. Efter at have huseret i Mørkøv nogen tid, ville han forlægge sin virksomhed til Jylland, men han blev arresteret i Lejre, fordi han under sine helbredelsesforsøg havde mishandlet en kvinde, senere blev han udvist af landet. Peder Larsen, Abildøre, tog stærkt afstand fra ham og fra den syndfrihedslære, som fulgte i hans spor. I IMs historie, s 367, berettes om et forargeligt optrin i Tvede missionshus, hvor flere deltagere stod op og erklærede sig for syndfri. — Bevægelsen døde dog efterhaanden hen, og i 1890'erne fik IM mere fodfæste i Mørkøv. 1903 byggedes missionshus. 1916 kom Luthersk Missionsforening til. De overtog 1916 missionshuset i Tvede, og har siden holdt regelmæssige møder. De politiske bølger gik højt i 80'erne, præsterne var højirkelige, men pastor *Øllgaards* politiske breve vakte nogen opsigt. Han stod i godt forhold til befolkningen. Pastor *von Haven* var en ejendommelig præsteskikkelse; han naaede at faa et ret enestaaende kendskab til sine sognebørn, og hans beskedne færd gjorde ham afholdt. 1912—40 var her hyppigt præsteskifte. Af de senere præster var *Højbjerg* og *Rørdam Clausen* grundtvigske, *Gøtzsche*, som havde været DMSsmis i Indien, var nærmest IM.

1922 oplyses: Lille IMsmf (indrems Sørensen), kirkeblad, dsdk, en del grundtvigske, ungdomsf. 1931: Kkg 10 og 8 pct, rolige forhold, men ikke særlig kirkelig interesse, lidt gr, smaa IMkredse, KFUM og K, ungdomsm i pgd. 1942: Rolige forhold, ikke udprægede retninger, 2 smaa IM kredse (gdjr A. Andersen, Tømmerup; gdjr R. Petersen, Knabstrup), mh, Lt Mf mh, ungdomsm i pgd og M skole, menighedsmøder. 1950: Kkg 5 pct, folkekirkelige forhold, velvillig bef, 2 smaa IMkredse (A. Andersen og Johs. Pedersen, M), KFUM og K, FDF, menighedsmøder. Landbef i S, mange arbejdere i M, 2 dsdk (150). Mødesal i pgd.

Stigsbjergby kirke er romansk, af kampesten, i gotisk tid overhvalvet, taarn, to vaabenhuse, hvoraf det nordlige nu er gravkapel. Femsidet apsis fra 1865, da kirken restaureredes. Altertavle med maleri af E. Lehmann fra 1863: Christus. Prædikestol og granitfont fra 1865. 125 sd.

Mørkøv kirke er romansk, af teglsten, overhvalvet i gotisk tid, samtidig er koret revet ned og skibet forlænget mod øst (her er nu sakristi), taarn, to vaabenhuse, hvoraf det nordlige nu er ligkapel. 1872 fandtes kalkmaalerier paa skibets hvælvinger og i det sydlige vaabenhuse. Ny altertavle (Jerndorff: Jesus velsigner børnene), ny prædikestol, sandstensfont. Smuk sengotisk alterforsats, nu i Nationalmuseet. Flere ligsten. 150 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 98.

Altergæster: 1891: 403 og 487, 1896: 372 og 460, 1922: 168 og 401, 1934: 293 og 527, 1942: 278 og 444.

Menighedsraad: 1914: 3 IM, 8 up, 1926: 2 IM, 3 gr, 4 soc, 4 up, 1949: 3 IM, 10 up.

Folketal: 1850: 616 og 793, 1901: 594 og 1119, 1921: 691 og 1481, 1945: 709 og 1604.

Kommunevalg: Stigsbjergby: 1943: Soc 65 (2), rad 96 (2), venstre 109 (3), 1950: Soc 78 (2), rad 93 (2), venstre 126 (3). Mørkøv: 1943: Soc 168 (2), rad 244 (3), fælles 178 (3), 1950: Soc 265 (3), rad 221 (2), kons 50 (0), venstre 139 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 206 byg, b) 62 rdl, d) 225 rdl, e) 92 rdl. — 1870 regul: 1960 kr, netto 5362 kr. 1913: 2. kl. 1946: 2. kl. — Præstegaarden gammel, restaur 1917. 1790—95 var dr theol & phil Jens Bloch sp her, † 1830 som biskop over Viborg stift.

20. 25. juli 1844—4. maj 53 (ord kat Garnisons k, Kbhvn, 17. dec 40): S. J. Holm, flt Reerslev-V, se der.

Mynster fandt pgd meget god, med hyggelige værelser. S kirke var lille, noget mørk, og i simpel stand (1850). Om H's prædiken hedder det: Temaet gav ingen ret naturlig tankegang, desuagtet en ret opbyggelig prædiken, foredraget levende og frit, katekisationen ret god, men for hurtig, og derved kold. Talrig forsamling. (M II, s 158.)

27. 9. aug 1853—17. marts 66 (sp Vinding-B-V 12. maj 44): Adolph Winther, * 26. sept 12 Roskilde. Forældre: Justitsraad, toldinspektør Jacob W og Nicoline Becker. Stud Roskilde 29, c okt 33 (I), adjunkt Roskilde 36, † 17. marts 66. ~ 19. juli 39 Johanne Cathrine Ludovica Lehmann, * 5. febr 16, † 23. jan 77. Forældre: Løjtnant, toldbetjent Ludvig L og Margrethe Hvidt Obdrup.

22. 11. maj 1866—30. nov 85 (sp Vinkel-R 29. sept 46): Niels Rasmussen Øllgaard, * 14. juni 12 Asminderød. Faderen: Biskop i Viborg, stænderdeputeret Nicolai Esmark Ø, † 63, se der. Stud Viborg 32, c juli 38 (h), lærer søetaternes pigeskole 39, senere overlærer, afsk 20. nov 85, død 23. febr 00. ~ 8. dec 47 Sophie Christine Meyer, * 7. sept 21 Kbhvn, † 17. juni 98. Forældre: Oberst af artilleriet, chef for raketkoret Andreas Bruun M og Sophie Christine Barth. — Stamt 142.

I slutningen af 70'erne og i begyndelsen af 80'erne skrev Ø en del politiske breve til »Holbæk Amts Avis« under mærket »En mand fra landet«. Brevene, der vidnede om et klart blik paa datidens politik, vakte megen opmærksomhed, og blev læst af mange. (Holbæk Amts Avis 27. febr 00.) Ø stod i et godt forhold til sine sognebørn, særlig i Vinkel-R, og var deres raadgiver ikke alene i kirke- og skolespørgsmaal, men ogsaa i mange verdslige anliggender, ikke mindst under de vanskelige forhold i 1864, da der under hele vaabenstilstanden var indkvarteret tyske tropper i begge sogne. Ogsaa paa landbrugsomraadet var han en foregangsmand for bønderne, idet han i Vinkel begyndte at mergle præstegaardsjorden, og det gav bønderne lyst til det samme, saa Vinkel bønders marker var anset for at være veldyrkede. (HF II, 176.)

23. 9. febr 1886—25. aug 1900 (sp Lyø 19. maj 77): **Sofus Ferdinand von Haven**, * 21. aug 39 Kærup. Faderen: Sp i Vive-R-O, † 70, se der. Stud Aalborg 58, c 63¹ (h₁), medlem Augustforeningens repræsentantskab, højskoleforstander Hinnerup 68—69, redaktionssekretær Aarhus Amtstidende 70, hjpr Hørby 7. febr 76, † 25. aug 00. ~ 14. maj 78 sin kusine Helga Christine Charlotte Fugmann, * 8. febr 49 Kbhvn, † 1933. Forældre: Kobbermedemester, borgerrepræsentant Johan Frederik F og Ida Marie von Haven. — Stamt 54.

Folketingskand 66 og 69 i Vestervig, 72 i Skanderborg.

Udg 67: Tre litterære satirer, 70: Foreningen paa Nørrebro, læsestykke i een handling, 80: Kristi bjergprædiken, oversat og forklaret, 91: Brudstykker af Herrens levned, 92: Bibelske fortællinger, 97: Naademidlerne, en lærebog.

von H var i 5 aar den egentlige leder af »Aarhus Amtstidende« og skrev en række rolige og saglige artikler deri.

Han var af gammel præsteslægt.

»Han var som ung teologisk kandidat stærkt interesseret for det politiske liv og stillede sig her under Tschernings, Bjørnbaks og Geert Winthers fane. Nærværende blads redaktør husker von H som taler ved siden af Bjørnbak paa møder i Aarhusegnen sidst i tredserne, hvor det gik meget varmt til, ikke blot under kampen med højre, men ogsaa i striden om skandinavismen og grundtvigianismen, hvilken kamp navnlig udfægtedes med den unge dygtige forstander for den da oprettede Testrup højskole, der var anlagt lige ind i Bjørnbaks domæne.« (H. J. Hansen i Holbæk-posten 28. aug 00.) »Det, der gik som den røde traad gennem hele hans naturel, var en levende trang til at være med i arbejdet for den store menneskeheds frigørelse og lyk-saliggørelse og at bringe sandhed og ret til højborgs... Da han gik over i præstelig virksomhed (maaske skuffet, fordi hans evner ikke vandt tilstrækkelig anerkendelse og anvendelse, hvor han først tilbød dem) trak han sig ganske vist i formen ud af den aktive politik. Men interessen for vort folks aandelige og materielle udvikling levede i ham i fuldt maal, og kun faa fulgte med saa stor grundighed og klarhed de religiøse og politiske brydninger i vort land ogsaa i de senere aar. Naar han i snævrere kredse udtalte sig om, hvad der rørte sig i vor tid, var han aldrig famlende; han kendte tingen, han vidste sin plads og frygtede altid mest, at halvheden, hulheden og sledskeriet i vort offentlige liv skulle sinke og standse den frihedens sejr, scm han haabede paa og spejdede efter.« (Holbæk Amts Dagblad 2. sept 00.) »Hans beskedne fremfærd og venlige og høflige væsen mod store og smaa gjorde, at folk maatte holde af ham, og ikke mindst holdt smaafolk af ham. Ingen behøvede at frygte for at blive overset af præsten, og han kunne altid gaa ind paa andres interesser og derigennem vinde et nøje kendskab til hver enkelt af sine sognebørn. Utrættelig var pastor von H til at besøge syge, og i stilhed gav han meget af sine iøvrigt knappe indtægter til fattige. Som teolog maatte han nærmest betegnes som »skrifteolog«. Flittig var han til at granske og søge fremad, og aldrig stod han paa sin

prædikestol uden at være nøje forberedt paa, hvad han ville sige, ja, hans omhyggelighed for prædikenen var saa stor, at han, saa snart han havde holdt en prædiken, endnu samme eftermiddag begyndte at forberede sig til næste søndag. Hans tale var nærmest af oplysende art, og hvem, der søgte klarhed over religiøse spørgsmaal, kunne faa en dygtig vejleder i pastor von H. Det var derfor interessant at tale med ham, og man gik aldrig fra ham uden at have hørt noget, som man havde grund til at tænke over. Dertil kom, at han havde kendt en mængde fremragende personligheder, navnlig fra det politiske liv, og han kunne fortælle og fortalte gerne og med stort lune smaa historier af fornøjeligt indhold af sine egne oplevelser. (Holbæk-posten 2. sept 00.) HF II, 177 f.

24. 22. nov 1900—19. juni 12 (sp Hjerk-H 4. juli 89): **Peter Christian Julius Mads Melbye**, * 17. jan 46 Kbhvn. Forældre: Silke- og klædehandler Sophus Peter Lauritz Frederik M af Middelfart-K og Antoinette Christine Bjerregaard. Stud Mtrp 64, c 70¹ (h₁), hjpr Gudbjerg 7. maj 74, sp Lime 28. aug 78, afsk 19. juni 12, † 20. sept 14. ~ 26. aug 74 Cathrine Jacobine Philippine Schiemann, f 21. juni 50 Kbhvn, † 3. nov 16. Forældre: Musiklærer Philip S og Laurine Sophie Hüttenrauch. — Fætre: As. K, Herstedøster-V, Hansen, Hatting, Hansen, Hammer-L. Kusine ~ Lassen, Asperup-R. — Stamt 77.

25. 24. sept 1912—31. juli 14 (dansk præst, USA, 30. april 04): **C. P. Højbjerg**, afsk, atter dansk præst, USA, se sp Ringe.

26. 19. okt 1914—30. juni 22 (miss under DMS i Indien 96—09, højskoleforstander, Faarvejle): **E. V. Göttsche**, fl t Rise, Ærø, se der.

27. 25. sept 1922—10. maj 29 (hjpr Bornholms valgmg 25. aug 18): **S. Rørdam Clausen**, fl t sp Vejen-L, se Odense valgmg.

28. 8. aug 1929—10. april 40 (kkp Vig-NA 23. nov 25): **F. E. Sørensen**, fl t Jyderup-H, se der.

29. 14. sept 1940 (sekr Vesterbros KFUM, Kbhvn, 36): **Victor Emanuel John Møller**, * 23. april 11 Kbhvn. Forældre: Driftsinspektør Carl Victor M og Johanne Marie Gram Jensen. Stud Mtrp 30, c 36² (l). ~ 4. juli 37 Harriet Margrethe Nielsen, * 26. sept 12 Kbhvn. Forældre: Repræsentant Jørgen Christian N og Julie Hansen.

Litt: IMs historie, 1912, s 220, 367, Peder Larsens Erindringer, 1903, s 32.

SKAMSTRUP—FRYDENDAL

Skamstrup-Frydendal pastorat, 2804 og 850 ha, er ret frugtbart, bakket med smukke udsigter. Mod syd Aamosen, mod syd og vest en del skov. I det naturskønne F sogn, der ganske overvejende bestaar af Torbenfeldt gods, findes ingen landsbyer. Nogle maaasøer i F sogn. Store sociale forskelle. To trediedele af Mørkøv stationsby i S sogn (med savværk,

mange arbejdere, biograf). Iøvrigt byerne: S, Syvendekøb, Bennebo, Søringe, Skellingsted.

Skamstrup er »et af de embeder, som der er blevet kælet for: i ældre tid gode indtægter, en stor, smuk præstegaard, gode forhold,« skriver en af de præster, der har været her. Det kirkelige liv har været meget roligt og stilfærdigt. Der har ingen større vækkelser eller begivenheder været, hverken af kristelig eller folkelig art. Mynster omtaler, at kirkegangen (1850) var »temmelig god« i S, men ringe i F, og han bemærker, at »ungdommen i den vestre del af herredet syntes mindre opvakt end i herredets østre del, uden at denne forskel synes begrundet i præsternes eller skolernes mangler eller fortrin.« Gennem aarene har kkg været rigtig god, faa gaar slet ikke i kirke, færre gaar hver søndag. Efter jernbanens aabning opstod Mørkøv stationsby. Forholdene her præges af, at byen er delt mellem 2 pastorater. Der er baade IM og Lt Mf i Mørkøv (se Stigsbjergby-M); der afholdes hvert aar en række møder i fællesskab. Der er ringe kkg fra stationsbyen.

Præsterækken viser en række betydelige navne. Bøgh var en anset præst, han havde 15 børn, og der var livligt i S præstegaard i de aar. Han stod venligt reserveret over for de enkelte lægmandsmøder, der holdtes. Pastor Borup, der var musikalsk og kunstnerisk interesseret, gjorde præstegaarden til et midtpunkt for æstetiske interesser, her var en ægte dansk guldalder-præstegaardsidyl ude og inde. Provst Wegener er den betydeligste præst i S i de senere aar. Han blev meget rost af biskop Rørdam, han var af gammel præsteslægt, hævdede om sig selv, at han »tilhørte 3. retning med en streg til IM«, fra 1904 var han medlem af det kirkelige udvalg (valgt af præsterne) og som formand for underudvalget angaaende kirkeforholdene i Kbhvn virkede han for en forsvarlig ordning med Kbhvns kirkefond. Som sognepræst var han meget samvittighedsfuld, en god, dybt-gaaende sjælesørger med stor og god menighed, men paa grund af fru W's sygdom var pgd væsentlig lukket; som provst var han meget anset og han arbejdede stærkt for den ny skolelov. Provst C. C. Wegener fortæller om præstegaardslivet i S i hans fader, provst Wegeners tid, med den daglige morgenandagt, sommergæsterne i den dejlige pgd. Der dyrkedes ikke megen selskabelighed, af nabo-præster kom egentlig kun Petersen, Undløse. Der var ret god kkg, folk spændte hestene fra i pgd, og paa de store dage var der fyldt. Provsten holdt ikke af forstyrrelser. Da man paa Frydendal engang kørte korn ind under gudstjenesten, blev W vred og sendte et brev til kammerherren. Næste dag kom denne i sin gig til pgd og gjorde mange undskyldninger. »Om kkg skyldtes vanekristendom eller respekt for provsten eller bevidst kristenliv eller hvad, man vil sige, havde jeg naturligvis ingen forstand paa. Jeg glædede mig især, naar der blev holdt børnegudstjeneste, for saa faldt der gerne en historie af.« (C. Wegener i Præstegaardsliv III, 1951, s 211 f). Om sin præstegerning i S skrev provst W, at den førtes videre i samme spor som i Viby med den modifikation, som anderledes artede be-

folkningsslag medførte, men at arbejdet hæmmedes en del af den provstegerning, som allerede aaret efter lagdes paa ham og arbejdet i Kirkeligt Udvalg (fra 1904). W var streng i kravene til sig selv og andre. Altid i virksomhed med skrivelser, besøg eller møder her og der. Ferie kendte han ikke. Provst Henry Larsen fortsatte paa smukkeste maade de æstetiske og kulturelle traditioner paa Wegeners linie, ogsaa han var »nærmest 3. retning«. IM dannede i 1890'erne et lille samfund og byggede et lille mh i Bennebo 1893 med sdsK og møder. I Mørkøv dannedes KFUM og K, fælles for flere sogne. Her er ogsaa en stor sdsK. Lt Mf holder sdsK for Skamstrup-F og Stigsbjergby-M i sit mh. IM holder sdsK i mh paa sognegrænsen. Sognet er vidtstrakt, har faktisk 2 mh, det ene i Bennebo, det andet i den del af Mørkøv, som hører til M sogn, det sidste er samlingssted for IM i begge pastorater. Skovrider Bistrup, Torbenfeld, har i mange aar været en god støtte i det kirkelige arbejde.

1922 oplyses: Ikke stærkt partipræg, IM, fh, ungdomsf (70). 1931: Kkg 4—14 pct, ikke stærkt partipræg, DdU, lille IMsmf. 1942: Kkg 5 pct, kun faa i F, rolige, folkekirkelige forhold, møder i F skole ved sp, kirkeblad, velvilje, velbesøgte ungdomsm i pgd. 1950: Kkg tilsammen 5 pct, flere fra S søger kirke i F, 2 sdsK, IMsmf (gdjr Kjær Christensen, Bennebo), større IMsmf med mh i Mørkøv, velvilje, rolige, folkekirkelige forhold.

Skamstrup kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid overhjulvet, koret er revet ned, og skibet forlænget mod øst til sin dobbelte længde, taarn, vaabenhus mod syd. Udmærkede kalkmalerier fra c 1350 og 1450. Kirken restaureret 1862. Nyere altertavle med Thorvaldsens Kristus, det gl alterbillede (Høyer: Opstandelsen) paa nordvæggen. Prædikestol fra 1591, romansk granitfont med slangefigurer. Herskabsstol fra 1584. Gotisk degnestol. Portræt af pastor Borup. 200 sd. Paa kirkegaarden hviler Grundtvigs ungdomsven Povel Dons, † 1843. (Mackeprang: Døbefønt, s 98 og 63, Henry Larsen, S kirke, i »Fra Holbæk amt«, 1914, s 109—48.)

Frydendal kirke, lige ved Torbenfeld slot, er lille, gotisk, af teglsten, overhjulvet, smalt taarn. Vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Nyere altertavle, smuk prædikestol fra c 1620, en messingfont fra c 1800 med søjleformet marmorfod, afløstes 1947 af kirkens oprindelige granitfont. Klokke fra 1494. Kirken restaureret 1865. 75 sd. Ejæs af Torbenfeld.

Kirken er opført 1459 af Engelbrecht Bydelsbach til Torbenfeld »for hans svageligheds skyld samt for hans og hans hustrus saligheds skyld«. Kirken var oprindelig kapel under S kirke, F blev først selvstændigt sogn omkr 1700, da Torbenfeld tog navnet »Frydendal«, 1907 fik den atter sit gamle navn: Torbenfeld.

Altergæster: 1891: 566 og 234, 1896: 574 og 249, 1902: 506 og 366, 1912: 428 og 156, 1922: 273 og 83, 1934: 500 og 360, 1942: 676 og 242, 1949: 625 og 300.

Folketal: 1850: 990 og 203, 1901: 1297 og 243, 1921: 1537 og 186, 1945: 1809 og 148.

Menighedsraad (kun eet raad): 1922: 2 IM, 5 up, 1934: 2 IM, 1 Lt Mf, 4 up, 1949: 1 Lt Mf, 6 up.

Kommunevalg: 1943: Soc 219 (3), rad 183 (2), venstre 207 (3), up 102 (1), 1950: Soc 244 (3), rad 194 (2), venstre 288 (4), up 24 (0).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 275 byg, b) 50 rdl, naturalier, c) 50 rdl, d) 280 rdl, e) 88 td l. — 1870 regul: 1880 kr, netto 5314 kr. 1913: 2. kl. 1946: 3. kl. — Præstegaarden opført 1858.

18. 9. maj 1835—28. juni 57 (hjpr Kundby 4. maj 32): N. S. Bøgh, fl t Gamtofte, se der.

Myenster fandt pgd »meget god og anselig, en del værelser næsten for store«. 1850: »Smukke, rummelige værelser, men ellers ikke fortrinlig. Haven stor og smuk. Pgd teglhængt.« S kirke »smuk i pyn- telig stand«. Alterbordet i F »konstigt udskaaet«. Om B's prædiken 1840 hedder det: »Sundt og godt, klart og ordentligt, foredraget frit og kraftfuldt, organet ikke ganske behageligt. Katekiserede godt, men noget koldt. Temmelig mange mænd, ingen koner tilstede. Ungdommen svarede for en del meget tankeløst.« 1850: »B's prædiken ret godt, simpelt og opbyggeligt, i et frit og kraftigt foredrag. Katekisationen god. De fleste unge syntes temmelig døde.« (M II, s 159—60.)

19. 19. sept 1857—31. dec 97 (adjunkt Sorø 15. juli 43): **Julius Theodor Borup**, * 1. jan 14 Kbhvn. Forældre: Overretsprøkurator Niels B og Hanne Sophie Hambro. Stud Mtrp 31, c nov 36 (*1), lærer Kbhvn, i Sorø lærer i sang og engelsk, r af Dbg 92, afsk 31. dec 97, † 11. marts 04. ~ 1. juli 48 Marie Rosa Caroline Trier, * 13. juni 27 Kbhvn, † 17. aug 97. Forældre: Grosserer, tømmerhdr Jacob (Salomon) Stephan T og Bella Johanne Marie Nathanson. — Søn: Højskoleforstander, c theol Johan Borup, Kbhvn. Hustrus broder: Højskoleforstander Ernst Trier, Vallekilde.

B skildres i Sorø som »en dygtig og vellidt sanglærer«. Han afløstes i Sorø af P. A. Heise (Sorø, II, s 653).

Pastor B var en meget smuk og repræsentativ præsteskikkelse. Han kørte i landauer med kusk i liberi, var i det hele en aristokratisk præst af den gamle skole, meget afholdt og anset. I Hirschsprungs samling findes et motiv af B mellem sine konfirmander (Seligmann: Konfirmandstuen). Maleren Carl Thomsen har i »Ingemanns morgen- og aftensalmer« anvendt motiver fra S præstegaard og præsteskov, 1889.

»Fra sine unge dage har han elsket sang og musik, og han var, som bekendt, bl a sammen med J. P. E. Hartmann medstifter af Studenterangforeningen i 1839 og var musikdirektør for den, indtil han blev lærer i Sorø. Med Hartmann bevarede han venskabet, ogsaa efter at han 1857 var blevet præst i Skamstrup, og modtog ofte i sin præstegaard besøg af den berømte kunstner. Af salmesangen har pastor B indlagt sig ikke ringe fortjeneste. Navnene F. V. Andersen, J. T. Borup og C. J. Brandt staar under forordet i den melodisamling til »Tillæg for salmebog for kirke- og husandagt«, som sædvanlig kaldes Barnekows melodisamling, og det var Borup, som ved Roskilde præstekonvents efteraarsmøde i 1875 indbragte forslag om at tilvejebringe en melodisamling til det af konventet udgivne tillæg. Konventet tog sig af sagen og nedsatte et udvalg til fremme heraf, og de nævnte tre præster udgav da ved hjælp af komponisten Chr. Barnekow i aaret 1878 denne melodisamling første gang, efterfulgt af mange senere udgaver. Med pastor Borup forsvinder en af den ældre tids præsteskikkelser, en af dem, for hvem det var en glæde at gøre deres præstegaarde til midtpunkt for æstetiske og kunstneriske interesser, og hvor præstegaardsidyllen satte sit kendte præg paa livet inde og ude.« (»RPR« i Dannebrog for 13 marts 04.)

Betydelige folk var husets venner: B. S. Ingemann, P. Heise, J. P. E. Hartmann og mange malere: Joakim og Niels Skovgaard, Carl Thomsen, Viggo Pedersen og Luplau

Janssen. Pastor B dyrkede musik sammen med sin kone og sine børn, og man deltog i megen selskabelighed med omegnens præste- og herregaarde. Af sognets folk omfattedes præstefamilien med en kærlighed, som sporedes længe efter i minder om »den gamle præst«. Biskop C. Wegener skrev: »Min formand havde vel virket mest indirekte ved sin milde, kærlige person. Han havde staaet i et overmaade smukt forhold til beboerne og bidrog i høj grad ved den kærlige modtagelse, som han gav mig, og ved de mange rosende ord, han lod falde om mig, til at berede mig en god indgang i befolkningen« (C. Wegener i »Præstegaardsliv« III, 1951, s 202).

Holbæk Amts Avis 19.—20. marts 04. Slægtshaandbogen, s 1074.

20. 20. jan 1898—1. juni 1907 (sp Viby, Fyn, 5. dec 87): Provst C. F. J. Wegener, provst Merløse-Tuse herr 30. juni 99, fl t biskop Lolland-Falster, se der.

21. 15. juli 1907—23. okt 30 (sp Øster-V Assels 10. april 00): Provst **Henry Vincent Christian Larsen**, * 30. okt 60 Kbhvn. Forældre: Handelsgartner Hans L og Henny Oligera Sophie Sindberg. Stud Brgd C 77, c 82² (1), lærer Brgd C, sp Gerding-B 6. aug 87, sp Skorup-T 9. sept 92, provst Mors 29. april 02, provst Merløse-Tuse herr 24. dec 07, afsk 23. okt 30, r af Dbg 30, † 31. okt 36. ~ 14. dec 87 Karen Elisabeth Christensen, * 11. okt 66 Frederikshøj, Braaby, † 28. okt 36. Forældre: Klosterlæge ved Gissenfeldt Harald Viggo C og Erikine Kathrine Wulff. — Søn: Gørlev-B.

Rejste flere gange i udlandet. BM Danmarks provsteforening. BM Holbæk museum.

Skrev talrige afhandlinger og artikler i Dansk Kirketid, Teol Tidsskr, Præsteforeningens Blad, Nationaltidendes søndagstillæg m m, skrev om konfirmationen i Aarhus stifts landemodeakt, skrev om S kirke i Fra Holbæk amt, 1914. Udg 00: Hvad skal vor tid med religion? 03: Krist og Satan, nogle blade af gl kristelig digtning hos angelsacherne (Cædmon), 12: Fredrik Nielsen som biskop, 22: Johannes Helms (i KS's julebog), festliturgie til reformationstid, 17: Ansgarfest, 26: Genforeningsfest, 00: Flere digte. Efter hans død udkom digtsamlingen: »I løbende tid«, efterladte digte. Med-arb KLFN.

Provst Henry Larsen døde, da han skulle tale ved sin hustrus begravelse. Han sad i sin stol i kirken og døde lige før talen. Derefter blev baade provsten og provstinden begravet ved en fælles begravelse nogle dage senere. Sønnen, pastor Kaj Larsen, talte over ordet: Værer i kærlighed hverandres tjenere. Det ord ville provsten have talt over, da han skulle tale over sin hustru, og det ord fandtes indbrændt paa en trætavle i provstens stue, skænket dem af biskop Skat Rørdam, da han 1887 viede dem i Holmens kirke. Den formaning blev aldrig glemst. Over fru L var der noget rent og lyst, en from kvinde med tjenersind, meget interesseret i ydre mission. Provst L var en stærk, klog og evnerig personlighed, som elskede sin kirke, sit land og sit hjem. Varmt bankede hans hjerte for Sønderjylland. Men først og fremmest var han Kristi tjener med mund og pen. Hans forkyndelse var Kristus-præget, og selv havde han fundet hvile ved Kristi kors, hvad hans digte ogsaa vidner om. Han var ladet med energi, hurtig og tillige grundig. — Pastor P. H. Petersen skriver bl a: Provst L havde rigdom-

men i sig selv, der var altid noget, der optog hans tanker, interesser myldrede frem af hans sind. Det kneb at faa tiden til at slaa til. Det var med at undersøge og efterse. Alt var smukt i hans præstegaard, og altid fik man en kærlig modtagelse. Det skulle gro, hvor han var: Kirker skulle smykkes, skoler rejses, digte skrives. Ofte begravet i bøger til langt ud paa natten. Aldrig træt. Det var en fest at modtage ham paa kirkesyn. Ved det sidste præstekonvent her talte han om ydmyghed ud fra 1. Pt 5, 5: Vi skulle være ydmyge tjenerne, se sig selv som den lille... som der staar i Lk 17, 10, for han mente, at det ikke skulle oversættes »nyttige tjenere«, men »ivrige tjenere« — vi er nogle stakkels trælle. (Holbæk Amtstidende.) Som højskoleinteresseret havde han megen historisk og litterær interesse. Med sit livlige sind og sin trang til at meddele, kunne han ofte yde det fremragende. Hans smukke digte viser hans fine og fromme hjertelag.

22. 11. febr 1931—23. nov 40 (kkp Kingos k, Kbhvn, 11. sept 28): **S. Austin Hansen**, fl t sp Præstø-S, se der.

23. 16. april 1941—18. jan 49 (kkp Holmens k, Kbhvn, 8. jan 37): **Sv. Borregaard**, fl t rkp Anna k, Kbhvn, se der.

24. 23. febr 1950 (rpk Højby-Lumbsaas 9. okt 45): **Harry Kristian Søren Flensted Andersen**, * 27. jan 14 Odder. Forældre: Skrædder Martin A og Johanne Kristine Thomsen. Stud Marselisborg 33, c 40² (h₂). Kordegn Aabyhøj 36—39, hjpr Sct Peders k, Næstved 22. sept 41. ~ 18. juni 43 Kathinka Marie Bjøl, * 31. aug 11 Holbæk. Forældre: Togfører Magnus B og Johanne Nielsen.

ORØ

Orø sogn, 1542 ha, ligger i Isefjorden mellem Horns herred og Tuse næs, bakket, frugtbar, skovløst. Byerne: Bybjerg, Gamløse, Næsby. Nogle smaaholme hører til sognet.

Orø sogn hørte indtil 1933 under Horns herred, Frederiksborg amt, men havde tingsted i Holbæk, hørte til Frederiksborg amts 4. folketingskreds, men til Holbæk amts forligs- og udskrivningskreds, og til Jægerspris lægedistrikt. Efter 1933 er sognet under Tuse herr, Holbæk amt. (Før 1932 stavet Ourø.)

Den samme præsteslægt var sp her i 3 led i over 100 aar: 1790—1834: **Tellef Børresen** (hvis søn var hjpr her), saa B's svigersøn **J. G. Petersen** til 1873, saa dennes søn til 1893.

Mynster skriver 1848, at der er »meget god kkg« paa Orø, men læreren i Bybjerg (Bendtsen) er »en forkert person, som har givet sig af med at skrive slette salmer og katekiserer maadeligt«. Vækkelsen fra Hornsherred bredte sig ogsaa til Orø, **Jens Larsen**, smeden fra Værløse, holdt møder har 1852 og 1854. I sept 1854 holdtes et stort sommermøde paa Orø, hvor folk strømmede til baade fra Hornsherred og Holbækegnen. **Peder Pedersen**, Ny-

rup-Ugerløse, og **Rasmus Knudsen** fra Vantinge talte. **Jens Larsen** kom her senere, og der var nogen opvækkelse. Lærer Bendtsen var ham en god støtte. Men sporene af denne vækkelse slettedes ud, og kirkelivet blev almindeligt folkekirkeligt. De to præster, Petersen og hans søn, var begge selvstændige naturer, men hørte til de stille i landet. Enkelt fra øen kom paa højskole, og de fik 1870 oprettet en friskole, som nedlagdes 1892, andre fik forbindelse med IM i omegnen, og de fik bygget et missionshus 1903 i Bybjerg. Lederne var gdjr L. Frederiksen og H. Jørgensen. Nogen større betydning for selve befik dog hverken friskolen eller missionshuset. Sognet er præget af sin isolation som ø, flertallet er præget af gammeldags kirkelighed og ærbødighed for kirken. IM, der begyndte her i 90'erne, tæller 6—7 familier; en kreds af KS, der dannedes 1920 som reaktion mod sognepræsten, der tilhørte IM, havde ingen levevdygtighed. 1901 byggede Kristelig Forening til Børns Redning sit første optagelseshjem for drenge paa Orø, dets første forstander var c theol **Ludvig Beck**, som fik bygget øens fh c 1907, 1923 omdannedes det til optagelseshjem for piger (15—21 aar).

Asmund Glerup, en af bondebevægelsens pionerer (se pag 258) var lærer i Næsby, Orø, 1839—42. Det var livet blandt bønderne her, der gjorde ham til »bondeven«. Udgifveren af »Den danske bondeven«, **L. C. Børresen**, * 1799 paa Orø, var hjpr hos sin fader, pastor Børresen, her, 1826—28.

1922 oplyses: IMsmf (gdjr L. Frederiksen) og mh, KS. 1930: Rolige forhold, gammeldags kirkelighed, sds, pigemøder i pgd, 8 fam til IM. 1942: Kkg 7 pct, velvillig bef, up, IM møder i hjemmene, ungdomsm i pgd, kirkeblad, lille IMsmf (gdjr Johs. Frederiksen), fh. 1950: Kkg 10 pct, kirkelig interesseret bef, up, IMsmf (35), sds (40, megen velvilje).

Orø kirke er opført c 1300 af kamp, i gotisk tid overhvælvet, meget lille kor, lavt taarn, desuden vaabenhus og sakristi. Altertavle fra c 1625, godt udskaaen prædikestol fra 1633, romansk granitfont. Paa en tværbjælke over korbuuen et groft udskaaen krucifix med Marie og Johannes. Senmiddelalderlig kirkegaardsportal. 165 sd. I den tilmurde norddør en fint udskaaet »Pieta« (Maria med Jesu afsjælede legeme).

Altergæster: 1891: 624, 1896: 546, 1926: 400, 1949: 400. Folketal: 1850: 643, 1901: 810, 1925: 937, 1945: 782. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 3 n gr, 1922: 2 IM, 4 up, 1934: 3 IM, 3 up, 1949: valg: 2 IM, 2 n gr, 2 up. Kommunevalg: 1943: Soc 96 (2), rad 89 (2), kons 59 (1), venstre 132 (2), 1950: Soc 96 (2), rad 84 (2), venstre 185 (4).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 200 byg, b) 50 rdl, c) 24 rug, naturalier, d) 150 rdl, e) 106 td ld. — 1870 regul: 2600 kr, netto 6740 kr. 1913 f: 3. kt. — Præstegaarden gammel.

14. 20. aug 1834—29. jan 73 (hjpr Orø 12. april 33): **Jørgen Gottfred Petersen**, * 24. juli 06 Holbæk. Forældre: Gæstgiver Søren Gottfred P og Hedvig Marie Margrethe Smith. Stud Frborg 24, c jan 31 (h), afsk 29. jan 73, † 12. febr 78. ~¹ 16. dec 34 Anne Ingeborg Børresen, * 11. marts 08 Orø, † 17. maj 39. Forældre: Formanden her (sp her 1790) **Tellef B**, † 34, og **Frederikke Julie Gørlt**. ~² 23. sept 40 **Mariane Camilla Smith**, * 10. jan 18

Holbæk, † 28. febr 78. Forældre: Agent Lars Chr. S og Dorthea Vogt. — Sønner: Efterfølgeren her samt Smith-Petersen, Esbønderup-N. Hustrus broder: Købelev. Søster ~ Honum, Ørslev-S.

Mynter fandt 1848 præstegaarden delvis ombygget med store, pyntelige værelser. Pæen have med smuk udsigt. Kirken var mørk og simpel. P's prædiken 1840: Sædvanligt, men ret antageligt. Foredraget frit og godt. Talrig forsamling. 1848: Ret godt, foredraget frit og godt. Katekisationen god, men uden varme (Mynter II, 147). Pastor P mindedes som temmelig streng. En foregangsmand som landmand, meget aristokratisk i sin optræden.

Hjælpepræst hos pastor Petersen:

4. april 1870—5. april 73: T. G. Petersen (søn af forn) sp her.

15. 5. april 1873—15. maj 93 (hjpr her 4. april 70): T. G. Petersen (senere navneforandring til Varder), flt Rønnebæk-O, se der.

16. 2. aug 1893—10. dec 1919 (sp Værum-Ø 28. juli 87): Laurids Prip, * 13. dec 42 Fredericia. Forældre: Skibstørmester Jørgen P og Anne Lousine Thim. Stud priv 63, c 70¹ (hæ), hjpr Stenstrup-L 18. nov 71, ord kat og overlærer Svendborg 1. sept 73, sp Færøskøbing 15. sept 76, sp Strynø 18. aug 79, r af Dbg 14, afsk 10. dec 19, † 3. sept 25. ~¹ 10. aug 70 Marie Sophie Petræa Møllerup, * 23. okt 41 paa Haven ved Sæby, † 23. maj 71. Forældre: Kammerraad, ejer af gaarden Haven, Chr. M og Nielsine Henriette Færch. ~² 23. juni 74 Anna Jacobine Dorothea Smith, * 5. aug 50 Roskilde, † 24. dec 27. Forældre: Professor, docent i slaviske sprog, dr phil Caspar Vilhelm S (halvbroder til Fibiger, sp Ønslev-E) og Anna Marie Sophie Frederikke Johanne Louise Christine Røhl. — Broder: Sp, Svendborg. Brodersøn: Missionær Ejnar Prip.

Skrev flere artikler af historisk og personalhistorisk indhold, studerede kunsthistorie. Udg 88: En lille vandrebog, der gjerne vil følge en haandværker paa hans vandring. 11: Pastor L. Prips ungdomserindringer. (Rist og Clausen: Memoirer og breve.) Foretog en rejse til Palæstina.

I sine »ungdomserindringer« fortæller pastor Prip blandt andet:

»Straks da jeg kom ind i skolen, blev jeg udtaget til kordreng, en pligt, der, saa udstrakt den var, ikke hvilede trykkende paa mig. Jeg kom gerne i kirke og ofte med det resultat, at jeg paa hjemvejen tænkte paa, at jeg i den eller den henseende maatte se at blive bedre...« (s 108). Kom som 12-aarig dreng paa skibsmægler Erichsens kontor. »Her var en del at gøre med indklæring og udklæring af skibe, kopieren af breve, inkassation af regnskabsbeløb og besøgelse af ærinder, tilsyn med baaden, pasning af honsene og af og til kørsel med barnevognen osv. Der var nok at tage fat paa, og jeg havde altid travlt... Ved siden af mine saa forskelligartede »mæglerforretninger« passede jeg min skole og sang i kirken, hvor jeg ogsaa for et aarligt vederlag af 3 daler ombar tavlen ved gudstjenesten. Dengang kendte man ikke opvarmede kirker, i alt fald ikke i provinserne, og især om fredagen, naar vi kom fra den varme skolestue og sang i kirken ved altergangen, frøs vi ganske frygteligt. Naar den var forbi, gik vi igen over i skolen og blev hørt i vore lektier« (s 117 f). Blev dagen efter sin konfirmation hjælper i Borgerskolen. »Jeg maatte ogsaa af og til forrette degneteneste i kirken, baade læse i kordøren og assistere ved barnedaab« (s 126). Hjælper i Erritsø dec 57, blev ved førstelærerens død to maanedere senere vacance-lærer og derpaa, efter at sogneraadet havde sendt en deputation til provsten med anmodning om, at han maatte blive kst som andelenærer, indtil han var gammel nok til at komme paa et seminarium, konstitueret som saadan, blev ogsaa 58 lærer og kirkesanger hos sin broder sp Rasmus P i Nykirke i Angel og fik, efter at være eksamineret af provst Aleth Hansen 11. sep 58, ret til at virke som lærer

i Slesvig, blev samtidig af denne broder m fl forberedt til studentereksamen, til hvilken han ogsaa i aug—dec 62 forberedte sig i Kbhvn, lærer i religion og dansk ved Efterslægtsselskabets skole aug 63, meldte sig som frivillig 64 og blev 14. marts elev paa reserveofficersaspirantskolen, afgik derfra 9. juni til 6. reg og deltog i Als forsvar (EM 76), efter hjemkomsten lærer ved »Efterslægten« og ved Søsterlig Velgørenheds skole, Alumn Elers' koll 25. april 66—1. sep 70 (tillige inspektor der).

Laurids Prip var en elskværdig prælattype, en jævn, god prædikant og meget vellidt af bef. Han var fra et hjem med mange børn, og da hans første embeder var smaa og daarligt aflønnede, var han nærmest, hvad man kunne kalde fattigpræst. Det hjalp, da han fik Orø, som dengang var et meget fint embede. Deltog flittigt i søndagsskolearbejde i Kbhvn. (Se Holbæk-posten, 18. nov 11, smst 4. sept 25. H F II, 1—2.)

17. 22. marts 1920—24. sept 23 (sp Omø 27. maj 18): A. P. Rasmussen, flt sp Vedbæk, se der.

18. 4. jan 1924—22. okt 28 (dansk præst Berlin 1911): B. Lindhardt, flt Haraldsted-A, se der.

19. 25. jan 1929—11. juli 39 (sp Øster Brønderslev-H 2. dec 22): Frederik Willemoes de Fine Skibsted, * 22. aug 81 Moesgaard, Maar-slet. Forældre: Kommandør Arnold Christian de Fine S og Marie Elise Willemoes. Stud Mtrp 00, c 06² (hi), lærer Holsteinsminde, hjpr Vallensbæk 15. juni 08, sp Louns-A 15. juli 10, sp Fuur 31. dec 15, afsk 11. juli 39, † 15. nov 45. ~ 12. okt 10 Maria Dorothea Hoff, * 15. dec 80 Bangkok. Forældre: Koffardikpt Malthe Sehested H og Anna Margrethe Elisabeth Komsjoo Lee (plejedatter af pastor H. M. Hoff, Vallensbæk).

Pastor Skibsted var udgaaet af en embedsmands- og officersslægt, og prægedes deraf. Han var den fuldenste vært, og han var meget musikalsk. I de aar, han var her, var han præget af sygdom og træthed, en meget elskværdig mand. Skønt han vel nærmest var missionsmand eller i hvert fald sluttede sig til IM, var hans forkyndelse nærmest højkirke-
lig.

Hans moder, der var kendt for sin smukke sangstemme og sin skønhed, døde som ung fra 3 smaa sønner. Dette dødsfald forandrede ganske hans barndomshjem; hans fader forvandt aldrig denne hjertesorg og ophørte med al hjemlig, selskabelig omgang; han levede for sine officerspligter og opdragelsespligterne for sine sønner og drev stille studier. Der kom saaledes til at hvile en alvors og vemods aand over barndomshjemmet.

Mange minder i hans hjem vidnede om stolte søfficerstraditioner baade paa fædrene og mødrene side, saa det er forstaaeligt, at han tænkte paa denne vej som sin fremtid; efter konfirmation af provst Schepelern gik han ud af Metropolitanskolen (3. klasse, om jeg husker ret) og blev »frivillig lærling« i 1894—95. Dels kom han med krydsfergatten »Fyen« paa togt til daværende Dansk Vestindien; paa denne rejse besøgte han London (hvor han overværede gudstjeneste ved pastor Storm), Cadix, Madeira og Azorerne og oplevede en jul paa Sct. Thomas. Efter hjemkomsten kom han med kanonbaaden »Grøn-sund« paa fiskeriinspektion langs hele Jyllands vestkyst. Selv om han aldrig glemte sin udviklende og lærerige udenlandsrejse, var han dog klar over, at det ikke var hans

fremtid. Han kom tilbage til Metropolitan-skolen, om han end blev sat et aar tilbage.

Som student var han det interesserede og flittige pligtmenneske. Videnskabelige interesser havde han ikke. Men han var medlem af Studentersangforeningen; han havde arvet noget af sin moders sangstemme.

Det, som fik den største aandelige betydning for ham i studietiden, var deltagelsen som lærer i Sct. Andreaskirkens søndags-skolearbejde.

Efter eksamen blev han saa marinesoldat.

1910—15 var han sognepræst i Louns-Alstrup; han søgte dette embede uden at opsøge nogen; han blev enstemmig indstillet, og da han kom derover, erfarede han, at menighedsraadets formand havde været i marinen under hans fader og mente, at en saa god mand maatte have en god søn. I denne gerning virkede han som en nidkær og flittig sognepræst med husbesøg og møder i sognets udkanter; i præstegaarden holdtes ungdoms- og samfundsmøder. Men desuden var han meget efterspurgt som taler ved missionsuger.

Paa Fuur fik han nok sin største aandelige gerning. Der havde været vækkelser paa Fuur tidligere, og der kom ogsaa vækkelse i hans tid. Det hændte om aftenen, at der kunne komme unge mennesker, bankende paa for at bede om hjælp og forbøn.

1922—1929 virkede han som sognepræst i Øster Brønderslev-Hallund. Dette blev hans største og mest omfattende sognekald; han anskaffede sig her bil for bedre at kunne besøge sognebesøgene og regelmæssige gudstjenester i sognets udkanter. Her drev han avlingen selv. Da klimaet var strengt, blev han tilraadet at søge til mildere klima.

1929—39 var han sognepræst paa Orø. Der var delt indstilling. Det var ikke saa let at

begynde under disse forhold. Men han kom til dette embede med mange aars erfaring og arbejdede med kærlighed og forstaaelse. Hertil kom, at pgr a anstrengende arbejde og møderejser i Jylland var hans hjerte blevet svagt, og han fik efterhaanden ordinerede medhjælpere, indtil han søgte sin afsked (Ejnar Olsen, Roskilde stifts bogen, 1946, s 151—54).

Hjælpepræst hos pastor Skibsted:

30. april 1934—1. okt 35: O. Lethan, se rkp Aalholm k, Kbhvn.

25. okt 1935—9. sept 36: H. Sander Sørensen, se rkp V-Ø Hassing.

19. nov 1938—1. aug 39: F. N. Lorenzen, se rkp Horne-A.

20. 23. nov 1939—15. aug 44: T. Morsing, flt Faarevejle, se der.

21. 2. dec 1944: Guy Leif Adolf Kolpen, * 18. maj 13 Vejle. Forældre: Tandtekniker i Kalundborg Martin Carl K og Else Marie Sørensen. Stud Høng 33, c 43¹ (h-56). Lærer optagelseshjemmet Stengaarden, Lyngby, 35, førstelærer smst 36—44. ~ 26. dec 39 Eva Brummerstedt Hansen, * 21. nov 15 Ribe. Forældre: Forstander paa Stengaarden Paul Brummerstedt-H af Krummerup-F og Karen Andersen.

Litteratur: Khst saml 3. r V, s 317, IM Tid, 1854, s 78, Karl H. Vinther: Oplevelser fra menigheds-livet, s 119 f, IM hist, 1912, s 16—29, Achton Friis: De danske øer, kredslæge K. Carøe: Hekseri eller hysteri paa O for 100 aar siden, Frborg amts hist aarb, 1919, Liden Elna paa O (Holbæk Amtstid, 10. 16. aug 1923), en beretning fra svenskekrigene (det samme havde staaet i »Bondevennen«), Den sidste heks paa O (Holbæk Amtstid 1. maj 23), Laurids Henriksen: O i gamle dage (i Jul i Holbæk, 1935), Jens Henriksen: O og verdenshistorien (Holbæk Amtstid, juni 23), dr H. Borchersen: Bidrag til O's præstehistorie (Medlemsblad for O hjemstavnsfor-ening, nov 43 og jan 44), Fanny Fang: Barndoms-minder fra O (Fra Holbæk amt, 1947).

Ods-Skippinge herreders provsti

Odsherred, 341 kv km, omgives af Kattegat og Isefjord. Har en meget uregelmæssig form, med halvøer og vige, er ret frugtbart, stor-slaaede bakker med vide udsigter, en del skov, især mod øst.

Skippinge herred, 194 kv km, naar fra Kattegat til Tissø, er frugtbart, bakket mod syd, lavere mod nord, en del skov, eng og mose, øerne Sejerø og Nekselø.

Provstiet er langstrakt og smallest paa midten, hvor de to herreder grænser til hinanden. Før Lammefjordens udtørring faldt provstiet i 2 dele, der kun havde forbindelse med hinanden over »Draget«, der kun var 2 km bredt. Der var fra gammel tid kun ringe forbindelse mellem de to herreder. Odsherred var et af naturen tydeligt afgrænset omraade, medens Skippinge herred havde let forbindelse med Sjælland. Lammefjordens udtørring har gjort forbindelsen mellem herrederne bredere, men har næppe ført til, at provstiet i højere grad er blevet en enhed.

Faa egne i Danmark har faaet saa rig og broget en plads i dansk litteratur som Ods-herred — lige fra den ældste danske digtning. Skarpt afgrænset laa dette herred som en ø, og afsondretheden gav sig udslag i en tydelig egenart baade i folketro, skikke og dialekt, der desværre nu er forsvundet. Mange oldtidsminder fortæller, at disse egne tidligt var beboet. Solvognen fra Trundholm med hesten, der trækker solens skive, er et af Nationalmusæets prægtigste oldtidsminder (fundet ved pløjning 1902), uroksen fra Herrestrup mose, med flintepilen i skulderen, staar paa Nationalmusæet som et minde om stenalder-folkets jagter i oldtidens skove. Prægtige kæmpehøje og gravkamre staar endnu som tavs vidner om oldtidens beboere i disse egne.

Saxo fortæller om Isøre ting ved Rørvig, i den udtørrede Højby sø ses ruiner af en middelalderlig borg. Sagnet fortæller, at kong Valmer boede paa Næsholm og Drøsselholm, og Gurre-sagnene gentages her. Et andet sagn er bevaret i vore skønneste folkeviser, sagnet om *hr. Ebbes to døtre*, der blev forført af to riddere, medens deres fader var paa rejse, men ved julemessen hævnede de to piger sig og dræbte de to riddere i kirken, og kirken blev lyst i band i syv aar.

Syv vintre efter dette mord
stor Højby kirke i band,
der blev ingen prædiken gjort
og ikke jordet en mand...

Baade Øhlenschlæger og Thor Lange har skildret denne begivenhed i deres digtning, Øhlenschlæger i skuespillet »Dina« og Thor

Lange i »Skizzer og Phantasier« (Fra Højby i Odsherred). En anden folkevise skildrer Marsk Stigs begravelse, en historie, der er knyttet til sagnet om *bruden fra Rørvig*. Det var digteren *Henrik Steffens* (der en tid var huslærer i Odsherred), som i en optegnelse til den tyske filosof, *Fr. von Schelling*, førte »bruden fra Rørvig« ind i verdenslitteraturen. *Vilhelm Bergsøes* roman om samme emne (1872) hører nu til klassikerne — med de smukke naturskildringer fra Rørvig. *Arild Huitfeldt* var lensmand paa Dragsholm, og hovedparten af hans store Danmarkskrønike er skrevet her. — Et helt kapitel for sig selv indtager den gamle stolte borg ved de lave enge, »Draget«, *Dragsholm*. Den var det store, ubesejrede punkt, da Chr. III i 1536 steg i land paa Sjælland efter Københavns overgivelse. Det var lensmanden, *Ejler Hardenberg*, som forsvarede borgen under grevens fejde. Det var her, *Maria Stuarts* ægtefælle, *Jarlen af Bothwell*, sad som fange til sin død, 1578. Nu er Dragsholm udstykket, og der er badepension paa slottet. Paa Rødegård, nord for Dragsholm, boede den svenske høvedsmand, prins *Immanuel af Anhalt*, efter at svenskerne havde gjort Dragsholm ubeboelig, 1658. — Fra kysten saa beboerne den overmægtige engelske flaadens træning med lineskibet »Prins Christian« 22. marts 1808, og paa gravene paa Odden kirkegaard læses *Grundtvigs* mindedigter over *Willemoes* og de 69 dræbte. *Bjørnstjerne Bjørnson* var ven med kritikeren og forfatteren, magister *Clemens Petersen* (søn af kammerraad Peter Petersen, Svinninge møllegaard ved Nr Asmindrup, den første sogneraadformand i Vig-NA). *Clemens Petersen*, der kaldtes »geniet fra Odsherred«, gjorde sig fortjent ved at knytte *Bjørnson* til Danmark. *Bjørnson* har smukt skildret hjemmet paa møllegaarden, han var stærkt betaget af datteren, den 19-aarige *Frida*, der døde 1856, kun 23 aar gammel. Hans digt »Frida« handler om hende, og dele af *Synnøve Solbakken* er skrevet paa Svinninge møllegaard. Ogsaa digteren *M. A. Goldschmidt* kom hos *Clemens Petersen*, og i fortællingen »Guds engel fra Rørvig« har han levende malet Odsherreds skønne natur. Digttere som *Holger Drachmann*, *Sophus Bauditz* og især *Kaj Hoffman* har boet her og besunget Odsherred, og i Rørvig har *K. K. Steincke* skrevet adskillige af sine tegnestifter. *Henrik Pontoppidan* boede i Rørvig og er begravet dér. I sine erindringer beskriver han indgaaende egnen. Magister *H. V. Clausen*, som flere gange har beskrevet Odsherred, kalder egnen »Det aabne Danmark i det aabne hav«. Faa steder er der mere storslaet natur, og vist intet sted saa rig og typisk dansk en udsigt som

fra *Vejrhøj* (eller fra *Esterhøj*) ved indkørslen til Odsherred, eller udsigten ved Høve stræde. Om sommeren er der et stort badeliv, og talrige sommervillaer har rejst sig langs kysterne. Rørvig er blevet et af landets mest søgte badesteder.

Bef er iøvrigt almindelig sjællandsk landbefolkning. Odsherredboerne er blevet kaldt Danmarks italienerne (C. Dragsdahl), det betyder noget i retning af frihed, forstaaelse, lydhørhed, liv, sans for det smukke, varme hjerter. Odsherredbanen med de mange holdepladser (OHJ, »Oh-herre-jemini-banen«!) kom til at betyde meget for herredet, men efterhaanden har rutebiler og andre moderne trafikmidler taget téten. Af større institutioner kan nævnes sindssygehospitalet i Nykøbing.

Det kirkelige liv var i begge herreder for 100 aar siden præget af rationalisme eller gammeldags fromhed. I 1850'erne begyndte bevægelserne udefra at mærkes ogsaa paa disse egne. 1853, samme aar som foreningen for IM stiftedes i Ordrup, Store Tostrup sogn, kom smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, Værløse, til Odsherred, paa et tidspunkt, da mormonerne allerede havde faaet nogen indpas. Han tog kampen op imod dem og begyndte en mødevirksomhed, som ikke blev uden resultater. Der blev holdt gudelige forsamlinger i flere af sognene, f. eks i Højby og i Faarevejle, hvor han virkede sammen med skrædder *J. Jensen*. I Faarevejle blev der en større vækkelse, og der kunne samles indtil 200 til gudelig forsamling. Mynster skrev 1850, at der i Odsherred »i det hele var gode menigheder, dog har Nykøbing nogen skadelig indflydelse. Præsterne er allevegne tilfredse med kkg, endskønt flere præster kun er lidet begavede. Nogen sektariske bevægelser, der begyndte i et par sogne, have ingen fremgang havt« (M II, s 90). Lindberg havde en del forbindelse i Faarevejle og Asnæs, hvad Mynster ikke var tilfreds med. I begge disse sogne var der forøvrigt en aandelig bevægelse allerede fra 1830'erne, rejst af en ung mand, *Claus Chr. Harmsen* fra Sydslesvig. Han fik en del betydning for livet i den sydlige del af Ods-herred.

Om *Claus Harmsen*, som nok fortjener at huskes, skriver *Jac. Chr. Lindberg* i *Nordisk Kirketidende*, 1839, sp 76 bl a:

»Den 18. oktober d a (1839) døde student *Cl. Chr. Harmsen*, i en alder af 34 aar, af en ulægelig lunge-sot.

Harmsen var født i Treia i nærheden af Slesvig, hvor hans moder endnu lever. Han var af meer end almindelig gode evner og blev derfor tidlig holdt til bogen. Af en præst (Fedderson af frisisk herkomst) blev han forberedt til at komme i Latinskolen i Slesvig, og fra denne gik han som student til Kiel. Her blev hans ophold ikke meget langt; thi endnu i sit 20. aar tog han til det kjøbenhavnske universitet. Han kom hertil som en ekstravagant tysk student, og hans naturlige hang til det ekstravagante sporedes under forskellige retninger i alle hans livs-forhold.

Efter nogen tids forløb afbrød Harmsen den stadige omgang med sin første venne-kreds af tyske studerende, lagde sig paa teologien og begyndte at prædike. Da han senere tog ved troen, fik han saadan lyst og distighed til at tale om, hvad der hørte til Guds rige, at han næsten prædikede den hele dag. Ingen kom i berørelse med ham, uden han maatte høre ham præke. I aarene 1830—31 traadte han ofte op som prædikant i forskellige

kirker. Hans prædikener udmærkede sig ved et levende og kraftfuldt foredrag; hans sprog var rigt paa billeder, ordsprog og dristige vendinger; hans polemiske ivrighed kjendte ingen grænser; øjemedet for hans virksomhed var opvækkelse af den herskende ligegyldighed for sjælens frelse. Da misfornøelsen med den kirkelige stilling fremtvang gudelige forsamlinger i private huse, tog Harmsen virksom del i disse, og skjøndt hans polemiske ivrighed foranledigede, at han kun engang havde ordet i forsamlingen paa Rolighed, vedblev han dog under hele denne gjæring at tale i Frederiksskolen paa Christianshavn afvekslende med pastor *L. Siemonsen*, og paa Amager holdt han ene et par forsamlinger. Hans forhold under en borgerlig forfølgelse mod disse havde uden tvivl indflydelse paa, at spændingen i statskirken den gang meget snart endtes med, at Frederiks-kirken overlodes pastor Grundtvig til aftensangs-prædiken, men dette udfald af sagen svarede ikke til Harmsens ønsker eller forventninger, men foranledigede ham til at skille sig fra de mænd, han for havde samvirket med, og til selv at holde stadige gudelige forsamlinger fra foraaet 1832. Den store indflydelse paa de kirkelige forhold, som han i de første aaringer ventede sig af hans ivrige bestræbelser for denne gudelige forsamlings vekst og betydning, udeblev imidlertid, og i de senere aar levede han derfor mere for den lille venne-kreds, der havde sluttet sig til ham, og polemikken blev da ikke længer hoved-gjenstanden for hans tale, men hvad han meente kunne være hans venner til den største oplysning og opbyggelse. Fra det offentlige side lagdes der ingen hindring i vejen for de forsamlinger, han holdt i sit eget eller andres huse, og det er bekjendt, at de ikke heller har været til den allermindste forstyrrelse af den offentlige orden i borgerlig eller kirkelig henseende.

Af sin venne-kreds var han bestandig elsket og agtet, og hans opoffrende, uegennyttige og nidkære virksomhed for alt, hvad der efter hans skøn maatte kunne gavne dem, styrke dem i troen og befordre deres aandelige vekst maa sikre ham et varigt minde i deres hjerter, selv da naar de see og kjende de vildspor, hvorpaa de en tid vandrede med ham.

Paa prænt har man af Harmsen, foruden en del bidrag til de tidligere aargange af *Nordisk Kirketidende*: *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Politische Betrachtungen mit einem Blick auf Dänemark und Holstein. Deutsch herausgegeben von C. Harmsen. Koph. 1831. 8 vo. Vor Jule-glæde. Af Cl. Chr. Harmsen. Kbhvn. 1334. 12 mo. Ti psalmer om skabelsen. Af Cl. Chr. Harmsen. Kbhvn. 1835. 12 mo. Bibliotek for kristne. Gjennemset og med en forteale af Cl. Chr. Harmsen. Kbhvn. 1835. 8 vo. Ogsaa under titel *Johan Tobias Kiezlings* og nogle af hans venners levnet og virksomhed. *Barnet priis til jule-højtid.* Af Cl. Chr. Harmsen. Kbhvn. 1835. 12.*

Han har desuden fuldenst oversættelsen af følgende skrifter, som ville udkomme efter hans død: *H. Müllers geistliche Ervickstunden. Stillings Ungdom. Stillings Ynglingsaar. Stillings Vandring.*

Han har desuden forfattet flere end 100 psalmer, som hans venner have i manuskript efter ham, tilføjet med en stor mængde »Tanke-gange« eller ufuldige indholdsfortegnelser over mange bibelske bøger.

Men sit vigtigste literære arbejde døde Harmsen fra. Han havde nemlig bestemt sig til at levere en udgave af den gamle platyske oversættelse af den dansk riimkrønike, et arbejde, hvis fortjenstlighed boglærde mænd sikkert ville paaskjønnet, og som Harmsen uden tvivl var voksen, da han nøje kjendte og elskede riimkrøniken, plat-tysken var hans modersmaal, den gamle plat-tyske bibel den ham kæreste bibeloversættelse, og ingen af de beslægtede dialekter var han ukjendt med.«

Skrædder *Jens Jensen* og gørtler *Lars Jensen* fortsatte arbejdet, og 1858 holdt IM sit foraarsmøde i Asnæs med c 300 deltagere. Dagen før holdtes et møde i Stenstrup, Højby sogn, hvor IMs formand, *Peder Pedersen*, talte for en stor forsamling. Missionær *Jens Dyrholm*, der var blind, vandrede i de følgende aar rundt og solgte bøger og holdt mange møder, hjulpet af den unge *Jørgen Rasmussen*, Gudmindrup, der var blevet vakt ved smeden fra Værløse, og ogsaa han holdt møder.

Vallekilde. Det var en skelsættende begivenhed i egnens aandelige historie, at *Vilhelm Beck* blev kapellan i Ubby (lige syd for Skippinge herred) og det var en skelsættende begivenhed, at *V. J. Hoff* blev kapellan (hos sin senere svigerfader) i Vallekilde 1860. Med ham kom den grundtvigske bevægelse til egnen. Han vakte hurtigt opmærksomhed, ikke blot i Vallekilde og Hørve. Han samlede mange, og han samarbejdede de første aar med *Vilhelm Beck* (se pag 143 f). De to hjalp hinanden i arbejdet for at vække folk til personlig kristendom, og folk ville gerne høre dem. Beck talte først ved deres fælles møder, Hoff bagefter («han var god til at vende blad,» sagde man). De drog mange til kirke, og der blev et ikke ringe aandeligt liv. — Hoff var feltpræst 1864. Han lagde mærke til en lille civilklædt mand med en pakke bøger under armen, og han lyttede intensivt, naar feldegnen, *Ernst Trier*, talte. Manden hed *Jens Pedersen* og var skrædder i Faarevejle. Han havde optraadt som prædikant i Odsherred, og nu var han af troende mennesker paa Fyn blevet sendt over til Sønderjylland for at tale til soldaterne. (Senere flyttede *Jens Pedersen* til Hørve, og en kreds af Hoff's venner støttede ham, saa han kunne ofre en del af sin tid paa at drage rundt og holde møder og tale med folk om deres gudsforhold.) *Jens Pedersen* førte Hoff og *Trier* sammen, og dermed indledtes et livsvarigt venskab, som blev af stor betydning for den grundtvigske bevægelse i Nordvestsjælland. Deres samtaler førte til, at *Trier* 1865 begyndte en højskole i en bondegaard i *Vallekilde*; aaret efter fik han sin egen bygning, og den blev snart en af landets største folkehøjskoler. Den fik ogsaa betydning i Skippinge herred, hvor mejeriforp *Burchardi*, *Birkendegaard*, blev Hoff's gode støtte. Færrest elever kom fra sognene vest for Vallekilde. Ellers kom der elever fra hele egnen, og de drog hjem og grundlagde grundtvigsk arbejde rundt om paa egnene og arrangerede større møder af folkelig og kristelig art. Da ministeriet ikke udnævnte Hoff til sp i Rørby, dannedes den store valgmenighed i *Ubberup-Vallekilde* (se pag 130—38), der i saa høj grad kom til at præge det aandelige liv i Nordvestsjælland. — Man maa dog ikke tro, at der ikke var andet grundtvigsk liv paa egnen, end det, der samledes om Vallekilde og Ubberup. Der var betydelige grundtvigske præster, som fik indflydelse ud over deres sogne, f.eks *Richard Petersen* og *Gjevnøe*, *Grevinge*, *Jungersen*, *Vig*, *Spleis*, *Egebjerg*, *N. A. Jensen*, *Lumbsaas*. I vore dage kan det vist siges, at den folkelige side ved grundtvigianismen har gennemtrængt befolkningen noget mere end den kirkelige.

Indre Mission fik fodfæste i provstiet som den anden gren af den vækkelse, der var begyndt ved *Becks* og *Hoffs* forkyndelse. 1863 holdtes IMs efteraarsmøde i Vallekilde, hvor der blev aflagt beretn om kolportørernes arbejde af *Vilh. Beck*. Her paa egnen virkede *Lars Jensen*, *Svenstrup Hestehave* (Nr. *Asmindrup* sogn), han drog flittigt rundt med en bogtaske og holdt møder, og især paa *Sejerø* blev der vækkelse. Her blev gdjr *Niels Jørgensen* midtpunktet i de vækkelser, som

sidst i aarhundredet gik over øen. Navnlig i Bregninge-B og i Vallekilde og Hørve er der iøvrigt stærk IM's bevægelse. — Tømmermester *A. Johansen*, Hørve, var en yndet taler ved møder og i søndagsskoler, og hans hjem var et samlingssted for IMs venner i vid omkreds. Der oprettedes IMsmf i en række sogne, med KFUM og K og børnearbejde og en række særprægede indremissionærer virkede i provstiet til stor velsignelse for tros-livet: *Peder Larsen*, *Abildøe* (Egebjerg sogn), som de grundtvigske ogsaa gerne ville høre, *Hans Sørensen*, *Eskebjerg* (Bregninge sogn) og *Søren Mogensen*, *Vig*. Blandt de præster, der sluttede sig til IM og fik betydning ud over deres sogn, var *Jul. Ifversen* og *P. C. Dyekjær*. Han gjorde et stort arbejde for at faa rejst en IMs højskole her, og 1907 aabnedes *Faarevejle højskole* med *J. Andreassen* (se sp Ho-O) som forstander. Der laa nu 2 store højskoler midt i provstiet, paa det smalle sted mellem herrederne, og selvom *Faarevejle højskole* ikke fik samme betydning som *Vallekilde*, havde den dog i en aarrække en ikke ringe indflydelse inden for IM i egnen. Gennem 27 aar var *C. M. Julin* dens forstander, han var tillige kredsmd for sdsk og KFUM og K, og fmd for missionsudvalget paa egnen, og i denne ledende stilling blev han en fører for IM. Senere blev *Faarevejle højskole* om-dannet til haandværkerskole.

Det var altsaa to præster, *Hoff* og *Dyekjær*, som var skyld i, at disse to højskoler ved indkørslen til Odsherred blev rejst, og ikke egentlige bevægelser paa egnen.

Ved siden af de grundtvigske og IM har der ogsaa været en alm folkekirkelighed. Af kirkegængere er der en stor part, som ikke hører til nogen kirkelig retning eller kun staar i et løst forhold til en kirkelig retning (de stille i landet). Blandt egnens præster skal iøvrigt nævnes flg: *Bloch*, *Vig-A*, provsterne i *Føllenslev*, *Discher*, *Magnussen* og *Swane* (der blev biskop i Viborg), den lærde *H. C. Rask*, *Viskinge*, grønlandskenderen *Janssen*, *Værsløv*, provst *Hasle*, *Asnæs*, provst *Bondo*, *Værsløv*.

Bregninge har haft mange præstekifter, her er *Julius Ifversen* den mest kendte, provst *Friis Berg* sluttede sig til IM; den gamle *Bonnevie* havde virket i 49 aar i Vallekilde, som senere fik IMs sognepræster, *Borchsenius* og *A. M. Pedersen* og *Maarbjerg*. Valgmenighedspræsterne i Vallekilde, *Hoff*, *Ubberup*, *Th. Helweg*, *Fonnesbech-Wulff*, der blev stiftets biskop, og *Niels Petersen*, har betydet meget i hele egnens grundtvigske liv. Mere uden for retningerne stod *Hartvig Møller*, *Faber*, *Bang* og *Fensmark* i Føllenslev; *Poulsen*, *Viskinge*, var IMs mand, *Madsen*, *Værsløv* up. Nykøbing præstehistorie præges af præsterne *Budde-Lund*, provsterne *Ponsaing* og *Bostrup* og pastor *Knudsen*, i Rørvig var *Hostrups* søn, *Helge Hostrup*, kkp i mange aar, i Højbys ansete præsteembede kan især nævnes pastor *Freuchen* og provst *N. P. Christiansen*, i *Lumbsaas* har der været flere gr præster, *N. A. Jensen*, *Herskind* og *Marstrand*, af præsterne i *Vig* kan foruden *Jungersen* nævnes pastor *Prytz*, i *Egebjerg* den grundtvigske pastor *Morten Lund*, i *Faa-*

Kirkelig statistik

	Folketal 1945	Klkg %	Altergæster				Mh	Fh
			1891 %	1926 %	1942 %	1949 %		
Nykøbing	4409	6	338 20	421 17	980 25	1280 29	1	
Rørvig	960	3	725 90	167 20	245 28	400 42		
Odden	1269	8	792 95	513 46	600 47	550 43		1
Højby	2326	4	1734 } 59	530 } 23	471 } 21	423 19		1
Lumbsaas	1200	6		250 } 23	258 } 21	300 25		2
Vig	2694	4	1996 102	900 30	600 23	600 23	1	1
N Asmindrup	1023	6	820 93	300 30	512 51	532 52	1	
Egebjerg	1578	2—10	1313 83	700 47	487 30	310 19		1
Grevinge	2290	3,6	1703 85	846 35	500 26	500 26	1	1
Asnæs	2292	god	1273 93	621 31	450 20	672 30	1	1
Faarevejle	2277	6—5	990 60	500 24	849 38	1065 47	2	1
							7	9
Føllenslev	1013	4—5	445 50	240 38	138 } 14	181 18	1	1
Sørslev	1079	4—5	478 49	165 20	140 } 14	220 20		1
Bregninge	1792	5	883 46	526 } 26	496 } 47	1031 } 70	1	1
Bjergsted	517	6	274 47	250 } 26	375 } 47	357 } 70	1	1
Alleshave		10			208 } 47	350 } 70	1	
Viskinge	1221	6,5	487 50	224 } 20	435 } 37	455 37		1
Aunsø	1036	4	257 39	137 } 20	496 } 37	324 31		1
Vørslev	673	5	410 52	112 14	161 22	234 33		1
Jorløse	507	9—10	390 56	200 31	150 30	150 30		1
Vallekilde	1118	12	?	200 } 38	786 } 85	710 70	1	
Hørve	1623	12	870 113	900 } 38	1450 } 85	1145 71	1	
Sejrø	817	15	880 114	1500 175	920 108	786 85	1	
							7	8

revejle provst *Garde* og pastor *Rosen*, efterfulgt af den idérige pastor *P. C. Dyekjær*, der sluttede sig til IM, i Grevinge pastor *Phister* og paa Odden forfatteren, pastor *C. F. Nielsen* og *Emil Halling*.

Præsteembederne var store og for de flestes vedkommende slutembeder. Siden reformationen er ingen præster forflyttet fra Højby, kun een fra Vig-NA, 4 af embederne i Odsherred er saa store, at der er oprettet faste kapellanier: Nykøbing-R, Højby og Vig-NA og Bregninge-B (en tid ogsaa i Føllenslev-S og i Vørslev-J.)

Altergangsprocenten var gennemsnitligt: Skipinge herred: 1891: 62, 1922: 46, 1942: 49, 1949: 52. — Ods herred: 1891: 78, 1922: 32, 1942: 31, 1949: 32.

Altergangstal, kirkegangsprocent og menighedsraadens sammensætning i de enkelte sogne fremgaar af ovenstaaende statistik. Den højeste altergangsprocent er paa Sejrø, i Vallekilde-H og i Bregninge-B. 1891 opretholdtes endnu de halvaarlige altergange, derfor den store altergangsprocent.

Politisk har 1950 fig partier formandsposterne i kommunalbestyrelserne:

Socialdemokraterne: Viskinge-A, Radikale: Nykøbing, Odden, Højby, Nr Asmindrup, Grevinge, Faarevejle.

Venstre: Føllenslev-S, Bregninge-B, Vørslev, Vallekilde-H, Rørvig, Vig, Egebjerg, Asnæs.

Konservative: Jorløse.

UP: Sejrø.

Litteratur: Tage Christiansen: Det skønne Ods herred, tidskr »Danmark«, 4. aarg, 1944, s 372 f (Kirkerne i Odsherred), Chr. Heilskov: Dsk provins-topografi, 1920, s 174.

	Menighedsraad 1949				
	IM	Gr	Soc	up	
Nykøbing	3			8	
Rørvig	2			4	
Odden	2	4		valg	
Højby	1		2	5	
Lumbsaas				6	
Vig	2	5		1	
N Asmindrup	3	4			
Egebjerg	1	5		1	
Grevinge	1	4		3 valg	
Asnæs	2	3		3 valg	
Faarevejle	3			1 9	
	20	26	10	35	
Føllenslev	}	4	2	3	5 valg
Sørslev					
Bregninge					
Bjergsted	}	9		2	8
Alleshave					
Viskinge					
Aunsø	}	3			11
Vørslev					
Jorløse					
Vallekilde	}	6			6
Hørve					
Sejrø					
		6			8 valg
		4			2 valg
		26	2	5	46

Provster

18. maj 1824—15. febr 49: **G. J. Discher**, Føllenslev-S.

20. marts 1852—16. sept 67: **B. Magnussen**, Føllenslev-S.

23. juni 1868—4. sept 71: **H. J. Swane**, Føllenslev-S.

9. jan 1872—28. juni 75: **C. B. Garde**, Faarevejle.

28. juni 1875—7. sept 90: **S. N. P. Hasle**, Asnæs.

31. dec 1890—6. maj 97: **C. V. Bondo**, Værsløv-Jorløse.

27. dec 1897—10. marts 1904: **L. F. J. Bostrup**, Nykøbing-R.

29. april 1904—15. nov 09: **C. A. Jensen**, Vallekilde-H.

23. dec 1909—13. juni 32: **N. P. Christiansen**, Højby.

12. april 1933—28. maj 42: **F. Friis Berg**, Bregninge-B.

19. maj 1942: **L. C. Mikkelsen**, Højby.

Odsherred**NYKØBING—RØRVIG**

Nykøbing købstad ligger smukt paa et højdedrag ved Isefjord. Fra højderne nord for byen og fra Troldebjerg er der smuk udsigt over Odsherred, Isefjord og Kattegat, og lige syd for byen ligger Grønnehave- og Annebergskovene. Byen gør et hyggeligt indtryk. Oplandet er ikke stort, om sommeren er der et stort turistliv.

Byens navn kunne tyde paa, at der tidligere har ligget en anden by her. Dette er sandsynligt, fordi egnen i ældgammel tid var et af rigets betydelige punkter. Byen nævnes i 13. aarh som købstad, men laa oprindeligt nordligere. I middelalderen var fiskeri hovederhvervet, senere blev det landhandel. 1290 blev byen plyndret af kongemordernes parti, 1553 fik byen borgmester og raadmænd, 1591 latinskole (ophævet 1740). Byen led meget under Svenskekrigen, 1658—60, 1672 var der kun 463 indb, 1740 kun 350, og 1774 ejede byen ikke et eneste fartøj. Byen har altid været lille. Den har ligget afsides og ubemærket, men trods sin ælde har den et nyt præg. De mange brande i 19. aarh har udslettet det gamle præg. Odsherredbanen 1899 gav byen øget forbindelse med omverdenen, 1915 aabnedes statens store sindssygehospital, der ogsaa har kirke med gudstjeneste hver søndag (altertavle: Axel Hou: Den gode hyrde), 1911 aabnedes amtssygehuset. Folketallet er mere end fordoblet siden 1900.

Rørvig sogn, 2436 ha, udgøres af 2 halvøer ved Isefjordens indløb, Nakkeland mod syd og Nørrevang mod nord. Jorden er ret bakket og sandet, her er Sjællands næststørste flyvesandsstrækning og en del lyng. For at dæmpe flyvesandet er den store plantage anlagt. Langs Kattegat et par smaa lagunesøer, Dybesø, Flyndersø. Her er ualmindeligt naturskønt, udmærket badestrand, en mængde sommerboliger og et stort sommerliv, især bringer motorfærgeforbindelsen over Hundested mange gæster til Rørvig. Til sognet hører den 70 ha store Hesselø i Kattegat, 22 km nord for Rørvig.

Rørvig nævnes flere gange i Roskildebispens jordebog fra c 1370, hvor ogsaa sognets ældste

navn, *Isøre*, forekommer. Paa Isøre ting foregik iflg Saxo kongevalgene i gammel tid. 1949 rejstes en mindesten herom paa Skansehage hede. Paa Skansehage ved Isefjords indløb er et lazaret for kolerapatienter (nu feriekoloni). I en skanse, anlagt 1807—14 er anlagt en kirkegaard, der aldrig har været benyttet. 3 feriekolonier paa Skansehage.

Et vistnok ubegrundet sagn lader Marsk Stig være begravet i kirken 1293. Næppe mere paalideligt er sagnet om bruden fra Rørvig: Formummede personer fra et uden for kysten opankret skib tvang præsten (der var ingen præst i R den gang) til om natten at forrette en vielse i kirken, hvorefter bruden blev skudt, og de fremmede drog bort med liget (Thiele: Folkesagn I. 194, Henrik Stefens: Gesch. Breslau 1824, s 291, Vilhelm Bergsøes roman, Tage Christiansen, 1931).

Paa Hesselø holdt Chr. III og Fr. II hjarde af heste. Paa øen, som er i privat eje, er en gaard (15 indb) og to kirkegaarde, samt et fyrtaarn. Sjældent rigt dyreliv.

Det kirkelige liv. 1761—65 var biskop Peder Herslebs søn, den lærde mag, *Peder Pedersen Hersleb* sp her, han blev kun 35 aar gl, Mynster skriver ikke venligt om Nykøbing. Han hævder, at byen har »nogen skadelig indflydelse« i Odsherred, og at »indvaanerne (1839) skulle være saa udannede, at ingen kan skrive det mindste for sig. Præsten maa derfor paatage sig at være formand for repræsentanterne« (M II 82 og 90). Klokkeren (Kirchhoff) der tillige ledede borgerskolen var »en i alle henseender daarlig person, under hvem skolen var ussel. Ved privat overenskomst cverlod han skolen til sin svigersøn, Larsen, der var meget flittig og duelig« (1848). Læreren i Nakke (Brinck) »har liden duelig-hed, er godmodig, men tilbøjelig til at snapse«. Læreren i Rørvig (Mortensen), var »duelig, men i strid med sine stridbare naboer og noget fornem, har ikke megen dannelse«. — Pastor *Petersen* var en dygtig mand ligesom sin forgænger, *Jørgensen*, der flyttede til Randers 1843, og som Mynster satte højt. Noget stærkt folkeligt eller kirkeligt liv har der aldrig udfoldet sig i pastoratet. Da der kun var een præst, laa R noget i skygge, men fra gammel

tid har sognepræsten i N holdt bibellæsninger i sognets to skoler. Bibellæsningerne var som regel vel besøgte, men kirkegangen har været sparsom. Kirken i R ligger ogsaa ret afsides. Omkr 1900 var der lokale bestræbelser for at nedrive R kirke og genopføre den i byens centrum, men myndighederne afsløg planen. De folk, der har deres gerning paa søen, har ikke haft ret meget forbindelse med den øvrige befolkning. 1853—56 var her en hjælpe-lærer M. Sommer, der øvede en ejendommeligt kristelig paavirkning. Han var lærer i Kr. Kolds aad, og han holdt gudelige forsamlinger i skolen i R og paa bystævnet, var afholdt og samlede mange. Men da der kom flere til hans møder end i kirken, som næsten blev tom, fik han sin afsked. Hans virksomhed havde en sværmerisk karakter.

Mogens Sommer (* 1829, † 1901 i Aalborg) var oprindeligt skrædder. Han var stærkt optaget af Søren Kierkegaard og angreb præsterne voldsomt (sammenstød med Fr. Helveg). Efter 1856 berejste han landet, ivrede mod folkekirken og søgte at stifte frimenigheder (havde forbindelse med G. A. Lammers). Han befattede sig ogsaa med kvaksalveri og blev arresteret. En tid boede han i København; blev udvandringsagent, rejste til USA som præst og læge. Senere sluttede han sig til socialismen, men ledelsen kunne ikke bruge ham. Han døde ganske glemmt. (M. A. S.: Stadier paa livets vej 1868—91, KL f N IV 283).

Det kirkelige liv i Nykøbing har været stilfærdigt, folkekirkeligt. I 1890'erne dannedes der et lille IMs smf., og der blev bygget et missionshus 1905, hvor der blev holdt møder, sds, osv. Der er enkelte grundtvigske, flertallet er u p, og den kirkelige interesse er ikke særlig stor. Ingen vækkelser, folkelige eller kristelige, har præget sognene. Sognepræsterne har ikke været partiprægede. For Rørvigs vedkommende betød det kirkeligt en væsentlig ændring, da kkp fik bolig der. Helge Hostrup var grundtvigsk, og kirkelivet fik et nærmest grundtvigsk præg, men flertallet er uden partipræg.

I Rørvig er der ved Dybsø og Kattegat et missionskursted, hvor der undertiden holdes møder. Missionskurstedet er i sommerhalvåret et kristeligt aktiv for sognet. Her samles lægfolk og præster fra hele landet. Iøvrigt er der blandt de c 8—10,000 sommergæster i R mange kirkeligt interesserede, der trofast søger kirken.

Rørvig sogn bærer præg af den vældige turistinvasjon i sommermaanederne. Byens flere anselige butikker eksisterer kun i kraft af turisterne. Alt kan lejes ud om sommeren, de indfødte »putter« sig i kældre, udhuse osv imens. Det er ikke helt forkert at sige, at sognet lever af sommergæsterne. Det er dog ikke idyl altsammen. Sommerens fremmedelement udvisker egnens særpræg i dialekt, tankesæt og klædedragt og vaner. Navnlig de unge tager ved lære af de fremmede paa stranden, paa kroen, i plantagen, de forstaar ikke, at det er ikke alt lige godt, det der kommer udefra. En vognmand udtalte engang: »Vi er glade naar de kommer, men hvor er vi glade, naar de rejser igen«.

— »Foreningen til værn om Rørvig sogns naturskønhed« gør et paaskønnelsesværdigt arbejde for at frede om den endnu uberørte natur (der hvor den endnu findes) og hæger om det, der har historisk interesse. Tit maa

der kæmpes en kamp med dem, der vil udstykke og gøre det hele i penge. Den nuværende sogneraadsformand og bl a en kreds af københavnerne har sæde i foreningens bestyrelse.

— Fra gammel tid har der været et skel mellem beboerne i Nakke og dem i Rørvig by. Først talte Nakkebønderne med den gode fede jord nedsættende om Rørvig'erne, der var saa fattige. Nu lever Rørvig bys borgere højt paa turismen og foragter Nakkebønderne. Skellet gør sig gældende overalt mellem børnene, spejderne, i forsamlingshuset (bygget ca 1945, beliggende midt mellem Rørvig og Nakke by). Ikke engang turisterne om sommeren har kunnet nedbryde dette skel.

— Ingen særlig betydelige mænd fra det folkelige, det kirkelige, det politisk liv eller skolen har formaet i de sidste aar i væsentlig grad at præge bef. Slægten Grundtvig stammer fra Nykøbing. — Stamt 49.

1922 oplyses: Lille IMsmf, indremissionær, Mh (skomager J. Gunnarsen) KFUM i N, ungdomsf i R, fh i R, enkelte adventister. 1931: Kkg 4—5 pct, IMsmf i N (postassistent Poulsen), KFUM og K, indremissionær Jørgensen, ikke meget retningspræg. 1939: Kkg 4 og 5 pct, almindelige folkekirkelige forhold, velvilje, kirkeblad, IMsmf (skomager J. Gunnarsen), indremiss Horn Andersen, KFUM og K osv, ringe kirkelig interesse i R. Mange af sommergæsterne er kirkegængere. 1950: Kkg 6 og 3 pct, svingende i R, velvilje, bibelkreds, IM (50, plejeassistent S. Sigmer) KFUM og K, DMS, ØM, spejdere, sds, flertallet u p, i R ringe, men stigende kirkelig interesse, trofast medarbejderstab fattes, præsten ene om arbejdet, møder for ældre, studiekreds, sømandskreds, kirkebil, K spejdere, ugentlige møder for børn, kirkeblad. FDF.

Nykøbing kirke er en smuk, romansk murstenskirke fra c 1200, bredt skib, smallere kor, anseligt taarn, vaabenhus og stort kapel mod syd, sakristi mod nord, alt med blindingstrydede kamgavl. Kirkens indre restaureret 1800, kirkens ydre 1892. Altertavle fra 1590, alterbilledet af fru Ingemann (fra 1830), hænger nu i sideskibet, et krucifix paa alteret, prædikestol fra 1636, kalkstensfont, 3 malmlejekroner fra 1657. Sengotiske kalkmalerier. Da kirken i 14. aarhundrede fik hvelvinger, deltes den med tre piller, saa den er toskibet. 250 sd. (Mackeprang: Døbefonte, s 382, 412).

Rørvig kirke er senromansk, af teglsten, gulkalke, i gotisk tid er den overhvelvet og har faaet taarn, som senere er brudt ned, og et nyt taarn er opført vest for det gamle, og 1852 er dette taarn atter erstattet med det nuværende taarn. Vaabenhus mod syd, nyt sakristi mod nord. Kirken restaureret 1870. Prædikestol fra 1584. senromansk kalkstensfont. 200 sd. Den gamle altertavle (Den himmelfarne modtages af Gud Fader) er genopstillet 1945. Et alterbillede fra 1868 (J. Roed: Jesus paa korset) er ophængt i taarnet. (Mackeprang: Døbefonte, s 382 og 412.)

Altergæster: 1891: 338 og 725, 1896: 371 og 722, 1922: 421 og 167, 1934: 852 og 162, 1942: 980 og 245, 1949: 1280 og 400.

Folketal: 1850: 1282 og 685, 1901: 2000 og 810, 1921: 2621 og 824, 1945: 4409 og 968.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 4 gr, 3 u p, R: 4 gr, 2 u p, 1938: N: 3 IM, 4 gr frisindede, 3 u p, R: 1 IM, 6 u p (gr), 1949: N: 3 IM, 5 frisindede, 2 u p, R: 2 IM, 4 u p.

Kommunevalg: N: 1943: Soc 675 (5), rad 318 (2), kons 322 (2), Venstre 236 (2); 1950: Soc 759 (5), rad 479 (3), kons 336 (2), venstre 289 (1), komm 79 (0); R: 1943: Soc 71 (1), rad 163 (3), venstre 143 (3), 1950 Soc 77 (1), rad 177 (3), venstre 208 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 101 byg, 54 rug, 112 rdl, b) 122 rdl, d) 550 rdl, e) ingen præstegaard, 25 td l. — 1870: Regul 2440 kr, netto 5304 kr, 1913: 1. kl, 1946: 2. kl.
Præstegaarden opført 1906.

Nuværende sp er tillige præst ved sindssygehospitalet. Sp og rkp besøger Hesselø 2 gange aarligt.

27. 12. aug 1843—23. febr 52 (adjunkt Vordingborg 27): **C. S. Petersen**, fl t sp Nakskov-B, se der.

Mynter fandt N kirke temmelig stor og temmelig simpel (1839). Om indbyggerne i Rørvig hedder det: »De fortjener meget ved lodseri, skipperi og fiskeri, men er temmelig stridige«. Pastor Petersens prædiken (1848) karakteriseres som: Sundt og godt, men tabte sig maaske mere i tiden end opløftede der- over. Foredraget frit, i god smag og med en smuk stemme. Katekisationen god. Sædeles talrig forsamling. Ungdommen, hvoriblandt en stor del af honoratorium classe, svarede udmærket godt«. (M II s 82).

28. 29. april 1852—17. febr 73 (præst Kbhvns ladegaard 8. dec 38, tillige kst forstander Det kgl opfostringshus 49): **Theodor Ferdinand Budde-Lund**, * 16. okt 11 Kbhvn. Forældre: Krigsassessor Andreas B-L og Johanne Henriette Wolff. Stud priv 30, c jan 38 (h), † 17. febr 73. ~ 24. febr 44 Frederikke Erasmie Thonning, * 17. marts 18, † 15. aug 74. Forældre: Konferensraad, deputeret i general- toldkammeret og kommercekollegiet Peter T og Anne Marie Nicoline Kamphøvenner. — Søn: Everdrup.

E S II, 262. Beboerne i N stiftede 1874 et legat til minde om pastor B-L.

29. 1. aug 1873—31. jan 92 (sp Sæby 31. aug 62): Provst **Johan Poul Carl Anton Ponsaing**, * 26. aug 20 Kbhvn. Forældre: Legationsraad, sekretær i departementet for udenlandske sager Carl Anton P og Elisabeth Larsen. Stud priv 40, c jan 48 (l), hjpr Køge-Ø 21. jan 52, hjpr Gadstrup-S 56, hjpr Vejle-H 57, provst Dronninglund herred 20. maj 63, afsk 31. jan 92, † 25. juli 00. ~¹ 29. dec 57 Polly Christiane Caroline Sophie Gether, * 16. okt 27 Svallerup, † 5. dec 64. Forældre: Ritmester, postmester Henning Andreas G og Birgitte Caroline Selchau. ~² 8. marts 67 Emilie Christine Zoffmann, * 12. dec 24 Kbhvn, † 25. sept 10. Faderen: Sognepræst i Herstedøster-V, † 63, se der. — Fætter: Neergaard, Nordrup-F. — Kusine ~ Esmann, Hellested. — Faders søster ~ Neergaard, Fakse. — 1. hustrus moders søster ~ Eger, Svallerup. — Søster ~ Reumert, Sorterup-O. Stam 96 a.

30. 7. maj 1892—10. maj 1904 (1. ord kat Vor Frue k, Kbhvn, 3. juni 79): Provst **L. F. J. Bostrup**, provst Ods-Skipinge-Ods herr 27 dec 97, fl t sp Rønne-K, se der.

31. 31. aug 1904—13. marts 30 (sp Lem-V 17. maj 95): **Knud Godfred Knudsen**, * 17. dec 62 Kbhvn. Forældre: Grosserer Rasmus Bang K og Mariane Paludan. Stud Mtrp 80, c 86² (l), lærer Det kgl Vajsenhus og Komtesse Moltkes skole, hjpr Hjørring 15. okt 88, kkp Assens 23. marts 91, r af Dbg 28, afsk 13. marts 30, † 12. maj 36. ~¹ 22. juli 91 Gregersine Kristine Preisler, * 27. nov 70 Viborg, † 5. juni 92. Forældre: Snedkermester Frederik Chr. P og Ane Martine Bartholinie Bertelsen. ~² 6. dec 93 Anna Christiane Hedevig Kampmann, f. 29. jan 52 Sejling, † c 24. Faderen: Provst i Hjørring, † 97, se der.

Skrev i »Fra Holbæk amt« om præstegaarden i N (1911) og om sandflugten i R (1931).

Hjælpepræst hos pastor Knudsen

1917—20: **M. H. Løbner**, se Arrild.

32. 4. juli 1930 (sp Lundum-H 26. okt 22): **Svend Ewaldsen**, * 24. maj 87 Fejø. Faderen: Sp Købelev, † 09, se der. Stud. Hrlf 04, c 12¹ (h), hjpr Ønslev-E. 12, hjpr Maribo-H, 25. maj 15, sp Løkken-F 31. maj 18. ~ 2. dec 13 Fanny Laura Therkelsen, * 1. juni 87 Nakskov. Forældre: Malermester Alfred Johan Vilhelm T og Anna Nielsen.

Kaldskapellan

(oprettet 23. marts 1922. Pgd opført i Rørvig 1926.)

1. 1. sept 1922—11. dec 26: **A. E. Petersen**, fl t V-Ø Vandet, se Gørding-V.

2. Kst 28. jan 1927—30. sept 40: **Helge Hostrup**, * 19. juni 62 Silkeborg. Faderen: Digteren J. C. H, sp Hillerød-N-H, † 92, se der. Stud Bokkenheusers kursus 82, c phil 83, studerede litteratur uden at tage eksamen, lærer Sorø højskole 90, redaktionssekretær »Ringsted folketidende« 91, stifter og forstander Ry højskole 92, redaktør »Jysk morgenblad«, Aarhus 05, højskoleforstander Vejlbj ved Aarhus 11, lærer Frederiksborg højskole 21, frimenighedspræst Frederiksborg 26, afsk 30. sept 40, † 23. jan 49. ~ 30. aug 92 Astrid H. J. Bojsen, * 12. febr 70 Gedved, † 21. april 52. Forældre: Seminarieforsstander Lars Peter B, † 22, af Stege, og Ingeborg Christiane Crone. Hustrus slægt se stamt 19.

Udg bl a 92: »En storm i et glas vand«, skuespil, 97: »Paa akkord«, skuespil, 00: »Snævre grænser«, skuespil, 16: »J. C. Hostrup, hans liv og gerning«, 16: »Johanne Louise Heiberg«, 22: »Salten sø«, digte.

Journalistik og højskole-gerning drog Helge Hostrup i hans unge aar. Han var en urolig sjæl, ikke lidt af en kunstnernatur, det kendtes, at han var Hostrups søn og Hauchs datterens søn. Ry højskole førte han frem til at blive en af Jyllands større højskoler. Larsen-Ledet har i »Mit livs karussel« meget fordomsfrit, fornøjeligt og levende beskrevet HH som redaktør af det radikale »Jysk morgenblad«, han var ikke som andre bladmænd, og som højskolemand fulgte han sit eget bestik, han anglede aldrig efter ydre folkegunst, men sagde sin mening, hvadenten folk kunne lide den eller ikke. Hans prægtige hustru, *Astrid Bojsen*, stod trofast ved hans side, baade i medgang og modgang. Naar Bjørson synger:

Ja, hun lo, naar min baad blev kranget,
blev ej bleg under uvejrhænget, —

passer det paa Astrid Hostrup. Hun havde i fuldt maal P. Bojsens glade sind, og det holdt i arbejds- og kampaarene, i smaa kaar og i lyse dage. Hun blev en rigtig højskolemor; begge var gennem deres slægt knyttet til førende navne i kirke, skole og digterverden. Norges digtere stod dem ogsaa nær. I sin mindebog standser fru H midt i beskrivelsen af den blomstrende virksomhed i Ry. Hendes rige barndoms minder prægede hende, men ægteskabet med Helge Hostrup lærte hende at se med sine egne øjne. De to levede et jævnt og muntert virksomt liv... med streg

under »muntert«, og der blev sunget meget, selvom livet for dem ikke blev en dans paa roser. Selv forsøgte H H sig som digter og hans skuespil blev opført paa Folketeatret og paa mange provinsscener, mest betydelig er hans livsskildring af faderen, J. C. H. Da han blev ældre, vaagnede mere og mere hos ham trangen til at blive præst, skønt han aldrig havde studeret teologi. Han fik en god gerning i Rørvig, hvor han og hans hustru blev meget afholdte. »Rørvig-tiden blev min bedste tid«, sagde H ofte.

Ogsaa i sin forkyndelse gik H sine egne veje. Der var liv over hans prædikener, mange glædede sig over ham. Men en del af sognets beboere naaede vist aldrig at forstaa ham. Det kneb for H ligesom for saa mange andre præster paa egnen at komme i kontakt med den indfødte fiskerbefolkning. Tog H sin afsked for sent? maaske! Den brave kæmpe var i hvert fald en del ældet, da han sagde farvel til Rørvig. H og hans hustru glemte aldrig Rørvig, de tilbragte efter hans afsked hver sommer i deres sommerhus »Hostruphus« i R.

Fru Astrid H havde fra sine unge aar skrevet en masse og holdt et anseligt antal foredrag, blandt andet indenfor Dansk Kvinde-samfund, hvor hun udførte et stort og paa-skønnet arbejde.

Efter sin mands død begyndte Astrid Hostrup, der var et straalende menneske og inkarnationen af det bedste, man kan tænke sig, udg af sine erindringer. I bind, *Et jævnt og muntert virksomt liv paa jord*, der udkom i 1950, er en lille yndig bog, som vakte betydelig opmærksomhed. Den tegner et fint billede af hendes svigerfader, digteren J. C. Hostrup, og af grundvigske kredse omkring aarhundredskiftet — handler om opvæksten paa seminariet i Gedved, om hvordan hun i Sorø hos sin faster Jutta Bojsen Møller træffer gamle Hostrup og sønnen, som hun forelsker sig i, og hun skriver en forlovelses-historie, der er baade morsom og betegnende for hele den tid. Endvidere skriver hun om Hostrup som højskolemand.

Ægteparret forligedes ingensinde politisk — han radikal og hun venstre, hvad der skabte Astrid Hostrup nogle svære aar — men der var det mest henrivende forhold mellem de to, og Astrid Hostrup var loyal.

Astrid Hostrup havde været meget svag længe, men til det sidste skrev hun paa andet bind af sine erindringer (Nattid 22. april 52).

H H skrev sine erindringer i Nordsjæll venstreblad 2. og 6. okt 09, og i Mit hjem I, 1911, og i Aarhus amtsstidende 3. og 16. jan 16, se endv Højskolebl 1892, sp 1217—27, 1911, sp 785—88, 1917, sp 1131 og 38, 1932, s 399, 1950, s 546, samt nekrologer febr 49, endv Ry højskole 1892—1917, Holger Begtrup's levned II, 1929, s 153, Frederiksborg højskoles aarskr 1926, s 37, Larsen-Ledet: Mit livs karusel, III, 1949, DBL X, 625. Vagn Møller i Højskolebladet, 1952, s 199 f.

7. dec 1940—3. jan 47: **H. Køster**, fl t Kølstrup, se der.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

(Oprettet 20. marts 1947, 3. kl.)

1. 2. aug 1947 (hjpr Værlose 15. aug 44): **Eigil Børge Landert**, * 22. maj 17 Kbhvn. For-

ældre: Overlærer Eugen L og Henny Alfrida Petersen. Stud Østersøg gymn 36, c 44' (1-79), sekretær KFUM, Helsingør 44. ~ 21. juni 47 Kirsten Ingrid Lose Andersen, * 11. aug 22 Kbhvn. Forældre: Arkitekt Poul Emanuel A og Ingeborg Marie Lose af Skeby-O.

Litteratur: J. H. Larsen: N, i »Holbæk amt topografisk beskrevet« I, s 45, F. E. Hundrup: »Lærerstanden ved de nedlagte latinskoler i N m fl byer«, 1871, H. V. Clausen i »Fra Holbæk amt« 1918, s 285 f, G. Knudsens forannævnte afhandlinger i »Fra Holbæk amt« 1911 og 1931, Tage Christiansen »Det skønne Odsherred« 1938—50, Iver Schmidt: »Fra Odsherred«, i Dsk Turistf aarb 1931, s 11—38, S. V. Hansen: Rørvig, i Dsk naturfrennings aarb f 1934—35, s 83—86; skrifter i anledning af N's jubilæum 1943, Sophus Jensen: »N gennem tiderne«, 1943, Købstadsforeningens tidsskr 1943, s 309 f, Traps Danmark II, 1920, s 433—40, Daniel Bruun: »Danmark, land og folk«, 1921, s 84—85, ovennævnte skrifter om bruden fra Rørvig, Helge Hostrup skrev forskellige smaa dramatiske arbejder med emner fra Rørvig, opført af lokale dilettanter, Louis Levy: »Gaarden«, pastor H. Køster: »Fotos fra Rørvig« i »Holbæk amtstidende« s julenr 42, Gustav Bauditz: »Pastor von Grabow«. Kaj Hoffmann og Ulf Hoffmann har skrevet en del naturlyrik fra Rørvig og omegn. Chr. Heilskov: Dsk Provinstopografi, 1920, s 174 og 175. Odsherred 1929—36, Det skønne Odsherred 1944—50.

ODDEN

Sjællands odde, den 22 km lange landtunge mellem Kattegat og Sejersø bugt, er bakket, men ikke særligt højtliggende. Odden sogn er 1661 ha, storslaaet naturskønhed, frugt-bare egne veksler med lyncheder. Oddens yderste spids, Gniben, har prægtig udsigt over havet til Jylland. Gniben var under besættelsen af tyskerne omdannet til fæstningsværk. Byerne: Overby, Yderby.

Det kirkelige liv. *Grundtvigs* fader, *Johan G.*, var sp her 1766—76. — N. F. S. Grundtvig skriver om Johan Grundtvigs præstetid her: »Herren velsignede hans sjælesorg, og han regnede derfor disse aar mellem de glædeligste i sit liv«. Mynster glædede sig over de store forsamlinger, der var i kirke (trods det lille sogn) ved visitatserne 1839 og 1848. 1814—48 var konsistorialassessor J. C. Østergaard sp her, han var dr theol i Leipzig, en mærkelig mand, Mynster omtaler hans »pi-bende stemme«, hans prædiken var »væv«, uden mindste sammenhæng, han overlod i de senere aar hele embedet her til sin kapellan, *Luplau*. Selv levede Ø ganske »isoleret fra verden«. Præstegaarden var gammel og indskrænket, haven lille og forsømt. I pastor *Hansens* tid kom opvækkelsen i Odsherred ogsaa til Odden, idet først smeden fra Værlose, *Jens Larsen*, og senere *Jens Dyrholm*, kom her og holdt en del møder (IMs hist s 30) uden at der dog blev større IMs liv. Enkelte tog herfra til Vallekilde højskole, og *Triers* indflydelse mærkedes i enkelte hjem. Pastor *Holm* var svag, pastor *Carlsen* havde god kirkegang og gjorde et godt ar-

bejde i sognet. Pastor Nielsen var stærkt optaget af sine historiske studier, en ejendommeligt mand; hans efterfølger, Schou, befattede sig faktisk ikke med embedet efter 1897. Han var en indelukket natur. Han hverken prædikede eller forrettede kirkelige handlinger. Pastor K. Pedersen skriver: »Jeg mødte her en meget velvillig og i ikke ringe grad kirkelig befolkning, skønt flere af de tidligere præster havde været ret mærkelige. Omkring 1898 blev der fremsat ønske om, at der kunne blive holdt gudstjenester i Yderby skole hveranden søndag, og der kom mange. Efter 1902 blev det paalagt præsten at holde disse gudstjenester. Ingen kirkelig retning var fremtrædende, og ingen af præsterne omtaltes som udprægede retningsmænd. Indre mission holdt sidst i 90'erne en række møder i et telt, som man flyttede rundt med. To missionærer (Aage Krohn og Johs. Thorsen) talte, og Thorsen vakte nogen opsigt ved sin stærke forkyndelse, men noget større røre mærkedes ikke den gang. Mere indtryk gjorde Peder Larsen, Abildøre, naar han kom her. Og de faa IMs folk, der var paa Odden, var vist alle blevet vakt ved ham. Der kom altid mange, naar han talte, og han havde mange venner paa Odden. Et sommermøde i præstegaardshaven, hvor han talte 1900, var særlig stærkt besøgt. Fra ældre tid havde 4 kvinder holdt dsdk, en af dem sluttede sig afgjort til IM, kkg var god og flertallet var uden retningspræg.« Pastor K. Pedersen passede embedet alene 1897—1902. Halling naaede ikke at sætte spor, men endnu huskes den lærde og elskelige pastor Krarup som en flittig og meget samvittighedsfuld sognepræst. Fru Krarup var en saare nidkær præstekone. Endnu huskes hendes fængslende og opbyggelige pigemøder. Under de følgende præster har det kirkelige liv været i en støt og rolig gænge. Kirkebesøget er her grundet paa Oddens barskhed noget afhængig af vejrliget. Det har til alle tider knebet meget med at faa fiskerne til at gaa i kirke. Kirkefolkets offervillighed maa nævnes som noget enestaaende; f. eks. har høstofrene i flere aar ligget omkring 500 kr. Størstedelen af ungdommen er her som de fleste steder ret ukirkelig.

1922 oplyses: Folkelig ungdomsf, bladudledning, pigemøder, dsdk, DMS, 1926: God kkg, megen hørelyst, Blaa kors, ikke udpræget IM (barber Harald Nielsen, Overby), gr ungdomsforening (125), 1935: Kkg 10 pct, særdeles gode forhold, flertallet grundtvigsk præget, bibellæsn i kirken, ungdomsm, IMsmf (parcellist Chr. Rasmussen, Overby), foredragsf (sp), menigheds møder i prgd, Blaa kors, fh, godt sted at være præst, 1942: Kkg 8 pct, velvillig og offervillig befolkning, hørelyst, kirkeblad, ungdomsm i prgd, dsdk, IMsmf (parcellist Emil Larsen, Overby), DMS, ØM, 1950: Kkg 8 pct, gode forhold, velvilje, hørelyst, sømandshjem, lille dsdk, ungdomsm i prgd, IM (25). Velbesøgte maanedlige menigheds møder.

Odden kirke er gotisk, af teglsten, med senere tilføjede taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord og hvælvinger. Først i 19. aarhundrede nedbrødes koret, og et større kor opførtes, det har fladt gibsloft. Kirken er rødkalket. Altertavle fra

1638, tarvelig prædikestol fra 1821, granitfont. Mindetavler. 1914 ophængtes en model af orlogsskibet »Prins Christian«. 150 sd. Den uanselige indgangsdør erstattedes 1942 af en smuk egetræsdør. 1942 blev alt træværk malet. En smuk skik er, at kirken altid er pyntet med blomster. Denne skik indførtes af pastor Pedersen og pyntningen paahviler menighedsraadet.

Paa kirkegaarden (med delvis middelalderlig kirkegaardsmur), staar et mindesmærke (bekostet af kpt L. Fribert, Anneberggaard), en sandstenssøjle, kronet med en marmorhjelms, for de danske, der faldt paa »Prins Christian« 22. marts 1808. Willemoes er begravet her. Der er særlig mindsten for ham og hans kammerater, rejst 1883 paa 100 aarsdag for W's fødsel. — Paa det gl mindesmærkes søjles fod staar paa et marmorstykke Grundtvigs vers:

De snækker mødtes i Quæl paa hav,
 og luften begyndte at gløde,
 de leged alt over den aabne grav,
 og bølgernes gjordes saa røde.
 Her er jeg sat til en bautasten,
 at vidne for slægter i norden:
 Danske de vare, hvis møre been
 under mig smuldre i jorden,
 Danske af tung, af æt og lid,
 thi skal de nævnes i løbende tid
 fædrenes værdige sønner.

Orlogsskibet »Prins Christian« ført af den kække Jessen, kæmpede i 3 timer med 2 engelske linieskibe og 3 fregatter. Nordvest for kirken, noget fra stranden, vises endnu stedet, hvor vraget ligger.

Paa kirkegaarden findes mod vest et mindesmærke over tre engelske flyvere, som i foraaet 1944 blev skudt ned over Sejrbøgen af tyskerne. 2 af de 3 lig skyldte i land ved Oddens kyst, men den tredje kom ind paa kysten ved Lumbsaa. Den første blev begravet med militære æresbevisninger under medvirken af sognepræsten, mens de to andre i nattens mulm blev jorderede uden kiste og uden præstelig medvirken. Senere kastede præsten dog jord paa de to andre grave efter endt gudstjeneste i menighedens nærværelse. 1946 blev de tre flyvere flyttet til et nærliggende sted paa kirkegaardens centrum; en smuk og enkel sten, hvortil sommergæster og sognets beboere ydede deres bidrag, blev oprejst og indviet i juli 1946 ved en smuk højtidelighed i overværelse af repræsentanter fra Royal Airforce. Paa stenen staar de faldnes navne samt følgende vers forfattet af sognepræst B Petri:

Eders stordaad aldrig glemmes
 danske sind til tak maa stemmes.
 Frihed blev igen os givet
 eders død for os blev livet.

Altægter: 1891: 792, 1896: 766, 1922: 513, 1934: 658, 1942: 600, 1949: 550.

Folketal: 1850: 571, 1901: 897, 1921: 1064, 1945: 1269.
 Menighedsraad: 1922: 2 IM, 3 gr, 2 u p, 1930: 5 gr, 2 IM, 1938: do, 1949: 4 gr 2 IM, 1 soc, valg.
 Kommunevalg: 1943: Soc 103 (1), rad 213 (3), venstre 248 (3), 1950: Soc 200 (2), rad 160 (2), venstre 273 (3).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 140 byg, b) 55 rd, c) naturalier, d) 100 rd, e) 89 td l. — 1870: Regul 1360 kr, netto 5304 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. — Præstegaarden opført 1732 og 1913.

18. 7. okt 1848—23. jan 60 (ord kat Kalundborg 23. jan 38): **M. P. Hansen**, fl t Slaglille-B, se der.

19. 27. marts 1860—2. jan 69 (sp Tostrup-R 25. maj 49): **Jacob Ludvig Ferdinand Holm**, * 22. nov 10 Dalby. Forældre: Sp i Dalby-S Niels H, † 38, og Cecilie Fog af Humble. Stud Odense 31, c nov 36 (h), hjpr Karby-R-H 10. aug 39—3. dec 43, hjpr Alsted-F 45, do Arninge 47, † 2. jan 69. ~ 17. sept 47 Louise Nicoline Aagaard, * 8. sept 18 Kullerup, † c 1890. Faderen: Sp konsistorialraad i Farum-V, † 57, se der. Broder: Tved, Jylland. Søster ~ Rützau, Linæa-Dallerup. Hustrus brødre: Græse og Velling. — Stam 40.

Hjælpepræst hos pastor Holm

1867—68: N. Benzon, se Flade-D.

1868—69: J. S. Jensen, se Borum-L.

20. 20. april 1869—7. aug 76 (sp Anholt 7. marts 63): **J. Carlsen**, fl t Høve-F, se Tikøb.

21. 5. okt 1876—6. okt 1888 (sp Suderø, Færøerne 9. april 60): **Carl Frederik Nielsen**, * 15. aug 22 Kbhvn. Forældre: Smedemester, vognfabrikant Carl Chr. N og Johanne Marie Lund. Stud Brgd K 42, studerede harmonilære, var musiklærer og komponist i Kbhvn, huslærer Herlev, c juli 49 (h₂), skolebestyrer Ordrup 50, lærer og kirkesanger Bregninge, Sjælland 54, † 6. okt 88. ~ 23. april 51 Thora Caroline Lodberg, * 9. april 26 Kbhvn, † 13. febr 05. Forældre: Premierløjtnant i brandkorpset, snedkermester Jens Peter L og Johanne Cathrine Zimmermann.

Pastor N har leveret bidrag til Kirkehist Saml, Præsterækker for Færøerne siden reformationen i Wiberg's præstehist, komponeret Jubel-galop (42), Thora-polka (44), Aurelia-vals (44), der blev opførte i Tivoli og i Klampenborgs koncertsal, endvidere Vido-polka (45) og Tre psalmer af digteren H. A. Timm (76) samt udg 40 psalmer udg som tillæg til Kingos psalmebog for menigheden paa Suderø (63), Stamt over fam Lodberg eller C. J. Lodbergs descendent (76), Stamt over fam Hammershaimb (76), Biograph efterretn om geistligheden og lærerstanden i Oddens pastorat (78), Ligtale i Oddens kirke (78), Brudevielses-tale holden i Odden kirke (78), Mindetalen paa Odden kirkegaard hundredaarsdagen for P. Willemoes's fødsel (83), efterlod endvidere i manuskripter Færøerne, en geograph, topogr og oeconomic beskrivelse tillige med kadsleksikon, I—III (74), af hvilket en forkortet bearbejdelse er udg i 2. udg af Trap's Danmark, Færøernes geistlige stat, I—III (78), Den højere geistligh i den nordiske kirke efter reformationen, I—III, Færøernes verdslige stat, I—II, og Den højere geistligh i den nordiske kirke under katolicismen, I—II. Se Th. Lodberg i »Sund sans« 1938, s 308.

22. 7. jan 1889—1. nov 1901 (sp Aastrup-S 1. marts 75): **Albert Christian Henrik Theodor Schou**, * 7. juli 29 Gødvad. Faderen: Sp i Værsløv-J, † 67, se der. Stud priv 49, c 58² (h₂), lærer i Holbæk og Kbhvn, † 1. nov 01. ~ 12. aug 69 Alberta Marie Nicoline Velschou, * 15. juli 27 Kbhvn, † 5. marts 04. Forældre: Justitsraad, kasserer i marineministeriet Christian Balthasar V og Palmine Ane Jacobine Hastrup.

Hjælpepræst hos pastor Schou

18. febr 1897—1. juni 1902: K. Pedersen, se Vilslev-H.

23. 10. jan 1902—13. juli 11 (sp Sandø 14. febr 96): **H. C. Pedersen**, fl t Herstedøster-V, se der.

24. 13. okt 1911—11. marts 12 (sp Melby 3. febr 98): **Carl Emil Jørgen Halling**, * 28. marts 70 Aarhus. Forældre: Sadelmager Niels Christian Emil H og Thora Louise Halberg. Stud Aarhus 88, c 94¹ (I), hjpr Errindlev-O 13, aug 95, † 11. marts 12. ~ 24. sept 01 Dagmar Sofie Elisabet Halberg, * 19. maj 84 Rønne, ægteskabet opløst 21. juli 07, (hun ~² operasanger Johannes Fønss). Forældre: Skuespiller Johan Lauritz Monigatti H og Gina (Georgine) Hellevig (Helweg), adopteret 90 af sadelmagermester, krigsassessor Louis Carl Halberg og Frederikke Sophie Larsen.

Udg 04: Frugterne modnes, fortælling, 05: Vagabonden, fortælling for unge, 2. opl 12, 06: Linedans, fortælling, 11. Den gamle smed, samt 06: Bordlæsning.

Pastor H oplevede i Melby meget rige og meget svære tider. (Se I, s 512). Der var vækkelse, og han stod midt i et rigt menighedsliv, men hans liv formørkedes af hans tragiske ægteskab. Han var meget musikalsk og kunstnerisk anlagt. Hans fortællinger vandt en del anerkendelse. »Han var en af IMs mest sympatiske præsteskikkelser. Den samme bravhed og elskelighed, der alt i skolen særkendte ham, vedblev at præge ham hele hans liv. Sent vil hans minde blive glemt i de sogne, hvor han var præst. Paa ham passer ordet: »En israelit, i hvem der ikke var svig« (Studenter fra 1888). »Skønt han var meget glad for at være i Melby, følte han, at han maatte bort derfra. Men han fik kun faa maaneder at virke i her. Han døde just som han havde sunget sangen: »En sang fik min sjæl i gemme og nynner den dagen lang, i dag er jeg nærmere hjemme end før paa min vandringsgang.« (Hjemliv og Trosliv IV, s 161).

25. 21. sept 1912—21. april 23 (sp Hvidbjerg-Ø-L 17. okt 02): **O. C. Krarup**, fl t Butterup-T, se der.

26. (Kst 1. juli 23) 15. nov 1924—4. maj 33 (sp Ousted-T 7. marts 06—4. dec 13): **Rudolf Skifter Andersen**, * 22. febr 70 Aabenraa. Forældre: Skibsbygmester Skifter Thomas Juul Andersen og Rudolphine Catharina Elisabeth Petersen. Stud Brgd C 88, c 97¹ (h₂), lærer Hørsholm realskole, hjpr Brøndum-H 20. febr 00. Var efter sin afskedigelse i Ousted-T vikar eller hjpr en række forskellige steder, † 4. maj 33. ~¹ 8. juli 04 Sara Louise Næss, * 11. sept 66 Mandal, Norge, ægteskabet opløst 13. Forældre: Redaktør N og Angelica Næss. ~² 7. nov 23 Anna Kristine Villadsen, * 5. aug 80 Torum. Faderen: Lærer Peder V og Gjertrud Marie Christensen.

Broder: Sørbymagle-K.

Se Folkelæsning 26. jan 13.

Pastor S-A var en ypperlig prædikant, et interessant menneske at tale med, en kunstnernatur, med charme og humor, men præget af daarlige nerver. Han øvede en meget smuk indsats ved 125 aars festen for slaget ved Odden. Han havde i lang tid forberedt den og glædet sig dertil og naaede lige at opleve den.

27. 13. okt 1933—6. aug 41: **F. Henneke**, fl t Store Heddinge, se der.

28. 14. jan 1942 (hjpr Frederiksberg slots k 26. aug 39): **Børge Johannes Petri**, * 4. dec 09 Bisserup. Faderen: Sp Nr. Jernløse-K. Stud Rønde 29, c 38² (h₂). ~ 21. nov 37 Else-Merete Worm, * 1. nov 07 Hammel. Forældre: Ingeniør Knud Peter W og Betty Sørensen.

Litt: Chr. Heilskov: Dansk Provinstopografi 1920, s 177, P. Høyer-Christensen: Præstefamilien i Udby, 1947, s 24 f, Gustav Albeck: Grundtvig-studier. Ovennævnte skrifter af pastor C. F. Nielsen her.

HØJBY

(med filialkirke i Lumbsaas)

Højby sogn, 6593 ha, er meget udstrakt og naturskønt, omgives af Isefjord, Kattegat og Sejerø bugt, den østlige del af Sjællands odde hører til sognet. Store bakker, en del mose, lyngstrækninger er tildels beplantede, den bratte kalkklint Klintebjerg ved Kattegat. En del skov. Stort sommer- og badeliv, flere sommerlejre. Byerne: Højby, Gudmindrup, Stenstrup, Holmstrup, Lumbaas, Ebbeløkke, Sonnerup, Klinte med Klintebjerg feriekoloni, Nyrup, Tingslemark, Staarup. Hg Anneberggaard og Ellingegd delvis udstykket. Mange arbejdere.

Folkevisen om Hr. Ebbes døtre er stedfæstet til Højby. Rester af borgen Drøsselholm og Næsholm (udgravet af dr la Cour). Højby sogn er rigere paa oldtidsminder end de fleste sjællandske sogne. Der er over 200 gravhøje, et par store jættestuer, i Trundholm mose fandtes 1902 Solvognen.

Højby sognekald blev 1552 forlenet til biskop *Peder Palladius*, der lod embedet bestyre ved en kapellan. Af sognets præster var provst *H. N. Nyegaard* sp her (1724—48) ivrig for skole- og fattigvæsen. Hans efterfølger *J. H. H. Schou* (1748—66) var pietist og havde i sine unge aar forbindelse med den kreds, der samledes om Chr VI, og venner fra denne kreds skaffede ham embedet her. Mynster skriver, at pastor *Müller* (sp her 1795—1812) fik gilder ved barnedaab og barsel afskaffet. »Kirkegangskoner ledsages kun af een kone og nogle faa ungarle som faddere — til ringe offer for præsten«. Ogsaa rationalismen har været repræsenteret blandt Højby præster. 1804—13 var her en hjpr, *G. J. L. Brockdorff* (død som sp Skævinge-G), der var rationalist og holdt »søndagsskole«, hvor han søgte at bibringe børnene og ungdommen »nyttige« kundskaber. Provst *Erik Begtrup Holst* (sp her 1812—38), var ogsaa rationalist, og det er sandsynligt, at der i hans tid skete en rationalistisk paavirkning af befolkningen. Han var forøvrigt tillige forligskommissær i Dragsholm birk. Smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, og *Jens Dyrholm* kom her ofte i tiden 1855—65. En ung mand fra Gudmindrup *Jørgen Rasmussen* blev selv prædikant. Folk strømmede til, og der blev nogen vækkelse. Pastor *F. B. Møller* (se sp Rønninge-R) var i sine unge dage husr paa Ellingegaard, Højby sogn, hos proprietær *Jacob Holm*. Han fortæller, at der var enkelte opvakte i sognet, lægprædikanter fra de gudelige forsamlinger havde vundet nogen tilslutning. Møller prædikede en gang imellem for den gamle pastor *Mathiesen* i det aar M var her (1857—58), og de opvakte var glade for ham. Man faar et indtryk af disse forsamlinger gennem Møllers beskrivelse: »En sommerdag var der gudelig forsamling i en ejendom paa Højby mark. Der blev sendt bud efter Møller, og han kom med glæde. Forsamlingen var begyndt, da han kom. To stuer var propfulde af folk og i døren mellem stuerne stod smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, og talte en times tid. Det var noget helt nyt for den unge teologiske

kandidat, især *Jens Larsens* form, som var meget alvorlig og vækkende. Efter talen blev der sunget af Brorsons salmebog, og saa talte *Peder Pedersen*, Nyrup (IMs første formand) en god timestid. Hans ord var hjertelige og med umiskendelig alvor, saa Møller følte sig tiltalt deraf. Da de var færdige, bad manden i huset Møller om at tale. Han undsløg sig først, da han ikke var forberedt, men han sagde dog nogle ord om sin glæde over det, han havde hørt. Da han bagefter fortalte sin gamle sognepræst derom, spurgte pastor *Mathiesen*, om han ikke havde formanet dem til at søge sognekirken hellere end disse conventikler, svarede Møller nej. I sine erindringer skriver Møller: »Dette møde fik stor betydning for mig, thi belært deraf begyndte jeg selv saadanne forsamlinger i mine første præsteaar. Alt som jeg saa folkekirkens død og skrøbelighed, fik jeg frimodighed til at blive præst, og jeg underrettede min gamle fader derom«... Forøvrigt skriver Mynster, at kirkegangen var god i *Mathiesens* tid (trods Mynsters skarpe dom over hans prædiken).

Det blev dog ikke den pietistisk prægede forsamlingsbevægelse, der fik den største indflydelse i sognets aandelige liv. Da Vallekilde højskole aabnedes, fik den flere elever fra Højby, og de paavirkede befolkningen, andre løste sognebaand til pastor *Jungersen*, Vig. De politiske forhold spillede ogsaa ind. Pastor *Freuchen* var afgjort højremand, men bønderne her var venstremænd. I sidste trediedel af aarhundredet skete der en øget paavirkning fra *Vallekilde*, og ogsaa fra pastor *Jungersen* og *Spleis* i Egebjerg. 1868 oprettedes en friskole, som endnu bestaar, men den er flyttet to gange, først var den i Sonnerup, saa i Stenstrup, nu i Gudmindrup. Pastor *N. A. Jensen* skriver: »Var min hjemegn præget af Testrup højskole, saa var Odsherred præget af Vallekilde højskole. De fleste yngre gaardmænd havde været elever hos *Ernst Trier*, og det passede mig saare godt, da jeg selv havde været paa hans skole i mit første kandidataar. Trier havde fra sin beundrede *Chr. Kold* arvet en evne til ved sin umiddelbare hjertegrebethed at gribe de unge hjerter. Trods hans fyrige israelitiske natur, der let kunne gaa over gevind og var saare forskellig fra Kolds sindige jydsk ro, var der stor lighed i frugterne fra disse to »træer«. De kunne »trække de unge op, saa de vanskeligt gik i staa igen«, og det kendtes i Højbys sogns yngre slægt.« Egnen havde jo ogsaa minder fra *Grundtvigs slægt*. Grundtvigs fader, *Johan Grundtvig*, havde været præst paa Odden 1766—76, og havde hustru (Grundtvigs moder), den aldrig raadville *Cathrine G, f. Bang*, var født i Egebjerg og opvokset paa Anneberggaard i Højby, og i Højby kirkebog kan man se, at søstrene Bang (»jomfruerne fra Anneberggaard«) trods deres ungdom ofte var gudmødre til fattigfolks børn, et vidnesbyrd om, hvor afholdte de var (den anden søster blev moder til *Henrik Steffens*). Pastor *I. H. Herskind* skriver: »Befolkningen i det store sogn (og i Ods herred) var og er forskellig fra den bondebefolkning, man ofte træffer. De var mere frittalende;

de talte højt, de var hurtige i vendingen, stærke mennesker. Man mente, at det hang sammen med, at de for størstedelen havde været kronens bønder og kun havde været lidet under adelsvælde.« Tidligt lærte de at søge sammen til foredrag af oplysende og kristelig art. Det var de gamle Vallekildelever, der gik i spidsen. Det ældste forsamlingshus i Odsherred blev rejst i Stenstrup, og i 1890 byggedes der forsamlingshus i Højby. Navnlig efteraarsmøderne her i Stenstrup samlede mange af sognets beboere. Folk sad og hørte paa de 4 foredragsholdere, der gerne hver talte en time, uden at de blev trætte af at lytte.

Blandt de mange særpregede personligheder er der grund til at huske enkelte. Der var en stout bonde i Lumbsaas, *Niels Nicolaisen* († 1908). Han var danebrogsmand og landvæsenskommissær. Man sagde om ham, at han ejede bondens stædighed, juristens skarpsindighed og diplomatens behændighed. Han døde 1908. Pastor Herskind skriver: »Hans navn bliver sent glemt i Lumbsaas. Ikke fordi han var særligt elskværdig. Han var en rigtig gammel høvdingenatur, der al tid ville have sin vilje og forstod at faa den gennemført. I mange aar havde Lumbsaas-børne ønsket at faa deres egen kirke, fordi de havde en hel mil til Højby kirke. Men det var aldrig blevet til noget. En dag kom Nicolaisens fætter, den blinde *Laurits Jensen* i Stenstrup op til Nicolaisen og sagde til ham, at han maatte tage den kirkesag i sin haand, ellers blev det aldrig til noget. Saa tog Nicolaisen fat. Først drog han til amtmanden i Holbæk, saa til biskop Skat Rørdam, og den gamle viljestærke høvding talte dem til hjerte, saa de blev interesserede, og før der var gaaet et aar, var man i gang med at bygge kirken. Om Nicolaisen fortælles iøvrigt mange karakteristiske træk, han betød noget i sit sogn. En helt anden type var hans fætter, den blinde *Laurits Jensen*. Han var en hjerterensfrom, troende mand, maaske den flittigste kirkegænger i sognet. Han havde været paa Vallekilde og Askov og ved megen læsning (ved sin husbestyrerindes hjælp) havde han tilegnet sig omfattende kundskaber, baade kristeligt (specielt grundtvigsk) og folkeligt. Han var en klog mand og en god raadgiver for de unge præster i Lumbsaas, trofast i medgang og modgang, et sjældent vaagent menneske over alt i kirke og folk. Han var ogsaa meget historisk interesseret. Sognets mange oldtidsminder optog ham levende. Den blinde mand fik den idé, at folk, naar de pløjede oldtidsminder op af jorden, skulle laane ham dem, saa lagde han dem frem i Stenstrup forsamlingshus med paaklistrede sedler om, hvem der havde fundet og ejede disse ting. Det blev en stor succes. Der blev fuldt af sengersager, knive, økser tilligemed tintallerkner, gamle dragter og hvad han fandt i gamle bondestuer. Folk blev interesserede, og der blev opført et helt lille museum i Stenstrup 1912 (af Højby sogns historiske samfund) med en bolig for *Laurits Jensen*. Han viste sagerne frem for de mange fremmede, der kom, han kendte hver skuffe og hver ting, og han kunne fortælle. Han udarbejdede ogsaa en fortegnelse over alle

gaarde i det store sogn med oversigt over deres ejere gennem 3—4 slægtled. Et stort undersøgelsesarbejde laa bag alt dette. Han døde i høj alderdom med de ord paa sine læber: »Klokkerne kalder, nu kommer jeg!« (N. A. Jensen).

En anden gammel ungkarl, *Niels Jensen*, var ogsaa til stor støtte for menighedslivet. Han var veteran fra 1864, men ogsaa veteran i Guds rige, en blød natur, let til sorgs- og glædestaarer, trofast kirkegænger. Om den gamle *Henriette Kyhn*, der laa i sengen og var syg i over 20 aar, har pastor N. A. Jensen fortalt i »Holbækposten«s julenr 1902. Pastor N. A. Jensens solide, grundtvigske forkyndelse kom til at betyde meget for befolkningen. Han fik de store Sct. Hans møder, som hidtil var holdt paa Odden, flyttet til Nykøbing, og han var med til at udbyde Vallekildes spor i sognet.

1916 oplyses: Uregelmæssig kkg, en del gr paavirkning. 1922: Velvillig, nærmest grundtvigsk befolkning, 3 fh, Ungdomsf (130), 1930: Gud kkg, intet særligt, 1939: Kkg 4 og 5 pct, jævnt gode forhold, men mange fremmede for kirken, fh, friskole, kirkeblad. 1950: Kkg 4 og 6 pct, ingen retningsmødsætninger, velvilje, DdU, fri- og efterskole, kirkeblad, kredse for Israelsmiss og santalmis.

Højby kirke er anselig og smuk, romansk, af kamp, overhvælvet, kalkmalerier fra 14. aarh, fra 15. aarh stammer taarnet, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord, alt af teglsten. Kirken er restaureret c 1875. Alterpanel med malerier fra c 1575. Smuk trefløjet sengotisk altertavle med korsfæstelsen. Rigt udskaaren prædikestol fra 1656 af Lorends Jørgensen. Romansk granitfont. Smukke stolestader fra 1555. Sengotisk krucifix. 3 klokker, en fra 1518. 350 sd.

(J. Kornerup: H kirke og dens kalkmalerier, Khst saml 5 r IV, P. Nørlund og E. Lind: Kalkmal s 64, 113, 246, 261—62, Mackeprang: Døbefonte, s 405. Om sagnet om hr. Ebbes døtre, se Svend Grundtvig: Danmarks gl folkeviser, IV, s 118, Tage Christian- sen: Det skønne Odsherred, 1949 og 1950).

Lumbsaas kirke er indviet 13. aug 1896, arkitekt A. Clemmensen, opført af røde mursten, bestaar af skib og taarn. Altertavle af Tony Müller (Jesu vel-signer børnene). Byggesum 20,500 kr.

Altergæster: 1891: 174, 1896: 1636, 1922: 530 og 250, 1934: 328 og 314, 1942: 471 og 258, 1949: 423 og 300.

Folketal: 1850: 2378, 1901: 2902, 1921: 3358, 1945: 3526, (c 1100 i Lumbsaas distrikt).

Menighedsraad: 1914: Overv gr, 1922: u p, 1930: 4 gr, 11 u p, 1938: u p, n gr, 1949: H flertallet gr, (1 IM, 3 rad, 2 venstre, 2 soc), L: 3 venstre, 3 rad, 1 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 238 (2), rad 535 (6), kons 65 (0), venstre 536 (6), 1950: Soc 349 (3), rad 602 (5), venstre 679 (5).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 265 byg, 85 rug, 58 havre, b) 80 rdl, c) 170 rdl, naturalier, d) 300 rdl, e) 98 td l. — 1870: Regul 3320 kr, netto 6838 kr, 1913: 1. kl, 1946: 2. kl, Præstegaarden opført 1901. Ingen præst er forflyttet fra dette embede siden reformationen.

16. 25. sept 1838—29. dec 65 (sp Rye-S 11. aug 15): Konsistorialraad **Frederik Christian Mathiesen**, * 21. sept 81 Rye. Forældre: Sp i Rye-S Mathias Jørgen Marcussen M, † 1793, og Ellen Hansdatter Pohlmann af K. Hyl-linge-L. Stud Rosk 00, c juli 05 (1), konsistorialraad 65, † 29. dec 65. ~ 23. juni 16 Louise Borch, * juni 95 Tyskland, † 14. okt 73, plejedatter af geheimeraadinde Rosenkrantz, Rye-gaard. — Søn: Haraldsted-A — Stam 11.

Mynster fandt præstegaarden gammel, ret smuk og hyggelig. Kirken var stor og anselig, embedsbøgerne i fortrinlig orden. Om Mathiesens prædiken 1839 hedder det: »Maadeligt gods; foredraget kunne være godt, hvis ikke ordene blev fremstødt som i pulser. Katekisationen forkert, de fleste svarede med paafaldende mangel paa eftertanke«. 1848: Kirken nylig istandsat, meget smuk, Mathiesens prædiken var »lutter løs snak, uden mindste orden eller plan, i et langtrukket foredrag. Katekisationen lidt bedre. Meget talrig forsamling, af ungdommen svarede ikke faa godt, men mange var ogsaa ganske døde«. (M II, s 87 f).

Hjælpepræst hos pastor Mathiesen

1858—65: G. C. A. Richardt, Sdr. Jernløse-S.

17. 24. juli 1866—11. juni 77 (sp Udby 24. sept 55): **Carl Ferdinand Emil Engel**, * 30. sept 10 Kbhvn. Forældre: Slotsforvalter paa Fredensborg Peter Chr. E. og Marie Olsen. Stud Frborg 28, c okt 33 (I), kommunelærer Kbhvn, sp Nim-U 12. maj 44, afsk 11. juni 77, † 3. sept 93. ~ 30. sept 46 Sophie Elisabeth Christensen, * 22. maj 12 Kbhvn, † 2. jan 94. Forældre: Grovsmedemester Jens Nielsen C og Ane Margrethe Rye.

Skrev artikler i »Fædrelandet« om skolevæsenet i Kbhvn.

18. 17. sept 1877—12. nov 97 (præst Vridsløselille straffeanstalt 27. juli 67): **Frederik Nicolai Freuchen**, * 9. juli 31 Magleby, Møen. Faderen: Provst i Fakse, † 50, se der. Stud Sorø 53, c 59² (hi), kommunelærer Kbhvn, sp Nykirke, Flensborg provsti 15. april 62, afsat af tyskerne 28. okt 64, atter lærer Kbhvn, afsk 12. nov 97, † 25. sept 00. ~ 15. juli 62 Alvida Sophie Voss, * 13. juli 40 Kbhvn, † 11. juni 02. Forældre: Professor, hof tandlæge, dr med et chir Chr. Ludwig V og Thora Müffelmann.

Pastor F arbejdede i mange aar som oversætter til Tidsskrift for udenlandsk teologisk litteratur. Han var en flittig teolog, højkirkelig, af Mynstersk skole, personligt elskværdig. Han havde som en af Regensburgs præster i Sydslesvig oplevet, at prædikestolen rystede under ham, naar han prædikede i Nykirke under kampene ved Dybbøl, saa stærkt forplantede kanontordenen sig til sydsiden af Flensborg fjord.

19. 17. jan 1898—13. juni 1932 (sp Elsted-E 20. maj 89): Provst **Niels Peter Christiansen**, * 4. juni 62 Viuf. Forældre: Væver Peder C og Mette Margrethe Hansdatter Dam. Stud Fredericia 82, c 88¹ (hi), hjpr Hvedstrup-F 1. nov 88, provst Ods-Skipinge herr 23. dec 09, r af Dbg 23, afsk 13. juni 32, † 21. jan 46. ~¹ 25. juni 89 Mette Marie Terp, * 27. sept 64 Viuf, † 17. april 96. Forældre: Gdjr Niels Jørgensen T og Ellen Kirstine Quist. ~² 15. jan 00 Asta Margrethe Petersen, * 21. juni 67 Udbyneder, † 1. febr 38. Faderen: Sp i Grevinge Richard P, † 05, se der. Søn: Herfølge, datter ~ Scheller-Nielsen, 1. rkp Holmens k, Kbhvn. Stamt 110 B.

Provst C var en dygtig taler og et ordensmenneske, respekteret af alle, hvad han paatog sig, blev udført.

»Myndig og firskaaen, kronet med det kraftige, hvide haar, saaledes huskes far. Ogsaa vi børn følte den respekt, der stod om ham. Ting, som vore børn finder det naturligt at sige til os nu, kunne vi aldrig have taget i vor mund. Først senere lærte vi rigtigt at

se, og værdsætte, hvad der skjultes bag hans noget tilknappede ydre.

Fars usvigelige retskaffenhed betragtede vi naturligvis som en selvfølge. Senere lærte vi, at pligtens lige vej ikke altid var saa let at følge. Denne retskaffenhed gjaldt ogsaa forkyndelsen, der blev baaret frem med veltalenhed, men uden tomme fraser. Det havde groet i hans egen ager — eller var ihvertfald blev kød og blod af ham selv.

Fars retskaffenhed var langt fra selvretfærdighed. Det kom særlig frem de senere aar, og i sin afskedsprædiken, hvor han udtalte: »Jeg kender ikke den lykke at »hvile paa fuldendte gerning«. Naar jeg tænker paa min gerning, ser jeg, at intet i den er fuldendt. Jeg har aldrig talt et ord, uden at jeg bagefter maatte sige til mig selv: Du burde have gjort det bedre. Det eneste, man da har at trøste sig med og holde sig til, er ham, der sagde: Det er fuldbragt! — — —«

To gange maatte far stede en hustru og to gange en søn til hvile. Da far kom til Højby i 1898 fra Elsted og Elev ved Aarhus, var han enkemand, og der var gaaet en tung tid forud; men — som far engang sagde i en tale: »Den dag, jeg kom til Højby, stod der paa kalenderen: Foraaret begynder!« Det gjorde det, og at det virkelig blev nyt foraar for ham i Højby, skyldes først og fremmest min mor, »Præstens Asta« fra Grevinge, datter af præsten og forfatteren Richard Petersen. Hun havde dybe rødder i de danske præstegaarde. Hendes mor stammede fra Hagested præstegaard ved Holbæk, og hun blev saa siden præstekone i Grevinge, et par mil nordligere. Hendes datter rykkede i 1900 yderligere et par mil nordpaa og blev præstekone i Højby.

Ved de geografiske forhold var der sørget for, at traditionen ikke kunne fortsættes — og dog: »Hist i nord gaar Odden ud — —« — Senere hen kom til Annex-sognet Lumbsaa ud ad Odden til den unge kapellan Erik Scheller-Nielsen, som siden hen førte en datter fra Højby præstegaard — ikke længere nordpaa, men dog som præstekone, til København.

Med sit lyse og kloge sind blev mor en uvurderlig støtte for far og en kærlig mor, baade for de fire børn, hun »overtog« og for de fem, hun selv fødte. Mor og far var vidt forskellige: Hun fra et grundtvigsk hjem, han af den mere højkirkelige observans. Hun aaben og livlig, han mere tung og indesluttet, men med stor kærlighed til smil og lune. Saa-dan passede de netop sammen, og det blev over trede lykkelige aar for dem og den efterhaanden store børneflokk i præstegaarden.

Mor blev til stor støtte ogsaa for arbejdet i sognet. Det var for en stor del hende, der holdt »Kontaktken«. Far havde nøje kendskab til sognets folk, men følte selv tit, at det var for lidt, han naaede ud til dem. Men hvordan skulle det kunne være anderledes! Efter at far i 1909 var blevet provst for Ods- og Skipinge herreder, stjal provstearbejdet en del af tiden fra det store sogn. For dengang fulgte der virkelig et stort arbejde med provstegerningen, og fars punktlighed med skrivelser og ekspeditioner var almindelig kendt.

Synsrejserne i juni maaned var fars sommerferie. Han holdt aldrig anden. De foregik som regel paa cykle, og det fik han virkelig synsmændene med til. Dels holdt far meget af at cykle, og dels var han meget sparsommelig. Og hvor maa vi børn være taknemmelige for samme sparsommelighed! Paa et tidspunkt f eks var vi to brødre ved universitetet, samtidig med at to andre var paa Sorø akademi!

Far saa tilbage paa sit liv med stor taknemmelighed. Sin barndom talte han ikke meget om; hans forældre, der var væverfolk i Viuf ved Kolding, døde tidligt, og ved gode menneskers hjælp blev far og hans to søskende holdt til bogen.

Ogsaa da afskedens time slog, og far og mor i 1932 maatte forlade præstegaarden, kunne de med taknemmelighed overfor Gud og mennesker se tilbage paa de mange aar og tage gode minder med til Frederiksberg, hvor de boede indtil de døde.

Forbindelsen med Højby bevarede de stadig, bl a ved hver sommer at tilbringe nogen tid i min søsters sommerhus i sognet.

At far og mor heller ikke er glemte, ses af de mange blomster, der stadig lægges paa den smukke sten, sognets beboere har lagt over deres grave paa Højby kirkegaard.

(Ebbe Christiansen i Roskildebogen, 1950, s 84—86).

Provstinde Asta Christiansen var forfatterinde, navnlig til børnebøger, der blev til i Grevinge og Højby præstegaarde, flere af hendes fortællinger har emner fra Odsherred, f eks den lille fortælling »Hjertesorg«. Smukt har hun skildret sit barndomshjem i »Minder fra gl grundtvigske hjem« III.

Red c jur Tage Christiansen (søn af provst C), Berlingske Tidende, har i de af ham redigerede smukke hefter »Fra det skønne Odsherred«, givet udmærkede skildringer fra egnen.

20. 27. nov 1932 (sp Lem-Ø 19. jan 24): Provst **Lars Christian Mikkelsen**, * 18. marts 89 Gislinge. Forældre: Boelsmand Jørgen M og Karen Pedersdatter. Stud Wedels kursus 13, c 182 (I), sp Stauning 6. jan 19, provst Ods-Skipppinge herreder 29. maj 42, r af Dbg 48. ~ 18. febr 19 Harriet Westergaard, * 18. jan 92 Vrensted, † 27. marts 52. Forældre: Mejeribest Søren Jensen W og Elisabeth Petersen.

Skrev enkelte lokalhistoriske artikler.

Kaldskapellan

(med bolig i Lumbsaas fra 1896)

1. 25. okt 1867—1. aug 73 (hjpr Aarby 15. marts 64): **N. V. A. Jensen**, fl t Skørping-F, se Torslunde-I.

2. 6. okt 1873—5. nov 77: **J. C. H. Møller**, fl t Hammel-S-V, se der.

Embedet ubesat 1877—96.

3. 16. juni 1896—22. jan 1903 (højskolelærer Vallekilde, lærer Kbhvn) **N. A. Jensen**, fl t Jernved, se Møgeltoender.

4. 17. marts 1903—19. aug 12 (lærer Det kgl opfostringshus): **I. H. Herskind** fl t Barse-B, se der.

5. 20. dec 1912—31. dec 15 (højskolelærer Askov): **E. N. Marstrand**, fl t Egense, se valgmg Osted-A.

6. 31. maj 1916—30. sept 21: **A. Jensen**, fl t Rønninge-R, se der.

7. 2. dec 1921—1. maj 25: **C. C. A. Ørning**, fl t Hjembæk-S, se Gislev-E.

8. 16. aug 1925—25. nov 28: **E. A. Scheller-Nielsen**, fl t Rødning-L-P, se 1. rkp Holmens k, Kbhvn.

9. 28. juni 1929—1. aug 36: **C. M. Christensen**, rkp her.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

(Oprettet 1. aug 1936, bolig i Lumbsaas) 3. kl

1. 1. aug 1936—29. maj 45 (kkp her 28. juni 29): **Christian Marjus Christiansen**, * 8. juli 79 Kastager, Utterslev, Lolland. Forældre: Gdjr Frederik C og Bodil Gusta Clausen. Lærereksamen Skaarup 00, andenlærer Kallehave 01, førstelærer Øster Egesborg 06—22, student Grand View College USA 10, tog teologisk afgangseksamen smst 25, førstelærer Højby 22, stud theol 26—29 Kbhvn, afsk 29. maj 45. ~¹ 3. juli 08 Kirstine Grand, * 14. juni 82 Sdr Onsild, † 23. febr 27. Forældre: Lærer Peter G og Marie Bendixen. ~² 3. febr 31 Astrid Jørgine Frederiksen, * 27. dec 78 Utterslev, † 24. nov 37. Forældre: Fabrikant Julius F og Stine Vilhelmine Marcussen.

Skrev: Landsmænd i Vesten, træk af nybyggerlivets saga (»Tiden« 1913—17).

2. 9. okt 1945—23. febr 50 (hjpr Sct. Peders k, Næstved 22. sept 41): **H. K. Flensted Andersen**, fl t Skamstrup-F, se der.

3. 29. juni 1950: **Carl Karlum**, * 10. febr 07 Frberg. Forældre: Snedker Harald K og Johanne Pers. Ansat i Kbhvns kommune fra 24—50 som overassistent i regnskabsafdelingen, fra 48 ved Kbhvns vandværker. Stud Akademisk kursus 41, c 50¹ (1-77). ~ 19. juli 38 Anna-Maria Rasmussen, * 16. dec 11 Skodsborg, Sdj. Forældre: Gdjr Lorens R og Agnes Feddersen.

Herredsrepr Kirkesagens Venner. Lærer Stenstrup aftenskole.

I Det kgl Bibliotek (Ny kgl saml Fol 394 b) opbevares et udførligt manuskript om H sogns specialia, forfattet 1756 af præsten J. H. H. Schou. Hans Ellekilde: H sogns folkesagn i »Foreningen Danske Folkeminder«, 1933. Chr. Heilskov: Dansk Provins-topografi 1920, s 169 og 177, Tage Christiansen i »Odsherred« 1934, samme i »Det skønne Odsherred« 1948, Asta Christiansen: En vakancetur i 1888, Ods-herred 1936.

VIG NØRRE ASMINDRUP

Vig-Nørre Asmindrup pastorat, 4060 og 1216 ha, er højtliggende og bakket, Vig sogn grænser ud til Sejrerø bugt med den flade Vig lyng, — Nr A sogn grænser ud til Nykøbing fjord. En del skov. Meget naturskønt, storslaaede udsigter; lerede, stenede eller sandede jorder. Byer: V (jernbanest), Rode, Ulstrup, Eskildstrup, Sejstrup, Bognæs, Kollekolle, Lille Egebjerg, Hønsinge, Jyderup, Keldstrup, Nr. A (jernbanest), Svinninge, Brent.

Det kirkelige liv. Vig præstegaard har været præget af et rigt præstegaardsliv. Embedet var et af de bedst lønede paa Sjælland. Pastor **Gjølbye** († 43), var »meget afholdt« (Wiberg, III, 565), han havde 12 børn, professor **Biering** var en munter mand af klas-

sisk dannelse, han havde 8 børn; og provst lic. *Jørgen Bloch* var en lærd og alsidig interesseret mand. Han havde 10 børn. Alle disse præstebørn skabte liv og fest med deres kammerater og venner. I Svinninge møllegaard i N S sogn, boede den ansatte kammeraad *Petersen*, den første sogneraadformand i kommunen, hans søn, *Clemens Petersen*, f 1834 (»geniet fra Odsherred») blev en kendt æstetiker (se pag 278). *Bjørnson*, som kom her, har smukt skildret livet paa Møllegaarden. Han var stærkt betaget af datteren *Frida*, der døde 1856, 23 aar gl, og har skrevet om hende. Forøvrigt fik baade Møllegaarden og »geniet« en tragisk skæbne.

Mynster har ingen særlige bemærkninger om det kirkelige liv. I Nr A havde der været residerende kapellan til 1803, bl a den ejendommelige *Peder Ditlev Faber*, der virkede stærkt for folkeoplysningen og fik oprettet et bibliotek, maaske den første offentlige bogsamling i et dansk landsogn (1792). Han boede i Svinninge, og samlede folk i sit hjem til sammenkomster, hvor han søgte at animere læselysten.

Bege sogne har hørt til de aandeligt vaagne, og kirkegangen har været god. Indre Mission havde i 1870'erne nogen fremgang her. *Lars Jensen*, Nr A, som i flere aar havde virket som bogsælger for IM, blev 1876 antaget som kolportør. Han holdt ikke forsamlinger, men virkede ved husbesøg, især hos syge, og man satte pris paa ham. — Mange tog til Vallekilde, indflydelsen fra Trier mærkedes mere og mere fra 1860'erne. Men i Vig blev der et selvstændigt grundtvigsk liv, da pastor *Jungersen* kom hertil. Det blev en kirkelig blomstringstid. »Kirkefolket stod ved gudstjenesterne tæt ind i stoleraderne mellem de siddendes knæ selv ved almindelige gudstjenester«. Ogsaa fra nabosognene kom folk til kirkerne her. *Jungersen* kom til at øve indflydelse i hele Odsherred; han var en af tidens førende grundtvigske præster; hans »milde og faste karakter, hans inderlige forkyndelse gjorde ham meget afholdt.« Han skrev her flere af sine bøger, og som medudgiver af »*Danskeren*« tog han jævnligt ordet i dagens spørgsmaal (se Kbhvns valgmg, I, s 245).

Jungersen var glad for den store præstegaard med den dejlige have, (hvor han dyrkede tomater, hvilket var noget nyt dengang. Ideen fik J fra Ernst Trier). Ofte drog de til Vallekilde, og her kom *Bjørnson*, J. C. Hostrup, Chr. Richardt o fl. I striden om livsanskuelser deltog J med bogen »Hvad er sandhed?« og i den politiske strid stod han paa venstres side mod provisorierne (hvad der senere blev ret skæbnesvangert for ham). J holdt mange møder i forsamlingshusene i sognene, ofte med fremmede talere. Han ville drage befolkningen med ind i tidens aandelige rørelser.

Ernst Trier var en af *Jungersens* bedste venner, og det var en fest for præstefamilien i Vig at drage til Vallekilde. Den store dagligstue i Vig præstegaard var samlingsstedet for familie og sognefolk. Der blev læst højt, her fortalte J om sine oplevelser i krig. Fru J og pastor *Larsen* var meget mu-

sikalske; og der blev sunget og spillet. I præstegaarden var der en kvartet med 2 lærere og de to præster. I kirken, hvor der ikke var orgel, gik han op og ned ad kirkegulvet og sang kraftigt med paa salmerne. 1888 holdt han sine foredrag for studenterne om Den frie tanke, teologien og den levende Gud — et ord baade til fritænkerne og til den liberale teologi. Da C. J. Brandt døde, var der en kreds i Vartov, der ønskede J dertil; men Js politiske holdning var blandt momenterne til, at kultusminister *Scavenius* ikke ville udnævne ham. *Scavenius* sagde: »Skulle det gaa efter mit hjerte, ansatte jeg med glæde J, han var frivillig i 64, en tapper soldat; men han har skrevet disse slemme artikler, og efter dem kan jeg ikke se, at jeg kan forsvare at ansætte ham«. (Minder fra gl gr hjem VIII, 1927, s 1—29) se iøvrigt I, 137. Det var andre tider dengang end nu.

Pastor *Prytz* var n højkirkelig, en dygtig og vaagen præst. Men ogsaa befolkningen var vaagen. Der var store foredragsforeninger, og der var en folkeuniversitetsforening. Man trænedes op til at høre. Pastor *Svend Juel* var missionsmand. Han kunne prædike skarpt, en tilhører har noteret, at han engang sagde i Vig kirke: »I tykke bønder, der stoler paa jeres store gule stakke uden for jeres gaarde! Der er ikke anden forskel paa jer og svinene, end at svinene ikke spiller kort!« Hans forkyndelse ændredes dog efterhaanden. Der har gennem aarene været en kreds af IM. En del af IM er ukirkelig, andre er trofaste kirkegængere. De fleste hjem er grundtvigsk prægede, men i de senere aar er sækulariseringen blevet mærkbar. Der var en god kirkekreds, men ogsaa mange ligegyldige. Ved embedsledighed i kapellaniet 1925 og 1929 var der lange vakancer paa grund af sammenlægningsplanen, der forhindredes ved menighedsraadets indvirken. Bølgerne gik saa højt, at man drøftede planer om valgmenighed, hvis embedet blev nedlagt.

1916: oplyses: God kkg, særligt i V, smaa IMsmf i begge sogne, flest grundtvigske. 1926: Kkg 6 og 10 pct, IMsmf (50, parcellist J. I. Andersen, Keldstrup), ungdomsf, 4 fam til valgmg, 1935: Kkg 3—4 og 5—6 pct, almindelige forhold, 2 IMkredse (tømmer *Alfred Pedersen*, Jyderup, Vig, og murer *Jens Andersen*, Svinninge, N A), indremissionær A. Hansen, Vig, KFUM og K, ungdomsf, lidt sektvæsen. 1943: Kkg 4—5 og 5—6 pct, mange grundtvigsk prægede hjem, gode arbejdsmuligheder, baade interesse og ligegyldighed, møder for unge og ældre, fortrinlig foredragsforening, santalkreds i prgd i V, IMsmf (50 i Vig, parcellist *Hans Nielsen*, Jyderup, V, og murer *Jens Nielsen*, Svinninge), mh, i N A holder samarbejdende foreninger foredrag og efteraarsmøde med gudstjeneste (leder: tømmerm V. Eriksen, N A), regelmæssig gudstjeneste hver maaned i Kildehusene. 1950: Kkg 4 og 6 pct, gode kirkekredse, og megen ligegyldighed, mange grundtvigsk prægede hjem, foredragsf møder i prgd, IMsmf (parc *Hans Nielsen*, Jyderup, og parcellist *Jens Madsen*, Ø Højby, N A).

Større stationsby i Vig (750 indb), mange parcellister. Mange sommergæster.

Vig kirke er romansk, af kamp, koret er i gotisk tid gjort længere og bredere. Kirken er overhvalvet (2 fag i koret), har taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Altertavle og degnestol af Lorends Jørgensen fra c 1650, tidlig renaissanceprædikestol fra c 1590, romansk granitfont, sengotisk krucifixgruppe. Kirken restaur. 1944. 250 sd. Orgel fra 1945.

(Mackeprang: Døbefonte, s 86 og 405).

Nr Asminderup kirke er romansk, af kamp, gotiske hvælvinger, vaabenhus mod syd, sakristi fra 1933 mod nord. 1936 ændredes alle bænkene og inventaret restaureredes. 1937 opstilledes igen den gamle fløjaltertavle, og en altertavle fra c 1850 (Wegener: Opstandelsen, i forgyldt ramme) ophængtes i taarnet. Prædikestol fra 1584. Romansk granitfont. Under høvdingten er der i skibet fundet kalkmalerier fra c 1450. 160 sd.

(Mackeprang: Døbefonte, s 405, Knud Aarup: Kirken med de 6 præstegaarde, 1931, Det skønne Ods herred, 1946).

Altergæster: 1891: 1996 og 820, 1896: 820 og 747, 1922: 900 og 300, 1934: 525 og 364, 1942: 600 og 513, 1949: 600 og 532.

Folketal: 1850: 1516 og 643, 1901: 2177 og 923, 1921: 2967 og 935, 1945: 2694 og 1023.

Menighedsraad: 1914: 3 IM, 7 u p (gr), 1922: 3 IM, 11 gr, 1934: 3 IM, 11 gr, 1949: V: 2 IM, 5 gr, 1 soc, N. A.: 3 n IM, 4 n gr.

Kommunevalg: Vig: 1943: Soc 183 (1), rad 368 (4), venstre 624 (6), 1950: Soc 219 (2), rad 354 (3), venstre 643 (6), rf 62 (0). — Nr A: 1943: Soc 86 (1), rad 163 (3), venstre 183 (3), 1950: Soc 95 (1), rad 166 (3), venstre 213 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 438 byg, b) 170 rdl, c) naturalier, 17 byg, d) 330 rdl, e) 57 td ld. — 1870: Regul 3384 kr, netto 7602 kr. — 1913: 1. kl, 1946: 2. kl.
Præstegaarden opført 1845.

1787—92 var Niels Schwane Bang sp her, han var broder til Grundtvigs moder og til biskop J. P. Mynsters stedfader. — Stamt 7.

(I præstehistorien er der flere curiosa. — Pastor Prytz var svigersøn af provst, lic J. V. Bloch. Pastor Vig, der havde samme navn som hovedsognet, havde samme fødselsdag som sin efterfølger, pastor C. Petersen.

18. 2. nov 1843—30. sept 67 (sp Tingsted 14. sept 25): Professor **Johan Frederik Biering**, * 30. maj 85 Aastrup, Falster. Forældre: Sp der, magister Christian Henrik B, † 04, og Elisabeth Jæger af Munkebjergby-B. Stud Vordingborg 03, c okt 08 (h), vicepastor Jernved 3. jan 14, professor 65, † 30. sept 67. ~ 18. sept 09 Dorothea Benedicte Benzou, * 13. maj 87, † 11. nov 63. Forældre: Kbmd og postmester i Stubbekøbing Niels B og Eva Kirstine Mandix. — Søn: Vigersted-K. Datter ~ Hansen, Snedsted-N. Søster ~ Bang, V Vedsted (stamt 12).

B's fader var en lærd latinere og flittig poet, ven med digteren C. F. Wadskier. Han var kendt for sin skarpe tunge og sine mange processer, men blev efterhaanden en meget anset præst. Sønnen tog de poetiske evner og interessen for latin i arv; han nød ry for sine digte paa latin og satte bl a et vers over havdevæden i den af ham nyopførte præstegaard i Vig. Hans lærdom skaffede ham professortitlen.

Dr. L. Koch skriver: B skrev en stor mængde latinske lejlighedsdigte især til minde om afdøde og er saaledes mærkelig som en sidste repræsentant for en gren af litteraturen, som i tidligere tider var meget frodig.

(Bricka II, 348, E. S. I, 140).

Mynster fandt 1848 baade præstegaard og kirke meget smukke og velholdte. Ved visitationen var der en talrig forsamling, og ungdommen svarede godt.

B's prædiken karakteriseredes saaledes: »Sædvanlige tanker i et levende, men skrigende foredrag«.

Et bidrag til en meget kendt julevises historie:

Professor, pastor J. F. Biering staar paa en fornøjelig maade bagved Peter Fabers kendte julesang: »Højt fra træets grønne top«, og dens meget elskede melodi.

For nogle aar siden udsendte redaktørerne magister Paul Læssøe Müller og Gustav Biering i privattryk en vise, der stammer fra 1834, og som er sunget paa Falster, hvor Johan Frederik Biering da var præst. Han har aabenbart været en venuesæl og elskelig mand, som gerne ville glæde sine kære juleaften, for det er nemlig ham, der er forfatter til den muntre vise, som gennem Læssøe Müllers mor, der var født Biering, endnu er bevaret i slægten. Sangen som saadan ville man næppe interessere sig for, hvis den ikke mindede saa paa-faldende om »Højt fra træets grønne top«, hvad udgiverne da ogsaa gør opmærksom paa. Den er skrevet i ganske samme versemaal, og ligeledes her er familiens medlemmer nævnedes efter tur. Første strofe lyder saaledes:

Komme hvo, som komme vil,
komme hver en unge!
Skuer ikkun nøje til,
mens de gamle sjunge.
Vist I da saa smukt vil lee,
naar I eders navne see
.: blandt de grønne grene. .:.

I den næste strofe lyder det: »Jomfru Line træd nu frem, tag du først din gave«, og i den følgende: »Nicoline, væne maar! Kom og hid paa scenen! Og see til, du hittet faar, hvad dit er paa grenene«. Paa den maade trækkes hele familien frem, og til slut hedder det saa: »Plyndret sees da træet staae, dog vi haab tør nære, at I alle, store, smaa, nu tilfredse ere«.

Det fremgaar jo tydeligt af sangens indledning, at den skal synges paa melodien til Peter Andreas Heibergs *Lanterna magica*-vise: »Komme hvo, som komme kan«, der stammer fra 1790'erne. I tidens løb havde den dristige Heiberg haft store ubehageligheder med sine skarpt pointerede politiske viser, i hvilke han ofte luftede et frisind, der aldeles ikke behagede øvrigheden. Formodentligt belært af bitre erfaringer har han dog i denne vise pakket de politiske finter saa godt ind, at de ikke er helt lette at finde, selv om de enkelte steder nok kan skimtes. Digtet er lagt i munden paa en foreviser af *Lanterna magica*-billeder, som væsentligt forestiller situationer fra G. T. saa at man i virkeligheden kan kalde det en bibelparodi, en den gang yndet form for digtning.

Heibergs vise gjorde kolossal lykke, ikke mindst i de mange københavnske klubber, hvor melodien, hvis komponist ikke kendes, tilmed blev benyttet til adskillige nye tekster. Dens popularitet holdt sig iøvrigt længe. Digterens højt begavede søn, Johan Ludvig Heiberg, brugte saaledes melodien i vaudevillen »Den otte og tyvende januar«, og i indledningen til en række satiriske digte fra 1830, som han typisk nok i faderens aand kalder »*Lanterna magica*«, omdigtede han ligefrem sangens første strofe. Han fik straks et bidsk svar paa sine nærgaaende rimerier fra Sorø-digteren Chr. Wilster, der anvendte ganske samme metode.

Det er jo ganske forstaaeligt, at man benyttede *Lanterna magica*-visens skema, naar man ville skrive en morsom opremsningsang, som f. eks. J. F. Biering, der jo paa en pudsig maade erstatter de ærverdige og noget fjerne figurer fra G. T. med mere nærværende familiemedlemmer. En af disse var hans fader Chr. H. Biering (sp Aastrup), der i juletræsvisen aales for sin solide appetit. Interessant nok studerede han paa Polyteknisk Læreanstalt sammen med Faber, som jo udmærket godt gennem ham kan have lært præstens fornøjelige juletræssang at kende. Muligt er det jo ogsaa, at vi her staar overfor en den gang almindelig kendt visetype, som blev dyrket af adskillige lejlighedsdigtere indenfor familiekredsene. Et er i hvert fald givet, at »Højt fra træets grønne top« er skrevet over ganske samme model og dermed ogsaa til den i datiden saa yndede melodi, som Faber maa have sat stor pris paa. (Professor, dr. phil. Torben Krogh i »Nationaltidende« 24. dec 51).

Hjælpepræst hos professor Biering

1853—57: F. G. Eyeremann, se Torsager-B.
1857—67: Sønnen: J. B. Biering, se Vigersted-K.

19. 1. febr 1868—11. febr 81 (sp Kerteminde-D 11. juli 55): Provst, lic theol **Jørgen Victor Bloch**, * 25. sept 12 Lønborg. Forældre: Sp i Lønborg-E Jørgen B, † 38, og Gjertrud Fog af Humle. Stud Brgd C 29. c jan 33 (I), kst adjunkt Randers 25. maj 33—13. sept 34, lic theol 35 (De vera biblica adscensus Jesu Christi in coelum notione), kst adjunkt Horsens 35, sp Borbjerg 26. sept 37, sp Lønborg-E 8. dec 38, provst Bølling-Nr Horne og Hind herreder 2. sept 51 (var 64 kaldet til Snoldelev-T, men afslog kaldelsen), afsk 11. febr 81, † 21. dec 92. ~ 15. juli 33 Agathe Theodorine Benedicta Thorlacius, * 6. (eller 9.) jan 11 paa gaarden Gythaborg, Island, † 1. jan 72. Forældre: Sysselmand og assessor, senere byskriver i Ringkøbing Theodor T og Gytha Horwitz. — Søn: Falslev-V. Datter ~ Prytz her. Fætre: Aal og Ringe (stamt 17). Hustrus søsterdøtre ~ Rasmussen, Rørby, og Meinert, Store Tostrup.

Stillede sig til valg til den grundlovgivende rigsforsamling 48 i Skern-kredsen, og smst til folketingsvalg 49, landstingsmand i 11. kreds 55—59. Indsendte sm m præsterne Meinert og Viborg 56 et forslag til kultusministeriet om ordning af folkekirkens forfatning, folketingskand 61 i Skern-kredsen, rejste 66 i Norge og førte ordet for den græsk-danske mission, rejste 67 til Grækenland i samme ærinde, deltog 74 i det ireniske møde i Bonn, studerede 77—78 i Schweiz (studier over Michael Servet) og 81 i Geneve.

Udg: Lærebog i den kr religion, 2. opl 55, 56: »Lønkkammeret«, 56: »Selskabet for den danske almueskole« (flere smaaskrifter om denne sag se nedenfor), 56: »Naaden og sandheden«, en aargang prædikener, 62: »Lærebog for skolen og hjemmet«, 64: »Pinseklokken«, 65: »Breve om præstefrihed«, 65: »Grundtvigianernes selvkritik«, 66: »Sneklokken«, 66: »Vort møde med engelske missionsvenner«, 67—68: »Kirkebuddet«, 70: »Efterskrift til kirkebuddet«, 75: »Frelsens orden og kirkevejen«, 79: »Michael Servet«, 82: »Georg Calixtus«, 83: »Fem søndage i Modum«, 83: »Minder fra konfirmationstiden«. Samt pseudonymt to lystspil og en fortælling 69 og under mærket Theodor Thorlacius Bloch: Breve om tidens religiøse og andre spm. Skrev talrige artikler i Dansk kirketidende, Højskolebladet, Kirkebladet, anmeldelser og kritikker. Som ganske ung udgav han 37 nogle grammatikalske bemærkninger til det vestjyske sprog (anonymt).

Kun 15 aar gl saa B den 1½ aar ældre Agathe Thorlacius og blev straks indtaget i den smukke og livlige pige. Da han 17 aar gl blev student, blev de forlovede. Han hørte aldrig nogen teologisk forelæsning, tilbragte sin meste tid i Lønborg, og tog embedseksamen, 20 aar gl. Samme aar blev han gift, og 21 aar gammel var han, da han fik sin første søn. Han var en mærkelig blanding af en drømmer og en tænker. Der var stadig uro i hans indre, en spejden efter noget nyt og andet, ihvcr rolig og ædruelig han end var i sit væsen. Han ville inderligt gerne være præst, men var for ung, og blev saa adjunkt. Da han blev præst og provst, røgtede han embedet med sin værdige iver og samvittighedsfuldhed, og han fik tid til at udsende smaa skrifter, der, om de end ikke vidner om nogen særlig fremragende aand, des mere vidner om hjertets renhed. I Lønborg faldt han paa fjorden under skøjteløb og var siden da lidt halt. I Borbjerg faldt Agate B ned, da hun ville hænge gardiner op, ogsaa hun var fra da lidt halt. I Kerteminde fik han en stor gerning. Her var gammel pietistisk vækkelse, som hans forgængere havde uglest. B sluttede sig til de vakte og fik mange sogne-

baandsløserne fra egnen. Baade pietister og grundtvigske sluttede op om ham. 1863 stiftede han det græsk-danske missionsselskab; men krigen hæmmede det. Han levede for denne tanke til sin død. Baade 1867 og 1875 søgte han afsked for helt at hellige sig dette selskab, men ansøgningerne blev afslaaet. I Vig fik han en trofast menighed ved sin milde forkyndelse og vennesæle færd. Hans missionsselskab opløstes, men han havde den glæde, at hovedmanden for »gammel-katolikkerne«, professor Döllinger, indbød ham til mødet i Bonn. Bogen om M. Servet var skrevet som en teologisk doktordisputats; men den blev forkastet af fakultetet. 1881—83 mistede han faktisk sin stemmes brug, senere pdædikede han dog jævnlgt. Paa sin 80aarsdag skrev han en smuk takkesang til Gud. (Fr. Barfod: Et Livs Erindringer 1938, s 136 f).

Interessen for det jyske sprog tog B i arv fra sin fader, som 1807 havde indsendt en lille vestjysk ordsamling til Videnskabernes selskabs ordbog. B regnede sin lille bog (der er næppe tvivl om, at han er forfatteren) som et grammatikalsk tillæg til Molbechs dialektleksikon. Den indtager en smuk plads i dansk dialektforsknings historie. Men snart blev han optaget af andre emner, han blev en lærd teolog og en travlt optaget provst i et af Vestjyllands største provstier. Han blev optaget af politik, var flere gange paa valg, og faa uger efter at han var flyttet til Kerteminde, blev han landstingsmand. Han havde paa rigsdagen en hovedandel i loven om de frie fattiggasser 1856, men hans forslag til lov om ordning af folkekirkens forhold fik samme skæbne som det sidste aarhundredes andre lignende forslag, det blev begravet i ministeriets arkiv. I Kerteminde virkede han sammen med Kr. Kold og støttede hans friskole med sin pjece om selskabet for den danske almueskole, hvori han skildrede friskolens arbejds metode. Han blev formand for dette selskab, og kæmpede for friskolens ideer over for flere angreb. Som præst sluttede han sig nærmest til grundtvigianismen, og i flere af sine skrifter hævder han en irenisk betragtning af de konfessionelle modsætninger og haaber paa en ny pinsetid for kirken.

I flere aar virkede han for at samle oplyste og frisindede kristne af forskellige kirkeafdelinger til en fælles mission blandt muhammedanerne, og 1867 rejste han til Athen for at indlede et samarbejde mellem den nordiske og den græske menighed, (hvilket han fandt varslet i Johs. Aabenb. 2,9, jvf 3, 9). Efter sin hjemkomst arbejdede han gennem »Kirkebuddet« for tanken om denne fællesmission, ligesaa ved den ireniske kongres i Bonn. Han var en forløber for senere tiders økumeniske tanker og viste paa flere andre maader sin sympati for sammenslutning og samarbejde mellem alle kristne paa den fælles tros grund.

Vilhelm Birkedal giver et meget levende billede af J. V. Bloch (Personlige oplevelser, s 95 f):

I det sidste aar, før jeg tog eksamen artium 1828—29 (»Prøve paa at gjøre kunster« [Grundtvig]), kom en jydsk præsteson, Jørgen Victor Bloch, ind i skolens øverste klasse og blev saaledes vor skolekammerat. Han var indtil sit fyldte 16. aar undervist af sin gamle fader, der var præst langt ude ved Vesterhavet; han var, skønt med mange for-

melle mangler i sin kundskab, dog os alle langt overlegen i aandudsudvikling og livsindhold. Han havde i sit barndomshjem gaaet i sin ensomhed og dannet sig et idealbillede af et menneskeliv, vel blandet med meget ungdommeligt sværmeri, men løftet op over det sædvanlige hverdagsvæsen. Han havde derovre i sit 15. aar skrevet en stor roman, hvori hans betragtning af en skøn livsvandring var skildret. Helten deri, ved navn Lynel, var en romantisk bevæget karakter, i hvem forfatteren havde malet sig selv og sin stræben. Dette heltebillede havde præget sig saa dybt og fast i hans sind, at det endnu længe efter, at han var kommet ind i de langtfra idealske skoleforhold, ved hver lejlighed dukkede op og vinkede ham. Man kan nok tænke sig, at en stakkels dreng med saadanne forudsætninger snart blev til grin for os uvrone og spottelysne skoledreng. I sin godmodighed og troskyldighed mærkede han først ikke, at man gjorde nar af ham, og naar vi sagde til ham ude paa skolepladsen: »Løb nu, Bloch! derhen«, saa løb han, og naar vi sagde: »Staa stille«, saa stod han. Særligt krænkede vi ham ved med knusende kritik at mønstre hans vesterjyske dragt, »Kuskekavajen«, den runde kasket, som vi lignede ved et omvendt uhøvisk møbel osv. Hans skriftlige udarbejdelser gav ogsaa mangfoldig anledning til grin og spot; thi han var saa gennemtrængt af det ideale, at han gav det udtryk selv i en dansk stil, hvis opgave var af den tørreste slags, f. eks. han skulle skrive om kronologiens nødvendighed for historien. Her indblandede han fraser som saadanne: »O, I ulykkelige, som jage efter symptomer« (han mente »fantomer«), og: »Jeg stirrer tankeløs ud i rummet« (han mente »tankefulde«). Vi skulle gignisk recensere hinandens afhandlinger, og C. C. Hall fik Blochs at afsige kommen over. Han begyndte saaledes: »Lige-saa tankeløs, som Bloch stirrer ud i rummet, stirrer jeg paa denne stil.« »Symptomerne« fik ogsaa deres ondsksfulde hip. Endelig blev han fortvivlet, ilede op til sin farbroder og formynder, den gamle viceprovst paa Regensen og underbibliotekar ved universitetsbogsamlingen, Bloch, og raabte: »Jeg vil ikke længer være skoledreng, jeg vil være Lynel«. Den gamle skikkelige og lærde mand udbrød: »Herre Gud, jeg troede, jeg kendte de fleste bekendte mænd i historien, men Lynel kender jeg slet ikke«. Viktor Bloch var en romantisk blomst plantet midt ind mellem realistiske køkkenurter.

Men det varede endda ikke saa lang en tid, før hans alvor, elskværdighed og dygtighed vandt kameraternes anerkendelse, og for nogle af os sluttede med ham et ubrødeligt venskab. I blandt dem var Hall og jeg. Hvad mig angaar, saa blev han i den største del af den tid, som siden er forløbet, min bedste og fortroligste ven, med hvem jeg delte alt, og med hvem jeg kunne udveksle det inderste og dybeste. Hvad hans udvortes menneske angaar, gik han gennem den før paapegede skærsild ved slutningen af skoleaaret ud som en forholdsvis elegant ung fyr i københavnske klæder: »Kuskekavajen« blev afløst af en smuk sort dragt, ja endog af en slængkappe, kasketen af en fin hat, og i sin haand svingede han en med messingtraade omviklet, skinnende spadsrestok til stor forargelse for rektor, dr. Krarup, naar han stundom mødte denne sin skoledisciplin i denne skikkelse. Men indvendig blev han den samme: en sværmende ungdom, der mest levede indadvendt og krævede af livet, hvad det ikke syntes at ville give ham. Naar jeg med et ord skulle særtægne ham, da ville jeg sige: han var og blev et længselsmenneske, der stadig i det fjerne bag alle bjerge og dale søgte »den blaa blomst«, søgte et idealt hjem for sin sjæls attraa og sin tanke. Han var som den, der higeoed op mod en bjergtop, for derfra at faa syn paa sit ønskeland, men saa, naar han var kommet derop, øjnede andre bjerge, der lukkede for udsigten. Saa stræbte han derhen — men altid det samme: higeoed efter stedet, hvor han kunne slaa sig til ro, men aldrig fandte det. Thi han forstod ikke ret, at det var evighedslængslen, der drev ham, og at han derfor godt kunne blive, hvor han var, og dér være lige nær sit paradisi. Stadig længtes han efter nye forhold i den tro, at fandt han dem, da ville savnet i hans bryst stilles. Vorherre føjede ham vidunderlig i mange ønsker. Som 15-årig dreng fattede han en dyb kærlighed til en ung, men dog i forhold til ham ældre pige; han havde endogsaa bejlet til hende dengang, men naturligtvis da faaet afslag. Han sejrede dog tilsidst i denne sin ungdommelige kærlighedskamp, da han blev forlovet med hende som student, og hun blev hans trofaste hustru i mange aar. Men for-

uden dette var lykken ham gunstig paa en næsten vidunderlig maade. Han tog teologisk attestats paa 2/4 aar med bedste karakter; han fik samme aar embede som adjunkt i Randers og giftede sig da straks, saa at han blev forlovet, teologisk kandidat, embedsmand og ægtemand paa ét aar. Men længslen veg ikke. Efter et aars forløb tog han sin afsked, misfornejt med sin stilling, drog til København, skrev og forsvarede en akademisk afhandling og blev licentiat i teologien. Men atter utilfreds med at staa ledig paa torvet, søgte han igen et adjunktembede i Horsens og fik det. Men nu følte han en stærk drift til præstens gerning, og just paa sin 25. aarsdag — den første dag, han kunne blive kaldet til præst — fik han kaldsbrev som sognepræst i Borbjerg ved Holstebro. Aaret efter blev han kaldet efter sin gamle faders død til sit barndomshjem, Lønborg, som sin faders eftermand i præsteembedet der, idet den da kaldsberetigede indstillede ham til denne befordring. Her havde han en velsignet virksomhed, var omringet af en talrig kreds i menigheden, og der skulle han efter sine venners mening være blevet. Men længslen drev ham andetsteds hen, han søgte, efter flere aars ophold i Lønborg, Kjerteminde og Drigstrup sognekald og fik det. Her var der ogsaa en stor arbejdsmark, og Bloch udfoldede der i længere tid en af Gud velsignet evne til at samle en levende menighed. Men saa kom længslen over ham igen. »Den græsk-danske mission« lyste for hans tanke og fantasi, og fra denne stund løsnedes baandet noget mellem ham og hans menighed, der ikke kunne følge ham i denne sag, og som han da bebrødede, at den overhørte Helligaandens kald til den. Han stiftede en liden forening for denne mission, men den fik aldrig trivsel. Dog sammenskød man saa mange penge, at Bloch kunne rejse til Athen, for at gøre sig bekendt med de kirkelige forhold der. Han kom tilbage lige opfyldt af sin tanke, der mere og mere tog hans hjerte fangen, saa dette blev ligesom noget delt, skønt han dygtig og samvittighedsfuld blev ved at prædike evangelium i sin kreds. Men bort, bort til det fjerne land og den store gerning higeoed hans sjæl, og han tænkte alvorligt paa at nedlægge sit embede uden pension og paa lykke og fromme drage ud i den vide verden. Dette forhindredes dog af den daværende kultusminister Kierkegaard, der fik ham forflyttet til Vig i Odsherred. Men længslen blev ved at drage; hans hustru døde, og endelig søgte og fik han sin afsked og lever nu i København, hvor, som jeg tror, en dobbelt længsel brydes sammen i hans sjæl: Længslen efter igen at forkynde ordet og længslen efter at komme ud paa den saakaldte græsk-danske arbejdsmark, hvad han dog nu i sin høje alder af 77 aar ikke kan tænke sig muligt.

Allerede dagen efter artium sad V. Bloch ved sit bord fordybet i studier, mens vi andre i maaneder derefter hengav os til det frie studenteliv, stundom ikke uden kaadhed; thi skoledrengen stak endnu i os. Det kunne da være tragi-komisk at se hans fortvivelse, naar vi midt paa formiddagen stormede op til ham paa Østergade, hvor han boede hos sin broder, og afbrød hans alvorlige arbejde. Stundom gik det saa vidt, at vi under vore lystige og livlige bevægelser brækkede et stoleben eller knækkede en rude. Jeg glømmer ikke den indædte bitterhed i tonen, hvormed Bloch da sagde: »Der ligger den« — »Der gik den«. Men foruden det nidkære studium var der noget andet, som i høj grad kunne optage denne min ungdomsven. Det var musik — han tog selv undervisning i violinspil. Han sagde tidt, at han hørte henrivende toner igennem vognrummelen, naar han kørte paa en vogn, og ville da ikke gerne afbrydes ved tale af de medrejsende. Operaen paa Det kgl. Teater og navnlig de mozartske stykker drog ham med uimodstaaelig magt. Især var Don Juan hans ideal i tonekunsten. Jeg fulgte ham da, saa ofte jeg havde 3 mark i lommen til en parterrebillet. Til gengæld drog jeg ham med til Øhlienschlagers tragedier, der var mit sværmeri. Naar vi da kom fra skuespillet, gik vi gerne ind til hans broder, hvor der stod et aftensbord dækket. I vor begejstring over, hvad der var set og hørt i teatret, kunne vi da sige til værten, der indbød os til maaltidet: »Det er umuligt efter en saadan aandelig nydelse at spise disse kødelige ting«. Men det endte dog stadig med, at vi lod dette »kødelige« smage os godt, og det var just ikke i smaa portioner, vi tog imod denne legemlige nydelse.

Viktor Bloch var anlagt mere end almindelig til tankarbejde. Han havde en skarp logisk evne og kunne med skarphed begrunde sine paastande, lige-

som han ogsaa var i stand til at forstaa og tilegne sig fremmede og dybere aandsudviklinger selv i spekulativ retning. Naar nu hertil kom, at han med drift til at erhverve sig grundig kundskab (han var lidt af en bogorm) forbandt et rent og varmt hjerte, der væmmedes ved alt smudsigt, plumt og raat — skulle man synes, at han havde været fortrinlig skikket til at blive en ualmindelig, tankerig og skarpsindig, især teologisk, forfatter. Og visselig, hvad han offentlig har meddelt paa prent, vidner ogsaa om disse paapegede egenskaber. Han har i den kirkelige debat givet gode indlæg, logisk ordnede og med klar udvikling, og i hans faa større arbejder er der en umiskendelig dygtighed. — Der var dog et, der hindrede ham i at blive, hvad han uden det maaske kunne og ville være blevet. Saa underlig det lyder, tror jeg dog at kunne sige: det var en eller anden tanke, der til forskellige tider beherskede ham saaledes, at just tankearbejdet blev ufuldbaarant hos ham for en del. Han var ingen fantasians mand i sædvanlig forstand. Det var i grunden ikke, hvad man kalder syner, der tog ham; det var en tanke, tidt næsten uvilkaarlig kommen, der ikke altid stod i forbindelse med andre tanker hos ham, ofte ikke udsprunget af erfaringens jordbund, men løsrevet, saa at sige, og vindende i det fjerne...

Vi var, saa at sige, uadskillige i en lang aarrække. Thi ikke blot levede vi daglig sammen i studenteraarene (vi boede en tid lang sammen), men som præster i Jylland og siden paa Fyn gik vi side om side og fulgte ad under alle omskiftelser og skæbner i kirke og folk, idet vi stod ryg mod ryg i kampen for tro og liv. Vi var forskellige, men just derfor næsten uudværlige for hinanden. Den ene udfyldte den andens mangler. Jeg véd, hvad han i den lange tid har været for mig til oplivelse, glæde, styrkelse og lysning i og over det bedste, der er givet os mennesker. Og medens jeg skriver dette, gaar hans kære skikkelse forbi mig med tusind rige minder, og jeg sender ham mit hjertes inderligste tak. Han har været min ven i den dybeste betydning af ordet, og ikke blot delte vi som venner i lang tid hver en tanke med hinanden og lukkede op for det inderste i vort hjerte for hinanden; men han viste mig sit venskab og sin kærlighed i villighed til at dele mer end dette med mig. Da jeg 1865 blev afskediget fra Ryslinge præsteembede, var han straks tilrede og tilbød mig at drage med hustru og børn til Kerteminde, bo hos ham med fælles husholdning og saaledes, at vi kunne hjælpes ad i præstegerningen, idet vi som et aandeligt firma etablerede et fællesskab, saa at jeg under hans ansvar kunne blive ved at være ordets tjener i den danske menighed. Jeg maatte af flere grunde afslaa dette tilbud, iblandt andet af den, at det ikke var sagt, at vore respektive hustruer kunne blive ligesaa glade ved et saadant fællesskab som mændene, og det ville dog ikke være godt, om det skulle volde forstyrrelse.

Viktor Bloch har en gang skrevet en lille bog, som mest af alt, hvad han har ladet trykke, giver et billede af ham. Det handler om ønskeligheden af i protestantismen at have et asyl for »hjemsyge kristne«, d e for sjæle, der ikke ret kunne finde plads i mangfoldigheden, fordi deres hu staar til evigheden, et sted, hvor disse sjæle kunne fordybe sig i sig selv og i naaden samt i stille indadvendt og opadvendt tankesyssel, altsaa et evangelisk kloster. Man vil forstaa, at manglen heraf kunne være et savn for en mand som ham, der fortrinnsvis var et længselsmenneske. Det var dog ikke saaledes, at han ønskede at være eneboer i sin celle. — Jeg spurgte ham engang, om han tænkte paa at være en fra familielivet løsrevet mand, hvortil han svarede nej — han ville træde derind med sin hustru og sine, jeg tror, 8 børn. Det ville være en mærkelig klosterbroder. Af hans øvrige skrifter skal jeg nævne hans »Lærebog i den kristelige religion«, der er et dygtigt arbejde, men maaske ikke ret anlagt til at være en bog for skolebørn, medens den kan være en fortrinlig vejledning for læreren. En lille bog: »Lønkammeret« aander hans dybe, inderlige omgang med Gud og Kristus i Helligaandens samfund. Af hans andre udgivne skrifter skal ikke lades uomtalt hans bog om Servet. Den blev skrevet ogsaa med det formaal at forsvares som en disputats for den teologiske doktorgrad ved universitetets 400-aars fest 1879. Den blev ikke antaget af fakultetet, efter min mening med stor uret. Thi den var en grundig og videnskabelig sigtning af den bekendte, saakaldte martyrs liv og lære, en afhandling, der godt med ære kunne staa ved siden af de doktordisputater, som i hobetal er antagne,

ogsaa ved siden af dem, der skaffede andre doktorværdigheden ved den nævnte lejlighed. Jeg véd, at det krænkede forfatteren dybt at lide denne tilsidesættelse. Han har ogsaa leveret en kortere afhandling om Calixt (Jørgen Callisen), der giver gode bidrag til bedømmelsen af denne vor landsmands særlige teologiske stilling i Tyskland: et delvis sidestykke til Grundtvigs stilling i nutiden, vel uden dennes liv, aand og syn paa det levende ord, men som dog er et fingerpeg paa den almindelige kirkes grundvold i trosbekendelsen. Desuden har han skrevet mange spredte artikler i »Dansk Kirketidende« og andetsteds, og man maa, selv hvor man er uenig med ham, altid anerkende hans ærlige stræben, hans dygtige begrundelse og hans varme, ædle tone, ogsaa da naar han maa træde i modsætning til andres meninger. Man har fra det lærde, teologiske laug kaldt ham »den vilde teolog« fra heden, fordi han ikke altid føjede sig i de en gang for alle tilvante former for det saakaldte videnskabelige; men der er hos ham ofte mere friskhed og sving end i mange andre skolerette udtalelser.

Litt: Lars Andersen: J. V. B., 1893, Erindringer i Hardsyssels aarbog 1920, Chr. Siegmundfeldt i Nordisk missions tidsskr 1916, DBL III, s 268—69, KLfN I, 379, J. J. V. Prytz i Højskolebl 1893, nr 8—10, Bavnen 1906, s 581—84 og 1912, s 315—18, Bricks II, 407.

20. 7. juni 1881—4. dec 90 (sp Blære-E 22. sept 77): **F. O. Jungersen**, fl t Kbhvns valgmg, se der.

21. 23. febr 1891—1. okt 1916 (sp Dalby-neder-O 15. dec 79): **Johan Julius Valdemar Prytz**, * 30. juni 43 Kbhvn. Forældre: Skomagerm Johan Gustav P og Juliane Rebekka Intz. Stud Mtrp 64, c 71² (h), hjpr Faarevejle 7. maj 73, kkp Vig-Nr A 25. juni 74, afsk 1. okt 16, † 12. nov 21. ~ 18. okt 77 Marie Bloch, * 1. april 50 Lønborg, † 19. dec 12. Faderen: Provst B her, † 92. Stamt 17.

Skrev en levnedstegning af sin svigerfader, provst lic J. V. Bloch i Højskolebladet 1893, nr 8—10.

Pastor Prytz havde været kkp her og havde fra den tid mange venner. Han fik embedet efter beboernes stærke henstilling. Han var en anden type end Jungersen, nærmest høj-kirkelig, men aaben og positiv over for alt kirkeligt liv. Han var en god prædikant. Kirkerne var fulde, og utrættelig var han til at tage ud i det store pastorat. Han holdt bibel-læsninger i skolerne, stiftede en sygeplejeforening og virkede interesseret for sogne-folkets vel, en vaagen og kvik mand — som provst Blochs svigersøn nært knyttet til egnen.

Fru Prytz, f Bloch, var det første kvindelige medlem af Vig sogneraad (efter sigende af et sogneraad i Danmark?); det siger lidt om Odsherreds-folkenes mod til at gaa efter deres eget hovede. De er aldrig doctrinære.

22. 31. jan 1917—19. juni 39 (sp Brørup-Holsted 23. aug 10): **Jørgen Rasmussen Vig**, * 20. aug 69 Nøttrup, Raarup sogn. Forældre: Gdjr Rasmus Jørgensen og Johanne Cathrine Sørensen. Stud Horsens 90, c 96¹ (I), navneforandring, hjpr Tranbjerg 28. juni 97, sp Stadil 18. nov 01, afsk 19. juni 39, † 8. dec 50. ~¹ 4. aug 02 Maria Estrid Hulda Hastrup, * 2. marts 69 Aagaard, Ø Starup sogn, † 22. sept 20. Forældre: Gdjr, folketingsmd Jens Andreas H og Anna Kirstine Sørensen. ~² 4. aug 22 Dagmar Hansen, * 15. sept 84 Manistee, Mich, USA. Forældre: Præst i den dansk-lutherske kirke i USA Jørgen H og Christiane Hansen.

BM Sønderjysk forening for Odsherred.

Pastor Vig var gaardmandsøn fra Raarup sogn ved Horsens, »de stærke jydernes egn«.

Han var dog ikke præget af den specielle form for kristendom, der kendetegner disse Kingotilhængere. Han voksede op i et baade aandeligt og politisk levende hjem. Familien hed Jørgensen, og navnet Vig har ikke noget med Vig sogn at gøre. Det var et kendingsnavn, slægten bar.

Først i en moden alder begyndte Jørgen Vig at studere. Han var udstyret med glimrende evner og en hukommelse, som kun de færreste har mage til. Fra 1901 til 1910 præst i Stadil; han var stærkt optaget af J. C. Christensen og hans politik, og mens han var præst i Vig, arrangerede han et stort folkemøde i præstegaardshaven med J. C. som taler.

Fra Stadil kom han til de to store stationsbyer Brørup og Holsted i Sydjylland. Her var han i 7 aar og havde nær slidt sig op. Der var to store sogne og to kirker; men der undtes ham ikke hjælp; men da han rejste, blev sognene delt, og der blev bygget to nye kirker, en i hver af stationsbyerne, saaledes at to præster fremtidig delte arbejdet i fire kirker.

Pastor Vig var studiekammerat og god ven med pastor Gjevne i Grevinge, og det var sikkert medvirkende til, at han i 1917 søgte til Vig. —

Pastor Vig var en karakterfast mand, en ægte grundtvigianer, hvis forkyndelse var dyb og indtrængende. Han var uhyre retsindig og handlede i al sin færd ud fra dette ene, at gøre det rette. Han afveg aldrig fra, hvad han mente var sandhed og ret, og han følte ligefrem angst for at svigte sit kald. Som aarene gik, blev dette træk af hans karakter mere og mere fremtrædende, og de sidste aar følte han sig lidt isoleret. Det kom til udtryk i hans afskedsprædiken, hvor man ikke kunne undgaa at spore en vis bitterhed og en følelse af, at han ikke havde naaet, hvad han skulle.

Præstegerningen betød saa meget for ham, at da han i sin Brørup-Holsted-tid blev udset til provst, rejste han til biskoppen og bad sig fritaget, fordi han ikke ville være kirkelig embedsmand, men præst for sin menighed. Han afviste ogsaa al selskabelighed, fordi han ikke ville være menighedens selskabsmand, men præst i kirke og hjem, hvor der var syge og andre, der trængte til hjælp.

Efter sin afsked flyttede pastor Vig til Amager, men han bevarede forbindelsen med sit gamle sogn, og hvert aar kom han og holdt gudstjeneste i kirken. Det var som om han nu, da han var løst fra sit ansvar for menigheden, mødte den med et friere syn, og hans forkyndelse var præget heraf. Det var festdage for menigheden i Vig, naar gamle pastor Vig kom, og kirken var altid fyldt. Han var i forhold til sin alder i besiddelse af en aandelig vitalitet, der maatte forundre; han læste en mængde og kunne føre en samtale, der berigede den, han talte med. Blå læste han stadig græsk og hebraisk for at holde sig i form.

Hans sidste aar var meget lykkelige, og efter hans død sagde huslægen: Jeg har aldrig set en saa harmonisk livsafslutning. Han var en glad og lykkelig mand, der gerne blev saa

længe som muligt hos sine kære, men med ro imødesaa afslutningen, naar han skulle kaldes hjem. Kun een ting var ham en virkelig stor og dyb hjertesorg i disse sidste aar, og det var Danmarks stilling til vore landsmænd syd for grænsen. (V. Neerup.)

23. 6. nov 1939 (sp Gudme-B 17. april 29): **Christian Petersen**, * 20. aug 99 Bolderslev, Aabenraa amt. Forældre: Mejeribestyrelse Jørgen P og Christine Cathrine Callesen. Stud Flensborg 19, c 25¹ (I), dansk sømandspræst Newcastle 2. marts 25. ~ 26. aug 27 Agnete Rosendal, * 2. juli 05 Kbhvn. Forældre: Totalisatorforstander Einar R og Sigrild Lundsted. Hustrus farbroder: Biskop, Roskilde.

Kaldskapellan

(Et embede som rkp blev nedlagt 1803. Rkp havde bolig i N A. Embedet som kkp oprettet 25. juni 1874 med bolig i Vig, fra 1923 med bolig i N A).

1. 25. juni 1874—15. dec 79 (hjpr Faarevejle 7. maj 73): **J. J. V. Prytz**, fl t Dalbyneder-o, se sp her.

2. 18. febr 1880—14. april 85 (hjpr K Saaby-K 18. okt 78): **C. Sørensen** (Gerlow), fl t Linnerup-H, se Errindlev-O.

3. 17. juni 1885—18. juli 91: **L. P. G. Larsen**, fl t Sahl-Ejsing, se Mørke.

4. 1. april 1892—7. okt 98 **H. P. Klinke**, fl t Adsløv-M, se der.

5. 7. dec 1898—8. maj 1905: **S. Juel**, fl t Ejerslev-J, se Munkebo.

6. 22. aug 1905—1. juli 10 (hjpr Aarhus dk 6. sept 00): **J. F. Halberg**, fl t Øland, se Hals.

7. 17. sept 1910—13. marts 14 (hjpr Øde Førslev-S 20. febr 09): **O. E. L. Christiansen**, fl t hjpr Nathanaels k, Kbhvn, se Værløse.

8. 24. juni 1914—29. april 19 (kordegn Gentofte): **C. C. P. Dragsdahl**, fl t kkp Holbæk-M, se Grevinge.

9. 29. juni 1919—14. marts 22: **C. C. Landbo (Christensen)**, fl t Egebjerg, se der.

10. 4. jan 1923—11. juli 24: **N. C. Møgelvang Nielsen**, fl t kkp Vor Frue k, Aarhus, se 1. rkp smst.

11. 23. nov 1925—8. aug 29: **F. E. Sørensen**, fl t Stigsbjergby-M, se Jyderup-H.

12. (kst 1930) 27. aug 1931—11. juli 38: (sekretær dsk KFUM, Paris 26): **K. Aarup**, rkp her.

Embedet nedlagt

Residerende kapellan

(Oprettet 11. juli 1938, bolig i Nr A, 3. kl)

1. 11. juli 1938—25. juni 48 (kkp her 27. august 31): **K. Aarup**, fl t Kerte, se der.

2. 19. okt 1948—31. juli 51: **E. J. Lyse**, fl t Lille Hedinge-H, se der.

3. 1. dec 1951 (hjpr Sønderborg 1. maj 49): **Johannes Christian Hansen Tast**, * 6. april 21 Store Tostrup, Holbæk amt. Forældre: Manufakturhdlr Jens Christian Hansen og Anna Marie Kristine Sørensen. Stud Baptist Kursus, Tølløse 39, navneforandring, c 46² (I-91), hjpr Moltrup-B 15. dec 46. ~ 17. okt 50 Lærerinde Helga Margrete Jørgensen, * 20. okt 24. Forældre: Gdjr i Ragebøl, Dybbøl, Peter J og Sofie Petersen.

Litt: Barfod: Minder fra gl gr hjem VII, 1927, s 1—29, VIII, s 139 f, Holger Begtrup: Dansk menighedsliv i gr kredse I, 1931, s 99—108, Knud Aarup: Kirken med de 6 præstegaarde, 1931 (udg af menighedsraadet), do: Da degnen i N A laa i proces med hele sognet om en halv gaas (Holbæk amtstid jubilæumsnr ved Nykøbings 500 aars fest, 28. juli 1943), Chr. Heilskov: Dansk Provinstop 1920, s 181. Niilaus Jensen i Odsherreds Hjemstavnsforening skrift.

EGBJERG

Egebjerg sogn, 2932 ha, en halvø ved Isefjord og Sidinge fjord, er meget bakket og naturskønt, med store skove og søgte udflugtsteder. Frugtbart. Byer: E, Gelstrup, Hølkerup, Braade, Frostrup, Abildøre, Glostrup, Underød, Læstrup, Bøsserup.

Det kirkelige liv. Egebjerg sogns præstehistorie i det 17. aarhundrede er temmelig broget. Præsten *Mads Hansen Wiig* (1620—71) blev 1645 overfaldet i kirken af en mand, *Peder Ope*. Senere blev *W* fængslet af svenskerne og sad som fange paa Kronborg. Paa sine gamle dage levede han i yderste armod; der var grundet mistanke om, at han blev forgiftet af sin svigersøn og efterfølger i embedet, *Antonius Hogendorph*. *Hogendorph* blev afsat 1670 og døde i yderste armod 1684. Han havde rejst rundt i de fleste europæiske lande, døjet 6 aars slaveri i Tunis og Algier, og da han kom hjem, forlovede han sig med hr. *Wiigs* steddatter. *Wiig* overlod præstegaarden til *H*, der dog ikke blev gift med steddatteren; hun døde pludseligt »efterladende et dødt pigebarn i et lille skrin«. *H* blev afsat, han var »i det hele en skændsel for standen«. Hans efterfølger, *Jørgen Sørensen Slagelse*, blev 1682 dømt fra embedet for beskyldninger mod *Hogendorph*, som han ikke kunne bevise, og han døde ogsaa i yderste armod (1697). (*W-I* 295). Derefter indtraadte der normale forhold, og 1736—61 var den højtagtede provst *Jens Holgersen Arctander* sp her. Han var pietistisk og bidrog meget til det kirkelige livs fremgang. Grundtvigs fader, *Johan Grundtvig*, var kapellan her 1760—66. I E sogn ligger Egebjerggaard, der var embedsbolig for forvalteren over de kgl godser. Fra 1728 var denne stilling overdraget til kommerceraad *Niels Bang*. Han flyttede til *Anneberggaard*, Højby sogn, hvor han døde 1760. *Joh. Grundtvig* kom ofte i dette hjem. *Niels Bang* var en streng, dygtig, gudfrygtig mand, der opdrog sine børn efter korte, klare regler: »Altid Gud for øje.« »Hav tankerne med hvad I gør nu.« Hans søn *Fr. Lange Bang* blev senere en kendt læge og var stedfader til biskop *Mynster*, datteren *Susanne* blev moder til *Henrik Steffens*, som blev Grundtvigs ven, og datteren *Cathrine Marie* blev gift med *Johan Grundtvig* og altsaa moder til Grundtvig. Da *Johan Grundtvig* 1766 rejste til *Odden*, blev han forlovet med *Cathrine Marie*, som da kun var 16 aar. Og 1768 stod brylluppet. (Se stamtavle 6 og 36). 1774—86

var den ansete provst *Rehling* sp her, han byggede den statelige præstegaard, og blev senere slotspræst i *Frederiksborg*. 1817—47 var *Peter Dastrup* sp her, en meget »retskaffen mand, samvittighedsfuld, men uden tvivl sær og streng« (*Mynster*), han havde god kirkegang. Hans kapellan, *Walther* (se *K Saaby-K*) gjorde et godt arbejde blandt de unge og rostes af *Mynster*.

De gudelige forsamlinger mærkedes paa flere maader i sognet, og senere tog adskillige til *Vallekilde*, og der blev en række gode grundtvigske hjem. Pastor *Danæus* var højkirkelig, noget stiv og kølig, de følgende præster var af *Mynsters* skole. Saa kom pastor *Spleis* hertil, han var en betydelig grundtvigsk præst, en nidkær og ydmyg mand, og ogsaa i Egebjerg blev der et selvstændigt grundtvigsk liv, arbejdet blev fortsat af pastor *M. Lund*. Provst *Schierner* var syg den meste tid han var her.

I *Abildøre*, E sogn, boede en af *IMs* mest kendte kolportører og indremissionærer, *Peder Larsen* (* 1834, † 1908). Han fik stor betydning i *IMs* kredse paa hele egnen. Han var født i *Vindstrup*, *Asmindrup* sogn, og var blevet vakt ved at læse *Vilhelm Becks* prædikener. Snart begyndte han at holde gudelige forsamlinger, som blev godt besøgt, og 1870 flyttede han til *Abildøre*, hvor han boede til sin død. Han var i perioder grundtvigsk eller irvingiansk indstillet, og var enkelte gange ved at glide ud af *IM*, men *Vilh. Beck* stoledes paa »sin krøllede ven«, og han virkede som *IMs* udsending til det sidste. Han talte ogsaa i soldaterlejre, og det gik livligt til. Og han havde svære sammenstød med »*Bornholmerne*« (*Luthersk Missionsforening*), som holdt en del møder paa *Holbækegnen*. Han var som ung blevet uddannet hos provst *A. Bilow*, *Hjortshøj*, og her blev han grundfæstet i sin sakramenttro, i hans forkyndelse spillede sakramenterne en hovedrolle. Han var en smuk skikkelse, med sit kraftige, krøllede hvide haar og skæg. De unge ville gerne høre ham, og indtrængende formanede han dem til ikke at svigte. Selv var han ungdomsfrisk til sin død, og 1906 var han ivrigt med i forarbejderne til *Faarevejle* højskole. (*Peder Larsen*: *Erindringer*, 1903, *IMs* hist 1912, s 109, *Fr. Zeuthen* i *IM* tid 1908, s 130).

1922 oplyses: *Fh* fra 1902, foredragsf (100), *DdU* (80); 1926: Ret god kkg, gr ungdomsf (100), 1935: Kkg 5—6 pct, alm folkekirkelige forhold; 1943: Kkg 4 pct, jævnt gode forhold, dog nogle fremmede for kirken. 1950: kkg 2—3 til 10 pct, alm. folkekirkelige forhold, politisk ungdomsf, kirkeblad.

Egebjerg sogn var i nogle aar omtalt i alle landets aviser og skoler paa grund af en skolesag. I sommeren 1912 var der en del forældre, som ikke turde sende deres børn i skole hos læreren i Egebjerg, *Mathorne*, fordi flere børn i distriktet var døde af tuberkulose, og man mente, at læreren nogle aar før havde haft denne sygdom og derfor havde holdt vikar. Læreren nægtede at efterkomme epidemi-kommissionens krav om en undersøgelse, og efter maanedlange overvejelser erklærede sundhedskommissionen i *Kbhvn*, at epidemi-kommissionen ikke havde været berettiget til at stille et saadant krav til læreren. Alt dette vakte et voldsomt røre i befolkningen, der er selvstændig og meget skoleinteresseret. Man mente, at epidemi-kommissionens medlemmer, der boede paa egnen, maatte have bedst kendskab til forholdene. En sognebevægelse kræ-

vede læreren afskediget (efter § 8), og da et samtidigt sogneraadsvæg fik til resultat, at kun een af 7 sogneraadsmedlemmer støttede læreren, blev kravet om afskedigelse forstærket, samtidig med, at samarbejdet mellem lærer og befolkning blev umuliggjort. Danmarks Lærerforening støttede læreren og rejste en agitation for at faa § 8 afskaffet, og da læreren blev afskediget, blokerede lærerforeningen embedet, saa der meldte sig kun 3 ansøgere. Der blev udnævnt en lærer, der var rejst § 8 sag imod paa det sted, hvor han var. Det ville beboerne ikke finde sig i. De oprettede en privat skole, og folkeskolen stod faktisk tom. Der blev rejst § 8 sag mod den ny lærer, og han blev afskediget. Det var en kamp mellem lærerforening og de lokale skolemyndigheder, sogneraad og skolekommission, og kampen vakte voldsomt røre i sognet. Det varede længe, før sindene faldt nogenlunde til ro, da der endeligt i 1916 udnævntes en lærer, man kunne slutte op om. (Folkeskolen 1912—16, Højskolebladet 1916, sp 805 f.)

Egebjerg kirke ligger smukt med udsigt over Isefjord, er romansk, af kamp, koret ombygget i skibets bredde, taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Prægtig altertavle og prædike-stol af Lorends Jørgensen fra c 1650, romansk granitfont, degnestol fra c 1525. 225 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 1313, 1896: 1279, 1922: 700, 1934: 531, 1942: 487, 1949: 310.
Folketal: 1850: 1189, 1901: 1668, 1921: 1539, 1950: 1520.
Menighedsraad: 1922: 6 n gr, 1 u p, 1934: 1 n IM, 3 n gr, 3 u p, 1949: 1 IM, 5 n gr, 1 soc.
Kommunevalg: 1943: Soc 131 (1), rad 134 (2), venstre 287 (4), 1950: Soc 139 (1), rad 155 (2), venstre 345 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 260 byg, b) 40 rdl, c) naturalier, d) 200 rdl, e) 35 td ld. — 1870: Regul 1904 kr, netto 4864 kr. 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.
Præstegaarden opført 1776.

17. 11. marts 1848—11. april 64 (sp Højslev-D-L 29. jan 34): **Jacob Albert Sadolin Danæus**, * 28. april 93 Aale. Forældre: Sp i Aale-Tørring Jacob Nielsen D, † 1793, og Johanne Corvine Helene Cathrine Sadolin af Ø Tørslev. Stud Aalborg 11, c april 19 (h) rkp Byrum-V-H 14. april 20, sp Dragstrup-S 29. marts 26, afsk 11. april 64, † 10. april 67. ~ 29. okt 20 Anna Elisabeth Sørensen, * 22. sept 90 Fredrikshald, † 11. febr 67. Forældre: Skibskpt Peter S og Anna Lisbeth S. — Søn: Harriidslev-A. — Stamt 101.

Mynter omtalte den smukke præstegaard med den smukke have og udsigten over fjorden, kirken var anselig, bred og lys, i god stand, men malingen smagløs. Der var en meget stor forsamling ved visitatsen 1848, kirken havde nylig faaet et godt orgel. D's prædiken var »kold og lang, nogen tendens til mystik og logik, men uden at det kom til gennembrud, mange flauheder«. Katekisationen ret god (M II, s 81—82).

Hjælpepræst hos pastor Danæus

1855—56: **H. R. Panduro**, se Magleby, Flakkebjerg herred.

1856—65: **P. V. Heerup**, se Helligsø-G.

18. 14. juli 1864—9. juni 75 (hjpr Gentofte 20. okt 54): **C. Wolf**, fl t Nordrup-F, se der.

19. 30. aug 1875—1. marts 83 (sp Gloslunde-G 14. febr 68): **F. A. Lassen**, fl t Sværdborg, se der.

20. 4. maj 1883—25. febr 88 (sp Kopperup-F-G 12. maj 71): Provst **Johan Johannes Ludvig Schierner**, * 17. febr 26 Stignæs, Magleby v Skelskør. Forældre: Lærer, senere landmd Johan Samuel S og Christine Mayland af Sommersted. Stud Slagelse 44, c apr 49 (h), hjpr Vestenskov-Kappel 25. okt 55, sp Grind-

sted-Grene 13. juni 64, provst Fjends herr 18. aug 77, † 25. febr 88. ~ 29. maj 65 Elise Kathinka Nannestad, * 21. marts 28 Utterslev, † 15. maj 92. Faderen: Provst i Vestenskov-K, † 71, se der. — Hustrus broder: K Stillinge. — Stamt 84.

21. 31. maj 1888—12. sept 1902 (sp Norup 2. febr 80): **Christian Ole Stephan Spleis**, * 20. maj 28 Fredensborg. Forældre: Slotssnedker Ernst Conrad Ludvig S og Birthe Lovise Rolfsted. Stud priv 49, lærer ved fattigvæsenets skole, Kbhvn, c 57¹ (h) hjpr V Brønderslev-S 23. okt 60, rkp Viborg dk-A-T 1. maj 67, sp Taarup-K-B 17. maj 70, sp Torning-Lysgaard 18. juni 73, afsk 12. sept 02, † 8. maj 10. ~ 21. maj 73 Vita Caroline Lovise Selchau, * 6. juli 41 Horne, Vendsyssel, † 17. sept 05. Faderen: Sp i Lem-V, † 97, se der. — Hustrus fætre: Frandsen, Frørup og Selchau, Vandborg-F.

S var af schweizisk slægt, en fætter var en anset præst i Schweiz, han lagde mere vægt paa trosbekendelsen end almindeligt blandt reformerte præster. Pastor C S gik til præst hos E. Mau (i Farum), men foretrak allerede dengang budstikke-Bojsen i Skørpinge. Som student stod han P. A. Algreen nær, og i Vendsyssel var Algreen og Spleis nidkære grundtvigske vækkere. I Odsherred fik han en god gerning. Han talte med ydmyghed, ud af overbevisning, oplevelse og grundig læsning af kirkelig og historisk litteratur. Folkeviserne interesserede ham meget. Han talte jævnt, ofte med overraskende ordvalg. Han var frisindet, støttede friskolen, men tog ikke alt, hvad der kaldtes frihed for gode varer. Han ville ikke være foredragsholder, og da V. J. Hoff ville have ham med som foredragsholder, undslog han sig: »Der kan godt tales og skrives noget mindre; det gælder om at leve«. (N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere, I, s 64).

»Det var en mægtig aandelig bevægelse, der i begyndelsen af treserne brød frem i Vendsyssel. Pastor Algreen i Vrejlev og Spleis var i høj grad begavede, nidkære, varmhjertede og aandfulde talere og udfoldede hver i sin kreds en virksomhed, der blev kendt langt ud over sognegrænserne. I store skarer strømmede folk til kirkerne, og efter gudstjenesten samlede vennerne i præstegaarden eller i de nærliggende bondehjem, hvor livet havde vundet indgang, og tiden gik afvekslende med samtaler og sang, der blev meget frugtbringende for det aandelige livs udvikling.« (Højskolebl 3. juni 10). Fra hans Viborgtid kan anføres, at »biskop Laub, der ellers ikke hørte til den grundtvigske retning, satte pris paa ham, gik til alters hos ham, hørte ham jævnlige og lod sin datter Sofie gaa til konfirmationsforberedelse hos ham« (sst), »derude i Torning paa »Sletten«, hvor man skulle lede langt efter en grundtvigsk præst, samlede han en stor menighed om sig fra nær og fjern. Han var meget afholdt; selv de sognefolk, der ikke lærte at sætte pris paa ham som præst, havde stor agtelse for hans retsindighed, og at han i politik var venstremand, som var lidt af et særsyn blandt præster, var dem saa vel tilpas, da de valgte ham til sogneraadformand og skønnede paa det arbejde, han som saadan udførte«. »Som præst satte

han spor, hvor han kom. — Hans forkyndelse var saa grundærlig og tilforladelig, at den maatte gøre indtryk, og mange er de, som kom til at skatte ham.

Han var en ydmyg ordets tjener, hvis lyst det var at gaa Vorherres ærinde, ikke sit eget. Dyb og rammende, vækkende og manende var hans udlægning af ordet og skriften, den han saa flittigt og grundigt øste af; yderst sjældent — for ikke at sige aldrig — indlod han sig paa at bruge billedlige udtryk, end mindre historier. »Vorherre var en mester i billedtale, vi smaafolk forstaaer ikke den kunst«, kunne han sige. — Han førte et smukt dansk sprog, ofte med ejendommelige udtryk og vendinger, der af og til kunne forekomme en og anden, der ikke stadig hørte ham, lidt »aparte«; hans tale var kemisk ren for indblanding af fremmedord. Kun meget sjældent traadte han frem for offentligheden som skrivende, »dem er der nok af foruden mig.« Enkelte artikler har han skrevet, bl a i »Kirkebladet« og sammen med Fr. Nygaard udgav han en samling efterladte prædikener af Niels Lindberg. Han havde hjemme paa sin prædikestol og ville saa nødig være nogen forgrundsfigur. For resten gjorde hans tunghørighed, der tiltog med aarene, det vanskeligt for ham at følge med i forhandlinger. Foruden Grundtvig satte han J. Chr. Lindberg, dennes søn Niels Lindberg og særlig biskop Kierkegaard meget højt. Hans store bogsamling var temmelig blottet for skønlitteratur. Hans yndlingslæsning — og han læste meget — var først og fremmest den hellige skrift og dernæst skrifter af kirkelig og historisk art. Lige til det sidste fulgte han omhyggelig med i alle tidens rørelser. Han var en god, ægte dansk mand, i politik sluttede han sig altid til venstre. — Hans alvor var ypperlig parret med et jævnt lune, der fandt udtryk i mangen en spøgefuld vending, der baade var rammende og — hvor det tiltrængtes — ogsaa snærtende, men med en vis godmodighed. Den fri skole — børneskolen som højskolen — havde i ham en varm ven, naar han fandt de lededes i en dygtig, alvorlig og god dansk retning. Intet under, at han derfor har testamenteret 3000 kr. som et legat til understøttelse for »Dansk friskoleforening«. Han glemte heller ikke de trængende fattige i de sogne, hvor han havde virket som præst; i hvert af disse sogne, Torning, Norup og Egebjerg, har han stiftet et legat paa 1000 kr. — Som han var trofast mod sine idealer, var han trofast i venskab, en Nathanael, i hvem der ikke fandtes svig«. (Anders Gommesen i Højskolebladet). »Han fik allerede i sit barndomshjem et dybt personligt indtryk af, hvad kristendom er. Paa grund af de smaa kaar i hjemmet, voldte det ham vanskeligheder at komme til at studere, saaledes som hans lyst var, men han naaede det. For at faa det nødvendige til livets ophold underviste han stadig i studentertiden i Vaisenhusets skole og kom paa den tid i forhold til Grundtvig og til den aandsretning, der udgik fra ham, saa hele hans liv og gerning blev dybt præget af dette. Pastor Spleis var en ejendommelig prædikant og en udpræget personlighed, hvis gerning satte spor paa

de forskellige steder, han virkede. Til Egebjerg kom han jo først som en ældre mand, men de, der lærte ham at kende og fik hans fortrolighed, blev knyttet til ham med inderlige hjertebaand.« (Nykjøbing dagbl 11. maj 1910). (Se iøvrigt: Th. Larsen: En gennembrudstid II, 1922, s 228). Da han tog afsked, flyttede han til Mellerup og hjalp i valgmenigheden der. (H. F. I, 149—50).

DBL XXVIII, 456—57, Khst Saml 4 R, VI, 1899—1901, s 691.

22. 11. nov 1902—24. nov 21 (sp Alsted-SD 5. jan 92): **Morten Lund**, * 19. sept 58 Ferring. Forældre: Gdjr Mads Madsen og Edele Johansen. Var om sommeren 75 og 76 paa Staby højskole, var om vintrene vinterlærer, lærerexamen Gedved 79, lærer Aalborg, navneforandring 87, stud priv 84, c 90² (1), hjpr Gørlev-B 23. sept 90, † 24. nov 21. ~ 18. maj 92 Mathilde Christine Mathiesen, * 12. marts 62 Jegindø, † 18. maj 37. Faderen: Sp Gørlev-L, † 96, se der. Stamt 11.

Hjælpepræst hos pastor Lund

3. aug 1921—1. dec 21: A. F. Flensmark, se Haderslev dk.

23. 14. marts 1922 (kkp Vig-N A 29. juni 19): **Christen Christensen Landbo**, * 15. april 87 V Hjermelev. Forældre: Lærer Johannes Christensen L og Pouline Sørensen. Stud Aalborg 09, c 19 (h). ~ 23. okt 21 Elly Sophie Regitze Pallesen, * 15. jan 02 Kbhvn. Forældre: Kbmd Gerhard Carl Nic. P og Caroline Kirstine Sørensen.

Litt: N. Stenfeldt: Nogle mærkelige præster i E. Fra Holbæk amt 1923, s 18—36.

GREVINGE

Grevinge sogn, 4133 ha, ved Lammefjord, er udstrakt, meget bakket og naturskønt, med vide udsigter over Isefjord, Tuse næs, Sejerø bugt og det omliggende land. Grevinge skov. Ret frugtbar, en del eng og mose. Byerne: G, Engelstrup, Sneglerup, Prejlerup, Holte, Frenderup, Herrestrup, Odstrup, Torrendrup. Flere store gaarde.

Det kirkelige liv. Om sognet kan man læse i *Lyder Høyers* († 1757) udmærkede beskrivelse, fortsat af lærer *Fred. Petersen-Blidstrup*, udg. 1921. Og om opvækkelsen kan man læse i *Ludvig Mortensens* bog (Den sjællandske opvækkelses historie«, 1881 (som nok maa læses med visse forbehold). Mynster, som fremfører temmelig graverende oplysninger om læreren i G (Schouw), skriver, at kirkegangen her »skal være god«. Frenderupgaard, der tidligere blev drevet som mønstergaard, var landbrugsskole 1840—50 (se Fra Holbæk amt 1916, s 74 f). Der var temmelig hyppigt præsteskitte her i første halvdel af

det 19. aarhundrede, fra 1800 til 1834 var her 6 sognepræster. En af dem, Niels Jensen (sp her 1832—34) blev skilt fra sin kone, (Wiberg kalder ham »gal og forfalden«), skal i Sandby-V, hvor han tidligere var præst, have befalet sin karl at tjære sin (præstens) kone og brænde hende. Han fik attest paa at være kommet sig af sin galskab, og fik saaledes Grevinge paa en tid, da menigheden, yderst misfornøjet med de tidligere præster her, søgte at beholde en kapellan Bruun som sp her. (W I 478). Bruun blev senere sp Garnisons k, Kbhvn, og var en meget anset præst. Til gengæld fik sognet i aarhundredets anden halvdel betydelige præster. Konsistorialraad *Bang* ryddede kraftigt op i uvanerne i sognet, f eks sad en kone i vaabenhuset om søndagen og solgte røde snapse til kirkegængerne, mændene røg pipe i kirken osv. Alt dette fik han udryddet med fast haand i løbet af en maaned; men det gjorde ham ikke populær. Han advarede de unge alvorligt mod svir og drik, og var i det hele en myndig mand. Naar folk ikke klart kunne gøre rede for deres ærinde hos præsten, sendte han dem ud for at betænke sig. Han var god mod de fattige, men var imod opvækkelsen. Hans kapellan, *Petersen*, der var fra Asnæs, stod derimod venligt over for vækkelsen. *Jens Dyrholm* omtaler ham 1866 i IM-tidende som »en hæderlig undtagelse blandt Odsherreds præster.« Pastor *Petersen* kom til forsamlingerne, men han var en blød natur, der vanskeligt kunne hævde sig. *Bang* var haard mod sin kapellan, som endog ved lejlighed maatte tilkalde avlskarlen for at mildne den vrede sognepræst (H. P. H. Gjevnøe, i *Fra Holbæk amt*, 1910, s 113 f). Pastor *Phister* var en mand af den gamle skole, han havde kun ringe kirkegang. Med *Richard Petersen* kom der en grundtvigsk præst til G sogn. Baade han og pastor *Gjevnøe* var betydelige grundtvigske præster, begge ansete kirkelige forfattere.

Der var omkring 1850 nogle enkelte troende i Faarevejle, Asnæs og Grevinge sogne. De var i sin tid blevet opvakt af en student *Claus Chr. Harmsen*, der holdt en del forsamlinger her (se pag 279 her).

H var en typisk tysk student med anlæg for det vidtløftige. Men i Kbhvn kom han til tro og begyndte straks en paagaende prædikantvirksomhed. Han stod J. C. Lindberg nær, kom i hans hjem og deltog i de gudelige forsamlinger i Kbhvn. Lindberg og Harmsen blev støvnet af øvrigheden i anledning af forsamlingerne paa Kalkbrænderivej, men Harmsen holdt fast paa, at »man bør adlyde Gud mere end mennesker« og fortsatte med møder paa egen haand, og gik i den grad op i arbejdet, at han ofte selv savnede det nødvendige. Han døde 1839 af lungesvindst. Han ville især kalde til vækkelse, men han virkede ogsaa for oplysning. Hans tilhørere blev formelig grundtvig i geografi og historie og i katekismus. Grundtvigs tanke om en folkelig højskole foresvævede ham, den danske rimkrønike og Reinicke Fuchs var efter bibelen hans bedste læsning; det tjener ham til ros, at Lindberg og Fr. Hammerich var hans venner, og Grundtvig havde saa megen indflydelse paa ham, at han ikke blev pietist i almindelig forstand. Han var en høj og bred mand, stolt og frisindet, kundskabsrig.

Forbindelsen mellem Odsherred og Harmsen kom i stand, da 2 unge haandværkere fra Asnæs kom i lære i Kbhvn, hvor de deltog i Harmsens forsamlinger. Den ene, skræd-

der *Jens Jensen*, flyttede til Asnæs, og derfra til Faarevejle. Han var født 1811 i Asnæs, og holdt sidst i 30'erne forsamlinger, hvor hans forkyndelse var præget af, hvad han havde hørt af Harmsen. Den anden var gørtler *Lars Jensen*, som fik forretning i Kbhvn, og senere kun kom paa besøg her. Men hans broder, gdjr *Jens Jensen*, Sneglerup, Grevinge sogn, var grebet af vækkelsen, han støttede Harmsen, og han tog et vækkerarbejde op her. Han læste flittigt Søren Kierkegaard, havde været avlskarl i Grevinge præstegaard, men der var han ikke saa glad for at være; om pastor *Bang* blev der sagt at han hellere saa sin karl med spillekortene end med opbyggelsesskrifter i haanden. Det var ikke i Grevinge præstegaard han blev vakt, men ved hjælp af sin broder, der skrev til ham: »Sig mig, broder, hvorledes staar Vorherres sag hos dig?« De ord gav ham det første stød, og han modnedes gennem brevskrivning med broderen, der var meget bibelkyndig. *Jens* gav storsindet sine sparepenge til *Lars*, da han skulle starte sin egen forretning. Fremmede lægprædikanter hørte om røret her, og de kom hertil og holdt møder: smeden, *Jens Larsen* fra Værløse, *Jens Dyrholm* og *Peder Pedersen*, Nyrup. Det var skrædder *Jensen*, Asnæs, som indbød disse talere. Forsamlingsfolkene blev ikke forfulgt her som i andre egne. Bevægelsen her begyndte saa sent, at forfølgelsestiden var forbi. Myndighederne regnede det heller ikke mere for noget, der var værd at gøre sig umage med. *Jens Jensen*, Sneglerup, sluttede sig senere til IM, og i hans gaard blev der holdt mange møder. I 60'erne blev Sneglerup spottede kaldt »den hellige by«. Pastor *Gjevnøe* har (i »*Fra Holbæk amt*« 1910, s. 92 f) og pastor *J. P. Lundøe* har (i *Nykøbing dagblad*, 1905, nr. 30), givet smukke skildringer af *Jens Jensens* hjem, hvor »det at leve med Frelseren var den største rigdom og alvor smukt føjedes til gammen« (Lundøe). Pastor *Budde-Lund*, der var hjr her i 5 aar, sluttede sig til IM. Den grundtvigsk prægede *Ludvig Mortensen* holdt ogsaa møder hos *Jens Jensen*, og selv om *Jens Jensen* klart stod i IM, kunne han godt køre til Vallekilde og hente Ernst Trier til at tale paa sin gaard, og Trier lyttede gerne, naar *Jens Jensen* talte. Til disse møder kom der mange. *Jens Jensen* døde 1882. *Ludvig Mortensen* skriver, at omkring 1881 »var de opvakte faldet i søvn«. Men nu mærkedes indflydelsen fra Vallekilde, og fra den tid maa sognet som helhed betegnes som grundtvigsk.

Flertallet blev højskolepræget; i den lille IMs kreds var det *Peder Larsen*, Abildøre, og *Hans Sørensen*, Eskebjerg, der tiest var talere. Ved siden af disse var der mange gammeldags troende. 1881 blev der bygget forsamlingshus i Engelstrup, 1927 blev der indviet en missionsal i Grevinge. Befolkningen har været nationalt og socialt interesseret.

Blandt de førende mænd fra de senere aar kan nævnes gdjr *Ferd. Nielsen*, Odstrup (* 1868, overtog fødegaarden 1894 og drev den til 1930, † 40). Han blev tidligt grebet af afholdssagen og deltog med stor iver i agitationsarbejdet. Fra 1890 var han ivrig afholdstaler og har holdt over 3000 afholdsforedrag.

1896 begyndte han at udgive det frisindede høj-skoleblad »Dansk Folketidende«, en tid sammen med pastor K. Bjerre, Pedersborg. Fra 1900 var han redaktør af organet for Danmarks afholdsförening »Folkevennen«. Han havde som ganske ung været elev paa Blaagaards seminarium, hvor han blev paavirket af Herman Trier og Vilhelm Rasmussen. Han var stærkt politisk interesseret og ivrig avis-læser. Han sluttede sig til det radikale venstre, var folketingsmand i Viborgkredsen 1910—20 og i Holbækkredsen 1927—29, han blev formand for Danske Afholdsselskabers Forbund og var en af afholdsbævegelsens mest kendte og ansete førere, medlem af talrige kommissioner, sagligt dygtig, rolig og besindig, fornøjelig i debatten og havde en god hukommelse. En kort tid var han redaktør af Randers Venstreblad (1901—02), men flyttede hjem til sin gaard, 1915—20 var han sekretær i folketinget, medvirkede ved gennemførelsen af bevarereloven og flere andre love, var ogsaa ivrig for sygeplejesagen og børnesagen og skrev en række smaaskrifter og var medudgiver af flere jubilæumsbøger i afholdssagen (DBL XVII 56—58).

Pastor Dragsdahl giver flg. karakteristik af sognet:

»Sognets hele mentale habitus kan sammenfattes i det sjællandske fyndord: »Jeg skulle hilse og sige, at det skal blive, som det er, og være som det var.«

»Et ønskesogn,« sagde min svoger, biskoppen.

Een kirke, og den er smuk og stor; og udenom en vidunderlig naturskønhed. Et overordentligt smukt hjem. En venlig, aabensindet befolkning. Meget, som er lyst og levende og fredsælt.

Her var Phister præst, skuespillerens broder. Denne, skuespilleren, skaffede ham embedet ved at gaa op til kongen og bede om, at han ville kalde broderen til Grevinge; »nej,« sagde kongen, »nu trænger de til at faa en ordentlig præst i Grevinge.« »Det gør de sandelig ogsaa der, hvor min broder er!« sagde Phister. Saa lo Frederik VII og gav broderen embedet.

Her har Richard Petersen skrevet sine navnkundige biografier — og slaaet sine konfirmander i hovedet med sit nøgleknippe, saa hans frue maatte hen og pirke ved dørlaaesen; saa blev han tæmmet.

Her byggede provst Rasmussen den nuværende idylliske præstegaard i 1776 — og indførte kartofflen i Odsherred.

Det er et grundtvigsk sogn. Men en høj lov er den selskabelige sammenholdets lov. Man er saare rund til at se igennem fingre. Der er en pinlig klasseforskel, dybe skel. Der er gæstfrit aabne døre, altid, smil og megen venlighed, men saa kommer man sjældent videre; ikke dybere ind, ikke jysk tilforladelighed. Udefra kommende er meget ofte utilfreds med at bo blandt grevingerne og længes bort.

Og dog er her i mange henseender godt at være. Ro og soliditet i mange forhold. Men aarene har været vanskelige.

En gammel Østerlandskreds sygnede hen; saa skrev jeg til 70 og inviterede dem til at komme med; saa mødte der 60.

De unge ebbede ud. Saa skrev jeg personligt til mine konfirmander. Saa kom der 50.

De unge! Hvor meget skal man gøre for dem? Jeg ser altid saa meget galt, naar jeg giver mig af med dem. — Jeg har indstuderet dilettantkomedie med dem og en gang spillet med i Nøddebo Præstegaard; her var frisind nok til, at det kunne lade sig gøre; jeg fik

derved opført f eks Genboerne i stedet for det pjat, de plejede at spille. Men nogle drak sig fulde, og flere flirtede intimt.

Da jeg kom her til sognet, var der en hensygnende, søvniq ungdomsförening. Den gav op. Jeg stiftede en foredragsförening og tog unge med i komiteen. — Der var mange førsteklases aftener. Clouet var næsten opførelsen af »Aksel og Valborg« ved lokale kræfter; de spillede betagende; det var ægte og gribende. Hele salen var omdannet til Trondhjems domkirke.

Jeg var med til at starte spejderkorps og blev formand for det, men traadte fra, fordi der kom for meget verdslighed ind i det og uridderlig opførsel. Spejderløftet var for underordnet.

To vintre holdtes der kursus her i præstegaarden hver mandag aften 3 timer ved mange forskellige lærere — ogsaa med bistand fra den nærliggende realskole og fra landbrugskonsulenter. Der undervistes i alle mulige fag, ogsaa engelsk, psykologi, stil, historie, landbrugsfag o s v. Nogle danske stile var storterede, værdige til at blive trykte. — Men for de allerfleste mennesker er skavanken, at de vil underholdes — ikke arbejde; saaledes ogsaa her. Det kan gøre een ked af at have med aandsarbejde at gøre, som kræver fri tilslutning.

Jeg stiftede et bibliotek, som har slaaet godt an.

Egnen er livlig, fordi her stadig foregaar alt muligt rundt om ved store stævner i saa at sige alle sognene — og særlig ved Høve strand og Vallekilde højskole.

Meget er mere uro end inderliggørelse, men er dog alt oplevelser.

Man har megen veneration for kirke og sognepræst. Men medens der kommer 400 til alle slags biofilms i forsamlingshuset, kommer der ikke nær saa mange til foredrag og meget faa til bibellæsninger.

Ved afsløringen af en mindsten paa pastor Gjevnøes grav udtrykte baade biskop Fonnesbech-Wulff og redaktør Ferdinand Nielsen, at han havde haft svære tider her. Derfor staar der paa mindstenen hans yndlingsord: »Vil graaden kvæle røsten, saa tænk paa gyldenhesten.«

Der har været forfærdelig svære tider i de forløbne aar — med voldsom modstand mod præstens idealer, — men tillige gribende oplevelser af menneskers frygtløse trofasthed og uselviske medkæmpen og kloge, selvstændige hjælpsomhed.

Præstegerningen er enerverende svær. Men den har sin indre herlighed. Ogsaa præsten kan hente kraft og styrke fra gudstjenesten. Og arbejdet er altid med aandelige rigdomme. Menneskene møder man i deres højtider. Og man er altid som præst paa linje med Gud, — ser hele tilværelsen lagt ind i hans lys«.

1922 oplyses: Velvillig befolkning, paavirket af højskolen, megen offervilje, 2 mh, missionssal. 1926: Grundtvigsk forkyndelse i de sidste 40 aar, IMkreds (hmd Georg Petersen, Torrendrup). Stor ungdomsf (125), gr præg, mange gammeldags troende. 1931: Kkg 5 pct, god tilslutning til møder, IM, gr ungdomsf

(100). 1939: Kkg 5 pct, god tilslutning til møder, velvilje, højskolepræget befolkning, lille IM kreds (30), 10 sbl. 1950: Kkg 3,6 pct, megen menneskelig forstaaelse gensidigt mellem de forskellige kirkelige opdelinger. Præsten kan være præst for alle. Mange trofaste kristne og megen godhjertet humanisme. Sp har 5 bibelkredse. Kirkeblad, IMsmf (manufakturhldr Hans Nielsen, G), fh, vanskeligt at samle de unge, gymnastikf, 2 sds. (30 og 50). En del fiskere og arbejdere.

Grevinge kirke er stor og smuk, romansk, af kamp, i den senere middelalder overhvalvet, koret er revet ned, og skibet forlænget mod øst, taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord, alt af munkesten. Rester af sengotiske kalkmalerier. Altertavle med maleri fra 1838 af Adam Müller: Jesus i Emmaus. Ny ramme ved Martin Borch. Prædikestol fra 1604, romansk granitfont. Renæssancekrucifix over indgangen. Klokke fra 1518 med indskrift. 350 sd. Store frescomalerier paa korvæggen fra 1925 af Larsen-Stevns: Opstandelsen og himmelfarten, stort smukt altergulvtæppe fra 1929, broderet af sognets kvinder. Universitetskirke til 1929.

Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 34, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 1703, 1896: 1735, 1912: 1232, 1922: 846, 1932: 581, 1942: 500, 1949: 500.

Folketal: 1850: 1276, 1901: 2122, 1921: 2300, 1950: 2220. Menighedsraad: 1922: 2 IM, 6 u p (gr), 1934: do, 1949: 1 IM, 4 gr, 3 n gr. Valg.

Kommunevalg: 1943: Soc 153 (1), rad 314 (3), venstre 486 (5), 1950: Soc 205 (2), rad 302 (3), venstre 505 (4.)

Sognepræst

Indt 1850: a) 281 byg, b) 40 rdl, c) naturalier, 10 byg, d) 160 rdl, e) 96 td ld. — 1870: Regul 2200 kr, netto 6264 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 2. kl.

Præstegaarden opført 1776 af provst Rasmussen († 1800), over hvem der er en mindetavle paa kirkens nordmur.

15. 15. aug 1834—4. nov 64 (sp Tanderup 10. juni 18): Konsistorialraad **Laurits Bang**, * 11. april 76 Ringsted. Forældre: Justitsraad, amtsforvalter i Odense Jacob B og Johanne Walther. Stud priv 95, c juli 00 (h), sp Helnæs 23. nov 04, sp Balslev-E 27. febr 07, konsistorialraad 54, afsk 4. nov 64, † 4. april 66. ~ 9. dec 04 Elisabeth Vogt, * 3. okt 74 Odense, † 30. dec 54. Faderen: Toldkasserer i Odense Henrik V og Elise Holst. Stamt 6.

Under henvisning til foranstaaende om B kan anføres, at Mynster 1839 omtalte præstegaarden som meget god, med smukke værelser, hvilket han 1848 rettede til »gammel, med smaa værelser, men velholdt«. Haven stor og smuk. Kirken anselig og smuk. Om B's prædiken 1839 hedder det: »Skønt almindelige sætninger, var det dog ret godt, foredraget frit, katekisationen god«. 1848 hedder det, at kirken vansires af et pulpiter. B's tale »holdt sig ikke til teksten, men den var jævn og kom fra hjertet, af ældre var ikke mange tilstede, ungdommen var meget talrig og svarede næsten med for stor færdighed, men ogsaa med opmærksomhed og omtanke« (M II, 79).

Hjælpepræst hos ksstrd Bang

1851—64: F. G. E. Petersen, se S Asmindrup-G.

16. 14. marts 1865—12. jan 86 (sp Ø Brønderslev-H 4. nov 50): **Andreas Ferdinand Phister**, * 14. nov 09 Kbhvn. Forældre: Klokker ved Helligøst k, c phil Ludvig Harboe P af Gierslev og Christine Marie Zahrtmann. Stud Mtrp 28, c april 34 (h), lærer Nicolai kirkeskole, Kbhvn, sp Bølling-S 6. jan 44, afsk 12. jan 86, † 26. maj 92. ~ 7. juni 44 Emma Emilie Petersen, * 21. jan 11 Hillerød, † 27. dec 91.

Forældre: Kpt, toldforvalter i Eckernførde Johan Jordan P og Susanne Svitzer. — Broder: kgl skuespiller, prof L. P. — Hustrus fætter: Sp Vor Frue k, Odense. Stamt 92.

Hjælpepræst hos pastor Phister

1870—75: H. P. N. Budde-Lund, se Everdrup.

1876—79: A. E. Hammer, se Vorgod-N V.

1879—85: C. C. V. Looft, se Skelby-Gedesby.

1885—86: L. P. G. Larsen, se Mørke.

17. 19. marts 1886—15. nov 1904 (sp Snostrup 22. juni 78): **Richard Petersen**, * 28. april 38 Glostrup. Forældre: Amtsfuldmægtig, kasserer ved Roskilde adelige jomfrukloster Ferdinand Edvard P og Karen Marie Toftegaard. Stud Haderslev 55, c 63² (h₂), huslærer, en tid skolebestyrer i Frederikssund, huslærer Udbyneder prgd, hjpr Udbyneder-K 24. okt 64, sp Vejby-S 14. juli 74, r af Dbg 04, afsk 15. nov 04, † 3. aug 05. ~ 11. dec 64 Johanne Margrethe Petri, * 15. jan 35 Melby, † 9. okt 16. Faderen: Sp i Hagedsted-G, † 76, se der. Stamt 110 B. — Datter ~ Christiansen, Højby. Hustrus broder: Vive-R. Søster ~ Tønnesen, Saltum-H. Brodersøn: Petri, Nr Jernløse-K.

Pastor Richard P har foruden mindre afh bla i Kyrklig tidsskr og en prædiken i Møller og Elmquists En aarg prædikener, udg Henrik Steffens, et livsbillede (81, oversat paa tysk 84, belønnet af Selskabet for de skønne Videnskaber 83), Mathias Claudius og hans vennekreds (84), Om Lessings Nathan den Vise (84), Georg Forster, et blad fra oplysnings- og revolutionstiden (85), Thomas Kingo og hans samtid (87), For hundrede aar siden, Skizzer af livet i Danmark 1788 (88), Mindeskript om Bernhard Severin Ingemann (89), Jung Stilling, et kristeligt levnedsløb (90), Minder fra Øresundskysten, hist skildringer (91), Frederika Bremer, en nordisk kvindes liv og gerning (92), Fire livsbilleder (94), Fra det svenske kirkeliv i de sidste hundrede aar (95), Frederik Barfod, et levnedsløb (97) Mme de Staël Holstein, en hist skildring (98), Jens Baggesen og Sofie von Haller, en kærligheds hist (02), Johan Kaspar Lavaters liv (03), Erindringer fra barndom og ungdom (04) samt i Nord Maanedsskr Ludv Tieck, en romantikers liv (81). Efter hans død udkom Spredte blade (livsbilleder, studier og foredrag) samlet og udgivet af hans hustru (06).

Kun 11 aar gl blev Rich. P baade fader- og moderløs. Men da tog hans morbroder og to mænd, herredsfoged de Coninck i Lejre og overlærer Thrige sig af ham. Han kom til at bo hos Thrige. Endnu samme efteraar blev Thrige udnævnt til rektor ved latinskolen i Haderslev, og derhen fulgte nu Rich. P ham« (Højskolebladet). Da han ikke bestod filosofikum i første omgang, blev hans morbroder noget gnaven og ville hverken hjælpe ham paa den ene eller anden maade. Da tilbød pastor Petri i Hagedsted, at han maatte komme op i præstegaarden for der i ro at læse til sin eksamen. Mange og gode minder knyttede der sig til hans ophold i Hagedsted præstegaard, og det var »med dyb følelse«, han efter at have taget sin filosofikum skiltes fra sine venner her. Det følgende aar havde han huslærerplads, først paa Rantzausgave, senere paa Aakjær ved Horsens, begge steder hos den samme mand, godsejer Neergaard. Her paa Aakjær begyndte han nu at studere teologi, men han savnede haardt en mand, som kunne give ham vink og raad. Dette savn blev dog snart afhjulpet, idet »Vorherre netop førte en saadan mand inden for hans rækkevidde.« Det var Otto Møller i Gylling. Han var dengang en ung mand og opholdt sig som

teologisk kandidat hjemme hos sin fader i Gylling. »Snart opsøgte jeg den unge kandidat,« fortæller R. Petersen, »og stort udbytte fik jeg af hans omgang. Ikke alene fik jeg gode, praktiske vink og raad med hensyn til mine nylig begyndte studeringer; men de samtaler, jeg jævnlig fik med ham, førte mig dybere ind i kristelig tankegang, særlig i den grundtvigske.« Efter et aars ophold paa de jyske herregaarde, drog han i november 1858 til København, men »han kunne ikke taale livet her.« Blev atter huslærer og »hans virksomhed i Udbyneder satte varige spor der paa egnen. Folk fik i begyndelsen af hans ophold der det indtryk af ham, at han var missionsmand. Men da han saa blev gift med Hanne Petri, der var afgjort grundtvigsk, varede det ikke længe, før man kunne spore forandring hos Petersen. Det varede noget, inden folk rigtig kunne forstaa hans prædikener; men saa kom han til at holde bibellæsninger om vinteren, og det hjalp. Han begyndte saa ogsaa at rejse en del ud i egnen og holde foredrag, baade kristelige og folkelige. Inden Rich. P rejste fra Udbyneder, havde han samlet sig en fast kreds. I Vejby-S havde han en rig gerning (se der). I Snostrup, der kun var et lille sogn, begyndte han sin omfattende forfattervirksomhed. »Fra ældre tid var der en del kristelig bevægelse i Grevinge sogn, men det var vist aldrig kendt før, at en præst af grundtvigsk tankegang satte bo i Grevinge prgd. Sagtens er Rich. P's klare, rolige forkyndelse faldet en del af den ældre lægmandsbevægelses tilhængere noget fremmed, men den har sikkert haft sin gode betydning og givet sit bidrag til en sund og god udvikling af det kristelige liv der i sognet. Ogsaa har pastor P ved møder baade i og udenfor Grevinge sogn ydet sit gode bidrag til det folkelige og kirkelige oplysningsarbejde i disse egne. Han talte ud fra stor historisk viden og var i saa henseende bedre underbygget end de fleste ordførere. Sin kærlighed til de litterær- og personal-historiske arbejder bevarede han til det sidste« (Nyk Dagbl 6. aug 05).

Richard Petersens bøger har været yndet læsning, ikke alene i præstegaarde, men alle steder, hvor man havde sans for god historisk læsning. Adskillige er oversat til fremmede sprog. Han var tillige en fortrinlig foredragsholder. At høre ham tale, feks om Bernadotte eller mme de Staël, var en ren fryd. Selv om hans foredrag varede to timer, blev man ikke træt. (Højskolebl. 1906, sp 109, 159, 177, 245, 1217). Tildels foranlediget ved sin forfattervirksomhed gjorde han hyppige rejser i Sverige, Norge, Tyskland, Schweiz og Italien. — »Ogsaa som forfatter stod han grundtvigske kredse nær ved sin gode, fortællende stil og sin interesse for levnedsskildring. Sine emner valgte han med en vis forkærlighed, hvor dansk og tysk aand mødes, og helst bevægede han sig paa overgangen mellem det 18. og det 19. aarhundrede, men ogsaa skildringer fra de nordiske lande har han givet . . . Som skribent indtager han en smuk plads blandt dem, der har evne og vilje til at skrive for den dannede læseverden. Det indtryk man gennem bøgerne faar

af hans egen personlighed er udelst sympatisk.« (Carl S. Petersen i DBL XVIII, s 268 f).

Hans datter, provstinde Asta Christiansen, Højby, har i Minder fra gamle grundtvigske hjem III, 163 flg fortalt om aarene i Grevinge.

»I foraaret 1885 blev fader kaldet til Grevinge i Odsherred, lige over for Hagedsted, kun adskilt fra det ved Lammefjorden. Det var især for moder næsten som at komme hjem igen efter den lange rejse.

I udkanten af præstegaardshaven sad fader og moder ofte paa »Hagedstedbænken« og saa over til »ungdomslandet«, medens de spurgte hinanden: »Kan du huske? Kan du huske?«

Mange gode aar havde vi i det prægtige Odsherred, hvis stolte, rigt afvekslende natur mødte øjet til alle sider, det langstrakte højedrag med den fine blaalige tone, de majestætiske bakker, skoven, kæmpehøjene og Lammefjordens blide landskab med stien der ned langs gærdet, hvor tusinder af pragtfulde markblomster tittede frem i det grønne, og vilde roser blomstrede mellem de gamle piletræer.

Ogsaa vinteren havde sin store skønhed. Jeg mindes en straalende vinterdag, da jeg kom hjem fra en tur. Fra gangen hørte jeg munter tale og frisk latter; spændt aabnede jeg døren; dér sad Trier fra Vallekilde og fader, kun de to, men hvor kunne de dog fornøje sig sammen! Trier kom som en frisk stormvind og tog os med i stormen. Fader var ikke saa sjældent i Vallekilde, var gerne med ved egnens efteraarsmøde baade som taler og som tilhører, holdt ogsaa foredrag længere borte og hentede jævnligt sine emner fra de bøger, han skrev paa. Ved sit forfatterskab kom fader i berøring med mange udmærkede mænd og kvinder, ligesom han havde megen glæde af de rejser, han gjorde, for at se stederne, hvor de personer, han skrev om, havde levet, enten det nu var til Tyskland eller Frankrig, til Schweiz eller Sverige. Glædest tror jeg dog, han var ved at besøge den hjemlige og smukke egn langs Øresundskysten; dér var hans hjerte, det var Danmark, hans højt elskede fædreland.

Naar undtages de mange sygebesøg, som fader med moder aflagde i sognet, kom fader egentlig ikke meget ud. Han vurderede dagens timer, gjorde beregninger over sit arbejde og mente vel at kunne tjene sit land og folk bedre ved at skrive oplysende bøger om gode mænd og kvinder end ved at dyrke almindelig selskabelighed.

I alt, hvad fader foretog sig, maatte han have moder med. Hvor ofte hørte vi ikke de ord: »Hvor er mor?« Hun skulle høre, hvad han havde fundet i bøgerne, læse, hvad han havde skrevet, og sige sin mening derom.

Efter nogle gode, rolige aar skete det, at da fader og moder en septemberdag 1900 kom ud fra et sygebesøg, kunne fader pludselig ikke tale, som han ville. Tilfældet var dog saa mildt, at han endnu en stund kunne arbejde, om end med formindsket kraft og med andres hjælp. Langsomt, i aarevis, gik det nedad med helbredet. Vemodigt var det at sige præstegerningen farvel; en trang dag, da fader overlod til en anden, hvad han havde

samlet og skrevet om Carl Ploug; og en bedrøvet middagsstund for moder, da fader maatte holde op med at bede bordbønnen. Men hvilede der end en sky over disse aar, saa var det dog, som moder sagde: »en solsprængt sky». Sværest blev det, da fader i lange tider laa uden at kunne tale — han, der saa gerne ville meddele til andre.

Paa Grevinge kirkegaard, lige uden for den smukke kirkes dør, hviler mine forældre under en sten, som venner fra nær og fjern satte paa faders grav. I stenen er indhugget de ord: »Hidtil har Herren hjulpet!«

Hjælpepræst hos pastor Richard Petersen

1900—02: J. A. Thorsøe, se Hirtsholme.

1902—04: J. P. Lundøe, se Fuglede.

18. 9. febr 1905—30. aug 27 (sp Tim-M 27. juli 97): **Hans Peter Hansen Gjevnøe**, * 18. aug 69 Gjevnø, Lyderslev sogn. Forældre: Gdjr Niels Hansen og Inger Marie Jensen. Stud priv 88, c 93¹ (I), navneforandring 91, højskolelærer Ryslinge 93, højskoleforstander Stevns højskole 94, † 30. aug 27. ~ 24. aug 94 Freja Margretha Elisabeth Jensen, * 18. juli 70 Orup, Roholte sogn, † 14. febr 42. Forældre: Lærer, folketingsmand Hans Anton J og Cecilie Margrethe Kofoed. — Hustrus broder: Provst J, Torslev-L.

Udg 02: Fire foredrag om skabelsen, skrev en række lokalhistoriske afhandlinger i Fra Holbæk amt (En præstekone fra Grevinge, En Grevingepræst (Th. Rasmussen), En vækkelse i det sydlige Odsherred), skrev afhandlinger i Dansk Kirketid (Galaterbrevet) og i Østsjællands Folkeblad: Mine politiske barndomserindringer, samt i Teol Tidsskrift (Grundtvigianismen og den videnskabelige teologi, belyst ud fra Otto Møller m. m.

Under henvisning til omtalen af pastor G under Stevns højskole og Tim-M skal oplyses:

Pastor G var en af Odsherreds betydelige præster. Han stod klart i den grundtvigske lejr, men uden skarpt partipræg, og efterhaanden blev hans standpunkt mere fælleskirkeligt. Han var teolog til det sidste, arbejdede med exegese og almindelige teologiske problemer, men især blev han skattet som lokalhistoriker. Han deltog livligt i tidens debat, alsidigt interesseret som han var, bl a skrev han nogle indlæg om kirkens forfatning og om de kirkelige lovforslag. Han var en meget benyttet foredragsholder og samlede en ikke lille menighed i Grevinge. (Nekrologer i dagspressen).

19. 28. nov 1927—11. april 28 (sp Laurbjerg-L 11. jan 11): **Gram Birkedal Nyegaard**, * 11. sept 77 Ryslinge. Forældre: Sp Gimlinge, † 16, se der. Stamt 13. Stud Horsens 90, c 03² (h), lærer Kbhvn og Bogø realskole, hjpr Silkeborg 20. marts 08, † 11. april 28. ~ 28. dec 17 Ida Elisabeth Mariane Smith, * 26. nov 86 Frederiks. Forældre: Sp Søndre sogns k, Viborg, † 31, se der. — Hustrus broder: Biskop S, Aalborg. Stamt 110 A.

Gram Birkedal Nyegaard var et menneske, som var dybt rodfæstet i det grundtvigske milieu, hvori han var opvokset, han var ikke blot søn af den grundtvigske præst og forfatter Laurids Nyegaard, som i den liberale teologis tidsalder var en trofast forkæmper for det opr grundtvigske, og som i en tid, hvor der endnu ikke var ørenlyd, fastholdt den linje,

som Anders Nørgaard senere blev saa udpræget en forkæmper for, men Gram Nyegaard glemte heller aldrig, at han var Vilhelm Birkedals barnebarn, og hans forkyndelse var præget af denne slægtsarv. Han var som sognepræst et mønster paa den gammel-dags sognepræst, som trofast helligede sig sit sogn, en af dem, som virkelig var sjælesørg for sin menighed, han færdedes, oftest til fods, meget i sit sogn, og var en kærkommen gæst i hjemmene, hvor han i lige grad kom til de fattige som til de rige. I Laurbjerg-Lerbjerg mindes mange ham endnu med dyb taknemlighed, skønt der er gaaet mere end tyve aar siden han forlod denne egn, som han elskede saa højt. (Carl Hermansen).

Grevingetiden blev kun saa kort, men det var en god tid, fordi der var tilslutning og hørelyst til gudstjenesterne baade i kirken og skolerne. Pastor N mærkede, han kunne komme i kontakt med de unge, og hans konfirmandhold var ham en glæde. Præstegaarden var forsømt, men — der var en stor konfirmandstue, og i den haabede han tit at kunne samle sin menighed.

20. 13. juli 1928—28. april 52 (sp Haraldsted-A 16. dec 21): **Christoffer Carl Petersen Dragsdahl**, * 29. juni 87 Kbhvn. Forældre: Kaptajn Carl Holger D og Anna Christensen. Stud Gammelholm 06, c 12² (h), lærer Dalbyneder 12, kordegn Gentofte 13, kkp Vig-N A 24. juni 14, kkp Holbæk-M 29. april 19, afsk 28. april 52. ~ 15. okt 15 Margrethe Scharling, * 10. sept 83 Kbhvn. Faderen: Prof, dr theol Henrik S, † 20, se I 28. — Søn: Hjør Christians k, Kbhvn. Søster ~ Petersen, Gørding-V. Hustrus broder: Biskop S, Ribe. Stamt 104.

Udg 19: Tanker foran Jesu billede, medudg: Carlyles herodyrkelse, medudg 25: Kirketanken og vor tid, udg 25: Carlyles ungdoms- og kærlighedsbreve, skrev 36 om Kirketanken i Luthers arv og Danmarks kirke, talrige artikler m m.

Fru D udgav 25: Præstegaardsliv, 35: Stærkere end skabnen, 36: Henrik Scharling, et mindeskrift, flere radioforedrag, bl a en serie om kvindebevægelsens pionerer.

ASNÆS

Asnæs sogn, 2640 ha, ved Sejerø bugt, er meget naturskønt. Gennem den nordlige del gaar et mægtigt bakkedrag, Esterhøj 85 m, prægtige udsigter, især ved Høve stræde (Danmarks eneste pas), en del af den indtørrede Lammefjord, en del af den magre, flade »lyng« langs kysten, lidt skov. Lerede og stenede jorder.

A stationsby har 961 indb. Stort sommerliv ved stranden. Sanatorium for kirtelsvage børn fra Frederiksberg kommune. Søndagsskolernes store sommerlejr. Byerne: A, Tolsager, Aastofte, Høve.

Det kirkelige liv. Kirken stod næsten tom i den rationalistiske tid (pastor Voss). Men i slutningen af 1830'erne begyndte de gudelige

forsamlinger i A sogn. Skrædder *Jens Jensen*, A, havde i Kbhvn hørt student *Claus C. Harmsen* (se under Grevinge), som havde holdt flere forsamlinger i Odsherred. Man samledes i Jens Jensens hjem for at samtale og syngte af Kingos salmebog. De fik ogsaa lægprædikanter til at komme. Smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, kom hertil, og der skete »store opvækkelser i den tid ved hans taler« (Lars Andersen), den blinde *Jens Dyrholm* og *Peder Pedersen*, Nyrup, kom ogsaa til Asnæs og senere *Lars Møller* fra Skørpinge. De opvakte maatte døje haan og spot, men øvrigheden greb ikke ind. Indre Missions foraarsmøde holdtes 8. maj 1858 hos gdjr *Niels Rasmussen*, Asnæs, med c 300 deltagere. Der var »en begejstring for de gude-lige forsamlinger, som der ikke fandt sin mæge paa Sjælland« (IM tid 1858, s 51—52).

Da *Ernst Trier* 1865 havde begyndt Vallekilde højskole, gjaldt det for ham om at vinde venner paa egnen. Han kom ogsaa til Asnæs og besøgte læreren i Høve, *Rosendal*, hos hvem han fandt tilknytning, saa der blev holdt et møde i Asnæs om højskolesagen. Gennem »Nykøbing avis« blev de unge opfordret til at tage paa højskole. Baade der og ved mødet blev der slaaet paa, at da Grundloven nu blev angrebet, var det nødvendigt, at ungdommen blev vel oplyst til at kunne tage del i den politiske kamp; det skulle »ikke være en oplysning, der opløbte, men skulle give kærlighed til fædreland, modersmaal og folk«. Opfordringen i avisen blev underskrevet af flere fra Asnæs, gdjr *V. Ejlersen*, *Niels Rasmussen* og lærer *Rosendal*, Høve. Vallekilde højskole blev efterhaanden brændpunktet for det aandelige livsrøre; mange fra Asnæs søgte dertil, ikke mindst efter at valgmenigheden var oprettet. Lærer *J. J. Rosendal* (* 1828, † 1878) havde været lærer i Ballum indtil 1864, da han blev fordrevet af tyskerne) var i sin ungdom blevet paavirket af de saakaldte »klosterbrødre«, men blev senere grundtvigsk. Han var en mærkelig sammensat natur. Han var lærer i folkeskolen, men talsmand for friskolen og lod sine børn gaa i friskole. Naar en god sag kom frem, var han blandt de første til at arbejde for den. Han var, trods sine fejl og ejendommeligheder, en ædel og djærv natur, hvis minde vil leve længe i Asnæs sogn. Han var talsmand for et frit folkeliv og een af lederne af de store *folkefester*, som efter 1864 afholdtes i Høve skov ved havet. Det første af disse møder holdtes 6. juli 1865, pastor *Hoff* talte om fædrelandet, *Trier* om vort fremtidshaab, *Rosendal* om kongen, og pastor *Tranberg* om Sønderjylland.

Rygterne om Kr. Kolds friskoletanker vakte interesse i Asnæs sogn. 1874 var der en lille kreds af gaardmænd i Høve og Aastofte, der sluttede sig sammen for at faa oprettet en *friskole* efter Kolds mønster her. Allerede 12. september 74 kunne friskolen indvies i gdjr *Niels Poulsens* gaard. Aaret efter rejstes en smuk bygning midt i Høve by; den første lærer hed *H. J. Hansen* (senere redaktør af Holbæk-Posten) han afløstes af *A. Albrektsen* (senere højskoleforstander i Jørlunde). De holdt begge aftenskole for

byens ungdom, og i de første aar holdt de folkemøder med kendte talere, og der kom mange. En tid var der tale om at oprette en valgmenighed omkring friskolen; men det blev opgivet. Friskolen og den begyndende vækkelse mødte megen modstand, men en af friskolens bedste venner var pastor lic. *J. V. Bloch*, Vig, som talte ved dens indvielse. 1888 brændte friskolen, og en ny blev bygget med udsigt over havet. Efter 1864 var det nationale stærkt fremme, og c 1870 stiftedes en *skytteforening*, der var præget af stærk interesse for Sønderjylland.

Lærer *Rosendal* fik saa megen betydning, at det faktisk skyldes ham, at det grundtvigske livssyn kom til at præge mange i sognet. To andre lærere fik ogsaa betydning. *A. P. Larsen*, Asnæs (* 45, lærer her 1872—1910, † 27) og *N. P. J. Høberg* (* 47, lærer i Høve 86, † 17), den sidste virkede for afholdssagen og spareforeningen, holdt kristelige møder i sit hjem, han var en uforglemmelig religionslærer. Indtil omkr 1880 var drikkeriet en plage med al den elendighed det medførte. Derfor blev hans arbejde for afholdssagen til saa stor nytte i sognet.

I 100 aar var der kun 3 præster. 1810—41 var *Johan H. Voss* sp her. Han var rationalist og ivrede for landbrugets og kvægavens fremme. Han var opvækkelsens bitre modstander. Han tilbragte meget af sin tid i sit store bibliotek.

Mynster skriver 1839, at »nogle Lindbergske bevægelser vel har ytret sig, men forsamlingerne skulle kun bestaa af nogle faa mennesker og fandt intet bifald i sognet, saa man nu intet mærker dertil« (se under Faarevejle). Om pastor Voss skriver Mynster, at han var »astmatisk, hypochonder og sær. Hans bibliotek bestaar mest af hvad man kalder lecture, kun lidet teologisk, alt uden plan, bøgerne staa eller ligger i den vildeste uorden. Han er en rig mand, men desuagtet er alt saa uhyggeligt som muligt. Mynster tilføjer, at de foregaende præsters slette embedsførelse har ikke været uden virkning, og de temmelig døde skoler ikke heller. Men baade 1839 og 1848 var der meget talrigt fremmøde ved visitatserne, og Mynster omtaler »den gode kirkegang« i sognet og anfører 1839, at »bønderne skal være meget vel fornøjede med Voss' prædikener.«

Provst *Hasle*, H. C. Ørstedes svigersøn, var her i 48 aar. Han var afholdt, af *Mynsters* skole, men stod venligt over for grundtvigianerne i sognet.

Pastor *Dahlerup* var en stilfærdig mand uden partipræg.

Provst Th. Koch skriver: »Omkring 1910 var egnen grundtvigsk præget, men IM havde ogsaa vundet en del indpas. Asnæs sogn var paavirket fra begge sider, omend mindre end flere nabosogne. Men der var i virkeligheden mange trofaste kirkegængere, som var ganske uden partipræg, og som levede deres liv stilfærdigt i overensstemmelse med deres børnelærdom. Og saa var der en del, der var helt ligegyldige over for tro og gudsfrygt. Jeg holdt bibellæsninger, møder for unge og gamle, men jeg kan ikke sige, at jeg saa frugt af mit arbejde ud over, at der dog

stadigt samlede en del, naar jeg indbød; jeg havde en følelse af, at der var nogle, der virkeligt glædede sig over ordet, og der var adskillige, som det var godt at føre en aandelig samtale med.»

1883 opførtes forsamlingshus i A. 1920 opførtes missionshus i A, hvor der gennem aarene har været et lille IM smf, sdsk og KFUM og K.

Endnu i dag er det kirkelige liv paa mange maader præget af Vallekilde, landsognet mest. I stationsbyen er der mange kirkeligt ligegyldige samt en lille trofast flok, der samles om missionshuset. De folkelige forhold præges af en vis modsætning mellem stationsbyen og landsognet.

Søndagsskolernes sommerlejr

Banebryderen for de københavnske søndagsskoleers sommerlejr, snedkermester Alfred Olsen, fortæller om, hvordan den store sommerlejr ved Høve strand blev til og lidt om livet paa lejren:

»Jeg har selv gaaet i søndagsskole,« fortæller Olsen. »Det var noget, mine forældre fandt paa. Da jeg blev voksen, fik jeg lyst til at være med i søndagsskolearbejdet som lærer. Da jeg havde været der et halvt aar — det var i Zions sogn — gik forstanderen af, og jeg blev sat til at afløse ham. Der var 34 medarbejdere og 400 børn. Og jeg var kun 28—29 aar. Jeg syntes, vi skulle prøve noget nyt i søndagsskolen, og for 30 aar siden holdt vi pinsselejr i min have i Lyngby for 14—16 drenge, der morede sig dejligt. Saa blev der gjort et forsøg med nogle flere paa en gaard ved Høve strand. Pigerne ville ogsaa gerne i lejr, og næste aar laante vi militærlejren ved Arresødal.

I 1931 blev jeg formand for et særligt lejrvalg. Vi købte en lejrgrund paa 10 td land ved Høve strand, skrabadte pengene sammen alle mulige steder fra, og biskop Fuglsang-Damgaard nedlagde i 1938 grundstenen til vor bygning, »Sejersborg«, og indviede den i pinsen 1939. Grunden er beplantet med schweizisk fyr som læ for vor egen store badestrand, som jo betyder uhyre meget for børnene. Vi havde de første aar 600 børn og 125 voksne, nu har vi mindst 800 børn og 150 voksne medhjælpere deroppe hver sommer, fordelt over fire hold, hver i 14 dage. Det første er for de 6—7 aarige og falder før skoleferien. — — — En femtenaars dreng fik en invitation til at komme til London i sin ferie. Ikke tale om. Han havde glædet sig til at komme op i lejren ved Høve strand, det ville han ikke gaa glip af. Et par forældre ville absolut have deres datter paa en ferietur til Bornholm, hvor hun aldrig havde været. Nej tak, hun ville meget hellere til »Sejersborg«, der vidste hun, hvordan var. Men en af de største goder og glæder er for mig, at fattige og rige børn deler kaar. Mange forældre siger, at de har raad til at betale mere for deres barns sommerferie, men fra det øjeblik, de er kørt derop i privatbil, skal de indordne sig. De har glimrende af det. Det siger ogsaa forældrene. Navnlig naar det er enebørn. Alle er lige, enten de har hel eller halv friplads eller der betales fuldt ud.

Dagen gaar saadan: Op kl 7, kl 8 hejsses flaget, selvfølgelig til »Der er ingenting, der maner —« og i samlet trop raabes et »Danmark leve!« Saa gaar det til spisesalen, hvor der er plads til 250, og naar der er spist og sunget morgensang er formiddagen fri til, hvad de enkelte hold paa 14 børn med deres lærer finder paa — udflugter til møllen, til rævefarmen, til en gaard eller til skoven. Det er forbløffende, hvad det betyder af oplevelser for børnene at se naturen. Senere paa dagen er der konkurrencer, fodbold, spejderlege, cirkus, indstudering til optræden om aftenen osv. Tiden flyver. Naar solen er gaaet ned i havet, synger vi en af de dejlige aftensange, der holdes saa en ganske kort aftenbøn, og naar de saa kommer i seng, er de dødtrette. Og vel at mærke er det jo kun for raske børn.« (Berl Aften 13. april 51.)

1922 oplyses: Aandeligt interesseret befolkning, hørelyst og offervilje, 40 til valgmgh, friskole, IM, 1935: Kfgv 5 pct, lille gr ungdomsf, 44 sbl, ellers som før, 1943: scm hidtil, IM (16 fam, møllelejer Christensen, Høve),

24 fam til valgmgh, smaa KFUM og K og lille gr ungdomsf. 1950: God kkg, aandeligt interesseret befolkning, hørelyst, offervilje, kirkeblad IMsmf (50, parcellist Alfred Nielsen, 63 til valgmgh, spejdere, sdsk, ellers som hidtil.

Asnæs kirke (Sct Olaf) er romansk, af kamp, skibet er forlænget sidst i middelalderen, kirken er overhvalvet, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Smukt udskaaren altertavle fra 1635 (i midten kopi af Dorph: Emaus), anselige alterstager fra 1699, tarvelig prædikestol fra c 1600, gotisk kalkstensfont. En altertavle fra c 1500 hænger paa væggen. Meget værdifuldt egetræskrucifix fra c 1200. Udsmykning indvendigt fra 1927. 350. sd.

Altergæster: 1891: 1273, 1896: 1165, 1912: 639, 1922: 621, 1934: 478, 1942: 450, 1949: 672.

Folketal: 1850: 988, 1901: 1658, 1925: 2023, 1950: 2289. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 2 gr, 3 u p, 1922: 1 IM, 3 gr, 4 u p, 1934: 2 IM, 4 gr, 3 u p, 1949: 2 IM, 3 gr, 3 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 253 (2), rad 188 (1), kons 95 (0), venstre 385 (4), 1950: Soc 260 (2), rad 161 (1), kons 141 (1), venstre 322 (2), u p 108 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 300 byg, b) 50 rdl, d) 130 rdl, e) 70 td l. — 1870 regul: 1864 kr, netto 5106 kr. 1913: 2. kl. 1946: 2. kl. — Præstegaarden opført 1939.

14. 16. dec 1841—7. sept 1890: Provst Søren Niels Peter Hasle, * 21. maj 14 Kbhvn. Forældre: Overretsprokurator Nicolai Andreas H og Ane Marie Ballum af Keldby. Stud Brgd K 31, c juli 36 (1), provst Ods-Skiping herreder 28. juni 75, r af Dbg 86, † 7. sept 90. ~ 19. jan 43 sin kusine Anna Dorothea Maria Ørsted, * 5. juni 18 Kbhvn (tvilling), † 29. marts 50. Forældre: Fysikeren, professor, dr. Hans Christian Ø og Inger Birgitte Ballum af Keldby. — Brodersøn: Gloslunde-G. Fætter: Biskop Lind, Aalborg. Hustrus søsterdt ~ Boje, Helsing-V. Fætter: Ørsted, Magleby-H. Fættersønner: St Brøndum-S-T og Værum-Ø. (Slægt, se stamt 143.)

Provst H var en rar og velvillig mand af den gamle skole; han gjorde sit bedste for at forstaa den ny tid; men det lykkedes næppe. Han skal ikke have deltaget i forsamlingerne i ældre tid, derimod kom han i de senere aar, naar Peder Larsen, Abildøre, holdt møder i A skole. Da pastor Prytz var kapellan i Faarevejle, gik en del fra A dertil, og da pastor Garde i Faarevejle spurgte, hvad det var for folk, svarede provsten mildt: »Det er saamænd meget rare mennesker.« Ved indvielsen af A fh 1881 udtalte provsten: »Jeg kan som gammel mand ikke følge med i alt det nye i vor tid; men dette her er jeg glad for. Vel vil der nok her falde mangt et ubesindigt ord; men det er dog eet af frihedens bedste goder, at ordet lyder frit.« Da Vallekilde højskoles øvelseshus blev indviet 1884, udtalte han en tak for, hvad der var øvet paa Vallekilde og gav udtryk for sin glæde over en virksomhed, der tilstræbte en sund sjæl i et sundt legeme. — Han var i mange aar sogneraadsmf, var jævn i al sin færd, skønt han førte et fint hus. Han var god mod fattige, forsamlingsfolkene mødte hverken modstand eller støtte hos ham. (H. P. H. Gjevnøe i Fra Holbæk amt, 1910, s 116 f).

Mynter fandt 1848 pgd »nbyrkt, meget smuk og god, haven meget smuk. Kirken smuk og i god stand«. H's prædiken: »en ret god, kristelig prædi-

ken, foredraget frit, stemmen stærk, men ikke behagelig. Katekisationen jagende og uden varme (M II, s 78).

15. 2 dec 1890—6. marts 1911 (sp Skørpinge-F 15. marts 83): **Hans Dahlerup**, * 2. febr 43 Ø Ulslev. Faderen: Sp der, † 88, se der. Stud Nyk F 62, c 69¹ (I), skolebestyrer Stege, hjpr Magleby, Møn, 24. april 74, sp Helnæs 5. sept 77, afsk 6. marts 11, † 25. maj 17. ~ 22. jan 78 Sophie Marie Anine Petersen, * 30. jan 45 Kbhvn, † 28. juni 04. Forældre: Malermester Peter Vilhelm P og Charlotte Amalie Weitemeyer (plejdet af sp i Magleby, Møn, S. Rosing, † 84, se der). — Datter ~ Koch, Hem-H-D. — Stamt 30.

D var i sine yngre dage en dygtig præst, der var vellidt i sine menigheder. I Skørpinge fik han tilbudt at blive provst, men afslog det. I Asnæs var han den meste tid præget af svag-hed.

Hjælpepræst hos pastor Dahlerup

1907—11: T. Koch, se Hem-H D.

16. 26. juli 1911—3. aug 33 (sp Linaa-V 1. febr 99): **Valdemar Ventzel Bagger**, * 2. okt 67 Hamburg. Forældre: Grosserer David Gottschalck B af Linaa-Dallerup og Dorette Marie Hedewig Riesland. Stud Schneekl sk 86, c 92² (I), manuduktør, kkp Hammer-Lundby 12. juli 95, afsk 3. juni 33, † 17. marts 48. ~ 21. febr 00 Martha Madsen, * 13. jan 77 Nyborg. Forældre: Handsketilskærer Marius M og Ingeborg Mariane Smith. — Stamt 4.

Pastor V. V. Bagger var en præst, der tog sit arbejde i og for kirken meget alvorligt. Kun slem sygdom kunne hindre ham i at passe gudstjenester og andre kirkelige forretninger. Han kom meget ud i sognet og ydede trøst, hvor der var brug for det. Ogsaa den ydre ramme, selve kirken, kirkegaarden m m ville han gerne have saa fuldkommen som muligt. Han var med til at skaffe midler til kirkens udsmykning; ved husindsamling skaffede pastor Bagger penge ind til et nyt orgel i kirken. Kirkegaarden i Asnæs var i sin tid i to afdelinger med en kedelig annekskirkegaard paa modsat side af en vej. Dette fik Bagger rettet ved at faa lagt vejen udenom, kirkegaarden udvidet og samlet til en helhed, hvorved det ganske vist gik ud over præstens urtehøve. Dér, hvor pastor B havde en bæk i urtehaven, hviler han og hans hustru nu. En ringerbolig satte B ligeledes meget ind paa at faa bygget, og det lykkedes.

Som den fødte formand i skolekommissionen var B skolens gode og forstaaende tilsynsførende. Aarsprøverne var de store dage, hvor pastor B i høj grad var med til at gøre dagene til festdage.

Pastor Bagger var et menneske, der var meget optaget af det, han havde med at gøre. Han kunne godt blive ivrig, kunne maaske ogsaa blive for ivrig; men selv om man havde forskellig mening, kunne man godt være venner. Var han i sin ivrighed kommet til at gøre en fejl, var han villig til at indrømme denne, naar man havde faaet talt om det. Han var hjælpsom og forstod at sige et trøstens ord til den, der trængte til det. Da han mærkede, at alderen begyndte at gøre

sig for meget gældende, tog han sin afsked. Selv om han som emeritus blev ved med at interessere sig for kirke, skole og sogn i Asnæs, prøvede han aldrig at blande sig i forholdene (Heinrich Nielsen, overlærer).

17. 22. dec 1933 (sp Hassing-V 19. jan 23): **Hans Ejner Bavnhøj**, * 15. marts 95 Sonnerup. Forældre: Gdjr i Ballerup Hans B og Ellen Sophie Andersen. Stud V Brgd 13, c 19² (h₁). Sekretær KFUM, Esbjerg, 19. ~ 7. sept 23 Agnes Brieghel Høm, * 1. marts 96 Kbhvn. Forældre: Faktor, litograf Emil H og Augusta Falcke.

Repræsentant De danske armeniervenner 29, BM smst 33.

Litt: Lars Andersen: A sogn, 1893, do Gamle slægter og hjem i Odsherred I—V, 29—38, do Folkeliv i Odsherred, 19, Fra Holbæk amt, 1910, IMS hist, s 32.

FAAREVEJLE

Faarevejle sogn, 4813 ha, ved Sejerø bugt, er (bortset fra den sydøstlige del, der udgøres af en del af det ved Lammefjordens udtørring indvundne areal) meget bakket og naar sin største højde paa Vejrhøj (121 m) med storslaaet udsigt over hele egnen og havet. Meget naturskønt er der ogsaa i »Bjergene« og i Veddinge bakker. Den smalle landtunge Ordrup næs. En del skov. Jorderne er dels lerede, dels sandede. Byerne: F kirkeby og F stationsby, Stubberup, Vindekilde, Kaarup, Veddinge.

Hg Dragsholm var hovedsædet i baroniet Adelsborg, var i middelalderen sæde for bispernes lensmænd, Eiler Hardenberg forsvarede slottet under Grevens fejde mod mecklenburgerne og »lange Hermann«, grev Christoffers befalingsmand paa Kalundborg, og Dragsholm var det eneste faste punkt, der ikke var i fjendehaand, da Chr. III landede paa Sjælland. Efter reformationen blev D kgl len, blandt lensmændene var søheltene Otto Rud og Arild Huitfeldt, som døde 1609 og skrev en del af sin Danmarkshistorie her. D var en af rigets anseligste fæstninger og benyttedes ogsaa som statsfængsel. Her sad den sidste Roskildebiskop, Joakim Rønnow og Aarhusbispen Ove Bille som fanger. Her var jarlen af Bothwell fange 1573—78 teologen Niels Svendsen Chronich slap ud, da svenskerne indtog slottet 1658. Slottet blev ødelagt 1659. Fra 1694 har D været i slægten Adelsers eje — til 1920, da den blev udstykket. Den meget anselige hovedbygning stammer fra 1675. Der har i de senere aar været pensionat. En række statshuse er bygget paa godsets jord.

Paa Veddinge mark har der været en hellig kilde, Korskilden.

Det kirkelige liv. Faarevejle har været et ret levende sogn, men præsterne *Garde* og *Rosen* tog ikke del i retningslivet. — 1839 flyttede skrædder *Jens Jensen* (* 1811 i Asnæs) til Faarevejle. Han havde hørt student *Claus Harmsen* (se pag 301) og været i Jac. Chr. Lindbergs hjem og til hans møder. Han holdt nogle gudelige forsamlinger i Faarevejle, hvor Harmsen vist tidligere havde holdt møder. Opvækkelsen fra Asnæs og Grevinge mærkedes saaledes ogsaa her. *Mynster* omtaler, at i dette sogn var »nogle Lindbergske bevægelser begyndt, men nu skal der kun

være een mand af denne slags. Derimod har de trukket sig tilbage til Asnæs, hvor Lindberg skal have nogen forbindelse med bønderne«. Der var iøvrigt meget talrige forsamlinger, da Mynster holdt visitats her 1839 og 1848. — I 50'erne var *mormonerne* ivrige i Faarevejle, deres agitation foregik over hele Odsherred, og provst Garde skrev et skrift imod dem for at tilbagevise deres vildfarelser. Provst Garde saa ned paa forsamlingsfolkene, og da smeden fra Værløse, *Jens Larsen*, holdt møder for de vakte, fordømte han det, uden dog at rejse sag. Provst G kunne ikke døje Grundtvig, var imod friskolerne og bevægelsen i Vallekilde. — Jens Larsens møder medførte opvækkelse. *Jørgen Rasmussen*, Gudmindrup, og *P. Larsen*, Abildøre, talte her ofte, og folk strømmede til; men der blev forvirring. 1859 hører man om, at »troens lys er gaaet ud hos mange«, og »sektierer agtede for udtrædelse af folkekirken«. 1860 klagede *Jens Dyrholm* over splid og ufordragelighed blandt de troende og over, at baptisterne voldte forstyrrelse. 1895 opførtes et baptistkapel i Stubberup.

Samtidig var der ogsaa efter 70'erne kommet noget grundtvigsk røre, i tilslutning til Grevinge og Vallekilde. Der blev oprettet en friskole, og 1888 byggedes der fh i Veddinge.

Provst Garde kom hertil fra Færøerne, pastor Rosen havde været i Grønland. Og det prægede dem. Rosen var en akademisk type. — Saa kom pastor *Dyckjær* hertil. Han var ivrig missionsmand, præget af vestjysk friskhed og initiativ. Han blev snart en af IM's førere paa egnen, og han forstod at sætte gang i tingene. Længe varede det ikke, før tanken om at bygge en stor IM's højskole i F dukkede op. Den skulle være en IM's pendent til den store gr højskole i Vallekilde, og rammerne blev fra først af lagt noget større an, end indholdet kunne svare til. Skolen blev bygget i 1907, og naar den kom til at ligge i F, skyldtes det især pastor *Dyckjær* og gdjr *Hansen*, *Risegaard* samt skolens første forst, pastor *Andreassen*. *Andreassen* plantede sin stok i gaarden *Flintholms jorder* og sagde: »Her skal skolen ligge.« Der var nemlig først planer om at benytte en husholdningsskole i Asnæs. Blandt dens stiftere og venner var en række af egnens IM venner: gdjr *J. C. Nielsen*, *Snertinge*, smed *L. P. Larsen*, *Hørve*, *Carl Larsen*, *Svinninge*, landssekretær *Julin*, bogbinder *Spliid*.

Indvielsesdagen var en stor festdag, IMs formand, stiftsprovst dr. *Fr. Zeuthen*, talte, og *J. Andreassen* (senere sp Ho-O) blev den første forstander. Den imponerende skolebygning blev dog først færdig 1908. Den rejser ligesom *Dragsholm* sit høje tag under *Vejrhøjs højder* og ses videnu. *Andreassen* afløstes 1910 af fh missionær i Indien, *E. V. Gøtzsche* (se sp *Rise*, *Ærø*) som forstander. Men det kneb at skaffe penge og elever. 1912 blev *C. M. Julin*, højskolens forstander, og han virkede her til 1934.

C. M. Julin (* 1882 i Giver, Aalborg amt, var lærer-søn, mistede sin fader, og han maatte tidligt ud at tjene sit brød. Han blev smedsvend og tog lærer-eksamen i Nr Nissum 1906. 1907 blev han knyttet til den nyoprettede højskole i Faarevejle. Da han blev dens forstander, var den i alvorlige økonomiske van-

skeligheder. Men *Julin* var en god økonom og en dygtig skolemand. Elevertallet steg, *Julin* rejste flittigt rundt i IMs kredse og i KFUM og K, hvor han snart blev skattet taler, og skolen havde en god tid. For IM i egen fik *Julin* megen betydning. 1926—43 og 45—47 var han folketingsmand (i *Vinderupkredsen*) i tilslutning til venstre; hans fraværelse fra skolen medførte nedgang i elevtallet, og han fra-traadte 1934. Han var bl a ordfører for loven om lægmandspræster, biblioteksloven, lærlingeloven, lægeloven m m og deltog i mange rigsdagsdebatter om kirke- og skolepørgsmaal. Fra 1937 har han været landssekretær for IMs børnegudstjenester i Danmark og fra 1945 formand for Kristeligt dansk Fællesforbund.

Derefter blev *Josef Blomgren* højskolens forstander, senere kordegn i Søborg; men der var atter stadige økonomiske vanskeligheder, og 1942 omdannedes skolen til haandværker-skole, og den førte nu en omskiftende tilværelse, en overgang brugtes den til straffeanstalt og flygtningelejr. Efter krigstidens ødelæggelser udsendte man opfordring til skolens genrejsning, og især var fabrikant *Vald. Olsen*, *Tølløse*, der altid har arbejdet for skolen, virksom for at samle bidrag. 1946 blev skolen genåbnet med *Jørgen Jensen* som leder, og 1951 overgaves den ved et gavebrev (vurderet til 1,2 mill. kr.) til en ny bestyrelse, hvis formand er pastor *Chr. Bartholdy*. Skolen virker som sygeplejehøjskole. Fra 1951 er pastor *Robert Hansen* forstander, og man er begyndt med månedlige møder for egnens befolkning.

Det kirkelige livs udvikling i sognet har ikke været uden vanskeligheder. IM har nærmest arbejdet i tilknytning til højskolen, og de grundtvigske har sluttet sig til Vallekilde, men de senere aar er splittelsen saa godt som ophævet. Folk fra begge lejre har i fællesskab holdt store offentlige møder skiftevis i den gr friskole og paa IM's højskole, og der er god samling cmkring kirken. Der er missionshus.

1922 oplyses: IMsmf, indremissionær *Andreas Hansen*, 3 friskoler, kkg 5 pct, lidt sektvæsen. 1930: Kkg 5 pct, intet særligt, stor IM højskole, alle retninger, 1939: God Kkg i F, begyndende i D. Forholdene er uopdyrkede, brogede, vanskelige, men tegn til, at kirke og prgd kan virke samlende. Stærkt besøgte familiegudstjenester, vel besøgte menighedsmøder, 3 IM kredse, 2 mh, 1 fh, IM højskole, IM friskole, gr friskole, kirkeblad, smaa KFUM og K, en del til valgmg, 1946: Kkg, 6 og 5 pct, fortrinlig kirkesang. Temmelig splittede forhold (geografisk, politisk, aandeligt), men ikke et kedeligt sted at være præst. 2 smaa IM kredse (fhv gdjr *Peter Larsen*), IM højskole, IM privatskole, gr fri- og efterskole, 3 sds, smaa KFUM og K, spejdere, FDF, en del til valgmg, lidt Jehovas vidner og baptister.

Faarevejle kirke, paa en brink ved den udtørrede *Lammefjord*, er romansk, af kamp, i gotisk tid overhvalvet. Senere er koret revet ned og skibet forlænget mod øst, og senere er nybygget et smalle kor. Taarn, vaabenhus og sakristi mod nord og et yngre kapel (*Ris kapel*) mellem disse. *Pompø* altertavle fra 1641 med *Nadveren* i midterpartiet, prædikestol fra 1596, romansk granitfont. Sengotisk korbuerekrucifix. Degnestol fra 1556. Herskabsstol fra 1582, stoleværk fra c 1650, egetræsdoor fra c 1500 med smedede ornament (drager), gravkapel for slægten *Zytphen-Adeler* lagt til kirken som sideskib i 1949. I en egetræskiste et vel bevaret mumificeret lig, som menes at være liget af den fra *Maria Stuarts* historie kendte *James Hepburn*, jarl af

Bothwell, † 1578 som statsfange paa Dragsholm. Kirken er hovedrestaureret 1949. 250 sd.

Dragsholm slotskapel, hvor der holdes regelmæssig gudstjeneste, er indrettet i slottets nordfløj, indviet 1732, meget enkelt inventar. Kirken blev uden varsel lukket af tyskerne 25. febr 45, men frigaves den følgende søndag.

Altergæster: 1891: 990, 1896: 832, 1922: 500, 1934: 380, 1942: 849, 1949: 1015, 1950: 1667.

Folketal: 1850: 1441, 1901: 1838, 1921: 2071, 1950: 2305.

Menighedsraad: Indtil 1938 opgives: Alle retn, 1938: 4 IM, 9 u p, 1949: 3 IM, 1 soc, 9 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 84 (1), rad 272 (4), venstre 202 (2), u p 78 (1), borgerl 89 (1), 1950: Soc 140 (1), rad 334 (4), venstre 253 (2), lokal: 1 39 (1), do 89 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 336 byg, 30 rug, b) 130 rdl, c) 34 byg, 22 rdl, d) 310 rdl, e) 45 td l. — 1870 regul: 3040 kr, netto 5958 kr. 1913: 1. kl. 1931: 2. kl. 1946: 2. kl — Præstegaarden opført 1905.

Af præsterne her blev Peder Jensen Kragelund 1650 biskop i Ribe, Marcus Christensen Humble 1652 biskop i Stavanger. Pastor D. P. Gøtzsche (af Jyderup-H) havde egr til attestats, var sp her 1811—43, døde under en gudstjeneste. Mynster roste hans prædiken 1839 som »god og fornuftig«.

15. 10. juli 1843—11. febr 81 (sp Østerø 6. april 32): Provst **Christian Benedict Garde**, * 30. jan 03 Rubbeløkke pgd. Forældre: Provst i Horslunde-N Hans Fribo G af Vig-NA, † 19, og Inger Marie Bruun. Stud Nyk F 21, c april 27 (h), sp Suderø 14. aug 29, provst Færøerne 6. nov 38, provst Ods-Skipinge herreder 9. jan 72—28. juni 75, r af Dbg 76, dbm 79, afsk 11. febr 81, † 8. juni 82. ~ 18. aug 29 sin kusine Inger Dorothea Kornerup, * 23. febr 08 Præstø, † 13. juli 00. Forældre: Kbmd Rasmus K og Karen Margrethe Bruun. — Døtre ~ Hasle, Gloslunde-G, Garde, Søborg-G, og Garde, Valløby-T (hans brodersøn). Søstre ~ Blechingberg, Flemløse, og Thune, Vaabensted-E. (Slægt, se stamt 45.)

Provst G havde en medfødt lyst til at debattere. Han var paa Færøerne en anset præst, men hans disputerelyst og hans retsind førte ham ind i en proces med handelsforvalteren paa Østerø, da han kritiserede den færøske handel. I Faarevejle kom han i strid med mormonerne, og hans stridsskrift imod dem »skyldes lige saa meget hans diskussionsiver som hans iver for sandheden«. I sin embedsmæssige overlegenhed saa han ned paa forsamlingsfolkene og hævdede, at de lige saa godt kunne høre hans prædikener som samles i husforsamlinger. Han savnede forudsætning for at forstaa opvækkelsen, for ham var kristendommen nærmest en lære- og oplysningssag, medens den for lægfolkene var en livssag. Naar nogen gik til forsamlingerne, mente provsten, at saa havde han ikke mere med dem at gøre som sognepræst. Pastor Prytz skildrer ham som en livlig og interesseret mand, der intet elskede mere end en livlig debat. Derfor holdt han af Bloch i Vig, men saa ned paa Hasle i Asnæs og Phister i Grevinge. De duede nærmest kun til at faa en l'hombre med, og det foragtede provsten ikke, selv om debatten var nr. 1. Han var meget konservativ, var f eks imod almindelig valgret, og grundtvigianerne kunne han ikke med. Pastor Prytz fortæller om en provstevitats i en friskole i Vejleby, Hørve sogn. Den begyndte saa godt, men det gik galt, da

de kom til lærebogen. Prytz kom med den oplysning, at friskolelæreren var sognebaandsløser til Hoff i Ubberup, og han havde erklæret religionsundervisningen for tilfredsstillende, og da den paa dette punkt ikke lovstærkede provst var kommet sig af sin forbavelse over denne uventede indskrænkning i hans magtomraade, blev han helt glad ved at være ansvarsløs over for den begaaede synd imod lærebogen. (H. P. H. Gjevnøe i Fra Holbæk amt, 1910, s 117 f).

Mynster fandt kirken ret køn (1848), men den trængte til reparation, præstegaarden var god, ikke stor, men pæne værelser. G's prædiken var »ret smukt udarbejdet, men foredraget langsomt og trykkende, noget usikkert. Katekisationen ret god, ungdommen svarede meget godt med liv og eftertanke« (M II, s 75), EI, 452.

Hjælpepræst hos provst Garde

1873—74: J. V. Prytz, se Vig-NA.

1874—81: J. C. L. Jespersen, se Sct Nicolai k, Svendborg.

16. 7. juni 1881—7. dec 03 (sp Rold-V 29. nov 69): **Christian Heilmann Rosen**, * 27. febr 32 Hals. Forældre: Sp i Kettinge-B Frederik Carl R, † 47, og Bodil Marie Mandix. Stud Nyk F 49, c 55¹ (I), lærer Det kgl Opfostringshus 55, huslærer Lolland 56, missionær Grønland og seminarieforstander Godthaab 19. marts 58, missionær Julianehaab 61, afsk 7. dec 03, † 13. okt 14. ~ 22. april 58 sin kusine Caroline Adelaide Rosen, * 14. sept 35 Trankebar, † 13. juli 18. Faderen: Sp i Lille Lyngby-Ø, † 57, se der.

Pastor R fortæller om sin afrejse fra Grønland, at han »paa grund af skibets overvintning tilbragte vinteren ved anlæget Kagssimut, da embedsboligen ved kolonien var afleveret til min eftermand. Da skibet i foråret 1869 endelig forlod Grønland, fulgte jeg med, men blev undervejs angrebet af en farlig giftfeber, der nødvendiggjorde min indlæggelse paa Frederiks hosp; udskreivet derfra 1. juni 1869 fik jeg tilbagefald af sygdommen i mit private hjem i København«; har skrevet nogle bladartikler og »systet med Det ny Test's kronologi og de vanskelige steders rette forstaaelse, ligesom jeg den dag i dag stadig beskæftiger mig med den rette udlæggelse af det hebraiske gl Test, der har været og endnu er mit yndlings-studium« (H F, I, 176). Endnu i sin høje alderdom mestrede R latin, græsk og hebraisk til fuldkommenhed. Han tilbragte sit otium i Sorø, hvor hans søn, c theol Hubert Rosen, var lektor ved akademiet, og ofte forbløffede R akademiets lærere ved sit kendskab til klassiske sprog og forhold.

Hjælpepræst hos pastor Rosen

1897—1903: N. M. Schiøtte, se sp Vor Frue K, Svendborg.

17. 26. jan 1904—28. okt 17 (redaktør Kristeligt Dagblad 1. jan 98): **Peder Christensen Dyekjær**, * 25. marts 62 Ringkøbing. Forældre: Avlsbruger og gæstgiver Christen Christensen D og Karen Pedersen (Elkjær). Kontorist Ringkøbing amtskontor 76—81, tog dansk juridisk embedseksamen 82, privatsekretær hos Chr. Berg, 2. fuldmægtig paa Bregentved-Gisselfeld birkekontor. Stud priv 85, c theol 91² (I), hjpr Fanefjord 2. nov 91, sp Sejerslev-

Ejerslev-Jørsby 28. nov 93—11. dec 97, † 28. okt 17. ~ 20. sept 94 Jenny Albertine Hansen, * 19. marts 67 Kbhvn, † 6. sept 36. Forældre: Murermester, kirkeværge, æresmedlem af murerlauget Jens Frederik H og Oline Albertine Andersen.

Var 99 medstifter af Kristeligt dansk Fællesforbund for Arbejdere og Arbejdsgivere, var præsident derfor og derefter æresmedlem, fmd for hvilehjemmet Bethesda, Bornholm, BM Kristeligt Dagblad, fmd Selskabet for udbredelse af kristelig Litteratur i billige Folkeudgaver (Kristeligt Folkebibliotek), fmd Det kirkelige Missionsudvalg i Odsherred, BM den danske afd af Valdesmissionen, BM det nye missionshotel Hebron, BM Menighedskonventet af 1891, fmd Faarevejle højskole, BM bankraadet for Banken for Holbæk og Omegn, kredsfmd i Præsteforeningen 12, folketingskand Nyk M 03, Rudsvedby 06, Kalundborg 09, sogneraadsmlem i Faarevejle 09, rejste i udlandet, Tyskland og Østrig, for at studere sociale spørgsmaal. Medred »Vort Folk«, KdFs organ. Medred IMs almanak: Det nye aar.

Udg 02: Fraskiltes vielse og borgerligt ægteskab, 03: Tilbageblik og fremblik (om KdF), Kristelig almanak for ungdommen. Red Dansk præstegaards tidende 17. Skrev talrige artikler og indlæg i dags- og ugepresse.

Pastor D var en bred, folkelig skikkelse, præget af sin opvækst i Vestjylland, veltalende og overordentlig virksom og iderig. Han kunne ogsaa gennemføre sine ideer, var ikke blot ivrig for det sociale spørgsmaal, men ogsaa meget optaget af presseforhold og politik. Hans væsentligste indsats var i Kristeligt dansk Fællesforbund og ved oprettelsen af Faarevejle højskole. Han var en urolig sjæl, hvis arbejde maaske snarere gik i bredden end i dybden, men han tog sin præstegerning med stor ansvarsbevidsthed, og han fik virkelig noget i gang. Vort folks kristendom laa ham stærkt paa sinde, i tale og skrift agiterede han derfor, og det var paa sin vis typisk, at han gav KdFs blad netop navnet »Vort folk«.

Pastor D skrev: At jeg iøvrigt har taget del i det sociale arbejde, skyldes dels det næstekærlighedens princip, som indeholdes i kristendommen, dels at jeg fandt, at socialdemokratiet ikke kunne tilfredsstille, fordi det

hvilede paa materialismens grundlag. Tillige saa jeg, at arbejdsgivere og arbejdere i virkeligheden havde betydelige fællesinteresser. Jeg blev derfor tilhænger af tanken om indførelse af tvungen voldgift til afgørelse af arbejdsstridigheder af enhver art uden arbejdsstandsning, og virkede for en sammenslutning af arbejdsgivere og arbejdere paa kristenkærlighedens grundvold, hvorved det virkelig lykkedes at undgaa ødelæggende strejker og lock-out« (E, s 171).

18. 9. marts 1918—19. aug 37 (sp Støvring-M 5. juni 08): **Frederik Carl Sjelborg**, * 26. aug 72 Hørve. Forældre: Gdjr Niels Christensen S og Ane Kirstine Hansen. Stud Brd K 91, c 00¹ (h₁), hjpr Damsholte 13. dec 00; afsk 19. aug 37. ~ 19. sept 08 Ellen Amalie Wendel, * 16. juni 77 Kbhvn, † 8. juni 34. Forældre: Assistent i søetaten Andreas Christian Danne-mancius W og Sophie Marie Alvilda Erdmann.

19. 9. dec 1937—4. april 44 (kkp Frederiksberg k 17. okt 24): **C. H. Rosenmand**, fl t Brøndbyvester-Ø, se der.

20. 15. aug 1944 (sp Orø 23. nov 39): **Tage Morsing**, * 15. juni 12 Durup, Viborg amt. Forældre: Gartner Jens Nielsen M og Dorthea Kathrine Jakobsen. Stud Mtrp 33, c 39² (h₁). ~ 11. jan 40 Inger Bay Nielsen, * 8. okt 17 Frederiksberg. Forældre: Overingenør Niels Bay N og Ellen Margrethe Jespersen.

Lærer Faarevejle efterskole, fmd DKUs amtskomité, Holbæk amt 48, medl Sydslesvigsk udv for Holbæk amt.

Litt: Louis Blauenfeldt: IMs historie, 1912, s 43, 47 og 473, H. P. H. Gjevnmøe i Fra Holbæk amt, 1910. F højskoles jubilæumsskrift 1932. Om kirken og jarlen af Bothwell foreligger mange afhandlinger, se Trap II, 565, Tage Christiansen: Det skønne Odsherred, Axel Holm: Holbæk amt, 1947, s 14 f m.m. Om Dragsholm, se bl a C. A. Jensen i Danske herregaarde 1920 og Aarb for nord old 3. r IX, s 59 m.m. H. Fr. Rørdam i Khst saml 4. r IV (om Arild Huitfeldt og præsten i F), Povl Hansen: To historiske mindesteder i Holbæk amt, 1900, Ill Tid 2. febr 1862. Tidsskriftet »Danmark«, 4. aarg, 1944, s 378 (om Dragsholm), smst s 395 (om Lammefjorden).

Skippinge herred

FØLLENSLEV—SÆRSLEV

Føllenslev sogn, 1908 ha, langs Kattedgat, er mod syd stærkt bakket med vide udsigter. Skovløst. Hg Egemark og Algestrup, Øen Neksæl, 223 ha, med høje klinter og den smukke Trolddal. Byerne: F, Haunsø.

Særslev sogn, 1395 ha, er højtliggende og stærkt bakket og skovløst. Begge sogne meget frugtbare. — Byerne: S, Snertinge og Faurbo.

Det kirkelige liv. Mynster omtaler, at kirkegangen var god, især i S, omkring 1850. I 1850'erne var der en del røre, idet baptisterne skabte uro paa egnen; man sagde, at

halvdelen af beboerne paa Neksæl blev baptister. Forsamlingsfolkene havde ikke faa tilhængere, *Jens Dyrholm* arbejdede paa egnen, men han klagede over den splid og ufordragelighed, som var mellem de troende. Ikke blot baptister, men ogsaa *Peder Pedersen*, den tidligere fmd for IM, nu frimenighedsmand, søgte at vinde tilhængere blandt de troende, og *Jens Dyrholm* maatte undertiden »bides med dem« i timevis (IM hist 1912, s 47). Sognene er udprægede landsogne, dog med fiskerlejet Haunsø i F sogn. Tidligere var de to herregaarde dominerende, men nu er det landmændene og arbejderne, der præger. I aandelig henseende er det haard jordbund, og

man har det indtryk, at præsternes forkyndelse ikke har formaaet at sætte dybere spor. Baade provst *Discher* og provst *Magnussen* var betydelige prælater, og *Magnussen* øvede en præstegerning, som huskedes flere aar efter. *Swane* var her kun saa kort, *Faber* var svagelig, og *Møller* fik ikke rigtig kontakt med befolkningen. *Bang* og *Fensmark* havde god kirkegang, og flere af kaldskapellanerne mindes med taknemmelighed. Allerede i 70erne var der enkelte i Haunsø, der sluttede sig til Vallekilde højskole, uden at der dog egentlig var noget grundtvigsk liv i sognet. I pastor *Bangs* tid var der i Haunsø noget røre i anledning af en missionær *Lange*, og enkelte blev gendøbt, dette røre tabte sig dog hurtigt igen. Mest aandelig interesse har der været i S sogn. Der var et lille IMSamfund, som samledes til møder i private hjem, ligesom der blev holdt dsdk. 1917 flyttede indremissionær *Emil Jensen* († 1930) hertil. Han fik omdannet et værksted til missionssal, og senere blev der bygget et lille missionshus i S sogn, paa grænsen til Hjembæk sogn. Pastor *Fensmark* deltog i samtalemøderne, indtil *Emil Jensen* kom til sognet; »da kom det til et brud, saa sognepræsten ikke mere kom til møderne, men kredsen vedblev at søge kirken«. Pastor *Fensmark* holdt menigheds møder i præstegaarden med skiftende tilslutning og samlede en trofast kvindekreds, der forestod den aarlige basar i den smukke præstegaardshave. I begge sogne var der yderdiristrikter, hvorfra man ikke »brugte at gaa i kirke« (Haunsø og Faurbc); men man kom gerne til bibellæsninger, særlig i Haunsø, hvor baade IM, grundtvigske og frimissionsfolk var blandt deltagerne.

1914 oplyses: Ikke god kkg, lidt IM, ellers er befolkningen uden særligt aandeligt præg. Ungdomsmøder, syforening for YM. 1922: IMsmf med missionssal (gdjr C. Dilling), et fh bruges til alt, 38 til valgmg, lidt sektvæsen. 1930: Kkg 6—7 pct, ringe menighedsbevidsthed, smaa IMsmf, 30 sbl, enkelte gendøbere. 1939: Kkg 5 pct, ringe menighedsbevidsthed i F, mere i S, 1950: Kkg 4—5 pct, ikke retningspræget, lille IMsmf (boelsmd Laursen, F) ungdomsmøder, 2 fh, 35 sbl. Meget standsforskel. En del arbejdere og fiskere. Læge og apotek i Snertinge.

Føllenslev kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid er koret revet ned og skibet forlænget mod øst, samtidig er kirken overhælvæet, har faaet taarn, vaabenhus og sakristi mod nord. Brudstykker af kalkmalerier fra c 1500 fremdraget 1906. Altertavle fra 1590, prædikestol fra 1595, nyere alterbillede (Emmaus), altertæppe tegnet af E. Utzon-Frank, romansk granitfont. 250 sd.
Mackeprang: Døbefonte, s 94, 96, 104, 405. Kirkelig Kunst, jubilæumsskrift 1951, s 44.

Nekselø kapel, indviet 25. okt 1931, arkitekt Herløw, byggesum 11500 kr, er kullet, opført af mursten, hvidkalket, bjælkeloft. Mod øst en lille korudbygning, altertavle, malet af givener, cand jur Gade (Jesus bærer sit kors), mod vest en bred udbygning med portal fornedet og klokke foroven. 70 sd. Før kirken indviedes, holdtes gudstjeneste i skolen. Kirken har ogsaa kirkegaard, tidligere maatte begravelser fra Nekselø foregaa i Føllenslev.

Sørslev kirke er romansk, af kamp, tidligt kampestenstaarn, hvorfra nederste del staaar, idet der vest for dette senere er opført et taarn. I gotisk tid er koret revet ned og skibet forlænget mod øst. Samtidigt er kirken overhælvæet, vaabenhus

mod nord, kapel mod syd. Altertavle fra 1626 med tarveligt maleri fra 1859 (Jesus i templet), højrenæssanceprædikestol, senromansk granitfont, sengotisk degnestol med relief. Ligsten. 200 sd.
Mackeprang: Døbefonte, s 84, 405.

Altergæster: 1891: 445 og 478, 1896: 380 og 480, 1922: 240 og 165, 1934: 204 og 250, 1942: 130 og 140, 1949: 173 og 8 og 220.

Folketal: 1850: 775 og 934, 1901: 842 og 995, 1925: 959 og 1050, 1950: 1065 og 1112.

Menighedsraad: 1914: 4 IM, 4 u p, 1922: 4 IM, 9 u p, 1934: 3 IM, 2 gr, 1 Lt Mf, 7 u p, 1949: 4 IM, 2 gr, 3 soc, 5 u p, valg i F.

Kommunevalg: 1943: Soc 160 (2), rad 127 (2), kons 141 (2), venstre 271 (3), 1950: Soc 338 (3), rad 152 (1), kons 81 (1), venstre 361 (4).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 447 byg, b) 26 rdl, c) 47 byg, naturallier, d) 330 rdl, e) 54 td l. — 1870 regul: 3200 kr, netto 6862 kr. 1913: 1. kl. 1931 flg: 2. kl. — Præstegaarden opført 1896.

16. 24. jan 1816—15. febr 49 (sp Arrild 12. dec 06): Provst *Gregers Johannes Discher*, * 14. febr 72 Birkerød. Forældre: Sp i Birkerød *Peder D*, † 83, og *Birgitte Klitgaard*. Stud *Frborg* 89, c juli 96 (h*), lærer Kbhvn, rkp *Holstebro-M* 4. april 00, provst Ods-Skippinge herr 28. maj 24, r af Dbg 36, † 15. febr 49. ~ 16. okt 00 *Inger Lorentze Frederichsen*, * 13. febr 84 Kbhvn, † 9. sept 46. Forældre: *Skrædder Niels F* og *Ulrikke Marie Krog*. — Broder: *Græse-S. Søster* ~ *Ballum, Keldby*.

Provst *D* var »begavet med en sund aand i et stærkt legeme, havde gode evner, et rent sind, et kærligt og deltagende hjerte, stod i det kærligste forhold til menighederne, var ligesaa agtet som afholdt af sine foresatte og af befolkningen. Hans bestræbelser for kirker og skoler skaffede ham megen glæde. Han grundlagde 1824 et bibliotek for provstiets gejstlige. Seml Nekrol 1 5 24, E III, 341, s 1, 374.

Mynter fandt 1839 *F* kirke i fuldkommen stand, høj og smuk, præstegaarden meget god og velholdt. Provst *D's* prædiken var meget god, skønt ikke ganske stringent. Talrig forsamling. 1848: Provst *D's* prædiken: Ret god, men vel almindeligt og abstrakt, derfor ikke gripende. Foredraget frit og kraftigt. Kapellanen, *Ulrich*, katekiserede meget godt. Kirken ganske fyldt, deriblandt mange krigsfolk paa marchen til hæren. Ungdommen svarede meget godt (M II, s 71).

Hjælpepræst hos provst Discher

1841—49: E. D. F. *Ulrich*, se *Hunstrup-Ø-H*.

17. 23. april 1849—16. sept 67 (sp Lyngaa-S 20. dec 26): Provst *Bernt Magnussen*, * 7. dec 98 Folgerø, Bergens stift. Forældre: Gæstgiver og skipper *Bernt M* og *Rebekka Maria Køster*. Stud *Aarhus* 16, c jan 22 (I), sp *Tunø* 19. maj 24, provst *Sabro-Framlev-V*, *Lisbjerg* herr, 4. juni 32, r af Dbg 46, provst Ods-Skippinge herr 20. marts 52, † 16. sept 67. ~ 8. okt 24 *Elise Marie Gyberg*, * 4. sept 80 *Linaa*, † 69 (?). Forældre: Gdjr, c theol *Clemens Poulsen G* og *Mariane Møller*.

Provst *Magnussen* var en alvorlig forkynner, han stod venligt over for forsamlingsfolkene og samlede mange i kirkerne. Han deltog ogsaa i egnens offentlige liv og var i flere aar amtsraadsmedlem. Han omkom ved en løbskørsel ned ad en stejl bakke ved indkørslen til byen; pastor *Borup*, *Skamstrup*, skrev et smukt lille mindeskrift om ham (udk 68).

Hjælpepræst hos provst Magnussen

23. dec 1865—11. nov 68: **I. C. Koch**, kkp her, se Ballerup-M.

18. 10. jan 1868—4. sept 71 (sp Hjerminde-L-H 1. aug 57): Provst **H. J. Swane**, provst her 23. juni 68, flt stiftsprovst Viborg dk, se biskopper i Viborg.

19. 18. nov 1871—28. okt 72 (præst Citadels k, Kbhvn, 7. nov 54): **H. Ipsen**, flt sp Gentofte, se der.

20. 7. juni 1873—5. juni 87 (rpk Horsens 6. april 62): **Johannes Christian Faber**, * 8. marts 22 Holstebro. Forældre: Apoteker Henning Andreas F og Sophie Kirstine Hein. Stud Viborg 39, c okt 44 (l), husl, kst adj Viborg 51, fast ansat 52, ord kat Aarhus dk 13. sept 54, † 5. juni 87. ~¹ 23. juli 52 Bartholine Guldberg, * 27. sept 24 Viborg, † 30. jan 64. Forældre: kgl agent Peter G og Ane Cathrine Jensen. ~² 2. maj 65 Sophie Eleonore Wolder, * 20. aug 36 Horsens, † 21. nov 71. ~³ 22. okt 73 hendes søster Hansine Wolder, * 12. febr 44 Horsens, † 3. april 82. Døtre af postmester Hans Hendrik W og Jensine Poulina Malling. — Søn: Røsnæs. Søster ~ Møller-Hansen, Vesterbølle-Ø.

Udg 73: Afskedsprædiken i Horsens.

21. 2. sept 1887—21. aug 14 (hjpr Sct Johannes k, Kbhvn, 85): **Hans Hartvig Møller**, * 23. sept 46 Barløse. Faderen: Sp i Barløse, † 80, se der. Stud Nyk 66, c 75¹ (h₁), hjpr Barløse 1. nov 75—10. juni 79; i udlandet (Italien), hjpr bla Skjolde, K Hvalsø-S, Herfølge, Sct Matthæus k, Kbhvn, Holbæk-M, Hellested, Vemmetofte, † 21. aug 14. ~¹ 12. juli 79 Johanne Frederikke Vilhelmine Janssen, * 22. jan 48 Frederiksberg, † 10. maj 81. Forældre: Kaptajn i vejkorpsset Frederik Vilhelm J og Juliane Cathrine Sass. ~² 28. febr 88 Laura Christine Dons, f Schumann, * 20. april 52 Holstebro, † 29. sept 32. Forældre: Branddirektør i Ringkøbing amt, løjtnant Laurits Peter Clementin S og Anna Cathrine Thoring (der var gift 2. gang med etatsraad, universitetskvæstor Ludvig Gede). Fru Møller havde været gift første gang med godsejer Simon Andersen Dons, † 86, Hesselagergaard. — Søster ~ Brorson, Vindinge. Søstersøn: Olfert Ricard, sp Garnisons k, Kbhvn. 2. hustru morfaders fætter: Biskop Engelstoft, Fyn. Stamt 34.

Da pastor M opholdt sig i Rom, prædikede han flere gange for skandinaver der. Han var overordentlig veltalende, og der blev fra indflydelsesrig side i sognet gjort et arbejde for at faa ham kaldet hertil, efter at han i mange aar har været hjælpepræst forskellige steder. Han fik en ganske ejendommelig skæbne. Han var 2 gange meget rigt gift. Over sin første hustru rejste han et pragtfuldt gravmæle paa Frederiksberg kirkegaard, (en gruppe i marmor, med marmortag over: »Det evige livs genius« af professor Jul. Schultz, udstillet 86 paa Charlottenborg. Senere er gravstedet blevet sløjftet). 1888—98 var han ejer af Hesselagergaard, der overgik til hans anden hustru søn. Han skrev en forhistorisk roman: »Kain i Nods land« samt talrige digte, artikler om kirkelige, sociale og politiske spørgsmaal. 1892 var han konserva-

tiv folketingskandidat i Svinningekredsen. Rigdommen medførte, at han levede et herremandsliv, havde tjener, kørte med kusk i liberi, ogsaa paa sygebesøg. 1896 fik han bygget en meget anselig præstegaard oppe paa et højere terræn end den gamle, med udsigt over Sejerøbugten; han anlagde en stor have med mange sjældne og smukke træer, et helt lille klippeparti, bygget af store sten, i haven var der drivhuse, og ved stuehuset var der vinterhave. Men da han var færdig med dette store byggeri, var det forbi med rigdommen. Han maatte søge embedslaan og senere om udsættelse med betaling af renter og afdrag. Spisestuen var 15 alen lang og beregnet til store selskaber; hans sidste aar var præget af ligefrem fattigdom, haven fik lov at gro til, og alt forfaldt. Han døde i embedet som en nedbrudt mand.

22. 15. dec 1914—21. nov 17 (sp Ringe 23. febr 94): **Christian Frederik Gersdorff Bang**, * 31. marts 62 Holtet, Dronninglund. Forældre: Proprietær Carl Frederik Vilhelm B og Anna Petrea Marie Elisabeth Teisen. Stud Aalborg 80, c 87² (h), sp Vejby-S 11. okt 87, † 21. nov 17. ~ 24. maj 88 Petrine Lund, * 20. febr 57 Odense. Forældre: Kbmd Hans Abraham Bender L og Hansine Vilhelmine Møller. — Søster ~ Engberg, Mosbjerg-B. Nedstammer fra den slægt, til hvilken Grundtvigs moder hørte. — Stamt 6.

Pastor B blev fra sit 6. aar opdraget hos sin farmoder og faster i Aalborg. Han fik sin hovedgerning i Ringe (se der), var en elskelig mand, en stor børneven, som især var yndet ved børnegudstjenester. Han var den meste af den korte tid, han var her, plaget af sygdom.

22. 9. marts 1918—8. nov 39 (sp Horslunde-N 6. jan 11): **Henrik Edvard Fensmark**, * 3. okt 69 Farumgaard. Forældre: Sysselmand og byfoged i Isaffjord Carl Ernst Alexander F og Maria Magdalene Beate Mau af Farum-V. Stud priv 88, c 96² (h₂), realskolelærer Nyk M 97, sp Mejrup, ord kat Holstebro 22. jan 01, afsk 8. nov 39, r af Dbg 39. ~ 24. april 01 Juliane von Buchwald, * 19. nov 71 Friisholt (nu Ormstrup), Sahl sogn, Viborg amt, † 7. juli 40. Forældre: Godsejer August Detlev von B og Charlotte Johanne Marie von Arenstorff.

BM Grønseforeningens hovedbest 34—43.

23. 29. marts 1940 (kkp Horne, Fyn, 19. marts 31): **Simon John Regner Gjetting**, * 29. dec 03 Kbhvn. Forældre: Civilingeniør Regner Henry Julius G og Karen Johanne Marie Nielsen. Stud Mtrp 22, c 29¹ (l). ~ 3. aug 31 Else Andersen, * 22. marts 08 Kbhvn. Forældre: Direktør Peder A og Henriette Schmidt.

Kaldskapellan

1. 11. nov 1868—28. juli 73 (hjpr her 23. dec 65): **I. C. Koch**, flt Snostrup, se Ballerup-M.

2. 27. okt 1873—5. juli 77 (hjpr Lyderslev-F 30. marts 72): **C. C. Hansen**, flt Torsager-B, se der.

3. 14. nov 1877—19. aug 80 (huslærer Algestrup, Føllenslev): **L. D. Nielsen**, flt rkp Visenbjerg, se Nebbelunde-S.

Ledigt.

4. 27. nov 1888—10. okt 91: **C. J. Hvam**, fl t Sejerø, se Slaglille-B.

5. 22. dec 1891—2. maj 95 (hjpr Slangerup-U 19. febr 91): **P. S. F. Larsen**, fl t Slotsbjergby-S, se der.

6. 2. juli 1895—28. marts 1906: **J. P. Sommer**, fl t Hammelev-E, se der.

7. 28. maj 1906—30. maj 11 (hjpr Ramløse-A 20. okt 97): **A. H. Møhl-Hansen**, fl t Vejby-S, se der.

8. 28. juli 1911—5. sept 14 (hjpr Gylling 20. marts 08): **J. N. O. Bay**, fl t Torstrup-H, se der.

Ledigt.

9. 10. jan 1921—20. marts 24: **P. Svane Christiansen**, fl t Jyllinge-G, se der.

10. 2. aug 1924—7. febr 27 (hjpr Sct Johannes k, Kbhvn, 10. juni 21): **Sylvester Øjvind Skat Højme**, * 5. juli 96 Kbhvn. Forældre: Manufakturhldr Carl Nielsen og Camilla Jensen. Navneforandring 13. Stud Schneekl sk, Kbhvn, 14, c 20² (h). Blev 7. febr 27 udnævnt til sp Ugerløse, men døde her 19. marts 27 uden at have tiltraadt i Ugerløse. Ugift.

Sylvester Højmes livsbane blev bestemt gennem hans konfirmationsforberedelse hos Olfert Ricard, dengang ved Sct Johannes kirke. Baade efter konfirmationen og under studietiden var han en hyppig gæst hos Ricard, der utvivlsomt har sat sit præg paa hele hans udvikling, og dette venskab holdt sig gennem livet.

Hans præstegerning begyndte som hjælpepræst ved Sct Johannes kirke, men efter et par aars gerning tvang en tuberkulose ham til at give op her. To aars sanatorieophold og rekreation tvang ham bort fra hans gerning. Da kræfterne atter begyndte at indfinde sig, blev han kaldet til kkp i Følleslev. Da han efter nogle aars forløb følte sig stærk nok, blev han sognepræst i Uggerløse, men naaede aldrig sin nye menighed. Under flytningen brød hans sygdom atter ud, og han maatte lade sig indlægge paa rigshospitalet, en dobbeltsidig lungebetændelse traadte til og knækkede ham efter kort tids forløb.

Højme var en dybt religiøs natur og et særpræget, elskeligt og meget følsomt og retfærdigt menneske. Dertil var han meget musikalsk, hans klaver og navnlig hans violin bar ham over mange af de triste stunder, som hans sygdom sikkert har voldt ham, foruden at han gennem sit spil har skaffet sine mange kolleger, han kom i berøring med, og mange venner adskillige hyggelige timer. Hans lune og smittende humør huskes af hans venner, men mest huskes han som den hjertensfromme Herrens tjener, der maatte kæmpe med sygdom og saa tidligt gik bort.

Embedet nedlagt 1. juli 1927. I stedet oprettedes et embede som kkp Bregninge-B med forpligtelse til at deltage i den kirkelige betjening af Nekselø.

Om Nekselø, se Achton Friis: De danske øer, 1928, s 90 f.

BREGNINGE—BJERGSTED

(med filialkirke i Alleshave)

Bregninge sogn, 4822 ha, langs Kattegat og den udtørrede Saltbækvig, er højtliggende og stærkt bakket mod nord og øst, lavtliggende mod vest, store enge og moser, den ejendommelige Vesterlyng; jorden af blandet beskaffenhed. Byerne: B, Kaltred, Torpe, Hagedrup, Eskebjerg (jernbanest), Gammelrand, Olstrup, Alleshave.

Bjergsted sogn, 1270 ha, er stærkt bakket, vide udsigter, en del skov, grænser ud til Skarridsø, naturskønt, en af »Kongens møller«. Byerne: Bj og Snuderup.

Det kirkelige liv. Pastoratets præstehistorie har været præget af de mange præsteskitter. Embedet var stort, og præsterne var ældre, naar de kom her, lige til 1942 har der været ældre præster, og i løbet af 100 aar var der 12 sognepræster. Mynster skriver, at kirkegangen her (1848) var »lidt bedre« end i nabo-sognene. Læreren i Bregninge (Thye) synes »at være en vakker og duelig mand«. Læreren i Eskebjerg (Knud Jensen) var blevet advaret for sin strenge omgang med børnene, og han fik en irrettesættelse. Læreren i Bjergsted skildres som »vindig, tilforn for sømmelig, og i uenighed med sognet, der heller ikke duer meget.« Mynster antyder, at den ret gode kirkegang hang sammen med de mange kirkelige forretninger.

Gennem aarene har der været et ikke ringe trosliv i pastoratet. Der er en del grundtvigske, men det kan vist med rette siges, at det kirkelige arbejde præges af IM, og siden 1904 har der været IMs præster. Troslivet kan føres helt tilbage til 1830'erne, da folk ogsaa herfra blev vakt gennem vækkelsesprædikanten J. P. Østrups (Gørlev) forkyndelse. IMs kolportører kom hertil og holdt møder, og fra 1856 var der nogle af de troende, der søgte Vilh. Beck i Ubby. Pastor *H. Knudsen* var en tung og alvorlig vækkelsesprædikant, en noget urolig natur, men hans gerning her blev ikke uden spor. Pastor *Gregersen* var grundtvigsk, og der var en del forbindelse med Vallekilde. Naar *Vilhelm Beck* talte ved de store skovmøder, strømmede folk dertil fra pastoratet, og der blev nogle solide IMs samfund her. I Eskebjerg opførtes et af de første missionshuse paa Sjælland 1885, 1895 indviedes missionshuset Nazaret i Bjergsted, og 1932 indviedes et missionshus i Bregninge by. I Eskebjerg var det ældste IMs samfund, og her virkede indremissionær *Hans Sørensen* († 1908). Han betød overordentlig meget for troslivet i Bregninge-B, ja for IM paa hele egnen. Han var en helstøbt personlighed, en rigtig samfundsmand, der forstod at holde sammen paa samfundet, og tillige havde han sjælesorgens naadegave. Han missionerede flittigt ved møder og husbesøg, missionshuset i Eskebjerg var midtpunktet for meget arbejde, saa folk der næsten kunne fristes til at forsømme kirken. Men det er karakteristisk for IM her, at man har sluttet loyalt op om præsten, og skønt der er mange ligegyldige mennesker og »golde pletter«, har alle de senere præster

erklæret, at Bregninge »sandelig er et godt sted at være præst«. Ogsaa fra sogneraadet har præsten mødt hjælp til arbejdet. En god støtte var ogsaa ejeren af Bregningegaard, frk. *Sofie Struck* (hvis moder var en varm kristen). Hun skænkede grunden til missionshuset i Bregninge; da det var indviet, blev arbejdet for præsten lettere, end da man skulle til de mange møder i Eskebjerg. IM's trosliv befæstedes i præsterne *Keidings*, *Ifversens* og *Friis Bergs* tid. Jul. Ifversen er det mest kendte navn i sognets præstehistorie. Indremissionær *Søren Mogensen*, *Gørlev*, betød ogsaa en del for IM her, men arbejdet er blevet baaret af en række mænd og kvinder, som selvvisk tog arbejdet op i KFUM og K, sdsk, bladuddeling osv.

En af DMSs pionerer, frk. *Ellen Nielsen*, er født i Kallred, Bregninge sogn. Efter sin omvendelse 1889 kom hun til Kbhvn, og 1895 udsendtes hun som missionær til Kina, hvor hun har virket siden, og i 1952 er hun den eneste danske, der er tilbage af DMSs missionærflok i Manchuriet. Hun har været med til at skabe missionsinteressen baade i pastoratet og paa egne.

Noget nyt er forsøgt: I april 1951 holdtes i Alleshave og Bregninge en ungdomsuge, der havde succes.

Situationen var, som i de fleste sogne. Der var ikke rigtig gang i nogen ting ud over, hvad der rent fagligt kunne interessere. Og tilmed mærkedes stærkt to gamle skel: mellem IM og grundtvigianismen og mellem sognet to byer: Bregninge og Alleshave.

Sognets to præster tog initiativet til en ungdomsuge. Herom fortæller pastor Aalbæk Jensen (Berlingske Tidende 23. april 51):

«Vi lagde et program og indbød en lang række foreninger og enkeltpersoner til et møde. Interessen var stor, og der dannedes en garantforening med hensyn til det økonomiske og udsendtes indbydelse til hver enkelt af sognets 264 unge. Alle foreningerne, lige fra IM til kommunisterne og fra husmoderforeningen til idrætsforeningerne var garanter og medindbydere. Ungdomsugen begyndte om søndagen med sportsopvisninger og om aftenen koncert og oplæsning, mandag og tirsdag aften holdtes kristelige foredrag; en aften mødtes repræsentanter for de seks politiske partier, mest rigsdagsmænd fra egnen, til diskussion om landungdommens sociale problemer, lørdag vistes filmene »Et spil om en vej« og »Landsbykirken«, og til sidst sluttedes af med gudstjeneste. Denne ungdomsuge har haft et samlet besøg paa 2600 mennesker. Ingen paa stedet husker noget lignende. De enkelte dage deltog indtil c 450, det mindste var 240.

Der var sat en rutebil i gang for at gøre det lettere at komme over sognegrænsen, og alle de andre skel, de politiske og de religiøse skillelinjer, viste sig ikke at betyde noget. Tværtimod tror jeg, at det var en glæde for mange unge at kunne bryde dem. De unge er i virkeligheden vokset fra disse partiskel.»

1922 oplyses: Menighedslivet bæres af IM, 2 missionshuse, oftervilje, hørelyst, foredrag, 12 sbl. Regelmæssig gudstjeneste i Alleshave skole. 1930: Kkg 5 og 10 pct. Alt mghliv præget af IM, ingen organisationer, alt bæres af een mgh i fællesskab, KFUM og K, sdsk osv. 1939: Kkg 6 og 5 pct (15 pct i Alleshave) 3 IMsmf (sp, gdjr *Søren Olsen*, *Eskebjerg*; drejer *F. Nielsen*, *Bjergsted*), YMKredse, ungdomsm, 2 fh, enkelte baptister. 1950: Kkg 5 og 10 og 6 pct, præget af IM, 3 IMsmf (sp, frugtavl *Emil Nielsen*, *Eskebjerg*, *boelsmand Axel Petersen*, *Bjergsted*), ungdomsm, 4 YMKredse, 5 sdsk, børnekreds, kirkeblad, velvilje, enkelte til valgmg.

Bregninge kirke er romansk, af kamp, senere forlænget mod vest, hvælvinger fra c 1400 med kalkmalerier, der blev restaureret 1904 og 1951. I gotisk tid er tilbygget taarn, kapel mod syd, vaabenhus og sakristi mod nord med kalkmalerier fra c 1450. Altertavle fra 1654 af *Lorends Jørgensen*, antemensale fra 1578 med maleri, ny prædikestol, stor gotlandsk sandstensfont fra c 1300. Malmlysekroner fra 1696. Smukke jernbeslagne egetræsdøre. Gotisk montranskab. 250 sd. Kirken led meget i Svenskekrigene, efter sagn skal vasa sacra være indmuret i kirken, uden at man senere har kunnet finde dem. Kirken blev restaureret 1847, og Mynster omtaler den som stor, bred og lys.

Mackeprang: Døbefonte, s 412. P. Nørlund i *Fra Holbæk amt*, 1923, s 69.

Alleshave kirke, indviet 9. dec 1928, arkitekt *Herløw*, byggesum 21.000 kr, af mursten, i moderniseret romansk stil, kullet, indgang i vestgavlen, lille kor. 90 sd.

Bjergsted kirke, ved landevejen, mellem B banker, er romansk, af kamp, gotiske hvælvinger. Uanseligt taarn, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Den tidligere altertavle med kopi af *Tizian*. Skattens mønt er (malet af komtesse *Regitze Lerche*), ved restauration 1951 erstattet af korsfæstelsesgruppe, skaaret i egetræ af billedskærer *Brodersen*, *Hjerpsted*. Plump romansk granitfont. Kirken er restaureret 1850. 90 sd. Mynster betegner kirken som »lille og meget simpel«.

Altergæster: 1891: 883 og 274, 1896: 840 og 235, 1922: 525 og 200, 1934: 400 og 230 og 250, 1942: 496 og 375 og 208, 1949: 1031 og 350 og 357.

Menighedsraad: 1922: 7 IM, 7 u p, 1930: 13 IM, 7 u p, 1938: 11 IM, 8 u p, 1949: 14 IM, 9 u p, 2 soc.

Folketal: 1850: 1670 og 488, 1901: 1755 og 522, 1925: 2045 og 555, 1950: 1715 og 548.

Kommunevalg: 1943: Soc 221 (4), rad 159 (2), venstre 300 (3), BF 76 (1), IM 97 (1), 1950: Soc 250 (3), rad 125 (2), venstre 359 (4), rf 73 (1), Bjergsted 113 (1).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 418 byg, 29 grund, 22 havre, b) 90 rdl, c) 50 rdl, naturalier, 10 fv brænde, d) 350 rdl, e) 42 td l. — 1870 regul: 3640 kr, netto 6018 kr. 1913: 1. kl. 1946: 2. kl. — Præstegaarden opført 1866.

17. 1. maj 1838—1. aug 54 (sp *Harridslev-A* 21. maj 28): **Jørgen Holger Andreas Jungersen**, * 4. okt 88 *Gerding*. Forældre: Sp i *Store Brøndum-S-T*, provst *Andreas J*, † 20, af *Gøl* og *Elisabeth Cathrine Andersdatter Gjøvdad*. Stud *Aalborg* 05, c okt 09 (1*), kopist paa universitetssekretariatet, fuldmægtig 11, sp *St Brøndum-S-T* 3. juni 18, † 1. aug 54 under et besøg paa *Kongsdal*. ~ 9. nov 16 *Charlotte Marie Mørch*, * 28. sept 98 *Næstved*, † 1. febr 59. Forældre: *Grosserer*, senere ejer af *Ydernæsgaard Chr. Peter M* og *Cathrine Margrethe Meyer*. — Sønner: *Skellerup-E* og *Ferslev-V* og *Kbhvns valgmg.* — *Stamt* 64.

Pastor *Jungersen* var rationalistisk præget, men i de senere aar førtes han mere over paa den mynsterske linie. Han var ret velstillet, og der levedes et fornøjeligt præstegaardsliv; *Jungersen* havde 14 børn, de fleste af sønnerne var studenter. En anset præst af den gamle, aristokratiske type.

Da Mynster holdt visitats her var kirken overfyldt, og »ungdommen tilfredsstillede mig aldeles«. Om J's prædiken hedder det: »Ret smukt og godt, men just ikke dybt. Foredraget ikke smagløst, men manglede liv« (1838), 1848: »Ret godt, men uden klar orden, foredraget svagt og dødt, katekisationen langsom og søvngig« (M II, 68).

18. 4. dec 1854—22. jan 58 (sp *Ebeltoft-D* 23. jan 44): **O. Wiedemann**, flt *Asminderød-G*, se der.

19. 22. april 1858—1. marts 65 (sp *Gerlev-E* 4. jan 46): **Hans Knudsen**, afsk 65, se *Diakonissestiftelsen*, *Kbhvn*. I 249.

20. 5. juli 1865—4. maj 80 (sp Blære-E 8. nov 60): **P. F. J. Funder**, flt Spjellerup-S, se der.

21. 22. juli 1880—2. febr 82 (sp Nibe-V 11. okt 75): **Edvard Mathias Richard Eller**, * 13. juli 39 Maribo. Forældre: Jstrd, amtsforvalter Mathias Chr. Siegfred E og Pouline Birgitte Løser. Stud Hrlf 59, c 66¹ (h₁), kommunelærer Kbhvn ord kat Skive-R 1. okt 69, † 2. febr 82. ~ 29. maj 68 sin kusine Anna Sophia Amalia Melchior, * 6. juni 41 Kbhvn, † 29. nov 13. Forældre: Skolebestyrer, kancelliraad Henrik Emil M og Ludovica Augusta Løser. — Sønner: Varde og Nr Vium-H. Døtre ~ Tram, Snøde-S og Dannemand-Jensen, Magleby, Stevns. Hustrus søster ~ Reimer, Munkebjergby-B. — Stamt 33 A.

Edv. Eller var den eneste af den store børneflokk, der blev akademiker. Da han i 1859 blev student, var hans far død (1857). Han blev venligt optaget i sin onkel — sin fars svoger — skolebestyrer, kancelliraad H. E. Melchior's hjem i København, og hjemmets ældste datter, den livfulde og glade Anna — »min muntre baldame«, sagde Harald Høffding — blev siden hans hustru.

I studenteraarene klagede han selv over manglende flid — med eller uden grund. Han dyrkede nok en del selskabelighed, men særlig var han optaget af undervisningsarbejde. I et par aar var han dog levende med i en lille teologisk studenterkreds, der drøftede faglige spørgsmaal. Et par af de andre deltagere var den senere kendte sønderjyde Th. Tiedje (sp Øsby 1889) og Harald Stein, der blev biskop.

Eller var en livlig og frisk mand med gode pædagogiske evner. Gamle konfirmander fra Skive og Nibe har omtalt ham med taknemmelig glæde. Han var ikke retningspræget, men maa vel henregnes til den Mynster-Martenske linje. Hans lykkelige hjem var gennem begge ægtefæller barn af gammel guldalderkultur. Det var afgjort konservativt og købstadspræget, endnu af den type, der privat kun havde omgang med sognets »dannede«, en svaghed, som bypræst-stillingen næppe modvirkede. Der er dog vidnesbyrd om, at menigheden i Nibe-V satte stor pris paa ham og hans færd i den (*Edv. E.*).

22. 14. april 1882—31. dec 92 (sp Saltum-Hune 24. febr 74): **Gregers Gregersen**, * 29. aug 22 Hessem, Skeby. Forældre: Lærer Lars G og Marie Poulsen. Stud Odense 39, lærer Kbhvn, c 54¹ (h₁), lærer Aashøj, Herfølge, 54, lærer Hasmark, Norup 59, hjpr Ugilt-Taars 2. juni 59, kkp smst 29. jan 64, sp Øland 26. nov 68, afsk 31. dec 92, r af Dbg 97, vikarierede flere steder i Nordsjælland, død 27. dec 08. ~¹ 30. dec 52 Anne Koefoed, * 1. juni 27 Ingstrup, † 2. sept 91. Forældre: Sp i Ingstrup-H-A Andreas Agerbech K, † 41, og Karen Johanne Kruuse af Højelse-L. ~² 5. maj 97 Alberta Betty Rosalie Poulsen, * 12. jan 52 Rorup, † c 1920 (?). Faderen: Provst og sp Ejby-ND, † 87, se der. — 2. hustrus søster ~ Schiøtte, Farum-V. Fætter: Stiftsprovst Jacob Paulli, Kbhvn.

»Der gemte sig bag hans stilfærdige og fornemme tavshed et dybt bevæget og grebet sinds stærke tanker, og et rigt personlighedens liv. Han nærrede en sundttænkende

mands dybe modbydelighed for talemaader, og alt opstyttet væsen var ham inderlig imod. Mødte han det paa sin vej, fejede han det dog ikke bort med haarde og stærke ord — han var ikke haard og stærk i almindelig forstand — men hans vemodsfulde smil fortalte, at han havde forstaaet, hvad meningen var.

I religiøs Retning delte han Grundtvigs syn og det paa en tid, hvor skellet mellem Grundtvigs og IMs opfattelse var dybere end nu, hvor det ikke altid er lige let at finde divergensen. Hans religiøse liv uddybedes og fæstnedes yderligere ved et nøje kendskab til biskop P. Chr. Kierkegaard, hvem han tit kaldte »min store læremester«, gjorde ham til en nær og kær ven af pastor Hoff, dengang i Ubberup, og bragte ham i berøring med Vallekildes højskole, hvor han har holdt foredrag over sproglige emner, og hvor afdøde Ernst Trier var en af hans mest beundrende tilhørere. Hans religiøse og pædagogiske opfattelse gav sig udtryk bla i artikler, han skrev i 1895 i »Dansk kirketidende« om »Den kristelige børnelærdom«. Han var ingen særlig fremragende taler, men den, der gav sig tid til at høre efter, fornam gennem hans forkyndelse fra prædikestolen et glimt af det hemmelige, uudsigelige, den mysticisme, der f eks — men uden sammenligning i større maalestok — møder en i Brorsons salmer eller i Monrads prædikener, en sjæl, der endnu ikke var trængt til bunds i troens dybe verden.« Kalundborg Avis 6. jan 09).

Har medd digte til »Gæa«, udg 47: Dansk Sprog-lære for de lavere klasser og under pseudonymet G. Hessem: Nogle sammensatte og afledte ord til skolebrug (88). HF I 95.

23. 27. marts 1893—29. jan 1900 (sp Bude-rup-G 10. jan 82): **Georg Gottlieb Jacobsen**, * 13. sept 44 Haderslev. Forældre: Orgel- og pianofabrikant Jørgen J og Cecilie Jørgensen (kusine til biskop Jørgen Hansen, Egen, Als). Stud Haderslev 63, c 69² (h₂) efter kolloqium hos generalsuperintendent, dr Godt 1870 fik J ret til præsteansættelse i Sønderjylland i menigheder med dansk kirke- og skolesprog, hjpr Lysabild 22. juni 70, kst sp Rømø 19. febr 72, fast ansat 19. juli 73, sp Randrup 10. nov 74. Da hans navn blev strøget paa præsentationslisterne til sognekaldene i Varnæs og Felsted af politiske grunde, søgte han ombe i Danmark. † 29. jan 00. ~ 13. dec 72 Olga Fabiane Andrea Flatau, * 28. marts 45 Kbhvn, † 15. sept 92. Forældre: Kbm d i Hillerød Wulff Chr. F og Julie Vilhelmine Petersen. — Datter ~ Paul Müller, Skt. Lukasstiftelsen, Hellerup. Søster ~ Müller, Stadager-N K. Fætter: Lorenzen, Vor Frue k, Aalborg.

Medstifter af Nordslesvigske asyl for forsømte børn. Skrev talrige artikler i Kirk, Søndagsblad, Dannevirke, Flensborg Avis, interesserede sig stærkt for plejehjemssagen, var næstfmd i Holbæk Amts Plejehjemmsforening.

Udg 79: Nogle prædikener fra pinsetiden. Kalundborg Avis 1. febr 00, Berl Tid 31. jan 00.

24. 28. marts 1900—27. juli 04 (sp Østerø 9. jan 85): **Provst Jens Christian Evensen**, * 21. maj 40 Kvalbø, Suderø. Forældre: Syssemand Johan Chr. E. og Elsebeth Susanne Pedersdatter. Stud Brgd C 60, c 69¹ (h₁), lærer Brgd,

andenlærer Thorshavn 70, sp Norderøerne 22. sept 71, sp Suderø 19. febr 77, provst Færøerne 16. juli 85, r af Dbg 92, † 27. juli 04. ~ 14. dec 71 Anna Maria Nicoline Lützen, * 10. juli 41 Thorshavn, † 1927. Forældre: Lærer Andreas Chr. L og Eva Margrethe Frederikke Jacobsdatter. Søn: Sandø. Hustrus broder: Lyngby-A

Sognepræst Emil Brunn, provst E's ven og medarbejder, skrev i Nationaltidende 2. aug 04: »Teologien var Es studium; men det var særligt denne videnskabs filologiske side, der tog hans interesse fangen. Som de fleste færinginger, der fra barnsben vænnes til at tænke og tale i to sprog, var han noget af et sproggeni. De klassiske sprog var han til sin alderdom en mester i, og af moderne sprog beskæftigede fransk ham mest. Oprindeligt havde han ikke videre tilbøjelighed til præstegerningen, idet han som kandidat blev grebet af Søren Kierkegaards livssyn, som forøvrigt næppe nogensinde helt forlod ham. Af forskellige aarsager besluttede han sig dog om-sider for den gejstlige vej. Hvad E blev, det blev han helt og fuldt. Han fik folk i kirke, hvad de sine steder var ret afvante med. Han var en fremragende prædikant, nærmest af Martensens skole, en beundrer af Fog baade som forkynder og menneske, og hans prædiken mindede en del om disse to, særlig om Fog. Evensen var fin og aandfuld som taler, han havde ogsaa noget at øse af, thi faa var bedre hjemme i den danske og tyske guldalders litteratur. Hans høje, ærværdige skikkelse havde et alvorligt præg; han smilte sjældent, lo sjældnere, men den, der talte med ham i enrum, følte, at man skulle staa tidlig op for at lodde dybderne i hans sjæl. Han var en myndig mand i færd som tale. Let og smidig gik han over fjeldene, og man sad trygt i baaden, selv i haardeste vejr, naar han sad agter med roret i sin haand. En provst for Færøerne er andet og mere end en provst herhjemme. I halvfjerde hundreedaar har ingen biskop visiteret øerne, og provsten deroppe er derfor i mange henseender udrustet med biskoppelig myndighed, holder visitatser og lignende. Som saadan var han ogsaa født medlem af lagtinget, og denne side af hans gerning interesserede ham stærkt. Udenfor de egentlige kirkelige sager talte han sjældent, men naar han talte — altid paa dansk — var han vis paa at finde ørenlyd, og han har sat sit præg paa utallige af lagtingets afgørelser. Af det færøiske skolevæsen har Evensen overordentlig fortjeneste. Overalt søgte han at faa den forældede hjemmeundervisning afløst af et ordnet skolevæsen, og det lykkedes ham saa godt, at næsten hver eneste bygd havde sin skole, da han forlod øerne. I det nationale spørgsmaal indtog han en fremskudt stilling. Provst Evensens ord vendte sjældent tomt tilbage, og ved mange lejligheder har han udtalt sig om dette vanskelige problem, særlig i 1895 ved indvielsen af Thorshavns nye kommuneskole, hvor han i en rentud klassisk form humant og besindigt skiftede sol og vind mellem de stridende partier. Selv færing ville han sit modersmaals ret, talte det i privatlivet altid med sine landsmænd, men paa den anden side var han for fint dannet til ikke at

se, hvad det ville føre med sig, om man ved færøsk kirke- og skolesprog ville spærre sig selv ude fra delagtighed i et ældgammelt kultursprog. Provst Evensen var en afgjort konservativ natur, men dertil en frisindet mand, der forstod at influere paa mennesker uden tvang og føre sin sag til sejr alene ved sin personligheds magt.«

25. 13. dec 1904—1. maj 07 (sp Skovlænge-G 20. dec 88): **Frederik Gustav Hermann Keiding**, * 26. nov 58 Kbhvn. Forældre: Skræddermester Bastian K og Caroline Louise Ørfeldt. Stud Brgd C 77, c 83² (h), lærer Helsingør latin- og realskole 88, rkp Viborg dk-A-T 16. nov 85, † 1. maj 07. ~ 14. maj 86 Johanne Marie Helms, * 15. dec 60 Slesvig by, † 15. juli 27. Forældre: Professor, c philol, ejer af Brgd C, forfatteren Johannes H af Esbønderup-N og Marie Sophie Hansen. — Sønner: Førstepræst Kolonien Filadelfia, Tersløse, og sp Købelev. Møster ~ Fønss, Melby. — Stamt 56 og 72.

I sin kapellantiid hos den kendte stiftsprovst Fr. Zeuthen i Viborg blev pastor Keiding for bestandigt vundet for IMs kristendomssyn og forkyndelse, men bevarede, ikke mindst ved samlivet med sin kloge og varmhjertede hustru, en datter af skolemanden og forfatteren Johannes Helms, et friere forhold saavel til andre kirkelige lejre som til kulturlivet, end almindeligt var blandt samtidens IMs præster. Aarene i Skovlænge var paa mange maader trange, baade helbredsmæssigt (K var aldrig nogen robust mand) og i aandelig henseende (to meget smaa sogne, faa kirkegængere og ingen egentlig vækkelse), men oplevedes ikke lidt ved samarbejdet med enegns IMs ordførere (Bachevold, N. B. Hindhede, Alfr. Levinsen og Asschenfeldt-Hansen), hvortil ogsaa glæden ved nogle aars naboskab med den betydelige grundtvigske præst Chr. Welding i Sollested kom. K's friere syn forskaffede ham vel undertiden nogen mistillid fra de mest retningsprægedes side; men venskabet holdt, og hans ubestikkelige retsind skaffede ham baade venners og modstanderes respekt. Tiden i Bregninge-Bj blev kort, men her oplevede han noget større forhold, prægede af adskil- ligt bedre kirkebesøg og horelyst. — Personligt var han af natur glad og ligevægtig, hvilket især prægede ham i hans hjemliv; han gik saaledes med liv og lyst op i den store børnefloks interesser, lige fra friluftsløgene til deres begyndende arbejde og studier. Dertil kom hans betydelige musikalske evner; K spillede meget smukt klaver.

Hans sidste aar prægedes imidlertid hurtigt af hans vaklende helbred, og da han under et rekonvalescensophold i Gentofte rantes af en lungehindebetændelse, slog kræfterne ikke til. Han blev begravet paa Gentofte kirkegaard, hvor en sten, skænket af venner i Br-Bj, henviser til et af hans yndlingskriftsteder: Rom 11, 29: »Naadegaverne og sit kald fortryder Gud ikke«, karakteriserende for hans livssyn og forkyndelse (Jørgen K).

26. 23. aug 1907—3. dec 27 (sp Helligtors k, Kbhvn, 14. maj 95): **Julius Niels Sofus Ifversen**, * 2. juli 63 Kalundborg. Forældre: Bager Carl Julius I og Thora Larsine Norup. Stud priv 82, c 88¹ (h), hjpr Glostrup 4. juni 88, midl ord medhj (det er første gang denne

kaldelsesmaade findes) Sct Johannes k, Kbhvn, 6. maj 89 og distriktspræst ved Bethlehems k, midl ord medhj Helligkors k (til hvilken Bethlehems k hørte) 7. jan 90, † 3. dec 27. ~¹ 6. jan 91 Ida Erasmus Petersen, kld Rasmussen, * 10. april 64 Kbhvn, † 24. juni 08. Forældre: Politibetjent Peter R og Ane Larsdatter. ~² 19. april 11 Laura Henriette Sofie Larsen, * 5. nov 88 Kbhvn, † 26. sept 38. Forældre: Smed Chr. L og Ane Marie Christiansen.

BM KFUM, Kbhvn, 89—90, Det blaa Kors' hovedbestyrelse 00—01, red Kirkeklokken 90—93, Præstekonventet af 1892 og stifter og BM 15 aar til 07), næst-fmd i Udvalg f Dsk Kirkemiss i Arab 03—14, BM i mange aar f Kbhvns Kredssfbud for DMS, fmd det første organiserede Menighedssamfund i Kbhvn 90—07, fmd Menighedsforbundet i Kbhvn af 1890 fra 98—04, fmd Dsk Kirkemiss i Arabien 14—24, derefter BM 24—25, fmd for Roskilde Stiftsudvalg i Kirkelandsfmd af 1911.

Udg 95: Den Helligaands gerning, tiltrædelsespræd., 02: Kirkeforfatning, en udredning og et forslag, 04: Ordnete menighedssamfund, 07: Livets sejr, afskedsprædiken, 03: Min forsvarstale for højesteret (udg som manuskript), 05: Rigsdagsprædiken, 10: Apostelen Paulus og de fattede, Værer mandige (1. oplag 1911, 2. oplag 1912), 2 smaa kristelige børnebøger (i 90'erne), 14: Verdenskrigen og verdensmissionen, Det ideale samfundsmøde, desuden en mængde fortællinger, digte, kirkelige o a afn og opbyggelige artikler, prædikener, rejsebeskrivelser osv.

Pastor Julius Ifversen voksede op i et meget fattigt hjem, og fra sit 10. aar maatte han arbejde med paa hjemmets underhold. Hans fader var irvingianer, hans moder var metodist, og han gik som dreng i metodistisk søndagsskole, medens han om hverdagen dels arbejdede paa en tændstikfabrik, dels var bydreng. Ved forskellig offentlig og privat støtte (især af konsul Krebs) lykkedes det ham at gennemføre sit studium. Han var som student medarbejder i Kbhvns søndagsskoler og i den kristelige afholdsbevægelse, lærer ved flere skoler. To aar var han i huset hos konsul Krebs og senere var han uord medhj hos hans broder, pastor Krebs, Nr Aaby. Han blev indsat i Bethlehems kirken (i en baggaard i Blaa-gaardsgade) ved kirkens indvielse, og samtidig med at han øvede sin pionergerning, havde han talrige skoletimer. Han stiftede 1884 efter tilskyndelse af pastor H. F. Poulsen (Dallum) en kristelig forening af studenter, og 1890 stiftede han det første organiserede menighedssamfund i Kbhvn. Af helbredshensyn opholdt han sig flere gange hos Samuel Zeller i Männedorf i Schweiz. Om hans præstegerning ved Bethlehems k og Helligkors k, se I 88—98. Som formand for Menighedsforbundet og BM i Blaa Kors gjorde han et stort arbejde. Som præst i Kbhvn havde han mange kampe med socialdemokraterne og deres presse, men stod i sine sogne i et godt og hjerteligt forhold til arbejderne. Landskendt blev I, da han ved landemodedom 31. juli 1902 blev idømt en bøde for at have nægtet at vie en fraskilt murer, men efter han selv med stor dygtighed havde ført sin sag for højesteret, blev han frikendt for tiltale ved højesteretsdom af 21. okt 03. Denne dom føles af menigheden som en sejr for kirken i kampen for at modarbejde fraskiltes vielse paa en tid, da man i kirken var absolut imod fraskiltes vielse. Da han rejste fra Helligkors kirke gav menigheden ham et sølvbæger med 1000 kr. i guld. I Bregninge stod han midt i IM's arbejde, han var

fmd for Kalundborgegnens Blaa Kors, for egnens præstekonvent og sdsk. Som fmd for Arabermissionen rejste han meget og naaede at prædike i talrige kirker. Da kræfterne begyndte at svigte, søgte han i længere tid lettere embeder, men han var naaet for højt op i aarene og blev her til sin død.

Hans ven, pastor Charles Nielsen, skriver: »Han var en flittig præst, der ikke skaa-nede sig selv. Sin hvile søgte han i arbejde af anden art; og han havde mange smaa interesser, som han syslede med. Paa ham passer betegnelsen »niddkær«, der saa ofte bruges om præster. Afslaget kendte han ikke. Det var ogsaa det, han senere advarede mod i sin rigsdagsprædiken i 1905. Derfor maatte han snart komme ind i kampen. Men han var ogsaa en modig og kampglad mand. Jeg husker, at da jeg som ung student første gang talte med ham — det var i Skagens præstegaard i det aar, den store vækkelse gik over disse egne — sagde han: »Jeg er en viking og elsker kampen.«

Efter de lykkelige aar ved Bethlehemskirken fulgte aarene oppe ved sognets hovedkirke. Menigheden ved den lille kirke flyttede med ham derop, og der maatte næsten begyndes forfra ved den. Det var som sognepræst ved Hellig Kors kirke, at han kom i en stedse mere udtalt kampstilling til socialdemokratiet, dets ledere og dets presse. Der er noget tragisk i dette, at han, der var de fattiges ven og kunne give sin sidste skilling bort, han, der altid følte sig sammenhørende med arbejderne og de smaa i samfundet, at netop han kom i dette skarpe modsætningsforhold til arbejderpartiets ledelse.

Ved hans død skrev »Social-Demokraten« om ham: »Han var ellers en brav og hjertensgod mand. Selv født som fattigmands-søn paa Nørrebro gjorde han sig elsket og afholdt af sine sognebørn paa grund af sin overordentlige godgørenhed. Ofte saa man ham midt i den haardeste vinterkulde færdes uden overfrakke, fordi han havde givet sin sidste bort til en fattig, som han fandt trængte haardere til den.«

Den anerkendelse kom sent. I kampens dage fandt man ikke ord for den. Da blev han gang paa gang angrebet paa det voldsomste.

Men ogsaa fra hans side blev striden ført med stor skarphed. Det hang sammen med, at han kom til at se paa socialdemokratiet som et parti, der ikke blot var kirkefjendsk, men hvis ledere nedbrød moralen og forførte de smaa bl a ved partiorganets skrivelser. Lejlighedsvis polemiserede han mod det i sine prædikener, trak »Social-Demokraten« op af lommen og udtalte: »Her er fjenden!« Og i ubøielig konsekvens udstrakte han striden til kamp mod symbolerne ved at forbyde de røde faner ude i kapellerne ved begravelserne. Denne fanestrid begyndte i 1896, da han ved en jordefærd udviste den ene af socialdemokratisk forbunds faner, fordi den bar indskriften: »Folkets vilje er den højeste lov«. Men den tog fart efter 1900, da P. Knudsen paa en socialdemokratisk kongres i Paris havde erklæret: »Naar den næste store revolutionære bølge gaar hen over verden, staar Danmark parat.« »Social-Demokraten« har

senere forklaret disse ords mening saaledes, at »Danmarks helst skulle staa parat — forberedt og modent — til at lade sig befrugte af den næste revolutionære verdensbølge ligesom i 1848«. Ifversen forstod den som et til-sagn om, at det danske socialdemokrati ville deltage i en blodig revolution, altsaa et til-sagn om oprør mod landets lovlige regering. Derfor mente han ikke, at han som præst kunne give lov til, at oprørspartiets symboler førtes ind i kapellerne.

Dette standpunkt *maatte* blive misforstaaet af dem, der kom med disse faner for at vise en partifælle den sidste ære; de blev vrede og holdt sig saa ved begravelserne uden for kapellet, saa han ikke fik dem i tale; og han kom i deres øjne til at staa som en haard og fanatisk mand.

Men fordi han stod saa urokkeligt fast paa det, som var ret for hans samvittighed, og ikke kendte til afslaget, kunne han ogsaa vinde sin store sejr i den kamp, hvori striden kulminerede: *Murersagen*.

Ifversen appellerede til højesteret, hvor sagen førtes 19.—21. oktober 1903 med højesteretsadvokat Nellemann som aktor og højesteretssagfører Asmussen som defensor. Men desuden forsvarede han selv sin sag og stod i højesterets skranke, iført sit ornat, for at understrege, at sagen ikke alene gjaldt ham, men kirken. Sin tale udgav han ved juletid samme aar (»Mit forsvar for højesteret«). Til forsvaret maa man ogsaa regne en lille pjece, »Den Ifverske sag«, af stiftsprovst *Henry Us-sing*. Den kom i dagene før proceduren, og belyste paa klar maade hele sagen principielt. Imod næsten alle kyndiges forventning frikendte højesteret ham. Dommen udtalte intet afgørende m h t hans pligt til at foretage den omtalte vielse, men fastslog, at »selv om det maatte kunne anses for tiltaltes pligt under strafansvar at efterkomme det ham af ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet givne paalæg om at foretage den i den ind-ankede dom omtalte vielse, har tiltalte . . . haft nogen føje til at gaa ud fra den af mange af folkekirkenes præster antagne mening, at opfyldelsen af paalæget var uforenelig med de ham i følge præsteløftet som kirkens tjener paahvilende pligter. Idet det herefter findes betænkeligt at anse tiltaltes vægring ved at opfylde paalæget som en forsættlig krænkelse af hans embedspligt, vil der ikke kunne paaføres ham ansvar efter straffelovens § 142, og han vil derfor være at frifinde.«

Dommen var en sejr ikke blot for ham, men for kirken. Ministeriet drog den konsekvens af den, at det ikke senere søgte at gennemtvinge vielser af fraskilte, hvor præsterne vægrede sig. Og nu hjemler lovgivningen præsterne ret til at nægte at foretage vielse af fraskilte. Men sejren kostede ham meget. De sindsbevægelser og kampe, der fulgte med hele denne sag, havde røkket hans helbred og slidt paa hans nerver. Jeg husker en sammenkomst i hans hjem nogen tid før afgørelsen faldt. Han talte dybt bevæget til os om, hvad dette betød for ham og hans kære, og det løb ud i Jeremias' bøn: »Tugt mig, Herre! dog med *maade*, ikke i din vrede, at du ikke gør mig aldeles ringe.« (10, 24). Det er ikke under-

ligt, at han begyndte at længes efter en virksomhed under roligere forhold, og faa aar efter søgte embede ude paa landet.

Blandt mennesker, der ikke kendte ham, dannede der sig den mening, at han var en stejl og fanatisk personlighed; og visse dele af pressen hamrede denne opfattelse fast. Og dog var dette fejlagtigt. Ifversen havde netop en rig og barnlig menneskelighed. Han var vennsæl, mild, elskelig, barneglad og kærlig, altid oplagt til en spøg. Da han døende blev bragt ind paa hospitalet, træt efter de mange miles kørsel, morede han sig selv og de andre med at lade patienterne paa stuen gætte gaader, indtil han afbrød spøgen med et: »Nu vil jeg sove«. Faa timer efter var han død. Han var ingen livsfremmed fanatiker. Men sin Herres ære ville han væрге, paa den taalte han ingen plet.

De sidste 20 aars præstegerning i Bregninge-Bjergsted blev udført under trykket af et stedse mere vaklende helbred; men hans aandelige kraft var ikke svækket. Ogsaa herude under de for københavnerpræsten uvante forhold havde han gennem aarene sine kampe, hvori han viste sin nidkærhed for det, der for ham stod som herrens vej og vilje. Han efterlod sig derfor et godt minde og mange venner oppe i disse egne.

Han var fra sin ungdom rodfæstet i IM, men var ikke snæver i sit aandelig syn. Han havde venner i den grundtvigske lejr og deltog i sine sidste leveaar i møderne paa Liselund. Fra metodisterne optog han den vigilie, som han indførte nyttaarsnat, og som senere er blevet almindelig i mange af Kbhvns menigheder.

I arbejdet for ydre mission var han stærkt interesseret og var i nogle aar formand for Dansk Kirkemission i Arabien.

Med sin pen arbejdede han ivrigt alle dage, skrev en stor mængde artikler til dagspressen, var en tid redaktør af »Kirkeklokken« og udgav tillige en række smaaskrifter.

For os, der kender ham, staar han i mindet som noget af en »tordensøn«, en levende, brændende aand, nidkær for Guds ære, men ogsaa som en ydmyg, mild og kærlig tjener for Guds evangelium.« (Charles Nielsen i Dansk Kirkeliv, 1928, s 149 f.)

Pastor A. Fibiger skriver (»Guds vandringsmænd« II, 1930, s 131 f):

»Ret gammel blev han ikke, kun 64 aar. Udvoortes set var det en hjertesygdom, der slog ham ned; man kan ogsaa sige, at det var en hjertesygdom, *indvoortes* set, der gjorde det af med ham, thi hans følsomme sind og dybtbevægede hjerte sled ham op og slog ham ud efter 18 aars anstrengende præstegerning inde i Kbhvn. De sidste 20 aar var han sognepræst i Bregninge ved Kalundborg; men sin bedste tid havde han i Kbhvn.

Han var bestemt til at blive præst. Det var for ham det absolutte livskald, *Guds plan* med ham, og han tjente i det med iver og troskab. Dernæst skulle det være blandt de fattige og smaa. De havde hele hans hjerte. Han havde aldeles ingen lyst til at sidde som højærværdighed i et velstaende kvarter blandt rige folk, selv om han var i besiddelse af en sjælden evne til at faa mennesker af

alle samfundslag i tale. Men ude paa Nørrebro i det fattige »rabarberland«, som det kaldtes, fandt han sit rette virkefelt. Her kunne han gøre Rudolf Frimodts berømte valgsprog til sit: »Fuglen i luften, fisken i vandet og Frimodt i sin præstekjole!« Og her var han blandt sine egne, thi han var selv runden af smaakaarsfolk og forstod de smaa.

Af hele sit hjerte valgte han det teologiske studium. Skønt hans fader var medlem af irwingianernes menighed og moderen tilhørte metodisterne, fandt han dog med afgjort overbevisning sit aandelige hjem i vor evangelisk-lutherske kirke, hvis trofaste søn han alle dage blev. Dog opretholdt han forbindelsen med de andre lejre og hentede herfra mange rige impulser, saaledes f.eks. tilskyndelsen til at afholde midnatsgudstjeneste ved aarsskiftet, hvilket han som den første præst indførte i folkekirken.

Ifversen var ret en »fattigmandspræst«, aldrig bange for at træde hjælpende til, naar han mødte personlig nød. Han gav og gav uden spor forhaandsberegning, saa det ofte kunne knibe med at skaffe det nødvendige til det hjemlige budget. *H. O. Lange* fortæller, at han ofte fik tilskud til hjemmet af grosserer *Joh. V. Adolph*. Men da Adolph opdagede, at pengene i reglen slet ikke kom Ifversens hjem til gode, men vandrede ud til de fattige, aftalte han med en urtekræmmer, at han hver uge skulle sende et vist kvantum varer til Ifversens hjem.

Han gjorde sin faderlige ven og læremester, dr *Volf*, det mesterstykke efter, at han en gang midt paa gaden tog sin overfrakke af og gav den til en frysende stakkel.

Trods sin varme sympati for smaakaarsfolk kom han dog ret hurtigt i strid med det paa den tid i sin ungdomsvælde fremstormende socialdemokrati, der desværre paa grund af sin tysk-jødiske orientering var i høj grad gudløst og kirkefjendsk, og som i de første aar blev en ligefrem religion for masserne.

Naar kamptidens bulder stilnede af, kunne han, som rimeligt var, komme ud for slemme reaktioner. Jeg har set ham under en saadan nervekrise badet i taarer og vaandende sig i raadløs smerte. Da greb han pludselig sin bibel, knugede den til sit bryst og udbrød: »Skal jeg i helvede, saa skal i hvert fald denne med!« Og saa kunne med ét et glimt af troens trods med smil bryde igennem anfægtelsens taarer.

Vi, som den gang var unge med ham og virkede sammen i Københavns Kirkesag, havde et konvent, det saakaldte »10-mands konvent«, af hvilket han og hans første hustru var højt skattede medlemmer. Her gav han sig frit hen og udfoldede sit muntre, barnlige sind — kunne le saa hjerteligt og være saa uimodstaelig i sin harmløse humor. Hvor har vi, der havde samme aandelige indstilling, det hyggeligt sammen! Ville man kende ham, skulle man se ham, som han mild og elskelig færdedes i vennernes kreds — eller som han til daglig omgikkes smaafolk paa Nørrebro. *Ifversen* hed han, og en brændende iver var der i ham; nidkærhed for Herrens hus fortærede ham. Man kunne bedst sammenligne ham med de disciple, Jesus

kaldte »tordensønnerne« — udadtil fast og frygtløs, men med et bævende hjerte bag rustningen. Var han blevet dømt til fængsel i »murersang«, ville han have fyldt fængslet med lovsang som Paulus og Silas.

Han var et udpræget bymenneske og fik aldrig rigtig slaaet rod i landlivet, skønt han opholdt sig der de sidste tyve aar. Store, personlige sorger ramte ham ogsaa og gjorde ham til en stille, ydmyg mand. Men sin ungdomskærlighed til sin elskede Frelser blev han tro baade i sin forkyndelse og i sit liv, og paa Rigshospitalet, hvor han kun kom til at ligge et døgn, var han frimodig og glad i Herren, der kaldte ham hjem til den himmelske adventsglæde.«

Se iøvrigt biografi i »Hjemmenes julebog«, 1934, DnA 1929, s 73—74, nekrologer i dagspressen, DBL XI, 181—82, Højesteretstidende 1930, s 309 f.

27. 8. marts 1928—28. maj 42 (sp Hagedsted-G 2. juni 19): Provst **Frederik Friis Berg**, * 12. maj 72 Skive. Forældre: Detailhldr Peter Ovesen B og Anine Kirstine Kjerkegaard. Stud Viborg 91, c 97² (h₁), huslærer, højskolelærer Børkop 98, sekretær KFUM, Aarhus 99, hjør Sect. Matthæus k og andenpræst Apostelkirkens distrikt 7. nov 01, sp Apostel k, Kbhvn 25. sept 09, provst Ods-Skippinge herr 12. april 33, r af Dbg 40, afsk 28. maj 42, † 13. aug 45. ~¹ 28. april 00 Helga Cecilie Elisabeth Henckel, * 8. febr 75 Skive, † 6. nov 36. Forældre: Tobaksfabrikant Julius H og Prima Elisabeth Marie Harder. ~² 25. nov 41 Inga Westergaard, * 17. jan 03 Kbhvn. Faderen: Provst, Løgstør-L, † 49, se der.

Mdl Kbhvns Kirkefunds repræsentantskab, BM f Nordvestsjællands kredsforbund f KFUM og K 1920—35, Kredsformd DMS, Nordvestsjælland 1932—42, Medl af repræsentantsk f DMS fra 1935 og af IM's bogudvalg, fmd Roskilde præstekonv 1933—44.

Litt: Du er Kristus, 1912, Apostelkirkens første tjaar, 1913, Menighedens medarbejde i bønner (i Guds gerning i vort folk), 1913, Kærnesprog af Luther, 1919, Oversættelser fra Luther: En kristens frihed, En enfoldig maade at bede paa, Jesu sind, Den augsburgske konfession, 1930, Justinus martyrs forsvarsskrift for kristendommen, 1932, Roskilde konvent gennem 100 aar, 1942, Kanamori, Gud, synd og frelse, Kagawa: Over dødens grænse, Vor konfirmandforberedelse før og nu, 1936. Har skrevet artikler og afhandlinger i forskellige tidsskrifter.

Provst Friis Berg var som ung sekretær i Aarhus KFUM, hvor han endnu saa mange aar efter mindes som en god arbejder, der var til velsignelse for de unge, han kom i forbindelse med. Efter et par aars forløb gik han ind i præstegeringen. Det blev travle aar. Friis Berg var initiativrig og arbejdsom, han fik bygget menighedshus og — sammen med dr Kjer-Petersen — indrettet en af de første menighedsbørnehaver. Han holdt af arbejdet blandt de fattige i Vesterbros sidegader, men det sled paa ham, og efter 18 aars arbejde i hovedstaden søgte han ud paa landet. Her satte man pris paa den nidkære prædikant og venuesæle mand, der altid havde let ved at komme ud af det med mennesker.

Provst Friis Berg var stærkt litterært interesseret, men den travle arbejdsdag levned ham ikke ret megen tid til den slags. Han fik dog skrevet en del skrifter, hvoraf det betydningsfuldeste utvivlsomt var skriftet »Roskilde konvent gennem 100 aar«. I en længere aarrække var han iøvrigt formand for

det betydningsfulde konvent (Kr Dagbl 14. aug 45).

I de sidste aar var han plaget af tiltagende døvhed. — Pastor O. C. Krarup skriver:

Under ophold i Jylland kom han paa nært hold af samfundskredse indenfor IM og blev saare stærkt betaget deraf. Han førtes derved ind i en saa stærk aandelig krise, at han endog en tid fristedes til at opgive det hele. Men han kæmpede sig igennem og stod gennem hele sit senere liv som en fuldtro ven af IM. Ville nogen fremhæve mangler hos denne retning, tog han den varmt i forsvar; ville man finde pletter, blev de for ham skønhedspletter. Man kom til at mindes Brorsons linie: »Hvor ere de kristne dog glimrende smukke!«

I Aarhus lykkedes det ham som sekretær for KFUM at gøre en betydningsfuld indsats i byens kristelige ungdomsarbejde. En særlig opgave løste han ved at samle gymnasiaster i en bibelkreds, der endnu af daværende deltagere mindes med taknemlighed.

Hans liv og virke kunne man iøvrigt samle ved at karakterisere ham som en glad mand.

Glad var han for sit hjem og for sine kære dér. Han udtalte engang, at vel havde han anvendt anselige summer paa sine børns uddannelse, men at det med henblik paa deres fremgang og opnaaede resultater føltes som vel anvendte midler.

Glad var han i sin præstegerning baade ved Apostelkirken og senere i de to landsbykald, Hagested og Bregninge. Han fremhævede engang overfor mig, hvor stor en naade Gud havde vist ham ved at forunde ham saa lang en virketid i folkekirkens tjeneste. Denne grundstemning udelukkede dog ikke fra tid til anden alvorlige anfægtelser af den art, som enhver samvittighedsfuld præst kender.

Provstestilling modtog han 1933 efter moden overvejelse og i forventning om ogsaa ad denne vej at kunne gøre en gavnlig indsats.

Glad var han for at arbejde for hedningemissionen. Om Japan skrev han en artikelserie og oversatte et par mindre skrifter af japanere. Som kredsforbundsmand for Nordvestsjælland DMS kredse gjorde han fra 1932 i en aarrække et praktisk arbejde.

Glad var han for videnskabelig syssel. Da han oversatte Justinos Martyrs forsvarsskrift for kristendommen (udk 1932), interesserede arbejdet med det græske sprog ham særdeles. — Først i moden alder begyndte han efter min tilskyndelse studiet af arabisk, anvendte megen tid og flid derpaa og fik indblik i flere af litteraturens felter (Koranen, 1001 nat, historie m.m.). Endnu ét af sine sidste leveaar korresponderede han med mig om filosofen al-Kindi og dennes forhold til kristendommen, hvilket problem ikke med rette kan betegnes som læsning for trætte mænd eller begyndere. — Hans lutherstudier havde før sat sit frugt i oversættelser af et par af reformationsens mindre skrifter og mundede ud i en oversættelse af »bordtalerne«, der optog ham lige til hans sidste arbejdsdag.

Glad var han for at udarbejde Roskilde konvents historie, og med myndighed og brodersind ledede han konventet 1933—44. En

lykkelig haand havde han til at vælge aktuelle emner og til at finde velegnede indledere.

Glad var han for sine venner og fulgte dem med rørende trofasthed under livets omskiftelser. Og hvor lejlighed gaves, var han dem til hjælp med raad og daad. Derfor blev han afholdt og savnes dybt af dem. Ove Chr. Krarup (i Roskildebogen 1946, s 146—48).

28. 10. sept 1942 (kkp her 10. aug 39): **Edvard Madsen**, * 25. okt 05 Agger. Forældre: Strandfoged og fisker Søren Martin M og Karen Marie Iversen. Stud Rønde 28, c 38² (h₁), sekretær Kristelig akademisk Forening 38. ~ 30. aug 39 Mary Nanna Guldborg Hansen, * 4. marts 07 Herritslev. Forældre: Mejeribestyrer Didrik H og Elisabeth Rasmussen.

Næstfmd Kr akad Forening 35—36, kreds fmd KFUM og K 42, herredsrepræsentant for Kirkesagens Venner, kreds fmd DMS 49.

Kaldskapellan

(Oprettet 1. juli 1927 med forpligtelse til at deltage i den kirkelige betjening af Nekselø, Føllenslev sogn. Bolig i Eskebjerg, 4. kl.)

1. 25. nov 1927—23. sept 32: **C. J. Witter**, fl t Slagslunde-G, se Esbønderup.

2. 6. jan 1933—22. april 39: **A. J. Holm**, fl t Haderup, se Levring-H.

3. 10. aug 1939—10. sept 42: **E. Madsen**, sp her.

4. 10. dec 1942—6. febr 50 (hjpr Taarnby 1. sept 41): **J. E. N. Juhl**, fl t Emmerlev-H, se der.

5. 15. maj 1950: **Erik Aalbæk Jensen**, * 19. aug 23 Tved. Thisted amt. Forældre: Lærer Niels Aalbæk Jensen og Sigrid Marie Jensen. Stud Aalborg 43, c 49² (1-100). Journalist Kristeligt Dagblad 49. ~ 24. marts 48 Eva Elisabeth Marie Honoré, * 27. febr 25 Torning. Forældre: Sp Luther k, Kbhvn, se der (nu Vejby-T).

Udg 49: Dommen, roman, 52: Dæmningen, roman, skrev talrige artikler.

VISKINGE—AUNSØ

Viskinge sogn, 2031 ha, er overvejende fladt, eng og mose langs Bregninge aa, ret frugtbar, omtrent skovløst. Byerne: V, Rugtved, Løjtved, Smakkerup,

Aunsø sogn, 1067 ha, er højtliggende og bakket, leret og stenet jord, en del skov. Hg Avnsøgaard. Byer: Stationsbyen Svøbølle.

Mynster skriver baade 1839 og 1848, at kkg her var »meget ringe« og tilføjer: »vist ikke uden præsternes skyld«. Lærerne var »duelige og brave« mænd, men med kirkelivet var det meget smaat. Pastor *Lange* var rationalist. Pastor *Rask*, som var her i 23 aar, var afholdt, en lærd mand, men kirkelivet var ringe. I disse aar søgte enkelte herfra til Ubby og til Vilhelm Becks møder, bevægelsen omkring Hoff og Trier i Vallekilde mærkedes ogsaa, men ikke saa stærkt som i nabosognene, pastor *Helms* var meget stiltfærdig. *Schousboe* var et solskinsmenneske, som fyldestgjorde

ordsproget om, at »det er bedre at vandre under een sol end under mange stjerner«. Han var en missionerende natur, som ville drage andre ind under den sol, han selv levede under. En stor hjælp ejede han i sangens gave, og det var et haardt slag for ham, at han her i Viskinge mistede sin smukke sangstemme ved en operation paa stemmebaandet. Han var ikke optaget af, om folk hørte til IM eller grundtvigianismen, blot de var levende kristne. Men desværre bar hans gerning i den haarde jordbund ikke ret megen frugt. Der var smaa trofaste flokke i kirkerne, men det store flertal var faktisk upaavirkede. Der var et lille IMsmf i V, og her kom jævnlige indremissionærer og holdt møder. Pastor *Petersen* var uden partipræg, meget afholdt. Med pastor *Poulsen* kom en ægte IM's præst til Viskinge. Han havde staaet i et stærkt IMs liv i Vendsyssel. Hans milde forkyndelse samlede ikke faa, og der blev et menighedsliv med kirken som midtpunkt, et arbejde, som pastor *Aage Madsen* fortsatte paa smukkeste maade. Der var i hans tid tilløb til vækkelse, men vækkelsen brød ikke igennem.

Aunso kirke, der laa uheldigt for sognet, blev nedlagt, og en kirke blev opført i nærheden af Svebølle stationsby. Planerne om den nye kirke i Aunso opstod i pastor *Poulsens* tid, udformedes i pastor *Madsens* tid og gennemførtes i pastor *Jensens* tid. Den kirkelige interesse er svagest i A, stationsbyen virker ikke gavnligt i aandelig henseende.

1922 oplyses: Lille IMsmf i V med lejet missionssal (sp), fh, 4 fam til valgmg. 1927: Kkg 10 og 5 pct, det kirkelige liv præget af IM, 2 DMS, Blaa Kors, sdsk, ungdomsm, projekteret mh. 1935: Kkg 8 og 6 pct, IM (tømmer Christensen, Svebølle, gode forhold, KFUM og K (20 og 22), santalkreds. 1943: Kkg 8 og 5 pct, IM (skomager Larsen, V), ellers som hidtil, 19 sbl, 19 katolikker. 1950: Kkg 6,5 og 4 pct, megen velvilje, en del gammeldags fromhed, mange ukirkelige, IM (forstander Kjær, V), DMS, sdsk, Blaa Kors, 2 fh, KFUM og K, 14 sbl, 8 katolikker. Blandede sociale forhold. Mange handlende i V og i Svebølle. 5 større gaarde, stor planteskole, skærvefabrik, mange arbejdere.

Viskinge kirke er anselig, af kamp, romansk, i gotisk tid overhjulvet, skibet er forlænget med to fag mod øst og der er tilføjet taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Kalkmalierier fra c 1460, altertavle af Gertner (Jesus i Emmaus) det gl alterbillede, et kobberstik af korsfæstelsen, hænger i skibet. Altertavlen brændte 1765. Renaissance-prædikestol, granitfont. 150 sd. Mackeprang: Døbefonte, s 98.

Aunso kirke nedlagdes, da den ny kirke indviedes 1934. Den ligger ved Aunsogaard og Søndersø, er en lille romansk kirke af kamp og teglsten med taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Alterbillede (Jesus med kalen og korsbet), prædikestol fra 1850, romansk granitfont. 70 sd. Kirken vedligeholdes nødtørftigt, men bruges ikke. Den bliver mere og mere brøstfældig, det meste inventar er sunket sammen og fjernet.

Aunso sogns ny kirke (mellem Aunso og Svebølle) er indviet 25. nov 1934. Arkitekt: Aage Herløw. Bygesum: 30.000 kr. Moderne stil, taarn mod syd, bruges som vaabenhus. Alteret bestaar af 3 felter, i det midterste et metalcrucifix, skriftsteder i sideføjene, 2 malmklokker, skænket af planteskoleejer H. C. J. Hjortsø og forfatteren, lærer Søren Wiskinge. 150 sd.

Altergæster: 1891: 487 og 257; 1896: 490 og 270; 1922: 224 og 137; 1934: 410 og 317; 1942: 435 og 346; 1949: 455 og 324.

Folketal: 1850:798 og 481, 1901: 968 og 574, 1921: 999 og 764, 1950: 1174 og 1020.

Menighedsraad: 1922: 4 IM, 4 gr, 4 soc, 1930: 5 IM, 4 soc, 4 u p, 1938: 5 IM, 9 u p, 1949: 3 IM, 11 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 346 (4), rad 111 (1), kons 55 (0), venstre 293 (4), 1950: Soc 645 (6), rad 160 (1), venstre 105 (1).

Sognepræst

Indtægt: 1850: a) 240 byg, c) naturalier, 40 rdl, d) 250 rdl, e) 125 td ld. 1870 regul: 2640 kr, netto: 6058 kr. 1913: 2. kl. 1946: 2. kl. — Pgd opført 1846.

16. 1. jan 1839—23. maj 52 (sp Nr Søby-H 19. sept 28): **Niels Chr. Tobias Lange**, * 9. april 82 Kbhvn. Forældre: Smed Jens L og Magdalene Wirth. Stud Odense 00, c okt 06 (h), hjbr Odense hosp 21. maj 13, ord kat Ærøsbøbing 3. sept 19, sp Vindblæs-D 7. aug 22, † 23. maj 52. ~ 30. aug 16 Engelke Charlotte Schmauck, * 13. nov 93, † 12. maj 74. Forældre: Gartner paa Frederiksgave Ulrik Frederik S og Ane Kirstine Østerbye. — Søn: Hals.

Mynster fandt 1839 kirken i pyntelig stand, Langes prædiken karakteriseres som »kort, tyndt, koldt«, foredraget »en monoton oplæsning, katekisationen lidt bedre. Ungdommen svarede meget vel, og følelse ved det sagte viste sig kiendelig«. 1848 var Mynsters bedømmelse endnu skarper: »Jammerlig snak, uden orden og eftertanke, endside grundighed og kristelighed«. Hans søn katekiserede, men »indviklede sig i nogle grundtvigske phraser om det levende ord, som han ikke kunne komme ud af. Uagtet maadeligt vejr var der talrig forsamling. Ungdommen svarede med mindre færdighed end sidst« (M II, s 65). Mynster skriver under Værsløv, at Viskinge »udmærker sig ved slet kkg«.

Hjælpepræst hos pastor Lange: (sønnen)

1847—52: K. V. Lange, se Hals.

17. 13. aug 1852—29. okt 75 (sp Niløse 7. nov 41): **Hans Kristian Rask**, * 5. jan 05 Brændekilde. Forældre: Husmand og skrædder Niels Hans Chr. R og Cathrine Henriksdatter. Var landmand til 1823. Stud Brgd C 28, c febr 33 (l), lærer Brgd, † 29. okt 75. ~ 19. april 42 Elisabeth Sophie Høyer, * 5. nov 18 Odense, † 11. maj 99. Forældre: Kaptajn ved kongens livkorps, kasserer ved Odense latinske Søren Mauritz Fedor H og Martha Maria Knudsen.

Pastor Rask var halvbroder til den berømte sprogforsker Rasmus R. Hans fader var en for sin stand ualmindelig beløst mand, der bl a gav sig af med lægekunst og havde ry for sine kure som »klog mand«, han ejede en ret stor bogsamling, navnlig af historiske værker. Faderen, der døde 1810, læste selv med Rasmus Rask, der var 18 aar ældre end halvbroderen Hans Kristian. — Rasmus Rask tog sig af Hans Kr. Rasks uddannelse, og da Rasmus Rask døde 1832, udgav Hans Kr. R hans efterladte afhandlinger: »Samlede tildels forhen utrykte afhandlinger« I—III (1834—38), desværre noget skodesløst. Han blev iøvrigt medlem af det islandske litterære selskab 56. Mynster var meget tilfreds med ham (se Niløse), Wiberg karakteriserer ham som »lærd, dygtig og elskelig« (III, 598), E II, 629, S II, 745, DBL XIX, 193.

Hjælpepræst hos pastor Rask:

1875: C. M. Olrik, se Sct Jørgens-S, Svendborg.

18. 28. febr 1876—15. nov 86 (2. rkp Vor Frue k, Kbhvn, 21. nov 57): **Frederik Bagger**

Helms, * 22. maj 20 Sørbymagle. Faderen: Sp i Esbønderup-N, † 57, se der. Stud Frederiksborg 38, c maj 43 (*1), huslærer, hjpr Skamby (hos sin morfader) 10. juli 49, hjpr Pedersborg-K (under P. C. Kierkegaards fravær paa rigsdagen) 51, ord kat Ringsted-B 29. dec 51, afsk 15. nov 86, † 18. maj 00. ~ 5. marts 52 Frederikke Marie Götzsche, * 17. jan 26 Hem, † 24. marts 62. Faderen: Sp i Gierslev, † 57, se der. — Sønner: Sp Vor Frue k, Svendborg, og Nautrup-V. Hustrus slægt, se Gierslev. — Stamt 56 og 51.

19. 8. febr 1887—18. febr 99 (sp Gadbjerg-L 31. juli 76): **P. S. Schousboe**, flt Flødstrup-U, se der.

20. 13. maj 1899—3. juni 1911 (sp Taanum-H 31. maj 88): **Peter Martin Christian Petersen**, * 18. febr 47 Kbhvn. Forældre: Hotelejer i Korsør Hans Chr. P og Maren Schlengerich. Exam jur 68. Stud priv 70, c 76² (h1), lærer von Westens institut, hjpr Naskov-B 26. okt 77, sp Sebber-A 2. febr 81, † 3. juni 11. ~ 18. maj 77 Anna Cathinka Møller, * 20. dec 57 Slagelse, † 10. febr 44. Forældre: Kbmd Emil M og Friede Augusta Eriksen. — Hustrus morbroder: Volstrup-H.

Medl af udv for Kr Forening for vildfarne Børn i Holbæk amt. Se Kalundborg Avis 3. juni 11.

Pastor Petersen omtales stadigt meget i pastoratet. Han var meget afholdt, en munter og folkelig mand og en præst, som forstod at sætte folk i gang. Pastor Jensen skriver: Han er den af alle præster i V jeg hører flest lovdord om ude blandt folk.

21. 31. aug 1911—17. dec 26 (sp Ulsted 7. juli 93): **Niels Kristian Armose Poulsen**, * 30. dec 55 Lomborg. Forældre: Smed Poul Andersen (Refskou) og Maren Graversdatter (Kjærgaard). Var smed til 75. Stud priv 78, c 83¹ (I), sp Nr Felding-T 6. sept 83, sp Harboøre-E 28. marts 85, sp Tørring-Heldum 26. nov 86, afsk 17. dec 27, † 7. sept 29. ~¹ 23. juli 84 Alma Sofie Kristine Georgine Evers, * 10. jan 53 Kbhvn, † 19. okt 01. Forældre: Kammerassessor, fuldmægtig ved 3. postsekretariat i Flensborg Christian Lauritz E og Christine Margrethe Georgine Klewing. ~² 28. april 03 Marie Theodora Sørensen, * 14. dec 72 Christianshavn. Forældre: Forvalter paa Holmblads fabrikker Søren Klaus S og Nielsine Poulaine Petrea Broberg. — Fætter: Iversen, Aarestrup-H.

Pastor Poulsen var vokset op i smaa kaar, og ved udholdende energi lykkedes det ham at gennemføre sit studium. Tidligt følte han kaldet til at blive præst, hans barndomshjem var paa en egn, hvor IM stod temmelig stærkt, og han blev hele sit liv IM en fuldtro ven. Han blev Carl Moes efterfølger i Harboøre, men han var en anden type end Carl Moe, mild og stilfærdig. Han var kun godt et aar i Harboøre. Sine bedste præsteaar havde han i Ulsted (se der), hvor han stod midt i IMs arbejde og fik bygget et mh. Hans første hustru var svag. Hans anden hustru fulgte ham trolig paa husbesøg. Som formand for det store Nordjyske broderkonvent havde han en ikke ringe indflydelse. I Viskinge fik han ogsaa mange venner, han forstod at skabe højtid over gudstjenesten. En rolig og besindig mand, altid optaget af sin gerning og utrættelig i at

besøge folk. Han hørte til de stille i landet, men han betød noget, hvor han var. Det passede, hvad hans mangeaarige ven og nabo-præst, pastor *P. C. Jensen*, Horsens-Hammer, sagde ved hans begravelse, at hans liv kunne samles i ordet: »Jeg agtede mig ikke at vide noget andet end Jesus Kristus og ham korsfæstet«.

Lærer A. Andersen, Asaa, i Kr Dagblad, materialforvalter J. P. Jensen, pastor Aage Madsen, DnA 1931, s 57.

22. 7. april 1927—21. marts 33 (kkp Vanløse-Rødovre 23. juni 24): **Aage P. Madsen** (søn af pastor M, Værsløv), flt hjpr Taksigelses k, Kbhvn, se sp Maria k, Kbhvn.

23. 16. juni 1933 (sp Sønderup-N 28. marts 22): **Jens Christian Jensen**, * 26. juni 92 Raarup. Forældre: Boelsmand Martin J og Edel Ane Christensen. Ved landbrug og gartneri til 15. Stud Døckers kursus 17, c 22¹ (h1). ~ 29. marts 22 Olga Mortensen, * 18. juni 95 Østermarie. Forældre: Hotelejer Peter M og Thora Dorthea West.

BM Sønderjydsk Forening for Jyderupegnen 35.

Om de 4 unge mænd, der gik fra Viskinge til Vilh. Beck, Ørslev, se IM Tid, 1952, s 313.

VÆRSLØV

(Jorløse var anneks indtil 7. juli 1913)

Værsløv sogn, 1888 ha, er i midten højtliggende og bakket, med vide udsigter, lavere mod nord ved den udtørrede Saltbækvig. V stationsby. Hg Birkendegaard. Ubberup højskole ligger i V sogn (se Ubberup valgmenighed). Iøvrigt byen Asmindrup.

Mynster skriver (II, 72), at V »udmærker sig ved slet kkg«. Der var dog smukke forsamlinger, da han holdt visitats her 1838 og 1848. Det var en vanskelighed, at de to sogne laa ret langt fra hinanden og adskiltes af Ubby sogn. Derfor blev der oprettet et kaldskapelani, og kkp fik bopæl i Jorløse. Naboskabet til Ubby medførte, at en del søgte dertil for at høre Vilhelm Beck, 1856—65, men det blev alligevel paavirkningen fra Ubberup og Vallekilde, der mest kom til at præge det aandelige liv. Præsterne i Værsløv var høj Kirkelige, og tog ikke del i det aandelige røre. Kkg vedblev at være ringe efter Mynsters visitats. Pastor Schou betroede engang *Vilhelm Beck*, at naar han trinitatis søndag sluttede altergangen i Jorløse, saa var der ikke gudstjeneste dér i 13 søndage, »men saadan er det jo alle vegne,« tilføjede han. (Vilh. Beck: Erintringer, 1902, s 34.)

Af kapellanerne i Jorløse skildres *Thestrup* som en intelligent og oplyst mand. Han døde ung af sukkersyge. Pastor *Wahl*, der var gift med »den yndige Marie Hagerup«, hvis lyst det var »at læse og lytte«, er skildret af pastor *N. A. Jensen* (Møgeltønder) i den lille bog »Tre slægtled«. »Han var lige saa disharmonisk som hun var harmonisk, lige saa kantet, scm hun var sleben. I samtalerne mødtes hendes øre og hans mund.« De unge præstefolk

tog fat med stor energi. Baade grundtvigske og IM's ordførere talte her jævnligt sammen med Wahl: Højskoleforstanderne *Anders Jørgensen*, *Høng*, *Ernst Trier*, *Vallekilde*, lærer *Appel*, *Vallekilde*, og pastor *P. E. Benzon* samt IMs missionærer *Peder Larsen*, *Abildøre*, og *Hans Sørensen*, *Eskebjerg*. Da Wahl rejste, skrev han, at der i hans tid havde været »mange, der i Jorløse har haft øre for, hvad der her har været talt med IMs retnings tone, og kun faa, der har haft øre for den grundtvigske retnings«. Pastor *Fog* ansaa sin præstetid her for en lykkelig tid: »Der var god ørenlyd for Herrens tale, og man saa de samme kendte ansigter søndag efter søndag«.

Rudolf Frimodt blev født 1828 paa Birken-degaard. Hans fader var godsinspektør paa Lerchenborg. Der var mange børn, og de kom meget sammen med provstefamilien i *Ubby*. *Vilhelm Beck* og *Rudolf Frimodt* blev barn-doms legekammerater, og Beck skriver: »Disse børns opdragelse paa herregaarden mellem de mange slags folk dér, var en hel anden end vor i den stille præstegaard. Megen vildskab og raahed blev vi derved ført ind i, og vi lærte en utrolig masse drengestreger, som vi ikke før havde kendt noget til. Dog blev dette grundlaget for det senere inderlige venskab mellem *Rudolf Frimodt* og mig, da vi begge havde fundet vor frelser gennem en sand omvendelse.« Da Beck efter sin faders død i *Ubby* blev tjenstledig, hjalp han *Frimodt* ved *Sct Johannes kirke*, indtil han fik embede i *Ørum* (Beck, s 5). *Hoffs* og *Becks* mødevirk-somhed mærkedes ogsaa i dette pastorat, og *Birkendegaard* blev et godt navn i de grundtvigske kredse, da mejeriforpagter *Adolf Bur-chardi* tog sin plads midt i det grundtvigske arbejde. Han var nær ven af proprietær *William Holm*, *Ubberup*, og af pastor *Hoff*. Han støttede friskolekredsene og blev en af støt-terne i *Ubberup valgmenighed* (se dér).

Provst *Bondo* var nærmest IMs mand. Han var en prælat, der samlede mange i kirker-ne, ogsaa udenogsns, en solid og anset præ-steskikkelse, *Bechmann* og *Madsen* var nær-mest KC, med venlighed baade overfor IM og gr. Pastor *Madsen* skriver: »Værsløv sogns særlige forhold, med en større herregaard og 3 proprietærgaarde, gjorde sig gældende paa forskellig maade. En del gaardmænd og haandværkere hørte til *Ubberup valgmg*, deriblandt de ledende i kommunen. Alligevel mærkedes den grundtvigske indflydelse ikke saa stærkt. Der var en lille IMs kreds, som med glæde sluttede sig til sognets præst. Der var en lille sdsk i pgd, og jeg holdt velbe-søgte bibellæsninger i sognets fjerne dele. Kirkebesøget var ikke saa godt som ønskeligt, men ved møder i kirken kom der dog flest, naar sognets præst talte. Der var en grundtvigsk friskole, som blev nedlagt. *Baronesse Lerche*, *Birkendegaard*, viste stor velvilje over for kirkens arbejde. Hun foranstaltede selv møder i forsamlingshuset med kristelige talere.« Ved friskolen virkede lærer *Rosenkrands* i tilslutning til valgmenigheden.

1913 oplyses: Ikke god kkg, stærkt søgt friskole, 23 fam til *Ubberup valgmg*. 1922: Kun liden aandelig interesse, DMS, fh (opført 1904), 77 til valgmg. 1931: Skiftende kkg, kun liden

aandelig bevægelse, IMs kreds (14), 80 til valgmg. 1939: Kkg 6 pct, god tilslutning til ungdoms- og menighedsmøder i pgd, 21 fam og 12 personer til valgmg. 1950: Kkg 5 pct, ingen skarpe skel, møder i pgd (30—40), kirkeblad, kirkebil, 18 fam og 7 personer til valgmg. Enkelte rm katol (polakker).

Værsløv kirke er romansk, af kamp, har haft oprindeligt taarn, der senere er afløst af et sen-gotisk taarn. Sengotiske hvælvinger, kapel mod nord, vaabenhus mod syd, sakristi, alt af tegsten. Altertavle og prædikestol i højrenæssancestil, sen-romansk kalkstensfont, sengotisk krucifix. Smukke ligsten. Restaureret 1944. 180 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 412.

Altergæster: 1891: 410, 1896: 333, 1922: 112, 1934: 78, 1942: 161, 1949: 234.

Folketal: 1850: 690, 1901: 727, 1921: 806, 1950: 666.

Menighedsraad: 1913: u p (gr), 1922: 6 u p, 1934: 2 gr, 4 u p, 1949: 6 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 102 (2), rad 45 (1), venstre 128 (2), 1950: Soc 139 (2), rad 76 (1), venstre 91 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 172 byg, b) 32 rdl, c) 109 rdl, natura-lier, d) 304 rdl, e) 120 td id. 1870: regul: 2800 kr, netto 6100 kr. 1913: 2. kl. 1931: 3. kl. 1946: 3. kl. — Pgd opført 1849.

22. 16. jan 1847—4. juni 64 (sp Ørting-F 31. okt 34): *Jens Peter Schou*, * 4. febr 95 Esbøn-derup. Forældre: Detailhldr *Niels Peter S* og *Marie Melbye*. Stud *Helsingør* 14, c okt 21 (1), sp *Gødvad-B* 2. april 23, afsk 4. juni 64, † 19. april 67. ~ 26. sept 24 *Petrine Georgine Albertine Hastrup*, * 23. april 99 *Keilstrup*, † 28. juli 63. Forældre *Kammerraad Niels H* og *Christine Lund*. — Søn: *Odden*.

Mynster fandt pgd 1839 og 1848 maadelig og ind-skrænket, haven stærkt tilvokset. Pastor S's prædi-ken: »Jævn, trivial snak, uden aands og krafts bevisning. Foredraget af papiret og kedsommeligt, skønt just ikke svagt. Katekisationen ret god. En smuk forsamlng, ungdommen, som var opmærksom, svarede godt« (M II, 63).

23. 3. sept 1864—10. maj 72 (sp Ølsby-Fa-rensted, Gøttorp provsti 1. maj 51, afsat af tyskerne 64): *Carl Ludvig Mohr*, * 17. marts 20 *Reykjavik*. Forældre: Handelsfaktor *Andreas Daniel M* og *Valgerdur Sigurdsdatter*. Stud priv 37, c juli 42 (1), adj min Ølsby-F 9. jan 51, † 10. maj 72. ~ 18. juni 51 *Margrethe Christine de Thurah*, * 29. aug 22 *Kbhvn*, † 16. okt 86. Faderen: Sp i *Tommerup-Brylle*, † 69, se der. Stamt 123. — Datter ~ *Røging*, *Lundforlund-G*. Fætter: *Stenstrup-L*. Hustrus broder: *Hesselager*.

24. 27. nov 1872—23. nov 81 (sp Sørby-magle-K 20. marts 58): *Carl Emil Jansen*, * 20. dec 13 *Kbhvn*. Forældre: *Kammerraad*, renteskriver (kontorchef) i 2. slesvigske kon-tor i rentekammeret *Poul Ernst J* og *Karen Børresen*. Stud *Brgd K* 33, c okt 40 (h), lærer *Haraldslund* ved *Aarhus*, do *Kbhvn*, missionær i *Grønland* 23. febr 44 (*Holstensborg*, *Juliane-haab*, *Godthaab*, tillige seminarieforstan-der) afsk 23. nov 81, † 9. april 84. ~ 8. nov 49 *Louise Sophia Frederikke Luplau*, * 8. maj 27 *Vallø*, † 17. maj 95. Forældre: Kantor, senere sp i *Dalby-T* *Ludvig Ferdinand L*, † 37, og *Marie Elisabeth Bernburg*. — Søster ~ *Steen-berg*, *Sanderum*. Søn: *Maleren Luplau J*. Søn-edatter ~ *Wegener*, *Christiansborg slotskirke*.

Pastor J's moder var den kendte solodan-serinde ved Det kgl Teater *Karen Børresen*

(† 63 — hun var 2. gang gift med kommandør Thomas Lütken, † 42). Efter nogle aars lærervirksomhed ved landvæsensinstituttet »Haraldslund« og i Kbhvn satte J sig med stor energi ind i det grønlandske sprog, han drog til Grønland, hvor han blev meget afholdt i sit store distrikt, som han uførtrodt berejste baade foraar og efteraar, en hel vinter tilbragte han ved det fjerne »Sukkertoppen« for at bringe forholdene i orden. Da der oprettedes 2 seminarier, blev J tilforordnet ved oprettelsen af det sydgrønlandske, hvorfor han straks begyndte at forberede unge grønlandere til optagelse paa dette, ligesom han deltog i planlægningen af den fremtidige undervisning. 1848 blev han forstander for seminariet under forstanderens hjemrejse, og han indviede Godthaabs store nye kirke. Da det kneb at skaffe elever, udsendtes han 1851 som en slags agitator for seminariet, hvis faste forstander han blev 1853. Han ledede det ypperligt, men maatte 1857 rejse hjem paa grund af gigtvagthed. Han var en af de første, som optog og arbejdede for indførelse af den Kleinschmidtske grønlandske ortografi. Han udarbejdede en udmærket lærebog i verdenshistorie (trykt 1861) til seminariet. Den er brugt helt ind i dette aarhundrede. 1862 udgav han »Elementærbog i eskimoernes sprog til brug for europæere ved kolonierne i Grønland«, der længe hævdede sig som et ypperligt hjælpemiddel. Han reviderede den grønlandske salmebog og deltog i tilrettelæggelsen af den første form for grønlandernes selvstyre, forstanderskabsinstitutionen. Fra Grønland sendte han regelmæssigt breve til sin moder, udgivet i Clausen og Rist: »En grønlandspræsts optegnelser« (XIX, 1913). DBL XI, 362—63.

25. 24. jan 1882—6. maj 97 (kkp Raklev 8. nov 77): Provst C. V. **Bondo**, provst Ods-Skipinge herr 31. dec 90, fl t Skelskør, se der.

26. 11. nov 1897—18. maj 1912 (sp Vindeby 7. febr 79): **Doron Julius Axel Bechmann**, * 12. nov 41 Hald. Faderen: Sp i Hunseby, † 78, se der. Stud Nykøbing 61, deltog som frivillig 64, c 68¹ (h), huslærer Orupgaard, hjpr Østofte 1. okt 69, do Hunseby (hos sin fader) 71, do Sækkøbing, Glumsø-B og Slemminge-F 77—79, opholdt sig af helbredshensyn i Schweiz 74—75, afsk 18. maj 12, r af Dbg 12, † 12. dec 24. ~ 6. maj 79 Marie Louise Mathiassen, * 8. april 48 Horsens, † 8. dec 37. Forældre: Bankbogholder Jens M og Ane Marie Secher. — Stamt 9. Datter: Forfatterinden Louise Neuhäus ~ maleren Siegfried N.

Pastor B var fmd for Sygeplejeforeningen i V, beskæftigede sig med Israels hist efter det babyloniske fængenskab, skrev en udførlig anmeldelse i Teol Tidsskr 93 af Fr. Helvegss »Israels aandsliv i hjemfærdstiden« og om samme emne i maanedsskriftet »Danskeren« 92—93.

Pastor Julius Bechmann var af gammel præsteslægt. Han havde udpræget interesse for præste- og lærergerning. Hans studier afbrødes af krigen 1864, hvor han gik med som frivillig og blev saaret ved Dybbøl. Efter eksamen var han huslærer for og rejste i udlandet med Thesdorff, Orupgaard.

Pastor B hørte til de lærde præster og navnlig i de klassiske sprog (derunder hebraisk, som han ganske særlig dyrkede) og i

historie havde han omfattende kundskaber, som han gerne udnyttede til undervisning af de unge i sognet, som skulle forberedes til eller hjælpede under studeringer. Han forsømte dog aldrig derfor omsorgen for sin menighed, hvor han stadig besøgte de gamle og syge og trængende. I kirkelig henseende hørte han vel til de højkirkelige, men han havde et aabent sind for alle kristelige strømninger og var altid rede til at holde møder i sognet eller kirken med repræsentanter for IM og grundtvigianismen. Dette stemte med hans natur, der var lidet selvhævdende og nærmest tilbageholdende, og hans klare forstand gjorde ham tolerant og forstaaende. Hans forkyndelse var præget deraf, velopbygget, behersket, akademisk — vel sagtens for akademisk for almlandsbytilhørere. I Vindeby var hans kirke dog altid vel besat, i Værsløv var det tyndt, men det skyldtes vel tildels valgmenighedskirken. Han var utvivlsomt baade æret og afholdt.

I sin intelligente hustru havde han en fortrinlig støtte i sin gerning, og hun delte i udstrakt grad hans intellektuelle interesser.

27. 29. okt 1913—4. april 30 (sp Tømmerup 14. juli 98): **Hans Jakob Peder Madsen**, * 18. marts 60 Tranekær. Forældre: Lærer i Falsled Hans Ditlev M og Maren Sophie Rasmussen. Lærereksamen 79. Stud priv 81, c 87¹ (l), uord medhj Horne, hjpr smst 29. okt 87, sp Adslev-M 20. dec 88, afsk 4. april 30, † 3. juli 50. ~ 3. maj 89 Rebekka Emilie Georgine Nielsen, * 30. sept 60 Sønderborg, † 22. sept 39. Faderen: Sp i Horne, † 88, se der. — Søn: Sp Maria k, Kbhvn.

Pastor M mindedes den korte tid i Horne som sine lykkeligste præsteaar, hvor han blev saa kønt modtaget, og den store kirke var fuld, selvom der ikke var varme om vinteren. Sin længste præstetid havde han i Vestsjælland, tæt op ad Uubberup valgmg, baade i Tømmerup og i nabosognet Værsløv, en tid med sin søn som nabopræst i Viskinge.

Han var en irenisk og elskelig skikkelse, som samarbejdede baade med IM og grundtvigske, en stiltfærdig præst, trofast ved sygesengene og ved møderne.

— Embedet stod ledigt i 3 aar paa grund af sammenlægningsplaner.

28. 7. juni 1933 (hjpr Korsør-T 32): **Peter Einar Brønno**, * 2. maj 03 Orø. Stud Statens kursus 24, c 28¹ (h). Var bankassistent 18—22, medhjælper Møltrup 29, hjpr Ødsted 21. nov 30, kst sp Sørbymagle-K 31. ~ 30. april 32 Meya Petersen, * 20. dec 01 Kbhvn.

Sekretær Roskilde konvent 34—47, BM amtsbestyrelsen Dansk Aftenskoleforening 33, BM Kalundborg biblioteksforening 36, BM Kalundborg centralbibliotek 39, kredsfmd Præsteforeningen i Holbæk amt 40, kommunekasserer 47, tillige folkeregisterfører.

Udg 40: Some Nominal Types in the Septuagint (Classica et Mediaevalia III, 2.), 41: Zur historischen Grammatik des Hebraischen (Acta Orientalia XIX), 43: Studien über hebräische Morphologie und Vokalismus auf Grundlage der 2. Kolumne der Hexapla des Origines (Deutsche Morgenländische Gesellschaft).

Kaldskapellan i Værsløv-Jorløse

(Oprettet 27. nov 1872, bolig i Jorløse)

1. 27. dec 1876—29. marts 82 (hjpr Ters-

løse-S 8. febr 75): **H. S. W. Thestrup**, flt Kolind-E-S, se der.

2. 10. juni 1882—19. marts 86 (ord kat Trinitatis k, Kbhvn 26. april 80): **A. T. V. Wahl**, flt Lem-Ø, se Arninge.

3. 14. maj 1886—30. dec 91: **G. C. V. Fog**, flt Majbølle, se der.

Udg 92: Afskedsprædiken i Vørslev og Jorløse kirker.

4. 17. marts 1892—10. juni 96: **V. V. greve Moltke**, flt Sdr Jernløse-S, se sp Asminde-rød-G.

5. 5. aug 1896—26. nov 1906 (hjpr Søllinge-H 29. okt 94): **C. F. V. Bruun-Rasmussen**, flt Ramløse-A, se der.

6. 8. marts 1907—21. maj 09 (hjpr Dølle-fjelde-M 13. aug 01): **E. Gad**, afsk, se Aagerup.

7. 9. sept 1909—1. juli 13 (højskolelærer Roskilde 07): **F. J. Jersin**, sp Jorløse, se nedenfor.

Embedet nedlagt 1. juli 1913.

JORLØSE

(Udskilt fra Vørslev 1. juli 1913)

Jorløse sogn, 1372 ha, er højtliggende mod vest, skraaner mod øst og syd ned mod Halleby aa og Tissø, naturskønt, frugtbart, en del skov. Hg Vesterbygaard, som ejedes af biskop H. E. Fonnesbech-Wulff fra 1913 til hans død. Kun byen J. — Folketallet nedadgaaende.

Om det kirkelige liv før 1913, se foran under Vørslev. Kaldskapellanerne boede i Jorløse. Den første sognepræst her, *Jersin*, var grundtvigsk, tidligere højskolemand og svigersøn af Holger Begtrup. Jersin var en søgt foredragsholder paa egnen. Kkg blev bedre. 1894 stiftedes en menighedsforening, en godgørende institution med præsten som frmd. Den virker stadigt til støtte for trængende. Der er gode forhold, godt besøgte ungdomsmøder i pgd gn mange aar. Paa Vesterbygaard er der holdt bispemøder og andre møder. Den største begivenhed i de senere aar var kirkens festlige genindvielse 1913, som blev en hel sognefest. Pastor *Hoffmeyer* havde slidt trapperne hos autoriteterne, pgd havde givet plads til store basarer, og blandt talerne huskes biskop *Rosendals* citat af Frans af Assisi: »Gaa hen og byg Guds kirke... selv om kirken staar smuk og festlig skal den altid sige til os: Gaa hen og byg Guds kirke, ikke for et enkelt lag af folket, men i hele folket!«

1922 oplyses: Kkg 10 pct, gode, gammeldags forhold. 1931: Kkg 12 pct, gode forhold. 1943: Kkg 10—12 pct, godt besøgte ungdomsm i pgd. 1950: Kkg 9—10 pct, gode folkekirkelige forhold, fh.

Jorløse kirke er romansk, af kamp, med gotiske hvælvinger, taarn, sidekapel og vaabenhus mod nord. Altertavle fra 1626, alterbordsforside med maleri, prædikestol fra c 1600, klokke fra 1467, romansk granitfont. Meget smukt restaureret 1941, kirken fik da igen sin gamle altertavle fra c 1450. 120 sd. Ka-

pellet mod nord atter taget i brug 1941. I korets nordvæg er 1941 indmuret en ilgsten.

Mackeprang: Døbefonte, s 97, 406.

Altergæster: 1891: 390, 1896: 394, 1922: 200, 1934: 170, 1942: 150, 1949: 150.

Folketal: 1850: 594, 1901: 628, 1921: 645, 1950: 497.

Menighedsraad: 1922: 1 IM, 5 gr, 1934: 1 IM 5 u p, 1949: 6 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 38 (1), rad 53 (2), venstre 99 (4), 1950: Soc 48 (1), rad 47 (1), venstre 124 (4), u p 32 (1).

Sognepræst

(3. kl, pgd fra 1899.)

1. 1. juli 1913—28. febr 24 (kkp Vørslev-Jorløse 9. sept 09): **F. J. Jersin**, flt Herlufmagle, se Veggerløse.

2. 28. maj 1924—14. juli 51 (sp Sandby-V 12. maj 15): **Aage Peter Andreas Sophus Hoffmeyer**, * 25. nov 83 Kbhvn. Forældre: Dyr-læge Sophus H og Thora Andersen. Stud Ordrup 02, c 08¹ (hr), lærer og manuduktør Kbhvn, kkp Raklev 11. jan 12, afsk 14. juli 51. ~¹ 25. nov 21 Betty Ellen Forman, * 31. maj 74, † 3. juni 35. Faderen: Sp Rørby, † 23. stamt 85. ~² 18. april 40 Karen Petersen, * 6. dec 97 Kbhvn. Forældre: Grosserer Vilhelm P og Georgia Schmidt. — 1. hustrus broder: Aggerborg-B. 2. hustrus faster ~ Witter, S Asmindrup-G.

Skrev 9.—13. maj 38 i Ringsted Folketidende om sognepræster i Sandby gn 100 aar.

3. 21. nov 1951: **Mogens Larsen**, * 11. maj 24 Kbhvn. Forældre: Lektor, mag art Alf Einar L og Aase Jeppesen. Stud Østersøg 42, c 50¹ (1-98). ~ 28. april 51 Bente Margrethe Krarup, * 2. jan 22 Kbhvn. Forældre: Højesteretsdommer Ove K og Karen Kristine Bøgvad.

Litt: Henrik Ussing: Ved Halleby aa (Kirstine Graves), 1921. Aage Hoffmeyer i Kalundborg Folkeblad 15. okt og 20. nov 37, 17. nov 41.

VALLEKILDE—HØRVE

Vallekilde sogn, 1451 ha, er stærkt bakket, vide udsigter, naturskønt, grænser ud til Nekselø bugt og den udtørrede Svinningevejle. Lidt skov.

Byerne: V, Bjergsø, Skippinge, Storeklint.

Hørve sogn, 2195 ha, er mod vest og i midten stærkt bakket, ved den udtørrede Lamme-fjord og Svinningevejle. Skovløst. Hørve stationsby. Iøvrigt byen Vejleby.

Vallekilde og Hørve sogne har fra gammel tid hørt til de mest levende i kirkelig henseende paa Sjælland. Allerede 1838 roste Mynster »de gode menigheder« her, og han nævner folkesproget: »Det brede Bregninge, det fede Føllenslev, det velsignede Vallekilde«. Velsignelsen skyldes, at der fra gammel tid har været en flok bedende mennesker i disse sogne. — Der rasede en koldfeberepidemi, da Mynster var her 1848, og mange karle var i krigstjeneste, saa der mødte kun faa til katekisation, men der var mange i kirke ved visi-

tatsen, og Mynster skildrer pastor *Bonnevie* som »en brav mand, der skal være elsket af menigheden«. — Forsamlingsfolkene fandt tidligt lydherhed i disse sogne, den blinde *Jens Dyrholm* holdt 1861 nogle velbesøgte møder, og der var kredse af troende mennesker, 1863 holdt IM et stærkt besøgt efteraarsmøde i Vallekilde, hvor baade *Vilhelm Beck* og *Johs. Clausen* talte, og i de aar, medens Beck var kapellan i Ubby, talte han ofte sammen med pastor *Bonnevies* kapellan og svigersøn *V. J. Hoff*, ved møder, hvor folk strømmede til i stort tal. Om *Jens Pedersen*, Hørve, se pag 280.

Det aandelige røre spaltedes efterhaanden i en grundtvigsk og en IMs bevægelse. Da Hoff efter 13 aars tjeneste som kapellan her ikke blev sognepræst i Rørby, som han søgte, dannedes *Ubberup valgmenighed* med *Vallekilde* som foreløbig filial 1873, og midtpunktet i det grundtvigske liv blev dels *valgmenighedskirken*, dels *folkehøjskolen* under *Ernst Triers* ledelse (se under valgmenigheden). *Vallekilde* blev mødested for en stor del af det grundtvigske liv paa egnen.

Men ved siden af det grundtvigske liv var der en stærk IMs bevægelse. Missionærer som *Peder Larsen*, *Abildøre*, og *Hans Sørensen*, *Eskebjerg*, var i mange aar med til at præge IMs liv her. Der blev bygget missionshus i *Skipinge* og i *Hørve*, og et omfattende IMs arbejde øvedes ud fra disse missionshuse. Pastor *Binzer* var af højkirkelig indstilling, provst *C. A. Jensen* var IMs ven. Pastor *Borchsenius* var IMs præst af den strenge type, en æggende vækkelsesprædikant af den gamle skole med stor evne til at samle og opildne IMs venner. Samfundene voksede, især i *Hørve*, og man havde en rig forbindelse med *Faarevejle højskole*, hvor forstander *C. M. Julin* øvede indflydelse paa egnens IMs ungdomsarbejde. De følgende sognepræster har alle arbejdet paa IMs linje. Pastor *A. M. Pedersen* var en præst af særlig format. Kirkegangen voksede, saa *Hørve kirke* maatte udvides, og pastor *Maarbjerg* fortsatte paa den samme linje. — Der er stærk interesse for indre og ydre mission i IMs kredse her, en række gode lægfolk har baaret arbejdet i samarbejde med præsterne. Vanskeligheder har man ikke undgaet. Der har været brydninger af forskellig art, men troslivet staar stadigt stærkt i IMs kredse i dette pastorat, og offerviljen har været stor. 1922—28 virkede indremissionær *Johs. Frederiksen* i *Hørve*. Om tømrer *Johansen*, se pag 280. Ved siden af IM og Gr ogsaa en del uden partipræg.

1922 oplyses: God kkg, ret store IMsmf, KFUM og K, sdsd osv. 1930: Kkg 10 og 14 pct, alle tre retninger findes, 2 mh (gdjr K. Larsen, *Skipinge*, tømrer P. Olsen, H), 400 sbl til valgmg. 1939: Kkg 8 og 10 pct, trofaste, ret store kirkekredse, især i H, men mange flere ligeegyldige, 2 IMsmf (gdjr P. Laursen, V), KFUM og K, 450 sbl. 1943: Kkg 13 og 12 pct, god, trofast kkg, kraftigt mghliv med forgretnet arbejde, alt kirkeligt liv i sognemgh præget af IM, 2 IMsmf (gdjr P. Laursen, V, gdjr Ole Nielsen, *Vejlegaard*, H), 2 friskoler, 337 sbl til valgmg. 1950: Kkg 12 pct, sognemgh præget af IM, en del trofaste kirkegængere, men ogsaa en del ligeegyldighed, 2 IMsmf, 2

KFUM og K, DMS, Sudankreds, M, idræt, 150 familier og 80 personer til valgmg. Mange arbejdere (c 140 skotøjsarb i H) og husmænd.

Vallekilde kirke er romansk, af kamp og fraadsten, ejendommelig tresidet apsis, indvendig hvælvet og baaret af 2 søjler. I gotisk tid er kirken overhvælvet, og der er tilbygget taarn, to vaabenhuse (mod syd og nord) og sakristi mod nord. Altertavle fra 1598 med nyt maleri af korsfæstelsen. Prædikestol fra 1605, romansk granitfont. Sengotisk krucifix. Jernbeslaet dør med dyrefigurer. Smukke ligsten. 140 sd. Klokke fra 1508. Ved begravelser bruges den skik at bære kisten omkring kirken inden jordfæstelsen (iflg Trap II, 1920, s 570).

Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Hørve kirke er oprindelig romansk, af kamp, ombygget i gotisk tid, overhvælvet og forsynet med taarn og vaabenhuse mod syd. Koret fra 1575. Rest og udvidet og derefter genindviet 20. dec 1925. Kalkmalerier i skibets østhvælv, altertavle og prædikestol i renæssancestil, alterbordspanel, romansk granitfont, senromansk krucifix. Klokke fra 1531. 180 faste sd.

M. Petersen: Kalkmalerier, s 116. Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 870, 1896: 921, 1922: 200 og 900, 1934: 611 og 1657, 1942: 786 og 1450, 1949: 710 og 1145. Folketal: 1850: 970 og 484, 1901: 1231 og 923, 1921: 1134 og 1442, 1945: 1118 og 1623.

Menighedsraad: 1922: 6 IM, 6 gr, 3 u p, 1930: 5 IM, 7 gr, 3 u p, 1938: 6 IM, 5 gr, 3 u p, 1949: 6 IM, 8 u p, Valg.

Kommunevalg: 1943: Soc 136 (1), rad 328 (3), kons 82 (0), venstre 367 (4), IM 157 (1), 1950: Soc 295 (2), rad 280 (2), kons 109 (1), venstre 410 (4), rf 57 (0), IM 90 (0).

Filmsmagnaten og kunstsamlere *Ole Olsen* fødtes i V 1863.

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 528 byg, 18 rug, b) 60 rdl, c) 38 byg, d) 300 rdl, e) 38 td ld. — 1870: Regul 3400 kr, netto 6706 kr. 1913: 1. kl. 1931: 1. kl. 1946: 2. kl. — Pgd optørt c 1770. (Om pgd, se *Zangenberg* og *Hakon Spliid: Gamle præstegaarde*, 1932, s 41.)

1760—72 var *Otto Grundtvig*, Grundtvigs faders fader, sognepræst her.

14. 22 sept 1824—31. jan 73 (hjpr *Farum-V* 19. sept 21): **Honoratus Bonnevie**, * 6. dec 95 *Kbhvn*. Forældre: Justitsraad, toldinspektør i *Kalundborg* Emanuel B og Anne Olea Gundersen. Stud Aarhus 14, c april 21 (I). Var 18. aug 24 udnævnt til sp Ballum, men ved *mage-skifte* med sognepræst *Jens K. Walther* (sp *Vallekilde-H* 1806) kom han hertil, r af *Dbg* 71, afsk 31. jan 73, † 6. juli 73. ~ 19. sept 24 *Martha Reline Jonanine* de *Svanenskold*, * 27. april 97 *Svanholm*, † 16. juni 66. Forældre: Hofjægermester, ejer af *Farumgaard* Peter de S og *Regine Dorthea Cathrine Quistgaard*. — Datter ~ *Hoff*, *Vartov*. — E I, 198.

Pastor *Bonnevie* var præst her i 48 aar. Han var af den gamle skole, en samvittighedsfuld og kulturpræget fader for sine sogne. Den gamle præstegaard med sine fire længer, omgivet af høje træer og en stor stakhave bagved, laa under en bakke i et hjørne af byen. Fra havetrappen var der udsigt over den nu udtørrede *Lammefjord*, og gik man op paa bakken, havde man en storslaet udsigt over *Sejersø* bugt til *Nekselø* og *Vejrhøj*. Maleren *Johan Th. Lundbye*, som var søstersøn af *Bonnevie*, har malet flere af sine skønneste billeder i denne egn. Der levedes et gammeldags og rigt liv i denne præstegaard. Og da *V. J. Hoff* blev kapellan her 1860, blev præstegaarden midtpunkt i et stærkt aandeligt

liv. Hoff og *Vilhelm Beck* holdt talrige møder sammen, og det røre, de vakte, bragte mange gæster til præstegaarden. Hoff blev gift med *Bonnevies* datter, de fik tre smaa stuer i en længe af præstegaarden, køkkenet var saa lille, at fru Hoff maatte gaa ud, naar pigen skulle ind og omvendt. . . Den gamle *Bonnevie* var en ivrig havemand. Det var ham den største fornøjelse og hvile at arbejde i og forskønne haven, og de unge maatte hjælpe med. Efter nogen tid sluttede Hoff sig afgjort til den grundtvigske retning, forbindelsen med *Vilhelm Beck* ophørte, til gengæld fik Hoff nær forbindelse med *Vallekilde højskoles* forstander, *Ernst Trier*. Der var fest, naar højskolen aabnede og sluttede, og højskolens fane blev syet i *Vallekilde præstegaard* af fru Hoff. I præstegaarden kom en række efterhaanden kendte mænd: *Bjørnson*, *Christoffer Janson*, *Chr. Bruun*, *Hostrup*, *Ludvig Schrøder*, *Gunni Busck*, *Jens Nørregaard*. — Hoff, der havde været lærer paa *Gl Køgegaard* og dér lært forsamlingsfolkene at kende, holdt forsamlinger i *Vallekilde*, og sammen med *Ernst Trier* søgte han at virkeliggøre Grundtvigs tanker. Skønt meget forskellige levede *Bonnevie* og Hoff sammen i stor kærlighed og forstaaelse, og det var svært for Hoff at skulle fra *Vallekilde*, da den gamle *Bonnevie* døde (lige efter at have taget sin afsked). Hans præstetid betød en rig opblomstring af det kirkelige liv i sognene, og han stod med venligt sind over for alle kredse, agtet og respekteret fra alle sider.

(Fru *Anna Larsen*, f Hoff i H. P. B. Barfod: *Minder fra gamle gr hjem*, I, 1922, 106 f.).

I *Thorkild Gravlunds* blad »Sællænderen« har en gl kone fra V fortalt minder om pastor B.

Mynster fandt 1848 præstegaarden »fortrinlig holdt og pyntelig, haven særdeles smuk, kirken i god stand, men noget mørk«. B's prædiken 1838 karakteriserer Mynster som »kold pyntelighed«, B »katekiserer godt, er en brav mand, og skal være meget elsket af menigheden. Meget talrig forsamling«. 1848: B's prædiken »ret godt, men uden kristelig dybde eller varme, foredraget frit og godt, katekisationen ret god, ungdommen for en del sløv og dorsk, enkelte havde ret god kundskab og eftertanke« (M II, 70).

Hjælpepræst hos pastor Bonnevie

1860—73: V. J. Hoff, fl t valgmg, Uubberup, se Vartov, Kbhvn.

15. 30. april 1873—31. jan 92 (sp *Dallerup-L* 14. dec 55): **Ferdinand Emil Binzer**, * 30. marts 17 Korsør. Forældre: Kaptajn, maleværkskontrollør i Kbhvn *Reinhardt Ferd. B* og *Anna Margrethe Henriette Rohder*. Stud priv 35, stud jur 35—37, c theol jan 44 (I), lærer ved *Vajsenhuset* og *Eftersl sk*, afsk 31. jan 92, † 26. maj 03. ~ 20. nov 47 *Emilie Josephine Verdellin*, * 10. juli 22 Kbhvn, † 20. nov 92. Forældre: Urtekræmmer, fabrikant *Johannes Nicolai V* og *Charlotte Amalie Pickel*. — Broder: *Borup-K*.

Pastor *Binzer* var opvokset som tysk-reformert, blev først senere evang-luthersk, og det var maaske aarsag til, at han var modstander af alle yderligheder; i *Dallerup* var han paa kant med IM, i *Vallekilde* paa kant med de grundtvigske. Som ung havde han studeret jura, en tid har han været huslærer for Grundtvigs døtre og undertiden vikarerede han for Grundtvig i *Vartov*. Han var en dygtig tysklærer. Biskop *Münster* anbefalede ham varmt til *Vajsenhuset*. Et brev fra 1866 viser, at han i *Dallerup* var meget paaskønnet fordi han »nidkært

passede det besværlige embede, var gæstfri og velvillig og i sin forkyndelse afmaalede Guds naade saa dejligt for hver en ret i sandhed angrende synder, paa samme tid som han djærvt og kraftigt og upartisk viser, at Guds naade ikke hjælper, naar den ikke griber«. (Et brev fra 3 gaardejere langfredag 1866: Bs gerning skildres her med Ezek. 33, 7—9 som motto). Han var den første sognepræst i *Dallerup*. Til præstegaard købtes en gl bondegaard med lerstampede gulve.

B drev selv avlsbruget i D. Han var en myndig mand. Under krigen 1864 var han til marked i *Skanderborg* med en del sognebørn. Pludselig spærrede tyskerne byen. Ingen maatte forlade den. Det var slemt for dem, der skulle hjem til deres gaarde. Men B, der fra barn af talte flydende tysk, henvendte sig til den tyske kommandant, som han sikkert har tiltalt haardt i den junkertone, som *Binzer*'ne undertiden kunne anslaa. Den myndige, nedladende tone virkede paa den subalterne tysker, saa B fik passerseddell og forlod den lukkede by med over 100 sognebørn.

Han var en streng fader og saa økonomisk, at det grænsede til nærigheid. Han var utilbøjelig til at ofre noget paa sine børns uddannelse eller paaklædning. Da han smukke datter, *Anna*, en sen lørdag aften kom hjem fra bal i *Vallekilde* og paa strømpebødder listede forbi faderens stue, gik døren op og ombøjet af tobakspibens tætte røgskyer raabte han hvast: »God morgen, du *Djævelsens* barn!« hvortil hun sødt svarede: »God morgen, kære far!« — Der blev sagt, at han kom til *Vallekilde*, fordi man paa højere sted mente, at han kunne lægge en dæmper paa den livlige grundtvigianisme. Det haab gik ikke i opfyldelse. Han var samvittighedsfuld, udpræget højtkirkelig. Han skrev sine prædikener paa skrivemaskine (pastor *Malling-Hansens* skrivemaskine), men desværre er der ingen af hans prædikener bevaret (efter medd fra landsretssagfører *Felix von Binzer*), jvf »Efterslægten« febr 1914. I *Efterslægtsselskabets* undervisningskommissions vidnesbyrd om B hedder det, at han var »en mand med solid dannelse, en højst retsindig og agtværdig mand, havde sjældne kateketiske evner«.

16. 31. maj 1892—10. nov 1910 (sp *Skorup-T* 29. nov 81): Provst **Carl Alfred Jensen**, * 11. okt 50 Kbhvn. Forældre: Manufakturhrlr *Niels Peter J* og *Caroline Jensine Christensen*. Stud von *Westens* institut 67, c 73² (h₁), kst ord kat Assens 12. juni 76, provst Ods-Skippinge herr 29. juli 04—15. nov 09, † 10. nov 10. ~ 21. juli 76 *Johanne Birgitte Steenbuch*, * 24. maj 52 Odense, † 15. okt 28. Faderen: Sp *Sct Hans k*, Odense, † 91, se der. — Hustrus broder: *Nyborg straffeanstalt*. — Stamt 113 b.

»Provst J var en bestemt, men samtidig venlig, sagtmødig og fredselkende mand, som søgte med retfærdssans at give enhver kristelig bevægelse, hvad der kunne tilkomme den, idet han selv elskede troens liv i menighederne og havde sin plads midt i det. Vi, baade præster og lærere, maatte højagte og holde af denne jævne bramfrie mand, hvad der ogsaa gav sig til kende ved overrækkelsen af en i fællesskab tilvejebragt hædersgave nogen tid efter, at han havde fratraadt provstegerningen« (*Jul. Ifversen* i *Kalundborg Folkeblad* 12. nov 10). »En praktisk mand var han, med god indsigt i kirkelige love og anordninger, og med megen interesse for skolevæsenet. Dertil var han en rettænkende og nobel mand, der under det stundom lidt barske ydre gemte et varmt hjerte. Skønt tilhørende IM havde han ogsaa forstaaelse for andre kristelige anskuelser, og han var en virkelige frisindet mand, der ville unde andre det samme, som han krævede for sig selv. Det mærkedes paa hans ledelse af de store menighedsraadmøder, som holdtes i provstiet, og det mærkedes i hans forhold til valgmenigheden i *Vallekilde*, i hvilken han havde vundet sig megen sympati« (*Holbæk-*

Posten 12. nov 10, se ogsaa Holbæk Amts Avis 12. nov 10. H F II, 340—41. — Provstinde J var en from, fin og elskelig skikkelse, der forstod at gøre præsteaarden hyggelig og til et ret præstehjem.

17. 25. april 1911—8. jan 23 (sp Munkebo 9. febr 00): **G. T. Borchsenius**, flt Sæby, se der.

18. 21. april 1923—17. febr 31 (sp Vor Frue k, Aalborg 18. jan 10): **Anton Marius Pedersen**, * 5. nov 67 Taarup, Auning. Forældre: Gdjr Jens Elkjær P og Ane Marie Jensen. Stud Viborg 87, c 93' (h), uord medhj Kolle-rup-H 95, 2. rkp Budolfi k, Aalborg, 15. jan 96, sp Vor Frelers k, Aalborg, 12. sept 02, afsk 17. febr 31, † 18. marts 43. ~ 10. marts 96 Mette Mariane Augusta Foss, * 29. nov 65 Vistoft, † 36. Forældre: Lærer Frants Chr. F og Maren Larsen.

Formand Dansk forenet Sudan-mission 11—24.

Udg 08: Toner fra Kristi kors, 10: Kristus, vor ypperstepræst, og senere: Hvad kan man opnaa ved bøn? Du, den nye verdens skaber, Det mørke Sudan, Sudanmissionens historie, I—II, Missionærer og deres gerning i Vestafrika, I—III, oversat 2 bøger af Samuel Zwemer, udg 27: Aandskraft og kristenliv, 36: Blik ind i de saliges liv.

Et meget aktivt præstelig sluttede, da pastor Anton Pedersen døde. Han var som ung blevet omvendt, og han tilbragte et aar hos pastor *N. P. Madsen*, som fik megen betydning for ham. I Aalborg fik han en overordentlig rig gerning, han vakte straks op-sigt ved sin kraftige og direkte forkyndelse. Han samlede mange, nogle kaldte ham mode-præst. Han var en smuk mand, og sammen med sin dygtige hustru aabnede han sit hjem for de mange venner. Han arbejdede i nær tilknytning til missionshuset »Tabor« og var en meget benyttet taler i IMs kredse i hele Nordjylland. Sine bedste aar havde han nok ved Vor Frelers k. Han kastede sig med vold-som, næsten ubændig energi ind i arbejdet i det aandeligt golde Vor Frue sogn. Der skete ogsaa store ting, og bygningskomplekset »Dra-matikken« paa Algade blev købt og omdan-net til den store central for menighedsarbejde: »Bethesda«. Det vil vare længe, inden sporene efter hans store arbejde udslettes, men menighedslivet blev dog ikke helt det samme, som det havde været i Vor Frelers sogn og Tabor. Med stor energi kastede P sig ind i arbejdet for *Sudanmissionen*. Hans utrætte-lige aandskraft, hans initiativ og store ar-bejdsvilje prægede hele Sudanmissionens før-ste periode. Efter flere vanskelige forhand-linger med DMS, der ikke ville optage et missionsarbejde i Afrika med dr *Niels Brøn-num* som missionær, stiftedes Dansk forenet Sudanmission 22. nov 1911 i Aalborg som et selvstændigt selskab i forbindelse med et engelsk selskab »Sudan united mission« (stiftet 1904). I løbet af 10 aar var der dannet 300 missionskredse landet over, og 1921 var der 17 missionærer. Det ville være for tamt at sige, at P havde interesse for ydre mission. Han gik op i arbejdet med glødende energi. Naar han tog fat paa en sag, udfoldede han hele registret, og hans impulsive kraft rev andre med. Han kendte til at se syner, hans tale og pen glødede, og interessen for Sudan-missionen fængede blandt danske i USA, paa New Zealand og vandt indgang i mange tro-

ende kredse herhjemme. Han lagde ryg til i kampen for planernes virkeliggørelse, og stod samtidig i et stort sognearbejde. Det kan forstaaes, at han efterhaanden følte sig træt. Hans kræfter blev mindre, men han stod al-ligevel i fuld virkekraft, da han kom til Valle-kilde. Ogsaa her tog han fat med glødende energi. Folk strømmede til kirke, Hørve kirke maatte udvides til det dobbelte, og han fort-satte Borchsenius' gerning, saa IMs-livet gik fremad. Ogsaa mange udensojns søgte her-til. — Men saa kom den tid, da helbredet svigtede. Sudanmissionens formandspost maatte han opgive 1924 efter en divergens med bestyrelsen. Han maatte lære den kunst at dale, og den sidste tid var ikke let. Han var kun 63 aar, da sygdom tvang ham til at søge afsked. Han flyttede tilbage til sit elskede Aalborg. Han fik en god gerning i Vallekilde, men naaede dog vist ikke rigtigt at slaa rod her.

(Kr Dbl 19. marts 43, Aalborgbladens nekrologer, Sudanmissionens blad DnA 1944, s 83 f).

19. 8. juli 1931—15. juli 40 (rkp Hillerød-N H 7. sept 22): **Jens Maarbjerg**, * 21. nov 79 Sahl. Forældre: Gdjr Andreas Jensen M og Karen Marie Jensen. Stud Viborg 01, c 07' (l), lærer i Kbhvn, do Fuglebjerg, ord medhj og lærer Middelfart 18. maj 08, sp Herslev 13. febr 14, † 15. juli 40. ~ 20. okt 08 Karen Mar-grethe Christensen, * 27. febr 86 Frederiks-berg. Forældre: Kbmd Hans Peder C og Car-oline Amalie Madsen. — Søn: Holbæk-U.

Pastor M var ægte missionsmand, præget i hele sin solide færd af sin vestjyske rod. Han var en af de stille præster, som ikke ønskede at gøre sig bemærket udadtil, men som gjorde et trofast arbejde i sine sogne. Han passede godt i Vallekilde, hvor han stod midt i IMs arbejde med god kkg og vidtforgrenet menig-hedsliv. (Nekrologer i dagspressen.)

20. 14. okt 1940—17. juni 49 (sp Sunds 14. febr 30): **Arnold Frøkjær-Jensen**, * 19. febr 03 Middelfart. Forældre: Rentier Jens F-J og Dorthea Jensen. Stud Statens og hovedstads-komm kursus 24, c 29² (l), afsk 17. juni 49. ~ 18. marts 30 Ellen Margrethe Johanne Iver-sen, * 18. jan 04 Kbhvn. Forældre: Maler-mester Brøgger Ankjær I og Olga Ludovica Andreassen. — Broder Tikøb.

Fmd Odsherreds samfundskonvent 41—49, BM Has-lev højskole.

21. 31. okt 49 (sp Tisted-B-D 31. okt 41): **Johannes Alfred Jørgensen**, * 10. jan 02 Ør-sted, Randers amt. Forældre: Gdjr Mads J og Margrethe Hansen. Stud Rønde 29, c 35' (h), sp Kettrup-G 21. aug 35. ~ 2. okt 35 Ellen An-ker, * 29. nov 10 Bodilsker. Forældre: Gdjr Hans Anker Larsen og Oliva Due. — Hustrus søstre ~ Larsen, Sct Markus k, Aalborg, og Hvas, Andsager.

Kredsmd for IM 42—49, frivillig hjemmearbejder i DMS.

Vallekilde valgmenighed

(anerkendt 17. sept 1895)

Vallekilde valgmenighed er en dattermenighed af Ubberup. Under henvisning til omtalen af Ubberup valgmenighed, s 130 f, skal der oplyses følgende: Da pastor *V. J. Hoff* 1873 efter 13 aars kapellantjeneste i Vallekilde flyttede til Ubberup som valgmenighedspræst, fulgte mange af hans venner i Vallekilde med og søgte kirken i Ubberup. Det var langt at køre, og snart opstod tanken om at bygge en valgmenighedskirke i Vallekilde. *Ernst Trier* holdt ganske vist gudstjeneste paa højskolen hveranden søndag, men uden daab og nadver. Da tanken om en valgmenighedskirke i Vallekilde første gang blev drøftet 1880 (hos lærer *A. Bentsen* og senere paa højskolen), blev planen udsat, fordi man var bange for, at det ville føre til, at man saa ogsaa ville have egen præst i Vallekilde, og man ville ikke skilles fra Hoff. Men ved møder paa Svendsbjerg 1882 naaede man alligevel til det resultat, at det var bedst at bygge egen kirke i Vallekilde, og man tog saa energisk fat, at kirken kunne indvies samme aar. — Højskolens haandværkerafdelings elever hjalp med, og sommerskolens elever gav sølvalterkande; *Andreas Bentsen*, som havde tegnet kirken, blev kirkesanger, *Trier* prædikede 2 søndage om maaned, Hoff kom een søndag samt andenhelligdage. Kirkegaarden indrettedes den følgende vinter. *Poul Petersen (Sams)* († 11), Svendsbjerg, var menighedens første formand, og der var 87 medlemmer. Kredsen voksede hurtigt, ogsaa efter at pastor *Carl Koch* 1888 var blevet Hoff's medhjælper. Han boede en kort tid i Vallekilde. Efter *Carl Kochs* ansættelse kunne der blive flere gudstjenester i Vallekilde, og selv om de to kredse endnu en tid vedblev at være een menighed, løsnedes forbindelsen dog mere og mere, saaledes at pastor Hoff's forflyttelse til Vartov 1894 gav stødet til, at man ønskede at blive en selvstændig mgh med egen præst. Man enedes om at vælge pastor *Th. Helweg*, der nylig var vendt hjem fra USA, og Vallekilde valgmg blev selvstændig, straks med 134 medlemmer, snart var der c 200. Valgmenigheden her mærkede (som det ogsaa kendtes andre steder) nogen modstand hos sognepræsten, men det værste stød var taget, før menigheden blev selvstændig, og det var en stor støtte, at højskolen var kommet først og havde vundet ry. I de første aar var pastor *Helweg* tillige højskolelærer, men han blev friggjort, saa han kunne bruge hele sin tid til præstetjeneste. Hoff's 70 aars dag 1902 fejredes med stor fest. *Helweg* kunne ikke falde til ro, allerede 1902 søgte han Købelev sognekald, og 1906 flyttede han. Han kom ofte senere til Vallekilde; menighederne i Vallekilde og Idestrup besøgte hinanden, og *Helweg* blev begravet i Vallekilde. — 1903—52 har gartner *Axel Kragh* virket som kirkesanger. — I de følgende 3 præsters tid har *Axel Kragh* efter menighedens ønske hjulpet ved nadveruddelingen. — Nu kom pastor *Fonnesbech-Wulff*; han faldt godt til i menigheden, og det forandrede ikke noget i forholdet, da han blev ejer af godset

Vesterbygaard. Han var den første og hidtil eneste valgmenighedspr, der er blevet biskop. Hans frisind og venlige imødekommenhed gjorde ham afholdt, og ved hans 50 aarsdag 1921 mærkede han ret menighedens agtelse og hengivenhed. Ogsaa han er begravet i Vallekilde. 1919 gik man over til at bruge en ny salmebog med Grundtvigs festsalmer og flere salmer, udgivet af flere menigheder. — Pastor *Niels Petersen* kom hertil fra Jylland. Det var en vanskelig omplantning, og der opstod en frugtbar vekselvirkning, men undertiden ogsaa nogen brydning mellem hans ret tunge, vestjyske karakter og det noget lettere sjællandske folkelyne, som prægede størstedelen af menigheden. De fleste lærte dog at forstaa, at evangeliet og kristentroen er det samme, hvad dragt det end møder os i, og at der var brug for de dybe toner og den kristelige alvor, der kendetegnede *Niels Petersens* forkyndelse. — Der blev holdt fællesmøder med modermenigheden i Ubberup og med dattermenigheden i Osted, hvor *Helwegs* søn, *Halvdan H.*, var præst en tid. 1925 begyndtes et kirkeblad. »Salmer 1935« blev indført. Man støttede Porto novo missionen, Santalmisjonen og en feriekoloni for københavnske børnehavebørn. 1932 fejredes menighedens 50 aars fest. *Niels Petersens* særprægede tale kunne ikke falde i lige god jord hos alle i menigheden, og 1940 flyttede han, men ved hans bortrejse blev det klart tilkendegivet, at den store part af kredsen paaskønnede ham. — Blandt dem, der har været med til at bære arbejdet, skal foruden fornævnte anføres: *Troels Sams*, Svendsbjerg, *Troels Trier*, *Helge* og *Gudmund Bentsen*, alle 2. slægtled og børn af menighedens veteraner, samt billedskærer *Hans Olsen*, friskolelærer *Kramer* ofl. — I pastor *Gelting Hansens* tid er det blevet mere og mere almindeligt, at børn, ogsaa helt smaa, deltager i nadveren sammen med deres forældre.

Et meget væsentligt led i det grundtvigske arbejde i Vallekilde har Vallekilde folkehøjskole været. Valgmenigheden fandt sin sikre og nære forbindelse med højskolen. *Holger Begtrup* skriver om vanskeligheden ved at forene en fri menigheds virke med en højskoles indflydelse paa menighed og præstefolk (»Hvis en højskoles aandelige og udvortes midler har fremskyndet dannelsen af en fri mgh, maa man haabe, at denne snart maa faa kræfter til at staa paa egne ben. En udvortes støtte fra en privat institution er her mindst lige saa betænkelig som den folkekirken faar fra staten«, Dsk mghliv i gr kredse, II, s 182). Forbindelse mellem valgmenighed og højskole har her været til gensidig gavn. Højskoleforstander *Ernst Triers* indflydelse har været afgørende.

Ernst Trier (* 1837, † 93) var af anset jødisk familie, blev døbt 1839, student fra Mtrp 55, levede et rigt studenterliv i studenteforeningen og kunstnerkredse og var nær ven med *Henrik Scharling*, *C. Baagø*, *Jens Nørregaard* og *Ludvig Schrøder*. Han blev kristeligt paavirket af *Blædel*, *Garnisons* k, senere af *P. A. Fenger*, og især under paavirkning af *P. C. Kierkegaard* førtes han ind i den grundtvigske kreds og i Vartov. Han var ofte gæst i Grundtvigs hjem. 1863 blev han c theol, var lærer paa Blaagaards seminarium, meldte sig 1864 som frivillig og blev feltdegn hos feldprovst *E. Høyer-Møller*. Han kom her i forbindelse med dansk ung-

Det kirkelige liv. Præsterne paa Sejerø har ikke allesammen haft det lige godt. *Morten Rasmussen*, der var præst her 1576—1613 var lærd og blev kendt for den iver, hvormed han søgte at udrydde papismens levninger. Pastor *Søren Rasmussen*, der berømmes for »forstand og ædelmodighed«, druknede 1663; under hans efterfølger, *Pochstein*, † 1682, blev præstegaarden afbrændt af svenskerne, og præsten var forjaget i et halvt aar af svenske kapere. Af pastor *Erik Christophersens* († 1704) klagemaal ses, at »han havde haarde halse at handle med«, præsten *Bertram Hornbech* († 1731) led stor forfølgelse af fogeden, som endog tog kirkenøglen og rejste bort med den, fogeden blev senere dømt til Bremerholm.

1731 brændte præstegaarden, og pastor *Hornbech* mente bestemt, at bønderne i byen havde paasat branden, der opstod om natten, og præstefamilien var nær ved at indebrænde. Bønderne erklærede sig dog uskyldige, og branden blev ikke opklaret i retten. Pastor *Hornbech* blev syg og kom aldrig mere i sin kirke. Han døde faktisk af fortvivelse over forholdene. Hans efterfølger var *Grundtvigs* farfader, *Otto Jørgensen Grundtvig* (præst her 1732—60). Han skrev i kirkebogen, at Sejerøboerne var et »misundeligt folk, lovløst, opsat paa svig og vinding, de dyrker deres kvinder og deres lastefulde sæder mere end et fromt liv«, og hans søn, *Jørgen Ottosen Grundtvig*, der var hans efterfølger og præst her 1760—72, (senere sp *Ledøje-S*) tilføjede mismodigt: »En stor sandhed — dette vidnesbyrd er sandt!« *N. F. S. Grundtvig* kalder Sejerøboerne »et haardt og ryggesløst folk«. Det hedder dog i en provsteindberetning efter en visitats, at *Otto Grundtvig* fik »forbedret dette særdeles fortrædelige folk«.

Mynster skriver, at beboerne her »har været i temmelig velstand, men blev ved krigen og ved for dyrt køb af deres steder (thi nu er de selvejere) forarmede. Nu skal velstanden hæve sig noget, og en havn anlægges. Sejerøboerne er bekendte af deres stridige karakter. For 100 aar siden afbrændte de efter overlagt raad præstegaarden«. — »Den nærværende sognepræst finder dog mange gode sider hos dem og lever her ret lykkeligt. — En særdeles skikkelig bonde faar den nordiske kirketidende gratis tilsendt fra J. C. Lindberg; præsten vidste ikke ved hvilken forbindelse, da her ellers intet mærkes til dette uvæsen« (M II, s 72). Mynster tilføjer, at »det kirkelige væsen paa øen saavel fra gammel tid som under pastor *Schram* (præst her 1821—28) har været meget i forfald«, pastor *Winsløw* (1829—34, se *Harlev-F*) og pastor *Heineth* (1834—47, se *Aastrup, Falster*) »begyndte at ophjælpe det, hvilket pastor *Ravn* fortsatte«.

Indremissionær *S. Sørensen* skriver i sin lille bog om Sejerø, at indtil omkring 1870 var befolkningen overtroisk og drikfældig, henfalden til dans og skænderi, kroen var deres tilholdsted. Men saa begyndte forskellige lægprædikanter at komme til øen. Der kom en del til deres forsamlinger, og der blev enkelte troende mennesker. En af de første var en enlig kvinde, og saa gdjr *Niels Jørgensen*, der havde en god gaard.

Ludvig Mortensen skriver 1881: »Sejerø er

en lille verden for sig. I en aarrække er der holdt gudelige forsamlinger, og der er megen ærbødighed for Guds ords forkyndelse. Skønt deres præst vist hørte til den gamle skole, var kirken fyldt hver søndag, og enhver bøjede sit hovede først til andægtig bøn, naar man tog sæde i kirkestolen. Det politiske liv har ikke megen bevægelse paa øen«. *Ludvig Mortensen* søgte at vække syn for grundtvigianismen og højskolesagen, da han i 70'erne holdt møde paa øen, men fandt ikke tilslutning (*L. Mortensen: Den sjæll opvækkelse*).

1886 var der to lægprædikanter fra den frie mission paa øen. Deres ejendommelige og stærke forkyndelse vakte røre, og da indremissionærerne *R. Fastrup* og *Niels Rasmussen* kom og holdt møder, blev der en kreds af IM, flere vækkelser fulgte senere. Undertiden syntes sværmeri at skabe forvirring, men under gode lederes førerskab blev der efterhaanden et ret stort IMsmf. Læreren paa Sejerø skrev, at Sejerøboerne og Harboøreboerne lignede hinanden, de var »ikke kommet under rigtig kultur paa grund af deres afsides tilværelse, og læreren angreb deres livsførelse. Sognepræsten tog til genmæle« (1894) (*S. Sørensen*).

Den mand, der var den egentlige banebryder for IM's bevægelse, var gdjr *Niels Jørgensen* (* 1834, † 1915). Efter lang tids kamp og bøn fandt han ind til tro, og mangen aften kunne man se den ranke mand ude mellem bankerne, hvor han i ensomhed tænkte over sit liv og bad. Han læste postiller og bibelen, og der var kun een, som han kunne tale med om sin sjæl. Det var en gammel kone, hos hvem han søgte raad. Det blev hans erfaring, at Gud hører en synders bøn, og det gik her, som det er gaaet andre steder: »Naar Gud vil velsigne mange, saa begynder han med een«. Thi mange blev hjulpet til tro ved denne mands vidnesbyrd. Der blev et ret stort IMs samfund, og 1890 kunne man bygge et lille missionshus. Det kostede 1400 kr., og her blev holdt mange møder. Mild og kærlig stod *Niels Jørgensen* paa talerstolen og aflagde sit troværdige vidnesbyrd, og sammen med den gamle møller *Andersen* gjorde han et godt arbejde. *Jørgensen* var den vise og velafvejede mand med ubetingede lederevner, mølleren var et barnligt menneske med et levende gemyt« (*C. L. Toft i Hjemliv og Tros-liv*, X, 1942, s 147 f).

En svær strid stod om mejeriet. *Niels Jørgensen* holdt paa, at der ikke maatte køres mælk om søndagen. Han fik flertal, men mindretallet fik bygget et nyt mejeri, hvor der blev arbejdet om søndagen. Forholdet mellem de to mejerier var præget af bitterhed, og man tabte penge. Alligevel var der nye vækkelser baade 1898 og 1903—04.

Pastor *Hvam* stod midt i IM's arbejde, og trods legemlig svaghed fik han udrettet meget.

En god støtte for *Niels Jørgensen* var skräder *Rasmus Sørensen*. Han var en mærkelig mand og genstand for mange vittigheder, men han var et frimodigt vidne (*S. Sørensen*).

Missionshuset maatte gentagne gange udvides. 1902 tilbyggedes en lille sal og et køkken, pengene fik man især ved en stor basar,

1914 og 1924 blev det atter udvidet. I mange aar var *Th. Jacobsen* vært i missionshuset.

Pastor *C. L. Toft* (se II pag 40) i sin tid sekretær i KFUM i Kalundborg, fortæller:

»Mit første besøg paa Sejerø var 1903. — I aarene indtil 1906 var jeg ofte derovre til ungdomsmøder og for de gamle med. Missionshuset var altid fyldt til trængsel, c 300. Den gamle *Niels Jørgensen* ledede altid møderne — høj, rank, mild, med stor kærlighed til mennesker og dyb indlevelse i Guds ord og Luthers prædikener. Baade myndig og forstandig ledelse. Han var en af de allerførste vakte. Og det smittede, snart blev der en lille flok — blandt dem den gamle elskelige møller *Andersen*. Barnlig, from, med levende vidne-lyst. Kom man derover nogle dage, lod han møllen staa og gik øen rundt for at indbyde. Han sagde ofte: »Til Kongesønnens bryllupsfest«. Jeg ser endnu for mig de to kære gamle.

En vækkelse begyndte 1903. Masser af mennesker lyttede, mange unge. Men stærk modstand. Flokke af dem, der var imod, stod under mødet udenfor salen og raabte op. — Missionær *Thorsen* (senere sp Gilleleje) blev særlig brugt til at hjælpe mennesker.

Naturligvis blev der skel mellem folk og nogen strid. En vis stædighed kunne præge dem, men de troende var gode folk, gæstfri, klare i standpunkterne. — Hvert aar gæstede Kalundborg-samfundet Sejerø. Det var festdage, dækkede borde, mad, kaffe — og saa flere møder, samtale, bøn, sang, og ved afskeden lød det: »Gud med eder, til vi ses igen«.

Naturligvis var befolkningen præget af den fjerne ø, hvor forbindelsen over til var vanskelig og sjælden. Men der var en styrke ved det. Man samlede sig om »det ene fornødne« og tog del i Guds riges gerning som den eneste interesse udover selve det menneskelige arbejde, der blev gjort i troskab. — Naar man samlede ind ved gudstjeneste eller møde, kunne man være vis paa at rejse derfra med en stor offergave. 900 kr paa alteret mindes jeg, da jeg en gang senere var derovre for DMS... og en ekstra gave om aftenen«.

Niels Jørgensens søn, lærer *A. P. Jørgensen*, Kastbjerg, blev en tro IM arbejder. Han flyttede som pensioneret lærer til Sejerø 1923 og døde 1937. Han var til megen hjælp for IM's smf (DnA, 1938, s 69 f). Den gamle missionær *S. Sørensen* bor endnu derovre. Han var oprindeligt snedker her, og missionær *Petersen*, Hvalsø, var i sin tid købmand paa Sejerø.

Der var atter vækkelse 1920 og i de flg aar. Særlige vækkelser har der ikke været siden en mindre vækkelse 1943. Leder af samfundet har gennem mange aar været postbud *J. M. Andersen*.

1922 oplyses: Helt præget af IM, mh (parcellist *N. Jørgen Hansen*) KFUM (40) og K (38). 1926: Kkg 15—20 pct, stort IMsmf, dog stagnerende, ret skarpe skel. 1930: Kkg 15—20 pct, lidet afklarede forhold, stort IMsmf. 1935: Kkg 15—20 pct, gode forhold, megen hørelyst, baade i kirke, mh, og til bibellæsninger, lille KFUM, større KFUK, megen offervilje, sds, kvindekredse, stort IMsmf (*J. M. Andersen*,

Nordby). 1943: Kkg 20 pct, gode forhold, mange unge i kirke, stor kærlighed til YM og IM, kirkeblad, bibellæs. 1949: Kkg 15 pct, 3 sds, IMsmf (postbud *J. M. Andersen*), hørelyst, ellers som 1943.

Sejerø kirke er gotisk, af teglsten med krydshvælvinger, taarn, to vaabenhuse (det ene er fyrrum), sakristi mod nord. Kalkmalerier i skibets østhvælving fra 1558. Altertavle med maleri af nadveren, antemensale fra 1625, prædikestol fra 1623, senromansk kalkstensfont. Klokke skænket af *F. Rostgaard* 1713. 200 sd. Et skib, der hænger i kirken, skal være det ældste modelskib i Danmarks kirker, det bærer aastallet 1659, skal være udskaaet af 2 Sejerø-boere, der deltog i slaget paa Kolbergheide og skal være en model af Chr. IV's skib »Trefoldigheden«.

Altergæster: 1891: 880, 1896: 1075, 1912: 847, 1922: 1500, 1934: 874, 1942: 920, 1949: 786.

Folketal: 1850: 576, 1901: 740, 1921: 856, 1945: 817.

Mnighedsraad: 1922: 5 IM, 1 u p, 1930: 4 IM, 2 u p, 1938: 5 IM, 1 gr, 1949: 4 IM, 2 u p, valg.

Kommunevalg: Baade 1943 og 1950 lokalister uden partipræg.

Sognepræst

Indt 1850: a) 227 byg, b) 32 byg, c) naturalier, d) 100 rd, e) 46 td ld — 1870: Regul 1624 kr, netto 1870 kr — 1913 f: 3 kl.

Præstegaarden opført 1888.

22. 3. juli 1847—25. okt 75 (adjunkt *Rønne* 27. juli 41): **Lars Tønnes Frederik Ravn**, * 7. marts 13 Vivild. Forældre: Sp i Dalbynder-Raaby-S *Hans R*, † 36, og *Mariane Sørensen*. Stud *Randers* 32, c okt 37 (I), afsk 25. okt 75, † 28. okt 86. ~ 14. maj 42 *Ane Clausen*, f *Petersen*, * 13. sept 97 Rørtang, Tikøb, † 23. jan 81 (enke e klubvært *H. Clausen*, Kbhvn). Forældre: Smed *Bent P* og *Eva Andersdatter*. — Søster ~ *Ussing*, Gern-S.

Mynster fortæller om den 3 timers sejltur til S i »tildels øsende regn«. Præstegaarden var lav, med ret hyggelige værelser, haven aldeles tilvokset og forsømt (1848). Kirken var smal og mørk ved to store pulpiture, simpel, men ikke forfalden. Om Ravn's prædiken hedder det: »Indholdet noget løst, men kunne dog have været taaleligt, naar ikke foredraget var utaaleligt, snart grædende, snart skraalende. Katekisationen noget søgt, men ellers god. Talrig forsamling. Kirkegangen skal være god« (M II, s 73—74).

Pastor Ravn oprettede et legat, 2000 kr, til fordel for fattige paa Sejerø.

Hjælpepræst hos pastor Ravn

1869—75: *J. S. Jensen*, se *Borum-L.*

23. 4. jan 1876—14. sept 83 (hjpr *Sdr Vis-sing-V* 25. okt 71): **P. Tommerup**, fl t Toksværd, se *Hesselager*.

24. 8. nov 1883—23. juli 85 (1. ord kat *Sct. Johannes k*, Kbhvn 31. dec 80, tillige præst *Ladegaarden* 81): **Peter Engelhardt Theodor Olsen**, * 30. aug 55 Skelskør. Forældre: Folke-tingsmand, malermester *Peter Engelbrecht O* og *Marie Elisabeth Petersen*. Stud priv 73, c 78° (I), † 23. juli 85. ~ 4. dec 83 *Emmy Nathalie Rasmine Christensen*, * 14. sept 62 Kbhvn. Forældre: *Gartner Niels C* og *Caroline Mathiesen*.

Pastor O var fra sit hjem grundtvigsk paa-virket, og som student søgte han *Vartov*. Han var iøvrigt professor *Peder Madsens* discipel

og især interesseret i det exegetiske studium. Sine grundtvigske idealer blev han tro, ogsaa som præst, indtil døden saa tidligt kaldte ham bort. Enkelte artikler fra hans haand kan læses i »Dansk Kirketidende« og »Højskolebladet«. Han var en begavet prædikant og en ualmindelig elskværdig karakter (Nationaltid 25. juli 85, Elvius, s 433).

25. 25. sept 1885—3. aug 91 (sp Raaby-S 27. dec 82): **C. T. Røgind**, fl t Lundforlund-G, se der.

26. 1. okt 1891—9. febr 99 (kkp Føllenslev-S 27. nov 88): **C. J. Hvam**, fl t Slaglille-B, se der.

27. 28. marts 1899—20. aug 1917: **Niels Rasmussen**, * 19. okt 62 Sandholts-Lyndelse. Forældre: Gdjr Rasmus R og Mette Kirstine Lindegaard. Stud priv 87, c 94² (h₁), afsk 20. aug 17, † 11. nov 28. ~ 6. juli 98 Inger Kirstine Larsen, * 13. okt 75 Kbhvn. Forældre: Droske-ejer Anders L og Maren Thrine Nielsen.

Var som kandidat manuudtør, studerede semitiske sprog, var med offentlig understøttelse en studierejse i Berlin, udg Salmanassar IIs indskrifter, kileskrift, transliteration og translation, samt Kommentar til Monolith-indskriften Col I (1897).

28. 21. dec 1917—28. juni 23 (hjpr Vanløse-R 5. maj 16): **A. V. P. Høyer-Christensen**, fl t kkp Davids k, Kbhvn, se Udby-Ø.

29. 6. okt 1923—7. jan 28: **S. Søe-Pedersen**, fl t Kongsted, se Nr Ørslev-S.

Hjælpepræst hos pastor Søe-Pedersen
1925—26: S. A. Ramlau, se Høve-F.

30. 12. okt 1928—5. maj 33: **C. F. L. Kragbøll**, fl t Skævinge-L L, se der.

31. 21. aug 1933—11. juni 40: **J. P. Hansen**, fl t Sevel, se der.

32. 5. okt 1940 (kst sp Nr Vium-H 39): **Gotfred Hedegaard Nielsen**, * 24. maj 07 Kærup, Janderup, Ribe amt. Forældre: Gdjr Edvard N og Ane Katrine Christensen. Stud Skindergades kursus 30, c 35² (h₁). ~ 4. april 39 Ane Kristine Thomsen, * 13. aug 06 Ølgod. Forældre: Husmand Hans T og Gjertrud Marie Høeg. — Søster ~ Pedersen, Janderup-B.

Litt: Rasmus Nielsen: S sogns hist, 1923, Indremissionær S. Sørensen: Det religiøse livs frembrud og vækst paa S, 1917, C. L. Toft i Hjemliv og Trosliv X, s 147, Achton Friis: De danske øer, 1928, Ludvig Mortensen: Den sjællandske opvækkelser 1881, Rasmus Nielsen: S kirkebøger, s 109 f, Fra Holbæk amt, 1945, s 37 f, samme: Pastor Winsløw og S-boerne smst 1947.

For Holbæk amt henvises iøvrigt til H. V. Clausen: Fra H amt. Topografisk-historiske skildringer, udg af Hist Smf f Holbæk amt, 2. udg, 1952.

SORØ AMT

Sorø amt, 1442 kvadratkilometer, omfatter en del af Midtsjælland og hele Sydvestsjælland, samt øerne Sprogø, Agersø, Omø, Egholm, Glæne og nogle mindre øer og holme. Amtets grænser er meget uregelmæssige og følger Susaaens milelange bugtning med Præstø amts (Tybjerg herreds) dybe indskæring, som gør amtets østlige del til en særlig del af amtet. Østgrænsen er iøvrigt naturbestemt af de store skove.

En tur rundt i amtet.

Sorø amt rummer mange pletter, der faar danskes hjerter til at banke særlig varmt. Midtsjælland var i oldtid og middelalder midtpunkt i dansk stortidsliv. Mellem disse skove og søer havde Hvide-slægten sin hjemstavn, og Valdemarernes navne er særligt knyttet til disse egne. Men amtet er mere end Midtsjælland. Det skyder en bred kile ned mod Haslev i sydøst, ægte sjællandsk bondeland, og det omfatter hele Sydvestsjælland, langs Storebælt og Smaalandskøbenhavn, ogsaa frugtbar bondeland, men fattigt paa skov og de store minder.

Midtsjælland er Højsjælland. Her ligger købstæderne fra storhedstiden paa rad, begyndende med Roskilde i Københavns amt. — Ringsted ligger i en udkant af amtet, men den er Sjællands midterste by med omtrent lige lang vej til alle kyster. Højt ligger by og kirke og ses viden om. Her har sjællænderne haft deres samlingssted til offerfester, til markeder og møder. — Men en storby blev Ringsted ikke. Roskilde og Slagelse blev foretrukket som jernbaneknudepunkter, og mod syd tog Haslev en stor del af oplandet. Den unge by, nærved grevskabet Bregentved, voksede til købstadsstørrelse og blev en af Sjællands førende skolebyer. Ringsted er nu i fremdrift. Fra denne egn kom den første bonde, der blev minister, og paa *Kærehave* rejstes den første landmandsskole. — Der er aabent ved Ringsted, men nord for byen gaar et herligt dalstrøg fra øst til vest med en række idylliske søer og skove. Egnen præges af aasene, der følger mosernes og søernes bredder; gamle voldsteder og rester af gamle veje fortæller om tidlig bebyggelse. Ude mod øst i det storslaaede bakkeland nær Gyldenløves høj med noget af bjergegnens vildhed, dunkle skove og smaa søer, residerede kong *Skjold*, hvor hovedgaarden *Skjoldnæsholm* nu ligger. Egnen mellem Ringsted og Sorø er aaben og rolig; det er borgkirkernes egn: Sigersted, Fjenneslev, Bjernede og Pedersborg. Ved Pedersborg kirke stod maaske Asser Riggs sønner og saa over mod Soer-øen bag Pedersborg sø, den ø, hvor Absalon rejste sit bispesæde, der blev hans hjertebarn, og som han

betænkte med store godser og tjender, medens den lille by ydmygt voksede op uden for klosterets mure. Sorø er amtets næstmindste købstad, men amtets navn er knyttet dertil. Den blev akademiets by...umuligt at finde et sted, der er bedre egnet til at bære en skole! Skolen og kirken fortæller Danmarks historie med hver en sten. Byen er vokset frem nord for akademiet, men stor bliver den aldrig. Den savner opland. Agerbruget er kun lysninger i skovene omkring søerne, Tuelsø, Sorø sø, Pedersborg sø. Skovene rækker langt mod syd, og Tystrup-Bavelse søerne er naturlige fortsættelser af Sorø-søerne. Skovene her er mere dystre end ved Sorø, men ved Tystrup møder vi atter Sorø-egnens ynde. Ved Gunderslevholm kommer vildtet frem fra skovene. Det var i disse skove, Grundtvig vandrede i sin ungdom, da Asarusen var over ham: »Jeg iler, jeg iler med vingede fjed, for asernes alter at kaste mig ned...« Her ender Midtsjællands skov- og søland. Susaaen løber ud i en bred dal mellem fede enge og vinder først igen sin skønhed i Herlufsholms skove.

Slagelse lystskov er Sorø-skovenes vestligste fløj. Dermed er vi inde i et nyt land, fladt, smaaabakket, ensformigt, uden skov eller sø. Den fremmede finder egnen kedelig, men bonden glæder sig over de frugtbare marker. Trelleborg og Antvorskov fortæller atter historie. Slagelse er Vestsjællands dominerende hovedstad; ingen generende opkomlinge af stationsbyer i amtet har faaet lov til at hæmme væksten. Her mødes baner og veje, her var i gamle dage kornhandelens centrum, nu er Slagelse en vaagen industri- og handelsby, en centralby, den største provinsby paa Sjælland. Fra Slotsbjergby banker er der storslaaet udsigt over det frodige agerland ned mod Storebælt...« et uhyre, grønt tag, der skraaner mod kysten«, og fra Vaarby bakke glider den rejsende lige ned i det lave land omkring Korsør. Denne by blev af de gamle digtere betegnet som en ravnekrog. J. H. Wes-sel kunne ikke tage den by alvorligt (en »lat-terlig lilleput« af en by), Øhlenschläger fandt paa sin Langelands-rejse, at Korsør var en »komisk stabelplads«, og J. L. Heiberg lod i »Kong Salomon og Jørgen hattemager« Korsør være spidsborgerlighedens og snobberiets by. Maaske var det ventetiden, naar man oppebiede gunstig vind til overfarten til Fyn, der gjorde digterne sure. Men Korsør har dog fostret en digter som Jens Baggesen. Og Korsør var altid en vigtig indgangsport fra Jylland og Fyn til Sjælland. Derom vidner Korsørs batteri. Nu er Korsør hovedoverfartsstedet fra Sjælland til Fyn, Jylland, Langeland, Kiel... en vigtig færge- og havneby med tusinder af rejsende paa gennemfart, pr bil eller

tog, Vestsjællands havn. Oplandet er kun lille, den er dog nu en industri- og handelsby i vækst. Herfra og til *Skelskør* færdes man i et venligt agerland med frugtplantager og friske pust fra bæltet, og kommer man nordfra, faar man ret et indtryk af, hvor idyllisk en by *Skelskør* er . . . en af Sjællands mest beskedne byer, banen dertil er endog nedlagt, og alle de store veje gaar uden om byen. *Skelskør* har haft sin storhedstid, da den var hovedoverfartssted til Fyn, og den har haft sin kongsgaard; men den er i dag med sit nor og sin »Dyrehave« og hyggelige gader en af Danmarks kønneste byer.

Egnen fra *Skelskør* og østpaa er herregaardenes land, langs Smaalandshavet er der en hel lagunekyst med fjorde, vige, øer og holme. Flere er landfast med Sjælland. Her boede oldtidens fiskerfolk, senere rejste borgene sig. Smukkeste er der ved *Holsteinborg* og *Herlufsholm*. — *Karrebæksminde* er den eneste by ved kysten. Her folder badelivet sig ud.

Sorø amt begynder ved *Susaens* kilder og ender ved dens munding. En tur rundt i amtet giver et ægte indtryk af Sjællands natur, og her faar man repeteret sin Danmarks-historie.

Historien viser, at amtet ikke blot geogra-fisk, men ogsaa historisk er Sjællands hjerte. Stednavnene fortæller om tidlig bebyggelse. De mange navne paa -inge tyder paa, at man har bosat sig stammevis i bygder, der var indrammet af skov. Senere fyldtes de navnløse egne med byer paa -lev og -sted. Det var førere, der tog land, og efterlod deres navne i bynavnene, især paa Ringstedegnen. En del byer er delt i en by med -magle og en by med -lille, et tegn paa, at kulturen har udfoldet sig frodigt. Derefter kom udflytterbyer med -torp. Alsted herred og kystegnene har særlig mange oldtidsminder. 156 oldtidsminder i amtet er fredet, deraf flere jættestuer og dyssekamre. Ved Slagelse laa vikingeborgen den store *Trelleborg*, som i nyeste tid er rekonstrueret.

Før Lejre var *Sigersted* kongesæde, her boede kong *Siger*. Her blev *Hagbard* grebet i *Signes* jomfrubur og hængt, medens *Signe* indebrændte sig selv og sine møer. Ved *Alsted* blev *Magnus den gode* kastet af hesten og døde 1047, paa Ringsted ting samlede *Skjalm Hvide* sjællænderne til hævntog mod venderne. Det gamle høvdingedømme møder vi fremfor alt i *Fjenneslev*, hvor *Skjalm Hvide* blev stamfader til en af rigets ypperste slægter. *Hans svigersøn, Peder Thorstensen*, byggede *Pedersborg*, *Absalon* og *Esbern Snare* grundlagde rigets storhedstid. Faa steder i landet er den historiske overlevering saa rig, og af disse kilder øste *Saxo*, da han i Sorø skrev sin *Danmarks-kronike*. Ved *Haraldsted* blev *Knud Lavard* myrdet 7. jan 1131, og langvarige stridigheder udbrød, i *Fjenneslev* oplærtes kong *Valdemar* sammen med *Esbern* og *Absalon*. Ved *Boeslunde* slog *Absalon* venderne 1158; byerne voksede, og den kirkelige kultur satte sit præg paa land og by. Trækirkerne afløstes af stenkirker, nogle blev bygget af sognefolket i fællesskab, andre af høvdinge som stormænds gaardkirker. — Og hertil kom de store klostre, benediktinerklostret i *Ringsted*, i hvis klosterkirke *Knud*

hertug var begravet; ved en stor fest 1170 blev han helgenkronet, i Sorø voksede det store Cistercienserkloster op af det oprindelige lille benediktinerkloster, og *Absalon* gjorde det rigt. Det redie store klostre var *Antvorskov*, grundlagt 1170 for johannitterne, hvis korsflag med Dannebrogts farver havde varet paa vender- og estertogter. — Støttet af konge og adel blev *Antvorskov* et af landets rigeste klostre, johannitternes hovedsæde i Norden. Endelig var der *Skovkloster*, det senere *Herlufsholm*, grundlagt 1139. — Disse klostre var blandt vore første teglstensbygninger, og herfra bredtes brugen af de store, røde munkesten med de yndefulde murstenspyrdelser, friser, søjler osv til andre egne. — Sjælland fik ved *Absalon* det politiske førerskab, men gik ogsaa i spidsen med byggekunsten. Cistercienserne i Sorø var mestre i have- og landbrug og fremkaldte et stort opsving i jordens dyrkning. Sjælland blev brændpunktet i Valdemars-tidens rige kultur. Ringsted og Sorø fik ogsaa ry ved deres kirker og deres kongegrave. Valdemarerne begravedes i Ringsted, og i Sorø hviler *Absalon* og to konger. Ingen klosterforstander stod højere end abbeden i Sorø, han havde bisperang og sæde i rigets raad. Mange andre historiske og kirkehistoriske minder knytter sig til Midtsjælland. Paa Ringsted landsting gennemførte *Absalon* med sjællænderne overenskomsten, der 1171 indførte *bispetien*. Til Slagelse er knyttet sagnene om *Helvig Anders*, i *Skelskør* søgte drost *Peder Hoseøl* at overrumple hertug *Valdemar*, men blev selv hertugens fange 1289. Samme aar afbrændte de fredløse *Korsør* og *Taarborg*. 1326 blev *Kristoffer II's* søn belejret og fanget paa *Taarborg*, og hele egnen var kuert af holstenernes vælde. *Valdemar Atterdag* erobrede egnen igen fra holstenerne. I den senere middelalder rejste sig en række borge. *Korsør* slot yderst ved *Noret* var rigsborg, afløser af det gamle *Taarborg* indenfor *Noret*. *Roskildebispen* havde befæstede gaarde ved *Rollerup* ved *Slagelse* og *Braadegaard*, det senere *Holsteinborg*. Flere stormandsboliger kom under klostrene, og saa var deres borgsaga endt. Munkene kunne nok være ivrige for saadanne erhvervelser, da de ofte var udsat for overgreb fra adelsborgene. Naboskabet med *Pedersborg* var jo ikke altid rart for Sorø kloster, men 1205 kom borgen under klostret. Andre høvdingesæder som *Bjernerdeggaard*, *Fjenneslev*, *Alsted* og *Slaglille* kom ogsaa under klostervælde. Men i fjernere egne laa borge, som ikke kom i klostereje: *Skjoldnæsholm*, *Gisselfeld*, *Bregentved*, *Næsbyholm* og *Bavelse*. Søerne er kranset med voldsteder, borgene laa tæt. En del er bevaret som herregaarde, *Gerdrup*, *Snedinge*, *Borreby*, *Basnæs*, *Fuirendal*, *Gunderslevholm* osv, hvor den jævne overgang fra middelalderborg til moderne herresæde har karakteriseret udviklingen.

Reformationen betød klostrenes nedlæggelse og tilbagegang for byerne. Landstinget i Ringsted oplørte, svenskekrigene, skatter og brande ødelagde meget. Ringsted sygnede hen og blev en lille by, der først efter banens aabning 1856 kom i ny vækst. Sorø fik i ste-

det for klostret: Sorø akademi, og byen var væsentlig knyttet dertil, den var afskaaret fra opland undtagen mod nord, med anlægget af veje og baner steg folketallet, byen er stadig lille, men meget søgt af turister. Derimod har Slagelse et stort og rigt opland. Landbrug var byens hovederhverv i middelalderen, og Antvorskov kloster var en rig støtte for byen. Slagelse har altid været en af Sjællands bedste handelsbyer, men i en aarrække var havnebyen Korsør større. I 19. aarhundrede tog Slagelse fart og blev amtets største by, jernbaneknudepunkt og industriby. Korsør var hovedoverfartsstedet til Fyn. Svenskerne landede uhindret her 1658 og besatte slottet. Her modtog Carl Gustav budskabet om sine troppers nederlag ved Nyborg ved general Stenbock med ordene: »Har fanden taget gederne, maatte han ret ogsaa have taget bukken med«. Efter 1660 forfaldt fæstningen. Byen led meget under svenskerne, og den sank ned til 826 indb i 1672. Men overfarten skaffede snart opgang, og efter dampfærgetrafikkens indførelse har byen været i vækst og har en ikke ringe industri. Skelskør led meget under krigen i middelalderen og senere. Den er en lille, smuk, afsides beliggende by. Jernbanen har i almindelighed ikke skabt større stationsbyer som de findes i andre egne. Dog findes en af landets største stationsbyer i amtet mod øst: *Haslev*, som med sine skoler og mejeriet *Trifoleum* blev en af amtets betydeligste byer. Desuden stationsbyen *Stenlille*.

Sorø amt er et landbrugsamt. Brydningen mellem herremænd og bonde møder vi mange vidnesbyrd om. Fra adelens glanstid staar Peder Oxes borg *Gisselfeld* og Johan Friis' *Borreby*. Fra enevældens tid: Moltkernes *Bregentved*, Schack'ernes *Giesegaard*, Danneskiold-Laurvigs *Skjoldnæsholm*, Holstein'ernes *Holsteinborg*, samt en række andre store gaarde; et eget kapitel omfatter Herluf Trolles *Herlufsholm*, der blev kostskole. Landets to ældste og traditionsrigeste kostskoler *Sorø akademi* og *Herlufsholm* ligger begge i Sorø amt. Og til Sorø er *Ludvig Holbergs* navn i særlig grad knyttet; i Sorø er Holbergs grav, og omkring akademiet udfoldede sig et eget kulturliv, her har *Ingemann*, *Carsten Hauch*, *Molbech*, *P. A. Heise*, *F. C. Krarup* og adskillige af dansk kulturhistories store skikkelser været lærere.

Bønderne havde det ikke godt under herremandsvældet. I løbet af 300 aar, indtil c 1800, blev 25 landsbyer opslugt af herregaarde (feks *Valsøllie*, *Førslev*, *Allindemagle*). Det skyldtes dels bøndernes fattigdom, dels krigen. Man hører jævnligt om øde gaarde (i Teestrup laa 8 gaarde øde i 17. aarh). Kvægsteen i 18. aarh hærgede slemt. Tiden for stavnsbaandets løsning var en mørk tid for bønderne. Men der var dog herremænd, der ønskede at forbedre bøndernes kaar. Grev *Adam G. Moltke*, *Bregentved*, som vel næppe havde blik for bondens sociale frigørelse, havde store planer om landbrugets forbedring; han indkaldte holsteneren *Johan Völkers*, som bl a indførte brakningen, og baade paa *Bregentved* og *Antvorskov* fik han ind-

ført forbedringer. Grevinde *Danneskiold-Laurvig*, *Skjoldnæsholm*, fik indført lettelser i hoveriet. Men i de 300 aar mellem »Grevens fejde« og bondefrigørelsen 1788 møder vi næsten ingen kendte navne, der er udsprunget af bondestanden i Sorø amt. Holberg, som var stor godsejer i amtet, har maaske hentet nogle af sine modeller blandt Sorø-egnens bønder i fornedrelsestiden. Men Holbergs samtidige, den navnkundige arkitekt, *Nic. Eigtved*, var dog bondesøn fra *Haraldsted*.

Først efter stavnsbaandets løsning møder vi kendte navne fra Midtsjællands bondeverden. Gaardfæster *Niels Sørensen*, *Alsted*, der 1760 overtog en næsten øde gaard, huskes endnu som eksempel paa flid og stræbsomhed, hans gaard blev et mønster paa egnen. Den gamle bondeselvfølelse, som hidtil kun havde givet sig udslag hjemme i bylaget, rejste sig langsomt. Bonden, *Niels Mortensen*, *Benløse* (»den blaa bonde«), der havde planer om at købe en herregaard (*Kærup*) sammen med sine byfæller 1825, er et eksempel paa vovemod; længe huskede man, at kong Fr. VI havde en lang samtale med ham, da kongen passerede Ringsted, og at alle de høje herrer maatte vente, medens kongen talte med bonden. Mod-sætningen mellem bonde og herremænd var baggrunden for den første politiske bevægelse i Danmark, bonden *Peder Jensen*, *Allindemagle* (* 1815, † 1895) var ordfører for den Herthadals-deputation, der for Chr. IX 1883 fremførte bondens parlamentariske krav.

Stændertidens politiske brydninger ser man symbolsk efter et (vistnok det første politiske) møde i Ringsted 25. okt 1846, hvor den af bønderne valgte deputerede maatte sidde udenfor hos kusken, medens de tre andre (en byfoged, en godsejer og en godsforvalter) sad inde i vognen, da de efter mødet skulle køre til Roskilde. Ved dette møde mærkedes bondens sans for historisk samhörighed, da bonden, *Lars Hansen*, *Enø*, mindede om gamle tiders »folketing« og henviste til, at mødet holdtes netop paa samme sted som de gamle ting, hvor bønderne ogsaa var med. — Paa de fattige marker ved Sorø gik bonden *Chr. Hviid Bredahl* bag sin plov, han blev en af sin tids kendte digtere, »Harmens og retsindets digter«.

Den første landbrugsskole i amtet stiftedes 1830 under Sorø akademi, en af amtets største godsbesiddere. Det var agerdyrknings- og forstinstitutet paa *Mørup* mellem Sorø og Ringsted, ledet af en proprietærsøn fra Sandbygaard ved Ringsted, *Niels Gierding*, og hjulpet af akademiets lærere som medlærere. Skolen blev kun lille og standsede 1834. Større betydning fik *Landboforeningen*, stiftet 1833 af grev *F. A. Holstein*, *Holsteinborg*. Den skulle hjælpe med dræning, forædling af husdyr og saasød, fordeling af saasød, samt uddele præmier. — Om grev H's store betydning, baade kirkeligt og kulturelt, se s 341 og under *Holsteinborg*.

Svingploven blev indført, og *Ole Winstrup* i Fuglebjerg opfandt rensemaskinen; flere mekanikere forbedrede landbrugsredskaberne, og ved udstillinger og dyrskuer blev forbedringerne bekendte. En materiel opgang begyndte. Og samtidigt kom der politisk røre.

Den lille, brede *Peder Hansen*, Lundby (Præstø amt), klædt i dyreskins-*knæbukser* og sølvknappet kofte, kørte landet rundt og rejste bønderne. Lægprædikanten, *Rasmus Sørensen*, Venslev, slog følge, og man havde fantastiske idéer om opkøb og udstykning af herregaarde. Godsejer *Neergaard*, Skjoldnæsholm, talte kraftigt imod bondebevægelsen i stænderforsamlingen. Saa kom 1848. Bønderne maatte køre soldater i lange vognrækker til Korsør. 17. juli 1848 holdtes det vistnok første offentlige folkemøde i amtet, i *Sigersted*, ved Hågbards høj, tusinder overværede mødet, og overskudet gik til faldnes efterladte. Mødet var baade politisk og nationalt og skulle »oplive til virksom deltagelse i gamle Danmarks genfødsel«. Martsministeriets chef, grev *A. W. Moltke*, var fra Bregentved, han var afholdt af bønderne, som rejste ham en mindesten 1859. I de følgende politiske kampe var den østlige del af amtet afgjort mere »radikalt« end den vestlige del. Dette holdt sig efter systemskiftet 1901. Statsminister *C. Th. Zahle*, var valgt i Ringsted. De politiske kampe i 70'erne og 80'erne var ret voldsomme, især i Slagelse- og Skelskør-kredsen; de to købstæder contra landbefolkningen gav Slagelse-kredsen sit eget præg, i Skelskør-kredsen var det brydningerne mellem herremænd og bonde, der prægede valgkampen, men betydelig indflydelse udgik fra Holsteinborg (lensgreven dér var som regel rigsdagsmand), en tid var gdjr *Johs. Feldthusen*, Høve, folketingsmand, han betød meget for egnen og var ligesom flere andre ledende mænd i Vestsjælland tilflyttet fra Fyn. »Sorø Amtstidende«, Sjællands største provinsavis, har baade politisk og folkeligt spillet en stor rolle, det blev i mange aar redigeret af *Hans Jensen*. En anden redaktør, *J. V. Christensen*, »Ringsted Folketidende«, har ogsaa paa mange maader øvet folkelig og kulturel (ikke mindst kulturhistoriske) indflydelse. Den første bonde, der blev minister, *Ole Hansen*, var gdjr i Bringstrup. 1903 indviedes *Kærehave* husmandsskole, en social nydannelse med tilknytning til højskole og landbrugsskole. Haslev blev IM's skoleby.

Den træge, men lune sjællandske bonde, som Maglekilde Petersen eller Zakarias Nielsen skildrer ham, er nu afløst af en anden type, hurtig til handling, ret selvbevidst, stadig med et lunt glimt i øjenkrogen, ivrig efter at udnytte enhver mulighed. En dygtig lærerstand har ogsaa været med til at skabe den ny bondetype. Blandt disse bønder kan nævnes *Jørgen Christensen*, K Stillinge, der var med til som 25-aarig at skabe Den sjællandske Bondestands Sparekasse. Lærer *P. Nielsen*, fra 1860 lærer i Ørslev ved Skelskør, fra 1886 leder af den nyoprettede forsøgsstation i Tystofte ved Skelskør, arbejdede ihærdigt for markplanternes forbedring. — Det første andelsmejeri opførtes 1885 i Vemmelev, og senere har andelsforeninger, kvægavlsforeninger (dyrskuere), husmandsforeninger og andre faglige organisationer samlet befolkningen og virket til almindelig fremgang. I Halkevad mindelund har man en pendant til Løve tingsted i Holbæk amt med mindstene for amtets aandelige førere.

Under den tyske besættelse var Korsør flere gange skueplads for bevægede optrin. Kaptajn i Schalburgkorps K. B. Martinsen ankom f. eks. 2. april 1944 til Korsør med 100 mand, da et stikkerpar skulle begraves. Han ringede til politistationen og krævede absolut ro i byen. Derefter gik hans folk i gang med systematiske provokationer, nævnelser, spark og trusler («Korsør bys gader ville komme til at svømme i lig, hvis de sagte at forstyrre den begravelse»). Der skete dog ikke mere. Men Martinsens ordre til clearingmord medførte, at da en berygtet stikker (en fiskehandler i Slagelse) blev likvideret 5. jan. 44, skulle denne mands død omtales ganske parallelt med mordet paa Kaj Munk, og læge Villy Vigholt, Slagelse, blev myrdet med koldt overlæg. Martinsen gav ogsaa ordre til ved korporlig afstraffelse af politimester Thygesen, Slagelse, at sone likvideringen 27. marts 44 af stikkerparret Fischer fra Forlev. Da man ikke fandt politimesteren, myrdede man lektor Ibsen, Slagelse (Danmark under besættelsen II, 528). Færgetrafikken var gentagne gange genstand for voldsomme begivenheder. 3. nov. 43 bombedes færgen »Sjælland«, og der indførtes politiundersøgelse af alle færgerejser. Korsør glasværk blev schalburgteret 28. april 44. En stor sabotagebrand hærgede jernstøberiet i Ringsted 22. juli 43 (skade: 1/2 mill. kr). Omkring kasernerne baade i Slagelse og Ringsted var der flere gange optrin.

Det kirkelige liv. Sorø amts kirkelige historie i det sidste aarhundrede rummer adskillige interessante punkter, som har interesse ud over det lokale. Det aandelige liv har været præget af bølgegangens love, fra pietistisk varme til rationalismens kulde, fra vækkelser, (saa egne er kaldt »Det hellige land«) til almindelig venlig ligegyldighed. Rationalismen herskede de fleste steder i kirker- og præstegaarde i første halvdel af 19. aarhundrede, men den blev mødt af en ret kraftig gudelig forsamlingsbevægelse, baaret frem af trosvarme lægfolk, og det sydvestsjællandske broderkonvent var med til at gøre bevægelsen kirkelig, trods flere præsters skarpe modstand; og stiftelsen af Kirkelig Forening for Indre Mission 1861 i Stenlille, ledede denne vækkelsesbevægelse ind i kirken.

Under henvisning til omtalen af det kirkelige liv i amtet under de enkelte provstier og pastorater skal der i denne korte amtsoversigt nævnes, at man har fundet spor af pietistisk røre i Bringstrup, hvor Brødrementighedens første agitator, *Geert Hansen*, kom paa besøg omkring 1733. Egnens kirkehistoriker, pastor *P. Severinsen*, Bringstrup, mener, at han ogsaa har besøgt Gyrstinge. Men der foreligger ikke nærmere efterretning om betydningen af disse besøg. — Præsterne var som helhed rationalistisk prægede til midt i 19. aarhundrede. Det var i aandelig henseende fattige tider. Men omkring 1830 blev der røre i *Vestsjælland* (*Flakkebjerg* herrederne) og forrest i dette røre staar grev *F. A. Holstein*, Holsteinborg, og hans varmhjertede hustru fra Brahetrolleborg (f. Rewentlow). Greven overtog Holsteinborg 1809, han fik straks hoveriet afskaffet og blev en foregangsmand, hvad landbrug og haandgerningsskoler angaar. Han fik oprettet »Selskabet til bondevelstands fremme i Ø Flakkebjerg herred«, og dets præmier uddeltes ved smukke højtideligheder i kirkerne. Det materielle og det aandelige maatte ikke skilles. Dette var i og for sig i pagt med oplysningstidens tankegang, men Grev Holstein ønskede ogsaa en mere levende kristendomsforkyndelse. Han havde kaldsretten til flere kirker, og han benyttede denne ret til at ansætte troende præster, der kom i nær

forbindelse med den af Mynster skarpt kritiserede voksende lægmandsbevægelse og de gudelige forsamlinger. Mynster kaldte (ironisk) Sydvestsjælland »det hellige land«; præsterne, der dannede »det sydvestjællandske broderkonvent«, var bl a *Holm*, *Hyllested-V-H*, *P. A. Fenger*, *Slotsbjergby-S*, *C. F. Rønne*, *Høve-F* (IM's første formand), *L. V. Monrad*, *Marvede-H*, *E. Th. Clausen*, *Boeslunde*, *F. E. Boisen*, *Skørpinge-F*, og længere mod øst *J. F. Fenger*, *Lynge-B*. Endelig var *P. C. Kierkegaard*, sp i *Pedersborg-K* 1842—56, en mandig forkæmper for aandelig frihed; han nægtede at tvangsdøbe baptisternes børn. Opgøret mellem rationalisterne og den ny tids præster mærkedes især i »Den vestjællandske fejde« (se *Slagelse*) med udgangspunkt i en prædiken af *P. A. Fenger*. Grev *Holstein* gav en af de ivrigste forsamlingsfolk, *Rasmus Ottosen*, en gaard i *Venslev*, og han kaldede den senere saa kendte folkeagitator, *Rasmus Sørensen*, til lærer i *Venslev*. Da den norske lægprædikant, bonden *Elling Eigilsen*, i 1830-erne rejste rundt i Danmark, talte han for en stor forsamling i riddersalen paa *Holsteinborg*. Pastor *Duus*, *Vemmelev*, fik rejst sag mod lægmændene (se *Vemmelev*). Da *Eigilsen* blev arresteret i henhold til konventikelplakaten, henvendte lensgreviden sig til daværende prinsesse *Caroline Amalie*, der netop var i *Slagelse*, og fik ham løsladt. Dette aandelige røre er ogsaa baggrunden for den opdragelsesanstalt, som grev *Holstein* allerede 1811 havde oprettet paa *Fuirendal*, og som 1840 flyttedes til *Holsteinsminde* i *Førslev* sogn, ledet af den kendte pædagog *Anders Stephansen*, senere af digteren *Leopold Budde*. *Stephansen* stod ogsaa bag oprettelsen af *Hindholm højskole* 1852. *Hindholm højskole*, der 1867 blev overtaget af kpt *Chr. Nielsen*, blev af stor betydning for egnens ungdom. Den bestod under skiftende kaar som højskole til 1914. 1836 oprettedes paa grevens initiativ *Flakkebjerg drengehjem* med *C. C. Møller* som leder. — Skolerne staa tilbage som minder fra vækkelsestiden, men nu er der faktisk ikke spor tilbage fra broderkonventet og lægmandsrøret i flere af de sogne, hvor det blomstrede stærkest.

Bortset fra de sogne hvor der er grundtvigsk eller IM's menighedsliv, er kirkelivet temmelig svagt i vore dage. Den grundtvigske bevægelse kan nok føre sine rødder tilbage til 1830'erne. I den nyere tid har den især samlet sig om frimenigheden i *Høve* og om *Liselund*. Pastor *P. Rønne*, *Sønderup* (hvor *Th. Skat Rørdam* havde været præst) samlede de grundtvigske fra store kredse, og hans store møder i *Slagelse* (fortsat under navnet »Rønnes møder«) samlede mange. Hans nevø, *K. Rønne*, blev frimenighedspræst i *Høve*, og da *Niels Dael* 1897 blev denne menigheds præst, blev *Høve* samlingssted for de grundtvigske paa hele egnen, og dette voksede yderligere, da *Liselund menighedsskole* og *Liselund-møderne* begyndte. Til sin høje alderdom stod *Niels Dael* som den bærende personlighed i dette omfattende arbejde. Frimenigheden her har talt en række af *Vestsjællands* betydeligste mænd blandt sine medlemmer. Samtidig var provst *Aage Møller*, *Slagelse*, leder af et

grundtvigsk præget menighedsliv, og *Antvorskov højskole* blev stor og anset under *Fr. Nørgaards* ledelse, senere ledet af *Erik B. Nissen*. I *Vemmelev* har der været en række betydelige grundtvigske præster, *Jørgen Nissen*, *L. Lundby* m fl. — 1889 oprettedes en folkehøjskole i *Sorø*; den blev ledet af pastor *K. Bjerre* (*Pedersborg*), senere af *A. D. Dalsgaard*, men er senere gaaet over til at blive ungdomsskole. *Stor* har den aldrig været, men der kom en del til dens møder.

Indre Missions trosliv paa *Rude-Fuglebjerg* egnen har ogsaa rødder tilbage til grev *Holsteins* tid, og især har lensgreve *C. Holstein-Holsteinborg*, der var medlem af IM's bestyrelse, gjort et stort arbejde for IM. Alle sognepræster i *Hyllested* har i de senere aar sluttet sig til IM, og de har haft en god støtte i lærer *Jensen*, *Rude*. Fra helt andre rødder stammer IM's-livet i *Stenmagle-Stenlille* (se der), her stod pastor *E. M. Nyeberg* i en menneskealder som IM's leder, efterfulgt af *Vilhelm Becks* søn, *Filip Beck*, *Johs. Clausen*, der betød saa meget ved livets frembrud her, blev senere sognepræst i *Slagelse*. — Fra *Teesstrup* kom IM til *Haslev*, og her blev et af de største IMsmf i amtet. *Haslev højskole* blev oprettet 1891, og den har til dato været IM's førende højskole. Højskoleforstander *P. C. Davidsen* var i mange aar IM's høvding, og en række skoler blev rejst som højskolens »børn« (landbrugsskole, seminarium, udvidet højskole, gymnasium osv, alt ledet i IM's aand). I *Haslev kirke* og missionshus samles hundreder af mennesker hver uge, og mange har dyrebare minder herfra. Og IM's liv i *Haslev* er yderligere vokset ved præsterne i de senere aar; især *Imm. Bang* og *Chr. Bartholdy*. Der er iøvrigt IM-smf i alle købstæderne (størst i *Slagelse*). Blandt de indremissionærer, der har betydet meget, skal især nævnes *O. Kinch* og *Johan Madsen* (sidst i *Kværkeby* og *Ringsted*).

Blandt amtets kendte og betydelige præster skal desuden nævnes de lærde præster, dr *F. V. Andersen*, *Ringsted*, dr *F. C. Krarup*, *Sorø*, dr *V. Rothe*, *Vemmelev*, dr *Viborg* og *Fr. Schepeleern*, *Slagelse*. Flere præster har været aktive politikere: *P. C. Zahle*, *Vallensved*, *Henning Jensen*, *Stenmagle*, der blev afskediget af politiske grunde i provisorietiden, og provst *M. C. B. Nielsen*, *Vemmelev*, der blev kultusminister. Landskendt var ogsaa provst *Jens Vahl*, *Karrebæk*, hvis missionskendskab var enestaaende, kirkehistorikeren *P. Severinsen*, *Bringstrup*, provst *C. L. Nørgaard*, *Øde Førslev*, en af de kyndigste i kirkeret, og *A. Birke*, *Terslev*, præsteforeningens formand og en af lederne i den kristeligt-sociale bevægelse. Blandt ungdommen har især lærer *Arnth Jensen*, *Gerlev*, betydet meget. I nyeste tid er der rejst en stor idrætshøjskole ved *Gerlev* med forstander *Krogshede* som leder. (Se iøvrigt under de enkelte provstier og pastorer).

Kirkebygningerne. De store klostre blev udgangspunkter for bygningen af *Valdemars-tidens* teglstenskirker. Klosterkirkerne i *Ringsted* og *Sorø* hører til landets mest monumentale og interessante kirker, af Antvorskov er kun sparsomme ruiner tilbage. *Herlufsholm*, middelalderens skovkloster, grundlagt 1135 af stormanden *Peder Bodilson*, har

endnu sin kirke fra c 1200. Klosterkirkerne er de interessanteste, men ikke de ældste. De fleste landsbykirker er af kampesten fra den romanske tid. Enkelte fraadstenskirkker forekommer paa Ringstedegnen (Haraldsted, Bringstrup, Valsøllille, Kværkeby), kalk- eller kridtstenskirker findes mod syd (Broby, Frerslev, Førslev, Haslev, Terslev, Ørslev). De to kirkeruiner, Ladby og Vridsløse i Herlufsholm sogn er af kampesten. En halv snes kirker har bevaret deres korrundinger, hvoraf Slaglille, Munkebjergby har pilastre, Sludstrup og Lundforlund har rundbuefriser. Rester af de oprindelige taarne ses, Vallensved har bevaret sit anselige romanske taarn. Allindemagle er kullet. De berømteste taarne ses i Fjenneslev med sit tvillingtaarn, Bjernede er en berømt stormandskirke, begge er haardhændet restaureret i 19. aarh. Teglstenskirker findes i Benløse, Fodby, Kærrebæk, Kvislemark, Magleby, Skørpinge, Kindertoft, Testrup, Veterslev. Fra den tidliggotiske tid stammer de mange til- og ombygninger. Ejendommelige er de toskibede kirker i Egeslevmagle og Boeslunde. Helt gotiske bygninger er Taarnborg, Haldagerlille og Sct. Mikkel's k, Slagelse. Flere kirker har smukke kalkmalerier, foruden dem i de store kirker kan nævnes malerierne i Fjenneslev, Slaglille, Alsted, Broby, Ørslev og Tjustrup. Døbefontene er den sædvanlige type, Vemmelev-fonten har relief af Isaks ofring, en rigt dekoreret gullandsk font ses i Førslev, Haraldsted har en lille malmfont fra c 1350.

En af de smukkeste altertavler var den store Mariatavle i Boeslunde. Den sydvestlige del af amtet har flere gode katolske altertavler (Skelskør, Bjerre, Egeslevmagle, Faardrup, Hyllinge, Otterup, Stillinge, Tjæreby). Smukke højrenæssancearbejder er prædikestolen i Ringsted, altertavlen i Haraldsted, inventaret i Sigersted. Men amtet har ikke haft et centralværksted som flere andre amter til at frem-

stille kirkeinventar. Smukke snitværker ses i Sorø, Herlufsholm, Gunderslev, Krummerup, Fuirendal, Nordrup, Veterslev, Haldagerlille.

Siden 1849 er kun nyopført een kirke, Agersø kirke (1872). Haslev kirke blev helt ombygget 1916.

Fra Sorø amt kan nævnes nogle ministerielle indgreb, der (ud over lovgivningen) administrativt har været med til at forringe kirkens midler, f eks salget af en del af den tilbageblevne præstegaardsjord i Bringstrup til opførelse af en centralskole, og den uretfærdige ordning i Korsør, hvor de fleste af kateketembedets indtægter blev anvendt til at oprette et kommunalt overlærereembede.

Af den righoldige litteratur henvises til red J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands historie 1907—31 og sammes bøger om Ringsted, samlet 1930 og talrige skildringer i Sorø amts historiske aarbog, bl a: Henry Ussing: Stednavne i Sorø amt (IV, 31 f, 131 f), Gunnar Knudsen: Hellige kilder i S amt (VII, 3 f, IX, 43 f), J. V. Christensen: Zacharias Nielsen og Sorø amt (XI, 21 f), L. P. Poulsen: Sydvestsjællandsk dialekt (XXIII, 8 f), P. Severinsen: Kirkereformationen i S amt (XXIV, 33 f), samme: Landsbyskolens tilblivelse i S amt (XXV, 104 f), Aug. Fr. Schmidt: Folkeminder i S amt (XXVIII, 104 f), J. Heltoft: Gamle ord og talemaader (XXIV, 3 f og XXVIII, 105 f), P. Balslev: Den religiøse kunst i nogle af S-egnens kirker (XXXIII—XXXIV), Fritz Jacobsen: Tilstanden i S amts købstæder (XXXI, 90 f), Johs. C. Jessen: Træk af folkelivet i Vestsjælland (XXXI, 48 f), Henning Jensen: Smaa-træk fra det kirkelige liv i Alsted herred (V, 16 f), A. Hassø: smst (X, 16 f). Johs. C. Jessens skolehistoriske værker.

Ringsted-Alsted herreders provsti

Ringsted herred, 400 kv km, det største i amtet, er højtliggende og bakket, særligt mod nord ved Gyldenløves høj, mod vest og syd mere fladt. Der er store skove mod øst og en del smaa søer. Kun faa oldtidsminder. Ringsted og Haslev er herredets hovedbyer.

Alsted herred, 236 kv km, det mindste i amtet, er ret højtliggende og bølgeformet med store skove og en række søer. Meget naturskønt, især omkring Sorø. Herredet er det mindst frugtbare i amtet.

I middelalderen var de to herreder præget af de store klostre i Ringsted og Sorø. Ved reformationen gik det haardt ud over klostrene, men Sorø fik en lempelig behandling, abbeden, *Henrik Tornekrans*, beholdt sin stilling og forblev endda i rigsraadet. Først under kong Fr. II kom der en verdslig lensmand, og akademiet oprettedes 1586. — Bønderne havde det haardt, vendingen kom med prisstigningen 1750—1800. Amtmand *P. C. Ste-mann*, der noget haardhændet ledede Sorø akademis gods 1798—1827, forstod at udnytte forholdene og genrejste akademiet, og godset klarede sig gennem krisen 1814—18. — Efter 1850 blev selvejerbønderne toneangivende i sognekommunerne.

Befolkningen er skildret af *Anton Nielsen*, der var lærer i Munkebjergby 1858—68 og forsøgte at skabe en selvstændig bondelitteratur. I sin bog »Bondeliv I-III«, 1886 f beskriver han levende egens bønder, sympatisk, men noget moraliserende.

Redaktør *J. V. Christensens* skildringer af Midtsjællands bondetyper giver indtryk af en venlig og selvstændig befolkning, mere præget af materielle end af aandelige interesser, politisk: radikalt indstillet.

Forfatteren *Zakarias Nielsen* tegner billedet af den midtsjællandske bonde som »en træg skikkelse, der traadte tungt i sine træsko, tunge var hans lemmer, tung hans sølvpipe, tungt hans maal, som af de mægtige hvedevipper der bølger for en lad vind«.

Achton Friis skriver: »Naar jeg traf sammen med den midtsjællandske bondebefolkning, nærmere betegnet gaardmandsstanden, mødte jeg ikke altid den forstaaelse og venlige imødekommenhed, som jeg var vant til i de nordsjællandske egne. Allerede her betydte saa smaat den sejhed og træghed at vise sig, som jeg altfor ofte mødte senere især i Sydøstsjælland« (Danmarks store øer II, s 204).

Kulturhistorisk er dette provsti et af Danmarks minderigeste. De store klostre prægede egnen i middelalderen. — I nyere tid har Sorø akademi været et kulturcentrum. Ludvig Holbergs og Ingemanns navne er for stedse knyttet til Sorø. Ringsted er Schandorffs og Vil-

helm Andersens by. Og i nyeste tid er Haslev blevet et af IM's kultur-centrum.

I kirkelig henseende er Ringsted-egnen blevet betegnet som »det mørke fastland«.

Mynster omtaler det spændte forhold mellem provsten og provstiets præster (1845) med »pedantiske plagerier« og »hæslige stridigheder«, *Mynster* fandt, at præsterne i Ringsted herred var »vagre mænd«, men i Alsted herred »ser det mindre godt ud, da nogle er udelige, og da der findes mænd som *Smith* (Bringstrup) og *Thisted* (Gyrstinge)«. *Mynster* omtaler noget conventikelvæsen i Lyngø. »Skolevæsenet er i det hele i begge herreder ret godt, dog ikke bedre end i andre herreder, hvor det fremmes ved mindre ophævelser« (M I, 258).

Præsternes indberetninger fra de senere aar anfører, at befolkningen er socialdemokratisk eller radikalt indstillet (*J. K. Lauridsen*, *C. Th. Zahle*, *Jesper Simonsen*, *C. C. Alberti* og *Poul Christensen* har været folketingsmænd her). Mange sogne er præget af kirkelig ligegyldighed, en præst betegner Ringsted-egnen som »en aandelig ørken«, men befolkningen er »dygtig, fremadstræbende, de unge meget optaget af sport og fornøjelser«. Den vækkelse, der fra Ørslev gik over Vestsjælland, spores kun lidt. Den gr højskole har ikke kunnet slaa rod.

Grundtvigianismen mærkes ikke meget. Sorø højskole og Kærehave har været samlingssteder for beskedne grundtvigske kredse, men Sorø højskole, der aldrig blev særlig stor, er nu ungdomsskole. Pastor *K. Bjerre* var i en aarrække forstander. — Forstander *Nielsen-Klodskov*, Kærehave, betød en del for husmandsbruget, skønt han ikke havde tilknytning til husmandsbevægelsen, men 1922 maatte han give op. Pastor *Henning Jensen*, Stenmagle, var en betydelig grundtvigsk præst, men hans politiske virksomhed førte til hans afskedigelse.

Indre Mission har faaet saa stærk betydning i Haslev, at Haslev er blevet kaldt »IMs hovedstad i Danmark«. I 1860'erne kom lægprædikanter fra en kreds af troende mennesker i Teestrup vandrende til den lille landsby Haslev, og der blev røre, især efter at pastor *Jeansson* 1868 havde prædikeret der. Det første missionshus paa Sjælland byggedes i Haslev 1879, og præstedatteren *Therese Keyper* begyndte en søndagsskole og et ungdomsarbejde. 1891 indviedes Haslev højskole som IMs første folkehøjskole, og under den trosvarme og bibelstærke vesttjyde *P. C. Davidsens* ledelse blev højskolen stor og fik overordentlig indflydelse for IMs ungdom ikke blot paa Sjælland, men ud over hele landet. Haslev blev en skoleby, hvor dygtige lægfolk og skolernes

lærere bar arbejdet. En lang række skoler, alle præget af IM, rejstes i Haslev, og deres ledere og lærere prægede byen og de tusinder af unge, som gennem aarene har søgt til Haslev. Provst *Weber* stod køligt-velvilligt over for IM; efter 1921 har der været IM's sognepræster: *Im. Bang*, *Th. Møllerup* og *Chr. Bartholdy* har haft en kirkegang, som næppe har sidestykke i stiftet. Der er ogsaa en grundtvigsk kreds i Haslev. I Teestrup-Skuderløse er der stadigt et virksomt IM's arbejde i gang. Herregaarden *Eskildstrup* i Sneslev sogn, ejedes i mange aar af kammerherre S. Barner, en alvorlig IM's mand af den gamle skole. Han tilskødede gaarden til IM, og mange IMs mænd har talt eller holdt ferie paa gaarden. Pastor *A. Fibiger*, der var fmd for IMs Eskildstrup-udvalg, boede her hver sommer. Senere er Eskildstrup solgt, men IMs traditioner er trofast blevet fulgt af forpagter *Johs. Krarup*. — Et andet brændpunkt for IM har *Stenmagle-Stenlille* været. Her var *Johs. Clausen* kapellan 1858—63. Forskellige sekter havde skabt uro, Grunnets frimenighed og baptister agiterede stærkt, baptisterne fik en del tilhængere, men *Johs. Clausen* gjorde et solidt arbejde, og sammen med sin ven, *Vilhelm Beck* fik han IMs bevægelse ført ind i kirken, og paa det historiske møde i Stenlille 13. sept. 1861 stiftedes »Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark.« Indre Mission fik fodfæste i sognene med gode lægfolk som lærer *Povelsen* og *Jakob Jensen*, Skuerup, som ledere. Og i pastor *E. M. Nyeberg*, en skarp og drastisk vækkelsesprædikant, fik IM en myndig fører gennem et slægtled. — Pastor *Anger*, Gyrstinge, stod IM nær, og i Munkebjergby var pastor *Budde-Lund* en afgjort IMs præst, og der blev en lille IMs kreds der. — I Ringsted, Flinterup, Bjernede og Sorø er der ogsaa smaa IMs kredse. En række betydelige indremissionærer har virket med stor trofasthed rundt om i sognene: *Hans Kristensen*, *Johan Madsen*, *Otto Kinch* o. fl.

Den betydeligste præst omkring midten af aarhundredet var *J. F. Fenger*, Lyng, forsamlingsfolkernes gode ven. Han var ofte mismodig, fordi der var saa ringe sangbund for hans forkyndelse, han havde stor kirkegang, men efter hans bortrejse svandt menigheden ind. Hans arbejde for Ydre Mission, for Det sydvestsjællandske broderkonvent osv. omtales under Lyng. Den lærde provst, dr. *F. V. Andersen*, Ringsted, Vilhelm Andersens fader, var en af stiftets mest ansete præster. I Sorø var den mærkelige, rationalistiske dr. *M. Sommer* præst i mange aar, dr. *Zeuthen*, Sorø, var en ædel præstesikkertelse og dr. *F. C. Krarup*, Sorø, var landets lærdeste præst. I Pedersborg-K sad *P. C. Kierkegaard* og følte sig som »aandelig udlænding« i den afsides sjællandske præstegaard, han var en stor prædikant, og blev i Pedersborg landskendt, da han nægtede at døbe baptisterne børn. Pastor *K. Bjerre*, Pedersborg, var en kendt grundtvigsk foredragsholder. Tre fagligt-kirkelige organisationsledere var samtidigt i provstiet: Pastor *P. Severinsen*, Bringstrup, var en af landets lærde kirkehistorikere, formand for menighedsraadens landsforening. Pastor *A. Birke*, Terslev var fmd for Præsteforeningen og for Kri-

steligt socialt forbund, og provst *C. L. Nørsgaard*, Øde Førslev, fmd for Provsteforeningen, var kendt som en dygtig kirkelig administrator. I Øde Førslev afsluttede to tidligere meget virksomme IMs præster deres præstegering med nogle faa præsteaar: *Jeansson* og *Ad. L. Hansen*.

Sorø-Ringsted præstekonvent stiftedes i aaret 1911 og hed da: Konventet for Sorø og omegnen. Pastor *Barfod*, Alsted, blev valgt til fmd og fungerede som saadan til 1924, da han tog sin afsked. Konventet laa da stille indtil 1927, hvor pastor *Arølsen-Drejer*, Pedersborg, tog initiativet til at genoplive det. Det bestod da foruden af *Axelsen-Drejer*, Pedersborg, af *Harboe*, Munkebjergby, *Jensen*, Slaglille, *Severinsen*, Bringstrup, *Krag*, Lyng, *Andersen*, Alsted, *Naumann*, Jystrup, *Balslev*, Sorø.

Balslev valgtes til fmd, og senere blev provst *Beck*, Ringsted, *Poulsen*, Vigersted, *Sinding-Jensen*, Gyrstinge, *Jespersen*, Nordrup, medlemmer. Konventet fik nu navneforandring til Sorø-Ringsted konventet. Efter pastor *Balslevs* død i 1936 blev *Jespersen*, Nordrup, fmd, indtil han paa grund af svagelighed ønskede at fratræde. 1948 blev pastor *Hanson*, Pedersborg, valgt til fmd og fungerer stadig som saadan. Konventet samles 2 gange om aaret i præstegaardene, som regel i juni og september. Man mødes kl. 14. Efter at have drukket kaffe samles man til foredrag med forhandling. Foredraget holdes enten af værten eller af en fremmed taler. Derefter middag og selskabeligt samvær resten af aftenen. De skiftende præster har med en enkelt undtagelse med glæde deltaget i konventet, og der hersker en udmærket stemning og godt kollegaskab mellem præsterne.

Provstiet har kun haft 5 provster i de sidste 100 aar. Siden reformationen er ingen sognepræst blevet forflyttet fra Vigersted-K, Terslev-Ø og Alsted-F. Kun een er forflyttet fra Stenmagle-S og Haslev-F (1665). Ringsted-B var et af landets bedste embeder. Fra Teestrup er alle præster hidtil flyttet.

Særstilling i præstehistorien indtager Jystrup-V, hvor der 1844—1948 kun var 3 sognepræster, og Haslev-F, hvor der 1805—1921 kun var 3 sognepræster.

Alterbesøget er i dette provsti meget ujævnt fordelt. Haslev har landets største altergangsprocent for byers vedkommende, Teestrup har ogsaa meget høj altergangsprocent.

Menighedsraadene tæller i Ringsted herred: 13 IM, 4 gr, 22 soc, 100 u p, af de sidste er enkelte opgivet som n gr, eller politiske. I Alsted herred: 18 IM, 12 gr, 21 soc, 62 u p, ogsaa her er enkelte af dem, der opgives som u p, nærmest gr, eller politiske. Politisk prægede er menighedsraadene i Ringsted (11 soc, 9 borgegerlige), Vigersted-K, Jystrup-V, Alsted-F (5 venstre, 2 rad, 4 soc, alle kirk), Bringstrup-S (3 venstre, 3 rad, 3 soc i hvert raad).

Der er 6 missionshuse i Ringsted herred (Ringsted, Haslev, Teestrup, Førslev, Jystrup, Veterslev), 7 missionshuse i Alsted herred (Sorø, Broby, Stenmagle, Stenlille, Skuerup, Munkebjergby, Bjernede). Stenmagle (Merløse herred) regnes her under Alsted herred.

Kirkelig statistik

Folketal 1945	Kkg %	Altergæster								Mh	Fh	
		1891	%	1926	%	1942	%	1949	%			
Ringsted	9771	4—5	459	19	1517	24	2741	34	2863	29	1	
Benløse	1480	2	150	18	60	6	130	9	200	14		1
Haslev	5681	10	1346	70	5914	127	5530	102	} 9000	} 150	1	
Frerslev	323	5	277	66	225	70	348	101				
Terslev	1596	3	880	56	428	25	181	11	133	8		1
Ørslev	750	5	370	56	139	21	100	14	102	13		1
Haraldsted	1342	4	177	12	275	18			153	11		1
Allindemagle	419	4	38	12	50	12			79	19		
Jystrup	792	3			} 150	11	139	17			1	1
Valsøllille	641	2					79	12				
Nordrup	819		205	23	206	22	178	21	71	9		1
Farendløse	393		135	35	146	30	86	20	111	29		1
Teestrup	1064	8—10	854	75	500	45	935	93	1000	99	1	2
Vigersted	1043	3—4	150	20	220	27	146	15	133	13		1
Kværkeby	1165	3—4	240	20	390	28	226	19	211	18		1
Øde Førslev	730		504	58	150	19					1	1
Sneslev	722		296	40	201	29						
Vetterslev	416	7	200	48	150	32	156	36			1	1
Høm	450	5	100	22	125	24	99	22				
Sorø	5451	4	535	23	650	15	1577	31	1229	23	1	
Lynge	2854	5	750	43	336	15	438	17	464	17		
Broby	558	5	240	40	170	23	123	20	117	21	1	
Stenmagle	1854	4	770	48	650	36	570	32	755	41	2	
Stenlille	1687	4	548	49	750	53	680	45	581	35	1	
Alsted	717	4			} 150	11	130	18	267	37		1
Fjenneslev	647	4					175	23	279	43		1
Bringstrup	585	3	77	14	60	10	106	20				1
Sigersted	557	3	93	17	60	10	74	13				
Gyrstinge	710	4	254	30	379	47	180	24	150	21		1
Flinterup	511	8	206	37	320	54	228	48	225	44		
Munkebjergby	1542	4	638	48			568	38	757	49	1	2
Bromme	628	5	235	40	} 321	15	105	17	184	29		1
Pedersborg	1333		469	37		574	41	310	24	450	33	
Kindertofte	380		213	41	132	30	100	28	100	27		
Slaglille	691	4	230	37	} 150	11	318	49	265	37	1	1
Bjernede	763	7	220	28			273	37	407	52		

Menighedsraad 1949

IM Gr Soc up

Ringsted			11	9
Benløse			3	4
Haslev	} 5	2	5	5
Frerslev				
Terslev	} 3	2	8	
Ørslev				
Haraldsted	} 2		10	
Allindemagle				
Jystrup	} 3		9	
Valsøllille				
Nordrup	} 2		5	
Farendløse				
Teestrup	} 1		13	
Vigersted				
Kværkeby	} 1		12	
Øde Førslev				
Sneslev	} 1		12	
Vetterslev				
Høm			12	
	13	4	22	100

Menighedsraad 1949

IM Gr Soc up

Sorø	2	3	4	2
Lynge	} 2	6	6	
Broby				
Stenmagle	} 6		2	6
Stenlille				
Alsted	} 4		8	
Fjenneslev				
Bringstrup	} 12		valg	
Sigersted				
Gyrstinge	} 3		9	
Flinterup				
Munkebjergby	} 3	3	2	5 valg
Bromme				
Pedersborg	} 1	3	9	
Kindertofte				
Slaglille	} 1		11	
Bjernede				
	18	12	21	62

Altergangsprocenten har gennemsnitligt været flg.:

Ringsted herred: 1891: 38, 1926: 30, 1942: 35, 1949: 38.
Alsted herred: 1891: 36, 1926: 27, 1942: 29, 1949: 32.

Politisk har 1950 flg partier formandsposterne i kommunalbestyrelserne:

Socialdemokraterne: Benløse, Kværkeby, Stenlille, Pedersborg.

Radikale: Ringsted købstad, Terslev, Ørslev, Haraldsted, Nordrup-F, Sneslev, Veterslev-H, Bringstrup-S, Flinterup.

Venstre: Ringsted landsogn, Jystrup-V, Teestrup, Vigersted, Øde Førslev, Lyngge, Broby, Stenmagle, Alsted-F, Gyrstinge, Munkebjergby, Bromme, Kindertofte, Slaglille-B.

Konservative: Haslev-F, Sorø.

Provster

27. marts 1847—28. dec 70: **F. L. Steenberg**, Ringsted-B.

11. juni 1871—15. nov 94: Dr theol **F. V. Andersen**, Ringsted-B.

27. marts 1895—29. april 1916: **M. Weber**, Haslev-F.

29. april 1916—15. nov 32: **C. L. Nørgaard**, Øde Førslev-S.

25. marts 1933: **J. V. Beck**, Ringsted-B.

Ringsted herred

RINGSTED—BENLØSE

Ringsted er en gammel by. Den ligger højt og frit midt i et frugtbart agerland, og dens beliggenhed gjorde den fra gammel tid til et samlingssted. Her var hovedtingsted paa Valdemarernes tid og i nyere tid var til 1805 byen sæde for landstinget. Fra oldtiden har der nok været et offersted her; de gamle tingsteder opstod ofte ved offersteder. Byen nævnes ogsaa som kongesæde i oldtiden, og i begyndelsen af middelalderen var Ringsted Sjællands største by. Knud den store prægede mønt her, kongerne var her ofte, da byen var krongods, indtil den blev mageskiftet med Søborg i 12. aarhundrede. Knud Valdemarssøn blev kronet her ved en stor fest 1170, og samtidig blev Knud Lavard skrinlagt i kirken. Den sjællandske kirkeret blev givet af Absalon her 1171, og 1329 sluttede Christoffer II forlig med Johan den milde her. Men 1345 blev byen plyndret af holstenerne. 1349 holdt Valdemar Atterdag regnskab her om skatterne, og fra 1470 til c 1550 mødtes repræsentanter for Sjællands handelsmænd her for at drøfte handelens fremme. Paa landstinget her blev middelalderens konger holdt. — Under Svend Estridsøn grundlagdes det store *Benediktinerkloster*, der bidrog meget til byens fremgang. Det er et af landets ældste klostre, var færdigt 1080, og det blev kendt videnom, da Knud Lavard blev helgenkronet og mange pilgrimme kom hertil. Tilstrømningen til kapellet i Haraldsted, hvor der skete jærtegn, Absalons store gaver, Valdemarernes interesse, alt dette gjorde klosteret rigt. Og dets anseelse steg, da Kong Valdemar I. gravlagdes her. Kirken stod som et monument for kong Valdemar. Saa kom der tider, da Sorø og Roskilde blev foretrukket. Efter reformationen gik klosteret over til kronen, og kongens lensmand boede her. Og efterhaanden sank klosteret i grus, kun kirken blev tilbage. Den gamle sognekirke laa sydøst i byen (Sct Hans kirke), den blev nedbrudt, og beboerne henvises til klosterkirken 1571. Desuden var der et Sct Gertruds kapel og et Sct Jørgens hospi-

tal for spedalske. Byen havde latinskole 1551—1739.

Klostrets ophævelse medførte tilbagegang for byen, svenskekrigen og voldsomme brande ødelagde meget, 1676 var der kun 700 indbyggere. Byen stod i stampe til 1856, da banen aabnedes. Dens erhverv var landbrug og skomageri. 1807 var byen besat af englænderne, 1808 af spanierne.

Landsbyagtig og straatækt laa den forhen saa navnkundige by til langt ind i det 19. aarhundrede. Klosterjorderne hindrede udvidelser i mange aar, og da fremgangen begyndte efter banens aabning, udvidede byen sig mod øst. Centrum er Nørregade og det store torv med de historiske tingsten. — *Schandorff* skildrer det gamle Ringsted, hvor luften var krydret af jasminer, kolonialvarer og staldduft, der var store købmandsgaarde (B. J. Bang), og patricierhjem (Harsdorff), og det kirkelige liv var gammeldags konservativt. Ringsted er nu en livlig handelsby. Folketallet er 3-doblet i dette aarhundrede. Banerne til Køge og Næstved har ikke gjort Ringsted til et jernbaneknudepunkt af samme betydning som Roskilde og Slagelse, men har dog bidraget til byens fremgang. Se iøvrigt s 336 f.

Det kirkelige liv. Provst *Bentzon*, der virkede her til 1846, laa i strid med flere præster, han var rationalist. Mynster var ikke tilfreds, da han holdt visitats her 1837 og 1845. Provst *Steenberg* var meget virksom for kirkens restauration, han var Mynsters discipel, selvom Mynster fandt hans udtryk »undertiden noget grundtvigske« (MI 201). Han samlede en god menighed, støttet af kapellanen, den senere biskop *C. V. V. Møller*. Provst dr *Andersen* satte i et slægtled sit præg paa kirkelivet og skabte stor autoritet om kirken. Hans klare og velforberedte prædikener samlede mange, og hans personlighed var præget af guldalderens kultur. 1873 holdt DMS sit aarsmøde her, og pastor *A. V. Holm* ledede mødet første gang som DMSs formand. 1879 holdt IM sit sommermøde her under ledelse af *Vilhelm Beck*. Man drog i samlet tog til Roskilde

for at afsløre en mindsten paa pastor *J. Ph. Jeanssons* grav. Den gamle pastor *C. F. Rønne* var med, men han var for svag til at kunne lede eller prædike. Hans ord til medarbejderne her blev hans sidste offentlige ord i IM. — I 80'erne voksede et lille IMsmf frem. Indremissionær *Hans Kristensen* gik flittigt paa besøg, og han holdt møder i en sal paa det gamle raadhus ved siden af kirken. Han holdt børnegudstjeneste i asylet. Han skrev, at »den aandelige død var knugende her paa egnen«, men han traf ogsaa »sjæle, der længtes efter en ukendt Gud«. Han sammenlignede provst dr *Andersens* prædiken med »Saroner og Libanons cedre«. Kirken og den ærværdige prælat klædte hinanden. Men der var intet samarbejde mellem provsten og missionæren. Provsten sagde: »Lad os som Abraham og Loth passe hver sit! Lad der ikke være trætte imellem os! Vi er jo brødre. Er ikke hele byen for os?« Pastor *Viggo Hansen* skriver fra aarene 1897—1904: »De kirkelige forhold var ganske jævne. Den lille IM-kreds stod ikke afvisende over for mig, skønt jeg var grundtvigsk præst. Flere af dem var mine trofaste venner. Der var enkelte gode, ægte grundtvigske folk, men det store flertal var uden for partierne. Kirkegangen var i R omkring 4 pct, i B ringere; det var en noget sandt ager for ordets sæd, uberørt af kirkelige retninger. Jeg mindes aarene i R med glæde.« 1904—24 virkede indremissionær *Otto Kinch* her, en dygtig og selvstændig mand, hvis ledige forkyndelse var paaskønnet ogsaa uden for IM. 1909 byggedes missionshuset. Indremissionær *Johan Madsen*, en af IMs prøvede og meget paaskønnede medarbejdere, virkede her efter 1924. Pastor *Stahlfest-Møller* var højkirkelig, medens pastor *Lind* sluttede sig til IM. 1931 holdtes IMs efteraarsmøde her, denne gang med udflyt til Eskildstrup, hvor en mindsten for kammerherre S. Barner afsløredes. 1943 holdtes »Stille dage« her. Sct Hans kapel, indviet 1901 til erstatning, medens Sct Bendts kirke restaureredes, brugtes som menighedshus. Den katolske kirke, Knud Lavards kirke (indviet 1907) med præstebolig.

I Benløse sogn har kirkelivet og den kirkelige interesse gennem mange aar været ringe. Om bonden *Niels Mortensen*, se pag 338.

1922 oplyses: Menighedshus, mh, IMsmf, katolsk kirke, intet særligt. 1926: Normal kkg i R, ringe i B, IM, KFUM og K. 1935: Kkg 5 og 2 pct, godt besøgte menighedsmøder, ellers som før. 1942: Kkg 4—5 og 1—2 pct, under normale forhold godt besøgte menighedsmøder i kirkens korsarm, IM kreds (indremissionær *Asmussen*) kirkeblad, FDF, 1950: Kkg 4—5 pct, forholdene som i de fleste sjællandske købstæder. Menighedsmøder i kirkens korsarm, de sædvanlige ungdomsforeninger, IMsmf (indremissionær *Juul*) KFUM og K, FDF, KS 98 (konsulent *Buus*).

Der er i Ringsted stort amtssygehus med fødeklinik (stort kirkebogsarbejde) alderdomshjem, arrest, flere stiftelser, byen er garnisonsby siden 1914, flere større virksomheder.

Kærehave landbrugs- og husholdningsskole blev oprettet 1903 med landbrugskursus for karle og husholdningskursus for piger, samt kursus for folk i modnere alder. Den havde i de første aar mange elever (indtil 1919: over 11,000). Leder var forstander

N. J. Nielsen-Klodskov (* 1866, † 1936). Han var opvokset i et fattigt boelsmandshjem i Torkildstrup paa Falster, blev gartner, var flere gange paa Askov, 1895 blev han lærer paa Frederiksborg højskole, hvis have han anlagde, om sommeren var han vandrelærer i havebrug paa Lolland. 1901 begyndte han at agitere for oprettelse af en husmandsskole; han vandt landbrugsminister *Ole Hansen* for tanken, sagen blev hurtigt gennemført; undervisningen skulle tage sigte paa det mindre landbrug, husmandsbruget og landbrugets bierhverv. Det storstilede anlæg ved Kærehave blev indviet 18. sept 1903 og vakte beundring i husmandskredse, og ved en energisk reklame skaffedes der elever. Jordomraade og bygninger udvidedes, men elevernes tal gik efterhaanden tilbage, og 1922 blev skolen overtaget af en skolekreds, og har senere været drevet som almindelig landbrugsskole. N-K flyttede over i »Egelundshuset« og i 5 bind har han vidtløftigt skildret sin egen og skolens historie. Han havde selv ikke tilknytning til husmandsbevægelsen, og hans ideer var større end bærekraften i hans personlighed. Man sagde, at det var lettere at faa øje paa det smarte end paa det ideelle i hans virksomhed. Men det var hans livsmaal at opbæjle husmændenes kaar, gøre dem dygtige for at skabe lyse og kønne hjem, og han havde en særlig evne til at faa sine elever til at tro paa de nye muligheder, saa de rejste hjem og førte dem ud i praksis. (DBL, XVII, 190), Ringsted folketidende 24.—25. dec 36.

En mand, som har betydet meget paa egnen var redaktør *N. P. Bransager*, (* 1873, † 1915). Han var født i Torpe ved Ringsted, tog navn efter sin faders gaard i Alsted, studerede teologi og senere nationaløkonomi, deltog ivrigt i Studenterksamfundet, blev journalist ved »Politiken« og betegnedes som Hørupps mest talentfulde elev, 1902 blev han redaktør af »Venstres folkeblad« i Ringsted og gjorde den lille avis til et meget læst blad. Han var 1905 med til at skrive det radikale partis program, blev formand for partiets presse, og folketingsmand i Køge 1908 efter *Albertis* fald. Han var husmændenes talsmand og de radikale tanker fik ved hans dygtighed en stærk udbredelse paa egnen. Fra 1908 led han af tuberkulose, og det blev hans livs tragedie, at sygdommen slog ham ned. Ved landevejen uden for Ringsted mod Sorø er rejst en mindsten for ham.

Redaktør *J. V. Christensen* (f 1876), redaktør af Ringsted Folketidende fra 1903, var førende i venstre paa egnen og blev 1924 tingvalgt medlem af landstinget. Han var medlem af byraadet, og ved siden af sin omfattende journalistiske og politiske virksomhed fik han især betydning som historiker, dels skrev han Dansk provinspresses historie (1925), dels var han stærkt optaget af lokalhistorie. Fra tidligere tid skrev han bidrag til egns kultur- og personalhistorie og i 8 smaa bind: »Tider og skikkelser i Midtsjællands historie« (1907—31) har han givet et righoldigt og veltillrettelagt materiale til egns historie. Desuden skrev han værdifulde skrifter fra Ringsted bys historie.

Sct Bendts kirke, Ringsted. De to store klosterkirker i Ringsted og Sorø hører til vore interessanteste middelalderlige kirkebygninger. Klostrene var ærnesteder for Valdemarstidens romanske teglstensarkitektur, og begge kirker er præget af de store røde munkersten og har mange detalier fælles. Om klostrets første historie vides ikke meget. Da den myrdrede Knud Lavard blev gravsat her, kaldtes klostret ofte Sct Knuds kloster. Det var grundlagt under Svend Estridsen, men Valdemar I. staa som klostrets anden grundlægger, idet han stærkt forøgede dets rigdom og magt. Absalon fortsatte dermed ved store pengeindsamlinger, men snart efter blev Sorø og Roskilde domkirke de foretrukne, og Ringsteds storhedstid var forbi. Sct Bendts kirke (dette navn blev først brugt i den sidste middelalder) er et værdigt minde om denne storhedstid. Oprindeligt opførte Svend Nordbagge en mindre kirke, men 1082 skal den nye kirke have været færdig, kaldet Vor Frue, men bygget til Knud Lavards og Guds ære. Den fik en rigere og mere afvækkende grundplan end Sorø. Højkoret er afsluttet med en anselig apsis, og til hver af de to korsarme

har der føjet sig mindre apsider, medens kirkens vestre del er treskibet. Ejendommeligt for rejsningen er, at hovedapsiden er ført op i samme højde som koret. Efter en brand i 1241 ændredes kirken, idet højirkens bjælkeloft erstattedes med gotiske hvælvinger, hvis svære piller skjulte lisenerne paa væggen og overskar de høje vinduer. 1475 rejstes det gotiske taarn over korskæringen. 1806 hærgeges kirken paany af brand, og i den fattige tid blev den kun nødtvungen istandsat. For at spare nedrev man den vestlige del af skibet og korsarmenes smaa kapeller. I 1860'erne foretoges atter en restaurering, men først hovedrestaureringen 1900—09 (prof H. Storck) bragte kirken tilbage til værdig skikkelse. De nedrevne dele blev genopført, taarnet fik nyt spir, højirkens hvælv fornyedes osv. — Kirkens indre smykkedes af forskellige kalkmalier, især en flere gange ommalet frise med over 100 adelige vaabenskjolde, i koret er der helgenskikkelser (jomfru Maria, Knud Lavard). I kirken jordfæstedes 21 kongelige personer, deriblandt Valdemar I. og hans dronning Sophie, og hans søster dronning Richizza af Sverige, Valdemar II. og hans dronninger Dagmar og Berengaria, den unge udvalgte kong Valdemar III. og hans gemalinde Eleonora, Erik Plovpenning, Erik Klippings dronning Agnes, Erik Menved og hans dronning Ingeborg, den svenske kong Birger Magnussen og hans dronning Margrethe. I et skab i korvæggen opbevares den saakaldte Ringstedtavle, et pergamentsblad, hvor munkene nøjagtigt har givet fortællelse over de kgl begravelser. Den eneste oprindelige gravplade, der er bevaret, er den over Erik Menved og hans dronning, midt for koret, en 2,7 m lang stukket messingplade, der ligger over en sort marmorsten med relieffer, et i Danmark enestaende gravmæle. Fr. VII. lod 1855 kongegraven undersøge, og man fandt f. eks Valdemar I.s lig uberrørt. I dronning Dagmars grav fandtes intet. Et byzantinsk emaileret guldrækkvokors (Dagmarkors) var tidligere optaget af graven — og er nu i Nationalmuseet. Af kirkens inventar er alteret udskaaret i barokstil og opstillet 1699 i stedet for den gamle katolske fløjaltertavle, der skulde have været et prægtigt værk, men er forsvundet. Altermaleriet gengiver nadverens indstiftelse (malet af Abr. Wuchters 1856). Alteret flyttedes 1909 frem til korrundingsen begyndelse. Paa begge sider af alteret staar 22 munkestole med naive relieffer fra bibelhistorien. Døbefont af sandsten fra 12. aarh med ornament. Prædikestol fra 1609, rigt udskaaren med figurer (bl a af evangelisterne). Kirken har talrige ligsten og mindesmærker, bl a biypladen fra Valdemar I.s grav med en latinsk indskrift der berømmer kongen som »slavernes betvinger, fædrelandets befrier, fredens genopretter« osv, 800 sd.

Fhv købmand i Ringsted Niels Juel Langt stiftede et legat tilhørende Sct Bendts kirke. Legatets kapital udgør 150.000 kr. De aarlige renter anvendes til vedligeholdelse og forskønnelse af kirkens indre.

Legatet traadte i kraft i 1942, og der er i aarenes løb foretaget meget til kirkens indvendige forskønnelse for disse penge. Der er ophængt et skib, kaldet »Dronning Dagmar« i kirkens søndre sideskib. Der er indrettet et meget smukt venteværelse ved kirkens hovedindgang. Der er opstillet et krucifix i kirkens skriftemaalsskabel. Krucifixet har været opbevaret i Nationalmuseet og er fra c aar 1400. Der er ligeledes i skriftemaalsskabet opstillet 2 lysstager, som blev indkøbt efter samraad med Nationalmuseets direktion.

Endelig er der bag kirkens hovedalter indrettet et overordentlig smukt præsteværelse, ligesom skriftemaalsskabet har faaet en værdifuld udsmykning med et nyt knæfald af egetræ og et pragtfuldt blaat tæppe med kors og gylden glorie udført i stramaj af Selskabet for haandarbejdets fremme.

Kirkens tag er for hovedskibets og apsids' vedkommende forsynet med kobbertag, hvortil der af legatkapitalen skulle anvendes 25.000 kr.

Sct Hans kapel indviet 1901 til kirkebrug, medens sognekirken restaureredes. Har været brugt som menighedshus, nu bibliotek.

Litt: A. Reyersens: Beskrivelse af Sct B kirke 1779. J. J. A. Worsaae og C. F. Herbst: Kongegravene i R, 1858. I. B. Løffler: Gravmonumenterne i R kirke 1891. Samme: Udsigt over dsk kirkebygn, s 169 f. V. Hjorth: R kirke 1891. J. V. Christensen: R kloster i skiftende tider, aarf f Sorø amt II, 1913. H. Storck: Sct B kirke før og efter istandsættelsen, 1909 Trap III, s 42—52, Danm Land og folk, V, s 220—22, tidsskr Danmark, 4. aarg 1944, s 52 f. Danm kirker, Sorø amt, 1936, s 109—85. Mogens Clemmensen: Sct B kirke 1927. P.

Severinsen: Danske studier 1926. Vilh. Wanscher: Arkitekturens historie II, 1929, s 163. Peter Motzfeldts optegnelser om monumenter, inskriptioner osv i Sct B kirke (manuskript, forf var kordegn i R). Nørnlund og Lind: Kalkmalier, s 206 f, fig 240, kat nr. 28.

Benløse kirke. Skib og kor er romanske, af teglsten, har haft dobbeltvindue i korets østgavl. Sidst i middelalderen rejstes taarnet, vaabenhus og sakristi mod syd af munksten, og kirken fik krydshvælvinger. Kirken er flere gange restaureret, dens indre fik 1877 dekoration i kalkfarve. Alterpanel med maleri, alterbilledet stod til 1875 i Pedersborg kirke (Constantin Hansen: Maria og Magdalene), sengotisk kalk fra 1692, ganske enkelt prædikestol, senromansk kalkstensfont. Klokke fra 1457, 100 sd.

Løffler: Sjæll stifts landsbykirker, s 30, Danm Kirker, Sorø amt, 413—19. Mackeprang: Døbefonte, s 387, 396, 412. — I Slangerup, R landsogn, ved Haraldsted sø laa en kirke, som blev nedbrudt efter kongebrev 1571 (P. Severinsen i Ringsted folketidende 18. marts 14), Danm Kirke, Sorø amt, s 412. Benløse blev annekts til Ringsted 1687 (tidligere en tid annekts til Kværkeby).

Altergæster: 1891: 459 og 150, 1896: 390 og 129, 1926: 1517 og 60, 1934: 2456 og 190, 1942: 2741 og 130, 1949: 2863 og 200.

Folketal: 1850: 1380 og 987 (landsognet) og 651, 1901: 3320 og 985 og 721, 1921: 6063 og 1241 og 1016, 1945: 8675 og 1096 og 1480.

Menighedsraad: 1914: Alle retn, 1926: 25 n u p, 1930: 12 soc, 2 venstre, 2 rad, 2 IM, 7 borg, 1938: 12 soc, 13 kirke, 1949: 11 soc, 9 borg, i R, 3 soc, 4 u p i B.

Kommunevalg: R købstad: 1943: Soc 1571 (6), rad 519 (2), kons 498 (1), venstre 504 (2), 1950: Soc 1895 (5), rad 584 (2), kons 574 (1), venstre 880 (3), rf 70 (0), komm 118 (0), R landsogn: 1943: Soc 96 (2), rad 116 (1), venstre 127 (2), 1950: Soc 146 (2), rad 126 (2), venstre 154 (3), Benløse: 1943: Soc 246 (4), rad 116 (1), venstre 127 (2), 1950: Soc 338 (4), rad 151 (1), venstre 174 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 451 byg, c) 108 rdl, 31 rdl, d) 650 rdl, pgd paa torvet. — 1870: Regul: 3904 kr, netto 9348 kr. — 1913 f: 1. kl; pgd, (oprindelig forpagterbolig til klosteret), fra 1924, lige syd for kirken.

16. 22. febr 1847—28. dec 70 (sp Rønne-K 20. aug 34): Provst **Frederik Laurentius Steenberg**, * 17. juni 01 Helsingør. Forældre: Apoteker Jens Foss S af Hedensted-D og Cecilie Cathrine Marie Sprunck. Stud Helsingør 18, c okt 23 (1), adj Helsingør 23, sp Olsker-A 29. dec 26, provst Bornholm 20, sp 34, provst Ringsted-Alsted herr 27. marts 47, r af Dbg 46, † 28. dec 70. ~¹ 31. marts 27 Elisabeth Marie Frandsins van Aller, * 20. april 02 Helsingør, † 14. juli 30. Forældre: Kbm, nederlandsk konsul Jacob van A og Hanna Margrethe Rist. ~² 21. aug 31 Charlotte Frederikke Borries, * 10. sept 10 Helsingør, † 2. marts 63. Forældre: Kbmd Johan Chr. Nicolaus B og Mariane Claessen. Fætters søn: Steenberg, Haarby. — Se stamt 113.

Provst S var en dygtig og myndig embedsmand. Mynster satte ham højt og roste hans prædiken og embedsførelse meget. Han var i en aarrække medlem af Bornholms amtsraad, og nød stor anseelse. I Ringsted var han meget virksom for kirkens restauration i 60'erne.

En stor sorg havde han 1867, da hans søn, der var havnekaptajn paa Sct Thomas, omkom under en orkan efter at have reddet flere skibbrudne.

E III, 219. S III, 241.

Hjælpepræst hos provst Steenberg

1869—71: C. V. V. Møller, kkp her, se biskopper, Aalborg.

17. 12. maj 1871—15. nov 94 (sp Nordrup-F

13. aug 45): Provst, dr theol **Frederik Vilhelm Andersen**, * 11. sept 20 Kbhvn. Forældre: Justitsraad, ekspeditionssekr i generalstabens bureau Andreas Christian A og Frederikke Christiane Saxtorph. Stud Brgdsk K 38, c april 43 (I), kst adjunkt Vordingborg 44, provst Ringsted-Alsted herr 11. juni 71, r af Dbg 76, dr theol 80 (embede og ordination i deres indbyrdes grundforhold), Dbm 87, KII af Dbg 94, afsk 15. nov 94, † 19. maj 10. ~ 14. maj 46 Christine Elisabeth Friderichsen, * 21. aug 20 Kbhvn, † 13. nov 06. Forældre: Justitsraad, birkedommer og politimester Matthias F og Maren Kirstine Færch. — Søn: Professor Vilhelm Andersen. Hustrus søster ~ Redsted, Lerup-T.

Fast censor ved teologisk embedseksamen 77—1904, imd Roskilde præstekonvent i en aarrække.

Udg 57: Foruden sin disputats, talrige lejlighedstaler og et større antal foredrag, kirkel taler og bladart, bl a 4 prædikener i Johs. Koks huspostil, skr afhandl og art i Scharling's og Engelstoft's tidskr, Kalkar's teol tidsskr, Ugeskr f den evang kirke, Scharling's danske tidskr, Teol tidsskr, udg 57: Prædikener, 59: Kort vejledn i apostlen Johannes' aabenbaring f opl bibelæsere, 68: Om den grundtvigske paastand: at folkekirken er en borgerlig indretn, 69: Nadveren i Bethanien. Præd v missionsmødet i Nakskov, 71: Glæde i afskedstimen. Afskedsprædiken i Nordrup, 79: Nogle betragtn og studier over Martensens »Den christel etik«, 79: For oretholdelsen af de gamle teksters stilling i gudstjenesten, 81: Til forsvar for J. P. Mynsters eftermæle, 87: Lader eder forlige med Gud. Prædikener paa alle søn- og helligdage, 95: Afskedspræd i Sct Bendts og Benløse kirker.

Af dr theol F. V. Andersens autobiografi i Univ aarssk 1881 citeres fig: »Fra den dengang bekjendte »jomfru Sibberns« elementarskole, hvor hendes berømte broder, Frederik Chr. Sibbern antog sig den lille drengs første undervisning i det latinske sprog, blev jeg 1830 overgivet til den københavnske borgerdydsskole, dengang under ledelse af prof M. Nielsen, glimrende ved sine examensresultater og sin intensive undervisning i de classiske sprog, men saa stræng og mørk, at jeg egentlig kun har to lyse erindringer fra den i andre henseender udmærkede lærerkreds: afdøde pastor C. P. G. Mynster og nuværende professor I. A. Bornemann.« »En temmelig udbredt, men ogsaa temmelig løs filosofisk og æsthetisk læsning, der mere end ønskeligt afveg fra examensmaalets lige linie, men dog ikke blev uden betydning for min udvikling, standedes ved min faders tidlig (1841) indtrufne død, som stillede krav til kræfternes anspændelse.« Blev »befrugtet af mange betydningsfulde indtryk, om end især paavirket af Martensen, til hvem jeg gennem mit hele senere liv har staaet i taknemligt discipelforhold.« »Fra Vordingborg mindes jeg med glæde samlivet med begavede, tildeels aandfulde medlærere som prof dr Fr. Lange og senere conrector dr Edv. Lembcke«, var sysselsat med udarbejdelsen af en afhandling for den teol licentiatgrad: »Det christelige underbegreb i historisk udvikling«, som blev antaget af fakultetet, men ikke naaede frem til offentligt forsvar, fordi den ansøgte dispensation fra brugen af det latinske sprog v kgl res af 23. jan 46 blev ham nægtet. »I Nordrup-F tilbragte jeg næsten 26 præsteaar, langsomt voxende sammen med menigheden, men i omtrent den sidste trediedel af denne aarrække omgivet af

et menighedsliv, saa fuldt og rigt, som jeg kunne ønske det. Her bør det tilføies, at tilvelsignelsen af landsbypræstegaardens stille liv maae de mange timer henregnes, som turde vies til boglig syssel, fordi embedets nærmeste krav var fyldestgjorte.« »Blandt de mange naadegaver, der have været mig skjænkede, henregner jeg den, at det under en vidtløftig tjeneste og i en fremrykket alder blev mig forundt at erhverve den theologiske doctorgrad — den eneste krands, hvortil jeg har beilet — og derved knyttet en ny forbindelse med det universitet, jeg fra min ungdom omfatter med sønlig kjærlighed«.

Provst dr A havde fra sin skoletid faaet indpodet en varm kærlighed til klassiske sprog. Han deltog ivrigt i studenterlivet og dyrkede filosofiske og æstetiske interesser. I sine første præsteaar var han paavirket af den begyndende opvækkelse, men grundtvigianismens kamp for kirkelig frihed og Indre missions syn paa kulturlivet førte ham med aarene over i højirkelig retning. Tildels under paavirkning af Martensen blev han en erklaeret talsmand for kirkelig orden og fasthed og en varm forsvarer for nedarvede værdier og institutioner. Dette konservative syn prægede hans kirkelige administration og kom til orde i hans mange indlæg i dagens brændende spørgsmaal, f eks i stridsskriftet mod grundtvigianismen. I sine sogne var han en nidkær sjælesørger og en fortrinlig prædikant. Hans forkyndelse var bibelfast, typisk evangelisk-luthersk i sit indhold med stærk fremhævelse af bekendelsens betydning, og formelt mindede den ved, sit klare og rene sprog om Martensens. Maaske ejede han ikke mesterens aandsbaarne himmelflugt, men til gengæld afspejlede hans prædikener en varmere og mere realistisk personlighed. I sine teologiske værker viser han sig som en dygtig, om end ikke meget original teolog af Martensens skole. Livet igennem følte han sig i taknemmeligt discipel forhold til Martensen, der paa sin side regnede provst A (og P. C. Rothe, B. J. Fog og L. Gude) til sine nærmeste venner. Det er da ogsaa den Martensen'ske teologis ejendommeligheder, den spekulative tendens og foreningen af Ev Lt dogmatik med en vidtfavnende human kulturforstaelse, der kendetegner hans teologiske standpunkt. (Bj. Kornerup). Om hans stilling til IM og syn paa IMs arbejde se her pag 12 og 14.

Vilhelm Andersen skriver: Min forstaelse af Holberg, der jævnlig gaar noget dybere end der strengt taget staa i teksten, har jeg fra præstegaarden, ogsaa fra studereværelset, hvor præsten morede sig endnu bedre end drengen ved at mærke, at ogsaa han kunne more sig over en betoning. Paa prædikestolen var præsten ikke holbergsk, heller ikke folkelig. Kun evangelisk. Han tog sit embede meget alvorligt og skrev netop om embedet i en fremrykket alder efter universitetsjubilaet.

...Sine prædikener udarbejdede han med pennen, han begyndte gerne hver mandag paa forberedelsen til den næste, saa de udgiorde en sammenhæng og kunne udgives i en samling paa hans gamle dage, da han var bleven en landskendt prædikant. Bibelen og saa et bind af Schellings religionsfilosofi er de ene-

ste bøger, han har givet mig fra sit studerekammer. Vistnok har han allerede som ung forstaaet, at den sidste gik over hovedet paa menigheden. Han kan ved en visitats have faaet det at høre af Mynster, som ved sin varme mere inderligt end hans teologiske lærer Martensen blev hans mester i den kunst at prædike. Han har som gammel forsvaret hans eftermæle imod Otto Møller i Gylling ligesom Jens Paludan-Müller som ung imod Søren Kierkegaard. Men han kan ogsaa have fundet ud af det af sig selv; det var ikke for »det smukke organ«, der kom folk i hans kirke. Med sin lille menighed kom han snart paa jævn samtalefod. Han regnede selv de 25 aar i landsbysognet for sin bedste arbejdstid, da han ikke af det store købstadkald og provstiets forretninger blev hemmet i det fortrolige forhold til de enkelte medlemmer af sognet. Fra besøg ved sygesengen skriver sig maaske hans kendskab og kærlighed til et par gamle fromme viser, hvoraf han har nedskrevet den ene: »Jeg venter dig Herre Jesus til dom, — hvert øjeblik jeg ser mig om« i sit eksemplar af tillæget til Roskilde konvents salmebog, i hvis redaktion han deltog som konventets formand; i den nu brugelige salmebog er den tillagt Anders Sørensen Vedel. Til mig sagde han, at han havde lært den af en gammel bondekone«.

Provst A fik i Ringsted flg eftermæle: »Han var en værdig prælat, der ikke paa nogen maade gik paa akkord med, hvad der hørte religionen til. Han kunne maaske til tider synes en haard mand, naar han fast og bestemt forfægtede sine meninger; men han var i virkeligheden en fordragelighedens mand, til hvem enhver tanke kunne fremføres, selv om den ikke fandt genklang hos ham. Naar hans smukke, klare og fuldttonende røst klang i den gamle St Bendts kirke, og hans manende ord lød i et velformet og tiltalende sprog, da maatte tilhørerne følge ham. Provst A var en alvorlig kirkens mand; men udenfor kirken kunne han saa udmærket godt forstaa, hvad andet der rørte sig i samfundet. Hvor mindes vi ham ikke i denne by fra mange festlige lejligheder, hvor al tale forstummede, naar han tog ordet og tolkede netop det, der burde have udtryk. Hvor var det en fornøjelse at høre ham tale om sin studentertid, hvor han med liv og lyst blandt andet deltog i studentersangforeningen og studenternes glade liv. Provst A's sidste dage var ikke blide. Igennem en aarrække var han en syg mand, paa hvem den høje alder stærkt gjorde sig gældende.«

(Ringsted Folketid 20. maj 1910, se ogsaa for 24. maj, Venstres Folkebl f Ringsted og omegn 20. og 24. maj, Berl Tid 20. maj og Nationaltid 21. maj 05). DBL I, 320—23 (Bj. Korrerup), HF II, 38—40, Univ program 1881, s 107 f. Teol tidskr 1904—05, s 1—6, Vilh. Andersen i »Mit hjem« I, 1911, s 4—6. H. L. Martensen: Af mit levned III, 1883, s 137, H. Scharling: Livsminder, 1919, s 143.

18. 25. marts 1895—5. nov 1914 (sp Korup-U 8. jan 84) **Frederik Petrus Stahlfest Møller**, * 30. april 47 Kbhvn. Forældre: Birkedommer Vilhelm Peder Nicolaus M og Jacobine Amalie Stahlfest. Stud Schneekl sk 66, c 74¹ (I), udenlandsrejser, lærer Kbhvn, præst Domhuskapellet 11. juni 77, r af Dbg 09, afsk 5. nov

14, † 30. april 21. ~ 7. okt 82 Frederikke Brun, * 15. april 42 Kbhvn, † 1918. Forældre: Kammerherre, amtmænd Petrus Friederich Constantin B til Krogerup og Vilhelmine Frølich.

Pastor S M var religionslærer ved Odense katedralskole, medens han var i Korup. I Ringsted var han meddirektør for byens sparekasse. Han stiftede 1907 et legat paa 3000 kr til fribolig for værdigt trængende i R. Han skrev forskellige anmeldelser og udgav 94: Wellhausens kritik, et forsøg. Desuden udgav han 94 en oversættelse af Suchard: Moses som hygiejniker.

I hans embedstid her blev kirken restaureret, og ved indvielsen fik han ridderkorset af kong Fr. VIII. Efter sin afsked tog han bopæl i Helsingør, hvor han arbejdede med en forklaring til de 4 evangelier. Det var et særpræget præstepar. Han var meget belæst og rejsevant, men hans forkyndelse var vanskelig at forstaa. Da han ved sit ægteskab var økonomisk velstillet, kunne han øve en ikke ringe godgørenhed. I præstegaarden levedes et lykkeligt familieliv, hvor præsten samlede mange venner om sig.

19. 7. maj 1915—27. aug 27 (sp Eltang-SV 26. april 09): **Johannes Lind**, * 26. juli 71 Skarftved, S Bjert. Forældre: Gdjr Christian Nissen L og Mette Johanne Hugger. Stud Kolding 89, c 95¹ (I), hjpr Sct Johannes k, Kbhvn (i Nazareth distrikt) 8. nov 95, kkp Hvirring-H 10. okt 98, sp Rimsø-K 12. maj 03, r af Dbg 19, † 27. aug 27. ~ 7. juni 00 Henriette Elise Holst, * 19. marts 70 Virkelyst, Seest, † 5. marts 34. Forældre: Proprietær Christian Gerhard Vilhelm H og Karen Margrethe Buch. — Søster ~ Holt, sp Nazareth k, Kbhvn. — Hustrus søster: Lægemissionær Maria Holst, Indien.

Sognepræst Johannes Lind voksede op i en stor søskendeflok (som nr 4 af oprindelig 8 søskende) i et landbohjem i Sdr Bjært. Hjemmet var præget af guds frygt og en nøjsomhed, som vistnok gik ud over det almindelige i hjem paa landet selv i de tider.

Tidligt viste Johannes Lind gode evner og læselyst og blev sat i Kolding latinskole (Kolding højere almenskole), hvor han fik indpodet solide kundskaber i de klassiske sprog. De sad saa godt fast, at han efter det fyldte 50. aar var i stand til at give undervisning i latin.

Under den indremissionske vækkelse i Sdr Bjært blev han aandelig vakt og forblev tro mod dette kald hele sit liv.

Pastor Lind talte altid med ærbødighed og taknemlighed om sine universitetslærere (P. Madsen, Buhl m fl). Og hele sit liv bevarede han interesse for teologiske studier. Da Barth i tyverne blev kendt, anskaffede han sig dens og andre nyere teologers værker og gen-nemplojede dem ivrigt, — idet han bevarede en selvstændig holdning overfor de nye tanker. Meget deri var ham sympatisk, men han slugte ikke de nye tanker med hud og haar og blev ikke barthianer i nogen maade. Den liberale teologi, f eks repræsenteret ved F. C. Krarup, stod ham fjern. Offentlig ytrede han sig ikke som teolog, han viede den praktiske præstegerning sin tid og sine kræfter.

Pastor Lind besad en stærk natursans og naturglæde. Indtil sygdom svækkede ham, var

han en ivrig og udholdende fodgænger, der foretog lange ture til fods i vort lands mange naturskønne egne. Det var ham en særlig glæde at have unge af familien, saavel børn som søskendebørn med paa saadanne, altid omhyggeligt planlagte ture og vise dem vort lands skønhed. Han følte selv skønheden som en guds gave og kom ofte synligt bevæget hjem fra sine ture fyldt med ny glæde.

Pastor Lind besad ogsaa en udpræget sans for den af mennesker skabte skønhed i omgivelserne i hjem og have. Han havde paa dette punkt baade skabertrang og skaberevne. To præstegaarde blev ombygget under hans ledelse, saaledes at de fremtraadte i ny, smuk og praktisk skikkelse, — og en stor præstegaardshave blev fuldstændig lagt om efter hans egne planer og fremtraadte derefter som en sjælden smuk have. Arbejdet i haven havde til det sidste hans store interesse.

Sammen med sin hustru Henriette Lind, f. Holst, skabte han i alle de præstegaarde, han efterhaanden kom til at bebo, et meget smukt og hyggeligt hjem. Hjemmet var meget gæstfrit og samlingssted for meget af det aandelige liv i sognet. Om sommeren flokkedes der gang paa gang talrige unge fra familie og venner. Hus og have genlød da af muntherhed og glæde, som pastor Lind ofte selv tog ivrig del i. Han forstod at omgaas unge og blev værdsat af unge. Han besad tillige en udpræget humoristisk sans og kendte bl a en mængde præstehistorier, som han gav til bedste med vittighed og lune.

Pastor Linds præstegering faldt mange forskellige steder. Han begyndte som kateket ved Nazareth kirke i København, men maatte bryde af paa grund af en begyndende lunge-tuberkulose. Han var en af de første patienter, som under senere prof Sofus Bangs ledelse fik den da helt nye sanatoriekur paa Øresundshospitalet og kom sig helt. Livet igennem bevarede han stor veneration for Sofus Bang.

Uden at overdrive det kan det siges, at pastor Lind allevegne øvede en rig og frugtbar præstegering. Den lykkeligste og mest paa-skønnede del af hans præstegering var utvivlsomt aarene i Jylland. Han samlede her hurtigt store skarer omkring sin prædikestol, og fyldte kirker, undertiden til trængsel, var det sædvanlige i Rimsø og Eltang. Pastor Lind var en veltalende mand. Han kunne, om han ville, henrive sine tilhørere med smittende begejstring. Men det var kun sjældent, han benyttede sig af disse evner. Helst talte han stille, mildt og personligt indtrængende. Hans prædikener var altid omhyggeligt skriftligt udarbejdede, — hele lørdagen gik oftest hermed. De var jævne og let fattelige, men altid indholdsrige, hjertevarme og kloge. Der var noget for enhver i dem. Mange har under hans prædikestol faaet tilskyndelser for livet.

Ogsaa udenfor kirken virkede han ivrigt for menighedslivet. I præstegaarden samlede han sognets beboere til bibeltimer og møder. Med stor flid hentede han fremmede talere til sit sogn. Ungdomsarbejdet viede han særlig interesse ved saaledes i aarene i Jylland at afholde regelmæssige ungdomsmøder i præstegaarden, der besøgtes af store skarer af unge. Ligeledes havde konfirmandundervisningen

alle dage hans store interesse og efterlod blivende indtryk i mange konfirmanders sind.

Hans sidste aar var præget af sygdom, som for lang tid tvang ham ud af virksomhed. Hans færd blev herunder præget af vemod, og det milde i hans karakter gjorde sig stærkere gældende. Med taalmod bar han alle tilskikkelser. Han var næppe begyndt at faa sine kræfter igen, da en ondartet kræftlidelse i 1927 satte punktum for hans liv. Med fatning saa han livets afslutning imøde, idet han fandt hvile i en urokket kristentro. (Gerhard Lind).

Pastor L havde som plejedatter en indisk pige, hvis forældre døde af pest, men barnet blev reddet af frk Maria Holst, som førte hende til Danmark, og hun blev døbt i Hornborg kirke 1900.

Se DnA 1929, s 72—73, Ringsted Folketid 28. aug 27.

20. 28. nov 1927 (sp Haarby 6. jan 22): Provst **Johannes Vilhelm Beck**, * 22. april 87 Odense. Forældre: Indremissionær Hans Christian B og Juliane Marie Pedersen. Stud Aarhus 05, c 11¹ (1). Højskolelærer Haslev 11, hjpr Budolfi k, Aalborg 14. nov 12, 2 rkp smst 14. aug 16, provst Ringsted-Alsted herr 25. marts 33, r af Dbg 43. ~ 23. maj 13 Emilie Schiøtz, * 13. nov 87 Roskilde. Forældre: Overlæge Theodor Alexander S og Helene Marie Rieper.

Medlem af amtsskolelederkontoret Sorø amt 35, fra 50 valgt medl af skoledirektionen.

Et embede som rkp i Ringsted-B nedlagdes 1813.

Ordineret kateket

6. 20. maj 1836—2. okt 51 (hjpr Frederiksberg-H 17. maj 33): **J. G. Schjøtte**, fl t Ørlevkloster-Ø, se der.

7. 29. dec 1851—19. nov 57 (hjpr Skamby 10. juli 49): **F. B. Helms**, se Viskinge-A.

8. 18. febr 1858—10. sept 69: **H. V. S. Finsen**, se Veterslev-H.

9. 12. marts 1870—2. maj 76: **A. A. Borch Hansen**, se Egeslevmagle.

Embedet nedlagt 15. sept 1876.

Kaldskapellan

(Oprettet 29. dec 1871, nedlagt 20. jan 1926)

1. 29. dec 1871—10. jan 74 (hjpr her 9. aug 69): **C. V. Møller**, fl t rkp Sct Pauls k, Kbhvn, se biskopper, Aalborg.

2. 11. april 1874—31. aug 77: **P. C. Møller**, fl t Haverslev-B, se Kattrup-Ø-T.

3. 5. nov 1877—18. marts 81 (hjpr Asminde-rød-G 7. okt 75): **J. J. A. Lørup**, fl t Kg Tisted-B-D, se Herslev-G.

4. 19. aug 1881—18. febr 85 (hjpr Gamtofte 10. okt 79): **S. H. Clausen**, fl t Thise, se Brylle.

5. 1. aug 1885—7. jan 97 (hjpr Danmarker-T 3. nov 84): **T. Hansen**, fl t Præstø-S, se der.

6. 22. febr 1897—30. aug 1904: **V. Hansen**, fl t Teestrup, se Jerne-S.

7. 14. nov 1904—2. aug 10 (hjpr Boddum-Y 31. aug 98): **V. Deissner Hansen**, fl t Vor Frue, Sct Jørgensbjerg, Roskilde, se der.

8. 28. okt 1910—19. febr 16 (hjpr Magleby ved Skelskør 28. juli 07): **P. F. Oldenborg Poulsen**, fl t Vallensved, se der.

9. 8. maj 1916—16. aug 19 (sekretær Danmarks kristelige studenterfd 15): **Peter Christian Gjelstrup**, * 19. okt 88 Lemvig. Forældre: Avlsbruger Anders Chr. G og Marie Jensen. Stud Odense 07, c 14¹ (1), afsk 16. aug 19, forstander Nørre Nissum seminarium 19, r af Dbg 42. — Ugift.

BM Lemvig centralbibliotek, do Lemvig hjem-

stavnsmuseum, do foreningen »Norden«s Lemvig afd.

Udg 42: Nr Nissum seminarium 1892—1942.

10. 4. nov 1919—20. jan 26: **F. Lerche**, rkp her.

Residerende kapellan

(Oprettet 20. jan 1926, 3. kl, fra 1941 med embedsbolig i Benløse, opført 1941)

1. 20. jan 1926—26. jan 28 (kkp her 4. nov 19): **F. Lerche**, fl t rkp Hans Tausens k, Kbhvn, se sp der.

2. 18. maj 1928—2. aug 34 (sp Gunslev 14. marts 22): **A. Rasmussen**, fl t Bogense, se der.

3. 21. nov 1934—30. dec 40 (hjpr K Helsinged-Ø 7. juni 34): **L. J. M. Larsen**, fl t Nr Jernløse-K, se der.

4. 3. juli 1941: **Otto Vilhelm Peter Holm Nielsen**, * 26. jan 11 Kbhvn. Forældre: Overassistent Otto Ludvig Rasmus N og Karen Kristine Holm. Stud Mtrp 32, c 41¹ (h₂). ~ 13. okt 41 Annemette Lange, * 7. marts 09 Kbhvn. Forældre: Botanisk gartner Axel L og Henriette Augusta Hinge. — Stamt 71 A.

Lærer Krebs' skole, Kbhvn 36—41. — BM Teologisk forening 34—49.

Fast hjælpepræst

(Oprettet 25. jan 1940, nedlagt 11. nov 47)

1. 20. maj 1941—10. febr 47: **P. B. Pedersen**, fl t rkp Gladsaxe, se sp Bagsværd.

Kaldskapellan

(Oprettet 11. nov 1947, 4. kl)

1. 12. marts 1948: **Alfred Overgaard**, * 25. okt 14 Hvidbjerg, Thisted amt. Forældre: Gdjr Jacob Overgaard Andersen O og Johanne Kjørulff Damsgaard. Stud Statens kursus 39, c 47² (h-66). ~ 4. okt 39 Maja Lisa Ingvor Olsen, * 11. jan 17 Kbhvn. Forældre: Bagermester Carl Ingvor Peter O og Emmy Christiansen.

Litt: J. V. Christensen: Af Rs saga (Midtsjællands historie II, 1911, Laurits Kock (forfatter til Danmark dejligst vang og vænge) var rektor her 1666—73 og skrev Rs beskrivelse, (paa vers), Danske byer og deres mænd XXVIII, 1918, Trap III, 1921, s 34—52, Danmark, land og folk, V, 1921, s 234 f. Johs. V. Jessen: Ringsted-Alsted herreders skolehistorie 1945. Se løvr C. Heilskov: Provinzbibliografi, Hjemliv og trosliv IV, 1935, s 104.

Byerne: H, Valsømagle, Skee-Tostrup, Allindelille, Allindemagle, Estrup.

Knud Lavard blev myrdet 7. jan 1131 i Haraldsted skov, hvor han havde besøgt Erik Jarl, høvding over Falster og hans hustru, Knud den helliges datter, Cæcilie. Saxo beretter om en hellig kilde, der sprang frem paa mordstedet. Her blev der bygget et kapel til Knud Lavards minde, hans lig blev gravsat i H kirke, men blev flyttet til Ringsted 1131, 1170 blev han helgenkronet. Kapellet forsvandt i 16. aarh, men 1883 fandt man resterne deraf, og ruinen er nu fredet. Ved skovfogedlodden uden for skoven er 1902 rejst et 4 m højt Knud Lavard kors, skænket af Thor Lange. Den katolske menighed i Ringsted afholder aarlige valfarter til kapelruinen.

I H var der kongsgaard, hvor kongerne overnattede paa deres rejser (Chr. IV har 1646 udstedt et brev fra H præstegaard), ogsaa Carl Gustav overnattede her. Den gamle kongevej førte gennem byen. Undertiden kaldes H »Kongens Haraldsted«. 1912 rejstes en mindesten, skænket af Thor Lange, paa kirkepladsen med indskriften: »Her stod Haraldsted kongsgaard«.

Hofbygmesteren, arkitekt Nic. Eigtved, fødtes i Egtved, H sogn, 1701. Var kirkeinspektør for stiftet).

Det kirkelige liv. I 1840'erne kom baptisten Chr. Petersen flere gange til H og A, hvor han gik fra sted til sted og talte med mennesker om deres frelse. Han uddelte traktater, og en mand i A, *Peder Sørensen*, blev saa grebet, at han rejste til Kbhvn for at høre baptistlederen P. Mønster. Der opstod en vækkelse, som ogsaa naaede til Store Tostrup sogn og blev spiren til den første forening for indre mission. (IMs hist s 3).

Midtsjællands to første baptister var fra Skee-Tostrup. 1898 byggedes »Immanuelskapellet« i Skee af baptisterne.

Mynster var paa visitats her 1837 og 1845. Han fandt præstegaarden stor og brilliant, skolevæsenet var ikke helt organiseret, lærerne var »duelige mænd«, undtagen læreren i Allindelille. Han var suspenderet »formedelst drukkenskab«. Mynster nævner særligt 1837 den gode kirkesang i H. Pastor *Quistgaard* var agtet og afholdt; han havde mange venner (W I 524) og blev savnet, da han døde.

I tiden efter 1850 var det kristelige liv meget spredt; der var en ikke lille flok baptister, desuden var der to frimenigheder, dels Grunnets, dels Peder Pedersens, og saa var der en lille kreds af Indre mission.

I 70'erne var den politiske interesse stærk. En af Sjællands mest betydelige bondeførere boede i Estrup, *Peder Jensen* (* 1815, † 1895). Han var en meget kirkelig mand, i sine unge aar nærmest IM. Da præsteembedet var ledigt 1868, arbejdede han paa at faa *Johannes Clausen* eller *Vilhelm Beck* til sognepræst her. Men pastor *Frandsen* blev udnævnt. Han var nærmest grundtvigsk, og missionsfolkene følte sig i den første tid frastødt af hans forkyndelse. De drog til pastor *Anger* i Gyrstinge. Men Peder Jensen, der var stærkt paavirket af Johannes Clausen, skrev til Clausen, og han fik ved sin autoritet forholdet udjævnet, og der blev et godt forhold mellem pastor Frand-

HARALDSTED—ALLINDEMAGLE

Haraldsted-Allindemagle sogne, 3255 og 1038 ha, er præget af skove og søer. H by ligger sydligst i sognet lige ved H sø. Temmelig højtliggende og bakket, naturskønt, ret frugtbart. En del mose. Omkring H er der stærkt kuperet, »fra bankerne ser man søen paa tværs som en bred, blaa flod med bølgende højder paa begge sider« (Achton Friis).

sen og IM. Den politiske interesse greb mere og mere Peder Jensen. Det medførte, at Johs. Clausens og Peder Jensens veje skiltes 1872. Peder Jensen deltog med stor iver i den politiske kamp, talte ved talrige møder imod Estrup, og blev efterhaanden et samlingsmærke for de sjællandske bønder, der sluttede sig til venstre. I flere aar ledede han de store Herthadalsmøder, og han var en af ordførerne i Herthadalsdeputationen til kong Chr. IX. Hans valgsprog var: »Vær af sandhed!« Endnu nævnes hans navn med ærbødighed blandt Midtsjællands bønder. (J. V. Christensen i Sorø hist aarb IV, s 84).

Den religiøse interesse maatte vige for den politiske. Gennem provisorietiden var der haard strid mellem præst og befolkningens flertal, og det skabte for lange tider kløfter mellem præst og sogneboere. Pastor *Mathiesen* magtede slet ikke opgaven her, og pastor *Lundsgaard*, der var en personlighed og en dygtig præst, havde mange vanskeligheder. Begge disse præster mødte modstand i en bestemt lille kreds. Kun nødigt lod pastor C. A. *Hansen*, der var grundtvigsk, sig overtale til at blive præst her (se nedenfor). Han slap ikke for vanskeligheder, men han fik ved sin stille, kloge færd lykke til at øve en samlende og fredsstiftende præstegerning her, hvor splid havde præget saa meget. Han havde gode støtter i lærer *Andersen*, Allindemagle, og folketingsmand C. *Ravn*, Haraldsted.

Pastor C. *Dragsdahl* skriver:

»Da jeg var kommet til Haraldsted, mødte mine kolleger mig gang paa gang med det udraab: »Naah, det er der, kristendommen ikke er indført!« Det var et ilde berygtet sted. Kan hænde, demonerne har faaet frit spil efter dæmonfyrstens fremstød ved Knud Lavards drab. — I al fald skete der noget med sognet ved pastor *Mathiesen*. Han fik Haraldstedbøndernes selvbevidsthed til at rejse sig stærkt og vedvarende. En dag, provsten kom ind til ham, — han laa paa en sofa og talte med et par bønder, — blev han bare liggende og sagde kun som hilsen: »Naa, er det Dem.« — Han laa i stadig strid med læreren, og læreren skrev nidviser om præsten.

Efter pastor *Mathiesen*, — som blev mere og mere sindsforvirret (det var ham, der sagde: »Man bliver s'gu saa ond mellem disse Satans mennesker«) — kom *Lundsgaard*, som havde 8 strenge aar her og gik sig træt deri. Han var haardfør; men det forsøg ikke.

Sagnet havde faaet en politisk vækkelse, men ikke nogen kirkelig. Den radikale studenterforening var jævnlig kommet derud paa egne og blevet indkvarteret hos bønderne. De var radikaliserede. Invasionen standsede, efter at en student havde skudt sin kammerat.

Men f eks: Der er begravelse. Man spiser ved dækkede borde omkring den aabne ligkiste og bliver fulde. Læreren foreslaar, man skal stryge andagten; men næh, man vil have det hele med; man gaar til kirkegaarden og sætter liget ned i graven og skal saa ind i kirken for at holde andagt der; *Lundsgaard* foreslaar, man skal lade det være, men de vil s'gu have det hele! Paa vejen hen til kirken gaar to Mænd paa hver sin side af præsten og skubber og puffer ham fra den ene side til

den anden; efter kirkeandagten stiller en mand sig i kirkedøren og vil give præsten en omgang, men *Lundsgaard* er stærk og faar drejet ham og naar igennem og hjem til præstegaarden. — — Der skal være hjemmedaab; i stuen er en stor, glubsk hund, som præsten gerne vil have ud; nej, »den skal s'gu være fadder.« — *Lundsgaard* staar ude ved en mose sammen med gaardejeren; »om præsten ved, hvad den mose skal bruges til?« »Nej!« »Jo, der skal vi have puttet alle præster i, og De kan s'gu godt blive den første!« Befolkningen finder paa at ville være katolsk; præster kommer derud fra København for at modarbejde det; ogsaa *Ussing* kommer; en mand henverder sig til ham: »Er du præst i folkekirken?« »Ja!« »Den slags har vi ikke brug for her, se du til at komme afsted med dig!«

Men ellers huskes *Lundsgaard* i sognet for sin reelle personlighed, sin præstelige duelighed og sin maalsikre forkyndelse.

Jeg kom dertil veloplagt til at tage fat.

Der var noget at tage fat i. Da provst *Nørsgaard* ved indsættelsen fik halet en bæk fra sakristiet ind i den overfyldte kirke, strøg han med sin haand lange slør af spindelvæv af den; det var symbolsk. — Alteret var smykket med paaskeliljer; det var ogsaa symbolsk.

Saa begyndte kampen. Det var herligt, men drøjt.

Mit hjerte kæmpede hver søndag med hele sin intensitet for at bryde igennem sognets forbeholdenhed. Det gik ikke an nogensinde at slappe af, nogensinde at hvile. Jeg turde i al fald ikke.

Vi indbød til ungdomsmøde. Kl. 19,30 sad der 3 unge piger i sofaen; ja, saa begynder jeg med dem, tænkte jeg. 5 minutter over myldrede de ind. Der blev henved 200. I 6 aar samlede der hver 14. dag gennemsnitlig 100 à 125 unge. Der var juletræ med over 200.

Jeg holdt børnegudstjenester en gang om maanedene.

Der stiftedes en trofast ydremissionskreds i Allindemagle. Det var smaakaarsfolk.

Jeg satte en del af gudstjenesterne i Allindemagle til om aftenen; det kunne herregaardens arbejdere naa at komme til; saa var kirken fuld. — Den blev restaureret og blev meget smuk.

Der var aarligt stort sommermøde i Vrange-skov med fremmede talere. Dette var startet i *Lundsgaards* tid.

Vi fandt mange glimrende venner.

Men der var ustandseligt noget, man skulle slaas om. Der skulle ny lærer. Sogneraadet ville hverken have, at han skulle være organist eller kirkesanger. Saa maatte jeg kæmpe det sat igennem.

Baptisterne ville til hverdag haane vor døbefont og alligevel bruge kirken til begravelser; jeg forbød det — og vandt deres respekt.

Der blev et storartet samarbejde med menighedsraadet. Hvor var de kærlige og tjenstvillige og familiære. Men ogsaa det kom først ret efter en kamp gennem den snævre port. Der var et menighedsraadsvalg, hvor parolen lød: for eller imod præsten. Det var en spændende optælling af stemmer den aften. »Vi kan besætte tre pladser« — »Nu kan vi be-

sætte 5.« — Vi fik tretten kandidater; oppositionen 1.

Saa var der godt at være i Haraldsted. Men jeg skønnede ikke nok paa det. Jeg var træt af at slaas ubrugt i 6 aar. Jeg mente, jeg burde give plads for en, der maaske kunne føre arbejdet mere fredeligt. Jeg ville ikke staa i vejen for en saadan. Trods adresser baade fra de unge og menigheden med 7—800 underskrifter, der med megen kærlig varme bad mig om at blive, rejste jeg. — Efter mig kom pastor Lindhardt, som det gik helt galt for; derefter pastor Christoffersen, der maatte rejse snart efter (C. Dragsdahl).

1922 oplyses: Ringe liv, god tilslutning til møder 1 fh, ungdomsf.

1930: Privatskole i H, ungdoms- og foredragsf, en del baptister.

1938: Meget ringe kkg, pigemøder i prgd, maanedlig ungdomsgudstj.

1943: Kkg nogenlunde i H, ringe i A, kirkeblad, møder i prgd.

1950: Kkg 4 pct, paa det jævne, dog nogen kirkelig interesse, enkelte IM, (deltager i IMs møder i Valsøllille mh) børnegudstj, fh, kirkeblad, baptister med kapel i H. Stor og bevidst klasseforskel mellem gaardejere, husmænd og arbejdere.

Haraldsted kirke (Sct Peder?) ligger smukt, er anselig, skibet er romansk af fraadsten. Kun det meget store skib er bevaret, i den senere middelalder overhvalvet og forlænget mod øst. Anseligt taarn, højt vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Taarnet har kridtstenskvadere med indskrifter. Dets overdel er fornyet. Ved en restaurering 1866 ødelagdes nogle kalkmalerier. Altertavle fra 1601 med malerier af lidelseshistorien og opstandelsen, malede portrætter paa alterforsiden. Smukke sølvstager fra 1719; smuk, udskaaen prædikestol fra 1620, malmfont fra 1350. Flere smukke udskaarne genstande fra den katolske tid: et anseligt monstranshus fra 1527, et krucifix, degnestol, bænke, en smuk dør, alterkalk fra c 1400. Flere gravminder. 230 sd. Overgik til selveje 1920, (før under Skjoldnæsholm).

Danm kirker, Sorø amt, s 443—58, J. J. A. Worsaae: Monstranshuset i H. (Folkekalender VII, 501), Beckert: Danm kunst II, 183, Uldall: Kirkeklokker, s 63, C. A. Jensen: Snedkere og billedsnidere, 1911, s 33, Tegninger af ældre nordisk arkitektur I, s 2, pl 2, J. B. Løffler: Indskrifterne i H og A (Aarbog f n oldk 1885, s 72—76), Mackeprang: Døbefonte, s 11. H kirke kaldes 1351: »Ecclesia konigharaldstetne«.

Allindemagle kirke ligger paa en flad bakke. Byen er udflyttet. Kirken er kullet, en romansk kampestenskirke, hvoraf kun skibet staa tilbage. Dette er i gotisk tid forlænget mod vest og øst, efter at koret er revet ned. Vaabenhus mod nord. Tilbygningerne staa i munkesten, mens den oprindelige del af kirken er overhvidtet. Midt paa taget en tagrytter af bindingsværk. Nymuret alterbord fra 1925 med panel fra 1550, altertavle fra 1775 med maleri af P. Raadsig (Jesus viser sig for 2 kvinder), alterkalk fra c 1550, senmiddelalderligt monstranshus, 2,1 m højt, hugget af een stor egestamme, romansk granitfont, rokokoprædikestol fra 1777, korbuekrucifix fra c 1525. Renæssancevaabenhusdør fra 1601. 95 sd. Overgik til selveje 1915, (før under Skjoldnæsholm).

Danm kirker, Sorø amt, s 461—67, J. B. Løffler: Indskrifterne i H og A kirker (Aarb f nord oldk 1885, s 72—76. Worsaae i Dsk folkekalender 1854. Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 177 og 38, 1896: 134 og 32, 1926: 275 og 50, 1934: 200 og 80, 1949: 153 og 79.

Folketal: 1850: 1207 og 427, 1901: 1431 og 373, 1921: 1463 og 384, 1945: 1342 og 419.

Menighedsraad: 1904: Nærmest u p, 1926: 13 kirk, 1 u p, 1930: u p, 1949: 3 IM, 2 gr, 8 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 189 (1), rad 273 (4), venstre 261 (3), u p 39 (0). — 1950: Soc 202 (2), rad 233 (3), venstre 305 (4).

Sognepræst

Indtægt 1850: 280 byg, c) 40 fv brænde, 16 rd1, d) 300 rd1, e) 89 td ld. — 1870: Regul: 2948 kr, netto 5084 kr, 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd fra 1787

17. 7. marts 1840—9. febr 68 (sp Hersom-B 20. aug 30): **Ludvig Emil Quistgaard**, * 20. juli 01 Kbhvn. Forældre: Etatsraad, borgmester i Kbhvn Iver Q og Marie Dinesen. Stud priv 17, c jan 24 (1), adjunkt Sorø 27, † 9. febr 68. ~ 2. juni 31 Adelheide Juliane Henriette Bruun de Neergaard, * 6. dec 04, † 13. aug 89. Forældre: Kammerherre Jens Peter Bruun de N til Eckhoff og rigsgrevinde Henriette Caroline Elisabeth Baudissin. — Datter ~ Kall, Bølling-S. Slægt se DBL, XIX, 13.

Mynster skriver (I, 226) at Q holdt en god prædiken ved visitatsen 1845, i et ret godt, frit foredrag. Men hos ungdommen savnedes liv og lyst, kun enkelte viste god kundskab.

Hjælpepræst hos pastor Quistgaard

1861—65: V. T. Kall, se Bølling-S.

1866—68: J. D. V. Holme, se Dreslette.

18. 27. maj 1868—28. nov 82 (sp Tødsø-E 19. aug 53): **Hans Peder Frandsen**, * 4. marts 13 Holbæk. Forældre: Kbm Arent F og Karen Pedersen. Stud Frborg 32, c nov 37 (1), lærer og kirkesanger Smørum 38, sp Gøl 29. dec 45, afsk 28. nov 82, † 5. juni 90. ~ 7. sept 38 Charlotte Gottholdine Plesner, * 8. juli 11 Fjellerup, † 23. juli 81. Forældre: Sp i Skelby-Gunderslev Johan Ernst P, † 46, af Fruering-V og Ida Sophia Petersen. — Søn: Frørup. — Hustrus søster: ~ Plesner, Vindeby. — Se stamt 67.

19. 1. febr 1883—17. dec 96 (sp Søby-T 13. sept 76): **Theodor Demetrius Ferdinand Mathiesen**, * 12. dec 35 Rye. Faderen: Sp i Højby, konsistorialraad M, † 65, se der. Stud Roskilde 54, c 63² (h), huslærer, studierejse i Italien og Schweiz, ord kat Rudkøbing 23. aug 69, sp Skarriild-Arnborg 29. maj 73, afsk 17. dec 96, † 21 aug 1915. ~ 12. nov 69 Louise Margrethe Møller, * 12. maj 51 Kbhvn, † 29. nov 1911. Forældre: Justitsraad, herredsfoged i Vends herred Hans Peter Koefoed M og Juliane Marie Bruun. — Fætre: Gørlev-B og Reerslev-V. — Kusine ~ Begtrup, Birkerød. — Hustrus søster ~ Høyrup, Humble. — Moster ~ Bülow, Sorterup-O. — Fætre: Bruun, Ingstrup-HA, Christians k, Kbhvn, og Levring-H. — Kusiner ~ Glarbo, Slagelse og Brøndsted, Tryggelev-F. — Stamt 11.

Skrev artikler om præstelønninger og om skole-reformer.

20. 13. febr 1897—6. juli 1905 (kkp Sæby-H 18. juni 92): **F. E. Lundsgaard**, fl t rkp Sct Jakobs k, Kbhvn, se sp Sct Pauls k, Kbhvn.

21. 7. okt 1905—3. sept 21 (sp Ketrup-G 24. aug 92): **Christian Andreas Hansen**, * 6. dec 55 Svaneke. Forældre: Kbmd Christian H og Ane Kirstine Petersen. Stud Sorø 74, c 81¹ (h), sp Nordstrøm 3. febr 82, sp Sydstrøm 12. juni 83, afsk 3. sept 21, † 9. nov 35. ~ 27. april 94 Marie Cæcilie Christine Hansen, * 9. sept 63 Fjerritslev, † 21. maj 52. Forældre: Distriktsdyrlæge Carl Julius H og Laura Cathrine Nielsen. — Datter ~ Vinther, Skørping-F. Hustrus morbroder: Nielsen, Næsby-T.

Fmd for provstiets præstekonventer. Medl Færøsk lagting til 92.

»Pastor C. A. Hansen var fra sin Sorø-tid

ungdomsven med Herman Bang og P. A. Rosenberg. Søgte, da faderen paa grund af en krise maatte afstaa sin forretning, hurtigt efter sin eksamen embede paa Nordstrømø (1882) og tog sine forældre med til Færøerne, og er en af de faa danske, der har været folkevalgt medlem af lagtinget. Han var interesseret i arbejdet for det færøiske sprog og den færøiske kultur og har efter det, en senere præst i Thorshavn, provst Hermansen, Hjørring, har fortalt, godt eftermæle paa Færøerne, hvor han mindes som »Gamle Hansen«. Selv mindedes han altid sin præstetid paa Færøerne med stor taknemlighed og fulgte til i sin højre alderdom udviklingen paa Færøerne med usvækket interesse.

Havde mange gode præsteaar i Kettrup, var stifter af »Kirkeligt Samfund af 1898 for V. og Ø. Han Herred« og stod biskop *Fr. Nielsen* og hans kreds i Aalborg nær.

Da han i 1905 udnævntes til sognepræst for H-A, havde han, der ikke var indstillet som nr 1, betænkeligheder ved at tage imod udnævnelsen (havde været indstillet som nr 1 til Taulov, men Kampmann var efter egnens politiske repræsentant, kultusminister Enevold Sørensens ønske blevet udnævnt, og H fik saa Haraldsted-A) og opsøgte biskop *Skat Rørdam* for med dennes minde at søge kongen om at faa udnævnelsen kaldt tilbage. Biskoppen skildrede de kirkelige og aandelige forhold i pastoratet, hvor en strid mellem præst og beboere i provisorietiden havde gjort fortræd, mørkt, men ville, da forholdene ved kaldelsen var, som de var, synes, at H skulle se sig sat af Gud til at gøre en præstegerning i H-A trods vanskelighederne, der kunne være. Og H lod sig overtale af biskoppen til at gaa ind til præstegerningen paa det nye sted, selv om han gjorde det nødigt, ogsaa fordi han ikke mente at kunne finde hverken grundtvigsk menighedsliv eller gammeldags kristendom i stor udstrækning, saadan som han gerne havde villet det i sine sogne. Baade paa Færøerne og i Kettrup-G havde der været kirkelig interesse og megen god, gammeldags kristentro at glæde sig over.

H mente ved sin afsked uden at have andet end meget beskedne tanker om eget værd, som han ogsaa gav udtryk for det, at kunne sige, at sognene, da han fik dem, egentlig fra begyndelsen var ham uønskede, men at han havde stræbt med kærlighed at prædike Guds ord rent og purt, og at han havde tjent dem, saa vidt hans evner og kræfter havde slaadt til. Han var flittig til sygebesøg og god til sjælesorg, ikke mindst til at tale med bedrøvede og gamle. Som forkynder var han meget omhyggelig med udarbejdelsen af sine prædikener og taler, der altid var sirligt nedskrevne, men som blev holdt med spor af bornholmsk dialekt. Hans forkyndelse var ligesom hans kirkelige syn moderat grundtvigsk præget. Som menneske var han næsten skrupuløs redelig og var, selv om han kunne være endda meget fornøjelig i hjemmets og i en snævrere kreds, udadtil lidt forbeholden, men iøvrigt en mand, hos hvem tankeklarhed og mildhed var parret med en del tungsind og bekymring« (J. C. Vinther).

22. 16. dec 1921—13. juli 28 (kkp Holbæk-M

24. sept 19): **C. C. P. Dragsdahl**, fl t Grevinge, se der.

23. 22. okt 1928—19. marts 42 (sp Orø 4. jan 24): **Bent Lindhardt**, * 13. aug 83 Frørup. Forældre: Lærer Hans L og Christine Nielsens Margrethe Jørgensen. Stud Odense 02, c 07² (I), lærer Hesselager kostskole, dansk præst Berlin 1912—20, afsk 19. marts 42. ~ 30. juni 29 Ruth Krarup, * 25. juli 00 Kbhvn. Forældre: Generaldirektør i telegrafvæsenet Thure Frederik K og Signe Sophie Borchorst. — Se stamt 68.

Sekr Danske studerendes internat komité 24—28. Overs 25: C. F. Meyer: *Angela Borgia*, 156 s, 26: W. R. Inge: *Tro og hengivelse*, 104 s.

Udg 36: *Ridderen, døden og djævelen*, roman, 223 s, 41: *Vinteren er forbi*, roman, 184 s, 42: *Et venskab*, 143 s, 43: *En lykkelig mand samt børnebogen*, 45: *Doktorens trillinger*, 46: *Trillingerne gaar i skole*, taler, art skr 16 og Dsk kirke i Berlin.

Hjælpepræst hos pastor Lindhardt

1941—42: **E. W. K. Bach**, se sømandspræster, Newcastle.

24. 23. juli 1942—10. juli 44 (sp Rønæs 25. maj 34): **Arne Esbjerg Kristoffersen**, * 18. maj 07 Odden. Forældre: Gdjr Niels K og Anna Nielsene Petersen. Stud Frborg 25, c 32² (h²), hjpr K Helsing-D 1. juli 33, afsk 10. juli 44. ~¹ 31. juli 34 Estrid Ingeborg Jensen, * 31. dec 05 Odden. Faderen: Gdjr. ~² 26. febr 44 Gorma Haraldsted, * 25. marts 04 Kbhvn. Forældre: Kbm Jens Peter H og Julie Hassing.

25. 30. nov 1944 (sp Roager 24. okt 38): Dr theol **Jørgen Niels Ole Larsen**, * 24. aug 13 Kbhvn. Forældre: Kurvemagermester Arnold L og Jutta Beck. Stud Eftersl sk 32, c 38² (I), dr theol 45. ~ 29. nov 38 Inger Margrethe Leth Kjær, * 9. dec 13 Taarnby. Forældre: Gaardforpagter Hans K og Anna Leth.

Næstfmd Det samlede studenterraad 35—36, B M Kirkeligt forbund 45, medl DKUs amtskomité 49.

Udg 45: H. N. Clausen, hans liv og gerning, disputats, 46: *Sønderjyllands kirkehistorie*, skrev om den nordlesvigske landsbykunstner Jes Lind i Ribe stifts aarb, 45: om Roager kirke i Højselbjerg Paulsen: *Den nordlesvigske kirke*, 45: om bisperækken i Ribe: »Ribe bispesæde 948—1948«, »Samleren« s 259 f, om Knud Lavard i »Roskildebogen« 50 p 17 ff. Desuden mange artikler og mindre afhandl.

Litt: E. Tang Christensen: *Danske sagn III*, nr 1104, *Worsaae: Minder fra Vald. den Stores tid, 1855*, Henry Petersen: *Knud Lavards helgentilbedelse*, aarb f nord oldk 1885, H. Olrik: *Knud Lavards liv*, s 229 f, J. V. Christensen i »Tider og skikkelser i Midtsjællands hist, I 1907, I Ms hist, 1912, s 3 f, K. Kinzu: *Mordet i H, Sorø amts aarb, XIX, 3 f.*

JYSTRUP—VALSØLILLE

Jystrup-Valsøllille pastorat, 1225 og 2171 ha, bakket, højtliggende, Gyldenløves høj, 126 m, Sjællands højeste punkt (i en enklave af Jystrup sogn i Valsøllille sogn), en del skov, mange søer, meget naturskønt, sandmuldet jord. Byerne: J, Taastrup, Mortenstrup, V, Høed. Hg Skjoldenæsholm og V gaard i V sogn, Nebs møllegaard (tidligere Kvindernes handels- og

kontoristforenings hvilehjem) i V, nu hjem og skole for psykisk vanskelige børn. »Eggen omkring V er noget af det mest idylliske jeg har set i Midtsjælland, en ypperlig harmonerende blanding af natur og fin kultur« (Achton Fris).

Det kirkelige liv. Fra 1844 til 1948 var her kun 3 sognepræster. »Det har, bortset fra en stridsperiode omkr 1914 givet paa een gang en viss stabilitet i forholdet mellem præst og menighed, men ogsaa en viss aandelig stilstand.« (J. F. Naumann). Mynster var tilfreds med kirke- og skoleforhold. Kirkelige vækkelser har der ikke været. De faa, der har været paavirket af IM eller grundtvigianismen, har som regel været tilflyttede. Trofastheden mod kirken har vist sig ved, at der oftest kommer flere til sognets egen præst end til fremmede talere. Politisk har sognene været vaagne, radikalt-socialdemokratisk prægede. Men egnen er iøvrigt præget af herregaardsforhold — paa ondt og godt.

Kirkegangen har, bortset fra højtiderne, været ringe. Pastor *Petersen* (se nedenfor), der var her i over 56 aar, var dus med hele pastoratet. Han havde efterhaanden døbt, konfirmeret og viet de allerfleste. Man saa med venlighed paa den gamle, hvidhaarede præst med det karakterfulde hovede og det fyldige, hvide haar. Eggen var politisk gennemgitteret, men den kirkelige interesse var meget ringe. Der kom kun faa i kirke hos ham og pastor *Brix*. I udkanten af V sogn blev der i 90'erne bygget et missionshus i Hopolden. Der var en lille, meget virksom IMskreds, som indkaldte fremmede talere, man havde ikke samarbejde med sognepræsten, men pastor *Eggert* havde, skønt han ikke sluttede sig til IM, en del forbindelse med kredsen. Fra 80'erne arbejdede Grunnets frimenighed og baptisterne en del her, og der er stadigt en halv snes baptistfamilier. I J opførtes et forsamlingshus 1887. Hofjægermester *P. Bruun de Neergaard*, Skjoldenæsholm, var omkr 1900 en god støtte for præsterne *Petersen* og *Eggert*. Pastor *Brix* havde ret vanskelige forhold, idet en strid mellem ham og en lærer delte sognet stærkt i to lejre, og meget af dette bidrog til, at en del beboere — sikkert noget uberettiget — fik et forkert syn paa præsten, for saa vidt som hans gode sider fortonedes derved. Se iøvrigt nedenfor. I pastor *Naumanns* tid var der nogen fremgang, men som helhed har kirkebesøget været svagt, og de fleste har været kirkeligt ligegyldige. Den midtsjællandske bane, som blev nedlagt, havde station i J i 20'erne.

1922 oplyses: ikke megen kirkelig interesse, enkelte IM, 1926: Kkg 5 og 3—4 pct, vaagende aandelig interesse, dog megen ligegyldighed, enkelte IM, lidt flere gr, menigheds-møder i prgd, 70 uden for folkekirken. 1935: Kkg 7,5 og 4,5 pct, jævnt gode forhold, i stille vækst, møder ved sp i V skole, ungdomsmøder i prgd, 1943: Kkg 5 pct, en kreds af trofaste kirkegængere, ungdomsmøder, studiekrede, 3 sdsks, lille IM smf, nogen sektbevægelse. 1950: Kkg 3 og 2 pct, lille kreds af trofaste kkg i J, forholdene mere svingende i V paa grund af større afstande og skiftende befolkning. Velvilje, men mange ligegyldige. 8 familier til IM

(gdjr N. C. Jeppesen († 1952), Hopolden), kirkeblad KFUM og K, 2 sdsks, 15 baptister, fh. Regelmæssige bibeltimer og foredragsaftener i præstegaarden, ligesom sp jævnlgt indbydes til bibelkrede uden for præstegaarden og som taler i mh »Siloam« og i private hjem.

Jystrup kirke er romansk, af kampesten, koret er nedrevet i gotisk tid, og skibet forlænget mod øst, samtidigt er kirken overhvalvet, har faaet lavt taarn, og et lille vaabenhus mod syd, alt af teglsten. Anseligt altertavle fra c 1600 med skriftsteder i felterne og maleri foroven, rest 1942, prædikestol fra 1628 i senrenæssance med smukt udskaarne figurer af evangelisterne, romansk granitfont. Alterstager fra c 1550, 100 sd. Overgik til selveje 1924, før under Skjoldnæsholm. Kirken restaureret 1943.

Danm kirker, Sorø amt, s 468—75. Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Valsøllille kirke, tæt ved V gaard, nær V sø, er romansk, af fraadsten og kamp. Den oprindelige kirke havde skib, kor og apsis, senere er tilføjet et lille taarn, og vaabenhus mod syd. Kirken har fladt pudset loft. Restaureret c 1880. Altertavle fra 18. aarh med maleri af Raadsig (Jesu daab), alterbibel med interessante sølvbeslag fra Chr. IVs tid. Prædikestol fra 1579, 120 sd. Overgik til selveje 1924, før under Skjoldnæsholm. Et lys, malmkroner og lampetter fra 1951.

Danm Kirker, Sorø amt, s 476—82. Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1922: Ialt 150, 1930: 137 og 92, 1938: 139 og 79, 1949: ???

Folketal: 1850: 564 og 713, 1901: 591 og 705, 1925: 739 og 711, 1945: 792 og 641.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 9 u.p., 1930: 2 IM, 4 gr, 2 soc, 4 u.p., 1938: 1 IM, 2 gr, 5 soc, 2 u.p., 1949: 2 IM, 10 u.p. (gr).

Kommunevalg: 1943: Soc 228 (4), rad 158 (3), kons 61 (1), venstre 97 (1). 1950: Soc 281, (4), rad 135 (2), kons 51 (0), venstre 158 (3).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 152 byg, c) 20 byg, 16 fv brænde, d) 150 rd, e) 42 td ld. — 1870: Regul: 1960 kr, netto 3850 kr, 1913: 2 kl, 1946: 3 kl. — Pgd opført 1866

25. 12. dec 1844—22. maj 1901: **Alexander Christian Petersen**, * 14. april 11 Nordborg. Forældre: Kst amtsforvalter Jeppe P og Anne Charlotte Zoffmann. Stud Odense 31, c maj 37 (I), huslærer hos baron Stampe, Nysø, r af Dbg 94, † 22. maj 01. ~ 16. maj 45 Cora Petronelle Nygaard, * 12. jan 12 Frederikskilde ved Sorø, † 28. april 91. Forældre: Justitsraad, landvæsenskomm, translator Peter Nicolai N og Cathrine Elisabeth Ross. — Pastor P er den præst der var virket længst tid i samme embede i stiftet i dette aarhundrede.

Skrav prædikener og artikler i Dsk kirketidende, Sædemanden, IMtid.

Den sparsommelighed, som prægede Ps barndomshjem, et lille embedsmandshjem i statsbankerottens tid, prægede P hele hans liv. Længe efter at sognets hjem havde faaet petroleumslamper, sad han ved sin svage olie-lampe og førte, hvad han læste eller skrev tæt op til lampen, og i præstegaardens mørke gange maatte ingen brændende lygte hænge. Han ernærede sig ved undervisning som student, og bevarede en levende interesse for skolen. Selv holdt han aftenscole i J. Han var i det hele meget aandeligt interesseret, H. N. Clausens discipel, af ædel tankegang, bestemt af Kristus som autoritet, men med mærker af rationalismen, en begavet og kvik mand. De 5 aar paa Nysø mindedes han med stor glæde; her kom *Grundtvig*, *Ingemann*, *H. C. Andersen* og især *Thorvaldsen*, og han

mindedes f eks sine spadsereture med Thorvaldsen som noget af det bedste paa Nysø. Her traf han ogsaa sin hustru, *Cora Nygaard*, som var fra et kristeligt interesseret hjem, nært knyttet til *J. F. Fenger* i Lyngø, se der. To af hendes søstre var døde af tuberkulose, til den ene af dem skrev Ingemann salmen »Til himlene rækker din miskundhed Gud«, hvor han selv til Davids 36 salme føjede ordene »Han bjerger den bævende due«. Manuskriftet til salmen gemtes som et klenodie i slægten. Cora N kom i huset hos amtmand Stemann, Sorø, senere blev hun lærerinde i Præstø og paa Nysø. Da hun en gang skulle rejse til Sorøhjemmet, hjalp P hende til vogns med disse ord: »Farvel, jeg glemmer Dem aldrig!«. Derefter kunne hun ikke — efter tidens skik — vende tilbage til Nysø, men først aaret efter friede han. Han blev lærer ved et pigeinstitut i Kbhvn, hvor han hos sin svigermoder traf kammerherre *Bruun de Neergaard* til Skjoldnæsholm, som havde kaldsretten til Jystrup-V, og resultatet var, at P blev sognepræst her. *J. F. Fenger* i Lyngø viede det unge præstepar. Hun var meget musikalsk og fyldte præstegaarden med musik. Hun komponerede ogsaa, fra hendes ungdomstid stammer den kendte melodi til »Rejs op, dit hoved, al kristenhed«. Grundtvig bad Fenger skaffe en melodi til sin salme, hvilket Fenger meddelte Cora N, og en dag da hun gik langs den skønne Tjustrup sø, kom melodien til hende. Fra tiden omkring brylluppet stammer hendes melodi til Grundtvigs »Sov sødt, barnlille«. Den er blevet meget sunget i kirke og hjem; mindre kendt er hendes melodi til »Ved Christianssand, der laa vor sidste orlogsmænd«.

Elvius skriver, at pastor P »døde ligesaa fredeligt som hans liv forløb«. Tonen fra Ingemanns sange passer paa hans liv og forkyndelse, høstgudstjenesten, som han holdt særligt af, blev baaret af Ingemanns »Det lufter mildt i høst fra velsignelsesnes hjem«; den salme var slidt i hans salmebog og typisk for ham. Ogsaa den tidlige froprædiken nyttaarsmorgen gjorde han meget ud af, men ellers var kirkebesøget paa almindelige søndage smaat nok. Han havde et frejdigt syn paa livet, var glad i sin gerning. Han oversatte f eks Runebergs digt om Luther, hvori Luther svarer en ven, der klager over, at smedens hamren forstyrre hans bønner: »Smedens hammer er maaske Gud velbehageligere end dine bønner« ... et syn som P helt kunne dele. Han havde mange sorger her, flere børn døde, (en søn af ham var adjunkt, c theol. Johs. P, Sorø, »Døve Petersen«). Præstegaarden brændte 1865, og præstefamilien maatte bo paa Skjoldnæsholm, 1872 var P meget syg af kopper, og var isoleret en tid, fru Cora led af knogletuberkulose i armen, hvad der hemmede hendes arbejdsiver. Pastor P skrev selv vers til sine konfirmander, som de fik ved konfirmationen, og flere lejligheds-sange. Han fik oprettet en sygekasse, som han ledede i over 20 aar, og hvert aar var der en »sygekassefest« i skoven ved Skjoldnæsholm. 1884 fik Jystrup sin første læge, *Kr. Poulsen*, gift med en datter af Grundtvig, *Asta*. De fik nær tilknytning til præstegaarden, men rejste

1888. Pastor P holdt husapotek i præstegaarden, hvor han solgte eller bortgav medicin. To gange om aaret kørte han med hest og vogn til Kbhvn og indkøbte medicin, termometre, gazebind osv. Men da de frivillige sygekasser 1892 fik fast statstilskud, holdt P op med at være sygekasseformand. I mange aar var han sogneraadformand, indtil bondestanden besatte posten med en af deres egne, senere folketingsmand *Peter Andersen*, J. Pastor P fik ikke rigtig lejlighed til at tage stilling til de kirkelige retninger, da hverken IM eller grundtvigianismen fik tag i befolkningen. Den folkelige frihedsbevægelse blev til »bondevennerne«, med P. Andersen som fører. Enkelte søgte opbyggelse hos Grunnets frimgh, baptisterne eller i den lille IMs kreds. Professor Vilhelm Andersen omtaler P, som »den rare Petersen fra Jystrup med det rød-tærnede lommeterklæde«. Da han blev gammel, tog døvheden mere og mere til, navnlig hindrede den ham i at læse med konfirmander, men med forbavsende livskraft holdt han ud, han prædikede til sit 90. aar, og endnu 14. april 1901 førte han sine kirkebøger med sikker og klar skrift. 17. maj 1901 holdt han begravelse i V, men dagen efter gik han til sengs, og døde faa dage efter af tarmslyng som landets ældste fungerende præst. Beboerne rejste en smuk mindesten paa hans grav. (J. F. Naumann i Præstehist saml, 1934, s 1—6). Pastor Eggert skriver: »P havde en ualmindelig kraftig konstitution. Han var 87 aar, da jeg kom hertil, og han spurgte: »Hvad skal jeg egentlig med Dem? Jeg kan det hele selv«. Vi kom dog godt ud af det med hinanden, og jeg plejede ham paa hans sygeleje og begravede ham. Han havde en viss gejstlig, poetisk veltalendehed, og talte undertiden paa vers, f eks holdt han ligtagen over sin hustru paa vers. Han havde megen interesse for sine sognebørn, havde tidligere gaet meget rundt, nu kom de hos ham, bl a for at faa husraad eller medikamenter (en hel reol var fyldt med apotekerverer)«.

Mynster fandt 1845 præstegaarden meget smukt beliggende, ikke stor, men hyggelig og velholdt. Om pastor Ps prædiken hedder det: »Skade at orden og klarhed savnes saa ofte hos de yngre prædikanter, ellers er P vel begavet, foredraget levende og kraftigt, maaske ikke ganske naturligt. Katekiserer meget godt. Forsamlingen talrig, ungdommen livlig og vel oplyst.« (M I, s 225).

Litt: Hist aarb f Sorø amt, 1940, s 60—68, Cora Nygaards ungdomserindringer i Hist aarb f Sorø amt, A. Eschricht i Sorø amtstid. Højskolebladet 18. dec 03, Ringsted folketid 23. maj 01, Aug. Fr. Schmidt om pastor P i Hist aarb f Sorø amt XXVIII, 60 f.

Hjælpepræst hos pastor Petersen
1898—1901: K. H. P. Eggert, se Nybøl.

26. 24. juli 1901—10. aug 22 (sp Tolstrup-S 23. marts 87): **Constant Emil Brix**, * 19. juli 52 Fovlum. Faderen: Sp i Rødding-K, † 77, se der. Stud Viborg 71, c 83² (h₂), var nogle aar ved landvæsenet, sp Omø, 4. april 84, afsk 10. aug 22, † 27. okt 28. ~ 11. juni 84 Caroline Fritzine Nehls, * 15. sept 56 Store Hedinge, † c 1928. Forældre: Bagermester Frederik Chr. N og Marie Sophie Julie Andersen. — Bredre: Skødstrup, Engom. — Søstre ~ Damborg, Kundby, Boas, Nyord. — Faders fætre: Vahl, Nr Vedby-NA og Bøggild, Gadstrup og Bøg-

gild, Skivholme-S. — Næstsøskendebarn: Geismar, prof theol Geismar, Vejle og Geismar, slotskirken. — Stam 22.

Sammenholder man de forskellige indtryk, der har afsat sig i sognene om denne præsteskikkelse, faar man den opfattelse, at der har været noget myndigt og stateligt over ham. Som han spadserede i byen iført sin diplomat og høje hat, var ingen i tvivl om, at det var stedets sognepræst. Uanset hvilken kirkelig retning han teologisk kan have sluttet sig til, blev han i almindelighed ud fra sin ydre fremtoning regnet for højkirkelig. Selv om der til hans myndige væsen kunne knytte sig en vis ilterhed og opfarendhed, har han efter alt at dømme senere hen været værdsat af sine konfirmander som en dygtig kateket, der vel stillede store krav til elevernes forberedelse og opmærksomhed, men da ogsaa formaade at delagtiggøre dem i sine kundskaber for lange tider. Usnobbethed og retsindighed lagde han for dagen, f eks paa den maade, at i konfirmandtimerne børn fra fattige og børn fra mere velstaaende hjem blev behandlet ens, ligesom han skal have været høvet over vægtlæggen paa, om børnenes forældre var ham venligt stemt eller ej. I præstegaarden optog man ofte vanskeligt stillede børn som medlem af huset. Pastor B har efter sigende været en begavet og veltalende prædikant, og naar kirkegangen navnlig i slutningen af hans tid her ikke var synderlig stor, skyldtes det for det første en vis gammelkendt ukirkelighed paa egnen, for det andet heftige partistridigheder mellem præsten og en lille klike i sognet, som ofte kunne gøre gemytterne mere opstemte, end godt var. Lune og skæmt kunne bryde frem gennem den ydre strenge ro hos præsten. F eks fortælles, at da han i sine første aar i pastoratet deltog i Skjoldnæsholms jagter, var der engang ved en saadan blevet givet ordre til kun at skyde bukke. Præsten nedlagde under jagten en dyr, men var ikke ganske sikker paa offerets køn. Da han imidlertid kom paa nærmere hold af byttet, udbrød han baade overrasket og beroliget: »Gud være lovet, det var en buk!« Han brugte sagtens allerede den gang lorgnetter. Maaske laa det pastor Brix' sjælelige struktur og ydre væremaade for fjært at blive den udprægede »sognefader«, der kunne sole sig i alles gunst. Men at der har været trang til og nidkærhed for evangeliets fremgang til stede hos ham, viser nogle udtalelser af daværende biskop Skat Rørdam fra en visitats 16. juli 1903, hvor denne ytrer sin tilfredshed med pastor Brix' »kraftige« prædiken og sin glæde over den »talrigt fremmødte ungdom«, der svarede »med liv og virkelig eftertanke«, ligesom hans forhaabninger for den nyligt ansatte »retsindige sognepræst« om god frugt af arbejdet kom til orde (G. Rodi Hansen).

27. 13. febr 1923—29. nov 48 (seminarielærer Haderslev 20): **Johan Frederik Naumann**, * 14. sept 89 Kbhvn. Forældre: Handskefabrikant Frits Teodor N og Anna Helene Møller. Stud Eftersl sk 07, c 13° (I), accessit 15, sekretær Kbhvns valgmgns ungdomsf 14, lærer Det kgl blindeninstitut, Kbhvn 14, † 29. nov 48. ~ 21. aug 20 Ingrid Rønning, * 17. maj 89 Kbhvn. Forældre: Undervisningsinspektør, professor,

dr phil Frederik Vilhelm R og Ingeborg Brandt af Vartov. — Stam 18 (Boesen).

Medl skolekomm, B M Sønderj foren f Ringsted og omegn 30, Tillidsmd i sprogforen 40.

Skr afh i Præstehist saml 34, Julebogen 34, Prf bl 33 og 34, udg 35: Dänische Kirchenlieder (overs af prof H. Møller), 37: Afh i Kirkehist saml, danske salmer i tysk oversætt via Sønderjylland, 38: Afh i »Vor ungdoms«, 40: I »Kirken og tiden«, 41: Aarbo f Sorø amt: Ejerskikkelser fra Skjoldnæsholm.

8 maaneder forinden sin død havde N fejret sit 25 aars jubilæum som præst i den danske folkekirke og som sognepræst dér paa egnen, han afgik pludselig ved døden. Som sin læremester Grundtvig var han død en mandag i ugen efter endnu dagen i forvejen at have forkyndt ordet i menighedens forsamling i kirken. Stor og dyb og ægte var sorgen hos Jystrup og Valsøllille sognes beboere, med vemod bar de paa ugens sidste dag deres sognepræst til hans sidste jordiske hvilested paa Jystrup kirkegaard, udpeget af ham selv som det sted paa denne kirkegaard, hvor han ønskede at hvile.

Johan Frederik Naumann var født i København som den yngste af 6 søskende; hans fader døde, da denne søn kun var 5 aar gammel; faderen bukkede under i kampen mod et svagt hjerte, en sygdom, der ogsaa blev dødsårsag for hans søn. En moder, der i prægtighed stod paa højde med sin mand, opdrog sin søn alene; tidligt førte hun ham ind i det kristne fællesskab indenfor Kbhvns grundtvigske valgmenighed; begge sad de søndag efter søndag under Frederik Jungersens prædikestol. Uden vaklen valgte den unge Naumann som student det teologiske studium, og han kom til at tilbringe 6 lykkelige studieaar ved Kbhvns universitet.

Og saa virkede han da som sognepræst i Jystrup og Valsøllille sogne i 25½ aar og 2 maaneder. Man vil i kirkeministeriets arkiv forgæves søge efter en ansøgning, undertegnet af pastor Naumann i Jystrup, og hvori han andrager om forflyttelse til et andet embede. Fraregnet et par mindre sygdomsperioder naar det antal søndag og helligdage 25½ aar igennem, hvori han ikke har staaet paa Jystrup og Valsøllille kirkers prædikestol næppe op til et tocifret tal. Han havde meget lidt trang til at rejse udenlands; at naa til Sydslesvig var ham tilstrækkelig sydefter, og forholdene førte ham en enkelt gang til Norge. Han havde nok i den verden, som det at leve med af hele sin sjæl i den danske nutid skabte for ham, og saa sugede han med sit livfulde sind næring af sin læsning. Alt, hvad han paa denne maade kom i berøring med, blev mærkeligt levende for ham. Han forstod sig paa menneskelivet, han forstod sig paa mennesker; derfor gik man aldrig forgæves hos ham om et godt raad, og hans raad var gode at følge. Han fortabte sig ikke i smaatterier, men kunne øjeblikkelig se hovedpunktet i enhver sag. Kraftig og myndig var hans forkyndelse; de kristelige sandheder, ogsaa naar de ikklædte sig dagliglivets dragt, var han i stand til at udtale paa en ejendommelig, næsten ordsprogagtig maade, saa de nok skulle bide sig fast i tilhørernes sind. Et 26-aarigt minde herom er nylig offentliggjort i et dansk maanedssblad (nyttaarsbetragtningen »Farvel

og velkommen« af professor Carl Roos i janheftet 1950 af »Gads danske magasin«; forfatteren omtaler her den i sin tid bekendte og højt ansatte filolog Hermann Møllers ærdefærd, hvor pastor Naumann holdt mindetalen og bl a udtalte, at »afdøde var et meget beskedent menneske; kun i ét forhold var han ikke beskeden; han kunne ikke nøjes med mindre end den levende Gud«. Pastor N var i sjælden grad mand; underligt, at et menneske, der havde mistet sin fader, da han var 5 år gammel, og opdraget af en kvinde, i den grad kunne være mandig i hele sin færd. Og han færdedes »med lige værdighed i borg og hytte«. Et enkelt hjerte barn havde han: Sønderjylland; han blev sønderjyderne en sønderjyde og sjællænderne en sjællænder. (H. F. Grønvold i Roskilde-bogen 1950, s 123 f).

Roskilde folketidende 30. nov 1948.

28. 10. maj 1949 (hjpr Tølløse 15. dec 47):

Henry Gunner Rodi Hansen, * 3. juni 20 Kbhvn. Forældre: Sporvejsfunktionær Hans Peder H og Ingeborg Marie Kirstine Nielsen. Stud Mtrp 39, c 47¹ (1-77). Accessit 40. (En fremstilling og vurdering af Otto Møllers lære om mennesket og frelsen). ~ 3. juli 47 Else Gertz, * 8. okt 17 Rønne. Forældre: Postmester, cand polit Axel Julius G og Gerda Mathilde Hansen.

Litt: Præstehist saml 1934, J. F. Naumann: Ejer-skikkelser paa Skjoldnæsholm. Sorø amts hist, aarb 1942, P. Andersen: Min dagbog fra fængslet (provisorieaarens kampe) 1936, udg af H. P. Truel-sen, Aug. Fr. Schmidt: H. P. Christensens optegnel-ser fra J sogn, Sorø amts hist, aarb 1939, s 56-70, samme smst XXXIII-XXXV. (Fra J sogn).

VIGERSTED—KVÆRKEBY

Vigersted—Kværkeby pastorat, 2082 og 2551 ha, er et ret højtliggende, bakket i V, store moser i K, pastoratet er skovrigt og naturskønt, mange smukke udsigter, et ejendommeligt bakkedrag, »Aasen« gaar gennem begge sogne. Byerne: V, Aagerup, Ortved, Snekerup, K, Kongsted, Fjellebro. Hg Rosengaarden. Ved V har der været en hellig kilde.

Det kirkelige liv. K var indtil 1664 sammenlagt med Benløse, derefter selvstændigt pastorat til 1687. Lægprædikanten Jens Larsen, Værløse, kom her flere gange i 1850'erne, og der blev et IMs samfund i K, hvor IM holdt sit efteraarsmøde 1857 hos gdjr Chr. Frederiksen, og hvor man udtalte glæde over Jens Larsens virksomhed paa egnen. Dette satte dog ikke dybere spor i den store befolkning. Kirkelivet har som helhed været svagt. Præsterne har været her i mange aar, og pastor L. P. Poulsen skriver, at »dette har virket i retning af stilstand, præst og befolkning har fundet hinanden i en »status quo«. Sidst i 19.

aarhundrede var kirkegangen meget ringe, og det var trangt med det aandelige liv. Efter 1900 blev det lidt bedre, og der har været trofaste smaa kirkekredse i begge sogne. Heller ikke politik eller foredrag har kunnet vække større interesse i videre kredse.

Pastor Krog-Meyer skriver (1943): »Jeg blev indsat her 2. pinsedag 1901, og kirkerne var fyldt til sidste plads. Men jeg vidste godt, at saadan ville det ikke blive ved. Jeg var kommet til en anden egn end Vestjylland. Jeg erfarede snart, at den store part var kirkelig indifferent; man var vænnet af med at gaa i kirke. Dette gjaldt særligt V, i K var der en lille trofast kreds af almindelige kirkegængere, et lille IM smf og nogle ganske faa grundtvigske. Naar jeg i denne ørken gjorde husbesøg, indrømmede folk, at »de var ikke slemme til at gaa i kirke«, men jeg bad dem komme, og kirkegangen bedredes lidt efter lidt. Mærkeligt nok var der i V en halv snes mennesker, som hørte til Sass' frimenighed, men de var stadig kirkegængere. Arbejdet med konfirmanderne, menigheds møder, fri-luftsmøder osv havde til følge, at der her i »det kirkeligt mørke fastland« som egnen kaldtes, blev en ret talrig kirkeflok, som ikke mindskedes i de aar jeg var der. Med menighedsraadet havde jeg et godt samarbejde, de var kirkelige mennesker, men ved det sidste valg, medens jeg var der, gik der politik i valget, og de kirkelige holdt sig tilbage af foragt for de agitationsmidler, som de ukirkelige anvendte, og dette i forbindelse med lovændringen, som indførte menighedsraadets syn af præstegaarden (jeg ville ikke staa skole-ret for dem for at bede om nyt tapet!) gjorde, at jeg søgte min afsked. Jeg tillægger ikke menighedsraadet større betydning som støtte som præstens medarbejder til at hæve menigheds aandelige niveau, men jeg har hos menighedsraadet sporet større interesse for kirken og kirkegaarden, og det har glædet mig. Men kirkerne her fik ved overgangen til selvej-e tillagt altfor smaa kapitaler til vedligeholdelse. — Medens jeg var i V var det foreningernes tid. Foredragsforeningen gik ud-mærket (med min hustru som formand), senere synede den hen. Der var ogsaa foreninger for DMS og Sudanmissionen, og for Plejehjemsforeningen var jeg i mange aar fmd i Sorø amt. Jeg har aldrig været »rejsepræst« — men een gang gik jeg paa tourné. Det var for diakonsagen og resultatet blev, at der blev startet et diakonhjem i Nyborg, som desværre senere maatte ophøre. Den sønderjyske forening i V havde over 100 medlemmer i V-K, en tid var jeg dens fmd. Vore bedste timer havde vi i »det lille konvent« (Thaning, Nordrup, Bjerre, Pedersborg, Dankau, Volderslev, Hansen, Teestrup, Lunds-gaard, Haraldsted, og Hvam, Slaglille). Der var ogsaa et herredskonvent med 2 møder aarligt. — Skal jeg gøre min gerning i V-K op, tror jeg, at den kan udtrykkes saaledes: Mit haab var at blive noget for alle, men jeg naaede kun at blive noget for nogle, og naar det ikke blev til mere, skyldes det nok min for ringe nidkærhed og for ringe kærlighed til Gud og mennesker.«

Der var i K en sal, som bruges til kristelige

møder, mest af IM. Indremissionær *Johan Madsen* boede her 1920—24; *Johan Madsen* fortæller, at i 90'erne var der i Kværkeby kun et lille hjem, der var lukket op for Guds ord, parcellist *Jens Andersen*. Stuerne var smaa, men der kunne samles 20—25 mennesker. Som svar paa *Jens Andersens* bøn blev der et lille IMsmf, og her virkede *Johan Madsen* trofast. — Han var en af de indremissionærer, som folk gerne hørte, ogsaa de unge, og han hjalp mange til at tro ved sit gode og stiltfærdige vidnesbyrd, baade som taler og paa tomandshaand. Han var en ægte folkekirkelig mand, i godt samarbejde med præsten. Et forsamlingshus opførtes 1903 i V. Det bruges til alt. I K bruges en sal i brugsforeningen til samlingsaal.

1926 oplyses: Kkg 5—6 pct, ikke megen aandelig interesse, KFUM (20), Sudankreds, smaa IMsmf, enkelte gr, 1935: Kkg 5 og 6 pct, ikke megen aandelig interesse, smaa IMsmf. (Kbmd Hansen, Ortved, gdjr Christensen, K) 2 fh, 2 ungdomsf. — 1943: Kkg 4 pct, ret stille, samtalemøder i begge sogne, velvillig befolkning, IMsmf (rentier C. Christensen, K), enk gr, ungdomsf, stor idrætsf. — 1950: Kkg 3—4 pct, 2 ungdomsf, ellers som sidst.

Vigersted kirke, paa en bakke, midt i byen, er romansk, af kamp og kridt, koret er senere nedrevet og skibet forlænget mod øst, kirken har faaet krydshvælvinger, karnavlet taarn af munkesten, vaabenhuss mod syd. I den ældre, vestlige del af skibet fandtes 1890 interessante kalkmalerier, restaureret 1892 af J. Kornerup, (skabelsen, lidelses-hist, bisp Nicolaus, Knuds helgenkroning m m). Sm udskaaen altertavle fra 1601, med en gipsfigur af Thorvaldsens Kristus i midten, i topfeltet et nyt maleri, alterbordsforside med malerier, alterkalk fra 1688, monstranshus (188 cm højt), romansk granitfont af een sten. Skibets to østlige fag fik 1890—92 dekorationer med ornamentet fra de gamle kalkmalerier. 1928 fremdroges kalkmalerier i vaabenhuset. Korbuekrucifixgruppe fra c 1525. Prædikestol i bruskarok fra c 1630 med evangelisterne i storfelterne. Klokke fra 1515. 175 sd. Middelalderlig kirkelade paa kirkegaarden. Overgik til selveje 1912, før under Nordgaard.

Danm kirker, Sorø amt, s 483—96. Aug. Fr. Schmidt: Danm helligkilder 1926, s 119, Magnus Petersen: Kalkmalerier, 1895, s 124 f., P. Severinsen: Danske studier 1927, s 1—20, C. A. Jensen: Snedkere og billedsnidere, 1911, s 34, flg 46—48, Khst saml I r, II, s 95. Thiele: Folkesagn, I, 189. Mackeprang: Døbefonte, s 77, 86.

Kværkeby kirke er romansk, af fraadsten. Den oprindelige del er helt bevaret: Skib, kor og apsis. Kor og apsis er udvendig prydet med buer og lise-ner. Paa hver side af korbuuen en alterniche. Senere er kirken overhvalvet, apsis afskilt til sakristi, taarn og vaabenhuss (mod syd) er opført af røde munkesten. I nyere tid er korbuuen udvidet og koret har faaet fladt loft. Paa alteret Thorvaldsens Kristus i gips, foran en tarvelig altertavle. Malet alterpanel fra c 1550. Prædikestol fra c 1635. Romansk granitfont af een sten. Krucifix fra c 1500. Klokke fra 1485 med Sct Olaf. Kalkmalerier paa skibets vægge over hvælvingerne. 125 sd. Overgik til selveje 1915, før under Rosengaarden.

Danm kirker, Sorø amt, s 497—504, Mackeprang: Døbefonte, s 86, 405.

Altergæster: 1891: 150 og 240, 1895: 170 og 178, 1922: 280 og 150, 1934: 183 og 327, 1942: 146 og 226, 1949: 133 og 211.

Folketal: 1850: 853 og 1015, 1901: 686 og 1183, 1921: 787 og 1410, 1945: 1043 og 1165.

Menighedsraad: Indtil 1922: Alle kirkelige, 1922: 1 IM, resten politiske (soc, rad, venstre), 1934: 2 IM, 11 politiske, 1949: 1 IM, resten politiske (gr, og u p).

Kommunevalg: 1943: V: Soc 133 (2), rad 97 (2), fælles 149 (3), K: Soc 178 (3), rad 133 (2), venstre 138 (2), 1950: V: Soc 167 (3), rad 87 (1), venstre 204 (3), K: Soc 217 (3), rad 133 (2), venstre 177 (2).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 374 byg, b) 50 rdl, d) 250 rdl, naturalier, e) 30 td ld. — 1879: Regul: 3080 kr, netto 4336 kr, 1913 og 1946: 2. kl. — Pgd fra 1882 og 1902

16. 28. nov 1828—12. jan 62 (rpk Asminde-rød-G 15. april 18): **Johannes Dorph**, * 24. jan 88 Stege. Forældre: Herredsfoged paa Møen Peder Hegelund D og Ida Hansdatter Schiern af Halsted-A. Stud Vordingborg 06, c juli 10 (l). ~¹ 24. maj 21 Christine Beckmann, * 5. okt 92 Kbhvn, † 23. juli 35. Forældre: Politiretssassessor Poul Frederik B og Anna Dorthea Debes. ~² 38 Henriette Christine Bloch, * 1. maj 05 Kristianssand, † 13. febr 82. Forældre: Biskop i Viborg, dr phil et theol Jens B, † 30, og Christine Meincke. — Se stamt 32 og 17.

Mynster fandt prd gl med lave værelser, men 1845 sat godt i stand. Om pastor Ds prædiken 1837 hedder det: forstandig og smuk prædiken, sproget maaske for abstrakt, ikke med kirkelig fylde, foredraget frit, men uheldigvis har stemmen paa prædikestolen noget unaturligt, næsten jødisk. Temmelig talrig forsamling. — 1845: Vel udarbejdet prædiken, men i noget for høj tone for disse menigheder. Ikke hentet fra den kristelige betragtnings dybder, foredraget dødt. Temmelig talrig forsamling. (M I 237).

17. 23. marts 1862—12. nov 82 (sp Vadum 28. febr 54): **Christen Jensenius Møller**, * 3. jan 11 Kbhvn. Forældre: Sukkerraffinadør Niels M og Kirstine Krag. Stud Brdgs sk K 27, c nov 36 (l), lærer Kbhvn, deltog i krigen 48—50, haardt saaret ved Ullerup 6. april 49, premierløjtnant 19. aug 49, r af Dbg 9. sept 49, kaptajn 13. febr 51, † 12. nov 82. ~ 13. sept 54 Caroline Emilie Lovise Wendt, * 6. maj 19, (hun ~¹ løjtnant, cand theol Chr. Aug. Wendt, faldet 8. sept 50 ved Süderstapel), † 7. jan 06. Forældre: Apoteker ved Vajsenhusets apotek, Kbhvn Jens Peter Groth og Cathrine Marie Magdalene Arends. — Broder: Stenmagle-S.

18. 1. febr 1883—31. dec 1900 (sp Dronning-lund 12. sept 68): **Jørgen Bang Biering**, * 22 juli 27 Tingsted. Faderen: Sp i Vig-NA, † 67, se der. Stud Nyk 48, c 55¹ (h), hjpr Vig-NA 27. april 57, afsk 31. dec 00, † 9. juli 17. ~ 26. maj 55 Ane Marie Pedersen, * 8. aug 26 Aalborg, † 6. juni 04. Forældre: Handelsmand Johan Henrik P og Ane Johanne Jensdatter. — Se stamt 12. Søn: Blegind-H.

19. 16. febr 1901—27. juni 24 (sp Faaborg-Aa 22. jan 90): **Gustav Georg Krog-Meyer**, * 19. marts 58 Spanager. Forældre: Proprietær, landvæsenskommissær, cand phil Frederik Chr. K-M (søn af biskop P. K-M, Als-Ærø) og Julie Vilhelmine Caroline Grüner. Stud Horsens 78, c 84² (h), huslærer Taarnborg, kkp Storrings-S-G 2. dec 85, afsk 27. juni 24, † 20. marts 48. ~¹ 7. maj 90 Vilhelmine (Villy) Elisabeth Seidelin, * 7. sept 71 Aarhus, † 31. marts 00. Faderen: Sp Vor Frue k, Aarhus, † 08, se der. ~² 11. juni 01 Fernanda (Nanna) Emilie Seidelin, * 20. maj 80 Aarhus, † 2. maj 47, søster til fornavnte. — Søn: Mern. — Hustrus broder: Sp Mariendals k, Kbhvn. — Farbrødre: Snoldelev-T og Niløse. — Se stamt 69 og 108.

Under henvisning til pastor Krog-Meyers egne udtalelser foran skal tilføjes: Efter sin hustrus død bosatte han sig hos sin yngste søn, der er præst i Mern. Her afsluttede han et langt og lykkeligt liv. Det passede godt, at hans støv netop paaskelørdag stedtes til hvile

i ly af Vigersted kirke, hvor han saa ofte havde forkyndt paaskebudskaftet. — Det var hans opstandelsestro, der bar ham og gav ham udholdenhed i alle forhold, og han gav sine medmennesker et klart vidnesbyrd herom. — Men han var et beskedent menneske, der ikke stod paa prædikestolen eller færdedes ude i sognene med store tanker om sin egen gerning og dens resultater; netop derved blev han til velsignelse for mange der huskede ham gennem flere generationer. Paa sin 90 aars dag modtog han saaledes hilsener fra jyske menighedsmedlemmer, der havde taget afsked med ham over 46 aar før.

Pastor K-M deltog i sognenes praktiske anliggender; saaledes lod han hedearealer ved Faaborg tilplante og gennemførte — ved Hedeselskabets hjælp — en aaregulering i Vigersted-Kværkeby, hvorved pastoratets vandlidende arealer afvandedes.

Skønt han kun var seks aar gammel i 1864, gjorde aarets begivenheder et udsletteligt indtryk paa ham, og sønderjyderne havde en stor plads i hans hjerte. I 1920 lod han i Vigersted rejse en genforeningssten ved præstegaarden. Han haabede stadig ogsaa paa de danske sydslesvigeres genforening med Danmark, og dette haab gav han udtryk i stenens inskription:

Nordslesvig 1920. Og aldrig mister den sit haab, der bliver mindet tro.

Fem sønner har grund til at takke deres far for det enestaende gode hjem, han gav dem, for hans varme hjerte og aldrig svigtende offervilje. Han vedblev til det sidste at følge deres veje i tanke og bøn og gav dem af sin fine kultur en rig arv at forvalte baade menneskeligt, nationalt og kristeligt. Hans valg-sprog var: Sursum corda! (Olaf Krog-Meyer).

20. 6. okt 1924 (sp Borris-G 1. april 18): **Lars Peder Poulsen**, * 9. november 87 Herlev. Forældre: Jordbruger Niels P og Maren Larsen. Stud priv 10, c 18² (h₂). ~ 18. dec 18 Charlotte Vilhelmine von Barner, * 4. maj 89 Reerslev ved Roskilde. Forældre: Proprietær Christian Leopold von B og Caroline Lange.

Kredsformd Præsteforeningen Sorø amt 35, BM Præsteforeningen 41—45 og fra 47, kasserer 50. Medlem embedsmændenes samraad 41—45.

NORDRUP—FARENDLØSE

Nordrup-Farendløse pastorat, 2214 og 714 ha, højtliggende, bølgeformet, frugtbart, en del skov i N. Stamhuset Giesegaard i N. Byerne: N, Klippede, Mulstrup, F, Tvindelstrup.

Det kirkelige liv. Mynster fandt en antagelig forsamling, da han var her paa visitats 1837, og kirkesangen var god. Sognene har ellers i det store og hele været uberørt af vækkelser. Der har været flere betydelige præster, provst F. V. Andersen var meget anset, han udgav her en prædikensamling og skrev flere af sine teologiske og polemiske

skrifter her (se Ringsted-B). Han var udpræget højkirkelig. Han omtaler (s 349 her), at der i den sidste trediedel af hans præstetid her udfoldede sig saa rigt og fuldt et menighedslev, som han kunne ønske det. Provst *Neergaard* var en alsidigt interesseret mand, ægte og oprigtig, nærmest grundtvigsk. Pastor *Erik Thanings* fine personlighed og intellektuelt prægede prædikener huskes endnu, han udgav her et par af de bøger, der skabte ham et navn som apologet (»Jeg spørger«, »Sig os hvordan«). Hans sociale interesse og moderne indstilling prægede ham, og i egnens konvent fremkom han med betydelige indlæg. Pastor *Jørgensen* var en solid folkekirkelig mand af KCs type, og pastor *Jespersen* var grundtvigsk, meget afholdt. Kirkegangen har efter midtsjællandske forhold været god, men flertallet er præget af materialisme og ligegyldighed. Der har gennem et halvt hundrede aar været en lille IMs kreds; det folkelige liv har væsentlig samlet sig om forsamlingshuset i N. (Sognets historie er iøvrigt fortalt af red J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands historie I, 1907).

Lærer J. P. Larsen, Kyse ved Næstved, købte en lille landejendom i Mulstrup (Nordrup sogn) og indrettede under meget beskedne forhold en friskole der. Larsen havde ingen eksamen, men havde faaet sin uddannelse paa Hindholm højskole, han virkede som friskolelærer i Mulstrup til sin død 1901. Lærer Larsen var en hædersmand af den gamle skole, der blev ikke undervist i saa mange fag, men der var grundighed over skolearbejdet. — I det folkelige oplysningsarbejde tog Larsen livlig del, han skrev begejstrede artikler om, at de, der var udgaaet fra højskolen havde det særlige kald at virke for det aandelige livs vækst paa deres hjemegn, hvilket Larsen udførte paa den maade, at han fik adskillige mænd med landskendte navne til at føre ordet ved møder i den gamle friskole. — I 1889 var lærer Larsen med til at stifte »Læseselskabet for Ringsted og omegn« som var den første begyndelse til det nuværende fortræffelige folkebibliotek i Ringsted.

Hans efterfølger var J. M. Clausen (født paa Langeland, lærer i Mulstrup 1901—1938), en fortrinlig lærer, der fik børnene til at lytte og arbejde videre med det de hørte. — Clausens evne til at holde disciplin i skolen var almindelig anerkendt, og han blev meget afholdt af børnene og deres forældre, og som aarene gik blev han et samlingsmærke for skoledistriktet. — Det oplysningsarbejde der var paabegyndt af lærer Larsen, blev i Clausens tid fortsat dog mest med lokale kræfter. Blandt pastoratets lærere skal iøvrigt især nævnes lærer *Worsøe*, der satte sit præg paa børnene ved sin gode kunstundervisning og saa ypperligt ledede salmesang i kirken.

En fattig kone *Birthe O. Jensen*, født i Tvindelstrup (Farendløse sogn), hvor hun levede hele sit liv, skrev lejlighedsdigte og sange, der var præget af dyb og inderlig kristentro. En enkelt sang blev foruden i det lokale blad trykt i Flensborg avis. — Den fattige kone digtede bedst, naar hun, efter at høsten var endt, samlede aks.

Birthe O. Jensen kan formodes at være den,

der lagde grunden til den lille Indre Missions kreds i sognene.

Skal det kristelige lægmandsarbejde i Nordrup-Farendløse pastorat omtales, maa man ikke glemme karetmager *Jens Olsen* og hustru, Tvindelstrup, Farendløse sogn, og den kreds der samledes om dem. *Jens Olsen* var en lille stiltfærdig og saare beskeden mand, men han var i besiddelse af en ikke ringe veltalenhed, og han mindes saaledes som en fortræffelig søndagsskoleleder. *Jens Olsen* og hustru drev i mange aar en meget søgt søndagsskole i deres hjem. Børnene husker endnu saa mange aar efter træk fra enkelte af de taler, *Jens Olsen* holdt for os børn, hvilket tyder paa, at han har haft en betydelig evne til at gøre stoffet levende for børn.

Men ogsaa for Indre Missions arbejde blandt voksne var karetmagerhjemmet et centrum, det siges, at kammerherre *S. Barner*, *Eskildstrup*, debuterede som lægmandsprædikant i karetmagerens værksted. Af navne som hørte til kredsen bør vist nævnes brødrene *Peter* og *Fr. Isaksen*, begge af *Tvindelstrup*.

Jens Olsen og hustru havde ikke selv børn, men i god traad med hele deres indstilling, menneskeligt som kristeligt, opdrog de en flok plejebørn. En plejedatter blev gift med karetmager *M. Christiansen*, (født i *Mulstrup*). Da de stiftede hjem i *Slimminge* (*Gørslev sogn*), blev dette en tro kopi af *Jens Olsens*, med søndagsskole og Indre Missions centrum for egen derhenne, en søn af dem er nuværende sognepræst *E. Christiansen*, *Krummerup*, *Fuglebjerg*.

Det skal tilføjes at *Jens Olsen* og hustru igennem mange aar var meget trofaste kirkegængere i *Farendløse kirke*, hvor *Jens Olsen* ogsaa var knyttet til menighedsraadets arbejde.

Det føles derfor som noget af skæbnens ironi, naar *Jens Olsen* og hustru fik deres sidste hvilested paa nabokirkegaarden i *Sneslev*. (Meddelt af *Niels Fr. Rasmussen*.)

1913 oplyses: Kkg 10 pct, en del hørelyst, men kun lidt bevidst liv. 1922: God hørelyst og kirkegang, ungdomsmøder, 3 fh, 1931: Kkg 8 og 9 pct, sds, DMSkreds, ungdomsmøder, lille IM kreds, *Blaa Kors*, 1942: Velvilje, menigheds- og ungdomsmøder, 2 fh, 1950: Ujævn kirkegang, kirkevenlig befolkning, megen of-fertilje, kirkeligt præget foredragsforening, ungdomsmøder, DMS, ØM, 2 fh, sds. Gode sociale forhold.

Nordrup kirke er romansk, af faksekalk, kun skibet bevaret. I gotisk tid er koret revet ned og skibet forlænget mod øst, der er tilbygget smukt kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, alt af munkesten, og kirken er overhvalvet. Restaureret 1847. En lille udbygning fra 1865 nord for koret med herskabsstol og indgang for præsten. 1911 er indsat et glasmaleri i et sydvindue. Altertavle paa nyt alterbord i bruskbarok fra c 1625 med figurer og maleri af *N. Simonsen* (*Saulus* ved *Damaskus*). Pragtfuld udskaaen prædikestol fra c 1645 (af *Abel Schrøder* den yngre), med smuk lydhimmel, norsk marmorfont fra c 1800. Gravkapel. Paa kirkegaarden gravkapel for slægten *Brockenhuus-Schack*. 150 sd. Overgik til selveje 1934, før under *Giesegaard*.

Danm kirker, Sorø amt, s 505—12.

Farendløse kirke er lille, romansk, af kamp og kridtsten, kun den østlige del af skibet er bevaret. I gotisk tid er skibet forlænget, og der er opført

kamgavlet taarn, hvælvinger. Nyere vaabenhus mod syd. Højrenæssancealtartavle fra c 1599 med portal-formet topstykke og moderne træfigurer af Thorvaldsens figurer i midterfeltet. Alterkalk fra 1599, korbuereucifix fra c 1525, senromansk font af rødspættet kalksten af gotlandsk type, nederlandsk daabsfad fra c 1625. Moderne fyrretræsprædikestol. 90 sd. Overgik til selveje 1912, før under *Giesegaard*.

Danm kirker, Sorø amt, s 513—17. Mackeprang: Døbefonte, s 382, 384, 412. J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjæll hist, s 183—187.

Altergæster: 1891: 205 og 135, 1896: 194 og 178, 1922: 214 og 128, 1934: 179 og 120, 1938: 178 og 86, 1949: 71 og 111.

Folketal: 1850: 735 og 280, 1901: 858 og 431, 1921: 836 og 426, 1945: 819 og 393.

Menighedsraad: 1910: 1 IM, 3 u p, 1922: 3 IM, 3 gr, 6 u p, 1934: 3 IM, 9 u p, (gr), 1949: Alle kirkelige, deraf 3 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 149 (2), rad 177 (2), venstre 233 (3), 1950: Soc 166 (2), rad 172 (2), venstre 229 (3).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 197 byg, b) 76 rdl, 18 læs brænde, d) 200 rdl, e) 49 td ld. — 1870: Regul: 1800 kr, netto 5994 kr, 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. — Pgd opført 1917

14. 13. aug 1845—12. maj 71 (adjunkt *Vordingborg* 44): **F. V. Andersen**, fl t *Ringsted-B*, se der.

Mynster holdt ikke visitats her 1845 paa grund af vakance i embedet. Den lille tarvelige prægd blev ombygget 1846.

15. 1. aug 1871—16. febr 75 (sp *Ibsker-S* 16. marts 56): **Carl Julius Jessen**, * 14. okt 16 Kbhvn. Forældre: Overlærer ved søetatens drengeskole *Henrik J* og *Bolette Kirstine Birgitte Lützen*. Stud *Mtrp* 35, c juli 42 (vix laud), adjunkt *Rønne* 44, † 16. febr 75. ~ 19. aug 44 *Cathinka Drewsen*, * 2. juli 16 Kbhvn, † 1. juli 07. Forældre: Ejer af papirfabrikken paa *Strandmøllen*, rigsdagsmand, kammerraad *Johan Chr. D* og *Johanne Ophelia Rosing* (dt af skuespilleren *Michael R*).

Hjælpepræst hos pastor Jessen

1873—74: **A. C. G. Thiel**, se *Kvislemark-F*.

16. 9. juni 1875—12. nov 83 (sp *Egebjerg* 14. juli 64): **Christen Wolf**, * 28. nov 14 Præstø. Forældre: Sp *Helligaands k*, Kbhvn, prof *Niels Gjessing W*, † 48, og *Augusta Margrethe Didrichsen*. Stud *Mtrp* 33, c nov 46 (h), lærer Kbhvn, lærer *Gentofte* 50, hjpr *Gentofte* 20. okt 54, afsk 12. nov 83, † 11. febr 84. ~ 27. dec 50 *Therese Marie Hegelund*, * 8. april 19 Kbhvn, † 13. aug 78. Forældre: Kammerraad, renteskriver (kontorchef) i rentekammeret *Knud Henrik H* og *Johanne Marie Lyngby*. — Broder: *Herslev-G*. — Søstre ~ *Christensen*, *Rønne-K* og *Jürgensen*, *Emmerlev*. — Farbrødre: *Maugstrup* og *Frøslev-M*. — Stam 137.

17. 18. april 1884—31. dec 1900 (sp *Flade-G* 30. aug 75): Provst **Peter Carl Christian Neergaard**, * 20. april 27 *Sjelle*. Faderen: Provst i *Fakse*, † 77, se der. Stud *Frborg* 45, c 54² (hu), huslærer i *Sydsverige*, hjpr *Hørby* 8. april 64, sp *Harridslev-R* 9. sept 69, provst *Horns* herred 10. juni 79, r af *Dbg* 00, afsk 31. dec 00, † 1. aug 03. ~ 6. maj 70 *Fanny Emilie Schütt*, * 9. juni 36 *Hardenberg*, † 8. marts 06. Forældre: Mejeriforpagter *Frederik Ditlev S* og *Margrethe Prehn*. — Datter ~ *Glenstrup*, *Kirke Stillinge*.

Udg 61: Skr Nystemagtentlige studier, 80: Markus-evangeliet oprindelig, 84: Hvad kan man vente sig af den indre mission her i *Vendsyssel?* 2. opl,

86: Om vor kristne daab og vor vedbliven i den, 86: Skal vi tillade hverandre at tage fejl? 90: Det tredje parti, En uløst gaade fra Bethesda-mødet.

»N tilhørte nærmest den grundtvigske retning. Da N kom hertil egnen, var han allerede en ældre mand, og det kan vistnok siges, at han udførte den betydeligste del af sin livsgerning i vort lands nordlige egne. Naar man færdes ovre i Vendsyssel, træffer man ofte mennesker, som med stor hengivenhed mindes deres afdøde præst. Mange af hans konfirmander vil mindes den gamle provst N som en alvorlig mand, hvis vidnesbyrd var ærligt og oprigtigt.« (»P« i Ringsted folketid, 1. aug 03).

En gammel konfirmand fortæller: I den strenge vinter 1888 havde jeg den glæde at gaa til konfirmationsforberedelse hos provst Neergaard i Nordrup, og i min hukommelse lever endnu i frisk minde hans paavirkning i min kristelige opdragelse, navnlig hans stærke fremhævelse af daabens betydning for menneskelivet, samt erindring om at vi aldrig maatte glemme vor daabsdag, der burde fejres i samme feststemning som vor fødselsdag.

18. 8. marts 1901—18. okt 13 (hjpr Gladsakse-H 20. sept 98): **E. Thaning**, fl t rkp Helle-rup, se sp Maglegaards sogn.

19. 21. jan 1914—14. jan 33 (sp Hasle-R 27. nov 08): **Hans Henrik Jørgensen**, * 17. juli 75 Vankifvagaard, Skaane. Forældre: Grosserer i Kbhvn Christian August Vilhelm J og Hilma Emilie Jønsson. Stud Nørrebro latinsk 93, c 99² (h₁), huslærer, hjpr Aversi-T 27. sept 02—08, do Øde Førslev-S 08, † 14. jan 33. ~ 9. febr 09 Karen Margrethe Jensen, * 7. maj 82 Jyderup. Forældre: Kbmd Christian Ferdinand J og Anna Marie Cecilie Scharling.

Kredstmd Præsteforeningen 24.

Mit første indtryk af pastor J fik jeg ved eksaminen i skolen. Jeg ser ham endnu tydelig for mig, naar han, høj og skulderbred, i spidsen for skolekommissionen om morgenen kom ind i skolestuen og med sin myndige og friske røst næsten raabte: »Godmorgen børn!«

Han beherskede med sin kraftige skikkelse og naturlige myndighed hele eksamensdagen. Dette mit første indtryk fastholdtes ogsaa senere under konfirmationsforberedelsen, men der føjedes et nyt til, nemlig dette, at den i det ydre saa kraftfulde mand i sit indre i virkeligheden bar et følsomt og saarbart sind.

Thi selvom pastor J vel i almindelighed ledede konfirmationsforberedelsen med samme kraft og myndighed som eksaminer, saa lagde jeg dog mærke til, at han ret ofte blev meget bevæget — hans store, myndige stemme knækkede over, blev stille og varm, medens taarerne listede ned over den store, kraftige mands kinder.

Dette er et erindringsbillede jeg helst vil bevare om min barndoms præst. Det kan vist ikke skjules, at pastor Jørgensen i de sidste aar tilsyneladende var en bitter og noget indesluttet mand.

Jeg tror, det skyldtes, at han med sit saarbare sind følte, at livet ikke havde bragt ham den tilfredsstillelse, han havde haabet og ventet (Niels Fr. Rasmussen).

20. 1. maj 1933—10. marts 50 (valgmenighedspræst Bornholm 11. april 10): **Karl Louis**

Henrik Jespersen, * 15. april 80 Kbhvn. Forældre: Pianist, c phil Georg Wilhelm J og Jørgine Christine Quistgaard. Stud Sorø 98, c 05¹ (l), lærer Bornholms højskole 05, hjpr Bornholms valgmg 9. aug 07, afsk 10. marts 50. ~ 6. april 07 Ellen Louise Lindhard, * 9. nov 80 Kbhvn. Forældre: Vicebrolægningsinspektør c polyt Frederik Elias L af Astrup-T-Log Augusta Petrea Elberling. — Farbrødre: Svendborg og professor, dr Otto J. — Fæster ~ Faartoft, Nysted. — Stam 17.

Udg 29: Sti og stjerne, digte, 47: Barnets gave, digte. Skrev digte i Højskolebladet og andre blade.

Pastor Jespersen var en kender og beundrer af digtning og litteratur, hvad ofte kom til udtryk i hans prædikener. Tillige var pastor Jespersen en særlig god iagttager af sine medmennesker, og saa sikkert dybere end de fleste andre. Ved hans afgang var nogle af de mest træffende ord, der lød, maaske disse, at han var »alvorsmanden med det lyse sind.« —

I forsamlingshuset og i hjemmene havde pastor Jespersen let ved at komme paa talefod med befolkningen, hvorimod i kirken mange af menigheden aldrig, eller saa godt som aldrig kom. Pastor Jespersen var sikkert med sit lyse sind en lykkelig mand, da han var nær de 70 aar, udtalte han en gang: »Jeg føler mig lige saa ung af sind, som da jeg var en ung student paa 20 aar.« C. P.

21. 19. aug 1950 (sp Hjadstrup 14. febr 36): **Richard Jensen**, * 23. dec 05 Lime, Randers amt. Forældre: Snedker Niels Kristian J og Ane Kathrine Rasmussen. Stud Herning 29, c 35² (h₁). ~ 17. marts 36 Frieda Anna Louise Buntrock, * 17. maj 02 Rendsborg. Forældre: Snedker Friederich B og Maria Schmidt.

Litt: Dr H. Hjelholt: Farendløse mølle, Sorø amts hist, aarb XI, 102 f. A. Fibiger: Kammerherre S. Barner, s 76.

VETTERSLEV—HØM

Vetterslev-Høm pastorat, 938 og 785 ha, er smaa sogne, bølgeformet, frugtbart, skovløst, bortset fra en lille skov i V Hg Sørup. Byerne: V, Ømark, H.

Vetterslev by og sogn har indtil fornylig været stærkt præget af, at de samme slægter sad ved de samme ejendomme i aarh og var stærkt indgiftede i hinanden, og man har ikke kunnet holde trit med den landbrugsfaglige udvikling; gamle gaarde som fra stavnsbaandets tid findes stadig her og der — skønne i deres ynke og faldefærdighed, men uanvendelige efter nutidens krav, og da en del gaarde i det sidste aarti er afhændede til tilflyttede udefra med større faglig kunnen, skifter by og sogn nu gradvist ansigt baade praktisk som aandeligt. Dette forhold har derimod ikke gjort sig gældende i Høm by og sogn, her er man stærkt præget af den nære beliggenhed ved Ringsted, og her har der i dette aarhundrede været handlet med saa godt som samt-

lige ejendomme, og en kraftig udstykning af jord har ligeledes fundet sted. Her har man alle dage været mere praktisk indstillet, ligesom det er her, at den politiske interesse (radikalismen) har været stærkere end den kirkelige og er det den dag i dag. Høm er omtalt i Peder Palladius, dog ikke for sine dyders skyld.

Iøvrigt et godt sted at være præst, der er mængder af fortids forsømmelser at tage fat paa og raade bod paa — rent praktiske som gennemrestauration af kirkerne — af haven. Udlængen til præstegaarden har faaet røde tegl oplagt, delvis bekostet af et gammelt byggefond, der var gaaet i glemmebogen baade her og i stiftsøvrigheden. — Men saadan er der saa meget, der her er groet græs over — der maa luges baade praktisk og ikke mindst aandeligt — menighederne her mangler saaledes næsten altergangsbevidsthed — kan ikke se, hvad de skal med bordet — men lykkeligvis er de lydøre; hvad der tales fra prædikestol og skrives i kirkeblad, møder ofte én igen i samtale med mennesker.

Et legat (130 kr) knyttet til »Sørup hospital« uddeler fremdeles aarligt til gamle arbejdere fra Sørup, men »hospitalet« er ubeboeligt — jammerligt vedligeholdt af dette aarhundredes ejere af Sørup gods. I 1943 nedlagdes de gamle hovedskoler i landsbyerne og i stedet toges en moderne centralskole midt imellem landsbyerne i brug — tilbage i landsbyerne er nu kun forskolerne, som bibeholdes. — Central-skolen er velbygget og praktisk indrettet og synes at vinde stigende betydning til gode for ungdommens opdragelse og udvikling, iøvrigt er den meget besøgt af interesserede skolefolk og sogneraad — jævnt og smukt følger den sig ind i landskabet uden at være noget skolepalads og tages til mønster andetsteds.

To højt forskellige typer fra V sogn, betydelige mænd af midtsjællandsk rod, skal her omtales særligt:

Lars Hækkerup (1819—1903), var een af dem, der arbejdede for bondebevægelsen. Han var en driftig landmand og biavler, kom meget sammen med den frisindede pastor *Steenberg*, og han var 1844 med til at ansøge om oprettelsen af højere bondeskoler i alle stifter. Han var fmd for sogneforstanderskabet 1845—49 og distriktsfmd i bondevennernes selskab fra 1864. Han skrev (i »Almuevennen«) i 40'erne nogle kvikke og rammende artikler under mærket »En sogneforstander fra Ringsted-egnen«; bl a skrev han, at »vore folkelige institutioner er endnu i deres barndom, men barndommen maa engang ophøre; den vil gaa over til manddom, og med manddommen ville der komme myndighed«. — Og »kan vi end ikke glæde os over, at denne myndighed vil komme i vor tid, saa maa vi trøste os med, at vi skal efterlade den til efterslægten som den bedste arv, vi kan give den.« Han naaede dog i sit lange liv at opleve, at bondestanden fik den frihed og myndighed, som han drømte om før grundlovens tid, og han naaede at se en bonde fra Ringstedegnen som minister i kongens raad. — Han skrev ogsaa i »Fædrelandet«, og 1848 kom han mere i forgrunden i den unge bonde-

bevægelse. Han var folketingsmand i Ringstedkredsen 1849—53; han kæmpede for frihed, talte ved store møder, og i 1848 var han med til at samle 7000 underskrifter til en henvendelse til kongen om en ny forfatning, og han var een af ordførerne ved dens fremførelse. Han var blandt lederne ved det store folkemøde i Ringsted 17. juli 1848, hvor der var 12.000 til stede, han blev medlem af den store landbokommission, og var meget ivrig for den ny grundlov. Han blev med aarene mere konservativ, og 1852 maatte han opleve at blive angrebet i »Almuevennen«. 1846—66 var han medlem af rigsraadets landsting, og i forfatningskampen paa den tid tog han parti for højre. Han var i høj grad med til at vække den politiske interesse paa egnen. (J. V. Christensen: Tider og skikkelser II, 251 f, DBL, XI, 57, Fra Holbæk amt, 1913.

Johan Madsen (1859—1938) er en af de indremissionærer, der har betydet mest paa Ringstedegnen, i IMS og KFUM og KFUK kredse. Han var født og opvokset i Veterslev, og han fortæller, at det kirkeligt saa mærkt ud her, indtil pastor P. A. Holm kom hertil. Da blev det skik at gaa i kirke, og V boerne var vrede, naar folk fra andre sogne kom i kirkerne og optog deres pladser. J. V. Malling, som senere blev valgmenighedspræst i Odder, var en tid lærer her, han bragte et frisk pust ind i skolen og ungdommen, han fyldte hjemmene med sang. Det var noget nyt. Da han rejste, sagde han til børnene: »Nu rejser jeg fra jer. Men jeg skal aldrig glemme at bede til Gud for jer. Vil I ogsaa huske at bede for mig?« Han blev gift med en datter af pastor Holm. Der var enkelte troende (missionsfolk) i sognene, en mand, der blev kaldt »Hellig Anders« var deres fører og pastor Holms gode støtte. Da Holm flyttede, søgte de troende til pastor Nyeborg i Glumsø fra 1869. En familie i Hjelmsømagle, *Johan Nielsens*, blev omvendt ved at høre Nyeborg. De flyttede til Veterslev, og der blev holdt mange møder i deres hjem. Her kom c th (senere pastor) *Julius Steen*, indremissionær *Hans Nielsen Skovdam*, Næstved, og fl andre lægprædikanter, og Johan Madsens hjem var med i dette. Da pastor Nyeborg rejste, søgte man pastor *Baumann*, V Egede. Han kom hvert aar og holdt gudstjeneste i Sandby, Veterslev eller Tybjerg, hvor der var myldrende fuldt af IMs venner fra hele egnen. Der kunne være kamp i sinde, hvis Baumanns gudstjeneste faldt samme dag, som der var marked i Næstved eller Ringsted, men de troende kørte trofast til gudstjeneste. Det var ved at høre *Anders Stubkjær*, at Johan Madsen blev omvendt. Sammen med sin gode hustru begyndte JM saa en søndagsskole i Veterslev, og der kom snart mange, da de havde en særlig evne til at tale til børn. Kredsen fik forbindelse med Haslev, og lærerne fra Haslev med forstander P. C. Davidsen i spidsen blev hyppige talere ved møderne her. Sognepræsten, pastor *Nielsen*, var Johan Madsens gode ven. Han fik ham paa artiumskursus, men han opgav at læse og efter at have virket trofast missionsnerende i sognene som privatmand, blev han 1897 indremissionær. *Vilhelm Beck* havde ved

missionærindvielsen givet ham den hilsen med: »Naar I taler med folk, skal I tale mere med dem om den gode frelser end om de daarlige præster!« Den regel fulgte han, og han var altid loyal mod præsterne. Med mange præster havde han et nært samarbejde. Som prædikant og sjælesørger blev han kendt og elsket over hele Sydvestsjælland. 1900 blev han Hans Nielsen Skovdams efterfølger som indremissionær i Næstved, og han overlod sin gaard i V til en bestyrer. 1910—20 virkede han i Helsingør, 1920—24 i Kværkeby og fra 1924 i Ringsted. Han blev trofast ved til det sidste, og i en lille bog »Minder«, 1934, har han fortalt oplevelser fra sit lange liv. Pastor C. L. Toft skrev om ham i Kristeligt Dagblad: »Ved sin varme forkyndelse, men maaske især paa tommandshaand fik han lov til at tage mange mennesker ved haanden ind til frelseren. Mange søgte gerne denne prøvede sjælesørger, som havde saa rige erfaringer. Og han holdt af at syngne. Gamle og nye sange fik ny værdi, naar han med sin klare, varme røst stemte i. Man kan ikke lade være med at spørge, om den næste slægt skal se mænd af samme aandelige støbning, der søger ind til selve kilden, øser af den, og leder andre hen til den, mennesker, der ikke blot kommer til at vidne om sig selv og deres egne oplevelser, men om ham, hvis kors er frelse.«

Præsteembedet har hørt til de smaa paa Sjælland, og derfor er der sket flere forflytninger herfra end fra (de bedre) naboembeder. Kirkelivet har været som paa Ringstedegnen, ikke stærkt udpræget. Flertallet er uden partipræg, og der har været perioder med meget ringe kirkegang. En lille IMkreds byggede 1897 et missionshus i V. Et forsamlingshus byggedes i V 1896. I V er der et »Sørup hospital«, oprettet 1720 af kmhr Knuth med plads for 8 fattige fra Sørup gods (se foran).

1909 oplyses: Ringe kirkegang, meget ringe kirkeligt liv. 1922: Menigheds møder, bibellæsninger, ungdomsmøder. 1930: Ikke meget aandeligt liv, men noget hørelyst, ungdomsmøder i pgd. 1938: Kkg 10 pct, IMsmf (gdjr C. Nielsen, V). 1950: Kkg 7 og 5 pct, folk her er trofaste, de som kommer i kirke, kommer jævnlige, de, som ikke gør det, bliver trofast borte, selv naar fremmede prædikanter taler. Ungdomsmøder i pgd, dsdk i mgh, IMsmf (gdjr E. B. Christensen), kirkeblad. Mange gamle.

Vetterslev kirke ligger højt øst i V by. Den oprindelige kirke, kor og skib er af munkesten med smukke gavlblindinger, senere er kirken overhvalvet, har faaet hvidkalket taarn, vaabenhus mod syd, kapel og lille sakristi-altertavle med overlæsset ornamentik (af Abel Schrøder den yngre) fra c 1670, rest 1951, bykrucifix fra c 1700, prædikestol i bruskbarok fra 1628 (som Jystrup) med smukke udskæringer af evangelisterne m.m., ottkantet font af rød- og hvidflammet marmor fra c 1700 (en gotlandsk kalstensfont, der stod i pgd til 1899 er i Nationalmuseet). Flere smukke ligsten. 158 sd. Kirken overgik til selveje 1914, før under Sørup. Orgel fra 1946.

Danm kirker, Sorø amt, s 518—26.

Høm kirke ligger højt, er romansk, bygget senest 1100 af kamp med fraad- og kridtsten, har lille apsis. Overhvalvet og forsynet med kamgavlet taarn og vaabenhus mod syd i gotisk tid. Smukke blindinger og et romansk vindue, er 1951 fundet under pudslag og restaureret. Altertavle, senbarok, formet som et stort skjold med rigt udskaaen ramme om et større felt med nadverordene og øverst et krucifix fra c 1700, alterkalk fra c 1584, alterstager fra

c 1650, korbuekrucifix fra 1563. Moderne prædikestol. Romansk granitfont. Smuk dørløj fra 1550. 72 sd. Overgik til selveje 1914, før under Sørup.
Danm kirker, Sorø amt, s 527—32. C. A. Jensen: Snekdere og billedsnidere, 1911, s 35, Mackeprang, s 77—78.

Altergæster: 1890: 200 og 100, 1922: 140 og 50, 1934: 150 og 90, 1938: 156 og 99, 1949:

Folketal: 1850: 457 og 395, 1901: 443 og 381, 1921: 408 og 440, 1945: 416 og 450.

Menighedsraad: Ved alle valg: u p, 1949 opgivet som gammeltkirkelige.

Kommunevalg: 1943: Soc 87 (2), rad 174 (4), venstre 142 (3), 1950: Soc 144 (3), rad 174 (3), venstre 145 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 197 byg, b) 90 rdl, naturalier, d) 150 rdl, e) 54 td ld. — 1870: Regul 1664 kr, netto 4072 kr — 1913 f: 3. kl.
Prgd opført 1845.

21. 21. aug 1843—29. okt 53 (sp Resen-H 9. sept 34): **H. B. Steenberg**, fl t Øde Førslev-S, se der.

Mynter fandt 1837 den gl præstegaard meget lille, haven derimod meget stor. 1845 var den ny præstegaard under opførelse. V kirke var smuk og velholdt. Om pastor S hedder det: »Skønt han hører til den simpleste jyske slags, var prædikenen dog poetiserende, flau og tom, foredraget en drøvende, smagløs skrigen. Temmelig talrig forsamlings, men ungdommen var træ og dorsk, de fleste havde kun ringe kundskab (M I, s 228).

22. 19. jan 1854—6. aug 62 (ord kat Horsens 14. juni 49): **V. Salomon**, fl t Herslev-G, se der.

23. 15. okt 1862—30. juni 69 (adjunkt Roskilde 55): **P. A. Holm**, fl t Dalum, se Gamtofte.

24. 10. sept 1869—31. dec 89 (ord kat Ringsted-B 18. febr 58): **Hans Valgard Steingrim Finsen**, * 22. juni 21 Kolding. Forældre: Herredsfoged i Hasle m fl herreder ved Aarhus, kancelliraad Jon F og Cathrine Dorthea Bruun. Stud Kolding 40, c 46² (I), huslærer, kst ord kat Præstø-S 50, hjvr Fakse 51, afsk 31. dec 89, † 15. maj 94. ~ 15. maj 58 Laura Marie Caroline Fangel, * 26. maj 26 Kbhvn, † 7. okt 24. Forældre: Grosserer Georg Christian F og Antoinette Vilhelmine Nicoline Schrøder. — Farfader: Biskop Hannes Finsen, Island. Oldefader: Biskop Finnur Jonsson, Island.

Se slægtsbog for familien F, s 10.

Finsens minde lever endnu. Han omtales her som en kraftig mand, der »spiste et helt franskbrød hver morgen« og menes at være ophavsmand til det mundheld: »En and er et umaalsomt dyr — for meget til en, men for lidt til to« (at spise). Der findes ingen erindringer om ham som sjælesørger eller prædikant, ud over at man mener at huske, han engang skulle have gaaet en formiddagstur i marken, hvorpaa han pludselig hørte kirkeklokkerne ringe til gudstjeneste, og da han ilede hjem og fik spurgt, hvad det skulle betyde, fik han til svar, at det jo var Kristi himmelfartsdag, hvorpaa han i huj og hast maatte forberede sig til gudstjenesten. Liber daticus fortæller, at pastor Ohlmann talte smukt ved hans jordefærd. »Han mindede om hans ofte udtalte store kærlighed til de fhv menigheder, talte om lykken og glæden her, som kun varer kort, men et godt navn varer evindeligt. Glæde og tilfredshed boede hos den afdøde, og det gode navn havde han efterladt sig«. Nogle fotografier, som findes her, tyder paa, at han har været en robust, humorfyldt, men ogsaa myndig natur (Edv. N).

25. 18. febr 1890—18. juni 1909: **Georg Christian Willum Krause Nielsen**, * 30. jan 46 Ringsted. Forældre: Bagermester Philip Henrik Pfaff og Christiane Dorothea Burmeister. Stud Sorø 65, cand jur 74, volontør paa Aamager birkekantor og Kbhvns skifteret, sagførerfuldmægtig, assistent i finansministeriets 1. revisionsdepartement 80, c theol 88² (h₁), afsk 18. juni 09, † 20. okt 25. ~ 17. nov 82 Martine Caroline Frederikke Branner, * 13. juli 50 Helsingør, † c 1918 (?) Forældre: Generalmajor, generalinspektør for infanteriet Vilhelm Jakob B (fætter til sp Sct. Peders k, Slagelse) og Dorothea Louise Clausen.

Pastor Nielsen omtales her som en mand der to gange om aaret, foraar og efteraar med sin gamle kusk Ostenfeld paa bukken kørte sognene igennem og besøgte hjem for hjem, og dog syntes han ikke at have opnaaet kontakt med sine sognebørn — mange saa med rædsel og skræk hen til disse husbesøg, idet han til afslutning ved hvert husbesøg ud fra et bibelstykke holdt en kort prædiken for husets beboere og gjorde det saa stift og tungt, »saa vi ikke vidste, hvor vi skulle gøre af os selv« (saaledes berettet af den nuværende sogneraadformand, der oplevede det som barn). Maaske kom det tunge og stive over pastor Nielsens person ogsaa af, at han var halt og hans hustru til tider meget syg, ja »mærkelig«, som folk siger — det kunne godt have gjort hans sind tungt (Edv. N).

26. 23. sept 1909—6. marts 19 (dansk sømandspræst Libau-Riga 23. jan 02): **L. P. Groothe**, fl t Ledøje-S, se der.

27. 29. juni 1919—10. aug 26 (lærer Det kgl Vajsenhus 14): **J. J. Hjørhund**, fl t Slangerup-U, se der.

28. 9. maj 1927—4. juni 38 (hjpr Maribo-H 7. sept 28): **A. A. Helt**, fl t Ugerløse, se der.

29. 9. sept 1938—26. nov 43 (hjpr Sct. Mortens k, Næstved 30. jan 37): **A. Fredsted**, fl t Uldum-L, se der.

30. 8. marts 1944 (hjpr Ballerup-M 26. juni 43): **Jens Harry Edvard Nielsen**, * 9. aug 16 Gierslev. Forældre: Gdjr Hans Peder N og Laura Hansine Hansen. Stud Høng 35, c 42² (h₂). ~ 6. juli 43 Karli Viggja Kirsten Jacobsen, * 9. maj 19 Kbhvn. Forældre: Redaktør, konsulent Jacob Bernhard Carsten J og Karla Elvira Kirstine Rød.

ØDE FØRSLEV—SNESLEV

Øde Førslev-Sneslev pastorat, 1428 og 1540 ha, er aabant, ret højtliggende, fladt i Øde F, bakket i S, lidt skov i S. Frugtbart. Byerne: Øde F, Simmendrup, Hesselbjerg, Levetofte, S, Hjelmsømagle, Almstofte, Aastofte. Hg Eskildstrup i S.

Mynster fandt talrige forsamlinger her ved visitatserne 1837 og 1845. Han var meget utilfreds med skolen i F, hvor han gav »slet« i religion og »mdl« i regning. Om læreren (Frederiksen) skriver Mynster: »Han har for mig et hæsligt fjæs og noget hykkelsk«.

Det kirkelige liv var som paa egnen, hverken præget af vækkelser eller særlig menighedsbevidsthed. Pastor *Ammetorp Sørensen* karakteriseres af Mynster som »en flink og kraftig mand«. Han var politisk interesseret, var landstingsmand fra 49 og blev medlem af rigsretten 53. Indre missions vækkelse kom hertil i pastor *Jeanssons* tid, og der blev 1887 bygget et missionshus i Øde Førslev. Der blev et lille IMsmf, hvor indremissionær Johan Madsen og talere fra Haslev jævnligt kom og talte, men IM har ikke formaet at vinde større indgang. To kendte IM's præster *Jeansson* og *Ad. L. Hansen*, har virket her, men de var begge svækkede mænd, da de kom, og de var her kun kort tid. Den præst, som har haft størst betydning, var provst *Nørgaard*, en folkekirkelig præst uden retningspræg, og en kapacitet, hvad kirkeret og kirkelig administration angaar.

I Hjelmsømagle, S sogn, var der i 70'erne en lille flok troende mennesker, vakt i Jeanssontykt. De havde nær forbindelse med IM i Vetterslev.

Herregaarden *Eskildstrup* har en egen historie, som ogsaa har spillet ind i sognets kirkelige liv. Den var i 3 slægtled i slægten *Barner*s eje fra 1790 til 1921, da den under navnet »Det Eskildstrupske legat« af kammerherre S. Barner tilskødedes Kirkelig Forening for indre mission i Danmark, som dog i 1941 solgte gaarden. Hofjægermester *L. T. Barner* (* 1809, † 87) ejede gaarden i 56 aar og skal have været præget af visdom og menneskekærlighed. Sønnen fortæller om det »aandelige mærke, som raadede paa egnen i rationalismens tid; levende i min erindring staa den Guds ords trængselstid, i hvilken jeg voksede op. Der holdtes nok gudelige forsamlinger hist og her, men ikke paa min egn, dog hørte jeg, at folk kørte milevidt til grundtvigske møder«.

Hofjægermesterinden lærte sine børn at bede til Gud og indprentede dem at »den legemlige øvelse er nyttig til lidet, men Guds frygt er nyttig til alle ting«. Efterhaanden blev der enkelte troende lægfolk og hjem, der var præget af levende kristendom, men alt var smaat, og i første halvdel af aarhundredet var baade *Eskildstrup* og bønderhjemmene præget af fattigdom og nøjsomhed. Egnen var afsides, post fik man ved 2—3 gange om ugen at hente den i Ringsted, og vejene var elendige. Kammerherre S. Barner fortæller om de patriarkalske forhold paa gaarden, og om befolkningen i sognene skriver han: »Man mødte overalt stor tarvelighed, hvad bolig og levevilkaar angaar. Men der var tilfredshed dermed. Der var arbejdslyst samtidig med stor samvittighedsfuldhed i udførelsen, gennemgaende paalidelighed og retsind. Det gamle »Et ord er et ord« havde en stor plads i samlevet. Og trods den tarvelige forkyndelse, der lød i kirken, stod man med stor ærbødighed for kirken«. Kammerherre *Sophus Barner* (* 1839, † 1921) blev en af IM's betydende lægmænd. Han mistede sin hustru 1876 og var enkemand i 45 aar, han bortforpagtede gaarden og flyttede til Kbhvn 1888, antageligt fordi midlerne var smaa, og han kunne leve billigere i Kbhvn. Han var baade landøko-

nom (i 10 aar var han formand for Sorø amts landøkonomiske selskab) og politiker (folketingsmand 1903—07) og landbrugsfører (formand i amtets agrarforening, der var i skarp modsætning til Estrup). Men mest betydning fik det, at han 1897 blev omvendt (ved en gudstjeneste i Sdr Onsild kirke, hvor han ved at overvære, at pastor T. Ingomar Petersen døbte sin lille pige, forstod at »i daaben Guds- husets dør staar aaben«). Han regnede selv sin omvendelse fra den dag. Han gav nu faktisk al sin tid og interesse i IM's og kirkens tjeneste. Han rejste ofte (altid paa 3. klasse, »der finder man de bedste rejsefæller, vore søskende i Herren«). I en lang aarrække rejste han sammen med pastor *Fibiger* og samlede ind til Kbhvns Kirkefond, ofte ledsaget tillige af pastor *Vibe Petersen*, den gang i Grindsted. Den noget ældre kammerherre var som en fader for de to unge præster, hyggeligt og fornøjeligt gik det til, »ikke mindst naar præsterne ville i rygekupé, men kammerherren, der ikke røg, ville i Ikke-ryger«. Ved møderne havde man et fast program: Hvert sted begyndte man med en gudstjeneste, *Vibe P* prædikede, *Fibiger* talte om Kirkefondet, og ved et aftenmøde talte kammerherren. — I Eliaskirkens menighed fik kammerherre *Barner* stor betydning som *Fibigers* støtte og raadgiver (se I, s 201—06). I IM's helliggørelsesmøder, De samvirkende Menighedsplejer i Kbhvn og i Kirkefondet var han i mange aar en af de bærende. Hans smukke hjem var hjemsted for mange møder og for Kirkefondets venner, han var en personlighed, en helliggjort mand, der aar for aar forvandlede ved *Kristi* kærlighed.

Selvom han ikke boede paa Eskildstrup eller virkede særligt i sognene her, følte han sig stadig knyttet hertil. I »De unges julebog« 1918 har han skrevet et »Tilbageblik«, som viser, i hvor høj grad han elskede Eskildstrup og naturen der. Hans fromhed, hans fædrelandssind og kærlighed til Dannebrog lyser gennem hans ord. Og saa giver han en lille sogneskildring: Han maler tiden indtil 1878 i meget mørke farver kirkeligt set. »1878 sendte Gud os pastor *Jeansson*, og de gamle kirker, som hidindtil havde staaet næsten tomme, fyldtes nu søndag efter søndag af en lyttende skare, draget af Guds naadekald i Kristus, det var de klare toner i »Frelst eller fortabt« der lød, mange blev vrede, men der blev vakt et stort aandeligt røre, som spores endnu i sognene.« Men allerede i november døde sognets nye præst, kun 43 aar gl. Han var en træt og nedbrudt mand... og det samme gjaldt pastor *Ad. L. Hansen*; hans lille, livlige person struttede af energi, men omplantningen til Sjælland kom for sent, og han døde som en skygge af sig selv.« Kammerherre *Barner* blev begravet i Nordrup, og Eskildstrup, (som han var blevet budt over en million for i krigens tid) blev tilskødet *Indre Mission*, og pastor *A. Fibiger* blev formand for administrationsudvalget. Paa Eskildstrup holdt *Fibiger* mange af sine ferier, han samlede ting af historisk interesse til gaarden, nogle værelser indrettedes til feriehjem for præster og missionærer. Jævnligt blev der holdt møder, og pastor *Fibiger* var sjælen i dette arbejde.

Han fik ogsaa rejst et landevejskrucifix ved Ringstedvejen. Og en mindesten blev 1931 rejst for kammerherre *Barner*. Fra 1925 har forpagter *Johs. Krarup*, (* 82, søn af sognepræst *K. Nors-T*) været forpagter paa Eskildstrup og ikke alene gjort sig kendt som en dygtig landmand, men han har ogsaa indtaget en ledende stilling i kirkens liv, medlem af DMSs bestyrelse, af udvalget for IMs helliggørelsesmøder, af bestyrelsen for Haslev udvidede højskole, for KFUMs seminarium, for kolonien *Filadelfia* osv, 1937—51 var han medlem af landstinget og een af kirkens varme fortalere paa rigsdagen, ligesom han i en aarrække har været præstegaardskonsulent for Kbhvns og Roskilde stifter. For menighedslivet i IMs kredse her har han gjort et godt arbejde, hans svigerfader, pastor *V. Vilstrup*, *Reerslev-R*, boede her fra sin afsked til sin død. Gaarden Eskildstrup har saaledes i flere slægtled og slægter været midtpunkt i aandeligt liv. 1941 solgtes den til *Bregentved*. I juli 1952 holdtes ved *E* en stor landslejr for KFUK-spejdere med 8000 deltagere.

Der er forøvrigt i 1952 tale om, at gaarden skal sælges og udstykket.

(A. *Fibiger*: Kammerherre S. *Barner*, 1931, Det nye aar 1923, s 68 f, DBL II, 181—82).

1909 oplyses: Jævnt god kirkegang, en del IMs liv, samtalemøder. 1922: Aimindelige folkekirkelige forhold, ikke meget liv. Kkg 3—5 pct. 1935: Intet særligt. 1950: Ingen statistik, 1 mgh, 2 fh, ungdoms- og børnearbejde i de forskellige kredse.

Øde Førslev kirke er romansk, af faksekalk og kamp. Kun lidt staar tilbage af den oprindelige kirke, i gotisk tid er der bygget hvælvinger, kamgavlet taarn af tegsten, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord, og kirken er forlænget mod øst. Hovedrestaureret 1876. Udskaaen altertavle fra 1625 med skriftsted i midtfeltet, alterkalk fra 1698, romansk granitfont, korbuekrucifix fra 1450, prædikestol i brukbarok fra c 1625 (som *Jystrup*). Flere lignsten. 150 sd. Overgik til selveje 1926, før under *Giesegaard*.

Danm kirker, Sorø amt, s 533—40.

Sneslev kirke er romansk, af faksekalk og kamp. Sidst i middelalderen er koret revet ned og kirken udvidet mod øst, overhvælvet, og forsynet med kamgavlet taarn, vaabenhus og sakristi mod nord. Hovedrestaureret 1891. Udskaaen altertavle fra 1613 i højrenæsserstil, alterkalk fra 1667, gotisk kalkstensfont, korbuekrucifix fra c 1275, højrenæssanceprædikestol fra c 1600, stolestader fra c 1668, smuk dør fra 1609, glasmaleri fra 1896 i taarnet. 120 sd. Overgik til selveje 1923, før under Eskildstrup. Kirken ligger ensomt paa en bakke. Ingen landsby derved.

Danm kirker, Sorø amt, s 541—49, Danske herregaarde, III, 1923, s 514, Khst sam 3 r, IV, 1882, s 256, Mackeprang: Døbefonte, s 388—412.

Altergæster: 1890: 504 og 296, 1896: 465 og 240, 1922: 190 og 150, 1934: 276 og 546. Altergæster ikke opgivet siden.

Folketal: 1850: 597 og 555, 1901: 786 og 644, 1921: 807 og 724, 1945: 730 og 722.

Menighedsraad: Ved alle valg opgivet: u.p.
Kommunevalg: 1943: Øde Førslev: Soc 80 (2), rad 107 (2), venstre 149 (3), 1950: Soc 78 (1), rad 128 (2), venstre 178 (4). Sneslev: 1943: Soc 95 (2), rad 100 (2), venstre 122 (3), 1950: Soc 111 (2), rad (2), venstre 139 (3).

Sognepræst

Indtægt 1850: a) 300 byg, b) 120 rdl, c) 98 byg, naturalier, d) 250 rdl, e) 28 td ld. — 1870: Regul: 2200 kr, netto 5726 kr, 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1859

12. 2. juni 1830—19. aug 53 (sp Nordrup-F

28. nov 23): **A. Ammentorp Sørensen**, fl t Terslev-Ø, se der.

Mynster fandt 1845 præstegaarden i god stand, haven lille. Om pastor A. S hedder det at han er en flink og kraftig mand, men prædikenen var meget ubetydelig, noget følsom, havde intet kristeligt, han katekiserede maa-deligt. (1835). 1845: I enkelte sætninger var der meget godt, men i det hele savnedes ordentlig tankegang og udvikling, ungdommen syntes død og uden opmærksomhed, men senere lykkedes det dog saa temmelig at vække dem. (M I 229).

Hjælpepræst hos pastor Ammentorp Sørensen
1850—51: **A. Teilmann**, se Bredsten.

13. 29. okt 1853—29. sept 57 (sp Veterslev-H 21. aug 43): **Hans Buhl Steenberg**, * 24. dec 97 Gaverslund. Forældre: Amtsprovst Hans Allerup S af Gaverslund-V, † 20, sp Gaverslund-V, og Oliva Bang. Stud Fredericia 17, c april 24 (h), sp Aastrup-S 29. sept 24, sp Resen-H 9. sept 34, † 29. sept 57. ~ 20. april 25 Sophie Amalie Friis, * 30. dec 91, † 21. nov 70. Forældre: Herredsfoged, ejer af Endrup mølle Gabriel Michael F og Frederikke Tranberg. — Stamt 113.

14. 15. dec 1857—30. nov 77 (sp Ø-V Assels 19. maj 43): **Christian Erhard Bagger**, * 28. nov 07 Lemvig. Forældre: Distriktskirurg Eggert Christian B af Kundby og Claudine Margrethe Borgen af Lyngaa-S. Stud Brgd K 24, c april 29 (l), sp Rær-H-V 8. jan 34, afsk 30. nov 77, † 1. dec 80. ~¹ 1. aug 34 Henriette Amalie Jacobsen, * 11. jan 10 Stiftsbjergby, † 19. okt 53. Forældre: Sp i Stiftsbjergby-M Christian Frederik J, † 33, og Margrethe Amalie Gier. ~² 26. sept 59 første hustru søsterdatter Erica Amalie Christiane Gøtzsche, * 17. sept 19 Kiel, † 22. april 81. Faderen: Sp i FINDERUP, † 72, se der. — 1. hustru søstre ~ Cramer, Boddum-Y og Madelung, Sjørring-T. — Stamt 4 og 51.

15. 1. marts 1878—13. nov 87 (sp Horne-A 23. okt 71): **Johan Philip Jeansson**, * 8. juli 35 Roskilde. Forældre: Bagermester, senere inspektør ved Roskilde amts syge-, daare- og arbejdsanstalt Johan Philip Frederik J og Hanne Louise Rauchmaul. Stud priv 54, c 63³ (l), hjpr Græsted-M 5. marts 64—30. juli 67, rejsepræst for Indre Mission med bolig i Odense, † 13. nov 78. ~ 22. juni 64 Frederikke Christiane Conradine Sommer, * 26. nov 33 Fredensborg, † 3. juli 02. Forældre: Bagermester Chr. Poul S og Edle Dorothea Laurentine Bruun.

Pastor J var en af sin tids kendte vækkelsesprædikanter. Om hans gerning i Græsted og vækkelsen der, se I, s 486 f. Han var vækkeren og banebryderen; baade i Græsted og i Horne oplevede man at se en ny tid bryde frem ved hans forkyndelse. Befolkningen dér, var den gang overtroisk, drikfæddig og slem til strandtyveri, men Js myndige, ja tordnende forkyndelse fremkaldte vækkelse, saa J blev som en »apostel for Vendsyssel«. (Se Horne-A). Men den voldsomme nidkærlighed nedbrød hans helbred, klimaet i Vendsyssel kunne han ogsaa vanskeligt taale; han fik giftfeber og var en brudt mand, da han kom hertil. Helbredet bedredes lidt, og han tog ufortrødent fat. Men sjællænderne reagerede

ikke som jyderne over for hans stærke tale. De forstod ham ikke. Kirkerne blev tæt fyldte, men mest af udensogns folk, især fra Haslev, men sognenes folk lod sig ikke bevæge. En maaned før han døde, var han paa besøg i Horne, meget svag, og da han kom hjem, blev han dødssyg. Vilhelm Beck kaldte ham sin kæreste ven. Hans død var et stort tab for IM, Beck skrev, at »han ofrede sit liv paa IMs alter og gav den alle sin kræfter«. Han var fra 1872 medlem af IMs bestyrelse, og sammen med Beck og Anders Stubkjær var han med til at give IM sit præg. Han havde syd-lændingenes hede blod; fremmedartet var hans navn og hans udseende, hans stærke temperament og haarde natur udfyldte paa en maade Becks brede, folkelige kraft, og han stod som en trofast Jonathan ved Becks side. Hans oldefader var fransk emigrant, fordrevet af den franske revolution, moderen var af tysk slægt. Kierkegaards stormvejr har sikkert paavirket ham, og som student naaede han til personlig tro (iflg hans vita ved ordinationen), og i Græsted blev han en vældig vækker. Vilhelm Beck var meget glad for hans »store og velsignede virksomhed« som IMs rejsepræst, men den sled paa ham... I Øde Førsløv gik hans tanker ofte tilbage til Horne. Hans gerning i Førsløv-S var svær, men ikke forgæves. Indremissionær Hans Hansen, Roskilde, fortæller om, at han skyldte J sin omvendelse. Jeansson var en ejendommelig personlighed, en bodsprædikant, hans sorte apostelskæg, hans alvorlige ansigt gjorde indtryk, han var en elskelig broder, men kunne blive ubændig hidsig, han var alle dage en uharmonisk natur, egenraadig og stejl, men alt dette glemtes i hans venners erindring ved tanken om hans grebthed af Kristus. Under sit billede satte han ordet Jerem 20, 7 (Du har grebet mig og overvundet mig), hans liv var kamp, og naar han forløb sig, kunne han dybt ydmyge sig. Smiger var ham en pestilens; en stor børneven var han, og dygtig til at tale til børn. Fra sin hustru havde han ingen støtte, i Græsted deltog hun i den dans, som han ivrede imod, hun forblev uberørt af hans forkyndelse, maaske har hans uligevægtige natur staaet som en hindring for hende. Han blev begravet i Roskilde. (Villads Christensen: Pastor J, 1929, Vilhelm Beck: Erindringer, E. Steenvinkel: Kirkeminder og præstelig 1925, IMs historie, 1912, Luthersk missionsforenings festskrift 1918, Asschenfeldt-Hansen: Fra Vendsyssel I, Chr. saml 1899, DBL, XI, 380—81). IM-tidende 1878, s 785—98, J. Andreassen og A. A. Andersen: En vaartid, 1925, s 27—60, Thomas Larsen: En Jeansson-prædiken 1934, s 100 f.

16. 27. jan 1879—31. dec 98 (sp Hersom-B-K 30. aug 69): **Jens Thomsen Clausen**, * 24. jan 23 Nørre Farup. Forældre: Kbmd i Varde Thomas C og Margrethe Jacobsdatter Møller. Stud priv 39, c nov 50 (h), huslærer, hjpr Stadil-Tim 28. sept 59, do Døstrup, Sønderjylland 60, rkp Læsø 25. maj 61, afsk 31. dec 98, † 17. dec 02. ~ 14. maj 62 Johanne Emilie Pauline Engell, * 18. maj 38 Spjellerup, † 25. okt 98. Forældre: Sp i Graasten-A Nicolai Emil E, † 61 og Cathrine Gertrud Hinsch.

17. 3. marts 1899—24. marts 04 (sp Jerne-S

9. juni 90): **J. Andersen**, fl t L Lyngby-Ø, se Møgeltønder.

18. 1. sept 1904—28. okt 09 (sp Nr Nissum 11. maj 86): **Adolph Lauritz Hansen**, * 12. sept 56 Borup, Sorø amt. Forældre: Skomager, husmand Jens H og Ane Marie Pedersdatter. Stud Hrlf 77, c 83² (hi), hjpr Tørring-Heldum 23. maj 84, † 28. okt 09. ~ 12. sept 84 Thora Margrethe Cæcilie Onsager, * 28. febr 62 Frederiksberg, † 6. april 37. Forældre: Oversergent Poul Hansen O, og Marie Hansen.

Stiftede 1886 Nr Nissum højskole, som han ledede til 1901, stiftede Nr Nissum seminarium 1892, solgte 1903 begge disse skoler.

Udg 05 en fremstilling af Guds aabenbaring paa grundlag af bibelhistorien, skrev 06 om diakonsagen. — Modtog ved afrejsen fra Nr Nissum en gave paa 1600 kr, som han gjorde til et legat, der ved hans sølvbryllup forhøjedes til 3500 kr, til fordel for fattige elever paa Nr Nissum eller Haslev seminarier.

Pastor H var en foregangsmand af den rigtige slags, som ikke kæmpede for at vinde personlig ære eller fordel men for den sag, som brændte i hans sjæl. Kort før sin studentereksamen hørte T santommissionæren H. P. Børresen og oplevede derved et kristeligt gennembrud. Han var med til at stifte KFUM i Kbhvn, deltog i hospitalsmission, søndagsskole m m, og var meget socialt og filantropisk interesseret. Uden at være egentlig retningsmand førtes han paa Lemvigegnen ind i egnens stærke IMs arbejde, og efter at have sikret sig Vilhelm Becks tilslutning stiftede han Nr Nissum højskole (se nærmere under Nr Nissum). Ungdommen og dens opdragelse, uddannelse af troende lærere laa ham stærkt paa sinde. Han var en flittig og uforglemmelig sjælesørger og et meget levende menneske. Han havde, hvad han selv kaldte, »hittepaa-somhed« — noget skulle der gøres. Men fra visse sider mødte hans vidt favnende natur kritik, og trods fuld støtte fra IMs ledelse, nedbrød dette, i forbindelse med hans rastløse virke, hans helbred og kræfter. Hans styrke var hans iverdigdom og et stærkt, omend skiftende initiativ. Hans store fortjeneste er at han har indført skolearbejdet i IM, han saa, at der i IM manglede et led nu, da man havde børnegudstjeneste, KFUM og K, og ved IMs møde i Odense 1887 fremførte han sine skoleplaner. Allerede 1883 havde han foreslaaet at starte et kristeligt dagblad. Han var ophavsmand til Kristeligt dansk Fællesforbund, men tog ikke del i dets ledelse. Han var en uhyre energisk lille mand, over de huse han fik rejst, stod ordene: Bed og arbejd! Han blev kaldt »Jern-Hansen« — fordi han ejede jernets sejhed og haardhed bag det smilende og muntre udvortes. Han var en flittig præst, der stadig var rundt i sine sogne, ikke bange for at sige folk sandheden. I de senere aar mødte han modgang og miskendelse. I Øde Førslev mødte han kun ringe forstaaelse. Han maatte rejse til udlandet for at søge helbredelse for sit svage helbred. Altid var præstegerningen nr 1 for ham. »Hans husbesøg bar velsignede frugter. Hans prædikener var ikke straalende eller stilfulde; veltalende i æstetisk forstand var han ikke, men hans tilhørere fik et uudslætteligt indtryk af et menneske, der stod i pagt med Gud og var hjertensglad for at faa lov at forkynde evangeliet. Nok saa meget

indtryk gjorde vist hans personlige omgang med mennesker, hans glade sind, hans lyse sind«. (J. Vilh. Petersen). De 18 slidsomme aar i Nr Nissum havde nedbrudt ham. Men hans ord blev husket, hvor han kom, ikke mindst af hans konfirmander.

(P. C. Davidsen i Kristeligt Dagblad 7. okt 09, Haslev avis 28. okt—1. nov 09, Asschenfeldt-Hansen i IM-tidende 21. nov 09, IMs hist, 1912, 160 f, s 501—02, L. Olesen i Nr Nissum højskoles jubilæumsskr 1927, P. C. Gjelstrup i Nr Nissum seminariums festskrift 1942, Johs. Vibe Petersen i Hjemmenes julebog 1938, s 26 f). DBL XXVII, 249.

19. 14. marts 1910—15. nov 32 (sp Bandholm 1. juni 00): **Provst Carl Leuning Nørgaard**, * 12. april 68 Kbhvn. Forældre: Gehejmeetsraad, kgl kommissarius Peter Christopher N af K Saaby-K og Charlotte Cecilie Marcher. Stud Brgd sk C 86, c 93¹ (I), kkp Skive-R 14. maj 94, sp Hals 24. sept 95, provst Ringsted-Alsted herr 29. april 16, r af Dbg 23, Dbm 28, KII af Dbg 32, afsk 21. nov 32, † 23. maj 48. ~ 28. nov 94 Valborg Frimodt, * 20. sept 70 Kbhvn, † 19. okt 51. Forældre: Veksellerer Victor F (broder til Rudolph F) og Victoria Gamel. — Broder: Rkp Randers. — Stamt 28.

Stifter af Plejehjemforen for Lolland-Falster St og dens fmd i dens første par aar; Medl af Udv ang tilsyn med præstegaarde 16—17, ang Afvikling af de gejstlige enke-kasser og hjælpkasser 20—22 og ang kirkelige anligg 21; fmd for Danmarks provsteforen fra dens oprettelse 17—35; æresmdl Provsteforen 42; fmd Kommissionerne i Kbhvns og Roskilde stifter til afløsning af kirketiendejernens vedligeholdelsespligt fra 24; medl af det kirkepolitiske udv fra dets nedsættelse 28 og af Fællesbest for de gejstlige enke-kasser fra dens oprettelse 1929.

Udg 38: Præstens administrative forretninger, 72 s. (Publ fra Pastoralsemin).

Kirkeminister, departementschef V. Holbøll skriver:

»Provst Nørgaard blev senere ofte kaldt Danmarks dygtigste provst. men det brød han sig forsaavidt ikke om. Han var først og fremmest præst og ville være præst. Og han blev en dygtig præst. Ikke af de meget veltalende, men hans i regelen korte prædikener var fast formede og uden blomstrende udtryk. Da saa embedet som provst for Ringsted-Alslev herreder blev ledigt ved provst Webers afgang, var det en selvfølge, at Nørgaard skulle være hans efterfølger. Biskop Ostenfeld, der talte med mig om provstuednævnelser, var ganske vist meget betænkelig, for, som han sagde, Nørgaard var en altfor god præst til at være provst. Dengang var skolevæsenet det mest betydende ved provstegerningen, og Nørgaard omfattede skolevæsenet med den største interesse, hvad iøvrigt førte til, at undervisningsministeriet efter Genforeningen ønskede ham som skolekonsulent i Sønderjylland, hvad dog ikke blev til noget. Kort efter, at Nørgaard var blevet provst, blev han raadgiver for ministeriet, i de mange spørgsmaal, som den nye præstelønningslov medførte. Man talte endogsaa om, at han skulle være konsulent i ministeriet, men det blev han nu ikke. Derimod blev hans kyndighed af ministeriet taget i brug i mange udvalg og kommissioner. Han var saaledes medl af et udvalg angaaende præsteembedernes bygningsforhold, blev medl af Kirkekommissionen af 1921 og senere af Udvalget til ordningen af de gejstlige enke-kassers forhold, ligesom han efter nyordningen blev medl af Enkekassernes centralbestyrelse.

Endelig blev han af ministeriet indvalgt i kommissionen af 1928 og gjorde dér et stort arbejde, vel nærmest i de økonomiske forhold. Men det blev ham, der efter afslutningen skrev udvalgets betænkning, hvori man finder hans viden i indledningen til de forskellige forslag, der blev stillet.

Provst Nørgaard var en fornøjelig mand, der med sin hustru, født Frimodt, førte et smukt hus, hvor mange har glædet sig ved at komme. Og der var ogsaa bud efter ham fra andre, selskabsmand som han var.

Med provst Nørgaard er en af de gode præster og provster gaaet bort. Han var en mand af format og en pryd for sin stand.

V. Holbøll, (Roskildebogen 1950, s 110—111).

Oscar Geismar tegner i »Mennesker jeg mødte« (1944), denne profil af provst N i det kirkepolitiske udvalg.

Var det ikke Maria den Blodige, i hvis hjerte ordet: Calais stod indskrevet med uudslettelige bogstaver? Vist var det Maria den Blodige, og dermed er der konstateret en vis, dog væsentlig formel lighed mellem denne hedengangne dame og kirkeudvalgets højtskattede medlem, provst C. L. Nørgaard. Ogsaa i hans hjerte staar der eet bestemt ord indskrevet, og fra hjertet trængte det sig hyppigt op paa hans læber, og ogsaa for ham repræsenterede ordet en tabt besiddelse for det herskab, i hvis tjeneste han i sin tid gav sig. Saa langt gaar ligheden, men heller ikke et skridt længere. I provst Nørgaards hjerte staar indskrevet ikke ordet: Calais, men ordet: Degnelodder. Kunne han blot finde tilhørere, var han til enhver tid villig til at gøre rede for degneloddernes jammersminde, set som led i den mangeaarige vanrøgt, som kirken midler har været genstand for fra statens side.

Hvordan det nu i det nærmere har sig med disse degnelodder, er, som Kipling siger, en anden historie, som ikke skal fremdrages her. Paa et eller andet tidspunkt forsvandt de sporløst i kommunkassen, og da degnene forfremmedes til lærere og derfor ikke længere højst egenhændigt kunne trække i et klokkereb eller vaske et kirkegulv, lagdes de derved skabte nye udgifter over paa kirkefogningen, skønt det dog netop var degnefogningen, der drejede sig om. En saadan forslykning kan oprøre provst Nørgaard dybt ned i hans ellers sagtmodige hjerte, og helst lagde han med det samlede kirkeudvalgs underskrift en regning for det herved (og meget, meget andet) voldte indtægtsstab paa den nuværende rigsdags bord med forespørgsel, om man vedgik fortidens arv og gæld. Men unægtelig blev hans pande i de mange aar, udvalget sad, svært bulet ved stadig at tørne mod den samme mur og finde den lige udeltagende og uforstaaende.

Under disse provst Nørgaards udviklinger, som hyppigst tog deres udgangspunkt fra tilstandene paa reformationstiden, var de to sæt øjne, som hvilede paa ham med et udtryk, hvori utaalmodighed blandede sig med vemodig samfølelse. Den højterede formand kendte disse ting ud og ind og var i sit hjertes inderste uslukkelig enig med den ærede taler; men er man chef for et departement, er det en hellig pligt officielt at billige dettes enkelte handlinger og samlede udviklingslinje. At udøve denne pligt kaldes paa dansk loyalitet. Og fra et andet hjørne i tagkammeret gav professor Oskar Andersen, Nørgaard endnu mere ret, men for hans praktiske bestik var al denne sagkundskab og hele denne roligt fremadskridende redogørelse intet andet end spildt tid og spildt energi. For en mand, der havde sit halve liv paa Christiansborg, kunne det ikke være skjult, at den Nørgaard'ske regning af rigsdag og regering ville blive betragtet som et kuriosum, selv om den aldrig saa meget var attestet af den højeste juridiske og historiske sagkundskab. Naar mælken uigenkaldelig er spildt, lukker Holbøll sine resignerede øjne, og Oskar Andersen gaar med en frisk tændt cigar videre, men provst Nørgaard bliver staaende og siger: Dette var en gang mælk, og mælken ejedes af folkekirken.

Der er i denne trodsige hævdelelse af ret og billighed noget for provst Nørgaard yderst betegnende. Han véd, naar det kommer til stykket, godt nok, at han taler for døve øren, og at mælken aldrig, nymalket og fed, vil blive anbragt paa folkekirkens bord som erstatning for lidt tab; men han har en

indre glæde ved at sige det een gang, to gange, mange gange, blot fordi det er sandheden. Naar han saa satte sig, hviskede hans akademiske hjerte til ham: Du har talt og lettet din samvittighed. Og med skyldfri smil iagttag han omgivelserne. Der er mennesker, for hvem det er maallet at faa udrettet noget, og de er derfor nødt til at bringe sig selv i kontakt med magthaverne; men egentlig klædte det ikke Nørgaard at deltage i disse forstemmende øvelser. Han vidste godt nok, at han repræsenterede en svindende type, formaadede vist ogsaa at se sig selv historisk. Af og til passede det ham i hvert fald at understrege, at tidens tand ogsaa huserede i tagkammeret. Han kunne godt have samlet et helt lille kompagni om sig og hilst dem med Oehenschlägers: Vor tid er forbi, snart synker vi. Men saa længe vi lever, vil vi tale.

C. L. Nørgaard staar der over disse linjer; men først havde der staat: Provst Nørgaard, og den læsemaade havde sikkert ogsaa været den rette. Embedet havde paa tagkammeret rigelig faaet, hvad embedet tilkom: Fire biskopper, fire provster, for ikke at tale om diverse subalterne gejstlige. Men blandt disse var Nørgaard embedsmanden i renkultur. Han mener den dag i dag, at sagkundskab er godt, naar man skal tage sig af sager, og ud fra denne ganske utidsmæssige betragtning, har han for alvor sat sig ind i alt det, som hans provstestilling bragte ham i forbindelse med. Hans tunge skikkelse ligesom luder lidt under vægten af den solide oppakning. Paa tagkammeret brød han sig ikke om at gaa med hjertet paa læben. Han havde den overraskende mani at tale om de paa dagsordenen staaende sager og kule om dem. Men medens han talte, listede man sig til at kigge paa sidste blad af hans manuskript og undredes over ikke at finde ordene bekræftet med Ringsted-Alsted herreders provstis segl. Der var noget ved Nørgaard, som passede til segl og anden gammeltdags stil.

Ogsaa provster har deres privatliv, og i en vinduesforydning eller i et underudvalgs snævrere kreds opdagede man til sin husvælelse, at maaske var denne højerværdige og sagkundlige herres evighedsalder ikke saa formidabel høj, som man først frygtede. I ubevogtede øjeblikke kunne han gøre et ligefrem jævndreende indtryk. Muntert smilende kunne han sidde og kæle for sine særlige passioner. De andre medlemmer nøjedes med at »indhente« biskoppernes erklæringer, men Nørgaard »æskede« dem. Ordet vakte panik, men da det lod sig kapitalfæste i selveste salmebogen, lagde stormen sig. Den lune hyggelighed, som udstraalede fra Nørgaard, naar han vidste sig i vennevold, genkendte man med glæde fra mange præstekonventer og endog fra nogle bispevisitatorer. Hvad skal man i grunden med værdighed, naar man ikke engang imellem under sig selv den spas at aflægge den?

Der var medlemmer af kirkeudvalget, over hvis plads en usynlig haand havde skrevet det profetiske ord: Fremtidens mand. Om tredivte aar ser de alle saadan ud. Over Nørgaards plads stod til gengæld en indskrift, som vemodigt knyttede hans skikkelse og hans indstilling til fortiden. Han vidste det godt nok, men det anfægtede ham ikke. Han havde baade sin afstammings og dens meningers mod. Der var næppe een eneste af kollegerne som ikke ved lejlighed frydede sig over, saa velsignet denne trofasthed klædte ham. Men indenfor de før omtalte Oehenschläger-syngeres kreds havde han dog sit egentlige tilhold. Det morede ham, at kompagniets medlemsfortegnelse ikke fulgte tagkammerets officielle partigrænser, og der var andre af sangerlavet, som oprigtigt delte denne hans glæde med ham.

20. 14. marts 1933 (sp Hune 21. febr 27):
Jens Kristian Sigen Ankjær Nordsig, * 20. okt 97 Aalborg. Forældre: Fabrikant Johannes N og Emma Johanne Kristiansen. Stud Frberg 17, c 26² (h). Ugift.

Litt: J. V. Christensen: Fra Sneslev sogn, Sorø amts hist aarb VIII, 89 f, J. Andreassen: En vanebryder, Præsten Ad. L. Hansen, 1952.

TERSLEV—ØRSLEV

Terslev-Ørslev pastorat, 3818 og 1414 ha, er udstrakt, overvejende fladt og frugtbart, bakket mod øst, en del enge og spredte smukke skove, naturskøn, afvekslende egn. Byerne: T, Aarløse, Bjergede, Ulstrup, Kværede, Tollerød, Tjæreby, Ø, Kagstrup, hg Sophiendal.

Kirke- og folkeliv. Redaktør J. V. Christensen har i Tider og skikkelser i Midtsjællands historie III givet nogle interessante billeder fra T sogn i gamle dage med skildringer af bondens liv og færd. Mynster skriver, at kirkegangen i disse sogne i almindelighed »skal være særdeles god«, og ungdommen synes opvakt. IM's vækkelse, som slog saa stærkt rod i nabosognet, Haslev, har ikke sat særlige spor i disse sogne. Befolkningen har som helhed været mere politisk end kirkeligt interesseret, radikale og socialdemokratiske synspunkter har været overvejende. En førerskikkelse var gdjr *Ole Olsen* (* 1849, † 1929). Han havde været elev paa Karise højskole hos Leopold Budde og drev fra 1876 sin gaard i Tjæreby, T sogn (fra 1882 lagde han en gaard til, saa han drev 14 td hartkorn), 1907 flyttede han til Haslev. Han fik oprettet mejeri, var sogneraadsmnd her, fmd for Haslev-egnens landboforening, og var den første bonde, der blev næstfmd i De sjællandske landboforeninger, i hvilken egenskab han med værdighed og dygtighed ledede det store jubilæumsskue i Kbhvn 1905. Han var fmd for Haslev andelssvineslagteri og for De samvirkende danske andelsslagterier, og hans for-tjenstfulde indsats under den første verdenskrig blev meget anerkendt. 1910—24 var han direktør i Østifternes hypotekforening. Hans store indsats gjaldt landbrug og andelsvæsen. En tid (1898—1906) var han folketingsmand, men gjorde sig ikke stærkt gældende paa rigsdagen, 1910 var han opstillet som radikalt præget løsgænger i Faksekredsen. Hans rige evner blev i høj grad udnyttet i hans hjemstav, han var en type paa den selvstændige dygtige midtsjællandske bondebefolkning.

Det kirkelige liv har været folkekirkeligt uden særlig retningsændens, maaske nærmest grundtvigsk-folkeligt. Pastor *Ammentorp Sørensen* var efter Mynsters udsagn en »flink og kraftig mand, men hans prædiken var ubetydelig«. Pastor *Blume* var grundtvigsk og var i sin tid en anset prædikant med voksende kirkegang. Pastor *Birke* gjorde et flittigt arbejde i de store sogne og samlede mange til oplysende eller kristeligt socialt prægede møder, han skabte respekt om præsteembedet. Der blev 1886 bygget forsamlingshus i T, senere ogsaa i Ø, og her har der været foredrag og møder. Indre mission har jævnligt holdt møder, men der er kun ganske faa IM's folk. I T er bygget et stort alderdomshjem.

1911 oplyses: Kkg ikke god, bedst i T, intet særligt. 1922: Almindelige folkekirkelige forhold, stor kristelig ungdomsforening. 1935: Kkg 3 og 5 pct, ikke retningspræg, kr ungdomsf (70), kirkebil i T om vinteren. 1943: do, 1951: do.

Terslev kirke er oprindelig romansk, af Faksekalk, men i 13. aarh ændret med munkesten, koret helt ombygget, stræbepiller opførtes rundt om kir-

ken, kamgavlet taarn, sakristi mod nord. Nyere vaabenhus mod syd. Smukke hvælvinger. Alterbillede fra 1866 (C. Schleisner: Jesus og den blinde), sm udskåret prædikestol i barokstil, romansk font. Sakristiet har været kapel for Gesegaards ejere. 200 sd. Selvejende.

Mackeprang: Døbefonte s 77 og 105, Danm kirker Sorø amt, s 550—57.

Ørslev kirke er romansk, af Faksekalk, overhvælvet, koret er revet ned sidst i middelalderen, og skibet forlænget med 4 fag, taarn af munkesten. Anselig, udskåret altertavle fra c 1625 med maleri af C. Schleisner (Gethsemane), smuk alterkalk, cylindrisk prædikestol fra 18. aarh, romansk font. 100 sd.

Mackeprang: Døbefonte, s 77 og 105, Danm kirker, Sorø amt, s 558 f.

Altergæster: 1891: 880 og 370, 1896: 750 og 290, 1922: 428 og 139, 1934: 276 og 121, 1942: 181 og 100, 1950: 133 og 102.

Folketal: 1850: 1276 og 550, 1901: 1453 og 684, 1921: 1593 og 711, 1945: 1596 og 750.

Menighedsraad: 1911: u p, 1926: 11 u p, 2 soc, 1934 flg: u p.

Kommunevalg: Terslev: 1943: Soc 272 (4), rad 186 (2), kons 30 (0), venstre 190 (3), 1950: Soc 274 (3), rad 207 (3), venstre 237 (3). Ørslev: 1943: Soc 65 (1), rad 120 (2), venstre 90 (2), 1950: Soc 68 (1), rad 118 (2), venstre 121 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 400 byg, b) 40 rdl, c) 51 rdl, d) 170 rdl, e) 46 td ld. — 1870: Regul 3344 kr, netto 6128 kr. — 1913: 2. kl, 1926: 1. kl, 1946: 2. kl.
Pgd opført 1894.

1778—1835 var fader og søn mag Chr. Boserup, † 1811, og Johan Boserup, † 1835, sp her, Joh. B's datter blev gift med pastor Ammentorp Sørensen her.

17. 14. nov 1835—11. maj 53 (sp Lidemark-B 20. nov 29): **Jens Christian Petersen**, * 8. dec 94 Kbhvn. Forældre: Kammerraad, sekretær og revisor Peter P og Elisabeth Bay. Stud Brgd K 12, c okt 19 (1), lærer Brgd, ord kat Ringsted-B 29. sept 24, sp Veggerby-B 24. aug 27, † 11. maj 53. ~ 17. dec 24 Augusta Nelly Francisca Bruun, * 13. febr 03 Aalborg, † 22. okt 67. Forældre: Toldkasserer, oberstløjtnant Johan Jacob B og Christine Margrethe von Bülow.

Pastor P omtales af Wiberg som »yndet i Veggerby«. Mynster fandt T pgd smukt holdt og haven meget smuk, han omtaler den »særdeles gode kirkegang«, P's prædiken (1837) »hørte til de bedre, foredraget frit og levende«, 1845 »Prædikenen var en kraftig og klar formaning mod de frembydende vildfarelser, godt og tydeligt foredrag. Katekisationen meget god«.

Hjælpepræst hos pastor Petersen

1847: A. Teilmann, se Bredsten.
1847—50: C. V. Blume, senere sp her.
1850—53: C. E. Gede, se Viby, Ning herred.

18. 19. aug 1853—6. jan 74 (sp Øde Førsløv-S 2. juni 30): **Andreas Ammentorp Sørensen**, * 20. dec 93 Sundby pgd. Forældre: Sp i Stadager-NK Jens S, † 03, og Christiane Frederikke Ammentorp af Tirsted-S-V. Stud Nyborg 14, huslærer, c jan 21 (h), sp Durup-T 14. juni 22, sp Nordrup-F 28. nov 23, r af Dbg 72, afsk 6. jan 74, † 7. sept 81. ~¹ 30. maj 23 Eva Christiane Boserup, * 3. nov 04 Haslev, † 1. april 34. Forældre: Sp her i Terslev-Ø Johan Joseph B, † 35, og Eggertine Winther af Haslev-F. ~² 7. juni 37 sin kusine Johanne Andrea Ammentorp, * 1. dec 92, † 15. juni 57. Forældre: Sp V Aaby-Aa Hans Jørgen A, † 18, og Elisabeth Marie Hvalsø af Køng, Fyn. — Broder: Paarup. Fætter: Ammentorp, Tirsted-S-V. — Stam 2.

Pastor A S var landstingsmand 1849—54 og medlem af rigsretten 1853—54. Han stiftede 1873 et legat (1000 kr) for fattige i T-Ø.

Hjælpepræst hos pastor Sørensen

1862—73: S. J. E. Juul, se Ø Hæsingeh.

19. 11. april 1874—10. febr 93 (sp Nørup-Randbøl 8. sept 61): **Carl Verner Blume**, * 14. maj 18 Roskilde. Forældre: Kancelliraad, herredsfoged i Ramsø-Tune herreder Niels Jensen B og Sophie Amalie Baagø af Roskilde dk. Stud Rosk 34, c nov 42 (1), hjpr Ørsted-D 14. juli 43, hjpr Terslev-Ø 2. sept 47, feltpræst Slesvig 50, sp Snebjerg-T 15. april 54 (var 1873 kaldet til sp Gørlev-B, men trak sig tilbage), r af Dbg 93, afsk 10. febr 93, † 29. april 04. ~ 7. juni 55 Anna Jakobine Louise Magius, * 12. marts 26 Kbhvn, † 17. juni 98. Forældre: Oberstløjtnant Chr. Vilh. M og Anna Elisabeth Lind. — Fætre: Errindlev-O og Haar, Nykøbing F. — Stamt 55 (Heiberg).

Pastor B var i sin tid anset som en dygtig prædikant, han sluttede sig til den grundtvigske retning, en prædiken af ham findes i Brandt og Nielsen: En afgang prædikener.

Sorø amtstid 7. maj 04, Østsjælland folkebl 3. maj 04, Haslev folketid 30. april 00.

20. 26. april 1893—8. april 1900 (sp Ulsted 17. okt 88): **Otto Christopher Skaarup**, * 18. marts 51 Flakkebjerg. Forældre: Lærer, senere højskolelærer paa Hindholm Christian Peter S og Cornelia Charlotte Sofie Schousboe af Førslev. Lærereksamen 69, huslærer, stud priv 74, c 78² (h₁), missionær Julianehaab, Grønland 78, † 8. april 00. ~ 19. jan 79 Louise Marie Christensen, * 25. sept 49 Taarnborg, † 28. juli 21. Forældre: Lærer i Høve Jens C og Susanne Marie Brammer. — Søn: Kværs. Søster ~ Petersen, Herlufmagle. Hustrus onkel: Biskop Brammer.

Pastor S skrev søndagsstykker i Haslev avis, han var en jævn mand, en dygtig og nidkær præst, til det sidste interesseret i grønlandske forhold.

Haslev folketid 9. april og 10. april 00. H. Ostermann. Den grønland missions og kirkes historie 1921.

21. 3. juni 1900—13. marts 11 (sp Vaalse 9. febr 94): **John Theodor Knuthsen**, * 3. marts 51 Sdr Jernløse. Faderen: Sp i Mou, † 06, se der. Stud Aalborg 71, c 78² (h₁), kkp Lading-F-S 13. dec 80, sp Hald-K 18. juni 83, afsk 13. marts 11, ejer af Dæmpegaard ved Lillerød, som han drev selv, † 14. juli 24. ~¹ 19. april 82 Anna Elisabeth Rosine Nyebølle, * 16. febr 54 Kbhvn, † 21. marts 09. Forældre: Klædefabrikant Johan Gothardt N og Frederikke Vogt. ~² 18. juni 10 Thyra Caroline Thorsen, * 30. juli 76 Kbhvn, † 2. maj 39. Forældre: Detailhdir Ole T og Maren Johansen. — Søn: Magleby, Lgd.

Hjælpepræst hos pastor Knuthsen

1908—11: S. S. Nymand, se Veerst-B.

22. 30. aug 1911—19. juni 31 (sp Snostrup 28. marts 04): **Niels Frederik Georg Axel Birke**, * 24. dec 70 Store Hedinge. Forældre: Stationsmester i Tokkerup Rasmus B og Kirsten Hansen. Stud Nørrebro 90, c 96² (h₁), lærer Kbhvn, hjpr Valløby-T 16. maj 99, r af Dbg 27, † 19. juni 31. ~ 29. juni 99 forfatterinden Louise Winther, * 21. juni 74 Kbhvn, † 19. marts 46. Forældre: Zoologen, cand mag Georg Peter W og Emilie Petrine Stephensen. — Brodersøn: Korsør. Broderdatter ~ Rald,

Solbjerg k, Frberg. Hustrus farbroder: Slotsbjergby-S. — Stamt 136.

BM Akademisk skytteforening 94—98, sekretær Det kristeligt-socialt udvalg 06—13, formand Kristeligt-socialt forbund 13—20, BM Afholdssamfundet 09—13, medlem Danske ædruelighedsvenners fællesudvalg 20—26, formand for Den danske præsteforening 20, medlem Danske statsbedsmænds samraad 23 og af udvalget angaaende sammenlægning af præsteembeder 25—26.

Skrev en del bladartikler om kirkelige, kristeligt-socialt og præstøkonomiske forhold. Udgav enkelte pjecer (De kristne og samfundsforholdene, Det sociale element i forkyndelsen m m).

Pastorinde Louise Birke vandt sig et navn som forfatterinde, og hendes bøger fandt en ikke lille læsekreds. 1913: Fru Vibe, 14: Lille fru Jensen, 15: Arvid fra kløften, 17: Mens jul gaar ind, 19: Bundet, 21: Svigerdøtrene paa Botangegaarden, 23: Kirsten Kokkes historie, 24: De, som længes, 26: En af slægten, 28: Familien Mynge, 34: De to, som blev hendes. Flere fortællinger m m.

Paa det kristeligt-socialt omraade øvede pastor Axel Birke en banebrydende indsats. Ved et møde i Slagelse 1906 blev han kendt i videre kredse, og det var B, som 1913 tog initiativ til dannelsen af »Kristeligt-socialt forbund«. Hans sociale interesser var en del af hans kristne grundsyn, særligt havde Henry Georges skrifter vakt ham. Han besad noget af de gamle profeters tro paa Gud som den Gud, der vil retfærdighedens sejr, og han havde pionerens mod. Efter mødet i Slagelse kaldte biskop Skat Rørdam ham ind til en reprimande for hans skarpe udtalelser, men B holdt fast ved sit: han kunne ikke forkynde evangeliet uden at de kristeligt-socialt tanker skulle med. Skat Rørdam forstod, at det var B en hjertesag, og han lod B arbejde videre i fred.

B havde som ung været ivrig akademisk skytte, og han ejede til det sidste kampens aand. Det var lysten til at kæmpe for bedre kaar for sine kolleger, der førte ham ind i præsteforeningsarbejdet, og han er sikkert den præsteforeningsformand, der har slidt mest for præsternes sag. Han ville opnaa resultater og tog aldrig hensyn til sig selv. Han følte vist selv, at præsternes organisation nødvendigvis i visse tilfælde maatte staa i mod sætning til administrationen (hvad ikke alle administrationens folk har forstaaet), ja, en virkelig præsteforeningsformand maa opgive tanken om egen karriere, titler osv fordi han, hvis der skal naas noget, ikke kan staa med hatten i haanden overfor ministeriet. B oplevede svære sammenstød baade med finansudvalget og med sin tidligere nabopræst, pastor P. Dahl, der blev kirkeminister, men han følte, at han kæmpede for en retfærdig sag, naar han ønskede bedre kaar for præsterne. Han oplevede ogsaa, at hans gode ven, præsteforeningens næstformand, Fr. Bruun-Rasmussen blev kirkeminister, og i den tid havde B gode arbejdsvilkaar, selv om det var under et »spareministerium«. Og han satte stor pris paa den fine og menneskelige departementschef Holbøll, der forstod at finde veje i paragrafferne til fordel for præsterne. Det var under vanskelige forhold, at B 1920 blev præsteforeningens formand. Han førte an i kampen, der medførte hans valg, hans kolleger i bestyrelsen maatte stadig beundre hans store arbejdskraft, hans noble forhandlingsledelse, hans ridderlige uselviskhed og hans kendskab

til den kirkelige lovgivnings krinkelkroge. Han havde et klart blik for det centrale i forslag og indlæg, og utrættelig var han i sine beregninger og idéer til forbedringer. Lønningssagen var altid nr. 1 paa dagsordenen i hans formandstid, og lønningsslovene 1922, 27 og 31 har han gennemarbejdet paa alle stadier. Han ville med al sin energi modarbejde den fortsatte deklassering af præsterne i forhold til andre akademikere og i forhold til befolkningen. Sliddet dermed var med til at nedbryde hans helbred. Men det var ikke blot lønningerne, der optog ham. Han arbejdede for laan til præster, for præsternes hjælpefond. Der skete noget, hvor han ledede. Især skal han huskes som den, der tog initiativet til genoptagelse af de nordiske præstemøder, han deltog med stor iver i tilrettelæggelsen af de nordiske præstemøder i Lund 24, i Hillerød 27 og i Nidaros 30. Han ledede mødet i Hillerød og holdt selv foredrag der. Han var ogsaa med til at starte præsteforeningens videnskabelige præstekursus, ogsaa præsternes videre uddannelse laa ham stærkt paa sinde. Stærkt indskærpede han, at *Præsteforeningens blad* skal være et fagblad, præget af faglige emner, løn- og embedsspørgsmaal — og ikke et »almindeligt kirketidende« eller »teologisk tidsskrift«. Præsterne venter at møde deres faglige problemer belyst i deres blad. Det andet kan de finde andre steder. — Det har ikke været en fremtrædende egenskab hos danske præster at vise taknemmelighed mod dem, der har slidt for at skaffe præsterne bedre daglige kaar. Pastor Birke mødte ikke megen taknemmelighed, men han følte, at arbejdet burde gøres, og den dag i dag nyder præsterne godt af hans uegennyttige slid, selv om han faldt uden at have set ret store resultater.

Men hvor meget B end var optaget af kristeligt-socialt problemer, af afholdssagen og af præsteforeningen, var han først og mest præst, ja, han var en rigtig *sognepræst*, han kendte sine sogne og levede med i befolkningens liv, især interesserede han sig for de smaa og fattige, han gjorde f. eks. et stort arbejde i værgeraadet og for de gamle. Terslev præstegaard var præget af god dansk præstegaardskultur. Ved hans side stod fru *Louise Birke*, altid levende med i sin mands mangeartede arbejde og mange idéer, fin og lærerig at tale med... naar hun ikke sad og skrev sine stilfærdige og smukke bøger. — B var politisk radikal og stod Zahle nær, i kirken var han præsten. Hans lille skikkelse virkede ikke imponerende, han var ikke særlig vel-talende, hans tale kunne være tung og tør, altid nøgtern og saglig, sky for store ord. I sine unge aar var han nærmest grundtvigsk, men blev med aarene fælleskirkeligt præget. En tid søgte han bort, og han oplevede selv ansøgerens skuffelser, saa han kunne tale ud fra erfaring om bedre forflyttelsessaar for præsterne. Men han vidste, at en præsteforeningsleder, der ville udrette noget reelt for sin stand, nødvendigvis maa staa sig selv i vejen, hvad avancement angaar. Han kunne tale saa stille og personligt om skuffelser og glæder i præstegerningen; han var sine venner en trofast ven, og han var en god sjæle-

sørger. Han var døden nær efter en operation, men bedredes, saa han stod op. 6 uger efter operationen gjorde en blodprop brat ende paa dette flittige præsteliv, og vi, som kendte ham, savner ham den dag i dag (P. N.).

Paul Nedergaard: Præsteforeningens historie, s 111—186, J. Ammundsen i Prf bl 1931, s 357—59, P. N smst, s 349—51, J. T. Sadolin i »Maalet og vejen« 1931, s 102 f, C. Norlev i »Dansk kirkelig« 1931, DnA 1932, s 87, Nekrologer i dagspressen. — Om fru Birke, se DBL III, 131.

Hjælpepræst hos pastor Birke

1928—29: C. V. A. Ruth, se Hvirring-H.
1929—31: H. V. Helms, se kkp Nykøbing F.

23. 25. sept 1931 (sp Borris-G 17. febr 25):
Christian Richardt Homann, * 22. febr 93 Faaborg. Forældre: Møbelhldr Johan Christian Ludvig Peter H og Sine Frida Christiansen. Stud Odense 11, c 17² (h1), hjpr Kregme-V 27. jan 19. ~ 30. juni 25 Esther Maria Elisabeth Knudsen, * 12. aug 04 Skern. Forældre: Kbmd Mads Johansen K og Karen Lovise Nielsen.

Litt: J. V. Christensen: Tider og skikkelser fra Midtsjælland, III, 1912, H. Ussing: Ingvor Ingvorsens fortælling om sjællandsk bondeliv, 1918, Johs. V. Jensen: Terslev-fundet, III tid, 1910—11, s 627, om gdjr O. Olesen, se DBL XVII, 442, Mynsters visitatsbøger I, 232 f, Meddelelser fra pastor Birke, Aarb f nord oldk 1912 og 1914.

HASLEV—FREERSLEV

Haslev-Freerslev pastorat, 2301 og 969 ha, højtliggende og ret bakket, er meget natur-skønt, skove, smaasoer, enge og marker veksler i det typisk sydsjællandske landskab. Haslev sogn præges af den store købstadmæssigt bebyggede stationsby, Haslev, og af grevskabet Bregentved, hvor parken og Dyrehaven samler mange turister. Byerne: H, Troelstrup, F, Høstentorp.

Haslev er en almindelig landsby indtil 1870, da jernbanen aabnedes, og indtil da hed byen Hasle. Den havde ikke videre godt ry. Man sagde, at man ikke gerne skulle færdes paa vejene efter mørkets frembrud. Byens stærke vækst fandt særligt sted i 90'erne, efter at IM havde rejst sin højskole her 1891. Haslev blev IM's skoleby, 1904 rejstes landbrugsskolen, 1905 seminariet, 1916 gymnasiet, 1923 den udvidede højskole, 1922 haandværkerhøjskolen. Haslev by blev en central paa egnen, 1906 flyttedes tingstedet hertil fra Vester Egede, 1903 aabnedes folkesanatoriet, 1900 rejstes her landets største mejeri »Trifolium«, her byggedes andelsslagteri, banker, fabrikker og butikker, sygehus og alderdomshjem, det store højspændingsværk aabnedes 1912. Haslev blev Sjællands største stationsby.

Bregentved slot er opført 1887—91 med et ældre kapel i prægtig barokstil. Fr. V skænkede 1746 godset til sin ven, overhofmarskal *Adam Gottlob Moltke*, som tilkøbte flere store gaarde. Godset har i over 200 aar været i

slægten Moltkes besiddelse, og gennem aarene har slægten betydet meget for egnen. 1859 rejste bønderne en af Bissen udført statue af Adam Vilhelm Moltke, der var chef i martsministeriet 1848 og forblev som premierminister til 1852. Som godsejer var han afholdt, skønt han ikke hørte til de liberale; han var f. eks. modstander af fæstevæsenets afløsning og ikke ivrig for hoveriets ophør. Han døde 1864. Lensgreve Frederik M, † 1936, overtog godset 1875 og var sogneraadformand i Haslev-F 1880—1921 og formand for amtets landboforening 1885—1920, præsident for de samvirkende landboforeninger i stiftet 1910—24 og præsident fra Det kgl. landhusholdnings-selskab 1911—30. En human og anset mand. Beboerne rejste ham en æresstøtte 1924.

Det kirkelige liv. I menighedens arbejde tales der nu og da om kristne centraler, steder hvorfra der udgaar liv og paavirkning til videre kredse. I nyere tids kirkehistorie kan nævnes steder som Hermannsburg, Bad Boll, Keswick, Sigtuna... steder hvor mange har hentet oplysning og arbejdsmod til at virke i menighedens tjeneste. Men længe før et sted kan blive et saadant arbejdscentrum, gøres der i det stille et arbejde af mennesker, hvis navne ikke nævnes saa ofte... et arbejde, som trofast er øvet, maaske mere under suk og bøn end under sang. Høstfolkene kan undertiden glemme pløje- og sædemændene.

Haslev blev en IM's central i Danmark. Men længe før var der i det stille gjort et sædemandsarbejde. Der var allerede vækkelse her i 18. aarh, da den pietistiske *Joh. Rehling* var sp og hans søn var hjpr her. Men for 100 aar siden var det kirkelige liv her næppe stort anderledes end ellers paa egnen. I 36 aar (1805—41) sad den lærde, pedantiske og velvillige *Johan H. Mohr* her som sognepræst; han var elsket (BGD I, 140); Mynster siger, at »han havde (H. G.) Clausens maneer uden hans kraft«. Der var kun faa ældre tilstede ved visitatsen her 1837, men »en talrig og opvakt ungdom, som svarede særdeles vel«. Den følgende sognepræst, *Otto M. Schiøtz*, sad her i 39 aar (1841—80), en hjertelig præst, som i størstedelen af sin præstetid stod uden forstaaelse for det frembrydende liv. Til gengæld fik hans datter, fru Therese Keyper, ikke ringe betydning her. Han tilhørte en svunden tid. Provst *M. Weber* var sognepræst her i 41 aar (1880—1921), en højkirkelig mand af Mynsters type, ogsaa velvillig overfor IM's arbejde, skønt nærmest køligt iagttagende. I 116 aar havde Haslev kun 3 sognepræster. 1921 kom tidsskiftet i pgd. Siden da har alle sognepræster tilhørt IM.

I løbet af en menneskealder forvandlede Haslev fra at være en »død« landsby til at blive et aandeligt centrum. Vækkelsen kom til Haslev fra nabosognet *Teestrup*, som da var anneks til Aversi. Der var i Teestrup et lille IM's samfund (se der), som samledes til ugentlige møder i hjemmene, og som prægedes af inderlig bøn om, at Gud ville oprejse nye vidner til at bringe evangeliet videre ud. I vinteren 1866 kom to af IM's udsendinge, *Kristen Hansen*, *Skuerup*, og *Jens Pedersen*, *Skellebjerg*, vandrende til fods til Teestrup. Bønderne var afvisende, men pastor *Balle*,

Aversi tog venligt imod dem, og de fik lov til at holde en forsamling i Teestrup skole. Blandt de fremmødte var gdjr *Hans Hansen* og hustru *Ellen* fra Langvraagaarden, en af egnens indflydelsesrige bønder. Under en samtale med Jens Pedersen forstod de, at en omvendelse maatte der til. Det vakte stor opsigt, at de saa klart begyndte et nyt liv. Rygtet derom naaede ogsaa til Haslev, hvor Hans Hansen havde en søster, der var gift med gdjr i Haslev *Jens Andreassen*, en munter mand og en velset gæst ved gilderne. Han satte sig paa sin fjælleovgn og agede ud til Teestrup for at overtale Hans Hansen til at »slippe de griller«... det var »beklageligt, at agtede folk gik hen og blev skinhellige«. Han blev gæstfrit modtaget, og man talte om kvægpriser og om udvisningen af de mange danske præster og lærere fra Sønderjylland, indtil Jens Andreassen ligeud sagde: »Det er da vel lyv, at I er blevet hellige?« Ellen tog ordet og sagde noget om, at det var underligt, at mennesker kunne gaa saa mange aar i ligeegyldighed med, om de endte i himlen eller i helvede, naar de kunne blive frelst i Jesu blod... »Men hvor gaar du hen, Jens, uomvendt og vantrø, som du er?« Mens Jens tav bakkede paa sin pibe og ikke kunne svare, satte Ellen sig hen til et klaver og spillede Brorsons salme: »O, helligaand, mit hjerte«. Det var i 1867 mærkeligt at finde en almindelig gaardmandskone, der kunne spille klaver, men det var endnu mærkeligere at høre hendes ord. Jens rejste sig for at køre hjem, men Hans Hansen lagde sin haand paa hans skulder og sagde ham nogle alvorsord om, hvad han manglede: »Hvad gavnede det et menneske, om han vandt alverden og maatte bøde med sin sjæl?« De ord brændte sig fast. Og snart rygtedes det, at der var sket en forandring med Jens Andreassen, ja, folk hørte endogsaa, at han sang ved sit arbejde.

Pastor Schiøtz kom hen til ham: »Du er vel ikke blevet smittet af dette her missionssekteri?«, hvortil Jens svarede: »Mener hr pastoren da, at en mand som jeg kan blive salig, naar der er saa snavset, som der er i mit hjerte«. »Ja«, svarede præsten, »Du har jo aldrig gjort noget slemt«. — »Ja, men hvor slog den rige mand sine øjne op efter døden?« — »Jens, pas nu paa, at det ikke rabler for dig!«. Præsten forlod hovedrystende gaarden. En maanedes tid efter havde Jens Andreassen kæmpet sig igennem til fred. Og i juli 1868 kom kolportør *Jens Pedersen* fra Skellebjerg sammen med kolportør *Jakob Jensen*, *Skuerup*, til egnen, de holdt møde hos gdjr i Sørtorup, Braaby sogn, *Peter Hansen*, en mand, der var blevet vakt af pastor *Willemoës*, Herfølge, og som selv jævnlige deltog i helligforsamlingerne i Karrebæksminde. Hans stedson, *Hans Henrik Madsen*, var haard modstander; han ville gemme sig paa høstængen, da der skulle være møde, og Jens Andreassen kom med sin store høstvogn fuld af folk fra Haslev til mødet. Loen var stopfuld af folk. Jens fik hindret Hans Henrik i at gemme sig, og Jakob Jensens ord ramte ham; han følte, at Guds ord talte sandt. Fra den aften blev han de helliges forsvarer, men først flere maaneder senere slog frelsens time for Hans

Henrik, og det var en stor glæde for Jens Andreassens. Trods haan og spot blev disse mænd djærve vidner, og der blev ofte holdt møder i Jens Andreassens gaard i Haslev. Hans hjem blev moderskød for livet i Haslev, og faa af de ældre har mere end han bidraget til at gøre Haslev til et centrum i IM's arbejde. — Jens Andreassen og Hans Henrik var modsætninger. Jens var en stille, mild mand, Hans Henrik en gaapaanatur. Hans Henrik kunne være streng mod præsterne, ja torde imod de vantrø præster. Han var en elegant herre i modsætning til de troende ude paa landet, især de gamle troende (askovitter) i Everdrup. Forbindelsen mellem de troende i Haslev (med det nye, friske IM's-liv) og Everdrup (med de gammeldags pietistiske troende) bidrog til at udjævne modsætningerne mellem de gamle forsamlingsfolk og IM.

I sommeren 1868 blev pastor *Johan Philip Jeansson* antaget som IM's rejsepræst. Efter nogen diskussion overlod pastor *Schiøtz* ham Haslev kirke til gudstjeneste. Der var fyldt til trængsel, og Jeansson havde en særlig evne til at prædike vækkelse. Da han sluttede med bøn om, at blot een sjæl maatte blive frelst i dag, var der een i kirke, som stille bad: »Lad det blive mig!« Det var Jens Andreassens broder, Simon, som var gaardejer i Haslev, og som hidtil havde været haard modstander. Han blev omvendt, og i hans gaard fik IM's venner nu et nyt sted at samles. — Pastor *Schiøtz* stod til at begynde med uforstaaende over for det nye. Men hans datter, *Therese*, kom til IM's møder, og hun var de troende til megen hjælp. Hun blev betragtet som »en god gave« til samfundet. Hun blev kort efter gift med oberst *Keyper*, Kbhvn, og som fru *Therese Keyper* blev hun kendt, da hun 1875 begyndte sit søndagsskolearbejde i Kbhvn. Hun var stor beundrer af *Rudolph Frimodt* og fik ham til at prædike i Haslev, og de troende tog med toget til Kbhvn for at høre *Frimodt*. Hun aflagde ofte senere besøg i Haslev, hvor hun hjalp Jens Andreassen med raad og daad i det søndagsskolearbejde, han begyndte i troskab mod ordet: »Vogt mine lam«. Der var ikke nogen IM's præst i nærheden; engang imellem søgte de til Ulsø, hvor den grundtvigske pastor *A. M. P. Leth* samlede mange om sin levende forkyndelse, eller man tog til Olstrup for at høre *C. J. Brandt*. *Hans Henrik Madsen* tog ogsaa med, men han fandt ikke, at »den kirkegang førte til det gode«. Han fraraadede vennerne at køre derhen, men forgæves. Flere af dem blev grundtvigianere, f. eks. *Hans Hansen* og *Jens Andreassens* broder, *Simon*, og denne aareladning af det lille IM's samfund standsede for en tid fremgangen i IM. Men nye familier kom til, f. eks. brødrene *Peter*, *Christian* og *Frederik Mønsen* i Troelstrup, og der blev holdt mange møder hos *Frederik* og *Peter S. Mændene* og deres hustruer var utrættelige i at indbyde. Senere søgte IM især pastor *J. R. Baumann* i Vester Egede-B. Det nyvakte liv kom atter paa en ildprøve, da sekterne kom til Haslev. *Grunnets* frimenighed kaldte folkekirken »den store skøge« og drømte om »en ren kirke«. En svoger til *Peter Simonsen* gik over til sekten, og *Hans Henrik Madsen* var

lige ved at lade sig overtale af dem, men hans kærlighed til og respekt for folkekirkepræsterne *Vilhelm Beck*, *Frimodt* og *Jeansson* holdt ham tilbage. Og da *Grunnets* folk indbød til møde med ikke mindre end 8 talere, stillede *Hans Henrik* sig op ved mødesalens indgang med et papskilt, hvorpaa der stod: »Her gives klar anvisning paa vejen til helvede« ... og der kom kun et par tilhørere. Saa var *Grunnet* færdig i Haslev. Men kort efter kom *Irvingianerne*. En ung pige fra Kbhvn begyndte en lille friskole paa *Teestrup* mark. Hun var forlovet med en *Irvingianer*, og en udsending fra *Irvingianerne* i Kbhvn bosatte sig i skolen. Der blev holdt møder, og *Hans Hansens* forlod grundtvigianismen og blev *Irvingianer*. Nu kom der fart i deres møder. *Hans Hansens* stadsstue blev indrettet som kirkesal, og der var møde hver søndag. *Irvingianernes* »overengel«, *Thomsen*, fik endog overtalte *Jens Andreassens* fra Haslev til at komme til møderne, men *Hans Henrik* ville ikke med. Han fik præsten til at gaa med til et *Irvingianermøde*, hvor de stillede *Irvingianertaleren* en række spørgsmaal, bl. a. om de 144.000 beseglede, om den rene kirke osv. Der var mødt mange, men resultatet blev, at interessen for *Irvingianerne* tabte sig, de byggede dog en kirke i Haslev. Den bruges nu kun sjældent. — IM gik frem, og samtidig lærte pastor *Schiøtz* at sætte pris paa den nidkære *Hans Henrik Rudolph Frimodts* prædiken blev skelsættende i den grad, at man i lange tider i Haslev talte om tiden »før *Frimodts* prædiken« og »efter *Frimodts* prædiken«. *Hans* tema var: »Vantroens løn i helvede, troens løn i himmelen«. Nogle haslevitter blev vrede; i vaabenhuset talte de om »den skarns præst«. Efter *Frimodt* kom *Jeansson* og prædikede. Der blev vækkelse. Pastor *Schiøtz* blev efterhaanden gammel og svag. Under hans sygdom fik han hjælp af stud. theol. *Jul. Steen*, som ret prædikede efter IM's hjerte. Kirken fyldtes, og IM slog kreds om *Steen* med forbøn. Pastor *Schiøtz* ændrede efterhaanden sit syn. Det fortælles, at han bad sine konfirmander i den sidste time, han læste med dem, om at hilse hjemme og sige, at forældrene »ikke maatte vente med at omvende sig til deres dødsleje«.

IM var nu blevet saa talrig, at man ikke kunne samles mere i private hjem, og ved *Jens Andreassens* gaard byggedes det første missionshus paa Sjælland, en beskeden, straaetækt bygning. Pastor *Frederik Zeuthen*, Everdrup (IM's senere fmd) indviede huset. Pastor *Baumann*, V Egede, talte, og den gamle, skrøbelige pastor *Schiøtz* havde ogsaa ordet ved indvielsen 10. aug 1879. *Hans Henrik Madsen*, der blev ansat som IM's kolportør, tolkede samfundets glæde over det nye hus, der kunne rumme 600 mennesker. Den stigende hørelyst gjorde dog snart missionshuset for lille, et nyt blev bygget 1894 og indviet af *Vilhelm Beck*. Det er senere blevet udvidet og er nu et af landets største missionshuse. Det gamle missionshus blev omdannet til højskolegymnastiksal. Søndagsskolen oprettedes 1880 med *Therese Keyper* som en god støtte; i mange aar tog hun trofast hver søndag fra Kbhvn til Haslev for at holde sdsks, senere fik hun

frk *Anna Sørensen*, kendt fra Marthahjemmet, Kbhvn, som medarbejder. De forstod at tale til børnene, og *Jens Andreassen* var en flittig medarbejder. Børnene flokkedes om ham.

Missionshuset blev midtpunkt i samfundets liv. Hver søndag var der møde ved præster eller missionærer, og kredsen voksede. Sekterne søgte at vinde indpas. Ved et møde dukkede 3 baptistmissionærer op, men *Hans Henrik* fik med fast haand standset deres propaganda. Han havde af Jeansson lært at værdsætte barnedaaben. Faa aar senere stiftedes en *unglinge-* og en *pigeforening*. Bedeugen 1884 samlede 250 deltagere hver aften. Blandt lederne var maskinfabrikant *Hansen*, og senere kom bygmester *Christensen*, der blev haandværkerskolens forstander, og cyklehandler *Niels Johansen*, som i sine unge dage gik ind og ud i *Jens Andreassens* hjem, til, og virkede flittigt baade i sds, KFUM og K og samfundet. Man begyndte 1895 paa de store søndagsskolemøder ved *Bregentved*, hvor tusinder af forældre og børn samledes. Missionsugerne i Haslev var noget for sig. Baade kirke og missionshus var samtidigt stopfulde af folk.

Men det, der i 90'erne kom til at præge troslivet i Haslev, saa her blev et aandeligt centrum, var *IM's højskole* og dens forstander, *P. C. Davidsen*. *Hans Henrik Madsen*, den fremragende og virksomme lægmand, var drivkraften ved oprettelsen. Han saa, at lige som *Jylland* havde faaet sin *IM's højskole* (Nr Nissum) maatte *Sjælland* have sin. *IM's* unge ville gerne paa højskole, og *Hans Henrik* søgte at faa dannet en komité. Han vandt *Vilhelm Beck* for sin plan, og febr 1891 udsendtes et opraab om aktietegning. Allerede 5. nov 1891 fandt højskolens indvielse sted. Og gennem et slægtled blev den ledet af højskoleforstander *P. C. Davidsen*.

Peter Cecilius Davidsen (* 1866 i Hove ved Lemvig, † 1935) var søn af en grovsmed, »David smed«, specialist i plove og daarlige hestefødder, en god, retfærdig mand, frisindet og munter. Da han blev omvendt, var det nærmest sønnen en sorg; gilderne blev til helligforsamlinger. Sønnen blev trodsig, da han ikke maatte spille kort eller danse. Han hjalp sin fader og blev selv smed. Moderen formædte drengen til omvendelse, men faderen tav. Hans eneste prædiken til sønnen var disse ord: »Se, din mor har mange vaagne timer for din skyld! Saa forlod sønnen smedien og kom paa seminarium, og han blev hjælpelærer i Hove. Han blev overtalt til at køre den lange tur til *Hvidbjerg kirke*, hvor *Vilhelm Beck* skulle prædike, og der ramte Guds ord ham, saa han fra nu af helt ville tjene Herren. Han blev lærer paa *Nr Nissum højskole* (aarsløn: 300 kr). Det kneb baade med at faa pengene og at faa tiden til at række til. Han var højskolens eneste lærer og kendte intet til højskoleliv. Men han fik de unge til at lytte, og de kom og betroede sig til ham i aftentimerne. Han overvejede at søge embede i folkeskolen, begyndte at studere teologi, men saa greb *Vilhelm Beck* atter ind i hans livsbane. 1891 fik den 25-aarige D et brev fra *Beck* med opfordring til at blive højskoleforstander i Haslev... og samtidig meddelte *Beck* i *IM's* tidende, at det var lykkedes at faa D til forstander. Denne oplysning var ikke rigtig paa det tidspunkt. *Beck* havde faaet nej fra flere, og der var kun 10 uger til højskolens aabning. D svarede dog ja, og han begyndte skolen nov 91 med 22 karle som elever, en trediedel var under 30 aar, en trediedel var over 30 aar. Det var ikke let, og det kneb for D at fange deres interesse om sine foredrag om litteratur, historie og bibelgenngang. Men saa gjorde han sin »mageløse opdagelse«. I det gamle Testaments skikkelser og begivenheder

fandt han et stof, som først greb ham og saa eleverne; her var menneskeslægtens historie fremstillet og aarsagssammenhængen paapeget paa enestaaende vis. Her var sjælelære og levevisdom, her saas Guds fingers skrift. Her var føde for de unge af begge køn. Det krævede megen forberedelse og bøn. Hos *Elias* og *Jeremias* (D lagde tryk paa i) hos *Abraham*, *Josef* og *Josva*, hos store og smaa profeter, men især hos *David* (»kun for Gud vær stille, min sjæl«) fandt han føde for sin egen sjæl og for den store elevskare, som drog ud til alle egne i landet præget af, hvad de hørte i Haslev; og Haslev stod for dem i særlig glans.

D blev en myndig, æggende og vækkende højskoleleder, og han øvede stor indflydelse ved sine foredrag, ved sine møder rundt om i landet, hvor han var en skattet taler, og i Haslev, hvor han gennem mange aar blev den bærende i *IM's* samf. I *IM's* bestyrelse var han et meget betydende medl.

1918 skrev pastor *Kildeby*, som var lærer ved højskolen og andenpræst her en tid, om Haslev med den fyldte kirke, om søndagsmøderne i missionshuset med 700—1000 tilhørere, hvoraf halvdelen var skoleungdom, om den usædvanlig kraftige sang. *IM's* bedste lægfolk og præster kom her som talere. Højskolens rejstes paa *Jens Andreassens* jord. Nu hviler *Jens A* under alteret i Haslev kirke. Da kirken skulle udvides, maatte den del af kirkegården, hvor han var begravet, drages ind i kirkehuset, og i kirkens mur ved koret er hans gravplade indmuret, — manden som gav sig selv for at vinde Haslevs børn og befolkning for Kristus.

Haslev højskole blev moder til en lang række af *IM's* skoler, 1902 stævnedes indremissionærerne første gang til dygtiggørelse. Det var *Davidsens* idé, og man mødtes paa Haslev højskole. 1904 aabnedes *landbrugsskolen* med *J. K. Jensen* som forstander og et landbrug paa 44 td ld, 1905 byggedes *seminariet* med *Oskar Petersen* som forstander til 1909, derefter c theol *N. H. Rasmussen* (* 1882, sogneraadsmnd i Haslev siden 1937), derefter pastor *K. F. Brøndbjerg*. 1916 rejstes *gymnasiet* med cand mag *C. A. Olsen* som rektor til sin død 1935, derefter cand mag *P. Kæstel* (* 1898 i Dybbøl). Bygmester *Christensen* opførte 1922 *haandværkerhøjskolen* med plads til 320 elever. *Davidsens* svigersøn, *Ejner Pagh Petersen* (* 1887, † 1945) var københavner; fra de unge aar paavirket af *Olfert Ricard*, blev 1909 lærer paa Haslev højskole; hans friske initiativ og vide horisont, hans igangsættende natur og enestaaende evner som taler gjorde ham til en meget anset højskolemand. Fra 1916 arbejdede han med udvidet højskoleundervisning, og 1923 indviendes den store *udvidede højskole* med *Pagh Petersen* som forstander. Han blev kaldt »den største pædagog inden for *IM*«, han var fmd for sammenslutningen af *IM's* højskoler og meget virksom i *KFUM* og *K* og som *Davidsen* en skattet taler i *IM's* kredse. Efter hans død blev pastor *J. Magelund* forstander for den udvidede højskole.

Indremissionær *Kr. Stobbe* skriver om højskoleforstander *E. Pagh-Petersen*:

Han lo ikke uden videre, fordi andre lo, og han fældede ikke altid en taare, fordi andre gjorde det. Han havde en mærkelig evne til at frigøre sig for vedtagen tradition og danne sig en selvstændig mening om tingene. Aldrig kunne han passe anden mands tøj og træsko.

Derfor kunne han heller ikke uden videre overtage en bestemt kirkelig retnings tanke sæt eller udtryksmaade, selv om han altid vidste, hvor han

havde sin rod. »Hvad i ham var levende lagt«, maatte finde udtryk paa hans egen maade.

Men med alt dette var han en meget venneløs mand, der fuldtud respekterede andres meninger. Dette kom bl a paa den smukkeste maade frem i hans forhold til lærerne ved skolen, med hvem han altid havde det bedste samarbejde.

Hans største naadegave var »det levende ord«. Naar han »oplod ordet« for eleverne i sine bibelhistoriske foredrag — eller det var om dogmerne, han talte til dem, jævnt og forstaaeligt, og dog saa dybt og rigt — eller det var under hans kirkehistoriske foredrag — da mærkedes det ofte, at »Aanden fløj højt imod Herlighedsborgen«. Og maaske endnu mere, naar han efter et foredrag satte sig i vindueskarmen eller paa et bord og talte med eleverne om de spørgsmål, der havde været fremme, og eleverne spurgte frit og uden frygt for at blive misforstaaet. Da havde han deres hjertes i sin hule haand.

Han gav sig tid til at sætte sig ved det aandelige livs kilder, især saaledes som de rinder i den hellige skrift. Men ogsaa megen anden historisk og biografisk litteratur fordybede han sig i, ligesom han havde aabent øre for poesi. Men netop derfor kunne han øse ud til andre, ikke et referat af, hvad han selv havde læst, men som noget, der havde beriget ham selv og faaet hans personligheds stempe.

Han kendte f eks Grundtvig bedre end de fleste af dennes disciple, og havde i høj grad tilegnet sig Kolds og Grundtvigs højskolesyn.

Men dette hans evne til at »prøve alt, beholde det gode«, gjorde det ikke altid let for ham. Skiftevis blev han beskyldt for at være grundtvigianer eller barthianer. Men det anfægtede ham ikke meget. Han vidste altid, hvor han hørte til, selv om hans tanker gik deres egne veje.

Skønt han fastholdt, at hans skole skulle være en udvidet folkehøjskole og ikke en fagskole til uddannelse af f eks missionærer, sekretærer osv, saa har dog mange af disse værdige elever der en eller to vintre, ligesom mange sygeplejersker, præsteker, børnesags- og ungdomsforsorgsarbejdere har været elever der.

(Roskildebogen 1945, s 162 f).

En række dygtige lærere var virket ved skolerne i Haslev, bl a pastor *H. Kildeby*, der var kredssekretær for KFUM og K og en tid virkede som IM's andenpræst i Haslev, seminarielærer *M. Lambertsen* († 1950) og den elskelige »gamle Hansen« (Augustinus H). Alle disse var med til at præge IM's liv i Haslev. Blandt indremissionærer der har virket her, kan nævnes *Hans Chr. Beck*.

Davidson og hans kreds var meget kirketro. Mange fra Haslev søgte over til Dalby, hvor provst *H. Blom* var en søgt prædikant. Provst Blom talte ofte i Haslev.

Efter provst *Webers* afgang 1921 har der været IM's sognepræster i Haslev. Pastor *Im. Bangs* værdige patriarkskikkelse og hans ægte forkyndelse passede godt til Haslev. Pastor *Møllerups* korte præstetid huskes endnu, hans klare, noget tunge forkyndelse, hans selvstændige syn skabte respekt om hans gerning her, men han maatte kæmpe med sygdom næsten hele tiden. Efter at IM's formand, pastor *Chr. Bartholdy* 1943 blev sognepræst i Haslev, er Haslev i endnu stærkere grad blevet et midtpunkt i IM's liv i Danmark. Der er ingen kirke paa Sjælland med saa stor kirkegang og altergang, og fra Haslev kirke og præstegaard lyder jævnlige ord, der giver genlyd over hele landet.

Ofte har Haslev afgivet ramme til større møder. Det første kursus for ungdomsarbejdere holdtes her allerede 1896 (De unges blad 1896, s 100), det første indremissionærkursus 1902 er omtalt foran, og det efterfulgtes af flere senere. 1907 holdtes IM's sommermøde i Haslev, og ved missionærkursuset 1908 holdt

Fred. Zeuthen sit kendte foredrag om tro og viden. 1911 holdt KFUM og K delegeretmøde her med *Olfert Ricard* som hovedtaler, 1932 holdt Dansk Kirkesang sit stævne her, og i paasken 1935 holdtes det store *Oxfordstævne* i Haslev. Davidsons blev grebet af det nye. Han skrev i IM's tidende en artikel, som viser, hvor betaget han var: »Saa vidt jeg kan se — jeg er kun et almindeligt menneske — saa er der ved Oxford gaaet et aandeligt røre hen over Haslev, som jeg ikke har oplevet magen til i 43 aar, paa gymnasiet og seminariet (de andre skolars elever var bortrejst) er der sket noget lignende som i IM's vækelsesuger... de unge seminarister aflagde dejlige vidnesbyrd om omvendelse og tro. Det største er dog den fornyelse, Oxford har bragt mange troende mennesker, hvoriblandt flere af mine nære venner. Selv har jeg da ogsaa faaet velsignelse«. Pastor *Fibiger* skrev senere i et mindeord om Davidson: »Mange har undret sig over, at netop Davidson, denne stærke jyske karakter, saa hurtigt blev taget af Oxfordbevægelsen, men det hænger sammen med hans stærke længsel efter vækkelse og hans beundring for dem, hvem Gud brugte dertil. Uden at svigte sit gamle standpunkt gik han med liv og sjæl ind i Oxfordrøret«.

1941 holdtes IM's efteraarsmøde i Haslev, og ofte har Akademisk missionskreds holdt møder her.

13. dec 1935 var *Davidson* med til en bibel-samtale hos pastor *Im. Bang*. Pludselig sank han sammen, og han var død. Der blev tomt, da han lukkede sine øjne. Hans indflydelse i IM og iblandt de unge var lige stor til det sidste. Den snæverhed, som kunne give sig udtryk i hans bladartikler og hans skarpe kamp mod »bibelkritik« kunne nok vække anstød. Men han lærte uvilkaarligt af den ungdom, der omgav ham. Hans skrifter (bl Guds frelsesveje i Israels historie I—V, og om Harboøre) viser hans bibeltro stade og hans afgjorte syn. Han havde et eget lune; naar han hørte en god historie, slog han haanden mod sit knæ og lo saa det klukkede i ham, og han var mærkeligt aaben for alt nyt og levende, og samtidig præget af jysk sejhed. Han blev f eks ogsaa stærkt grebet af den Laubske kirkesang ved stævnet i Haslev 1932. I sin hustru, *Andrea D*, f *Bülow*, dt af provst *B*, *Hjortshøj*, havde han en god støtte. Hjemmet var præget af nøjsomhed og travlhed og hygge. Den store børneflok og den megen ungdom paa højskolen prægede det.

Ved forstander Davidsons begravelse den 19. dec 1935 udtalte sønnen, sognepræst *Harald Davidson* bl a: »Der kom en dag for far, da det gik op for ham, hvilket stort læs mor havde maatte trække — ofte næsten alene. Fra den tid var der ligesom noget, far skulle have indhentet i sit hjem. Der var en kærlighed, som maatte ytre sig, og som far dog ikke rigtig naaede at give udtryk for, bange som han var for at blive anmassede«.

Højskolen blev efter hans død ført videre af hans medarbejder, *Herman Thorlø* (* 1889 i Vindinge ved Nyborg).

Der har gennem aarene ogsaa været en lille grundtvigsk kreds i Haslev, stiftet 1924 af pastor *Hein*, senere ledet af pastor *Bruun*.

Kredsen ledes nu af skoleinspektør *Heltoft*, Borgerskolen. Kredsen holder 7—8 møder årligt.

Da der i 1924 blev oprettet et embede som residerende kapellan i Haslev, aftalte man, at kapellanen skulle være grundtvigsk, og præsterne Hein og Bruun ledede det grundtvigiske arbejde. Men 1949 blev denne regel brudt, da menighedsrådet enstemmigt indstillede til rkp en præst, der er tilknyttet IM.

1920 oplyses: Stor kirkegang, stort IMsmf. Præges af skolerne. 1935: Kkg 12 og 6—7 pct, stort IMsmf (fmd højskoleforstander David-*sen*), 17 bibelsamtalekredse, indremissionær Lars Aage, kreds af KS (fmd gdjr Madsen, Nordskov). 1943: Kkg 12 og 3—7 pct, gode forhold, præget af IM, stort IMsmf (forstander Thorlø), KS, KFUM og K mm, stor arbejderbefolkning. 1951: Kkg 10 og 5 pct, H: GI IM's liv og smf (forstander Søndberg). F: Dødt. KS (skoleinspektør Heltoft), bibelsamtalekredse, KFUM og K (100 og 150) mm, enkelte adventister og irvingianere. En arbejderkreds ledes af rkp med god, fælleskirkelig deltagelse.

Haslev kirkes bygningshistorie illustrerer byens vækst. Den nuværende, anelige kirke er vokset frem af en lille romansk kirke af Faxe-kalk med halvrund apsis. Senere udvidedes skibet mod øst, da apsis blev nedbrudt og koret forlænget. Omkr 1400 udvidedes kirken 2,5 m mod syd og der indbyggedes hvælvinger. Der opførtes kamgavlet murenstaaen, vaabenhus, sakristi og kapel, alle med kamgavle. 1913—16 ombyggedes kirken helt (arkitekt H. Lønborg-Jensen), genindviet 2. april 1916. Til den østlige del af skibet byggedes to store korsfløje, der nu udgør kirkens hovedskib, medens den ældre kirke danner tværskib. Alteret staaer nu mod syd i den ny hovedfløj, dens maleri er fra 1855: Kopi af Eckersberg: Bjergprædikenen, udskaaen prædike-stol fra 1579 med barok lydihimmel fra 1630. Ny sandstensfont. 550 sd. Nyt orgel fra 1951.

Litt: Danm kirker, Sorø amt I, s 565—74, Th. Møllerup og Th. Bruun: H kirke, 1940.

Freerslev kirke er romansk, af Faxe-kalk, men af den oprindelige kirke staaer kun skibets langmure tilbage. Senere er kirken forlænget, har faaet taarn og hvælvinger, vaabenhus mod syd og korsfløje mod nord og syd. 1866—87 blev korsfløje og kor genopførte uden hensyn til ældre forbilleder, og hvælvingerne nedtoges og erstattedes med fladt gibsløft. Altertavle fra c 1600, med skriftfelter, samtidig prædikestol. Romansk font. 125 sd.

Litt: Danm kirker, Sorø amt I, s 581—87. Mackeprang: Døbefonte, s 77, 78, 105.

Altergæster: 1891: 1346 og 277, 1896: 1520 og 254, 1922: 4000 og 150, 1926: 5914 og 225, 1934: 4886 og 226, 1942: 5530 og 348, 1950: ialt ca 9000.

Folketal: 1850: 918 og 323, 1901: 3124 og 358, 1921: 4662 og 314, 1945: 5681 og 323, (5020 i Haslev by).

Menighedsraad: 1922: Overv IM 1926: 7 IM, 4 gr, 2 soc, 4 u p, 1934: 6 IM, 3 gr, 5 soc, 3 u p, 1949: 5 IM, 2 gr, 5 soc, 5 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 1045 (5), rad 293 (1), kons 836 (4), venstre 396 (1), 1950: Soc 1308 (5), rad 346 (1), kons 827 (3), venstre 583 (2), komm 48 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 142 byg, c) 190 rdl, naturalier, d) 300 rdl, e) 42 td ld. — 1870: Regul 1984 kr, netto 4702 kr. — 1913 flg 1. kl. pgd brændte 1840. 1941 opførtes ny pgd, og en del af haven fraskiltes som offentlig park

Indtil 1762 var Braaby anneks til Haslev, medens Freerslev var anneks til Ulsø. 1749—75 var den velhavende mag Johan Rehling sp her. Han stiftede en række legater. Pastor Th. Møllerup har i IM's tid 1940, s 519 f, skrevet om hans søn, Johan Rehling († 1790 som sp Hillerød-NH), der var hjælpepræst her 1771—74.

12. 21. maj 1841—11. april 80 (huslærer paa

Bregentved): **Otto Mandrup Schiøtz**, * 16. aug 06 Brahesborg, Gamtofte. Forældre: Gartner Christen S og Johanne Dorthea Böttcher. Stud Odense 23, c juli 31 (h), underbibliotekar Universitetets bibliotek 31—33, † 11. april 80. ~ 31. maj 42 Josepha Seraphine Angelika Keyper, * 26. jan 06 Kbhvn, † 17. april 77. Forældre: Førstekontrobassett i Det kgl Kapel Franz Anton Leopold Joseph K og Jacobine Christine Sørensen.

Mynster fandt pgd (1845) »solid og rummelig, men værelserne var noget smaa«. Haven »stor og ordentlig, men ikke videre smuk. H kirke var »stor og velholdt.« Pastor S's prædiken var »temmelig kort, og klar udvikling savnedes«. Men hvad der var, var smukt, kristeligt og hjerteligt. Foredraget frit og smukt. Talrig ungdom, som svarede meget godt, nogle dog uden eftertanke (M I 231).

13. 21. juni 1880—12. febr 1921: (sp Brylle 21. febr 79): Provst **Matthias Weber**, * 28. sept 50 Odense, Forældre: Kbrmd Christian Henrik Theodor W og Anne Christine Elisabeth Hansen. Stud Od 68, c 74¹ (I), timelærer Odense katedralskole, hjpr Paarup 6. aug 75, do Vejlbj, Vends herr 10. marts 76, provst Ringsted-Alsted herr 27. marts 95—29. april 16, r af Dbg, afsk 12. febr 21, Dbm 22, † 15. febr 33. ~ 18. april 76 Marie Theodora Faber, * 5. sept 54 Odense, † 23. marts 34. Forældre: Adjunkt, c theol Christian Gotfred F (søn af biskop F, Odense) og Bertha Magdalene Bruun Muus. — Fætter: Hansen, valgmg, Balle.

Som student boede pastor W sm m senere provst E. L. Oksen, (Herfølge), i Nyhavn 18. I etagen nedenunder boede H. C. Andersen, som de to studenter bragte aviser og jævnligt gik ture med.

Provst Weber var et fint menneske, en præst af den gamle skole og havde betydelige evner som administrator, en dygtig provst og interesseret i skolevæsenet. Adskillige syntes, at Hans Henrik Madsen (se foran) optraadte haardt imod ham. Han stod velvilligt neutralt over for IM, men saa med et godt sind paa, at mange søgte kirke udenogs. I de mange aar han virkede her, skabte han ærbødighed for kirken; hans højirkelige syn var respekteret, og han satte sit præg paa flere, men IM's arbejde stod han i det store og hele udenfor. Efter sin afsked virkede han som hjælpepræst i Kbhvn (ved Sct Pauls kirke).

14. 10. juni 1921—6. okt 39 (sp Vivild-V 4. aug 09): **Immanuel Bang**, * 5. nov 70 Aarhus. Forældre: Pladsagent Rasmus Alrøe B og Mathilde Petrea Landmark. Stud Aarhus 88, c 95¹ (I), hjpr Gethsemane k, Kbhvn 12. dec 95—31. dec 05, kst sp Farum-V 07, r af Dbg 36, afsk 6. okt 39, † 12. nov 40. ~ 23. april 97 Margarethe Amalie Groth, * 29. sept 69 Neder Testrup, Lysgaard sogn, † 8. maj 39. Forældre: Bogholder Herman G og Louise Margrethe Jochimsen. — Dt ~ Christensen, Timotheus k, Kbhvn.

Udg 08: Alexander Duff, 15: Se, brudgommen kommer, 21: Under mesterens ledelse, fortællinger, 25: I gode hænder, fortællinger, 26: Hil dig frelser og forsoner, fastepredikener, 27: Taler ved vækkesmøderne i Kbhvn.

Fmd Udv for IM's helliggørelsesmøder, fmd Kirkefondets hjælpeindsamling 24—30, BM Kirkefondet. Skrev 1930 i Kirkefondets årsbog om sin gerning paa Vesterbro.

Under henvisning til skildringen af pastor *Im. Bangs* gerning ved Gethsemane kirke (i dette værks bd I, s 193—95) skal citeres hvad

højskoleforstander *H. Thorlø* skrev: Pastor Im. Bang var præst helt igennem og altid. Naar han stod for alteret, iført messeklæderne, var han en pragtfuld skikkelse at se. Han var selv grebet af gudstjenestens højtid, og denne grebetheid overførtes til menigheden, naar hans stærke røst lød ud i kirkerummet.

Im. Bang var *forkynderen*. Der var hans felt. Der vidste han ogsaa, at hans naadegave var. Højdepunktet i hans forkyndergerning var nok tiden i Vivild. Det var enormt, hvad han bød sig selv, og det var ikke tomme travere eller gentagelser han kom med. Hvis han kunne, sagde han aldrig nej til at komme og tale. Forresten prædikede han *altid*. Han var ikke en studerekammerpræst, heller ikke en lærd, men han var indlevet i skriften. Han kendte synd og naade af dybeste erfaring, og hans forkyndelse var et gribende kald til omvendelse og hellighed. Lige oplagt var han, om han talte i en domkirke for 1000 mennesker eller han stod i en krosal eller i en dør mellem to stuer i et hjem. Især i Vivild havde han altid fuldt hus naar han talte, men han havde ogsaa meget stor kirkegang i Haslev. Lykkelig var han, naar han i en pakkende fuld kirke hjalp folk til sæde indenfor alter-skranken... I sin bedste tid sang han altid for ved møderne med vældig røst, og ingen skulle ane, at han kun havde een lunge. I de senere aar havde han til tider ret høj feber, naar han gik over i kirken, men gang paa gang gennemførte han sine to gudstjenester — for saa at køre 60—70 km til et aftenmøde. Vækkelsesprædikant var han og tillige hellig-gørelsesprædikant, en ener i den danske kirkes tjeneste... Han var præst med saa megen højkirkelig islæt, at han meget nødtigt overlod sin prædikestol til en lægmand, og derfor altid i missionsugen i kirken saa at sige aldrig havde en lægmand til at tale. Men han elskede lægfolket og enhver, der ville gøre en gerning i Guds rig.

Im. Bang var IM's fuldtro ven, uløseligt knyttet dertil. Der var hans hjerte. Den »bredkirkelige fare« var for ham en virkelig fare for troslivet. Derfor kunne han til tider ved præstekonventioner være overordentlig skarp, og alt, hvad han ansaa for blakket, tog han stejlt afstand fra. Det mærkedes i hans forhold til grundtvigianismen og til de *skel-slettende* tendenser blandt dem, der ellers saa venligt til IM. Men han havde det smukkeste forhold til de unge præster, der arbejdede ved samme kirke, kærlig som en fader over for dem.

Der var ikke meget inden for IM's arbejde, som han ikke omfattede med inderlig kærlighed, men, som han sagde, der var tre steder, hvor han særligt følte sig hjemme: i IM's forkyndergerning, i IM's helliggørelsesmøder og i Kbhvns Kirkefond. Hedningemissionen omfattede han ogsaa med kærlighed. Han gav tiende, og havde en mønsterværdig orden i sine pengesager, og var altid en glad giver.

Im. Bang var barnlig, glad og munter. Hvor har han ikke sagt mange vittigheder. Ikke altid lige gode, men altid ud af et rent og barnligt sind. Egentlig skulle der skrives et helt kapitel om hans elskelige hustru og livet i det velsignede præstehjem. Det var lige midt

i de helliges samfund, og troende mennesker var hjemme der paa særlig maade. — Han havde røget meget tobak som ung, men da han engang lige havde tændt sin pipe og sat sig til at skrive sin prædiken, ville han bede til Gud om velsignelse dertil, men opsatte det: »Jeg kan vente med at bede, til piben er røget ud,« saa rejste han sig forfærdet over, at ville lade bønnen vente af hensyn til piben. Han hængte piben paa plads og røg aldrig senere... hans bilkørsel var noget for sig. Han følte sig tryk i Guds haand, men det var skrappe ture i det skrøbelige køretøj paa de bakkede, slette veje.

Hans sidste aar var svære. Han mistede sin hustru og blev ene. Han mistede saa meget af sit syn, at han ikke kunne læse, alligevel fortsatte han som forkynder en tid endnu. Men han led under savn og sygdom. Han blev efter sin afsked boende i Haslev, men han duede ikke til at være emeritus. Han savnede prædikestolen og præstegaarden. Vel levede han med i menigheden og tog gerne ud for at tale, men han forstod ikke at nyde hvilen efter arbejdet. En tjener var han i Herrens tjeneste, sendt af Gud med frelsens ord til mange, mange mennesker.

Hans efterfølger *Th. Møllerup* skrev: Im. Bang vil næppe finde sin plads i en samlet fremstilling af Danmarks kirkehistorie, men mange steder vil han blive mindet som en af IM's betydelige prædikanter, særpræget og virksom, som adskillige af de præster, der i *Vilhelm Becks* sidste tiaar fandt deres plads i IM's lejr med Beck som fører. Im. Bang var ingen førerskikkelse som *Busch* og *Carl Moe*, men som forkynder næsten deres jævnbyrdige. Han var med i det bevægede pionerarbejde i Kbhvn, men 1905 maatte han paa sanatorium for tuberkulose, og han havde nogle svære aar med alvorlig sygdom. Hans venner bad for ham, og han blev saa rask, at han blev en af de mange præster, der mest har døjet rejselivets strabadser paa møderejser landet rundt. Hans solide, patriarkalske skikkelse med det værdige tveskæg, hans solide forkyndelse skabte respekt. Hans kærlighed til Ydre Mission og kirkesagen var stor, og hans interesse for skolen gjorde ham til et dygtigt medlem af skolekommissionen, og blandt studenterne var han en skattet taler.

Mellem Im. Bang og hans gode ven, pastor A. Fibiger, herskede der en egen hjertelig og bramfri stemning. Provst Steenvinkel fortæller et lille eksempel derpaa i H. og Tr XVII, 1951. Et andet eksempel er dette: Da B blev r af Dgb 1936, sendte pastor Fibiger ham et rimbreve: »O du min Immanuel. Nu først du stor er vorden / du er bleven medlem af den danske ridderorden / Velkommen ædle riddersmand, min ven fra gamle dage / Bær nu dit kors med ære i den tid, du har tilbage / Alt længe har jo tro du tjent i korsets ridderskare / og staaet som en mand i kamp mod mørkets fare osv.«... Im. Bang svarede bl a: »Af hjertet tak, min gamle ven, for kvadet, som du sendte / Det var hvad af din vilthe pen jeg sikkert kunne vente / Den velkomst fra en karsk hugaf i ridderskabets rækker / hos den, der nys fik ridderslag, en ærlig glæde vækker / Vi vil jo være fælles om korstog til Guds ære / Den korte tid, der endnu kan for os tilbage være...«.

(Dansk kirkeliv 1941, s 98—101, H. Thorlø I, Hj og Tr XII, 1944, s 9—48, Kristeligt Dagblad 13. nov 40, IM tid, DnA 1942, s 89).

15. 28. jan 1940—22. jan 43 (sekretær Kbhvns Kirkefond 1. jan 39): **Thomas Møllerup**, * 30.

okt 02 Førslev. Faderen: Sp Vor Frue k, Odense, † 30, se der. Stud Rosk 20, c 27¹ (I), sp Hvornum-S 24. okt 27, kkp Apostel k, Kbhvn 11. okt 32, kkp Abсалons k, Kbhvn 3. aug 37, † 22. jan 43. ~ 3. jan 28 Ritra Jørgensen, * 10. aug 03 Aarslev, Fyn. Forældre: Seminarielærer, red Holger J og Louise Vilhelmine Herskind. — Farbroder: Frihavns k.

BM Kirkens korshær 31, BM Dansk mission i Østafrika 34, BM Kvindehjælpen 31, missionssekretær: Kirkens korshær 33—34, skoleforstander smst 34—37, sekretær Nødhjælpen til Europas evg kirker 36, fmd IM's præstekonvent i Kbhvn 36—40, fmd Kristelig-akademisk forening 37—39, BM Kirk verdensbd, dansk afd 38.

Udg bl a 37: Opstandelsestro, 40: I Danmarks nat, 41: Haslev kirke, Medudg 30: Hvor skal vi gaa hen? kronikker i Kristeligt Dagblad, 35: Anneks til salmebogen. Skrev i »Luthers arv og Danm kirke 36 om den luth bekendelse. Oversat 36: G. Wasserzug-Træder: Om den helligaands gave, 37: W. Lüthi: Kirken, som kommer. Red Korshærsbladet 36—38.

Allerede tidligt lagde man mærke til Mollerups statelige, markante, lidt foroverbøjede skikkelse. Det skyldtes ikke blot, at han som 25-aarig anlagde sig et værdigt fuldskæg, hvad de andre teologer ikke (dengang) gjorde, men især, at man uvilkaarligt maatte lytte, naar han tog ordet, selvstændigt og velgenemtænkt, ofte med nye synspunkter. Han var en af dem, der nøje tænkte de problemer som slægtsskiftet 1930—40 medførte, igennem. Som 27-aarig vakte han opmærksomhed ved sin artikeludveksling i Kristeligt Dagblad med pastor *Carl Christensen* (M skrev under mærket »En præstesøn«) hvor han alvorligt og med nøje indlevelse i de unges syn, skildrede den unge teologs vanskeligheder ved at finde vejen frem i denne brogede epigontid. — Han kunne skarpt skære igennem de akademiske diskussioner: »Mine herrer! Jesu Kristi opstandelse kan bevidnes eller benægtes, — den kan aldrig diskuteres!« Han satte spor i Hvornum og Snæbum. Han var en af de præster, som i Helweg-Larsens tid blev kaldt til Kbhvn, hans tunge, særprægede forkyndelse samlede ikke mange paa Vesterbro, men de, der kom, fik føde for sjælen og noget at tænke paa. Korshærens medarbejdere og en flok studenter blev hans mest trofaste tilhørere. Han øvede en ikke ringe indsats blandt akademikerne, hvor han helt følte sig hjemme. Særlig kærlighed havde han til kirkesagen og til Kirkens korshær. Jeg boede i nogle aar lige over for ham, og vi udvekslede en række breve om kirkesagen, hvor vi havde forskelligt syn... alt i kærlighed og gensidig respekt. I Kirkens korshær gjorde han et stort arbejde. H. P. Mollerup var hans faders broder, og i sin interesse for at hjælpe de daarligst stillede lignede han sin onkel. For medarbejderne betød han meget, og hans undervisning gav værdier for livet. Kun kort tid var han kirkefondets sekretær. Sygdom hindrede stadigt hans arbejde. Det var ham en stor glæde at komme til Haslev med den store kirkegang, det stærke trosliv og den megen ungdom. Han samlede en god kreds, og havde lige faaet indrettet sig i den ny præstegaard med sin hustru og sine 6 børn, da sygdommen, som han saa lang tid havde kæmpet med, fik overhaand.

Baade som teolog og som debattør ragede han op over flertallet. Han havde Mollerup-

ernes klare hjerne og urolige sind, og var et ægte barn af sin tid. Han var en af vægterne paa kirkens mur og forstod i tale og skrift at sige sin samtid alvorst. Det ses bl a i den lille bog: »I Danmarks nat« fra 1940, i hans fortolkninger til Gl test og i talrige artikler. Ved kirkefondets møde 1942 kaldte han stærkt til værn om den lutherske kirke og efterlyste et toneangivende, folkekirkeligt initiativ til at dæmme op for katolicismens indflydelse (Prf bl 1942, s 839). Det sidste han skrev, før døden indhentede ham var en artikel om bibelsynet (Prf bl 22. jan 43, hans dødsdag): »Kirken maa bestandigt hævde, at bibelen har som sin egentlige opgave at vidne om det, som intet øje har set og intet øre har hørt, og som ikke er opkommet i noget menneskehjerte, og at dette kan videnskaben lige saa lidt tale med om, som en muldvarp kan tale med om sommervolen i al dens glans.« (P. N.).

(Kristeligt Dagblad 23. jan 43, Prf bl 1943, s 113—14, Korshærsbladet marts 43, DnA 1944, s 76).

16. 6. maj 1943 (sp Brorstrup-R 1. maj 25): **Christian Bartholdy**, * 21. marts 89 Laurbjerg. Faderen: Sp Skibby, † 28, se der. Stud Kolding 06, c 12¹ (I), manuaktør, hjælpesekretær i Kbhvns kirkefond, hjpr Thurø 17. april 16, do Herlufmagle 18, sp Sebbær-A 25. aug 18, r af Dbg 48. Ugift. — Broder: Sp Elias k, Kbhvn. Søster ~ Neergaard, Laurbjerg-L. — Stam 43.

BM Kirkelig forening for Indre mission i Danmark 29, formand 34, fmd Fællesbestyrelsen for KFUM og K i Danmark 34, BM Alm dansk præstekonvent 22—35, medl af udvalget til fremskaffelse af en ny oversættelse af Ny test 30, fmd Kirkesagens venner 31, BM Kr dbl, næstfmd repræsentantskabet for Kbhvns kirkefond 32, red IM Tid 34.

Udg bl a 32: To taler, 32: Paradisvejen fundet, 33: Staar vi i Romerbrevets kap 7 eller kap 8, 38: Ikke smertefrit, 40: Vore tider, 41: Bange for døden, 41: Andagt i hjemmet, 42: Lav os en Gud!, 42: Himmerlandsprædikener, 43: Elsk eders fjender, 44: Profeten Ezechiel, 44: De ti bud, 45: Fadervor, 45: Guds godhed og Guds strenghed, 46: Frihedskampen, 49: 1. Mosebog fortolket (Dsk bibelværk for mgh). Skrev om IM i »Luthers arv og Danmarks kirke 36, om sit barndomshjem i Seest (Ribe st aarb 46), medred Roskildebogen. Prædikener i Haslev kirke i kirkeaaet 1950—51 offentliggjort i Nationaltidende.

Hjælpepræst hos pastor Bartholdy

8. juni 1951: Ingvar Ole Godtkjær, * 2. juli 24 Kbhvn. Forældre: Kordegn ved Jesus k, Niels Peder G og Anine Kirstine Theodora Nielsen. Stud Mtrp 44, c 51 (h-63). ~ 1. okt 48 Gerda Nielsen, * 18. juni 22 Kbhvn. Forældre: Blomsterhdlr Frederik N og Johanne Sørensen.

Andenpræst

(ansat af Indre Mission)

22. nov 1915—1. aug 20: **H. M. Kildeby**, se Ørslev-S.

Residerende kapellan

(Oprettet 28. juni 1923, 3. kl)

1. 2. maj 1924—22. aug 30 (kkp Hans Tausens k, Kbhvn 1. april 21): **H. K. Hein**, fl t Grenaa-G, se der.

2. 2. nov 1930—14. aug 36 (hjpr Hodde-T 16. nov 28): **Poul Løcke Schuster**, * 12. jan 05 Holbæk. Forældre: Værkmester Sofus S og Amalie Løcke. Stud Stenhus 22, c 28² (I), † 14. aug 36. Ugift.

Pastor S var egentlig grundtvigsk, men fandt gode venner i IM. Oxfordbevægelsen betød en del for ham. Han var ret belæst, stilfærdig i sin forkyndelse og færden. Guds-tjenesten var for ham præstens egentlige virkefelt, og han var flittig til at besøge folk, naar kræfterne tillod det. Han var af natur en lys og munter mand, men blev præget af sygdom og den alvor, som sygdommen medførte. Hans menighed og han selv vidste, at han var »i dødens venteværelse«, og det gav et særligt perspektiv i hans korte præstegerning. Han døde efter en større underlivsoperation.

Hjælpepræst hos pastor Schuster

1933—36: B. Basbøll, se Ørbæk.

3. 25. nov 1936—9. marts 49 (hjpr Sct Stefans k, Kbhvn 25. okt 35): T. K. Bruun, fl t Brørup, se der.

4. 15. okt 1949 (sp Arninge 18. maj 43): Emanuel Skjoldager, * 17. okt 13 Kbhvn. Forældre: Lærer Halfdan Valdemar S og Johanne Julie Ingeborg Bentzen. Stud Holte 34, c 41¹ (I), kordegn Virum 40, tillige hjpr smst 20. febr 42. ~ 12. juli 41 Kirsten Sotofte, * 20. sept 15 Kbhvn. Forældre: Forlagsboghdrlr Vilhelm Oskar S og Mariane Jelva Schousgaard.

Medarb »Stud theol« 39—45, do Kr dbl 44—46, do »Kirkens front« 46—48, rejsepræst for Santalmis 47, realskolelærer i Nakskov til 49, timelærer Haslev haandværkerskole 50.

Oversat I. P. Seierstad: Skabelsesberetningen og naturvidenskaben, 48: G. Lindblom: Hans liv var et eventyr (Skrefsrud).

Litt: G. Spanning: Troslivets vilkaar og vækst i Haslev gn 100 aar, 1935, P. Blomberg: H før og nu, DnA 1918, 85—96, Emil Steenvinkel: i Hjemliv og trosliv V, 1936, s 151—92, N. P. Pedersen i Sorø amts hist aarb 1941, s 78 f, Om højskoleforst P. C. Davidsen, se A. Fibiger i Dansk kirkeliv, adventsbogen, 1936, s 123 f, H. Thorlø i DnA 1937, DBL V 623, Om højskoleforst E. Pagh Petersen, se DBL XXVII, s 406. Se iøvnr Kr dbl 17. marts 49, Danske byer og deres mænd, 1917, C. Bagger: Jubilæumsdagen i Haslev (4. okt 1870—4. okt 1920), 1920, Chr. Heilskov: Dsk provins topografi, 1920, s 388—89.

TEESTRUP

Pastoratet blev udskilt fra Aversi 11. marts 1880 som særligt sognekald, men først 1. jan 1895 endeligt udskilt med egen sognepræst.

Teestrup sogn, 2315 ha, er ret højtliggende, overvejende fladt, frugtbart, en del mose og eng langs Susaaen. Ingen skov. Byerne: T og Skuderløse. Avlsgaarden Henriettelund.

Teestrup by og kirke ligger yderst mod nord i pasttratet, og mange af beboerne har 6—7 km til kirke og præstegaard. Sognet var annekts til Aversi til 1895, men har egentlig aldrig haft nogen nærmere forbindelse dermed. Det aandelige og folkelige liv har altid været ret selvstændigt i Teestrup sogn, ogsaa i forhold til nabosognet Haslev. Sognet har to byer, Teestrup mod nord, og Skuderløse mod syd, ned mod mosen, hver med c halvparten af beboerne. Der har været en kendelig for-

skel paa de to byer. I Skuderløse har der været mere jordbund for aandelig forkyndelse end i Teestrup. Fra gammel tid har der været trosliv i Skuderløse. I 40'erne tog flere herfra til Herfølge for at høre pastor Willemoes, 3—4 mil borte. Den lille kreds fik en forstaaende ven i førstelærer Nielsen, der 1865 kaldedes hertil fra Rønnebæk, hvor han stod C. J. Brandt nær og havde deltaget i de gudelige forsamlinger. I Minder fra gamle grundtvigske hjem er der tegnet et billede af denne udmærkede lærer.

Lærer P. Nielsen, Skuderløse, † 98, var i flere aar en af sognets førende mænd; han var seminarist fra Jonstrup 61, opholdt sig en tid i Vejle og kom meget i Rønnebæk kirke hos Brandt, og blev 1865 lærer i Skuderløse. Han var livlig og tog meget del i egnens aandelige liv, virkede for kristelig oplysning, for aftenskole og skyttesag. Han var ven med sin seminariekammerat, forfatteren Zacharias Nielsen, de var »venner som rakte hinanden haand i vor Herres Jesu paasyn« (skrev Z. N.), og om P. Niensens bryllup i Vartov 1869 har Z. N. fortalt smukt i sin bog: »Minder«. P. Nielsen og hans hustru deltog meget i egnens møder, f eks hos Jens Olsen, Sjolte, og han virkede meget for det grundtvigske liv paa egnen. Tidligt blev fru N svag og maatte holde sig hjemme. 1878 blev der bygget en ny skole, og P. N var med til at bygge forsamlingshus, hvor pastor Karl Rønne, Høve, talte hver maaned. Selv talte P. N ret ofte, helst over for hjerternes haardhed og kulde om Guds kærlighed til syndere. I skolen mærkede eleverne, at deres saligheds sag laa ham stærkt paa sinde, og i religionstimerne forstod han at tale til børnene, saa de forstod, at han glædede sig, hvis de ville holde sig til Vorherre. Skønt han var klart grundtvigsk stod han i det bedste forhold til de skiftende præster og ogsaa til IM i Skuderløse. Der blev somme tider holdt missionsmøde i skolen, hvor han næsten altid var med og undertiden sluttede. (»Kristus venter! lad ham ikke vente for længe«, sluttede han en gang). Efter sin hustrus død 1896 begyndte P. N at interessere sig for politik, han var venstremand, men hans hustru havde set en fare i politikken, og det holdt ham tilbage. 1897 var han paa en rejse i Tyskland og Schweiz sm m Christensen-Randers, Ollerup, og Dam, Brøderup. I det sidste aar var han meget optaget af den sønderjyske sag. Hans spor mærkedes længe i Skuderløse.

(Minder fra gl gr hjem VII, 1927, s 152—75).

I vinteren 1866 kom to af IM's udsendinge, Kristen Hansen fra Skuerup og Jens Pedersen fra Skellebjerg, vandrede til Teestrup, hvor de havde hørt, at der var en lille flok troende mennesker. De to søgte i Aversi natlogis i en kostald, men gaardmanden ville ikke have »saadan et par stabejsere« i sin gaard. Pastor Balle i Aversi tog dog venligt imod dem og fortalte dem om deres »ligesindede« i Teestrup. De kom igen senere, og de holdt møder i Teestrup skole. Der kom ikke mange, men blandt de fremmødte var en af egnens mest indflydelsesrige bønder, Hans Hansen, Langevraa, og hans hustru Ellen (se under Haslev). De blev omvendt, og fra deres hjem bredte vækkelsen sig til Haslev (se der). Tros-livet i Haslev har sin oprindelse fra Teestrup sogn. Flere sluttede sig til, bl a den stille, alvorlige gdjr Peter Simonsen, Teestrup, og der blev et lille samfund. De søgte præsterne Brandt, Rønnebæk, og Leth, Ulsø, som begge var grundtvigske, og lærer Niensens samtaler med den førte dem over til grundtvigianismen. Kredsen blev delt i en grundtvigsk og en IM's kreds, som begge stille voksede, især i Skuderløse. Men da irvingianerne begyndte en propaganda paa egnen, gik Hans Hansen over til dem, og storstuen paa Langevraagaarden blev indrettet til kirkesal. Lærer

Nielsen var en »friskolelærer i folkeskolen«, og hans elever lærte, hvad grundtvigianisme var, medens der var andre, som blot kaldte sig grundtvigske, fordi de ikke ville høre til IM. IM's leder var bager *Hans Christensen*, Skuderløse, som tillige var indremissionær. Han kom hertil i 80'erne og begyndte en sdsk, han fik bygget et missionshus 1891, og her er der gennem aarene holdt møder, KFUM og K, og sdsk, og ofte har der været talere fra Haslev (Davidsen, Pagh-Petersen osv). Pastor *Hornbeck* var højkirkelig, medens pastor *Viggo Hansen* var grundtvigsk. Han holdt ogsaa møder i missionshuset om søndagen, da kirken laa saa langt borte. Missionsfolkene modtog ham med skepsis, men de fik tillid til ham, var stabile kirkegængere og brugte ham meget til sygebesøg. Men der var allerede den gang kommet noget ret stillestaende over IM's kredsen, og arbejdet var mere rettet indad end udad. Kirkegangen var god og præget af ungdom. Bager, missionær *Hans Christensen* boede i Skuderløse og virkede som missionær der fra 1894 til 1924, da han flyttede til Haslev. Pastor *Jeppesen* fandt, at Teestrup og Skuderløse i udstrækning og aandeligt præg hver for sig mindede om hans gamle sogne, Ullits og Foulum. En tid var der tale om at bygge kirke i Skuderløse. De fleste kirkegængere kom derfra. Pastor *Jeppesen* sluttede sig til IM og havde sine medarbejdere der. Skuderløse blev sognets aandelige centrum, missionshuset samlede mange, og de grundtvigske samledes i sognets to forsamlingshuse, hvor der jævnligt var foredrag. Bortset fra at der stadig kom talere fra Haslev, udviklede troslivet sig ganske selvstændigt. I pastor *Nissens* tid var der en kort tid en KS kreds, som senere ophørte. Det kirkelige liv er nu hovedsagelig præget af IM, og det er et godt sted at være præst, befolkningen er præget af fordragelighed og velvilje.

1917 oplyses: Kkg 5—6 pct, gode forhold, IM og gr kreds, 1922: Vaagnende kirkelig interesse, godt IMsmf, 1934: Hørelyst og velvilje, velbesøgte ungdomsmøder i pgd og mh, møder for gamle, kkg 9 pct, sp holder gudstj 1 gg mdl i Skuderløse mh, IMsmf (60, hmd Jens Andersen, Skuderløse), 1943: Kkg 8 pct, IM og sp har det kirkelige initiativ, 3 bibelkredse, en del ukirkelige arbejdere, 1951: 50—120 i kirke alm søndage, godt sted at være præst, samling om kirken, IMsmf (50, parcellist Hans

Nielsen, S), 2 sdsk (i T pgd og S mh), møder for unge og ældre, KFUM og K, FDF, kirkeblad.

Teestrup kirke er en senromansk, overhvalvet teglstenskirke, koret fra den senere middelalder, da der tilbyggedes anseligt taarn og sakristi mod nord og vaabenhus mod syd. Restaureret 1863. Altartavle i bruskbarok fra c 1640, prædikestol fra c 1625, restaur 1944, rigt udskaaret, romansk font, flyttet 1944. 125 sd.

Danm kirker, Sorø amt, I, s 601—08, Mackeprang: Døbefonte, s 405.

Altergæster: 1891: 854, 1896: 800, 1902: 626, 1912: 480, 1922: 513, 1934: 510, 1942: 935, 1950: 1000.

Folketal: 1901: 1103, 1921: 1132, 1945: 1064.
Menighedsraad: 1904: 1 IM, 3 u p, 1914: 2 IM, 2 u p, 1922: 2 IM, 3 n gr, 2 u p, 1934: 2 IM, 5 u p, 1949: do.
Kommunevalg: 1943: Soc 120 (2), rad 114 (2), venstre 199 (3), 1950: Soc 157 (2), rad 92 (1), venstre 229 (4).

Sognepræst

1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd fra 1896.

1. 2. maj 1895—24. maj 1904 (kkp Hammer-Lundby 29. juni 91): **H. G. Hornbeck**, fl t 2. rkp Holmens k, Kbhvn, se Holmens provster.
2. 30. aug 1904—26. april 17 (kkp Ringsted-B 20. febr 97): **Viggo Hansen**, fl t sp Jerne-S, se der.
3. 23. juli 1917—16. juli 23 (sp Vrove-R 26. april 15): **S. A. Nissen**, fl t Hvedstrup-F, se der.
4. 22. okt 1923—5. okt 25 (sp Nørre Snede 5. okt 18): **C. L. Jeppesen**, fl t Stepping-F, se der.
5. 26. jan 1926—8. marts 32 (sp Understed-K 8. okt 20): **T. Neergaard**, fl t Laurbjerg-L, se der.
6. 23. juni 1932—22. nov 47 (kkp Ølgod-S 28. juni 29): **O. F. Borris**, fl t sp Aalholms k, Kbhvn, se der.
7. 16. april 1948 (rkp Simon Peters k, Kbhvn 25. juni 46): **Ulrich Møllgaard**, * 2. okt 98 Holsted. Forældre: Manufakturhdr Peter Ulrich M og Regine Johanne Sofie Smith. Stud Frberg 17, c 24¹ (1), (var 18—20 godsfuldmægtig paa Gissfeldt klostets kontor), rkp Vor Frelzers k, Vejle 4. sept 24, sp Skelby-Gunderslev 14. april 28, kkp Simon Peters k, Kbhvn 28. dec 39. ~ 31. aug 24 Signe Marie Jørgensen, * 4. maj 97 V Egede. Forældre: Handelsmd Christian Frederik J og Maren Kirstine Madsen.

Litt: N. P. Pedersen i Sorø amts hist aarb, 1941, s 78 f, Emil Steenvinkel i Hjemliv og trosliv V, 1936, s 151—92, Minder fra gl gr hjem, VII, s 152—75, se løvrigt under Haslev.

Alsted herred

SORØ

Sorø by gemmer sig mellem søer, skove og alléer. De store veje gaar uden om. Landevejen gaar nord om byen, jernbanen gaar syd om, ja, jernbanestationen ligger et par km fra byen i Lynge sogn. Ellers gaar hovedvej og

bane tæt op til eller midt gennem byerne. Sorø by er ret ny. Selv i lensregnskaber fra c 1600 nævnes intet om nogen by. Det er hele tiden forstaden Pedersborg, der omtales. Klostermarken brede sig uden for klosterporten. Efter akademiets oprettelse under Chr. IV begyndt en by at danne sig, og 1638 fik den køb-

stadsrettigheder. Den frigjorde sig lidt efter lidt af akademiet, men den var kun lille. 1672 var der 572 indb.

Først efter vejens og banens anlæg begyndte byen at vokse. Omkring 1822—40, da akademiet havde sin store tid, stod byen i forbindelse med omverdenen fra vest til øst ad kongevejen, og ad Sorø stræde kom man ind til den lille by med de lave huse. Vejen var slet. Den, der kom agende ad kongevejen, maatte holde sig godt fast i agestolen, indtil han kom til byen, hvor han maatte passere et porthus, der var saa lavt, at postkontoret i 50'erne maatte flyttes uden for byen, fordi postvognene ikke kunne komme igennem porten. Realgaden, som fra byporten førte ned til klosterporten, var ret imponerende og virkede bredere end nu, fordi kørebane og fortov var brolagt med de samme toppede grøsten, og husene var smaa. Gamle bindingsværks-gaarde og haver laa langs gaden, og torvet var en græsmark. Byen havde haft en kortvarig blomstring i det gamle akademis tid, omkr. 1760. Men der var kun c 600 indb i 1822.

Til gaardene hørte heste- og kohold, kvæget førtes hjem ad »fægangen«, og »lugten var stram«, rendestene flød med latrin og urenligheder. Men bag klosterporten levedes den gang som nu et liv for sig selv i anselige, mindre huse, Sorø var fredelig, men af-sides og lille.

Saa kom banen og vejenes og gadernes forbedring, og i de senere aar har byen været i jævn vækst. Omkring banen har rejst sig et forstadskvarter i Lynges sogn, og mod nord er der smukke nye kvarterer. 1950 lagdes landsognet under købstaden. Akademieleverne med Fønixfuglen i de blanke uniformsknapper sætter sit præg paa byen.

Byen har amtssygehus, sindssygehospital, husholdningsseminariet Ankerhus (fr 1902), husholdningsskole fra 1895, enkelte fabrikker, mange gamle. En ny kirkegaard anlagdes ved filsofgangen 1903.

Faa egne i Danmark er besunget af digtere som Sorø-egnen. *Ingemann, Chr. Wilster, Carsten Hauch, Carl Bagger, J. Paludan-Müller, Schandorph, Vilhelm Gregersen, Otto Borchsenius, Victor Bruun, H. G. Olrik, Aage Lind, Frederik Nygaard* har alle været knyttet til Sorø. Og frem for alle i vor tid har ærkesorraneren, professor *Vilhelm Andersen*, forstaaet at skildre Sorø og holde traditionerne i live. *Sorønsk samfund* samler alle gamle soranere og her synges Sorøs pris ved mange lejligheder. Soranerbladet er en rig kilde til Sorøs historie. Ganske vist fastslaa professor *Paul Rubow* (DBL, IX, s 51), at stedets historie eller naturskønhed ikke inspirerede *Carsten Hauch* til det mindste lille digt. Men det er dog en kendsgerning, at *Carsten Hauch* har skrevet det digt, som maaske er allermost elsket af soranerne, fordi det give udtryk for noget af det egentlige i Sorø-stemningen:

Jeg ved et sted, som jeg har elsket længe,
dets navn skal aldrig i mit hjerte dø,
der leger fisken mellem blomsterenge,
der synger droslen ved den stille sø.
Der glider baaden langsomt under landet,
mens bølgen sukker under aarens slag,
den ranke hjort sig spejler der i vandet,
naar maanens skin forvandler nat til dag.

Jeg ved en egn, omkranset rundt af lunde,
hvor bøgen suser for den sagte vind,
hvor gamle minder dybt i skoven blunde,
og vie den til stille tænkning ind.
Bag lindens blad dog høres fuglekvidder,
og nattergalen der en tilflugt fandt,
og store navne dybt i barken sidder,
og vokse større for hvert aar, der svandt.

De gamle minder blunder stadigt dybt i skovene,
og trods fodbold, susende cricket-bolde og radio kan
fraterbrønden i fratergaarden mellem den røde kirke
og det graa akademi stadigt hviske om »Mindet, der
lader som ingenting, og dog er et lønligt kilde-
spring«. Her er trods alt endnu noget tilbage af
klosterets stemning. Soraneren, *Frederik Nygaard*
fortæller og digter derom:

I nattens timer mellem aftennens: »Der staar et
slot i Vesterled« og morgensen »I Østen stiger solen
op« maaler Sorø kirkes ur timerne over den so-
vende by og fratergaarden.

Du kan kun troligt vaage,
til natten er forbi,
til timeslaget klinger,
til stunden, der hidbringer:
Giv dig i Herrens hænder,
kun Gud kan dig befri.

Klostret og akademiet. Sorø kloster grundlagdes i den urolige tid i 12. aarhundrede af Asser Rig. Den skovkransede ø mellem søerne var et ideelt sted til stille klosterliv, men klostret fik straks modgang. Asser Rig døde faa dage efter indvielsen af den lille stenkirke (1151), og den første prior, Thomas, tænkte kun paa sin egen fordel, og klostret blev forarmet. Det var benediktinermunke, som da boede her. Men saa fandt klostret en mægtig velynder i Asser Rigs søn, biskop Absalon. Han indførte cisterciensermunke fra Esrum i rigdom og anseelse. Absalon skænkede tiender og vidstrakte jorder dertil, og hans efterfølgere paa Roskilde bispestol fortsatte med at give Sorø rige gaver. Landets regenter, særligt Valdemar Sejrs, *Christoffer II, Valdemar Atterdag* og dronning *Margrethe* støttede klostret med gaver, jordegods og privilegier, flere af abbederne var i rigets raad, den betydeligste var *Henrik Tornekran* (1508—38). Her var ogsaa fængsel for statsfanger. Her skrev Saxo sin Danmarks krønike.

Under Sorø kirkes hvælvinger hviler Hvide-slægten. Da disse stormænds grave nyligt blev afdækket, gav lektor *L. Balslev* udtryk for Sorø-følelser i et digt:

Til slægtens gravplads ved Sorø sø
førtes I hen, naar I selv skulle dø.

De haardeste sind kan mildnes engang,
og munkenes bønner og messesang

kan regnes for mere end krigsmands ry,
naar sjælen higer mod himmerigs ly.

Nu hviler I jeres døde ben
i murede grave af munkesten.

Forbi, forbi er al jordisk pragt,
men endnu har I en hemmelig magt.

I væggede for jer med stridig hu,
og os bevæger I sært endnu . . .

Reformationen betød en fuldstændig ændring. Alt klostergodset lagdes under kronen, de storslaaede klosterbygninger forsvandt; kun kirken blev tilbage sammen med klosterporten. Men Sorø kloster-gods blev dog ikke længe bestyret som krongods. Allerede 1584 indrettede *Frederik II*, som holdt meget af Sorø, her en slags skole for sine to sønner og nogle unge adelsmænd, og ved fundats af 30. maj 1586 bestemte kongen, at der her skulle være en »trivialscole« for 30 adelige og 30 uadelige disciple, og hele klostergodset henlagdes til denne opdragelsesanstalt. *Chr. IV* oprettede 1623 her et ridderligt akademi; hans sønner studerede her, og kongen viste skolen megen yndest. Berømte lærde blev knyttet hertil, men efter svenskekrigene og *Chr. IV's* død gik det tilbage, tonen forfaldt, og akademiet nedlagdes 1665. Skolen fortsatte, men 1736 var der næppe 10 elever. En kommission arbejdede paa skolens genrejsning, og 1747 kunne man som følge af *Ludvig Holbergs* store gaver

atter oprette et ridderligt akademi alene, uden skole. Det gik nu godt i c 20 aar, takket være Holbergs gaver og de ansete lærere, Kraft, Cold, J. S. Schneedorff, Guldberg og Schytte, men da de døde eller flyttede, gik det atter tilbage, og 1793 forlod de sidste 3 elever akademiet. 1801 var der en gæld paa 186.000 rdl. Da fik amtmanden over Sorø amt, P. C. Stemann, gudssets bestyrelse i sin haand, han hjalp økonomien paa fode, og man tænkte paa at genoprette akademiet. Men 1813 brændte dets bygninger. Efter forskellige forhandlinger genaabnedes skolen 1822, og 1826 dimitteredes de første studenter. Til skolen føjedes en »akademisk indretning« med en slags studenterkollegium, regensen, der dog nedlagdes 1849. Skolen fortsatte som kostskole. Skolen rejste sig som fugl FØNIKS af asken. Den store hovedbygning ved kirken opførtes 1827 (arkitekt P. Malling). Akademiets og skolens historie er et kapitel for sig i dansk kulturhistorie, men her i præstehistorien skal det nævnes, at af de 58 lærere, som virkede ved skolen i dens første 60 aar, var de 38 teologer. Mange af dem blev præster og havde her ligesom de elever, der senere blev præster, hentet et præg for livet. Blandt direktorerne for akademiet skal fremhæves Georg Holger Waage, der fra at være kapellan ved Frue k. Kbhvn i 1837 kom som direktør hertil, sikkert efter biskop Mynsters indtrængende anbefaling. Waage betegnes som den direktør, der »i mange henseender var bedst skikket til stillingen af akademiets direktør, mild, bestemt, en fin og sympatisk personlighed«. Han overtog religionsundervisningen i hele skolen, da den teologiske lektor, dr. W. Rothe (se Vemmeløv-H) var ganske uskikket til at holde disciplin. Waage døde allerede 1842. Blandt lektorerne skal nævnes P. Hjort, Carsten Hauch, Ludvig Rothe (fransk), Nic. Fogtmann (religion), C. F. Molbech (græsk), Hector F. Janson (historie, geografi) og B. S. Ingemann (dansk) alle udnævnt 1822. Molbech afløstes 1828 af Chr. Wilster, (Fogtmann afløstes af den senere prof. C. E. Scharling, som var en fortræffelig lærer, og da han 1834 kaldtes til universitetet, blev dr. W. Rothe lektor i religion), lektor Jacob Bredsdorff, der afløstes af Japetus Steenstrup som lektor i naturfag og Jens Paludan Müller. Mange af lærerne i Sorø spillede en rolle i videnskaben eller paa parnasset. Disse aar var blomstringstiden i Sorøs kulturliv. Søren Kierkegaard skal have hærcelleret over samlivet mellem disse skønaander: »De ødelægger sig selv og hverandre ved stadigt at skulle være andrige og interessante. De forcerer sig frem til picante synsmaader, og jævn, dagligdags tale smager dem ikke. Under denne vekseldrift staar sjælelivet i fare for at blive goldt« (Vilh. Birkedal: Pers oplev II, 67).

Blandt disse lyser stadigt Ingemanns navn i særlig glans. Hans personlighed skabte agtelse, selv om hans forelæsninger var kedsommelige. Han savnede ydre virkemidler til at virke fra et kateder. Han læste sit manuskript op, hans øgenavn blandt eleverne (Pøh!) var i saa henseende betegnende. Men hans timer var ikke uden betydning. Ud af de skematiske optegnelser steg hans personlige grebthed, han kunne til tider virke betagende paa de unge sind. Han var digter og alene digter; videnskabelig litteraturforskning og filosofisk æstetiker var ham fremmed. I de første aar var han stærkt optaget af stedets natur og historie. Det satte spor i hans romaner og sange. Troen paa nationen og det nye fremblomstrende nationale liv efter ulykkesaarene først i aarhundredet, og hans enkle enfoldige gudstro præger alle hans værker (Stig op af graven du slægt, som døde...). og over for de unge viste han en forstaaelse, som kunne virke overraskende. Fru Lucie Ingemann sad ved hans side og malede en lang række alttavler.

Som et lille eksempel paa, hvorledes tidens skønaander samledes i Sorø fortæller Fred. Barfod (Et livs minder, s 1871): Da Carsten Hauch skulle have et barn døbt i Sorø kirke, var Ingemann, Grundtvig, Thorvaldsen og Oehlenschläger faddere. Paa vej til kirken sagde Ingemann til Grundtvig: »Hvad skal du staa fadder for? Jeg synes, du hellere skulle døbe barnet.« »Ja«, svarede Grundtvig, »men hvad vil præsten sige?« »Det skal jeg nok ordne«, svarede Ingemann, og han fik det ordnet i en hast. Barfod tilføjer, at ved tidet om aftenen spurgte fru Hauch Grundtvig, om han helst ville sove med dyne eller tæppe. Grundtvig blev ganske tavs, og Ingemann gav fru Hauch et puf i siden trak hende til side og sagde: »Men kære fru Hauch, hvor kunne De dog gøre Grundtvig det spørgsmål? Saa De ikke, at han blev forlegen? Ved De ikke, at han aldrig gaar i seng? Saa han kunne ikke vælge

mellem, hvad De bød ham«. Og det var rigtigt. I mange aar gik Grundtvig virkelig ikke i seng. Han sad ved sin lampe og arbejdede, og naar han i natens løb blev træt, skruede han lampen lidt ned, blundede en stund og tog saa atter fat paa arbejdet. Men det var hans hemmelighed og maatte ikke bringes paa tale i hans paahør«.

Akademiet havde imidlertid ikke levedygtighed.

Der var i 1840'erne mange forhandlinger om akademiets skæbne. Man drøftede oprettelsen af en *realhøjskole*, og 1845 fik kollegiet ordre til at udarbejde en plan til oprettelse af en højere læreanstalt for realvidenskaber, der ved ville afhjælpes et savn, og man mente, at en saadan skole skulle gavne staten ved siden af universitetet og navnlig uddanne til administrative embeder, hvorfor eleverne her skulle kunne tage statsvidenskabelig embeds-eksamen, og tillige oplæres grundigt i dansk sprog og litteratur og historie. Disse planer blev opgivet, og saa indsendte Ingemann et forslag om kursus paa 4 semestre til undervisning i realfag med højere uddannelse som maal, samt kursus i agronomi. Ogsaa dette henlagdes. 1846 indkom til stænderforsamlingen et forslag om et landøkonomisk institut paa akademiets gods, og endelig havde Grundtvig store planer med Sorø.

Grundtvigs Englands-rejser, hans folkelig-pædagogiske interesse og vel ogsaa julirevolutionens frihedsrøre ligger bag G's krav om en »skole for livet«, »en højskole for folkelig videnskabelighed og borgerlig uddannelse« eller »et borgerligt og ridderligt akademi for folkelig dannelse og praktisk duelighed« (Nordens mytologi, fortalen, 1832). 1838 udgav han skriftet: »Skolen for livet og akademiet i Scer«, der indledes med sangen om »modersmaalet i mund i bog«. Han kommer her den realmoderne retning i møde, men for ham var hovedsagen den historisk-poetiske retning, som allerede Ingemann repræsenterede i Sorø. Grundtvig støttedes af dronning Caroline Amalie, men *Madvig* gik imod (der skulle ikke være nogen anden højskole for danskhed end tingets sal). Lektor P. Hjort gik ogsaa imod (han mente, at det var Grundtvigs ønske at komme til Sorø som »en slags oberlehrer eller Grand-demagogue for at tale til bondesønner om Valdemarerne«). — Det endte med, at akademiet blev nedlagt 1849 uden at der kom noget nyt i stedet. *Monrad* slog en streg over alle de mange forhandlinger og arbejdet for en ny stiftelse, og skolen fortsatte som latinskole. Højskoleplanerne blev jævnlige fremført baade i folketinget og i højskolekredse, og samtidigt gjorde staten stadig dybere indgreb i akademiets midler. Men skolen blev fortsat som latinskole og er stadig en skole, der skal tjene danskhedens sag i Absalons og Holbergs spor. Det er skolens idé og tradition.

Sorø akademis skole er nu en af landets største kostskoler (med skolesøgende elever), og af akademiets midler ydes der tilskud til en række kulturelle foretagender. En række kendte mænd har virket her som lærere og ogsaa øvet indflydelse i byens liv, enkelte ogsaa i det kirkelige liv. Skolens rektorer har været: 1843—63: E. F. C. Bojesen, 1833—82. P. H. Tredger, 1882—94: P. K. Blichert, 1894—1911:

Bartholomæus Hoff, 1911—41: *H. Raaschou-Nielsen*, 1941—44: *A. J. West*, 1944 f: *P. H. Bohn*. Rektor *Raaschou-Nielsen* var medlem af menighedsraadet og af Østerlandsmissionens hjemlandsudvalg.

Blandt skolens lærere iøvrigt kan her nævnes komponisten *P. Heise*, den senere biskop *H. J. Swane*, *Rudolph Frimodt* (hvis søn *Henrik F* i mange aar var lektor her) og *Michael Rosing*, forfatter til mange sange, bl a: »Jeg har baaret lærkens vinge«.

Gymnasieleverne dannede 1911 en bibelkreds, som er fortsat gn mange aar, støttet af den kristelige gymnasiastbevægelse, og som jævnlgt fik kendte kristne førere til at tale for eleverne eller i kirken (*Olfert Ricard* eller soranere som *Ejnar Prip* og *Johannes Rasmussen*). Ud af bibelkredsen dannedes den kristne soranerkreds *Fraternitas sorana*, som mødes hvert aar til et 3 dages stævne.

Ved foraarskonfirmationen i Sorø kirke bruges siden 1830 en særlig *konfirmationskantate* med tekst af *Ingemann* og med musik af *Rud. Bay*. De første afdelinger lyder:

Priser, o priser den eviges navn!
Aanden sig nærmer i hellige toner.
Børnene kalder, den store forsoner
vil dem velsigne i frelsende favn.
»Kommer, o kommer!« vi hører ham sige,
»Eder tilhører himlenes rige!«
Følger, o følger hans kaldende røst.
Du, som han favned', før læben fik stemme,
nu kan du aldrig indvielsen glemme.
Synk da til frelserens bryst!

Dig han elsked', før du lyset skued',
dig han elske skal, naar det er slukt.
Han har slangen knust, hvis brod dig trued',
Han har gravens store segl oplukt!
Følg ham fromt i livet og i døden!
Se, hans vej den gaar mod morgenrøden!
Tag hans kors! og svær ham evig tro!
Og du i hans Paradis skal bo.

Det kirkelige liv. Fra 1624 til 1676 var der en tysk sognepræst her ved siden af den danske. Flere af de danske præster var tillige professorer i teologi ved akademiet (f eks *Johan Pontoppidan*, præst her 1765—79, flyttet til stiftsprovst, Aalborg, og *Chr. Møller Holst* (1779—97, flyttet til Randers). Hele første halvdel af 19. aarh prægedes kirkelivet i Sorø af dr theol *Magnus Sommer*, præst her 1798—1848, en ægte rationalist, ivrig for skolevæsenet, han underviste selv i borgerskolen. Han var en lærd mand, virksom og nidkær, men snurrig. Der fortaltes mange ejendommelige historier om ham. Da Mynster var paa visitats her 1837, fandt han præstegaarden, der tilhørte akademiet, gammel og maadelig, dr Sommers prædiken var »temmeligt tynd, foredraget meget svagt og utydeligt. Der var en stor forsamling, men ungdommen svarede kun maadeligt (M I 251). Kirkelivet var kun ringe.

1823 blev der stiftet et bibelselskab for Sorø og omegn, biskop dr *F. Mynster* var til stede ved stiftelsen, og amtsprovst Mønster talte om »bibellæsningsens værdi for sand gudsfrygts fremme«. Hvert aar uddeltes der bibles, 1861 uddeltes 161 hellige skrifter, og der var voksende tilslutning, men alligevel ebbede det ud, og selskabet opløstes 1869.

Indre Missions lægmænd kom ogsaa til Sorø, bl a lægprædikanten *Jacob Fisker* fra Bisserrup. Han holdt flere møder og samlede

en del. Han blev stævnet for amtmand *Stemann*, der var kendt som en barsk mand, streng over for alle lovovertrædelser. Han tog ogsaa haardt fat paa *Jakob Fisker*, viste ham lunden og konventikelplakaten, der forbød afholdelse af forsamlinger uden sognepræstens tilladelse, og endelig henviste amtmanden til skriftens ord om lydighed mod øvrigheden. Det sidste gjorde mest indtryk paa *Jakob Fisker*, men han fik mod til at svare, at man »ikke blot skal give kongen, hvad kongens er, men ogsaa Gud, hvad Guds er.« Han fortsatte ufortrødent sine møder især i Lyng-Brøby, hvor forsamlingernes gode ven, *J. F. Fenger* var sognepræst 1833—54. Hos ham fandt *Ingemann* ogsaa hjerteligt venskab.

Dr Sommers efterfølger, dr phil *F. L. B. Zeuthen* var en begavet og mangesidet udviklet mand. Fra barn af var han en bogsluger, og han havde mange kundskaber, f eks i latin, geometri og historie. Men filosofien havde hans store interesse. Baade Grundtvig, Steffens og Schelling fik betydning for ham. Han oplevede svære skuffelser, (da han ikke fik de embeder han søgte), han havde ogsaa personlige kampe, men naaede derved frem til »en egen beskedenhed, samvittighedsfuldhed og trang til ensomhed.« (H. N. Clausen: Optegnelser, s 558). Han var en ydmyg, ædel, sand kristelig forsker, altid tilbagetrukket; han nød agtelse paa afstand, men naaede ikke at samle mange i sin kirke (Den Laubske slægt, s 24). Hans sognefolk forstod ham næppe. Han naaede ikke at blive anerkendt eller benyttet som lærer i sit hovedfag, filosofien. Den noget haarde rektor *Bojesen* havde han ingen forbindelse med, men *Ingemann* kom meget i hjemmet. I hans tid oplevede Danmark treaarskrigen og soldaternes march gennem byen. Hans søn var IM's senere fmd, *Frederik Z.* (*Johs. Gøtzsche*: Fr. Zeuthen, 1927, s 10 f). Præsterne *Glahn* og *Wamberg* var præster af højkirkelig støbning, ikke lærde som forgængeren og efterfølgeren, men de samlede en god menighed og var med til at skabe respekt om kirken. Pastor, dr *F. C. Kraup* var landskendt som teologisk forsker. Han samlede en ikke stor, men trofast menighed. Det kneb at forstaa ham, men adskillige af byens borgere, og ikke mindst rektor *Hoff*, satte ham meget højt. Der var en egen højtid over gudstjenesten i den store, gamle kirke, hvor han talte fra en lille talerstol nede ved koropgangen og hver søndag begyndte sin bøn med verset: »Fader vor i høje sale, kom din pagt med os i hu...« Han tog hverken del i det grundtvigske liv ude paa højskolen, eller i IM's arbejde, men havde sin egen kreds i menighedshuset.

Indre Mission kom til Sorø i 90'erne, og der dannedes en lille kreds, hvor især købmand *J. S. Haugaard* var den bærende sammen med de skiftende indremissionærer (*Chr. Christensen*, 1908—21, *H. J. Richter* 1921—26, senere *J. M. Nielsen* og *Laur. Andersen*). Blandt disse skal særligt fremhæves *Chr. Christensen*, (se Holbæk). Han var en god støtte for akademielevernes bibelkreds, og med sit djærve væsen og klare, reelle kristendom øvede han en god gerning i Sorø. Missionshuset »Bethania« paa Frederiksvej blev bygget 1900, og her har der

været drevet almindeligt missionsarbejde, som oftest under smaa forhold. IM har afholdt missionsuge hvert aar og jævnlgt har der været IM-samfundsmøder her for hele egnen. Pastor *Krurup* kunne ikke finde sig hjemme der. Han fik 1910 bygget det smukke menighedshjem paa Ingemannsvej, hvor der er blevet holdt regelmæssige møder og foredrag, konfirmandfester osv ved ham og de flg præster, *Balslev* og *Alsinger*. Søndagsskolen er fra 1893, KFUK fra 1894, KFUM fra 1919, LYM fra 1925. Fler-tallet i Sorø er uden kirkeligt partipræg.

Det grundtvigske liv i Sorø har ikke været særligt fremtrædende. Der er blevet holdt en del møder og foredrag paa højskolehjemmet, senere Afholdshotellet. Ellers har man samlet sig om *Sorø højskole*, (Banevej 30, Lynges sogn, Sorø amt), der er oprettet 1888 af pastor *K. Bjerre*. Skolen havde 2 aarlige kursus, et paa 5 maaneder om vinteren for mænd og et paa 3 maaneder om sommeren for piger. Blandt lærerne var *Lars Nielsen*, ingen kunne som han fortælle om den gudelige vækkelse og dens mænd (C. P. Corneliussen: Omkring en fynsk bonde, 1936, s 30). 1900 solgte Bjerre skolen til c theol. A. D. *Dalgaard*, der ejede den til 1922. Fra 1907—22 havde skolen kun kursus for unge piger. 1922 solgtes skolen til forstander Vilh. Larsen, som ejede den indtil 1927, da han solgte den til forstander Fjeldbo, som omdannede den til Efterskole for elever i alderen 14—18 aar, under navnet Sorø ungdomsskole. 1933 købte landbrugs-kandidat Anders Jørgensen skolen, og den drives fremdeles som Efterskole med 2 kursus aarlig, hver paa 5 maaneder. Vinterskole for drenge, sommerskole for piger. Paa skolen har der været afholdt flere aarlige møder, hvor landets kendte mænd har talt om spørgsmaal saavel af kirkelig, folkelig, kulturel som af økonomisk art, ligesom der paa skolen er afholdt mange baade videnskabelige og praktiske kursus.

En mand, der betød meget i ungdomsarbejdet var redaktionssekretær *Karl Elnegaard*, (* 1872, † 1951). Han var fra Langeland, kom som ung paa Grundtvigs højskole, hos H. Rosendal, og uddannede sig siden til højskolelærer paa Askov, Vallekilde og Statens lærerhøjskole. 1899—1905 var han lærer paa Sorø højskole. Siden 1905 var han redaktionssekretær ved Sorø folketidende. Paa mange maader gjorde han et arbejde for ungdommen, især i skytte- og gymnastiksagen, men ogsaa som en drivende kraft i sangforeninger og var i det hele en tjenende mand for egnens folkelige liv.

Endvidere skal nævnes *Magdalene Lauridsen* (* 1873), en gaardmandsdatter fra Holsted, som (efter at have været paa Askov var elev paa en række husholdningsskoler i Skandinavien og Tyskland, England og Holland), 1895 oprettede Sorø husholdningsskole sammen med *Eline Eriksen*, (* 1854, † 1916, en gaardmandsdatter fra Glæsborg), som 1893 blev økonoma paa Sorø højskole, hvor Jutta Bojsen Møller vakte hendes interesse for husholdningsskoler. De arbejdede sammen til 1902, da *Magdalene Lauridsen* oprettede husholdningsseminariet *Ankerhus* i Sorø, der har uddannet talrige husholdningslærere og

afholdt en masse kursus. *Eline Eriksen* var meget socialt og religiøst interesseret, medlem af De danske Afholdsforeningers hovedbestyrelse og af menighedsraadet i Sorø.

Sorø har været samlingssted for *store møder*. Allerede 1891 begyndte IM sine aarlige store sommermøder i *Egevang*. 1846 og 1864 holdtes DMS's sommermøder her, 1864 holdtes her det 5. alm missionsmøde, hvor *Vilhelm Beck* varmt talte Ydre Missions sag. Ved IM's sommermøde 1867 i Sorø kunne akademiets ridehus ikke rumme den store skare, da C. F. *Rønne*, *Høve*, og *Vilhelm Beck* skulle tale, saa man rykkede ud paa sportspladsen. 1869 holdtes det kendte præstemøde, hvor IM's fmd C. F. *Rønne*, kaldte Danmarks præster til samarbejde med IM. IM's sommermøde holdtes her 1873, pastor *Glahn* tog meget velviligt imod gæsterne, og 1876 holdt IM efteraarsmøde her. IM's sommermøde i Sorø 1883 var det hidtil stærkest besøgte paa Sjælland, her optog man børnegudstjenestearbejdet og ynglinge- og pigeforeningerne (KFUM og K) som nyt arbejde. 1893 var IM's sommermøde atter i Sorø; ved et præste- og missionærmøde, som holdtes i Raadhussalen, deltog 37 præster. Skønt IM saaledes i sine første aar holdt flere store møder i Sorø, fik IM aldrig større betydning for byens brede befolkning. 1903 holdtes det store *nordiske studentermøde* her med Madagaskarmissionæren *Johs. Johnson* som hovedtaler, 1924 gæstede 26 biskopper med ærkebiskop *N. Søderblom* i spidsen Sorø, 1928 var der stor mindefest i anledning af 800 aars-dagen for Absalons fødsel, 1938: Sorø købstads 300 aarsfest, 1940: Santalmiss aarsmøde, 1940—41: store alsangstævner, i paasken 1942 var her stort Oxfordstævne, 1942—45: velbesøgte bibelkursus, (i 1944 holdtes 4 tyske værnemagtsgudstjenester og en tysk orgelkoncert i kirken), 1945: Sorø amts menighedsraads forenings 25 aars fest, festgudstjeneste ved domprovst Ege, 1947: Nordisk festgudstjeneste i anledning af besøg fra Sorø's venskabsbyer Skara og Ejds vold, 1949: Økumenisk studiekonference. Besøg af 50 sydslesvigere fra faderskabsbyen Rendsborg, 1950: Nordisk festgudstjeneste, biskop Y. Rudberg.

1922 oplyses: Ikke stor kkg, ikke meget kirkeligt liv, ærbødighed for kirken. Lille IMsmf. 1935: Kkg 4 pct, lille IMsmf (gartner Vilh. Jacobsen). Møder i mghuset. 1943: God kkg, en del kirkelig interesse, vel besøgte mghmøder, maanedligt gymnasiatmøde i pgd, meget at bestille for præsten. 1950: Kkg 4 pct, ikke meget retningspræg, sp leder mghmøder i mghuset, LYM (købmand Hermann Hoff), lille IM kreds, YM kredse, kvindernes bibelkreds, ledet af præstefruen, stiftet 1943, 82 mdl, højskoleforening, kirkeblad fra 1950.

Sorø kirke er landets største bevarede klosterkirke. Asser Rig opførte en lille stenkirke, men Absalon opførte den store klosterkirke, indv 69 m lang, 11 m bred, 8 m høj, af røde teglsten, et den gang nyt bygningsmateriale. Kirken er en treskibet korskirke, overhvælvet med lige afsluttet kor, som Cistencienserne krævede det. Efter ordenens strenge regel fik kirken intet taarn, men et lille klokkespir over korsskæringen. I tværskibets østsider smaa kapeller. Kirkens grundplan er (som grundplanen for kirken i Fontenay i Burgund) meget langstrakt, med smalle sideskibe, dens østlige dele er opført først. 1201 begravedes Absalon i kirken.

Han havde ladet Skjalm Hvides ben føre hertil; her skulle Hvideslægten hvile. 1204 begravedes Esbern Snare her. 1247 hæragedes kirken af brand. Kirken blev istandsat og den var nu saa anset, at den blev hvilested for konger. Kirken er ofte blevet restaureret, man har bevaret munkenes trappe i søndre sideskib til sovesalen i det nedbrudte kloster. Abbed Henrik Tornekrans lod det indre restaurere. Paa Frederik IIs tid forsvandt højalteret og de mange sidealtre, helgenbillederne og munkestolene. Frederik II ommurede den østlige del. Efter akademibranden 1812 nedreves klosteromgangens østre, vestre og søndre fløj, 1827 nedreves den nordre fløj, væggene afstivedes og der aabnedes ny vinduer mod nord. 1861—71 blev kirken hovedrestaureret (Etrd Chr. Hansen), flere dele ommuredes, den gamle dekoration droges frem, og alle de smukke gamle malede vaabenskjolde fornyedes. Hovedskibet med sin dæmpede belysning, de højtsiddende vinduer og Hvidernes vaabenskjolde virker meget stemningsfuldt. Over det rigt udskaarne korgitter hænger et stort krucifix fra 1527 fra Claus Bergs værksted, den store 11-sidede prædikestol er overdaadigt udskaaen (1650). Orglet er anbragt i vestsiden. Nyt orgel fra 1944. Barok sandstensfont med fad fra 1662. I koret er korstole fra baroktiden. Den prægtige altertavle (1656) er skaarret af Henrik Werner, der ogsaa har skaarret prædikestolen og korgitteret. Altertavlen har to malerier af Abr. Wuchters: Naderen og Kristus i vinpersen; smuk barok sølv alterkande. I nordre korsfløj et mægtigt krucifix fra c 1250. Sidekapellerne er nu gravkapeller, det ene for Ludvig Holberg (marmorsarkofag af Wiedewelt). I højkoret er Christoffer II's og dronning Eufemias kenotaf og Valdemar Atterdags sarkofag. Dronning Margrethe var først begravet her, (flyttet til Roskilde). Endvidere ses kong Olufs ligsten fra c 1525 og Absalons pompøse ligsten. 1947 aabnede Nationalmuseet abbed Henrik Tornekrans' og Absalons grave i kirken. Flere begravelser i søndre fløj, mange ligsten. I nordre korsarm er der sarkristi, her bl a maleri af pastor, dr F. C. Kraup. 450 sd.

Kirken danner sammen med akademiets hovedbygning et meget harmonisk og stemningsfuldt kompleks omkring fratergaarden med fraterbrønden.

Altergæster: 1891: 535, 1896: 523, 1902: 481, 1912: 486, 1922: 650, 1930: 1145, 1938: 1577, 1949: 1229.

Folketal: 1850: 901 i købstaden, 1901: 2241 i byen, 1272 i landsognet, 1921: 4051, 1945: 5451.

Menighedsraad: 1914: 3 gr, 2 IM, 3 u p, 1922: 4 gr, 1 IM, 6 u p, 1938: 2 IM, 9 u p, 1949: 2 IM, 3 gr, 4 soc, 2 u p.

Kommunevalg: 1943: Købstaden: Soc 536 (5), rad 66 (0), kons 534 (5), venstre 177 (1). Landsognet: Soc 433 (3), rad 45 (0), kons 208 (1), venstre 160 (1), 1950 indlemmedes landsognet i købstaden. 1950: Soc 1141 (5), rad 194 (1), kons (3), venstre 459 (2), rf 68 (0).

Sogneprest

Indt 1850: 27 rug, 33 byg, 32 havre, 33 rdl, 500 rdl til bolig. Den gamle pgd blev i 1840'erne overtaget af akademiet, og derefter ingen bolig. Offer og acc: 500 rdl. — 1870: Regul 2264 kr, netto 4422 kr. — 1913 fgl: 1. kl.

Præstebolig fra 1923 paa Hauchsvej 12

31. 16. febr 1849—8. dec 60 (sp Tømmerup 25. aug 42): Dr phil F. L. B. Zeuthen, fl t sp Sct. Michaelis k, Fredericia, se der.

32. 21. febr 1861—1. nov 1883 (sp Tjustруп-H 25. febr 53): **Henrik Christopher Glahn**, † 6. okt 10 Olstrup. Forældre: Resid kapellan ved Garnisons k, Kbhvn Poul Egede Glahn, † 46, af Nr Vedby-Nr Alslev og Bodil Marie Elisabeth Blicher af Gunslev. Stud Brgd sk C 28, c jan 36 (1), lærer søetatens drengeskole 30. nov 36, overlærer smst 40, tillige uord kat Holmens k, sp Vindum 2. sept 43, afsk 1. nov 83, † 30. nov 91. ~ 8. juni 44 sin kusine Anna Birgitte Maria Glahn, * 8. april 23 Sorø, † 29. dec 08. Forældre: Kammerraad, apoteker og forstkasserer Hans Egede G af Nr Vedby-NA og Anna Birgitte Margrethe Jensen. — Brødre: Aastrup og Store Hedinge. Søstre ~ biskop

P. C. Kierkegaard og Winther, Slotsbjergby-S. Brodersøn: Tjæreby, moster ~ med Grundtvig. Brøderdt ~ Fich, Løgstør-L. — Stam 46.

Pastor G, der var skolekammerat med Vilhelm Birkedal, skildres af Birkedal som »en ven, der, alt fra skoletiden blev en lysskikkelse for mig, og han har siden hørt til de mennesker, ved hvilke min tanke med glæde dvæler« (Personl oplevelser III, 148). I sin studietid kom han ofte hos Grundtvig, hvis første hustru var hans moster, og tog som ung troligt del i det grundtvigske røre. Sammen med sine brødre dannede han en diskussionsklub »Historicum« for »med piber lange og snak af ærligt bryst at drøfte tidens begivenheder«. Brødrene Bojsen, Peter Rørdam, P. C. Kierkegaard og L. C. Müller var med her. Mange muntre sange blev skrevet og sunget (især af senere stiftsprovst H. C. Glahn). Paa en pinsetur til Sorø 1840 med »Historicum«, saa H. C. G første gang som voksen sin kusine Birgitte, der blev hans hustru. I Tjustруп var maleren Vermeiren hyppig gæst hos G. Senere i livet stod han fjernt, ja næsten imod den nyere form for grundtvigianisme, især den politiske. Faa aar efter at han kom til Sorø, ramtes han af en nervesygdom, som han aldrig forvandt helt, en tid var ogsaa hans syn svækket. Han var en stille, alvorlig mand, som kun aabnede sig for faa, blandt sine nærmeste var han livlig og spøgefuld, overfor fremmede tilbageholdende, undselig.

Pastor Glahn foreslog 1861, at akademielevernes tvungne kirkegang skulle ophøre. Allerede tidligt havde skolens direktør H. F. J. Estrup og overlærer Sibbern foreslaaet det, da den tvungne kirkegangs virkninger var »usikre«, men lærerne var uenige, 1865 kom Glahn igen og igen 1868, men først 1898 ophørte denne pligt, som var meget upopulær blandt eleverne, men indtil 1907 holdtes der særlig børnegudstjeneste for 1. og 2. klasse, især af hensyn til de skolesøgende børn. — Ved G's begravelse blev sunget en sang af overlærer M. Rosing: »En præst du været har med ære / saa stille, dybsindig, troskyldig og from, / forgæves om trøst og lære / ingen vel til dig kom. Med Gud havde stille du møde, Guds spor efter mødet stod i dit blik. Og den der var saaret til døde / deri Guds hilsen fik.«

P. B. Grandjean. Familien Glahns slægtbog, 1907, s 49 f. Glahn-samfundet I—II, 1917—33. Soransk smf: Sorø, 1931, s 625.

Hjælpepræst hos pastor Glahn

1877—83: P. E. Glahn, se Tjæreby.

33. 10. jan 1884—12. april 93 (præst Vridsløselille straffeanstalt 14. nov 77): **H. M. N. Wamberg**, fl t Brønshøj-Rødovre, se der.

34. 10. juli 1893—1. maj 1922 (sp Mariager 26. nov 84): Dr theol **Frederik Christian Kraup**, * 31. marts 52 Løgumkloster. Faderen: Sp i Sanderum, † 09, se der. Stud Aalborg 70, c 78' (1), alumne Borchs kollegium, studierejse, lærer Blaagaards seminarium og Zahles skole, studierejser til 83, lic (dr) theol 85, dr theol h c Oslo 11, r af Dbg 12, afsk 1. maj 22, Dbm 22, † 27. dec 31. ~ 1. juli 85 Marie Mohr, * 15. jan 62 Kbhvn, † 23. jan 37. Forældre: Grosrerer Henrik Thorald M og Margrethe Nicoline Hvalsøe. — Stam 68.

Censor ved teologisk embedseksamen 02, fmd for Censorkollegiet 07—28. Var 1905 kaldet til Oslo for at deltage i besættelsen af et teologisk professorat.

Skrev talrige afhandlinger, bl a de systematisk-teologiske artikler i Salmonsens leksikon og de filosofiske artikler i Kirkeleksikon for Norden, og flere afn i Teol tidsskr.

Udg 85: Om forholdet mellem det guddommelige og menneskelige i Kristi person (disputats), 88: Om undergavens stilling i den kristne kirke, 89: Hvori er underkraften begrundet? 94: Grundrids af den kristelige etik (oversat til tysk), ledetraad for gymnasieundervisningen i religion, 05: Religionsfilosofi, en bog om det religiøse livs væsen og ret, 2. opl 21, 07: Skrift og tro, 08: Guds søn, forelæsninger holdt paa opfordring af de teologiske studenter, 15: Livsforstaaelse, dogmatik, 2. opl 17, 18: Livsførelse, etik, 22: Kampen om kristendommen, 26: Ideal kristendom, 30: Fra romantisme til realisme, selvbiografi.

Dr K voksede op under lykkelige, men nøjsomme kaar (se Sanderum). I sin selvbiografi skriver dr K, at: »Hvad der har optaget mig hele mit liv, er det religiøse spørgsmaal.« Provst, dr M. Neiendam skriver: Dr F. C. Krarup betegnedes som en af sin tids betydeligste teologer i Danmark. Hans teologi og hans personlighed var præget af etisk, frygtløs alvor, en helstøbt og karakterfuld skikkelse i dansk kirkeliv. I skolen vakte hans kærlighed til græsk, latin og historie, og tidligt var han meget interesseret i den klassiske oldtid. Samtidig modtog han stærke paavirkninger af den religiøse og folkelige bevægelse, som udgaaende fra Grundtvig gjorde sig stærkt gældende i Vendsyssel og i Vraa-Emb, hvor hans fader da var præst. Det var nok dette, der medførte, at han valgte teologien; som student blev han især paavirket af Søren Kierkegaard og af Rasmus Nielsen. Sammen med sine jævnaldrende tog han levende del i alle tidens brændende spørgsmaal, som stod i berøring med kristendommen. Det var netop i Georg Brandes' glansperiode. 1881 drog han ud paa sin store studierejse, opholdt i Tyskland, Schweiz, Frankrig og Italien varede 2 aar. Han fik rigt alment kulturelt udbytte, og det blev af afgørende betydning for ham, at han fik kendskab til professor Albrecht Ritschl i Göttingen og hans teologi. K's solide klassiske uddannelse kom ham til hjælp, og han skriver selv, at »det aandelige udbytte, som rejsen skænkede mig, kan jeg vanskeligt vurdere efter dets betydning for min egen aandelige udvikling. Jeg fik mit blik udvidet ved at betragte de videre former, hvori det aandelige liv rørte sig, og ved at mødes med de nye synspunkter, som i høresalene af store personligheder som Frank Biedermann og især Ritschl blev gjort gældende.« Det kendskab Krarup her fik til den tyske teologi, blev bestemmende for hans tankeretning. Ritschl vakte ham til teologisk bevidsthed og viste ham en personlighedsteologi, der paa grundlag af Kants erkendelsesteori stillede sig kritisk mod den overleverede metafysik og søgte det faste, formentlig urørlige udgangspunkt for gudstroen i menneskets etiske bevidsthed. Hos Ritschl fandt K, hvad han umiddelbart havde søgt. R's teologi virkede paa ham som en udløsning fra de modsætninger, mellem hvilke han havde følt sig klemt inde. Den ældre teologis ortodoksisme havde ikke kunnet fængsle ham, og hans samtids oplyste aandsliv var præget af en radikal skepticisme cver for kristendommen i dens

overleverede form. Hans selvstændige discipelforhold til Ritschl mærkes i hans disputats, og i skriftet 1888 trak han nogle linjer i R's teologi op. Albert Schack skrev imod ham, og han svarede i et lille stridsskrift 1889 om underkraften. Etikken fra 1894 brugte han i sin religionsundervisning, men den filosofiske form hindrede den i at opnaa større udbredelse. Som teologisk forfatter slog K igennem med sin »Religionsfilosofi«, som Edv. Lehmann kaldte »det betydeligste værk i dansk teologi siden Martensens dage«, et i sprog og indhold afklaret værk, som tolkede Ritschls værditeologi paa en selvstændig, kritisk og positiv maade. Denne udprægede personlighedsteologi søger bag om ortodoksismens dogmatiske paragraffer og afskediger metafysikkens pseudvidenskabelige spekulationer, for at fremstille den personlige kristendom, hvis kerne godtgør sin sandhed ved sit etiske, ideale krav, der danner broen til gudsforholdet og ikke kan skilles derfra. Fremstillingens apologetiske sigte maa forstaaas paa baggrund af tidens kritiske alvor. Det samlede dogmatiske og etiske indhold af den kristne tro fremførte K i »Livsforstaaelse« og »Livsførelse«, hvor han med stor klarhed og systematisk kraft tolker kristendommen som gave og opgave. — Hans indflydelse rakte nu vidt blandt de yngre teologer og akademiske lægfolk. Bogen »Ideal kristendom« har det for ham karakteristiske motto: »Teologi er i sin grund psykologi«. Hans senere skrifter bekræftede hver paa sin maade hans tro paa, at det apologetisk var muligt at forankre det kristne livssyn i den etiske bevidsthed. Den kristne livsanskuelse skulde begrundes ud fra den kritiske realismes standpunkt. Men den naturlige optimisme, som var nerven i idealismen og den teologiske humanisme, hørte sammen med en kulturrepoke, som fik sit dødsstød med verdenskrigen. De to synspunkter for teologisk tænkning, Schleiermachers »fromme bevidsthed« og Karl Barths »Guds ord« blev absolutte og uforligelige modsætninger. Om sin personlige livsudvikling har K fortalt i sin sidste bog, 1930, et af vor selvbiografiske litteraturs mest særprægede værker, der viser den ældre præstekulturs kristelige og humanistiske dybde«.

Krarups udvikling faldt i 70'erne under brydningen mellem det gamle dogmatisk-romantiske livssyn og det moderne gennembrud, og han saa snart, at der var ret og uret paa begge sider. Hans arv fra Grundtvig og Kierkegaard og hans paavirkning fra Kant og Ritschl er umiskendelig. Han betragtede det som sin opgave at give en formulering af kristendommen, der muliggjorde en tilpasning til den nye tænkning. Det gjaldt om ikke at ferveksle kristendom med teologi, hvilket var den gamle tids fejl. Et menneskes forhold til tro og vantro maa ikke bero paa dets forhold til dogmerne... (S. H i III religions lex II, 443).

Skat Rørdam skriver 13. sept 06 til Otto Møller (Brevveksl II 395): Krarups religionsfilosofi er virkelig skrevet med overlegen dygtighed, og de to første afsnit vil ogsaa ikke-kristne kunne lære ikke saa lidt af. Men det sidste afsnit, hvor han vil konstruere alt det religiøse indhold (trosindholdet) ud af den reli-

giøse trang i mennesket, det er noget farligt noget. Den, der som Krarup er vokset op i et kristent hjem, kan jo nok ad den vej komme til forholdsvis taalelige resultater, men i sig selv fører jo den tankegang til den vildeste subjektivisme, der kan ende i hvadsomhelst. Og en saadan bog hæver en mand som Carl Koch til skyerne, anbefalende den som særlig lærerig for præster! Det er ikke noget godt tidens tegn.

I det hele synes et og andet at tyde paa, at de, der kalder sig grundtvigianere blandt præsterne, vil række sig saa langt som muligt for at faa højskoleungdommen med uden at støde dem bort med korsets forargelse, inkarnationen, opstandelsen og anden evangelisk daarskab. De bereder jordbunden for den »moderne teologi«, der allerede rejser hovedet for os.

Samtidig med sine teologiske studier og sin censorvirksomhed var dr K sognepræst. Rektor Hoff var hans nære ven, og hans religionsundervisning gav i hvert fald det lidt kritiske folkefærd, som akademieleverne var, det indtryk, at »man godt kan være præst og kristen og alligevel et fornuftigt, tænkende væsen.« Paa akademiet var han højt anset. Han holdt sine gudstjenester i kirken og sine møder i menighedshuset, men deltog ellers ikke meget i byens liv. Hans personlighed og syn kan samles i hans egne ord: »Vi skal være oprigtige over for os selv. Oprigtigheden er det reneste udtryk for vor sjæls aidel. Det er den helligste ild paa vor sjæls arne.«

Paa Frederiksborg slot hænger hans maleri, malet af H. Vedel.

I Sorø Amtstidende 28. marts 1952 skriver rektor Chr. Nielsen, Slagelse om F. C. Krarup.

»Danmarsk teologiske lærer«, saaledes kaldtes den lærde Sorøpræst, der i vort aarhundredes to første aartier saa afgjort var føreeren i dansk teologisk tænkning. Man har endog fra visse sider givet ham en position paa højde med Martensens i forrige aarhundrede. En usædvanlig fin hjerne havde Krarup, og han naaede, efter sin ungdoms tunge og knudrede stil til at skrive et meget klart og smukt dansk med den fineste begrebsmæssige behandling af problemerne. — Det religiøse spørgsmaal optog ham hele livet igennem. Udgaet fra et sønderjysk præstegaardshjem blev han student i 1870, det var da ved Frankrigs nederlag vort eget af 1864 ligesom fik sin besegling. I sine erindringer fortæller K om, hvordan den gamle nationalliberale politik da faldt sammen som et vissent bløster. Træthed og tomhed havde grebet ungdommen, ogsaa den, der samledes i studenterforeningen. Det var, som om livet her førtes under afblegede faner. Det var desillusioneringens tid. Og de nye tanker bankede paa. Georg Brandes' forelæsninger blev signalet til den nye tænkemaade, Pios fængsling satte røre i vandene paa et andet omraade, og ogsaa inden for kirken virkede de nye tankers magt.

I grundtvigsk menighedsliv havde den unge Krarup fundet et fristed. Den jævne troværdige forkyndelse greb ham. Det var baade et menneskeligt og guddommeligt evangelium, der her lød. Vi blev paa engang varme for det jordiske og det himmelske fædreland, erklæ-

res det. Ligesom den store tyske teolog Schleiermacher søgte næring i mystikken fra Herrnhut, saaledes søgte Krarup den i Vartov. Og trods al senere udvikling, der førte ham ad andre veje og fjernt fra almindelig kirkelighed, erkendte han alle dage sin taknemmelighed over for den grundtvigske inspiration.

Den lærde unge teolog tog nu paa udenlandsfærd, som god skik var. Den gamle teologiske opstilling, der kun var ham en stabilisering af det 17. aarhundredes maade at tænke paa, bød ham afgjort imod. Saa fandt han endelig, hvad han søgte, i det store teologiske lys Ritschl, professor i Göttingen. I denne mands energiske understregning af den historiske Jesus' betydning, i hans fremhævelse af menneskets selvstændige ideale værd, i hans stærke etik og i hans opgør med det hele kirkelige læresystems dogmer, fandt Krarup en forløsning for de problemer, han selv havde tumlet med. Han fandt hvile for sin teologiske tænkning, og tilbage stod nu for ham at indsmelte det nye i sin egen personlighed. Det lykkedes ham, og det paa meget selvstændig vis.

Lang blev rækken af de værker, han udsendte. Hans teologiske stjerne var i stadig stigen. I 1893 var han blevet sognepræst i Sorø, men der blev tid til at passe studierne ved siden af. En professorpost ved universitetet blev han tilbudt flere gange, men han foretrak det stille liv i den lille by med de store minder. Gennemgaaende var hans bøger ikke let tilgængelige.

Da hans indflydelse paa aanderne vel stod i zenith, udsendte han bogen »Livsforstaaelse« (1915), vel hans hjertensbarn. Dette er hans aandelige testamente, et digert værk paa over 400 sider, ikke just en troslære i almindelig forstand. Den forkynder krig med begreberne, men inderligt venskaber med værdierne. For Krarup var alle dage religion mere end teologi, den videnskab, hvori han selv var saa bevandret. Det gælder om at gøre en grundig forskel paa de to, siger han selv. Gennem religionen kommer vi i et direkte forhold til den højeste, til Gud; i teologien er vi bundet til jorden. Det er kun skyggen af den højeste virkelighed, der falder ind i studerekammeret. Han ville række haand til kristne, for hvem det var magtpaaliggende at faa sammenhæng imellem deres almindelig menneskelige tænkning og den kristentro, hvis værdier de levede paa. Men det er disse sidste, der bestaar. — Han gør alvor af, at vi mennesker trods alt er af Guds æt. Ikke i abstrakte højder eller oversanselige formler er Gud at finde. »Jesus har aldrig henvist til en fjern, abstrakt Gud, uafhængig af denne verden og dens historie, men til den Gud, der har aabenbaret sig som naade og barmhjertighed. Og forholdet er fra hans side saa intensivt, at han maa være bundet derved ligesaavel som vi. Vi kender ham kun som fader og os selv som hans børn — saadan lyder Krarups tale.

»Livsforstaaelse« greb sindene i usædvanlig grad. Ikke blot blandt teologer, men ogsaa blandt intellektuelt bestemte lægfolk, der her fandt et storstilet forsøg paa at forene den gamle kristentro med en moderne filosofisk-psykologisk forstaaelse af menneskelivet. Der

er i bogen passager af stor opbyggelig værdi, hvor et fuldttonende evangelium klinger læseren i møde. Men dens teologiske radikalisme frastødte de mere gammeldags indstillede, og han maatte forstaaeligt nok taale megen modsigelse og mistanke for rationalisme. Dog vandt han ogsaa anerkendelse fra mange, der langt fra paa alle punkter var hans teologiske meningsfæller. Ricard har erkendt, at kirken i høj grad skylder ham tak, ligesom han ogsaa et steds udtrykker, hvad Krarup har betydet for ham personlig. Trods alle forskelle var der virkelig en forbindelse imellem Krarups idealisme og ungdomsbevægelsens appel til den ideelle stræben og syn paa Jesus som det store menneskelige forbillede. En af datidens højtagede kirkemænd, biskop Poulsen i Viborg, skriver i en bog, der er formet som en stor replik til »Livsforstaaelse«: Martensen og Krarup er begge kirkens mænd, rodfæstede i menighedens tro og med ønske om at tjene den. —

De ovennævnte erindringer »Fra romantisme til realisme« er et af de mest særprægede biografiske værker fra nyere tid. Den store lærde stiger ned i dalen og snakker jævnt menneskeligt om sig selv, men ikke mindst om de mange, der har været med til at præge hans udvikling. Den giver et billede af dansk præstegaards- og studiekultur med meget livfulde streger. Ganske vist maa det erkendes, at Krarup stod i en vis fjernhed fra det almindelige menighedsliv, som han da heller ikke klart belyser. Og, synes man, en retfærdigere vurdering af de kirkelige retninger ville have været paa sin plads.

Personlig kunne Krarup virke tiltrækkende. For dem, der kun kendte ham som censor ved eksamen, kunne han virke tilknappet — med det kloge, skarpskaarne ansigt og det prøvende blik bag brillerglassene. Var man saa heldig at komme i nærmere berøring med ham i hans hjem, var det helt anderledes. Her var han en charmerende vært. Endnu kan tankerne efter de mange aars forløb vandre tilbage til en saadan stund med tak. Forfatteren af denne mindeartikel mindes en saadan dag. Vi sad i hans store studereværelse ovenpaa i villaen paa Slagelsevej. Man følte sig lidt benøvet over at sidde i hans værksted. Snart gik det paa vidderne med de store evigheds-spørgsmaal, snart med historier fra hans præstetid. Saa var det moderne fransk filosofi, som han var meget fortrolig med. Saa glæden over, at hans bøger havde fundet vej ud paa misionsmarken og vundet paaskønnelse i kredse, hvor han ellers næppe var videre læst og forstaaet. Og gang paa gang maatte man forbavses over den gamle mands tankeklarhed og viden. — En anden besøgende udtrykker sig saaledes: Han tænker sin arme gæst sønder og sammen, men smelter ham atter til nyfødt enhed ved sine øjnes muntre lys. De beder ligesom om undskyldning for den megen lærdom.

Tiden har handlet ilde med Krarups principielle forstaaelse af kristendom. Allerede efter første verdenskrig, i Krarups sidste leveaar, brød en voldsom reaktion løs mod ham fra de saakaldte dialektiske teologer (inspireret af Karl Barth), der ville sætte kløft imel-

lem Gud og menneske, og for hvem alt menneskeligt forsvar for kristendom var en vederstyggelighed. Ikke mindst et af hans fyndord: »Teologi er i sin grund psykologi«, drev disse ivrere til dirrende oprør. Krarup stemplede denne reaktion som krigspsykose. Men dialektikken skulle føres videre. Nu gjaldt det for alvor om at slaa al idealisme ned, al saakaldt idealistisk inficeret kristendom. Men da var Krarup død. (1931). I en tid, hvor hæsligheden glammede ud over tagene, og hvor brutaliteten lurede paa hvert gadehjørne, faldt talen om den »menneskeligt ideale personlighed« sammen som støv og aske. Belysningen blev helt anderledes. Det haab, der i sin tid fra betydelige teologisk side blev udtrykt, at det meget guld i barrierer, der laa i hans værker, maatte blive udmøntet, syntes at blive beskæmmet. Hveranden teologisk grønskolling rynker paa næsen af den lærde og fromme soraner; dog har han paa selve det teologisk parnas endnu et par betydende disciple.

Men har Krarup da ingen ret? Lad være, at han ser for lyst paa menneskets formaan — sandt er det dog, at det er »støvet«, som Gud værdiges at arbejde med. Uden om mennesket, skabt i Guds billede, er der ikke tale om frelse. Lad være tillige, at visse fundamentale ting i menighedens ældgamle tro træder svagt frem hos Krarup — en god gerning har han dog gjort ved at rydde op i en masse metafysiske sager, som kun har tidsbestemt betydning og som vi ikke kan vide noget om. »Kun de vejfarendes visdom er vor« — saaledes udtrykker han vor stykkevise erkendelses vilkaar.

Lad være, at han forankrer kristendommen for stærkt i vor bevidsthed og mangler sans for det irrationelle. Men selv for den, der ser hans mangler og har læsket sig — dybest set — ved andre væld, for ham bliver noget af den Krarupske livsvisdom siddende i et taknemmeligt sind. Og visse af hans visdomsord, fuld af kristelig kraft, lys og varme, sidder endnu i sindet. Det virker endnu med fortættet styrke. I moral og religion har vi de to øjne, som skaberen har skænket os til at skue det himmelske lys, lyder det i »Livsforstaaelse«. Mod dette lys var hans blik alle dage rettet. Det var livsførelse og livsforstaaelse, han søgte og fandt.

M. Neiiendam i DBL XIII, s 265—67, Univ progr 1885, s 184 f, Otto Ritschl: Albr. Ritschls leben II, 1896, s 401, 455, Tilskueren 1906, s 921—29, Ill Tidende 9. okt 10, A. S. Poulsen: Liv og lære, 1916, Otto Møller og Skat Rørdam: En brevveksling II, 1916, s 395, 410, 416, J. P. Bang: Otto Møller, 1931, s 128, nekrologer i Berl tid (S. A. Becker) 29. dec 31, Dagens nyheder (H. Mosbech) og Politiken (O. Geismar) s d, Gads dsk magasin 1936, s 399—407, Dansk kirkeliv (J. P. Bang), 1932, s 149 f, A. S. Poulsen i Salmonsens lex, S. Holm i Ill Rel-lex II, Kirkeleks II, s 851.

Om fru Krarup se Soranerbladet aarg 22, s 11.

35. 19. juli 1922—21. dec 36 (sp Kvislemark-F 24. nov 14): Johan Laurits Balslev, * 13. nov 74 Elbæk pgd. Faderen: Sp i Vigerslev, † 15, se der. Stud Odense 92, c 99¹ (1), lærer Vordingborg komm realskole 99, sp Vejlbj-H 2. sept 04, † 21. dec 36. ~ 31. okt 00 Hulda Fritze Anna Jacobsen, * 4. nov 75 Fredericia, † 9. nov 49. Forældre: Løjtnant Fritz Peter J og Anna Kirstine Andresen Møller. Plejdet af kbmd

Andresen Møller, Columbia. — Søn: Herslev. Brødre: Soderup-E. Lægemiss Laur. Balslev, Tanganyika. Søstre ~ biskopperne Ammundsen Lolland-F og Haderslev. — Stamt 6.

Medl Sorø børneværn, fmd Sorø skolekomm til 28. BM Centralforeningen for sygeplejeforeninger, kredsfdm Santalmis.

Pastor Balslev var en stilfærdig mand, kundskabsrig og præget af slægtens præstetraditioner. Hans historiske sans og viden gjorde ham velegnet for Sorø gamle klosterkirke. Hans interesserede personlighed og hans bonsens gjorde ham til en præst, der var i pagt med det gode gamle og vaagen over for det nye i tiden. (A. Bjerre).

Pastor B tilhørte Kirkeligt Centrum uden at være udpræget partimand. En kærlig og forstaaende sjælesørger, flittig til husbesøg. Havde et centralt evangelisk sigte i sin forkyndelse og var samtidig aaben overfor de mennesskelige kulturværdier:

Lys af natur, jævn og venuesæl og havde let ved at komme i kontakt med baade høj og lav.

Vennekredsen i Sorø lagde efter hans død en mindesten paa hans grav. (Sct Knud A).

Slægten Balslev, 1932, s 126, Sorønerbladet aarg 22, s 3, nekrologer i Sorøbladen.

36. 15. april 1937 (sp Korsløkke sogn, Odense 20. nov 24): **Knud Alsøe Alsinger**, * 5. nov 92 Tirukoilur, Indien. Faderen: Sp N. P. Hansen, † 19, Vor Frue k, Odense, se der. Stud Odense 11, c 18¹ (h₁), navneforandring, sp Suderø nordre præstegæld 29. nov 18. ~ 3. jan 19 Karen Elisabeth Malm, * 13. april 92 Kbhvn. Forældre: Kontorchef Victor Carl M og Amalie Marie Holder. — Broder: Sp Sct Andreas k, Kbhvn. Søstre ~ Philipsen, Nakskov-B og Poul Lange, miss Indien.

BM Redningsarb for kvinder i Fyns stift 34—37, fmd Odense præstekonvent 36—37. Skrev flere digte og bladartikler.

Hjælpepræst hos pastor Alsinger

6. okt 1944—25. nov 46: F. Christensen, se Notmark.

Fast hjælpepræst

(Embedet oprettet 11. dec 1946, 4. kl).

1. 2. dec 1947 (hjpr Kallehave 43): **Aksel Josias Kærup**, * 2. sept 11 Tømmerby (Kærup gd). Faderen: Sp Klinte-G, † 41, se der. Stud Odense 31, c 38² (h₂), højskolelærer Brøderup, huslærer hos Kaj Munk, Vedersø, hjpr Jetsmark 8. sept 42. ~¹ 6. dec 42 Signe Anita Christensen, * 4. jan 19 Kbhvn, † 8. nov 45. Forældre: Skomagermester Magnus C og Agnes Elisabeth Jensen. ~² 14. dec 47 Yrsa Agnethe Koch, * 26. jan 21 Buerup. Forældre: Gdjr Tage Asger K af Ubberup valgmgh og Aster Elise Ingrid Sørensen. — Broder: Korsløkke sogn, Odense. — Stamt 66 B.

Litt: J. Daugaard: Om dsk klostre, s 257 f, F. Wendelboe og H. F. J. Estrup: Beskr af Sorø kirke 1836, N. Høyen: Nogle bemærkn om S kirke, Nyt hist tidsskr I, jvf samme: Dske mindesmærker I, Løffler: Udsigt over dske kirkebygninger, s 184, do, Gravmonumenterne i Sorø kirke, 1888, Chr. Molbech: S academie og dets skæbne, 1847, S. M. Gjellerup i Hist tidsskr 4 r, VI, Sorønsk tidsskr, Th. Hansen: Sorø, 1883, B. Hoff. Sorana, S skoles aarskr 1895, 1898, 1899, 1905, H. F. Rørdam i Khst saml 4 r V, N. P. Larsen: Begravelsespladser i S kirke 1908, P.

Schjærrf: S klosters og kirkes historie 1536—1737, i Aarb f Sorø amt II, 1913, Danske byer og deres mænd XXVI, 1918, Sorønerbladet 1916 ff, Sorønsk smf: Sorø, I—II, 1931, L. F. la Cour: Sorø bys historie, 1938, Paul Nedergaard: Sorø præstehistorie i »Sorø folketidende« 1913, graver N. P. Larsen: Sorø kirke, Sorø amts hist aarb XI, 72 f, hele dette værks bd XV omhandler Sorø, Sorønerbladet, Kristeligt Dagblad 25. febr 1952 (Fred. Nygaard: Guds ur), Bibliografi: Chr. Heilskov: Dsk provins topografi, 1920, s 399—404.

PEDERSBORG—KINDERTOFTTE

Pedersborg-Kindertofte pastorat, 1740 og 1841 ha, er ret højtliggende og bakket, Pedersborg ligger smukt ved P sø. Efter Sorø landsogns indlemelse i Sorø købstad har P udviklet sig mere i retning af at være forstad, en linie, der vil fortsætte. Sognet faar derved et noget uensartet præg, 2 km til Sorø. Smukke udsigter, en del skov og mose. K sogn, i Slagelse herred, er skovrigt. Naturskøn egn. Udstrakt pastorat, spredt bebyggelse i K. Byerne: P, Borød, Haverup, K, Grøfte, Hg. Store Frederikslund.

Pedersborg sogn har navn efter Peder Thorstensøns borg, et betydeligt fæstningsanlæg, hvormoldrester ved kirkebakken ved søen vidner. Peder Thorstensøn var gift med Skjalm Hvides datter, Cæcilie, og var en af rigets mægtigste mænd. I hele sit anlæg minder Pedersborg-voldene (med halvkreds vold og borghøjde) om det samtidige Hedeby. Sorø kloster erhvervede ejendommen 1414, og den nedlagdes. Præstegaarden ligger inden for volden, og det bevarede nordparti ligger i præstegaardshaven.

Paa Damsgaarden levede digteren Chr. Hviid Breddahl, † 1860, han er begravet paa P kirkegaard. Achten Friis skrev at udsigten fra P kirke er som at skue ud over selve »Danas have« et af de blideste og yndefuldeste steder i Midsjælland.

Det kirkelige liv. Det mest kendte navn i Pedersborg præsterække er dr *P. C. Kierkegaard*, broder til *Søren Kierkegaard*. Han havde lært sin hustru (født Glahn) at kende i Grundtvigs hjem, og han var en af tidens mest ansete grundtvigsk prægede teologer. Men han var »en aandelig udlænding« i P præstegaard, skønt forbindelsen med nabo-præster og lærerne i Sorø bødede derpaa. Mynster skriver (1845), at kirkegangen var ringe, ja i K var ikke sjælden ingen gudstjeneste. Kierkegaard kunne sukke over, at der undertiden kun mødte 2 til gudstjeneste i K. Man beundrede P. C. K.'s lærdom, men fattede ikke hans tale. Bedre forstod man hans moralske mod. Da myndighederne krævede, at baptisternes børn skulle døbes, ville P. C. K ikke tvangsdøbe børnene, og end ikke truslen om afsked rokkede ham fra hans standpunkt, at tvangsaab var forkastelig. Sagen vakte megen opsigt, men da kongeparret til Mynsters harme syntes at give P. C. K medhold, lod cancelliet sagen falde. Iøvrigt faldt den bort med Grundloven 1849, der gav trosfrihed. En særlig betydning havde P. C. K i de gejstlige konventer, hvor man drøftede dagens spørgsmaal, bl a hans broders skrifter og angreb paa kirken i disse aar. Hans evner til at finde ind til det centrale og til at faa noget værdifuldt ud af en forhandling gjorde

ham til præsternes førstemand paa egnen. Han kæmpede for aandelig frihed, men led- saget af en stærk understregning af nødven- digheden af en rolig udvikling uden brud med fortiden. Han var en flittig teolog, men det blev ikke her til noget større arbejde. Hans afhandlinger i »Fortsættelser fra Pedersborg« 1849—53 fandt kun en lille læsekreds. Videre ud naaede hans artikler i »Dansk kirketiden- de« og hans taler i landstinget. Han søgte for- gæves valg til den grundlovgivende rigsforsamling, men 1849—52 var han medlem af landstinget som repræsentant for bondeven- nerne. Han talte meget tit, (om alle mulige emner, undertiden helt ud i crdkløveri), men han lagde et varmt, uromantisk fædrelands- sind for dagen og fremdrog med forkærlighed Fr. VIs dage. Han mente, at frihed i kirken ville hindre folkekirkens sprængning. Søren Kierkegaard saa med en vis medlidenhed (i begyndelsen med foragt) paa hans virksomhed ved konventer og i rigsdagen. Men P. C. K fik betydning derved, at han som konsekvens af grundlovens frihedsparagraf slog til lyd for en rummelig folkekirke. Teologiske studenter opfordrede ham til at søge et teologisk profes- sorat, men fakultetet ønskede ikke grundt- vigsk medhjælp. Jævnligt holdt han dog fore- læsninger. Han greb mæglende ind i brode- rens kamp med kirken, men de to fik aldrig talt ud om den sag. Paa Martensens forslag blev han udnævnt til biskop og derved blev grundtvigianismen repræsenteret i bispekol- legiet. Han var Grundtvigs ven og talte un- dertiden i Vartov. Pastor *Th. Oldenburg*, Sorte- rup, stod ham ogsaa nær. De udgav 1840—42 »Nordisk tidsskr f chr teologi«, men det slog ikke igennem. P. C. K var en af Danmarks mest veltalende præster, men Mynster fandt (1845) hans prædiken »søgt, barnlig, unaturlig, tildels plebejisk og foredraget kedsommeligt«. (M I, 249). P. C. K var medlem af det sydvest- sjællandske broderkonvent, hvis fmd var *J. F. Fenger* i Lyngø-B. Sammen med Fenger, der var fmd for DMS, holdt P. C. K 1848 et Ydre Missions møde, hvor den svenske c theol *Gla- sell* talte, og kort efter drog Glasell til Indien som missionær. (DMS's hist 1907, s 37). Ved Mynsters visitats 1845 var alle medlemmer af broderkonventet til stede, da man ventede et opgør om baptistbørnens daab (ja man troede at Mynster ville lade dem hente ved politi), men der skete intet.

Kierkegaards efterfølger, *M. T. Becker*, var en jævn, velvillig og meget arbejdsom mand. Han fulgte levende med i tidens rørelser, og skrev talrige artikler om kirkelige, politiske og skoleforhold (Dsk kirketidende, Fædre- landet, tidsskr f almueskole- og seminarie- væsen). Han oversatte en række af Monods prædikener og Godets fortolkninger.

Kirkegangen var ringe, og han følte sig ikke hjemme i Pedersborg. Pastor *V. Heise* havde yderst ringe kirkegang. Ogsaa han var en litterært optaget mand, han udgav bearbej- delser af en række af skrifterne i Gl test, (Mosebøgerne, Josva, Dommernes bog, Ruths bog, Højsangen). Han skrev om faren for skin- død, (levende begravelse), i en henvendelse til lægestanden, men mest huskes han som *Inge- mann-kender*. Han havde været lærer sam-

men med Ingemann paa Sorø akademi, og han udgav »breve til og fra Ingemann«. Hans bro- der var præst i nabosognet, Slaglille-B. — Pas- tor *Winther* samlede en ret store menighed om sin »smukke forkyndelse«, han var en højt kultiveret mand, belæst og berejst, havde som ung boet længe i Rom. I *Wegeners* tid svandt kirkegangen atter ind. Pastor *Bjerre* havde været forstander paa Sorø højskole og var vel kendt som foredragsholder, udpræget grundt- vigsk indstillet. Sammen med sin udmærkede hustru tog han energisk fat, men politikken greb ham, og der kom forhold til, saa han maatte træde tilbage. Pastor *A. Bergh* var en fint, kultiveret mand, stærkt præget af en- gelsk kirkeliv, han stod IM nær i sin forkynd- else, og ikke faa fra Sorø søgte P kirke. Men han følte sig ikke hjemme her. Hans efterfølger, *Axelsen-Drejer* var som Bjerre afgjort grundtvigsk og højskolemand. Befolk- ningen er som helhed ikke kirkelig. 1906 byg- gedes der forsamlingshus i P. Ret stor arbej- derbefolkning.

1916 oplyses: God kkg i P, ringe i K, intet fremtrædende kirkeligt liv. 1922: Foredragsf, ungdomsf, mghkreds, santalkreds, ikke meget liv, mindst i K, 1938: Brogede forhold, præges af Sorøs nærhed, enkelte IM. 1950: Enkelte IM, brogede forhold, DMS, DKUKreds, en del arbejdere i P. — I K er forholdene kirkelig set ringe.

Pedersborg kirke ligger smukt paa den gamle borg- banke ved P sø, med smuk terrasseformet kirke- gaard. Det lave taarn er nord for skibet paa gr a terrænforholdene. Skib og kor er senromanske af kamp, antagelig fra borgen, sakristi mod nord, kap- pel mod syd. Hvalvinger fra c 1375. Taarn og syd- kapel fra 16. aarh, femsidet sakristi fra 1861. Tre- fløjet gotisk altertavle fra c 1450 med lidelseshisto- rien, (1862—75 var den erstattet med en ny altertavle af Constantin-Hansen: Maria og Magdalene, nu i Benløse kirke). Prædikestol fra c 1600 med malede felter. Udsk egetræsfont fra c 1650. 200 sd.

Danm kirker, Sorø amt I, 281—91, Sorø amts aarb 1914, s 22 f, Mackeprang: Døbefonte, s 74 og 107, Løffler: Sjæll st landsbykirker, s 31, C. Heilskov: Hist aarb f Sorø amt 1914, s 23—51.

Kindertofte kirke er en lille romansk teglstens- bygning, overhvalvet i gotisk tid. Koret er for- længet, saa det er længere end skibet. Taarn mod vest og vaabenhus mod syd. En større, nyere ud- bygning mod nord. Alter og prædikestol fra 1741, altertavle af fru Ingemann: (Bjergprædikenen). Romansk kalkstensfont. 100 sd.

Danm kirker, Sorø amt I, s 676—81, Mackeprang, s 412.

Altergæster: 1891: 469 og 213, 1896: 526 og 192, 1930: 574 og 132, 1942: 310 og 100, 1950: 450 og 100.

Folketal: 1850: 943 og 483, 1901: 1296 og 450, 1921: 1412 og 431, 1945: 1333 og 380.

Menighedsraad: 1916: U p, 1926: 3 n IM, 10 n gr, 1938: 1 IM, 3 soc, 8 fællessl, 1949: 1 IM 3 soc, 9 fællessl. Kommunevalg: 1943: Pedersborg: Soc 230 (4), rad 59 (1), venstre 165 (2). Kindertofte: Soc 20 (0), venstre 46 (2), u p 64 (3). 1950: Pedersborg: Soc 258 (3), rad 80 (1), venstre 208 (3). Kindertofte: Upolitiske valg.

Sognepræst

Indt 1850 a) 30 rug, 84 byg, 40 havre, b) 35 rdl, c) 37 rdl, 7 fv brænde, d) 300 rdl, e) 92 td ld (maadelig). — 1870: Regul 1504 kr, netto 3956 kr. — 1913 og 1931:

2. kl. 1946: 3. kl.
Pgd opf 1868

20. 19. febr 1842—19. nov 56 (docent ved universitetet): Dr phil et lic theol **P. C. Kierke- gaard**, fl t biskop Aalborg, se der, samt under kultusministre I, 12—13.

Hjælpepræst hos dr. Kierkegaard

1851: F. B. Helms, se Viskinge-A.

21. 17. febr 1857—26. sept 69 (lærer Jonstrup seminarium): **M. T. Becker**, fl t Herfølge-Sædder, se der.

22. 31. maj 1869—3. juni 79 (adjunkt Sorø 55): **V. Heise**, fl t Kvislemark-F, se Stenløse-F.

32. 14. aug 1879—16. april 86 (ord kat Kerteminde 6. nov 73): **V. J. Winther**, fl t Kastrup, Baarse herr, se der.

24. 7. juli 1886—31. aug 99 (præst Vridsløselille straffeanstalt 1. april 84): **Ernst Henry Frederik Christian Sophus Wegener**, * 9. dec 44 Sophienhøj, V Egede. Forældre: Overførster, skovrider Jens Chr. W og Caroline Mathilde Jacobsen. Stud Roskilde 64, c 72¹ (I), lærer Kbhvn, oprettede Vesterbros realskole, hjpr Ribe Domkirke 13. febr 79, sp Astrup-Rold-Storarden 22. juli 80, afsk 31. aug 99, † 26. jan 05. ~ 7. nov 74 Olga Vilhelmine Andersen, * 31. jan 51 Aarhus, † c 1914 (?). Forældre: Kbmd Johannes Martin A og Hertha Jørgensen af Randers. — Stam 133.

Pastor W var »ikke kommet paa sin rette hylde«. Han var en frisindet mand, en af de faa præster, der den gang var venstremænd. Han var en udmærket oplæser, navnlig af Hostrups komedier, og glædede mange, navnlig ved møder paa Sorø højskole og i frimurerkredse med sin oplæsning. Paa Vridsløselille havde han en kontrovers med de andre funktionærer paa fangernes vegne. Sorø amts- tid 26. jan 05.

25. 26. sept 1899—30. jan 1909 (højskoleforstander Sorø 88): **G. C. J. K. Bjerre**, afsk 30. jan 09, se Skydebjerg.

Kst sp 1904—06: **B. Bjerre**, se Taars, Vennebjerg herr.

1908—09: **H. O. Hansen**, se Aaby, Hasle herred.

26. 17. juli 1909—29. febr 16 (dsk sømandspræst London 15. jan 03): **A. Bergh**, fl t Sct. Thomas—Sct. Jan, Dansk Vestindien, se der.

27. 22. juli 1916—15. okt 33 (højskolelærer Askov 00): **Harald Theodor Axelsen-Drejer**, * 7. juni 75 Sdr Omme. Forældre: Højskoleforstander i Jebbjerg Axel Axelsen og Bertha Petrea Drejer af Humble. Stud Lyceum 94, c 00¹ (I), † 15. okt 33. ~¹ 1906 Kirsten Buhl, * 24. marts 80 Randers, † 25. juli 12. Forældre: OR-sagfører Adolf Thorvald B og Charlotte Cathrine Erhardi. ~² 18. sept 14 Marie Simonsen, * 18. sept 82 Odense. Faderen: Muremester. — Dt ~ Monrad, Vejen-L. Søster ~ Dorf, New York.

Pastor A-D var en livlig, inciterende personlighed, der samlede mange mennesker om sin forkyndelse og var en søgt foredragsholder. Han var grundtvigsk, og blev paa Askov stærkt paavirket af Ludvig Schrøder, i hvis hjem han boede i 8 aar, samt af Poul la Cour. Foretog som ung store rejser i Italien, Frankrig, Tyrkiet, Forasien, Rusland og Tyskland. (Studenterne fra 1894, s 140).

28. 2. febr 1934 (sp Majbølle 18. maj 25): **Carl Chr. Johannes Hanson**, * 27. nov 95 Kbhvn. Forældre: Postmester Frederik Sophus Johannes H og Frederikke Charlotte Margrethe Rüttele. Stud Mtrp 14, c 22¹ (I), hjpr Kapernaums k, Kbhvn 5. maj 23. ~ 7. juli 27 Gerda Winther, * 5. okt 99 Hodde. Faderen: Provst, Frederiks k, Kbhvn, † 51, se der.

LYNGE—VESTER BROBY

Lyng-Vester Broby pastorat, 3200 og 1261 ha, er udstrakt, højtliggende, flere steder bakket, ret frugtbart, meget skovrigt. L langs Sorø sø, og ned til Tjustrup sø, begge sogne langs Susaaen. Meget naturskønt. Forstaden til Sorø: Frederiksberg, med Sorø station og Sorø ungdomsskole. I skoven ved Sorø sø ligger Louisestiftelsen for piger (ejes af Diakonissestiftelsen). Byerne: L, Topshøj, Suserup, Borød-Flinterup, Lindbjerg, Stenstrup, Oldebjerg, Eskildstrup, Vester Broby.

Det kirkelige liv. 1822—33 var *Christen Olsen* sognepræst her. Han skal mindes, fordi han ved Ansgarfesten 1826 havde mod til at lade salmen »Den signede dag med fryd vi ser« synges, over i købet med Weyses melodi, skønt der var nedlagt forbud mod at bruge de salmer, som Grundtvig havde udsendt til 1000-aarsfesten i et særligt hefte.

Det førende navn i pastoratets præstehistorie er *J. F. Fenger*, de gudelige forsamlings ven. Han var 28 aar, da han kom hertil, havde været udenlands i 3—4 aar, i Tyskland brød han med rationalismen, studerede syrisk i Rom, var i Paris 1830 under julirevolutionen, var længe i det nye befriede Grækenland, hvor han studerede nygræsk (han blev undertiden kaldt »græske Fenger« i sine yngre dage), og konkurrerede 1833 forgæves om en teologisk lærestol (som C. Engelstoff fik). I Lyng afløste han Grundtvigs ven, C. Olsen. Her havde han nær forbindelse med Sorø akademis lærere, især Ingemann og Swane, og kendt blev han som sjælen i det sydvestsjællandske broderkonvent, som medstifter af Roskilde konvent, som fmd for Det danske missionselskab (1836—55) og udgiver af Dansk missionsblad. Det skyldtes ham, at Selskabet for Danmarks kirkehistorie blev stiftet 1848; ved dets møder i mindere byer holdt han aandfulde foredrag.

Fenger var en lys og elskelig skikkelse, meget musikinteressert og sang saa smukt, at han som ung fik tilbud om at blive knyttet til operaen. Han stod Grundtvig nær. Han var en af de præster, der mest levende støttede de gudelige forsamlings, som Grundtvig stod skeptisk overfor, og han fulgte heller ikke Grundtvig i spm om præsters lærefrihed.

De aandelige forhold i Lyng-VB var ikke gode. Fenger skildrer dem i et brev til sin forlovede 1834 saaledes: »Aabenbart lastefulde er der ikke mange af i menigheden. De fleste synes at være godmodige folk, som har modtaget mig med venlighed, vist mig alle mulige tjenester, og ikke ladet mig høre et ondt ord eller se en sur mine. Jeg er overbevist om, at havde jeg intet højere maal end at tilbringe mine dage i ro, saa lod dette sig her fortræffeligt opnaa ved at passe mine kontorretninger og min avling, vise bonden forekommenhed ved visse lejligheder, besøge deres gilder, rose deres afdøde — og forresten lade alt gaa, som det gaar, lade folkene i en taaget ørk og vide lidt af Gud og mindre af Kristus at sige og slet intet af vandrings ad den trange vej til Guds rige. Jeg kan ikke klage over mangel paa kirkebesøg — men hvor bliver livet, det kristelige liv af?« — J. F.

Fenger ønskede altsaa ikke at »tilbringe sine dage her i ro« og han slutter: »Men det skal ikke nedslaa os, som jo ikke kender Herrens veje, men kun gøre os mere brændende i aanden, ivrige i bønnen og nidkær i ordets forkyndelse.«

Den senere kirkeminister J. C. Christensen, som kendte Danmarks kirkelige geografi ret vel, ytrede engang om det sydvestsjællandske broderkonvent: »Ja, det som grundtvigianerne den gang ville, det var jo det samme, som IM vil nu!« I minder fra gl grundtvigske hjem kan man ogsaa træffe den bemærkning, at »hvis fader havde levet nu, ville han være blevet kaldt missionsmand.« — J. F. Fenger var en af sin tids grundtvigske missionspræster. Han ville vækkelse. Han kunne ikke nøjes med velvilje eller rettroenhed hos sine sognebørn; de var ærbødige overfor kirken, men sløve over for hans vækkende forkyndelse. Fenger betegnede i »Dansk kirketidende« almuens religiøse standpunkt som »et mod kristendommen venligsindet hedenskab.« Han saa derfor præstens opgave som en missionsopgave.

Trods den gode kirkegang kunne han føle sig mismodig. Han var paa mange maader ensom i sine sogne. Lærer *Jacobsen*, Lyngve, havde været i Grønland, var musikalsk, men forstod ikke Fenger. Vennesind fandt F hos kammerraad *Nyegaard*, Frederikskilde, en berejst og vaagen mand.

Fengers datter, *Augusta F* (* 1839, † 1914, gift med sin fætter, arkitekten, prof. L. Fenger), fortæller om det glade familieliv i Lyngve præstegaard og om det gode venskab med familien *Nyegaard* paa Frederikskilde, ved Tjustrup sø. Fenger satte pris paa *Nyegaard*, men han ville ikke spille kort med ham. Det, som vist mest bandt F til dette hjem, var musikken. Der blev sunget og spillet saa det var en lyst. Døtrene paa Frederikskilde var meget musikalske. En af dem, *Cora*, der senere blev gift med pastor *Petersen*, *Jystrup*, komponerede mange melodier. (Sorø amts hist aarb XII, 73 f). Under sin sindssygdom 1844 besøgte Grundtvig Lyngve præstegaard, og efter sin hjemkomst sendte han Fenger de 3 sidste vers af »Sov sødt, barnlille«, som *Cora Nyegaard* satte melodi til. —

Fenger prædikede folkeligt og jævnt, hvad kollegerne ikke syntes om, ja hans ven *Inge-mann* klagede endog til Grundtvig over, at han »efterlignede hans manerer«, men *Peter Rørdam* var begejstret for hans prædikemaade. Fenger brød uden videre med tilvante sædvaner, indførte Grundtvigs og Ingemanns salmer i kirken og gik op og ned ad kirkegulvet under gudstjenesten og sang med. *Mynster* fandt 1837 Fengers prædiken »ret smuk og christelig, men tonen var lidt for skiendende og formaningen blot henvendt til tilhørerne, uden at prædikanten tog sig selv med. Foredraget frit og levende, men noget plebejisk og indblandet med mange slæbende e'er: »Vennere, ommesider«, katekisation temmelig skraalende og indholdet ikke heldigt. Ellers en brav mand, som med stor flid passer sit embede og har draget menigheden til kirken.« Kirken var ogsaa nu propfuld af mennesker, og ungdommen svarede »særdeles

godt.« 1845 betegner *Mynster* Fengers prædiken som »god, levende og kraftfuld, dog mere i lovens end i evangeliets tone. Foredraget frit og levende, men noget smagløst.« (M I 253—54). — Fenger havde støttet Grundtvig, og hans kærlighed til Grundtvig var næppe noget plus i *Mynsters* øjne. I sognene virkede han for, at folk skulle bruge de gamle andagtsbøger, og han var meget nidkær for ungdommen. I Broby var der en god lille friskole. Han hjalp de farende svende og de fattige. Hans folkelige virksomhed ved koncerter i Sorø og historiske foredrag (f eks i Dansk smf) skaffede ham venner i videre kredse; den grasserende tomme selskabelighed brød han sig ikke om. Lærerne i Sorø kom han en del sammen med, og hertil kom det ejendommelige og inderlige samliv med ligesindede præstebrødre i broderkonventet (se Slotsbjergby-S).

De gudelige forsamlinger forplantede sig hertil, og Fenger holdt i flere aar »efterlæsning« søndag eftm i de vakte hjem eller i præstegaarden. I begyndelsen kom der mange, ogsaa fra andre sogne, men efterhaanden sløjede det af. Ogsaa lægfolk talte ved forsamlingerne. 1840 kom *baptisterne* til sognet, enkelte lod sig gendøbe, senere kom *mormonerne*, men Fenger tillyste nogle møder og gav besked, saa sektpropagandaen hørte op.

Ydre Mission blev en hjertesag for Fenger. Han var ikke enig med Grundtvig, der mente, at tiden ikke var en tid til *Ydre Mission*. *Ydre Mission* optog ogsaa broderkonventet stærkt. Fenger fik dannet en missionsforening i Lyngve med 73 medlemmer; ved møder og ved høstgudstjenesten, naar folk kom i kirke mand af huse, talte han *Ydre Missions* sag. 1843 udgav han en bog om Trankebar, og kom i forbindelse med dronning *Caroline Amalie*. Som fmd for DMS, i *Roskilde konvent* og i Selskabet for *Danmarks kirkehistorie* øvede han en stor indsats, 1848 var han i Skaane og slog til lyd for samarbejde med svenske præster; han deltog livligt i tidens kirkelige debat, om sognebaandsløsning og præstefrihed, og baptistbørns daab osv. Hans store anseelse førte til, at han 1853 blev medlem af forfatningskommissionen, hvor han var misfornøjet med den langsomme forretningsgang. Ogsaa i *salmebogssagen* var han virksom. Skønt han havde advaret præster mod deres lyst til at flytte, søgte han bort, først til Fakse, saa til Taarnby, og 1854 udnævntes han til Høje Taastrup. Det var økonomiske forhold og den store børneflokk, der tvang ham til at søge forflyttelse. —

Samme aar som Fenger flyttede til Høje Taastrup, kom c theol *Carl Grove* til Lyngve præstegaard som huslærer. Hans ophold her blev kun kort, men det fik betydning. Han var * 1828, præstesøn fra Reerslev-V, var P. K. Algreens ven, levende optaget af Grundtvigs frihedstanker (se pag 78). Han kom i den lille vakte kreds, der stod tæt sammen om Fenger, og især satte han pris paa friskolelærer *Jens Hansen*, Broby. Friskolen i Broby er sammen med *Trunderup* friskole paa Fyn de ældste grundtvigske friskoler i Danmark, ældre end Kr. Kolds friskole i Dalby ved Kerteminde. Da *Jens Hansen*, der var stærkt paa-

virket af Grundtvig, overtog skolen 1852 efter sin moder Ane Jensdatter, havde allerede i flere aar nogle af sognets børn deltaget i fri hjemmeundervisning, senere fra deres egen bygning, men den blev aldrig stor. Om *Jens Hansen*, skal provst, dr. *F. V. Andersen*, Ringsted, have sagt, at han var saa god en lærer, at provsten ville lade sine børn gaa i skole hos ham, hvis han havde boet i Broby. *Jens Hansen* var ogsaa god til at besøge syge. Han var ven med lægprædikanten *Lars Kristiansen*, Roholte, og han fandt ind i et nært venskab med Grove. Grove fandt sig ogsaa hjemme hos familien *Nyegaard*, *Frederikskilde*, med de musikalske døtre. Efter sin bortrejse kom Grove ofte igen og holdt møder i Lyng og Broby, bl. a. sammen med pastor *Jens Schjærring*. Han fik en trofast vennekreds her, og endnu i 1869 var han her og holdt møde hos *gdjr Ole Nielsen* i Bjernede. I sine breve til vennen, pastor *C. O. Spleis* har Grove fortalt om sine oplevelser i Lyng-B. — Han besøgte ogsaa *Ingemann* og fortæller, at *Ingemann* efter en lang samtale »nødte mig til at ryge en pipe endnu, og saa kom han med sine sædvanlige luftige spekulationer over mellemtilstanden og kødets opstandelse, der altid var mig meget uhyggelige og tildels spolerede det yndige indtryk jeg havde faaet af ham ved min første samtale«. (Sorø amts hist aarb VI, 110 f). — Grove blev senere forstander paa Grundtvigs højskole paa Marielyst, (til 1890).

Fengers minde levede længe i disse sogne.

Følgende beretning er fortalt pastor *C. Krag* af en mand der boede i Løvegaardens hus, fra den tid, da han gik til præst hos *Fenger* i Lyng præstegaard:

Børnene stod op i to lange rækker i den store konfirmandstue, mens præsten gik op og ned mellem rækkerne og talte med dem; jeg var tjenestedreng i Lindebjerg og havde altsaa en lang vej til præst; en dag var det snestorm, og jeg kom for sent og var bange for, hvad præsten ville sige. »Skam faa den mand, som har sendt dig ud i saadant et Herrens vejr«, sagde præsten, og jeg fandt snart min plads i rækken; men da timen var endt, tog han mig og en dreng til side og ind i studereværelset; der tog han sin ridepisk ned fra stuerkarmen og gav den anden 3 rap over bagdelen: »Den skal du ha', fordi du har strittet med sten efter gamle Stine i byen; saa ventede jeg, at turen kom til mig; men præsten forsvandt ud i køkkenet og kom tilbage med en ordentlig fedtebrødsklemme: »Den skal du ha', fordi du har saa lang vej hjem«. —

En anden gang skulle vi hjælpe præsten at faa hans brænde i hus; saa kom vi for sent til skole; og saa skulle vi ha' kld af skolelæreren, som havde en tæppe af læderremme med blyklumper i enden; men just som læreren skulle svinge tæppen over os, stod præsten i døren: »Maa jeg se den tæppe, den ta'r jeg med hjem, for den har De ikke lov at bruge i skolen, og forøvrigt skal børnene ingen straf have, for det er min skyld, de kom for sent til skole«. Det glemte børnene ikke deres præst.

Nej, *Fenger* blev ikke glemt. Provst *G. A. Olsen* fortæller i et brev, hvorledes han i 1903 berettede en gammel kone, der dagen før sin død udtalte sin jublende glæde ved at gaa hjem til Jesus og tilføjede: og »saa skal jeg ogsaa møde min gamle præst, min kære *Fenger*, der førte mig til ham«.

Forøvrigt var *Fenger* en ivrig forsamlingsmand. Hver uge holdt han møder paa forskellige steder i pastoratet om aftenen. Naar han gik hjem fra disse, gik præstegaardens husmand foran gennem skovene, og hans »lyse lærredsbukser« var da det fyrtærn, hvorefter *Fenger* styrede sin gang. I det hele taget — naar *Fenger* fik transtøvlerne paa, da var der ingen vej, som var ham for lang selv ved vintertid.

En gang, da han skulle til et meget vigtigt møde for præster i Roskilde, blev der stærk snestorm. *Fenger* befalede sin karl, *Anders*, at spænde he-

stene for slæden, saa han i hvert fald kunne blive kørt til Ringsted, hvorfra han saa ville gaa til Roskilde. *Anders* paastod, at det ikke var et vejr at jage en hund ud i og langt mindre heste og mennesker, men *Fenger* kommanderede: »Kør!« — De kørte, men slæden væltede, da de kom i nærheden af Sorø. — »Ja, det sagde jeg nok, hr. pastor«, udbrød *Anders* triumferende, »men skal vi saa køre hjem igen?« — »Ja, det skal du, men ikke jeg«, svarede *Fenger*, idet han børstede sneen af sig. »Farvel, *Anders*, og hils hjemme og sig til dem, at jeg gaar til Roskilde«.

I tussmørket ankom han, badet i sved, til mødet i Roskilde til stor bestyrtelse for de faa af Roskilde omegns præster, der var mødt.

»Men hvordan er du dog kommet frem«, spurgte de i munden paa hverandre. — »Paa apostlenes heste«, svarede *Fenger*, som om det ikke var noget at opholde sig ved.

F, der var en god ven af *Ingemann*, mødte en gang i dec 1844 denne paa Gaden og indbød ham da til at holde jul i pgd. *Ingemann* tog mod indbydelsen. Juleaften tændtes juletræet, og fru *Fenger* tog da sit lille barn op af vuggen, og barnet blev saa glad over at se de mange lys, at det dansede paa moderens skød. Dette greb *Ingemann* dybt, og da han kom op paa sit værelse, skrev han den bekendte salme: »Julen har bragt velsignet bud«, hvori den linje jo forekommer: »Dans lille barn paa moders skød«. Juledags morgen lagde han salmen paa barnets vugge som julegave.

Ogsaa en anden af *Ingemanns* kendteste salmer er knyttet til *F* og *Lyng* pgd. En sommerdag i 1850 sad *F* og læste i et tysk tidsskrift en sang paa 3 vers med melodi sat til. Sangen hed »En gammel korsfarersang«, og der stod om den i skriftet, at den var blevet fundet i Westfalen blandt nogle gamle sange i et skrin og var blevet sunget af tyske pilgrimme, der i middelalderen drog til det hellige land. *F* lod sin datter spille melodien, og *F* syntes, at den var saa smuk, at den nok fortjente nogle bedre ord, mere jævne og ægte danske. Han gik saa en dag ind til Sorø sammen med datteren for at besøge *Ingemann* i hans idylliske bolig ved søen. For ham spillede og sang frk *Fenger* de tre vers. Da han var færdig dermed, sagde *F*: »Ordene duer ikke, skriv nogle danske vers til den fine melodi, min kære *Ingemann*«.

Fengers tog saa hjem, og *Ingemann* gik nu i flere dage og lod i stille timer den smukke melodi risle gennem sit sind. Saa gav han i august melodien nogle lyse, varme ord og sendte sangen med det stedlige postbud, den fattige og pjaltede *Basse-Dorthe*, hvedebrødskonen, ud til *F* i Lyng. Dennes datter gik nu til klaveret og spillede, mens hendes fader sang de nye vers. Saaledes lød her i Lyng pgd for første gang i verden salmen »Dejlig er jorden« (*K. Sinding-Jensen*).

Det var i Lyng kirke, at *Fenger* havde holdt skriftemaal og troede sig ganske alene i kirken, da den gamle degn pludselig stod foran ham i stor sindsbevægelse: »Pastor *Fenger*, hvor kan det være, man kan have et saadant lys i sin saligheds sag, som jeg har og har haft i mange aar, og dog kan hjertet være ganske koldt?« — »Jo, det kan godt være, for der er forskel paa kundskabens træ og livets træ; og tak De Deres Gud og skaber, fordi De har faaet det at se, for det betyder, at han har begyndt sin gode gerning i Deres hjerte, og han gør aldrig noget halvt!«

Dermed forlod præsten kirken, men degnen blev tilbage og vandrede op og ned ad midtergangen fra alteret til taarnet og tilbage igen og knælede ned ved alteret i bøn til Gud.

Der gik en halv snes dage, inden han fik sin Jakobskamp kæmpet igennem, men saa fandt han ogsaa fred; han, som havde begyndt sin gode gerning i hans hjerte, fuldførte den saaledes, at da der kort tid efter skulle være messerfald i Lyng kirke, og degnen skulle læse en prædiken for menigheden, saa sagde han: »Denne gang vil jeg ikke læse en prædiken, som en anden har skrevet, men jeg vil selv nedskrive, hvad jeg har oplevet med Gud i denne tid«. Han fik det ogsaa skrevet ned, men en anden kom til at læse det op, for den gamle degn var død. Men hans vidnesbyrd gjorde et saa meget stærkere indtryk paa menigheden (*C. Krag*).

Det liv, der var vakt i *Fengers* tid, ebbede lidt efter lidt ud i pastor *Trydes* tid, men der blev en lille kreds af vakte tilbag. *Tryde* var en af *P. A. Fengers* elever. Pastor *Lystrup* var usædvanlig afholdt, han blev kun 32 aar gl.

Ludvig Wagner var en af tidens førende grundtvigske præster. Han var som ung paa-
virket af P. C. Kierkegaard og var elev af
Thomas Skat Rørdam. Han var en søgt fore-
dragsholder og skrev flittigt i den kirkelige
presse ud fra et frisindet grundtvigsk stand-
punkt og udgav flere bøger. Han udgav sin
afskedsprædiken i Lynge 1894. Større sang-
bund fandt han dog ikke i sognet. Det grund-
tvigske liv samlede sig om friskolen i Broby
og om Sorø højskole (se pag 385). Provst G. A.
Olsen var en alvorlig missionsmand. Han
gjorde et nidkært arbejde og samlede en del
i kirkerne. Han sandede Fengers ord om be-
folkningens stilling til kirken som et venlig-
sindet hedenskab; og forholdene kom til at
hvile tungt paa ham. Det vakte ikke ringe
opsigt, da han tog sin afsked, kun 56 aar gl.
Han skrev, at »den overhaandtagende mate-
rialisme og gudløshed gjorde det umuligt i
det lange løb for ham at døbe børnene af de
forældre, der ikke regnede daaben for mere
end en sjat vand over barnets hoved«. Følgen
af provst Olsens afsked var, at c 30 familier
traadte ud af folkekirken og sluttede sig til
»Dansk missionsforbund«. De indkaldte frem-
mede prædikanter byggede deres eget mis-
sionshus i Stenstrup og blev gendøbere. Den
fine, stilfærdige pastor Kall tog sig denne
splittelse ret nær, men først under pastor
Krag udtraadte de af folkekirken. Provst Ol-
sen sagde om de gendøbte: »Der er noget in-
fernalsk ved dem, for dem er der ingen vej
tilbage!« Det skete dog, at flere af næste
slægtled (de udtraadtes børn) vendte tilbage
til kirken og lod deres børn døbe. Forbindel-
sen med IM blev ikke helt afbrudt. Man mød-
tes i fællesskab til bedeugen i jan og havde
fælles kirkeuger fra 1919. Pastor Krag kom
hertil i den spanske syges tid, og den nye
præst fik straks en god indgang, skønt præ-
stevalget havde staaet skarpt: For eller imod
IM. Han var søn af P. Krag og tog fat efter
IM's metoder. 1936 kom en Oxfordgruppe
sammen med folk fra Kirkens Korshær her-
til og holdt en del møder, der førte til dan-
nelse af flere bibelkredse og udgivelse af et
kirkeblad. Der blev vakt noget liv, men der
blev ogsaa vakt modstand, og senere faldt for-
holdene tilbage til de roligere former, og den
dag i dag gælder J. F. Fengers karakteristik
for en stor del af befolkningen.

Frederiksberg er en voksende forstad, som
kræver særligt arbejde. Om højskolen se un-
der Sorø.

1910 oplyses: Jævnt god kkg, ikke meget
liv, enkelte IM, 1922: Smaa IMkredse, nogen
hørelyst, flertallet u p, 1926: Kkg 5 pct, vel-
besøgte ungdomsmøder i pgd, børnegudstj,
IM, KFUM og K, IM's møder i Egevang om
sommeren, højskolens møder. Megen mate-
rialisme og politisk interesse, 1938: Kkg 4—5
pct, ikke meget liv, nogen Oxfordbev, velbe-
søgte menigheds møder, 6 bibelkredse, LYM,
3 sdsK, Dansk missionsforbund med mh i Sten-
strup, 1950: Kkg 5 pct, ikke meget præget af
kirkelige retninger, men god tilslutning om
kirken og dens arbejde, særligt i L, bibelkr,
3 sdsK, YMKreds, mdl ungdoms- og mgmsmøde
i pgd, ungdomsmøder i hjemmene og en gang
mdl i Frberg, hvor der er en menighedssal,

hvor der ogsaa holdes missions- og mgmsmø-
der. Højskolen er ungdomsskole (forstander
Støckel), offentlige møder.

Finansudvalgets formand, J. C. Jensen-Broby (*
1888) overtog 1914 Skovlygaard, Broby sogn; menig-
hedsraadsmedlem 1918—26, folketingsmd fra 1919,
kirkeministeriets bygningskonsulent i Sorø og
Præstø amter 1922—47, finansudvalgets fmd 47, har
i de senere aar boet i Holte.

Lynge kirke er romansk, af kamp, i 15. aarh for-
længet mod vest, overhvalvet; kamgavlet taarn,
vaabenhus mod syd, kapel mod nord, alt af munke-
sten. Lille brus-barok-altertavle (1681), med nyt
alterbillede af Troels Trier: Den fortabte søn. Tid-
ligere stod foran hovedfeltet en kopi af Thorvald-
sens Kristus, nu anbragt over døbefonten. Helgen-
billede fra en gl fljeraltertavle paa en bjælke over
buen til kapellet. Romansk font. Prædikestol fra c
1600. Paa korbuen en bispe- og præstetavle, be-
gyndt c 1750. Flere mindetavler, 250 sd.

Danm kirker, Sorø amt I, s 292—300.

Vester Broby kirke er romansk, af kamp med
apsis, vinduer, korbue og døre med kvadre af
Faksekalk. Senere er skibet forlænget mod vest og
af mursten er tilføjet taarn, vaabenhus mod syd
(nu ligkapel, taarnrummet er vaabenhus) to sam-
menbyggede kapeller mod nord, og sakristi mod
nord. I apsis, kor og skib er der meget værdifulde
kalkmalerier (den tronende Kristus, skabelsen, livet
og døden osv). Apsis-maleriet virker som alterbil-
de. Krucifix paa altret. Romansk font. Tarvelig
prædikestol. 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt I, s 301—12, Nørlund og
Lind: Kalkm, s 263—64, Fortid og nutid, II, s 194.

Altergæster: 1891: 750 og 240, 1896: 648 og 262, 1926:
336 og 170, 1938: 462 og 126, 1950: 464 og 117.

Folketal: 1850: 1379 og 538, 1901: 1676 og 562, 1921:
2318 og 616, 1945: 2854 og 558.

Menighedsraad: 1926: 3 IM, 4 gr, 7 u p, 1938: 8 kirk,
6 soc, 1949: 2 IM, 6 gr, 6 soc.

Kommunevalg: 1943: Lynge: Soc 513 (4), rad 41 (0),
kons 425 (3), venstre 247 (2), V Broby: Soc 97 (3),
rad 36 (1), venstre 82 (1), 1950: Lynge: Soc 669 (4),
kons 275 (2), venstre 425 (3), V Broby: Soc 103 (3),
rad 39 (1), venstre 86 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 303 byg, b) 47 rdl, c) 55 rdl, 13 fv brænde,
naturalier, d) 300 rdl, e) 59 td ld. — 1870: Regul 2464
kr, netto 5780 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 2. kl.
Pgd opført 1742.

Den lærde filolog og latinske poet Andreas
Schütte var sp her 1668—1717.

13. 4. sept 1833—8. juli 54: lic theol J. F.
Fenger, fl t HøjteTaastrup, se der.

14. 28. sept 1854—23. nov 82 (sp Nørresund-
by-H 7. jan 43): Holger Kongslev Tryde, *
10. okt 08 Fensmark. Faderen: Stiftsprovst,
Kbhvn, † 60, af Birkerød, se dk, Kbhvn. Stud
priv 27 (dim af A. G. Rudelbach), c okt 33 (h),
lærer Vajsenhuset, afsk 23. nov 82, † 6. marts
84. ~ 15. nov 39 Caroline Emilie Erneste Hede-
vig Thomsen, * 13. jan 12 Kbhvn, † 15. sept 90,
Forældre: Etrd, direktør i Nationalbanken Ja-
cob T og Dortha Rebekka Cecilie Heber. —
Søstre ~ Paludan-Müller, Snesere, Lunddahl,
Tølløse-A og Thomsen, Ørting-F. — Stamt 126.

Om Tryde fortæller Otto Møller i Brev-
veksling med Skat Rørdam (I, 225) et smukt
træk, at en gammel friskolelærer, Niels (Jens?)
Hansen, som havde løst sognebaand fra Tryde,
ved Trydes hjælp havde faaet rejsepenge til
et lærermøde 1873 ved Horsens. »Det havde
maaske ikke mange gjort i hans sted«. Tryde
havde haft P. A. Fenger til lærer og han var
en from, stilfærdig mand, men kirkebesøget
svandt ind.

Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser, I, s 35.

Hjælpepræst hos pastor Tryde

1878—83: S. C. Lystrup, se nedenfor.

15. 1. marts 1883—17. april 85 (hjpr her 24. juni 78): **Sofus Christian Lystrup**, * 12. nov 52 Aalborg. Forældre: Farver i N Sundby Thomas Nielsen L og Otilie Louise Kirketerp. Stud Aalb 71, c 77¹ (h), lærer Aalborg, † 17. april 85 af tuberkulose. ~ 27. maj 79 Johanne Laurine Galster, * 1. jan 53 N Sundby, † febr 22. Forældre: Jernstøber, fabrikerer Jens Johan Julius August G og Laura Vilhelmine Marie Hygum. — Datterdt ~ Balslev, Herslev. — Stamt 6 og 127.

Pastor L var ualmindelig afholdt og fik embedet efter beboernes ønske. Omtrent samtidig med hans udnævnelse til sp brød den sygdom ud, som lagde ham i graven. Et længere ophold paa Korsika hjalp ham ikke. Hans forældre oprettede et legat paa 1500 kr til hans minde til fordel for 4 værdigt trængende konfirmander i pastoratet (Sorø avis 18. april 85).

Hjælpepræst hos pastor Lystrup

1884—85: C. C. S. Flagstad, se Haverslev-S.

16. 8. juli 1885—3. sept 94 (sp Seest 7. juni 77): **L. C. M. Wagner**, fl t Saksøbing, se der.

17. 12. nov 1894—12. febr 1902 (sp Ørum-D 15. okt 84): **H. Skovgaard**, fl t Kettinge-B, se der.

18. 19. april 1902—1. okt 10 (sp Ulfborg-R 20. marts 95): Provst **Georg Andreas Olsen**, * 1. dec 55 Odense. Forældre: Lærer og klokker Lauge O og Marie Sophie Rasmussen. Stud Odense 74, c 81¹ (h), huslærer Paris, kst klokker Sct Knuds k, Odense, hjpr Stenstrup-L 1. okt 83, sp Staby 10. april 88, provst Skodborg-Ulfborg-Vandborg herreder 27. jan 93, afsk 1. okt 10 uden pension, kirkelig red af Kr dbl, † 29. dec 39. ~ 12. juni 88 Jutta Prip, * 11. sept 66 Egense. Faderen: Sp Vor Frue k, Svendborg, † 16, se der. — Hustrus broder: Ejnar Prip.

Udg: 10: Hvor længe? En betragtning af den folkekirkelige nødtilstand, 11: Tvangfri hefter om gennemført kristendom (En mand i Kristus, Ulige aag, Templet).

Provst Olsen var i Vestjylland en af de førende IM's præster og blev af IM's bestyrelse udpeget til at være medlem af det udvalg, der i anledning af Vorupørsagen skulle føre kontrol med et par afskedigede indremissionærer (IM's hist, s 466). Vestjyderne satte pris paa denne alvorlige og mandige præst. I Lyngge gjorde han et saare grundigt præstearbejde, med flittige besøg og alvorlige samtaler. Han ledede IM-kredsen og møderne i Egevang. Men den folkekirkelige ligegyldighed pinte ham saa meget, at han til sidst drog konsekvensen af sit syn og tog afsked uden pension fra den kirke, som han ellers elskede. Efter sine anskuelser kunne han ikke vedblive med at betjene folk, der i virkeligheden ikke stod i kirken, med kirkelige handlinger. Han ville dermed ikke udtale nogen dom over andre præsters samvittighed. Han fik nogle aar senere en betydningsfuld gerning som kirkelig red af Kr dbl, hvor den gamle, nøjsomme provst med det hvide skæg og de hvasse øjne, konservativt bibeltro og lidt haandfast ledede bladet efter ganske klare linjer sammen med red E. Kjærsgaard, saa det

havde IM's fulde tillid. Han var en mand, der fulgte sin linje uden at vakle.

Ringsted Folketid 30. juni 10, Kr dbl 30. dec 39, DnA 1941, s 75.

19. 22. okt 1910—24. juni 18 (rkp Vor Frue k, Aalborg-Sp Sdr Tranders 26. sept 00): **J. C. Kall**, fl t stiftsprovst Nykøbing F, se der.

20. 30. okt 1918—17. marts 41 (sp Bjerring-M 23. febr 10): **Christian Krag**, * 25. april 76 Vibbjerg. Faderen: Sp Sct Jakobs k, senere Søborg-G P. Krag, † 12, se Søborg-G. Stud Linnégades latinsk 94, c 00² (l), lærer Testrup højskole, i udlandet, hjpr Budolfi k, Aalborg 27. febr 02, kkp Gerlev-D 20. juni 06, afsk 17. marts 41, † 25. aug 48. ~ 4. sept 06 Inger Charlotte Baagøe, * 6. sept 82 Gentofte. Forældre: Grosserer Theodor B og Maria Magnesia Fred. Stennese. — Stamt 67.

Pastor Krag beundrede sin far, og han omtalte ham ofte baade i tale og skrift; men han efterlignede ham ikke; de var meget forskellige. Faderen havde en stærk vilje, og han magtede at gennemføre sine idéer. Sønnen C. Krag havde et følsomt sind og maatte ofte i kampen bøje af, naar modstanden blev ham for haard, og det var i disse modgangstider, at vi saa hans stolthed, hans kærlighed og ydmyge sind.

Han fik en god embedseksamen; men den hvilede han sig ikke paa, han vidste, at det gjaldt om for en præst at arbejde og vidne og sætte andre i gang. 1902 rejste han i Italien og studerede renæssancens kunst. I 1910 kom han til Bjerring og Mammen sogne i Viborg stift, kirkegangen var her paa den tid mindre end i de fleste kirker i dag; men med pastor K's indgang begyndte en ny tid i disse sogne, kirkerne blev stuvende fulde søndag efter søndag, unge, ældre og børn samledes om den levende og paagaende forkyndelse; mennesker blev vakt, unge blev omvendt, og modstanden rejste sig i sin uhyggelige vælde.

Skønt pastor K var københavner, og de allerfleste her var bønder, saa holdt de af ham, som han var, uden kendskab til bondelivet. Ja, de glædede sig over, at de paa disse omraader var klogere end deres præst.

I 1918 kom pastor K til Lyngge og Broby, ogsaa her tog han fat med frisk mod; men han skulle snart opdage, at jordbunden her var vanskeligere; han mødte modstand og blev misforstaaet af nogle.

Men hvor var han flittig, han travede og cyklede sognene rundt, ikke for at snakke hyggeligt; det var altid hans hensigt at bringe mennesker et ord fra den herre, i hvis tjeneste han var. Ogsaa her blev mennesker vakt, nogle blev omvendt, andre fik en brod i samvittigheden, som blev siddende.

Vi unge, der holdt af ham, syntes, at han var veltalende, og vi var betaget af ham, naar vi i kirken saa ham staa og uddele af Guds rigdomme, og han havde en særlig evne til at gøre det skrevne Guds ord levende for sine tilhørere.

Da Oxfordbevægelsen kom til landet, blev pastor K draget med ind i den, og han fik ogsaa her en aandelig hjælp; men hans maade at arbejde paa og hans forkyndelse blev dog snart den samme, som den havde været de mange aar, han trofast og frimodig havde ar-

bejdet paa at føre mennesker til Kristus (M. K. Hansen i Roskilde-bogen, 1950, s 119 f).

Kredsform DMS 24—30, virkede som præst ved Kbhvns sygehjem, Ordrup 43—48.

Hjælpepræst hos pastor Krag

1932—34: J. F. Lind Thomsen, se Marslev-B.

1935—39: M. K. Hansen, se Toreby.

1939—41: E. K. Bach, se sømandspræster.

21. 15. juli 1941 (rkp Hans Tausens k, Kbhvn 11. jan 38): Kai Sinding-Jensen, * 2. nov 01 Kbhvn. Forældre: Kasserer Søren Chr. J og Else Sinding. Stud Døckers kurs 20, c 25² (h), lærer IM's diakonhøjskole, Aarhus 25, kkp Absalons k, Kbhvn 11. dec 26, sp Gyrstinge-F 20. okt 30. ~ 26. maj 27 Edith Amalie Hansen, * 9. marts 03 Frberg. Forældre: Kbmd Michael H og Ingeborg Louise Olsen.

Præsident Sorø Rotary klub 49—50. Medlem amtskomiteen og herredsrepræsentant for DKU.

Litt: E. Mau: Mindeskr om J. F. Fenger, 1865, F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent, 1890, KLfN II, 34, Breve fra J. F. Fenger til Ingemann, højskolebl 1933, s 729 f, Elle Jensen: Præsten J. F. Fenger, 1925, s 38 f, Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere II, s 15, Kai Sinding-Jensen i IMtid, 1942, Meddelelser fra pastor C. Krag, A. Gommesen i Hist aarb for Sorø amt, 1917, s 110—48, L. F. la Cour: Cora Nyegaards ungdomserindringer fra Frederikskilde (smst V, 48 f), H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle præstegaarde, 1932, s 45, Højskolebladet 1952, s 271 (om friskolen), J. F. Fenger i Khst saml 1849—52, s 282 f.

ALSTED—FJENNESLEV

Alsted-Fjenneslev pastorat, 1715 og 1322 ha, er frugtbart, højtliggende og bakket. Nogen skov og mose. Byerne: A, Alsted-Flinterup, Hylstrup, F med jernbanestation, Fjenneslev-magle, hg Mørup.

Det kirkelige liv. Begge sogne er almindelige midtsjællandske sogne uden noget særpræg. Befolkningen er velvillig, men uden større aandelig forstaaelse, snarest noget materialistisk indstillet. Siden reformationen har her ikke været nogen aandelig vækkelse. Pastor *Schepeleterns* korte præstetid vakte lidt røre. Embedet har hørt til de store, og indtil 1924 var der hærd præster. Ingen præst er forflyttet herfra siden reformationen. Præsterne har gennem aarene for det meste været højkirkelige eller uden retningspræg. Af mænd, som ellers har øvet indflydelse, kan nævnes lærer K. W. Balle, Fjenneslev (lærer her 1886—1930), en dygtig lærer, interesseret i skytte- og forsvarssag, og red N. P. Bransager (* 73 i Torped, † 1915), venstres folkeblad, Ringsted, han var født i Alsted og øvede bl sine jævnaldrende en del radikal indflydelse, der dog senere har tabt sig. Der blev bygget fh i Alsted 1888 og i Fjenneslev 1889. I Fjenneslev er der opvokset en lille stationsby.

Fra tiden før stavnsbaandets løsning næv-

nes gdjr Niels Sørensen, A, som et eksempel paa flid og dygtig landbruger.

1908 oplyses: Ringe kkg, ringe kirkeligt liv, mere politisk end kirkelig interesse, 1922: Ret god kkg, ikke megen aandelig sans, 1942: Stille aandelige forhold, ikke megen hørelyst. Ungdomsmøder i pgd, lille IMsmf, 2 sdsk, velvilje, 1950: Kkg 4 pct, venlig indstilling, dog uden dybere interesse, og noget passive med hensyn til kirkeligt medarbejde. Ungdomsm og sdsk i pgd, der er midtpunkt for det aandelige arbejde. Nogle IM. Almindelige landboforhold.

Alsted kirke er romansk, af kamp, i den senere middelalder overhvalvet og forsynet med taarn, vaabenhus mod syd og kapel mod nord, alt af munkesten og med karnavle. Paa alteret er krucifix, altertavle (A. Dorph: Jh. 8. 7). Prædikestol fra 1870, kalkstensfont fra 13. aarh. I korrundingens halvkuppel er romansk kalkmaleri (Kristus i højsædet) rest 1893 og 1918. Ligsten. 150 sd. Kirken restaureret 1940. Runesten fra c 1050.

Dann kirker, Sorø amt I, s 313—23, Nørlund og Lind: Kalkm, s 264, Magnus Petersen: Kalkm, s 118.

Fjenneslev kirke er en af Sjællands interessanteste landsbykirker, opført c 1150 af Asser Rig, hvis gaard laa her, og antagelig opført som gaardkirke for hans gaardfolk. Den ældste del, skib og kor med korrunding var meget høj, af kamp, med bjælkeloft og smaa højtstående vinduer. Her begraves Skjalm Hvide og hans broder Toke, deres ben førtes senere til Sorø. Antagelig sidst i 12. aarh forsynedes kirken med tvillingtaarne over skibets vestgavl, dækket med lave firsidede spir, og der opførtes indvendig smukke søjler, 4 m høje, der bærer 3 rundbuede arkader, og en muret trappe førte op til et galleri paa 2. stokværk. Sidst i middelalderen overhvalvedes kirken, hvorved galleriet ødelagdes. Der var ogsaa en tilbygning. Kirken forfaldt, det ene taarn styrtede ned, og kirken fik i 16. aarh eet taarn med gavle i nord-syd. Ogsaa dette taarn styrtede ned, og et nyt taarn opførtes 1659. 1688 maatte kirken atter restaureres paa grund af forfald, og en skillemur rejstes i skibet. 1872—74 førtes kirken tilbage til sin gamle skikkelse (arkit, etrd Chr. Hansen). Store dele af kirken nedbrødes, hvælvingerne erstattedes af et dekoreret bjælkeloft, galleriet rekonstrueredes, vinduerne blev gjort mindre og rundbuede, et nyt vaabenhus opførtes mod syd, og de to smaa taarne nedopførtes, og de fik sadeltage. Under en restauration 1898 (prof Storck) fik de pyramidetage som oprindeligt (jvf den besægtede Tveje Merløse k). Man fandt levninger af meget smukke kalkmalerier fra 12. aarh ved nedbrydningen af hvælvingerne, især paa øst-væggen (de hl 3 konger, en mand og en kvinde der overrækker modellen af F kirke til Gud (antagelig Asser Rig og fru Inge). Apsis er romansk smykket. Altret dækkes af en sort marmorplade, hvorpaa et krucifix fra c 1525 fra Claus Bergs værksted. Prædikestol fra c 1590, romansk font. Runesten. Trækrucifix fra c 1275 i kirken. 105 sd.

Litt: Dann kirker, Sorø amt I, 324—40, Worsaae i oversigt over Det kgl dsk vidensk selsk forh, 1855, s 255 f, samme i Dsk mindesmærker I, 1862, s 9, N. Høyen: Dsk maanedsskr, 1856, s 173 f, J. Kornerup: F kirke, i Aarb f nord oldk, 1875, s 374 f, Løffler: Uds over dske kirkebyggn, s 227, Sorø akademis landsbykirker, s 14 f, Nørlund og Lind: Kalkm, s 265, Mackeprang: Døbefonte, s 8, 93 og 405.

Iflg Saxo skal Hågbarts broder Hake være blevet slaet i et to dages slag ved Alsted, da han ilede hertil fra Island for at hævne sin broders død. — Saxo fortæller ogsaa, at kong Magnus den Gode faldt med sin hest i Alsted og døde. Thor Lange har rejst en mindetavle i kirken derom (1915).

Altergæster: 1902: 113 og 105, 1912: 65 og 85, 1926: ialt 125, 1942: 120 og 175, 1949: 267 og 279.

Folketal: 1850: 941 og 586, 1901: 854 og 631, 1921: 789 og 671, 1945: 717 og 647.

Menighedsraad: 1908: u p, 1922: u p, 1930: 2 IM, 1 gr, 9 u p, 1938: 1 IM, 1 gr, 10 u p, 1949: politisk: 5 venstre, 2 rad, 4 soc, alle kirk interesseret.

Kommunevalg: 1943: Soc 178 (3), rad 103 (2), kons 32 (0), venstre 205 (4), 1950: Soc 224 (3), rad 130 (2), venstre 260 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 363 byg, 39 rdl, c) 15 rdl, naturalier, d) 210 rdl, e) 70 td ld. — 1870: Regul 2584 kr, netto 6752 kr. — 1913 og 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd dels gammel, dels fra 1850.

1816—45 var amtsprovst C. G. Flemmer sp her (fader til rektor, etrd F, Frborg) en saare brav og dygtig, virksom og elsket præst.

15. 16. jan 1846—1. febr 66 (sp Hørsholm 6. juni 29): **Christian Frederik Zøylner**, * 21. febr 00 Kbhvn. Forældre: Vagtmester ved husarerne Hans Andersen Z og Christiane Müllen. Stud Roskilde 16, c jan 21 (1), sekondløjtnant ved livgarden, lærer søkademiet 24, premierløjtnant 25, kaptajn 28, † 1. febr 66. ~ 27. maj 30 Marie Lorentze Lytzen, * 10, † 10. okt 91. Forældre: General, kommandant i Nyborg Hans Staal L og Marie Laurentze Haberdorff. — Dt ~ Gad, Skelby-G. — Stam 43.

Mynster fandt pgd (1845) gammel og simpel, skolerne i god fremgang.

Hjælpepræst hos pastor Zøylner

1865—66: G. S. F. Schepelern, se Holmens provster.

16. 14. april 1866—19. april 82 (sp Landet, Taasinge 24. juni 54): **Johan Peter Chr. Lyngbye**, * 13. nov 11 Branderslev. Forældre: Forpagter paa Karenslyst Lars L og Eleonora Dorothea Dan. Stud Nakskov 30, c okt 34 (1), lærer Nakskov, ord kat Aarhus 16. maj 40, † 19. april 82. ~ 12. maj 38 Bolette Abrahamine Just, * 3. dec 15 Nakskov, † 17. juli 98. Forældre: Stadthauptmand, kbmd Tønnes J og Mette Christine Hoffmann.

17. 8. juli 1882—7. juni 86 (sp Langaa-Ø 16. april 63): **Carl Ludvig Friis Lakjer**, * 26. aug 22 Sværdborg. Faderen: Sp i Sværdborg, † 54, se der. Stud Vordingborg 40, c apr 47 (1), lærer Kbhvn, † 7. juni 86. ~ 22. nov 67 Vilhelmine Charlotte Sophie Mourier, * 8. maj 45 Vemmetofte, † 20. sept 28. Forældre: Klosterlæge, dr med Frederik Ferdinand M og Sophie Overweg. — Brødre: Kastrup og Øster Tørslev.

18. 20. aug 1886—22. maj 1900 (sp Hejls 24. jan 71): **Frederik Vilhelm Wolfgang Topsøe**, * 25. juli 34 Kbhvn. Faderen: Sp i Hørsholm, † 65, se der. Stud Mtrp 53, c 59² (1), ord kat St Hedinge 21. sept 63, † 22. maj 00 ~ 27. nov 63 Frederikke Christine Hall, * 14. juni 37 Kbhvn, † 4. dec 08. Faderen: Provst, Frberg k, † 91, se der. — Søsterdt ~ Krog, Godthaabs k, Frberg. Kusine ~ Graae, Nysted-H.

Folketingskand i St Hedinge 66 (opnaaede ikke valg), var tilstede ved Appels ordination i Askov 74, underskrev Askov-adressen.

Udg: 82: Jep Fink, et mindeskrift, 82: Nationalitetsbevægelserne i den nyere tid. Skrev artikler i Dsk kirketidende, Højskolebladet, Nordslesvigsk søndagsblad.

Pastor Topsøe var ikke af dem, som glimrede ved store talegaver (skønt han altid fik det sagt, som laa ham paa hjertet), saa lidt som ved anden ualmindelig ydre fremtræden. Men han var i høj grad en solid personlighed. Stille og bramfri var hans færd, og hvor der var flere samlet, holdt han mere af at høre end at føre ordet. Men i den stille samtale var han værd at lytte til; thi baade havde han læst meget og erfaret mere af livet, og saa var han en harmonisk natur, hvor det ene ikke stod grelt til det andet, men hvor de aandelige farver netop stod saa rigtig til hinanden. Han var fuldt ud en lærling af Grundtvig, var af dem,

der delte høvdingens syn helt ud baade kirkeligt, folkeligt og politisk. Han søgte at føre det ud i livet, som han troede paa, hos ham sad præsten ikke i præstekjortelen, men i manden. Ovre i Hejls, i et af de 8 grænse-sogne, havde han sin manddomsgerning i aarene 1871—86. Der samlede han en trofast forstaaende menighed om sig og var tillige præst for mange af dem hinsides de sorte pæle. Den første skole her for sønderjyske børn var vistnok den i Hejls, som lærer Birkedal fik i gang ved hjælp af Topsøe og den mærkelige bonde Jep Fink. Han var ogsaa med til at oprette SS og var til sin død utrættelig i at slaa til lyd for den sønderjyske sag i tale og skrift. Af folkehøjskolen var han ligeledes en fuldtro ven, og han var af de ikke mange præster, som virkelig saa venligt og forstaaende paa friskolen. I Alsted var forholdene i mange maader forskellige fra de jyske, ligesom alderen begyndte at kræve sin ret. Men hvad en præst har udrettet paa et sted, kan ikke uden videre afgøres efter ydre tegn. Saa meget er vist, at Topsøe og hans brave hustru ikke sparede sig, men stred ærligt for at bearbejde den betroede mark. (Sorø Amtstid 25. maj 00, se ogsaa 29. maj og Sorø Avis 25. og 30. maj 00).

Hjælpepræst hos pastor Topsøe

1899—1900: J. A. Fiilskov, se Rye.

19. 4. aug 1900—8. nov 08 (sp Sct Hans-Sct Olai, Hjørring 18. sept 82): Provst **Gustav Julius Gulstad**, * 25. febr 44 Henne. Faderen: Sp Døllefjelde-M, † 92, se der. Stud Brgd sk K 65, c 72¹ (h₂), hjpr Kettinge-B 7. febr 74, hjpr Døllefjelde-M hos sin fader 10. marts 76, provst Vennebjerg herr 6. april 94, † 8. nov 08. ~ 25. okt 74 Agnes Ragnhilde Helene Scheller, * 13. aug 54 Kbhvn, † 9. jan 25. Forældre: Sejlmagermester ved orlogsværftet Johan Carl Balthasar S og Ellen Emilie Helene Hardtmann.

Sorø Folketidende skrev 14. nov 08: Provst G var ingen fremragende prædikant, men han besad personlige egenskaber, som gjorde ham afholdt. Særlig konfirmandundervisningen havde hans kærlighed. Sin bedste præstetid havde han i Hjørring, se der.

20. 6. marts 1909—10. okt 24 (sp Glenstrup 1. april 91): **Benjamin Immanuel Thomsen Barfod**, * 25. jan 58 Sørup, Angel. Faderen: Provst i Vaabensted-E, † 96, se der. Stud Nyk F 76, c 84¹ (h₁), lærer Kbhvn, hjpr Vordingborg 22. okt 85, ordineret sammen med sin broder i Maribo, lærer Melchioris skole Kbhvn 87, ord kat Vor Frelser k, Kbhvn 5. marts 88, tillige lærer og inspektør Linnégades latinsk, afsk 10. okt 24, præst ved Kbhvns amts sygehjem, Ordrup 25, † 24. dec 36. ~¹ 5. juni 94 Anna Dorothea Vilh. Hjort Østergaard, * 15. juni 70 Nyk F, † 24. marts 98. Forældre: Isenkræmmer Carl Chr. Sophus Ø og Anna Sophie Dorothea Hjort (datterdt af biskop C. Koefoed, Ribe, † 31). ~² 9. sept 08 Else Spangenberg, * 28. febr 88 Kbhvn. Forældre: Klokker v Frederiks k, Kbhvn, fhv handskefabrikant Carl Frederik S og Gudrun Marie Cathrine Madsen. Brødre: Raarup og Jørlunde. Farbrødre: Kippinge-B, Arninge, Tommerup, Lille Lyngby-Ø. Fættre: Gelsted-R, Nr Tranders og Skævinge-G. — Stam 8.

Pastor Barfods fine skikkelse med det ærværdige hvide haar passede godt til den gamle pgd i Alsted. Han var præget af gammel pgdskultur, en belæst og interesseret mand, som elskede den danske kirke. Hans jævne, troværdige vidnesbyrd samlede ikke mange her, men han var afholdt i mange kredse. Han fik en smuk afslutningsgerning paa sygehjemmet i Ordrup (Nekrologer i dagspressen).

21. 16. jan 1925—16. marts 27 (kkp Køge-Ø 17. nov 22): **Robert Palle Steenstrup Hansen**, * 9. nov 93 Maribo. Forældre: Tømrermester Lorentz H og Anna Lucie Petersen. Stud Nyk 12, c 19¹ (h₁), hjpr Præstø-S 28. juli 20, sp Landet-R 16. febr 21, sp Nørbæk-S-L 14. marts 22, afsk 16. marts 27, † 15. juli 42.

Pastor Steenstrup Hansen døde efter mange aars strengt sygeleje, og en tragisk præsteskæbne sluttede. Allerede da han kom til Alsted, havde han spiren til sygdommen i sig, en tuberkuløs lidelse i ryggen. Han havde som ung ved fodboldspil faaet et spark i ryggen, og deraf kom sygdommen, i længere tid maatte han gaa med bandage. Men han kæmpede tappert imod sin svaghed. Han havde et stærkt kald til præstegerningen, i løbet af 10 aar havde han 4 embeder, menighedsraadene ville gerne indstille ham. Han var en nidkær præst, naar helbredet tillod det, og han var tillige optaget af sprogstudier, især slavisk. Et aar efter at han kom hertil, maatte han søge sygeorlov.

22. 19. juni 1927 (andenpræst Kolonien Filadelfia 24): **Lars Søren Andersen**, * 13. maj 99 Grønholt. Forældre: Gdjr Jørgen A og Else Marie Jørgensen. Stud Frborg 18, c 24¹ (h₁). ~ 8. aug 27 Kirstine Pedersen, * 30. dec 97 Nibe. Forældre: Kbmd Jens P og Frederikke Nørregaard.

Litt: L. P. Christensen: Minder fra Midtjylland (Aarb f Sorø amt, 1912, s 54 f), Medd fra præsterne Barfoed og L. S. Andersen.

SLAGLILLE—BJERNEDE

Slaglille-Bjernerde pastorat, 1661 og 1604 ha, er frugtbart, ret højtliggende og jævne jorder, nogen skov og mose. Smukt ved Tuelso. Sorø store ladegaard. Hovedlandejeven Kbhvn—Korsør gaar forbi S kirke og præstegaard. store ladegaard. Hovedvej 1 Kbhvn—Korsør gaar forbi S kirke og præstegaard.

Ved landevejen ligger Krehuset, tæt ved Tuel sø. Den berømte kro her blev nedlagt 1880. Den var det længselsfuldt ventede bedested for de rejsende, der kom med diligenca fra Kbhvn eller Korsør. **Baggesen, P. O. Brøndsted**, *Oehenschläger*, H. C. Andersen og mange andre har fortalt derom. Paa Baggesens tid uøvede madam Plambæk sin berømte kokekunst her. Men nu er kroen borte. Et stykke nærmere Sorø ligger *Vindelbrohuset*, hvor »filosofgangen« udmunder ved landevejen gennem en jernport. Huset er vist opkaldt efter en »vendelbo« og her har mangan soraner nydt utalke kopper kaffe under »Stine Vindelbros straatage med mange sange, »endelos palaver, nymaane og den sureste af alle piber«. (Chr. Elling).

Det kirkelige liv. Mynster omtaler kirkegangen som »maadelig« 1837 og 1845. Der har vist aldrig været videre kirkeligt liv i disse sogne. Pastoratet betegnes som: almindelige midtsjællandske landsogne uden særlige vækkelser eller kirkelige begivenheder. I Bjernerde har der været nogen IM's bevægelse. Gdjr **Ole Nielsen**, Fuldbby, var medlem af den første bestyrelse for IM af 1853 og var varm for de gudelige forsamlinger. Han fik ordnet møder her; han var ogsaa fmd for det sjællandske traktatselskab. IM's efteraarsmøde 1860 holdtes i Fuldbby skole; ved dette møde deltog (første gang) pastor **Johs. Clausen**, da hjpr i Stenlille, samt pastor **Rønne**, Høve, der talte. (IM's hist, s 47—48). IM's kredsens byggede 1904 et missionshus, Bethesda, i Stokholte, B sogn. Et forsamlingshus byggedes i S 1908. Der er enkelte baptister. DMS-missionæren **Emil Jensen** er født i S 1868.

Det var ham en stadig sorg, at der var saa lidt trosliv i hans fødesogn. Han voksede op i et beskedent gartnerhjem i S og der var et smukt sammenhold i familien. Først da Emil J paa sine rejser som haandværkssvend kom til Skjern, blev han omvendt. (I evangeliets tjeneste, 1946, s 8).

1909 oplyses: Kkg ret god, intet særligt. 1922: Gammeldags forhold, kkg nogenlunde, DMS kreds. 1942: IMkreds, (fmd parcellist Fr. Hansen, Stokholte), børnegudstj, ungdomsm i pgd, ØM og Sudankreds, kkg 7 pct. 1950: Kkg 4 og 7 pct, gode forhold, nogen hørelyst, men ogsaa megen ligegyldighed. Ungdomsm i Fuldbby skole, møder i private hjem, menigheds-møder i pgd, enk IM i B. (Parcellist P. Nielsen, Store Ebberup) kirkeblad. Mange husmænd.

Slaglille kirke er romansk, af kamp og fraadsten, overhvalvet c 1400 med smukke enkeltheder, senere opførtes taarnet og vaabenhus mod syd af munkesten. Restaureret 1865—66. 1894 fremdroges romanske kalkmalerier, der desværre var stærkt overmalede, i apsis: Kristus i højsædet, i korben: lykkehjulet (den ældste fremstilling i Danmark) over hvælvingerne bl a de hl 3 konger. Alterbillede fra 1866 af Constantin Hansen: Opstandelsen. Prædikestolen bærer datoen 4. sept 1590. Kun faa prædikestole er dateret saa nøjagtigt. Paa kanten staar: »Vor Guds ord bliver i evighed«, paa lydhimlen læses: »Thi I ere ikke de, som tale, men det er min Faders Aand, som taler i eder«. Prædikestolen er iøvrigt smykket med evangelisterne. Ny cementfont, klokke fra 1439. Flere gravsten. 125 sd.

Danm kirker, Sorø amt, I, s 341—50, Nørlund og Lind: Kalm, s 266, Sv. Jacobsen i Sorø folketidende 10. sept 1940 (med beskrivelse af prædikestol og præster. Ved prædikestolens 350 aarsdag 1940 holdtes en fest).

Bjernerde kirke, paa en lille bakke, er Sjællands eneste bevarede rundkirke, bestaar af rundkirken, kor og apsis mod øst, vaabenhus mod syd. To fraadstenstavler oplyser om kirkens opførelse, den var først rejst af træ af Skjalm Hvides søn, Ebbe, Svend Grathes hovedsmand; hans søn Sune, † 1186, opførte stenkirken, som i hovedsagen er bevaret. Rundkirken er 11 m i diameter, var i to etager med kegledannet tag og et lille spir. Inde i kirken var der 4 c 7,8 m høje munkestenssøjler, der stod i kvadrat 2 m fra hinanden, forbundet med buer, der bar hvælvingen. Midtpartiet, der synes at have været bestemt til at være aabent som i Ledøje, dækkedes af en hvælving. En slank rundbue førte ind til det højere liggende kor, og ad en vindeltrappe kom man op til den lave 1. etage, der havde en vinduesrose mod øst og dobbeltvinduer. Man ved ikke, om overkirken har været benyttet. Kirken er opført af kamp, fraadsten og munkesten. Sidst i middelalderen omdanneds kirken, (maaske paa grund af brøstfældighed), saa den vansiredes, det øverste nedbrødes, og et tag med indsvajede gavle opførtes, saa kirken fik lighed med en bispehue. Senere nedbrødes korrunding og korets hvælv,

kirken blev lavere og fik fladt gipsloft. Efter en mindre restauration 1861 rejstes krav om hovedrestaurering, og 1890-92 (indv 27. nov 92) førtes den interessante kirke tilbage til den oprindelige skikkelse (arkit, prof Storck). Kirken fik atter kegletag, hvorpaa et lille 8-kantet spir, korrundingens genopførtes, mindetavlerne fremdrøges, kirkegulvet sænkedes, saa søjlerne kom til deres fulde ret, koret kom til at ligge 5 trin over kirken, nogle dekorationer fremdrøges. Folk i sognet har forsikret over for Evald Tang Kristensen, at B kirke var »den eneste, der var skaanet under syndfloden«. Men syndfloden havde næppe faret haardere frem end arkitekten, der restaurerede kirken i 90'erne (Achton Friis, II, 194). Alteret er nyt, i middelalderlig stil, et af kamp hugget bord, paa forsiden et relief: Guds lam, paa bordet et bræt med engle, der bærer en glorie med Kristi monogram, den korsfæstede, Maria og Johannes (af træ). Den gamle altertavle i renæssancestil, paa vestvæggen. Prædikestol fra c 1700. Romansk firkløverfont. Monstranshus, krucifix og helgenfigur fra den senere middelalder. Flere epitafier og mindesmærker. 100 sd.

Danm kirker, Sorø amt I, 351-58, J. B. Sorterup: B kirke, i Ann f nord oldk 1840-41, s 102 f, Løffler: Uds over dske kirkebyggn, s 249 f, samme: Sorø Akademis kirker, s 1 f, H. Storck i »Architekten« 21. dec 1904, 20. jan 05 og 28. jan 05, P. V. J. Klint, smst s 200-03, Sv. Jacobsen i Sorø folketidende, eftersommeren 1938, Mackeprang: Døbefonte, s 95, 104, 107, 406.

Altægæster: 1891: 230 og 220, 1896: 180 og 210, 1926: ialt 150, 1930: 142 og 179, 1942: 318 og 273, 1949: 265 og 407.

Folketal: 1850: 676 og 727, 1901: 608 og 700, 1921: 610 og 790, 1945: 691 og 763.

Menighedsraad: 1906: 1 gr, 1 IM, 4 u p, 1922: U p, 1934: 2 IM, 10 u p, 1949: 1 IM, 11 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 143 (2), rad 147 (3), venstre 306 (6), 1950: Soc 209 (3), rad 153 (2), venstre 334 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 160 byg, 290 rdl, b) 50 rdl, naturalier, d) 300 rdl, e) 102 td ld. — 1870: Regul 2264 kr, netto 4298. kr — 1913 og 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd opført 1808

I hele 17. aarhundrede var præsterne af samme familie.

16. 7. sept 1832—5. nov 59 (sp Vetterslev-H 1. okt 24): **Vilhelm Theodor Lindegaard**, * 11. sept 96 Kbhvn. Forældre: Slotsgartner paa Rosenborg Peter L og Anna Elisabeth Erichsen. Stud Kbhvn 15, c okt 20 (I). ~¹ 1825 Johanne Catharine Degen, * 6. marts 98 Kbhvn, † 30. april 36. Forældre: Kaptajn Nic. Chr. D og Johanne Fred. Becker. ~² 12. jan 38 Dorothea Metzie Snitker, * 12. jan 04 Slagelse, † 20. april 89. Forældre: Adjunkt Peter S og Sophie Kirstine Bruun. — 2. hustru søstre ~ Briem, Gunslev og Petersen, Nakskov-B.

Mynster fandt paa god, (som brændte 1807), stor og brillant. Haven stor og velholdt (1837 og 1845). L's prædiken »ganske ordentlig og god, foredraget temmelig frit og ret anstændigt«. Som almindeligt paa enen er kirkegangen her temmelig forsømt, kun faa ældre til stede. (1837). 1845 hedder det: »Præd ret godt, baade i indhold og foredrag. Katekisationen noget død. Kirkegangen her er maadelig, især i B, ikke mange ældre til stede men en talrig ungdom, som svarede meget godt.« (M I, s 250).

Hjælpepræst hos pastor Lindegaard

1853-60: M. de Hoffmann, se Tvede-L.

17. 14. jan 1860—19. dec 70 (sp Odden 7. okt 48): **Morten Peter Hansen**, * 19. jan 09 Kbhvn. Forældre: Sp i Bregninge-B Hans Torp H, † 34, og Anne Petrea Jacobsen. Stud Rosk 27, c okt 32 (vix laud), ord kat Kalundborg 23.

jan 38, † 19. dec 70. ~ 1. juli 52 Anna Lund, * 24. juni 07 Kbhvn, † 25. dec 79. Forældre: Kbmd, direktør for fattigvæsenet Ole L og Karen Monberg. — Hustru søster ~ Chievitz, Faaborg.

18. 4. marts 1871—19. dec 78 (sp Roholte 30. juni 58): Dr phil **Frederik Julius Heise**, * 5. sept 20 Kbhvn. Forældre: Jstrd, kontorchef i justitsmin Samuel Leopold H og Petrine Mariane Petersen. Stud Brgd sk, C 37, c okt 41 (I), studier i Kbhvn, sp Nørbæk-S-L 8. juli 51, (var 66 udnævnt til sp Veggerløse, men resigerede), † 19. dec 78. ~¹ 1. okt 51 Regine Ingeborg Holsøe, * 11. april 23 Ø Egesborg, † 27. okt 55. Faderen: Sp Frederiksberg-H, † 62, se der. ~² 20. juni 57 hendes søster Caroline Holsøe, * 26. maj 24 Ø Egesborg, † 1. april 58. ~³ 29. maj 60 Bertha Mathilde Østrup, * 2. aug 36, † 16. sept 72. Faderen: Sp Snesere, † 60, se der. — Brødre: Stenløse-F-L og komponisten P. Heise, Sorø.

Dr Heise studerede GI test og semitiske sprog, tog magistergraden (dr phil) 49, og ansøgte forgæves om en docentpost i semitiske sprog (blev besat med prof van Mehren), en lærd mand, der tilbragte sin meste tid i sit studereværelse. Kkg var ringe. EI, 749.

19. 14. marts 1879—26. nov 98 (sp Broust 29. nov 66): **Ludvig Jacob Marius Ulricus Thomsen**, * 16. juli 24 Kbhvn. Forældre: Konferensraad, justitiarius i over- samt hof- og stadsretten Andreas Peter T og Anna Sabine Gude. Stud Sorø 42, c juni 52 (I), lærer søetatens drengeskole 53, overlærer 56, till ord kat Holmens k, 12. jan 62, afsk 26. nov 98, † 26. april 00. ~¹ 25. juli 56 Augusta Karoline Voss, * 5. okt 30 Kbhvn, † 23. febr 58. Forældre: Professor, hoftandlæge, dr med et chir Chr. Ludwig V og Thora Müffelmann. ~² 19. juli 67 hendes søster Ernestine Elisa Frederikke Voss, * 24. okt 33 Kbhvn, † 31. dec 13. — Brødre: Krigsminister, general Thomsen og tegneren Carl Thomsen, hvis tegninger til Ingemanns sange skal være tegnet i S pgd. Fætter: Domprovst Gude, Roskilde Dk. Hustru søster ~ Freuchen, Højby.

Skrev prædikener og digte i IM's tid, skrev om det 3. konfirmationsspørgsmaal (af en jysk landsbypræst 1870), og en anmeldelse af en præd af Vilh. Beck i Kalkar's teol tidsskr, leveret oversættelser fra tysk og fransk dels af historisk, dels af dogmatisk indhold til Clausen's Nyt tidsskr f udenlandsk teol litteratur og oversættelser til Steenstrup's Dansk maanedsskrift samt udg 59: De kristnes tro, kjærlighed og haab, 59: Bemærkninger om religionsundervisningen, 60: Hjertesprog af J. C. Lavater, overs, 65: Smaadigte, 85: Om forslaget til en ny salmebog for kirke og hjem, 96: I gry og kvæld, smaadigte.

»Om det end ikke lykkedes ham at samle nogen stor menighed, var han dog afholdt af sognebeboerne for sin noble og humane færd og tænkemaade.« (Sorø amtstid 28. april 00).

20. 9. febr 1899—3. jan 1909 (sp Sejerø 1. okt 91): **Christian Jørgensen Hvam**, * 3. jan 62 Levring. Forældre: Gdjr Jørgen Nielsen H og Mette Kirstine Jørgensdatter. Stud Viborg 82, c 88¹ (I), kkp Følleslev-S 27. nov 88, † 3. jan 09. ~¹ 23. april 89 Margrethe Sophie Sørensen, * 2. juli 66 Andrupgaard, † 16. febr 90. Forældre: Proprietær Vilhelm Chr. S og Georgine Marie Stougaard. ~² 5. juli 92 Louise Vilh. Marie Thofte, * 8. maj 67, Kbhvn. Forældre: Kancellist i finansmin Vilh. Lauritz T og Ni-

coline Sophie Müllen. — 2. hustrus søster: Missionær i Indien, Marie Thofoe.

Pastor Hvam stod IM nær, var en meget samvittighedsfuld præst, men maatte holde kapellan, da han var af brystsyg slægt (hans fader og 5 søskende døde af tuberkulose), og to gange var han angreben af brystsyge, sidste gang 1899—1900 meget haardt, men blev dog helbredet efter en 15 maaneders kur paa Vejlefjord sanatorium. Har medd mange art til kirkel tidsskr og bl samt udg Den kristne børnelærdom 08. »Han blev anden juledag syg under gudstjenesten i Slaglille kirke, men forrettede dog sin gerning til ende. Sygdommen var influenza og senere traadte lungebetændelse til« (Kalundborg avis 5. jan 09).

Hjælpepræst hos pastor Hvam

1900—05: M. M. M. Tvenge, se Kærsum.

21. 5. nov 1909—1. juli 25 (sp Bjerring-M 28. sept. 94): **Carl Christian Jespersen**, * 22. jan 60 Nykøbing Sj. Forældre: Gartner Chr. J og Karen Marie Jensen. Stud priv 82, c 89¹ (h₂), hjpr Horbelev-F 30. aug 89, † 1. juli 25. ~ 20. okt 96 Kirsten Marie Christensen, * 12. juni 71 Avtrup, Faaborg v Varde. Forældre: Gdjr Peter C og Ellen Marie Petersen. — Sønner: Rø, Balling-V og kkp Sydstrøm.

Pastor C. C. Jespersen stammede fra et interesseret hjem i Odsherred. Hans morbror var den ret kendte missionær i Indien Herman Jensen. Præstefruen, Marie f Christensen, kom som ung lærerinde i hjemmet hos Morten Pontoppidan og hos præsten og forfatteren Richard Petersen. Ud fra hjemmet i Slaglille under de store lindetræer og med det ældgamle valnøddetræ udførte præsten sin gerning, der var præget af den folkekirkelige midterlinje. Hans prædikener og konfirmationsforberedelse var omhyggeligt forberedte. Hans troskab i gerningen blev ikke rokket af de i aandelig henseende lidt vanskelige forhold paa Midtsjælland. Morten Pontoppidan var paa flere maader hans forbillede. Hans studier var omfattende, men skønt han havde lagt op til flere bøger, bl a en kateketik, naaede han kun at publicere den lille »Konfirmationsgaven«. I præstegaarden blev der holdt hedningemissionsmøder og møde for gamle om sommeren. Der var et godt samarbejde med den virksomme førstelærer P. Juul, Slaglille.

I hjemmet levedes der et rigt liv, idet der kom mange unge, og husfaderen og husmoderen læste op af klassisk og anden litteratur. Han havde et stilfærdigt lune, og de, der lærte ham at kende kom til at holde af ham.

Det mægtige gamle valnøddetræ i haven mistede i disse aar sine grene, den ene efter den anden. Det gamle kristne kulturtræ ribbedes ogsaa i hine krigsaar. Tungt og skønt, brøstfærdigt, men aldrig selvopgivende var hjemliv og gerning i hine aar før, under og efter den første verdenskrig.

Age Jespersen.

22. 5. okt 1925—28. maj 35 (sp Nim-U 28. april 22): **Hans Ove Jensen**, * 29. marts 96 Spjellerup. Forældre: Murer Lars J og Mette Johanne Jensen. Stud Sorø 15, c 20² (I), afsk 28. maj 35 paa grund af nervesvækkelse. Ugift.

23. 4. nov 1935—18. dec 47 (sp Aal 30. marts 28): **S. O. E. Jacobsen**, fl t sp Christians k, Kbhvn, se der.

24. 26. maj 1948 (sp Skorup-T 25. sept 37): **Niels Kristian Jensen**, * 9. febr 03 Lille Sjørup, Ørsted, Rougsø herred. Forældre: Boelsmand Mouritz J og Jensine Marie Sørensen. Lærereksamen Jelling 24, lærer Holsted efterskole 24, kommunelærer Sevel 25. Stud priv 32, c 37¹ (h₁). ~ 31. okt 37 Ina Holstein Magnussen, * 16. aug 17 Kbhvn. Forældre: Kordegn ved Ansgar k, Kbhvn, Henrik Holstein M og Ina Nielsen.

BRINGSTRUP—SIGERSTED

Bringstrup-Sigersted pastorat, 1409 og 1293 ha, er frugtbar og skovløst, ret højtliggende og bølgeformet, kirkebyerne paa hver sit højedrag med en sænkning imellem, hvor hovedvej 1 og jernbanen Kbhvn—Korsør gaar gennem pastoratet, (der i verdslig henseende hører til Ringsted herred).

Til Sigersted knytter sig det fra Saxo og Oehlenschlägers tragedie kendte sagn om Hagbart og Signe.

Det kirkelige liv. Mynster omtaler kirkegangen som »kun maadelig« og skolen i B var 1837 i meget »ringe tilstand.« Mynster regnede pastor *Eiler H. Smith* (sp her 1822—38) til de »uduelige præster.« Men om *Eiler H. Smith* skal gengives den nekrolog, som findes i »Kjøbenhavnsposten« 12. aargang den 20. dec 1838 pag 1409 og lyder saaledes: »Den 14de December hensov i Herren, savnet og begrædt af sine Menigheder, Hr *Eiler Hagerup Smith*, Sognepræst til Bringstrup og Sigersted. I 40 Aar havde han, med en ubeskrivelig Kjærlighed og Troskab, røgtet en Sjælesørgers helige Kald. Det var denne retskafne Mand, som, ved indeværende Aars Begyndelse, indgik til Hs Majestæt Kongen med en allerunderdanigst Ansøgning om, »at der, efter Hs Majestæts allernaadigste Befaling, maatte worde sat en Provsteret til lovligen at paa kjende saavel Hr Districtsprovst, Ridder Bentzons, som hans eget Embedsforhold, med Hensyn til fire nærmere angivne Poster, for hvilke han, ifølge usande Indberetninger om ham til det kongelige danske Cancelli, hvori bemeldte Districtsprovst maatte antages at have havt Hovedandelen, uforskyldt var bleven ikke blot irettesat, men endogsaa truet med Fratagelse af det ham allernaadigst betroede Embeds Bestyrelse«. Læreren i Ørslev-Underskov, *Skrydstrup*, laa i »lumpen strid« med provst Bentzon, Ringsted. Provst Bentzons stridigheder med præster og lærere var

almindelig kendt. Provsten døde 1846. Om *Winther*, en tung jyde, der aldrig blev hjemme paa Sjælland, siges, at han ikke var betydelig. I *Wedel* fik man en præst, man kunne se op til, en fin præstekikkelse, af *Mynsters* skole. Han var »vor far« for sine sognebørn, og kirkegangen var god. Dette blev forandret med pastor *Guldberg*, som var rationalistisk, utilgængelig, mest optaget af fysiske forsøg og havebrug. Hans huslige forhold var ikke lykkelige; hjemmet var barnløst. Kirkebesøget sank ned til et minimum. Skønt provst *Austrup* var en ældre mand, da han kom hertil, tog han energisk fat. Han var en mild og hjertelig mand, hans prædiken var maaske ikke altid lige konkret, men der var dog sædvanligvis c 30 mennesker i hver kirke til gudstjeneste. Han blev mindet med kærlighed. Pastor *Severinsen*, den lærde historiker, var meget flittig i sine sogne, men kirkebesøget tog af. Det var vanskelig jordbund, de politiske og de materielle interesser var stærkere end de kirkelige. Der har aldrig været nogen særlig vækkelse, nogle har kaldt pastoratet »dødt«, men befolkningen er vaagen, fremskridtsvenlig, optaget af at dygtiggøre sig i bedrift og i politik, hvor radikalismen har været overvejende. Kirkeligt har der været stille (bortset fra en strid om præstegaardsjorden 1945) og ingen særlige kirkelige begivenheder kan notes.

Fra *Bringstrup* kom den første bonde, der blev minister: *Ole Hansen* (* 1855, † 1928), gdjr i B 1879, fra 86 sogneraadsmnd. Som saadan nægtede han at videresende *Scavenius'* »mundkurvsциkulære« til kommunens lærere. Han fik bøde og blev indsat til afsoning i Ringsted arrest. Fra da af blev han ledende i egnens venstrebevægelse, blev medlem af amtsraadet og folketingsmand i Lejrekredsen 90... og medlem af bestyrelsen for Den sjæll bondestands sparekasse. 1901 blev han landbrugsminister i ministeriet *Deuntzer*, en rolig, saglig mand med et praktisk greb paa tingene. Med stor iver fik han gennemført tiendeaflysningen (med meget lave aflysningsatsar, saa loven blev et væsentligt led i den danske folkekirkens forarmelse); denne lov stod for ham som afslutning paa bondens aarelange kamp for politisk og økonomisk lighet. Mærkeligt nok blev det *Bringstrup*-præsten, *P. Severinsen*, der stærkere end nogen anden præst hævdede kirkens ejendomsret og tiendeaflysningsens uretfærdighed: »Kirken blev fattig, ingen blev rige.« 1908 traadte *Ole Hansen* tilbage og blev landbrugsmyndig direktør i Nationalbanken, men ved *Albertis* fald to maaneder senere traadte han tilbage, og 1909 gik han ud af rigsdagen. 1914 blev han landstingsmand og landstingsfmd 1922.

1913 oplyses: Ret god kkg, ikke megen kirkelig sans, økonomisk velstand. 1922: Ringe kkg, ungdomsf, fh i B fra 1875. 1935: Stille, ungdomsf (60), en del husmænd. 1943: Kkg 3—4 pct, velvilje, kirkelig interesse, iøvrigt en del udmarvet af radikal politik, ungdomsm i pgd, (50), katolikker paa hg Lille *Svenstrup*. 1950: Kkg 3 pct, velvilje, nogen ukirkelighed, præges af Ringsteds nærhed, stærke politiske modsætninger, ungdomsmøder i pgd, sdsk i B, kirkeblad, gymnastikf.

Bringstrup kirke er romansk, af fraadsten, overhvalvet i den senere middelalder, koret er revet ned, og skibet forlænget mod øst og vest. Desuden opførtes et taarn, alt af munkesten, 1817 blev taarnet revet ned til skibets højde, og et nyt, kamgavlet taarn opførtes mod øst, sengotisk vaabenhus mod syd. Restaureret 1862. Alterbillede fra 1852 (J. Roed: Den fortabte søn), udskaaert alterpanel fra c 1620 med malerier. Prædikestol fra c 1600. Romansk font. 100 sd. Senmiddelalderligt korbuekrucifix.

Danm kirker, Sorø amt, s 420—29, Nørlund og Lind: *Kalm*, s 5, *Mackeprang*: Døbefonte, s 405, *P. Severinsen* i »Venstre folkeblad« 17.—18. dec 1918 (om kirketaarnene i B).

Sigersted kirke er oprindelig romansk, af kamp, men tidligt forlænget mod øst og vest. Alternicher paa siderne af korbuen. Senere er kirken overhvalvet, har faaet taarn, vaabenhus mod syd, kapel mod nord, alt af munkesten. Kirken har været rødkalket. Helleristningssten. Rester af kalkmalerier. Højrenæssancealtertavle er 1933 ført tilbage til sin oprindelige skikkelse og farverigdom. Et alterbillede af fru Ingemann er ophængt over indgangsdøren. Orgel fra 1948. Sm alterpanel, prædikestol med gode relieffer, romansk font, udskaarne stolegavle fra 1546. Krucifix fra c 1400. Epitafier. 100 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 430—42, Nørlund og Lind, s 268, *Mackeprang*, s 36—37, *P. Severinsen* i Ringsted folketid dec 1933 og i menighedsraadens blad 1934, nr 3 og 4.

Altergæster: 1891: 77 og 93, 1896: 61 og 84, 1922: 75 og 163, 1938: 106 og 74, 1950: 130 og 154.

Folketal: 1850: 520 og 533, 1901: 517 og 533, 1921: 600 og 608, 1945: 585 og 557.

Menighedsraad: Opgivet som folkekirkelige indtil 1949, da der opgives: i hver sogn: 3 venstre, 3 rad.

Kommunevalg: 1943: Soc 110 (2), rad 167 (3), venstre 213 (4), 1950: Soc 142 (2), rad 154 (3), venstre 210 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 300 byg, b) 50 rd, c) naturalier, d) 150 rd, e) 50 td ld. — 1870: Regul 2480 kr, netto 4126 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl
Pgd gammel. (1600, 1691, 1857)

16. 5. marts 1839—6. sept 63 (sp Rejsby 11. maj 31): *Poul Olesen Winther*, * 12. april 92, *Flamsted*, *Gunderup* sogn. Forældre: Gdjr *Ole W* og *Christine Andersdtr*. Stud *Aalborg* 14, c jan 18 (l), hjpr *Fakse* 16. sept 18, ord degn paa *Rømø* 29. juni 21, sp *Sønderho* 10. sept 23, afsk 6. sept 63, † 17. jan 75. ~ 26. juli 21 *Pauline Johanne Marie Hjort*, * 1. aug 02 *Kbhvn*, † 17. jan 75. Forældre: Vandmester i *Kbhvn* *Povel Hans H* og *Ane Gjertrud Petersen*.

Mynster fandt pgd (1845) rummelig og lys, men haven ganske forsømt. Kirken manglede hvidtning. W's prædiken var »daarligt gods, foredraget monotont og kedsommeligt med et ubehageligt og utydeligt jysk organ. Temmelig stor forsamling, katekisationen bedre end prædikenen. Mynster tilføjer: »Sognepræstens levned skal nu være upaaklageligt, ligesom embedsførelsen nu skal være ordentligere. Antagelsen af fremmede, svage konfirmander skal være ophørt (M I, s 258).

Hjælpepræst hos pastor Winther

1857—63: *V. C. Jørgensen*, se *Vinding-V*.

17. 17. nov 1863—15. febr 84 (sp *Aggersborg* 13. april 53): *Johan Frederik Wedel*, * 31. marts 13 *Ttrup*. Forældre: Provst i *Helsingev* *Johan Peter W*, † 40, og *Marie Cathrine Plum*. Stud *Frborg* 31, c april 38 (h), huslærer hos skovrider *Staffeldt*, Nr *Herlev*, skolebestyrer i *Hillerød*, afsk 15. febr 84, † 25. dec 87. ~ 24. juni 53 *Anna Adolphine Louise Staffeldt*, * 23. nov 22 *Kbhvn*, † 6. sept 10. Forældre: Kaptajn, senere skovrider i *Herlev*, kmjr *August Ludvig S* og *Marie Dorthea Louise Staffeldt*. — Brødre: *Himmelev* og ord kat *Svendborg*. — Stamt 132.

W var af gammel præsteslægt, og B præstegaard blev nu igen præget af god dansk pgd-kultur. W var en dygtig og anset præst.

Han fik kirkegangen hjulpet frem, efter at den havde været meget ringe, og han havde et godt navn blandt egnens præster. Se iøvrigt foran.

18. 25. april 1884—27. juni 98 (sp Rimsø-K 8. marts 77): **Viktor Chr. Guldberg**, * 20. dec 27 Nyborg. Forældre: Adjunkt Eggert Chr. G og Marie Birgitte Lemming. Stud Odense 47, c 55² (hi), lærer Kolding realsk 57, sp Gøl 15. jan 71, † 27. juni 98. ~ 3. juni 65 Anna Jensine Kirstine Fønss, * 18. jan 43 Aarhus, † 25. juni 15. Faderen: Sp i Vejlbj, Fyn, provst F, † 94, se der. Hustrus broder: Melby. Søster ~ Jørgensen, Herslev. — Stamt 42.

G betegnes som en noget opfarende natur, et uligevægtigt gemyt. Kirkegangen ringe.

19. 30. aug 1898—2. sept 1912 (sp Tødsø-E 27. aug 83): Provst **Theodor Aastrup**, * 20. aug 43 Varde. Forældre: Hospitalsforstander og gæstgiver Hans A og Kirstine Marie Gotfredsen. Stud Ribe 63, c 69² (hi), huslærer Tarm, lærer Nykøbing M, kkp Sejerslev-E-J 2. dec 75, sp Galtrup-ØJ 26. nov 77, provst Mors 17. april 88, r af Dbg 93, afsk 2. sept 12, † 18. jan 27. ~ 27. dec 72 Ane Marie Jepsen (Kjær), * 24. april 45 Vilslev, † 11. jan 33. Forældre: Gdjr Peder Jensen J (Kjær) og Kirstine Marie Otzen. — Søn: Sp Brønshøj. Søstersøn: Gy-ring, Vemmetofte.

Provst Aa var præget af vestjysk soliditet og alvor, en fin, kultiveret mand. Præstens kareit med to sorte oldenborgere og med kusk i liberi var sognets stadseligste køretøj. Kirkegangen kom atter i nogen vækst, og han var flittig til at besøge hjemmene. I sygeplejeforeningen og i værgeraadet gjorde han et stort arbejde.

20. 11. jan 1913—11. juli 38 (sp Tim-M 11. maj 05): **Peder Severinsen**, * 5. marts 69 Thorsø, Voldby sogn. Forældre: Snedker og orgelbygger Anders S og Karen Marie Nielsen. Stud Viborg 89, sekretær KFUM, Kbhvn, 96, korrespondent i Thessalien under den græsk-tyrkiske krig 97, journalist Kbhvn, c 99¹ (nc), 2. ord kat Holmens k, Kbhvn 23. febr 01, r af Dbg 27, afsk 11. juli 38, † 5. febr 39. ~ 25. maj 00 Ellen Victoria Carla Nielsen, * 14. okt 82 Kbhvn. Forældre: Politibetjent Hans Peter N og Julie Frøja Hein. — Søn: Dollerup-F-R. Datter ~ Rischel, Kullerup-R.

BM Landsforeningen af menighedsraad og mghds-raadsmedl, fmd 27, BM Dsk hist fællesforening, BM Videnskabeligt præstekursus, BM Historisk smf, Sorø amt, fmd Selskabet for Danmarks præstehistorie, medl af Det dsk sprog- og litteraturselskab, medl Det kirkelige udvalg.

Red Kirketidende 16—19, red Præsteforeningens blad 20—28, red »Menighedsraadens blad« 23.

Udg: 93: Den danske kirkes stilling i den danske stat, 04: Dansk salmedigtning i reformationstiden, 04: Oversat Luther: Det kr menneskes frihed, 04: Apostlenes trosbekendelse, som den omtales i apostlenes skrifter, 10—14: Martin Luthers liv og hovedværker I—V, 12: Ord og skik ved daab og nadver, 16: Om skriftemaal og skriftemaalsskik, 19: Sogneret og sogneloven norden og sønden for Kongeaen, 21: Folkekirkens ejendoms historie, 24: De rette messeklæder, 25: Daabens ord, 31: Den kristne søndag, 32: Viborg domkirke med stad og stift, 33: Slagelse Sct Mikkel kirke, 36: Hvordan reformationen indførtes i Danmark (reformations-festskrift), 37: Hvad der hører til paa kirkens alter (Kirkelig kunst), 38: Messehagelen (do). Medudg Tillæg til salmebogen.

Skrev talrige afhandlinger og artikler i tidskrifter og blade, Khst saml, Teol tidsskr, Dansk kirketidende, var medstifter af Historisk smf for Ringkøbing amt og medred Hardsyssels aarb til 1913.

Pastor P. Severinsen var en høj, statelig skikkelse, hans skæg graaned, men til det sidste bevarede han sit lune smil bag brillerne Han havde været KFUM-sekretær og krigskorrespondent, da han tog teologisk embedseksamen med karakteren non. Der var egentlig ikke saa meget, der dengang tydede paa, at han skulle blive en af Danmarks lærdeste præster, skønt han havde allerede 1893 skrevet et lille, dygtigt skrift om kirkens stilling i staten. Han blev kateket hos provst Fenger, som han altid huskede med tak, og derefter havde han nogle gode præsteaar i Vestjylland (hans »bedste præsteaar«, som han sagde). Han var nærmest af grundtvigsk syn og arbejdede i de aar især med Luther. Saa kom han til den gamle, mærkelige pgd i Bringstrup. Det var vanskelige arbejdskaar, »vil graaden kvæle røsten« tænkte han undertiden, og han fik ikke gyldenhesten at se. Han kæmpede ogsaa med vanskelige økonomiske kaar, fik nogle smaa offentlige understøttelser: Han vidste, hvor skoen trykkede, naar det gjaldt præsternes økonomi. Han kastede sig over kirkens ejendoms historie, skrev om fædrenes rige gaver til kirken, som skulle have trygge ydre kaar, og om hvordan myndighederne havde forvaltet og lovgivet, saa kirken blev forarmet. Som redaktør af »Præsteforeningens blad«, — som formand for Menighedsraadsforeningen og som redaktør af dennes blad gjorde han et stort arbejde for kirkens økonomi. Den høje, stoute jyde var fra sin ungdom videbegærlig, havde en glimrende hukommelse og var til det sidste en undersøgende forsker. Adskillige syntes, at universitetet burde have hædret ham med en doktorgrad. Han beviste, at eksamens karakter er ikke det afgørende. Især er hans værker om salmehistorie og om gudstjenesten af værdi. Liturgi optog ham meget, og han yndede at studere og drøfte liturgiens historie. Faa var mere hjemmevant paa de felter end han. Ogsaa hans vidtrækkende værker om jubilerende kirker vil blive staaende. Han var en jernflittig mand, under vanskelige kaar maatte han øve sine studier, men mest følte han sig som dansk sognepræst. Hans sognes aandelige vel laa ham stærkt paa sinde, han var en god og trofast ven, og i samtalerne lyste hans øjne stærkest, naar han talte om præstetjenesten, f eks om nadverens velsignelse. Han var en ægte folkekirkepræst med specialer, som han dyrkede videnskabeligt, og med et aktivt udadgaende arbejde (i Menighedsraadsforeningen) med hele kirkens vel for øje.

»Paavirket af sin rektor Lefolii og af præsten M. A. S. Lund, Vium, valgte P. S teologien. Kirkeligt hørte han hjemme i den grundtvigske retnings folkekirkelige fløj og kæmpede ivrigt for bevarelsen af folkekirken som et afgrænset bestemt trossamfund og læresamfund og for kirkens ejendomsret til dens økonomiske midler. . . Det populariserende arbejde for en bredere læsekreds var i det hele hans egentlige felt, saaledes ogsaa paa det historiske omraade. . . medens hans styrke ikke laa i metodisk undersøgelse og heller ikke i større formgivende evne, har han utvivlsomt gjort nytte ved at frugtbar gøre

sin kirkehistoriske belæstning i arbejder beregnet for folkelige kredse» (Bj. Kornerup i DBL XXI, s 613—14).

I Sorø amts hist aarbog, 1939, s 3—6 mindes S som en af landets lærdeste præster, en fremragende kender af reformationstidens salmedigtning. Altid villig og hjælpsom, ville gerne gøre andre delagtig i sin store viden. Han førte ofte ordet ved Historisk samfunds udflugter til historiske steder og var samfundets mest benyttede foredragsholder.

Dr phil *Niels Møller* skriver:

Den, der her skal have lov at sige et par mindeord om pastor P. Severinsen, er taknemmelig for paa salmestudiets vegne allerede som ung student at være kommet baade litterært og personligt i forbindelse med denne mand, der allerede dengang (1906) var vor største autoritet paa dette omraade. — Studier førte studenten til dansk reformationshistorie og tvang ham f eks til en meget grundig eftergang af S's grundlæggende afhandling dér: »Dansk salmedigtning i reformationstiden«; og stadig maatte man staa mere beundrende overfor dette lille videnskabelige Columbus-æg; alting saa simpelt og klart, lige til at læse ud af kilderne — vel at mærke, naar først den rette Columbus har stillet ægget paa enden. Studenten lærte ogsaa personligt at kende et træk hos S, som ville have kunnet gøre denne til en betydelig ungdomslærer: hans interesse for andres arbejde og hans evne til at tilskynde og lokke fremad ved rosende opmuntring. Ej heller kunne han undgaa at opdage Severinsens mærkelige videnskabelige sporsans for, hvor i arkiver og gamle bøger og kildekrifter oplysninger af den ene eller anden art kunne ligge og gemme sig. Den lærde præst havde jydens naturlige, sunde, realitetsbetonende videbegærlighed, hvor hvert svar føder nye spørgsmaal, indtil man ved besked helt til bunds. Smaating tages med, kæder sig til andre og bliver til en viden, der omfatter vidt forskellige omraader, forbundne gennem uendelige mange traade, indtil der i den stoute mands glimrende hukommelse stod tegnet et net af navne og begivenheder, omspændende alle tider i Danmarks historie. Man havde indtryk af, at S var paa haandtryk med alle Danmarks præster og menigheder i fortid og nutid.

Hans interesser og hans videns felt var imidlertid bestemt af det, der prægede hele hans personlighed. Han var først og fremmest præst og forkynder. Det ved hans sognefolk. Præstegerningen var det vigtigste for ham, baade søndagsgudstjenesten og samtalerne i præstens studereværelse. Og præstegerningen prægede ogsaa hans videnskabelige virke og gav det praktisk og opbyggeligt sigte i væsentlig 3 retninger.

Allerede som 24-aarig teologisk student kastede han sig ind i den standende strid om præstelønning og præstegaardsjordsudstyknig med den lille bog: »Den danske kirkes stilling i den danske stat«. Allerede her har han fundet sit kirkepolitiske stæde: Hævdelsen af sognemenighedernes ejendomsret til de kirkelige midler, et standpunkt, der forfægtedes i piecen (1919) og derefter med grundig histo-

risk underbygning i »Folkekirken ejendoms-historie«. Dette standpunkt laa ogsaa bag hans store arbejde med Menighedsraadsforeningen og redaktion af Menighedsraadens blad og af Præsteforeningens blad og hans arbejde i kirkelige udvalg.

I kirkehistorien er det Luther og reformationen, der fanger ham dels i S's større værker, dels i artikler som »Hvem blev luthersk præst 1536?« eller »Salling præsters overgang til reformationen« med synspunktet: Den danske kirke reformerede sine ordninger og sin forkyndelse og levede videre paa den gamle kirkes grund med stort set de samme præster. Derfor blev det naturligt ham, der kom til at udarbejde det folkelige festskrift ved reformationsjubilæet 1936: »Hvordan reformationen indførtes i Danmark«.

Den tredje gren af hans studier gælder gudstjeneste og liturgi. Den vægtige bog »Daabens ord«, søger at paavise, at det oprindelige daabsord i kirkens første tider var trosbekendelsen. Grundtvig havde mere ret, end han selv vidste«.

De personlige forudsætninger for dette forfatterskab og denne virken i trofast tjeneste for den danske folkekirke var dels en medfødt begavelse og en hjemmets fromhed, dels en journalistisk træning og et ved oplevelser i udland og studier i indland udviklet frisindet vidsyn.

Faderen, den unge fattige snedker Anders S paa Thorsø mark i Voldby sogn ved Grenaa ville gerne have læst, men maatte nøje sig med at blive selvlært: orgelbygger, telefon-tekniker og hjælper i alt indviklet haandværksarbejde. Han og pastor *Hammer*, der forberedte drengen til konfirmation, var enige om, at Peder skulle føres frem til studierne i Hammers gamle skole, Viborg. Dér vakte den ejendommelige rektor *Lefolii* hans sans for »humaniora«; men fra barndoms-hjemmet med den fromme, stille, lidt svage-lige moder førtes drengens religiøse liv frem gennem en jævn udvikling, og allerede i skoletiden var han klar over, at han stundede mod at blive præst. — Vejen gik ikke jævn og direkte. — I studentertiden ytrede sig baade jydens trang til at se sig om (journalist og krigskorrespondent) og lyst til at forske. Det blev til videnskabeligt førstehaandskendskab nogle steder og huller andre steder. Bekendt er »non«et til embedseksamen 1899. —

Aandeligt følte han sig, maaske paa grund af *Lefolii*'s indflydelse, mest hjemme i grundtvigske kredse. Derfor paatog han sig — da Ludwigs var blevet biskop og havde nedlagt sin polemikerpen — at rejse »Dansk kirketidende« under et nyt navn og i en mere irenisk aand og gennemførte dette med store personlige, ogsaa økonomiske, ofre i aarene 1916—19. Faa har vel staaet med saa omfattende forstaaelse og saa stor ærbødighed overfor alt levende kristenliv i vort folk. Derfor gik der ogsaa saa ofte bud efter ham og hans arbejdskraft fra alle lejre i vor folkekirke. I sit redaktionelle oplysningsarbejde søgte han altid at faa en sag belyst fra de forskellige sider. Ret skulle være ret. Og han kunne f eks ogsaa om den ungdommelige barthianisme sige paa sin tørre maade til me-

nighedsraadene: »Skulle en ansøger paa forespørgsel være i stand til at forsikre, at han var ganske upåvirket af dette ny, saa vil jeg anbefale i al stilhed at lægge ham til side og se, om ikke andre skulle være interessanter«.

Størst var han vel som salmeforsker. Alle-rede 1906—8 talte han om den store bog: »den danske Skår«, som han skulle skrive, et værk, der, ligesom den norske biskop Skår's, skulle give udførlige oplysninger om hver enkelt salme i vor salmebog. Havde Severinsen kunnet nøjes med at arbejde indenfor denne begrænsning, havde arbejdet sikkert længst været færdigt. Men den, der havde set salme-sangen som en levende strøm gennem tiderne, hvor ikke mindst det, som aldrig slap med ind i nogen kirkesalmebog, havde tjent til opbyggelse, for gudelige forsamlinger og fremme enkeltmennesker, han maatte have alle salmer med, og han maatte have lov at brede sig i folkelig fortælling i stedet for kun at give en lærd opslagsbog. Derfor samlede han bestandig stof — og da hviletiden efter præstegerningen skulle give arbejdsro, kom sygdommen og døden. Af »den danske Skår« eksisterer kun forarbejderne: en række smaa-afhandlinger — og de nøgne resultater, der fremkom som en stadig forbedring af forfatteroplysningerne bag i »Salmebog for kirke og hjem« — desuden det i visse henseender banebrydende lille salmebogs-tillæg, som S udarbejdede sammen med Ludwigs og Wid-ding — og saa en uhyre mængde optegnelser, der laa i kartoteksform, men — som Poul M. Møller siger — »i hans hovede laa der fler«. — Det skyldtes dels hans store vennelselighed, at han vanskeligt kunne sige nej, naar man fra de mange sider lagde beslag paa hans store arbejdsevner, dels selve hans viden-skabelige anlæg: aldrig færdig, altid spør-gende.

Mange har beklaget, at den mand ikke blev universitetslærer. Det er muligt, at dansk kirkehistorie ved Kbhvns universitet havde været lige saa godt tjent med byttet, om man havde ombyttet professoren dér og landsby-præsten; men det er givet, at den danske menighed var gaaet glip af en nidkær præst, en folkelig skribent, en mand der færdedes med lige værdighed og hilstes med lige stor tillid i alle kredse af Danmarks kirkefolk. Det hører til Guds store, ikke ødselhed, men rigdom, at han gjorde S til »en ganske almindelig folkekirkepræst« og ogsaa derved skabte respekt om den stand (Niels Møller, Dsk kirkeliv, 1939, s 109—13).

Præstef blad, 1939, s 105—06, Præsteforeningens hist, 1946, s 67 f, Hist aarb f Sorø amt, 1940, s 3—6, Menighedsbladet, 1939, s 101.

20. 7. nov 1938—8. dec 41 (lærer Fredericia): **Karl Bollerup Christensen**, * 11. sept 93 Elsø. Forældre: Lærer i Borris Jeppe C og Sophie Marie Bollerup. Stud Silkeborg 13, c 21² (h₁), c mag (dansk), † 8. dec 41. ~ 1. febr 39 Vera Margrethe Nielsen, * 12. marts 09 Kbhvn. Forældre: Ingeniør, c polyt Hans Peter N og Ellen Kirstine Pedersen. — Fru BC er nu lærerinde ved centralskolen i Borup.

Pastor BC var en af Grundtvigs tro disciple. Det akademiske og det menneskelige gik i ham op i en højere enhed. Naar man

saa ham, troede man næppe, at han var præst, men lektor eller legationssekretær. Men naar man talte med ham, var man ikke i tvivl om, hvor han hørte hjemme. Han havde et budskab at bringe. Han var lærer, og selv var han lærer i mange aar. Som saadan var han paa sin rette hylde. Hans livfulde aand og hans meddelelsestrang gjorde ham til den fødte lærer. Og hans elever elskede ham (H. W. E. Thygesen).

Da han blev ordineret, gav biskop Rosen-dal ham ordet: I skal være mine vidner! BC blev et vidne med stor kristelig erfaring og kendskab til menneskelivet, og han levede sit liv i daabens barneret hos Gud. Hans kræfter var smaa, men han sparede ikke sig selv. I de strenge vintre gik han utrætteligt ud paa besøg; især holdt han meget af at sidde hos de gamle. Han samlede ungdommen i pgd og gennemgik betydelige digteres værker med den. Og han glædede sig, naar han saa sine konfirmander i kirken ogsaa efter konfirmationen. Hans prædikener var levende med mange billeder fra hverdagslivet, hans form var smuk og klar. Han fik mange venner her i de 3 aar, han fik lov til at virke her. Men forholdene var ikke lette. Han har skrevet et par afhandlinger om Kingos og Brorsons salmer, og var i det hele meget salmeinteresseret.

21. 30. april 1942 (hjpr statsfængslet, Ny-borg 20. juli 38): **André Percy Eriksen**, * 2. sept 09 Shanghai, Kina. Forældre: Regerings-konsulent Andreas Hansen E og Edith Mary Fowler. Stud Rungsted 29, c 38¹ (h₁). ~ 19. aug 38 Ellen Charlotte Desirée Thomsen, * 3. marts 10 Sct Croix. Faderen: Sp Gladsaxe, † 45, se der.

Leder af Teologisk oratoriums forlag, fmd Ringsted og omegns fadderskab for Sdr Brarup, herredsrepræs Buddhistmissionen.

Litt: Seyer Mahling Beyer: En geographisk-historisk og oekonomisk-fysisisk-antiquarisk beskrivelse af B-S' sogne, med en tragisk fortælling over disse sognes første beboere og folkeslægt, i henseende til deres liv og sørgelige tildragelser, Sorø, 1791, J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands historie, 1930, P. Severinsens ovenn artikler i vestres folkeblad 17.—18. dec 1918, Ringsted folketid dec 1933, Menighedsraadens blad 1934, nr 3—4, Medd fra pastor Severinsen og fra provst M. Brandt (Højslev), søn af lærer B, Sigersted.

GYRSTINGE—FLINTERUP

Gyrstinge-Flinterup pastorat, 2010 og 1289 ha, er frugtbart, højtliggende, ret jævne jor-der, en del skov, i F et udsigtstaarn med vid udsigt, den smukke Gyrstinge sø. Hg Helle-strup. Byerne: G, Ørslevvester, F, Frende-rup, Tygestrup.

Det kirkelige liv. Mynster omtaler pastor Thisted temmelig nedsettende. Han var en ejendommelig mand, der laa i skarp strid med provsten (Bentzon, † 46, Ringsted). Der var

meget talrige forsamlinger, da Mynster var paa visitats, og ungdommen var »særdeles opvakt og vel oplyst« . . . (Mynster tilføjer: »Hvor har den det fra, da ogsaa skolerne ikke er fortrinlige?« Hermed antydes, at kirkelivet maaske heller ikke var efter biskoppens ønske). I 50'erne mærkedes den vakte lægmandsbevægelse, IM's udsendinge holdt møder her, og baptisterne drev en ret paagaende propaganda. Pastor *Anger*, der baade var betydelig som præst og som skolemand, skrev en pjeces imod baptisternes vildfarelser 1859. Han udgav 1865 tolv prædikener, holdt i kirkerne her. Og 1867 udgav han en fortolkning af Romerbrevet. Han var i sognene kendt for sin godgørenhed. Han samlede mange i kirke og var sammen med *Vilhelm Beck* og *Johannes Clausen* de eneste præster, der lod sig indskrive til IM's stiftelsesmøde i Stenlille 1861. Aaret efter indbød han *Vilhelm Beck* til at prædike her, og denne gudstjeneste (10. sept 1862) huskedes længe. Præsterne *Boesen* og *Holberg Møller*, der sad her i mange aar, var uden særligt retningspræg. Senere har der været hyppigt præsteskifte. Der har gennem aarene været rolige forhold med jævnt god kirkegang, bedst i F. *Hg Helstrup* var i en aarrække samlingsted for IM's venner. Oxfordbevægelsen fik i 1930'erne nogen indgang i kaptajn *H. C. V. Hansens* tid, han havde staaet i Eliaskirkens menighed i Kbhvn og ordnede IM's møder. Retningspræget er ikke stærkt.

Præstegaarden var før beklipping og udstykning en af de største paa Sjælland.

1915 oplyses: Ret dog kkg, de fleste uden parti-præg, enkelte baptister, 1922: Velvilje, ungdomsmøder, uden særpræg, enkelte IM og gr, 1935: Kkg 8—10 pct, ungdomsm i pgd (75) velbesøgte bibellæsninger i pgd og i private hjem, en sal i G, fh, IM kreds, 1950: Kkg 4 og 8 pct, G; rolige, folkekirkelige forhold, F: vaagen og kirkelig befolkning, ungdoms- og menighedsmøder i pgd, IM smf (25, gdjr Antøn Sørensen, F), Santal- og DMS kreds, fo-redrag, kirkeblad, fh, enkelte baptister.

Gyrstinge kirke er oprindelig romansk, af kamp, omkr 1500 er murene forhøjet, kirken er overhvalvet og har faaet kamgavlet taarn, vaabenhus mod nord med bjælkeloft, og apsis blev skilt fra som sakristi, alt af røde mursten og kamp. 1848 nedbrødes apsis, og en firkantet bygning opførtes som sakristi. Kirken restaureret 1868. Gotiske kalkdekorationer paa buer og ribber. Altertavle af F. C. Lund fra 1861 (Gethsemane); den gl altertavle og alterforside i Nationalmuseet. Højrenæssanceprædikestol, romansk font. Gravsten over præsten Jens Povelsen, der 1663 indebrændte i pgd med hele sin husstand sammen med præsten Hans Thygesen Kolding, Bringstrup, der kom for at bringe ham sakramentet. 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt I 387—94, Mackeprang: Døbefonte s 405, J. V. Christensen: Tider og skikk i Midtsjæll hist I, 1907, s 114 f, J. Thisted i Khst saml II, Løffler: Sorø akademis kirker, s 27.

Flinterup kirke var oprindelig en ganske lille, romansk bygning af kamp, med apsis. Senere er murene forhøjede, kirken er overhvalvet, den har faaet taarn og vaabenhus mod syd, af munkesten. I 16.—17. aarh tilføjedes en tilbygning mod nord, bjælkeloft. Kirken restaureret 1868, altertavle fra 1633, alterbilledet af F. Storck (Kristus) fra 1878 hænger i skibet, barokprædikestol (c 1630) gotisk kalkstensfont. Gravmæler. 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 395—401, Løffler: Sorø akademis kirker, s 25. Mackeprang: Døbefonte, s 396 f, 412.

Altergæster: 1891: 254 og 206, 1896: 222 og 182, 1922: 350 og 320, 1934: 180 og 228, 1949: 150 og 225. Folketal: 1850: 729 og 448, 1901: 829 og 529, 1921: 795 og 548, 1945: 710 og 511.

Menighedsraad: 1914: 2 IM, 6 u p, 1922: 2 IM, 10 n gr, 1934: 1 IM, 11 u p, 1949: 3 IM, 9 n gr.

Kommunevalg: 1943: Gyrstinge: Soc 65(1), rad 113 (3), kons 31 (0), venstre 110 (3), Flinterup: Soc 44 (1), rad 74 (2), venstre 86 (2), 1950: Gyrstinge: Soc 85 (1), rad 129 (3), venstre 160 (3), Flinterup: Soc 53 (1), rad 74 (2), venstre 79 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 300 byg, b) 60 rd, c) 27 byg, 20 rd, naturalier, d) 300 rd, e) 184 td ld, 4 td ld have. — 1870: Regul 2280 kr, netto 6008 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1887.

17. 30. nov 1825—28. sept 55 (hjr Trinitatis k, Kbhvn 3. juli 22—10. marts 24): **Jørgen Overgaard Thisted**, * 18. jan 95 Aalborg. Forældre: Gartner Søren T og Anna Christensen. Stud Aalborg 11, løjtnant 13, c april 20 (I), hjr Budolfi k, Aalborg 18. aug 20, † 28. sept 55. ~¹ 10. jan 15 Marie Elisabeth Elmquist, * 95 i Kbhvn, † 6. april 29. Forældre: Skomager Gudmand E og Marie Thisted. ~² 1. juni 32 Abel Cathrine Hansen, f Ahrens, * 81 Aalborg, sep 34 (hun ~¹ Kbmd Jørgen Hansen, Aalborg, og ~³ Major Niels Knap). ~³ 16. april 46 Mariane Mønster, * 31. okt 15, † 10. febr 52. Forældre: Biskop over Aarhus stift, dr theol Peter Hans Mønster, † 30, og Frederikke Sofie Fleischer. — Søn: Tømmerup.

T var officer og gift, da han begyndte at studere teologi. Da han blev præst i Aalborg, vaktet han under indflydelse af Claus Harms, og da han kom til Trinitatis kirke, samlede han mange om sin veltalende, ortodokse forkyndelse. Samtidig udgav han en mængde andagtsbøger og prædikener, der mere udmærkede sig ved form end ved indhold. Han, der som student »uden blusel hørte den rationalistiske professor Hornemann« kom nu i saa skarp modsætning til rationalismen, at han 2. dec 1824 paa Hornemanns egne forelæsninger hensynsløst fornærmede ham. Dette hindrede ham i at faa embede i Kbhvn. I Gyrstinge udgav han et repertorium for aandelige sager og levede i strid med provst, skommission og øvrighed. Hans navn var paa den tid meget kendt, han var en nidkær præst, men han blev glemt.

(KlLfN IV, IV, 545) E III, 331, S: III, Ø Arkiv 1827, s 165 f.

Mynster fandt pgd smuk, men ubekvemt indrettet, kirken smuk, men noget mørk. Om T's prædiken 1837 hedder det: »Adskilligt ret smukt, men uden rigtig orden eller klarhed; sproget var kun det moderne poesi-sprog, altsaa upopulært og uden fynd. Ekstravagancer bemærkedes ellers ikke synderligt, uden lidt i slutningstiltalen til mig, hvor biskop Münster omtales som den, der »paa en forbavsende lærdoms højde havde bevaret et barnligt sind«. 1645 hedder det: »Et par smukke tanker, men for det meste sædtklingende hykkelske fraser, fremførte med et foredrag, der svarede dertil. T's mæle er ellers blevet tydeligere, ligesom hans person tyndere, men affektationen gør dog ofte stemmen utydelig« . . . »Ved de hæslige stridigheder med provst Bentzon maa det dog bemærkes, at provsten virkelig har behandlet skolekommissionen meget myndigt og fornærmende, skønt cancelliet har givet ham ret. (M I, s 241—42).

Provstens kopibog fra disse aar indeholder talrige skrivelser om den af Mynster omtalte strid. Man faar indtryk af, at provsten ved at holde paa en pedantisk efterlevelse af selv meget minutiøse bestemmelser i lovgivningen har virket direkte chikanerende, men Thistedts forhold var heller ikke

dadelbrit. Typisk for denne fortsatte, smaatskaarne guerillakrig var en sag fra 1838 om en konfirmandliste, som provsten forlangte indsendt, men som T ikke indsendte, hvorfor provsten klagede til biskop Mynster. I en sagen vedlagt skrivelse fra T angriber denne provsten paa det skarpeste som »en uvederhæftig og usandfærdig person, der burde fjernes«, og »det var en stadig forargelse for provstiets præster og lærere at skulle have ham (som T anklager for løgn) som biskoppens medhjælper.« I en anden skrivelse udtaler provst Bentzon sig om Ts person: »Saa vel før som sildigere (efter 1837) har jeg haft beviser nok paa T's, som det synes, uforsonlige had, der forskriver sig fra den tid, da jeg søgte at mægle forlig mellem ham og hans siden fraskilte hustru (M II, s 303—04, Sjæll stifts bispearkiv, afgjorte sager, 1838, nr 155). Provsten havde ogsaa en sag med lærer Nielsen, Flinterup, som havde fremsat fornærmelige udtalelser mod provsten (for usandhed), men læreren blev fritundet ved overretsdøm 17. dec 38, idet hans udtalelser dog mortificeredes.

Hjælpepræst hos pastor Thisted

1854—55: T. A. V. Rasmussen, se Rørby.

18. 8. dec 1855—20. juli 68 (sp Ibsker-S): **E. J. Anger**, fl t Horslunde-N, se der.

19. 5. okt 1868—9. sept 85 (Fængselspræst Christianshavn 7. aug 65): **Emil Boesen**, * 21. febr 14 Seest. Forældre: Sp i Eltang-SV, Ulrik Chr. B † 40, (af Vigerslev-V) og Marie Christine Schiøtt. Stud Vordingborg 32, c okt 39 (h), hjpr Raabjerg 7. okt 43, do Hunstrup-Ø-H 47, præst Horsens straffeanstalt 18. juni 54, r af Dbg 65, afsk 9. jan 85, † 6. okt 89. ~ 18. okt 44 Karen Marie Wesenberg, * 11. jan 15 Aalborg, † 25. dec 89. Forældre: Kammerraad, stiftslandinspektør i Ribe Carl August W og Ingeborg Christine Brix. — Brødre: Biskop B Slesvig, Harridslev-A, og Saltum-H, Fættre: Odder og Aarhus dk. — Stamt. 18.

Pastor B var som ung politisk interesseret nationalliberal og valgtes som folketingsmand i Thisted amts 2 kreds 1853—54. Senere gjorde han sig fortjent som fængselspræst ved sit arbejde for fanger. Som sognepræst var han jævn og samvittighedsfuld, ikke nogen stor prædikant, præget af slægten Boesens kultur (Elberling: Den dsk rigsdag 1849—1949).

20. 12. jan 1886—21. juli 1915 (vicepastor Ulbjerg-L 3. juni 79): **Frederik Sophus Holberg Møller**, * 3. okt 45 Vordingborg. Forældre: Overlærer Niels Mortensen M og Sophie Vilh. Jürgensen. Stud Nyk 63, c 69² (h₁), huslærer Sdr Bjert pgd, lærer Vordingborg, hjpr Vordingborg 1. okt 77, afsk 21. juli 15, † 19. aug 15. ~ 8. nov 73 Eleonora Christiane Neergaard, * 21. april 51 Kbhvn, † 16. april 38. Forældre: Snedkerm Peter N og Cathrine Marie Fleron.

Pastor Holberg Møller var en stout præsteskikkelse, myndig, ja til tider stejl. Trofast mod dem, han tog sig af, faderlig, f eks over for de unge lærere.

21. 10. dec 1915—19. juli 20 (sp Glenstrup 11. juni 09): **Carl Emil Andersen**, * 11. maj 75 Rønne. Forældre: Overlærer ved Rønne latinskole, c mag Niels A og Henriette Emilie Nielsen. Kom efter moderens død i huset hos sin farbroder, der var sp Tved, Fyn, forstuderende, stud priv 95, c 01¹ (1), lærer og manuduktør Kbhvn, hjpr St Hedinge 30. aug 04, afsk 19. juli 20, adjunkt Sønderborg 20, lektor 26, afsk 42. ~ 3. juni 10 Julie Emilie Ida Rosen, * 22. febr 90 St Hedinge. Forældre: Læge i Karlslunde Carl R og Elisabeth Marie

Kirkegaard. — Hustrus farfadere broder: Faa-revejle.

Pastor A var grundtvigsk. Interesseret ornitolog, havde mange fugle i pgd (var ansøger til direktørposten i Zoologisk Have). Plantede en del sjældne træer i haven.

22. 13. nov 1920—14. juli 30 (kkp Gladsaxe-H 10. febr 18): **J. H. Philipsen**, fl t sp Nakskov-B, se der.

23. 20. okt 1930—11. jan 38 (kkp Absalons k, Kbhvn 11. dec 26): **K. Sinding-Jensen**, fl t rkp Hans Tausens k, Kbhvn, se Lyng-V-B.

24. 14. juni 1938—25. sept 47 (hjpr Bornholms valgmg 9. sept 33): **Karl Einar Holger Ansgar Andersen**, * 20. juni 04 Ryslinge. Faderen: Sp i Østerbølle, † 44. Stud Viborg 23, c 33² (h₂), lærer Bornholms højskole, dræbt ved færdselsulykke i Kbhvn 25. sept 47. ~ 2. okt 33 Ebba Christensen, * 5. febr 10 Aarhus. Forældre: Maskinfabrikant Lauritz Andersen C og Elna Margrethe Christiane Hansen. — Broder: Visby-H.

Der fandtes ingen kirkelig retning eller nogen anden baas, hvori man kunne anbringe Karl Andersen. Hvis folk kun kendte ham overfladisk, kunne de godt høre ham udtale sig om en sag eller en person og mene, at de nu vidste, hvor de havde ham — for straks efter ikke at ane det alligevel. I det hele taget kan man vist sige, at hans — for os at se — alt for korte løbebane var fuld af overraskelser, ikke mindst for ham selv. Han var et levende menneske i det ords allerstærkeste betydning.

Under hans opvækst i en jysk pgd blev kompasset rettet for ham, og ved den indstilling blev der ikke senere forandret noget; men han blev ikke stikkende i nogen pgdsidyl. Han lærte, hvad det vil sige at tvivle, kæmpe og lide nederlag — og af Guds naade blive bevaret i troen. Sit barndomshjem mindedes han i dyb taknemlighed, fordi han der mødte evangeliet som et ord, der ikke var til at komme udenom; og saa gik han forøvrigt sine egne veje baade i studentertiden og som præst.

I sit eget hjem paa Bornholm og siden i Gyrstinge levede han, sammen med sin kone og sine børn, et rigt liv, hvor han gav meget og modtog meget. Det var ikke pgdsidyl i gammeldags forstand (en af dens forudsætninger var bedre økonomiske kaar, end man har i de fleste præstehjem nu!); det var i det hele taget ikke efterligning af noget, men virkede saa dejligt ægte og umiddelbart, som alt hvad A havde med at gøre. Vi, der har set og hørt ham som vært ved et præstekonvent, kunne ønske mange kolleger at have haft den oplevelse. Et formfuldent indledningsforedrag fik man sjældent, skønt han ved andre lejligheder dokumenterede, at han netop magtede at forme et stort stof baade i tale og i skrift, hvis det var det, det kom an paa, men spillevende var det altid.

Et levende menneske i stadig kamp med problemerne, saadan var han, og derfor var samvær med ham altid frugtbart. Han var en god teolog i den betydning af ordet, som ikke altid fremgaar af et eksamensbevis; aldrig færdig med spørgsmaalene, til det sidste kæmpende for at finde ind til, hvad evangeliet er,

og faa det udtrykt og forkyndt for fattige mennesker, sig selv iberegnet. Hans kærlighed til og arbejde for »den laubske kirkesang« laa paa den linje og var ikke, som nogle troede, et liebhaveri.

Baade der, hvor A fik sin faste præstegering, og andre steder, ikke mindst i nabosogne, hvor han gjorde tjeneste i ret lange perioder, er der mange mennesker, som er taknemlige, fordi de lærte ham at kende som en ærlig præst, der ikke selv havde andet at holde sig til end det ord, han var sat til at forkynde. Han gjorde ingen forsøg paa at optræde med værdighed eller myndighed og gav sig aldrig ud for mere, end han var; netop derfor kunne han i givet fald tale og handle med ægte myndighed. — Han gjorde det let for folk, som ønskede at finde fejl hos ham, og de, der mener, at præster helst skal leve i en lidt højere sfære end andre dødelige, kunne næppe altid befinde sig vel i hans selskab. Til gengæld var han paa talefod med en mængde forskellige mennesker iblandt dem, som ikke har mange præstebekendtskaber, og det ikke bare som en herlig kammerat og fortrolig ven, men ogsaa tit som præst og sjælesorger. Han var hjælpsom overfor alle, der trængte til det, og skaanede ikke sig selv, naar der var mulighed for med ord eller gerning at trøste et medmenneske i nød. Hans trang til kontakt med dem, han skulle være præst for, fik ham ogsaa til at begynde udsendelsen af et menighedsblad for de to sogne, og han nøjedes ikke med at redigere det ved hjælp af papirsaksen, men gjorde et stort arbejde med det, saa det blev et søgneblad af høj kvalitet.

Ingen, som kendte A, undrede sig, da han gik ind i modstandsbevægelsen; det var ikke eventyrlyst eller kampglæde, der var hans hovedmotiv (skønt han visselig var i besiddelse af begge dele), men han tog det som et pligtarbejde, der skulle gøres. Det endte med, at han maatte gaa under jorden indtil kapitulationen; da vendte han tilbage til festgudstjenesten, glæden — og skuffelserne (Jørgen Tørsleff, Roskilde-bogen, 1950, s 101—02).

25. 19. marts 1948 (rkp Nathanaels k, Kbhvn 7. jan 43): **Emil Hansen**, * 30. jan 07 Jungshoved. Forældre: Gdjr Rasmus Peter H og Ane Margrethe Petersen. Stud Johannesskolen 26, c 34¹ (h₂), hjpr Jungshoved 10. marts 34, sp Boeslunde 30. nov 36. ~ 7. jan 36 Agnete Müller, * 11. okt 99 Kbhvn. Forældre: Xylograf Herman Rudolph M og Johanne Svendsen.

MUNKEBJERGBY—BROMME

Munkebjergby-Bromme pastorat, 2463 og 1536 ha, er højtliggende og bakket, naturskønt, smukke søer, M sø og Magle sø m fl, en del mose. B sogn er skovrigt, jævnt frugtbart. Byerne: M, Døjringe, Rude-Eskildstrup, Vedde, B, Lille Ebberup, Krøjerup, hg Ødemark i B.

Det kirkelige liv. Pastor J. C. Lund sad her i 40 aar, han var rationalist. I tillysningsbogen fandt Mynster, at der selv i hovedsognet mange søndage ikke var gudstjeneste. Og endnu sjældnere var der gudstjeneste i Bromme. Ældre folk fortalte senere, at L blev siddende paa vognen og lod kusken se efter, om der var nogen i B kirke, og som oftest kørte han hjem igen, fordi der ingen var. Da biskop Martensen var paa visitats her, 1857, skrev han intet i embedsbogen. Situationen var, efter de historier, der berettes, ikke saa gunstig, og L var meget utilfreds, naar beboerne søgte andre præster (»hvad Fanden render I til dem efter?«). Mynster skriver, at læreren i M var »en aldeles forkert mand, han er til nar«, og læreren i Døjringe var »indbildsk, studs og tvær«. De øvrige lærere var duelige. Forfatteren Anton Nielsen var lærer i M 1858—68. Han var en dygtig lærer, blev ven med Ernst Trier og grebet af den grundtvigske bevægelse. Han blev senere højskoleforstander i V Skerninge. Befolkningen var ikke kirkelig. I M har ligget en kro, »Stodderklemmen«, maaske den kro, hvor Jeppe paa Bjerget (Munkebjergby?) drak, naar han ville glemme Nille. Det er jo Holbergs egn her (Vilhelm Andersen: Holberg paa Tersløsegd, s 9).

Sidst i 19. aarh blev sognene præget af tidens politiske bevægelser, befolkningen er en dygtig og interesseret bondestand. Præsterne var højkirkelige indtil 1887. Flere søgte til *Johs. Clausen*, Stenlille, eller til *Rønne* i Sønderup. IM kom hertil fra nabosognene, og troslivet kan føres 2—3 slægtled tilbage. Pastor *Budde-Lund* var skarp missionsmand, vækkelsesprædikant, IM organiseredes, og lige efter hans afrejse blev der bygget missionshus i M 1896 (nybygget 1951). Her er gennem aarene øvet et trofast arbejde med bibelsamtaler, ungdomsarbejde og sds. Boelsmd *Lars Rasmussen*, Døjringe, var i en aarrække leder. Kredsen var meget kirketro (pastor *Friis* skriver: »Skønt jeg ikke kunne give dem den forkyndelse, de ønskede, kom de stadig i kirken, men de havde deres *hjem* i missionshuset). En grundtvigsk kreds blev i en aarrække ledet af gdjr *Niels Eliassen*, Rude-Eskildstrup. Han var fmd for Sorø højskoles elevforening. Pastor *Friis* var højkirkelig, kirkegangen var i hans tid ret god i M, men yderst ringe i B. Han ledede meget vel besøgte basarer i pgdshaven til fordel for sognets sygeplejeforening og en aarlig basar for Arabermissionen og for Missionen for hjemløse mænd. Bymissionær *Hans Olsen* kom her jævnligt. Disse basarer er fortsat efter pastor *Friis'* afgang. 1904 opførtes der forsamlingshuse i M og i Døjringe, her er der holdt en del foredrag. I Døjringe og stationsbyen Vedde er der holdt en del kristelige møder foruden møderne i B og B. Pastor *Harboe* holdt velbesøgte bibellæsninger rundt om i pastoratet. Befolkningen er velvillig, M sogn mere kirkeligt end B, gode forhold.

1922 oplyses: IM smf, KFUM og K, nogle baptister, 1935: Kkg 6 og 5 pct, IM (husejer K. Sørensen, M), smaa KFUM og K, 1934: Kkg 5 pct, IM smf (tømrer H. P. Larsen, M), i de kolde vintre holdes gudstj i skolerne, møde-

deltagelsen noget ringere paa grund af kuldens, 1950: Kkg 4 og 5 pct, velvilje, IM smf (lærer Kaag, M), bibelkr, DMS, sds, KFUM og K, enk baptister.

Munkebjergby kirke er oprindelig romansk af kamp, med apsis. Senere er murene forhøjede, kirken blev overhvalvet, der tilføjedes smukt kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, stort kapel og sakristi mod nord, alt af munkesten, sakristiet dog af kamp. Restaureret 1864. Altertavle fra 1872 (N. Simonsen: Jesus paa Oliebjerget), prædikestol fra 1595 med moderne malerier. Romansk sandstensfont med tungeornament. Monstranshus. 175 sd.

Dann kirker, Sorø amt, I, s 369—78, Löffler: Sorø akademis kirker, s 29, Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 268 (1893 fandtes rester af kalkm i apsis), Mackeprang: Døbefonte, s 77, 78, 81.

Bromme kirke ligger ensomt men naturskønt ved Bromme granskov, højt over Magle sø. Den ældste del er romansk, af kamp, med apsis, senere er kirken overhvalvet, har faaet kamgavlet (hvidkalket) taarn, vaabenhus mod nord og kapel (nu daabskapel) mod syd, alt af munkesten. Altertavlen (af fru Ingemann: Matt. 18, 1), blev 1948 erstattet med et nyt krucifix (Hjalte Skovgaard) paa alteret, prædikestol fra c 1600, fontens fod af kalksten, kummen er et med kalkpuds dækket malmkar. Ligsten. 90 sd. Kirken restaureret 1948, ingen stolestader, kun løse stole.

Dann kirker, Sorø amt I, s 379—86, Mackeprang s 66 og 380.

Altergæster: 1891: 638 og 235, 1896: 618 og 288, 1912: 331 og 35, 1922: 251 og 20, 1930: 608 og 227, 1942: 568 og 105, 1949: 757 og 184.

Folketal: 1850: 1083 og 585, 1901: 1237 og 599, 1921: 1553 og 683, 1945: 1542 og 628.

Menighedsraad: 1914: 2 IM, 11 u p, 1922: 4 IM, 9 ikke IM, 1938: 3 IM, 3 gr, 3 soc, 4 u p, 1949: 3 IM, 3 gr, 2 soc, 5 u p.

Kommunevalg: 1943: Munkebjergby: Soc 162 (2), rad 93 (1), venstre 296 (4). Bromme: Soc 69 (2), rad 47 (1), venstre 98 (4). 1950: Munkebjergby: Soc 163 (2), rad 99 (1), venstre 370 (4). Bromme: Soc 62 (2), rad 36 (1), venstre 146 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 295 by, b) 150 rdl, naturalier, 4 fyv brænde, d) 230 rdl, e) 72 td ld. — 1870: Regul 2320 kr, netto 5865 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 2. kl. Pgd opført 1910.

Om den gamle pgd se H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle præstegaarde, 1932, s 47.

17. 4. juni 1822—26. sept 62: **John Christian Lund**, * 15. dec 88 Kbhvn. Forældre: Cand theol John L og Frederikke Dultzmann. Stud Kbhvn 07, c jan 12 (1), lærer Mtrp, afsk 26. sept 62, † 23. jan 67. ~ 14. juni 23 Erasmie Henriette Struckmann, * 22. nov 94 Næstved, † 1. sept 78. Forældre: Regimentskirurg Johan Reinhold S og Magdalene Kirstine Arentrup. — Søns datter ~ J. A. Ohrt, Voer-E. — Stamt 139 (Zahle).

E II, s 169, S II, s 256.

Mynster fandt 1845 den smukt beliggende pgd i fortrinlig og pyntelig stand. Haven meget stor og smuk, kirken i meget god stand. Pastor L's prædiken handlede om sandheden, men intet om, hvorledes den frigør, foredraget frit, snarere stærkt end kraftigt, men iskoldt (1837). 1845: Jævnt rationalistisk, intet tiltalende, den smukke tekst (Fil. 3, 14) næsten ubenyttet. Stor forsamlng, den meget talrige ungdom svarede særdeles godt (M I, 245).

18. 5. jan 1863—16. aug 70 (sp Vindblæs-Dalbøyer 6. jan 52): **Nicolai Carl Voetmann**, * 13. juli 06 Kbhvn. Forældre: Fuldmægtig i krigskommissariatet i Aarhus Andreas V af Louns-A og Kirstine Marie Hammer. Stud priv 28, c jan 36 (h), hjpr Storning-S-G 15. jan 42, † 16. aug 70. ~ 29. okt 44 sin kusine Francisca Marie Philipsen, * 20. sept 12 Odense,

† 22. febr 04. Forældre: Kbmd Worm P og Bolette Cathrine Hammer.

19. 12. nov 1870—12. jan 80 (sp Næsby-T 11. april 54): **Philip Christian Gøtzsche**, * 11. okt 15 Kiel. Faderen: Sp Finderup, † 72, se der. Stud priv 32, c jan 39 (l), adjunkt Sorø 45, afsk 12. jan 80, † 5. sept 87. ~ 7. aug 47 Thora Frederikke Guldbandsen, * 29. juli 20 Kbhvn, † 26. juni 77. Forældre: Kgl kapelmester Hans Vilhelm G og Else Marie Topp. — Broder: Biskop G, Ribe. Søstre ~ Bache, Endelave, Bagger, Øde Førslev-S, Jørgensen, Vinding-V og Mygind, Fraugde. — Stamt 51.

20. 16. marts 1880—21. febr 87 (medbestyrer: Kbhvns private skolelærerseminarium 60): **A. G. H. Reimer**, fl t Vemmelev-H, se der.

21. 27. april 1887—3. dec 95 (sp Niløse 11. juni 80): **H. P. N. Budde-Lund**, fl t Everdrup. se der.

22. 11. febr 1896—7. sept 96 (rpk Vor Frue k, Aalborg-sp Sdr Tranders 21. jan 88): **Sophus Andreas Bergsøe**, * 26. sept 38 Kbhvn. Forældre: Kammeraad, administratør v Den kgl Porcellænsfabrik Carl Vilh. B og Lovise Sophie Bech. Stud v Westens inst 57, ved landvæsenet paa Lolland og i Skotland, ejer af Andigaard, Skørtinge sogn 65—77, assistent i justitsministeriet, udenlandsrejser, numismatiker, stud jur, c theol 87² (h), † 7. sept 96 efter en nyreoperation. ~ 19. aug 65 Margrethe Krebs, * 31. maj 46 Kbhvn, † 5. aug 14. Forældre: Professor, inspektør ved Mtrp, bestyrer af Krebs' skole Konrad Peter Julius K og Mathilde Sofie Marcussen. — Broder: Forfatteren Vilhelm B. Hustrus søster ~ religionshistorikeren c th P. O. Ryberg-Hansen.

23. 3. dec 1896—7. april 1927 (2. ord kat Vor Frue k, Kbhvn 18. april 90 og præst Kommunehospitalet 92—97): **Oscar Ærbo Carsten Trap Friis**, * 7. febr 62 Holbæk. Forældre: Boghdlr Hans Frederik Johan F af Marslev-B og Christine Mortensen. Stud Brgdsk K 78, c 84² (l), cand mag (historie og græsk) 90, afsk 7. april 27, † 10. marts 50. ~ 27. okt 93 Annine Lovise Bernhardine Jensen, * 17. sept 61 Torslev, † 23. nov 45. Forældre: Lærer ftm Jens Peder J og Andreas Dorthea Ryge. — Fra provst H. Friis, † 1708, har alle forfædre undtagen faderen været præster. — Stamt 41. Hustrus broder: Hjørmind-L-H.

Pastor F var stærkt præget af sin forbindelse med Jacob Paulli og havde hans kirkesyn og arbejdsmaade, en fin og samvittighedsfuld mand, men han samlede ikke nogen stor menighed. Han oprettede 1908 foreningen til gavn for trætte og overanstrengte kvinder i Sorø amt, der modtog bidrag fra hele amtet og var til god hjælp. Han stiftede ogsaa pastoratets sygeplejeforening og et bibliotek i præstegaarden for befolkningen. Han skildres som »ret en sognepræst, hyppig gæst i de mange hjem« (J. Harboe).

24. 27. juli 1927—31. marts 48 (sp Emmerlev-H 15. sept 21): **Jørgen Gottfried Thurecht Gunnensen Harboe**, * 1. sept 78 Egeslevmagle. Forældre: Bryggeriejer Gunner Gunnensen H og Metha Emilie Kirstine Lotz. Stud priv 97, udlært som boghandler, c 07¹ (h), rejse til Italien-Ægypten, lærer Nærum kostskole, hjpr Søllerød 21. febr 08, sp Tørring-Hammer 6. april 12, afsk 31. marts 48. ~ 22. maj 13

Ellen Hedvig Sophie Aude Andersen, * 11. juli 87 Assens. Forældre: Kbmd Carl Sofus A og Maria Dorthea Aude. — Oldefader: Harboe, Magleby ved Skelskør, † 1861, se der.

25. 30. juli 1948 (sp Buerup 31. maj 40): **Johannes Busch**, * 9. juni 10 Kvalbø, Færøerne. Faderen: Sp Blistrup, se der. Stud Sorø 28, c 35² (h), hjpr Frederiksværk-V 27. marts 36. ~ 23. juni 40 Karen Margrethe Andersen, * 4. maj 15 Frederiksværk. Forældre: Manufakturhdr Jens Peter A og Sanne Karoline Marie Olsen. — Broder: Kkp Norderøerne.

STENMAGLE—STENLILLE

Stenmagle-Stenlille pastorat, 3363 og 2236 ha, er udtrakt, højtliggende og jævnt frugtbar, en del mose. Stenlille sogn i Merløse herred, Holbæk amt, kirkeligt under Løve herred. Nogen skov i Stenlille. Stenlille stationsby. Aamosen. Byerne: Stenmagle, Assentorp, Vandløse, Nyrup, Ovstrup, Kyringe, Stenlille, Saltofte, Tjørntved, Skuerup, Laarup.

Det kirkelige liv. Dette pastorat har en mere bevæget kirkehistorie end de fleste andre paa Sjælland. En brodersøn af *Hans Ad. Brorson* var sp her 1760—88. *Mynster* skriver, 1837, at Stenmagle er den kirke, hvor han »for 46 aar siden første gang betraadte en prædikestol«. Pastor *Bendtsen* var i sine velmagtsdage en kraftfuld præst, og kirkegangen var god. *Francke* var en ringe præst. I hans tid skete de tre store begivenheder i pastoratets aandelige historie: *Baptisterne* fik indgang. *Johannes Clausen* blev kapellan, og *Kirkelig forening for indre mission* stiftedes i Stenlille skole 1861.

Pastor *Franckes* forhold udviklede sig saaledes, at han efter ordre maatte holde kapellan. Da *Johs. Clausen* blev indsat, var der en mand, som saa paa den lille, blege kapellan og udbrød: »Det lille skidt! det bliver nok ikke bedre end det, vi har haft!« Men det gik anderledes. De hidtil tomme kirker fyldtes hver søndag. Clausen havde været gennem svære kriser, nervesygdom og sorger, han havde nyligt oplevet *Søren Kierkegaards* hvasse angreb paa statskirken og *Kierkegaards* begravelse, hvor der blev raabt: »Ned med præsterne!« Under sine anfægtelser havde han søgt hjælp hos sin ven. *Vilhelm Beck*, som var kapellan i Ubby. I sit hjem fandt C ikke forstaaelse. Samtaler med og breve fra Beck hjalp ham; de to blev vækkelsesprædikanter, som satte varige spor i Vest- og Midtsjælland, og begge disse præstesønner havde i deres hjem savnet troens varme. Trods *Franckes* forsømmelighed var jordbunden beredt for Clausen. Flere ikke-folkekirkelige trossamfund havde gennempløjet den. Især baptisterne, der havde en kirkesal i Kyringe, Stenmagle sogn. Man kan ikke faa et paalideligt billede af den aandelige udvikling her uden at minde om baptisternes arbejde. De kom hertil i 40'erne, og en af de ældste dan-

ske baptistmenigheder findes her (i Vandløse). Frimenighedspræst *Grunnet* havde ogsaa virket, men der var rivninger mellem de forskellige kredse.

Clausen samlede store skarer, og baptisterne indbød ham til et møde. Han lovede at komme paa betingelse af, at man ikke skulle trættes om barnedaaben. En baptistisk leder fra Kbhvn blev tilkaldt, og man begyndte at angribe barnedaaben. Clausen blev vred: »I holder ikke eders ord!« Saa gik han. Naar baptisterne holdt møde i een gaard, holdt C møde i en gaard ved siden af. Han ville bekæmpe de ikke-folkekirkelige ved at styrke de folkekirkelige. Han fik dannet et »folkekirkeligt samfund«, og baptisstens fremgang standsedes. *Vilhelm Beck* støttede ham trofast. De besøgte jævnligt hinanden og prædikede i hinandens kirker. Beck tordnede løs allerede scm vakt — han regnede først sin omvendelse fra 1859, men Clausen kunne ikke skelne saaledes mellem faser i sit trosliv; han lærte af kampen med baptisterne, at man ikke kan bygge sin tro paa omvendelsen, men paa daaben og hævdede over for Beck, at sakramenterne er »troslivets hængsler«. Clausen var den af de to, som først fik forbindelse med *Indre Mission*. Samarbejdet mellem Beck og Clausen fik afgørende betydning for dannelsen af *Kirkelig forening for Indre Mission*. Menigheden i Stenmagle-S havde et mørkere, mere pietistisk præg end i Ubby, men da C i disse aar blev forlovet med den livlige *Sofie Petersen*, datter fra det muntre, ungdomsprægede præstehjem i Gierslev (C hævdede da et pietistisk syn, f eks paa kvindens klædedragt) andredes hans syn i flere retninger. Han var første gang med til missionsmøde 1860 i Fuldbyskole; han stillede sine rige evner fuldt i missionens tjeneste og hævdede: »vi skal ikke fiske i egne garn; vi skal benytte det gamle garn, som er den hellige, almindelige kirke«. Han prædikede ved IM's foraarsmøde i Høve 1861.

Indre Mission var kommet ind i en krise (se *Store Tostrup* (s 246). Der var strid i bestyrelsen og mellem medarbejderne. Pastor *C. F. Rønne*, Høve, var blevet formand 1858. For at faa ro og for at gøre IM mere kirkelig, foreslog C ved et konvent i Scrå, at missionsens udsendinge skulle prøves af biskoppen, hvad Rønne billigede, men de læge medlemmer i bestyrelsen var imod. Gdjr *Peder Pedersen* traadte ud og dannede en »evangelisk frimenighed« i Nyrup, Ugerløse sogn, hvor barnedaaben bibeholdtes, men ved neddykning og med krav om »det rene nadverbord«. IMtid red, *L. Mortensen*, var blevet afskediget paa graat papir, og hele foreningen syntes at opløse sig i smaa sekter... de fleste i bestyrelsen endte uden for folkekirken. Rønne fik IM's forhold ført frem til drøftelse ved DMS store sommermøde i Aarhus juni 1861, og i 6 punkter foreslog han dannelsen af *Kirkelig forening for Indre Mission* i Danmark. Tiden paa mødet var fremrykket, saa der blev ikke megen tid til drøftelse. Under de alvorlige forhold for IM blev der saa indbudt til generalforsamling og møde for »Foreningen for indre mission« i *Stenlille skole 13. september 1861*. Her møder vi for første gang i IM's

historie den mand, som skulle blive IM's høveding, *Vilhelm Beck*, og som her øvede den kirkehistoriske bedrift, trods et vrangvilligt og over for præster mistænksomt lægfolk at føre IM fast og varigt ind i folkekirkenes rammer. Mødet aabnedes med en gudstjeneste i Stenlille k, hvør Vilh. Beck prædikede over Luk. 5, 1—12 (Peters fiskedræt), en prædiken, der blev som et program for IM: »Det er hidtil gaadt daarligt med IM, fordi mange præster har foragtet dette lægmandsfiskeri, og fordi mange af de arbejdende lægfolk har foragtet præsteembedet og ment, at lægmandsfiskeri var bedre end præstefiskeri. Nu gælder det at vinke til hinanden og samarbejde«. Man maatte saa i lag med den pinlige sag: at afskedige kolportør *Jens Larsen*, der i 8 aar havde været missionsens udsending, men nu var paa vej ud af folkekirken, hvorefter *Jens L. Dyrholm* var missionsens eneste udsending. *Vilhelm Beck* talte strenge ord til den splidagtige forsamling, men det vigtigste var, at paa dette møde stiftedes *Kirkelig forening for Indre Mission*, og blandt de ny bestyrelsesmedlemmer var *Vilhelm Beck*, *Johs. Clausen* og den fromme, karakterfaste lægmand, *Jakob Jensen*, *Skuerup*, *Stenlille* sogn. IM blev en forenet præste- og lægmandsmission, og *Johs. Clausen* skrev udkastet til de nye love, der understregede IM's kirkelige karakter. Hver udsendt lægmand skulle være under en præsts tilsyn og vejledning, og enhver udsending skulle ved sin ankomst til et sogn henvende sig til sognets præst for om muligt at arbejde i forstaaelse med ham. (I de flg 20 aar glemtes disse to bestemmelser dog flere gange). IM skulle virke paa 4 maader: 1) Ved udsendelse af missionærer, 2) kolportører skulle udbrede opbyggelige skrifter, 3) bladet IM'stidende skulle være foreningens organ, og 4) der skulle holdes missionsmøder over hele landet foruden de to halvaarlige møder.

Foruden Beck og Clausen deltog kun een præst i dette møde: *E. J. Anger*, *Gyrstinge*.

Et lille frø var lagt i jorden, og den mindelige dag i *Stenlille* blev indgangen til det store arbejde, der hedder *Kirkelig forening for Indre Mission* i Danmark. Straks efter begyndte den eneste udsending, den blinde *Jens Dyrholm*, en missionsrejse landet rundt. *Johs. Clausen* fik kolportørerne sat i gang. Han begyndte med to mænd fra *Stenlille*, indsidder *Kr. Larsen* og ungkarl *Kristian Hansen*, *Skuerup*. *Jakob Jensen* billigede planen: de to mænd skulle gaa rundt i egnens sogne, og Clausen skrev til præsterne om at tage godt imod dem... og anbefale deres virksomhed. Alle præsterne var imødekommende, og det blev kolportørerne til gavn, saa de ikke forveksledes med mormoner og baptister, som ogsaa solgte bøger. De to mænd vandrede 56 dage i 13 sogne og solgte for 250 rdl. 1863 var der 13 kolportører, Beck og Clausen var de eneste præster, der rejste ud og holdt møder for IM. 1863 var Clausen helt ovre paa *Møltrup* ved *Herning* hos proprietær *O. Lawaetz*. Samme aar blev han tjenstledig, blev feltpræst og foretog derefter sin kendte store missionsrejse sammen med *Vilhelm Beck* i *Jylland* (se pag 149). Lærer *Jens Povelsen*,

Stenlille, sluttede sig varmt til IM og betød meget i sognet. Han blev 1865 medlem af IM's styrelse, men udtraadte paa grund af svaghed 1869 og døde 1872. Hans søn blev lærer i *Stenlille* og gik i faderens spor. Han bød velkommen ved 50-aars festen i *Stenlille* 1911.

Jakob Jensen, som var indvalgt i styrelsen 1861, virkede ivrigt for IM, skønt han ikke var kolportør. Han holdt møder i hele *Sydjylland*, var ogsaa i *Jylland*. Aldrig tog han selv en øre, skønt han var en fattig husmand og tømrer. Han var en fast karakter, nogle kaldte ham haard. Han døde 1880, og *Vilhelm Beck* talte over ham (1. Kor. 15, 58: Bliver faste, urckkelige i Herrens gerning). *Jakob Jensen* stod til sin død som leder af IM's arbejde i pastoratet.

Kirkegangen var meget stor i *Johs. Clausens* tid her. *Langvejs* fra søgte man til kirkerne her, og der var et ikke ringe trosliv, noget mørkt, pietistisk, jævnt, men præget af alvor og missionsiver. — 1863 kom en ny sognepræst til *Stenmagle*, *Møller*, en klog og frisindet mand, men uden forbindelse med IM, og kirkegangen gik tilbage. Pastor *Thiel* øvede en god gerning som kapellan, en tro IM's præst. Saa blev *Henning Jensen* sognepræst her 1879. Han var som ung præst ivrig vækkelsesprædikant i samarbejde med IM, men nu grundtvigsk (se I, 554), nærmest frikirkelig. Politikken greb ham, forfatningskampen gjorde ham til ivrig politiker (hvortil han efter sin egen mening var »endnu mindre egned end til at være præst«). Han forfægtede sine udprægede synspunkter klart og fornøjeligt, hensynsløst og ubekymret.

Han kunne forekomme mere bestemt af oppositionen end af det, han selv var. Han tog ud og talte ved politiske møder og agiterede kraftigt imod ministeriet. 1884 var han opstillet i *St Hedinge* kredsen imod kultusminister *Scavenius*. Han blev ikke valgt, og da han i »Politiken« skrev en skarp artikel, blev han afskediget (for »forsøg paa oprør«), uden at biskoppen vidste det (se ndf), og der gik flere maaneder, før *Henning Jensen* fik bevilget pension. Sagen vakte umaadelig opsigt rundt om i landet, og her i pastoratet vakte den megen uro. IM forholdt sig roligt iagttagende og gjorde sit arbejde i stilhed, men blandt befolkningen gik de politiske bølger højt, og den urolige, meget talende *Henning Jensen* gjorde ikke forholdene religiøse. Omsider rejste han til *Kbhvn*.

Hans efterfølger blev en ægte IM'spræst fra *Hammerum* herred, *Ed. Nyeborg*. Han kom med sin stærke personlighed ganske til at præge troslivet i pastoratet i en menneskealder. Han tog straks det standpunkt, at han slet ikke ville befatte sig med politik, men kun prædike evangeliet, og det gjorde han med fynd og klem. Alt det kirkelige liv (bortset fra enkelte familier, der fulgte *Johs. Clausen*, da han blev grundtvigsk præget, og baptisterne) blev præget af IM. — Der blev holdt en mængde møder rundt om i pastoratet, en tid var der to indremissionærer, 1896 blev der bygget missionshus i *Skuerup*, 1894 i *Stenmagle*, 1913 i *Stenlille*, der var 5 sdsk, KFUM og K i begge sogne, og alt arbejdet gik i bedste forstaaelse med pastor *Nyeborg*.

Han var en vældig prædikant, han kunne bruge udtryk, der ville være utænkelige i vore dage, han lagde ikke fingrene imellem, første del af hans prædiken var som regel rettet til de vantrø, sidste del til de troende. Han kunne komme med drøje hug til baptisterne, men han kunne ogsaa tale saaledes, at baptistpræsten i sognet rakte ham haanden og sagde: »Vi er dog brødre!« Kirkerne var fyldte, og trods al modstand fik Nyeberg gennemført respekt for helligdagen her, hvor man tidligere havde arbejdet i marken om søndagen. Han fik ogsaa ordnet de fælles store IM's samfundsmøder for egnen. De holdtes ofte i Stenlille, og de har betydet meget. Missionsugerne var et betydningsfuldt led i Nyebergs arbejde. Der var overfyldt, naar IM's præster og lægfolk talte, og der lagdes stadigt nye til. Ved IM's 25 aars fest var der samlet over 2000 mennesker i S præstegaards-have, hvor Vilhelm Beck og Johs. Clausen talte. — Clausen oplyste her, at han havde faaet forbindelse med IM før Beck, idet han mindede om sin deltagelse i mødet i Fuldbý 1860. Clausen talte om »dalen, der var fuld af døde ben, som blev levende«, og Beck talte over Sl 1: »Hvorfor IM lykkes!« — Ved IM's 50 aars fest 1911 drog c 400 med ekstratog fra IM's aarsmøde i Holbæk til Stenlille, hvor mange mennesker var samlet. Med stor glæde og varme bød pastor Nyeberg velkommen. IM's fmd, *Fr. Zeuthen* talte over 1. Mos. 32, 11: »Med min stav gik jeg over Jordan, og nu er jeg blevet til to hære«. Man gik i procession til skolen og var inde i stuen, hvor IM stiftedes 1861, og hvor der paa væggen hang et billede af Johs. Clausen, siddende i sin vogn, der var forspændt med en lille graa hest, den havde ofte trukket ham rundt i sognene. Lærer Povelsen bød velkommen. Fra skolen gik man ind paa kirkegården, lagde krans paa IM's veteraners grave, og paa en plads, der var bestemt til kirkegårdsudvidelse, smykket med mange flag, blev der holdt en række taler, lensgreve *Holstein-Holsteinborg* var ordstyrer, repræsentanter fra alle IM's »børn« (Kbhvns IM, Kirkefondet, Magdalene-hjemmet, soldatermiss, sømandsmiss osv) talte; ogsaa fra Sønderjylland og de nordiske lande var der taler. Meget stemningsfuld var afskeden paa stationspladsen, hvor de finske deltagere sang »Vårt Land«. — Pastor Nyeberg stod til sin afgang med usvækket kraft, med fulde kirker og stor indflydelse. Han afløstes af Vilhelm Becks søn, *Filip Beck*, der fortsatte i Nyebergs spor. Senere har der været mere stille, undertiden indre brydninger, arbejdet er fortsat paa samme linje af pastor *Buchhave*. Blandt lægfolk kan nævnes proprietær *Lisborg*, Sandlynggaard, der betød meget for Kolcnien Filadelfia, købmand *L. Egemar*, Stenlille, indremissionærerne *Peter Frederiksen*, *Johansen* og *S. N. Petersen*, førstelærer *J. Hansen*, Stenlille, men især huskes *Jakob Larsen* (* 1849, † 1939). En ven skriver om ham: *Jakob L* færdedes trofast iblandt os med sin bcgtaske ved siden, bred og solid, som den der, hvor han kom frem, gerne ville bringe bud fra evigheds verden, ja, komme med et vidnesbyrd om den Gud, der elskede en syndefuld verden saa højt, at

han sendte sin søn til verdens frelse. Gen-nem hele sit liv har han været knyttet til menigheden i vore sogne. Han er født i Tjørntved og har henlevet sin barndom der, men sin meste tid har han boet i Stenmagle sogn. I en forholdsvis ung alder blev han omvendt og fandt sin plads blandt Guds børn, kom derefter meget hurtig i arbejde, først med børnegudstjeneste, og for c 50 aar siden blev han antaget som indremissionær og virkede som saadan, til han blev 80. Hans virkeom-raade var væsentlig Vest- og Nordsjælland, dog gjorde han ogsaa en del rejser til Jylland. Som prædikant hørte *Jakob Larsen* vel ikke til de »store«, men hans vidnesbyrd var hjer-tevarmt og aandsbaaret, fuldtone og klart om synd og naade, frelse og fortabelse. Han var IM's fuldtro ven og arbejder og virkede maaske aller mest ved sine husbesøg, hvor han sikkert har været til velsignelse for mange, ja og saa solgte han bøger, maaske flere end nogen anden missionær.

I kirken vil han blive savnet, og menighe-den i vore sogne vil mindes ham med tak til Gud for hans gerning iblandt os, for hans forbøn og trofasthed, og lad os saa tilsidst mindes de ord, der kan staa næsten som et motto over den mands liv. Ordene fra Salme 119—11: »Jeg gemte dit ord i mit hjerte for ikke at synde mod dig« (Stenmagle kirkeblad april 1939).

Baptistmenigheden i pastoratet er en af de ældste og største paa Sjælland. En af de bæ-rende har været skræddermester *Niels Petersen*, Nyrup, som pastor Nyeberg kaldte »broder Niels«. I Vandløse har man haft ka-pel, og 1898 rejstes den anselige kirke i Nyrup. Blandt menighedens præster og forstandere kan nævnes *C. Greisen*, *H. Grarup*, *Orla Gra-rup* og den nuværende præst *Knud Nielsen*. Der er i pastoratet c 150 baptister.

1914 oplyses: Meget god kkg, hørelyst, IM fremherskende, meget arbejde i gang, men der tiltrænges et arbejde blandt ungdommen, 1926: Kkg 10 pct, 2 IMsmf (indremissionærer *J. Larsen*, *Stenmagle*, indremissionær *S. Petersen*, *Stenlille*), 1935: Kkg 10 pct, præget af IM, mange arbejdere, 1943: Kkg 5 pct, 2 IM smf (sp, indremissionær *S. B. Johansen*, *Sten-lille*), mange tørvearbejdere i Aamosen, kir-keblad, 1950: Kkg, præget af IM, 4 samtale-kredse, 3 DMS, 3 IMsmf (sp, lærer *I. Hansen*, *Stenlille*), 5 sdsk.

Stenmagle kirke er oprindeligt romansk af kamp, senere overhvalvet og forsynet med kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord, alt af munkesten. Kapellet er udvidet mod øst, ombygget 1894. Kirken restaureret 1863. Rester af kalkmalerier. Alterbillede fra 1865: C. Dalsgaard: *Maria* og *Elisabeth*, prædikestol fra 1606 med male-rier, egetræsfont med udsd apostle paa foden, fra c 1640, degnestol fra 1530. Gravsten. 220 sd. Orgel fra 1860.

Dann kirker, Sorø amt, s 402—11, Løffler: Sorø akademis kirker, s 37.

Stenlille kirke er romansk, af kamp, med gotiske hvælvinger. Senere har den faaet kamgavlet taarn og vaabenhus mod nord. Restaureret 1860. 1883 frem-drog *Kornerup kalkmalerier*. Altertavle med bil-lede af *J. Roed*: *Jesus* med barnet, malet 1861. Præ-dikestol af gl og nyt arbejde. Af den romanske font er kun kummen bevaret. *Krucifix* og *Lauren-tius-figur*. I koret blev ved IM's 50 aars fest 1911 indsat et glasmaleri af *Peters fiskedræt*. Klokke fra 14. aarh. 150 sd.

Løffler: Sorø akademis kirker, s 56, Nørlund og Lind: Kalkmal, s 257.

Ved Saltofte har der været en Sct Laurentius kilde, hvor der holdtes kildemarkeder, og man valfartede dertil helt op mod 1870.

Altergæster: 1891: 770 og 548, 1896: 700 og 498, 1912: 602 og 560, 1926: 650 og 750, 1934: 584 og 675, 1942: 570 og 680, 1949: 755 og 581.

Folketal: 1850: 1369 og 829, 1901: 1708 og 1134, 1921: 1803 og 1403, 1945: 1854 og 1667.

Menighedsraad: 1914: IM flertal, 1926: 10 IM, 4 u p, 1938: 7 IM, 7 u p, 1949: 6 IM, 6 u p, 2 soc.

Kommunevalg: 1943: Stenmagle: Soc 118 (2), rad 123 (2), kons 83 (1), venstre 275 (4). Stenlille: Soc 164 (2), rad 69 (1), venstre 177 (3), bf 108 (1). 1950: Stenmagle: Soc 166 (2), rad 121 (2), venstre 272 (4), u p 104 (1). Stenlille: Soc 241 (3), rad 83 (1), venstre 173 (2), bf 149 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 385 byg, b) 20 rdl, c) 100 rdl, naturalier, d) 350 rdl, e) 90 td ld. — 1870: Regul 2560 kr, netto 5070 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 2. kl. Pgd opført 1917.

14. 13. febr 1828—9. marts 49 (sp Lime 16. jan 05): **Gottfred Henrik Bendtsen**, * 17. april 73 Hillerød. Forældre: Rektor ved Frborg latinskole, dr Poul B og Anna Gertrud Simonsen. Stud Frborg 91, c jan 96 (1), † 9. marts 49. ~ 06 Inger Elisabeth Svanekjær, * 6. febr 89, † 15. jan 52. — Datter ~ Gøtzsche, Gierslev.

Wiberg omtaler B som »dygtig og forstandig«. Mynster fandt pgd gammel og maadelig. Stenmagle kirke var »ikke smuk, et pulpitur gjorde kirken mørk«. B's prædiken var »simpel, men meget fornuftig og god, sunde tanker i et rent sprog, foredraget frit, med alvor og hjertelighed. Talrig forsamling«. 1845 var pulpituret fjernet. Pastor B var nu gammel og sløv. Kapellanen, Lehn, prædikede »trivielt og superficielt«, men dog taaleligt for en begynder. Mange i kirke, men kun en tredjedel af de karle, der skulle være til stede. Herom blev der baade mundtligt i kirken og skriftligt advaret. Løvrigt svarede de fremadte meget godt, kun boglæsningen ikke rosværdig (M I 244).

Hjælpepræst hos pastor Bendtsen

1845—49: C. F. E. Lehn, se Vrensted-T.

15. 23. sept 1849—3. marts 63 (conrektor Friborg 25—48): Dr phil **Georg Carl Theodor Francke**, * 25. jan 00 Husum, Sydslesvig. Forældre: Rektor, senere prof theol i Kiel Georg Samuel F og Anna Margrethe Fruchte-nicht. Stud Kiel 16, dr phil Kiel 21, c theol Gottorp 42, maatte 1848 forlade hjem og embede paa grund af krigen, afsk 3. marts 63, † 9. jan 66. ~ 22 Agathe Marie Møller, * 22. dec 01 Rantzausgave, † som sindssyg paa anstalt i Slesvig 11. aug 76. Forældre: Krigsraad, proprietær Henrik M og Anna Marie Pape.

Dr F talte meget daarligt dansk og stod i det hele befolkningen fjernet, hvad der i disse bevægede aar ikke var saa godt, og der var her ikke megen overbærenhed dermed. Være var det, at han forsømte sine menigheder, han kom næsten ikke ud i sognene, men tilbragte sin tid hjemme med læsning eller kortspil. Han nedstammede fra den kendte tyske pietist Aug. Francke, var formelt meget luthersk ortodoks, havde en meget stor bogsamling, men huskedes som »en ganske uandelig mand«. Folk sad og snakkede i kirken under gudstjenesten, saa han maatte raabe: »Ti stille«, og man respekterede ham ikke. Efter ordre maatte han tage kapellan. E S I 507.

Hjælpepræst hos pastor, dr Francke

1856—63: Johs. C. E. Clausen, se Vonsild-D.

16. 13. maj 1863—2. okt 78 (sp Sulsted-A 18. juli 51): **Henrik Christopher Hegelund Møller**, * 7. maj 14 Kbhvn. Forældre: Sukkerrafina-dør Niels M og Kirstine Krag. Stud Brdgsck K 32, c nov 39 (1), lærer Kbhvn, løjtnant i infanteriets krigsreserve 48, premierløjtnant ved 2. forstærkningsregiment 49, r af Dbg 50, kaptajn 51, afsk 2. okt 78, † 14. juni 80. ~ 18. sept 41 Jensine Caroline Emilie Lütken, * 3. nov 14 Kbhvn, † 15. april 97. Forældre: Smedemester Johan Peter L og Sophie Christof-fersen. — Sønner: Biskop M, Aalborg og hjpr Haarslev-T. Broder: Vigersted-K.

M var en varm fædrelandsven, og da krigen 1848 udbrød, gik han, skønt gift, med i krigen og udmærkede sig, saa han blev r af Dbg. Han var som præst en klog og frisindet mand. Der var 8 børn i pgd, og der levedes et fornøjeligt, kulturpræget liv. Biskop Møller mindedes pgd i Stenmagle med megen glæde. M var konservativ og højtkirkelig. Meget kendt var han som en fremragende skak-spiller, han blev 1844 fmd for Kbhvns skak-klub, den første af sin art i Danmark, og var kendt som en fin skakproblemforfatter; skrev flere artikler om skakspillet.

Hjælpepræst hos pastor Møller

1874—78: A. C. G. Thiel, se Kvislemark-F.

17. 17. jan 1879—30. marts 85 (sp Pedersker 4. dec 72): **Henning Jensen**, * 6. dec 38 Korne-rup. Faderen: Sp i Osted-A, † 86, se der. Stud Rosk 57, c 64² (1), hjpr Sæby-G 16. dec 65, do Dalby-T 69, afsk 30. marts 85, udgav 86—90 ugebladet »Enhver sit«, folketingsmd (Middel-fart) 86—92, medarbejder »Politiken« og senere »Socialdemokraten«, red »København« 97—19, † 28. febr 29. ~ 2. aug 70 Gjertrud Elisabeth Eleonore Selmer, * 26. juli 45 Favrvraa, Hjerndrup sogn, † 25. juni 32. Forældre: Gdjr, sidst i Them, Peter Frederik August S og Anna Sophie Hedvig Dahl. — Stamt 91 (Plum).

Udg: 90: Jesu barndom og ungdom, 91: Jesus i Galilæa, 91: Kapellanen, fortælling, 92: Pastor Dahlberg, fortælling, 93: Ord og daad, skuespil, 93: Jesu liv og død, fremstill for lægfolk, 93: Til forsvar for Harboere-præsterne, 94: Apostlen Paulus, fremstill for lægfolk, 95: Blodets baand, fortælling, 10: Strandet, do, 11: Hans Lindenow, do, 12: Ulla Rennow, do, 13: Skovens hemmelighed, do, 15: Psykisk forskning, 16: Livets og dødens gaade, 19: Min sidste bog, en kristelig fritænkners tro og haab. — Skrev talrige artikler og afhandlinger, bl a sine erindringer i Fra Holbæk amt X, 1916, s 5—36, XIII, 1919, s 5—59 og i Bornholmske samlinger XII, 1918, s 27—50.

Pastor **Henning Jensen** stod i sine første præsteaar IM nær. Men da han kom til Bornholm, var han ivrig grundtvigianer og venstremand (se I, s 554). Han førte den trandbergske vækkelse ind i kirken, og han gennemførte i de 7 aar, han var paa Bornholm, et mægtigt kirkeligt og folkeligt vækkerarbejde blandt sognets bønder. Han fik mange sognebaandsløser fra andre sogne, og hans kirke var stuvende fuld. Han begyndte ogsaa med stor kraft i Stenmagle-S, hvor der dog ikke var videre sangbund for hans grundtvigske forkyndelse, men han blev paa samme tid mere og mere optaget af politik, og dette førte til hans afskedigelse. Han fortæller selv herom:

»Grunden til min afskedigelse var følgende:

kampen mellem ministeriet Estrup og folketinget var paa sit højeste. Sognepræst Thomas Rørdam skrev i »Berlingske Tid« en artikel om »at være øvrigheden underdanig«. Efter opfordring af »Politiken«s redaktion skrev jeg en modartikel, i hvilken jeg gjorde opmærksom paa, at øvrighedens første opgave var at vogte loven; brød den loven, var den ikke mere øvrighed, og det var folkets ret at skaffe sig en anden. — Dagen efter, at artiklen havde staaet i bladet, var der statsraad, og i dette blev min afskedigelse besluttet, uden at Sjællands biskop, Fog, og min provst, F. V. Andersen, i Ringsted havde anelse derom. — Mange aar efter kom biskop Skat Rørdam lejlighedsvis til at omtale min afskedigelse to gange i »Det kirkelige udvalg«. Han udtalte, at den var »en vilkaarlighed«, og at »den kom som en nysen over Sjællands biskop«. — I min afskedigelse hed det, at man (kultusminister Scavenius) »ville tage under overvejelse«, om jeg skulle have pension. Jeg gik derfor nogle maanedere og var ikke helt fremmed for den tanke, at jeg med hustru og fem ukonfirmerede børn kunne komme til at henvende mig til fattigvæsenet i Stenmagle. Pension fik jeg dog; men da jeg kun havde været sognepræst i 12 aar, var den kun ringe i forhold til det store embede. — Scmmern 1885 holdt jeg c 100 møder landet rundt og modtog mange indbydelser, jeg ikke kunne efterkomme. — 1886, da biskop Monrad nedlagde sit mandat som folketingsmand for Middelfart-kredsen, fik jeg opfordring til at stille mig der og blev valgt. Jeg repræsenterede kredsen til 1892, da jeg faldt ved valget. — Forøvrigt har jeg mindst af alt egnet mig til at være politiker, og jeg har nu paa mine gamle dage mistet al interesse for partipolitik.

H. J. kastede sig især over journalistik, blev en flittig forfatter og foredragsholder. I en række populære skrifter overførte han sine radikale anskuelser paa det religiøse omraade, og fremstillede den nytestamentlige bibelkritiks daværende formentlige resultater og angreb hidsigt folkekirkenes meninger og mænd. Paa samme linje laa hans delvis selvbiografiske romaner og fortællinger, nogle med politisk eller social baggrund.

Vilhelm Andersen skriver (Ill litt hist IV, 1925, s 491): Med J's politiske kætter fulgte snart et kirkeligt forfald, idet den udstødte præst i nogle smaaskrifter først i 90'erne i den ældre tyske bibelkritik og A. C. Larsens stil, som godkendtes af Bjørnson, fremstillede Jesus som »det største menneske«, der med sin høje aand, sit rene sind og varme hjerte har givet det klareste indblik i Guds væsen, men tillige draget de store grundlinjer for forholdet mellem mennesker indbyrdes. I samme stil, men uden at det lykkedes ham at faa sine figurer fri af den teologiske diskussion, skrev han paa grundlag af disse aars personlige oplevelser sine fortællinger (tviavlens »martyr« træder ud af kirken i harme over mirakeltroen). I skuespillet er konflikten politisk. Den livsfriske olding sluttede med »Min sidste bog«, hvori han med den samme realisme, der i 80'erne havde taget forargelse af de smaa fisk i bespisningsmiraklet, godtagere spiritismens haand- og vidnefaste forklaringer af aandedroens undere, opfatter Helligaanden konkret som menneskeaaenden, der virker efter døden: Forældrene i børnene, folkeaaenden i den enkelte og iøvrigt ikke vil vide af anden bekendelse end Peters: »Du er Kristus!«

H. J's meste tid gik med bladarbejde, først meget radikalt, med haarde angreb paa Kir-

kefondet og dets folk. Men efter at være kommet til dagbladet »København«, hvor H. Witzansky blev hans medredaktør, kom han hurtigt i polemik med sine tidligere fæller ved »Politiken« og »Socialdemokraten« og skaaenede ikke Hørup'erne. Kirkespørgsmaal vedblev at være hans speciale, og nu vendte han sig mod folkekirkenes angribere og al irreligiositet. Ortodoks blev han dog ikke, og til sidst var han optaget af psykisk forskning og forbindelse med aandevedenerne. Hans program var en dogmefri kristendom og en rummelig folkekirke. Romanerne fra 1910—13 er skrevet med godt haandlag og veloplagthed og har værdi som kulturhistoriske tidsdokumenter. Han var i det hele stærkest i polemikken, der nok vil huskes mere end hans positive indsats. Han yndede at være i opposition, men hans færd var præget af stor arbejdsevne, frygtløshed, redelighed og tro paa tilværelsens ideelle værdier.

DBL XI, s 432 (Paul Læssøe Møller), A. Vigen i Berl Tid 3. marts 19, nekrologer i dagspressen, især Politiken 2. marts 29 og Morgenbladet 2. marts 29, KLfN II, s 603, Forordet i »Min sidste bog«.

18. 10. aug 1885—19. juni 1914 (sp Vildbjerg-T-N 30. aug 78): **Eduard Mogens Nyeberg**, * 19. aug 40 Helsingør. Forældre: Etrd, borgmester, by- og herredsfoged Claus Gottlieb N og Emilie Anette Holm. Stud Sorø 61, c 69¹ (h), hjpr Glumsø-B 10. sept 69, afsk 19. juni 14, † 24. febr 20. ~¹ 28. maj 72 Anna Helene Agnete Rink, * 17. jan 47 Lykkesholm, Frberg, † 1. okt 73. Forældre: Ldmd Johan Jacob R og Agnes Dorteaa Hedde. ~² 30. april 79 Christine Vilh. Poulina Lawaetz, * 5. aug 59 Møltrup, Timring sogn, † 17. okt 80. Forældre: Forpagter Frederik August L og Christine Amalie Petersen. ~³ 7. dec 83 Johanne Louise Juul, * 5. marts 61 Kbhvn, † 1. maj 29. Forældre: Jstrd kontorchef i admiralitetet Jacob Chr. J og Amalie Berendsen. — Datter ~ Zeuthen, Aulum-H. Fætter: Gamborg.

Pastor N var udgaaet fra et fint, gammelt embedsmandshjem i det da aristokratiske og konservative Helsingør. Paa Sorø var *Frimodt* hans religionslærer og *Frederik Zeuthen* hans skolekammerat. Som student hørte han *Frimodt*; han blev klart omvendt... og omfavnede *Frimodt* saa hjerteligt, at *Frimodt* udbrød: »Holdt, du spoler jo min nyvaskede pibebrave!« N var alle dage et hjertemenneske, stærk i sine følelser og udbrud. Han var en vældig vækkelsesprædikant i Vildbjerg, hvor han huskedes længe efter. *Vilhelm Beck* blev hans nære ven, og Beck viede ham 1879 i Vildbjerg kirke. Fra 1880 til sin død var han medlem af IM's landsstyrelse og førte i mange aar bestyrelsesprotokollen med sin smukke skrift. Det var ham, der 1880 »reddede IM ud af den største fare, den havde været stedt i« (se nedenfor).

Han mistede tidligt sine to første hustruer; hans tredje hustru blev ham en udmærket medhjælp. Ofte led han i Stenmagle af melankoli og anfægtelse, men altid tyede han til sin ven, Vilh. Beck. — Kirkelivet og troslivet blomstrede op i sognene. Der var til tider modstand, men N stod som den selvskrevne leder. Hans prædiken var kraftig som Otto Moes, der stod gnister af hans forkyndelse,

der i sandhed ikke var blødsøden i sine midler, paa mange punkter var han paavirket af Beck, som han beundrede grænseløst. Han var meget glad for at virke i det sogn, hvor IM's vugge stod. Ved tiltrædelsen prædikede han over Luk. 14. 1—11: »Jeg kommer til eder som en synder, der ikke ved noget andet til salighed end Jesus Kristus og ham korsfæstet«. Han fik sat skik paa den pgd og have, der var hans hjem midt i en travl gerning med meget rejsselv; fru N var ogsaa meget virksom... mange børn var der i pgd. Aftenerne var hyggelige, N fortalte anekdoter (som han var fyldt med) eller lavede gaader, om søndagen var pgd fuld af vogne, om aftenen var der møde... bogskabet blev vendt, for at glasset ikke skulle blive trykket ind. Indtil missionshuset blev bygget, holdtes alle møder i pgd. Tiendedagen var der vældigt rykind, og tidligt indførte N dsdk-juletræ og basar i haven, hvor lensgreve *Holstein-Holsteinborg* ofte var taler. — Sine konfirmander elskede N med rørende kærlighed, og de holdt af ham, selv om han talte stærkt til dem. Ved et møde blev en flok beskedent staaende i døren, N raabte: »Kcm helt ind blandt de hellige, i unge, staa ikke der i døren. Der bliver man bare forkolet af at staa. Den varme luft indefra og den kolde luft udefra mødes. I staa i træk og bliver forkolet, faar ondt i halsen, saa I ikke kan synge lovsange. Forkølelse virker dødelig sygdom... derfor kom helt ind i de helliges samfund«. N efterlod kun faa trykte prædikener, og han skrev enkelte smaastykker i IMtidende. Han forberedte sig grundigt og fandt oftest et ledemotiv, f. eks »Er du blevet enig med Vorherre?« Saa skrev han en disposition og fandt en del smaatræk at putte ind. Han ville først tale til *hertet*, saa til forstanden. Hans temperamentsfulde karakter og grebne hjerte gjorde forkyndelsen meget levende. Fru N syntes ikke altid om det, naar han tog saa stærkt paa veje paa prædikestolen, men han sagde: »Ja, I ryster paa jeres kloge hoveder, men saa siger Herren!« Engang klagede folk over ham. N tog paa sin fødselsdag ind til biskop *Rørdam* for at hente sig en »næse«. Ufornknyt kcm han bagefter ud til sin hustru, der ventede paa ham uden for bispegarden. »Hvad sagde biskoppen?« spurgte hun. »Den var saamænd meget mild, den næse... biskoppen sagde: Vi holder saa meget af Dem, pastor Nyeborg, men De maa virkelig ikke bruge saadanne rædsomme udtryk...« Da biskop *Rørdam* kom paa visitats i Stenmagle, erklærede folk: »Der er nok ikke saa stor forskel paa biskoppen og præsten, som vi troede«. Det var ved denne lejlighed, at biskoppen ved middagen sagde: »Hør, pastor Nyeborg, De skylder os en mængde eftersætninger fra Deres prædiken i formiddags«. Prædikens form var for ham noget ganske underordnet. Da en del præster en gang udbredte sig kritisk om N, tog biskop *Rørdam* ham i forsvar med disse ord: »Jeg vil blot gøre d'herre opmærksom paa, at N er en af de mest elskede præster i mit stift« (Hj og tr II, s 142). Sogneboerne førerede ham et spisestuemøblement, og paa hans grav satte de hans første tekst i S kirke: Jeg ag-

tede mig ikke at vide noget andet til salighed end Jesus Kristus og ham korsfæstet.

Pastor A. Fibiger skriver: Ingen kunne sige »goddag« som N med den jyske, trohjertede klang, han havde lært ovre i Vildbjerg og altid bevarede til det sidste, og hvem kunne som han sige det sidste: »Guds fred!« hvilket han altid føjede til sit farvel, og som derfor ogsaa blev det ord, Eliaskirkens menighedssamfund satte paa sin afskedskrans til ham; — men størst og rigest gav han den dog i sit hjem i sine kares kredse, overfor hans elskede, trofaste hustru og den store børneflokk, som han kunne tumle og lege med som deres bedste kammerat. Hvor frydede han sig ikke i hjemmet, og hvor nød han ikke med sit fint kultiverede sind baade god litteratur og især musik. Denne kunst elskede han ogsaa selv at praktisere, og var i mange aar fast forsanger ved IM's aarsmøder og satte ufravigelig tonen for højt op!

Dette storslaaede kærlighedspræg vil bestandig være E. N's æresminde indenfor Guds levende menighed i Danmark. Og saa sandt som — ifølge Guds ord — kærligheden er troens ypperste frugt, naade pastor N højt op i den praktiske kristendom, og derfor slap han ogsaa saa godt fra sine ofte vovede ytringer i kirker og ved møder, fordi ingen kunne staa for den kærlighed, der prægede ham i hele hans færd. Og saaledes stadfæstedes det atter her, at det, som er fadt af kærligheden, er aldrig forfejlet i sit udspring og glipper derfor heller aldrig i sit maal.

Det var ogsaa denne kærligheds indsats, som bragte ham ind i IM's bestyrelse, i hvilken han fik plads fra efteraarsmødet 1880, og af hvilken han var medlem lige til sin død, skønt han i de sidste aar var traadt tilbage fra aktiv tjeneste i den. Han elskede de aarlige bestyrelsesmøder. Det var ogsaa ham, som — for at citere Vilh. Beck — »blev brugt af Herren til at redde missionen ud af den største af alle farer, den indre mission har været stedt i«, den gang da de jyske missionærer havde erklæret strejke, fordi de ikke ville finde sig i at have en »boglærde« mand blandt sig — den lærde mand var Sigvardus Høyer, som ved sin forargelige lærdom havde opnaaet et stakkels c phil! Ak ja, somme-tider er menneskene jo dummere, end de har lov til at være! — Nu kan man kun smile ad denne løjerlige protest; men da det stod paa, var det alvorligt nok. Men atter viste det sig, at det, som den myndige pastor Beck og den lidfulde Zeuthen ikke kunne opnaa, det opnaaede kærlighedens stille magt gennem pastor N; det er den gamle historie om jernet, der skulle deles, og som Øksen bed sig døv paa, og saven skar sig sløv paa; men som kærlighedens stille, stærke lue smeltede saa mildeligt og saa snildeligt.

Nyeborg samlede de haarde halse til et missionsmøde i Vildbjerg præstegaard, »og med den kærlighed, som Herren havde nedlagt i denne kære broders hjerte«, siger Vilh. Beck saa træffende, lykkes det ham at faa smeltet de kolde hjerner. Nyeborg skriver selv derom, at mødet med missionærerne forløb »med velsignet samvær i kirke og hjem i fred og indbyrdes kærlighed«, og han tilføjer: »Det er fra Herren, som i naade holdt sin skærmende haand over den indre mission som sit eget værk«.

Mødet i Vildbjerg i hine majdage 1880 har ikke faaet og vil ikke faa plads i den danske kirkehistorie. Studenterne vil ikke faa det at plage deres hjerner med, de vil vedblive at plage dem med, hvornaar de utallige (og ligeegyldige) paver Pius' og Benedikt' er levede; men i virkeligheden var det intet mindre end en kirkehistorisk bedrift, Nyeborg her udførte; thi sagen var nu sat paa spidsen, og var den truende spaltning blevet gennemført, havde vi haft en — rimeligvis sekterisk — lægmandsmission paa siden af — eller maaske tværs paa — kirken. Det var en kærlighedens triumf og E. N's uvisnelige fortjeneste, at baandet mellem bestyrelsen og missionærerne den gang ikke brast, og det er da ogsaa ved Guds naade blevet bevaret indtil denne dag.

Det var da med fuld føje, at N, der havde vist saa smukt et tjenersind overfor den indre mission, kom ind i dens bestyrelse ved det paafølgende efteraarsmøde i Næstved 1880.

Det var heller ikke underligt, om N elskede Vilh. Beck. Til ham saa han op som den gudbenaadede fører, og til ham tyede han hen, naar hans stærke, følsomme sind slog over og sank ned i dyb melankoli med tunge anfægtelser. Da rejste N til Ørslev, ofte for længere tid ad gangen, og fandt i Vilh. Becks kloge bedømmelse af situationen og i hans

uforstyrrelige ro den lægedom, hans oprevne ner-
ver trængte til. Vore dages større indsigt i den
intime forbindelse, der er mellem det legemlige og
aandelige befindende, vil sikkert bedre kunne for-
staa den slags »anfægtelser« hos en ellers sjæls-
sund mand, der blot af og til kunne bryde sammen
efter altfor stærke anspændelser, og hvem da det
nervøse sammenbrud sændede ned i anfægtelsens
mørke; thi dybest set var der aldrig noget i vejen
mellem ham og hans frelser. Og saa snart nerverne
blev bedre, var »anfægtelserne« ogsaa ovre. En
saadan periode tvang ham til at søge hjemmefra,
da IM i juni 1911 fejrede sit 50-aarige jubilæum ved
mødet i Stenlille, hvor IM's vugge stod, og hvor
jo N var sognepræst; men da selve jubilæumsdagen
oprandt 13. sept. s aar, var han dog i stand til at
være med og indlede festen paa den flagsmykkede
kirkegaard i Stenlille.

Da N i 1914 tog sin afsked og flyttede til Kbhvn,
sluttede han og hans hustru sig straks til Elias-
kirkens menighedssamfund, af hvilket de blev tro-
faste og højt skattede medlemmer, som sjældent
manglede hverken om søndagen eller om tirsdagen.
Hvor ofte var de ikke ogsaa gæster ved nadver-
bordet — og naar jeg saa min gamle ven med det
hvide sølverhaar sidde i skriftestolen, maatte jeg
mindes hans egen skriftetale ved IM's efteraars-
møde i Ringkøbing i 1909, hvor han saa træffende
sammenlignede det at sidde og høre en skriftetale
med at sidde i lægens venteværelse for at berede
sig paa at kunne forklare lægen sine skader saa
klart som muligt for at kunne faa saa megen hjælp
som muligt.

Efterhaanden blev han mere og mere svag. Han
taalte ikke godt at være sammen med for mange
mennesker, i eks husker jeg ham fra det vistnok
sidste aarsmøde for IM, han deltog i, i Svendborg
1915. Pastor Steen holdt foredrag om Rudolf Fri-
modt, og N's navn var ogsaa blevet nævnt. Steen
fortalte om, hvordan N som ung, da han stod i sin
omvendelseskamp, havde søgt Frimodt i sin for-
tvivlelse og grædende udbød: »Jeg gaar fortabt!«
Men da drog Frimodt ham ind til sig og sagde:
»Nej, kære Eduard, et menneske, der har set sin
synd som du, kan aldrig gaa fortabt.« — Ligeledes
fortalte Steen, at man en gang ved et præstekon-
vent havde divertret sig med at angribe Frimodt,
og de forsamlede »brødre« var enige om, at Fri-
modt naturligvis, selvfølgelig, og paa den ene side
osv; men at han i virkeligheden var en under-
maaler, en ensidig vækkelsesprædikant, der aldrig
sagde andet end det samme og kun havde den ene
streng at spille paa osv. Der var ingen, der løf-
tede sin røst til forsvar for Frimodt. Først, da
sagen var uddebatteret, hørte man en, som sagde
stille og stærkt: »Ja, ja, venner, ham skal vi nu
alligevel se i himlen!« Det var N, som ved disse
faa ord talte ud af livets selvoplevelse, bragte de
andres kritik til tavshed.

Da nu mødet hin dag i Svendborg var forbi, gik
jeg hen til min gamle ven. Jeg saa ham gaa saa
ene, ligesom om han flyede for andre. »Glædede
det ikke, min kære ven, at blive mindet om de
gamle dage?« spurgte jeg; men da saa han paa
mig med det syge sinds bønfoldende blik og sagde
kun: »Aa jo, du, — bare jeg havde fred!« Det var
igen de mørke skygger, der kom jagende over ham,
naar han blev udsat for for stærk anspændelse.

Endnu juledag var han i Eliaskirken og sang med
glæde og kraft alle salmerne med; men i den føl-
gende tid sløredes hans tanker, og hans legemes
kraft blev brudt, — til sidst, da han havde glemt
alle menneskenavne, var der dog ét eneste navn,
han endnu bevarede i sit hjerte, det var Jesu dyre-
bare navn, navnet over alle navne.

»Hils hans hustru«, sagde pastor Steen, »og sig
til hende, at jeg siger om ham, som han sagde om
Frimodt: »Ham skal vi se i himlen!«

Den døds-kamp, han havde frygtet saa meget for,
og som hans følsomme gemyt veg angst tilbage for,
blev han fuldstændig skaaet for. Saadan gør Her-
ren det for sine børn. Han sov hen uden saa meget
som en træknig eller det mindste suk. — Lyset var
brændt ud.

Ved bisættelsen i Eliaskirken 28. febr talte jeg
over 1. Johs. 4, 7: »I elskede, lad os elske hveran-
dre; thi kærligheden er af Gud.«

Pastor With mindedes derefter Vildbjerg-tiden og
det gny, der stod om N's navn. Det var ofte drøje
ture, naar de kørte til forsamlingerne paa stive
vogne og ad daarlige veje; men N kaldte det »Vest-
jyllands præstegläder«, og da pastor Withs møde
en gang havde overværet en saadan forsamling i
en lade derovre, udbød hun uvilkkaarlig, at hun
havde aldrig oplevet noget, der i den grad mindede

hende om kristenlivet i apostlenes dage. Sluttelig
bragte han en tak og hilsen fra børnegudstjenestens
udvalg, i hvilket N trofast havde virket (Guds van-
dringsmænd I, 1930, s 89—94).

Om pastor Nyeberg (den forunderlige Nye-
borg) fortæller følgende fra Vildbjerg-tiden i bo-
gen: Livsberetelse af Johs. Gøtzsche, 1924, s 98 f:

»Saa begyndte N paa sin gerning. Han ringede
med stormklokken. Det var ikke alle velovervejede
ord, som han sagde. Men der var ild i det fra først
til sidst. Især i begyndelsen syntes de hellige, at
der tidt var lovlig lidt »føde« i det, han sagde. Men
det havde alligevel magt i sig. Han prædikede, saa
de aandeligt døde ikke kunne blive fra kirken. De
harmedes, og til tider syntes endog hans venner,
at de var kede af, hvad han sagde; thi de kunne
ikke billige det. Men hvor det trak og bed. Han
»rev« meget i de grove synder og skildrede menne-
sker i deres verdslige nøgenhed, saa det for nogle
syntes at være paa grænsen af det anstændige. I
den første del af sin prædiken tordnede han, men
i den sidste del smeltede han. Han gik sjældent
ned af prædikestolen, uden at hans taarer var
rundne, og det var vel grunden til, at han aldrig
kom galt fra, hvad han sagde, selv om det ikke
kunne forsvares. Folk tilgav ham for hans bræn-
dende herteskyld. Han kunne, naar han talte om
verdens menneskers liv, gengive deres udtalelser i
kortsprog og føjede ogsaa til tider de eder til, som
de brugte. Naar der midt under kirketjenesten kom
et par unge, flot klædte landmænd ind, kunne han
i sin prædiken give en skildring af, hvorledes et
par saadanne saa ud, med deres kanonstøvler og
spændetamp i jakken. Og naar han talte om søn-
dagsarbejdet, kunne han udbryde: »saadan en søn-
dagsmøller«, eller han kunne tale om en politisk
løgnhals, og alle vidste godt, hvad det var for en
mølle, der gik om søndagen, eller hvem den paa-
gældende var med en anden politisk anskuelse end
præstens.

Vilh. Becks erindringer, s 160, Louis Blauenfeldt:
IM's hist, 1912, Vilh. Kold: Præsten Ed. Nyeberg,
IMtid, 1920, DnA, 1921, s 60.

Hjælpepræst hos pastor Nyeberg

1907—10: O. E. Madsen, se Levring-H.

1910—14: J. J. Smith-Petersen, se Gloslunde-G.

19. 25. nov 1914—24. okt 34 (sp Ryde-H 24.
marts 02): Filip Beck, * 29. marts 68 Ørum.
Faderen: Sp i Ørslev-S, Vilhelm B, † 01, se
der. Stud Lyceum 88, c 94¹ (h₂), hjpr Ørslev-S
22. juni 96, afsk 24. okt 34. ~ 29. sept 96 Hanna
Sofie Waage, * 14. juli 72 Oslo. Forældre: Prof
i kemi Peter W og Mathilde Guldberg af Ousø,
Norge. — Søn: Skagen. Broder: Helligkorsk,
Kbhvn. — Stamt 10.

Fuldmægtig hos fmd for Kirk foren i IM i Dan-
mark.

Udg: 01: Taler ved Vilhelm Becks begravelse,
skr i IM's jubilæumsbog 11, artikler i IMtidende og
annekset.

20. 4. febr 1935 (sp Fjellerup-G 18. okt 22):
Aage Buchhave, * 29. jan 89 Helsingør. For-
ældre: Fotograf Peter Chr. Theodor B og In-
ger Christine Jensen. Stud Østersø 07, c 13²
(h₁), sekretær KFUM, Odense 13, do Vejle 17.
~ 2. nov 22 Monika Eleonora Schmidth, * 11.
maj 94 Daugaard. Forældre: Stationsforstan-
der Ulrik Kjærulff Krarup S og Andrea Mette
Mathea Nielsen. — Søn: Herritslev.

Kredsfmd DMS 43, medl af Kirkefondets repræ-
sentantskab.

Litt: Hjemliv og trosliv II, 1933, Louis Blauen-
feldt: IM's hist, 1912, J. Kj. Carlsen: Johs. Clausen,
grænspræsten, 1933, Vilhelm Becks erindringer, IM
tidende, IM's jubilæum i Stenlille, 1911, Henning
Jensens forann erindringer, Vilh. Kold: Præsten Ed.
Nyeberg, meddelelser fra præsterne O. E. Madsen,
Filip Beck, Aa. Buchhave, Grarup, De danske bap-
tisters aarb, Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra me-
nighedslivet, 1895, Ludvig Mortensen: Den sjælland-
ske kirkelige opvækkelses hist, 1881, J. P. Jensen:
Om den gudelige forsamlingsbevægelse paa Tisse-
egnen 1830—48, Fra Holbæk amt, III, 1909, s 56—103.

Slagelse herreds provsti

Slagelse herred, 29.171 ha, langs Storebælt er frugtbart, bakket mod øst, hvor der er en del skov, fladt mod vest, hvor der er aabent agerland. Der er ingen større søer. Herredet præges af de to store købstæder, *Slagelse*, der er jernbane- og landevejsknudepunkt, og *Korsør*, der er hovedoverfartssted til Fyn og Jylland.

I Slagelse herred laa middelalderens fornemste johanniterkloster, *Antvorskov*. Her var Hans Tausen munk, og her havde senere Fr. II kongebolig. Han døde her. Sagnet om Hellig Anders er knyttet til Slagelse, i Hejninge ses en af landets største voldpladser, *Trelleborg*, en vikingeborg fra den første middelalder, og talrige oldtidsminder vidner om, at egnen her var tidligt bebygget. Ved Boeslunde laa den stærkt søgte Hellig kors kilde, og ved Korsør laa en af de borge, der byggedes som værn mod venderne, Taarnborg. Senere byggedes fæstningsværket ved Korsør. Under den tyske besættelse var Korsør flere gange skueplads for bevægede begivenheder.

Det kirkelige liv. Tiden indtil 1849. Fra tiden efter reformationen ved vi kun lidt om egnens kirkelige historie. Man var optaget af at retlede over for gamle skikke og tanker. Biskopperne samledes 4 gange i løbet af 20 aar for at affatte vedtægter og paamindelser til præsterne, et af disse møder fandt sted paa Antvorskov 1546, og *Hans Tausen* har da genset sit gamle kloster. Saa kom ortodoksens periode. *Pietismen* var jo delt i en kirkelig bevægelse, som Chr. VI tilhørte, og en sværmerisk bevægelse, paavirket af bl a tyskeren Conrad Dippel. Han havde kredse rundt omkring og ogsaa i Slagelse og Korsør. Hovedkvarteret var vist i Korsør hos den »fornemme borger« købmand *Michael Bentzen*, i hvis hus der blev holdt forsamlinger i 1730'erne. Et besøg af venner fra Sverige voldte en del uro i de vakte kredse, og præsterne klagede. I Slagelse var Bentzens broder, købmand *Zacharias B* og hans svoger, *Niels Stub*, hvis hustru var ivrig seperatist, de ledende. En indberetning har vi fra sognepræsten ved Sct Mikkels kirke, mag *Barscher*, da Zacharias B's to døtre skulle konfirmeres 1736 (præsten omtaler B som »den vildfarende fader«). Der var ogsaa uro i Sorterup, men efter 1740 hører vi ikke meget om separatisterne. Men pietismen skabte den danske folkeskole ved forordningen af 1739. Kirkens mænd var de førende, midlerne var smaa, skolerne var meget beskedne. 1769—96 var provst *Diderich Top* sognepræst ved Sct Mikkels kirke. Han gjorde ikke meget ved skolen. Det gjorde derimod hans efterfølger, dr theol *Frederik Plum*, som paa regensen

havde delt værelse med Korsørs berømte søn, *Jens Baggesen*, og som 1791 blev sognepræst i Korsør, 1796 i Slagelse (som Tops eftermand). Han var meget virksom for skole- og fattigvæsen som provst i herredet, var medarbejder ved udgivelsen af *Evg chr psalmebog* og døde som biskop over Fyns stift.

Fra midt i 1820'erne begyndte et nyt liv. 1799—1846 var Chr. Bastholms søn, *Hans Bastholm*, præst i Slagelse, en ægte rationalist. Som præst og redaktør af byens avis var han med til at præge den offentlige mening. 1825 blev han syg og antog den 24-aarige *J. P. Østrup* som kapellan. Han mente, at hans stilling var saa grundfæstet, at denne unge kapellan ikke kunne rokke den. —

Pastor *J. P. Østrups* præstetid blev af afgørende betydning for det kirkelige liv. Bastholm forregnede sig, og i aarene 1825—30, medens Østrup var kapellan ved Sct Peders kirke, fyldtes kirken, og mange indsaa rationalismens »tomhed og uandelighed«. Der blev en ny opvaagnen — men ogsaa modstand mod denne »hyperortodokse, gale kapellan«, »munkepræsten« osv, og der snakkedes om, at han vist ledede hemmelige konventikler. Men der blev en trofast kreds af vakte. Allerede sidst i 1820'erne begyndte den fromme grev *F. A. Holstein-Holsteinborg* at skaffe forsamlingsvenlige præster og lærere til Sydsjælland (se V-Ø Flakkebjerg herred), da vækkelsen fra Fyn bredte sig hertil. Østrup sluttede sig nær til disse præster. 1827 blev *P. A. Fenger* sognepræst i Slotsbjergby, Østrup og Fenger blev nære venner. 1830 flyttede Østrup til Bakkendrup og Gørlev. De vakte søgte nu ud til Fenger... eller ned til Holsteinborg. Blandt lægfolkene i Slagelse var især en snedkermester *Thers* og guldsmed *P. Mønster* (senere baptist) virksomme.

1832 døde sognepræsten ved Sct Mikkels kirke, og i vakancen skulle gudstjenesterne gaa paa omgang mellem provstiets præster. Der var stærk kirkelig spænding; nyligt havde man i Kbhvn afslaaet et andragende om at danne den frimenighed ved den tyske Frederiks kirke i Kbhvn med *Grundtvig* som præst. Rationalisternes forandringer i ritualet havde medført et skarpt paalæg 1828 om at følge ritualet, og 1832 blev der klaget over stiftsprovst *H. G. Clausen* i saa henseende. Det haglede med skrifter for og imod, Grundtvig skrev sin bog om daabspagten og foreslog sognebaandsløsning indført. Grundtvigs autoritet møder vi ogsaa paa disse egne. Naar hans venner her søgte hans raad, fik de fra Grundtvig svar, der baade var dæmpende og vejledende. Nu skulle *P. A. Fenger* prædike i Sct Mikkels kirke (3. marts 1833); han havde klart og varmt sluttet sig til Grundtvig. De

troende lægfolk paa egnen var i flere aar strømmet til Slotsbjergby kirke, og de andre præster saa skævt dertil.

Fengers prædiken i Slagelse gav anledning til den voldsomme fejde, man kaldte »Den vestsjællandske krig«.

Læser man denne prædiken i dag, vil man finde, at det var en afgjort kristelig og evangelisk prædiken; men den havde næb og klør og maatte nødvendigvis skurre i rationalisternes øren. Teksten var det stykke af lidelseshistorien, der handler om Jesus i Getsemane. Om Jesu aabenbare fjender, der sammenlignes med stridsmændene, som korsfæstede Frelseren, hedder det, at de vel ikke kan røre ham, der satte sig ved Faderens højre; men saa søger de at ramme ham ved at forfølge hans venner her paa jorden: holder en sig stadig til Herren og hans ord, tjener ham med bøn, sang og paakaldelse hjemme og i Herrens hus; vil nogen ikke vide sig andet til salighed end den korsfæstede Jesus Kristus; aflægger han denne bekendelse for menneskene, vidner han med ord og gerning imod verden, at den ligger i det onde; saa behøves der ikke mere, som vi ved, til at blive spottet, bagtalt, foragtet.

Derefter tales i prædiken om Herrens falske venner. De sammenlignes med Judas, de kaldes forrædere, falske brødre, kirkens pest og Kristi korsens argeste fjender. »Det er hyklere, som misbruger læren om Guds naade. Til de falske venner hører ogsaa en del mennesker, som lever ærbart og anstændigt for verden og vil have navn af at være rette kristne, men som ved at gøre sig selv en retfærdighed og lære andre det samme af al magt bestrider hans rige og troen paa ham. Korssets ord er dem en forargelse eller en daarlighed; de gør sig en forestilling om Kristus og om, hvad det vil sige at være en kristen, som dem selv synes, og stemmer i med at kalde det hykleri, naar nogen holder sig lige efter evangeliets sandhed. Ret, som Judas sagde: »Hil være dig, Rabbi«. saaledes er det ord om Kristus: Læreren, menneskeheden store lærer, deres yndlingsord«.

Prædikenen slutter med en stærk opfordring til at bekende Jesu navn: »Det er underligt, hvilken kraft der ligger i den simple enfoldige bekendelse af den tro og det haab, der er nedlagt i os; og skulle vi da gøre Herren Skam, os selv skade og modstanderne glæde ved at fornægte?»

I sidste del af afsnittet om Jesu falske venner har ordene jo en temmelig tydelig adresse, og at de havde ramt, fik man snart tilstrækkelige vidnesbyrd om.

Næppe nogen anden prædiken i Slagelse herred er før eller senere blevet saa meget omtalt. I det første flg nr af Bastholms avis (9. marts 1833) var der en anonym opfordring til Fenger om at lade prædikenen trykke (»for at man kunne sammenligne den med Kristi milde udtryk i bogen«). Forfatteren var en ung adjunkt. Fenger lod prædikenen trykke, og saa myldrede skriverierne frem. Fenger skrev i forordet, at han er overbevist om, at han »ikke noget sted har ført sin egen krig, men Herrens«. Bastholm tog kraftigt til orde i sin avis mod »disse skændende, larmende, forfølgende, mistillid-opvækkende taler og deres leflen med de vederstyggelige forsamlinger eller konventikler« og kom til det resultat, at »disse prædikanter, der altid taler om tro og om syndernes forladelse ad troens vej, er Kristi kirkes fjender«. Han benægtede, hvad Fenger havde sagt om, at Kristi fjender altid kommer til kort, nej grunden er, at »disse mennesker har foretrukket »dyden for troen«. »Jesus er kommet som lærer, men talen om hans død maa regnes til dem, hvilke mennesker ikke saa vel kunne taale at høre«, derfor skal man ogsaa vente med at uddele bibler, indtil den nødvendige forklaring kan følge med«. Grev Holstein-Holsteinborg skrev et alvorligt sendebrev mod

Bastholm, rektor *Quistgaard*, Slagelse, angreb Fenger og gennemgik linje for linje hans prædiken med stor harme. (Quistgaard blev senere sp i Aagerup-K (se I, s 52). Til ham sluttede Bastholms venner sig. Fengers venner fra broderkonventet, især *Holm*, *Hyllested*, og *Rønne*, *Høve*, støttede ham af al magt, og i »Nordisk kirketidende« fulgte *J. C. Lindberg* trøligt begivenhederne i den vestsjællandske krig. I dette blad finder man ogsaa Grundtvigs indlæg i sagen. Det har historisk interesse med henblik paa senere stridigheder om »Skellet«. Grundtvigs indlæg har til overskrift: »Om sekten og pastor Bastholm«. Det hedder her bl a:

»At honoratioren i Slagelse følte sig stødt over, at min gode ven turde byde dem en gammeldags luthersk, kristelig prædiken, det fandt jeg ganske i sin orden; thi hvad der gælder for oplysning i smaa-købstæderne, er mig bekendt, og hvor de ti købstæders avis har hjemme, maatte man jo vente ti gange mere af denne godtkøbs-oplysning end andet sted, og at jeg ikke misundt Slagelse enten sin oplysning eller sit orakel, vil man vel tro paa mit ord. Det var imidlertid ingenlunde min vens mere vedkommendes egen skyld, at de maatte høre en prædiken, der umuligt kunne høre dem; thi en præst, der taler kun, fordi han tror, kan naturligvis ikke spørge om, hvad de øren klør efter, der ikke vil høre hans tro, og man vidste godt i Slagelse, i hvad aand hr Fenger prædikede, og var ingenlunde i den vane at gaa i kirke hver søndag, saa det simple husraad for dem, der ikke kunne lide gammeldags kristendom, havde aabenbart været at blive hjemme, til der kom fornøjeligere nyt«.

Om sin personlige stilling til det egentlige strids-spørgsmaal, forholdet mellem tro og dyd, siger Grundtvig: »Jeg hører ganske rigtig til det parti i Danmark, som mener, at der er en kirkelig skilsmisse mellem de troende og vantro, og fremstiller uden alt tillæg troen paa Jesus Kristus, Guds og Marias søn, som den eneste vej til salighed«.

Den vestsjællandske krig blev i denne omgang kun en krig med pennen. Da der nogle aar senere igen spurgtes krigsnyt fra denne egn, var det den gejstlige og den verdslige øvrighed, der arm i arm og med fængsel og bøder i baghaanden søgte at slaa de gudelige forsamlinger ihjel (se under Løve herred og Vemmelv-H). Biskop *Mynster* raadede Fenger til selv at holde gudelige forsamlinger, og fra 1835 fulgte Fenger dette raad.

En ny vanskelighed opstod 1839. Provst *Salicath* (sp Sct Mikkels k, 1833—48) Mynsters discipel, en mæglende og stilfærdig præst, oplevede, at en af de vakte, skomagermester *J. A. Hansen*, der var flyttet hertil 1838 fra Langeland og var en meget virksom lægprædikant (senere blev han en kendt politiker) sammen med 11 Slagelse-borgere ansøgte kancelliet om tilladelse til at gaa til alters hos F i Slotsbjergby. Man havde intet at klage over hos provsten, men man ville ikke gaa til alters hos ham. Kancelliet svarede med et afslag. F kom i betryk ved dette. Han skrev til Grundtvig, der svarede, at de først burde have bedt Salicath om tilladelsen, og at de uden fare kunne gaa til alters hos ham. De maatte heller ikke vurdere sakramentet efter deres meninger om en ellers hæderlig præst. Mynster var netop paa visitats i Slagelse, hvorfra han havde en bevæget samtale med en af de vakte, glarmester *Witthaus*. Snedkermester *Thers* henstillede, at man stillede de vakte frit, om de ville gaa til alters hos provsten. Kort efter kom baptistlederen *Julius Købner* hertil, og en af de førende vakte,

guldsmed *P. Mønster*, blev baptist. Kirken gik haardt frem mod baptisterne (jvf *P. C. Kierkegaards* sag i Pedersborg, da han nægtede at døbe baptistbørn). Hele sagen viste, hvor vanskeligt de vakte var stillet, naar de manglede vejledere, og folkekirkeens ledere var imod eller uforstaaende. Men den var med til at forberede loven om sognebaandsløsning.

1824—1849 var der i Slagelse (ligesom i Sorø) en bibelforening, der uddelte bibler gratis eller billigt.

I sognene omkring Slagelse var der ellers bortset fra Slotsbjergby kun lidet kirkeligt liv. I Boeslunde søgte lic *Clausen*, og i Sorterup-O søgte *Oldenburg* at vække liv, men det blev kun til saa lidt. I Vemmelev var der en del liv, men pastor *Duus* forfulgte skarpt de vakte.

1849 bosatte den blinde lægprædikant, *Jens Dyrholm*, sig i Vemmelev sogn, han drog rundt og holdt møder og betød en del. 1866 udtraadte han af IM's tjeneste og deltog derefter i det grundtvigske forsamlingsliv.

Holger Begtrup skriver (Gr menighedsliv, s 345) om forsamlingsfolkene: Det er et smukt træk i den gudelige vækkelses historie, at de troende lægfolk ikke vendte folkekirken ryggen, skønt de maatte døje en del forfølgelse i den. De forsømte end ikke deres stadige kirkegang paa stedet, hvor de maatte høre prædikener, som for deres øren lød helt ukristelige, men de skønner særligt paa, at der hist og her var en forkyndelse, som delte deres tro og talte i overensstemmelse med deres lutherske børnelærdom. Hvor der fandtes en saadan gammeldags præst, kunne de vakte køre eller vandre flere mil for at høre«. Disse ord gælder de vakte paa Slagelse-egnen bortset fra guldsmed *Mønster* (og IM's første bestyrelsesmedlemmer). Man maa beundre den sagtmodige maade, hvorpaa forsamlingsfolkene vidnede for retten og for præsterne, men de kunne ikke modtage advarsler mod at samles til bøn og læsning af Guds ord. Og glade var de, da grundloven 1849 gav dem religionsfrihed.

Tiden efter 1849. Slagelse herred har haft kirkelige besøgstider med liv og fyldte kirker. Og der har været bølgedale.

Den lærde dr *A. G. Rudelbach* fik ikke kontakt med menighedsliv eller befolkning i Slagelse, hvor den vakte kreds fortsatte sit arbejde. Men da dr *Viborg* kom hertil, søgte mange til Sct Mikkels kirke; kapellanerne *Tobiesen* og *Sorterup* samlede ogsaa mange, medens der var mere stille om Sct Peders kirke, hvor den milde *Branner* var sp. Flere af forsamlingsfolkene blev ivrige forkæmpere for aandelig frihed, nogle af dem blev politikere, og det er interessant at se, i hvilken grad rigsdagskandidaternes stilling til kristendom var afgørende ved alle rigsdagsvalg her indtil 1872. Slagelseegnen havde ikke mindre end 4 rigsdagsmænd, der var fyr og flamme for friheden og for kristendommens blomstring: *J. A. Hansen*, forstander *Møller*, *Flakkebjerg*, og præsterne *F. E. Bojsen* og *P. C. Kierkegaard*. Lægprædikanterne *Rs. Sørensen* og *Rs. Ottosen* fra Holsteinborgegnen var ogsaa levende med i dette. 1864 blev dr Vi-

borg folketingsmd, og sm m *Vilh. Birkedal* var han en af førerne for den kirkelige frihedslvgivning, bl a loven om sognebaandsløsning.

Blandt herredets præster er der iøvrigt særlig grund til at fremhæve *Johs. Clausen* og *Chr. Møller* (senere biskop i Aalborg) Sct Peders kirke og *Skat Rørdam*, Sønderup-N og hans efterfølger *P. Rønne*. I et fornøjeligt brev fra 16. sept 1869 skildrer Rørdam et herredskonvent i Sønderup: »Præsterne er skikkelige mænd allesammen, og hvad jeg ikke havde ventet, venligtsindede mod vor side. Men det har dog sjældent nogen rigtig art i et blandet selskab. Dr *Viborg* paatog sig at kaste en brandfakkel ind i forsamlingen med nogle store ord om Grundtvigs kirkehistoriske betydning. Herredets to gamle værdige provster (*Bondesen* og *Zahle*) sad og hørte med stor opbyggelse paa mit svar til *Viborg* (jeg paa-pegede, at Grundtvig indeholdt al sandheden hos Luther i udfoldet skikkelse). Jeg gjorde bekendtskab med 2 rare mænd af vore meningsfæller, *Wad*, *Korsør*, og *Winther*, Slotsbjergby, men begge temmelig tavse i den almindelige forhandling. *Winther* ynder hvilstkende, smaa bemærkninger i krogene, *Wad* tier helst stille. Det er forøvrigt et ret mærkeligt fænomen, at vore venner i slige konventer, selv om de er i mindretal, egentlig stedse har overtaget, og de er de egentlige crdførere (Brevveksl, I, 157). *Skat Rørdam* blev efterhaanden meget glad for konventet, flere gange skriver han, at der vist ikke er mange steder, man kan opvise saa mange troende præster i sit nabolag (20. jan 71), eller »Ikke mange steder i landet kan opvise magen til den samling af hæderlige og rettænkende præstemænd, som mødes i dette konvent, og særligt fremhæver han *Brandt*, *Rønnebæk*, *Viborg*, *Slagelse*, *Winther*, *Slotsbjergby*, *Wad*, *Korsør*, *Budtz*, *Finderup*, *Møller*, *Karrebæk* og *Ingerslev*, *Boeslunde* (8. maj 72). Det vil ses, at konventet havde medlemmer fra hele Sydsjælland.

Skønt *Vilhelm Beck* havde Slagelse som postkontor, har *Indre Mission* ikke vundet stærkt fodfæste i herredet. Der findes ingen missionshuse i landpastoraterne. I Slagelse er der 2 mh og et ret stort IM's arbejde i gang. Og missionshuset i Slagelse blev rejst efter mange indvendinger fra *Vilhelm Beck*. Han fandt ikke, at den aandelige grundvold var til stede (se s 424).

De højkirkelige præster prægede kirkelivet i mange aar, f eks dr *Rothe* og provst *Heiberg*, *Vemmelev*, præsterne i *K Stillinge*, hvor der i det store embede var hyppigt præsteskitte, fordi præsterne var ældre, da de kom, *Bülow*, *Sorterup*, *Winther*, *Korsør*, en ganske særlig position i Slagelse havde pastor *Brøndsted*.

Det grundtvigske liv har *Holger Begtrup* levende skildret:

I Slagelse-egnen artede forholdene sig omtrent som længere syd paa. — Grundtvigs venner kunne ganske vist have udbytte af at høre dr *K. F. Wiborg*, som blev præst i Slagelse efter dr *Rudelbach*, og i *Havrebjerg* var der en rar sognepræst ved navn *Budtz*. Men ingen af disse kunne dog faa samlet de grundtvigske kirkegængere, der var spredt i mange sogne.

Derimod kom der ogsaa til denne egn en fynsk gaardmand, som i den følgende tid fik mere be-

tydning end mangen præst for det folkelige og kristelige liv i en vid omkreds. Det var den senere saa højt ansete Hans Frandsen i Gudum (se s 190).

Hans F blev brat rykket ud af de livlige fynske forhold, da H. F efter et besøg i Vestsjælland købte en gammel, billig, men forsomt gaard i Gudum, som er anneks til Havrebjerg ved Slagelse, og flyttede derover med kone og børn i 1867.

Med sin store dygtighed fik han snart bygget gaarden op af ny og sat jorderne i udmærket drift. Men i de første aar var det et tungt savn for ham, at der i Gudum langt fra var et saa vaagent kristenliv, som han var vant til fra Fyn. — I sit hjem kunne han vel bøde derpaa ved daglig husandagt, og familiens hjemliv var i det hele saa kønt, at der snart gik ry deraf. Men med kirkegangen saa det kummerligt ud, da den rare pastor Budtz netop ved den tid rejste fra Havrebjerg. — H. F søgte forgæves at faa pastor Rambusch, som han kendte fra Fyn, kaldet til Havrebjerg og Gudum. Men til gengæld fandt han kort efter en god udenogsns præst at søge til, da dr Skat Rørdam i sommeren 1869 kom til Sønderup og Nordrup, lige nord for Gudum.

Dette var Skat Rørdams første præstekald. Men han var en fuldmoden mand paa 37 aar, da han fik det. — Hittil havde han levet i Kbhvn, hvor han havde vundet anseelse som lærd theolog. Men da han djærvt udtalte sig som Grundtvigs discipel i kirkelæren, havde han forgæves søgt ansættelse ved universitetet og forgæves søgt stillingen som forstander for Jonstrup seminarium, hvortil han dog maatte synes godt egnet. Dette misheld drev ham til at vælge en praktisk præstegerning, hvortil han ogsaa havde gode anlæg. — Han var en alvorlig kristen mand, karakterfuld og myndig, men fri for alt gejstligt uvæsen, naturlig og jævnt i omgangen med sine sognebørn. Hans prædikener var fastbyggede, og selv om der var en del spor af kirkelæren i hans forkyndelse, saa var den ikke ufatteligt for gudfrygtige lægfolk, der igennem deres skolegang netop var ført ind i lignende tankegange.

Sønderup og Nordrup sogne havde ord for at være lidet vaagne i kristelig henseende, og der havde kun været svag kirkegang i den forrige, tarvelige præsts tid. Men allerede paa sin indsættelsesdag blev R behagelig overrasket ved at staa i to overfyldte kirker, og folk blev ogsaa paa de følgende søndage ved med at møde i stort tal. Der maas altsaa have været en trang til levende forkyndelse hos mange i egnen, og tilhørerskaren voksede stadig ved tilgang fra fremmede sogne.

S. R blev kun fire aar i Sønderup. Embedet var med den store pension til formanden for lille til selv et nøjsomt liv for de ny præstefolk. Han flyttede derfor i 1873 til Rønnebæk som C. J. Brandts afløser. Men han fik en eftermand i Sønderup, som var udmærket egnet til at holde det vakke kirkelige liv vedlige. — Det var Peter Rønne, som blev siddende der i 25 aar, og som, især i den første tid, fik en stor gerning at øve til samling af de spredte grundtvigske kredse i Vestsjælland.

Han var søn af C. F. Rønne, Høve-F, og som tre-aars dreng kom han til »det hellige land«, da faderen i 1830 blev præst i Haarslev, hvorfra han i 1834 flyttede til Høve. — P. R lærte saaledes allerede i sin barndom forsamlingslivet i denne egen godt at kende og blev i sit hjem opelsket i den gamle kristendom. Men i ungdomsaarene gik hans kristelige udvikling i mere grundtvigsk retning end faderens, da han kom under paavirkning af nabo-præsten, F. E. Bojsen i Skørpinge. — Som theologisk kandidat var han i syv aar skolelærer i Vemmeløv og vedblev, trods afvigende meninger, at staa i det kærligste forhold til sin fader i Høve. Som lærer viste han fortrinlige evner til at undervise børn paa en fri og venlig maade. »Det var tindrene barneøjne, der spejlede sig i hans, naar han sad iblandt dem og gjorde deres eksamensdage til fest-dage«.

Hans hengivenhed for F. E. B voldte, at han i 1859 overtog stillingen som kateket og førstelærer i Stege, kort efter at B var kommet dertil fra Sønderjylland. Han blev ordineret i 1860 og hjalp fra nu af B med præstegerningen i det store sogn. Men han deltog ogsaa i hans folkelige oplysningsarbejde og blev som han en varm talsmand for den danske sag og for de politiske frihedskrav, som »bondevennerne« og siden »det forenede venstre« kæmpede for.

I 1867 blev P. R sognepræst i Klim, Thorup og Vust oppe i Hanherred, hvor der hittil ikke havde lydt nogen grundtvigsk røst, og hvor der i det hele dengang var temmelig dødt i aandelig hen-

seende. Men det viste sig snart, at den ny præst kunne faa folk i tale, og i de seks aar, han virkede der, vaagnede der et kristeligt og folkeligt liv, som siden blev grundlaget for den store frimenighed, der fik Søren Anker Møller til præst.

Da veljrligt i disse barske egne var for strengt for P. R og hans hustru, søgte han atter tilbage til sin vestsjællandske hjemegn og blev, som nævnt, i 1873 Skat Rørdams eftermand i Sønderup og Nordrup. — Her fortsatte han, i en mere frisdiget tone, den grundtvigske forkyndelse, som hans formand havde begyndt, og tilstrømningen til hans kirker blev endnu større end i Rørdams tid. Han fik en mængde sognebaandsløbere fra de omliggende sogne.

Blandt hans stadige kirkegængere var Hans F og hans hustru i Gudum, og der opstod snart et fortlørligt venskab imellem disse to mænd, som baade kirkeligt og folkeligt kom til at staa hinanden meget nær.

Et andet ægtepar, som blev stærkt knyttet til P. R var gdjr Jens Jensen og hans hustru Karen i Skaftlev, som ligger i den østlige side af Sønderup sogn. — Disse to hjertensgode og gavmilde ægtefolk var barnløse, men optog flere børn af slægtninge i deres hyggelige hjem, deriblandt den senere kendte forsøgsleder i Tystofte, N. P. Nielsen. — For disse plejebørns skyld fik de sammen med H. F og flere oprettet en god friskole i Skaftlev. — I deres gæstfri hjem samlede mange af Rønnes kirkegængere fra fremmede sogne gerne om søndagen efter gudstjenesten. J. J. som ellers var en stille mand, kom derved til at virke meget, som »menighedens vært«, til fremme af fælleslivet i den store kreds, der dannede sig om Rønne.

De elskværdige og kønne præstefolk, der ogsaa var barnløse, aabnede ligeledes med glæde præstegaardens stuer og have for vennekredsen. — De havde nogle plejebørn, og til deres undervisning antog de i 1875 en ung fynsk seminarist, Hans Jensen, som senere blev redaktør af »Sørø Amtstidende«. Han bærer endnu paa sine gamle dage præg af den paavirkning, han fik i Peter Rønnes hjem, og det har betydet ikke saa lidt for det kristelige og folkelige liv i Sydvestsjælland, at det er lykkedes ham at gøre sit vel skrevne dagblad til organ for det folkeliv og menighedsliv, han selv fra sin ungdom har deltaget i.

Ved kirkegangen i Sønderup var det ikke alene præstens prædiken og den nye salmesang, som gav gudstjenesten fylde. Men der opstod et fællesskab om nadverbødet, som lod deltagerne føle, at den egentlige velsignelse ved kristenlivet er vor erfaring af at være Guds børn som medlemmer af den hellige almindelige kirke, der har Kristus til hoved og Herre.

P. R's virksomhed kom til at række videre end til den kreds, der søgte til kirke i Sønderup. Han kom ogsaa til at være meget for det grundtvigske folk i Høve, som han havde en stadig naturlig forbindelse med, fordi hans fader var deres sognepræst. — I slutningen af treserne havde en lille kreds af grundtvigsk-sindede folk i Høveegnen, som før fortalt, begyndt at komme sammen i hjemmene til opbyggelige møder, der dog ikke havde det samme præg som den forrige menneskealders gudelige forsamlinger. Men hvor hyggeligt de saa havde det ved disse hjemlige møder med fælles læsning, salmer og sange, saa bidrog det dog kun til at forstærke deres længsel efter at kunne mødes som et kristeligt vennelag om Herrens bord i menighedsdets forsamlings.

Da disse folk nu engang fik lejlighed til at høre P. R prædike i Høve kirke, tiltalte hans vidnesbyrd dem saa meget, at de fik lyst til at faa mere med ham at gøre. Adskillige af dem kørte derfor op til søndagstjeneste i Sønderup, skønt der var tre mil dertil. Paa hen- og hjemvejen gæstede de gerne Hans Frandsen i Gudum, hvor de blev gæstfrit modtagne.

Men denne kirkevej var dog for lang for de fleste, og derfor fik Høve-folkene ordnet det saaledes med P. R, at han kom ned til dem en gang om maanedene og med sin faders minde holdt gudstjeneste og altergang for dem i Høve kirke.

Herom fortæller en god gammel kvinde, Rasmus Dinesens enke, Karen Dinesen, som var med fra begyndelsen af: »Dær kunne vi samles, alle, som følte trang dertil, og udenbys fra andre sogne kom de kørende. Mange holdt ind hos Feldthusens, og det var næsten en regel, at vi samlede dær bag-efter tjenesten og blev varmet op baade udvendigt og indvendigt i de hyggelige stuer, hvor der dengang ikke var saa højt til loftet som nu. Der blev ikke sparet paa den varme kaffe eller godt humør.

— Vi er Feldthusen og Anna (hans kone) tak skyldige for den store gæstfrihed, de dengang lagde frem for kredsen. Det styrkede det personlige forhold at dele lidt med hinanden, mens vi var samlede. — Den kirkefærd var vi glade ved, og vi følte fællesskabet ved daab og nadver, saa det var, ligesom vi voksede sammen i den fælles tro.»

Men dette »grundtvigianske uvæsen« stødte de gammeldags folk i sognet, og især fandt tilhængerne af »Indre Mission« det underligt, at deres formand, C. F. Rønne, ville laane kirken ud til sønnen og hans i deres øjne vildfarende venner.

»Det varede derfor ikke længe,« skriver Johannes Vedel, »før de kirkelige myndigheder blev gjort opmærksomme paa, at her havde grundtvigianerne hittet paa noget, som ikke var lovligt, og som der derfor maatte stoppes for i tide.« — Det var navnlig de store altergange, hvori folk fra fremmede sogne deltog, som der blev klaget over. Efter de daværende forordninger var det nemlig ikke tilladt at søge til alters udenfor hjem sognet, naar man ikke havde løst sognebaand. — »Saa blev det (ved en ministeriel erklæring i okt 1878) forbudt P. R. at holde gudstjeneste med sakramentsforvaltning i Høve kirke for andre end dem, der hørte til sognet. De udenogsns folk maatte han kun betjene i den kirke, hvor de havde sogneret, og hvis vedkommende præst gav sin tilladelse.«

Her var gode raad dyre, thi hvis dette paabud skulle overholdes, blev jo den fri menighedskreds, der var ved at danne sig om P. R. og som strakte sig over mange sogne, sørgelig splittet ad. En del søgte udvej ved at løse sognebaand til R i Sønderup. Men mange kunne ikke gaa med til dette, da kirkevejen blev dem for lang.

For at bøde paa denne opløsning, der saaledes truede kredsen, paatog P. R. sig at komme til Høve et par gange om maanedn og holde møder med bibelhistorisk fortælling i friskolen paa Høve mark. — »Vi blev saa samlet i friskolen,« skriver Karen Dinesen, »hvor vi havde det saa hyggeligt og godt. R kunne fortælle os saa varmt og naturligt, at vi med glæde fulgte ham paa de høje bjerge og i de dybe dale. Det blev sent paa dagen, før vi var færdige i skolen, saa P. R. maatte blive natten over og var saa gerne hos Rasmus Dinesen til næste dag.«

Men hvor rart det saa var med disse besøg af R. kunne det naturligvis ikke gaa i stedet for det kirkelige menighedsliv, som Høvekredsen nu savnede mere end før, da de havde begyndt at smage glæden derved.

(Dansk menighedsliv II 45 f). Se iøvrigt under Høve-F.

I nyeste tid har det grundtvigske liv især samlet sig om *Liselund* og *Niels Dael* (se under *Liselund*) og om *Antvorskov højskole*, hvor *Fr. Nørgaard* og *Erik Nissen* har skabt en af landets førende højskoler. Den store *idrætshøjskole* i Gerlev samler ungdom fra store kredse, og i Gerlev har politikeren, lærer *Arnth Jensen* øvet stor indflydelse paa ungdommen. *Vemmelev-H* har haft en række betydelige grundtvigske præster. Provst *Aage Møller*, *Slagelse*, var ogsaa en førende grundtvigsk præst paa egnen.

Slagelse er iøvrigt *mødecentral*. Baner og veje mødes her. Mange store kirkelige, folkelige og politiske møder er holdt her.

Den politiske interesse er meget fremtrædende. Da red *Tauber* 1872 valgtes med 6 stemmers flertal, kom der en tid med stor spænding omkring valgene. Kampen mellem højre og venstre har haard, Slagelse med opland regnedes for venstre præget, venstrebladet »Sorø amtstidende«, der har hjemme i Slagelse, og i mange aar redigeredes af *Hans Jensen* (med klar, kristelig grundtvigsk præget indstilling), har betydet meget her. Korsør og opland regnedes for at være højreindstillet. Disse partier skiftedes til at sejre, indtil socialdemokratiet 1913 fast og sikkert erobrede kredsen, i mange aar var borgmester i Slagelse, senere finansminister *H. P. Hansen*, kredsens folketingsmand.

Om befolkningen skriver *Achton Friis*: Der er noget ved folk i disse sydvestsjællandske egne, som man ikke kan lade være med at undres og glæde sig over, og det er deres sprog. Det er saa urivilligt humoristisk, næsten lavkomisk i sin klang, og samtidigt saa hyggeligt, at det virker ligefrem hjertevindende. Paa intet andet sprog inden for landets grænser lyder en spøg saa lattervækkende. Det lyser ud af deres ordspog: »19 haandværkere er 20 ulykker!« »Naar man skal spare, naar man har noget, og naar man skal spare, naar man itte har noget, saa skal man jo altid spare!« Man har bevaret de tre køn (*Karlin*, *tøsen*, *barnet*). Gamle markedsviser er bevaret som erstatning for folkeviserne. Pudsige kan ogsaa folks tilnavne være. (*Brolægger-Basse-Væver-Maren* havde først været gift med en brolægger, saa med en væver, nu solgte hun basser).

(Danm store øer I, 253).

Præsteembederne. Fra *K. Stillinge* er ingen præst forflyttet siden reformationen, fra de andre embeder er der sket flere forflytninger, skønt embeder som *Vemmelev-H*, *Sct Peders k*, og *Boeslunde* har hørt til landets største.

Følger vi i dag sognene sogn for sogn oplyses fig:

Der er i *Slagelse*: Mh og IMsmf, KFUM og K, FDF, sdsk, 15 bibelkredse, højskoleforening m m. I *Sct Mikkels sogn* opgives: Kkg 4—5 pct, ret stor aandelig interesse, en aandeligt levende by, *Sct Peders k*: God kkg, almindelige folkekirkelige forhold, friskole, kirkeblad. *Korsør*: Kkg 1,5 pct, mange trafikembedsmænd, IM, LYM, sømandskr, KFUM og K, FDF. *Boeslunde*: Kkg 2 pct, almindelig ukirkelighed, nogle faa ukirkelige IM, IM's ungdomsarbejde gn skolerne, ØM, friskole med møder, DUI. *Kirke Stillinge*: Kkg 5 pct, trofast kreds af kkg, kirkeblad, velvilje og ærbødighed, lidt IM, ungdomsm i pgd, en del grundtvigske. *Lundforlund-G*: Kkg 5—6 pct, tilsyneladende ikke megen kirkelig interesse, ØM, gymnastikforening, der virker som foredragsf. *Slotsbjergby-S*: Kkg 8 pct, gode forhold, velvilje, hørelyst, ungdomsm i pgd, menigheds møder. *Sorterup-O*: Kkg 4 og 3 pct, intet retningspræg, friskole. *Sønderup-N*: Kkg 8 pct, gode forhold, adskillig kirkelig forstaaelse, velbesøgte menigheds- og ungdomsmøder i pgd, bibellæsning i N, lidt IM i N, friskole. *Taarneborg*: Kkg 2 pct, velvillig befolkning, men uden overvældende kirkelig interesse, kirkeblad. *Vemmelev-H*: Kkg 5 og 4 pct, nærmest grundtvigsk præst, især i friskolekredsene i Forlev og Ormslev. Menigheds møder og ungdomsm i pgd, lille IM kreds, familie- og børnegudstj ved sp.

Mynster skrev 1839: »I Slagelse herred har jeg mest havt anledning til at være tilfreds med kiøbstæderne. Landsbyerne er kun maa deligt forsynet med præster og tildels med skole-lærere. Den eneste præst, som kunne virke noget betydeligere, er P. A. Fenger, men han har de mange udvæxter, og har nok mindre yndest hos sin menighed end hos de ikke faa fr fremmede sogne, der søge hen til ham. Dog skal Boisen i Skørpinge begynde at gøre ham rangen stridig hos disse omvankende kristne.«

Mynster kaldte lidt ironisk Sydvestsjælland »det hellige land«. Sporene fra den gang er nu faktisk udslettede. Det trosliv, der er her nu, kan kun i meget ringe grad føres tilbage til Fengers og de gudelige forsamlings tid.

Kirkelig statistik

	Folketal 1945	Kkg %		Aldergæster				Mh	Fh	Menighedsraad 1949					
		1922	1950	1891	%	1926	%			1949	%	IM	Gr	Soc	up
Sct Mikkel's k....	13909	4	4—5	1600	23	2900	24	6000	41	2		8	n	7	6
	+ 633														
Sct Peders k....	4164		god	1180	38	600	15	1963	48		1				6
Hejninge	270	2		183	70	50	17	85	31						10 (gr)
Korsør	11481	4	1,5	739	16	1350	13	1400	12	1	1	2		7	6
Boeslunde	1566	8	2	288	17	200	14	200	13						7
K. Stillinge	1723	5	5	700	37	324	17	332	19				7	n	
Slotsbjergby	424		8	228	44	230	24	130	30						6
Sludstrup	380		8	367	79	200	18	82	22						6
Sorterup	562		4	370	66	200	18	78	14						6
Ottestrup	445		3	200	36			35	8						
Sønderup	420	12	8	700	127	550	52	172	40						5 (gr)
Nordrup	491	12	8	392	68			234	48						
Vemmelev	1317		5	691	58	500	40	330	25		3	1			
Hemmeshøj	591		4	331	44	250	38	110	15		1	2	9	2	
Lundforlund	266	4—6	5—6	112	31	125	45	73	27		1				6
Gerlev	344	4—6	5—6	187	43	100	27	70	21		1				6
Taarnborg	1304	4	2	390	24	165	13	57	4					5	2

Landsognene er væsentligt »folkekirkeligt« prægede. Vemmelev-H nærmest grundtvigsk.

Trossamfund udenfor folkekirken mærkes faktisk kun i byerne, især i Slagelse, hvor der er kirke eller mødelokale for en række trossamfund. I Korsør har der været nogen pinsebevægelse.

Aldergangsprocenten var 1891: 48, 1926: 27, 1949, 28.

Gudum sogn, Slagelse herred er medregnet under Løve herred.

Politisk er kommunalstyrelsens formand:

Socialdemokrat i Slagelse og Korsør og Sct Peders landsogn.

Venstre i Sct Mikkel's landsogn, Hejninge, Taarnborg, Boeslunde, K Stillinge, Slotsbjergby-S, Sorterup-O og Vemmelev-H.

Borgerlig fællesliste i Sønderup-N og Lundforlund-G.

Provster

27. jan 1849—3. jan 61: **J. C. J. Zahle**, K. Stillinge.

3. jan 1861—28. marts 85: **J. M. G. Bondesen**, K. Stillinge.

28. marts 1885—16. nov 86: **G. T. S. R. Heiberg**, Vemmelev-H.

26. april 1887—10. sept 1904: **C. F. Sorterup**, Sct Mikkel's k, fl t K Stillinge.

10. sept 1904—8. nov 05: **C. V. V. Møller**, Sct Peders k.

13. febr 1906—28. okt 10: **M. C. B. Nielsen**, Vemmelev-H.

23. dec 1909—27. aug 19: **N. S. Laurberg**, K. Stillinge.

24. juni 1920—10. aug 31: **A. B. Møller**, Sct Peders k.

4. dec 1931—10. sept 36: **K. V. Tonsgaard**, Sct Mikkel's k.

17. febr 1937: **O. C. M. Holmgaard**, Sct Peders k.

SLAGELSE KØBSTAD

Slagelse (Slauløse) er et meget gammelt stednavn, og man anser byen for at være en af landets ældste. Den ligger paa en bakke og ses videnu. Maaske er byen allerførst vokset op omkring et gudehov paa bakkens top, hvor nu Sct Mikkel's kirke ligger. Byen havde betydning i middelalderen allerede under Hardeknud og Knud den Hellige, og den gamle byplan, skabt af landeveje fra alle verdenshjørner samlet paa det snævre Gammeltorv ved Sct Mikkel's kirke, viser, at her var egnens centrum. Erik Klipping gav byen privilegier 1280, 1288 fik borgerne todfrihed, 1376 holdtes der Danehof, hvor dronning Margrethe lod sin søn Oluf kaare til konge. Sct Michael var byens værnehelgen, Hellig Anders var byens skytshelgen, og kirkelivet rørte sig stærkt i byen. Tæt udenfor byen laa det mægtige Johannitterkloster Antvorskov. Foruden Sct Mikkel's og Sct Peders kirker var der en Sct Clements kirke og en Vor Frue kirke, de laa øde efter reformationen. Der var en Sct Jørgensgaard for spedalske og et Helligaands-hus ved Bredegade med kirke, for syge. Efter reformationen blev den til Slagelse hospital med fundats fra 1585. Om hospitalet og klostret, se under Sct Peders kirke. Byen blomstred. Købmændene var forenet i Sct Erasmi broderskab, men mest anseligt var Sct Knuds-gildet.

Efter reformationen blev Antvorskov kgl slot; Fr. II boede og døde her. Hofholdningen var baade en indtægtskilde og en byrde for borgerne. Men byen gik tilbage, dens havn Skibsholm ved Tudeaaens udløb blev nedlagt 1664 til fordel for Korsør. Svenskekrigene og store brande bortødte ubarmhjertigt byens velstand, og 1769 var der kun 1289 indbyggere. Eet hus overlevede dog alle brandene: den gamle latinskole der var i brug 1616—1809. Den blev politistation, men en tavle fortæller, at mænd som biskop *Balle*, *Jens Baggesen*,

Chr. Hvid Bredahl, Ingemann, Rosenkilde og H. C. Andersen har gaaet i skole her.

Midt i 19. aarhundrede begyndte opgangen. Landbruget var i mange aar byens hovederhverv, men byen har ogsaa været en god handelsby. Jernbanen betød begyndelsen til en ny tid. 1856 lagdes banegaarden nord for byen, 1892 blev den flyttet til den nuværende plads, da banerne til Næstved og Kalundborg skulle bygges. Nye kvarterer voksede op, Nytorv og Svejtserpladsen blev de centrale pladser, store fabrikker og forretninger rejste sig, og i de senere aar er byen stadigt vokset mod nord, øst og vest og syd. Slagelse er nu en smuk, virksom by, med rutebilforbindelser til alle sider, Vestsjællands hovedstad. Garnisonsby siden 1913. Stort amtssygehus, arbejdsanstalter, gamlehjem og stiftelser, optagelseshjemmet Andersvænge. Alle skoler i Sct Mikkels sogn.

Det kirkelige liv. Da meget af kirkelivet er fælles for de to sogne, behandles det under eet, under henvisning til foranstaaende provstioversigt, hvor kirkelivet indtil 1849 er skitseret, (Østrups, Fengers og Bastholms virksomhed, den vestsjællandske krig osv). Sognepræsten ved Sct Mikkels kirke, provst *Salicath* var en fordragelig mand af Mynsters støbning, mæglende i de kirkelige stridigheder, men myndig i embedsanliggender. Provsten blev 1848 udnævnt til sp i K Stillinge, men døde inden tiltrædelsen. Dr A. G. *Rudelbach* var en mand med europæisk berømmelse. I Tyskland betegnedes han som maaske tidens lærdeste teolog. 1845 var han træt, kom til Kbhvn, og 1848 kom han hertil. Han blev af studenterne opfordret til at blive professor, men han blev her. Han havde staaet Grundtvig nær, men kunne nu ikke følge ham i læren om skriftens ord som det døde ord i modsætning til sakrament-ordene, og med sin internationale indstilling maatte han modsige den stærke fremhæven af danskhedens kristelige værdi. De grundtvigske, navnlig Budstikke-Bojsen, skældte ham voldsomt ud (den tysker!) og efterhaanden tog han afstand fra de grundtvigske. Den sære, lærde mand kunne ikke drage Slagelseboerne til sin forkyndelse. Han blev »fremmed« i Danmark, men der stod respekt om ham, og han udgav den ene lærde bog efter den anden, bl a en lærd bog om salmer, hvor han kritiserede konventsalmebogen og de stive koraler. Mynster var ved visitatsen 1849 R ret venlig. Mynster tilføjer: »Noget separativt uvæsen har begyndt at røre sig i byen, men dog kun hos ganske faa. (M II, 129). Den »ensomme stridsmand og litteratør«, som R kaldte sig, døde 1862, og efter den stuelærde Dr Rudelbach kom en præst, som havde staaet i levende forbindelse med de vakte paa Fyn, dr K. F. Viborg. Folk strømmede til kirke. Hans forkyndelse var nærmest grundtvigsk og stærk i tonen. De nye salmer blev indført ved salmesangsmøder. Sct Mikkels kirke, der var i forfald, blev hovedrestaureret. Der blev et kirkeligt liv i byen, og IM (under *Vilhelm Beck*) begyndte sit arbejde i Slagelse. 1866 holdtes IM's første halvaarsmøde i en købstad, i Slagelse. C. F. Rønne prædikede, og dr Viborg var meget velvillig. Endnu levede enkelte af de gamle fra Østrups vækkelse.

Tobiesen mindedes som en dygtig præst, der havde mange i kirke. Da dr Viborg havde taget afsked, rykkede kapellanen, *Sorterup*, op og blev sognepræst, en veltalende, dygtig mand af Kirkeligt centrums type, og den ny kapellan *Brøndsted*, blev her i 28 aar. Han var i særlig grad byens præst i en menneskealder. Viborg havde ikke kunnet samle arbejderne, men dem fik Brøndsted godt med i sin store tilhørerkreds. Han var ret konservativ, men hed alligevel »arbejderpræsten«, han ledede et stort velgørenhedsarbejde og var almindelig afholdt, en »folkets fader«. Og han var en meget søgt konfirmandpræst. Ved Sct Peders kirke sad i 30 aar pastor *Branner*, en hyggelig og stilfærdig mand. Han blev afløst af *Johannes Clausen*, Vilhelm Becks ungdomsven og medstifter af Kirkelig forening for Indre Mission i Danmark, se under Stenmagle-S, pag 409 f. Han var som præst paa Fyn blevet paavirket af Vilhelm Birkedal. Da han blev udnævnt til Slagelse, skrev hans ven, lægen Johs. Meyer: »Der bliver naturligvis et farligt spektakel, naar du kommer der, og det er forbi med denne stads idylliske ro!« Han var glad for at komme over i nærheden af Vilhelm Beck og sin hustrus barndomshjem i Gierslev. Beck spurgte ham: »Hvad læser du om aftenen?« Clausen svarede: »Paa mit nabobord ligger bibelen og Holberg.« Han var ingen ynder af det stærkt pietistiske, han stod forstaaende over for baade grundtvigsk og IM's liv i byen og havde fuld kirke; han forberedte sig grundigt, fraser og udvendighed var ham imod. Han fik rejst en mindesten for Hans Tausen.

De kirkelige retninger udviklede sig lidt efter lidt. *Indre Mission*. IM's sommermøde holdtes i Slagelse 1885, netop som den politiske strid var paa sit højeste, men Beck formaede, at IM ikke blev indblandet i striden. Johs. Clausen talte ved mødet om nadveren, (der blev oplæst et brev fra provst *Th. Elmquist* om bøn for Danmark i denne bevægede tid). Her i Slagelse fik Beck fastlagt IM's linje som politisk neutral. Det var paa dette møde, at en indremissionær fra Vendsyssel advarede mod ynglingeforeningerne, idet han henviste til, at »den eneste ynglingeforening han kendte, var Roboam og hans daarlige raadgivere.« 1900 holdtes et stort søndagsskolemøde i Slagelse, og IM's aarsmøde 1901 blev holdt her, det sidste, hvori Vilhelm Beck deltog. Han prædikede i Sct Mikkels kirke 17. juli 1901, og det var sidste gang han stod paa prædikestolen, men »Herren tog al svaghed fra ham, og med sin gamle djærve kraft holdt han sin sidste prædiken: I enrum med Jesus. (Text Mk 4, 33—34, trykt i IMtidende 1901, s 544 f). Senere indledede Beck en forhandling om forsoningen som grundlag for helliggørelsen. Man ventede længe og spændt, før Beck kom, støttet til sin søn, Filip Beck.

Nogle aar før var der blevet bygget *missionshus* i Slagelse. Der var kun et lille IM's samfund; pastor Johs. Clausen syntes dog, at der burde bygges et missionshus i denne store by som samlingssted for de mange, der samledes om hans forkyndelse. Det skulle ogsaa være et centrum for det missionerende arbejde i byen. Til at begynde med mødte tan-

ken modstand hos Vilhelm Beck, der holdt paa, at selvom man kunne samle pengene og finde en god byggegrund, var det for tidligt at begynde, hvis der ikke var en solid aandelig grundvold for foretagendet. Ved en guds-tjeneste i Sct Mikkels kirke ytrede Beck tvivl om, at en saadan grundvold var til stede i Slagelse. Bagefter sagde Clausen: »Beck, nu har du ødelagt det hele for mig.« Beck svarede: »Tiden kommer nok, vær ikke ked af det.« 1893 dannede Clausen en lille kreds til at rejse missionshuset, og 1894 blev det indviet. Beck talte over emnet: Hvor er menigheden? og Johs. Clausen talte. Samme aar kom indremissionær *Hans Kristensen* hertil, og indtil 1905 ledede han arbejdet.

Indremissionær *Hans Kristensen* (* 1855, † 1934) (Hjemliv og trosliv IV, s 105 f), fortæller om sine aar her i Slagelse:

»Da missionshuset i Slagelse var blevet bygget, bad samfundet pastor Beck om at faa mig dertil. Jeg blev kaldt ud til Ørslev, hvor formanden satte mig ind i den vanskelige opgave som forestod. Han bad mig — særlig i begyndelsen være forsigtig overfor pastor Johs. Clausen, som han mente var svær at arbejde sammen med paa nært hold. Beck sagde videre: »Clausen har det med humørsyge — men den mægtige provst Sorterup ved Sct Mikkels skal De ikke lade Dem imponere af. Han er en drabelig kanoner for Herren paa prædikestolen, men der bliver aldrig nogen ramt. Der er tordevej og teaterbulder, men naar han kommer ned paa jorden, er han fredsommelig nok.« Vilh. Beck var en menneskekender.

Den første gang, jeg talte med provst Sorterup, bad han mig huske paa, at han ikke hørte til min »retning«. Jeg svarede ham: »I min bibel er der kun tale om to retninger: troende ellerantro, Guds børn eller verdens børn.« Medens jeg i Ringsted havde lagt mine kræfter i børnegudstjenestens arbejde, prøvede jeg i Slagelse at arbejde for de unge mænd og kvinder.

I Slagelse missionshus fik vi indrettet et hjem og mødested for KFUM og K. I dette arbejde mærkede vi ret Guds gode haand. Pastor Johs. Clausen blev hurtigt forflyttet. I hans sted kom pastor *Christen Møller*. Allerede ved sin tiltrædelsesprædiken gjorde han et skarpt udfald mod IM — til min store overraskelse og sorg. Under bøn til Gud gik jeg saa hen til ham og spurgte, hvorfor han — uden at kende en eneste af vennerne — angreb os saa heftigt. Han svarede: »Min forgænger pastor Clausen har advaret mig mod Indre Mission!« Paa dette tidspunkt vidste jeg ikke, at Johs. Clausen var ved at ændre signaler. Jeg skiltes fra pastor Møller med hovedrysten. Vi forstod ikke hinanden.

Først da den gode, rare og venligsindede pastor *Ole Nielsen Glarbo* kom til Sct Mikkels kirke som sognepræst, oplevede jeg den velsignelse, det er, naar præst og lægmand staar sammen i Herrens gerning. Han havde modtaget rig aandelig paavirkning fra sit samarbejde med provst Zeuthen i Viborg. Pastor Glarbo kaldte sig ikke missionspræst, men hans tale var vækkende, og han stod sammen med de hellige i Slagelse og talte ofte i missionshuset til stor glæde for os alle. Ofte maatte jeg udtale min glæde over hans gode, ydmyge sindelag overfor IM's gerning. Han viste mig stor tillid og bad mig ofte gaa paa sygebesøg i den store by. Slagelse maatte ifølge sin beliggenhed blive et centralt sted for større møder paa Vestsjælland. Vi fik store fastelavnsmøder i gang, hvor Sct Mikkels kirke var stuvende fyldt af unge fra byen og oplandet. Det var et syn i de tider at se den store, gamle kirke stopfuld af lovsyngende ungdom.

Det var en stor glæde den dag, vi dristede os til at ansætte en sekretær for KFUM, kandidat *Johs. Olsen* (senere sognepræst i Hyllested). Han var en varmhjertet og dygtig mand, som gjorde et godt arbejde for Herren baade i Slagelse og de omliggende sogne. Vi havde den glæde at være vidne til en ret stor vækkelse, hvor flere blandt de unge mænd og mange unge kvinder fandt og fik det godt med deres frelsere. Blandt de kvinder, som blev til stor velsignelse, var en ung naaderske, frk *Ida Jensen*, som samlede de unge piger i sit hjem. Hun var som en sjælesørg og moder for dem. Fra dette lille bønnested udgik megen velsignelse.«

Efter aarhundredskiftet har en række betydelige præster virket her. 1900 kom pastor *O. N. Glarbo* til Sct Mikkels kirke. Han supplerede godt den letbevægelige og meget veltalende *Brøndsted* ved sin rolige og stilfærdige form. Glarbos ædruelige forkyndelse samlede en ikke særlig stor, men trofast kreds.

Brøndsteds efterfølger blev den fine, poetisk anlagte *O. H. Nyholm*, der efter Glarbos død fik mange konfirmander. Ved større møder paa Casino og paa kasernen eller i præstegaarden søgte han at kalde nye til. Pastor *Schepelern* var kendt som meget ydremissionskyndig og som en præst »paa venstre fløj af IM«. Han samlede i begyndelsen mange, og var virksom for soldaterhjemmet, men blev vist ikke rigtig hjemme i Slagelse. Hans akademiske form formaede ikke i længden at samle i denne arbejder- og handelsby. Provst *Tonsgaard* var afgjort IM's præst og samlede en stor menighed, og i pastor *Andreas Jørgensens* tid var der en stærk opblomstring i kirkegang og menighedsliv. Pastor *Volf* var centrumsmænd, i venligt samarbejde med alle kredse. — Sct *Peders* kirke har haft grægede præster siden 1896, da (senere biskop) *C. Møller* kom dertil. Han var ikke snæver partimand, i Kbhvn havde han virket flittigt i søndagsskolearbejdet og fortsatte med børnearbejde i Slagelse og skabte en lille sangbog for børn. Han blev af sin fader kaldt »Aladdin«, fordi saa meget lykkedes for ham. Han greb til i barnlig tro og mod, altid levende interesseret. Han havde en god tid og en god menighed her. Pastor *Hagemann* var her kun 1½ aar, saa kom provst *Aage Møller*, en varm grundtvigsk forkynder, der samlede en ikke lille menighed. Han stiftede »Kirkeligt samfund« i Slagelse. Møderne blev holdt i Sct *Peders* præstegaard. Den største aarlige begivenhed i den grundtvigske kreds i Slagelse og omegn var de møder, der kaldtes **Rønnes møder**, efter pastor *Rønne*, Sønderup, som ledede dem i 90'erne. Provst *M. C. B. Nielsen*, Vemmelev, ledede dem til 1910, saa overtog provst *Aage Møller* ledelsen. Ved disse store kristeligt-folkelige møder talte gerne en præst og en højskolemand. Provst *M* ordnede ogsaa sommermøder i Slagelse lystskov, og han var en af lederne, da *Sadhu Sundar Singh* talte her for c 5000 mennesker. — Ved sit ægteskab var den meget afholdte pastor *Brøndsted* knyttet til de grundtvigske kredse. Hans svigerfader, kbmd *Grønvold*, var nær ven af *Skat Rørdam* (*Marie Rørdam*: *Tilbageblik I*, *Marie Rørdam* angiver fejlagtigt *Grønvalds* datter som gift med *Chr. Møller*).

Skønt der var gode grundtvigske præster i byen, dannedes der en valgmenighedskreds, som i en aarrække lod afholde særlige gudstjenester i hospitalskirken ved pastor *F. J. Jersin*, *Jorløse*, senere *Veggerløse*.

I det grundtvigske arbejde skal desuden nævnes gdjr *Niels Frandsen*, Sct *Peders* landsogn og friskolelærer *Hans Knudsen*, † 1931 (*Højskolebl* 1931, s 27).

Størst betydning for det grundtvigske liv paa enen har dog *Niels Dael* og hans arbejde paa *Liselund* haft (se pag 433 f). Af stor betydning blev ogsaa **Antvorskov højskole**, grund-

lagt 1909 af Niels Eggert, 1916—20 var P. Augustinus (se sp Hoptrup) forstander. 1920 overtog c th Frederik Nørgaard, (* 1878, † 1945), højskolen, der snart blev en af landets største. N var meget benyttet som foredragsholder landet over, tillige en flittig historieforsker og -forfatter, han redigerede serien »Folkets førere« og skrev selv om Chr. Berg. Han skrev ogsaa om D. G. Monrad, var medudgiver af »Hovedtræk af verdenshistorien fra 1866 til vore dage« og af »Venstres historie«, skrev flittigt i Højskolebladet og var en tid folketingsmand. Som højskolemand byggede han paa de gamle grundtvigsk-koldske idealer og havde med sin sunde, usentimentale menneskelighed en evne til at vinde mennesker og forstaa dem. Han var en harmonisk personlighed, tro mod sin overbevisning og forstaaende over for andre. Han havde været med i Vartov under Hoff og i Ubberup under Carl Koch og var rodfæstet i grundtvigsk menighedsliv. Det prægede hans højskolegerning. (Erik Appel i Roskildebogen 1946). Og han havde ikke ringe evner som folkelig historiskriver. Fra 1935 var c theolog E. B. Nissen (* 1900), medforstander, senere eneforstander.

Blandt kordegne skal nævnes ved Sct Miksels kirke: F. V. Schrøder, Johs. Pedersen og S. A. Petersen, ved Sct Peders kirke: J. G. Lindstrøm, G. Slot og N. P. Sørensen.

Indre Mission har gennem aarene haft en stor kreds og har gjort et godt arbejde i Slagelse. Det har samlet sig om missionshuset og om KFUM's hjem paa Soldaterhjemmet fra 1913. En række dygtige indremissionærer har ledet arbejdet, som oftest i samarbejde med Sct Miksels kirkes sognepræster: Hans Kristensen, J. P. Laursen Bak, Alfred Larsen, C. Riisgaard, R. Gahrn, og nu E. Sønderberg. Mange missionsuger og møder er afholdt, ofte var her stævner for hele omegnen for IM, DMS, KFUM og K osv. KFUM og K afholder stadigt et stort fastelavnsmøde og det store Mikselsmøde, Sct Miksels dag. En tid boede KFUM's kredssekretær, pastor Due-Hansen, her. Blandt de mange aktive lægfolk kan nævnes kbmd Vald. Nielsen (senere Sønderborg missionshotel), overlærer N. P. Larsen, der er kendt for sin historiske interesse, bestyrer Bramsen, Idagaard, kbmd Holger Grønholt o fl.

Pastor A. Jørgensen fik paa flere maader sat fart i arbejdet, der i nogle aar havde ligget lidt stille. Han fik liv i organisationerne og fik samlet alle byens kirkelige organisationer om maanedlige fællesgudstjenester (se pag 429).

I Sct Miksels landsogn blev der bygget et lille missionshus 1900, ombygget 1951. Her var i mange aar gdjr Peter Borello den bærende i arbejdet. Han var sønnesøn af en indvandret italiener og hans fader var kbmd i Slagelse. Selv kom han tidligt i KFUM, købte en gaard og kom i forbindelse med Vilh. Beck. Præsterne følte, at landsognene blev forsømt, men Borello gjore et stort og trofast arbejde her, og han følte sig rigtigt paa sin plads som sekretær i Vestsjællands kredsforbund for IM. Han kunne prædike for børn og voksne, saa de lyttede, var vel hjemme i sin bibel, han holdt af rene, klare linjer, og havde en videre horisont og var af en anden støbning, end

man var vant til at træffe. Han solgte gaarden 1929, flyttede til Vedde og døde 1935. (Hjemliv og trosliv X, 1942, s 93 f).

En mand, som gennem to slægted var med til at præge Slagelse politiske, kulturelle og aandelige liv var redaktør Hans Jensen (* 1852, † 1944). Højskoleforstander Fr. Nørgaard skriver om ham:

Ingen dansk journalist har haft saa lang en virketid ved et enkelt blad som redaktør Hans Jensen, »Sorø amtstidende« i Slagelse, og ingen har i et saa langt tidsrum kunne præge samme avis.

Han var fynbo, født paa Veflinge Mark, lærte først mølleriet, uddannede sig senere paa Skaarup seminarium (i professor J. C. Schurmanns forstandertid) og blev seminarist 1873, var lærer en vinters tid paa Vester Skerninge (senere Ollerup) højskole og kom 1875 til Sjælland som huslærer hos den kendte grundtvigske præst i Sønderup ved Slagelse, P. Rønne. Allerede 1876 blev han, jævnsides sin huslærerjerning, medarbejder ved »Sorø amtstidende«, 1881 blev han bladet redaktionssekretær, 10 aar efter dets ansvarshavende redaktør, en stilling han bevarede til 1938, da hovedledelsen af bladet overgik til hans svigersøn og mangeaarige medredaktør, cand jur Wald. Petersen. Men Hans Jensen var medredaktør af bladet til sin dødsdag. Han arbejdede da ved samme blad i over 60 aar, deraf 153 aar som redaktør. Dagen efter sin 92-aarige fødselsdag sov han bort, siddigt og stille, og et levnedsløb langt ud over almindeligt aaremaal var endt.

Gammel blev han, men han lavede i og for sig ikke mange kunster for at holde sig rask og rørig. Han drev ikke sport. Han ejede vist aldrig en cykle. Men han gik, indtil alderen begyndte at gøre sig gældende, sin daglige formiddagstur til Slagelse lystskov sammen med nogle faa venner, »skovløbere« som han kaldte det lille selskab. Han nød sin lange pipe, og det hørte til hans bekymringer i de sidste aar, hvorledes han skulle skaffe sig god tobak. Engang fortalte jeg ham, hvad jeg havde læst i Fr. Hammerichs levnedsløb om tobaksrygning. Hammerich fortæller, at han en tid holdt op med at ryge, men efterhaanden mærkede han, at det havde skadelig indflydelse paa hans sundhed ikke at ryge, og han trøstede sig da igen med sin pipe. Jeg kom med denne for rygere saa opmuntrende historie til redaktør Jensen. Men han lo, da han hørte det, det havde han da altid vidst, at det var gavnligt for sundheden at ryge. Forsigtig var han, naar han følte, at sygdom nærmede sig. Vi drillede ham med, at han gik til seng to dage, før han blev forkølet. Men hvad der mest medvirkede til, at hans helbred holdt saa længe stand, var dog det, at han levede saa roligt og regelmæssigt, som det nu er en journalist beskaaret. Han kunne tage selv de største begivenheder med den største ro. Meddelelsen om ministeriet Zahles fald den 29. marts 1920 kom til »Sorø amtstidende« ved middagstid. Det var baade politisk og journalistisk en stor nyhed. Men Hans Jensen tog sagen med stor sindighed. »Jeg kan nok tage min middagssøvn først, inden jeg skriver,« sagde han. Og da han havde hvilet, skrev han en artikel, der blev læst.

Journalist til fingerspidserne var Hans Jensen. Han lavede en god avis, selv om han ganske vist nu og da kunne sige: »Der er kun tre numre om aaret, der rigtig duer.« Selv den mindste note i bladet kunne han give personligt præg. Han havde en skarp pen, lagde sjældent dyne imellem, naar han ville slaa. Han havde som journalist gaet i Carl Plougs og Viggo Hørups skole. Haardt og sviende kunne hans slag falde, men han kunne sige som Bjørnson: Det, som jeg elsker, gør mig glad, men vred og varm tillige. Han fik selvfølgelig venner, som mænd af format ofte faar det. Ogsaa det kunne han tage med ro. Han sagde dog engang paa sine gamle dage: »Nu tror jeg ikke, jeg vil have flere venner.« Men han kunne ogsaa, hvad der ikke er let, gøre undskyldning, hvis han med sin skarpe pen havde saaret et menneske og saa siden erfarede, at hans angreb ikke var retfærdigt. Han kunne være haard mod præster, ogsaa præster i sin egen by, men ogsaa her kunne han, tiest ad omveje, erkende, at han var gaet for vidt.

Tidligt i sin ungdom mødte han grundtvigsk aandsliv. Hans fromme moder havde i sin pure ungdom haft velsignelse af at høre præsten i Veflinge, provst Jens F. Boesen, der var en varm ven af de gudelige forsamlinger. Hans Jensens aandelige historie naar da gennem hans moder helt tilbage til de fynske vækkelsestider. Det grundtvigiske aandsliv mødte Hans Jensen i sin ungdom først og fremmest hos Vilhelm Birkedal. En dag købte han

nogle bøger hos en antikvarboghandler i Odense, og i tilgift fik han en prædiken af Birkedal, holdt i Sønder Omme. Denne prædiken greb ham. Og da han senere blev elev paa Skaarup seminarium, gik han ofte den lange vej til Ryslinge for at høre Birkedal prædike. Ogsaa seminarielærer Tofte, der var grundtvigianer (hvorfor biskop Engelstoft havde været noget betænkelig ved at ansætte ham), fik betydning for hans aandelige udvikling, og fra en af sine kammerater, der havde været huslærer i Mads Melbyes sogn, Asperup, i Nordvestfyn og dér havde deltaget i levende menighedsliv, modtog han ligeledes grundtvigiansk paavirkning. Senere, i pastor Brandts menighedskreds i Ollerup, oplevede Hans Jensen selv noget af det, hans ven paa Skaarup seminarium havde fortalt om menighedslivet i Asperup. Og da saa den unge fynbo overflyttedes til Sjælland, til Sønderup ved Slagelse, kom han ogsaa her til at færdes i grundtvigske kredse.

Hans Jensen blev præget for livet af disse rige ungdomsoplevelser. Og udfra dem og fra sin deltagelse siden i grundtvigsk aandsliv ledede han sit blad. Det fik sit særpræg deraf. Folkelige og kirkelige spørgsmaal fandt altid god plads i bladet. Hans Jensen var ikke banebryder for grundtvigsk aandsliv i Vestsjælland. I mange aartier havde »det hellige land«, som Vestsjælland vel lidt spottende blev kaldt, haft mange betydelige grundtvigske præster og lærere. Hans Jensen kunne da mødes i væksevirkning med sin læsekreds, og det kan være et spørgsmaal, om han paavirkede den stærkest, eller han blev stærkest paavirket af den.

Hans Jensen var ikke snæver grundtvigianer. Han beundrede Vilh. Beck, der som præst i Ørslev ved Slagelse hørte til hans kongerige, og han gav i sit blad gerne plads til en omtale af andet kirkeligt arbejde end det, der stod hans hjerte nærmest. Men det var hans egen livsopfattelse, der gav bladet dets særpræg, og bl a derved fik det indflydelse og anseelse langt ud over dets naturlige læsekreds. »Sorø amtstidende« havde i Hans Jensens redaktørtid og har endnu mange holdere ud over landet, ikke mindst i Vestjylland, vore læsere »i adspredelsen«, som han kaldte dem. I skole- og kirkespørgsmaal holdt Hans Jensen altid frihedens linje. Hvad siger Hans Jensen i Slagelse, blev der ofte spurgt, naar et eller andet politisk spørgsmaal var paa bane, men det var ikke i mindre grad tilfældet, naar folkelige, nationale og kirkelige spørgsmaal satte den offentlige mening i bevægelse.

Fra sin tidligste ungdom af kom han i nær forbindelse med folkehøjskolen. Han stod i venskabsforhold til Trier, Nørregaard og Schrøder, og ogsaa yngre højskolemænd kunne han skænke sit venskab. Han talte nu og da højskolen skarpt imod, naar den syntes ham paa afveje. Da han var op mod de 90, sagde han i en samtale med en journalist: »Jeg har altid elsket den danske højskole, gør det den dag i dag. Der er meget skravl imellem, men dog ogsaa mange gode højskoler.«

Hans Jensen hørte ikke til dem, der skød fromhed med øjnene. Han talte ikke i tide og utide om sin kristentro. Han var en flittig kirkegænger, en dymyg altergæst, og kunne han ikke komme i kirke, læste han hjemme søndagens evangelium og dernæst en prædiken, ofte af C. Hostrup, nu og da af D. G. Monrad.

Dansk folkeligt og kirkeligt aandsliv har haft og har mange trofaste venner i den danske presse, navnlig da i provinspressen. Hans Jensen var ikke den mindst trofaste. Og ingen dagbladsredaktør har vel med større styrke og mere særpræget end han staaet vagtpost for aandelig frihed.

(Roskildebogen, 1945, s 158 f).

Ved præsteembedernes klassificering efter lønningsloven foretog kirkeministeriet den besynderlige og paafølgende disposition, at intet af præsteembederne i Slagelse (amtets største by) blev normeret i 1. lønklasse.

Af trossamfund udenfor folkekirken skal nævnes: Der er en stor romersk-katolsk kirke, bygget 1931, baptistkirke fra 1892, metodistkirke fra 1923. Ogsaa pinsebevægelsen, adventister, Jehovas vidner har lokaler i byen. Frelsens hær ligesaa.

Byens folketal: 1850: 4011, 1901, 8958, 1916: 12748, 1945: 18073.

Kommunevalg: Købstaden: 1943: Soc 4260 (10), rad 200 (0), kons 2036 (5), venstre 738 (2), rf 67 (0). 1950:

Soc 4368 (8), rad 158 (0), kons 1811 (4), venstre 1605 (3), rf 392 (1), komm 495 (1). Sct Mikkels landsogn: 1943: Soc 98 (3), venstre 112 (3), u p 33 (1). 1950: Soc 89 (3), venstre 129 (4). Sct Peders landsogn: 1943: Soc 443 (5), borg fællesl 346 (4). 1950: Soc 578 (6), borg fællesl 340 (3), rf 57 (0), komm 49 (0).

SCT MIKKELS PASTORAT

Sct Mikkels pastorat bestaar af en større del af Slagelse købstad samt af et landsogn, 1934 ha med byerne Lille Valby (her missionshus fra 1900) Jernbjerg og Slagstrup, hg Valbygaard og Brorup.

Sct Mikkels kirke er formentlig oprindelig opført af Roskildebiskoppen Svend Nordbagge sidst i 11. aarh. Af den oprindelige kirke mener man at have fundet spor ved gravning i 1952. Den nuværende kirke er opført senere i middelalderen i gotisk stil af røde munkesten efter forbillede fra Roskilde Domkirke, og med tresidet korafslutning. Levende indtryk af bygningsstilen faar man i det høje, ubrudte langhus med de hvide spidsbuede hvælvinger og mункestensribberne. Kirkens tre skibe forenes til et smukt hele og der er mange fine enkeltheder i murværket. Kirken var delvis færdig 1333, altsaa i en urolig tid. Den hørte til Roskilde provst til 1670. Kirken er undergaaet mange forandringer, som forringede den, i 18. aarh samledes de tre skibe under eet tag og taarnet, der er opført sidst i middelalderen, blev gjort lavere, mistede sit spir og fik en pikkelhueagtig top. 1873—76 blev kirken hovedrestaureret, indviet 24. sept 76) under ledelse af arkitekt H. Drewsen, taarnet blev kronet med et højt kantet spir, hvert skib fik sit tag. Der er sakristi mod nord og vaabenhus mod nord og syd. Hovedindgang i taarnet. Koret er rigt belyst af høje, smalle vinduer, der 1898 fik maledede ruder (N. Overgaard: Bibelske billeder). Paa alteret stod det forgyldt trækor. Et nyt alter i keramik er opstillet 1941 udført af maleren Paul Jensen og billedhuggeren A. Nørregaard. Udskaaret højrenæssancefont med himmel, prædikestol fra 1614. Løvrigt solgtes en del af det gamle inventar 1873, undtagen et par smukke lysekroner. De gl altertavle med maleri af nadverens indstiftelse hænger paa korets nordvæg. Stort krucifix paa korets sydside, smukke altertager fra c 1500. Alterkalk fra 1592. Vinkande fra 1611. Af de 4 kirkeklokker er 3 fra den katolske tid. 900 sd.

Ved foden af taarnet den gl kirkelade, fra c 1500, latinskole 1616—1809, nu fredet.

Et stort arbejde er gjort i 1920'erne for at frilægge kirken, saa den nu ses smukt fra Nytorv.

Altergæster: 1891: 1600, 1922: 2600, 1938: 2477, 1950: 6000.

Folketal: 1921: 11275 og 762 (lands), 1945: 13909 og 633, 1950: 14376 og 676.

Menighedsraad: 1941: 4 IM, 2 gr, 3 u p, 1922: 6 IM, 3 gr, 2 rad, 10 u p, 1938: 7 kirk liste, 8 gr og frisindede, 6 u p (lands), 1949: do.

Sognepræst

Indt 1850: a) 342 byg, b) 29 rdl, c) 152 rdl, d) 1050 rdl, e) 47 td ld. — 1870: Regul 3088 kr, netto 5610 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 2. kl.

Den gamle pgd i Løvegade solgtes 1940 og en ny opførtes i Østerbrokvarteret.

Sp var tillige sp Højninge 1830—62.

Af kirkens tidligere sognepræster blev Peder Villadsen Slange biskop i Viborg 1661, (ivrig ved enevældens indførelse 1660). Hans efterfølger, Hans Nielsen Bunkelof var mistænkt for conspiracy mod Sverige, dødsdømt, blev benaadet paa skafottet, men sad i fængsel, til hans hustru fik udredet løsepenge (2000 daler) 2 aar efter. — Dr F. Plum (1796—1803) blev biskop paa Fyn.

21. 26. juni 1848—3. marts 62 (privatdocent

Kbhvn 47): Dr theol et phil **Andreas Gottlob Rudelbach**, * 29. sept 1792 Kbhvn. Forældre: Skræddermester Johann Heinrich Gottlob R og Berthe Cathrine Ørnstrøm. Stud Mtrp 10, c apr 20 (egr). Univ oldrmed 17, dr phil 22 (Om kristendommens etik som den fuldkomne over for den græske), udenlands 23—24, superintendent og førstepæst Glauchau, Sachsen 29—45, dr theol Erlangen 41, r af Dbg 47, † 3. marts 62. ~ 28. juni 22 Elisabeth Marie Sophie Bønsøe, * 9. sept 03 Frberg, † 13. sept 67. Forældre: Skibskaptajn Nicolai Chr. B og Sophie Magd. (Margrethe) Davidsen. — Plejedd ~ Fibiger, Skelby-G.

Udg bl a 22: En disputats (der var antaget i Kiel, men doktorgraden fik han ikke, da han ikke beklædte noget embede): De typis ac symbolis scripturae sacrae dissertatio. Overs 25: Den Augsburgske bekendelse, medred Teologisk maanedsskrift 25—28, oversatte andagts- og trøstebøger, udg 30: Kampf mit der Welt und Friede in Christo, prædissamling, skrev i tyske tidsskrifter om danske kirkeforhold, og dansk skønlitteratur, 37: Grundtvigs verdens krønike paa tysk, skrev om den finsk-lappiske mission, 37: Die Sakramentworte, skrev om Savonrola, 39: Reformation, Luthertum und Union (dogmatik) dediceret Grundtvig, medred 40—45: Zeitschrift für die gesammte luth Theologie und Kirche, 47: Christendom og nationalitet (mod Grundtvig) 52: Om sognebaandet og om ordinationens væsen og betydning, 46: Den evg kirkeforfatnings oprindelse og princip, 49: Om det borgerlige ægteskab, 56: Om psalmelitteratur og psalmebogssagen.

Deltog i Muldenthalerkonferencen 31, leder af Allgemeine lutherische Konferenz 43—45 (til kamp mod rationalismen).

Dr R's fader var indvandret fra Sachsen, moderen var svensk. Han følte sig hjemme i det tyske, tog handelseksamen, men en svensk emigrant hjalp ham i latinskole. Han var en dygtig student, studerede teologi, filosofi, filologi, æstetik, der alt for ham udgjorde eet hele; den klassiske litteratur gav ham et romantisk panteistisk livssyn, der nærredes af hans umættelige læsebegær. Han fulgte med i alle begivenheder og var ekspert i tyske digtere. Ved disputater optraadte han ofte, bl a mod Mynster 1815. Han var med i tylvtestriden paa Oehlenschlägers side, læste GT sammen med en jødisk skriftklog og uddannede sig til en akademisk løbebane. Samtidig talte han stærke ord imod rationalismen. Hans udenlandsrejse bragte ham i forbindelse med Schleiermacher, Hegel, Blumhardt den ældre o fl. Efter hjemkomsten dyrkede han systematisk teologi og skrev sin disputats 1822. Han kom i nær berøring med *Grundtvig* og *J. C. Lindberg*, skrev meget i Lindbergs teologiske maanedsskrift og bekæmpede bidsk rationalismen. Modgang og modstand gjorde ham haard... fru Grundtvig klagede over, at »freden var forstyrret, naar »den sorte« kom i hjemmet.« Men R var med til at føre Grundtvigs tanker frem og ryddede vejen for dem. Forgæves søgte han embede (bl a som Mynsters efterfølger ved Frue kirke) og fik cysnder embedet i Sachsen. Her tilbragte han 16 bevægede aar i kamp mod rationalismen; han virkede som et klippestykke, der falder i det stille hav og bringer bølgerne til at bruse«. Hans stridbarhed havde hindret ham i at faa embede i Danmark, ogsaa i Tyskland fik man hans stærke kamplyst at føle. Hans prædikensamling viser baade stridens hede og hans lodige, citatrige prædikenform. Hans værker er værdifulde kildesamlinger; stærkt forsva-

rer han den protestantiske teologi. Efterhaanden følte han sig isoleret i Tyskland, søgte ansættelse ved universitetet eller Sorø akademi uden held. Efter en strid om tysk-katolikkers adgang til lutherske kirker, rejste han hjem 1845 som en skuffet mand. Men her mødte der ham nye skuffelser. Han var blevet en fremmed. Han kom paa afstand af Grundtvig i læren om trosbekendelsen, han søgte at nærme sig først til Mynster, saa til Martensen. Chr. VIII saa ham gerne ansat ved universitetet, hvor han holdt forelæsninger, men efter kongens død opgav han haabet om en akademisk lærestol og søgte saa embedet her i Slagelse, hvor han blev trods flere forsøg paa at komme til hovedstaden. Han skrev et par skrifter imod Grundtvig og ved større udredninger om kirkeforfatning og ægteskabslovgivning søgte han at skabe forståelse for et luthersk kirkebegreb. Han arbejdede ogsaa paa en fremstilling af Søren Kierkegaards tanker, men sygdom hindrede ham. 1851 sendte han Claus Harms et sendebrev om lydighed mod øvrigheden og edens betydning, hvor han slog et djævrt slag for Danmarks ære og ret. Ikke ringe opsigst vakte hans sammenstød med P. C. Kierkegaard paa det skandinaviske kirkemøde 1857.

Hvad han skrev, er præget af stor lærdom, men det rige stof er kun lidet bearbejdet, stilen er tung og fuld af germanismer. Hans skrifter gjorde kun ringe indtryk paa samtiden, medens de har værdi endnu for delærde. Skat Rørdam undrede sig i brev til Otto Møller 1. aug 63 over »den masse skarn og skrab« R havde mellem sine bøger, ved auktionen efter hans død (Brevveksl I, 65). Han ligner Baggesen i sin rodløshed mellem to kulturer. Han maatte ofte høre for sin deltagelse i tyske præstekongresser, hvor han ikke var blid mod sine egne, men nationalt var han altid loyal. Han regnedes for en af Lutherdømmens mest lærde mænd, men manglede sin lærefaders oprindelighed. Han var en skriftklog, ikke en synernes mand. I Slagelse følte han sig fremmed, og kun faa forstod ham, han var studerekammerets mand, den ensomme stridsmand.

Mynster skriver (1849) at dr R prædikede »ikke just gemytligt, men temmelig tørt dogmatisk, foredraget ikke smagfuldt. Men dog en levende og kraftfuld prædiken af en bevæget og tænksom mand. Katekisationen god. Meget talrig forsamling. (M II, 124).

DBL, XX, s 294—98 (Carl Weltzer), KLfN, III, s 837 (L. Koch), C. R. Kaiser: AGR, 1892, H. Martensen: Af mit levned I, s 27, H. N. Clausen: Optegnelser om mit levned, breve til og fra Grundtvig II, 1926, A. G. Rudelbach: Confessionen, i Zeitschr für die ges luth Theologie und Kirche XXII—XXIII, 1861—2. Provst Bondesens ligtale over R.

22. 16. dec 1862—11. dec 83 (sp Rynkeby-R 26. juni 45): Dr phil **Karsten Friis Viborg**, * 25. april 13 Kbhvn. Forældre: Byfoged og herredsfoged i Faaborg, jstrd Jacob V og Cathrine Guldberg. Stud Nyborg 30, c 37 (1), mag (dr phil) 43, afsk 11. dec 83, † 22. maj 85. ~ 31. okt 45 Laurine Krüger komtesse Ahlefeldt, * 28. juni 15 Odense, † 30. aug 83. Forældre: Greve Christian Johan Frederik A (-Laurvigen) til Lundsgaard og komtesse Julie Louise Wedell-Wedellsborg. — Broder: Bogø.

Udg 38: Kritik over de ved det kgl akademi offent-

lige udstillede malerier, 43: Nordisk mytologi i dens forhold til kunsten (disputats), 46: Konning Volmer og havfruen, drama, 52: Skal præsten være sogne-pave eller menighedens tjener (i anledning af Stige-sagen), 57—63: De fire evangelier uddragt, 2. udg 72—74, 64: Folketorsyndelsen og folketugten, prædiken Store bededag 1864, 72: Hyrdebruden eller Salomons højsang, oplamptet paa dansk. Begyndte 77 en fortolkning til Ap Gern, som han ikke fik fuldført.

Dr V var som ung huslærer paa Fyn, og som student syslede han med æstetik og kunsthistorie. 1838 debuterede han i litteraturen med en kritik af de paa Charlottenborg udstillede billeder, senere kritiserede han kunstudstillingerne 1841 og 1844. En kort tid 1843 redigerede han »Journal for litteratur og kunst«, og hans indgaaende bedømmelser vakte opsigt i kunstercirkse, de blev f eks drøftet i J. L. Heibergs »Perseus« (1838, s 103—81). 1841 fik V offentlig understøttelse til at undersøge danske kunstminder som indledning til en kunsthistorie. Han holdt 1841—42 forelæsninger om den nordiske mytologi i forhold til kunsten, og hans disputats viste baade aandfuldhed og — smagløshed. 1846 skrev han anonymt dramaet: »Konning Volmer og havfruen« opført paa Det kgl Teater. Varmtfulde skildringer fra Ribe domkirke stammer fra V. — Men han skulle ikke blive kunsthistoriker. Han blev præst. Paa Østfyn udfoldede der sig et rigt kirkeligt liv, her havde den fynske vækkelse sin rod, og han kom ind i et rigt samliv med ligesindede præstebrodre som Vilhelm Birkedal, Mau i Skellerup, Wad i Seden, Jørgen Bloch og A. E. Meinert i Kerteminde. Om hans deltagelse i Stige-sagen se Lumby, Fyn. Han holdt paa kirkelig frihed og var Grundtvigs discipel.

Han var de vantes varme ven og holdt mange bibellæsninger og møder. Aandfuld var han, men undertiden djærv og plæt. I Slagelse blev der straks stærk tilstrømning til hans kirke. Han var grundtvigsk, men visse folk ville nok kalde ham missionsmand. Han var ivrig for de ny salmer og salmemelodier, holdt salmesangsaftener og komponerede selv melodier. Han fik kirken restaureret, og kom gerne sammen med sine præstevener, Wad kom til Korsør, Meinert til Havrebjerg. Dr V var en flittig forfatter, hans bog om de 4 evangelier blev meget udbredt, men hans bearbejdelse af Salomons højsang vakte modsigelse paa grund af den djærve realisme, der prægede den visse steder. Han deltog ogsaa interesseret i politik og var 1864—66 medlem af rigsraadets folketing (Slagelsekreds).

Skat Rørdam satte ham højt. Kultusministeriet overvejede 1864 at rejse tiltale mod Vilh. Birkedal (der i sin kirkebøn havde bedt Gud om at give den danske konge det rette sind), og mod dr Viborg (der havde udtalt sig temmelig frimodigt i rigsdagen (se rigsdagstidende 10. aug 1864, jvf Birkedals skrift: Kongen har dømt, folket skal dømme), men sagen faldt, da biskopperne Martensen og Engels-toft fraraadede den.

Paa rigsdagen spillede dr V ingen større rolle, men som præst var han meget paa-skønnet. En livlig, æstetisk interesseret og højtuddannet mand, vel hjemme i den hellige skrift og en skattet taler ved kirkemøderne. En smuk repræsentant for præstestanden.

Vilh. Birkedal skriver: Dr V var en saare livlig personlighed, det sprudlede og glimtede bestandig for ham, og han gav sig hen til drøftelse af saa at sige alle emner, der kunne komme paa bane. Dansk begejstret var han hele sit liv, det store i det nordiske havde han syn for, men ikke i samme grad for det dybe. Hans prædikemaade var ejendommelig og for visse sjæle gribende, i Rynkeby slog den ikke an, men rundt om i stiftet var han en skattet taler. I Slagelse havde han især i begyndelsen en stor og taknemmelig menighed, og der kulminerede hans virksomhed til velsignelse for mange... han havde med sin livlige aand en tilbøjelighed til at overflyve sit eget standpunkt, var ikke fri for overdrivelse og for at tro sig kommet videre, end han og vi andre i virkeligheden var naaet til, — baade i sin prædiken og ved konventer, hvor han ret var i stand til at bringe røre og sætte problemer under debat; han satte til sagen paa spidsen og mødte alvorlig modsigelse fra de mere rolige. Men han var i høj grad godmodig og ydmyg. Han havde en drift til videnskabelig erkendelse af kristendommen og udviklede sig her ikke sjældent i uklare fantasidrømme. Men altid kom der glimtende tankelys frem, som da igen slukkedes og forsvandt. Hans sidste aar var lange, han blev lamslaaet af samme sot som L. Helveg, men bevarede sin mildhed og stilhed til det sidste. Paa sin døds-seng sagde han til en ven: »Vorherre glemmer ikke sin gamle tjener.«

Selvbibliografi i Univ progr 1843, s 24 f, Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 152—58, H. P. B. Barfod: Minder fra gl gr hjem V 1925, s 46—58, DBL XXV, s 500—02 (Fr. Nielsen (A. J. Rud), KLFN, IV, s 845.

23. 13. febr 1884—20. dec 99 (rkp her, sp Hejninge 8. marts 77): Provst C. F. Sorterup, provst her 26. april 87, fl t K. Stillinge, se der.

24. 20. febr 1900—3. juli 16 (sp Esbønderup—Nødebo 14. jan 92): Ole Nielsen Glarbo, * 27. okt 48 Voel. Forældre: Lærer Niels Nielsen G og Elle Olesdatter. Stud Horsens 68, c 72¹ (I), hjpr Torrild-V 20. nov 72, sp Tjele-V 2. dec 75, sp Søndre sogn, Viborg 22. juli 81, r af Dbg 06, † 3. juli 16. ~ 14. april 74 Louise Bruun, * 8. sept 42 Kbhvn, † 9. maj 23. Forældre: Kontorchef i Det kgl octr kbh brandassurancekomp Chr. Erik B og Severine Caroline Henriette Lytzen. — Søn: Prof theol Chr. G. Dt ~ Widding, Taarbæk. Hustrus farbrodre: Gerlev-D og Sværdborg. Fætter: Bruun, Levring-H og Bruun, Christians k, Kbhvn. — Stamt 24. (Bruun).

Skrev i Teol tidsskr om muligheden for dødes omvendelse, om »Syndernes forladelse i nadverens«, udg Luthers katekismus med en kort forklaring. Skrev bidrag i kirkelige blade.

Pastor G havde især haft en betydelige gerning i Viborg, hvor han var meget paaskønnet. Han var en ældre mand, da han kom til Slagelse, en solid teolog, en stiltfærdig mand, hvis troværdige og meget rolige forkyndelse var værdsat af ikke faa. Hans styrke var den ædruelige, afklarede form; som præst var han meget flittig baade til husbesøg og paa sygehus. Samvittighedsfuldhed og en vis tilbageholdenhed prægede denne grundærlige danske præst, som næppe helt blev værdsat efter for-tjeneste af borgerskabet i byen.

25. 11. nov 1916—22. dec 23 (rkp Vor Frue k, Aarhus 17. jan 05): **F. C. G. Schepelern**, fl t stiftsprovst Viborg dk, se der.

26. 15. april 1924—10. sept 36 (rkp Esajas k, Kbhvn 27. maj 22): Provst **Karmark Vilhelm Tonsgaard**, * 24. aug 77 Sennels. Forældre: Gdjr Peder Jensen T og Mariane Pedersen. Stud Viborg 97, c 03² (l), højskolelærer Haslev, hjpr Kapernaums k, Kbhvn 25. nov 04, rkp Fredens k, Kbhvn 16. sept 09, sekretær Kbhvns Indre Mission 1. jan 14, sp Hjerm 8. dec 15, provst Slagelse herr 4. dec 31, † 10. sept 36. ~ 8. aug 06 Anna von Bülow, * 9. jan 78 Ølby, † 26. aug 50. Faderen: Sp i Todbjerg-M, † 90, se der. — Dt ~ Hoffmann-Madsen, Aabenraa. — Stam 26. (Bülow).

Red Fakkelen, søndagsblad, og Nye tider 13—15, red Raadgiveren for søndagsskolearbejdere, red Festskrift for Kbhvns IM 1865—1915, Medlem af IM's børnegudstjenestudvalg.

Provst T drømte som ung om en præstegering i Kbhvn, han var ogsaa præst ved flere kirker der og arbejdede trofast efter kirkefondets linjer, han var en kort tid sekretær i Kbhvns IM, hvor han bl a fik ideen til Indre Missions-dagen i Søndermarken, men han fik alligevel sin længste præstetid udenfor Kbhvn, dels i Vestjylland, dels her i Slagelse. Han var en ægte IM's præst; fra sine unge aar fortrolig med IM's arbejdsform, og indenfor IM's kredse i Vestsjælland blev han en velset medarbejder. Man værdsatte hans jævne forkyndelse, hans beskedne og venlige, ret følsomme væsen og hans redelige fremtræden. Der kunne til tider være noget livsfjernt over ham, men han levede fuldt med i arbejdet og havde sin plads blandt IM's venner her. Han var meget optaget af søndagsskolearbejde og af børnene, og han forstod paa god maade at give søndagsskolearbejdere vejledning gennem »Raadgiveren«. De sidste aar var han svag. (Kristeligt Dagblad 11. sept 36, Sorø amtstid 11. sept 36, DnA 1938, s 57).

27. 26. jan 1937—8. febr 46 (sp Udby, Sjæll 2. april 28): Dr theol **N. J. Ø. Nøjgaard**, fl t sp Frederiksberg k, se der.

28. 25. juli 1946—9. jan 52 (landssekretær Kbhvns Kirkefond 3. febr 42): **Andreas Jørgensen**, * 20. jan 00 Sdr Felding. Forældre: Gdjr Niels Oddeeskjær J og Johanne Kathrine Johnsen. Lærereksamen Nr Nisum 21, real-skolelærer Holbæk 21-22, kommlærer Kbhvn 22-30, stud Statens kursus 24, c 30² (l), sp Store Tostrup 3. dec 30, hjpr Timotheus k, Kbhvn (Aalholm distrikt) 27. marts 36, sp Aalholm k, Kbhvn 3. april 41, † 9. jan 52. ~ 23. maj 26 Maria Pinholt, * 2. febr 01 Hove pr Klinkby. Forældre: Lærer Jens Gregersen P og Karoline Duusgaard.

Medl stiftsudvalg for Kirkeligt forbund, KFUM og K og DMS paa Holbækengen til 36, Medl repræs f Kirkesagens venner 46, amtsudv for DKU 49, amtsudv f DKU 49, amtsudv f Sydlesvig 46, amtsfmd Kr forening f børneforsorg 49, BM Haslev seminarium 49, landssekretær Kirkeligt forbund 49, fmd menighedsrådsforeningen i Sorø amt 50, medl af skolekommissionen i Slagelse.

Da pastor Jørgensen kom hertil i eftersommeren 1946, mærkedes det snart, at det var en præst med evne og vilje til at tage fat paa opgaverne saavel i det store Sct Mikkels bysogn som i landsognet. Søndagsgudstjenesten med daab og nadver var for ham præsteger-

ningens højdepunkt, og han kunne altid glæde sig ved en stor tilhørerskare. Han var i bedste forstand præst for alle i sine sogne uden derfor nogensinde at slaa af paa de grundlæggende kristelige sandheder; han forstod den kunst at være sandheden tro i kærlighed. Pastor Jørgensen var i sit livssyn præget af den midtjyske vækkelse, som han, der var gaardmandssøn fra Sdr Felding, var et barn af. Han stod — uden at ville lade sig indrullere i nogen retning — IM nær og tog levende del i det arbejde, der gøres ud fra missionshusene i byen og i landsognet; men kaldtes der paa ham fra anden side, og det skete ikke sjældent, var han altid villig til at komme. Hvad pastor J kunne overkomme af arbejde, var eventyrligt. Her skal blot nævnes de maanedlige møder paa Slagelse mark, gudstjenester og møder i landsognet og de meget paaskønnede sammenkomster for gamle i missionshuset. Det var ogsaa pastor J, der fik alle kirkelige sammenslutninger i byen til at holde en uge i hver maaned i vinterhalvaaret fri for møder til fordel for en fællesgudstjeneste i Sct Mikkels kirke, hvor prædikanter fra forskellige lejre har ført ordet. Til at tale med gamle, svage eller syge mennesker havde han sjældne evner, og fra sine besøg hos saadanne vil han blive husket og savnet af mange.

I det ny udskilte Aalholm sogn i Valby kom han til at begynde et arbejde paa omtrent bar bund. Han fik den glæde, at mange mennesker samlede sig om hans forkyndelse og følte sig glad over de mange besøg, den ny præst aflagde rundt i de hjem, hvor sygdom og nød trykkede. Han var ogsaa ivrig i sit arbejde for ungdommen i KFUM og K og lignende organisationer.

Det skal ogsaa understreges, at pastor J under besættelsestiden, stærkt grebet af sin kærlighed til fædrelandet, af yderste evne var med til i modstandsbevægelsen at yde forfulgte, hvoraf mange trygt henvende sig til ham, den bedst mulige hjælp.

Pastor J holdt sin sidste prædiken paa De gamles hjem paa Sorøvej dagen før juleaftensdag. Det var ved den aarlige julefest for hjemmets beboere, en dag, hvor pastor J aldrig svigtede. Det var tydeligt for dem, som overværede festen, at pastor J var syg. Han var bleg, saa træt og forpint ud, men gennemførte dog sin prædiken. Det er mærkeligt bag efter at tænke paa, at han ved den lejlighed saa smukt talte om dem, der ville gaa bort inden næste julefest. Ingen tænkte paa, at han selv skulle blive den første...

Efter talen aflagde pastor J besøg paa stuerne hos de gamle, som laa syge. Det var med opbydelsen af sine sidste kræfter, han tog denne runde, men han vidste, hvor stor pris de gamle satte paa at hilse paa deres præst. Turen tog saa haardt paa pastor J, at han blev utilpas og maatte lægge sig paa en baare. Han ville dog ikke tage hjem, før hans familie var blevet hentet og havde hilst paa de gamle og set den smukke juleudsmykning paa hjemmet (Sorø amtstid 10. jan 52).

Pastor Andreas Jørgensen var en mand med en ganske overordentlig arbejdssevne og en helt usædvanlig energi. Han havde store evner til at vinde menneskers kærlighed for

Guds riges arbejde, hvilket han viste i de aar, han som Kirkefondets landssekretær berejste hele landet. Det var i de befordringsmæssigt set vanskeligst tænkelige tider, men ufortrødent traadte han cyklen km efter km med filmsapparatet og bagage paa. Det er ikke for meget sagt, at det i første række skyldtes hans indsats, at Kirkesagens venner blev arbejdet ind i næsten alle danske sogne, og at bidragene voksede til det tredobbelte i løbet af 3—4 aar. Kirkefondet skylder ham stor tak.

Pastor J var personligt en mand med store evner og med et klart og afgjort standpunkt. Han stod den hallebsyiske studenterbevægelse nær, men noget stiltfærdigt og mildt i hans karakter gav hans forkyndelse og arbejde som sjælesørger en understrøm af varme, saa han aldrig virkede skarp. Hvor den mand blev sat, og hvor forskelligt arbejdet end var, fik han lykke til sin gerning og satte dybe spor. Dette gælder baade Tostrup, Aalholm, Kirkefondet og Slagelse.

Alle vi, som fik lov til at arbejde sammen med ham paa nært hold, vil mindes ham med taknemmelighed som en god kammerat og trofast ven, en kristen personlighed, for hvem tjenesten altid lyste som det største og som rundhaandet gav baade tjenesten og os af sit rige hjerte og varme sind (H. P. Honoré i Kr dbl).

»Pastor Jørgensen i Slagelse er død«. Da min kone modtog mig med dette budskab en trist januaareftermiddag, var det for mig, som om verden blev end mere graa og trist.

J holdt af mennesker og ville gerne, at mennesker skulle holde af ham, og med sit fine, hjertevarme og harmoniske væsen var det let for ham at faa dem til det. Men aldrig nogensinde var det for at opnaa fordele derved. Han gav gerne af sit rige sind til os og tog med sit hjertevindende smil mod det, vi havde at give ham. J forlod lærergerningen i 1930 for at blive præst. Naar man hørte ham tale om de gamle og syge i hans sogn, forstod man, at de i ham havde en præst, der havde sind til at lide med dem, og naar man sad under hans prædikestol, erfarede man, at han havde et budskab at bringe, og at det var ham en glæde at forkynde dette budskab. En avis antyder, at hans store arbejde maaske har fremskyndet hans død. Ja, hvad ved vi mennesker om det. For J var det naturligt at sige ja, naar der blev kaldt paa ham til arbejde for Guds riges fremme, og der blev ofte kaldt. Og vi, der fulgte ham, omend paa afstand, syntes, han naaede meget.

Nu er hans arbejdsdag endt, men vi, der fik lov at kende ham og omgaas ham, vil sige Gud tak for ham. Andreas Jørgensen var en af Guds gode gaver til os (P. L i »Dæmring«).

Paa hans begravelsesdag 13. jan havde Brødreminighedens husandagtskalender netop et stykke af pastor J under ordet »Han vil omgive mig med naade og sætte ind paa, at vi skal bære frugt«. Hans gerning bar frugt; den var i alle dens faser (lærer, landsbypræst, pioner i Kirkefondet, købstadspræst) en fortsættelse. Han fortsatte trofast, hvor andre havde arbejdet. Ægte og naturlig var han, og kærlighed til præstegerningen lyste altid ud af hans øjne. Efter en smuk bisæt-

telseshøjtid i Slagelse blev han begravet i Gjellerup, hvor biskop Erik Jensen talte over ham (Sorø amtstid 14. jan 52).

29. 10. juni 1952 (1. rkp Sct Lukas k, Aarhus 8. marts 46): **Vagn Aage Bjergved**, * 28. maj 12 Resen v Struer. Forældre: Overlærer og kordegn i Herning Jøppe B og Helga Kirstine Kristensen. Stud Herning 29, c 36¹ (h₁), sekretær KFUM, Odense 36, hjpr Thomas Kingos k, Odense 20. nov 40, fast hjpr smst 11. nov 41. ~ 15. okt 38 Else Margrethe Jensen, * 31. juli 11 Herning. Forældre: Tømremester Christian J og Anna Thomsen.

BM kredsbest KFUM og K i Nordfyn 41—46, religionslærer Odense seminarium 44—45, BM Santalmiss kredsbest Aarhus 47—52, BM Santalmiss 49.

Ordineret kateket

Embedet som rkp Sct Mikkel's k-sp Hejninge blev nedlagt ved reskript af 24. sept 1823. 1830 oprettedes et embede som ord kat ved begge kirker i byen. Dette embede nedlagdes 16. dec 1862, hvorefter embedet som rkp Sct Mikkel's k-sp Hejninge genoprettedes. Sognepræsten ved Sct Mikkel's k var tillige sp Hejninge 1836—62.

2. 26. aug 1837—15. dec 50: T. Leuning, se Skørpinge-F.

3. 18. febr 1851—23. okt 56: C. P. A. Kofoed, se Todbjerg-M.

4. 26. febr 1857—16. dec 62 (ord kat Lemvig-N 2. maj 52): J. C. Richter, rkp her.

Residerende kapellan Sct Mikkel's kirke-sp Hejninge

Embedets indtægt: 1870: Regul 1796 kr, netto 3300 kr. — 1913: 3. kl, 1931 og 1946: 2. kl.

Embedsbolig i Slagelse, Jernbanegade 13, opf 1867.

Hejninge sogn, 695 ha, lavtliggende, fladt og frugtbart, havde 1850: 228 indb, 1901: 250, 1921: 320, 1950: 269.

Der er fh i H, ingen udprægede retninger, stiltfærdige forhold.

I sognet ligger det store voldsted *Trelleborg*, meget søgt af turister.

Hejninge kirke er en lille, oprindelig romansk bygning af kamp, senere overhvalvet, forsynet m taarn. Koret er udvidet fra eet til to fag. Vaabenhus mod syd, kapel mod nord, alt af munkesten. Udskaaret altertavle fra c 1620 (i midten: korsfæstelsen). Prædikeløse fra 1691, smuk alterkalk, romansk granitfont, et sengotisk krucifix. Kalkmalerier er fremdraget 1952. 80 sd.

183 altergæster i 1891, 50 altergæster i 1922, 85 altergæster i 1949.

Menighedsraadet har gn aarene været u p. Ved de kommunale valg faldt flg stemmer: 1943: Soc 19 (1), venstre 85 (4), 1950: Soc 23 (1), venstre 65 (3), u p 27 (1).

20. 16. dec 1862—3. febr 74 (ord kat her 26. febr 57): **J. C. Richter**, fl t Boeslunde, se der.

21. 11. april 1874—20. jan 77 (hjpr K Stillinge 12. sept 68): **L. E. L. Tobiesen**, fl t Tanderup, se Flemløse.

22. 8. marts 1877—13. febr 84 (hjpr Skaarup 12. dec 71): **C. F. Sorterup**, fl t sp her, se K Stillinge.

23. 21. april 1884—1. marts 1912 (hjpr Sct Peders k, Slagelse 30. juni 80): **Michael Gerhard Frederik Brøndsted**, * 7. juni 51 Frydensberg, Rcsmussogn. Forældre: Stationsforstander, c phil Andreas Fridsch B og Ida Nicoline Fred. Jahnsen. Stud Aarhus 70, c 78¹ (h₂), lærer Kbhvn, r af Dbg 09, † 1. marts 12. ~ 12. dec 78 Laura Frederikke Grønvold, * 9. febr 50 Slagelse, † 29. april 23. Forældre:

Grosserer Carl Ferdinand G og Helene Cathrine Witttrup. — Stamt 21 og 80 b. — Hustrus søster ~ Wagner, Sakskebøing.

Fmd Slagelse hjælpeforening, skolekomm, Sønderjysk forening, folkebibliotek, BM Slagelse velgørenhedsselskab, sang- og musikforening, sygeplejeforening, de fattiges kasse, det lokale udvalg for Kalkuttamissionen og hjemmet for vanføre.

Pastor B havde oftest aftengudstjeneste her, da han almindeligvis havde højmesse i Hejninge, men han havde til det sidste stor kirkegang. Ved froprædikener de 3 store helligdage var Sct Mikkels k overfyldt, naar han talte. Arbejderne udgjorde broderparten af hans tilhørere, skønt han politisk var konservativ. Der har vist aldrig været en præst her, der har haft saa mange venner, man kaldte ham »fattigpræsten« — et hædersnavn, saavist som det ikke var den ringeste præstegering at kunne være sjælesørger for dem paa livets skyggeside. Men desuden havde han en særlig kreds: de unge. Det kneb med pladsen i hans konfirmationsstue, og han slap dem ikke efter konfirmationen. Han havde en særlig evne til at knytte de unge, navnlig fra de smaa hjem, til sig, tit for hele livet. Ved sit ægteskab var han knyttet til de grundtvigske kredse, hvad der faldt godt i traad med hans livsanskuelse, thi kirkeligt var han ubetinget Grundtvigs discipel (Sorø amtstid 1. marts 12 og 12. nov 03). B var en ægte dansk mand, 1864 brændte sig ind i hans sind, og Sønderjylland var en hjertesag for ham. Som ung læste han en tid paa polyteknisk læreanstalt og var altid praktisk paa fingrene. Meget musikalsk var han ogsaa. Han veltalende huskes endnu. Den rullede hastigt afsted. Han havde et let bevægeligt sind og var et hjertemenneske, maaske ikke af de meget dybtgaaende, men ganske overordentlig afholdt og anset i byen. — Han havde en række tillidshverv og gjorde især i Sønderjysk forening, i det filantropiske arbejde og i musikforeningen et stort arbejde (P. Arnskov).

Kst rkp 1912—13: Provst J. J. Marcussen, se Gunderup-N.

24. 14. dec 1912—1. sept 25 (sp Varde 10. nov 00): O. H. Nyholm, fl t Rigshospitalet, Kbhvn, se der.

25. 12. marts 1926—15. dec 47 (sp Langaa-Ø 1. febr 22): Jens Jakob Volf, * 28. jan 78 Kbhvn. Faderen: Stiftsprovst, St Hedinge, † 26, se der. Stud Mtrp 96, c 02² (l), hjpr Vor Frue k, Svendborg 14. april 03, do Tved, Fyn 05, do Gudbjerg 06, do Sct Paul k, Aarhus 06, ord kat Garnisons k, Kbhvn 22. okt 08, sp Hylke 13. maj 12, rkp Vor Frelsers k, Aalborg 13. okt 18, afsk 15. dec 47. ~¹ 23. juni 09 Karen Skov, * 31. okt 84 Svendborg, † 26. maj 20. Forældre: Dyrslæge Jens Rasmussen S og Signe Madsen. ~² 2. aug 21 Ingeborg Øhlenschläger, * 29. april 92 Odense. Faderen: Sp Ø Skerlinge-H, † 38, se der. — Brødre: Visby-H, Israelsmiss Stefan v. — Stamt 137.

Medudg 26: Stiftsprovst P. R. Volfs erindringer.

26. 14. maj 1948 (sp Ejby-Nr D 16. febr 38): Joachim Ulrich Sperling Balslev, * 5. aug 01 Skibet. Faderen: Sp i Skibet, se der. Stud Frborg 20, c 26¹ (h), højskolelærer Askov 26. ~ 17. aug 27 Elisabeth Fabritius Voigt, * 25. okt 03 Varde, fundet dræbt 4. juli 47 nær

vejen Køge-Ejby. Forældre: Grosserer Emil V og Nanna Fabritius Nørregaard. — Broder: S Vissing-V. — Stamt 6.

Kaldskapellan

(Oprettet 22. april 1952, 4. kl)

1. 22. april 1952 (kkp for begge sogne i Slagelse 30. juni 49): Harald Egede Jensen, * 9. febr 18 Tjustrup. Forældre: Gdjr Johannes Egede J og Anna Valborg Andersen. Stud Rønde 39, c 49¹ (1-78). ~ 22. maj 43 Johanne Marie Larsen, * 20. marts 16 Rønnebæk. Forældre: Parcellist Laurits Christian L og Anna Sofie Hansen.

Litt foruden den foran i hvert afsnit citerede: P. Severinsen: Sct Mikkels kirke og sogn i 600 aar, 1933, Johs. C. Jessen: Slagelse herreds skolehist, 1941.

SCT PEDERS PASTORAT

Sct Peders pastorat omfatter en del af Slagelse købstad samt et landsogn 2721 ha, dels højtliggende og noget bakket mod øst, mere lavt og fladt mod vest, den 2 km lange Vorby bakke, mod øst nogen skov; landsbyerne Landsgrav, Hyllerup, Ny Holmstrup, for en del med forstadskarakter, Antvorskov højskole og Liselund, hg Charlottendal og Ida-gaard. Antvorskov klosterruiner, Hellig Anders kors.

Sct Peders kirke, i den vestlige del af byen, er en korskirke med kor, taarn med spir, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Den oprindelige kirke blev opført i 12. aarh, af kamp, men denne uanse-lige kirke omdannedes i 13. aarh til en smuk gotisk købstadskirke, blev udvidet og overhulvet. Taar-net styrtede ned 1660, og kirken restaureredes og fik nyt taarn. Omkring 1800 var kirken saa brøst-fældig, at man tænkte paa at nedbryde den, men den blev restaureret og fik sit høje spir (restaur afsluttedes 1820). 1880 blev den atter hovedrestaur og fik middelalderlige dekorationer paa buer og hvælvinger (af Hilker). Den gl altertavle fra Antvorskov (med nadveren) blev 1880 erstattet med en ny fløjaltertavle (malerier af A. Jerndorff: Jesus for farisæerne, Peters bekendelse og Peters for-nægtelse). Smuk romansk font fra Antvorskov. Den gl prædikestol fra c 1610 er restaureret og genop-stillet 1936. Figur fra 14. aarh. Flere mærkelige lig-sten. 300 sd.

Altergæster: 1891: 1180, 1926: 600, 1938: 1304, 1949: 1963. Folketal: 1921: 2084 og 1921 i landsognet. 1945: 4164 og 2395, 1950: 4808 og 2667.

Menighedsraad: 1922: 7 gr, 3 u p, 1949: Fredsvalg.

Til sognepræsteembedet er knyttet stillingen som præst ved Slagelse hospital og kloster. Hospitalet har sin oprindelse fra det Helliggejsts hus, som laa i Bredegade, hvor hospitalet nu er, tidligst nævnt 1372, for byens og egnens fattige og syge. Det havde flere ejendomme og forenedes i 16. aarh med den Sct Jørgensgaard for spedalske, som laa uden for byen. 1582 skænkede kong Fr. II en række tiender dertil, og hospitalet oprettedes ved fundats af 24. okt 1585. Det forenedes med latinskolen, hvis lærere skulle underholdes af hospitalets midler. Denne forbindelse ophævedes 1751. Hospitalet optog ægtepar og enlige kvinder fra hele Sjælland. Nu bor der c 90 enlige og c 10 ægtepar. Da formuen stadig øgedes, oprettedes 1857 en ny særegen stiftelse, Slagelse kloster, ved Skelskørvejen med bolig for 48 ældre kvinder af den bedre middelstand. Det meste af hospitalets bygninger er nye. I nordfløjen

ligger hospitalskirken, indviet 27. nov 1864 (den gl kirke blev brudt ned). Kirken har skib og kor ud i eet, hvælvinger, kamgavle, svære støttestiller. Alt-tertavlen fra 1847 (N. Simonsen: Kristus) afløstes 1933 af et maleri (Troels Trier: Den fortabte søns hjemkomst). — Ved kirken det gamle Helligaands- hus, restaureret 1935. Kalkmalerier af Larsen-Stevns.

Sognepræst

Indt 1850: a) 208 byg, b) 200 rdl af hospitalet, c) 75 rdl, 35 td ld, d) 300 rdl, e) 37 td ld, 300 rdl. — 1870: Regul 2664 kr, netto 7136 kr. — 1913: 1. kl, 1946: 2. kl. Pgd opf 1885 og 1895.

1801—46 var *Hans Bastholm* sp her, et barn af oplysningstiden, han stod paa grænsen mellem to tidsaldre og var egentlig allerede antikveret, da han blev præst her. Nogen dybere interesse for sin præstegerning havde han vist ikke. Han var embedsmanden, der akkomoderede sig efter kirkens lære, som han repræsenterede. Det nyvakte liv, som gav sig udslag i Bibelselskabets og de grundtvigske præsters virksomhed (P. A. Fenger o fl) bekæmpede han med alle det 18. aarh terminologier. Han kritiserede bibelselskabet, fordi det udsendte bibler uden forklarende noter (1818), og i en strid med P. A. Fenger hævdede han, at dyden staar over troen som salighedens forudsætning. De vakte lægfolk (f eks Rs. Sørensen) beskyldte han for at være »ukristelige, ugudelige og løgnagtige« (1833). I den »vestsjællandske krig (se s 418) var han P. A. Fengers skarpe modstander.

Han havde en mani for at samle bøger, var en polyhistor, og for at tjene penge til at købe bøger udgav han sin avis (Vestsjællands avis, Slagelse ugeblad), men dette arbejde kedede ham. Sin viden ophobede han i scrapbøger og dagbøger. Han stod i brevveksling med Chr. VIII. For de yngre præster stod han som en sagnagtig figur fra fortiden. Hans litterære virksomhed strækker sig over vidt forskellige felter (1812: En udfabriks indretning, Fattigvæsenets bestyrelse (1817), Indledning til historiens studium (1838). Han var ikke aandrig, men saare agtværdig og havde indtil omkring 1830 en stærk position i byen. Han virkede meget for byens skole- og fattigvæsen. Et hyldestdigt til ham (1833) giver flg karakteristik:

Tak for de raad du almuen gav,
den trænger desværre nu højlig til dem,
forskruelse er det, vor tid lider af,
se, derfor just ej sandhed trænger frem.
Men naar de avner engang er blæst bort,
og vi skal møde for den store dommer,
da spørger han kun om, hvad vi har gjort,
thi troen ej i betragtning kommer...

Han betragtede sig selv som »et studerende væsen, der hænger over bøger fra morgen til aften, og bestandigen lider under, at protokoller, breve og overløb af mennesker afholder ham derfra«, og allerede 1831 skriver han, at han ønsker at tilbringe resten af sit liv i »litterært otium«. Han var en retsindig mand, der i sin ungdom førte dagbog med optegnelser om sine »moraliske frem- og tilbageskridt«. Hans 5000 bd store bibliotek testamenterede han til Sorø akademi. Det blev hans hjælpepræst *J. P. Østrup*, der vakte liv (se pag 417) i byen.

DBL II, s 234, Alfred Glahn: En bogsamler Aarb f bogvenner, 1924, s 68 f, L. Helveg: Den dsk khst II, BDG, I, 199, E I, s 80, Bricka I, 591.

17. 12. okt 1846—19. juli 53 (hjpr her 2. juni 30): **Christian Henrik Biering Benzon**, * 30. sept 99 Stubbekøbing. Forældre: Kbmd og postmester Niels B og Eva Kirstine Mandix. Stud Nykøb 18, c juli 28 (h), † 19. juli 53. ~ 12. nov 30 Annette Severine Marcelline Bang, * 10. sept 03 Kbhvn, † 31. marts 85. Forældre: Fuldmægtig i rentekammeret Gødert Terkel- sen B og Henriette Jacobine Kreutzfeldt. — Søn: Flade-B.

Pastor B blev Østrups efterfølger som hjpr hos Bastholm, der fra 1825 kun undtagelsesvis prædikede. Han stod iflg Mynster i et »meget kierligt forhold« til sognepræsten og vedblev at være hjpr her i 16 aar. Mynster betegner 1839 Benzons prædiken som »sædvanligt, uden orden og dybde, maadelige gaver, underlig gesticulation, men ellers en skikkelig ung mand«. 1849 hedder det: »Løst, uden tænksomhed og grundighed, foredraget ret godt, katekisationen kun nogenledes. Temmelig stor forsamling, men mest fra byen. Ungdommen var ikke uvidende, men noget treven« (M II, s 127—28).

18. 7. jan 1854—26. nov 84 (sp Næsby-T 17. juni 47): **Georg Christian Mechlenburg Bran- ner**, * 26. maj 11 Kbhvn. Forældre: Klædefabrikant Benjamin Frederik B og Clementine Charlotte Monefeldt. Stud von Westens inst 28, c jan 34 (l), adjunkt Hrlf 34, ord kat Nakskov-B 28. okt 37, afsk 26. nov 84, † 24. juni 89. ~ 28. dec 37 Mariane Petrine Feilberg, * 27. marts 07 Lindholmgd, Uggeløse, † 30. nov 57. Forældre: Kammerraad, landvæsenkommis- sær, prokurator Chr. Fr. F og Johanne Nico- line Møller. ~ 2 17. okt 60 Louise Vilhelmine Hertel, * 9. marts 36 Strenghøjgd, Uvelse, † 25. nov 07. Forældre: Proprietær Nicolai Andreas H og Vibeke Jakobine Christiane Hertel. — Datter ~ forfatteren Sophus Schandorph. 2. hustrus søster ~ Bryndum, Sdr Broby. Mor- broder: Haarslev-T. — Stamt 36 (Feilberg).

Hjælpepræst hos pastor Bran- ner

1880—84: **M. G. F. Brøndsted**, se rkp Set Mikkel- s- sp Hejninge.

19. 13. febr 1885—18. nov 95 (sp Nr Lyn- delse-H 24. sept 77): **Johs. C. E. Clausen**, fl t Vonsild-D, se der.

20. 27. febr 1896—8. nov 1905 (sp Gamborg 10. juli 91): **C. V. V. Møller**, fl t biskop, Aal- borg, Aalborg, se der.

21. 26. febr 1906—29. aug 07 (sp Vinding-S 8. juli 80): **Hans Andreas Kristian Hagemann**, * 20. nov 50 Viborg. Faderen: Sp i Støvring-M, † 58, se der. Stud priv 69, c 77² (hi), hjpr Ga- verslund 2. nov 77, † 29. aug 07. ~ 1 7. maj 78 Thyra Ulrik, * 22. aug 54 Tønder, † 28. aug 90. Forældre: Fysikus i Tønder, kommunelæge i Kbhvn Fred. Ferd. U og Henriette Marie Chris- tine Schow (søster til fru Sørensen, Vilslev- H). ~ 2 8. juli 93 Ingeborg Elisabeth Schjøn- ning, * 19. febr 66 Kbhvn. Forældre: Manu- fakturhdr Carl Fred. S og Fred. Eleonora Tol- losine Mortensen. Søstre ~ Paludan-Müller, Hillerød-N-H, Møllerup, Gelsted-R og Thom- sen, rkp Randers. Morbroder: Dahl, Sejers- lev-E-J.

Vejle amts folkeblad (30. aug 07) skrev: »Da H fl til Sjælland, mistede denne egn en af sine bedste og mest sympatiske præster. Der var noget lyst og frejdt over denne tiltalende præsteskikkelse«. H døde af lungebetændelse paa Vejle sygehus. Han havde lige begravet sin ældste søn. I Slagelse vandt han mange venner.

22. 22. nov 1907—10. aug 31 (sp Ørslev-B 29. maj 00): Provst **Aage Bojsen Møller**, * 30. okt 57 Sejling. Faderen: Sp i Marvede-H, † 92, se der. Stud Frborg 76, c 82¹ (hi), seminarie-lærer Gedved, hjpr Marvede-H 30. april 83, sp Gødvad-Balle 4. juni 85, tillige lærer Th. Langs skoler i Silkeborg, sp Sædder 1. jan 93, r af Dbg 10, afsk 10. aug 31, † 30. nov 48. ~ 28. aug 83 Kathrine Frederikke Adolpha Kjølner, * 8. april 58 Lindholm, Gevninge, † 30. okt 32. Forældre: Godsforvalter Heinrich Arnold K og Caroline Rützou. — Søn: Højskoleforstander Vagn M, Rødkilde.

Provst Aage Møller var søn af Jutta Bojsen Møller og dattersøn af Budstikke Bojsen. Hans fader og morfader havde haft betydningsfulde arbejdsaar som førende grundtvigske præster i Vestsjælland, og selv blev han præst her paa egnen i over 30 aar. Fra sit hjem var han saaledes opdraget i grundtvigske kredse, der stod højskolen nær. Han blev gennem hele sit liv de grundtvigske idealer tro, skolen havde ogsaa hans store interesse. Og han var en varm ven af Sønderjylland, formand for sønderjysk forening i Slagelse, han havde arvet sin moders virksomme og levende sind sammen med sin faders grundtvigske tradition. Den grundtvigske kreds her i Slagelse var imidlertid delt, nogle sluttede sig til Niels Dael paa Liselund, andre saaledes til pastor F. J. Jersins særlige gudstjenester. Provst Møller havde selv en god og trofast kreds, var en dygtig prædikant og flittig til husbesøg. En tid var han rejsepræst for KS 98, bestyrelsesmedlem i Alm dsk præstekonvent og i Kalkuttamissionen. Provstegerningen interesserede ham meget. Efter sin afsked flyttede han til sin søn paa Rødkilde højskole og var til sin høje alderdom vaagen og interesseret i alle kirkelige og folkelige forhold.

23. 6. jan 1932 (sp Vejgaard 28. marts 24): Provst **Otto Christian Madsen Holmgaard**, * 14. juni 96 Odense. Forældre: Skoleinspektør Rasmus Madsen H og Dagmar Helga Alvilda Jørgensen. Stud Odense 14, c 20² (hi), kkp Nr Tranders 22. febr 21, provst Slagelse herr 17. febr 37, r af Dbg 49. ~ 16. juni 28 Ida Milly Elise Hein, * 20. sept 03 Kristrup. Forældre: Direktør Peter Hansen H og Anna Elisabeth Mortensen.

Kredsfmd KS 98 og Sønderjysk forening i Slagelse 36—49, fmd Sydslesvigs udvalg i Slagelse 45—49, fmd Kirkeskoleudvalget af 46.

Udg: 35: Slagelse helligaandshus og hospital, 35: Slagelse lærde skole (jul i Slagelse 35), medudg 40: Kirken, udg 45: Den danske sag. Skrev i Roskildebogen 46 om P. C. Kierkegaard.

Hjælpepræst hos provst Holmgaard

1936—38: A. E. Stærmosen, se nedenfor.

Kaldskapellan

(Oprettet 22. april 1952, 4. kl)

1. 28. aug 1952 (hjpr Ørum-G 11. sept 50): **Mogens Sigurd Petersen Predstrup**, * 21. okt 21 Kbhvn. Forældre: Assistent Sigurd Frithjof

P og Asta Ella Jensen. Stud Østersøg 41, c 49¹ (h-69). ~ 5. jan 46 Lillian Petersen, * 8. juli 25 Kbhvn. Forældre: Husejer Ole P og Viola Hansen.

Kaldskapellan for begge sogne

(Oprettet 5. april 1938, 4. kl)

1. 5. april 1938—10. jan 40 (hjpr Sct Peders k 16. marts 36): **A. E. Stærmosen**, fl t Enderslev-V, se Væggerløse.

2. 3. maj 1940—28. jan 43 (hjpr Sct Markus k, Frberg 7. marts 38): **A. S. A. Christoffersen**, fl t Marvede-H, se der.

3. 26. maj 1943—25. nov 48 (hjpr Ballerup-M 15. nov 39): **N. E. Jensen**, fl t Buerup, se der.

4. 30. juni 1949—22. april 52: **H. Egede Jensen**, se kkp Sct Mikkel's k, Slagelse.

(Nedlagt 22. april 1952).

Litt: Jac. C. Lindberg i Nord kirketid, 1835, nr 2—3, K. F. Viborg i Dsk kirketid, 1873, s 709 f, P. Severinsen og C. A. Jensen: Sct Mikkel's kirke og sogn i 600 aar, 1933, Otto Holmgaard: Slagelse helligaandshus og hospital, 1935, P. Arnskov: Bogen om Slagelse, jul i Slagelse, 1931, J. Heilmann: Bidrag til S bys historie, 1885, Danske byer og deres mænd XXV, Hist aarb f Sorø amt, H. R. Magnus: En gl læges optegnelser, 1920, H. C. Andersen i »Mit livs eventyr, Aarboeg for bogvenner, 1924, F. Elle Jensen: Præsten Hans Bastholm, Sorø amts hist aarboeg, XXXV, 77 f, P. C. Nedergaard i Sorø amtstid søndagstid 1940 fig, N. P. Larsen i IMTid, 1945, nr 5, J. F. Fenger, 1935, Johs. C. Jessen: Slagelse herreds skolehistorie, 1941, Ludvig Mortensen: Den sjællandske opvæksteshistorie, 1881, Henny Glarbo: S latinske, Sorø amts hist aarb XXIII, 66 f, Jul i Slagelse, Peter Rørdams: »Rejse i Danmark« (H. F. Rørdam: Peter Rørdam I) med fornøjelige iagttagelser fra »Det hellige land«. Se iøvrigt bibliografierne i Trap og Heilskovs provinsbibliografi.

LISELUND

Liselund er skabt af frimenighedspræst **Niels Dael**. Da Liselund har faaet betydning ikke blot i Vestsjælland, men ud over hele landet, skal der gives en udførlig skildring. Om oprettelsen og arbejdet her fortæller Hclger Begtrup:

Da Niels Dael gik i sit 50. aar, kom han ind i en sjælelig krise, som kan lignedes ved dem, Grundtvig oplevede paa flere stadier af sit liv, forud for de store aandelige gennembrud i hans indre. — Han blev hjemsogt af heftige hovedsmerter, kunne ikke sove om nætterne og blev saa nedtrykt, at det nærmedes sig sindssyge. — En tid af sommeren 1907 maatte han indlægge sig paa Skodsborg sanatorium, og i henvend et halvt aar kunne han næsten ikke taale aandeligt arbejde. Men da han kom til kræfter igen, klarede de tanker sig, som han havde tumlet med i mange vaagne nætter, og modnedes hurtig, under indgaaende samtaler med ligesindede venner, til en samlet plan.

Han havde lige fra sin ungdom af personlige grunde været optaget af spørgsmaalet om, hvorledes en mand, der vil være præst, bedst

kan uddanne sig til sit kommende kald. — Den universitetsdannelse, som folkekirken kræver og nøjes med, laa efter hans mening altfor fjernt fra det virkelige liv i menigheden. De teologiske studier i hovedstaden, som tager præsteemernes bedste ungdomsaar, skilte dem desuden stærkt fra folkelivet. Det gjaldt derfor om, at de vordende præster helt anderledes kom i livets skole. — Paa Askov havde han erfaret, hvor gavnligt det var, at de, som forberedte sig til at blive præster i Amerika eller til at gaa ud som missionærer, kom til at leve sammen med andre opvakte unge mennesker og fik del i den folkelige oplysning, som højskolen giver. — Han havde ogsaa sat sig ind i de tanker, som Ludvig Schrøder gjorde sig om en folkelig dansk præstesko.

Denne spørgsmaal blev nu rejst igen blandt Grundtvigs venner, og især drev Johs. Clausen i Vonsild stærkt paa, at der maatte gennemføres en stor reform i folkekirken præsteuddannelse. Men N.D fandt, at de forslag, der fremkom til en saadan omdannelse af statens præstesko, slet ikke fyldestgjorde livets krav, og de viste sig da ogsaa snart at være dødfødte fostre.

For N.D, der var naaet frem til præstegeringen ad sin egen selvstændige vej, var det givet, at maalet ikke kunne naas ad offentlig vej gennem statens lovgivning. Det drejede sig jo om en livssag for den kristne menighed, og en saadan kan kun fremmes ved aandens kraft, ud af menighedens liv, i fuldkommen frihed. — Længe gærede hans tanker om dette, inden de kom til klarhed. Halvt i blinde, men med følsom sans for aandens drift, arbejdede han sig fremad mod maalet.

Det var et vigtigt fremskridt, da han kom til at indse, at det slet ikke var en fagsko for præster, vi trængte til. De, som skulle være ordførere for menigheden, maatte ikke i læretiden skille sig ud fra denne, men søge deres uddannelse der, hvor menighedslivet ytrede sig med kraftigst lys og varme. — Han udtrykte sin tanke derom i den paradokse sætning, at det gjaldt om »at faa en skole, som ingen skole var«.

For at skabe et saadant »værksted for solen« maatte den danske menighed se at faa et samlingssted, hvor kristelig oplysning kunne finde et brændpunkt og vokse ved fælles hjælp. — Ville man give dette sted skolenavn, saa maatte det kaldes en *menighedssko*, fordi den var bygget paa menighedens grund til gavn for alle de medlemmer af menigheden, mænd og kvinder, som længtes efter mere livsoplysning. Paa et saadant sted ville da ogsaa de, der følte trang til at blive ordførere i menigheden, kunne hente den bedste oplysning til deres kommende gerning i de rette omgivelser.

Om dette talte N.D nu aarle og silde, ved store vennemøder i Høve og andensteds og ikke mindst under besøg hos de præster og højskolemænd, som han ønskede at vinde for sagen og gøre til sine medarbejdere, naar menighedsskolen kom i gang. — Han ville nemlig ikke staa ene som skolens bærer. Den maatte have livstilførsel fra alle sider og ordførere fra hele hans store vennelag. Og hver

gang han fik en eller anden varmet op for tanken, »groede« denne derved i hans eget sind.

Et vigtigt spørgsmaal var det, hvor menighedsskolen skulle have sit hjemsted. Og dette løste sig paa en mærkelig maade. — Han kom nemlig en dag paa besøg hos arkitekt Eivind Mørch, som var blevet gift med Ernst Triers datter Gudrun. Det unge par boede til leje paa den lille gaard *Liselund* lige overfor Antvorskov syd for Slagelse. Her fik N.D at se en hyggelig, gammeldags bolig med tre straaægte sidelænger og en række rummelige værelser. Det hele bar præg af god smag hos den herremand, som for hundrede aar siden havde bygget gaarden til en af sin døtre, hvis navn den bar. — Men især betog det ham, da han kom ud i den store, dejlige have, som var saa rig paa blomster, frugter og sjældne træer, og som laa saa lunt og tæt hegnet ud til alfarvej.

Da han stod der, slog det ham, at her var det rette sted for menighedsskolen. Og da han kort efter fik at vide, at gaarden netop var udbudt til salgs, rejste han straks op til ejerinden, en gammel, elskværdig dame, der nu var flyttet til Rungsted. — Hun sagde, at hun i forvejen havde faaet et godt bud paa *Liselund*. Men da Niels Dael fortalte hende, hvad han ville bruge hendes gamle hjem til, blev hun saa glad derved, at hun solgte ejendommen til ham for en billigere pris, end den anden lysthavende havde budt for den.

Da dette køb var sluttet, stævnedes N.D sine venner sammen til et stort møde i Høve den 21. og 22. juni 1908 for at fremlægge sin plan til drøftelse. — Den første dag var der kirke-tjeneste. Den anden indledede N.D forhandlingerne med en tale, hvori han sagde:

»Jeg skulle fortælle lidt om denne præstesko, som ingen præstesko skal være. Da det er noget, vi ikke i forvejen har set eller kendt noget til, kan der kun tales herom i meget taagede omrids, — for det skulle gerne være en skole, der kunne vokse op efter det indre liv, der er i den, vokse paa samme maade som et træ, ifølge sin indre natur. Et træ kan man ikke i forvejen aftegne og sige om: saadan skal det være, saadan skal det vokse. Og skal denne skole lykkes, saa maa den være fri for alt for stærk paavirkning udefra eller efterligning af nogen art«.

»Ordet præstesko vil passe forskrækkelig daarligt. Hvis det virkelig blev en præstesko, saa ville jeg anse det hele for at være mislykket. — Jeg vil heller ikke kalde det en højsko — højskolen er noget for sig med sin egen historiske ejendommelighed — og jeg vil endnu mindre kalde det et universitet. Skulle jeg i dette øjeblik tage bestemmelse om navnet, saa ville jeg kalde det en *menighedssko*«.

»Det har været en lykke for folket, at dets tanker i højskolen har fundet et arnested, hvor de kan leve og trives. Men det har været en ulykke for folkelivet, at kirkelivet ikke paa samme maade har haft sin skole, som kunne være et brændpunkt for de kirkelige tanker. Universitetet har ikke været et saadant brændpunkt. Tværtimod har det været arnested for, hvad der er kommet udefra. Og

være danske mænd, som har tænkt ejendommelige tanker om kirkelivet, har ikke fundet nogen plads ved universitetet, men har levet mere stille omkring i de danske præstegaarde.

»Det er da tanken med den ny skole, jeg vil kalde menighedsskolen: ligesom de folkelige tanker har deres brændpunkt i folkehøjskolen, saadan skulle denne skole, hvis den lykkes, blive brændpunkt for de kirkelige tanker. Der skulle de kirkeligt interesserede mennesker sætte sig paa skolebænk ligesom højskoleungdommen, uden anden tanke end den at blive delagtiggjort i de tanker, som tolkes der. — Den unge rejser jo fra højskolen uden mindste adkomst til nogen livsstilling; han har ikke faaet andet udbytte end den indre vækst, der er kommet i gang hos ham. Paa samme maade skulle det være med denne menighedsskole. Den, der kommer der, skulle — hvad enten han blev der i eet aar eller i fem aar — ikke have andet udbytte deraf end det, han fik i sit eget indre liv. Han skulle ikke fortrinsvis have adgang til noget præsteembede — det er derfor, jeg er ængstelig for navnet præsteskole. Efterhaanden vil maaske en del af de elever, der sidder der, blive præster her i landet, men de maa ikke have det for øje, at de uddanner sig til det. Det er saadan med præstestillingen, at det kan et menneske nu engang ikke læse sig til. Gud i himlen maa sørge for at faa vedkommende tildannet, saa han kan bruges til det.

Man mærker tydeligt gennem disse udtalelser, hvilken inderlig sammenhæng der var mellem N. D.'s egen livsførelse og det livsmaal, som han nu var ved at naa, efter at »Gud i himlen« underlig havde forberedt ham dertil. — Det vil altid mindes i den danske kirkes historie, at netop da den foregaaende tidsalders udvikling var ved at stifte i organisationer og institutioner, kirkelove, menighedsraad osv, skød der et nyt, frodigt skud op fra livets grund, undfanget, som alt aandeligt liv, i et troende hjerte, og modtaget med glæde af alle dem, der sukkede efter vækst i det fri menighedsliv.

Derefter gik N. D. over til at tale om de tanker, han havde gjort sig angaaende den ny skoles drift. Dens lærere skulle ikke danne et kollegium med fast bolig paa skolen. De skulle hentes fra menighedskredse over hele landet og kunne vel derfor kun virke hver i 8 til 14 dage ad gangen.

»De vil maaske synes, det er en mangel, at lærerne ikke bor paa skolen. Men det er et fejlsyn. Det er en fordel at have lærerne boende rundt omkring i landet, for de mænd, der for alvor skal vidne om kirken tanker, maa helst bo i en levende menighed og være vant til at vidne ud af det kirkeliv, de daglig lever i«. — Paa den anden side ville de forskellige menighedskredse faa gavn af at afse deres præst i de par uger, han opholdt sig paa menighedsskolen. — »Det er ganske fortrinligt at sende sin præst bort i 8—14 dage. Han kommer friskere, anderledes spillevende tilbage. Hvad vil det ikke sige for præsterne at komme til et saadant sted, som er brændpunkt for alle kirkens tanker« — og veksle meninger med skolens andre lærere!

Men skønt skolens lærerflok saaledes maatte

blive skiftende, saa skulle de dog danne et stærkt vennelag. — »Det, det kommer an paa, er, om disse lærere, hentede fra levende menighedskredse, efterhaanden kan vokse sammen til en virkelig aandelig enhed. — Jeg tror, det netop er den maade, man sikrest og dybest finder enheden paa: ved at komme længst ind i sig selv. Ejendommelige mennesker kan sidde og kæmpe drabeligt med hinanden, og hver af dem slaar drøje slag for sin overbevisning, og efterhaanden som de derved kommer længere og længere ind i sig selv, kan de opdage en underlig dejlig enhed. Enheden findes i det fælles ophav. Det naas bedst, naar man kommer dybest ind i sig selv.

»Derfor mener jeg, at paa denne skole skulle lærerne være forstandere alle sammen, skulle danne med hinanden en aandelig republik, hvor enheden ikke fandtes i en enkelt person, men i ejendommelighedens mangfoldighed. — En præst spurgte mig: »Hvad vil De med Liselund?« Og jeg maatte svare: »Jeg vil ingen verdens ting der; men jeg vil meget sammen med andre præster og højskolemænd der. Hvad det er, vil først komme frem gennem det fællesskab, som jeg ønsker, vi skulle faa med hinanden. Jeg vil intet, men dette fællesskab af levende præster og højskolelærere, det skulle gerne ville forskrækkelig meget.

Han nævnte derefter en række af mænd, som han havde talt med om sagen, og som han haabede at faa til lærere paa den ny menighedsskole. Og føjede saa til: »Men skulle der nu findes dem, der ville bede om at maatte blive paa skolen og faa nogle gedigne kundskaber, i græsk eller i andre sprog eller lignende, saa maa vi tænke paa at faa faste lærere, faglærere. Det kunne være yngre mennesker, som er til at flytte. De skulle saa bo paa skolen.

Det varede i virkeligheden et par aar, inden den egentlige skole med daglig undervisning i fem vintermaaneder kom til verden. Men sagen blev godt forberedt ved den række af fjortendagsmøder, som blev begyndt paa Liselund kort efter nytår 1909 og siden har været fortsat hvert aar, med et vintermøde i januar og et sommermøde i august.

Disse store Liselund-møder har samlet mange medlemmer af menighedskredse fra hele landet og mange ensomme sjæle, der har længtes efter fællesskabets velsignelse, og det er lykkedes derved at skabe det vennelag, som maatte til for at bære menighedsskolen frem, naar den skulle bygges paa livets grund.

Det første møde, der talte omtrent 150 deltagere, blev aabnet den 3. januar 1909. Der var indrettet en mængde smaa sovekamre i gaardens fire længer, og en gammel lade i den nordre fløj var sindrigt ombygget til en forsamlingsaal med hvælvet gibsloft, som efter sin form blev kaldt »tønden«. Den var indrettet af Eivind Mørch og smukt dekoreret med malet vinløv af hans hustru.

Ved mødets ordning havde N. D. taget sit forbillede fra de gamle efteraarsmøder paa højskolerne med deres »liggende gæster«. Men da det var ham meget om at gøre, at deltagerne kom til at leve sig stærkt sammen, havde han truffet den strenge bestemmelse, at ingen udenforstaaende, der kun ville gøre

et flygtigt besøg, fik adgang til møderne. Næsten alle deltagerne var samlede i de par uger, som mødet varede, og dette hjalp godt til, at de kom til at føle sig stærkt forbundne.

En af deltagerne, den unge præst *Paul Hedemann*, har i »Højskolebladet« givet et kønt og rigtigt billede af dette første, mindeværdige Liselund-møde. Han skriver bl a:

»Som baade N. D og H. Begtrup fremhævede det ved indledningsmødet, at det er fællesskabet, vi vil, og som vi trænger til, saaledes har det været her, at vi er knyttede sammen i en stor fællesskabsfølelse eller rettere levende styrkede i troen paa de helliges samfund. Vi er fra mange forskellige danske egne kommet sammen med de gode folk af Høve og Havrebjerg frimenigheder. Her lyder sønderjysk og vendsysselsk, fynsk og sjællandsk i eet kor. Her er graaskæg og skaldepander og tyve-aarige ynglinge, her er landmænd og haandværkere, lærere og præster — gamle koner, hvis ansigter taler om erfaring og vundet fred, og unge piger, hvis øjne er en vaagen spørgen. Her er ikke faa af de ægte gamle grundtvigianere fra de rigtige vennekongers tid og en helt ny slægt, der aldrig har oplevet noget af den art — her er noget af, at de gamle velsigner det ny —«.

»Dette fællesskab har faaet sit udtryk, ikke blot i den daglige andagt — ikke blot i den megen sang, som den gamle præst *Morten Bredsdorff* utrættelig og ungdommelig har ledet — men allermost gennem samtaler paa tomandshaand eller i smaa klynger eller om aftenen, hvor vi alle har siddet i kreds i salen. Her har »ringen gaaet«, her er tungebaandet løst, ikke i akademiske diskussioner, men i jævne og ærlige ord, her har unge og ældre, kvinder og mænd, talt mange gode ord. Og det, vi har talt om, vore opgaver i hjemmene overfor børn og husfolk, undervisningen i hjemmet, den fri skole og statsskolen, det sociale spørgsmaal og det allernærmest liggende: om »Liselund«s fremtid — alt har sat sindene i stærk bevægelse, men aldrig bragt kurrer paa traaden«.

»Saa kom det da som noget selvfølgeligt, at vi helligtrekongers aften maatte tænde helligtrekongerslyset og holde en lille gudstjeneste i salen. (To unge og en ældre præst talte). Og i denne sammenhæng maa som det allerbedste nævnes den »højtidsang«, da vi fyldte Havrebjerg frimenighedskirke første søndag efter helligtrekonger. *Søren Anker Møller* prækede over dagens evangelium, og *Julianus Plesner* holdt skriftetale over ordet: »Gør dig rede, bliv lys!« og der var ikke mange, der ikke modtog indbydelsen til alterbordet«.

»Og saa endelig foredragene, der vel har givet anledning til tungebaandets løsen, men som, vel at mærke, selv, for største delen da, har været baarne af fællesskabet. — Tilsyneladende har de 14 foredragsholdere ikke arbejdet ud fra nogen fælles plan; men efterhaanden som indtrykkene faar aflagret sig i tilhørernes bevidsthed, vil de dog føje sig saare skønt ind i hinanden og i forening give et fyldigt og vægtigt vidnesbyrd om dansk kristenliv paa trosordets grund — baade til livsoplysning og livsopbyggelse«.

Ordførerne ved det første Liselund-møde

var, nævnte i bogstavorden: provst A. Andersen, lærer Balling, Holger Begtrup, Thomas Bredsdorff, Niels Dael, Thorvald Helveg, Frederik Jungersen, Carl Koch, Morten Larsen, Vilhelm Malling, Frederik Mygind, Søren Anker Møller, P. N. Petersen og Julianus Plesner (for flere af disse er der rejst mindstene i Liselunds have). Ingen af disse talere var tilfældige gæster. N. D havde før mødet personlig besøgt dem næsten alle og talt med dem om sit forehavende, for at han kunne tage imod dem som virkelige medarbejdere. Hvor godt det lykkedes for ham at vælge dem ud, kan skønnes af, at de allerfleste af dem siden, saa længe de har levet, stadig er kommet igen til møderne paa Liselund.

For resten er ordfører kredsen vekslet fra aar til aar. Nu og da er den blevet øget med »fremmede talere«, som kunne bringe nyt fra andre egne af aandens verden. Men det er dog fremdeles frisindede grundtvigske præstemænd, som danner den faste stab og udgør det samvirkende »lærerråd«, som N. D fra første færd har støttet sig til.

Af alle Liselund-lærerne er der grundt uti at fremhæve *Morten Larsen*, der har gjort saa stort et indskud af tid og aandelig kraft i arbejdet paa menighedsskolen, at han ved siden af N. D maa regnes for en grundpille i den. Disse to mænds venskab og trofaste samvirke i over tyve aar har været til rig velsignelse for det danske menighedsliv.

Efter to aars forløb var tanken om en lille regelmæssig menighedsskole saa godt forbedret, at N. D og hans medlærere i efteraaret 1911 turde indbyde til det første skolehold i de fem vintermaaneder. — Der mødte omtrent 30 elever, ældre og yngre mænd og kvinder, til skolens aabning, og de blev undervist af skiftende lærere af den faste stab. Men der blev god sammenhæng i skolelivet ved det hjem, som N. D fik dannet paa Liselund ved gode kvinders hjælp. — Især fik arbejdet hold ved den del, han selv daglig tog deri, og ved den udmærkede medarbejder, han vandt i den svenske frøken *Esther Møllerstedt*, kaldet »Essan«, som hver vinter opholder sig paa Liselund, og som har sjældne evner til at fremme elevernes forskellige studier.

Bedst hjælp fik dog N. D, da han i slutningen af dec 1915 ægtede en anden ung, svensk kvinde, *Amelie Ståhl*, der har bragt ham alle et lykkeligt ægteskabs velsignelser.

Da vinterskolen kom i gang, blev det nødvendigt, at N. D tog fast bolig paa Liselund. Med et lille suk gav frimenighedskredsen i Høve sit minde til denne flytning. Men alle maatte erkende, at han ikke over sin ny gerning glemte sine gamle venner, selv da han efterhaanden tog endnu flere opgaver op, især som præst for flere »smaa kredse« paa forskellige steder som i Frborg, Roskilde, Kbhvn og Kolding (Holger Begtrup: Dansk menighedsliv II, s 85—97).

Om dagliglivet paa Liselund i de første aar skriver lærer *J. P. Christensen*:

»Om morgenen samlede alle de ankomne i den røde stue til morgensang. Der kom den tynde, landskendte præst *Morten Larsen* med det store, buskede skæg. Han vekslede gerne nogle morsomme replikker med Niels Dael, før andagten begyndte, saa morgengnavenheden fordampede, skulle

en eller anden være lidt sur eller mindre oplagt. Man kunne nok undre sig over den forsamling, som her var mødt. Det var mennesker fra forskelligt virke og i livsartede alder. De skulle under samme paavirkning, sidde side om side i klasseværelset som elever. Der var et par lærere fra folkeskolen, en kendt højskolelærer, en efterskoleforstander, en friskolelærer, friskolelærerinder, en farmer fra Amerika med hustru og datter, en ung pige, som ville være husmand, en præstedatter og mange andre. Senere kom en ældre dame, saa deltagernes alder vekslede fra 2 aar til over 70. De yngste var dog fri for menighedsskolen, men fik deres underholdning paa anden maade. Man begyndte morgensangen, og stuen fyldtes med toner fra samsterne sind, saa der blev højt til loftet og vidt til væggene. Alles ansigter bar præg af alvor og hengivelse, da trosbekendelsen blev bekendt af pastor Dael; der sluttedes altid med salmens ord: »Bøj, o Helligaand, os alle —, og gerne var D et stykke henne i melodien, før deltagerne naaede at komme med.

»Morgen havde en elev glemt at lukke døren efter sig ved udgangen. Der lød nogle hastige, tunge trin, en stemme brummede: »Hvad er det for en karl, som ikke lukker døren efter sig?« N. D.'s ansigt viste sig ud mod forstuen, synderen blev opdaget, fik en paamindelse om at gøre sin pligt. Det var ikke nødvendigt at gentage paabudet mere. Eleven forstod det. — Folkeligheden havde nok og saa en anden side. Det var ikke smørelse alt sammen. Eleverne samledes i skolestuen ud mod den store, smukke have. Pastor Morten Larsen begyndte sin bibeltime med at læse et stykke op af sit græske Ny test.

Pastor D overværede som regel pastor M. L.'s timer. Ja, en formiddag sad den kendte højskoleforstander Holger Begtrup, Frborg højskole, som tilhører paa skolebænken. Det var pudsigt, saa skoleeleven kunne komme op i den ærværdige, hæderkronede forstander, saa han med stor øvelse klart og forstaaeligt med haanden til munden kunne hviske til sin sidemand under en pause. Senere holdt Begtrup selv betagende foredrag om Adam Homo.

Efter nogle timers bibelforklaring af pastor M. L. var eleverne fyldt til bristepunktet af spørgsmaal, saa en udløsning maatte til. En spørge- og forhandlingstime kom i gang. Ilden fængede og bredte sig til alle eleverne, som varmt stillede spørgsmaal, gjorde modsigelser og fandt problemer frem til belysning, kun en højskolelærer sad lidt nervøst og rokkede frem og tilbage. Han kunne ikke rigtig komme med i slagets gang og faa sig placeret.

M. L. rykkede i sit buskede skæg, klarede stiltfærdigt alle skærene, til klokken ringede, og alle forlod stuen med varme og optagethed i sindene, afventende de næste timer med M. L.

M. L.'s vidnesbyrd kunne ellers falde naar som helst. Det var vist efter et forrygende slag med snebolde i skolegaarden, hvor eleverne havde moret sig med at skyde efter den spinkle præst, der forsvarede sig som en kæmpe med et stort smil i det skæggede ansigt.

En elev stod inde i gangen og diskuterede med en vordende præst om »ordet« og bibelen. Den første holdt paa bibelen. Pludseligt kom M. L. ind i gangen, hørte replikkerne og sagde i forbigarten: »Kunne en bog frelse os mennesker, var det lettere for Vorherre, om han havde ladet en saadan dumpe ned fra himlen end sende sin søn ned til al den jammer for vor skyld«. Der blev stilhed. Ordene glemtes ikke i over tredive aar og rimeligvis aldrig. Saa, det var nok ogsaa en slags folkelighed ...

Lærerne var som regel fjorten dage i træk paa menighedsskolen. Valgmenighedspræst Nielsen, Bøvlings, en fin, nobel og altid sirlig klædt herre i diplomatfrakke, talte det meste af sin tid om engle, uden at der voksede vinger eller blot antydning deraf frem paa eleverne, men det var vælsomt, som denne præst levede i sit emne. Pastor P. N. Petersen, Trinitatis k, Kbhvn, var en ualmindelig jævn mand, som fik den omtale af N. D., at i ham havde vi Danmarks lærdeste præst. Pastor P. færdedes stille og fordringsløst i kort jakke og ejede et par blide øjne, en elskelig mand, som vist fik en opblussen paa sine gamle dage paa Liselund menighedsskole.

Naar denne Liselund-lærer begyndte at citere af sin viden, kom skriveredskaberne i sving. Det var en mængde stof, denne gamle præst kunne aflevere med varme og interesse, saa de, der havde udvikling og forstaaelse af forholdet, samlede honning til deres bo, men sandheden tro var der ogsaa nogle, som fandt det for tørt og snød, kunne det lade sig

gøre; man holdt dog ikke af at møde pastor D andre steder end i skolestuen under timerne.

Pastor Plesner holdt i sine timer foredrag om georgismen. Det emne fangede særlig de mandlige elevers interesse og affødte mangen diskussion.

Naturligvis havde N. D. selv timer, og de var ingenlunde kedelige. Man kan maaske ikke sige, at D's foredrag var lærdom i almindelig forstand, men mere præget af livsvisdom. Ind imellem kom nogle morsomheder. D lo paa en ejendommelig maade, stampede skiftevis med benene i gulvet, hans latter ragede ud som fra et dybt væld, sprudlende og smittende, saa eleverne maatte overgive sig, sine egne blev opladte, forfriskende og modtagelige for dybe sandheder fra det praktiske liv, indsamlet gennem forstaaelse af oplevelser og formidlet gennem talerens friske og aandsfyldte sind.

Mest særprægede var vel skumringstimerne paa pastor D's eget værelse. D sad i sin sofa, mens de fleste af eleverne anbragte sig paa gulvet, saa det var en virkelig anskueliggørelse af at sidde ved »Gamaliel's fødder.

Timens første del var ikke saa svær, den bestod ofte i, at æbler kom susende fra D's haand ned til hver enkelt elev, som nøje maatte passe at gribe i farten.

»Det er saa rart at se alle munde gaa«, sagde D. Det tog flere skumringstimer at gennemgaa folkesangen om Agnete og havmanden, men til gengæld var det noget, der talte til sind og tanke. Den kristne kvinde, som giver sig en hedensk havmand i vold, faar børn med ham og glemmer en tid sit barndomshjem og kristne milieu, til længstens driver hende tilbage, og hun faar lov til et besøg i den kristne menighed og træffer sin mor, men bliver nu i sin kristelighed umenneskelig, river baandet over mellem sig og sine børn, endog det hjælpeløse væsen, som laa i vuggen.

Det siger sig selv, at blandt eleverne var der stor forskel i udvikling og viden. Det indbyrdes samvær havde stor betydning og var en vigtig faktor for aandslivets sunde og rige udvikling paa menighedsskolen (Kr dbl 15. sept 51).

1918 tilbyggedes en kirke- og møde sal. 1932 fandt en større udvidelse og modernisering sted, en smuk bygning opførtes med spisesal, skolestue, gæste- og elevværelser. Bygningen indviedes ved en stor fest 7. aug 1932. Gæster, som har boet her, har faaet ledet tanken hen paa Sigtuna i Sverige. Meget paa Liselund om det svenske kirkelige mødested.

Talrige møder er holdt her, især de aarlige vinter- og sommermøder, de egentlige Liselund-møder, og der har været deltagere fra hele Norden. Ud over de egentlige Liselund-møder er der flere gange holdt nordiske menighedsmøder, stiftspræstemøde og andre møder. Niels Dael og hans hustru har præget Liselund og har forstaaet at samle en kreds af medarbejdere, der trofast kom her aar efter aar: *Morten Larsen, L. P. Larsen, Fr. Holm, Fruering, P. M. Munck, Kristkirken, Even Marstrand, Anders Nørgaard, A. Højmark*, biskopperne *Ammundsen, Fønnesbech-Wulff, Ostfeldt*, professorerne *Bang og V. Grønbech*, og især pastor *N. P. Nielsen*, Højer, der har været nært knyttet til Liselund og dirigeret Liselund-bogen, samt professor dr *K. E. Skydsgaard*, som i de sidste aar var en god støtte for N. D.

Højskolemænd som *J. T. Arnfred, Poul Engberg, Hans Lund, Erik Appel* og nordiske kirkemænd som biskop *E. Berggrav*, biskop *Manfred Björkquist* o fl har ofte været talere paa Liselund.

1944 skænkede N. D. hovedparten af Liselund til en selvejende institution, Liselund-fondet, og til sin død stod den gamle præst som leder af arbejdet. Det føres nu videre af Liselundfondets bestyrelse, som søger at finde en ny forstander og leder, der kan fortsætte N. Daels gerning.

Leder af Liselund

1. jan 1909—15. aug 51 (frimenighedspræst Høve 97—42, tillige frimenighedspræst Havrebjerg 04—42): **Niels Dael**, * 20. juni 1857 Bjergby, Vennebjerg herr. Forældre: Gdjr Christen Andersen D og Sara Marie Pedersdatter. Landmand, elev paa Tune landbrugsskole, paa Askov højskole 81—86, ordineret i frimenighedsk paa Mors 86, derefter dansk præst Tandil, Argentina 86—97, har foruden frimenighederne i Høve og Havrebjerg virket som præst i en række smaa frimenighedskredse, bl a i Frborg og Kolding, † 15. aug 51. ~¹ 27. maj 86 Martine Eugenie Jacobsen, * 4. marts 59 Bindselev, † 23. okt 01. Forældre: Møller Jacob Sørensen og Caroline Johannesdatter. ~² 29. dec 15 Amelie Ståhl, * 21. okt 87 Norrhvidinge, Sverige. Forældre: Stationsinspektør Svend S og Maria Mohlin.

Udg: 28: Prædikensamling, 29: Nye prædikener, 33: Guds vej, taler og prædikener, 37: Med uendeligheden for øje, do, 37: Den signede dag, do, 39: Prædikener, 48: Paa havet, do.

Dagen for Niels Dael blev »godt begyndt« oppe i Vendsyssel, (skriver Ester Møllerstedt i Højskolebladet) inde i den elskelige moders stue, hvor, som han sagde, grunden til Liselund blev lagt. Under strejftogene blandt de jyske bakker vaagnede udlængslen, og sjælen modnedes tidligt. Den 9-aarige dreng kunne græde, fordi han syntes, at han vidste og kunne saa lidt. — Ungdomstidens brydnings- og grosted for ham blev Askov højskole med den stærke paavirkning af Ludvig Schrøder og de mange begavede kammerater, især H. P. Hanssen-Nørremølle.

Derpaa fulgte læreaarene i Argentina, der førte N. D ud paa dybet og gjorde ham uafhængig af traditionerne fra Danmark, saa han fandt sin egen vej og sin egen maade at forkynde paa, samtidig med at han bevarede det bedste af det nedarvede.

En særlig lykkelig tid var vistnok de første aar i Høve. Præst og menighed fandt hinanden med det samme, de mødtes, og der er mange vidnesbyrd om, hvad N. D betød for hjemmene. »Han gik ud og ind hos os som med træsko paa«, siger een af konerne, »han kom, naar vi stod ved komfuret eller ved vaskebaljen«. Flere og flere køretøjer drejede om søndagen ind paa kirkepladsen, flere og flere familier meldte sig ind i frimenigheden. »Niels Dael prækede os ind i himmelen«, har jeg hørt en mand sige. Og en kendt præst sagde en gang: »Der er den forskel mellem Niels Dael og os andre præster, at naar han siger noget, saa sker der noget«. Daaben og altergangen i Høve (ligesom i Havrebjerg og Frborg) blev de store højtidstunder, fordi det gik saa jævnt og enkelt og samtidig saa værdigt til. N. D fremtraadte ligesom aldrig selv, men var, som Thomas Bredsdorff træffende har sagt, altid saa helt tjener for Gud. Ingen, som har været med til konfirmationen skærtorsdag, kan glemme den dag. Vi sang »Den største paaske, verden har set«, og solen lyste ind paa de højtidsklædte unge, der sammen med deres forældre gik op til alteret og modtog velsignelsen. Om konfirmationsforberedelsen og hvad den betød, har jeg hørt mange af N. D's konfirmander fortælle. De elskede

disse timer, ja, flere gik to vintre til præst, nogle endda tre. »Han fortalte bibelhistorie, saa vi aldrig glemmer det«. — »Han lærte os saa mange nye sange«. — »Naar han bad Fader vor, var det, som om himmelen aabnede sig«.

Der kom en svær tid med mørke stunder af sygdom og urc, vekslende med store, lyse syner — den tid, da Liselund blev til.

Efter N. D's giftermaal i 1915 var lykken trygt bofast i hans liv. Dog blev han ikke fri for den tunge sorg, at to af hans børn døde. Men sorgen gjorde hans forkyndelse endnu dybere, ligesom gennemlyst af det evige liv.

Aarene paa Liselund, der var optaget af de store møder og af menighedsskole om vintrene, var overordentlig rige aar. Hvad var N. D's ejendommelighed som leder af møderne og som forstander paa skolen? Foruden det spillende liv og den straalende humor havde N. D den sjældne og ægte ydmyghed. Den viste sig i hans forhold til sine medhjælpere, ikke bare paa den maade, at den gav os den fuldstændige frihed, men ogsaa saadan, at han altid selv traadte tilbage for de andre, altid fremhævede dem og deres arbejde — aldrig sit eget. Og han var den uforlignelige ven. Man behøver kun at gaa ned til mindelunden i haven og læse indskrifterne paa stenene over P. N. Petersen, Thorvald Helveg, Vilhelm Malling og Morten Larsen for at ane, hvad vennerne betød for N. D. Anskuelser, der ellers saa let skiller venner ad, betød intet for ham. Den af vennerne, der stod N. D nærmest, var jc Morten Larsen. Han delte det inderste af livet paa Liselund, og N. D bestemte intet uden at have raadført sig med ham. Naar man ser ud over N. D's liv, stiger der en lang række navne frem paa venner, mænd og kvinder, i og udenfor Danmark. Fra kredsen i Argentina f eks kommer der stadig hilsener og breve.

I det daglige samvær blev man stadig forundret over den ro, der hvilede over N. D. Han kunne blive heftigt og dybt bedrøvet, men han *ærgrede* sig aldrig. »Ærgrelse er en tom følelse«, har han sagt. Og han hørte ikke gerne paa kritik af eller jammer over mennesker og begivenheder. I det hele taget brød han sig ikke om det negative. »Det tager kræfterne fra mig«, plejede han at sige.

Kraft og ro hørte med til hans natur, men de havde ogsaa en dybere aarsag. Ved afslutningen paa et sommermøde kort inden N. D skulle gennemgaa en operation, bad han os om at syng: »Alt staar i Guds faderhaand«. Han havde en sjælden umiddelbar tro paa Gud, barnets ganske selvfølgelige tro paa sin fader, en tro, som bar ham gennem livets cmskiftelser og ind i døden.

Ligesom N. D var en troens mand, var han ogsaa, og det i ganske særlig grad, *haabets forkynder*. Han saa haabets maanestraale bygge bro over de mørke vande, og ordene om haabet, som ikke beskæmmer, var ham særlig kære. I dette haab begyndte han Liselund og førte det videre. Troen bar ham, haabet viste ham vej, men det inderste i hans sjæl var kærligheden. Den omgav os, som stod ham nær, men den straalende ud til alle.

Blandt de mange udtalelser skal iøvrigt citeres enkelte:

Erik Appel (Sorø amtstid):

Hvad er Liselund uden Niels Dael? Jo, Liselund skal leve, selv om jeg dør, ville N. D. sige, det maa I sørge for, for Liselund kan ikke undværes. — Men i dag gælder det eftermælet, det vil sige livsviljen i N. D.'s gerning. Hvoraa blev den til? Mon ikke paa rideture over Argentinas brede sletter, naar længsel efter hjemlandet føltes brændende i sindet. Eller var det, naar han stod bøjet over en landsmands sygeleje, og denne fremstammede ord om sin ikke helt fydestgjorte kærlighed til hjemland og folk. Eller skal vi helt tilbage til Askov højskole for at finde det første lille tegn. Ludvig Schrøder og Poul la Cour kunne nok vække en ung mands slumrende evner og sætte maal for dem. — Lad da Askov og Argentina tilsammen danne baggrund for N. D. og Liselund, sammen med hans hjem, især hans mor. N. D. ville sikkert ingen indvending gøre mod dette, men han ville komme med en tilføjelse, omtrent saadan: Ja, det er rigtigt nok med Askov og Argentina, men det, de gjorde, var at gøre mig lydhør overfor resten. Med resten tænker N. D. paa den, der lød til Moses, da han stod for den brændende tornebusk, og paa resten, der raabte i ørkenen. — Men lad mig gengive, hvad N. D. siger om Johannes døberens, for deri siger han noget om sig selv:

»Folk sagde nok, det var Johannes, der prædikede, men nu skønner vi, at det var en anden, der talte ved Johannes, gennem Johannes. Det var Herren selv i sit mægtige ord. Derfra stammede kraften, den mærkelige virkning af resten. Der maa vi ikke tage fejl. Johannes var ikke selv resten, men han tjente resten, gav sig ind under dens herredømme, lod den handle med sig, var villig overfor resten, satte alt til side for restens skyld. Intet maatte hindre ham i den tjeneste«.

Her har vi N. D.! Og saa forstaar vi, hvorfor han ikke ville kaldes grundtvigianer eller med noget andet retningsnavn. Og derfor blev Liselund ikke en grundtvigsk skole, men et sted, hvor resten raabte, som den engang gjorde det i ørkenen. »Der har været noget at høre i den tid«, sagde N. D., og han ønskede inderligt, at vor tid ogsaa maatte høre noget. Et saadant sted skulle Liselund være, og saadan skal Liselund vedblive at være...«

Pastor N. P. Nielsen, Højer (Sorø amtstid):

»... naar vi hernede ved grænsen nu tænker paa Niels Dael, saa maa vi ogsaa takke ham for den kærlighed og ildhu, hvormed han fra sin ungdom og til sin død har omfattet det hele Sønderjylland. En af hans bedste ungdomsvenner var H. P. Hanssen. Og hans tanker i de sidste aar blev til en bøn for Sydslesvig. Med N. D.'s død er det for os, der stod ham nær, som en verden gik under. Men han ville selv sige: Nej, nej, ikke gik under, men gik ind til en ny og herlig morgenrøde i de levendes land, hvor livet skal leves saa langt rigere og skønnere end her, af Guds naade og til Guds ære«.

Forfatteren, fhv. frimenighedspræst Karl Nielsen (Højskolebladet 1951, s. 405):

En skikkelse var han, tiltrækkende for nogle, frastødende for andre, men aldrig en ligegyldig person. En klar skikkelse var Niels Dael, ikke bare fordi han var saa stor i fortuin og fejl, men ogsaa fordi han saa hjælpeløst var det, han var; ette paa ham kunne man ikke, og blev det alligevel forsøgt, kunne det faa de mærkværdigste følger.

N. D. hørte ikke til de bekvemme naturer, og for mange var det just det tiltrækkende ved ham: De, der mere eller mindre sopped ned i deres kvik-sand, fandt her fast muld med stærke rødder under overfladen: at nogen kunne staa saa fast forekom os alle gaadefuldt. Men netop dette gaadefulde ved N. D. viste bort fra hans egen person — til hans tro.

N. D. sagde undertiden mildt drillende, naar han havde fornemt besøg af mønstergrundtvigianere: Jeg ved ikke, hvad grundtvigianisme er; ganske vist har Holger Begtrup fortalt mig det nogle gange, men jeg glemmer det altid igen! — Unægtelig, N. D.'s teologiske hukommelse var ikke fremragende, og dog ville det næppe være forkert, hvis man kaldte ham grundtvigianer. Det klima, hvor han var vokset op og blev moden mand (især Askov) — som ogsaa flertallet af den store skare af mennesker, der senere blev hans medarbejdere og venner — var i overvældende grad paavirket af Grundtvigs aand

og tanker. Kun blev denne rigdom aldrig til fattigdom i N. D.'s hjerte — i modsætning til saa mange andre grundtvigianere, der i deres iver for at lade Grundtvig leve selv efterhaanden afgik ved døden.

Men var dialekten altsaa grundtvigiansk, og var N. D.'s glæde over det grundtvigiske menighedsliv maaske ofte til større nydelse for ham selv end til gavn for Danmarks-historien, saa var det helt atvæbnende ved denne mand, at han gang paa gang kunne lade de skiftende tiders mennesketanker bag sig og tale saa enkelt og klart om Gud, at alle andre maalestokke faldt os ud af hænderne og vi alle skønnede, at det er Guds verden, vi lever i, ogsaa naar det gaar vildt og forfærdeligt til. — N. D. var ikke teolog eller filosof, og han forsøgte aldrig at levere beviser for sin tro, men han var i stand til at tale saadan derom, at ingen manglede beviserne.

Liselund var skabt alene paa forkyndelsen og for saa vidt et ægte skud paa den grundtvigiske stamme, men naar samme Liselund, indenfor og udenfor Danmarks grænser, en hel menneskealder igennem blev en levende tilskyndelse for utallige mennesker, skyldes det — ikke alene — men først og sidst N. D. Trods den rigelige ordstrøm, der flød paa Liselund: N. D. tabte aldrig virkeligheden af syne, han vidste, at »Guds rige« og menneskenes nød er uadskillige størrelser, og hans binding til realiteterne var her saa stærk, at han selv aldrig mistede fodfæstet og allermindst i de øjeblikke, det var hans gudstro, der formede hans ord og tanker: Just naar han talte dristigst om det uhaandgribelige, var hans livsnærhed størst.

Oscar Geismar skriver i »Mennesker, jeg mødte«, 1944, s. 89 f:

Baade hatten og frakken er af det ægte (grundtvigiske) snit, og brodersindet lyser ham ud af øjnene. Al medbragt stand og værdighed smelter vel-signet under hans smils varme, og snart er hele styrken liselunderne for Vorherre. At se til er han af den gamle skole, men mindst af alt snæver eller doktrinar. Hans talerliste spænder fra Vilh. Grønbech helt ind i IM. Hans elever skal ikke dresseres til at gaa med skyklapper, men, om end i skolens læ, færdes i det fri, hvor storme suse. Er de af den rette slags, skal aanden nok, naar dens time kommer, finde paa raad.

Ogsaa den danske kirkes primas drages stundom til Liselund. Man siger til sig selv: Sæt Fuglsang-Damgaard, som blandt meget andet ogsaa er direktør for pastoralseminariet, fik den lyse idé, at bede Niels Dael fortælle de unge teologer noget om, hvordan en prædiken kommer til verden! Men det forvovne er nu ikke Fuglsangs sag. Ellers kunne de unge mennesker saamænd trænge haardt til noget netop af den tønde. N. D. ville advare dem mod at læse altfor meget eller tænke altfor meget, og allermost mod at nagle prædikenen til papiret og saa lade den forjaa dér. En prædiken, ville han sige, er et levende væsen, som kommer til verden i kirkens halvlivs, men forud for forlønningen har den ført sin lønlige tilværelse i talerens underbevidsthed, af og til stikkende hovedet op, men saa atter gemmende sig i en frugtbar dunkelhed. En prædiken gror sig frem i den mand, der skal holde den, han ved ikke selv hvordan, men tilsidst er den saa fuldbaaren, som den nu kan naa at blive. Og husk saa, ville han med et munteret blink i øjnene slutte, at ogsaa i en prædiken, just i en prædiken, skal aanden have sin chance, og den dag i dag staar bogstaven og aanden hinanden imod, ingendsteds haardere end i en præsts stue. Omtrent saadan er N. D.'s pastoraltologi, og saadan er altsaa ogsaa hans taler. Det kan knibe for ham at komme paa vingerne, men saa gentager hans yndlingsord sig, og den alledstsnærværende aand finder paa raad. Som menneske, som skoleleder og som præst har N. D. livet igennem vænnet sig til at bie paa aandens time, men saa har han ogsaa taget alt af dens naade. Om sin højskoleforstander i gæring-afklaring siger Jakob Knudsen, at hans eget er sejgt som bankeødt, men naar aanden hjælper ham, er han almægtig. Bedre vilkaar skal ingen kristelig taler bægge.

For nylig holdt en gejstlig mand et foredrag hos N. D., hvori skæmt og alvor boede der om dør, og da han satte sig, sagde han til sig selv: Gaar saadan noget an i disse dage? Men N. D. vejrede ængstelsen bort. I øjeblikket, sagde han, trænger vi mere end noget andet til to ting: en god latter og en god prædiken. Saadan er Liselund, og saadan manden i huset. Saa ung, saa frisk, saa levende. Og naar de som sne er hvide, finest frugt ved vintertide bærer de for Gud.

Professor, dr theol. K. E. Skydsgaard (Kr dbl):

»Niels Daels navn vil altid være knyttet til Liselund. De to var eet. — Selv betragtede han Liselund som et under i sit liv. »Det begyndte som det umulige, og det maa fortsætte som det umulige«, sagde han ofte. Deri ligger noget af N. D.'s hemmelighed. Han vidste noget om, hvad tro er: Gud gør det, som ser ganske umuligt ud. — Liselund var noget bestemt og fast: det bundede i det grundkristelige, i det grundtvigske og i det danske. Men faktornes orden var ikke ligegyldig for ham. Det grundkristelige kom altid først.

Noget bestemt og fast, ja, men paa denne grund var der aaben adgang for alle. Her var ingen lukkede døre, der krævedes ingen trosbekendelse af den enkelte, her var ikke grundtvigianer eller missionsmand, heller ikke katolik eller lutheraner, ikke tysker eller dansker. D havde en drøm om, at Liselund ikke bare skulle være for de »hjemmevante«, men for de tvivlende og søgende, de ringe og upaaagtede, for dem, der bar byrder. Han følte samhørigheden med dem alle — og de var alle hjerteligt velkomne. Han frygtede det indsnævrede og afgrænsede, det garanterede. »Jeg er angst for stene«, sagde han en gang, og han tænkte baade paa de rigtige sten, som man bygger kirkehuse af, og dem i overført betydning. Derfor var han angst for »læren«, og derfor vendte han sig imod organisation og fasttømret milieu, ogsaa tit meget skarpt mod grundtvigianisme«, som imod enhver form for »isme«. Deri var ogsaa hans »frikirkelighed« dybest set begrundet. Han havde en urokkelig tro paa livet selv.

Der var noget ved N. D. vi ikke forstod, stundom ogsaa noget vi ikke rigtig kunne med. Men intet kan overskygge den kendsgerning, at her var en, der i sin samvittighed var fast bundet til Gud og det evige, og som stillede sig til raadighed.

Ved begravelsen talte professor Skydsgaard ud fra Hebr 11 og sagde bl a:

I dag er vi samlet om Niels Daels kiste. Vor præst, vor lærer, vor ven, husbonden paa dette sted. Hans levned skal jeg ikke forsøge at skildre, eller maale hans betydning i dansk kirkeliv. Men dette samler vi os om, at han er med i den sky af vidner, som er omkring os. Kathrine Berggrav sagde engang om ham: »Jeg kender faa, der har saa stærkt et greb ind i evigheden som N. D.«. Han levede midt i synligheden, var ikke blind for de synlige tings betydning, men det bærende i hans liv var lydhørheden over det usynlige.

I tro rejste han til Argentina — til mennesker han ikke kendte, men som han kom til at elske. I tro blev han præst i Høve og Havrebjerg frimegheder. I tro købte han Liselund og begyndte arbejdet her. I tro fortsatte han det gennem de mange aar. I tro overlod han til sidst Gud, hvorledes arbejdet føres videre.

Tro var for N. D ikke en fastholden ved visse sandheder, men en vandring med den evige og usynlige. Ikke ad en slagen landevej, ofte paa tuer og gennem moser, hvor vejs ende laa skjult langt forude.

Paa denne vandring rettede han blikket mod noget bestemt — de, der har hørt D bekende troen, ved, hvad det var. Det var Gud selv, den levende, Faderen, den almægtige. Det var Jesus Kristus, hans enbaarne søn, sandheden, livet og vejen, den korsfæstede og opstandne. Ja, allermost den opstandne og levende.

Da vi holdt altergang forrige fredag, begyndte vi med at synges en paaskealm: Stat op, min sjæl — Derefter kendte vi troen, og han sagde selv alle ordene med. Da vi var færdige med altergangen, spurgte Amelie ham, om vi ikke skulle synges en salme til. Han nikkede. »Hvilken skal vi synges?« Svaret kom ganske tydeligt og klart: »En paaskealm til«.

Hvis nogen over for N. D ville have ytret tvivl om opstandelsen, ville han ikke være blevet ængstelig paa rettroenhedens vegne, og han ville ikke være begyndt at sige, hvad der kunne siges til fordel for opstandelsens virkelighed. Han ville vist have smilet og sagt: Herregud! Tror du ikke, at Gud er underet Gud! Opstandelsen er det helt umuliges fremtræden her i verden.

Og troen var for N. D troen paa aanden, som blæser, hvor den vil og ikke spærres inde i det lovens og bogstavens væsen, som vi stivner i. Aand er altid vækkelse. Men vækkelse betød for N. D den aandens gerning, der skaber den levende menighed, i hvilken den skænker os fællesskabet og syndernes forladelse, og i hvilken den gennem død

og grav fører os til opstandelsen og det evige liv, det som vi allerede ejede her paa jorden i vor Herre Jesus selv. — Denne tro vandrede han i midt i alt det synlige. Den frigjorde ham fra alt snævert retningsvæsen og fra al forsigtigt retroenhed. Den gav ham tro paa mennesker, ogsaa hvor de ikke talte hans eget eller menighedens sprog. Den gjorde ham selv til et glad menneske og glad for andre mennesker. Derfor ville han, Liselund skulle være et sted, hvor bedrøvede, ængstede mennesker, mennesker, der er slaaet ud, skulle komme og finde deres mod igen. — (Højskolebl, 1951, s 394—95).

En mindesten for Niels Dael afslørede i Liselunds have den 4. aug 1952.

Litt foruden ovennævnte: Liselund-bogen (især 1932 og 1936). Sorø amtstid, Søndagslæsning 9. jan 10, Nationaltid 5. april 14, Højskolebl, 1927, s 489 f, 504 f, 520 f, DBL, V, 485 (Fr. Nørgaard), Anton Berntsen: Menighedsskolen paa Liselund, Dansk Kirkeliv 1940, J. P. Christensen i Kr dbl 15. sept 51, Fr. Schrøder i Dansk Kirkeliv, 1951, s 113—17, Jens Marinus Jensen i Dansk Ungdom, 1951, s 591 f.

KORSØR

(Taarnborg var anneks til 23. aug 1949)

Korsør købstad ligger ved Storebælt ved det c 100 m brede indløb til Korsør nor. Indløbet deler byen i 2 dele, der forbindes med en bro og en gangtunnel under jernbanen. Den sydlige del er den gamle by, den nordlige, Halskov, paa halvøen Halskov, er nyere. Den nordlige del af byen deles atter af jernbanen i to bydele. Byen ligger lavt og omfatter 1068 ha. Hg Kruusesminde. To gange er der sket indlemmelse fra T sogn i Korsør, den største 1911, en mindre 1950. Til købstaden hører Sprogø (siden 1886). Den tidligere istransportation er nu kvindehjem under De Kellerske aandssvageanstalter.

Korsør bærer i sit byvaaben et kors; maa-ske stod et kors paa den stenede strand (Ør) her som vejledning for søfarende i ældgam-mel tid. Fra den naturlige havn bag odden har der fra de første tider været overfart til Fyn; enen her var tidligt beboet, Svend Grathe befæstede færgestedet, som var udsat for fjendtlige overfald, maaske byggede han Taarnborg slot. Senere byggedes Korsør slot. Valdemar den Store byggede fæstning paa Sprogø, hvor Marsk Stig satte sig fast; 1340 erobrede Valdemar Atterdag Korsør fra tyskerne, og slottet, der laa paa det nuværende batteris plads, havde nogen betydning. Det forfaldt. 1425 fik byen sine privilegier, men den var kun lille, og Sct Gertruds kirke var en meget beskedent købstadskirke. Sct Gertrud var de søfarendes beskytter. Svenskerne landede uhindret her 7. aug 1658, de holdt byen længe og forstærkede fæstningen. Det var her, Karl Gustav modtog budskabet om sine troppers nederlag ved Nyborg med ordene: »Har fanden taget gederne, maatte han og ret have den gamle buk med«. Byen led meget under krigen, og 1764 solgtes fæstningen undtagen taarnet og nogle magasin-huse, som nu staar tilbage som historisk seværdig-

hed. Byen fik 1661 rettighed som stabelstad, og regeringen hjalp den i dens kamp mod de smaa ulovlige havne ved bæltet. Færgefarten til Fyn var byens vigtigste indtægtskilde, men byen vedblev at være lille og fattig, 1769 var der 1289 indb. Flere brande ødelagde, og 1857 døde 200 mennesker af kolera. Stormfloder har hærget de lave gader, is og storm hindrede ofte de rejsende i at komme videre.

1764 fødtes Jens Baggesen i Korsør.

Først jernbanens aabning 1856 og dampfærgeforbindelsen 1883 gav stødet til byens vækst i de sidste 100 aar. Den ny banegaard opførtes paa Halskov 1906, og derefter blomstrede en ny bydel op paa Halskov. En række større virksomheder har rejst sig. Byen er nu en driftig by, præget af de mange trafik-tjenestemænd, fiskere, arbejdere og industri (Korsør glasværk) og handel... og af den stærke gennemfart ad landevejen til færgen. Øst for byen en lille skov med Hotel Skovhuset og en pavillon.

Om Korsør i gamle dage skriver prof Chr. Elling:

Denne købstads daarlige rygte er jo anerkendt og fyldigt attesteret i litteraturen. Talløse rejsende har udgydt deres foragt over den harmløse provinsby og proklameret den som landets tristeste købing. Men det er sandelig uretfærdigt og skyldes kun de vejfarendes irritation over at skulle vente paa smakken. Tidligere kunne den tvungne pause vare en dag eller længere, hvis vinden var kontrær; nutidens bilister flyver i flint, naar køen af vogne bliver for lang, og den næste færge maa oppæbes. Saaledes opleves Korsør mestendels paa vrangen. I et gammelt nidvers hedder det:

For Korsør gryde,
for Vissenbjerg gyde
og for den sorte jyde
Gud naadeligen os bevare.

Saaledes bliver færgebyens gæstgiveri slaaet i hartkorn med roverens fynske hulvej og med Jyllands rædselsfulde lyngærken.

I virkeligheden kunne Korsør fortjene et hædret navn blandt Danmarks smaabyer, thi de fleste af landets berømteste sønner og af svundne tiders navnkundigste rejsende ude fra Europa har besøgt dens fattige gader og efterladt staden et skudsmaal. Det gaar Korsør som flækken Radicofani i Italien: en uafbrudt karavane af celebre folk har passeret disse lokaliteter og stenet dem i forbifarten. Og begge steder var postgaarden den dramatiske skueplads, her udstod man vrøvl med pas, trommede paa bordet af rejsefeber og bed negle over sendrægtig opvarning. Men det kunne være en Bernstorff, der led med stille værdighed, en Struensee, hvis nerver blev prøvet i kongens følge paa vej til Holsten, en kurér, som brændte efter at flyve videre, en digter allerede med hjertet i Italien. Den internationale svindler famlede ved seddeltasken og kastede ængstelige blikke over et graat og forpikket bælt, spionen lurede blandt kuske i gaarden og beskænkede kræmmere i slyngelstuen. Gøgleren satte sin rystende mærekat til varme ved bilæggeovnen. Her, paa en snæver scene, mødtes fløj og pjalter, her har de største aktører i Danmarks historie givet korte gæstespil midt i en altid skiftende flok af statister.

Der, hvor strømhvælven af mennesker og vogne kogte i de gamle dages Korsør, hersker nu den største fred. Ingen turist, og vel allersidst autoens folk, umager sig ned i den halvdøde idyl: kvarteret ved Slottsgade, der førte ned til skibsbroen og smakkernes anløbsplads. Paa hjørnet af nævnte gade, smukt krummet bort fra kirkepladsen, og strandlinjen, saa aaben og frisk, laa postgaarden med udsigt over bæltet og den formidable fæstning paa højre haand bag en grønning. Man kunne tro, at byens færgegaard og bedste herberg altid havde ligget paa det lav, men det er ikke tilfældet.

Til henvend 1780 tog alle rejsende af stand ind i Rasmus Langelands anselige og moderne gæstgiveri, et veritabelt patricierhus beliggende paa Algade, ikke langt fra indkørslen til byen ad Københavnsvejen. Matadoren, Rasmus Langeland, hvis navn

som bekendt er forevigt i Wessels poetiske sendebrev til Baggesen, Korsørs kæreste søn, havde en særdeles vindskibelig datter ved navn Hedevig Johanne, gift Bagger. Efter faderens død 1780 opmuntredes hun af stiftamtmanden til at bygge en ny bygning, to etager høj, til post- og gæstgivergaard ved skibsbroen for de rejsende, »men især for de høje herskaber, som, formedelst bæltet, indelukkes, er beføjet at opholde sig her i byen«. Bygningen nævnes som fuldt færdig i jan 1782. Siden da er madam Baggers gaard gentagne gange blevet udvidet og ombygget, og rester af det gamle herberg er endnu bevaret... (Berl Tid 23. marts 1952).

Det kirkelige liv. 1800—04 var digteren J. M. Hertz, der senere blev biskop i Ribe, sp i Korsør. Han mistede sin hustru her under triste omstændigheder. Hans store digt om det befriede Israel (det var belønnet af Selskabet for de skønne videnskaber) blev af Baggesen kaldt »det lange jødedigt, som ingen læser«. H var en »værdig, konfessionstro prædikant«. Mynster fandt K kirke udvortes uanselig, men ellers meget pæn, og »alt ved dette meget besværlige embede var i særdeles god orden«. — Kirkelivet har gn tiderne ikke været særlig stærkt i Korsør, i Taarnborg har det været ringe. Korsør har været præget af vanskelighederne ved, at etaternes personale stadig flytter. Provst *Andresen* og hustru gjorde et trofast arbejde under den svære koleraepidemi 1857, da 201 mennesker døde her, og mange flere var syge. Den betydeligste præst i det sidste aarhundrede angives at være pastor *M. Wad*. Da han kom hertil, var der ikke meget religiøst liv. Han kom fra en rig præstegerning paa Fyn, hvor han var nær ven af Vilhelm Birkedal (V. B: Personl oplevelser III, s 149). Det var pastor W, der var drivkraften til at faa Korsør ny kirke bygget, hvilket skete under de vanskelige forhold efter krigen 1864. Det store embede krævede en præsts fulde arbejdskraft, men W var den gang ikke legemlig stærk. Han tog fat med al den energi, han ejede, og skønt hans forkyndelse i den første tid vakte en del modstand, blev der efterhaanden flere og flere i begge sogne, som flokkedes om hans rene og indtrængende forkyndelse. Der blomstrede et beskedent menighedsliv frem, han holdt maanedlige sammenkomster i pgd; paa Svenstrup bjerg, Taarnborg, holdt han store kristelige sommermøder. Fra nær og fjern kom folk dertil, ogsaa fra Korsør by, og W's »bjergprædikener« bevarede i lys erindring hos mange. Han holdt bibellæsninger og møder rundt om i det store pastorat i huse og gaarde og skoler. Ved præstekonventer var han skattet kollega (se pag 419). Han sluttede sig klart til det grundtvigske livssyn. Præstegerningen var hans store glæde, og han frydede sig til det sidste ved ethvert tegn paa Guds riges vækst. IM kom til byen i 80'erne, og 1889 blev der bygget missionshus, hvor arbejdet med bibelsamtaler, missionsmøder og sdsk ledes af indremissionærerne. 1880 aabnedes det første sømandshjem.

Kateketembedet blev nedlagt 1887, og det føltes som en uret mod kirken, at de fleste af dets indtægter (ogsaa en del af Taarnborgs kirketiende) anvendtes til oprettelse af et overlærer-embede, men til gengæld fik sp tilskud til en hjpr.

Pastor T. C. Winther skriver: »Man gør næppe Korsør nogen større uret ved at sige,

at byen gennem lange tider ikke har frembudt nogen særlig frugtbar jordbund for Guds riges arbejde. Noget medvirkende hertil er vel nok den omstændighed, at en stor del af beboerne, trafikbedsmænd og lign, stadigt flytter. Gennem mange aar har byen været absolut uimodtagelig for sektvæsen, ikke engang Frelsens hær har kunnet trives. Man kunne maaske mene, at dette har været vidnesbyrd om sundere aandelige forhold. Det turde dog snarere have været tegn paa aandelig goldhed. Og naar i de senere aar sektvæsenet har begyndt at vinde indpas, maa dette vistnok ses som et vidnesbyrd om, at der hos mange er vaagnet spørgen og aandelig interesse« (Korsør, 1926, s 404). Pastor Winther var højkirkelig, af den gamle skole, meget interesseret i byens historie, flittigt til at cykle rundt paa besøg hos gamle og syge, og virksom i sømandsmissionen. I de første aar havde han ikke samarbejde med IM, i de senere aar stod han mere positivt over for IM. Kirkegangen var ikke særlig god, men pastor O. E. Madsen fik oparbejdet kirkebesøget, han tog sin plads fast i IM. Han kom hertil efter opfordring af IM her. Han var en ægte IM's præst. Folk kunne forlade kirken i vrede, men de kom igen. Kirkegangen blev god, men pastor M fandt arbejdskaarene vanskelige i Korsør. Der var kun en lille rest tilbage af pastor Wads grundtvigske venner, og IM var blevet »noget ukirkelig og forbenet«. IM havde sin bedste tid omkring 1900. Da var missionshuset fuldt ved møderne, og der kom mange børn i sdsk, og der kom mange i KFUM og K, at der maatte skaffes egne lokaler til dem. IM fik nyt liv i pastor Madsens tid her, og pastor Winther kom til at staa i et langt bedre forhold til IM. Han tog del i bibelkredsarbejdet, var fmd for sømandshjemmet (1912 indviedes et nyt sømandshjem), han holdt meget paaskønnede foredrag i KFUM og K, og begyndte at holde velbesøgte børnegudstjenester i kirken.

Det betød ogsaa meget, at en række lægfolk tog et virksomt arbejde op i byen: indremissionær L. P. Lauritzen, murermester N. Petersen, restauratør R. Vilhelmsen og især maskinfabrikant Henrik Hansen († 1925). Han var den egentlige bærer af det kristelige lægmandsarbejde til sin død, han ordnede møde- og foredragsrækker, fik byen delt i 6 bibelkredse, der gennem mange aar var til stor velsignelse for samfundslivet. Han tog ogsaa del i byens offentlige arbejde, var i mange aar byrådsmedlem og medlem af ligningskommissionen. Ogsaa i udenbys arbejder var han medarbejder (f eks ved skolerne i Haslev).

Pastor Bernow var meget aktiv, han fik startet nye bibelkredse, og alle bibelkredsene samledes til fællesmøder. I de første aar havde han meget god kkg. De flg kapellaner har omtrent alle samarbejdet med IM, og 1952 opstod der nogen uro, da der udnævntes en rkp, der ikke tilhørte IM, men var indstillet som nr 1.

De mange statsbane- og færgefunktionærer er et problem for sig. I en aarrække ledede skibsmaskinmester M. Povlsen (en elskelig vestjyde) det kristelige arbejde blandt disse. Ved sin faglige dygtighed nød han megen anseelse, og hans stille vidnesbyrd virkede vidt

omkring. Murermester Petersen var fmd for KFUM, sdskarbejder og leder af Blaa Kors, i KFUK var frk Helene Bech den bærende i disse aar. Kommunelærer Hans Jensen var meget virksom i ungdoms- og spejderarbejdet, i over 50 aar var han sdskarbejder og tillige fmd for menighedsplejen. FDF blev ledet af driftsleder Sv. Kemner. Byens mange gamle har været samlet til møder i mh og i hjem paa Halskov, ledet af rkp og missionæren. De fleste indremissionærer flyttede ret hurtigt herfra, bedst kendt blev den nidkære og missionsivrige missionær N. C. Jepsen, 1923 f. LYM ledet af overlærer Johs. Henriksen, sømandskredsen (stiftet og ledet i mange aar af skibsfører Fr. Johansen), KFUM-spejderne (ledet af installatør Carl Jepsen) har hver især betydet meget. Tillige sømandsmissionær J. C. Houmand (* 1874). Nuværende indremissionær er Rud. Stage (* 1912).

Omkring 1920 kom der nogen splittelse i menighedslivet. Pinsemissionen fik indpas, ledet af miss Endersen, de byggede eget mh, og en del blev gendøbt. Bevægelsen kulminerede ret hurtigt, men saa tog Jehovas vidner fat med flere fremstød. Frelsens Hær har ogsaa arbejdet her.

Pastor Winther skriver: »Embedsstanden og de større forretningsdrivende har spillet en stor rolle og især byfogederne. 1887—98 var den bekendte dommer H. Sylow byfoged her, en udpræget højremand, som under en strejke i Korsør i provisorietiden fremkaldte en politisk betonet uvilje imod sig. Han var en forhørsdommer af den gamle skole og virkede her som en streng kommissionsdommer, der skulle oplære ildebrande.« Han blev Winthers gode ven, men flyttede snart. W holdt velbesøgte møder i Hulby skole og fortsatte sommermøderne paa Svenstrup bjerg. Lærer Christensen, Frølund, og lærer Askegaard, Tjæreby, var hans gode medarbejdere. Winther følte sig bedst hjemme i T sogn. En mand, som i hans tid havde ret stor indflydelse i byen, var overlærer N. P. Kjærgaard, † 1927, socdem byrådsmedlem og redaktør af Danmark lærerforenings blad »Folkeskolen«, en meget yndet oplæser og foredragsholder. — Korsør var i mange aar en udpræget konservativ by, men fra c 1920 har socdem haft flertal i bystyret. Overlærer paa den monumentale Halskovskole P. K. Thomsen, var i en aarrække fmd for menighedsraadet.

1910 oplyses: Kkg 3 pct i K, meget ringe i T, nogen IM i K, intet i T, 3 fh i T, megen aandelig sløvhed, organiseret mghpleje, stor sdsk, Blaa Kors, YMkredse. 1915 oplyses: Ikke god kkg, ringest i T, stor sdsk, Blaa Kors, KFUM og K, menighedspleje. 1922: IMsmf, bibelkredse, velvilje, nogen pinsemission. 1931: Jævn kkg 5 pct, i vækst, IM (150), KFUM og K, sømandshjem, sdsk, Blaa Kors, evangelieforsamling og Jehovas vidner. 1939: Ret god kkg, bedst i K, ellers scm 1931. 1949: Kkg 1,5 pct, store afstande i byen, IM (125), LYM, KFUM (egen bygning) og K, sdsk, FDF, sømandskreds. Møder for ældre, lidt evangelieforsamling og Jehovas vidner.

Sp og rkp har 6 gudstjenester hver aarligt paa Sprogø, andagt paa sygehus og De gamles hjem hver 14. dag.

Korsør kirke. Den gamle Sct Gertruds kirke var uanselig, bestod kun af skib med kamgavle og bræddehvælvning. Den var 1863 saa forfalden, at menigheden maatte benytte et pakhus til gudstjeneste 1863—71. Kirken blev nedbrudt, og en ny kirke blev opført, indviet 29. maj 1871, arkitekten Herholdt og H. J. Holm. Kirken kostede c. 29.000 rdl (taarnet 1926 kostede 29.000 kr). Prof Herholdts første overslag lød paa 41.500 rdl til en anselig kirke i basilikastil med kampanile. Dette projekt maatte opgives. Kirken er opført af røde mursten i romansk stil, har skib, kor og korrunding samt taarn, der 1926 fik kuppelspir. Fladt kasetteloft i skibet, dekorationer af Hilker og F. C. Lund i koret, der er hvælvet. Paa alteret er krucifix af zink. Prædikestolen bæres af en Moses-figur, prædikestolen er udskaaret, fra 1656, skænket af byens kendte borgmester Caspar Brand, der ogsaa har skænket en smuk lyskrone (hans epitafiemaleri hænger paa skibets nordvæg). Alterstager fra 17. aarh, ny cementfont, stort maleri: Jesus og de smaa børn (efter Lukas Cranach). Klokker fra 1542 og 1587. 450 sd. Paa kirken nordside en mindestøtte for pastor M. G. Birchner, † 1798, een af trykkefrihedens forkæmpere. Kirkegaard fra 1825, flere gange udvidet.

Danm kirker, Sorø amt, s 265—78.

Altergæster: 1891: 739 og 390, 1926: 1350 og 165, 1938: 1700 og 150, 1949: 1400.

Folketal: 1850: 1819 og 1328, 1901: 6054 og 1855, 1921: Ialt 11.134, 1950: Ialt 11.885.

Menighedsraad: 1910 og 1914: 5 IM, 2 gr, 7 u p, 1926: 8 n IM, 7 u p, T: 7 u p, 1938: K: 15 politiske, T: 7 n gr, 1949: 7 soc, 1 rad, 1 gr, 2 IM, 4 u p, (kons).

Kommunevalg: 1943: Soc 2503 (6), rad 473 (1), kons 1906 (5), u p 332 (1), 1950: Soc 2760 (7), rad 222 (0), kons 1289 (3), rf 345 (0), komm 485 (1), borgerl 706 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 341 byg, b) 3 rug, 5 havre, d) 750 rdl, e) 19 td ld. — 1870: Regul 2600 kr, netto 6176 kr. — 1913: 1. kl, 1946: 2. kl.

Den gl pgd afløstes 1898 af en ny pgd, der blev solgt 1950. Ny pgd opfares.

22. 1. aug 1841—6. sept 50 (ord kat Fredericia 19. sept 34): **J. Galskjøt**, fl t Hillerød-NH, se Magleby, Stevns.

Myenster fandt 1849 pgd gammel og maadelig. Pastor G holdt en god og opbyggelig prædiken, foredraget frit, stemmen stærk, men ikke behagelig. Katekisationen god. Af fruentimmere en stor forsamling. Ungdommen svarede ualmindelig godt. (M II, 143).

23. 2. dec 1850—2. juni 60 (sp Ringkøbing-R 5. dec 39): Provst **A. D. Andresen**, fl t Snesere, se der.

24. 5. sept 1860—30. sept 95 (sp Seden-Aa 13. marts 50): **Matthias Wad**, * 18. maj 16 Boelsgaard, Brovst. Forældre: Proprietær Ditlev W og Karen Nyegaard. Stud Aalborg 35, c juli 40 (I), manud, alumne Borchs kollegium, r af Dbg 71, afsk 30. sept 95, Dbm 95, † 16. marts 97. ~ 22. nov 45 Marie Elisabeth (Betty) Fistaine, * 23. sept 24 Køge, † 27. sept 75. Forældre: Major i vejkorpsset Jean Francois George Abraham F og Barbara Charlotte Baden.

Udg 60 afskedsprædiken i Seden-Aa, og tiltrædelsesprædiken i Korsør-T, skr præd i Ny chr samler, Sædemanden og Nordslesvigs søndagsblad.

Pastor Wad deltog som ung meget i det akademiske liv, bl a som respondens ved disputatser. »Han havde vel tænkt sig den mulighed at bane sig en vej ved universitetet og manglede ikke tilskyndelse dertil... men fra hans tidligste ungdom stod det som hans højeste maal at blive præst«. Da han følte, at manuaktionen optog hans kræfter uden i længden at skaffe ham nogen sand tilfredsstillelse, søgte han præstekald, anbefalet bl a af Martensen, der havde haft stor indflydelse paa ham, Martensen, der viede W, ansaa ham for »en af vore mest udmærkede yngre theo-

loger. Allerede ved den teologiske embeds-eksamen lagde han sjældne aandsgaver for dagen i forening med ualmindelig kundskab og dannelse«. (Se iøvrigt Seden-Aa).

Om hans præstegerning i Korsør, se foran. W var grundtvigsk og stod Vilh. Birkedal og dr K. F. Viborg i Slagelse nær.

»Wad var en god patriot og fædrelandsven og havde levende interesse for den sønderjyske sag... Hans stemme var endnu i hans høje alderdom saa kraftig, at den kunne høres over hele kirken... Han omfattede skolen og dens gerning med varm sympati og har som dens tilsynsmand krav paa at mindes med taknemmelighed af alle skolens venner« (Korsør avis 17. og 18. marts 97). »Pastor W var en bestemt tilhænger af Grundtvigs kirkelige anskuelse, medens han i andre retninger var en konservativ mand. Han var en personlighed, for hvem alle nærede en uskrømt agtelse og ærbødighed. Og han var en kundskabsrig, ja, vel en lærd mand. Det er ikke mange aar siden, han ved en bispevisitats besvarede en for ham af biskop Fog paa latin udbragt skaal i samme sprog med en længere udtalelse« (Sorø amtstid 17. marts 97). »Hvor mange gode ord har jeg dog ikke hørt af hans mund, hvor denne strenge, alvorlige mand dog talte mildt og overbærende, og hvor han var taknemmelig mod Gud og menneske« (pastor Gr. Gregersen ved W's begravelse). V. Birkedal karakteriserer ham som »den aandelige adelsmand« (Personl Oplev II, 323). »Pastor W var med sin store begavelse og sin rige aandelige og kristelige udvikling en i høj grad ydmyg mand, hvem man maatte opdage, da han aldrig gjorde noget for at tildrage sig opmærksomhed, og det var jo ogsaa et lidt afsides sted, hvor han i mere end 35 aar virkede, vistnok til stor velsignelse, men paa den stille, bramfri maade, der for ham var den eneste naturlige. Af den grund kan det nok være rimeligt, at forholdsvis just ikke mange ved, hvilken betydning mand han var« (S. Gudsken i Vort Samfund 06, nr 3). H.F I, 637 f.

Biogr leks. Til minde om pastor W udkom 97 et lille mindeskrift, hvorfra ovenst er citeret.

Under vakansen efter Wads afsked bestyredes sognekaldet i 1½ aar af pastor emer G. Gregersen, fh Bregninge-B, medens der førtes forhandlinger om udskiftelse af Taarnborg. Forhandlingerne endte med, at der oprettedes et kapellani.

Hjælpepræst hos pastor Wad

1887—90: A. C. Møller, se rkp Vor Frue k, Odense. 1890—95: M. Larsen, se Lunde, Fyn. Kst sp 96—97: E. T. J. Müller, se Hatting.

25. 7. maj 1897—16. nov 1925 (sp Nykøbing-L-E 31. aug 88): **Torkild Christian Winther**, * 10. jan 55 Tostrup. Faderen: Provst i Gimlinge, † 87, se der. Stud Sorø 72, c 77² (I), lærer og manud, hjpr Nr Søby-H 13. okt 79, sp Thurø 10. juni 82, afsk 16. nov 25, r af Dbg 25, † 31. aug 49 som landets ældste præst. ~ 16. okt 82 Dagmar Vedel, * 15. febr 57 Flensborg, † 5. febr 17. Forældre: Amtmand i Sorø, kammerherre, professor Emil V og Emilie Christiane Nyegaard.

Udg 81: Vor kirkes bekendelsesskrifter, Forsvar for præsteløftet, 89: Herren paa søen, 2 præd, 05: Hvad har vi lært af Grundtvig, en fredsrøst fra d

kirk centr. 12: Forsoningslæren, et forsvar f d gl. 24: Kristi genkomst. Antikrist og tusindaarsriget. 26: Medarb v la Cour: Korsør bys historie m tillæg om den nye tid, 33: Tro og viden. Talrige artikler og forhandlinger, flere om Korsørs historie.

Da W var 9 aar gammel, kom hans far en aften ind til børnene og fortalte, at Dannevirke var faldet, og hvad det betød. »Lov mig altid at være en god dansk dreng!« sagde han. »Det har jeg ogsaa altid prøvet paa«, fortalte han selv 60 aar senere. Kampen for baade at være en dansk mand og en dannemand prægede ham sammen med troskaben mod den kirke, han tjente.

Barneaarene i pgd med islæt af den kulturelle arv efter de mange præster og stands-personer til begge sider kom ogsaa til at sætte sit præg paa ham, saa at et længere samvær altid medførte en rejse i slægtsregistre og den dermed samhörige topografi.

Han kom til Sorø akademi og oplevede en uforglemmelig tid med stærkt kammeratskab blandt støvede lærere, saa at han blev soraner for livet. Der mødte han ogsaa amtmandens datter, Dagmar Vedel, som blev hans hustru. Til hans egen store forundring svarede den ombejlede ja, og selv om de maatte vente længe med forlcvelsen, var sagen dermed afgjort.

Universitetsstudierne sled han sig tappert igennem, skønt han baade virkede som lærer og som manuduktør. Hans interesse gjaldt først og fremmest de historiske, men ogsaa de systematiske fag. Han blev kandidat 1877, kun 22 aar gammel. I de aar var grundtvigianismen det store spørgsmaal, som ogsaa han maatte gennemkæmpe. Men en morgenstund stod det ham pludseligt klart, at hans vej, trods alle grundtvigske dragelser, skulle være den midtsamlende, det, der siden kaldtes Centrum.

Han blev kapellan i Nr Søby, men den gamle, fornemme pastor Briand de Crèvecoeur og hans milde hustru formaadede dog ikke at holde ham hjemme, thi i Nr Lyndelse boede *Johannes Clausen*, der trods sin betydning for IM's stiftelse og livslange venskab med Vilhelm Beck, indtog et lignende standpunkt som den unge W, hvis aandelige fader han blev.

Blandt Thuroes sømandsbefolkning havde han nogle af sine lykkeligste aar. Om Nykøbing talte W ikke meget, men des mere om sin ven, provst *Vilh. Hansen*, hans medarbejder og efterfølger i Nykøbing.

Han arbejdede i Korsør for at vække aandeligt liv og bekæmpe verdsligheden baade hos høj og lav, men jordbunden var haard. Det hjalp heller ikke, at han ofte blev misforstaaet af folk, der ikke kendte ham rigtigt. Men de, der fik lov til at se ind i det hjerte, der dag og nat bankede for denne menigheds frelse og aldrig tænkte paa at spare sig selv, maatte elske ham derfor og lære meget deraf.

1917 døde hans hustru, og han blev en ensom mand. Da tyede han endnu mere til studierne. Gennem aarene har han udgivet flere skrifter om kirkelige spørgsmaal. En tid var det spørgsmaalet om Kristi genkomst, han gik saadan op i, at han maatte skrive derom. Men det var dog især historie og arkæologi, der fængslede ham, saa at han uden at skrive

blev en sjælden sagkyndig. Derfor blev han ogsaa medarbejder ved jubilæumsværket om Korsørs historie 1926.

Det var ham et stort savn, at han aldrig fik tid eller raad til at se alt det i udlandet, som han læste om. Først efter sin afsked i 1925 blev det muligt. Saa fartede den 70-aarige yngling rundt baade i Norden og det halve Europa for at indhente det forsømte. Og sjældent har nogen turist med saa sikre fjed styret løs paa det, han ville se.

Han blev boende i Korsørs udkant og prøvede stadig at være til hjælp for dem, der ville bruge ham. Det blev ikke i kirken, men paa sømandshjemmet og i de stille stuer, indtil kræfterne, synet og hørelsen til sidst svigtede, saa at han sjældnere kom udenfor den lille have, der var et botanisk vidunder med vækster fra minderige steder, passet med enestaaende omhu (Sv. Jacobsen i Kr dbl 4. sept 49).

Til Sorø amtstidende (8. sept 45) udtalte pastor W selv bl a:

— »Jeg var jo blevet ældre, da jeg kom til Korsør maaske ogsaa noget mere stiv og selvklog, jeg kunne ikke se saa lyst paa min gerning som før. Korsør var jo ogsaa en vanskelig kirkeplads, noget paa grund af den idelige til- og fraflytning af etaternes personale, noget vel ogsaa paa grund af det snævre sammenhold inden for forskellige familier — især de mere velhavende, de mest betydelige i borgerlig henseende.

— Taarnborg sogn holdt jeg nok saa meget af som af Korsør — det kom sig maaske ogsaa af, at jeg var født paa landet, og at min far og morfar havde været landsbypræster. — Indremissionærer har vi jo stadig haft i Korsør, men jeg synes ikke, missionen har haft særdeles levende indflydelse paa aandslivet her i Korsør, selv om den sikkert har haft god indflydelse paa mange«.

Pastor W slutter med nogle ord om menighedsplejen; han nævner de smukke julefester for de gamle, fortæller om de 10 kvinder, der startede den i 90'erne, nu er der 18, der hver har sit distrikt, hvor de besøger de gamle og de ensomme — her er jo, Gud ske lov, slutter den gamle præst, fremdeles ikke saa faa gudfrygtige mænd og kvinder i Korsør, en mere omfattende og kirkelig indflydelse er ønskelig — og her skal præsterne jo helst være den virksomme drivkraft«.

»Faa præster og faa har i det hele taget haft saa mange slægtsforbindelser til Sorø akademi som W.

Han var selv en meget trofast soraner, hvilket kom til udtryk paa forskellig vis: til Sorø kirke skænkede han et af Christen Dalsgaards smukke billeder; til at pryde skolens bord ved festlige lejligheder gav han en gammel, anselig sølvopsats; og i et af Soraner-bladets tidlige numre — 2. aarg nr 11 — kan man læse en varmtfølt skildring fra hans haand: »Alma Mater Sora«, hvori han med et uanet blik ind i det aktuelle advarer mod at overfylde den i forvejen lovlig stærkt bygnings-spækkede skolegrund med nye arkitekturprodukter af tvivlsom værdi. »At lægge flere bygninger op langs den vidunderlige Danne-skjolds Allé, i flugt med museet, ville være

synd«, hedder det her med en alvor, som visse ubetænksomme personer gjorde klogt i at mærke sig.

Hans faa skrifter er alle prægede baade af hans retsindighed og høje kultur og af hans kærlighed til det gamle og trang til at virke fredeligt og forsonligt. — Kirkeligt set var W nærmest centrumsmand, Johs. Clausen var hans nabopræst paa Fyn — ham syntes han bedre om end om Vilh. Beck; »Clausen var irenisk og moderat, mere »blød« end Vilh. Beck, der for mig at se var temmelig »regersk«, siger W i et interview med Kr dbl for 31. dec 1944 — vel værd at læse for den, der vil vide god beskud med denne til det sidste mærkelige aandslivlige og ikke af sin høje alder synderligt prægede præst, i hvem hans gamle skole har mistet en af sine gode sønner (Scræner-bladet okt 1949).

26. 12. marts 1926—16. marts 49 (sp Haudrup-S 22. febr 24): **Lars Johannes Engberg**, * 4. aug 79 Odense. Forældre: Kontorist Carl Sophus E og Johanne Kirstine Hansen. Stud Odense 98, c 04¹ (1), lærer Ribe 05, Hjørring 07, sp Dybe-R 15. april 11, rkp Sct Mortens k, Randers 13. juli 14, afsk 16. marts 49. ~ 9. dec 05 Eva Marie Olsen Grønning, * 28. jan 81 Odense. Forældre: Metalvarefabrikant Peter Olaf Adolph G og Petrine Marie Olsen. — Farfader: Kullerup-R, Farfaders fættre: Store Tostrup-U, Andresen, Haslund-Ø. Hustrus faders fættre: Grønning, Karlby-V. Hustrus fætter: Frantzen, Sønderby.

Medl Korsør byraad 42—46 og Sorø amts skole- raad 43—46.

Udg: Efterkommere af provst J. J. Engberg. Se Familien Engberg, s VI.

27. 5. nov 1949 (rkp Zions k, Esbjerg 29. aug 38): **Svend Birke**, * 15. april 03 Kbhvn. Forældre: Generalmajor Peter Laurids Martin B og Paula Vilhelmine Bentzen. Stud Viborg 21, c 27² (1), sp Sdr-Nr Onsild 23. april 28. ~ 5. maj 28 Naja Kruuse, * 3. okt 03 Randers. Forældre: Lektor Christian K og Ellen Marie Esche. — Søster ~ Rald, Solbjerg k. Farbroder: Terslev-Ø.

BM Kristeligt socialt forbund 43—48, do Alm dsk præstekonvent 40—49, byraadsmedl Esbjerg 46—49, fmd Esbjerg skolekommission 46—49, red »Maalet og vejen« 42—49.

Udg: 38: Kirkesøvn og klassekamp, 49: Social kristendom i oldkirken.

Ordineret kateket

Et embede som rkp Korsør-T nedlagdes 1803, og et embede som ord kateket oprettedes i stedet.

7. 19. nov 1849—9. marts 59: **H. J. T. Haar**, se Nykøbing F.

8. 28. maj 1859—14. febr 68 (lærer Slagelse): **A. F. Lassen**, se Sværdborg.

9. 3. aug 1868—14. dec 74 (hjpr Kølstrup-A 58): **C. J. F. Friis**, se Skyum-H.

10. 6. aug 1875—24. sept 81: **H. Lunddahl**, se Kolding.

11. 8. dec 1881—31. juli 86: **M. C. J. Brask**, se Aalsø-H.

Embedet nedlagt 27. jan 1887.

1887—95: (se hjælpepræster hos pastor Wad)

Kaldskapellan

(Oprettet 9. marts 1897)

1. 7. maj 1897—2. jan 1905: **O. C. Hansen (Dahn)**, fl t Rynkeby-R, se Køng, Svøll, se der.

2. 18. marts 1905—13. maj 10 (hjpr Østrup-H 19. juli 99): **A. H. Becker**, fl t Vitten-H-H, se rkp Assens.

3. 14. okt 1910—28. juli 15 (hjpr Stenmagle-S 12. dec 07): **O. E. Madsen**, fl t Sdr Felding, se Levring-H.

4. 27. nov 1915—23. nov 22: **J. H. Bernow**, fl t rkp Vor Frelsers k, Horsens, se Herfølge.

5. 24. april 1923—30. marts 28: **Sv. O. E. Jacobsen**, fl t Aal, se sp Christiansk, Kbhvn. Embedet nedlagt 3. juni 1928.

Residerende kapellan

(Oprettet 3. juni 1928, 3. kl)

1. 18. sept 1928—2. sept 33 (sp Sebber-A 19. sept 25): **A. J. B. Breum**, fl t Nimtofte-T, se der.

2. 22. dec 1933—10. febr 37 (sp Røsnæs 8. aug 28): **E. A. Madsen**, fl t sp Køge-Ø, se der.

3. 26. juli 1937—3. okt 41 (kkp Kalundborg 13. nov 31): **M. V. Christophersen**, fl t rkp Jesus k, Kbhvn, se der.

4. 27. jan 1942—13. febr 46 (hjpr Haraldsted-A 41): **E. K. Bach**, fl t dsk sømandspræst Hull, se der.

5. 18. juni 1946—13. marts 52 (hjpr Brorsons k, Kbhvn 12. sept 41): **V. Bertelsen**, fl t Tingsted, se der.

6. 4. okt 1952 (højskolelærer, Antvorskov 50): **Jørgen Egedal Bennedsen**, * 29. dec 20 Sdr Gørding. Forældre: Gdjr Benned B og Kirstine Egedal. Stud Akad Kurs 44, c 50¹ (1-82). ~ 23. juni 50 Agnete Stang, * 15. nov 26 Toreby. Forældre: Førstelærer Hans Jørgen Christian Frederik S og Marie Sommer.

Litt: K bys jubilæumsbog 1926, P. C. Knudsen: Blade af K's hist i Købstadforen tidsskr 1939, s 102 f, T. Winther: K bys hist, 1926, G. L. Wad: K-T præstekald, Khst saml 3 r V, 353 og 797, F. R. Friis: Bidrag til K bys hist, 1875, L. F. la Cour i Aarb f Sorø amt VI og VIII, Medd fra præsterne Winther og O. E. Madsen, fra lærer Hans Jensen, pastor Bertelsen med flere. Chr. Heilskov: Dansk provinstopografi 1920, s 391—92 (Bibliografi), Trap III, 1921, s 71 f.

TAARNBORG

(udskilt fra Korsør 23. aug 1949)

Taarnborg sogn, 2940 ha, ved Storebælt, omslutter Korsør by og Korsør nor, overvejende fladt, lavtliggende og frugtbart, i midten bakkedraget Svenstrup bjerg. Næsten skovløst. Kirken ligger ved ruinerne af det gamle Taarnborg slot i nærheden af hg Taarnholm. Desuden hg Taarnborg og Bonderup. Byerne: F. Svenstrup, Frølund, Tjæreby, Hulby, Halseby.

Om det kirkelige liv indtil 1949 henvises til Korsør, hvor sommermøderne paa Svenstrup bjerg og de forskellige møder og bibellæsnin- ger i sognets skoler og gaarde er omtalt. Den kirkelige interesse har ikke nogensinde været særlig stor i dette sogn. Der er fh i Frølund. Kirkebil.

1950 oplyses: Kkg 2 pct, velvillig befolkning, men den kirkelige interesse ikke overvældende, verdslige ungdomsf, kirkeblad.

Mange arbejdere med arbejde i Korsør, en del fiskere, mange gamle.

Taarnborg kirke er allerede fra sin oprindelse anselig, 17 m lang og 8 m bred, romansk, af muren. Senere er kirken overhvalvet, koret er forlænget mod øst, og en lille udbygning opført nord for koret. Den østlige del af koret er i nutiden adskilt fra kirken ved en mur, her er præsteværelse og oplagsrum. Alterbillede fra 1802, den gl altertavle af fru Ingemann i præsteværelset. Ny prædikestol. Gotlandsk kalkstensfont. Stort krucifix i koret fra 14. aarh. Nyt pulpitur i vestenden. Repareret 1949. 190 sd.

Altergæster: 1891: 390, 1922: 165, 1938: 150, 1949: 57. Menighedsraad: 1949: 5 n gr, 2 soc. Folketal: 1850: 1328, 1901: 1855, 1950: 1228, (Halskov udskilt til Korsør). Kommunevalg: 1943: Soc 127 (4), kons 53 (1), venstre 214 (4), 1950: Soc 277 (4), venstre 292 (5).

Sognepræst

(3. kl, pgd skal opføres. Sp bor midlertidigt i Frølunde)

1. 1. dec 1949 (hjpr Silkeborg 19. juni 47): **Hans Korsbjerg Søndergaard**, * 4. jan 19 Give. Forældre: Gdjr Søren Sørensen S og Ida Petra Korslund. Stud Vejle 37, c 46¹ (1-94). ~ 29. maj 40 Else Johanne Eskerod, * 29. maj 19 Aarhus. Forældre: Cyklehldr Peter Marius Mortensen E og Caroline Marie Rasmussen.

SØNDERUP—NORDRUP

Sønderup-Nordrup pastorat, 1080 og 1454 ha, er overvejende fladt, frugtbart og aabent, lidt skov i N. Byerne: S, Aarslev, Hallelev, N, Skaftelev. Hg Nordruplund.

Det kirkelige liv. Mynster skriver 1849, at embedet og pgd har været forsømt, og læreren i S (Olsen) var en »stor stakkel, uden lyst eller iver og med et raat væsen«. Der var ikke meget kirkeligt liv. Pastor *Fahnøe* var en stillfærdig og velvillig mand, men kirkebesøget var smaat.

Saa kom *Skat Rørdam* og hans hustru Marie R (datter af digteren Carsten Hauch) fra den hyggelige Fasangaard til den gamle og daarlige S pgd. De sad smaat i det, og det var fru R en glædelig hjælp, da hun den første jul fik 3 gæs og et lispund smør foræret. Præstegaarden blev sat i stand, og Rørdam plantede selv mange træer i haven. Han forbavsede beboerne ved sin kyndighed i landbrug, og fru R forbavsede dem ved selv at kærne smør. Folk fik respekt for deres ny præstefolk. Kirkerne blev fulde, og R holdt velbesøgte bibellæsninger flere gange om ugen, fru R gik rundt til syge og sang salmer for dem (»Denne madam hun skal nok være frue«, blev der sagt, fordi hendes mand var dr phil). En opfordring fra 95 teol studenter til R om at søge det ved professor Bornemanns afskedigelse 1870 vakante professorat, glædede R meget. Han søgte det, men fik det ikke, og var ikke ked af det; han følte, at Gud kunne bruge ham som præst her. Aaret efter blev han censor ved teologisk embedseksamen. R's kom

meget ud blandt sognets folk, og R var glad for sine nabopræster og for konventet (se pag 419), og især for præsterne *Münter*, *Ørslev*, og *Budtz*, *Finderup*, samt kbmd *Grønvold*, *Slagelse* og godsejer *Petersen*, *Ødemark*, der hørte til deres gode venner. R's jævne, troværdige færd og forkyndelse, hans stille mandighed (han kunne dog ogsaa være haard og tage heftigt fat), hans forstaaelse af den jævne mand ... alt dette skaffede ham god indgang, og ofte kom folk til ham for at søge raad eller trøst. Der var megen bedrøvelse i S-N, da R flyttede.

Skat Rørdams minde vil leve længe i disse sogne. I sin brevveksling med Otto Møller kommer han enkelte gange ind paa de kirkelige forhold her. 20. maj 1869 skriver han: »Eggen her i S er forskrækkelig bar. Pgdshaven er omtrent de eneste træer, der ses. Og i aandelig forstand er sognene nok ikke mere blomstrende. Folkene skal efter pastor *Fahnøs* sigende være særdeles hæderlige og rettænkende folk, men aandeligt liv er der nok slet intet af. Da der imidlertid siges at være en del liv i nabosognene, haaber jeg, at der ogsaa kan vaagne lidt i mine fremtidige sogne, naar jeg kun faar naade til at gribe sagen an paa rette maade ... 21. juli 1869: Det er mærkeligt, hvor folk paa egnen har ørerne aabne for Guds rige. Det mærker man snart hos dem, der ikke er kommet til troen. Det er tydeligt, at dr *Viborg* havde ret, naar han skrev, at det nu var en besøgelsestid for denne egn. De unge kapellanner her paa egnen lader sig føre med strømmen, og det er dog langt bedre, end som de gamle præster at stride imod den eller staa som ørkesløse tilskuere ... Jeg kan allerede se, at der ogsaa i disse sogne vil komme modstand imod min forkyndelse baade fra pietistisk og fra ligegyldighedens side. Den første dog kun en indvirkning fra nabosognene ... 6. aug 1869: Det første, jeg hørte om stedet her, var, at der ikke gn flere menneskealdre havde gaaet nogen i kirke i disse sogne, bortset fra de reglementerede altergange. Da nogen tid var gaaet, hørte jeg, at der dog var nogle troende i Nordrup, og endnu mere steg aktierne, da jeg fik en liste at se over folk, som har bidraget til Svejstrups og Appels nordsløvigske mission. En troende pige fra Ørslev berettede om flere troende i Nordrup, men i Sønderup mente hun, at alting var dødt. Jeg har selv gaaet fra hus til hus og truffet 4 familier i Sønderup sogn, som afgjort er paa Guds riges side foruden enkelte personer. Hvis kirkerne tidligere har staaet tomme, er de nu fulde. Siden min indsættelse har alle siddende pladser være besat og flere til ... 26. jan 1871: Begge kirker, der før agtedes for godt besøgt, naar der var 4—5 tilhørere, er nu saa godt som altid fulde ud over de siddende pladser; sangen gaar smukt og glædeligt, og størstedelen af mgh svarer endog med, naar jeg taltaler dem fra alteret. Ogsaa om sognedagene er der altid fuldt, naar jeg kalder folk til kirke, skole (katekisation) eller bibellæsning. Altsaa, det er glimrende resultater ... ikke sandt? Men naar jeg skal svare paa det spørgsmaal, om der ved al denne høren og talen er noget, der har slaaet rod, maa jeg svare, at

det ved jeg ikke. End ikke saa meget turde jeg sige for sikkert, at nogen er begyndt at vaagne«.

I juni 1872 maatte et præstekonvent i Sønderup pgd aflyses, fordi R's yngste datter havde faaet tyfus. Hun døde, 6 aar gl, og det var en hjertesorg i pgd. R indgav ansøgning om at blive forstander for Jelling seminarium, men han trak ansøgningen tilbage. Saa søgte han til Brandts embede i Rønnebæk og fik det. Knap 4 aar var Skat Rørdam her. 15. dec 1873 skriver R til Otto Møller: Jeg har haft en stor sorg, idet jeg har været i Sønderup for at prædike for mine gamle venner. Der fandt jeg da, at min eftermand, *Rønne*, havde nedbrudt alt, hvad jeg i den retning havde bygget op: Han havde opbygget og styrket alle de foreningstendenser, som jeg dog havde faaet rokket temmelig godt ved. *Rønne* er ellers en rar, troende mand. Han har en sjælden tiltalende stilfærdig hjertelighed i sin prædiken, som nok skal slaa igenem hos dem, der er af sandhed. Men i det politiske er han aldeles forhekset af Bojsen, som det er ganske forklarligt, da han ikke er nogen stor eller selvstændig mand«.

Pastor *P. Rønne*, hvis svage sider Rørdam havde et aabent øje for, blev i løbet af nogle aar den førende grundtvigske præst paa egnen. I mange aar var han nabopræst til IM's førende præst, *Vilh. Beck* i Ørslev; der er kun kort afstand mellem de to præstegaarde. *P. R.* havde allerede et navn i grundtvigske kredse, da han kom hertil. Han havde som ung været lærer i Vemmelev, og i Hanherrederne, hvor grundtvigianismen i 60'erne faktisk var ukendt, fik han en vældig tilstrømning til sin forkyndelse. Faa steder har der været saa stærkt et aandeligt gennembrud at spore ved en grundtvigsk præsts virksomhed. Skat Rørdam kunne efterlade en talrig menighed til sin efterfølger. *P. R.* fik lov til at se kirkebesøget vokse yderligere. Det var ikke alene fra sognene folk kom i kirke her, udensogs fra kom der flere og flere, helt fra Vemmelev, Gimlinge, Landsgrav og Boeslunde kom de kørende, pgd var fuld af »kirkevogne«, han fik over 150 sognebaandsløbere fra andre sogne, og de kom ganske regelmæssigt i kirkerne her.

De to nabosogne, *Ørslev* og *Sønderup*, blev hver især vestsjællandske centraler, IM' venner strømmede fra hele egnen til Ørslev, de grundtvigske til Sønderup. Der var fest over gudstjenesterne i S og over sammenkomsterne bagefter i Rønnes stuer eller i pgdshaven. Han var ogsaa politisk interesseret. Fra sine unge aar var han frihedens talsmand. I de sidste aar tog kirkebesøget noget af, da der kom grundtvigske præster til flere vestsjællandske sogne. Saa begyndte han, for at bevare fællesskabet, paa kvartaarlige møder, først forskellige steder paa egnen, senere fast i Slagelse, de kaldtes »*Rønnes møder*«, og de bevarede en sjælden livskraft. R blev meget savnet, da han tog afsked.

Efterfølgeren, *August Møller*, stod noget i skygge af sine 2 store forgængere. Han var en »Luther-stridsmand, præget af gammelgrundtvigsk aand, men en enspændernatur, kantet af væsen«. Skat Rørdam skrev om

ham: »Han er en mand, som ikke plukker roser i andre folks haver« (M I, 449). Han var en tid rejsepræst for KS 98; han var ikke af dem, der ville glimre, men han var en trofast præst, som resigneret saa, at kirkegangen var mindre end i forgængernes tid.

Paa 30-aarsdagen for sin indsættelse, 8. s e trin 1899, prædikede biskop Skat Rørdam i Sønderup kirke. »Der var en myldrende mængde, saa ikke blot kirken, vinduerne med, var optaget for hver tomme plads, men ogsaa kirkegaarden uden for vinduerne. Det glædede mig at lære præsten, *Aug. Møller*, at kende. Han er ikke uden ganske snilde og fornuftige tanker, »urter der er vokset i hans egen have«, men især er han en trofast præst, der stræber efter at være for sine sognefolk alt hvad han kan. (Sk. Rørdam i brev 4. aug 99 til Otto Møller. Brevveks II, 299).

Pastor *Vedde* fik indrettet menighedssalen i pgd, hvor der samledes mange til møder og foredrag. Han virkede meget blandt de unge.

Et hjem, der betød meget i pastoratets aandelige liv, var *Karen* og *Jens Jensens* hjem i Skaftelev. De flyttede hertil 1856, fik en lille friskole i gang og havde nær forbindelse med Trier i Vallekilde. Hjemmet var meget gæstfrit (men barnløst), de unge samledes i stort tal her, og pastor Rønne understregede de tre linjer, der dannede billedet af *Jens Jensen* og var baggrund for hans anseelse: hans retfærdighedssans, sandhedssans og højsindethed. Han døde 1905 (Højskolebl 1905, Gr hj i 19. aarh, s 163 f).

Lærer *A. Gommesen*, S († 22) var præstens gode støtte, en dygtig lærer, historisk interesseret og en god tjener i kirken.

Skaftelev friskole (fra 1875) er nu lille, 1876—1945 var der ogsaa friskole i Sønderup.

1922 oplyses: Lidt IM, en del grundtvigske, rester af gl gr vækkelse, 1930: Kkg 12 pct, gode forhold, overvejende gr præg, lidt IM, 2 friskoler, 1 fh, 1935: Kkg 12—13 pct, gl aandeligt liv og ny vaagnende sans, god tilslutning til ungdomsmøder i pgd, lille IM kreds (H. Christensen, Herrestrup), 1949: Kkg 8 pct, gode forhold, adskillig kirkelig forstaaelse, vel besøgte mghd- og ungdomsmøder i pgd, bibellæsninger i N, lille sdsd og lille IM kreds i N, 1 lille friskole, fh, mødesal i pgd.

Sønderup kirke, romansk, af kamp, i gotisk tid forlænget mod øst og vest, overhvalvet og forsynet med taarn og vaabenhuss mod syd, af munkesten. Restaureret c 1865, da koret fik et par uheldige pudsede bræddehvalvinger. Altertavle fra 1870 (Storch: Kristus). Rigt udskaaret prædikestol fra 1616, romansk font. Orgel fra 1910. 125 sd.

Løfler: Sorø akademis kirker, s 46, Dann kirker, Sorø amt, s 637 f. Mackeprang: Døbefonte, s 67, 83.

Nordrup kirke, romansk, af kamp, med apsis, senere overhvalvet og forsynet med taarn og vaabenhuss mod nord, af munkesten. Ved restauration 1861 og 1875 er overkalkningen fjernet og taarnet delvis ombygget. Ved den sidste restauration mishandlede kirken, apsis og kor blev revet ned, og det ny kor opført i skibets bredde med lige øst-væg, fik pudset bræddehvalving. Alterbillede fra 1875 (C. Dalsgaard: En af de kloge jomfruer), udskaaret prædikestol fra c 1600. Smuk romansk font. Kalkmalerier i skibets østhvælving fra c 1425. Krucifix fra c 1400. 100 sd.

Løfler: Sorø akademis kirker, s 41, Dann kirker, Sorø amt, s 643 f. Mackeprang, s 77—78.

Altergæster: 1891: 700 og 392, 1926: ialt 550, 1930: 290 og 412, 1949: 172 og 234.

Folketal: 1850: 476 og 538, 1901: 527 og 604, 1921: 462 og 590, 1950: 407 og 486.
 Menighedsraad: 1922: Gr flertal, 1938: 1 IM, 11 gr (u p), 1949: do.
 Kommunevalg: 1943: Soc 69 (1), sogneliste u p 339 (6), 1950: Soc 60 (1), fællesliste 364 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 215 byg, b) 118 rdl, c) 23 rdl, 6 byg, naturalier, d) 200 rdl, e) 100 td ld. — 1870: Regul 2064 kr, netto 5722 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.
 Pgd opført 1924.

1742—1815 var fader og søn, Immanuel og Levard Vieth, sp her.

19. 21. april 1848—6. febr 69 (sp Pedersker 31. okt 34): **Hans Christian Fahnøe**, * 15. marts 98 Bogense. Forældre: Kbmd Jacob Hansen F og Karen Poulsdatter Møller. Stud Odense 17, c jan 27 (h), hjpr Sørbymagle-K 2. juli 28, afsk 6. febr 69, † 6. febr 80. ~ 6. jan 35 Augusta Dorothea Brown, * 12. aug 00 Brænderup, † 1. maj 77. Forældre: Sp i Brænderup-O Holger Frederik Wessel B, † 37, og Karen Solgaard Marstrand. — Hustrus broder: Sdr Højrup-Aa.

Mynter omtaler embede og pgd som forsmøtte, haven forvildet (1849), men skal nu opduses, S kirke havde altertavle af fru Ingemann. Pastor F »benyttede ikke sin smukke tekst (1. Kor. 15), talte anstændigt, men simpelt og tørt. Foredraget med kraft, men ikke med smag, katekisationen god, men gik nogle gange i staa. Det synes iøvrigt, som om den retskafne og omhyggelige mand ophjælper kkg, talrig forsamling« (M II, 123).

Biskop Martensen omtalte forholdene for Skat Rørdam som temmelig daarlige i S-N i aandelig henseende. Fahnøe var en hyggelig mand, som Skat Rørdam omtaler velvilligt, men hans kone var »den snurrigste skruer, man kan tænke sig, stor og velnæret, men hun tror sig svagelig og er tvær og muggen« (Marie Rørdam I, 183).

20. 20. april 1869—11. marts 73 (manuduktør, Kbhvn): Dr phil **T. Skat Rørdam**, fl t Rønnebæk-O, se Sjællands stifts biskopper.

21. 29. maj 1873—29. maj 98 (sp Klim-T-V 18. juni 67): **Peter Bone Falk Rønne**, * 21. april 27 Kbhvn. Faderen: Fmd for Kirkelig forening for indre mission i Danm C. F. R, af Kgs Lyngby, sp Høve-F, † 90, se der. Stud Slagelse 45, c 52¹ (1), førstelærer Vemmelev 52, ord kat Stege 13. okt 59, afsk 29. maj 98, r af Dbg 02, † 10. jan 07. ~ 14. april 53 Elisa Frederikke Berthine Bønsøe, * 8. juni 30 Kbhvn, † 28. april 00. Forældre: Skibskaptajn Frederik Christian B og Augusta Mathilde Frederikke Møller. —

Som ung droges R stærkt af folkerøret i Kbhvn i de minderige martsdage i 1848 og fik vel her sin folkelige politiske daab. »Tit i sine ældre aar brugte han den tid som udgangspunkt for foredrag og taler« (Anders Gommesen). »I Vemmelev vandt R sig mange venner, især blandt sine skolebørn, et venskab, der for manges vedkommende har holdt sig gennem de skiftende aar. Han deltog med liv og lyst i egnens skolemøder og havde vel ogsaa allerede en lille kirkelig gerning« (Sorø amtstid's søndagslæsning 13. jan 07). »Rønne var alle dage en børneven. Hans lyse, milde skikkelse, hans barnlige sind, hans skæmtefulde og ved siden deraf alvorlige tiltale blev forstaaet og paaskønnet af de smaa, dem, han aldrig siden glemte, naar de forlod skolen,

men bestandig omfattede med en rørende tro-skab, saa længe det var ham muligt at følge dem«. Her havde han den store lykke at leve under paavirkning af Budstikke-Bojsen, der den gang stod i sin fulde kraft, og dette samliv blev af indgribende og afgørende betydning for R's senere kirkelige stude, idet han her helt ud blev sig bevidst som en af Grundtvigs disciple. Det viste sig, at der var jordbund i Hanherrederne for den forkyndelse, som han bragte. Ikke alene fra pastoratets sogne, men fra langt fjernere egne strømmede folk i skarer til de kirker, hvor han prædikede, og ikke mindre flokkede de sig om de bibellæsninger, han jævnlig holdt dels i kirkerne og dels i skolerne. Efter endt gudstjeneste eller bibellæsning havde han gerne en timestid tilovers, hvor han i enkelte hjem eller i Torup pgd samlede en del om sig til samtale i alvor og gammen, udviklende baade for ældre og yngre. Det var maaske ikke mindst disse sammenkomster, der knyttede baand mellem R og befolkningen, baand, der aldrig brast. Det samme kan siges om de møder, han ugentlig holdt i pgd for egnens ungdom om vinteren, de offentlige søndagsmøder i pgdshaven om sommeren og de større kirkelige og folkelige møder i omegnen. Allerede efter et aars virksomhed havde han den glæde, at enkelte af de unge, der havde faaet ham kær, begyndte at tage paa højskole, og flere fulgte efter, som aarene gik. Skytteforeninger i Klim, Torup og Vust blomstrede op, og her mødte R ogsaa ved de unges sammenkomster og var den, der gav tonen an. Det ville være mere end underligt, om ikke ogsaa modstand rejste sig mod en saa levende og alvorlig forkyndelse, der vakte saa stærkt røre. Nogle tog forargelse af hans jævne færd, han gjorde jo aldrig forskel paa fattig og rig. Andre syntes ikke om alt det væsen med møder og fremmede talere, kort sagt med hans virksomhed udenfor kirken. Naar R havde tilkaldt P. Larsen Skræppenborg, Budstikke-Bojsen, Knudsen, Aggersborg (senere Lejrskov), Rasmus Lund, Mors, el a, da var det noget nyt paa egnen, noget, som en præst ikke skulle give sig af med. R brød sig selvfølgelig ikke en døjt om den slags kritik.

Saa kom R til Sønderup-N. Foruden nøje at passe de sogne, hvor han følte, man havde første krav paa ham, knyttedes store kredse udenfor pastoratet efterhaanden til ham. En større fast kreds samlede om ham i Høve. Der blev ved disse møder i kirken holdt fri altergang, og de grundtvigske folk kom derved i en hjerteligere og dybere samfundsforbindelse med hinanden. Imidlertid var disse altergange ikke strengt lovlige, og de kirkelige myndigheder saa skævt til dem, hvilket dog ikke hindrede den gamle præst (Rønnes fader) i at holde sin haand over dem, da han havde et aabent øje for velsignelsen i ethvert samfundsliv paa troens grund; da han imidlertid søgte og fik sin afsked 1876, nægtede den ny sognepræst i Høve at aabne kirken for disse samlede altergange, formodentlig efter de kirkelige myndigheders tilskyndelse, og da en stor del af disse altergæster ønskede at bevare dette fællesskab ved nadverbordet, gav dette anledning til valgmenighedens dannelse

paa Høve mark 1880 med Karl Rønne, en fætter til P. Rønne, som præst.

Den stilling, R tog i det politiske liv, hængte nøje sammen med hans tro paa den danske bonde og paa, at tillid og kun tillid avler tillid. Dette prægede uvilkaarlig R's hele færd, og i en tid, hvor menigmand ingenlunde var forvænt med forstaaelse endsiges tilslutning hos præster eller andre embedsmænd, kan det godt være, at dette banede vej for R's præstegerning hos adskillige... R holdt politik ude af kirken. Det tør visnok dristigt siges, at han ikke nogensinde har sagt een politisk sætning i kirken. Og mærkelig frigjort var han i spørgsmaalet om børns beredelse til at træde ind i menigheden. Han fortalte dem den bibelske historie, og hvad han fandt passende at knytte til denne, bekendte troen med dem og sang nogle salmer. I nær forstaaelse hermed stod det, at han var friskolens ven og bragte den store ofre. Han var en hader af al aandelig dressur og forstod selv at tale til børn, som ikke mange. Han var selv et saa barnligt gemyt. Og han var folkehøjskolens ven. I folkelig tale var R en mester. Mange, mange møder har han selv holdt og deltaget i endnu flere, for at fremdrage og ridderliggøre den danske bondestand, den, han altid elskede og ventede sig saa urimelig meget af. Det var ikke altid let for ham at finde sig til rette med den bestaaende folkekirkelige ordning — end mindre med den paatænkte. For at nævne et enkelt eksempel, skal jeg minde om hans stilling til konfirmationen. Skal vi beholde den i sin nuværende skikkelse, hævdede han, kunne der kun være god mening deri, naar konfirmationsdagen blev set som en aaben dør til den første altergang. For nu at gøre sit hertil, vovede han i den gode tro, at det kunne Gud da vist ikke have noget imod, at tage konfirmanderne til Guds bord paa selve konfirmationsdagen og i umiddelbar forbindelse med selve konfirmationshandlingen. Baade han og menigheden følte sig glade derved, men længe varede det ikke, før han blev gjort opmærksom paa, at dette kunne ikke passere efter den gældende kirkelige lovgivning. Han forsøgte da at faa det gjort lovligt ved ansøgning til biskoppen. Det var i 1877, men derved naaede han ikke andet end at faa et bestemt paalæg om at holde sig den bestaaende lovgivning efterrettelig. Han var venstremand og blev venstremand selv i de dage, da det ikke altid var saa let at være det, navnlig for en embedsmand. Det fik han at føle allerede derovre paa Møen, da han i 1864 deltog i en heftig valgkamp til folketinget for den frisindede kandidat Thurah, og da han stod side om side med Bojsen i grundlovs-kampens dage. Da Slagelse-kredsens venstre i 1892 i sidste øjeblik stod uden folketingskandidat, stillede han sig som saadan; han manglede kun 22 stemmer i at blive valgt. R havde ikke holdt vælgermøder, det var altsaa den personlige tillid, der skaffede ham de mange stemmer. R var af ydre en smuk mand og meget musikalsk. Han var i besiddelse af en udpræget skønhedssans; derfor kunne han fryde sig over naturens skønhed. Derfor holdt han saa meget af blomster, af hvilke roser og levkøjer var hans yndlinge. Men fremfor alt

var det hans lyst at mødes med det skønne i menneskelivet; derfra stammede vel ogsaa hans særlige kærlighed til børn og unge. Hans ægteskab var barnløst, men ikke saa faa unge fandt et hjem hos ham og hans ejendommelige, begavede hustru, med hvem han levede et rigt og lykkeligt liv. Hvad R har været for Vestsjælland vil være kendeligt i disse egne ikke blot i dette, men ogsaa i næste slægtled. Af den grundtvigske retning har overhovedet ingen præst hidtil haft en tilsvarende gerning og betydning i disse egne. (Højskolebl).

Højskolebl 1907, s 473 f, Søndagsbl 3. febr 07, Sorø amtstid 13. jan 07 (red Hans Jensen, Sorø amtstid var en tid huslærer for pastor Rønnes plejesøn), Aage Lambert-Jensen i Sorø amtstid 21. dec 48.

22. 3. aug 1898—27. okt 1921 (vicepastor Sandby 10. juli 91): **A. E. A. Møller**, fl t Ferslev-V, se der.

23. 28. marts 1922—26. juni 33: **J. C. Jensen**, fl t Viskinge-A, se der.

24. 23. okt 1933—22. maj 43 (sp Holtug 13. aug 28): **Hans Chr. Jensen Vedde**, * 10. febr 77 Vedde, Munkebjergby. Forældre: Møller Niels Peter Jensen og Maren Kirstine Christensen. Navneforandring. Stud Ordrup 98, c 03² (h), højskolelærer Levring, do Hindholm, højskoleforstander Hadsten 07, sp Voldum-R 30. juni 24, † 22. maj 43. ~¹ 4. aug 03 Mathilde Thommesen, * 23. sept 76 Levring, † 23. Forældre: Bygmester Jens Peder T og Kristine Beck. ~² 12. april 32 Elna Nielsen Børup, * 14. dec 93 Kolt. Forældre: Gdjr Niels Michael Knudsen B og Ane Mette Pedersen.

Medlem af Udvalget til bekæmpelse af nedbrydende pressensationer, i tillidsraadet for Kolonien Filadelfia.

Udg 15—25: Hadsten-bogen, skrev talrige artikler, fortællinger, digte osv.

Var i Holtugtiden i Palæstina, arbejdede for armeniermissionen.

Pastor Vedde var som præst præget af sin højskolegerning. Hans idealisme, hans hjælpsomme og kærlige sind og hans varme hjertelag skaffede ham indgang mange steder. Og en god støtte havde han i sin hustru. I Holtug gjorde han et stort arbejde for de unge og for afholdssagen. Han var en pionernatur, altid aktiv. Naar folk spurgte ham om, hvad en daabsattest kostede, svarede han: »En kirkegang«. Utrættelig var han ogsaa til at besøge gamle og syge.

Det er karakteristisk, at han kort efter sin indsættelse i Sønderup ved frivillige bidrag fra hele sognet fik en længe i pgd omdannet til en smuk menighedssal, »hele sognets dagligstue«, som biskop Rosendal kaldte den ved indvielsen. Salen blev samlingssted for de unge, for menighedsmøder og foredragsrækker. Ofte var her talere fra Liselund, og der kom mange. Menigheden opsatte en smuk mindetavle over pastor V her efter hans død.

Konfirmanderne havde en stor plads i hans hjerte: »Det gode og fine, Guds-billedet, det guddomsprægede vil jeg gerne elske frem hos dem«, sagde han, og han forstod at virkeliggøre dette. Ungdomsskolen havde hans store interesse (ogsaa husflidssagen).

Altid var han stærkt optaget af tidens spørgsmaal. Det kunne medføre nogen uro hos ham, men det var et vidnesbyrd om hans levende trang til at følge med. Hans elever

og menigheder mindes ham som en præst, der barnligt og enfoldigt talte om det, der var liv og sandhed for ham selv. Hans sidste aar var præget af vaklende helbred; under en gudstjeneste paaskedag i Nordrup besvmede han foran alteret og blev ført til sygehuset. Han blev begravet i Hadsten, hvor han havde virket i længst tid og havde mange venner.

(Fr. Nørgaard i Højskolebl 1943, s 304, nekrologer i dagspressen, medd fra fru Vedde).

25. 23. sept 1943 (hjpr Maribo 10. febr 42): **Andreas Hjørund**, * 6. juli 16 Kbhvn. Faderen: Sp Slangerup-U, † 46, se der. Stud Frborg 34, c 41' (h). ~ 8. dec 42 Kirsten Rønild, * 12. okt 16 Tømmerup. Faderen: Sp Tømmerup, † 53, se der.

Litt: Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt liv I, 1911, H. Begtrup: Grundtv hjem i 19. aarh, II, Brevveksling mellem Th. Skat Rørdam og Otto Møller I, s 148 f, artikler af lærer A. Gommesen i Sorø amtstid.

SORTERUP—OTTESTRUP

Sorterup-Ottestrup pastorat, 1394 og 1209 ha. er ret bakket, sand- og lermuldet jord, lidt skov i O. Byerne: S, Næsby ved skoven, Tyvelse, Ollerup, O, Vedbynørre, Vedbysønder, Skovsø, Dævitsrød, Frederikslund jernbanestation. Hg Lille Frederikslund.

Det kirkelige liv. 1830—42 var salmedigteren Th. V. Oldenburg sp her. Han havde forbindelse med det sydvestsjællandske broderkonvent og samarbejde med P. C. Kierkegaard i Pedersborg; de udgav 1840—41 sammen: »Nordisk tidsskrift for teologi«. Han stod ogsaa J. F. Fenger i Lyngø nær og var interesseret i ydre mission. O redigerede 1837—41 »Dansk missionsblad«. Mynster skriver 1839, at kirkegangen »skal være ringe, dog noget i tiltagende«. — Mynster fandt O's prædiken »uden orden, klarhed og liv, mere sigtende paa »angrebene paa vor allerhelligste tro« (dog uden heftig polemik) »end paa at give troen liv i hjerterne«. Den gamle pgd var »maadelig, uregelmæssig, men dog et par hyggelige værelser«. — 3 af O's salmer findes i Slb f kirke og hjem: 422 (I Herrens hus er godt at bo), 423 (Dybe stille, stærke, milde), 489 (Livsalig er den tale). Han oversatte missionsberetninger fra sydhavsøerne og digte til J. F. Fengers »Henrik Møwes levned«, og 1835 udgav han et stridsskrift mod prof H. N. Clausen. Han var »en from og hellig mand, der med alvor og glæde anvendte sit pund i Herrens tjeneste og var som religiøs digter ikke uden betydning« (BDG I, 149).

Biskop Paul Oldenburg skriver om Th. Oldenburg, Sorterup, i Sorø amts hist aarvog 1944, s 70—85, bl a:

Sognet og mgh havde ikke ord for at høre til de mest levende. Biskop Münster var 1811 skuffet over det ringe kirkebesøg, og de flg

biskopper skriver om den sløvhed, der har indsneget sig i disse sogne. P. A. Fenger skrev ved pastor Flindts død, at F »syntes at have liden indgang i den ligegyldige menighed«. (Fr. Flindt var sp her 1825—30, døde 33 aar gl). Forsamlingsbevægelsen kom ikke hertil, og 1832 skriver Oldenburg til P. C. Kierkegaard: »Jeg har min kamp mellem modløshed over min egen menigheds liden interesse for kirken og det tillidsfulde haab om en bedre fremtid. Det er mig opmuntrende at se, at de fleste af dem, der nogenlunde gaar i kirke, kommer der temmelig stadigt. Unægtelig er der mange døde herude, men for nogle dog en tilnærmelse til livet«. 1833 skriver O, at han har »alskens planer til at vække kristeligt liv her«, men 1838 hedder det: »Mine menigheder er det desværre omtrent det samme med som hidtil. I aarets første måneder var der saare liden offentlig gudstjeneste, de fleste gange nogle faa i Sorterup, i annexet var kirkedøren bestandig lukket«. Visitationerne taler om talrig ungdom, der gav gode svar. — Kun een prædiken foreligger trykt af O, i DMSs 17. aarsberetning, 1838, den handler om Ydre Mission og er næppe typisk for hans forkyndelse. Han ejede liv og ville gerne meddele det til andre. »I den vestsjællandske krig« 1833 stod O paa Fengers side og ærgrede sig over modpartens »sammenjaskede og ufor-skammede snak«. O søgte ikke hjælp i de guddelige forsamlinger. Han stod tøvende over for dem, han var ikke overbevist om, at det var rigtigt at indføre dem »overalt og til enhver tid«. Men han var flittigt medlem af broderkonventet og grev Holstein satte pris paa ham (ville vist gerne have haft ham til Høve-F). O døde, vistnok smittet ved et sygebesøg, kun 37 aar gl. Han var hele sit liv svag og undskyldte over for P. C. Kierkegaard sin manglende arbejdslyst med sit svage legemes trang til en vis vegetation. Dertil kom til tider nedtrykthed og pekunære vanskeligheder, da gaarden gav for ringe udbytte. Samarbejdet med P. C. Kierkegaard ved det teologiske tidsskrift var ham en glæde. Han ville kun være en jævn mand, der passede sit, han kendte sukket i sjælen og Herrens trøst.

Hans efterfølger, provst Bondesen, blev her i 30 aar. Han var ogsaa salmedigter (skrev f eks sl 343 og 524 i Rcskilde konvents slb og nr 381 (Jeg kommer, Herre, paa dit ord) i Slb for kirke og hjem. Han udgav flere salmesamlinger, oversatte H. P. Holsts digt til kong Fr. VI til latin, og indviede paa biskoppens vegne alle 3 kirker i Slagelse efter istandsættelse. Det kirkelige liv var ringe, kun faa kom i kirke, og forsamlingsbevægelsen mækkedes ikke. Den smule liv, der var vakt i Oldenburgs tid, ebbede omtrent ud.

Pastor Bülow's navn var kendt fra Dybbøl. Han kom med forhaabning hertil, men rejste herfra som en skuffet mand. I embedsbogen skriver han til afsked: »Det eneste, der har bredt sig her i sognet i min tid, er snyderi med offer og kirkegangskoner«. Kløften mellem ham og befolkningen skyldes maaske hans aristokratiske optræden og hans udprægede tilslutning til højre i provisorietiden, da bønderne her var ivrige venstremænd. Dog var han varmt interesseret i veteranerne fra

krigene, ogsaa de allerfattigste. Kirkegangen svandt ind til et minimum. Den blev bedre hos den milde og elskelige pastor *Harboe*. Han forstod at vinde befolkningen, men noget stærkt kirkeliv blev der ikke, selv om der ikke var faa, som man kunne kalde gammel-dags fromme.

Sorterup-O er noget for sig selv. Skønt nabo til *Sønderup* og nær ved *Ørslev* blev der hverken nogen grundtvigsk paavirkning fra pastor *Rønne* eller nogen IM's paavirkning fra *Vilhelm Beck*. Maaske søgte enkelte en gang imellem til disse kirker, men pastor *H. P. Hansen* skriver, at (1913) »var der ikke eet menneske i pastoratet, der sluttede sig til IM (kun een mand fortalte, at han havde set *Vilhelm Beck* paa gaden i *Slagelse*), og kun to familier kunne kaldes paavirkede af grundtvigsk forkyndelse. Efter 1900 har der jævnlige været kirkeuger, som har været godt besøgt, et grundtvigsk sommermøde ligesaa. Pastor *Hansen* holdt velbesøgte ungdomsmøder, og tilslutningen holdt sig gennem aarene. Der blev bygget fh i *Tyvelse* 1885 (købt af vaabenbrødrene 1914) og i *Ottestrup* 1907. Her har der været velbesøgte foredrag. *Frederikslund* privatskole er en friskole (c 20 elever). Der holdes børnegudstjenester og aftengudstjenester paa hverdage, ungdomsmøder og sommermøder i pgdshaven. Befolkningen er præget af, at de var fæstere under *Store Frederikslund* til c 1920. Der er mange husmænd og jordløse huse. Spredt bebyggelse. De kirkelige bevægelser er gaaet uden om disse sogne, og det kirkelige liv kan betegnes som ikke stærkt.

Digteren *Jørgen Scrtterup* fødtes i O 1662.

1913 oplyses: Kkg ikke god, befolkningen er af gammel vane ukirkelig, 2 fh, 1922: Kkg ikke god, velbesøgte ungdomsmøder, intet retningspræg, 1930: Ringe kirkelig interesse, kkg 4 pct, nogen gammeldags kirkelighed, mindst interesse i O, 1943: Kkg 5 og 3 pct, afhængig af vejret, intet retningspræg, 1930: Kkg 4 og 3 pct, intet retningspræg, friskole.

Sorterup kirke er romansk, af kamp, koret i gotisk tid forlænget, kirken er overhjulvet, har faaet hvidkalket taarn, vaabenhus mod syd og udbygning mod nord, af munkesten. Altertavle af fru *Ingemann* (Kristus). Udskaaet prædikestol fra c 1630, romansk font. Gravkapel med kister (Castenskiold, St. *Frederikslund*) i nordbygningen indtil 1951, da kisterne fjernedes. Smukke epitafier. 100 sd. Kirken restaureret 1943. El varme.

Danm kirker, Sorø amt, s 660 f. *Mackeprang*, s 96, 406.

Ottestrup kirke er romansk, af kamp, i gotisk tid er tilføjet hvidkalket taarn, vaabenhus mod syd, af munkesten. Kirken er overhjulvet. Gotisk fløjaltartavle (i midten de hl 3 konger), romansk font med granitsoning, prædikestol fra 1624, meget smuk kalk og disk fra 1581, barok præstestol, kalkmalerier fra 1520 i skibet. 80 sd. Kirken restaureret 1938. El varme.

Danm kirker, Sorø amt, s 667 f. *Mackeprang*, s 182, 77.

Altergæster: 1891: 370 og 200, 1926: 110 og 90, 1934: 105 og 53, 1942: 97 og 79, 1950: 78 og 35.

Folketal: 1850: 507 og 443, 1901: 608 og 518, 1921: 584 og 502, 1950: 546 og 445.

Menighedsraad: 1910: 1 gr, 3 u p, 1922: 1 IM, 11 u p, siden 1930: u p.

Kommunevalg: 1943: S 60 (1), rad 42 (1), kons 30 (1), venstre 205 (4), 1950: S 91 (1), rad 52 (1), venstre 250 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 288 byg, b) 36 rdl, 42 rdl, c) naturalier, d) 110 rdl, e) 70 td ld. — 1870: Regul 2144 kr, netto 4896 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd fra 1804

17. 1. sept 1842—27. nov 72 (hjpr Sorø 18. nov 41): Provst **J. M. G. Bondesen**, provst her 3. jan 61, fl t *K Stillinge*, se der.

Mynster skriver (1849), at S kirke »er lille simpel, men anstændig«. Pastor *B* holdt en god prædiken med et fuldt levende, skønt just ikke varmt foredrag. Katekisationen noget kold. Talrig og opmærksom forsamling. M II, 121.

18. 22. febr 1873—25. jan 77 (sp *Holstebro*-M 1. aug 57): **Alexander Balthasar Carl Reumert**, * 7. aug 18 Kbhvn. Forældre: Forvalter ved det kgl klædeoplæg *Alexander Balthasar R* og *Sophie Christiane Rosenbech*. Stud Brgd K 35, c juli 41 (I), adjunkt Aalborg 45, † 25. jan 77. ~ 1. nov 45 *Anna Christine Ponsaing*, * 15. nov 21 Kbhvn, † 9. sept 80. Forældre: Sekretær i dep f udenr sager, legationsraad *Carl Anton P* og *Elisabeth Larsen*. — Søn: Skuespilleren *Elith Reumert*. Sønnesønner: *Hørsholm* og *Asminderød-G* og skuespilleren *Poul Reumert*. Søstre ~ *Tolderlund*, *Middelfart-K* og *Kaarsberg*, *Skelby-Gunderslev*. Hustrus broder: *Nykøbing-R*.

Se: *Elith Reumerts erindringer: Fra livet og teatret I*, 1930, der fortæller om R's smukke præstesikkertelse (interesseret i kunst og æstetik), samt Aalborg katedralskoles program 1848, s 13 f.

19. 1. maj 1877—10. sept 90 (præst v kom-munehospitalet, Kbhvn 1. maj 67): **Frederik Rubek Christian von Bülow**, * 4. april 21 Ubby. Forældre: *Sejrherr*en ved *Fredericia*, general-løjtnant *Frederik Rubeck Henrik B* og *Henriette Bertine Dame* af *Ubby*. Stud priv 42, c maj 49, deltog som frivillig i krigen, infanteri-løjtnant 49, ordonnansofficer hos sin fader, der var overgeneral, deltog i slagene ved *Fredericia* og *Isted*, lærer søetatens drengeskole 52, sp *Dybbøl* 14. juni 58, afsat af tyskerne 28. okt 64, hjpr *Lindelse* 64, EM 76, afsk 10. sept 90, r af *Dbg* 94, † 5. nov 05. ~¹ 28. okt 52 sin kusine *Theodora Johanne Bruun*, * 2. aug 12 *Randers*, † 25. okt 64. Forældre: Oberstløjtnant, toldkasserer i Aalborg *Johan Jacob B* og *Christine Margrethe Bülow*. ~² 20. jan 66 *Anna Caroline Amalie Hochbrandt*, * 10. maj 19 *Frberg*, † 9. aug 93. Forældre: Fabrikant *Johan Andreas Christian H* og *Dorthea Steffensen*. — Søster ~ *Bruun*, *Gerlev-D*, med hvis søster han selv var gift. Svoger: *Bruun*, *Sværdborg*.

Pastor *B* var en aristokratisk præstesikkertelse af gammel officersslægt. Han mindedes hele sit liv krigen 1848—50 med særlig varme. Før slaget ved *Fredericia* sagde hans fader: »Er du bange, min dreng, saa bliv hjemme«. Men han var ikke bange. Ogsaa krigen 1834 fik han at opleve paa allernærmeste hold som sognepræst i *Dybbøl*. 18. febr 1864 trængte præjserne ind i *Dybbøl* pgd, de satte hans hustru en pistol for brystet og tog præsten, der tilfældig var i præstekjole, og førte ham som arrestant (mistænkt for spioneri) til *Flensborg*, hvor han sad i haardt fængsel i 7 uger. Fru *Bülow* fik ved angsten og sorgen et knæk, saa hun døde om efteraaret. *Bülow* afskedigedes naturligtvis samme foraar af præjserne.

Ved den sidste begravelse, han forrettede paa Dybbøl kirkegaard, pøb kuglerne ind over denne. To aar senere indgav hele menigheden ansøgning til den prøjsiske regering om at faa B tilbage; men det afsloges. B glemte aldrig sine gamle sognebørn. Han var virksom, da han kom til Kbhvn samme sommer, for at faa en indsamling sat i gang i kongeriget til afhjælpning af den haardeste nød i Dybbøl sogn. Han var med sit milde, lyse sind og sin menneskelige forstaaelse af alt menneskeligt som skabt for at trøste ved sygesengen. Mangfoldige er de, som skylder og vidste, at de skyldte ham tak for, hvad han havde været for dem eller deres paa hospitalet. Her er en af de historier, Bülow selv har fortalt herom: Gamle professor Hermansen traf ham en gang i et selskab og udrød: »Tak for hvad De har været for min søster, da hun laa paa kommunehospitalet. Jeg maa tilstaa, at det undrede mig, for, kære Bülow, De var kun slet funderet, da De gik ud fra os«. Ved en slægtningss fallit tabte han sin formue, som han havde faaet med sin anden hustru, og maatte for at kunne svare enhver sit, hvad han fremfor alt ville, sælge noget nær hele sit store værdifulde indbo, da han i 1890 forlod Sorterup. I Sorterup-O havde han det svært (se foran). Regeringen viste sig yderst fedtet, da hans pension skulle fastsættes, men det lykkedes, navnlig ved den gamle Høgsbros hjælp, at faa finansudvalget til at bøde noget herpaa. I Kbhvn forrettede han jævnlig indtil de senere aar begravelser og andre kirkelige handlinger (ligesom han her skrev en del af sine oplevelser, først for »Sorø amtstid«, senere for »Nationaltid«). Bülow var et ejegodt menneske, en varm fædrelandsven og en ypperlig fortæller. Paa det sidste kredsede hans tanker stadig om Dybbøl (Sorø amtstid 7. og 12 nov 1905).

Se G. Qvistgaard: En præstes kikkelse (biografi af pastor B og hans erindringer) Kirken og hjemmet, 1915, s 106, 108, 138, 149, 156, 171, 189—197, 218, 227, 326.

20. 20. nov 1890—15. marts 1913 (sp Helnæs 15. maj 83): **Frederik Carl Ludvig Harboe**, * 9. jan 50 Fjaltring. Faderen: Sp i Dybe-R, † 69, se der. Stud Viborg 68, c 75² (hi), huslærer Glorup, hjpr Stenstrup-L 26. juli 77, afsk 15. marts 13, † 6. febr 19. ~ 27. juni 78 Caroline Charlotte Elisabeth Linnemann Møller, * 20. febr 58 Glorup, Sindinge sogn, † 22. nov 35. Forældre: Godsforvalter, kammerraad Jens Peter M og Henriette Linnemann. — Broder: Hjørring. Morbroder: Krarup, Aastrup. Moders fættre: Meinert, Flødstrup-U og Meinert, Store Taastrup.

Pastor H var en jævn og stilfærdig mand, der var ret afholdt, og flittigt kom han i sognene. Kirkebesøget blev efterhaanden kun ringe, især i O.

21. 30. juni 1913—10. okt 25 (hjpr Præstø-S 1. nov 04): **H. P. Hansen**, fl t Taagerup-T, se der.

22. 24. dec 1925—23. aug 31 (hjpr Enghave k, Kbhvn 6. okt 23): **N. Gammeltoft-Hansen** fl t hjpr Kingos k, Kbhvn, se sp Davids k, Kbhvn.

23. 1. dec 1931 (sp Strib-R 24. juni 18): **Poul Axel Viggo Hermann**, * 14. marts 88 Kbhvn. Forældre: Oberstløjtn, gymnastikinspektør Abraham H og Anna Vilhelmine Broe. Stud Mtrp 06, c 12¹ (hi) kkp Jesus k, Kbhvn 27. nov 12. ~

3. maj 13 Esther Ragnhild Paula Larsen, * 21. dec 92 Kbhvn. Forældre. Kontorchef i landbrugsministeriet, c jur Lauritz Poul L og Sophie Kirstine Elisabeth Abildgaard.

Har specielt studeret kirkemusik.

Udg: 37: Religionsfilosofiske betragtninger, 38: Religionspsykologiske betragtninger, 39: Jeg tror, 49: Jeg vælger, 50: Blade af en landsbypræsts dagbog.

SLOTSBJERGBY—SLUDSTRUP

Slotsbjergby-Sludstrup pastorat, 858 og 714 ha, er frugtbart, hovedsognet er meget højtliggende, kirken er den højestliggende paa Sjælland, fra bakkerne vid og smuk udsigt over store dele af Vestsjælland og Storebælt. Terrænet sænker sig skraat ned mod Vaarby aa. Sludstrup sogn lavtliggende og fladt. Skovløst. Byerne: Slotsbjergby, Sludstrup m jernbanestation, Sørbylille, Harrested. Folketallet i tilbagegang.

Slotsbjergby har faaet sit navn efter Antvorskov slot. I pastoratet har der været to hellige kilder (Sct Knuds kilde, Sct Brikkes kilde).

Det kirkelige liv prægedes 1827—55 ganske af P. A. Fenger, der var vokset op paa Christianshavn, hvor hans fader var præst, og hvor han selv senere blev præst. Grundtvig var res kap hos hans fader, og F blev nær ven af Grundtvig. Han blev mere og mere overbevist om G's kirkelige syn og stod i striden mellem G og H. N. Clausen klart paa G's side. Han tilregnede 1827 en udgave af Kingos salmer til G. — F havde trange kaar i Slotsbjergby de første aar. Da han kom hertil, var kirkerne næsten tomme, og 1831 skriver han: »Her i menigheden kan jeg endnu intet se, som kunne ligne en opvækkelse«. »Her er kun lidt mere kirkegang end ellers paa egnen«. Der spores dog en lille fremgang, da han 1836 skriver: »Den aandelige død er ogsaa gruelig her, dog hersker den ikke aldeles«. Der blev en trang ventetid. F var som prædikant ikke særligt veltalende eller stemningsbevæget, men det blev sagt, at hans øjne straaled som »forklarede«. Biskop Fred. Nielsen taler om hans »storstillede endfoldigheds naadegave«, og D. G. Monrad talte om, at han »aldrig havde mødt en mand, hvis ord bar et saadant præg af troværdighed«. Han var flittig til at tage ud i sognene, og han drev med interesse præstegaardsjorden. Han holdt gudelige forsamlinger og ledede dem i et sundt spor. Mere end Grundtvig havde han tillid til disse forsamlinger og bibellæsninger.

F var en af stifterne af det *sydvestsjællandske broderkonvent* (se pag 467) og stod midt iblandt de præster, der arbejdede for vækkelse sammen med de gudelige forsamlings folk. Hans prædiken 1833 i Slagelse under vakancen der (se pag 417) vakte vældigt røre og medførte »den vestsjællandske krig«; gennem J. C. Lindbergs udførelse referater i Nordisk kirketidende blev F kendt over hele landet.

Efter 12 aars forløb i S kom der en vækkelse, og 1839 skriver F: »Aldrig har jeg troet at se saa megen velsignelse lagt til det ord, jeg i skrøbelighed har talt som i det sidste halvaar. Det er ikke alene i Slagelse og andre steder, at en opvaagnen har vist sig, men ogsaa, hvad der jo for mig maatte være særligt glædeligt, i disse menigheder og her i Bjergby kirke. Kirken er jævnligen stærkt besøgt, og deres tal, som kommer med til den aften-sang, jeg holder her i mit hus, har bestandigt tiltaget«. Men han ved, at vækkelsen ikke slaar til og tilføjer: »Hvor sent gaar det ikke, først inden folk lader sig vække, og siden med, at det tages alvorligt med omvendelsen og med at leve sit liv som et nyt menneske«. Fra mange sogne søgte man til F's prædike-stol, og han blev raadgiver og sjælesorger for de vakte i store dele af Vestsjælland.

Mynster sympatiserede ikke med F. Han skriver (1839) noget syrligt: »Paa sin egen menighed skal F ikke gøre meget indtryk, scm hans prædikemaade da i grunden er langtrukken og, uagtet nogle glimt af liv, søvning«. Mynster tilføjer, at F holder gudelige forsamlinger hveranden søndag eftermiddag. Men F fik stærk støtte af brødrene i konventet. Den vestsjællandske krig havde skabt et stærkt sammenhold mellem dem, og F blev varm forkæmper for kirkelig frihed.

1851 skrev han et sendebrev, fremkaldt ved N. Spandets forslag om religionsfrihed (se I, 10); F var en af hovedmændene i henvendelsen til Roskilde stænderforsamling om sognebaandsløsning, og opsigt vakte hans artikel i Nordisk kirketidende (1840) i anledning af en latinsk bøn, Mynster havde holdt i Roskilde. Ofte samledes konventet i S pgd og drøftede tidens spørgsmaal.

F var en meget flittig mand; op kl 5 om morgenen for at læse sit græske N T eller G T paa hebraisk, saa i gang med landbruget, saa ud i sognene, saa samtaler med de mange, der søgte ham. Han var ivrig for salmesangen og for at indføre Grundtvigs salmer. Han fik komponister til at skrive melodier til dem. Hans rige hjemliv og smukke ægteskab var baggrunden for hans gerning, og det er ikke tilfældigt, at Grundtvig netop til F's sølvbryllup, 1855, skrev salmen: Det er saa yndigt at følges ad for to, som gerne vil sammen være, hvor det sidste vers lød:

Der er en liflig sølvbryllupsfest
i Bjergby mellem de skarpe vinde,
hvor lunt saa længe sad Herrens præst
i børnekreds med sin dannekvinde,
ja, det er gammen...

Straks efter sølvbrylluppet brød F op fra Slotsbjergby for at blive præst paa Christianshavn (se videre Vor Frelsers k, Kbhvn I, 168—69).

Flere store møder var blevet afholdt her i hans tid, f eks DMS's sommermøder 1838, 1842 og 1849. Der blev stille, da han rejste. Hans efterfølger, *Winther*, var en jævn, stilfærdig grundtvigsk præst, som Skat Rørdam satte pris paa, og som huskedes med tak af sine konfirmander, men kirkegangen tog af. Pastor *Bahnson* havde et navn som digter, var en fin kunstnernatur, pastor *Mohr* var høj-

kirkelig med samarbejde med IM og arbejdede trofast for vækkelse, men drog herfra som en skuffet mand, skønt han personligt havde mange venner. Der blev bygget fh i Sludstrup 1913.

Slotsbjergby var i Fengers tid et af hovedpunkterne i »det hellige land« i Sydvestsjælland. Der er nu ikke mere spor tilbage af dette. 1909 opgjordes stillingen af pastor Mohr saaledes: Jævn kkg i Slotsbj, ringe i Sludstrup, ingen kirkelige retninger fremtrædende, nogen enkeltmandskristendom, men intet rigtigt samfundsliv. Megen verdslighed og aandelig sløvhed.

Som følge af kirkeminister P. Dahls sammenlægningsplaner var Gerlev anneks 1927—36 (se Lundforlund-G).

1922: Ikke meget liv, ungdomsf, 1930: Kkg 12—15 pct, hørelyst, en lovende arbejdsmark, 2 fh, gr ungdomsf, 1943: God kkg, velvilje, hørelyst, ungdomsm i pgd, 2 fh, menigheds-møder, 1950: Kkg 8 pct, gode forhold, ellers scm 1943.

Slotsbjergby kirke, med vid udsigt, er romansk, af kamp, koret er sidst i middelalderen ombygget i skibets bredde og afsluttet med tresidet gav. Skibet er overhvalvet, hvidkalket taarn, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Altærtavle (Julenat, kopi efter italiensk maleri), skænket af Fr. IV, malet alterforside fra c 1550, romansk font, prædikestol fra 18. aarh, stort sengotisk krucifix. Stolesæder fra renessancetiden. Klokke af Fastenove fra 1516. 125 sd. El varme 1952. Vaabenhuset rest 1952.

Danm kirker, Sorø amt, s 682—90, Nørlund og Lind: Kalkmal, s 268, Khst saml 1, r I, 541 og 464. Mackeprang, s 77—78.

Sludstrup kirke er romansk, af kamp, med apsis, et smalt oprindeligt taarn er senere vejet for et større af munkesten, vaabenhus (nu ligkapel) mod syd, kapel og sakristi mod nord, indgang i taarnet. Udskåret altærtavle fra c 1625, krucifix paa altret, romansk font, prædikestol fra 16. aarh. Interessant kalk fra 1499, sengotisk krucifixgruppe. Kalkmalerier fra c 1400 i koret (rest 1897). 125 sd. El varme 1952.

Danm kirker, Sorø amt, s 691—700. Mackeprang, s 77, 105.

Altægæster: 1891: 228 og 367, 1926: ialt 230, 1934: ialt 335, 1949: 130 og 82.

Menighedsraad: 1906: u p, 1922: Gr (u p), og saaledes siden.

Folketal: 1850: 591 og 473, 1901: 481 og 508, 1921: 485 og 498, 1950: 467 og 390.

Kommunevalg: 1943: Venstre 228 (5), u p 98 (2), 1950: Soc 47 (1), venstre 292 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 222 byg, 16 havre, b) 60 rdl, naturalier, c) 8 byg, d) 200 rdl, e) 64 td ld. — 1870: Regul 2264 kr, netto 5118 kr. — 1913: 3. kl, 1927: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1911.

16. 9. juni 1827—10. april 55: P. A. Fenger, fl t sp Vor Frelsers k, Kbhvn, se der.

Mynster fandt Slotsbjergby kirke »lille, ret anstændig og lys«. Pgd var ny og pæn. Om F's prædiken 1839 hedder det: »Efter nogle halvt rigtige, halvt urigtige fortolkninger kom han til at tale om »det aandelige Zion, den hl alm kirke« med forsagelsen osv. Tankegangen ganske ordentlig, men den samme som hos dette partie ideligen kommer igen, dog her uden sect-iver eller -udtryk. Sproget er en blanding af prophetiske udtryk og plattsjællandske talemåder. Foredraget klart, men noget plebejisk. Stor forsamling saavel af honoratiøres som andre, formodentlig ogsaa fra fremmede sogne. Ungdommen svarede ret godt, men intet udmærket. Mynsters tone er 1849 adskilligt hjerteligere end i 1839. 1849: F's stil er blevet simplere og naturligere, en hjertelig og opbyggelig prædiken, katekisationen god, talrig forsamling (M II, 120).

17. 24. juli 1855—30. nov 89 (sp Gjesing-N 19. juni 47): **Christian Ancker Winther**, * 13. juli 16 Kbhvn. Forældre: Etrd, medlem af overtiendekommissionen, artillerikaptajn Chr. Michael W og Else Margrethe Petronelle Braag. Stud Brgd K 33, c april 39 (I), afsk 30. nov 89, † 1. juni 98. ~ 21. juni 48 Kirstine Marie Elisabeth Glahn, * 7. maj 16 Olstrup, † 18. jan 00. Forældre: Rkp ved Garnisons k, Kbhvn, Poul Egede G, † 46, af Nr Vedby-NA og Bodil Marie Elisabeth Blicher af Gunslev. — Broder: Slemminge-F. Hustrus brødre: Sorø, Store Hedinge og Aastrup. Søster ~ biskop P. C. Kierkegaard. Brodersønner: Kongsted og Tjæreby. Moders søster ~ N. F. S. Grundtvig.

I kirkelig henseende tilhørte W den grundtvigske retning som saa mange af sin hustrus slægt. Han var en stille, ordknap mand, hos hvem et jovialt lune glimtvis kunne give sig et vist aforistisk udtryk, en melankolsk og selvkritisk natur. Sin hustru lærte han at kende, da hans hjem i Kbhvn var samme sted som hendes forældres, ligesom han var med i »Historicum«, til hvis ivrigste medlemmer hendes brødre hørte (fam Glahns slægtsbog, s 60). — G var »en jævn mand, der altid har haft mange venner, en mild og kærlig ordets forkynder« (Slagelseposten 2. juni 98).

Fru Winther fik som ung en fodskade, der forværredes med aarene, saa hun i mange aar sad fængslet til sygestolen, i de sidste aar var hun næsten blind. Men alt dette gjorde ikke skaar i hendes aandslivlighed og meddelsomhed, der uden at bryde harmonien stod i modsætning til mandens alvorlige og inde sluttede væsen (Glahns slægtsbog).

18. 13. febr 1890—2. febr 98 (lærer Kbhvn): **C. T. Bahnson**, fl t sp Skive-R, se der.

19. 2. maj 1895—16. maj 96 (kkp Følleslev-S 22. dec 91): **Peter Saxo Frederik Larsen**, * 22. febr 64 Taarnby. Forældre: Gdjr, amtsraadsmedl Nikolaj L og Anna Bendtsen. Stud priv 85, c 90² (I), hjpr Slangerup-U 19. febr 91, † 16. maj 96. ~ 1. maj 91 Anna Møller, * 9. okt 58 Næstved. Forældre: Skomagermester Lars Andersen M og Clara Dorthea Jensen.

Pastor L var »en brav ung præst, der hurtigt kom i et hjerteligt forhold til mgh, men han var allerede svag, da han tiltraadte. En kundskabsrig mand, meget energisk, nærmest høj Kirkelig med hældning til grundtvigianismen, tog sig meget af de fattige« (Kalundborg avis 18. maj 96, Slagelseposten 16. maj 96).

20. 5. aug 1896—17. april 1909 (sp Ljørslev-Ø 30. dec 91): **J. L. T. Mohr**, fl t Store Magleby, se der.

21. 26. juli 1909—22. juli 22 (sp Sønderup-S 25. aug 02): **J. K. Bruun**, fl t Vignsnes, se der.

22. 16. okt 1922—22. jan 27 (hjpr Præstø-S 15. juli 21): **M. J. Strunge**, fl t Taarnby, Amager, se der.

23. 4. aug 1927 (sp Stadager-NK 30. juni 22): **Bjørn Gustav Warring**, * 5. maj 93 paa skruebarken »Hvidbjørnen« paa rejse i Davisstrædet ved Grønland. Forældre: Kolonibestyrrer i Grønland Peter Jørgen Petersen og Anna Sophie Carlsen. Stud Mtrp 12, c 19¹ (h), hjpr Timotheus k, Kbhvn 29. marts 20. ~ 24. okt 22 Elsa Margrethe Poulsen, * 9. okt 01 Kbhvn. Forældre: Ingeniør i DFDS Frederik P og Laura Jensen. — Hustrus søster ~ Wester-

gaard Madsen, sp Frederiksholms k, Kbhvn, nu sekretær i De samvirkende Menighedspl. BM og herredsrepræsentant DKU.

— Litt: Fr. Barfod: P. A. Fenger, 1878, C. J. Brandt og Fr. Nielsen: P. A. Fenger, 1878, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent, 1890, Fred. Nielsen: Karakteristikker og kritikker, 1884, Minder fra gl gr hjem, II, 12, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere, I, 28, Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser, I, se ogsaa under Lyngø-B (P. A. Fengers broder: J. F. F.).

LUNDFORLUND—GERLEV

Embedet var nedlagt 7. april 1927—1. aug 1936. Lundforlund var anneks til Boeslunde, Gerlev til Slotsbjergby-Sludstrup.

Lundforlund-Gerlev pastorat er højtliggende, smaa sogne. L sogn er for størstedelen een stor bakkeknode, der skraaner ned mod sognegrænserne. Vide udsigter over Vestsjælland og Storebælt. Enge langs Vaarby aa. I G sogn skal have været en hellig kilde, Sct Peders kilde. Byerne L og G og Serdrup.

Det kirkelige liv har været ringe, og kirkegangen har i lange perioder været sløj. Præsterne siges at have været rationalister helt op til omkring 1890. Pastor *Holm* var en meget aristokratisk type. Hans smukke køretøj med to hvide heste huskedes længe. Han tog folk med op at køre paa vejen til annekset, var afholdt og anset og bekæmpede energisk den kortspilmani, som prægede befolkningen. Om *Blauenfeldt* og den samtidige lærer og kirkesanger, *Sørensen*, blev det sagt, at de var begge to ganske rationalistiske; de prægede sognet gn en menneskealder og fik folk vænnet af med at gaa i kirke. *Blauenfeldt* var en »tør og kedsommelig prædikant«, ofte var der ingen i kirke, især om vinteren, (kirkerne var ikke opvarmede). Proprietær *Hage*, Lundforlundgaarden, og en del unge søgte til Hemmeshøj kirke. Pastor *Røgid* var en dygtig prædikant, mere folkelig end forgængeren, men hans eftermæle er præget af hans tragiske afsked. Efter hans første (prægtige) hustrus død gik det rent tilbage for ham, han maatte tage sin afsked, og hans livsafslutning blev trist. Først med pastor *Nørgaard* blev der nogen fremgang i det kirkelige liv. Han var højskolepræget og stod redaktør *Hans Jensen*, Slagelse, nær. Grundtvigianere fra hele egnen søgte hertil, og der blev nogen grundtvigsk bevægelse. Pastor *Gjørup* var en dygtig og særpræget præst, han blev senere landsfmd for Kirkeligt Centrum. Han havde en god gerning her. Den lange vakance, som skyldtes kirkeministeriets sammenlægningsplaner var ikke til gavn for kirkelivet. Den endte som nævnt med, at embedet blev nedlagt, og begge scgne blev annekser til nabosogne, Gerlev blev endog 3. sogn under Slotsbjergby. I denne tid boede provst J. Nyegaard (fh Gudum-F) i pgd en tid. Befolkningen var dog meget utilfreds med denne ordning, og pastoratet genoprettedes 1936.

Flere lægfolk har gjort et kirkeligt eller

folkeligt-kristeligt arbejde i sognene. Proprietær *Johannes Warming* og hans hustru, *Johanne W.*, f. *Bauer*, *Johannesdal*, var ivrige IM's venner. De ordnede møder, gudstjenester, havesammenkomster m. m., og proprietær *Warming* var en søgt taler paa egnen. Med stor nidkærlighed talte han IM's sag, f. eks. i »Sorø amtstid«.

1938 rejstes den store *idrætshøjskole* i Gerlev, med *Kr. Krogshede* som forstander. Her samles mange unge. Gerlev er blevet et sjællandsk Ollerup. Flere store møder er holdt paa idrætshøjskolen, bl. a. studentermøder 1940—43; *Kaj Munk* talte 1940, mødet 1943 sluttede meget dramatisk netop 29. august.

En mand, der har betydet meget paa egnen, er lærer *N. Arnth Jensen*, * 83 i Gerlev, lærer i Gerlev 1906—38, indenrigsminister 47 i ministeriet *Knud Kristensen*. — Han var fmd for De vestsjællandske ungdomsforeninger 06—31, sogneraadsmnd 1917—28, BM De danske ungdomsforeninger 20—29, fmd for Sorø amts skytte- og gymnastikf 25, BM overbestyrelsen for De danske skytte- og gymnastikforeninger 26, fmd 33, folketingsmd siden 1927. Hans arbejde for ungdommen har sat sit præg ud over sognets grænser, han har ledet det i grundtvigsk aad og arbejdet meget for gymnastik- og skyttesagen. Paa rigsdagen har han været venstres ordfører mange gange, især i skolesager, medl. af rigsdagens præsidium.

1907 oplyses: Ringe kkg, en ikke yderligt-gaende præst med en alvorlig forkyndelse og evne til at holde foredrag vil antagelig passe bedst, 1914: God kkg i de sidste aar, grundtvigsk præg, ingen IM, 1922: Velvillig, nærmest gr. befolkning, ikke meget liv, 1943: Kkg 4—6 pct, ingen kirkelig bevægelse, 2 fam til frimgh, 2 fh, 1950: Kkg 5—6 pct, tilsyneladende ikke megen kirkelig interesse, ØM-kreds, gymnastikf der virker som foredragsforening.

Lundforlund kirke er romansk, af kamp, apsis med 8-bladet vinduesrose, genaabnet 1919. Overhvalvet i gotisk tid, taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Kalkmalerier fra c 1300 i apsis, fremdroges 1918, men de kunne ikke restaureres, derfor udførte H. Munk en ny dekoration. Alter af kamp med krucifix fra c 1475 i stedet for den tidligere altertavle (Anker Lund: Jesus og børnene). Udskåret prædikestol fra c 1625, romansk font, sm sakristider. Ligsten. 80 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 701—09. Mackeprang, s 74, 77, 78.

Gerlev kirke er romansk, af kamp, senere overhvalvet og forsynet med taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord, alt af munkesten. Malet alterfodsider fra 1589, udskåret altertavle fra 1667 af *Lorens Jørgensen*, tidlig barokprædikestol, romansk font, klokke fra 1522, interessante kalkmalerier fra 15. aarh. 80 sd. Kirken rest 1943.

Danm kirker, Sorø amt, s 710—20.

Altergæster: 1842: 322 og 416, 1872: 258 og 299, 1891: 112 og 187, 1902: 46 og 136, 1922: 125 og 100, 1938: 90 og 50, 1950: 73 og 70.

Folketal: 1850: 363 og 398, 1901: 322 og 380, 1921: 282 og 389, 1950: 265 og 332.

Menighedsraad: Ved alle valg: u p (gr).

Kommunevalg: 1943: Soc og rad 50 (1), venstre 179 (6), 1950: Soc 60 (1), bf 194 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 220 byg, b) 9 rug, 35 rdl, naturalier, d) 130 rdl, e) 58 td ld. — 1870: Regul 1760 kr, netto 2520 kr. — 1913 fig 3. kl.

Pgd optørt 1950.

14. 3. dec 1842—14. dec 49 (sp Femø 21. april 30): **Tannes (Antonius) Tønnesen**, * 10. juli 98 Skullerupholm. Forældre: Forpagter, senere proprietær, c jur *Hans T* og *Anna Marie*

Mørch. Stud Roskilde 17, c april 23 (1), ord kat Stege 20. april 25, † 14. dec 49. ~ 29 *Amalie Birgitte Vilh. Jørgensen*, * 16. aug 11 Kbhvn, † 30. juli 60. Forældre: Grosserer *Bartholomæus J* og *Johanne Margrethe Lind*. — Søn: *Saltum-H.*

Mynster fandt pgd gammel og maadelig (1849), kirken i L lille og simpel. Pastor T's prædiken var »tom rationalistisk snak, foredraget med en hæs stemme, om oplysning, dyd og gudsfrygt. Ungdommen kunne lærebogen udenad, men manglede i ualmindelig grad agtsomhed og eftertanke« (M II, s 118).

15. 1. april 1850—7. juli 57 (sp Vaagø 29. jan 39): **Jens Engelsted**, * 6. marts 05. Forældre: Major *Jens E* og *Elisabeth Valborg Agnete Engelsted*. Stud Nyborg 25, c jan 33 (h), hjpr *Borre* 18. okt 33, † 7. juli 57. ~¹ 6. marts 39 *Georgine Fred. Petrine Gall*, * 21. dec 12, † 26. jan 40. Forældre: Billetkasserer ved Det kgl Teater *Johan Philip G* og *Severine Cathrine Schierbeck*. ~² 3. jan 42 *Sophie Birgitte Fred. Dorothea Rosing*, * 15. sept 16, † 18. febr 73. Forældre: Forpagter paa *Liselund*, krigsraad *Carl Vilh. R* og *Anna Hedvig Petersen*. — Broder: *Ørum-D*. Søn: *Oue-V*. Fættre: *Blicher*, Nr *Broby* og *Engelsted*, *Svinginde*.

16. 19. sept 1857—24. april 74 (sp Rær-H-V 19. juli 45): **P. Holm**, fl t *Udby-Ø*, se der.

17. 18. juli 1874—14. maj 91 (sp Guldbjerg-NS 2. febr 49): **Wichmann Blauenfeldt**, * 14. maj 17 Randers. Forældre: Organist *Jacob Eduard B* og *Lene Bredahl*. Stud Randers 35, huslærer, c april 43 (1), afsk 14. maj 91, † 7. aug 01. ~ 1. sept 53 *Hansine Nic. Andersen*, * 6. jan 24 Randers, † 16. aug 84. Forældre: Kammerraad, hospitalsforstander, prokurator, landvæsenkomm *Hans A* og *Johanne Hansine Sommerfeldt*. — Sønner: *Tamdrup* og *Jersie-S*. Hustrus morbroder: *Skamby*.

Nattid 8. aug 01.

18. 3. aug 1891—15. nov 1906 (sp Sejersø 25. sept 85): **Carl Theodor Røgind**, * 25. juni 46 Mygind. Faderen: Sp i *Rørby*, † 74, se der. Stud Sorø 66, c 75² (h₂), lærer Aarhus priv realsk, skolebest *Grenaa priv realsk*, sp og lærer *Mandø* 5. febr 78, sp *Raaby-S* 27. dec 82, afsk 15. nov 06, † 14. juli 07. ~¹ 12. april 78 *Caroline Albertine Emilie Sigrid Mohr*, * 15. dec 52 Ølsby, Slesvig, † 28. april 03. Faderen: Sp i *Værsløv-Jørløse*, † 72, se der. ~² 24. okt 06 *Julie Christiane Marie Andrup*, f *Gjerulff*, * 5. okt 61 Viborg mark, † 2. marts 42. Forældre: Gdjr *Chr. Leopold Em. G* og *Johanne Amalie Villou*.

R var sogneraadsmnd paa *Mandø* og i L paa *Sejersø*. Sor tidsskr IV, 2, side 140, Sorø amtstid 15. juli 07.

19. 7. jan 1907—28. nov 14 (hjpr *Bornholms valgmg* 3. sept 03): **J. P. J. Nørgaard**, fl t rkp *Vor Frelses k*, *Esbjerg*, se sp *Store Hedinge*.

20. 12. april 1915—17. marts 24 (valgmghds-præst Aal 7. juni 12): **K. Gjørup**, fl t sp *Køge-Ø*, se der.

Embedet ledigt, derefter nedlagt indtil 1. aug 1936

21. 13. nov 1936 (hjpr *Tersløse-S* 22. febr 35): **Jens Christian Frede Ringsted**, * 3. aug 09 Ringsted. Forældre: Parcelist *Lars Christian J* og *Ane Sophie Isaksen*. Stud *Haslev* 29, c 35¹ (h₁). ~ 16. okt 35 *Karen Sigrid Madsen*, * 15. sept 14 *Haslev*. Forældre: Snedkermester *Gunni M* og *Valborg Petrea Nielsen*.

KIRKE STILLINGE

Kirke Stillinge sogn er provstiets største, 3930 ha, langs Storebælt, overvejende frugtbar, sandet ved stranden, bølgeformet og bakket, mod syd flade enge. En del mose. Ved S strand, Keldstrup, Næsby og ved Bildsø strand er der stort badeliv om sommeren. En del sommerhuse (med c 1700 beboere om sommeren). I sognet har der været to hellige kilder. Sognet hørte til 1807 under Løve herred i kirkelig henseende. Byerne: KS, Bildsø, Ø Stillinge, Kongsmark, Næsby ved stranden. Hg Knudsrødgaard.

Det kirkelige liv i dette store sogn har været præget af, at præsteembedet var et af de bedst lønnede i landet; derfor var det ældre og ofte svage præster der kom hertil, og derfor blev der særligt hyppigt præsteskitte. Mynster var tilfreds, især roser han ordningen med »lærermødre«, se nedenfor. Der har ikke været vækkelser eller større aandelige bevægelser. Befolkningen er politisk venstre, i de senere aar ogsaa en del socialdemokrater; nøjsomhed og gammeldags gudsdygtighed har præget, i vore dage ogsaa almindelig materialisme. Fra Havrebjerg og Ørslev har der været lidt IM's paavirkning, men der er kun ganske faa IM her i sognet.

I november 1941 blev der vist for første gang i sognets historie indbudt til ungdomsmøde i pgd. Formaålet var folkelig og kirkelig vækkelse. Der har været god tilslutning.

Der blev bygget fh i K Stillinge 1934 og i Keldstrup 1905. I vinterhalvaaret afholdes folkelige og kristelige møder, ledet af et udvalg med sp som fmd. Stor tilslutning.

Forfatteren Zacharias Nielsen er født i Ø Stillinge, kammersanger Niels Hansen er født i Keldstrup. Blandt dem, der har arbejdet for det folkelige, kan nævnes lærer Otto Jensen, Bildsø, ved hvis initiativ en samlingssal blev bygget.

Da Tobiasen og da Th. Petersen var hjør her, var der noget røre, og de havde ret stor kirkegang. Ellers har kirkegangen kun været jævn. Efter 1941 er ny kontakt med befolkningen opstaaet ved forsamlingsmøder, ungdomsmøder i pgd, studiekredse og aftenhøjskole, og dette har ogsaa sat spor i voksende kirkegang af baade ældre og yngre.

1919 oplyses: Ikke god kkg, ærbødighed for kirken, lidt IM, nogle gr, 1930: Kkg 5 pct, overv gr, 2 fh, intet særligt, 1943: Kkg 4—5 pct, velvilje, voksende hørelyst, ungdomsm i pgd, børnegudstj, 3 fh, 1950: Kkg 5 pct, trofast kreds af kkg, kirkeblad, velvilje, ærbødighed for kirken, ungdomsm i pgd, lidt IM, en del gr, velstillet befolkning.

Kirke Stillinge kirke er anselig og smuk, romansk, af kamp, senere stærkt udvidet, koret er nedrevet, og skibet forlænget betydeligt mod øst af kamp og munkersten, overhvælvet, vaabenhus mod nord, to store kapeller mod syd, det østlige er nu særligt daabskapel. Kirken har haft taarn, men det nuværende taarn er opført 1807 af røde mursten med kamgavl, senere forhøjet. Kirken restaureredes 1865. 1864 fandtes kalkmalerier i daabskapellet fra 15. aarh. Udmærkede kalkmalerier er ogsaa fremdraget andre steder i kirken: paa korets nordvæg og skibets sydvæg. Meget rigt udskaaen altertavle fra c 1602, alterpanel fra 17. aarh med malerier. Prædikestol fra c 1600 med malede evangelistbilleder. Rigt udskaaet sekskantet font med himmel.

Jernbeslaaet egetræsskab fra middelalderen. Den ene klokke er flamsk, fra 1525. Flere ligsten. 250 sd. El varmeinstallation 47.

Danm kirker, Sorø amt, s 721—36, Løffler: Sorø akademiske kirker, s 43.

Altergæster: 1891: 700, 1902: 623, 1912: 432, 1922: 324, 1930: 210, 1942: 303, 1950: 332.

Folketal: 1850: 1594, 1901: 1802, 1921: 1867, 1950: 1707. Menighedsraad: 1919: Gr flertal, 1930: 2 IM, 3 gr, 2 u p, 1938: do, 1949: 7 n gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 136 (2), venstre 389 (6), husm 70 (1), 1950: Soc 134 (2), venstre 443 (6), rf 103 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 450 byg, b) 14 byg, 24 rdl, c) naturalier, d) 300 rdl, e) 157 td ld. — 1870: Regul 3880 kr, netto 8910 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1861.

1825—47 var den saare virksomme og begavede H. C. Flemmer sp her.

15. 7. dec 1848—28. aug 72 (sp Hvejsel-Givskud 21. febr 37): Provst Johan Chr. Julius Zahle, * 20. maj 95 Vemmetofte. Forældre: Sp i Slaglille-B Chr. Gottlieb Z, † 17, og Christine Esmarch. Stud Hrlf 14, c april 19 (1), adjunkt Hrlf 18, sp Jelling-H 4. juni 31, provst Nørvang-Tørrild herr 4. juni 36, provst Slagelse herred 27. jan 49—3. jan 61, † 28. aug 72. ~ 16. aug 25 Anna Sophie Vilh. Petrea Funch, * 9. dec 97 Køge, † 19. sept 62. Forældre: Oberstløjtn ved de jyske dragoner Frederik Chr. F og Vibeke Margrethe Petrea Friboe. — Datter ~ Lassen, Sværdborg. Datterdatter ~ Ohrt, Voer-E. Brodersøn: Vallensved. Hustrus broder: V Egede-B.

Mynster skriver 1849, at pgd trænger til ombygning, den store have var forsømt. Kirken stor, lys og i ypperlig stand. »Her findes »læremødre«, til hvilke forældre sender deres smaa børn, i flere byer, og de stiftte megen nytte. Om provst Z's prædiken hedder det: »Ikke affecteret, som jeg havde befrygtet, men virkelig sindrigt, smukt og opbyggeligt, foredraget med kraft og i god smag. Provstens tekst var ps 27, 4 med den sindrige disposition: Hvad skal kirken være for os? En Noahs ark, et Sinai, et Tabor, et Phanuel, et Bethel. — Katekisationen meget god. Af ældre mænd mange tilstede, ungdommen overmaade talrig, svarede vel ret opmærksomt, men ikke just med synderlig færdighed (M II, s 110).

Hjælpepræst hos provst Zahle

1868—72: L. E. L. Tobiasen, se Flemløse.

16. 27. nov 1872—13. marts 86 (sp Sorterup-O 1. sept 42): Provst Jens Martin Georg Bondesen, * 9. juli 12 Lyng. Forældre: Sp i Lyng-U Eskild B, † 24, og Sophie Magdalene Lund. Stud Mtrp 31, c maj 38 (1), huslærer Sorø, provst Slagelse herr 3. jan 61—19. nov 84, r af Dbg 75, afsk 13. marts 86, † 22. april 95. ~ 25. april 43 Betty Sandmann, * 21. maj 13 Wismar, † 5. juli 94. Forældre: Svensk-norsk vicekonsul, kbmd Johan Andreas Christopher S og Christine Elisabeth Eleonora Martens. — Brodersøn: Stubbekøbing-M. Fætter: Lund, Tommerup.

Provst B var en myndig og anset embedsmand. Han indviede paa biskoppens vegne kirkerne i Slagelse og talte over dr Rudelbach i Slagelse. Han var velvillig og godgørende, men var svag den meste tid, han var her. Han havde et navn som salmedigter, han oversatte en del tyske salmer og skrev selv salmer, hvoraf 2 blev optaget i Roskilde konvents salmebog og een findes i salmebog for kirke og hjem, nr 381: »Jeg kommer, Herre,

paa dit ord«. Han skrev en kyndig anmeldelse af Hjorts »Gamle og ny salmer« i »Dsk folkeblad«, og hans oversatte H. P. Holsts digt til Fr. VI til latin (Berl tid søndagsbl, 1840, nr 4).

Hjælpepræst hos provst Bondesen

1875—77: T. Petersen, se Stenløse-V.
1877—83: J. V. Pontoppidan, se Himmelev.
1883—86: O. G. Tram, se Ubyy.

17. 27. maj 1886—2. nov 93 (sp Tommerup-Brylle 26. febr 69): **Carl Henrik Emil Schjæring**, * 22. april 24 Kbhvn. Forældre: Partikulier Henrik Eskild S og Dorthea Sophie Wang. Stud von Westens inst 40, c nov 45 (I), manuuktør, holdt prøveprædiken i Slesvig, da han søgte embede der 57, ord kat Helligaands k, Kbhvn 25. juni 59, † 2. nov 93. ~ 2. juni 48 Caroline Margrethe Dahlstrøm, * 8. jan 21 Nykøbing F, † 1. april 01. Forældre: Kclrd, prokurator Ove Chr. D og Marie Hedvig Lund.

Udg: 50: Kritik af den spekulative trinitetslære, 64: Foredrag om betydningen af Christi lidelse og død, 70: Indre mission i sognet eller fredens budskab, 79: Angaaende vore tekster, 85: Kærlighedens indre liv og gerning som grundlag for belysning af tidens kirkelige spørgsmaal (se Brylle).

S prædikede allerede som 18-aarig i Nykøbing F. Han var fra de unge aar videnskabeligt anlagt, dyrkede baade teologi, filosofi og historie, og var en søgt privatlærer i disse fag. Hans ædle, ejendommelige personlighed øvede en ikke ringe indflydelse paa hans mange elever. Han deltog 1866 i konkurrence om en docentpost i teologi. Han vedblev som præst at dyrke sine teologiske studier, men kun en ringe del deraf blev offentliggjort. Han var en udpræget akademiker; som præst var han redebon og nidkær og virkede med inderlighed baade som prædikant og i den private sjælesorg. Han var afholdt, Slagelseposten indeholdt 2 sørgedigte over ham (3. nov og 7. nov 93), jvf Slagelseposten 3.—4. nov s aar.

18. 24. jan 1894—17. dec 96 (sp Ølgod-S 14. jan 76): **Jørgen Christian Fenger Orlík**, * 8. maj 34 Korsør. Forældre: Provst i Tikøb-H-H Christian Magnus O, † 47, og Hanne Elisabeth Fenger. Stud Frborg 52, c 59² (h), huslærer, lærer Det kgl blindeinst 60, sp Bølling-S 9. aug 69, † 17. dec 96. ~ 8. maj 72 Claudine Michaeline Sørensen (Hagsted), * 31. dec 43 Hagsted, Skanderup, † 20. febr 87. Forældre: Gdjr Søren Pedersen og Kirstine Clausdatter. — Broder: Sct Jørgens-S. Fætter: Dalby-S.

Pastor O var 60 aar, da han kom hertil. Han havde haft sin manddomsgerning i Vestjylland, hvor han var meget virksom for hedeplantningssagen, han fik bygget en ny kirke og 4 nye skoler i sit store pastorat, Ølgod. Han var en fremragende præst, en personlighed, som vidste, hvad han ville, og ikke veg af. Der var noget fyrigt ved ham; det saas straks i hans smaa funklende øjne, hans blod kom let i kog, og saa kunne han fare heftigt op. Men han var overvejende mild, havde et blødt og følelsesfuldt sind, ejendommeligt var hans »rige stemningsfuldhed«, faa kunne som han tage del i andres glæde og sorg. Det blev sagt om ham, at han var en typisk evangelisk-luthersk præst. Pastorinde, fru Thyra Jensen skrev om O i Højskolebl, at »ingen forstod at

skabe fest i kirken som O, især ved de store højtider, og han forrettede f eks daab med særlig højtid«. Fru O var en begavet og aandeligt interesseret personlighed. Begge tilhørte den grundtvigske retning og var begge lige begejstrede for fædrelandet og for kirkelig og borgerlig frihed. Deres hjem var meget lykkeligt og i Jylland et samlingssted for de grundtvigske kredse.

Fam Orlíks slægtsbog, s 57, Højskolebl 17. dec 97, Taler ved J. F. F. Orlíks jordefærd. HF, II, 180. Minder fra gl gr hjem VII, 1927, s 131—32.

Hjælpepræst hos pastor Orlík

1895—96: E. T. J. Müller, se Hatting.
1896: H. P. Sidenius, se Butterup-T.

19. 3. marts 1897—22. okt 99 (sp Ubyy 15. dec 92): **Werner Ludvig Nannestad**, * 9. okt 39 Ø Velling. Faderen: Provst (af L Lyngby-Ø) i Vestenskov-Kappel N. C. N, † 71, se der. Stud Nyk 59, c 66¹ (I), adjunkt Roskilde 69, i Italien og Frankrig 72—73, sp Herringe-G 13. maj 82, † 22. okt 99. ~ 24. maj 82 Thora Rittmer Jacobsen, * 1. jan 64, Skovlunde, Ballerup, † 17. aug 43. Forældre: Lærer i Herringløse Emil Bartholin Rittmer J og Anna Marie Brock. — Broder: Gødvad-B. Søster ~ Schjærmer, Egebjerg. Farbroder: Landet-R. Fæster ~ Hansen, Glostrup.

Udg: 94: Leo Tolstoy som religiøs forfatter, 95: Portrætter fra kirken (Monrad, Frimodt, Hostrup), 97: H. L. Martensen, nyt bidrag til en karakteristik af dansk prædiken, 99: Portrætter fra kirken (J. H. Paulli, N. G. Blædel), skrev afh i Hist tidsskr (herugen af Gottorps indflydelse paa fredsforhandlingerne) og i Teol tidsskr.

Pastor N var svag og lidende, da han kom hertil og naaede ikke rigtigt at lære sin menighed her at kende. Han var en kyndig mand, hans bøger og afhandlinger viser hans interesser, som især var af historisk art. Han forstod at tegne et portræt. Han var en grundig mand i sit arbejde, som præst var han Martensens discipel. (Slægten N, s 13, Slagelseposten 23. okt 99).

20. 20. dec 1899—10. sept 1904 (sp Sct Mikkels k, Slagelse 13. febr 84): Provst **Christian Ferdinand Sorterup**, * 10. sept 40 Kbhvn. Forældre: Kancellisekretær, assistent i auktionskontoret, c jur Jørgen S og Antoinette Cornelia Matthiesen af Hvedstrup-F. Stud von Westens inst 59, c 67² (I), hjpr Skaarup 12. dec 71, rkp Sct Mikkels k, Slagelse, sp Hejninge 8. marts 77, provst Slagelse herr 26. april 87, r af Dbg 98, † 10. sept 04. ~¹ 14. sept 72 sin kusine Charlotte Frederikke Møller, * 5. sept 43 Reykjavik, † 1. marts 86. Forældre: Apoteker Johan M og Frederikke Christine Cecilie Matthiesen af Hvedstrup-F. ~² 13. jan 88 Rigmor Guride Viborg, * 10. febr 47 Rynkeby. Faderen: Sp Sct Mikkels k, Slagelse, † 85, se der.

Under henvisning til Sct Mikkels k, Slagelse, hvor provst S havde sin længste præstegering, og hvor han blev svigersøn af sin forgænger, dr K. F. Viborg, skal tilføjes, at provst S alle dage var en meget veltalende mand, en bred og levende personlighed. Han havde mange venner i Slagelse og vandt god indgang her. Provstegeringen optog ham meget, han blev betegnet som en typisk dansk provst. Hans evne til at finde ord, der netop traf stemningen og sandheden, var ud over

det almindelige (Sorø amtstid 11. sept 04, Slagelseposten 12.—16. sept 04, P. Severinsen: Sct Mikkels k og sogn gn 600 aar, 1933, s 92 f).

Hjælpepræst hos provst Sorterup

1903—04: M. C. Mikkelsen (Glenstrup), se nedenfor.

21. 27. dec 1904—27. aug 19 (sp Laastrup-S 5. aug 80): Provst Niels Schou Laurberg, * 31. maj 48 Enslevgaard v Grenaa. Forældre: Godsforvalter paa Hessel ex jur Peter Adam Severin L og Johanne Georgine Schou. Stud Aarhus 67, c 73² (h₁), lærer Kbhvn, kkp Lading-F-S 11. aug 76, provst Rinds-Nørlyng herr 16. febr 88, r af Dbg 94, provst Slagelse herr 23. dec 09, afsk 27. aug 19, Dbm 27, † 2. juni 34. ~ 4. jan 77 Kirstine Kjeldsen, * 28. sept 52 Lerchenfeldt, † 11. nov 15. Forældre: Proprietær Matthias K og Mette Faurschou. — Farbroder: Vejlbj (hos hvem L blev opdraget).

Provst Laurberg havde nok sine bedste præsteaar i Jylland. Han var »den fødte provst«, en administrativt kyndig og myndig mand. Hans skikkelse og hjem var præget af god, gammel kultur. Hans ærværdige, hvide haar og hans evne til at skabe højtids passede godt til den smukke kirke i K Stillinge. Han levede meget stiltfærdigt, passede sine embeder omhyggeligt og var almindelig anset. Han var den 7. præst i sin slægt (nedstammer fra provst L, Laurbjerg, † 1678).

22. 9. dec 1919—8. aug 40 (sp Onsbjerg 29. jan 16): Michael Christian Glenstrup, * 11. juni 71 Holmegaard, Glenstrup. Forældre: Murrmester Niels Mikkelsen og Karen Sophie Jensen. Plejesøn af J. F. Fenger, sp Soderup-E. Stud Randers 92, c 98¹ (l), hjpr Nordrup-F 9. dec 98, præst Omaha, Nebraska 01, præst og lærer præsteskolen Des Moines, Iowa 03, hjpr K Stillinge 03, sp Hem-H-D 12. juli 05, navneforandring fra Mikkelsen til Glenstrup 09, sp Vadum 19. maj 11, afsk 8. aug 40, † 1. juli 42. ~¹ 1. okt 00 Juliane Elise Neergaard, * 3. april 71 Harridslev, † 13. april 07. Faderen: Provst i Nordrup-F, † 03, se der. (Stamt 68). ~² 30. juni 08 Dagny Helweg, * 24. nov 80 Kbhvn, † 29. maj 16. Forældre: Forsøgsleder Leopold Hans Andreas H af rkp Sct Knuds k, Odense, og Astrid Benedicte Hostrup Spur, adopt Skibsted. ~³ 14. nov 18 Ebba Thingsig, * 26. juni 95 Hjerring. Forældre: Sagfører Kristine Pedersen T og Vilhelmine Marie Jensine Bruun.

Pastor Glenstrup, der tidligere havde været kapellan her, var en hjertensgod mand, hvilket hans forkyndelse ogsaa bar vidne om, han var en ydmyg mand, og man vil mindes, at han tit lagde folk paa sinde, at de for at se Guds rigt skulle blive som børn, og pastor G selv evnede netop at komme ned paa dette stæde, og man vil i denne forbindelse mindes G's store interesse for børnene, naar han som fmd for skolekomm ved eksaminerne færdedes mellem børnene, hans smil og venlige ord gjorde børnene trygge og tillidsfulde. Man vil ogsaa mindes G fra juletræsfesterne i skolerne, hvorledes han saa levende og varmt kunne fortælle børnene om julen, at de helt blev revet med, og hvorledes han kunne lege med børnene, for et juletræ uden G var den gang utænkeligt. Pastor G var en mand som kun havde venner, altid kom han os imøde med et

smil og en venlighed, som gjorde, at man skulle komme til at holde af ham og vise ham tillid og fortrolighed. (Chr. Christensen, sogne- raadsfmd, K Stillinge).

23. 30. nov 1940 (hjpr Reerslev-V 25. febr 40): Karl Frederik Olesen, * 31. okt 13 Humble. Forældre: Overlærer og kordegn Svend O og Karen Mortensen. Stud Svendborg 33, c 40¹ (h₁). ~ 15. jan 41 Margit Isaksen, * 10. juli 18 Astrup. Forældre: Banefmd i Brønderslev Johan Heegaard I og Johanne Magdalene Andersen.

Litt: L. P. Jensen: Bondeliv i en sjællandsk bondegaard (i K Stillinge) for 200 aar siden, Sorø amts hist aarb XII—XIII.

VENMELEV—HEMMERSHØJ

Vemmelev-Hemmershøj pastorat, 2086 og 1327 ha, er dels lavt og fladt, dels præget af storformede højder og bakker. Frugtbart, nær Storebælt. Hovedvejen Kbhvn—Korsør gaar forbi pgd. Byerne: V, Gl Forlev, Forlev stationsby, Ormslev, H, Stude, Erdrup og Vaarby.

Det kirkelige liv. Omkring 1800 var der mcdstand i V mod indførelsen af Evg kr salmebog. De gammeldags troende var ikke tilfreds med den. Der var allerede da noget kristeligt liv i V.

Der kan tales om 3 perioder. 1) *Hans Agerbæks præstetid* 1823—27, 2) *De gudelige forsamlinger* i 1830'erne og sognepræst Duus' kamp mod dem. 3) *Det grundtvigske røre*, som begyndte i 1850'erne og derefter især samlede sig om friskolen.

1) *Hans Agerbæk* var hjælpepræst hos provst Lemvigh. Agerbæk havde som barn haft litteraturhistorikeren N. M. Petersen til lærer, og hans interesse for digtekunst blev vakt. Han oplevede en religiøs krise, da han var huslærer hos provst Branth, Gamtofte, som var en elskelig mand, men nærmest rationalist. Agerbæk gik derfor til Assens for at høre den gammel-troende pastor *Hornsylde*, men især talte han med sin nære ven, J. P. Østrup, om sin sjæl. Det var dog først da A opsøgte Grundtvig i Kbhvn, at han fik fred i sit hjerte. Saa blev A kapellan her. Lemvigh var næppe rationalist; hans søn, der blev præst i Krummerup-F var medlem af broderkonventet. Østrup blev 1824 ansat i Slagelse, og hans levende tro greb alle, der mødte ham. Agerbæk og Østrup kom nu ofte sammen. Østrup var rask til bens, »han løb fra Slagelse til Vemmelev«. Han var en vældig prædikant og af stærkere malm end den stiltfærdige Agerbæk, og han fik afgørende indflydelse paa Agerbæk.

Agerbæk arbejdede for vækkelse i det døde pastorat. Der foreligger fra hans haand en ligtale over en ung pige i V, og A siger heri,

at »de fleste unge piger i V paa den tid sværmede om i vilde forlystelser, og tænkte kun lidet eller intet paa Gud og Jesus Kristus, men naar andre fandt behag i letfærdig skæmt, opløftede denne kvinde sit hjerte til Gud...« Disse ord giver ikke det bedste indtryk af sognets ungdom paa den tid. Men det stemmer med, at biskoppen ved en visitats i disse aar beklagede »den overtrædelse af lovene om anstændig opførsel og god orden, som enkelte unge i V havde gjort sig skyldig i«. Agerbæks virksomhed blev til velsignelse, men der skulle dog gaa en aarrække, før hans arbejde bar frugt.

2) *De gudelige forsamlinger* og pastor Duus. Da Agerbæk rejste, gik de vakte i sognet til P. A. Fenger i Slotsbjergby, og han var dem til stor hjælp. Provst Lemvighs efterfølger i V, den rationalistiske pastor P. R. Duus († 1842), var en af de vaktens bitreste modstandere. Han var hidsig og brutal, (da han døde, sagde man, at det var, fordi »galden løb over«). Han var forbitret over, at hans sognebørn søgte nabokirken, medens hans egen kirke stod næsten tom. Og skønt der paa det tidspunkt endnu ikke var holdt gudelige forsamlinger her i sognene, oplæste han juledag 1835 konventikelplakaten fra prædikestolen og advarede menigheden, »de brave og gudsfrygtige sognemænd mod de slanger, der sneg sig om i folks huse og forførte deres tjenestefolk til at gaa hele mile til andre kirker«. Ilden, der var tændt, lod sig dog ikke dæmpe af denne juletale. I foråret 1836 begyndte de vakte at holde forsamling søndag eftermiddag (i lighed med Fengers i Slotsbjergby), men uden pastor Duus' tilladelse, og saa var spillet gaaende. Pastor Duus klagede til birkedommeren over en forsamling, holdt hos husmand *Hans Hansen*, Vaarby mark, men birkedommeren nøjedes med at give en advarsel til *Hans Hansen* og *Hans Nielsen*, Vemmelev. Da de holdt forsamling igen i sept 1836, blev der holdt forhør paa præstens foranledning, og det oplystes, at man ved denne forsamling havde læst en prædiken af Luthers postille. Amtmand Stemann, Sorø, var mere tjenstvisrig end birkedommeren; han holdt et nyt forhør ved Antvorskov birk, og i jan 1837 kunne Duus med glæde meddele amtmanden (da han var gæst i V pgd), at forsamlingerne var ophørt. Glæden varede dog kun kort. Thi 3 dage efter maatte Duus skrive, at der var igen holdt forsamling, og han anmodede nu om »kraftig bistand til at faa dette uvæsen standset, og alle de skyldige straffet«.

Lægprædikanterne *Rs. Sørensen* og *Rs. Ottosen* fra Venlev var talere ved flere møder, og midt i alt dette dukkede nordmanden *Elling Eigildsen* op. Han var en norsk bondesøn, 32 aar gl, og allerede en kendt lægprædikant i Norge. Han kom til Danmark 1837 for at besøge de spredte vakte forsamlinger, og flere steder blev han forfulgt. Han ville vandre fra Kbhvn til Christiansfeld for at besøge brødemeningen der. Paa denne vandring kom han til Vemmelev, hvor han netop kom til en stor forsamling hos gdjr *Hans Andersen*. Her talte *Rs. Sørensen*, og *Elling E* talte ud fra 1. Kor. 1 og opmuntrede til at vise bestandighed under forfølgelserne. *Rs. Sørensen* skulle netop

for retten dagen efter, og *Elling E* sagde, at det var et gode, at disse sager kom for retten, thi saa fik man lejlighed til at vidne for folk, som ellers ikke hørte ordet. Han kom igen 8 uger senere, og der blev holdt mange møder.

Et historisk interessant referat af begivenhederne i Sydvestsjælland har Jac. Chr. Lindberg givet i »Nordisk kirketidende« (1837 2. juli nr 30). Det hedder her bl a:

Dersom vi, som have den store lykke, hver søndag at kunne høre en præst, som uden al sammenligning og uden al modsigelse er aandens ypperste præst i Norden, underlig maatte bevæges ved at høre pastor N. F. S. Grundtvig sidste søndag tale om de gudelige forsamlinger og de skriftkloges forhold til dem fra den dag fiskeren Peter holdt sine første verdens berømte gudelige forsamlinger indtil vore dage, ere vore troesbrødre i Vestsjælland ogsaa blevne forunderlig baade vakte og styrkede, saa at livs-røret der med hver dag bliver kjendeligere og kraftigere. Foruden al den røre, som pastor Duus i Vemmelev har foranlediget og som hver dag vokser paa denne egn, kom der en uventet forfølgelse til mod en rejsende nordmand, og den gik til saadanne haandgribeligheder, at den endelig i vort fredelige og mod fremmede gjæstmilde land maatte vække overordentlig deeltagelse. Elling Eigildsen er bleven arresteret og atter løsladt for hans deeltagelse i gudelige forsamlinger.

Elling Eigildsen er velbekjendt i sit fædreland, som han i flere aar har berejst for at holde forsamlinger eller deeltage i dem. Endelig følte han sig dreven til at besøge Danmark; han gjorde reisen gennem Sverrig og kom hertil for omtrent en 8 uger siden. Herrra reiste han til Vestsjælland, hvor han havde hørt, der skulle være noget christeligt liv; derfra drog han gennem Fyen til Christiansfeldt, besøgte en deel af Jylland ad Haderslev-egnen og vendte saa tilbage samme vei, for over Kjøbenhavn at gaae til Norge. Hvor man havde lært ham nærmere at kjende, syntes folk om ham, og da han paa sin tilbagereise kom paa Holsteinborg-egnen, indrømmede grevinde Holstein ridder-salen paa slottet til en gudelig forsamling, for at de, som ønskede at høre Elling Eigildsen, der kunne finde plads dertil. Deri var sognepræsten, hr lic J. Holm fuldkommen enig med grevinden, saa at selv den talrigste forsamling under disse omstændigheder og uden videre var fuldkommen lovlig og kunne vistnok uantastet været holdt i kong Christian den Sjettes dage. Imidlertid ønskede grevinden, at forsamlingen skulle være birkedommeren, hr Lund bekjendt; han modtog da ogsaa en anmeldelse derom, eller en slags indbydelse dertil, for at han, hvis han ansaae det passende, kunne være tilstede og overbevise sig om, at der ikke skete nogen uorden. Men da han, som er ung i embedet, havde talt med grevinden uden at gjøre indvendinger, henvendte han sig til hr lic J. Holm og aabenbarede ham, at han havde ordre til at arrestere Elling Eigildsen, naar han kom der, og om det ikke var muligt, at denne forsamling kunne blive forhindret. Hr. lic J. Holm svarede, at det burde han have sagt grevinden selv, og at det kom an paa, om hun nu ville tage den tilladelse tilbage, som hun allerede havde givet. Da birkedommeren derpaa henvendte sig til grevinden og nu maatte ud med sproget, fik han det spørgsmaal, om han ville antage hendes caution for Elling og siden gjøre, hvad han ikke turde forsømme. Saa blev der da forsamling paa Holsteinborg. Birkedommeren indhentede imidlertid nærmere ordre fra amtmanden i Sorø, og derpaa arresterede han efter hans ordre Elling; og han blev kjørt til Slagelse. En gudelig forsamling fulgte ham paa en maade lige til arresten. *R. Sørensen* blev her formelig viist ud, da han ville tale sin troesbroders sag og forklare omstændighederne, der endog gjorde hans arrestation ligefrem ulovlig; bønderne maatte ogsaa pakke sig, men kun for at gjøre plads for høiere talsmand, for hvad der er lov og ret, borger-ret og menneske-ret i Danmark. Elling Eigildsen blev kastet i arrest, og der sad han den nat. Arrestforvareren kom til ham og tog hans penge og papirer fra ham. — Elling gav sig nu i samtale med de øvrige fanger om deres sjæls tilstand. Een af dem, som skal være tiltalt for mord, spottede ham, men de andre bevægedes derved, og om morgenen bad de om tilladelse til at faae en gudelig forsamling i arresten, og at Elling maatte læse for dem. Det blev naturligvis afslaaet; thi fangerne sad der for at blive straffede ikke for at

blive omvendte. Saaledes var der ikke udsigt til, at Elling der skulle komme til at holde forsamling, men det var heller ikke Herrens villie, at han skulde blive der længer. Samme dag — saa styrede Herren det — kom prindsen og prinsessen af Danmark gennem Slagelse; præster og lægfolk vare i bevægelse paa egnen, fulde af harme over denne behandling mod en brav, en stille, en fredelig mand, som holdt sig fra al uret, og formanede andre til det samme, denne behandling mod en udlænding, som reiste med lovligt pas, i lovligt ærinde, denne behandling mod en gjæst med krænkelser af al gjæste-ret og huus-ret, denne fængsling paa grevskabet, som skulde være frihedens asyl for christendommens bekyndere. Men grevinde Holstein var kommet dem alle i forvejen, havde foredraget sagen for Hans kongelige Højhed prinds Christian af Danmark og hans gemalinde, og da prindsen hørte, hvad der var skeet, kom Elling Eigildsen strax i frihed paa grevinde Holsteins baskun.

Samme dag holdt Det danske Missions-Selskab sit sommermøde i Gimlinge kirke. Her flokkedes folk fra alle kanter for at høre den høit begavede og hjertelig troende præst, hr lic E. Clausen, og til denne forsamling bragte grevinde Holstein sin friede fange til stor glæde for alle christne. De talrige forsamlede troende præster lærte her Elling Eigildsen at kjende og syntes godt om denne norske folke-prædikant, og hvad glæde der var over, at Danmark i sin adelstand endnu har en grevinde Holstein og i kongehuset saa høie beskyttere af den borgerlige og menneskelige frihed, skal ikke beskrives med pen og blæk, men gjerne dybt indpræntes i hver brav dannemands og dannekvindes hjerte.

Elling Eigildsen opholder sig nu paa Holsteinborg; men da man formentlig er nysgerrig efter at vide, hvad det er for en forordning, hvorefter han er bleven arresteret, maa jeg tilføje, at det er forordningen af 13. jan 1741, og at dens 17. § lyder saaledes: »Alle fremmede, som indfinde sig fra andre steder, eller indfødte, der sig ingen handterning eller andet ærinde foretage, end at opbygge og styrke andre, skal af præsten med beskedentlighed og kjærlighed underrettes om forordningens bydende og tilraades, at de, saalænge de ikke kan legitimere lovligt kald, ei gribe ind i fremmed embede, samt at i den tid det bliver dem tilladt der at forblive, holde sig stille uden samlinger at holde. Saa skal og øvrigheden paa stedet, saasnart de om saadanne personers ankomst blive vidende, strax fordrø deres pas, undersøge deres ærinde, hvorfra de komme, og hvor de agte sig hen, samt tilholde dem i mindelighed og høflighed at begive sig hen igjen, hvor de ere komne fra«. Men regner man det til høflighed mod fremmede at arrestere og kaste dem i fængsel, da maa den underordnede øvrighed paa den kant i landet have særegne begreber om den simple artighed og høfligheds fordringer. Hvorefter Elling Eigildsen, som tilhører et fremmedt og frit folk, vil gjøre sin naturlige ret gjældende, og forlange oprøisning for den ham tilføjede ulempe af den danske underordnede øvrighed, er os endnu ikke bekjendt; men derom skulde vi senere meddele underretning, naar vi erfare, hvad han i saa henseende bestemmer sig til.

Da forfølgelsen mod de troende i Vemmelv af deres beskikkede præst Duus, til hvem de vel svare tienden, men hvem de iøvrigt ikke kunne bruge, bestandig vedbliver med støvnemaal og forhør, begynder man nu at tænke paa, at indgive en allerunderdanigst besværing over denne præsts liv og levnet, prædiken og forvaltning af sacramenterne, eftersom man hidtil forjæves har ventet paa at Sjællands biskop, til hvis embede man mente, det hørte at have tilsyn med præsterne i alle disse stykker, ikke tager sig af denne sag og hidtil er en uvirksom tilskuer af den forfølgelse, som øves mod endeel af menigheden, som man efter hans ytringer i trykte prædikener og christelige betragtninger maatte ansee for hans troes-brødre. Der staaer nemlig i den samme forordning af 13. jan 1741, hvorefter præsten Duus forfølger sine sognemænd, som ikke ere af hans troe, at »bisperne hver i sit stift skal bære omsorg for, at de lærere, der heller søge at hindre det gode og gjøre det baade forhad og mistænkt end at lede de dem anfortroede sjæle til en levende Guds ords kundskab, sand omvendelse og christelig levnet, advare at gjøre deres kald med flid, og om de ei bedre sig, da vorde tiltalte og med straf efter sagens beskaffenhed anseet«. (Forord 13. jan 1741 § 11). — Forresten vedblive forsamlingerne bestandig som hidtil paa denne egn, og folket maa under de nærværende omstændigheder

med nødvendighed staae paa deres naturlige borgerlige og menneskelige ret til at beholde deres samvittigheds frihed for dem selv og for deres børn, hvor de bindes til præster, hvis liv er dem en forargelse, hvis lære er dem en vederstyggelighed.

Elling Eigildsen kunne med oprøst pande og med sin borgerlige ære i behold forlade sit fristed paa Holsteinborg og sætte kursen mod hjemstavns folste.

Elling Eigildsen drog senere til Amerika, hvor han i 1843 blev ordineret som præst for den norske lutherske kirke derovre. Senere skilte hans tilhængere sig ud og dannede en særlig kirkeafdeling, de saakaldte ellingianere, der betragtede sig som de eneste rette aandelige arvtagere efter Hans Nielsen Hauge. (N. P. Larsen: 1M tid 1944, nr 14, Louis Blau-enefeldt: Sennepstræets rod, s 72—73).

Der blev ogsaa rejst sag mod de vakte i Vemmelv. De fik bøder fra 15 til 100 rdl ved underretten. Men saa kom sagen for lands-overretten.

Lindberg refererer (1838, s 235 f):

Den sag, som har været anlagt for gudelige forsamlings holdelse mod hr skolelærer R. Sørensen i Venslev og nogle bønderfolk i Vemmelv sogn, nemlig huusmand Hans Osted af Vemmelv, skræder Søren Rasmussen af Ormitslev, gaardmand Hans Andersen og gaardmandsenken Ane Jensdatter af Forlev, og som i sin tid blev paadømt ved birkethinget i Slagelse, indankedes derpaa for landsoverretten i Kbhvn, hvor hr cancelleraad Beyer har været actor i sagen og hr prokurator Nyholm defensor. Efter at sagen har været procederet, er der nu afsagt dom i den under 3. april, hvorved underrettens dom er betydelig forandret. Den afsagte dom lyder saaledes:

»Under nærværende i første instants under Antvorskov birks ekstrat den 31. okt f aar paakjendte sag actioneres de tiltalte 1) skolelærer Rasmus Sørensen af Venslev, 2) huusmand Hans Osted af Vemmelv, 3) skræder Søren Rasmussen af Ormitslev, 4) gaardmand Hans Andersen, og 5) Ane Jensdatter, gaardmand Hans Nielsens enke, begge af Forlev, for deels hos dem selv at have afholdt, deels at have deeltaget i saadanne gudelige forsamlinger, der formeentligen maa ansees stridende imod bestemmelserne i forordningen 13. januarii 1741, samt førstnævnte tillige for at have forsamlet sin skole, i den hensigt at deeltage i slige forsamlinger, at have ført en omflakkende nordmand, ved navn Elling Eigildsen ind med sig for at tale i en af disse forsamlinger, samt at have styrket almuens i dens opsætighed i at lade forsamlinger af saadan beskaffenhed vedblive, uagtet øvrigheds gjentagne forbud derimod«.

»Hvad nu først angaaer tiltalte skolelærer Rasmus Sørensen, da findes det ikke, at han under nærværende justitssag kan drages til ansvar, fordi han en enkelt dag kan have forladt sin skole forinden den daglige underviisning aldeles var bleven tilendebragt, ligesom ei heller noget skjønnes at kunne lægges ham, til last med hensyn til de i hans eget huus afholdte gudelige forsamlinger, siden vedkommende sognepæst, efter hvad der er oplyst, har havt kundskab om, at slige forsamlinger fandt sted, og efterat have gjort sig bekjendt med deres beskaffenhed har erklæret, at de gjerne kunde afholdes, uden at speciel anmeldelse herom hver enkelt gang behøvedes«.

»Derimod vil denne tiltalte ikke kunne undgaa straf, fordi han, uagtet øvrigheds gjentagne forbud, har udviist en betydelig virksomhed i henseende til saadanne forsamlings afholdelse i fremmede sogne, ved hvilke forsamlinger de i forordningen af 13. jan 1741 indeholdte specielle bestemmelser ikke nøiagtigen ere iagttagne«.

»Hvad fremdeles angaaer de tiltalte huusmand Hans Osted af Vemmelv, skræder Søren Rasmussen af Ormitslev, gaardmand Hans Andersen og Ane Jensdatter, gaardmand Hans Nielsens enke, begge af Forlev, da vilde ogsaa disse, der deels, hos dem selv have afholdt deels paa anden maade taget virksom del i saadanne forsamlinger, ved hvis afholdelse den i forordningen af 13. januarii 1741 foreskrevne fremgangsmaade ei i det hele er blevet iagttaget, derfor være at belægge med straf; thi den omstændighed, at vedkommende sognepæst ei har villet modtage de anmeldelser, der indløbe til ham om de forsamlinger, der attraaedes afholdte, men derimod har udstædt et almindeligt forbud mod slige forsamlings afholdelse, kan, om det end

maatte antages, at han herved har overskredet sin competence, dog ikke aldeles disculperede de tiltalte, og det saameget mindre som de paaankede forsamlinger ei alene formedelst den forsømte anmeldelse, men ogsaa i andre henseender, saasom fordi de tildeels have været temmelig talrigt besøgte, have bestaaet baade af mandfolk og fruentimmer og ere fortsatte til seent ud paa aftenen, maa antages at have været stridende mod forordningen af 13. jan 1741.

»Forsaauidt der endeligen ved underrettsdommen er meddelt sognepræst Duus i Vemmelev mortification paa nogle af tiltalte skolelærer Rasmus Sørensen imod ham fremførte formeentlige fornærmelige udladelser, da findes bemeldte udladelser ikke at kunne under nærværende sag tages under paakjendelse, efterdi der ikke skjønnes at være anledning til med hensyn til samme at anvende bestemmelserne i 1—12«.

Dommen lød saaledes:

»De tiltalte, skolelærer Rasmus Sørensen af Venslev, huusmand Hans Osted af Vemmelev, skræder Søren Rasmussen af Ormslev, samt gaardmand Hans Andersen og Ane Jensdatter, gaardmand Hans Nielsens enke, begge af Forlev bør i mulct til Soreams fattigkasse erlægge den første 30 rbdrl, den anden 10 rbdrl, og de 3 sidstnævnte hver 5 rbdrl, alt i sølv«.

»I henseende til actionens omkostninger bør birketingsdommen ved magt at stande. Actor ved overretten, cancelliraad og procurator Beyer tillægges i sallair 12 rbdrl sølv, hvoraf tiltalte skolelærer Rasmus Sørensen udreder en tredjedel og hver af de øvrige tiltalte en sjetteedel«.

»De idømte mulcter udredes inden 8 uger efter denne doms lovlige forkyndelse og det øvrige efterkommes under adfærd efter loven«.

Lindberg tilføjer:

Rimeligviis vil det hermed være forbi med processer for gudelige forsamlinger paa denne egn af landet. Efterat hr pastor Duus i Vemmelev har paaført sig selv og sine sognefolk saa mangfoldige fortrædeligheder ved hans anklage af de gudelige forsamlinger, har han nu slaet sig til roe, og altsaa holdes disse uforstyrrede.

Men denne proces havde avlet en anden. Medens den nemlig svævede for retten ved hjemtinget, indgav de fire tiltalte af Vemmelev sogn en klage til Majestæten saavel over pastor Duus' levnet og forhold som over øvrighedens fremgangsmaade mod dem under denne sag. Denne klage havde skolelærer Sørensen skrevet for disse folk, uden at have iagttaget at nævne sig som concipist paa selve ansøgningen. Derfor blev der lagt sag an mod ham ved herredstinget i Skjelskør. Denne sag er imidlertid til ende. Sørensen blev dømt til at betale 10 rbdrl i mulct og 7 rbdrl i procesomkostninger. Klagens indhold blev naturligviis ikke gjenstand for denne retssag, det gjaldt kun den ovennævnte forsømmelse i den lovlige form.

Fra den tid ophørte retssagerne mod de vakte. Men pastor Duus forfulgte de vakte til sin død. Hans efterfølger, den lærde dr *Rothe*, som ikke synes at have betydet meget for de vakte kredse, evnede ikke at samle befolkningen i kirke. Dr *Rothes* kapellaner *Aleth W. Hansen* og *J. Holm* var betydelige mænd. *Mynster*, som ikke fandt spor af »kristelig indsigt eller følelse« i Duus' prædiken, skriver 1849, at »konventiklerne nu er ophørt, men nogle søger til Slotsbjergby«. Konventiklerne fortsatte imidlertid, og de fik tilgang af nogle vakte fra Langeland, præget af den fynske vækkelse. Blandt disse var den blinde evangelist *Jens Dyrholm*.

Jens Dyrholm (* 1810, † 75) var søn af arrestforvareren i Rudkøbing og blind fra sit 7. aar. Fyns guvernør, prins Christian (Chr. VIII) besøgte Rudkøbing 1823 og fik den blinde dreng paa blindeinstituttet, hvorfra han kom tilbage og ernærede sig ved strikkeri og fattighjælp. Under en sygdom 1837 blev han religiøst vakt, og han mødte skomagern *J. A. Hansen* (den senere politiker), der hørte til de opvakte, og han søgte at øve sjælesorg over for *Dyrholm*. Han »havde just ikke naadegave til at tale om denne vigtige sag«, men han læste op af opbyggelsesbøger og af *Lindbergs* kirketidende. D

blev nu flittig deltager i de gudelige forsamlinger, der bredte sig fra Kertermindene til Langeland, hvor vækkelsen antog en delvis sværmerisk karakter og derved beredte vej for baptisterne. D blev gendøbt af en holstensk præst 1839. Han fortrød snart dette skridt, men da han ikke ville nyde naderen i statskirken sammen med vantrø, rejste han over til *F. E. Bojsen* i Skørpinge, der var villig til at holde særskilt altergang for »de faa troende sjæle«. *Bojsen* optog ham i folkekirken, og 1849 giftede D sig paa herrnhutisk vis ved at trække lod mellem 3 kvinder og tog den, hvem loddet faldt paa. Han købte sig et hus paa Forlev mark, Vemmelev sogn og sluttede sig til IM, der var saa levende her paa enen. Han vandt megen tillid, redigerede IM's tidende 1860—62 og blev 1861 antaget som Kirkelig forening for indre missions udsending, skønt han ikke lagde skjul paa sine grundtvigske anskuelser og sympatier. Han drog hele landet rundt som lægprædikant og fik ikke ringe betydning for de vakte kredse. Men hans grundtvigianisme medførte, at han 1866 udtraadte af IM's tjeneste. Han deltog nu i grundtvigsk forsamlingsliv, var med ved kirkemødet i Oslo 1871 og ved Grundtvigs begravelse. Hans kristelige varme, hans enfoldige redelighed og hans store nøjsomhed gjorde ham velskikket til at være rejseprædikant (ofte havde han en hund som fører). Pastor *C. F. Rønne* udtalte ved hans begravelse 31. dec 1875: »I anskuelse stod D den grundtvigske retning nær; han var ikke udrustet med fremragende gaver til at tale i forsamlingerne, og der gik en vemodig klang gennem hans tale, en naturlig følge af hans blindhed. Men han førte en sund og klar tale, og ikke mange overgik ham, naar det kom til personlig samtale om de ting, der hører Guds rige tilk«. D havde da gennemvandret næsten hele Danmark og troligt bragt sit vidnesbyrd, og samtidigt bekæmpet baptister og mormoner. Han er begravet i Vemmelev.

Litt: D's skrift: En røst i vor bevægede tid imod baptismen og mormonismen, 1852, *J. Holm*: Den blinde evangelist, *Jens D*, 1884, *V. Lütken*: Bidrag til Langelands hist, 1909, s 494 f, 506 f, DBL VI, 158, *R. Volf*: Indremission, s 52 f, IM's hist, s 104 f, *N. Clausen-Bagge*: Grundtvigske ordførere, s 27 f, *KLFN I*, 695, *C. J. Brandts* nekrolog i *Dsk kirketid*, 1876, s 223 f.

DMS's sommermøder holdtes i Vemmelev 1847 og 1856.

2) *Det grundtvigske liv* her i pastoratet udviklede sig fra 1850'erne. En søn af IM's formand, pastor *C. F. Rønne*, Høve, c th *P. Rønne*, var lærer i V 1852—59. Han var grundtvigsk, og hans elever i skolen blev hans venner for livet, hvilket viste sig, da han 1873 blev sp i Sønderup-H. Han deltog i egnens skolemøder og havde her en lille kirkelig gerning, som ledte vækkelsen ind i det grundtvigske. *Jens Dyrholms* sympati for grundtvigianismen medvirkede ogsaa til, at Grundtvigs tanker kom til at præge. *Dyrholm* fik bl a højskoleforstander *Jens Lund*, Vejstrup, hertil som taler. 1864 oprettedes en lille friskole i Forlev, først i private hjem, derefter i egen bygning fra 1865. Den nuværende bygning er fra 1952. Her har der virket en række dygtige lærere, bl a *L. Sørensen*, *M. Matthiassen* og *A. Ankerstrøm*, der udgav flere fortællinger samt et større værk om friskolens historie, samt *S. Brøndsted*. I Ormslev oprettedes der en friskole 1865, bygningen er fra 1904, her har der været flg lærere: *Kr. Stenbæk*, *N. P. Madsen* (senere direktør for Masednsund svinelagteri), *Jørgen Andreassen*, *N. S. Lykke*, *A. Clausen* og nu: *Refstrup*. 1885 byggedes der forsamlingshus i Forlev, 1901 i Hemmeshøj, 1904 i Ormslev.

Provst *Gabriel Heiberg* var en typisk sognepræst. *Knud Heiberg* har skildret livet i V pgd i provst Heibergs tid. Provsten kendte alle i pastoratet, opdragelsen var ikke pietistisk, men kristelig; »adiafoca« spillede ingen rolle,

børnene gik til dans og høstgilde. Men der var en bestemt aand, der satte skel, som ikke maatte overskrides. Søndagen var ugens festdag, og festligt var det, da der kom petroleumslamper i kirken, saa der kunne holdes bibellæsninger, fastegudstjenester og aftenmøder. Folk kom meget i pgd, men der holdtes ikke mange møder, tidligt og silde færdedes provsten til fods rundt i sognene, hans utrolige hukommelse var ham til hjælp. Mange gæster kom ogsaa i pgd, nabopræster som provst *Bondesen* og dr *Viborg*, historikeren, prof dr *Edvard Holm* og *Heibergs* gamle medlærere fra *Scrø*, hvør han havde været adjunkt: *Rosing*, *Ibsen*, *Dalsgaard*. *Heibergs* sølvbryllupsfest 1887 blev tillige familiens afskedsfest med *Vemmelev*.

Provst *M. C. B. Nielsen* var grundtvigsk præget, en noget tør prædikant meget optaget af politik og af sin provstegerning i dette provsti med to købstæder med stort skolevæsen. Derefter kom der to præster, der var ansatte grundtvigske ordførere, før de kom hertil, folkelige og veltalende mænd, som samlede ikke faa i kirkerne: provst *Jørgen Nissen* og *L. N. Lundby*. Det grundtvigske liv fik en opblomstring, og paa samme linje arbejdede præsterne, *O. Olsen* og *Vald. Nielsen*. Provst *Jørgen Nissen* skrev 1922: »Efterkommere af de gamle vakte danner stadigt grundstammen af kirkefolket i V«. Men efterhaanden er man kommet bort fra vækkelsen midt i 19. aarhundrede. Præsteembedet, der har været et af landets største, er nu i 3. kl.

Pastor *Vald. Nielsen* fortæller: En afdeling ungarske soldater kom sammen med c 100 civile ungare (arkitektstuderende med deres lærere) til *Vemmelev* lige ved krigens afslutning 1945. De blev indkvarteret i skole og fh og boede her nogen tid. Et par gange blev der holdt reformert gudstjeneste for nogle af dem paa magyarisk i V kirke ved en ungarsk præst, som var officer. Det var en ejendommelig oplevelse i den gamle danske landsbykirke.

1910 oplyses: Kun ret god kkg, bedst i V, overvejende gr præg. Ikke meget bevidst kirkeligt liv. 1926: Sædeles god kkg i V, god i H, overvejende gr præg, 1939: Kkg 7 og 5 pct, velvilje, enkelte til frimgh, DdU, overvej gr, 1950: Kkg 5 og 4 pct, nærmest gr præg, især i friskolekredsene i *Forlev* og *Ormslev*, menigheds møder og ungdomsm i pgd, lille IM kreds, intet særligt, bosiddende indremissionær (*P. Johansen*), som holder dsdk, familie- og børnegudstj v sp, 4 fh, en del arbejdere fra *Kcrsør* og *Slagelse* bor i *Forlev*.

Vemmelev kirke er anselig, romansk, af kamp. Kun skibet staar tilbage af den oprindelige kirke. Sidst i middelalderen er kirken overhvalvet, forsynet med hvidkalket, kamgaviet taarn, kapel mod syd, vaabenhus blev nedrevet 1873. Altertavle fra 1612 med oprindelige malerier og et krucifix. Udskaaret barokprædikestol. Romansk font med fremstilling af *Isaks* ofring (?). Gotisk krucifix fra c 1475. Sm alterkalk fra 1597. Epitafier. 250 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 737-43. Mackeprang, s 54, 77-78, 79.

Hemmershøj kirke er romansk, af kamp, meget smal korbue, koret har gl tøndehvælvning, senere overhvalvet, lavt taarn, vaabenhus mod syd, stort kapel og lille sakristi mod nord. Restaureret 1872. Udsk barokaltertavle med den korsfæstede i midt-feltet. Alterforside med maleri fra 1550. Enkel prædikestol, romansk font, ejendommeligt messingfad med *Jesu* daab. Prægtig alterkalk fra 1350. Krucifix fra 1450. Klokke fra 1472. 120 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 744-52. Hist aarb f Sorø amt III og IV. Mackeprang, s 84.

Altergæster: 1881: 896 og 493, 1891: 691 og 331, 1907: 426 og 157, 1912: 495 og 148, 1922: 590 og 190, 1934: 340 og 136, 1942: 258 og 94, 1949: 330 og 110.

Folketal: 1850: 1053 og 722, 1901: 1201 og 675, 1921: 1252 og 653, 1950: 1475 og 615.

Menighedsraad: Ved alle valg til 1949: n gr, 1949: 9 gr, 2 IM, 2 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 182 (3), venstre 472 (7), u p 109 (1), husm 43 (0), 1950: Soc 247 (3), venstre 493 (7), rf: 50 (0), u p 80 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 366 byg, 28 rug, 47 havre, c) naturalier, 10 byg, d) 300 rdL, e) 80 td ld. — 1870: Regul 3944 kr, netto 9236 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Anselig pgd fra 1859.

1842-43 var dr theol *G. P. Brammer* sp her, se bisopper Aarhus, (han kom ikke til at fungere her, da han blev udnævnt til biskop over Lolland-Falster, før han tiltraadte).

19. 8. juli 1843-20. nov 76 (lektor Sorø akademi 25. marts 34): Dr theol *Wilhelm Rothe*, * 13. okt 00 Kbhvn. Forældre: Konferensraad, kommitteret i rentekammeret *Christian R* og *Charlotte Christine Müller*. Stud Brgd K 18, c jan 24 (1), lærer Brgd, studierejse til Halle, Berlin m m, lic theol 29 (Ad psychologiam librorum Vet Test canon symb series), sp Hyllested 23. sept 29, dr theol 39 (De pericoparum, quæ hodie in eccl. Dan usurpantur, origine), afsk 20. nov 76, † 9. jan 78. ~¹ 27. febr 30 Thora Oldenburg, * 25. marts 05 Kbhvn, † 29. april 31. Forældre: Kammerherre, deputeret i toldkammeret og kommercekoll *Frederik O* og *Marie Clarette Benedicte Bastholm*. ~² 22. dec 41 *Frederikke Amalie Ewald*, * 30. sept 15 Kbhvn, † 4. dec 91. Forældre: Generalmajor, kmhr, adjutant hos Chr. VIII *Carl E* og *Frederikke Amalie Kaas Rosenstand-Goiske*. — Søster ~ *Sonne*, Fuglede. Fætter: *Paludan-Müller*, *Snesere*. Søneson: Rkp Sct *Jakobs k*, Kbhvn. 1. hustrus brødre: *Sorterup-O* og *Idestrup*. Morfader: Kgl konf *Chr. Bastholm*. — Pgd brændt 29. maj 59 (natten efter *Ingemanns* 70 aars dag).

Udg foruden fornævnte disputatser: 36: Det danske kirkeaar og dets perikoper, 4. udg 78, 50: Den dsk kirkebygning efter dens oprindelse og betydning, 52: Det dsk skolevæsen og dets reform, samt talrige mindre skrifter. Skrev under mærket »*Erasmus Næpius*» en række bidrag i *Nyt teologisk tidskrift* 1853-55 om *H. N. Clausens* og *Martensens* teologi. Indsendte 49 et forslag til en kirkeforfatning.

Dr R var medlem af det sydvestsjællandske broderkonvent og stod i nær forbindelse med de øvrige tidtids grundtvigsk paavirkede vækkelsespræster paa egnen. Som praktisk kirke-mand havde han ikke stor betydning, og som prædikant var han ringe. Derimod var han et fint systematisk hovede og en flittig forfatter. Hans varigste indsats ligger paa det liturgisk-historiske omraade. Hans doktordisputats om de kirkelige perikopers oprindelse er et betydeligt og selvstændigt arbejde, der ogsaa satte spor i udlandets litteratur. Endnu mere kendt og stærkt udbredt blev hans homiletisk-liturgiske haandbog om kirkeaaet og dets perikoper. Mindre heldig var han med sine teorier om kirkesymbolikken i sin bog om kirkebygninger. Fremfor alt var han dogmatiker. Hans helhedsstandpunkt udvikledes tidligt i meget konservativ retning, og det blev hans maal at skabe en »refleksionsteo-

logi« ved en fornyelse af den gl evg luth tros- lære. Derfor maatte han tage afstand fra H. N. Clausens rationaliserende og Martensens spekulativt farvede dogmatiske behandlinger. Den tankens klarhed og skarphed, der præger hans indlæg, ligesom senere hans angreb paa Rasmus Nielsen, er i nyeste tid blevet fremhævet. Ved sin død efterlod han en ufuldendt helhedsfremstilling af dogmatikken. Hans mange mindre skrifter (om skolevæsen, kirkeforfatning, præstedragt, trosbekendelsen, symbolforpligtelsen m m) giver udtryk for et borgerligt set moderat konservativt og teologisk positivt stade (Bj. Kornerup). I hans tid virkede Jens Dyrholm energisk i pastoratet. Sammen med P. C. Kierkegaard og E. Clausen, Boeslunde, nægtede han at døbe baptistbørn, og da disse præster ved foretræde for Chr. VIII af kongen blev spurgt: »Tror d'herrer, at jeg vil være konge over hedninger?«, fik kongen dette svar: »Deres Majestæt kan ikke undgaa det. Der er mange døbte hedninger i Danmark«. — Paa Sorø akademi, hvor dr R's forgænger var C. E. Scharling, og hans efterfølger var J. A. Bornemann, der begge blev universitetsprofessorer, var dr R anset, men evnede ikke at holde disciplin. Han fik begge kirker her smukt restaureret.

Mynster fandt 1849 pgd forbedret og forskønnet, smuk og hyggelig, V kirke var i ret god, men simpel stand, temmelig stor og lys (1839), men 1849 beskriver Mynster V kirke som »mørk og meget simpel«. Om dr R's prædiken hedder det: »Den upasende tekst (Lk. 14, 12—15) blev drejet om til: Kristi kærlighed er grunden til vor salighed. En slags homilie, dvs en vrøvl af løse pietistiske tanker, i et jævnt sprog og et frit, men monotont foredrag. Katekisationen ret god, talrig mgh, ungdommen svarede særdeles godt (M II, 111).

Litt: Selvbibliografi i univ progr 1840, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent, 1890, Breve til P. Hjort, II, 1869, s 58, 142, 154 f, 194, 237, Khst saml 3. r V, se 446, 460, R. P. Rasmussen: Dr Wilh. Rothe, 1906, Skat Arildsen: Biskop H. L. Martensen I, 1932, s 236 f, 289 f, DBL XX, s 241—43 (Bj. Kornerup), Sorø, udg af gl soranere, 1931, s 418, Vilh. Birkedal: Pers opl II, 79, KLFN III, s 831.

Hjælpepræst hos dr Rothe

1847—48: Aleth Hansen, se Ledøje-S.
1870—76: J. Holm, se Tølløse-Aa.

20. 8. marts 1877—16. nov 86 (sp Sjelle-S 15. jan 71): Provst G. T. S. R. Heiberg (var 61—71 adjunkt Sorø, hvor forgængeren ogsaa havde virket), provst Slagelse herr 28. marts 85, fl t andenpræst Roskilde domkirke, se der.

21. 21. febr 1887—16. febr 97 (sp Munkebjergby-B 16. marts 80): Anton Gregers Harald Reimer, * 30. marts 28 Haarslev, Fyn. Forældre: Skolelærer Hans Bertel R og Christine Margrethe Lund. Stud Odense 48, c 55² (h), lærer Melchior skole, Kbhvn og lærer H. Søeborgs private seminarium 55—80, † 6. febr 97. ~ 23. juni 63 Ida Pouline Emilie Melchior, * 17. dec 42 Kbhvn, † 2. aug 14. Forældre: Skolebestyrer Henrik Emil M og Ludovica Augusta Løser. — Hustrus søster ~ Eller, Bregninge-B. (Fru R's nevø, sangeren Laur. Melchior, tilbragte en del af sin barndom her scm plejesøn).

Udg: 68: Tillæg til Rimestads geografi, 69: Udvagte stykker af Danm historie, 2. udg 85. Skælskør avis 22. febr 97.

22. 20. juni 1897—28. okt 1909 (sp Nysted-H 23. marts 87): Provst Michael Cosmos Borne-

mann Nielsen, * 8. nov 47 Langebæk pgd. Faderen: Provst, Kallehave, † 84, se der. Stud Nyk 66, ved landvæsenet, c 75¹ (l), hjpr Kallehave 20. okt 75, sp Elling-Tolne 2. sept 80, provst Horns herr 3. nov 84, provst Slagelse herr 13. febr 06, kirke- og undervisningsminister 28. okt 09—5. juli 10, præst ved Harboeske enkekloster, Kbhvn 11—27, r af Dbg 94, † 6. juli 30. ~ 11. aug 76 Ane Caroline Emilie Teisen, * 25. marts 54 Rosenfeld, † 21. marts 37. Forældre: Godsforvalter Hans T og Henriette Marie Margrethe Theisen. — Broder: Magleby, Møn. Søstre ~ Skouboe, Skaarup og Øhlenschlæger, Sørbymagle-K. Fætter: Nielsen, Mesinge. Kusiner ~ Møller, Horslunde-N og Forman, Rørby. Morbroder: Holm, Hyllested-V-H.

Sogneraadsmnd 82—84, folketingsmd (Bogense) 92—98, censor ved lærereksamen 95—99 og 09—24, var folketingskand i Slagelse 89, i Rudsvedby 09, i Frederikshavn 10, BM Det kgl blindeinst 14, fmd Den sjæll aandsvageanst 14—24, BM v Dsk vare- og industrilotteri 14.

Skrav mange avisartikler af kirkeligt og politisk indhold, skrev flere smaafortællinger, holdt foredrag landet over.

Kirkeligt stod provst N det grundtvigske livssyn nær; han var en meget levende mand, stærkt interesseret i offentlige sager. Tidligt var han venstremand, og da han blev rigsdagsmedlem, deltog han livligt i debatten, især om skolesager, tog ofte særstandpunkter og kom undertiden i modsætning til sine partifæller, saaledes om seminarie- og højskolelovene. Han følte sig efterhaanden politisk hjemløs og undlod at stille sig i 1898. Han nærmede sig nu venstrereformpartiet og sluttede sig 1905 til de radikale. Han blev kultusminister i ministeriet Zahle, 1909, ophævede det fra provisorietiden endnu bestaaende »mundkurvcirkulære«, der forbød lærerne at udtale sig politisk. Da de kirkelige lovforslag strandede i landstinget, gennemførte han administrativt bestemmelser om præstevalg, idet menighedsraadsloven udløb 1909, om selvejende kirker osv. Han var en impulsiv, praktisk anlagt natur med større evne for administration end for politik (P. Engelstoft). Se løvrigt under kultusministre I, s 16.

DBL XVII, s 132, C. H. Langebæk: Slægten fra Langebæk pgd, 1919—27, samme i Præstegaardsliv II, 1950, Politiken 9. juli 30, Sorø amtstid 7. nov 27 og 9. juli 30, nekrologer i dagspressen.

23. 3. febr 1910—15. juni 21 (sp Brørup-Lindknud 21. maj 92 (fra 1896 Holsted): Provst J. Nissen, fl t Gl Haderslev, se der..

Kst sp 1920—21 (medens provst Nissen var kst sp Gl Haderslev): H. Hansen, se Stege.

24. 30. aug 1921—25. juli 27 (sp Søllested 2. juni 00): Laurids Nielsen Lundby, * 2. dec 63 Tvis. Forældre: Mølleforpagter Niels Jensen og Maren Petersen. Stud von Westens inst 88, c 94² (h), navneforandring 94, højskolelærer Galtrup 95, do Høng 96, † 25. juli 27. ~ 15. okt 97 Ellen Sofie Elisabeth Jacobsen, * 22. febr 73 Kbhvn. Forældre: Murermester Johannes J og Hanne Hansine Andersen.

Fmd Lollands samvirkende foredrags- og ungdomsforeninger, forstander Lollands højskole 05. Skrev talrige bladartikler og udg 11: Sangbogen: Tag mig med, flere oplag.

Pastor Lundby kom hertil fra en rig præste- og højskolegerning paa Lolland, hvor han i en aarrække havde været en af de grundt-

vigske førere. Men indgangen her i Vemmelev var vanskelig. En kreds af de grundvigske her ønskede pastor *F. J. Jersin* hertil som sp, og da menighedsraadet indstillede Lundby, prøvede denne kreds at faa ham til at trække sin ansøgning tilbage. Da han blev udnævnt, var man lige ved at danne valgmenighed med Jersin som præst, men man nøjedes med at søge til Slagelse, hvor Jersin regelmæssigt prædikede. Til gengæld sluttede sognenes øvrige befolkning des stærkere op om Lundby. Hans datter (*Agga Hebel*) skriver: »I vort lykkelige barndomshjem hørte vi ofte fader sige: »Hvor har Gud dog været god imod mig, hvor er jeg en lykkelig mand!« Et rigt væld af minder dukker frem om ham. Størst var han, da den store sorg ramte vort hjem. Fader talte ved min unge søsters baare, og vi mærkede da for alvor, at kristendom ikke er ord, men kraft, — fader sagde: »Gud er god. Aldrig har jeg følt Gud saa nær som nu. Jeg ejer det evige livs haab i mit hjerte, fordi jeg tror paa syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv... vi skal ses igen, mødes og glædes...«

Fader var meget virksom. Naar han om natten ikke kunne sove, brugte han tiden til forbøn for sine sogneboere. Han fulgte hvert eneste hjem i de sene nattimer. — Han havde en forunderlig evne til at kunne lade sig inspirere af øjeblikkets tildragelser og faa sagt netop det, der skulle siges. Ofte har han staaet paa prædikestolen og fuldstændigt forandret sin prædiken ved synet af et menneske, der ikke i lang tid havde været i kirke. Da gjaldt det om at faa forkyndt Guds ord netop for det menneske. — Fader var en ildsjæl, tilforladelig, en tjener af Guds naade, og altid saa frisindet.

Som foredragsholder var L meget skattet, men i de sidste aar helligede hans sig væsentligt sin præstegerning. Trods de vanskelige forhold, hvorunder han kom hertil, blev han meget skattet som præst og menneske for sin vennesælhed og dygtighed. Til sin død kunne han glæde sig over en sjældent god kirkegang i V kirke (*A. Sch K*). (*Sorø amtstid 26. juli 27*).

En kendt højskolemand har sagt, at det i stedet for »Jeg har baaret lærkens vinge«, kunne hedde »Lærkens vinge har baaret mig«. Pastor L var en af disse *baarne*. Bogstaveligt talt blev han baaret af lærkens vinger i Vestjylland i sin barndom. Han fik natursans og rejse lyst, og han rejste fra Bergen til Rom. En bog kunne *tage* ham, saa han blev baaret deraf (f eks *Christoffer Bruun*: »Folkelige grundtanker« eller »Adam Homo«). Hans dygtige lærer i No, *Milner Madsen*, var een af dem, der bar ham, og allermost følte han sig baaret af Guds naade og kraft.

Tidligt fandt han sin plads i højskolen, hans poetiske evne virkede fængende. Og han fik megen lykke i sin præstegerning. Han samlede de unge paa højskolen i Søllested og greb dem, og tusinder kom til de store sommermøder i Christianssæde skov.

Prøv med kærlighedens stærke arm stærkest er immer det milde.

I disse linjer laa hans hemmelighed. Ofte anvendte han ordsprog og fynd-vers, som han

var vel hjemme i. Der var noget festligt over ham som taler og personlighed og over hans hjem: »Jeg har følt, jeg har kun hjemme der, hvor sang og glæde bor«. Han *maatte* faa venner og saa gerne venner om sig. Han spandt maaske færre tanketraade ud af sin hjerne end de andre, men des flere ud af sit hjerte og gemytlige sind. Betegnende for ham er verset:

Naar driften i dig stænges, da siger væksten stop.

Naar ikke mer du længes, da hører din ungdom op!

Han vedblev at længes og at være een af de baarne. Derfor blev han selv en af de bærende (*N. A. Jensen* i *Højskolebl 1927*, s 937 f).

25. 4. nov 1927—25. juli 1938: *O. A. Olsen*, fl t sp *Sct Mortens k*, *Næstved*, se sp *Grundtvigs k*, *Kbhvn*.

26. 24. nov 1938—4. juli 46 (valgmenighedspræst *Skern 20. sept 27*): *N. V. Nielsen*, fl t rkp *Sct Markus k*, *Frederiksberg*, se der.

27. 23. jan 1947 (sp *Louns-A 13. nov 31*): *Asger Schat Kielberg*, * 1. okt 04 *Rønne*. Forældre: *Ingeniør Carl Johan K* og *Esther Schat Petersen*. *Stud Rønne 23*, c 31² (hi), uord medhjælp hos pastor *C. Bartholdy*, *Ravnkilde*, og provst *Ronde*, da i *Østerlars-G. ~ 12. april 32 Aagot Lange*, * 24. april 03 *Ribe*. Forældre: *Adjunkt Jonathan L* og *Ingeborg Sofie Hornemann*. — Broder: *Nødebo*. Morfader: *Professor, theol S-P. Hustrus søstre ~ Otzen, Jersie-KS* og *Øllgaard, Lunde-O*.

Skrev enkelte avisartikler og anmeldelser.

Litt: *Jørgen Nissen*: *Kristelig bevægelse i V-H i 30'erne*, Aarb f hist smf, *Sorø amt*, VII, 1918, samme: *Minder om en lille salme, KS's julebog 1922*, *A. Ankerstrøm*: *Forlev friskole 1864—1934*, *Sorø amtstid 30. maj 39*, *Louis Blauenfeldt*: *Sennepstræets rod*, s 72 f, ovenn skrifter om *Jens Dyrholm*, *P. Frederiksen* og *L. Larsen*: *Dagen gryr*, 1930, s 55, *Knud Heiberg*: *Præstegaardsliv I*, 1949, s 103 f, *A. Ankerstrøm* (*friskolelærer i Forlev*) *Friskolen gn 100 aar*, III, 1949, s 81—84 (jvf samt II, 1947), i Aarb f hist smf *Sorø amt*, 1914, har *J. Nissen* skrevet om alterkalken i *Hemmershøj*, i 1915 om kirkeklokkerne i *H*, og *P. Severinsens smst*, 1936: *Kirker i Sorø amt*, samme forf's og *Chr. Axel Jensens*: »*Slagelse Sct Mikkel's k* og sogn i 600 aar«, 1933, s 32, 33, 54, 64, 76—77, 78, 82.

BOESLUNDE

Boeslunde sogn, 3006 ha, ved *Storebælt* og *Skelskør nor*, er ret højtliggende og bakket, frugtbar, en del smaaskove i den sydlige del. I *Skelskør lystskov* holdes sommermøder. Byerne: *B*, *Neble*, *Gryderup*, *Sønderup*, *V* og *Ø*, *Bøgebjerg*, *Eskildstrup-Torpe*, *Tranderup*, *Lille Egede*, *Hg Espe*, flere større gaarde.

Lundforlund var annekset 7. april 1927—1. juni 1936.

Ved *B* slog *Absalon* med sine 18 huskarle venderne 1158, da de gik i land her.

Ved *B* kirke har der været en meget søgt helligkilde, *Hellig Kors kilde*.

Ved kirken og ved banken *Borgbjerg* er der 1842

og 1874 gjort store oldtidsfund. — Politikeren F. J. Borgbjærg fødtes i B 1866.

Sognene mellem Korsør og Skelskør, Taarnborg, Boeslunde, Tjæreby og Magleby, er blevet regnet til de »døde sogne«. Det store Boeslunde sogn har gennemgaaende været lidet kirkeligt indstillet. Kroen har haft større søgning end kirken, politik og landbrugspriser har optaget sindene.

For 100 aar siden regnedes Boeslunde sogn dog med til det »hellige land«. Det skyldtes nok mere, at lic *Emil Clausen* var præst her, end det skyldtes kristelig vækkelse i befolkningen. Skønt han var broder til professor H. N. C, stillede han sig ved Grundtvigs og Lindbergs side i kirkekampen, og han var et af de mest virksomme medlemmer af broderkonventet. Han var en livlig og kraftig prædikant, og der kom mange i kirke, mest fra nabosogne. Han var til at begynde med i de gudelige forsamlinger, men han blev noget skeptisk over for dem og holdt saa kristelige samtaler i pgd. Han blev kun 49 aar gl. Da Mynster var paa visitats her 1849, skrev han, at C »har opført med de gudelige forsamlinger, fornemmelig formedelst forandret anskuelse. Det lod næsten, som om han ikke stod sig ganske vel med menigheden«. Nogle faa vakte var der dog, spredt rundt i sognet.

Dybere spor satte Clausens virksomhed ikke i befolkningen, flertallet var og blev ukirkeligt. DMS afholdt sine sommermøder i Boeslunde 1841 og 1858. I 1860'erne kom friskolelærer *Didrik Johansen* efter Kr. Kolds raad fra Højby paa Fyn (hvor Klaus Berntsen afløste ham) hertil som lærer ved friskolen i Lille Egede. Her virkede han i 40 aar og blev en grundtvigsk fører paa egnen. Præsterne *Ingerslev* og *Richter* var begge højkirkelige af den gamle skole, men fandt ikke større tilslutning. Pastor *Tarp* var en jævn vestjyde af grundtvigsk indstilling. Der blev bygget priv forsamlingshus (nedlagt 1940), hvor der blev holdt opløsende foredrag især i de første aar. Politikeren, proprietær *Jespersen*, Tranderup, øvede en del politisk indflydelse. Han var en tid folketingsmand. I *Glahns* og *Kragh-Müllers* og *E. Hansens* tid blev oprettet bibelkreds og en korschærskreds, holdt menighedsmøder, og om vinteren var der en tid kirkebil i gang. Der er en ØM kreds, og der holdes nogle møder i friskolen. Ogsaa *I. Poulsen* har en aar-række holdt menigheds- og andre møder samt udgivet et kirkeblad. Der er stadig kirkebil for de gamle paa alderdomshjemmet. IM holder private møder igen. Flere af de førende folk slutter sig til Høve frimenighed, og de faa IM's folk er for tiden ukirkelige. Der gøres mange hus- og sygebesøg af sp.

1906 oplyses: Ringe kkg, intet særligt, 1922: Rolige forhold, ikke megen kirkelig interesse, lidt IM, DdU, 1930: Kkg 4 pct, bibellæsning, ringe kirkelig interesse, 1939: Kkg 4—5 pct, ringe kirk int, friskole, kro, 1950: Kkg 2 pct, almindelig ukirkelighed, alderdomshjem med regelm besøg, ungdomsarb gn skolerne, standsforskel.

Boeslunde kirke, »Sydvestsjællands domkirke«, siges at være bygget c 1300 i stedet for en forfalden kirke her (Hellig Kors kirke). Den ligger højt, med vid udsigt, er anseelig, 30 m lang, 9,8 m bred, 6,9 m høj bestaar af skib og kor og 31 m

højt kamgavlet taarn. Sakristi mod nord, vaabenhus mod syd. Den ældste del er gotisk, af kamp, kirken er udvidet mod øst, er toskibet, overhvælvvet, 3 svære piller deler skibet. Taarnrummet har dobbelt spidsbue til skibet. Den prægtige femfløjede altertavle er siden 1936 i Nationalmuseet; moderne alter-tavle med udskaaret krucifix og malerier af Niels Skovgaard (Jesu fødsel, opstandelsen), alterkrucifix af sølv fra 1770, ny prædikestol, (den gl var af alabast). Romansk font med reb-snoening. I koret to rækker munkestore med udskæringer. Paa korvæggens yderside marmormonument af Wiedewelt (fam Quistgaard, Jægerhus). 200 sd. Restaur 1936.

Danm kirker, Sorø amts 753—67, Khst saml 4, r IV, s 437 f, Seehusen: Optegnelser til Lyngbygaards og Gjerdrups hist, 1869, Hist aarb f Sorø amt 1918, s 31 f, Aug. Fr. Schmidt: Danm helligkilder, 1926, s 120, Fr. Beckett: Altertavler, 1895, s 12 f, Khst saml I, 1849 52, s 534 f, 3. r V, 362. Mackeprang, s 77—78.

Altergæster: 1891: 288, 1912: 213, 1922: 200, 1932: 350, 1942: 300, 1949: 200.
Folketal: 1850: 1598, 1901: 1624, 1921: 1436, 1950: 1491.
Menighedsraad: 1922: politisk 4 venstre, 2 soc 2 rad, 1930: 3 soc, 2 venstre, 2 u p, 1938: 4 venstre, 1 soc, 2 rf, 1949: 7 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 142 (2), rad 32 (0), kons 70 (1), venstre 340 (1), rf 35 (1), 1950: Soc 171 (2), kons 51 (0), venstre 295 (5), erhvervs- og husml 142 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 450 byg, b) naturalier, d) 350 rdl, e) 60 td ld. — 1870: Regu 13344 kr, netto 6786 kr. — 1913: 2. kl, 1927—36: 1. kl, saa 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd opført efter brand 1892.

1787—1830 var den ansatte og velhavende **H. Beckmann** sp her. Han efterfulgtes af **C. S. Quistgaard**, søn af godsejeren til Gjerdrup og Lyngbygaard. Denne byttede 1840 embede med sp i Gimlinge, lic E. T. Clausen.

15. 16. okt 1840—31. aug 1851 (sp Gimlinge 17. maj 33): Lic theol **Emil Theodor Clausen**, * 12. febr 02 Kbhvn. Forældre: Stiftsprovst og sp Vor Frue k, Kbhvn, dr theol Henrik Georg C, † 40, af Vilstrup, og Sophie Magdalene Schjern af Halsted-K. Stud Mtrp 19, c juli 24 (egr), lic theol 31, druknet ved badning i Kbhvn 31. aug 51. ~¹ 33 Maria Elisa Jensine Petrine Storm. * 5. nov 10 Agersø, † 1. dec 35. Forældre: Major Hans Tvede S og Francisca Margrethe Hjersing. ~² 19. sept 38 Elisabeth Davidsdatter Monrad, † 16. marts 13 Kbhvn, * 7. jan 92. Forældre: Direktør i generalpostamtet, senere generalpostdir, kfrnd David M og Clara Jørgensen. — Broder: Prof theol H. N. Clausen. Datter ~ Rørdam, Gamtofte. Søster ~ biskop Gad, Fyn. Brodersøn: Biskop Clausen, Aarhus.

C var i sin ungdom rationalist som sin fader, og prof C. F. Hornemann ventede, at den alsidigt begavede og livlige unge teolog skulle »tjene som en mur mod den indbrydende mysticisme og obscurantisme«. Men paa en større udenlandsrejse 1826—29 foregik der en aandelig omvæltning i hans indre. I Berlin fik professor *Neander* stor indflydelse paa ham, og da han kom hjem, erfarede faderen med sorg, at han havde brudt med »den fornuftige kristendom«. Han blev først *Mynsters* og siden *Grundtvigs* discipel. 1831 skrev han til den teol licentiatgrad en meget fortjenstfuld afhandling om Synesius fra Cyrene, men efter den religiøse vækkelse stod prædikestolen og ikke katederet som hans maal. Han blev præst, og han stillede sig i Vestsjælland meget venligt til de gudelige forsamlinger, men søgte at holde dem i et sundt, kirkeligt spor. Mens han var i Boeslunde, nægtede han at

døbe de ved politiet indbragte baptistbørn, og var forberedt paa at faa sin afsked (se under Vemmeløv-H).

C lignede ved sit livlige væsen mere sin fader, stiftsprovsten, end sin broder, professoren. Paa sin udenlandsrejse fulgtes han med sin ven, L. N. Bojsen (se Vesterborg-B), der naaede sit religiøse gennembrud før C. — I kirkekampen stillede C sig klart ved Grundtvigs og Lindbergs side og kom derved i pinlig modsætning til sin fader og broder. — Grundtvigs kølighed over for de gudelige forsamlinger skræmte ikke C fra at slutte sig til dem og til broderkonventet. L. N. Bojsen skriver: »C prædikede med liv og kraft, hjerteligt og enfoldigt, hvilket snart gav sig tilkende i livsrørelser ogsaa blandt hans sognefolk. Folk strømmede til B kirke, ogsaa fra Korsør og Skelskør, hellige Kerteminde-fiskere højste sejl om søndagen og sejlede til Boeslunde. Han var »herlig og blid« (se foran), men han var streng mod syndig slendrian. Graveren mindedes ham som streng. Pietist var han næppe. Hans dannelse var høj og ægte. Han kunne ved præstesammenkomster paa enen neutralisere biskoppens syrlighed. Han var sprudlende livlig (»man kunne le sig halvdød af hans vittigheder, som sprang fra ham, som om alle gode vittigheder havde deres kilde i hans sjæl) — men uden at man vidste det, var man midt i den alvorligste samtale«. Han kunne tale jævnt med de jævne. Og frihedsmand var han helt igennem. Skønt han saa farerne ved de gudelige forsamlinger, fortsatte han med dem i flere aar, han fandt gerne forsamlingsfolkene »elskeligst i begyndelsen«. Til sidst standede han forbindelsen med dem og holdt samtaler i hjemmene. Næsten intet trykt foreligger fra hans haand (N. Clausen-Bagge).

I et privat brev 1836 beklager Mynster, at et saa elskværdigt menneske som C er kommet ind i »alt dette uvæsen«. Mynster fandt (1849) pgd »næsten for stor og brillant, haven smuk og net holdt. Kirken stor, men mere skrummel end smuk«. Om C's prædiken (Jh. 18, 36—37) hedder det »Baade prædiken og foredrag hører til de bedre, men det synes mig dog, at den rette salvelse mangiede. Katekisationen ikke fortrinlig. Ungdommen meget talrig, af ældre var mange mænd tilstede« (M II, 117).

DBL V, 280 f. (Fr. Nielsen), E. T. C's minde, 1851, L. N. Bojsen in Dsk kirketid, 1851, sp 645, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonv, 1890, H. N. Clausen: Optegnelser, 1877, s 41, 293, KLfN I, 518, Nogle træk om E. T. C, Ny chr samler, 1866, s 201—75, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere I, 20 f. E I, 297. S I. 309.

Hjælpepræst hos lic Clausen

1851: J. N. L. Schjørring, se Ørslev-B.

16. 16. nov 1851—3. nov 73 (sp Vrensted-T 15. aug 34): **Hans Christian Ingerslev**, * 16. nov 1798 Saksild. Forældre: Sp i Saksild-N Jacob Abel I, † 21, af Beder-M og Vita Bering af Gylling. Stud Aarhus 18, c jan 24 (I), afsk 3. nov 73, † 3. nov 88. ~ 17. nov 39 Vilhelmine Sophie Diederikke Barfred, * 20. sept 17 Barfredshøj, Reerslev, † 15. okt 04. Forældre: Generalkrigskommissær, toldinspektør i Aalborg Jens Laurids B og Marie Margrethe Diderichsen. — Brødre: Kongsted og Magleby, Møen. Brødersønner: Barrit-V og Kunday. Hustrus søster ~ Lundholm, Sindal-A.

17. 3. febr 1874—21. nov 92 (rpk Sct Miksels k, Slagelse-sp Hejninge 16. dec 62): **Jonas**

Christian Richter, * 18. dec 18 Vindekilde, Faarevejle. Forældre: Etrd, godsinspektør ved de kgl domæner i østifterne Einar R og Helene Fred. Birch. Stud Slagelse 38, c juli 44 (I). Huslærer paa Løvenborg og hos den danske gesandt i London, grev Reventlow, rejser i Frankrig og Italien, ord kat Lemvig-N 2. maj 52, afsk 21. nov 92, † 7. febr 97. ~ 30. juli 52 Nielsine Stephanie Faaborg, * 6. marts 24 Dalum, † 21. nov 93. Forældre: Provst i Dalum-Sanderum Danquart F, † 44, og Lovise Dorteia Sivertsen. — Søn: Raaby-S. Hustrus broder: Albæk-Voer.

R var meget modtagelig for kunst og alt skønt, var tillige meget musikalsk og teknisk begavet. Grundig med sin konfirmandundervisning. En særpræget og myndig mand.

(Skelskør avis 9. febr 97).

Udg: 72: Hebræerbrevet, oversat efter Griesbach, og korteligt udlagt. Skrev flere bladartikler.

18. 27. febr 1893—8. maj 1906 (sp Hvilsager-L 12. april 83): **Christopher Otto Andresen**, * 28. marts 44 Hammel. Faderen: Sp i Hammel-S-V, † 77, se der. Stud Randers 64, c 71¹ (h₂), skolebestyrer Stege 73, hjpr Alling-T 3. dec 74, sp Frederiks-K 26. febr 77, afsk 8. maj 06, † 10. maj 23. ~ 18. okt 73 Louise Kramer, * 28. maj 39 slotsmøllen, Holbæk, † 8. dec 28. Forældre: Forpagter Balthasar K og Sophie Charlotte Emilie Nørgaard. — Kusine ~ Brandt, Taulov. Hustrus fætter sønner: Nørgaard, Øde Førslev-S og Nørgaard, rkp Randers. Moders broder: Nørgaard, K Saaby-K.

19. 7. aug 1906—3. nov 20 (sp Lunde-O 30. aug 89): **Jens Sørensen Tarp**, * 13. maj 50 Vedersø. Forældre: Husm, skomager Søren Jensen og Maren Poulsdatter. Paa Staby højskole, vinterlærer ved vestjyske biskoler, lærereksamen Blaagaards seminarium 73, lærer Kbhvn, højskolelærer, stud priv 81, navneforandring 87, c 89¹ (h₂), afsk 3. nov 20, † 15. aug 22. ~ 16. marts 88 Charlotte Amalie Gloerfeldt, * 1. nov 60 Kbhvn, † 5. juni 52. Forældre: Havneoppebørselskontrollør Bror Viggo G og Claire Marguerithe Fisker. — Hustrus farbroder: Køge-Ø.

20. 1. marts 1921—24. sept 26 (rpk Vor Frelser k, Vejle 9. juni 20): **T. A. W. Glahn**, fl t rkp Frberg k, se sp Jesus k, Kbhvn.

21. 1. juli 1927—22. nov 35 (sp Oddense-O 1. okt 17): **M. Kragh-Muller**, fl t Kalundb, se der.

22. 30. nov 1936—7. jan 43 (hjpr Jungshoved 10. marts 34): **E. Hansen**, fl t rkp Nathanaels k, Kbhvn, se Gyrtinge-F.

23. 18. maj 1943 (sp Øls-H-D 6. marts 25): **Julius Florentinus Poulsen**, * 12. sept 98 Østerby, Læsø. Forældre: Fyrskibsfører, marinelejtant Frederik Julius P og Augusta Elisabeth Axelsen. Stud Aalborg 18, c 24² (h₁). ~ 26. april 32 Ester Rigmor Axelsen, * 21. maj 04 Vejstrup v Kolding. Forældre: Maskinmester Herman Ludvig Immanuel A og Anna Petrea Bechmann. — Hustrus søster ~ Kristiansen, Borbjerg. Moders farbror: Bechmann, Raarup.

BM og kasserer foreningen Nordens Skelskør afd, BM Boeslunde børnehjem.

Litt: J. Andersen: Bidrag til B sogns hist, Hist aarb for Sorø amt, I—II, 1912—13, tillige samst VII, s 31, Seehusen: Optegnelser om Lyngbygaard, Gerdrup m m 1863—68, s 85 f, Khst saml 4. r IV, s 437 f, Thielles folkesagn I, 75, Hans Kjær: B banke et helligsted?, Sorø amts hist aarb XVI, 3.

Det sydvestsjællandske broderkonvent

Paa overgangen mellem Slagelse og V-Ø Flakkebjerg herreder kan det være naturligt at give en kort omtale af dette konvent, som i sin tid havde saa stor betydning i Sydvestsjælland.

Den fromme grev *F. A. Holstein-Holsteinborg* (se under Hyllested-V-H) følte sig ikke tilfreds med den rationalistiske forkyndelse, som prægede egnens præstestand. Han saa det derfor som sin opgave at skaffe levende, troende præster til Sydvestsjælland, mænd, som kunne vække kirkeligt liv, og som ville staa positivt overfor den gudelige forsamlingsbevægelse, som støttedes aktivt af greven. Greven havde kaldret til en række sognekald paa egnen: Hyllested-V-H, Høve-F, Haarslev-T, Skørpinge-F, Vemmelev-H, Kvislemark-F og Marvede-H. Der sad gamle rationalistiske præster i næsten alle disse embeder, men efterhaanden som de blev ledige, fik greven i løbet af 1830'erne ansat unge præster af et helt andet syn.

Disse præster dannede et særligt konvent. Der havde tidligere været et konvent paa egnen, men det var nu opløst. Ved en sammenkomst 1833 i Slotsbjergby pgd, lige efter at *J. F. Fenger* var kommet til Lyngø, blev de to brødre, *P. A. Fenger*, Slotsbjergby, og *J. F. Fenger*, Lyngø, sammen med lic *Holm*, Venslev, enige om at oprette et konvent. De henvendte sig til deres ligesindede kolleger, lic *E. Clausen*, Gimlinge (senere Boeslunde), *T. Oldenburg*, Scrturup-O, *C. F. Rønne*, Haarslev-T (senere Høve-F), og dr *W. Rothe*, Vemmelev-H, som alle svarede ja. Senere sluttede *C. Thorkildsen*, Sørbymagle-K (senere Egeslevmagle), *P. C. Kierkegaard*, Pedersborg-K (senere biskop, Aalborg), *F. E. Bojsen*, Skørpinge-F (senere Stege), *Mau*, Haarslev-T (senere Farum-V), *Monrad*, Marvede-H, og *Johan Hahn*, Hyllested, sig dertil. Ogsaa den stilfærdige *C. Lemvigh*, Krummerup, blev medlem. De var en tid ialt 12 medlemmer. Mynster kaldte dem ironisk »de 12 apostle«. Undertiden var der gæster, f eks *Peter Rørdam*, Mern, og dr *W. Engelbreth*, Lyderslev. Man holdt møde paa omgang i præstegaardene. Brødrene *Fenger* var de ledende i konventet.

Den præst, hos hvem man samledes, plejede at indlede med en opbyggelig betragtning, hvortil søndagens tekst kunne tjene som grundlag. Derefter drøftede man et eller andet emne, f eks teologiske problemer, embedsspørgsmaal, udenlandske kirkeforhold og personlige erfaringer. Men især drøftedes hjemlige forhold som spørgsmaalet om at vække liv i sognene og om forholdet til de gudelige forsamlinger. Man var ogsaa stærkt optaget af den præjssiske kirkekamp og af lutheranernes trængsler i Schlesien, da de vægrede sig ved at indtræde i den af staten paabudte union. Man indsamlede penge til dem, ligesom man ydede støtte til *J. C. Lindberg*, der altid var i økonomiske vanskeligheder.

Konventets medlemmer var meget forskellige. Brødrene *Fenger* og *Kierkegaard*, *Oldenburg* og *Bojsen* sluttede sig til Grundtvig. Det

samme gjorde *E. T. Clausen*, skønt han var broder til prof *H. N. Clausen*. *Rønne* og *Mau* hældede mere til forsamlingsbevægelsen, og dr *Rothe* var udpræget konservativ. Selv om bølgerne kunne gaa højt, følte de et inderligt fællesskab i de dybeste livsspørgsmaal; de saa alle med venlighed paa det gudelige lægmandsrøre, stod enige i »den vestsjællandske krig«s efterdønninger, i kampen for en ny salmebog og i kravet om større kirkelig frihed. Da *Mynster* krævede baptistbørn tvangs-døbt, samlede konventet i fælles opposition, og da *Mynster* visiterede i Pedersborg hos *Kierkegaard*, var de alle samlede der, idet man troede, at biskoppen ville lade politiet hente de udøbte baptistbørn. Men der skete intet. *Clausen* og *Rothe* havde ogsaa vanskeligheder, da de nægtede at udføre tvangsdaab. *Mynster* var ikke konventet venligt stemt, deres »conventikel-stil« virkede i høj grad udæskende paa ham (M I LIV), han befandt sig inderligt uvel i »det hellige land«, som han ironisk kaldte Vestsjælland, og med *E. T. Clausen* havde han et skarpt sammenstød.

Konventets medlemmer kunne ofte være uenige i teologiske spørgsmaal, men det politiske holdt man ude, skønt 1840'erne var stærkt politisk bevægede aar. *P. C. Kierkegaard* mente dog 1848, at man burde fare med lempe mod tyskerne. Han var nok konventets betydeligste medlem. I Göttingen kaldte man ham »disputeredjævelen fra Norden«. Han og dr *Rothe* tog mangen en tørn om grundtvigianismen. *Clausen* var konventets oplivende moment, vittig og aandfuld. *P. A. Fenger* kunne let blive ilter i debatten, men hvis der kom misstemninger, forstod hans broder, *J. F. Fenger* at udjævne dem. Det var især *J. F. Fenger*, der bar konventet, han deltog i alle dets møder, han fandt udmærkede emner, han fik diskussionen i gang, og han var den, der mest aabnede sit hjerte for de andre. Han førte ogsaa protokollen og besøgte konventet efter sin forflyttelse fra Lyngø. Konventet fik stor betydning for dets deltagere, og det fik betydning for hele egnen. Det var disse præsters forkyndelse, der gav egnen navnet »Det hellige land«. Efterhaanden som dets medlemmer flyttede eller afgik ved døden, ebbede det ud, men det havde ikke eksisteret forgæves. Mange af dets medlemmer blev Grundtvigs betydeligste disciple. »Næppe har den danske kirke haft et kuld af præster som den første generation af grundtvigianere« (Hal Koch).

Holger Begtrup skriver (Dsk mghsliv II, 15 f):

Der har nok aldrig paa saa lille en plet af vort fædreland været samlet saa skøn en kreds af gode præstemænd som den, der fandtes i »det hellige land« i Sydvestsjælland i aarene 1830—50.

De var alle unge, da de kom til egnen. Mange af dem var gode venner fra studieaarene i Kbhvn, hvor nogle havde sluttet sig til Grundtvig, mens andre mest havde haft deres kirkegang hos *Mynster*. »Grundtvigianerne« var de betydeligste imellem dem og fik efterhaanden draget flere af de andre over til deres kirkelige anskuelse, og selv om der vedblev at være delte meninger iblandt dem, blev de dog inderlig forenede ved deres fælles tro paa Jesus Kristus som vor frelser fra synden og deres fælles iver for at søge vejledning i den hellige skrift, som de alle ærede højt. — De knyttede sig tæt sammen i et hjerteligt broderskab, gav hinanden trøst i trængsel og gode raad i embedsgeringen. De var heller ikke bange for paa en ven-

lig maade at paatale de fejl, som de fandt hos hverandre.

Selv var P. A. Fenger ikke nogen aandelig banebryder. Men i Grundtvigs spor gik han mandig og selvstændig frem ad den gamle kirkevej. Hans styrke laa i den troværdighed, der prægede hans forkyndelse. Ingen kunne tvivle om, at det her var en ærlig mands vidnesbyrd, man fik at høre. — Han har gjort sig særlig fortjent af den danske menighed ved sit ihærdige arbejde for salmebogen. Som ung udgav han Kingos salmer, der dengang for en stor del var udelukkede af den autoriserede salmebog. Som ældre var han meget virksom for at faa Grundtvigs salmer optagne i den ny salmebog, der forberedtes. — I det hele stod han Grundtvig meget nær gennem de skiftende tider. Som virkelige venner kunne de sige hinanden sandheden, og det var ikke tom eftersnak, naar P. A. Fenger paa sin tilforlidelige maade gjorde sig til talsmand for Grundtvigs kirkelige anskuelse blandt de sydvestsjællandske præster. Han hævede med styrke, at daaben med troens ord er grundvolden for det ny liv i Kristus, og at menighedslivet maa samle sig om Herrens nadver.

I Broderkonventet gjaldt han for den første mellem ligemænd, ligesom Peter blandt apostlene. — Overfor kirketroens modstandere kom han ogsaa til at staa i første linje, især efter den fejde, han førte med sin rationalistiske nabopræst H. Bastholm i Slagelse og dennes følgesvende. —

Samme aar, som P. A. Fenger kom til Slotsbjergby, blev hans gode ven og skolekammerat, lic J. L. A. Holm efter grev Holsteins indstilling kaldet til Venslev og Holsteinborg. — Han var grevfamiliens særlige præst, og det nære forhold, hvori han stod til sin patron, fremgaar af den levnedsskildring af grev F. A. Holstein, som han skrev efter hans død i 1836. Denne bog, som udkom i 1844, giver et fyldigt billede af Holsteins liv og virksomhed.

Ungdomsvenskabet mellem Jens Holm og P. A. Fenger holdt sig godt gennem deres manddomsaar. Holm var vel ikke saa opdræget en grundtvigianer som Fenger. Men han delte fuldt ud sin vens syn paa daab og nadver som kristenlivets guddommelige kilder. — Holms og Fengers præstegerning i den sydlige og nordlige kant af »det hellige land« dannede de to fast forbundne punkter, hvorom ovalen senere tegnede sig ved de andre, ligesindede præsters komme til egen.

I 1829 blev en tredje københavner, dr theol Wilh. Rothe, sognepræst i Hyllested. Da alle hans tre embeder laa i Sydvestsjælland, førstyrede hans flytninger ikke hans deltagelse i præsternes fællesliv. — Han var den mest højkirkelige af dem. Den lutherske kirkes nedravede ritualer, som han stadig studerede, havde større autoritet for ham end for de andre. Men han tog dog ogsaa ærlig del i arbejdet for udbredelse af levende kristendom paa den gamle kirkegrund.

En fjerde københavner var Theodor Vilhelm Oldenburg, Sorterup og Ottestrup øst for Slagelse. — I ham havde broderkonventet et af sine hjerteligste medlemmer. Ved siden af sin theologiske oplysning havde han en poetisk aare.

Ved den tid, da Oldenburg kom til Sorterup, blev Christian Frederik Rønne efter grev Holsteins ønske sognepræst i Haarslev og Tingjellinge. C. F. Rønne var søn af B. F. Rønne og gik i sin faders fodspor som talsmand for hedningemissionen. Men hans navn er dog især knyttet til IM herhjemme i Danmark, hvis formand han var i mange aar. — Til denne gerning blev han forberedt ved sit venlige forhold til den gudelige vækkelse i Sydvestsjælland. Han var en af broderkonventets medlemmer, som mest ubetinget sluttede sig til lægmandsrådet. Grundtvigs kirkelige anskuelse delte han ikke. Men han vedblev at være en broderlig ven af sine grundtvigske nabopræster. — Indenfor konventet var han talsmand for opvækkelse og omvendelse, mens han ikke havde særlig sans for menighedslivet. Han var en fredsæl mand, og det samvirke, han havde med »grundtvigianerne«, blev til gavn for begge parter.

I aaret 1831 kom københavneren Laurits Vilhelm Monrad som sognepræst til Marvede og Hyllinge i det sydøstlige hjørne af grevskabet Holsteinborg. Monrad var en af dem, som vistnok skyldte broderkonventet, at han i aarens løb blev en mere opdræget grundtvigianer, end han havde været fra begyndelsen af, og dette blev afgørende for hans søn, J. H. Monrad.

I 1833 fik den troende præstekreds i Sydvestsjælland en lykkelig forøgelse derved, at P. A. Fengers yngre broder, lic Johannes Ferdinand Fenger

blev sognepræst i Lyngby. Han sluttede sig straks til sin broders vennelag og blev hjertebladet i deres samfund. — J. F. Fenger er en af de elskeligste præster, vi kan nævne i den danske kirkehistorie, en rigt begavet mand, lærd theolog og levende kristen, Grundtvigs fuldtroet lærling med en dejlig sangerfølelse og med en enderlig trang til kristent fællesliv. Hans præstehjem i Lyngby, hvor der opvoktede en talrig børneflokk, var et kært samlingssted for hans mange venner. Digteren Ingemann i Sørd og familien Nyegaard paa Frederiksskille med sine sjælfule musikalske døtre hørte til hans nærmeste omgangsfæller.

Mange jævne folk i Fengers sogne blev opvakte ved hans forkyndelse, og der raadede en skøn stemning over de møder, han holdt med dem, ikke mindst fordi den ny salmesang dér tonede frem i hele vaarens fylde. — Men J. F. Fenger kom ogsaa til at virke i videre kredse. Som en af direktørerne for Det danske Missionsselskab. Som formand for konventet i Roskilde fik han stor indflydelse paa arbejdet for den nye salmebog.

Samtidig med at J. F. Fenger kom til Lyngby, fik hans ven, Emil Theodor Clausen præstekaldet i Gimlinge. Han levede dog helt for sit arbejde i den jævne befolkning, og det blev følt som et stort tab, da han saa tidlig gik bort.

Aaret 1834 bragte det sydvestsjællandske konvent tilgang af fire ny medlemmer. — Den ene var københavneren Johan Gottfred Vilhelm Hahn, sognepræst i Hyllested. Hans virketid blev dog endnu kortere end Emil Clausens, da han allerede døde i 1840. Men han efterlod sig et godt minde ved den hjertelige fromhed, der prægede hans liv.

Den anden var en jysk gaardsmands søn ved navn Christen Thorkilsen, som blev sognepræst i Sørbymagle. Man faar indtryk af, at han som en sindig og indesluttet jyde ikke har følt sig helt hjemme i de andre præsters lag, hvor der altid var en aabenhjertig og levende forhandling. I al fald var han ikke nem at faa trukket ud af sin hule og deltog kun sjældent i de maanedlige konventsmøder. Men han var en alvorligt troende mand, der virkede ærligt til fremme af kristenlivet i det sogn, hvor han boede.

Andereledes livlig og indladende var den tredje af de præster, der kom til egen i 1834. Det var Th. Mau, som blev sognepræst i Haarslev og Tingjellinge efter C. F. Rønne. Mau var en apoteker søn fra Odense. Der var noget fynsk i tonefaldet af hans høje stemme og vel ogsaa i hans hele væremåde. Han var meget snaksom og virkelysten. Lige til han blev en gammel mand, færdedes han tit paa rejser, især i Sverige, og skrev rejsebrev, bøger og afhandlinger af meget forskellig art.

Naar han kom sammen med sine nabopræster, tog han ivrig del i deres forhandlinger. Men der var ikke særlig vægt i hans indlæg, og det var vist ikke frit for, at de andre nu og da smilede lidt af hans højrestede snaksomhed. — Nogen fast kirkelig anskuelse havde han ikke. Men ingen kunne frakende ham ærlig vilje til at virke for kristelig vækkelse. Som ung kandidat var han ovre i Grejs ved Vejle kommet i berøring med den gudelige vækkelse og havde deltaget i Jens Jørgensens og Peter Larsens forsamlinger. — Han var blandt de første præster, som stillede sig i venligt forhold til lægmandsbewægelsen, uden at han dog fik kende indflydelse paa dens videre udvikling.

I modsætning til Mau hørte Christian Lemvigh til »de stille i landet«. Han var præst i Krummerup. Som barnefødt i Vemmelev pgd (det var i Slotsbjergby (P. N)), følte han sig godt hjemme i egen og tog paa sin rolige maade del i det kristelige røre, som opstod i hans embedstid.

I 1837 fik konventet et nyt fremragende medlem i den landskendte Frederik Engelhart Boisen, som i det aar blev sognepræst i Skørpinge. Som folkelig forkynder var han den mest yndede af alle de »hellige præster«, og mange gudelig vakte flokkedes om ham. — Vi skal siden se, hvorledes hans forhold til lægmandsrådet ændrede sig under paa-virkning fra brødrene Fenger og Grundtvig. Men »folkelig« blev han ved at være, og det skyldes for en stor del ham, at mange af de opvakte i Sydvestsjælland blev draget fra pietismen over til kirkelig kristendom.

Derimod maatte det naturligvis faa stor betydning, at dr Peter Christian Kierkegaard i 1842 blev sognepræst i Pedersborg og Kindertofto. Han sluttede sig straks til broderkonventet og satte stærkt røre i dets forhandlinger ved sine dybsindige, stundom vel ogsaa noget særindede tanker om bibelske og kirkelige spørgsmaal. I sin kamp for religi-

onsfriheden under den pinlige strid om tvangsdaab af gendøbernes børn havde han en sikker støtte hos næsten alle sin konventsbrødre.

Peter Rørdam har givet en skildring af broderkonventets medlemmer. Han foretog som ung student en rejse til Sydvestsjælland dels som rekreation, dels af lyst til ved selvsyn at lære forholdene at kende. Peter Rørdam førte dagbog paa sin rejse, og denne omstændighed sætter os i stand til at følge ham paa rejsen til de steder, hvor nylig den vestsjællandske krig havde raset.

Blandt de første præster, Rørdam besøgte, var salmedigteren Th. Oldenburg i Sorterup. — Fra en gudstjeneste i annekset Ottestrup noterer Rørdam: »O prædikede over teksten om den rige mand og den fattige Lazarus; herlig bemærkning, at vi maa leve saaledes, at vi kan vente trøsten i evigheden og vogte os for paradiset her paa jorden, som let kunne skaffe os et helvede hisset. Hvor venter du dit paradis? — Det var smaat ved kirkegangen i Oldenburgs pastorat, skønt han saa afgjort stillede sig paa livets side. Længere syd paa, i Sørbymagle, var vækkelsen mere udbredt, og linjerne trukket skarpere op. Præsten, Thorkildsen, der var en kender og elsker af de klassiske sprog og den klassiske litteratur, stod med venlig forstaaelse over for de opvakte og deres forsamlinger. Rørdam selv var meget interesseret i nordiske oldtidsminder, og præsten førte ham derfor ud til en stor langdysse. Ejeren af marken, hvor dyssen laa, fulgte med. Undervejs fortalte han dem, at han havde hørt, at de hellige havde planlagt en forsamling ude paa højen. »Men«, sagde han, »hellere vil jeg da lade det hele jævne med jorden og stenene skyde«. Thorkildsen indvendte spagfærdigt, at det vel ikke kunne være saa slemt, at folk kom sammen for at synge og bede, hvortil bonden svarede: »Har får ikke lyst til at se min raps?« — I nabosognet, Gimlinge, var lic teol. Emil Clausen sognepræst, og denne lærde teolog var med hele sin sjæl med i den vækkelse, som ogsaa havde sat sine spor i hans sogn. Rørdam noterer i dagbogen en bemærkning af Clausen: »Vi mennesker vil saa gerne tro, at vi er syndere og føle Guds naade, men Gud vil det omvendte, at vi skal føle synden og tro paa naaden«. Fra præstens aviskarl, Niels, fik han ogsaa en bemærkning, han fandt værd at notere: »Gud har en bestemt driftsplan, denne gang er han naaet til bønderne«. Fra en forsamling i pgd husker han især »det dejlige amen, der gentoges, snart af en, snart af en anden«. —

Hos formanden for »Det sydvestsjællandske broderkonvent«, J. F. Fenger i Lyngø, opholdt Rørdam sig i flere dage og var med præsten paa flere udflugter i og uden for hans sogne, var med til forsamlinger og husbesøg. Fra en morgenandagt i pgd har han nedskrevet: »Den gamle Adam maa og skal dødes, ellers bliver vi hans trælle, og Satan gør just en kristens fejl hæslige, at han kan forarge Gud, og menigheden have skam«. — Under en sejtur paa Tjustrup s faldt talen paa den Tjustrup præst, og Rørdam har noteret, hvad Fenger meddelte ham: Præsten Stabell er en gammel nordmand; han er sognets læge, prokurator og konsulent, raader over stort og smaat; men til de opvakte siger han: »Kom ikke til mig, ellers skal I smage baade mine næver og min stok«.

J. F. Fengers broder, P. A. Fenger i Slotsbjergby, var under den vestsjællandske krig blevet en aandelig fører for troende præster og lægfolk paa denne egn. Hans haardeste modstander var rationalisten Hans Bastholm, præst ved Sct Peders k i Slagelse. Om Rørdams indtryk af Bastholm, har dagbogen en kort notits: »Han staar aldeles uden for kristendommen og har ingen tillid til apostlene«.

Hos Fenger fandt Rørdam sig bedre tilpas. »Han er en meget alvorlig mand og synes at kunne slaa et dommedagslag mellem folk. Han paa stod, at Bastholm var en løgner, og fortalte, at B havde gjort Østrup det forslag, at han skulle være ham behjælpelig med at blive hans efterfølger, hvis han ville underskrive adskillige punkter, f eks maatte han ikke prædike om Jesu død. Paa de søndage, hvor Fenger havde eftermiddagstjeneste, holdt han

efter gudstjenesten forsamling i pgd med gennemgang af dagens epistel. Der var deltagere fra syv omliggende sogne, fortæller Rørdam, men kun faa fra hans egne.

Rørdam maatte naturligvis ogsaa besøge vækkelsens arnested, Holsteinborgegnen. — Her traf han en flok af betydelige lægmænd, hver med sit aandelige særpræg; der var Jakob Fisker fra Bissrup, skolelærer Rasmus Sørensen, den fynske bonde Rasmus Ottosen, væver Peuliche og nordmanden Elling Eigildsen. — Det var om disse mænd, der jævnlig prædikede ved forsamlinger, at Grundtvig skrev til P. Fenger, at han skulle passe paa ikke at øge disse folks selvfølelse, da de bevislig havde nok af den vare i forvejen. Men for P. Rørdam var det en oplevelse af blivende værdi at komme i kontakt med disse mennesker. Særlig Rasmus Ottosen var han stærkt optaget af. Paa spørgsmaalet om, hvordan han ville godtgøre sin ret til at forkynde ordet, svarede R. O., at hans samvittighed vidnede ved den fred og glæde, han følte, at han gjorde ret, og alle præster paa enen maatte erkende, at bondeprædikanterne forholdt sig til de troende præster som hyrdehundene til hyrden — men var præsten vant, maatte hundene gaa i hyrdens sted.

Nordmanden Elling Eigildsen (se pag 459), der havde siddet fængslet i Slagelse for sin deltagelse i en forsamling i Forlev, gav udtryk for den overbevisning, at Herrens ord til Peter: »Naar du omvender dig, da styrk dine brødre«, gjaldt ham, og Rørdam giver ham følgende vidnesbyrd: Han har givet til at tale i al stilhed til folk om Gud og Jesus, men trænger sig ikke ind til at bestyre sakramenterne; han er saa langt fra at opbrøde menigheden mod præsten, at han selv af al magt opmuntrer til kirkegang, hvor der er troende præster.

Det var dengang — som et par menneskealdr senere — Holsteinborg slot, der var centrum for det aandelige liv paa enen. Grev F. A. Holstein var død i 1836, men grevinden, Ludvig Reventlows datter, der altid havde staaet ved sin mands side i arbejdet for sandt kristenlivs fremme, modtog Rørdam saa hjerteligt, at han aldrig glemte det, og de blev venner for livet. Paa Holsteinborg boede dengang en adelsdame, frk Scheel, der ogsaa gjorde stærkt indtryk paa den unge teolog. Under en spadseretur sagde hun til ham: »For at komme til at staa med det rette sind over for ugudelige mennesker, som man ikke selv har talt med om omvendelse, er det nyttigt at sige til sig selv: Jeg selv med alle mine skavanker maa være Gud langt ubehageligere, end det værste menneske kan være mig«. Grevinden sagde til afsked: »Jeg glæder mig til, at ogsaa vi to nu i fremtiden skal leve sammen i Herren og bede for hverandres, og Rørdam tilføjer: »Dertil hjælpe mig Gud«. (Peter Rørdam: Blade af hans levnedsgodt og brevvæksling, udgivet af H. F. Rørdam). Overlærer N. P. Larsen i IM's tid.

Meget smukt er det blevet paapeget, at de kirker i Sydvestsjælland, hvor den levende kristendom forkyndtes, dannede et lige kors, rejst fra Holsteinborg, idet Holsteinborg, Venslev, Hyllested, Gimlinge, Ottestrup, Sorterup ligger i en omtrent lige linje fra syd til nord, medens Slotsbjergby, Sludstrup mod vest og Lyngø-Brobj mod øst dannede korsarmene.

Det sydvestsjællandske broderkonvent opløstes lidt efter lidt i sin oprindelige form, efterhaanden som de første medlemmer flyttede eller afgik. Det fortsattes i forskellige konventer, eet af dem havde paa en maade pastor Rindom, Sct Johannes kirke, Kbhvn, som medlemmed til det gamle konvent. Pastor Julius Steen har udførligt og fornøjeligt fortalt om dette konvent i sine erindringer I, s 144 f.

Litt: J. F. Fenger: Det sydvestsjællandske broderkonvent, 1890, F. Elle Jensen: J. F. Fenger, 1935, Hal Koch: Danmarks kirke gennem tiderne, 1939, s 127 f, P. G. Lindhardt: Den nordiske kirkes historie, 1945, s 214, Arne P. Madsen: Det sydvestsjællandske broderkonvent, i Hjemmenes julebog 1951, s 79 f.

Vester—Øster Flakkebjerg herreders provsti

Vester Flakkebjerg herred, 24.947 ha, det sydvestligste paa Sjælland, langs Storebælt og Smaalandsøhavet, er frugtbart, fladt eller bølgeformet. Spredte skove, ingen søer. Øerne: Agersø, Omø og Glænø.

»Ligefra Borreby over Basnæs og Glænø til Holsteinborg danner herregaardsidyllerne en næsten ubrudt række inden for de langstrakte nor med deres blide vande, skærmede af feddene mod det barske hav — et landskab helt for sig selv, afvekslende og rigt, og i alle sine skikkelser bestandig et af de yndefuldeste, jeg kender« (Achton Friis).

Øster Flakkebjerg herred, 26.620 ha, langs Smaalandsøhavet, er frugtbart, bakket mod nord, ellers fladt. En del skov. Tjustrup-Bavelse sø. — Mod øst det store Herlufsholm sogn med forstad til Næstved. — Gunderslev sogn, se Tybjerg herred.

Egns-historie. Der er ikke mange minder fra den ældre stenalder, saa egnen her er antagelig først blevet bebygget senere. Af historiske minder kan nævnes, at da der 1288 blev holdt danehof i Skelskør, gjorde drost Peder Høseøl et dristigt forsøg paa at kidnappe hertug Valdemar af Sønderjylland, men hertugens folk gjorde tappert modstand, endog enkedronning Agnes faldt i fjendehaand, men undkom ved list. 1300 holdt Erik Menved fredsmøde i Skelskør med den norske kong Hakon. Egnen har lidt meget under de forskellige krige lige siden vendertogterne.

Det er landbruget, som præger dette provsti. Frugtbart og frodigt er her, ingen større byer, kun en forstad til Næstved og den lille købstad Skelskør. Jernbanen Slagelse—Næstved aabnedes 1892 og har betydet meget for egnen, samtidig aabnedes Dalmose—Skelskør-banen, nedlagt for persontrafik 1950. I Flakkebjerg er et drengeoptagelseshjem, i Førslev sogn er hjemmet Holsteinsminde for børn, her laa Hindholm højskole, nu realskole. Herlufsholm ligger i Ø Flakkebjerg herred. I Halkevad mindelund, Skørpinge sogn, er der mindestene for kendte mænd fra amtet.

Achton Friis skriver om kystboerne paa Skelskør-egnen: Det er velgørende at møde kystboerne, baade sømænd og fiskere, naar man længe har færdedes i disse indlandsegne. Sammenligningsvis er der hernede i almindelighed noget indolent over bonden i hans ydre væsen parret med en forsigtighed over for fremmede, som man nemt opfatter som uelsk-værdighed. De søfarende folk er ikke saa stavnsbundne. De har set noget mere til verden, og de møder sjældent paa forhaand folk med mistænksomhed. Den fremmede er oftest sikker paa til gengæld at møde et smil, naar

han kommer til dem. Havet præger dem og saa paa anden vis. Den bestandige agtpaagivenhed baade dag og nat bevirker, at de sjældent bliver dvaske og trygge; det er mere levende folk end indlandsboerne (Danmarks store øer II, 261).

Det kirkelige liv. Kirkeligt er dette provsti ret uensartet, og saaledes var det ogsaa for 100 aar siden.

Rationalismen raadede i den første del af 19. aarhundrede. Saa kom der en aandelig opvaagnen, og vækkelsen forplantede sig til Vestsjælland, dels fra Fyn til grevskabet Holsteinborg, dels fra Kbhvn til Slagelse-egnen.

Den mand, som kom til at betyde særligt meget for vækkelsen her i provstiet, var lensgreve Frederik Adolph Holstein-Holsteinborg (* 1784, † 1836). Intet gods havde en mere omsorgsfuld og human leder end H. Under pengekrisen støttede han sine folk, og midt i rationalismen var han en alvorlig kristen, for hvem næstekærlighed var et helligt bud. Han fik hoveriet afløst 1809—11, forbedrede landbruget, virkede for havebrug og husflid, oprettede haandgerningsskoler og stiftede 1833 Sorø amts landøkonomiske selskab. Men mest laa befolkningens aandelige vel ham paa sinde i hans »lille kongerige«. Selv byggede han flere skoler, lagde skoleplaner, besøgte skolerne og holdt havefester for børnene i sin store park. For de lidt ældre oprettede han aftenskoler. Religion var i hans øjne det vigtigste fag, ungdommen skulle opdrages i tro paa Gud og lære at leve et fromt liv. Lauenburgeren J. Freytag, der var huslærer paa Holsteinborg, vakte hans interesse for Ydre Mission, og han oprettede et særligt missions-selskab (til udsendelse af bibles), der 1833 sammensluttedes med DMS. Fattigvæsenet optog lensgreven meget. Han lærte paa det omraade meget af rationalisten, pastor H. Bastholm, Slagelse, der gjorde meget for fattigvæsenet. 1811 oprettede greven et saakaldt institut med tilknyttet fabriksvirksomhed paa Fuirendal, men det maatte opgives af økonomiske grunde. Institutionen flyttedes derfra til Førslev, og den blev børnehjem, fik navnet Holsteinsminde, og i A. Stephansen fandt greven en mand, der forstod at lede den ret. Greven oprettede ogsaa opdragelsesanstalten i Flakkebjerg. Ejdsvoldmødet i Norge 1814 bejstred greven, saa han indsendte et forslag om fri forfatning, og grækernes frihedskamp optog ham, saa han skrev en bog derom. Han var med i »de oplyste mænds raad« 1832 og deltog ivrigt i debatten, ville udvide valgretten osv, men kunne ikke faa det gennemført. Han var medlem af stænderforsam-

lingen i Roskilde 1833—36, men absolut ikke godsejersnæver i sit syn.

Grev Holsteins stærke kirkelige interesse kom især til orde gennem hans arbejde for den gudelige forsamlingsbevægelse, der fik et fristed paa Holsteinborg gods. Han var ivrig efter at faa ansat præster, der havde brudt med rationalismen. En tyfusedemi bortrev mange gaardmænd omkr 1830. Grev Holstein fik nu vækkelsens folk anbragt som fæstere i flere af disse gaarde, bl a flere af de vakte fynboere. Den førende blandt disse nye gaardmænd var *Rasmus Ottosen*. Grevnen fik ansat skolelærere, der ville opdrage børnene positivt i kristendom, f eks *Rasmus Sørensen*, en af forsamlingernes ledere. Det stred mod hans overbevisning, at man forbød lægfolk at samles om bøn og bibellæsning, men da disse møder udviklede sig til store forsamlinger, hvor man agiterede og kritiserede temmelig voldsomt, forsøgte han at skride ind, bl a ved udgivelse af et lille skrift: »Nogle ord til christendommens venner paa grevskabet Holsteinborg«, dog uden nævneværdigt resultat.

Den dybeste årsag til grevens interesse for beboernes aandelige vel var hans bedrøvelse over vantroen og materialismen. Han kendte af erfaring troens betydning, og det blev ham en hjertesag at arbejde for kristendommen bl de folk, han var sat til herskab for. Det var derfor, at hans opmærksomhed blev henledt paa godsets præste- og lærerembeder. Om præsterne, se *fran*, s 467 flg.

Blandt de lægmænd, der kom hertil, var især to de førende:

Rasmus Sørensen (* 1799, † 1865) var fra Jelling, blev seminarist fra Vesterborg og kaldet af grev Rentlow til lærer i Brandstrup paa Lolland. Han øvede fra 1827 som lærer i Venslev en betydningsfuld gerning; bibeltroende og paavirket af Grundtvig gik han skarpt imod rationalismen og talte flittigt ved de gudelige forsamlinger. Som lærer var han foregangsmand. Han følte sig som lærling af sine to adelige beskyttere, greverne Rentlow og Holstein. Han modarbejdede ogsaa spiritusnydelsen. Fra 1840'erne gik han ind i politik og vidde sine kræfter til den politiske bondevækkelse. Sammen med J. A. Hansen grundlagde han 1842 »Almuevennen« (fra 1843), 1844 nedlagde han sit lærerembede og gennemvandrede landet til fods for at vække bønderne til at interessere sig mere for offentlige anliggender. Han var paa disse rejser den første egentlige agitator for højskolebevægelsen og agiterede ogsaa for udstykning af herregaardene. Mod ham og hans meningsfælle, P. Hansen, Lundby, retedes regeringens bondecirkulære 1845, der dog blev taget tilbage. Rs. S var meget virksom, men rastløs, naivt selvsikker, og over for det nye i 1848 stod han egentlig fremmed, da han i virkeligheden ville bygge paa svundne forudsætninger. Han var præget af oplysningstidens filantropiske idealer. En tid var han højskoleforstander i Uldum, 1849—52 folketingsmand i Sæby, udvandrede til Amerika, kom atter hjem, skrev mod krigen 1864 og døde i Kbhvn som en skuffet mand.

Rasmus Ottosen, (* 1803, † 62) var fra et fattigt hjem i Allerup, Fyn. Som ung fik han høje knæ knust, og under det lange sygeleje blev han grebet af vækkelsen paa Fyn og sluttede sig til Chr. Madsen. 1828—29 tjente han hos en enke i Kerteminde, en troende kvinde, og begyndte at virke som lægprædikant. Hans fantasifulde veltalenhed vakte de troendes beundring, men uvilje hos andre. Han fik bøde for at tale ved gudelige forsamlinger, og under sagen blev han og hans fæller groft forulempet, da pøbelen i Ellinge under tvang hældte brændevin i halsen paa dem. — O havde martyrmød og som sin aandsbeslægtede, P. Larsen-Skræppenborg var han den ortodokse lægmand, der kun stolede paa sin egen bogstavelige opfattelse af bibelen og

ikke paa præsterne. Han var en smuk, begavet mand, hvis optræden gjorde indtryk. Under sin sag var han i Kbhvn. Der hørte han lic J. Holm prædike og »fik ham kær«. Han rejste over for at besøge lic Holm i Venslev og nød den ære ved hans hjælp at faa en samtale med lensgreven. Han talte ogsaa med skolelærer Rs. Sørensen om vækkelsen paa Fyn. Straks lod det ikke til, at denne rejse skulle faa større betydning. Han rejste tilbage til Fyn, aldeles forundret over »i samme sogn at have fundet en kristelig lensgreve, en kristelig sognepræst og en kristelig skolelærer«. Han fandt, at det maatte være et godt sted at bo, og da greven havde faaet sympati for denne troende bondekarl, som maaske ved sine gode evner kunne faa indflydelse paa bønderne, gav greven ham en gaard i Venslev i fæste. Lic Holm, der ønskede, at han skulle bidrage til vækkelse, blev dog snart bange for, at det skulle gaa lidt for rask. Saa nøjedes Rs. O med at holde andagt for sine husfolk, men naboer og andre sluttede sig til, og det blev til gudelige forsamlinger; den første holdtes 4 s i advent 1829. Man samlede vekselvis i Bisserup og Venslev hver søndag eftm i det sogn, hvor der havde været højmesse. Man gik trofast i kirke. Rs. Sørensen kom kun sjældent, da han var organist ogsaa ved annekskirken. Saaledes begyndte de gudelige forsamlinger her. Indtil paaskedag 1830 havde man ingen ubehageligheder. Paa denne dag var man samlet hos en mand, der var meget syg, og under Rs. Ottosens tale kom der en fornem mand ind. Man tog ikke notits af ham, da der ikke sjældent var »fornemme« folk til forsamlingerne. Nogle dage senere blev R. O kaldt til greven, som meddelte, at læge, dr. Schmiegelow havde overværet dette møde og nu anklagede han O for imod konventikelplakaten at have holdt gudelig forsamling. O forsvarede sig godt, og var der nogen, der ikke ville forfølge de vakte, saa var det greven. Klagen fik da heller ikke videre følger. Aaret efter var der atter klage, da man ved et bryllup (mellem to vakte i Venslev) benyttede festen til at holde gudelige taler, saa det kunne opfattes som en gudelig forsamling. Men nu fik greven udvirket, at forsamlingerne blev ganske lovformelige. 1836 købte Rs. O en gaard i Hyllested, 1839 flyttede han til Tingjelling, 1841 til den fri religionsudøvelses by, Fredericia, 1854 blev han opsynsmand ved Esrom kanal og døde i Søborg. Han var sammen med lærer Rs. Sørensen leder af den gudelige bevægelse i Sydvestsjælland, han optraadte med klogskab, men havde en del bryderier. 1840 var han tiltalt (men blev frifunden), p gr a en erklæring, han med mange underskrifter offentliggjorde imod Mynsters alterbogsudkast. Han havde nær forbindelse med J. C. Lindberg og skrev i Nord kirketidende (bl a om trykkefrihed og imod baptisterne). Han viste stor omsorg for soldaterne i Fredericia under krigen og var folketingsmand 1849—54, interesseret i fæsteafløsning og trosfrihed.

Uroen omkring de gudelige forsamlinger i Slagelse (se pag 417 f) medførte, at man der fik tanken ledt hen paa Holsteinborgegnen, hvorfra man troede, at »smitten var kommet til den filosofiske stad Slagelse«. Øvrigheden i Slagelse sendte en højtidelig forespørgsel til Holsteinborg, om der »virkelig fandtes folk paa grevskabet, som omgikkes saaledes med Guds ord«. Og til beroligelse fik man fra alle præster, undtagen lic Holm det svar, at der var slet ingen saadanne folk (!) i deres sogne. De andre præster maa ikke have kendt (eller villet kende) tilstanden i deres sogne særlig godt. Før lic Holm afgav sit svar, besøgte han et møde, hvor Rs. Sørensen talte, og Rs. Ottosen læste af en postil; og præsten nøjedes med at sige til Rs. Ottosen: »Du maa gøre din bøn saa kort, saa kort som muligt, thi tænk engang, jeg har hørt fortælle, at du i Slagelse skal have holdt bøn eller tale, som varede to stive klokketimer«. Rs. Ottosen svarede, at han aldrig havde truffet nogen, der fandt hans tale »for lang eller besværlig«, og at de, der ikke havde hørt ham, nok kunne lade ham i fred, ligesom han lod dem i fred... »Det er dog ikke dem, der aldrig bryder sig

om at høre Guds ord i en husforsamling, vi skal rette os efter«.

Greven fik ogsaa kaldet skolelærer *Christiansen* (først lærer i Menstrup, Marvede sogn) til Skafterup, Fuirendal sogn, en nidkær mand, som samlede børnene og deres forældre fra paaske 1832 paa de 3 store helligdage og fortalte om festernes betydning. Flere af de vakte sluttede sig til, og han fik nær forbindelse med de gudelige forsamlinger. Saa »gjorde pastor *Tryde*, Kvismemark, alarm, som var der ildløs paa hele grevskabet«. Han klagede over lærerens gudelige forsamlinger til provst og biskop og tordnede gennem et helt aar fra prædikestolen imod disse folk, saa beoererne ikke kunne forstaa, hvad der gik af deres ellers saa sagtmødige præst. Dette foranledigede greven til at tilbyde lærer C at holde forsamlinger i Bisserup hjælpeskole, saa var de uden for Trydes sogn. Men lærer C døde allerede 1834. Pastor Trydes raseri fik Rs. Ottosen til at udgive et lille skrift, der vakte en del opsigt, idet han derved aabnede adskilliges øjne for, at de opvakte egentlig gerne ville staa i venligt forhold til øvrigheden, hvad han havde lært paa Fyn. Men flere steder gik øvrigheden haardt frem. Og med rette skrev *D. G. Monrad* i »Flyvende politiske blade« 1842 om »det urimelige i, at det er tilladt at drikke, spille kort og synge uhøviske viser, men det er strafbart at læse bibelen og synge salmer sammen«.

Stor betydning havde det ogsaa, at greven ved direkte eller indirekte indgriben var med til at skaffe en række forsamlingsvenlige præster til egnen. De samledes i det sydvestsjællandske broderkonvent (se pag 467 f).

Om nordmanden *Elling Eigildsen*, hans møde paa *Holsteinborg* og den følgende retssag, se side 459 flg.

Men Mynster var ikke tilfreds. Han skriver 1836 om *V Flakkebjerg* herred: I Skelskør og de nærmest liggende pastorater synes den sædvanlige aandelige søvn at finde sted. Om Sørbymagle og især Kirkerup sogne kunne det siges, at de ligger paa grænserne af hedsenskab. I de sogne, som hører til *Holsteinborg*, eller ligger nærmest derved synes de religiøse bevægelser, vel ogsaa herskabets eksempel og bestræbelser, at have haft nogen gavnlig indflydelse paa menighederne, idet kirkegangen er blevet flittigere og mere alvorlig eftertanke vakt. De udskejelser conventikelvæsenet frembragte, synes allerede næsten ophørte, menighederne har nu kun liden interesse derfor, og holde sig mere til præsterne. Derimod har den nære forbindelse mellem saa mange eensidige og af partiaand henrevne gejstlige ikke haft nogen gunstig indflydelse paa disse; de har vel iver for deres embede, men uden rigtig indsigt eller forstand; deres forfængelighed og hovmod næres, deres prædikener har mestendels en polemisk retning, de ekstempcrisere temmelig stærkt i tillid til aanden, og arbejde mere paa, ved skrigen og udvortes ophævelser at vinde almuens opmærksomhed, end ved hjertelighed at trænge ind til følelse og vilje. — Det behageligste indtryk efterlader *Agersø mgh*, hvis isolerede beliggenhed afholder mange laster,

og synes at fremme et kærligere og gudeligere samliv« (M I, 165 f).

Om *Ø Flakkebjerg* herred skriver *Mynster*: » Dette herred har adskillige brave præster, men ogsaa nogle gamle og svage mænd... skolevæsenet er for det meste i god stand... De præster, der har været rationalistisk-sindede har dog efterhaanden vundet agtelse for evangeliet, om de end ikke er komne særdeles ind deri, at de ret prædike det. Af de mere christeligt sindede præster har jeg her ingen fundet, der var fanatikere gunstig. — Menighederne er ogsaa paa denne egn for det meste godmodige mennesker. Paa den befundne christendomskundskab er intet at klage. Paa den vestlige kant, mod *Holsteinborg*, har conventiklerne begyndt, dog synes de ikke at gøre megen lykke. Med skolelærer *Rs. Sørensen* og *gdjr Rs. Ottosen* vil det hele falde sammen, da de øvrige sjældent vover at træde frem for at tale«. *Rs. Ottosen* skildres som en begavet mand, men han forsømmer sin gaard. Blandt dem, der er ivrigt for conventikelvæsenet er almindelig erkendte slette mennesker. Paa den østlige kant af herredet høres intet dertil, og i *Herlufsholm* er der fuldkommen aandelig dvale«.

1843 skriver *Mynster*, at der i herredet er flere gode prædikanter, kirkegangen er god, (undtagen i *Tjustrup* og *Herlufsholm*) hvilket »vel for en del staa i forbindelse med den »opvækkelse«, som i disse egne har fundet sted. Conventikler holdes jævnlige, men er just ikke i tiltagende, og begunstigtes nok kun af een præst« (M I, s 57—58).

Mynster befandt sig ikke vel. Han gav præsterne *Rønne*, *Høve*, og *Bojsen*, *Skørpinge*, en ilde medfart, medens *lic Holm*, *Hyllested*, og *Westengaard*, *Ørslev*, fik ros.

Især i sine breve fra de første visitatser i *V Flakkebjerg* herred, hvor de grundtvigsk paavirkede vækkelsesprædikanter var rigt repræsenteret, har *Mynster* givet luft for sit ubehag ved i længere tid at skulle være sammen med disse mennesker, hvis kristelige og teologiske anskuelse var ham imod, og hvis hele omgangstone ikke tiltalte ham. — Det stærke gudelige præg, der hvilede over det daglige liv, forekom ham affekteret, og han ærgrede sig f eks over, at en af disse præster »læser meget andægtigt fra bords, naar vi har drukket the«, og en anden »ledsager mig med sin velsignelse, som om han var en gammel, ærværdig mand«. Da han tilmed gennemgaende ikke var tilfreds med visitatserne i kirkerne (»jeg gider ikke høre paa det tøj, de kommer med i kirkerne«), var det derfor med en følelse af virkelig befrielse han vendte »det hellige land« ryggen og drog til andre egne. Ikke desto mindre forløb visitatserne uden større personlige gnidninger. Selv skriver *Mynster*, at han med præsterne i *V Flakkebjerg* herred levede» i den bedste tone, og de kappedes ved afskeden om at sige mig noget forbindligt og taknemmeligt«. Ogsaa fra den modsatte side berømmes *Mynsters* »fine selskabstone« (M I XXIV, *Mynster*: Nogle blade, s 348—50).

Blandt de lægfolk, der betød meget paa egnen skal nævnes *Jakob Fisker* (* 1802, † 83), en smuk, bredskuldet mand med et brunet sømands-

ansigt, han boede i Bisserup og var ret velhavende, havde flere baade og folk. Han kom til møde paa skedag 1830 og hørte Rs. Ottosen og Rs. Sørensen, blev klart omvendt og fik megen hjælp af lic Holm. Sluttede sig til de hellige, begyndte selv at tale, men vedblev trofast med sit fiskeri. Han havde i sjælden grad ordet i sin magt og blev nyttigt til at fiske menneske sjæle. Han drog til fods de lange veje rundt i provstiet, kom ogsaa til Sorø, St Hedinge og Fakse og til Nordsjælland, hvor han var født. Ofte maatte han gaa om natten, thi fiskeriet skulle passes om dagen. Flere gange var han arresteret. Han gjorde et stærkt indtryk ved sin tiltalende mandighed, ved sin troværdighed og tros varme.

Lægmandsvirksomheden fortsatte, og til bedømmelse af, hvad den betød, skal anføres, hvad J. C. Lindberg udtalte 1854: »Til at frembære dette vidnesbyrd har Herren unægtelig betjent sig af de lægfolk, der har været redskaber i hans haand til mange sjæles opvækkelse. De har raabt som en røst i ørkenen, og den har lydt til velsignelse for mange, og heri har lægfolk det fortrin for præsterne, at deres ord finder lettere indgang til folket. Enhver, som hører dem formane hjerteligt og gennemtrængende til omvendelse, kan straks forstaa, at det er Kristi kærlighed, som driver dem til denne gerning, efterdi de ikke begærer eller vil tage noget derfor. Dette er årsagen, hvorfor lægfolk kan ved deres tale udrette langt større ting til sjælens frelse, end de, som er sat i prædikeembedet« (L. Mortensen, s 17).

Holger Begtrup skriver i »Dsk menighedsliv II, s 7 f om præsterne i broderkonventet, som var en god støtte for lægfolket:

Flertallet af disse præster var unge københavnere, som i deres studietid var kommet i berøring med Grundtvig, selv om de ikke alle var »fuldblods grundtvigianere«. De førende iblandt dem var dog heltud hans disciple og hengivne personlige venner. — Indbyrdes dannede de et kærligt broderskab, der stadig plejede samkvem med hinanden. Og saaledes skete det, at denne egn af landet blev den første udenfor Kbhvn, hvor Grundtvigs syn paa kristenlivet blev klart og kraftigt forkyndt.

Paa samme tid var der, under paavirkning fra Fyn, begyndt at komme en stærk gudelig vækkelse blandt almuen i Sydvestsjælland. Og da de unge præster havde frisdind nok til at træde i forbindelse med dette lægmandsrøre, mødtes livet og lyset her paa en lykkelig maade, hvorved der forberedtes et vaagent menighedsliv i den følgende menneskealder.

Det skal ikke glemmes, at grev F. A. Holstein paa Holsteinborg gjorde alt, hvad han kunne, for at fremme kristeligt liv og kristelig oplysning paa sit vidtstrakte gods, hvor han efter den tids samfundsorden raadede som en lille konge. Og det falder derfor naturligt at begynde fortællingen med en nærmere omtale af denne sjældne herremand.

F. A. Holstein blev født den 18. okt 1784 paa godset Water-Newerstorff i Holsten, som hans fader ejede ved siden af grevskabet paa Sjælland. — Han blev opdraget paa sin fødegaard og talte tysk i hele sin barndom og første ungdom. Men trods dette var han lige saa kongetro og fædrelandskærlig som nogen dansktaalede mand i de tider.

Allerede da han var 12aar gl, døde hans fader, og derved blev drengen som ældste søn lensgreve paa Holsteinborg. — Godset blev i hans mindre-aarige styret af hans frænde, den navnkundige bondeven, grev Chr. D. F. Reventlow, medens han selv blev uddannet ved universiteterne i Kiel og Göttingen. — I maj 1807 kom han til Kbhvn, hvor han aarefter tog juridisk eksamen, skønt byens bombardement i høsten 1807 forstyrrede hans læsning. — Den unge greve viste sig ved denne lejlighed som en ivrig fædrelandsven ved at give 3000 rdl til rigets hjælp i nøden og ved at tilbyde paa egen bekostning at møde med et væbnet korps fra sit grevskab.

Da han i 1808 havde taget sin eksamen, giftede han sig, 24aar gl, med en datter af den ædle grev Johan Ludvig Reventlow paa Trolleborg og overtog selv styrelsen af grevskabet Holsteinborg. — I hele sin studentertid havde han levet et flittigt og sædeligt liv med stadige tanker paa sit kommende kald som godsherre. Og saa snart han havde sat bo paa Holsteinborg, optog han et ivrigt reformarbejde i samme aand som brødrene Reventlows. — I Kbhvn havde han lært Anders Sandøe Østet at kende, og det blev i det hele de ypperste mænd i datidens »oplysning«, som kom til at præge hans tankegang og virksomhed. — Aandeligt var han en

rationalistisk oplysningsven, uden levende kristentro, men med stor iver for »kristelig moral«.

Han var mager og lille af vækst, men meget energisk, aldeles fri for adelsstolthed i daarlig forstand, men stærkt opfyldt af sit ansvarsfulde kald som godsherre, noget iltet af gemyt, men fordringsløs og elskværdig i sin omgang med folk af alle stænder.

Det var i grunden tragisk, at denne mand, som var saa brændende for de idealer, der kendetegner den store reformtid i slutningen af det 18. aarh, først kom til at virke for dem i den fattige tid efter Napoleons-krigene, da næsten alle fremskridt gik i staa. — Hans fantasi var fuld af store planer om bøndernes økonomiske fremgang og oplysning i liberal aand. Men mange af de tilløb, han gjorde til deres udførelse, faldt til jorden paa grund af den almindelige armod og aandelige søvn, der rugede over landet.

Der var dog to omraader, hvorpaa han som godsherre fik udrettet saa meget, at det sikrer ham et hædersnavn i det danske folks historie. Det var med hensyn til skolevæsenet og kirkeforholdene paa grevskabet Holsteinborg.

Ved de møder, som holdtes paa Holsteinborg, var han en jævn og gavmild vært, og derved kom han i en nærmere berøring med mange af de alvorlige bønder paa godset. Han fik derved øje for, at religiøs vækkelse er den bedste drivkraft til fremgang i folkets liv. Men han erfarede ogsaa, at nyvakte lægfolk i høj grad trænger til aandelig vejledning for ikke at henfalde i sære sværmerier. Derfor blev det ham nu en kær opgave at bruge den kaldsret, han efter gammel hævd kunne udøve gennem sin anbefaling, til at faa troende præster og skolelærere ansat i de mange kirkesogne, som hørte til hans grevskab.

Der er vist ikke nogen herremand, som har brugt denne ellers tit saa mislige forret saa godt som han. Og paa dette omraade kom han utvivlsomt til at øve sin mest velsignelsesrige livsgerning. — Den gamle grev C. D. F. Reventlow skal have beklaget, at hans tidligere myndling nu var blevet »mystiker«. Men til gengæld saa mænd som Grundtvig og Lindberg med glæde paa, hvad grev Holstein saaledes kom til at udrette for kristendommens sag i sine sidste leveaar.

Da den ny vækkelse hurtig forplantede sig nordpaa til de sogne, som ligger mellem Holsteinborg og Slagelse, blev det et vigtigt spørgsmål for de troende præster, hvorledes de skulle stille sig til denne bevægelse, som oprindeligt var sat i gang af jævne lægmænd. — Denne sag blev ivrigt drøftet i deres maanedlige konventsmøder, især efter at de ved et af disse havde faaet besøg af fire kendte lægprædikanter fra Fyn og Jylland, som var ovre for at gæste deres sjællandske venner.

De fire lægmænd var Peter Larsen fra Skræppenborg, Anders Larsen fra Gamborg, Jens Jørgensen fra Holtum og Niels Thomsen fra Hjarup. De havde besøgt pastor Mau i Haarslev, som de kendte fra den tid, han var i Grejs, og han tog dem med til det konvent, som holdtes hos pastor Emil Clausen i Gimlinge 8. dec 1837.

Om dette betydningsfulde møde mellem de sydvestsjællandske præster og de fremmede lægprædikanter fortæller F. Fenger i sin protokol over broderkonventets forhandlinger: — Peter Larsen kendte jeg fra bispevisitatsen i Høve, hvor jeg disputerede med ham om hans kald til at rejse omkring og forkynde ordet. Ogsaa denne gang skulle det ikke gaa af uden disput«. — Den drejede sig til at begynde med om Balles lærebog, som »de stærke jyder« ikke ville have til at afløse Pontoppidans forklaring. — »Vi kom nu til at tale om disse lærebogers værd eller uværd og gjorde dem opmærksom paa, at det ved børnenes undervisning ikke saa meget kom an paa bogen som paa læreren. Vi opmuntrede dem ogsaa til selv at undervise deres børn og ikke saa meget lægge an paa at danne disse til skriftklogt som arbejde paa at gøre dem naadens evangelium kært. — Hahn kom for skade til at sige, at Pontoppidans forklaring ikke var noget for hjertet; men derover blev Anders Gamborg vred og højtrøstet. Han ville da nok vide, hvor der var en hjertelig bog at finde, dersom denne ikke var det«.

— Man kunne ikke ret smelte sammen, og dog strømmede stedse flere folk til ved rygtet om jydernes og fynboernes nærværelse. Disse ville Clausen have med ind; men jeg sagde til ham: »Saa maa du være »stundenhalter« og tale til folket, at de kan faa nogen opbyggelse, thi religionssamtalen gaar i stykker«. »Nej«, sagde han, »jeg er saa træ

i dag; men du kan jo være manden; jeg har før talt ordet for dig, saa kan du nu for mig!« — Jeg havde først ingen lyst, thi det hele syntes mig at have snøreliv paa, saa det var intet under, at jeg ikke ret kunne aande frit. Men saa, da man efter hans forslag begyndte at synges Brorsons julesalme: »I denne søde juletid«, saa fik jeg lyst og frimodighed til at tale til de forsamlede.

Efter Fengers hjertelige tale om advent og jul sang forsamlingen videre. — »Vi samtaled derpaa med folkene og var ved at bryde op, da Anders Gamborg sagde: »Hvis De tillader det, vil jeg læse min omvendelseshistorie«. Det stødte de fleste af præsterne, at manden ville læse sin omvendelseshistorie i en saa talrig forsamling — mig ogsaa. Imidlertid hørte jeg dog paa den og fandt mod indholdet intet at erindre, uden at en vis skriftklogskab, som hænger ved formændene for de opvakte, og som slet ikke er tækkelig, i det mindste ikke i mine øjne, — det kunne da ogsaa være det samme, naar den bare var det i Herrens — ogsaa her gjorde sig gældende.

»Jeg hørte nok, at der blev begyndt et colloquium (d e samtale), og at man blev højrøstet. Men jeg benyttede lejligheden til at tale med en enkelt af de fremmede, nemlig jyden Niels Thomsen, som med megen venlighed klappede mig paa skulderen og bad mig skrive et brev til ham, naar han kom hjem, thi han var saa ene. — Jeg havde fornøjelse af at tale med denne mand, men skulde ellers til at strides; thi da fynboerne kom for at tage afsked, bemærkede Peter Larsen, at deres præst, T. Lund, (Tommerup), nylig havde været herovre. Nu faldt tanen paa ham og de vakte forhold til ham. Han blev med temmelig kulde omtalt, skønt de maatte indrømme, at han lærte ret og levede kristeligt, men han holdt ingen forsamlinger og sagde ikke med Pontoppidan, at dans, spil, komedie og krogang altid i sig selv er en synd og om hellige dage dobbelt. Der ytrede om ham, at der vist ikke maatte være foregaaet nogen ret hjerteforandring med ham, thi da ville han vist præke anderledes og ikke tale til menigheden, næsten som havde han lutter gode kristne om sig. — Nu maatte jeg tage bladet fra munden og sige dem alvorlig besked, dog i al kærlighed, baade om deres ubillige dom over deres sjælesørg og angaaende deres utidige fremhæven af midttingene (dans, kortspil osv), hvilket er en af de opvakte svage sider.

»Hvad gavn fik jeg saa af min strid? Ja, det ved jeg ikke. Næppe den, at de forandrede deres mening, men dog vel den, at P. Larsen ikke saa let i fremtiden skal sige: »Jeg har talt med mange i sandhed kristelige, baade præster og lægfolk, og alle har haft min mening om dans og spil«. — Jeg fik sagt min mening og dog i kærlighed taget afsked med de fremmede.

Fenger slutter sin beretning med de ord: »Det var et forunderligt mærkeligt møde, som meget har beskæftiget mine tanker bagefter!« — Det kan man godt forstaa. Man kan i det hele vanskelig overvurdere betydningen af, at de unge præster med Grundtvigs friere syn paa kristendommen og dens forhold til menneskelivet saaledes kom i forbindelse med de troende lægmænd, der hidtil havde fældet altfor snævre domme i deres forveksling af kristentro og rent menneskelig moral. — Det gjaldt om at faa de vakte til at midtsamle deres trosliv om kristendommens kerne, Guds ord og naadegaver til menigheden, og frigøre dem for den døde fariøse. Men det gjaldt ogsaa for præsterne om at komme i et nærmere forhold til sjælelivet hos det menige folk for at kunne drage dem ind i menighedslivets glædelige fællesskab.

Dette møde mellem hjerternes liv og aandens oplysning er historisk blevet grundlaget for det kristelige menighedsliv, som dengang var ved at skabes i vort folk, og der er derfor al aarsag til at dvæle ved de hændelser, som var med til at fremkalde det. — Peter Larsen, Jens Jørgensen og Niels Thomsen naaede som bekendt i de følgende aar til fuld forstaaelse af Grundtvigs syn paa menighedslevet. Og paa de vestsjællandske præster virkede deres sammentræf med disse lægmænd til at give dem en bedre forstaaelse af folkets livstrang, saa at de kom til at leve inderligere sammen med deres jævne medkristne end før.

Man kan læse mellem linjerne i Fengers beretning, at han fra nu af kom til at tænke meget paa sit forhold til de troende lægfolk, og dette satte frugt i, at han fra den tid begyndte at holde opbyggelige møder i Lyngø og Broby, hvorved der skete en glædelig kristelig og folkelig opvækkelse.

Indenfor konventsbrødrenes kreds satte denne op-

levelse ogsaa røre. Fenger meddeler i sine optegnelser fra det næste konvent, som holdtes hos C. F. Rønne i Høve 12. febr. 1838, at der opstod en vis spænding, som jeg næppe tager fejl ved at udlede af det sidste møde i Gimlinge. »Vi har forskellige meninger angaaende lægfolks fremtræden som lærere, ligesom ogsaa angaaende de saakaldte mellemting. Hvor skarpt modsætningerne vil fremtræde, maa fremtiden vise.

Denne følelse hos ham har eftertiden bekræftet. Vi sporer nemlig i striden derom indenfor konventet de første anlæg til den kløft, der en menneskealder senere delte de kristne i Vestsjælland i to lejre, hvoraf den ene gik over til IM, mens den anden fyldte sig om Grundtvigs folkelige syn paa menighedslevet. — Men det er skønt at se, hvorledes konventbrødrene i deres tid trods al meningsforskell holdt trofast sammen i deres fælles arbejde for Herrens sag og stod hinanden bi under kampen imod det sværmeri, der opstod hist og her under den voksende vækkelse.

Brødrene Fenger, J. Holm og flere af konventets medlemmer saa paa lægmandsbewægelsen med samme øjne som Grundtvig. Det var for dem hovedsagen at faa de vakte ind i det kirkelige menighedsliv. Naar de, som J. F. Fenger, gik med til at holde opbyggelige forsamlinger, var det for derved at fremme kirkegangen og vel ogsaa for at forebygge det sværmeri, der saa let kunne opstaa i sammenkomster uden præstelig ledelse.

Paa den anden side var mænd som C. F. Rønne og Mau uforbeholdne venner af de gudelige lægmandsforamlinger, tildels fordi de selv i deres præstelige gerning lagde hovedvægten paa sjælerøgen med den dertil hørende vækkelse og »helliggørelse« af den enkeltes liv, mens det kirkelige fællesliv stod dem mindre for øje. — Det var denne nære tilknytning til lægmandsbewægelsen, der siden gjorde det naturligt for C. F. Rønne at træde i spidsen for den »indre mission«, som lægmænd dannede paa Sjælland i halvtredserne.

Til samme side hældede ogsaa F. E. Bojsen stærkt i sine første præsteaar i Skørpinge. Han kom netop til egnen i efteraaret 1837, da mødet i Gimlinge fandt sted, og hans modtagelige sind blev sikkert meget paavirket af de fynske og jyske lægprædikanters virksomhed. Desuden laa der noget demokratisk i hans natur, som gjorde det kært for ham at være omgivet af vakte almuemænd. — Denne imødekommenhed fra præsternes side og hans store evne til at tale jævne folk til hjertet drog snart de opvakte fra vide egne til Skørpinge, hvor der nu i selve pgd blev holdt mange forsamlinger med flere hundrede deltagere.

Bojsen var som en fisk i vandet ved disse store sammenkomster og frydede sig lidt for godtroende ved alle de gudelige talemaader, der lød omkring ham. Han syntes, alle deltagere var herlige mennesker, og hjalp gerne dem, der paa broderskabets vegne søgte hjælp hos ham i jordiske anliggender. Derimod opdagede han ikke, at der ogsaa var øjen-tjenerne og rene hylkere i den voksende skare, der flokkedes om ham. — Dette kunne hans kloge og kritiske hustru, fru Eline Bojsen, bedre se, og hun skriver skarpt derom i sine efterladte dagbøger. Da »salen« i pgd ikke kunne rumme den talrige forsamling, blev dørene aabnede til de to bagved liggende gæstekamre. Men det forfærdede hende, da hun opdagede, at de, som stod bagerst derinde, krøb op i sengene og trampede med deres snavede støvler paa hendes fine, ny dyner.

Bojsen skriver mange aar senere om sine første præsteaar i »det hellige land«: »De gudelige forsamlinger blev af de fleste af os drevene med stor iver, og jeg tror at kunne sige, der var en tid, da disse i Skørpinge pgd baade af forskellige lægprædikanter og af nogle præster blev stærkt besøgte. De udgjorde derfor en ikke ringe del af forhandlingerne ved vore konventsmøder, og det kan jo ikke nægtes, at der var adskillige af præsterne, og blandt disse var jeg, der tilligemed lægfolket lagde en altfor stor vægt paa disse forsamlinger.«

Bojsens nabopræst og nære ven, Emil Clausen, som ellers langt fra var pietist, blev en tid draget med ind i det stærke røre og holdt forsamlinger i lægmandsstilen. Han og Bojsen hjalp hinanden ved saadanne møder i deres sogne, og Bojsen bekender senere, at de »var ikke fri for i disse forsamlinger at se den hellige almindelige kirke.«

P. A. Fenger, som ogsaa hørte til Bojsens nærmeste venner, advarede ham imod det sværmeri, der let kunne opstaa ved den altfor følsomme tone i forsamlingerne, og mindede ham om, at det er Guds ord og sakramenter, som danner det virkelige me-

nighedsliv. — Efter nogle aars forløb fik Bojsen da ogsaa selv øjnene op for forskellen mellem menighedsliv og forsamlingsliv. Dertil hjalp det vel især, at han kom i personlig forbindelse med Grundtvig fra den tid, da hans broder, P. O. Bojsen, i 1845 blev forlovet med Grundtvigs datter.

Engang i det nævnte aar, da Peter Larsen besøgte Bojsen i Skørpinge, kom de til at tale om, hvor besynderligt det var, at Grundtvig stadig misbilligede de gudelige forsamlinger, og de blev da enige om, at Peter Larsen skulle rejse til Kbhvn for at give ham et bedre syn paa sagen. — Han fik da ogsaa Grundtvig i tale. Men da han rykkede frem med sit ærinde, kom de i en heftig ordstrid, der endte med, at Grundtvig viste den paatrængende gæst ud af stuen. Da han ville lukke døren efter ham, kom imidlertid Peter Larsens tyksaaledede støvle i klemme. Ved denne podsige stilling besindede de sig begge. Grundtvig lod ham slippe ind igen, og efterhaanden kom de i en fredelig samtale, som i aarenes løb fulgtes af mange flere. — Ingen af parterne kunne foreløbig overbevise den anden. Men det er en kendsgerning, at Grundtvig nogle aar senere, da han lærte fru Marie Toft at kende, blev en del mildere i sin dom over de gudelige forsamlinger, og paa samme tid blev Peter Larsen saa betaget af Grundtvigs syn paa menighedslivet, at han snart fuldt ud maatte regnes for hans discipel i saa henseende.

Deres sammenstød i døren aabnede saaledes vej til en levende forbindelse mellem de vakte lægfolk og Grundtvig, som derigennem fik en stor indflydelse paa kristenlivet i alle egne af landet, ikke mindst ved Peter Larsen som mellemmand. Derfor fortjente dennes tykke støvle at opbevares paa et historisk museum. Den var jo dog det ydre redskab til at holde døren aaben mellem Grundtvig og det menige folk og derved hjælpe til, at »lys og varme med straalearme« kunne bo rigeligt i den danske menighed.

Samme aar, som Peter Larsen første gang »brød ind« hos Grundtvig, kom ogsaa F. E. Bojsen i et venkabeligt besøg hos ham. De fik en lang og alvorlig samtale til stort udbytte for Bojsen. Grundtvig raadede ham nemlig til at holde forsamlinger af en anden art, hvor folkelige emner bragtes paa tale, saaledes som han selv havde begyndt i »Det danske samfund« i Kbhvn. — Bojsen indvendte, at dette i høj grad ville forarge forsamlingsfolkene. Men dertil svarede Grundtvig, at det netop var en grund mere til at gøre det, thi det sygelige ved de gudelige forsamlinger laa just i, at deltagerne tilagde dem langt større værd i kristelig henseende, end de fortjente.

Denne samtale fik afgørende indflydelse paa Bojsen. Hans folkelige anlæg fik fra nu af et mere naturligt virkefelt i danske foredragsmøder, mens hans kirkelige vidnesbyrd langt stærkere end før kom til at samle sig om det menighedsliv, som aanden skaber ved Herrens ord og naademidler. — I 1846 var han med til at stifte »Det danske samfund« i Næstved, hvor der blev talt om fædrelandske emner og sunget danske folkesange. Et mindre »Dansk samfund« fik han ogsaa oprettet hjemme i Skørpinge. Nogle af de pietistiske forsamlingsfolk slog i den anledning haanden af ham. Men der var dog mange af de vakte, som fulgte ham over paa folkelighedens omraade, og denne bevægelse fik især stor fremgang et par aar senere, da »aanden fra 48« gav næsten alle vaagne mennesker sans for danskhedens sag (Begtrup).

Overgangstiden 1850—1880. I Sydvestsjælland medførte de ny tider efter treaarskrigen væsentlige forandringer, bl a derved, at flere af de fremragende grundtvigske præster drog til andre egne af Danmark. — F. E. Bojsen var blevet saa optaget af det folkelige frihedsliv, at han lod sig vælge til rigsdagsmand, og da Sønderjylland atter kom under dansk styrelse, flyttede han i 1851 til Vilstrup ved Haderslev for at prøve, hvad han kunne udrette for kristendom og danskhed i det genvundne land. — Faa aar efter rejste J. F. Fenger fra Lyngby til Høje-Taastrup, mens P. A. Fenger blev sognepræst paa Christianshavn.

Ved disse forflytninger og andre præsters dødsfald opløstes det broderkonvent, der i en snes aar havde virket til saa stor velsignelse

i Sydvestsjælland. I »det hellige land«, som hidtil havde flydt med ordets mælk og honning, blev den aandelige næring nu sparsommere. Den kristelige samling, som for en del havde været præsternes værk, faldt mange steder hen igen, og livets tilsyneladende blomstring satte ikke allevegne ønskelig frugt. — Men skønt livskaarene saaledes blev fattigere, døde trossen dog ikke bort. Ordets sæd havde slaaet rod i mange trofaste sind, hvor den modnedes i den følgende menneskealder. Og omsider opstod der en bevidst menighedsdannelse i den egn, hvor livet havde haft sin dejlige vaartid før aarhundredets midte.

Det skel, der havde vist sig indenfor broderkonventet imellem Grundtvigs venner og de præster, som især drev paa omvendelse og helliggørelse af de enkelte, traadte i 50'erne stærkere frem. Og da grundtvigianerne havde mistet deres ypperste ordførere, blev det især den anden retning, som nu vandt fremgang.

Af de gamle præster sad J. A. L. Holm i Hylsted indtil sin død i 1861. Men skønt han ikke blev mere end 62 aar gl, gled han ind i en stille tilværelse efter at have mistet den oplivelse, han før havde haft gennem broderkonventet og ved personlig omgang med brødrene Fenger. Han havde i sine sidste svaghedsaar et par unge kapellaner, Kirketerp og Th. Kraag, som gjorde et godt arbejde. Men det kan næppe siges, at det kirkelige liv omkring Holsteinborg nu længere var synderlig stærkt, skønt der vedblev at være dog kirkegang af folk, som før havde taget del i de gudelige forsamlinger.

Mere liv var der omkring den aldrende pastor C. F. Rønne i Høve. Hans alvorlige og milde forkyndelse tiltalte mange, og da han i 1858 lod sig vælge til fm for IM's-foreningen for at støtte og vejlede denne lægmandsbevægelse i ny stil, var det naturligt, at især »missionsfolkene« sluttede kredse om ham. — De grundtvigske lægfolk i Høve og Flakkebjerg sogne følte ogsaa ærbødighed for deres præst. Men de mærkede dog, at han ikke havde samme opfattelse af det fri menighedsliv, som de selv begyndte at faa.

Deres savn i den henseende blev endnu mere bevidst, da der i 60'erne blev tilført dem endnu mere grundtvigsk oplysning ved indvandrere fra den anden side af Storebælt.

Paa gaarden Lille Egede indad Korsør til boede der en god mand ved navn Chr. Rasmussen, som stammede fra vakte kredse paa Langeland. — Til ham kom der i 1861 en ung friskolelærer fra Nr Lyndelse paa Fyn, som hed Didrik Johansen. Han var født 1840 i et fattigt hjem, var blevet kristelig vakt af præsten Rambusch og kom ved hans hjælp paa Kolds højskole. Allerede som 19-aarig begyndte han en lille friskole i Højby, som Klaus Berntsen senere overtog, mens Didrik Johansen efter Kolds raad tog over til Lille Egede. Her virkede han i 40 aar som en udmærket børnelærer og blev samtidig en aandelig fører for de grundtvigske folk i omegnen.

Lidt senere kom fynboen Rasmus Dinesen til Høve-egnen. Han var først friskolelærer hos Kristian Madsen i Flakkebjerg, men løbte efter nogle aars forløb en gaard paa Høve mark, hvor han boede til sin død. — Omtrent

samtidig købte hans svoger *Johannes Feldthusen* fra Taasinge en anden gaard i Høve. — Begge disse mænd havde faaet deres aandelige vækkelse i Vejstrup-kredsen paa Fyn. De var gift med to søstre, som var døtre af den kendte gdjr Niels Hansen i Oure, og det var ikke mindst disse to kvinder, som ved deres ædle sjælsdannelse bragte et nyt liv til Høve-folkene. — Baade Rasmus Dinesen og Feldthusen kom i aarenes løb til at øve stor indflydelse paa det folkelige selvstyre i Skelskørbogden. Dinesen var i mange aar fmd for landboforeningen. Feldthusen blev folketingsmd og sad i bestyrelsen for »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«. Men det er deres trofaste deltagelse i det kristne menighedsliv, som gør, at de her maa nævnes med taknemlighed. — Feldthusen udmærkede sig mest ved sin skarpe og klare forstand. Men bagved den ejede han et følelsesliv, som tit fik et kønt udtryk. — Dinesen var et mere udpræget hjertemenneske, og da hans hustru var en meget aandelig udviklet kvinde, blev deres hjem snart et yndet samlingssted for deres store vennelag.

En tredje indflytter i Høve-kredsen var den mærkelig begavede smed *Johannes Vedel* fra Hyllested, der i 1869 fik sit hjem i Høve smedje. — Han var en indfødt og udpræget vestsjællænder. Hans fader og farfader havde været dygtige, noget haardsindede haandværkere. Hans mødreneæt havde gammeldags ærbødighed for kristendommen og et mildt, menneskeligt hjertelag. — I ham selv stod der livet igennem en stadig strid mellem natur og aand. Der var stærke drifter i ham, som han især i sin ungdom havde svært ved at ave. Men ved siden deraf havde han mange skønne sjælevner: en klar forstand, et følsomt sind og en levende indbildningskraft. Uden videre skolegang naaede han en usædvanlig oplysning, og især blev han en mester i at føre pennen. Hans djærve, folkelige udtrykksmaade var gennemlyst af saa mange billeder og fyldt af saa mange friske tanker, at han — om det havde været hans maal — kunne være blevet en »hjemstavnsdigter«, der vel kunne stilles paa højde med dem, der i vor tid har vundet ry ved deres skildringer af bondens liv. Men da hans sind var stærkt optaget af den aandelige side af folkelivet, brugte han sin skrivekunst til at stille kristelige og folkelige spørgsmaal i lys gennem en mængde bladartikler og samlede sig først paa sine gamle dage til at skrive et par bøger, hvori han kønt og ejendommeligt har fortalt om sin egen livsførelse. — Det er betegnende, at da han i 80-erne mødtes med Holger Drachmann, fandt denne digter noget beslægtet hos den jævne landsbysmed med det naturlige kunstnersind og følte, at her var noget af det »guld i barer, som ej er møntet ud«. I »Gamle guder og nye« kan der da ogsaa mærkes en ikke ringe paavirkning fra »smeden i Høve«.

Der er ingen tvivl om, at *Johannes Vedel* var en troende kristen, for hvem menighedslivet var det bedste af alt. Han kunne være meget kritisk overfor præsterne. Nogle tror, han bar paa et hemmeligt ønske om selv at blive præst. — Her blev det ham imidlertid en hindring, at stemningslivet var saa stærkt

i ham, at hans grundforhold til ordet let fortonede sig deri. Han blev derfor ikke nogen aandelig fører i sin kreds og var i det hele snarere en uro end en opbyggende kraft i menigheden. — Mest ægte var hans kærlighed til salmedigtningen, og da han under de indbyrdes brydninger kom til at staa lidt udenfor fælleslivet, fandt han en god trøst ved i sin ensomhed at syle med Grundtvigs sangværk. — Ved den tid, da den fri menighed dannede sig i Høve, var han een af dem, der drev stærkest derpaa. Men hans forhold til den præst, som kredsen valgte sig, kan ikke roses.

Af andre sjællandske indflyttere i Høveegnen bør ogsaa nævnes gdjr *Hans Jensen* fra Haldager og gdjr *Hans Nielsen* fra Skafterup, mens der blandt de indfødte Høveboer især var een, gdjr og sogneraadsm Kristoffer *Kristoffersen*, der indtog en vigtig plads blandt egnens førende grundtvigianere.

Omkring disse fremtrædende mænd sluttede der sig en kreds af mere stilfærdige mennesker, for en del smaakaarsfolk, der ligesom de havde gjort overgangen fra den gamle pietistiske vækkelse til den grundtvigske oplysning om kristenlivet. Men de savnede en præst til at samles om, da gamle Rønne ikke kunne tilfredsstille dem. De prøvede derfor paa at holde nogle opbyggelige møder med hinanden. Men dette førte til dannelsen af Høve frimenighed (H. Begtrup II, s 40 f).

Tiden efter 1880:

Det grundtvigske liv samlede sig i V Flakkebjerg herred efter 1876 i *Høve frimenighed*, hvor præsterne *Karl Rønne* og *Niels Dael* (nu E. Bugge) øvede en gerning, der mærkedes ud i nabosognene. Præsterne *Bojsen*, *Skørpinge*, og *Jens Schjørring*, *Ørslev*, senere *Aage Møller*, *Ørslev*, var de førende gr præster i V Flakkebjerg herred. I Ø Flakkebjerg herred var præsterne *F. D. Møller* og *J. P. Møller*, *Marvede*, og pastor *H. P. Meinertsen*, *Fodby*, førende gr præster. De store gr vennemøder i Skelskør begyndtes af pastor *Jens Schjørring*, *Ørslev*, og fortsattes af pastor *Carøe*, *Magleby*. 1852 oprettede den dygtige folkelige *Anders Stephansen Hindholm højskole* (se *Førslev*), der førtes videre af *Leopold Budde*, og især under kpt *Chr. Nielsens* ledelse blev det en stor højskole, der søgtes fra hele landet. *Chr. Nielsen* var ikke gr, han lagde mere vægt paa kundskaber, end *Kr. Kold* gjorde, men var præget af stærk kærlighed til kristendom og fædreland. Men han saa det som sin opgave at opdrage bondesønner til kamp mod herremændene. Senere er højskolen omdannet til optagelseshjem. Der er i *Førslev* sogn en del gr. Det samme gælder *Marvede-H.*

At befolkningen i Ø Flakkebjerg herred tidligt var politisk vaagen ses af, at landboforeningen først i 1840'erne dannede en komité for afholdelse af store folkemøder. Først paa kongens fødselsdag 18. aug 1847 lykkedes det at gennemføre planerne. Mødet blev holdt i Lille Næstved; det næste møde holdtes 20. sept 1850, og fra 1854 holdtes møderne som grundlovsfester.

Indre Mission som mest har udfoldet sig her efter 1880, har sine største samfund i Hyllested-V-H og i Fuglebjerg. Men der er

Kirkelig statistik

	Folketal		Kkg %		Altergæster				Mh	Fh	Menighedsraad 1949				
	1945	1922	1950	1891	%	1926	%	1949			%	IM	Gr	Soc	up
Skelskør	3067	god	5	263	11	892	32	1362	44	1		2	3	3	
Egeslevmagle ..	1124	8	5	610	50	200	18	225	20		1				7
Høve	571	3	2	356	55	140	25								6
Flakkebjerg	726	4	3	413	61	150	10				2		1		5
Skørpinge	365	4—5	4	323	68	83	21				1				6
Faarstrup	401	4—5	5	207	39	112	23				1				6
Sørbymagle	855	5	3	552	57	325	38	200	24		2				
Kirkerup	619	3	2	266	37	100	16	130	21		1	5	7		
Gimlinge	1084	8	5	577	66	350	33	250	24		1				7 valg
Haarslev	893	10	6	381	76	600	69	411	45	1	1				
Tingjellinge	162	10	10	211	84	70	35	80	50		1	5			7
Hyllested	576	10	9	395	58	350	61	324	55	1	1				
Venslev	315	8	8	350	102	300	91	258	83	1		7			11
Holsteinborg ...	678	12	12	369	53	600	90	1150	170	2	1				
Ørslev	470	12	15	542	98	430	74	277	59		1		8		4
Bjerre	491	9	10	334	55	210	38	86	17						
Tjæreby	1190	4	1—2	625	44	350	27	200	17		1				7
Magleby	777	4—5	1—4	192	20	240	27	239	27		1		1	6	valg
Agersø	390	15	8—9			130	29	200	51						6
Omø	283	15	10	80	32	72	25	150	53						6
Tjustrup	520	8	god	672	108	400	66	439	85		1	5			7
Haldagerlille ..	360	4	god	364	107	200	57	365	55		1				
Krummerup	816	10	5	651	58	450	45	455	56	1		6			7
Fuglebjerg	1091	12	7	342	45	800	88	1006	96	1	1				
Førslev	1197	4	6	886	62	525	41	700	68	1	2	2	5		
Vallensved	810	5	3	745	77	205	22	155	19			1			5
Marvede	818	10	5	563	77	420	56	365	44	1	1				
Hyllinge	907	10	5	583	72	315	36	290	32		1	3	7	2	valg
Kvislemark	276	10	9	259	92	170	56	108	40		1	4			9
Fuirendal	1040	10	4	657	56	380	37	190	19	1	1				
Karrebæk	1347	6—7	4—5	729	47	350	27	715	63	1		2			5 valg
Fodby	713	2—5	2—3	396	46	118	13	Faa			1				6 valg
Herlufsholm ...	5337	4	4—5	888	39	1175	38	2503	47			1	4	5	1

IM-kredse i Skelskør, Sandved, Førslev, Karrebæk, Kvislemark-F og Tjustrup-H, foruden enkelte IM i de fleste andre sogne. I Høve sad IM's gamle fmd, C. F. Rønne, som præst til sin afgang. Høve er nu faktisk uden IM. Hans søn blev den første frimenighedspræst der. En række kendte IM's præster har virket her: *Jens Vahl* i Karrebæk, *Heskjær* og *H. N. Hansen* i Krummerup, provst *Bondo*, Skelskør, *Sørensen*, *Hyllested*, *Windfeld* og *J. C. Olsen* smst, *A. Nyborg*, *Haarslev*, KFUM-pioneren *H. F. Poulsen*, *Tjustrup*. — En god støtte havde IM i lensgreve *C. Holstein-Holsteinborg* († 1924) medlem af IM's hovedbestyrelse, og *Holsteinborg* blev atter et kirkeligt brændpunkt. Blandt indremissionærer, der har virket her, skal nævnes *R. Pedersen*, *Iversen* og *S. A. Rasmussen*, *Skelskør*, *J. Bæk*, *Fuglebjerg*. — De store IM's sommermøder i Tjustrup sogn og de store søndagsskolemøder ved *Tadse mølle* er omtalt. — Inspektør *Johs. Krarup*, *Holsteinborg* (senere forpagter paa *Eskildstrup*) og lærer *H. Jensen*, *Rude* († 1937) betød meget i KFUM's og K's og i IM's arbejde. Endeligt maa nævnes soldatermissionær *L. Jørgensen*, *Slagelse*, (burde være omtalt under *Slagelse*), der betød saa meget for IM's ungdomsarbejde i Sydvestsjælland i 1920'erne.

Blandt de mange højkirkelige eller fælles-

kirkelige præster kan nævnes dr *J. Paludan-Müller*, *Marvede*, digteren *J. Fibiger*, *Vallensved*, *Vilh. Munck* og *M. C. Schambye*, *Herlufsholm*, provsterne *Winther*, *Gimlinge*, *Brasen* og *Ussing*, *Skelskør*, og *Lund*, *Magleby*, politikerne *P. C. Zahle*, *Vallensved*, provst *Monrad*, *Marvede* og *Troels Smith*, *Skelskør*.

Provstiet har rummet nogle af landets meget store embeder, f eks *Herlufsholm*, *Kvislemark* og *Tjæreby*. Der er fra alle embeder sket forflytninger siden reformationen, men den sidste præst, der flyttede fra *Skelskør*, flyttede 1769, fra *Tjæreby* 1833.

Følger vi forholdene fra sognene 1950 faar vi flg billede:

V Flakkebjerg herred: *Skelskør*: Kkg 5 pct, velvilje og ligegyldige, unge hjemskreds, mghus, IMsmf, KFUM og K, sdsk, flere bibelkredse. *Egeslevmagle*: Kkg 5 pct, en del gldags kirkelighed, ingen kirk retning fremtrædende, ungdomsf, 5 fam t Høve frimgh, Jehovas vidner. *Gimlinge*: Kkg 5 pct, gldags gudsfrygt, ikke retningsmodsatninger, lidt IM, sdsk, evg lt frimgh i *Dalmose*. *Haarslev-T*: Kkg 6 og 10 pct, roligt, u p, lidt gr, efter-skole, IMsmf, mh, 2 sdsk, 2 fh, 5 fam t Høve. *Hyllested-V-H*: Kkg 9-8-12 pct, det aandelige liv væsentlig præget af IM, 4 mh og en skov-

pavillon, der tilhører IM, 4 IMsmf, KFUM og K, flere sdsks, mgh- og ungdomsmøder, bibelkredse, stærke, men ofte frugtbare brydninger, interessant sted at være præst. *Høve-F*: Kkg 2 og 3 pct, ikke meget aandeligt liv, lige-gyldighed for kirken, bedst i F, engang noget af »det hellige land«, nu næsten dødt, ungdomsm i pgd, friskole, c 200 til Høve frimgh. *Magleby*: Kkg 1½—4 pct, velvilje, ringe kirkelig interesse, præsten ene om arbejdet, DdU, bibellæsn, fh. *Skørpinge-F*: Kkg 4 og 5 pct, intet særligt, velbesøgte ungdomsm, sdsks, DdU, 29 til frimgh, 2 fh. *Sørbymagle-K*: Kkg 3 og 2 pct, smaa IMsmf, 3 fh, foredragsf. *Tjæreby*: Kkg 1,5—2,5 pct, jævn nedgang i den kirkelige forstaaelse og interesse, uden særpræg, fh, friskole, 20 fam t frimgh. *Ørslev-B*: Kkg 10 og 15 pct, aftagende, de gamle dør, de unge vanskelige at faa i tale kristelig set, velvilje, velbesøgte foredrag, KS sammen med Venslev, lille IMsmf, KFUM og K, sm m Rude, fh. *Agersø*: Kkg 8—9 pct, gode folkekirkelige forhold, u p, kirken er naturligt samlingssted for alle, sdsks. *Omø*: Kkg 10 pct, gldags kirkelig-hed, gode forhold, u p, fh.

Ø Flakkebjerg herred: Herlufsholm: Kkg 4—5 pct, kirkebil, ringe partiskel, velvilje, IM og KS under Næstved, bibelkr, YM, sømandskr, sognemøder i landsbyerne, mghhus, 3 sdsks, ungdomsm i pgd. *Førslev*: Kkg 6 pct, temmelig skarpe skel mellem IM og gr, trofast kirkesøgende IM kreds. Hindholm højskole, Hclsteinsminde. *Fodby*: Kkg 2—3 pct, lille kreds af regelmæssige kkg, megen gl ukirkelighed (ikke gudløshed) nogen frygt for, hvad der smager af IM og gr, særlige maa-nedlige gr gudstjenester, trofast kirkesøgende IM med mh, KFUM og K, sdsks, gr ungdomsarb ud fra Hindholm, KS. *Karre-bæk*: Kkg 4—5 pct, IMsmf og mh, KFUM og K, friskole. *Krummerup-F*: Kkg 5 og 7 pct, mest præget af IM, 2 mh, KFUM og K osv, fh. *Kvisle-mark-F*: Kkg 9 og 4 pct, almindelige, folkekirkelige forhold, IMsmf, mh, 2 fh, 2 sdsks. *Marvede-H*: Kkg 5 pct, gode, folkekirkelige forhold, 2 IMkredse, mh, en del gr, 2 foredragsf, Grønlands-kreds, korshærs- og sømandskreds, mgh- og ungdomsm i pgd, KFUM og K, sdsks. *Tjustrup-H*: Kkg helt god, hørelyst, offervilje, præget af IM, IMsmf, KFUM og K, sdsks, samtalekredse, DMS. *Vallensved*: Kkg 3 pct, samtalekreds, møder i pgd, sdsks, ØM, DMS, ikke meget liv.

Pastor P. E. Glahn, Tjæreby, stiftede i nov 1896: Flakkebjerg herreders **præstekonvent**, nadver- og forhandlingskonvent til gensidig aandelig berigelse. — Det er stadig herredskonvent og har holdt 2 aarlige møder (maj og sept), hvortil principielt alle provstiets præster indbydes. G var fmd indtil 1921, ledede i den tid alle konventer og refererede dem i en lille protokol; derefter blev E. Kragh, Skel-

skør, fmd til sin afgang, dernæst C. Krarup, Tjustrup, til sin afgang, nu Lyngby, Tjæreby.

Der er mh i Skelskør (tilskødet IM, men kaldes menighedshus), Sandved, 4 i Hyllested-V-H, Førslev, Karrebæk, Krummerup, Fuglebjerg, Kvislemark, Marvede sogn.

Menighedsraadene er sammensat saaledes (1949): 48 IM, 31 gr, 12 soc, 127 u p.

Altergangsprocenten er *stigende*. Særlig stor er altergangen i Hyllested, Venslev, Fuglebjerg og Tjustrup.

Altergangsprocenten er: V Flakkebjerg herred: 1891: 56 pct, 1926: 39 pct, 1949: 44 pct. — Ø Flakkebjerg herred: 1891: 67 pct, 1926: 45 pct, 1949: 50 pct.

Politisk er kommunalbestyrelsernes formænd (1950): Soc i Skelskør, Herlufsholm.

Venstre i Egeslevmagle, Skørpinge-F, Sørbymagle-K, Haarslev-T, Hyllested, Ørslev-B, Tjæreby, Magleby, Omø, Tjustrup-H, Førslev, Marvede, Hyllinge, Kvislemark-F, Karrebæk.

Kons i Høve-F, Gimlinge, Agersø, Vallensved, Fodby.

Fællesliste i Krummerup.

Borgerliste i Fuglebjerg.

U p i Venslev, Holstenborg.

Litt: J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent 1890, L. Mortensen: Opvækkelsen paa Sjælland, 1881, Louis Blauenfeldt: Sennepstræets rod, 1916, J. A. L. Holm: Greve F. A. Holstein, 1844, Rs. Sørensen: Mit levnedsløb, 1847, J. J. Nielsen: Grev F. A. Holsteins liv og virken, 1883, Chr. Nielsen: Holsteinsminde, 1875, Dsk kirketidende, 1894, s 369 f, H. Begtrup: Dsk menighedsliv II, 1932, Hist aarb f Sorø amt VIII, 1920, s 1—57, do, 1923, s 63—101, DBL, Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra menighedslivet, 1895, s 62 og 65, Marius Sørensen: Skolelærer Rasmus Sørensen, 1908, Hans Jensen: Lars Bjørnbak, 1919, N. P. Larsen i IM tid, Folkeskolen II, 1951, Højskolebladet, 1950, s 566 f, Aa. Lambert-Jensen: Den gudelige bevægelse i Sydsjælland, Sorø amts hist aarb XXXI—XXXII, Chr. Jespersen: Sagn og eventyr fra Skelskør-egnen, Sorø amts hist aarb XXV, 109 f. Johs. C. Jessen: V-Ø Flakkebjerg herreders skolehistorie, 1941, N. Bundgaard: Missionsliv i Sydvestsjælland, Klokkerne kimer, 1933, Kr. Nygaard: Menighedslivet i Sydvestsjælland for 100 aar siden, Bavn, 1934, s 489—96, 505—10, Jens Krustrup: Vækkelse paa dansk grund (Det sydvestsjællandske broderkonvent 1837—54, Bavn, 1941, s 609—14, Martin Madsen: Træk af den gl opvækkelse i Sydvestsjælland, 1942, s 328 f, 344 f.

Provster

1. okt 1836—20. nov 69: **J. A. Brasen**, Karrebæk, fl t Skelskør.

15. juni 1870—15. sept 86: **J. C. L. Winther**, Gimlinge.

20. okt 1886—30. nov 88: **F. A. C. Møller**, Hyllested-V-A.

26. marts 1889—1. marts 97: **A. F. C. Ussing**, Skelskør.

30. juni 1897—22. maj 1918: **C. V. Bondo**, Skelskør.

25. aug 1918—28. marts 40: **C. T. Lund**, Magleby.

27. aug 1940—28. juli 47: **K. P. A. Hee Andersen**, Herlufsholm.

4. aug 1948: **H. N. Jessen**, Skelskør.

Vester Flakkebjerg herred

SKELSKØR

Skelskør by ligger meget smukt nær Storebælt ved S nor og fjord paa skraaning af to bakker. Det smalle indløb deler byen i to dele, der forenes med en bro. Ved stranden er der store feriekolonier.

Historie. I kong Valdemars jordebog hedder byen *Skiaelfisk-ør* (efter de mange musling-skaller paa strandbredden). Den hørte til Valdemar Sejrs gods, kong Abel pantsatte den til en tysk ridder. Christoffer II søgte forgæves og med svære tab at faa byen, og først senere lykkedes det kongen at komme i besiddelse af den. Om danehoffet 1288 er foran fortalt. Kongsgaarden laa paa den nuværende pøds grund. Byen var et vigtigt overfartssted til Fyn og var en af de større købstæder. 1418 oprettedes *Vor Frue kloster* for karmelitter sydøst i byen. Man ved ikke meget om dette kloster, men munkene opgav det 1532 paa grund af fattigdom. Under grevens fejde blev bygningerne ødelagt og er forsvundne. Man har ogsaa ment, at her var et sortebrødre-kloster, men dette er urigtigt. Skelskørs gode dage varede op til svenskekrigene, der gjorde megen skade, 1672 var der kun 617 indb. Handel og skibsfart gik tilbage, Korsør og Næstved var haarde konkurrenter. Ogsaa den sorte død hærgede. Der var latinskole til 1740. I 19. aarh begyndte byen at vokse, væsentlig som følge af havnens udvidelse. Den mand her i byen, som har mest kendskab til byens historie, kbmnd *Søren Bay*, oplyser, at den gamle kongsgaard sikkert har ligget paa det nuværende »Gammeltorv«, hvorfra den gamle gade, *Poppestræde*, fører ned til byens oprindelige havn med færgested til Fyn, Sønderjylland og Tyskland. — Han hævder endvidere, at karmelitterklostrets bygninger ikke blev ødelagt under grevens fejde, men at de blev skænket til kansler Johan Friis paa Borreby omkring 1550, og at kansleren brugte stenene fra klosteret, da han i 1555 opførte det store hus paa Borreby. Herom vidner bl a, at adskillige trappesten i Borreby er gamle ligsten fra klosterets kirkegaard.

Kbmd *Bay* hævder, at det var borgen *Spigerborg* i den sydlige del af byen, der blev ødelagt under grevens fejde; og at Skelskør blev udvidet temmelig meget mod øst, efter at den landsby, der laa der, *Smidstrup*, var ødelagt af brand i 1804. Byens »Nytorv« og *Pistolstræde* stammer fra denne udvidelse.

Byens opkomst i det 19. aarh ogsaa skyldes omlandets bedre økonomiske kaar.

Byen er stadig kun lille, har mange smukke huse og gadenavnene har god gammel klang. Foruden handel og skibsfart er der store frugtplantager, og 1933 rejstes gigtanatoriet.

Noget specielt for Skelskør den 100-aarige *Børnefugleskydning*, stiftet 1847. Hundreder af børn drager med musik, flag og blomster til lystskoven, og paa vejen standser de op hos præsten, som holder en kort tale til dem, hvorefter turen gaar til borgmesteren paa raadhuset. Blomsterne bliver solgt til fordel

for en skovtur for byens gamle. Det hævdes, at S var den første danske by, der arrangerede skovtur for gamle.

Det kirkelige liv. Skelskør har som oftest været den by, hvor provsten boede. Sognekalderet var anseeligt. Mynster skriver 1836, at i Skelskør »synes den aandelige søvn at finde sted«. Gravør *P. Mønster*, Slagelse, holdt i 1830'erne nogle forsamlinger her i private hjem, men de ophørte, da han 1835 flyttede til Kbhvn. Byen var i det hele uberørt af den aandelige bevægelse omkring Holsteinborg. Den var op til aarhundredskiftet meget konservativ og traditionspræget. Det var gammel sædvane, at man gik i kirke, og ellers passede enhver sit. For præsteembedet var der stor ærbødighed. Provst *Brasen* var en dygtig embedsmand, men en tør prædikant. Provst *Ussing* var veltalende, levede meget tilbagetrukket, respekteret i byen, der endnu sidst i 90'erne havde kompakt Estrupsk majoritet. Han var temmelig rationalistisk (i Slagelse, hvor præsterne unægtelig var af en anden støbning, sagde man: »I Skelskør har man sat Jesus paa pension«). Han var ingen ven af IM, han holdt *Vilhelm Beck* borte fra S kirke og kunne kalde IM's venner »disse hellige fari-sære«. Der blev ikke holdt møder af nogen art. Et omslag skete, da provst *Bondo* kom hertil. Kirkeligt blev der nyt liv. Politisk fik socialdemokratiet snart flertal, Bondo var IM's ven. IM begyndte et arbejde i byen, støttet fra kredsen i Rude-Holsteinborg, og en grundtvigsk kreds begyndte særlige møder i raadhusalen, hvor *Niels Dael* oftest var taler. Det gamle autoritetsbetonede syn paa præsteembedet ændredes, og nye strømninger satte sit præg. Men trofasheden mod kirken vedblev. Pastor *Kragh* skriver: »Livet formede sig i S som i andre mindre byer, med samme gøremaal og foreninger. En sjældnen tiltalende befolkning, der baade blandt høje og lave viste præsten stor tillid. En mand, der havde rejst meget, roste beboerne for deres venlighed. Der var god kirkegang og stigende altergang. Byen var som en oase i en ellers tør egn. Snorene faldt for mig paa de lifligste steder«. Menigheden er almindelig folkekirkelig uden særligt parti-præg. En række indremissionærer har arbejdet her (*C. T. Iversen*, † 18, *Rs. Pedersen*, *L. P. Olsen*, † 38, *Sv. Aa. Rasmussen*) og der er et lille IMsmf. Der blev bygget menighedshus 1912. Blandt kirkens medarbejdere skal nævnes:

Handelsgartner *L. P. Jørgensen*, * 1873 i Aarby ved Kalundborg. Kom til Skelskør i 1897. Medlem af menighedsraadet fra 1904—49 (ialt i 42 aar — der var jo en overgang, da der intet menighedsraad fandtes), i 14 aar var han fmd for menighedsraadet. — Han var i en menneskealder fmd for IM i Skelskør. Han stiftede søndagsskolen her i 1900 og har siden da været dens forstander (altsaa i 53 aar). — Medlem af *Blaa Kors'* bestyrelse siden afdelingen oprettede her i byen.

Lokomotivfører *Hans Christian Plambeck*, * i Sneslev sogn 22. maj 75, † i Skelskør 17. marts 1946. — Han var i mange aar en meget

virksom medarbejder indenfor forskellige grene af menighedsarbejdet her i byen, maa- ske især IM og Blaa Kors.

Kordegneembedet var forenet med et af byens lærerembeder til 1927. Førstelærer *Henrik Lithin* (1872—96) var en anset mand, der virkede stærkt for teknisk skole. 1897 blev kordegneembedet forbundet med andenlærerembedet. Kordegn og lærer *Jens Actor Steffen Sørensen*, (* 1861, † 1936) virkede her 1897—30 (fra 27 alene som kordegn), en god kirkens mand, interesseret i afholdssagen og esperanto, fmd for lærernes rejseforening, levende optaget af tidens rørelser. Under overlærer *H. K. Henriksens* ledelse (1896—1934) er S skole ført frem til at blive en stor anset skole.

1918 oplyses: God kkg, velvilje, de forskellige kirkelige organisationer, godt sted at være præst, 1930: Bibelkredse, ØM, DMS, ungdomsm, IMsmf (gartner Jørgensen) KFUK, mh, 1942: Kkg 6 pct, bibelkr, bibell i pgd, KFUM (20) og K (55) spejdere, sds, IMsmf, 1950: Kkg 5 pct, gennemgaaende velvillig befolkning, en del ligeGYldige, unge hjemskreds, Blaa Kors, bibelkr, 2 ØM, DMS, kirkeblad, sds, KFUM og K, spejdere, IMsmf (lærer Hans Nielsen). Mange arbejdere. Sygehus. Gudstjeneste hver 14. dag paa gigtanatoriet, begge sygehusets afdelinger, alderdomshjem og i aldersrenteboligen.

Skelskør kirke ligger højt, er anelig, toskibet. Skibet er 25 m langt, 10,7 m bredt, desuden kor, ret smalt, kamgavlet taarn, to sammenbyggede kapeller mod nord (sideskibe), sakristi mod nord og vaabenhuss mod syd. Koret er under samme tag som skibet og har korrunding. Hele kirken er 46 m lang. Alt overhjulvet. De ældste dele fra 13. aarh af munkesten, hvælvingerne fra c 1300, hvilende paa en række piller midt ned i skibet, koret er forbundet med skibet ved to spidsbuer. Nordkapellerne benyttedes af beboerne paa Agersø og Omø, indtil disse øer fik deres egne kirker (kaldes derfor stadig Agersø-kapellet (nu lighus) og Omø-kapellet. Ingentid fløjaltertavle fra c 1475 med korsfæstelsen i midten, smukt udskaaret, nu indfattet i gotisk ramme, ualmindelig rigt udskaaret prædikestol fra 1630, gotisk kalkstensfont med dekorationer, udskaaret fonthimmel fra 18. aarh, i koret korstole fra c 1450. 3 klokker. Klokke af Fastenove fra 1516. Enkelte ligsten. 450 sd. Den lille, smukke kirkelade (fra ca 1525) er nu fribolig (latinskole til 1740).

Danm kirker, Sorø amt, s 241—64, Harald Jessen: Paa rundgang i Skelskør kirke, S kirkeblad 1947—53. Mackeprang, s 388, 412.

Altergæster: 1872: 447, 1891: 263, 1902: 414, 1912: 370, 1922: 892, 1932: 949, 1942: 1075, 1950: 1362.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 1 gr, 5 u p, 1934: 3 IM, 2 gr, 3 u p, 1949: 2 IM, 3 soc, 3 KC.

Folketal: 1850: 1134, 1901: 2501, 1921: 2754, 1950: 3023. Kommunevalg: 1943: Soc 733 (6), rad 47 (0), kons 483 (4), venstre 180 (1), 1950: Soc 817 (6), kons 416 (3), venstre 251 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 509 bygd, c) 17 rdl, naturalier, d) 500 rdl, ingen pgd. — 1870: Regul 3200 kr, netto 6280 kr. 1913: 1. kl, 1946: 2. kl. Pgd fra 1842.

14. 10. dec 1840—20. nov 69 (sp Karrebæk 3. jan 32): Provst *Jens August Brasen*, * 14. april 02 Karrebæk. Forældre: Sp i Vejby-T Ole B, † 29, og Ane Marie Korn af Vallensvej. Stud Hrlf 20, c jan 26 (I), ord kat Odense 9. jan 29, provst V-Ø Flakkebjerg herr 1. okt 36, r af Dbg 52, † 20. nov 69. ~¹ 20. maj 30 Cathrine Margrethe Emilie Ibsen, * 26. sept 10 Kbhvn, † 26. maj 37. Forældre: Kgl kammerfourer

Frederik Julius I og Elisabeth Christine Sørensen. ~² 9. okt 40 Vilhelmine de Høegh-Guldberg, * 22. okt 10 Helsingør, † 21. okt 77. Forældre: Generallojtnant af kavalleriet Christian de H-G og Anna Dorthea Munthe af Morgenstjerne. — Broder: Bloustrød-L. Fætter: Korn, Udby v Holbæk. 2. hustrus søster ~ biskop Fog.

Mynster skildrer Skelskør som en lille, af een gade bestaaende by, hvor raadhuset har »meget smukke sale og særdeles gode arrester«. Ingen pgd, præsten bor i en af ham selv tilhørende smuk gaard (1836). 1842 blev der opført en »brilliant pgd med store smukke værelser«. Lærer Jensen, der tillige var klokker, var »overalt en klodset og søvnlig person«. Kirken var stor og nogenlunde velholdt, »temmelig bebygget med stole«.

Provst B prædikede (1844) »godt, fornuftigt og kristeligt, foredraget frit, men ikke fyldigt, noget dødt og kedsommeligt. Katekisationen meget god. Talrig ungdom, der svarede meget godt. 1852: Kirken under restauration. Der var bekostet 800 rdl paa altertavlen, »mere end den er værd«. Provst B's prædiken: ret sundt og godt, men noget tørt. Katekisationen god, talrig menighed (M I, 147 f), E. S I, 231.

15. 22. jan 1870—24. jan 80 (sp Vor Frue k, Svendborg 9. juni 61): *Troels Frederik Plum Smith*, * 31. dec 13 Kbhvn. Faderen: Provst, Stege, † 71, af Holbæk-M, se Stege. Stud Mtrp 33, c juli 38 (I), manuduktør, udenlandsrejse 45—47, rkp Aarhus domk 2. marts 50, † 24. jan 80. ~ 14. maj 51 Francisca Elisabeth Koch, * 25. jan 25 Ledreborg, † 14. jan 95. Forældre: Gartner Johan Martin K og Maren Sophie Lange. — Søn: Sdr sogn, Viborg. Sønnesøn: Biskop, Aalborg. Broder: Korup-U. Faders søstersønner: Prytz, Aalsø-H, Prytz, Hillerslev-K. Hustrus broder: Citadels k, Kbhvn.

Pastor Troels Smith var af præstslægt, og det prægede ham. 1857 anbefalede biskop Brammer varmt kultusminister Engelstoft at udnævne Troels Smith til stiftsprovst i Odense. »Hans fortrinlige evner, hans videnskabelige dygtighed og grundkristelige karakter er Dem vel kendt fra universitetet. Han har det i grunden godt her i Aarhus og ville faa mindre tid til studeringer i Odense. Jeg er ikke i tvivl om, at De vil finde ham dygtig og værdig til embedet«. Men Smith søgte slet ikke embedet i Odense. Han var en mand af gl kultur og af Martensens skole. Han fik her en tjeneste, som han med sine ikke stærke kræfter bedre kunne magte end embedet i Svendborg. Han havde god kirkegang, og der kom mange, naar han indbød til fasteguds-tjeneste eller bibellæsning. Hans hustru hjalp utrætteligt bl byens fattige. Arbejdet øgedes, da embedet som kateket blev nedlagt, og i stedet blev førstelæreren kordegn. Der oprettedes et børneasyl, som han interesserede sig meget for. Hans gode ven var pastor *Lendrop*, Tjæreby; de havde fælles politisk og kirke- ligt syn, og begge havde stor interesse for teologi. — S var fra sine unge aar en dygtig teolog og havde studeret teologi og kirkeliv i udlandet. Ungdommen i de to pgd var jævn- aldrende, og der var et muntert pgdsliv. Herredskonventet, som hidtil var holdt i Dalmose kro, blev flyttet ud til de resp pgde, og S var

en aandfuld vært. Han var meget belæst og særdeles omhyggelig med sine prædikener og taler. Han var faamælt, med en fin humor og en vaagen kritik over for, hvad der rørte sig kirkeligt og politisk. Han var ven med *Carl Ploug*, og skrev bl a i Plougs blad »Fædrelandet« om en kirkeforfatning. Han udgav nogle rejsebrevne og 1879 en prædikensamling, der viser en inderlig Kristus-forkyndelse. Han var lykkelig for sin gerning i Skelskør (M. S i Præstehist saml I, s 333 f, E III, 191, S III, 203, Khst saml 6 r V, 153).

16. 11. maj 1880—1. marts 97 (sp Spentrup-G 12. april 72): Provst **August Frederik Christian Ussing**, * 23. febr 25 Kbhvn. Forældre: Etrd, kontorchef i magistraten Johannes U og Esperance Tolerance Balle. Stud Mtrp 41, c juli 47 (l), alumne Borchs koll 48—51, Dbm 48, hjpr Gantofte 11. okt 55, præst Christianssted, Sct Croix 21. maj 57, sp Mariager 13. maj 63, provst Nørhald-Onsild-Gerlev herr 14. febr 68, provst V-Ø Flakkebjerg herr 26. marts 89, r af Dbg 78, † 1. marts 97. ~ 18. maj 59 Flora Rosalie Strarup, * 15. jan 35 Kbhvn, † 22. maj 97. Forældre: Bataillonskirurg Knud Christian S og Sophie Dortha Løwener. — Brodersøn: Stiftsprovst H. U, Kbhvns domk. Fætter: Ørbæk og Gern-S.

Deltog som frivillig i krigen 1848, dekoreret ved revuen paa Lerbæk mark, kongevalgt medlem af koloniraadet for de skt vestindiske øer 59—63, folketingsmd Mariager 69—72.

Udg: 53: Forsøg paa en fri oversættelse af Davids salmer, 60: Prædikener, 85: Lidt om den russiske kirke og dens gudstjeneste.

Provst U levede meget tilbagetrukket, medens hans hustru gerne deltog i byens liv. Han var en fin, asketisk lille skikkelse, en veltalende og begavet prædikant med en mimik og gestus, der kunne virke overraskende for dem, der ikke var vant til at høre ham. Hans prædikener fra 1860, da han var 35 aar, giver et positivt indtryk. Men han blev rationalistisk præget, var meget optaget af Renan: »*Vie de Jésus*«. Georg Brandes fortæller fra et besøg i Mariager hos en ven der: »Et interessant og forunderligt par var præstefolkene. U var spinkel, nervøs, intelligent. Hans religion var helt rationalistisk, præget af Renan, fru, som han havde lært at kende i Vestindien, havde selskabelige triumfer bag sig. Præsten bad os unge besøge kirken og lovede, at vi skulle blive tilfreds med prædikenen. Visselig var det en prædiken af ejendommelig art. Naar han med stærk grebthed sagde: »Vover du med din menneskeforstand, som er saa begrænset, at sige, at disse undere ikke er gaaet naturligt til?« da lagde bønderne sikkert ubevidst det ind i prædikenen, som de var oplært i«. Provst U holdt ikke af IM, som i hans tid faktisk ikke kunne faa indgang i byen; de enkelte grundtvigske søgte Høve frimgh. Men U var meget agtet i byen. Hans »bedrøvede, tungsindige udtryk, hans næsten overdrevne hæflighed, naar han hilste paa gaden« gjorde ham paa sin vis afholdt. Men hans prædiken var til det sidste rationalistisk præget. Pastor Fartdom, der var i kirke her en Kr himmelfartsdag, udbrød uden for kirken: »Det var vel nok et kunststykke at prædike over den tekst uden at nævne Jesu navn«. Og blandt egnens præster omtaltes han

som rationalist. Som provst var han meget samvittighedsfuld og interesseret (Jul. H).

Pastor lic theol Henry Ussings tale over sin onkel, provst Ussing, refereres saaledes:

»Pointen i talen var den, at den afdøde ikke havde været nogen ret lykkelig mand, fordi han stadig havde følt, at der manglede noget — noget af det indre lys som ordets forkyn-der, noget i den fuldstændige hengiven i troen. Dette havde hvilet som en forkrænkelighedens byrde over hele hans liv og gjort ham til en tungsindig mand. Han havde været en fuldtud sanddru, ærlig mand, som ikke ville og ikke kunne tale om det, han ikke saa, derfor fældt det ham ofte saa tungt at skulle tale. Henry U fremhævede ogsaa særlig den afdødes store begavelse, hans kærlige sind og hans store viljestyrke, som gjorde, at han med sjælden udholdenhed og energi bar sit tunge kors her i livet«. Denne tale vakte forøvrigt utilfredshed i visse kredse i byen. Pastor la Cour, Haarslev, udtalte, at »Provst U havde i sin ungdom ladet ordene »pligt og ære« indskrive paa sin fane og havde hele livet holdt denne fane højt«. I en nekrolog i Skelskør avis 2. marts 97 hedder det: »Man vil mindes den lille, svagelig udseende og dog saa stærke mand med det venlige smil og den venlige, kærlige imødekommenhed overfor alle, der kom til ham«, og om hans virksomhed som taler udenfor kirken: »Han kunne henrive, sætte stemning, tale lige ind i folks hjerte som ingen anden« (Skelskør avis 2. marts 97).

Og i et sørgedigt af Rolf Harboe i samme blad for 3. marts 97 hedder det bl a:

Han troed' paa en evig vaar;
men kolde dogmer ej ham bandt;
han bag ved skal og avner fandt
den sunde, gode kerne.
Frit peged' han mod himlen op
mod evigheds stjerne.

Provst U kaldte sig altid Broder Ussing.

Litt: Slægten Ussing, s 15, H. F II, 121.

17. 6. maj 1897—22. maj 1918 (sp Værsløv-J 24. jan 82): Provst **Caspar Vilhelm Bondo**, * 28. sept 48 Vang. Faderen: Sp i Vallensbæk, † 92, se der. Stud Mtrp 68, c 75' (h), lærer Kbhvn, kkp Raklev 8. nov 77, provst Ods-Skipppinge herr 31. dec 90, r af Dbg 95, provst V-Ø Flakkebjerg herr 30. juni 97, † 22. maj 18. ~ 21. maj 78 Caroline Mathilde Larsen, * 6. juni 53 Kbhvn, † 20. sept 24. Forældre: Varemægler Carl Chr. L og Caroline Johanne Larsen. — Broder: Domprovst, Roskilde, der var gift med hans hustrus søster. Morbroder: Biskop Fog. Fætter: Fog, Majbølle. Kusiner ~ Petersen, Trinitatis k, Kbhvn og Møller, Karleby-H.

Udg: Afskedsprædiken i Værsløv-J 97 (pinsedag), 95: Ellen Bondo, en hilsen fra en ung til de unge, 9. opl 07, 15: Den store begyndelse, en samling daabsprædikener. Flere præd og artikler.

Provst B var en kontrast til provst Ussing. Han var vel nærmest KC, men stod IM nær og samarbejdede med IM. Hans solide og troværdige forkyndelse var IM-præget. Han var en kraftig og bred, ægte luthersk præst, stod i samarbejde med lensgreven paa Holsteinborg for vækkelse. Men de grundtvigske begyndte at indkalde særlige prædikanter. Det gamle autoritetsbetonede forhold over for kirken blev svagere, men provst B stod med stor anseelse til det sidste. Landskendt

blev han ved sin bog om datteren *Ellen Bondo*, der døde ung (se nedf). Med den lagde han den lille, amerikanske sang (af Fanny Crosby): »Frelst i min Jesu arme« stærkt ind til mange hjerter. I det hele havde ungdommen og børnene hans særlige kærlighed. Han gjorde et arbejde for vildfarne børn; ved sine gudstjeneste og møder lagde han altid tilhørerne paa sinde at omfatte de »dyrekøbte, naadedøbte børn« med forbøn. Hans daabsprædikener vidner om dette. Her indskærper han alvorligt faddernes forpligtelse. Om sig selv digtede han engang:

Jeg søgte min Gud i bøn og smerte,
han var saa fjernt, saa langt fra mit hjerte,
længe forgæves jeg raabte og bad,
men først da ved Frelserens kors jeg sad,
jeg skuede ind i Guds herligheds under,
først da blev der trøst for mit hjertes vunder.

Provst B gik stærkt ind for afholdssagen, fik stiftet Blaa Kors i S. Han var ogsaa interesseret i sømandsmission og havde planer om et sømandshjem her (Skelskør avis 22. og 29. maj 18, DnA, 1919, s 54—55).

Frk *Inger Bondo* skriver:

»Provst Bondos forkyndelse, der var dyb, sand og brændende, udsprang af hans stærke tro, og der samledes mange omkring hans prædikestol. Hvor han var, laa det ham stærkt paa sinde, at ordet skulle naa ud til alle, han dannede ungdomsforeninger, børnegudstjeneste og afholdt mødeuger og bibeltimer. I Skelskør stiftede han tillige »Blaa Kors«, og der blev under hans præstegerning bygget et missionshus.

Provst B var en meget stor børneven, hvorfor han ogsaa elskede sine skolevisitater, og hans besøg blev et minde, børnene tog med ud i livet. Efter barnedaaben holdt han altid en tale.

Han følte et dybt ansvar overfor al sin gerning saaledes ogsaa for konfirmationsforberedelsen, og han fik indført, at børnene gik til præst et aar.

Mange aar efter er det forunderligt at høre gamle konfirmander tale om deres konfirmationsforberedelse og konfirmation.

Han besøgte syge, gamle og fængslede mennesker, og i de mange aar, han fik lov at arbejde i den gerning, han elskede, havde han meget faa feriedage. I 40^{1/2} aar var han præst, han døde dagen efter sin 40 aars bryllupsdag. Fra det hyggelige hjem udgik kærlighedens aand, der var stor gæstfrihed, og man følte sig hjemme. Der blev afholdt julefest og sommerfest for fattige og gamle.

I 1905 mistede provst B og hustru deres ældste datter, 21 aar gl. Faderen skrev efter hendes død en lille bog »Ellen Bondo — hilsen fra en ung til de unge«, vidnesbyrd fra dødslejet (ialt 33.000 ekspl, sidste opl 1919, 3000 ekspl, bogen er oversat paa tysk og islandsk, den er udk paa dansk bl de danske mgh i Amerika). — Denne Bog, i hvilken der ogsaa var to sange, hun havde skrevet under sit ophold paa Vejlefyjords sanatorium, greb hjerterne, og mennesker er kommet til troen ved denne beretning om en ung piges straalende vished om frelsen i Kristus og det evige liv.

Mange vidnesbyrd fik hendes forældre om

den velsignelse, denne bog blev til. — Engang provst B og hustru var paa en møderejse i Jylland, sagde deres værtsfolk: »Tænk, at det er Ellen Bondos forældre, vi har som gæster«.

18. 28. sept 1918—4. maj 44 (sp Drejø 17. juli 09): **Ejnar Thygesen Kragh**, * 3. maj 74 Vellev. Faderen: Sp i Jersie-KS, † 10 (se der) af Øsby. Stud Rosk 92, c 99¹ (h), hjpr Jersie-KS 12. dec 01, afsk 4. maj 44, † 16. sept 52. ~ 12. okt 09 Elise Magdalene Storch, * 8. dec 86 Frberg. Forældre: Professor, forstander for forsøgs-laboratoriets kemiske afdeling, c polyt Mathias Vilhelm Samuel S af Køng, Fyn, og Petra Christine Bang af Haarby. — Søn: Grejs-S. Hustrus farbroder: Gierslev. Morbroder: Bang, Volderslev-G. Søstersøn: Skjerbæk, Sandager-H.

Fmd Flakkebjerg herredskonvent 24—44, fmd grænseforeningen for Skelskør og omegn 35—44.

Pastor Kragh var et sjældent fint og elskeligt menneske, præget af takt og klogskab og kultur og en kyndig prædikant og sjælesørg. Han var meget glad for sin gerning i Skelskør, hvor han følte sig hjemme, og stod med tillid fra alle sider.

19. 16. sept 1944 (sp Hellerup 27. nov 36): Provst **Harald Neergaard Jessen**, * 30. aug 91 Grønbæk. Faderen: Sp Vor Frelser's k, Vejle († 18) af Grønbæk-S, se Vejle. Handelsuddannelse 07—10, ekspedient, stud priv 14, c 19² (I), landssekretær KFUM 19, ord 21, sp Ørslev-S 24. marts 27, provst V-Ø Flakkebjerg herr 4. aug 48, r af Dbg 52. ~ 14. aug 19 Inga Hvidberg, * 29. nov 95 Frberg. Forældre: Klæde-grosserer Jens Westengaard H og Josefina Ravn. — Broder: Grønbæk.

BM KFUM's verdensbest 24—47, do KFUM's idrætsfdb 26—28, KFUM og K's fællesbest 27—41, KFUM-spejderne 20—26, KFUM's soc arb 25—28, do Haslev højskole 27—42, fmd 33—42, kredsfmd KFUM og K i Slagelse-kredsen 33—37, fmd Slagelse soldaterhjem 33—37, med landsudv for Alverdens drenge dag 30—40.

Red beretning fra KFUM og K 21 og 25, red Ungdomsarbejderen 21—28.

Hjælpepræst hos provst Jessen

24. maj 1951—20. aug 52: **Niels Johan Emanuel Bodholt Frederiksen**, * 30. juli 25 Ringsted. Forældre: Overlæge Frederik Kristian F og Emma Pedersen Bodholt. Stud Østersøg 44, c 51¹ (I-85), udn 20. aug 52 til sp Ubby. ~ 19. aug 50 Lisbeth Affelhøj, * 4. juli 30 Kbhvn. Forældre: Prokurist i Privatbanken Eyvind Olsson A og Karen Margrethe Gadstrup.

1. okt 1952: **Henry Vestergaard**, * 26. marts 1923, Vinderslev, Viborg amt. Forældre: Boelsmand og snedker Søren Peter V, † 28, og Caroline Nielsen. Stud Silkeborg 42, c 50¹ Kbhvn (I-93). Hjpr Grønbæk 1. juni 1950—31. maj 52, Viborg domk 20. juni 51—30. sept 51, Hinge-Vinderslev 1. okt 51—30. sept 52. ~ 5. juni 51 med Karen Iversen, * 17. aug 29, Sahl, Viborg amt. Forældre: Gdjr Søren Iver Nielsen I og Kirsten Marie Christensen.

Ordineret kateket

(Et embede som rkp nedlagdes 1803, embedet som ord kat oprettedes 1825 og nedlagdes 1872).

- 1845—50: **N. C. Kattrup**, se Voldum-R.
- 1850—55: **O. M. Laurberg**, se Vejlbj, Hasle herr.
- 1856—66: **T. J. Dørscheus**, se Malt-F.
- 1866—71: **J. S. D. Brandt**, se Ousted-T.

Litt: L. F. la Cour: S gn 100 aar, 1934, Provst P. E. Friis: En ringe underretning om S, 1759, provst Friis' bog vakte ikke samtidens bifald og kaldtes »S's beskæmmelse« (Antiqu sk 1890), O. Guidberg: S og omegn, 1919, Vilhelm la Cour: I Hist aarb f Sorø amt, 1931—32, Præstehist saml I, 1930, s 333 f, Skelskør gn 100 aar (anonym), 1932, J. A. Bransen: Hist

fremstilling af S bymark, Hist tidsskr VI, s 563 f. S. Hansen og P. Olsen. De dsk baptisters historie (om P. Mønster), 1896, Fra Holbæk amt, 1909, s 56 f. L. F. la Cour: Provst P. E. Friis og hans beretning, Sorø amts hist aarb XX, 36 f, Meddelelser fra præsterne J. Harboe (* i Skelskør) og E. T. Kragh, Chr. Heilskov: Dsk provinstopografi, 1920, s 397, Trap III, 1921, s 86 f.

EGESLEV MAGLE

Egeslevmagle sogn, 2561 ha, grænser op til Skelskør og S nor, ret fladt, enkelte bakker, lidt skov, en del mose, frugtbart og naturskønt. Hg Gerdrup og Lyngbygaard. Byerne: E, Frankerup, Baaslunde, Hesselby, Smidstrup, Egeslevlille. Smidstrup er forstad til Skelskør. Om *Kanehøj* med den storslaaede udsigt over Skelskør og over den flade egn, og hvor egnens gamle retterter laa, har H. C. Andersen fortalt om i »Mit livs eventyr«.

Det kirkelige liv. Præsteembedet var ret anseligt. Det store jordareal gjorde pgd til en proprietærgaard. Mynster omtaler kkg som ringe, sædvanligvis kun en snes mennesker. Det var skik, at de kirkelige forretninger blev udført om hverdagen, hvilket ikke var til gavn for kkg.

Vækkelsen paa Holsteinborg-egnen synes at være gaaet uden om dette sogn. 1788—1835 var provst S. M. Meyer sp her. Han var »en uegennyttig og kærlig hyrde; fik ved sit 50-aarsjubelæum et guldbæger af mgh« (W I, 303). Han var her til sit 94. aar, og da han søgte afsked, gjorde han det paa betingelse af, at han selv maatte vælge sin eftermand. Da kancelliet gjorde vanskeligheder, skrev han direkte til kong Fr. VI: »Jeg vil ikke have med Hans Majestæt kancelli at gøre, jeg henvender mig til Deres Majestæt og undertegner mig som den ældste præst i Deres Majestæts riger og lande«. Kongen gav ham medhold, og hans dattersøn, H. G. Holst, blev udnævnt, saa M kunne blive i den store pgd sammen med børn og børnebørn, indtil han døde, 99 aar gl, 1840. Han var med ved Mynsters visitats her 1836. Pastor C. Thorkilsen arbejdede ihærdigt i sognet, var et stiltfærdigt medlem af broderkonventet — og af en anden type end de andre præster paa egnen. I 90'erne begyndte IM at holde enkelte møder, og allerede fra 1870'erne øvede Høve frimgh nogen indflydelse, der er kun 2,5 km fra E til Høve frimgh, og de faa grundtvigske har sluttet sig dertil. Pastor Borch Hansen var meget stiltfærdig; hans efterfølger, Fibiger Jørgensen var hans modsætning, meget impulsiv og noget urolig, han stod IM nær. 1911 blev ved bygget fh i E, og her har det folkelige liv samlet sig. Det kirkelige liv har ikke været stærkt; der er nogen gammeldags kirkelighed, rolige forhold.

1874—1914 var Th. J. Spange lærer i E. Han døde 1919. Provst Winther, Gimlinge, anbefalede ham hertil: »Han vil hverken blande sig i det religiøse eller politiske røre, som saa mange af nutidens lærere alt for gerne vil, men derimod passe skolegerningen«. Det sidste gjorde han, men han agiterede ivrigt ved de politiske valg — som Winthers menings-

fælle! og han stod i venligt forhold til frimgh i Høve. — En søn af pastor Thorkilsen var lærer i Smidstrup 1862—85.

1922 oplyses: Kkg ret god, nogen hørelyst, Santal-kreds, ungdomsm, 10 fam t Høve frimgh, 1934: Kkg 8—10 pct, den kirkelige interesse voksende, intet retningspræg, bibellæsninger, 1942: Kkg 5 pct, ingen fremtrædende kirkelig retning, ungdomsm i pgd, bibellæsn, Santal-kreds, 5 fam t Høve frimgh, 1950: Kkg 5 pct, en del gldags kirkelighed, ingen retn fremtrædende, 5 fam t Høve frimgh, Jehovas vidner.

Egeslevmagle kirke er anselig, toskibet; den ældste del er romansk, af kamp og fraadsten, senere er indbygget to rækker spidsbuede hvalvinger, baaret af 3 forskellige piller midt i kirken. Der er 4 gotiske tilbygninger: taarn, der forbindes med skibet ved 2 spidsbuer, koret, der er forlænget mod øst, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord, alle af munkesten. Kirken er restaureret flere gange, sidst 1907—08, da der fandtes kalkmalerier, senere overhvidtede. Udskaaret fløjaltertavle fra c 1500 med korsfæstelsen i midten, prædikestol fra 1604 i højrenæssancestil, smuk font med tolkantede kumme. Klokke fra 1507. Gravhvalving under koret. Runesten fra c 1140, 170 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 776—789, Khst saml II, 242—46, 4. r IV, 50, S. M. Beyer: E sogn, 1820, s 33 f, J. Ahrnung: Rosk domkapitel I, 1937, s 63. Mackeprang, s 397, 412.

Altægester: 1891: 610, 1922: 200, 1934: 255, 1942: 217, 1950: 225.

Folketal: 1850: 1274, 1901: 1169, 1921: 1134, 1950: 1139. Menighedsraad: ved alle valg: u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 106 (2), rad 87 (1), kons 81 (1), venstre 173 (3). 1950: Soc 131 (2), rad 49 (0), kons 104 (1), rf 34 (0), venstre 208 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 334 byg, b) 60 rdl, naturalier, 50 gæs, d) 200 rdl, e) 112 td ld. — 1870: Regul 2400 kr, netto 6012 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd optørt 1871

19. 2. maj 1848—11. sept 70 (sp Sørbymagle-K 8. jan 34): **Christen Thorkilsen**, * 17. dec 94 Vestergaard, Hvejsel. Forældre: Gdjr Thorkil Christensen og Kirsten Christensdatter. Forberedt til optagelse i Horsens latinsk af provst Plesner, Uldum. Stud Horsens 16, c jan 23 (I), lærer von Westens inst 17—25, sp Ansager 25. nov 25, † 11. sept 70. ~ 23. febr 24 Oline Petrine Beyerholm, * 25. marts. 96 Kbhvn, † 2. juli 64. Forældre: Lærer ved søetatens skole Ole B og Marie Sophie Frederikke Hertz. — Dt ~ Mygdal, Dover-V. — E III, s 352.

Pastor T var jyde og præget deraf. Han bevarede sin jyske dialekt og den sindige og indesluttede jyde har ikke følt sig helt hjemme i de andre præsters lag, hvor der altid var en aabenhjertig og levende forhandling. I al fald var han ikke let at faa trukket ud af sin hule, og deltog kun sjældent i konvents-møderne. Han var med i broderkonventet og arbejdede ærligt i sit sogn (H. Begtrup).

Mynster fandt 1852 pgd tildels ombygget, men dog maadelig. Kirken stor og smuk, kirkegaarden særdeles smuk. Mynster havde i Sørbymagle 1844 fundet T's prædiken »søgt og underlig, med megen skraal og gebærder«. 1852 skriver Mynster om T's prædiken: »I sig selv god prædiken, men foredraget saa jagende, at man næppe kunne samle indholdet, ogsaa skrigrigende, med mange uadvortes ophævelser, at hjerteligheden derover forsvinder. Katekisationen god. Kirken ganske opfyldt af mennesker. Kirkegangen skal ellers være ringe.« (M I, 149 og 163).

20. 7. dec 1870—5. jan 72 (sp Snedsted-Nørhaa 20. juli 48): **Niels Hansen**, * 23. april 13

Todbjerg. Faderen: Sp i Ønslev-E, † 53, se der. Stud Nyk 33, c maj 39 (l), adjunkt Nykøbing F 40, † 5. jan 72. ~ 13. maj 42 Nicoline Biering, * 6. dec 18 Jernved, † 29. april 12. Faderen: Sp i Vig-A, † 67, se der. — Broder: Mørk-Hansen, Vonsild-D. Søstre ~ Klein, Bregninge, Ærø, og Posselt, Østofte. Hustrus broder: Vigersted-K.

H var 64 udnævnt til sp Fjelstrup, men kom paa grund af krigen ikke til at tiltræde. Han var præstehistoriker og havde udarbejdet forarbejder til en Thylands præstehistorie i lighed med Barfods: Falsters gejstlighed. E I, 568, S I, 697.

21. 1. april 1872—23. nov 81 (sp V-Ø Vandet 25. april 52): Provst **Niels Vrigsted Hunderup**, * 26. aug 11 Hjermelevgd. Forældre: Forpagter Mads H og Anne Kirstine Nielsen. Stud priv 31, c april 37 (h), hjpr Jerslev-V-B 31. aug 39, provst Hillerslev-Hundborg herr 21. april 65, afsk 23. nov 81, † 25. juni 84. ~ 18. okt 55 Caroline Gustava Hjort, * 15. dec 28 Præstkær pgd, † 20. nov 76. Forældre: Sp i Tømmerup Niels Schjørring H, † 42 (søn af biskop Hjort, Ribe) og Karen Cathrine Lind. — Søster ~ Riber, Jerslev-V-B. Hustrus brødre: Elmelunde og Nyborg. Brodersøn: Urlev-S.

22. 27. jan 1882—21. nov 1903 (sp Øsse-N 2. maj 76): **Angelius Anker Borch Hansen**, * 13. okt 36 Kbhvn. Forældre: Urtekræmmer Johan Frederik H af Allerslev og Karen Sophie Roline Holm. Stud von Westens inst 54, c 60² (h), kmmunelærer Kbhvn 61, ord kat Ringsted-B 12. marts 70, afsk 21. nov 03, † 9. jan 11. ~ 8. nov 63 Emma Augusta Weber, * 20. sept 35 Hørsholm, † 20. april 12. Forældre: Distriktslæge Chr. Fred. W og Christine Margrethe Jensen.

23. 25. jan 1904—3. jan 21 (sp Rødning-K 3. sept 85): **Jacob Scavenius Fibiger Jørgensen**, * 6. dec 54 Rendsborg. Forældre: Herredsfoged i Odense herred Thorvald August Brown J af Randers og Nicoline Marie Fibiger. Stud Odense 72, accessit 76 (De sibyllinske orakler), huslærer, c 80¹ (h), 2. ord kat Holmens k, Kbhvn 7. okt 81, afsk 3. jan 21, † 25. juli 31. ~ 24. maj 86 Agnes Adelaide Ussing, * 8. juni 61 Flensborg. Forældre: Højesteretsassessor, nationalbankdirektør, landstingsmd, dr jur Werner Jaspar Andreas U og Adelaide Constance Rosaura Amalie Schrum. — Moders fætter: Fibiger, Ønslev-E. Hustrus farbroder: Skel-skør. Fætter: Stiftsprovst Henry U, Kbhvn.

Udg revid oversætt af Spurgeons markprædikener, oversat Lightfoots kommentar til Galaterbrevet. Skrev erindringer fra Slesvig, Grænsevagten 1932, s 355 f.

Pastor Fibiger J var en impulsiv og kraftig natur. Han fulgte meget levende med i tidens foreteelser, en varm ven af Sønderjylland, han arbejdede sammen med IM, men havde ikke lette kaar her. Han lagde ikke skjul paa sine meninger, var undertiden stejl og sarkastisk, hans sammenstød med sognets lærere var ikke uden dramatisk effekt. Egentlig var han af den gamle embedsmandstype, der hørte hjemme i en svunden tid. Han skrev meget, var en habil teolog, og en veltalende prædikant, men med skarpe kanter. Hans store interesse var musikken. Han spillede godt, var 1902 paa rejse i Tyskland for at studere musik, og selv gav han bidrag til kirkemusik, et

emne han var meget vel hjemme i. Hans hustru var virksom i søndagsskolearbejdet, en tid medlem af IM's børnegudstjenesteudvalg. Biskop G. Koch fortæller om F. J's orgelspil i Sct Knuds kirke i Odense (i H. G. A. Jørgensens bog om G. Koch, s 58).

24. 19. sept 1921—14. maj 39 (sp Grove-S 12. aug 15): **Lauritz Cornelius Lassen Wessel**, * 2. aug 86 Knudsker. Forældre: Husmand Niels Lassen W og Anna Cathrine Jørnsdatter. Stud Rønne 05, c 14¹ (h:). Klokker Luther k, Kbhvn, † 14. maj 39. Ugift.

Pastor W var BM i Santalmissionens lokale kredsfd og i grænseforeningen for Skelskør og omegn. Han udgav et par skuespil i bornholmsk dialekt og var en yndet oplæser, især af litteratur i bornholmsk dialekt. Han var en anset prædikant, med IM præget, stærkt følelsesbetonet forkyndelse.

25. 13. nov 1939 (kkp Køge-Ø 9. okt 31): **Rasmus Immanuel Eilsrup Rasmussen**, * 21. febr 01 Hørsholm, Frederiksberg amt. Forældre: Kommissionsær Pæter Jacob R og Johanne Kirstine Larsdatter. Stud Rønne 24, c 31¹ (h:). ~ 15. jan 37 Karen Agnete Gjørup, * 3. marts 09 Ringsted, Iowa, USA. Faderen: Sp Køge-Ø, † 36, se der. — Hustrus søster ~ Jespersen, Fuglede.

Udg 47: Bjergprædikenens etiske problem. (Betsvarelse af prisopgave stillet af Roskilde stiftsfond).

Litt: Provst S. M. Beyer: E sogn, 1820. T. J. Spang: E sogn omkr 1850, i Hist aarb f Sorø amt, 1913, H. F. Rørdam i Khst saml 1. r II, s 242.

HØVE—FLAKKEBJERG

Høve-Flakkebjerg pastorat, 1148 og 858 ha, er fladt, frugtbar og skovlöst. Byerne H, Oreby og F. Stationsby.

Flakkebjerg ungdomshjem er oprettet 1836.

Det kirkelige liv. Sognets aandelige livs historie præges af navnet **Rønne**, først Indre Missions gamle formand, **C. F. Rønne**, der var sp her i mange aar, derefter af hans søn, **P. Rønne** og af hans brodersøn **Karl Rønne**, der blev valgmenighedspræst her. — **C. F. Rønne**, var trofast medlem af broderkonventet (se pag 466 f). Pastoratet regnedes med til »det hellige land«, her var ogsaa noget røre, men næppe saa stærkt som i Holsteinborgegnen. **C. F. Rønnes** nære forbindelse med broderkonventet og hans arbejde i Indre Mission medførte, at der blev holdt flere større møder her: DMS's sommermøde 1840, Mikkelsdagsmødet 1858, IM-mødet 1861. Indre Missions sommermøde 1864, hvor bestyrelsen første gang mødtes med sine udsendinge rundt om fra, og hvor **Rud. Frimødt** prædikede i kirken. Ved et stort møde i præstegaardshaven talte Vilhelm Beck, og kolportør J. Dahlstrøm berettede om arbejdet blandt soldaterne i krigen. Rønne var ingen særlig stor prædikant, men en nidkær kirkens tjener, og i IM gjorde han en kirkehistorisk indsats (se nedenfor).

Da *vækkelsen* var ved at gaa i staa, fik den

i enkelte sogne ny næring udefra. Den gik i grundtvigsk retning. Det var saaledes tilfældet i Høve, hvor fynboen *Rasmus Dinesen* købte en gaard, efter at han nogen tid havde virket som friskolelærer hos gdjr *Kr. Madsen*, Flakkebjerg. Samtidigt fik hans svoger, *Johs. Feldthusen* ogsaa en gaard i Høve. De var fremragende og dygtige mænd, der fik indflydelse paa egnens praktiske liv; og de var afklarede kristne ligesom deres dygtige og fromme hustruer, (der var døtre af den kendte grundtvigske *Niels Hansen*, Oure, Fyn). Men den mærkeligste mand, der kom til Høve, var smeden, *Johs. Vedel*, som flyttede hertil fra Hyllested og der havde deltaget i vækkelsen. Han var et lyst hovede, men en noget stejl og kritisk natur, som nok kunne vække røre, men vanskeligt kunne gaa i fællesskab.

Johs. Vedel (* 1841, † 1923) var fra barn af meget historisk interesseret, blev tidligt grebet af den grundtvigske bevægelse, og var som smed mester i sit fag. Han hørte som soldat Grundtvig i Vartov, kom paa Vallekilde og senere paa Askov højskole, blev ven med *Holger Begtrup*, tænkte en tid paa at blive missionær, fra 1869 smed i Høve. »Smeden fra Høve« ville virkeligøre nogle af Grundtvigs skoletanker, havde en tid en haandværkerskole, søgte forgæves stillingen som forstander paa Flakkebjerg opdragelsesanstalt, levede meget med i tidens spørgsmaal, var medindbyder til det politiske protestmøde i Lejre 1883. Han var aktivt med i dannelsen af Høve valgmenighed og følte sig hjerteligt hjemme der, men var i denne frie kreds noget af en ikke altid lige frugtbar uro. Han havde et rigt poetisk sind, arbejdede indgaaende med Grundtvigs salmer og skrev en bog derom. Med mund og pen deltog han ivrigt i drøftelsen af folkelige og kirkelige spørgsmaal (især i Højskolebl, og Sorø amtstid skrev han meget) og hans selvbiografi: »Fra mine minders verden,« giver et frisk billede af ham selv og af forholdene. Se iøv s 476.

Blandt lærerne i Høve skal nævnes præstesønnen fra Vallekilde, *Falk Bech*, lærer her 1802—57, en af de lærere, der har virket længst tid ved samme skole, fik sølvkorset 1857 og døde 1860. Mynster fandt ham »temmelig indskrænket, men passer sin skole med flid og troskab.« *Jens Christensen* (lærer her 1857—86) var en from og mild mand, skrev digte og salmer. En skolesag 1886 vakte opsigt, da sogneraadet nægtede at udfylde et skema, som ministeriet havde udsendt. Sogneraadets medlemmerne blev idømt bøder og amtsraadsmedlem J. Feldthusen, Høve, blev indsat i Rude arrest for at afsone sin bøde. 1886—1918 var *Georg Fr. Hansen* lærer i Høve. Han gjorde et godt arbejde blandt ungdommen og var en søgt oplæser ved landbomøder paa egnen.

Blandt lærerne i Flakkebjerg kan nævnes *C. P. Skaarup* (lærer der 1841—68). Han kunne være haard i sin straffemaade og fik i den anledning i 1843 en bøde paa 2 rd og en alvorlig advarsel. Han var en dygtig lærer og en interesseret mand, der tog livlig del i diskussionerne ved lærer- og skolemøder og lign og repræsenterede jævnlgt sine kolleger. I 1846 stiftedes »*Dansk Samfund*«. En afdeling af dette holdt møder i Skørpinge skole, skiftevis med *F. E. Bojsen* og *Skaarup* som foredragsholdere over historiske emner. Desværre henfaldt denne begavede mand i sine sidste virkeaar her til nydelse af spirituøse drikke, som en tid tog magten fra ham, og præsten tilskrev ham i 1867 i fortrolighed, at han maatte gøre forandring, søge Herrens bistand dertil

og hjælp ved fuldkommen afholdenhed. Forholdet bedredes ikke, hvorfor han maatte søge afsked, som han under hensyn til tidligere dygtighed fik med pension. Han flyttede nu med familie til Fuglebjerg, kom i forbindelse med Hindholm højskole, blev en agtet lærer ved denne skole, hvor han bl a underviste i dansk og var skolens boghandler, og afholdt sig nu fuldstændig fra nydelsen af spirituøse drikke.

Foruden disse var der en del af de bofaste Høve-folk, der holdt fast ved vækkelsen, og den førende var sogneraadsmnd *Kristoffer Kristoffersen*.

Pastor *C. F. Rønne*, sluttede sig til *Indre Mission*. Hans søn, *Peter Rønne*, var derimod ivrig grundtvigianer. Da han blev præst i Sønderup (se pag 448) blev han søgt af folk fra hele egnen. Han kom ogsaa til Høve og prædikede der med stigende tilslutning. Men det vakte uvilje, at han ikke maatte holde altergang for udensogets boende, naar de ikke havde løst sognebaand til stedet. 1873 forbød myndighederne ham at tage andre end sognets folk til alters. Denne hindring for fællesskabet førte menigheden ind paa en ny bane. Man samledes i friskolen paa Høve mark med *P. Rønne*, og der var planer om at oprette en valgmenighed med *P. Rønne* som præst. Han advarede mod at gaa for hurtigt frem. Saa tog gamle *C. F. Rønne* sin afsked, og pastor *Carlsen* ønskede ikke *P. Rønnes* gudstjenester i sognekirken, hvilket medvirkede til den frie menighedskreds' dannelse. Nu samledes man regelmæssigt i friskolen, og 1879 tog man fat paa at bygge egen kirke. Det var en skuffelse, at *P. Rønne* sagde nej til at blive kredsens præst, og i stedet blev hans fætter, *Karl Rønne*, valgmenighedspræst i Høve 1880. (Se videre under valg- og frimenigheden). Det skyldtes myndighedernes stive holdning, at denne meget levende kreds dannede sin egen menighed og senere gik ud af folkekirken. — Pastor *Carlsen* stod uforstaaende. Pastor *Larsen* var en glødende IM's præst, men døde efter et aars forløb. Pastor *Lerche* havde i de første aar god kirkegang, men det ebbede ud, og i sognemenigheden svandt livet hen, saa det ikke mere var at kende, at Høve-F havde hørt til »det hellige land«. Pastor *Bentzen* var IM's mand, havde god kkg, men han følte sig ikke hjemme, og flyttede hurtigt herfra. Han var en meget brugt prædikant i IM's kredse paa egnen, menigheden her holdt meget af ham paa prædikestolen. Pastor *Ramlau* fik 1930 indrettet en mødesal paa præstegaardens loft til sdsks, konfirmandstue, menigheds- og ungdomsmøder. Midlerne dertil indkom ved en basar. Det i 30'erne saa levende menighedsliv ebbede ud. Der er kun en ØM-kreds og ungdomsmøder der gaar. Kkg ringe, især i H.

1836 blev Flakkebjerg institut for drenge indviet, og den første forstander var *C. C. Møller* (* 1810 i Storvorde, † 1890), der fra sit hjem var stærkt religiøs og paa Smedsted seminarium blev rigt paavirket af *P. G. Brammer* (senere biskop). 1831 blev *M* knyttet til den af *Anders Stephansen* oprettede skole i Aalborg, og han overtog pigeskolen, da *S* flyttede til Furendal. *M*'s første hustru var lærerinde ved skolen. *M* kom til Flakkebjerg efter indtrængende opfordring, kaarene var smaa; han tog energisk fat, fik jorden drænet og forbedret og drengene hjalp til. Der blev oprettet værksteder, og *M* staa som en af de førende banebrydere, hvad

arbejdet blandt vanskelige drenge angaar. Han var paavirket af Pestalozzi og Zieler, anstalten skulle bygge paa »hjemmets idé og væsen«, veje kærlighedens øje» og hans kristelige grundsyn prægede det hele. Han havde stor kærlighed til drengene, lægn hadede han. Han kunne været haard, men havde en sund dømmekraft og meget lune. Han virkede her i 54 aar til sin død og var i de sidste aar genstand for megen hyldest.

C. C. Møller skriver om det »herlige liv« paa egen og om sine skuffelser. Derved gives ogsaa et indblik i forholdene paa den tid. »Allerede i Jylland fulgte jeg med interesse det kristelige livs ytringer og navnlig i Holsteinborgegnen, og skønt jeg havde en følelse af, at der var noget i dette røre, som ikke var for mig, valgte jeg mit parti, og det stod for mig, som det var en lykke at komme til denne egn og imellem mennesker, hvor der var »ét hjerte og én sjæl«, og hvor jeg i aanden saa, der maatte være godt at leve. At saa mange alvorlige præster og den ædle grev Holstein tog del i og førte ordet for dette livsrøre, var mig et ubedrageligt vidnesbyrd om livets værd og betydning. Saaledes kom jeg til Flakkebjerg, ikke alene uden fordom mod den gudelige opvækelse, men meget mere med en afgørende kærlighed til den. Men ogsaa her skulle jeg gennemgaa en skærsild. Om jeg end kunne idealisere og leve i en umiddelbar opfattelse af aandelige interesser, ville jeg dog allerede den gang se mig for; jeg kunne ikke lade mig tilfredsstille ved den flotte tale om kristendom, men jeg ville have praktiske resultater, og jeg ville have praktisk kristendom, det vil sige: en kristendom, der viste sin kraft i liv og levned og derved gav sig selv det rette vidnesbyrd ligeoverfor verden. Jeg kunne maaske have forsonet mig med meget ydre væsen, som ellers var mig imod; men jeg kunne ikke blive fortrolig med den sigten, maalen, vejen og vragten, den dømmen og fordommen, naar talen var om kristne eller ikke-kristne, naar livet ikke viste, at kristendommen bar frugt hos dem selv. Jeg var imidlertid bange for, hvad jeg ogsaa fra forskellige sider fik erindringer om, at det laa hos mig selv, at jeg havde taget for stærkt sigte paa de saakaldte skrøbeligheder og overvurderede den praktiske kristendom, og jeg kunne ikke skjule for mig selv, at der var en fristelse for mig til en ensidig betragtning. Klarere og klarere blev det mig, at jeg ikke kunne uden at blive sandheden utro slutte mig til dette livsrøre, og jeg fjernede mig derfor mere og mere derra, idet jeg naturligvis maatte finde mig i, kristelig talt, at blive vejret og fundet for let, og derfor ogsaa ubrugelig som vejviser for eleverne. Denne sag gik mig saa meget nærmere paa livet, som jeg ikke kunne undgaa at blive miskendt af mænd, navnlig blandt præsterne, til hvem jeg ellers stod i en venligt forhold, og som viste mig megen kærlighed og deltagelse — min egen sognepræst ikke at forglemme. (C. F. Rønne).

Baade Emil Clausen, Boeslunde og Fritz Bojsen havde set skævt til mig, fordi jeg ikke kunne bruge »de opvakte« som tjenestetende, og for at jeg gik noget alvorligt i rette med dem, fordi deres kristendom var skuffende og i mine øjne ikke praktisk. De beklagede deres nød for præsterne, og jeg blev naturligvis ikke skildret med de lysteste farver. Til Clausen havde jeg imidlertid staaet i et venskabeligt forhold fra den tid, jeg kom hertil, og han gjorde sig megen umage for at bringe Bojsen, som var hans fortrolige ven, og mig sammen; men det ville ikke længe lykkes. Vi mødtes en gang hos Clausen, men Bojsen saa mig saa forfærdelig mørk og fortrædelig ud, sagde, saa vidt jeg husker, ikke et ord under samtalen mellem mig og Clausen, der til tidsfordriv eksaminerede mig i dyrkningen af runkelroer, turnips og gulerødder, hvorved han noksom tilkendegav, at han imod sædvane betragtede de religiøse daglige spørgsmaal og stridspunkter som et »noli me tangere« ved denne lejlighed. Jeg bød da straks farvel. Senere fik Clausen ham med herover, men uagtet vi da vekslede nogle ord, og det endog kom til en disput imellem os, bragte det os ikke nærmere sammen. Endelig mødtes vi en gang hos pastor Hahn i Hyllested, hvor vi ligesom før »beobachtede« hinanden skarpt, men Hahn var mand for at drage vor opmærksomhed bort fra vort egentlige mellemværende. Vi fulgtes imidlertid ad hjem, iagttagende en vis forsigtighed hver paa sin side for ikke at komme ind paa det kildne spørgsmaal om »de opvakte«; men Bojsen, der er en aaben karakter og ingen røverkule gør af sit hjerte, gjorde saa endelig et let udfald imod mig, og jeg gav ham svar paa tiltale. Det kom nu til en aabenhjertig og fortrolig

ordveksel imellem os, og inden vi skiltes ad, var vi temmelig enige, og det varede ikke længe, inden vi lærte at forstaa hinanden og blev hinandens stadiige omgangsvener. Han blev mig en erstatning for, hvad jeg havde tabt i Hahn; thi hos Bojsen var der ogsaa baade alvor og gammen. Vistnok var vi uenige i adskillige enkeltheder, saaledes til en tid ogsaa om de »gudelige forsamlinger«, som de til den tid blev drevne — i mine tanker med en noget separatistisk tendens i sig — men vi tolererede hinanden og erkendte, at vi kunne trives kristelig hver paa sin vis med og uden »gudelige forsamlinger«. (Alfr. Hey: C. C. Møller, 1891, s 77 f).

Ungdomshjemmet ledes nu af forstander Ravn Thomsen.

1921 oplyses: Ringe kkg, velvilje, nogen kirkelig interesse. 1931: Kkg 5 pct, ikke meget aandeligt liv, ungdomsm, bibellæsn, lille IM-kreds (husejer Fr. Nielsen) 3 fh, friskole, velvilje, c 200 til frimgh. 1939: Kkg, 3 og 4 pct, desværre rolige forhold, ikke meget aandeligt liv, ellers som i 1931. 1950: Kkg 2 og 3 pct, ikke meget aandeligt liv i H, ligegyldighed over for kirken, bedre i F, engang lidt af »det hellige land«, nu næsten dødt. Ungdomsm i pgd, kirkeblad, friskole, 3 fh, c 200 til frimgh. Veltillet befolkning.

Høve kirke, paa en mod nord og vest stejlt faldende bakke, er romansk, af kamp og fraadent, tidligt romansk taarn af kamp, senere forhøjet. Overhvalvet; vaabenhus og sakristi af munkesten. Kalkmalerier fra c 1475. Ret anselig højrenæssancealtartavle med 6 felter (billeder af Jesu historie) fra 1600, alterforside med malerier, (nu i Nationalmus). Prædikestol fra 1580, (rest 1941), romansk font. Smuk oblatæske fra 1714, smukt korbuekrucifix fra 1250—1300, (rest 1941). 125 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 790—800, Khst saml 3 r II, 45—62, Magnus Petersen: Kalkm, s 126. Mackeprang, s 77, 105.

Flakkebjerg kirke er lille, uanselig, af kamp, romansk, i gotisk tid overhvalvet, forsynet med kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Stort kapel mod nord fra 1900 og ligkapel fra 1925 nord for taarnet. Højrenæssancealtartavle fra c 1600 paa nyt alterbord. Skriftsted og nadværelse, i hovedfeltet lille prædikestol fra 1684, rest 1934, romansk font, klokke fra 1595. 125 sd. Kalkmalerier fra c 1300 fremdraget i koret 1948.

Danm kirker, Sorø amt, s 801—7, Mackeprang, s 77—78.

Altergæster: 1891: 356 og 413, 1926: 140 og 150. Folketal: 1850: 495 og 603, 1901: 601 og 723, 1921: 559 og 729, 1950: 543 og 673. Menighedsraad: 1922: U p, 1926: 1 gr, 2 IM, 9 u p, siden 1930: U p. Kommunevalg: 1943: Soc 107 (2), rad 66 (1), kons 71 (1), venstre 128 (3), bf 133 (3). 1950: Soc 101 (2), rad 58 (1), venstre 141 (2), bf 155 (3), lokall 78 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 362 byg, 12 havre, b) 10 rdl, naturalier, d) 100 rdl, e) 64 td ld. Gl egetræsbindingsværkspgd. — 1870: Regul 2440 kr, netto 6592 kr. — 1913: 2 kl, 1946: 3 kl. — Pgd opført 1886

15. 7. nov 1834—8. maj 76 (sp Haarslev-T 2. juni 30): Christian Frederik Rønne, * 2. okt 98 Tjæreby, Strø herred. Forældre: Sp i Kgs Lyngby Bone Falk R, † 33, og Frederikke Marie Brandt af Maarslet. Stud. Brgs sk, K 17, c juli 21 (1), huslærer Broholm, Fyn 21—23, lærer søetatens drengeskole 24, overlærer 27, ord kat Holmens k, 8. febr 26, afsk 8. maj 76, † 13. aug 90. ~¹ 7. juli 26 Emilie Pauline Buchter, * 14. febr 03 Kbhvn, † 11. dec 66. Forældre: Kattuntrykker Martin B og Marie Elisabeth Tissot. ~² 29. jan 68 Nathalia Vilhelmine Petersen, * 28. okt 39 Gimlinge, † 18. maj 97. Forældre: Lærer Christian P og Petrine Birgitte

Marie Høst-Aaris. — Søn: Sønderup-N. Broder: Magleby v Skelskør. Søster ~ Olsen, Dalby-T. Brodersøn: Frimenighedspræst her. Fætter: Vejrum. Fætters søn: Krist k, Kbhvn. Datterdatter ~ Nørgaard, Store Hedinge.

Fmd Foreningen for IM i Danmark 58, fmd Kirkeleg forening for IM i Danmark 61—81. Red Dsk missionsblad 34—36, BM DMS 28—36.

Oversat flere gudelige smaaskrifter, udg Arnds »Sande kristendom«.

R blev som ung stærkt paavirket af sin fader og gennem ham knyttedes han til de vakte kredse og fik ogsaa forbindelse med ledere af vækkelsen i udlandet. Som huslærer paa Fyn mødte han spotten over de vakte. Vel var han ikke selv med i den fynske vækkelse, men han skrev et forsvar for de vakte i Hempels avis i Odense, et forsvar for de fynske lægmænds ret til at vidne om deres tro, — et tidligt vidnesbyrd om hans kærlighed til troende lægfolk. Grev Holstein fik ham kaldet til Haarslev og senere til Høve. R passede godt ind i det aandeligt bevægede Sydsjælland, og han blev et meget virksomt medlem af broderkonventet blandt ligestemte præstevener, hvor han trofast talte de gudelige forsamlings sag. Medens flere af medlemmerne blev grundtvigske, førtes R over i IM. Han var ikke af dem, der gjorde sig mest gældende, han var stilfærdig og beskedent, men overalt, hvor der var tale om de gudelige forsamlinger, støttede han dem, og hans ord blev hørt med opmærksomhed. Mynsters nedsættende ord (se ndf, s 489) om ham opvejes af hans bemærkninger af det gode kirkebesøg, og de haarde ord 1844 hænger maaske sammen med, at R 1842 var blevet ramt af et apoplektisk tilfælde, fra hvilken han dog efterhaanden helt helbredtes.

R's kirkehistoriske indsats var, at han traadte til, da IM var ved at glide ud i sektvæsen og indbyrdes splittelse, og da præsterne ellers stod uforstående og vrangvillige. Han saa klart, at IM maatte være et samarbejde mellem præster og lægfolk, og advarede lige saa klart mod at blande kirkepolitik (stats- eller frikirke, kirkeforfatning) ind i missionens arbejde. IM's maal skulle være vækkelse, og dens arbejde skulle være missionerende. Tillige laa R's afgørende betydning i, at det var ham, der fik *Vilhelm Beck* og *Johs. Clausen* knyttet til IM og fik dem ind i bestyrelsen 1861. Vel blev *Vilhelm Beck* snart den afgjort ledende, men Rønnes indsats skal ikke forundkles af IM's senere stærke udvikling under Becks førerskab. Han var saa absolut den første danske præst, der kom i virksom forbindelse med IM, og allerede paa sin første missionsrejse kom *Jens Larsen* 1853 paa besøg hos ham. *Jens Larsen* mærkede hans bedrøvelse over den sløvhed og ligegyldighed for sjælernes frelse, der havde bemægtiget sig saa mange døbte. Rønne deltog ogsaa i mødet paa Holsteinborg 1854, hvor han fraaadede ordination af missionens udsendinge, og her var den blinde evangelist *Jens Dyrholm*, fra Forlev, første gang med til IM's møder. Rønne var ikke med ved mødet i Hornsherred 1857, da IM's vedtægter blev vedtaget. Han holdt sig i denne tid noget tilbage, men efter at han 1858 havde skrevet en

artikel i IMtidende om IM, hvori han paaviste dens forhold til kirken og varmt anbefalede den »til Herrens præster« anbefalede *L. Mortensen* (red af IMtidende), at man valgte R til fmd, og R blev saa fmd i over 20 aar for IM. Hans hjertelige hilsen i IMtidende (1859, s 153) siger, at hans bestræbelser »skal gaa ud paa at bevare IM ved den af Herren selv lagte grund som en gerning i Herrens kirke til at vække og befæste troens liv i sjælene og knytte dem som levende lemmer til hans kirke.« Dette er den dag i dag IM's egentlige program. Mikkelsdag 1858 holdtes i Høve et møde »et lifligt møde af mange troende; Høve var levende som til et lille marked«, præstegaarden fyldtes med vogne og mennesker, *F. E. Bojsen* prædikede, *Jens Larsen* og *Rønne* talte. Senere fik R vanskeligheder, da *L. Mortensen* maatte fratræde som IMtidendes redaktør og afløses af *Jens Dyrholm*. Men en varig støtte fik R, da han paa hjemrejse fra et DMS-møde i Nyborg 1858 traf *Vilhelm Beck*. R foreslog, at de skulle gøre en missionsrejse til Odsherred, men Beck vægrede sig, og ved at raadføre sig med andre præster fik Beck den oplysning, at R var »en mand han skulle vcgte sig for, da han ville føre de unge ind paa farlige og slemme veje« (*K. Rønne*, *C. F. R.*, s 55 og 67), en opfattelse som senere blev grundig ændret hos Beck. Paa mødet i Nyborg søgte R at fremføre IM's sag for de c 800 deltagere, men der var ikke tid (se pag 411). 1861 holdtes IM's foraarsmøde i Høve, hvor *Johs. Clausen* prædikede, og man drøftede en kirkelig prøvelse af IM's udsendinge, og samme aar blev IM's sag ført frem paa DMS's store aarsmøde i Aarhus, og det førte til dannelsen af Kirkelig forening for IM ved mødet i Stenlille, hvor IM blev uløseligt knyttet til kirken. — Der blev nu roligere forhold, og der blev efterhaanden vækst. R kunne knapt overkomme den store korrespondance, som efterhaanden overtoges af *Vilh. Beck* (og *J. Clausen*), Rønne var en »sagtegænger«, og lidt efter lidt overtog Beck førerskabet. Fra 1862 redigerede Beck IM's tidende. Flere præster sluttede sig til IM, og nye medarbejdere kom til, f. eks. *Anders Stubkjær*. 1865 holdtes IM's efteraarsmøde for første gang i en købstad, Slagelse, hvor R prædikede. Aaret efter traadte *Jens Dyrholm* ud af IM's tjeneste. R stod selv den grundtvigske retning nær gn sin forbindelse med broderkonventet, men efter forhandling 1865 mellem *Vilh. Beck* og *V. J. Hoff* om forbøn for de døde, skiltes IM's og de grundtvigske veje mere og mere, samtidig med at der jævnlgt var polemik, saa retningskellene blev tydeligere; R havde sin plads i IM, hvad der tydeligt saas af hans indledning ved præstemødet i Sorø 1866. Det lyse haab cm, at »hele den levende menighed i Danmark kunne enes om IM's arbejde« brast; R's egen søn blev en af de grundtvigske førere i Vestsjælland. Ved IM's store aarsmøde i Viborg 1878, hvor R ikke kunne være til stede, forelaa et smukt brev fra R om at træde tilbage. brevet omtaler IM som »et sennepskorn, der ved Guds naade er vokset op til et større træ«, og brevet vidner om R's usvækkede kærlighed til IM og om det smukke forhold

mellem den gamle fmd og Vilhelm Beck, som i virkeligheden drog det store læs. Men først 1881 traadte R ud af bestyrelsen, hvorefter Beck blev fmd. — I over 40 aar var Rønne præst i Høve, men da han søgte afsked, skete det ikke frivilligt. Hans kapellan, *Paludan*, med hvem han levede »et kærligt samliv«, flyttede, og ubegribeligt haardt nægtede ministeriet ham at faa en ny kapellan. Mange andre, baade ældre og ringere præster fik kapellan, men man nægtede IM's gamle fmd dette. Vilhelm Beck skrev skarpt derom i IM-tid (1890, s 550). Med en noget bitter følelse af at have lidt uret flyttede R til Slagelse og vedblev trofast at følge IM's arbejde. I disse aar skrev han nogle smaa vers i IM's tidende, bl »Troens længsel« (1884):

Min længsel er mod hjemmet
fra vandringen paa jord
her er jeg dog en fremmed,
skönt trøstet af Guds ord.

og »Kærlighed, stærkere end døden« (1886):

Guds eenbaarne! ingen tanker
maaler kærlighedens bund,
troen dog helt glad sit anker
fæster i den sikre grund...

Da han blev begravet (fra Sct Mikkel's kirke i Slagelse til Høve, hvor hans grav er), var han næsten glemmt, kun et lille følge fulgte ham. Sønnen *P. Rønne* talte ud fra ordet: »Frygt ikke, du lille hjord« om sin fader som den frygtløse, troende præst, *Johs. Clausen* talte ud fra Filemon, v 7. »Vi har stor glæde og trøst af din kærlighed, efterdi de helliges hjerter er blevet vederkvæget ved dig, broder« og *Vilh. Beck* talte ud fra ordet: »Vær tro indtil døden, saa vil jeg give dig livets krone« og mindede om den dag, da Rønne havde ført ham ind i hans livs kæreste og største gerning, da han bad ham om at prædike i Stenlille 13. sept 1861: »*Det er den gamle Rønnes udødelige fortjeneste, som Guds folk i Danmark aldrig maa glemme, at han i sin ydmyge troskab var den, der nedbrød skilleveggen mellem præst og lægmand i arbejdet for Guds rige.*« (IMtid 1890, s 554).

Mynster fandt pgd i H maadelig, haven smuk. Kirken ret smuk. 1836 hedder det om R's prædiken: »Ret levende, ikke meget grundigt, og Jeg'et spillede, som sædvanligt i denne skole, en stor rolle i prædikenen; ogsaa ophøjedes Christi fortjeneste som sædvanligt ved at dygne synder op hos den troende kristen. Talrig forsamling, kkg god.« 1844: »R's prædiken var mod forventning yderst kort, idel vaas og repetition, løse ord uden nogen tankegang, foredraget for det meste svagt og langsomt. Katekisationen sløv og simpel. Ellers ingen ekstravagancer. Ualmindelig talrig forsamling«. 1852: »Kort og tyndt, mest om ham selv, foredraget undertiden ret godt, men blev ikke sjældent ved affectation svagt og næppe hørligt. Meget stor forsamling.« (M I, 156).

K. Rønne: C. F. R. 1892, L. Blauenfeldt: IM's hist, 1912, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent 1890, DBL XX, s 403 f, KL f N III, 859, L. Helweg: Danm khst II, 637, C. E. Paludan i Dn A 1917, s 75 f. Fr. Nygaard: Den fynske opvækkelse, s 390.

Hjælpepræst hos pastor Rønne

1870—75: C. E. Paludan, se Søndbjerg-O.

16. 7. aug 1876—14. juli 84 (sp Odden 20. april 69): **J. Carlsen**, fl t Tikøb, se der.

17. 22. sept 1884—31. okt 85 (sp Tversted-U. B 11. okt 76): **Peter Christian Larsen**, * 17.

marts 37 Aarby. Forældre: Lærer Morten Peter L og Lovise Jørgensen. Stud priv 56, deltog i krigen 64, kommunelærer Kbhvn, c 73² (h₁), ord kat Lemvig-N 24. april 74, † 31. okt 85. ~ 5. aug 73 Julie Ida Charlotte Lauritzen, * 9. nov 46 Helsingør, † 1. okt 15. Forældre: Kbmd Christian Peter L og Nicoline Marie Hansen.

Vilh. Beck skrev i IMtid for 22. nov 85 bl a: »Det kirkelige liv her i landet stod han udenfor, indtil han blev ansat som kateket i Lemvig, hvor han kom i berørelse med den levende menighed og der modtog sin første paa-virkning af det liv, som Herren gennem den indre mission har vakt her i landet. Og da han derefter blev nabo til den indre missions dygtige og virksomme ven, pastor Jeansson i Horne, og hele det friske, stærke trosliv, som voksede op omkring denne, blev han draget helt ind i den indre missions samfund og virksomhed, min kære og trofaste ven. Senere indtraadte han i bestyrelsen for Indre Mission, og i forening med de andre præster i Vendsyssel, som elskede den indre mission, tog han virksomt fat paa det arbejde, som Herren har saa rigt velsignet i det nordlige Vendsyssel, navnlig var præsterne Budde-Lund (den gang i Harridslev) og Busch i Horne hans bedste venner og medarbejdere. Saaledes gik alting godt indtil for 2 aar siden. Paa en rejse, som jeg gjorde til Vendsyssel, mødte jeg ham i Hjørring saa hæs, at han daarlig kunne tale; han fulgte med mig til Horne, hvorfra han tog mig med til sit hjem, og næste dag fulgte han mig til Taars i et forfærdeligt vejr med storm og regn. Efter den tid laa han syg hele vinteren med stærkt angrebet bryst. Da sommeren kom, rettede han sig lidt, men paa lægens bestemte erklæring om ikke at kunne leve en vinter til i det strenge klima i Tversted, søgte han og fik Høve-Flakkebjerg, uagtet dette var meget mindre i indtægter. Her saa det ud, som om Herren havde beredt ham en velsignet virksomhed; man samlede talrig om hans prædikestol, og det mennesker af meget forskellig kirkelig farve. Da kulden kom, kom sygdommen igen. Han rejste til Korsika, hvor han tilbragte vinteren og forsommeren, men paa hjemrejsen blev han forkølet, og da han kom hjem, var den gamle sygdom der uforandret. Det stod nu klart for ham, at han skulle rejse herfra; og fra det øjeblik, han havde denne vished, var det velsignet at se den fred, ja stundom jublende glæde, hvormed han kunne tale om sin bortgang, og det uagtet han havde en elsket hustru og et kært lille barn at forlade. Han var en nidkær præst og en trofast ven, hvis minde vi skulle gemme godt.« Talerne ved hans jordfærd, se IMtid for 29. nov 85.

Vilh. Beck prædikede 15. okt 85 i H kirke, der var stopfuld. Pastor L var for svag til at være med, og det gjorde et dybt indtryk, da Beck bad for den syge præst.

18. 19. jan 1886—19. marts 1921 (sp Marie-magdalene-K 25. okt 80): **Petrus Carl Lerche**, * 9. dec 42 Randers. Forældre: Skolelærer i Ø Tørsløv Mogens Pedersen L og Johanne Marie Tvilstedgaard. Stud Randers 62, officersaspirant 64, sekondløjtnant 65, c 74¹ (h₁), hjpr Herslev-G 2. sept 74, past vic Raaby-S 75, afsk

19. marts 21, † 5. febr 28. ~¹ 26. nov 75 Mette Marie Lind, * 17. juli 52 S Bjert, † 7. juni 82. Forældre: Proprietær Gregers Nissen L og Inger Marie Juhl. ~² 18. nov 86 Anna Juliane Christiane Mourier-Petersen, * 20. sept 66 Ryumgaard, † 25. april 11. Forældre: Godsejer Christian Helenus M-P og komtesse Jensmine Scheel.

Pastor L var en velvillig, stilfærdig mand, værdig og højtidelig. I hans første aar var der god kkg. Han var en varm fædrelandsven, af højkirkelig retning, flittig i sine sogne, præstegaarden var præget af ægte præstegaardskultur.

19. 1. juli 1921—15. juni 26 (sp Horne-A 29. marts 18): **P. H. Bentzen**, fl t Zions k, Esbjerg, se der.

20. 30. juni 1927 (kst sp Boeslunde 26): **Svend Aage Ramlau**, * 4. april 97 Kbhvn. Forældre: Dyrlæge Knud Viggo R og Augusta Marie Louise Meier. Stud Østersøg 15, c 25¹ (h₁), hjpr Sejersø 25, kst rkp Næstved, kst sp Lyng-B og Bregninge-B. ~ 7. dec 26 Ellen Johanne Harding Andre, * 1. juli 00 Karlebo. Forældre: Gdjr Angelton Harding A og Fransine Petersen.

Kredsmd ØM og Dsk Samling.

Litt: H. F. Rørdam i Khst saml 3 r II, højskolebl 1880, s 233. Se iøvrv under frimgh og under C. F. Rønne.

HØVE FRIMENIGHED

Anerkendt som valgmenighed 7. jan 1880, anerkendelsen tilbagekaldt 13. nov 1883, derefter frimenighed.

Om baggrunden for oprettelsen af denne menighed, se foran under Høve-F. — Kredsen havde regnet med, at *P. Rønne*, sp Sønderup, ville være dens præst, men han turde ikke forlade sin trygge stilling som sognepræst. Han foreslog sin fætter, *Karl Rønne*, der havde været kapellan hos sin fader i Magleby ved Skelskør og derfra havde haft forbindelse med Høve. Kirken i Høve blev indviet fastelavns søndag 1880 af provst *Winther*; senere talte *Karl Rønne* og *Ludvig Schrøder* fra Askov. Kirken var meget beskeden, først 1882 fik den en klokke med indskriften: Hvor Herrens aand er, der er frihed. *Karl Rønne* tog sig visse friheder, han holdt, hvad der dengang ikke var tilladt, altergang uden skriftemaal og konfirmation uden overhøring. Der blev klaget over disse selvtagne friheder, og provst og biskop indskærpede *Rønne*, at han skulle følge folkekirkens ritualer. Da valgmenighedspræsten paa Mors 1883 mistede sin anerkendelse, fordi præsten havde taget en syg, ukonfirmeret pige til alters, ansøgte *Karl Rønne* om at hans anerkendelse som valgmenighedspræst maatte blive tilbagekaldt. Han havde ikke spurgt sin menighed, om den ville gaa med ham ud i frimenighed, men de fleste

var villige dertil. Enkelte ville ikke, og de syntes, at R havde taget dette skridt paa egen haand. Han var ellers ikke af de mest selvstændige, men havde givet menigheden ret til at raade i mange forhold. Der var enkelte, som stod kritiske overfor R, og der blev en del uro, saa det kunne gaa ud over broderkærligheden, skønt kredsen havde kaldt sin kirke: »Filadelfia«. Flertallet dannede frimenighed om *Karl Rønne*, men 17 løste sognebaand til pastor *Jens Schjørring*, Ørslev. *Rønne* var ked af denne spaltning, og selv blandt de tilbageblevne var der nogen modvilje og kritik. Især kunne smeden *Johs. Vedel* være haard i sin kritik; han ønskede ganske vist frimenighed, men ikke med *Rønne* som præst, fordi han ikke syntes om *Rønnes* forkyndelse. *Rønne* ville dog nødigt forlade sin kreds, han ordnede det saaledes, at *Jens Schjørring* prædikede en gang om maaneden i Høve frimenighedskirke; han fik ogsaa et samarbejde igang med pastor *K. Bjerre*, Sorø højskole; ogsaa *Rs. Dinesen* og *Johs. Vedel* prædikede, men forholdet var ikke saa trygt som ønskeligt. Paa *Stevns* var der en lille kreds, som var glad for *Rønnes* forkyndelse. De byggede en frimenighedskirke 1887, og *Rønne* følte sig hjemme i dette anneks. 1894 blev der dér oprettet en højskole, hvor *Rønne* blev medforstander. Han flyttede til *Stevns*, og lidt efter lidt løsnedes baandet til Høve, hvor pastor *K. Bjerre* efterhaanden overtog hele betjeningen, og 1897 blev *Rønne* løst fra forbindelsen med Høve.

Jørgen Falk Rønne skriver i: I sol og blæst, 1936, s 109 bl a: »Man bad P. Rønne om at blive valgmenighedens præst, hvad han imidlertid afslog. Man vendte sig da til *Karl Rønne*, søn af gamle *Markus Rønne*, og han sagde med stor glæde ja!

Hermed er da udviklingen gennemgaaet fra sognepræsten, som har hele magten og enevældigt ordner alt, til præsten, der som C. F. Rønne frivilligt og ydmygt stiller sig som lægmandens broder, indtil det frie grundtvigske ideal naas med *Karl Rønne*, hvor menigheden har hele magten og præsten end ikke nødvendigvis er medlem af menighedsraadet, men kun menighedens tjener.

Karl Rønne gik med stor begejstring ind for dette, forlod sin jyske præstegaard og sin sikre stilling for at flytte ud paa Høve mark, hvor der efterhaanden blev opført en kirke med tilliggende præstebolig.

Paa en maade var han den rette mand, stor idealist, som han var, og naiv som de fleste af slægten. Han havde f eks aldrig villet have nogen kontrakt med sin forpagter.

»Saa bliver vi ikke uenige om den!« sagde han, »giv mig hvad med rette kan være min part af gaardens udbytte; jeg stoler saa ganske paa Dem i den retning.«

Han og forpagteren blev venner for livet! Livsvilkaarene i Høve var jo meget smaa. Nogen fast løn var der ikke tale om, kun fornøden føde, klæder og husrum. *Karl* havde kun sagt: »Giv os, hvad I synes, vi fortjener og hvad I kan afse.« Det var hele retsgrundlaget.

Nu var kredsen ikke stor, og datidens bønder stillede ikke store fordringer, men var grumme tarveligt vant; havde *Rønne* og hans hustru ikke været saa skrappø økonomer og saa uhyre beskedne i deres fordringer til livet, var det aldrig gaaet.

Der fortælles mange træk fra disse dage, saaledes at smeden i Høve inde i Slagelse forlangte noget graat tøj: »Det behøver ikke at være saa dyrt, for det er til en kjole til vor præstekone,« forklarede han.

Karl sagde i en nyttaarstale: »Hvad det aandelige angaar — saa tak for grisen!«

Det blev der gjort meget løjer med; men sagen var nok den, at han kom til at tænke paa *Fannys* formaninger om ikke at glemme den tak, og saa faldt den paa et lidt mærkeligt sted.

Hos dem begge sad den gamle præstegaardskulturn, som netop havde naaet sin blomstring i de tider, dybt indgroet; men de gjorde alt for paa alle maader at blive »jevne« som omgivelserne i alt det ydre, saa ingen kone skulle faa ondt i øjnene ved at se præstekonen pænere klædt end hun selv — hun, som dog var med til at betale.

Da Lund paa Mors gik ud af folkekirken og dannede den første frimenighed, fulgte Høve efter. Nærmest en sympatistrejke.

Alt det ydre, det kunne bæres; men der var omraader, hvor Karl Rønne var for blød og »hudløs«. Han kunne f. eks. ikke taale, naar smeden, der var formand for menighedsraadet og saaledes præstens overordnede, gav sig til at gabe højlydt i kirken, naar prædikenen kedede ham, eller der samme myndighed gav ham timer i, hvorledes der skulle prædikes, og tilsidst flyttede han til Stevns, hvor han alt i nogen tid havde haft en annekskreds«.

En tid truedes menigheden af opløsning. Man overvejede at antage cand. theol. Knud Nyholm (se Hesselager) som præst, men han ville være valgmenighedspræst. Endnu medens man forhandlede med ham, kom pastor Niels Dael, som havde været præst for danske i Argentina, til Høve paa en foredragsrejse (om danske i Argentina). Han havde haft en omfattende gerning i Argentina, hvor hans »menighed« var spredt vidt omkring, men de lange ture paa hesteryg over Pampasletterne hærdede den unge præst, og han fik indblik i mange forskellige menneskeskæbner. Da hans hustru blev syg, rejste han hjem 1896. Det gik hurtigt op for menigheden, at her var den mand, man spejdede efter. Niels Dael ville kun være frimenighedspræst, og i et prøveaar boede han og hans hustru i forskellige af menighedens hjem, da præstegaarden var udlejet, og derved lærte de ham at kende paa nært hold. Efter prøveaaret flyttede han ind i præstegaarden. Menigheden kom ind i faste former, og der udviklede sig et sjældent lykkeligt forhold mellem præst og menighed. Han var en myndig mand, som undertiden maatte tage en tårn med dem. De, som havde meldt sig ud, kom tilbage, og nye kom til, bl. a. Hans Frandsen, Gudum, og Frands Frandsen, Havrebjerg. Da der var langt fra Høve til Havrebjerg, prædikede Niels Dael fra 1901 i Havrebjerg forsamlingshus, og 1904 blev der bygget frimenighedskirke i Havrebjerg. Niels Dael havde den ejendommelighed, at han forstod at skabe smaa frimenighedskredse rundt omkring i landet, og han fik en række annekser: foruden Havrebjerg: Hillerød ved Frederiksborg højskole, hvor det grundtvigske menighedsliv, der var vakt ved J. C. Hostrup, fortsattes, og i Kolding og i Roskilde. Niels Dael stod i en omfattende gerning, og efter sin hustrus død 1901 var han ofte paa foredragsrejse. Denne vidt favnende virksomhed førte til, at han 1909 købte garden Liselund ved Slagelse, hvor han oprettede sin menighedsskole, (se pag. 433 f.). Da han blev gift 1915, flyttede han til Liselund, hvor han ledede arbejdet til sin død, men han virkede i Høve som frimenighedspræst til 1942 og var da landets ældste fungerende præst. Han blev en slags ordinationsbiskop for frimenighederne, og gennem sin virksomhed blev han en af forgrundsfigurerne i dansk menighedsliv. Han glemte heller ikke børnene. Ved Stillinge strand rejste han feriekoloni for københavnerbørn. Præstegaarden i Høve brændte 1933. Se videre under Liselund.

Høve frimenighedskirke er opført 1879—80, arkitekt: A. Bentsen, bestaar af skib og taarn mod vest, opført af røde mursten. Alteret i en niche, paa alteret Thorvaldsens Kristus. Rundingen over alteret dekoreret.

Høve frimenighed havde 1950: 219 medlemmer, fra Høve-F., Gimlinge, Hyllested, Tjæreby, Egeslev-magle, Gerlev og Boeslunde sogne. Ny præstegaard fra 1943.

Præster

(Valgmenighedspræst til 13. nov. 1883, derefter frimenighedspræst).

1. 1880—97 (sp. Snejbjerg-T. 16. juli 77): **K. C. F. Rønne**, fl. t. Stevns frimenighed, se der.
2. 1897—1942 (Dsk. præst. Argentina 86—96): **Niels Dael**, fl. t. Liselund, Slagelse, se der.
3. 1942 (valgmenighedspræst Taars 1930): **Erling Bugge**, * 19. nov. 92 Flade. Faderen: Sp. Vrejlev-H., † 12, se der. Stud. Hjørring 12, medicinsk embedseksamen 21, praktiserende læge i Taars 21—43. ~ 1. juli 21 Anna Otzen, † 1. jan. 91 Kerte. Faderen: Sp. Keldby, † 07, se der. Hustrus broder: Otzen, Jersie, KS.

Litt: Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske fri- og valgmenigheder, I, 1944, s. 118 f. Høj-skolebl. 1880, s. 145 og 233, og 1937, s. 395 og 1942. Lise-lundbogen.

SKØRPINGE—FAARDRUP

Skørpinge-Faardrup er smaa, skovløse sogne, frugtbar, bølgeformet. Byerne S, Halkevad, F og Snekkerup. Ved Halkevad er der en mindelund for kendte mænd i amtet. 1918 afslørede den første mindesten for pastor F. E. Bojsen, med indskriften: »Den banker dristigt paa, som bærer godt budskab«. Her holdes folkemøder.

Pastoratets kirkelige storhedstid var i F. E. Bojsens præstetid 1837—50. De gudelige forsamlinger begyndte ret tidligt her. 1834 var der en forsamling i Halkevad, hvor Rs. Ottosen, Venslev, talte. Folk strømmede til, da det var noget nyt. Det fortælles, at der var saa mange, at folk stod i forstuen og puffedes til hinanden og skabte uro, saa manden i huset bad Ottosen om at skaffe ro. O raabte til dem: »I skal virkelig have lov til at stødes og pufes, thi I hører jo evangeliet om vor Herre Jesus, som red sagtomdig paa sit asen og ikke lukkede sin mund op mod dem, der støjede, og kunne hans hellighed taale det, saa kan vores ogsaa. Men naar han kommer for at dømme levende og døde, saa er det forbi med al morskab og støj...« Saa blev de rolige.

F. E. Bojsen, »Budstikke-Bojsen«, (saaledes kaldet efter det blad han udgav) satte sit præg paa kirkelivet. Han var som ung stærkt grebet af Grundtvig, og havde boet sammen med J. C. Lindberg. Som præst gik han straks med stor glæde ind i de gude-

lige fcrsamlingers bevægelse, og han blev en af de bærende i det sydvestsjællandske broderkonvent (se pag 466 f). Han blev meget paaskønnet og samlede her store skarer om sin stærke forkyndelse, hvis kærne var ordet om synd og naade. Han kunne ogsaa tale alvorligt om dommen. Da han havde været her i 8 aar, skete der en ændring. Han fandt, at lov (selvgjorte bud) og evangelium blev blandet sammen af de vakte, og han blev optaget af Grundtvigs ord om, at kristendom og folkelighed skulle mødes, selvom det blev anset for verdslighed. Han fandt ogsaa selvtilstrækkelighed og lægmandsvelærværdighed hos de vakte, og det frastødte ham. Da Rs. Sørensens hørte, at B ville holde gudelig forsamling i præstegaarden, skal han have sagt, at »saa blendedes Guds børn for meget med verdens børn,« og da flere af de vakte lod sig lokke af gendøbere, tog B fat og henviste til sakramenterne og rejste rundt, ogsaa til Langeland for at tale »den sunde lære«. Han fik bl a Jens Dyrholm vundet tilbage fra bap-tismen. D blev genoptaget i kirken ved en stor fcrsamling i S pgd. Men B holdt paa, at der kun maatte kæmpes med aandelige vaaben og var imod tvangsdaab. En frygtelig begivenhed gjorde et uudsletteligt indtryk paa B: En kone, der hørte til de vakte, dræbte sin mand ved sønns hjælp. De blev begge henrettede, og B maatte berede dem til døden. 1847 ankede B i konventet over, at de vakte ikke var hjemme, naar kærlig deltagelse og hjælp behøvedes. Fcrsamlingsfolkene udeblev efterhaanden fra de folkelige møder som B holdt under stor tilstrømning, men i kirken mødtes de alle.

B var i sin følelsesfulde forkyndelse »meget forskellig fra sin ven P. A. Fenger, der snarere prægedes af vilje«, og B »havde en evne til at smelte hjerterne, mere end til at staa sætte dem« (V. Birkedal). Han udgav »Budstikken« fra 1852, og »hans pen var dyppet i smil og taarer«. Efter et besøg hos Grundtvig fik B øjnene op for skævhederne ved de vakte og slog »nogle forfærdelige dommedagslag imod det uadvortes væsen«. Han optraadte som folketaler ved et møde i Næstved, de vakte vendte sig nu fra den før saa forgudede præst og fædede haarde domme over ham. Selv følte han sig »frigjort fra trældom under loven og fri under naaden«. Ved valget til den grundlovgivende rigsforsamling 1848 stillede B sig i Korsør og blev valgt, skønt bondevennerne ikke støttede ham. 1849 valgtes han til folketingsmd i Skelskør, men han havde ikke synderlig indflydelse paa rigsdagen, og udtraadte, da han flyttede til Vilstrup.

Der foreligger flere levende skildringer fra Bcjsens præstetid her. Johs. F. Christensen skriver i Scrø Amtstidende (24. dec 1944).

P. A. Fenger, Slotsbjergby, og lic E. Clausen, Gimlinge, var B's nærmeste venner og ganske særlig knyttedes Bojsen til den paa en gang skæmtomme og alvorlige Gimlingepræst. Hver uge besøgte de hinanden og overnattede i hinandens hjem, og en stor del af deres samtaler kredsede om de gudelige forsamlinger, som de deltog i og tog under deres beskyttelse.

Blandt B's medarbejdere i S skal nævnes husmand og væver Niels Jeronimus, som arbejdede i Skørpinge præstegaard. Der foreligger enkelte oplysninger, som kaster lys over denne mands færd. Han talte jævnlig i forsamlinger, og da Bojsen efter et bevæget møde i Halkevad, hvor modstanderne

havde sammenrottet sig og lavet spektakel, forlagde forsamlingerne til pgd, (se næste sp), åbnede Niels Jeronimus som regel møderne med bøn. Efter at pastor Bojsen havde forladt Skørpinge, boede Niels Jeronimus i et nu nedrevet hus paa Sørbymagle huslodder. I et bondehjem dér i nærheden fejrede han al tid juleaften, og børnene i hjemmet mindedes ham for hans muntre fortællinger og for den glade og festlige maade, hvorpaa han efter julemaaltidet istemte »I denne søde juletid tør man sig ret fornøje« og siden mange andre salmer. I 1860'erne, da hjemmæværiet begyndte at gaa af mode, solgte Niels Jeronimus sin ejendom, samlede alle sine børn og børnebørn og drog til Amerika.

De sparsomme efterretninger om denne mand giver en klar antydning af Bojsens manddomsgerning, der blev at skabe kontakt mellem det noget mørkt tegnede kristenliv i de gudelige forsamlinger og den strømning af et lysere kristendomssyn og af folkelig vækkelse, som udgik fra Grundtvigs aandsværksted. Niels Jeronimus var sikkert, da Bojsen kom til Skørpinge, ligesom P. Larsen-Skræppenborg og de andre lægprædikanter, som virkede her, bundet i frygten for, at Guds børn skulle synde ved at tage del i verdslige glæder, politik og andet slemt. Grundtvig fulgte Sydvestsjælland med stor interesse og lod sig forstaa med, at han ikke var tilfreds med, at forsamlingsfolket ikke tog del i det vaagende folkelige liv. P. Larsen-Skræppenborg rejste ind og forhandlede med Grundtvig, men det forløb ikke blidt (se s 475). Senere var Bojsen selv inde at tale med høvdningen, og ved de tider havde Bojsen faaet øje for det folkeliges betydning. I 1846 var han med at stifte Dansk Samfund i Næstved, og den 2. april holdt han det første foredrag i samfundet. Det handlede om slaget paa Københavns red, og Grundtvig havde til mødet skrevet sangen: »Vi har et gammelt fædreland«. I Skørpinge skole begyndte Bojsen samtidig at holde folkelige møder, hvor han selv og lærer Skaarup, Faardrup, skiftedes til at holde foredrag om fædrelandets store skikkelser og tildragelser, og allerede her ansloges den tone, som gaar igen i den Bojsen-ske slægts virke, den stærke kærlighed til Sønderjylland.

Forsamlingsfolket vedblev at søge Skørpinge kirke, men en tid kneb det med at forstaa Foreningen af kristendom og folkelighed. Mange blev dog efterhaanden ved Bojsens hjertelige tale helt vundet for Grundtvig, deriblandt P. Larsen-Skræppenborg, som livet igennem var Budstikke-Bojsens adjutant og ven.

Den muntre side i Niels Jeronimus' sind kom ogsaa til udfoldelse uden skade for hans kristenliv. Bojsen blev i Korsør valgt til medlem af den grundlovgivende rigsdag, og Niels Jeronimus blev politisk interesseret. En af Bojsens døtre, Jutta Bojsen Møller, fortæller i sine erindringer, at naar Jeronimus skulle hugge brænde, brugte han kiler baade af træ og staa, og han gav kilerne navne efter politikkerne: I. A. Hansen, Monrad, Lehmann, og den største, der var af staa, kaldte han Balthazar Christensen. Naar der var en rigtig stor knude, sagde han gerne: Nu skal vi have Balthazar'en til det.

Et godt budskab bragte B ved folkelige og kristelige møder over det ganske land. I hans forkyndelse var kærlighed til Gud i samklang med kærlighed til fædreland og til barndomshjemmet paa Lolland, hvorom hans tanker altid kredsede med samme inderlighed, som da den unge student foretog sin julerejse fra København til Vesterborg.

En af vækkelsens ledere, Lars Pedersen Møller, Skørpinge, optraadte ved IM's møde i Holsteinborg 1853 og talte imod kolportør Jens Larsens ordination. (IMtid 1854, s 15—16).

Overlærer N. P. Larsen skriver: Bojsen sluttede sig straks til de opvakte, som forsamlingsfolkene almindeligvis kaldtes, og blev snart deres højt elskede leder. — Blandt de fremtrædende lægmænd, Bojsen traadte i forbindelse med, var den kendte lærer fra Venslev, Rasmus Sørensen. Da denne første gang havde hørt Bojsen i kirken, kom han hen og klappede ham paa skulderen og sagde i en faderlig tone: »Ja, ja, De kan blive god, naar De bliver gemt.«

Han og Bojsen holdt i forening en forsamling i nabobyen Halkevad i en bondestue, hvor der var lavt til loftet, men stuvende fuldt af mennesker, saa luften efterhaanden blev kvælende tung. Værrer var det, at nogle unge fra egnen havde besluttet at forstyrre forsamlingen og i den hensigt vedblivende lavede høløj ude i gaarden. Det generede ikke Rasmus Sørensen, der var vant til at døje adskilligt i den retning.

Forsamlingerne i pgd blev fra nu af saa talrige, at det kneb med pladsen i den ellers rummelige pgd. Alle døre maatte lukkes op, og selv gæsteværelserne blev taget i brug. Fru Eline Bojsen fik en aften en siem overraskelse ved at se, at ikke alene gulvet, men ogsaa sengene benyttedes til staa-pladser, hvad sengetæpperne dagen efter bar særdeles tydelige mærker af. — Møderne aabnedes med en bøn, for det meste af den gamle lægprædikant Niels Jeronimus, saa sang man en af Brorsons salmer: »Den store, hvide flok vi se«, eller: »Hvor er det sødt at lande«, og derefter talte en af de fremmede præster eller lægprædikanter og til sidst Bojsen selv. Han talte saa velsignet, har en af deltagerne berettet, at man maatte undre sig over, at nogen kunne staa imod. Ikke sjældent faldt hele forsamlingen paa knæ, nogle i bøn om syndernes forladelse, andre i lovprisning for Guds naade. Man sluttede gerne med at synge: »Amen, siger nu tilsammen«.

Blandt talerne var ofte Rasmus Ottosen fra Venslev. Denne begavede bondes tale var for det meste mere af oplysende end af opbyggelig art. Han svædte gerne stærkt under talen, men gav sig ikke tid til at tørre sit ansigt; det maatte en anden bære; men det faldt ikke Rasmus Ottosen ind at standse sin tale, mens det stod paa. Dog forstod han bedre at begrænse sig end Rasmus Sørensen, hvis største fejl var, at han ikke kunne faa sagt amen. Engang hændte det i Skørpinge, at han talte saa længe, at tilhørerne tabte taalmodigheden og forlod stuerne for at gaa hjem; da Sørensen opdagede, at han omtrent var alene i stuen, men at der ude i forstuen endnu stod tæt med folk, flyttede han derud og fortsatte ufortøret.

Til møderne kom deltagerne vidt omkring fra; mange af dem havde 4—5 mil at gaa. Trangen til at høre en levende forkyndelse gav fødderne vinger. Fra Slagelse kom blandt andre væver Ibsen, bogbinder Hansen, glarmester Withaus og skomager I. A. Hansen, den senere kendte politiker, fører for »Bondevenerne« og udgiver af »Almuevennen«. Fra Korsør og Skelskør kom ogsaa en del, mest haandværkere. De smaa haandværkere har spillet en ikke ringe rolle i vækkelsens historie.

Bojsen havde ikke været længe i Skørpinge, før baptisterne begyndte at optræde paa egen.

Næsten i alle sogne i Vestsjælland var der aandeligt røre med gudelige forsamlinger, og skønt »de tolv apostle i det hellige land«, som biskop Mynster kaldte de præster, der stod sammen i »det sydvestsjællandske broderkonvent«, var trofaste hyrder for deres hjord, lykkedes det usendelige fra den tyske baptistmenighed i Hamburg at faa indgang flere steder; mange af de nyomvendte var kun daarligh oplyste om Herrens gerning i daab og nadver. — Blandt andre døbte prædikanten Købner i 1839 den blinde Jens Dyholm fra Forlev, der hidtil havde deltaget i forsamlingerne med iver og glæde. — Regeringen begik som tidligere over for forsamlingsfolkene — den fejl at rejse forfølgelse mod den nye sekt og truede med at ville tvangs-døbe baptisternes børn, og dette virkede lige imod hensigten. — Bojsen var paa færde dag og nat for at imødegaa de nye prædikanter, og hvor han stødte sammen med dem, stod der gnister. Han fortalte dem rent ud, at han regnede gendøberi for djævelens væsen, og til hans store glæde vendte nogle af dem, der havde sluttet sig til baptisterne, tilbage til kirken igen, blandt dem Jens Dyholm, som ved en stor forsamling i Skørpinge præstegaard højtideligt blev genoptaget i menigheden. Han har selv fortalt om denne begivenhed: »Bojsen valgte just de ord af Davids salme: »Fuglefængerer udstillede sine snarer, og vi var faldne deri, men snaren er sønderrevet, og vi er frelst.« Han anvendte disse ord i besynderlighed paa mig, der som en forvildet fugl længe havde været draget ind i gendøbergarnet af den onde, løgnagtige fuglefænger, djævelen, men Herren havde nu som den stærkere sønderrevet hans snarer og med sin stærke haand revet mig ud deraf, at jeg skulle være et levende vidne for mine brødre om denne hans store naade og overvættets kærlighed. Det var en højtidelig og salig stund, i hvilken jeg følte mig saa nær forenet med den kærlige frelsermand og med hans troende venner.« —

Fra den dag talte Jens Dyholm jævnligh til forsamlingerne og begyndte en virksomhed som rejse-lægprædikant. (IMtid, 1952, nr 10).

Mynster skriver 1844, at B ved visittatsen prædikede om at gaa ind gennem den snævre port; »betydelsen var god, men derpaa blev den snævre port til daaben, og saa fulgte det sædvanlige hvis-

hvas, som til lykke var saa forvirret, at det vel ikke kunne stifte den skade, som ellers maatte befrygtes af saadan lærdom. Katekisationen var skiendende og tom, farende fra eet til andet. Kirken profuld af mennesker«. Bojsen selv har dog skildret, hvorledes Mynster i personligh omgang optraadte som »den belevne og yderst forekommende mand«, og B tilføjer, at naar præsterne i denne egn følte sig noget trykket ved tanken om biskoppens komme, idet de just ikke ventede noget »englebesøg«, søgte de at faa indbudt den fint dannede lic E. Clausen, Gimlinge, (senere Boeslund), som Mynster gerne ville være sammen med, og da gik samtalen let og naturligh om kunst og videnskab, hvori de begge var hjemme« (F. E. B.s levned, s 125—26). Naar Mynster taler saa haardt om B's prædiken og endda i et brev tilføjer, at B's tale var ikke vel forberedt og »noget plebejisk og med ugraciøse gebærder«, skal det nok tages med visse forbehold. B har senere protesteret stærkt mod Mynsters bedømmelse, som han selv læste i »Nogle blade af J. P. Mynsters liv, s 435—6, især var det usandt, at hans prædiken ikke skulle være vel forberedt, — han skulle da nok vide at forberede sig, naar der var bispevisitation.

Livet i pastoratet ebbede ud, da B rejste. Mynster var meget tilfreds med hans eftermand, *Leuning*, men kirkegangen svandt ind. Pastor *Dalhoff*, der var kapellan her, fortæller, at da han en søndag spurgte degnen i Faardrup, om der var kommet saa mange, at der skulle prædikes, svarede han: »Der er 1½ mand i kirken; lidt efter kom der dog to kvinder til. Efter lærerens raad holdt D bibellæsninger i skolerne, der blev saa fyldte, at lamperne truede med at gaa ud i den iltfattige luft. Det samme gentog sig, da D holdt fastepredikener i kirkerne. Han maatte selv sørge for belysningen i kirkerne og gik ud og tiggede stearinlys dertil. Man havde aldrig før oplevet atfengudstjenester i kirkerne. Pastor *Hostrup Spur* var levende, grundtvigsk, men flyttede ret hurtigt herfra. I pastor *Kragh's* tid svandt kkg ind, idet adskillige den gang søgte til Høve frimgh.

Virkningerne af vækkelsen i Bojsens tid mærkes overhovedet ikke mere. Det er nu et tungt sted at arbejde for en præst. Sognene er uden retningspræg.

Kirkelivet var ringe indtil 1. verdenskrig, siden da nogen fremgang. Kirkegangen svinger nu fra 20 til 40 i hver kirke alm søndage naar vejret ikke er for slemt.

Blandt lærerne i S kan nævnes C. A. S. Schou (1854—61), ivrig biavler, landmand og rytter, men forsømte skolen. Blev idømt mulkt for upassende optræden 1861, hvorefter han søgte afsked. Var forfatter til bogen: »Skolelærernes dannelse« 1856. 1861—1906 var P. E. C. Petersen lærer i S. 1888—1920 var *Johs. Markus Pedersen* lærer i F.

1898 oplyses: Ikke megen kirkelig interesse, lidt grundtvigianisme, væs i tilknytning til Høve frimgh. 1922: Lidt IM og gr, fh, ringe hørelyst. 1931: Kkg 4—5 pct, korshærskreds i F. DdU, 30 til frimgh, godt besøgte ungdomsm i pgd. 1950: Kkg 4 og 5 pct, velbesøgte ungdomsm i pgd, 29 til frimgh, intet særligh. Folketallet i tilbagegang. Søndagsskoler (20 + 20). Kirkeblad.

Skørpinge kirke er oprindeligh af tegl og romansk. Senere overhælveth; kamgaveth taarn, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Nyere sakristi nord for koret. Udsk altertavle fra 1646 i bruskbark med naive figurer. Maleri af korsfæstelsen i midten. To større figurer (Moses og Johs. Døber) i nicher. Renaissanceprædikestol med drejede hjørnesøjler. Romansk font. Alterkalk fra 1586. 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt 808—17, S. M. Beyer: Fl herreds kirker og pastorater, topogr oversigt, 1820, s 85 f, H. F. Rørdam i Khst saml 5 r V 610—17. IV, 561 og 564. Mackeprang, s 105—06 og 77.

Faardrup kirke er romansk, af kamp, intet kor, skibet er forlænget mod vest, kirken er overhvælvet, kamgavlet taarn, kapel og sakristi mod nord, nyere vaabenhus mod syd, (1867). Altertavlen, paa nyt alterbord, indeholder i en ramme fra c 1850 rester af en udskaaren fløjaltertavle fra c 1475, med korsfæstelsen i midten; bruskarokprædikestol fra c 1630, romansk font med rebsnoninger m m. 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 818—24, S. M. Beyer, s 87. Mackeprang, s 83.

Altergæster: 1891: 323 og 207, 1922: 103 og 42, 1930: 84 og 68, 1942: 80 og 82, 1950: Ialt c 150.

Folketal: 1850: 481 og 477, 1901: 421 og 501, 1921: 401 og 481, 1950: 358 og 376.

Menighedsraad: Gennem alle aarene: U p.

Kommunevalg: 1943: Soc 43 (0), rad 42 (1), venstre 254 (6), 1950: venstre 258 (6), u p 78 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 259 byg, b) 60 rd, rente af 1283 rd, c) 30 byg, d) 150 rd, e) 56 td ld, gl skråbelig pgd. — 1870: Regul 1760 kr, netto 4272 kr — 1913 fig: 3. kl. Pgd optørt 1884

18. 26. sept 1837—18. okt 50 (ord kat Store Hedinge 4. juni 34): **F. E. Bojsen**, fl t Vilstrup, Sdj, se sp Stege.

19. 15. dec 1850—11. jan 77 (ord kat Slagelse 26. aug 37): **Thorald Leuning**, * 2. okt 05 Kbhvn. Forældre: Kclrd, justitssekretær i landsoverretten og hof- og stadsretten Christopher Gram L og Cecilie Marie Kirchoff. Stud Mtrp 24, c juli 31 (h), † 11. jan 77. ~ 9. nov 70 Marie Georgine Jordening, * 25. marts 44 Amager, † 1931. Forældre: Proprietær i Skørpinge, ejer af Koldekildegd c jur Fr. Chr. J og Jørgine Cordia Bech. — Søster ~ Lütken, Karleby-H-NØ.

Mynster fandt pgd lille og simpel, men forbedret 1852, kirken lille og mørk. Pastor L holdt en meget god og alvorlig prædiken, med frihed, liv og kraft. Katekisationen meget god, men ikke varm. Meget talrig forsamling. (M I, 152). E. S. II, 197. — Pastor L var sekretær for Bifællesforeningen for Slagelse og omegn 39—49.

Hjælpepræst hos pastor Leuning

18. jan 1875—21. dec 75: **N. C. Dalhoff**, se Diakonissestiftelsen, Frberg.

1876—77: **J. V. Pontoppidan**, se Himmelev.

20. 27. marts 1877—13. dec 82 (sp Vejlbj, Hasle herr 20. jan 65): **Carl Emil Borch**, * 15. febr 22 Kbhvn. Forældre: Kmrrd, bogholder i Nationalbanken Enevold B og Christiane Kirstine Lind. Stud Brgds sk K 40, c jan 46 (h-egr-I), lærer Holmens kirkeskole, sp Valsbøl v Flensborg 17. aug 56, sp Hyrup v Flensborg 12. april 59, afsat af tyskerne 28. okt 64, † 13. dec 82. ~ 2. juni 55 Andrea Emilie Marie Kirksteen Schack, * 1. april 31 Kbhvn, † 10. juni 98. Forældre: Spisevært Joh. Erik K og Hedevig Cathrine Schack, adoptivdt af etrd, kammeradvokat Gregers S og Anna Sophie Kirksteen. — Søn: Rkp Stege. Søster ~ Lange, Vordingborg.

Hjælpepræst hos pastor Borch

1880—82: **L. C. Smith-Petersen**, se Esbønderup-N. (Morten Pontoppidan var en kort tid hjp her).

21. 15. marts 1883—2. dec 90 (sp Helnæs 5. sept 77): **H. Dahlerup**, fl t Asnæs, se der.

Udg afskedsprædiken i S-F 1890.

22. 5. febr 1891—22. jan 98 (sp Fjaltring-T

29. sept 81): **N. C. Hostrup Spur**, fl t Lyderslev-F, se der.

23. 30. marts 1898—18. aug 1924 (sp Nr Gørding-V-B 28. april 85): **Bernhard Alfred Kragh**, * 10. aug 54 Fredericia. Forældre: Kbmd Poul K og Anna Cathrine Schrøder. Stud Ribe 73, c 80¹ (h₁), huslærer Flødstrup pgd, hjp Aunslev-B 20. juli 82 (var 96 udn t sp Sdr. Jernløse-S, men trak sig tilbage), afsk 18. aug 24, † 18. okt 33. ~ 23. sept 85 Frederikke Christine Kisbye, * 13. marts 62 Skalkendrup pgd. Faderen: Sp i Aunslev-B, † 89, se der.

Pastor Kragh efterlod sig et smukt minde, han var ejegod af sind, men han havde svært ved at prædike. Paa tomandshaand kunne han folde sig ud. Han havde ikke saa lette forhold, og kirkebesøget svandt ind.

24. 22. dec 1924—21. sept 35 (2. præst Haderslev 1. sept 20—1921): **Nicolai Jørgensen**, * 24. okt 74 Hjordkær. Forældre: Snedkermester Rasmus J og Maria Hedwig Fries. Stud Flensborg 98, c theol Kiel 03², hjp Haderslev 08. Hospitalspræst Haderslev 31. maj 08, kst sp Skørpinge-F 23, afsk 21. sept 35. ~ 20. febr 12 Anna Engeline Nissen, * 12. okt 77 Burkal. Forældre: Gdjr Thomas N og Hermantine Margrethe Lillholdt.

25. 30. jan 1936: **Harry Alex Jensen**, * 6. juni 10 Kbhvn. Forældre: Bryggeriarbejder Laurits J og Kirstine Jensine Jensen. Stud Odense 29, c 35² (h₁). ~ 28. febr 36 Asta Mathilde Andersen, * 23. maj 14 Odense. Forældre: Sadelmagermester Niels Peter A og Thilia Frederikke Christiansen.

Litt: P. Bojsen: Præsten F. E. Bojsens liv og levned, 1883, V. Birkedal: Frits Bojsen, en ven, skildret af en ven, 1884, do, Personlige oplevelser I, 1890, J. F. Fenger: Det sydvestsjællandske broderkonvent 1890, N. A. Jensen: Godt mod, 1910, Jutta Bojsen-Møller: Træk fra et langt liv, 1924, Begtrup: Grundtvigske hjem i 19. aarh III, 1931, s 89 f, DBL III, J. Dalhoff og Alfred Th. Jørgensen: N. C. Dalhoff, 1943, s 28, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebydere I, 1941, s 36 f, Karl Vinther: s 18, Johs. T. Christensen i Sorø amtstid 24. dec 1944.

SØRBYMAGLE—KIRKERUP

Sørbymagle-Kirkerup pastorat, 1815 og 1562 ha, er mod nord noget bakket og højtliggende, mere fladt mod syd og vest, ret frugtbart, store skove mod nord. Stort savværk. Hg Gyldeholm. Byerne: S, Røsted, Bøstrup, K, Esbolte, Lorup, Fladholt, Skovsgaard.

Kirkerup hospital, oprettet 1731 af Frederik Rostgaard for 8 fattige, er oprettet for midler, der ofredes i K kirke efter at folk havde besøgt den nærliggende hellige kilde. Den søgtes endnu i 19. aarhundrede af syge Sct. Hans nat, og her holdtes kildemarkeder.

Det kirkelige liv beskrives af Mynster som endog ualmindelig slet: »S og især K sogne, kunne det siges, ligger paa grænsen af heden-

skabet. Fornemmelig kirkerupperne skulle være et slet folkefærd. I anledning af skovtyveri har man aflagt falsk ed. Kirkegangen har været meget svag, men er dog nu lidt i tiltagende« (1836). 1844 tilføjes: »Over menigheden klages just ikke« (M I 163—65). Men der var dog store forsamlinger ved visitats-erne, og skolerne omtales velvilligt. Præsterne flyttede hurtigt herfra, i de første 50 aar af 19. aarhundrede var her 5 forskellige sognepræster. Pastor *Thorhilsen*, som 1848 flyttede til Egeslevmagle, var en tung jyde, en elsker af de klassiske sprog, han var medlem af det sydvestsjællandske broderkonvent, men meget stilfærdig og indesluttet, Mynster paataler hans stil, der var »søgt og underlig«, hans prædiken var med »mange gebærder«. Indtil 1892 var præsterne højirkelige, *Kring* var grundtvigsk, *Larsen* og *Harbo* var IM's venner, og siden 1910 har der været grundtvigske præster. Der blev bygget fh i Rosted 1887 i Kirkerup 1892, i S c 1930. Kirkelivet har ikke været stærkt, fra pastor *Larsens* tid er der enkelte IM, og der blev bygget mh i S 1905, hvor der har været holdt missions- og ungdomsmøder. Missionshuset er i 1940'erne solgt til privat bolig. En tidligere husflidsskole paa S overdrev bruges nu som mghus. De grundtvigske løste i et antal af 39 sognebaand 1905—07 til pastor *Meinertsen*, Fodby, 1907—09 til pastor *Aage Møller*, Slagelse. Flertallet er grundtvigske eller up, en foredragsforening har virket gennem en aarrække indtil nu. Blandt de førende i det aandelige liv kan nævnes slægterne *Bagge* og *Anders Jensens* slægt. 1839—79 var den svagelige, men tro og flittige *Gerhard Tetens Hoff* (fader til pastor *H. Vallensbæk*), lærer i S. Hans efterfølger, *Fr. Antcn Jensen* (1879—1903) var en foregangsmand paa landbrugets område, men maatte søge afsked paa grund af døvhed. I besættelsestiden holdtes store møder af samtlige foreninger.

1909 oplyses: Kkg ikke god, ret vanskelige forhold, enkelte trofaste kkg, lidt IM, en del n gr, ikke meget liv. 1922: Ret gode forhold, ret god kkg, foredragsf. Kkg 6—7 pct, smaa IMsmf, 3 fh, en del skovarbejdere, store afstande, langstrakt pastorat. 1950: Kkg 3 og 2 pct, smaa IMsmf, 3 fh, foredragsf for begge sogne.

Sørbymagle kirke er oprindelig en lille romansk bygning af kamp, senere er skibet forlænget til den dobbelte længde, kirken er overhvalvet, taarn, anseligt vaabenhus mod syd, sakristi mod nord, alt af munkesten. Nyt materialhus ved taarnet. Altertavle fra 1898 (P. Møller: Jesus og Peter). Udsk prædikestol fra 1630, romansk font. Smuk middelalder egetræsdrør til sakristiet. I taarnet er gibsmønter over pastor *C. E. Janssen* og hustru, skænket af sønnen, maleren *Luplau-J.* 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 825—34. Kirkelig kunst, jubilæumsskr, 1951, s 49. Mackeprang, s 77—78.

Kirkerup kirke skal efter sagnet være bygget af to jomfruer, af hvilke den ene blev begravet under alteret. Den er romansk, af kamp, koret er senere ombygget, og den østlige del fraskilt som sakristi. Kirken har stjernehvælvinger, vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Nyt kamgavlet taarn fra 1849. Alter fra 1740 (Constantin Hansen: Hyrdernes tilbedelse), udsk prædikestol fra 1593, romansk font. Krucifix og interessant sakristidør fra middelalderen. Klokke fra c 1500. 150 sd. Middelalderlig kirkelæde.

Danm kirker, Sorø amt, s 835—44, S. M. Beyer: Topographie over V. Fl. herreds pastorater, 1820, s 90 f,

Aug. Schmidt: Danm helligkilder, 1926, s 120, Gunnar Knudsen: Hellige kilder i Sorø amt, Hist aarb f Sorø amt VII, 1918, s 12—18. Mackeprang, s 83.

Altergæster: 1891: 552 og 266, 1922: 325 og 100, 1934: 125 og 100, 1949: 200 og 130.

Folketal: 1850: 978 og 652, 1901: 1004 og 743, 1921: 855 og 634, 1950: 808 og 621.

Menighedsraad: 1922: 8 gr (u p), 4 IM, 1949: 7 gr, 5 IM.

Kommunevalg: 1943: Soc 112 (2), rad 106 (2), kons 60 (1), venstre 230 (4). 1950: Soc 138 (2), rad 132 (2), kons 54 (1), venstre 249 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 206 byg, b) 60 rdl, naturalier, d) 300 rdl, e) 69 td ld. — 1870: Regul 2160 kr, netto 5524 kr. — 1913: 2 kl, 1946: 3 kl. Pgd opført 1933. Om den gamle pgd, se *H. Zangenberg* og *Hakon Spliid*: Gamle præstegaarde 1932, s 49. (Stuehuset var 24 fag mod øst, 13 fag mod syd)

19. 10. juli 1848—11. jan 58 (sp Mou 30. okt 35): **C. A. Mølmark**, fl t Ørslev-B, se der. Mynster beskriver pgd 1836 som ualmindelig stor og god, haven ubetydelig. S kirke »er temmelig styg, forbygget med et uhyre pulpitur (senere fjernet), 1852 var kirken blevet forskønnet. Om Mølmarks prædiken hedder det: »I det hele maadeligt godt, holdt med en paatagen, meget utydelig stemme og et smagløst foredrag. Katekisationen noget bedre. Kirken overfyldt af mennesker, og den vakre ungdom svarede særdeles vel (M I, s 164).

20. 20. marts 1858—27. nov 72 (Missionær og seminarieforstander, Holsteinsborg, Grønland 44): **C. E. Janssen**, fl t Værsløv-J, se der.

21. 22. febr 1873—14. jan 92 (sp Ring-F 8. juni 59): **Frants Vilhelm Laurits Øhlenschläger**, * 22. juli 17 Odense. Forældre: Jstrd, chef for udskrivningsvæsenets revisionskontor *Mathias Ø* og *Martha Bagger*. Stud Odense 36, c jan 42 (h), huslærer Kallehave pgd, adjunkt Nykøbing F 47, afsk 14. jan 92, † 23. okt 92. ~¹ 10. juni 50 *Ida Augusta Nielsen*, * 28. juli 29 Kbhvn, † 23. april 51. Faderen: Provst i Kallehave, † 84, se der (han var sp her 1830—33). ~² 28. aug 56 *Axeline Albertine Thomasine Gad*, * 14. dec 29 Veggerslev, † 25. maj 08. Faderen: Stiftsprovst, sp *Kettinge-B* † 80, se der. — Søn: Ø Skerninge-H. 1. hustru brødre: *Vemmelev-H* og *Magleby, Møn*. Søster ~ *Skoubo, Skaarup*. 2. hustru morbroder: *Holm, Hyllested-V.H.*

Var i mange aar sogneraadsmnd i Ring og fmd for Ring sogns sparekasse, var ogsaa sogneraadsmnd i Sørbymagle. *Martensen* kaldte ham (1877) en øvet og nidkær lærer. Oversatte en del videnskabelig litteratur, især pædagogisk.

22. 11. april 1892—26. maj 1902 (sp Kobberup-F-G 20. maj 87): **K. K. Kring**, fl t Haudrup-S, se der.

23. 5. aug 1902—15. nov 09 (sp Nyker 28. okt 89): **Theodor Frederik Laurentius Larsen**, * 16. okt 50 Randers. Forældre: Kantor og organist ved *Sct Mortens k* der, *Laurentius L* og *Augusta Lorck*. Stud Randers 71, c 77? (h:), hjpr *Vesterborg-Birket* 5. nov 77, ord kat *Sct Jakobs k*, Kbhvn 30. aug 80, sp *Struer-Gimsing* 16. marts 82, afsk 15. nov 09, * 26. marts 16. ~ 18. okt 82 *Johanne Marie Busck*, * 17. nov 58 Mygdal, † 26. marts 47. Forældre: Proprietær *Carl B* og *Christine Birgitte Charlotte Laurenzen Lassen*. — Faster ~ *Kühnel, Haarlev-H.*

Pastor L var stærkt paavirket af P. Krag og kom til Struer som varm IM's præst. Han fik opført kirken i Struer, omordnet skolevæsenet, fik oprettet KFUM og K. Paa Bornholm var hans IM's fmd og medvirkende ved opførelsen af en række missionshuse. I Sørbymagle tog han fat med stor energi, oprettede sdsk og KFUM og fik bygget et missionshus. Men svaghed og vanskeligheder med hans sidste kapellan sammen med forskellig modgang medførte, at han tog afsked, kun 59 aar gl. En meget virksom mand, men hans sidste præstear var svære.

Hjælpepræst hos pastor Larsen

1902—06: M. K. Harbo, se Hinge-V.

1906—07: A. P. H. Olsen (Teiler), se Ordrup.

1907—09: E. V. K. T. Olsen, se Ibsker-S.

24. 24. febr 1910—21. sept 31 (sp Bølling-S 13. juni 96): **Thorkild Johannes Andersen**, * 12. juli 66 Aabenraa. Forældre: Skibsbygmester Skifter Thomas Juul A og Rudolphine Catharine Elisabeth Petersen. Stud Brgds sk C 85, c 93¹ (h), lærer Kbhvn, uord medhj V Skerlinge-U, afsk 21. sept 31, † 21. nov 35. Ugift. — Broder: Odden.

Pastor A var grundtvigsk, fmd for sygeplejeforeningen. I Bølling forstod de grundtvigske ham ikke og gav ham ikke støtte. Han blev derved saaret i sit sarte og noble væsen. Her i S trak han sig ind i sig selv og kom aldrig rigtig i forbindelse med befolkningen. Hans rige evner kom ikke til udfoldelse i livet, og tjenesten blev ham byrdefuld.

25. 14. jan 1932 (sp Stadil 11. dec 26): **Hjalmar Jørgensen**, * 11. sept 92 Lørup, Ryslinge. Forældre: Gdjr Johan Larsen J og Maren Kristine Kristiansen. Landmand. Stud Døcker 17, c 25² (h), valgmenighedspræst i Ryslinge 9. aug 25. ~ 22. sept 19 Kirstine Marie Pedersen, * 22. dec 90 Hillerslev, Thy. Forældre: Murer-mester Andreas P og Jensine Marie Jensen.

1837 var »broderkonvent« her, og at fire af de fynske og jyske lægmænd fra de gudelige forsamlinger var kommet til stede (se pag 473). Eksplosionen — som uvægerligt maatte komme — er paa en vis maade uvæsentlig; men det maa bemærkes, at dette konvent satte saa dybe skel i »broderskabet« paa Sydvestsjælland, saa de aldrig mere heledes. En del — vel nok de fleste — fulgte brødrene Fenger og J. Holm i retning mod en grundtvigianisme af skarpere kontur, mens Mau i Haarslev og især Rønne i Høve blev deres egenart bevidst i en saadan grad, at Rønne 20 aar senere var skolet til IM's første fmd.

Howdan kan det da være, at ingen af de to store »retninger« har fundet fodfæste i Gimlinge? Der kan næppe peges paa en enkelt, men paa et underligt samspil af flere grunde.

Der er intet, der tyder paa, at pastor *Quistgaard* var særlig »engageret« til nogen af de to sider. Det ser ud til, at han har været en ret betydelig prædikant, selv om der ikke synes bevaret traditioner herom. Pastor Q var manden af godsejertypen, og da der ingen findes af det helt store hartkorn i Gimlinge sogn, har han vel søgt sin omgang med klassefæller, der fandtes i betydeligt tal lige udenfor sognegrænsen. Det maa tydes saaledes, at han, da præstegaarden ved en ulykkelig brand i nov 1850 blev totalt udsløttet, byggede en ret herskabelig bolig med en »sal«; det fortælles, at det var tradition, da provst *Winther* kom, at godsejerne samledes til selskab. Naar man har dette i erindring, og man ved, at biskop Mynster ellers foragtede »proprietærpræsterne«, saa aner man, at der maa have været en særlig grund til, at han kunne lide pastor Q, og at han kunne det, kan man skønne af hans notering i kaldsbogen ved visitatsen i 1852. — »Men Q opbyggede en talrig menighed ved en god og kraftfuld prædiken, og ungdommen viste sig vel grundet i de hellige sandheder og svarede med færdighed, frimodighed og eftertanke. Idet jeg med megen agtelse paaskønner, hvad her er virket, beder jeg kirkens herre fremdeles at lægge sin velsignelse i arbejdet«. — Altsaa, hvad var grunden? Var han betydelig — eller en kær undtagelse i »det hellige land«, hvor Mynster ellers følte sig særdeles utryk? Muligvis begge dele! I hvert fald er det klart at Q voksede i M's anseelse i tidens løb. (Jvf de noget modstridende private noter pag 499).

Noget andet er, at han jo alligevel blev ved at være »proprietærpræst«, der selv ejede sin kirke og kaldsretten til denne — og altsaa ogsaa det betydelige fæstegods i byen, der hørte til kirken. Og dette blev, saa vidt det kan skønnes, en alvorlig hindring for at »kontakte« sognebørnene, som han nedladende tiltalte med »han« og »hun«. Overleveringen vil ogsaa fastholde, at kirkegangen var meget ringe; men maaske er det indtrykket fra hans sidste aar, der har fæstnet sig, og da var han svag. Biskop Martensen skriver om visitatsen 3. aug 1866 bl a, at »en talrig forsamling var mødt, og sognepræstens medhjælper (personalkapellan Niels Benson 1. nov 1858—22. dec 1866) prædikede«. Biskoppens ros er noget afdæmpet — men dog ros, og han slutter med at nedbede »Herrens fred og velsignelse over

GIMLINGE

Gimlinge sogn, 1908 ha, er frugtbart, ret fladt og skovløst. Byerne G, Vollerup, Bjerup, Vemmeløse og Dalmose stationsby.

Et hospital, oprettet c 1690 i G for 8 fattige, nedlagdes 1895.

Pastor Jacobsen skriver: »Noget af det, man først standser ved i dag, er vel en undren over, at sognet her faktisk er sterilt for kirkelige retninger og alligevel maa betegnes som et sogn, der i kirkelig henseende er »over middel«. Dette er saa meget mere at undres over, som det ligger lige paa grænsen til »det hellige land« — ja endnu mere, IM's »vugge« stod paa en maade i Gimlinge pgd. Hvis man læser Begtrup: »Dansk menighedsliv i grundtvigske kredse« bind II, pag 31, ser man, at der 8. dec

menighedens værdige sjælesørger, der nu paa grund af sit svækkede helbred attraaer himlen efter det lange og hæderligt udførte arbejde. Pastor Q tog afsked samme aar.

Og nu indtræder der en vigtig epoke i sognets kirkelige historie! 1860'erne var en bevæget tid paa disse kanter. Den vaagne landbefolkning havde hørt den kirkelige friheds klokke lyde, og nu var man vist i tvivl om, hvad den kunne bruges til! Det gærede i Høve (se Begtrup 2 pag 40 ff). Indre Mission — grundtvigianisme, og til Vemmeløse i Gimlinge sogn havde frikirkemanden *Grunnet* fundet vej — og gehør. *Mormonerne* »høstede« i Volterup og *baptisterne* havde fremgang i Gimlinge. Der var brug for en mand af format til at sejle kirken gennem denne skærgaard. Og til saadan gerning valgte biskoppen kateket i Holbæk *Johan Christian Lautrup Winther*. Det maa forbavse, at en kateket blev forfremmet til sognepræst i et af landets bedst aflagte embeder, men eftertiden har vist, at det uden tvivl var et godt valg.

Det ser ud til, at han hverken valgte en defensiv eller offensiv, men i tillid til evangeliet en positiv kurs. Han prædikede kirken fuld til trængsel, og det blev et godt værn mod sektereriet. Da han havde været i Gimlinge en aarrække, viser kirkebogen, at baptisterne begyndte at lade børnene døbe, og mormonerne forsvandt af sognet. Gamle mennesker husker endnu, at kirkestien var sort af mennesker om søndagen — og en af dem har sagt: »Saalænge der er nogle, der husker provst Winther, kan kirkegangen ikke blive helt daarlig i Gimlinge«. Det maa sikkert for fuldstændighedens skyld bemærkes, at han ogsaa havde den lykke at staa i et fortrinligt samarbejde med den nok lige saa ansete lærer og kirkesanger *Mørch*. — I provst W's tid fik Gimlinge sogns fysiognomi vist et præg, som i store træk er bevaret til i dag. Ikke saadan, at det blev en kirkelig vækkelsestid i almindelig forstand — tværtimod blev den vækkelse, som saa smaat var begyndt baade fra Høve og frimenigheden i Vemmeløse »lagt i vat«. Provst W's prædiken var præget af mild tolerance. Han ønskede ikke at sætte noget partistempel paa menigheden, for saa kunne det være muligt, at man fandt »vennerne« renere i Høve, og det maatte netop ikke ske. Derimod ser det ud til, at han har gjort ungdommen opmærksom paa højskolen, da der er særdeles mange af W's nulevende konfirmander, der har besøgt Hindholm, Høng og Testrup. Dette skete saa meget lettere, som den besiddende del af befolkningen bestod af bedrestillede bønder. Disse højskoleunge kom hjem oplivede af kærlighed til den kirke, hvori de var døbte, og (en undertiden lidt klassebestemt) kærlighed til sognets trivsel, og da de kirkelige retninger, som var repræsenteret i sognets omgivelser (den pietistiske i *Grunnets frimenighed* og den grundtvigske i *frimenigheden* i Høve) begge forudsatte et brut netop med deres daabskirke, vanskeliggjorde denne omstændighed netop organisation af retningskristendom. Ganske vist er der mennesker hvis religiøse indstilling er præget i grundtvigsk retning, og andre næres bedst gennem IM's forkyn-

delse; men vandene har aldrig skilt sig i Gimlinge. Selvfølgelig har Gimlinge sogn ikke alle dage været lukket for IM! Det er dog kun naturligt, at en sognegrænse ikke er saa hermetisk, at aandslivet i »det hellige land« ikke ogsaa skulle kunne trænge over skellet. Der har da ogsaa i den foregaaende generation været afholdt IM-møder paa en gaard (Hjortemosegaard) i Vemmeløse. Men det er paa-faldende, at IM's første fmd (efter rekonstruktionen) var præst i nabosognet, (han hentede endogsaa sin anden hustru i skolen her), uden at det satte kirkelige spor. Maaske kunne man tænke sig den mulighed, at Grunnets frimenighed, der fik eet af sine faste centre her i sognet og i 1860'erne fik indrettet sig kapel i storstuen i Bomosegaard i Vemmeløse, kom til at tiltrække sig den del af befolkningen, der var disponeret i den pietistiske retning; men af kirkebøgerne ser det ud til, at det har været meget faa, der har sluttet sig saa nær til denne, at de har ofret medlemskabet i folkekirken derfor. Og det er ikke saaledes, at der har blæst dem en kold vind i møde fra de øvrige i sognet — tværtimod har frimenigheden altid haft en betydelig good-will — vel nok fordi de stod paa den lutherske kirkes læregrundlag. Det fortælles saaledes, at da kapellet »Emaus« i Dal-mose indviedes i 1899, havde hele den søndre del af sognet indkvartering af tilrejsende menighedsmedlemmer, og de, der dengang var børn, mindes det som en stor fest. Denne velvilje har mulig ogsaa sin årsag i, at denne menighed havde i sin midte nogle af sognets i bedste betydning aandeligt markante personligheder. Der var den stærke og frimodige husfrue »Margrethe i Bomosegaard«, der modtog en ny præst med hilsenen: »Ja, ja, lille mand, pas nu paa, at Djævelen ikke skal faa Dem til at tro, at De er en farlig karl til at prædike!« Og der var smed *Peder Pedersen*, som i kirkebogen altid fik vedføjelsen »den unge«, men nu 60 aar efter altid bliver kaldt den gamle. Han var et overordentlig begavet menneske. En mand sagde: »Jeg er blevet konfirmeret to gange — først af vor præst og saa af den gamle smed — og den sidste var ikke den daarligste!« Men altsaa, stor talmæssig bortvandring fra Gimlinge kirke blev der ikke. Og det kan siges at være karakteristisk, at der aldrig er blevet draget noget dybtgaaende skel mellem menigheden i særlig og almindelig forstand, og derfor har kirkegang og kærligheden til »fædrenes kirke« aldrig medført, at Gimlinge sogn kom til at rangere mellem de »døde« sogne. W havde selv pgd's store avling og var kendt som en meget dygtig landmand — der havde sognets bedste heste og — duer.

Om provst W som personlighed fortæller den daværende pgd'sforpagters datter, at han var en meget venlig mand, der ofte sendte bud efter hende — maaske, fordi han gerne ville være god mod hende, der fra sit 7. aar var moderløs og vistnok ikke havde nogen særlig lys barndom. De senere aar var W's nerver jævnlige i uorden, og der maatte stadig være opsyn med ham.

Det ser ikke ud til, at pastor *O. H. Jensen* har været saa betydelig som præst, men man

har ved at læse i embedsbogen et meget stærkt indtryk af, at verdslig visdom har han ikke savnet. Der har næsten stadig ligget ansøgninger paa kirkeministeriets bord om afvikling af embedets faste ejendom. Først er der nogle »mensalhuse«, som ønskes solgt; saa er der avlingen, der er *saa stor*, at det vil være uøkonomisk at drive den! Han søger f. eks. 10. marts 1891 om tilladelse til ved offentlig auktion at maatte sælge 91 td ld af pgd's 116 $\frac{3}{4}$ td ld. »Som støtte for dette mit andragende«, skriver han, »skal jeg anføre de store vanskeligheder for en præst ved selv at drive en saa stor avling, vanskeligheder der synes at tage til med aarene«. Det virker først rigtig snedigt, da J beretter om auktionens forløb. Skønt han i sin oprindelige indstilling omhyggeligt forklarede, at jorden skulle sælges i 4 parceller — enten samlet eller delt — saa giver han ved den afsluttende meddelelse slet ikke nogen forklaring paa, hvorfor denne deling ikke skete ved auktionen — kun at det hele blev tilsaaet — ja hvem — forpagteren — der ingen indtægt havde af den! — men derimod 4 giftefærdige eller nygifte børn! Mon ministeren ikke har forstaaet, at han var blevet taget ved næsen? Forpagteren blev i hvert fald ikke, han fik 91 td ld for 10.000 kr og 1 $\frac{1}{2}$ td byg pr td ld i arvefæste. Ministeriet mener, at forpagteren tjente 500 kr aarligt ved denne handel — om præsten tjente noget er unddraget arkivets oplysning! Desværre er denne arvefæste senere ophævet — hvornaar ses ikke! Det blev ikke den sidste forretning, J var mester for. Snart solgte han halvdelen af avlsbygningerne til nedbrydning, snart blev der i stedet for et markdige lavet en vej, som ogsaa kom de nye parceller til gode, og saa var der et stengærde, der maatte levere sten til en stenhøj i præstens have. Jo, pastor J var en mand med fantasi! Gamle mennesker mener, at han opretholdt en hæderlig kirkegang. Altergæsternes tal viser heller ikke, at det har svundet i kirkegangen; men dengang kom alle voksne menighedsmedlemmer jo til alters to gange aarligt, saa det er vel et usikkert barometer. Om nytarskollekten er bedre til vurdering, er muligt. Den faldt til ca det halve i de første aar, J var sognepræst i Gimlinge. En ting er maaske værd at mærke. J fik lejlighed til at døbe en baptistfamilies børn som halv-voksne med forældrenes billigelse. Det tyder paa, at han har haft den fattige classes agtelse.

Med pastor *Nyegaard* fik Gimlinge en præst af en ny type. Han var den flittige skribent og vist ogsaa den ortodokse grundtvigianer, der var saa optaget i sit studereværelse, at han ikke naaede at komme i kontakt med menigheden, og der er en del, der tyder paa, at den sidste rest af specielt grundtvigsk præg, menigheden havde bevaret fra Winthers tid, gik tabt med ham; men iøvrigt omtales han fordelagtigt. Han og pastor *Quistgaard* er de eneste præster, der er begravet paa kirkegaarden her de sidste 100 aar.

Pastor *Therchilsen* har det været svært at danne sig et billede af med nogenlunde skarpe konturer. Han var en svag mand paa næsten alle omraader — legemligt, sjæleligt (havde

flere nervøse sammenbrud), men »et umaadeligt rart og venuesælt menneske«.

Pastor *Alsinger* var en mand, man mindes her længe. Han var en meget veltalende prædikant; et poetisk gemyt, overordentlig afholdt.

Helt forskellig fra A var pastor *Dan Holger Olsen*. Den legende lette form over prædikenen blev nu afløst af en tung form, der havde sin årsag i et svagt legeme og en skrøbelig aand. Det var nødvendigt, at der maatte blive tomt paa bænkene i kirken. Men der er mange hjem, hvor O's billede endnu har en hædersplads. Han havde vistnok en naadegave til hus- og sygebog, som han udnyttede i rigt maal. Det ser ud til, at han fik en tone, der var præget af IM's forkyndelse. Og saa var han pinligt ordensmenneske med sine økonomiske forhold, og det er nu en fordel, der paaskønnes ogsaa i Gimlinge sogn. Det har saa vist heller ikke altid været let for en virksom præst i et sogn, hvor menighedsarbejdet i alt væsentligt hviler paa pgd. Maaske er det ogsaa karakteristisk, at det især er de mindre hjem, der gerne rister ham en venlig minderune.

Da *Henry Christoffersen* 2. sept 1934 blev indsat af provst Lund i Magleby, oprandt der en forjættelsesfuld tid. Med sit varme smil og sin grundige viden vandt han sig hurtigt mange venner. Der kom noget af det store sus over menighedsarbejdet. Der blev arrangeret store menighedsråd i forsamlingshuset, og man faar ved at kigge i menighedsblade fra den tid en følelse af, at vinduerne blev slaaget op mod den store verden. »Kors og hagekors i Tyskland«, »Armenierfolkets skæbne«, »Kirken og moderne tidsstrømninger« osv, osv. Der kom talere af landsformat som prof L. P. Larsen og pastor A. Busch og flere. Og glemmes skal ikke, at kirken i disse aar blev skønt restaureret. — Der var gæring i sognet. — Indtil 21. maj 1937, da budskabet om den unge præsts død lagde sig som en kold haand over menigheden. »Han kom som et luftsyn og svandt som et luftsyn —«. Hans store kærlighed til hedningemission havde ikke rigtigt faaet tid til at »sætte sig« i menigheden. Man synes, der blev ydet H. C for kort tid til at virke i Gimlinge sogn.

Om pastor *Lynge* maa det siges, at det har været svære aar, han har haft her. Det har hindret hans kontakt med befolkningen, at han stadig vendte tilbage til sin parisertid som sit livs klimaks. Men naar dette er sagt, saa bør det ogsaa siges, at han vil længe blive mindet i Gimlinge som en betydelig prædikant, der gjorde gudstjenesten festlig og værdifuld«.

I Sorø amts aarvog 1919 har Lars Christensen fortalt om lærer C. Petersen (lærer i Gimlinge 1834—68), som Anton Nielsen ogsaa har skildret i »Gamle Nielsen«, i sine manddomsaar en særdeles brav og dygtig mand. 1868—1900 var Jul. P. Mørch lærer her, et seldskinsmenneske, høj, rank og mild, meget afholdt, værdig og højtidelig. Andenlærer C. J. Løvstrøm (lærer her 1868—1913) var ugift, en energisk lærer, velset ved selskaber, en original personlighed. Han skænkede ved testamente 15.000 kr til en frivillig med to lejligheder, desuden gav han flere legater.

1909 oplyses: Ret god kkg, gode forhold, rar befolkning, ikke skarpt afdelte retninger,

1922: Kkg 8 pct, gr ungdomsf, ungdomsm i pgd, bibellæsning, DMS, 1935: Kkg 10 pct, meget gode forhold, ingen fremtrædende kirk retning, velbesøgte mghmøder, kvindemøder og møder for gamle. Sp prædiker en gang mdl i Dalmose kapel, 1950: Kkg 5 pct, gammel-dags gudsfrygt, ærbødighed, kirkeblad, lidt IM, dsdk.

Gimlinge kirke er romansk, af kamp, senere om-muret med munkesten, overhvælvet, koret er ud-videt, taarn, vaabenhus mod syd, sakristi og lig-kapel mod nord, det sidste fra 1870. Anselig alter-tavle fra c 1600. I det 6-delte hovedfelt malerier fra Jesu historie. Udsk prædiketol fra 1594 (som Kirke-rup), romansk font. Krucifix fra c 1425. Anselig malmlysekrone fra 1694. Mindetavle. Kalkmalerier fra 1409, afdækket 1920, ogsaa kalkmalerier i skibet. Smuk alterbordfor side, alterstager fra 1627, c 200 sd. Kirken rest 1936. 1933 blev det nedlagte hospitals grund inddraget i en kirkegaardsudvidelse.

Danm kirker, Sorø amt, s 844—58, S. M. Beyer: V Fl herreds kirker, topogr 1820, s 98—100, Seehusen: Optegnelser om Lyngbygd og Gjerdrup i G kirke-gods, 1868, s 96 f. Mackeprang, s 77.

Gimlinge kirkegods bestod af G kirke og kirke-tiende samt 4 fæstegaarde og 4 fæstehuse, ialt 26 td hartk. Kirken overgik til selveje 1932.

Altergæster: 1891: 577, 1922: 300, 1934: 233, 1942: 300, 1950: 250.

Folketal: 1850: 817, 1901: 927, 1921: 1040, 1950: 1052. Menighedsraad: 1909: u p, 1922: u p, 1938: 2 IM, 2 gr, 3 u p, 1949: u p. Kommunevalg: 1943: Soc 79 (1), kons 203 (3), venstre 107 (2), u p 53 (1), 1950: Soc 80(1), kons 134 (3), venstre 118 (2), rf 30 (0), u p 72 (1).

Sognepræst

Indt 1850: 298 byg, b) 30 rdl, 42 gæs, c) 50 rdl, d) 170 rdl, e) 117 td ld. — 1070: Regul 2160 kr, netto 5636 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd brændte 12. nov 1850.

16. 16. okt 1840—22. dec 66 (sp Boeslunde 19. jan 31): **Christen Schow Quistgaard**, * 26. aug 04 Kbhvn. Forældre: Kommerceraad, kpt, ejer af Lyngbygd og Gjerdrup Peter Christopher Q og Anna Henriette Elisabeth Schow. Stud Vordingborg 22, c okt 27 (1), afsk 22. dec 66, † 31. okt 79. ~ 28. nov 32 Henriette Emilie Guldborg, * 11. maj 08 Kbhvn, † 27. maj 87. Forældre: Grosserer, kpt Daniel G og Co stance Alexandrine Beyer. — Sønnesøns søn: C. Rehling Quistgaard, miss Østafrika.

Pastor Q var af godsejerslægten paa Lyngbygd-Gjerdrup. Hans fader faldt i kampen mod englæn-derne ved Køge 29. aug 1807, da han søgte at faa sine folk til at holde stand. St. Blicher har viet ham een af sine »Bautastene«. Q var ejer af G kirkegods. — Mynster skriver, at pgd 1844 var »ombygget og meget god«, kirken »ret smuk, men i simpel stand«. Q's prædiken-disposition »lod meget at ønske, men prædikenen var dog ret god, og den svagelige mand har en klar og fast stemme, taler frit og levende. Talrig forsamling«. 1852: Pgd »opført meget anse-ligt, men næppe ganske bekvemt indrettet«. Q's prædiken »ret god, foredraget levende og kraftigt, men just ikke behageligt eller hjerteligt. Ret anse-lig forsamling, ungdommen svarede særdeles godt« (M I, s 162). Q byttede embede med lic Emil Clausen, Boeslunde 1840.

Hjælpepræst hos pastor Quistgaard

1. nov 1858—66: Niels Benzon, se Flade-B.

17. 9. marts 1867—19. febr 87 (ord kat Hol-bæk-M 16. sept 58): Provst **Johan Christian Lautrup Winther**, * 18. maj 22 Hindevad. For-ældre: Lærer Hans Kronberg W og Caroline Christine Lautrup af Tyrstrup-H. Stud Odense 44, c 50¹ (1-1-egr), hjpr Særslev 31. dec 50, do St Tostrup-U 54, provst V-Ø Flakkebjerg herr

15. juni 70—15. sept 86, r af Dbg 83, afsk 19. febr 87, † 27. okt 87. ~ 31. marts 54 Cathrine Margrethe Samsøe Teilmann, * 27. juli 26, † 15. dec 96. Faderen: Konsistorialraad, sp i St Tostrup-U, † 66, se der. — Søn: Korsør-T. Fæ-ter: Biskop Balslev, Ribe. Hustrus broder: Bredsten. Farbroder: Jystrup-V. Søstersønner: Engberg, Hundslund og Engberg, Mosbjerg-B.

Udg afskedsprædiken i St Tostrup-U og i Holbæk.

Saavel som præst og som provst var W meget afholdt, havde altid fuld kirke, prædi-kede aandfuldt og livligt, med et smukt or-gan. Han og familien kom meget ud til sogne-børnene, og de kom til ham med deres sorger og glæder. Han var ogsaa meget interesseret i politisk og landbrug, da der var meget jord til Gimlinge pgd. Han ivrede meget mod alt sektvæsen og var i det hele en myndig provst.

Han var en beskeden mand, han ville f eks ikke været provst, men biskop Martensen sagde: »De skal!« — Provst W var altid meget optaget og fik sikkert sin ygd om af overan-strengelse, lige forinden havde han foruden sine egne konfirmander ogsaa haft drengene fra Flakkebjerg opdragelsesanstalt. — Han rantes 1886 af et apoplektisk anfald, som gjorde ham stum og hjælpeløs.

18. 9. maj 1887—31. dec 97 (sp Kappel 30. juni 82): **Otto Herman Jensen**, * 9. april 38 Hillerød. Faderen: Provst i Ubby, † 02, se der. Stud Rosk 56, c 62² (h), huslærer Korsør, hjpr Finderup 30. sept 63, kkp Karleby-H-NØ 8. febr 68, sp Vorbasse-Hejnsvig 2. sept 74, sp Vejlbj, Hasle herr 11. juni 77, afsk 31. dec 97, † 15. dec 13. ~ 4. sept 65 Caritta Elisa Lacop-pidan, * 23. sept 41 Rind v Hering, † 21. okt 11. Forældre: Overlærer ved Næsgaard land-brugsskole, c pharm Hans Adolph Georg L og Karen Mathia Sophie Fridriksen. — Søn: Forligsmand, departementschef Adolph Jen-sen. Brødre: Torslunde-I. Farbroder: Taarup-K-B.

Pastor J var en kølig natur, virksom med at realisere embedets værdier, se foran. Som prædikant var han ikke fremragende, men han var samvittighedsfuld som sjælesørger. I Vejlbj var han tillige præst ved Aarhus sinds-sygehospital.

19. 3. marts 1898—17. dec 1908 (sp Ølsted 20. dec 84): **Lavrids Ludvig Gundelak Nyegaard**, * 22. sept 49 Skive. Faderen: Sp i Blistrup, † 82, se der. Stud Frborg 67, c 72² (1), lærer Grundtvigs højskole Marielyst 72—73, manud, hjpr hos Vilh. Birkedal i Ryslinge 15. juli 74, sp Aadum 23. dec 78, afsk 17. dec 08, † 5. marts 16. ~ 17. aug 75 Augusta Charlotte Johanne Hartmann, f Birkedal, * 20. maj 39 Ringkø-bing, † 22. maj 17. Faderen: Valgmenigheds-præst i Ryslinge, Vilh. Birkedal, † 92, se der. (Fru N ~¹ rkp i Tønsberg, Norge, Simon F. Hartmann, † 71). — Søn: Grevinge. Søster ~ Engelstoft, Vesterborg-B. Fæster ~ Petersen, Jystrup-V. Hustrus broder: Sct Catharinæ k, Ribe. Søstre ~ Balslev, Sønders, Bredsdorff, Torkilstrup-L, Lorenzen, Nr Lyndelse-H og Lange, Norge.

Udg: 77: Hvorfor jeg ikke følger, et digt til kr venner i det forenede venstre, 86: Et ord til over-vejelse, 92: Mindeblade om Vilh. Birkedal og hustru, 94: Evangeliet med evangeliets alvor, et indlæg i Harboøre-striden, 95—96: Vilh. Birkedal I—II, 98: Om

afskaffelse af tvungen kirkelig vielse, 02: Om tro og lære i nutidsbelysning, et konventsforedrag, 02: Vilh. Birkedal, et blad af Danm khst, 03: Jobs bog i fri gendigtning, 06: Til forsvar for Grundtvigs præstefrihed i folkekirken, 07: Eskil og Absalon, et skuespil, 11: Den grundtvigske anskuelses dannelseshistorie o a afhandlinger, 13: Troesbekendelsen, 16: Den kristne kirke, en khst vurdering af Grundtvigs »Kirkens genmæle«. Besørgede udgivelse af Vilh. Birkedals prædikensamling og husandagtsbog i ny udgaver, udg sm m P. E. Glahn, Tjæreby: P. C. Kierkegaards samlede skrifter I—VI, 1902—05. Skrev talrige artikler i Teol tids skr Dsk kirketid, Højskolebl og dagspressen. Skrev præd i Nordslesvigsk søndagsblad, m m.

Pastor N var vokset op i et præstehjem, hvor man levede stærkt med i det grundtvigske liv, og som student var han med i en grundtvigsk vennekreds (P. N. Petersen, J. H. Monrad o fl), men det var dog som højskolelærer og senere som hjpr i Ryslinge han fik sit grundtvigske livssyn uddybet og stadfæstet. Han var præget af grundtvigianismens gamle aand og var meget selvstændig. Han bekæmpede meget i grundtvigianismens kirkepolitik og var en afgjort modstander af nyrationalismen. 1893 foretog han en længere rejse til Balkan og Tunis og Athen. Han havde en vid horisont og var ikke en almindelig landsbypræst. Han var af natur intelligent og dybsindig, af karakter uforfærdet og skarp, af poetisk gemyt, hvilket navnlig gav sig til kende i hans yngre aar. Han var en gransker paa kirkeligt omraade med trang til at se sammenhængen i tingene og til at hævde uafhængighed i overbevisning. Som polemiker var han klog og hvas, men i fremstillingen kunne hans klarhed og varme hindres noget i at komme til sin ret af en vis dunkelhed i sproget. Biskop Skat Rørdam ansaa N's indlæg i Dsk kirketidende 1908, nr 1—11 som noget af det bedste, der blev skrevet om og imod Vald. Amundsens bog om den unge Luther (Brevveksling II, 415). N var en frugtbar skribent, skrev mange artikler og fulgte levende med i alle foretelser indenfor kirkelivet. Hans hovedværk er bogen om Vilh. Birkedal, og ingen har som han leveret stof til Birkedals livshistorie, bortset fra B selv. Han var paa flere maader Birkedals discipel og delte B's syn paa politik. Han arbejdede paa en kirkehistorie, hvor han stillede sig imod den subjektive dogmatik. Netop spm om vor folkekirke og dens væsen og fremtid, ville han give en indgaaende behandling, næppe efter ny-grundtvigianismens smag, og han havde tænkt, at den skulle udkomme til reformationens 400-aars fest 1917. Han boede sine sidste aar i Sorø, hvor han kaldte sin villa »Gimlinge«. Der havde han haft nogle gode aar, og der havde man sat pris paa ham.

DBL XVII, s 480—81 (A. J. Rud), H. Lützhøft i »Kirken og hjemmet« 1916, s 95, Otto Møller og Skat Rørdam: En brevveksling II, 1916, s 415, P. E. Glahn i Dsk kirketid 1916, s 209—14, nekrologer i dagspressen. Højskolebladet 10. marts 16.

20. 3. maj 1909—26. juli 19 (sp Oddense-O 26. okt 92): **Alfred Therchilsen**, * 7. sept 85 Randers. Forældre: Tobaksfabrikant Andreas T og Jensine Sophie Schierbeck. Stud Mariboes sk 83, c 90² (h₂), afsk 26. juli 19, † 14. dec 22. ~ 14. juni 93 Elisa Hoffmeyer, * 24. jan 69 Store Hedinge. Forældre: Brygger, ejer af Lyngby glasværk Thorvald Lauritz H og Thalia Amalia Ohlenbostel. — Broder: Torkilstrup-L. Kusine

~ Høfler, Als. Hustrus broder: Stiftsprovst H, Frberg. Hustrus brodersøn: Biskop, Aarhus.

Hjælpepræst hos pastor Therchilsen

13. sept 1918—17. nov 19: S. A. Alsinger, sp her.

21. 17. nov 1919—9. jan 29 (hjpr her 13. sept 18): **S. A. Alsinger**, fl t rkp Sct Andreas k, Kbhvn, se sp der.

22. 20. juni 1929—16. april 34 (sp Saksild-N 10. jan 21): **Dan Holger Frederik Olsen**, * 13. sept 93 Jyderup. Forældre: Sagfører Frederik O og Maren Dorothea Hansen. Stud Sorø 11, c 20¹ (h₁), † 16. april 34. ~ 4. febr 21 Elisabeth Heidemann, * 1. dec 92 Hjørring. Forældre: Fabrikant Andreas Frederik H og Martine Kirstine Svendsen.

Pastor Holger O døde pludseligt lige før en konfirmation. Han var en tung og alvorlig natur, der tog sin præstegerning med stor samvittighedsfuldhed, en prøvende og tænkende sjæl, følsom og grebet. Han var meget hindret af sygdom, men trods svaghed passede han sit sogn flittigt. De urolige forhold i tiden optog ham meget, han var ikke af de udglattende eller af dem, der kunne tage sig tingene let. Som sin forgænger, der ogsaa døde ung, var han en poetisk natur. Hans hustru udgav efter hans død en samling smukke digte fra hans haand: »Saa liflig vi lege« (DnA 1935, s 84, nekrologer i dagspressen).

23. 1. aug 1934—22. maj 37 (hjpr Maria k, Kbhvn 28. okt 27): **Henry Charles Herluf Christoffersen**, * 26. jan 01 Kbhvn. Forældre: Snedkermester Lars Peter C og Kristine Marie Nielsen. Stud Dækker 19, c 25² (h₁), sekretær DMS's kredsfbd Kbhvn 25—34, † 21. maj 37. ~¹ 17. nov 28 Ellen Krumhardt, * 17. sept 99 Kbhvn, † 28. jan 30. Forældre: Overkanoner Chr. Albert K og Marie Mathilde Gøssel. ~² 13. juli 31 Ragnhild Marie Klink, * 30. sept 05 Kbhvn. Faderen: Indremissionær Anders Marius Jensen K, Faaborg.

Fmd Kr akademisk forening 28—31, fmd Akademisk missionskreds 28—34, BM præsteforeningen 34, mdl Dsk missionsraad 36.

Udg: 23: Kong Khama og hans samtid, 26: Kristendommen og menneskeslægten hjemliv, 29: Ahmadyia-bevægelsen, 33: Moderne mission og urkristelig missionspraksis. Medarb Salmonsens leksikon, skrev talrige afhandlinger og artikler.

Pastor Henry Christoffersen var tidligt en mand med verdenshorisont. I 1928 viste det sig vanskeligt at faa en velegnet formand i Kr akademisk forening, man henvendte sig derfor baade til den ene og den anden, men forgæves. Til sidst fik man overtalt pastor H. C til at overtage dette hverv; og dermed var man foreløbig over denne vanskelighed; for det viste sig, at H. C paa mange maader var den rette mand. Han var ganske vist ikke den store studenterfører, men han følte sig ganske eet med KAF, og foruden at være i besiddelse af ubestridelig dygtighed og iver, havde han en egen hjertelig og kammeratlig maade at færdes paa, der gjorde, at studenterne kom til at holde meget af ham. Ogsaa efter at have faaet embede paa landet holdt han forbindelsen med studenterbevægelsen vedlige, og det føltes derfor ogsaa her som et stort tab, da han døde allerede i 1937.

Men midtpunktet i hele hans virken var faktisk Ydre Mission. Den sag havde fra hans

studentertid taget ham fangen, og han gjorde den til genstand for videnskabeligt studium. 1930—31 var han en studierejse i Indien, og som sekretær for DMS's kredsforbund gjorde han et udmærket arbejde i Kbhvn. Blandt studenterne ligesaa. Han blev valgt ind i Dsk missionsraad, fordi man gerne der ville have en ung præst, der var missionskyndig. Det var simpelthen umuligt at finde en anden, der forenede saadan kundskabsfyldte og missionskærlighed, som H. C. besad. Han fik en god præstgerning her i Gimlinge. Den unge, blege præst med det lange sorte haar havde ikke blot sin plads i studerekammeret med missionslitteraturen, men han tog fat med frisk mod blandt gamle og unge. I præsteforeningen gjorde han stilfærdigt en god indsats for de unge præster. I de sidste aar var han meget optaget af gudløshedspropagandaen, skrev og talte derom med megen kundskab og øvede her en apologetisk indsats.

Dsk missionsbl 1937, s 332, Nord missions tidsskr bd 48, s 189, DnA 1938, s 67, Præstef hist 1946, s 195, 199, 219, 221, 223, 232. Poul Hartling og Johannes Müller: Sursum corda 1942, s 196.

24. 14. nov 1937—12. jan 51 (dsk præst i Paris 16. nov 28): **Olaf Henrik Lyng**, * 1. jan 98 Gerlev. Faderen: Sp i Slangerup-U, † 26, se der. Stud Bagsværd 17, c 22² (h₁), kkp Holmens k, Kbhvn 28. okt 22, afsk uden pension 12. jan 51. ~ 16. dec 24 Marie Adele Krayenbühl, * 5. jan 95 Kbhvn, † 19. nov 36. Forældre: Klokker og graver ved den fransk-reformerte kirke i Kbhvn, optiker Charles Develay Adolphe Frederic K og Helga Rosendahl. — Søster ~ Bøss, Sct Johannes k, Aarhus.

Udg: 33: Dansk kirke i Paris, skrev om sin fader i Hjemliv og trosliv 33, om franske kirkeforhold i Kirke og Folk.

Fmd Sorø menighedsraadsforening 39—50, BM Syd-sjællands konservative presse 42—50, folketingskandidat (kons).

25. 1. juni 1951 (hjpr Gørlev-B 27. febr 49): **Jens Peter Jacobsen**, * 12. marts 99 Grønfeld, Agri. Forældre: Skomager Jacob Andreas Michael J og Dorthea Marie Pedersen. Stud priv 29, c 41¹ (h₂), sekretær i Kr akad forening 34, husfader Ordrup KFUM 34—38, assistent Møltrup optagelsehjem 42—45, leder af rekreationshjem og feriepenion 46. ~ 28. okt 44 Inga Kristine Grønbech, * 9. marts 08 Løkken. Forældre: Redaktør, fhv bagermester Søren Hilbert Michael G og Emma Marie Pedersen.

BM Kr akad forening 34—36, do Akademisk missionskreds 34—35.

Litt: L. Christensen: Lidt om præster i G, Sorø amts hist aarb VII, 171 f, Johs. T. Christensen: To stiftelser i G, Sorø amts hist aarb XXII, s 3 f.

HAARSLEV—TINGJELLINGE

Haarslev-Tingjellinge pastorat, 1004 og 428 ha, er smaa sogne, overvejende fladt, frugtbart, skovløst. Byerne H og T samt stationsbyen Sandved.

Det kirkelige liv var i 1830'erne præget af forsamlingsbevægelsen, som havde en del tilhængere her. Præsterne C. F. Rønne (sp her 1830—34) og E. Mau var ivrige medlemmer af broderkonventet og holdt flittigt gudelige forsamlinger. Rønne blev senere fmd for IM og sp i Høve. Hans broder, Niels Rønne, var lærer i Haarslev. Den flittige og snaksomme E. Mau havde vel ikke noget bestemt kirkeligt retningspræg, men han havde en ærlig vilje til at arbejde for vækkelse og var en af de første præster, der stillede sig venligt til lægmandsbevægelsen. Mynster var overordentlig haard i sin dom over Mau. Naar Mynster skriver, at Mau »under sit stille væsen syntes at gemme en vulkan af egoisme og hovmod«, faldt denne dom mærkeligt nok temmelig godt sammen med den dom, som Mau senere selv fældede over sine første præstear. Mau skriver (Khst saml 4 r VI, s 670 f) »Der stak endnu kun altfor meget af hovmodsdjævelen i mit indre; jeg mente at skulle gøre mine sager bedre end mine ældre troende embedsbrødre og at skulle se større frugter af min rastløse virksomhed og min velmente, men ikke med sindighed og visdom parrede nidkærhed, som paa en mindre heldig maade opflammedes ved det bifald, jeg høstede hos opvakte lægfolk«. I sin ungdom følte Mau sig tiltalt af Mynsters skrifter, senere holdt han, ved sin ordination, 27. marts 1835, en prædiken, som Mynster ikke syntes om, og endda offentligt polemiserede imod; men 1848 stillede Mynster sig meget velvilligt over for Mau i en anbefaling til en paa-tænkt forflyttelse (Khst saml 4 r VI, 656, 669, 696, jvf Mynsters: Taler ved præstevielser I, 24, M II 299). — Mau prædikede til tider 1½ time og havde vanskeligt ved at standse sin talestrøm, men han havde god kkg. Mynster omtaler forøvrigt, at de opvakte var delt i to grupper: »præstekristne«, som holdt sig til præsterne, og »degnekristne«, som stod køligt over for præsterne, og som fordømte præsterne Rønne og Mau (for deres forhold i anledning af en sag mod en kone, der skulle have dræbt sit barn, men Mynster tilføjer, at det naturligvis kun var et paaskud for at falde over præsterne i almindelighed) (M I 134, jvf II, 296, og Nord kirketid 1836, s 135 f). Baade Rønne og Mau blev kaldet hertil efter grev Holsteins indstilling. Pastor Hertel var af høj-kirkelig retning, og provst H. J. Hansen var omhyggelig embedsmand og god prædikant. Pastor la Cour var en lys og glad skikkelse, indtil sygdommen nedbrød ham, Winding var i sin tid en af egnens førende grundtviske præster, medens Nyborg var afgjort IM's præst, og han havde stor kkg. Af den gamle vækkelse er intet tilbage, enkelte af de grundtvigske søgte til Høve frimgh. Der blev bygget fh i H 1904 og i T 1907. Den tidligere H skole blev 1943 solgt til efterskole, ledes af forstander Chr. Hansen. I Sandved er der et lille IM smf, scm byggede mh 1906, KFUK fra 1923,

KFUM, 2 sdsk. Forholdene er gode og rolige, flertallet er uden partipræg.

1879—1918 var lærer P. C. R. Mogensen lærer i H, medstifter af pinskeskolemøderne i Roskilde. 1884—1913 var Georg Kæstel lærer i Tingjellinge, en god dansk sønderjyde (fra Ulkebøl), fik sølvkorset. Hans søn blev lærer i Arløse.

1920 oplyses: Kkg ikke god, lidt IM og gr, intet særligt, 1926: Kkg 10 pct, IM (rentier H. P. Christensen, Sandved), araberkreds, DMS, santalkreds, armenierkreds, ungdomsf, 1939: Kkg 6 og 8 pct, IM (bager Hansen, Sandved), kirkebil, kirkeblad, 6 fam t Høve frimgh, 1950: Kkg 6 og 10 pct, velvilje, roligt, IM (gdjr C. Christensen, Sandved), KFUM og K, 2 sdsk, idrætsf, lidt gr, efterskole (30), ringe standsforskel.

Haarslev kirke virker uanselig, taarnet ganske lavt. Kirken er romansk, af kamp og fraadsten, i gotisk overhvalvet, lavt, uanseligt kamgavlet taarn ved skibets nordside med vaabenhus, ligkappel fra 1929. Gotisk fløjaltartavle fra c 1500 med relieffer, udmærkede barokke billedskærerearbejder: en krucifixgruppe og nadveren. Rest 48, glasmaleri. Smuk kalk fra 1572. Ny prædikestol. Romansk font. Klokke fra 1626.

Dann kirker, Sorø amt, s 859—86, E. Mau: H sognkald, Khst saml 1, r I 510 f, S. M. Beyer: Topogr over V Fl herreds pastorater, 1820, s 109 f. Mackeprang, s 96, 406.

Tingjellinge kirke (der holdtes ting for herredet her 1259, deraf navnet) er en af landets mindste kirker, gotisk, af mursten, fra 15. aarh, bestaar af skib og kor med tresidet afslutning, overhvalvet, taarn med pyramidetag ved skibets sydside. Vaabenhus mod syd. Moderne alterbord fra 1928, hvorover et krucifix, alterkalk fra 1650, prædikestol fra 1850, romansk font, krucifix fra c 1475 i koret. — 60 sd.

Dann kirker, Sorø amt s 867—72, Beyer, s 111—13, E. Mau i Khst saml I.

Altergæster: 1891: 381 og 211, 1912: 203 og 108, 1922: 625 og 70, 1934: 368 og 72, 1942: 352 og 68, 1950: 411 og 80. Folketal: 1850: 446 og 240, 1901: 679 og 211, 1921: 860 og 205, 1950: 865 og 179.

Menighedsraad: 1904: 1 IM, 3 u p, 1922: 3 IM, 2 gr, 7 u p, 1934: 4 IM, 8 u p, 1949: 5 IM, 7 u p. Kommunevalg: 1943: Soc 81 (1), venstre 184 (3), bf 141 (2), lokall 35 (1), 1950: Soc 96 (1), venstre 201 (4), u p 157 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 340 byg, c) naturalier, d) 100 rdl, e) 79 td ld, god pgd. — 1870: Regul 2200 kr, netto 6098 kr. 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført efter brand 1911.

23. 31. dec 1834—14. juli 50: **J. C. E. T. Mau**, fl t Skellerup-E, se Farum-V.

Mynster beskriver 1836 pgd som meget gammel og daarlæg, 1844 var den sat i god stand, kirken lille, men lys og ret smuk, 1836 skrives om Maus prædiken: »betydelige gaver, men fordærvede ved smagløshed og skraal, ørerne leed ordentlig derunder. Indholdet i sig selv ubetydeligt, men forskønnet ved denne skoles maner. . . mod slutningen tyrede han frygt for, at det skulle forbydes at prædike Guds ord, da han i saa fald ville søge sin afsked, hvorfor jeg gav ham en reprimande. Katekiserede godt. Meget talrig forsamling, skønt Mau ellers siger, at kkg er i aftagende». 1844 hedder det om Maus prædiken: »baade indhold og foredrag var temmelig fri for de sidst paaankede ekstravagancer, prædiken ret opbyggelig, men i logisk henseende fattedes det ene fornødne (teksten var: Det ene fornødne!), nemlig bestemt udvikling af begreberne. Meget talrig forsamling» (M I 159).

24. 25. sept 1850—25. aug 72 (sp Højbjerg-E 10. dec 42): **August Wolfgang Hertel**, * 23. sept 06 Vordingborg. Forældre: Sp i Ballerup-M Jørgen Lund H, † 31, af Fjelled-H og Vil-

helmine Magdalene Haffner. Stud Mtrp 25, c juli 31 (h), hjpr Ølstykke 19. sept 32, hjpr Vemmetofte 34, ord kat Korsør-T 26. aug 37, † 25. aug 72. ~ 22. marts 38 Agathe Lovise Hertel, * 6. juli 16 Skuldelev, † 3. dec 02. Forældre: Forpagter paa Vemmetofte, ejer af Petersborg ved Hillerød Johan Peter H og Andrea Cecilie Engberg. — Datter, se nedf. Broder: Sdr Felding-A. Brodersønner: Brænderup og kkp Ingstrup-H-A.

1852 omtaler Mynster pgd, som meget god og velholdt. Pastor Hertel holdt en ret god prædiken, frit og kraftfuldt, undertiden noget stammende. Talrig forsamling, katekisationen meget god (M I160).

Hjælpepræst hos pastor Hertel

16. aug 1867—27. okt 71: Niels Peter Carl Møller, * 22. juni 42 Kbhvn. Faderen: Sp Stenmagle-S, † 80, se der. Stud Aalborg 60, c 65^l (l), huslærer Korsør pgd 66—67, † 27. okt 71. ~ 6. okt 70 Agathe Cecilie Hertel, * 31. dec 50 Højbjerg, † 15. maj 92. Faderen: Sp her, se foran. — Broder: Biskop, Aalborg.

Efter hans død udkom hans: 14 prædikener, tilænet H-T mgh.

30. marts 1872—25. aug 72: A. C. G. Thiel, se Kvislemark-F.

25. 4. dec 1872—17. dec 88 (sp Vrensted-T 13. juni 62): Provst **Hans Jørgen Hansen**, * 11. dec 18 Ribe. Forældre: Etrd, stiftsfsikus Hans Palle Hoff H og Ane Cathrine Müller af Ormslev-K. Stud Aalborg 37, c nov 42 (l), huslærer Kornumgd, hjpr Løsning-K 20. marts 47, do Smidstrup-S 52, sp Sæby 8. april 53, provst Dronninglund herr 8. jan 59, provst Børglum-Hvetbo herr 12. jan 63, afsk 17. dec 88, † 16. maj 96. ~ 29. juli 53 Emma Mathilde Münster, * 23. febr 24 Vadum, † 25. aug 02. Forældre: Major, kompagnichef ved 3. jyske infrgmt Joachim Godske M og Helene Dorthea Glerup. — Broder: Tunø. Farbroder: Lundum-H. Fætter: Hansen, Vadum.

Provst H, der i de senere aar led af svær tunghørighed, hørte til en intelligent slægt, han var meget afholdt som præst og provst baade af præster og lærere. Biskop P. C. Kierkegaard skrev om ham, at han var en særdeles brav og hæderlig og vel begavet præst, med levende interesse for sit kald, en omhyggelig og nøjagtig embedsmand (Rektor H. I. Hansen og hans slægt, s 36).

26. 7. marts 1889—25. febr 1901 (sp Fjellerup-G 17. jan 78): **Jørgen Carl la Cour**, * 10. juni 33 Mejlgaard, Glæsborg. Forældre: Ejer af hg Kærsgaard, Elsted, Holger Magarus la C og Edle Charlotte Ingerslev. Stud Aarhus 53, c 60^l (h₂), huslærer hos Neergaard, Førsløvgd, hos grev Moltke, Nørager, hjpr Helsingev V 20. juli 69, sp Taarup-K-B 10. sept 73, † 25. febr 01. ~ 6. maj 74 Adelaide Charlotte Frantzina Giovanina von Huth, * 12. nov 44 Kbhvn, † 25. febr 86. Forældre: Hofjunker, kaptajn, intendant Frederik Johannes Hermann v H og Adolphine Eleonora Emilie Møller. — Farbroder: Helsingev-V. Kusiner ~ Lillelund, Tæbring-O-R og Siegmufeldt, Søften-F. Hustrus søster ~ Smith, Viborg Sdr Sogn. Søstersøn: Biskop Smith, Aalborg.

Pastor la Cour var en alvorlig præst med sin slægts dygtighed. Han havde et lyst, frejdigt sind, var ærlig og oprigtig; hans forkyndelse var præget af hans elskelige, milde sind, og han var en lykkelig mand i sin præstegering (P. Scharlings ligtale). Han var rask, ind-

til han fik kræft, og paa faa maaneder blev hans stærke helbred nedbrudt (Randers amts avis 27. febr. 01).

27. 30. april 1901—31. jan 20 (sp Lille Hedinge-H 6. febr. 96): **Hans Kruse Winding**, * 22. febr. 49 Møgeltoender. Forældre: Gdjr i Rejsby Andreas W af Gunslev og Christine Marie Volquardsen. Stud Ribe 67, huslærer hos konsejlspræsident J. Estrup, c 74² (hi), huslærer Øllingesøgd, hjpr Nr Vedby-NA 22. nov 75—15. april 76, rkp Ribe domkirke-sp Seem 29. maj 77, sp Voer-E 16. nov 87, afsk 31. jan 20, † 3. febr. 20. ~ 17. nov 80 Christine Marie Anna Caroline Bech, * 3. juli 54 Slagelse, † 7. jan 27. Forældre: Kbmd Jens Chr. B og Julie Tharia Kjærbye. — Sønner: Tandlægerne Holger og Ove W (Santalistan), og red Andreas W. Sønndatter ~ prof, dr P. G. Lindhardt, Aarhus.

Pastor W, der nedstammede fra en gl præstestægt siden Andreas Pedersen, der var sp i Vinding-B-V, † 1621, besluttede at blive præst, da nogle venner paa hans hjemegn bad ham blive fri præst i Tønder og omegn. Han maatte dog først ordineres i Danmark, var et aar hjpr i Nr Vedby, vendte saa tilbage til sin fødeegn og købte sin faders gaard i Haved, Rejsby sogn, da dette ville lette hans ansøgning om at blive tysk statsborger. Men dette blev ham nægtet, og han søgte saa embede ganske nær ved grænsen, i Ribe, for at være nær ved sine venner. Han bevarede hele sit liv en varm kærlighed til Sønderjylland. Han bevarede ogsaa sit sønderjyske præg, sluttede sig til grundtvigianismen, og var fmd for Kirkelig samfund i Sydvestsjælland. — Pastor W fik ved en kulosfergiftning 1870 en svag arm, der var svag hele hans liv. Det var ham et stort kors. Han bar det tappert uden at klage. Han maatte derefter altid skrive med venstre haand. Han var en trofast natur. I febr 1920 foregik den historiske afstemning i Sønderjylland. Han fik sin afsked 31. jan, men fik det ikke at vide, fordi han laa syg af nyre- og hjertelidelse. Han døde 3. febr og blev begravet 6. febr, saa familien kunne naa at være med til afstemningen (som han saa gerne havde villet deltage i). Men han, »den fromme ædle sjæl var da hensovet i Abrahams skød« (privat slægtsmanuskript).

28. 26. maj 1920—29. sept 26 (sp Rødding-K 17. marts 15): **Anders Therkelsen Nyborg**, * 26. dec 63 Bjerlev, Hvejsel. Forældre: Gdjr Anders Therkelsen N og Anne Marie Jessen. Stud Fredericia 86, c 92¹ (ha), deltog i mgharb hos pastor C. Holt, Nazareth k, Kbhvn, sp Lomborg-R 12. jan 93, hjpr Sct Johannes k, Kbhvn 20. maj 98 (Nazareth distr), rkp Nazareth k, og førstepæst Fredens k, distrikt 16. okt 03, sp Fredens k, Kbhvn 1. april 05, sp Fuur 10. maj 06, afsk 29. sept 26, † 31. jan 34. ~ 30. marts 90 Jørgine Cathrine Jensen, * 13. febr 66 Ølsted v Horsens. Forældre: Gdjr Hans Peter J og Caroline Cecilie Jørgensen. — Datter ~ Ørberg, Seest.

Fmd Dsk kirkemission i Arabien 24.

Udg: 00: Bekender du Jesus?, 05: Medudg Gaa hen og se Guds værk.

Pastor N var med blandt de præster, der blev indkaldt til en pionergerning under Kbhvns Kirkefond; han grundlagde Fredens mgh (se I pag 86) og gjorde en god gerning i

Ryesgadekvarteret. Kræfterne strakte dog vanskeligt til, og N søgte til Fuur. Han var en meget flittig præst, en ægte IM's ven, her var han især IM's præst og en skattet IM's taler paa egen. Han var meget virksom for Arabermissionen og holdt mange møder for denne mission. Han skrev en del prædikener og ogsaa flere smaa sange, bl a nr 341 i IM's sangbog (DnA 1935, s 81, Kr Dbl 1. febr 34).

Hjælpepræst hos pastor Nyborg

1926—27: T. S. Sørensen, se Dragstrup-S.

29. 4. jan 1927—10. april 47 (hjpr Samuels k, Kbhvn 14. febr 23): **P. Sigfrid Sørensen**, fl t Stenløse-V, se der.

30. 3. okt 1947 (sp Borre 10. juni 43—10. juli 46): **Thorvald Larsen**, * 1. dec 11 Sdr Hygum. Forældre: Kbmd Laurids L og Petra Wolfsberg. Stud Akad kursus 34, lærer købmandshøjskolen Købmandshvile, Hørsholm 35—43 og 46—47. ~ 20. juni 43 Beatrice Emilie Jane Egelund, * 20. febr 19 Kbhvn. Forældre: Fabrikant Ludvig Dannemann E og Ellen Marie Engel.

Litt: E. Mau: Optegnelser fra H-T præstekald, i Khst saml 1. r I, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent, 1890.

HYLLESTED—VENSLEV— HOLSTEINBORG

Hyllested sogn, 1056 ha, er frugtbart, skovløst og ret fladt; byerne H og en del af Sdr Jellinge.

Venslev sogn, 853 ha, er noget højtliggende mod syd, ellers fladt, frugtbart, en del skov. Byen V.

Holsteinborg sogn, 1132 ha, langs Smaalandskøbenhavn, er ret fladt, meget skovrigt, bakket i Strandskoven, særdeles naturskønt. Byerne: Rude, Sterrede, Bisserup (søgt badested) og Olstrup. Grevskabet Holsteinborg.

1828—40 var Hyllested et pastorat for sig, Venslev-Holsteinborg et pastorat for sig, 1758—84 var provst *Peder Aggerup* sp her, kendt for sit store arbejde for ungdommen og dens opdragelse. 1829—34 var den lærde dr *Wilh. Rothe* (se Vemmelev-H) sp her, 1834—40 pastor *Johan Hahn*, begge disse var de gudeelige forsamlings venner.

Om det kirkelige liv henvises til pag 470 f med oversigt for provstiet, idet størstedelen af vækkelsen i 1830'erne udgik fra dette pastorat. Om pastor Hahn (sp her 1834—40, død af tyfus, 36 aar gl) skrev Peter Rørdam, at han var »den gladeste af alle præster«. J. C. Lindberg skrev, at han var »den folkeligste af alle præster«, og Grundtvig skrev i et mindedigt:

Du var et fredens barn som faa
i Dannevang der findes —
et fredens barn, som klart dog saa,
at uden kamp der ingen krone vindes.

Lensgreve F. A. Holstein († 1836) skaffede præster og lærere, der var vækkelsens venner, til egnen, han fik lic Holm kaldet til præsteembedet her efter pastor Hahn, han fik lægprædikanten Rasmus Sørensen (se nedenfor) kaldet til lærer i Venslev, og han skaffede lægprædikanten Rasmus Ottosen en gaard i Venslev (se s 471). Greven afholdt DMS's 3 første større møder i Holsteinborg 1834—36, og atter holdtes disse møder her 1844 — og 1853. Der blev et rigt samfundsliv, og der blev fyldte kirker. Gendøberne forsøgte at forstyrre, og flere lod sig paavirke, men det lykkedes som helhed at bevare troslivet i folkekirken. Den kloge og modne lægmand, Jakob Fisker, Bisserup († 83), se pag 472, var aldeles uberørt af sekternes propaganda. I Slagelse ansaa man Holsteinborg sogn for den gudelige »smittes« arnested, og fra andre egne kom folk hertil for at høre den levende forkyndelse. Det var et særsyn at finde et sogn »med en troende greve, en troende sognepræst og en troende degn«. Grevens arbejde med at skaffe aftenskoler, husflidsskoler og foredragsmøder satte ogsaa sit præg. Hans traktatselskab uddelte gudelige skrifter, og hans interesse for Ydre mission skabte videre udsyn hos de vakte. Han var en jævn og gavmild vært ved de mange møder, der blev holdt paa Holsteinborg. Grundtvig og Lindberg saa med glæde paa hans arbejde, men biskop Mynster fandt sig ikke godt tilpas med bevægelsen og dens mænd. Pastor lic Holm var levende med i arbejdet, men i sine sidste aar var han svag, og da han døde 1861, var det kirkelige liv i sognet ikke særligt stærkt, selv om der vedblev at være god kkg. I Hertz efterretn tilføjes 1857: De kirkelige forhold cmtales som ret gode efter tidens vilkaar.

H. C. Andersen, der yndede at besøge landets herregaarde, kom ofte paa Holsteinborg. Han var indskrevet som fadder til lensgreve F. C. C. Holstein-H., og der fortælles mange historier om hans besøg her.

Det kirkelige liv i pastoratet fik efterhaanden et stagnerende præg, indtil der kom nye vækkelser, især først i 90'erne. Pastor Vilsen Sørensens komme hertil 1889 betegner et vendepunkt. Han blev omvendt her og gik med hele sin energi og trosvarme ind for IM's arbejde (det var en prædiken om, at den, der ikke har sønnen, har ikke livet — der førte ham til gennembrud), og hans forkyndelse blev i særlig grad kristuspræget. — Der var flere gode medarbejdere, f eks mejeribestyrer Martin Madsen, der blev en anset indremissionær, men især betød det meget, at lensgreve F. C. C. Holstein-Holsteinborg (* 1856, † 1924) saa helhjertet gik ind i IM's arbejde sammen med sin udmærkede hustru, Ellen, f Lindholm. Lensgreve F. C. C. H overtog 1892 godset; han fik snart en række tillidsposter (sogneraadsmnd, fmd i en række landboforeninger, landstingsmd fra 1910 m m). I 90'erne fik han forbindelse med Vilhelm Beck, blev medl af IM's landsstyrelse og betød meget i IM's arbejde; han var med til at præge ledelsen og var en meget brugt taler i missionshuse landet over. Sommer og vinter berejste han landet, sømandsmissionen og herregaardsmissionen havde i særlig grad hans kærlighed. Han var medlem af Kirkefondets besty-

relse. Lensgreven var en fin og aristokratisk mand, men han kunne glæde sig som et barn i søndagsskolen i Rude og Holsteinborg. Han holdt meget af børn »de er aldrig rigtig vigtige eller rigtig gnavne!«. Paa Holsteinborg var han og lensgrevinden straalende værter ved de mange fester og møder, IM's venner var særligt velkomne, og her var lensgrevens svoger, overkammerherre O. Oxholm, ogsaa med til at præge. Paa rigsdagen talte greven for kirkeforfatning, var medl af finansudvalget og kendt som en kvik ordfører for højre. 1912 indbragte han et forslag om kirkeforfatning, men det vandt ikke interesse. Senere tog han i pressen jævnlgt ordet med temperamentsfulde indlæg om forsvaret, Sønderjylland eller kirkelige spørgsmaal. IM's heliggørelsesmøder er flere gange holdt i Rude, første gang i 1901 under grevens ledelse. Ofte har Vilh. Beck talt her, og 1904 holdtes IM's efteraarsmøde i Rude, ligesaa 1908 (ved dette møde udtraadte pastor A. Busch af IM's bestyrelse). Lensgreven skrev flere digte og sange, bl a »Selv har du sagt, at min synd har du glemt«, og »Lær mig at høre, naar din stemme lyder« (IM's sangbog nr 317), ogsaa lensgrevinden skrev sange og udgav opbyggelige bøger. Pastor A. Fibiger blev nær ven med lensgreven og talte over ham ved begravelsen ud fra det for greven saa betydningsfulde ord 1. Jh 5,12. Ogsaa kammerherre S. Barner var hans nære ven.

En række gode lægfolk har iøvrigt baaret IM's arbejde, foruden Jakob Fisker bl a den gamle trofaste indremissionær Ulrik Henriksen († 25) og lærer H. Jensen, Rude. Der blev bygget mh i Hyllested 1893 og i Rude 1902. Pastor Windfeld fortsatte paa udmærket maa- de pastor Sørensens arbejde. Men da han kom hertil, samlede 134 underskrifter for at faa indkaldt grundtvigske præster til særlige gudstjenester. Navnlig i V sogn har der gn aarene været en virksom grundtvigsk kreds. Flere af kapellanerne har været grundtvigsk prægede. Bisserup mh bygget 1922. Fuirendal skovpavillon er udlaant af grevskabet til IM for 50 aar.

15. april 1944 holdtes i V kirke en gudstjeneste, efter at en amerikansk bombemaskine var styrtet ned i byen og havde tændt flere gaarde i brand. Ingen danske omkom.

En række dygtige lærere har virket i pastoratet.

Mest kendt er: Rasmus Sørensen, som er nærmere omtalt i indledningen s 471. Han blev lærer i Venslev, fordi grev Holstein ved at læse et par af hans skrifter havde faaet interesse for ham, efter egen fremsat besøgning entlediget, udgiver af »Almuevennen« (sm m I. A. Hansen, fh skomager i Slagelse, politiker), agitator i bondevenlig retning, lægmands- prædikant, højskoleforst i Uldum, folketingsmd for Sæby-kredsen 1849—52, søgte ikke genv, udvandre i 1852 til Amerika, hvor fl af hans børn var bosat, kom ofte hjem, idet han virkede som en slags udvandrereagent, † i Kbhvn 1865. Fra gl tid var det bestemt, at kun saadanne degne, der havde taget studentereks, maatte prædike under præstens forfald. Præsterne tog næppe alt for bogstavelig paa denne bestemmelse, og biskopperne saa vist ogsaa igennem fingre dermed. Da den nye stud klasse, de eksaminerede lærere, i 1790'erne begyndte at tiltræde som kirkesangere, fremkom det spørgsmaal, om de ogsaa maatte prædike for præsterne. I ledende kirkelige kredse besvarede man spørgsmaalet med et nej. Ved Sørensens ankomst til Venslev var sognepræst Galschiønt en udvetet olding, der intet kunne udrette. Han bad derfor S om at prædike for ham,

naar han skulle gøre tjeneste i Venslev kirke. »Jeg kommer vel næppe i kirken, før de bærer mig i kiste paa kirkegaarden«, sagde den gamle præst. »Jeg ved, De er en velstuderet mand. Saaledes gør Fasmer i Hyllested kirke, og jeg tror nok, De kan ligesaa godt som han.« S rettede sig efter præstens ønske, og saaledes gik det, indtil Galschiøtt afgik ved døden et aar efter. Saa kom der skrivelse fra biskop Münster, der tilkendegav S, at han ikke maatte prædike i kirken. Han havde iøvrigt ikke betraadt prædikestolen. R. S lo ad skrivelserne, og det kunne han have meget god grund til, baade naar han tog de studerede degnes egnet til hvervet i almindelighed og Fasmers kvalifikationer i særdeleshed i betragtning. S var talsmand for den alm værnepligts indførelse, fæstes overgang til selveje, udjævning af skatterne paa det privilegerede og uprivilegerede hartkorn, udstykning af herregaarde, hvorefter hovedbygningerne skulle anvendes til højere bondeskole. Sammen med Rasmus Ottesen deltog han i den religiøse lægmandsbewægelse her i »det hellige land«. Som lægprædikant rejste han sammen med Peter Larsen Skræppenborg og var præget af Grundtvig, ogsaa af troens skoletanker, men da Grundtvig erklærede, at den ikke var en skolesag, skrev han: »Ja, troen er virkelig en skolesag«. Med ildhu og uforfærdethed gik S den vej, hans varme hjerte og gode forstand dikterede ham at følge. Hans ordførerskab ved de gudelige forsamlinger, han og hans meningsfæller lod afholde, indbragte ham af og til en bøde i henhold til en 100 aar gammel forordning. Her paa en skete det i 1837, og bøden var paa 100 rbd. I Slagelse residerede rationalismens ord- og pennefører, pastor Bastholm, der ivrigt docerede visdommen om dyden som kernen i Kristi lære. R. S var hans skarpeste modstander, troens varme forsvare, og udgav et skrift, hvori han stemplede nogle udtalelser af Bastholm som ukristelige, ugudelige og løgnagtige. Bastholm anlagde sag mod ham og fik ham idømt en mulkt paa 100 rdl og sat ham under censur. —

Som lægprædikant kom R. S i forbindelse med mange fortrykte mennesker, hvis sjæle man, som skik var i aarh, havde ment at kunne nære ved den tørre føde, de evindelige katekisationer afgav. Han traf overalt en bondestand, som endnu bar mærker af og følte trykket fra herregaardene, og en husmandsstand, som maatte gøre pligtarbejde paa herregaardene og eventuelt lægge ryg til en dragt klø, om man ikke oppede sig. En mand af den støbning — som R. S, der fra barnsben havde bevæget sig imellem og holdt af disse folk — maatte nødvendigvis snart indse, at den religiøse bevægelse ville ebbe ud, danne vildskud eller blive stillestaaende, om man ikke ogsaa fremmede oplysningen og forbedrede de sociale forhold, bl a ogsaa kom den herskende brændevinsdriking til livs. Herpaa lagde S da efterhaanden mere vægt, og i den følgende tid agiterede han for oprettelse af højere bondeskoler — selv oprettede han i 1848 Nørrejyllands første højskole. Snart var han en førende skikkelse i bondebewægelsen, der særlig paa Holbæk-egnen var ret stærk, og kancelliet saa paa ingen maade med milde øjne paa R. S og hans fæller. Havde kancelliet holdt et vaagent øje med de gudelige forsamlinger, saa holdt det endnu bedre øje med de politiske forsamlinger. — Mange af R. S's idéer var tiden ikke moden til at fremme; han indsaat det haabløse i kampen, længtes efter forhold, hvor der var mere frihed, og rejste til Amerika. — R. S udgav mange bøger og skrifter; hans »Mit levnedsløb« er meget interessant, og hans bibelhistorie tidens bedste. Han udgav ogsaa en kirkehistorie og »Kateketisk udvikling af Luthers katekismus« m m. Han var en ualmindelig dygtig lærer, som F. A. Holstein ved hver eksamen med glæde og tilfredshed takkede, og han kunne til skolens brug faa alt, hvad han ønskede. I aftenskolen underviste han i regning og skrivning og fortalte af Saxos og Snorres krøniker. — Efter F. A. Holsteins død mærkede R. S snart, at der blæste en køligere vind fra Holsteinborg mod Venslev skole. Da det første sogneforstanderskab i 1841 skulle vælges, ønskede bønderne i Holsteinborg-Venslev kommune S valgt til sogneforstander. Men den unge greve nægtede ham at afgive stemme, fordi han ikke havde valget. R. S protesterede alvorligt mod denne afgørelse, da loven gav valget til ejere og brugere af jordlod med mindst 1 td hartkorn, og skolejorden var paa 1½ td hartkorn, men greven skød sig ind under, at skolejorden først var ansat til hartkorn efter den nye matrikels bestemmelser, som endnu ikke var traadt i kraft. Greven indgav klage over S's utilbørlige opførsel under valghand-

lingen. Der blev anlagt justitssag imod ham, og han idømtes en bøde paa rdl. R. S's klage over afvisningen ved valgbordet blev afslaaet. — I anledning af, at R. S i 1842 begærede under visse betingelser at fratæde sit embede, afæskede kancelliet provst Brasen en erklæring. Den myndige provst, der vist holdt af at anses som retfærdighedens talsmand indenfor sit virkefelt, nedskrev 11. juni 1842 sit prot kontra: R. S har været blandt de mest udmærkede lærere, og den ensidige iver som fører for et kirkeligt parti indvirkede længe ikke paa embedets førelse. Han forberedte unge mennesker til seminariet, for hvem han prædikede sine meninger; de nød undervisningen sammen med børnene for en del og hjalp at undervise dem, hvilket alt gav friskhed og fremgang i fortrinlig grad. Senere tog han paa vækkelsesrejser, hvilket skadede skolen, og han tabte terræn hos sine meningsfæller, vist fordi han gjorde yderligere fordringer i de uadvortes kirkelige forhold, f t befletter han sig paa politiske forhold. Han skrev i hastværk en læsebog for at rette paa sine økonomiske kaar, men bogen bærer præg af hastværket. Hertil havde greven støttet ham økonomisk, men forholdet til greven blev køligere efter nogle vælgermøder i Hyllested og Venslev, hvor han støttede greven, og denne tog sin økonomiske understøttelse fra ham. Ogsaa sognepræsten staar han i mindre godt forhold til. I virkeligheden ønskes hans fratreden ligesaa meget af greven og sognepræsten som af ham selv. Hans skole er endnu blandt de bedre i provstiet, og han staar i godt forhold til befolkningen. Selv om hans forhold i flere henseender ikke har været at bifalde, og hans haarde og i visse maader ubændige karakter har bragt ham i ubehagelige konflikter med sognepræsten og skolepatronen (greven), tror vi dog ogsaa, at der fra disse, især fra sognepræstens side, kunne have været vist større visdom, og at S under andre omstændigheder ville kunne have skikket sig anderledes. For saa vidt forholdet ikke ligger paa S alene, kunne det gentage sig ved enhver misforstaelse, hvori en lærer kunne komme med sin foresatte, og virke saaledes, at han maatte søge afsked eller forflyttelse, og derved hans stilling blive alt for fortrykt, og hans foresatte savne den opfordring til venligt tilsyn for den underordnede som deres eget ønske paa eget gebet at leve i fred. . . Vi mener, at hans ønske om entledigelse er en ubetænksomhed og til fordærvelse for ham og hans familie og kan ikke anbefale. . . men ønsker, at der tilkendegives S, at han ikke kan vente indkomster af sit embede efter fratædelsen, og at han ej heller vil have krav paa skolelærernes hjælpekasse for sig og familie (J. C. Jessen).

I skrivelse af 18. aug 1847 til »Skolelærforf's tid« bad han sine venner om at hjælpe ham og hans familie til Amerika. »Kun 2 udveje for mig, enten søge tilbage til børneskolen, hvis livsfrugt jeg anser omtrent for spildt, uden at en fortsat skole for det voksne folk følger efter, eller at udvandre til et land og folk, hvor skolen for det voksne folkeliv siden Franklins tid er en praktisk hovedsag og er i fuld udførelse — nemlig udvandre til de nord-amerikanske fristater«. — 1852 udvandrede han.

Mynster skrev ved visitats 1836: 65 børn, den bekendte R. S, meget duelig og flittig skolelærer, kath levende og godt med mindre skraal, end jeg havde ventet, ogsaa forekom intet kolerisk i hans katekisation. Fremgang meget god. (I omtale af de kirkelige forhold skelnede biskoppen mellem »præstekristne« og »degnekristne«, eftersom de holdt sig til sognepræstens forsamling eller til de gudelige forsamlinger).

1844—94 var Ad. Jacobsen lærer i Hyllested. Han havde udmærkelse til sin eksamen.

»J havde en ualmindelig evne til at vække børnenes lyst og gøre dem interesserede i skolearbejdet. Naar det da ikke var rene dødbidernaturer, skulle han nok faa dem i trit efterhaanden«, fortæller hans gl elev Johs. Vedel. »J var en særpræget, viljefast mand med sans for realiteter, kundskabsrig, flittig, hæderlig karakter, men kun de nære venner anede, at han havde et varmt hjerte, og populær var han ikke« (N. Nielsen i Sorø amts aarb 1919). — I 1851 søgte J om understøttelse paa finansloven til udvidelse af undervisningen i skolen (real-skoleafdeling). Ministeriet paaskønnede hans iver i sit kald, men mente, at den tilsigtede undervisning kunne meddeles i aftenskolen, og frygtede, at udvidelsen kunne skade skolen i det hele. J forberedte adskillige til optagelse paa Herlufsholm o skoler, og han og hans hustru, der var barnløse, opdrog flere plejebørn i deres hjem. Han holdt foredrag

over emner fra naturfagene, ogsaa historiske foredrag. 1866—67 var han med offentlig understøttelse paa Landbohøjskolen og hørte forelæsninger over naturfagene, fra Landhusholdningsselskabet fik han 100 kr. til indkøb af apparater, paa finansloven til do 200 kr., i 1875 fik han paa finansloven 400 kr i rejseudgifter for at studere folkeskolevæsenet i Sverige, i 1879 300 kr i samme øjemed til rejse i Norge. Forfatterskab: Dansk grammatik, Naturens bog, Digte til skolebrug, Meddelelser om Hyllested sogn, Afhandlinger: Om landsbygskolens reform, Om galvanisme, Om elektromagnetismen, Om hjernens virksomhed, Om livsforsikring, osv.

I Rude var Lars Hansen lærer 1892—1914, en anset mand, der levede sit liv med Gud og inderligt ønskede at føre sine elever til tro. Han efterfulgtes af lærer H. K. Jensen (* 1884, † 1937) der betød meget for IM og KFUM paa enen.

1914 oplyses: Ret god kkg, IM fremherskende, stærk Blaa Kors-bevægelse, 6 fam til Høve frimgh, 1922: God kkg, ikke saa lidt liv, 4 IMsmf, KFUM og K, sdsks, KS i V, 1934: Kkg 10—12 pct, Det aandelige liv præges væsentligt af IM, 4 mh (partikulier C. Pedersen, Hyllested, Rude: malerm Christensen, Ho: fisker Jakob Rasmussen, Bisserup), 1942: Kkg 8—15 pct, præges af IM, ledere: Hy: bager Olsen, V: gdjr Karl Ringe, Ho: fisker Jacob Rasmussen, Rude: malerm Christensen, 4 santalkredse, 3 sdsks, bibellæsn, KFUM og K, kirkeblad, gr santalkreds i V (lærer Nicolaisen), 1950: Kkg 9—8—12 pct, 3 mh og en skovpavillon (tilhører IM), 4 IM kredse, ledere: Hy: bager Olsen, V: gdjr Karl Ringe, Rude: sogneraadsfmd S. P. Christensen, Bisserup: fru Vih. Rasmussen, ungdomsm, KFUM (60) og K (40), 4 sdsks, IM-kredse, bibellæsn, 2 fh, c 80 til Høve frimgh, sygehus i Rude.

Hyllested kirke er romansk, af kamp, senere overhvalvet og forsynet med hvidkalket, kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Udskaaert altertavle fra 1594, i midten et maleri (nadværen) malet direkte paa egeplanke, fundet ved restaurering 1945. Det tidligere alterbillede hænges i kirkens skib (nedtagelsen af korset), prædikestol fra 1605, rest 1945, romansk font, smuk alterkalk fra 1555, krucifix fra 1520, 150 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 873—81, S. M. Beyer: Topogr over V Fl herreds pastorater, 1820, s 100 f. Mackeprang, s 77—78.

Venslev kirke er romansk, af kamp, koret nedrevet i gotisk tid, og skibet forlænget mod øst, samtidig er kirken overhvalvet og forsynet med taarn, vaabenhus mod syd (nu er indgangen i taarnet), kapel mod nord fra 1667. Udskaaert altertavle i bruskbarok med kopi af C. Bloch: Opstandelsen. Højrenæssanceprædikestol fra 1615 med evangelisterne, stor romansk font, smuk alterkalk fra 1578, gotisk krucifix fra 1475. 130 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 882—90, Beyer, s 103. Mackeprang, s 406.

Holsteinborg kirke er i H slots nordlige del af den vestre fløj, gaar gennem to etager, indviet 1728, fladt gibset loft, med grevernes vaaben, rundt om siderne et pulpitur, baaret af søjler. Alterbillede af H. Krock: Gethsemane. Prædikestol og font af rødbrunt marmor. 250 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 891—94, Beyer, s 106.

Altergæster: 1891: 395 og 350 og 369, 1926: 350 og 300 og 600, 1942: 450 og 300 og 600, 1950: 324 og 258 og 1150. Folketal: 1850: 611 og 365 og 733, 1901: 726 og 330 og 774, 1921: 573 og 331 og 665, 1950: 563 og 307 og 682. Menighedsraad: 1910: 5 IM, 7 kirk, 1922: 11 IM, 7 u p (gr), 1934: 9 IM, 9 u p (gr), 1949: 7 IM, 11 ikke IM. Kommunevalg: 1943: Hy: Soc 32 (0), venstre 439 (4), IM 35 (1). — Venslev-Ho: Soc 92 (1), kons 38 (1), venstre 115 (3), IM 139 (3), 1950: Hy: venstre 167 (4), u p 43 (1). — Venslev-Ho: Kons 71 (1), venstre og husm 108 (3), u p 111 (2), IM 157 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 352 byg, 72 havre, b) 36 byg, 50 rdl, c) naturalier, 100 rdl fra godset, d) 300 rdl, e) 66 td ld. — 1870: Regul 2400 kr, netto 5148 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1839, moderniseret 1951.

18. 2. dec 1840—1. dec 61 (sp Venslev-Ho 2. juli 28): Lic theol **Jens Albert Leonhard Holm**, * 30. aug 99 Chrhavn, Kbhvn. Forældre: Kaptajn i Det asiatiske Kompagni Jens Axel H og Karen Kirstine Abel. Stud Brgds C 16, c april 20 (l), lic theol i Berlin 22, rkp Hyllested-V-H 21. febr 27, † 1. dec 61. ~ 19. aug 27 Johanne Jacobine Caspersen, * 7. okt 10 Chrhavn, † 1. dec 93. Forældre: Ankersmed og borgerrepræsentant Hans C og Christine Jørgensen.

Udgav en bog om grev F. A. Holstein, 1844.

Lic Holm blev kaldet hertil af grev Holstein og var hans særlige præst. Han var fra Chrhavn og fra drengæarene nær ven af P. A. Fenger, men han var ikke saa udpræget grundtvigsk som Fenger. H var en af lederne i vækkelsen og i broderkonventet og øvede megen indflydelse (se pag 467). Han var en kyndig vejleder for lægfolket og nød stor anseelse paa enen blandt de vakte.

Mynster omtaler den smukke ny pgd, men skriver 1852, at lic Holms prædikens klarhed druknede i uendelig vidtløftighed, foredraget frit, men næsten med for stor kraft; større nidkærdhed end varme. Overalt fattedes det hjertelige moment. Af ældre var der ikke mange, men ungdommen talrig og svarede særdeles vel. (1844 fandt Mynster Holms prædiken »noget haard og myndig, men levende og frit.«) (M I, 136).

E I 680, S I, 825.

Hjælpepræst hos lic Holm

1852—61: C. E. Kirketerp, kkp her, se nedf.

19. 20. jan 1863—22. juli 72 (sp Aale-Tørring 25. febr 53): **R. T. Fenger**, fl t Hvedstrup-F, se der.

20. 7. okt 1872—30. nov 88 (sp Bælum-S 11. marts 65): Provst **Frederik Adolph Christian Møller**, * 17. april 17 Viborg. Forældre: Oberst ved 2. jyske infreg Frederik Chr. M og Margrethe Utilia Astrup. Stud priv 34, c april 41 (h), skolebest Kbhvn, vicepastor Ulbjerg-L 11. jan 58, provst Rinds-Nørlyng herr 27. jan 63, provst Hellum-Hindsted herr 11. marts 65, provst V-Ø Flakkebjerg herr 20. okt 86, afsk 30. nov 88, r af Dbg 89, † 20. juli 05. ~¹ 14. nov 46 Marie Cecilie Eltong, * 15. dec 18 Kbhvn, † 29. dec 48. Forældre: Prokurator Peter E og Petrea Magdalene Holm. ~² 10. juni 51 Vilhelm. Marie Baadsgaard, * 10. april 26 Kbhvn, † 10. juni 03. Forældre: Jstrd, byfoged i Bøgsense Hans Kofod H og Elisabeth Margrethe Schüerer.

Provst Møller var provst i alle de sognekald, han havde, en dygtig administrator, myndig og saglig overfor præster og lærere, skolen havde han store interesse. Han var højkirkelig og ret betydelig som prædikant. Han udgav 44—45 en beretning om sin skole i Kbhvn. (Næstved tid 25. juli 05, Nationaltid 21. juli 05).

21. 22. nov 1889—31. dec 13 (sp Skivum-G 19. juli 81): **Frederik Christopher Vilsen Sørensen**, * 20. juli 48 Sæby. Forældre: Kbm Chr. S og Ane Marie Schade, adopt Vilsen. Stud priv 67, c 74¹ (h), hjpr Vorgod-NV 1. marts 75, sp Omø 7. juni 76, afsk 31. dec 13, † 31. okt 20. ~¹ 7. april 75 Karen Schierup, * 15. aug 53

Rørup, † 4. febr 90. Forældre: Proprietær Peter Chr. S og Rasmine Severine Rasmussen. ~² 24. febr 91 Caroline Jensine Schmidt, * 25. maj 38 Hobro, † 23. april 05. Forældre: Snedker Jens Christensen S og Dortha Eleonora Lange. ~³ 22. maj 06 Else Larsen, * 14. okt 74 Quidinge ved Helsingborg, † 6. nov 07. Forældre: Entreprenør i Aalborg Jens L og Ane Johanne Christensen. ~⁴ 20. juni 11 Agnes Cathrine Schmidt, * 16. dec 83 Vildbjerg. Forældre Kbmnd Jens Peter S og Kirsten Marie Nielsen. — Datter ~ Bjerrum, miss Indien. Sønesøn: Grønland.

Pastor S var en stille og trofast mand, en ægte IM's præst, der stod som en fader i troslivet her i pastoratet. Han kom samvittighedsfuldt til møderne og paa besøg i hjemmene og arbejdede godt sammen med grev Holstein. Han var beskeden og ægte, meget optaget af Ydre Mission. Efter at have taget afsked flyttede han til sin barndoms by, Sæby, hvor han havde en god tjeneste som hjælpepræst ((DnA 1922, s 60).

22. 18. april 1914—6. nov 23 (sp Nimtofte-T 21. juni 94): **Julius Windfeld**, * 16. aug 66 Gerding. Faderen: Sp Kristrup (af Skibsted-L), † 94, se der. Stud Randers 85, c 91¹ (h₁), lærer Kbhvn, hjpr Kristrup 12. april 93, † 6. nov 23. ~ 14. okt 94 Anna Christine Thomsen, * 22. dec 68 Reykjavik, † 24. april 42. Forældre: Kbmnd Hans Theodor August T og Anna Christine Sørensen. — Søn: Sp Kapernaums k, Kbhvn. Datter ~ Lund, Lemvig-N.

Pastor W var et af de mest levende mennesker, man kunne tænke sig, en bestandig sprudlende kilde, der uafladeligt vældede op med alskens paahit, friske vendinger, muntre fløjtetoner, fuld af musik, som han var. Som præst stod han afgjort i IM. Hans gerning, særlig i Nimtofte, blev rigt velsignet af Gud, han havde stor kirkegang, og han gennempløjede sine sogne med husbesøg. Altid paa færde med Guds ord. Som prædikant var han original, kedelig var han mindst af alt. Men han holdt sig meget tilbage, det var vanskeligt at trække ham ud af sin hule. Det hængte maaske sammen med, at han ikke var stærk af helbred, han var en beskeden mand og ualmindelig afholdt i sine sogne. Men sin lykkeligste præstetid havde han nok i Jylland. Han døde pludseligt at et hjerteslag.

Han kendte præstegerningens glæder og bekymringer; aldrig tog han det let. Begravelsestaler kunne være ham en lidelse, og almindelig prædikenforberedelse tog meget stærkt paa hans faa kræfter, men han kendte ogsaa glæden: at han, der ikke tænkte stort om sig selv, fik lov til at vise mennesker vej til frelsen.

Trods hans færden overalt i sognene var han et hjemmemenneske, der elskede sit hjem og sine bøger, han trængte til ro, baade legemligt og aandeligt.

En landsbypræst, der gjorde sin pligt, en sognepræst, der kendte sine sogne!

(A. Fibiger: Guds vandringsmænd I, 1930, s 135 f, DnA 1925, s 68, V Windfeld i Hjæmliv og trosliv IV, s 109—48).

23. 14. juli 1924—14. nov 36 (sp Ejstrup 23. sept 13): **Johannes Christian Olsen**, * 14. aug 77 Næstved. Forældre: Skomagerm, byraads-

medl Johannes Chr. O og Jacobine Vilhelmine Jørgensen. Kontorist, stud priv 97, c 03 (I), sekretær KFUM Slagelse 03, do Hillerød 05, hjpr Sct Michaelis k, Fredericia 30. aug 08, † 14. nov 36. ~ 20. marts 04 her i Hyllested k Jensine Cathrine Jensen, * 18. okt 72 Blidstrup, Mors. Forældre: Indsidder Peder Chr. J og Mette Cathrine Jensen.

BM Sudanmissionen 13, fmd 24. Udg: 10: Hvor driver vi hen?, 12: Frelse og fortabelse, medred IMtid 09—13.

Pastor O deltog som student flittigt i dsdk og ungdomsarbejde. I KFUM og K var han en skattet taler og gjorde et godt arbejde i Vest- og Nordsjælland. Men mest lærte han af Fr. Zeuthen i Fredericia, hans faderlige ven. Chr. Ludwigs kunne i sit blad være haard ved ham, hans iver kunne være større end hans omtanke i de unge aar. Men han var en præst med hjertet paa rette sted, helt igennem missionsmand. Man glemte ikke let hans prædiken. Et stort arbejde gjorde han for Sudanmissionen. Provst C. T. Lund talte over ham og fremhævede, at O var en præst, som ikke havde skuffet de forventninger, man havde stillet til ham, og omtalte hans svære sygeleje og hans frimodighed over for døden (DnA 1938, s 57—58).

24. 1. marts 1937—21. april 43 (sp Nørhaa 19. jan 33): **T. P. Hansen**, fl t Feldballe-N, se der.

25. 29. sept 1943 (kkp Absalons k, Kbhvn 1. marts 39): **Ove Højland**, * 29. nov 04 Kbhvn. Forældre: Montør Hans Peter H og Caroline Mette Kirstine Pedersen. Stud St kursus 25, c 31¹ (h₂), hjpr Assing 17. april 31, sp Maarum 17. april 32. ~ 26. juli 31 Ellen Kirstine Sørensen, * 5. juli 06 Kbhvn. Forældre: Ovnsætter Søren Peter S og Larsigne Jensen. — Broder: Vindum.

Kredsfdmnd Sydvestsjællands kredsfdm for IM og DMS's kredsfdm.

Kaldskapellan

(Bopæl i Bisserup)
(Oprettet 1820)

5. 16. april 1847—2. maj 52 (hjpr Mesinge 26. febr 45): **C. P. J. Münster**, fl t Hundborg-J, se der.

6. 8. juli 1853—13. jan 61 (hjpr her 1. juli 52): **C. E. Kirketerp**, fl t Uldum-L, se Greve-K.

7. 31. maj 1861—26. juni 76: **J. T. Kragh**, fl t Kornerup-S, se Gudbjerg.

8. 4. sept 1876—23. jan 83 (hjpr Karrebæk 24. april 74): **C. F. Balslev**, fl t Ulfborg-R, se Borup-K.

9. 7. april 1883—28. juli 86 (hjpr Munkebo 2. jan 82): **P. Jakobsen**, fl t Hjortlund-K, se Gamborg.

10. 20. okt 1886—16. sept 89: **J. N. M. C. Møller**, fl t Lime, se V Ulslev.

11. 2. dec 1889—1. juli 93 (hjpr Dalby-T 14. sept 88): **H. N. M. Glahn**, fl t Roholte, se Kongsted.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

(Bopæl i Bisserup)
(Oprettet 22. jan 1894)

1. 6. april 1894—24. juni 1901 (hjpr Karlby-V 5. febr 91): **C. M. Schmidt**, fl t Lading-F-S, se Mesinge.

2. 31. aug 1901—29. april 10 (hjpr Borris-F 19. jan 98): **O. V. Petri**, fl t Nr Jernløse-K, se der.

3. 23. aug 1910—27. marts 17 (kkp Vordingborg 27. jan 06): **P. F. A. Poulsen**, fl t Aversi-T, se der.

4. 11. sept 1917—22. dec 23: **Jens Carl Letting**, * 3. juni 89 Grødde, Ikast. Forældre: Husmand Peder Pedersen og Ellen Margrethe Pedersen. Navneforandring 12, stud Viborg 10, c 17¹ (l), afsk 22. dec 23, † 12. juli 32. ~ 23. okt 17 Ellen Carla Lundberg. Forældre: Ingeniør Carl L og Dagmar Elisabeth Thomsen.

Pastor L var en dygtig teolog. Som præst flittig og nidkær; en varmhjertet prædikant, der altid kunne regne med fulde kirker. Som menneske en fin og from personlighed. Modnet gennem den svære sygdom, der fulgte ham gennem hele hans præstegerning. Han blev lam og til sidst hjælpeløs i legemlig henseende. Han stillede sig uden for de kirkelige retninger, men det var hovedsagelig IM, der samlede sig om ham.

5. 2. sept 1924—21. febr 29: **F. Odsbjerg**, fl t Søllested, Lolland, se der.

6. 31. maj 1929—13. juni 41: **G. Berg-Sørensen**, fl t Reerslev-V, se rkp Mariendals k, Frberg.

7. 22. sept 1941: **Helge Jessen Andersen**, * 6. juni 15 Frberg. Forældre: Fuldmægtig Anders Peter A og Elna Jessen. Stud Østersøg 34, c 41¹ (h:). ~ 19. okt 41 Marie Louise Leth, * 22. marts 17 Kbhvn. Faderen: Sp Ballerup-M, † 37, se der. — Søster ~ Bay-Hansen, Rørby.

Herredsrepr Kirkesagens venner, lærer Gerlev idrætsskole.

Litt: Louis Blauenfeldt: Sennepstræets rod, s 67 f, C. F. Rønne: Opvækkelsen i Sydvestsjælland, Nord maanedsskr 1880, s 413 f, A. Jacobsen: Medd om Hyllested sogn, 1910, J. L. A. Holm. Grev F. A. Holstein, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent, 1890, H. Begtrup: Menighedsliv i gr kredse II, Hjemliv og trosliv IV. Se iverigt foran, A. P. Lambert-Jensen: Træk af egnens aandelige historie (H kirkeblad 1941—42), A. Fibiger: Guds vandingsmænd I, 97 f (om grev C. C. Holstein), J. P. Jensen: Rs. Ottonsen, Sorø amts hist aarb XI, 63 f, Emil Steenvinkel: Hjemliv og trosliv paa Holsteinborg i lensgreve F. C. C. Holsteins dage, Hjemliv og trosliv XVII, 1951, s 6—81, Estrid Bech i Danske hjem ved aarhundredeskiftet, 1947, Anderseniana, Vol V—VI: H. C. Andersen paa Holsteinborg, Hist aarb f Sorø amt VIII, 1920 (Johs. Vedel om grev F. A. Holstein), Johs. C. Jessen: V-Ø Flakkebjerg herreders skolehistorie, 1938, s 187 f.

ØRSLEV—BJERRE

Ørslev-Bjerre pastorat, 1420 og 918 ha, er ret bakket, Ø sogn langs Smaalandsøhavet, skovrigt og smukt, øen Glænø med skov. Byerne: Ø, Stubberup og Sibberup. Hg Sninge. B sogn skovløst. Byerne: B og Bøgelunde. Feddene har en ejendommeligt natur med rigt fugleliv.

Det kirkelige liv. Af præsterne i ældre tid er den mest bekendte den som skolemand og forfatter fortjente med *Hans M. Ravn*, † 1663

(Hist tidsskr 3. r IV, s 495—584). En brand i juni 1821 lagde hele Ø by i aske.

Vækkelsen omkring Holsteinborg mærkedes paa flere maader, især i Ø sogn. Der blev holdt gudelige forsamlinger. Pastor *Westengaard* var »en duelig, i omgang vakker og sagtmødig mand« (Mynster), der stod velvilligt over for de vakte. Den mest kendte præst i det sidste aarh er *Jens Schjørring*. Han var blevet vakt ved at høre Grundtvig i Vartov og havde været kapellan hos Vilh. Birkedal. Han var en levende grundtvigsk forkynder, en frihedsvæn, i politisk henseende venstremand, da de fleste præster sluttede sig til højrepartiet; hans glade sind og følelsesfulde prædiken samlede mange. Han var en vækker, og han var en sanger, som gjorde menigheden til en syngende menighed. Han stod i spidsen for de kirkelige vennemøder paa egnen, og de samlede mange.

Pastor Aage Møller skriver: Ø pgd ligger lunt under en bakke med sin store have op mod kirken; fra en høj i haven er der udsigt over den frodige egn til Smaalandsøhavet og Glænø. Mon ikke H. C. Andersen, som ofte kom paa Holsteinborg, her har skrevet: »Hvor reder sommeren vel blomstersengen mer rigt end her ned til den aabne strand! Hvor staar fuldmaanen over kløverenngen mer dejligt end i bøgens fædreland...« Aage Møller fortsatte Schjørrings arbejde med stor samvittighedsfuldhed, han var leder af det grundtvigske arbejde paa egnen, og efter (senere biskop C. Møllers (da i Slagelse) opfordring, blev han rejsepræst for KS 98. Han fortsatte de gr vennemøder. Pastor *Steenngaard* var en lille, stilfærdig mand uden særligt partipræg. Kirkelivet har gennem tiderne været stærkest i Ø sogn, svagere i B. Især har der været en del kirkeligt liv paa Glænø. Mange gode folk har fra denne ø været flittige kirkegængere, skønt der er langt til kirke. 1881 byggedes der dæmning dertil, saa man lettere kunne komme over til Sjælland. En gammel fisker, *Niels Jensen*, veteran fra 1864, var Aage Møllers gode støtte.

En mand, som ogsaa har betydet meget, var den kendte forsøgsleder Peter Nielsen (* 1829, † 97). Han stammede fra et fattigt, sønderjysk landarbejderhjem i Vonsbæk, ville gerne være præst, men først 1855 lykkedes det ham at komme paa Jelling seminarium, og 1859 blev han lærer i Ørslev. — Aaret efter blev han gift med en datter af pastor C. F. Rønne, Høve. Hans letbevægede og alvorligt religiøse sind blev grebet af Rønnes forkyndelse. Senere blev han knyttet til den grundtvigske bevægelse, virkede stærkt for oplysningsmøder, nationale fester og var meget aktiv i skyttesagen. Efterhaanden fik han et speciale i at studere dansk flora, ledede planteforsøg og vandt et anset navn for sine frøforbedringer. 1886 tog han afsked som lærer, overtog en gaard i det nærliggende Tystofte, hvor han oprettede sin kendte forsøgsstation og blev statskonsulent og forsøgsleder i plantekultur (DBL XVII). I ethvert konversationsleksikon vil man kunne finde oplysninger om Nielsens velsignelsesrige virksomhed. Ellers er hans liv og virke mest udførligt og bedst skildret i P. Andersens bog »P. Nielsen«. Men det stærkeste indtryk af, hvad N har betydet for dansk landbrug, vil man faa ved en sommerdag, maaske bedst henad høst, at færdes ved Skelskø-egnens mangartede, frodige fremarker og iagttagelse egnens høje plantekultur. »Hans skønneste mindesmærke skal være de velplejede græsmarker, som, hver gang vinter viger for vaar, stille og kønt bærer vidnesbyrd om, hvad han har virket«, skrev hans ven og kollega, forfatteren Zakarias Nielsen. — P. Nielsens eftermand i embedet skriver: »Efter samstemmende vidnesbyrd fra folk,

som har gaaet i skole hos N, maa jeg berette, at han var en udmærket religionslærer — jeg kender ham ogsaa som en dybt grebet, alvorligt troende kristen (gr) —; ogsaa i alle de andre fag skal hans skole have staaet paa et højt trin, ud over det almindelige, hvilket ogsaa er bevidnet af biskop Martensen i 1866 og 1877. Kort: alt, hvad han paa sig, skulle gøres godt. Fra 1877 fik han tilladelse til at holde hjælpelærere. Af disse var jeg den sidste (1882—86). P. N var sønderjyde, og den sønderjyske sag laa ham stærkt paa sinde. I hans lærertid virkede han meget i tale og avisartikler for bøndernes oplysning og økonomiske fremgang. Han holdt aftenskole, stiftede skytte- og gymnastikforening, uddannede flere af sin elever til optagelse paa seminarium osv. — Hans lystarbejde var botanikken; rustsvampene og deres skadelige angreb paa græs- og kornsorter studerede han saa indgaaende, at han gjorde flere nyopdagelser. Han rettede ogsaa adskilligt i professor Langes haandbog i den danske flora. Han blev kendt viden om, blev optaget i »Botanisk Selskab« og nævnedes i engelske og franske fagblade.

P. N var en meget interesseret skolemand og fandt vej til skole- og lærermøderne, hvor han ofte udtalte sig djærvt og rammende. — Men frem for alt var P. N en god mand, afholdt af egenbeboere, ikke mindst af kolleger og medarbejdere (Johs. C. Jessen).

1866—1926 var Niels Christian Arentoft lærer i Ørslev. 1890—1931 var Just Povlsen lærer paa Glæne. Han forberedte i sit hjem mange unge til præliminæreksamen og var en dygtig lærer.

IM har gn aarene haft nogle tilhængere, især paa Glæne, hvor der er missionshus. Pastor Lund-Jacobsen arbejdede i tilslutning til IM og KFUM, meget af IM's liv har været i forbindelse med IM i Rude.

1908 oplyses: God kkg, især i Ø, grundtvigsk præg, velvillig befolkning, 1926: Kkg 6 og 5 pct, lidt IM (forvalter Jørgensen, Sne-dinge), fh i Bøgelunde, 1931: Kkg 12 og 9 pct, velvilje, kirkelig interesse, rester af grundtvigsk kirkeliv, lille IMkreds i Ø, bibellæsn, velbesøgte ungdomsm, stor og interesseret KFUM og K, gode forhold, 1939: Kkg 12 og 9 pct, gode, folkekirkelige forhold, gammelt grundtvigsk liv med velbesøgte kristelige foredragsmøder, KS sammen med Venslev, velbesøgte mgh- og ungdomsmøder, studiekreds, sykkreds, kirkebil, KFUM og K sm s Rude, 1950: Kkg 15 og 10 pct, de gamle dør, de unge vanskelige at faa i tale kristeligt set, godt besøgte kr foredragsmøder, sønderjysk ungdomsf, iøvrigt som 1939.

Ørslev kirke, korskirke, er anselig, romansk, af kamp, overhvalvet i 14. aarh, murene er forhøjede, anselige kapeller mod nord og syd, koret fra 15. aarh, kamgavlet. Hvidkalket taarn. Mange smukke enkeltheder. Vaabenhus i taarnet, meget interessante kalkmalier fra c 1350, anselig udskaaret altertavle fra c 1625 med skriftsteder i de 4 nederste felter og nadverbilleder i topfeltet, samtidig udskaaret prædikestol, romansk font, messingdøbefad fra 1613, epitafier og mindestene. 200 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 895—913, S. M. Beyer: Topogra o V Fl herreds pastorater, 1820, s 113—17, Aug. Fr. Schmidt: Danm helligkilder, s 121, Magnus Petersen: Kalkmal, s 122. Bjørn Kornerup: Vor Frue kirke og mghs hist 1930, s 18. Mackeprang, s 79, 105, 107.

Bjerre kirke er romansk, af kamp, senere er koret revet ned, og skibet forlænget betydeligt mod øst, overhvalvet, kamgavlet, hvidkalket taarn, vaabenhus mod nord. Udskaaret, forgyldt altertavle fra c 1500 med Sct Catharina (kirken hed »Sct Karens kirke«) og oprin af hendes legende, samt apostle og helgener i de 12 sidefelter. Rigt udskaaret prædikestol fra 1643, romansk font, monstransskab fra c 1500, korbuekrucifix fra c 1500. 100 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 914—22, Beyer, s 119—21, Fr. Beckett: Altertavler, 1895, s 74—76, Khst saml 4. r I, 150.

Der har været en hellig kilde i Ø nærremark (Hittinge kilde, nævnt 1759).

Altergæster: 1891: 542 og 334, 1926: 430 og 210, 1934: 328 og 117, 1942: 236 og 94, 1949: 277 og 86.

Folketal: 1850: 648 og 480, 1901: 591 og 568, 1921: 586 og 549, 1950: 493 og 467.

Menighedsraad: 1908: gr flertal, 1922: u p, 1934: 1 IM, 6 gr, 4 u p, 1949: 8 gr, 4 u p.

Kommunevalg: 1943: Husm 135 (2), kons 50 (1), venstre 180 (5), lokal 57 (1), 1950: Soc 72 (1), kons 54 (1), venstre 193 (4), husm 149 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 300 byg, c) 42 byg, naturalier, d) 170 rdl, e) 75 td ld. — 1870: Regul 2440 kr, netto 6324 kr. 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd optørt 1822 efter brand.

12. 13. febr 1822—22. okt 57 (rkp Hyllested-V-H 23. aug 20): **Jens Westengaard**, * 17. sept 89 Skamstrup. Forældre: Amtsprøvt i Kundby Otto W, † 35, af Sværdborg, og Edel Birgitte Sørensdatter Heiberg af Fakse. Stud Slagelse 06, c juli 11 (1), hjvr Vemmelev-H 14. okt 18, † 22. okt 57. ~¹ 29. sept 20 Gertrud Marie Sophie Lemvigh, * 18. jan 98 Slotsbjergby, † 16. okt 34. Faderen: Sp i Vemmelev-H Jacob L, † 31. ~² 27. nov 39 Sidse Hansdatter, * 26. dec 11 Ørslev, † 18. sept 47. Forældre: Indsieder Hans Svendsen og Ane Pedersdatter. — Broder: Sct Hans k, Odense. 1. hustrus broder: Krummerup-F.

Mynster omtaler 1836 pgd som ny, 1844 som forsmøt, kirken stor og smuk, med en mængde, ikke smukke marmorkister. 1836: W's prædiken smuk, varm og christelig, foredraget frit og godt. Ikke mange ældre, men megen ungdom tilstede. 1844: Meget god og alvorlig prædiken, særdeles talrig forsamling. 1852: Jævne christelige ord, uden synderlig orden, foredraget jævnt og hjerteligt, katekisationen smuk og opbyggelig, talrig forsamling. — Mynster bemærker, at embedsbøgerne ikke er meget ordentlig førte og tilføjer, at W er en duelig og i omgang vakker og omgængelig mand, men ved en bitter skrivemaade paadrager han sig mange uvenner, har ogsaa nylig derfor af Cancelliet erholdt en fortjent irrettesættelse (M I, 137—38). Læreren i B, Andreas Hansen, var rigsdagsmand (hvorved skolen bliver forsmøt). Se iøvnr M II, 297.

13. 11. jan 1858—30 nov 77 (sp Sørbymagle-K 10. juli 48): **Christian Abraham Mølmark**, * 3. juli 07 Svendborg. Forældre: Prokurator Georg Abraham M og Anne Cathrine Hennings Volckersen af Nysted-H. Stud priv 25, c april 30 (1*), adjunkt Hrlf 31, sp Mou 30. okt 35. afsk 30 nov 77, † 20. febr 81. ~ 4 maj 36 Petrine Vilhelmine Uldall, * 3. nov 07 Kbhvn. † 6. jan 64. Forældre: Jstrd, toldkasserer i Næstved Vilhelm August U og Johanne Louise Nellemann.

14. 7. marts 1878—14. marts 1900 (so Hodde-T 29. jan 64): **Jens Nicolai Ludvig Schjørring**, * 16. sept 25 Vandborg. Faderen: Provst i Fruering-V (af Jebjerg-L), † 58. se der. Stud Aalborg 44, c nov 50 (1), hjvr Boeslunde 11. marts 51, do Lyderslev-F 4. nov 51, lærer Egeland, Starup 54, hjvr hos Vilh. Birkedal, Ryslinge 1. juni 57, orrettede s aar en friskole i Sødinge og 59 en folkehøjskole, som bestod i 5 aar, r af Dhg 95, † 14. marts 00. ~¹ 14. okt 57 Mette Marie Larsdatter Olsen, * 2. febr 24 Lyderslev, † 22. maj 89. Forældre: Lærer Lars O og Jo-

hanne Mathiesen. ~² 20. dec 90 Caroline Mathilde Andersen, * 5. juli 62 Snedinge hg, † 1. sept 37. Forældre: Forpagter Carl Frederik August A og Karen Marie Jensen.

Udg foruden en række lejlighedstaler bl a 78: Til minde om mænd og kvinder i Vestjylland, 82: Nogle gamle sange, 89: Prædikener til hver helligdag i aaret, 98: Sange og rim.

Pastor Jens S levede sin barndom under forhold, der mindede om Adam Homos hjem. Faderen var rationalistisk, moderen impulsiv og varmhjertet; hun lærte sine børn at bede, men døde tidligt. Efter en trist skoletid i Aalborg blev S student, studentersanger, skandinaver, men scm han selv siger: »et menneske uden midtpunkt« i 40'ernes aandelige røre. Han deltog scm frivillig i krigen 1848 (med løjtnantsdistinktioner) i det sælsomme Jagds frikorps, som han endog en tid kommanderede. Efter krigen genoptog han sit studium og blev af sin regenskammerat, P. K. Algreen, taget med i Vartov kirke, hvor han oplevede et aandeligt gennembrud. I Lyderslev vakte S skandale ved at forlve sig med provst Engelbreths stuepige. Men han trodsede enhver modstand og skrev til sin Marie den meget kendte sang: »Kærlighed fra Gud«, der er blevet en yndet bryllupssalme. Paa grund af svaghed opgav han en tid præstegerningen og blev lærer; men saa blev han hjpr hos Vilh. Birkedal, og her havde han sammen med sin skolegerning en omfattende foredragsvirksomhed i vakte grundtvigske kredse, samtidig med at Birkedal betød meget for ham. Han var den første, der indbød unge piger til at komme paa højskole. I Hcdde havde han en meget god gerning, der endnu spores. Der blev skabt et rigt grundtvigsk menighedsliv, og hans følelsesprægede fcrkyndelse samlede store skarer. Til et møde, hvor Vilh. Birkedal talte, skrev han salmen: »Herrens venner ingensinde«, der staar i salmebogen. Han skrev flere salmer og sange, trykt i »Sange og rim« 1898. I Ørslev-B var han meget elsket, han var til sin død afgjort grundtvigsk, en brav, dansk præst, hvis ord vejede til. Megen glæde havde han af de store grundtvigske venner, møder, som han ledede. Han døde ganske pludseligt og huskedes længe for sit glade sindelag og for sin smukke sang. Han kunne faa fclt til at synge, og menigheden her fik ry for sin sang i hans tid.

Aarb f dsk kulturhist, 1895, s 156—91, 1896, s 123—58, 1898, s 116—30, 1900, s 86—95, DBL XXI, s 177—78 (C. Weltzer), Højskolebl 1900, sp 1365—74, 1397—1406, 1437—44, Fra Ribe amt III, 1911—14, s 1—24, Jens Schjørrings ligtale over sin hustru 89, Sorø amtstid 15. marts 00, Sydvestsjælland 16. marts 00, Søndagsbl 13. maj 00, En bog om præsten J. S., 1895, Birger Isaksen: Præsten J. S., 1943, Østsjæll hjemstavn 1943, s 82 f. Carl Schjørring: Præsten Jens S (Hist aarb f Ribe amt), Sigurd Schjørring: Præsten Carl Schjørring, 1926.

Hjælpepræst hos pastor Schjørring

1896—99: A. M. Nielsen, se Ensted.

1899—1900: L. P. Berkow, se Hunseby.

15. 29. maj 1900—22. nov 07 (sp Sædder 1. jan 93): **Aage B. Møller**, fl t sp Sct Peders k, Slagelse, se der.

16. 13. febr 1908—12. aug 27 (sp Balling-V 28. febr 94): **Ditlev Frederik Vilhelm Steensgaard**, * 30. april 58 Harlev. Forældre: Lærer Niels Madsen S og Nielsine Margrethe Elisa-

beth Meiner. Skolelærereksamen 79, huslærer ved Holstebro, stud Aarhus 83, c 89¹ (h₂), kkp Skive-R 3. aug 89, afsk 12. aug 27, † 21. febr 28. ~ 21. sept 89 Mette Marie Rasmussen, * 4. april 55 Grundfør, † ca 1940. Forældre: Gdjr Rasmus Andersen og Maren Sørensen.

17. 28. nov 1927—31. juli 32: **P. J. Lund-Jacobsen**, fl t hjpr Hans Egedes k, Kbhvn, se sp der.

18. 24. okt 1932 (kkp Faaborg-D 9. april 29): **Georg Henry Rasmussen**, * 1. april 01 Kbhvn. Forældre: Skotøjshandler Peter Christian R og Ingeborg Louise Frederikke Christiansen. Stud priv 22, c 29¹ (h₁). ~ 19. dec 48 Inger Larsen, * 11. maj 17 Bøgelunde. Forældre: Forpagter Ole Nicolai L og Dagmar Mathilde Christensen.

Litt: Fr. Barfod: Præsterne i Ø-B, Khst Saml, 4. r I, 150 f, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent 1890, Medd fra provst Aage Møller.

TJÆREBY

Tjæreby sogn, 2840 ha, ved Smaalandsøhavet, er øvervejende fladt og frugtbart, mod syd en del skov og naturskønt. Byerne: T, Lundstorp, Egeslevlille, Tystofte, Lundby, Rødkul, Veskølle. Hg Basnæs, godset ejes af firmaet »Rich«, der har anlagt en stor fabrik for tørning af korie og sukkerroer til kaffesurrogat. Transbygaard og Toftbjerggaard.

I en gammel embedsbog hedder det, at »kirken er vel liden til saa stor en menighed.« Det gik vist desværre hurtigt over.

Der har i mange aar ikke været større kirkelig interesse i dette sogn. Enkelte vakte, scm maaske blev paavirket af vækkelsen omkring Holsteinborg i 1830'erne, søgte til F. E. Bcjsen i Skørpinge, og deres efterkommere er for det meste havnet i Høve frimenighed. Ligesom ogsaa en del tilflyttere har sluttet sig til. Det er et kirkeligt tab for sognet at det netop for en del er de mest aandeligt vaagne, der søger kirke udenogs. Præsteembedet hørte til de store, og præsterne var gerne ældre mænd, og der levedes et smukt kulturliv i T pgd, men kirkegangen har gn tiderne været ringe, hvem der saa var præst. Scm regel var kirken godt besøgt, saa længe præsten var ny. Saa faldt man tilbage i den vante gænge; paa visse maader gælder ordet, at her »er det, som det var, og det her bliver det, som det er«. Man kan sige, at der en vis gammelheds, men meget lidt aktiv kirkelighed. Ogsaa det folkelige liv har været jævnt og trægt, bortset fra den danseglade ungdom og de unge, der søger aftenskole. Om forsøgsleder P. Nielsen, Tystofte, se under Ørslev-B, pag 507. Der er en friskole i T fra 1905, og c 20 familier har sluttet sig til Høve frimenighed. Der blev bygget fh i T 1888. Den sydlige del af sognet præges af herregaardene, hvorfra man kun sjældent gaar i kirke. Aftenskolen og gymnastikforeningen har i flere

slægtled været de bedste paa egnen. Jernbanens persontrafik blev standset 1950 til stor fortrydelse for beboerne. Husflidsforeningen (fra c 1875) er en af landets ældste. Det nuværende forsamlingshus er bygget af venstrevælgerne. Et ældre fh, bygget af »højre« er nu husflidsskole. Pastor *Kromayer* var meget ivrig for menigheds- og ungdomsarbejde. Dog uden synderlig tilslutning. I det hele synes den slags ikke at kunne trives, saa snart præsten er kommet ud over premiérestadiet.

Lærer *N. Jensen*, Veskølle (1874—1900) stiftede T brugsforening en af landets største. Hans efterfølger *J. M. Jensen* (1900—35) stiftede danske læreres rejseforening.

1922 oplyses: Ringe kkg, uden partipræg. En del til frimgh. 1930: Intet særligt, friskole. 1939: Kkg 2—4 pct, ringe kirkelig interesse, rolige forhold, 1 friskole, intet særpræg. 1943: Kkg 2—3 pct, uberørt af aandelige rørelser, skytte- og gymnastikf. 1950: Kkg 1,5—2,5 pct, jævn nedgang i den kirkelige interesse og forståelse, uden særpræg, 1 friskole, verdslig ungdomsf.

Tjæreby kirke er anselig og høj, romansk af kamp og fraadsten. I 14. aarh overhjulvet med smukke hvælvinger og forsynet med anseligt, kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Restaureret 1843. Interessant, udskaaen trefløjet altertavle fra c 1500 med dommedag, Kristus, Marias kroning som himmeldronning, gjort af samme mester som har lavet »Apostelgaarden« i Næstved. Apostle og helgenfigurer i fl felter, smukt udskaaen prædikestol fra 1629, romansk font med rebsoning og felter. Barokt krucifix, ved korben figuren af Moses og Johs. Døber, fra c 1630. Epitafier og gravmæler.

Dann kirker, Sorø amt, s 923—35, F. Beckett: Alttertavler, 1895, s 77 f, Danmarks kunst II, s 176. Khst saml 4. r, IV, s 44 og 46. Mackeprang, s 77—78.

Paa Basnæs var der i 17.—18. aarh et kapel. (Danske saml, 2 r V, s 74).

Altægæster: 1891: 625, 1902: 618, 1912: 537, 1922: 450, 1934: 300, 1942: 261, 1950: 200.

Folketal: 1850: 1148, 1901: 1306, 1921: 1316, 1950: 1132.

Menighedsraad: Gn alle aarene: u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 122 (2), kons 72 (1), venstre 293 (4), husm 42 (0). 1950: Soc 119 (2), rad 47 (0), kons 65 (1), venstre 318 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 395 byg, c) 60 gæs, brænde, 23 rdl, d) 180 rdl, e) 88 td ld. — 1870: Regul 2800 kr, netto 6880 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Gammel og daarligh pgd, den bedste del fra 1773 af solid bindingsværk. Ingen præst er forflyttet herfra, og saa vidt vides er der aldrig født præstebørn her.

Pastor Lyngbye skriver: Pastor Glahn lod en del gøre ved pgd, da han kom i 90'erne, men efterhaanden som han blev ældre, havde han selvfølgelig mindre interesse i at foretage større istandsættelser, der jo dengang skulle ske paa hans egen bekostning. Da Pastor Kromayer kom hertil i 1922 var pgd allerede en hel del forældet og forfalden. Samtidig skulle menighedsraadet overtage ansvar og vedligeholdelse, og man havde det indtryk, at det egentlig tilkom præsten, især da Kromayer holdtes for en meget rig mand. Det siges, at naar han foreslog reparationer udført, svarede menighedsraadet: »Ja, det har vi intet imod, saa hvis præsten vil lade det lave, kan han for os gerne NB! paa egen bekostning«. Da jeg kom hertil som ung kandidat i 1930, var pgd yderligere forfalden, og man udtalte klart, at man ikke følte sig forpligtet til at reparere

for mere end for det boligbidrag, man modtog fra stiftsøvrigheden, hvad der med hensyn til pgd's tilstand var langtfra tilstrækkeligt.

11. 12. febr 1834—17. maj 62 (sp Ferslev-V 27. nov 29): Konsistorialraad **Andreas Bergmann**, * 13. april 79 Fredericia. Forældre: Tolder Niels B og Elisabeth Braasted. Stud Fredericia 96, c okt 02 (1), sp Herringe-G 6. okt 09, konsistorialraad 60, afsk 17. maj 62, † 22. juli 65. ~ Christiane Elisabeth Bellmann, * 9. maj 79, † 6. marts 61. Forældre: Ukendte.

B var rationalist. Mynster skriver, at han ikke skal have været vellidt, dels paa grund af sine utydelige prædikener, dels derved at han behandlede alt juridisk med lovbogen i haand.

Mynster fandt pgd meget god og velholdt. Kirken ret stor, men der var (1836) intet anvendt til dens forskønnelse. 1836 hedder det om B's prædiken: Langt og daarligh, gamle, visne blomster, løst sammenføjede, foredraget saa affekteret, at man kun kunne forstaa lidet af prædiken. Katekisationen havde heller intet sundt eller naturligh. Af ældre ikke mange, men talrig ungdom. « 1844 var kirken blevet kostbart restaureret og nu særdeles smuk. I B's prædiken var »ikke meget følelse, men en hel del egen retfærdighed og kold snak af den gamle surdeig. Foredraget saa udydeligh, at man ikke kunne forstaa det halve. Talrig forsamling. 1852: »Foredraget aldeles uforstaaelig, katekisationen slet. Kirken var overfyldt.« »Embedsbøgerne i pedantisk orden. Man gør dem ikke brugbare ved at indføre enhver Quark«. Mynster tilføjer: »Skolelærerne beskyldes af præsten for at være stolte og stridige, men han lider nok selv af samme fejl.« (M I, 139—41, jvf I, LIX).

B mindes som temmelig stridbar. Han kom f eks i strid med en bonde, fordi dennes pige søgte til kirke i Skørpinge.

Hjælpepræst hos ksstrd Bergmann

1852—62: A. Holm, se Veerst-B.

12. 6. aug 1862—18. okt 71 (sp Aars-H 30. maj 46): **Laurits Christian Ludvig Lassen**, * 14. dec 04 Kongsdal, Undløse. Forældre: Kammerraad, propr Niels L og Fred. Wiilm. Stud Frberg 22, c juli 30 (h), hjpr Brøndbyvester-Ø 3. juni 31—33, sp Hvornum-S 18. nov 35, afsk 18. okt 71, † 1. juni 74. ~ 3. juni 36 Henriette Petrine Frederiksen, * 11. jan 11 Skovgaard, Espe, † 2. febr 89. Forældre: Proprietær Knud Frederik F og Elisabeth Mette Cathrine Hald. — Hustrus morbroder: Lumby.

Hjælpepræst hos pastor Lassen

1870—71: J. P. G. Deigaard, se Melby.

13. 13. jan 1872—15. nov 94 (sp Førslev 30. sept 63): **Michael Peter Eilert Lendrop**, * 3. dec 21 Kbhvn. Forældre: Hørkræmmer, ejer af Kaningården, Sællerød, Chr. Eilert L og Marie Elisabeth Wellerup. Stud von Westens inst 38, c 44¹ (1), lærer Det kgl opfostringshus 44, hjpr Damsholte 9. sept 49, sp Vroue-R 31. juli 57, r af Dbg 91, afsk 15. nov 94, † 14. dec 14. ~ 24. okt 57 Sophie Pontoppidan, * 16. febr 24 Damsholte, † 15 sept 11. Faderen: sp i Dams-holte, † 54, se der. — Svigerdatter: Kammer-sangerinde Margrethe L.

Pastor L erindres som en mild og dygtig prædikant, en præst af den gamle skole, for hvem kunst, læsning og selvbelæring var en daglig beskæftigelse. Meget yndet deltager i konventerne for sit vid og sin viden. (Skelskør avis 16. dec 14). Han studerede flittigt til langt ud paa natten. Det kunne ske, at folk om natten bankede paa ruden og sagde: Nu ga-

ler den hane graa, til sengs monne alle nu gaa. — Lendrop var vellidt i sognet, færdedes en del rundt paa husbesøg. Konfirmanderne mindes ham som streng. Han var interesseret i skolerne og kom ofte og satte sig og hørte paa undervisningen. Hans hustru mindes som »meget skrap«, hun hævdede sin selvstændighed i præstegaarden men i sognet hævdede L sin selvstændighed myndigt.

14. 2. febr 1895—25. sept 1921 (sp Tilst-K 31. maj 83): **Poul Egede Glahn**, * 6. aug 48 Kbhvn. Faderen: Stiftsprovst Store Hedinge, † 98, se der (af rkp Garnisons k, Kbhvn). Stud Aalborg 67, c 74¹ (h₁), lærer Brgds sk K o fl skoler i Kbhvn, hjpr Sorø (hos sin farbroder) 2. aug 77, r af Dbg 21, afsk 25. sept 21, † 2. juli 27. ~ 27. maj 84 Esther Henriette Nansen, * 21. sept 54 Kbhvn, † 8. febr 35. Faderen: Sp i Højelse-L, † 99, se der. — Broder: Kongsted. Farbrødre: Sorø og Aastrup. Fastre ~ biskop P. C. Kierkegaard og Winther, Slotsbjergby-S. Hustrus broder: Forfatteren Peter Nansen.

Udg: 89: Sm m pastor F. E. Seidelin, Aarhus: Tekster til lejlighedstaler, 94: Den rette hyrde, bibelske betragtninger over lidelseshistorien, oversat til tysk 96, 02—05: Sm m pastor L. Nyegaard, Gimlinge: P. C. Kierkegaards samlede skrifter I—V. — Stiftede 1896 Flakkebjerg herreders konvent.

Pastor G var som ung med i en teologisk forening af grundtvigsk livssyn, hvor bl a provst, senere kultusminister Bjerre, J. H. Monrad, P. N. Petersen og L. Nyegaard var medlemmer. Han var en interesseret og vaagen mand, der stadig holdt sine studier vedlige, og hans bøger vidner om omhu og aandelig sans. (Slægten G's slægtsbog, s 57, nekrologer i dagspressen). Det skyldtes i særlig grad ham, at der i 100-aaret for P. C. Kierkegaards fødsel blev rejst denne et litterært minde.

Glahn var en lille, spinkel, kulturpræget mand. Der blev ført stort hus med to piger, kusk og havemand. Hans prædiken var abstrakt og filosofisk, lang og med mange gentagelser. Børn forstod han sig ikke paa. Han var yderst pertentlig med alt sit arbejde. Hans hustru stod meget højt i sognet, mild og gæstfri. Hendes broder Peter Nansen og skuespillerinden Betty Nansen kom her ret ofte (P.B.L.).

15. 20. jan 1922—19. sept 30 (sp Janderup-B 19. dec 17): **Johannes Carl Edvard August Kromayer**, * 30. nov 69 Nyborg. Forældre: Apoteker Johan Peter Vilhelm K og Flora Corinna Sophie Charlotte Holst. Stud Brgds sk C 90, c 97¹ (h₁), hjpr Ordrup 29. jan 98, sp Drejø 3. sept 01, sp Tved, Sunds herr 23. april 09, afsk 19. sept 30, † 25. febr 39. ~ 9. juni 03 Alma Antonie Eleonora Jensen Eghoff, * 25. sept 77 Kbhvn. Forældre: Manufakturhandler Jess Anton Jensen E og Alma Mathilde Jensen. — Med undtagelse af faderen og farfaderen har alle pastor K's forfædre være præster i Tyskland, saa langt de kendes. Hustrus broder: Stubbekøbing-M.

Pastor Kromayer var et elskeligt menneske, en ret god prædikant, omhyggelig med sit arbejde, beskeden i sin fremtræden, han førte stort hus, var formuende, havde 8 børn. Var meget afholdt, færdedes meget rundt i sognet, men evnede ikke at samle mange i kirken.

Hjemmet var præget af fornem, gammel kultur.

16. 30. dec 1930: **Poul Emil Bøggild Lyngbye**, * 28. juli 00 Frberg. Forældre: Vinduespoler Peter Emil Bøggild L og Ane Johanne Nielsen. Stud Lang og Hjorts kursus 21, c 30² (h₁). ~¹ 5. maj 31 Helga Bruun Elbirk, * 16. jan 04 Kbhvn, † 17. okt 48. Forældre: Sekretær i Kbhvns snedkerlaug Anders Bruun E og Dagmar Hermantine Hermansen. ~² 2. april 50 Karen Kirstine Sigrid Johansen, * 20. maj 03 Asnæs. Forældre: Trælasthandler i Høng Svend Olaf J og Signe Christoffersen.

Litt: S. M. Beyer: Topogr over V Fl herreds pastorater, 1820, Jessen: Fl herr skolehist.

MAGLEBY

Magleby sogn, 2499 ha, ved Storebælt og Smaalandshavet, er lavtliggende, ret bakket og frugtbart, den nordlige del fladt. Den vestlige del er halvoen *Stignæs*, hvor der er foretaget inddæmninger, saa øen Sevedø er blevet landfast. Stignæs skov er søgt udflugtssted. Hg Borreby. Aalegaardsfiskeri ud for Stignæs. Om Borreby og dets ejers ulykkelige skæbne har H. C. Andersen fortalt romantisk i eventyret: Vinden fortæller om Valdemar Daa og hans døtre. Interessante strandkove.

Det kirkelige liv. Sognet er uberørt af aandelige rørelser, saavel kirkelige som folkelige. Vækkelsen i 19. aarhundrede gik uden om M sogn. Skønt Karl Rønne, der senere blev frimenighedspræst i Høve, var hjælpepræst her, og 1873—76 drev en grundtvigsk friskole her, har faktisk ingen sluttet sig til Høve frimenighed. Sognet er uden kirkeligt retningspræg og uden kirkeligt lægmandsinitiativ. Mynster skriver, at »det synes som om paa Borreby og Basnæs godser, hvor bønderne er fattige og har strengt hoveri, det aandelige er mere dødt end sædvanligt. Og saa duer skolerne i disse sogne ikke ret meget.« (1836). Der blev bygget fh i M 1885, og i de senere aar har der været holdt sommermøder i præstegaardshaven.

1854—85 var Chr. Nielsen lærer i Magleby. Han blev 1876 arresteret, beskyldt for at have forsøgt ildpaasættelse i pgd. Han løslodes af mangel paa bevis, og beskyldningen var ilde anbragt. Han stod paa en spændt fod med pastor Rønne. Lærer D. Fyrstenberg (1890—97) stod ogsaa i spændt forhold til sognepræsten. Fyrstenberg blev afskediget uden pension for »embedsforømmelighed og uduelighed«. Han anlagde sag mod ministeriet og fik tilkendt pension. Da lærer P. K. Pedersen 1897 kom hertil blev der roligere forhold. Men senere søgte man at faa lærerinden, frk Emanuel afskediget efter § 8, men ved provst Lunds indgreb faldt sagen til jorden.

Folketallet i stærk tilbagegang.

Pastor *Panduro* var præget af sin spanske slægt, pastor *Carøe* ledede det grundtvigske

arbejde paa egnen, provst **Lund** var en ualmindelig anset og dygtig provst. Kirkelivet har under de skiftende præster været uden retningspræg.

1909 oplyses: Kkg ikke særlig god, velvilje. 1927: Intet særligt, ungdomsf (80), 1935: Kkg 6—7 pct, ungdomsf (50), u p, 1943: Kkg 4—5 pct, ringe kirkelig interesse, præsten ene om arbejdet, børnegudstj, ungdomsm i pgd, bibel-læsn, DdU (145), 1950: Kkg 1 1/4—4 pct, velvilje, DdU (145), ungdomsm i pgd.

Magleby kirke (Sct. Laurentius) er lang og smal, opført af munksten c 1250. Senere er den overhvalvet, koret er forlænget mod øst og har 3 hvælvingssag, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord. Udskaaren altertavle fra c 1500 (korsfæstelsen), prædikestol fra c 1650 med snøede søjler og evangelisterne. Gotisk kalkstensfont. Gravsten. Kalkmalerier i koret. Korbuekrucifiksgruppe fra c 1400. 200 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 937—49, S. M. Beyer: Topogr over V Fl herr, pastorater, 1820, s 120—29. Mackeprang, s 387, 412.

I kapellet paa **Borreby** skulle der (siden 1755) holdes gudstjeneste, naar det forlangtes, fra 1863 ændredes det til een maanedlig gudstjeneste. 1910 blev sp i Magleby fritaget for at holde gudstjeneste i kapellet. Kapellet er opført 1606 i borggaardens vestfløj. Loftet er smalle pudsede tøndehvælv. Alteret er fra 1755, med rokokosvungne ben. Altertavlen er en rundbuet portal med søjler, engle og maleri af nadveren. Enkel prædikestol fra 1754. Fonten er en udskaaren engel med daabsfad, ophængt i en snøet jernstang. Herskabsstol. Smukt stoleværk. 21 malerier.

Altergæster: 1891: 192, 1902: 205, 1912: 278, 1922: 175, 1934: 156, 1942: 273, 1949: 239.

Folketal. 1850: 1015, 1901: 906, 1921: 874, 1950: 718. Menighedsraad: Gn alle aarene 6 u p (gr), 1949: Valg 4 fællesl, 1 soc, 1 husmand.

Kommunevalg: 1943: Soc 86 (2), kons 95 (2), venstre 109 (2), husm 77 (1). 1950: Soc 100 (2), kons 63 (1), venstre 134 (3), husm 87 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 385 byg, b) 60 rdl, c) naturalien, d) 150 rdl, e) 33 td ld. — 1870: Regul 2504 kr, netto 6110 kr. 1913 fig: 3 kl. Pgd opført 1886.

18. 26. aug 1818—6. nov 61 (hjpr Ørslev-B 3. juli 16): **Niels Madsen Harboe**, * 26. juni 86 Skelskør. Forældre: Bager Jørgen Nielsen H og Ane Marie H. Stud Odense 06, c okt 13 (I), † 6. nov 61. ~ 4. maj 23 Anna Truchs, * 29. sept 90 i Kristianssand, † 10. sept 81. Forældre: Kbmd Paul T og Anne Henriksdatter Fardahl.

Mynster skriver 1836: Pgd »god og velholdt, men smaa og lave værelser,« Kirken »ikke i bedste stand.« H's prædiken var »vel en potpourri, meget vidt-løftig, men den lod sig dog ret vel høre, da foredraget, skønt noget smagløst, var frit og levende indtil slutningen, der tabte sig i en uendelig bredde. Ungdommen svarede tildels ret vel, dog uden liv, men mange var yderst uvidende og stupide.« — 1844: Kirken »meget forømt«. H's prædiken »ret hjerteligt, og kunne have været opbyggelig, dersom det ikke havde været saa langt og bredt, og foredraget ikke en ubehagelig skrigen. Skønt herremanden havde taget 36 mand til hjælp til udskibning af korn, var der en ret smuk forsamling. Ungdommen bedre end sidst.« 1852: Der var i prædikenen »meget godt og hjerteligt, men ogsaa en uendelig vidtløftighed, og det hele vanhelligedes af det smagløse, skrigende foredrag. Ret talrig forsamling, ungdommen meget død, mangiede just ikke kundskab, men lyst til at svare.« (M I 141—42).

Hjælpepræst hos pastor Harboe

1855—56: **J. Sommer**, se Torup.

1856—61: **C. M. Smidt**, se Ejby-ND.

19. 5. febr 1862—10. sept 77 (sp Tømmerup

23. april 49): **Marcus Clod Rønne**, * 20. dec 08 Lyngby. Forældre: Sp i Kgs Lyngby, stifteren af DMS, Bone Falk R, † 33, og Frederikke Marie Brandt. Stud priv 27. c maj 32 (I), lærer Vajsenhuset, præst ved Abel Cathrines stiftelse 25. nov 35, afsk 10. sept 77, † 19. sept 83. ~ 11. nov 36 sin kusine Caroline Sophie Vilhelmine Rønne, * 30. okt 15 Kristianssand, † 24. dec 79. Forældre: Brigadelæge Marcus Clod R og Cathrine Fred. Schleisner. — Søn: Stevns frimgh. Broder: Høve-F.

Hjælpepræst hos pastor Rønne

1873—76: **K. C. F. Rønne**, se Stevns frimenighed.

1876—77: **A. G. Elmquist**, se Sanderum.

20. 26. nov 1877—24. aug 81 (sp Ølby-A-F 6. febr 72): **H. V. Bülow**, fl t Todbjerg-M, se der.

21. 2. nov 1881—2. maj 90 (sp Buderup-G 16. okt 73): **Hans Rudolph Panduro**, * 18. febr 23 Hverringe, Viby. Faderen: Kammertjener Isidore P (en spanier, der 1808 kom til Danmark som husar, og ved Nyborg brækkede et ben ved slag af en hest; medens han laa paa hospitaal, var hans landsmænd rejst hjem, han blev saa kammertjener, havde gode evner, men et heftigt gemyt, E 343). Stud Odense 41, c 48¹ (I), hjpr Egebjerg 24. nov 55, ord kat Maribo-H 23. sept 56, sp Silkeborg-Linaa 21. sept 63, afsk 2. maj 90, † 28. april 04. ~¹ 9. okt 57 Johanne Dorothea Sidenius, * 4. nov 30 Maribo, † 26. okt 81. Forældre: Kbmd, kongevalgt medl af den grundlovgivende rigsforsaml Knud Breckenborg S og Nielsine Marie Møller (dt af biskep Rasmus M). ~² 21. nov 82 Karen Cathrine Bertelsen, * 7. juli 35 Rønne, † 14. okt 09. Faderen: Sp i Køng, Hammer herred, † 63, se der.

22. 14. juli 1890—11. nov 1909 (sp Sønderho 4. nov 79): **Martin Frederik Christian Carøe**, * 9. sept 50 Kbhvn. Forældre: Etrd, grosserer Johan Frederik C og Caroline Marie Karen Thiesen. Stud priv 69, c 75³ (h₁), accessit 77 (de sibyllinske oraklers oprindelse), hjpr Spjellerup-S 3. maj 78, † 11. nov 09. ~ 15. marts 80 Anna Susanne Sophie Mynster, * 8. aug Ravnø, † 16. juli 33. Faderen: Sp i Grimstrup-VN, † 61, se der. — Søn: Rkp, Bov. Hustrus broder: Marvede-H.

»Efter provst Ussings død var C konstitueret som provst i herredet, men ønskede ikke at ansættes i embedet. Pastor C sluttede sig til den gr retning, han var efter Schjørrings død fmd for udvalget for de kirkelige møder, der bl a afholdt aarlige møder i lystskoven, havde stor interesse for alle sociale spørgsmaal, og saa længe hans kræfter tillod det, blev der aldrig kaldt forgæves paa ham, naar det gjaldt et samfundsnyttigt og patriotisk formaal. Sin pgdsavling drev han med stor dygtighed, hvorefter han ogsaa fik denne præmieret i konkurrencen for veldrevne markbrug. Han var i politisk henseende en god konservativ mand, men forstod altid at samarbejde med anderledes tænkende. I en aarrække administrerede han udmærket dygtigt kommunens sager som formand for sogneraadet« (Skjelskør avis 12. nov 09). »Med stor taalmodighed og uden at miste sit frejdige humør bar han sine tunge lidelser (halskræft). Det er alt aar siden, han maatte vige den kære prædikestol, men han fulgte levende med i

alt lige til det sidste. Det skyldes hans initiativ, at »Kirkeligt Samfund 1898« blev stiftet i Sydvestsjælland. Endnu til i fjor var han dens formand og altid en levende deltager i foreningens møder. Han var tillige en dygtig landmand, en af sin egne foregangsmænd. Ogsaa paa husdyrbrugets felt var han blandt de første. Nu i de sidste aar prøvede han med Jersey-kvæg« (Sorø amtstid 12. nov 09).

Professor, dr Edvard Lehmann omtaler C i »Fra danske farvande«, s 177, jvf etrd Carøe og hans slægt, s 75.

Hjælpepræst hos pastor Carøe

1903—06: B. Blicher, se Elsted-E.

1907—09: P. F. Oldenborg Poulsen, se Vallensved.

23. 14. marts 1910—28. april 40 (sp Skjolde 20. april 00): Provst **Christen Thomsen Lund**, * 28. nov 69 Lourup. Forældre: Kbmd Peder Jensen L og Marie Thomsen. Stud Ribe 89, c 95¹ (egr), manud, studierejse i udlandet 97—99, provst V-Ø Flakkebjerg herr 25. aug 18, r af Dbg 23, Dbm 37, afsk 28. marts 40. ~ 28. dec 97 Theodore Marie Louise Knudsen, * 16. marts 69 Grenaa, † 4. marts 33. Forældre: Jernstøber Knud K og Nanna Lindhardt. — Søstersøn: Lund-Jacobsen, Hans Egedes k, Kbhvn.

Fmd provsteforeningen 36—40, kredsfdm Præsteforeningen 19—23, sogneraadsm 03—10, medl af amtsskoleinspektionen Sorø amt 35—40, medl af udvalget ang civilstandsregistre og kirkebøger 38, BM Sorø amts forening til tuberkulosens bekæmpelse, revisor i Sorø amts biavlforening, revisor i sogneraadet.

24. 27. aug 1940—30. aug 45: **E. N. Damm**, fl t rkp Citadels k, Kbhvn, se der.

25. 8. marts 1946: **Peter Moestofte**, * 12. juli 00 Hjarup. Forældre: Fragtmand Jens M og Eline Kirstine Schmidt. Stud Rønde 35, c 42² (hæ). ~ 9. april 36 læge Johanne Margrethe Kristensen, * 5. aug 93 Hjørring. Forældre: Kbmd Thomas Kristian K og Kristine Karoline Jensen.

AGERSØ

Agersø, 772 ha, ligger i Storebælt, lavtliggende, fladt. Nord for øen ligger øen Egholm, der hører til pastoratet. Den er kendt for rigdom paa maager og andre strandfugle. Fisker- og landbrugsbefolkning. Omø var anneks til A indtil 22. okt 1859.

Mynster skriver, at »det behageligste indtryk (fra V Flakkebjerg herred) efterlader Agersø menighed, hvis isolerede beliggenhed afholder fra mange laster, og synes at fremme et kærligere og gudeligere samliv. De fleste af beboerne er selvejere, de andre tilhører en liden herregaard, kun faa fattige«.

Pastor **Børge Wilsdahl** skriver: »Ved Sjølandssiden, godt og vel en halv snes km syd for Storebælt-færgernes rute, ligger Agersø. Fra færgen kan man i reglen ret tydeligt skelne øens profil med den lille kasketagtige stump skov og smedens elektricitetsmølle. Men de rejsendes titusinder ser den aldrig, den lig-

ger nemlig ved det psykologisk mørke punkt paa overfarten, hvor passagererne paa den udadgaende færge strider de traditionsrige kampe om siddepladserne i restauration og rygesalon, mens man paa den indadgaende staaer med blikket hypnotisk rettet mod Korsør. Det tidsrum er utvivlsomt medvirkende til, at denne ø med sin ejendommelige natur og lange, fine badestrand og sin ganske hæderlige beliggenhed i forhold til København stadig ejer en atmcsfære af dyb uberørthed.

Den, der for første gang kommer i land paa Agersø og gaar fra havnen op gennem den tohundredaarige lundeallé — Strandalléen, fornemmer straks det gamle øbosamfund med dets værdige ro og tryghed. Lidt moderne bebyggelse er ganske vist skudt op, løjerligt uvedkommende ved siden af de hældende, straaetækte længer og smaa huse, der beskedent afvisende lever deres aarhundredgamle tilværelse bag de vindkrogede træer og giver byen dens tone af historie. Det er ikke historien om velstand og almuekultur, som den opleves paa frodige egne, men en knap beretning om slægternes ukuelighed og slid for at skaffe det nødvendigste, om ensomhed og sammenhold. Tæt ligger huse og gaardsteder, paa sine steder næsten bygget ind i hinanden, ucværskueligt for den, der ikke er stedkendt.

I den nordlige udkant af byen ligger pgd, og her findes i et af udhusene en bjælke, som i aar runder de 300. Dens oprindelige plads var i den tidligere pgd, hvor den fungerede som skorstenshammer. Det er en svær egeplanke med den kortfattede indskrift C. V. Anno 1652; bygningen, hvor den havde sin egentlige plads, findes ikke mere, i en julestorm 1863 blæste taget af den gamle bindingsværksgaard, hvorefter den nuværende mere nøgterne bolig blev opført.

Midt i byen ligger kirken. Den er opført 1872, i en periode, da arkitekturen just ikke havde sine lyseste indfald. Men den nuværende kirkebygning er da ogsaa øens tredje, de to tidligere har været fattige og primitive bindingsværksbygninger. En stenkirke i lighed med dem »ovre omkring« har der ganske simpelt ikke været raad til i det lille øsamfund, det har saamænd holdt haardt nok med at afse den pligtige tiendeydelse til præst og degn; de gamle indberetninger taler i hvert fald deres sørgmuntre sprog om de gejstliges bekymringer ved høsttid.

I aaret 1820 udgav oldingeprovsten i Egeslevmagle, S. M. Beyer, »en antiqvarisk og statistisk topographie« over herredets sogne og konstaterer heri, at »Aggersø Kirke er en skjøn og lys og rummelig Kirke, af muur- og bindingsværk, i hvis midte hænger et tiltaklet Skib, der bebuder, det er en Søe-Kirke«. Endvidere fortæller han, at der i kirken fandtes to smukke malerier, af hvilke det ene, der forestillede den korsfæstede Kristus, var ophængt som alterbillede, og det andet »af Landets gode Konge og Dronning med begge Prinsesserne ved Siden af dem, i fuld og kjendelig Corpus« var anbragt paa væggen ved prædikestolen. Om nu provsten har erindret sig kirken i sin alderdoms milde lys eller der virkelig inden hans komme er blevet pyntet op paa den, faar staa hen, givet er det, at sognepræ-

sten paa øen i 1750'erne har indsendt en lang klagestraale til biskoppen om kirkens brøstfældige tilstand, at »det gamle forraadne Tømmer i Bindingsværket, som har mistet all Kraft at holde Muuren sammen, forarsager adskillige Aabninger i Væggene, hvorigjennem Vind og Veyr har sit Træk, og Sneer fyger ind i Folkets Stoler; i sær er det Fag, hvorved Prædikke-Stolen staar, saa aabent, at Vinden ikke alleene neden fra igjennem Væggen trækker lige op under Prædikke-Stolen, saa at min Kjole, naar jeg staar og prædiker, ofte oppustes ligesom en Blære omkring mig, men og oven fra igjennem et gammelt Vindue saa igjennemtrækker mig, at jeg ikke andet kand end blive nød til at forrette min Prædikken paa Gulvet, om derpaa ikke raades Boed«. Videre skriver han, at »Opstanderværket fra Kirkedøren og lige op til Alteret er saa groft arbejdet sammen, at det næppe kunde sættes i en Mands Stald. Altertavlen er af Ælde fortæret... osv«.

Det er førstaaeligt, at der ikke findes mange minder fra de tidligere kirkebygninger mere. Søjerne, der indrammer det nuværende alterbillede, en kopi af Carl Blochs opstandelsesbillede, en indsamlingskasse med aastallet 1808 og en del altersølv er da ogsaa den eneste forbindelse med fortiden.

Men nu kirken i dag. Udvendig en lang, lidt kedsommelig rødstensbygning, indvendig et stort, venligt rum, velholdt og malet i lyse farver. De rundbuede støbejernsvinduer af den type, som ogsaa anvendes i andelsmejerier, er med til at givet det et jævnt, tilforladeligt præg. De ord, som den elskværdige provst nedfældede for 150 aar siden, passer besynderlig godt i dag, gad vide, om han paa sin alderdoms Nebo ikke har skuet ind i fremtiden, da han skrev saa haabefuldt »Aggersø Kirke er en skjøn, lys og rummelig Kirke, i hvis Midte hænger et tiltaklet Skib, der bebuder, det er en Søe-Kirke«.

En ældre landmand herovre sagde fornyligt til mig, at han havde set mange kirker i sin tid, »men jeg har saagu' itte set nogen, der var kønner end vor egen«.

»Agersø havn er den fuldendte idyl«, skriver Achton Friis, »med den prægtige elmeallé (?), se foran) op til byen, hvor stendigerne er mindre anselige end paa Omø. Smukkere var byen for 25 aar siden, da der ingen stille nybygninger var. Kirken er uskøn af ydre og smykket med kalkmalerier af hæsligt tapetmønster. — Befolkningens kaar har været knappe, for 50 aar siden var de fattige, men dampskibsforbindelsen i 80'erne ændrede dette, og det meget udbredte indgifte mellem beboerne svandt noget. Flere gamle skikke vedligeholdes, f. eks. Voldermizze-gildet 1. maj, med tuden i byhornet, dans, udklædning osv. Befolkningen gør ikke noget overstadigt indtryk paa den fremmede, men der kan være et drøjt lune« (De dsk øer, III, s 51 f).

Vækkelsen i 19. aarh mærkedes ikke synderligt her. Kirkelivet har været uden særlige begivenheder eller vækkelser. Pastor Westh skriver 1943: »Sognet var af en ret ensartet kirkelig støbning. Enkelte var moderate IM's folk, enkelte nærmest grundtvigske, to hørte til Lt mf. Der var udmærket kirkegang,

og ved særlige lejligheder (f. eks. naar lensgreve Holstein-Holsteinborg talte) var kirken cverfyldt, selv om det var i en travl tid for fiskere og landmænd. Øen var præget af glæds guds frygt, men gennembrud til mere inderligt trosliv var det vanskeligt at naa frem til for den enkelte. Nogle gange om aaret kom prædikanter fra Lt mf hertil og samlede mange i kirken. Frelsens hær holdt af og til møder i en sal, men intet af dette bar synlige spor. Derimod var der en kraftig totalafholdsbævegelse, med 33 pct af beboerne som medlemmer. Søndag eftm var der sdsk i kirke og hver uge ungdomsmøde i pgd. Der har ogsaa aarene været gode og rolige forhold«.

Dr phil Axel Garboe har i flere skrifter og afhandlinger skrevet om A (interessante og dybtgaaende skildringer fra istiden og til og med 19. aarh).

1907 oplyses: God kkg, gldags krd, intet særligt. 1922: God kkg, ungdomsmøder, bibellæsning, hørelyst, velvilje, 1934: Kkg 15 pct, præget af ø-forhold, kun faa aktive medarbejdere, velvilje, 1942: Kkg 10 pct, gode, folkekirkelige forhold, uden partipræg, kirken er det naturlige samlingssted for alle, sdsk, 1950: Kkg 8—9 pct, ellers som hidtil.

Agersø kirke var oprindelig af bindingsværk, opført c 1586. 1805 opførtes en ny kirke af mursten med taarn og bræddeloft, men den var saa daarligt bygget, at der 1872 maatte opføres en ny kirke, af røde mursten, med kamgavle, fladt bræddeloft, altertavlen var et kors, malet i guld paa blaa bund i en ramme af en ældre altertavle. Det mindede om det svenske flag, og omkring 1920 indsattes i hovedfeltet en kopi af Carl Bloch: Opstandelsen. Alterkalk fra 1688, prædikkestol og cementfont er nye. Klokket fra c 1700. 165 sd.

Dann kirker, Sorø amt, s 955—57, Fædrelandet 1872, nr 264.

Altergæster: 1891: 200, 1922: 150, 1934: 130, 1942: 120, 1949: 200.

Folketal: 1850: 308, 1901: 449, 1921: 447, 1950: 371.

Menighedsraad: u p.

Kommunevalg: 1943: Kons 82 (3), venstre 39 (1), fiskeri 50 (1), 1950: Fredsvalg.

Sognepræst

Indt 1850: a) 50 rug, 60 byg, 15 havre, b) 39 rdl, naturalier, d) 120 rdl, e) 32 td ld. Lille, gl pgd, 14 fag. 1870: Regul 894 kr., netto 2184 kr. — 1913 f 3. kl. Pgd opført 1864.

19. 22. dec 1845—10. aug 59 (hjpr Egeslevmagle 40): C. L. Holst, fl t Longelse-F, se der.

Mynster skriver 1852 om den smukke pgdshave med den smukke udsigt; kirken var velholdt, H's prædiken var »smuk og opbyggelig, vel foredragen, katekisationen mindre levende. Meget talrig menighed« (M I, 144).

20. 22. okt 1859—14. juni 65 (hjpr Stege 4. marts 52): C. A. L. Jessen, fl t Ø Brønderslev-H, se Stenløse-V.

21. 26. aug 1865—4. sept 92 (vikar Olsker-A 6. nov 62): Hans Peter Carl Theodor Ostenfeld, * 11. marts 18 Kbhvn. Forældre: Jstrd, stiftsrevisor i Fyn Christen Nicolai Lind O af Undløse-S og Petronella Abigail Tostrup af Saks-købing. Stud Odense 38, c juli 45 (h), † 4. sept 92. Ugift. — Kusiner ~ Schepelehn, Holmens k og Jespersen, Baarse-B og Kierboe, Kolding.

Pastor O skriver: »Jeg har bestræbt mig for at have virkelig nidkært som præst i menigheden, men min længsel har været at komme bort fra Agersø, og det er tungt at se sig trælbunden alle dage uden at se nogen forløsning uden den, naar vi gaar bort til det store regnskab« (E 1911, s 54). O var »en

højest elskværdig karakter, beredt til at hjælpe og understøtte overalt, hvor det var ham muligt» (Skelskør avis 5. sept 92). O var her »den sidste præst af den gamle skole, højt kultiveret, med vidt favnende interesser (historie, astronomi, matematik), men ringe som prædikant. Skønt kirkegangen svandt ind, var han »sognets aandelige fader« (B M).

22. 21. nov 1892—18. jan 1907 (ord kat Trinitatis k, Kbhvn 18. april 90): **H. C. A. J. Gierding**, fl t Allesø-N, se der.

23. 19. april 1907—14. juli 19: **N. O. Westh**, fl t Skævinge-G, se der.

24. 4. nov 1919—21. marts 23 (hjpr Rise, Ærø 10. aug 18): **A. C. Winther**, fl t Vissenbjerg, se Søllinge-H.

25. 24. marts 1924—13. april 35: Dr phil **H. A. Garboe**, afsk, forstander, Jægerspris, se Skibby.

26. 23. juli 1935—15. febr 48: **J. Olsen**, fl t Herredskirke-LL, se der.

27. 12. juni 1948 (sekretær KFUM, Viborg 45): **Børge Johannes Wilsdahl**, * 1. sept 18 Frberg. Forældre: Tømremester Peter Johannes W og Camilla Olivia Poulsen. Stud Østersøg gymn 38, c 44² (1-98). ~ 13. maj 46 Annie Grefstad Holck, * 3. jan 22 Hellerup. Forældre: Regnskabschef Victor Johan Grefstad H og Johanne Elise Pedersen.

Litt: C. R: Agersø i Berl tid 6.—8. aug 1895, Axel Garboe: A gn tiderne, 1938, pastor G har desuden skrevet flere artikler om A i Kr dbl, Achton Friis: De danskes øer, A. Garboe: Om et uvejr paa A 1793 og to præsters polemik derom, Gads dsk magasin, 1934, s 249 f, Skytte: Nyt og gammelt fra A, i Noget for alle, 1897, s 412 f og 1898, s 12 og 44, Børge Wilsdahl i Kr dbl 6. nov 52.

OMØ

Omø, 451 ha, er 4 km lang, 2 km bred, ligger i Storebælt, er skovløs og ret frugtbar, noget bakket, fladt mod syd.

Omø var anneks til Agersø indtil 22. okt 1859.

I »Nyeste skildring af Kbhvn« 1812 staar der om Agersø og Omø: »Deres frugtbare jordbund, indbringende fiskeri og overflødige fuglevildt var allerede længe bekendte. Et gammelt vers siger:

Agersø er et dejligt sted,
og Egholm er en krone,
Helleholm er der lidet godt ved,
paa Omø er ej værd at komme.

Omø by er ejendommelig og gammeldags med høje stendiger. Befolkningen er anderledes end sjællænderne, store lyse folk og enkelte mørke, fremmedartede typer (efterkomere af de ældste indbyggere?). Fiskerbyen er ny, med nyindvandret befolkning, lyse og slanke (Achton Friis: De danskes øer, III 1928, s 34 f).

Pastor Lund skriver 1943:

»Vækkelserne er gaaet uden om Omø. Der har gn aarene været god kkg og hørelyst, men

der har været meget lidt bevidst liv, og arbejdet har præsten maattet lede. Befolkningen er konservativt indstillet og meget traditions-tro. Alt skal helst gaa, som det gik »i gamle dage«, og mange gamle skikke er bevaret: Maskerede unge gaar fra hus til hus hellig 3 kongersaften; der holdes fastelavnsridning, og der holdes majilde, hvor kun gaardmænd har adgang. Konerne og husmændene maa blive hjemme, og der spises og drikkes hele dagen. Indtil efter 1900 blev en økse gravet ned i møddingen som værn mod troldtøj. Juleindsamlingen maa holdes juledag i kirken til de fattige; man er vant til, at pengene ikke bruges til hjælp til jul, men til at betale nytårsregninger med. Nyt initiativ mødes med skepsis. I en indberetning fra 1905 hedder det: »Sognepræsten har i det forløbne aar holdt fastemøder i skolen, men nu har sogneraadet forbudt alle slags møder i skolestuen«. Smuk er den gamle skik, at naar nogen dør paa sygehus uden for øen, samles beboerne ved havnen for at modtage liget, man blotter hovedet; naar kisten bæres i land, og ligtoget sætter sig i bevægelse; foran gaar 4 unge mænd, hver med en fane, baaret to og to over kors. Klokker ringer uafbrudt, medens graven kastes til. I det hele betyder begravelser overordentlig meget paa øen. — Da præsten 1941 ville holde grundlovsmøde for de unge, kom der en del ældre, de unge kom ikke, skønt de havde fri. Det var ikke skik, at de gik ud den aften. Men ingen regel uden undtagelse! Da præsten 1940 holdt den første nytårsnatgudstjeneste paa øen, var ringeren ganske vist bange for at gaa op i kirketaar-net kl. 12 nat, men der var fuldt hus. 1928 havde kirken 100 aars fest. Biskoppen og provsten kom herover i en lille fiskerbaad, og de var meget søsyge. Siden den dag skrinlagdes alle planerne om sammenlægning af Agersø og Omø.

Pengerigelighed har været mærkbar omkr 1940 og de første aar derefter. Lysten til spiritus og dans bredte sig, og et utal af fester fulgte med. — Der findes ikke meget bevidst kirkeligt liv. Det koster noget at gaa imod strømmen. Man tager det hele med. Om onsdagen til ungdomsmøde i pgd, om fredagen til bal i fh, om søndagen i kirke. Thi her gaar folk i kirke, og ved højtiderne er kirken saa fuld, at man maa hjem og hente stole for at faa siddeplads.

Pastor J. P. Jensen, der i USA havde oprettet et hvilehjem for ældre og svage, købte et hus paa Omø, kaldte det »Bethania«, indrettede det som hvilehjem og ansatte en Sct Lukassøster som leder (samtidig menighedssygeplejerske). Men det var noget nyt og ukendt, blev mødt med mistillid, og hjemmet blev nedlagt. Sudankreds fra 1941. Fh fra 1906.

1906 oplyses: God kkg, smaa forhold, intet særligt, 1916: Meget god kkg, intet partiliv, 1922: Kkg 15 pct, bibellæsn, ØM, 1934: Kkg 12 pct, en del er med, mange ligegyldige, men faa afgjorte modstandere, bibellæsn, 1943: Kkg 10 pct, hørelyst, stor offervilje, sds, ungdomsm i pgd, selskabelig biblioteksforen, 1950: Kkg 10 pct, gode forhold, gldags kirkelighed, u p, sds, idrætsf, fh med spiritusbevilling.

Omø kirke blev opført 1574 af træ. 1601 afløstes trækirken af en bindingsværkskirke med taarn, 1828 blev den nuværende kirke opført, af mursten, lille, hvidkalket, kamgavlet taarn, fladt bjælkeloft. Alterbord fra 1575, altertavle: Tony Møller: Jesus velsigner børnene (fra 1911). Ny prædikestol og font (fra 1828), daabsfad fra 1828, alterkalk fra 1576. Alterbordet skal restaureres. 90 sd.

Altergæster: 1872: 132, 1891: 80, 1902: 77, 1912: 83, 1922: 72, 1934: 116, 1942: 152, 1949: 150.

Folketal: 1850: 215, 1901: 294, 1921: 354, 1950: 300.

Menighedsraad: 1914: 1 gr, 3 u p, 1922: 1 IM, 5 u p, siden 1934: u p, 1949: 2 IM, 4 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 42 (2), bf 69 (3), 1950: Soc 57 (1), kons og venstre 63 (3), komm 34 (1).

Sognepræst

(Sp var tillige skolelærer til 1. maj 1925)

Indt 1870: Regul 466 kr, netto 966 kr. — 1913 flg: 3. kl. Pgd opført 1919.

1. 24. okt 1859—22. aug 65 (kkp Astrup-T.H 12. april 56): **N. G. Bugge**, fl t Ryde-H, se Torridl-V.

2. 24. nov 1865—1. aug 71 (lærer Korsør 57):

H. J. J. Mygind, fl t Grindsted-G, se Fraugde.

3. 23. okt 1871—31. marts 76: **H. V. T. F. Bang**, fl t Føvling-H, se Hvalsø-S.

4. 7. juni 1876—19. juli 81 (hjpr Vorgod-NV 1. marts 75): **F. C. V. Sørensen**, fl t Skivum-G, se Hyllested-V.H.

5. 4. april 1884—23. marts 87: **C. E. Brix**, fl t Tolstrup-S, se Jystrup-V.

6. 24. april 1888—29. maj 99: **V. A. Thalbitzer**, fl t V Tørslev-S, se der.

7. 2. aug 1899—9. juli 1902: **Louis Ferdinand Fleron**, * 15. dec 66 Kbhvn. Forældre: Hofskredderm Ferdinand Ammon F og Ida Charlotte Herfurth. Stud von Westens inst 89, c 95² (h), † 9. juli 02. ~ 5. sept 99 Ane Tyre Christensen, * 29. juli 71 Roskilde, † 16. febr 19. Forældre: Jstrd, sagfører Jacob C og Augusta Petrine Feddersen.

Familien F nedstammer fra en kobbersmed (fra Belgien), der 1798 kom til Hellebæk geværfabrik. Pastor F blev 1896 invalid som følge af et ulykkestilfælde. Han var meget afholdt her som præst og lærer, var sogneraadsmnd 00—02, menigheden rejste en mindesten paa hans grav (Skelskør avis 10. juli 02, HF, I, s 795).

8. 4. sept 1902—25. juni 06 (hjpr Nr Broby 24. aug 00): **J. A. Filskov**, fl t Rye, se der.

9. 8. sept 1906—11. maj 16 (lærer Nysted 03): **J. P. Jensen**, fl t Haslund-Ø, se der.

10. 27. maj 1918—22. marts 20: **A. P. Rasmussen**, fl t Orø, se Vedbæk.

11. 13. dec 1920—7. okt 25: **K. B. K. Hillgaard**, fl t Skivholme-S, se der.

(1925—27 var en amerikansk præst, Bredo Johansen, kst sp her, sammenlægningsplaner).

12. 14. juli 1927—6. jan 40 (dsk præst USA 10): **Jens Peder Jensen**, * 6. maj 70 Nellemose, Haarby. Forældre: Snedker Hans Henrik J og Maren Pedersen. Snesteeksamen Blair, Nebr, USA 10, præst Edmore, Sidney og Mc Brideo, præst i Minden 18—26, kst sp Vedersø 26—27, afsk 6. jan 40, † 7. jan 44. ~ 8. sept 32 Mary Christoffersen, * 28. sept 92 V Hæsing. Forældre: Gdjr Rasmus C og Trine Jacobine Møller.

Udg: 39: I præsteboligen, 42: 35 aar i USA, 2. opl 43, desuden nogle mindre skrifter: I Lykkegaarden, I Herrens haand, I blandt fremmede, Forklaring til Apost Gern.

Pastor J skriver selv, at han i sin opvækst paa Fyn ikke mødte nogen levende kristendom, »jeg bekymrede mig ikke derom, men vandrede syndens brede vej«. Han blev uddannet som snedker og rejste 1891 til USA. Der traf han troende mennesker i den af pastor P. C. Trandberg og pastor I. M. Hansen nyorganiserede danske menighed i Chicago. Han arbejdede paa en fabrik, og efter en tids modstand blev han omvendt, fik lyst til videre uddannelse uden at have noget bestemt maal, og 1892—95 var han paa skole i Blair, Nebr. Det var ikke lyst til at blive præst, der drev ham, men efterhaanden klarede det for ham. Hans kald var at blive præst. For at lære bedre engelsk søgte han i 2 aar uddannelse paa Weidners skole ved Chicago og blev derefter optaget paa Trinity teologiske seminarium i Blair. Men han maatte af helbredssyn opgve studiet og virkede som missionær og lærer i Chicago og Nord Dakota. 1908 tilskyndede pastor L. Pedersen (se Aastrup-S) ham til at fuldende sin præsteuddannelse, og 1910 blev han præst. I Minden oprettede han et alderdomshjem, idet han købte en større byggegrund med et hus paa i udkanten af byen uden at have andet at betale med end en stærk tro til Gud og tillid til venner, som laante ham pengene, hvoraf en del senere blev afskrevet som gave. Hans tro blev ikke beskæmmet. Allerede næste aar maatte en ny bygning opføres, 1926 atter en ny bygning. Samtidig med at forestaa hjemmet passede J sin præstegerning. 1937 besøgte han atter USA og var ogsaa i Minden.

Pastor J havde sit faste staated i IM. Hans forkyndelse var afgjort og vækkende. Personligt var han venlig og hjælpsom og ofrede gerne tid og penge af et godt sind, præget af en enfoldig tro til Guds løfter og at »Gud altid ved en udvej, vi skal blot være stille« — et ord han ofte brugte i samtaler. Da han 1926 vendte tilbage til Danmark, virkede han først et aar som kst sp i Vedersø, medens Kaj Munk var i udlandet. Paa Omø oprettede han ogsaa et alderdoms- og hvilehjem (se foran).

Litt: Mindetavlen i Dansk almanak i USA, Blair, USA, 1944.

13. 20. maj 1940—22. jan 47: **J. Lund**, fl t Borum-L, se der.

14. 2. juni 1947 (kst sp Skrydstrup 45): **Carl Peter Marius Mygind**, * 4. maj 00 Marstal. Forældre: Navigationsskolebestyrer Carl Martin M og Anna Marie Ishøj. Forretningsmand til 44, stud Akad kursus 37, c 44¹ (h-70), kst sp Husby-SN 18. okt 44. ~ 25. okt 24 Caja Julie Laustsen, * 22. april 03 Oxbøl, Aal. Forældre: Manufakturhdr i Ballerup Sofus L og Anna Dorteaa Pedersen. Skilt 19. febr 1952, ~² 10. marts 1952 med telefonistinde Gerda Marie Mygind, * 19. april 1917 i København. Forældre: Kaptajn Frands Halvor Mygind og Elise Katharina Klestrup. — Farfaders broder: Fraugde (sp her 1865—71).

Litt: Axel Garboe: Agersø med naboen Omø gn tiderne, 1938, Sorø folketid 28. maj 41, John M. Møller: Præsten W. C. Møller, 1910, Achton Friis: De danskes øer.

Øster Flakkebjerg herred

TJUSTRUP—HALDAGERLILLE

Tjuststrup-Haldagerlille pastorat, 1996 og 1029 ha, er højtliggende paa sandmuldede jorder. T sogn er meget naturskønt, bakket, smukke udsigter, langs Tjuststrup sø, store skove. Ved den nu nedlagte idyllisk beliggende Tadse mølle et traktørsted »Det røde hus«. I T sogn drives stor raceavl af køer. T sogns kontrolforening er en af de bedste paa Sjælland. H sogn er fladt, mere frugtbart end T. To smaa skove. Byerne: T. Vindstrup, Langebjerg, Brunemose, Kallerød, Hammersmølle, H, Ravnebjerg og Næblerød og et enklave, Plessens cverdrev, med skov.

Det kirkelige liv. 1802—44 var Caspar Stabell sp her, en nordmand, til overmaal venlig, men samtidig havde han en bidende tunge (han brød sig hverken om Poul (amtmanden hed Poul Stemann) eller Peter (biskoppen hed J. Peter Mynster). Han hjalp sine sognefolk med alle ting, var ogsaa fødselhjælper. Han var ogsaa digter (»Caspar var en pudsig fyr«), men mindst af alt var han præst (BDG I, 167). Kkg var slet, afgjort modstander af de vakte. Mynster roser ham tildels. Han hørte til rationalismens udløbere, og betegnes som »uskikket til at være præst særligt af moralske grunde« (C. Krarup). Alligevel fandtes der en del trosliv, hvorom den gamle kirkebog taler smukt ved dødsfald. De vakte holdt deres møder i hjemmene, og det har været karakteristisk, at mange hellere gaar til møde end i kirke; dog har der gn aarene været stort alterbesøg. Præsterne *Glahn* og *Schneekloth* var betydelige præster. Der har været vækkelser af og til. Allerede 1873 begyndte *Vilhelm Beck* at holde sommermøder i skoven ved gaarden Sladolt. Her boede *Ole Jørgensen* og hans hustru, der begge var blevet omvendt ved at høre Beck i Ørslev, og ved deres mellemkomst kom disse store møder i stand. Det første møde huskedes længe efter, da Beck talte om »Kasteskovlen i Herrens haand«. Beck talte ofte senere her.

I 1880'erne begyndte de aarlige søndags-skolemøder ved Tadse mølle. Det var smed *Hans Pedersen*, *Hekkenfeldt*, og indremissionær *P. Blomberg*, som fik dem sat i gang, og her samledes søndagsskoler fra hele egnen til festlige møder.

IM havde navnlig i 90'erne en del fremgang, medens pastor *H. F. Poulsen* var sp her. Han var medstifter af KFUM i Danmark, sekretær i hovedstyrelsen, og redaktør af *De unges* blad 1883—1903. KFUM cprettedes 1893, og KFUK var cprettet 1887, (se s 520). Flere lægfolk har virket her. Lærer *Markussen*, † 07, var en af de ægte grundtvigianere og gjorde et ryttigt kristeligt og folkeligt arbejde. Lærer *Dinesen Grauengård* († 51), Haldagerlille, var kendt som sekretær i Landsforeningen af menighedsraad ved sit store arbejde for at organisere menighedsraadene til fælles optræden og for sit arbejde for bedre præstelønninger. Gdir *Hans Olsen*, Næblerød, var en førende IM's skikkelse, deltog ogsaa i politik, som venstremand, en mand hvis ord havde vægt.

I 1920'erne spillede *Hans Pedersen* (»smeden fra overdrevet«) en vis rolle, bl a ved sin ydmyghed og ved sit hjælpsomme sind. Førstelærer *H. Bjørnvad*, H, er kredsmd i egnens KFUM's og K's kredsforbund.

Den vindskibelige befolkning er rosende omtalt i Pontoppidans »Danske atlas« III, 6—7, og landskendt er de dygtige kvægopdrættere i T, hvis ubestridelige førstemand var *N. C. Olsen* paa gaarden Sladolt.

1898: Levende menighedsforhold, fh bruges til missionsmøder og foredrag, 1917: Ret god kkg, en del IM, DMS, KFUM og K, velvilje, 1926: Kkg 7—8 pct, gode forhold, en del missionsmøder med god tilslutning, samtalekr, DMS og Sudankr, 1939: Kkg 6 og 5 pct, kirkelig interesseret befolkning, gamle, ret store IMsmf præger det kirkelige liv (fmd gdir E. Petersen, Vindstrup, lærer *H. Bjørnvad*, H), offervilje, samtalekr, KFUM og K, 2 sdsk, godt sted at være præst, 1950: Kkg helt god om fmd, mindre god om eftm, præget af IM, hørelyst, ellers som 1939, 1918—51: Offerdag for DMS Trinitatissøndag (6000 kr indkom i disse aar). Der er fh i T fra 1883, i Næblerød fra 1889.

Tjuststrup kirke er romansk af kamp, senere overhvalvet, forsynet med taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Kalkmalier fremdroges i koret 1919. Altertavle fra 1919 med kopi af Carl Bloch. Den gl altertavle hænger i skibet. Rigt udskaaen barok-prædikestol fra c 1640. Stor granitfont. Klokke fra 1487. 150 sd.

Mackeprang, s 77, 105.

Haldagerlille kirke er lille, af munkesten, gotisk, med senere tilføjet taarn, vaabenhus mod syd. Overhvalvet. Over alteret en niche med Thorvaldsens Kristus. Smukt udskaaen prædikestol fra c 1630, himlen fra c 1675. Romansk font. Kirken er i nyeste tid dekoreret med friser. 90 sd.

Mackeprang, s 83.

Altergæster: 1891: 672 og 364, 1902: 530 og 337, 1922: 400 og 200, 1934: 342 og 148, 1942: 585 og 252, 1950: 439 og 365.

Folketal: 1850: 606 og 288, 1901: 602 og 354, 1921: 594 og 347, 1950: 523 og 343.

Menighedsraad: 1922: 7 IM, 5 u p, 1934: 5 IM, 7 u p, 1949: do.

Kommunevalg: 1943: Lokall 307 (6), husm 55 (1). 1950: Lokall 316 (6), husm 60 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 195 byg, b) 59 byg, c) naturalier, d) 150 rdl, e) 54 td ld, gl, smal, egetræsbindingsværkspgd, meget smuk udsigt. — 1870: Regul 1840 kr, netto 4046 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1905

Præsteembedet er tilkendt fiskeriret i en del af T sø 1779—1802 var *Søren Wædelee* sp her. En minde-tavle i kirkens kor beretter, at han døde af kummer over at hans søn søløjtnant *W* faldt i slaget paa Kbhvns red 2. april 1801.

17. 2. juni 1844—3. dec 52 (rkp Asminderød-G 5. dec 32): *H. P. Bisted*, fl t Gerlev-D, se der.

Mynster skriver: at bønderne er velstaaende og lever for en del af humleavl. T ligger i en af de skønneste egne af Sjælland, pgd er gl og gammel-dags, temmelig mørk ved træer i gaarden og haven, 1851: Meget smuk bolig, haven er fornemmelig smuk ved sine udsigter. Mynster omtaler pastor Stabell som affædig men agtet og elsket. Da Mynster var paa visitats her 1851, var pastor Bisted syg, »og han havde intet meddelt mig derom, saa jeg maatte forrette hele tjenesten. Talrig forsamling, ungdommen svarede godt.« (M, I, 46).

18. 25. febr 1853—21. febr 61 (sp Vindum 2. sept 43): **H. C. Glahn**, fl t Sorø, se der.

19. 26. april 1861—26. maj 62 (sp Aasted-S 19. juni 53): **Henrik Cyrus Jermiin**, * 25. febr 13 Tranekærgd, Aastrup, Ribe amt. Forældre: Gdjr Jens Chr. J og Marie Christine Frederiksdatter. Stud Aalborg 33, c jan (l), adjunkt Aalborg 39, † 26. maj 62. ~ 6. sept 42 Anne Dorothea Jermiin, * 29. maj 13 Ø Brønderslev, † 7. aug 87. Faderen: Sp i Als, † 51, se der.

20. 17. aug 1862—10. april 77 (ord kat Stubbe-købing-M 11. febr 51): **Ole Ludvig Emil Smith**, * 30. sept 13 Ladegaardsmølle ved Hillerød. Forældre: Kbmd i Frsund Chr. S og Maren Wassard. Stud Frborg 32, c okt 39 (h), † 10. april 77. ~ 14. juni 51 Caroline Louise Jubu, * 1. jan 28 Kbhvn, † c 00. Forældre: Bagermester Carl Chr. Joachim J og Luise Augusta Holmboe. — Hustrus søster ~ Lohmann, Græse-S

S havde ikke sine største evner som prædikant, men blev omtalt for sit stilfærdige og kristelige sind.

21. 21. juni 1877—16. april 86 (sp Tyregod-V 30. juni 64): **C. M. Smidt**, fl t Ejby-ND, se der.

22. 30. juni 1886—21. marts 90 (ord kat Sct Michaelis k, Fredericia 15. juli 80): **G. A. Schneekloth**, fl t sp Sundby k, Kbhvn, se der.

23. 13. juni 1890—21. maj 98 (kkp Karleby-H-NØ 21. april 84): **H. F. Poulsen**, fl t Dalum, se der.

24. 10. aug 1898—20. aug 1917 (sp Snebjerg-T 14. juli 90): **S. B. Helms**, fl t Naurup-V, se der.

25. 30. nov 1917—10. maj 51 (sp Borris-G 14. aug 13): **Christian Krarup**, * 22. maj 81 Horsens, Aalborg amt. Faderen: Sp Nors-T, † 30, se der (af Søften-F). Stud Aarhus 00, c 06² (h), sekretær KFUM Horsens 08, do London 10, afsk 10. maj 51. ~ 14. okt 13 Ellen Christine Steenberg, * 16. juli 82 Aarhus. Forældre: Kontorchef ved DSB Schack Edvard S og Marie Christine Rasmussen. — Søn: Rkp Hyltebjerg k, Kbhvn.

Udg: 21: En opgave for menighedsraadene, 2. opl. 22: Haandbog for menighedsraadene, 22: Bibelord og pavetale, 24: Studenterne fra 1899, 25: Studenterne fra aar 1900, 42: Medd om Tjustrup-Haldagerlille (flere hefter), 46: Stamtavle over slægten fra Kællerød. Skrev flere personalhist. artikler m m. Manuskript i Det kgl Bibliotek: T sogns befolkning siden 1609.

Litt: Torkild Philipson: Saadan levede jeg, 1949, s 56.

26. 30. okt 1951 (generalsekretær KFUM og K i Danmark 1944): **Niels Frederik Lykkegaard Nielsen**, * 16. april 04 Killerup ved Odense. Forældre: Rentier Niels Peter N og Emilie Kirstine Petersen. Stud Odense 22, c 28² (l), gymnasielærer Haslev 28, rkp Nykøbing-L-E 10. sept 30, sp Brovst 6. juni 39—31. okt 44. ~ 6. aug 33 Helga Dalsgaard Graversen, * 30. april 08 Nykøbing Mors. Forældre: Fiskeeksportør Gravers G og Maren Christensen.

Medl af bestyrelsen for Haslev gymnasium 1935—50, for Dansk Bibelskole 44, for menighedshøjskolen Marthaa 44, for KFUM-spejdernes hovedbestyrelse 44 og af forretningsudvalget 45, for KFUM's idrætsforbund 44—47 og for KFUM's missionskomité 44, fmd for Den kristelige ungdomsbewægelses fællesraad 44 og for samarbejdsudvalget for søndagsskolerne, FDF, KFUM og K og spejderne 44, medl af hovedbestyrelsen for FDF 45 og af bestyrelsen for KFUM's seminarium 45—47, medl af repræsentantskabet for Dansk Missionsselskab 45 og af Statens ungdomskommission 45—50, delegeret ved Verdensungdomskonferencen i London 45, medred af tids-

skriverne Ungdomsarbejderen 46 (enered fra 50) og De unges Blad 46, Medl af bestyrelsen for Haslev udv højskole 46 og af KFUM's verdensbestyrelse og dennes eksekutivkomité 47, fmd for den danske komité for den økumeniske ungdomskonference i Oslo 47, delegeret ved Det lutherske Verdensforbunds konference i Lund 47 medl af KFUM's Verdensforbunds Committee on Reconstruction and Extension og af samme eksekutivkomité 47, af bestyrelsen for Akts Ny Dansk Ugepresse 47, af repræsentantskabet for Det økumeniske fællesraad i Danmark 47, medl af KFUM's Verdensforbunds Group of Consultants on Relationships 48—50, medl af samme Group of Consultants on Ecumenism fra 50, fmd for fælleskomiteen for de europæiske landes KFUM-forbund 48, lærer ved Dansk Bibelskoles højskole 48—50, medl af bestyrelsen for rejsebureauet FOS 48 og af forretningsudvalget for Folkekirkelige Organisationer Fællesudvalg 49, medl af Det lutherske Verdensforbunds ungdomskomité samt af Danmarks kristelige gymnasiastbevægelses landsudvalg 49 og af samme forretningsudvalg 50. Alt til 51. Landsfmd KFUM i Danmark 51. Fmd Sorø amts menighedsraads forening 52.

Litt: C. Krarup: Medd fra T-H, I-IV, Johs. C. Jensen: V-Ø Flakkebjerg herreders skolehistorie, 1938, Mag. Alfred Andersen: Beretning om IM i T sogn, A. Lambert-Jensen i Sorø amts hist aarb 1944, Erhard Quistgaard: Fra værtshusholder til præst, en præstehistorie fra T-H, Sorø amts hist aarb XXV, 129 f, J. V. Christensen: Vandrang gn T sogn, smst XVII, 37.

KRUMMERUP—FUGLEBJERG

Krummerup-Fuglebjerg pastorat, 1950 og 982 ha, er højtliggende, overvejende fladt, frugtbar, skovklædt eng- og mosesletter. Byerne: K, Bendslev, Flemstofte, Haldagermagle, F (918 indb. en større landsby med dmmmerkontoraf. kredslæge, apctek, mange handlende). Hg Fgaard og Kathrineholm.

Det kirkelige liv:

Pastor Miskow skriver:

»Skønt de lutherske præster maatte gifte sig, var deres ægteskaber ikke altid lykkelige. Grunden her til var, at en ny, ung præst maatte gifte sig med forgængerens enke, saa at han derved slap for at betale enken pension, som det i den tid paahvilede ham. Da konen ifølge sagens natur var den ældste og ofte meget ældre end manden, naaede denne da som regel ogsaa at blive gift en eller flere gange senere. I et par hundrede aar var det almindelig skik, og pastor Jacob Madsen Prom, der kom til Krummerup i 1676, er et godt eksempel paa det. Hans formand, Farsovius, var blevet afsat fra sit embede, og nu giftede Prom sig med sin formands fraskilte kone, Anna Sørensdatter Bredekilde. Hun døde i 1685, og samme aar giftede han sig med Dorothea Marie Lauremberg, men blev enkedmand seks aar efter. Tredje gang blev han gift med Sophie Malene Borch, en datter af præsten i Alsted. I 1715 fik pastor Prom sin søn Johannes Nicolai Jacobsen Prom til kapellan, og denne afløste faderen i 1722. Den unge pastor Prom blev gift med en datter af ejeren af Fuglebjerggaard, Johan Neergaard. Trods sin fornemme byrd skildres hun saaledes: »Hun var stidslystent, havde det med himmelskrigende og forargelige eder, banden, smelden, skælden, pryglen, slag; hun holdt tordentale over manden med udskælden for skælm, kanalie, sorte slunkne hund, og ofte maatte han gaa til kirke med revet ansigt og hovne øjne. Hun kastede hans bøger paa gulvet og traadte paa dem, ruderne sprang...« Biskop Hersleb skriver i sine visitsatbøger om pastor Prom, at han var en god mand og flittig i sit embede, »men nedslaget og modløs over en lidenlig og forargelig kone, som tyranniserer over manden, der i sin præstegaard er mindre agtet end den ringeste røgter«. I 1751 skriver biskoppen: »Prom er en ynkværdig

mand, der har en stor plage i sit hus. Han er flittig og tro. Temmelig kundskab findes i menighededen.

I slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. aarhundrede var rationalismen en meget udbredt aandstrening. Pastor Weinschenck, der kom til Krummerup i 1812, kan nævnes som repræsentant for denne aandstrening. Han har offentliggjort afhandlingerne om »Markfred«, om »Staldfodring om Sommeren«, om »Nye Midler mod Frost, Edder og Bollenskab«, samt »Anvisning til at finde Vand«. Det vil heraf kunne ses, at den gode præst har kunnet andet end sit Fadervor. Foruden disse smaa skrifter udgav han et skrift »Om latinske Stiløvelser« samt en »Prædiken i Anledning af Oversømmelsen«, Slagelse 1825. I 1818 modtog han Landhusholdningsselskabets 3. guldmedaille for sin afhandling om markfred.

Som afgjort modstander af rationalisterne kan nævnes Christian Lemvigh, der kom til Krummerup 1835. —

Det første, vi iøvrigt ved om det aandelige liv her paa enen, stammer fra biskop Mynster, der i aaret 1835 foretog en visitatsrejse, hvor han bl. a. besøgte Krummerup-Fuglebjerg pastorat.

Om præsten, den 55-aarige svagelige Lauritz Svendsen († 1835) der paa grund af sygdom maatte have kapellan, skriver han: »Sognepræst Svendsen har i flere aar været saa hypokonder, at han ofte er forvirret i hovedet. I et aars tid har han haft personel kapellan«. Kapellänen var den unge Didrik Christian Blicher, * 5. dec 1807, † 38, knapt 31 aar gl.

Om Fuglebjerg hedder det: »I Fuglebjerg ville fornylig et menneske af slet rygte (denne mand skal ogsaa fordre sine børn underviste efter Pontoppidans forklaring) holde gudelig forsamling, men en del bønder, som var i Fuglebjerg kro, kunne ikke lide det og gjorde saadan alarm, at der ikke blev noget af forsamlingen. Forleden søndag havde en skovfoged en saadan hos sig, hvor kapellänen var til stede. Omtrent 30 til 40 mennesker var forsamlede, mandfolk i et værelse, fruentimmer i et andet. Den bekendte Rasmus Ottosen forelæste en prædiken af en postil og tilføjede blot en slutningsbøn. Alt gik ordentlig til, medens kapellänen var der, men de blev samlede, efter at han mellem 7 og 8 om aftenen forlod stedet. Jeg tog i min slutningstale hensyn til disse tildragelser«.

Naar biskoppen benyttede lejligheden til at tale et alvorsord til menigheden, var det foranlediget af de gudelige forsamlinger, som ifølge ovenstaaende ogsaa var naaet til Fuglebjerg. Denne bevægelse havde grev F. A. Holstein til Holsteinborg for søgt at omplante fra Fyn til Sjælland. I de aar, hvor »kolden« (koldfeberen, en ondartet tyfus) bevægede saa mange sjællandske bønder livet, øjnedes adskillige fynboer en chance til at erhverve en fæstegaard, idet greven tog vel imod dem og gerne lod dem bosætte sig paa grevskabets jorder.

En af disse var den ovenfor omtalte Rasmus Ottosen.

Det var et dristigt foretagende, da en ung, norsk bondekarl, Elling Eigilsen (se pag 459 f.), kom fra Oslo til Danmark for at besøge danske trosbrødre og holde forsamling. Ifølge »Sørø Amts Aarbog« 1944 ankom han søndag den 30. april 1837 til Fuglebjerg og spurgte om vej til Venslev, hvor han ville besøge skolelærer Rasmus Sørensen, som han kendte gennem hans skrifter.

Men da han i Fuglebjerg fik at vide, at der samme eftermiddag der i byen holdtes forsamling af troende kristne paa enen, gik han og hans ledsager, smedsvend Hansen, der havde fulgtes med ham fra København, til forsamling«. —

Overfor F kirke i et hjørne af Fuglebjerggaards have laa skolen. Her var det, digteren Erik Bøgh som 20-aarig i 1842 blev kaldet til skolelærer og kirkesanger. I sine erindringer omtaler han Fuglebjerg og den brøstfældige skole og fortæller, at han som kirkesanger flere gange har overværet gudelige forsamlinger, men nævner ikke hvor og hos hvem. — Han brændte alle sine vers, før han flyttede fra Fuglebjerg, men nissen fulgte med paa flyttevognen. Paa vejen til Sorø skrev han ynglingens vaarsang: »...Jeg maa ud af den kvalme, den døsigte ro i det skimlede fædrenebo — jeg maa ud for at lufte det støvede sind i den friske fornyende vind — jeg maa ud i det fri, al solen kan tømme mine stivnede aarer paa ny...« B var ven med Stephansens paa »Holsteinskminde«, hvor han gav timer i sang og gymnastik, ret et par fag for den muntre og spillevende ungsvend, men sognepræsten fandt ham for friskryagtig og foragedes — som andet godfolk — naar han sprang op paa sin

ridehest ligesom en kunstberider, eller naar han lavede sine badutspring. Skolebygningen var ussel, skolen havde ingen læsebøger, ingen brugelige tabeller, der var for faa skolebørde, ingen journal. Skoledirektionen irettesatte B, fordi han behandlede tingene uordentligt, men det viste sig senere, at man maatte adressere irettesættelsen til præsten, der havde forsømt at forsyne skolen med de manglende dele. Præsten saa jo ikke mildt til B, som da ogsaa mente, at det var præsten, der havde præpareret biskoppen til at irettesætte ham. Fra visitatsen 1843 hedder det: 39 børn, skolen under bygning, B katekiserede flaut og gør sig ingen umage med skolen. Han blev alvorlig advaret.

Erik Bøgh er mester for dette digt om pastor Lemvigh og Fuglebjerg-beboerne (17. jan 1842):

Som prædikant var han ellers herlig, skønt ikke videre menneskekærlig.
»Svovlpølen« nævnte han elleve Gange,
og »Tændersgidsel« vist dobbelt saa mange.

Fuglebjergboerne, de er honnette!
med dem kan jeg herligt komme til Rette.
De er velvillige og beskedne,
somme er blot en Smule svedne.

Der er to Slags, som er højest forskellige:
dem, der bander, og dem, der er hellige,
dog lader det til, at den første Sekt
har en betydelig Overvægt.

Her er en Forpagter, meget agtværdig,
men halvgammel, ordknap, mørk og stiltfærdig,
en yngre Forvalter, der ikke er fri
for gode Anlæg af Hypokondri.

En skikkelig Kromand, hos hvem jeg spiser,
informerer og læser Aviser,
en sprænglærd Smed, der er ret kurios,
en Skomager, som har en Skrueløs.

Oh saa er der Bønderne — det er dygtige
Folk, der er meget brave og kløgtige,
at slaa mig til dem ville være det bedste,
men ak! jeg kan slet ikke snakke om Heste.

Forleden var jeg i Gildeslag;
men jeg var tilovers, jeg manglede Smag
for dampende Piber og trampende Hæle,
Toture, Trekort og halve Pægle.

Pastor Miskow fortsætter:

Kroen saa vel ud omtrent som nu. Det var her, den skikkelige gæstgiver Gørtzen, gift med en datter af pastor Stabell i Tjustrup, holdt den før omtalte forsamling, der blev afbrudt af kroens gæster. Fuglebjerg Lund laa dengang hen som et overdrev, bevokset med krat og skov. Hertil flyttede i 1795 Niels Larsen, da udstykningen var kommet i gang efter stavnsbaandets ophævelse. Hans far havde haft en gaard, hvis bygninger havde ligget i Fuglebjerggaards have, og da han var født og opvokset under stavnsbaandet, erindrede han, at man dengang ikke maatte gaa længere end til Sneslev, medmindre man havde indhentet særlig tilladelse.

De unge karle havde derfor ikke megen bevægelsesfrihed og maatte følge heraf vælge deres hjertes udkaarme blandt hjemstavns unge piger, hvilket var grunden til det indgifteri, som dengang var almindeligt.

Med det aandelige liv stod det ogsaa smaat til. Vel var der enkelte vakte kristne, som gennem de gudelige forsamlinger var kommet til større aandelige forstaaelse; men i det store og hele havde man kun sans for det, som hører denne verden til, og tænkte ikke paa, at mennesket ogsaa har en u dødelig sjæl.

I 1874 blev Vilh. Beck kaldet til sognepræst for Ørslev, og mange valfartede til hans kirke. Blandt dem var der fra Fuglebjerg særlig 3 familier: Læderhandler Frederik Chr. Petersen, gdjr Jens Mortensen, Ellebæk, og en svigersøn af den før omtalte Niels Larsen, Fuglebjerg Lund, med flere. Disse kørte de ca 30 km pr vogn til Ørslev og 30 km tilbage, et ganske anseligt stykke vej, naar man betænker, i hvilken forfatning vejene laa, og hvor lidt komfortable datidens hestekøretøjer var. Men til gengæld maa det bemærkes, at det var mennesker, for hvem Guds rige var en livssag, og at søndagen dengang havde et helt andet helligdagspræg end i vore dage.

1880 holdtes i F et bevæget IM'smøde (i anledning af striden om Sigv. Høyers antagelse som indremissionær) (IM's hist, 1912, s 164—66).

Paa sine mange rejser kom Vilh. Beck ogsaa til Fuglebjerg, hvor han talte i kirken. Under disse besøg boede han hos læderhandler Petersen, der var blevet hans personlige ven. Til gengæld blev læderhandleren og hans familie indbudt til at besøge Vilh. Beck i Ørslev.

Læderhandler Petersen var den selvskrevne leder af det lille IM's smf i Fuglebjerg. Af IM'stid for 25. febr 1883 ses det, at han ved et møde i sit hjem havde indsamlet 6,84 kr til IM, en efter datidens forhold god gave. Han havde et vindende væsen og var sammen med sin hustru, Petrea, f Toft, afholdt af folk i byen. I deres hjem, der laa paa hjørnet af Lundevej og Sorøvej, stiftedes 30. juli 1882 den første sdsks. Læderhandlerens kusine, Karen Marie Mortensen, og hendes mand, gdjr Jens Mortensen, Ellebæk, tog ivrigt del i denne. Det var saaledes Karen Marie, der organiserede arbejdet og lagde det til rette efter den plan, der var almindelig inden for IM's sdskarbejde.

Læderhandleren og hans kone var meget gode imod børnene og gjorde, hvad de kunne for at glæde dem. Saaledes pyntede de hjemmet ved pinsletid med nyudsprungne bøgegrøne og pinseliljer, og naar læderhandleren sang for med sin kraftige stemme, kunne han faa alle de andre til at synges med.

Efterhaanden som arbejdet voksede, blev læderhandlerens hjem for trangt, og selv om man kunne leje en pavillon fra kroen, der laa paa Sorøvej, til større møder, opstod tanken om et eget hjem, der kunne danne rammen om de mange møder.

Det førte til missionshuset »Betabara« paa Sorøvej, der var det første her paa egnen. Et missionshus var ikke saa almindeligt som nu, og det var noget af en begivenhed at være med til at rejse en saadan bygning. Sjælen i arbejdet var baade i økonomisk og aandelig henseende Jens Mortensen og hustru Karen Marie, Ellebækgården. Om disse to fortæller en slægting følgende: »Hvor gerne havde jeg ikke tegnet et levende billede af disse to elskelige mennesker, som sammen med deres hyggelige hjem staar for mig som min barndoms skønneste billede. Min mor kom som ung pige i huset paa Ellebækgården, og her fik hun et dybt indtryk af, hvad kristent hjemliv vil sige. Hver dag holdt Jens Mortensen andagt forgaardens folk. Her saa hun med undren for første gang et andet menneske end præsten tage biblen i sin haand, noget som dengang betragtedes som lifefrem farligt, og for hvilket man kunne risikere straf. Det fik hende til at tænke over kristendom og gav stødet til hendes senere omvendelse«.

Hele Jens Mortensens og hustrus livsførelse og deres stille, alvorlige vidnesbyrd var til stor vælgelse for hele egnen. Det enestaende gæstfri hjem, hvor hustruen Karen Marie var en fortræffelig værtinde, har været rammen om mange fester for samfundet.

Søndag efter søndag, aar efter aar gik Jens Mortensen til Fuglebjerg og holdt sdsks, og begge var meget interesseret i ungdomsarbejdet i sognet og i samtalemøderne, som holdtes i hjemmene.

Det stille, ydmyge sind, der fulgte Jens Mortensen til hans sidste stund, var afgjort det, der gjorde, at Gud kunne bruge ham og hans hustru i sin tjeneste, og det ses tydeligt, at det bar frugt.

»IM's tid« for 29. juli 1883 indeholder følgende korte bekendtgørelse:

»30. juli 1883 indviedes missionshuset i F.« — Vilh. Beck talte og tog sit udgangspunkt i Joh. 1, 28 om Bethania, hvor Johannes Døberen døbte, og hvor stedet ifølge en anden læsemaal hedder Betabara, dvs: overfartstedt fra den ene side af Jordan til den anden. Dette blev i Becks udlægning til, at man skulle fare over fra missionshuset til kirken, en tanke, han før havde udviklet i sin berømte tale i Stenlille 1861.

Man savnede en missionær i Fuglebjerg, men bygmester Jens Hansen fra Uggerløse, der senere blev missionær, tog ofte til Fuglebjerg og hjalp samfundet med at lægge arbejdet til rette, saa det kunne glide ind i faste former.

I begyndelsen holdt man møde en gang om maaned, i reglen søndag aften, og senere samledes man til samtalemøder den første og tredje torsdag i maaned.

Sdsks, der var begyndt i læderhandler Petersens hjem, blev flyttet til missionshuset, og her holdt man juletræ, en skik, som endnu ikke var almindelig her paa egnen. Den første juletræsfest hold-

tes i 1882 hos Hans Olsen paa Amlinggaarden i Vindstrup. Nogle af de unge mænd havde ligget som soldat i Kbhvn og havde her set et juletræ. De ville nu prøve at lave noget lignende i deres eget sogn. Det blev en stor oplevelse for dem, der var med, da de fleste aldrig før havde set et pyntet juletræ.

Ved juletræsfesten i missionshuset nøjedes man ikke med at give børnene godter og kager, men sørgede tillige for, at hvert barn fik en julegave i tilgift i form af et par uldne strømper, et stykke undertøj eller lignende, saa det er forstaaeligt, at det blev en fest for børnene, som de ikke havde drømt om.

Men endnu et minde maa føjes til den kæde, som knytter sig til juletræsfesterne i det gamle missionshus.

Blandt dem, der paa denne tid sluttede sig til IM i Fuglebjerg, var landpost Christian Didriksen og hustru. Ikke mindst hans hustru, Bolette, havde en egen haandfast maade at tage tingene paa og har saaledes været til aandelig hjælp for mange, der stod i begreb med at tage det afgørende skridt ind i Guds rige. Men Didriksen gjorde ogsaa sin indsats ved trofast at passe missionshuset i 39 aar. Da han øjnede en fare i det tændte juletræ, udnævnte han sig selv til brandmand og stillede 2 spande vand ind i salen.

I 1888 døde læderhandler Petersens hustru, og han selv valgte at trække sig tilbage fra arbejdet. I hans sted blev Jens Mortensen fmd for samfundet. Foruden sdsks skulle ogsaa en ynglinge forening og senere en pige forening finde husrum i »Betabara«, det gamle missionshus.

Ynglinge foreningen stiftedes paa skuddagen 29. febr 1884, og en ung landmand, Folker Hansen, blev dens første fmd. En god støtte fik foreningen i en ung lærer, Augustin Hansen, fra Hindholm, der dengang var højskole. Han tog hjerteligt del i møder og det kristelige foreningsliv og nøjedes ikke med at komme selv, men tog ogsaa sine elever med. Blandt dem, han fik betydning for, var den senere kolportør og boghandler Poulsen Skadhauge.

Paa Fuglebjerg kirkegaard ser man en gravsten, der er formet som en aaben bog. Her læser man: »Seminarist Rasmus Christian Larsen, * 19. okt 1868, † 24. okt 1890. Fred med dit støv«. Det var tuberkulose, der rev denne unge lærer bort, 22 aar gl. Ved hans sygeseng sad Augustin Hansen trofast dag efter dag og hjalp ham til det liv, om hvilket det hedder, at den, der ejer det, skal leve, selv om han dør.

Senere blev Augustin Hansen lærer i Haslev og var med til at knytte de baand, der forbinde ungdommen i Fuglebjerg med højskolen i Haslev.

Det maa ogsaa nævnes, at pastor H. F. Poulsen (Ynglinge-Poulsen), der fik saa stor betydning for ynglingebevægelsen i Danmark, blev præst i Tjustrup 1890. Han fik et saadant tag i ungdommen, at endogsaa unge fra Fuglebjerg drog til Tadse, hvor de lejede baade og sejlede til Tjustrup pgd for at være med til hans ungdomsmøder. Blandt disse var den senere kbmd Hans Davidsen, Fuglebjerg, og møller Peter Jensen, Fuglebjerglund.

Pastor Tesch var her grundtvigsk og imod IM. (Senere deltog han i IM's arbejde).

Omtrent aar 1900 stiftedes ligeledes en pige forening, hvis første fmd, frk Kornerup, var privatlærerinde paa apoteket.

Ved aarhundredskiftet blev skomager Edvard Nielsen omvendt. Han blev det, som Ananias sagde om Paulus: »Et udvalgt redskab for Gud«. Den første tid efter sin omvendelse blev han ved sin læst og lod den nye overbevisning slaa rod i hans sind. Den, som menneskeligt talt gav stødet til, at Edvard Nielsen blev talerør og derigennem missionær, var pastor Heskjær, som fik ham til at indlede en forhandling i »Højrehuset«. Edvard Nielsen var meget belæst, kunne citere lange stykker af Søren Kierkegaard udenad, og da han var et godt hoved, vittig og slagfærdig, kom han virkelig til at betyde noget for de unge og blev deres fører. Han blev haardt ramt af sygdom og fik begge fødder amputeret, men tabte alligevel ikke modet, og saa stor var hans sjæls sundhed, at han vandt flere mennesker for Guds rige som krøbling, end da han havde sin forlighed.

Efterhaanden var der dog ogsaa kommet missionshuse i Sneslev, Rejnstrup og Vindstrup, og paa et møde paa Skovgaarden 1903 besluttede man at afholde et stort samfundsmøde den anden søndag i hvert kvartal, der skulle gaa paa skift mellem de fire samfund.

Ogsaa IM's bestyrelse fik øjnene op for Fuglebjergs betydning, og i juli 1905 afholdtes et stort

helliggørelsesmøde i Fuglebjerg, som blev ledet af den kendte pastor Fibiger. Blandt talerne var der særligt to, hvis ord man husker: pastor Hindhede der talte over emnet: Kristi lidelsers samfund, og provst Kinch, Torslev: Hans opstandelses kraft. Pastor Bay Olsen, der var sognepræst i Krummerup-Fuglebjerg, havde staaet ret stejlt overfor IM. Han var grundtvigsk som sin forgænger, men deltog i IM's møder. Der havde været nogle gnidninger i anledning af, at samfundet dannede deres egen YM-kreds paa et tidspunkt, hvor der allerede fandtes en saadan i forvejen, ledet af Bay Olsen. Præsten havde taget sig dette meget nær, og efter at have sluttet sin prædiken 1. eller 2. paaskedag paatalte han dette forhold fra prædikestolen. Han var imidlertid kommet med til helliggørelses-møde, og herom fortæller en gammel missionær, Martin Madsen, som ogsaa var til stede, følgende:

»Et stærkt indtryk gjorde det, da sognepræst Bay Olsen sidste dags eftermiddag stod frem og bekendte, at disse 3 dages møder havde ført ham fra kraftløshed til at kende« opstandelseskraften«, og at han nu ville leve sit liv og gøre sin gerning i Jesu lidelsers samfund. Den fest, som der lagde sig over os alle, og de lovsangstøner, som da lød, var næsten saa stærke, som om det gamle missionshus skulle sprænges af den aand, som tog os alle i sin magt«.

Et halvt aars tid efter blev pastor Bay Olsen imidlertid forflyttet, og pastor Herman Heskjær blev hans efterfølger. Han var en betydelig kraft, og i hans tid skulle udviklingen yderligere fortsættes. Pastor Heskjær havde det synspunkt, at »der bør fiskes, hvor fiskene gaar«. I den anledning henlagde han en række vækkelsesmøder til forsamlings- eller højrehuset, som det ogsaa kaldtes. Ved et af disse møder blev byens smed, Christian Frederiksen, omvendt, og da han havde levet sit liv som et fuldstændigt verdsligt menneske, var det en omvendelse, som kom til at betyde noget.

I nogle smaahefter, udgivet af en særling, der boede paa Haldager mark, Jens Pedersen, er der tegnet et ganske godt billede af pastor Heskjær, som den flittige og nidkære præst han var:

»Herman Heskjær, der nu er sognets præst, gjorde alt, hvad der stod i hans magt, for at bringe Guds ord ind i menneskehjærter. Der skulle saaledes holdes møde i mit hjem. Det var i febr. maaned, og vejret var forrygende. Præsten kom gaadende i sne til knæene. Han ville ikke holde nogen egentlig tale, men læste Ap G 16. kap om stokmesterens omvendelse og optagelse ved daab i menigheden. Ved mødets afslutning sagde Heskjær: »Nu sætter jeg mig ned; jeg vil hellere være her som broder end som præst. Der er nok en, som vil slutte mødet med bøn«. Da jeg havde sluttet med bøn, sagde Heskjær: »Jeg synes, vi har haft det saa godt her i aften; naar Jens Pedersen vil lægge hus til, skal vi saa ikke holde et møde her hver maaned?« Og det blev vi enige om«.

Men Heskjærs arbejde kaldte ogsaa modstanden frem. Han skrev i »Sorø amtstid« en række avisartikler af vækkende og opbyggende art, deriblandt een, der bar overskriften: »Har kristenfolket endnu kristentroen?« Denne sidste tog folk ham meget ilde op, og en kreds af sognets beboere indkaldte den grundtvigske pastor K. Bjerre fra Pedersborg til at komme og prædike i Fuglebjerg kirke. Pastor Bjerre kom imidlertid aldrig.

Da man skulle finde en afløser for pastor Heskjær, anbefalede Sjællands biskop menighedsraadet pastor Hans Nielsen Hansen ved Getsemåne k i Kbhvn med de ord, at han var en af de flittigste præster i hovedstaden. Dette skulle den følgende tid bevise. Da der var gaaet 2 aar, kunne pastor Hansen en aften sige til en af sine venner: »Nu har jeg besøgt hvert eneste hjem i begge mine sogne«.

Netop husbesøgenes store betydning forstod pastor Hansen fuldt ud. Et andet lille træk vil illustrere dette. Han aflagde en dag besøg hos en gaardmand, som ikke kom i kirken eller missionshuset, og forsøgte indtrængende at lade ham forstaa, at han maatte se at faa sin sag med Gud bragt i orden. Gaardmanden lovede at ville gøre alvor heraf, men der gik nogen tid, og manden viste sig ikke i kirken. Atter opsøgte pastor Hansen ham, og denne gang fandt han manden i færd med tærskningen. Da han fik øje paa præsten, satte han blot hestene i gang igen og lod pastor Hansen staa. Denne stod roligt en tid og saa til, sendte manden et betydende blik og gik sin vej. Men dette sidste besøg sad bagefter som en brod i mandens sind; han fik fra nu af ikke fred, førend han havde

gjort alvor af at søge Guds rige. Han blev en trofast og alvorlig kristen.

I 1917 fik pastor Hansen da ogsaa den glæde at opleve en vækkelse; det arbejde, de to nidkære præster Heskjær og Hansen havde gjort, skulle faa lov til at bære frugt. Under disse forhold skulle det vise sig, at det gamle missionshus ikke mere var fyldestgørende, og da det ikke kunne betale sig med en ombygning, kom man ind paa tanken om at opføre et nyt. Til dette formaal blev der 26. okt 1916 nedsat et udvalg, bestaaende af tømrermester Frederik Petersen, sadelmager Andersen, smedemester Christian Frederiksen og skomagere Edvard Nielsen. Dette udvalg supplerede sig senere med bestyrelsen for det gamle missionshus: kbmd Hans Davidsen, møller Peter Jensen samt pastor Hansen.

Allerede i 1906 havde gdjr Jens Mortensen trukket sig tilbage fra fmdsposten, og man havde valgt den kun 31 aar gamle kbmd Hans Davidsen til hans efterfølger.

Det ny missionshus blev indviet 15. dec 1922. Alle-rede over indgangen fanges øjet af billedordet »Herrens ord bliver evindeligt«. Det var pastor Heskjær, som bestemte, at hvis det lykkedes at rejse et nyt missionshus, skulle dette ord staa over indgangsdøren.

Indvielsen overværedes af godt 400 mennesker. Sognepræsten, pastor H. N. Hansen, indledede med bøn, og pastor Vilh. Kold, Brorsonskirken, Kbhvn, indviede huset. Han holdt en alvorlig vækkelsestale ud fra 2. Kongernes bog, 2. kap, 19-22. vers. om Elisa, der gjorde vandet i Jericho sundt ved at komme salt deri, og anvendte det paa den opgave. Jesu disciple har i verden. Derefter talte lensgreve Holsteinborg. Det blev udtalt, at kbmd Davidsen og missionshuset er eet, og det er ikke uden grund: thi under hans ledelse gennem 32 aar voksede samfundet sig saa stort og stærkt, at det kunne fylde dette hus.

Kun 12 aar gl kom Davidsen ud at tjene. Blev senere uddannet som haandværker. Etablerede sig som kbmd i Fuglebjerg. Byggede sin ejendom om til kbmdsgaard og oparbejdede en af de største kbmdsforretninger i byen. Hans rige evner og store indsigt blev taget i det offentlige tjeneste. Han fik sæde i sogneraad og menighedsraad, for hvilket sidste han tilmeldt i en lang aarrække var fmd. Og saa fik han alligevel tid til at staa i spidsen for IM's samfund i Fuglebjerg.

Ved hans begravelse fra Fuglebjerg kirke udtalte hans søn, pastor Valdemar Davidsen, Stokkemærke. bl a: »Nøgen til det liv, far levede, var hans til-lidsfulde barneforhold til sin himmelske fader. Han forstod at holde søndag, gøre denne dag til en fest-dag, hvor alt det daglige arbejde hvilede. Den slidte bibel paa hans skrivebord vidnede om, at han fik tid til stille stunder med bøn og andagt«. Kbmd Davidsen elskede børn, og de holdt af ham og saa op til ham, hvad hans arbejde i sdsb bærer vidne om. I denne periode blev en klasseløsing indført i sdsb, og derfor knyttedes der flere medarbejdere til. Disse samlades regelmæssigt i Davidsens hjem om fredagen til forklaringsmøder, som han ledede med den stilfærdige, selvfølgelige myndighed, der var karakteristisk for ham. Et lille træk vil vise det: Ved et saadant møde sagde han: »Nu maa der ikke være noget uopgjort mellemværende mellem os, for saa kommer der ingen velsignelse ud af arbejdet«. Den maade, hvorpaa dette blev sagt, var saa selvfølgelig, at der virkelig var to, der fulgte opfordringen til at faa et gammelt regnskab gjort op; de gik ud, og da de senere vendte tilbage, kunne det ses paa deres ansigtsudtryk, at uoverensstemmelsen var bragt ud af verden, og at de atter var blevet venner.

Af de øvrige arbejdere i sdsb bør nævnes blikkenslager Hans Jensen og bager Olsen, som i en aarrække var fmd for sdsb. Ogsaa fra skolens side blev der rakt IM'ssamfund en hjælpende haand gennem førstelærer Carl Jensen, Fuglebjerg kommuneskole. Hans navn er uløseligt knyttet til arbejdet for YM, som han gik op i med liv og sjæl. De aarlige offerester for DMS, som pastor Heskjær havde bragt i stand, tog under lærer Jensen et saadant opsving, at det blev en indtægt, som DMS's bestyrelse saa hen til med glæde. Lærer Jensen overtog 1931 DMS-kredsen som fmd efter postbud Lars Larsen, som havde begyndt arbejdet kort efter aarhundredsskiftet.

Om landpost Lars Larsen fortælles det, at han havde et friskt og frejdigt væsen og nærrede en ubegrænset tillid til sine medmennesker.

Foruden YM bør nævnes ungdomsarbejdet. Yng-

lingeforeningen gik under missionær Edvard Nielsens førerskab over til KFUM og pigeforeningen til KFUK, som først frk Kornerup, senere lærerinde, frk Kirstine Isager stod i spidsen for og ledede paa en udmærket maade.

Endnu en gren af missionshusets arbejde bør omtales. Det er KMA (Kvindelige Missions-Arbejdere). En kreds af kvinder paabegyndte dette ca 1901, og blandt de første var fru apoteker Petersen. Frk Marie Larsen, »El recreo«, fortsatte arbejdet i en aarække, og lærerinde, frk Isager er kredsens nuværende leder.

En særlig omtale fortjener ogsaa drengearbejdet. Det begyndte i 1917, da 10 af sdsks drenge blev udstyret med horn og truttede af hjertens lyst til fester i missionshuset og ved sommermøder rundt omkring.

FDF blev stiftet ved et samfundsmøde i missionshuset den 5. marts 1925. I den første bestyrelse var førstelærer Carl Jensen fmd.

Da kbmd Hans Davidsen maatte trække sig tilbage, valgte man i hans sted lærer Carl Jensen til fmd. Han havde indvilget i at føre arbejdet videre paa betingelse af, at der skulle ansættes en missionær, der kunne aflaste ham. Men det var ikke saa let en sag at faa en missionær ansat i Fuglebjerg. Først tog man ned til proprietær Møller paa Ulriksdal, Falster, for at tale med ham om sagen. Denne raadede til at tage til Holbæk til IM's efteraarsmøde, hvor man kunne drøfte sagen med den samlede bestyrelse. Det var bager Larsen, der stillede sin vogn og sig selv til raadighed til disse ture. Han sagde aldrig nej, hvad enten det gjaldt at besøge en syg paa sygehuset, eller det var en taler, der skulle hentes ved stationen. Han var et trofast menneske, der havde sin faste plads baade i kirken og i missionshuset, og utallige er de præster og missionærer, der har boet i hans og hans hustrus gæstfri hjem.

Ved efteraarsmødet 1938 kom IM's fmd, pastor Chr. Bartholdy, til Fuglebjerg og talte i kirken. Efter gudstjenesten samledes man i bager Larsens hjem, hvor samfundets bestyrelse fremførte deres anmodning overfor pastor Bartholdy. Denne forholdt sig tavs, men sad med et lunt glimt i øjet og bakkede paa sin pibe. — I 1939 kom der saa meddelelse om, at missionær Johannes Bæk, Frederikssund, var blevet forflyttet til Fuglebjerg.

Bæk var paa færde alle vegne og kørte paa sin gamle cykle uden overfrakke fra sted til sted. Trods al travlhed blev han aldrig fortravlet, men undte sig ogsaa hyggelige stunder i sit hjem med gode venner. Bæks missionærvirksomhed i Fuglebjerg strakte sig til 1945. Saavidt mennesker kan se, var der uden missionær Bæk ikke blevet vakt et nyt slægtled til at tage de gamles plads i IM's hus i Fuglebjerg.

Hvad angaar den aandelige stilling i dag, kan det nævnes, at der til de almindelige samtalemøder samles regelmæssigt 60—70 deltagere, og med hensyn til sdsk møder der gennemsnitlig ca 60 børn. Rejsesekretær Ejner Jensen udtaler, at Fuglebjerg sdsk yder det største pengeoffer, som lægges paa alteret i Fuglebjerg kirke ved de halvårlige børnegudstjenester. Telefonistinde, frk Kamma Eisen-see gør et godt arbejde i egnens KFUK. I Fuglebjerg var Hans Sørensen lærer 1883—1914, † 18.

1914 oplyses: Fortrinlig kkg, gode, sunde forhold, livskraftig IM's-bevægelse, 1922: God kkg, ikke lidt trosliv, gode medarbejdere, 1931: 2 IM smf, KFUM og K, sdsk, 1 fh, 1939: 50 og 110 i kirke alm søndage, 2 IM smf, osv, 1943: Kkg 5 og 8 pct, mest præget af IM, 2 IM smf (50 og 150), 1950: Kkg 5 og 7 pct, 2 IM smf, ellers som før.

Krummerup kirke er romansk, af kamp, men kun skibets sidemure staar tilbage, senere ombygget, forlænget mod øst og vest, overhvalvet, forsynet med anseligt taarn, vaabenhus mod syd. Barok-prædikestol fra c 1640, med store evangelistfigurene, under stolen: Moses. Himmel fra 1626. Smuk romansk font. 1699 nedtog kirkeejeren, ritmester Erik Steensen den gamle katolske altertavle og erstattede den med en alteropbygning. Dets hovedbillede var et maleri af nadverens indstiftelse. (Han skænkede ogsaa en sølvoblatæske, der aldrig bruges). 1853 skænkede fru Lucie Ingemann kirken en ny altertavle med 3 malerier. Denne afløstes 1942 af en alterdekoration af Stefan Viggo Pedersen med

det gamle smukke korbuekrucifix som midtpunkt. 150 sd. Restaureret 42.

Mackeprang, s 77—78.

Fuglebjerg kirke er romansk, af kamp, senere er murene forhøjede, kirken er overhvalvet, det lille taarn er ombygget 1838. 1888 nedbrødes koret, og skibet forlængedes med to fag, det østligste er kor. Samtidig udbygning mod syd. Vaabenhus mod nord. Altertavle fra c 1600 med skriftfelter, prædikestol fra 1632, romansk firkløverfont. Gotisk krucifix. Gravsten. 250 sd. Præsteværelse opført 1943.

Mackeprang, s 77—78, 81.

Altergæster 1891: 651 og 342, 1902: 511 og 485, 1912: 450 og 585, 1922: 465 og 900, 1934: 450 og 800, 1942: 420 og 750, 1949: 455 og 1006.

Folketal: 1850: 1002 og 327, 1901: 1008 og 725, 1921: 967 og 895, 1950: 807 og 1131.

Menighedsraad: 1904: 4 IM, 1 gr, 3 u p, 1914: 4 IM, 4 u p, 1922: 6 IM, 6 u p, 1934: 5 IM, 7 u p, 1949: 6 IM, 7 u p.

Kommunevalg: Krummerup: 1943: Fællest 241 (6), husm 58 (1), 1950: Fællest 274 (6), arb: 47 (1). — Fuglebjerg: 1943: Soc 92 (1), IM 88 (2), fællest 203 (4), 1950: Soc 161 (2), sognel 155 (2), borgerl 196 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 206 byg, 24 rug, 48 havre, b) 60 rdl, c) 57 rdl, naturalier, d) 220 rdl, e) 47 td ld. — Højtliggende egebindingsværkspgd fra 1802, 18 fag, udhusede 42 fag. — 1870: Regul 2144 kr, netto 4568 kr. 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1906.

16. okt 1835—1. maj 63 (sp Sandby 30. nov 27): **Christian Lemvig**, * 2. sept 95 Slotsbjergby. Faderen: Sp i Vemmelv-H, provst Jacob L, † 31. Stud priv 14, c juli 23 (1), rkp Skovlænge-G-S 12. jan 25, † 1. maj 63. ~ 13. aug 25 Charlotte Grønbech, * 28. april 99 Vium, † 15. dec 74. Faderen: Sp i Vium-S-A Daniel G. afsk 07, † 52 som sindssyg, og Laurentze Margrethe Reimer. — Søster ~ Westengaard, Ørslev-B.

Mynter skriver, at pgd brændte c 1800 ved lynild, 1843 var pgd ret hyggelig, men temmelig faa værelser. M fandt K kirke noget skummel. 1843 hedder det: L's prædiken var, uagtet noget smagløs, dog en ret god og opbyggelig prædiken, frit og kraftigt foredrag. Meget talrig forsamling. Kirkegangen, som i den forrige præsts tid blev forsømt, skal nu være god. 1851: L's prædiken ret opbyggelig, men med mere tilbøjelighed til strenghed end til mildhed og varme. Katekisationen svag. Uagtet stærk torden og regn var der en meget talrig forsamling. Kirkegangen skal være god. Ungdommen svarede meget godt (M I, 43).

Pastor L var i mange aar sogneraadsmnd, konservativ, aandsaristokrat. Han var med af broderkonventet fra 1840. Han tog paa sin rolige maade del i det kristelige røre i sognet (se pag 467).

17. 10. aug 1863—20. okt 73 (sp Rimsø-K 20. aug 55): **Christian Peter Nicolai Brandt**, * 10. juni 08 Søby. Faderen: Sp i Gamtofte, † 55, se der. Stud Kolding 26, c okt 38 (h), sp Naur-S 23. april 46, afsk 20. okt 73, † 2. okt 92. ~¹ 1. okt 46 Karen Kirstine Jermin, * 4. nov 16 Auumgaard, † 6. okt 54. Forældre: Stamhusbesidder, ritmester Thomas Just J og Sophie Elisabeth Wolf. ~² 8. okt 56 Thora Wulff, * 22. okt 19 Christiansø, † 29. april 02. Forældre: Kommandør i flaadens Hans Emanuel W og Anna Marie Søderberg. — Brødre: Ollerup-K og Børglum-F. Søster ~ Møller, Bregninge, Taasinge.

Hjælpepræst hos pastor Brandt:

1868—70: P. Ottosen, se Gosmer-H.

1871—72: B. L. Paludan-Müller, se Hillerød-NH.

18. okt 1872—20. okt 73: Hans August Høy, * 27. maj 44 Kbhvn. Forældre: Hofkandestøber Hans Christensen H og Augusta Vilhelmine Müller. Stud

Bjrgd sk C 63, c 70¹ (h₂). Ugift. Privatiserede i Kbhvn. † 7. juli 09.

18. 6. jan 1874—19. marts 85 (sp Rødding-L-P 12. nov 70): **F. I. H. Colding**, fl t Raklev, se der.

Pastor Colding forberedte bondesønner til optagelse paa Sorø akademi og Herlufsholm, bl a senere professor, dr theol L. P. Larsen, Indien.

19. 4. juni 1885—16. juni 90 (sp Them 1. okt 77): **F. T. Tesch**, fl t sp Køge-Ø, se Stokke-marke.

20. 30. aug 1890—2. sept 1905 (sp Farstrup-L 15. maj 83): **H. E. R. Bay Olsen**, fl t Korup-U, se der.

21. 9. dec 1905—27. juli 14 (1. kkp Lyngby 21. marts 90): **H. Heskjær**, fl t sp Vor Frelsers k, Horsens, se der.

22. 24. nov 1914—1. maj 25 (sp Gethsemank, Kbhvn 12. april 05): **Hans Nielsen Hansen**, * 9. maj 60 Endrupdal, ved Fredensborg. Forældre: Gdjr Niels H og Jensine Kirstine Villumsen. Stud Frborg 79, c 87¹ (h₂), sp Askø 28. april 87, sp Understed-K 4. juni 91, sp Torslev-S 25. sept 99, afsk 1. maj 25, † 8. dec 25. ~ 28. juni 87 Hedevig Jacquine Theodora Brummerstedt, * 2. jan 63 Fredensborg, † 29. sept 32. Forældre: Slotskantor Ferdinand Vilhelm Theodor B og Katharina Marie Magdalene Sophie Groth. — Søns dt ~ Kolpen, Orø.

Pastor H. N. H var en af de jyske præster, som *Fris-Hansen* fik kaldt til Kbhvn. Han havde fra Nordjylland et godt navn som fuldtro IM's præst og en meget levende forkynder. Han fik en god gerning paa Vesterbro (se I, 195), og han forstod ved sit gode humør og lyse sind at fange københavnernes. Han var ikke helt ung, da han kom hertil, men han tog fat med friske kræfter og sled utrætteligt med husbesøg (se foran), og han havde den glæde at opleve vækkelsen her 1917 og at se det ny missionshus blive rejst. Han var en særpræget og meget ildnende forkynder, som samlede mange især i F, og han havde et godt samarbejde med lægfolket her. Han var en skattet taler paa egnen og ved IM's fællesmøder og meget afholdt.

Han er den præst, som mest har formaet at præge det aandelige liv i sognene.

Emil Steenvinkel: H. J. F. C. Matthiesen, 1934, s 162, A. Nørfelt: A. Fibiger, 1938, s 89, DnA, 1927, s 58.

23. 5. aug 1925—10. aug 30 (kkp Ikast 17. juni 20): **L. B. L. E. Fog**, fl t andenpræst Kolonien Filadelfia, Tersløse, se rkp Thomas Kincks k, Odense.

24. 20. nov 1930—24. okt 31 (sp Serup-L 7. dec 23): **Otto Ludvig Vilhelm Sommer**, * 28. april 91 Grundsted. Faderen: Sp i Veflinge, † 14, se der. Stud Od 09, lærer Frederik Barfods sk, Kbhvn 10—11, c 15¹ (h₂), journalist 15—16, kkp Jetsmark-H 21. aug 16, sp Skivum-G 20. april 18, † 24. okt 31. ~ 28. april 17 Marlen Emilie Rasmussen Brinth, * 28. okt 95 Ornebjerg. Kastrup s, navneforandr 09 (~² 33 A. T. J. Wassmann, sp Reerslev-V, se der). Forældre: Gdjr, forligskommissær Rasmus Jørgen Rasmussen og Anna Karen Marie Petersen. — Morbror: Provst Lebech, Holbæk-TM. Kusine ~ Nørreslet, Snesere. Hustrus kusine ~ Jensen, Vejlv-VE.

Medarb Dansk Præstegaards Tidende 1912—14, red 15—17, medarb Dansk genealogisk Institut 13—14 og 27—31 (Danmarks Præstehistorie 1884—1911), BM Vi-

borg stifts plejehjemsforening 22—30, medarb Kirkelig Haandbog 27 og 31, medstifter af Selskabet for Danmarks præstehistorie 28 og medarb Præstehist-samlinger 29—31; tillige præstehistorisk og kirkelig statistisk medarb ved flere dagbl.

Skrev 17: Danske sømandspræster i fremmede havne 1867—1917 (i festskriftet), 25: Hids herreds præstehistorie (i Silkeborg avis). — Udg 31: Stam-tavle over præsteslægten Sommer. Komponerede 19 melodi til trosbekendelsen og 22 til daabspagten.

Udgaaet af en gammel præsteslægt valgte pastor S præstegerningen som en selvfølge, og han havde den lykke altid at kunne glæde sig over velbesøgte kirker, ligesom han var en meget benyttet taler ved kirke- og missionsuger; ved sin tidlige død havde han talt i knapt 100 af landets kirker.

Pastor S var konservativ og regnede sig som centrumsmænd; han indstilledes i reglen af grundtvigianerne og stod sig derefter bedst med IM, i hvis arbejde han tog aktiv del. Pastor S var meget flittig, udarbejdede uge for uge omhyggeligt sine temmelig lange prædikener og aflagde mange hus- og sygebesøg, ligesom han samlede baade gamle og unge til møder i sine præstegaarde. Hans forkyndelse var stilfærdig og troværdig (biskop Gøtzsche ved visitats 1922). Pastor S var meget musikalsk, og ogsaa dette prægede hans gudstjenester, under hvilke han deltog i salmesangen gaaende op og ned ad kirkegulvet.

I 14 aar virkede pastor S i Jylland, og her fik han sine bedste arbejdsaar. Under det 3. nordiske præstemøde i Nidaros 1930 rantes han af en hjerneblødning, og fra da af gik hans helbred stadig tilbage. Han kom saaledes syg hertil, hvor han kun naaede at prædike 34 gange, før sygdommen før alvor tog overhaand og medførte døden. Nogle dage før sin død bestemte han selv, at der ved hans begravelse skulle tales over Rcm. 11, 29, hvilket skriftsted han ogsaa havde ladet indsætte over hoveddøren til Serup pgd. Hans begravelse paa Fuglebjerg kirkegaard var en af de største, der er set paa egnen.

Med pietet værnede pastor S om sine kirker, pgd og pgdhaver og lagde vægt paa, at disse altid holdtes i den bedste stand; han fik saaledes gennemført restaureringen af kirkerne i Skivum og Serup.

Tidligt nærede pastor S en stærk interesse for præstehistorie og kirkelig statistik, og hans udprægede ordenssans og nøjagtighed i forbindelse med en usædvanlig god hukommelse og en letflydende pen gjorde ham til en skattet medarbejder ved Kr dbl og adskillige prcvinsblade.

Allerede fra studenteraarene tog pastor S aktiv del i konservativ partipolitik besjælet af en stærk nationalfølelse og forsvarsvenlighed. Han højste saaledes flaget paa vore nationale mindedage saavel som paa søn- og helligdage for at understrege deres betydning og højtid. Ogsaa den sønderjyske sag og de nationale problemer i grænselandet laa ham stærkt paa sinde og maatte naturligt gøre det, da hans forældre begge var fødte i Sydslesvig og fordrevne derfra i 1864. (Otto Schmeer).

Pastor Chr. Krarup, (Tjustrup-Haldagerlille) skriver: »Jeg havde som nabopræst glædet mig til at faa pastor Sommer i nærheden, men det blev kun saa kort. Fælles interesser havde skabt sympati, fælles indstilling overfor Gud

skaffede venskab, som rækker ud over døden. Pastor S har jeg praktisk talt kun kendt det sidste aar, han levede. Han kunne taale at ses tæt ved. Kirkebøgerne blev ført næsten for-billedligt, han kunne tale med alle, og hans forkyndelse var vederheftig og evangelisk. Pastor S's begavelse, hans mange kundskaber, som en stærk hukommelse holdt fast paa, og hans venlige optræden gjorde det værdifuldt at være sammen med ham. — Kun 40 aar gløede han, men mindet om ham vil leve længe.

Litt: Berl aften 26. okt 31, Kr dbi 28, okt 31, Rings-ted folketid 31. okt 31, Elersianer-Samfundets års-skrift 32, s 32, Elers' Collegium 1691—1941, Kbhvn 42, s 144 og 273—74.

25. 27. jan 1932—27. april 50 (hjpr og kan-tor Budolfi k, Aalborg 24): **Niels Ludolph Miskow**, * 25. nov 91 Kbhvn. Forældre: Kom-ponisten, sanglærer Sextus M og Gudrun Langkilde. Stud Lyceum, Kbhvn 10, c 18² (h), kkp Skive-R 5. marts 19, afsk 19. marts 21, læ-rer Stenhus kostskole, afsk 27. april 50. ~ 14. nov 34 c mag Else Maria Elisa Rafn, * 7. jan 05 Aarhus. Forældre: Fuldmægtig i DSB Jens Eiler R og Olida Jenny Jensen.

Udg 28: Navnebog, meddelt navnefortegnelse i Kirkeleg haandbog, 47: Festskr i anl a F missionshus 25 års jubilæum, 51: Krummerup-F kirkekrønike.

Pastor M tog afsked paa gr af svigtende hel-bred og tog bopæl i Stubbekøbing, hvor hans hustru nu er kommunelærerinde. Han fik 1942 gennemført K kirkes restaurering og frilæg-ning.

26. 12. aug 1950 (ord landssekretær for KFUM's ydre mission 2. juni 47): **Jens Tho-mas Ejnar Christiansen**, * 9. febr 12 Slimmin-ge, Gørslev. Forældre: Karetmager Martin C og Vilhelmine Pedersen. Stud Roskilde 32, se-kretær KFUM, Helsingør 37—43, c 47¹ (h-75). ~ 4. dec 38 Elly Elisabeth Sørensen, * 25. maj 10 Frberg. Forældre: Bogbinder Otto S og Karen Lorentzen.

Medl Dsk missionsraad 48—50, red KFUM's mis-sionsblad 47—50.

Litt: Niels L. Miskows ovennævnte bøger, Nordisk kirketidende 1833—36, A. Lambert-Jensen: Smaahef-ter om gudelige forsamlinger, Johs. C. Jessen: V-Ø Flakkebjerg herr skolehistorie, 1938, J. F. Fenger: Det sydvestsjæll broderkonvent, 1890, A. Lambert-Jensen i Sorø amts hist aarb 1944, Erik Bøgh: Erin-dringer fra mine unge dage, 1894.

FØRSLEV

Førslev sogn, 2272 ha, er overvejende fladt og frugtbart, skov mod øst. Byerne: F (med arresthus til 1935), Arløse, Sneslev og Høj-bjerg. Hg Førslevgd.

1857 hedder det: Menigheden roses for ikke saa lidt religiøst liv og bedre kirkegang end sædvanligt paa Sjælland (Hertz). Lensgreve F. A. Holstein-Holsteinborg, der foruden at være optaget af aandelig vækkelse paa egnen, ogsaa tog sig af skoler og opdragelse af ung-dommen, havde tillige interesse for fattige og

for hjemløse børn, og oprettede 1811 et insti-tut paa Fuirendal. Da Fuirendal efter grevens død 1836 skulle være enkesæde, blev gaarden Hjortholm i Førslev købt og den toges i brug 1840 under navnet »Holsteinsminde«, fra 1909 en selvejende institution, ofte udvidet, nye bygninger fra 1911. Den første forstander var den kendte pædagog, *Anders Stephansen*, der medvirkede ved oprettelsen. 1870 blev kaptajn *L. Nielsen* forstander, 1879—97 forfatteren *Leopold Budde*. Der er c 100 elever (dreng). 1880 oprettedes pighjemmet Skovgaarden, i F sogn, under samme bestyrelse som Holsteinsminde. 1852 grundlagde A. Stephansen *Hindholm højskole* i F sogn; den blev en af landets største højskoler, gik senere tilbage, blev nedlagt 1916 og har siden været realskole.

De mænd, som virkede her, fik ikke ringe betydning for det aandelige liv paa egnen.

Anders Stephansen (* 1791 i Terndrup, Skibsted sogn, † 70) blev for egne opspared midler semina-rist fra Jelling 1815 og rejste en skole i Aalborg, der fik stor tilslutning, og Dorothea Svenningens, der senere blev hans hustru, var ham en udmærket medhjælp. Hun oprettede et pigeinstitut, men de kunne ikke slaa sig til ro i Aalborg; deres inter-esse gik mod de hjemløse børn (der fik »solstik« fra oven og »fodkulde« fra neden), og han udkastede tanken om et hjem, der skulle hindre børn i at komme paa gale veje, i stedet for redningsarbejdet for dem, det var gaet galt for. Efter forbillede fra schweizeren Fellenbergs børnehjem skulle et saadant hjem være præget af gudsfrygt og arbejde. Seminarieforsøger *Brammer*, Snedsted, bragte S i forbindelse med grev Holstein. Da instituttet paa Fuirendal ikke gik godt, kom S efter grevens opfordring hertil, og 1833 aabnedes det reorganiserede institut der. Det blev imidlertid nødvendigt ikke blot at optage hjemløse, men ogsaa vanskelige børn, og det var ikke saa let. Saa længe greven levede, var hjemmet økonomisk betrygget, men da greven døde 1836, kom godset under administration, og med nogen hjælp fra grevskabet købte S gaarden Hjortholm 1839, og 1840 aabnedes »Holsteinsminde« der. Gaarden var forfalden; S og hans hustru maatte gøre det meste selv, baade undervisning, arbejde i hus, mark og have. Der var 40 børn, betalingen for hvert barn var kun 30 rdl aarligt. S var rastløs og upraktisk, fik stadig nye idéer, men hans hu-stru hjalp ham, og han var en genial pædagog, og han vandt børnene med sin aabne, kærlige natur. Han syslede længe med planer om ogsaa at op-rette en højskole, og 1852 købte han gaarden Hind-holm og begyndte en højskole sammen med c theol N. J. Jensen (se sp Ebeltøft-D). Jensen rejste 1864, saa blev C. Nielsen hans medforstander, og 1867 købte N højskolen af S, der gn sit arbejde var kom-met i saa god forbindelse med bonestanden, at han fik af staten et aarligt tilskud paa 1000 rdl. Under den økonomiske krise 1857 blev hans hustru ramt af apopleksi, men levede til 1865. S blev stærkt mærket af alt dette. Han vedblev dog som lærer til 1867 sammen med C. Nielsen og Leopold Budde, men trak sig lidt efter lidt tilbage. Hans uselviske arbejde var banebrydende for den tanke at lade vanskeligt stillede børn opdrage i fællesskab under hjemlige former. (J. N. Winther: A. S og hans hu-stru, 1871, Chr. Nielsen: Holsteinsminde, 1875, Erik Bøgh: Erindringer, 1894, L. Budde: A. S, i Danske børnehjem, 1900, Marius Rasmussen: A. S, 1919, Lud-vig Beck: A og D. S og deres spor, 1941, DBL, XXII, s 582—84.)

Kaptajn Chr. Nielsen (* 1835, † 91) var ogsaa fra Skibsted sogn, han tog lærereksamen fra Jonstrup 56, var lærer i Altona, og knyttedes 1858 til Hind-holm højskole og Holsteinsminde. Han deltog i krigen 64 som løjtnant, blev taget til fange ved Dyb-bøl, var krigsfange i Torgau og vendte tilbage til Hindholm. Han købte højskolen 1867 og ledede den til sin død, 1870—79 ledede han tillige Holsteins-minde. Hindholm højskole blev en af landets stør-ste. 1867—91 havde den 3481 elever. Derved fik N stor betydning for den sjællandske bondestand. Mange rigsdagsmænd, organisationsledere og land-kommunalpolitikere fik deres uddannelse her. N lagde mere vægt paa kundskaber end Kold. Men Kolds kendte ord om Hindholm som »en skole for

uddannelse af sjællandske bondesønner til kampen mod herremændene er ikke udtømmende. N var et levende, bevæget menneske af gammeldags kristentro, hvilket hans breve fra krigen viser. »Først og sidst og altid: Guds vilje« skrev han til sin hustru. Og dette prægede hans gerning. N var ikke grundtvigianer, men han optraadte aldrig (som Lars Bjørnbak) angribende over for den grundtvigske retning. Hans fædrelandskærlighed var ægte og stærk, og hans medfølelse med andre mennesker gav sig smukke udtryk. Som taler og lærer var han betydelig. Han talte i sine foredrag (om kristendom, historie og sociale emner) mere til viljen end til følelsen, og hans energi og kækhed var smittende. Politisk stod han i forsvarssagen paa højres side og var folketingskandidat i Fuglebjerg 1887. Kort før sin død solgte han højskolen til en kreds af godsejere. Hans afhandlinger i tidsskriftet »Hindholm« vidner om hans mangeartede interesser. Fra engelsk oversatte han Channing: »Om dannelse og selvopdragelse« og Blackie: »Om sædelig dannelse«. Han blev kaptajn 1887. Blandt hans børn var digteren L. C. Nielsen. (L. C. Nielsen: En dansk højskolemand, 1900, »Hindholm« 1873-64, Højskolebl. 1892, sp 53, 321-30, L. P. Jensen i Hist aarb f Sorø amt IX, 1921, s 50-92, Ludvig Beck: Holsteinsminde gn 100 aar, 1933, Th. Hauch-Fausbøll i Berl tid 23. dec 35, DBL, XVII, s 44-45.)

Leopold Budde rejste herfra 1869 for at blive højskoleforstander i Karise, men kom 1879 tilbage som leder af Holsteinsminde, hvor han kom til at udføre sin manddomsgerning, indtil han efter en strid med skolens patron, lensgreve C. C. Holstein 1897 rejste herfra og grundlagde drengehjemmet Himmelbergsgaarden. Han gennemførte her mange forbedringer og fik genoprettet pøgehjemmet Skovgaarden. Han skrev her sine kendte julefortællinger. Højskolen gik tilbage, men Holsteinsminde fortsatte, 1904-09 var c theol V. Møllerup (se sp Vor Frue k, Odense) forstander; senere K. Sørensen, 1923-33 var c theol Ludvig Beck forstander, han havde megen betydning og arbejdede med planer om en barnets højskole. Fra 1933 er c theol N. P. Hjørnind forstander for hjemmet, der nu kaldes Skolehjem. Skovgaarden blev i nogen tid ledet af den gode og dygtige frk Helene Askov, nu ledes det af frk O. K. Tiim Petersen.

I »Sorø Amtstidens« søndagsnummer 2. juli 1902 findes en artikel om Hindholm i anledning af skolens 50 års jubilæum underskrevet N. P. J, vistnok den daværende forstander N. P. Jensen: »Det var Chr. Nielsen, der gav skolen dens særpræg, dens ejendommelige særstilling mellem andre danske højskoler«. — »At rettede viljerne, klare samvittighederne, vække de unge til eftertanke, til selvstændig aandelig virksomhed, at dygtiggøre dem for livet, var skolens opgave«. — »At meddele nyttige kundskaber, var et af dens midler, ikke dens væsentlige maal. For saa vidt det lykkedes skolen at meddele dens lærlinge flere og solidere kundskaber, end andre skoler som regel dengang gjorde, hvad der vel ikke er let at paavise, har den altsaa først angivet den retning, hvori udviklingen for mange højskolars vedkommende nu synes at gaa, og har for saa vidt været foregangsskole.« Til Guds ære og folkets gavn« havde Stephansen i sin tid oprettet den; og dette løsen blev han tro.

Hindholm højskole fortsatte efter Chr. Nielsens død sin virksomhed under andre ledere indtil 1916, da den nedlagdes. 1934 opførte Ludvig Beck, Holsteinsminde, en ny højskole, som nu bærer navnet Hindholm højskole (Barnets højskole), og er uddannelsessted for arbejdere inden for børnesagen.

En af eleverne fra Hindholm højskoles blomstringstid, rentier L. P. Jensen, Stillinge, skrev i Aarbog for historisk samfund for Sorø amt 1921 bl a: »Det har ofte med rette været omtalt, hvilken indsats folkehøjskolen Hindholm har ydet til aandelig og materiel udvikling af den danske bondestand. — Det kan vel siges med sandhed, at der af mange af disse ynglinge blev mænd, der ærligt og redeligt har tjent fremskridtet og udviklingen i vort folk, særlig i dansk landbrug; men ogsaa i mange andre forhold har de lagt skuldrene til. Den gode hindholmer mindede tid om det ideal, der peges imod paa Frihedsstøtten, at den fri bonde maa vorde »kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig borger«. Senere i artiklen siger han: »Jeg kan ikke noksom fremhæve den store betydning det har for unge karle og piger, at de ikke staar paa bar bund, naar de møder paa højskolen«. Han slutter: »Men vi gamle hindholmere, som sad paa skolebænken i den mest blomstrende periode fra sidst i 60'erne til op i 70'erne, glemmer ikke at paaskønne, hvad vi som

unge mænd modtog dengang, baade kristeligt og nationalt saavel som dygtiggørelse til kampen for livet.«

Om den nye Hindholm højskole skrev »Højskolebladets« redaktør i anledning af forstander Becks 70-aars dag, 25. dec 1936: »Hindholms højskole (Barnets højskole) er nu en skole for unge mænd og kvinder, der vil træde i børnesagens tjeneste eller dog gerne vil have indblik i, hvad der vedrører børneforsorgsarbejdet. Og saa at sige opad dens døre ligger opdragelsehjemmet Holsteinsminde; de er nære naboer, men staaende i et fuldstændigt frit forhold til hinanden. At Beck har kaldt sin skole højskole er ikke blot et navn; men han har dermed ønsket at give til kende, at han arbejder i folkehøjskolens spor, med sans for den oplysning, som ikke først og fremmest sigter paa kundskaber og almindelig dannelse, men paa aandelig udvikling.«

(Kristeligt Dagblad 13. nov 52. F. N. Holt).

Ludvig Beck (* 1866, † 1948) blev forstander paa Flakkebjerg 07, paa Holsteinsminde 23, 1934-39 ledede han »Barnets Højskole« (Hindholm). Nu ledes skolen af forstander Mølbak (40-50 elever).

Lærer N. C. E. Christophersen, (1873-1912 lærer i Sneslev) var en god, retsindig mand af den gamle skole. I Sneslev skole fødtes 1827 forfatteren Anton Nielsen.

Det kirkelige liv. Mynster var sur, da han visiterede her paa enen. Han taler meget nedsættende om pastor Schousboe, men der var dog talrige forsamlinger ved visitatserne; ved besøget paa Holsteinsminde fandt M Stephansens katekisation »ikke fortrinlig«.

Vækkelsen fra Holsteinborg satte ogsaa spor her. Da en tyfusedemi i 30'erne rev mange gaardmænd væk her paa enen, lod greven flere vakte fynboere overtage fæstegaarde her. En fynbo Jens Corneliussen, blev Stephansens medhjælper paa Holsteinsminde 1838 og avlsleder med bopæl paa Skovgaarden i Sneslev. Pastor C. F. Rønne skriver 1880 i »Nordisk Maanedsskrift«: »I Førslev sogn boede Jens Corneliussen, der maa cmales som en af den sydsjællandske opvækkelses dygtigste og mest oplyste ledere. Han var tidlig faderløs og kom tidligt i forbindelse med den fynske vækkelses ledere Ole Svane og Kr. Madsen, Bregvær. Han blev gift med Rasmus Ottosens søster og tog del i arbejdet for den fynske opvækkelse. 1830 gav grev Holstein ham en gaard i fæste i Førslev sogn. Paa Holsteinsminde var han en sand børneven, dertil havde han et livligt og vel oplyst sind. Han drog ofte paa missionsrejser til Næstved, Køge og Præstø, sædvanlig i følge med Jakob Fisker. Han døde 1869, agtet og afholdt af alle.« Han var en dygtig landmand med et frisk væsen og evne til at vinde de unge. Han kom med til de gudelige forsamlinger. Disse forsamlinger beskrives saaledes: De afholdtes i storsalten hos en gdjr, folk kom lidt efter lidt og fordrev tiden med at synges salmer, og naar der var kommet tilstrækkeligt mange, læstes en prædiken (som regel af Luthers huspostill) og der blev holdt samtale derom, indtil man sluttede med bøn og salmesang. Man gik en efter en. Først gik de, der havde længst vej hjem, de andre sang videre deres yndlings-salmer, indtil alle til sidst gik hjem. Jens C deltog trofast i disse møder sammen med en murer i Sneslev, Sivert Kristiansen (hvis broder Jens var en af de vakte i Bisserup). Han byggede overdrevsmøllen i Sneslev. Han var ligesom Jens Corneliussen fra Fyn, hvor de

var blevet vakt. Saa kom baptisterne og holdt møder, Sivert K lod sig overtale af dem og blev baptist, men da hans barn senere blev syg af difteri, og præsten nægtede at døbe dette baptistbarn med mindre faderen atter gik ind i folkekirken, gik han, tvungen af den bitre nød, atter ind i folkekirken og forblev folkekirkeens tro søn til sin død. Han var en stiltfærdig mand, en lille, tæt skikkelse, der om vinteren gik i faareskindspels. I hans hjem levedes et oprigtigt kristenliv, og hans søn, der overtog møllen efter ham, fulgte trofast i hans spor. Han optraadte ikke som taler. Det gjorde derimod Jens Corneliusen. Han var en djærv mand, klippefast over for baptisterne, og længe efter hans død omtaltes han som en af vækkelsens betydeligste lægmænd.

En meget betydelig præst fik Førsløv i *P. M. Barfod* (1850—63). Hans gerning i Næstved havde været signal til nyt liv. Han havde som ung jævnlig hørt Grundtvig, men var nok mest Mynsters discipel. Her i F fik omgang med lærere og elever paa de to skoler stor gensidig betydning. B levede og aandede for sine sognefolk, gik rundt fra tidlig morgen til sen aften blandt dem og især hos de syge; konfirmandlæsningen kunne vare 4 timer. Han var forligskommissær i Ø-Flakkebjerg herred 1854—63. Kirkegangen var god, og kirken fik en fast plads i sognefolkets bevidsthed. (»Hindhølm« maj og juni 1891). Kirkegangen holdt sig i Lendrops tid. Pastor Holst var en flittig præst, nærmest IM, men kkg tog efterhaanden af, for atter at vokse i pastor *Konradsens* tid. Fra hele egnen søgte de grundtvigske nu til F kirke, medens IM søgte til Fuglebjerg; der blev dannet en KS kreds og der holdtes maanedlige sammenkomster i hjemmene. Fra disse møder huskes sangen som noget af det bedste — »til tider betagende«. Gode støtter var forstander *Ludvig Beck* og lærer *K. Kæstel*, Arløse, (* 72, † 51), han kom hertil 1895 og var lærer her i 45 aar, virksom for den sønderjyske sag og for afholdelsen og i det kirkelige liv, ligesom han deltog i det politiske arbejde som venstremand, en rank og smuk lærerskikkelse. (Ringsted Folketiden). Lærer *Bøgh* (lærer i Sneslev 1833—65) kæmpede med vanskelige økonomiske forhold. Hans sønner var digteren Erik Bøgh og dyremaleren, professor E. H. Bøgh.

Ved siden af det grundtvigske menighedsliv har der ogsaa været en virksom *IMkreds* fra ældre tid. Den i 1853 stiftede forening for indre mission holdt allerede samme aar et større møde paa Holsteinsminde, hvor 2—300 var forsamlede. Opbyggelsen ved mødet led noget under den heftige diskussion om kolportør *Jens Larsen* skulle ordineres. Ved dette møde træffer man første gang *Jens Dyrholm* som taler, *J. C. Lindberg* og pastor *C. F. Rønne* var med (IMtid, 1854, 15—16). IM holdt ogsaa møde her 1860; ved dette møde beklagede *Jens Dyrholm*, at saa mange troende præster holdt sig borte (IMtid, 1860, s 75). Sporene af den gamle vækkelse svandt efterhaanden hen, men vækkelserne i Fuglebjerg og indremissionærernes møder bragte i 90'erne nyt liv. Der blev bygget missionshus i Sneslev 1909, c 20 familier sluttede sig til IM, og der blev

øvet et arbejde med samtalemøder, missionsuger, KFUM og K og sds. Der har ikke siden været kristelige vækkelser i sognet, men IM's arbejde er støt blevet fortsat, og der er igen aarene gjort et trofast arbejde for at naa sognets folk med evangeliet.

1914 oplyses: Kkg ringe og ujævn, en del gr og IM, pigeforening, 1922: Kkg 9—10 pct, gode forhold, IMsmf (sognefoged Nicolaisen), fh i Sneslev, KS (75, sp) ungdomsf, 1934: Kkg 2—3 pct, kirken ligger uheldigt, kredse af IM og KS, mange ligegyldige, 1942: Kkg 4—6 pct, almindelig folkekirkelig trofasthed mod kirken, IMsmf (hmd Henriksen), IM's børne- og ungdomsarbejde, gr ungdomsf samles i pgd og paa Hindholm, mange konfirmander fra Hindholm og Skovgaard, 1950: Kkg 6 pct, temmelig skarpt skel ml IM og gr, de grundtvigske holder gudstj ved indkaldt præst, trofast kirkesøgende IM (60, gdjr Johs. Krogh Sneslev), sds, KFUM og K, KS (gdjr Nicolaisen, Sneslev), gr ungdomsarb ud fra Hindholm højskole (forstander Mølbak), 2 fh.

Førsløv pgd beslaglagdes under vakancen 1944 til depot for levnedsmidler, men frigjordes ved den ny præsts tiltræden.

Førsløv kirke er romansk, af kamp, skibet er forlænget mod vest, koret er forlænget mod øst (en apsis revet ned), det østligste fag er fraskilt som sakristi. Fra 15. aarh stammer taarnet og hvælvingerne, i 17. aarh opførtes en tilbygning mod nord. Ved en restauration 1892 fandtes interessante kalkmalerier, rest af Kernerup. Rigst udskaaret altertavle med maleri fra c 1700 (Jesus med Martha og Maria), rigt udskaaret prædikestol, begge fra c 1650 (af Abel Schrøder) ligesom et krucifix og flere stolegavle. Anselig kalkstensfont fra c 1400 med relieffer. Gravsten og mindeplader. 200 sd.

Mackeprang, s 107, 387—99, 412.

Altergæster: 1891: 886, 1922: 525, 1934: 200, 1942: 425, 1949: 700.

Folketal: 1850: 1189, 1901: 1211, 1921: 1255, 1950: 1153. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 2 gr, 1 u p, 1922: 5 gr, 2 IM, 1938: (valg) 4 gr, 3 IM, 1949: 5 gr, 2 IM.

Kommunevalg: 1943: Soc 92 (1), venstre 270 (5), husm 72 (1). 1950: Arb 104 (2), bf 244 (4), husm 83 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 200 byg, c) 56 rdl, naturalier, d) 250 rdl, e) 52 td ld. — 16 td ld skov, gl indskrænket pgd. — 1870: Regul 1680 kr, netto 4546 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd opført 1865.

17. 6. sept 1833—27. dec 51 (sp Butterup-T 16. maj 27): **Otto Christopher Schousboe**, * 3. nov 81 Dalby. Forældre: Sp i Dalby-T Hansen S, † 1798, og Karen Pedersdatter Smith af Mern. Stud Vordingborg 98, c jan 04 (h), lærer i Aversi 08, lærer Store Hedinge 18, † 27. dec 51. ~ 06 Anna Marie Willerup, * 24. dec 83 Chrhavn, † 8. jan 44. Forældre: Billedhugger Frederik Christian W og Dorteia Kisbye. — Dattersøn: Skaarup, Terslev-Ø.

Mynster beskriver 1835 pgd som maadelig, 1851 forbedret. Kirken »stor, men ikke velholdt«. 1843 hedder det om S's prædiken: »kristelige forestillinger, men hverken hugget eller stukket, uden orden og uden inderlighed. Foredraget frit og pynligt, men koldt. Meget talrig forsamling. Ungdommen svarede meget godt«. — 1851 hedder det om prædikenen: »Jæmmerligt, som det syntes aldeles uforberedt, ingen tanker og idelige gentagelser. Foredraget var saa meget slettere, som præsten blev syg paa prædikestolen, og det især i førstningen syntes som ville han gaa rent fra det. Katekisationen lidt bedre. Talrig forsamling, ungdommen svarede meget godt« (M I, 40—41). Præsten døde 5 maaneder senere.

18. 21. marts 1852—14. juli 63 (ord kat Næstved 31. maj 43): **P. M. Barfod**, fl t Lille Lyngby-Ø, se der.

19. 30. sept 1863—13. jan 72 (sp Vrove-R 20. aug 55): **M. P. E. Lendrop**, fl t Tjæreby, se der.

20. 11. maj 1872—6. juli 81 (missionær Grønland 55): **H. F. Jørgensen**, fl t Haudrup-S, se der.

21. 24. sept 1881—1. febr 93 (sp Seden-Aa 17. juli 76): **Hans Peter Holst**, * 22. sept 39 Saksøbing. Forældre: Kbmd Enius Catharus H (af rkp Nysted-H) og Hansine Konradine Hedvig Kraglund. Stud Nykøb 58, c 64¹ (I), ord kat Ærskøbing 29. sept 68, † 1. febr 93. ~¹ 23. april 69 Caroline Emilie Andreasen, * 15. sept 42 Kbhvn, † 14. dec 74. Forældre: Høker og husejer Hans Peter A og Sophie Marie Svendsen. ~² 30. april 76 Sophie Christine Binns, * 17. jan 50 Ærskøbing, † 13. marts 87. Forældre: Skibsfører og -reder Hans Curt Gcrtlieb B og Ane Eriksen. — Søn: Fysikeren Helge H.

Udg: 74: Efter døden, 75: Præsteseminarium eller universitets uddannelse?, 88: Religionsundervisningen i vore skoler. Skrev præd i IMtid og mange artikler i Næstved avis under mærket p. En datter af H udgav omkr 1950 en bog: »Lyse minder« om livet i Førslev præstegaard.

Pastor H var en vaagen og interesseret præsteskikkelse, en værdig og livlig mand (med stort fuldskæg) og stor lyst til at skrive. Optaget af præsteuddannelse og kristendomsundervisning. Han udgav sin afskedsprædiken i Ærskøbing. Han var meget afholdt, og hans avisartikler blev læst med interesse. Kirkegangen gik efterhaanden tilbage her, men han var respekteret og havde megen forbindelse med skolerne i sognet (Næstved avis 3. febr og 9. febr 93, F. Torm: Biskop P. Madsen, 1926, s 33).

22. 6. maj 1893—27. juli 1914 (sp Veflinge 11. febr 89): **Frederik Dorph**, * 24. febr 44 Vordingborg. Faderen: Sp i Øster Egesborg, † 91. se der. Stud Brgdsk C 63, c 68² (h₁), lærer Vajsenhuset 69, overlærer Frberg skolevæsen 77, afsk 27. juli 14. † 9. maj 16. ~ 1. marts 78 Ida Müller, * 2. okt 52 Frberg, † 23. sept 33. Forældre: Højesteretsassessor Otto Frederik M (søn af Sjællands biskop P. E. M) og Charlotte Sophie Lange. — Søstre ~ Balslev, Lumby, Brix, Skodstrup og Thygesen, Odder. Kusine ~ Chr. Richardt, Vemmetofte.

Pastor D var vokset op i den store Ø-Egesborg pgd med de mange børn og det rige kulturliv. Han var en fredens mand, kærlig og god; gjorde en trofast og stilfærdig præstegerning, men blev prøvet ved megen sygdom og sorg i familien. Hans minde lever endnu.

Hans datter, sproglærerinde Magda D, fortæller, at hun voksede op i en pgd paa landet, havde privatlærerinde og læste, da hun var 13aar gammel, tre sprog. Hun fik i hjemmet en kulturbasis, som foruden at være hende til glæde ogsaa har vist sig at være til nytte paa rejse til Frankrig, Belgien, Holland og England. — »Hvad jeg ved, siger hun, er, hvad min far læste højt i pgd, min mor var en søster til Lange-Müller, og derved er jeg ogsaa bibragt en del musikforstaaelse, saa De kan se, jeg tilhører en slægt og en tid, hvor man havde en allround-kultur, og hvor man ikke var fagmennesker. Ja, det

er min lykke, at jeg har haft et hjem, hvor jeg har oplevet tingene — naar jeg fortæller mine udenlandske elever om Rolf Krake og hans kæmper, om de islandske sagaer og vil dere frem til romantiken og realismen, om vore folkeviser som inspiration i dansk malerkunst, digtekunst, musik og nyere litteratur, ja, saa føler jeg det, som om det ikke er noget, jeg har lært. Det er gaaet igennem mig, jeg synes, jeg har oplevet det hele og kan se det for mig«. (Nationaltid 18. febr 52).

23. 24. nov 1914—11. okt 23 (sp Gesten 27. nov 08): **K. G. Konradsen**, fl t Valgmgh, Vejle, se sp Ebeltøft-D.

24. 12. jan 1924—15. febr 39 (rkp Maria k, Kbhvn 17. maj 08): **Axel Vermehren**, * 30. april 74 Kbhvn. Forældre: Grosserer Edvard Theodor August V og Sophie Johanne Galle. Stud Schneekl sk 94, c 01² (h₂), hjpr S-N Onsild 19. april 02, afsk 15. febr 39, † 29. okt 45. ~ 20. dec 13 Ingrid Johanne Jensen, * 12. okt 93 Korsør, † 25. dec 25. Forældre: Tømrermester Hans J og Ane Kirstine Nielsen. — Søster ~ Huusom, Kildevældsk, Kbhvn.

Axel Vermehren var en stilfærdig mand, der ikke gav sig ud for mere, end han var, men gik op i sin gerning med de evner og kræfter, han var i besiddelse af.

Han var udgaaet fra et fint, kultiveret hjem, hvis præst gennem mange aar var stiftsprovsten ved Vor Frue k: Jacob Paulli, og hengivenheden for denne mand satte dybe spor i hele hans præstegerning. Han havde lidt svært ved at forlige sig med de moderne metoder med de mange møder og foreninger indenfor kirken. Hans styrke var respekten for kirkens traditioner og hans ønske om at være præst for hele sognet, uanset partiforskelle.

I hans pgd var alle sognets beboere altid velkomne, lige fra herremanden til fattigmanden paa overdrevet, og forholdet mellem præst og menighed bevarede gennem aarene noget af det patriarkalske, som hvilede paa gensidig tillid.

Desværre prægedes hans hjem og hans gerning i de sidste halve snes aar af hans hustru uheldbredelige sygdom. — En sognepræst af den gamle type, der stille forsvinder med hans generation (R. M. Huusom).

25. 10. sept 1939—13. juni 44: **G. Søndergaard**, fl t Vesterborg, se der.

26. 18. nov 1944 (rkp Vordingborg 17. juli 31): **Jens Julius Peter Andersen**, * 22. nov 01 Hedensted. Forældre: Kolportør Anders Peter A og Juliane Rasmussen. Stud Vejle 21, c 27¹ (h₁), hjpr Elias k, Kbhvn 7. maj 28. ~ 21. nov 34 Kristine Pedersen, * 25. febr 05 Daugaard. Forældre: Amtsvejmand Christian P og Marie Steffensen.

BM IM's kredsbestyrelse, herredsrepræs Kirkesagens venner.

Litt: Khst saml II, 493, A. Lambert-Jensen: Jens Corneliusen (Hyllested kirkeblad), Louis Blauenfeldt: IM's hist, 1912, Niels Miskow: Fuglebjerg missionshus' jubilæum, 1947, ovenn skrifter, medd fra pastor Konradsen og pastor Vermehren, L. P. Jensen: Hindholm, 50 aars minder, Sorø amts hist aarb, IX, 50 f, C. P. Corneliusen: Omkring en fynsk bonde, 1936, Om den nedlagte F landsby, se Dan. Bruun: Danm, land og folk IV.

VALLENSVED

Vallensved sogn, 1933 ha, langstrakt, har form af et 8-tal, højtliggende og bakket mod nord, fladt mod syd. Vid udsigt fra Kolsbjerg. Frugtbar og skovløst. Byerne: V, Kyse, Saltøby, Øllerup, Stubberup, Lund.

Det kirkelige liv har ikke været stærkt i dette sogn. Konsistorialraad, provst J. G. Korn var sp her 1789—1841 og blev til sidst helt sløv. Hans kapellan, *Buchholtz*, blev hans efterfølger, han var en dygtig præst, og kirkegangen var god. Vækkelsen fra Holsteinborg gik uden om V sogn, og der har aldrig været særlige vækkelser, hverken af folkelig eller kristelig art. Men der har været en række særprægede præster: *Buchholtz* var mest selskabsmand, den tungsindige æstetiker, *Johs. Fibiger*, og den af højre forhaandede venstrepolitiker *P. C. Zahle*, der ikke var ven med de grundtvigske, og *P. Oldenburg Poulsen*, der var en tin musiker og især meget kirkemusikinteresseret. Befolkningen er som helhed kirkevenlig. Pastor *Emil Windeballe* havde ikke lette kaar. Møder i pgd har samlet en del.

Blandt sognets lærere skal nævnes *Laur. Nic. Vilh. Tolderlund* (1835—55) senere kordegn i Scrv.

1915 oplyses: Ringe kkg, ikke meget liv, intet særligt, 1922: Kkg 6 pct, ungdomsm, sds, 1935: Kkg 5 pct, menighedskreds, lille IM-kreds, intet særligt, sds, 1943: Kkg 3 pct, møder i pgd, intet særligt, 1950: Kkg 3 pct, samtalekreds, møder i pgd, DMS, ØM, børnegudstj, noget frimission. 1953: Kkg ikke under 20-50 fra hele sognet. Der er nu hverken samtalekreds, DMS, ØM, børnegudstj eller frimission (bortset fra en familie).

Vallensved kirke er høj, anselig og interessant, romansk, af kamp. Af den oprindelige kirke staar skib og taarn tilbage. Taarnets indre interessant med trapper og hvælvinger. Senere er kirken overhælvvet, højt kapel mod syd, yngre vaabenhus mod nord, koret er ombygget i skibets bredde. Anselig altertavle med skriftfelter fra c 1590, prædikestol fra 1850, romansk font. Lille krucifix. Restaureret 1945. 125 sd.

Altergæster: 1891: 745, 1922: 206, 1943: 235, 1942: 185, 1949: 155.

Folketal: 1850: 853, 1501: 990, 1921: 918, 1950: 802. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 3 gr, 1922: 2 IM, 2 gr, 2 u p, 1934: 1 IM, 5 u p, og saaledes siden. Kommunevalg: 1943: Soc 110 (3), rad 64 (1), bf 185 (5). 1950: Soc 105 (2), rad 50 (1), kons 86 (2), venstre 130 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 110 byg, 50 rug, 100 havre, b) 90 rdl, naturalier, d) 200 rdl, e) 70 td ld. — Meget gl, lav, smal firlænget pgd. — 1870: Regul 2064 kr, netto 5464 kr. — 1913 flg: 3. kl. Pgd opført 1861.

16. 3. febr 1842—13. juli 74 (hjpr her 29. dec 38): **Conrad Gottfred Buchholtz**, * 29. juni 13 Klitgaard, Nørholm. Forældre: Ldmd Caspar Lorentz og Anne Magdalene Saabye. Stud Aalborg 31, c nov 36 (1), † 13. juli 74. ~ 22. nov 43 Ernstine Frederikke Korn, * 23. nov 03 her, † 14. febr 93. Forældre: Forgængeren her ksstrd, provst Johan Georg K, † 9. dec 41, og Caroline Cathrine Ritter. — Hustrus brodersøn: Udby ved Holbæk.

Skrev i Dsk Kirketidende III, 265 f om »Præsten som sjælesørgere«, i IV 1—16 om »Præsterne og de

ringe i folket«, VIII, 547 f: Adresse til Roskilde konvent om salmebogssagen, VIII, 1—30 om »Det dansk folks religiøse ejendommelighed«, foredrag ved Rosk konv 52, Medd folkesagn i »Dannebrog« 1854, nr 28.

Mynter fandt 1851 pgd gammel, men velholdt. Kirken velholdt. Om B's prædiken hedder det 1843: »Vel udarbejdet, alvorlig og indtrængende, ægte kristelig, foredraget frit og aldeles svarende til prædikenens indhold. Meget talrig forsaming, ungdommen manglede ikke kundskab, men færdighed og eftertanke«. — 1851: »En særdeles opbyggelig og indtrængende prædiken, foredraget frit, men den kraftfulde stemme bruges ikke ganske vel ved stigen og synken. Kirken ganske opfyldt af mennesker, ogsaa ellers skal kkg være god. Ungdommen svarede meget godt, nogle med særdeles eftertanke« (M I, 47—48). E S I, 272.

B var »livlig og begavet, meget fed, noget skaldet, bevægede sig meget langsomt og talte meget langsomt, hans prædiken i de senere aar næsten uforstaaelig. Han var en god selskabsmand og passede godt til sin hustru, der lignede en hyggelig samovar« (H. Kaarsberg: Memoirer, s 73).

17. 28. okt 1874—11. juli 81 (rpk Garnisons k, Kbhvn 2. okt 59): **J. H. T. Fibiger**, fl t Ønsløv-E, se der.

F udgav her sit betydeligste værk: »Den evige strid« 1878. Hans poetiske fremstillinger af bibelske skikkelser slog ikke igennem. 1875 udgav han 13 prædikener. Han var rigt udrustet, men sygeligt tungsindig. Hans plejesøn, forfatteren *Karl Gjellerup*, udgav 98 hans erindringer med omtale ogsaa af præstetiden i V. Hans Kaarsberg omtaler F som en høj, smuk mand med et friskt og aandfuldt ansigt, talte langsomt og smægtende, meget kunsterinteresset, malede selv fine akvareller.

18. 29. sept 1881—15. nov 96 (sp Rubjerg-M 20. marts 79): **Peter Christian Zahle**, * 15. nov 25 i As. Forældre: Hof- og slotspræst Ernst Sophus Vilhelm Z, Kbhvn, † 37, af Slaglille-B og Vilhelmine Catharina Louise Böttger. Stud Hrlf 44, c juli 50 (I), stud jur, udenlands, folketingsmd (Holbæk) 53, i Nr Sundby 55—61, 66—72, i Ringsted 72—81, assistent i revisionsdepartementet 62, redaktør af Folketidende f Midtsjælland 78 (bopæl i Ringsted), afsk 15. nov 96, † 30. april 98. ~¹ 26. okt 53 Adelaide Stellavina Agerholm, * 20. marts 29 Kbhvn, † 12. maj 61. Forældre: Oberstløjtnant Abraham A og Christiane Holst. ~² 11. aug 65 Clara Ernestine Emilie Melbye, * 29. dec 41 Kbhvn, † 18. dec 68. Forældre: Urtekræmmer, senere bogholder Christian Frederik M og Dorothea Kirstine Carstensen af Raarup. ~³ 12. jan 70 Wilhelmine Amalie Lovise Jacobsen, * 14. juli 40 Kbhvn, † 8. jan 27. Forældre: Urtekræmmer Peter Wilhelm J og Louisa Augusta Bencke. — Søster: Skolebestyrerinde Nathalie Z. Fætters søn: Statsminister C. Th. Z. Farbroder: K Stillinge. Morbroder: Böttger, Barrit-V. 2. hustrus broder: Vejle-H.

Foruden en række fortællinger og folkelivsbilleder som feuilletoner i sit blad, art og afhandl i blade og tidsskr (Fædrelandet, Dannevirke, Holbæk Avis, Aarhus Stifts-Tidende, Nørrejsk Tiende, Almuevennen, Numererte Blade, Literært Maanedsskrift, Dansk Kirketid, Kjøbenhavn-Posten, Den indre Missions Tidende, Brevbærer imellem Kristne, Vore Ordførere, Øre-Sund, Flyve-Posten, Illustr Tid, Kronen, Danmark, Hindholm, Morgenposten, Dansk Rigstid, Nye Blade, Enhver Sit, Den Conservative, Landbobladet, Aalborg Avis, Teolog Tidsskr o fl st) har han skr adskillige digte (til nogle af disse har Rudolph Bay, Hornemann og Bechgaard sat melodi), oversat Lykkens Gjætte. 56: En historisk roman af E. Lobedanz (1—3), 59: Om opdragelsen ude og hjemme af H. B. Melchior, fra latin, 60: Den slesvigske sprogsag, af Theophilus (s: H. I. A. Raasløff),

paa dansk (med en forteale), 57—59: Samlet S. Kierkegaards bladart, 47: Forslag til oprettelse af et samfund for theologiske studerende, 50: Mindeblade for herlovanere (2. samling 57—59), 51: Firmaet Jensen & Co, Nogle timer tilbragte i en familiekreds, Af Quartus Paries, Etatsraadinde Bruun (ogsaa med titel Søren Jensen og Søn, 2. del 53, anden udg af disse to skrifter udkom 65 under titel: Lys og skygge fra livet inden fire vægge), 53 anonymt: Heelstatsregjeringen og tofemtedelsrigsdagen, 54 anonymt: Vor stilling i øjeblikket, Oppositionens mislige omgang med vor frihed, 55: Til mine vælgere, 54: Nogle erindringer fra de sidste aars begivenheder i vort fædreland m særligt hensyn til de wegeneriske forhold (særtr af Nørrejysk Tid), 55: Sendebrev til de geistlige avisskrivere, Igaar — Idag — Imorgen, Den troendes dags-orden, Klassikerne og romantikken (særtr af lit maanedsskr), Lidt om Januarministeriet, dets formænd og eftermænd, 55 anon: Fællesforfatningen kritiseret og forsvaret i folketinget, 55: I ny og næ, Breve fra hovedstaden, Politiske strøtanker, Mod angrebet paa et par af folkekirkens bispes, 56: Om huusmenigheder i den saakaldte »folkekirk« (1. og 2. udg, særtr af Vore Ordførere), Til erindring om Johan Georg Hamann og Søren Aabye Kierkegaard, Et par ord om det Gamle Testamentet (særtr af Den indre Miss Tid), Et par ord om det Nye Testamentet (særtr af samme, Lejlighedsvers (mskr), 57: Skræppegaarden el en fæstebondes historie, 57 anon: Prinds Christian, Et par ord til medborgere fra en fraværende landsmand, 58: Aposteltiden og det Nye Testamentes historie, 58 anon: Om Holstens usdondring, 59: Smaa-bidrag til samtidshistorien (5 titid uld smaaskrifter), 59 anonymt: En stor mand, miniaturudgave for liebhavere, 60: Ministeriet Bang-Andræ-Hall, betragtet fra monarkiets standpunkt, Af Papius Cursor, Slesvigs deling (2. udg oversat paa tysk sa), 61: Knud Lyne Rahbek og hans samtid, Mindebl m portr, 62: Grundlovene for det tyske forbund med oplys anmærkn udg paa dansk tildels efter P. G. v Meyers: Corpus constitutionum Germaniae, 64: Danmarks arvefølgeorden, 65—68: Sangbog for arbejderforeningen, 66—68: Folkesagn især om nordboens liv, daad og idræt ude og hjemme (1), 68: Antydninger til en omordning af vort embeds- og lønningsvæsen, 73: Fra folkelivet (fra Folketidendes feuilleton) 75: Erna, Et giftermaal i den fornemme verden, Gamle Rasmus, Et livsbilled fra kjøbenhavnrlivet, Familien Puttmann, Tidsbilled fra Kjøbenhavnrlivet, 76: En rus, Billed fra Studenterlivet, 76: Grundlovens første dage, Strejf-blik paa vor tid, Af en afdeds papirer, 77: Alfred, Livsbilled fra arbejderlivet, 79: Dimisprædiken holden i Frue kirke i Kjøbenhavn, Ordinationsprædiken holden i Aalborg, Budolphi kirke.

BM Herlovaner foreningen 51—52, BM Arbejderforeningen, BM 5. juni-foreningen.

P. C. Z kom 36 paa Herlufsholm, og da hans forældre døde i hans 12. aar, blev han understøttet af Frederik VI og Christian VIII. »Han var saa heldig at komme til at bo hos den frisindede, dygtige og arbejdsomme borgerrepræsentant, etatsraad L. N. Hvidt, den senere minister, hvis hus var et samlyngssted for alt, hvad der var af frisind i Kbhvn paa den tid. Z kom derved i berøring med adskillige af de mænd, som senere kom til at spille en fremragende rolle i det politiske liv, og den livlige og begavede unge mand modtog her mange ideer og paavirkninger. Allerede i okt 1848 var han optraadt som taler ved et møde i Kasino som forsvarer af Tschernings lov om almindelig værnepligt. Efter at eksamen var overstaet 1850, gav Z efter for sin politiske og historiske interesse og kastede sig særlig over historiske og retslige studier. H. C. Ørsted skaffede ham plads paa Elers kollegium (50), for at han kunne studere lovkyndighed; men den litterære og praktisk politiske virksomhed tiltrak ham mere og mere. Allerede i 1851 udgav han en fortælling, der blev velvillig modtaget, og han fortsatte i 1853 med en ny, større fortælling, der blev mindre godt modtaget af hovedstadens nationalliberale

presse, fordi Z ved lejligheder havde vist, at hans sympati førte ham nærmere til det egentlige venstre, bondevennerne, end til datidens nationalliberale retning« (Ringsted Folketid 30. april 98). »Det var imod overretsprokurator Damkier, at hans valg førtes igennem i Holbækkredsen. Saa stor ophidselse vakte dette valg den gang hos de gjæve holbækere, at de ikke vidste nogen bedre maade at te sig paa end at drive den nyvalgte repræsentant og hans vælgere ud af byen« (Næstved Tid 1. maj 98). Genvalgt v kaaring 27. maj samme aar. »Z var valgt paa bondevennernes program og vedblev stedse at være en fuld demokrat. Da venstre deltes derved, at Balthazar Christensen gik i alliance med de nationalliberale, ville Z ikke være den, der delte sine vælgere i denne strid, og han stillede sig derfor ikke mere i Holbækkredsen« (Næstved Tid 1. maj 98). »Han var i marts 1854 en af de tre folketingsmænd, der stemte imod Monrads mistillidsadresse; ligeledes hørte han i okt 54 til det mindretal, der stemte imod P. A. Tu-teins forslag om rigsretsanklage mod ministeriet Ørsted, men turde derefter ikke stille sig til genvalg og forsøgte forgæves at blive valgt i en anden kreds. Han var indtil 1864 en ivrig tilhænger af helstaten og forfattede 1853—64 en række velskrevne — alle navngivne — flyveskrifter; han udgav tillige 1859—60 tidskriftet »Ret og Pligt« og 1860—62 dets fortsættelse ugebladet »Staten«, samt var en flitig medarbejder af »Nørrejysk Tidende« og »Flyveposten«. I aarene 1866—70 fulgte han nærmest G. Winther, hørte derefter til det forenede venstre og sluttede sig efter dets deling 1878 til Bergs gruppe. Z var hovedop-havsmanden til loven om Nørre Sundbys næringsforhold, dvs dens udvikling til handelsplads (1856), og til afskaffelse af næringssskat (1861), og det skyldes nærmest ham, der oprindelig ønskede at overdrage nationalteatret til privat drift med et fast statstilskud, at loven om Det kgl Teaters nye bygning vedtoges 1870; han havde i denne sag hele sit parti imod sig« (Emil Elberling i Biogr Leks). »For 2 til 3 decennier tilbage har næppe noget vigtigere anliggende været til forhandling i folketinget, uden at jo Z har deltaget i samme og stundom efterladt varige spor af sin deltagelse. Hans debut i tinget falder, om vi ikke husker fejl, i koleraaaret 1853 med indbringelse af et forslag om pension for enker efter de læger, der faldt som ofre for deres kaldsvirksomhed under epidemien. Foruden i flere kommunale lovudvalg, deriblandt om kommunecrdningen i Frberg og de øvrige saakaldte flækker, var han i 1868 ordfører i udvalget for den vigtige lov om landbohøjskolens omdannelse, i 1872 i udvalget for loven om tilsyn med dampkedler og i 1879 i udvalget om teaterloven. — Det var endelig ham, der som medlem af udvalget for behandling af statsrevisorernes betænkning fik lejlighed til at gennemføre den betydningsfulde reform, at der nu gives maanedlige ekstrakter over samtlige statens indtægter og udgifter« (Politiken 15. nov 95, se ogsaa samme for 1. maj 98). »Han var medlem af en mængde udvalg, han talte jævnlgt i rigsdagen og paa møder, skrev artikler, bøger og sange — kort sagt: var al-

tid virksom i sit partis tjeneste. Z, der siden 1861 havde haft en lille stilling i finansministeriets revisionsdepartement, en stilling, som Monrad skaffede ham, opgav i 1871 denne plads for efter opfordring af en kreds af venstremænd i Ringstedegnen at grunde »Folke-tidende for Midtsjælland«, som han redigerede til 1878 og var udgiver af til 1887. Han skrev eller cmredigerede det meste af, hvad der kom i bladet; selv naar rigsdagen var samlet, boede han i Ringsted og rejste derfra daglig til Kbhvn. Paa toget læste han aviser og gjorde uddrag, som han sendte hjem, naar han naaede Kbhvn, eller med et tog, der krydse-des undervejs. Endda havde Z tid til at pas-siare med de mange, der søgte ham i hans hjem i et eller andet anliggende, som de ønskede at høre hans mening om. Gerningen var anstrengende og ikke meget lønnende. Venstrebladene havde ikke den gang saa gode kaar som nu, og Z var ikke fortrolig med et blads praktisk-økonomiske ledelse, havde heller ikke megen tid til at pleje den side af virksomheden. Medens andre langt mindre kundskabsrige, men mere praktisk anlagte bladudgivere paa samme tid sad og blev rige mænd, maatte Z vedblivende slaas med økonomiske vanskeligheder, og dette var vel en medvirkende grund til, at han trak sig tilbage fra denne virksomhed« (Ringsted Folketid 30. april 98). Z holdt endnu i sine sidste aar mange foredrag rundt i landet, foretog 60 og 61 udenlandsrejser for at studere sociale til-stande og rejste 67 især til Rhin-egnene for at undersøge interkommunale forhold. »Vistnok var han velbegavet og havde mange kundskaber, var i sin opfattelse idealistisk og udpræget radikal, en modstander af al standsulighed og standsfordom; men der var i hans foredrag noget forvirret og jappet, saa at hans gode tanker faldt over hinanden, og hans tale blev derfor snarere et fyrværkeri af brogede indfald, aandfulde og forstandige blandede med sære og snurrige, end et middel til virkelig opklaring af det foreliggende spørgs-maal. 1871 grundlagde Z »Folketidende for Midtsjælland«. Herved og ved en flittig virksomhed som foredragsholder samt ved sin personlige elskværdighed og store hjælpsomhed til at give raad vandt han megen indflydelse paa egnens befolkning og har haft væsentlig del i den politiske radikalismes ud-bredelse i Midtsjælland. Som præst vandt han ogsaa menighedens tilslutning og hengiven-hed«.

DBL XXVI, s 414—17, H. Wulff: Den danske rigsdag 1882, s 327—32, Th. Larsen: En gennembrudstid II, 1922, Ringsted folketidende 11. jan 95, 1. okt 21, 16. nov 25, Hans Lund: Sofus Høgsbro, brevveksling og dagbøger I—II, 1923—25, Tilskueren 1921, II, s 253—67, HF II, 342 f, Søndagsposten 21. jan 77, Nathalie Zahle: Mit liv I, Niels Neergaard: Under junigrundloven, J. P. Jensen: Sjællandske bønder, 1919. C. Elberling: Den danske rigsdag 1849—1949.

19. 14. jan 1897—31. okt 1915 (sp Hasle-R 14. febr 82): **Christian Theodor Thomsen**, * 22. sept 45 Skivholme. Faderen: Sp der, † 73, se der. Stud Aarhus 66 c 72¹ (h₂), hjpr Gerlev-E 24. marts 73, kkp Øststofe-B 13. sept 75, afsk 31. okt 15, † 31. jan 20. ~ 24. marts 74 Agnes Elise Walther, * 1. nov 52 Randers, † 17. april 14. Forældre: Daguerrotypist Johan Leopold

W og Elise Frederikke Birgitte Holm. — Fættre: Flensborg, Ferslev-D-V og Cortsen, V Egede-B. Kusine ~ Otterstrøm, Tyrsted-U.

20. 19. febr 1916—1. juli 27 (kkp Ringsted-B 28. okt 10): **Poul Frederik Oldenberg Poulsen**, * 5. febr 77 Kbhvn. Forældre: Jstrd, direktionssekretær i Bikuben, cand polit Frederik Carl Chr. P og Hansine Louise Aakerberg. Stud Brgdsk C 95, c 01² (I), lærer og organist, hjpr Magleby ved Skelskør 28. juli 07, afsk 1. juli 27, † 27. juni 39. ~ 10. jan 11 Nelly Bondo, * 9. aug 88 Værsløv. Faderen: Provst, Skelskør, † 18, se der (af Vallensbæk).

Udgav flere kompositioner af sange og klaverstykker.

I den tid, pastor O P virkede som præst, vandt han sig en ret enestaaende popularitet blandt beboerne og omfattedes med den største agtelse og hengivenhed. Naar han prædikede, har han altid kunnet glæde sig ved en talrig tilhørerkreds. O P var ikke en mand, der sad hjemme og ventede paa, at sognebørnene skulle komme til ham, nej, han gik selv ud og besøgte folk, han gik aldrig en dør forbi, og da han rejste fra Vallensved sognekald, fandtes der ikke et hjem i sognet, hvor han ikke havde været. Foruden sine hyppige husbesøg samlede han gamle og unge til møder i pgd, hvor der altid var aabent hus. O P var en sjælden elskværdig personlighed og en begavet prædikant, han var den milde, aldrig dømmende præst, han forkyndte kærlighedens evangelium. Han var desuden i besiddelse af meget store musikalske evner, der foreligger en lang række kompositioner fra O P's haand. Han har komponeret mange smukke sange, klaver-, violin-, orgel- og orkesterstykker; stadig hører man hans ting spillet i radioen; men allermost straalende hans talent, naar han satte sig til klaveret, her fik man det tydeligste indtryk af hans ligefrem virtuose klaverspil. Navnlig hans improvisationer var straalende fulde af ide og fantasi. Allerede i 1927 maatte han tage sin afsked paa grund af svagelighed (Inger Oldenberg, f Poulsen).

21. 17. nov 1927—24. juni 51 (sp Skrave 8. juni 21): **Peter Viggo Emil Windeballe**, * 14. febr 89 Skive. Forældre: Stationsforstander Hans Erik W og Kirstine Kragh. Stud Viborg 07, c 16² (h₂), sp Anholt 18. juni 17, † 24. juni 51. ~ 18. aug 18 Agnes Seerup, * 3. jan 88 Kbhvn. Forældre: Barbermester Johan Adolf S og Caroline Due.

Pastor *Emil Windeballe* stiftede som latin-skoleelev sm m *Harald Jessen* (Skelskør) og *Niels Nielsen* (kkp Ikast) en lille bibelkreds paa Viborg katedralskole, efterhaanden kom kredsen op paa ca 20, og paa latinermødet i Ry 1506 var Viborg vist den skole, der var bedst repræsenteret. Som student talte han jævnlgt i KFUM (f eks i Herning) og i FDF. Som præst var han meget stilfærdig; han havde nok sine bedste præstear i Sønderjylland. Forholdene i Vallensved var ikke lette, cg i de senere aar kunne han føle sig trykket af vanskelighederne ved at finde jordbund for evangeliet. Han var en samvittighedsfuld og alvorlig mand, som mindes af sine venner med taknemmelighed.

22. 21. nov 1951: **Andreas Olaf Olesen**, * 6.

maj 21 Vonsild. Faderen: Sp Sdr Omme. Stud Ribe 40, c Aarhus juni 48 (h-69), forsorgssekretær straffelejren Kragsskovhede 48, do Kbhvns fængsler 49. ~ 29. sept 50 sygeplejerske Agnes Tolstrup, * 27. juli 23 Kbhv. Forældre: Toldkontrollør Harald T og Agnes Hansen.

Litt: Erhard Quistgaard i Sorø amts hist aarb XXIV, s 56 f.

MARVEDE—HYLLINGE

Marvede-Hyllinge pastorat, 1603 og 1744 ha, er bølgeformet, frugtbar og næsten skovløst. Byerne: Menstrup, Spjellerup, Brorup, H stationsby, Agerup, Hagenskov, Tostrup. Hg Harrested.

Det kirkelige liv. Vækkelsen fra Holsteinborg mærkedes ogsaa her, men kom næppe til at præge kirkelivet saa stærkt som i flere nabosogne. Provst *Monrad* blev kaldet hertil af grev Holstein, og han tog sin plads i broderkonventet og mellem konventiklernes venner. Mynster siger, at han havde særdeles god kkg (1835), men 1851 tilføjer Mynster, at »Conventiklerne have ingenlunde uddannet ham«. Han førtes mere og mere over i den grundtvigske lejr, dels ved deltagelse i broderkonventet, dels ved sin forbindelse med *C. J. Brandt*, Rønnebæk. Men det grundtvigske liv slog rod her i hans tid. Provst, dr *J. Paludan-Müller* var en rigt udrustet mand men en selvstændig holdning. Han indtog en ejendommelig midtstilling mellem de kirkelige retninger. Han skrev her en række betydelige bøger, skrev smukke digte og var helt præget af guldalderkulturen. To grundtvigske præster som begge hed *Møller*, er begge forflyttede hertil fra *Sejling-S*, hvor der var stærkt grundtvigsk liv. *F. D. Møller* befæstede det grundtvigske liv her. Han havde i Jylland oplevet en stærk kirkelig bevægelse i sine sogne. Nogen større bevægelse blev der ikke i Marvede-H, men *F. D. Møller* øvede med sine bibellæsninger og sin jævne forkyndelse et godt arbejde, støttet af sin friske, aktive hustru, den landskendte *Jutta Bojsen Møller*. De følgende præster har omtrent alle arbejdet paa samme linje, væsentlig ud fra grundtvigsk livssyn, kapellanerne *Aage Møller* og *K. Bjerre* ikke til forglemme.

At den vakte kreds havde nogen betydning ses af, at DMS holdt sine sommermøder her 1843, 1852 og 1857. Forsamlingsbevægelsen svandt ind i dr *Paludan-Müllers* tid. I 80'erne begyndte IM et arbejde, og der blev to smaa IMkredse, hvor især slagter *Bjørn*, *Menstrup*, har været den ledende.

Der er fh i *Spjellerup* og *Hyllinge* (fra 1887). Blandt lærerne skal nævnes *N. P. Nielsen*, lærer i *Menstrup* 1892—1929, Dbm 30, † 31, og *Nis Sørensen*, lærer i *Spjellerup* 1888—1919, en ualmindelig god fortæller.

1906 oplyses: Kkg nogenlunde, nogle gr og IM, overvejende u p, 1922: Kkg ret god 6 pct, intet særligt, 1927: Kkg 10 pct, lidt mindre i

H, gode forhold, 2 IMkredse (35 og 15, slagter *Bjørn* og landpost *C. Nielsen*, H), 2 KS (30 og 30, lærer *Nielsen*, M; lærer *Nielsen*, H), 1935: Kkg 10 pct, 2 IMkredse, overvejende gr, 1942: Kkg 5 pct, ungdomsm og mgdsm i pgd, 2 IMkredse (slagter *Bjørn*, M, gdjr *Vald. Andersen*, *Tostrup*), 1950: 5 pct, gode folkekirkelige forhold, velvilje, ringe partiskel, 2 IMkredse (gdjr *Viggo Jakobsen*, M, gdjr *H. Krogh*, *Hagenskov*), sømands- og korshærskreds i M, grønlandskreds i H, mgdsm og ungdomsm i pgd, kirkeblad, KFUM og K, sds, mh i *Menstrup*.

M kirke og pgd ligger isoleret, 2 km fra de nærmeste landsbyer. Der er ingen by ved M kirke.

Achton Friis fortæller et grupvækkende sagn, berettet af adjunkt *Helge Bojsen-Møller* (pastor *F. D. Møllers* søn): I præstegaardens lo stod en pæl nedrammet i gulvet, ragende c 1/2 alen op. Den var i vejen for færdslen, men ingen rørte den, fordi man fortalte, at en præst, der i gamle dage øvede sorte kunster ved nattetid i kirken (hvortil han skød genvej gennem loen) paa en af disse nattevandringer mødte gaardens karl, der var klædt ud som spøgelse. Præstefruen var nemlig utilfreds med præstens sorte kunster og hun fik karlen til at stille sig op i loen for at skræmme præsten. Da præsten saa det lange, hvide gespenst, raabte han: »Er du en aand? Er du kød og blod? Svar!« Karlén tav truede. Saa troede præsten, at det var et spøgelse og begyndte straks at mane karlen i jorden. Da karlen var sunket i jorden til knæene, raabte han: »Husbond, husbond! Det er bare mig!« Men det var for sent; præsten var begyndt og kunne ikke holde op. Karlén forsvandt i jorden, og præsten rammede en pæl igennem hans krop for at han ikke skulle gaa igen. — I aaret 1880 skulle logulivet lægges om. Pælen blev rykket op, og tæt under overfladen fandt man et krumbøjlet skelet af en mand i halvt siddende stilling. Pælen var rammet gennem hans bryst og lænder. Efter nedmaning blev spøgelsen ved at gaa igen. En senere præst kunne ikke bringe det til ro ved maning, fordi han havde begaaet en synd i sin ungdom (taget 4 skilling). Han henvendte sig til sin embedsbroder i *Kvislemark*, hr *Vincents*, og han bragte spøgelsen til ro. Dog turde folk alligevel ikke komme i laden. Da skelettet fandtes, turde ingen røre det, men fru *Jutta Møller* tog da resolut knoglerne, lagde dem i en trækasse og nedsatte dem paa *Marvede kirkegaard*. (Danmarks store øer II, 268). Udførlig beretning i *Dansk folkeminde samling*.

Marvede kirke, yderst mod nord i sognet, er romansk, af kamp, senere overhvalvet og forsynet med taarn. Da en hvalving styrtede ned 1864, blev kirken grundigt restaureret, koret blev revet ned, skibet forlængedes mod øst, et vaabenhus mod syd nedbrødes, og indgang indrettedes i taarnet. 1866 farvedekorert af *Herholdt*. Ny altentavle med basrelief af zink (julebudskabet forkyndes af englene), egetræskrucifix med zinkstøbte figurer af Kristus, Maria og Johannes. Udskaaret prædikestol fra 1615. Interessant romansk font, terningskapitæl, rebsnoing osv. Kalkmalierier fra c 1500 er afdækket 1943. 250 sd.

Hyllinge kirke er romansk, af kamp, senere overhvalvet, koret ombygget i skibets bredde, taarn mod vest, vaabenhus mod syd. Kapel med smukke renessancegavle mod nord fra 16. aarh. Sengotisk fløjaltertavle (1520) med relieffer fra lidelseshistorien og et lille monstransskab. Rigt udskaaret barok prædikestol med himmel. Firkløverformet romansk font. Ligsten. 150 sd.

Altergæster: 1891: 562 og 563, 1922: ialt 519, 1934: 308 og 179, 1949: 365 og 290.

Folketal: 1850: 644 og 680, 1901: 652 og 885, 1921: 750 og 870, 1950: 797 og 908.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 3 gr, 7 u p, 1934: 3 IM, 9 gr, 1949: 3 IM, 7 n gr, 2 soc, valg i H.

Kommunevalg: 1943: Marvede: Soc 65 (1), rad 77 (2), venstre 227 (4), Hyllinge: Soc 85 (2), rad 33 (0), kons 56 (1), venstre 149 (4), kvindal 18 (0). — 1950: Marvede: Soc 93 (2), rad 43 (0), venstre 255 (5), Hyllinge: Soc 156 (2), rad 66 (1), kons 54 (1), venstre 186 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 24 rug, 72 byg, 45 havre, 300 byg, b) 20 byg, naturalier, d) 300 rdl, e) 49 td ld. — 1870: Regul 3144 kr, netto 4922 kr., — 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1906.

14. 7. dec 1831—21. okt 63 (sp Karrebæk 14. juli 26): Provst **Laurits Vilhelm Monrad**, * 15. dec 98 Kbhvn. Forældre: Konferensraad, generalpostdirektør David M og Clara Jørgensen. Stud von Westens inst 17, c juli 22 (I), adjunkt Nakskov 22, provst V-Ø Flakkebjerg herr 27. jan 32—27. juli 36, afsk 21. okt 63, † 16. marts 77. ~ 22 Elisabeth Margrethe Frisenberg, * 20. aug 01 Kbhvn, † 3. maj 64. Forældre: Kammerraad Erik F af Sahl-E og Cathrine Svitzer. — Søn: Frederiks k, Kbhvn. Datter ~ Lindberg, valghg Kerteminde. Søster ~ Clausen, Boeslunde.

Mynter beskriver pgd og have som meget gode og velholdte. Kirken temmelig stor og velholdt. Om provst M's prædiken hedder det 1835: »God prædiken, holdt med gode gaver, katekiserer temmelig godt«. 1843: »har just ikke gjort fremgang, prædiken var lang nok, men ikke indgribende, ikke fyldstøgende enten for tanken eller følelsen. Stemmen blevet utydeligere og svagere. Meget talrig forsamlng«. 1851: »En uendelig hæveln, hverken klart eller indtrængende, foredraget svagt og i en kedelig monotonie, hvor stemmen ved hveranden stavelse synker og stiger i ensformigt bølge-slag. Ungdommen svarede særdeles godt« (M I 35).

Provst Monrad virkede her i provstiet i 37 aar. Han var skrøbelig og gammel før tiden, en lille, stilfærdig og venlig mand. Han hørte med til kredsen af »de hellige præster« (den grundtvigske fløj), forsvarede Rasmus Sørensen, var 1839 med i arbejdet for sognebaandsløsning og skrev i Kristelig samler (V, 213 f) om »Margrete Nielsdatters omvendelse og salige død«. Hans redelige forkyndelse satte spor, som mærkedes længe efter. Før han døde, sagde han til sin søn: »Naar du begraver mig, saa sig: »Her hviler en arm, men ved Guds barmhjertighed benaadet synder«. (Stig Bredstrup: J. H. Monrad, 1927, s 12-14, E II, 301).

15. 13. jan 1864—5. marts 74 (sp Thisted-T 11. okt 55): Provst J. **Paludan-Müller** (søn af biskop P-M, Aarhus), fl t Snesere, se der.

16. 15. maj 1874—12. nov 88 (sp Sejling-S 27. dec 55): **Frederik Ditlev Møller**, * 23. juli 14 Faurgaard, Odder. Forældre: Krigsraad, godsforvalter (senere forpagter af Marselisborg) Hans Christian M (god ven med St. St. Blicher) og Ditlevine Margrethe Voss. Stud Aarhus 33, c maj 40 (h), huslærer Skagen, i udlandet 43—44, huslærer paa Gaunø 45—52, i udlandet, ophold hos præsterne Melbye, Asperup, og Sveistrup, Nørup, afsk 12. nov 88, † 27. juni 92. ~ 4. jan 57 Jutta Kunigunde Bojsen, * 17. marts 37 St Hedinge, † 12. jan 27. Faderen: Sp i Stege (Budstikke-B), † 82, se der. — Sønner: Sct Peders k, Slagelse og Bramminge. Datter ~ Ferd. Jensen, Søllerød.

Pastor M var et smukt eksempel paa, at en præst uden stor veltalenhed kan faa lov at bane vej for menighedsliv og Guds ord. Han naaede tidligt til tro, men tøvede med at blive præst. I Sejling-S blev han redskab til en stor bevægelse, han havde fyldte kirker, og da J. C. Hostrup rejste fra Silkeborg, søgte man derfra til Sejling kirke. Han havde der besøg af Vilhelm Beck paa hans store Jyllands-rejse sm m Johs. Clausen. I Marvede stod han i venligt forhold til befolkningen, men der blev ikke fremkaldt noget kendetligt stærkt menighedsliv. Sammen med sin sidste kapellan, K. Bjerre, grundlagde han Sorø højskole,

hvertil han flyttede, men han kunne ikke tage videre del i undervisningen, omend hans stille, bestemte, i høj grad troværdige personlighed øvede en stille indflydelse. Af og til fortalte han for eleverne, der holdt meget af den gamle, venlige mand. Politisk var han venstremænd.

N. Clausen-Bagge skriver: Da M kom til Sejling, havde han forlængst tilegnet sig det grundtvigske syn. Som præst viste han fuld forstaaelse deraf. Han ordineredes sammen med Hcstrup (Silkeborg), der blev hans ven og arbejdsfælle.

Naar han i Sejling og Sinding blev redskab til at fremkalde en stor bevægelse, skyldtes det ikke blændende personlige egenskaber. Dog var han ingenlunde ubetydelig. Vel var han, som en søn har skrevet til mig, »ikke nogen særlig veltalende mand og havde ondt ved at udarbejde sine prædikener«. »... men der var en egen vægt i det, han sagde, det var i høj grad et troværdigt vidnesbyrd, og der blev et levende menighedsliv i sognene Sejling og Sinding. Sejling kirke var gerne saa fuld, at foruden dem, der sad ned i kirkestolen, stod en række op fcran dem.«

At arbejdet der lykkedes saa godt, beror vel ogsaa paa, at det i det hele var aandelig vaar mange steder, og at der netop her var udført en forberedende gerning af en præst og af enkelte lægmænd. Af disse skal nævnes den mærkelige Jeppe Johansen († 48). Det var ham, der sagde til P. Larsen Skræppenborg, at Gud elskede menneskene, og sagde det saa inderligt, at det tændte en ild i ham, og han lod, med lignende virkning, ordet gaa videre til Kr. Kold. Ofte har dette mindet mig om salmelinjen: »Rytget derom som en løbeild farer og brænder«. —

Og endelig var det en stor hjælp, at den unge præstekone — der først følte sig trykket af forholdene, men saa tog sig sammen — virkede som en frisk farende foraarsvind, der først tog de unge med sig, men efterhaanden mange andre, trods lidt surmuleri i begyndelsen over hendes livlige væsen. Man saa, at alvor og gammen nok kunne sammen, og hendes faders hyppige besøg og vidnesbyrd var en god undsætning. Han har endog kaldt kredsen den mest velsignede i landet.

Fru Møller samlede piger til sang og haandarbejde, samlede ogsaa koner, fik i det hele folk til at komme i pgd, gik med sin mand paa besøg hos syge og sunde — hvilket førte til ugentlige sammenkomster med højt læsning og samtale — og sang for i kirken og blandt konfirmanderne. Af dem fik Møller mange, ogsaa fra andre sogne. Lovsange kom til at lyde i kirke og hjem og under arbejdet. — Der kom ogsaa folkelig vækkelse, baade aften-, fri- og højskolebevægelse.

Som andre ældre grundtvigianere lagde Møller vægt paa bibellæsninger, og de drog saa mange, at »Folk var stuvet sammen i skolen bogstavelig som sild i en tønde« (har en mand fra egnen sagt). En udviklet lægmand, Andreas Ravn, har endog skrevet: »Jeg for mit vedkommende maa sætte pastor Møllers bibellæsninger højest...«

Livsrøret blev »ret hurtigt« stærkt, og kirkegangen fra nær og fjern »meget stor«. Ikke

blot for forkyndelsens skyld; det blev for mange en »livssag« at være med i »fællesskabet om livsordet ved daab og nadverbord«, »og altergæsternes ansigter straaledede af lys og glæde«.

Møller havde nok i sit hjemlige arbejde og rejste ikke ud; men der blev holdt større møder med fremmede talere.

Om hans egen vækst under alt dette er der sagt: »...den rolige pastor Møller oplevedes kendelig ved det menighedsliv, der voksede op ved den troværdige forkyndelse«.

Og endelig oplevede han den lykke, at der efter hans forflyttelse kom gode fortsættere; mærkeligt nok hed to af dem ogsaa Møller.

1874—88 var han præst i Marvede; men herom har jeg ikke, trods flere forespørgsler, kunnet faa andet at vide, end at forholdet mellem ham og befolkningen var venligt, uden at der dog blev fremkaldt et kendeligt stærkt menighedsliv som paa den gamle egn. Men vidnesbyrdet lød, og Møller har jo vidst, at ordet ikke vender tomt tilbage (Grundtvigske banebrydere, II 1942, s 35 f).

Fru *Jutta Bojsen Møller* var jo vokset op i et udpræget grundtvigsk hjem og vandt som ung og siden som præstekone mange venner ved sin lyse og hjertevarme personlighed. Hun var sin mand en udmærket støtte, og baade i Sejling og ogsaa i Marvede gjorde hun pgd til et festligt samlingssted. Efter sin mands død var hun husmoder paa Grundtvigs højskole i Lyngby 1897—1905, derefter paa sin broder, Frede Bojsens højskole i Rødkilde paa Møen 1905—09. Højskolesagen og kvindesagen blev hendes hovedinteresser, og det var hende en skuffelse, skønt hun tilhørte dem begge, at der ikke kunne skabes direkte samarbejde imellem dem. Paa foranledning af ægteparret Hostrup valgtes hun 1894, skønt ganske ny i kvindesagen, til fmd for Dansk Kvindesamfund, som da var i færd med at organisere sig over hele landet, og hun blev paa denne post til 1910, da hun trak sig tilbage med titel af æresformand. Hendes betydning ligger især i, at hun gjorde kvindesagen fra en københavnersag til en landssag. Med sin umiddelbare veltalenhed og sin tilknytning til landbostanden vandt hun mange tilhængere for sagen, særligt i grundtvigske kredse. Modstanden paa rigsdagen blev brudt, og kvindernes kommunale valgret blev gennemført 1908. Da den politiske valgret blev vundet 1915, gik hun som Dansk Kvindesamfunds nestor i spidsen for kvindernes tog til regering og rigsdag. Paa hendes 80 ars dag stiftede foreningen et legat paa 6000 kr. i hendes navn. 1924 udgav hun sine erindringer, 1925 fik hun fortjenstmedaljen i guld.

Fru *Astrid Hostrup* fortæller fornøjeligt om tante *Jutta*, præstekonen fra Marvede, der holdt saa meget af at danse, naar de var sammen med venner fra sognet (i Sejling), at det faldt nogle af de vakte for brystet, men de undskyldte hende, at hun dansede som et lille lam. Hun fortæller om *Jutta* som højskolemor. Der var i begge slægter (Hostrup og Bojesen) saa megen realitetssans, at de forstod den kunst, virkelig at leve et jævnt og muntert, virksomt liv, med en tyk streg under muntert, men det muntre blev aldrig til

det gavflabede og løsslupne, det holdtes i ave af det, der havde faaet magten over deres sind fra ungdommen af: sansen for, hvad der var af aand.

En gammel kone fortalte: Fru *Jutta Boisen Møller* var ikke fri for at dominere sin mand. Det var ligesom han prædikede friere og bedre, naar hun ikke var hjemme. Den unge *Bjerre* samlede som kapellan kirken fuld, hvad der vist ikke huede fru *Møller*, da pastor *Møller* — skønt afholdt — ikke fik saa mange mennesker i kirke. (A. Lambert-Jensen).

Jutta B M: Træk fra et langt liv, 1924, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere, II, s 36, Vilh. Beck: Erindringer, s 71, Sørgedigt af Morten Esken i Sorø Folketid 6. juli 92, se smst 29. juni 92, Folkelæsning 26. okt 13, DBL III, 419—20, Højskolebladet 15. marts 07, 1937, s 164, Gyrithe Lemcke: Dansk Kvindesamfund gn 40 aar, 1912, Kvinden og samfundet 15.—30. marts 1917, Nekrologer i dagspressen over fru B M 13. jan 27, Astrid Hostrup, f Boisen: Et jævnt og muntert virksomt liv paa jord, 1950.

Hjælpepræst hos pastor Møller

1883—85: Sønnen **Aage B Møller**, se sp Sct Peders k, Slagelse.

1887—88: **G. C. J. K. Bjerre**, se Skydebjerg.

17. 5. febr 1889—15. marts 94 (sp Sdr Næraa 11. aug 80): **Niels Høstmark Jørgensen**, * 6. april 41 Horsens. Forældre: Skibsfører Søren Nielsen J og Karen Marie Høstmark. Stud Horsens 60, c 67² (h₂), huslærer, hjpr Frørup 13. sept 72, sp Nyord 30. nov 76, † 15. marts 94. ~ 2. juli 73 Thora Sofie Petersen, * 15. jan 48 Aalsgaarde, † 26. juli 10. Forældre: Kbmld Ole P og Marie Elisabeth Lund. — Søn: Politidirektør Hakon J, Kbhvn. Dattersøn: Forfatteren Kjeld Abell.

Hjælpepræst hos pastor Jørgensen

1892—94: **N. C. Knudsen**, se sp Næstved.

18. 28. maj 1894—22. nov 1905 (sp Sejling-S 27. juni 83): **J. P. Møller**, fl t Nr Lyndelse-H, se der. (Se tillige s 541 her.)

19. 26. febr 1906—16. nov 23 (sp Gerrild-H 16. febr 95): **Jakob Peter Joakim Mynster**, * 9. jan 57 Ravnsv. Faderen: Sp i Grimstrup-VN, † 61, se der. Plejesøn af pastor Kuhlmann, Borbjerg. Stud Viborg 75, c 81¹ (h₁), huslærer: sp Tunø 26. nov 84, sp Agri-E 17. aug 88, afsk 16. nov 23, † 2. febr 26. ~ 17. juli 85 Ida Elise Mynster, * 21. marts 61 Holsted, † 23. febr 48. Forældre: Branddirektør Thomas Frits M og Jokumine Sofie Tolstrup.

J. P. J. Mynster var vellidt i sognet, men kun faa kom i kirke. Besøgte meget de syge, var medicinsk interesseret. Hans hustru en kvinde med et lyst og glad syn, meget afholdt.

Udarbejdede en fuldstændig verbalkonkordans til GI test, men paa grund af dens størrelse blev den ikke trykt.

20. 16. febr 1924—2. juni 30 (sp Sandø 13. maj 18): **K. M. Ottosen**, fl t sp Vanløse, Kbhvn, se sp Sions k, Kbhvn.

21. 5. dec 1930—1. april 37 (kommunelærer Haderslev 13): **N. C. Nissen**, fl t Augustenborg, se der.

22. 30. juli 1937—14. okt 42 (valgmenighedspræst Bering 10. maj 29): **B. Moestrup**, fl t Gelsted-R, se der.

23. 28. jan 1943 (kkp Slagelse 3. maj 40): **Arne Svend Aage Christoffersen**, * 10. maj 10 Kbhvn. Forældre: Snedkermester Lars Peter

C og Kristine Marie Nielsen. Stud Johannessk 29, c 37² (h₂), hjpr Sct Markus k, Frberg 7. marts 38. ~ 23. maj 40 Lilly Grove, * 8. maj 12 Hejnsvig, † 9. juni 48. Forældre: Gdjr Peter Victor G og Lene Jensen. — Broder: Gimlinge. Hustrus broder: Rkp As-K-Juelseminde. Oldefader: Lejrskov-J.

Fmd Akademisk korforening 32—35, fmd DNU i Sorø amt 42—49, næstfmd Slagelse højskoleforening 40—43. Gestapofange i Vestre fængsels tyske afd okt-nov 44.

Litt: N. C. Nielsen: Hyllinge og omegn, Sorø amts hist aarb VII, 142 f.

KVISLEMARK—FYRENDAL

Kvislemark-Fyrendal pastorat, 567 og 1987 ha, er frugtbart, fladt i K, bølgeformet i F sogn, der naar ned til Smaalandsøen. I F en del mose og lidt skov. — Byerne: K, Tornemark, Skafterup, Nyrup. Hg Fyrendal.

Den betydeligste præst siden reformationen er *Poul Jensen Kolding*, der var sognepræst i Vindinge-Kvislemark 1608—22. I 1608 kom han til Kbhvn, og der var tale om at overdrage ham et professorat ved universitetet, men saa traf han herremanden Vilhelm Dreselberg til Vindinge (det nuværende Fyrendal), der kaldte ham til sognepræst. Da han »var anset for en ualmindelig dygtig mand, der ogsaa egnede sig til verdslige forretninger, kaldtes han 1622 til Herlufsholm for at bringe stiftelsen paa fode«. Mens han sad i Vindinge-Kvislemark, udgav han en kirkehistorie, en fremstilling af den lutherske reformationshistorie efter Sleidanus, og det aar han rejste, kom hans latinsk-danske etymologi. Hans dansk-latinske ordbog er den første af sin slags i Danmark.

Den bekendte professor Rasmus Vinding, der, skønt filolog (græsk), var hovedforfatter til Christian V's Danske Lov, er søn af Poul Vinding, født i Vindinge (Fyrendal) 1615.

Poul Koldings eftermand, slotspræsten ved Frederiksborg slot, Frederik Klyne, flyttede ifølge dokument af 8. marts 1648 pgd til Kvislemark, hvor den endnu ligger.

I Poul Jensen Koldings tid blev byen Vindinges 7 gaarde nedbrudt. Landsbyen blev nedlagt. Det skete 1609. Men pgd blev liggende endnu en menneskealder og flyttedes saa til Kvislemark.

Præsten mag. *Didrik Grubbe*, 1687—1702, udgav salmesamlingen: »Sjælens aandelige harpeklang«. Han var gift med vicekansler Holger Vinds datter og døde som godsejer og præst i 1702.

Jacob Jensen Hviid, 1756—66, blev siden stiftsprovst i Kbhvn og en meget yndet prædikant. Han skabte det mundheld i Kbhvn: »Jeg kommer igen, sagde provst Hviid«. Saaledes plejede han at sige paa prædikestolen, naar han havde anmodet menigheden om at give til et eller andet. *Henrik Pontoppidan Bøtcher* (1794—1823) var fætter til digteren

Bøtcher. Hans følelsesfulde forkyndelse samlede ikke faa. Under hans efterfølger, C. S. Tryde, kom den gudelige forsamlingsbevægelse hertil, og der var en del aandeligt liv. 1832 holdtes den første gudelige forsamling paaskemorgen i Skafterup skole, ledet af lærer *Christiansen*. Pastor Tryde, som havde god kkg, var en streng mand, ret efter Mynsters hjerte, og Mynster roser ham meget, og da der kort efter blev holdt forsamling i K, sendte Tryde indberetning derom til kanceliet. Skønt han bekæmpede forsamlingerne, bredte de sig.

Grev F. A. Holstein oprettede sit institut paa sin gaard Fyrendal.

Instituttet paa Fyrendal

Oprettet 1811 af greve F. A. Holstein. Fundats: ... »modtage og sørge for de børns fysiske og borgerlige opdragelse, der betroes til fattigvæsenets forsørgelse«. Han ville samle de fattige af alle aldre fra hele grevskabet og beskæftige dem med arbejde efter deres alder og kræfter. Den begyndte med 30 personer. De fattigkommissioner, der bidrog i forhold til antal indlagte personer, trak sig efterhaanden tilbage, saa hele byrden hvilede paa ham. Efter 20 aars forløb maatte han give op. Et par menneskealder senere fandtes fattiggaarde i mange kommuner. Holstein var altsaa forud for sin tid. Bærende kræfter for anstalten: professor Peter Guillaume, vist ogsaa læge Schmiegelow og sognepræst Bøtcher.

Da H altsaa ikke kunne hjælpe de voksne, der led nød, besluttede han at omdanne instituttet til hjem for fattige, forældreløse børn. Det begyndte 1833 med Anders og Dorothea Stephansen som forstanderpar, og flyttedes 1940 til Hjørholm, der fik navneforandring til Holsteinsminde.

I 1827 oprettede han gymnastikinstitut og ansatte i lokalet paa Fyrendal Brodthagen som lønnet lærer.

Pastor Tryde indberetter, at der indtil 1854 ikke har været frafald fra menigheden, skønt baptisterne skabte røre i omliggende sogne. En eneste gik over til baptismen, men faldt siden fra igen dog uden at vende tilbage til folkekirken.

Der indfandt sig efter 1850 enkelte mormoner, men de har »ikkun søgt at virke paa enkelte personer« og »at komme i husene hist og her og faldbyde deres skrifter. Jeg ved ikke, at de har gjort noget indtryk paa nogen; men derimod, at de har mødt djærv modstand og afvisning flere steder«.

Tryde meddeler endvidere, at »meget tidligt (nemlig 1832), viste sig ytringer i mit pastorat af opvækkelse i forbindelse med gudelige forsamlinger. Ordet opvækkelse taget i dets vulgære betydning, men da de er blevet fremkaldt af enkelte til menigheden tilflyttede personer, har de ikke været stadige«. 1854 kan han meddele, at »flere aar har der ikke været afholdt gudelig forsamling i mit pastorat, som er kommet til min kundskab. Læren var hos de vakte ikke i modsætning til den evangeliske christelige lære«. »I to ting forsaa de sig stærkere, den ene i at dømme ubillig hardt om ikke opvakte samt om enkelte i sig selv ikke syndige handlinger, den anden i at være forsømmelige med hensyn til omhu for deres børns oplysning«.

Anders Stephansen havde forbindelse med de gudelige forsamlinger.

Pastor *Raaschou* var flittig til husbesøg, en folkelig mand i modsætning til Tryde, og han stod venligt over for de vakte. Pastor *Heise*

deltog i forsamlingerne og holdt selv møder i sognets gaarde. I hans tid begyndte *Grunnets* frimenighed en agitation i pastoratet, men Heises rolige indgriben syntes at have virket, saa befolkningen holdt sig til kirken. Heise var nært knyttet til Ingemann (se under Pedersborg-K).

— I tiden efter 1885 kom stadig undertiden Grunnetterne og holdt møde. Provst *Guillamore Hansen* paatalte det, naar en gaardejer aabnede sit hus for dem til møder. Provsten holdt selv mange møder i hjemmene, der endnu erindres med glæde. Han var mere penens mand end det talte ords. Dog kom der ret mange i kirke. Han begyndte DMS arbejde i pastoratet, var meget flittig til husbesøg og meget afholdt af sine konfirmander, med hvilke han for nogles vedkommende bevarede forbindelsen lige til sin død (omtrent 30 aar efter bortrejse fra egnen).

Provsten var en fornem og højkirkelig mand. I hans tid gled forsamlingsbevægelsen over til at blive Indre Missions møder. Den præst, som har betydet mest her, var pastor *Thiel Skønt* han var 59 aar, da han kom hertil, kom han til at sætte dybe spor. Han var afgjort IM's præst, folkelig og meget afholdt, trods sin skarpe forkyndelse. Der blev vækkelse, IM's samfund voksede. sdsK fra 1900, der blev bygget mh i Tornemark 1907, der blev stiftet KFUM og K og DMS kreds. Langvejs fra kom folk i kirkerne her. Kirkerne var fyldte hver søndag. Gdjr *Hans P. Nielsen*, Hesselgaarden (* 1860, † 38) var til sin død fmd for IM og knyttede stærkt forbindelsen mellem IM og kirkens præster uanset præsternes kirkelige retning. Husmand *Martin Hansen*, F, som var venstres folketingsmd 10—27, fmd finansudvalget 26—27, var ledende i afholdsbevægelsen F sogn. Der blev bygget fh i Tornemark 1906.

Pastor dr *Brodersen* var en yndet prædikant, samlede mange unge til møder i pgd. B skrev sin teologiske doktordisputats, medens han var her. —

Det aandelige liv er ikke stærkt, men en god kreds slutter op om menighedsarbejdet. I flere aar var lærer *H. Wøldike Nielsen* fmd for IM's smf.

Brodersens efterfølger fortsatte de af ham paabegyndte ungdomsmøder i pgd. Arvede ogsaa ledelsen af samtalkredsen (stiftet 1916 af Balslev). Den oplevede efter 1946 en glædelig fornyelse. Den var efterhaanden ved at visne hen, holdt et par aar næsten ikke møder, fordi adskillige af medlemmerne nu var døde. Men saa traadte pludselig 2. generation til, og nu arbejder den — ca. 25 medlemmer — godt. Samles 10 gange aarlig.

En god foredragsforening, der er henved 50 aar gammel og tæller ca 100 medlemmer, samles i forsamlingshuset under ledelse af fmd, fru *Kristine Henriksen*, Tornemark.

Indre Mission holder bibelsamtale møde hver 14. dag. Desuden møder i Tornemark missionshus ved tilrejsende missionærer. Leder siden 1949: Gdjr *Herman Andersen*, Hesselgaard, Tornemark.

KFUM stiftet 1916 med pastor Balslev som første formand. KFUK nogle aar senere. Ingen af dem har holdt selvstændige møder de

seneste aar, men samles med samtalekredsen. DMS's leder: Cyklehandler *Aksel Christensen*, Kvislemark.

Tornemark søndagsskole stiftet 1900. Leder: Gdjr *Herman Andersen*, Tornemark. — 1868—1905 var *Jens Nielsen* lærer i K, en dygtig, afholdt mand. 1835—75 var *Fritz Petersen* lærer i Tornemark, han efterfulgte sin fader, og hans efterfølger *E. J. Jacobsen* (1875—1913) var kendt som en dygtig, men ret streng lærer.

1914 oplyses: Meget god kkg, det kirkelige liv, der findes, stammer fra IM, gode forhold, 1922: IMsmf, KFUM og K, samtalkreds, sdsK, velvilje, 1931: Kkg 10 pct, kirkeligsindet befolkning i F, noget vanskeligere i K, velbesøgte ungdomsm i pgd, 1939: Kkg 12 og 5 pct, mh og IMsmf, smaa KFUM og K, sdsK, 2 fh, 1943: Kkg 8 og 5 pct, almindelige folkekirkelige forhold, bibellæsn, god foredragsf, IMsmf, kirkeblad, 1950: Kkg 9 og 4 pct, IMsmf (50, gdjr *Herman Andersen*, Tornemark), 2 sdsK.

Kvislemark kirke er gotisk, af teglsten, senere overhvalvet, taarn opført nord for skibet, vaabenhus mod syd, skibet forlænget mod vest. Altertavle i højrenæssancestil fra 1642, barok, udskaaen prædikestol fra c 1650 med himmel, udskaaen sekssidet font fra c 1620. 100 sd.

Kirken fik orgel i 1942, (orgelbygger Starup). Særkalke indførtes ved altergang 1938. Til alteret anskaffedes 7 armet lysestager i 30'erne. Efter fredsslutningen 1945 indsamledes beløb til ophængning af lysekroner til minde om freden, den ophængtes 1945.

Den gamle rundgangsskik, der bestaar i, at man ved begravelse, eller ved kistens henbæring til kapellet, gaar rundt omkring kirken inden den sættes hen eller føres til graven, anvendes endnu. Forskere mener, at den er langt over 1000 aar gammel, anvendes i sin tid vistnok i alle landets kirker, jfr *Feilbergs ordbog* over jysk almuemaal.

Fyrendal kirke ved hg F (der er ingen landsby ved kirken), er romansk, af kamp, senere stærkt ombygget, murene er forhøjet, kirken er overhvalvet, koret er revet ned og skibet forlænget mod øst, taarn, to store korsfløje, sakristi mod nord, taarnrummet er vaabenhus. Restaureret 1882. Udskaaen altertavle fra c 1680 (nadveren), paa alteret Chr. IV's bibel med sølvbeslag. Rigt udskaaen prædikestol fra 1616. Romansk font. Stort krucifix. Ved opgangen til prædikestolen store figurer af Moses og Kristus, fra c 1640, antagelig hørende sammen med det rigt udskaaene tralværk foran sydlige korsfløj. Smukke stolestader og degnestol. Smukke vasa sacra, af sølv. Klokke fra 1489. Store gravsten og epitafier. 200 sd.

Kirken ligger paa en bakke med en smuk udsigt ned over præstegaardsmosens birkebeplantning, ca 10 td land. Ved den laa i sin tid en af herredets ældste landsbyer, Vindinge. I 1609 blev 7 gaarde nedrevet, vel fordi storgodsdrift mentes at svare sig bedst. I 1648 forsvandt ogsaa præstegaarden, idet præsten *Frederik Klyne* mageskiftede med godsbesidderen og flyttede præstegaarden til den grund, hvor den endnu, rigtignok 1861 genopbygget efter brand, ligger. Mod nord har kirken murfællesskab med herregaarden Fyrendal. Antagelig 1677 skiftede Vindinge navn til Fyrendal (indtil 1932 skrevet: Fuirendal eller tidligere: Fjurendal), efter den tyske slægt *Fuiren*, der alt da havde ejet herregaarden i mange aar. Kirken er en anelig korskirke med et meget stort taarn. En underjordisk gang siges at have forbundet Fyrendal med kirken. Mod nord og vest er to damme, der kan være levninger af fæstningsværk. Ogsaa sænkninger i terrænet lægger tanken om vold om gaard og kirke nær; dette er dog gisning. Kirken fik nyt orgel 1931, indviet skærtorsdag. Særkalke, givet af anonym, 1937.

To lysekroner tilvejelagtes ved indsamling i sognet og ophængtes i anledning af fredsslutning 1945. Indtil ca 1882 var der 4 aabne begravelser i krypt i nordre kapel. For at faa konstateret, om de endnu er der, aabnedes krypten 1951. Det viste sig, at kirterne var fjernet, de jordiske rester af *Vilhelm Dresselbjerg*, 1620, og hustru, 1630, oberst *Gunther*

von Grabow, hvis fane og kaarde stadig er i kirken, samt to ukendte, fandtes nedsat i nordvestre hjørne. Man fandt kistehanke, men ingen navneplader. Et varmeapparat 1952.

Altergæster: 1891: 259 og 657, 1902: 225 og 577, 1912: 168 og 477, 1922: 189 og 314, 1932: 215 og 279, 1942: 170 og 250, 1949: 108 og 902.

Folketal: 283 og 902, 1901: 293 og 1108, 1921: 256 og 1057, 1950: 266 og 1008.

Menighedsraad: 1904: 2 IM, 3 gr, 3 u p, 1914: 4 IM, 2 gr, 2 u p, 1926: 5 IM, 8 u p, 1938: 5 IM, 2 soc, 6 u p, 1949: 6 IM, 7 ikke IM.

Kommunevalg: 1943: Soc 159 (3), rad 73 (1), venstre 329 (5). 1950: Soc 162 (2), venstre 370 (6), Husm 65 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 230 byg, b) 151 rdl, 10 byg, d) 300 rdl, c) 153 td ld, god egebindingsværks pgd fra c 1650.

— 1870: Regul 2944 kr, netto 7466 kr, — 1913: 2. kl,

— 1931: 2. kl, — 1946: 3. kl,

Pgd opført 1861 efter brand

18. 21. maj 1823—16. marts 61 (sp V Hæsing-SL 12. aug 18): **Claus Schonning Tryde**, * 27. febr 90 Gimlinge. Forældre: Sp der Just Adam T, † 38, og Cecilie Schonning af Nyborg. Stud Slagelse 09, c juli 15 (1), afsk 16. marts 61, † 3. juli 63. ~ 25. juli 18 Magdalene Orten Bøving, * 14. juli 95 Faaborg, † 26. marts 72. Forældre: Apoteker Johan Georg Vilhelm B og Mette Marie Jacobsen.

Tryde saa idealet i en statskirke og maatte derfor sætte sig »i skarp modsætning til mormonisme og alt andet sektvæsen« (embedsbogen). Det maa sikkert tilskrives ham, at der i hele hans embedstid trods baptisters og andre separatiske bevægelses virken kun var eet frafald fra folkekirken, tilmed en mand, der hverken fik sin kone eller sine børn med sig, da han lod sig omdøbe i Kalkbrænderihavnen af bødker Larsen.

Pastor Tryde var en myndig mand, der sagde sin mening uden persons anseelse. Da militæret ville have bønderne til at køre for sig fra Næstved til Slagelse 1843 pinsedag, protesterede Tryde. Han »holder med sognet i, at man ikke skal afgive vogne til kørsel pinsedag, saa folk ikke kan komme i kirke.« Overhovedet ønsker han helligdagsordningen revideret. Ingen som helst autoritet bør lægge hindring i vejen for søn- og helligdags anvendelse efter deres øjemed; men heller ikke bør nogen privat anvende sin myndighed ... til at hindre nogen i at benytte sin personlige ret til at nyde søn- og helligdags frihed og helligdag, og endelig bør heller ingen tilstedes at foretage sig saadanne handlinger, som ved at vække enten forstyrrelse eller forargelse kunne gøre skaar i anden mands ret til at have sin helligdag uforstyrret til gudelig brug«. Derimod bør det staa den enkelte aldeles frit, enten han for sin person vil benytte helligdage efter deres bestemmelse eller ikke, samt om han vil gøre brug af de foranstaltninger staten, igennem kirken og dens tjenere har føjet til, andagt og opbyggelse, eller han ikke vil det.

Tryde fulgte saa vidt mulig hver enkelt skæbne, alles vel laa ham paa sinde. Han stillede krav. Konfirmanderne maatte møde tidligt om morgenen, vist klokken 6 til forberedelse. Skolerne besøgte han jævnlige, og de gamle eksamensprotokollers mange karakterer viser, at han gik i detaljer. Men var han end streng, saa havde lærerne altid i ham en

fortaler overfor myndighederne, naar det gjaldt at hævde deres ret. Han »andrager om godtgørelse for afdraget i deres løn paa grund af offeret.« Man bør heller ikke paalægge dem ekstraarbejde som ombæring af folketællingslister, i hvert fald bør de have vederlag.

Tryde var en hurtig embedsmand. Skrivelser ekspederede han saa hurtigt som muligt. Mange af dem førte han ind i liber daticus. Han blev af biskop Mynster og provsten opfordret til at overtage provsteembedet, men var ikke at formaa. Han begrunder sin vægning i 7—8 punkter, bl. a. i, at han ikke vil faa tid nok til at varetage sit embede saa samvittighedsfuldt som han ønsker det; og han maa som provst give afkald paa den stille syssel med embedets sager i sit studereværelse.

Han støttede »Instituttet paa Fyrendal«, hvor Anders Stephansen opdrog 30 børn. Overhovedet havde han megen kærlighed til de smaa i samfundet. Da to kræbninge skulle straffes, fordi de havde udført skrædderarbejde, gik han i forbøn for dem hos øvrigheden.

I fyrrerne havde pastor Tryde en strid med beboerne i Brandholt i Kvislemark sogn om præstegaardstiene af den saakaldte Brandholtlod, som de ikke ville betale. Hans forgænger havde ladet sagen ligge, fordi han ikke ville i daarligt forhold til beboerne, skønt han havde ret til tiende. Tryde havde ogsaa helst undgaaet at tage sagen op, men gjorde det, ikke for penges, men embedets skyld, at det ikke skulle forringes økonomisk for kirken. Han vandt sagen og fik tilkendt omkring 100 rdl. Ifølge konfirmation af 20. juli 1847 blev disse penge grundfonden i et legat for skolelæreren og skolelæreres børn i Kvislemark og Fyrendal. Det er i 1952 vokset til omkring 16 tusinde kr.

Mynster skriver: (Nogle blade, s 308): »1835 traf jeg i K-F et landsbysovn, ret komme il faut.« Mynster oplyser, at pgd oprindelig har ligget i det største sogn, F; pgd ret god, haven stor og smuk. 1835: T's prædiken var »meget god, kristelig, grundig og smuk, holdt med liv og kraft, ungdommen svarede særdeles vel. 1843: En meget god, kristelig prædiken, med mange gribende steder, foredraget frit og hjerteligt, men noget for langsomt. Katekisationen ret god. Kirken (F) aldeles fyldt. 1851: Oprigtigt og kristeligt, men for langt og vrøvlomt. Enkelte steder ret gribende. Stemmen er blevet svagere, men foredraget tiltaler ved en vis troskyldighed. Den store kirke særdeles opfyldt af mennesker, ungdommen svarede særdeles godt. (M I 28). Om læreren i Skafterup, S. Torbensen hedder det, at »han hører til prædikanterne i forsamlingerne og var tilforn ilde lidt i mgh, men skal iøvrigt skikke sig vel. Katekiserer godt, men med en del skraal og med noget conventicelvæsen.«

Hjælpepræst hos pastor Tryde

1857—60: C. P. Gad, se Sengeløse.

1860—61: M. Hofman, se Tvede-L.

19. 25. maj 1861—21. febr 79 (sp Højslev-D-L 17. maj 48): **Peter August Raaschou**, * 1. okt 08 Kolding. Forældre: Sp der Peter R, † 13, og Marie Judithe Wedel. Stud Kolding 26, c april 31 (h), lærer Skaarup semin 33, ord kat Hjørring 12. april 36, afsk 21. febr 79, † 27. sept 89. ~ 20. sept 36 Caroline Marie Hansen, * 4. sept 04 Mariager, † 23. marts 99. Forældre: Kbmd Peter H og Maren Sorvad. — Brødre: Søborg G og Øls-H-D. Søster ~ Winding, Himmelev.

Pastor R mindes som en velhavende mand, en venlig og folkelig præst, der jævnlig kom paa husbesøg.

20. 3. juni 1879—28. sept 85 (sp Pedersborg-K 31. maj 69): **V. Heise**, fl t Stenløse-F, se der.

21. 2. dec 1885—1. dec 1900 (sp Skæve 5. juni 76): Provst **P. G. Hansen**, fl t Nr Broby, se der.

22. 2. marts 1901—3. aug 14 (sp Serup-L 10. juli 79): **Adolf Carl Gottfried Thiel**, * 15. juni 43 Simonsborg, Alsted. Forældre: Proprietær Heinrich Wilhelm T og Bertha Sophie Scherzer. Stud Sorø 63, c 70² (h₂), lærer, hjpr Haarslev-T 30. marts 72, do Nordrup-F 73, do Stenmagle-S 74, afsk 3. aug 14, r af Dbg 14, † 6. juni 27. ~ 6. juli 74 Sofie Frederikke Franziska Hyrup, * 17. nov 50 Kbhvn, † 12. dec 25. Forældre: Artillerikaptajn Martin H og Louise Diderikke Dortha Lüders. — Hustrus faders fætter: Levisen, Sæby-H, og Levisen, rkp Trinitatis k, Kbhvn.

Pastor T var en ægte IM's præst, og havde i Jylland staaet midt i et stærkt trosliv. Der kom ogsaa røre her; han havde stor kkg, og cg IM var i vækst. Hans fromme og elskelige personlighed, præget baade af fasthed og en egen kærlig myndighed, gjorde ham afholdt. Efter sin afsked hjalp han pastor Fibiger, Eliaskirken, som satte megen pris paa ham. Hans ærværdige præstesikkelse bidrog i høj grad til at forhøje altertjenestens skønhed, naar han hjalp Fibiger ved de store altergange. Pastor F talte over ham ud fra ordet: Gud er en bolig og her nede er de evige arme, og fremhævede, at T's forkyndelse var et bud om de evige arme, se iøvrigt Serup-L.

IMtid 1927, Soransk tidsskr IV, 2, 124, A. Fibiger: Guds banded vej, 1933, s 323, 384, 392.

23. 24. nov 1914—19. juli 22 (sp Vejlbj-H 2. sept 04): **J. L. Balslev**, fl t Sorø, se der.

24. 25. okt 1922—26. jan 31: Dr theol **P. C. Brodersen**, fl t sp Jesus k, Kbhvn, se stiftsprovster, Kbhvns domkirke.

25. 13. maj 1931 (hjpr Præstø-S 28. dec 28): **Aage Peder Lambert-Jensen**, * 13. juli 02 Nordrup, Slagelse herred. Forældre: Gdjr og sognefoged Lars Peder J og Kristiane Jensen. Stud St kursus 23, c 28² (h₂). ~ 10. febr 29 Inger Kristiansen, * 30. juni 03 Pedersborg. Forældre: Murermester Ole Peter K og Ane Marie Knudsen.

Repræs Fængselshjælpen og Dsk værneselskab. BM. Sorø amts skolekommissionsforening og sekretær smst 44.

Udg: 42: Jens Corneliusen af Førslev, træk af egnens aandelige historie for 100 aar siden, 40—42: Tyve artikler i Hyllested kirkeblad om egnens aandelige historie, 42: Grundtvig og de gudelige forsamlinger paa Næstved-egnen (artikler i Næstved tidende) 43: K.F.'s skolevæsens historie gn 200 aar, 43: Den gudelige bevægelse i Sydvestsjælland (Sorø amts hist aarb).

Litt: Foruden ovenn bøger og afhandlinger af pastor A. Lambert-Jensen: F. Jacobsen: F sogns historie, 1934, Johs. C. Jessen: V-Ø Flakkebjerg herreders skolehistorie, 1938, J. A. L. Holm: Grev F. A. Holstein, 1843, Nordisk kirketidende 1833 f, Nordisk maanedsskrift for folkelig og kristelig oplysning, 1880, II, K-F kirkeblad 1943 f, Ludvig Beck: Holsteinsminde gn 100 aar, 1933, samme: Anders og Dortha Stephansen og deres spor, 1941.

KARREBÆK

Karrebæk sogn, 2579 ha, langs Smaalands-havet og K fjord, som adskilles fra havet ved den 295 ha store ø Enø, der er forbundet med sognet ved en bro. Bakket, ret frugtbart, en del skov. Kysten med bratte skrænter og gamle hvidtjørn og store overdrev er meget naturskøn, og her er mange sommerhuse, stort badeliv. Karrebæksminde, med havn, er udgangspunkt for mange kapsejladser. Byerne: K, Karrebæksminde, Karrebækstorp, Klinteby og Enø. Hg Salto.

Karrebæk er det sogn, hvor Indre Missions mødevirksomhed paa landet tog sin begyndelse 1853, og det er det sogn, hvor den første menighedspleje paa landet blev oprettet 1878.

Det kirkelige liv. 1771—89 var *Joachim Møller* sp her (fader til den kendte professor, dr theol Jens M), en i sin tid meget begavet og veltalende prædikant (Tidsskr for kirke og theologi, IV). 1801—26 var *Ole Brasen* sp her, flyttet til Vejlbj-T, hans søn var sp her 1832—40, tillige provst (*Jens A. B.*, se Skelskør). I hans tid kom den gudelige bevægelse til sognet, og det var et af de første steder, hvor den rigtigt slog rod. Man sagde, at det første møde blev holdt der. En række gode lægmænd ledede møderne, brødrene *Hans, Niels* og *Kristian Mikkelsen* og *Hans Mikkelsens* svoger, *Niels Jensen* (se Rønnebæk-O). Der var et ikke ringe liv, og da *Jens Larsen, Vær-løse*, 1853 begyndte sin rejsevirkomhed, fik han en af de første opfordringer til at komme og holde møde for en kreds i K-torp, og dermed begyndte hans (og IM's) egentlige mødevirksomhed ud over landet. Mødet holdtes hos gdjr *Peder Olsen*, K-mark, i nov 1853. Men allerede tidligere havde *Rasmus Sørensen, Venslev*, og *Rasmus Ottosen, Hyllested*, holdt vel besøgte møder her, og den jævne, fromme *Jakob Fisker* kom her gennem aarene lige til sin død. Det var en livskraftig bevægelse, der opstod. Mynster skrev 1843, at »her er flittig kirkegang, og menigheden roses meget, skønt her er en del conventicler« (M I 52). Der var ogsaa »ualmindelig talrige forsamlinger« ved visitatserne. Pastor *Münter* var søn af Sjællands biskop, F. E. M., en fin, kultiveret mand, som Mynster dog kritiserede ret haardt. Han var livlig og musikalsk, men tog ikke meget del i forsamlingslivet. Pastor *Møller* fyldte pgd med ungdom, idet han optog mange unge kvinder i sit hjem. Hans milde, grundtvigske forkyndelse samlede mange baade i kirken og ved bibellæsninger. *C. F. Balslev*, der var hans kapellan, var grundtvigsk og livlig, skrev mange vers, bl a til pastor *Møllers* hjem: »Jeg ved mig en dejlig urtegaard / derinde er altid levende vaar / med sommeren. / Derinde er ungdom, som aldrig forgaar / derinde er solskin, som frosten ej naar / for sommeren« ... Især den milde fru *Møller* prises (»Møsters trofaste, velsignede øjne«).

Jacob Fisker fik stor betydning for Guds riges fremme paa egnen. I en lang aarrække vandrede han fra sted til sted, naar han kunne afse nogle dage fra fiskeriet og overlade dette til sine fiskerkarle, og der er ingen tvivl om, at hans sikkert ofte gentagne besøg i det nærliggende Karrebæk sogn, hvor han holdt

møde, har betydet meget for det liv og den hørelyst, der var til stede omkring 1850.

Og der var livskraft i bevægelsen, det blev ikke alene til hørelyst og opvækkelse for mange, men der vakttes et liv, der satte saa dybe spor hos de enkelte, at det ikke lod dem staa uvirksomme, men de maatte være med at vidne om den frelse, de havde oplevet.

Peder Olsens hustru, *Dorthea*, var en stor hjælp i arbejdet.

Blandt dem, der særlig blev grebet og blev bekender, kan nævnes husmand *Kristen Larsen*, Karrebækstorp, senere missionær fra 1865 til 1886, der i flere aar før han blev missionær holdt forsamlinger paa stedet og egnen, *Jacob Hansen* (Hugger), gdjr *Niels Mikkelsen*, begge af Karrebækstorp, skomager *Decksel* og hustru *Karen*, fisker *Chr. Steffensen* og hustru *Bodil*, *Ditlev Væver*, ja og mange flere staar som vidner om det liv fra Gud, der fyldte dem og gjorde dem til Jesu efterfølgere.

Kirkegangen vedblev at være god, men den gamle vækkelse var dog ved at ebbe ud, da provst *Jens Vahl* kom hertil. Han var en ualmindelig levende og arbejdsdygtig præst, nær ven af *Vilhelm Beck* og glødende missionsmand, (baade Indre og Ydre Mission). Sin bedste kraft gav han nok Ydre Mission; hans vældige bibliotek indeholdt især mange bind om Ydre Mission, og her begyndte han udgivelsen af sit hovedværk: Det store missions-atlas (I—IV); han var sin tids største missionskyndige, næstfmd for DMS, medlem af IM's bestyrelse og tillige meget genealogisk interesseret. Men han øvede en præstegering her, som fik betydning, selvom han ofte var paa rejse, bl a ogsaa i udlandet (England, Island, Tyskland, Østrig osv). Der var meget god kirkegang, og der blev nyt liv. Han holdt bibellæsninger, gik flittigt paa husbesøg, og virkede ivrigt for det trykte ords udbredelse. Han stiftede den sydvestsjællandske hjælpeforening for Ydre Mission, der virkede ved samleböger. Paa hans initiativ kom 2 diakonisser til sognet 1878 (forøvrigt den første menighedspleje, der blev oprettet paa landet i Danmark). Den ene skulle tage sig af de syge, den anden skulle tage sig af børnene. De boede paa fattiggården indtil 1880, da det lykkedes provst Vahl ved hjælp af privat indsamlede gaver at faa opført et missionshus, »Bethesda« paa en grund, som baron *C. von Scheel Plessen* skænkede. Det kaldtes den første tid »asylet«, fordi diakonissen samlede børnene der, medens forældrene var paa arbejde. En sal i huset blev brugt til møder, sdsk osv. Huset blev 1896 tilskødet Diakonissestiftelsen og Vahl gjorde det til en central i menighedslivet. Arbejdet fortrattes, som det var grundlagt af provst Vahl, til 1929, da Diakonissestiftelsen ikke saa sig i stand til at sende afløser for de to daværende diakonisser, scm paa grund af alder maatte trække sig tilbage. Huset blev saa brugt som menighedshus, og febr 1951 blev det ved en højtidelighed, hvor biskop *A. Rosendal* talte, af Diakonissestiftelsen skænket til sognets menighedsraad. Vahl's spor mærkes endnu, f eks naar en gammel kvinde dybt bevæget kan sidde i præstens stue og fortælle, at her var konfirmandstue; her havde Vahl hjulpet hen-

de til at finde Gud; derfor var denne stue hellig grund for hende. — Den gamle kurvemager *Niels Kristiansen* gjorde i mange aar en gerning som sjælesørger i sognet.

Levinsens tid var en stille tid, men i provst *Myginds* tid var der nyt liv. M var afgjort IM's ven. IM's samfund kom i ny vækst, og der kom atter mange i K kirke. 1898 stiftedes en kvindeforening for Ydre Mission, DMS kredsen stiftedes 1897, sdsk kan føres tilbage til 1883. KFUK stiftedes 1898. Ligesom provst Vahl satte provst M dybe spor. 1916 indviedes et mh i K-torp, ogsaa pastor *Poulsen* tog virksomt del i IM's arbejde.

Egentlig grundtvigsk menighedsliv har der ikke været i K sogn. 1943 oprettedes en lille friskole paa Enø. Men der er en idrætsforening, som undertiden har ladet afholde foredragsmøder, ledet af grundtvigske frimenighedsfolk.

Indre missionskredsen har været bærende i det aktive kirkelige liv, men der har været stærke brydninger inden for kredsen, hvilket har voldt vanskeligheder og virket hæmmende paa det missionerende arbejde.

Blandt lærerne skal nævnes Erik Bøghs fader (se C. B's erindringer) og Enevold P. Clausen, lærer her 1827—77, † 87, hans datter søn var kultusminister Enevold Sørensen, født her 1850. 1877—1911 var Henrik A. Brodthagen lærer her.

To indremissionærer har virket her før nævnte *Kr. Larsen*, til 1886 og *H. M. Nielsen* († 1907).

1913 oplyses: God kkg, lille IMsmf, 1922: Kkg 5—6 pct, gode forhold, en del IM, 1931: Kkg 6—7 pct, IM (30, gdjr H. P. Hansen, K-torp) KFUM (20) og K (16). Mange fiskere og smaakaarsfolk, 1939: Kkg 3—4 pct, megen ukirkelighed, godt IMsmf (35, murer J. Olsen, K-torp) KFUM (23) og K (8), 1946: Kkg 4—5 pct, Det kirkelige arbejde, der findes, er præget af IM, IMsmf (60, gdjr Jens Hansen, K-torp) KFUM (17) og K (14), DMS osv, 1950: Kkg 4—5 pct, IMsmf (125, Jens Hansen) 2 børnekredse, sdsk (60), friskole. Befolkningen i den vestlige del: Landbrugere, ellers arbejdere, fiskere og smaabrug.

Karrebæk kirke ligger højt og smukt lige ved K fjord, er senromansk af tegsten, senere overhvalvet, vaabenhus mod nord, taarn fra 16. aarh, udbygning mod syd (den nye kirke«) fra 1697 med spidsbuer ind til skibet. Empirealtertavle med Thorvaldsens Kristus, alterkalk fra 1564, malmstager fra 1613, senrenæssanceprædikkestol med evangelisterne og Moses. Udskaaren font og font-himmel (af Abel Schrøder). Crucifix fra 13. aarh, regelsekar, herskabsstol. 250 sd.

Altergæster: 1891: 729, 1912: 393, 1922: 336, 1934: 304, 1949: 715.

Folketal: 1850: 1381, 1901: 1342, 1921: 1350, 1950: 1287. Menighedsraad: 1910: 1 IM, 3 u p, 1922: 4 IM, 2 n gr, 1 u p, 1934: 2 IM, 3 soc, 2 u p, 1938: 2 IM, 5 polit, 1949: 2 IM, 5 u p, (valg).

Kommunevalg: 1943: Soc 187 (3), kons 105 (1), venstre 232 (4), husm 48 (1), 1950: Soc 298 (4), kons 93 (1), venstre 244 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 300 byg, b) 50 rd, naturalier, brænde, d) 300 rd, e) 50 td ld, god firelænget pgd fra 1730. — 1870: Regul 2400 kr, netto 592 kr. — 1913: 2. kl, 1931 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1868

21. 11. febr 1841—29. jan 67 (sp Rold-V 26. sept 37): **F. Münter**, fl t Ørslev-S, se der.

Mynster fandt 1835 pgd »lille, men yderst net, haven en dejlig plet af jorden, i sig selv smuk og ziirlig og med den skønneste udsigt over stranden til det paa hiin side liggende yndige lands mange afvekslinger. Kirken ualmindelig smuk, stor og velholdt«. Om M's prædiken 1843 hedder det: »Ret kristeligt, men ingen klar udvikling, foredraget vel levende og kraftigt, men med en pibende og ubehagelig stemme, og for mange fagter. Katekisationen havde intet vigtigt indhold, og for det meste snakkede han om sig selv.« 1851: »Prædikenen havde en bedre tankegang end temaet (prøver aanderne) og frembragte mere end den fremlagte disposition syntes at love. Adskilligt deri ville have gjort god virkning, naar det ikke var blevet foredraget med en uhyre skrigende eller pibende færdighed. Katekisationen jappende og lod ikke ungdommen komme til orde. Ualmindelig talrig forsamling, emhedsbøgerne i meget god orden. (M I 52—52).

22. 6. april 1867—17. juni 77 (sp Borbjerg 30. jan 56): **Christian Frederik Eberhard Møller**, * 6. marts 09 Kbhvn. Forældre: Apoteker paa Frederiks hosp, assessor pharm Jacob M og Amalie Christiane Crone af Nyborg. Stud Brdgs sk 28, c april 35 (h), sp Anholt 28. maj 39, sp Gsted-F 2. sept 45, † 17. juni 77. ~ 19. juni 39 Vilhelmine Henriette Storm, * 21. aug 08 Borbjerg, † 17. dec 75. Forældre: Infanterimajor Hans Tvede S af Feldballe-N og Francisca Margrethe Hjersing. — Fættre: Crone, Herrested, og Bagger, Kullerup-R. Hustrus broder: Herfølge-S. Søster ~ Clausen, Boeslunde.

Pastor M og hustru var barnløse, men de fyldte deres præstegaarde med unge piger, der blev opdraget her. Et glimt af dette præstegaardsliv, som især udfoldede sig i Borbjerg, faar man gennem breve i malerinden Anna E. Munchs eje, især fra frk. Sofie Hansen, der var forlovet med digteren Chr. Winther 1832—36. Det var om denne forlovelse Chr. Winther skrev digtet »Ravnens kvide« med den fangne fugls bøn til jomfruen om at blive fri. Denne Chr. Winthers ulykkelige forlovede boede hos pastor M, hendes jævnaldrende. Hendes blide ynde inspirerede Emil Aarestrup til digtet: »Der er en trolddom paa din læbe«. Anna E. Munch var datter af den norske digter Andreas Munch, som var gift med godsejerdatteren Amalia Raben paa Rydhave i nabosognet til Borbjerg. Godsejeren havde været haardt imod dette ægteskab, og Amalia Raben kom i Borbjerg præstegaard som i sit hjem, hvor fru Møller tog sig meget af hende. Det var et hjem, hvor man levende fulgte med i tidens litteratur, især den norske, Ibsen og Bjørnson. Pastor Møller har i et brev til Andreas Munch 1875 skrevet om sit kristne standpunkt i livsanskuelsens kamp: »Jeg er glad og inderlig taknemmelig over, at jeg tør regne mig blandt de smaafilser eller skærver, som bygningsmændene kan bruge til at udfylde et hul i grunden, at støtterne kan faa godt fodfæste«. Pastor M havde sit staasted og sine venner i den grundtvigske kreds. Det ses i hans stilling til Grundtvig og Birkedal og hans satire over pastor A. Bülow (Bording) og dennes tordnende vækkelsesprædikener. Udnævnelsen til Karrebæk betød nyt liv for M, hvis helbred ikke var stærkt. »Intet er jeg mere bange for end at gro tryk og stiv i de gamle folder, hvor gode de end kan være. Liv og vækst er dog løsenet, saa længe man færdes her«. Mange skønnede paa hans levende og trofaste vidnesbyrd om frelsen i Jesus Kristus.

I Karrebæk byggede han ny præstegaard, han følte sig lykkelig her i den skønne natur, og blandt de »bevægelige og imødekommende« sjællændere. Det var, skriver fru M »en yndig kirkegang« hver søndag, men »det kirkelige liv er kun kommet til gennembrud hos enkelte«. Ogsaa Møllers bibellæsninger var stærkt besøgte. Han var meget afholdt; de sidste 4 aar var han svag efter en blodstørtning.

Hans Gregersen i minder fra gl gr hjem II, 119: J. H. Monrad: Kvindeskæbner i en præstegaard, K. S. julebog 1951, s 83 f.

Hjælpepræst hos pastor Møller

1874—76: C. F. Balslev, se Borup-K.

1876—77: J. P. C. Agerskov, se Kølstrup.

23. 22. sept 1877—15. febr 84 (sp Øster Snede 30. aug 69): Provst **J. Vahl**, fl t Nr Vedby-NA, se der.

24. 25. april 1884—14. jan 96 (Dsk sømandspræst London 26. okt 78): **H. I. Levinsen**, fl t sp Sct Mariæ k, Helsingør, se der.

25. 12. jan 1896—14. marts 1913 (sp Tamdrup 7. april 77): Provst **Ludvig Theodor Mygind**, * 24. sept 41 Lem. Faderen: Provst i Gomer-H, † 91, se der. Stud Horsens 61, c 68² (h), lærer Kbhvn, huslærer Rosenholm, hjpr Smidstrup-S 13. okt 73, kkp Hvirring-H, 23. maj 74, provst Vor-Nim herr 1. jan 91, r af Dbg 13, afsk 14. marts 13, † 21. april 24. ~ 20. juni 76 Else Marie Davidsen, * 20. april 55 Herlufsholm, † 19. aug 25. Faderen: Sp i Taulov, se der.

Provst M »stod altid som et levende vidne, en trofast præst og ven af IM«, skrev pastor A. Fibiger i IMtidende ved hans død. Hans ridderlige færd og smukke, ærværdige skikkelse vidnede baade om fin gammel kultur og om et ærligt tjenersind. Han var en meget flittig præst i sine sogne, en alvorlig og særpræget prædikant. Efter sin afsked blev han en af pastor A. Fibigers »gamle kapellaner« ved Eliaskirken, hvor han og hans elskelige hustru fandt deres plads midt i samfundet, og hvor hans indlæg ved møderne altid var af en egen lødighed. Han blev præst paa »De gamle hjem« paa Sdr Boulevard, hvor de gamle satte megen pris paa ham.

Fam Mygind, s 18, DnA 1925, s 77—78. A. Fibiger: Guds banede vej 1933, s 321, 323, 381.

26. 7. juli 1913—19. april 32 (sp Gaarslev 31. okt 04): **Christian Niels Hjortholm Lund Graae**, * 24. maj 70 Kbhvn. Forældre: Fuldmægtig i DSB's hovedrevision Frederik Gerhard Johannes G og Thygine Camilla Cecilie Nicoline Gertrude Margrethe Lund. Stud Mtrp 88, c 94² (h₁), søndagsskolelærer hos pastor (senere biskop) H. Ostenfeld, Frberg, hjpr Frederiksberg k, 12. dec 95—9. nov 02, vikar flere steder (Kundby, Snesere, Vrdbg, Haarslev-T), † 19. april 32. ~ 16. sept 09 Karen Petra Christiane Lauritzen, * 22. juli 79 Kbhvn, † 28. aug 18. Forældre: Fuldmægtig, c jur Finn Magnussen L og Karen Toftenberg From Houmann. — Farbroder: Nysted-H. Hustrus broder: Borup-K.

27. 4. aug 1932—13. okt 49 (sp Ølby-A-F 8. jan 25): **Martin Poulsen**, * 15. nov 84 Søndbjerg. Forældre: Bademester i Struer Poul Andersen P og Karen Bundgaard Sørensen.

Stud Ribe 04, c 11¹ (I), hjpr Udby, Fyn 1. marts 12, kst kordegn Vor Frelsers k, Esbjerg 13, sp Nimtofte-T 17. sept 14, afsk 13. okt 49. ~ 3. nov 14 Kathrine Elisabeth Schou, * 6. april 91 Aarhus. Forældre: Fabriksbestyrer i Hobro Niels Peter Hansen S og Kristine Jensen.

Herredsrepræs Kirkesagens venner.

28. 13. april 1950 (hjpr Frederiksholms k, Kbhvn 28. okt 48): **Ejvind Laursen Vig**, * 20. sept 18 Værsløv. Forældre: Redaktør, højskolelærer Thorvald Laursen V og Anna Kathrine Konstantin-Hansen af Særsløv. Stud Høng 37, højskolelærer Vallekilde 37—38, stud mag 38—40, c theol 48¹ (h-76). Sekretær i Det økumeniske raad 48. ~ 6. april 44 Ulla Smith Knudsen, * 1. febr 23 Struer. Forældre: Boghandler Oluf Smith K og Emma Lehmeier.

Sekretær Kristelig akademisk forening 48—50.

Litt: C. C. Balslev: Minder fra Karrebæk m m, 1916, S. Petersen: Fra Enø bylav, (Hist aarb for Sorø amt III, 1914). Alfred Larsen: Et af de første blade i IM's historie, DnA, 1934, s 121—25, IM's historie, 1912, s 12, Louis Blauenfeldt: Sennepstræets rod, 1914, Medd fra pastor M. Poulsen, V. Møller: Fra K i gamle dage, Sorø amts hist aarb XXXIII—XXXIV. Niels Bundgaard: I evangeliets tjeneste 1947, s 77 f.

FODBY

Fodby sogn, 2186 ha, ved Karrebæk fjord, er fladt, frugtbart, en del skov. Byerne: F, Bistrup, Skaverup, hg F gd.

Fodby sogn blev ved klemmebrev af 1555 annekteret til Sct Peders kirke i Næstved, og 1583 bestemtes det, at kapellanen ved Sct Peders kirke skulle bo i F. Først ved kgl rekskript af 26. aug 1803 blev Fodby eget sognekald, og denne begivenhed fejredes 1903 ved en større kirkelig fest, hvor menigheden gav kirken et orgel, og der blev indrettet vaabenhus i taarnet, medens det tidligere vaabenhus blev ligkapel, menighedens kvinder syede en alterdug, og en af kirkens gode venner, sognefoged Jens Pedersen, gav to smukke lysekroener.

Præsteembedet var ikke af de store, men der har alligevel siden 1803 ikke været ret hyppigt præstekifte. Pastor *Jacob Hvid*, (sp her 1748—56), var en betydelig præst, flyttede til Kvislemark. 1803—44 var *Johs. Nyboe* sp her, han skildres som en yderst maadelig person, i mange aar forfalden, og præstegaarden var i ussel tilstand. (BDG I 135). Mynster skriver 1835, at N var næsten blind, har været forfalden, nu maaske noget bedre. Der var i flere aar hjælpepræst, men kirkegangen var kun nogenlunde (M I, 50). Nyboe var rationalist, og det gjorde ikke sagen bedre, at kapellanen, pastor J. P. Schmidt ogsaa var rationalist. Sognet var uberørt af de vækkelser, som gik over egnen ved aarhundredets midte. Kirkegangen var ringe og svandt ind til et minimum. Lærer *Holger Jacobsen*, F, en fremragende og alvorlig kristen, vir-

kede her i mange aar til stor velsignelse. Mynster roste ham. Et omslag skete, da pastor *Meinertsen* kom hertil. Han havde været højskolelærer hos Dam paa Brøderup og blev derved knyttet til Sydsjælland, hvis befolkning han lærte nøje at kende. Fodby kirke fyldtes, og grundtvigske folk fra nabosogne søgte hertil. M holdt ogsaa velbesøgte søndagsmøder i Bistrup skole og et aarligt sommermøde i præstegaardshaven. Lærer *Andreasen*, Fodby, var ham en god støtte. M var meget afholdt og folkelig, og han blev en søgt foredragsholder over hele egnen. Pastor *Fjord-Christensen* var en stille, reserveret mand, ikke grundtvigsk, meget samvittighedsfuld. Da kirkegængerne blev optalt 1919—20 var der gennemsnitligt 39 kirkegængere hver søndag, og ved møder og bibellæsninger var der et lignende antal. Flertallet kom kun meget sjældent og radiogudstjenesterne virkede ikke øgende paa kirkegangen. Flere kalder sig grundtvigske, men sognet er nærmest uden kirkeligt partipræg. Bortset fra provst Meinertsens tid maa det kirkelige liv betegnes som svagt. — Blandt sognets lærere kan nævnes *Holger Jacobsen* (1841—73) en »hæderlig og elskelig mand« som fik sølvkorset 1870, og *N. P. Andreasen* (1890—1920, † 34).

1907 oplyses: God kkg, overvejende grundtvigsk præg, fh i F fra 1905, 1922: Intet særligt, intet retningspræg, 1931: Kkg 2,5 pct, intet særligt, 1939: Kkg 2 pct, ingen partier. Ret stærke sociale skel, 1943: Kkg 2—3 pct, ungdoms, ingen partier, 1950: Kkg 2—3 pct, lille kreds af trofaste kkg, megen gammel ukirkelighed, der ikke er det samme som gudløshed, nogen frygt for alt, hvad der smager af IM, kirkeblad, ungdomsf, ingen partier.

Fodby kirke er romansk, af teglsten, smuk. Senere overhvalvet, forsynet med taarn (her vaabenhus) og vaabenhus (nu ligkapel) mod syd. Restaureret 1870. Alterbillede i ny ramme (Den korsfæstede) opsat 1888 til minde om pastorinde Mackeprang bekostet af pastor M; den gl altertavle i taarnet. Udskaaet prædikestol fra c 1600, sekskantet font i barokstil fra c 1650. Smuk degne- og præste- og herskabsstole fra c 1600. 98 sd. Se iverigt ovenfor.

Lidt øst for F har der været en hellig kilde (Hellig kors kilde), fyldt i 1820'erne, oprenset 1863.

Altergæster. 1891: 396, 1922: 177, 1938: 75, 1949: Kun faa

Folketal: 1850: 837, 1901: 854, 1921: 859, 1950: 765.
Menighedsraad: 1904: 4 kirk, 1922: 6 u p, 1934: 1 gr, 1 IM, 4 u p, 1938: 6 u p, 1949: do (valg).
Kommunevalg: 1943: Soc 67 (2), kons 93 (2), venstre 119 (2), husm 56 (1), 1950: Soc 93 (2), kons 91 (2), venstre 126 (3), husm 42 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 94 byg, 25 havre, 34 rug, b) 15 rdl, naturalier, d) 160 rdl, e) 55 td ld. — Regul: 1504 kr, netto 3602 kr. — 1913 flg: 3. kl, Pgd opført 1848 og 69

2. 16. marts 1845—11. juli 68 (hjpr her 12. marts 30): **Johan Petersen Schmidt**, * 2. okt 97 Undevad ved Flensborg. Forældre: Landmd Thomas Petersen S og Cathrine Johansen. Stud Flensborg 21, c juli 29 (nc), afsk 11. juli 68, † 20. juli 68. ~ 28. nov 36 Henriette Christiane Marie Reistrup, * 8. sept 07 Lyngby, † 8. dec 91. Forældre: Litterat og urtekræmmer i Lyngby, senere skolelærer i Bistrup cand phil Lorentz R og Sophie Elisabeth Lassen. En søn faldt 1864 som officersaspirant.

Myenster beskriver pgd 1835 som ussel, 1851 som ny, lille og meget god. Kirken smuk, høj og velholdt. 1835 skildres pastor Schmidts prædiken som »kold, plat, stundom indtil latterlighed, foredraget en slæbende monotoni, tysk accent; af ældre kun faa til stede«. 1843: »Lutter fornuftgrunde, tørt og taktløst, men S's foredrag har vundet og er nu ret godt. Prædikenen formentlig laant af en tysk samling. Talrig ungdom, der kun svarede temmelig godt.« 1851: »Det hele var, hvad enten det tilhørte ham selv eller en gammel tysk forfatter, meget tørt og kedeligt. Foredraget taaleligt, men monotont. Han katekiserede ret godt, ikke faa folk til stede, ungdommen svarede særdeles godt« (M I 49—50).

3. 28. sept 1868—30. okt 95 (sp Butterup-T 2. juni 60): **Edvard Emil Hippolyt Mackeprang**, * 16. febr 17 Damsholte. Forældre: Konsistorialraad, sp i Damsholte Hans Jørgen M, † 21, og Ester Ida Elisa Sophie Kalisch. Stud Brgds sk K 34, c jan 41 (h), huslærer, hjpr Sønderup-N 11. juni 46, do Kyndby-K 49, do Soderup-KE 50, afsk 30. okt 95, † 30. nov 05. ~ 9. april 61 Marie Jensen, * 16. aug 16 Soderup, (hun ~) bestyrer af Brgds sk K c phil Johan Chr. Bartholin, † 84), † 29. april 87. Faderen: Sp i Soderup-KE, † 59, se der. — Halvbroders søn: Jacobi, Budolfi k, Aalborg. Datter: ~ Spreckelsen, Borup-K. Hustrus broder: Henning Jensen, Stenmagle-S.

Det blev sagt om M, at han nok var mere havemand end præst. Han var velsitueret, deltog meget i gilderne hos befolkningen. Men var øvrigt aristokratisk indstillet, han havde en godmodig, drillende facon og var paa sin vis afholdt.

4. 10. jan 1896—24. okt 1907 (højskolelærer Brøderup 93): **H. P. Meinertsen**, fl t Mern, se der.

Svend Meinertsen fortæller om sin fader bl a:

Min fader kunne lide at fortælle. I Fodby kom ofte pastor Møller, Marvede paa besøg. Og pastor Møller fortalte engang om en skovtur. Det var aftalt, at forpagteren skulle komme for døren kl 12. Og Møller satte sig ud i vognen, hvor han sad og ventede 1½ time. Det blev en ganske storartet skovtur. Men saa en 14 dage efter sagde pastor M: Sig mig, mor, hvorfor varede det saa længe forleden. Det skal jeg sige dig, lille mand. Du ved vi er saa fattige, at vi kun har én kjole til hver af pigerne. Jo, desværre, indrømmede præsten. Og saa skete der det, at Kirsten faldt lige i en vandpyt med sin nye sommerkjole. Og vi maatte vaske — tørre og stryge kjolen. Og det tager jo sin tid, det kunne pastor M udmærket godt forstaa. — Den lille pige som var uheldig den dag var senere bispinde i Roskilde. — Pastor Møller, Marvede, var kun en lille mand. Og fru Møller stor og kraftig. En gang de var paa besøg i Fodby, spurgte min lille broder fru M: »Hvorfor har du faaet saadan en lille mand?« baade pastor M og fru M var overordentlig høflige mennesker, saa fru M svarede: »De var ikke større den gang.« — Jubel! — Da fader blev præst i Fodby, sagde min bedstefar: »Har du hørt at de har en særlig tro i det sogn, hvor du skal være præst?« Det havde far ikke hørt. Men det første far foretog sig i Fodby var at besøge alle hjem i sognet. Og far blev da klar over at der var to historier om Fodby-tro. Gaardene var i sognet paa 80—90 td ld og mange slægtsgaarde. Gaardejerne var velhavende. I Fodby havde man forstand og tro — paa penge. — Den anden historie stammede fra en husmand nede ved Næstved-Slagelse landevej. En aften bankede det paa døren. Men, sagde husmanden, det skete saa ofte. Jeg lukkede ikke op. Men jeg spurgte: »Hvem er det og hvad vil du. Ja — der var jo gaadt noget i stykker paa seletøjet. Men jeg sagde, gaa om paa Gl Fodbygaard — der kan du bedre faa det ændret. — Men saa blev han gal derudenfor. Han sagde; hvad for en tro har du. Ja — tro og tro — ja — jeg har vel samme tro som dem oppe i Fodby. — Far og mor var meget glade for Fodby-tiden. Fodbyerne og hele sognet var trofaste — gæstfrie. Og kirkegangen god, særlig da far fik gamle konfirmander. Der kom ogsaa folk fra

andre sogne særlig Næstved. Far havde sognebaandslæsere baade i Sørbymagle og Havdrup. Den nærmeste nabo til Fodby præstegaard var en gaardejer som ogsaa var sogneraadsformand. Far havde mange og timelange samtaler med sogneraadsformanden. Se iverigt under Mern.

5. 24. jan 1908—25. aug 33 (sp Ho-O 16. nov 98): **Christen Fjord-Christensen**, * 24. febr 67 Hee. Forældre: Gdjr, folketingsmd, branddirektør i Grenaa Jens Jørgen C og Jørgine Marie Fjord. Navneforandring 88. Stud Mari-boes sk 87, c 94² (h), hjpr Nysted-H 17. okt 95, do Fjellerup-G 97, afsk 25. aug 33. ~ 3. juni 99 Agnes Marie Feerup, * 29. marts 66 Bandholm, † 20. okt 36. Forældre: Toldforvalter i Grenaa Carl Thorsen F og Julie Marie Clausen. — Broder: Askø. Fætter: Fjord, Søllested-V.

(Kst sp 1933—35: E. Blang, se Christiansø).

6. 10. okt 1935 (kkp Ansager 4. sept 22): **Hans Peter Nielsen Lykke**, * 14. okt 89 Blistrup, Frborg amt. Forældre: Gdjr Jens Peter Nielsen L og Ane Kristine Nielsen. Stud priv 09, c 15² (h), sp Salling-O 1. maj 16—4. nov 18, lærer Korsør 19, do Nr Aaby 20. ~ 12. maj 16 Karla Petra Julie Holm, * 4. juli 93 Gentoft. Forældre: Arbmd Peter H og Marie Hansen.

Litt: Khst saml 5 R IV, 554.

HERLUFSHOLM

Herlufsholm sogn, 3505 ha, er mod nord højtliggende og bakket, en del skov. Skønt sognet ligger i Sorø amt, har det aldrig været orienteret mod nogen af Sorø amts købstæder, men det har altid følt sig knyttet til Næstved, hvorfra det ellers skilles ved Susaaen. Hele den sydlige del af sognet, Lille Næstved og den sydlige del af Ny Hclsted er forstad, hvor c 5000 menn bor i den hastigt voksende forstadsbebyggelse. Iøvrigt byerne: Guderup, Ladby, Vredsløse, Gl Holsted, Øverup. Stor papirfabrik.

Herlufsholm kostskole er grundlagt ved fundats af 23. maj 1565 af *Herluf Trolle* og *Birgitte Gjõe*. Oprindeligt laa der her et benediktinerkloster, flyttet hertil 1200 fra Næstved under navnet Skovkloster. Munkene havde adskillige indtægter fra byen og ejendomme (over 100) rundt om paa Sjælland, Falster og Skaane. Skovkloster var meget anset. 1537 inddrogse det under kronen og blev forlenet til den fhv Aarhus-biskop *Ove Bille*, der lod munkene blive her. Klosteret ophørte 1560, da Fr II mageskiftede det til Herluf Trolle mod Hillerødsholm. Der hørte da 131 gaarde til godset. Skolen traadte i virksomhed 1566 og efter Herluf Trolles død sikrede Birgitte Gjõe den yderligere, og støttede den til sin død 1574. Historikeren *Arild Huitfeldt* var dens 4. forstander (skoleherre), og han kaldte den senere Sjællands biskop, *Jesper Brochmand*, til rektor her (1603—10). Der var 42—82 elever, men 1729 maatte skolen lukke paa grund

af pengemangel, da der var kun 10 elever. Den blev dog aabnet aaret efter, og grev *J. L. Holstein* fik sammen med rektor *J. L. Bernth* (rektor her 1755—1804) skolen paa fode igen. Posten som skoleherre var i 100 aar til 1851 forenet med posten som præsident i kancelliet. — Skolen er indrettet som kostskole med gymnasium uden skolesøgende elever, (c 175 elever). Biblioteket har c 50,000 bd. Af rektorerne kan nævnes: *G. A. Dichmann*, † 53, *C. Listov*, rektor 1853—72, † 93, *Johs. Forchhammer*, rektor 1872—92, † 09, *O. Bache*, (92—16), † 43, *J. Krarup*, (1916—34), † 40, *Olaf Friis-Hansen*, (* 94, rektor 34).

Hovedbygningen bestaar af 4 sammenbyggede kamgavlede fløje, skolebygningen er opført 1806—09.

Det kirkelige liv. »I Herlufsholm sogn er der fuldkommen aandelig dvale« skrev Mynster 1835, og sognet nævnes som eksempel paa ringe kirkegang (M I 57). Men 1851 var kirken dog overfyldt ved visitatsen.

1823—44 var Sct. Peders k, Næstved, anneks til Herlufsholm, og det var et overmaade besværligt embede. 1808—44 var nordmanden *Morten H. Pedersen* sp her, en »kundskabsrig og streng mand, begavet præst, særdeles dygtig forretningsmand, liberal, vakker i al sin færd; simpel, tarvelig og sparsommelig« (BDG I, 169). Mynster mente, at han »ikke gjorde sig umage nok med sine prædikener« (M I 55), men han var en mand »med omløb i hovedet, og af dannelse, meget virksom i det store embede«. Hans prædiken 1835 var præget af sorg over, at han nyligt havde mistet sin hustru og en datter, 1843 omtaler Mynster hans »ret smukke, gode og kristelige prædiken«. Fra 1844 var H selvst pastorat. Pastor *Tillisch* var en dygtig landmand og førte herskabshus, men han synes ikke at have ret stor indflydelse som præst. I disse aar fik forsamlingsbevægelsen nogen indgang, og i 50'erne holdt *Jens Larsen*, Værløse, flere møder her paa en gaard i Guderup, som ogsaa senere har været et aandeligt midtpunkt i sognet. Men det kirkelige liv var ringe. — Med pastor *Vilhelm Munck* skete der et omslag, saa Mynsters dom om sognet ikke mere kom til at gælde. Munck var en bred, myndig og hjertelig præstesikkertelse af højkirkelig tilsnit, altid paa færde i det store sogn, i reglen til fods og rygende sin cigar. Han levede med i sognefolkets liv og fik ikke ringe indflydelse. Selv følte han, at han kun fik udrettet saa lidt. Han havde vanskelighed ved at faa kontakt med H skole og de ledende kredse der, idet rektor *Forchhammer* var grundtvigsk, og han havde i nær forbindelse med konsejlspræsident *C. C. Hall*, skolens forstander, arbejdet for at faa dr Skat Rørdam hertil som sp 1875, hvilket strandede paa modstand hos biskop *Martensen*, der ikke ville have Herlufsholm gjort grundtvigsk. Da saa *V. Munck* blev udnævnt, søgte kredsen paa Herlufsholm til *Rønnebæk*, hvor Skat Rørdam var sp 1873—80. Dette forhold var noget svært for Munck, men i de senere aar blev hans stilling til skolen god. Han mødte hengivenhed og respekt baade hos lærerne og eleverne. Hans værdige prælatskikkelse var ikke uden virkning. En anden vanskelighed,

som dukkede op, og som mørkfarvede M's erindringer herfra, var hans stilling til bøndernes opkomst. Han var bymenneske og af nationalliberal tilsnit, og kunne vanskeligt forlige sig med, at bønderne ville søge at naa frem paa linje med andre stænder. I disse aar kom flere bondesønner paa højskole, og der var vist »nogle stortalende og oplæste eksemplarer« derimellem. Dette er nok grunden til, at M i sine erindringer siger nogle bitre ord om højskolebønderne, men det var sikkert uretfærdigt. Flere af de højskoleprægede landmænd i H har gjort et udmærket arbejde og haft betydelige kundskaber og været af fin og levende aand. Man sagde: »Munck forstaaer ikke os bønder«. Men der var alligevel adskillige af dem, som han fik betydning for og rakte en hjælpende haand, og naar det drejede sig om aandelig eller timelig hjælp, var M helt paa sin plads. — I disse aar dannede der sig smaa IMkredse, delvis paa basis af den gamle forsamlingsbevægelse. *Jakob Fisker*, *Bisserup*, kom her og holdt møder. Flere i IM's kredsene var ansete folk, hvis indflydelse rakte ud over den snævrere kreds. Blandt dem, der ved aarhundredskiftet oftest kom og talte og fik betydning, var indremissionær *Johan Madsen*, højskoleforstander *Davidsen*, Haslev, og senere pastor *H. Kildeby*.

Frueden 1) pastor *Vilh. Muncks* gerning og 2) IM's arbejde er der en 3. faktor, som har medvirket til, at Mynsters dom om den aandelige dvale ikke mere gælder i H sogn. Det er den grundtvigiske paavirkning. Egentlig folkelig eller kirkelig bevægelse kan der vel ikke tales om, men mange søgte til *Hindholm højskole* (til *Brøderup* eller senere til *Antvorskov*), og har været med til at præge landbefolkningen. Grundtvigianismen paa H skole fik nogen føling med sognet gennem overlærer *Jul. Petersen*, som indtil sin afgang 1920 gjorde et arbejde i grundtvigsk retning. Han var en ejendommelig personlighed, enkel og djærv, han lempede sig ikke efter vedtagne former, og han var en smuk type paa grundtvigianere af den »rigtige, gamle generation«. Der fortælles om, hvordan han ved en visitats kom i saa ivrig debat med biskop *Fog* om den klassiske eller den naturvidenskabelige dannelses fortrin, at de blev saa ivrige, at de glemte eksaminationen. Overlærer *P* holdt møder i sit hjem, hvortil han indbød kolleger, elever og folk fra sognet — »Pietisticum« kaldtes denne kreds. Der var en hjemlig atmosfære over disse møder, der sluttede med te og tvebakker. *P* talte selv, trohjertet og ligefrem; han greb mere ved sin personlighed end ved sine tanker. Han havde ogsaa en kreds i *Baarse*, som han jævnligt tog hen og talte for. Han søgte ved sine møder at skabe noget af en menighedsbevidsthed i det meget uensartede H sogn, men han følte vanskelighederne og kunne paa sine gamle dage sige: »Der er ingen menighed i H sogn!« Han arbejdede stærkt for at faa pastor *Schambye* hertil, skønt han ikke var grundtvigianer, men heller ikke i *Schambyes* tid blev der den menighedssamling, som baade overlærer *P* og pastor *S* længtes efter. *Schambye* var selv herlovianer. Ogsaa hans eftermand, provst *Knud Hee Andersen* var herlovianer. I *Hee Andersens* tid blev

der nogen paavirkning af Oxfordbevægelsen og en del nye lagdes til menigheden.

Sognet er i alle henseender meget uensartet. Det falder mindst i 3 helt forskellige dele, (og folketallet er stærkt voksende).

1. *Herlufsholm skole* er i mange maader en verden for sig og stiller i hvert fald sine ganske særlige opgaver. Skolen ledes officielt paa kristelig grund, og flere lærere har taget del i menighedslivet, men elevernes forhold til kirken præges ikke videre deraf.

2. *Landsognet* var tidligere grundstammen i pastoratet, har nu knapt $\frac{1}{4}$ af det samlede indbyggertal. Det falder i to dele, vest og øst for Susaaen, endvidere skilt ved Herlufsholms skove. Der er meget lidt forbindelse mellem de to dele, de er næsten som selvstændige sogne. Da tilmed Næstveds nærhed virker ind, findes der ogsaa inden for hver af de to dele ikke meget fællesskab. Kirken er baade det geografiske midtpunkt og et af de faa reelle samlingspunkter i sognet. Men i forholdet til landsognet mærkes noget af det samme problem som i købstadannekser, nemlig at præsten vanskeligt kan holde stadig kontakt med hjemmene der. Det er ikke let at ryste by- og landbefolkning sammen, og da det er den sidste, som mest præger kirkegangen og menighedslivet, ligger der her en faktor, som ubevidst kan gøre kirken mindre hjemlig for landbefolkningen.

3. De to store *forstæder* til Næstved, *Lille Næstved* (i vestersognet og *Ny Holsted* (i øst-sognet) er stærkt væksende med en lille kerne af bofaste slægter og med nogen sognebevidsthed. Men hovedmassen er flyttet hertil især fra Næstved, velstillede arbejdere, mange hus- og haveejere, eet kvarter er udpræget spekulationsbyggeri, billige og daarlige bungalows med børnerige familier. En lille del er velhavende villakvarter. Denne del af sognet stiller samme krav til præsten som et almindeligt bysogn, men med den vanskelighed, at det materielle og beskæftigelsesmæssige tyngdepunkt ligger uden for sognet, og at »kirken ligger ude paa landet«.

Under den 2. verdenskrig søgte Herlufsholm skole at samle sognets folk til aabne møder med kristelige og nationale emner. Som en fortsættelse er der senere afholdt »sognemøder« i forskellige hjem, ofte med talere fra Herlufsholms lærerkreds.

Sognet som saadant rummer udsnit af hele Danmarks befolkning, og er som helhed hverken værre eller bedre end gennemsnittet.

Blandt lærerne kan nævnes Thomas P. Schmidt, lærer i Ladby 1858—1904, en dygtig lærer, der fik sølvkorset, A. V. B. Fich lærer i Holsted og Martin P. Petersen 1881—1923 i L. Næstved. Han var i 52 aar kantor ved H kirke.

Der er menighedshus fra 1922 (udvidet 1949).

1922 oplyses: 3 smaa IMkredse, (30 fam), stort ungdomsarb, en del foreninger fælles med Næstved, 1931: Kkg 4—5 pct, 30 fam til IM, KFUK, 3 sdsk, samtalemøder, YMkredse, 1939: Kkg 3 pct, 30 fam til IM, KFUK, sdsk, ikke faa nye kristne, adskillige foraarstegn, kirkebil, kirkeblad, 1943: Kkg 3 pct, ungdomsm, KFUK, børnegudstj, nye kristne, broget arbejdsmark, 1950: Kkg 4—5 pct, om som-

meren gudstj paa kirkeruinerne i Ladby og Vredsløse, kirkebil om vinteren, ringe partiskel, velvilje, meget udstrakt og vanskeligt overkommelig, IM og KS 98 under Næstved, Santal-, sømands- og sykredse, bibelkredse, studiekredse, ugtl andagt paa alderdomshjem, sognemøder i landsbyerne, børnehøve, ungdomsf (60), ungdomsm i pgd, 3 sdsk, spejdere osv, 2 maanedlige menighedsmøder i menighedshuset (100—200).

Herlufsholm kirke er den nordlige fløj af kloster-gaarden, opført c 1200 af munkesten, bestaar af eet skib, to korsarme og kamgavlet taarn, smukke murstenskeltheder. Klosteret brændte 1261, men man ved ikke, om kirken led skade, — efter den tid blev kirken overhvalvet; der opførtes støttepiller, og to nu nedrevne kapeller tilbyggedes. Koret var tidligere skilt fra skibet ved et lektorium fra c 1500 med 20 apostel- og helgenfigurer og 4 taarne. Et af disse taarne er forsvundet, eet er i sydfløjen, resten og apostelbillederne anvendtes ved sidste restaurering til altertavlen, hvis hovedmaleri er et smukt antemensale fra c 1525 (nedtagelsen af korset). Over dette et ualm smukt elfebenskrucifix fra c 1225 med arme af hvalrostand. Alterstager skænket af Birgitte Gjøe 1567. I koret staar 22 sengotiske munkestole med relieffer. Bag alteret det store gravmonument af marmor over Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, med deres statuer hvilende (alabast). Pragfuld indskrifttavle, (de hviler i gravhvelvingen under alteret). Her hviler ogsaa Arild Huitfeldt. Udskaaen prædikestol fra 1623, forment som en kalk, med Moses fornedet og evangelisterne og Paulus paa siderne. Midt for koret staar døbefonten vistnok skænket af Herluf Trolle 1561, udført i Norge i 13. aarh af klæbersten i firkløverform, baaret af en pille, omgivet af 4 søjler. I søndre korsarm en smuk Kristusfigur af marmor (af Jerichau). I nordre korsarm ses et af de kostbareste monumenter i Danmark i datidens overlæssede stil (over gehejmeraad Markus Gjøe † 1698) og 5 store kister. Mange mindetavler. (I søndre korsarm marmormindetavler over faldne herloviaanere 1940—45). 4 klokker, den ældste fra c 1250. 400 sd.

I Ladby og Vredsløse har der været kirker, hvoraf ruiner er bevaret. L kirke var lille, medens V var ret stor med taarn. 1560 udgik der klemmebrev om, at disse kirker skulle nedlægges, og beboerne skulle søge Skovkloster kirke. Døbefonten fra V staar i Herlufsholms gaard.

Altergæster. 1891: 888, 1922: 1072, 1934: 1201, 1942: 1519, 1949: 2503.

Folketal: 1850: 1566, 1901: 2594, 1921: 3060, 1950: 6500. Menighedsraad: 1922: 3 IM, 6 n gr, 1934: 2 IM, 2 gr, 4 soc, 1 u p, 1949: 1 IM, 4 gr, 5 soc, 1 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 1166 (7), rad 133 (0), kons 473 (2), venstre (2), 1950: Soc 1462 (6), rad 120 (0), kons 584 (3), venstre 531 (2), komm 57 (0), rf 84 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 344 byg, b) 128 rdl, c) 26 byg, d) 400 rdl, e) 72 td ld. — 1870: Regul 3280, netto 8010 kr. — 1913 fig, 1. kl. — Pgd laa i Lille Næstved indtil den brændte 1932, derefter blev en ny pgd opført tæt ved Herlufsholm

24. 26. aug 1844—21. dec 74 (sp Borup-K 30. aug 33): **Poul Christian Tillisch**, * 20. febr 05 Viskinge. Forældre: Oberst Georg Frederik T og Augusta Elisabeth Stemann. Stud Rosk 25, c okt 31 (* 1), adjunkt Hrlf 31, sp Ballum 24. okt 30, afsk 21. dec 74, † 29. aug 76. ~ 23. marts 33 Johanne Jacobine Nicoline Hass, * 17. marts 13 Kbhvn, † 27. sept 78. Forældre: Farver Nicolai H og Alhed Marie Bang.

Pastor T var slætning af en af enevældens sidste mægtige embedsmænd, kancellipræsident P. C. Stemann. Han var en embedsmand af den gamle skole, førte stort hus, drev selv avlingen og var meget dygtig landmand. Der var et talrigt personale i præstegaarden og ikke ringe selskabelighed. En gl mand for-

tæller, at den senere kong Fr VIII som officer i Næstved kom her hos T (og undertiden maatte »kante sig forbi en møgbør« i porten for at komme ind til præsten, som han satte pris paa). T var personligt en godlidende mand, som folk huskede med taknemmelighed. Kirkegangen var ringe, og som præst betød han vist ikke særlig meget. Menigheden stiftede et legat til minde om T.

Mynster omtaler pgd som nyopbygt (1851) og »brilliant, haven meget smuk. Kirken stor og smuk, men havde som altertavle kun et bræt, hvorpaa der var malet: »Gør dette til min ihukommelse«. Om T's prædiken 1851 hedder det: »Smuk idé og smuk disposition. Skønt ellers frit og godt, var foredraget for svagt til den vanskelige kirke. Katekisationen god. Talrig forsamling, ungdommen kunne næppe rummes i den store kirke, og svarede meget vel.« (M I 55).

25. 10. marts 1875—10. jan 1906 (præst straffeanstalten Christianshavn 6. febr 69): **Frederik Vilhelm Munck**, * 19. jan 33 Kbhvn. Forældre: Vinhandler, løjtnant i livjægerkorpset Hans Frederik Brygmann M af Hammelev-E og Christiane Fred. Louise Tolstrup (hun ~² vinhandler Fr. V. Raaschou). Stud Brdgs sk C 50, c 58¹ (I) i udlandet, adjunkt Flensborg 59, ord kat den frie danske mgh i Flensborg 17. aug 62, afsat af tyskerne 28. okt 64, ord kat Vor Frelsers k, Kbhvn 24. nov 65, r af Dbg 94, Dbm 06, afsk 10. jan 06, † 5. maj 13. ~ 31. maj 60 Marie Ludomilie Charlotte Fabricius, * 30. april 36 Lindelse, † 14. aug 14. Forældre: Forpagter paa Basnæs ved Skelskør Ferdinand Erik Chr. F af Tranekær-T og Caroline Andersen. — Sønner: Ordrup og Vridsløselille straffeanstalt (Møltrup). Datter: Oversygeplejerske Charlotte Munck, Bispebjerg. Dt ~ Nordentoft, Garnisons k. Halvsøster ~ Jespersen, Brahetrolleborg-K. Morbroder: Tolstrup, Roskilde dk. Hustrus kusine ~ Dahl, Sejerslev-E.J.

Medlem Centralkomiteen 65-70, fmd De forenede sjællandske sygekasser 86-06, æresmedlem smst, BM Diakonissestiftelsen 98, Medlem af sygekassenævnet 11, red Sygekassetidende 96-06.

Udg 67: Om de fattiges vilkaar paa Chr'havn, 69: Om fattigdommen i Kbhvn, 2. opl. 87: Om sygekasser paa landet, 89: John Howard, trængslernes reformator, 95: David Livingstone, 2. opl. 10: Vincent de Paul, tidsbillede fra Frankrig i 17. aarn, 10: Lægerne og sygekasserne.

Stiftede 06 et legat (3000 kr) for trængende i H sogn.

Pastor M's gerning i Flensborg gjorde et indtryk for livet paa ham, han var alle dage sønderjydernes varme ven og fortaler, og i det hele en meget nationalt indstillet mand.

Pastor Graae, Flensborg, omtaler 1862 M som »den mest afholdte af skolens lærere«, en »ren og overordentlig fast karakter; med stor rolighed og besindighed forener han en levende aand og et varmt hjerte, og er i stand til paa een gang at vinde yndest ved sin gemytlighed og at imponere ved sin overlegenhed.« M's gerning som fængselspræst fik stor betydning for ham, han blev fangernes og de fattiges særlige ven. Hans sociale interesse gav sig udtryk i en række skrifter, der stadigt har værdi. Mest kendt udadtil blev han for sit arbejde for sygekassesagen; han arbejdede for samvirken og sammenslutning mellem de forskellige kasser, bl a som at lette overgangen for medlemmer, der flyttede. Hans virksomhed her faldt i en tid, da den frivillige syge-

forsikring var i stærk vækst i den jævne befolkning. Men først 1892 kom loven om de anerkendte sygekasser.

»Som prædikant var M vel noget tør og langsom, i konfirmandstuen var han myndig og jovial; ofte krydrede han undervisningen med smaa anekdoter, som dog ikke alle laa paa børnenes bølgelængde, men dog huskedes. Det var solid og sund kost. Vi lærte jo hos M, hvordan vi skal leve«, sagde en gammel mand. (Hee A). Han var altid paa fart rundt om i det store sogn, (han besøgte en mand, som længe laa syg, regelmæssigt hver uge). Han levede med i sogneboernes liv, traadte myndigt op mod forargeligt samliv og moralske brøst. Han var god mod fattige og forkomne mennesker, hvoraf adskillige fik tilhold i præstegaarden, og han stod i stadig forbindelse med flere af fangerne fra fængslet, hvor han havde været præst. Organisten talte om de mærkelige mennesker man kunne træffe i pgd, (det var næsten som i Ny Test »toldere og syndere holdt til« der). — M har i sine erindringer skrevet et afsnit om Herlufsholm-tiden. Dette er ret pessimistisk og ikke uden bitterhed. Man faar næsten det indtryk, at hans gerning her har været ham en skuffelse. »Der ligger utvivlsomt en undervurdering af hans gerning heri« (Hee A). Maaske satte »hans arbejde ikke videre synlige spor i kirkegang og saadant, men hans spor mærkedes længe efter. Hans pessimisme skyldes vel ogsaa de forannævnte forhold: at de ledende kredse (grundtvigske) paa skolen søgte udensogns i en aarrække, og at han maaske havde vanskeligt ved at forstaa bønderne og højskolepaavirkningen. Han var en betydelig præst, som vil blive husket længe i H sogn, og hans præstegerning betød, at der blev resppekt for kirken og dens arbejde.

Fængselspræsten Vilhelm Muncks optegnelser (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og breve XXXVI, 1922, H. F. Petersen: Fra sydslesvigske præstegaarde, 1938, s 57 f. Sygekassetidende XVII, s 201-06, Tidskrift for arbejderforsikring IX, 29-34, DBL XVI, s 196, Slægten Fabricius, s 26, nekrologer i dagspressen.

26. 5. nov 1906—10. okt 19 (rkp Frederiksberg k, 6. jan 03): **Martin Christian Schambye**, * 29. dec 63 Ærøskøbing. Forældre: Skibstømrer Laurits Christensen S og Anna Cathrine Petersen. Stud Hrlf 83, c 89¹ (I), hjpr Frederiksberg k, 23. maj 89, sp Holmsland 12. okt 92, rkp Sct Thomas k, Frederiksberg 26. jan 98, † 10. okt 19. ~ 29. jan 95 Anna Cathrine Gjerding, * 24. aug 61 Nykøbing F, † 17. okt 47. Forældre: Kunstdrejer Niels Peter G og Frederikke Margrethe Høppner. — Hustrus næstsøskendebarn: Gjerding, Allesø-N.

Pastor S var en livlig mand, særpræget og maaske noget kantet, han var noget af en teolog og havde ikke let ved at blive forstaaet af jævne folk, men han kunne ved lejlighed tale fortrinligt, saa det huskedes. Han havde en god præstegerning i Vestjylland, men følte sig ikke hjemme der og flyttede til Frederiksberg, hvor han nok havde sine bedste præstear. Hans smukke og livlige hustru var ham en god støtte. Han var flittig og samvittighedsfuld, men svaghed hindrede ham i de sidste aar.

Hjælpepræst hos pastor Schambye

1919: T. Neergaard, se Laurbjerg-L.

27. 13. april 1920—28. juli 47 (sekretær KFUM, Kbhvn 13): Provst **K. P. A. Hee Andersen**, provst V-Ø Flakkebjerg herr 27. aug 40), fl t stiftsprovst Maribo, se der.

Hjælpepræst hos provst Hee Andersen

1934—36: P. H. Lassen, se Ulsted.

1941—44: N. R. Møller Petersen, se kkp Allehelgens k, Kbhvn.

1944—46: H. J. Balle, se Sandby.

1946—47: A. Gjerding, se kkp her.

28. 22. dec 1947 (sp Butterup-T 12. dec 38): **Vagn Krarup-Hansen**, * 4. marts 12 Vejerslev. Faderen: Provst, Viby ved Aarhus, se der. Stud Aarhus 30, c 37¹ (h), medhjælper Rigshospitalets kordegnkontor, hjpr Sct Jakobs k, Kbhvn 4. sept 37. ~ 9. jan 38 Johanne Ege, * 30. maj 15 Kbhvn. Faderen: Domprovst, Roskilde domkirke, se der. — Søster ~ Varming, kkp Sct Jørgensbjerg.

Fmd Merløse Tuse herreders præstekonvent 40—47, Medlem af redaktionsudvalget for Roskilde stiftsblad, fmd Højskoleforeningen for Næstved og omg.

Hjælpepræst hos pastor Krarup-Hansen

8. jan 1951—30. sept 51: **Børge Traberg Lauritzen**, * 20. april 23 Kolding. Forældre: Skrædder Johannes Peter Christian L og Kristine Mariane Traberg. Stud Kolding 43, c 50² (l-94), kkp Ringkøbing 17. jan 52.

Kaldskapellan

(Oprettet 26. marts 1947)

1. 26. marts 1947 (hjpr her 25. juli 46): **Anker Gjerding**, * 28. sept 14 Engesvang. Forældre: Stationsmester i Veksø Edgard Svend G og Ane Kathrine Beck. Stud Odense 33, lærer idrætshøjskolen, Gerlev 40—41, sekretær KFUM, Nakskov 42—43, c 46² (h-74). ~ 14. nov 43 Lissi Winther Sode, * 18. sept 18 Neksø. Forældre: Stenværksbestyrer Hans Christian S og Andrea Elisabeth Christensen Winther.

Litt: Bjerge og Søegaard: Danske vider og vedtægter I, 193, A. K. Hasselager: H, 1865—1915, 1915, C. Neergaard og Fr. Beckett: H kirke, 1915, H. J. Helms: Sct Peders kloster, Skovkloster ved Næstved, 1940. Medd fra provst Knud Hee Andersen.

Johs. C. Jessen: V-Ø Flakkebjerg herreders skolehistorie, 1938.

Christiane Waage: Præstegaardsliv i Lille Næstved pgd, Roskilde stiftsblad 1951, s 101.

PRÆSTØ AMT

Præstø amt, 1693 kvadratkilometer, omfatter Sydøstsjælland og øerne Møn og Nyord samt Bogø (der omtales under Falster).

Naturen. Præstø amts natur er typisk ødansk, smilende og frodig. Der er knapt saa frugtbart som i naboamterne Københavns og Maribo amter, men landskabeligt smukkere, med kraftigere linjer og megen afveksling; kornmarkerne veksler med mange skove, og overalt er der nær til den smilende kyst med de mange bugter, fjorde og vige. Der er faktisk ingen søer, men især den sydlige del præges af det blaa hav. Landevejen fra Køge til Vordingborg skærer snorlige igennem amtet. Ellers slaar vejen mange og sære bugter. Store moser og gamle herresæder er led i billedet, og noget helt for sig selv er de tre halvøer, Fedet ved Præstø, Knudshoved ved Vordingborg og Ulfshale, ligesom amtets tre geologiske og for sin naturskønhed berømte seværdigheder: Stevns klint, Møns klint og Fakse kalkbakke. *Bjevskov herred* mod nord er skovrigt og kuperet, *Stevns* er ret kedelig og temmelig skovløst, medens *Fakse herred*, som paa flere punkter minder om Stevns, har sine skove, den imponerende Fakse bakke, og et par af landets højeste punkter ved Præstø: Kobakke og Overdrevsbakke. Herfra synker landet mod syd og vest. *Tybjerg herred* ligger for sig selv inde i landet, er ret fladt, med bakke drag, der gaar parallelt med Susaaen. *Hammer herred* ligner mod nord Tybjerg herred; den sydlige del er lavtliggende og flad. Mærkelig er Mogenstrup aas ved Næstved. Herredet har mange moser. *Baarse herred* er ret højtliggende, bakket; fra Kulsbjerg er der dejlig udsigt over det skovrige land og de smilende kyster. Møn er ret lav mod vest, Høje-Møn mod øst, skilt fra den vestlige del ved Borrelavningen, hører til Danmarks skønneste egne.

Sydsjælland er ofte blevet beskrevet. Her skal gives nogle citater for at tegne lidt af et billede af disse dejlige danske egne:

Achton Friis fandt kystboerne mere venlige og imødekommende end indlandsboerne. Han nævner egnens ordsprog om de meget talende folk: »Der snakkes meget, for det gælder jo om at faa sagt noget, mens tid er«, »Holle kæft... ja det kan man gøre, naar man er død«. De yngre fortæller, at de gamle drak og sloges, naar der var gilde. Et marked var ikke vellykket uden at de havde tærsket hinanden. Men nutidens befolkning har forladt disse traditioner. Gamle sagn og overtro huserede langt op i tiden. Skovene rummede uhygge og uaander. Der var træer med undergørende kraft (f. eks. hultræet, en hul eg i Ganneskov ved Fakse), nogle blev kaldt

kludetræer, fordi man efterlod gammelt tøj paa stedet«. Stevns med Klinten, Højstrup og Hellested, hvor Peder Syv, den danske sprogforsknings fader, samlede sine 15000 danske ordsprog, er med sin »Elverhøj«, elverkongens og elverpigernes rige.

»Sydsjælland er egnen fra Køge Bugt, hvor landet bliver smalt, til Susaaens udløb ved Karrebæksminde. Store skove har dannet nordgrænsen paa de lette, højtliggende bakkede jorder. Samfærdslen har i den ældste tid været ringe, og en folkelig egenart udviklede sig i Sydsjælland. Det træder klart frem i sproget. Syd for den nævnte skovgrænse skifter dialekten fra det trykkede, stærkt stødende midtsjællandske til det let syngende syd-danske, der har en skridende tone. (Rektor F. Paludan-Müller i Præstegaardsliv III, 1961, s. 75).

»Sjælland vender den tunge ende nedad. Det er naturligt. Her nede i Sydsjælland aander sommeren tungt og fredfyldt i solide egeskove og mellem vældige stammer af pil og kastanje. Det er ikke den nordsjællandske lethed og friske charme og menne-skemylder, her er det moder natur, der sindigt breder sine arme ud og byder et varmt velkommen.

Her følger man ensomme stier gennem overvældende frodighed i mark og skov, her klukker vandet mellem høje siv, her har sommeren sin rolige rytme, de straaetækte huse og gaarde deres uforstyrrede harmoni med omgivelserne. Og vejene, alle de smaa veje uden for hovedvejenes lige streger, de leger med den, der kommer ad dem, saa man næsten hører dem le: ud og ind og op og ned, rundt omkring for at faa alting med, og næsten ikke videre frem over landkortet. Man overgiver sig, man ler med, man glæmmer alt det, der larmer og har hast udenfor, idyllen lukker sig om en, hvad savner man? Her er jo alt i det dejlige Sydsjælland, solen bagende tungt paa sletten, den altid kølige skygge i skovhegnet, bakkerne søerne, havet — og ingen turister.« (Tage Christiansen: Berl. Aften 25. juli 1952).

Sydsjælland er Chr. Winthers hjørne i poesiens rige.

»Naar alting er til ende,
og natten stunder til,
naar slukket er i mulmet
livssolens straalespil, —
ak, kunne jeg da lægge
til ro mig i din eng,
dit grønsværtæppe trække
over mig og min seng!«

Saa den sang Chr. Winther engang i sit skønne digt »Sjælland«. Det var altsaa Sjælland og navnlig Sydsjælland, der stod for hans tanker i de øjeblikke, da han skrev disse ord. Dette var alt, hvad han ønskede sig efter sin død, ikke bevidsthed om navnkundighed, kun engens bløde grønsværtæppe over sin grav. Saa dybt et indtryk havde Sydsjællands natur og folkeminder gjort paa ham fra de aar, hvor han som barn færdedes i Fensmarks gamle præstegaardshave med de vide udsigter til Broksø, Gisselfeld og Bregentved skove. Men som Chr. Winther her ser Sydsjælland, saadan ser vi det endnu. Der er noget særligt over denne del af vor land, noget endnu ret ubetraadt, romantisk, historisk og naturskønt, som gør, at man altid vil længes tilbage til det og aldrig glemme det.

Hvem kan saaledes glemme Susaaen med dens stille, strømmende vand, der saa hjemligt, ægte dansk, bugter sig gennem marker, enge og skove, eller Holmegaard med glasværket, et af vor tids mærkeligste eventyr, et stykke middelalder-mystik midt i nutiden; Gisselfeld og Bregentved ved deres vidunderlige parker og omgivelser; Gunderslevholm,

der faar en til at tænke paa Grundtvigs digt: »Gunderslevskov«; Herlufsholm, det danske Eton; Næstved med dets 800 aars minder, store, skønne kirker, gamle middelalderlige bygninger, Maglemølle og den imponerende Munkebakke; Rønnebæksholm med Grundtvigs pavillon, hvor den store salmediger siges at have skrevet: »I al sin glans nu straalere solen«; Karrebæksminde med den vidunderlige badestrand; Enø med dens maleriske fiskerlejer; Gavnsø med slottet og parken; Lundbygaard, hvor minderne om Gøngehøvdingen bliver saa levende; Øbjerggaard, i hvis park endnu ligger de formentlige rester af Valdemar Atterdags berømte Gurte; Egnen omkring Vildtbanegrøften, hvor kong Volmers vilde jagt skal have fundet sted; Svino, maaske Marsvinø, med den pragtfulde, endnu ret ubetraadte badestrand; den lange, smalle odde Knudshoved, som det er en oplevelse at have været ude paa, navnlig naar hvidtjørnene blomstrer; de smukke herresæder Rosenfeld og Iselingen ved Kastrup; Vordingborg med ruinerne af Gaasetaarnet og Valdemars slot, med minderne om Hanseaterne og om digterne Goldschmidt og P. A. Heiberg; Bakkebølle med den vidunderlige natur; Kallehave med den pragtfulde udsigt over Ulvsund mod Stege og Møen; Ørslev, hvor Christian Richardt har fundet sin grav; Mern med minderne om Peter Rørdam; Udby med de dejlige naturomgivelser og den historiske præstegaard, hvor Grundtvig fødtes, og hvor han oplevede sine betydningsfulde barne- og ungdomsaaer; Sværdborg med moserne og minderne om Danmarks tidligste bebyggelse; Lekkende med den smukke skov og den gamle hovedgaard, der i middelalderen tilhørte Roskilde bispestol og var bispernes ladegaard i denne egn; Fedet, der omtales i »Hjortens flugt«, og har saa særpræget en natur; Nyso med atelieret hvor Thorvaldsen arbejdede, og den dejlige park, hvor engang Oehlenschläger, Grundtvig, Steffens og H. C. Andersen har vandret; Præstø med de skønne naturomgivelser, med Frederiksminde og med minderne om Grundtvig; Jungshoved med den idylliske slotsruin og minderne om Gøngehøvdingen, en plet, som ganske uvilkaarlig fører ens tanker tilbage til den romantiske middelalder. — Og vi kunne blive ved. Men eet sted er der endnu, som skal omtales, fordi det er et af de skønneste natursteder, man kan tænke sig, en perle i den sydsjællandske natur, som ogsaa Chr. Winther har kendt og elsket. Stedets navn er Mogenstrup.

Historie. Flere af de største bopladsfund fra den ældste stenalder er gjort i Præstø amts kystegne, flest i Barse herred og paa Møn. Amtet er, bortset fra Stevns, gammelt skovland, der var tidligt bebygget. Fra middelalderen er det især til Vordingborg minderne er knyttet. Her var et hovedudfaldspunkt mod fjender sydfra, her byggede kong Volmer sin borg og sit gaasetaarn, her døde Valdemar I, og Valdemar II, og herfra udgik togterne mod Venderne og Hansesæderne. Ogsaa i Næstved boede kongerne, denne by var ellers mest kendt for sit Skovkloster; Præstø er en nyere by. Paa sin borg i Stege holdt Erik Plovpenning sin halvbroder Knud fangen og Valdemar Atterdag boede her ofte.

I ældgamle dage har amtet været dækket af skov, idet Præstø amt helt ned til udskiftningstiden var et af landets mest skovrige. Allerede i sten- og bronzealderen begyndte man med rydningen af skovene her, og man fortsatte i jernalderen. Derimod syntes man ikke i vikingetiden at have taget megen ny jord ind under ploven; der var da andre udadgaende interesser, som optog sindene, og i vendertogenes tid syntes det heller ikke, som agerbruget havde gunstige kaar i disse egne, der jo laa særlig udsatte. Under Valdemarerne kom der imidlertid igen gode kaar for landbruget, og en ny blomstring af agerbruget med paafølgende skovrydning fandt sted. — *Grevens fejde* var haard mod disse egne. Og

dog blev tiden efter reformationen præget af herremændenes vælde. Godserne ligger tæt: Iselingen, Rosenfeld, Oreggaard, Snertingegaard, Øbjerggaard, Lundbygaard, Fladsaa-gaard, Grevens vænge, Rønnebæksholm. Her ligger de store adelige jomfruklostre: Vallø, Gisselfeld, Vemmetofte, og mange andre godser: Gaunø, Lystrup, Gjorslev, Højstrup, Turebyholm, Beldringe, Lekkende, Jungshoved, Jomfruens Egede, Holmegaard, Bækkeskov, Høvdingsgaard, og paa Møn Nordfeld og Klintholm og Marienborg. Omkring svenskekrigens tid blev der igen ryddet godt op i skovene. Ligeledes mener man, at meget af materialet til de middelalderlige kirkeudvidelser i herredet er blevet hentet fra Nyryd i skovene. Ikke saa underligt at skovene efterhaanden tyndede ud. Rundt omkring paa markerne kan man endnu se rester af forudsskov. (C. Ph. Borries: Sognet omkring Helligkilden 1940).

Adskillige gamle gaarde oplugtes af nyere storgodser, landsbyer blev nedlagt, og da det vordingborgske rytterdistrikt blev oprettet, skete der yderligere forandringer. Chr. V udlagde kgl. jordegods til underhold af rytterregimenter; hver 8. td hartkorn skulle underholde en rytter med sin hest. Fr. IV, der var ivrig rytter, udbyggede ordningen, og store godser samledes til indlemmelse i rytterdistrikterne. Men Chr. VI nedlagde det hele, og af det store godskompleks opstod 12 herregaarde, den største godskøber var den kbhvske købmand *Iseim*, der købte Vrdøg slot, som han efter sig selv kaldte Iselingen, og slottets ladegaard, der blev kaldt Rosenfeld.

Vornedsskabet og krigshærgningen kuede bønderne. Middelalderens vender og lybækker havde hærgt; men det blev ikke bedre efter reformationen. 1641 omtales bønderne af foden i Fakse som »trælle og slaver, der kunne sælges, bortskiftes og købes som bæster, der kastes fra den ene øde gaard til den anden.« Efter Chr. II's forjælgelse var herremændenes magt vokset. Opførelsen af Lystrup 1579 siges at have ødelagt alle kronens bønder i Vordingborg len. En endnu værre prøvelse var svenskekrigene. Den brutale svenske sejrherre satte foden paa de cvervundnes nakke og tvang bønderkarlene til at være soldater i den svenske hær. Tusinder af bønderkarle blev ført til Sverige og maatte ofre deres liv i svenske kampe i Polen og Rusland. *Svend Gønges* kamp var en reaktion mod krigens ubønhørlige ondskab. Men den raahed, krigen havde skabt, mærkedes længe efter, smugkræcer, drukkenskab, slagsmaal og lovovertredelser hørte til dagens uorden. De magre øg sled paa hovedgaardenes marker, og ridefogedens pisk dansede paa hovbondens ryg. Kun brændevinen var hans trøst. Tingbørgerne fortæller mange slemme træk fra disse cnde tider. Men det kunne ogsaa ske, at de mishandlede og fortrykte bønder tog sig selv tilrette. Paa Vallø overfaldt 17 kvinder i 1725 ladefogeden og pryglede ham med spader og stokke, og 1738 slog bønderne paa Bækkeskov deres herremand ihjel. (11 bønder blev derefter henrettet). En berygtet bondeplager var den fra Struensees historie kendte Magnus Beringskjold paa Rønnebæksholm og hans

søn paa Sparresholm. Om den onde fru Merete Urne paa Lindersvold sang bønderne: »Gud fri os fra den onde trolld / hør hvad vi bede / og fra fru Merete paa Lindersvold«. — 1767—69 gav godsejeren paa Gjorslev sine bønder arvefæste paa deres gaarde og fritog dem fra hoveri mod en pengeafgift. Men bønderne kunne ikke betale, jorden forfaldt, og godset blev nævnt som eksempel paa, at de ny reformer var uheldige for bønderne. Fællesskabets ophævelse 1781 var det første afgørende led i bondens befrielse.

Den ny tid, der aabnede med stavnsbaandets løsning 1788, aabnede en vid mark for bondestanden og dens oplysning. Landbruget var kommet i en uheldig forfatning, og datidens præster maatte optræde som landbrugs-konsulenter.

Blandt de mærkeligste af disse præster er *L. M. Wedel* i Everdrup paa Sjælland, der omtrent 100 aar forud for sin tid indrettede et komplet sommerstaldfodringssystem paa sin præstegaard. Der findes oplysning herom i hans skrift: »Samlinger om agerdyrkning og landvæsen«.

I disse træffer man paa et læredigt, »Landmanden«, forfattet af provst *J. J. Lund* paa Møn, hvori det bl a hedder:

»O! hvor lykkelig — ja, lykkelig er den mand, som holden landsaat er, retskaften i sin stand. Som fri for plagefogd og renters tæring bliver og fædres yndte vang med egne øksen driver; — der selv sin herre er, — af ærens tørst ej ved, fornøjet med sin del — og sin samvittighed! Han savner aldrig fryd af skabningen og tiden, til udyd er for stor — for avind er for liden. I møde gaar han nu vort Danmarks gyldne tid, der synlig nærmer sig at krone bondens flid.«

Der blev økonomisk fremgang for gaardmændene, men husmændene, som tidligere havde haft taalelige kaar og var fri for hoveri, bondens værste plage, fik tildelt smaa lodder paa 3—4 td ld af den daarligste jord, de maatte være daglejere paa gaardene, som endog beholdt herremændenes revselseter. I 1840'erne rejste fæstehusmand *Peder Hansen*, Lundby, husmændenes sag. Han vandrede fra by til by og agiterede, holdt møder, blev forfulgt af myndighederne, men 1848 afskaffedes husmands hoveriet. 1854 døde *Peder Hansen*. Hans arbejde satte frugt, og siden 1848 er der ved siden af godserne en vaagen og dygtig befolkning af gaardejere og husmænd, medens byerne Næstved, med sin nye havn, og Vordingborg er vokset som handels- og industribyer. Sukkerroedyrkning præger især den sydlige del, og sukkerfabrikken i Stege er en af landets største.

Under den tyske besættelse foregik der langs kysten en del begivenheder. 19. dec 42 blev et stort antal aerolitpatroner stjaalet i Fakse kalkværk. Fra kysten paa Stevns udgik flere af den dansk-svenske flygtningetjenesters ruter.

Sydsjælland var tidligt politisk vaagen. Derom vidner de store folkemøder og grundlovsfester. Allerede 1847 holdtes et stort folkemøde i Lille Næstved, aaret efter i Rønnede kro, 1852 var c 4500 mennesker samlet til folkemøde i Klippinge, og 1854 holdtes de store grundlovsfester ved Højstrup, ved Nysø og i Lundby.

Fra gamle dage.

Mange ejendommelige tidsbilleder til belysning af de moralske og aandelige forhold i sognet i gamle dage kommer frem, naar man hører om de ikke saa faa forordninger, der indførtes efter reformationen 1536, for at bringe alt i den rette orden. Men det gik langsomt. Gammel hævd, fordomme og skikke var det vanskeligst at faa ændret eller ryddet af vejen paa kort tid. Der maatte aarhundreder til. 1562 forbødes det saaledes at føre okser som sjælegave ved begravelser ind i kirken. Flere steder brugte man endnu at læse sjælemesser, idet disse var saa indgroede i folks bevidsthed, at det var vanskeligst helt at slippe dem. Fattigplejen, som før havde været saa stærkt knyttet til klostrene og de katolske stiftelser, maatte kirken nu efter disses nedlæggelse helt sørge for. Fra 1540 ophørte »Korsbør« eller »Korsbyrd«, den gamle skik paa den første søndag efter trinitatis med geistligheden i spidsen og bærende et kors at foretage markvandring og lyse velsignelse over ager og eng, medens man samlede penge ind til de fattige. 1500 indskærpedes denne afskaffelse paany, dog med den tilføjelse, at man kunne »bære mad og drikke tilsammen til præst og degn og fattige en anden dag, dog foruden store gilder og overflødighed«, og uden at nogen skulle nødes. Samme aar bestemtes det, at hvert sogn skulle sørge for sine fattige (jfr socialloven i vore dage). 1562 indsattes der 2 fattigforstandere i hvert sogn, ligesom der ansattes særlige saakaldte »stodderkonger«, som med deres embedsspyd skulle drive de fremmede sognes fattige bort. Skønt tiggeri var forbudt, ser vi dog, at det den 24. sept 1708 paany forbydtes. Kun enkelte, som havde syge hjemme, maatte betle.

Ifølge den sidste forordning skulle provsten, herredsfogden og birkefogden være fattigspektører. Sognepræsten skulle sammen med 3 eller 4 sognemænd undersøge, om der fandtes fremmede betlere i sognet, og var disse »udenrigs fra«, skulle han sørge for, at de inden to solemærker »qvitterede« herredet. Var de saa arme, at de intet havde at komme bort for, da skulle præsten formane sognefolket til at sammenskyde en liden rejsepenge; ville de ikke forføje sig bort, eller kom de atter tilbage, skulle de føres til den næste fæstning eller spindehuset; ugdigerne dertil skulle afholdes af den almindelige kasse. De indensogns fattige skulle hjælpes af sognets egne beboere med »brød, mel, ærter og andre ædende varer«. »Ved ligningen skal ey reflecteres til Tønder-skyld, hvor høyt gaarden staar for, men til mændenes tilstand, som bebod dem; thi det sker ofte, at en hjælper sig vel, der sidder paa et lidet sted, og en anden slet, som sidder paa et høyt skyldet, enhver af den velsignelse, hand af Gud har annammet, igen velsigner Gud i hans fattige lemmer. Almissen leveres til fattige uden knur og mur eller onde og vredlaadne ord, men af et velvilligt hjerte«. —

Præsterne fik paalæg om fra prædikestolene at nævne deres navne, der intet ville give til de fattige, en myndighed, de undertiden synes at have brugt ret rigeligt. Endvidere fik de paalæg om at »paase de fattiges levned og forhold, formane dem til Gudsfrygt og skikkighed, og at de flittigt søge kirken og ikke gaa uden for sognet og betle«.

Forordningen af 1708 bestemte ogsaa følgende: »Skoler indrettes ved degnene eller andre skikkelige og bekvemme mænd, som af sognet nyde frit enten et par hoveder græs eller noget til ildebrand. Naar børnene bliver saa store, at de kand drive plog, vogte gæstinger eller anden smaa gerning, som paa landet falde for, skal de sættes dertil, uvillige forældre miste almissen. Ungdommen og børnene møde i kirkerne til degnenes katekisation, børnene revses med ris af degnen, og præsten fører tilsyn med, at degnen ikke misbruger denne myndighed, efter sine passioner, og om vinteren, naar dagene er mørke og veyene onde, bære confidation med dem, som bo langt fra kirken. Ved døden bekostes kisten af sognets kasse. Bymændene kaster omsonst graven, til præst og degn intet. 1. søndag efter påske og 1. søndag efter mikkelsdag oplæses forordningen, en specifikation paa dem, som ere indtegnede til almisse, og hvem de ere affigenerede, derhos gøres alvorlig formaning til Guds ære og de fattiges hjælp i lydlig underdanighed at rette sig derefter.«

Det var ret almindeligt, at velstaaende folk, ogsaa efter reformationen, udstedte gavebreve til de fattige. Intet synes dog at kunne forslaa. Den 23. jan 1739 bestemtes det, at degnen skulle ombære fattigbassen ved bryllup og begravelse. Heller ikke dette hjalp, hvorfor man den 5. juli 1803 satte tvungen

fattigskat. Paa kirkegaardene fandtes et særligt jordstykke, der hed »de fattiges jord«, hvor mange fattige blev begravede.

For præsterne kom der mange snurrige og mærkelige bestemmelser. De maatte saaledes ikke (1564) fare omkring i dimmelugen (den stille uge) og skrifte alt folket og holde skriffetønde (til gaver), heller ikke føre mad ind i kirkerne og holde glide der, gaa hjem fra bryllup kl. 9 aften, og ikke danse efter tromme, ikke holde ølsalg (1567), ikke være kornpranger, læge eller besværger (1599), ikke bruge hofdragt eller løbe med fyrrør og jagthunde (1577).

Med pietismen under Christian den Sjette indførtes der atter nye forordninger. Saaledes hedder det 1733: »Skælden og larmen« paa prædikestolen, især mod pietister, forbydes. 1735 kom paabud om tvungen kirkegang. 1736 indførtes konfirmationen. 1738 bestemtes det, at »selv« gaardmænd skulle gaa til konfirmation, og først da kunne de gifte sig. Endnu kan man møde reminiscenser om denne bestemmelse i befolkningen, idet adskillige stadig tror, at konfirmationen er en forudsætning for vielsen. 1758 bestemtes det, at ingen maatte gaa til en anden præst.

Med pietismen blomstrede skolevæsenet op, jfr. Pederstrup skole, der var en frugt netop af den pietistiske vækkelse. Der kom nu ordentlig og bestemt skolegang, ligesom forordningen af 1739 befalede den konfirmerede ungdom at møde hos præsten hver onsdag og lørdag. Hver 8. og 14. dag skulle præsten selv visitere skolerne.

De moralske forhold i stavnsbaandets dage var ikke gode. Navnlige drukkenskaben spillede en frygtelig rolle. Det var jo dennes ildraaber, der skulle slukke bondens mange sorger. Rundt om paa gaardene bryggedes der saaledes brændevin. Ikke saa underligt, at der i deaar kom forbud mod krophold uden tilladelse. Forordningerne af 1734 og 1743 sætter saaledes en bøde paa 20 rdl for ulovligt krophold. Forordningen af 1752 sætter dobbelte bøder for misbrug af brændevin og de forseelser, der kunne være følgen deraf. Der fortælles saaledes om en bonde, at da han som følge af drik havde kastet op paa pulpituret i Kongsted kirke, maatte han som straf staa aabenbart skrifte. Fra denne tid er det ogsaa, at ordspøget stammer: »Smørelse er god, naar den kommer i tide«, en hentydning til tolderne, der meget ofte tav stille med, hvad de fandt af brændevin hos folk, vel at mærke, naar de blev »smurt« godt med betaling. Selv præster og degne beskæftigede sig med brændevinsbrænding. Endnu efter 1740 kunne man hos nogle af dem finde et endda ret kostbart brændevinstøj.

En følge af drikketiet i stavnsbaandets dage var den ubredte lovløshed. Skov- og vildttyverier var saaledes meget almindelige i 1700'erne, trods alle haarde straffe, navnlig for det sidste. Af de gamle tingbøger fremgaar det endvidere, at klammeri, skænderi, slagsmaal og forbrydelser hørte til dagens orden. Det var vanskeligt i de tider at haandhæve retsorden og sikkerhed. For at indjage skræk og dermed afværge forbrydelser indførte man de haarde, barbariske straffe som træhest, halsjern og kagstrykning, ligesom gabestok og aabenbart skriftemaal var almindelig. Man naaede dog med alt dette næppe, hvad der sigtedes til. I hvert fald voksede bøddelens og hans medhjælper, rakkerknægtens arbejde. Bondestandens rejsning maatte gaa frem ad ganske andre veje.

Den afdeling i kirkebogen, der fortæller om aabenbare skriftemaal, giver visse kulturelle oplysninger. Næsten hvert aar blev saaledes nogle publice absolveret. Det værste eksempel, der er opbevaret fra Næstelsø-Mogenstrup kirkebog, er fra 1751. Dom 20. post trin blev Bodild Naabyes, en liderlig enke her af Nestelsøe, publice absolveret og forvist af sognet. Det var ikke blot for hor, at folk kunne komme til at staa aabenbart skrifte. I 1739 blev saaledes to gifte koner publice absolveret, fordi hver af dem havde ligget sit barn ihjel. 1733 1733 den 4. martil blev Peder Pedersen Lolliker i Brandeløv en huus mand publiceret absolveret i Næstelsø kirke for drukkenskab paa hans forrige altergangs dag, Gud styrke ham og os alle udi sin naade«.

Hvordan den aandelige og moralske tilstand i disse egne var i denne tid faar man et godt indtryk af ved en skrivelse fra sognepræsten i Sværdborg 26. april 1785:

»Gid den verdslige øvrighed kun ville agte paa den ungdommens udsvævelser og ugudeligheder at hemme dem! Fra jul til kyndelmisse holdis hver løverdag og søndag aften julestuer; fastelavns uge tilbringes i dobbel og drik og alle slags galskaber;

ved den aarets tid riides sommer i by, hvorved der fra paaske til Sct. Hans dag, hver hellig og søndag, ere forsamlinger til drik, svir og dans. Jo mere man taler derimod, jo overgivnere ere de. Ugudelighed og ryggesløshed tager daglig til. Gud opvække den verdslige øvrighed til at gøre det, som endog i dette fald er dens pligt.«

Man kan af alt dette forstaa, hvor ringe de aandelige forhold i de tider maatte være. Konfirmationen var derfor et led i kampen mod lovløsheden og den aandelige dekadence. Overtro hørte ogsaa med til tidens svage sider. Dels skrev denne sig fra hedenskabet og dels fra munkevæsenet, navnlig fra Sankt Antoniebrødrene, der strøfede omkring med deres relikvier og lægende urter og øvede en slags kvaksalvergerning. Disse afløstes af de mange kloge mænd og koner, der læste over alle arter af sygdomme hos mennesker og dyr. Man troede paa nisser, ellefolk, lygtemænd, troldre, spøgelsesgenfærd, varslere og varulve. Det daglige liv var præget deraf. Der var saaledes utallige hensyn at tage, en kendsgerning, der ikke kunne andet end virke hæmmende paa alt. — Trods al overtro ejede bonden dog i de tider en enfoldig barnetro, naiv, men fast. Han stolede paa en forud bestemt skæbne, hvor alt var tilskikket. »Det skulle nu være saadan«. Og han havde tillid til sin præst, som han troede saa fuldt paa, baade som den, der kunne mane spøgelsesne og uvættierne bort, og som den, der kunne faa ilden til at standse.

Da kaarene for bønderne i stavnsbaandets dage med deres møje og slid var saa sørgelige, som de var, forstaaer vi deres trang til tider, hvor de kunne glemme hovarbejdet og de mange bekymringer og rigtig slaa gækken løs. Nytaarsaften og -morgen skød man saaledes nyttaar ind for hvert hus og gaard i sognet, mens karle og piger løb om og »slog pottes paa døre« eller gjorde støj med en »rumlepotte« eller med en »mjavekat«. Endnu er det saadan, at den saakaldte »byungdom« i sognet nytaarsaften, naar mørket gør alle katte graa, gaar omkring og fjerner laager, døre, trillebøer, og hvad de ellers kan faa fat paa, og anbringer dem paa de mest mærkværdige steder, ofte langt borte. Nytaarsmorgen er folk saa ude at »lede efter« deres forsvundne ting, mens ærgrelsen staaar malet paa deres ansigter og adskillige »velmente« ord ganske stille bliver »slynget« ud mod de forsvundne »ukendte« nattegæster. Nogle steder er man saa fiffige, at naar man hører de unge rumstere derude, gaar man ud og indbyder dem til kaffe og æbleskiver for paa den maade at slippe »lidt billigere« fra dem. — Om fastelavnen sloges gækken for alvor løs. Det var minderne om de katolske karnevalslojer, der endnu levede dybt i almuens bevidsthed. Og stadig lever disse minder herude i ungdommens gaen omkring med masker, raslebøsser og malede ansigter, i deres fastelavnssange og lystige paahit. — Tidens smukkeste festlighed faldt i den tidlige sommer i majgilderne med sommerbystadens eller riden sommer i by. Valborg aften tændtes blussene paa højene eller ved vandet. — Naar der om efteraaret var indhøstet, blev der holdt Mikkelsgilde, skaargilde eller høstgilde for alle, der havde været med til at bringe sæden i laderne. — Og endelig kom julen, netop paa den aarstid, hvor der var mindst arbejde udendørs, som en lysstraale midt i den mørke tid, med glæde og leg.

Mod slutningen af det 18. aarhundrede forandredes synet paa bondestanden fuldstændig, og ved forordningen af 20. juni 1788 kom lysningen ved stavnsbaandets løsning. Det var, som der nu aandedes op efter en lang, ond drøm. En helt ny verden aabnede sig for den før saa forkuede stand, og udviklingen tog fat. (Philipp Borries: Sognet omkring Helligkilden 1940, s 92 f).

Kirkerne. Limstens- eller kridtstenskirkerne danner en særlig gruppe inden for de romanske kirker. De findes særligt i Fakse, Bjerskov og Stevns herreder, og der er 4 i Baarsø herred. Ejendommelig er den cttkantede kirke i Store Hedinge. Den har forsvarspræg ligesom Lille Hedinge (den »firkantede rundkirke«). Paa Stevns hærgede venderne særlig slem. En virkelig rundkirke har der været i Himlingøje. Smukke taarne med mere eller mindre fæstningspræg ses i Varpelev, Herfølge, Spjellerup, Ø Egede og Olstrup. I amtets vestdel er de fleste kirker almindelige kampe-

stenskirker, men der er spredt i amtet interessante murstenskirker, f. eks. Karise med det taaarnagtigt høje kor, og flere kirker ved Vordingborg og især paa Møn; Magleby, der har haft tvillingtaarne og Borre. Stege kirke rummer rester af en senromansk murstenskirke ligesom den store smukke Sct Peders kirke i Næstved. Mere af een støbning er den mindre Sct Mortens kirke. Helt gotiske er kirkerne i Præstø og Vordingborg. Kirken i Mern er udvidet paa samme maade som Præstø, hvor den enskibede kirke har faaet et sideskib med selvstændige kamgavle i flere fag. Mange steder er koret revet ned og skibet forlængt i gotisk tid. Samtidig er der bygget taarne, kun Vrangstrup er kullet. Blandt de gotiske kirker er den lille Højerup ude paa klinten den mest kendte. En anden gotisk kridtstenskirke er i Vraaby. Af gotiske murstenskirker kan nævnes: Aversi, Baarse, Fakse, Fanefjord, Røholte, den sidste karakteristisk ved sine sribede mure. — Efter reformationen nedlagdes flere klostre i byerne og to kirker, Bøgesø og Risby, begge i Baarse herred. Koret i Valløby med den rigt udstyrede gavlfra 1590, taarnet i Hellested fra 1765. I det 18. aarhundredes stil er Damsholte og det Moltkeske kapel ved Karise kirke.

Fra nyeste tid er flg. kirker: 1846: Nyord, 1878: Hylleholt, 1878: Sct Peders kapel i Everdrup, 1884: Stevns frimghkirke, 1891: Stensby i Kallehave, 1891: Ingelstrup i Sædder, 1900: Svinø i Køng, 1913: Højerup.

Kalkmalerier fra romansk tid ses i Tybjerg, Tyvelse, Vrangstrup. Tidliggotiske malerier ses i Strøby og især i Keldby. Billeder fra 14—1500 ses i købstadskirkerne, i Fakse, Kongsted, Vejlø og Udby. Af de tidligt middelalderlige døbefonte er grønsandsfontenen i Vøllerslev og den meget interessante font i Baarse, iflg. indskrift gjort af bonde Friser, der ogsaa er mester for fontene i Lundby og Kastrup. Af de gotlandske kalkstensfontene er Røholte den interessanteste.

De gamle katolske fløjaltertavler ses endnu i Kastrup og Keldby. Andre sengotiske altertavler er Vordingborg og Vejlø. Valløby har en lille malet altertavle med et interessant portræt. Der har paa reformationstiden været en dygtig mester i Køge, som har udført smagfuldt alterpanel i Havnelev, kirkedøre i Lille Hedinge og Højerup og prædikestolen i Skibinge. Fra Køge stammer ogsaa det smukke korgitter i Valløby. Fra en kbhvnsk mester: altertavlerne i Hellested og Magleby. Fra Maribomesteren Henrik Werner stammer inventaret i Elmelunde og Fanefjord (Chr. IV's tid). Men i renaissanceetiden var Næstved dog amtets kunstneriske hovedstad. Her virkede billedskærerne Abel Schrøder og hans sønner i 3 slægtled. Derfra stammer korgitteret i Sct Peders k., anselige og figurrige værker som prædikestolene i Fakse, Kongsted og Præstø, en af sønnerne skabte c. 50 store snitværksarbejder (foruden inventaret i Holmens k., Kbhvn), hans værker ses bl. a. i Vejlø, Vordingborg, Hammer, V. Egesborg, Sandby, Glumsø, Vrangstrup, Tyvelse, Tybjerg. I den senere barokstil er altertavlerne i Aversi og Valløby.

Det kirkelige liv. Under henvisning til de enkelte herreds- og sogneoversigter skal her gives nogle flygtige rids.

Grundtvigs navn er (bortset fra Vartov) mere knyttet til disse egne end til nogen anden egn. Han blev født i Udby 1783, han var præst i Udby 1811—13, i Præstø-S 1821—22, 1851 ægtede han fru til Rønnebæksholm, Marie Toft, og han tilbragte adskillig tid paa denne gaard. Men ogsaa andre kendte navne i Danmarks kirkehistorie har virket her: *Peter Rørdam* i Mern, *H. C. Rørdam* i Hammer, *Skat Rørdam* i Rønnebæk, *Fr. Zeuthen* i Udby og Everdrup, *Budstikke-Bojsen* i Stege, *Willemoes* i Herfølge, provst, dr. *Engelbreth* i Lyderslev, *Mynster* havde sit første præsteembede i Spjellerup, og digteren *Chr. Richardt* var præst paa Vemmetofte. Stiftsprovst, dr. *P. R. Volf* sluttede sin lange præstetjeneste af i Store Hedinge, provst *Hammershaimb*, Lyderslev, var en berømt sprogmand, biskop *Fog* har været præst i Nestelsø, provst *lic O. Waage*, Herlufmagle, var en af sin tids mest ansete præster, *C. J. Brandt*, Rønnebæk, og *A. Leth*, Ulsø, var blandt datidens førende grundtvigske præster. Slægten *Paludan-Müller* har præget præstehistorien i Snesere i en lang aarrække. To præster kom hertil fra Hammerum herred og betød meget for IM: *Kastrup*, Kongsted, og provst *H. Blom*, Dalby.

1830—66. Indtil c. 1830 herskede rationalismen. Men saa kom der vækkelse i flere sogne i 1840'erne. Den førende præst i vækkelsen var *J. G. Willemoes*, præst i Herfølge 1831—58. Forsamlingsfolkene samledes i store skarer i hans kirker. Ogsaa hos *Leth* i Lille Hedinge var der vækkelse. Vækkelsen var præget af, at der var sunde og betænksomme lægeledere, der i deres praktiske liv viste, hvordan kristenliv skal leves. Hjulmand *Lars Kristiansen*, Orup, snedker *Møller* og skomager *Rigaard* i Store Hedinge, *Peder Olsen*, Udby, gdjr *Jens Olsen*, Sjelte og *Niels Jensen* (Pcst), Stenstrup i Rønnebæk, er eksempler derpaa. *Niels Jensen* holdt forsamlinger over hele egnen, i Fakse boede hans medarbejder, smed *Jørgen Isaksen*. Mynster omtaler skomageren fra Køge. Da *Peter Rørdam* kom til Mern 1841, var der i begyndelsen nogen modsætning mellem ham og forsamlingsfolkene, men han fik stadig større indflydelse, og de fleste af lederne sluttede sig til det grundtvigske syn. Fællesfølelsen voksede, da dr. *H. C. Rørdam* blev præst i Hammer 1850, og her samledes de vakte, efterhaanden som de præster, der havde sluttet sig til, flyttede bort. Lægprædikanterne *Jakob Fisker* fra Bisserup og *Rasmus Olsen* fra Venslev kom her jævnligt, senere *Jakob Jensen*, Skuerup; lærer *Karl Vinther*, Dysted, Toksværd var den ledende grundtvigske lægmand.

Mynster var godt tilfreds med præster og lærere og kirkeliv, bortset fra Lidemark-B og Vøllerslev-G, hvor det aandelige liv »næsten var uddøet«.

Naar gudstjenesterne, trods aandelig død og ligegyldighed, synes at have været bedre besøgt for 100 aar siden end nu i mange kirker (og i 1850 var de færreste kirker opvarmede), skyldes det ikke blot, at den kirkelige

tradition var stærkere og at religionsundervisningen var saa nøje knyttet til kirken. Men i de tider, da meddelelsesmidlerne var saa ufuldkomne (ingen aviser etc), maatte der een afsted fra hvert hjem for at »høre, hvad der blev sagt«, ved kirkestævne.

Fra tiden 1866—84 har IM's formand, provst Fr. Zeuthen, givet et billede (i en tale ved IM's jubilæumsfest i Holbæk-Stenlille 1911):

Jeg blev i begyndelsen af 1866 kapellan i Udby i Sydsjælland, Grundtvigs fødeby og det sted, hvor han som ung kapellan begyndte sin præstevirksomhed. I 1872 blev jeg sognepræst i Everdrup, et par mil nordligere, hvor jeg virkede til slutningen af 1884. Hvad jeg her fortæller, skriver sig fra denne henvend 20-aarige periode.

Der var kun faa spor af Grundtvigs virksomhed, der ogsaa havde været meget kortvarig, i Udby. Man fortalte, at menigheden engang ventede paa ham i kirken, men han lod den vente, fordi han ikke kunne blive færdig med sine bønner og taarer inde i sakristiet. En kone i annekset Ørslev fortalte mig, at hendes moder havde faaet nogle ribben brækkede og led meget. Grundtvig kom ridende for at se til hende, smed tømmerne i hast fra sig, steg af hesten og traadte ind til hende med de ord: »Har I nu takket Gud, fordi han lod dette vederfares Eder!«

Da jeg blev præst, længtes jeg efter at komme i forbindelse med forsamlingsfolket og ventede iblandt dem at finde det samfundsliv, som jeg for-gæves havde søgt i Kbhvn. Naar man fortæller om det aandelige gennembrud efter rationalismen, fremhæver man Mynster, Grundtvig og senere S. Kierkegaard. Men man tillægger ikke forsamlingsfolket den betydning, som det virkelig havde, baade med hensyn til opretholdelsen af den kristne tro under rationalismen og til dens genopvaagnen efter rationalismen.

Jeg skal nævne forskellige kredse for forsamlingslivet i Sjælland, saaledes som jeg kender dem. Der var først Sydvestsjælland, »det hellige land«, som Mynster kaldte det. Der boede Jakob Fisker fra Bisserup, der søndag morgen kunne vandre sine 4-5 mil eller maaske mere ind i Stevns for at holde forsamling og tilbage igen saaledes, at han mandag morgen igen kunne være ved sit fiskeri, hvis han da ikke, hvad ogsaa kunne hænde, var sat i arrest i Store Hedinge. I det egentlige Østsjælland var der tre troende præster, Willemoes, en broder til søhølden, i Herfølge, Leth i Lille Hedinge og Engelbrecht i Lyderslev, afdøde biskop Rørdams bedstefader. De tre holdt konvent, som var forbundet med forsamling, ved hvilke de alle tre talte. Man var ogsaa meget glad, naar man i dette konvent imellem fik besøg af følelsesmenne-sket Boisen fra Skarpinge (senere i Stege), hvis taler gjorde et stærkt indtryk. Willemoes var højt elsket af forsamlingsfolket. Da jeg kom til Udby, saas hans smukke billede mange steder paa de helliges vægge i Sydsjælland. Helt nede fra Vordingborgegnen havde nogle vandret en 6 mil paa deres fod for at høre ham. Opvækkelsen i Lille Hedinge, der, saavidt jeg ved, er skildret i Lindbergs nordiske kirketidende, begyndte ved en be-gravelse, ved hvilken Leth havde nægtet at holde ligtaalen, fordi den afdøde var fordrucken. Da man imidlertid indtrængende bad ham tale, gik han ind derpaa, men sagde, at man maatte finde sig i talen, saadan — som den nu blev. Han holdt da en meget alvorlig ligprædiken. Begravelsegilderne var i den tid store, endogsaa med musik og dans. Da Leth imidlertid om eftermiddagen gik ned gennem byens gade, hørte han andre toner inde fra gaarden, hvor gildet holdtes. Man sang salmer derinde. Denne begivenhed gav stød til en vækkelse.

Da jeg kom til Udby, havde en lægmand Niels Jensen, kaldet Post, fordi han havde kørt posten imellem Rønnede og Vordingborg, vakt en del aandeligt liv. Han var blevet omvendt efter et ugudeligt ungdomsliv. Han var en meget indtrængende prædikant. En gammel kone fortalte mig, at da hun havde hørt den veltalende Spang i Udby, senere præst ved Helligaands- eller, som den dengang kaldtes, Helligøjstis k i Kbhvn, prædike om Jesu lidelse, havde hun grædt ved tanken herom; men da hun kom til at høre Niels Jensen, græd hun over sin synd. Niels Jensen kunne være haard, og da man engang spurgte ham: »Hvad er der blevet af vore forfædre, som ikke har levet efter din præ-

diken?« svarede han: »Jeg ved ikke, hvor i Helvede eders forfædre er«. Folk kom til hans forsamlinger i den hensigt at give ham prygl, men blev ramt i samvittigheden af hans indtrængende prædiken.

Niels Jensen kom imidlertid i berøring med Peter Rørdam, præst i Mern, senere i Kgs Lyngby. Og gennem dennes paavirkning blev han dragen over til grundtvigianismen, som han senere sluttede sig fuldstændig til. Denne aandsretning udbredte sig mere og mere i Sydsjælland og blev næret af de begavede og dygtige præster Brandt (senere ved Vartov) og Rørdam (den senere biskop) i Rønnebæk og Leth (senere i Middelfart) i Ulse.

Og da nu Niels Jensen gik over grundtvigianerne, blev der en spaltning i forsamlingsfolket, idet nogle fulgte ham, men andre blev endnu mere stive i den gamle pietisme, end de havde været før, og frygtede grundtvigianismen næsten ligesaa meget som mormonismen. Disses hovedkvarter blev Askov i Snesere sogn, der saaledes kom til at staa i den skarpeste modsætning til Askov i Jylland med den grundtvigske højskole.

Ind i denne modsætning kom jeg nu som ung præst fra Kbhvn. Der var i Grumløse i Udby sogn en træskomand, Peder Olsen, der holdt gudelige forsamlinger. Han var en kort tid blevet fanget af mormonerne, men havde set deres gruelige vildfarelselser og var vendt tilbage til folkekirken. Han sluttede sig nærmest til pietisterne, men stod sig dog godt med grundtvigianerne. Jeg kørte mange gange med ham i hans lille enspændervogn omkring til forsamlinger i egnen. Hesten kendte de helliges hjem og ville gerne, naar vi kom forbi dem, dreje derind. Vi talte ofte om, at de hellige dog ikke var helt ukendelige i verden, siden endog hesten kendte dem. Han indførte mig baade hos grundtvigianerne og pietisterne. Jeg kom saaledes med til de store grundtvigske forsamlinger hos gaardmand Jens Olsen i Sjolte, »menighedens vært«, som Brandt kaldte ham. Men jeg følte mig dog mere og mere draget hen til det gamle pietistiske forsamlingsfolk. Disse saa imidlertid med nogen frygt og mistænksomhed paa mig. Muligvis, tænkte de, var jeg ikke helt fri for grundtvigianisme; jeg kom jo undertiden med til grundtvigianernes møder. Jeg husker saaledes, at den bekendte lægprædikant Jakob Jensen fra Skuerup, en af IM's stiftere, da han engang holdt forsamling i Grumløse skole og talte over Jesu forklaring paa bjerget, saa stift paa mig, idet han betoned, at Moses var med Jesus paa bjerget. Han frygtede aabenbart for, at jeg af grundtvigianerne skulle have ladet mig ind-bilde, at vi som kristne intet havde med Moses at gøre.

Idet jeg nævner denne mængde, maa jeg give ham nogen omtale. Han var en meget selvfornægtende mand, gjorde lange rejser omkring i Danmark og holdt forsamlinger, skønt han var fattig, paa egen bekostning. Han glædede sig over at se, hvorledes Guds børn i Jylland følte sig som én familie og kendte hverandre paa lange afstande. Der brændte i hans som i Jeremias' hjerte en ild, som han ikke kunne holde tilbage (Jerem. 20,9), og han begyndte engang sin tale med at sige: »Jeg mærker, at ilden brænder i min sjæl; I maa være beredte paa, at den slaar ud i luert, som I maaske ikke kan udholde«.

Trods det, at de gamle hellige var noget betænkelige ved at godkende mig, blev jeg dog mere og mere forbunden med dem. Da embedet som sognepræst i Everdrup blev ledigt, søgte og fik jeg det. Askov ligger paa dette sogns grænser, og de gamle askoviter herskede aandeligt her. Man advarede mig mod at søge derhen, ligesom man senere advarede præster mod at søge til Harboøre, og mente, at jeg ville blive dømt dybt ned i helvede. Men saaledes gik det ikke, og jeg tilbragte 13 lykkelige aar i Everdrup. Sognet ligger paa den sydlige skræning af en højderyg, og jeg havde fra Udby set op til Everdrup som til staden paa bjerget, fordi der var saa mange troende mennesker. Pastor Kastруп, der senere kom til Rind og Herning i Jylland, havde som kapellan virket til velsigelse i sognet.

I den tid var der nogen modsætning mellem den gamle Askov-kristendom og IM. Askoviterne var bange for, at den skulle være halvgrundtvigianisme. Missionen var dem for frisindet, og de holdt paa to genfødsler, en i daaben og en i omvendelsen, mens missionen kun kendte den ene i daaben. De var ogsaa nær ved at sætte Brorsons salmer ved siden af biblen, og hvad mon de ville have sagt til den forskel mellem den unge og den ældre Luther, som man nu gør? Thi ogsaa Luthers præ-

dikener var dem et evangelium. Men modsætningen mellem askoviterne og missionen ophørte efterhaanden.

Der til bidrog ogsaa det liv, der vaagnede lidt længere nordpaa i Haslev. Her var det navnlig to mænd, Hans Henrik Madsen i Sø-Torup og Jens Andreasen i Haslev, der førte an. Det var to modsætninger, Jens Andreasen var en stille, mild mand og Hans Henrik en gaapaanatur. (Se her s 373).

Især var denne streng mod præsterne, og hvor kunne han i sine taler tordne mod de vantro præster! Da Hans Henrik og jeg ofte holdt forsamlinger sammen, blev jeg ikke sjældent gjort ansvarlig for hans udtalelser, som man mente, jeg burde have imødegaaet.

Livet i Haslev var mere bestemt indre-missionsk end i Everdrup. Haslev blev især efter jernbanens aabning en fremskridtsby paa mange omraader, og den lette forbindelse med Kbhvn gav den ogsaa i aandelig henseende et noget andet præg end det gammeldags Everdrup. Da livet her var nyt og friskt, havde man ikke de gamles overlevering at holde paa som i Everdrup-egnen. Hans Henrik var en elegant herre i sammenligning med askoviterne. Jeg kan huske, at han følte sig stødt af, at Jens Larsen i Askov, naar han skulle til at tale, begyndte at klæde sig af. Han trak nemlig den yderste trøje af og talte da i vest og uldne nattrøjeærmer. Forbindelsen med Haslev bidrog imidlertid til at udjævne modsætningen mellem de gamle forsamlingsfolk og IM.

Mens grundtvigianerne fik deres hovedkvarter i Rønnebæk og Sjolte, samlede IM's venner sig om Everdrup og Haslev.

Vilh. Beck havde i 1865 holdt missionsmøder i Præstø og i Snesere. Navnlig om gudstjenesten det første sted hørte jeg meget, da jeg i 1866 kom til Udby. Han prædikede om den lille tolder Zakæus, og anledningen til, at han tog denne tekst, var, at det var en lille toldbetjent, der havde indbudt ham og modtog ham.

I sommeren 1870 hørte jeg første gang Beck prædike ved sommermødet i Næstved om »de helliges vækst«, og jeg har aldrig hverken før eller senere hørt en prædiken, der har gjort mere indtryk paa mig. »Det var et godt tema«, sagde Martensen, da jeg fortalte ham om prædikenen.

Om efteraaret, da Frankrig, som vi havde haabet skulle sejre og skaffe os Slesvig tilbage, havde lidt det frygtelige nederlag ved Sedan, hørte jeg igen Beck prædike om »alt kød er som hø og dets herlighed som græssets blomst«. Prædikenen var gripende, baade fordi naturen i efteraaret udenfor holdt den samme prædiken, og fordi de store verdensbegivenheder ogsaa havde prædiket om al menneskelig herligheds visnen og om, hvor daarligt det er at slaa sin lid til mennesker.

Nogle dage efter hørte jeg Beck prædike i Præstø om de ti brudejomfruer. Det var, som vi hørte brudgommens røst til bruden. Til dem, der havde lamper uden olie, en blot udvortes kristendom, blev der sagt: Kast hellere den lampe bort. Hvorfor vil du gaa og dangle med den, naar du ingen nytte har af den?

Naturligvis havde jeg ogsaa adskillige gange besøg af Beck i Everdrup, ved hvilke han prædikede i kirken; og hvor er det underligt, at mens man glemmer andre prædikener, kan man huske Becks! Det kommer dels af prædikenernes indtrængende kraft, dels af tankegangens klarhed og dels af billedernes anskuelse og af, at de var grebne ud af livet.

Ja, alt dette er gamle minder fra det skønne Sydsjælland. De har deres betydning for IM's historie, idet de viser overgangen fra den gamle pietistiske forsamlingskristendom til IM.

Beck havde vel lært af S. Kierkegaards »øjeblik« og henvendte sig som denne til den enkelte, men han blev ikke staaende ved en enkeltmandskristendom, men samlede de hellige i et samfund, en menighed, og det er ud af de gamle forsamlingsfolks »lille flok«, at den menighed, som IM har samlet i Danmark, er vokset. (IM's 50 aars jubilæum, s 20—26).

Ludvig Mortensen skriver om kirkelivet i Præstø amt (1881):

Paa Store Hedinge-egnen var der for nogle aar siden et røre, der førte til noget kristeligt liv, idet en ung præst, *Topsoe*, tillige med en skolelærer *Jensen*, hyppigt holdt kristelige forsamlinger i byen og landsognet. Disse le-

dedes helt i grundtvigsk aand, og provst *Glahn* førte dem videre i samme linje. Vækelsen i Herfølge-Sædder var præget af pastor *Willemoes* i pietistisk retning, men flere løste sognebaand til den grundtvigiske pastor *Sadolin*, Valløby. Allerede i *Jens Larsens* tid var der opvækkelse i Karise-Alslev. En skolelærer *Hansen* holdt ofte gudelige forsamlinger senere her, og der var en storartet religiøs bevægelse i sognene. Men bevægelsen lagde sig faa aar efter, og IM's kolportører har ikke kunnet faa den oprisket. Livet gik over i grundtvigsk retning, og pastor *Esmann*, Karise, havde god kirkegang. IM har 3 nidkære præster i amtet: *Baumann*, V Egede, *Kastrup*, *Kongsted* og *Zeuthen*, Everdrup. I Everdrup har der været aandeligt livsrøre i mange aar, og gudelige forsamlinger i pietistisk retning er holdt i massevis. I Præstø samledes en lille grundtvigsk kreds. Skal der tales om nogen nu aandsvækkelse, maa det gælde *Baarse*, hvor der ikke i ældre tid sporede noget videre trosrøre, men nu har de faaet en ung folkelig præst i kapellan *Nielsen*. Kirkerne er fyldte. Aandslivet ledes i grundtvigsk retning. De, der før søgte *Brandt* og *Rørdam* i Rønnebæk, søger nu til *Baarse*. I Fakse sogn er der holdt gudelige lægmandsforsamlinger i over 30 aar. De ældre troende blev under paavirkning af pastor *Leth*, Ulsø, ledet i grundtvigsk retning. Ligesaa i Rchofte. En gammel pietist beklager, at »de gudelige forsamlinger gik i baglaas, da grundtvigianismen tog overhaand«. Man sukkede ikke mere over sin synd, men glædede sig desmere over naaden i Kristus, man sang ikke mere i Brorsons salmebog, men Grundtvigs salmer og fædrelandssange.

Paa Møn sagde man omkr 1860, at der i en menneskealder ikke var spor af andet kirkeligt opvækkelsesliv end nogle enkelte i Frenderup, Damsholte sogn, der glædede sig ved gudelige forsamlinger. Næppe nogen præst har betydet saa meget paa Møn som *Budstikke-Boisen* i Stege. Faa præster har som han virket for kristendommens udbredelse, for folkelig og kirkelig oplysning. En hjertepredikant, baade i kirken og i foredragssalen. Han lærte de folk paa Møn at være glade i troen. *Højskolen i Rødkilde* udrettede ogsaa en god folkegerning. I den store forsamlingsaal ved skolen samlede man til offentlige foredrag hver uge i vintermaanederne, til kristelig og folkelig oplysning. (L. M., s 34 f).

Det følgende slægtled, perioden c 1880—1900 var præget af, at de kirkelige retninger stabiliserede sig, hver for sig. De grundtvigiske dannede frimenigheden paa Stevns, og højskolerne i Karise, paa Stevns, Broderup og Rødkilde blev de vigtigste grundtvigiske samlingssteder. 1895 dannedes en kirkelig forening, som ledede de møder, der var begyndt 1894 i Præstø. Pastor *Spang*, Mern og provst *Lassen*, Vejlv, var de ledende. IM byggede enkelte missionshuse. Provst *Blom*, Dalby, pastor *J. R. Baumann*, V Egede og pastor *Budde-Lund*, Everdrup, var de førende IM's præster. Det kan tilføjes, at IM faktisk kirkeligt har domineret i Udby-Ø, Grundtvigs fødesogn. IM har

iøvrigt haft vanskeligt ved at vinde fcdfæste i Fakse-Bjeverkov og Stevns herreder. Stevns- og Køge-egnen er blevet regnet som »døde egne«. Pastor *H. C. D. Müller*, Herfølge var en kendt politiker. Pastor *P. Dahl*, Sædder, blev Danmarks første socialdemokratiske kirke- minister. I Hammer herred og paa Møn har IM kun haft ringe indgang.

Efter 1900 kan der blandt de førende grundt- vigske præster nævnes *Riemann*, Fakse, provst *Meinertsen*, Mern, *Juul-Nyholm* og *Hejlesen*, Haarlev, provst *Petersen*, Karise, *Borch*, Ne- stelsø, *Smith*, Præstø (biskop Aalborg), *Ring*, Næstved, *Repsdorph*, Stege, *Kring*, Stege, og *Jensen*, Keldby, foruden frimenighedspræster- ne paa Stevns. IM har ikke haft mange præ- ster her. En tid var der ansat en særlig IM's andenpræst i Store Hedinge. Præsterne *Mün- ster*, Dalby, *Holmer*, Kongsted, *Lysholm*, Ever- drup og børnevennen *Nissen*, Næsby senere Vordingborg har været blandt de førende IM's præster i amtet.

En række højkirkelige præster (KC) har her været i de senere aar: *Oksen*, Herfølge, *Larsen*, Lundby, *Bjerre*, Herlufmagle, *Lich- tenberg*, Valløby, *Clausen*, Sværdborg o fl.

De store adelige klostre, *Vallø* og *Vemme- tofte*, præger til en vis grad. Stiftspræsteem- bedet paa *Vallø* blev nedlagt efter 1908. me-

dens *Vemmetofte* har opretholdt embedet som klosterpræst. Dette embede har været i særlig grad eftertragtet. Blandt præsterne her var *C. H. Brasch*, *Vemmetoftes* historiker. *Chr. Ri- chardt* var en af sin tids betydeligste danske digtere, og *Thordur Tomasson* en rig person- lighed, hvis præstegerning (især i Horsens) satte dybe spor, og som paa saa mange maader øvede en indsats.

Kirkelivet har i de senere aar været præ- get af en vis stilstand. Sporene fra den gamle vækkelse er svundet bort, men der er i mange sogne mindre eller større kredse af trofaste kirkegængere, oftest uden særligt retningspræg. Svagest er kirkelivet omkring Køge, paa Stevns og paa Møn. Mange steder opgives det, at befolkningen er velvillig, men kirkelig ligegyldig, bortset fra de smaa tro- faste kredse af kirkegængere.

Litt: Foruden Traps Danmark, Dan. Bruun: Dan- mark, land og folk, Achton Friis: De danske øer og Kirkelig haandbog er bl a anvendt: C. P. Bor- ries bøger om kirker og kulturliv i Sydsjælland, især sognet omkring Helligkilden, 1940, Præstø amts historiske aarbøger (med en mængde tids- historisk stof), IM's jubilæum i Stenlille 1911, Lud- vig Mortensens bog om opvækkelsen i Sydsjælland (1881). Iøvrigt henvises til litteraturangivelser ved de enkelte sogne.

Fakse-Bjeverkov-Stevens herreders provsti

Fakse herred, 245 kvadratkilometer, er som helhed højtliggende, ret fladt, men bakket mod syd. Der er en del skov, jorden er frugtbar.

Præsterne var rationalistisk prægede indtil omkr. 1840 med den myndige provst Barfod, Fakse, i spidsen. Forsamlingsfolkene rørte paa sig i Fakse og Rcholte, smed *Jørgen Isakseen* var her de vaktet leder sammen med hylmand *Kr. Leonhard Lassen* i Rcholte. Den sidste søn, *Lars Kristiansen* blev en af de vaktet førere til sin død 1892.

Men den ligegyldighed, som gjorde Mynster træet af at være i Spjellerup, rugede tungt over de fleste sogne. Ingen større folkelige eller kirkelige vækkelser er gaaet over herredet. Stærkest har troslivet været i Dalby-T, hvær præsterne *Luplaus* og provst *H. Bloms* forkyndelse lagde grunden til et IMsmf. Præsterne *Fich*, *Rcholte*, og *Kastrup*, *Kongsted*, var ogsaa IM's venner. — Det grundtvigske liv var ret stærkt i Ulsø, da *A. Leth* var præst her. Folk fra hele egnen strømmede til hans forkyndelse, og livet her var baggrunden for den højskole, som 1867 begyndte i Ulsø (ledet af *Johs. Schrøder*), og 1869 flyttedes til Brøderup. 1869 oprettedes højskolen i *Karise*, (se der). Den betød en del i Buddes og forstander *Knudsens* tid. Den er nedlagt 1922. Friskolen i Rcholte sogn har ogsaa været noget af et aandeligt brændpunkt; den var en frugt af forsamlingsbevægelsen. — Egnens befolkning synes mere politisk end kristeligt interesseret. Her var Staunings valgkreds. Materialismen synes at have et solidt tag i mennesker, men der er velvilje over for kirken. (Se iøvrigt foran).

Mynster skriver om Fakse herred: »Visitationen i F herred har været behagelig. Præsterne er brave, for det meste unge mænd, som har interesse i deres embede, og der findes gode prædikanter deriblandt. For det meste har der været en talrig forsamling i kirkerne. En jævn, kristelig sans synes at herske saavel hos præsterne som hos menighederne. Af ekstravagancer har jeg i de sogne, jeg har besøgt, intet forefundet. Skolevæsenet er just ikke brillant, men dog for det meste i god stand« (M I, 200).

Sogn for sogn skildres kirkelivet 1950 saaledes: **Fakse**: Kkg 3 pct, almindelige folkekirkelige forhold uden partipræg, lille IMsmf, enkelte adventister. — **Hylleholt**: Kkg 5 pct, gode forhold, flertallet ret ligegyldigt, regelmæssige ungdomsmøder og bibelkr, sømandshjem, mghssmf, enkelte adventister. — **Spjellerup-S**: Kkg 10 og 5 pct, rolige forhold, 3 fh, ungdomsf, 64 til frimgh. — **Karise-A**: Kkg 6 og 10 pct, fast kreds af kkg i begge sogne, velvilje, overvejende grundtvigsk præg, ungdomsf, 2 fh. — **Dalby-T**: Kkg 10 pct, gode forhold, præges af Haslevs nærhed, megen kirkelig interesse, offervilje, mghhus, 2 IMsmf, velbesøgte ungdomsm, friskole. — **Ulsø-ØE**:

Almindelige forhold, intet særpræg, enkelte IM i U mh. — **Kongsted**: Kkg 4 pct, ukirkelig befolkning bortset fra en lille IMkreds, mh, fh, KS 98. — **Roholte**: Kkg 6—7 pct, velvillig befolkning, fast kreds af kkg, uden særligt partipræg, møderækker med folkelige og kristelige emner, ungdomsm, bibelkreds, sømandskreds, mghmøder. — **Vemmetofte** er uden kirkeligt partipræg. (Se iøvrigt foran).

Bjeverkov herred, 207 kvadratkilometer, er i det hele fladt og lavtliggende, frugtbart og skovrigt, ved Køge bugt.

Det stærkeste kirkelige liv udfoldede sig i *Herfølge* efter pastor *Willemoes'* omvendelse 1837. Fra hele Sydsjælland kom folk til *Herfølge* for at høre *W*, og han stod som en fader for troslivet her til sin død 1858, men saa ebbede livet bort, smed *Lars Kristiansen*. *Egøje*, og hans hustru, var her de bærende lægfolk, en opvaagnen skete under pastor *F. B. Møller*, kkp *Herfølge*, der var grundtvigsk. Han stod *Leth*, *Ulsø*, og *Brandt*, *Rønnebæk*, nær. Lidt grundtvigsk liv vaktet ogsaa af pastor *Sadolin*, *Valløby*. En kort tid var der en højskole i *Vallø*, men den maatte give op. Siden *Willemoes'* tid er ingen vækkelser gaaet over herredet. Befolkningen beskrives som præget af velvillig neutralitet over for kirken, men væsentlig med materialistisk indstilling. »Jeg saar paa stengrund«, skriver en præst. Flere gange har IM ordnet kirkeuger for hele egnen, men IM har kun ringe indgang. (Se iøvrigt foran).

Mynster skriver om Bjeverkov herred: »Samtlige præster i dette herred er agtbare mænd. Skolevæsenet i *Vollerslev* er maadeligt, i *Lidemark* slet, dog uden præstens skyld, men formædelighederne ikke tillader at afskedige. I de øvrige sogne godt. I de nævnte sogne synes ogsaa det aandelige liv næsten at være uddøet. I *Herfølge* sogn synes det at vaagne; ogsaa i de tilgrænsende sogne er der temmelig kirkegang og nogen interesse for det kirkelige væsen. Konventikler finder ikke sted, dog skal en skomager fra *Køge* have begyndt at gaa rundt og synge salmer. *Lindbergs* navn kendes ikke blandt bønderne, dog har en bonde nylig spurgt en præstekone, om det var sandt, at der snart skulle komme een, som skulle prædike en ny religion« (M I, 78).

Sogn for sogn skildres kirkelivet 1950 saaledes: **Lidemark-B**: Kkg 5 og 4 pct, velvilje, men ikke megen kirkelig interesse, 2 fh. — **Vollerslev-G**: Kkg 4—5 pct, rolige forhold, intet retningspræg, velvilje, ingen splittelse, lille IMkreds, 1 fh. — **Herfølge**: Kkg 2—3 pct, rolige, u p, ingen større modsætninger, god støtte i befolkningen, men mange ukirkelige særligt i den store arbejderklasse, Fh, KS, DdU. — **Sædder**: Kkg 5—10 pct og 25—30 pct, intet udpræget retningsvæsen, nærmest grædagsf, hørelyst, velvilje, 1 fh, gr ungdomsf. — **Valløby-T**: Ringe kirkelig interesse

intet partipræg, velvilje, ungdomsm i pgd, gr foredragsf og ungdomsf. — *Haarlev-H*: Kkg 5 og 6 pct, en flok trofaste kkg i Haarlev, noget vanskeligere i Hi, IMsmf, privat mh, KFFM, møder i pgd, stationsbyforhold i Haarlev. — *Enderlev-V*: Kkg 3—4 pct, flertallet u p, lille IMkreds, mghs- og ungdomsm i pgd. Enkelte baptister og adventister. 1 fh.

Stevns herred, 191 kvadratkilometer, er højtliggende og overvejende fladt, en halvø mellem Køge bugt og Fakse bugt. — Stevns klint. — Spredte skove, meget frugtbart.

En vækkelse gik over Sydstevns i 1830'erne, da pastor *Leth* var præst i Lille Hedinge. Folk strømmede til kirke og til bibellæsninger, og gaardene genlød af salmesang. Lægprædikanter og præster fra andre steder kom og talte og glædede sig over livet her. Denne vækkelse blev baggrunden for cpretelsen af *Stevns grundtvigske frimenighed* i Lyderslev. Her har det grundtvigske liv samlet sig. Og her rejstes en højskole. Pastor *Spur*, Lyderslev og *Rosendal*, Hellested var grundtvigske. Herredet har iøvrigt haft mange betydelige præster: *Visby*, *Glahn*, *Volf* og *Nørgaard*, Store Hedinge, var forskellige, men hver især havde de indflydelse, størst betydning havde provst, dr *Engelbreth*, Lyderslev, som var kendt for sin lærdom, Grundtvigs støtte, han var præst i Lyderslev i over 60 aar og var en aandelig fader for sine sogne, provst *Hammershaimb*, Lyderslev var en anset sprogforsker, provst *Esmann* var digter, pastor *Galskiot*, Magleby, var Ingemanns ven, provst *Thaning*, Hellested, var en betydelig højkirkelig præst. Pastor *Siegmundfeldt*, Lyderslev, var ØM's varme fortaler. Pgd'ene var præget af guldalderkulturen i mange aar. IM har ikke haft større indgang paa Stevns. 1899 holdt man IM's aarsmøde i Store Hedinge for at »indføre IM i disse døde egne«, og egnen skulle særligt berejdes af indremissionærerne. 1924—41 havde IM ansat en særlig andenpræst i Store Hedinge, men der er kun faa IM's folk paa Stevns. Om urcen i Store Hedinge: *Drewsen-Christensens* præstedid, se Store Hedinge. Se iøvrigt s 551.

Mynter skriver: »I dette herred er næsten alle præsterne brave mænd, og skolelærerne er alle skikkelige, og pluraliteten er duelige. Paa menighederne over Store Hedinge ingen velgørende indflydelse, saa vidt den kan udstrække samme. Ellers er menighederne ret gode, især roses den i Hellested. I Store Hedinge er kkg i tiltagende. Præsterne har flittigen fulgt mig. Jeg har engang haft 12 præster fra dette og tilgrænsende herreder« (M II, s 46).

Sogn for sogn skildres kirkelivet 1950 saaledes: *Store Hedinge*: Kkg 3,5 pct, paa det jævne, almindelige forhold, velvilje, intet partipræg, 3 fh, 1 mh, IMsmf, højskoleforening, DdU, KFUM og K. — *Højerup*: 6 pct, jævnt almindelige forhold. — *Magleby*: Kkg 2 pct, ikke megen kirkelig interesse, elskværdig befolkning, ungdomsf, 1 fh. — *Holtug*: Kkg 2 pct, ikke megen kirkelig interesse, intet retningsvæsen, mgdsm i pgd, 1 fh, velvilje. — *Strøby-V*: U p, ikke god kkg, IM og grundtvigske særgudstjenester, enk IM, 2 mh, santalkreds. — *Hellested*: God kkg, rolige, gode forhold, 1 fh. 6 fam t frimgh. — *Lyderslev-F*: Kkg 4,5 og 4,2 pct, nogle trofaste kkg, en del kirkelig tradition, men desværre mange

ligealdige og kirkefremmede, bibelkreds, 72 fam til Stevns frimgh, som er i sognet, venligt forhold, 3 fh, 2 friskoler, Sydstevns ungdomsf. — *Lille Hedinge-H*: Ringe kkg, ungdomsf, intet særligt, højskole, nogle fam til frimgh, sømandshjem i Rødvig, her sdsk, 2 fh.

Folkeliv og folketro paa Stevns.

Torkild Gravlund skriver i »Dansk Bygd« II, 1929, s 36 f:

Trykkevælde aa løber ud i Køge bugt og strækker sig næstendels ned til Fakse bugt. Aaen skiller mellem stevnsboer og skovboer, eller hvad de nu hedder derovre paa den anden side »nedad landet«, »skovsiden man kaldte det«. Der var de mere langtrækkende i maalet. Mod nord hvor aaen er bredest, er der næsten ingen samfærd mellem folkene, der bor paa hver sin side af den.

Strøbyerne i Stevns kender ikke taarnbyerne paa skovsiden.

Men allerede varpeleverne holdt lidt til Lille Taarøje derovre.

Og sydligere er der en bro, og aaen bliver smallere.

Helt nede ved Spjellerup i Sydstevns er herredskellet næsten ikke til at finde.

— I gamle dage var aaen farbar for skibe.

Vikingerne varpede sig opad aaen og naaede Varpelev. Deraf fik den by navn. Men saa blev de trængt tilbage af de underjordiske i Rosteds høj.

De underjordiske strider altid trofast mod landets fjender.

Alligevel maa vikingerne være naaet længere ned. Men det var i den kristne tid, hvor kanske de underjordiske ikke havde magt længer.

Det fortælles i Stevns sydligste by, Lund, at vikingerne sejlede op ad Stevnsaa til Smerup, hvor der var bygget en kirke, som egentlig skulle have ligget i St Thorøje, men troldrene rev bygværket ned her, saa kirken maatte rejses i Smerup. Saa kom vikingerne og ville skyde den ned — som de hedninger de var. Men da lød der en røst fra taarnet, at de skulle lade kirken staa. — For her stod den nu.

— Og saa sank vikingskibet.

Det fortælles om kristne mænd, der kom sejlede. Skibsfolkene krævede at faa lov til at gaa i kirke i Smerup. Skipperen nægtede det. Og saa gik det ham som vikingerne. Skibet sank.

Kristendommen havde faaet en svær magt i de tider.

Ud til den anden side af bygden mod Østersøen boede en søøver. Han hed Stevns og har æren af at have givet herredet navn. Han boede nok ellers i selve klintekongens hule, i klinten, hvor der skal være penge og guld tøj gemt under en sten, som man har ledt efter, sagtens uden at finde den.

Stevns var i havnsd engang. Der bøjede han sig for magten og lovede at bygge en kirke, at blive kristen. Og han holdt det. Han byggede Højerup kirke, hvor hans billede med kone og barn staaar udskaaret i billedskærerarbejde, et helgenbillede i folkelig tydning.

Men derfor er Stevns ikke fri for hedendom.

Vel gaar det galt for de hedninger og barbarer, der vil bryde ind til dette gudfrugtigt kultiverede folkefærd.

Grænsen, som de underjordiske værnede om ved Rosteds høj, er siden oprøjt i kristen skik.

Men Stevns har alligevel sin egen hendenske høvding: Ellekongen, eller som han nu kaldes klintekongen.

Der er noget om, at han ikke tillader andre konger indgang i sit rige.

Hvad klintekongen i hulen tager sig for er ikke kendt. At han lever tilbage trukket i sin hedendom sømmer sig vel bedst. Kun en kort tid udøver han magt: »seks uger før jul var det ellekongen skal regere«. Saa rider han ud i sit rige. Han rider ad de gamle veje. Han rider, hvor vejen forhen laa, nord for den nuværende og langs en gammel grafteveid. Han red gennem Kristen Drisens gaard i Lund, hvor to porte var overfor hinanden.

Klintekongen er sikkert bror til Fynshovedmanden paa Hindsholm, der bærer sig ligedan ad.

Begge har de maaske baaret samme navn engang: Odin. Men hver bygd har sin guddom.

Ud af samme hedenolds-æt er ogsaa et sært væsen, der kaldes »havgyssen«. Det er vist havmanden. For at havgyssen ikke skal skade fiskernes garn sættes en synaal i et af garnets flaad. Eller flyve-ron, en lille pind (købt paa apoteket!) bores ind i flaadet. Og det hjalp ogsaa et par gange.

Stevns herred deles i et Nordstevns og et Syd-stevns.

Grænsen kan vistnok findes i en lille bæk, der gaar — som en grøft — gennem Store Hedinge, hvor drengene fra den ene side grøften sloges med dem fra den anden side grøften. Og sligt skal ingenlunde agtes ringe.

Kvindernes hovedtøj og drengenes slagsmaal er noget af det mest fintmærkede overfor bygdeskel. Sydstevns regnes for at være den mest fremmelige egn, nutidig set. Grundtvigsk aandsliv har særlig slaaet rod her. Nordstevns er i den retning ikke saa stærkt »med«.

Fra gammel tid taler skæmtesproget om »Holte (Holtug) fjoвер og Raaby tosser«. Varpeleverne er »tyrker« i Nordstevns.

Nordligst ligger den store landsby Strøby, der hviler i sig selv uden synderlig samfærd med naboerne, særlig ikke paa hin side aen og med dren-geslagsmaal med »Taar(n)bisterne« (Taarnby) hin-sides og med Varpelev, hvortil Møllebækken skiller. Strøbyerne rejste ikke gerne udenbys at tjene: »Man blev her i byen, saa yderlig man da kunne faa plads«.

— Varpeleverne som Strøby er kendt med, ja, de var meget værre end andre, de mødte ved deres markskel med høtvyve, og gik nogen fremmed over skellet, jog de høtvyven i ham. Det var rene »tyrker«.

Helt mod Syd ligger byen Lund i Lyderslev sogn. En halvglemt byremse siger: Skørpinge staar paa et par pinde — i Højrup der vanker flynder paa fad. Lund ligger mellem Kunden og Lunden. — Kunden er et markhus ved herregaarden Højstrup. Lunden mod vest er nu kun et enkelt træ »vænge-træet«. Og nede ved Thorøje skel (sogneskellet) var spøgeri. Der rullede et kaalhoved hen ad jor-den, og det var et overnaturligt.

Lund er en af landets senest udskiftede byer. Efter længere overvejelser kom man først 1861 og 62 dertil, hvor andre byer var naaet et godt halvt-hundred aar før: at ombytte fællesskabets trange kaar med selvejets sure strøb. Og bønderne var saa selvstændige, at de krævede gaardene delt, saa der blev lige stort hartkorn, ikke lige mange tønder land til hver. Kun fem gaarde af de femten blev liggende i byen. Resten udflyttedes ved jord-udskiftningen.

Da var Lund muligt ogsaa en af landets mest sammenbyggede byer. Det fortælles, at gaardene laa saa tæt sammen, at en gaards bagerovn var bygget helt ind i en anden gaards kostald, hvor den bredte sig og tog plads op for et par køer. — Hvorledes det vel kan være gaaet til? Ja, der ligger et stykke historie bag hver en klinet væg.

Lunds bygade var et vandløb, der nu er ind-skrænket til en grøft, men forhen strømmede frit ad færdselsaaren, saaledes at man brugte vade-støvlér — eller endogsaa stylvler for at komme fra den ene side af gaden til den anden.

Langs tofterne, bag gaardene, gik man tørskoet, og det var godt til hverdagsbrug, men ved lejligh-ed, hvor lavet traadte frem, maatte den rette færdselsvej følges. Der sagdes i Thorøje, at lunde-rne dog var nogle molboer, for de bar ligkisten gennem den vandfyldte gade. Kisten skulle bæres, og den skulle bæres ad bysens samlags vej, hvor-dan end vejen var. Vand hindrede dem ikke, men det hændte, at de for »snø« (sne) maatte søge bag om tofterne.

Ved jordefærd mødte husmænd og karle frivilligt for at bære den døde til graven paa Lyderslev kirkegaard.

Paa to stænger sammensurrede de kisten og bar den højt paa skulderne, fire mand. Det var et strengt slid — især hvis man ikke var ædru... Disse bæreré var mærkeligt nok ikke gæster i gildesgaarden, men fik herfra bragt øl og brænde- vin hen i en anden af gaardene, hvor de holdt deres gilde. Og jordefærdsilderne varede ligesom barselgilderne i to dage — og tredje dag med for nærmeste slægt.

I Hellested sogn gik det endog lidt raskere til. Hele byen blev budt med til jordefærd, og bede-manden tilføjede, naar han indbød gæster, at fol-kene (tyendet) kunne komme med og more sig lidt. Det var ærlig ment. Ungdommen havde lov til at danse ved jordefærd i Hellested.

I Frøslev havde de ogsaa en egen gildeskik. Der førte gæsterne en skive hvedekage med ost og en firkantet haard klump risengrød med sig hjem som en gave fra gidet.

Fra jordefærd til dans og fra fest og til arbejde var der ikke noget spring i bondelavets fælles-

virke. For der var en indre sammenhæng i alt. Den rette vej, den givne skik gav ikke blot sam-ling i lavet, men samklang mellem livsyttringer: kunstnerisk harmoni.

Den gamle husmand mødte festklædt, naar engen skulle slaas, og naar hveden skulle mejes. Saa stod han i hvid skjorte med sort bindeslip og hvide benklæder med sin le, ligesom pigerne kom i hvide særkeliv og med bindærmér.

Han harmedes, naar de unge karle kom i almindelig arbejdsdragt, farvede benklæder, gammelt skiddent tøj.

Selv holdt han skikken al sin tid. »Det gik godt i den tid«, siger den gamle bonde, der har kendt den fra fædrene og selv prøvet den næste. Han siger det med en egen dybde i røsten.

Men det stærke livsmød, der bar de tunge byr-der, kunne tone ud i en vildskab, der mærkes sær- lig paa Stevns.

Lunds lav var ingen parlamentarisk forsamling. Det var søfolk. Sejlede de til Kbhvn og blev i haardt vejr nødt til at lægge ind ved Prambroen (herredets nordpynt) blev de overfaldet af røvere, men en mand af Lund kunne lige som Sejr i Blichers »De tre Helligaftener« vælte bordet ind over røverne. Ja, her i »Vallevakhuset« (en slags kro) var det altid galt med overfald paa de fredelige stevnsboere.

Lunds lav havde flere gode strandinger, som hjælp folk godt paa benene. Der strandede »tælle-skibet« (ladet med talg), »hørskibet« — ja, og »rom-skibet«. Da det strandede, var mændene saa gridske paa varen, at de ikke havde tid at trække prop af flaskerne. De slog flaskehalsen over og drak. Efter mændene drak karlene. Saa kom drengene. Endelig blev vintønderne opstillede ved skolen — og der gik skolemesteren og suttede vin af ankre gennem sin næsefløj.

Lunds mænd kunne tage imod en stranding. De kunne ogsaa redde et skib.

Det hændte nyttaarsmorgen 1802, at et skib kom i Havsnød her, og nødraab hørtes i dage, saa præ- sten bad paa prædikestolen for de skibbrudne, men vejret var saa haardt, at lunderne ikke kunne sætte baaden ud. De fik den da kørt over land ud til revet. De prøvede to gange at gaa ud. Det lykkedes ikke. Saa nølede de. Men da provst Engelbreth bad dem penge for at gaa ud, svarede de Lund-mænd med foragt: »Vi gør itte noget for penge!« De prøvede dog endnu en gang — og tredje gang lykkedes det, de naaede vraget. Paa vej der- ud hev de en skibbrudten op i baaden. Han kom drivende, surret til et anker. Det var Johan Hol- lænder, og han blev boende i Lund. Dernæst fik de skibsfolkene ombord. — Har vi nu faaet dem alle? sagde Lund-mændene.

Nej, kokken manglede. Men det gør ikke noget med kokken, bare jeg faar min hund med! sagde kaptajnen.

Det hørtes ilde af Lund-mændene.

Per Jensen af Lund greb hunden, slog den død mod skibsrælingen og kastede den i vandet. Og saa tog de kokken med i stedet. Frelst naaede de land, og der sendtes straks bud til kirken, hvor provst Engelbreth bad en takkebøn for de reddede.

Den gang fik seks af Lund-mændene rednings-medalje. — Men det var ikke deres eneste stordaad. 1812 gik England paa klingen af Danmark, fortælles der, og et engelsk krigsskib i Østersøen sendte baad ud for at kapre en dansk jagt, der kom fra Ulfshale. Lund-mændene hindrede det. De gik alle ud i deres baade med en riffel, satte en kugle i masten lige over hovedet paa baadens fører. Saa opgav fjenden den danske jagt, og Lund-mæn- den førte skibet ind til deres kyst.

Dengang fik seks af dem Dannebrogskorset: Ole Nielsen, Lars Jepsen, Annes Pæsen, Ole Jensen, Kristoffer Olsen og Jens Lynge. Hundredaaret efter rejste Lund-mænd en sten til minde om denne til- dragelse.

I 1802 og i 1812 var Lund-mændene enige — ja i lavet sloges de næsten altid og var lige gode venner — men saa kom det pludselig splid.

Den kom ikke med pietisme eller paa nogen anden kristelig vis. Opønsningen kom med en danse- lærer eller rettere to. Den ene af dem fik først en danseskole igang, men ikke alle dansere med sig. En anden danselærer viste sig og tog resten af lavet. Saa var spillet gaende. Samme gentog sig i Havnelev.

Efter en session 1861 var der gilde to steder i Lund. Gilde to steder i et bylav — og saa var ulykken der.

KIRKELIG STATISTIK

Folketal 1945	Kkg %		Allergæster				Mh	Fh	Menighedsraad 1949							
	1926	1950	1891	%	1926	%			1949	%	IM	Gr	Soc	u p	Valg	
Fakse	3615	4-5	3	1532	49	500	14	800	22					6	3	valg
Hylleholt	2400	6-7	5	785	56	650	31	1100	46					4	4	
Spjellerup	476	8	10	385	75	149	32	112	23		2					6
Smerup	647	7	5	616	76	143	19	77	12		1					6
Vemmetofte..	182	20	25			209	99	318	175		1	intet				
Karise	1707	5-6	6	933	78	600	36	811	46		1			7		valg
Alslev	395	5-6	10	324	79	80	19	107	27		1			6		
Dalby	1450	10	10	1089	70	518	32	1014	70		1	1		4		9 valg
Tureby	561	10	10	585	81	294	47	412	73					1		11
Ulsø	713	8		491	70	253	35				1					
Ø Egede	275	8		226	56	53	23									
Kongsted	2026	8	4	1557	76	800	36	403	20		1	1		2	4	2
Roholte	1072	5	6-7	648	58	190	19	513	48							7
Lidemark	357	5	5	358	81	100	26	82	23		1			5	2	6 valg
Bjerskov ..	1115	3	4	585	73	100	10	105	9		1					
Vollerslev	405	6	4-5	278	53	125	31	124	31		1			1		11
Gørslev	875	4	4-5	416	42	150	16	145	16							
Hærfølge	3388	4	2-3	1201	51	1106	36	520	15		1			2	3	4
Sædder	972	5	5-10	630	68	150	15				1			5	1	
Valløby	567	8		267	46	180	30	112	20		1					6
Taarnby	367	5		242	64	110	30	66	17		1					6
Haarlev	1269	5	5	588	62	500	37	527	41		1					
Himlingøje ..	368	7	6	201	50	125	29	107	29					2	3	4 4
Enderslev	668	5	3-4	423	66	140	20	193	29		1					
Vraaby	373	5	3-4	368	82	80	21	73	20					3		9
Store Hedinge	3439	2-3	3,5			850	23	1100	32		1	3		1	9	5 valg
Højerup	280	6	6	367	108	190	53	100	36							6
Magleby	1207	6	2	660	56	400	28	250	21							7
Holtug	962	4	2	274	24	115	11	75	8		1					5
Strøby	1710	6	3	774	69	420	24							4	0	1
Varpelev	281	6	5	345	113	110	34									
Hellested	1296	5	god	746	60	513	37				1					7
Lyderelev	1022	6	4,5	751	69	400	40	197*	19		2					
Frøslev	520	4	4,2	409	75	140	25	97	19		1			3	3	7
Lille Hedinge..	1010	8		539	75	135	15	122	12		1					6
Havnelev	804	6		573	83	200	24	166	20		1					6 valg

*) 1947.

Da blev der sagt i øverste byendes selskab: »Lad vos ta og gaa nær og gøre ded av med dom«. Og saa brød øverste selskab ind i nederste selskab. Der stod en kamp, som man aldrig havde kendt mage til, og som den 88-aarige spillemand endnu med gru fortæller om, hvorvel han har været med til en del. Lysene sluktes. Stoleben og stave suste. Pigerne græd. De overfaldne sejrede vist. — De slagne vaskede blodet af. Spillemanden sov ikke roligt den nat. Tidlig om morgenen gik han til gildesgaarden, kampstedet. — Gudskelov, der var ingen dræbt. Men »dusker af haar« med kød ved laa der paa gaardspladsen.

Efter denne udladning kom udskiftningen, som havde været paa tale, men var tilbageholdt, siden i 40'erne.

Saa faldt fællesskabet for fremskridtet, indledet af en danselærer.

Paa Stevns slaar festglæden en imøde, bagved nutidens velnærede trænge stræv, stærkere end de fleste andre steder. Dens højeste, mest kulturfæstede udtryk findes ved majbænken, eller som det siges »madbænken«. Det er majtræet omgivet af stene. Bylavets og ungdommens samlingssted.

Nu er træet borte. Der er rejst en flagstang og bygget et fodstykke af sten til den.

En rigtig tanke ligger der i denne oversættelse. Træet var udtryk for folket — et nationalt mærke som flaget.

Majtræet, midsommertræet eller majstangen fin-

des i samlede grupper af byer paa Østlolland, paa de sydfynske øer og paa Nordstevns.

Sydstevns synes ikke at kende disse træer.

Det giver en forskel saa stærk, at den trænger igennem ogsaa i nutidskulturen, hvor der stadig regnes med et Nordstevns og et Sydstevns.

Sydligst har jeg truffet minder om madbænken i Barup omtrent midtvejs paa landet.

Der var en madbænkpil. Men ingen fest knyttet til den. Og bylavet samlede ikke særligt her, og oldermanden skiftede ved mortensdag ved novembertid engang, som det kunne falde sig. Saa meget ved den 94-aarige bymand. Lidet fæstnet har skiken været.

I Strøby, Varpelev, Magleby og Klippinge var der majbænk.

I Strøby, Stevns nordligste by, stod for henved 40 aar siden en poppel med store sten tæt udenom, hvor nu flagstangen staar (nær kroen).

Der samlede bymændene. Men byhorn huskes ikke at være brugt. Byen menes at være for stor?

St hansdag smykkede ungdommen madbænk-pilen med krans og lagde græstørv mellem stene. Saa gik de unge rundt om det smykkede træ.

Eller der blev strøet sand om stenene. Bagefter var der dans. Ikke om træet og ikke i en gaard, men ude paa marken. Ved Avlebjerggaard huskes det, at de dansede paa grønjorden. Udenom dansepladsen var der sat stolper i jorden, og pigerne bragte lagener, som blev hængt udenom stolperne, saaledes at stedet var hegnet. Og saa gik dansen,

det var ikke netop St hansdag, men en gang i »den bedste sommer« -- en midsommerfest.

I Varpelev skete det noget lignende, men mere udformet i skikken. Her fandtes den smukkeste midsommerfest, jeg nogensteds har hørt om.

Men der siges ikke, at madbænken var samlingsstedet for bylavet. Mændene samlede ikke her saa meget som mange andre steder. Det meste, lavet gik ud paa, var »at enne«, det vil sige at genkende sit kvæg, naar det søndag formiddag blev drevet sammen ude fra enghaven, hvor hver bonde kun maatte have visse stykker kvæg. At overtræde vedtægten kostede brændevin. Derfor »tød« man i byhornet og samledes, naar man skulle »enne«.

Præsteembederne var store og slutembeder. 1870 havde Herfølge-S og Magleby-H over 9000 kr i nettoindtægt, Store Hedinge, Fakse og Lyderslev-F over 8000 kr. Kun Valløby-T og Enderslev-V var smaa embeder. Siden reformationen er ingen præst forflyttet fra Store Hedinge, fra Fakse er ingen præst forflyttet siden 1544.

Altergæsternes antal har været stigende i Fakse herred, nedadgaaende i de to øvrige herreder.

Under ledelse af gudsforvalter *Christov*, Jættehøj ved Gisselfeld, blev der i 1920—30erne holdt aarligt IM's forhandlingsmøde paa Jættehøj, og et udvalg, hvor pastor *G. Münster*, Dalby, var en af de ledende, ordnede kirkeueger hvert aar i omtrent alle provstiets pastorater.

Menighedsraadene 1950:

Fakse herred: 7 IM, 20 gr, 12 soc, 48 u p.
(1930: 13 IM, 23 gr, 9 soc, 42 u p).
(Vemmetofte ikke medregnet).
Bjeverskov herred: 8 IM, 16 gr, 11 soc, 42 u p.
(1930: 7 IM, 15 gr, 2 soc, 53 u p).
Stevns herred: 8 IM, 20 gr, 7 soc, 44 u p.
(1930: 2 IM, 29 n gr, 5 soc, 40 u p).

Altergangsprocenten:

Fakse herred: 1891: 68, 1926: 28, 1949: 36.
Bjeverskov herred: 1891: 62, 1926: 25, 1949: 20.
Stevns herred: 1891: 75, 1926: 29, 1949: 21.

Politisk er formanden for kommunalbestyrelsen Socialdemokrat i Fakse, Hylleholt, Spjellerup-S, Lidemark-B, Herfølge, Enderslev-V, Strøby. Radikal i Bjeverskov, Volderslev-G, Magleby. Konservativ i Haarlev-H, Højerup. Venstre i Dalby-T, Ulsø, Alslev, Kongsted, Roholte, Sædder, Valløby-T, Store Hedinge landsogn, Varpelev, Hellested, Lille Hedinge. U p eller bf i Karise, Vemmetofte, Ø Egede, Store Hedinge, Holtug, Lyderslev, Frøselev, Havnelev.

Provster

(Fakse herred var selvstændigt provsti 1856—62 og 1894—95)

10. febr 1842—21. juli 1850: **O. J. Freuchen**, Fakse.

21. juli 1850—22. marts 56: **J. T. Neergaard**, Fakse.

Fakse herred alene:

22. marts 1856—3. marts 62: **J. T. Neergaard**, Fakse.

Bjeverskov-Stevns herreder:

22. marts 1856—21. aug 65: **H. P. J. Storm**, Herfølge-S.

Fakse-Bjeverskov-Stevns herreder:

3. marts 1862—21. aug 65: **H. P. J. Storm**, Herfølge-S.

22. aug 1865—5. juni 90: **T. Thaning**, Hellested.

22. aug 1890—26. aug 95: **V. E. Esmann**, Hellested (1. juni 1894—16. aug 95: Bjeverskov-Stevns herred alene).

26. aug 1895—15. aug 1922: **E. L. Oksen**, Hylleholt, fl t Herfølge (provst Fakse herred alene 1. juni 1894—16. aug 95).

2. marts 1923—8. nov 28: **P. V. Petersen**, Karise-A.

25. jan 1929—19. sept 41: **N. P. Alsbo**, Højerup.
3. nov 41: **C. J. Boesen**, Karise-A.

Fakse herred

FAKSE

Fakse sogn, 3504 ha, er naturskønt og skovrigt, med vide udsigter over det frodige land der med bakker og dale, marker og skove sænker sig mod Fakse bugt. Midt i sognet ligger det 76 m høje kalkbjerg, som allerede i middelalderen blev udnyttet til bygningsmaterialer (kalksten); efter at havnen ved Fakse ladeplads blev anlagt 1864, har der her udviklet sig en stor industri. Det høje landskab gennemskæres af den smukke Fakse aa-dal. Fakse er en købstadlignende by, præget af det store kalkbrud, desuden byerne Tokkerup, Værløse, Ebbeskov, Rejnskov, Jyderup, Tystrup, Skibberup, Hovby, Hg Rosendal, Amtssygehus. (Ved Hovby har der været en hellig kilde.)

Det kirkelige liv. 1822—41 var den kraftige og myndige provst *H. P. Barfod* sp i Fakse. Han var rationalist, og »røgtede med stren-

geste nøjagtighed enhver af sine embedsgeringer, han var en begavet, men ikke aandrig taler« (BDG I, 144), havde været sp og seminarieforsøger i Lyngby, Djursland, ialt havde han 14 børn, 5 af hans sønner blev præster, 3 af dem var hjpr her (se L Lyngby-Ø). Han prægede kirkelivet. Mynster omtaler »nogle hellige fra F sogn, mest vævere, der holdt forsamlinger hver søndag her og i Tcksværd og i Snese«. Den ledende blandt de vakte lægfolk var smed *Jørgen Isaksen*, en alvorlig og betænksom mand, som søgte til kirke hos Willemoes i Herfølge, og han fik *Niels Jensen* (Post) (se Rønnebæk) og *Jakob Fisker*, Bisserup, til at komme og holde møder. Han var grebet af Grundtvig og havde en del forbindelse med vækkelsen paa Holsteinborg-egnen. Provsterne *Freuchen* og *Neergaard* havde begge egr til deres embedsgeramen. Kirkegangen var god i provst *Neergaards* tid, men den lille vækkelse i 40'erne

svandt hen. — Pastor *Møller* var en virksom præst. I disse aar skiftede Fakse præg. Industrien ved kalkværket voksede, og der opstod modsætninger mellem den arbejderprægede by og landsognet. Befolkningen blev politisk vakt. Pastor *Riemann* var en af egnens førende grundtvigske præster. Han samlede ikke faa i kirke og til foredrag, men kirkelivet var svindende, selv om der i kirken stadig var en trofast kreds. Pastor *O. Bertelsen* skriver: »Fakse var et vanskeligt sted at være præst. Der var en stadig spænding mellem by- og landbefolkning, som havde meget forskellige interesser. Det var derfor altid svært at samle i det sogn. Dertil kom de stærke politiske modsætninger. (Stau-nings valgkreds), som til tider kunne medføre en bitterhed, som var svær at overvinde. De fleste arbejdere kom mig venligt i møde, men kun faa af dem kom i kirke. Kirkegan-gen var ikke god, man sagde, at der var tradition for ikke at gaa i kirke her. Det kirke-lige liv var svagt. Der var et lille IMsmf, som i den første tid var polemisk anlagt mod anderledes tænkende. 1924 blev der ansat en IMs anden præst i Store Hedinge, som kreden i Fakse støttede, og som regelmæssigt skulle prædike i Fakse. Men arbejdet lykkedes ikke og ophørte efter kort tids forløb for Faksens vedkommende. I de senere aar hørte IM til mine trofaste kirkegængere og stod meget velvilligt. Af bevidste grundtvigianere var der kun faa. Det var let at samle unge piger i pgd, vanskeligere at samle unge mænd. Befolkningen var velvillig, men som helhed meget ligegyldige over for kirken.»

Fakse menighedsraad har optaget idéen med venskabsbyer, og der er etableret forbindelse med Kävlinge menighedsraad i Skaane, og der udveksles gensidige besøg til glæde for begge parterne.

Hylleholt sogn udskiltes 1879.

1922 oplyses: Kkg ret ringe, ikke meget bevidst kirkeligt liv, 1934: Kkg 3 pct, almindelige folkekirkelige forhold, lille IMkreds (brudmester Jensen), santalkreds, 1943: Kkg 3—4 pct, uden parti-præg, lille IMkreds (forvalter Clausen, Rosendal), ungdomsm, santalkreds, 1950: Kkg 3 pct, u p, IMkreds (20, bestyrer C. Andersen, Klostergaarden), santalkreds, mghbørnehøve i pgd, enkelte adventister med kapel i F, altergangsgudstj paa alderdomshjemmet, 3 mdl gudstjenester paa amtssygehuset.

Fakse kirke er anselig, højtliggende, skænket 1492 til universitetet af kong Hans. Kirken er opført c 1450 (af en tidligere romansk kirke er der rester) af kridsten og munkesten, har 5 krydshvælvinger, deraf en i koret, anseligt taarn, her vaabenhus, sakristi, stor tilbygning mod nord, yngst er tilbygningen ved sakristiets vestside med herskabsstol. Under en restauration 1870 afdækkes kalkmalerier. Altertavle fra 1717 af H. Krook (nadveren). Meget smukt udskaaret prædikestol fra c 1600, romansk font. Sengotisk krucifix med Johannes og Maria. Epitafier og mindetavler. 350 sd. Mackeprang: Døbefonte, s 25,49,51,102—03.

Ved Hovby har der været en hellig kilde (med Sct Hans markeder).

Altergæster. 1891: 1532, 1922: 500, 1934: 1051, 1942: 900, 1949: 800.

Folketal: 1850: 2664 (incl Hylleholt), 1901: 3305, 1921: 3590, 1950: 3610 (deraf 1966 i F by).

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 8 u p (gr), 1934: 1 IM,

3 gr, 4 soc, 3 u p, 1949: Valg: 6 soc, 1 rad, 1 kons, 1 venstre.

Kommunevalg: 1943: Soc 1073 (6), rad 77 (0), kons 196 (1), u p 252 (2), borgerl 85 (0), 1950: Soc 1036 (5), rad 58 (0), kons 213 (1), venstre 325 (2), rf 166 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 596 byg, b) 83 hvede, d) 700 kr, e) 60 td ld. — 1870: Regul 5304 kr, netto 8856 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 2. kl.

Pgd optørt 1842.

22. 16. jan 1842—15. april 50 (sp Magleby, Møn 27. april 26): Provst **Ole Johan Freuchen**, * 7. aug 94 Skørtinge, Falster. Forældre: Forpagter Niels F og Anna Elisabeth Nissen. Stud Schouboes institut 11, c april 16 (egr), lærer for prins Frederik (Fr. VII), provst her 10. febr 42, r af Dbg 45, † 15. april 50. ~¹ 30. juni 26 Johanne Frederikke Emilie Petersen, * 27. juli 00 Frberg, † 10. jan 28. Forældre: Slotsgartner ved Frberg have Peter P og Maren Weidemann. ~² 9. sept 29 Petrine Caroline Uldall, * 17. juli 02 Kbhvn, † 29. marts 73. Forældre: Major, land- og søkrigskommisær Hans Frederik U og Anna Marie Dorothea Købke. — Søn: Højby. 2. hustrus søster ~ Gede, Lindelse.

Provst F var en betydelig præst, som Mynster satte pris paa. Han var en udmærket prædikant og en lærd mand, præget af de aar han var ved hoffet. Han fik pgd udskiftet, og haven udvidet, og pgd byggede han »meget anselig, bekvem og smuk« (Mynster, 1845). Hans søn var den kendte professor i landmaaling P. P. F. — Mynster omtaler hans prædiken 1845 som »god, fornuftig og kristelig, i en jævn tone, foredraget frit og godt, katekisationen meget god; den store kirke fuld af mennesker« (M I, 189).

23. 19. juni 1850—7. febr 73 (sp Hillerød-NH 13. juli 39): Provst **Johan Thomas Neergaard**, * 23. febr 94 Østergaard, Mern. Forældre: Proprietær Niels Peter N og Johanne Margrethe Møller. Stud Schouboes institut 11, c juli 15 (egr), lærer Brgdsk K, sp Sjelle-S 7. aug 22, sp Udesundby (Frssund)-O 31. dec 30, provst Horns-Ølstykke-Lynges Erborg herr 31. dec 30, provst her 21. juli 50 (for Fakse herr alene 22. marts 56), afsk som provst 3. marts 62, r af Dbg 42, Dbm 72 ved sit 50 aars jubilæum, afsk 7. febr 73, † 29. okt 77. ~ 26. okt 22 Juliane Elisa Ponsaing, * 6. maj 97 Kbhvn, † 14. dec 71. Forældre: Major i det borgerlige infanteri, silke- og klædehdlr Johan Georg Jac. P og Ane Christine Wickelsø. — Søn: Nordrup-F. Døtre ~ Esmann, Hellested. Hustrus søster ~ Pingel, Dover-V.

Provst N var skolekammerat og ven med forgængerens, og begge var habile teologer og Mynsters disciple, præget af guldalderkulturen, belæste og levende personligheder, dygtige embedsmænd. Mynster satte N højt og glædede sig over den gode kirkegang hos N. Kirken var aldeles stopfyldt, da Mynster var paa visitats her 1853. N's prædiken karakteriseredes som: »ret god og kristelig, men noget kold og uden ret tankeudvikling. Foredraget frit, men ikke varmt. Katekisationen med udmærket klarhed og kraft, men for meget i skoletonen« (M I, 189). Mynster betegnede engang samværet med N som »et glædeligt møde« (M II, 17).

N var medl af amtsraadet i Frborg amt 42—50, han udgav et par lejlighedstaler.

Hjælpepræst hos provst Neergaard

1851—56: H. S. V. Finsen, se Veterslev-H.

1863—65: V. E. Esmann, se Hellested.

24. 15. sept 1873—24. juli 95 (sp Haarby 14. juli 65): **Daniel Christian Møller**, * 20. sept 16 Kbhvn. Forældre: Apoteker paa Vesterbro Niels M og Martha Cathrine Sorterup (~² apoteker, assessor, pharm Anders Madsen). Stud priv 33, c maj 39 (I), lærer Det kgl Blindinstitut 41, sp Frederikshavn 4. jan 48, sp Vonsbæk 11. febr 51, sp Hoptrup 12. okt 61, afsat af tyskerne 28. okt 64, afsk 24. juli 95, r af Dbg 57, † 3. aug 04. ~ 27. juni 49 Henriette Elise Caroline Vilhelmine Dehnfeldt, * 29. dec 26 Augustenborg, † 26. jan 59. Forældre: Sergent og fægtemester, senere skovfoged Lorentz D og Christine Georgine Hübé. — Fætre: Scrtterup, K Stillinge og Tornøe, Veggerslev-V.

Medstifter og kasserer Haderslev bibelselskab 52, stænderdeputeret for Slesvigs kirkelige valgdistrikt 54—59, medred Slesvigs stændertidende 56—57, BM Slesvig stifts bibelselskab 58—64.

Skrev nogle (anonyme) artikler i Teol tidsskr og udgav L. F. Luplaus prædikener 46.

25. 25. nov 1895—30. sept 1922 (sp Nr Nebel-L 19. jan 86): **Peter Jerndorf Storm Riemann**, * 15. juni 48 Odense. Forældre: Possementmager Frederik Edvard R og Christiane Severine Storm. Stud Odense 66, c 72² (I), højskolelærer Askov, do Emdrupborg højskole, hjpr Aaker 3. juli 76, rkp Sdr Omme-Hoven 10. sept 77, sp Lem-Ø 18. maj 80, afsk 30. sept 22, r af Dbg 22, † 26. april 28. ~ 30. juli 76 Kirstine Ketelsen, * 2. aug 56 Kbhvn, † 13. aug 86. Forældre: Klokker ved Vartov, fh detailhldr Carsten K og Marie Andersen. ~² 23. maj 88 Ane Marie Henriette Engberg, * 23. april 60 Hemmet, † 17. juni 01. Faderen: Sp Store Tostrup-U, † 77, se der. ~³ 30. juli 02 hendes søster Eva Magdalene Engberg, * 17. maj 64 Hemmet, † 6. dec 49. — Søn: Lindknud. 2. hustrus brødre: Mosbjerg-B og Hundslund. Brodersøn: Gunner Engberg, Strynø.

Underskrev den lille Askov-adresse, fmd Løwenthals mission 1901—26.

Udg: 77: 4 prædikener, 88: Om den kirkelige anskuelse, medudg Nytaarsgave fra Askov, og Nordisk højskoleblad 74. Skrev talrige artikler (Højskolebl, Tidens strøm, Annekset, Nordisk maanedsskrift, Dsk Kirketidende m m). Førte 92 i Aarhus-bladet »Demokraten« en forhandling om kristendom og socialisme, blev medarbejder ved Fernando Linderbergs blad »Programmet«. Medstifter af »Højskolebladet«.

Pastor R's søn, pastor Peter Riemann, Lindknud, skriver bl a:

Min farfar var indvandret tysk possementmager; hans moder degnedatter fra Gudme paa Fyn. Den tyske afstamning blev hurtigt glemt. Naar far og hans brødre gik paa togt mod brændenælderne i den hjemlige have i Odense, var det altid »tyskere«, de mejede ned. I opvæksten prægedes han stærkt af den grundtvigske præst Ludvig Helveg ved hospitalskirken. Som student i Kbhvn søgte han til Vartov, hvor Grundtvig endnu virkede. Dette afgjorde hans aandelige indstilling og prægede hans liv, da han efter embedseksamen i 4 aar var højskolelærer og senere hans forkyndelse. Han forstod, at det er en uom-

gængelig betingelse, at en kristen forkyndelse har udspring i folk og fædreland. Talrige folkelige foredrag holdt han i Vestjylland og paa Liselund. Han var altid grundigt forberedt; vidste at det ikke er nok at have aanden, der skal »kundskab« til, særlig af historisk art, og hans medfødte poetiske sans hjalp med tolkningen. — Sin prædikenforberedelse drev han med omhu. Lørdag eftermiddag var den vestlige del af pgdshaven spærret for os børn; saa skulle far »tænke«. — En stærk aandelig blufærdighed var karakteristisk for ham. Jeg har ikke været konfirmand hos ham og mindes ikke, at han nogensinde har talt til mig om kristendom. Uden tvivl var han ogsaa mere prædikant end sjælesørger. Men han havde let ved at omgaas folk. Og kom til dem — altid til fods. Det store Fakse sogn har han mange gange vandret igennem med stok i haand. Et af mine tidligste barndomsindtryk er synet af far hvid af sne fra hat til støvler i døren til dagligstuen, hvor vi børn laa paa gulvet og legede. — Sit mangleaarige arbejde som formand for Porto Novo drev han ud fra synet paa det folkelige som forudsætning for det kristelige. Kun hvis inderne vedblev at være indere, kunne kristendommen gribe dem stærkt og varigt.

I fars levende folkelige og kristelige aand bundede ogsaa hans arbejde for missionen i Indien, og det er maaske det, som vil bevare hans minde længst, naar engang de sidste er gaaet bort af dem, som personligt har hørt ham. Da missionær Edvard Løventhal 1872 drog til Indien, var det ikke som udsending fra DMS, men han havde bag sig en del jævne kristne, mest Grundtvigs folk, som kunne dele hans missionssyn. Det gjaldt om at lade det folk, hvor man missionerede, beholde sin folkelige ejendommelighed; missionærerne maatte leve sig ind i folkets historie, sind, væsen og sprog og ikke stræbe at gøre inderne til europæere. Da Løventhals afløser, missionær Anne Marie Petersen var hjemme 1926, opstod der stridigheder inden for missionen og far traadte tilbage fra forretningsudvalget

Hans gravsten i Fakse er rejst af »venner i Fakse og Nr Nebel sogne«.

H. Rabjerg: Sdr Lem kirke, s 149 f, Nekrologer i pressen.

26. 26. jan 1923—16. marts 43 (sp Flemløse 31. aug 17): **Olaf Bertelsen**, * 9. sept 74 Kirke Helsing. Faderen: Provst Sct Olai k, Helsingør, † 02, se der. Stud Helsingør 96, landmand 90—94, c 04² (h), højskolelærer Ollerup, 2. ord kat Vor Frue k, Kbhvn 14. marts 07, sp Vammen-L-B 7. jan 11, afsk 16. marts 43, r af Dbg 43. ~ 7. nov 12 Margrethe von Holstein, * 6. maj 80 Tikøb. Forældre: Proprietær Carl Johan Emil Nicolai von H og Elisabeth Sophia Bøgh. — Søn: Nr Vium-H.

Hjælpepræst hos pastor Bertelsen

1941—42: M. F. Nørgaard, se danske præster i Syd-slesvig.

27. 27. aug 1943 (sp Skamby 19. nov 35): **Gustav Jørgensen**, * 12. april 94 Rolfsted. Forældre: Mejeribestyrelse Jørgen J og Petrea Pedersen. Højskolelærer Vejlbj og friskolelærer Aarslev 19—27. Stud Akad kursus 30, c

35² (h₂). ~ 22. maj 20 Nanna Marie Thulesen, * 25. maj 95 Farup, Lejrskov. Forældre: Gdjr Henrik Ravn T og Idun Knudsen. — Søn: Hjør Tølløse.

Fmd frihedsraadet i Fakse distrikt.

Hjælpepræst hos pastor Jørgensen

1. april 1950—1. juli 51: **J. H. Jørgensen**, fl t hjør Tølløse, se der. (Søn af pastor J.).

9. juli 1951: **Immanuel Etzerodt**, * 20. marts 23 Maarup, Nødager. Forældre: Arbmcd Carl August E og Inger Kirstine Kristensen. Stud Rungsted 43, c Aarhus dec 50 (h-73). ~ 17. juli 51 sygeplejerske Irngard Petersen, * 28. sept 27 Haderslev. Forældre: Fabrikant Jens Joost P og Frieda Gertrud Marie Saggau.

Kaldskapellan

(Oprettet 16. dec 1865, nedlagt 13. nov 79, da sp Hylleholt oprettedes)

1. 16. dec 1865—18. april 74 (hjør her 27. nov 63): **V. A. Esmann**, fl t Sdr Højrup-Aa, se Hellested.

2. 23. jan 1875—26. nov 77 (hjør Rudkøbing-S 26. nov 70): **P. H. B. Baumann**, fl t Store Magleby, Amager, se der.

Litt: H. F. Rørdam i Khst saml 4. r I, 195 og 702 f, Østsjæll aarb VIII, 1908, s 37, C. Borre Larsen i Hist aarb f Præstø amt 1919.

HYLLEHOLT

(Udskilt fra Fakse 13. nov 1879)

Hylleholt sogn, 1611 ha, langs Fakse bugt, er meget naturskønt, overvejende fladt, megen skov, præges af byen *Fakse ladeplass* (1600 indb) med udskibningshavn for Fakse kalkværk, jernbanestation, mange sommerpensionater osv. Stort badeliv om sommeren. Yndet udflygtssted. Sømandshjem, sanatorium. Desuden byerne Kissendrup, Store og Lille Faurby, Vibede, Fuglsang, Vallebo, Strandhoved, Lille Elmue.

Det kirkelige liv. Se oversigterne foran. Provst *Oksen* kaldedes hertil efter indstilling af lensgreve *Moltke*, Bregentved, hvor O havde været huslærer. Han prægede kirkelivet med sin myndige personlighed, han var i flere aar sogneraadsmcdl. Han var højkirkelig og af den gamle embedsmandstype. Pastor, dr *O. Jensen* var en lærd mand, som stod befolkningen mere fjernt; i pastor *Hjorths* tid voksede et jævnt og sundt menighedsliv frem, mange møder og en del arbejde. Kirkegangen var forholdsvis god. Sømandshjemmet indviedes 1920 og bruges som mh. Der er gode forhold, en IMkreds lededes i flere aar af godsforvalter *Juulsgaard* († 43), 1943—47 holdtes Nyborgmødet her under stor tilslutning.

1914: Kkg nogenlunde, alle retninger, sekterne uddøende, virksom IMkreds, 1922: God kkg, lille IMsmf (25), KFUK m m, 1938: Kkg 6—7 pct, gode forhold, men mange ligegyldige, god menighedskreds, ungdomsm, YM-kredse, 1950: Kkg 5 pct, god mghkreds, møder for unge, bibelkredse, 3 YMKredse, kirkeblad, mghsmf (20, sp), børnegudstj, enkelte adventister.

Hylleholt kirke, indviet 9. sept 1878, arkitekt Zeltner, er opført af Vemmetofte kloster og lensgreve *Moltke*, Bregentved, i engelsk-gotisk stil, bestaar af skib med spir, kor og taarn ottekantet over bygning og højt, slankt spir. Hvælvet. Altertavle af C. C. Andersen (Jesus og den kananæiske kvinde), egetræsprædikstol, granitfont, marmor-portrætrelief af grev F. Moltke. 340 sd. Hovedrestaur 1951.

Altergæster: 1891: 785, 1922: 550, 1934: 800, 1949: 1100. Folketal: 1901: 1742, 1921: 2073, 1950: 2303.

Menighedsraad: 1914: 1 gr, 1 IM, 2 u p, 1926: 2 IM, 6 u p, 1938: 2 IM, 3 soc, 3 u p, 1949: 4 soc, 4 andre. Kommunevalg: 1943: Soc 611 (5), borgerl 453 (4), 1950: Soc 587 (5), rad 109 (0), borgerl 273 (2), landbol 182 (2).

Sognepræst

(Siden 1913: 2. kl. Anselig pgd opført 1878)

1. 13. nov 1879—29. april 1902: Provst **E. L. Oksen**, provst her 1. juni 94, fl t Herfølge, se der.

2. 3. juli 1902—8. dec 13 (sp Bloustrød-L 17. maj 94—30. marts 96): Dr phil **Ole Jensen**, * 20. aug 46 Kysing, Saksild. Forældre: Gdjr sogneraadsmcd Rasmus J og Birthe Kirstine Olsen. Stud Aarhus 66, c 73-1 (I), huslærer Hvedstrup pgd, studierejser i udlandet, rkp Katrup-Ø-T 19. okt 80 (var 84 udnævnt til sp Aarestrup-H, men resignerede), sp Skjolde 19. marts 85, i Italien 96—97 og 00, afsk 8. dec 13, † 6. febr 21. ~ 6. okt 76 Abelone Maria Møller, * 30. april 55 Timring, † 16. aug 22. Forældre: Møller, gdjr Mads J og Abelone Marie Hansen Bank. — Fættre: Sejersen, Hedensted-SD og Rasmussen, Hunstrup-Ø.

Blev 1902 dr phil i Rostock (Der engelske Peterfennig und die Lehensteuer aus England und Irland an den Papststuhl im Mittelalter).

Udg: 80: G. P. Caraffa og de religiøse strømninger i Italien paa hans tid, 16: Otto Møllers liv og grundtanker. Skrev talrige afhandlinger (særligt om Englands khst), prædikener m m.

3. 6. april 1914—16. aug 37 (sp Østrup 17. juli 09): **Simon Christian Thomsen Hjorth**, * 10. april 71 Odense. Forældre: Sparekassedirektør, grosserer Georg H og Augusta Meyling. Stud Odense 89, c 96² (h₁), huslærer, studierejse til Paris 98—99, lærer for prins Gustav 99, lærer og insp Horsens latinskoles forberedelsesskole 01, rkp Vissenbjerg 15. nov 04, afsk 16. aug 37 (var 20—21 kst sp Skærbæk). ~¹ 16. maj 02 Ellen Hamner, * 16. nov 75 Esbønderup, † 17. juli 27. Forældre: Kaptajn Frits Harald H og Anna Sophie Lemvig. ~² 7. jan 29 Harriet Christiane Margr. Walsøe, * 16. sept 74. (~¹ 04 telegrafing, cand polyt Carl Emil Krarup (1872—1909)). Forældre: Assurandør Napoleon W og Anna Kirstine Nielsen.

Sekretær Almindeligg dansk hjælpeforening.

4. 8. jan 1938 (sp Herslev-G 29. dec 23): **Aage Rasmussen**, * 26. sept 92 Aalborg. Forældre: Lektor Knud Jensen R og Agathe Kirstine Brønnum. Stud Aalborg 10, c 16² (h₂), sekretær KFUM's soldaterhjem 16—18, uord medhj Aldersro k, Kbhvn, sp Hjørdemaal 6. maj 19. ~ 4. juli 19 Astrid Backhaus, * 31. okt 96 Esbjerg. Forældre: Grosserer August Hansen B og Sophie Hansen. — Broder: Rkp Tønder-sp Udbjerg.

Kredsfmd Sudanmissionen, medlem af Udv for samarbejde mellem præster og læger i Roskilde stift 48.

Litt: Om kirken: Ill tid 1878, s 486.

SPJELLERUP—SMERUP

Spjellerup-Smerup sogne, 612 og 1274 ha, er frugtbare, fladt, nogen skov i Sm sogn (i Stevns herred), langs Fakse bugt. Byerne: Spj, Sm, Store Torøje (med landets ældste landsbyskole fra 1719), Lille Torøje.

Det kirkelige liv. J. P. Mynster var sp her 1801—11, indstillet af lensgreve Moltke, Bregentved, hvor M havde været huslærer. Mynster kom hertil, ensom og ugift, uden større lyst til præstegerningen, religiøst uafklaret, troede knapt paa den historiske kristendoms sandhed; han opfattede snarest de bibelske beretninger som poetisk iklædning af værdifulde sandheder. Han førtes ind i en gæringsperiode, der naaede sin foreløbige slutning, da han 1803 i S pgd oplevede det gennembrud, som efter hans eget udsagn blev vendepunktet i hans liv. Han sad en sommeraften og læste et skrift af Jacobi og fyldtes pludseligt af en urokkelig overbevisning om, at det i alle ting gjaldt at lyde samvittighedens røst og »ganske uden forbehold bøje sig for Guds vilje«. I den følgende tid studerede han bibelen og Luther og naaede til tro paa bibelens sandhed og afviste baade rationalismen og romantikkens skriftforstaaelse. Hans standpunkt ligger afklaret i hans »Spjellerup-prædikener« (I, 1810, II, 1815), der kendetegnes ved deres apologetiske tendens. Han havde nu fundet et stade for livet. Han udvidede sine kundskaber ved megen læsning, fremtraadte som forfatter af anmeldelser, og 1806 kritiserede han P. O. Boisens liturgi-forslag, 1810 talte han ved stiftslandemodet »Om den konst at prædike«. Megen oplivelse fik han af besøg af Kamma Rahbek (en ø i haven kaldtes Kamma Rahbeks) og af sine samvær med provst, dr Engelbreth i Lyderslev, Vemmetofte bibliotek besøgte han flittigt. Københavns bombardement 1807 greb ham dybt. — Pudsigt nok blev han beskikket som skattekommissær i Fakse herred, men rejserne for skattevæsenet holdt han ikke af.

Mynster befandt sig næppe godt i S. 1806 søgte han forgæves til Gentofte. Han skriver (M levned, s 180): »Jeg var forlængst blevet keed af mit spjellerup'ske liv. Mine menigheder bestode med undtagelse af to møllere, kun af bønder, og skønt kirkeforsømmelse endnu ikke var blevet saa almindeligt paa landet, som den siden blev, var de dog i religiøs henseende nedsunket i en ligegyldighed og dorskhed, som alle mine bestræbelser ikke formaaede at overvinde, og jeg var stundom nær ved at ønske, at de pietistiske bevægelser, som var begyndt paa enkelte steder i landet, maatte nærme sig min egn, for at conflicten selv kunne vække noget liv. I begyndelsen havde tonen i mine prædikener været noget nyt, og jeg fornåm dog mangen gang med glæde, at den gjorde indtryk. Nu var den blevet mine tilhørere noget sædvanligt, og jeg hørte næsten aldrig nogen genlyd deraf. Jeg havde virkelig megen kærlighed til bondestanden, men i disse aar forvandlede den kendeligen. De høje kornpriser bragte gaardmændene, fra hvem tonen i sognene blev givet an, velstand, men dermed ogsaa hovmod og lyst til lediggang, og tildels til svir... med

karlene fordærvedes pigerne, og uorden, ulydighed og trods blev almindelige. Den største by i annekset var fra gammel tid bekendt for slet tænkemaade. Nu tiltog ryggesløsheden, klammeri og slagsmaal saaledes, at jeg ofte betragtede det med dyb bekymring. Min bekymring var ogsaa over mig selv, idet jeg saare vel følte, at jeg ikke var ret vel skikket til at være landsbypræst. Jeg holdt afskedsprædiken 17. jan 1812, og skønt der var en smuk forsamling, havde jeg dog ventet flere, og mente deri at se et bevis paa, at skilsmisken dog ikke gik mine sognefolk saa meget til hjertet som mig selv. Vi forlod kirken i en meget alvorlig stemning«.

Mynsters levned, s 143 f, DBL 323—24, P. A. Rosenberg: S pgd i »Provinzen« 1904, s 7 f, Paul Nedergaard i Hjemmenes jul, 1943.

Da Mynster mange aar senere som biskop kom paa visitats hertil, bemærkede han intet om kirkelivet ud over, at der (1853) »kun var et par gaardmænd af Smerup til stede i den talrige forsamling«. 1837 sagde en bonde til Mynster, at Plum var en »stadspræst«, og Mynster fandt sin »gamle pgd i de bedste hænder«. Kirkelivet blev ikke stærkere under de følgende præster, venlighed men ligegyldighed har været det gennemgaaende præg, men der har været smaa trofaste kirkekedre, ringest har livet været i Smerup. Stevns frimenighed har haft nogen (dog stadigt aftagende) tilslutning, og 1885 blev der bygget fh i Spjellerup, senere tillige i Store Torøje og Lille Torøje.

Kirkegangen er efter egnens forhold ret god i Spj, noget ringere i Sm. En ung mand, Anders Chr. Andersen, Spj (»lille Anders«) ,† 1927, 23 aar gl, gjorde i sine sidste aar et usædvanligt smukt aandsbaaret missionsarbejde, især bl de unge. Det blev paaskønnet, men synes dog ikke at have sat dybe spor.

1904 oplyses: Ringe kkg, ikke megen kirkelig interesse, 10 fam til frimgh, 1922: Kkg ret god i Spj, ringe i Sm, intet særligt, 3 fh, 90 til frimgh, 1935: Kkg 8 og 5 pct, rolige forhold, 68 til frimgh, mange arbejdere, 1943: Kkg 8 og 2 pct, kirkeblad, 75 til frimgh, 1950: Kkg 10 og 5 pct, rolige forhold, 3 fh, ungdomsf, 64 til frimgh, kirkelivet uden retningspræg, velvillig befolkning.

Spjellerup kirke er romansk af Fakse-kalk og kridt, kun taarnet og en del af skibet er fra den oprindelige kirke. Skibet er i romansk tid udvidet med to sideskibe, forbundet med skibet ved arkader, der blev brudt gennem skibets mure. Sideskibene er senere i middelalderen revet ned sammen med det lille kor, og i stedet er skibet i 3 omgang blevet forøget mod øst og overhvalvet. Gotisk vaabenhus mod syd, kapel mod nord. Kvadre med relieffer. Altertavle fra c 1630 (F. L. Storch: Julenat), prædikestol fra c 1620, romansk font, sen-gotisk krucifixgruppe, 140 sd.

Danm kirker, Præstø amt, I, 493—50, Khst saml 5. r II, 598 f. Mackeprang, se 50—51, 102—03.

Smerup kirke er romansk, af kridtsten, kun skibets mure er bevarede, i gotisk tid forlænget mod vest, overhvalvet, koret ombygget til skibets bredde, taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. 1888 fandtes kalkmalerier. Altertavle fra 1640 (F. L. Storch: KVinderne ved grav), hvorover det oprindelige maleri af himmelfart og opstandelse. Prædikestol fra c 1625, romansk font. Mellem skib og kor et renæssancealtærværk med gotisk krucifixgruppe. 140 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 426—35, Mackeprang, se 77.

Altergæster: 1891: 385 og 616, 1926: 149 og 143, 1938: 192 og 147, 1949: 112 og 77.

Folketal: 1850: 454 og 752, 1901: 520 og 796, 1921: 468 og 742, 1950: 468 og 611.

Menighedsraad: Gennem alle aarene: U p. Kommunevalg: 1943: Soc 144 (3), rad 67 (1), kons 32 (0), venstre 148 (4), rf 47 (1), 1950: Soc 169 (3), rad 59 (1), kons 55 (1), venstre 147 (3), rf 44 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 306 byg, b) 39 rdl, 15 byg, d) 290 rdl, naturalier, e) 114 td ld. — 1870: Regul 3200 kr, netto 8268 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført c 1800. Om pgd se H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle præstegaarde, 1932, s 51.

1735—61 var Chr. Ostenfeld sp her, 1787—95 hans søn Peder Ostenfeld.

20. 7. juni 1833—27. jan 80 (sp Valløby-T 9. marts 32): **Peter Andreas Plum**, * 15. dec 97 Vordingborg. Forældre: Apoteker Anton Christopher Rohn P af Korsør-T og Johanne Cathrine Møller. Stud priv 18, c okt 24 (1-l-egr), adjunkt Mtrp 25, var kst hovedpræst og provst i Husum, Slesvig 50—51, r af Dbg 51, Dbm 76 ved sit 50 aars jubilæum, † 17. jan 80. ~ 12. maj 26 Anna Louise Heger, * 19. sept 99 Kbhvn, † 19. jan 33. Forældre: Kgl skuespiller Jens Stephan H og Ellen Maria Schmidt. — Søn: Prof, dr med Peter P. Dt ~ deptmchef C. F. Ricard, (Olfert Ricards fader). Farbroder: Biskop Fr. P. Hustrus farbroder: Biblioteker Carl Heger. Fastre: Kamma Rahbek og Christiane Øhlen-schlæger.

Pastor Plum var en anset og dygtig præst. Han var medlem af Præstø amtsraad (42) og suppleant (48) for Østifternes gejstlighed i det aldrig sammenkaldte »De erfarne mænds raad«. Pastor Plum var ivrig landmand. Han skrev i »Tidsskrift for landøkonomi VIII, 53—66 om frugtbargørelse af enge. Ogsaa skolen optog ham meget. I Dsk kirketid 1855, sp 761 f, findes et foredrag, som han holdt i Roskilde konvent om bønderbørns hjemmeundervisning. I stiftets synodalakt 1858 (s 91 f) har han skrevet om fraskiltelse.

Mynster omtaler hans prædiken 1837 som »meget god og vel gennemtænkt, foredraget frit og smagfuldt. Kirken aldeles opfyldt af mennesker; ungdommen svarede meget vel, hvilket saa meget mere fortjener at paaskønnes, som præsten hidtil kun har haft liden hjælp af sine skolelærere«. 1845: »Kirken i meget smuk stand. Kirkegaarden skal udvides. P's prædiken grundig, veludarbejdet, frit og godt foredrag, meget talrig forsamling«. 1853: »Prædiken vel forstandig, men slet ikke hjertelig. Talen er blevet jævner, stemmen svagere« (M 1, 186, E. S II, 686).

Hjælpepræst hos pastor Plum

1877—78: L. J. Jensen, se Lyngaa-S.

1878—79: M. C. F. Carøe, se Magleby, V Flakkebjerg herred.

21. 4. maj 1880—15. nov 1904 (sp Bregninge-B 5. juli 65): **Peter Frederik Julius Funder**, * 7. nov 23 i Sdr Onsild. Faderen: Sp i Storing-S-G, † 55, se der. Stud Aarhus 42, c nov 47 (1), hjpr Tamdrup 28. sept 49, sp Blære-E 8. nov 60, afsk 15. nov 04, † 16. okt 12. ~¹ 17. juni 51 Ingeborg Marie Charlotte Sophie Basse, * 17. juni 26 Hammel, † 16. nov 59. Faderen: Provst og sp i Tamdrup, † 68, se der. ~² 12. dec 61 Cathrine Sophie Vilhelmine Reedt, * 14. juni 36 Bisgaard, † 23. april 75. Forældre: Kammerherre, fideikommisbesidder Otto Arenfeldt R til Tamdrup-Bisgaard og Helga Magdalene Boisen af Vesterborg-B. ~³ 4. maj 81

Henriette Cathrine Magdalene Tronier, * 21. jan 40 Kbhvn, † 16. okt 12. Forældre: Overgraver Heinrich T og Margrethe Marie Marcussen.

Udg afskedsprædiken i Tamdrup 60.

22. 14. febr 1905—19. maj 30 (sp Ollerup-K 1. marts 99): **Hans Peter Pontoppidan**, * 23. sept 60 Fredericia. Faderen: Sp i Randers, † 79, se der, af Damsholte. Stud Randers 79, c 85² (hs), hjpr Horne 5. marts 86, sp Taarup-K-B 20. okt 86, sp Storvorde-S 11. nov 93, † 19. maj 30. ~ 11. maj 87 Dorothea Louise Schmidt, * 25. dec 63 Viborg, † 15. sept 40. Forældre: Justitiarius ved Viborg overret Jørgen Ludvig S og Betty Scphie Morville. — Brødre: Morten P, Stenløse-V og forfatteren Henrik P. Søster ~ Jespersen, Baarse-B.

Et par ord om sognepræst til Spjellerup-Smerup *H. P. Pontoppidan*: Jeg mener, at jeg har gode forudsætninger for at skrive nogle mindeord om pastor P. Jeg var kun en lille dreng, da han blev sognepræst i Spjellerup, hvor han, som bekendt, var til sin død. Han var præst dér i nøjagtigt 25 aar. Mit hjem laa kun et stenkast fra pgd, og min far havde gennem aarene en del kontakt med pastor P blandt andet som mangeaarig kirkevæрге. Senere fik jeg en personlig og stadig voksende forbindelse med pgd, først og fremmest med præsten. Og den forbindelse holdt til pastor P's død. Han vil altid staa for mig som en fin, nobel og rank personlighed. Han passede fuldkomment ind i den ramme, som Mynsters pgd, den store, gamle straaetkegaard med den gamle have, dannede om ham. Først husker jeg haven, hvis specielle særpræg var to ting: den lille bitte sø med lysthusøen i midten og de titusinder af eranthis, som i febr-marts dækkede hele haven, saa der ikke fandtes en plet, hvor man ikke traadte i gyldne perletæpper. Senere kom jeg indenfor. Og det var i hjemmet, i pgd, jeg fik det stærkeste, det klareste, det mest blivende indtryk af den mand. Pastor P skulle ses og opleves i sit hjem. Pgd var et ægte gammeldags kulturpræget hjem. De store stuer med deres fine bygge — skabt af den hustru han satte saa højt — var stille, fulde af en ro og balance, som man næsten kunne tage og føle paa. Skønt pastor P var ret temperamentsfuld og ejede lune og et let sarkastisk vid, var stilfærdig ro det, der prægede ham mest og det, hvormed han prægede dem, der kom ind i hans hjem ret snævre kreds. Det kendtes paa ham, at han havde rod i generationers præste- (og embedsmands)kultur. Han tilbragte en stor del af sin dag alene i sin stue syslende med sine bøger. Han havde ingen lærde ambitioner, men yndede især faglig læsning af almen art. Pgd prægedes ogsaa af forskellige betydelige mennesker — Pontoppidan'er, Ostenfeld'er o a — som havde familietilknytning til pastor P.

Naturligvis husker jeg ogsaa pastor P fra kirken. Sagnet var vel nok, hvad man kalder »tung« jord, og kirkegangen var ikke stor. Pastor P havde et behageligt velskolet organ, og man kan vist sige, at hans forkyndelse var en jævn og ren Luther-dom. Kirkelig partimand var han ikke. Hvad jeg bedst husker fra hans kirke, og hvad der dels bevidst og

dels ubevidst gjorde et aldrig glemt indtryk paa mig er den smukke — og man kunne fristes til at sige værdige — orden, hvormed han altid gjorde sin kirketjeneste. »Alt ske hos eder med orden«, det var pastor P's princip for en gudstjeneste. Og det gennemførte han med en smuk, naturlig og stilfærdig værdighed, der var ganske blottet for alt teatralisk og pastoralsk. I kirken som i hjemmet lyste det udefinerlige begreb »kultur« om ham.

Pastor P var vellidt af sine menigheder, gik en del rundt i sognet og samlede af og til nogle unge eller andre kredse i pgd eller i »hospitalet«. Men den jævne, bondefødt præsts intime og udnivellerende samliv med sognets folk var ham fremmed saavel som det moderne »moderaseri«. Han stod altid i ordets gode forstand lidt »over« sin menighed.

Pastor P fortjener et æresminde: Hans fine dannelse, hans rene hjerte og hans fine »orden« gjorde en betydelig indsats ved sin blotte tilstedeværelse. Ved ham blev Spjellerup pgd et fast midtpunkt, hvorfra der udgik lys. Det lys faldt ogsaa paa den, der i taknemligt og respekfuldt venskab skriver dette, og som kun ønsker at kalde sig

een, som var til stede og som husker.

23. 19. sept 1930 (dansk præst Berlin 29. nov 22, legationspræst): Laurids Peder Andersen Hedegaard, * 8. okt 91 Ikast. Forældre: Gdjr Niels Andersen H og Else Cathrine Laursen. Stud Silkeborg 12, c 19¹ (1), sp Vesterbølle 4. aug 19, r af Dbg 28. — Ugift.

VEMMETOFT

Vemmetofte sogn, 1295 ha, præges ganske af Vemmetofte kloster og hovedgaard (med en del bygninger for embedsmænd og arbejdere ved klosteret). Gaardens marker er omgivet af store skove, og sognet ligger langs Fakse bugt, frugtbart, ret fladt, naturskønt. I Dyrehaven ligger kirkegaarden.

Vemmetofte ejedes fra begyndelsen af 14. aarh og til 1694 af skiftende adelsslægter, sidst af slægterne Ulfeld og Rosenkrantz. 1694 købte dronning Charlotte Amalie godset, og ved fundats af 10. juni 1735 oprettedes det adelige jomfrukloster med en priorinde og 7 damer. Klosteret har nu en priorinde og 330 damer, der er inddelt i 6 afdelinger, som nyder aarlige hævninger af forskellige beløb, 11 af damerne i 1. og 2. afdeling har fri bolig og underhold paa klosteret. Klosters gods bestaar af gaardene V og Højstrup og store skove. Den anselige firlængede hovedbygning, af røde mursten med sandstensornamenter, er enkel og smuk, ombygget 1715—20 af prins Carl, der arvede den efter dronning Charlotte Amalie, hovedrestaureret 1907—09. Der er et stort bibliotek. Betydelig malerisamling. — Mange sjældne træer i parken.

Kirkelivet er uden retningspræg. Menigheden omfatter klostrets beboere og funktionærer og en del arbejdere. Der er gennem aarene holdt menigheds møder og ungdomsmøder i pgd og i skolen. Der var foruden den danske klosterpræst tillige en tysk klosterpræst 1735—90. Sognet hørte indtil klostrets oprettelse under Spjellerup. Nær ved V har der været et par hellige kilder.

Pastor O. Gyrling skriver (1944): Det kirkelige liv er præget af, at sognet ikke har nogen egentlig rodfæstet befolkning. Her er ingen bønder, ingen selvejere; næsten alle beboere er tilflyttere med forskellige menneskelige og kristelige forudsætninger. Klosterets damer skifter ofte, arbejderne paa den store avlsgaard næsten hvert halve aar. Der mangler følgelig kirkelig tradition. Klosteret er en verden for sig; kirken ligger godt gemt i dets stueetage, og befolkningen har ikke den følelse for den, som man normalt har overfor sin sognekirke. Sognets lidenhed bevirker, at der kun sjældent er kirkelige handlinger som daab, brudevielse og konfirmation, der kunne knytte det kirkelige baand. Der har ikke desto mindre altid været en trofast menighed i Vemmetofte; der er hørelyst, og der appelleres sjældent forgæves til beboernes offervilje overfor kirkelige og humane opgaver.

Blandt kendte slægter, der har tilknytning til V, kan nævnes slægten Lang (*Theodor Lang* var kantor og skolelærer her fra 1825 til sin død 1861) og lægeslægten Howitz (klosterforvalter, justitsraad *Daniel Christian Bonaventura Howitz*, † 1860).

1799—1847 var konsistorialraad C. A. Bjørn præst her, en brav og ualmindelig lærd mand, som skrev større afhandlinger om Davids salmer og oversatte dem rytmisk. Mynster fandt hans prædiken temmelig triviell. BDG oplyser, at »fedme i forbindelse med øjensvagthed og magelighed drog ham efterhaanden bort fra embedet og saa fra verden« (BDG, I, 208). Han oprettede flere legater. Pastor *Brasch* var Vemmetoftes ansete historiker. Fra de senere aar er *Chr. Richardt* og *Thordur Tomasson* de mest kendte. Provst *Schousbo* og pastor *Gyrling* var betydelige præster men svage mænd, da de kom hertil. — Præsteembedet har altid haft en særlig tiltrækning. Der er ikke menighedsraadsindstilling til dette embede.

Klosterkirken er indrettet af Thyge Brahe i den østlige hovedfløjs nederste etage, har lave hvælvinger, altertavle af Krock: Dømedag, prædikestol fra 1630, døbefonten har form som et bord med udskaaet træfod fra 1716. Herskabsstol med Thyge Brahes vaaben. Over døbefonten ses bag glas i udskaaet ramme en elfenbensgruppe: Korsfæstelsen. Prægtig daabskande, daabsfad, alterstager m m af forgyldt sølv fra c 1700. Messehagel fra 1715 med guldbroderier. En række nytest malerier af Krock, og mange ligkisteplader etc over klosterdamer.

Altergæster: 1872: 259, 1892: 116, 1902: 88, 1912: 209, 1922: 175, 1932: 200, 1942: 300, 1949: 318.

Folketal: 1850: 265, 1901: 257, 1921: 211, 1950: 196.

Intet menighedsraad.

Kommunevalg: Fællesliste, klosterforvalter V. Gjølup er kommunalstyrelsens formand, kantor V. Bitsch og klosterpræst S. Bøgh er kommunale revisorer. Vemmetofte er en ejendommelig kommune, da klosteret ejer hvert et hus og paa den maade er herre over, hvem der kommer til at bo i kommunen.

Klosterpræst

(Præsten lønnes af klosteret, omtrent som 1. kl, god brændstildeling, embedsbolig i vestre gaard-længe. Præsten er tilsynsførende med klosterbiblioteket).

9. 24. juli 1847—4. maj 86 (huslærer Bregentved 38—47): **Christian Henrik Brasch**, * 4. aug 11 Aalborg. Forældre: Sp i Lerup-T Hans Adam Frederik B, † 47, af Lerup-T og Karen Glahn. Stud Aalborg 30, c okt 35 (I), studierejse til Tyskland, Schweiz og Italien, r af Dbg 82, afsk 4. maj 86, † 28. maj 94. ~ 17. okt 48 lærerinde paa Bregentved Frederikke Wilhelmine Lovise Paap, * 2. maj 14 Kbhvn, † 5. april 52. Forældre: Kontorchef i finanskollegiet, senere amtsforvalter i Reinbeck, Lauenborg, Samuel Ludvig P og Hedvig Magdalene Frederikke Dorothea Fischer.

Medl af Det kgl danske selskab for fædrelandets historie og sprog 76. Ordrede det store hidtil urørte arkiv paa Vemmetofte og udgav en række meget smukt udstyrede skrifter: 59—63: Vemmetoftes historie som herregaard, slot og kloster I—III, 73: Gamle ejere af Bregentved 1382—1740, 79: Om R. Molesworths skrift: An account of Denmark as it was in the year 1692, 82: Det polske kongevalg 1674 m h t prins Georg af Danmark, 85: Griffenfelds kærlighed til Charlotte Amélie la Tremouille, 87: Nogle taler over arbdøde, 90: Prins Georg af Danmark i hans ægteskab med dronning Anna af Storbritannien. Flere lejlighedstaler.

For den unge jyske præstesøn åbnede der sig en helt ny verden, da han blev huslærer paa Bregentved. Han færdedes her og paa Lystrup og Gisselfeld og om vinteren i Kbhvn mellem adelen og diplomater og foretog flere store udenlandsrejser med sine elever.

Pastor B blev kaldet hertil paa forslag af lensgreve A. W. Moltke. Han dimitterede 1842 den senere udenrigsminister grev Fr. Moltke til universitetet. Som ung studerede han kirkeforhold i protestantiske og katolske lande. Hans pgd i Vemmetofte blev et stille studierens og tankens bo. Han blev tidligt enke-mand, og den ensomme mand levede i de skønne omgivelser og dyrkede med omhu sine studier. Han udgav den hidtil største historiske fremstilling af et dansk herresædes historie (Vemmetofte), og han gav gode bidrag til Bregentveds og Stevns historie. Han udgav sine omhyggelige og godt skrevne værker, bygget paa kildestudier i klostrets arkiv. De vidner om hans grundighed, forstandige skøn og kultiverede personlighed (DBL). Man kan spore nogen engelsk paavirkning i hans skrifter. Hele hans forfatterskab gik ud fra det milieu, hvori han levede. Paa klosteret var han meget afholdt, altid hjemme og rede til samtaler. (Aug. F. Schmidt: Hist aarb f Præstø amt, 1935, s 67—74, C. Bøggild Andersen i DBL IV, 27).

10. 11. aug 1886—18. dec 92 (sp Ørsted, Fyn, 16. okt 76): **Ernst Christian Richardt**, * 25. maj 31 Kbhvn. Forældre: Varemægler Andreas Emanuel R og Elisa Margrethe Christensen. Stud Brgdsk C 48, c 57' (h₂), huslærer hos grosserer Alfred Hage, rejse til Tyskland, Italien, Palæstina, Lilleasien, Ægypten, Tyrrol m m 61—62, forstander Tune folkehøjskole 66—71, uord medhj Ø Egesborg 71, kkp Store Hedinge 2. sept 72, r af Dgb 87, † 18. dec 92. ~ 17. nov 65 Marie Koes Hammerich, * 31. okt 42 Kbhvn, † 25. marts 00. Forældre: Professor, bestyrer af Brgdssk C, medlem af den grund-

lovgivende rigsforsamling, dr phil Martin Johannes H og Anna Mathea Aagaard. — Døtre ~ Kall, Nykøbing-F og Salling, Mandø.

Senior Studentereforeningen 52, deltog i de nordiske studentertog 51, 56, 69, 75, de sidste 2 aar som æresgæst, dirigent Studentersangforeningen 58—64, teateranmelder ved »Dagbladet« 65—66.

Udg: 60: Smaadigte, 9. oplag 82, 64: Nyere digte, 5. opl 75, 66: Fortællinger og vers for store og smaa, sm m G. Rode, 68: En billedbog, fortællinger og vers, sm m G. Rode, 69: Tekster og toner, 3. opl, 69: Declarationen, vaudeville, 3. opl 15, 70: Det hellige land, dagbog og digte, 3. udg m kort 89, 74: Billeder og sange, 74: Judith, 78: Drot og marsk, tragisk sang-drama til P. Heises musik, 6. opl 10, paa tysk ved Aug. Harlacher 05, 78: Halvhundrede digte, 3. opl 84, 79: Billedtekster, gamle og nye m 56 træsnit, 80: Kantater og digte, 84: Vaar og høst, digte m tiel-billed, 87: Fra kysthospitalet paa Refsnæs, m bill af C. Møller, 89: Vort land, et geografisk digt, ill af K. Larsen, pragtudg 95, 6. opl 06, 91: Blandede digte, 91: Fadvord, digt, tegninger af C. Thomsen, 2. udg 94, 91: Mindeblad fra basaren 3.—5. april m tegn af L. Frølich, 95: Efter hans død er udg samlede digte I—III m 1 portræt, 05: Udvalgte digte, 08: Digte for børn til tegn af danske kunstnere, 09: Dyrebilleder, tekster til tegn af danske kunstnere, 12: Fortæl-lende digte i udvalg, udg af dansklærerforen v Alfr. Ipsen, 14: Digte i udvalg I—II. Her endvidere samlet. Vintergrønt, danske, norske og svenske fortællinger og digte, 1866, Fra danske forfattere 1867, 82: Danske og norske romancer og digte, samt overs 72: Lenaus: Savonarola og 89: Wallins: Dødens engel.

Chr. R's fader var en vittig, munter, teater-interesseret mand, moderen var et fint, stille gemyt. Der var tungsind paa hendes familieside, en broder til R døde paa Oringe, og R selv var noget tungsindig. R blev tidligt en elsker af poesi og skrev vers som dreng. Blandt hans skolekammerater var P. Heise og G. Rode, der var hans venner for livet. Han var i det hele en trofast og rodfæstet natur. I grosserer Hages hjem blev R kendt med *Carl Ploug* og blev stærkt paavirket af ham. Han valgte teologien af religiøse grunde, men gav sig god tid, gik stærkt op i studentervivet, der den gang var i blomstring, var en anset selskabsmand og selskabsdigter, baade i Studentereforeningen og i den private studenterklub »Oasen« (1850—56). Her skrev han sine studenterkomedier, den lystige »Kong Rosmer« (trykt i Axel Sørensens »Studenterkomedier« 1904) og »Declarationen« (1851, trykt 1861), der blev den største succes; det blev 1861 opført paa Det kgl. Teater, hvor det fik c 80 opførelser. Hostrup hjalp R med dets slutning. Senere digtede de i fællesskab ruskantaten. R var ivrig skandinav og deltog med iver i de nordiske studentertog. — Til jul 1860 udgav han sine berømte »Smaadigte«, som indeholder en del af hans mest populære digte, baade for Norden, for friheden, for fædrelandet og for studenterne (»Mit fagre hjem, hvor bølgene blaa«, »Jeg fryser, siger den lærke graa«, »En skaal for de blinkende søernes baand«, »Velkommen lærkelik«, »Vi er et lystigt folkefærd«, men ogsaa intimer digte (»Sov mit barn, sov længe«, »Lær mig nattens stjerne«) og fortællende digte som »Hr. Mikkel« og »Tulte var en høn«. — R blev meget folkekær paa disse digte, fik 1861 det Ankerske legat, og fra hans store rejse stammer hans rejsebog i prosa og paa vers, trykt 1863 i Nord uvejl tidsskr, udkommet 1870 som bogen »Det hellige land«. Under krigen 1864 blev R sit folks trøster, digtsamlingen »Nyere digte« 1864 indeholder bl a »Fra

rejsen« og »Et aar«, digtkredse med nogle af R's bedste digte. Efter krigen var han en tid teateranmelder, men det forligtes ikke godt med hans omstændelige arbejdsmaade. Til tider fik han hjælp af sin ven Georg Brandes. Saa blev han højskoleforstander paa Tune, men han talte skolen tom, hans foredrag gik over hovedet paa de fleste, han var for distræt og upraktisk til denne gerning. Fra denne tid stammer digtsamlingen »Tekster og toner«, der anslaaer dybere strenge end hans tidligere digte. Hos sin hustrus onkel, pastor *Dorph*, Ø Egesborg, forberedte han sig til præstegerningen, og han blev saa kapellan hos den myndige *Glahn* i Store Hedinge. Chr. R var beskeden, og hans stilfærdige forkyndelse skaffede ham venner. Han var en god sjælesørger. »De, som hvisker sagtest, trøster bedst«, hedder det i et digt fra 1864 — en prædiken om skattens mønt blev trykt i »Kristelig kalender«, 1876. I de senere aar maatte han ofte rejse til Norge, Tyrol eller Schweiz for sit svage helbred. Men han blev ved med at udsende bøger. »Drot og marsk« betegnes som den fineste danske operatekst.

Prof dr *Paul Rubow* skriver: »R's digtning er ikke fri lyrik, den er upersonlig, ukonfessionel, uden store lidenskaber eller syner. Meget er lejlighedsdigtning. Han var en ypperlig tolker af øjeblikkets stemning. Uden for lejlighedsposien har han især dyrket den belærende genre; hans udgangspunkt er parabelen, og han kan naa paa den ene side til fabelen paa vers, paa den anden side til det religiøse læredigt og salmen. Hans poesi har en fin bouquet af humor og melankoli, lige- ligt blandet, enten han skriver børnedigte eller kantater. Han arbejdede med strengere forestillinger om stilen end de samtidige studentepoeter, var egentlig en lærd digter, der med ypperlig sans for effekt udnyttede den rige arv fra *Baggesen* til *Hertz*. Han kunne i det samme digt anbringe reminiscenser fra *Grundtvig* og fra *Heiberg* og slap i reglen godt fra det. R kunne skrive meget jævnt, men selv den sobre stil virkede hos ham som frembragt ved raffinerede interferenser. Ofte tyede han til udspækerede billeder og omskrivninger, anvendte efterhaanden et helt nyt leksikon af kendinger. Som versifikator var han meget fremragende; nærmest sluttede han sig til *J. L. Heiberg* og hans skole. R, der havde et fint øre for musik, nynnede sine sange til deres egen stille melodi. Hans vers er ofte sangbare, ligesom beregnede paa at sættes i musik, og han er en af vore mest komponerede digtere. Men finesserne i hans sprøgbehandling kommer bedst til deres ret i de rent recitatiske poesier. R's digtsamlinger er en ganske rig efterhøst fra guldalder-tiden, tonen er ikke stærk, men fin. Det er en essens af mange essenser. R begyndte som studentepoet med lovlig lave prænticner. Aarene gav hans digtning større alvor og inderlighed. Hans formfylde og det ligesom til noget dybere lyttende i hans aand gør ham til en af de interessanteste skikkelser i den tids danske litteratur« (DBL, XIX, 489-92).

Prof *Vilhelm Andersen* skriver (Dsk ill. literaturhist IV, 71—80) bl a: »Det er R's ære, at han har vraget de bjælder, hvormed Erik

Bøgh fik *Kbhvn* til at tralle og ud fra studentervisens forudsætninger har kunnet naa en saadan storhed som i digtene fra 1864, minde-diget over *Grundtvig* og i promotionskanta-ten af 1879. Over R's digtning er præget af september, brunet af ydre, kærnedannet i det indre. Tre fjerdedele af R's vers er præget af lejligheden, man sporer deri hans levnedsløb fra højskolemand til præst. Hvad der hæmmede ham som præst og folkelig lærer, var hans styrke i pennen: den kunstneriske sans for det faste og sluttede udtryk, som skyede bredde og gentagelser«.

»Inderlig fromhed er som hos faa andre sammensmeltet med ægte livsglæde hos R. Han er udstyret med en rig sans for det komiske, men bag hans smil føler man altid hans rene, varme hjerte. Intet under da, at han, der forøvrigt i sin lærerpraksis var tør og kedsommelig, i sin digtning viser en sjælden overtruffen forstaaelse af børnene og af dyrene. Han gribes dybt af livets alvor, men selv den dybeste skygge gennemtrænges af hans syn af lyset fra det høje« (S. M i *Salmonsens* XX, 137).

I digtet om svalen, der bygger rede og kvidrer over mark og eng, siger R: »Som den vil jeg helde mit hoved til Guds hus«. Netop saadan var R. Han »heldede sit hoved« til Guds hus, ydmygt og indadvendt lyttende, skriver *J. Kj. Carlsen*, som hjalp ham under hans sygdom, og som første gang traf R som patient paa kommunehospitalet, hvor han »var iført en grim hospitalsuldtrøje, som ikke netop klædte Danmarks fineste lyriker«. Pastor *Carlsen* skildrer R's ejendommeligt smalle ansigt med de store graablaa øjne, der lignede lyspalter, de mange fine rynker, et smileværk, et helt net af traade, som skælmen, der »altid rørte sig bagved, aabenbart brugte at trække i, naar lejlighed gaves«. — V præstebolig ligger i en lang avslæng, som R kaldte »heste- og præstelængen«, den modstaaende længe kaldte R »ko- og kuratorlængen«. Thi der var kostald og en kuratorlejlighed. Der var meget stille i R's hjem, og der var meget faa kirkelige forretninger. Klosteret var som et lille hof, ledet af priorinden. Forøvrigt skuffede Chr. R i den første tid klosterdamerne, da han ofte var paa rejse og ikke hjemme som forgængeren, *Brasch*.

R tog sig ikke sin præstegerning let. *Georg Brandes* sluttede sin nekrolog over ham saaledes: »Kærnen i hans væsen var samvittighedsfuldhed. Han var samvittighedsfuld som menneske, samvittighedsfuld som kunstner, og det er denne egenskab, som fik sit udslag i hans digtnings strenge form og fuldledige klang«. Skønt plaget af søvnløshed og sygdom var han meget frofast med sine husbesøg, og han tog sig lige omhyggeligt af høj og lav. Han havde svært ved at faa et ord indført; han var en tung, dvælende natur. En skomager, som han besøgte, fortalte, at da samtalen gik i staa, sad han blot længe med R i haanden... og det glemte skomageren aldrig. Som prædikant gjorde han sig ikke særligt gældende, stilfærdig og ret enstonig som hans tale i reglen var...

Der var jægere og forstmænd, tyske og englændere, blandt hans aner; selv var han i 3.

slægtled københavner. Naturen og børnene betød meget for R, mange af hans digte priser skoven, bøgen, naturen. Efter gudstjenesten yndede han at gaa en tur i Dyrehaven og her følte han sig hjemme. Lærkesang og klokkeklang kunne godt forliges —:

Klokken ringer til kirke,
og gøgen ringer til skovs,
her som hist er livsaligt at være,
kirken og skoven har svalhed begge to
og hvælve sig begge til Guds ære.

»Lær mig grønne lunde at skygge, om jeg kunne...«.

R's svoger, dr *Schepelern*, var overlæge paa kysthospitalet paa Røsnæs, og børnene der inspirerede ham til mange digte. Hver dag spillede han længe paa klaver for sine egne børn, klassisk musik, Lumbyes valse, muntre viser, børnene forstod ham, og de vil aldrig glemme hans sange. Samtidig var han studenternes sanger, og derfra blev han den *danske* sanger. Han elskede sit land: »Venner, ser paa Danmarks kort«, og 1864 blev ham en smertelig oplevelse. Men længst vil Chr. R nok blive husket som *religiøs* digter. Hans sange findes vist i alle danske sangbøger. —

Det gik ham ikke godt som højskolemand, han var ikke grundtvigsk, og han havde svært ved at forstaa bondeungdommen, der ikke var synderligt optaget af frihedsrøre etc. R skulle helst have tilhørere paa sit eget dansestrin. Aarene i Tune blev en ydmygelse for ham, men gennem sit samliv med pastor *v Wylich* i Greve droges han mod præstegeringen. Han var nu en kendt digter. Han delte da sine digte i de »lyriske«, de »syriske« (de religiøse og om Palæstina) og de »dyriske« (om dyr). Hans digte om dyr (I orangelundens dæmrende skygger, Tulte, osv) viser hans store kærlighed til dyr. Trods sin fromhed eller maaske netop paa grund af den, var han betænkelig ved at blive præst (»Alle skal de kunne prædike, hvad antageligt kun et faatal kan, være sjælesørgere, skolemænd, kontormænd. Paa visse punkter altfor organiseret, forbenet indtil stivsyge, paa andre punkter, især de mere betydningsfulde, ledeløs og usikker i brugen af hoved og lemmer, har folkekirkens organisme under skytshelgenerne Sct Contorius' og Sct Cirkularius' voksende indflydelse, efterhaanden faaet en saadan tilstandsform, at dens arbejdskrav i større sogne nødvendigvis maa hakke sine mænds tid i smaastykker«). Kapitelstakterne var R en plage, og hans provst paa Fyn (Tobiesen) har fortalt om, hvilke kvaler den samvittighedsfulde R havde med at tilvejebringe et retfærdigt votum om kornpriserne (bønderne opgav meget lave priser, købmændene meget høje priser)... Georg Brandes har ved lejlighed klaget over danske præsters mangel paa *sjælfuldhed*, men R faldt ikke for denne anklage. Gennem rigt samkvem med tidens litterært dannede fik han et bredt grundlag for sin menneskeforstaaelse. Han gik f eks en hel nat frem og tilbage mellem Kgs Nytorv og Frberg og drøftede livets dybeste spørgsmål med Holger Drachmann; med Bjørnson stod han længe i nær forbindelse. (Med rette

sang R: »Med verdens visdom, fjern og nær, jeg mødtes efter evne«). Om R's præstetid i Ørsted, se der.

Vemmetofte laa nær ved Vallø, hvor R kom som ung hos stiftsskriver Rode (G. Rodes fader). Chr. Richardts med den fine dannelse passede godt paa Vemmetofte, hendes fader ejede Iselingen, og i hjemmet hos Hammerichs fandt R en rig kultur og megen glæde. Han havde haft en god tid hos pastor Dorph i Ø Egesborg, hvis 3 døtre efterhaanden blev forlovet med faderens kapellaner, *Balslev*, *Lumby*, *Brix*, *Skødstrup* og *Thygesen*, *Odder*. Til *Balslevs* bryllup skrev R dette muntre præstegaardsvers (*Balslev* var lige udnævnt til kapellan i *Haarslev*):

Du danskes vej til ægtepagt
kapellani!
Modtag din ven, som uforsagt
i Egesborg har holdt sin vagt
paa lykkens sti,
og før ham med sin Ingerlil
ad gode sogneveje til
provsti!

(1894 blev *Balslev* provst).

Mærkeligt er det, at *Richardts* ven, *Georg Brandes* (hvem det generede, at R blev noget saa foragteligt som det at blive præst), der kendte hans samvittighedsfuldhed og barnlige fromhed, kunne mene, at han søgte præsteembede, tvunget af økonomiske grunde. R's ven og sjælesørg, provst *Tobiesen*, *Flemløse*, kunne bevidne, at *Brandes* var paa vildspor. R gik til alters hos *Tobiesen* og talte helt og fuldt ud med ham. Forholdet mellem retfærdighed og naade optog ham meget, og sine tanker derom gav han udtryk i et vers til fru *Marie Bruun* (4. febr 1877):

Herrens underfulde vej og maade,
hvilke midler han i løn har brugt
til at faa en sjæl i blomst og frugt
det vil altid være os en gaade.
Dog, den løndom kan alt her vi raade,
at med naaden var der altid tugt,
og i tugten var der altid naade.

Sin tro gav han et stærkt udtryk for i digtet: Derfor! »Vor tro sammen er vor fortids arv«, eller i vers som dette:

Men da jeg laa i synd og skam
og fik mig selv i tale,
da har jeg klynget mig til ham,
som gik i Jordans dale.

R's kristendom var fra først til sidst en samvittighedskristendom. Den dybe skyldfølelse førte ham til det centrale i troen: forløsningen i Kristus.

Mennesket Chr. R saa man f eks, da *Ernst v d Recke* 1881 forsvarede sin doktordisputats om principper i dansk versekunst og megal grundigt paaviste en lille fejl i et digt af R. »Undskyld, mine herrer«, afbrød en ikke særlig høj, smækker mand med bakkenbarter og høj smal pande, »jeg vil blot gøre Dem opmærksom paa, at De gør Dem alt for megen umage med det lille vers. Det er ganske simpelt en trykfejl. Og den er forresten rettet i et nyt oplag«. Det var Chr. R, som beskedent holdt sig uden for skranken. Alvor og gammen passede netop sammen hos ham, og han var en udmærket lejlighedstaler. *Brandes* taler cm, at R's »vid i en daglig samtale er det

vanskeligt at give en forestilling om«. Men hans natur var tøvende, han var tilbøjelig til at synke hen i sig selv. Hans lyse, energiske hustru var hans modsætning. Hun ofrede sig helt for ham, og smukke vers skrev han til hende, f eks til sølvbryluppet.

Hans digte blev med aarene mere alvorlige. Han var bange for »døgnets aand«:

Du kalder synd for fejl,
tilslører verdens vaande
og dugger med din aande
samvittighedens spejl.

Han gik som lærken »den lige vej fra jord til himmel«, og han vidste, »at vil du favne ham i aftenfreden, saa maa du følge ham i middagsheden«.

Chr. Richardt har skrevet den eneste sang, som vist alle danske kan udenad, alle versene: »*Altid frejdig, naar du gaar*«. Den blev i særlig grad dansk og danske patrioters sang under den tyske besættelse. Den citeres ofte i breve fra fangne frihedskæmpere; den sang de, naar de gik til skafottet; den sang deres kammerater fra fængslernes og lejrenes celler. Desværre har ingen dansk kunstner grebet dette skønne og mandige motiv, naar der skulle rejses monumenter for faldne patrioter. Man ser alle vegne slappe, sovende, døende eller døde unge mænd, der trøstes af deres moder eller fader, eller ligger faldne paa marken. Billedhuggeren V. Bissen gav frihedskæmperne fra 1848—50 det rette mandige minde ved at rejse »Landsoldaten« i Fredericia, rank, fuld af mod, svingende haabets grønne krans over sin pande. Altid frejdig, naar du gaar veje Gud tør kende! — — — Sangen blev offentliggjort i Chr. Richardts sangspil »Tornerose« 1868: Tornerose er fortryllet af onde magter og ligger i uophørlig søvn inde i kongens borg, omgivet af et uigennemtrængeligt tjørnekraat. Kun den, der har tilstrækkelig tro og kærlighed og tør vandre vejen vaabenløs, blot forsynet med en harpe, kan komme ind og vække hende. En ridder vover forsøget. Harpens strenge røres af en overnaturlig magt, saa han kan trænge gennem tjørnehækken, og før han gaar ind i borgen, synger han den lille sang, som hans fader engang lærte ham: »*Altid frejdig, naar du gaar veje Gud tør kende...*«. Saa gaar han ind i borgen og befrier prinsessen.

Sangen er oversat til islandsk og synges meget i Island.

Chr. Richardt har ogsaa skrevet de meget benyttede sange: »Du, som vejen er og livet«, »Et kors, det var det haarde, trange leje«, og »Himlens sol og stjerneskarer«.

Stille sov Chr. Richardt hen en søndag sidst i december 1892, kun 61 aar gl. I al stilhed blev han begravet i det Hammerichske familiegravsted paa Ørslev kirkegaard ved Vordingborg. Kun een tale blev holdt, (af professor Fredrik Nielsen). Paa gravstenen staar hans egne ord:

Stjernelys fra Bethlehem
lys os ind til naadestolen,
led til Golgatha os frem
og bebud os paaskesolen.

(Uddrag af J. Kj. Carlsen: C. R., 1928).

I en kronik (anmeldelse af J. Kj. Carlsens bog) 18. dec 1928 i Nationaltidende skrev Carl Plougs søn, korchef i kirkeministeriet, Hother Ploug, bl a:

Carlsen mener at burde sige, at Chr. R ikke udmærkede sig særligt som prædikant, og jeg tør paa dette punkt ikke modsige ham. Dog har det været mig paafaldende, saa ofte Chr. R paa mig, der ogsaa har haft den lykke at staa ham nær, har gjort et meget stærkt indtryk ved sin tale. Hans gravtale over ungdomsvennen Peter Heise greb alle ved sin sanddrøhed og jævnhed, og endnu bedre var talen over Gotfred Rode, hvor talerens egen grebthed bar hans prædikens flugt op i højder, hvor han ellers kun sjældent naaede hen.

Naar Richardt talte udenfor kirken — og han har jo talt ved adskillige store lejligheder — kunne hans tale, skønt jævn, være saare stemningsfuld. Paafaldende har det været mig, at jeg mindst to gange ved saadanne lejligheder har hørt ham undlade det obligate »leve«, hvormed en akademisk festtale efter skik og brug skal endes. Den ene gang var ved afsælingen af Heises marmorbuste i Studentersangforeningen, hvor Sophus Bauditz var udkommanderet til at udbringe et »Leve Heises minde!«; anden gang var paa Studentersangforeningens jubilæumsaften i 1889, hvor vi maatte undvære det. Det har sikkert været med velberaad hu, at Richardt begge gange har villet være fri for at bryde stemningen i sin skønne tale med et smældende leveraab. Talen ved sangforeningens fest husker jeg endnu; den var simpelthen underdelig.

Da jeg nu er ved afsnittet »præsten Christian Richardt«, mener jeg det rigtigt her at benytte lejligheden til at berigtige en fejl fra Carlsens side, der er begaaet netop i dette afsnit ved omtalen af Richardts kaldelse til Store Hedinge kapellani.

Det er en misforstaaelse, naar Carlsen her opfatter slutningsordene i biskop Martensens embedserklæring over Richardts ansøgning:

— »Jeg tillader mig derfor paa det bedste at anbefale ham til Deres Majestæts naade«, —

som særlig paakrævede af Richardts situation og sigtende til nogle altfor nationalliberale ytringer i et digt ved grundlovsfesten 1864.

Den af Martensen her benyttede formel er ganske kurant og af ham mange gange benyttet uden nogen som helst bagtanker, indstillinger var jo til kirke- og undervisningsministeriet, og ordene »Deres Majestæts naade« betyder hverken andet eller mere end regeringens vilje«.

Saafernt der virkelig har været noget personligt mellem kong Christian og Richardt, er der for mig ingen tvivl om, at Martensen, om hvem det vides, at han satte pris paa Richardts digtning, og ville ham det vel, ville personligt have talt med kongen om sagen.

Og at kongen med sin grundhæderlige og ridderlige karakter skulle have gemt paa et nag til Richardt, der bevirkede hans sildige — altfor sildige — udnævnelse til ridder, synes mig ganske utænkeligt.

Naar Richardt blev saa sent ridder af Dannebrog, maa grunden dertil nærmest søges i hans store bekendthed og tilbageholdenhed, der ogsaa paa anden maade kom ham til skade. Jeg behøver jo kun at minde om, at der i halvfjerdserne eller firserne udkom et konversationsleksikon i København, hvor der bl a stod, at Karl Gjellerup var født i Roholte i 1857, medens man forgæves søgte Christian Richardts navn. Denne digter var simpelthen glemt.

Med sin store bekendthed — der ligesom andre betydelige mænds ikke bestod i at gøre sig til ingen ting, men i en vis forstandig selvsvurdning — kunne Richardt godt reagere mod ligefrem tilsideættelse. Da han endelig blev ridder, — sammen med Chr. K. F. Molbech — begik man den smagløshed samtidig at dekorere P. E. Lange-Müller, der hørte til en langt yngre generation af kunstnere. Dette syntes Richardt ikke om. »Det er han skam kommet lettere til end jeg,« sagde han til mig i en let bitter tone.

Faa dage efter var han til audiens hos kongen for at takke for ordenen. Da han traadte ind, stod kong Christian med taarer i øjnene og et hvidt papir i haanden og sagde: »De træffer mig i et meget bevæget øjeblik. Jeg har lige nu modtaget telegram om, at biskop Monrad er død. Har De kendt den mand?« Hertil svarede Richardt: »Ja, den efterretning gør lige saa stærkt indtryk paa mig som paa Deres Majestæt; thi jeg har staaet Monrad nær, baade da han var i sin velmagt og da han var i sin dybeste fornedrelse.« »Ja,« svarede kongen, »det var en eminent mand, og jeg skylder

ham overmaade meget. Men han var en højst uheldig politiker.»

Fem aar efter, da Richardt bisattes fra Vemmetofte klosterkirke dagen før begravelsen i Ørslev, sendte kong Christian sin adjutant, admiral Scheller som sin repræsentant dertil, med paaalæg om at forsikre fru Richardt om hans hjertelige deltagelse i hendes sorg.

Litt: Foruden ovenfor nævnte: Georg Brandes: Samlede skrifter II, 2. udg 1919, s 423—40, F. L. Østrup: Danske salmedigtere 1905, s 112—36, Emma Kraft: Brogede blade, 1905, s 262 f, Helena Nyblom: Mina levnedsminder I, 1922, s 278, Vester Borgerdydsskole 1787—1937, 1937, s 63, IM-tidende 1942, s 312 f, Præsteforeningens blad (P. N.), 1942, s 1002, Kr. Johnsen: Nogle salmer og aandelige sanges tilblivelse, 1952, s 33.

11. 17. april 1893—4. aug 1909 (sp Roholte 15. marts 88): **Anders Gorm Hansen**, * 23. marts 46 Ellinge. Forældre: Lærer Lars H og Mette Kirstine Jensen. Stud Odense 65, c 70° (I), overlærer Mulernes legatsk, Odense 74, kkp Store Hedinge 13. dec 78, sp Taanum-H 10. juni 82, afsk 4. aug 09, † 27. okt 11. ~ 18. maj 75 Anna Kristine Biering, * 17. april 51 Marstal, † 6. juni 28. Forældre: Distriktslæge i Skilde Edvard B af Vig-A og Hansine Marie Petersen. — Søsterdt ~ Tvenge, Kærum.

12. 26. okt 1909—26. febr 25 (sp Ordrup 20. jan 91): **Peter Martin Ohlmann**, * 28. juni 60 Holbæk. Forældre: Sagfører Julius Frederik O og Anna Marie Jørgensen. Stud priv 79, c 86° (hi), lærer Kbhvn, søndagsskolemedarbejder, ord kat Sct. Matthæus k, Kbhvn 6. maj 86, tillige præst ved Abel Cathrines stiftelse, kkp Gentofte 19. april 88, r af Dbg 06, afsk 26. febr 25, † 30. sept 27. ~ 23. nov 86 Charlotte Pouline Cramer, * 9. dec 61 Vindekilde, Faarevejle, † 9. febr 44. Forældre: Jstrd, godsinspektør paa Dragsholm Richard Valdemar C og Mariæne Hansen. — Broder: Rkp Frihavns k, Kbhvn.

Pastor O var i Ordrup fmd for Gentofte samlede skolekommission 1900—09, fmd for asylselskaberne smst 94—09, oprettede og ledede Ordrup sognemission 98—09, fik opført Ordrup menighedshus og samarbejdede med indremissionær P. Blomberg (se I, s 356). Han var pioner i Ordrup sogns kirkelige arbejde, men da han blev ældre, ønskede han roligere forhold. Han var nærmest høj Kirkelig, passede godt til embedet her og var afholdt. Han var en betydelig prædikant af Jacob Paullis type. Udgav enkelte lejlighedstaler.

13. 14. okt 1925—21. aug 31 (sp Kloster k, Horsens 4. okt 04): **Thordur Tomas Tomasson**, * 7. dec 71 Akureyri, Island. Forældre: Distriktslæge Thordur T (søn af den islandske præst og skribent Tomas Sæmundsson) og Camilla Christine Enig. Stud Brøgs sk C 90, c 96° (I), huslærer hos grev Ahlefeldt-Laurvig paa Kærsgaard, manuudkter, 1. rkp og hospitaalspræst Horsens 21. nov 98, r af Dbg 23, r af Isl falk 30, † 21. aug 31. ~ 25. dec 98 Thora Christine Payberg, * 24. april 75 Gørlev, † 5. april 49. Forældre: Farver Christen P og Thora Elsemine Lassen. — Fætter: Biskop Jon Helgason, Island.

BM for »To Løver« (1890—97), af hovedbest og forretningsudv for De samv sønderjyske foreninger (1898—1920), Kristelig forening til børns redning, Medl af hovedbest siden 1899, fmd for gl Skanderborg amts udvalg 1899—1902, sekretær for Dansk-islandsk kirkesag siden 1918, medl af best for Den sønderjyske kirkesag siden 1900. Medl af forretningsudv for landssammenslutningen: De samv sønderjyske foreninger.

Redigerede: Nordslesvigsk søndagsbl folk del 1896—02, medlemsbladet »Sønderjyden« 1898—14, »Dansk-islandsk kirkesag« siden 1919.

Har udg: 1913: Det levende ord, 32 s, Schönberg, 1919: Islands kirke og den danske menighed, 50 s, Lohse, 1922: Mellem bedeslag, digte, 61 s, Lohse, 1925: Kors og krone, digte, 93 s, Lohse, 1928: Daggy, 84 s, Lohse, 1929: Lønlig iblandt os, 2. opl, 78 s, Lohse, 1930: Hallgrímur Pjetursson's passionssalmer, oversættelse og indledning, 206 s, Lohse, har endvidere forestaaet udgivelsen af og forfattet noter og oplysninger til biskop dr Jon Helgasons: Islands kirke I og II (1922 og 1925, 251 og 298 s, G. E. C. Gad), samt træk af islandsk kirke- og menighedsliv (1930, 106 s, G. E. C. Gad), i dr Arne Møllers bog har T skrevet afsnittet: Islands lovsang gennem 1000 aar. Desuden forfattet forskellige kantater og skrevet artikler, digte og fortællinger i dagspressen, tidsskrifter, julehefter etc.

Pastor T var digter ligesom Chr. Richardt, og hans digte er præget af samme stille fromhed som Chr. Richardts digte. Han var en rig og frodig personlighed. I Horsens havde han en enestaaende rig præstegerning. Der vil han sent blive glemt. — Biskop Rud skilrer ham (DBL XXIV, s 167) som »en yderst livlig mand, vindende og med et varmt haandtryk og en bogstaveligt talt aaben favn. Ved sine møder samlede han mange, især indenfor grundtvigske kredse, og udfoldede en mandig oprigtighed, undertiden forenet med en vis tilbøjelighed til diktatorisk egenraadighed«.

I »De unges sangbog« (nr 127) findes hans smukke sang: Der er saa mange kors paa jord, og i »Kors og krone« findes hans digt: »Fra præstens lønkammer«:

Herre giv mig ordet jeg skal bringe,
dit det være skal, ej mit det tomme,
lad det hid paa aandens duevinge
som *dit eget budskab* til mig komme.

Men lad i mit sjæledyd det mødes
med en muld, hvori dets frø kan næres,
saa til liv et *vidnesbyrd* kan fødes
som af mig i sandhed frem kan bæres.

Naar jeg da for andre skal forkynde
hvad du naadig lod mig selv erfare,
lad da hjertets glød og livets ynde
sig i *tonens fylde* aabenbare.

Og lad dem, der kommer for at høre,
ved din aad til naadehunger vækkes
saa dit ord maa finde *aabne døre*,
og *velsigne* dem, til hvem det rækkes...

Pastor T mistede sin fader, da han var 2 aar gl; moderen flyttede til Kbhvn, og T kom i skole paa Vajsenhuset. Ved dettes foranstaltning kom han i latinskole og tog studentereksamen med udmærkelse. Han kom meget i betydende hjem, bl a hos grosserer Vilh. Petersen (domprovst Skovgaard-P's fader) og hos skuespilleren Emil Poulsen, og i disse hjem mødte han mange af tidens førende personligheder. Meget var han ogsaa sammen med sin fætter, senere biskop Jon Helgason. Med liv og lyst deltog han i Studenterforeningen og dens politik, i kredsen »Centrum« i nært samarbejde med senere professor Aage Friis og senere udenrigsminister P. Munch, det var især den sønderjyske sag, som optog dem, og T blev bestyrelsesmedlem i foreningen »To løver«, hvor han fik samarbejde med ledende sønderjyder (Gustav Johannsen, Hanssen-Nørremølle, P. Skou o fl) og med rigsarkivar A. D.

Jørgensen. 1891 var han en længere fodtur i Sønderjylland. Ved siden af dette deltog han i søndagsskolearbejde i Bethesda og var ivrigt med i teolog-klub (*Tylvtæn*), hvor bl a *Carl Hornbech*, *Erik Thaning*, *C. Schultz-Lorenzen*, *Chr. Hasselbalch* og *Harald Kent* var med. Han var en meget livlig og vaagen student, men trods mange andre interesser var studiet alligevel hovedsagen, og han tog en smuk embedseksamen (4 lauder, 1 egr). Efter at have været manuduktør og huslærer blev han præst i Horsens i 27 aar, og i Horsens vil hans navn sent blive glemmt. Han havde et enestaaende godt samarbejde med byens præster, tusinder af konfirmander havde han i aarens løb, og en levende menighed sluttede op om ham. Et stort arbejde gjorde han for de unge, fik 1904 stiftet Horsens ungdomsforening, fik rejst Horsens ungdoms- og menighedshjem i »Palæet« paa byens torv, og havde her nært samarbejde med det grundtvigske ungdomsarbejde og den grundtvigske højskoles mænd, *Jens Nørregaard*, *Holger Begtrup*, *Thomas Bredsdorff* o fl, et stort arbejde gjorde han ogsaa i foreningen for børns redning og i Sønderjysk forening for Horsens-egnen, og mange ferier blev brugt til foredragsrejser for den sønderjyske sag, ligesom han ofte var i Sønderjylland for at tale. En kær ven vandt han paa disse rejser i folkesangeren *Morten Eskesen*. — Som naturligt er, var han ogsaa levende interesseret i at skabe forbindelse mellem Danmarks og Islands kirker, og siden 1918 anvendte han næsten hele sin fritid paa dette arbejde. Han havde stor lyst til at rejse, og til dels ved gaver fra sin store menighed rejste han i England, Holland, Tyskland, Schweiz og Italien, men hans største glæde var nok rejsen til Island 1922. Midt i sin travle embeds- og rejsevirksomhed fik han ogsaa tid til at syssle med bog og pen, og foruden sin redaktionsvirksomhed skrev han mange dagbladsartikler og en række smaa bøger og digte og oversættelser af islandske salmer og digte. 1924 skrev han sit vita for sine børn. Det hedder her bl a: »Min præstegerning har ikke været partipræget. Jeg har søgt at lære baade af Indre Mission og af grundtvigianerne. Dog har Grundtvigs kirkelige syn som overhovedet hans personlighed og tanker øvet den dybeste tiltrækning paa mig. Jeg har fundet megen forstaaelse for mit arbejde her i Horsens, og er blevet mødt med megen kærlighed og overbærenhed fra den første dag og indtil nu. Dette har paa mange maader givet sig udslag, ikke mindst, da den store sorg ramte mig for snart 20 aar siden, da min unge hustru, mine 3 pigers moder, maatte indlægges paa Aarhus sindssygeanstalt, hvor hun endnu befinder sig«. Men aldrig kunne T tænke sig at gifte sig igen. Hans sindssyge hustru døde først 1949.

Pastor T's nære ven, pastor Chr. Hansen, Holbæk, skriver: »Da der tilbød sig en stilling som distriktslæge i Akureyri, greb T's fader til og drog med sin den gang 20-aarige hustru og sin førstefødte, den gang kun eet-aarige, datter fra Kbhvn op til sit hjem i det høje Nord. Her fødtes sønnen 7. dec 1871.

Det unge lægepars hjemlige lykke blev af kort varighed. Kun 36 aar gammel paadrog

den tjenstivrige embedslæge sig en akut lungebetændelse ved en oktobernat at trodse sig gennem snestorm og vinterkolde elve for at yde sin hjælp ved en fødsel. Og her stod da ung 26-aarig enke med en 6-aarig datter og en to-aars dreng uden andre hjælpemidler end en beskeden livrente og endnu mere beskeden pension. I kontanter fandtes i lægeboligen en toskilling; den lod hun forgylde og bar den siden altid ved sin urkæde. Der fortælles i slægten, at da den lille purk saa sin mor græde under savnet af sin mand, trøstede drengen hende: »Græd ikke, mor min, jeg skal være din mand, naar jeg bliver stor!«

I et af sine digte (*Kors og krone*, s 67) erklærer han hende sin kærlighed:

Jeg skikker dig min hilsen
min elskede mor,
mens klokkerne kimer idag.
Dér, hvor du stedes, det lider mod nat
og du kender dig gammel og svag.
Det fylder med bævende vemod mit sind,
thi dybt i mit væsen du bor;
du er jo i hele den vide verden
min egen, min eneste mo'r!

Til dig var jeg bunden, før lyset jeg saa',
med lønlige levende baand.
Siden i alt, som var dit, fik jeg del --
af dit hjerte, din mund og din haand.
Saa langt jeg kan mindes, dit aasyn jeg ser,
i alt jeg din ømhed erfo'r.
Mig synes umuligt, at vi kan skilles
vort liv er som eet, lille mo'r! —

Efter sin bosættelse i København fandt den unge enke en udmærket hjælp i det kgl. danske Vaisenhus' skole, hvor de to opvakte børn under professor *Erners* forstanderskab fik en grundig oplæring. Familiens husven, viceprovst paa Regensen *Erikur Jónsson* fik dog allerede i 12—13 aars alderen Thordur overført til Borgerdydsskolen paa Christianshavn. Her vandt den begavede dreng hurtigt alle ved sit kvikke nemme og sin store flid, ikke mindst bestyreren, den hjertevarme patriot og pædagog, *Johs. Helms*, der alle dage stod for drengen som idealet af en lærer og et menneske. Af skolens øvrige lærere synes især dansklæreren *Carl Bahnsen* (senere sognepræst i Skive, digter af »Vandringsmandens sange«) at have faaet betydning. Han lærte den lille islænding at elske og dyrke det danske sprog, og til ham viste drengen sine egne tidlige forsøg i den ædle digtekunst.

Med studentertiden begyndte mit personlige samliv med Thordur Tomasson. Ingen af de Studenterkuld, der samlede om Høffdings og Krcmanns filosofiske øvelser eller deltog i de akademiske diskussioner eller selskabeligheder i begyndelsen af halvfemserne kunne undgaa at lægge mærke til den unge student Tomasson med den brede, aabne pande, den glade, livsfriske latter og den improvisatoriske evne til at føre ordet, saa man uvilkaarligt lyttede og begejstredes. I pauserne mellem de teologiske forelæsninger lagde man efterhaanden mærke til en bestemt gruppe unge teologer, der syntes at betragte Tomasson som deres fører. Naturer fra højst forskellige egne, men de dannede efterhaanden en fast kreds, der baade læste sammen og mødtes hyppigere end andre studenter til gensidig berigelse i forskellige gæstfri hjem; bl a hos professor *Lütken* paa hjørnet af Krystalgade og Nørre-

gade, hvor dennes Nevø Hans Otto Frimodt-Møller, senere sognepræst i Kirkehelsing, boede.

1896 tog Tomasson sin embedseksamen. Der var nok, der gerne ville manuduceres af ham. Hans yndlingsprofessor, kirkehistorikeren *Frederik Nielsen* (siden biskop i Aalborg og Aarhus), havde opmuntret ham til at blive videnskabsdyrker. Men hans forlovelse med den indtagende 21-aarige *Thora Christine Payberg*, fik hans sind og tanker vendt i retning af praktisk præstegerning. Først tog han dog en huslærerplads. Saa blev han præst i Horsens. Blandt de mange arbejderfamilier og blandt de mange unge var der opgaver nok at løse for en arbejdsivrig og rigt udrustet ny præst.

Med et saa levende præste-trekløver som *Oluf Olesen* (død som biskop i Ribe), *Tomasson* og *Carl Christensen* (senere Sdr Næraa), var en by som Horsens vel hjulpen. Det syntes i hvert fald ungdommen. Den flokkedes til kristeligt oplysende foredrag, først i Stefans-hjemmet, senere i et særligt ungdomshjem. Og Tomasson indkaldte kendte talere fra hele kongeriget. De gamle i menigheden kunne ikke andet end beundre hans jernflid, hans veltalenhed og hjertevarme hjælpsomhed overfor alle trængende. Men de mærkede og saa hans uerfarenhed overfor egentligt menighedsarbejde, og syntes, at han i mange spørgsmaal baade trængte til at have en erfaren lods ved sin side og en mere klar lanterneføring. Ifølge hele sit vidtfavnende udsyn og anlæg følte han sig fremmed for alt retningsvæsen. Hans ridderlighed og frisind søgte at holde sig al mistro og snæversind fra livet, og at læse af alt det, der var at lære hos dem, der havde haft en mere kirkelig forskole end han selv. Hans evnerigdom kunne til tider friste ham til en vis diktatorisk selvraadighed; men paa den anden side beskæmmede han gang paa gang sine kritikere ved sin mandige oprigtighed og ægte ydmyghed. Det er dette karaktertræk, der saa smukt kommer frem i hans senere digt, *Drøm og Bøn*:

Jeg drømte, imens jeg var liden, / at blive en gang noget stort, / men drømmene visned med tiden / det store fik aldrig jeg gjort. / Nu høsten mig paa monne drive / og issen alt kendes lidt graa / — nu beder jeg helst om at blive / som en af Gud Faders de smaa.

Men til at begynde med syntes han at kunne overkomme alt. Altid gik han for fuld damp, fuld af arbejdsvilje og ideer, lykkelig for at færdes blandt mennesker, ivrig for at ildne, vække og lede. Mødte man ham, aabnede han favnen vidt og lod glæden over gensynet strømme over; saa tog han én med et eget fast greb under armen for at — enten men nu ville eller ej — at drage én med sig, alle indvendinger druknede i hans veltalenheds strøm. Som regel endte man ved hans gæstfri bord, hvorfra man først slap sent, fulgt af en række faderlige formaninger, som han nu syntes enhver trængte.

— Snart kom de svære vekselers tid, da hans elskede hustru, efter at have skænket ham 3 døtre, bukkede under for en uheldbrede hjernelidelse og maatte sendes bort fra sit hidtil saa lykkelige hjem og var sindssyg til sin død, og han selv blev ene om opgaven

at opdrage sine elskede smaapiger. Alt dette og de store økonomiske byrder, hans aldrig svigtende hjælpsomhed paaførte ham, bar han uden knur og klage. Og hvad han ikke havde lært før, det fik han lært nu, under sin kamp for at finde tro i alt. Hvad han ikke havde naaet i medgangens dage, det naaede han nu — at vise ægte kristen ydmyghed, taalmodighed og tro. Baade hans digtning og hans sjælesorg og forkyndelse vandt større fylde og dybde. Hvad saavel hans digtsamling: *Mellem bedeslag* som *Kors og krone* vidner tydeligt om:

»Undres maa jeg, naar jeg mindes / fra de svundne dages løb, / hvad sig herlig har udfoldet / af saa mangen trængsels svøb.«

Foruden den stadig mere omfattende præstegerning havde han allerede fra Studenter- og kandidatarene fulgt arbejdet for den danske sag i *Sønderjylland*. Allerede som ung student paa fodtur dernede, havde han faaet sin danske kokarde afrevet af de tyske gen-darmer. Men gæstfri sønderjyder havde ogsaa tidligt aabnet deres hjerter for den unge meningsfælle og i alle egne blev hans navn snart kendt gennem digte, foredrag og artikler, i *Nordslesvigsk Søndagsblads* folkelige del, som han senere redigerede sammen med Rossen. Som medarbejder ved højskolebladet afløste han sønderjyden, redaktør H. P. Hanssen 1893—99.

Da jeg ved Genforeningen fandt hans bilde staaende paa dragkisten i møllerenkens stue i Dybbøl, tog den gamle fotografiet og aftørrede det kærtegnende: »Det er ham, der gav vor gamle mølle sin vers« og fortalte, hvorledes mindetavlen med Tomassons vers var blevet fjernet den dag, den var sat op, for først ved Genforeningen at finde den plads, hvortil den var bestemt i den gamle, omstridte mølle:

Tvende gange skudt i grus,
atter rejst som møllehus.
Vogter for et mindebo,
selv en bauta dansk og tro.
Spejd, saa langt dit øje naar,
grav ved grav i marken staa,
danske mænd gav livet hen,
troskab holder skansen end.
Taaredugget æreskrans,
slaa om Dybbøls navn sin glans.
Slægter dø, men sproget binder,
fremtid gror af dyre minder.

Ogsaa i *den kristne børnesag* fik Tomasson gjort en indsats, saavel i bestyrelsen, ved Nyborgmøderne, som ved sin levende kærlighed til sagen; den, han gav et smukt og fuldttonende udtryk for i sin jubilæumskantate »Børnesagen« (aftrykt i »Kors og krone«).

Af endnu større betydning er dog hans arbejde for en nøjere vekselvirkning mellem islandsk og dansk kirkeliv. Forbindelsen mellem *Island* og Danmark var i tidens løb blevet mere end ringe. Baade nationalitetsforskelligheder, sprog og afstanden skabte hindringer, der syntes at blive større og større. Kendskabet til Islands aandsliv og brydninger var yderst sparsomt hernede. Og hvad islændingene vidste om dansk kirkeliv, var for spredt og tilfældigt til at kunne øve nogen befrugtning. At hele denne udvikling i retning af isolering forekom Tomasson at være en fare for begge kirker, er let at forstaa. Derfor

slog han til lyd for dannelsen af »*Dansk-islandsk kirkesag*«, og fik gennem det lille beskedne men altid læseværdige blad: »Meddelelser« gjort saavel det danske som islandske kirkefolk opmærksomme paa, hvor meget der var at lære af hinanden, og hvor meget der var forsømt. Ingen af de to kirker kunne se den anden over hovedet. De skulle lære at forstaa hinanden, ikke blande sig i hinandens indre anliggender, men dele alt det bedste med hinanden og komme hinanden i møde paa kristen brodervis. Det var hans tanker. Ved sine ypperlige forbindelser med de bedste paa begge sider, ved sin varme kærlighed og sit personlig kendskab til begge folk, ved sin aandelige smidighed og store uegennyttighed havde han netop alle de egenskaber, som krævedes til et saadant brobyggerarbejde. Ved at anmelde og referere kirkemøder og islandsk litteratur i Danmark, og skaffe islandske præster og lærere adgang til at læse danske bøger og blade, har Tomasson anvist veje og midler til voksende vekselvirkning af største værdi.

Paa Island nød han fuld tillid og var paa-skønnet for sit arbejde paa at udbrede kendskab til Islands kirkehistorie og kirkesang, ogsaa i nutiden. Dertil bidrog hans besøg deroppe og den gæstfrihed og omsorg, hvormed han modtog islandske præster og andre islændinge under deres besøg hernede. At han med sin stærke indfølelse mere og mere aflyttede de dybeste toner i Islands folkesjæl mærkes i hans arbejde med *Hallgrimur Pjeturssons* passionssalmer.

I dette mærkelige og storladne værk lagde han sin sidste kraft. Uagtet han ved sin forflyttelse til Vemmetofte, fik mere arbejdsro, mærkede han samtidigt, at de før saa uudtømmelige kræfter var ved at ebbe ud. Dog lykkedes det ham med opbydelsen af sin ubøjelige arbejdsvilje og sit trofaste sønnesind at skabe en oversættelse, der baade i sproglig og digterisk henseende er dette islandske klassikerværk værdig. Selv de vanskelige forlydsrim er det lykkedes ham at faa med, uden at slaas af paa tankens fynd eller udtrykkenes naturlighed. I denne korsets lovsang, der for ham selv blev en forberedelse til døden, har han sat sig det smukkeste minde. Karakteristisk nok for den vej, hans tanker drog, er det tillæg, han gav passionssalmerne ved at oversætte *Hallgrimur Pjeturssons* store gravsalme: *Om dødens uviste time*. Det sidste vers lyder i hans oversættelse:

Min Jesus, liv i live
og lindring i min død!
Han vil saa vist mig give
i vaande trøst fuldsød.
Ej, død, din vej jeg viger,
din vold og skræmmespil.
I Kristi kraft jeg siger:
Velkommen, naar du vil!

Ved hans uventede, bratte bortgang — under et ferieophold i Sønderho paa Fanø — kom sorgen og taknemligheden for, hvad han havde været for de mange, smukt til orde. »Han har været os smaafolk og arbejdere en god mand«, lød det fra menigheden i Kloster sogn i Horsens, og fra klosterdamerne i Vemmetofte hed det: »Jo længere vi havde ham,

jo mere maatte vi takke Gud baade for, hvad han gav os og for hvad han var for os.« — Sidste gang han forkyndte evangeliet (Luk. 16, 1—9) var den 2. aug 1931 i Sønderho kirke. Tilhørerne, der den gang ikke vidste, hvor svag han var, bevidner, at det var den dag, som om han gik lige ind i himlen, og bar hele menigheden med sig. Allerede fredag den 21. aug drog han det sidste suk. En lungebetændelse og en blodprop fældede denne utrættelige arbejder i Guds kirke. Ofte havde han samlet sine tanker om døden. »Det er mig tit, som om et alvorligt ansigt ser paa mig.« For nogle aar siden var en kollega Tolderlund Hansen segned død om i hans arme, under en spadseretur uden for Vemmetofte. »Underligt at vi i tylvten har faaet lov at se vor kreds ubrudt hidtildags,« sagde han i fjer. Saa blev han selv den første, sagtens fordi han var den mest fuldprøvede og modne.

(Chr. Hansen).

Selv skrev han i »*Dansk kirkeliv*« 1927:

Mens tiderne skifte, farer slægterne hen — ogsaa vor — ogsaa du — ogsaa jeg. Og vort sted skal ej mere os kende igen, men omsonst var vor stræben dog ej. Lad skifte, lad svinde — det bedste bestaar, thi aldrig kan dø, hvad i aanden du saar, — det bjerger sit liv — uden dig.

En datter af Th. Tomassen skriver om sin fader:

Naar jeg nu ser tilbage paa en lykkelig barndom i det kærligste, mest skærmende hjem, et barn kan have haft, er det far det hele drejede sig om, han har været et uforglemmeligt forbillede for os tre søstre — jeg ser nu rigtig hvor rank, levende, uegennyttig, retlinjet, arbejdsivrig og grænseløs kærlig far var. Far var et uhørt pligt- og samvittigheds-menneske, hvad enten det gjaldt præstegeringen eller hjemmet, hvor far var baade mor og far. Det tunge kors, mors sygdom var, udviklede gennem svære ansvarsfulde aar far til den *helstøbte* mand — far var. Far krævede meget af andre men altid mest af sig selv. Far var meget rigt udrustet — havde et aabent blik, et følsomt sind for alle paa livets mørke side, jeg tør sige ingen gik forgæves eller tomhændet fra mit hjem, oftest paa bestoning af savn for far selv. Far var i besiddelse af stærkt temperament, dette i forbindelse med stor arbejdskraft og iderig lod ofte far synes diktatorisk — men det forenedes hos far med den sandeste dybeste ydmyghed — nu beder jeg helst om at blive som en af Gud Faders de smaa. 20 aar efter fars død faar jeg utallige beviser for folks trofaste kærlighed mod fars minde.

4 aar efter fars ansættelse blev Horsens delt i 2 sogne og far blev sognepræst i den gamle klosterkirke, som til da kun anvendtes til begravelser — den gamle klokke var sprød i klangen og mange ønskede en ny kirkeklokke, dette blev dog først realiseret 1931, og netop søndag den 23. aug var klokken taget ned og den nye endnu ikke opsat, og den søndag meldte præsten menigheden fars død — fra prædikestolen. — Venner undfangede den dag tanken at skænke den gamle udtjente

klokke som monument paa fars grav. — Fra Island — fars fædrene ø blev stenen sendt os. — Der staar nu paa fars grav paa Vestre kirkegaard i Kbhvn den gamle klokke hvilende paa granitstenen med inskriptionen:

Fra Island kom stenen — fra Horsens Klosterkirkes gamle klokke, der tav, da han døde. Venner i Danmark og Island rejste dette minde. (Inger Lund Offersen.)

Chr. Hansen i Dansk kirkeliv 1931, s 135—44.

Litt: Dansk isl kirkesag, 1931, Højskolebl 1931, s 544, IM-lederen 1941, s 323, 338, 352, Nekrologer i dagspressen.

14. 12. okt 1931—22. april 40 (sp Nr Aaby-I 21. juni 17): Provst **Gustav Frederik Peter Hans Schovsbo**, * 24. nov 72 Christianshøj, Malt. Forældre: Landinspektør i Fredericia Johannes Schovsboe-Jensen og Laurentia Christine Schovsboe af Andst-Gesten. Stud Fredericia 91, huslærer, c 98¹ (I), huslærer hos sin morbroder, sp i Viskinge-A, hjpr Hedensted-SD hos sin morders mand 19. okt 00, navneforandring, kkp Sæby-H 22. aug 05, sp Hillerslev, Fyn 7. sept 09, navneforandring 11, afsk 22. april 40, † 1. sept 43. ~ 29. dec 10 Agnete Fog, * 7. jan 87 Øls. Faderen: Sp Espe-V, † 39, se der. — Broder: Taps. Fætter: Apostel k, Kbhvn. Hustrus søster ~ Poulsen, Baagø.

Provst S var historisk interesseret, skrev afhandlinger i Khst saml og i Ribe amts hist aarbog, samt flere digte i Højskolebladet, var til 1931 medlem af bestyrelsen for Odense amts historiske samfund.

Provstinde Schovsbo skriver: »Min mand sagde saa tidt til mig: »Vil du lære mig at kende, naar jeg er sandest, saa skal det være i kirken«.

Han ville gerne gøre gudstjenesten til en fest i bedste forstand, saa menigheden fik hjælp til at gaa hjem med fornyet kraft og glæde til at leve det daglige liv. — Mild og glad færdedes han ved alter og døbefont, og paa prædikestolen talte han kærlighedens evangelium, saa enhver kunne følge ham! Hans altid tilbagevendende kirkebøn, »om at vi maa være Guds kære og glade og taknemmelige børn«, glemmer jeg aldrig. —

En forunderlig blanding af spøgefuldhed til tider satire og dyb kristen alvor gjorde, at han saavel udenfor — som indenfor hjemmet var det naturlige midtpunkt, og alle ældre havde let ved at komme paa talefod med ham. — »Glad og taknemlig« var gerne de ord, han sluttede dagen med saavel til sig selv, børnene og mig, fordi han gennem indre kamp var blevet klar over, at det er livets og glædens hemmelighed«. —

Han levede meget for sin familie og for sit hjem. Han var gennem mange aar svagelig, led af en blodsygdom. En udmærket præst, uden særligt partipræg, men grundtvigsk indstillet. Pastor *Idom*, Føns, der var hans nære ven, skildrer ham som en fin og trofast type med et ægte præstesind, en god ven i glæde og modgang: meget omhyggelig i sit arbejde.

15. 4. sept 1940—21. sept 45 (sp Lysabild 4. juli 21): **Ove Gyring**, * 19. april 81 Nykøbing M. Forældre: Kreditforeningsdirektør i Ny jysk købstadskreditforening Hans Nielsen G og Cecilie Marie Aastrup. Stud Randers 99, c 07¹ (I), lærer Fr. VII's stiftelse Jægerspris 08, studie-

rejse til England og Tyskland 10, rejsesekretær foreningen til opførelse af smaa kirker i Kbhvn, hjpr og kontor Ansgar k, Odense 6. okt 11, sp Skibet 20. april 15, † 21. sept 45. ~ 15. dec 11 Edell Krog Helweg, * 24. febr 85 Aarhus. Forældre: Overlæge paa Oringe Hans Kristian Saxtorph H og Marie Augusta Krog af Ramløse. — Morbroder: Aastrup, Bringstrup-S. Fætter: Aastrup, Brønshøj. Hustrus farbroder: Helweg, Askov. Morbroder: Krog, Pjedsted.

BM Grundtvigsk konvent af 1916, kredsformid i Præsteforeningen, Sønderborg amt 28—40. Skrev om engelsk kirkeliv i Kirken og hjemmet, samt flere bladartikler.

I sit første embede som ordineret medhjælper ved Ansgar kirke i Odense, hvor den senere biskop Rud var sognepræst, blev G stærkt grebet af det grundtvigske syn paa kristendommen, og det kom til at præge hans forkyndelse og arbejde i menigheden fra først til sidst. Efter at han havde virket 6 aar som sognepræst i Skibet, kom genforeningen, den største og glædeligste oplevelse i hans liv. Fra ungdommen af stærkt optaget af det sønderjyske spørgsmaal meldte han sig straks til arbejdet dernelde og virkede i 19 aar som sognepræst i Lysabild. Her gik han straks i gang med at lede gudstjenesten og menighedsarbejdet i dansk aand og form og gjorde et stort arbejde for de unge. Ogsaa de gamle og syge tog han sig af med stor kærlighed og omhu. Fra studietiden omfattede han den teologiske videnskab med levende interesse, men arbejdet i det store sogn levede ham ikke tid til at beskæftige sig ret meget dermed. Da han i de sidste 5 aar af sin levetid som klosterpræst i Vemmetofte fik mere tid til sin raadighed, hvilede de strenge besættelsesaar og et svigtende helbred saa tungt paa ham, at han ikke magtede at gøre nogen videnskabelig indsats, hvad der var ham en stor sorg.

Det kan vist siges, at G's hjerte blev i Sønderjylland, og at han til tider følte sig forknit i Vemmetofte. Han var et fint og elskeligt menneske.

Hans ven pastor N. Blichfeldt, Nordborg skriver: Ja, han døde som præst ved Vemmetofte adelige jomfrukloster efter kun ganske faa aars virksomhed i denne lille enklave, men ellers faldt hans liv og hans arbejde midt ud i det danske folk og den danske menighed, og der udførte han sit saare trofaste arbejde, og der sled han sig op, før han naaede det, vi kalder aldersgrænsen, fordi den gerning, som han elskede, skulle gøres efter yderste evne og med en samvittighedsfuldhed i anvendelsen af al hans aandelige og legemlige kraft, som man ikke let finder mage til.

Hans navn skal nævnes med tak og ære i gode danske præsters række. I Sønderjylland fik han sin længste tid, og landet og folket dernede stod hans hjerte saa inderlig nær og havde gjort det fra hans tidligste ungdom. Engang tog hans udmærkede far sin store dreng med paa en tur til Dybbøl banke og alle de andre alvorlige og minderige steder, og det gjorde et uudsletteligt indtryk paa drengen, da han der saa taarer blinke i faderens øjne. Lad mig i denne forbindelse have lov til at citere et af Gyriings breve fra tiden

umiddelbart efter befrielsen, hvori han først taler om den rent ubeskrivelige glæde i tiden omkring Genforeningen og derefter sammenligner den med følelsen nu: »Langsomt, langsomt arbejder glæden sig igennem de mange lag af træthed, sorg, skuffelse og bekymring, som har aflejret sig i sindet siden 1939; og helt give mig hen i glæden, saadan som vi alle kunne det i 1920, det kan jeg ikke. Men Gud ske lov, at vi fik lov at opleve 5. maj 1945! Hvad gør det saa, at man maa sige til sig selv, at ens vagt snart er omme.« Ja, saadan maatte den mand skrive, hvis hjerte maatte bløde, naar det gik Danmark ilde, og saa arbejde sig hen til glæden, naar bladet vendte sig.

Han maatte stride sig frem paa alle omraader. Ogsaa paa det kirkelige. En grundig student var han, som ikke nøjedes med faget alene, men søgte at finde sin plads i en broget verden, saadan som den var hos os ved aarhundredets begyndelse med alle de forskellige rørelser. Ved fakultetet var professor Jacobsen den, der optog ham mest med sine laboratorieøvelser, men samtidig var han ogsaa optaget af den kirkelige konservatisme, som Mynster repræsenterede i vor kirke; og den kirke, han søgte til stadighed i studentertiden, var Jesus-kirken i Valby, hvor Ussing længe holdt ham fast. Sine studier gennemførte han med glans, tænkte vel endog en tid paa at gaa videre med studierne, ville gerne have været i Jena for at lære professor Eucken dér nærmere at kende, men da han endelig kom ud at rejse, drog han til England, hvor han bl a fik skrevet en afhandling om munkelivets genoplivelse der. —

Det blev dog ikke de videnskabelige tilbøjeligheder, der bandt ham for livet; efter et par aars virksomhed som lærer paa Jægerspris stiftelse kom han til Odense og blev medhjælper hos Rud ved Ansgars kirke, og i samarbejdet og i samlivet med denne mand og i venskab med Emil Koch fandt han sit faste stæde i det grundtvigske, og der blev han med glæde sit liv ud. Nogle faa lykkelige aar havde han i det skønne Skibet sogn i Vejle dal, men da Genforeningen kom, maatte han selvfølgelig melde sig til tjeneste i Sønderjylland. En foraarssdag i 1921 prædikede han saa om kap med to andre præster i Lysabild kirke paa Als, og ved afstemningen bagefter sejrede Gyrling, hvorefter Lysabild præstegaard blev hans og hans hustru Edel Helwegs gode hjem i næsten 20 aar.

Han fik gjort en god gerning i sit sogn; »under sang og suk og bøn« kaldte han trofast mennesker hen til det centrale i livet; den sønderjyske kirkeager var tit tung at arbejde i, og vist kunne arbejdet her medføre skuffelser. Alsingerne er ikke lette at faa bort fra det, der har været godt nok i de forangangne tider. Men ved sin vennesele færd vandt han sig en trofast flok, saa hans ungdomsmøder og hans rejser med de unge til skønne steder i vort land var ham en stor opmuntring. Nævnnes skal ogsaa de store foraarsmøder i Mommark, som han begyndte og som i løbet af faa aar voksede sig saa store at de fik tilslutning fra hele øen, saa de nok taaler sammenligning med gode grundtvigske vennestævner i det gamle land. Det er ikke underligt, at han

jævnligt derovre i Vemmetofte sad med det ønske i sindet: gid vi var hjemme paa Als igen. (N. Blichfeldt i Roskilde-bogen 1946, s 155 f).

16. 8. febr 1946 (sp Mariendals k, Frberg 25. juni 37): **Svend Bøgh**, * 29. juli 86 Trane-kær. Forældre: Jstrd, godsinspektør Hardenach Otto Conrad B og Eleonora Ingertha Møller. Stud Døckers kurs 06, c 13² (h₂), hjpr Frberg k 13. sept 13, sp Vorgod 29. jan 16, afsk 19. juni 20, sekretær KFUM's centralforening, Kbhvn 20, generalsekretær KFUM og K i Danmark 1. okt 25 (bopæl: Aarhus), rkp Frihavns k, Kbhvn 10. febr 32. ~ 17. maj 16 Else Mørkeberg, * 16. juli 94 Frberg, † 14. okt 47. Forældre: Handelsfuldmægtig Hans Ejnar Kongsted M og Charlotte Marie Elisabeth Olsen. — Søn: Strynø. Farfader: Gamtofte. Farbroder: Forfatteren Nicolai Bøgh.

Fmd KFUM's kredsfbid Kbhvn 35—39, BM IM's diakonhøjskole 25—32, Ungdommens vel 25—32, Haslev udv højskole 25—32, Kbhvns Kirkefond 25—32, DKU 28—32, Kr Dagblad 36—37, BM Kbhvns præstekonvent t 46, repræs Kirkefondet og DKU.

Litt: Pastor Brasch' værk om V, se foran, P. F. Koch: Fundats og bestemmelser vedrørende V, 1891, 1902 og 1916, P. B. Grandjean: V gl skovridergaard (i Østsjælland aarb V, 1905, K. Sørensen: V klostrets hovedbygning, smst VI, 1906, O. Andrup: Mallerierne paa V, 1918, Danske herregaarde I, 1920.

KARISE—ALSLEV

Karise-Alslev pastorat, 2307 og 1222 ha, er fladt og frugtbart, en del skov. Byerne: K, (ret stor stationsby, 957 indb), Jørslev, Olstrup, Pebringe, Gammelby, Store Linde, hg Tryggevælde, A, Bonderød, Taagerup, hg Alslevgd.

Mynster fandt ingen »ekstravagancer« i dette pastorat, men han klagede gentagne gange over »den maadelige stand«, hvori K kirke henlaa. 1853 var den dog sat pynteligt i stand. Læreren i K (Nielsen) var »gnaven og afskrækker børnene og er lidet duelig«. Med de kirkelige forhold var Mynster tilfreds. Hans egen brodersøn var sp her. Sognene var faktisk uberørt af vækkelser indtil da. 1786—1822 var den rationalistiske *Alexander Zoffmann* sp her. *Thaning* var af Mynsters type, og havde god kkg. I 60'erne var der noget røre. *Chr. Mynster* var nær ven af Otto Laub († som biskop i Viborg). I Laubs brevsamling er der nogle interessante breve, hvor Mynster og Laub udveksler tanker om de gudelige forsamlinger (1841). Mynster var meget optaget af dette spørgsmaal, da flere i hans sogn søgte til Willemoes i Herfølge. Han var betænkelig ved at deltage i deres møder, da det »maatte blive den uundgaaelige følge, at præsten, naar han stillede sig i spidsen for disse forsamlinger, ville lamme den langt større del af menigheden, som just maaske trængte mest til ham«. Han mente, at forsamlingerne havde den fare, at de fik deltagerne til at forveksle deres »lille flok« med Herrens store

sande menighed. Laub gav ham tildels ret (se under Ryslinge, Laub var paa den tid præst i Ryslinge). (P. Hjort: Udvalg af breve 1869. F. L. Mynster: Biskop O. Laub 1858—87).

Det aandelige liv udviklede sig i grundtvigsk retning, og flertallet af de kirkeligt interesserede har været grundtvigsk prægede. Hertil bidrog ogsaa, at der 1869 oprettedes en folkehøjskole i K. Den blev de første aar ledet af *Leopold Budde*, som havde været kpt *Chr. Nielsens* medarbejder paa Hindholm højskole. Budde udførte et stort arbejde paa højskolen, talte med varme og myndighed til de c 40 unge mennesker, der hver vinter mødte op paa skolen. Mange af disse unge fik senere ledende stillinger paa egnen, og man hørte dem ofte, selv da de blev gamle, tale med varme og taknemmelighed om deres højskoleophold i Buddes tid. I 1909 rejste venner og gamle elever et smukt minde foran den gl højskole. Men da Budde følte sig mere tiltrukket af arbejdet blandt børn, blev han 1875 forstander paa Jægerspris.

1875—1910 lededes skolen af forstander *K. C. Knudsen* og hans trofaste hustru. Dette forstanderpar prægede skolen i en menneskealder og udførte et stort og dygtigt arbejde. Indtil de seneste aar var skolen fyldt med elever c 40 unge mænd om vinteren og et lidt mindre antal piger om sommeren. Knudsen talte varmt og djærvt til de unge, og han kunne faa dem til at lytte. Fagene kemi og fysik var hans yndlingsfag, og da han var særdeles dygtig til at lave ret primitive apparater til sine forsøg, lykkedes det ham i høj grad at fange elevernes interesse. *K. C. Knudsen* forstod tillige at skaffe dygtige mænd og kvinder som talere til højskolen, ved saadanne lejligheder havde egnens beboere adgang, en ordening af stor værdi for egnen. Efter Knudsen virkede forstander *Henriksen* et par aar, indtil han fik ansættelse ved fængselsforso-gen. *Henriksen* afløstes af den betydelige højskolemand *Axel Arelsen*, tidligere Jøbjerg og Krabbesholm, men han var en trætt mand, da han kom til Karise (67 aar), og saa kom den 1. verdenskrig, og da gik arbejdet i staa. Sidst forsøgte *Andreas Grønborg*, men det gik ikke. Skolen blev 1922 overtaget af et større selskab og har siden den tid været benyttet som sognegaard.

Provst *Esmann* var en noget ilter type, men en varmhjertet præst med et sind, der var opladt for poesi. Han var *Chr. Richardts* ven. *Bergstrøm* kom ikke ret i kontakt med befolkningen. Han var lidt af en original. Provst *Petersen* var grundtvigsk præget; han øvede ved sin fine og stilfærdige færden en ikke ringe indflydelse. Der har gennem aarene været en kreds af trofaste kirkegængere. Af IM er der kun ganske faa. Bagermester *Sigurd Andersen* var en tid fmd for den IM kreds, som fik ansat en IM andenpræst for Stevns i Store Hedinge, og som holdt regelmæssige gudstjenester her 1924 flg. — Lærer *K. A. Kristensen* (* 81) var førstelærer i Karise 1908—46, en tid var han tillige realskolebestyrer og 1936—44 fmd for Danmarks lærerforening.

1922 oplyses: Velvillig befolkning, nærmest gr præg, fh i A, kkg 5—6 pct, 1931: Kkg 8

pct, lille IMkreds med mh (L. P. Sørensen), ungdomsf, fast kreds af kirkegængere, gr præg, 1943: Kkg 8 pct, lille IMkreds (bager *Sigurd Andersen*, K), ungdomsf (120), 2 fh, gr præg, 1950: Kkg 6 og 10 pct, en fast kreds af kkg i begge sogne, velvilje, overv gr præg, ungdomsf (104), sp er fmd for ungdomsf og foredragsrækker i tilslutning til KS.

Karise kirke er smuk og ejendommelig. Den blev indviet 22. marts 1261. Ældst er skib, kor og taarn, af munkesten. Alle dele har krydshvælvinger fra begyndelsen. Meget interessant er koret, som er 2 m højere end skibet, og vist tidligere har været højere. Det har 2 etager, det nedre har en gruppe vinduer (3), hvorover et smukt blindingsfelt. Korets øverste etage, kaldes »Fru Meretes kammer« (iflg et sagn flygtede hun hertil fra Karisegaard) synes at have haft et vindue mod vest. Korets nederste etage er kirkens kor. Senere i middelalderen opførtes det anselige vaabenhus mod nord (kor, vaabenhus og taarn har smukke blindingsprydede kamgavle), og 1769 opførtes et stort gravkapel mod syd af greve *Adam Gottlob Moltke*, i klassicistisk stil med pudset ydre, et meget smukt rum med forsænkede loftsletter, smukt stukarbejde og 4 søjler. Den tidligere altertavle med maleri af himmelfarten blev 1928 erstattet med et krucifix, skaar et efter gl model. Prædikestolen (fra c 1650) blev smukt restaureret 1938. En døbefont af cement blev 1929 erstattet af en granitfont, skænket af provst *Petersens* datter. Orgel fra 1850, smuk lysekrone fra c 1700. Pragtfuld marmorsarkofag i gravkapellet (grev *Adam Moltke*) desuden flere smukke kister (een af Wiedevelt). 250 sd. Gammel kirkelade paa kirkegaarden.

Dann kirker, Præste amt, s 469—87, Nørlund og Lind: Kalkmalerier, s 271, Løffler i Aarb f nord oldk 1894, s 398 f, C. A. Jensen, smst 1918, Roskilde stiftsblad 1951, s 82.

Alslev kirke er romansk, af Fakse-kalk, af den oprindelige kirke er kun skibet tilbage. Koret er ombygget i skibets bredde, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord, taarn. Kirken var overhælvlet, men blev omkr 1850 forsynet med fladt loft. Alterbillede af F. L. Storch fra 1866 (Jesus i Bethania). Gotisk font af gotlandsk kalksten. Prædikestol fra c 1800. Klokke fra 1545. 160 sd.

Dann kirker, Præste amt, s 488—92, Mackeprang, s 382, 412.

Altergæster: 1891: 933 og 324, 1922: 650 og 80, 1934: 700 og 120, 1942: 720 og 118, 1949: 811 og 107.

Folketal: 1850: 828 og 380, 1901: 1263 og 419, 1921: 1627 og 433, 1950: 1619 og 373.

Menighedsraad: 1922: 8 n gr, 2 IM, 2 soc 1 u p, 1934: 9 n gr, 1 IM, 3 soc, 1949: Alle gr (valg).

Kommunevalg: Karise 1943: Soc 154 (2), rad 83 (1), borgerl 130 (2), landbol 231 (3), soc særl 103 (1), 1950: Soc 268 (3), rad 74 (0), byliste 259 (3), landbol 202 (3). — Alslev: Soc 31 (1), venstre 85 (2), u p 37 (1), 1950: Soc 39 (1), rad 64 (1), venstre 85 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 329 byg, 36 havre, b) 8 snese æg, 8 gæs, rente af 2668 rdl, c) 95 td byg, 12 iv brænde, d) 130 rdl, e) 90 td ld. Gl firænget egebindingsværkspgd. — 1870: Regul 3264 kr, netto 7504 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 2. kl.

Pgd opført 1892.

18. 10. aug 1831—11. dec 51 (sp *Enderslev-V* 26. juni 12): *Christian Thaning*, * 15. jan 81 Vemmetofte. Forældre: Klosterforv, kmrd *Terkild T* og *Elisabeth Dorothea Cathrine Lyngbye*. Stud *Vordingborg* 99, c juli 04 (I), † 11. dec 51. ~ 4. okt 15 *Anna Christine* (Nancy) *Bræstrup*, * 5. april 88, † 2. okt 54. Forældre: *Stiftsphysikus* i Maribo, dr med *Thycho B* og *Inger Kirstine* (Elise) *Høier*. — Søn: *Hellested*.

Mynster fandt kirken (1837) endnu i sin gamle maadelige tilstand, kapellet er ved en umalet brædevæg adskilt fra kirken. 1853 var den smagfuld udvidet og istandsat og havde faaet orgel. Pgd var gammel, smaa, lave værelser, haven stor og smuk.

Om T's prædiken 1837 hedder det: »Ret god prædiken, holdt med megen frihed og næsten for stor kraft. Katekiserer særdeles godt. En del ældre, meget talrig ungdom til stede. 1845: T's prædiken: »Godt og kristeligt, foredraget snarere for kraftigt end for svagt. Meget talrig forsamling« (M I, 183). A kirke var meget simpel, uden altertavle.

19. 11. marts 1852—13. dec 76 (sp Valløby-T 16. aug 33): **Christian Peter Gutzon Mynster**, * 15. aug 04 Kbhvn. Forældre: Professor ved universitetet, overmedicus ved Frederiks hospital, dr med Ole Hieronymus M (broder til biskop M) og Anna Christine Liebenberg. Stud Brgdsk K 23, c april 31 (1-l-egr), afsk 13. dec 76, † 6. nov 77. ~¹ 20. nov 33 Caroline Elisabeth Rasmussen, * 26. aug 07 Frborg, † 8. febr 42. Forældre: Kmrdr, stænderdeputeret, skriver v Det kgl Stutteri Erik R og Anna Kirstine Bech. ~² 12. april 45 Christella Frederikke Louise Bang, * 14. maj 15 Kbhvn, † 10. maj 60. Forældre: Gehejmekonferensraad, professor, dr med Oluf Lundt B og Henriette Louise Aamodt. — Datter ~ Jensen, Lyngaa-S. Søster ~ Bergenhammer, Maribo. Hustrus broder: Tersløse-S.

Pastor M var en aristokratisk type af den gl skole, ikke ven af tidens frihedsbevægelser, kirkeligt konservativ. Biskop Mynster skriver om hans prædiken 1853: »stærk ivren mod de moderne frihedsprædikanter og med mindre tilfredsstillende udvikling af den kristelige frihed, katekisationen god. Meget talrig forsamling. Af ungdommen svarede kun de sidste konfirmander godt« (M I 182). Om pastor Mynsters stilling til de gudelige forsamlinger, se ovenfor. En smuk prædiken af ham er optaget i Birkedals og Fengers postille (Vidnesbyrd fra Herrens hus) under overskriften: »Gaa til Jesus selv« (3. s i advent).

E. S II, 430, F. L. Mynster: Biskop Otto Laubs levend I, 1885, C. Liebenberg, s. 3.

Hjælpepræst hos pastor Mynster

1870—76: L. J. Jensen, se Lyngaa-S.

20. 8. marts 1877—31. okt 90 (sp Sdr Højrup-Aa 18. april 73): Provst V. A. **Esmann**, fl t Hellested, se der.

21. 3. febr 1891—31. jan 1903 (2. rkp Randers 15. jan 75): **Jens Christian Valdemar Bergstrøm**, * 15. marts 37 Nykøbing F. Forældre: Hospitalsforstander Andreas Verner B og Erikdine Dorteia Strange. Stud Nykøb 57, c 63² (h₁), timelærer og ansat i Britisk bibelselskabs agentur i Kbhvn, hjpr Frberg k 22. dec 69, afsk 31. jan 03, † 9. jan 28. ~ 6. juni 83 Anina Johanne Jacobsen, * 21. aug 42 Randers, † 30. maj 03. Forældre: Kldr, boghandler Lars J og Ane Marie Mortensen Hassing.

22. 18. marts 1903—8. nov 28 (sp Roholte 9. febr 99): Provst **Peter Vilhelm Petersen**, * 7. maj 61 Vistoftegaard, Ousted, Jylland. Forældre: Møller Esben P og Kathrine Marie Jørgensen. Lærereks Gedved 81, huslærer Vendssyssel, stud priv 86, c 95¹ (l), var som student lærer i 9 aar ved tysk-reformert skole til 96, ord kat og førstelærer Køge-Ø 18. febr 96, provst Fakse-Bjeverskov-Stevns herreder 2. marts 23, r af Dbg 28, † 8. nov 28. ~ 27. marts 96 Anna Kristine Boysen, * 19. febr 64 Drabæks mølle, Skanderup, † 11. nov 13. Forældre: Mølleer Hans B og Maren Mathilde Wildfang.

Provst P voksede op nær Ejers Bavnehøj, hvor møllen kunne gaa, naar andre møller maatte staa stille, og han deltog i møllearbejde, indtil han 18 aar gl kom paa Gedved seminarium, hvor forstander P. Bojsen, Marius Kristensen og Karl Povlsen (senere valgmenighedspræst i Ryslinge) hver især fik betydning for ham. Hans hu stod til at blive mere end lærer, og som student havde han et frugtbart samarbejde med den tysk-reformerte præst Baur. P gik i kirke i Vartov og hos pastor Jungersen i Kbhvns valgmenighed, og han tog virksomt del i Kbhvns højskoleforening under dens fremragende leder, Harald Holm. Efter et slidsomt liv med studier og lærergerning blev han præst og giftede sig med Anna Boysen, der var sygeplejerske i Røde Kors. Hun blev en sjælden støtte for ham i præstegerningen, og det var ham et knugende savn, da hun døde efter en smertefuld sygdom. Provst P var fra ungdommen af et livligt menneske, barnlig, fintfølede, med ikke ringe humor og en smittende latter. Han var udpræget børneven og kunne ikke gaa forbi legende børn uden at sige en spøg til dem. Hans grundighed skaffede ham solide kundskaber og indsigt i alt, hvad der vedrørte hans gerning, og den gav sig udslag i interesse for at tale med mennesker og høre paa dem. Han var en god taler og en god tilhører. Han havde stor kærlighed til musik og sang og kunne forelske sig i en melodi, saa han ikke blev træt af at faa den gentaget.

Analæg for at stifte nye venskaber havde han egentlig ikke, men han var meget trofast mod sine ungdomsvenner og kunne med dem være utrættelig i at genopfriske ungdomsminder. Han var beskeden og mild i sine domme, det uægte var ham en torn i øjet, og yderligt gaaende standpunkter var ham imod, men trods al føjelig bevarede han sine grundanskuelser med sejt urokkelighed. I sin forkyndelse var han mild. Han læste meget og studerekammeret tog hans meste tid. Et retsindigt menneske, god og fin, en mand, man kunne stole paa, saadan var grundtrækkene i hans karakter. Han døde ganske pludseligt af et hjerteslag paa et besøg i Valløby pgdshave (Østsjæll folkeblad 9. nov 28, Præstehist saml I, 1933, s 74—46 (Jens Vinther).

Provst Meinertsen karakteriserer provst Petersen som »trofast og udholdende, i god forstand jysk. Han kom som student i kirke hos Brandt i Vartov og Skat Rørdam i Hellingaandskirken og blev præget deraf. Han var en solid, jævn og venlig mand; en særlig indsats gjorde han ved at samle provstiets menighedsraad til gode aarlige møder. Han havde i det hele en evne til at samle. I Plejehjemsforeningen og i Præstø amts historiske samfund øvede han en god indsats (Præstø amts hist aarb, 17. bd, s 128).

23. 13. febr 1929 (rkp Brande 31. dec 21): Provst **Carl Alfred Jørgensen Boesen**, * 2. april 95 Idestrup. Forældre: Gdjr Hans Jørgen B og Ane Frederikke Nielsen. Stud Nykøb 14, c 21² (h₁), provst Fakse-Bjeverskov-Stevns herr 3. nov 41, r af Dbg 52. ~ 12. aug 31 Erna Ingeborg Vest-Hansen, * 14. maj 95 Engestofte. Forældre: Lærer August Martin H og Hanne Hansen Vest.

DALBY—TUREBY

Dalby-Tureby pastorat, 2604 og 2232 ha, er et højtliggende, meget bakket mod vest, en del skov. Frugtbart. Byerne: D, Dalby-Borup, Babberup, Jenstrup, med fh fra 1884, Druestrup, Taagerup, Høsten, Rode, Frenderup, Viverup. I Tureby sogn (kirken ligger ved hg Turebyholm) byerne: Børsted, Kæderup, Nyby, T stationsby.

Det kirkelige liv. Embedet var stort, og 1852—1932 var her ældre præster. Kirkelivet var i 1. tredjedel af 19. aarh præget af rationalismen. 1798—1831 var *Hannibal Brandt* sp her. Men saa skete der et omslag. Pastor L. F. *Luplau* (præst her 1831—37) bragte en forkyndelse, der ikke svarede til datidens almindelige forkyndelse. Han prædikede vækkelse og udgav en prædikensamling, som kan læses med udbytte i dag. Han var ven af de gudelige forsamlinger (ligesom Willemoes i Herfølge), men blev allerede 1835 syg (tuberkulose) og maatte i flere perioder ligge til sengs i lang tid. Gennem sygdommen blev han en god sjælesorger. Paa hans gravsten staar: »Kristus var i hans hjerte, og hans hjerte var paa hans læber«. Han døde lige før jul, og nogle dage før sagde han: »Jeg faar sikkert en glædelig jul«. Han sagde det med en saadan betoning, at man forstod, at han lagde noget dybere deri. Der blev ikke nogen lægmandsbevægelse eller aktiv kristendom ved hans forkyndelse, men spiren blev lagt til den vækkelse, der senere kom i T sogn. Hans efterfølger, *Marcussen*, var af en anden støbning. Mange pudsigheder fortælles om ham, og de vidner alle om, at han nok interesserede sig mere for det verdslige end for det kristelige. Han var velbegavet, men distræt. Naar han skulle til middag paa Bregentved, gik han og talte med sig selv: »Pæn mand, *Marcussen*, skal spise hos greven!«. Han førte en djærv kamp mod drikkeriet blandt bønderne og advarede dem mod brændevinen, som »bider saa hæsligt paa tungen«. Han døde brat. Man fandt ham siddende død i sin stol. Lige forinden havde han givet sine konfirmander fri med de ord: »Jeg mærker liglugt!« — De faa vakte i sognene, særligt i T, gik i kirke hos Willemoes i Herfølge, og i 50'erne blev der holdt gudelige forsamlinger i D skole. I D sogn var der kun et par troende familier. I 80'erne var en mindre vækkelse i T sogn, og siden da har det været saadan, at T sogn har været det sogn, hvor IM har haft sine fleste tilhængere, medens D sogn har været præget af megen kirkelighed, men af lidet retningspræg. I 60'erne søgte en del til den grundtvigske pastor *Leth* i Ulsø, ogsaa forsamlingsfolkene. Det førte til, at der var en del, der sluttede sig til grundtvigianismen. Præsterne *Leth*, *Ulsø*, og *Brandt*, *Rønnebæk*, og *Møller*, *Herfølge*, talte hvert aar i T skov. Vækkelsen i T førte til, at der 1891 opførtes et lille missionshus ved T kirke. Præsterne var ikke særlig interesserede i forsamlingsfolkene. Pastor *Olsen* var stille og tilbageholdende. Pastor *Henning Jensen* skriver (Præstø amts hist aarb, s 1921, s 3 f) om O's sidste aar: »Pastor O var en svagelig mand, som overlod hele embedets besorgelse til mig.

Han var en alvorlig mand, noget indesluttet. Hans hustru, dt af Bone Falk Rønne, var elskværdig og hyggelig. Den gamle pgd i Dalby var en ægte pgd med mosgroede tage, skæve mure og en mægtig havestue. I kvisten ovenpaa boede sønnerne. Kapellanen boede i en sidelænge med meget lavt til loftet.

Befolkningen var flink, gammeldags hjertelig. Der var indtil 1880'erne gldags gudsfrygt, men hverken IM eller grundtvigianisme. — Navnlig i Dalby var kirken næsten hver søndag fuld. Henning Jensen var nærmest IM, da han kom hertil; han blev indbudt af IM til at tale i Haslev. Pastor Schiøtz i Haslev skrev til Henning Jensen og henviste ham til Hebr 10,2: om ikke at forlade sin egen forsamling, men H. J tog alligevel til Haslev, hvor han talte sammen med indremissionær *Jakob Jensen*, Skuerup, hos gdjr Jens Andreassen. Men snart kom H. J i forbindelse med præsterne *Leth* i Ulsø og *Brandt* i Rønnebæk og blev paavirket af dem. Brandt brugte en gang som tekst ordsproget: Man fanger flere fluer ved een draabe honning end med en hel tønde eddike og anvendte det til en sammenligning mellem IM's og grundtvigsk forkyndelse. Leth var en lille, svær mand, ikke særlig køn, Brandt var smuk, aristokratisk, Leth var fyr og flamme, Brandt mere kølig, rolig. Senere kom H. J til møder hos *Jens Olsen*, Snesere, hvor han hørte *Chr. Berg* tale, og saa blev han stærkt optaget af politik, hvilket pastor *Olsen* saa temmeligt ironisk paa. — Blandt lægfolkene her mindedes H. J især kbmd *Lindhardt*, Dalby, en ivrig grundtvigianer; to brødre ved navn *Engell* var lærere her, den ene i Kæderup (han opfandt et særligt solur), den anden i Dalby; de var begge gode støtter for præsten. Forpagter *Thalbitzer*, Turebyholm, var en anset mand paa egnen, en sjældent ridderlig personlighed.

Pastor *Listov* var en fornem aristokrat (man sagde, at han overrakte daabsattester med en sølvtang). Han kom en del sammen med egnens honoratiore og ombyggede pgd i tidens herskabsstil, ikke køn, upraktisk, men herskabelig. 1891 kom provst *H. Blom*. Han havde i Jylland været en førende IM's præst, og med ham begyndte der et rigt kirkeligt liv med dannelse af IMsmf, kvindekredse, ungdom- og pipeforening. Der blev mange hjertede kristne, som tog del i kirkens arbejde. Provst Bloms gerning bar rig frugt og satte dybe spor. Den mærkes endnu f eks paa den store offervilje. Fra Haslev søgte mange herud; højskoleforstander *Davidson* og lærerne i Haslev stod provst Blom nær. Det bidrog ogsaa til at skabe liv. Ofte var her talere fra Haslev, ligesom provst Blom tit talte i Haslev. — Pastor *G. Münster* skriver (1944): Befolkningen var gennemgaaende venligsindet, men der var nogle stridbare elementer imellem, der kunne volde præsten vanskeligheder. Kirkegangen var efter egnens forhold god; den var i det væsentlige skabt af min formand, provst Blom, den dygtige og nidkære præst, der levede sin sidste aar her som en meget gammel mand. Der var en trofast lille kreds af IM's venner, men i sognenes almindelige liv gjorde de sig kun i ringe grad gældende. Dette gjorde derimod den endnu min-

dre kreds af grundtvigianere, hvis førstemed var proprietær *N. Andersen*, Snedkærgaard, (en dygtig, lunerig mand, han var en tid folketingsmand for venstre) der var deres samlingssted. De oprettede 1886 (først i et privat hjem, skolen bygget senere) en lille friskole, hvor senere frimenighedspræst *Krebs Lange* kom en gang maanedligt søndag eftermiddag og holdt møde i gymnastiksalen. Paa en enkelt undtagelse nær var hele kredsen trofaste kirkegængere hcs sp, der tilhørte IM. Senere blev det ordnet saaledes, at pastor *Krebs Lange* fik en af sognepræstens eftermiddagsgudstjenester hver maaned i D, en ordning, som man gensidigt var glad for. Men kirkebesøget ved de ret daarligt besøgte eftermiddagsgudstjenester blev dog ikke større. — I pgd holdtes der sdsK og særdeles godt besøgte ungdomsmøder og kvindemøder, hvert aar var der basar i pgdhaven. Sp holdt møder rundt i sognenes byer i venligt sindede hjem, især var moderne i byen Høsten godt besøgt, og om sommeren holdtes flere skovmøder. Ofte kom der indremissionærer. Et udvalg for hele egnen holdt aarligt IM's forhandlingsmøde og ordnede kirkeuger i en række af egnens kirker hvert aar. Hele dette arbejde lededes af godsforvalter *Christov*, Jættehøj ved Gisselfeld.

I T sogn er befolkningen ret splittet, idet der foruden de store skove er 3 store avisaar under Bregentved. De store marker deler sognet og skaber store afstande, og folk har langt til kirke. T sogn har kun lidt mindre areal, men langt mindre folketal end D. Ogsaa socialt er der stor forskel, fra de 3 forpagtere, forstinspektør og overjæger, til gaardmænd, husmænd, parcellister og arbejdere paa herregaarde og i skovene. Men vækkelser har trods nogen social spænding sit præg. I mange aar var smed *Chr. Richardt* leder af det ret store og kraftige IMsmf, der var ualmindeligt offervilligt. I omtrent hele provst Bloms tid stod han som Bloms støtte medarbejder. Det lille missionshus, som ligger i en privatmands have, var samlingsstedet for mange møder, sdsK, KFUM og K osv. Der blev holdt basar i kroens sal. Faa skridt fra sognegrænsen laa Vandmøllegaarden, som ejeren, *Niels Christensen*, gjorde til et midtpunkt i IM's arbejde i T sogn. Pastor Münster gjorde et stort arbejde for Sudan-missionen. Der blev holdt mange møder (se nedenfor). De to smaa IMkredse var meget stiltfærdige, og navnlig i Dalby gjorde de sig kun lidt gældende i sognets liv.

1938 kom Oxford-bevægelsen hertil, den vakte noget bølge, men ebbede snart ud og fik ikke større betydning. Pastoratet er aandedigt vaagent, har stor interesse for kirkens gerning, og der er gode, sunde forhold. 1934 byggedes et smukt *menighedshus* i D lige over for pgd, og her er menighedsarbejdet i D sogn nu samlet.

1914 oplyses: God kkg, nogen IM, gode forhold, bortset fra IM ingen fremtrædende kirkelige retninger, 1922: do, 1931: Kkg 10 pct, i D en mindre kreds af trofaste kkg, flertallet ukirkeligt, T forholdsvis bedre, smaa IMkredse, enkelte grundtvigske i D, 1939: Kkg 10 pct, gode forhold, aktivitet, offervilje,

2 sdsK, mgshmf (sp), 3 kvindekredse, store ungdomsmøder (n KFUM og K), gr ungdomsf, friskole, 1950: Kkg 10 pct, gode forhold, præges af Haslevs nærhed, megen kirkelig interesse, offervilje, 2 IMsmf (sp, gdjr P. Hansen, Kæderup), 3 sdsK, KFUM og K, FDF, velbesøgte ungdomsm, friskole.

Dalby kirke er romansk, af Fakse-kalk og kridtsten, af den oprindelige kirke er kun skibet bevaret. I tidlig gotisk tid er koret ombygget i skibets bredde, kirken er overhjulvet c 1400, skibet er forlænget mod vest med et højere tag og kort efter opførtes det smukke kamgavlede taarn, sakristi mod nord, kapel og vaabenhus mod syd. Altertavle af J. Roed (Maria med Jesus og Josef i herberget), højrenæssanceprædikestol, ny font. Orgel fra 1843. Flere ligsten. 200 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 574—84, Præstø amts hist aarb 1927, s 113—18, Khst saml 5. r II, 601.

Tureby kirke er oprindelig en smuk lille romansk kirke af kalk- og kridtsten. Koret har oprindelig kuppel og apsis. Senere er kirken overhjulvet, skibet forlænget mod vest med en lidt højere hvælving, og taarnet opførtes i 15. aarh. 1720 opførtes to store korsfløje, som skæmmer kirken, de har fladt loft og valmtag. Altertavle fra 1626 (Hunæus: Jesus og børnene), prædikestol fra 18. aarh, sandstensfont. Smukt udskåret dør til sakristiet. Prægtig ligsten. 350 sd. Kirkelade paa kirkegaarden. Kirken ligger ensomt ved Turebyholm.

Danm kirker, Præstø amt, s 585—82, Østsjælland aarb 1908 og 09 (om alterkalken fra 1658).

Altergæster: 1891: 1089 og 585, 1922: 455 og 406, 1932: 401 og 188, 1942: 842 og 350, 1949: 1014 og 412.

Folketal: 1850: 1320 og 449, 1901: 1486 og 706, 1921: 1558 og 625, 1950: 1461 og 495.

Menighedsraad: 1904: 1 IM, 2 gr, 1 u p, 1914: 3 IM, 5 u p, 1926: 4 IM, 1 gr, 1 soc, 7 u p, 1938: 4 IM, 4 soc, 5 u p, 1949: 4 IM, 9 u p, valg i D.

Kommunevalg: 1943: Soc 342 (4), rad 190 (2), kons 129 (2), venstre 220 (3), 1950: Soc 318 (4), rad 139 (2), kons 80 (1), venstre 297 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 397 byg, 22 rug, 14 havre, b) 128 rdl, 12 fv brænde, d) 450 rdl, e) 42 td ld (deraf 12 td ld bortfæstet), gl vidtløftig pgd. — 1870: Regul 3000 kr, netto 6814 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 2. kl. Pgd optørt 1874.

15. 12. maj 1838—5. jan 59: **Carl Niels Edvard Marcussen**, * 14. jan 06. Forældre: Sp i Faarevejle Johannes Ambrosius M, † 11, og Christiane Bolette Schow af Esbønderup-N. Stud Kbhvn 23, c jan 31 (1), adjunkt Kbhvn, huslærer Bregentved, † 5. jan 59. ~ 39 Anna Rosing, * 25. okt 15, † 10. aug 85. Forældre: Sp i Horsens konsistorialraad Urik Frederik R, † 41, og Anna Christine Klingberg. — Morbroder Torslunde-I (hans svigerinde var hans tante). Hustru broder: Magleby, Møn.

Mynster skriver, at D kirke var »smal, men smuk, pgd maadelig og gammel«. Om M's prædiken hedder det 1837: »M er endnu uøvet, det hele fattedes varme. Stor forsamling«. 1845: »Kirken i meget smuk stand, M's prædiken klar og god, foredraget levende og klart, just ikke med salvelse. Katekisationen særdeles god. Af ældre ikke mange tilstede, undtagen honoratiorene«. 1853: »Kirken har faaet ny altertavle. M prædikede frit og kraftigt, men ikke indtrængende og varmt. Kirken opfyldt af menesker, den talrige ungdom svarede meget godt« (M I, 200). Om degnen i D (Schousboe) oplyser Mynster, at han er »en maadelig person, som vel ikke egentlig er drikælselig, men stundom svirer slem, saas med sin hjælpelærer«. Efterfølgeren (Jensen) var duelig og flittig.

(1859 var C. L. Jensen, sp Aarby, udnævnt, men resignerede, se Ubby).

16. 2. juni 1859—18. febr 72 (sp Longelse-F 4. juli 50): **Emil Anton Conrad Olsen**, * 10. marts 06 Kbhvn, tog landmaalereks stud priv

26, c april 32 (l), sp Hem-S 13. marts 35, sp Lime 18. okt 38, † 18. febr 72. ~ 15. sept 35 Amalie Johanne Rønne, * 25. sept 07 Lyngby, † 4. okt 83. Forældre: Sp i Kgs Lyngby Bone Falk R, † 33, og Frederikke Marie Brandt. — Døtre ~ Bugge, Torrild-V og Rørdam, Fane-fjord (hvis søn forfatteren Valdemar Rørdam blev født i D pgd 1872). Hustrus brødre: Høve-F og Magleby ved Skelskør.

Først som 17-aarig begyndte Conrad Olsen at læse til student; blev af digteren *Poul Martin Møller* forberedt privat til studentereksamen, som han tog i løbet af 3 aar med første karakter. Biskop *Brammer* fortæller i sit »Ungdomsliv« (udg 1884) s 226: »Om søndagen kom gjerne Conrad Olsen, en theologisk student, der var hovmester for den unge grev Julius Friis paa Juellinge, til os efter at have hørt mig prædike i Nakslov kirke. Denne Conrad Olsen var mig anbefalet af K. L. Rahbek, men større vægt lagde baade han og jeg paa, at han var forlovet med en datter af pastor B. F. Rønne, hvis kristelige, noget pietistiske anskuelser han i sit Nathanael-hjerte havde tilegnet sig. Jeg fik ham kjær og stræbte alvorlig, min kone spøgende, at bibringe ham en friere og gladere livsanskuelse. Vi savnede ham, naar han i vintermaanederne var med herskabet i Kjøbenhavn«. Olsen blev i sin ungdom paavirket af Mynster, var høj-kirkelig med megen sympati for IM. I sine senere aar var han svagelig, led af brystsyge og nervesvækkelse. Hans dattersøn, forfatteren *Valdemar Rørdam* har i en af sine selvbiografiske digtsamlinger omtalt ham og hans hustru under skildringen af en familiefest:

»Og mormor er der, morfar, de to gamle, hun grim og god, han fornemt hvid og blid, hvidnet og blidnet gennem indre strid«.

I sine sidste præsteaar havde O som kapellan den senere bekendte venstrepolitiker og forfatter *Henning Jensen*, som i »Aarbog for hist samfund for Præstø amt« for 1921 har berettet om sit ophold i Dalby. Om menigheden, som han dér lærte at kende, skriver han, at »befolkningen var gammeldags bønder af en type, scm jeg hverken før eller siden har truffet her paa Sjælland; der var noget ejendommeligt hjerteligt ved dem, som ellers ikke hører med til den sjællandske natur; der var ogsaa meget af den gammeldags gudsfrygt hos dem; de var meget modtagelige for religiøs paavirkning«. Om præsteparret oplyser han bl a: »Medens pastor O's religiøse sympathier nærmest gik i retning af IM, var hun snarest grundtvigsk paavirket. Men dette forstyrrede ikke det gode forhold imellem dem«. — Til slut giver han følgende beretning om et ejendommeligt, sjæleligt fænomen i forbindelse med O's død: »Pastor Olsen blev stadig svagere og laa altid tilsengs. Jeg var nede og berette ham, og vi tog venligt afsked med hinanden. Et par dage før han døde, mødte jeg lærer Engel. »Hvad«, sagde han, »nu er pastor Olsen kommen op«. — »Op«, svarede jeg, »han ligger for døden«. — »Da saa jeg ham i gaar«, svarede Engel, »da jeg i mørkningen gik forbi haven ude paa vejen. Han havde sin høje hat paa og det hvide silketørklæde op om munden. Jeg stod og hilste, men han hilste ikke igen«.

Hertil knytter Henning Jensen disse bemærkninger: »Den gamle præst har formodentlig i drømme færdes paa det sted, hvor han i mange aar har vandret. Og saa har hans sjæl, ham ubevidst, forment et billede af ham selv. Den psykiske forskning har jo talrige eksempler paa, at saadanne billeder fremkommer enten kort før døden eller kort efter«.

Efter hans død flyttede hans enke til Kgs Lyngby, hvor hun ligger begravet i forældrenes gravsted paa Lyngby kirkegaard.

(Knud Ostermann: Præstedatter — præstekone. En enestaaende slægtsfølge, kronik i Kr Dagblad 12. juli 1941).

Hjælpepræst hos pastor Olsen

1869--72: Henning Jensen, se Stenmagle-S.

17. 29. april 1872—14. febr 89 (sp Næstved 30. dec 58): **Andreas Laurits Carl Listov**, * 20. febr 17 Kbhvn. Forældre: Overlærer v Holmens sogneskole Manasse L af Døllefjælde-M og Ane Elisabeth Svendsen. Stud von Westens inst 33, c april 39 (l-l-egr). Lærer von Westens inst 51 og vajsenshuset 39, huslærer for Thorvaldsens dattersøn i Rom 45—47, studierejse i Tyskland og Italien, rkp Vor Frue k, Aalborg-sp Sdr Tranders 6. juni 51, r af Dbg 83, † 14. febr 89. ~¹ 28. sept 51 Frantziane Christiane Mathilde Howitz, * 22. dec 26 Klintholm, Møn, † 5. okt 52. Forældre: Jstrd, godsforvalter paa Vemmetofte Daniel Christian Bonaventura H og Ane Johanne Kirstine Repholdt. ~² 7. nov 54 Ane Frederikke Louise Conradt-Eberlin, * 4. maj 25 Kbhvn, † 26. aug 05. Forældre: Højesteretsassessor Peter Johan Alexei C-E og Johanne Victorine von der Recke. — Fætter: Krøyer, Sarslev. 1. hustrus søster ~ Thaning, Hellested.

Medl af rigsraadets landsting f 3. kreds (Sorø og Præstø amter) 29. marts 64.

Har foruden art i de forsk teol tidsskr, Dansk tidsskr, Dansk maanedsskr, Ugeskr f den evang kirke i Danmark, Fædrelandet og fl st udg 41: En oversættelse af K. Hase's Hutterus Redivivus, der længe brugtes ved studiet af dogmatiken, 50: Fragmenta selecta ex scriptis Patrum ecclesiae Latinae, dette udvalg af kirkefædrene, som han udg samm med J. F. Hagen, er indtil nutiden blevet benyttet ved forberedelsen til patristisk eks, 53: sm med J. Paludan-Müller: Guds ords formaning og trøst under livets trængsler, 61: Om brødrene Wesley og methodismen, Luthers husliv 1525—46, en hist skildr (2. opl 62, 3. udg 74), Luthers ungdomshist 1483—1517, Efter Merle d'Aubigné (2. udg 62), 64: Martin Luthers levnet, med 48 bill (2. opl 81, 2. gennearb udg 81), 66: Ordsamling fra den norske æsthetiske litteratur siden 1842, alphabet, ordn og forklar, »en bog, der kom mange ypperlig tilpas, netop som den nyere norske litteratur med sin mange almuedtryk havde fundet større indgang her i landet«, 71: Oehlen-schlägers barndoms- og ungdoms erindr, efter forfs egen fort, 72: Nestved kjøbstad i middelalderen, beskrt eft Skovklosters gavebog (progr f Herlufsholm), 80: Fra Luthers vennekreds, hist tidsbil, 80: Martin Luthers levnet, folkeudg, 83: Morten Luller, opfattet af Søren Kierkegaard.

Pastor L var en mand med videnskabelig drift og fortsatte sine studier. Det var jo dengang skik, at de yngre akademikere sluttede sig sammen i mindre kredse med mere eller mindre videnskabeligt formaal; L var medlem af et saadant samfund, hvor alle forhandlingerne førtes paa latin. Han levede herskabeligt og havde ikke videre kontakt med befolkningen. Pastor Listov var i besiddelse af ualmindelige kundskaber og stor arbejdsstrang, og han har beriget litteraturen med ikke faa

arbejder, som alle udmærkede sig ved smag og nøjagtighed (Nationaltid 18. og 25. febr 89).

Som præst var L udpræget højkirkelig, ikke ven af IM. Han var en meget værdig præsteskikkelse, en interessant og livlig natur, der tidligt kom ind paa forfatterbanen og i aarenes løb skrev han en del. Særlig interesse nærede han for Luther og har udgivet flere bøger til belysning af Luthers liv, de er let læste, meget stofrige, men andenhaandsarbejder. »De vandt ikke ringe yndest i samtiden. Nok saa selvstændig er »Luther opfattet af Søren Kierkegaard«. Af stor praktisk nytte for teologiske studenter var hans oversættelse af Karl Hase's dogmatiske haandbog »Hutterus redivivus«.

Skat Rørdam skriver 22. marts 89 efter hans død: »Jeg har ikke set L, men vi kom i brevveksling for en del aar siden. Han var efter min mening en dygtig, alvorlig og god mand«.

Personalhist tidsskr 5. r IV, 1907, 175 f, J. L. Ussing: Af mit levned, 1906, s 26, 30, 57, Otto Møller og Skat Rørdam: En brevveksling II, 1916, s 155, Biskop H. J. Swane og hustru (P. F. Rist og Jul. Clausen, Memoirer og breve XLIII, 1925, s 63, 69, 78, DBL XIV, 417 (Bjørn Kornerup), H. F I, 127.

Hjælpepræst hos pastor Listov

1888—89: H. N. M. Glahn, se Kongsted.

(1889 var J. C. Sørensen, sp Bjørnsholm-M, udnævnt, men resignerede, se Høje Taastrup).

18. 13. juni 1889—5. nov 90 (sp Tiset 7. juni 73): **Harald Ludvig Petersen**, * 17. april 35 Engom. Forældre: Lærer i Klakring Peder P og Magdalene Cathrine Plesner af Engom. Stud Horsens 52, c jan 58 (I), lærer Det kgl Teaters elevskole og Kbhvns kommuneskoler, ord kat Grenaa-G 2. nov 68, † 5. nov 90. ~ 19. maj 69 Henriette Cathrine Katstrup, * 25. juli 22 Tømmerup, † 3. dec 02. Forældre: Sp i Tømmerup Peter Johs. K, † 34, og Bolette Elisabeth Bergeskov. — Hustrus moster ~ Tørcke, Toksværd.

Var teologisk medarbejder ved »Dagbladet«. Voksede op under smaa kaar i en stor børneflokk, men blev hjulpet frem af flere velyndere, f eks stænderdeputeret, herredsfoged With og gehejmekffrd, udenrigsminister Reedtz (Nat-tid 7. nov 96). Han var en meget jævn mand, der forbavtede folk ved at vise sig ude i søgnet med træsko paa. Han faldt pludseligt død om i pgds entre, kun 55 aar gl.

19. 5. febr 1891—8. dec 1913 (sp Gjellerup-Sunds 3. dec 77): Provst **Helmer Blom**, * 21. april 43 Kbhvn. Forældre: Murermester Peder Ludvig B og Thora Augusta Janssen (hun ~² stadslæge i Aarhus H. C. E. Schmiegelow). Stud Aarhus 62, c 69¹ (h), hjpr Snøde-S 22. juli 70, provst Hammerum herr 24. juni 85, r af Dbg 13, afsk 8. dec 13, var 16—21 kst kkp Gerlev-D, † 12. april 37. ~¹ 7. sept 71 Caroline Sophie Frederiksen, * 7. sept 48 Aarhus, † 9. juli 81. Forældre: Ritmester ved 3. dragonregiment, branddirektør Frederik Vilhelm Ferdinand F og Elisabeth Vilhelmine Mathilde Røse. ~² 20. okt 85 Karen Simonia Waidtløw, * 8. jan 65 Assens, † 22. nov 28. Forældre: Bankkasserer i Odense Johan Peter W og Caroline Birgitte Sophie Simonsen. — Morbroder: Janssen, Vørslev-J. Moster ~ Steenberg, Sanderum.

Kredsmd DMS, fmd IM's seminarium i Haslev, næstmd Haslev højskole og landbrugsskole, BM Magdalenehjemmet og redningshjemmet Solhjem i Haslev.

Provst Blom blev som ung grebet af Rud. Frimodts forkyndelse og sluttede sig helt og afgjort til IM. I Snøde var han virksom for opførelsen af Hou kirke, og her satte han sig spor. En meget rig præstegerning havde han i Gjellerup-S (se der), hvor han fik samlet det sammen, som var splittet (i en strid om daaben). »Han vandt nogle for Kristus ved sin prædiken, og mange vandt han — uden at ville det — ved sin personlige kærlighed«. Kirkerne blev fulde, og der gik store vækkelser over Gjellerup og Sunds sogne. Han stod med stor autoritet i IM i Hammerum herred, og paa samme maade gik det i Dalby-T. Pgd blev lukket op for mange møder for unge og ældre, og det var ikke saa almindeligt i egnens præstegaarde den gang, og folk søgte provsten for at tale med ham om deres glæder og sorger. Hans levende og vækkende forkyndelse samlede fulde kirker, og den bar frugt, især i T, hvor IM styrkedes. Provst Blom tog ogsaa virksomt del i egnens IM's arbejde, og havde i Haslev mange venner, kredsen om højskolen, med forstander David- sen i spidsen, sluttede sig hertil, og for skolerne i Haslev fik B megen betydning ved sin rolige og autoritative færd. Han stod i mange aar som leder af IM's arbejde paa egnen, og ogsaa efter at han havde taget sin afsked, gjorde han tjeneste. Magdalenehjemmet havde i ham en varm fortaler. Næppe nogen anden præst har sat saa dybe spor her som provst Blom.

Provst Bloms prædiken var baaret af dette: »Er Jesus umistelig for dig?« Hans afskedsprædiken i Gjellerup og i Dalby huskedes længe. Men især mindes han for sit kærlige syn paa de helliges samfund.

Provst H. Blom fortæller i DnA, 1916: »En morgen sad jeg i min studerestue; det var søndag, og jeg var lige ved at gaa ind til gudstjenesten i kirken ved siden af. Saa bankede det paa døren, og en ung pige kom ind. »Jeg ville blot ind inden gudstjenesten og sige Dem, at nu er jeg kommet til at elske Jesus«, sagde hun.

En anden gang kom en af mine gamle konfirmander til mig og sagde: »Det er dog vidunderligt, at jeg kan gaa hjemme i mit daglige arbejde og saa vide, at jeg under det alt sammen er et Guds barn«. Hun tjente hos en gaardmand og gjorde alt paa gaarden forefaldende arbejde, malkede, lugede roer og lignende.

Jeg kunne gerne sige, at i disse to udtalelser ligger, hvad jeg har tilstræbt i min lille præstegerning. Først: at elske Jesus og forkynde om hans store kærlighed. Hvor smaat det end er, maa vi kunne sige: Jeg elsker Jesus. Og det andet er: Maalet for vor forkyndelse maa være dette: at vide sig som et Guds barn under de daglige forhold«.

(Johs. Gøtzsche: Livsrørelser, 1924, s 131 f, IM's hist 1912, s 288 og 429, DnA 1916, s 93—94, Kr dbl 13. april 37). Hjemliv og Tr, VII, s 104.

20. 17. april 1914—14. sept 32 (sp Sct Lukas k, Frberg 15. juli 08): **Gupton Peter Münster**, * 24. april 67 Peterslund, Baarse. Forældre:

Forpagter Jacob Peter Andreas M af Baarse-B og Knudsine Roldine Zeuthen. Stud Hrlf 85, c 92¹ (I), studerede klassisk filologi, 2. ord kat Garnisons k, Kbhvn 29. juni 92 (sin broders efterfølger), 3. hjpr Frberg k 20. dec 95, rkp Sct Lukas k, Frberg 1. maj 97, afsk 14. sept 32, † 8. nov 46. ~¹ 12. okt 93 Elise Frederikke Bertoline Kann, * 29. april 69 Lindholm skovridergd, Gevninge, † 19. okt 31. Forældre: Skovrider Rudolph Marquard K og Johanne Frederikke Kann. ~² 20. nov 35 Hertha Nielsen, * 28. jan 10 Dalby, † 11. sept 45. Forældre: Kbmd Christian Vilhelm N og Karen Kirstine Hansen. — Søn: Hcver. Broder: Ugerløse. Søster ~ Vendt, Ulse-ØE. Farbrødre: Hundborg-J og Fuglse-K. Faster ~ Ipsen, Nr Broby.

Næstfmd Sudanmissionen, fmd 36.

Udg og red Kristeligt Folkeblad — Hjemlands-posten 08—34.

Udg 04: Den skønneste enighed, 05: Spurven og Guds vilje, 06: To lignelser, 06: Videnskaben og den bibelske skabelsesberetning, 11: Af Guds naade, 21: Daabens naade, 35: Missionens egentlige opgave, 36: Den røde traad i al mission, 37: Sudanmissionens historie, 43: Sudanmissionen af de sidste aar. Skrev talrige artikler, prædikener, smaafortællinger etc. Oversat flere bøger, bl a »Gennem skærene« 03 og Eggleton: »I kampens bulder« 10.

Det var med temmelig forskellige følelser pastor G. P. Münster og frue drog ind i Dalby pgd. *Han* kom fuld af forventning, *hun* var betænkelig ved den upraktiske pgd (og *hun* var saa glad for at bo i Kbhvn, *han* ville gerne bo paa landet). Slægten M havde tidligere været præster i Sydsjælland, pastor M's farfader i Baarse-B og dennes fætter, biskop J. P. M i Spjellerup. 1854 red pastor Münster i Baarse den 80 km lange vej (forbi Dalby) til J. P. Mynsters begravelse i Kbhvn.

Pastor G. M havde ved Sct Lukas kirke haft en god præstegerning, klart paa IM's linje (se I, s 231 f). Der viste sig i Dalby adskillige vanskeligheder, kun faa i pastoratet her sluttede sig til IM, og mange saa med en viss mistænksomhed paa missionspræsten; idelig var der affærer af en eller anden art (om nedrivningen af pgd's udlænger, cm folk der uden videre fældede præstens hegn, fordi de mente, at en rejseledede skulle ligge der, osv). M var ikke den, der lod sig byde sligt, han holdt paa sin ret og var en streng mand. — Nytaarsdag benyttede han til at holde revu over sognets liv, da han betragtede den som en rent borgerlig festdag; engang fik sogneraadet at høre om en vej, der i det nye aar »helst skulle blive farbar for andet end flyvemaskiner«. Som aarene gik, blev det krævende indslag i hans anskuelser stadig stærkere, og i de sidste aar blev han bevidst modstander af folkekirken; hans ideal var den rene menighed af lutter troende, og meget af hans virksomhed blev ham en lidelse (de store konfirmandaltergange, visse vielser og begravelser)... højst sandsynligt var det denne indstilling, som gjorde, at han med saa stor glæde gik ind i arbejdet for Sudanmissionen. Paa missionsmarken var der »rene menigheder«, og der blev der øvet kirketugt. Hans iver og kærlighed for dette arbejde var næsten ubegrænset.

Pastor M var kyndig i sprog, var vel hjemme i græsk og latin. Da han var 60, lærte han sig engelsk for at kunne følge med i lit-

teratur om ydre mission. Han var missionsmand og pietist, men hverken sort eller sur; i besiddelse af megen lune og et straalende humør, elskede at overraske med smaa og store glæder, og ingen kunne lege med de unge som han. Han havde let til taarer, og de hyppige oplæsningsaftener om vinteren, hvor han især fremdrog klassikerne, blev paa de sentimentale steder idelig afbrudt af højt gjaldende trompetstød, naar øjne og næse løb.

Medens M begyndte glad i Dalby, men endte træt, var det omvendt med fru D. Hun var skovriderdatter, og sin herkomst tro hang hun ved naturen. Hun tog ivrigt del i menighedsarbejdet, KFUK var helt hendes værk. I de første aar savnede hun bitterligt Kbhvn, hun sled i hus og have her, fik mange venner, hendes energi var ukuelig, men hun var svag, 6 gange blev hun opereret. Hun holdt vinduet aabent udadtil, medens hans frygt for »verden« gjorde, at han f eks ikke fulgte med i tidens litteratur. Som ung var han paavirket af Georg Brandes (hvorfor hun svarede nej til hans første frieri), senere blev han under paavirkning af sin broder, pastor L. C. M personlig kristen (og saa svarede hun ja). Hun var ham en streng kritiker og sparede hverken paa rcs eller dadel. — Pastor M's andet ægteskab var meget lykkeligt, hendes stedsøn sagde om hende: »Hun forstod den kunst at gaa ind uden at trænge ud«. Men det havde den tragiske følge, at det i nogen grad skilte ham fra sine gamle sogne paa grund af meningsløs forargelse.

M samlede mange i Dalby, og gudstjenesterne var baaret af ægte højtid. Tureby kirke var alt for stor til folketallet. Hans prædiken var fast opbygget og gennemtænkt, fremført med stor veltalenhed. Den fulgte gennemgaaende IM's tankegang og sprogbrug, men ordinær var den ikke. Der holdtes adskillige møder i pgd, og i sognets hjem, samfundsmøder, ungdomsmøder, sudanmøder, fru M ledede en DMSkreds, en kvindekreds og sdsk i konfirmandstuen, bistaaet af forskolelærerinde frk *Larsen*. Noget for sig selv var en bibelkreds (godsforvalter *Christov*, Gisselfeld, forpagter *Saubrey*, tandlæge *Thyssen*, Haslev, dr *Götzsche*, Haslev o fl). Da de fleste havde automobil, kaldtes den »automobilkredsen«. Men pastor M, der var mere lavkirkeligt indstillet, savnede »en bager eller en skrædder i kredsen«.

Der var dejligt i D pgd, men da M mistede sin første hustru 1931, sagde han: »Nu er her ikke mere et hjem; her er kun en bolig«. Den trofaste frk *Cecilie Garde*, som i mange aar havde boet her i hjemmet, blev sindsformørket og maatte rejse. Opruddet stod for, og pastor M tog sin afsked og virkede i sine sidste aar især for Sudanmissionen.

(Efter Rud. Münster: Fra en sydsjællandsk præstegaard, i »Præstegaardsliv IV, 1952, s 121 f).

21. 14. dec 1932—14. marts 40 (kkp Søllerød 17. jan 29): **Jørgen C. Nissen**, fl t hjpr Kingos k, Kbhvn, se sp Frihavns k, Kbhvn.

22. 22. juni 1940 (hjpr K Helsing-D 28. okt 38): **Arne Olfert Martin Majvang**, * 13. maj 13 Rudsvedby. Forældre: Hotelejer Peder Christian Hansen M og Karen Marie Madsen. Stud Høng 32, c 38² (h). ~ 30. juli 40 Margrethe

Rasmussen, * 7. maj 11 Kolding. Forældre: Karetmager i Snejberg Peter Evaldsen R og Anna Augusta Kirstine Kruse.

Kredsmd KFUM og K.

Litt: P. Spanning: Aandslivets vilkaar og vækst paa Haslev-egnen gn 100 aar, 1935 (jvf Henning Jensens afh i Præstø amts hist aarbog 1922), Khst saml 5 r II, 60, Dalby-T kirkeblad.

ULSØ—ØSTER EGEDE

Ulsø-Øster Egede pastorat, 1142 og 1123 ha, er frugtbart, ret højtliggende, overvejende fladt, skovrigt og smukt, især ved hg Jomfruens Egede. Smaa søer. Byerne: U, Olstrup, Nielstrup, Skoverup, Ø Egede kirke ligger ved hg Jomfruens Egede, desuden byerne: Atterup og Viverup.

Det kirkelige liv. Øster og Vester Egede var sammenlagt til eet pastorat 1671—1847. Freerslev, som nu er anneks til Haslev, var anneks til Ulsø indtil 1775. 1775—1847 var Braaby (nu anneks til Vester Egede) anneks til Ulsø, Øster Egede blev anneks til Ulsø 31. marts 1847 (ordningen traadte først i kraft 1849).

I modsætning til egnens pastorater har der været hyppigt præsteskitte i Ulsø i det 19. aarh. I tiden 1798—1898 var der 12 sognepræster her, hvoraf de 11 blev forflyttede. Siden 1898 har der kun været 2 sp. Mynster var vel tilfreds og omtaler, at kirkegangen i Ulsø »skal være meget god« (1845), og der var talrige forsamlinger ved visitatserne. Pastor H. P. O. Balle (sp her 1838—46, se Aversi-T) var en dygtig præst (hans søn var N. E. Balle, Grønland, f her), hans farfader var biskop N. E. Balle. Men kirkelivet var dog svagt indtil 1863, da pastor *Andreas Leth* kom hertil. Han kom hertil fra Aabenraa, hvor der var stærke nationale brydninger, og hvor han spillede en ikke ringe rolle. Hans djærve ord om kristelig frihed vakte røre, og etrd Spandets forslag (se I 10) om trosfrihed tiltalte ham i høj grad; allerede i Aabenraa var L kendt for sin store veltalenhed, saa Ludvig Schrøder, Askov, kaldte ham »Nordens gyldenmund«. Svigtende helbred tvang L bort fra Aabenraa; fra kampen og problemerne i Sønderjylland kom han 1863 til det skønne, rolige (alt for rolige, syntes han) Sydsjælland. Da han var kommet til kræfter, fik han ogsaa i Ulsø meget at varetage. Han var i bedste forstand en af de mest veltalende grundtvigske vækkere, kærnefyldt, bibelfast, formfuldendt. Han kunne gribe sine tilhørere »saa de følte sig henført«. Han svarede paa en maade til sit navn ved sin tales lette frie løb. Han sluttede nært venskab med *Grundtvig* og med *C. J. Brandt* i Rønnebæk og *Sadolin*, Valløby. Hans kirker var propfulde; fra hele egnen strømmede folk hertil, og der blev et ikke ringe røre. Han rejste meget rundt til møder, ofte sammen med *Brandt*, Rønnebæk, og var over hele Sjælland

en meget yndet taler. Kirkelig og kristelig frihed, kristelig oplysning, vækkelse og opbyggelse var indholdet af hans forkyndelse. Forholdene paa Sjælland var i det hele »mindre bevægede og mindre interessante« end i Sønderjylland, og L's minder fra Ulsø samler sig mest om hans forbindelse med Grundtvig; han kunne ikke slaa sig til ro under de ret stillestaende forhold, saa han flyttede efter kun 6 aars tjeneste her. Hans evangelium »virkede som en frugtbar regn i en tør egn« (Karl Vinther), *Lars Kristiansen*, Orup, Roholte, var hans støtte. — Leth var en lille mand med et smittende humør, han var dybt grebet af Kristus og havde en særlig evne til at gøre skriften levende ved de ejendommelige træk, han anførte. Da Leth skulle tiltræde her, rejste han om ad Kbhvn og var for første gang med til grundtvigsk vennemøde. Her traf han Grundtvig, og derefter kom han meget i Grundtvigs hjem »Gladhjem« paa Gl Kongevej. For fru Leth, som ikke følte sig helt tilpas blandt de skikkelige, men ikke videre vaagne sjællændere, var disse besøg en stor oplivelse (H. Begtrup). Leth følte sig »som en fisk i vandet, da han rørte op i andemaden« i Sydsjælland (Begtrup), og hans venskab med Brandt blev saa kendt, saa børnene legede »Leth og Brandt« i stedet for »Hans og Grethe«. De udfyldte hinanden; Brandt var alvorlig, Leth var munter, Brandt var utilgængelig, Leth gik lige ind i folk, Brandt var som en klippe, hvor der gror smaablommer, Leth havde dalens ynde (fru Leths ord). 1860'erne blev en blomstringstid her; de gamle huskede den længe, et menighedsliv blev dog ikke bygget op, dertil var han her for kort en tid. Det, som mest huskedes, var de festlige møder og de stærkt besøgte gudstjenester (Begtrup: Gr mghliv II, s 126 f). 1867 aabnedes en lille *folkehøjskole* i Olstrup, U sogn, hos fæstegaardmand *Niels Larsen* med *Johs. Schrøder* som forstander og med dette motto: »Frihed er bedre end sølv og guld, om saa alverden var deraf fuld«, et ægte Leth'sk ord. Men skolen gik ikke, og 1869 flyttedes den til Brøderup, Sneser sogn. Efter Leths bortrejse blev der atter stille i U. Pastor *L. S. Sørensen* havde stor kærlighed til Ydre Mission. Han holdt mange møder for DMS i Sydsjælland og blev 1877 redaktør af *Dansk Missionsblad*, som han redigerede saa godt, at det for første gang gav overskud. Paa rejse til Skotland blev han kendt med skotsk mission og skrev flere bøger om YM.

Lærer *Søren Nielsen*, U, øvede nogen indflydelse til sin død 1896, han ledede en husflidsskole. Der blev bygget fh i U 1904, i Ø E 1907. Pastor *Vendt*, som var her i mange aar, var grundtvigsk præget, med videnskabelige interesser, en god og velmenende mand.

1898 oplyses: God kkg i U, ringe i Ø E, en alvorlig og nidkær præst, der ikke tilhører IM, vil have gode betingelser, rolige forhold. 1922: Lille IMsmf, sdsd i pgd, kkg ikke særlig god, 1934: Jævnt god kkg, intet særligt retningspræg, enkelte IM i U, ungdomsf, 1943: Kkg jævnt god i U, ringere i Ø E, hvor kirken ligger afsides, ellers som hidtil, 1950: Almindelige forhold, intet retningspræg, enkelte IM, mh, sdsd.

Ulsø kirkes skib og kor er af Fakse-kalk og kridtsten. Taarnet er fra den senere middelalder. 1866—67 blev kirken stærkt ombygget, murene skalmuredes; der byggedes ny hvælvinger og nyt vaabenhus mod nord. Altertavle fra 1867 (J. Roed: Opstandelsen). Ny prædikestol og font. Ligesten. 120 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 563—74, Khst saml 5. r I, s 30.

Øster Egede kirke har skib og kor ud i eet, ældst er taarnet, der er romansk, af Fakse-kalk og munkesten og har forsvarspræg, kapel mod nord fra 1579, vaabenhus mod syd. Altertavle (F. L. Storch: Emmaus) i ramme fra 1616, samtidig prædikestol, ny font, prægtige ligsten. 1502 nævnes et hellig tre foldigheds alter her, muligt i forbindelse med et søgt valfartssted her. 80 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 563—74, Khst saml 5. r I, 30, Østsjæll aarboeg V, 1905.

Altergæster: 1891: 491 og 226, 1922: 350 og 50, 1934: 268 og 56, 1942: 259 og 43.

Folketal: 1850: 558 og 304, 1901: 708 og 365, 1921: 725 og 244, 1950: 707 og 268.

Menighedsraad: 1922: 3 IM, 9 u p, 1930: 2 IM, 10 u p, 1938: 2 IM, 1 Oxford, 9 u p (gr), 1949: 1 IM, 11 ikke IM.

Kommunevalg: 1943: Ulsø: Soc 101 (2), rad 85 (2), venstre 130 (3), 1950: Soc 120 (2), rad 69 (1), venstre 163 (4). — Ø Egede: 1943: Soc 34 (2), bf 65 (3), 1950: Soc 42 (2), bf 64 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 133 byg, 20 rug, 22 havre, b) 40 rdl, 24 byg, c) 9 fv bøgebrænde, d) 300 rdl, e) 50 td ld. Pgd i Olstrup, firlænget bindingsværk, 72 fag. — 1870: Regul 1984 kr, netto 4358 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd laa i Olstrup, indtil der 1924 opførtes en ny pgd i U. Om den gl pgd, se H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle præstegaarde, 1932, s 53.

Chr. Winthers fader H. C. Winther var sp her 1807—08 (se Fensmark-R).

19. 31. marts 1847—27. sept 54 (ord kat Stege 16. okt 40): **S. Wulff**, fl t sp Sct Nicolai k, Svendborg, se Rorup-G.

Mynter fandt pgd og have smukke og velholdte, U kirke »simpel og anstændig, især dersom den fik en anden altertavle«. W's prædiken 1853 var »kristelig, foredraget frit og godt, dog syntes det mig, at klarhed i tankerne og det egentlig gribende og heftende for en stor del fattedes. Katekisationen svag. Talrig forsamling, ungdommen svarede meget godt« (M I, 199).

20. 20. okt 1854—28. marts 63 (ord kat Kereminde-D 2. sept 45): **R. R. Huus**, fl t Køng, Hammer herred, se der.

Udgav afskedsprædiken her 63.

21. 10. juni 1863—18. jan 70 (dansk compator Aabenraa 2. juli 52): **A. M. P. Leth**, fl t Middelfart-K, se der.

22. 9. april 1870—29. april 78 (sp Thurø 3. febr 60): **L. S. Sørensen**, fl t stiftsprovst Viborg dk, se Keldby.

23. 8. juli 1878—16. febr 83 (adjunkt Randers 63): **E. S. Ehlers**, fl t Snøde-S, se der.

24. 19. april 1883—27. juli 87 (rkp Aarhus dk 19. maj 79): **H. M. E. Bohn**, fl t sp Næstved, se der.

25. 2. aug 1887—3. marts 98 (kkp Gentofte 29. sept 79): **C. E. Tauson**, fl t Sværdborg, se der.

26. 4. maj 1898—12. jan 1926 (sp Sdr Vis-sing-V 5. juni 88): **Eliimar Peder Christian Vendt**, * 22. sept 56 Kbhvn. Forældre: Skolebestyrer Jens Chr. V og Magdalene Petersen. Stud priv 75, c 82¹ (h₁), hjpr V Skerninge-U 20. marts 83, sp Aadum 21. april 85, afsk 12. jan 26, † 26. nov 36. ~ 30. aug 88 Ingeborg Münster, * 12. okt 62 Peterslund, Barse, † 27. aug 14. Forældre: Forpagter Jakob Peter An-

dreas M af Barse-B og Knudsine Rolfidine Zeuthen. — Hustrus brødre: Ugerløse og Dalby-T.

27. 2. juni 1926: **Svend Bøegh Hansen**, * 7. aug 90 Kbhvn. Forældre: Ekspeditionschef i skattedirektoratet Oluf Hultin H og Anna Bøegh. Stud Østersø 08, juridisk embedsksamens 1. del, rejser i udlandet, c theol 24² (h₂). ~ 18. jan 46 Gerda Børgesen, * 11. juli 07 Hellebæk. Forældre: Botanikeren, dr phil Frederik Chr. Emil B og Magdalene Sophie Øllgaard.

Litt: Holger Begtrup: Menighedsliv i gr kredse II, 1924, s 124 og 129, H. P. B. Barfod: Minder fra gl gr hjem, IV, 116, 141 f., N. Clausen-Bugge: Grundtvigske banebydere I, s 40—43, Højskolebladet juni og juli 1906, Højskolebladet 1905, sp 326, 360, 443, O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gissel-feldt 1868.

KONGSTED

Kongsted sogn, 4325 ha, er udstrakt, højtliggende og bakket, Sjællands næsthøjeste punkt: Kobanken, 123 m, meget naturskønt, med mange smukke udsigter over det skovrige, frodige landskab, over store dele af Syd-sjælland og Østersøen. Store skove, i skoven ved Mørkebjerg holdtes større møder. Susaen udspringer i sognet. Byerne: K, Nymark, Skovtorup, Aastrup, Tornemark, Hyllede, Eskildstrup, Lestrup, Svenderup, Tingerup, Grundrup, Borup, hg Lystrup.

Det kirkelige liv. 1799—1825 var *H. C. Flemmer* sp her (fl t K Stillinge). Om samarbejdet mellem ham og læreren i K fortælles der i Johs. C. Jessen: Blade af Kongsted sogns historie 1799—1819 (1948):

I sept 1799 mødtes den 27-aarige pastor Hans Christian Flemmer og den 48-aarige degn og skoleholder Niels Schafte i Kongsted, hvor deres arbejdsomraade skulle være frem i tiden. Degnen Schafte var student fra Aalborg 1771 og havde, indtil han i 1799 blev sognedegn i Kongsted, været huslærer paa herregaarde og rigmandshjem. Han var ugift, en stilfærdig, afbalanceret, tænksom og beskedent mand — en i bedste forstand fin mand, var denne studerede sognedegn. Og hurtigt udviklede der sig et smukt og godt venskab og samarbejde imellem ham og præsten Flemmer, som ved Niels Schaftes død skrev om ham i kirkebogen (28. dec 1818): »Han var en udmærket duelig og nidkær embedsmand, en sand børne- og menneskeven, en trofast og op-rigtig ven — og i omgang det blideste og søgmodigste menneske. Alle, som kendte ham, sagde derfor ved hans død«.

Disse to mænd lagde et meget stort arbejde i skolens tjeneste. I 1807 begyndte pastor Flemmer en søndagsskole i Kongsted skole. Men det var ikke, hvad man nu forstaar ved at holde søndagsskole. Det var voksne karle, der undervistes — og det maatte være om søndagen, for hverdagene krævede deres arbejde, og fagene var skolefag, bl a skrivning, som degnen Schafte paatog sig. Men der undervistes ogsaa i andet. Grev Danneskjold Samsøe havde laant præsten en luftpumpe og en elektriser-måske, og der undervistes i fysik og naturvidenskab og tillige i andet, der sigtede baade paa at bibringe en tiltrængt oplysning og at frugtbar-gøre denne i det daglige liv, deriblandt »antropologi«, dvs kendskab til menneskelegemets anatomi og fysiologi, dette for at modarbejde kvaksalveri og anden overtro. Det har aabenbart været en god skole, og megen glæde havde baade præst og degn deraf.

Men der var andre opgaver, der blev taget op. De gamle, ustuderede skoleholdere trængte i høj grad til selv at lære noget for at kunne undervise. De stod paa et vist tidspunkt i fare for at maatte afskediges, fordi de ikke kunne gøre fyldst overfor de nye krav fra skoleledelsens side. Saa tilbød pastor Flemmer at »danne« disse skoleholdere. Et eget syn har det været at se denne skoleholder-skole begynde: »Hver lørdag eftermiddag kl 3 præcis troppede herskabstjeneren, der var skoleholder i Eskildstrup skole, skrædderen, der var skoleholder i Hyllede, pensionisten fra Lestrup og møllersvenden, der holdt skole i Borup, op i Kongsted pgd for at dannes til skolegerning. Fra kl 3 til kl 7 a 8 underviste præsten dem i skrivning og regning, geografi og naturlære, og paa grundlag af en »Nød- og Hjælpebog« for skoleholdere søgte han ogsaa at give dem andre almennyttige kundskaber. Om søndagen mødte mændene i kirken for at lære af præstens og degnens katekisationer«. Og saaledes arbejdedes der ogsaa paa anden maade af disse to, den Kongsted degn og præst.

I 50'erne øvede mormonerne propaganda her. Senere havde lærer *Mørkeberg* i mange aar et godt samarbejde med præsterne. Kirkelivet var ikke stærkt, og vækkelserne midt i 19. aarh satte ikke særlige spor, selv om her blev holdt enkelte forsamlinger. Pastor *Ingerslev* var en temmelig tør prædikant, som Mynster bedømte kritisk, pastor *Vestesen* var jysk præget, af den gamle skole, men samlede ikke mange. Han var i mange aar svag. Herregaarden Lystrup har ikke øvet nogen god indflydelse. Der skete et omslag i det kirkelige liv, da pastor *Kastrup* kom hertil. Han sluttede sig til IM. Han var sjællænder og kendte den sjællandske landbefolkning, men han fik sin rigeste præstegering i Hammerum herred, hvor der baade var vækkelse og strid om barnedaaben. *Kastrup* stod her midt i IM. Han var ikke nogen veltalende prædikant, men han prædikede klart om synd og naade. Det vakte modstand, nogle syntes ogsaa, at der var for lidt variation i hans forkyndelse (Vilhelm Beck sagde om K: »*Kastrup* har kun een prædiken; men den er ogsaa god!«) Tidligt og silde færdedes K rundt om i sine sogne, altid med et venligt ord til dem, han mødte. Beberne i Rind og Herning glemte ikke deres gamle præst. Det var ikke altid saa let for K i Kongsted. Der var ikke det liv og den interesse, som han havde mødt i Jylland, men han arbejdede ihærdigt, og der blev et lille IMsmf, som 1898 byggede missionshus i Eskildstrup. Et forsamlingshus var 1888 blevet bygget i Kongsted. Pastor *Glahn* var en anset præst af højkirkelig type, og i pastor *Holmers* korte præstetid blev der en smule vækst i IM og især sdsks. Pastor *Holmstrup* skriver 1944: »Sognet ligger noget afsides, og det præges deraf. Her er intet særligt opsigtsvækkende eller interessant at berette, begivenhederne er faa, og kirkelivet paa det meget jævne. Der er mange ukirkelige, men der er ogsaa kirkelige mennesker i sognet. Her paa dette sted er det ikke møderne, men søndagsgudstjenesten, der betyder noget, Gud ske lov!« Pastor *Holmstrup* fik oprettet en kreds af KS, men der er ikke mange grundtvigske. 40 slutter sig til IM og gør et arbejde med møder, sdsks osv. Lærer *S. Kjær* († 07) udgav en del amtshistoriske bøger og betød en del i sognet.

1922 oplyses: Kun nogenlunde kkg, intet særligt, lille IMsmf, 1930: Kkg afhængig af vejret, vel c 8 pct, velvilje, ikke meget ret-

ningspræg, IMsmf (gdjr P. Andersen, Lestrup) KFUM og K, ungdomsm i pgd, santalkreds, 1934 tillige sdsks i pgd, 1943: Kkg 4—5 pct, ikke retningspræget, IMsmf (vogmand P. Andersen, K), KFUM og K, KS (50, sp), 1950: Kkg 4 pct, ukirkelig befolkning, bortset fra en lille kreds, IMsmf (40, fru Ester Petersen, Hyllede), KFUM og K, spejdere, kirkeblad, KS (60), maanedlig gudstjeneste i 2 skoler. Mange smaa hjem.

Kongsted kirke er anselig og smuk, romansk, af kamp i den ældste del (dele af skibet). Omkring 1400 er kirken overhvalvet, og koret ombygget i skibets bredde og afsluttet med tresidet gavlv. — Senere er opført taarn (ombygget 1862), sakristi mod nord og vaabenhus mod syd. 1575 opførtes kapel mod syd. 1885 fandtes interessante kalkmalerier paa hvælvingerne fra c 1430, restaureret af Kornerup. Altertavle fra c 1600 (lidelseshist), prægtig udskåret og forgyldt prædikestol fra 1619, tolvkantet tidliggotisk døbefont af gotlandsk kalksten. Smukt udskåret korgitter og degnestol og herskabsstol. Epitafier og ligsten. Tre middelalderlige klokker. 225 sd.

Danm kirke, Præst amt, s 530—48, Khst saml 5. r, II, 598. Mackeprang, s 387, 397, 412.

Altægæster: 1891: 1557, 1912: 924, 1922: 695, 1934: 853, 1942: 400, 1949: 403.

Folketal: 1850: 1625, 1901: 2043, 1921: 2220, 1950: 2019. Menighedsraad: 1922: 2 IM, 2 soc, 4 u p (gr), 1934: 2 IM, 2 soc, 4 u p, 1949: 2 IM, 2 soc, 4 gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 319 (4), rad 151 (1), kons og venstre 413 (4), 1950: Soc 307 (3), rad 115 (1), kons 34 (0), venstre 417 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 396 byg, b) 120 rdl, c) 55 byg, brænde og torv, d) 320 rdl, e) 22 td ld, haven giver 15 td æbler. Ret god, gl, firlænget pgd, 2 store stuer. — 1870: Regul 3040 kr, netto 5890 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 2. kl.

Pgd opført 1867.

18. 10. dec 1840—28. okt 63 (sp Vivild-V 20. aug 34): **Hans Ingerslev**, * 30. juli 87 i Saksild. Forældre: Provst i Saksild-N Jacob Abel I, † 21 (af Beder-M) og Vita Bering af Gylling. Stud Aarhus 06, c okt 11 (I), andenlærer Lyngby seminarium 13—15, ord kat Grenaa-G 15. april 18, sp Ørting-F 18. aug 24, afsk 28. okt 63, † 26. febr 75. ~ 23. juni 18 Christiane Margrethe From, * 27. april 94 Sørbymagle, † 6. nov 45. Forældre: Sp i Lille Hedinge-H Frederik Christian F, † 23, og Caroline Mathilde Holm. — Sønner: Kundby og Barrit-V. Brødre: Boeslunde og Magleby, Møn. Sønnedatter ~ Clausen-Bagge, Ringkøbing frimgh.

Mynster fandt 1845 kirken smuk og velholdt, pgd meget god med store, høje værelser. Om I's prædiken hedder det 1845: »For almindelig, uden udvikling og uden synderlig orden. Foredraget frit, men ikke indtrængende og for mange pauser. Mange af egnens honoratiore, men kun faa ældre af mgh tilstede. Katekisationen ret god«. 1853 hedder det om I's prædiken: »Løst og koldt vrøvl om mormoner, gudelige forsamlinger og »den ønskelige troskab i Herrens gerning«. Daglig snak, foredraget afbrudt af idelige pauser. Katekisationen kold. Uagtet højst ugunstigt vejr dog en talrig forsamling, ungdommen svarede ret godt« (M I 194).

Hjælpepræst hos pastor Ingerslev:

1850—63 (sønnen): P. A. Ingerslev, se Barrit-V.

19. 12. jan 1864—19. dec 78 (sp Vinding-B-V 19. okt 53): **Børge Qvist Vestesen**, * 3. aug 17 Store Hebo, Janderup. Forældre: Proprietær Jens Chr. V og Ursula Mette Marie Qvist. Stud priv 35, c jan 40 (I-legr), adjunkt Vordingborg 45, do Nykøbing F 46, afsk 19. dec

78, † 26. dec 91. ~ 7. juni 55 Anna Frich, * 21. jan 31 Bolund, Nim, † 14. juli 02, ejer af Havreballegaard Johan Peter F og Johanne Marie Harpøth.

Pastor V stillede sig 1850 til disposition, da den slesvigske regering savnede passende kræfter til at overtage de ledige præsteembeder i de blandede distrikter i Sydslesvig, han blev ordineret i Odense 3. jan 51, men da han kom til Slesvig, var kun Satrup ledigt. Det laa i Angel og havde kun tysk kirkesprog. Han blev kst sp der, men da bølgerne efter krigen gik meget højt, vendte han efter kort tids forløb tilbage til Nykøbing F som adjunkt. V skrev flere bidrag i bladene uden navn. Han var ikke stærk af helbred og maatte foretage flere rejser af sundhedshensyn.

20. 1. marts 1879—15. nov 98 (sp Rind-Herning 2. juli 69): **Peter Henrik Kastrup**, * 26. juni 21 Skaderedegaard, Haldagerlille. Forældre: Jstrd, landinspektør Johan Jakob K og Sophie Frederikke Hansen. Stud Kolding 41, c 50¹ (h₂), lærer Stavreby, Jungshoved, hjpr Everdrup 20. okt 61, afsk 15. nov 98, † 4. juni 00. ~ 8. dec 51 Caroline Amalie Worsøe, * 18. maj 27 Kbhvn, † 9. april 95. Forældre: Hørkræmmer, senere vejer og maaler Hector Frederik Janson W og Ane Margrethe Fontain. — Søn: Ørsløv-S. Sønnesøn: Sct Croix (Møltrup). Hustrus søster ~ Lützhøft, Ørsted-D. Datter-sønner: Reumert, Hørsholm og Reumert, Asminderød-G.

Pastor K var blevet vakt til tro ved at høre de ældre vækkelsesprædikanter, særligt Jakob Jensen, Skuerup, og da han blev kapellan i Everdrup, tog han fat med den første begejstrings varme og prædikede paa sin solide enfoldige maade, saa ikke faa blev vakt til nyt liv (se Everdrup). Da Everdrup blev ledigt 1871, ville man have ham til præst der, men myndighederne fandt, at han da havde været for kort tid i Rind — han kom til at berede vej for Fr. Zeuthen, som blev sp i Everdrup. I Rind fik K en meget rig gerning. Han var den første præst, som der sluttede sig til IM, han prædikede uden variationer om dette ene: synd og naade, og han saa et stort menigheds-liv blomstre op, især i Herning. Han fortsatte efter samme linje i Kongsted, arbejdsmarken syntes ham ofte tung, men han arbejdede trofast med møder, bibellæsninger og husbesøg. IM dannede et lille samfund, som var hans støtte. En præst fortæller, at K paa dødslejet sagde om sit liv: »Det er et langt regnskab og svært at faa i orden. Det gik aldrig uden Jesus — men Gud ske lov, ham har jeg«.

Taler ved pastor K's jordfærd, 1900, J. Gätzsche: Livsrørelser, 1924, 83, samme: Fr. Zeuthen, 1927, s 105.

Hjælpepræst hos pastor Kastrup

1896—98: P. Bjerg-Nielsen, se Vive-R.

21. 22. dec 1898—26. aug 1927 (sp Roholte 1. juli 93): **Henrik Nicolai Mathias Glahn**, * 27. nov 57 Sommersted. Faderen: Stiftsprovst G, † 98, Store Hedinge, se der. Stud Brgdssk C 75, c 82¹ (l), lærer Brgdssk m fl skoler i Kbhvn, hjpr Dalby-T 14. sept 88, rkp Hyllested-V-H 2. dec 89, afsk 26. aug 27, † 17. febr 43. ~ 1. juli 91 Mary Henriette Elise Sofie Black, * 6. juli 66 Horsens, † 16. febr 48. Forældre: Stiftsfysikus Andreas B og Maria Ca-

thrine Benedicte Paludan-Muller. — Broder: Tjæreby. Farbrødre: Sorø og Aastrup, Falster.

Pastor G var præget af sin slægts kultur og almene humane interesser. Kirkeligt var han nærmest højkirkelig; han øvede gennem de mange aar en god præstegerning i Sydsjælland, ikke uden skuffelser, en dygtig sognepræst af den gamle skole.

22. 7. jan 1928—25. maj 32 (sp Sejerø 6. okt 23): **S. Søb-Pedersen**, fl t dsk præst, Buenos Aires, se Nr Ørsløv-S.

23. 29. sept 1932—23. nov 36 (sp Christians k, Kbhvn 5. okt 14): **Kaj Holmer**, * 2. marts 76 Kbhvn. Forældre: Fabrikant Jens Frederik Carsten H og Anna Augusta Didrichsen. Stud Mtrp 94, c 00² (h₂), hjpr Valby-Hvidovre 22. maj 01, kkp smst 1. okt 06, rkp Godthaabs k, Frberg 1. okt 09, afsk 23. nov 36. ~ 19. jan 04 Hertha Mørck, * 13. marts 80 Kbhvn. Forældre: Snedkermester Jens Peter M og Fanny Vilhelmine Nielsen. — Søn: Sp Flintholm k, Frberg. Datter ~ Müller, Skt Lukas Stiftelsen, Hellerup.

Næstfmd IM's søndagsskoleudvalg, Kbhvn 14, fmd til 32, fmd Haslev seminarium 34—42.

24. 26. febr 1937—13. marts 51 (sp Stokke-marke 6. sept 32): **Povl Holmstrup**, * 28. juli 84 Nykøbing F. Forældre: Kbmd Peter Chr. H og Gyda Marie Caroline Leifer. Ophold i USA, stud Augustana coll, Ill, USA 15, c Kbhvns univ 21¹ (l), sp Hornstrup 19. april 21, sp Haarlev-H 8. jan 26, † 13. marts 51. ~ 24. maj 21 Louise Johanne Fogh Barfod, * 12. april 92 Sønderholm. Faderen: Sp Jørlunde, † 43, se der, af Vaabensted-E. — Datter Elisabeth H c theol 1952², lærerinde Haslev udv højskole.

Pastor H var præget af sit ophold i USA. Han var en begavet og meget veltalende mand, i sine yngre aar nærmest KFUM-præget, i de senere aar grundtvigsk. Han havde svært ved at slaa sig til ro og blive hjemme noget sted. En skarp kritisk sans forbundet med en særpræget humor prægede ham. Han var en dygtig prædikant, en mand med horisont, kunne ofte være tung i sind over den ringe interesse for kirken.

Pastor Holmstrup var præst i Kongsted under 2. verdenskrig, og man lærte ham at kende som en god dansk mand, hvem fædrelandets ve og vel laa stærkt paa sinde. Han tilhørte den grundtvigske retning og var i flere aar formand for den herværende afdeling af KS. I aarene under verdenskrigen da det var vanskeligt at skaffe befordring, tog han paa cykle ud i det ret udstrakte sogn paa sygebesøg og for at hilse paa sognets beboere. Han døde 13. marts 1951. Præsten sad i sin stue om morgenen og sank pludselig sammen og var død, mens konfirmanderne ventede paa ham.

BM Præste amts plejeforening.

25. 31. juli 1951 (rkp Vor Frue k, Aalborg 3. juli 46): **Niels Martin Laurberg-Jensen**, * 29. april 09 Udbynder. Forældre: Førstelærer Christen Jensen og Agnes Elisabeth Laurberg. Stud privat 30, c 39² (h₂), soldaterhjemleder, hjpr Holbæk 1. febr 40, kkp Holbæk og Tveje Merløse 1. juli 41. ~ 16. juli 41 Anna Beate Steppinge, * 17. febr 13 Gladsakse. Forældre: Civilingeniør, løjtnant Max Edlef S og Maren Brodersen.

Feltpræst i den danske brigade i Tyskland 47—49, fmd Dsk Samling, Holbæk amt 44—46, fmd Frihedsfondens lokalafd, Holbæk 45—46, medl frihedsraadet Holbæk 43—45, fmd Frit Danmark, Holbæk afd 43—46, BM Sydslesvigsk udvalg, Holbæk amt 45—46.

Litt: Johs. C. Jensen: Blade af K sogns historie 1799—1819, 1948, Lærer S. Kjærs bøger.

ROHOLTE

Roholte sogn, 2561 ha, ved Fakse bugt og Præstø fjord, er overvejende fladt, lave klinter mod nord, frugtbart, med undtagelse af den lave, stenede halvø Fedet, der lukker for Præstø fjord og er forbundet med det øvrige sogn ved en smal tange. En del smaaskove og eng. Byerne: R, Orup, Krageborg, Vindbyholt, Mosebølle, Store Elmue. Hg Strandegaard. Den gamle hovedbygning til herregaarden Lindersvold er omdannet til julemærkehjem (c 100 drenge).

Fedet var tidligere bevokset med skov, men svenskerne afbrændte den 1658. Efter 1848 har man atter beplantet dele af Fedet. Det er nu lukket land, ejet af baroniet Gaunø.

Det kirkelige liv. Roholte sogn er udskilt fra Kongsted 1467 og er som selvstændigt sogn c 25 aar yngre end kirken. En afskrift af dokumentet om udskillelsen findes i rigsarkivet (Khst saml 1877—80, 3. r II). Det er sjældent at finde et dokument, der giver saa nøje oplysning om et sogns oprettelse. Sognets folk led ofte under godsejernes tyranni, især var den myndige og dygtige fru Mørthe paa Lindersvold († 1724) haard, se pag 547.

En dyb stedsrerindende kilde ved Orup er opkaldt efter hende. Præsterne i R havde flere stridigheder med hende. Embedet var ellers kun ringe, og præsterne flyttede til bedre kald. En af de betydeligste i ældre tid var *Johan Brandt* (sp her 1773—83), en begavet taler, en udmærket landmand og præst, »kun een eneste præst i Kbhvn var dygtigere til at prædike«. Han kunne ogsaa mane og vise igen. Han flyttede til Snese (R kirke og sogn, s 22). Senere flyttede ogsaa pastor *Østrup* (sp her 1823—33) til Snese.

Vindbyholt kro har sin egen historie: Christian IV flyttede kroen her til alfar vej i den dengang ret anselige by. Man har opregnet over 200 fyrstebesøg i denne kro, der i 400 aar var bedested for rejsende og skiftested til postvogn for passagerer til »sydhavsørnek«. Fra 1824 er den nye Vordingborg-vej blevet hovedvejen. Men endnu tælles dagligt bl a 24 rutebiler forbi Vindbyholt og ad den gamle strandvej til Præstø.

Da *Grundtvig* hen mod jul 1810 var paa vej hjem til Udby sammen med sin gode ven Sibbern, overnattede han i Vindbyholt kro. Medens Sibbern sov i samme værelse, skrev Grundtvig et afskedsdigt til sine elever i det Schouboeske Institut:

Kærlig hilsen sendes jer, I unge,
fra en ven, som eder glemmer ej,
skønt ej mer han kan med ord og tunge
varsle jer paa livets glatte vej,
hvor af fald kan evig død udspire.

Unge venner, lytter til min tale,
afskedstalen fra en ærlig ven:
vender jer fra jordens taagedale
til den hellige paa korset hen,
thi kun der er sjælens held at finde.

Kære, lader eder dog ej fange,
om end frugten tykkes nok saa sød,
vider, at det er den gamle slange,
som vil lokke til en evig død,
mærker dog, det gælder eders sjæle!

(Grundtvigs samlede værker i udvalg I)

Ud paa natten vaagnede Sibbern ved at høre Grundtvig bede i stor sjælenød. Han fortalte dagen efter, at han »havde følt djævelen som en slange legemligen sno sig om hans krop«. Senere skrev han til Sibbern: »Som De stod for mig med foldede hænder, staar De for min sjæl, saa længe jeg kan aande«. Ingen af dem glemte den nat.

Da præsten C. A. *Gjellerup* flyttede herfra, søgte *Chr. Winther* embedet, men fik det ikke. »Hjortens flugt«, som udkom 1855, foregaar bl a i Vindbyholt og paa Fedet, særlig smukt er digtet om møllen (»Hvor klare skovbæk risler bag bøgenes skjul, en vandmølle vælter sine brusende hjul«).

1857 hedder det (Hertz), at mormonerne har fundet lejlighed til indgang blandt tilflyttede beboere. Deres indflydelse blandt de øvrige beboere synes at have tabt sig. Men præsten har paa mange maader, ikke mindst i skolevæsenet, bryderi af disse forvirrede mennesker. En del saakaldte opvakte holder gudelige forsamlinger, men uden at skille sig fra kirken. Hermed sigtes til, at i disse aar kom den *gudelige forsamlingsbevægelse* til sognet. *Jakob Fisker* fra Bisserup kom hertil og holdt forsamlinger, og hjulmand *Kr. Leonhard Larsen* blev vakt. Larsen og hans ven, smed *Jørgen Isaksen*, Fakse, var besindige mænd, som ikke ville slutte sig til Jakob Fisker, før de havde faaet nærmere besked. De rejste saa til Bisserup og Karrebæk, hvor de fik saa gode oplysninger, at de kom glade tilbage, og nu begyndte de selv at holde forsamlinger.

Omtrent paa samme tid var de vaktens ven, pastor *Willemoes*, Herfølge paa en embedsrejse til amtmanden paa Lindersvold. Paa hjemvejen til Herfølge blev han overfaldet af et voldsomt uvejr og søgte ly netop i Krageborghuset, hvor Kr. L. Larsen boede. — Han blev der i flere timer, og en varig forbindelse blev knyttet. Larsens blev nu flittige kirkegængere i Herfølge, da pastor *Gjellerup* ikke forstod de vakte. Larsens unge søn, *Lars Kristiansen* (* 1820, † 92) fulgte med og blev varmt modtaget af *Willemoes* og lærer *Ravn*, Herfølge. Skønt Lars kun var 18 aar, begyndte han varmhjertet at holde møder i Roholte (hvad han dog senere selv beklagede); *Willemoes* omfattede ham med stor kærlighed, og da Lars K blev forlovet med smed J. Isaksens datter, skrev W (under et ophold hos J. F. Fenger, Lyngø) et meget smukt brev til ham (gengiviet i Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra mgllivet i Sydsjælland, s 136 f). Hun døde ganske kort efter brylluppet. Han

giftede sig 1853 m hendes søster og flyttede fra Krageborghuset til Orup mark (kaldet »Huggekrogen«), hvor hans hjem blev samlingssted for egnens vakte, og hvor han drev en betydelig hjulmandsforretning foruden sin jordlod. Han var kendt som en dygtig haandværker og havde stor afsætning paa sine fikse fjedervogne. Alligevel fik han tid til at drive en stor missionsvirksomhed, ydmyg og reel i al sin færd. Til det sidste talte han stille og fortrøstningsfuldt om livet i Gud. Niels Jensen (Post), Stenstrup, kom i 50'erne jævnligt hertil og holdt velbesøgte forsamlinger. Da *Peter Rørdam* kom til Mern, fik han stor indflydelse paa hele egnen. Modsætningerne mellem ham og forsamlingsfolkene jævnedes snart ud, og de fleste sluttede sig nu til det grundtvigske livssyn, ogsaa Lars Kristiansen. Denne blev senere nær ven af pastor *Leth*, *Ulsø*, men trak sig efterhaanden tilbage fra møderejserne, da hans erhverv optog ham, for at han kunne ernære sin familie. Men man lyttede altid opmærksomt til hans ord. Han var med i den kreds, som 1865 oprettede en friskole paa Orup mark, og som blev midtpunktet i en ret levende friskolekreds. Lars K var ikke tilfreds med folkeskolen, og friskolen var ham en stor glæde — ligesom oprettelsen af Brøderup højskole. I en lille skov nær ved sit hjem ordnede han sommermøder, hvor kendte mænd talte. Da han 1878 holdt sølvbryllup, talte *Skat Rørdam* ved skovmødet. Lars K blev medlem af sogneraadet og formand for brugsforeningen. Senere sluttede friskolekredsen sig, i forstaaelse med sognets præst, til Stevns frimenighed. Men efterhaanden ebbede interessen for den ud, og 1941 blev den lukket paa grund af mangel paa elever.

Provst *Fr. Zeuthen* fortæller (»Fra Bethesda« 1887) om en kvinde, »Gamle Trine fra Fed«. Fed er den smalle landstrimmel, der skiller Præstø fjord fra Østersøen. Trine havde gennemgaaet meget ondt i livet; ikke alene var hun fattig, men hun havde været gift med en vantro mand, en bestemt fjende af kristendommen, der havde forvoldt hende megen sorg, men for hvem hun stadig havde bedt, og hun havde ogsaa børn, der gik paa daarlige veje og var vantro. I sin enkestand gjorde hun hyppige vandringer omkring i landet for at besøge de hellige, hos hvem hun var en velkommen gæst, og hvem hun var til megen bestyrkelse i troen. Engang blev hun arresteret som landstrygerske, men kom dog straks ud af fængslet igen paa det gode vidnesbyrd, som præsten paa stedet, der kendte hende, gav hende, men før hun kom ud, havde hun dog benyttet lejligheden til at vidne om sin tro. Hun var »et levende brev« mellem IM's venner paa Sjælland.

Som et vidnesbyrd om hendes kærlighed til IM skal fortælles følgende:

Hun var engang kommet til Sønderup sogn ved Slagelse, hvor dr Thomas Skat Rørdam dengang havde sin første præstegerning. Hun ville vide, hvad den unge præst førte i sit skjold, og forelagde ham i den anledning 3 spørgsmål: 1) om han troede, at der var omvendelse efter døden, 2) om han var af dem, der ikke ville, at loven skulle prædikkes, og

3) om han holdt af IM? — Paa det første spørgsmål skal dr Rørdam til Trines tilfredshed have svaret, at han ville raade hvert menneske til at omvende sig i dette liv; hvorimod hans besvarelse af det andet spørgsmål nok ikke ganske stemte med Trines dogmatik; men da han paa det tredje spørgsmål havde svaret med en venlig anerkendelse af IM's virksomhed, vandt han hendes hjerte. Naar man hørte Trine fortælle om sine mærkelige drømme, i hvilke hun havde været baade i helvede og himmerig, var det, som man hørte gamle helgenhistorier. Hun hviler nu paa Roholte kirkegaard.

Pastor, dr *Heise* og pastor *Fich* er nok de betydeligste præster i R i 19. aarh. Dr Heise var en lærd mand, havde aspireret til en docentpost ved universitetet. Han havde, ikke mindst i skolen, en del bryderier med mormonerne, der fik nogen indgang blandt tilflyttede familier i sognet. Fich var IM's ven, rejste for DMS og udgav en række bøger her.

Men der var ogsaa nogle af de vakte, som søgte kirke hos Zeuthen i Everdrup. Fru *Ingeborg Lange*, f Hornemann, der 1870—92 boede paa Lindersvold skovridergaard, fortæller om sin moders ture til Zeuthen (»Mor græd saa meget, naar hun kom hjem derfra, at fader ikke syntes om disse kirkebesøg«).

Der opførtes fh i R 1891. — Brøderup højskole fik betydning for flere af sognets unge, dog ikke saaledes, at de blev flittige kirkegængere, medens friskolekredsen ordnede sig saaledes, at frimenighedspræsten fra Stevns kom her og holdt gudstjeneste en gang om maaneden; de andre søndage hørte man sognepræsten. I den sidste generation er dette ebbet ud. Ingen aandelige bevægelser er i dette aarh gaaet hen over sognet. Der er venlighed, men ikke megen dybere forstaaelse for Kirkens gerning. Flere er ukirkelige. Der er en lille kreds af faste kirkegængere. I pastor *Poulsens* tid begyndtes der ungdomsmøder i pgd med god tilslutning, og samtidigt stiftedes der en Dsk ungdomsforening i forsamlingshuset, om ikke just som et modtræk, saa dog som et tilskyndelse fra Brøderup højskole. Ungdomsforeningen deltes senere i 2 foreninger, og en tid efter standsede den ene. — Pastor *E. Skovgaard-Petersen* skriver: Stærke aandelige bevægelser prægede ikke sognet, der paa grund af sin lidenhed har haft stadigt skiftende præster. Kirkens 500 aars dag fejredes med en større fest 1941.

1911 oplyses: God kkg, velvilje, intet særligt, 1934: Kkg 5 pct, ungdomsf og ungdomsm i pgd, 1943: Kkg 5 pct, ingen stærk aandelig interesse, fra gl tid megen ukirkelighed, mghmøder, kirkeblad, DdU, Haslev ungdom har sommerlejr paa Fedet, enkelte adventister, 1950: Kkg 6—7 pct, uvillig befolkning, en fast kreds af kkg, uden særligt partipræg, møderækker med folkelige og kristelige emner, ungdomsm, bibelkreds, sømandskreds, mghmøder, DdU, fh.

Roholte Kirke (Sct Anna) er opført 1441 (aarstallet paa en bjælke) af munkesten og kridtsten i skiftende stribes, anseligt kamgavlet blindingsprydet taarn, skib og kor ud i eet med tresidet afslutning. Stjernerhvalvinger, hvis ribbeafslutninger nogle steder er formet som vrængemasker. Kirken er restau-

reret 1884, da en del af den skalmuredes, og et nyt vaabenhus opførtes mod syd. Samtidigt fremdroges nogle sengotiske kalkmalerier. Smuk udskaaret altertavle fra 1592 med billeder af Fjeldskov (Bebudelsen, Jesu daab osv), alterkalk fra 1658 med indskrift om svenskernes plyndringer her, anselig prædikestol fra 1599, gotisk 15-sided font med relieffer, daabsfad fra 1550 med en springende hjort. Middelalderlig klokke. 175 sd. Stort altertæppe fra 1932, syet af damer i sognet. Kirken overgaaet til selveje 1953.

Danm kirker, Præstø amt, s 549—58, P. E. Jensen: Gaunø kloster og hg, 1902, s 340 f, Mackeprang, s 396, 398, 401, 412.

Altargæster: 1891: 648, 1922: 200, 1934: 190, 1942: 290, 1949: 513.

Folketal: 1850: 958, 1901: 1055, 1921: 994, 1950: 1079. Menighedsraad: 1904: 2 gr, 2 u p, 1922: 1 gr, 5 u p, 1934: do, 1949: u p, kirke.

Kommunevalg: 1943: Soc 125 (2), rad 158 (2), kons 48 (0), venstre 158 (3), 1950: Soc 177 (3), rad 120 (1), kons 51 (0), venstre 187 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 154 byg, b) 13 havre, 16 rdl, 12 snese æg, 20 gæs, c) 12 byg, 30 rdl, d) 340 rdl, e) 18 td ld. Gl fir længet egebindingsværkspgd. — 1870: Regul 1904 kr, netto 3776 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1880.

18. 6. sept 1833—11. april 58: **C. A. Gjellerup**, fl t Landet-R, se der.

Pastor G var gift med en søster til Mathilde Fibiger (Clara Raphael). Forfatteren Karl G var hans søn, der blev født her 1857. Mynster fandt kirken »stor og bred, men mørk, pgd gammel, med lave værelser, simpel og daarlig«. Om G's prædiken hedder det 1837: »Ret godt, bedre og kristeligere end temaet (religionskundskabens vigtighed for os) lod formode. Foredraget frit, lidt langsomt, stemmen ikke ganske naturlig«. 1845: »Kirken hovedrepareret, G's prædiken ret god og smuk, foredraget frit, stemmen smuk, talrig forsamling«. 1853: »Prædiken »vel disponeret, sund og hjertelig, foredraget frit, noget langtrukket, men uden affectation, talrig forsamling, ungdommen svarede godt, men syntes ikke meget opvakt« (M I, 193).

19. 30. juni 1858—4. marts 71 (sp Nørbæk-S-L 8. juli 51): Dr phil **F. J. Heise**, fl t Slaglille-B, se der.

20. 24. maj 1871—28. april 79 (præst Diakonissestiftelsen 63—69): **A. G. Fich**, fl t Karlebo, se der.

21. 10. juli 1879—5. jan 88 (ord kat Helsingør 22. juli 72): **J. C. Wesenberg Nielsen**, fl t Aversi-T, se der.

22. 15. marts 1888—17. april 93 (sp Taanum-H 10. juni 82): **A. Gorm Hansen**, fl t Vemme-tofte, se der.

23. 1. juli 1893—22. dec 98 (kkp Hyllested-V-H 2. dec 89): **H. N. M. Glahn**, fl t Kongsted, se der.

24. 9. febr 1899—18. marts 1903 (ord kat Køge-Ø 18. febr 96): **P. V. Petersen**, fl t Karise-A, se der.

25. 25. maj 1903—18. sept 11 (dsk præst i USA 95): **C. C. Sørensen**, fl t Gadstrup-S, se der.

26. 3. jan 1912—30. juni 24 (sp Sydstrømø 2. juli 04): **Mads Andersen Hansen**, * 2. sept 72 Fodslette. Forældre: Gaardfæster Hans H og Frederikke Madsen. Stud Frberg latinskole 93, c 99² (hi), lærer Kbhvn, afsk 30. juni 24, † 14. juni 28. ~ 28. sept 01 Thora Johanne Hagen, * 20. nov 66 Horsens, † 25. april 37. Forældre: Seminarielærer i Jelling Ludvig Vilhelm H og Maren Louise Thomsen.

Mindet om pastor H lever endnu i Roholte, ikke blot hos mange af de ældre, men ogsaa blandt den kreds, der i sin tid gik til præst hos ham.

Pastor Hansen, der sluttede sig i sit kirkelige syn til Kirkeligt Centrum og en tid udsendte til sognets beboere et kirkeblad, redigeret af afd pastor Lundsgaard, Kbhvn, hvori han bl a til dec 1913 skrev et varmt og indholdsrigt digt »Jul«, var et elskeligt menneske, jævn og ligefrem baade i sin færds og sin forkyndelse og meget samvittighedsfuld i sin gerning, navnlig overfor syge. Udgaet fra et landmandshjem lagde han et stort arbejde i Roholte pgdshave med omlægning og nyplantning, der endnu præger haven (G. Lund-S).

27. 15. okt 1924—30. jan 37 (ord kat Sct Johannes k, Kbhvn 23. juli 09—1. aug 21): **Harald Martin Sveistrup Poulsen**, * 21. aug 83 Kbhvn. Faderen: Biskop over Viborg stift, † 21, se der. Stud Roskilde 01, c 08¹ (hi), sekretær KFUM, Kbhvn 08—16, afsk 30. jan 37. — Ugift.

Udg: 24: Drengearbejde, 41: Roholte kirke 1441—1941. Red konfirmandheftet »Den gode bekendelse«. Red »Værn din tro«.

Hjælpepræst hos pastor Poulsen

1935—37: **E. U. Jepsen**, se V Velling-S.

28. 1. juni 1937—11. dec 46 (sp Emmerlev-H 24. okt 27): **E. Skovgaard-Petersen**, fl t Felsted, se der.

29. 22. april 1947 (valgmghpræst Kjellerup 13. sept 32): **Gunner Lund-Sørensen**, * 21. sept 03 Roholte pgd. Faderen: Sp her 1903—11, senere i Gadstrup-S, † 34, se der. Stud Roskilde 22, c 28² (hi), hjpr Sct Mortens k, Næstved 8. okt 28, sp Voldum-R 28. jan 29. ~ 3. april 29 Solvejg Margrethe Nørrelund, * 2. juli 04 Frberg. Forældre: Snedkermester Knud N og Sigrd Solvejg Andersen. — Brødre: Frederiks k, Kbhvn og Asfærg-F.

BM Sønderjysk forening Fakse og omegn, BM Foreningen Norden smst.

Litt: Martin Poulsen: R kirke og sogn 1441—1941, Holger Begtrup: Menighedsliv i gr kredse II, 1924, s 103, 107, Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra menighedslivet i Sydsjælland 1895, s 138 f.

*Bjeverkov herred***HERFØLGE**

(Sædder var anneks indtil 15. dec 1892)

Herfølge sogn, 4989 ha, er udstrakt, grænser ud til Køge bugt, store skove mod nord, Valløskovene mod syd, og skov langs stranden. Midten af sognet er jævne, frugtbar marker. Byerne H (m jernbanest, fh fra 1909), Søllerup, Svansbjerg, Aashøj, Klemmenstrup, Hastrup, Egoje, Vedskølle, Tessebølle. Hg Gunderup og Billsborg.

Herredets tingsted laa i Herfølge i middelalderen. Ved kirken en stiftelse, Scheels hospital, stiftet 1641 af Christian Scheel, ejer af Vallø, hvor 12—13 gamle har frit ophold.

Paa en trekant midt i byen, hvor vejen deler sig, blev der i 1946 af beboerne lavet et anlæg med en stor mindesten, hentet fra en nærliggende mark, til minde om befrielsen 5. maj 1945. Inskription:

Vaaren kom, og aaget brast,
Danmarks lov staar atter fast.
Vold og ufredsaaend skal vige,
frihed raade i vort rige.

En stor grusgrav vest for byen (ved bakken »Paaskebjerg«) er omdannet til et smukt anlæg, hvor der er møde- og festplads.

En gammel kalkgrav nord for kirken er lagt ud til kirkegaard, saaledes at det ejendommelige stærkt kuperede terræn er bevaret, og beplantningen og gravstederne følger sig ind i dette, saaledes at det naturskønne præg bevares (endnu ikke taget i brug).

Det *kirkelige liv*. Præsteembedet var et af landets allerstørste, og der var som regel ældre præster. Det ansete embede var meget eftertragtet, og flere betydelige mænd har været præster her. Den lærde *Jonas J. Venustinus* var sp her 1584—87 (senere forstander f akademiet i Sorø), mag *Claus Lyskander*, der var sp her 1587—1616, blev kgl historiograf. Provst *Lyder Roed* (sp her 1723—60) var ogsaa en betydelig præst, og amtsprovst *M. F. G. Bøgh* (sp her 1810—31) var en af stiftets mest ansete provster.

Men det store navn i Herfølges præstehistorie i 19. aarhundrede er *J. G. Willemoes*.

Mynster omtaler 1835 den gode kkg hos pastor *Willemoes*, og særlig nævner han den gode kirkesang, men 1843 skriver *Mynster*, at W's prædiken var »konventikel-snak, uden orden« og fremsat i »en hylende matros-tone«. *Mynster* tilføjer, at W er »meget nidkær i sit embede, men hans foredrag har ikke vundet ved de forsamlinger, han holder«, saa »der er meget af afkorte i den af mig sidst nedskrevne roes« (M I, 68).

Der var nemlig sket en afgørende forandring med W i de mellemliggende aar. Han kom hertil 1831 og var da modstander af de gudelige forsamlinger, der holdtes flere steder i sognene, støttet af den fromme lærer *Ravn*, som i mange aar virkede i Herfølge. *Willemoes* var en dygtig landmand, en habil »hombre-spiller og iøvrigt præst som andre

præster paa egnen. Han var af natur ironisk anlagt og kunne ved sine forhør af forsamlingsfolkene være spottende og streng, og derfor var han meget frygtet af dem. Men han blev klart omvendt. En forsamling, hvor P. A. *Fenger* talte, greb ham dybt, men hans gennembrud skete, da han »forhørte« skrædder *Møller*, Vallø (se s 603), der havde tilladt sig at holde en forsamling i H sogn. Under forrøret ramte det spørgsmaal W, om han nu selv virkelig var en troende kristen. Han meddelte sin omvendelse (1837) i kirken, og det vakte megen opsigt. Herefter levede og aandede han blandt forsamlingsfolkene, og han blev sjælen i et rigt menighedsliv. Langvejs fra kom folk i kirke hos ham, og mange af de tilrejsende overnattede i pgd; om aftenen førtes der lange samtaler om Guds rige, ledet af W. — *Karl H. N. Vinther* (se Toksværd) fortæller: »Første gang jeg ret følte velsignelsen og glæden af det kristne samfundsliv, var ved et missionsmøde i Herfølge 22. sept 1847. Sammen med en ung mand, der hørte til de vakte paa Langeland, rejste jeg med den nyaabnede jernbane fra Kbhvn til Taastrup, og derfra spadserede vi til Herfølge. Det blev en vel-signet dag. *J. F. Fenger*, Lyngø, indledede mødet, provst *Storm*, Vallø, talte; om eftermiddagen skulle der være møde i skolen hos lærer *Ravn*, men der kom saa mange, at mødet maatte holdes ude i skolegaarden, hvor W talte«.

Willemoes stod som en fader for de mange vakte i Syd- og Vestsjælland. De søgte raad hos den elskelige præst. Han var »en høj og kraftig mand med noget kækt over sit aabne og ærlige ansigt«; hans tale var djærv og følelsesfuld. 1851 holdtes DMS's sommermøde her. Vækkelsen kom hertil med lægmændene fra Holsteinborgegnen, og især har lægprædikanten *Jakob Fisker* fra Bisserup ofte været her, holdt møde og søgt raad hos sin gode ven, pastor *Willemoes*. *Karl Vinther* skriver: »Jeg kan endnu se W, som han stod uden for døren i pgd (1847) og med udbredte arme modtage de mange venner, som kørende og gaende fyldte den store gaard, og hvorledes hans elskelige ansigt under de hvide haar lyste af kærlighed og glæde... efter et billede jeg har set af hans broder, søhelten Peter W, lignede han ham. Efter sit eget udsagn havde han vandret det meste af sin tid uden levende tro paa Vorherre, idet han den første del af aarhundredet sluttede sig til rationalismen«. Naar man 1847 spurgte ham, hvor gammel han var, svarede han: »Ti aar«. Han regnede sin omvendelse som sin fødselsdag.

Blandt de mange, som fandt vej til Herfølge, var ogsaa lægfolk som *Niels Jensen* (Post), og *Kr. Leonhardt Larsen*, Roholte, se pag 586.

Senere fik pastor *F. B. Møller* særlig betydning. Pastor *A. Bartholdy Møller*, Brabrand, har tegnet et billede af forholdene paa egnen og af sin fader, *F. B. Møller* (kapellan her 1864—74):

»Marken, hvor pastor *Møller* nu skulle arbejde var vel beredt. Gamle *Willemoes* havde

været præst i Herfølge til sin død 1858. Han var en udpræget personlighed, kyndig og myndig formand i sogneforstanderskabet (som sogneraadene dengang hed). Da den nye frihedstid begyndte, var der en bonde, som i et møde dér havde én fra præsten afvigende mening og udtalte den. Men dette var aldrig før hørt. Præsten forbavsedes over den dristighed og ville nedlægge formandsskabet; thi skulle enhver have lov til at have sin mening og udtale den — sagde han — saa blev der aldrig ende paa forhandlingerne.

Men der skete en stor forandring. Ved et missionsmøde sammen med det sydsjællandske broderkonvent, hvor bl a P. A. Fenger og Frits Bojsen var med, blev han stærkt grebet af Kristus. Han traadte frem paa sin prædikestol i Herfølge og sagde, at nu var han først bleven omvendt. Han bad Gud og menigheden om tilgivelse for det, han hidtil havde prædiket, som var mere menneskelig visdom end Guds ord. Og skønt han dengang var omkring 60 aar, begyndte han nu et stort arbejde, nidkær for Herrens ord og menighed. Han følte i sin fremrykkede alder, at det »havde hast med kongens ærinde«. Hans forkyndelse vakte et stort røre, og Herfølge blev i de aar midtpunktet for den gudelige vækkelse i Sydsjælland. Hveranden søndag holdt han gudelig forsamling i præstegaarden; og der kom folk fra Stevns og Næstved-egnen hertil. Han stod meget tidlig op, ordnede sine sogneforstanderskabs-sager og kørte saa ud omkring lige ned til Næstved, hvor han vidste, der var søgende mennesker. Hvor han hørte, mormonerne var paa færde, kom han ogsaa. Hos en familie i Næstved kom Fruen engang ud i køkkenet. Dér sad præsten paa køkkenbordet og talte med pigen, som han havde hørt var anfægtet.

Mange steder i hele Østsjælland saa man hans billede paa væggen. Hans forkyndelse var pietistisk farvet, og han ivrede stærkt mod kortspil og dans. Han opfordrede indtrængende sine venner til at bekende Herren, hvilket de opfattede som at de skulle prædike; og der blev flere uheldige prædikanter mellem dem.

Willemoes vandrede for Gud og tog ikke hensyn til mennesker. Ogsaa til Rønnebæksholm kom han, hvor fru *Toft*, der senere blev Grundtvigs hustru, var paavirket af ham. En aften var flere præster samlede her med Grundtvig. Ved sengetid bad fruén en af præsterne om at holde aftenbønnen; de undsløg sig den ene efter den anden af undseelse for Grundtvig. Da hun sagde det til Willemoes, erklærede han sig villig: Jeg er ikke bange for ham.

Da pastor F. B. Møller engang spurgte P. A. Fenger, om de ikke kunne have faaet W ind paa den »kirkelige« side, svarede Fenger, at det var et mirakel, at han kom saa vidt, som han gjorde. Han blev tilsidst næsten helt blind.

Efter Willemoes fulgte *Storm*, hos hvem Møller i 1864 blev kapellan. M skriver: »S var en meget mild og kærlig mand. Han deltog i de gudelige forsamlinger; men de var ikke efter hans lyst. Han blev ubehagelig overrasket, da han ved min prædiken mærkede, at

jeg hørte til Grundtvigs venner. Men var han stundom lidt pirrelig i den anledning, gik det over, naar jeg kom til at spille for ham, thi han elskede musik. Han blev imidlertid syg straks efter mit komme, saa jeg de første aar alene maatte varetage det store og meget krævende embede. Især om søndagen var det svært for provst *Storm*, naar han hørte kirkeklokkerne ringe og maatte sidde hjemme.«

Der var dengang en meget daarlig præstestand i egnen. Mange steder bortfaldt gudstjenesten af mangel paa tilhørere. I et pastorat i Stevns tog præsten næsten aldrig til anekset om søndagen, uden naar der var barne-daab. Engang Møller prædikede i vakance og efter frokosten beredte sig til at tage til anekset, sagde præsten, at det kunne han spare sig, da der ikke var meldt barnedaab. Møller tog dog naturligvis derhen og talte for en halv snes tilhørere.

I forhold til egnen kaldtes kirkegangen god i Herfølge og Sædder (som dengang var aneks). I hovedsognet med 2200 mennesker var der ca. 50 i kirke, og i Sædder med 800 en snes. Naar Møller talte med beboerne om den usle kirkegang, udbød de altid: Der er ingen kirke i hele herredet, hvor der er saa godt besøg som her. Det blev dog bragt noget op, især i Herfølge.

Pastoratets mange lærere var gennemgaaende uden aandelige interesser og gik aldrig i kirke, undtagen naar de skulle have offer. Undtagelser herfra var dog gamle *Ravn* i Herfølge, en alvorlig, kirkelig mand af Willemoes' venner, der ogsaa stundom talte i forsamlingerne og var godt lidt af forsamlingsfolket — og *Bov* i Aashøj, der kom til at høre til Møllers nærmeste venner. Han blev stærkt baade kristelig og folkelig grebet, saa han engang sagde, at han glædede sig meget til i den anden verden at møde Rolf Krage.

De enkelte spredte opvakte folk holdt indbyrdes gudelige forsamlinger, gerne hver søndag. Der var i pastoratet foruden *Ravn* 2 talere: Maskinmager *Niels Jensen* og gaardmand *Rasmus Hansen*. Møller skriver derom: »Jeg besluttede naturligvis at stille mig i deres midte og blive der, saa længe de ville have mig. Jeg mødte straks den første søndag i deres forsamling og blev budt hjertelig velkommen af talerne. Foruden disse havde vi stundom besøg af Ludvig Mortensen fra Marbjerg. Han var en skryder og fortalte om sine bedrifter: »Her og der holdt jeg forsamling. Præsten talte først, folk var nær ved at sove; men saa kom jeg og bar aanden frem« — sagde han engang, i hvilken anledning jeg fandt mig beføjet til at vise ham tilrette.

Et aar eller to var jeg forsamlingsfolkens præst. Næsten hver søndag havde jeg forsamling inde i gaardene eller i skoven og omkring i andre sogne. Vi sang en del af Brorsons salmer, men ogsaa efter kirkesalmebogen; og flere af deltagerne kom jeg til at holde meget af. Vi sluttede gerne med de to sidste vers af »Brødre og søstre, vi skilles nu ad«, og det sidste vers om lammet, dets vunder og saar sang vi to gange.

Som ordførerne imidlertid mærkede, at min forkyndelse var anderledes end deres, blev de kølige overfor mig. En søndag var der møde i

en skov. Mens Rasmus Hansen talte, saa jeg gamle Ravn gaa ind i skoven, tænde sig en cigar og vandre op og ned. Kan du, deres hoved, gøre det, kan jeg vel ogsaa — tænkte jeg; og gjorde saa. Men det var en gal slutning, som der blev lagt mærke til. Den næste søndag var der atter forsamling. Vi havde evangeliet om farisæeren og tolderen; og jeg talte om, at medens toldersukket aldrig forlod os, skulle vi dog som kristne videre end han; og der kunne være kristne, der ikke var komne til tolderens bøn, men dog var Guds børn, naar de kunne sige ja til daabens pagt. — Men saa blev der skudt løs. Rasmus begyndte, og Niels Jensen fortsatte: Det var en ny lærdom, og de ville bede alle om at blive ved, hvad gamle Willemoes havde lært, at man skulle være sonderknuste i syndsbevidsthed; og naar vi saa kunne sukke med tolderen, var vi Guds børn. Da jeg havde sundet mig lidt, foreslog jeg, at vi sang: Vort løsen er vor tro og daab.«

Men efter dette skønnede Møller, at det var rettest, man gik hver sine veje. Han holdt da selv forsamlinger, og de andre holdt deres. Men disse førte nu en hensygnende tilværelse; der kom kun 4—6 hos dem. Rasmus Hansen kom kun i kirke de to gange om aaret, han gik til alters. Han forlod kirken under prædiken, men nadveren ville han nok modtage af Møllers haand; thi dér er det ikke præsten, det kommer an paa, sagde han.

Møller vedblev at holde gudelige forsamlinger ikke blot i sine egne sogne, men ogsaa rundt om i Stevns.

Hvad der i de aar trængte sig stærkt i forgrunden, var det **folkelige** og dets forhold til kristendommen. De gamle melodier til kæmpeviserne blev draget frem, nye blev komponerede og sangen lød i hytter og borge.

Til forskel fra, hvad tilfældet var i Salling, hvor Møller var kommet fra, var det dengang paa Herfølgeegnen snarest de fornemste, der var varmest for kristendommen; de havde taget førerskabet, og de enkelte, som stod udenfor, nød ikke megen anseelse.

Pastor Møller kom meget paa **Vallø**, hvor han ogsaa holdt kirkelige foredrag, og flere af damerne sluttede sig til menigheden i Herfølge — saaledes dekanessen, geheimeraadinde Bardenfleths 3 døtre — blandt hvilke Lili, der blev gift med baron Stampe paa Nysø, senere gik over til katolicismen. Ogsaa komtesse Amalie Trampe var meget levende interesseret. En søster til fru Berling, selskabsdame hos frk. Lewetzau, Fritse Haderup sluttede sig ligeledes varmt til kredsen; hun oprettede senere et slags soldaterhjem i København. Paa Billesborg residerede enke-kammerherreinde Scavenius (moder til kultusministeren). Da hun hørte at Møller tænkte paa at søge bort paa grund af de indskrænkede boligforhold til den opvoksende familie, forærede hun Møller 1400 kr. til at udvide boligen for. Grev Schmettau paa Gunderup og forpagter Thalbitzer paa Thurebyholm hørte ogsaa til vennekredsen, og naturligvis Grundtvigs svoger, hofjægmester Carlsen paa Gl Køgegaard.

Det var dog ikke mindst smaafolk, som vennekredsen bestod af, og der kendtes ingen

forskel paa fattig og rig. Da sognepræsteembedet blev ledigt i 1868, tog en meget stilfærdig og beskeden husmandskone ind til ministeren — P. Chr. Kierkegaard —. Hun stod en halv nat udenfor hans port og ventede paa at komme ind, hvilket ogsaa lykkedes. Hun ville bede om, at Møller maatte faa embedet; men det var jo udelukket under de daværende forhold. — En fattig sypige i byen — Inger Marie — som havde ligget lam af gigt siden sin konfirmation, søgte Møller ofte ned til om lørdagen, naar han var i forlegenhed med sin prædiken; hun kunne da saa godt hjælpe ham tilrette.

Der samledes i de aar ikke faa grundtvigske præster: *Sadolin* i Valløby, som Møller kom til at staa meget nær; *Topsøe* i St. Hedinge, *Listov* i Dalby. Ogsaa kapellanen dér, *Henning Jensen*. De betydeligste var *Andr. Leth* i Ulsø og *Brandt* i Rønnebæk (senere efterfulgt af Skat Rørdam). I ydre henseender var de modsætninger, Leth var en lille mand, der lo og udbredte et liv og humør omkring sig, der var smittende. Hans forkyndelse var varm, indtrængende og klar; Grundtvig kaldte ham vennekredsens mest veltalende prædikant. Brandt var som en apostolsk skikkelse, høj og værdig, hans ord faldt saa smukt, at man stundom ikke vidste, om han talte i bunden eller ubunden stil.

Der holdtes store fællesmøder, navnlig hos gdm *Jens Olsen* i Sjolte, der i retning af varme og offersind overfor Guds rige indtog en lignende stilling her som P. Larsen Skråpenborg i Jylland. I hans lade holdtes der om sommeren hver maaned møde, der samlede flere hundrede mennesker fra hele egnen mellem Køge og Næstved. Blandt talerne var ogsaa den begavede bonde *Niels Jensen* fra Stenstrup, som Brandt kaldte sin kapellan. Ogsaa i Thureby skov holdtes store møder. Engang, da mødet faldt den 24. juli, havde Brandt til sin tekst general Kroghs ord i aftenparolen den første Istedslagdag (netop samme dag): Slaget er vundet, men kampen er staaende! *Brøderup højskole* med *Johs. Schrøder* som forstander var ligeledes en tid et midtpunkt for den grundtvigske bevægelse.

De sidste aar af Grundtvigs levetid var i det hele som en højsommertid i den grundtvigske lejr. Der var dengang et saadant venkskabsbaand indbyrdes, at man kunne besøge ogsaa dem, man ellers ikke kendte, og altid blive modtaget som gamle venner.

Der gik i de aar en aandelig luftning hen over landet.

Det var de store *vennemøders* tid, hvor folk stævnedes sammen fra alle landets egne omkring den gamles fødselsdag den 8. september. Møller skriver »Vi kunne ret af hjertet istemme med kollekten fra 13. sønd e tr, der gerne faldt ved den tid: Vi takker dig af hjertens grund, fordi du har ladet os leve i denne salige tid. Ved disse møder styrkedes samfundsfølelsen overordentlig. Vi kom til at fornemme, hvad det var at tro paa den hellige, almindelige kirke og de helliges samfund. Ofte havde jeg flere af menigheden med til mødet. Saaledes glemmer jeg aldrig en morgenstund, vi havde bestemt at køre ind til vennemøde, en 4—5 vogne; vi samledes nede i byen om

morgenen kl. 2—3, og jublende glade drog vi af sted. Da vi kørte langs med stranden fra Køge, stod solen op, og vi istemte: Den sig-nede dag med fryd vi se.

En aften efter et saadant møde, da jeg besøgte Kristian Køster, Grundtvigs kapellan, var der én, som ytrede, at han kunne fristes til at tro, at vi allerede nu levede i tusindaars-riget. Ja, det var i disse aar, som hele folket var blevet vakt. Man kunne næsten ikke se en bog, uden at den i det mindste var religiøs. Og vi var besjælede af ungdomsfrisk mod og virkelyst for Herren og folkets sag.«

Pastor Møllers nærmeste ven, med hvem han brevvekslede gennem et halvt aarhundrede, V. Hoff, kunne melde, at der var dan-net en valgmenighed med ham som præst i *Ubberup* ved Kalundborg. Flere af dem, der havde samlet sig om Hoff, var bleven vakt ved Vilh. Beck, da han var kapellan i Uby. Valgmenighedskirken skulle indvies palmesøndag 1873. Der blev lejet en stor omnibus i Køge, og ved solnedgang naaede man Bir-kendegaard, hvor forpagter Burchardis modtog gæsterne med aabne arme og dækkede et rigel-igt aftensbord for dem, og det blev silde, in-den man gik til ro.

Der kom jo andre tider med skygger i dette lyse billede fra højsommeren. I Møllers kreds, hvor der ogsaa paatænktes en valgmenigheds-dannelse, var det navnlig politiken, der trængte ind og skabte fortræd ved at skabe »falske alliancer« — det var »det forenede venstre«s tid — og skilte dem, der dog dybest hørte sammen. Men Møller vedblev, ogsaa efter at han i 1874 var draget fra Herfølge, stadig at have forbindelse med kredsen. Og sin sidste prædiken holdt han før sin død som 82-aarig emeritus i den skønne Herfølge kirke.

Biskop Martensen holdt visitats i Herfølge i pinsen 1873. Sognepræsten — Becher — skulle prædike. Men biskoppen modtog Møl-lers indbydelse til at drikke te en aften i kapellanboligen.

Møller fortæller derom: Vi havde en meget behagelig aften sammen. Da jeg havde faaet biskoppen ind i min stue, givet ham en cigar og faaet ham anbragt i sofaen, mens jeg selv fik tændt min pipe, hvormed jeg travede op og ned ad gulvet, begyndte jeg med det spørgs-maal: Hvad mener biskoppen om grundtvigianismen? thi jeg har læst, hvad Clausen, Blædel o fl har skrevet mod den; men de har ikke overbevist mig. Hvortil han svarede: Vi maa vende tilbage til de lutherske principper. Og saa talte han saa varmt og begejstret, som da jeg som ung student hørte ham foredrage den kristelige etik. Kirken er naturligvis ikke bygget paa skriften — sagde han — det er noget, de lutherske teologer i det 17. aarhundrede kunne sige; men den tale er forlængst forstummet; at kæmpe mod den teori er at kæmpe mod de døde eller en kamp mod vejr-møller. Nej, kirken er bygget paa det levende ord. Der har fra begyndelsen, da apostlene gik ud for at prædike, været en kerne, hvor-om deres forkyndelse drejede sig. Vi kan ger-ne kalde den det apostolske symbol; men det har ikke været udformet, saaledes som vi nu

har det. Denne deres prædiken udaf dette ord er det til grund liggende, det fundamentale. Dette lille ord, der er blevet til uafhængigt af bibelen, maa stadfæstes af det skrevne ord og være i overensstemmelse dermed.

Jeg blev nu ikke overbevist; men det var uhyre interessant at se den varme, hvormed han stadig talte om de lutherske principper, tanker, som han nedlagde i et skrift om pa-pismen og lutheranerne, hvortil grunden blev lagt paa denne visitatsrejse. Pastor Becher fortalte mig, at da han gik hjem med biskop-pen, havde denne udtalt sig anerkendende og kærligt om mig.

Ved gudstjenesten i pinsedag talte Becher kedeligt. Man mærkede ingen anden aand end søvnens. Det var derfor velgørende, at biskop-pen — maaske ogsaa i følelsen af denne aands tilstedeværelse — begyndte sin tale med Her-rens ord: Ild er jeg kommen at kaste paa jor-den. Han talte visselig ogsaa med ild og kraft, saa jeg mærkede en anden aands nærværelse. Hans katekisation var meget jævn og alvorlig. Jeg havde i sognet nogle smedesønner, som var meget vigtige og ville demonstrere deres anti-grundtvigianisme ved den lejlighed. Jeg sad i en stol bagved en af dem, der stod ude paa kirkegulvet. Da biskoppen saa spurgte vedrørende daabens pagt: Naar har dette ord mødt jer første gang? svarede smedesvenden: I det 4. aarhundrede. Paa biskoppens forun-drede gentagne spørgsmaal indløb det samme svar, hvorpaa biskoppen sagde: De mener, naar det ord er blevet til. Nej, det er meget ældre. Men det var ikke det, jeg spurgte om, men om, naar det først var kommet til eder. Svenden blev flov.

Jeg havde i de dage faaet underretning om, at frøken *Anna Scavenius*, søster til den se-nere kultusminister Jakob Scavenius, var gaaet over til katolicismen. Hun havde selv underrettet min hustru om dette skridt, som hun under megen sjælekamp havde besluttet sig til, mest paavirket af den veltalende pater Hyacinth, som hun havde hørt i Genève. Dette fortalte jeg biskoppen, og han blev stærkt grebet deraf; det var jo en adelig dame. Hans tanker var optagne deraf under hele visitats-rejsten; i hans prædikener og katekisationer kunne man mærke, det laa bagved. Han ytrede, da jeg fortalte ham det, at grundtvigianismen ledte til papismen. Jeg forsikrede ham, at skønt hun havde gaaet i kirke hos mig, regnede hun sig ikke til den side. I et selskab kort før sin afrejse havde hun bestemt sagt: Jeg er ikke grundtvigianer og bliver det heller ikke.

Man sagde, at ved middagsselskab i præste-gaardene svarede biskoppen paa præstens skaal for ham kun med: Mange tak! Gud vel-signe Dem og Deres hus! — naar han ikke havde været tilfreds med visitatsen. I modsat fald holdt han en længere tale. Almindelig konversation med præstehistorier pinte ham. I Lidemark opvartedes der ved bordet med mange af den slags, navnlig vedrørende bi-skop Fogtmann og hans frierier; men jeg kun-ne se paa Martensen, at det pinte ham. Han var slet ikke selskabsmand og kunne derfor ikke beherske samtalen.

Ved denne lejlighed fik jeg en interessant samtale med ham i haven efter bordet. Roskilde præstekonvents tillæg var nylig kommet; det havde glædet mig, og jeg ønskede meget, at det kunne blive autoriseret. Jeg spurgte da biskoppen, om der var haab derom. Nej, aldeles ikke — svarede han. »Men synes biskoppen ikke, det er et godt tillæg?« »Nej, dets hovedfejl er, at der er altfor mange salmer af Grundtvig.« »Men,« svarede jeg — »tillæget er jo samlet paa det princip, at de salmer, der mest bruges omkring i menighederne, og som nu findes i mange forskellige tillæg, skulle optages i én bog; og det har jo da ogsaa vist sig, at Grundtvigs salmer er dem, der er mest yndede i menighederne.« »Aah nej,« svarede han — »nu er De præst her og ynder de salmer; derfor faar De dem indført. En anden præst faar maaske Brorsons eller Kingos indført.« Det viste jo unægtelig, at biskoppen havde ringe tanker om menighedens selvstændige tænkning og opfattelse.

»Men hvad mener De om Grundtvigs salmedigtning?« spurgte jeg. »Han er uden modsigelse den af vore salmedigtere, der har mest fantasi; men Kingo har meget mere dybde i følelsen.« Jeg mente, at den, der bedst kunne besyngte Herrens gerninger, som dog er det, vi bygger vor tro og haab paa, maatte have den dybeste følelse af og dermed følgende forstaaelse af kristendommen. Saa indvendte han ogsaa, at inderligheden ikke kom til sin ret hos Grundtvig, hvorimod jeg anførte salmer som: »At sige verden ret farvel« og andre.

Den eneste af egnens præster, Martensen syntes cm, var *Scharling* paa Vallø, der var hans trefaste discipel. Da bispnen kom til ham, mødte han straks sit eget billede i dagligstuen. Ved bordet udtalte han: Jeg følte mig som hjemme, da jeg kom ind i Deres hus!

I Valløby prædikede *Sadolin* — det var trinitatis søndag — om Nikodemus; og paa sin stille, sagtmødige maade udtalte han: Naar vi blot kunne ligne denne mand og komme til vor Herre, enten det er om natten eller om dagen. Biskoppen begyndte sin tale med Pauli ord: Jeg skammer mig ikke ved Kristi evangelium. Saaledes gjorde Nikodemus; vi skal ikke ligne ham, men apostlen.

Ved en tidligere visitats hos *Andr. Leth* i Ulsø var det ogsaa faldet i dennes lod at tale om Nikodemus, og han havde sagt — som i en parentes —, at skønt han kom til Jesus om natten, var det ikke givet, at det derfor var af frygt for jøderne; det kunne ogsaa være, fordi han ingen ro havde i sin sjæl. Da biskoppen talte bagefter, lagde han vægt paa, at det var af frygt for jøderne; og ligeledes i sin katekisation tog han det frem. Det var tydeligt, at det skulle være et angreb. Under kørslen til præstegaarden efter gudstjenesten spurgte Leth biskoppen, hvoraf han vidste, det var af frygt. »Af traditionen, af traditionen, min gode pastor Leth!« »Det var da mærkeligt,« svarede denne — »at De skal holde paa traditionen, da biblen intet siger derom«.

Biskop Martensen havde uden tvivl en ikke ringe betydning og imødesaas med megen forventning — undertiden dog blandet med nogen ængstelse.

Han var tilbøjelig til at finde Nikodemus-

forgudelse hos de grundtvigske præster. Hans forkyndelse var alvorlig og hjertelig; men han kendte for lidt til menighedslivet, som det formede sig ude i landet.

(A. Bartholdy Møller i Kr Dbl 29. okt 1937).

I herredets kirkehistorie er der »3 præsteanvne, som lyser op: *Willemoes* og *F. B. Møller*, *Herfølge*, og *Sadolin* i Valløby«, er der blevet sagt. De kom til at præge kirkelivet i flere sogne. Men der er ogsaa en lægmand fra *Herfølge*, der bør huskes, smed *Lars Kristensen*, *Egøje* (* 1842, † 1925). Han var en af lærer Ravns elever og en af *Willemoes'* konfirmander, havde som barn været med til forsamlingerne i skolen og præstegaarden, og var 1864 blevet viet af pastor Møller til tækkemand *Niels Jensens* datter *Johanne*, (som aldrig kunne glemme, at pastor Møller ved vielsen »holdt brudetale om et par gamle heste«. — M havde nemlig sagt, at de ikke skulle trække sammen som et par gamle plovheste, der nok kan dele arbejdet og foderet sammen, men bides, naar krybben er tom). *Johanne Jensens* moder var en from kone, som *Willemoes* satte megen pris paa. Hun havde i 1807, da englænderne raat plyndrede hendes hjem, klædt sig i gammelkonedragt og smurt ansigtet ind i aske for at gøre sig grim, saa hun kunne undgaa de frække soldaters efterstræbelser. Hun havde gaaet i skole hos lærer *Kruse*, *Aashøj*, der var grebet af Grundtvig og af Kolds skoletanker, og som ved sit milde og fromme væsen fik megen betydning for hende. — Dette flittige, nøjsomme ægtepar *Lars* og *Johanne* blev nogle af pastor *Møllers* bedste støtter. Hver uge besøgte han dem, og oftest drøftede de hans prædikener. Pastor *Becher* havde kun ringe kirkegang, men kirken var fuld, naar *Møller* talte. Folk holdt nok af *Becher* (der »ikke gjorde en kat fortræd«), men de kom ikke i kirke hos ham. *Møllers* skarpe ord kunne nok vække anstød, men man ville høre ham, og smedens hjem i *Egøje* blev samlingssted for egnens aandelige liv. *Johanne* havde især »samtalens naadegave« (i en mindeartikkel kom hende i Østsjælland folkebl blev der skrevet: Intet hjem har haft den betydning for min kristelige udvikling som hjemmet i *Egøje* smedie«), ofte bestod »underholdningen« i, at man læste en prædiken i *Vilh. Birkedals* »Synd og Naade«, talte om den, og man sang mange salmer. Pastor Møller fik aabnet et bibliotek paa skolen, og der blev læst højt af de bøger man laante. Man kom flittigt til alle de møder, pastor Møller ordnede i skovene om sommeren, i hjem og skoler om vinteren. Og der kom mange, især til skovmøderne. Møller fik cprøttet sangforening og skytteforening, og smeden omtalte disse aar som »paradisminde«. Smeden og hans ven (*Peder Hansens Ole!*) tog til de grundtvigske vennemøder i *Kbhvn*, og var med til Grundtvigs begravelse 1872. *Otto Møller* satte pris paa *F. B. Møller*, (i et brev 15. juli 74 hedder det om *F. B. M.* besøg i *Gylling*: »Der er megen fryd, naar der af og til kommer en saadan fugl flyvende, Det er en Guds gave, der hører med til godt dagligt brød«.

Efter pastor *Møllers* bortrejse søgte man til *Sadolin* i Valløby. Smeden var en dygtig

haandværker, og han gav alle sine »kunder« et hjertevarmt kristeligt vidnesbyrd. Pastor *Kragh*, Kornerup, kom jævnligt hertil og talte efter hans indbydelse. Grundtvigs dattersøn, *Harald Bojsen* var kapellan her 1885—90, men han evnede ikke at samle vennekredsen, og efterhaanden døde Møllers store menighed ud. Smeden var en stor børneven og samlede mange børn om sig, han blev tilsynsmand i plejeforeningen og sogneraadmedlem og fattigforstander og var den, der fik rejst alderdomshjemmet i H (sygeplejehjemmet).

Flere andre lægfolk kan nævnes fra disse aar: *Abelone Knapmagers*, som boede i Knapmagerhuset ved Billesborgskoven, og som var syg i 30 aar, en moden og stærkt vidnende kristen, en af Willemoes' konfirmander. Hendes søn *Christian Knapmager* var en af IM's støtter i sognet sammen med *Jens Peter Nielsen* (* 1847, † 1945). — Man kan ligefrem følge vækkelsens spor fra Vest- til Østsjælland ved at følge lægprædikanten *Jakob Fiskers* vandringer, og disse folk blev vakt ved at høre ham og Willemoes. *Jens Peter Nielsen* flyttede til Køge og fik sin gerning der som havemand. IM har senere kun haft ringe indgang i sognet. Den slagfærdige og meget kirke-juridiskkyndige pastor *Müller* anvendte megen tid paa politik, og det kirkelige liv gik tilbage. Den nordlige del af sognet skiftede efterhaanden noget præg, idet mange arbejdere fra Køge tog bopæl her. I en menneskealder var der en *højskole* i Vedskølle, *Vallø højskole*, ledet af forstander *O. P. Jensen*, † 43, den blev nedlagt. Provst *Oksen* var en højt anset provst, en præst af den gamle skole, velstillet, høj-kirkelig; pastor *Dalsager*, den eneste præst, som er forflyttet herfra siden reformationen, var folkekirkeligt-grundtvigsk præget og meget afholdt, medens pastor *Bernow* var n IM. Han stiftede 1933 det kirkeblad, som stadigt udkommer. Der har i de senere aar ikke været større kirkelige bevægelser i det store sogn. Der er ikke meget kirkeligt liv, men almindelig velvilje. Der er en ret stor kreds af KS og en stor ungdomsforening, fh i H bruges mest til gymnastik, og der holdes af og til møder og foredrag i mødesalen paa hotel »Paaskebjerg«.

1922: oplyses: Rolige forhold, intet særligt, overv gr præg, 1927: Kkg 8—10 pct, gode forhold, KS (lærer Th. Hansen, Vedskølle), kr ungdomsf, santalkreds, bladuddeling, 1935: Kkg 5 pct, KS (mejeribest H. Nielsen, H), kr ungdomsarb (sp), 1943: Kkg 4 pct, rolige forhold, god kirkelig støtte i befolkningen, men mange ukirkelige, KS (lærer Th. Hansen, Vedskølle), ungdomsf (sp), 1950: Kkg 2—3 pct, rolige, u p, ingen større modsætninger, fh, KS (gdjr Knud Flejsborg, Hastrup), santal- og Ø M-kreds, DdU (sp), børnegudstj, bladuddeling. Skel mellem arbejdere og besiddende. Hastrup og Svansbjerg er forstad til Køge.

Hærfølge kirke er anselig og smuk, 29 m lang, romansk, af kridtsten, højt kamgavlet taarn, der er forhøjet sidst i middelalderen, vaabenhus mod syd, hvalvinger, koret i skibets bredde, og sakristi mod nord, alt fra den senere middelalder. Et kapel er opført mod nord c 1600, i buen ind dertil en snæver siddeplads, kaldet »jordemoderstolen«. Kirken er sidst restaureret 1940. Altertavle med maleri af Adam Müller (Simeon med Jesusbarnet), alter-

kalk fra 1586, oblatæskan røvedes af englænderne 1807, smukt udskaaret prædikestol fra c 1615, romansk font, Lysekrone fra 1700, herskabsstol, stort marmorepitafium, klokke fra 1506. Flere ligsten samt mindetavle over Chr. IV's historigraf Lyskander. 300 sd. Mindetavle om kampen i Køge bugt 1710 med vers af Ingemann.

Dann kirker, Præstø amt, s 272—87, Khst saml II, 92, Østsjælland aarb 1910, A. Petersen: Vallø, s 322. Mackeprang, s 87.

Altergæster: 1891: 1201, 1902: 566, 1912: 350, 1930: 1055, 1938: 610, 1942: 456, 1949: 520.

Folketal: 1850: 2005, 1901: 2394, 1921: 2932, 1950: 3428.

Menighedsraad: 1922: 5 gr, 1 IM, 2 u p, 1934: 4 gr, 2 soc, 2 u p, 1949: 3 gr, 2 IM, 4 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 579 (5), rad 75 (0), kons 202 (2), venstre 153 (1), u p 165 (1), 1950: Soc 728 (5), rad 127 (1), kons 185 (1), venstre 314 (2), komm 67 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 745 byg, b) 3 byg, 2 havre, c) 26 byg, naturalier, 3 fv bøgebrænde, d) 550 rdl, e) 55 td ld skov. Stor firlænget bindingsværkspgd, stuehuset i øst-vest, 22 fag. — 1870: Regul 4400 kr, netto 9082 kr.

1913: 1. kl, 1931: 1 kl, 1946: 2. kl.

Stor pgd, opt 1860.

19. 3. dec 1831—13. marts 58 (sp Haarlev-H 3. sept 18): **Joachim Godske Willemoes**, * 24. dec 81 Assens. Forældre: Kmrrd, senere amtsforvalter i Odense Christen Christensen W og Christiane Dreyer. Stud Odense 97, c jan 01 (1), sp Valløby-T 23. febr 10, † 13. marts 58. ~ 25. febr 10 Anna Marie Quistgaard, * 17. aug 90 Vibygaard; † 6. febr 58. Forældre: Klrd, proprietær Jørgen Q og Elisabeth Cathrine Jacobsen. — Søn: Fuglse-K. Broder: Sølhelten Peter W. Søstersøn: Becker, Soderup-E.

Under henvisning til foranstaaende oversigt over kirkelivet i H sogn skal tilføjes: W's omvendelse 1837 fik afgørende betydning baade for W selv og for kirkelivet i sognet. Herfølge blev midtpunktet i egnens aandelige liv, W kom til at staa som en aandelig fader for mange, og hans spor mærkedes længe efter, ikke mindst hos hans gamle konfirmander. Han var af natur et følsomt og stille menneske, og det stemmer godt med hans naturel, at det især var ved at færdes mellem jævne almuesfolk, at han blev rigtig grebet af evangeliet. Man var ellers vant til, at præsten søgte sin omgang blandt de velstillede. W havde en sjælden evne til at tale til jævne folk (Mynster syntes ikke om hans form), men han vandt dog ogsaa venner i de højere samfundslag, han fik f eks meget at betyde for familien de Carlsen paa Gl Køgegaard.

Mynster skriver, at kirken er stor og meget smuk, pgd meget god, haven stor og smuk. W's prædiken 1835: »Vel udarbejdet, kristelig og ferm, holdt med overordentlig kraft, hvorved stemmen dog faar noget unaturligt. Katekiserede originalt og godt. Meget talrig forsamling. 1845 gav Mynster ovenanferte skarpe bedømmelse af W's prædiken, og 1851 hedder det: »Prædikenen løs, men uden ekstravagancer, i en mild tone, stemmen har faaet en dyb hæshed, som er monoton og ikke behagelig. Katekisationen god. Meget talrig forsamling. Ungdommen svarede ret godt, men heller ikke mere« (M I, 68). E. S III, 618, Kirkebladet 1902, s 72 f, Hj og Tr XIII, 1945, DnA 1921, s 72.

Hjælpepræst hos pastor Willemoes

1855—58 (sønnen): J. G. Willemoes, kkp her, se Fuglse-K.

20. 24. juni 1858—2. nov 68 (klosterpræst Vallø 13. april 39): Provst **Hans Peter Ingerslev Storm**, * 12. nov 04 Aarhus. Forældre:

Major ved 2. jyske infanterireg Hans Tvede S af Feldballe-N og Francisca Margrethe Hjer-sing. Stud Kbhvn 21, c juli 27 (I), kantor Vallø 28, sp Haudrup-S 25. maj 32, provst Bjeverskov-Stevens herr 22. marts 56, tillige provst Fakse herr 3. marts 62, afsk som provst 21. aug 65, r af Dbg 65, afsk 2. jan 68, † 14. juli 75. ~ 25. okt 33 Johanne Marie Müller, * 12. maj 11 Kbhvn, † 9. jan 97. Forældre: Hørkræmmer Jens Peter M og Sophie Henrikke Pechüle. — Søster ~ Clausen, Boeslunde.

21. 26. febr 1869—20. febr 86 (sp Pedersborg-K 17. febr 57): **Morten Thomsen Becher**, * 9. april 17 Faaborg. Faderen: Sp i V Hæ-singe-SL, † 62, se der. Stud Odense 36, c april 41 (I), huslærer Lyngby, andenlærer Jonstrup seminarium 48, † 20. febr 86. ~ 24. maj 48 Johanne Marie Caroline Jantzen, * 27. jan 24 Kbhvn, † 4. april 92. Forældre: Krigskancelli-raad, stadsbedemand Preben J og Hanne Car-oline Charlotte Birch. Fættre: Leth, Alle-rup-D, Bredsdorff, Torkilstrup-L. Kusiner ~ Balslev, Strø, Balslev, Paarup og Teilmann, Bering valgmh, Brandt, Ollerup-K, Kragh, Gudbjerg, Nissen Rise, Ærø og Lange, rkp Nyborg.

Skræv talrige afhandlinger, artikler og anmelder (I »Fædrelandet«, Dsk kirketid, Tidsskr f almue-skole- og seminarvæsen m m), om kirkelige politiske og skoleforhold. Oversatte 56: Liscos Cate-chismus, 56: Büngener: Christus og vort aarhundrede, 56—58: Monods prædikener I-II, Monod: Jesu barndom eller om den kr opdragelse, 66—70: Pres-sensé: De 3 første aarhundreders kirkehistorie I-III, 70: Monod: 4 prædikener, 78: Godet: Den evg histo-ries troværdighed, 79: Godet: Kristelige forsvars-taler, 80—81: Godet: Fortolkning til Romerbrevet, og sm m A. F. Boje, sp Helsing-V: Godet: Johannes evg fortolket I-III (80—81).

Pastor B var en jævn og arbejdsom mand, der tilbragte meget af sin tid mellem sine mange bøger og ved skrivebordet. I en aar-række var han forligelseskommissær i Køge, og han var æresgæst i Vallø vaabenbrøders forening. Han var velvillig og elskværdig, men kirkegangen gik tilbage for hans ved-kommende. Han var vel hjemme i fransk fromhedsliv, især Monod og Godet var hans yndlingskikkelse.

22. 11. aug 1886—24. febr 1902 (sp Ledøje-S 24. jan 82): **Hans Christian Diderik Müller**, * 5. sept 35 Odense. Forældre: Kancelliraad, kasserer i Odense fattigvæsen og stiftsspare-kasse Hans M af Husby og Marie Margrethe Lütken af Lumby. Stud Odense 54, c maj 59 (h), studierejse til Tyskland og Schweiz (so-ciale spm og kirkeforfatningsproblemer), læ-erer Kbhvn, fik kultusmin understøttelse til at studere kirkeret, medbestyrer prof Bjerrings pigeskole, Kbhvn, 63—75, sp Bregninge, Taa-singe 17. juli 75, r af Dbg 95, † 24. febr 02. ~¹ 8 sept 70 Cornelia Maria Nicoline Frimodt, * 18. sept 36 Birkendegaard, Værsløv, † 12. sept 88. Forældre: Godsinspektør paa Lerchenborg Johan F og Nicoline Cathrine Nielsen. ~² 21. april 91 Ida Juliane Jacobine Bull, * 3. okt 50 Kbhvn, † 25. marts 11. Forældre: Litograf Otto Adolf Emil B og Elise Margrethe Frantzen. — Søner: K Helsing-D og lægemissionær, dr F-M, Indien. Søstre ~ Strøm, Marslev-B og Heiberg, andenpræst Roskilde dk. I. hustrus broder: Rud. Frimodt, Sct Johannes k, Kbhvn. Søster ~ biskop Clausen, Aarhus.

Folketingskand (Kværndrup) mod S. Høgsbro 66, assisterede 68 ved det forberedende arbejde til kirkekommissionen, folketingsmand (Middelfart) 69 og 73, medlem af kommissionen om grønlandske kirke- og skoleforhold, medlem af eksamenskomm til afholdelse af lærer- og lærerindeeksamen 70—78, folketingskand (Køge) 87 mod Hørup, og 98 (Køge) mod Alberti, næstfmd Præsteforeningen 01—02, Præsteforeningens ekspert ved forhandlingerne 1900 om kirkens forhold til staten og kirkens besiddelsesret til sine kapitaler (tienden).

Udg: 65: Historiske efterretn om rigsraad og rigsdag, 67: Valgene 1848—66 med tillæg, 67: Ministerne 1848—66, 68—71: Om stat og kirke i Danmark, de religiøse og kirkelige forhold efter 1849, 71: En rigsdagsmands udtalelser og et dagblads referater, 72: Fortsatte udtalelser, 94 sm m T. B. Cold: Rigsdagsvalgene 1866—94.

Fra sin ungdom interesserede M sig for kirke-retslige og kirkeorganisatoriske forhold. Hans hovedværk om stat og kirke efter 1849 er uafsluttet. Han hævdede kirkens uafhæn-gighed af staten og var tidligt virksom i poli-tik, »en af højres mest energiske og kund-skabsrige agitatorer, der dog manglede klar-hed og flugt«. Han ejede et meget stort poli-tisk-historisk arkiv, som nu er i Aarhus stats-bibliotek. Ogsaa de sociale spørgsmaal optog ham meget. 1866 udarbejdede han det første udkast til en samlet velgørenhedsplan for Kbhvn. Han var et af Præsteforeningens virk-somste bestyrelsesmedlemmer, og gjorde her et stort arbejde i tiendesagen. I de senere aar led han af sukkersyge, og han døde af en hjertelammelse.

Hans stærke og faste tro prægede hans liv og hans gerning. Hos ham kunne alle søge raad og vejledning. Hans store hjerte var aabent for alles klager, og han undværede villigt selv for at lindre sine sognebørns nød; hvor hans egen ydeevne ikke strakte til, for-stod han altid at gøre udveje for at hjælpe sine medmennesker. Hans indsigt i og kend-skab til vor politiske historie var enestaaende, og hos ham fik vore første politiske kapaciteter, baade tilhængere og modstandere, op-lysninger, naar saadanne ikke kunne opdrives andet steds. Hans samlinger til belysning af vor fri forfatnings udvikling er meget omfat-tende, fortrinligt ordnede og uden sidestykke her i landet, og hans politiske skrifter frem-træder som udmærkede haandbøger for poli-tikere. Pastor M var en ualmindelig livlig poli-tisk taler, skarp og bidende, men aandrig og nøje inde i sagerne« (Østsjællands avis 25. febr 02, se ogsaa for 27. febr og 2. marts). »I provisorietiden var han den, som paa højres delegeretmøder udtalte sig skarpest. Senere fulgte han kammerherre Jacob Scavenius, men dette politiske venskab kølnedes en del i de sidste aar. Den afdøde var en mand med meget gemyt og et stærkt udviklet stemnings-liv. Han kunne lægge megen varme og kraft ind i sine taler. Pastor M's personlige optræden overfor os var, trods de politiske uover-ensstemmelser, altid præget af hensynfuld-hed og elskværdighed« (Østsjællands Folkebl 25. febr 02). Ifg samme for 2. marts udtalte hans svoger, provst Heiberg, Raskilde, bl a ved hans begravelse følgende: »Som et livligt barn var han blevet stærkt paavirket i sit hjem, særlig af sin prægtige moder, og i sin ungdom havde den staaet sammen med en kreds af unge, der hver for sig havde gjort sig gældende i livet ad egne veje og hver paa

sin ejendommelige maade. Han tog ikke i betænkning at vove sine smaa midler, naar det gjaldt om at hævde det, der stod for ham som ret. Saaledes førte han i sin tid præstehenkernes sag til sejr ved højestretet, efter at have tabt sagen ved de andre domstole. »Han besad en udpræget udholdenhed. Det dirrede i hans mundvige, naar han talte sig varm. Og han blev altid varm, naar han talte politik. Men med alvoren slog munterheden følge. Han kunne en mængde historier, og som politisk rejsekammerat var han ubetalelig« (Vort Land 25. febr 02, se ogsaa Aftenposten s d). I Biogr Leks skrev overformynder M. P. Friis om Müllers ufuldendte skrift »Om stat og kirke«, at det var »et værk, hvis indholdsrigdom maa anerkendes, selv om dets grundbetragtning af folkekirken som selvstændigt retssubjekt ikke kan holde for en skarp juridisk prøvelse. Som taler og skribent havde han baade slagfærdighed og originalitet, men stofets beherskelse staar ikke altid fuldt paa højde med dets righoldighed«. H. F. I, 299, DBL XVI, 270 f, Paul Nedergaard: Præsteforen hist, 1946, s 11, 33, 38.

23. 29. april 1902—15. aug 22 (sp Hylleholt 13. nov 79): Provst **Erik Lassen Oksen**, * 6. marts 49 Moesbøl, Skærbæk. Forældre: Gdjr Kjeld Petersen O og Cathrine Adolph. Stud Ribe 68, c 74¹ (l), huslærer Bregentved, provst Fakse herred 1. juni 94, tillige provst Bjeverskov-Stevns herr 12. okt 95, r af Dbg 98, Dbm 21, afsk 15. aug 22, † 30. maj 24. ~ 5. dec 79 Fro Louise Neergaard, * 19. aug 48 Rantzaugave, Hvilsted, † 6. aug 27. Forældre: Jægermester, godsejer til Aakær og Dybvad Peter Johannes N og Augusta Friis. — Hustru sine ~ Götzsche, Vissenbjerg.

Sogneraadsmlem Hylleholt 92—98, fmd for kommissionen til afløsning af tiendejeres vedligeholdelsespligt for kirkerne i Sjællands stift 04—22.

Skrev enkelte artikler og prædikener. Rejste ofte i udlandet.

Provst Oksen var i sin præstegerning som forkynder stærkt paavirket af den martensenske højkirkelighed. Han havde en hjertelig forstaaelse baade af det grundtvigske og indremissionske arbejde, men selv var han forankret hos Mynster og Martensen. Sine prædikener udarbejdede han grundigt, og særligt var hans indsættelsestaler i sognene præget af en broderlig indstilling overfor den nye præst, som kom til det fremmede sogn, og en stadig paamindelse til menigheden om at tage vel mod denne.

Den samme velvilje mødte hans præster altid hos ham, naar de kom med ansøgninger, og hans præstegerning var eksemplarisk og forbilledlig.

Jeg kom til at staa provst O nær ogsaa paa det rent personlige omraade, længe for jeg blev hans efterfølger som sognepræst, og overfor os unge var han som en faderlig ven, vi altid havde fortrolighed til. Det store provsti gav ham ikke saa megen tid til at komme ud i det store sogn, og han følte det selv som en brist. Men trods dette var der god kirkegang, og menigheden havde stor ærbødhed for ham, fordi de kendte ham som en ærlig og redelig personlighed og en alvorlig sjælesørger (J. Dalsager).

Provst Oksens søn, ekspeditionssekretær i undervisningsmin, Knud Oksen, skriver:

Min fader havde som student den lykke at komme i nært personligt forhold til digteren H. C. Andersen, der boede i samme hus som ham i Nyhavn 18. Gennem H. C. Andersen blev han indført i litterære og kunstneriske kredse, navnlig hos etatsraad Morits Melchior paa »Rolighed« og varemægler Henriques. Lige til Andersens død bestod det venskabelige forhold, og Andersen dels skænkede, dels testamenterede fader manuskripter og genstande, som foruden brevene er forblevet i hans børns besiddelse. I 1874 blev fader huslærer hos udenrigsminister, lensgreve Moltke, Bregentved, hvor han forblev i 5 aar til 1879, og han stod hele livet i venskabsforhold til slægten Moltke.

Samme aar blev han sognepræst i det nyoprettede Hylleholt sogn efter indstilling af lensgreve Moltke, der i forening med Vemmetofte kloster, hvis kurator han var, havde bekostet opførelsen af kirken og pgd. I Hylleholt kom han som det nyoprettede sogns første præst i et særlig nært og hjerteligt forhold til menigheden, idet hans venlige, milde, men dog bestemte karakter uvilkaarlig indgød tillid og vakte hengivenhed, et forhold, som vedblev og uddybedes i de 22 aar, hvor han var stedets præst. I Hylleholt kom han i venskabsforhold til digterpræsterne Chr. Richardt og Vilh. Esmann, hvilken sidste han efterfulgte som provst.

Skønt han gennem de mange aar var vokset saa fast i Hylleholt, mente han det rigtigst baade for menigheden og ham selv, at han fik en ny virkekreds og menigheden en ny forkyndelse, og i 1902 søgte han efter opfordring og fik Herfølge sogn i Bjeverskov herred og skiltes med vemod fra sin gamle menighed.

I Herfølge fik han foruden sin præste- og provstegerning det ikke lette hverv som formand for tiendeafløsningen i Sjællands stift, og det gav meget arbejde, mange rejser og forhandlinger med tiendejere og menighedsraad. Som provst gjorde han en stor indsats for skolen, som havde hans varme interesse, og som anerkendelse fra lærerne i de 3 herreder mødte han 1901 en meget smuk adresse som tak for hans gennemførelse af skoleplanerne efter den nye skolelov. Senere, i 1919, da han fyldte 70, blev han af samtlige lærere opfordret til at lade sig male. Maleriet er efter sin bestemmelse skænket til og ophængt i skolemuseet.

Som sønderjyde nærrede han stor interesse for forholdene i Sønderjylland, og i 1913 fik han lejlighed til at gøre en indsats for den danske sag, idet han paa »Evangelisch-Lutherische Konferenz« i Nürnberg holdt et foredrag, som blev en indtrængende appel til Tyskland om større retfærdighed i kirke og skole overfor danskheden. Foredraget vakte megen interesse, og generalsuperintendent, dr Kaftan erklærede at ville forelægge foredraget paa allerhøjeste sted, hvilket krigen dog forhindrede.

Ogsaa i Herfølge vandt han mange venner, og da han i 1919 blev 70, anmodede menigheden ham at ansøge om fortsættelse, og han virkede derefter indtil 1922, da han tog afsked og flyttede til Hellerup.

I 1920 oplevede han den lykke ved genforeningen at prædike i sin barndomskirke i Skærbæk, baade ved afstemningen 10. febr og ved selve genforeningsfesten. Derimod fandt han det rigtigst af hensyn til sin hustrus svage helbred at afslaa en indtrængende opfordring fra kirkeministeriet om i overgangstiden at overtage stillingen som provst for Tønder provsti.

24. 15. nov 1922—27. dec 32 (sp Hellested 19. maj 19): **J. S. Dalsager**, fl t sp Sct Mariæ k, Helsingør, se der.

25. 13. april 1933—9. aug 40 (rkp Vor Frelseres k, Horsens 23. nov 22): **Jens Hansen Bernow**, * 29. marts 88 Udby, Fyn. Forældre: Gdjr Simon Jørgensen og Nielsine Hansen. Navneforandring. Stud Odense 08, c 14² (h₂), kkp Korsør-T 27. nov 15, † 9. aug 40. ~ 30. maj 16 Elisabeth Caroc, * 10. jan 91 Kbhvn. Forældre: Direktør, c polyt Johannes C og Thora Emilie Vilhelmine Amalie Frederiksen.

Kredsmedl Santalmis 24—30, divisionschef KFUM-spejderne.

Udg: 28: Hollands kirke- og menighedsliv.

Pastor Bernow var meget forskellig fra sine forgængere. Hans arbejde var paa IM's linje baade i Korsør, i Horsens og i Herfølge.

Hans hustru skriver:

Han ønskede at tjene Jesus Kristus, og da han var en virksom natur, arbejdede han — i troskab mod sin kirke og sit præsteløfte — med nidkærhed for Herrens sag, vækkende, kaldende til Frelseren. — Gennem besøg i hjemmene forstod han ved sit milde og vindende væsen at komme i kontakt med mange mennesker. Ungdommen laa ham stærkt paa sinde, hvorfor han virkede med i ungdomsbewægelsens forskellige grene, og i Horsens som lærer i religion ved statskolen. I menighedslivet saa han vigtigheden af, at enhver lærte sin bibel godt at kende, hvorfor han i Korsør fik paabegyndt 8 bibelkredse med efterhaanden c 200 deltagere; disse samledes een gang om aaret til fællesmøde. Her holdt han ogsaa foredrag med emner som f eks: synd, naade, omvendelse og helliggørelse. — Baade i Horsens og i Herfølge arbejdede han i nær kontakt med Kirkens Korshær. I 1925 og 27 var min mand en tid i Holland, hvor han (med værdifulde introduktioner af biskop Th. Schiøler og biskop, dr theol V. Amundsen) studerede det hollandske kirke- og menighedsliv. Dette studium resulterede i hans bog: Hollands kirke- og menighedsliv (med forord af domprovst C. Skovgaard-Petersen). Min mand blev hastigt kaldt bort (blodprop) under en cykletur fra Køge.

26. 23. nov 1940 (sp Simmerbølle 21. nov 27): **Ebbe Johannes Christiansen**, * 20. maj 02 Højby. Faderen: Provst i Højby, † 46, se der. Stud Sorø 20, c 26² (h₂). ~ 3. juli 28 Sigrd Harries, * 10. april 08 Egedesminde, Grønland. Forældre: Inspektør i Sydgrønland Carl H og Ellen Struck. — Søster ~ Scheller Nielsen, rkp Holmens k, Kbhvn.

Kaldskapellan for Herfølge-Sædder

(Oprettet 14. dec 1858, nedlagt 15. dec 1892, da Sædder udskiltes som selvstændigt sognekald)
(Der var fast sognekapellan her 1630—49)

1. 14. dec 1858—5. dec 63 (hjpr her 3. febr

55): **J. G. Willemoes** (søn af pastor W her), fl t Christianssted, Sct Croix, se Fuglse-K.

2. 11. april 1864—25. sept 74 (hjpr Grinderslev-G 10. sept 58): **F. B. Møller**, fl t Sejling-S, se Rønninge-R.

3. 23. jan 1875—21. jan 81: **C. C. J. Scheel Whitte**, fl t Melby, se sp Vordingborg.

4. 5. maj 1881—12. juni 83 (hjpr Ledøje-S 15. okt 77): **C. F. V. Schmidt-Phiseldeck**, afsk, se sp Sct Hans k, Odense.

5. 27. aug 1883—28. april 85 (hjpr Skjolde 17. dec 80): **J. Malta-Müller**, fl t hjpr Aarhus dk, se Bjerrebj.

6. 8. juli 1885—27. juni 90: **H. I. Boisen**, fl t Højrup-rkp Store Hedinge, se der.

7. 13. febr 1891—25. juli 92 (hjpr Haarlev-H 3. nov 89): **V. E. L. Haagen-Müller**, fl t Albæk-Voer, se Vejby-T.

Litt: Foruden fornævnte kildehenvisninger: Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra mgllivet i Sydsjælland, 1895, Minder fra gl gr hjem VI, 114 f og 147 f, H. Begtrup: Menighedsliv i gr kredse II, s 104 og 130.

SÆDDER

(Udskilt fra Herfølge 15. dec 1892)

Sædder sogn, 1932 ha, er bølgeformet, frugtbar, Sædder aas, sognet omkranset af skove. Byerne S med fh fra 1887, Ringsbjerg, Algestrup (sammenbygget med Tureby stationsby), Hejnerup, Kannerød, Sonnerup, Ingelstrup med filialkirke.

Det kirkelige liv. Se under Herfølge. Sporene fra præsterne *Willemoes'* og *F. B. Møllers* præstetid mærkedes længe efter deres afgang, endnu taler folk om Willemoes, fordi deres forældre husker ham. Fra F. B. Møllers tid var der en grundtvigsk kreds, og paa dens opfordring blev pastor *Aage Møller* sp her 1893. Han boede i Herfølge kapellanbolig, indtil S pgd var opført. Aage Møller havde en god præstetid her med megen støtte af folk som gdjr *Niels Christensen* og hans hustru, Inger, lærer *Olsen*, M's ven, digteren *C. Hauchs* søn, forstinspektør *Hauch*, Bregentved, og gdjr *Frands Hansen*, Kannerød. M havde mange sognebaandsløserne fra omegnen og var paa den tid den førende grundtvigske præst her. Enkelte sluttede sig til IM. Efter Møllers bortrejse spredtes sognebaandsløserne. Efterfølgeren, den fine og lærde dr *Østrup*, havde ikke god kirkegang. Kirkegangen blev ikke bedre i *P. Dahls* tid; politik optog ham meget. Fra pastor *Hagedorns* tid genoplivedes den grundtvigske tradition, som siden er fulgt. Folkeligt og kristeligt arbejde er gaaet haand i haand med kirkens forkyndelse og præsternes besøg i hjemmene. Kirkeblad siden 1947.

1907 oplyses: Ikke god kkg, intet partipræg, enkelte gr og IM, 1922: Jævnt god kkg, intet

partipræg, 1927: Kkg 5—8 pct, KS (gdjr J. P. Hansen, S), DdU (100), ikke megen kirkelig interesse, 1935: Kkg 2—3 og 10—20 pct, jævne, sjællandske forhold, KS (lærer Hansen, Algestrup), ungdomsm i pgd, 1943: Kkg 4—5 og 25—30 pct, intet retningsvæsen, overv gr hørelyst, gr foredragsf (lærer Hansen), KS (fhv gdjr H. O. Hansen), gr ungdomsf, velvilje, 1950: Kkg 5—10 pct og 25—30 pct, som 1943, fmd f foredragsf (gdjr V. J. Hansen), gr ungdomsf (sp).

Sædder kirke er en ualmindelig harmonisk og typisk sjællandsk landsbykirke. Den er romansk, af kridtsten med apsis, kirken er bevaret i sin helhed, overhvalvet, taarn af skiftende munde- og kridtsten, nye er vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Altertavlen fra 1640 med maleri af Aug. Thomsen (Jesus aabenbarer sig for apostlene). Prædikistol fra 1630 med evangelisterne. Nyt orgel fra 1948, Ny gråntfont, skænket af provst Hagedorn og frue. 100 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 288—93, A. Petersen: Vallø, s 335.

Ingelstrup filialkirke, indviet 1892, ligger smukt mellem skovene, hovedsagelig bekostet af jstrd J. H. Lund, Taagerudsgaard, Terslev. Fladt loft, kullet, 60 sd. Altertavlen (J. Krock: Lazarus' opvækkelse) er udlaaent hertil paa ubestemt tid af Statens museum for kunst. Den hængte i P. Dahls ministertid over hans skrivebord i kirkeministeriet, og han skaffede den hertil. Ny kirkeklokke med inskription af stiftsprovst Aastrup, i fritstaaende egestol paa kirkegaarden, indviet pinedag 1951.

Altergæster: 1891: 630, 1922: 150, 1943: 125, 1942: 190. Folketal: 1850: 825, 1901: 866, 1921: 1010, 1950: 974. Menighedsraad: 1922: u p, 1934: 4 n gr, 2 u p (IM), 1943: 5 n gr, 1 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 142 (2), rad 81 (1), kons 110 (2), venstre 53 (1), 1950: Soc 159 (3), rad 102 (1), kons 81 (1), venstre 105 (2).

Sognepræst

1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.
Pgd opført 1892.

1. 1. jan 1893—29. maj 1900 (sp Gødvad-B 4. juni 85): **Aage B. Møller**, fl t Ørsløv-B, se sp Sct Peders k, Slagelse.

2. 7. aug 1900—4. juni 07 (past vikar Læsø 92—95): Dr phil **F. L. J. Østrup**, fl t sp Vor Frue k, Aarhus, se Horne, Fyn.

3. 12. aug 1907—23. april 24 (sp Brande 11. dec 99): **Niels Peter(sen) Lorentsen Dahl**, * 1. okt 69 Sdr Bjert. Forældre: Toldbetjent Lorents Mathiasen D og Ane Kathrine Nielsdatter. Skibsdreng i krydstoldvæsenet, stud Aarh 90, c 96¹ (1), lærer Kbhvn, ord kat Vor Frelseres k, Kbhvn 20. juni 97, kirkeminister 23. april 1924—13. dec 26 og 30. april 1929—4. nov 35, † 7. maj 36. ~ 4. sept 00 Angelica Maria Sørensen, * 23. febr 70 Kbhvn. Forældre: Distriktsforstander, kclrd Henrik S og Anna Helene Elisabeth Nissen.

Udg en lille samling kristelige betragtninger, trykt som manuskript.

Sogneraadsmlem og sogneraadsmfd 13—25, folketingsmand (Vordingborg) 13—18, landstingsmand 18, medlem af folketingets lønningsudvalg 13—18, dets sekretær 15—18, medlem af lønningskommissionen 17—19, medlem af det kirkepolitiske udvalg 28.

Om P. Dahls politiske virksomhed og kampe se under kirkeministerie I, s 18—19.

Da D's fader blev forflyttet til Aarhus 1883, tog D dér præliminæreksamen, blev student, var som student meget interesseret i sociale og politiske spørgsmål, og især ved at høre Borgbjærg sluttede han sig til socialdemokra-

tiet. Han blev ven med Stauning og var hans stiller i Fakse-kredsen. Dermed gled han naturligt ind i politik, blev folketingsmand og senere landstingsmand og kirkeminister. Han var den første danske præst, der stod aktivt i socialdemokratiet, og han var dette partis kirkelige ordfører til sin afgang. Han saa det som sin opgave at bygge bro mellem arbejdere og kirken. Det var næppe til gavn for sognets kirkeliv, at han anvendte saa megen tid og interesse paa politik. Han var afholdt som menneske og som sogneraadsmfd. Den administrative side af præsteembedet var ikke hans stærke side. (Fra sin ungdom havde han den legemsfejl, at han haltede, hvilket ofte generede ham). — Naar han var forberedt, kunne han prædike, saa det ikke glemtes saa snart. En tilhører omtaler en prædiken, som han holdt om den fortabte søn, hvor D uforglemmeligt skildrede det sidste stykke vej til faderhuset som det sværeste og mest ydmygende. — Rigsdagsarbejdet kunne medføre, at forberedelse og sognearbejde til tider blev forsømt. Han kunne være kærlig og mild, sær, stædig og stejl, men præstegerningen betød saa meget for ham, at han efter sin afgang som minister virkede som præst, først ved en kirkefondskirke, Taksigelseskirken, og til sidst i Rødovre. Mange husker hans ligtaler, som ofte kunne være til megen hjælp. Kirkeligt tilhørte han Kirkeligt Centrum.

Oscar Geismar tegner flg profil af P. Dahl i »Mennesker jeg mødte«, 1944, s 28 f:

Folk, der uden at kende kirkeminister P. Dahl, saa ham paa gaden eller i en af Christiansborgs elevatorer, tænkte ved sig selv: Det maa være en landsbypræst, som er kommet til byen; han er aabenbart ikke vant til turen, men nu skal han altsaa op i ministeriet; eller maaske er det en eller anden folketingsmand, han gaar og leder efter. Og indenfor vort lands snart mange præstetyper repræsenterede han atter en af de mest gammeldags. Nogen opvækkelsesprædikant havde man afgjort ikke for sig; snarere en mand, som roligt og sindigt passede sit embede og delte sine sognefolks interesser, ogsaa hvor disse angik det verdslige livs vidtstrakte omraader. Skulle man gætte paa, til hvad side han stemte paa valgdagene, ville man sige: han stemmer saamænd slet ikke, men gør han det, skal det nok være konservativt!

Det er sket før, at en mand slet ikke har det udseende, som man synes hører hans stilling til, og hyppigst beror en saadan disharmoni selvfølgelig paa tilfældigheder, men saadan var det ikke med D. Midt under al sin ophøjelse gik den mand med en slags hjemve efter den lille by, hvor det høres trindt, naar barnet græder. Han vidste godt, at det offentlige liv er en centrifuge, som kan naa at slynge en mand betænkeligt langt bort fra hans eget centrum, og at navnlig politik er en for den sjælelige hygiejne farlig beskæftigelse. Derfor var det ham ogsaa en særlig glæde, naar det under hans ministertid forundtes ham at staa paa en prædikestol. Veltalende kunne man umuligt kalde ham, men han havde afgjort noget, som det var ham magtpaaliggende at faa sagt, og i lykkelige øjeblikke naaede han at sige det paa en fast og troværdig maade. Fra denne side set var der da god mening i, at han snarest mulig efter sin fratædelse som minister søgte ind i præstegerning. Det konservative præg, som han bar til skue, bundede dybt i hans temperament. Nogen rodhuger og omvæltter var han mindst af alt; de gevindte og gennemgribende forandringer bød ham imod ved selve den risiko, de indebar. Besindigheden var ham i kødet baaret og udviklede sig med aarene mere og mere, indtil selve tanken om det ansvar, en beslutning medfører, voldte ham uro. Og som hans indstilling var uadrettet, saadan ogsaa, naar det gjaldt tankegange og anskuelser. Røbede han en enkelt gang sin teologi, studerede man over dens gammeldags præg. Han kunne med eet tale ud fra forudsætninger, som man mindedes at have hørt noget om i længst svundne tider.

Hvordan en mand af denne type saa blev politiker og tilmed socialdemokrat? Det skal nok være gaet ham, som saa mange andre præster, at da folket ikke kom til dem, kom de til folket. Metoden er fristende, men ikke ufarlig. Saa venter en sogneraadet og amtsraadet og rigsdagen og ministerialbygningen, og naar man nærmer sig de 70, siger man til sig selv: Du blev meget, men blot ikke præst, og det var dog det, du egentlig ville. Og hvad socialdemokratiet angaar, udgik der, da D skulle finde sin plads, fra denne mægtigt voksende lavine en tiltrækningskraft, som blev bestemmende for mange. Men mere end dette virkede sikkert hans menneskevenlige sinds afgjort sociale indstilling. Hvad han ønskede var at hjælpe de mange og de smaa frem paa livets solside. For at naa dette blev han socialdemokratiets haandgange mand og Staunings ven og værkfælle.

Det socialdemokrati, D kom til at tjene, var et parti, hvis borgerliggørelse var i fuld gang. Han kunne finde sig vel blandt dets ledende mænd, fordi ingen i det private liv eller paa ministermøder bar Garibaldi-skjorte. Nogle af dem havde den i klædeskabet, men til andet brug. Og da Stauning skulle have en kirkeminister, kunne ingen være ham tjenligere end D, og dette just paa grund af hans sagte og langsomme gode. Man havde besværligheder nok og ønskede dem ikke øget ved en fuentastis letsindige omgang med saa brandfarlige stoffer, som kirkelige spørgsmaal altid rummer. Paa dette omraade skulle ske saa lidt som muligt, helst ingenting. Hvis man undersøger, hvor mange lovforslag, minister D i sin samlede regeringstid har forelagt, eller hvor mange taler han har holdt, maa man indrømme, at han var sin høje chef en god mand samtidig med, at hans optræden ganske harmonerede med hans egne tilbøjeligheder.

Tilmed lykkedes det jo hans parti at faa alle kirkelige stridsspørgsmaal indkapslede bag kirkeudvalgets hermetisk lukkede døre. Ganske i D's aand udvikledes dette udvalg, som man havde tiltænkt et par aars levetid, til en evighedsmaskine, som producerede meget, men blot ikke resultater. Engang imellem kom det offentligheden for øre, at nu var IM og socialdemokratiet lige ved at finde hinanden, og det er aldrig nogen skade til, at det rygtes, man omgaas honnerte folk. Men med en beundringsværdig behændighed lykkedes det i alle kritiske øjeblikke D at finde noget nyt, som først maatte drøftes. Repræsenterede Ussing under disse endeløse forhandlinger intelligensen, repræsenterede D instinktet, og allerede dette gav ham styrke. Han var af natur den fødte nøler og tøver og henholder og opsætter, rent ud en dansk cunctator. Ogsaa i denne situation havde han sit temperament med sig, og derfor lykkedes det ham at gennemføre en tilsyneladende umulig taktik mange og navnlig lange aar igennem.

Nogen mand af stort format var D ikke. Hans nølersind gjorde ham ministergerningen besværligere end nødvendigt. Hans haand var kun fast, naar det gjaldt at holde hen. Heller ikke var han en mand med dybe og selvstændige tanker, men han ejede et solidt og sejt instinkt, som af og til gjorde ham klogere end de højt begavede. Havde livet lært ham de midtpunktflyende kræfters magt at kende, var det dog oftest under en stiltiende protest, han adlød dem. Og i denne protest fandt hans inderste vilje, hans dybeste hjertelag sig udtryk.

DBL V 508 (O. Bertolt), Dansk kirkeliv 1936 (C. Norlev), Præstefore blad 1936, s 398—99 (P. N.), Menighedsbladet, 1935, s 245, Arosia (Aarhusianersmf blad) 1936, s 10, Soc-Dem 24. april 24 og 1. okt 29 og 8. maj 36, Nekrologer i dagspressen.

4. 23. juni 1925—30. maj 36: **E. Hagedorn**, fl t Idstrup, se der.

5. 26. sept 1936—28. juli 41: **S. A. Munk**, fl t sp Sct Mortens k., Næstved, se der.

6. 5. dec 1941—13. sept 46: **S. Svindt Hansen**, fl t Ingstrup-H, se der.

7. 14. febr 1947 (hjørn og kordegn Søllerød 14. sept 42): **Jens Iversen**, * 22. nov 16 Kbhvn. Forældre: Gymnastiklærer i Haderslev Niels Jensen I og Nicoline Ladefoged. Stud Haderslev 35, c 42' (I). ~ 4. okt 42 Dagmar Marie Jacobsen, * 10. marts 18 Aarhus. Forældre: Mejeriejer Jørgen J og Kirstine Sophie Hansen.

Sekretær Østsjællands hovedkreds af DdU.

LIDEMARK—BJEVERSKOV

Lidemark-Bjeverskov sogne, 1056 og 1862 ha, er højtliggende, bakkede og frugtbar sogne. L by paa en bakke, fra kirken vid udsigt. Megen skov i L, lidt skov i B. Enge langs Køge aa. Byerne: L med fh, Ødemark, Gummerød, Drustrup, B med fh, Vemme-drup, Kjulerup, Gummersmark.

Det kirkelige liv. Mynster klagede over det slette skolevæsen her, og menigheden blev i biskoppens slutningstale ved visitatsen 1835 »venligen, men alvorligen advaret«. Det var især i B, at skolevæsenet var ringe. Mynster mente, at ungdommens uvidenhed skyldtes for en del det strenge hoveri. Vækkelser eller aandeligt røre har der ikke været, og den kirkelige interesse har gennem aarene været ringe. I 44 aar var den agtværdige pastor Roos sp her. Pastor V. C. Hansen skrev temmeligt mistrøstigt om den tarvelige kirkegang og det ringe liv, i pastor *Albinus Hansens* og *J. Nimb Lassens* tid var der lidt røre i retning af IM, Albinus Nielsen havde voksende kirkegang, men pastor Nimb Lassen skriver, at forkyndergerningen her »var som at saa paa sten«. En afholdsforening i B havde en tid mange medlemmer, men sygnede saa hen efter 1920. Befolkningen har været mere politisk end kristeligt interesseret, og i det politiske liv har det radikale parti sammen med socialdemokratiet været dominerende. Befolkningen er som helhed venlig, men materialistisk indstillet, der er lidt svindende gammel-dags kirkelighed, men stillestaaende. Ikke noget led sted at være præst.

Blandt lærerne i L skal nævnes lærer P. Rasmussen, der blev landskendt ved udgivelse af en meget udbredt skolesangbog, og lærer P. C. Jensen, der øvede en stor kulturel indsats.

1914 oplyses: Kkg har i mands minde været ringe, men har været god under den afdøde præst. Der er enkelte grundtvigske i L, nogle faa IM i B, men som helhed meget lidt liv eller partipræg. Nogen hørelyst er vakt i de sidste aar. 1922: Der holdes særlige grundtvigske gudstjenester i B, lille bibelkreds, DMS og ungdomsmøder, alt i pgd. 1926: Kkg 10 og 4 pct, en gr kreds, møder i pgd. 1938: Kkg ubetydelig, bibelkreds for unge piger, 1934: Kkg 5 og 3 pct, velvilje, men ikke megen kirkelig interesse, velbesøgte ungdomsm i pgd, mange husmænd og arbejdere, 1949: Kkg 5 og 4 pct, velviljig, men ikke meget kirkelig befolkning, 2 fh.

Lidemark kirke er romansk, af kamp og kridt, med apsis, overhvelvet, senere er tilbygget taarn, sakristi mod nord, vaabenhus mod syd. Koret har i nyere tid faaet valmtag. Altertavle med maleri fra 1860 (F. Storch: Opstandelsen), prædikestol fra 1615, moderne marmorofert. Ligsten (over Margrethe Skavesdatter, hvis svigersøn, Hartvig Tøchsen (Wilberg II, 307, jvf Mynster I 61) ifl et sagn lod sognepræsten her Jens Pedersen skyde 1551, fordi præsten i skriftestolen havde foreholdt ham hans skændige og utugtige levned med ægtemænds koner og piger i sognet). 100 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 243—48, A. Petersen: Valle, s 340.

Bjeverskov kirke er romansk, af kamp, kridt og grønsandsten. Kun skibet er tilbage af den oprindelige kirke, koret er nedrevet, og skibet er forlænget mod øst, kirken er overhvelvet, taarn, vaa-

benhus mod syd. Anselig altertavle med maleri fra 1857 af P. Raadsig (Noli me tangere), sengotisk alterkalk, ny prædikestol, romansk font paa moderne fod, tidliggotisk krucifix, restaureret 1937. 200 sd.

Dann kirker, Præstø amt, 249—56, Præstø amts hist aarb 1923, s 9. Mackeprang 405.

Altergæster: 1891: 358 og 585, 1902: 312 og 455, 1922: 112 og 125, 1932: 100 og 100, 1942: 82 og 105.

Folketal: 1850: 343 og 649, 1901: 364 og 789, 1921: 384 og 1004, 1950: 332 og 1122.

Menighedsraad: 1904: u p, 1914: u p, 1922: 1 IM, 11 u p, 1934: do, 1949: 5 gr, 2 soc, 6 u p, valg.

Kommunevalg: 1943: Lidemark: Soc 48 (1), rad 51 (2), venstre 37 (2), 1950: Soc 61 (2), rad 40 (1), venstre 47 (2). — Bjeverskov: 1943: Soc 174 (3), rad 145 (2), venstre 107 (1), u p 69 (1), 1950: Soc 228 (2), rad 123 (1), bf 186 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 232 byg, 26 rug, b) 14 byg, 54 snease æg, naturalier, 5 fv bølgebrænde, d) 300 rdl, e) 58 td ld. — Den ældste pgd, som laa lige op ad L kirke, brændte 1780. Derefter opførtes en ny pgd nogle hundrede alen fra kirken, stor og god. — 1870:

Regul 1960 kr, netto 5688 kr. —

1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1867 efter brand.

Mag Andreas Nic. Ryge, forfatter til Peder Oxes levned, var sp her 1761—67.

21. 19. jan 1836—19. jan 80 (ord kat Ringsted-B 3. okt 34): **Johan Caspar Roos**, * 22. april 04 Vemmetofte. Forældre: Kclrd, klosterlæge Bernhard Ludvig Frederik R og Christine Elisabeth Witte af Horst, Holsten. Stud Hrlf 22, c okt 28 (h), hjpr Vemmetofte 18. sept 29, r af Dbg 79 ved sit 50 aars jubilæum, afsk 19. jan 80, † 2. jan 89. ~ 2. juni 29 Louise Marie Bech, * 2. okt 08, † 4. maj 43. Forældre: Tobaksfabrikant Johannes Cordia B og Marie Elisabeth Møller.

Mynster fandt 1843 kirken ret smuk, pgd var meget gcd. Pastor R talte i et smukt sprog, et livligt foredrag, med særdeles smuk og klangfuld stemme, talrig ungdom tilstede. 1851: R's prædiken for almindelig og ikke indtrængende, foredraget frit med en kraftig og smuk stemme. Temmelig talrig forsamling, ungdommen svarede meget godt. Skolevæsenet var nu forbedret, og Mynster bemærker, at sognet er gaaet frem i materiel velstand (M I, 62).

22. 22. marts 1880—15. febr 86 (sp Hvilsted 22. juli 76): **J. H. Leunbach**, fl t V Skerninge-U, se Hesselager.

23. 30. april 1886—15. nov 1909 (ord kat Garnisons k, Kbhvn 3. febr 82): **Valdemar Carl Hansen**, * 15. april 39 Uggerløse. Forældre: Skovrider paa Løvenborg, senere kbmd i Kbhvn Hans H og Eline Sophie Hansen. Stud von Westens inst 58, stud med, c theol 67² (h), lærer Kbhvn, skolebestyrer Frberg, afsk 15. nov 09, † 25. jan 10. ~ 22. dec 76 Magdalene Vilhelmine Colding, f Holst, * 31. dec 25 Kalandborg, † 27. marts 17. Forældre: Kbmd Jacob Vedel H og Franzine Bartholine Svella (fru H ~¹ kaptajn Chr. Will. Ed. Colding, fra hvem hun blev skilt).

»Pastor H fandt sig tilrette i den landlege pgd i Lidemark med den traditionelle idyl; hans noget poetisk anlagte natur følte sig just tiltalt af livet i denne ramme. Som præst tilhørte han nærmest den tredje retning, men han havde et godt og forstaaende blik for den ærlige kristendom i de andre retninger. Han saa overhovedet paa menneskene med et mildt og deltagende blik, var en hjertelig natur, be-

skeden i sin færd og hensynsfuld overfor alle i sin hele optræden. Den gamle præst var løvrigt en mand med gode evner, om han end ikke havde været en eksamenshelt, men lidt bred i sin udvikling som prædikant. De, som kendte ham bedst, fandt ham god at gæste, naar de talte om livets aandelige anliggender med ham. Han var ogsaa en hjælpsom mand, saa langt hans ikke synderlig store økonomiske evne rakte, aldrig fordringsfuld, i det hele efter menneskelig maalestok en mand, der aandelig talt stod bag sit ord« (Østsjællands Folkebl 27. jan 10, se ogsaa for 3. febr og Østsjællands Avis 3. febr 10).

24. 26. febr 1910—26. april 14 (sp Husby-SN 28. sept 00): **Peter Conrad Albinus Nielsen**, * 19. nov 66 Kbhvn. Forældre: Grosserer Peter Conrad N og Johanne Margrethe Kirstine Albinus. Stud Haderslev læreres skole 84, c 91² (h), manuduktør, sp Estvad-R 23. sept 92, † 26. april 14. ~ 29. april 96 Martha Sophie Serena Rohde, * 3. dec 67 Bagenkop, Langeland. Forældre: Strandkontrollør Johan Philip Vilhelm Frederik R og Catharine Cecilie Tidemand.

Pastor Albinus Nielsen kom hertil fra et stærkt IM'liv i Vestjylland; han havde sin plads i IM, var en alvorlig og betydelig prædikant. Han gjorde et godt arbejde i sognene med møder, bibellæsninger osv. Der blev ogsaa lidt røre, men han døde allerede efter 4 aars forløb. Hans spor kendtes senere, men han følte sig næppe saa hjemme her som i Husby.

25. 21. juli 1914—15. febr 39 (sp Kingos k, Kbhvn 19. sept 08): **Jens Nimb Lassen**, * 21. jan 74 Grindsted. Forældre: Distriktslæge i Horsens Henrik Carl Alexander L og Ane Cathrine Andersen. Stud Horsens 92, c 97² (l), huslærer, manud, lærer Marselisborg kostskole 03, hjpr Herning 18. aug 04, afsk 15. febr 39, † 11. sept 52. ~ 7. juni 05 Ragnhild Frederikke Havberg Frederiksen, * 2. marts 78 Kasted, † 25. dec 49. Forældre: Alterdegn ved Sct Pauls k, Aarhus Frederik Ludvig F og Marie Cæcilie Ottosen. — Søster ~ Carl Christensen, Sdr Næraa. Brodersøn sp Ulsted. Broderdøtre ~ Rydder, Kerteminde og Andersen, rkp Ansgar k, Aalborg.

BM Blaa Kors' hovedbestyrelse 05—20.

Udg: 01: Thomas Kingo som salmedigter, 24: Heligt Herren, tre helliggørelsestaler.

Pastor Nimb Lassen havde slægten Lassens noble præg. Han var en følsom og tænksom natur, en alvorlig prædikant, som ikke tog sin præstegerning let. Samarbejdet med Johs. Gøtzsche og IM i Herning fik megen betydning for ham. Paa Nørrebro øvede han et godt pionerarbejde (se I, 145 f). Fuld af forventning kom han til Lidemark, men gerningen her var ham en skuffelse. Der var ikke jordbund for hans forkyndelse, og han følte sig ene. De sidste aar var svære. Personligt havde han flere venner, og han nød megen agtelse. En from, stilfærdig mand, der gerne i ydmyghed ville tjene. Han havde ikke store tanker om sig selv.

26. 6. juli 1939—30. aug 44: **A. K. Dam Kristensen**, fl t Kauslunde, se der.

27. 18. dec 1944 (sp Hassing-V 10. jan 41): **Harald Tødt**, * 11. juni 91 Lillerød. Forældre: Portør Harald Lauritz Madsen og Dorothea Margrethe Kristine Tødt. Bankassistent, for-

retningsmand, i udlandet (N Zealand, Belgien), studeret i Frankrig. Navneforandring. Stud Statens kursus 33, c 40² (h). ~ 29. maj 35 Betty Christiansen, * 24. jan 94 Bursø. Faderen: Landmand C.

VOLLERSLEV—GÖRSLEV

Vollerslev-Gørslev sogne, 1330 og 1915 ha, er ret frugtbar, jævnt bølgeformede sogne med en del skov, smuk sjællandsk egn. Byerne: V, Fløjtrup, hg Juellund, G med fh fra 1906, Slimminge, Bøgede, Østervang.

Det kirkelige liv. Mynster omtaler skolevæsenet som maadeligt; om det kirkelige liv skriver Mynster intet. Pastor *Dankau* beretter, at biskop *Skat Rørdam* skal have udtalt til ham, at »der ikke var prædikatet kristendom i V og G sogne før 1898«. I hvert fald har sognet ikke været præget af vækkelser eller kirkeligt røre; befolkningen er flink, med mange gode menneskelige egenskaber, men der luer ingen kristelig ild. Der er enkelte sande og ærlige kristne. Provst *Jork* skildres som en dygtig prædikant af den gamle skole. Mange historier gaar der om hans gode appetit ved bordet. Han mindes med venlighed. Provst *Gnudtzmann* var en stilfærdig og god prædikant. Pastor *Bangs* triste afgang og død gjorde indtryk. Hans andet ægteskab var ulykkeligt. Hans bo i V gik til tvangsauktion, og hans død var tragisk. Pastor *P. Jørgensen* var en glødende IM's præst, og hans korte præstetid bar gode frugter, pastor *Dankau*, der ogsaa kom fra et IM-præget pastorat i Vestjylland, var IM's præst og kendt som forfatter, men IM har ikke formaet at vinde videre indgang. Pastor *Kjør* var n grundtvigsk. Soggenes kirkelige historie har været uden større kirkelige begivenheder. Ungdoms- og menigheds møder i pgd. Sdsk i Slimminge. Lærer *Nielsen* (* 93), Slimminge gør et ikke ringe arbejde for IM.

1911 oplyses: Ikke særlig god kkg, intet særligt, ikke megen kirkelig interesse, 1931: Kkg 8 pct, meget lidt kirkeligt liv, for saa vidt derved forstaas organisation, men ikke lidt gammeldags krd, hørølyst, velvilje, lille IM-kreds, 1939: Kkg 4—5 pct, rolige forhold, ingen splittelse, velvilje, lille IM-kreds (lærer *Nielsen*, Slimminge), 1946: Kkg 5 og 3 pct, intet udpræget retningsvæsen, ikke megen kirkelig interesse, lille IM-kreds, 1950: Kkg 4—5 pct, rolige, ingen splittelse, lille IM-kreds (lærer *Nielsen*, Slimminge), almindelige landforhold.

Vollerslev kirke er romansk, af teglsten, i den senere middelalder er kirken overhvalvet, skibet forlænget mod øst, taarn, vaabenhus mod syd. Altærtavle (Th. Wegener: Hyrdernes tilbedelse) med rester af altærtavle fra 1597, prædikestol fra 1613, romansk font af grønsandsten med blyfad fra 1619. Ligsten. 80 sd.

Mackeprang, s 64, 358.

Gørslev kirke er senromansk, af teglsten, bevaret helt, senere overhvalvet, taarn, vaabenhus mod

syd. Altærtavle fra 1646, krucifixgruppe i midten, tidliggotisk sandstensfont med ornamenter, prædikestol fra c 1600, krucifixgruppe i taarnbuen, ege-træsdør fra 1501, epitafium og ligsten. 120 sd.

Begge kirker er smukt restaurerede 1935 og inventaret malet i de gamle farver.

Danm kirker, Præstø amt, s 257—71, M. Petersen: Kalkmalerier, s 142.

Altægter: 1891: 278 og 416, 1902: 161 og 219, 1922: 90 og 91, 1934: 182 og 282, 1942: 143 og 158, 1949: 124 og 145.

Folketal: 1850: 487 og 844, 1901: 440 og 898, 1921: 406 og 911, 1950: 422 og 862.

Menighedsraad: 1911: u p, 1922: 2 gr, 3 IM, 7 u p, 1934: 1 IM, 2 soc, 9 u p, 1949: 1 IM, 11 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 157 (3), rad 161 (3), venstre 181 (3), 1950: Soc 178 (3), rad 156 (3), venstre 196 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 193 byg, 61 rug, b) 15 byg, c) naturalier, 8 byg, d) 300 rdl, e) 80 td ld. — 1870: Regul 2160 kr, netto 4964 kr. — 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1860.

20. 28. april 1836—4. marts 59 (sp Dragstrup-S 4. april 34): **A. Thaning**, fl t Lyderslev-F, se der.

Mynster fandt 1851 V kirke lille, mørk og forsmåt. Pgd særdeles god, haven ligesaa. Om T's prædiken 1843 hedder det: »Ret smuk og god, foredraget ligesaa, talrig forsamling, ungdommen svarede ret godt, just ikke meget opvakt«. — 1851: »T udnyttede ikke teksten tilbørligen, ellers jævnt og smukt, baade i udarbejdelse og foredrag, katekisationen god, meget talrig forsamling, ungdommen svarede godt« (M I 59).

21. 14. maj 1859—17. maj 74 (sp Nyker 1. dec 45): **Hans Christian Bentzen**, * 4. marts 05 Oldenburg, Holsten. Forældre: Toldkontrollør Frederik Vilhelm B og Andrea Schmidt. Stud priv 27, c okt 34 (h), hjpr Greve-K 14. sept 39, † 17. maj 74. ~ 9. maj 46 Sophie Amalie Mohr, * 7. nov 08, † c 1885. Forældre: Sp i Hasle-R Johan Fred. M, † 41, og Oline Fred. Mohr. — Hustrus broder: Vejle-VE.

Hjælpepræst hos pastor Bentzen

1870—74: J. P. Melbye, se Vejle-H.

22. 3. aug 1874—14. maj 88 (sp Poulsker 15. juni 71): Provst **Jakob Claudius Jork**, * 17. sept 20 Kbhvn. Forældre: Lærer ved søkadet-akademiet, krigsassessor Christian J og Else Johanne Gude Prahl. Stud priv 38, c april 45 (h), adjunkt Rønne 46, provst Bornholm 12. juni 71, † 14. maj 88. ~ 4. aug 48 Marine Marikke Michelsen, * 5. marts 21 Rønne, † 12. febr 90. Forældre: Kbmd Andreas Frederik M og Bodil Kirstine Dam. — Søster ~ Meyn, Rønne-K.

23. 3. aug 1888—21. sept 94 (sp Nestelsø-M 19. april 83): Provst **Lauritz Peter Gnudtzmann**, * 22. aug 32 Kbhvn. Forældre: Hørkræmmer, kaptajn i det borgerlige infanteri Jens Frederik Gottlob G og Johanne Susanne Lütken. Stud Brgdsk K 51, c 56² (h), kkp Humble 25. okt 62, ord kat Ribe dk 17. sept 66, sp Tostrup-R 12. sept 72, provst Rinds-Nørlyng herr 6. april 75, sp Vammen-L-B 27. marts 77, † 21. sept 94. ~¹ 22. juni 63 Christiane Ermanze de Silva, * 4. nov 40 Kbhvn, † 14. okt 66. Forældre: Ukendt. ~² 26. maj 68 Anna Henriette Dorthea Bendtsen, * 30. aug 39 Fredericia, † 30. marts 06. Forældre: Rektor i Ribe, professor Carl Henrik B og Cathrine Marie Lorentzen. — Søn: Forfatteren Albert Gnudtzmann.

24. 1. dec 1894—20. sept 98 (sp Langaa-Ø 15. sept 82): **Jacob Ludvig Bang**, * 25. nov 33 Akkerup pgd. Faderen: Sp i Haarby, † 65, se der. Stud Odense 52, c 62¹ (h₁), hjpr Dronninglund 9. marts 67, rejsepræst for IM i Sjællands stift, hjpr Rørby 12. okt 68, rkp Tikøb-H 20. maj 73, sp Gødvad-B 8. juli 74, afsk 20. sept 98, † 17. febr 00. ~ 28. jan 74 Alma Olivia Schow, * 21. jan 51 Kbhvn, † 19. dec 94. Forældre: Realskolebestyrer i Slagelse Christian Frederik Hagen S og Clara Sophie Marie Larsen. ~² Petrine Schmidt. — Søn: Nysted. Søster ~ Heilmann, Aaby-B. Faster ~ Buhl, Lyngø-U.

Pastor B førte i en række dagblade ordet for folkeoplysningens fremme og for skole-reformer, han opfandt ordet »efterskoler« i stedet for fortsættelsesskoler, arbejdede for indførelse af rekrutprøver som i udlandet; han bedømte i flere aar paa krigsministeriets foranstaltning rekrutternes færdighed i læsning, skrivning og retskrivning, og rejste 1883 i Schweiz og Tyskland med støtte af Carlsbergfondet og Hans Majestæt kongen for at studere tilsvarende forhold i udlandet. Om pastor B's præstetid i Rørby, hvor han nærmest var IM's ven, se pag 141 her. Hans sidste tid var tragisk (se ovf).

Hjælpepræst hos pastor Bang

1896—98: R. Helms, se Gesten.

25. 17. nov 1898—29. nov 1901 (sp Haderup 15. aug 91): **Peter Jørgensen**, * 14. sept 64 Sjolte strand, Snesere. Forældre: Husmand Jørgen Andersen og Karen Andersen. Stud priv 84, c 91¹ (l), † 29. nov 01 paa Korsika. ~ 8. dec 91 Maren Sophie Margrethe Møller, * 29. marts 67 Rynkeby, † 24. juni 29. Forældre: Overdyrlæge Frederik Anton Kristian M og Gretha Eleonora Brandt. — Sønner: Hune og prof i filosofi ved Kbhvns universitet, dr Jørgen J.

Provst, dr Jens Paludan-Müller, Snesere, opdagede den velbegavede fiskersøn fra Sjolte. Ved gode venners hjælp kom han til at læse, men undervejs til eksamen maatte han undertiden sulte og fryse paa sit kvistkammer, og et par aar maatte han afbryde studierne for at være huslærer paa Lundforlundgaard. Han blev sognepræst i det fattige, vidtstrakte hedesogn, Haderup. Kirken og pgd fyldtes til trængsel. Der var noget uimodstaaeligt over hans forkyndelse. Hans skikkelse lignede Thorvaldsens Kristus, og naar man stod foran ham under hans gode, milde øjne, følte man sig som hensat til en højere verden, blev der sagt. Han var ikke særlig veltalende, talte langsomt og længe, som en vis fader til sine voksne børn. Han ville have mennesker frelst, og de sidste aar i Haderup sluttede han sig afgjort til IM, og han blev redskab til flere vækkelser, bl a vækkelsen i Vinderup. Hans styrke var at faa mennesker til at begynde den gode strid. Paa flere punkter havde han sine egne meninger, f eks mente han, at kirken gjorde uret i at forholde børnene nadveren. Han holdt paa, at man skulle staa op, ogsaa i kirken, under bøn. Han var »en herlig ren personlighed«. Der var stor sorg, da han rejste fra Haderup. Han tog energisk fat i de ikke særligt aandeligt levende sogne, Vol-

lerslev og Gørslev, men ganske kort efter sin ankomst blev han syg af en leversygdom. Han blev dog nogenlunde rask og kastede sig med stor kraft ud i arbejdet. Han kom meget i Haslev, besøgte flere gange Vilhelm Beck, men saa brød sygdommen atter frem. I sommeren 1901 »var han tynd som et skelet«. Der var ikke mange røde blodlegemer tilbage. »Nu passer jeg mest af alt til at gaa paa Herrens gader«, sagde han, »jeg slibes som en diamant, men slibningen er nok ikke færdig endnu«. Venner skaffede ham penge til en rejse til Korsika, hvor han døde i Ajaccio, 37 aar gl. I sin strenge døds-kamp blev han ved med at gentage: »Det er kun hø og straa altsammen« (1. Kor. 3, 13). Men med ordene: »Naade! min Gud og fader«, udaandede han. — Trods sin korte præstetid her er der maaske ikke ret mange andre præster, der satte dybere spor.

(Roskilde Avis 30. nov 01, Mindedigt smst, Villads Christensen i Kr Dbl 29. nov 51, N. C. Hansen: pastor P. J. 1928, Meddelelser fra hans ven pastor A. Kastrup, Ørslev).

Hjælpepræst hos pastor Jørgensen

1900—01: V. L. Groes-Petersen, se Skibby.

26. 31. jan 1902—8. maj 11 (sp Ryde-H 24. sept 95): **W. G. Dankau**, fl t Hornbæk-H, se der.

27. 26. aug 1911—8. marts 23 (sp Ugilt 1. april 98): **M. C. Kjær**, fl t Kolind-E-S, se der.

28. 11. juni 1923—26. marts 53 (kkp Odder 26. april 22): **Asker Astrad Schønnemann-Petersen**, * 28. maj 88 Haslund. Forældre: Lærer Jacob P og Bolette Schønnemann. Stud Wedels kursus 11, c 18² (h₁), ord kat Helligaands k, Kbhvn 27. april 19, afsk 26. marts 53. ~ 19. sept 22 Alma Emilie Thurøe Hansen, * 29. nov 02 Kbhvn. Forældre: Assistent Carl Edvard Thurøe H og Christine Christensen.

Litt: I Troels-Lund: Bakkehus og Solbjerg findes et par sider om Vollerlev i anledning af digteren B. S. Ingemanns besøg og sygdom her, J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands hist.

VALLØBY—TAARNBY

Valløby-Taarnby sogne, 979 og 628 ha, er smaa sogne, fladt, frugtbart, udsigt over Køge bugt, smukke skove, Vallø dyrehave med smukke smaaøer. Præges af Vallø. Byerne: V med fh fra 1914 og T.

Vallø adelige stift er oprettet ved fundats af 1737; fra gammel tid et anset herresæde, nævnt allerede paa Kristoffer II' tid. Den er amtets anseligste og mest kendte renæssancegaard. En lang indskrift over porten oplyser, at fru Mette Rosenkrantz (enke efter Oluf Rcsensparre og Peder Oxe) lod garden bygge 1586. De to store hjørnetaarne fra den gang, et rundt og et firkantet, flankerer stadig Vallø sydfløj. 1615 gik garden over til hendes broder, den lærde Holger Rosenkrantz, der solgte den til Ellen Marsvin, senere ejedes

den af fru Kirstine Munk og af rigsraad Chr. Skeel, der samlede Vester og Øster Vallø til et hele. 1708 solgtes hele godset til kong Fr. IV, som deraf oprettede et grevskab (1765 td ld) og skænkede det til Anna Sophie Reventlow. Efter kongens død 1730 maatte hun afstaa sine ejendomme til kronen, hvorefter Chr. VI skænkede det til dronning Sophie Magdalene, som 1737 gjorde det til et adeligt jomfrukloster. Klostret ledes af en abbedisse eller dekanesse, der skal være enke efter en mand i 1. rangklasse. Der er 35 virkelige stiftsdamer (hvoraf 3 i hofpladser) og 70 overordentlige stiftsdamer, og 160 indskrevne frøkner. Hofstiftsdamerne, de virkelige og de overordentlige, har rang i 2. rangklasse. Dronning Sophie Magdalene lod de hvide barokbygninger, som omgiver den østre del af borggaarden, opføre af arkitekten Thurah, »Det hvide stift«. Slottet stod faktisk urørt, bortset fra en restauration i 1860'erne, da det brændte 19.—20. marts 1893. Kun de nøgne mure stod tilbage, men under ledelse af arkitekt H. J. Holm genopførtes slottet omtrent, som det havde staaet før branden. Hovedbygningen omgives af voldgrave og en stor meget smuk park. Slottet er indrettet med de 11 stiftsdamelejligheder, hver med egen husholdning, en større dekanesselejlighed, og en have-sal. I det nedbrændte slot var der kirke i nordfløjen, indviet 1723 med udskaaet inventar, altermaleri af Ccffre. Kirken fornyedes ikke efter branden, men en del af dens inventar opbevares.

Ved slottet er en hel lille by, Vallø stiftsby, tjenesteboliger, alderdomshjem for Vallø funktionærer m m.

Det kirkelige liv i pastoratet. Indtil 1893 var der særlig stiftspræst paa Vallø. Fra 1908 er sp i Valløby officielt tillige stiftspræst. Valløby-T var et lille embede, og præsterne forflyttedes herfra, indtil embedet som stiftspræst 1908 (1893) knyttedes til sognekaldet. Siden da er ingen sp forflyttet herfra.

V sogn præges af Vallø; en stor del af befolkningen er paa en eller anden maade afhængige af Vallø, der er som et lille hof, og i ældre tid kunne folk nok føle sig noget trykket af det dengang stive, tildels tyskprægede fornemme liv paa stiftet. — Kirkeligt har de to smaa sogne ført en stille tilværelse. Livet har formet sig roligt uden større begivenheder. Et par gange har der dog været noget røre. 1837 flyttede skrædder Møller fra Menstrup, nær ved Holsteinborg, hertil og boede som skrædder i kavalerboligen ved slottet. Han var blevet vakt under vækkelsen ved Holsteinborg og var en meget nidkær kristen. Han begyndte straks at holde forsamlinger i sit hjem, og der kom en del; saa rejste han rundt og holdt forsamlinger paa egnen, men da han kom til Herfølge, blev han arresteret, og sognefogeden bragte ham til forhør hos sognepæsten i Herfølge, den strenge, ironiske, og da rationalistiske Willemoes. W spottede Vallø-skrædderen, der ville »agere præst«. Men Møller var ikke bange. Han af lagde et saa frimodigt vidnesbyrd, at W blev grebet af hans overbevisende tro, og W spurgte sig selv: »Er du selv en troende kristen? Er du selv en redelig præst over for

Gud og mennesker?« Dette førte til hans omvendelse, og næppe har der været nogen kirkelig begivenhed i dette herred, der vakte større opsigt, end da W fra Herfølge prædikestol meddelte om sin omvendelse, og derefter blev de vaktet præst i hele egnen. Skrædder Møller kom meget til Herfølge, og W blev ogsaa hans ven og aandelige fader. I Vallø søgte han stadig at virke for sin tro, men nu er sporene af hans virksomhed helt borte. Pastor *Mynster* mindedes som en myndig og streng præst.

Den anden gang, der har været noget røre her, var i pastor *Sadolin*'s tid. Han fandt her (1865) en »i folkelig og kristelig henseende temmelig sovende befolkning med et noget gammeldags præg«. Kirkegangen havde været ringe i *Thanings* tid, men *Sadolin* kunne prædike, saa folk kom. Der var baade paa Vallø og især i Herfølge en del aandeligt levende mennesker. Dem fik S forbindelse med, flere af stiftsdamerne kom flittigt i V kirke, og da pastor *F. B. Møller* flyttede fra Herfølge, kom de vakte derfra og gik i kirke i Valløby. S var grundtvigsk; han indførte et salmehefte af *Brandt* og *Leth*, og der blev en god salmesang. Mange gode søndage fik S i sine kirker. I sin almanak har han jævnlgt skrevet: »God søndag«, »Velsignet søndag« o lign. Nogen egentlig vækkelse var der ikke, men der var flere fromme gamle mennesker, f eks: indsiderkonen i Taarnby, der sagde til S: »Julen er vel en skøn fest, men da har man jo kun et barn for sig. Men ved paasken ser man, at barnet er blevet sejrherre over synd og død«. Eller de gamle folk i Prambrohuset: Da vandet ved stormfloden 1872 steg helt op i deres stue, blev de roligt liggende. De mente, at det maatte være dommedag, og saa var det jo unyttigt at fly. — Saa længe *F. B. Møller* var i Herfølge, kom han jævnligt gaende hertil, blev hele dagen og blev kørt hjem om aftenen. Ofte holdt de gudstjeneste med altergang sammen eller møde i skoven eller pgds-haven. Pastor *C. J. Brandt* (med hvem S havde redigeret Dansk kirketidende), *Rønnebæk*, præsterne *Leth*, *Ulsø* og *Topsoe*, *Store Hedinge*, kom her ogsaa. Disse præster dannede sammen et konvent og holdt møder i skovene her og ved *Lellinge* og *Tureby*. Næsten dagligt gik S tur med den lærde præst paa klostret, *Scharling*, og i slottets park drøftede de mange teologiske problemer. De var venner, selvom stiftsdamerne forlod slotskirken og gik i kirke hos *Sadolin* i Valløby. Hver torsdag samledes en del af stiftsdamerne i Valløby pgd, hvor der blev læst højt og sunget. Og saa de jævne folk kom meget i pgd, og skønt S ikke var nogen god sanger, blev der sunget meget, og S fortalte historie eller prædikede for dem. Mange fra Herfølge kom her. Efter gudstjenesten tog de ind i pgd. Det var om disse udensogets folk, en mand fra Valløby sagde til *Sadolin*: »Det er ingen uære for Dem, hr pastor, at saa mange udvortes folk gaar i kirke her!« — Der blev født 7 børn i pgd, medens S var her, og denne store børneflokk satte sit præg paa hjemmet. Og de kom til at holde af denne pgd, saa de 1909 købte den og senere har benyttet den som feriegaard og samlingssted for slægten *Sadolin*.

Pastor Sadolin stod som fører for det gr liv paa egnen, til han flyttede herfra. Han havde til det sidste stor kirkegang, mange fra andre sogne; men da han var borte, svandt kirkegangen ind. Om provst *Lichtenberg* og pastor *Jørgensen*, se ndf. Kirkelivet har senere været roligt, hos den venlige befolkning møder man ikke nogen dyb trang til aktiv, personlig kristendom. »Man gaar i kirke nu og da, og saa mener man at have ydet Gud, hvad man er ham skyldig«. Dog kan der komme en del til møder i kirke eller forsamlingshus. Der er intet partipræg.

Lærer *A. Petersen* (* 1827, † 1914) var lærer i V 1857—86 og har skrevet en bog om V og omegn, en historisk skildring af egnen; han var tillige lærerstandens personalhistoriker og gjorde paa dette omraade en betydelig indsats. Som lokalhistoriker var han meget anset.

1908 cplyses: Ikke god kkg, intet særligt, 1922: Ungdomsm i pgd, enkelte IM, ringe kkg i T, 1930: Kkg 8 og 5 pct, roligt, enkelte IM, ungdomsm (sp), 1939: Kkg 5—6 og 4 pct, meget rolige, enkelte IM, velvilje, 2 fh, 1950: Ringe kirkelig interesse, intet partipræg, velvilje, ungdomsm i pgd, gr ungdomsf, foredragsf paa kr og nat grund, kirkeblad, børnegudstjeneste.

Valløby kirke (Vor Frue) er oprindeligt romansk, af kridtsten, senere forlænget mod vest og overhvalvet, vaabenhus mod syd, taarn. 1590 forlænget af Birgitte Rosenkrantz med et stort korparti, bredere end skibet, og med smuk renæssancegavl. Samtidig sakristi mod nord. Gravkapel for stiftsdamerne i taarnrum og sakristi med flere smukke sarkofager. Altertavle fra 1682 i forgyldt ramme (Nadveren i midtfeltet), en lille altertavle fra c 1450 paa nordvæggen. Smukt udskaaret prædikestol fra c 1600, senromansk font af gotlandsk kalksten med himmel. Foran kor og sakristi er tralværk og panel af eg fra 1591, smukke stolestader. Flere ligstener og epitafier. 150 sd. Prægtigt pulpitur med 13 felter med vaabenskjolde. Ny vestportal. Kisterne i gravkapellet i taarnet gravet ned paa kirkegaarden 1916.

Danm kirker, Præstø amt, s 294—317, A. Petersen: Vallø, s 271 f. Mackeprang, s 396—98, 401, 412. Roskilde stiftsblad, 1951, s 66.

Taarnby kirke er romansk, af kridtsten, senere overhvalvet og forlænget mod øst, taarn, vaabenhus mod syd. Altertavle fra 1594 med skriftfelter, ny prædikestol, romansk font.

Danm kirker, Præstø amt, s 323—29, A. Petersen: Vallø, s 302, Mackeprang, s 104.

Altegræster: 1891: 267 og 242, 1922: 180 og 110, 1934: 150 og 100, 1942: 75 og 50, 1951: 232 og 38.

Folketal: 1850: 489 og 357, 1901: 489 og 361, 1921: 587 og 368, 1950: 576 og 344.

Menighedsraad: 1914: 2 n IM, 4 u p, 1922: 12 u p, 1934: 3 n IM, 3 soc, 6 u p, 1949: 12 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 183 (3), venstre 92 (2), rf 71 (1), Vallø: 58 (1), 1950: Soc 192 (3), venstre 107 (2), fællest 50 (1), Vallø: 58 (1).

Sognepræst

(fra 13. juni 1908 (kst 1893) tillige præst ved Vallø stiftsamenighed)

Indt 1850: a) 191 byg, b) 25 rdl, 1 snes æg af hver gaard, 11 tv bøgebrønde, d) 120—150 rdl, e) 38 td ld. Gl firlænget pgd. — 1870: Regul 1824 kr, netto 3870 kr. 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl + c 1900 kr fra Vallø.

Pgd optørt 1909

23. 16. aug 1833—13. marts 52: **C. P. G. Mynster**, fl t Karise-A, se der.

Mynster fandt V kirke stor og smuk, pgd god og smuk, fra haven en dejlig udsigt over Køge bugt. Pastor M var biskoppens brodersøn. Om prædikenen 1835 skriver biskoppen: »Meget smuk og god, holdt med liv og frihed. Ved katekisationen mang-

lede endnu den frie naturlige tone. Mange ældre tilstede, ungdommen svarede godt«. 1843: »God og levende prædiken, ingenlunde trivial, noget vidtløftig, foredraget frit og levende, men noget skrigende, talrig forsamling, mange honoratiorens fra Vallø, ungdommen svarede meget godt«. 1851: »Meget smuk kristelig prædiken, foredraget med frihed og kraft. Katekisationen ogsaa god. Meget talrig forsamling, men ungdommen, skønt ikke uvidende, dog død og uvillig til at svare, uden tvivl en følge af de slette skoler«. (Læreren i V, Niels Hansen: »Nedtrykt af næringsforer, noget forvirret eller forstyrret, katekiserer slet«) (M I, 76).

24. 19. aug 1852—28. juli 65: **T. Thaning**, fl t Hellested, se der.

25. 1. nov 1865—8. sept 80 (rkp Asminde-rød-G 23. juli 59): **O. J. Sadolin**, fl t Reerslev-R, se der.

26. 12. nov 1880—30. sept 1907 (sp Øland 5. maj 74): **Carl Ludvig Mogens Garde**, * 20. maj 39 Bodilsker. Faderen: Sp i Horslunde-N (af Horslunde-N), † 68, se der. Stud Hrlf 58, c 64² (1), huslærer, lærer Holbæk, hjvr Holbæk-M 31. aug 67, afsk 30. sept 07, † 24. nov 16. ~ 5. juni 68 sin kusine Rasmine (Minna) Friboline Garde, * 31. maj 38 Østerø, Færøerne, † 9. jan 98. Faderen: Provst i Faarevejle, † 82, af Horslunde-N, se Faarevejle. — Søster ~ Hansen, Longelse-F. Hustrus kusine ~ Koch, Dams-holte.

Pastor G mindes som en nobel, rettænkende, ikke meget vidt favnende mand, han var afholdt, præget af gammel slægtskultur. Han blev 1893 kst som stiftspræst for Vallø.

Hjælpepræst hos pastor Garde

1899—1904: **N. F. G. A. Birke**, se Terslev-Ø.

1904—07: **V. H. Dannemand-Jensen**, se Magleby, Stevns.

27. 1. sept 1908—4. febr 30 (sp Hasle-R 5. sept 03): Provst **Wilhelm Sophus Lichtenberg**, * 15. juli 70 Kbhvn. Forældre: Bagermester, borgerrepræsentant, c polyt Carl Friederich L og Vilhelmine Maja Andrea Hoffgaard. Stud Mariboesc sk 88, c 94² (1), lærer Mariboesc skole 94—96 og ved Sølvgedes kommunesk, leder af Sct Pauls sogns kr ungdomsf og sds, kkp Store Hedinge 25. juni 97, provst Bornholm 29. juli 04, † 4. febr 30. ~ 16. aug 02 Ingeborg Kopp, * 30. jan 82 Kbhvn, † 26. juni 48. Forældre: Grosserer Julius K og Emilie Frederikke Siersted. — Fætter: rkp Vor Frel-sers k, Kbhvn. Datter ~ Porsbo, kkp Husum, Kbhvn.

»Provst Wilhelm Lichtenberg udgik fra et godt og virksomt hjem, der stod kirken nær. Hans fader, bagermester, c polyt Lichtenberg, var en overmaade dygtig mand, der nød stor anseelse og i mange aar var fmd for Kbhvns Haandværker- og Industriforening. Ikke blot i ydre skikkelse lignede provst L sin fader, han havde ogsaa arvet hans klare forstand, hurtige haand og hans energi og virkelyst.

Allerede som student deltog han i menighedsarbejdet i Sct Pauls sogn i sds, og da han i 1894 var blevet kandidat, overtog han ledelsen af sognets KFUM. Hans livlige sind i forbindelse med hans kristelige alvor, hans kendskab til og forstaaelse af københavnsk ungdom og hans store energi bevirkede, at at foreningen under hans ledelse voksede en stærk og lykkelig vækst. Allerede dér udfoldede hans organisatoriske evne sig betydeligt. De unge følte sig stærkt dragne til ham,

omfattede ham med megen tillid og hjertelighed, og det blev et stort savn, da han 1897 blev kaldskapellan i Store Hedinge.

Ogsaa dér, som overalt, hvor han fik sin gerning, fik han stor betydning for menigheden, og ikke mindst for ungdommen, som han omfattede med stor kærlighed. 1903 blev han sogneprest i Hasle paa Bornholm, og allerede aaret efter blev han provst. Han var da kun 34 aar, men han var stillingen voksen. 1909 blev han saa sogneprest for Valløby-Taarnby menigheder og præst for Vallø stift, i hvilken virksomhed han forblev til sin død, paaskønnet i høj grad af sin menighed og i vide kredse udover den.

Om hans præstegering som om al hans virksomhed gælder det, at han i høj grad virkede ved sin personlighed. Ikke saaledes at han ønskede at stille sig selv foran — tværtimod: han ønskede at tjene; men fordi han, som af naturen havde et meget livligt sind, var gennemtrængt af aandens liv og af at give alle, som kom i berøring med ham: det bedste. Hans kærlighed til vor kirke og hans tjeneste, hans nidkærhed for alt godt, hans paa engang selvstændige og uselviske tjeneste i forbindelse med hans ypperlige evner gjorde ham til en overmaade dygtig og indflydelsesrig præst i de menigheder, hvor han fik sin gerning. Der udgik liv og varme fra hans personlighed — frem for alt i hjemmet og sognet, men ogsaa til mange fjernere staaende, og til sidst blev han midtpunktet for en stor kreds.

Dette kom især frem, efter at han var blevet medlem af Kirkeligt Centrums sammenslutning og — meget snart — af dennes bestyrelse. Her fik han stor betydning, navnlig i Roskilde stift, hvor han organiserede adskillige livskraftige kredse. Det var ogsaa ved hans initiativ og under hans ledelse, møderne paa Vallø strand iværksattes til stor glæde for alle, der har deltaget deri.

Naar L tog sig et arbejde paa, lagde han sin kærlighed og sin kraft ind deri. Derfor skylder Kirkeligt Centrum ham meget og vil mindes ham med største taknemmelighed. At KC efter at »Kirken og Hjemmet« maatte gaa ind — under krigen — atter fik sit eget blad, skyldes i alt væsentligt ham, ligesom han i de første aar var dette blads dygtige redaktør« (stiftsprovst Lützhøft i Kirkeligt Centrum 1. marts 30).

Medens Lichtenberg var kaldskapellan i St Hedinge, blev en afd af Kristelig forening til vildfarne børns redning stiftet der, og han blev da amtsformand og kasserer for Præstø amt, og med stor dygtighed og kærlighed arbejdede han sit amt frem i forreste række blandt den store hovedforenings talrige afdelinger.

Under sit arbejde blandt de unge i St Hedinge kom L ogsaa i forbindelse med den arresterede Jens Peter Poulsen, der overfor ham paastod sin uskyldighed og angav, at han havde været genstand for mishandlinger, hvorved han var blevet aftvunget en tilstaaelse. L brød gennem de mange hensyn, der ellers let binder en ung kapellan i en lille provinsby, tilmed naar den ene af de anklagede er søn af jurisdiktionschefen og systematisk nægter sin brøde, og L førte med stor

fasthed sagen frem til fornyet undersøgelse og paakendelse og sørgede for at skaffe sin unge ven den ret, der tilkom ham. (Fra »Aftenposten« 9. april 1905).

Provst Lichtenberg, der opnaaede det i præstehistorien sjældne at være titulær provst inden sit 40 aar, var en begavet og dygtig prædikant. Han passede godt til embedet her, var afholdt og anset. Meget interesseret var han i KC's arbejde, han blev 1921 indvalgt i landsstyrelsen, og fra 1925 redigerede han organisationens blad. Som medlem af KC's arbejdsudvalg fra 1924 virkede han for øget tilgang og var virksom ved omorganisationen 1926. Han fik indført de aarlige KC-møder paa Vallø strandhotel fra 1925, men maatte 1929 træde tilbage fra KC's arbejde paa grund af sygdom. Ogsaa paa andre omraader var han virksom. Han var en tid amtsformand under Kr forening for børns redning i Præstø amt, i Store Hedinge var han forligelseskommissær. Han var meget slægtsinteresseret og udgav en bog om slægten L. Skrev talrige artikler i blade og tidsskrifter.

Slægten L 01, Kirkeligt Centrum 1899—1949 (ved K. Gjesing-Pedersen), 1949, s 135—37 og 144—47.

28. 16. juni 1930—26. febr 47 (sp Enderslev-V 7. april 21): **Ejnar Kristoffer Jørgensen**, * 27. juni 83 Frberg. Forældre: Bogholder Gustav Adolf J og Ane Sophie Kristoffersen. Stud Schneekl sk 04, c 12² (h₂), hjpr Grenaa-G 23. juli 12, kkp Gladsaxe-H 21. jan 13, sp Thise 20. aug 17, afsk 26. febr 47, r af Dbg 47, † 14. okt 49. ~ 6. nov 14 Anna Johanne Pitzner, * 8. aug 95 Kbhvn, † 6. nov 51. Forældre: Bagermester, oldermand, folketingsmd Johannes Ludvig Ernst Marcus P og Anna Johanne Helene Berndsen.

Sogneraadsmedlem 24—28, rejsepræst Kirkeligt Centrum 24—30.

Pastor S. A. Munk, Næstved, der talte over pastor J skrev senere om J:

»Det var min afdøde vens fordringsløse natur imod, at der ved den lejlighed skulle tales for mange eller for stærke ord om ham; vi erkender, der var meget at sige tak for gennem ham, der svag til legeme og aand lukkede sine øjne hin oktoberdag, og vi føler, at det meste kan samles i dette Jøvne: Han var vores bror.

Det gælder hans søskende, som han ikke bare var broder til, men alle dage en virkelig broder for. Det gælder den kreds af frimurerbrødre, som han levede i et rigt fællesskab med, og som han selv mødtes med og fandt brodersind hos. Og det gælder de fleste af hans kolleger, der samledes i Bjeverskov herreds præstekonvent, som han var formand for til sin død. Vi mindes hans ukunstlede væremåde og hans rige lune. Hvor kunne han goutere en god historie og selv fortælle en med — pointe i! Vi husker hans — navnlig i tidligere tid — saa klare tanke og skarpe evner til vurdering af »skal og kerne«. For undertegnede i alt fald blev han en præstebroder i egentligste forstand, en kollega, man kunne komme til i fortrolighed med sine glæder, uden at blive misforstaaet, og som man kunne dele sine vanskeligheder med og hente hjælp og forstaaelse hos.

Som prædikant har jeg hørt ham karakteriseret af en af de trofaste kirkegængere fra Vallø-tiden, som »til tider værende paa højde med de dygtigste i vor kirke«, og det er adskilliges vidnesbyrd, at han i mange aar mestrede den vanskelige kunst paa sin prædikestol, at »tale sandt om stort og smaat — og jævnt om alt det høje«.

Stærkt forankret i det danske, som han var fra sin tidlige ungdom, kunne han i besættelsestiden tale den nationale slendrian haardt til; men som det bærende i hans tale og færd mærkedes en stærk indlevethed i hans medmenneskers fælles nød og — hans og vor fælles glæde.

Mangler, forsømmelser og fejl? Jovist var de der, baade dem, han selv var skyld i og dem, vi ikke syntes, han kunne gøre for! Men han var mange gange selv den første til at indse dem og afgjort selv den, der led mest under dem. Og mente han, han havde gjort uret mod nogen, var han ikke sen til at gøre indrømmelse og søge at »faa det gjort godt igen«.

Ved et præstekonvent for ikke saa mange aar siden husker jeg »E.J.'s« korte indlæg i den teologiske debat: »Ja, vi kan diskutere og filosofere, mine venner, men naar synderen skælver for den hellige dommer, naar hjertet slaar tungt, og var isse er sænket, og døds-tanken strengt har livsmødet lænket, da er der kun een ting, der betyder noget: Hvad han har gjort og gør for os, han, der har gjort alle ting vel!« Det var sin stærke bundethed til ham, »som er vor broder vorden« i enestaande forstand, som Ejnar Jørgensen dér gav udtryk for.

I tro til ham og hans opstandelsessaab holdt de deres andagt derhjemme, da Ejnar J efter et langt og strengt sygeleje var sovet ind: Hans hustru, Anna Johanne, f Pitzner, som sjældent trofast havde staaet ved hans side i gode og vanskelige aar, hans sønner og døtre, som gennem de to har modtaget de rigeste minder om deres barndoms- og ungdomstid« (Rocskildebogen, 1950, s 126—28).

Fru pastorinde Anna J var en ualmindelig virksom præstefrue. Hende piger uddannedes i V pgd under hendes ledelse, og 1945 var hun konservativ folketingskandidat i Maribo. Jørgen Fabricius, Hegnetlund skrev i Nationaltidende 9 nov 51:

»Allerede som purung student blev hun — datter af den landskendte bagermester, oldermand Pitzner — gift med senere søgnepræst Ejnar Jørgensen, og dermed skabtes et hjem, utorglemmeligt ikke blot for de 4 børn og deres nærmeste, men ogsaa for en meget stor kreds af venner, som nu mindes hjemmet og dets moder i ærbødighed og kærlig taknemmelighed. Det var, som om ungdommen aldrig forlod disse to mennesker, og selv da alvorlig sygdom begyndte at hjemsege baade mand og hustru, formaadede de ikke mindst for os, der selv var unge, at leve med og for os paa en enestaande maade. »Præstemanden«, hvis kristne forkyndelse var af ganske usædvanlig inderlighed og renhed, satte sit milde præg paa hele livsholdningen, og Anna Johanne Jørgensen, som i arv fra sin fader besad en straalende vitalitet og aktivitet, virkede lige utrætteligt i hjemmet som i de mange organisationer, hun gav af sin arbejdskraft.

Hendes lyse forstand og aldrig svigtende vilje gav hende evne til at tale om og virke for de idealer, som hun holdt højt, uden at det blev tomme og forløjede fraser — og det gjorde hende til en vidunderlig moder og ven. I de aar, Valløby pgd var hendes hjem, kom vi unge dertil i hundredevis, og altid var modtagelsen kærlig og imødekommende i dette ords egentligste betydning«.

Hjælpepræst hos pastor Jørgensen

1943—46: H. Lindgren Rasmussen, se Fjaltring-T.
1946—47: Erik Sølling, se Nr Alslev.

29. 7. aug 1947 (sp Gierslev 3. okt 38): **Arnold Bagge Gunnersø**, * 28. sept 06 Frberg. Forældre: Kommunelærer Jens G og Frederikke Rasmine Bagge. Stud Sct Jørgens gymn 25, c 31¹ (hi), sp Vindeby 4. nov 31. ~ 15. dec 31 Lilly Karen Pedersen, * 2. jan 02 Kbhvn. Forældre: Bagermester Niels Peder P og Dora Dagmar Amalie Jensen.

VALLO STIFTSMENIGHED

Indt 1850: 1600 rdl. Stor, god bolig paa Valløgade, god have, yder 16—20 td frugt, 12 td ld jord til embedet. — Der var tillige tysk præst paa Vallø 1738—44.

(Efter pastor Scharlings afgang og slottets brand blev sp i Valløby kst som stiftspræst. Embedet som stiftspræst nedlagdes 13. juni 1908, hvorefter sp i Valløby-T tillige er stiftspræst).

8. 13. april 1839—23. juni 58 (sp Haudrup-S 25. maj 32): Provst **H. P. I. Storm**, provst her 19. april 56, fl t Herfølge-S, se der.

9. 15. okt 1858—25. maj 66 (sp Næstved 19. aug 53): **Edvard Hanning West**, * 2. jan 08 Kbhvn. Forældre: Murermester, kaptajn ved brandkorpset Johan Christian W og Maren Schou Grønlund. Stud Brgd sk K 25, c juli 33 (I), lærer ved landkadetakademiet, sp Nr Næraa-B 26. juli 36, sp Krogsbølle 20. juli 44, † pludseligt paa hjemrejse fra Køge 25. maj 66. ~ 25. juni 37 Adelaide Eugenie von Hemert, * 8. dec 13 Kbhvn, † 11. juni 94. Forældre: Grosserer Joost Johan v H og Adelaide Juliane Høyer. — Hustrus søster ~ Würtzen, Haarlev-H.

10. 17. aug 1866—1. juli 93 (sp Borup 3. febr 60): **Rudolph Emil Scharling**, * 13. sept 22 Kbhvn. Forældre: Institutbestyrer Simon Peter S og Andrea Christine Eberhardt. Stud Brgd sk K 40, c okt 44 (I), manuduktør, notar ved det teol fakultet, r af Dbg 91, afsk 1. juli 93, † 7. jan 01. ~ 30. okt 60 Poulina Frederikke Marie Holm, * 10. april 26 Kbhvn, † 21. marts 14. Forældre: Konferensraad, departementsdirektør i finansmin Christian Frederik H og Marie Elisabeth Engelbreth af Lyderslev-F. — Broder: Professor C. E. S. Brodersøn: Professor Henrik E, hvis søn C. I. S var biskop i Ribe. Hustrus brødre: Professor i hist: (Edv. Holm) og sp Gladsaxe.

S kom 1831 efter sin faders død i huset hos sin ældste broder, prof theol C. E. Scharling, for hvis børn han blev som en ældre broder. Han var en interesseret teolog og en i sin tid meget søgt manuduktør. Han var en højt begavet mand, men ret tør prædikant, sin teologi holdt han vedlige til det sidste og havde nær forbindelse med sin brødersøn, prof Henrik S. — Martensen satte ham højt. Han passede godt til embedet her, hvør han nød megen agtelse og kunne faa tid til at dyrke sine studier og kulturelle interesser.

Henrik Scharling: Teolog eller digter, 1917, Slægten S-Lund, s 23.

Litt: A. Petersen: Vallø, 1877, Th. Thaulow: Vallø stift 1888—1938, 1938, F. R. Friis: Bidrag til V hist, i bidrag t dsk kunsthist, s 260 f, G. L. Wad: Mindeskr om V — i 150 aaret for stiftets oprettelse, 1888, Vallø slots brand, i Nordstjernen 1893, s 316, Danske herregaarde, 1920, I, Hist aarb f Præstø amt, især 1916 og 1933, Emil Steenvinkel: Hjemliv og trosliv XIII, s 37 f, Karl H. N. Vinther: Minder fra menighedsliv i Sydsjælland, 1895, J. Th. Sadolin i »Slægten, S«, 1924, s 126—35, Gunnar Sadolin i Præstegaardsliv 1949.

HAARLEV—HIMLINGØJE

Haarlev-Himlingøje pastorat, 1583 og 666 ha, er overvejende fladt og frugtbar. Lidt skov i annekset. Byerne: H (stationsby, 537 indb, m butikker, bryggeri m m), Lille Linde, Lystrup, Lille Taarnby, Ammerup, Himlingøje, Grubberholm, Haarlev overdrev (9 km fra H).

Det kirkelige liv. Mynster omtaler Haarlev som »en stor by, der gør et venligt indtryk ved sine mange kirsebærhaver«. Om kirkelivet skriver Mynster 1835, at »kirkegangen skal være god, kirkesangen er ret god«. Rationalismen prægede iøvrigt kirkelivet. Pastor Willemoes, som senere i Herfølge blev en af de vaktede ledere, var sp her 1818—31, men var da rationalist. Vækkelser eller større kirkelige begivenheder har der ikke været. Da den østsjællandske bane aabnedes, blev Haarlev jernbaneknudepunkt, og stationsbyen præger sognet.

Kirkegangen var ringe, indtil pastor Juul-Nyholm kom hertil. Præsteembedet hørte til de store, og der var i reglen ældre præster, men i aarene 1912—32 var der ret hyppigt præsteskitte. Juul-Nyholm, Hejlesen og Holmstrup var grundtvigske, og der var nogen grundtvigsk bevægelse, som dog de følgende aar kun i ringe grad sporede.

Med Juul-Nyholm begyndte en ny tid. Kirkegangen, som før havde været meget ringe, voksede nu stærkt, og i pgd holdtes der møder, hvor fru Juul-Nyholm, som var en betydelig kvinde, var sin mand en god støtte. Det var noget helt nyt her paa egnen. Der blev levet et smukt hjemliv i pgd, og skønt Juul-Nyholms virketid her kun blev kort, er der næppe tvivl om, at den kom til at sætte varige spor. Det kan vist siges, at den f eks endnu kendes gennem kirkegangen i Haarlev — derimod, som tidligere nævnt, ikke gennem særligt grundtvigsk menighedsliv.

Under præsterne Hejlesen og Holmstrup (1920—32) var der meget skarpe modsætninger mellem IM, hvis arbejde efterhaanden samlede sig om »Søndagsskolehjemmet«, der blev rejst 1925, og det arbejde, der blev gjort ud fra pgd. 1924 ansattes pastor Frøkjær-Jensen som IM's rejsepræst i Østsjælland m bopæl i Store Hedinge, og baade han og hans efterfølgere holdt regelmæssige gudstjenester i Haarlev, tildels ogsaa i Himlingøje. Stationsforstander S. C. Nielsen, Haarlev, var fmd for denne præstesag, der omfattede en lang række sogne i Østsjælland. De senere aar er disse modsætninger dog i høj grad blevet udjævnet. Siden 1930 har der omtrent til stadig-

hed boet en indremissionær i Haarlev. Der har til tider været stor tilslutning til søndagsskolen, og de ældres sammenkomster i Søndagsskolehjemmet er godt besøgt, men ellers er det kun en lille flok, det er lykkedes at faa kontakt med.

Haarlev har gennem aarene været samlingssted for IM i Østsjælland. Her holdes foraaars- og efteraarsmøderne med deltagelse fra en lang række sogne.

Der er gennemgaaende en velvillig indstilling overfor kirke og præst, men man er bange for de afgjorte standpunkter. I Haarlev er der en flok trofaste kirkegængere og altergang ved de fleste gudstjenester. I Himlingøje har det været noget vanskeligere at samle folk, men til møder i skolen har der dog været god tilslutning, og der er ogsaa en del, som hyppigt kommer i kirken. Selvstændigt kirkeblad siden 1948 (omfattes med megen interesse). Kirkebil fra H Overdrev siden 1950. Førstelærer Axel P. Jensen, Haarlev, er pastoratets historiker.

I Haarlev var der tidligere et forsamlingshus. Det blev revet ned, da den nye brugsforening først i trediveerne skulle bygges. Nu bruges Haarlev kro til afholdelse af møder. Under besættelsen stiftede førstelærer Karl Skov Dansk Samfund for Haarlev og Omegn, og til at begynde med samledes der mange til de møder, som blev afholdt. Siden svandt interessen for dette foretagende, og der holdes nu kun sjældent møde.

Ungdomsmøderne i pgd samlede i aarene indtil den anden verdenskrig store flokke unge. Efter krigen har det været meget vanskeligt at samle de unge til møder. Der er forøvrigt i Haarlev saa meget af forskelligt art, der kalder paa de unge: Gymnastik i stor stil, aftenskolearbejde, fagligt skolearbejde m m. Og saa i de senere aar fast biograf!

De skiftende menighedsraad har sat en ære i at holde kirker og pgd i saa god stand som muligt. Man ønsker at skabe de bedst mulige ydre kaar for præstens arbejde. Det har ogsaa altid været let at skaffe, hvad der skulle bruges til kirkebladet.

1912 oplyses: Kkg har i mands minde været ringe, især i Hi, der kan næppe tales om noget vaagent kristeligt liv, men der er nogen gammeldags krd at bygge paa. Pastoratet er ikke uden muligheder for præsten, 1922: Ret god kkg, KS (60), lille IM smf, pigemøder i pgd, 1931: Kkg 8 pct, stationsbyforhold, lille IM smf (tømrer N. P. Andersen, Haa, indremissionær P. Vad Kjær), KS (60, kontorbestyrer J. Petersen, Haa), 1943: Kkg 5—10 og 7 pct, en flok trofaste kkg i Haa, noget vanskeligere i Hi, IM smf (indremissionær Chr. Olsen) med privat mh (søndagsskolehjem), sds, kvindekreds for YM, møder i pgd for unge og ældre, kirkeblad, 9 km til Haarlev cverdrev, hvor der holdes vel besøgte møder, 3 fam til Stevns frimgh. Meget aftenskolearbejde i Haa, 1950: Kkg 5 og 6 pct, IM smf (gdjr Peder Sørensen, Hi), ellers som 1943.

Haarlev kirke er smuk og anselig, romansk, af kridtsten, med apsis. Maaske har taarnet været tvedelt, det nuværende taarn opført sidst i middelalderen med bæltar af kridt- og munkesten, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Skibet har flad, pudset tøndehvælving. Altertavle med nyt ma-

leri (julenat), udskåret renæssanceprædikestol fra c 1610, ny sandstensfont. Restaureret 1924. 275 sd.

Paa den nordlige side af Haarlev kirkes sakristi findes der en runeindskrift, anbragt af pastor Le-ganger (præst i Haarlev 1750—76) som minde over hans datter Anna Sylvia, der kom uheldigt af dage ved i formærket sindstilstand, paa grund af uheldig kærlighed, at drukne sig i aæn. Hun var forlovet med kromanden i Haarlev, som lod hende sætte sit hus i stand, mens han rejste bort for at hente nogle fremmede. Ved hjemkomsten bragte han en kone med. Det bevirkede, at Anna Sylvia mistede forstanden og tog sit eget liv.

Runeindskriften lyder: »Hr Niels Leganger lod her begrave sin datter Anna Sylvia og satte træer paa hendes grav«. Neden under staar der paa hebraisk: »Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet«. — Det var i 1773, hun døde.

Dann kirker, Præstø amt, s 330—38, A. Petersen: Vallø, s 304.

Himlingøje kirke, med vid udsigt, har oprindelig været opført som en lille rundkirke af kridtsten, 7 m i gennemsnit. En del af den oprindelige ydermur ses. Sengotisk taarn og nyt kor. Kirken ombygget 1872. Fladt, dekoreret bjælkeloft i skibet, kor og taarnrum hvælvede. To korsarme fra 1872 af gule sten. Altertavle fra c 1600 med maleri af F. L. Storch (korsfæstelsen), prædikestol fra c 1600, ny marmorfont. Restaureret 1939. 140 sd. Elektrisk varmeanlæg 1951.

Dann kirker, Præstø amt, s 339—44, A. Petersen: Vallø, s 312.

Paa Haarlev kirkegaard ligger den anselige, fredede **Hothershøj**.

Altægter: 1891: 588 og 201, 1922: 784 og 107, 1934: 985 og 142, 1942: 578 og 75, 1949: 527 og 107.

Folketal: 1850: 781 og 349, 1901: 951 og 327, 1921: 1356 og 435, 1945: 1269 og 368.

Menighedsraad: 1922: 12 n gr, 1 IM, 1934: 3 n gr, 1 IM, 2 soc, 7 u p, 1949: 3 gr, 2 IM, 4 soc, 4 u p. Kommunevalg: 1943: Soc 270 (4), rad 56 (0), kons 69 (1), bf 166 (3), borgerl 100 (1), 1950: Soc 257 (3), rad 95 (1), venstre 163 (2), rf 92 (1), borgerl 190 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 213 byg, 53 rug, 62 havre, b) 15 byg, 15 rug, c) 37 snease æg, 5 fv bøgebrænde, d) 306 rdl, e) 100 td ld. — 1870: Regul 2944 kr, netto 7194 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1893.

20. 24. juli 1846—21. febr 68 (sp Enderslev-V 21. sept 31): **Carl Diderik Lorents Würtzen**, * 5. april 99 Kbhvn. Forældre: Oberst Carl Gottfried W og Valborg Lindam. Stud priv 19, c april 25 (I), hjpr Dalby-T. 14. april 26, afsk 21. febr 68, † 3. juli 71, ~ 25. maj 32 Emilie Henriette West, * 10. jan 03 Kbhvn, † 1. marts 85. Forældre: Murermester og kaptajn ved brandkorpset Johan Chr. W og Maren Schou Grønlund. — Søster ~ Holm Reerslev-V. Hustrus broder: Vallø stiftsmgh.

Mynter fandt H kirke stor og meget høj, pgd meget god og smuk. Om W's prædiken 1851 hedder det: Talte om kirkens velsignelse, en smuk idé, i det hele smukt og godt udført. Foredraget frit, men stemmen mindre behagelig. Katekisationen god. Meget talrig forsamlings. Ungdommen svarede temmelig godt, men var just ikke opvakt og levende. (M I 74). Fru W stiftede 1874 et legat (1000 kr) til fordel for 2 konfirmander i H og 1 konfirmand i Enderslev sogn.

21. 27. maj 1868—14. maj 91 (sp Farup 24. april 62): **Theodor Sextus Kühnel**, * 3. febr 13 Nyborg. Forældre: Kclrd, by- og raadsstue-skriver i Randers August Gottlieb K og Johanne Magdalene Meyer. Stud Viborg 32, c nov 36 (h*), skolebestyrer og religionslærer for de i Viborg tugt- og forbedringshus ukon-

firmerede fanger 39, ord kat og førstelærer Lemvig 9. dec 41, sp Sæby 10. jan 46, sp Ulsnæs, Gottorp provsti 7. jan 53, afsk 14. maj 91, † 18. maj 04. ~ 14. okt 37 Betzy Larsen, * 31. jan 12 Kbhvn, † 23. nov 89. Forældre: Politivagtimester Rasmus L og Ane Sophie Fredrikke Svendsholm.

Kandidat til den grundlovgivende rigsforsamling i Sæby 48, folketingsmand i Ribe 64—65 og 66.

Skrev en del salmer og sange, udg 52: Psalmer og aandelige sange, 84: Et indlæg i arbejdersagen, 03: 7 salmer, udg enkelte prædikener, ogsaa paa tysk, oversat 44: W. Löhe: Haandbog ved sygesengen, og 58: Vilmar: Den kirkelige livserfarings teologi contra retorikkens teologi.

K var en virksom og interesseret mand; i folketinget stod han først J. A. Hansen nær, senere blev han udpræget højremand, og her var han en af kultusminister Scavenius' ivrigste tilhængere. Nogen særlig politisk indflydelse udøvede han ikke. Han var en mand med gode evner, og havde en lille lyrisk digterare. Som præst var han brav og elskværdig og meget afholdt i sognene. (Østsjælland folkebl 20. maj 04), HF I, 306. Stiftede 1873 Haarlev brugsforening, hvis fmd han var.

V. Elberling: Danske rigsdagsmænd 1849—1949.

Hjælpepræst hos pastor Kühnel

1889—91: V. E. L. Haagen-Müller, se Vejby-T.

22. 5. aug 1891—10. sept 1912 (sp Them 26. aug 85): **Peter Vilhelm Ranø Wiimh**, * 23. aug 44 Kbhvn. Forældre: Kopist i generaltoldkammeret, fuldmægtig Andreas Ranø W og Margrethe Elisabeth Kjerulf. Stud Brdgs sk C 63, c 69² (h), kkp Magleby-Holtug 13. sept 72, sp Faaborg-Aa 8. nov 78, † 10. sept 12. ~ 10. juli 77 Anna Cathrine Poulsen, * 10. nov 48 Kbhvn, † 18. maj 04. Forældre: Kammerassessor, overpolitbetjent Peter P og Marie Cathrine Falck.

Pastor W var en venlig og velvillig mand af den gamle skole, men det kneb med at komme rigtig i kontakt med befolkningen. Kkg var, navnlig i de sidste aar, ringe. Efter sin hustrus død var han en ensom mand (S. Schj.).

23. 20. dec 1912—30. sept 20 (sp Taars, Vendsyssel 28. jan 02): **K. H. P. Juul-Nyholm**, fl t Hesselager, se der.

24. 6. jan 1921—16. sept 25 (sp Hvejsel 1. maj 15): **J. C. Hejlesen**, fl t valgmgH Lemvig, se Kbhvns valgmgH.

(Var nogle aar medlem af sogneraadet (radikal) og kasserer for sogneraadet).

25. 8. jan 1926—6. sept 32 (sp Hornstrup 19. april 21): **P. Holmstrup**, fl t Stokkemærke, se Kongsted.

26. 21. dec 1932 (kkp Nykøbing-L-E 8. aug 28): **Sigurd Schjørring**, * 7. juni 04 Harte. Faderen: Sp Tranebjerg, † 25, se der. Stud Horsens 22, c 28² (I). ~ 25. aug 28 Rita Engberg, * 17. juli 05 Sct Thomas. Forældre: Plantagebestyrer, senere skovfoged Holger Læssøe E og Maria Gréaux.

Medl kredsbest KFUM og K 37—39, herredsrepræs Kirkesagens venner 33, herredspræs DKU 52, medarb Kr Dbl 22—26, Morsø Folkebl 29—41 og Østsjællands Folkebl 33, fmd grupperaadet for KFUM-spejderne. Udg: 26: Præsten Carl Schjørring, 49: Vejen frem, en hilsen til konfirmanderne 49.

ENDERSLEV—VRAABY

Enderslev-Vraaby pastorat, 1249 og 954 ha, er fladt, frugtbart og skovrigt. Byerne: E med fh fra 1890, Aggerup, Poulstrup, V og Skrødsbjerg.

Det kirkelige liv. Mynster beretter, at det her var skik at »kime biskoppen ind og ud af byen«. Kirkegangen var (1835) temmelig god, især om vinteren, men kirkesangen var slet, skriver Mynster.

Der har gennem aarene ikke været nogen særlig kirkelig vækkelse eller særlige kirkelige begivenheder. Embedet hørte til de smaa, saa præsterne flyttede herfra. Pastor *Steenberg* var kendt for sin godgørelse. Pastor *Brunnemann* var en lærd præst, en begavet mand, men hans ejendommeligheder vanskeliggjorde ham gerningen her. Pastor *Broberg* var meget stilfærdig. Pastor *Jørgensen* var sogneraadmedlem her 24—28 og meget afholdt. Begge sogne har været præget af en vis materialistisk indstilling, og det har, hvem der saa har været præst, været vanskeligt at samle befolkningen om det aandelige og kirkelige. Man er venlig mod præsten og velvillig over for præstens arbejde. Kirkelige retninger har aldrig præget sognene, enkelte IM's venner har samlet sig i private hjem og undertiden ordnet kirkeuger, en tid under ledelse af IM's andenpræst i Store Hedinge, men dette er nu ophævet. Der er enkelte baptister, alt ialt et meget jævnt, folkekirkeligt pastorat.

1922 cplyses: Kkg jævnt god i E, ringe i V, ingen stærkere rørelser, ikke videre liv. 1927: Kkg 8 og 5 pct, rclige forhold, ungdomsf, enkelte IM, (Centralbestyrer P. C. Madsen, E). 1935: Kkg 10 og 8 pct, horelyst, interesse, mghmøder, kristelige folkemøder, YMkreds, ungdomsm i pgd, lidt IM. 1939: Kkg 5 og 6 pct, mghmøder, nogle brydninger, intet særligt. 1943: Kkg 5 pct, mghmøder og ungdomsm i pgd, ØM, Sudankreds, DMS, lille IMkreds. 1950: Kkg 3—4 pct, flertallet u p, lille IMkreds, mghmøder og ungdomsm i pgd, sdsk, enkelte baptister og adventister.

Mange husmænd, skovarbejdere og parcelister.

Enderslev kirke er romansk, af kridtsten, koret er nedrevet i sengotisk tid og skibet forlænget mod øst, taarn med skiftende striber af munkesten og kridtsten, vaabenhus mod syd. Altertavle med maleri fra 1836 (Adam Müller: Jesus taler fra skibet) i ramme fra c 1600, prædikestol fra 1605, ny marmorfont. Nylygt restaureret. 170 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 345—50, A. Petersen: Vallø, s 315.

Vraaby kirke er tidliggotisk, af kridtsten, koret er senere nedbrudt, og skibet har tresidet afsluttet (med valmtag mod øst) overhvalvet, taarn, vaabenhus mod nord. Altertavle med maleri fra c 1895 (Julenat, italiensk kopi), smukt udskaaren prædikestol fra c 1610, ny marmorfont. Nyrestaureret. 100 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 351—56, A. Petersen: Vallø, s 320—22, Østsjælland aarb VIII, s 7.

Altægæster: 1891: 423 og 368, 1922: 225 og 100, 1943: 275 og 125, 1942: 185 og 110, 1949: 193 og 73.

Folketal: 1850: 621 og 328, 1901: 607 og 430; 1921: 695 og 511, 1950: 634 og 400.

Menighedsraad: 1919: 1 IM, 3 u p (gr), 1930: 3 IM, 9 u p og gr, 1938: 4 IM, 3 gr, 5 u p, 1949: 3 IM, 9 u p. Kommunevalg: 1943: Soc 240 (5), kons 100 (2), venstre 130 (2), 1950: Soc 171 (3), rad 101 (2), kons 47 (1), venstre 151 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 81 byg, 42 rug, 70 havre, b) 35 byg, 20 rdl, c) 3 fv bøgebrønde, d) 200 rdl, e) 75 td ld. — 1870: Regul 1600 kr, netto 3946 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1874.

18. 14. sept 1846—17. aug 51 (kantor Vallø 30): **Ferdinand Schaumburg-Müller**, * 16. maj 10 Kbhvn. Forældre: Hosekræmmer Jens Chr. Müller og Mariane Schaumburg. Stud priv 30, c maj 37 (h) † 17. aug 51. ~ 39 Actonia Caroline Hass, * 4. marts 13 Ringsted, † 5. sept 91. Forældre: Toldbetjent i Kbhvn Peter Daniel H og Elisabeth Wandler. — Sønneson: Vejby-T.

Pastor S-M døde af sukkersyge, 41 aar gl. Mynster skriver, at »den maadelige pgd var blevet forbedret« 1851, kirken stor og lys. Pastor S.-M var næsten blind, og hans prædiken, som »maatte extemporeres, var vel noget løs og vidtløftig, men havde ogsaa meget smukt og opbyggeligt, og uagtet hans langvarige svaghed foredrog han den med kraft. Temmelig talrig forsamling, ungdommen svarede temmelig godt.« (M I, 69). S.-M udgav enkelte skrifter. E II, 336.

19. 25. nov 1851—12. april 73 (hjpr Ejby-ND 18. nov 48): **O. F. M. H. Steenberg**, fl t Højelse-L, se der.

20. 28. juli 1873—5. maj 81 (adjunkt Mtrp 67): **C. E. Brunnemann**, fl t Borup-K, se Strøby-V.

21. 22. juli 1873—26. juli 90 (2. kkp Frberg k, 21. nov 73): **F. A. O. Rugaard**, fl t Tjæreby-A, se der.

22. 11. okt 1890—22. dec 1920 (sp Blære-E 15. aug 81): **Frederik Christian Broberg**, * 21. jan 52 Nykøbing Sj. Forældre: Kbmd Frederik B og Inger Marie Brønnicke (hun ~?). Mandens broder: Skibsfører Julius Broberg. Stud Brgds sk C 71, c 77¹ (h₁), lærer Kbhvn, hjpr Haudrup-S 9. okt 78, † 22. dec 20. — Ugift. — Kusine ~ Køningsfeldt, Magleby-Stevns.

BM Vallø sygeförening, revisor i Vallø sparekasse. BM Brønnicches familielegater.

Udg 08: Enderslev sogns historie, skrev flere historiske afhandlinger i Østsjælland aarbo.

Pastor B, som virkede her i 30 aar, var en stilfærdig præst, som ikke samlede mange i kirkerne. Han var meget historisk interesseret og har i sine afhandlinger givet gode bidrag til sognets historie (Fam Brønnicke, 1910, s 10).

23. 7. april 1921—16. juni 30 (sp Thise 20. aug 17): **E. K. Jørgensen**, fl t Valløby-T, se der.

24. 28. aug 1930—10. aug 39 (sp Aagerup-K 28. nov 14): **Hans Peder Hansen-Lavind**, * 23. sept 85 Bøstrup, Langeland. Forældre: Gdjr Rasmus Chresten Hansen og Christine Pedersen. Stud Lang og Hjort 07, c 13¹ (h₁), højskolelærer Antvorskov 13, afsk 10. aug 39. ~ 5. juni 31 Andrea Marie Thomsen, * 18. aug 87 Snøde. Forældre: Gdjr, sognefoged Thomas Peder T og Laura Emilie Elisabeth Nielsen.

BM DdU 19—24, fmd Roskildeegnens samvirkende ungdomsf 18—30. Fmd Langelands hjemstavnsforening 42, BM Sønderjysk forening for Langeland 47.

Udg 22: »De gamle ønsker og de unges maal«, 24: »Riget, magten og æren«, 38: Stavnsbaandsspillet »Med lov skal man land bygge« samt nutidsskuespillet: »Tidens børn« (begge opført paa Sjælland), 41: Hjemstavnskuespillet »Vi folk fra land og strand« og »Byskriveren« (opført paa Odense teater), 44: 42: Kulturhist skuespil: »Bondens ven fra Langeland«, 44: »Oldermanden tuder i byhornet«, do, 49: Grundlovsspillet: »Kongehaand og folkestemme« (opført i Rudkøbing). Kulturhistorisk medarbejder ved

»Langelands Avis«, skrev flere artikler og afhandlinger. Har holdt talrige foredrag.

25. 10. jan 1940—26. maj 48 (kkp Slagelse 5. april 38): **A. E. Stærmosse**, fl t Væggerløse, se der.

26. 12. sept 1948 (rkp Filips k, Kbhvn 6. juni 39): **Johannes Simonsen**, * 17. jan 98 Brovst. Forældre: Gdjr Lars Hansen S og Johanne Olesen. Stud Aalborg 20, c 26¹ (1), kkp

Gerlev-D 26. april 26, sp Ballum-S 2. maj 31. ~ 11. maj 26 Mette Kathrine Larsen, * 20. dec 94 Torslev. Forældre: Gdjr Kristoffer L og Marie Kristoffersen. — Hustrus broder: Olesen Larsen, rkp Esajas k, Kbhvn.

Litt: A. Petersen: Vallø og omegn, 1877, F. C. Broberg: E sogns historie 1908, samme i Østsjæll aarb VIII.

Stevns herred

STORE HEDINGE

Store Hedinge pastorat omfatter SH købstad og det 2646 ha store landsogn. *Store Hedinge købstad* ligger paa fladt terræn midt i Stevns inde i landet, borte fra de truede kyster. Byen er gammel; den er vokset op omkring den ejendommelige kirke og nævnes allerede 1251. Nogen større rolle har den ikke spillet, i middelalderen var der et Sct Olafs og et Sct Knuds gilde; under Svenskekrigen 1658 led den megen skade, og 1672 var der kun 362 indb. Byen voksede dog saa smaat fremad, dens handel var ringe; man ernærede sig af landbrug og brændevinsbrænding. Det sidste gik ud over Stevns skove, idet der brugtes aarligt 1500 fv brænde dertil, og det medførte en umaadelig drikfældighed blandt bønderne paa Stevns. Stevns herredsting holdtes i SH, men 1609 bestemtes det, at det skulle flyttes derfra, da »der holdtes almindelige kroer og drives stor uskikkelighed og gudsførtørelse med overflødig drik og i andre maader«. Molbech skildrer »Ungdomsvandringer«, (1811) byen saaledes, at man ved at se den kan man tænke sig, hvordan en lille købstad saa ud for 3—400 aar siden, de fleste huse var straaetækte og lignede udenfor bønderhuse, saa man ikke ret ved, om man er i en købstad eller i en landsby.« Endnu 1858 syntes forholdene ikke at have forandret sig synderligt. (Østsjæll aarb 1906). Jernbanens aabning 1879 var begyndelsen til forandringen af det gamle bybillede, og den noget afsides liggende lille by har i det sidste aarhundrede skiftet udseende, og byen, der har landsbygrundplan, har faaet købstadsprægede gader. Landbruget er trængt tilbage fra sin dominerende plads, men der findes dog flere lave, langstrakte avlsgaarde med stalde og dybe haver, navnlig vejen vest om byen giver endnu indtryk af den landlige idyl. Der er ikke mange gamle bygninger, smukkeste er den anselige præstegaard fra 1750.

Store Hedinge landsogn er fladt og frugtbar, grænser ud til Østersøen med en stor del af Stevns klint, mod vest den lille Kongeskov. Byerne: Bjælkerup med fh, Sigerslev, Tommestrup, Renge, Stevns fyr, hg Erikstrup nedlagt, (dens hovedbygning ligger nu paa Algade i Store Hedinge).

Det kirkelige liv. Højerup var anneks til Store Hedinge 1809—1855. Af byens præsterekke kan nævnes *Peder Claudianus*, der var sp her 1676—90, han var digter, men huskes især for de stærke stridigheder om kirkens istandsættelse efter en lynbrand. Han blev indviklet i en proces, hvor han blev beskyldt for mened og fradømt embedet. Han fik senere oprejsning og døde som sogeprest i Kværndrup. I hele første del af 19. aarhundrede prægedes kirkelivet der af pastor *Andreas Wöldike* (sp her 1789—1836). Han var nok paavirket af rationalismen, men hans prædiken viser dragelser bort derfra. Han satte biskop Balle højt og regnede biskoppen og sig selv blandt dem, der »ikke havde bøjet knæ for tidens Baal«. Han kom hertil fra Helsingør, hvor han var meget nedtrykt over den ringe kirkegang.

Mynster skriver, at Store Hedinge »ikke øver nogen velgørende indflydelse paa menighederne i Stevns« (M II, 46). Kirkegangen var i 1840'erne i tiltagende i SH, iflg Mynster, men i Højerup sukkede man efter at faa sin egen præst. Provst *Birch* var en dygtig provst, men temmelig tør som prædikant. Præsteembedet var et af de største og mest ansete i landet, og præsterekken viser gennem aarhundredet en række meget betydelige præster. Dr. *C. H. Visby* havde været sp ved Vcr Frelers kirke i Kbhvn, og medlem af den grundlovgivende rigsdagsforsamling. Han var rationalistisk og blev kendt for sin sag mod *J. C. Lindberg*. Han udøvede en omfattende litterær virksomhed, men kirkelivet i SH var i hans tid meget stillestaaende og kirkegangen ringe. Ingen vækkelser eller større kirkelige begivenheder fandt vej hertil. Stiftsprovst *Glahn* kom hertil fra stiftsprovstiet i Aalborg; hans kultiverede og noble personlighed skabte megen respekt om kirken. Han blev kaldt »aristokraten blandt grundtvigianerne« (*J. K. Carlsen*). En statelig prælat, flittig i sin præstegerning, en ægte folkekirkens søn.

Der har været flere betydelige kapellaner her. *Chr. Richardt* blev varmt anbefalet hertil af biskop Martensen (trods sin ringe eksamenskarakter). Richardt var kommet hjem fra sin rejse til Palæstina som en moden mand og kunstner. Han kom hertil, ensom og stiltfærdig, en regnfuld efteraarsdag; han ar-

bejdede trofast, men var noget trykket af samarbejdet med den myndige stiftsprovst Glahn. Glahn kunne ikke frigøre sig for en følelse af, at Richardt kunne blive hans »lykkelige medarbejder«, og han tog ikke synderligt hensyn til, at R var af en noget anden støbning end kapellaner i almindelighed. Han bebyrdede ham med affattelse af tiendelister og lignende mindre aandsnærende sysler. Og Richardt, som i forvejen havde næret nogen betænkelighed ved at skulle være præst, følte, at det ikke altid var saa let en gerning. Han ville ikke være præst uden at kunne fylde sin plads i den forstand, at han »ganske bestemt vidste, hvilken Herre han for tid og evighed ønskede at tjene«. Han blev her ikke præst for dem, der krævede »robust og smældende veltalenhed«. Han talte ydmygt og hjertegrebet, og vandt sig i det stille venner for livet, f. eks borgmester Salicaths og forpagter Valentiners paa Gjorslev. Med fru Marie Bruun, f. Wibrce, førte han en interessant korrespondance efter sin bortrejse. Det var i Store Hedinge, at Chr. Richardt skrev: »Vor tro den er vor fortids arv« (J. Kj. Carlsen: C. R. 1928, s. 135 f.). — En anden betydelig kapellan var H. N. Clausen, søn af biskoppen i Aarhus, en fin og poetisk natur, en særpræget prædikant.

Stiftsprovst, dr P. R. Volf var en lærd mand, han kom hertil fra Sct Stefans k, Kbhvn, og havde som pioner paa det yderste Nørrebro og som fmd for Kbhvns Indre Mission gjort et jernflittigt missionsarbejde i Kbhvn. Han arbejdede ivrigt efter IM's linjer, men var i de senere aar ikke særlig retningspræget, sognebørnenes aandelige ve og vel laa ham meget paa sinde, og flittigt tog han ud i by- og landsogn, en lille, væver mand, altid paa færde. Som prædikant noget tør. Om sin gerning her skriver han meget kort. »Befolkningen paa Stevns er velvillig, præget af gammel kristelig tro; folkehøjskolens arbejde interesserer mange, og foredragsholdere samler let tilhørere i forsamlingshusene. Derimod maatte man ønske, at der kunne bibringes befolkningen mere direkte kristelig kundskab. I Store Hedinge stod et missionshus, ved hvis opførelse man ikke forud ret havde formaat at vinde beboerne for sagen. Derimod var det let at vække interesse for syge- og fattigpleje.« Missionshuset opførtes 1898, og der blev en lille IM's kreds, som dr Volf trofast støttede, men som kun vandt ringe tilslutning. Forskellige indremissionærer har virket her (C. Christensen, Kr. Jeppesen, K. Hoffmann). Indremissionær C. Christensen forsøgte 1910 at drive mission paa Stevns ud fra et telt.

Men den bærende i IM's arbejde var skomagermester *Olaf Hansen*, en usædvanlig nidkær og udholdende mand, vakt i KFUM i Kbhvn ved Olfert Ricards forkyndelse. I enestaaende grad ofrede han tid, penge og evner i IM's tjeneste, utrættelig i at ordne møder og gudstjenester, og i stilhed øvede han megen godgørenhed. Han var en ildsjæl, men en noget haard og stejl natur, som baade fik venner og skarpe modstandere. — Da stiftsprovst dr P. R. Volf tog afsked, blev hans efterfølger pastor *J. P. J. Nørgaard*, en kendt grundtvigsk præst og foredragsholder. Det grundtvigske liv paa Stevns vedblev dog at have sit cen-

trum i Stevns frimenighed, og det lykkedes ikke pastor N at skabe noget stærkere grundtvigsk menighedsliv i SH. Men skomager Hansen og en række førende IM's lægfolk paa Stevns fik 1924 i samarbejde med Dansk kirkefond ansat en IM's *andenpræst* i Store Hedinge, og han skulle tillige holde gudstjenester i omegnens kirker. Der var en tillidsmand for hvert af de tilsluttede sogne med stationsforstander *Nielsen*, Haarlev, senere bagermester *Andersen*, Karise, som formand. Men den drivende kraft i dette arbejde var *Olaf Hansen*. Da pastor *Nørgaard* søgte afsked, gjorde *Olaf Hansen* et meget energisk arbejde for at hindre, at pastor *A. Drewsen Christensen* skulle komme hertil. Over for menighedsraad og de kirkelige autoriteter fremdrog han forskellige nedsættende udtalelser om D. S's virksomhed som frimenighedspræst i Lemvig. Der blev anlagt sag, og da *Olaf Hansen* ikke kunne føre tilstrækkeligt juridisk bevis, blev han idømt hefte og en større bøde (Højesteretsdom 1935). Aktionen mod pastor D. C blev fra mange sider betragtet som et misgreb, *Olaf Hansens* modstandere angreb ham haardt, men hans venner mente, at det var hans brændende nidkærhed, der tvang ham til at tage affære. Pastor *Drewsen Christensen*'s udtalelser ved indsættelsen om bispekollatsens krav om »præstelig leved« vakte almindelig opsigt. Der blev adskillige vanskeligheder i *Drewsen Christensen*'s præstetid, i blade og protokoller kan man finde udtryk for, hvor bevæget det gik til, men det endte med, at biskoppen 1940 gav pastor D. C tvungen orlov, der kort efter efterfulgtes af afsked med pension, og nu kunne man høre *Olaf Hansens* modstandere indrømme, at han maaske alligevel havde haft ret. Kirkelivet i sognene led under disse forhold, men der blev ro, da der omtrent samtidigt kom en ny sognepræst og en ny rkp. Derefter ophævedes ordningen med en særlig IM's andenpræst 1941.

Flertallet i pastoratet er uden retningspræg, en del er mere eller mindre grundtvigsk paa-virkede, men de førende her har sluttet sig til frimenigheden. Stevns højskoleforening har haft flere hundrede medlemmer; forsamlingshusene har ikke altid øvet en god indflydelse, og frimenighedspræst *Krebs Lange* maatte kæmpe mod misbrug deraf.

Indre Mission har gennem aarene øvet sit arbejde ud fra missionshuset med sdsk, ungdomsarb, missionsmøder etc.

En mand, som har betydet meget i byens liv, var bankdirektør *J. P. Jensen*, (Stevns), (* 72, † 51), borgmester 1921—37 og 40—46, landstingsmand 28—39. Han oprettede et legat paa 100,000 kr, hvis renter skal anvendes til unge Stevnsboeres uddannelse.

Det var Store Hedinge menighedsraad, som i efteraaret 1952 vakte opmærksomhed over hele landet (og mange steder fik tilslutning) ved sin stærke utilfredshed med kirkeministeriets langsomhed. Menighedsraadet offentliggjorde nemlig flg skrivelse:

Vi tillader os herved at henlede ministeriets opmærksomhed paa, at overslag over regnskaber for 1947—48 endnu befinder sig i ministeriet til revision. Vi finder, det er forhold, der er saa skandaløse, at vi forbeholder os ret til at lade offentligheden faa kendskab til dette. Hvis der er fejl i tidligere regnskaber, har vi nu i aarevis kørt rundt med disse. Som praktiske folk harmer en saadan

mangel paa effektivitet os, og den er bestemt ikke med til at højne anseelsen af det arbejde, der gøres paa Slotsholmen og nærmeste omegn. Vi beder derfor med god grund om tilladelse til, at revisionen af St Hedinge kirkes regnskab fremtidig foretages af Roskilde stiftsøvrighed.

1922 oplyses: Kkg ikke særligt god, afhænger af prædikanter, 1926: Ret god kkg, rolige forhold, IMsmf (maskinmester Bretschneider) intet særligt, 1931: Kkg 2—3 pct, 4 fh, lille IMsmf (skomager Olaf Hansen), 1935: Kkg meget skiftende, Stevns højskoleforening (sp) IM (pastor Jul Nielsen) KFUM, 1939: Kkg meget skiftende, IMsmf (billedskærer Pedersen) ellers som hidtil, 1943: Kkg 3,5 pct, almindelige sjællandske forhold, Stevns højskoleforening (konsulent Gejl Hansen, 250 medl) IMsmf (indremissionær K. Hoffmann) DdU, 13 fam til frimgh, 1950: Kkg 3,5 pct, paa det jævne, højskoleforening (360, sp) DdU (500) KFUM og K, sds, IMsmf (miss Hoffmann), velvilje, ikke partipræg.

Vidstrakt pastorat, sygehus, flere proprietærgaarde.

Store Hedinge kirke, opført i stil med domkirken i Aachen, er meget smuk og interessant, vist Danmarks eneste polygonale kirke fra middelalderen. Den er nu en korskirke, hvis midtparti bestaar af et ottekanter skib, den østlige korsarm er koret, hvortil slutter sig et sakristi, den vestlige korsarm er taarnet, den sydlige er vaabenhuset, den nordlige er en tilbygning. Ældst er det ottekanterede skib og koret fra c 1175, af kridtsten. Skibet deltes af 8 piller, der stod i en kreds, forbundet med buer, og over midtpartiet var der antageligt en kuppel med spir. Koret er det bedst bevarede i kirken, det er i to etager, nederste etage er hvælvet, har i øst-muren en lille apsis, kammeret i 1. etage kaldes »Klinterkongens kammer«. I 2. etage er der smalle gange, der til hver side ender i et tøndehvælvet rum. Den øvre ydergang oplyses af 6 brede vinduer, hver med 3 lige store buer og søjler, alt præget af forsvarsanlæg. Sidst i middelalderen tilføjedes taarnet, og koret forhøjedes. Efter en lynbrand blev kirken istandsat 1677, saa den blev næsten ukendelig, skibet fik bjælkeloft baaret af 4 træsøjler, det øverste af murværket blev revet ned, og skibet dækkedes af et spidst sekskantet tag. Kirken forfaldt, og 1853—54 blev den restaureret for 45,000 rdl, men uden kendskab til kirkenes oprindelige udseende. Det spidse tag blev revet ned, og paa ottekanterens side opførtes takkede gavle, det indre fik træhvælving, den nordlige fløj byggedes m.m. 1867 blev kor og sakristi restaureret, og korets hvælvinger blev dekoreret af F. L. Storck.

Under professor H. B. Storcks ledelse blev koret 1894—95 ført tilbage til dets gamle skikkelse, vinduesarkaderne blev atter draget frem, og murene befriet fra kalkpuds. Rester af et kalkmaleri fremdroges i apsis. En smuk portal opførtes 1914. Altertavle fra 1838 (J. L. Lund: Paaskemorgen), ny prædikestol, broncefont: en klippe, paa hvis top duen sidder, og hvorfra vandet strømmer ned i et daabsbækket, formet som en muslingskal; ved siden to allegoriske figurer i legemsstørrelse: Troen og haabet (alt af Jerichau). Smuk tresædet prælatstol i sakristiet. Medailloner i ottekanterne med evangelisterne (terra-cotta). 500 sd. Der er kirkegaard ved kirken, og en assistentskirkegaard aabnedes 1891.

Dann kirker, Præste amt, s 53—71, V. Hermansen: SH kirke, 1937, Khst saml s r, I, 563, Aarb f nord oldk, 1867, s 266 f, smst 1895 og 1918, Løffler: Uds o dsk kirkebygn, s 155, Frølen: Nordens befæsta rundkirker I, 107, Østsjæll aarb 1911, Rosk stifts blad 1952, s 130.

Altergæster: 1922: 850, 1934: 800, 1942: 823, 1949: 1100. Folketal: 1850: 1076 og 1400 (landsognet), 1901: 1816 og 1619, 1921: 2154 og 1563, 1950: 3655 (1425 i lands).

Menighedsraad: Overv gr og u p, 1934: 4 borg, 4 frinsidende, i byen, fællesliste i landsognet, 1949: 9 gr, 1 IM, 5 u p, valg.

Kommunevalg: Købstaden: 1943: Fredsvalg, 5 soc, 6 borg fæll, 1950: Soc 465 (4), borg fæll 524 (6), markjordsliste 152 (1). Landsognet: 1943: Soc 258 (3), rad 77 (1), kons 65 (1), venstre 264 (4), 1950: Soc 299 (4), rad 67 (0), kons 102 (1), venstre 244 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 775 byg, 30 rug, 8 havre, b) 110 rdl, c) 99 byg, 84 rdl, d) 800 rdl, e) 113 td ld. — 1870: Regul 6000 kr, netto 9824 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 2. kl. Pgd opført 1750.

Menighedsraadet har 1952 enstemmigt ansøgt om, at præstegaarden omdannes til Stevns museum, og at præsten flytter til en mindre bolig

1789—1836 var den i sin tid kendte Andreas Wøldike sp her. Hans elegante latinske disputatser vakte opmærksomhed, han besad stor veltalenhed og forstod fra sine unge aar at knytte forbindelser i den fornemme verden. Han var kabinetsprædikant, og det blev stillet ham i udsigt at blive gesandtskabspræst i Rusland, hvilket dog ikke blev til noget. Hans første hustru var den af Johs. Ewald besungne Anna Hedevig Jacobsen, Rungsted. Johannes Ewalds smukke digt: »Da solen var overtrukket ved skyer« er stilet til hende:

Tal til stormen, saa tier den,
dømp dens røst, min Hedevig.

Hun døde allerede 1788. W var gift 3 gange, hans 3. hustru var af slægten Langmach og skildres som »godmodig og snakkesalig, ville gerne more og more«. Hjemmet var meget gæstfrit og munter. Hun var gavmild, og saa sled hun meget i haven, som hun forskønnede og forsynede med mange sjældne blomster. Wøldike var en af sin tids mest fremtrædende prædikanter, udgav flere bind prædikener, som nok har Bastholm til mønster, men indholdsmæssigt viser, at han var supranaturalist. Han var tillige en dygtig landmand; han gjorde flere forsøg med indførte sædekorn og græsfrø. Ved sin død tilhørte han en svunden tid. (DBL XXVI). Præste amts hist aarb 1913.

15. 15. april 1837—26. juni 54 (sp Nr Aaby-I 31. juli 12): Provst David Seidelin Birch, * 19. sept 1780 Haagerup pgd, Brahestrolleborg. Forældre: Provst i Assens-K dr theol Carl Christian Laurentius B, † 08, og Eleonore Hedevig Seidelin af Gamtofte. Stud priv 97, c juli 02 (1), huslærer hos grev Reventlow, Christianssæde, vicepastor Vesterborg-B hos biskop Boisen og lærer Vesterborg seminarium 20. sept 05, provst Baag, Vends herr 29. april 29, r af Dbg 29, Dbm 36, † 26. juni 54. ~ 18. juni 06 Nicoline Charlotte Quistgaard, * 16. dec 84 Kbhvn, † 1. dec 51. Forældre: Institutbestyrer Nicolai Q og Sophie Charlotte Gütlich — Døtre ~ Bagger, Brahestrolleborg-K, Lund, Udby-Ø, og Scharling, Asmindrup-G.

Kongevalgt medlem af stænderforsamlingerne i Roskilde 1835—36 og 1840. — Udgiver af »Naturen, mennesket og borgeren« 1821—65, 15. oplag.

Provst Birch var ligesom Wøldike en af egenens betydelige præster. Medens han var i Vesterborg fik han besøg af Grundtvig. De diskuterede ivrigt bibelforklaring og skriftudlægning, men var næppe videre enige. Senere skrev Grundtvig til B og spurgte ham, om hvilke hensyn, der efter B's erfaring, blev taget til almuens sprog i undervisningen paa Vesterborg seminarium.

Provst B var meget interesseret i skolens arbejde og stod i livlig korrespondance med skolefolk rundt omkring om den indbyrdes skoleundervisning. Han huskedes længe for sin grundige konfirmandundervisning. Paa hans forslag oprettede byens fattigvæsen 1840 en industrianstalt, der opretholdtes i flere aar.

Som stænderdeputeret arbejdede B for højere skolelærerløn, som han oplyste hidtil kun havde været gennemsnitligt 82 rdl ærligt, senere var han medlem af komiteen angaaende det af Lindberg gennem T. Algreen-Ussing indbragte forslag om præstefrihed og sognebaandsløsning 1838, hvor han efter Mynsters sigende ikke vidste, hvad han ville, da

han var stillet mellem Mynster og Tillisch paa den ene side og Treschow og Ussing paa den anden side. Betydning havde han ogsaa som forfatter af den klare, korrekte, men noget tørre læsebog for almueskolen om naturen, mennesket og borgeren (se foran). Den brugtes i næsten alle skoler, indtil den afløstes af P. Hjorts »Børneven«. — Som præst besad B store evner som prædikant og katekisor, ligesom han var en dygtig provst. Han var 1834 indstillet som nr. 3 til at blive biskop over Fyns stift. (DBL III, 108). Han var en venlig og mild mand, forekommende og tjenstfærdig mod høje og lave, omtales af alle med højagtelse. (W I, 567).

E I, 134, N 65, S I, 153, Danevirke 1854, nr 167, Hans Jensen: De dsk stænderforsamlings historie I, 1931, s 417, 439, 449 f, Joakim Larsen. Bidrag til den dsk folkeskoles historie 1818, 1898, 1899, s 81 f, 143 f, Blade af J. P. Mynsters liv og tid, 1875, s 370, 376, G. L. Wad: Fra Fyns fortid I, 1916, s 185, 295, Breve til og fra Grundtvig I, 1928, s 76 f.

Mynster omtaler kirken 1838: »Udvortes har den med sine to taarne og sin kuppel et antikt udseende, det indvortes er derimod ganske moderne og mere pynteligt end smukt.« Præstegaarden »meget smuk og anselig, haven herskabelig.« Om provst B's prædiken hedder det 1838: »Ret god og smuk, foredraget vel bundet til papiret, men dog temmelig levende og kraftigt. Stor og opmærksom forsamling, ungdommen viste god kundskab og eftertanke. Derimod savnedes de ansatte familiers børn.« 1846: »Ret godt, men temmelig tørt, katekisationen god, men ikke levende. Talrig forsamling. Kirken har modtaget mange og bekostelige forbedringer.«

Hjælpepræst hos provst Birch

1844—54: L. G. Ovesen, se Lyngø-U.

16. 19. sept 1854—10. marts 71 (sp Vor Frelzers k, Kbhvn 2. maj 44): **Carl Holger Visby**, * 30. marts 01 Helsingør. Forældre: Lærer i Aagerup, Ramløse sogn, Hans Jensen V og Ane Magdalene Hahn. Stud Frborg 18, c juli 23 (I), univ guldmedalje 25 (Holstens erobring og omvendelse til krd), ledede sammen med c th C. Pram Gad et undervisningsinstitut i Kbhvn, præst ved domhuskapellet og fængslet paa Blaataarn 15. marts 26, tillige præst ved tugt- rasp- og forbedringshuset og fængslet i Citadellet 29, rkp Vor Frelzers k, Kbhvn 11. aug 30 (vedblev som fængselspræst til 42), r af Dbg 40, Dbm 54, r af svensk Nordstjerneorden 60, † 10. marts 71. ~¹ 21. okt 26 Laura Christiane Fallesen, * 9. sept 05 Kbhvn, † 30. jan 28. Forældre: Sp Trinitatis k, Kbhvn, Lorents Nicolai F, † 24, og Sara Hammer af Helsingø-V. ~² 1. maj 29 Nanna Hilaria Margaritha Smith, * 17. april 10 Helsingø, † 1. april 92. Forældre: Sp i Bringstrup-S Eiler Hagerup S, † 38, af Ringsted-B og Anne Margrethe Hammer af Helsingø-V. — Broder: Strøby-V.

Medstifter af Flakkebjerg institut og BM der, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 48, (Kbhvn 6. kreds), undervisningsdir i Det kgl Blindeinstitut og medlem af kommissionen om dettes reorganisation, stifter og fmd af Bepisningsforeningen paa Christianshavn, fmd Foreningen til billige arbejderboligers opførelse, medstifter og fmd for Maadeholdsföreningen i Kbhvn, medlem af direktionen for Understøttelsesselsk for skolelærerstanden, forligelseskommissær for Stevns, borgerrepræsentant i Store Hedinge, folketingskand Store Hedinge 64, medlem af en række velgørende selskabers styrelse.

Udg bl a 30: Alterbogen med bemærkninger, 30—31: For praktisk kristendom, prædikener, I—II, 38—41: For huslig andagt I—IV, 38: Dagbog over mine besøg hos fangen P. C. F. W. Worm, 42: Bønnebog til brug i arrester og straffeanstalter, 43: Psalmebog

for samme, 36 og 76 udgav V taler i Frimurerlogen »Mureriske taler«, I—II, 66: »Homiletisk tankemagasin«, samt talrige mindre skrifter, taler osv.

V viste stor nidkærhed i sin gerning som fængselspræst og har indlagt sig betydelige fortjenester ved sin forstaaende stilling over for fanger. Han havde en særlig evne til at paavirke selv forhærdede forbrydere, men kunne lade sig skuffe af mere sammensatte naturer, saaledes vistnok af rovmorderen P. Worm, hvis forbryderforfængelighed han næppe har kunnet gennemskue. Hans bønnebog og salmebog for fanger blev meget benyttede, ligesom han var virksom ved oprettelsen af Flakkebjerghjemmet.

Hans meget virksomme natur førte ham ind i en række filantropiske, pædagogiske og sociale virksomheder, han deltog ogsaa i politik og øvede en betydelig virksomhed som frimurer.

Hans teologiske forfattervirksomhed førte ham lejlighedsvis ind i stridigheder eller i forgrunden i tidens kirkeliv. Hans skrifter afspejler en gradvis udvikling fra rationalisme over en rationel supranaturalisme til et strengere positivt standpunkt. Typiske er hans store prædikensamlinger, som han udgav i tidsskriftform og hans meget benyttede homiletiske tankemagasin. 1825 stod V i spidsen for de 88 tæolcer, scm cverbragte *H. N. Clausen* en hyldestadresse i anledning af kampen med Grundtvig. Hans udgave af alterbogen 1830 indeholder en kritik af liturgien, der medførte et skarpt gensvar fra *Mynster*. 1831 udtalte han sig i en paaskeprædiken paa en mindre klar maade om den evige fordømmelse, som han syntes at nægte i den gamle kirkelige betydning. I den anledning kastede *J. C. Lindberg* sig voldsomt over ham i et heftigt stridsskrift: »Falsk lære i Vor Frelzers kirke paa Christianshavn«. Sagen blev efter Kancelliets ordre indbragt for hof- og stadsretten, der forlangte et teologisk responsum, og da Københavns teologiske fakultet ikke ville udtale sig, indhentede V et for ham gunstigt votum fra Kiels universitet, hvad der førte til, at V fuldstændigt frikendtes (1834 ved Højesteret) og Lindbergs udtalelser mortificeredes. Under sagen var det lykkedes Lindberg at tilvejebringe ikke mindre end 11 stridsskrifter i sagen. Trods frikendelsen havde V's udtalelse dog vakt misbilligelse hos mange, bl a hos *Mynster*. — V var et hurtigt og lyst hovede, en meget perfektibel natur, i besiddelse af mangeartede evner og kundskaber, som han med utrættelig flid søgte at gøre frugtbringende. Scm prædikant hørte han i en periode til Københavns mest ansete og blev endog scm saadan rost af Søren Kierkegaard. Den lethed, hvormed han bevægede sig paa forskellige omraader, afbalanceredes ikke af en tilsvarende grundighed i opfattelsen, og hans udstrakte og fortjenstfulde virksomhed bærer et mærkeligt præg af rastløshed og spredthed. En blivende betydning tilkommer ham alene i fængselsvæsenets historie. (Bj. Kornerup). Han var begavet med den oplysningsaand, der i det 18. aarhundrede kun ville nytte og forbedring, og havde tillige en ikke ringe del af denne tidsalders typiske overfladiskhed. Han var med i talrige bestyrelser,

skrev baade om potteplanters dyrkning, om naturvidenskab og fængselsvæsen. Søren Kierkegaard skrev om ham: »V er ingen kjender, han siger saadan løst og fast, men just det er det velgørende ved ham som den præst man stadig skal høre.« (S. K's papirer X 1. afd 1924) se iøvrigt dette værk, I, 168.

Edg. Collin: Fremragende danske frimurere II, 1875, s 145—66, Khst saml 4 r IV, 723—41, S. Kierkegaards papirer VI, 1914, 249—53, Knud Fabricius: Regensen gn 100 aar, 1923—25, s 147 f, L. N. Helveg: Den dsk khst efter ref, 2. udg, 1883, s 466 f, 553 f, L. Koch: Den dsk kirkes hist i 19. aarh II, 1883, s 94 f, 101 f, Johs. Kok: Biskop Brammers ungdomsliv, 1884, s 71 f, 187 f, H. N. Clausen. Optegnelser om mit levned, 1877, s 166—69, H. Schwänenflügel: J. P. Mynster, II, 1901, s 34 f, G. L. Wad: Fra Fyns fortid, II, 1916, s 266, 301, 319, Familien Visby, s 4, DBL XXVI, s 155, S III, 644, E III, 580, KLfN IV, 880.

Hjælpepræst hos pastor Visby

1870—71: C. F. Madsen, se hjpr Næstved.

17. 16. juni 1871—19. febr 98 (stiftsprovst, provst og sp Budolfi k, Aalborg 7. sept 59): Stiftsprovst **Hans Egede Glahn**, * 8. sept 14 Olstrup. Forældre: Rkp Garnisons k, Kbhvn. Poul Egede G, † 46, af Nr Vedby-NA og Bodil Marie Elisabeth Blicher af Gunslev. Stud von Westens inst 33, premierløjtnant i Kongens livkorps 41, c juli 41 (I), lærer ved fl skoler i Kbhvn, sp Sommersted 3. okt 52, r af Dbg 65, Dbm 88, K II af Dbg 96, † 19. febr 98. ~ 23. okt 45 Adelheid Conradine Augusta Radecke, * 27. juli 17 Nykøbing F, † 27. dec 03. Forældre: Gæstgiver, ejer af »Elysium« Carl Christopher R og Jeanette Caroline Mainberg. — Sønner: Tjæreby og Kongsted. Brødre: Aastrup, Falster, Sorø. Søstre ~ biskop P. C. Kierkegaard, Aalborg og Winther, Slotsbjergby-S. Fætre: Budtz, FINDERUP og Blicher, Brorstrup-R, Moders søster ~ N. F. S. Grundtvig. Faders morfader: Biskop Poul Egede. Fætters søn: Frederiksberg k.

Stiftede sygeplejef og asyl i Store Hedinge.

Oversat: Claus Harms: Pastoraleologi 47, og 48: Marheinecke: Udsigt over den kristne kirkes historie, udg 69: Tolv prædikener, 70: Nogle prædikener, 71: Afskedsprædiken i Aalborg, 72: Om Grundtvigs betydning i vor kirke, 2. opl, 79: Prædikener til alle aarets søn- og helligdage, i 3 dele, 96: Nogle prædikener over de nye tekster.

Da G blev begravet, nævnedes hans søn, pastor Poul Glahn, som noget af det karakteristiske for den afdødes personlighed, at han forlangte af sig selv og omgangskreds enighed i det væsentlige, frihed i det uvæsentlige og kærlighed i alt. (Stevns Avis 25. febr 98). »Paa samme tid prægede myndighed og medfødt værdighed hele hans høje og ranke skikkelse; disse egenskaber gjorde ham det let at styre. Skønt han var en udpræget konservativ natur, forstod han at omgaaes de unge med frisind og forstaaelse; selv i sin høje alderdom bevarede han evnen til at være ung med de unge. Grundtvig, hvis første hustru var søster til hans moder, betegnede engang ham som fantasien og de to ældre brødre Henrik som forstanden og Nicolai som følelsen. Han var en god fortæller, som kunne gøre en begivenhed, en situation fornøjelig. Hjemmet, navnlig præstegaarden i Store Hedinge, samlede en stor kreds af slægt og venner, særlig unge. Sjælen i kredsen var ved siden af den statelige stiftsprovst hans lille, temperaments-

fulde hustru, hvis væsen bar præg af hendes sydlandske afstamning.« (Fam Glahn's slægtbog, s 56 f).

Jenny Blicher-Clausen skrev til stiftsprovst G's guldbryllup 23. okt 1895 en sang, hvori det hed (Melodi: Husker du i høst). Husker I de dage, da først I hinanden fandt, frydefulde dage som frydefuldt forsvandt? Huske I de dage, da hjemmet var lystigt nok, da i stramme tøjler blev kørt en drengeflok? Fine gamle frue, som smykker din husbonds hjem, lille mcr for alle, men mest for dine fem. Han har baaret solskin i mangen en fredlyst stund, aarets milde solskin til hjertets sædebund.

Professor Mariboe gav G en meget smuk anbefaling som skolemand. Den, han som lærer øvede stærkest indflydelse paa, var Ernst Trier, hvad Trier gav udtryk for i et brev til G's sølvbryllup 1870.

»Mens han var lærer i Kbhvn, havde han ogsaa undervist Hs kgl Højhed kronprinsen, som oftere besøgte ham i Store Hedinge«. (Nationaltid 19. febr 98).

Sommersted præstegaard var gammel og skrøbelig, med masser af mus, og der var en herlig udsigt fra haven. Han fik bygget en ny præstegaard 1858. Overgangen fra det rige liv i Kbhvn (1848 stemningen) til den stille præstegaard var ikke let. Men der blev nok at gøre. B drev selv den store præstegaardsavlning. Han drev biavl, underviste sine børn. Han arbejdede for at genindføre dansk kirkeskik (navn og steder var fortysskede). Den Adlerske agende og de tyske præster havde jaget folk fra kirke. Han ville føre dem tilbage til de gamle kirkestier. Peder Skau skrev i sine minder at G var i S lige paa sin plads. Hans prædikener var korte, men i høj grad indholdsrige. Han var manden til at dyrke fordom om til frugtbarhed.« Og 1907 omtalte gdjr *Skrumsager*, Københoved, G's virksomhed: den var ikke glemt.

Biskop P. C. Kierkegaard, Aalborg, som var meget interesseret i, hvem der skulle være hans medarbejder som stiftsprovst i Aalborg, indstillede C. J. Brandt og H. E. Glahn til embedet 1859. Glahn fik embedet og kom til at staa i en rig og meget paaskønnet gerning i Aalborg. En stor menighed samledes i hans kirke. Biskop Kierkegaard kaldte hans korte prædikener gode indledninger til prædikener. De var omhyggeligt udarbejdede. I et brev til sønnen, Poul G (Tjæreby), skrev han: »At prædike uden at have skrevet, turde jeg ikke tilraade dig. Alt ville da afhænge for meget af øjeblikkets uberegnelige stemning. Vore første prædikanter havde i fortid og nutid ogsaa omhyggeligt nedskrevet«. Torsdag var prædikenforberedelsesdag, og da ville han ikke forstyrres. G holdt regelmæssig bibellæsning i Hasseris hverdags søndag og gudstjeneste paa fattiggaarden. Han havde gode aar i Aalborg, men da han blev ældre ønskede han roligere forhold.

Fr. Nielsen skriver i Biogr Lex, at hans prædikener »udmærkede sig paa een gang ved korthed og indholdsfyld«. Ved Budolfi kirke plantede han et valnøddetræ, som han førte med sig fra Sommersted. Det blev dog senere flyttet.

Den store smukke præstegaard i Store Hedinge blev rammen om et rigt præstegaardsliv, mange gæster kom der, mange søgte G. Haven var han meget optaget af. Og gerne deltog han i de unges lag. Pastor *Harald Boisen* i Højerup besøgte ham flere gange om ugen og blev som en søn i præstegaarden. Med iver deltog G i et sjællandsk præstekonvent (Jernbanekonventet) eller P. A. Fengers konvent, hvor provst A. C. L. *Heiberg*, Helsingør, A. V. *Holm*, Gladsaxe, provst *Schepelehn*, København, *Tolstrup*, Roskilde og *Peter Rørdam*, Lyngby, var de førende. *Peter Rørdam* var til sin død G's nære ven. 1896 maatte G underkaste sig en alvorlig og smertefuld operation. Juledag 1897 talte han sidste gang i sin kirke og sluttede med ordene om »Døden, den store forbandelse, der er opslugt til sejr« og om Herren, der blev født af en kvinde og endte med at sige: »I min Faders hus er der mange boliger — — — Dagen før guldbrylluppet tog *Harald Boisen* G og hustru til alters. Mange var mødt i kirken. Glahn sagde bevæget tak og sluttede med at lyse Herrens velsignelse. Efter G's død skrev biskop *Skat Rørdam* til fru Glahn: »Den danske kirke har i ham tabt en god og trofast søn, en mand, som gerne ville baade holde fred og stifte fred, ligesom han selv havde fundet fred med Gud ved Jesus Kristus. Og han stod jo som en af de allersidste, der var tilbage fra den skønne tid, da livet rørte sig saa ungdomsfriskt i den danske menighed. Derfor vil hans ranke og værdige skikkelse blive savnet.« (P. E. Glahn i minder fra Gl gr hjem IV, 1924, s 33—65.

»Han havde i længere tid lidt af lungebetændelse, hvortil stødte aarebetændelse, som efterhaanden svækkede hans kræfter i høj grad. Den gamle afholdte sognepræst havde sin bevidsthed til det sidste, talte med sin familie, men sank pludselig sammen og var død. Hans milde og varme hjertelag skaffede ham hans menigheds hengivenhed, den han bevarede endog i de sidste aar, hvor legemlig svaghed tvang ham til at overlade saa meget af sin gerning til kapellanen. Rent og fri for sekterisk indblanding udviklede han kort og hjerteligt evangeliets enkeltheder for sin menighed, og hvor han kaldtes til et dødsleje, var det et rørende syn at se den gamle præst, cm end med besvær, knæle ved den døendes leje, omfatte de kolde hænder med inderlig kærlighed og bede om Vorherres naade for os alle og for dem, der syntes først at skulle drages til det hinsides. Ham selv forundtes det at faa sit stadige ønske opfyldt at dø og jordfæstes iblandt sin kære menighed.« (Stevns Avis 20. febr 98, se ogsaa Berl Tid 19. febr 98).

Litt iøv: Dsk kirkeblad 27. febr 98, Breve til og fra Ingemann, 1879, s 403 f, 516—18, HF I, 537, J. KJ. Carlsen: Chr. Richardt, 1925, s 135 f.

18. 18. april 1899—6. jan 1922 (sp Sct Stefans k, Kbhvn 7. dec 74): Stiftsprovst, dr theol *Peter Rudolf Volf*, * 25. aug 38 Naur. Forældre: Sp i Naur-S Hans Jacob Frederik Christian —, afsk 46, † 81, og Christiane Henriette Colding af Gisleve-E; plejesøn af sin morbroder, provst H. E. Colding, Vor Frue k, Odense. Stud Odense 57, lærer og medbestyrer pigeasylskolen Kbhvn 58—67, manud, studierejse

til England 59, accessit 61 for en afhandling i østerlandsk filologi (reglerne for de relative ords og sætningers anvendelse i arabiske og hebraiske sprog), c 63² (hi) og 64² (I), manud, hjør Ballerup-M 16. aug 67, kkp Farum-V 12. okt 70, lic theol 75. (Om integriteten af profeten Zacharias bog), r af Dbg 85, dr theol Rostock 89 (Die 70 Wochen Daniels), Dbm 98, 2. stiftsprovst o Sjællands stift 18. april 99, KII af Dbg 17, afsk 6. jan 22, † 20. april 26. ~ 11. nov 65 Cathrine Groot Colding, * 1. okt 35 Svendborg, † 13. febr 05. Forældre: Distriktslæge, dr med, jstrd Jens Christian C (medlem af den grundlovgivende rigsforsamling) af Gisleve-E og Cathrine Groot. — Sønner: Israelsmissionær Stefan V, og Visby-H og rkp Sct Mikkel's k, Slagelse, sp Hejninge. Fætter: Hedensted SD.

I best f Kbhvns Indre Mission 1865—67 og 1875—99, dennes fmd 1886—99, censor ved teologisk embedseksamen 1887—99, medl af Salmebogskomiteen 1885—92, af Komiteen t Helligkors kirkes opførelse, fmd f Marthaforeningen, best med Israelsmissionen m m.

Oversat 62: Guthrie: Hovedstaden, dens sorger og dens synder.

Udg bl a: 1866: Breve til en veninde, 1868: Vaagn op, du som sover, 1870: Tillæg til salmebogen, 1870: Indre Mission, dens historie og grundtanker, 1878: Populære fortolkninger til profeterne Zacharias, 1879—81: Esajas, 1887—89: 2. opl, 1902: Hoseas og Joel, 1911: Amos, 1881: Theodoros contra kirken og det Ny Test, 1885: Vielse eller borgerlig ægteforening, skilsmisse og fraskiltes vielse, 1887: I Wichern og den Indre Mission, 1891: Bibelske skildringer for folket, (sm m C. Bredsdorff), 1891: Profeten Zacharias fortolkning f studerende, 1899: Afskedspræd i Sct Stefans kirke, 1901: Folkekirken, dens begreb, opgave og forfatning, 1902: Tør kirken ønske borgerlig ægteforening, 1904: J. A. Bengel, et livsbillede, 1906: Stamtafler f slægterne Colding og Wolff, 1917: Luthers katekismus, aut, samt flere pjecer, talrige afhandlinger og bladartikler, 1926: En gammel præsts erindringer.

Stiftsprovst, dr P. R. Vols store arbejde som sp. Sct Stefans kirke og som fmd for Kbhvns IM er nærmere omtalt I 141—43, 278 f, jvf 621, jvf ogsaa Farum-V I, 457.

Stiftsprovst V's moder døde 1844, og hans fader maatte tage sin afsked, da han gik fallit efter bl a i en dyrtid at have købt korn til sognefolkene, og som den barnlige og upraktiske natur han var, kom til at staa ene med hele sagen. V kom saa i huset hos sin onkel, den velhavende provst Colding, Odense, der døde 1857. V omgikkes her de førende kredse i Odense, og paa lange fodture blev han kendt med fynsk præstegaardsliv, men da han første gang stod paa Kbhvns banegaard, følte han: »Her skal du blive«. Han kom straks ind i en kreds af dygtige studenter (*Skat Rørdam*, *Otto Kalkar*, *Gabriel Heiberg* m fl), men især var han ven med F. C. *Krarup* og assyriologen, prof *Vald. Schmidt*. Med iver kastede han sig over studiet, og Gl Test blev hans hovedfag. Han fik kun hi til embedseksamen 1863, men tog eksamen om 1864. Begivenhederne 1863—64 optog ham stærkt. I paasken 1864 var han paa Ærø og deltog her første gang i en gudelig forsamling, hvor sangen og fællesfølelsen greb ham. Her saa han »IM's Tidende«, og saa skrev han til *Vilhelm Beck*, om man ikke burde virke for dette blads udbredelse i Kbhvn. Beck svarede, at V skulle tale med Frimodt derom, og bistaetaet af sin ven, c theol C. O. *Holbek* gik V først til sin faderlige ven, pastor N. G. *Blædel*, og da der just

var en del ledige dygtige sønderjyske præster i Kbhvn, samledes en kreds, hvor Frimodt var med, hos Blædel, hvor IM's sag blev drøftet, og Kbhvns IM blev stiftet 1865 som en filial af landmissionen. Her var V ivrigt med fra begyndelsen (se her I), indtil han blev kapellan i Ballerup, og senere i Farum, hvor han begyndte et nidkært missionsarbejde. Frimodt kaldte ham til Sct Stefans kirke, hvis sogn blev udskilt fra Sct Johannes sogn, og her fik V sin manddomsgerning, stadig i nøje forbindelse med Kbhvns IM, hvis fmd han var 1887—99.

Videnskab og intensivt praktisk kirkeligt arbejde gik haand i haand fra hans unge aar. Samtidig med at han skrev prisafhandling, aabnedes hans øjne for nødvendigheden af et kraftigt missionerende arbejde i den delvis afkristnede hovedstad. 1859 var han i England, og 1862 oversatte han Guthries bog. Den præst, som betød mest for ham i disse aar, var Blædel, og da V blev præst, virkede han utrættelig flittigt. Han var stadig paa færde i de fattige hjem, fik stiftet velgørende selskaber, sognemission, Marthaforening, asyl, fik bygget menighedshus, og fik 1890 sit store sogn delt. Men samtidig skrev han licentiat- og doktorafhandling, var censor ved teologisk embedseksamen og udgav en række videnskabelige værker om GT's profeter, og stod som en af de førende GT-tolkere uden for fakultetet. Han var medstifter af Israelsmissionen, i hvis tjeneste hans søn, Stefan V, døde, han ledede bymissionen, IM's boghandel, var i 21 aar medlem af IM's bestyrelse i Kbhvn og i mange aar fmd for Magdalenehjemmet. I salmebogskommissionen var han medlem, og i kommissionen om de kirkelige forhold i Kbhvn 1890 deltog han med megen interesse. I alt dette gjorde han Vilhelm Becks ord til sine: »Vær uforsagt i troen paa ham, som bedst kan bruge de smaa, han som nok vil, at vi skal nøjes med det smaa, men ikke vil, at vi skal affekttere med det smaa, som om det var noget stort, thi der føres megen af den slags affektterte tale i vore dage. Det bedste er ikke for godt, og det største er dog ikke for stort, thi det er kun smaat.« (Volfs erindr., s 155).

Biskop Skat Rørdam ønskede Sjællands stift delt i et Kbhvns stift og et Næstved stift. Da dette ikke kunne gennemføres, oprettedes 1899 embedet som 2. stiftsprovst for Sjællands stift med pligt til at visitere i Holbæk, Sorø og Præstø amter. Dette embede fik V.

Da V kom til Store Hedinge, valgte han til fmd for egnens præstekonvent, hvad der glædede ham, men endnu mere glædede det ham at være stiftsprovst. Det var ham en ublandet glæde at rejse rundt paa visitatser og være til nytte for præster og lærere. Selvom han kun var biskoppens stedfortræder, blev han vel modtaget. Efter biskop *Ostenfelds* udnævnelse 1911 fik det 2. stiftsprovsti mindre betydning. — Meget interesseret var V ogsaa i arbejdet med at udarbejde kollektur til 2. tekstrække; hans forslag billigedes af Roskilde konvent, men kom ikke videre. Menighedsraadenes ret til at indstille præster ansaa han for »en uløselig opgave«. V arbejdede flittigt i den haarde jord, kirkegangen var

ikke særligt god, og han skriver selv kun ganske kort om sin gerning her. God støtte havde han i sin hustru. Fra sin barndom led hun af hovedpine, og af overanstrengelse som lærerinde i en ung alder, og dette sammen med hjertesvækkelse gjorde hende tidligt svag. Hun var livlig, begavet med en rig fantasi, noget af en kunstnersjæl, maalede blomster. Det bærende var hendes gudstro, og hun var nøje hjemme i alle IM's og YM's forhold. Overfladiskhed, selvbehagelighed og tom snak skyede hun. »En af de stille i landet med et ydmygt Maria-sind«.

Provst H. M. Fenger skriver om V: »Han elskede sin præstegerning, han kunne tale fortrinligt, men var ofte noget lang og monoton. Hans hjerte omfattede alt kirkens og IM's arbejde, meget flittigt og trofast ved udvalgs-møder. Han blev glad for sin gerning i Store Hedinge med den dejlige præstegaard og kirke. Han var en lærd mand, med et barnligt og fromt sind, en praktiker, der ikke altid var lige praktisk, en grubler, med drag af humor og vemod, en ærlig kristen, der elskede sin Frelser og sin gerning.« (H. M. Fenger i Dsk kirkeliv 1926, s 145—50).

Litt: P. R. Volf: En gammel præsts livserindringer, 1926, Kirkelig forening for IM i Kbhvn 1865—1915, 1915, Paul Holt: Nød dem, 1942, Vilh. Becks erindringer, s 116, 135, Slægten V, 3. udg, s 36, Univ progr 1876 og 1888, DnA 1927, s 63, R. Wolf: Slægten W fra Slesvig, 1930, DBL XXVI, 231 f, Kbhvn IM aarsberetn 1927, nekrologer i dagspressen.

Hjælpepræst hos stiftsprovst, dr P. R. Volf

1904—09: C. E. Andersen, se Gyrtstinge-F.
1909—14: C. C. M. Noring, se stiftsprovst, Viborg.
1919—22: T. C. Lassesen, se Lille Hedinge-H.

19. 29. juli 1922—12. aug 33 (sp Vor Frelser's k, Esbjerg 29. juni 19): **Jens Peter Jensen Nørgaard**, * 21. marts 67 Vrejlev. Forældre: Lærer Ole Chr. Jensen og Mette Kathrine Pedersen (Nørgaard). Stud priv 89, navneforandring 95, c 97¹ (h₂), lærer Birkerød latinskole, hjbr Bornholms valgmn 3. sept 03, lærer Neksø seminarium 99—07, sp Lundforlund-G 7. jan 07, rkp Vor Frelser's k, Esbjerg 28. nov 14, afsk 12. aug 33, † 13. sept 38. ~ 6. okt 99 Caroline Amalie Kornbeck, * 23. april 68 Vennelev, † 29. april 51. Forældre: Lærer Ludvig Sofus K og Mathilde Alfonsine Rønne af Høve-F.

Med pastor Nørgaard rykkede en helt ny præstetype ind i Store Hedinge. Han var en folkelig, højskolepræget mand, absolut ikke videnskabsmand som flere af forgængerne. Navnlige i Lundforlund havde han en bredt anlagt folkeligt-oplysende virksomhed i gang, og han gjorde meget for ungdommen. Blandt de unge var han uhyre populær. I Esbjerg tog han virksomt del i det grundtvigske arbejde og fik udrettet en del. Men det tog paa kræfterne, og han søgte til Store Hedinge. Retningspræget blev efterhaanden mindre stærkt men han fulgte sin ungdoms linjer og søgte at vinde ind med sin milde og menneskelige forkyndelse. Det er uvist, om han naaede at føle sig rigtig hjemme her, hvor forholdene var saa forskellige fra de steder, han kom fra. Han var afholdt og respekteret. Indre Mission arbejdede helt for sig selv i de aar han var her. De sidste aar var han svag og maatte søge sin afsked. Højskolebl 1938, s 612.

20. 11. dec 1933—3. april 41 (frimenighedspræst Lemvig 25): **Adolf Drewsen Christensen**, * 6. dec 89 Sundbyøster. Forældre: Lærer Christian Theodor C og Hanne Marie Ernestine Drewsen. Stud Lang og Hjort 11, c 17¹ (I), rkp Hjørring 12. febr 17, valgmgpræst Lemvig 8. okt 20, afsk 3. april 41. ~¹ 28. febr 17 Alma Hansen, * 22. maj 89 Faarevejle. Faderen: Tømrermester Anders H. Ægteskabet opløst. ~² 43 Nora Agger, * 04 Hygum ved Lemvig. Faderen: Gdjr.

Red Dansk folkeliv 31, udg 37: Forbryderen og oprøreren fra Gallilæa, 46: Kaj Munk, 48: Ridderen i munkekutte, religiøse problemer hos Kaj Munk, 49: Gejstligt bondefangeri, postulium til ridderen i munkekutte, talrige artikler og afhandlinger.

21. 6. aug 1941 (sp Odden 13. okt 33): **Fritz Henneke**, * 5. febr 06 Flakkebjerg. Forældre: Gdjr Lars Peter Andersen og Johanne Elisabeth Larsen. Stud Haslev 26, navneforandring, c 32² (h), lærer Holsteinsminde samt paa »Solhjem«, Haslev 32. ~ 4. nov 38 Käti Hulda Lemming, * 26. marts 08 Kbhvn. Forældre: Kunsthandler Otto Emanuel L og Hulda Johanne Christensen.

Ordineret kateket

(Oprettet 1818, nedlagt 1872)

7. 28. nov 1049—7. sept 56: **J. E. Gjellebøl**, se Præstø-S.

8. 14. dec 1856—13. maj 63: **J. Dahl**, se Sejerslev-E.J.
9. 21. sept 1863—24. jan 72: **F. V. W. Topsøe**, se Alsted-F.

Kaldskapellan

(Oprettet 2. sept 1872, nedlagt 30. aug 1904)

I stedet oprettedes et embede som rkp, der forødes med sp Højerup.

1. 2. sept 1872—16. okt 76: **E. Chr. Richardt**, fl t Ørsted, Fyn, se Vemmetofte.

2. 10. febr 1877—4. okt 78 (hjpr Brahestrolleborg-K 11. nov 72): **F. V. Bagger**, fl t Skjoldborg-K, se Klim-T-V.

3. 13. dec 1878—10. juni 82: **A. Gorm Hansen**, fl t Taanum-H, se Vemmetofte.

4. 16. aug 1882—10. juli 91: **O. C. Kynde**, fl t Fensmark-R, se der.

5. 17. sept 1891—6. maj 97 (hjpr Verninge 14. jan 87): **H. N. Clausen**, fl t Søllerød, se der.

6. 25. juni 1897—5. sept 1903: **W. S. Lichtenberg**, fl t Hasle, se Valløby-T.

Indre Missions andenpræster i Store Hedinge

(ansat i forbindelse med Dansk kirkefond, se foran)

1. 7. febr 1924—23. febr 27 (sp Grene 5. sept 20): **M. C. Frøkjær-Jensen**, fl t Niløse, se Tikøb.

2. 26. aug 1927—10. dec 30 (sp Mejrup 3. sept 21): **L. G. Bøss**, fl t Hedensted-SD, se sp Sct Johannes k, Aarhus.

3. 10. april 1931—16. dec 35 (hjpr Sct Peders k, Randers 14. aug 29): **S. Jul Nielsen**, fl t Vorbasse, se Vamdrup.

4. 1. febr 1936—1. okt 1941: **P. Lauridsen**, fh sp Sct Peders k, Randers, se der.

Litt: Johs. Wolf: Præsterækken i SH, Khst saml 5. r IV, 896, Præste amts hist aarb 1913 og 1918, stiftsprovst, dr P. R. Volfs erindringer, 1926.

SP HØJERUP RKP STORE HEDINGE

Højerup var først anneks til Lille Hedinge, 1678—1809 anneks til sognekapellaniets i Store Hedinge, som nedlagdes 1809, derefter anneks til sp Store Hedinge 1809—55; 1855 blev Højerup selvstændigt sognekald, 30. aug 1904 oprettedes embedet som sp Højerup—rkp Store Hedinge.

Højerup sogn, 419 ha, er ganske lille, ret fladt og frugtbart. Stevns klint langs kysten er meget søgt af turister. I Højeruplund yderst paa klinten ved den gamle kirke oprettede ejeren af Gjorslev 1910 en mindelund i lighed med Skibelund krat for at vække fædrelandsfølelsen og sansen for historie. Den indviedes 19. sept 11, her er talerstol og mindesmærker bl a for Peder Syv, sønderjyden P. Hjort-Lorensen, Chr. Richardt, Højeruppræsten H. J. Boisen, genforeningssten m.m.

I sognet byen H.

Der skæres kridtsten ved klinten.

Det kirkelige liv. Mynster omtalte 1838, at beboerne i H »sukkede efter at faa deres egen præst«, læreren i H, Engell, var en dygtig lærer og fader til 4 flinke skolelærere. Det var smaat med det kirkelige liv. Mynster skriver 1846, at kirken er saa »tarvelig holdt, at det grænser til det uanstændige« (M II, 40), men kirkegaarden var smuk.

Et lille pust fra vækkelseslivet i Sydsjælland oplevede sognet, da lægprædikanten *Jakob Fisker* fra Bisserup i 1840'erne sammen med en ven kom vandrende hertil og holdt gudelig forsamling i en gaard, hvor konen var søster til sognefogeden. Sognefogeden arresterede dem i henhold til konventikelplakaten, og de maatte overnatte hos sognefogeden. Et par karle blev sat til at følge dem, og lærer Engell erklærede, at der ikke her paa egen var brug for omløbende prædikanter. Alligevel spurgte han Jakob Fisker om forklaring paa forskellige bibelord, og Jakob Fisker svarede: »Er De lærer her og ved ikke det?« Forøvrigt talte han og sognefogeden saa godt sammen, at sognefogeden helst ville undlade at køre ham ind til forhør hos herredsfogeden i Store Hedinge. Det var i forhøret her, at Jakob Fisker sagde de ord, der minder om D. G. Monrads ord angaaende den urimelige konventikelplakat (citeret her II, s 12): »Hr herredsfoged; det maa være nogle underlige love, vi har her i Danmark, thi medens jeg i mine uomvendte dage kunne faa lov til at svire og spille mine penge bort i kroerne uden at der var tale om arrestation eller straf, saa skal jeg nu straffes, da Vorherre har omvendt mig fra vildfarelsens vej og benaadet mig med gaver, saa jeg kan forkynde Guds ord, og stillet mig saa heldigt, at jeg i timelig henseende altid har et par skillinger med paa rejsen, som jeg oven i købet kan give til de fattige. (Se iøvrigt om vækkelsen s 638).

Den velstaaende gdjr *Ole Petersen*, Lille Hedinge, gik i borgen for dem saa de slap for fængsel, men maatte betale en bøde, hvorefter de tog med Ole Petersen hjem til Lille Hedinge, hvor de holdt gudelig forsamling dagen efter.

En anden mand, som var med i den første vækkelse og som blev et levende bindeled

mellem den og bevægelsen, da pastor Leth var i Lille Hedinge, var *Chr. Rasmussen*, der var væver, og senere bager i Højerup. Han var pastor Leths nære ven, og Leth omtaler ham i forbindelse med en beskrivelse af vækkelsen, der ogsaa bredte sig til Højerup. *Chr. Rasmussen* (og lægprædikanten *Lars Kristiansen*, *Huggekrogen*) drog rundt til forsamlinger paa egnen og førte jævnlige ordet. Ofte gik han de fire mil til Herfølge for at høre *Willems*, senere gik han til *Brandt* i Rønnebæk. Om denne lysvagne almuesmand gjaldt ordene: »Lutter øjne, lutter øre, lutter liv med efterklang, alt han ville se og høre, alt i barmen eftersang«. Han var med i bevægelsen i 1870—80'erne, og ved en julefest omkring 1875 fortalte han ungdomsminder og sammenlignede vækkelsen i 1840'erne med en juletid, vækkelsen nu med en paasketid, men derimellem laa en fastetid, en stille tid, hvor forsamlingerne næsten ophørte og kirkegangen blev ringere. Ordet lød ikke saa højrestet, men i det stille var livet dog bevaret for en del *Stevnsboere*, i hjem hvor salmesang og trosbekendelse blev holdt fast. Fra disse hjem udgik et kuld af prægtige mennesker, der bar det nye liv i 1880'erne og som førte til dannelsen af *Stevns frimenighed*. (*H. Begtrup*: *Dsk mghliv i gr kredse II*, 149 f.).

Det var en glæde, da sognet 1855 fik egen præst. Men embedet var lille, og præsterne skiftede ret hyppigt. Pastor *Ovesen* var en alvorlig og nidkær mand, der tog sig af *IM's* kolportører og holdt møder i hjemmene. *Gad* var en ret betydelig præst, pastor *Boisen* var en Kristus-forkynder med dyb alvor og ægte kirkelig kultur. Forfatteren *Jørgen Falk Rønne* var fmd for *Store Hedinge ungdomsforening* og for egnens sønderjyske forening. Pastor *Tage Møller* var grundtvigsk og gjorde et stort folkeligt arbejde. Kirkegangen har været ret god, men der har ikke været stærk kirkeligt liv; der har været en del forbindelse med *Stevns frimenighed*, hvortil flere af præsterne har følt sig knyttet. Ogsaa provst *Alsbo* var grundtvigsk præget. Indtil c 1920 kunne man tale om et gammeldags kirkeligt præge, senere er sognet mere præget af materialisme og ligegyldighed i kirkelig henseende.

1910: Forholdene i H og i St H er saa forskellige, at de ikke lader sig bedømme under eet. — Ikke meget liv i Højerup sogn.

1922: Kkg 12—15 pct, stor DdU under præstens ledelse, KS med velbesøgte møder og foredrag og gudstjenester, 1935: Kkg særdeles god, intet særligt, 3 fam til frimgh, jævne forhold, 1943: Kkg 6 pct, intet særligt, 1950: Kkg 6 pct, jævnt almindelige forhold, 3 fam t frimgh.

Højerup gamle kirke yderst paa klinten er en af landets mest søgte turistattraktioner. Sagnet siger, at den hver juleaften flytter sig et hanefæng ind i landet for ikke at styrte ned, men havet aad sig ind i klinten under kirken, og 16. marts 1928 fandt der et skred sted, saa koret styrtdede i havet, medens skib og taarn blev staaende uskadte. Koret var antageligt kirkens ældste del og synes at have staaet her som et lille selvstændigt romansk kapel af kridtsten. I gotisk tid byggedes skibet, koret var hvælvet, og i korets østgavl aabnedes 3 spidsbuede vinduer. I en latinsk indskrift i koret hed det: »Da *Valdemar IV* regerede, og da han med stor hæder havde ødelagt holstenernes meget stærke hær og fanget *grev Nicolaus* i Fyn, blev denne kirke paa

Stevns yderste rand af *Henrik Gertsen*, biskop i Roskilde, indviet til *Sct Clemens* og *Johs. Døberen*. — Et sagn beretter, at en skipper, der var i havnsund, lovede at rejse en kirke her, hvis han blev reddet (maaske byggede han det første kapel). Senere opførtes det kamgavlede taarn og vaabenhuset mod syd. Sakristi mod nord. Skibet har nu fladt gibset loft. Altertavlen var fra 1599 med maleri af *Aug. Thomsen* (Mk 9, 7), prædikestol fra 1605, nyere font. Da der skete flere foruroligende skred, var kirken lukket 1905—06, og da der jan. 1910 skete skred lige ved kirken, blev den lukket 9. febr 1910 for ikke mere at blive aabnet til gudstjeneste. Staten foretog nu store arbejder for at sikre mod yderligere skred, og efter en strid om ejendomsforholdene overtog selskabet »H mindelund« kirken, som nu er fredet mindesmærke.

Flere af de sagn, som knytter sig til kirken, har *J. L. Heiberg* benyttet i »Elverhøj».

Dam kirker, Præstø amt, s 357—68, Hist aarb f Præstø amt 1932. Talrige bladartikler m m.

Højerup gamle kirke hjælper andre kirker. I perioden 1. okt 1951—30. sept 1952 er der indkommet 4.123 kr i entreindtægt ved Højerup gamle kirke — kirken paa *Stevns klint*. I parkeringsafgift er der indkommet 3.940 kr, saaledes at indtægterne ialt har andraget over 8.000 kr. Selskabet Højeruplund og Højerup gamle kirke har fordelt disse penge til en række kirker og institutioner. Bl a har DKU og forskelligt sønderjysk arbejde faaet ikke uvæsentlige beløb tillige med *Skrødstrup kirke* og *Højerup sognekirke*.

Højerup ny kirke indviedes 28. febr 1913, arkitekt *Helge B. Møller*, byggesum 25.000 kr, opført af kridtsten, bestaar af skib, mindre sideskib mod nord, daabs- og præsteværelse, alt under eet tag, smallere kor med halvrund apsis, udvendig muret med skiftevis flint og kridt (efterligning af lagene i klinten), taarn med lav kuplet tag ved sydvestsiden, her er indgang. Bejset træloft lagt over den aabne tagstol, koret hvælvet og dekoreret af *Johs. Malling*. Muret kridtstensprædikestol, døbefont af kalksten. Paa endestykkerne af de rødmaalede kirkestole er udskaaret den gamle kirkes historie. 150 sd.

Altergæster: 1891: 367, 1922: 134, 1934: 165, 1942: 100, 1949: 100.

Folketal: 1850: 329, 1901: 363, 1921: 328, 1950: 284.

Menighedsraad: U p.

Kommunevalg: 1943: Soc 19 (1), fællesl 56 (3), u p 32 (1), 1950: Fredsvalg (fmd kons).

Sognepræst

(Indt 1857: a) 24 rug, 51 byg b) 6 byg, 3 havre, d) 60—70 rdl, e) 18 td ld. (Ialt netto: 885 rdl).
(3. kl. Pgd opført 1855).

1. 9. nov 1855—4. okt 67 (kkp *Store Hedinge-Højerup* 12. dec 44): **L. G. Ovesen**, fl t *Lyngø-U*, se der.

2. 24. dec 1867—21. febr 79 (ord kat *Viborg* 11. juli 55): **H. J. Hørring**, fl t *Lille Hedinge-H*, se der.

3. 28. april 1879—12. april 90 (sp *Vejerslev-B* 18. juni 73): **H. S. Gad**, fl t *Nr Broby*, se der.

4. 27. juni 1890—10. dec 1904 (kkp *Herfølge-Sædder* 8. juli 85): **Harald Immanuel Boisen**,

* 3. april 57 *Kbhvn*. Faderen: Hjelpepræst hos *N. F. S. Grundtvig*, † 62, se *Vartov*. Stud *Haderslev læreres skole* 75, c 83¹ (h), lærer *Kbhvn* (*Zahles skole*, *Brgds sk*), † 10. dec 04.

~¹ 27. jan 86 *Christel Emilie Augusta Vilhelmine Bock*, * 30. maj 57 *Kbhvn*, † 28. nov 01.

Forældre: *Etrd*, professor, rejselivlæge og hofmedicus hos *Fr. VII*, fabrikeyer *Johan Chr. August B* og *Petrine Vilh. Petersen*. ~² 22. juli 03 *Ingeborg Bardenfleth*, * 12. jan 71 *Kbhvn*, † 10. juli 50. Forældre: *Kommandør*, lodsinspektør, fideikommisbesidder *Gottfried Vilh. Chr. Ingolf B* og *Oline Sandholt*. — Fårbrødre:

Sakskøbing, *Stege*, *Ribe dk*, *Gentofte*. 2. hustrus søster ~ *Rørdam*, *Skaarup*.

Fmd Sønderjysk forening for *Stevns*, kredsmd i

foreningen til oprettelse af landbrugskolonier for vidfarnede børn, sekretær Roskilde konvent. Afslørede 1896 dronning Caroline Amalies mindesmærke i Rosenborg have.

Pastor B var dattersøn af Grundtvig. Han døde efter en blindtarmsoperation. Ved hans kiste i Vartov udtalte pastor H. Glahn bl a: »Hvor havde han dog en vidunderlig evne til at vinde mennesker, saa, hvor han kom, følte man sig sympatisk draget til ham. Det berøede ikke blot paa hans udvortes, hans fine, noble ydre, hvor meget det saa end kan spille ind, det bundede dybere, bundede i hans varme, kærlige hjerte, som havde saa let ved at komme til orde baade i glæde og i sorg«. Ved mindefesten for ham i Højerup kirke sagde pastor Winding bl a: »Hvor kunne han glæde sig over at føre sine gæster ud i haven og pege ud over havet til Møens klint, eller over at føre dem ned til klinten her og søens bred, aldrig kunne han blive træt af at færdes her. — Og hvor kunne han glæde sig over vore store og kønne digterværker. Han havde en egen evne til at finde de gode bøger — og saa til at dele dem med andre. — Og hvor havde vort kære lille fædreland en trofast søn i ham; tænk paa Sønderjylland og hans hjertelag for dette vort hjertes og vore smerters barn. — Eller tænk paa hans kærlighed til sømændene i de fjerne havne eller til de smaa forældreløse børn. — Og lad os ikke glemme hjemmet, det hjem, som vi vel nok tør sige om, at der fik intet lavt og urent lov til at trænge sig ind — hvem forstod her som han paa en gang at forene hyggen og festligheden!« Ved samme lejlighed udtalte pastor Bischoff: »Boisen var ikke, hvad man i almindelighed forstaaer ved en overlegen begavelse, en klar og skarp tænkner. Men der var i hvert fald ét, han havde et klart og fast og aldrig svigtende syn for, og det var det inderste og dyreste i evangeliet: *Jesus selv, den korsfæstede Jesus Kristus selv, frelsen af naade ved Jesu Kristi blod.* Her saa Boisen skarpt og klart — det skarpe laa jo ellers slet ikke for Boisen — men her saa han skarpt og klart, og han lod sig ikke selv ved den mest bestikkende fremstilling i skrift eller i tale rokke fra denne faste grundvold«. (Se taler v sp H. I. Boisens jordeførd).

5. 3. marts 1905—18. jan 10 (sp Vaalse 4. aug 00): **Jørgen Falk Rønne**, fl t sp Krist k, Kbhvn, se der.

6. 24. juni 1910—10. maj 22 (rpk Hjørring 1. jan 04): **Tagge Møller**, fl t Bramminge, se der.

7. 31. juli 1922—19. sept 41 (sp Vrove-R 23. april 18): Provst **Niels Peter Alsbo**, * 8. juli 80 Als, Østjylland. Faderen: Husmand Peder Pedersen og Kathrine Marie Christensen. Landmand, stud Lang og Hjort 04, navneforandring, c 11² (h²), lærer Kbhvn, provst Fakse-Bjeverskov Stevns herr 25. jan 29, r af Dbg 41, afsk 19. sept 41, † 26. febr 43. ~ 22. sept 11 Katharina Dorothea Sørensen, * 8. aug 84 Kbhvn, † c 39. Forældre: Økonom Rasmus Christian S og Maria Katharina Gocs.

Rejsepræst KS 98, BM Stevns højskoleforening, BM Præstø amts hist smf, medlem af Amtsskole-direktionen Præstø amt 35—41.

Provst **N. P. Alsbo** kom til at udføre sin egentlige manddomsgerning paa Stevns og den blev paaskønnet. Paa sin vej op gennem

samfundets klasser havde han erhvervet sig megen menneskekundskab. Værdifulde praktiske egenskaber havde han taget med sig som arv fra landsbyen. Fremdeles udvidede han sin horisont ved stadige udenlandsrejser.

Administrativt havde han praktisk dygtighed. Han var meget interesseret i at knytte forbindelse mellem stevnsboere og skaaninger over Øresund, og i Historisk Samfund for Præstø amt var han et interesseret bestyrelsesmedlem. (Præstø amts hist aarb 1944).

Provst Alsbo var fra Jylland, bondesøn, og havde som barn oplevet ensomheden og forladtheden langt borte fra mennesker, naar han vogtede bondens kvæg eller faar. Sin haarde barndom og sit tunge jyske væsen kom provst Alsbo aldrig bort fra. Livet var ham ikke en let eller en smal sag. Det var ham ikke let at udføre sin præstegerning. Han omtalte altid med foragt dem, der havde let ved at tale, i hvis tale selvoplevelsen og den alvorlige beskæftigelse med emnet manglede. At han havde svært ved at prædike, hørte man tydeligt, naar han stod paa prædikestolen; men man mærkede ogsaa, at der var indhold, noget han ville og skulle sige. Han øvede sjælesorg paa prædikestolen. Han talte privat mange gange om det, han ville have gjort, men ikke fik gjort, alt det, der i forbindelse med hustruens dødsfald, og tiltagende hjertesygdom gjorde hans sidste aar tunge og besværlige.

Han var i sit kristendomssyn stærkt paavirket af Morten Larsen. Her havde han sit faste stæde. Selv i den ydre form han gav gudstjenesten, (han gjorde den saa formløs som muligt), sporede man eftervirkninger fra Morten Larsen. Under salmesangen gik han stadigt tur rundt omkring det fritstaaende alter.

Han var ikke afsluttet, men aaben for nye synspunkter, i stand til at tale med mennesker, der var langt yngre end ham selv. Under besættelsen levede han stærkt med i beghederne, afgjort dansk. C. M. Nielsen.

Hjælpepræst hos provst Alsbo

1940—41: C. M. Nielsen, se kkp Rødovre.

8. 12. dec 1941 (sp Als, Østjylland 25. maj 31): **Curt Otto Preisz**, * 8. febr 05 Frberg. Forældre: Patentkonsulent, ingeniør Johannes P af Vestermariæ og Julie Hedvig Dorothea Bruun. Stud Efterslægten 23, c 28¹ (1), ord kat Helligaands k, Kbhvn 29. okt 28. ~ 30. juni 31 Lilly Hoffmann, * 27. nov 02 Holte. Forældre: Arkitekt Jens Peter H og Anna Kirstine H.

Ludvig Mortensen: Den sjæll opvækkelse, s 10 f, Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra menighedslivet, s 63 f, Holger Begtrup: Grundtvigsk menighedsliv II, s 149, Meddelelser fra provst Alsbo.

MAGLEBY, STEVNS

Holtug var anneks til 26. sept 1910.

Magleby sogn, 2399 ha, langs Køge bugt, er ret bakket, smukke skove langs kysten, vid udsigt fra Klippinge bjerge, mod øst smaasøerne Møllersø og Dybsø. Frugtbar og smukt. Byerne: M, med fh fra 1886, Klippinge med fh fra 1886, hotel og jernbanest, hg Søholm.

Det kirkelige liv frembyder ingen begivenheder af særlig interesse. Mynster var paa visitats her 1838 og 1846, fandt præstegaarden gammel, men velholdt, kirken var mispnydet af et stort pulpitor og i simpel stand. Man maa nærmest karakterisere den del af befolkningen, som har kirkelig interesse som gammel dags kristne, i mange aar uden retningspræg, i de senere slægtled med nogen grundtvigsk paavirkning. IM har saa godt som ikke haft indgang i sognet, og der er en del, som er tilsyneladende ganske ukirkelige. Præsteembedet har været et af de største i Danmark, men er ved klassedelingen blevet et almindeligt 3. klasses embede. I aarene 1683—1948 er ingen sp forflyttet herfra.

I Klippinge har der været holdt enkelte store folkemøder f eks 21. juni 1852, da der var c 4500 mennesker samlede, blandt talerne var Balthasar Christensen og J. A. Hansen.

Pastor Laur. Chr. Huulegaard (sp her 1836—48) var præstesøn fra Jørlunde. Han mistede alt under Københavns bombardement 1807. Han var en begavet mand, stille og tilbageholdende. I sin fritid var han meget optaget af husflidsarbejde. »Han blev begravet i fuldt ornat og med sine nye støvler paa fødderne«. — Pastor Møller Holst var en nidkær præst. Kirkegangen var dog ikke stor, men præstegaarden var i hans tid tilflugtssted for mange fattige mennesker. Meget nidkært tog M. H og hans hustru sig af familierne til de soldater, som deltog i krigen. Pastor M H døde ganske pludseligt af et hjerteslag natten efter et stærkt bevæget møde, hvor han energisk havde bekæmpet mormonerne, som i de dage huserede paa egnen. Pastor Galskiøf var mest kendt som litterat. Han var en af de faa, som holdt fest 1864 for de hjemvendende soldater. Pastor Ørsted var studerekammerets mand, meget filosofisk anlagt. Om præsterne *Königsfeldt* (der var her i 30 aar) og *Dannemand-Jensen*, se ndf. Pastor *Bredsdorff* blev nær knyttet til sognet, han var en meget søgt foredragsholder, i besættelsesaarene var han aktiv og sad i fængsel, da befrielsen kom.

1922 oplyses: Ret stor kkg, kristelig ungdomsforening, intet særligt, 1931: Kkg 6 pct, de fleste gr præget, en del u p, ungdomsf (80), 1939: Kkg 6 pct, væsentlig gammeldags krd, ungdomsm i pgd, nogle gr, mange arbejdere, 1947: Kkg 3 pct, solid gammeldags krd, gr præget, megen ligegyldighed, ungdomsf (350), hotelsal, 1950: Kkg 2 pct, ikke megen kirkelig interesse, elskværdig befolkning, ungdomsf, 1 fh.

Magleby kirke, lidt uden for byen, er romansk, af kridtsten, i gotisk tid er koret revet ned og skibet forlænget mod øst, sakristi mod nord, vaabenhus mod syd og mod nord. Taarnet er nyrejst 1592, efter at det gamle taarn var styrtet ned. Taarnet har højt firsidet spir, det brændte ved lynnedslag 11. juni 1854 og genopførtes. Gravkapel (nu sakristi) mod øst i renæssancestil. Anselig, rigt udskaaren altertavle fra 1606 (korsfæstelsen, nadveren), højrenæssanceprædikestol fra 1614, ny font. Smukke herskabsstole, krucifix fra c 1400. Anselig ligsten i koret. Flere epitafier og mindetavler, flere begravelser. 200 sd. Kirken er 1950 omfattende restaureret, malet indvendig, orglet ombygget, der indlagdes elektrisk varme, kirken genaabnedes ved en høst- og festgudstjeneste 24. sept 1950.

Middelalderlig kirkelade ved kirkegaardsmuren. Danm kirker, Præstø amt, s 369—84, Khst saml 5 r IV, 564, Østsjælland aarb II, 1902. Mackeprang, s 405.

Altargæster: 1891: 660, 1922: 450, 1934: 350, 1942: 250, 1949: 250.

Folketal: 1850: 1082, 1901: 1171, 1921: 1416, 1950: 1241. Menighedsraad: 1922: 7 n gr, 1934: 7 kirk (gr), 1949: 7 polit.

Kommunevalg: 1943: Soc 196 (3), rad 94 (1), kons 108 (1), venstre 172 (2). 1950: Soc 218 (2), rad 166 (2), kons 82 (1), venstre 165 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 512 byg, 15 havre, b) rente af 1050 rdl, naturalier, 3—6 læs brænde, d) 450 rdl, e) 75 td ld. G1, rummelig pgd, 60 fag. — 1870: Regul 4600 kr, netto 9520 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1877.

16. 30. juni 1848—2. maj 62 (sp Errindlev-O 15. juni 32): Konsistorialraad **Christen Møller Holst**, * 25. april 98 Sorø. Forældre: Sp i Randers, professor Christen Mortensen Møller Holst, † 03, og Dorothea Ibsdatter. Stud Horsens 18, lærer smst, c jan 23 (1), adjunkt Nyborg 23, sp Bredstrup 13. juli 27, sp Majbølle 30. dec 29, konsistorialraad 28. juni 47, † 2. maj 62. ~ 24. sept 23 Elisa Maria Borch, * 16. april 00 Frijsenborg, † 15. sept 66. Forældre: Godsforvalter Erhard B og Martha Nielsdatter Gyliding. — Søn: Kippinge-B. Dt ~ Wøldike, Brahetrolleborg-K. Brødre: Nørbæk-S-L og Elmelunde. Søster ~ Wøldike, Taarnby.

Kstrd Møller Holst førte stort hus, han havde 16 børn, deraf 10 sønner, og den megen ungdom prægede præstegaardslivet. M. H var nærmest rationalist. Han var en ret lærd mand, der selv dimitterede flere af sine sønner til artium. Ud gav enkelte skrifter.

E S I, 832.

17. 25. aug 1862—23. jan 75 (sp Hillerød-NH og slotspræst Frederiksberg 6. sept 50): **Johannes Galskiøt**, * 8. maj 04 Hyllested. Forældre: Sp i Hyllested-V-H Thomas Martin Braem G, † 28, af Brahetrolleborg-K og Karen Hvistendahl af 2. rkp Vor Frue k, Kbhvn. Stud Roskilde 22, c juli 27 (1), rkp Skovlænge-G-Søllested 31. marts 30, ord kat Fredericia 19. sept 34, tillige lærer, sp Korsør-T 1. aug 41, r af Dbg 62, afsk 23. jan 75, † 21. dec 80. ~ 28. april 35 Amalie Elisabeth Antoinette de Kløcker, * 20. marts 13 Aalborg, † 1. april 75. Forældre: Kclrd, byfoged og auktionsdirektor Peter Marinus Kofced de K og Jhanne Severine Ranøe. — Broder: Holbæk-M. Søster ~ Hvistendahl, Volderslev-G. Fætter: Galskiøt, Stokkemarke.

Pastor G var som ung præget af sin fader, der teologisk repræsenterede en noget afbleget supranaturalisme med et moraliserende præg, en meget frugtbar forfatter, der især nærede interesse for landbrugsreformer og skolevæsen, og paa den reformivrige grev E. A. Holsteins gods fik han lejlighed til at arbejde for mange forbedringer. Johs. G var en

højt kultiveret præst. Han blev i sin senere præstetid Mynsters discipel og beundrer. Ingemann stod hans barndomshjem nær, og selv havde han megen forbindelse med Ingemann. Han var i slægt med Ingemanns hustru, kom meget i Sorø og fik af Ingemanns enke betroet at udgive Ingemanns levnedsbog 1862. G's omhyggelige forord viser ham som vel indlevet i æstetik og kunst, og som en fromhedstype, der paa flere maader mindede om Ingemann. En kofirmand omtaler ham som »en gnaven rad«, andre husker især hans interesse for offer og accidenser. — Mynster satte megen pris paa G og omtaler ham anerkendende. (M II, 113).

18. 30. aug 1875—29. nov 88 (sp Sønderby 12. sept 68): **Sophus Vilhelm Ørsted**, * 26. juli 18 Rudkøbing. Forældre: Kbmd, branddirektør Jacob Albert Ø og Petronella Cathrine Bang. Stud Brdgs sk K 38, c juli 44 (h), fik 47 univ guldmedalje for den teologiske prisopgave (Philos religionsfilosofi i dens forhold til Hebraismens og krds grundideer), ord kat Rudkøbing 8. april 54, sp Nr Løgum 24. sept 58, afsat af tyskerne 20. maj 67, afsk 29. nov 88, † 15. april 93. ~ 14. dec 55 Amalie Frederikke Unnur Jaccbæus, * 18. sept 32 Keblevig, Island, † 11. jan 85. Forældre: Kbmd Holger J og Charlotte Marie Holst. — Broder: Simmerbølle. Brodersøn: Værum-Ø. Faders brødre: Fysikeren H. C. Ø og statsminister Anders Sandøe Ø. Fætter: Store Brøndum-S-T (se kkp her).

19. 13. maj 1889—4. juni 1919 (sp Falslev-V 18. juni 80): **Albert Emil Theodor Königsfeldt**, * 14. febr 50 Frederiksborg. Forældre: Overlærer, docent i hebraisk, genealogisk og hist forf, c theol Johannes Peter Frederik K og Vilhelmine Christine Krogh. Stud Frborg 68, c 73¹ (l), lærer Maribcæs sk og Brdgs sk C, huslærer hos lensgreve Reventlow, ord kat og førstelærer Ærøskøbing 22. jan 77, † 4. juni 19. ~¹ 5. maj 77 Charlotte Frederikke Louise Hedemann, * 28. jan 54 Kbhvn, † 9. sept 90. Forældre: Kaptajnløjtnant Chr. Frederik H og Margrethe Vilh. Sophie Hedemann (dt af den kommanderende general i 1. slesv krig). ~² 21. febr 94 Frederikke Sofie Gabriele Brønnicke, * 21. febr 70 Roskilde, † 10. juli 19. Forældre: Kbmd Søren B og Marie Georgine Funder af Storrings-S-G. — Dattersøn: Zeuthen, Krogsbølle. 1. hustrus fætter: Hedemann, rkp Kolding. 2. hustrus fætter: Broberg, Enderslev-V. Kusine ~ Ulrich, Tølløse.

Pastor K var fmd for og stifter af M sygeplejeforening, M læseforening og sognebibliotek, fmd for værgeraadet og herredsfmd i Østifternes haveselskab. Han besørgede for Diakonisstiftelsen en ny oversættelse af Luthers store katekismus 1900, og han udgav en lille andagtsbog 1898: »Fra dag til dag«; den kcm i flere oplag og blev meget benyttet.

En søn af pastor K skriver:

Pastor K voksede op i Hillerød og blev — maaske noget paavirket af at være opvokset nær ved Frederiksborg (hvor Frederik den Syvende residerede) og af krigsaarene 1848—50, hvorom han selvfølgelig hørte en del i sin barndom — og var senere under indtrykket af 1864 — igennem hele sit liv stærkt nationalt indstillet og bevarede sin stærke kær-

lighed til kongehus og sit land usvækket til sin død. Hans fader, overlærer, cand theol I. P. F. Königsfeldt var kendt for sine genealogisk-historiske tabeller over de nordiske rigers kongeslægter. Som student boede K paa Regensen og sluttede her et varmt venskab med den senere dr theol, biskop Fredrik Nielsen, der i det hele taget kom til at betyde en hel del for K gn aarene. Som cand theol blev K huslærer paa »Brahetrolleborg« for den senere lensgreve Chr. E. Reventlow. Sin egentlige præstegering begyndte K i Ærøskøbing, efter han havde indgaaet ægteskab. K havde her nogle lykkelige aar saavel i kirke, som i skole. I 1880 blev K sognepræst i Falslev og Vindblæs ved Mariager fjord og fik i de aar han virkede dér en trofast og meget hengiven menighed. I 1889 forflyttedes K til Magleby-Holtug.

Königsfeldt var fra sin skoletid i Frederiksborg, hvor han mødte Jens Christian Hostrup — og senere hen ved møder med Otto Møller i Gylling stærkt paavirket, saavel litterært, som æstetisk af disse 2 mænd. Igennem aarene bevarede K sin ungdoms interesser og sit friske livssyn, hvorved han havde særlig let ved at komme i kontakt med ungdommen, der da ogsaa, efter hans død rejste ham en smuk mindesten i Magleby præstegaardshave med indskriften: »Ung i sind, glad i sin gerning«.

W. Königsfeldt, kammerherre.

20. 9. dec 1919—16. aug 40 (sp Vejerslev-A-T 16. juli 13): **Valdemar Holger Dannemand Jensen**, * 19. juli 77 Lidemark. Forældre: Lærer Peder Chr. J og Marie Sofie Petersen. Stud Sorø 96, c 02¹ (l), huslærer Røsnæsgaard, hjpr Valløby-T 18. juli 04, sp Ho-O 29. april 08, afsk 16. aug 40, † 25. dec 44. ~ 31. okt 05 Ida Eller, * 10. juli 73 Skive. Faderen: Sp i Bregninge-B, † 82, se der. — Hustrus brødre: Varde og Nr Vium-H.

Pastor D J var søn af den paa egne kendte og ansete lærer Jensen i Lidemark og vel kendt med sjællandsk befolkning. Han tilhørte nærmest KC, hans prædiken var fortrinnsvis udlægning af teksten. — Han var en flittig præst. Privat var han hyggelig, lun og venesæl, en fredselkende mand, som gerne ville »have tingene til at glide«, afholdt — »en rar mand« var den almindelige karakteristik. De sidste 3—4 aar var han svag. Han havde en god støtte i sin hustru.

Hjælpepræst hos pastor Dannemand Jensen

1938—39: K. J. L. Toft, se Herritslev (Vallensbæk).
1939—40: K. P. Mikkelsen, se hjpr Horsens statsfængsel (Bornholms valgmg).h).

21. 30. nov 1940—26. april 48: **H. L. Bredsdorff**, fl t frimenigheden Trængstrup, se der.
22. 10. aug 1948 (kkp Jægersborg 29. marts 43): **Poul Andersen Moefelt**, * 20. aug 10 Kbhvn. Forældre: Direktør Victor Andersen og Magdalene Beyer. Translatør i engelsk 32. Stud Statens kursus 33, c 41¹ (l), hjpr Jægersborg 24. marts 42. ~ 26. febr 42 Inger Jakobsen, * 11. april 13 Kbhvn. Forældre: Rentier Janus J og Anna Jørgensen.

Kaldskapellan i Magleby-Holtug

(Oprettet 1864, ubesat fra 1889, nedlagt 1910).

1. 2. april 1864—11. maj 72 (adj min Hjord-

kær 26. febr 58): **R. Møller**, fl t Olsker-A, se der.

2. 13. sept 1872—8. nov 78: **P. V. R. Wiimh**, fl t Faaborg-Aa, se Haarlev-H.

3. 10. jan 1879—15. aug 81: **K. T. Vest**, fl t Rold-V, se Jyllinge-G.

4. 26. okt 1881—22. okt 85: **K. T. Kayser**, fl t Skibet, se Kyndby-K

5. 20. okt 1886—16. sept 89: **A. S. Ørsted**, fl t Store Brøndum-S-T, se der.

Litt: Khst saml 5. r IV, 564, Carl Henriksen: Præsterækken i M-H i Hist aarb f Præstø amt 1921, s 551, P. L. Ellebjerg: Østsjæll Folkeblad 12. april 44.

HOLTUG

(Udskilt fra Magleby 26. sept 1910).

Holtug sogn, 2097 ha, langs Køge bugt, er højtliggende og frugtbar, ved stranden ligger Gjorslev bøgeskov, som er yndet udflugtssted. Sydøst for skoven begynder Stevns klint. Byerne: H med fh (den gl skole), Raaby, Bøgeskov udskibningssted, FDF's sommerlejr, hg Gjorslev.

Om det kirkelige liv, se foran under Magleby og nedenfor under præsterne her. Der har gennem aarene ikke været noget stærkt fremtrædende kirkeligt liv, ingen af de kirkelige retninger har præget sognet. Præsterne Begtrup og Vedde var grundtvigske. Der har stadig været en lille, trofast menighed, men den kirkelige interesse har været ringe. *Begtrup* samlede unge piger til møder, hans trofaste støtte var forstander paa børnehjemmet »Eli-ezer« i Raaby, Anders Jørgensen. Pastor *Vedde* samlede lidt flere i kirken, men biskop Fønnesbech-Wulff har dog ved visitatsen 1930 bemærket, at »trods den ret ringe deltagelse i gudstjenesten, var der mødt en del unge«, og *Vedde* har hertil føjet, at aarsagen til den ringe tilslutning var, at man opfattede »ungdommens overhøring som ikke passende til vor tid«. Pastor *Vedde* gjorde et godt arbejde, var interesseret i ungdomsskolen, med til at sætte husflidssagen i gang, 1931 samlede han over 2500 kr til kirkeorglets restauration ved en stor basar i Gjorslev bøgeskov. Han var meget flittig til husbesøg. I sin afskedsprædiken udtalte han blandt andet: 5 aar er ingen lang tid, men dog et spand af et menneskes manddomstid. For min natur maaske længe nok paa dette sted. Med frimodighed kom jeg hertil, beriget drager jeg herfra« (Øst-sj folkebl 5. nov 33). Den nuværende sognepræst har i en aarrække holdt sdsk, bibellæsninger, menighedsmøder, gamlemøder, alt i præstegaarden, men ikke med overvældende

tilslutning. Det er vanskeligt at samle folk, ogsaa paa andre omraader, befolkningen er velvillig, en del gammel kirkelighed hos bondestanden, 1945 indsamledes i sognet 2500 kr til en ny kirkeklokke i anledning af befrielsen.

1922 oplyses: Kkg ikke god, intet særligt, fh, 1930: Ikke megen tilslutning til kirkeligt arbejde, dog lidt vækst i kkg og ved ungdomsmøder, 27 rom katolikker, 1939: Kkg 3 pct, ikke megen kirk interesse, dog en lille mgh, sdsk og møder i pgd. Mange i smaa kaar, 1949: Kkg 2 pct, intet retningspræg, menighedsmøder i pgd, sdsk. Mange arbejdere.

Holtug kirke, smukt beliggende, vid udsigt, er romansk, af kridtsten, c 1400 er koret ombygget i skibets bredde, og kirken er overhvelvet. Anseligt taarn, vaabenhus og sakristi mod syd. Altertavle med maleri fra 1821 af J. L. Lund (Den korsfæstede) i nygotisk egetræsramme. Prædikestol og font er ny. Anselig ligsten, flere store mindesten. Restaureret 1922. 160 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 385—93, Khst saml 1905—07, s 810, Mackeprang, s 405.

Altergæster: 1872: 395, 1891: 274, 1902: 168, 1912: 121, 1922: 101, 1932: 131, 1942: 144, 1949: 75.

Folketal: 1850: 929, 1901: 1060, 1921: 1077, 1950: 919.

Menighedsraad: 1922: u p (gr), 1934: 2 soc, 4 u p, 1949: 5 u p, 1 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 114 (2), rad 70 (1), kons 196 (3), lokall 54 (1), 1950: Soc 121 (2), rad 51 (1), kons 145 (3), venstre 43 (0), lokall 65 (1).

Sognepræst

(1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd optørt 1911)

1. 25. jan 1911—10. febr 28 (sp Alsted-SD 7. jan 03): **Erik Worm Begtrup**, * 11. febr 64 Birkerød. Faderen: Sp i Birkerød, † 92, se der. Stud priv 82, huslærer, c 94¹ (hr), hjpr Jetsmark-H 12. nov 93, sp Rubjerg-Maarup 1. april 97, † 10. febr 28. ~ 25. nov 97 Marie Bertelsen, * 1. jan 70 Mandø, † 26. april 50. Faderen: Sp i Jetsmark-H, † 03, se der. — Broder: Højskoleforst Holger B. Søster ~ Lind, Hammer.

I liber daticus har pastor *Vedde* skrevet: *Begtrups* søster Elin B karakteriserede sin broder ud fra epigrammet: »Hans hjerte var varmt, hans ydmyghed ægte, hans sind var tungt, men hans vid var ungt«. Hans motto var: »Fra hjertet udgaar livet«. Han havde en smuk sangstemme, og han fyldte kirken med feststemning, selvom der maaske kun var faa i kirke. Hans ungdomsven, pastor *Nørgaard*, Store Hedinge, var ham en god støtte. Han stod i den grundtvigske lejr og var en meget beskeden og tilbageholdende natur, jævn og ligefrem. Pastor *Nørgaard* skrev om ham (Østsj folkebl 11. febr 28): Vi blev venner i studentertiden, tilhørte begge en kammeratkreds, hvis mest kendte navn blev *Thomas Bredsdorff*. *Begtrup* var den ældre, en meget intelligent og varmhjertet mand, men beskeden indtil overdrivelse. Derfor blev han heller ikke skattet saa højt, som han efter mit skøn fortjente. Han attraaede aldrig at komme i forgrunden, men han var god at udveksle tanker med i den stille stue. Smst skriver *William Sievertz* bl a: B var en ejendommelig mand, hans fineste karaktertræk var ydmyghed parret med sparsommelighed og utrolig nøjsomhed. Sin præstegerning udførte han i angst og bæven og kunne undertiden tvinges i knæ ved ansvaret. Mindst af alt var B modepræst.

Hans vidnesbyrd var velovervejet, gennemtænkt; det kunne undertiden knibe med formen, men de trofaste, som hørte ham, fandt gennem den ubehjælpssomme form ind til det ægte og lodige. I den første tid gik han meget paa husbesøg. I hjemmet var han sprudlende, munter, ja støjende, og samtidig dybt alvorlig, stille og klog og kærlig. Forstander A. Jørgensen omtaler hans angst for skinvæsen og det uægte, han var saa undselig i sin gerning, at han kunne blive bedømt som ubehjælpssom. Paa tomandshaand mærkede man ret hans livlige og dybt tænkende aand. Han var syg i de sidste aar, men døden kom alligevel brat. Ved hans begravelse talte bl a hans broder *Holger Begtrup*, som sagde: Det bedste ved Erik B var hans barnehjerte, og det lod Gud ham beholde til det sidste. Til den ene side glad som et barn, til den anden side en sygeligt udviklet eftertænkssomhed. Hvorfor blev han ikke den store forkynder? Han havde jo gaverne til at udtrykke sig; hans tale var ægte. Men de fleste sogneboere fik ikke meget ud af hans prædiken, det vil jeg ærligt indrømme og han ville selv have sagt det samme. Jeg kan ikke tro, at han har talt til ingen nytte, og jeg haaber, at nogle vil erkende, at hans ord har baaret frugt«. Flere undrede sig i H over disse, broderens, ord, adskillige af de ældre huskede B's prædiken med tak. Førstelærer *H. F. Jensen*, H, der var organist her, skrev: »B's forkyndelse var jævn, stilfærdig, nærmest ydmyg. Især understregede han tolderens bøn: »Gud vær mig arme synder naadig«. »Ak, jeg ved ej heller tal paa mine fejl og fald, de dunkle med de klare«. Udtrykket: »Jeg bjæffer helst i lænker« er maaske det mest karakteristiske for ham. Et elskeligt og yderst rettænkende menneske, glad for en passiar. Menigheden rejste en mindsten over ham med ordene: »Jeg være vil, o Jesus mild, hvor du mig helst vil have« (Østsj folkebl og Stevns avis 10. febr og 16. febr 28).

2. 13. aug 1928—23. okt 33 (sp Voldum-R 30. juni 24): **H. C. J. Vedde**, fl t Sønderup-N, se der.

3. 9. febr 1934 (kkp Humble 3. april 28): **Peder Laurids Ellebjerg**, * 22. juli 01 Millinge, Svanninge. Forældre: Gdm Niels Peder Hansen E og Ane Marie Nielsen (Haastrup). Stud Odense 21, c 27² (h). ~ 8. sept 29 Inger Kristensen Havbo, * Nautrup. Forældre: Gdjr Kristen Kristensen H og Johanne Josefsen Vestergaard.

Litt: Carl Henriksen: Præsterækken i Magleby-H, i Hist aarb for Præstø amt 1921, s 55, P. L. Ellebjerg: I Østsjæll folkebl 12. april 44, III tid 1894—95, s 680 (Carl Ewald om Gjorslev bøgskov).

STRØBY—VARPELEV

Strøby-Varpelev sogne, 1939 og 585 ha, er frugtbare, overvejende fladt terræn. S sogn danner en lang, spids landtunge mellem Tryggvælde aa og Køge bugt; langs den flade, stenede strand opgraves der flint, som pr tobane føres til udskibning fra S ladeplads. Store enge. Livligt badeliv ved Vallø strandhotel. Byerne: S med fh fra 1885 og mh fra 1914, Strøby-Egede. Varpelev sogn er lille og skovløst med smukke enge. Byen V med mh og fh.

Det kirkelige liv. Mynster skriver, at V sogn i spøg blev kaldt »Tyrkiet« af bønderne, en almuevittighed til modsætningen: »Hedningerne« i Store og Lille Hedinge. Skolevæsenet var endnu ikke 1846 endeligt organiseret. 1846 klagede sognefogeden og flere mænd til biskoppen over nogle konventikler, som holdtes hos en smed og en skrædder, men for det meste søgtes af fremmede. Biskoppen raadede til »for det første at lade det bero ved en advarsel«. — Disse konventikler holdtes af folk, der stod i forbindelse med pastor *Willemoes*, Herfølge, og vækkelsen der. Medens Varpelev sogn faktisk har været uberørt af vækkelser, har der gennem aarene været lidt trosliv i Strøby. Da IM's kolportører senere kom her til fandt de troende mennesker og lydørhed for deres forkyndelse. Med undtagelse af pastor *Holstein* har præsterne været kritisk indstillede over for IM, og kirkegangen har været temmelig ringe, især i V. Den gamle konsistorialraad *Næss* var rationalist og stod ganske fremmed for forsamlingsfolkene. Provst *Visby* var en hjertensgod mand af højkirkelig type, men samlede ikke mange. Om pastor *Brunnemann* stod der en vis nimbus af lærdom, han var modstander af IM, som i disse aar byggede mh her og øvede et missionsarbejde blandt børn, unge og ældre, men uden større tilslutning fra flertallet. Pastor *Eggert* havde meget god kirkegang i S og blev meget afholdt. Der opstod »en kirkelig bølge«, som optog manges sind. Salmesangen blev kraftig; gudstjenester og møder prægedes af en egen højtid og glæde i S. Ved pastor *Brunnemann*'s afgang indsendte beboerne i begge sogne en adresse med ønske om at faa *Eggert* til sognepræst, men baade biskop og minister ansaa ham for at være for ung. Pastor E, som da var i Skive, skrev senere: »Rørdam sagde, at hvis hans egen søn havde søgt embedet, ville han have »fraraadet hans udnævnelse«. »Det var forøvrigt godt nok, at jeg ikke fik embedet, thi saa var jeg formodentlig blevet der alle mine dage, og det havde næppe været heldigt for mig.« Det var i de tid, da anciennitet var afgørende for præsteflyttelse. Pastor *Holstein* fortsatte *Eggert*'s arbejde, men havde, trods ret god kirkegang i S, ret trange kaar; han ansaa arbejdsmarken for tung. Han stod IM nær. I pastor *Pedersens* tid var kirkebesøget ringe, især i de senere aar. De grundtvigske har gennem en aarrække ladet afholde særlige gudstjenester i V kirke. For det aandelige liv har lærer-parret *Erik Heding* og hustru *Marie*, f *Dolman* betydet meget gennem 50 aar, siden 1900. Han overtog lærerembedet efter sin fader i S; hun kom

fra Zahles skole hertil som lærerinde hos købmanden i S, en frisk, ung pige, stærkt kristeligt grebet; og de to byggede et hjem, som var ud over det sædvanlige. Hun rejste i Syd-europa og fyldte hjemmet med smukke, ejendommelige ting, han rejste paa Island, tegnede og samlede fortællestof. De to højt begavede personligheder blev førende paa mange maader. Hun sluttede sig med hele sit hjerte til IM, og de to arbejdede for »det usynlige og mærkelige, som hedder sjæle«. Hun var en stærk kvinde, som det ikke var let at bide skeer med. Hun ville udrette noget med sin kristendom. Købmanden var ogsaa kromand, men hun oprettede der en søndagsskole, hvor hun talte kristendom, saa børnene huskede det for livet. Tidligt begyndte hun at samle folk til missionsmøder, hvor hendes frodige sind ret foldede sig ud, og hun samlede de unge til møder, skønt de egentlig havde ulyst til at komme i missionshuset. Hun havde evner til at holde det i gang og til at holde sammen paa dem, der kom. Hun var ikke bange for modstand, og modstand mødte hun gennem alle aarene, men møderne gik sin gang, selv om der var unge, der skraalede udenfor eller søgte at forstyrre paa anden maade. Her lærte de unge om kristendom, og her hørte de unge om Bjørnson, Ibsen, Henrik Pontoppidan, ja om Drachmann, »helt almindelige var disse missionsmøder ikke«. Samtidigt skaffede fru H betydelige mænd hertil som talere ved møder og gudstjenester, i en aarække ordnede hun særlige gudstjenester ved IM's præster, især fra København. Ægteparrets kunstneriske interesser førte til, at hun startede og ledede et kunstforlag. Han forstod at fortælle, saa skolebørnene lyttede, og han forstod at tegne, han var »en beandret lærer uden nogen flot patentmetode«. De to var forskellige, hendes virkefelt var: skaren, menigheden, hans: den enkelte. Og skønt sorg og sygdom ramte dem haardt, stod de gennem en menneskealder som nogle af de bærende i sognets kultur. Forfatteren *Martin A. Hansen*, som er født i S 1909, har i Kr Dbl 4. aug 1951 (i anledning af deres guldbrillup) tegnet et billede af dette ægtepar, hvorfra flere træk er hentet i denne korte beskrivelse.

Pastor *H. C. Pedersen* skriver om rammen for præstens arbejde her:

»Jo, vist var der idyl over den gamle pgd i Strøby. Her tænkes ikke paa den lukkede firlængede gaard, der forsvandt omtrent ved den tid, pastor Holstein flyttede ind, men paa dens afløser, den nok saa aabne ejendom, i hvilken den egentlige embedsbolig stod bevaret i sin gamle skikkelse indtil ombygningen i 1939. Svungede man ind i gaarden gennem den kvartcirkelformede allé, havde man foran sig en lang og lav bindingsværksbygning, til dels beklædt med efeuranker. Kom man nærmere til, kunne et »oldtids-elskende øje glæde sig ved den meget gamle klinke som døraandtag. Mange præster har været med til at slide paa aarstallet 1718, eller hvad der nu stod paa den lille plade, som tommelfingeren skulle trykke ned paa. Bag denne bolig havde man saa, og har man fremdeles den to tønder land store have, der sammen med kirkegaardens mange træer danner lund og

læ for levende og døde. Al denne herlighed fører sin tilbagetrukne tilværelse. Landevejens eller, om man vil, bygadens trafik ser præsten, saa længe han opholder sig hjemme, ikke noget til. Derimod ser han gennem en aabning i havens beplantning ned over nogle af embedets agre, og gaar han i havens vestlige yderkant, har han udsyn over den romantiske Tryggevælde aa til brede enge paa den anden side«.

1922 oplyses: Lidt IM, 2 mh, KFUM og K, KS, 2 fh, 1926: Kun ret god kkg, indremissionær: C. Jensen, lidt IM og gr, flertallet u p eller ligegyldige, 1938: Ikke god kkg, overvejende u p, lidt IM i S, Stevns frimenighed benytter V kirke, 1950: Overvejende u p, nogle IM, en IM's kreds afholder særlige gudstjenester (ledet af fru Heding), Stevns frimgh benytter V kirke til regelmæssige gudstjenester. I KFUM og K's lejr »Bøgely« ved Strøby strand holdes møder, lejre for mænd og kvinder, ledet af egnens indremissionærer.

Strøby kirke er smuk og anselig, romansk, af kridtsten, tidligt overhvalvet, skibet er forlænget mod vest, taarn, vaabenhus mod syd, kapel og sakristi mod nord, hovedrestaureret 1920—21 paa bekostning af skibsreder M. H. Nielsen. Der fremdroges da kalkmalerier i koret fra 14. aarh, skibets hvelvinger dekoreredes af P. Søndergaard. Altertavle fra c 1600 med maleri af A. Dorph (Jairi datter), prædikestol fra c 1620, romansk font, 16-armet lysekroner fra 1748. Stolestader med udskaarne relieffer fra 1920. 200 sd.

Danm kirker, Præste omt, s 394—403. Mackeprang, s 405.

Varpelev kirke er romansk, af kridtsten, bevaret i sin fulde udstrækning, overhvalvet, koret er forlænget mod øst, taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Ny altertavle, Aug. Thomsen: Jesus og børnene. Ny prædikestol, romansk font paa muret fod, sengotiske figurer af Maria og Johannes, mærkelig ligsten. 80 sd.

Danm kirker, Præste amt, s 404—12. Mackeprang, s 405.

Altergæster: 1891: 774 og 345, 1922: 420 og 100, 1949 200 og 80.

Folketal: 1850: 927 og 297, 1901: 1110 og 276, 1921: 1690 og 317, 1950: 1803 og 285.

Menighedsraad: 1922: 4 IM, 3 gr, 5 u p, 1939: 4 IM, 1 soc, 7 u p (gr), 1949: 4 IM, 1 soc 8 gr (u p).

Kommunevalg: 1943: Strøby: Soc 230 (2), lokall 389 (5), 1950: Soc 310 (3), kons 125 (1), venstre 285 (3), lokall 55 (0). — Varpelev: 1943: Soc 33 (2), venstre 66 (4), u p 25 (1), 1950: Soc 31 (1), venstre 72 (4), u p 35 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 489 byg, 17 rug, 4 havre, b) 160 rd1, c) 250 rd1, d) 260 rd1, e) 64 td ld. Meget gl fir-længet pgd. — 1870: Regul 3240 kr, netto 7730 kr. — 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1939.

18. 30. okt 1835—17. maj 60 (sp Nykøbing-Systofte 15. juni 32): Konsistorialraad *Christian Neess*, * 2. marts 74 Rugaard. Forældre: Kbmd og ejer af Rugaard Henning Ulrik N og Cecilie Brandt. Stud Odense 94, c juli 04 (h), rkp Hjørring-SH-SO 20. aug 10, rkp Asminderød-G 5. sept 14, sp Slaglille-B 12. nov 17, konsistorialraad 28, afsk 17. maj 60, † 9. febr 61. ~¹ 3. maj 11 Anne Kirstine Tostrup, * 26. april 91 Kbhvn, † 12. Forældre: Grosse-rer, stadskapt Jacob T og Birgitte Smidt. ~² 8. marts 13 Anne Christine Wulff, * 18. aug 94 Hjørring, † c 75. Forældre: Sp i Hjørring Palle Valdemar W, † 16, og Sophie Agnete Bruun. — Broder: Varde.

Mynster beskriver pgd som særdeles god og velholdt, teglhængt; haven meget smuk. Kirken var i god stand, men havde »en smagløs altertavle«. N's prædiken 1838 beskrives som »ret godt, kun for vidtløftigt og en del gentagelser. Smuk og mægtig stemme, foredraget ikke smagfuldt, men frit, skønt en del af papiret, katekiserer ret godt, men noget plebejisk, en del ældre, talrig ungdom, her katekiseres flittigt«. 1846: Prædikenen »var en uendelig væv af rationalistiske moraliteter, uden kristelig fylde og sand hjertelighed. Foredraget kraftfuldt, men af papiret, ikke af hjertet. Katekisationen, som ellers øves flittigt, tynd. Ikke mange ældre, derimod en talrig ungdom, som svarede ret godt« (M II, 36).

Hjælpepræst hos ksstrd Neess

1851—59: J. J. F. Svendsen, se Vaagø.

19. 26. juli 1860—25. jan 87 (sp V Velling-S 24. febr 44): Provst **Vilhelm Henrik Hahn Visby**, * 29. sept 07 Aagerup, Ramløse. Forældre: Lærer Hans Jensen V og Ane Magdalene Hahn. Stud Frborg 25, c april 30 (l-l-egr), hjpr Tikøb-H-H 19. april 33, rkp smst 15. april 37, provst Middelsom-Sønderlyng herr 23. febr 56, r af Dbg 83, afsk 25. jan 87, † 22. marts 95. ~ 26. aug 35 Marie Cathrine Helene Meyer, * 26. juli 13 Kbhvn, † 4. dec 81. Forældre: Kontorchef i statsældskontoret, forfatter af Meyers fremmedordbog Ludvig (Beatus) M og Frederikke Louise Charlotte Platou af Ø Egesborg. — Broder: Store Hedinge. Sønesøn: Kolonien Filadelfia.

Udg 40: Quindelig dannelse, en gave for unge piger, efter Therese Huber: »Die Weihe der Jungfrau, 40: Fra pastoralseminariets alumner til stiftsprovst H. G. Clausen, i H. G. C's eftermæle.

Provst V's godgørenhed og tjenstvillighed var kendt i vide kredse. Han var en mand med mange interesser og en alsidig begavelse. Men især skattede man hans gode hjertelag, hans milde sind.

(Fam Visby, s 5. Stevns avis 2. april 95, Østsjæll folkeblad 24. marts 95, H. F II, 190).

20. 14. april 1887—15. nov 1903 (sp Borup-K 5. maj 81): **Christian Emil Brunnemann**, * 29. april 33 Kbhvn. Forældre: Kammerraad, premierløjtnant, toldforvalter i Nysted Theodor B og Mathilde Henriette Antonie Rosted. Stud priv 51, c 57² (I), musik- og religionslærer Kbhvn, fik 58 universitetets guldmedaille for en teologisk prisopgave, oppebar i 2 aar Smiths stipendium, manuduktør, notar ved teologisk embedseksamen 61—67, studierejser til Tyskland, Schweiz m m, deltog 66 i konkurrence om teologisk docentpost i etik, adjunkt Mtrp 67, sp Enderslev-V 28. juli 73, afsk 15. nov 03, † 31. marts 06. ~ 8. aug 65 Sophie Marie Frederikke Dahlerup, * 1. sept 40 Ø Ulslev, † 28. maj 13. Faderen: Sp i Ø Ulslev-G, † 88, se der.

Pastor B var, som han selv sagde, »stift højkirkelig«, en aristokratisk og fornem mand af Mynsters type. Han stod nok sine sogneboere noget fjernt; man sagde, at »han prædikede over hovedet paa sine tilhørere«. Han havde visse vanskeligheder her, og kirkegangen var meget beskednen. IM ønskede han ikke at have forbindelse med. Han var en højt begavet mand, og han havde nok regnet med en karriere som universitetslærer; skønt han var en ret kyndig teolog, skrev han faktisk intet, bortset fra en afhandling i »Præsteforeningens blad« om Genferkirken før og nu. Han yndede at optræde velvilligt belærende,

undertiden med et stænk af ironi. I de senere aar var blomster hans store interesse, han dyrkede nelliker som speciale. Han var meget musikalsk, hver dag spillede han et par timer paa sit flygel, og naar han havde indøvet et musikstykke, stod det klart i hans hukommelse, og han spillede det udenad senere (K. Eggert, jvf Østsjæll folkebl 3. april 06).

Hjælpepræst hos pastor Brunnemann

1901—02: K. H. P. Eggert, se Nybøl.

21. 10. jan 1904—10. aug 30 (sp Snostrup 29. juni 96): **Alf Einar Holstein**, * 5. marts 66 Frberg. Forældre: Overlæge ved Frberg hospital Johan Anton H og Sophie Lovise Frederikke Bodenhoff. Stud Schneebl sk 83, c 90¹ (I), dsk sømandspræst, London 17. sept 91, afsk 10. aug 30, † 11. juli 45. ~¹ 1. nov 93 Ada Louisa Dyke, * 7. sept 62 Bath, England, † 11. febr 30. Forældre: Kbmd John Skinner Daniel D og Mathilda Harriet Thring. ~² 27. aug 34 Johanne Larsen, * 17. marts 90 Lendum. Faderen: Kbmd L.

Pastor H var en mand af fin kultur, præget af sin præstetid i London, hvor han ogsaa fandt sin første hustru. Hjemmet var engelsk præget, og han forsøgte at indføre flere engelske kirkeskikke. Han var nærmest KC med venlighed over for IM, som han samarbejdede med. Men hans gerning her blev ikke lykkelig. I »Roskildebogen« 1950 skriver pastor H. C. Pedersen:

Rammen var idyllisk nok, men det blev ikke idylliske dage, de 27 aar pastor H tilbragte her. Tværtimod betegner dette tidrum et af de sværeste kapitler i hans livs historie, formodentlig det allersværeste. Han kom hertil med ildhu, hvilket kan blive skæbnsvangert blandt en befolkning, der let bringes i affekt, og han fik da ogsaa snart at mærke, at han her stod overfor opgaver, der var større end dem, han kunne løfte. Ved en bestemt lejlighed var han ængstelig for at vælge den optræden, der var ham den letteste; saa valgte han under bøn og bæven den sværeste og fik en stor del af befolkningen imod sig. Man kan sige, at han dengang og ved senere lejligheder greb fejl; men der er ingen tvivl om, at hans fejlgreb udsprang af de reelle hensigter baade for mennekerskyld og for Guds gernings skyld. Menneskefrygt led han ikke af. Betegnende for hans arbejdsdsigter er det navn, han gav en mandlig ungdomsforening, som han stiftede. Han kaldte den »Opad«. Den holdtes for øvrigt, saa vidt det kan ses, kun i gang et par aar eller tre. Modstanden i sognene fik han bl andet at føle paa den maade, at der hurtigt og vedholdende dannede sig en kirkekreds, der ved indkaldelse af fremmed præst lod sig betjene af denne i stedet for af sognepræsten. Nogle var der dog, som forstod ham, og som fandt, at han i sine prædikener gav dem sjælefred. Alligevel var det med tunge minder, han paa grund af alder og svagelighed tog sin afsked. I sin tid var han gaaet ind til præstegeringen, som han begyndte øvre i England, med forvisningen om, at Guds ord i følgeskab med Guds aand nok skulle gøre sin virkning, »selv om jeg ikke faar det at se; men nu ved afslutningen bedømte han aarene i Strøby under en ganske anden synsvinkel. Hvilke minder han bar med sig herfra, tilkendegives f eks derved, at han fra den dag, han forlod sit embede og bosatte sig i Køge, trods indbydelse aldrig gjorde besøg i sin gamle pgd, ja, kunne end ikke tænke sig at gøre det.

H blev 1891 udnævnt til dansk sømandspræst i London, hvilken gerning han havde faaet kendskab og kærlighed til paa en studierejse. Ordinationen var for ham en handling, han følte sig styrket ved i den første præstetid. »Jeg har følt magten af bønnerne og velsignelserne fra den dag«, skriver han i sin første officielle beretning hjem fra London. Enkelte andre ting i denne beretning er det værd at standse ved. Han ved, at han er ung og uerfaren, og at det er en ansvarsfuld gerning, han

er gaaet ind til; men han er frimodig endda. Herom skriver han med hentydning til en stabelafløbning, som han kort i forvejen havde været tilskuer ved, saaledes: »Om jeg end, ligesom ethvert skib, der løber af stabelen, er langt fra at være færdig, saa flyder jeg dog endnu. Ja, jeg føler mig kaldet ud i Guds naades dybe vande« og med henblik paa Gud: »Ham takker jeg derfor allermost, fordi han har kaldet mig og ført mig saaledes ad underlige veje, at jeg nu staar her midt i hans gerning som vidne om hans naade«. Den dag, han havde holdt sin tiltrædelsesprædiken, havde han haft en følelse af at staa overfor mennesker, der var villige til at blive hans venner, dersom han viste sig værdig dertil. Ordets forkyndelse i kirken kaldes han »en herlig tjeneste«, og han haaber, at syndernes forladdelse i Jesus Kristus vedblivende maa danne kernen i hans forkyndelse.

Den lovende virksomhed i London strakte sig kun over knap fem aar. Efter den tid vendte han tilbage til Danmark.

En og anden vil maaske spørge om pastor H's kirkelige stade. Retningsmand mente han ikke selv, han var. »Vi tæller ikke de omvendelser, som sker her, fordi omvendelse ikke skal tælles«, skrev han fra London i febr 1893, og som gammel mand sagde han i en samtale om de kirkelige retninger: »Jeg tror, Vorherre har blandet kortene rigtigt«. For pastor H var Guds naade alt, og hans største lykke var den at vide sig som et Guds barn. Besøgte man ham paa hans gamle dage, lyste hans blide og barnlige sind en i møde. Man mærkede ingen bitterhed over hans livs skuffelser. Dem tog han som en ydmygelse, han skulle bære.

Pastor H's 50 aars dag som præst forløb saa stille, som tænkes kan. Der skulle et lykønskingsbesøg til for at minde ham om den. Han havde slet ikke forud skænket den nogen tanke.

Det ville være forkert at slutte omtalen af pastor H uden at nævne hans nadversyn. Med ordet »nadversyn« menes her ikke en særpregt theologisk anskuelse, men den overordentlig store betydning, han tillagde den hellige nadver. Som sømandspræst var det ham meget om at gøre at faa søfolkene til at gaa til alters. »Det er en af mine største glæder, naar en sømand, hjemkommen fra en lang rejse, kommer til mig og forlanger at gaa til Herrens bord, men gid der dog var flere af de danske troende søfolk, som ville benytte sig af dette vidunderlige naademiddel« (»Havnen« 1894). Lignende tanker kom frem ved andre lejligheder; men han var ogsaa rede til at staa vagt over for misbrug af den hellige handling. Konfirmationsaltermøder var ham til besvær, fordi man der ofte møder mennesker, der ellers aldrig gaar til alters og heller ikke paa anden maade giver til kende, at de vil have med Gud at gøre. Det var saaledes et altergangsspørgsmaal, der meget snart gjorde ham upopulær i Strøby. Flittigt nadvergæst var han selv. Paa sine gamle dage, da han følte sig for svag til at gaa i kirke, sendte han ofte bud til præsterne i Køge, for at de hjemme i hans stue skulle række ham sakramentet (Roskildebogen 1950, s 807 f).

22. 29. nov 1930—17. juni 51 (sp Vorup 4. aug 23): **Hans Christian Pedersen**, * 25. april 92 Kbhvn. Forældre: Smed Bertel P og Anine Christine Boline Andersen. Stud Døcker 12, c 17¹ (hæ), sp Ljørslev-Ø 15. okt 17, † 17. juni 51. ~ 4. dec 17 Elisabeth Dagmar Amalie Wesarg Steffensen, * 5. aug 97 Kbhvn. Forældre: Smed Sofus Lauritz Christian S og Agnes Flora Augusta Wesarg.

23. 5. nov 1951: **Niels Jørgen Tobiesen**, * 6. sept 14 Taps. Forældre: Landmand Mathias Peter T og Johanne Marine Holm. Stud Rønde 38, c 51¹ (h-67).

Kilder: Anne Pedersen: Folkeminder fra S.V. Præste amts hist aarb 1917, Khst saml 5. r, III, 810. Holger Begtrup: Dsk mghliv i gr kredse II, Med fra præsterne Holstein og Eggert, Roskildebogen 1950.

HELLESTED

Hellested sogn, 2756 ha, er ret fladt, frugtbar, en del eng og mose, en del skov mod øst. Kirke og pgd ligger i sognets nordvesthjørne. Byerne H med fh fra 1882, Barup, Arnøje, Taastrup. Hg Juellinge.

Flere anselige kæmpehøje, deriblandt *Elverhøj*, som har givet navn til J. L. Heibergs skuespil. Efter sagnet dannede Elverhøj udgangspunktet for klintekongens jagter, og endnu i 1807 paastod man, at det var ham, som hindrede englænderne i at gøre indfald paa Stevns. Men det er imod al tradition, at Heiberg gør ham til elverpigernes konge; han var tværtimod i sagnet deres fjende. Elverpiger hører iøvrigt hjemme i skovegnene mod syd og vest, og ikke i Stevns. — Achton Friis skriver, at han »aldrig har set saa frodige sædemarker som langs vejen ud til Elverhøj. Fra dens top er der en vid udsigt, og højen er smuk, tæt bevokset med prægtige tjørne, hyld, slaen og roser. Som et mærkeligt stykke romantik fra gammel tid ligger den ensom midt i det fuldkommen uromantiske landskab« (Achton Friis: Danmarks store øer, II, 1937, s 302).

Det kirkelige liv. Det mest kendte navn i præsterækken er *Peder Syv* (sp her 1664—1702), udgiveren af danske kæmpeviser og ordsprog, og som fik hædersnavnet: »Philologus regius danicæ lingvæ«. 1702—55 var den lærde magister, provst *Rud. Pedersen Bagger* sp her, en af datidens ansete præster paa Sjælland.

De aandelige vækkelser omkring midten af 19. aarhundrede mærkedes ikke synderligt her. Præsterne var indtil 1919 nærmest høj-kirkelige, og der har gennem aarene været rolige kirkelige forhold, præget af god gammel kirkelig tradition. Der har kun været lidet retningspræg; hvis der skal tales om retningspræg, maa det være grundtvigsk, pastor *Rosendal* var grundtvigsk. Alle præsterne har betegnet Hellested som et godt sted at være præst. Der er trofasthed mod kirken og som regel godt besøg til ungdomsmøder og lign. Der er ogsaa en del ukirkelige; enkelte slutter sig til Stevns frimenighed.

Præsteembedet hørte til de vellønnede, indtil beklipping og klassedeling indførtes. Der var derfor ældre præster, og præsten har været agtet blandt befolkningen, som er meget elskværdig. Pastor *Dalsager* fortæller som illustration til embedets sociale stilling gn aarene: Pastor *West* kørte med 4 heste, provst *Thaning* kørte med 2, pastor *Assens* kørte med en hest, og *Dalsager* kørte paa cykle (eller i bil), pastor *Hebel* tilføjer, at kurven naaede i bund, da han under krigen ikke engang kunne faa cykledæk, men maatte bruge apostlenes heste.

1922 oplyses: Velvilje, ungdomsmøder, mange arbejdere, 1930: Kkg 5 pct, rolige forhold, lidet retningspræg, n gr, mange husmænd, 1939: Befolkningen trofast mod kirken, gode, rolige forhold, godt sted at være præst, ungdomsmøder og foredrag med god tilslutning, 1950: God kkg, gode, rolige forhold.

Ved en menighedsafstemning aug 1931 fik valgmgphpræst *G. C. Pedersen Bonding* (se

(Aulum-H) 24 jastemmer, 30 nejstemmer, men kunne derefter ikke udnævnes.

Hellested kirke (Sct Maria) er anselig og smuk, romansk, af kridtsten, i gotisk tid overhvalvet, køret er ombygget i skibets bredde, vaabenhus mod syd, gravkapel mod nord, taarnet er genopført 1765. Rigt udskaaert altertavle fra 1604. Altertavle og prædikestol restaurerede 1932 (Nationalmuseet) Et altermaleri fra 1885: Oscar Matthiesen: Gethsemane, hænger nu paa væggen. Det gamle alterbillede med korsfæstelsen og nadveren indsat i altertavlen 1932. Smuk prædikestol fra 1604, ege-træsfont fra 1742, stolestader fra 1631, 9-armet lysekroner fra 1656. Peder Syvs grav under alteret. Flere mindsten og -tavler. 225 sd. Marmorsarkofag af Wiedewelt.

Danm kirker, Præstø amt, s 413—25.

Altergæster 1891: 746, 1922: 900, 1930: 300.
Folketal: 1850: 1015, 1901: 1221, 1921: 1399, 1950: 1184.
Menighedsraad: u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 224 (3), bf 317 (4), 1950: Soc 189 (2), rad 102 (1), venstre 202 (2), u p 106 (2).

Sognepræst

Indt 1850 a) 255 byg, 21 rug, 36 havre, b) 70 rdl, c) 19 byg, 26 rdl, 16 fv brænde, d) 300 rdl, e) 117 td ld.
— 1870: Regul 3200 kr, netto 7748 kr. —
1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946 3. kl.
Pgd opført 1859.

16. 22. febr 1832—3. marts 65 (huslærer Bregentved): **Johan Vilhelm West**, * 13. april 01 Kbhvn. Forældre: Brandmajor og tømrermester Jørgen W og Elisabeth Severine Wadskjær. Stud Brgdsk K 19, c okt 25 (1), † 3. marts 65. ~ 32 Ida Athalia Andreine Rørbye, * 07 Kbhvn, † 12 febr 37. Forældre: Overkrigskommissær Ferdinand Henrik R af Uby og Frederikke Eleonora Cathrine de Stockfleth.

Mynster fandt pgd maadelig, smal, med temmelig smaa og lave værelser (1838), 1846 var alt i særdeles pyntelig stand. Kirken var 1846 sat i fortrinlig stand, meget smuk, ypperligt orgel. Om W's prædiken 1838 hedder det: »Ret godt, men uden synderlig kærne, smuk og klar stemme, foredraget frit, men noget for langsomt. En smuk forsamling af ældre og yngre«. 1846: »Ret godt, men noget abstrakt, uden ret fylde og varme. Stemmen klar og kraftig, men foredraget langsomt og bævende. Katakisationen god, en særdeles talrig forsamling« (M II, 45).

Der fortæles, at da W som ung huslærer skulle tiltræde paa Bregentved, tog han med skib til Køge (der var ingen jernbane), og der holdt da ved havnen en saakaldt »kalvevogn« med træmmer og en »kalvekusk« for at tage imod ham. Den unge West sendte vognen hjem, lejede byens fineste deligence og kørte til Bregentved, hvor han forlangte at blive kørt til den hovedindgang, der var forbeholdt adelige gæster. Da hornet lød, kom lensgreven ud og tog imod den fremmede, der præsenterede sig som den ny huslærer. »Det var naturligvis en misforstaaelse med denne kalvevogn«, sagde han, »derfor maatte jeg som de unge grevers lærer tage denne vogn for at komme standsmæssigt« — »Ja, selvfølgelig!« svarede greven. — Fra den dag stod West højt i grevens agtelse, og faa aar efter gav han W præstekaldet i Hellested, et af grevskabets bedste. Han var som præst meget aristokratisk og førte herskabshus (J. Dalsager).

17. 28. juli 1865—5. juni 90 (sp Valløby-T 19. aug 52): Provst **Terkel Thaning**, * 16. nov 18 Enderslev. Faderen: Sp i Karise-A, † 51, se der. Stud Brgd sk C 37, c nov 43 (h) og okt 44 (l), bibliotekar Bregentved, meldte sig 48 som frivillig, premierløjtnant 50, lærer søetatens drengeskole 51, provst Fakse-Bjeverkov-Stevns herr 22. aug 65, r af Dbg 76, † 5. juni 90. ~ 17. jan 52 Severine Johanne Louise Karoline Howitz, * 1. dec 23 Klintholm, † 11. aug 07. Forældre: Jstrd, godsforvalter ved Vemmetofte kloster Daniel Bonaventura H og

Ane Johanne Kirstine Repholtz. — Farbrødre: Lyderslev-F, Hunseby og Modum, Norge. Fæster ~ Ancher, Østofte. Kusiner ~ Holck, Vor Frelsers k, Kbhvn og Begtrup-Hansen, Vor Frue k, Aalborg. Hustrus søster ~ Listov, Dalby-T.

Provst T var opvokset paa egnen og havde hele sin embedsvirksomhed her. Han var en sjælden elskværdig personlighed, der baade var fast og bestemt, men forstod at følge sin overbevisning uden at faa fjender. Han hørte til det ældre slægtled af præster, men forstod at se det gode ved andre retninger, selv om han ikke kunne gaa med til alt. Han havde stor interesse for skolen, var klar og hurtig i sin ekspedition og imødekommande over for dem, der søgte hans raad (Stevns avis 7. juni 90). I samme blad hedder det 10. juni 90: »Læg mærke til provstens ranke holdning, et minde om hans militærliv. Se paa det smukke ansigt med det rolige, ædle præg, hvori baade alvor og mildhed findes. Se paa de kloge øjne, hvori der af og til ses smaa skælmske blink. Ligesom han optræder jævnt og fordringsløst, ligesom han er sig selv, saa føler lærer og børn sig hjemme i hans selskab, og visitatsen gaar som gerningen til dagligt naturligt og fornøjeligt uden tilsætning af eksamensfeber. Hør, naar provsten taler! læg mærke til den bløde klang i hans stemme, lyt til de rolige klare ord!« — *Chr. Richardt* skrev i et mindedig (Stevns avis 13. juni 90:

Til ham pennen faldt af haand,
til ham foden havde sveget,
virked' han i retsinds aand,
altid nøjsom med sit eget,
uden bram og selvsyg brand
som en trofast tilsynsmand.

Egnen her ham var saa kær,
med dens skov og strand og enge
her han var sin barndom nær
og sin egen vuggengænge
nær sit første kirkebo
ogsaa nær sin barndoms tro.

Paa hans 25 arsdag som provst, som han ikke oplevede, stiftede provstiets præster et legat i hans navn paa 600 kr til fordel for en skolelærerenske i provstiet.

18. 31. okt 1890—25. aug 98 (sp Karise-A 8. marts 77): Provst **Vilhelm August Esmann**, * 23. febr 31 Julianehaab, Grønland. Faderen: Sp i Øsløs-V-A, † 70, se der. Stud Ribe 50, c 57² (h₁), uord medhj Fakse 58, hjpr smst 27. nov 63, kkp smst 16. dec 65, sp Sdr Højrup-Aa 18. april 74, provst Fakse-Bjeverkov-Stevns herr 22. aug 90, afsk som provst Fakse herr 1. juni 94, afsk som provst Bjeverkov-Stevns herr 26. aug 95, r af Dbg 94, afsk 25. aug 98, † 15. jan 01 paa Oringe. ~¹ 18. sept 66 Ane Johanne Christine Marie Neergaard, * 18. jan 19 Sjelle, † 22. nov 70. Faderen: Provst i Fakse, † 77, se der. ~² 7. okt 73 hendes søster Nielsine Petrea Neergaard, * 20. juni 25 Sjelle, † 13. jan 15. — Hustrus broder: Nordrup-F. Brodersøn: Skødstrup.

Skrev flere salmer (f eks: »Fader milde, lad din rige naade«, sib nr 434) og sange (f eks: »Droslen slog i skov sin klare trille«).

Udg 86: Om salmer, i anledning af forslaget om en ny salmebog, udg tale ved afsløring af mindsten for grev Fr. Moltke, Bregentved 77, skrev prædikener og artikler i Sædemanden, Dsk kirketid, Høj-skolen.

Provst E var en ilter, let opblussende natur med digterens opladte sans for lys og skønhed. Men fremfor alt var han en varmhjertet ærlig kirkens tjener, som aldrig var gladere, end naar han billedrigt og fængslende vidnede om sin Herre og om Guds børns glæde. Han vandt ikke faa venner ved sin ærlige gudsfrygt og sin jævne færds. Blandt hans præstevenner var stiftsprovst Glahn, Store Hedinge, provst Oksen og vel især Chr. Richardt. Chr. R brugte ofte først at forelæse Esmann et nyt digt, og var der »vanskelige steder« vognede han meget nøje paa E's ansigtsudtryk, da han vidste, at E var meget lydhør over for sprogets vellyd. Selv ville E ikke kaldes digter. Da man engang herimod anførte hans sang »Droslen slog«, udbød han: »Nej, jeg tror, jeg har skrevet ting, som har været meget bedre end den, men den kom til verden i en lykkelig stund. Der har sagtens i det øjeblik været sangbund netop for de toner. Nej, digter er jeg ikke, selv om jeg »kan begaaet vers engang imellem«. Han maatte for sit helbredes skyld gøre flere rejser til badesteder. Han var meget interesseret i undervisning, og vandt i sin korte provstetid mange venner blandt lærerne (Søndagsbl 24. febr 01).

Hjælpepræst hos provst Esmann

1895—96: J. Michaelsen, se Hunstrup-Ø.

1898 var V. Lütken udnævnt hertil, men resignerede, se Simmerbølle.

19. 3. marts 1899—28. jan 1919 (sp Brøndum-VN 21. marts 79): **Erhard Christian Assens**, * 15. maj 51 Aalborg. Faderen: Sp i Gaverslund (af Nr Aaby-1), † 11, se der. Stud Aalborg 70, c 76² (h₁), hjpr Andst-Gesten 8. febr 77, † 28. jan 19. ~ 16. okt 79 Marie Boberg, * 24. okt 56 Rødby, † 18. marts 07. Faderen: Sp i Astrup-R-S, † 75, se der. — Datter ~ Leth, Søborggaard. Farbrødre: Græsted og Rødby-R. Hustrus morbroder: Clausen, Vonsild-D.

Kredsfdm Præsteforeningen 98—99 og 1902—18. Skrev enkelte artikler i Prf blad, især om lønningsforhold.

Pastor Assens kom hertil paa et tidspunkt, da det store embedes indtægter var slemt beluppet til pensioner. Han sad de første aar i ret smaa kaar trods den store avl, men selv om dette ændredes, ændrede han ikke sin meget jævne levevis, kun paa et punkt sparede han ikke: den lange pipe hørte med til livsfornödenhederne, og han røg meget. Men derved forlenede han den hyggelige pgd med en egen gammel pgd'sstemning, som ogsaa folk i sognet satte pris paa. — Han var en god og faderlig ven for hele sognet. Han var velset overalt og var med til næsten alle familiefester. Der var ikke nogen videre fatigdom i sognet, men menighedsarbejdet samlede sig om pgd; ogsaa efter sin hustrus død vedblev han at samle til kvindemøder. — A var meget samvittighedsfuld, baade med sin forberedelse og med sine kirkebøger. Prædikerne brændte han af frygt for at falde for fristelsen til at bruge dem een gang til. Hans lille ponyvogn med den lille gule nordbag var kendt af ethvert barn i sognet; thi stadig kørte han ud til gamle og syge. Da han engang kom kørende til præstekonvent med

sit kendte køretøj, udbød en præst: »Der har vi nok Assens med Middel-fart!«, ja, det var netop karakteristisk: han overholdt altid det jævne tempo, middelfarten, ingen jag eller hastværk, men rolig og trofast i al sin færds. Kirkegangen var jævn og støt, og han var meget afholdt (J. Dalsager), Præsteforeningens hist 1946.

20. 19. maj 1919—15. nov 22 (hjpr Store Hedinge 3. sept 15): **J. S. Dalsager**, fl t Herfølge, se sp Sct Mariæ k, Helsingør.

21. 27. febr 1923—29. juni 31 (sp Vojens-J 20. juni 21, kst smst 28. sept 20): **Knud Martesen Rosendal**, * 19. maj 77 Agerskov. Forældre: Præstegaardsforpagter, snedker Jens Knudsen R og Karen Lund. Stud 99, c 08¹ (h₁), hjpr Frimenigheden Aabenraa 10, † 29. juni 31. ~ 08 Regitze Jürs, * 27. april 78 Kbhvn. Forældre: Kaptajn i artilleriet Carl Johan J Thora Muus.

Før den første verdenskrig var der ingen af de gamle sønderjyske frimenighedspræster, der havde gennemgaaet den teologiske universitetsuddannelse. Dette følte ikke, hverken af dem selv eller af menighederne, som et savn, fordi det var særprægede og dybt alvorlige kristne personligheder.

Det gjaldt den første sønderjyske frimenighedspræst **Cornelius Appel** i Rødding og de senere præster **L. B. Poulsen**, **Bovlund**, **Nis Lycke** i Rødding, **Rasmus Thomsen**, **Haderslev**, **Thade Petersen**, **Haderslev** og **Jørgen Eriksen** i Nybøl.

Der levedes et rigt og aandeligt bevæget liv i frimenighederne, og her ud fra oprettedes rundt omkring i landsdelen flere nye kredse, der blev betjent af de 2—3 frimenighedspræster, der stod til raadighed.

Den første sønderjyske frimenighedspræst, der tog teologisk embedseksamen ved Københavns universitet, var **Knud Rosendal**. Efter 2 aars militærtjeneste i Berlin begyndte han det teologiske studium i Kbhvn og tog eksamen. I den første tid derefter var han uordineret medhjælper ved de forskellige frimenighedskredse, og fik kort efter bopæl i Bredebro, hvorfra han i 1910, efter at være blevet ordineret af frimenighedspræst L. B. Poulsen, flyttede til Aabenraa. Men frimenighedskredsen her var kun lille, og Rosendal fik tillige en række smaa kredse i omegnen at betjene ved gudstjenstlige møder i forsamlingshusene.

Saa kom verdenskrigen 1914. Rosendal blev snart indkaldt, skønt han havde en alvorlig mavesygdom. Efter nogle maaneders forløb blev han dog hjemsendt, og han tog saa arbejdet op igen i disse tunge tider, hvis tryk ogsaa mærkedes i kirkerummene om søndagen. Heller ikke han undgik at mærke dette tryk. Og selv rantes han af en alvorlig ulykke, idet han paa en køretur fra en gudstjeneste i Sundeved blev sparket af en hest, saa knæskallen knustes. Han laa i længere tid paa diakonissestiftelsen i Flensborg, og da han blev udskrevet, var benet stift.

Da der efter genforeningen ikke var stemning for at opretholde frimenigheden i Aabenraa, søgte Rosendal over i folkekirken og blev præst i Jægerup-Vojens. Og efter nogle aars forløb følte han trang til at leve sig ind i

dansk kirke- og menighedsliv nord for den gamle grænse, og han flyttede til Hellested. Ogsaa her levede han nogle lykkelige aar med sin familie, dog altid i haabet om engang at vende tilbage til Sønderjylland. Men det skulle ikke ske. Hans mavesygdom, det viste sig at være kræft, tog pludselig en alvorlig vending og krævede en operation, og efter kun et par dages sygeleje afgik han ved døden.

Rcsendal var en stille og ret tilbageholdende karakter. Men de, der blev hans venner, lærte at sætte pris paa og holde af ham for hans trofaste sindelag. Først og fremmest var han trofast overfor den sag, som det fra hans ungdom havde været hans inderligste ønske at komme til at tjene (Red Niels Hansen, Aabenraa).

Pastor Hebel tilføjer:

R's cptræden i sognet var jævn og ligetil, hvorfor han var afholdt i sin menighed. Han var i det hele en mandig personlighed, høj og kraftig, men medfølelse over for sygdom. Hans prædiken var vederhæftig, stemmen kraftig og klar. I sin præstevirksomhed en ydmyg Herrens tjener, der dog ogsaa som sønderjyde kunne staa stejlt paa sin ret. Hans ene knæ var stift, saa hans cykel kun var forsynet med en pedal. I sine senere aar var han stærkt hæmmet af idelige maveblødninger og døde tidligt, 54 aar gl.

H. F. Petersen: Grænsevagten 1931, s 388—89.

22. 4. nov 1931 (sp Aastrup, Haderslev amt 12. okt 25): **Eberhard Hilmar Terman Hebel**, * 4. juli 93 Høng. Forældre: Fotograf Jens Peter Hansen og Ane Kirstine Nielsen. Stud Mtrp 11, navneforandring, c 18¹ (1), hjpr Stouby-H 16. april 18. ~ 7. dec 26 Else Amalie Ulrikke Christensen Schmidt, * 14. jan 07 Frberg. Forældre: Grosserer Peter Christensen S og Elna Møller.

Litt og kilder: Khst saml 2. r V 166—75, Østsjælland aarb 1906, s 27—34, Achton Friis: Danm store øer, II, 1937, Medd fra pastor J. Dalsager m fl.

LYDERSLEV—FRØSLEV

Lyderslev-Frøslev pastorat, 1887 og 1407 ha, er frugtbart, overvejende fladt. L sogn langs Fakse bugt, naturskønne skove ved stranden. I Kobbelskov holdes folkemøder. Byerne L, sammenbygget med byen Gevnø med fh fra 1888 og flere store bagerier, Lund med fh fra 1903 og baadhavn, Lejrstofte, hg Højstrup nær stranden, feriekoloni, børnehjem. Frøslev med fh fra 1889, hg Marienhøj.

Nær byen Lund en mindsten for 20 mænd,

som 1812 gik ud og tilbageerobrede et skib fra englænderne.

Det kirkelige liv har i dette pastorat til tider været stærkere end i de fleste andre sogne paa egnen. Dels har vækkelsen midt i 19. aarh sat spor, som førte til oprettelsen af *Stevns frimenighed*, der har kirke og præstebolig i pastoratet, dels har her været en række betydelige præster i det (tidligere) vel-lønnede præsteembede.

Den vækkelse, som i 1840'erne gik hen over Sydstevn og havde sit brændpunkt i Lille Hedinge, hvor pastor Leth stod som bevægelsens leder, mærkedes ogsaa i L sogn, derimod næppe i Frøslev sogn. Provst Engelbreth, der var sp her i 63 aar og ganske prægede kirkelivet ved sin stærke personlighed, stod velvillig over for vækkelsen. De 3 betydelige præster i Østsjælland, Willemoes, Herfølge (se der), Leth, Lille Hedinge (se der) og Engelbreth var venner, besøgte hinanden og virkede sammen ved »helligmøder«. Præster og lægfolk fra vækkelsen i Sydvestsjælland kom hertil og talte: *Monrad*, *Marvede*, *Clausen*, *Boeslunde*, brødrene *Fenger*, *Rønne*, *Høve*, og især var man glad for at høre *Fritz Bojsen* (se Stege). Bojsen var da pietistisk præget, men blev senere afgjort grundtvigsk. Ogsaa lægfolk som *Jakob Fisker* og *Rasmus Ottesen* fra Holsteinborgegn og *Niels Jensen* (Pcst) hørte man meget gerne. *J. F. Fenger* fortæller om et møde: »Jeg ankom til Lyderslev pgd (1843) om eftermiddagen, ret ligesom man ville begive sig til møde i kirken, thi der havde indfundet sig saa mange, som ville til gudelig forsamling, at man maatte holde den i kirken, som var fuld af folk. Vi sang af lærer O. Jensens sangbog, og hver af os, først Engelbreth, saa jeg, saa Willemoes holdt tale til de forsamlede efter et sted i skriften. Det var en velsignet aften«. Mynster omtaler ved visitatsen 1846 ikke det røre, som var vakt, men i breve til provst Engelbreth giver han luft for sine harmdirrende følelser over for hele det grundtvigske parti og især mod J. C. Lindberg (Khst saml 4. r IV, 749, jvf 731, jvf M I, s XLVIII). I bedømmelsen af sin mangeaarige fortrolige ven fra Spjellerup-tiden, provst E, viser Mynster en paafaldende kølighed ved visitatserne, (i et brev til provst E skriver Mynster 1836, at det omflakkende liv paa visitatser var ham kært, selv om han ikke altid blev opbygget af prædikenerne, jvf Breve fra J. P. M., s 176). Engelbreth havde som provst indsat Mynster i Spjellerup, og i Mynsters ensomme Spjellerup-aar var nabopræsten i Lyderslev den eneste, han kunne tale med »om anliggender, som ikke hørte til dagens conversation« (Mynster: Medd om mit levned, s 147).

5. juni 1854 holdtes den første store grundlovsfest paa Stevn ved Højstrup, hvor bl a J. A. Hansen talte.

Provst Engelbreth evnede ikke at samle saa mange som Leth i Lille Hedinge. Det gjorde derimod hans kapellan, *Jens Schjørring*, hvis 3-aarige præstetid fik megen betydning. Ogsaa *P. K. Algreen*, der var en ildsjæl, virkede en kort tid som kapellan her.

Da disse præster, og ogsaa Leth, Lille Hedinge, var flyttet bort, kølnedes vækkelsens

første varme. Pastor *Thaning* og den meget ansete sprogforsker, provst *Hammershaimb*, havde kun jævn kkg, men arbejdet blev ført videre af betydelige lægfolk. Forpagter *Ovesen*, Højstrup († 85), var den igangsættende og ledende. Han var et aandeligt vaagent menneske, der havde stor interesse for kristeligt og folkeligt arbejde, og var samtidig en dygtig landmand; i 30 aar var han sogneraad-formand. Han var meget optaget af højskolebevægelsen, havde tilknytning til Hindholm og gav bidrag til Rødning højskole. Han var med til at faa aabnet højskolen i Ulso (se der); da den blev flyttet til Brøderup, havde han helle-re set den flyttet til Stevns, men 1869 aabnedes Karise højskole, ganske nær ved Stevns. Disse højskoler fik megen betydning for ungdommen her, men det var dog især unge, der havde været hos *Trier* i Vallekilde, som blev de bærende, ogsaa ved oprettelsen af *Stevns højskole*. Forpagter *Ovesen* var den ledende ved de store folkemøder i Højstrup strandkov, og han kom ogsaa til folkemøderne i Thureby skov. Hans hjem var et samlingssted for aandeligt interesserede fra hele egnen i aarene 1850—80. Mange betydelige mænd kom her som gæster eller som talere, og *Ovesen* selv var en særpræget personlighed med dyb forstaaelse af Grundtvig og hans livssyn.

Blandt de unge, som var paavirket af væk-kelsen og havde været paa Vallekilde var gdjr *Poul Nielsen*, Karlshøj († 1922). Han var af god gammel Lyderslev-slægt, hans far-fader, Niels Petersen, var sognefoged, en ret-sindig, barneglad og from mand af gammel luthersk tro. Dennes søn blev ogsaa sogne-foged og fulgte i sin faders spor, kørte ofte til Herfølge for at høre Willemoes. *Poul Nielsen* havde været paa Brøderup og Askov højskoler, men *Ernst Trier* og livet paa Valle-kilde kom til at præge ham. Hans skikkelse og tankeliv var saadan, at han var som skabt til at være ungdomsfører. Hans høje pande, hans smukke blaa øjne, hans frimodige op-træden og vennelighed, hans frisindede livs-syn, hans frejdige, sjællandske sprog — alt »var en skøn personliggjørelse af alle de bedste egenskaber hos de djærve stevnsboere« (H. Begtrup). Han undgik lykkeligt den stræ-ben efter egen ære, som ofte skader unge mennesker med fremragende evner. Den ny bevægelse begyndte 1876 med, at en lille kreds af unge mænd og piger, der havde væ-ret paa højskole, sluttede sig sammen i et vennelag, der mødtes i forskellige hjem for at synges og tale om højskoleminder. Som of-test samledes man hos sognefoged *Peder Pedersen* i Havnelev. Flere sluttede sig til, og kredsen her blev grundstammen i frimenig-heden. Man samledes senere paa Rødvig kro eller paa et hotel i Store Hedinge, og 1881 byggede man Sydstevns forsamlingshus.

Den fællesfølelse *Poul N* oplevede paa høj-skolen blev ham uundværlig. Han blev kaldt »den hellige Poul«, naar han ville have de unge med i kirke, og i samarbejde med præst og lærer fik han holdt møder i skolen og i hjemmene. Kredsen voksede, og det aandelige liv blev saa selvstændigt, at man ikke mente at kunne nøjes med provst *Hammershaimbs*

forkyndelse. De unge ville betjenes af mænd, med hvem de delte livs- og kristendomssyn, og begivenhederne paa Mors, hvor pastor *R. Lund* blev udstødt af folkekirken, fordi han havde taget en ukonfirmeret syg pige til al-ters, bidrog til, at tanken vaagnede om at danne en grundtvigsk *frimenighed* i L sogn. — Der var ogsaa en politisk faktor med i spil-let. 1880'erne var haarde politiske kampaar, bønderne kæmpede lidenskabeligt mod højre og provisorierne, og man følte sig ikke tryk-ved *Jacob Scavenius* som kultusminister. Man vaklede mellem fri- og valgmenighed, idet de folk, for hvem den politiske situation var den egentlige grund til tilslutningen, mente, at der en dag kunne komme en frisindet kultus-minister, og saa ville de nok kunne finde sig tilrette i en valgmenighed inden for folkekir-ken. Men da *Karl Rønne* fra Høve 1887 var antaget som frimenighedens præst, var der ikke tvivl længere — menigheden blev frimenig-hed. Der var i de første aar ret skarpe modsætninger mellem sognemgh og frimgh, men de er senere i det store og hele udjæv-net (se videre nedenfor under frimenigheden).

Med ungdommeligt ovemod gik stevns-boerne under *Poul Nielsen*s førerskab i gang med at rejse *Stevns folkehøjskole* 1894 i Hav-nelev sogn nær ved frikirken. Der hørte mod til at aabne en højskole i denne afsides egn. Den blev da heller ikke ret stærkt besøgt, men havde det fortrin for større højskoler, at der var meget nært samarbejde med frikir-ken; den var rejst af folk, der vidste, at kirke og skole trænger til hinanden. Til for-stander valgtes den unge c theol *H. P. Han-sen-Gjevnøe* (* 69 i Lyderslev, senere sp Gre-vinge, se der) med frimenighedspræst *Karl Rønne* som medforstander og husfader. Da *Hansen-Gjevnøe* flyttede 1897, blev *Karl Rønne* eneforstander til sin død 1907. Senere har højskolen haft en ret omskiftelig skæbne, og det har ofte været vanskeligt at faa den til at gaa. Forstandere har været: *A. Jeppesen*, *N. R. Svendstrup* og pastor *Krebs Lange*. 1918—26 var den landbrugsskole med *L. P. Ras-mussen* som forstander, 1926—50 atter høj-skole, ledet af forstander *Marius C. Skar*. Fra 1951 blev den forpagtet af forstander *E. Dah-lerup-Petersen*. Skolen er nu landbrugsskole.

Samtidig med frimenighedslivet kom der ogsaa friskoler.

Poul Nielsen var formand for Sydstevns friskole i L, aabnet 1903. I 1894 aabnedes der en friskole i Lund, hvor gdjr *Jens Nielsen*, Søgaard, var den ledende. Sydstevns forsam-lingsshus har afgivet rammen til meget af det folkelige arbejde.

Med pastor *Spur* fik Lyderslev en grundtvigsk sognepræst. Men sognekirkens arbejde svækkedes ved det stærkere liv i frimenig-heden, og kirkegangen i sognekirkerne gik tilbage. Pastor *Siegumfeldt* gjorde et dygtigt arbejde; han var afholdt, og spændingen mel-lem sognemgh og frimgh dæmpedes. Pastor *Siegumfeldt* virkede interesseret for Ydre Mission, især Østerlandsmissionen. De skif-tende præster har samlet ungdommen til mø-der i pgd. *Sydstevns ungdomsforening* har 2—300 medl, ledes af ungdommen selv nær-mest i tilknytning til DdU, og holder møder i

Sydstevns fh eller i hjemmene ofte med sp eller frimenighedspræsten som talere, og der holdes ungdomsgudstjenester skiftevis i sogne- og frimenighedskirken. 1937 begyndte en lille sdsk i F ved sp.

Folkeskolelærer *Anton Jensen, Lund*, var førende inden for andelssagen og stiftede brugsforeningerne i L og Lund og gjorde et stort arbejde for skyttesagen. Han var folketingsmand 1892—1906 (radikal) og døde 1909.

Forøvrigt kan det tilføjes, at landsbyen Lund var den sidste landsby i Danmark, der fik jorderne udskiftet, idet det først skete 1861. Pastor *Brasch* skriver i *Vemmetoftes historie III, 227*: »Befolkningen har et kraftigt gammelt præg, der vel kan forklare dens fremtrædende vedholdenhed ved fortidens indretninger«.

1913 oplyses: Kkg ringe i L, ringere i F, uden for frimgh synes der ikke at være meget kristeligt liv. Forholdet til frimgh kan volde visse vanskeligheder, 1922: God kkg i L, mindre i F, KS (37), venligt samarbejde mellem sogne- og frimgh, 1931: Kkg 6 og 5 pct, 2 friskoler, 4 fh, stor ungdomsf, rolige forhold, venligt forhold til frimgh, 1939: Gennemsnitlig 45 og 29 i kirke, mange ukirkelige, dog nogle vaagne kristne, vel besøgte ungdomsm i pgd, bibelkr, 69 husstande til frimgh, venligt forhold, 1950: Kkg 4,5 og 4,2 pct, nogle trofaste kkg, en del kirkelig tradition, men desværre mange ligegyldige og kirkefremmede, bibelkreds i fiskerbyen Lund ved sp, 72 husstande til frimgh, venligt forhold, 3 fh, Sydstevns ungdomsf (130), 2 friskoler.

Lyderslev kirke er romansk, af kridtsten, oprindeligt taarn i skibets bredde, men meget smalt i øst-vest. Kirken er overhælvlet og udvidet mod øst, udbygning og sakristi mod nord, vaabenhus mod syd. Skibet fik 1867 kobbortag. Altertavle fra 1608 (maleri fra 1845, J. Roed: Jesus vasker disciplenens fødder). Prædikestol fra 1605, marmorfont fra c 1800 med egetræshimmel fra 1625. Malmlysekroner, ophængt af præsten *Jørgen Sorterup*. Smukke ligsten. 140 sd. Paa kirkegaarden ligsten over den af Øhlenschläger besøgnede *Lars Bache*, der 1801 frelste 7 mennesker paa Kbhvns red og senere udmærkede sig mod englænderne som kaper og druknede 1809. Hans sønnesøn var maleren *Otto Bache*. Kirken er hovedrestaureret 1940, altertavle og prædikestol fik de gamle farver. Nye stolestader.

Danm kirker, Præstø amt, s 437—46.

Frøslev kirke er romansk, af kridtsten, i senromansk tid forlænget betydeligt mod vest med højere mure end de gamle, senere er kirken overhælvlet, koret er ombygget i skibets bredde, vaabenhus (ligkapel) mod syd, i renæssancetiden er der bygget taarn over skibets vesttag, taarnet er smallere end skibet og bæres af vestgavluren og to murpiller. Hovedrestaureret 1870, kirken var lukket 1905, da man frygtede en sammenstyrtning, og blev da afstivet med jernpiller. Alterbilledet skænktes af grev *Moltke* (kopi af billede af den hellige *Frans'* stigmatisering), smukt alterkalk fra 1591. Prædikestol fra 1614, ny jernfont, klokke fra 1495. Lysekroner fra 1942. 120 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 447—52.

Altergæster: 1891: 751 og 409, 1922: 397 og 161, 1930: 300 og 110, 1942: 195 og 138, 1949:

Folketal: 1850: 837 og 496, 1901: 850 og 593, 1921: 996 og 565, 1950: 1057 og 513.

Menighedsraad: 1922: u p (gr), 1934: do, 1949: 3 IM, 3 gr, 7 u p.

Kommunevalg: Lyderslev: 1943: Soc 177 (3), bf 218 (3), u p 57 (1), 1950: Soc 158 (2), fællesl 204 (3), u p 132 (2). — Frøslev: 1943: Soc 71 (2), kons 33 (1), venstre 62 (2), u p 29 (0), 1950: Soc 72 (2), venstre 08 (2), bf 66 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 531 byg, b) 62 rdl, 43 rdl, c) 11 fv brænde, naturalier, d) 260 rdl, e) 113 td ld. — 1870:

Regul 4000 kr, netto 8490 kr. —

1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1894.

Niels Rasmussen, der var sp her 1623—35, blev dræbt af sin egen kone og hendes elsker, en tjenestekarl fra Fakse. Begge blev halshugget og lagt paa stejle og hjul.

1635—40 var *Chr. Madsen Tausen* sp her, en lærd mand, der blev biskop i Stavanger. Sognepræst *Chr. Sørensen Lydersleff* (sp her 1654—69) blev »meget tribuleret af svenskerne og var længe arresteret, fordi han blev beskyldt for og overbevist om at have oplagt raad om at oprøre bønderne mod svenskerne. Maatte betale store løsepenge og døde i armød«.

1692—1723 var den berømte digter *Jørgen Sorterup* sp her.

1730—46 var *Jochum Crondal* sp her. Hans hustru, *Anna Dorothea C*, var syg i 14 aar og »ubequem til alt husarbejde«. Men i sin sygdom skrev hun en samling salmer, der blev udgivet 1741 under titlen »Sjælens lyst og trøst i og af Guds ord under korset«. De er stærkt pietistisk prægede (N 130).

18. 12. juni 1795—15. dec 1858: Konsistorialraad, provst, dr theol *Wolf Frederik Engelbreth*, * 11. april 71 Korsør. Forældre: Amtsforvalter, senere kommitteret i rentekammeret, generalrevisor ved tallotheriet, jstrd *Søren E* og *Mette Teilmann*. Stud priv 86, c juli 90 (l), udenlands 91—95, provst 1798—1806, r af Dgb 17, konsistorialraad 29, Dbm 45, dr theol h c 45, afsk 15. dec 58, † 22. maj 62. ~¹ 25. juli 96 *Conradine Marie Lund*, * 13. okt 73 Kbhvn, † 22. maj 98. Forældre: Materialforvalter ved *Holmen Chr. Fred. L* og *Margrethe Eleonore Schade*. ~² 18. jan 99 *Kirstine Marie Petersen*, * 20. maj 79 *Engelholm*, † 4. juni 68. Forældre: Proprietær *Hans P* og *Inger Marie Engell Schumacher*. — Søn: *Ørbæk*. Datter ~ *Rørdam, Hammer-L* og *Fog, L Hedinge-H*. Datterdt ~ *Scharling, Vallø*. Dattersøn: *Holm, Gladsakse*.

Udg: 11: *Fragmenta Basmurico-coptica Veteris et Novi Testamenti* (fundet i *Borgias* samlinger ved Rom), 15—16: *Salomos visdom*, oversat til latin og kommenteret, 25: *Dr M. Luthers forsvar* (stridskrift mod *H. N. Clausen*), 26: *Teologiske afhandlinger*, 34: *Sendebrev til prof. dr H. N. Clausen* (hvor E hævdede djævelens personlige tilværelse og forsagelsens værdi), 54: *Den hellige skrift og dens forhold til kirken* (imod de grundtvigske særmeneringer), udgav bl a flere fortolkninger, f eks i sit 84. aar: *Guds kirkes sejr*, udlægning af *Apokalypsen* (1855), talrige afhandlinger og artikler og indlæg.

Provst, dr E var kun 15 aar gl, da han blev student sammen med sin lidt ældre broder, men 14 dage efter døde broderen som følge af et kolbestød, som han uden egen skyld fik af en skildvagt under den saakaldte »posthusfejde« paa *Købmagergade*. Dette dødsfald gav E alvorlige tanker, og han fulgte sin fromme moders raad og blev teolog. Kun 19 aar gl blev han kandidat; hans hu stod til videnskaben, og hans velhavende fader bekostede hans langvarige rejse til Tyskland og Italien. Længe var han i *Göttingen*, hvor han studerede teologi og filologi, 1793 studerede han *bibelhaandskrifter* i det kejserlige bibliotek i *Wien*, og over *Schweiz* kom han til *Rom*, hvor han var i 1½ aar. Gennem sin berømte landsmand, *Georg Zoëga*, blev han bekendt med kardinal *Stephan Borgia*, der kom til at synes om den unge lærde dansker, saa E fik adgang til *Vatikanets bibliotek* og samlinger

og kardinalens egen store samling af oldskrifter. For at kunne læse de gamle koptiske bibelbrudstykker lærte E sig ægyptisk under Zoëgas vejledning, og hans tekstkritiske undersøgelser var af ikke ringe betydning. Ogsaa kunstskatte studerede han, og i et fransk brev til lægen Allioni beskrev han Borgias samlinger. Da E's fader ville, at E skulle komme hjem, skrev den store kardinal et brev til den ham ubekendte danske borger og opnaaede tilladelse til, at E blev endnu et aar i Rom, og det var kardinalen en skuffelse, at faderen næste aar kaldte E hjem. Paa hjemvejen fik han i Venezia brev fra sin fader om, at grev Joachim G. Moltke havde kaldet ham til det store embede i Lyderslev, skønt han da kun var 24 aar gl. I 63 aar var E derefter sognepræst i L. Det var en stor overgang for den unge vidtberejste lærde at komme til en afsides pgd. Men skønt der var langt til bibliotekerne i Kbhvn, fortsatte han sine studier, og da han var velstillet, anskaffede han sig en stor bogsamling, der blev kendt og brugt af nabopræsterne. Især i de første aar var han meget optaget af at bearbejde det store materiale, som han havde med hjem fra rejsen. Han leverede flere bidrag til de videnskabelige forhandlinger ved Sjællands stifts landemøde, der blev udgivet af *Fr. Münster*, omtrent den eneste i Danmark, der delte E's interesser. Mest betydningsfuld var dog hans udgave af *Basmurico*-fragmenterne. Trods kritik af enkeltheder høstede han megen anerkendelse og blev anset for en af de første dyrkere af det koptiske sprog. 1815 opfordrede det teologiske fakultet ham til at disputere for den teologiske doktorgrad, men af beskedenhed undslog han sig; han viste sin taknemmelighed mod fakultetet ved at dedicere det sin oversættelse af Salomos visdom. Mange lærde skrifter udgik fra hans studereværelse og mange lærde samtaler førtes her. — 1796 ægtede E en ung pige, han havde sværmet længe for, men hun døde kort efter, og hans venner sørgede saa for at skaffe ham en ny hustru, hun var datter af en velhavende proprietær. E havde aldrig set hende, da han skriftligt friede til hende, men ægteskabet blev saare lykkeligt. Han fik pgd bygget godt op, og den store avling drev han med udbytte. Hans og hustruens formuer gik tabt i det sørgelige aar 1813, men de sad dog lunt og godt i det store embede uden næringsørg. Efter herredspræsternes indstilling blev E provst i en alder af 28 aar. Det fik især betydning for ham, at J. P. Mynster blev hans nabopræst i Spjellerup 1802. E indsatte M og de blev nære omgangsfæller, drøftede videnskaben, og efter Mynsters gennembrud 1803 fik de stor indflydelse paa hinandens aandelige udvikling. Mynster skriver i sine livserindringer: »Provst E var en mand af kundskaber og videnskabelig drift. I vort samlivs tid uddannede vi os med hinanden, og jeg tror, at ethvert fremskridt jeg gjorde i kristelig henseende, ogsaa blev hans«. Mynster gik vel foran E i tankens verden, mens E naaede dybere i følelsens verden og kom i et hjerteligere forhold til Luthers lære, end man sporer det hos Mynster. Han tilegnede sig ikke blot Luthers syn paa bibelen, men han lærte

ogsaa af ham at lægge hovedvægten paa sakramenterne og følte sig ved disse Guds gaver inderligt forenet med de enfoldige mennesker han virkede iblandt, selv om hans prædiken nok gik over deres fatteevne. Han var oprindelig paavirket af tidens liberale retninger, men udviklede sig til at blive en teolog af den gamle lutherske skole. Dertil bidrog baade hans moders og Mynsters indflydelse. Sit supranaturalistiske standpunkt fik han lejlighed til at fremlægge i stridskriftet mod H. N. Clausen 1825, da han bebrejdede Clausen, at »han tog hjertet ud af Luthers aandelige liv«. Og i sit skrift 1826 gjorde han skarp front mod rationalismen. E vandt megen anseelse i grundtvigske kredse paa grund af sin optræden mod Clausen, men han blev aldrig grundtvigianer i egentlig forstand. Tværtimod tog han afstand fra de grundtvigskes kampnaade og særmeneringer.

I de to menneskealdrer, han virkede som præst i Lyderslev, virkede han paa gammel-dags maade som fader for sine sognebørn, og om han end ikke fremkaldte nogen udpræget vækkelse hos dem, vedligeholdt han dog ved sit trofaste vidnesbyrd den dybe ærbødighed for Guds ord hos dem. Den store forskel paa E og Mynster var, at E stillede sig venligt til grundtvigianerne. Under kirkekampen 1825 havde E stor glæde af at omgaa pastor *H. L. Møller* (Otto Møllers fader), som var hjpr i Spjellerup. Senere kom E i nært venskab med *F. E. Bojsen*, Stege, som var kateket i Store Hedinge en tid, ligesom han satte megen pris paa *J. F. Fenger*. Da den gudelige vækkelse omkring 1840 kom hertil og især mærkedes i Lille Hedinge, hvor hans nabopræst, Leth, var talsmand for det nyvakte liv, saa E paa denne bevægelse med glæde. Han holdt selv bibellæsninger i sine sogne, men erkendte med et suk, at vækkelsen ikke vandt stor indgang her. Først da *Jens Schjørring* blev kapellan her, mærkedes der et stærkere aandeligt liv i pastoratet. Schjørring kom hertil, dybt bevæget efter en hjertesorg og svær sygdom, han forlovede sig med den unge pige, som tjente i L pgd, hun plejede ham under sygdommen, og her skrev han sangen: »Kærlighed fra Gud«. Hans aandelige oplevelser og provst E's støtte gjorde ham til en hjertegreben forkynder, han fik med provstens biligelse indført Grundtvigs salmer, og da pastor Leth 1852 flyttede fra Lille Hedinge, søgte de vakte fra hele egnen til Lyderslev, naar Schjørring prædikede.

Ved sit 50-aars jubilæum modtog E den teologiske doktorgrad honoris causa og hædredes som »Danmarks lærdeste præst«.

Mynster skriver, at pgd var stor og fortrinlig, kirken temmelig stor og bred, velholdt og med ny altertavle (1846). Om provst E's prædiken 1838 hedder det: »Christeligt, men temmelig lang og tør, foredraget ikke uden kraft, men uden smag, mere i en grov end i en dyb tone. Stor forsamling, den talrige ungdom svarede særdeles vel«. 1846: »Som forrige gang, ikke lucidus ordo. Talrig forsamling, den velop lærte ungdom viste sig atter fra en fordelagtig side, den svarede særdeles færdigt og med god eftertanke (M II, 43).

Holger Begtrup: Dsk mghliv i gr kredse, II, 1932, s 39 f. H. F. Rørdam i Khst saml 5. r V, 254 f og VI, 684 f. Breve til og fra E i Khst saml 4. r IV, 446 f, 693 f. Efterladte breve til J. P. Mynster 1862, s 119 f, 184 f, 202 f, 248 f. C. L. N. Mynster: Nogle blade af

J. P. Mynsters tid og liv, 1875, s 43 f, 64 f, 147 f, 162 f, 226 f, 230 f, 479, 483, Biskop Otto Laubs levned, I, 1885, s 240 f, J. P. Mynster: Medd om mit levnet, 1854, s 147, H. N. Clausen: Optegnelser om mit levned og min tids historie, 1877, s 115 f, Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt liv, 1911, s 99, A. D. Jørgensen: Georg Zoëga, 1881, s 141, 147 f, Breve fra P. O. Brøndsted (memoirer og breve, XLVII, DBL VI, 324 f (Bjørn Kornerup), KLfN I, 766, L. Helveg: Den dsk kirkes hist II, 304, N 151, E I, 373, S I, 141, III tid 1862 nr 146, Dsk kirketid, 1862, 380 f.

Hjælpepræst hos provst, dr Engelbreth

1845—51: M. J. Balslev, se Strø.
1851—54: J. N. L. Schjørring, se Ørslev-B.
1854—55: P. K. Algreen, se Aaker.
1855—58: P. H. Gjessing, se S-N Onsilid.

19. 4. marts 1859—22. okt 77 (sp Vollerslev-G 26. april 36): **Andreas Thaning**, * 11. dec 05 Vemmetofte. Forældre: Kmmrd, klosterforvalter paa Vemmetofte Terkel T og Elisabeth Dorthea Cathrine Lyngbye. Stud Frborg 23, c okt 28 (I), lærer Søetatens drengeskole, sp Dragstrup-S 4. juni 34, afsk 22. okt 77, † 19. maj 90. ~ 17. okt 34 Henriette Vilhelmine Tønnesen, * 31. maj 10 Slagelse, † 21. juni 94. Farveriejer i Næstved, senere forvalter paa Ringsted kloster Jonas T og Cathrine Marie Jacobsen. — Datter ~ Begtrup-Hansen, Vor Frue k, Aalborg. Datterdatter ~ Holme, Melby. Broder: Karise-A. Brodersøn: Hellested. Søster ~ Ancher, Østofte. Broder: Hunseby. Broderdatter ~ Holck, Vor Frelsers k, Kbhvn.

Hjælpepræst hos pastor Thaning

1860—71: J. K. Terkildsen, se Hedensted-SD.
1871—73: C. C. Hansen, se Torsager-B.
1874—77: O. F. Begtrup-Hansen, se sp Vor Frue k, Aalborg.

20. 29. jan 1878—15. nov 97 (sp Østerø 29. marts 62): Provst **Venceslaus (Venzel) Ulricus Hammershaimb**, * 25. marts 19 Steiggaard, Vaagø. Forældre: Lagmand Jørgen Frands H og Armgard Maria Egholm. Stud Brgd sk C 39, c 47¹ (h), opholdt sig paa Færøerne for at indsamle viser, sagn og folkeminder og studere sproget der, lærer Vor Frelsers friskole, Kbhvn 49, sp Nordstrøms 21. maj 55, provst Færøerne 27. april 64, r af Dbg 74, Dbm 97, afsk 15. nov 97, † 8. april 09. ~ 10. aug 55 Elisabeth Christiane (Jane) Augusta Gad, * 16. dec 29 Thorshavn, † 13. marts 08. Faderen: Sp i Stouby-H provst G (søn af andenpræst i Roskilde dk), † 77, se Stouby-H. — En søn af provst H var overretssagfører i Aalborg, direktør for livsforsikringselskabet »Fremtiden«, Hjalmar H (som var medlem af det kirkelige udvalg 1921), hvis søn er prof, dr E. H. Aarhus universitets teologiske fakultet. — Hustrus broder: Frederiks-K. Fætre: Gad, Aasted-S og Sengeløse. Farbrødre: Kolding, Darum-B.

Kongevalgt medlem af lagtinget 66—78, besøgte flere gange Færøerne, Medstifter af Selskabet for færøisk sprogs og folkeligheds bevarelse.

Skrev i »Københavnsposten« 1844—45 om færøisk sprog og om skolevæsenet paa Færøerne, skrev 46 i »Morskabslæsning om bryllupsskikke paa Færøerne, 46: Rudisar visa (Dsk kirketid), skrev om færøiske sagn og færøiske sprogglære i annaler for nordisk oldkyndighed 46 og 54, i Antiquarisk Tidsskr 47—48 om en rejse til Færøerne, udg 47: Oluvu kvædi, med melodi optegnet af H. Rung og harmoniseret af A. P. Berggreen, 49: Færøiske kvæder, 50: Færøiske folkesang, 51: Færøiske ordsprog, 51: Nogle færøiske talemaader, do skikke og lege, do barneveriser og remser, do gaader, 51—55: Færøiske kvæder I—II, 91: Færøisk antologi, med sprogkræver ved J. Jakobsen.

Under et besøg paa Færøerne 1841 rejste H rundt med amtmand *Pløyen* og gjorde de første indsamlinger til sine store samlinger af færøiske folkeminder og til sprogets historie. Da han 1854 fik det Smith'ske legat, rejste han atter til Færøerne og studerede dialekter og færøisk sprogglære. Hans store interesse for skolevæsenet paa Færøerne kom frem i hans artikler i »Københavnsposten«. Da han 1893 sidste gang besøgte Færøerne, viste den hjertelige modtagelse, han overalt fik, hvor afholdt og agtet han var baade som præst og videnskabsmand. Hans forfædre havde i 3 slægtled beklædt embeder paa Færøerne og var ved indgiftning blevet helt nationaliserede. H's kendskab til færøisk sprog var langt mere omfattende end den, de tidligere forskere havde haft, ligesom han var grundigt kendt med Islands skriftform, som dels skulle samle dialekterne ved at undgaa betegnelse for deres afvigelser, dels ved sin tilslutning til islandsk retskrivning gøre forstaaelsen lettere for udlændinge. Denne »etymologiske retskrivning« er i det hele og store anvendt i alle senere arbejder i og om Færøerne. Den blev udformet i hans færøiske sprogglære. Hans hovedværker er iøvrigt det store tobindsværk »Færøiske kvæder« med de mange værdifulde sagn, viser og myter (især Volungesagnene) og antologien. Disse to værker er det værdifuldeste, der overhovedet er fremkommet om færøisk folkedigtning, og har fundet læsere langt ud over Nordens grænser. 1919 rejstes en mindesten med portrætelief i Sandevaag, et vidnesbyrd om færingeres taknemmelighed mod ham.

Provst H kom næppe til nogensinde at føle sig rigtig hjemme i Lyderslev. I et interview i dagbladet »København« 25. marts 09 paa hans 90 aars dag, kort før hans død, udtalte han: »Jeg længes altid tilbage til dagene i Vaagø og paa Østerø. Der levede jeg min bedste tid. Den tid blev mit livs indhold. Det var elskelige mennesker, naive i deres tanke, men oprindelige i deres tro. Man maatte komme til at elske dem; de var meget trofaste. — Der var mange mil mellem mig og mine søgnebørn. Vi havde vore ben og baade som samfærdselsmidler; de mødte trofast til gudstjenesterne, deroppe kaldte kirkeklokkerne ikke forgæves. Som provst tilbragte jeg to trediedele af aaret paa rejse fra sted til sted. Jeg skiftede seng hver aften«. — Provsten deltog med stor interesse i »Selskabet for færøisk sprog«, og hans pgd i Lyderslev blev et hjem for mange færinger, bl a kom *Niels Finsen* her ofte. I Færøernes historie staar provst H som den egentlige skaber af færøisk prosalitteratur. Som Svend Grundtvigs nære ven og aandsfrænde kom H til at yde en stor indsats i Grundtvigs og Jørgen Blochs »Corpus carminum Faeroensium«, den udmærkede samling af færøiske kvæder, som i haandskrift findes i Dansk folkemuseum. Som præst var han af den gamle skole, men kirkelivet var i sognemenigheden ret ringe; i disse aar oprettedes frimenigheden, og det skete ikke uden visse brydninger.

Edward Mortansson: V. U. H, livssoga og virki hanns, 1916, DBL IX, 46—47 (A. Degn), Salmonsens X,

773, Dsk udsyn 1939, s 317 f, KLfN II, 341, C. F. Nielsen: Stamtavle over familien H, 1876.

Hjælpepræst hos provst Hammershaimb

1893—94: J. C. Kall, se stiftsprovst, Nykøbing F.
1895—97: M. Johnsen, se Gosmer-H.

21. 22. jan 1898—24. aug 1913 (sp Skørpinge-F 5. febr 91): **Niels Christian Hostrup Spur**, * 6. juli 46 Kbhvn. Faderen: Sp i Hobro-S J. H. S, † 68 (af Hobro-S), se der. Stud Frborg 67, c 74¹ (h₁), huslærer hos pastor Bech, Lem, pastor vikar Hem-S 7. dec 76, kkp Nysted-H 3. dec 77, sp Fjaltring-T 29. sept 81, † 24. aug 13. ~ 29. juli 80 Johanne Margrethe Høyrup, * 19. marts 56 Skødegaard, Bække, † 5. nov 16. Forældre: Proprietær Thomas H og Marie Kristine Petri af Hagedsted-G. — Søn: Husby, Fyn. Morbroder: J. C. Hostrup, Hillerød-NH. Farmoder søster til B. S. Ingemann. Hustrus mostre ~ Tønnesen, Saltum-H og Richard Petersen, Grevinge.

Chr. H. Spur var udgaaet fra et ægte grundtvigsk miljø. Faderen, Johan Henrik Spur, der var B. S. Ingemanns søstersøn og C. Hostrups svoger, hørte til det første slægtled af præster, der sluttede op om N. F. S. Grundtvig. S selv fik en stærk personlig indlevelse i det gr menighedsliv ved som ung latinskoledreng at komme i huset 3 aar hos sin morbroder C. Hostrup og søndag efter søndag sidde under hans prædikestol i Frborg slotskirke. Han blev stærkt grebet og paavirket af Hostrups forkyndelse og sluttede sig i studieaarene i København naturligt til en kreds af unge gr studenter, blandt hvilke P. N. Petersen og J. H. Monrad var de betydeligste.

Efter en kortere kapellantid hos Christiani i Nysted kom han til Vestjylland, hvor han levede nogle lykkelige aar i Fjaltring og Trans som M. A. S. Lunds efterfølger og arvtager.

S var en beskeden og stilfærdig mand. Hans forkyndelse var varm og trohjertig uden nogen art af ydre virkemidler. Han lignede i den henseende sin morbroder. Trofast og pligt-opfyldende øvede han sin gerning som præst og sjælesørger, og arbejdet med konfirmanderne stod hans hjerte nær. Ogsaa det folkelige arbejde laa for ham. Han samlede folk til aftenmøder i pgd, hvor der blev sunget og musiceret (violin og klaver), og hvor S med sin kønne stemme og sit talent for oplæsning havde let ved at fængsle sine tilhørere. At alle Hostrups komedier hørte med til hans repertoire, siger sig selv.

Iøvrigt var S en hjemmets mand, der ved sin højtlesning og sin musik sammen med hustruen gav Lyderslev pgd sit smukke præg og indhold, saa hjemmet ogsaa paa denne indirekte maade øvede en gerning i sognet.

Paa hans og hans hustrus grav i L er rejst et mindesmærke i sandsten efter tegning af Niels Larsen Stevns, forestillende englen, der kommer med julebudskabet: »Eder er i dag en frelser født, som er den Herre Kristus i Davids stad«, et ord, der paa en smuk maade karakteriserer S's enkle og barnligt centrale forkyndelse (Erik H. Spur).

S skrev artikler i Kirkebladet og i Dansk Kirketidende, hvor han viser sig som en god dansk, konservativ mand, han kæmpede her

for Danmarks forsvar og for kirkelig frihed. I kirkerne samlede han ikke de store skarer, men hans forkyndelse var baaret af hjertevarme og stilfærdig ægthed. Som dreng besøgte han Ingemann i Sorø.

22. 8. jan 1914—17. marts 33 (sp Lem-V 22. nov 04): **Peter Christian Georg la Cour Siegmufeldt**, * 10. juli 65 Lyngby ved Grenaa. Faderen: Sp i Søften-F, † 13, se der. Adgangs-eksamen til polyt læreanst 83, stud priv 86, c 92¹ (l), huslærer hos lensgreve Wedell, Wedelsborg, tilbragte som saadan 2 vintre i Østrig, Schweiz og Italien, sp Sdr Omme-Hoven 17. nov 94, rkp Krist k, Kbhvn 25. april 00, fik medaillen for drukkendens redning (reddede 2. dec 10 tre drenge fra at drukne i en mergelgrav), † 17. marts 33. ~ 16. juli 95 Inge Katrine Hoff, * 5. febr 74 Viborg, † 12. nov 52. Forældre: Landinspektør Gustav Ferdinand Leopold H og Martine Ludovica Kall. — Søn: Sp Sct Pauls k, Aarhus. Hustrus farbroder: Vartov. Kusiner ~ Moltke, Asminderød-G og P. M. Larsen, Frederiks k, Kbhvn.

Sekretær Østerlandsmissionen 98—20, næstfmd 12, fg fmd 23—28, BM Alm dsk Præstekonvent.

Udg: 12: Mindeblade om pastor Vilhelm Sørensen, 23—27: Østerlandsmissionen I—II, skrev afh i Nord Missions tidsskr om pastor J. V. Bloch 16, og i Dansk Udsyn om kallifatet og islam, religiøsitet og krd. Skildrede sine udenlandsrejser i Højskolebladet 1892—94, skrev minder om Vilh. Birkedal (B's avlskarl) i Den danske højskole 1903, 1. hefte.

Pastor S var nærmest »gammel grundtvigianer« uden dog at blive doktrinær, solidt placeret som han var i det centralt kirkelige. Han behøvede ikke ydre midler for at hævde sin autoritet og tragtede slet ikke efter at blive stillet paa nogen piedestal. Hele hans personlighed, hans varme hjerte, hans lysende intelligens og retlignede karakter gjorde, at man tillidsfuldt gik til ham som til en ven. Han kunne tale varmt og indtrængende om synd og Guds naade. Han talte rent ud om synden, men ikke for at dømme, men for at vise, hvor mennesker kan finde oprejsning (Lærer P. Binderup i Østsjæll folkeblad 23. marts 33).

Pastor S var en af Danmarks missionskyndige præster, nær ven af Ejnar Prip. Ved hans begravelse talte hans søn over ordet 1. Pt 3, 15: og karakteriserede ham som »altid rede til forsvar over for enhver, som kræver eder til regnskab«. S's vidnesbyrd var gennemprøvet og vel gennemtænkt.

»Pastor S kom, da Østerlandsmissionen blev stiftet for 35 aar siden, til som sekretær at staa ved formanden, pastor Vilh. Sørensens side, og de to arbejdede fortrinligt sammen og udfyldte hinanden paa en for ØM meget værdifuld maade. I 22 aar virkede han som sekretær, i 4½ aar fungerede han som formand, og til sin død var han medlem af forretningsudvalget.

Østerlandsmissionen blev en rigdom for pastor S og gav ham — saaledes gaar det med det, vi elsker — nogle af hans livs største glæder, men ogsaa nogle af de største sorger.

Men pastor S blev ogsaa en rigdom for ØM. Han gav den sin tid og de kræfter, han paa nogen maade kunne undvære fra sin præstegerning. Og han gav den sit rige hjerte og sit støtte og grundige arbejde. Ofte kunne det

synes, at han arbejdede noget tungt, men det hang sammen med hans store grundighed; alt blev gennemtænkt og overvejet.

Naar jeg tænker paa min gode, trofaste ven fra ungdomsaarene og ned gennem den nu svundne tid, tænker jeg paa ham som den gennemredelige og sande mand, der var saa ægte i hele sin færd og tale; kærlig og rolig, men samtidig skarp, naar han mødte det, der ikke var ægte for ham. Saadan arbejdede han, og saadan virkede han ogsaa i ØM's tjeneste. Og det præg, der er over ØM's arbejde herhjemme, har ikke mindst han grundet.

Som han var og virkede, møder vi ham i den udmærkede bog, han har givet ØM, da han skrev dennes historie. Den er skrevet med megen grundighed og ud fra en stærk indlevethed i og kærlighed til det emne, han behandlede. Den kaster ikke et falsk skær over noget, men er saa ægte i hele sin form« (Østerlandsmissionens blad, april 1933. Provst Nyholm).

23. 12. juni 1933: **Holger Emil Hauerberg Kornerup**, * 14. april 02 Roskilde. Forældre: Montør Jens Peter Theodor K og Ida Augusta Nielsen. Assistent i Roskilde sparekasse 19—24, stud Statens kursus 27, c 33¹ (hæ). — Ugift.

Herredsrepræs Kirkesagens venner 30, repræs Dsk værneselskab, fmd Kr Lytterforening i Sydstevns 47.

Litt: Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i grundtvigske kredse, II, 1932, Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske fri- og valgmenigheder, I, 1944, Højskolebladet, 1944, sp 452 f., Chr. H. Brasch: Vemmetoftes historie I—III, 1859, J. F. Fenger: Det sydvestsjællandske broderkonvent, 1890, Stevns frimenighed, et mindeskript, 1934, iøvrigt forannævnte litt om provst Engelbreth m m, medd fra sognepræst H. Kornerup. — Om Poul Nielsen, se DBL XXVII, s 399.

neden og tale i forsamlingshuset. Han følte sig snart mere hjemme her end i Høve; de unge her var ikke saa kritisk indstillet som Høve-folkene. Allerede anden gang blev han opfordret til at holde altergang. I begyndelsen holdtes der smaa altergange i hjemmene, men da tilslutningen voksede, flyttede man til forsamlingshuset. Man følte Rønnes forkyndelse som »den friske foraarsvind med al ungdommens glød og længsel, men ogsaa som den varme sommerdag, fuld af kærlighed og livsglæde«. Der blev ogsaa barnedaab, og da Poul Nielsen giftede sig 1887, fejredes brylluppet i forsamlingshuset, efter at de var blevet borgerligt ægteforenet i Store Hedinge. Hans brud, *Ane Nielsen* fra Barup, var en af de unge, som straks havde sluttet sig varmt til kredsen, og da brylluppet var fejret i forsamlingshuset, kørte alle deltagerne i et langt vogntog til hendes hjem i Barup, hvor gildet stod. Deres hjem blev samlingsstedet for menighedskredsen, og da man besluttede at bygge frimenighedskirke, blev den bygget paa Poul Niensens jord. Sidst i 1886 tog tanken om frimenighed form, og det første møde om sagen blev holdt 2. juledag 1886, efter at Karl Rønne havde talt i forsamlingshuset. Grundstenen blev nedlagt 1. sept 1887 af Karl Rønne, og indvielsen fandt sted 28. dec 1887, pastor *Fred. Nygaard* prædikede, og *Rasmus Lund* fra Mors (se foran s 630) indviiede kirken og holdt altergang. Bagefter var der et festligt møde, hvor Karl Rønne, højskoleforstander *Emil Dam*, Brøderup og *Fernando Linderberg* talte. Trods storm og snefygning var over 400 kommet tilstede.

Der gik nogle aar, før man fik tilladelse til at holde begravelse paa kirkegaarden. HRSagfører *Svend Høgsbro* arbejdede derfor, men kultusminister *J. Scavenius* var stejlt imod. Omsider gav ministeriet sin tilladelse paa betingelse af, at sognepræst og herredsfoged billigede det. Provst *Hammershaimb* gav straks tilladelsen, men herredsfogeden betænkte sig længe, men endte med at lade ansvaret falde paa sognets præst.

Forholdet til statskirken var ikke saa let. Ingen af dens præster turde tale der (af frygt for deres overordnede). Da pastor *Rørdam*, Fanefjord, havde lovet at tale, fik han telegram fra biskoppen, at han maatte være parat til at tage følgerne, hvis han prædikede i frimenighedskirken. Pastor *Bruun*, Levring, var den eneste sognepræst, som dristede sig til at tale der, og holde altergang.

Karl Rønne var kredsens præst i 20 aar. Han var frihedsmand (se Høve frimgh), han underskrev den store Askov-adresse, og tilbageviste en rettesættelse derfor som ubeføjet. Medens han boede i Høve, kom han her kun een gang om maaneden. Da han flyttede til Sorø, kom han og *K. Bjerre* til Stevns skiftevis hver 14. dag. Rønnes forhold til Høve løsnedes, og da Stevns frimenighedskirke var bygget, tog man under Poul Niensens førerskab fat paa at bygge en højskole. Her tog Rønne bolig som hufader og medforstander (se foran). Efter 1897 var Rønne enehøjskoleforstander, og denne gerning passede godt for hans evner. Hans lyse skikkelse og frejdige forkyndelse og det rige samliv med me-

STEVNS FRIMENIGHED

(Lyderslev sogn)

Om baggrunden for oprettelsen af denne frimenighed er der fortalt foran under Lyderslev-F. — Blandt de fremmede talere, gdir *Poul Nielsen*, *Karlshøj*, fik hertil, var frimenighedspræst *Karl Rønne*, Høve. Han kom første gang 13. nov 1884, og da vejret var saa slet, at der ikke kunne holdes møde, tilbragte han tiden med samtale med Poul Nielsen. De blev venner for livet; de lignede hinanden i deres uselviske iver for folkesagen, deres frindsind og deres lyse haab. Karl Rønne var nytilt traadt ud af folkekirken sammen med sine venner i Høve, og Poul Nielsen billigede dette skridt. Ja, han længtes efter, at der kunne dannes en lignende helt fri menighedskreds paa Stevns. Foreløbig aftaltes det, at Karl Rønne skulle komme en gang om maa-

nigheden gjorde, at menighedslivet blev »rigt og herligt«. Poul Niensens nære ven og medarbejder, *Niels Peter Kristensen*, en kort tid formand for menighedsraadet, tegnede et billede af Rønne ved hans begravelse ved at citere Kaalunds vers:

Du spørger, hvad jeg tror paa? nuvel! det maa ud: paa frihedens sejr, men gennem personen — paa det største, som vandtes gennem tornekronen.

Jørgen Falk Rønne skriver i »I sol og blæst« 1936, s 111 f, om Karl Rønne og hans hustru:

»Der kunne skrives en bog — og der bliver sikkert skrevet en bog — om Sydstevn, dette stykke danske kirkehistorie med store idealer og smukke drømme, hvorpaa virkeligheden vel af og til blæste sin kolde aande, men som dog satte saa skønne blomster.

Poul Nielsen Karlshøj var en fortrinlig forstander for menigheden. Hertil kom, at det kun var en mindre kreds, bestaaende af de mest fremragende gaardmænd paa egnen, med samme opdragelse og samme »udsigt« fra barnsben, folk, som alle kendte hinanden nøje. Saa var ogsaa frimenighedspræst Karl Rønne og hans hustru Fanny fortræffelige værtsfolk. Jeg har aldrig truffet en husmøder, der som Fanny kunne forvandle et saare tarveligt aftensmaal til en festdiner eller ved hjælp af et par lys og nogle blomster forstod at gøre en tarveligt møbleret stue til en festsal. Alt dette kunne jo nok gøre sit til den dybe hygge, man følte ved samværet; men det var alligevel kun det ydre. Det, som gjorde disse møder saa uforglemmelige for mig, var den glade og stærke følelse af, at vi var en flok, der fulgtes ad paa himmelvejen, og skulle jeg sætte et »vers over døren«, saa blev det:

»gennem de fagre riger paa jorden
gaar vi til Paradis med sang«.

Ja! netop med sang. Sangen var deres udtryk for, hvad de følte.

De brugte ikke skriftsteder — naturligvis langt mindre gudelige talemaader — men de havde en egen maade at fordybe sig i sang paa. Vers for vers blev den ligesom vægtigere, mere gripende. Det kunne ske, at naar det sidste vers var sunget, sad vi en stund ganske tavse, som om ingen nænede at bryde stemningen.

Saaledes var det ogsaa i kirken. Der var saa sandt ej heller nogen finhed, intet for øjet. Ikke en gang et lille harmonium. Karls prædiken var ej heller ud over det jævne — men som de sang! Sangen gav virkelig »vinger«, det lave tag ligesom løftede sig, saa der blev udsigt til Guds himmel! thi hjerterne var i sangen, saa den herliggjorde »ordet«.

Da Karl Rønne i 1908 døde, var der et mægtigt ligefølge, som fulgte ham til graven, og vi var mange, som talte; men det var Poul Nielsen, som fik lykke til ret at karakterisere den afdøde præst, da han paa ham anvendte Grundtvigs vers om Ansgar:

Han var Ingen mægtig aand,
markeangelisten,
dog et redskab i Guds haand,
ret en hjertekristen;
sund i troen, mild og øm,
i sin daad og i sin drøm
barnlig, gudhengiven.

Det var netop disse skønne egenskaber, som prydede Karl Rønne.

For mig har Karl Rønne som sagt haft stor betydning, idet jeg gennem ham kom i forhold til grundtvigianismen, da den stod i sin fagreste blomstring, da strømmen endnu gik dyb, førend den bredte sig over fladningerne.

Jeg kom fra Færø, hvor der ingen aandelige strømninger mærkedes, og stod endnu udenfor livet, som det formede sig her hjemme. Da kom han og indbød mig til at tale paa Stevn's højskole og førte mig sammen med grundtvigske venner i forskellige kredse, som tog kærligt imod mig. I de følgende aar blev jeg ofte indbudt til at tale snart her, snart der«.

Da Rønne til sidst blev svagelig, sendte man bud til *F. C. Krebs Lange* om at blive hans medhjælper, men Rønne døde snart efter, og Krebs Lange blev menighedens præst. Han

var forskellig fra Rønne. Han var dybt rodfæstet i det grundtvigske, han havde kæmpet troens kamp, derfor blev hans forkyndelse dyb og alvorlig, han kunne ikke tage overfladisk paa synden. Naar han saa den, maatte han paatale den. 1917—20 maatte han paa grund af en aandelig krise, som ogsaa nedbrød ham legemligt, forlade gerningen som præst og højskoleforstander, og han rejste til Fyn som landmand. 1920 kom han tilbage, havde genvundet sundhed og sindsro. Da han trak sig tilbage, afløstes han af *C. H. Wulf*, der som 18-aarige havde været paa Galtrup højskole hos forstander Jakob Lykke. Opholdet der og Th. Balslevs forkyndelse i Morsø frimenighed fik stor betydning for ham. Senere rejste han til USA, var paa præsteskole hos *C. P. Højbjerg*, kom 1930 til Danmark, var paa Liselund, blev gift med en datter af Jørgen Jørgensen, Orup, der var medlem af Stevn's frimenighed, og tanken faldt naturligt paa ham, da Krebs Lange trak sig tilbage.

Det er nu 3. slægtled, der bærer menigheden. »Rammen har man arvet, men det aandelige liv maa man kæmpe sig til«.

Frimenigheden har nu c 375 medlemmer, fortrinnsvis fra Lyderslev-F, Hellested og Havnelev sogne. Menighedens formand er nu anlægsgartner Povl Hansen, Havnelev.

Der er menighedssal ved præsteboligen.

Kirken (arkitekt: J. Christensen) er af kridtsten, bestaar af skib og taarn med pyramidetag. Maleri over alteret.

Frimenighedspræst

1. 28. dec 1887—26. nov 1907 (frimenighedspræst Høve 13. nov 83): **Karl Kristian Frederik Rønne**, * 31. aug 42 Kbhvn. Faderen: Sp i Magleby v Skelskør († 83, af Lyngby), se der. Stud priv 61, c 68² (h₂), pastor adjunkt Gram 31. jan 69, hjpr Lyngby-A 10. maj 71, hjpr Magleby hos sin fader 5. marts 73, do Vadum 15. april 76, sp Snebjerg-T 16. juli 77, valgmenighedspræst Høve 7. jan 80, † 26. dec 07. ~ 7. maj 76 Fanny Kirstine Henriette Drastrup, * 14. maj 47 Roskilde, † c 1920. Forældre: Toldassistent Axel Møller Mørch D og Severine Vilhelmine Sørensen. — Fætter: Sønderup-H. Farbroder: Høve-F og Ulsted. Fætter: Søndbjerg-O. Fætters søn: Falk R Krist k, Kbhvn.

Under henvisning til Høve frimenighed og foranstaaende skal tilføjes, at R var en af de prædikanter, som altid troede paa det godes sejr over det onde, naar blot de gode kræfter maatte være frie. Han var fra Høve vant til at have forbindelse med de vakte, og da han var hos sin fader i Magleby, stod han i forbindelse med de vakte der paa egnen. Frimodigt forlod han sognekaldet i Snebjerg for at gaa ind til de usikre, men frie kaar i Høve, ja, der var overhovedet ikke truffet aftale om nogen fast løn. Hans selvtagne friheder kunne give anledning til klager, og da menigheden i Høve spaltedes, rejste R til Sorø, hvor han samarbejdede med sin ven, K. Bjerre, paa højskolen, og da kaldet kom fra Stevn's, tog han hertil, og her havde han 20 gode og frugtbringende aar (se foran).

2. 4. dec 1907—17 og 1920—37: **Frederik Chri-**

stian Krebs Lange, * 5. maj 69 Skivum. Faderen: Kroejer, gæstgiver, sognefoged Krebs L. Paa Møllerup højskole 91—92, lærereksamen Gedved 96, lærer i Lyngby, højskoleforstander Bornholm 01, ordineret til frimenighedspræst for Stevns af frimenighedspræst Søren Anker-Møller, Klim, 4. dec 07, afsk 37, † 30. marts 39. ~ 2. marts 01 Sigrid Thyssen, * 18. juli 75 Lyngby. Forældre: Overlærer Anders Ditlev T og Petra Louise Telling. — Hustrus broder: Gl Haderslev.

Pastor Krebs Lange kom som ung paa skole hos Jens Bek, Møllerup. Her vaagnede hans kald til at blive præst. Men foreløbig kom han paa seminarium, blev lærer og højskolemand, paavirket af P. Bojsen, Gedved, og stærkt optaget af Grundtvig. I Lyngby traf han sin hustru, der blev ham en jævnbyrdig og saare god kammerat og hjælper gennem livet. Skønt han befandt sig godt paa Bornholms højskole, kunne han ikke blive kaldet til præstegæringen kvit. Han overvejede at bryde op og rejse til Kbhvn for at læse til embedseksamen. Men saa blev han frimenighedspræst paa Stevns. De to egnede sig udmærket til at være præstefolk; de vandt en god indgang. Hans dybt alvorlige, kristne sindelag, den tryghed, hvormed han kunne lægge alt i Guds haand, gjorde indtryk. Paa samme tid ydmyg og mandig færdedes han tidligt og silde i sin menighed. Han var meget veltalende og tillige meget musikalsk. Hans sidste aar var ikke uden kriser, men han lagde til det sidste alt i Guds haand (Højskolebl 1939, s 268).

1917—20 fungerede **M. P. Malthé Jensen** som frimenighedspræst, se Bornholms valgmg.

3. 13. juni 1937—51 (dsk præst i USA 31): **C. H. Wulf**, fl t frimenigh i Bovlund, se der.

4. 9. sept 1951: **Orla Myrup Andersen**, * 21. april 10 Klim. Forældre: Gdjr Kristen A og Elna Myrup. Højskolelærer 36-51. ~ 8. okt 49 Karen Lykke Skov, * 20. aug 22 Ollerup. Forældre: Gdjr Peder S og Marie Madsen. — Ordineret af valgmenighedspræst Th. Balslev, Vartov, i Stevns frimenigheds kirke 9. sept 51.

Litt: Se foran under Lyderslev-F, samt: Højskolebladet 1888, sp 145 f, Om Stevns højskole, se »Husmoderens blad«, 1898, s 377 f, Marius C. Skar: Frimenigheden paa Stevns, Højskolebl 1938, s 439 f, s 457 f, Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske valg- og frimenigheder I, 1944, s 132 f, Stevns frimenighed, mindeskrift 1934.

lag, havn, badehotel, søgt badested, endestation for jernbanen) samt Havnelev og Skørpinge. Stevns højskole (se pag 630) oprettedes 1894 i forbindelse med frimenigheden, og ligger i H sogn, er nu landbrugsskole, fh i H.

Det kirkelige liv. Pastoratet var præget af rationalisme og aandelig død, indtil pastor L. B. Leth kom hertil. Lille Hedinge-H blev nu brændpunktet i den vækkelse, som gik over Sydstevn. Leth var en ung nidkær præst af samme præg som brødrene Fenger og præsterne i det sydvestsjællandske broderkonvent. I de første aar saa han ikke videre frugt af sin forkyndelse og sukkede over den verdslighed, der raadede i sognene. Men i 1839 kom der pludseligt et stærkt aandeligt røre, uden at den dybere aarsag dertil lader sig klart paavise. Paa sine gamle dage skrev L. B. Leth: »Jeg forkyndte Kristi evangelium, Guds naades ord, den ene søndag efter den anden, kom ogsaa i husene til de syge, og viste alle, som ville frelses, hen til ham, som er synderes eneste frelser. Saaledes gik der aar efter aar, og kun ringe frugt af ordet var kendelig. Men saa blev det anderledes. Jeg erindrer ikke aaret, det var nærmest omkr 1840. Der skete en stor opvækkelse. Jeg kan ikke ret sige, hvorledes det gik til (»vinden blæser, hvorhen den vil«). — To troende haandværkere, jeg tror en snedker *Møller* og en skomager *Rigaard* kom til Store Hedinge. Derfra kom de til Lille Hedinge, og deres tale vakte opmærksomhed og fik folk til at lytte. Saa skete det, at en af byens gaardmænd, Peder Andersen, døde. Han havde været meget forfalden, tildels drukket forstanden bort. Jeg nægtede at tage ham til alters. Han havde flere døtre, som var gift med de mest ansete gaardmænd i byen. Da han nu var død, kom en af disse og bestilte begravelsen. Han begærede af mig, at jeg efter skik og brug skulle holde ligprædiken over ham, en tale fra prædikestolen, som altid sluttede med et, af skolelæreren forfattet, saakaldt »testamente«. Jeg afslor rent ud begæringen. Jeg skulle møde ved graven og forrette jordpaakastelsen og saa intet videre. — Dermed gik han; men en dag eller to før begravelsen kom en anden af svigersønnerne og tiggede og bad om, at jeg i det mindste ville tale nogle ord ved graven; det var dog ellers for fattigt. Det maatte jeg da love, men paa den betingelse, at det maatte staa mig frit for at sige, hvad jeg maatte føle mig opfordret til, dog uden jeg ville tale direkte om den afdøde. Derom blev vi enige... Jeg begyndte saa ved begravelsen med første vers af salmen: »Evhighedens haab og ære« og talte derpaa et stærkt og alvorligt varselsord til de mange, som var samlet om graven, og der lyttedes i stilhed og med stor opmærksomhed. I gaarden, hvor folk derefter samlede (jeg var ikke selv med) gik det anderledes til end ellers ved saadan lejlighed. Der herskede stor alvor, og dagen tilbragtes med at synge salmer... »Nu var isen brudt. Et helt nyt, hidtil ukendt liv vaagnede, hvoraf efterhaanden flere og flere blev grebne. Nu fyldtes kirken. Jeg holdt bibellæsninger eller forsamlinger. Folk stimedede til, ikke blot fra Lille Hedinge, men ogsaa andre steder fra. Saaledes kom der

LILLE HEDINGE—HAVNELEV

Ll Hedinge-Havnelev pastorat, langs Fakse bugt, er frugtbart og overvejende fladt, 827 og 892 ha. Den sydlige del af Stevns klint, god badestrand. Byerne: Ll H og Rødvig ladeplads (710 menn, cementfabrik, kugleflintop-

især mange fra Højerup og Tømmestrup. Hver søndag saas en stor flok at vandre derfra til Lille Hedinge. Hvor jeg efter den tid gik paa gaden, hørte jeg salmesang, saa fra eet, saa fra et andet hus. Mødte jeg nogen paa gaden, som jeg gav mig i samtale med, varede det ikke længe, før talen blev om det, som hører til Guds rige. Nu kom der til mig i mit lille studerekammer yngre og ældre, som, bekymrede om deres salighed, søgte raad og trøst hos mig, saa jeg nu paa den maade kunne være sjælesørgen... »Det blev snart vidt og bredt bekendt, saa at Lindberg skrev derom i Kirketidende (15. marts 40 skrev Lindberg i »Nordisk kirketidende« under kirkelige efterretninger: »I L Hedinge sogn i Stevns har der siden pinsen i fjor ytret sig en mærkelig aandelig bevægelse, som er brudt igennem i en opvækkelse, som i det mindste i sit omfang næppe har sin lige i Danmark. Sognepræsten, pastor Leth, er en nidkær, troende præst, og en saadan mand er højst fornøden under en saadan bevægelse«). Pastor Leth fortsætter: »De var naturligvis ikke alle med, men de, der var modstandere, holdt sig stille og turde ikke give deres harme luft. De almindelige forlystelser var som standsede. — Der kom nu kristelige mænd, lægprædikanter og præster langvejs fra, for at glæde sig ved opvækkelsen, de deltog i de gudelige forsamlinger. — Det var just ikke altid sandt og godt, hvad lægprædikanterne kom med, og undertiden maatte jeg sætte mig op imod dem. De var gerne af pietistisk retning. Engang blev ved en forsamling lagt for mig paa bordet en bog med opslaaet titelblad, hvorpaa stod: »Dans og spil, verdens afdug, fremstillet i sin nøgenhed«, af P. Larsen-Skræppenborg, den gang pietist. Den, der mest tiltalte mig, var *Jakob Fisker* fra Holsteinborg. Han talte enfoldigt og hjerteligt det rene Guds ord. En anden var *Rasmus Ottosen*, en mere begavet lægprædikant har jeg ikke kendt.

Der kom ikke faa præster, især af det sydvestsjællandske konvent (brødrene *Fenger*, *Clausen*, *Boeslunde*, *Rønne*, *Høve*, *F. E. Bojsen* m fl) og min kære nabo, provst *Engelbreth*, var jævnligt med. Saa løb budstikken, og snart var det bekendt, at der skulle holdes forsamling i pgd. Stuerne fyldtes med mennesker, saa tæt sammenpakkede, at lysene undertiden gik ud, eller en eller anden fik ondt. Salmerne blev sunget af fuldt bryst, og der blev holdt tale af præsterne, den ene efter den anden. Alle maatte de frem, man var umættelige og kunne ikke faa nok. En saadan forsamling kunne vare i flere timer. Den, man var mest glad for at høre, var *F. E. Bojsen*. Ham forstod de — som han altid har forstaaet at tale til hjertet. Da var han endnu af pietistisk retning... Det var især i Ll Hedinge, at opvækkelsen greb om sig, og i Højerup. Dog blev annekset, Havnelev, ogsaa berørt deraf med byen Skørpinge. Især gdjr *Søren Thomsen*, Skørpinge, og hans søster Inger var grebet og hang ved mig med stor hengivenhed. I deres hus blev der holdt forsamlinger. Da jeg rejste derfra, lærte konen sig at skrive for at kunne skrive til mig, og vi fortsatte med at veksle breve til hendes død«.

Da Leth flyttede herfra, søgte de vakte til kapellanerne i Lyderslev, *Jens Schjørring* og *Algreen*, og de forstod at knytte folkelig oplysning til den strengt kristelige tale, som havde lydte ved forsamlingerne. Det blev mænd i Lyderslev, som kom til at bære vækkelsen videre, især forpagter *Ovesen*, Højstrup og gdjr *Poul Nielsen*, Karlishøj (se pag 630). Mange af de Vallekilde-prægede ungdomsmøder, som Poul Nielsen holdt i 1870'erne, blev holdt hos sognefoged *Peder Pedersen*, Havnelev. Hans moder, *Sidse Peder Hansen*, var en enfoldig troende kone, der var blevet vakt ved pastor Leth og var præget af ham. P. P's hustrus moder havde haft et andet hjem hos pastor Leth og var tidligt med blandt de vakte. Det var P. P og hans hustru en stor glæde at laane hus til disse aandeligt prægede møder. Disse møder kom til at øve en dragende magt paa mange unge, frugtbare samtaler, fornøjelige julefester, megen sang prægede. Da der efterhaanden blev saa mange, at de ikke kunne rummes i stuerne, byggedes Sydstevn's fh i Lyderslev sogn, og kredsen her dannede kernen i Stevns frimenighed, da den oprettedes 1887. 1894 aabnedes *Stevns folkehøjskole*, beliggende i Havnelev sogn. Men det maa ikke nægtes, at livet efterhaanden ebbede ud, og bortset fra det liv, der samlede sig om frimenigheden, er der ikke mange spor tilbage i sognemenighederne af vækkelsen i 1840. Præster af forskellig type har arbejdet her, men resultaterne har ikke været særligt synlige, befolkningen er som helhed venlig, men ikke meget kirkelig.

1922 oplyses: Intet særligt, 22 fam til frimgh, 1930: Vekslende kkg, ungdomsf (250), intet særligt, 1939: Ungdomsf (150, sp), 2 fh, intet særligt, Sømandshjem i Rødvig, en del fiskere, 1950: Ungdomsf (150, sp), nogle fam t frimgh, højskole (25), sdsk paa sømandshj.

Lille Hedinge kirke er en smuk, romansk kridtstenskirke med kamgavle, koret er tidligt overhvalvet, skibet har haft 3 eller 4 stokværk, og synes bygget med forsvarmæssige hensyn for øje. Sidst i middelalderen er skibet overhvalvet, taarn, sakristi mod nord, vaabenhus mod syd, nyt materialhus. Lille altertavle fra 1625 (maleri fra 1863 af F. L. Storch: Jesus paa oliebjergbet, samtidig udskaaet prædikestol, romansk font, 65 sd.

Dann kirker, Præstø amt, s 452—62, Løffler i Aarb f nord oldk 1894, V. Kooh, smst 1899, C. A. Jensen, smst 1918, Mackeprang, s 32, 405.

Havnelev kirke er romansk, af kridtsten, overhvalvet, taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Taarnet styrtede ned 1860 og genopførtes, og hele kirken beklædtes med røde mursten. Samtidigt dekoreredes det indre nogle da fundne kalkmalerier. Anselig, udskaaet altertavle fra c 1630 med maleri af F. L. Storch (Jesus paa oliebjergbet), smukt udskaaet alterbordsforside, renaissanceprædikestol fra 1613, støbt jernfont. Ligsten. 125 sd.

Dann kirker, Præstø amt, s 463—68, C. H. Brasch: Vemmetofte, I, 74.

Altergæster: 1891: 539 og 573, 1930: 135 og 200, 1942: 120 og 171, 1949: 122 og 166.

Folketal: 1850: 486 og 510, 1901: 693 og 791, 1921: 877 og 827, 1950: 1038 og 804.

Menighedsraad: 1922: u p (gr), saaledes gennem alle aarene.

Kommunevalg: 1943: Lille Hedinge: Soc 148 (2), kons 123 (2), venstre 83 (1), u p 35 (0), 1950: Soc 165 (2), kons 119 (2), venstre 113 (1), u p 43 (0). — Havnelev: 1943: Soc 81 (1), rad 38 (0), kons 99 (2), u p 97 (2), 1950: Soc 121 (2), kons 83 (1), u p 83 (1), u p 107 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 298 byg, 17 rug, b) 23 byg, 40 rdl, c) 4 fv brænde, 16 byg, d) 200 rdl, e) 70 td ld. — 1870: Regul 2600 kr, netto 6008 kr. — 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1856.

Højerup var anneks til 1678, da Havnelev, som indtil da var et pastorat for sig, blev anneks til Lille Hedinge. I 18. aarh blev 4 sp forflyttet herfra til Spjellerup-S.

16. 5. april 1826—15. juli 52 (ord kat Vejle-H 4. sept 25): **L. B. Leth**, fl t Horne, Fyn, se der.

Mynster skriver, at pgd havde smaa værelser, men var velholdt, kirken lille og simpel, men meget køn, omgivet af en ringmur med smukke portaler. Om L's prædiken 1838 hedder det: »Vel udarbejdet, med ortodoks grundighed, men ogsaa med nogen ortodoks strenghed, stemmen ikke behagelig og noget drøvende, foredraget frit og kraftigt. Katekisationen fortræffeligt, ungdommen viste, at den er vant til grundig katekisation«. 1846: »Ret god og kristelig tale, foredraget frit og kraftigt, men just ikke hjerteligt og smagfuldt, katekisationen mindre heldig end sidst. Talrig forsamling. Her katekiseres flittigt« (M II, 42). Om læreren i Ll H, Dettmer, skriver Mynster, at »han er meget indskrænket og katekiserer maadeligt, men gør sig flid«.

17. 1. nov 1852—16. nov 78 (sp Hodde-T 26. sept 45): **Carl David Fog**, * 9. okt 12 Nykøb F. Forældre: Søkrigskommissær, mønsterskriver Johan Peter F og Cathrine Hedevig Dencker. Stud Nykb F 30, c nov 36 (I), hjpr Vemmetfte 7. nov 37, † 16. nov 78. ~ 12. juni 46 Inger Christine Frederikke Engelbreth, * 22. sept 15 Lyderslev, † 29. nov 02. Faderen: Provst, dr E, sp Lyderslev-F, se der. — Broder: Vang. Fætter: Biskop B. J. Fog. Hustrus slægt, se Lyderslev-F.

18. 21. febr 1879—9. dec 91 (sp Højerup 24. dec 67): **Hans Jacob Hørring**, * 4. okt 18 Sevel. Forældre: Sp i Sevel Rasmus H, † 31, og Marie Sophie Mehl af Rødding-K. Stud Randers 36, c juli 43 (h), huslærer Borreby, ord kat Viborg 11. juli 55, † 9. dec 91. ~ 15. nov 55 Sophie Elisabeth Henriette Weideborgh, * 2. okt 13 Næstved, † 14. dec 91 (mandens begravelsesdag). Forældre: Major, ritmester Chr. W og Dorteaa Eggers. — Broder: Borum-L. Søster ~ Hassager, Sørslev.

Meget afholdt. H. J. Hørrings legat for trængende uden for fattigvæsenet i L Hedinge-H og Højerup sogne stiftet 12. dec 91. Se Berl tid 16. dec 91.

19. 21. marts 1892—30. nov 95 (sp Tryggelev-F 25. marts 86): **Jens Frederik Karsten Karstensen**, * 24. nov 40 Dybbøl. Faderen: Provst, Gelsted-R, † 82, se der. Stud Haderslev 60, meldte sig som frivillig 64, sekondløjtnant 67, c 68² (h), hjpr Gelsted-R 31. maj 69, sp Taars 20. marts 83, afsk 30. nov 95, † 1. april 05. ~ 2. jan 72 Povline Marie Lassen, * 9. juli 45 Nykøb M, † 12. marts 96. Faderen: Sp i Bøgense-S, † 72, se der.

Pastor K's fader havde været sp i Dybbøl og i Broager og blev afsat af tyskerne, hans hustrus fader havde været sp i Adelby ved Flensborg og blev afsat af tyskerne. Fra sine unge aar var han levende nationalt interesseret, og det fortælles (Nattid 4. april 05), at under de anstrengende marschture under krigen tilbød K at bære geværet for de trætte soldater og ogsaa gjorde det. Han var en højtt begavet mand, veltalende som sin fader og havde en ikke ringe poetisk aare, udgav digte, salmer, prædikener og historiske smaating. Han var kærlig og offervillig og meget afholdt, men tog tidligt sin afsked paa grund af sjælelige lidelser, der grænsede til sindsyge. Meget varmt arbejdede han for den sønderjyske sag (Berl tid 4. april 05).

20. 6. febr 1896—30. april 1901 (sp Voer-E 16. nov 87): **H. K. Winding**, fl t Haarslev-T, se der.

21. 1. juli 1901—10. jan 23 (sp Dollerup-F-R 31. jan 88): **Georg Vilhelm Bischoff**, * 19. dec 61 Næstved. Forældre: Malermester Henrik August B og Emilie Vilhelmine Knudsen. Stud Randers 79, c 87¹ (I), sp Dollerup-F-R 31. jan 88, afsk 10. jan 23, † 1. nov 23. ~ 4. maj 91 Edle Bolette Therese Jürgensen, * 21. maj 63 Hagededgaard, † 8. jan 30. Forældre: Forpagter Jørgen Christian J og Sophie Næsted.

Pastor B var med ved Kirkeligt Centrums stiftende møde i Bregninge pgd, Taasinge 1899, men han trak sig tilbage, han tilhørte den grundtvigske retning og havde haabet paa et samarbejde paa bredere grundlag (Gjesing-Petersen: Kirkeligt Centrum 1899—1949, s 44).

Han var en særpræget mand med et eget lune, men det lykkedes ham ikke rigtigt at slaa rod paa Stevns, selv om han havde mange venner her (L).

22. 4. maj 1923—23. febr 51 (hjpr Store Hedinge 18. aug 19): **Thorvald Christian Lassesen**, * 2. april 93 Gloslunde. Forældre: Gdjr, sognefoged Rasmus L og Bodil Kirstine Jørgensen Skov. Stud Lang og Hjort 11, c 17² (h₁), afsk 23. febr 51, † 7. dec 51. — Ugift.

23. 31. juli 1951 (rpk Vig-Nr A 19. okt 48): **Edvard Joachim Lyse**, * 10. sept 15 Kbhvn. Forældre: Husejer Thorvald L og Johanne Ragnhild Lyse. Fisker til 1948, stud Statens kurs 39, c 47² (1-82). ~ 28. nov 41 Poula Frederiksen, * 5. juni 19 Reersø. Forældre: Fisker Poul F og Jakobine Reersø.

Litt: Ludvig Mortensen, Holger Begtrup: Dansk menighedsliv i gr kredse II, 1932, s 144 f, Den sjæll opvækkelse, s 12 f, Stevns frimenighed, 1934, P. Clemmensen: Fra Havnelev sogn, Præstø amts hist aarb 14. bd, s 103 f.

Hammer-Tybjerg herreders provsti

Hammer herred, 27.159 ha, det sydvestligste i amtet, er langt og smalt, langs Smaalands-havet, højtliggende og bakket, ret frugtbart, enkelte smaa søer og spredte skove.

Tybjerg herred, 18.100 ha, skyder sig op i Sorø amt, paa en lang strækning er Susaaen grænsen. — V Egede sogn ligger adskilt fra det øvrige amt. Højtliggende, bakket, mere frugtbart end Hammer herred, flere søer, en del skov.

Ved Øbjerggaard i Kong findes rester af »Lille Gurre«, det lille slot, som maaske var rammen om kong Valdemar den Stores og Toves kærligheds-historie; i Sværdborg mose har man gjort mærkelige bopladsfund, svarende til Mullerupfundene. Landskabet her er præget af overraskende modsætninger, fra »Kulbjergenes« højder til de lave moser. Næsten overalt ser man havet i Hammer herred.

Tybjerg herred er indland, Midtsjælland, Mogenstrupaasen, den gamle herregaard Holmegaard, glasværket, den store Holmegaards mose, er hver for sig af egen naturskønhed. Fensmark, hvor Chr. Winther blev født, ligger i et dejligt landskab med stortformede bakker og vide udsigter. Større historiske begivenheder er ikke knyttet til disse egne, Achton Friis fandt kystboerne i Hammer herred venligere end indlandsbønderne i Tybjerg herred. For 100 aar siden drak og sloges bønderne — ja, man sagde, at et marked ikke var vellykket, hvis man ikke grundigt havde tærsket hinanden. Hoveri og stavnsbaand gjorde bønderne fortrykte. Den moderne bonde har rystet disse aag af sig. Provstiet er præget af landbrug og af den store købstad, Næstved, der har forstaaet at hævde sig, saa generende stationsbyer ikke har faaet lov at gro op i Næstveds opland.

Hammer herred er landbrugsland, befolkningen er politisk venstre. I Tybjerg herred er der ikke faa socialdemokrater og radikale. En del industri og mange arbejdere.

Det kirkelige liv. Dette provsti er nok det, der er mindst præget af vækkelser og aandelige bevægelser i Sydsjælland. Kun ganske faa steder slog vækkelsen midt i 19. aarh rod, skønt provstiet er nabo til Flakkebjerg herreder. Her har ikke været nogen højskoler, og bortset fra Næstved og enkelte landsogne har IM kun haft ringe indgang. De gudelige forsamlinger møder vi ret tidligt i Hammer, Kong og Sværdborg, men præsterne saa ikke venligt paa forsamlingsfolkene.

I det flg regnes Gunderslev, som hører til Ø Flakkebjerg herred, under Tybjerg herred, da hovedsognet, Skelby, ligger der.

Myster skriver, at der »ikke klages over kirkegangen i Hammer herred, men paa nogle steder har conventikelvæsenet søgt at indtrænge sig uden at finde synderlig indgang. Skolevæsenet hævdede sig godt under provst Laurups forstandige og omhyggelige tilsyn. Om Tybjerg herred skriver *Myster*, at det »er noget spredt, blandt præsterne er der flere brave mænd, lyst og iver i embedet er maaske ikke ganske almindeligt. Flere af læ-

rerne er maadelige. Conventikelvæsen mærkes ikke«.

I Tybjerg herred har der været flere sogneomlægninger i 19. aarh (V Egede-Braaby, Avers-Tybjerg, Herlufmagle). To annekser hører til Sorø amt (Braaby og Gunderslev).

De allerfleste præster var rationalister indtil omkr 1840. Men der var undtagelser.

Navnet *Rørdam* er i særlig grad knyttet til Sydsjælland. I en aarrække var *Peter Rørdam* i Mern Sydsjællands betydeligste præst, hos ham flokkedes de vakte. Hans broder, dr *H. C. Rørdam* i Hammer-Lundby, var en solid, grundkristelig prædikant, de vakte hørte ham gerne, men han var for lærd til at faa levende samfund med de vakte som Peter R. I Roskilde konvent spillede H. C. R en betydelig rolle. Hans søn var biskop *Skat Rørdam*, som i nogle aar var præst i Rønnebæk-O.

Rønnebæk har en kirkelig og præstelig historie som ikke mange andre sogne. 1860 blev *C. J. Brandt* sp her; han stod Grundtvig nær, og hans kirker var fyldt med tilhørere fra hele egnen. Et nøjere samliv med menigheden var han dog ikke anlagt paa. Det blev de store møder, som kastede glans over hans præstetid her. Hans efterfølger var *Skat Rørdam*, der ogsaa havde fulde kirker, men han klagede over befolkningens verdslighed. Hans efterfølger, *M. A. Dam*, havde i Jylland været en af de mest søgte grundtvigske forkyndere, men han drog skuffet herfra efter 12—13 aars tjeneste. — I Rønnebæk ligger herregaarden *Rønnebæksholm*, hvor fru *Marie Toft* († 54) var frue fra 1841. Hun havde hørt *Willemoes*, og hun aabnede sit hjem for gudelige forsamlinger. De yngre, vakte præster kom her og talte, og gennem *Peter Rørdam* kom hun i forbindelse med *N. F. S. Grundtvig*, og der udviklede sig saa varmt et venskab, at hun 1851 indgik ægteskab med Grundtvig, der derefter ofte opholdt sig her, og hun fik ændret hans syn paa de gudelige forsamlinger, saa det blev mere positivt. Her til bidrog ogsaa, at i Rønnebæk boede en af de mest tiltalende lægprædikanter og lægmandsførere, *Niels Jensen (Post)*, som udøvede et stort arbejde for aandelig vækkelse i Sydsjælland. Senere har kendte grundtvigske præster som *C. J. Brandts* søn, *K. G. Brandt*, og *Niels Petersen* været sp i Rønnebæk-O, men uden at der vaktes større kirkeligt liv. Trods alle disse betydelige førende personligheder er flertallet af befolkningen i Rønnebæk-O dog faktisk ringe kirkeligt interesseret.

En anden af Sjællands stifts biskopper, *Bruun Juul Fog*, har været sp i Nestelsø-M. Lærer *Karl H. N. Vinther*, Dysted, Toksværd, var fra 1861 en af egnens førende gr lægmænd. Men det gr liv søgte iøvrigt ned til

Kirkelig statistik

Folketal 1950	Kkg %		Altergæster				Mh	Fh	IM	Gr	Soc	u	p	Valg	
	1926	1950	1891	%	1922	%									1949
Toksværd	1691	7—8	3	1215	67	509	28	475	27	1	1	2	3	v 1 r	
Rønnebæk	692	4	5	206		36	349	55							
Olstrup	800	3	7	224		29	642	85							
Nestelsø	836	9		315		26				1				6	
Mogenstrup ..	429	8		145		36								6	
Vejlø	919	9	4	848	75		510	34	162	18	1				
V Egesborg ..	459	8	5	544	90				177	37	1		4	8	
Hammer	1455	10—12	4	1293	92	600	39	505	34	1		2	3	2	
Lundby	906	3,5	3	408	64	306	31	242	26	1	1	1	2	3	
Køng	1666	5—6	5	1030	64	530	32	350	21			1		12	
Sværdborg ...	1387	10—12	6	936	71	325	22	453	33			2	1	4	
Næstved															
Sct Peders k..	10078	6—7	god	1041	18	3000	27	2060	23	1		2	1	9	2
Sct Mortens k	7479	3—4	god							1687	23				2
V Egede	486	10—12	5	501	78	147	35	214	41						
Braaby	625	10—12	8	420	52	220		408	40						10
Aversi	270	8	10	208	56	100	21	408	156	1				6	
Tybjerg	854	5	10	500	58	170		782	91	1					6
Herlufmagle..	1910	4	3	900	75	800	65	350	30			1	1	5	
Fensmark	1517	7	3	510	55	250		250	20						6
Rislev	410	10	3	213	61	130	26	100	25					6	
Skelby	756	7	5,4	483	53	225		486	64	1					6
Gunderslev ..	598	6	5	548	73	250	30	483	77	1	1			3	
Glumsø	1298	10	3—4	346	35	256		365	29	1			3		3
Bavelse	245	3	2—3	102	38	42	20					2	3	3	5
Næsby	528	10	7			450		75	413	80	1				2+4
Tyvelse	414	8	9			325	75	365	90					1	3
Sandby	618	6	5	421	65	200		28	162	20	1	1			2
Vrangstrup ..	163	5		46	29	30						2	2	8	

Brøderup højskole; der har i det sidste aar været en gr kreds i Næstved og en KS kreds i Glumsø og omegn.

IM har ikke haft mange repræsentanter blandt præsterne. Pastor *E. M. Nyeborg* har været kapellan i Glumsø, hvor der var lidt IM's røre omkring 1870. 1872—99 søgte IM's venner helst til den fine, missionskyndige pastor *J. R. Baumann*, V Egede. Ellers har IM mest været mærkbar i Næstved, i Skelby-Gunderslev, Glumsø, Tyvelse, Hammer, Lundby — der er smaa IM kredse i de fleste sogne.

I skoven ved Lou er der siden 1891 holdt IM's sommermøder, og paa Bøgebakken ved Næstved er der holdt store møder. Fra Lundby stammede husmand *Peder Hansen*, som var en af de første til at kæmpe for bedre kaar for fæstebønder og husmænd. Provst lic *O. Waage*, Herlufmagle, var omkring aarhundredskiftet provstiets mest ansete præst.

Næstved er en frisk arbejderby. Her rører sig ogsaa det stærkeste liv. Det grundtvigske liv har samlet sig om Sct Mortens k, siden den blev selvstændig sognekirke, og sognepræsterne der har staaet som ledere af egen grundtvigske arbejde. Der er ogsaa et ikke ringe IM's arbejde i Næstved, samlet om missionshuset, KFUM og K. — Iøvrigt henvises til amtsoversigten.

Sogn for sogn opgives kirkelivet 1949 saaledes:

Hammer herred:

Toksværd: Kkg 3 pct, rolige forhold, bibelkreds, santalkr, ungdoms- og mghmøder, IM smf (18), sdsk, 15 katol, 1 fh. — *Rønnebæk-O*: Kkg 5 og 7 pct, ingen retningsstridigheder, foredragsf, mghmøder, DDU, børnegudstj. — *Nestelsø-M*: Sognene uden retningspræg, ærbødighed for kirken, dog en del passivitet, ungdomsm i pgd, 2 sdsk, 1 fh. — *Vejlø-VE*: Kkg 4 og 5 pct, almindelige, folkekirkelige, uden stærkt partipræg, 2 fh, 2 IM kredse, sdsk, ungdomsm i pgd. — *Hammer*: Kkg 4 pct, ret gode, IM (20), KFUM og K, sdsk, gr ungdcmsf. — *Lundby*: Kkg 3 pct, alm folkekirkelige, mh og IM (15), smaa KFUM og K, sdsk, Sydsjællands landbrugsskole, fh. — *Køng*: Kkg 5 pct, sognet lider, mere end de andre sydsjæll sogne, under mangel paa kirkebevidsthed, heller ikke sp's forsøg paa at samle unge eller ældre vinder større tilslutning, uorg ungdomsarb, lille KFUK, ingen udpræget retningsforskel, IM (20). — *Sværdborg*: Kkg 6 pct, velvilje blandet med nogen ligegyldighed, ikke megen interesse og stadighed, møder i pgd og hjemmene, IM (30), KFUM og K, 2 sdsk, Jehovas vidner.

Tybjerg herred:

Næstved: Ret stort IM smf, KFUM (egen bygning) og K, stor FDF, KS, lille gr ungdomsf, sdsk, en del smaa frikirkekredse, god

kkg vanskelig at opgive, da folk søger kirke uden hensyn til sognegrænser. — *V Egede-B*: Kkg 5 og 8 pct, rolige, unge familiekredse, bibelkr, DMS, bibellæsn. — *Aversi-T*: Kkg 10 pct, hørelyst, velbesøgte bibellæsn i pgd i byerne, kvindekreds, korshærskreds, børnegudstjenester, IM (20), 2 fh uorg ungdomsarb. — *Herlufmagle*: Kkg 3 pct, alm folkekirkelige, IM (20), ungdomsmøder, K-spejdere. — *Fensmark-R*: Kkg 3 pct, kvindekreds (ØM), K-spejdere, 40 katolikker med kapel paa Holme-gaards glasværk, enk Jehovas vidner og Dsk missionsfbd. — *Skelby-G*: Kkg 5,4 og 5 pct, ikke saa mange faste kirkegængere som før, alligevel god hørelyst, mghmøder i hjemmene, 2 KFUM og K, bibellæsn i Rejnstrup, 2 sdsk, DMS, mh, IM (30), 2 fh, enkelte frimission i S (stærkt imod barnedaab). — *Glumsø-B*: Kkg 3—4 og 2—3 pct, ikke særligt retningspræg, IM (36), KS for G og omegn, velbesøgte bibellæsninger i pgd. — *Næsby-T*: Kkg 7 og 9 pct, N: Rolige forhold, en kreds af trofaste kkg, T: En ret vaagen og aktiv kreds, bibelsamtaler, smaa KFUM og K, enkelte til KS, sdsk. — *Sandby-V*: Kkg 5 pct, almindelige landsogne af midtsjællandsk karakter, mh, IM (40), KS (60), sdsk, smaa KFUM og K, fh. Fra Sværdborg er kun een præst forflyttet siden reformationen: 1684, ellers er der intet embede, hvor der ikke er sket en række forflytninger siden reformationen. Hammer-L og Herlufmagle hørte til landets største præsteembeder.

Altergangsprocenten:

Hammer herred: 1891: 75, 1922: 31, 1942: 29, 1949: 31.
Tybjerg herred: 1891: 51, 1922: 34, 1942: 34, 1949: 35.

Menighedsraadene fordeler sig saaledes:

Hammer herred: IM 12, gr 22, soc 7, u p 35, (1930: IM 10, gr 19, soc 4, u p 43).
Tybjerg herred: IM 16, gr 8 (15), soc 23, u p 73, (1930: IM 21, gr, 10, soc 13, u p 84).

Der er missionshus i flg sogne: Lundby, Næstved, Gunderslev, Glumsø og Sandby.

Politisk er formanden for kommunalbestyrelsen: Socialdemokrat i Næstved, V Egede, Tybjerg, Fensmark-R og Sandby-V.
Radikal i Herlufmagle og Næsby-T.
Konservativ i Braaby og Glumsø-B.
Venstre i Ronnebæk, Olstrup, Nestelsø-M, Vejlø-VE, Hammer, Lundby, Sværdborg, Aversi, Skelby og Gunderslev.
Borgerlig fællesliste i Toksværd.
U p i Køng.

Om Tybjerg herred, se Khst saml, 5. r IV, 408 f.

Provster

11. sept 1838—21. juli 50: **J. H. Laurrup**, Hammer-Lundby.
22. okt 1850—12. sept 59: Dr phil **P. W. Becker**, Køng.
18. jan 1860—20. okt 75: **C. Bruun**, Sværdborg.
7. dec 1875—29. dec 1906: lic theol **O. Waage**, Herlufmagle.
25. april 1907—3. april 1916: **A. A. E. Lassen**, Vejlø-VE.

Provst for Hammer herred alene:

3. april 1916—14. nov 23: **H. P. Larsen**, Lundby.

Provst for Tybjerg herred alene:

3. april 1916—14. nov 23: **A. Bjerre**, Herlufmagle.

Provst for Hammer-Tybjerg herreder:

14. nov 1923—22. maj 1932: **H. P. Larsen**, Lundby.
27. dec 1932: **P. Vald. Joensen**, Sct Peders k, Næstved.

Hammer herred

TOKSVÆRD

Toksværd sogn, 3668 ha, er højtliggende og bakket, lette stenede jorder. Store skove mod øst, en del mose. — Byerne T med fh fra 1888, Boserup, Gødstrup, Ravnstrup, Nørre Tvede, Dysted, Ravnsbjerg, Sørup. Hg Sparresholm.

Det kirkelige liv. Mynster omtaler kirkegangen som god og nævner, at conventikler har søgt at trænge ind (fra Fakse-egnen) paa sognets østlige grænse, men »uden at vinde synderlig anklang«. Pastor *Thørche* var rationalist, ret afholdt. Bondevennerne havde en del tilhængere i sognet. Pastor *Schlotfeldt* var modstander af saavel grundtvigianisme som IM. Indremissionær *Hans Kristensen*, som er født ved Dysted, og blev konfirmeret

af S, skriver: »S var ikke af den slags præster, som kunne hjælpe mennesker til Gud. Meget af vor tid hos ham blev brugt til at hjælpe ham med hans brænde eller skære nælder til hans gris«. Der var meget lidt tros- eller kirkelig i sognet paa den tid. Der var i Dysted en hellig væver, men ellers var der aandelig død. Læreren i Dysted, *Karl H. N. Vinther*, der blev kendt for sin skildring af opvækkelseslivet paa Sjælland, var københavner, og havde som ung skræddersvend vandret til Herfølge 1847 for at høre Wille-moes (se pag 589). Han blev stærkt grebet af det kristne fællesskab i Herfølge, fik lyst til at blive lærer, og tog i 30-aars alderen paa seminarium. Han blev 1861 lærer i Dysted, og han havde mange gode betingelser for at øve en aandelig gerning. Hans ungdomsoplevelser

hos Willemoes havde givet ham forstaaelse af forsamlingsbevægelsen, og han havde deltaget levende i menighedslivet i Vartov hos Grundtvig. Han havde en evne til at være sjælesørger for smaafolk, og han begyndte et oplysende og opbyggende arbejde. Da pastor Schlötfeldt ikke kunne tilfredsstille hans aandelige trang, søgte han til kirke hos Leth i Ulso og Brandt i Rønnebæk, og der var næppe noget større kirkeligt møde paa Næstvedegnen, hvor han ikke var med. Han havde gode talegaver, og paa sin beskedne maade talte han lejlighedsvis ved møder. Da han blev i sit embede til sin alderdom (baade præsterne Brandt og Leth o fl flyttede) fik han i aarens løb en fremskuddt stilling i egnens grundtvigske liv. Han var ogsaa med i arbejdet for at skaffe mere sammenhold mellem de spredte trosfæller i Præstø amt, var en af talerne ved mødet 1895, der førte til dannelsen af en kirkelig forening for Præstø amt (se Præstø) i hvis styrelse han fik sæde, og han fik ordnet møder og gudstjenester ved grundtvigske talere i Toksværd. Vinther var den, som først slog til lyd for en fælles organisation for hele landet (ved vennemødet i Kbhvn 1898), og det blev virkeliggjort i Kirkeligt Samfund af 1898. Hans Kristensen, som gik i skole hos Vinther 1862—69, skriver: »Han var en god og kærlig mand, men dengang meget lidt kendt med landsbyforhold, københavnere som han var. Han var en af de første grundtvigianere og en af Grundtvigs nære venner. Han ville gerne hjælpe os børn paa bedste maade, men i meget overvurderede han vor fatteevne, saa den blev sat alt for højt. Flere gange udtalte han f eks, at vi maatte være »rene«. Men — hvorledes skulle vi blive rene? ... Mor vaskede os grundigt, før vi gik i skole... og jeg blev meget skuffet, da jeg besøgte den hellige væver, for ham tænkte jeg ofte paa, han maatte jo da være ren. Og saa gik han og plantede kaal og var selvsagt meget snavset. Jeg husker endnu den bitre skuffelse, dette var for mig«. Vinther havde jo talt om renset i en noget anden mening. (Hj og tr IV 73). — Pastor *Enkebølle* stod venligt over for lærer Vinther og hans virksomhed, ligesom han ogsaa støttede IM's udsendinge, naar de kom hertil. Men han tilbragte meget af sin tid paa rejser i udlandet. Kirkelivet var smaat, og det blev ikke stort bedre, da der 1902—32 var grundtvigske sognepræster her. Det aandelige liv har siden Vinthers tid haft et grundtvigske præg. Der har gennem aarene været en halv snes familier, som sluttede sig til IM, og som har holdt møder af forskellig art, jævnlige med fremmede talere. Indremissionærerne *Hans Kristensen* og *Johan Madsen* kom her ret ofte.

Befolkningen er meget velvillig, men ikke meget kirkelig, der har i de senere aar ikke været særlige kirkelige begivenheder.

1915 oplyses: Ret god kkg, udpræget grundtvigske, men der er en lille IM kreds, 1922: Rolige forhold, hørelyst, Santalkreds, kkg 7—8 pct, 1934: Kkg 4 pct, rolige forhold, ungdomsm i pgd, IM (35), 50 katolikker, 1942: Kkg 4 pct, sds, santalkreds, ungdomsm i pgd, intet særligt, 1950: Kkg 3 pct, rolige forhold,

velvilje, bibelkreds, santalkreds, ungdoms- og mghmøder, IM (18), 15 katolikker, 1 fh, en del smaakaarsfolk.

Toksværd kirke (nær sognets vestgrænse, paa en bakke) er romansk, af kamp og kalksten, lang, 4 hvælvinger. Skibet er forlænget mod vest, overhvælvet, ommuret 1918, taarn (med hovedindgang), kapel og sakristi mod nord. Altertavle fra c 1590, med Thorvaldsens Christus i gibs. Alterbordspanel fra c 1550 med gotisk foldeværk. Prædikestol fra 1606. Romansk font. Forsølvet lysekrone fra c 1700. 200 sd. — Smuk kirkegaardsportal.

Danm kirker, Præstø amt, s 713—23, Mackeprang, s 77, Personalhist tidsskr II, 1913, s 5—8.

Altergæster: 1891: 900, 1922: 509, 1934: 370, 1942: 450, 1949: 475.

Folketal: 1850: 1481, 1901: 1733, 1921: 1845, 1940: 1691. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 3 gr, 1922: 1 IM, 3 gr, 2 soc, 1 u p, 1934: 1 IM, 3 gr, 3 arb, 1949: 1 IM, 3 vestre, 1 rad, 2 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 183 (2), rad 121 (1), bf 376 (6), 1950: Soc 222 (3), rad 88 (1), bf 397 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 289 byg, 9 rug, b) 80 rdl, 20 rdl, d) 350 rdl, e) 28 td ld. — Gl solid pgd. — 1870: Regul 2200 kr, netto 4806 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1875.

(Om pastor *F. M. Lund*, sp her 1832—34, oplyser *Wiberg*, at han 1819 maatte gøre opbud, men vandt 1833 50.000 kr i lotteriet. »Forspiste sig i sin livret, risengrød, og døde«. W III, 348).

12. 4. juni 1834—5. dec 50 (sp Næsby-T 13. nov 22): *Peter Christian Thørcbe*, * 18. nov 83 Holeby. Forældre: Sp i Holeby-B Severin Christiansen T, † 88, og Maria Sophie la Cour. Stud Vordinborg 03, premierløjtnant i livkorpset, c jan 16 (h), rkp Besser-Onsbjerg 30. april 17, † 5. dec 50. ~¹ 27. aug 17 Marie Hedevig Kold, * 16. nov 89, † 3. jan 19. ~² 1820 Ane Christine Bergeskov, * 17. maj 86 Kbhvn, † 17. april 44. Forældre: Hørkræmmer Isaac B og Bolette Mariane Nygaard. — 2. hustrus søster ~ Kattrup, Tømmerup.

Mynter beskriver pgd som gammel, en del gode, rummelige værelser, storsten maadelig. Kirken stor, i taalig stand. Om T's prædiken 1849 hedder det: »tyndt indhold, kolde, trivielle formaninger, foredraget noget langtrukket, men med kraft. Af ældre en smuk forsamling, som overalt her skal kirkegangen være god. Ungdommen talrig, svarede kun temmelig godt. Sognepræsten er svagelig, nogle bondevenner skal have forlangt, at han skulle holde kapellan, hvilket dog udeblev og menes ufornødent.« (M II, 196).

13. 18. febr 1851—15. sept 73 (sp Skjoldborg-K 10. sept 36): *Philip Michael Schlötfeldt*, * 22. marts 09 Kbhvn. Forældre: Jstrd, toldforvalter i Aabenraa, kpt Rasmus Michael S og Anna Marie Diken. Stud Roskilde 26, c april 31 (h) og jan 32 (l), red Aarhus Stiftstidende, afsk 15. sept 73, † 19. febr 97. ~ 19. april 37 Frederikke Laurence Hald, * 24. jan 11 Kbhvn, † 22. maj 04. Forældre: Vinhandler og skriver ved den kgl vinkælder Peder H og Birgitte Gørlt. — Hustrus søster ~ Hald, Keldby.

S (se foran) skrev om hesteavl i Tidsskrift for landøkonomi. Efter sin afsked virkede han 12 steder som pastor-vikar, men afslog 6 anmodninger (»Fordi vedkommende præster var krasse grundtvigianere«) E, 526.

14. 19. dec 1873—6. juli 83 (ord kat Bogense 24. juli 66): *N. A. V. Enkebølle*, fl t Tanderup, se der.

15. 14. sept 1883—21. nov 87 (sp Sejerø 4. juni 76): *P. Tommerup*, fl t Nr Tranders, se Hesselager.

16. 31. jan 1888—17. juni 1902 (sp Ødsted 14. marts 79): **Hans Henrik Ferdinand Olivarius**, * 29. aug 36 Næstved. Forældre: Kbmd Holger Ferdinand O og Regine Cathrine Gjølff. Stud von Westens inst 56, c 64¹ (hu), privatskoleleder Nyborg 65—72, rkp Tikøb-H.H 8. marts 75, † 17. juni 02 paa en køretur hjem fra Næstved. ~ 31. okt 64 Anna Emilie Marie Clemens, * 22. okt 38 Kbhvn, † 26. april 14. Forældre: Kancellisekretær, kancellist Johan David C og Christine Emilie Jensine Thomsen. Kusine ~ Albert Schack, Vonsild-D. — Se Højskolebladet 1902, sp 916—22.

Hjælpepræst hos pastor Olivarius

1897—1902: J. F. P. Hovgaard, se Bræmninge.

17. 30. aug 1902—17. maj 15 (sp Helnæs 3. febr 91): **N. Ravn Jensen**, fl t Gylling, se der.

18. 14. sept 1915—1. okt 32 (sp Selde-Aa 1. febr 10): **Byrial Vognsen Tollestrup**, * 9. maj 67 Jørgensminde, Vonsild. Forældre: Gdjr Niels Jørgensen T¹ og Karen Marie Pedersen. Stud priv 87, c 93¹ (hu), hjpr Ollerup-K 25. jan 96, sp Galtrup-ØJ 22. febr 98, sp Tanderup 16. maj 04, afsk 1. okt 32, † 30. april 42. ~ 26. juli 98 Marie Elisabeth de Thurah, * 24. aug 67 Frberg, † 22. nov 32. Faderen: Sp Hesselager, † 98, se der.

Fmd Thisted amts plejehjemsforening 99—04.

19. 3. jan 1933—25. maj 40: **N. Overgaard**, fl t Skelby-Gedesby, se Allerslev.

20. 14. sept 1940: **Georg Oluf Bentzen**, * 7. april 03 Kbhvn. Forældre: Rentier Jens Peter Georg B og Augusta Hakonsson. Stud Akad kursus 30, c 40² (he). ~ 9. april 35 Doris Jensine Marie Hansen, * 26. nov 06 Korsør. Forældre: Maskinpasser Jørgen Peter H og Inger Kristine Johanne Rasmussen.

Fmd retsforbundet i Næstved-kredsen 43, folketingskandidat smst (retsf) 47.

Litt: P. B. Grandjean: Gravskrifter fra T, Personahist tidsskr 1913, H. Begtrup: Dsk menighedsliv i gr kredse II, 1932, s 104, 127, 136, Hans Kristensen i Hjemliv og trosliv IV, 1935, s 75 f.

RØNNEBÆK—OLSTRUP

Rønnebæk-Olstrup pastorat, 1547 og 2222 ha, er bakket og ret frugtbart, dels lette jorder, dels tunge lerjorder. Mogenstrup-aasen er beplantet, megen skov, store moser (Holmegaards mose). Byerne: R, Stenstrup, Sibberup, Borup. Hg Rønnebæksholm og Grevensvænge. Holme-Olstrup med fh fra 1893 og jernbanest. Kalby, hg Holmegaard.

Det kirkelige liv. Ikke mange pastoraters historie rummer saa mange kendte kirkenavne i løbet af et halvt aarhundrede (1850—1900) som dette. *Marie Toft* og *N. F. S. Grundtvig*, *C. J. Brandt*, *Th. Skat Rørdam*, *M. A. Dam* og *Sydsjællands førende lægmandsprædikant, Niels Jensen (Post)*, for blot at nævne nogle. De er alle knyttet til Rønnebæks kirkelige

historie. Og dog har det kirkelige liv i sognets befolkning været ringe.

Det saa ellers ikke særlig godt ud her omkring 1850. Mynster skriver 1841 om sognepræsten (Knudsen) at med ham »er det daarlige fat i kirke, i hus, i levnet og i forholdet med menigheden. Dog blev der ikke klaget, som man havde sagt, at der skulle blive«. 1849 betegner Mynster pastor Knudsen som »ganske aflægs og sløv; han behøver en kappellan, skønt han ikke vil erkende det; den ventede klage udeblev«. Rønnebækfolkene var altsaa skikkelige nok til ikke at klage til bisoppen.

Allerede i 40'erne var der konventikler i gang i Rønnebæk. De var blevet begyndt dels ved lægmanden, *Niels Jensen (Post)*, der da boede i Sværdborg sogn, dels ved fruén paa Rønnebæksholm, fru *Marie Toft*, som var blevet vakt ved at høre Willemoes.

Niels Jensen (Post) var født 1813 i et husmandshjem i Snesere sogn; han var 1834—37 postkusk mellem Vordingborg og Køge, han fik da det vidnesbyrd, at han var »tro og skikkelig, men ikke synderlig oplyst eller opvakt i kristelig henseende«. Han blev gift 1837 og købte en lille ejendom i Nebletorp, Sværdborg sogn, og gennem sine svogre, Hans og Lars Mikkelsen, blev han ført ind i de gudeligt vakte kredse, hvor især Jakob Fiskers forkyndelse greb ham. Han vendte sig klart fra verden til Gud, og han og Lars Mikkelsen, der ogsaa boede i Nebletorp, holdt gudelige samtaler og bad naboerne med dertil (se Sværdborg). I begyndelsen af 40'erne begyndte han at rejse rundt og holde møder, han besad en egen veltalenhed, og Lars var en god sanger, saa folk strømmede til. Pastor Willemoes tillagde ham prædikant af at være »den egentlige leder af den sydsjællandske menighed«. Han fik haard modstand at føle, nogle steder kastede de sten efter ham; alle præsterne, undtagen Spang i Udby, var imod ham. Fru Toft blev snart opmærksom paa ham, hun holdt meget af at høre ham, og hun fik ham 1851 til at overtage en af hendes fæstegaarde i Stenstrup, Rønnebæk sogn, fordi hun ville gerne have en kristelig vækkelse i sit nabolag. *Peter Rørdam* kom ofte hos fru Toft (han blev senere gift med hendes yngste søster, Jutta), og under paavirkning af *Peter Rørdam* gik Niels Jensen over til det grundtvigske syn. Det vakte nogen uro blandt forsamlingsfolkene, at nogle blev grundtvigske. De ældre fastholdt det pietistiske syn, og gled efterhaanden over i IM. Striden i IM (om P. Pedersen, Nyrup, se pag 587, jvf Roholte, S) gik Niels Jensen nær til hjerte, men han sluttede sig varmt til pastor *C. J. Brandt*, og *Brandt* erklærede, at Niels Jensen »havde ingen ligemand som prædikant, hvad varme og klarhed angik«. Hans fortjeneste var, at vækkelsen blev ledet ind i et sundt og kirkeligt spor. *Brandt* delte ikke Grundtvigs syn paa forsamlingsfolkene, og Niels Jensen førte *Brandt* ind i de troendes hjem og møder. Der blev liv og friskhed, hvor *Brandt* var med. Nye salmer, nye melodier genlød, anført af *Brandts* stærke stemme. Niels Jensen stod til sin død, 1875, som en af de ledende i lægmandsarbejdet og som præsternes gode og fuldt støtte.

Fru *Marie Toft* var * 4. aug 1813 paa Gammel Køgegaard, som ejedes af hendes fader, godsejer Chr. Rasmussen Carlsen. Ligesom sine forældre og søskende var hun blevet kristelig vakt i sin ungdom af pastor Willemoes i Herfølge, der vedblev at være hendes gode ven og aandelige raadgiver. — I 1841 ægtede hun hofjægermester *Harald Toft* til Rønnebæksholm. Men han døde allerede aaret efter, og nu boede hun paa Rønnebæksholm med sin lille datter, *Haralde*, der var født efter faderens død, og sine to ugifte søstre, *Franziska* og *Jutta Carlsen*.

Fru *Marie* var en udmærket begavet kvinde, der selv styrede sin store ejendom. Men ved siden deraf udfoldede hun en rig aandelig virksomhed og tog stærk del i det gudelige forsamlingsliv paa egenen. — Gamle Willemoes var en hyppig gæst paa hendes gaard, og ved ham blev hun ogsaa bragt i forbindelse med andre, yngre præster af samme retning, som *C. F. Rønne* i Høve, *L. V. Monrad* i Marvede, *F. E. Bojsen* i Skørpinge, *Peter Fenger* i Slotsbjergby, *Peter Rørdam* i Mern o fl.

Hun aabnede ogsaa med glæde sine store stuer for kristne lægfolk og holdt gudelige forsamlinger i en sal paa gaarden, hvor hendes præstevener hjalp hende som ordførere. Men hun satte ikke mindre pris paa lægprædikanter. Især holdt hun meget af Niels Jensen.

Peter Rørdam omtaler første gang fruena paa Rønnebæksholm i et brev til Grundtvig den 16. aug 1844, efter at denne havde sendt ham sit digt: »Sov sødt, barnlille —«, som han havde begyndt paa under et besøg i Mern, men først fik fulden hos Gunni Busck i Stiftsbjergby. — Rørdam skriver: »Kære pastor Grundtvig! Tak for sangen! Nu forstaar jeg den først rigtig og synger den med fryd. I søndags var vi mange, der glædede os ved den. Paa Rønnebæksholm bor en familie, Tofts enke med sine søstre, som jeg tidligere har kendt, men først i sommer er kommet sammen med. De er alle sangfugle, og vi sang den rigtig kønt«.

Uden tvivl har denne »aandelige vuggevis« draget fru Toft nærmere til Grundtvig, som hun ellers var utilfreds med, fordi han var saa haard imod de gudelige forsamlinger, som hun yndede saa meget.

Fra den tid kom Rørdam ofte til Rønnebæksholm, ligesom damerne derfra til kørte til kirke i Mern. — Han var dog ingenlunde enig med dem i alt, og der faldt stærke ord, naar de kom ind paa spørgsmaalet om lægprædikanterne og deres forsamlinger. Men under denne strid »slog de sig sammen«. — Især kom Rørdam til at sværme for den kloge og milde Jutta Carlsen, og enden blev, at han i efteraaret 1850 bejlede til hende. Den 22. nov samme aar blev de viiede af Grundtvig i Vartov kirke. Ved denne lejlighed blev der sunget to salmer, som Grundtvig havde digtet til sin datter Metas bryllup med P. O. Boisen: »Huset, som Gud har bygt, —« og »Alterlyset i Herrens hus«. — Ægteskabet mellem den 44-aarige præst og hans 35-aarige brud blev meget lykkeligt. De fik kun et barn, en datter, som efter Rørdams ønske blev kaldt Jutta ligesom moderen, da hun blev døbt af Grundtvig i Mern kirke fastelavnssøndag 1853.

Gennem Rørdam blev ogsaa Grundtvig bragt i forbindelse med familien paa Rønnebæksholm. Og herved lærte han den kvinde at kende, som nogle aar senere skulle blive hans anden, højtelskede hustru. — Herom har han selv fortalt saaledes i stykket: »Fru Marias bautasten ved Rønnebæksholm« (Dannebrog 25. aug 1855):

»Fru Marie i sin enkestand (1842—51) havde god lejlighed til at vise, at Vorherres naade var hende mere værd end al verdens domme, idet hun aabenlyst sluttede sig til de saakaldte »hellige« i det sydvestlige Sjælland, som dengang ikke blot bespottedes, men afskyedes og forfulgtes i vor lille urimelige verden. — Denne fru Marias sandruhed og gudsfrugt var det da ogsaa, som skaffede mig hendes første bekendtskab i 1845, som vel først under krigen for Danmarks tilværelse, hvori vi begge tog den mest levende del, blev til et inderligt, uopløseligt venskab, men var mig dog lige fra begyndelsen af en stor mærkværdighed, saa jeg husker godt, hvor overrasket jeg blev en aftenstund, da fru Toft fra Rønnebæksholm lod sin tjener melde, at hun holdt der nedenfor og ville med moder og søstre aflægge mig et besøg«.

»Alt, hvad jeg dengang vidste om fru Toft, var, at hun stod eller syntes at staa i spidsen for de »gudelige forsamlinger«, og at hun havde mod og mandshjerte til at trodse den herskende mening. Og jeg kunne ikke tvivle om, at jeg jo, med al den billighed, jeg stræbte at vise mod de »gudelige forsamlings«, var netop derfor hende, som alle de ivrige forsamlingsfolk, den skarpeste torn i øjet. — Jeg ansaa derfor besøget snarest for en udæskning, og det varede ikke længe, før jeg fandt lejlighed til lidt skælmisk at spørge, om fru Toft ikke vidste, hvad det var for en sjællandsk herregaard, hvor biskop Mynster sagde, at man krydede sig af at have haft en gudelig forsamling paa 500 sjæle? Jo, svarede fru Marie kækt, skønt der er snak baade med kryheden og med antallet, kan der ikke være nogen anden sjællandsk herregaard ment end Rønnebæksholm. — Saadanne korte og kække svar faar man nu sjældent om saadanne ting af dannekvinder, og endnu sjældnere af dannemænd, saa fru Tofts svar huede mig naturligvis særdeles godt. Og derefter drejede da vor højrestede samtale sig sagtens udelukkende om de »gudelige forsamlinger«, som jeg, trods mine stærke indvendinger mod deres ægte »hellighed« og levende, frugtbare »kristelighed«, mente at indrømme al den ret imod verden, som de eller fruena kunne forlange. Men skønt fruena holdt ørene stive, sagde hun mig dog siden, at hun

aldrig havde mødt nogen mand, der tog saa haardt og ubarmhertigt paa hende eller dog paa, hvad hun elskede snart mere end sig selv. — Da jeg lærte at kende den stolte adelsfrue og den dybe, for ramme alvor gudfrygtige kvinde, da kunne jeg godt forstaa, at det gik hende til marv og ben, at en mand, om hvis kristelige gudsfrygt og oplysning hun havde gode tanker, erklærede det med den største sikkerhed, aandelig og kristelig talt, for slet ingen ting, hvad hun satte kun al for megen pris paa som det ypperste opbyggelsesmiddel, hun kendte«.

»Det varede imidlertid kun kort, før den gudfrygtige og sandhedskærlige fru Marie kom igen. Thi skønt hun ikke havde ventet sig saa haard en medfart, som hun, efter sin følelse, mødte, saa havde hun dog ventet sig noget haardt og havde desuagtet alvorligt sat sig for at gøre mit bekendtskab. — Og skønt vi kun sent, om nogensinde, blev aalees enige om de »gudelige forsamlinger«, saa blev dog vor grundighed om kristendom og kristelighed efterhaanden os lige saa klar som vor grundighed om menneskelighed, folkelighed og danskhed, saa aldrig har jeg mødt mand eller kvinde, med hvem det var mig en saadan lyst og trøst at skifte ord eller tanker om alt aandeligt og hjerteligt, som denne vidunderlige frue, der aldrig snoede sig fra noget af den art, og som aldrig gav mig ret, før hun saa, hun selv havde haft uret, men gav mig alle de tanker, hun tilegnede sig, tilbage i en skikkelse saa lyslevende, saa egen og saa yndig som sønnen, hun fødte mig ved sin bortgang«.

Grundtvig kom første gang til Rønnebæksholm, da han efter Rørdams indbydelse holdt en tale i »Dansk samfund« i Næstved 1846. — Dette møde overværede fru Toft ikke, og da Grundtvig bagefter var hendes gæst, spurgte han hende, »om det dog ikke skulle være lidt af en pietistisk grille, der forhindrede dannekvinden fra aabenlyst at tage del i det danske folkelivs naturlige ytringer«. — I 1848 kom hun derimod saa vidt, at hun af hele sit hjerte gik op i den danske sag. Og Grundtvig tilføjer: »— Jeg har aldrig kendt nogen kvinde, der, saa godt som hun, kunne klare, hvad det menneskelige har med det guddommelige, og det folkelige med det kristelige at gøre«.

Forholdet mellem Grundtvig og fru Toft blev fra den tid meget inderligt, allerede mens hans første hustru levede, og efter hendes død i begyndelsen af 1851 varede det kun tre fjerdingaar, inden de ægtede hinanden. — Alle ved, hvilken lykke det bragte den 70-aarige præst. — Den fuldkomne forstaelse, der opstod imellem dem, og den rige udvikling, de begge vandt derved, staa som et gyldigt billede paa den overgang fra den gamle pietisme med dens forsamlingsliv til det kirkelige menighedsliv med dets folkelige oplysning, som i de samme aar fuldbyrredes i vide kredse.

Grundtvigs andet giftemaal førte til, at han kom til at færdes meget i Sydsjælland, hvorved mange barndoms- og ungdomsminder blev vakt hos ham, som vi kan se af flere digte fra de aar. Hver sommer boede han paa sin hustrus gaard og kom i berøring med hendes venner i egnen, bl a med Niels Jensen i Stenstrup. Han prædikede og talte ogsaa enkelte gange dernede. Men da det gerne var for at holde ferie, han kom til Rønnebæksholm, og da han og hans hustru var saa optagne af hinanden som to nyforlovede, fik han ikke stunder til at øve nogen aandelig gerning blandt sydsjællænderne. Dog tør man tro, at hans personlige nærværelse i egnen har gjort sit til, at hans kirkelige og folkelige tanker lettere vandt indgang og blev mere levende for mange opvakte bønderfolk i nabolaaget.

Den bedste aandelige frugt af hans ægteskab med fru Marie maatte søges i Kbhvn, hvor hans samliv med hende, men endnu mere hans dybe sorg ved at miste hende (1854) blev til en mærkelig velsignelse for menighedslivet i Vartov. — Et saadant menighedsliv var dengang ukendt i Sydsjælland, og der savnedes tilmed efter Peter Rørdams bortrejse præster, som var egnede til at elske det op«. (Hølgere Begtrup).

— — —
Det var i den endnu bevarede pavillon ved Rønnebæksholm, at Grundtvig skrev salmen: »I al sin glans nu straalér solen«. Her dukkede alle hans barndomsminde frem, og her skrev han det store aaledige digt: »Sydsjælland« første gang trykt i »Danskere« 1. nov 51.

Mindet om fru Marie Toft holdt sig mange aar. Hun arbejdede for vækkelse, men fik kun

faa med. Foruden Niels Jensen (Post), kan blandt hendes venner nævnes *Peter Frederiksen*, Sibberup. Han tjente i Karrebæk præstegaard, da vækkelsen begyndte der, men da pastor *Münter* var modstander af de vakte, søgte P. F. til Rønnebæksholm som skovarbejder, og 1847 overtog han en fæstegaard i Sibberup. Han var en noget indesluttet natur, men han ville gerne arbejde for vækkelse, og fødselsdagene paa gaarden blev fejret med prædiken og salmesang (ikke med spisegilder som i andre gaarde). Præsterne *Brandt*, *Rørdam* og *Dam* var altid med. P. F. døde i 1888.

C. J. Brandt's præstetid kom til at staa i en særlig glans. Han var 43 aar, da han kom hertil, havde hidtil levet som videnskabsdyrker og skolemand i Kbhvn, egenlig »folkelig» var han ikke af natur. Men han havde fuld forståelse af Grundtvigs syn paa menigheds- og folkeliv. Hans forkyndelse var klar og levende; kirkerne, der hidtil havde staaet tomme, blev fyldt med tilhørere fra mange sogne, de vakte fra hele egnen strømmede til, sognets folk kom ikke i større tal, men der var dog en flok troende mennesker i R. Især var Niels Jensen Post ham en udmærket støtte, han hjalp Brandt til at blive lidt mere »folkelig», Brandt deltog i de hjemlige sammenkomster, og var en yndet taler ved vennemøderne. Hans hyggelige bøger, bibelhistorien og legenderne, blev kær læsning i hjemmene. Men et nøjere samliv med menigheden var han ikke anlagt for. Og det lykkedes ham ikke at gøre kirkelivet saa hjemligt, som han havde haabet paa. Det blev de store festlige møder, der kastede glans over Brandts 12 aarige tjeneste her. Men udholdende talte Brandt ogsaa ved de smaa sammenkomster, ved møder i de tæt pakkede stuer efter gudstjenesterne, og han kom til bøndernes gilder, fortalte bibelske historier, og især lærte han dem nye sange med sin stærke røst. Han ville gerne, at de skulle forlade spillebordene og ølkrusene for at høre. »I har ører! Jeg har mund«, sagde han. Og mange hørte ham med glæde.

Da C. J. Brandt kom til R var de gudelige forsamlinger mere søgt end kirken. B kom til disse forsamlinger hver søndag aften. Med undtagelse af dr *Rørdam* i Hammer, var alle egnens præster imod dem. En nabopræst havde oplevet, da han kom til forsamling, at en lægprædikant havde opsendt en brændende bøn, om at præsten maatte blive et troende menneske, og det syntes præsten var for haardt, saa han blev borte. Men Brandt lod sig ikke jage ud. Han blev snart første taler ved møderne og sang Brorsons salmer med sine børn som sangkor; senere fik han Grundtvigs salmer indført. »De hellige« kom ikke i kirken, da de jo der skulle være sammen med »Verdens børn«. Møderne holdtes paa omgang hos flere familier i R, taleren stod i døren mellem to tæt pakkede stuer. Luften var tung og forkyndelsen skarp om »os elendige orme« og »denne verdens jammer«. B kom der saa ofte, at de efterhaanden blev trofaste kirkegængere og hans venner, og dermed hørte forsamlingerne i deres oprindelige form. Blandt de førende forsamlingsfolk var præstegaardsforpagter *Lars Pedersen*, *Ole Jensen*, *Peter Frederiksen* og især *Niels Jensen* (Post)

kaldet »de helliges provst«, en sjældent vel-talende almuesmand, der nok »undertiden gik paa talemaader«, men ogsaa ofte talte forunderlig levende. De blev Brandt haandgangne mænd. Efter at forsamlingerne var taget noget af, holdt B aftenskole, hvor han læste digterværker, lærte tilhørerne sange osv. Han blev snart en søgt folketaler i hele Sydsjælland. Og der blev livligt paa hestevejen til Rønnebæk. Talrige vogne (ogsaa fra herregaarde som Gavnø) holdt i pdg og karlen tjente gode drikkepenge. — Der kom et nyt snit over møderne i sognet. Der blev holdt skovmøder, og gdjr *Jens Olsen*, Sjolte, var en af lederne. Hvert aar besøgte Brandt ham og der blev holdt et stort møde i Sjolte. Ernst Trier kom her jævnligt som taler. Det var B en stor glæde, da Grundtvig bad B tale ved vennemøderne. Af egnens præster omgikkes B især *Fenger*, *Hyllested*, *Møller* i Karrebæk og *Leth* i Ulsø. Der blev dannet et grundtvigsk konvent for Sydsjælland (*Brandt*, *Fenger*, *Hyllested*, *Wad*, *Korsør*, *Viborg*, *Slagelse* m fl). B sagde senere, at Rønnebæktiden var hans lykkeligste tid. Det idylliske husliv i den gamle præstegaard med den dejlige udsigt, de gode venner, det store kirkebesøg. (Agnete Bardenfleth, f. Brandt, i *Minder* fra gl gr hjem IV, 1924, s 106 f).

Han var ordets mand. Ved afskedsfesten kaldte højskoleforstander *Johs. Schrøder*, Brøderup, ham: »Ridderen af ordet«, og det passede. Se videre om Brandt under Vartov, I, 136—37.

Dr *Skat Rørdam* var (som Brandt) en lærd mand og grundtvigsk indstillet. Familien boede den første tid hos hofjægermester *Collet* paa Rønnebæksholm, indtil pastor Brandt flyttede derfra. De kom ogsaa en del sammen med baron *Reedtz-Thott* paa Gaunø, med lærerne paa Herlufsholm og med dr *Paludan-Müller*, Snese. Skat Rørdam skrev 8. maj 73 til Otto Møller: Jeg sidder nu altsaa her i Rønnebæk. Her er ikke faa rare troende mennesker i R (i annekset synes det en del mere magert) og jeg kender jo adskillige af dem fra gamle dage. Ligeledes er der mange rare udensogns folk, der i Brandts tid har søgt kirke her, og det tegner til, at de vil blive ved dermed. Om de »store folk«, der har søgt Brandt, vil blive ved at komme, kan maaske være mere tvivlsomt, men nogle af dem ville jeg i det mindste ikke føle noget savn ved at undvære. (Brevveksl I, 220). Brev af 5. september 73: Denne egn er en rigt talende egn, eller rettere sagt meget hørende. Thi jeg mener, at de vil altid have een til at tale, saa her, saa der. Jeg syntes at jeg havde nok at tage vare i Sønderup i saa henseende, men her er det meget værre. Jeg har noget svært ved at undslaa mig ved at møde, da egnen er forskrækkelig mager quoad prælu. I Slagelse herred var der levende og troende præster med korte mellemrum. Her kan man næsten sige: rari natant in gurgite vasto (af *Virgils Æneide*: »Enlige svømmer de paa havets frygtelige svælg«). (Brevveksl I, 228).

Rørdam ville 1875 meget gerne have haft embedet som sp Herlufsholm og mente, at han blev tilsidesat, fordi han var grundtvigsk. Han havde »en god og fredelig« tid i Rønne-

bæk, mange aftener tilbragtes med højtlesning i familiens kreds, men ofte var R ude at holde foredrag. Hans foredrag 1876 i Næstved om tidens alvor, imod tidens luksus og ødselhed vakte vrede, men ellers holdt han mest af at tage en bibelsk skikkelse frem og gøre den levende. Trods snestorm og sjask tog han flittigt ud til bibellæsninger, en gang mistede han sin stemme efter en saadan tur til Olstrup. Venner i sognet gav ham en tur til Schweiz 1879. Anledningen til R's bortrejse herfra var ret mærkelig. Da præstegaardens drikkevand efter lægens mening var usundt, søgte R om at faa drænet, men beboerne troede, at han ville have drænet gennem gravene paa kirkegården og blev noget ophidsede derover. Det krænkede ham, at de ville tro saadan om ham; han ville ikke berøre gravene, men fra den tid tænkte han for alvor paa at søge bort. Han søgte flere embeder i Kbhvn, og 1880 blev han udnævnt til sp ved Helligaandskirken. I Rønnebæk var man ked af, at han skulle rejse, og især ked af, at dræningssagen havde forvoldt det. (Marie Rørdam). De gav ham smukke afskedsgaver, men R var glad for at have faaet embede i Kbhvn. Han havde god kirkegang her, men mange udensojns; i sine breve klager han over mangel paa sangbund blandt befolkningen og over den megen verdslighed og materialisme blandt bønderne. Befolkningen skuffede ham, da han ikke fandt den saa vaagen som den i Sønderup, hvilket han mente hang sammen med, at hoveritjeningen først sent blev afløst her. Men R var alligevel paa mange maader glad for at være her (Herdis Rørdam).

Pastor *Dam* havde været meget afholdt i Thisted, og det faldt ham lidt svært at vænne sig til landbefolkningen i Rønnebæk. Han var fra at høre Blædel og P. A. Fenger som ung blevet ført til Vartov, og han var en af de grundtvigske førere i Thy, da han kaldedes hertil. Man skulle have ventet, at der var op rundet en gylden tid for ham paa dette sted med de betydelige forgængere. Men det viste sig, at det jo mest var udensojns folk, der havde fyldt kirkerne. Rønnebæks egne sognefolk havde ikke meget brug for ham og hans forkyndelse. Dertil kom den politiske strid, som hæmmede kirkelivet og skaffede ham mange bryderier, og det bedrøvede ham, at saa faa kom i kirken. Da Thisted blev ledigt, søgte han derfor tilbage dertil og drog herfra som en skuffet mand. (J. Nørregaard: Præsten: M. A. Dam).

Pastor *Varder* var en stille, indadvendt mand, som havde svært ved at faa tag i befolkningen. Han afløstes af C. J. Brandts søn, K. G. Brandt, som fortsatte de grundtvigske traditioner, men kirkelivet var kun ringe. Det har været vanskeligt at vække selve sognebefolkningen til kirkeligt liv, men naar en præst engang skrev, at »de fleste præster var rejst skuffede herfra«, er det maaske for pessimistisk et syn.

Befolkningen er velvillig, men der har kun været lidet sammenhold og fællesskab. Ungdomsarbejdet har været vanskeligt. R sogn præges af Næstveds nærhed (1 km til bygrænsen). Men de senere aar har ikke været uden lyspunkter. Der er gammel grundtvigsk

tradition i dette pastorat. Af IM er der kun nogle enkelte, som mest har søgt til Næstved.

1911 oplyses: Ringe kkg, ikke megen kirkelig interesse, 1922: Rolige forhold, uden organiseret menighedsliv, 1931: Kkg 10 og 9 pct, intet særligt, 1939: Velvilje, ungdomsarbejde vanskeligt, lille IMkreds (statshusmd C. Petersen, O) mghs- og ungdomsmøder, 1947: Kkg 3—4 pct, ringe kkg, mghsmøder, faa unge, ØM, danske møder, lille IMkreds, 1950: Kkg 5 og 7 pct, flink og velvillig befolkning, ingen retningsstrid, god kkg, især i O, foredragsf, mghmøder, DdU (100), børnegudstj, kirkeblad. Mange arbejdere og smaakaarsfolk.

Rønnebæk kirke er romansk, af kamp, skibet er forlænget mod vest, kirken er overhvælvet, sakristi mod nord med smuk bindingsprydet kamgavt, kamgavlet taarn af mursten midt for skibets sydside, her vaabenhus. Et kapel mod nord nedreves 1866. Altertavle fra 1837 i klassicistisk stil med Thorvaldsens Christus. Prædikestol fra 1611, romansk font med arkader og rebsoning. Ligsten. 150 sd. Et pulpitur fjernet 1866.

Danm kirker, Præste amt, s 724—31. Mackeprang, s 48, 104—05. Personalhist saml II, 1913, s 3—5.

Olstrup kirke er romansk, af kridtsten, slankt kamgavlet munkestenstaarn, senere overhvælvet, koret er forlænget mod øst med et fag, der nu danner koret, vaabenhus mod syd. Kirken gør et ejendommeligt indtryk, da koret er lige saa langt som skibet og er langt og smalt. Spor af kalkmalerier. En moderne altertavle med fritstaaende søjler og Thorvaldsens Christus afskaffedes 1940. Kirken blev istandsat indvendigt 1940. Prædikestolen blev istandsat og flyttet. Alterpartiet ændredes. Alteret er nu et hvidkalket, muret alterbord med et lille relief paa farsiden. Over alteret er det gamle kirkucifix ophængt. Stolestaderne blev ændret. En altertavle fra c 1600 hænger ved fonten. Den oprindelige altertavle fra 1497 havde tilhørt Esrom kloster og er nu i Nationalmuseet. Prædikestol fra 1688. Romansk font. Bronceleysekrone fra 1701, 130 sd.

Danm kirker, Præste amt, s 732—40, Roskildebogen, 1950, s 75, Rosk stiftsblad. Mackeprang, se 5, 77—78, Francis Beckett: Altertavler, XIX, do: Danmarks Kunst II, 1952, s 146, C. A. Jensen: Snedkere og Billedsnidere, s 114, Aarb f nord oldk 1921, s 177 f.

Altergæster: 1922: 206 og 224, 1934: 181 og 224, 1942: 191 og 200, 1949: 349 og 642.

Folketal: 1850: 664 og 610, 1901: 859 og 729, 1921: 719 og 764, 1950: 692 og 800.

Menighedsraad: 1922 fig: U p, 1938: 1 gr, 1 IM, 10 u p, 1949: 1 IM, 11 gr.

Kommunevalg: Rønnebæk: 1943: Soc 91 (2), rad 37 (1), venstre 135 (4), 1950: Soc 103 (3), rad 43 (1), venstre 131 (3). Olstrup: 1943: Soc 109 (3), rad 27 (0), borg fæll 154 (4), 1950: Soc 145 (3), rad 60 (1), borg fæll 138 (3), byliste 23 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 215 byg, b) 11 byg, 12 byg, 16 rdl, c) 98 rdl, d) 340 rdl, e) 50 td ld. — Pgd opf 1700, firlænget, ikke stor, sm udsigt. — 1870: Regul 2120 kr, netto 4806 kr. — 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1899 efter brand

15. 22. april 1835—16. april 55 (sp Fensmark-R 22. april 02): **Christian Knudsen**, * 20. april 82 Vordingborg. Forældre: Toldbetjent i Kbhvn Niels Henrik K og Anna Margrethe Ziegler. Stud Kbhvn 00, c jan 08 (h), lærer Vor Frelseres plejeskole, Kbhvn 08, do Opfostringshuset 10, † 16. april 55. ~¹ 14. aug 12 Maren Topp, * 1. jan 87 Kbhvn, † 13. marts 20. Forældre: Oberstløjtnant, garver Jochum T og Ane Marie Nielsen. ~² 21. nov 21 Maren Bolette Andersen, * 16. jan 94 Kbhvn, † 17. okt 59. Faderen: Silkehdlr A. — Søn: Eltang-V.

Mynster fandt pgd med godt tømmer, men kun lervægge, haven ret køn, kirken simpel, men anstændig. Om K's prædiken 1841 hedder det: »Daar-

lig, kedsommelig snak, foredraget ikke just ubehageligt, men kedeligt, flere af honoratiorens end af mgh i kirke«. 1849: »Aldeles overfladeligt, uden orden og sammenhæng. Formodentlig en gammel prædiken, som blev læst op, men da det skete med en ret smuk stemme, tog det sig taaleligere ud, end man skulle have ventet. Talrig forsamling, ungdommen svarede meget godt, vistnok skolernes fortjeneste.« (M II, 194).

Hjælpepræst hos pastor Knudsen

1850—54: F. C. Fischer, se Rø.

16. 24. juli 1855—13. april 60: Lic theol **Johnannes Georg Fog Steenberg**, * 7. sept 22 Vallø. Forældre: Stiftslæge paa Vallø Jørgen Fog S af Knebel-R og Regine Magdalene Knorr. Stud Brdgs sk C 39, c jan 46 (I), lic theol 49, studierejse i udlandet 49—51, † 13. april 60. ~ 21. april 54 Nicoline Sperling, * 4. april 27 Kbhvn, † 26. nov 93. Forældre: Kammerherre, husarcbertstøjnant Ditlev Adolph Magnus Ulrik von S og Jacobine Saabye.

S var som ung ivrigt med i studentertilivet. Han skrev digte og viser, som blev optaget i Akademisk visebog og i Politisk visebog (under mærket G. Lille). Han skrev ogsaa digte til Grundtvigs og Orla Lehmanns pris. Blandt hans mange afhandlinger kan nævnes, at han 1843 var medudgiver af en betænkning om det teologiske studiums forhold til eksamen. 1846 skrev han i »Fædrelandet« om uværdig polemik, 1858 i Nyt teologisk tidsskrift om Efeser- og Kolossenser brevene autentiske.

Lic Steenbergs disputats handlede om »Synspunktet for opfattelsen af Philos guds-erkendelse«. Han holdt efter sin hjemkomst fra en længere studierejse, forelæsninger paa universitetet, og skrev en række lærde afhandlinger i blade og tidsskrifter. Han var en lovende teolog, men svag af helbred og døde kun 37 aar gl. Pastor mag P. W. Becker, Soderup-E skrev en udførlig nekrolog over ham i »Evangelsk ugeskrift« 2. r, V, s 49—66, jvf sammes: Hist afh, II, 1875, s 138 f; han er ogsaa omtalt i »Breve til og fra F. C. Sibbern«, I, 1866, s 221—22, KLfN IV, 339, E S III, 243.

17. 1. juli 1860—30. nov 72: **C. J. Brandt**, fl t Vartov, Kbhvn, se der.

18. 11. marts 1873—1. april 80 (sp Sønderup-N 20. april 69): Dr phil **T. Skat Rørdam**, fl t sp Helligaands k, Kbhvn, se Sjællands biskopper.

19. 7. juni 1880—27. febr 93 (rkp Thisted, sp Skinnerup 6. febr 72): **M. A. Dam**, fl t sp Thisted-T, se der.

20. 15. marts 1893—18. nov 1910 (sp Orø 5. april 73): **Tellef Gottfred Petersen Varder**, * 18. aug 37 Orø. Faderen: Sp der, † 78, se der. Stud Roskilde 55, c 62¹ (h_u), lærer Kbhvn og Køge, hjpr Stenløse-V 11. maj 67, hjpr Orø 4. april 70, navneforandring fra Petersen til Varder 1902, † 18. nov 10. ~ 16. okt 73 Jutta Marie Sofie Frederikke Hasselriis, * 10. marts 46 Rønne. † 1934. Forældre: Adjunkt, senere postmester i Aabenraa Laurits Georg William H og Else Cathrine Wollfsen. — Datter ~ Wiese, anden præst Roskilde dk. Halvbroder: Smith-Petersen, Esbønderup-N. Hustrus farbroder: Mern. Faster ~ Sørensen, Esbønderup-N og Mossin, Grønland. Søsterdt ~ Knudsen, Børglum-F.

Pastor V hørte til de stille i landet, de indadvendte naturer, som kan have svært ved at komme i forbindelse med andre og faa tag i

befolkningen. De, der kom til at kende ham nærmere, fik imidlertid indtryk af en selvstændig natur, der tænkte sine egne tanker om livets store spørgsmaal og aldrig gik i andres udtraadte spor. Hans forkyndelse var et vidnesbyrd i samme retning. Der manglede ikke stof til eftertanke, men stoffet var ikke altid saa let tilgængeligt. (Næstved tidende 20. nov 10, jvf 25. nov 10, HF II, 66).

Udg 08: En gammel landsbypræsts tanker om troens væsen.

21. 25. febr 1911—15. juli 29 (sp Ebeltoft-D 30. marts 96): **Karl Gunnar Brandt**, * 5. jan 64 Rønnebæk pgd. Faderen: Sp her, senere Vartov, † 89, se der. Stud Haderslev læreres skole 83, c 88² (h_u), lærer Birkerød latinskole, hjpr Vartov hos sin fader 13. dec 89, sp Bølling-S 1. okt 90, afsk 15. juli 29, † 20. febr 43. ~¹ 6. nov 90 Augusta Neukirch, * 6. nov 65 Faaborg, † 30. aug 97. Forældre: Distriktslæge Simon Peter N og Annine Friboline Drewsen. ~² 26. okt 99 Elisa Umack, * 9. dec 68 Kbhvn, † 11. sept 11. Forældre: Fabrikkejer Chr. Rud U og Augusta Marie Schmidt. ~³ 30. dec 15 Christine Øllgaard, * 29. okt 78. Forældre: Læge i Borre Peter Ludvig Grandjean Ø og Jenny Charlotte Charite Lind. — Søn: Valgmgh Balle, Bredsten. 2. hustrus søn: Provst Tetens, sp Hodde-T. 3. hustrus brødre: 1. rkp Sct Knuds k, Odense og biskop Ø, Fyns stift.

Da K. G. Brandt i foraaret 1911 kom til Rønnebæk, betød det, at han fik den sidste del af sin præstegering dér, hvor han var født. Den gamle præstegaard var væk. Den brændte i 1899, men i haven stod endnu adskillige store, gamle lindetræer, som han huskede fra sin barndom. Og ude i sognene levede endnu ikke saa faa mennesker, som fra deres barndom og ungdom huskede hans far.

Kort efter, at han var kommet til Rønnebæk, døde hans hustru, og det var anden gang, han blev enkemand. Dette har sikkert været medvirkende til, at noget tungt i hans sind blev ret fremherskende, saa det umiddelbare indtryk af ham var tilbageholdenhed og tilkukthed, i hvert fald forbeholdenhed. Der kunne være noget barsk over hans væsen og ansigt. Tillige var han ret kritisk i sit syn paa mennesker og hvad der rørte sig i tiden, ogsaa indenfor den grundtvigske retning, hvor han ellers havde hjemme. Hans skarpe kritik kunne sammen med hans udprægede sans for humor ved lejlighed virkelig være temmelig afsvalende. Fremtrædende var ogsaa hans krav om redelighed, et krav, han rettede baade til sig selv og andre, og som prægede hans forkyndelse. De, der lærte ham at kende, skulle dog nok opdage, at der bag det noget barske ydre, laa et meget følsomt og bevæget sind. Hans forkyndelse var i ikke ringe grad bestemt af paavirkning fra hans far, en arv, som han hverken kunne eller ville sige sig løs fra. Det mærkedes f eks i det »Gud ske lov!«, som lød atter og atter, en tak for Guds underfulde naade i Jesus Kristus, og baggrunden derfor var hans ærlige og nøgterne paa-pegning af, hvor kort menneskets egne evner naar, og hvor magtesløse vi selv er overfor døden.

I de sidste 14 aar i Rønnebæk havde K. G. Brandt en stor og uvurderlig støtte i sin præ-

stegerning i sin tredje hustru Christine Øllgaard.

22. 4. nov 1929—17. maj 40 (sp Vejrum 26. nov 23): **E. A. Jørgensen**. fl t rkp Allehelgens k, Kbhvn, se der.

23. 4. sept 1940—1. marts 45 (Valgmenighedspræst Vallekilde 19. maj 23): **Niels Petersen**, fl t sp Ølgod-S, se der.

24. 1. aug 1945 (hjpr Grundtvigs k, Kbhvn 20. jan 44): **Peter Martin Thomsen**, * 20. sept 18 Vadum. Forældre: Tømrer Viggo Adolf Aage Augustinus T og Ane Kathrine Madsen Storgaard. Stud Aalborg 37, c 44¹ (1-83). ~ 8. marts 42 Else Marie Karmark-Hansen, * 19. sept 17 Kbhvn. Forældre: Overpolitibetjent Niels Andreas K.-H og Jane Kirstine Søb-Jensen.

Litt: Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i gr kredse, II, 1932, s 117 f, Ludvig Mortensen: Den sjæll opvækelse, s 19 f, Karl H. N. Vinther, s 145 f, Johs. Göttsche: Fr. Zeuthen, s 84, Fr. Rønning: C. J. Brandt, 1892, Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt liv, 1911, s 214 f, Herdis Rørdam i Minder fra gl gr hjem II, s 133 f, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere I, 1941, s 63, Jens Nørregaard: Præsten M. A. Dam i Før og nu, gave til Thisted friskole, 1897, Franciska Carlsen: Om og fra Rønnebæk, 1861.

NESTELSØ—MOGENSTRUP

Nestelsø-Mogenstrup pastorat, 1543 og 1013 ha, er højtliggende og bakket, lidt skov og nogen mose i N. naturskønt i M, Mogenstrup-aasen og Fladsaa bakker, nogen skov, smukke udsigter fra den høje beplantede aas, mange kilder og bække. Mogenstrup kro i skoven ved de høje bakker, tæt ved M kirke, er søgt udflygtssted. Ler- og sandmuldede jorder. Byerne: N, Bonderup, Brandelev med jernbanest, Lille Tvede, Mogenstrup, Pederstrup, Blangslev, Fladsaa.

I Mogenstrup kirkeskov er den berømte (nu udtørrede) Sct Mogens kilde, der tidligere blev stærkt besøgt Sct Hans aften. Kildemarkedet er beskrevet 1854 af Chr. Winther i forspillet til »Hjortens flugt«. (Philipp Borries: Sagnet omkring helligkilden, 1940).

Det kirkelige liv. 1837—47 var pastor P. W. van Wylich (se Greve-K) sp her. Mynster roser den fortrinlige kirkegang og det gode forhold mellem præst og menighed. I disse aar begyndte forsamlingsfolkene at røre paa sig her i sognene, men van Wylich tog afstand fra dem, og kom ikke til deres møder. Hans efterfølger, dr Bruun Juul Fog, (det mest kendte navn i Nestelsøs præstehistorie), var optaget af at studere filosofi og klassikerne, og her skrev han sin doktordisputats om Cartesius, han blev dr phil 1856. Den gang forlangte man ikke saa meget af sognets præst. Fog var i god gammeldags forstand »vor fa'er« for sine sognebørn. Han red flittigt ud og besøgte folk, hvad man ikke havde været vant til, og kirkerne var fulde som i van Wylichs tid. En bonde sagde: »Van Wylich var gævere for

alteret, men Fog var den skrappeste paa stolen!« Forsamlingsfolkene ville straks tage ham til indtægt. Møderne blev holdt hos en væver i Nestelsø. Fog kom der nogle gange, men han kunne ikke stemme overens med dem og trak sig tilbage. Han havde studenter boende hos sig i præstegaarden; han manudcerede dem, og han var flittig i studereværelset mellem sine mange bøger. Han skrev ogsaa spøgefulde sange, var en hjertensgod og uegennyttig mand, der befandt sig godt ved at være landsbypræst. Han deltog en del i den kirkelige debat, og hans artikler 1856 om kirketugt og om menighedsraad blev meget diskuteret (B. J. F's levned, s 45 f). I de følgende aar gik kirkegangen tilbage. De vakte søgte mest udensogens, idet de grundtvigske søgte til Skat Rørdam i Rønnebæk og til Brøderup højskole, og Indre Mission søgte Zeuthen i nabosognet, Everdrup. Pastor Borch var en solid grundtvigsk præst, han havde i de første aar god kirkegang. Pastoratets liv er forløbet i det stille, uden større bevægelser. Der er sløvhed og ligegyldighed, jævnsides med en gammel-dags fromhed, som bunder ret dybt. En vis grundtvigsk paavirkning kan spores temmelig langt tilbage. Særligt mod nord i sognet, i Bonderup, har der været en del bevidst liv, som har haft tilknytning til Brøderup højskole, nu mere i folkelig-kulturel end i kristelig retning. I Lille Tvede har der været nogen IM. 1890 stiftede gdjr Hans Nielsen, Lille Tvede, en søndagsskole. Han var vakt af Zeuthen og var i flere aar IM's leder. Førstelærer Jens Pedersen, N, † 39, ledede senere søndagsskolen, han var flittig til at besøge gamle og syge, og satte spor ved sit barnlige, friske vidnesbyrd. Fhv højskoleforstander, landbrugskandidat, gdjr Hans Hansen, † 43, gjorde en indsats for Brøderup højskole og for Præstø amts historiske samfund, hans kirkelige indsats var mere stilfærdig, han var en betydende mand i sognet. Befolkningen er velvillig, men ikke meget kirkelig.

1921 oplyses: Kkg 6—7 pct. rolige forhold, fh, friskole, ingen stærke brydninger, 1931: Kkg 9 og 8 pct, almindelige folkekirkelige forhold, ungdomsm, kvindemøder i pgd, 1942: Kkg 5 og 12 pct, nogen ukirkelighed, ogsaa et trofast kirkefolk, især i M, kirkeblad, ungdomsm i pgd, 1950: Sognene uden retningspræg, ærbødhed for kirken, dog en del passivitet, ungdomsm i pgd, 2 sds.

Nestelsø kirke er romansk, af kamp og Faksekalk, forlænget mod vest af munkesten, senere er der overforlængelsen opført et taarn, overhvælvet, koret forlænget mod øst, sakristi og vaabenhus mod syd. Altertavle fra 1682, Thorvaldsens Kristus i midten. Prædikistol af Abel Schrøder fra c 1632. Romansk font. Stort korbuekruclifix. 175 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 750—58, Mackeprang, s 74, 102—03, 105, 402.

Mogenstrup kirke ligger ensomt, paa en lille bakke i det skovrige terræn, er romansk, af kamp, senere overhvælvet, forlænget mod vest, lavt, kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Restaureret 1867. Ny altertavle med gipsrelief (Emmaus), smuk prædikistol af Abel Schrøder fra 1633, romansk font. Kalkmalier i koret fra 1425, rest 1912. Gammel kildeblok. 100 sd. Kirken har navn efter Sct Mogens kilde.

Danm kirker, Præstø amt, s 750—58, Aug. Fr. Schmidt: Helligkilder nr 585, Beckett: Danm kirker II, 336 og 344.

Altgæster: 1922: 270 og 148, 1934: 310 og 107, 1942: 394 og 258, 1950:

Folketal: 1850: 762 og 368, 1901: 744 og 371, 1921: 868 og 391, 1950: 836 og 429.

Menighedsraad: 1922: U p, 1934: U p, kirk, 1949: do. Kommunevalg, 1943: Soc 144 (2), rad 48 (0), kons 53 (1), venstre 256 (4), 1950: Soc 148 (2), rad 55 (1), kons 95 (1), venstre 263 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 292 byg, b) 7 td ld, 11 rdl, c) 24 byg, 4 fv bøgebrænde, 18 rdl, d) 300 rdl, e) 94 td ld. —

1870: Regul 2704 kr, netto 6314 kr. —

1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd gammel, rest 1951.

14. 22. maj 1847—26. juni 57 (adjunkt Roskilde 45): Dr phil **B. J. Føg**, fl t 1. rkp Holmens k, Kbhnv, se Sjællands biskopper.

Mynter beskriver 1849 pgd som i sig selv maadelig, men med rummelige værelser, haven smuk, kirken smuk og velholdt. Om Fogs prædiken hedder det: Meget god prædiken, holdt med frihed og kraft, skønt stemmen just ikke er klangfuld. Katekisationen ret god. Meget talrig forsamling, ungdommen svarede særdeles vel. (M II, 193).

15. 19. sept 1857—2. febr 83 (sp Vejlv-H 10. juli 48): **Petrus Kabell**, * 19. sept 11 Skyum. Faderen: Provst i Hjørring, † 54, se der. Stud Aalborg 30, c maj 36 (h) og nov 36 (l), lærer Aalborg, adjunkt Horsers s 37, do Aarhus 38, afsk 2. febr 83, † 24. juni 99. ~ 14. maj 42 Christiane Kirstine Henriette Brinck-Seidelin, * 4. okt 15 Kbhnv, † 17. juni 99. Forældre: Medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, konferensraad, generaldecisor i skattevæsenet Ludvig Chr. B.-S og Marie Elisabeth Kragh. — Søn: Maleren Ludvig Kabell.

Meddelte nogle bidrag til Aarhus latinsk skoleprogram.

16. 19. april 1833—3. aug 88 (sp Vammen-L-B 27. marts 77): Provst **L. P. Gnutzmann**, fl t Vollerslev-G, se der.

17. 17. okt 1888—24. sept 1921 (sp Adslev-M 2. juni 81): **Ulrik Sophus Borch**, * 12. juni 45 Skern, Viborg amt. Forældre: Proprietær Frederik B og Johanne Fred. Frausing. Stud Randers 65, c 70² (h₁), huslærer hos provst Koch, Gerrild, hjpr Grenaa-G 17. nov 71, sp Sennels 30. jan 77 (var 99 udnævnt til sp Lejrskov-J, men resignerede), afsk 24. sept 21, † 23. febr 31. ~ 2. maj 72 Frederikke Ferdinande Vilhelmine Faurschou, * 31. juli 46 Petersminde, Trige, † 15. febr 21. Forældre: Kammerraad, landstingsmd, proprietær Anders F, Frederiksesminde og Albertine Christine Caroline Albrechtsen. — Brødre: Randlev-B og arkitekten, professor Martin Borch. Fætter: Møller-Holst, Kippinge-B. Kusiner ~ Wøldike, Kværndrup og Borch, Randlev-B. Fætters datter ~ Madsen, Faaborg-D. Brodersøn: Vejerslev-A-T.

Pastor B's første barndomsminder knyttede sig til urolige begivenheder, da Skern bro blev afbrudt fordi man frygtede de udbrudte Rendsborgslaver, der foruroligede hele Jylland, dels til krigen 1848—50. Han var en vilter dreng, der lavede mange gale streger og var som 14 aarig en dygtig gæler. 1859—1920 førte han jagtbog. Randers latinske skole var en gammeldags prygleskole, her mødte han sin ven for livet, L. Ussing (se sp Ørbæk). Egentlig ville B være sømand, faderen ville have ham til handelen, men da han efter en snepjagt 1864 fik lungebetændelse, lærte han af

sygdommen, at Gud ville at han skulle være præst. Som student var han medlem af »Theologicum« (Højskoleforst Jens Nørregaard, Ernst Trier, Baagøe, de senere præster F. O. Jungersen o fl). Han hørte Grundtvig i Vartov og studerede Kierkegaard, var dybt grebet af Grundtvig, var med til Grundtvigs begravelse, ivrig deltager i vennemøderne. I Grenaa havde han en stor menighed, ogsaa fra Aalsø, læreren i Gunnerup, hvor Vilhelm Beck var præst, gik i kirke i Grenaa hos Borch, medens kordegnen i Grenaa søgte ud til Beck. Biskop Brammer, som afskyede grundtvigianismen (sekten) ankede over at B i Grenaa bekendte troen ved gudstjenesten, at folk rejste sig under den, og over at B ikke sagde kødets, men legemets opstandelse. I Sennels var der ikke megen kirkelig interesse, men B fik flere gode venner, var medstifter af en sparekasse og kom meget sm med sognets ledende mand, Søren Overgaard, Nr Knudsgaard, der var ham en god støtte. — Det var politisk meget bevægede aar, da B var i Adslev. Bønderne var stærkt imod Estrup, kun præsten og proprietæren var højremænd. B var ikke begejstret for Estrup, men han frastødet af venstres stilling til forsvarsvæsenet. Han deltog slet ikke i politik, men arbejdede ihærdigt for en forbedring af fattigvæsenet og skrev derom i Aarhus folkeblad. (Kronprinsen takkede ham for den artikel). Kirkegangen var bedst i Mjensing, hvortil der ogsaa kom en del fra Venge og Skanderborg. Familien v Leunbach, Jesen hovedgaard, og lærer Nielsen, Jesen, var hans nære venner, og jævnligt talte B paa Testrup højskole. Jens Nørregaard og Fru B var meget musikalske, hvad B ikke var. Hans lifligste musik var en flok agerhøns, der fløj op. Han havde ry som jæger, og biskop Clausen sagde til ham efter en visitats: »Jeg vidste nok, at De var en vældig Esau; nu ved jeg, at Jacobs aand ogsaa bor i Dem«. B havde ogsaa snedkerværksted og var praktisk fingernem. — Nestlæsøembedet var tyngt af pension, og de første aar var økonomisk svære. Men da B 1899 blev forflyttet, bad menigheden ham blive, og han blev. Han kom meget sammen med præsterne Dam og Brandt, Rønnebæk og Cortsen, V Egede. I det grundtvigske konvent var desuden præsterne Lind, Harner, Holdt, Køng, Th. Rørdam og provst Lassen og overlærer Jul. Petersen, Herlufsholm, en kær og hyppig gæst i N pgd. Sognefolkene kom meget i pgd (prop Carlsten, Vindsminde, lærer Petersen, N, dr Hage, Brandelev, gdjr Anders Hansen, gdjr H. P. Hansen, Skovbo, alle B's gode støtter). Gennem de mange aar levedes et lykkeligt liv her, præget af den værdige B med det patriarkalske skæg, og fru B's musik. Hans aabne, djærve fremtræden, hans kraftige personlighed og milde levende øjne, skaffede ham let indgang hos folk. Aldrig oplagt og interesseret. Han fik oprettet en hjælpekasse for fattige og en sygeplejeforening, færdedes meget ude i sognene, kendte alle beboerne, havde efterhaanden døbt, konfirmeret og viet dem i flere slægtled. Han var en dygtig prædikant, der talte uden manuskript, jævnlig havde han katekisation ved eftermiddagstjenesten. Han var rask til sit 75. aar, da en hund væltede ham af cyklen

og derefter var han halt. Da han mistede sin hustru, tog han afsked, og prædikede endnu efter sit 80. aar.

Skrev talrige artikler, især i menighedsbladet.
Litt: Aage Borch: Pastor U. S. B. særtryk af »Den jyske slægt B, Vinderup, s 194 f.

18. 6. jan 1922—20. nov 34 (kkp Odder 8. maj 16): **R. A. L. T. Glenthøj**, fl t K Helsing-D, se der.

19. 28. febr 1935—16. maj 47 (Sekretær Israelsmissionen 32): **A. E. Z. T. Torm**, fl t sp Vangede, se der.

20. 27. okt 1947 (rkp Apostel k, Kbhvn 28. sept 45): **Edwin Brandt**, * 24. dec 13 Kbhvn. Forældre: Barber- og frisørmeester Johan Christian Frederik Wilhelm B og Clara Sørensen. Stud Mtrp 32, c 38² (I), hjpr Christians k, Kbhvn 4. dec 39, kkp Apostel k, Kbhvn 13. febr 41. ~ 20. april 41 Tove Margrethe Schroll, * 11. aug 12 Kbhvn. Forældre: Maskinmester Christian Julius S og Marie Margrethe Madсен.

Herredsrepræs Kirkesagens venner, storkredsmd i Dansk Sømandskirke i fremmede Havne.

Litt: Philipp Borries: Sognet omkring Helligkilden, Mogenstrup.

VEJLØ—VESTER EGESBORG

Vejlø-Vester Egesborg pastorat, 2485 og 1376 ha, er naturskønt og skovrigt, ved Dybsø og Karrebæk fjord og Susaaens udløb. Lavtliggende og ret fladt, frugtbart, store moser og enge, kysten meget indskaaret. Øen Gaunø med baroniet Gaunø og Gaunø slot, er landfast med en dæmning, smaaøerne Dybsø, Lindholm og Gødsholm. Byerne: Vejlø, Svenstrup, Basnæs, Røttestrup, Abbenæs med fattiggaard, V Egesborg, Myrup, Skovmølle.

Egnen er søgt udflugtssted. Især omkring Gaunø. Gaunø var i holstenernes eje i 14. aarhundrede, senere oprettede dronning Margrethe et nonnekloster her, indviet til Sct Agnete (afløser for det aldrig fuldførte jomfrukloster i Gladaxe i Skaane). Paa klostret boede dominikanermonner især af adelsstand. Efter reformationen ophørte klosterlivet, og klostret overgik til kronen. Fr. II mageskiftede med Hans Lindenow, og det var derefter et guds i skiftende adelslægters besiddelse. 1737 solgtes godset til den senere statsminister, gehejmerraad Thott, † 1787, kendt for sin lærdom og kunstinteresse, han havde store samlinger af bøger, malerier, oldsager og mønter. Da han var barnløs, overgik godset til kmhr Holger Reedtz (Voergaard), der antog navnet Reedtz-Thott, og siden da har godset været i denne slægts eje. Kmhr, baron Tage R.-T var konsejlspræsident og udenrigsminister 1894—97, udenrigsminister fra 1892. Han spillede en fremtrædende rolle ved menighedsraadslovens gennemførelse 1903.

I slottets sydfløj er en kirke, hvis korafslutning er 5 sider af en tolvkant. Kirken stammer antagelig fra klostertiden, blev istandsat 1913, har meget rigt inventar, altertavle med nadverrelief fra 1670, samtidig prædikestol, der bæres af en hovedløs trolld, begge udskaaet af Abel Schrøder den yngre, ældre er døbefonten og en del stolestader, bl a en ejendommelig brudestol. (Architekten, 1915, s 445). Danm kirker, Præstø amt, s 771—80).

Det kirkelige liv. 1808—46 var Niels Fr. Sø-

rensen sp her, temmelig rationalistisk af en helt egen type. Mynster skriver, at han havde været Kinapræst og »er en præst af den nu sjældne slags, raa og verdslig, men han skal besidde stor anseelse i menigheden og tager sig af den, vistnok mest i timelig retning, men dog indvirkende til det gode«. Hans prædiken var »jævn og trivial, noget kedelig, skønt kort«. BDG beretter, at han »bevarede meget af matrosen og skipperen, forøvrigt meget skikkelig.« (BGD I, 198). Han var barnløs, men opdrog med stor kærlighed flere plejebørn. Han var ornitolog og ivrig havedyrker, han udvidede haven til 11 td ld og dyrkede især jordbær. Haven var kendt for sin skønhed. Mynster omtaler den store have med dens snurrepiberier, f eks »kaninholmen« osv. Men allerede 1849 var haven meget indskrænket.

I 40'erne mærkedes forsamlingsbevægelsen ret stærkt her, fra Karrebæk mod vest, og senere fra Rønnebæk mod øst. Niels Jensen (Post) boede i Stenstrup, kun 3 km fra Vejlø. Der var ikke mange, men nogle faa ret ivrige tilhængere af de vakte; baade pastor Sørensen og den aristokratiske pastor Mohr var imod dem. De vakte søgte udensogns især til Rønnebæk. Da Niels Jensen under paavirkning af C. J. Brandt blev grundtvigsk, deltes de vakte; nogle blev grundtvigske, andre sluttede sig til Indre Mission. Denne ældre IM samlede ikke mange, men efter aarhundredskiftet er IM-kredsen vokset, især ved tilflyttere, bl a lærer Winther, Vejlø (søn af lærer Karl Winther, Dysted, se Toksværd, pag 642) han var lærer i Vejlø 1907—28, og lærer Frands Andersen, V Egesborg siden 1909. Disse to lærere har gjort et godt arbejde for IM, men der er ikke mange IM's folk, og bevægelsen synes at være i tilbagegang. Baronesse Reedtz-Thott og forvalter Nielsen, Gaunø, var trofaste kirkegængere hos Brandt i Rønnebæk og senere hos Skat Rørdam. Efter pastor Mohr kom Skat Rørdams fætter, Th. Rørdam, som byggede den nuværende præstebolig i italiensk villastil. Han var stærk af aand, men svag af legeme, en varmhjertet, begavet prædikant, og skønt han var hæmmet af tuberkulose, virkede han med stor iver for Guds riges sag. Hans drift var især udadgaaende, og hans tid var meget optaget af, især gennem »Kirkebladet«, som han udgav sammen med Thorvald Elmquist, at arbejde for en bedre forstaaelse mellem grundtvigianere og Indre Mission. Skat Rørdam var kun ret glad for sine nabopræster, men der var kun een han »ret kunne finde nogen hjælp hos og styrkelse ved at udveksle tanker med om gerningen, nemlig min fætter Th. Rørdam, som er et ualmindeligt bravt og fortræffeligt menneske.« (Brev til Otto Møller 26. jan 1871, da Skat Rørdam var i Sønderup og Th. Rørdam var kapellan i Reerslev-R, Brevvekslingen I, 183). Th. Rørdam ventede forøvrigt nogle aar med at stifte »Kirkebladet« for ikke at gøre Bojsen i Stege ondt ved at opstille en konkurrent til hans »Budstikke« (Brev fra Skat Rørdam til Otto Møller, I, 247). Sammen med en del IM's folk, (det meste af IM's bestyrelse var med) overraskede Th. Rørdam 1889 ved at udsende forslag om et landskonvent som menighedens talerør over for myndighederne (smst II, 165).

Provst Elmquist skrev, at han kendte ingen, han i den grad kunne betragte som grundtvigsk opvækkelsesprædikant som R, livlig, vindende, ivrig deltager i Bethesdamøderne. »Han rystede aldrig drengen af ærmet«, udmærket til at fortælle anekdoter, men især enestaaende som prædikant (Kirkebladet 1. nov 94). R var udtryk for en ny tid. Som prædikant mindede han om Peter Rørdam og sin morbroder, Vilhelm Birkedal. Hans forkyndelse var følelsesbevæget. Han var ikke opindeligt grundtvigsk, men blev grebet af livet i Vartov, hvor sakramentordet for ham blev livets kilde. Skønt anlagt for polemik, søgte han altid at stifte fred, og han skrev mange aktuelle ting i »Kirkebladet«. Ved en missionshusindvielse talte han, sammen med Vilhelm Beck, om et hjerteligere forhold mellem IM og grundtvigianere, hvortil Beck karakteristisk svarede: »Ja, naar I er blevet sorteret!« R kunne ikke gaa over til IM, men han vedblev at forkynde omvendelse. Sine bedste aar havde han nok i Norup. (N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere, I, 73 f.

Hjemme i sit eget sogn havde Th. Rørdam en god støtte i den udmærkede skolelærer *Niels Outzen*, lærer i Vejøl 1869—96, som var stærkt paavirket af Grundtvigs livssyn. Han var vestjude (fra Holmsland) og havde været Chr. Müllers elev paa Snedsted seminarium. Dr *H. C. Rørdam*, som kendte ham fra *Fredericia*, fik ham til at blive lærer i Hammer, hvorfra han flyttede til Vejøl, hvor han virkede meget til kristeligt vækkelse. Da pastor *Mohr* ikke havde stort at sige, blev O den ledende mand blandt de vakte i Vejøl sogn, indtil *Th. Rørdam* kom hertil 1879, og de to arbejdede troligt sammen. De var bl a godt enige om, at der skulle opretholdes et venligt forhold mellem grundtvigianerne og IM i sognet. Rørdam havde været med ved *Uubberup valgmenigheds stiftelse* (se pag 133. »Saa længe Th. Rørdam var i Vejøl, var han vel den, som især satte præg paa det kristelige liv i Syd-sjælland.« (Holger Begtrup: Dsk mghliv i gr kredse, 1932, II, s 134). *Outzen* var forøvrigt en fremragende pædagog og lærer. Th. Rørdam var her sekretær for *Santalmissionen*, og udgav en række bøger (90: Om grundtvigianisme og IM, 93: Om den katolske kirke, svar til pater Lange, Løventhals missionssyn og Santalmissionen). Rørdams gerning huskedes længe med tak, selvom hans virksomhed i selve sognene blev mindre end han selv vist ønskede det. Rørdam kastede sig her ud i politiske og kirkelige drøftelser saa hans tid blev meget optaget deraf. Han skrev meget og var ivrig i kamp mod katolicisme og rationalisme. — Provst *Lassen*, der var grundtvigsk, skrev i embedsbogen: »Her var, da jeg tiltraadte, en del som var paavirkede fra Rønnebæk af præsterne Brandt og Rørdam, og de modtog mig med kærlighed og velvilje.« Provst *Lassen* var afholdt og velset, og arbejdede nidkært i sognene ligesom pastor *Vald. Jensen*, der med sin almenkirkelige indstilling og rolige sind ikke ville give nogen kirkelig retning førsterangen. Der er stadigt baade IM og grundtvigske i pastoratet, begge retninger er kirkelige, ogsaa ungdommen kommer gerne til møder og foredrag.

1922 oplyses: God kkg, 10 pct, 2 fh, rolige arbejdsforhold, nogle IM, flere grundtvigske, 1931: Kkg 9 og 8 pct, almindelige folkekirkelige forhold, 2 IMkredse (Forpagter St. Andersen, V, lærer Andersen, VE) KS (Tømmer A. Hansen, V), ungdomsm, 1938: Kkg 7 og 7,4 pct, ellers som hidtil, 1946: Kkg 5 og 6 pct, gode, rolige forhold, uden stærkt partipræg, velvilje, 2 IMkredse (Gaardbestyrer Jac. Magnusen, V, lærer Andersen, VE), Tømmer A. Hansen), sdsk, ungdomsm i pgd, 1950: Kkg 4 og 5 pct, ellers som hidtil.

Vejøl kirke (Sct Andreas k) er med sine kamgavle en smuk landsbykirke, rummelig og bred, af munkesten, fra 13. aarh, korhvelving fra 1300 med kalkmalerier fra 14. aarh, fremdragne 1872 af Kornerup, restaur 1918, skibet overhvelvet senere, taarn med hovedindgang og moderne portal, sakristi mod nord. Pragfuld altertavle fra 1669 og prædikestol fra samme tid, prædikestolen bæres af et mærkeligt kvindeligt utegn, begge af Abel Schrøder den yngre, lille smuk Andrestavle paa korets nordvæg, smukke alterstager fra c 1650—75, smukke stolestader, romansk kalkstensfont, flere gravmæler. 175 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 759—70, M. Petersen: Kalkmal, s 134, Fr. Beckett: Altertavler, s 88, Mækeprang, s 358—59, P. E. Jensen: Gaunø, 1902, s 235 f.

Vester Egesborg kirke, nær fjorden, senromansk, af teglsten, stærkt ombygget, rummeligt kor, i sengotisk tid overhvelvet, kamgavlet taarn, sakristi fra c 1500 mod nord. Pragfuld altertavle af Abel Schrøder den yngre fra c 1650, barokt krucifix paa altret, rigt udskaaret prædikestol af Abel Schrøder fra 1632, smedejernfont fra 1668, stolestader fra 1679. Restaureret 1936. 100 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 180—86, P. E. Jensen: Gaunø, s 270 f.

Altgæster: 1922: 253 og 257, 1934: 267 og 172, 1942: 231 og 145, 1950: 162 og 177.

Folketal: 1850: 985 og 514, 1901: 1075 og 544, 1921: 963 og 546, 1950: 919 og 459.

Menighedsraad: 1922: F 1, 8 gr, 4 IM.

Kommunevalg: 1943: Soc: 200 (4), kons 87, (1), venstre 275 (6), 1950: Soc 186 (4), kons 79 (1), venstre 293 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 216 byg, 68 byg, b) 14 byg, 400 rdl, c) 69 gæs, 69 snese æg, 3 fv brænde m m, d) 530 rdl, e) 38 td ld. — 1870: Regul 3224 kr, netto 6528 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1881.

16. 13. nov 1846—7. aug 79 (hjpr her 45): **Johan Frederik Mohr**, * 4. nov 11 Haslev. Forældre: Sp i Haslev-F Johan Henrik M, † 41 og Oline Frederikke Mohr. Stud Brgds sk K 29, c juli 36 (h), hjpr Haslev-F 8. dec 38, do Vettlerslev-H 41, † 7. aug 79. ~ 7. maj 47 Emma Elisa Frederikke Krogh-Kjerulff, * 15. april 11 Burg, Fehmern, † 8. nov 88. Forældre: Oberstløjtnant i artilleriet Lauritz Peter K.-K og Caralia Dorothea Johanne Dosse. — Søster ~ Bentzen, Vollerslev-G.

P. E. Jensen skriver, at Mohr var veltalende, stærk i diskussionen, nød i mange aar anseelse mellem sine embedsbrødre for sin hofmandsagtige optræden, kavaller- og officersmæssig. Han ville vist egentlig have været officer. Han deltog ivrigt i det nationale røre 1848—50 og ledede frivillige militære øvelser for bønderkarlene. »Men han havde desværre sine svage sider, dem min pietet for afdøde ikke tillader mig at omtale.«

17. 20. nov 1879—29. juli 92 (sp Norup 12. juli 73): **Th. L. Rørdam**, fl t Gamtofte, se der.

18. 29. okt 1892—28. marts 1922 (sp Kolle-

rup-V 15. febr 81): Provst **August Adolf Elias Lassen**, * 30. aug 46 Østrup. Faderen: Konsistorialraad, sp Østrup-Hjadstrup, † 77, se der. Stud Odense 66, c 72¹ (h), huslærer Kærstrup, hjpr Hvejsel-Givskud 18. okt 76, do Haraldsted-A, provst Hammer-Tybjerg herr 25. april 07—3. april 16, r af Dbg 17, afsk 28. marts 22, Dbm 23, † 30. maj 24. ~ 21. sept 77 Marie Friderichsen, * 26. aug 53 Baadesgaard, † 31. okt 1934. Forældre: Jægermester, godsejer Peter David F til Kærstrup og Høvængegaard og Lovise Sophie Charlotte Dresler. — Brødre: Asperup-R og Ørting-F. Søstre ~ Gudme, Ormslev-K og Enkebølle, Tanderup. Hustrus fætter: Dresler, Frederikshavn.

Provst L var en meget virksom mand, interesseret ikke blot i sit pastorats kirkelige liv, men ogsaa i det folkelige arbejde. Han var i flere aar medlem af sogneraadet, var fmd for fattiggassen og for vægeraadet og gjorde her et godt arbejde. Som præst var han grundtvigsk, men ikke stærkt partipræget i de senere aar, han var afholdt og anset, og han var en dygtig provst. Han var præget af gammel præstegaardskultur fra sit hjem i Østrup og var en sognepræst og provst af den gamle skole. (Nekrologer i dagspressen).

Om provst L's barndom i Østrup pgd fortælles under Østrup-H. Han kom i skole i Odense, hvor han sluttede nært venskab med Kr. Hellweg, senere overlærge paa Oringe og Julius Petersen, senere overlærer paa Herlufsholm. Begge kom meget i Vejlø og disse venskaber holdt livet igennem. Andre trofaste venner fra skoletiden var Hans Vilhelm Hansen (senere provst i Nykøbing Mors), og V. A. Hey (senere provst i Alminde). I Heys hjem i Odense kom L meget, der var mange unge; de dansede, spillede komedie. Medens L var i Kollerup, kom han meget sammen med Hey i Alminde. Skoletiden i Odense forløb stilfærdigt. Lærerne havde ingen privat forbindelse med eleverne. End ikke i 1864 gav de eleverne oplysninger om krigens gang. Ved sørgefesten for Fr. VII sang latinskoleeleverne i Sct Knuds kirke. Uden sorg forlod L Odense for at drage til Kbhvn, hvor han aldrig før havde været. Hans ældre broder Søren vejledede ham. Morsomt fortæller provst L, at han ved den første filosofiske forelæsning hos Rasmus Nielsen ikke blot skulle høre, men skrive hele forelæsningen i kollegieheftet som diktat. Han forstod ikke et ord og fik intet skrevet; men »ved siden af mig sad en student, som bar præg af at være københavner, han skrev, hvad jeg beundrede ham for. Da timen var sluttet, talte vi sammen og jeg spurgte ham, hvad han havde skrevet. Det viste sig, at han kun havde skrevet: »Tante — ord — papegøje!« og det var jo ikke noget stort resultat. Den unge student hed Jespersen og blev senere sognepræst i Brahetrolleborg«. L kom en del i Jespersens hjem, hvor han blev ven med Jespersens broder, Emil J (sp Baare-B) og P. Krag (Sct Jakobs kirke). L kom ind paa Elers kollegium og befandt sig godt der. Han havde som kontubernal L. Hofgaard (sp Taars, Idlaa) en godmodig ung mand, hvis hjemlige og pekuniære forhold forstyrrede hans læsning, Bohn (Næstved) og Heiberg (Sct Mariæ kirke, Helsingør) var iøvrigt hans nærmeste

venner. L's yngre broder Frederik kom senere til at blive hans kontubernal. L gik flittigt i kirke, især hos Frimodt og P. Krag i Sct Johannes kirke. Den levende sang og Frimodts og Krags prædikener optog ham meget. Han havde ogsaa forbindelse med Gotfred Rodes kreds, og efter 2—3 aars forløb begyndte han at søge til Vartov. Sangen og det stærke menighedsfællesskab drog ham og her fik han sit aandelige hjemsted. »Grundtvigs prædiken forstod jeg næppe altid, men hans person og hele færd maatte gøre indtryk, og jeg har, uden at jeg kan paavise noget bestemt om, hvorledes det gik til, der hørt og set noget, som har haft betydning for mig i mit senere liv og har givet mig mit kirkelige syn.« L kom fast til de særlige vennemøder og fik forbindelse med Vilhelm Birkedal Brandt, Melbye, Hostrup o fl. — L havde anlagt sit studium paa at slutte sin eksamen 1872, men da han mod forventning blev indkaldt som soldat, fik han And. Andersen (senere provst, Vartov) til at manuducere sig og i hast tog han embedseksamen; midt under eksamen blev hans gamle fader i Østrup meget syg, men kom sig. Som soldat fik L dannet en sangforening for soldaterne. (Efter provst L's optegnelser).

Provst Lassens søn, skovrider P. H. Lassen, Vemmetofte, tilføjer:

I Hvejsel-Givskud begyndte han som noget nyt paa stedet at holde bibellæsninger i kirkerne under stor deltagelse.

I Vollerup-Vindslev, havde beboerne »søgt« om at faa ham. Gode og udviklende arbejdsaar, god kirkegang; stiftende og første formand for højskolehjemmet i Vejle (c 1884), holdt folkelige møder i præstegaardshaven om sommeren med præstevener som talere, havde ret nær forbindelse med Askov, af højskolemænd senere særlig med Begtrup. Har indtryk af, at far i de første aar i Vollerup blev mere og mere fæstnet i sit grundtvigske syn, særlig — foruden af Grundtvig — stærkt paavirket af Otto Møller og dennes forskellige større og mindre skrifter.

Den jyske befolkning og det i disse aar vaagnende aandelige liv i landbefolkningen gjorde aarene i Vollerup lykkelige for ham.

I Vejlø—V Egesborg havde provst L med rette gode arbejdsaar, god kirkegang; vanskeligheder — navnlig omkring aarhundredskiftet — med en lille kreds af Indre Mission, der bl a ved en bispevisitats i 1899 klagede over fars prædikener (uden dog at faa medhold af Skat Rørdam); den slags tog meget paa fars sind og kunne til tider gøre ham trykket; var ellers en livlig natur og (mener B) en god prædikant; begyndte at tænke paa en prædiken mandag morgen, skrev den ret fuldstændig senere paa ugen, havde den i *lommen* paa præstekjolen, men holdt den frit, var vist hvad man kalder veltalende, talte meget frit og ubesværet. Gik — undtagen i de ældre aar — meget rundt hos gamle og syge. Var i udpræget forstand en trofast sognepræst, tog nødig bort, forsømte praktisk talt aldrig en gudstjeneste p gr af bortrejse.

19. 30. juni 1922—7. febr 42 (sp Hadsund 13. marts 21): **Rasmus Valdemar Jensen**, * 16. febr 85 Udby ved Vordingborg. Forældre: Murer-

mester Peder J og Maren Hansen. Stud privat 05, c 11¹ (I), lærer Hesselager kostskole, kkp Skelund-Visborg-(Hadsund) 21. sept 12, † 7. febr 42. ~ 30. dec 12 Sofie Rasmussen, * 7. april 91 Udby ved Vordingborg. Forældre: Gdjr, sogneraadsmnd Niels Peter R og Hansigne Caroline Frederikke Pedersen. — Hustrus kusine ~¹ Sommer, Krummerup-F, ~² Wassmann, Reerslev-V.

Pastor Vald. Jensen voksede op i et fattigt hjem. Hans moder var en oplyst og begavet kvinde, der havde været i huset hos pastor Spang, Mern, og senere holdt hun pøgeskole i sit hjem. Hun betød meget for sin søn, der tog præliminæreksamen i Præstø og derefter blev ansat i banken sammest. Her modnedes kaldet hos ham til at blive præst, og grev Raben-Levetzau, Lekkende, hjalp ham til at studere. Saa blev han præst, en meget flittig præst. Forholdene i Hadsund var temmelig splittede, men han virkede samlende og ville ikke slutte sig til nogen bestemt kirkelig retning. Han var interesseret i kunst og arkitektur hele sit liv. Han samlede de gamle, ledede basarer, og paa samme linje virkede han og hans hustru i Vejlv. Der blev samlet midler til lysekroner, altertæppe og alterdug i Vejlv kirke, og anonyme givere smykkede V Egesborg kirke. Alt dette glædede den kunstinteresserede pastor J. Han kom til at elske dette sted og dets smukke parklignende pøghave, som han satte en ære i at holde i mønstergyldig orden.

Pastor J var en beskeden og tilbageholdende mand, og da der blev rejst en mindesten over ham paa Vejlv kirkegaard, udtalte lærer J. Hovørbe bl a sin glæde over, at »stenen var en ægte, gedigen kampesten, der havde ligget i aartusinder i dansk jord, og nu blev rejst uden nogen som helst udsmykning over sognets præst«. Ægte og dansk var J, og med det citat, som hans studenter-kammerat, provst *Isager* citerede ved begravelsen, var pastor J karakteriseret: »Jeg er ikke forfatter eller digter, men et ganske almindeligt menneske, som har følt mig glad ved at være en kristen præst og have til opgave at tale til det bedste for mine medmennesker og følge dem i deres kaar.« Der boede i virkeligheden forfatterevner og et kunstnersind i pastor J . . . Jo større et menneske er som personlighed, des mere almindeligt er det i bedste forstand. Og naar man kom til pastor J, skulle man helst optræde som et almindeligt menneske. Man skulle ikke være unaturligt højt oppe, heller ikke unaturligt højt oppe i kristelig forstand. Et par jævne bemærkninger, og et jævnt lille smil — husker I hans lille smil? — det skulle nok bringe een ned paa jorden igen«. Pastor J brugte en gang et billede: »Det baand, der binder os til livet her, maa ikke være som en haard knude, der ikke kan løses, men maa hugges over. Nej, baandet skal være som en sløjfeknude, der vel kan bindes stærkt, men let kan løses«.

20. 18. juni 1942 (hjpr Kastrup, Baarse herred 5. april 41): **Frants Nielsen**, * 15. juni 11 Kongsted, Præstø amt. Forældre: Parcellist Niels Peder N og Ellen Margrethe Larsen. Stud Statens kursus 33, c 39² (h). ~ 24. juli 42 Anna Gudrun Kirstine Andersen, * 5. sept 11

Roskilde. Forældre: Snedker Søren Vilhelm A og Christiane Marie Nielsen.

Litt: Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i gr kredse, II, 1932, s 134, Til minde om Th. Rørdam, 1895, Minder fra gl gr hjem VII, s 152, P. E. Jensen: Gaunø kloster og herregaard, 1902 (især s 480 f og 491 f), K. H. N. Vinther: Oplevelser fra menighedslivet, 1895, se iøvrigt foran under de enkelte afsnit. Om præstegaardshaven (sen af Danmarks mærkeligste) er skrevet interessant i Dansk penningemagazin, 1837, s 11—13, C. Th. Bories: V-V E's præstehistorie, se Præstø amts hist aarb, Ny række II (1943—46), s 147 f.

HAMMER

(Lundby var anneks til 1. sept 1908).

Hammer sogn, 2653 ha, er dels fladt, dels bakket, lavt mod vest med store moser, grænses ud til Dybsø fjord, frugtbar, en del skov. — Byerne: H med fh fra 1894, Hammer-Torup, Blangsløv, Faarup, Lov stationsby, Ring.

Det kirkelige liv. Præsterne sad længe her i gamle dage. *Knud Sevel* var her i 58 aar (1724—72) og *P. J. Homann* i 44 aar (1782—1827). Den sidste var svoger til *Otto Horrebøw*, som forsøgte at udbrede sit rationalistiske religionsblad i sognene, men det fortælles, at »Otto Horrebøw paa sine sidste dage fortrød sin tidligere færd, og gik til alters i H kirke (1823) som en angrende synder.« *Homann* var en from præst, men kirkelivet var meget ringe. Det var i rationalismens blomstringstid, og om efterfølgeren, *P. R. Wøldike*, som flyttede til Taarnby, sagde hans søn: »Fader sled sig halvt op for at sprede det tykke vankundighedens mørke, som rugede over befolkningen her.« W var en dygtig havemand; han anlagde den meget smukke præstegaardshave og flere andre haver i sognet. 1831 hærgede en slem epidemi egnen, begge præstens unge døtre blev vanføre. W og hans hustru var til stor trøst for beboerne. Han var en kundskabsrig og begavet præst, han fulgte ikke blot med i teologi og filosofi, men ogsaa med hensyn til opfindelser og opdagelser. Provst *Lautrup* flyttede ogsaa til Taarnby, — en stille, dyb, indadvendt natur med fin iagttagelsesevne; i hans rige, højt kultiverede barndomshjem kom *Jens Baggesen*, men faderen gik fallit efter hans studentereksamen, W blev en søgt manuduktør, fik egr til embeds-eksamen, blev præst i Køng 1830 og udgav allerede 1833 en prædikensamling, men det blev sagt, at hans prædiken ikke egnede sig for landsbyfolk. Han var en hjælpsom og uegennyttig karakter, 1842 blev han medlem af Præstø amtsraad, 1846 var han gejstlig deputeret ved Roskilde stænderforsamling i stedet for biskop *Mynster*, alt syntes at forme sig straalende for ham, da han ramtes af det tunge slag, at hans lille datter døde ved at falde i en kedel kogende vand. Den sorg forvandt han sent. Han blev senere biskop paa

Lolland-Falster. I en bog han udgav (Betragtninger) har hans tidligere elev, professor C. E. Scharling, givet en smuk livsskildring af W i et forord.

I provst Laurtups tid begyndte en opvækelse i pastoratet ved paavirkning af troende lægfolk fra Karrebæk og Sværdborg. Laurtup saa ikke med blide øjne paa denne konventikelkristendom, som han betragtede som en »Stat i staten«. Pastor Borries skriver: »Alle præsterne siden hen i H efter Laurtup har maattet gaa en del, nogle endda en hel del, igennem med de gamle forsamlingsfolk og senere med de forskellige IM's smf, der efterhaanden fremtraadte som en bestemmende, samlet magt i sognet, der følte sig bedre end alle andre og hævet over alle andre.« Laurtups efterfølger, dr H. C. Rørdam, biskoppens fader, var en myndig og betydelig personlighed, men skønt han var forsamlingsfolkenes ven, maatte han ogsaa staa for skud. Ligesom sin broder, Peter Rørdam, Mern, satte dr R dybe spor i Sydsjællands kirkeliv; han var en af de præster, der var blevet vakt ved Grundtvig, og som det ses af nedenstaaende skildring, var han en udpræget karakter; han var baade læge og jurist (og sogneraadsmnd) for sine sognebørn, men mest af alt var han præst, som forstod at samle folk i kirke og pgd. H pgd var i hans tid samlingssted for mange af tidens førende mænd og kvinder. Forsamlingsfolkenes arbejde viste, at der var tændt en ild i H sogn. Man ville gerne høre evangeliet baade i kirke og ved møder. Og der er efter dr Rørdams tid holdt mange møder i forsamlingshuset, i skolerne, i præstegaarden, i krosalen, i hjemmene og i skovene ved Lou: Missionsmøder, kirkeugger, fastegudstjenester, kirkekoncerter, søndagsskole, ungdomsmøder, KFUM og K, Blaa Kors osv. 28. maj 1854 holdtes i Lundby et stort folkeligt møde (grundlovsfest) med professor Hammerich og dr H. C. Rørdam som talere. Pastor Hansen kom ikke meget ud i sognet, hans hustru slet ikke, til gengæld havde kapellanen, den stille, milde Svejstrup god tilslutning til sin hjertemilde forkyndelse, pastor Scheel var en dybt prøvet mand, hans forlovede blev sindssyg, og han giftede sig saa med en datter af pastor Hansen, men hun døde snart efter, og selv var han svag. Han huskedes længe i H for sin konfirmandforberedelse og for sit arbejde for Santalmissionen. Pastor Brandt var en IM's præst; han færdedes utrætteligt rundt i sognene og var betydelig baade som prædikant og som sjaelesørger. Pastor Hansen Holm huskedes mest som en interesseret landmand. Som sognepræst efterfulgtes pastor Hansen af provst Petersen, en flink og fornøjelig mand, en stor naturelsker, han dyrkede haven med interesse, var fuglekender og huskes som en god præst af gammel folkekirkelig type. Da præstegaarden var forfalden, og da embedets indtægt var beskaaret temmelig voldsomt, kom han til at sidde i trykkede økonomiske kaar, saa han flyttede herfra til Stenløse, hvor han aldrig kom til at føle sig hjemme. Det var en død egn. »Får frøs i Stenløse«, sagde hans datter. Pastor Lind var grundtvigsk, en stilfærdig og venlig mand. Pastor Hornbeck var KC, en fin og

frisk mand, skønt udpræget københavner be fandt han sig godt her og var afholdt, ligesom han havde god kirkegang, pastor Bagger fortsatte i samme spor.

1919 oprettedes en friskole i Blangsløv efter at der var holdt et møde hos sognefoged Ole Olsen, Blangsløv, en af sognets førende mænd. Han var folketingsmand og havde en mængde tillidshverv, og han blev friskolens fmd. Ved indvielsen talte pastor Lind og pastor Borch, Nestelsø. Ved skolen har der været en række lærerinder. Pastor Wøldike Nielsen sluttede sig til IM og gjorde et godt arbejde for IM i sognet, medens pastor Borries var nærmest højirkelig.

1889 byggedes missionshuset i Lundby, som i mange aar var samlingssted for flere sognes IM, og hvor der er blevet holdt mange møder. 1929 indviedes i præstegaarden en smuk menighedssal, som har været stærkt benyttet, i vinteraftener har her kunnet samles op til 200 mødedeltagere, til ungdomsmøder op mod 100, og til sdsk 100—200 børn. Det aandelige liv i dag hviler paa Laurtups og dr Rørdams arbejde og forsamlingsbevægelsen omkring 1850, ført videre af IM (især pastor Brandt) af tilrejsende talere og af de skiftende præster. Der byggedes mh i Hammer by, udvidet 1947.

Men der har ogsaa været betydelige lægfolk, som ikke maa glemmes. Dr Rørdam havde megen støtte af lærer Outzen, som 1869 flyttede til Vejlø. Rundt om i sognene var præster og lærere rationalister, men her i H var præster og lærere varme troende kristne. De tog begge del i den kristelige livsbevægelse paa enen og havde forbindelse med de vakte i Flakkebjerg herred, i Rønebæk og Herfølge. Lærer Outzen var en fortræffelig lærer, og hans kristusgrebne undervisning prægede børnene. — En anden særpræget og varmt kristen personlighed var smed Jens Pedersen, Blangsløv, (»den gamle smed fra Blangsløv«), † 1933, en af de rigtige gode, gamle forsamlingsfolk; som ung havde han været selvretfærdig og diskussionslysten. Læse kunne han ikke, men han kunne tale. Da han var 40 aar gammel, blev han klart omvendt. Han var et trofast vidne over for høj og lav, en sikker deltager i alle kristelige møder lige til sit 84. aar, og saa godt som altid stod han frem og aflagde sit vidnesbyrd, ligegyldigt hvor stor forsamlingen var. Han sad paa sin faste plads under prædikestolen hver søndag og kunne godt højt sige »Ja« som bekræftelse paa præstens ord. Efter sin omvendelse lærte han sig selv at læse for at kunne læse bibelen. Han var en kendt skikkelse ved alle møder paa enen.

Et par andre mænd fra pastoratet skal ogsaa nævnes:

For 100 aar siden var Kundby i Holbæk amt og Lundby i Præstø amt »bergytede« som midtpunkter for det bonderøre, som ville frigøre bondestanden. Den fremtrædende mand her paa enen var husmand Peder Hansen, Lundby, * 1801 i Kong, † 54 i Lundby). Pastor senere biskop Tage Müller, Kong, underviste ham som dreng; Peder Hansen havde sjældne evner, men kaarene tilloft ham ikke videre uddannelse, og fra 1832 var han lejer, senere fæster af en lille ejendom i Lundby under Lundbygaard. 1836 bragtes han som tingsvidne i forlegenhed ved en notorisk bedragerisk birkefuldmægtigs løse angivelser, han blev arresteret, men kunne klare for sig og blev frifundet. Men sagen blev senere udnyttet imod ham af godsejerne i Roskilde stænder-

forsamling. 1840 begyndte han i blade og ved rejser til fods en agitatorisk virksomhed, fra 1842 var han en af de mest karakteristiske skribenter i J. A. Hansens »Almuevennen«, hvor han udøste sin bitterhed over herremændenes undertrykkelse af husmændene. Han skildrede i lidenskabelige artikler de alt for tunge byrder, der maatte bæres af leje- og fæstehusmænd. Men det var som medarbejder i den politiske vækkelse inden for gaardmandsklassen han fik størst betydning. Husmandens muligheder var da endnu for ringe. Som dygtig mundtlig agitator og medhjælper for lærer Rasmus Sørensen begyndte han at rejse landet rundt for at faa bønderne til at indsende adresser om en række landbo-reformer (Hartkornets egalisering, tvangsafløsning af fæstevæsen, tiendeafløsning, almindelig værnepligt). Særligt vakte han opsigt i Holbæk amt. Han var noget af et revolutionært temperament, og der tegnede sig til tider for hans fantasi et billede af et sjællandsk landskab, hvor bønderne havde stukket herregårdene i brand og Rasmus Sørensen agitation danner baggrunden for den heftige debat om landbrugsspørgsmaal i Roskilde stænderforsamling (Drewsen sagde: »Per Hansen forstyrrer guds-jernes nattesøvn«). Et kancellicirkulære 1845 blev rettet mod deres agitation, og »bondecirkulæret« (som dog ophævedes 1846) var egentlig rettet mod P. Hansen og Rs. Sørensen. Efter grundloven gled Peder Hansen i baggrunden. Han var den første danske politiske agitator, der var udgaaet direkte af landalmuen. Hans tale var udstyret med fyndord fra Salomons ordsprog og ordsprog af Peder Syvs samling, som han kendte godt.

Om P. Hansens klage over pastor Lakjer, Sværdborg, se under Sværdborg.

Naar bondevennerne fik saa stor tilslutning, skyldes det bl. a. Peder Hansens banebrydende virksomhed. Mere end nogen anden var han med til at skabe et grundlag for demokratiet, og han var igangsætter af meget fagligt, oplysende arbejde paa landet. Han var medstifter af en række landboforeninger og er den egentlige stifter af husmandsbewægelsen. Han var ogsaa med ved Hindholm højskoles oprettelse. Sjællandske husmænd har rejst en mindesten for ham ved Kærehave. (DBL, IX, 284, C. Th. Zahle: Den dsk husmand, 1901, Hans Jensen i Hist tidsskr 9 r, II, 1921, s 171 f, D. E. Rugaard: Fremragende danske bønder, 1871, s 211 f, Højskolebladet 7. dec 1951.

En anden landskendt mand er knyttet til sognet: Maleren L. A. Ring, (* 1854, † 1933), født i Ring, H sogn. Hans første billeder har motiver fra H sogn.

Der var liv omkring kirke og præstegaarde paa de store offerdage, paa tiendedage, ved de store vielser og begravelser. Endnu i dr Rørdams tid var det almindeligt, at præsten kaldte ungdommen ud paa kirkegulvet til katekisation ved eftermiddagstjenesten, og lærerne i Faarup og Ring havde pligt til at gaa rundt med klingbøjten (eller tavlerne). 1919 ophørte indtegningen til nadver hos kirkesangeren om lørdagen, og 1931 holdtes den første stærkt besøgte nytårsnatgudstjeneste i H.

1919 oplyses: Ret god kkg, stor gr ungdomsf, smaa KFUM og K, lidt IM, 1927: God kkg, IM (Tømrer M. Jensen), KFUM og K, gr ungdomsf, 1939: Kkg 10 pct, gode forhold, hørelyst, mgh-møder, sdsk, kvindemøder, ungdomsm i pgd, kirkeblad, gr ungdomsf, 1946: Kkg 5 pct, velvilje, 1950: Kkg 4 pct, ret gode forhold, velvilje, IM (Gdjr P. Poulsen, Overmose), sdsk, gr ungdomsf.

Hammer kirke ligger højt med vid udsigt, er en meget smuk og interessant landsbykirke, hvis høje, hvide kamgavlede taarn er sømærke. Den er gl her-redskirke, er romansk, af kridtsten, med smuk halvruud apsis og oprindeligt taarn. Skibet er langt og rummeligt. Senere er kirken overhvalvet, højt sakristi mod nord, to vaabenhuse. Fritstaende alter og rigt udskaaret altertavle fra 1642 af Abel Schrøder den yngre (Korsfæstelsen), lignende prædikestol fra 1667 baaret af Moses, romansk font, stolestader fra c 1590, gotisk krucifix, pulpitur med fyldinger med apostlene i relief, flere ligsten. Smukke blindinger. Alterkalk fra 1601. Kirken restaureret 1943. 250 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 787—800, Ph. Borries: Omkring landsbykirken, s 9—30, Samme: To kunstværker (H altertavle og prædikestol) 1938, Macke-prang, s 104.

Altergæster: 1891: 1293, 1922: 600, 1934: 500, 1942: 400, 1950: 505.

Folketal: 1850: 1287 og 544, 1901: 1359 og 714, 1921: 1528, 1950: 1455.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 5 n gr, 1934: 2 IM, 3 n gr, 2 soc, 1949: Do.

Kommunevalg: 1943: Soc 141 (2), rad 103 (1), kons 35 (0), venstre 330 (6), 1950: Soc 144 (2), rad 97 (1), kons 43 (0), venstre 403 (6).

Sognepræst

Indt 1850: a) 401 byg, 51 havre, b) 180 rdl, 24 byg, c) 104 rdl, b) 400 rdl, e) td ld. — 1870: Regul 4240 kr, netto 8256 kr. — 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1641.

17. 30. juli 1839—21. juli 50 (sp Køng, Hammer herr 2. juni 30): Provst J. H. Laurrup, provst her 11. sept 38, fl t Taarnby, se biskopper, Lolland-Falster.

Mynter fandt pgd brilliant, haven smuk, kirken i god stand. Om provst L's prædiken hedder det 1841: Meget smuk prædiken, skrevet med inderlig følelse og med ægte kristelig aand, foredraget levende og kraftfuldt, skønt stemmen ikke er smuk og undertiden slæbende. Katekisationen meget god. Talrig forsamling. — 1849: Udførelsen var ikke klar, men hjertelig og kristelig, foredraget frit og kraftfuldt, talrig forsamling, især af unge, som svarede meget godt. (M II, 189—90).

Hjælpepræst hos provst Laurrup

1844—46: H. J. P. D. Paludan, se Vestenskov-K.

18. 25. sept 1850—21. dec 69 (sp Sct. Michaelis k, Fredericia-E 3. nov 40): Dr theol Hans Christian Rørdam, * 18. marts 03 Serup. Forældre: Provst i Tølløse-Aa Thomas Schatt R, † 31, af Sct Thomas-Sct Jan, og Cathrine Georgia Teilmann af Tølløse-Aa. Stud Roskilde 20, c okt 24 (I), lærer von Westens inst 28, lic theol 28 (Commentationis de authentia epist Barnabæ) sp Laastrup-S 9. jan 29, dr theol 39 (De fide patrum eccl christ antiquissimæ in iis, quæ de origine evangeliorum canon tradiderunt, r af Dbg 50, Dbm 53, † 21. dec 69. ~ 7. aug 29 Conradine Engelbreth, * 22. aug 07 Lyderslev, † 22. maj 62. Faderen: Provst, dr theol E, Lyderslev-F, † 62, se der. — Sønner: Dr H. F. R, Lyngby og biskop, dr T. Skat R, Kbhvn. Brødre: Peter R, Lyngby, og R, Undløse-S. Søstre ~ Feilberg, K Helsingø-D, Heiberg, Sct Olai k, Helsingør, Heiberg, Keldby. Hustrus broder: Ørbæk. Søster ~ Fog, L Hedinge-H.

Medl af komiteen til understøttelse af de ved bombardementet af Fredericia betrængte indbyggere, medlem af kirkeforfatningskommissionen 53, fmd DMS 55—60, BM DMS til sin død, medlem af kirkekommissionen 68.

Udg foruden disputaterne bl a 39: Smaa skrifter mod mormonerne og Romerkirkens propaganda, 36: Den dsk reformationshistorie, 45: Christi kirkes historie, 54: Luthers lille katekismus samt prædikerne ved reformationsfesten 1836. Fortolkning til Mt evg 38.

Dr H. C. Rørdam var anset for at være en af Sjællands dygtigste præster i sin tid. Han valgte teologien ikke blot ud fra gamle slægts-traditioner, men ud fra et indre kald. Som student havde han et rigt samliv med begavede studiefæller. Han var videnskabeligt anlagt, og selvom hans hovedtese om Barnabæsbrevets ægthed blev bestridt, var alle enige om, at hans disputats var et solidt og smukt

arbejde. I Laastrup fortsatte han sine eksegetiske og patristiske studier, og hans teol disputats om kirkefædrenes udsagn om evangelierne vandt megen anerkendelse. I Fredericia oplevede han krigen. Han var djærv og grunddansk og holdt tappert ud, og gjorde et stort arbejde for at lindre nøden. 1866 oplevede han den skuffelse at blive forbigaaet ved besættelsen af Roskilde domprovsti (da Gude fik det). Hans kirkehistoriske arbejder var meget læste; han var en udpræget positiv skriftteolog af gammeldags evg luth støbning, konservativ i sin helhedsbetragtning, velvillig over for grundtvigianismen, hvorimod han fra sin ungdom af tog afstand fra rationalismen og spekulativ filosofi. Som teolog og prædikant var det solide hans kendemærke. Man skal ikke søge en blændende form eller aandfulde syner hos ham. Som personlighed var han i sjælden grad højagtet i alle lejre, idet hans besindighed og respekt for andres overbevisning gjorde ham vel skikket til at bygge bro mellem de forskellige kirkelige anskuelser. Bag det rolige ydre gemte han dog baade et heftigt sind og et varmt hjerte. Ved den myndighed og strenghed han udfoldede i kirke og hjem var han helt igennem manden af den gamle skole. (Bj. Kornrup).

Da dr R med sin unge hustru kom til Laastrup, fandt de en gammel, yderst forfalden pgd; (i begyndelsen troede R, at der var lergulv i dagligstuen. Men da det var noget ujævnt, tog han en skovl for at jævne det ud, og til sin forbauselse opdagede han, at der var brædder nedenunder. Flere trillebørs jord maatte køres ud, før de fik gulvet frem). Otto Møllers fader var præst i Taarup-K-B. Han og H. C. Rørdam sluttede nært venskab, som deres sønner fortsatte. H. F. Rørdam fortæller i et brev til Otto Møller (1910) minder om, hvordan Otto Møllers fader, fra Taarup-K-B, kom over til Laastrup, og de gik op og ned ad gulvet i dagligstuen og drøftede teologiske problemer med saa stor iver, at det satte H. F. Rørdams barnlige fantasi i ikke ringe bevægelse (Khst saml, 6. r IV, 1943, s 263). I Hammer var R ligesom sin broder, Peter Rørdam, Mern, en søgt taler ved øgnens møder. Hans svigerdatter, bispinde Rørdam, skriver: »Det var med et noget skælvende hjerte, jeg blev fremstillet som svigerdatter. Over begge mine svigerforældre var der noget meget respektindgydende. Men lærte man dem først at kende, glemte man det. Hver for sig var de udprægede mennesker, men baade af natur og karakter højst forskellige. Min svigerfader var en mand af den gamle skole. Han holdt ikke af modsigelse, var myndig og bestemt. Fra sin moder havde han arvet et tungt sind, og han kunne let blive heftig. Men bagved var der et baade kærligt og trofast sindelag. Han havde en rund haand, hvor det gjaldt at hjælpe trængende. Min svigermoder var et virksomt, livligt og ivrigt menneske, der med dygtighed styrede det store hus med brygning, bægning og mejeri. Der var stor avling, og der var for det meste liggende gæster. Hun var en ualmindelig fortæller, humoristisk. Særligt kunne hun fortælle eventyr for de mange børn, som flokke-

des i pgd. Hun havde mange evner, men havde et heftigt sind og kunne bruse hurtigt op. Det gik dog snart over igen. Der var mange unge hver ferie, dagene gik muntert, og der blev sunget meget«.

R drev den store avling selv. Han var meget punktlig og præcis (længe huskede man, da han engang glemte et bryllup i Lundby). Folk søgte ham gerne. »Vi gaar op til Rørdam og taler med ham om det«, sagde man. Han stod i deres øjne som en slags tusindkunstner, der baade kunne hjælpe, hvad jura, lægevidenskab og sogneraadsspørgsmaal angik. Lærerne havde megen respekt for hans besøg i skolerne. Han døde lige før jul, da han kom syg hjem fra en rejse. Paa hans gravsten, som beboerne rejste, staar ordet Sl 27,1. — I børnenes og børnebørnenes øren bevarede Hammer pgd og den dejlige have en liflig klang som det store eventyrland. Biskop Skat Rørdam skriver om sin fader (11. febr 70) til Otto Møller: »Han var en sjælden hæderlig mand i al sin optræden, aldrig bange for at forsvare sandhed og ret, hvor han saa den tilsidesat. Og i sit forhold til os børn var han en saa trofast og opofrende fader, som man ikke let skal finde magen til. Hans tunge sind, der som følge af hans legemlige svaghed, der omsider endte hans dage, kunne ikke sjældent være trykkende for hans nærmeste og kaste en skygge over vort samliv, men det glemmer man let nu, da han er borte«. Som svar skrev Otto Møller bl a: »Gud give dig den rette varige og lyse trøst selv, den som det er vanskeligere at bevare end at udtale«.

Dr Rørdam var tidligt en af Ydre Missions gode venner og talte ofte Ydre Missions sag. Men Ydre Missions sag havde da paa den tid modvind, og hverken J. F. Fenger eller dr H. C. Rørdam naaede, trods ubestridelig dygtighed, synderlige resultater. R afløste Fenger som fmd for DMS, og han blev i bestyrelsen efter sin afgang som fmd, hvor han afløstes af dr Kalkar. Hans ord havde megen vægt i bestyrelsen, og 1860 holdtes DMS's sommermøde i Hammer. Pastor J. R. Baumann omtaler i »Det nye aar«, 1916, et hellig 3 kongers møde i H kirke, hvor dr R., Fr. Zeuthen og Baumann talte. Baumann blev senere selv fmd for DMS. — Gennem dr R kom N. P. Grunnet 1851 paa missionsskole i Basel for at blive missionær. 1854 kom G i forbindelse med DMS, hvis smertensbarn han blev. Dr R ville give ham et prøveaar, men forholdet løsnedes snart paa grund af G's selvraadighed og kritiske holdning over for folkekirken. Senere blev han frimenighedspræst i en egen menighed (DBL VIII, 387).

Vilhelm Birkedal var R's svoger, og B skildrer ham som »en ædel, kristelig mand, et trofast vidne, der lagde stærk personlig vægt i sit vidnesbyrd, en noget bred, nogle sagde lidt tør prædikant, men altid med et troende hjertes understrøm. Han var aldrig bange for at gaa imod strømmen, ubekymret om hvad høj eller lav sagde. Vel var hans blik ikke vidtskuende og gik ikke altid dybt nok, men paa det omraade, han kunne overse, stod han urokkelig fast som troens og retfærdighedens djærve talsmand. Thi djærv var han og hav-

de noget af nordisk kæmpenatur i sig. Der var dem, der ansaa ham for altfor haard, og sandt er det, at hans sluttede personlighed havde ondt ved at finde sig i, at man i blød eftergivenhed for det forkerte lod fem være lige. Men bagved strengheden gemte der sig altid et ømt og kærligt hjerte, og saa haard han var, havde han personlig tilkæmpet sig en ydmyghed, som han havde lært af sin Herre og af et ærligt, upartisk indblik i sig selv... Hos ham var det altid en mand, der stod bagved ordet. Hans hustru var vist mere aandsbegavet end sin husbond, en fast troende kvinde med varmt hjerteblod i sine arer, højsindet og trofast i sit venskab.

I Roskilde konvent spillede dr R en betydende rolle. Her i dette værk II, s 12 f er gengivet hans foredrag 1869, hvor han sammenligner kirkelivet 1869 med kirkelivet omkr 1820.

Litt: DBL XX, 430 f (Bj. Kornerup), H. F. Rør-Rørdam: P. Rørdam II, selvbiografier i univ progr, 1828, s 16 f, 1839, s 139 f, Dsk kirketidende, 1870, s 14, Til minde om H. C. R., 1870, Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt liv, 1911, s 95 f, 101 f, 115 f, 192 f, 299 f, K. Rørdam: Brevveksling, 1914, Otto Møller og Skat Rørdam: En brevveksling, udg af H. Skat Rørdam, I, 1915, s 54 f, 137, 160 f, 163, II, 1916, s 17 f, 23 f, Breve til og fra F. C. Sibbern, II, 1866, s 195, Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1890, s 29—34, L. Koch: Den dsk kirkes hist i 19. aarh, II, 1883, s 176, 240, Khst saml 3. r II, 1877—80, s 421—27, 4. r IV, 1895—97, s 700, 748, 758, 765 f, 5. r VI, 1911—13, s 738, 749, 754 f, 6. r I, 1933—35, s 687 f, II, 1936—38, s 209, 211, 212, Fra Viborg amt, 1939, s 99 f, C. H. Rørdam: Svundne dage I, 1916, s 38, 78 f, Karl Vinther: Oplevelser fra menighedslivet, 1895, s 143 f, Herdis Clausen, f Rørdam i Minder fra gl. hjem III, 1923, s 125 f, DMS' historie, 1907 ved Th. Løgstrup, s 38 f, DnA, 1916, s 59. — Om slægten R. se »En gammel præsteslægts historie«, Khst saml 3. r II, E II, 743, S II, 996, J. P. Bang: Gylling-præsten Otto Møller, 1931, s 13, 18, 59.

Hjælpepræst hos dr Rørdam:

1869: H. K. Rørdam, se Fanefjord.

19. 7. maj 1870—27. aug 90 (sp Vejen-L 24. marts 56): **Sophus Carl Viggo Hansen**, * 23. dec 17 Kbhvn. Forældre: Overretsprokurator Carl Møller H og Viveke Margrethe Melbye af Middelfart-K. Stud Mtrp 35, c april 41 (*), huslærer, rkp Tikøb-H-H I. april 48, afsk 27. aug 90, † 18. jan 92. ~¹ 8. okt 48 Helene Marie Augusta Kirstein, * 28. april 29 Lindenberg slot, Blenstrup, † 13. jan 52. Forældre: Godsinspektør, kammerraad ex jur Ernst Andreas K og Cathrine Magdalene Krenchel. ~² 8. dec 54 Anna Nicoline Johanne Holm, * 13. april 34 Helsingør, † 16. sept 1922. Forældre: Toldkasserer i Horsens, folketingsmd, justitsraad Carl Frederik H og Augusta Anna Frederikke Elisabeth Liebmann. — Søn: Hansen Holm, kkp her, se Nordby, Samsø. Datter ~ Scheel, kkp her, se Vivild-V. Broder: Hatting. Søstersøn: Melbye, As-K. Søsterdatter ~ Lassen, Asperup-R. Fætter: Vesterbølle-Ø.

Lensgreve Schimmelmann, Lindenberg, havde kaldret til embedet som rkp i Tikøb, og da lensgreven satte pris paa H, fik H embedet der. Han var ven med F. E. Bojsen, Stege, og skrev i »Budstikken«. Han huskes som en præst af den gamle skole, fornem og tilbagetrukket, præget af den tid, da ligtalerne rettede sig efter betalingsens størrelse. Han kom ikke meget ud blandt folk, hans hustru slet ikke. Man mindedes længe hans lukkede ka-

leschevogn, kørt af en kusk i Lüberi (Ph. Borries, s 111).

20. 16. jan 1891—5. juli 97 (sp Bælum-S 17. febr 81): Provst **T. Petersen**, fl t Stenløse-V, se der.

21. 2. sept 1897—5. dec 1919 (sp Dallerup-L 29. april 84): **Knud Peter Lind**, * 29. dec 45 Vejrum. Faderen: Sp i Hvidbjerg-L, † 85, se der (af Eltang-SV). Stud Viborg 63, c 71¹ (I), huslærer Maarslet pgd, do Mors, sp Dollerup-F.R 4. maj 76, afsk 5. dec 19, † 17. nov 32. ~ 15. aug 76 Frederikke Begtrup, * 6. aug 53 Flade, † 24. marts 33. Faderen: Sp i Birkerød, † 92, se der. — Datter ~ Kristensen, Ulfborg. Fætter: Krarup, Nors-T.

Pastor L var en kultiveret og retliniet præst, der gerne ville hjælpe og tjene. Han var af gammel præsteslægt, præget af pgdkultur, hans svoger, Holger Begtrup, som jævnligt kom her, har givet et fornøjeligt tidsbillede af hans pgd i Jylland og der fortalt om L's stille humor (H. Begtrup: Levned, s 122). Under verdenskrigen 1914—18 holdt L stærkt besøgte gudstjenester, men besøgte ebbede senere ud. Han udgav enkelte lejlighedstaler.

22. 23. maj 1920—7. dec 28 (hjpr Ringkøbing-R 11. maj 19): **O. Wøldike Nielsen**, fl t Karlebo, se der.

23. 11. maj 1929—6. sept 42 (kkp Vor Frelser's k, Kbhvn 15. juli 21): **Carl Philipp Borries**, * 9. april 94 Kbhvn. Forældre: landbrugs-kandidat, fuldmægtig, senere inspektør Philipp B og Maria Hall. Stud priv 16, soldatarmissionær, organisteksamen 20, c theol 21² (hu), † 6. sept 42. ~ 17. nov 23 Elly Stella Heinze, * 21. febr 98 Kbhvn, eksamineret organist. Forældre: Fabrikejer Frederik Vilhelm Libecht H og Thora Bertine Krog.

Udg: 31: En orientrejse, 32: Guds kald, 34: Fra kirke til hjem, 34: Omkring landsbykirken, Hammer-Lundby sognes historie, 36: I Guds varetægt, 36: Trefoldighedskirken i Kristiansstad, 37: I konfirmandstuen, en ledetraad, 37: En helligkildes historie, 38: To kunstværker, i Hammer kirke, 38: Kulturbilleder fra Amager, 38: Hjerterne opad!, 40: Hvad kirkeklokken fortæller, 42: Sognet omkring Kongø (Køng), i Præste amts hist aarb 1942—43, samt talrige afhandlinger (Fra Uleaaev til Marokko, Herren gav, Herren tog, En gammel eg, slægten von Borries, Et adelsvaaben, Da alarmklokken lød, Paa kirkesti m m). Af B's smukke egenskildringer er der citeret foran under amtsbeskrivelsen.

Foretog lange rejser i Sydeuropa, Balkanhalvøen, Nordafrika, Palæstina, Skandinavien osv.

Allerede som dreng fik han gennem en svær sygdom kaldet til at blive præst og forkynde evangeliet. Begge steder, hvor han var præst, vandt han mennesker ved sin milde stille gang blandt syge og gamle og ved sin tjeneste i kirken, hvor man gerne lyttede til hans udlæggelse af teksten. Det var for ham en glæde at arbejde blandt børnene i dsdk og være med i gerningen for de unges sag. Hans knappe fritid brugte han til at skrive i: Sognets historie, andagtsbøger og rejseskildringer.

Hans motto var: Fra Gud — til Gud; som ogsaa hele hans liv bar et vidnesbyrd om (Elly Borries).

Pastor Borries var et menneske med vidtspændende interesser (historiske, geografiske etc). Han elskede pgdhaven med dens gammeldags hygge. B gjorde et godt stykke arbejde i sognet, var en meget flittig og nidkær præst, afholdt og respekteret blandt befolkningen. Døde i sakristiet umiddelbart før hjemmen den 6. sept 1942 (C. F. Rønnfelt).

24. 29. dec 1942—21. juni 46 (sp Haudrup-S 30. sept 38): **Torben Christian Skat Dijnes**, * 17. febr 12 Kbhvn. Stud priv 31, c 37² (I), afsk 21. juni 46, lærer Vordingborg seminarium (44) 46. ~ 24. nov 38 Else Funch, * 29. okt 12 Kbhvn. Faderen: Handlungartner.

Fmd grundtvigsk kirkestævne Roskilde 39, med-udg 35; Systematisk skriftstedsamling, medred 40—41; Tidsskriftet: Tidsskrifte.

25. 6. dec 1946 (sp Romdrup-K 21. nov 32): **Christian Frederik Rønnfeldt**, * 16. april 07 Frberg. Forældre: Trafikinspektør ved DSB Laurits Frederik R og Anna Olga Therese Bevensee. Stud Frberg 25, c 32² (h). ~ 13. dec 32 Sonja Schlotfeldt Carlsen, * 24. april 09 Aarhus. Forældre: Civilingeniør Charles Ivan Theobald C og Clara Claudine Schlotfeldt.

Kaldskapellan

(Oprettet 7. maj 70, nedlagt 26. juni 1908, da Lundby udskiltes som selvstændigt sognekald. Embedet stod i henhold til kgl res af 10. jan 1900 ledigt indtil det nedlagdes)

1. 18. okt 1871—10. maj 78: **P. T. Sveistrup**, fl t Harte-B, se der.
2. 17. nov 1879—24. juni 82: **C. L. M. Scheel**, fl t Bølling-S, se Vivild-V.
3. 3. okt 1882—5. marts 85: **F. C. S. Brandt**, fl t Veggerløse, se der.
4. 8. maj 1885—16. april 91: **J. I. V. Hansen Holm**, fl t Østbirk-Y, se Nordby, Samsø.
5. 29. juni 1891—2. maj 95: **H. G. Hornbeck**, fl t Testrup, se Holmens provster.
6. 12. juli 1895—21. febr 99: **V. V. Bagger**, fl t Linåa-V, se Asnæs.

Litt: Se under dr **H. C. Rørdam**, og under **C. Ph. Borries** ovenfor. **H. F. Rørdam**: H og L sognekalds historie i Khst saml 3 r III, 112 f, 428 f, 834 f, J. P. Jensen: Sjællandsk bondeliv, slægtshistorier, optegnelser fra Sydsjælland 1927, Næstved, Holger Bøgrup: Dansk menighedsliv i gr kredse II, 1932, s 116.

LUNDBY

(Udskilt fra Hammer 1. sept 1908)

Lundby sogn, 1212 ha, er lavtliggende mod øst, bakket mod øst med vide udsigter, frugtbar og næsten skovløst. L er en ret stor stationsby med mh fra 1889, fh fra 1892, realskole fra 1919, Sydsjællands landbrugsskole fra 1915. Hg Lundbygaard.

Det kirkelige liv. Under henvisning til foranstaaende om Hammer indtil 1908 tilføjes: Det synes ikke, som om nogen af præsterne har sat noget særligt præg paa kirkelivet i L sogn, saa længe dette var anneks. Fra de gudelege forsamlings tid blev der gjort et forarbejde for IM, senere støttet af *Fr. Zeuthen*, Udby (og Everdrup), men rigtig fart kom der først i IM's arbejde, da brøndborer Andersen kom hertil i 80'erne og samlede en kreds i den gamle smedie og derefter i missionshuset. Lundby mh var da samlingssted for IM i flere sogne. Enkelte har sluttet sig til grundtvigianismen og der har været holdt grundtvigske møder med indkaldte talere med god tilslutning. Lederne var brødrene *Hans* og *Anders Larsen*, og ved møderne talte ofte pastor *Munk*, Vordingborg. Landbrugsskolen i L lededes 1915—28 af *Morten Nielsen*, derefter

af *Kr. Kristensen*, nu af *Robert Christensen*, 50 elever. Om husmd *P. Hansen*, se under Hammer. 1953 var der menighedsraadsvalg for første gang i 31 aar.

1922 oplyses: Gode forhold, lille smf, KFUM og K, gr ungdomsf, kirkeblad, 1934: Kkg 3 pct, jævne forhold, mh og IM smf (trikotagehldr Nielsen, L), sds, en del arbejdere, 1943: Kkg 3,5 pct, gode, folkekirkelige, ellers som hidtil, 1950: Kkg 3 pct, gode, IMsmf (frugtavl Johs. Kristiansen, L), smaa KFUM og K, sds, M spejdere, landbrugsskole (30, forstander, folketingsmd K. Kristensen).

Lundby kirke er lyserødkalket med hvide blindinger, er ret lille, romansk, af kamp, senere overhvalvet og udvidet med taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord, af munkestolen. Altertavle med maleri (Stefan stenes), prædikestol fra 1606, romansk font med indskrift, (»Bondo Fris me fecit«), stolestader og degnestol fra c 1600. 110 sd. Ligsten. Inventaret smukt, restaureret 1937. Krucifixgruppe paa taarnets nordvæg.

Danm kirker, Præstø amt, s 801—9, Personalhist tidsskr I, 156, Mackeprang, s 5, 43, 45, 101, 104, P. Jensen: Snesere sogn, 1883, s 170, Fr. Beckett: Danmarks kunst I, s 47.

Altergæster: 1912: 327, 1926: 306, 1934: 208, 1942: 204, 1949: 242.

Folketal: 1921: 972, 1950: 906.
Menighedsraad: 1922: 1 IM, 4 n gr, 1 u p, 1934: 2 venstre (deraf 1 IM) 2 rad, 1 soc, 1 kons, 1953: 1 rad, 1 soc, 1 kons, 1 venstre, 2 u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 92 (2), rad 99 (1), kons 136 (2), venstre 81 (1), 1950: Soc 136 (2), rad 91 (1), kons 128 (2), venstre 100 (2).

Sognepræst

(1913 fig: 3. kl, pgd opført 1910. Sp er født formand for brygger Niels Jensens og hustrus legat 250,000 kr.)

1. 12. sept 1908—22. maj 32 (sp Hjardemaal 8. juni 03): Provst **Hans Peder Larsen**, * 2. marts 70 Gødstrup, Toksværd. Forældre: Hjulmand Lars L og Johanne Kirstine Hemmingen. Stud priv 89, c 95² (1), lærer Kbhvn og Aalborg, provst Hammer herred 3. april 16, tillige provst Tybjerg herred 14. nov 23, † 22. maj 32. ~ 10. febr 04 Dorthea Marie Nielsen, * 3. juli 70 Aalborg, † 26. dec 35. Forældre: Toldassistent Hans Chr. N og Mette Marie Simonen. — Datter ~ Pade, Virring-E.

Provst L deltog som lærer i Aalborg i søndagsskolearbejdet, og var alle sine dage børneven. Han var i L medlem af værgeraadet, en lang tid fmd, og tillige fmd for sygeplejeforeningen, husflidsforeningen og den private hjælpeforening. Han var nærmest KC, en god præst og interesseret provst, afholdt i sit sogn, af lærere og præster. Han huskes som meget flittig til husbesøg.

»Provst Larsen var som præst en stilfærdig, mild og jævn forkynder uden store ord og uden egentlig veltalenhed, men han virkede mer og stærkere ved sin livsførelse og sin daglige færden rundt i sit sogn, hvor han var en kærkommen gæst i hvert hjem.

Som provst var provst Larsen usædvanlig afholdt. Hans uformelle besøg i provstiets skoler var festdage for baade børn og lærere.

Som menneske var provst Larsen jævn og beskeden med et hjerteligt væsen, en mand, der vandt sig mange venner og var trofast mod disse. Han var bundredelig i al sin færd og nærede uvilje mod al forlorenhed. Han var en ualmindelig flittig og pligtopfyldende

natur med en usædvanlig arbejdsevne.« (Førstelærer Michelsen, L).

2. 18. sept 1932 (hjpr Bodilsker 30. juli 1931): **Christian Emanuel Krarup-Hansen**, * 19. jan 06 Kbhvn. Faderen: Sp Bodilsker, † 46, se der. Stud Haslev 24, c 31¹ (h₁). ~ 7. aug 31 Edith Jensen, * 13. aug 06 Østermaria. Forældre: Gdjr Hans J og Anna Cecilie Jespersen. — Broder: Marstal.

Lærer Lundby realskole 34 f, Studierejse til Edinburgh universitet 49.

Litt: Se under Hammer.

KØNG

Køng sogn, 3917 ha, er udtrakt, en stor del af sognet er halvøen Svinøland mellem Dybsø fjord, Svinø bugt og Avnø bugt. Den lille halvø Avnø ved Svinøland med flyvevaabens flyvestation. Sognet er overvejende lavtliggende, fladt med store enge og moser, nogle smaaskove, byerne K, Sallerup, Kostræde, Svinøby. Hg Øbjerggaard, Avnøgaard og Sallerupgaard. Planer om afvanding ved Dybsø fjord har vakt en del modstand her.

Svinø med mindelund for 108 allierede flyvere, indviet 5. maj 1950.

Til et lille voldsted ved Øbjerggaard, kaldet Lille Gurre, knytter sig et sagn om kong Valdemar I og Tovellille (Hist tidsskr I, 47, Aarb f Præstø amt, 1918, s 75 og 95).

Det kirkelige liv. 1742—85 var *Elias Fabricius* sp her, man sagde, at det skyldtes hans særhed, at præstegaardsjorden kom til at ligge paa 6 forskellige steder, da han mente, at han saa ville faa 6 forskellige boniteter, een til rug, een til ærter osv. — Hans eftermand, *Dines Windekilde*, der var nordmand, gemte 1807 alt sit sølvtoj i jorden, da englænderne landede paa Sjælland, men da han senere ville tage det op, var det alt forsvundet, og han fik det aldrig mere. 1810—30 var *Tage C. Müller* sp her, han blev senere biskop i Ribe, var en lærd og anset præst, han udgav her sin meget benyttede »Udvikling af den kr religions tros lærdomme for oplyste men ulærde kristne«. Hans efterfølger *Jørgen H. Lautrup* blev senere biskop over Lolland-Falster, han var Mynsters stedfortræder paa stænderforsamlingen i Roskilde. Dr *P. W. Becker* var en meget anset historiker, medlem af kirkekommissionen 1853, udgav en række historiske værker, især om Fr. III's tid, 2. jan 1859 brændte præstegaarden, hvorved hans 6000 bd store bibliotek og hans uerstattelige samlinger og manuskripter brændte. Han var en pioner i dansk historieforskning. Han var Fr. VI's mand og præget af hans tid, en udpræget konservativ skikkelse. *Mynster* var meget godt tilfreds med de kirkelige forhold. *Mynster* skriver: »Alle vegne ses frugter af de dygtige og nidkære præsters virksomhed, *Tage Müller*, *Lautrup* og den nuværende (*Becker*), der varetager sit embede med den største omhu, maa-

ske stundom for ivrig. Embedsbøgerne er særdeles ordentlige, næsten for omstændelige og vidtløftige.« Ved visitatsen 1849 var biskop *Tage Müller* til stede »i denne sin forrige meget kære menighed.« Læreren i *Køng*, *Schrøder*, var exam. jur., en dannet, duelig og flittig mand. *Mynster* oplyser, at »i *Køng* var den degn, *Bisted*, tror jeg, som blev berømt derved, at biskop *Balle* sagde, at han af ham havde lært at katekisere.« *Mynster* omtaler ogsaa nogle »omflakkende prædikanter, som over *Karrebæk* har forsøgt at trænge ind i dette sogn, men har hidtil ingen adgang fundet. Kun en gaardmand, som er skilt fra sin første kone og siden gift, og stedse viser en slet tænkemaade, har været tilbøjelig til at modtage dem.« Der var enkelte troende, og lægprædikanter holdt nogle møder, uden at de dog satte dybere spor. De følgende præster gjorde et nidkært arbejde, var gode og dygtige mænd, men skønt flere af dem havde en lang arbejdsdag i sognet, synes sognet ikke at være præget synderligt deraf. Her har 2 forhold spillet ind: Dels at der aldrig har været nogen vækkelse, dels at det her i sjælden grad har skortet paa læge medarbejdere. Pastor *Holdt* gjorde et stort arbejde for at faa *Svinø* filialkirke opført.

I det folkelige liv har man til tider mærket nogen interesse for foredrag. Men heller ikke dette har fremkaldt bevægelser af nogen art. De aandelige interesser ligger de fleste steder i dvale; biograf, sport og dans synes at have overtaget. — Det er lidt anderledes med *Svinø* distrikt. Efter 1900 syntes der her at være nogen aandelig bevægelse, men det ebbede ud. Nogen aandelig vækkelse har her aldrig været. 1939 byggedes der forsamlingshus, — men med spiritusbevilling!

Fra 1920 er der en lille IMkreds i *Køng* (10) og fra 1926 en kvindekreds for DMS (20). 1926 indrettedes en mødesal i pgd (50 sd), hvor der er holdt møder af forskellig art. Skolevæsenet trænger til modernisering.

1922 oplyses: Intet partivæsen, bibellæsn, ungdomsm, kkg 8—10 pct, 1931: Kkg 5 og 10 pct, almindelige sjællandske forhold, 1942: Kkg 5—6 pct, ingen udprægede retningskel, KFUK (8) IM 15 (sp) alt i pgd, ikke fh, men kro, 1950: Kkg 5 pct, sognet lider, mere end de andre sydsjællandske sogne, under mangel paa kirkebevisthed. Heller ikke sp's forsøg paa at samle ungdommen eller større kredse af mgh paa anden vis vinder større tilslutning. (Det gør kun biografen!) kirkeblad, uorganiseret ungdomsarb, børnegudstj, lille KFUK, kvindekreds for YM, IMsmf (20, sp). Sømandskreds.

Køng kirke »ligger for sig selv ude paa marken« er en anselig, gulkalket teglstensbygning med trekoblet vindue i korgavlén og derover en stor blinding. Senere er tilbygget taarn, som mistede sit oprindelige præg, da ejeren af Øbjerggaard 1792 lod kirken helt restaurere, taarnet fik fladt tag, omgivet af et jerngitter, og over taget hæver sig en kuplet taarnlanterne. (Som Dreslette paa Fyn). Kirken, som før var overhvalvet fik fladt gibset loft og antik portal i taarnet. To store korsfløje fra 1792, mod nord og mod syd. Hovedskibet restaureret 1925, sideskibene 1927, kolet fik mosaikvinduer 1930. Kolet restaureredes 1869. Altertavle fra 1792 med ældre dele og maleri Nadveren (kopi af Sorø altertavle). Det gamle alterbillede (ogsaa af Nadveren) hænger i nordre taarnpulpitur. Cylindrisk empireprædikestol

med himmel. Granitfont med spidse blade paa ydersiden. Epitafier. Ialt 400 sd. I 1930 fik koret mosaikvinduer, og der blev opsat ny alterskranke. Series pastorum fra 1952 skænket af pastor Lindeløv.

Dann kirker, Præstø amt, s 810—18. Mackeprang, s 100, 104, 402, Nationaltid 18. aug 91.

Svinø filialkirke, indviet 28. okt 1900, af røde mursten, lavt taarn, altertavle kopi af A. Dorph. 100 sd. Byggesum: 18,000 kr, arkitekt: H. C. Glahn.

Svinø mindelund for allierede flyvere: Under besættelsen medførte nedskydningen af en engelsk flyver over Møen, at de tyske flyvemyndigheder, som havde besat flyvestationen Aunø i Svinø kirke-distrikt i Køng sogn og derfra beherskede det sydlige Danmark, udvirkede, at liget af denne flyver førtes hertil og blev begravet paa Svinø kirkegaard. Denne begivenhed i maj 1942 var indledningen til, at der indtil krigens afslutning i 1945 her begravedes ialt 108 allierede flyvere ved sognepresten Johs. P. Lindeløv. Der blev paa en skrænt ved kirkens nordside indrettet en særlig begravelsesplads for disse flyvere, hvor de begravedes smukt i fire rækker med mellemliggende gang. Siden fik menighedsraadet med sognepresten i spidsen forbindelse med en komité for Præstø amt med amtmanden i spidsen og med støtte fra den danske stat her anlagt en smuk mindelund, som de engelske myndigheder siden udsmykkede med et stort »Cross of Sacrifice« og mindesten paa de enkelte grave. USA hjemførte desværre i 1948 deres 46 flyvere, hvilket gjorde et afbræk i den smukke symmetri, der var skabt; men de tilbageværende 62 britiske flyveres sidste hvilested er meget smukt og er årlig genstand for hundreder af besøg baade fra ind- og udland.

Altægæster: 1892: 860, 1902: 834, 1912: 600, 1922: 355 og 180, 1932: 349 og 150, 1942: 288 og 112, 1950: 250 og 100. Folketal: 1850: 1548, 1901: 1664, 1921: 1699, 1950: 1666. Menighedsraad: Kirkeligt, u p, 1949: 1 IM, 12 kirkelige, u p.

Kommunevalg: 1943: U p, 1950: Soc 203 (3), kons 75 (1), venstre 192 (3), lokall 142 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 360 byg, b) 14 rdl, 170 rdl, c) 26 rdl, 4 fv bøgebrænde, d) 375 rdl, e) 84 td ld paa 6 steder. — 1870: Regul 3064 kr, netto 5388 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. — Pgd opført 1859. Pgd rest 1953 (90,000 kr.).

13. 22. okt 1839—12. sept 59: Mag. (dr phil), provst **P. W. Becker**, provst her 22. okt 50, fl t Soderup-E, se der.

Mynster fandt pgd »stor og rummelig, kirken moderne, taarnet ligner et observatorium. B's prædiken var, skønt jævn, dog meget god, forstandigt disponeret, kristelig. Foredraget noget monotont. Talrig forsamling, vel oplyst ungdom«. 1849: God og kristelig prædiken, stor forsamling, den særdeles talrige ungdom svarede godt. (M II, 184).

14. 17. nov 1859—16. jan 63 (sp Taagerup-T 8. febr 49): **Anton Christopher Bertelsen**, * 4. juli 05 Egholm ved Nysted. Forældre: Forpagter Frederik B og Karen Klinge. Stud Nyk 23, c okt 28 (* 1), ord kat Rønne-K 29. jan 34, sp Søby-S-H 6. aug 39, † 16. jan 63. ~ 15. aug 34 Anna Margrethe Sidenius, * 6. sept 05 Nykøbing F, † 10. aug 97. Forældre: Kbmd Christian S af Nr Vedby-NA og Anna Cathrine Hansen.

Hjælpepræst hos pastor Bertelsen

1862—63: V. A. Salto, se kst sp Vindblæs-Dalbyover.

15. 23. febr 1863—2. maj 93 (sp Ulsø-ØE 20. okt 54): **Rasmus Raahauge Huus**, * 16. jan 14 Nakskov. Forældre: Kbmd Jens H og Margrethe Raahauge. Stud Nakskov 33, c apr 38 (I), institutbestyrer Nakskov, ord kat Kerteminde-D 2. sept 45, afsk 2. maj 93, r af Dbg 93, † 30. sept 93. ~ 28. april 46 Juliane Marie Raahauge (hans kusine), * 18. sept 15 Nakskov, † 11. nov 67. Forældre: Møllejejer, kbmd Niels R og Bir-

gitte Jessen. — Søn: Veerst-B. Fætter: Raahauge, Lading-F-S.

Udg 55: 7 passionsprædikener, 63: Afskedsprædiken i Ulsø-ØE, 66: Anmærkninger til Balslevs Luthers lille katekismus.

Pastor H var en dygtig og samvittighedsfuld præst, som ikke alene tog sig af sine sognebørns aandelige vel, men gjorde meget paa flere andre omraader. Han var fmd for Køng sygekasse og sygeplejeforening, som han ved sin afgang skænkede sin lukkede vogn til transport af medlemmer. (Vordingborg avis 3. okt 93 og 11. okt 93).

16. 10. juli 1893—1. okt 1917 (sp Nørholm 23. febr 82): **Jacob Lauritz Poul Holdt**, * 9. april 44 Flensborg. Faderen: Sp i Løgumkloster, † 79, se der. Stud Flensborg 63, c 70² (h₁), huslærer Langeland, kst forstælærer Ribe borger-skole, hjpr Skallerup-V 12. april 73, do Grejs-S 11. marts 74, sp Oddense-O 11. aug 76, † 1. okt 17. ~ 15. aug 73 Christiane Hedeveg Hummel, * 8. febr 51 Frederiksværn, Norge, † 9. juni 21. Forældre: Værftsforvalter Herman Frederik Peter Emil H og Benedicte Andrea Tjomsaas. — Søn: Dallerup-L.

Forstælærer E. H. Lauridsen, Køng som har været lærer og kirkesanger i Køng kirke i 42 aar skriver:

Pastor Holdt var *sønderjyde* og omfattede sin hjemstavn med stor kærlighed, og den sønderjyske sag laa ham meget paa sinde. — Som *prædikant* var han vel ikke, hvad man forstaar ved egentlig »veltalende«, men hans tale var altid omhyggelig gennemarbejdet, »han gik ikke uden for sit manuskript«. Han levede i høj grad sammen med sin menighed, den enkeltes glæder og sorger, selv om han ikke færdedes meget ude i sit sogn. Pastor Holdt var ret meget nærsynet, og henvist til at bruge cykel til sine besøg, usikker i »saddlen«, og dette hæmmede hans sognebesøg meget; men han elskede at færdes i byen, møde folk og tale med dem paa sin jævne og ligefremme og hjertelige maade. — Hans forkyndelse var ikke retningspræget. I pgd levede man et lykkeligt familieliv. —

Et smukt karaktertræk ved sp Holdt var dette, at da han var kaldet med *pligt* til, hvis der opførtes en distriktskirke paa Svinø, saa at holde gudstjenester ogsaa dér, følte han ogsaa *pligt* til at virke for opførelsen af en saadan kirke, selv om det bevirkede en fordobling af hans prædiketjeneste. Han fik under mange besværligheder fra de bevilgende myndigheders side rejst denne kirke aar 1900 og det er med fuld føje, at en mindertavle i kirkens kor drager dette i erindring.

17. 23. jan 1918—15. juli 25 (sp Rynkeby-R 2. jan 05): **Otto Christian Dahn**, * 22. okt 70 Kbhvn. Forældre: Grosserer Hans Peter Hansen og Amalie Nicoline Broust. Stud Efter-slægtsselsk sk 87, c 93² (I), huslærer paa Broksø, kkp Korsør-T 7. maj 97, navneforandring fra Hansen til Dahn, † 15. juli 25. ~ 8. sept 02 Ida Egidia Bennetzen, * 9. marts 79 Gram, † 30. nov 46. Forældre: Kbmd i Korsør Henrik Andreas B og Margrethe Lautrop. — Søn: Borup-K. Hustrus brodersøn: Nr. Snede.

»Fader var en livsglad københavner, der havde let ved at omgaas mennesker i alle samfundslag og dagligt besøgte syge og gamle i

menigheden. Kirkeligt sluttede han sig til Centrum, med hældning til IM, som han var i godt samarbejde med, medens valgmenigheden i Kerteminde ved den splittelse, den frembragte i Revninge sogn, var en væsentlig årsag til, at han søgte bort fra Fyn. Han var ivrig »forsvarsven« og deltog i sine yngre aar undertiden i politiske diskussionsmøder som konservativ; navnlig havde Sønderjylland hans varme interesse. Medens han var udpræget anti-tysk, beundrede han gallisk aand og dyrkede med begejstring det franske sprog. Fra sit solidt borgerlige barndomshjem var han præget af streng samvittighedsfuldhed, var nøjsom i sine vaner og beskeden i sin ydre fremtræden; men paa den anden side var han ogsaa en mand af fast karakter og med udprægede meninger. I sine nærmeste omgivelser livede fader op med sit lyse sind og gode humør, som ofte bragte studentertiden i erindring. Og i sognene, der var ham betroet, var han paaskønnet som en grundigt forberedt prædikant og flittig sjælesorger; en mindestavle i Kong kirke — og en lignende i Svinø — er opsat af menigheden »i taknemlig erindring om trofast præstegering«.

(Helge Dahn).

18. 28. okt 1925—31. okt 52 (sp Hersom-B-K 29. marts 20): **Johannes Pedersen Lindeløv**, * 10. april 87 Veterslev. Forældre: Postekspediter Niels Pedersen og Kirsten Jensen. Stud priv 08, medarb Kr. dbl 08—18, navneforandring 12, c 16³ (h₂), hjpr Kingos k, Kbhvn 3. maj 18—1. maj 19, afsk 31. okt 52, r af Dbg 52. ~ 2. aug 18 Johanna Maria Woer Gjellerup, * 15. juli 95 Kbhvn. Forældre: Kbmd Henrik Lund G og Jenny Vilhelmine Woer.

Frivillig medarb i DMS, i Sydsjælland, BM IM's og DMS's kredsbestyrelser.

Hjælpepræst hos pastor Lindeløv

1950—51: T. Juhl, se ndf.

19. 25. marts 1953 (hjpr Apostel k, Kbhvn 1. juli 51): **Theodor Juhl**, * 26. juni 21 Sønderballe, Hoptrup. Forældre: Proprietær Peter Bohsen J og Marie Juliane Bohsen. Stud Haderslev 42, c 50¹ (h 72). Hjælpepræst her 30. maj 50. ~ 53 Solveig Harboe-Nielsen, * 3. marts 32 Kbhvn. Forældre: Slagterm Henrik H.-N og Betty Lily Andersen.

Litt: Philipp Borries: Sognet omkring Kongso (Kong), særtryk af Præstø amts hist aarb 1942—43, H. Pedersen: Svine skole, i Præstø amts hist aarb 1916.

SVÆRDBORG

Sværdborg sogn, 2743 ha, er naturskønt og frodigt, grænser ud til Avnø fjord, bakket mod øst, næsten skovløst, store moser. En betydelig boplads er fundet i S mose fra den ældste stenalder.

Byerne: S, Nebletorp, Neble, Svinninge, Snertinge, Over Vindinge med fh fra 1888, udv

51, Remkolde, Kastelev, Skaverup, Klarskov med jernbaneholdeplads. Hg Snertingegaard.

Sværdborg er en køn plet med sin store smukke kirke, med udsigt til Grundtvigs Udby fra jernbanebroen, og med en flink og velly befolkning, hvor gammeldags fromhed er gaaet som en stille strøm gennem manges sind. Naturligvis gælder det ikke alle, men sognefolket kan karakteriseres som jævnt folkekirkeligt. — Der har gennem aarene været mange, som gerne har rakt en hjælpende haand i kirkens arbejde, og der har været trofaste, samvittighedsfulde lærere, hvilket giver aandelig stabilitet i et sogn. En del af de bedste folk er nu afgaaet ved døden eller rejst fra sognet, og det har influeret paa kirkegangen, som ellers gn tiderne har været god og stabil.

Vækkelsen i Flakkebjerg herred omkring 1840 mærkedes ogsaa her. Da lægprædikanten *Jakob Fisker* fra Bisserup først i 40'erne holdt forsamlinger her, blev postkører *Niels Jensen* (Post) vakt. Han købte en lille ejendom i Nebletorp, hvor han boede i 14 aar. Hans svogre, *Hans* og *Lars Mikkelsen*, var hans naboer, og de var alle grebne af vækkelsen. Der blev holdt adskillige forsamlinger i deres hjem. Niels Jensen var af natur en kraftig karakter, ærlig og viljestærk. Da han omvendte sig, gjorde han det fuldtud, saa at guds frygten fra den dag af prægede hans liv og hans hjem. Den lovsang og bekendelse, som nu lød i hans hjem, vakte opsigt blandt beboerne. Han og *Lars Mikkelsen* mødtes skiftevis hos hinanden for at holde kristelig opbyggelse sammen, og de opfordrede deres bysbørn til at være med. Da Niels Jensen besad en egen indtrængende veltalenhed, kom der flere og flere, og det varede ikke længe, før folk fra andre sogne bad ham komme og tale der. *Lars* var en god sanger, Niels var en god taler, og de virkede sammen til megen velsignelse. Øvrigheden fik snart øje paa dem, og pastor *Lakjer* var ikke ven af deres virksomhed. Forsamlingsfolkene og deres ledere blev fortrængte paa mange maader, selvom øvrighedens forfølgelse af dem var ophørte. Niels Jensen fik mange modstandere, naar han paa sin djærve, uforfædede maade sagde folk sandheden og derved vakte stærkt røre, hvor han kom frem. Undertiden kastedes der med sten efter ham. Han var ogsaa en streng bodsprædikant, vel undertiden for streng, f. eks. svarede han et sted, hvor der var vækkelse, og han blev spurgt af de vakte om, hvor deres forfædre var kommet hen efter døden: »Jeg ved ikke, hvor i helvede jeres forfædre er kommet hen.« Men han kunne ogsaa blødgøre hjerterne, og det skete ikke sjældent, at de, der kom for at forstyrre, blev saa bevægede ved hans ord, at de lyttede, og nogle blev siden hans venner. Fru *Marie Toft* fik ham 1851 til at overtage en fæstegaard under Rønnebæksholm. Han flyttede dertil, og under paavirkning af C. J. Brandt gik han over til grundtvigianismen (se Rønnebæk). Men der var kommet saa megen bevægelse i Sværdborg sogn, at DMS 1850 holdt sit aarlige sommermøde her. Senere medførte *Zeuthens* virksomhed i Udby og i Everdrup, at en del sluttede sig til Indre Mission, bl a *Zeuthens* krigskammerat, møller *P. Andreassen*, Neble, en

god kirkelig mand, som gennem mange aar var en af IM's ledere, gdjr *Lars Hansen*, og stationsmester *Petersen*, Klarskov, var ogsaa blandt de gode støtter. Petersen tog sig meget af de unge, medens P. Andreassen gjorde et godt arbejde i søndagsskolen. Han og hans virksomme familie paa Neble mølle var en aandelig kraft i sognet, og han blev et aandens redskab til tro for adskillige.

Indre Mission havde efter en vækkelse (uden om kirken) da lige saa mange hjem at samles i, som der nu kan samles personer. Frk Collet, Lundbygaard, (faster til hofjægermester C) havde ogsaa betydning for de vakte. Hun var vist noget frimissionsk præget, men hun var til megen velsignelse baade personligt og ved de møder hun arrangerede.

Kirke og præst har altid haft en god plads i sognefolkets liv. 1758—1817 var først provst *Jens Westengaard* (fadder til Grundtvig), og saa hans søn *Frederik W*, præster her, begge betydelige mænd, som nu hviler paa S kirkegaard. Pastor *Lakjer* var rationalistisk, men efterlod et smukt minde i form af et stort legat til fordel for sognets fattige. Om klagen over ham 1841 se nedenfor under Mynsters udtalelser. Provst *C. Bruun* var en højt begavet og meget anset præst. Han havde en række dygtige kapellaner, som hver paa sin vis fik betydning, især huskedes *Baumans* vækkende forkyndelse og *Lindhardt* for sine prædikener og for sine flittige husbesøg. Den milde elskelige pastor *Lassen* havde en energisk hustru, som satte sig et varigt minde ved indretningen af den meget store pgd, der i det store og hele blev hendes værk. Pastor *Tauson* var en betydelig prædikant, hjertelig og forstaaende, han var meget afholdt. En rigtig dansk sognepræst var ogsaa hans efterfølger, *C. P. Clausen*. Den danske folkekirke har næppe haft nogen mere varm elsker og trofast søn end C, grundig i sin konfirmandlæsning, gjorde meget for kristendomsundervisning og skole i sognet. »Erklæret modstander af alle, der vil nedbryde eller modarbejde kirken og kristendommen! Kirken skal vel tjene, men ogsaa have førstepladsen i folkets liv.«

Man siger, (Wiberg III, 239) at S kirke blev reddet fra svenskerne i krigens tid 1658 ved sognepræst Hans Clausens forbøn. Hans familieepitafium hænger i kirkens sakristi. Kirken har gennem aarene været samlingspunktet, gudstjenesterne har været det bærende i sognets kirkelige liv. Ved siden deraf er der øvet kristeligt og folkeligt ungdomsarbejde, holdt søndagsskole samt forskellige sammenkomster i hjemmene.

1926 oplyses: Kkg 10—12 pct, IMsmf, KFUM og K, en del grundtv, gr ungdomsf, 1935: Ganske god kkg, folkekirkelige forhold, nogen ukirkelighed, velvilje, møder i pgd og i hjemmene, IM (rentier Chr. Petersen, Kastelev) KFUM og K, en del gr, 1943: Kkg 6—8 pct, folkekirkelige forhold, IM (70, smedemester C. Pedersen, Neble), YMMøder, ellers som hidtil. En del smaakaarsfolk, 1950: Kkg 6 pct, velvilje, blandet med nogen ligegyldighed, ikke megen interesse og stadighed. Husmodermøder i pgd, ungdomsm, møder i pgd og i hjemmene, IM (30, førstelærer A. Rønsager, Sner-

tinge), fælles KFUM og K, 2 dsdk, YMMøder, 20 Jehovas Vidner.

Sværdborg kirke paa en lille bakke i et ellers fladt terræn er anselig og smuk, fra c 1200, meget langt skib, kor med lige gavli, taarn, to sammenbyggede kapeller danner een tilbygning mod nord, ligkapel nord for koret. Kirkens ældste del er romansk, af korp, senere er kirken forlænget, overhvalvet, har faaet de nævnte tilbygninger og vaavenhus mod syd. Restaureret 1864—69 og 1930. 1864 forhøjedes buerne, og taarnrummet blev vaavenhus. Til kapellerne mod nord dannedes to store buer med en pille i midten. Der fandtes kalkmalerier fra før 1500, rest af Kornerup. Stor højrenæssancealtertavle fra 1602, samtidig prædikestol, barok sandstensfont med evangelisteerne som store figurer ved foden. Krucifix, ligsten. 1931 blev inventar og murværk istandsat, altertavlens smukke enkeltheder kom til sin ret. 300 sd.

Dann kirker, Præste amt, s 819—32, Magnus Petersen: Kalkmal, s 139, P. E. Jensen: Gaunø, 1902, s 310 f, Lund: Dsk malede portrætter IX, 168.

Altergæster: 1891: 936, 1922: 325, 1938: 360, 1949: 453. Folketal: 1850: 1138, 1901: 1342, 1921: 1471, 1950: 1387. Menighedsraad: 1922: 2 IM, 2 gr, 1 soc, 2 u p, 1934: 2 IM, 3 gr, 1 rad, 1 soc, 1949: 2 IM, 4 kirk (vænstre), 1 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 157 (2), rad 76 (1), venstre 329 (6), 1950: Soc 207 (3), rad 96 (1), venstre 308 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 300 byg, 40 rug, 60 havre, b) 60 rdl, 1 snes æg fra hver gaard, 1 gaas af hver gaard, c) 44 rdl, 307 rdl, d) 400 rdl, e) 75 td ld. Vidtløftig, fir-længet gl. pgd. — 1870: Regul 3040 kr, netto 7490 kr. — 1913: 2 kl, 1946: 3 kl. Pgd opført 1884. Ingen sognepræst er siden reformationen blevet forflyttet fra Sværdborg.

16. 10. juni 1818—7. marts 54 (sp Tømmerup 24. sept 13): **Poul Johan Lakjer**, * 13. juli 79 Trankebar. Forældre: Faktor i det asiatiske kompagni Christen L og Birgitte Andrea Randers (Schiffer). Stud Vordingborg 98, c apr 05 (h*), † 7. marts 54. ~ 7. nov 07 Johanne Frederikke Cathrine Widberg, * 24. nov 83 Kbhvn, † 3. april 56. Forældre: Urmager Hans Chr. W og Marie Møller. — Sønner: Kastrup, Ø Tørslev og Alsted-F (pastor L havde 10 sønner).

Mynster skriver 1841, at pgd var »slet indrettet, havde ikke mere end eet ordentligt værelse«, 1849 var den forbedret. Kirken var lang og smal og trængte til restaurering. Om L's prædiken 1841 hedder det: »Vel udarbejdet og ikke uden smukke steder, men rationalistisk og abstrakt. Foredraget frit og med anstand, katekisationen som man plejer at høre den i lærde skoler. En temmelig forsamling. 1849: »En god prædiken af kapellanden Lakjer, skønt noget tør, katekisationen god, lidt kold. Talrig forsamling, ungdommen i det hele ret vel oplyst.«

Mynster tilføjer 1841: »Inden tjenestens slutning blev mig overrakt en klage, underskrevet af 34 personer, ikke blot at præsten understøttede skolelærernes overdrevne fordringer, men at han en kommunidag ikke var mødt i kirken, saa kommunikanterne maatte gaa hjem igen p p. Klagen er fomodentlig skreven af en prokurator Arntzen. Præsten benægter facta. Jeg talte med 2 tilstedeværende skoleforstandere. Den ene havde ej underskrevet, den anden sagde, at han kun havde boet i sognet i 2 aar og ej vidste besked. Han trod at have underskrevet. — Præsten er vel ikke meget omhyggelig i sit embede, og tager det verdslige nok med vel stor myndighed. Bønderne skulle være stridige. — Det erfares siden, at klagen var skreven af en husmand, Hansen i Lundby, (se pag 655) som er vel oplyst og var blevet valgt til sognefoged, men formedelst falske regninger har været arresteret. Nu lever han af lommeprokuratorie. Skønt Lakjer næppe er nogen ret kirkelig præst, bekræfte dog alle, at gudstjenesten holdes meget ordentlig og anstændigt. De andre facta er enten løgn eller fordejlser. L er meget ordentlig i embeds-sager, behandler maaske bønderne uden synderlig kærlighed, tager sig steds af skolelærerne imod dem, men hans fremgangsmaade skal være aldeles retslig. En gaardmand, som havde underskrevet

klagen, opsøgte mig siden i Toksværd for indstændigen at bede, at hans navn maatte blive slettet, da han, som han sagde, ikke havde haft ro siden. 1849 oplyser Mynster, at L nu har sin søn som kapellan og har overladt ham baade embede og husvæsen. Sønnen skal bestyre alt vel, og der er nu meget god forstaaelse mellem præst og menighed.« (M II, 187—89). Dsk kanc. I, dep brev 1841, nr 3747 og 3748.

Hjælpepræst hos pastor Lakjer

1848—54: L. E. Lakjer, se Kastrup.

17. 14. juni 1854—15. nov 58 (lærer landkadetakademiet 33): **Peter Christian Berg**, * 26. juni 08 Refstrup ved Vejle. Forældre: Proprietær, senere kbmd og forligelseskommissær i Kolding Peter Chr. B og Marie Christine Karberg. Stud Kolding 27, c juli 32 (I), udenlands, skolebestyrer Kbhvn, † 15. nov 58. ~ 34 Thea Buhl, * 14, † 21. juli 53. Forældre: Sp Aarby, Hans Thomsen B, † 36, og Christiane Vilh. Paaske.

B var broder til den kendte udgiver af en »græsk formlære« og af græske tekster, rektor C. Berg, Hillerød, og selv var han en stor matematiker, havde som skolebestyrer og lærer i mange aar særligt interesseret sig for matematik. Han var her kun kort, men huskedes som en rar og omgængelig mand. Han udgav enkelte skrifter (matematik), E I, 109, S I 122.

18. 8. febr 1859—14. dec 82 (sp Garnisons k, Kbhvn 6. okt 53): Provst **Carl Bruun**, * 19. febr 05 Aalborg. Forældre: Oberstløjtnant, toldkasserer Johan Jacob B og Christiane Margrethe Bülow. Stud Aalborg 23, c juli 29 (h), hjpr Grevinge 19. maj 30, do Taarnby 25. febr 32, rkp Vor Frue k, Aalborg-sp S Tranders 23. april 39, rkp Garnisons k, Kbhvn 23. sept 46, r af Dbg 52, provst Hammer-Tybjerg herr 18. jan 60—20. okt 75, Dbm 76, afsk 14. dec 82, † 4. maj 83. ~ 1. aug 32 sin kusine Julie Augusta Bruun, * 10. febr 09 Kbhvn, † 18. nov 89. Forældre: Kommandør i flaaen Eusebius B og Marie Christiane Gether. — Broder: Gerlev-D. Søstre ~ Bülow, Sorterup-O, og Petersen, Terslev-Ø.

Provst B besad hjertensgodhed og en smuk, harmonisk fremtræden, var i høj grad afholdt og nød stort ry som prædikant. Den anstrengende gerning i Kbhvn tog efterhaanden saaledes paa ham, at han søgte landsbyembede. (V. Schousboe i Bricka III, 162). Under koleraepidemien i Kbhvn gjorde han en opofrende arbejde. Han udgav flere prædikener, hans datter Louise Bruun har berettet om hans smukke, myndige skikkelse og om det smukke liv i pgd i S. Han var meget anset som provst og som præst, og bemyndigedes af biskop Martensen, som satte ham højt, til at visitere i biskoppens sted i Sydsjælland. E I, 122, S I, 254.

Hjælpepræst hos provst Bruun

1868—72: J. R. Baumann, se Højelse-L.
1872—76: J. H. Leunbach, se Hesselager.
1876—78: K. M. Riis, se Ø Hornum.
1878—80: H. Brøndsted, se Tryggelev-F.
1880—83: V. C. Lindhardt, se stiftsprovst, Aarhus.

19. 1. marts 1883—31. dec 97 (sp Egebjerg 30. aug 75): **Frederik Alexander Lassen**, * 2. okt 28 Ebeltoft. Forældre: Apoteker, senere gæstgiver i Vejle Adam Frederik Alexander L af Kværndrup og Eleonora Gottschalck af Jordløse-H. Stud Aarhus 45, c apr 50 (I), realskolelærer Slagelse, ord kat Korsør-T 28. maj 59, sp Glos-

lunde-G 14. febr 68, afsk 31. dec 97, † 26. okt 08. ~ 4. april 55 Kristine Petræa Emilie Zahle, * 23. april 29 Herlufsholm, † 26. april 02. Faderen: Sp i K Stillinge, provst Z, † 72, se der. — Søstre ~ biskop V. Schousboe, Aalborg og Hasselbalch, ord kat Stege. Farbroder: Tølløse-Aa. Søsterdøtre ~ Mathiesen, Haraldsted-A og Høyrup, Humble. Faster ~ Boserup, Helgenæs. Kusiner ~ Balslev, Haarslev, Kattrup, Voldum-R. Hustrus fætter: Vallensved.

Pastor L var en stilfærdig og elskelig mand, mild i sin forkyndelse, stod venligt over for de forskellige bevægelser i sognet. Hans hustru var energisk og praktisk. Hjemmet var præget af mynstersk aand, og L var en præst af den gamle, aristokratiske type.

Præste amts avis 27. okt 08, Fam Lassen, s 9.

20. 3. marts 1898—16. sept 1925 (sp Ulso-ØE 2. aug 87): **Carl Emil Tauson**, * 9. maj 54 Helsingør. Forældre: Skibsklarer Carl Gustav T og Ida Julie Holm. Stud Frborg 72, c 77¹ (I), lærer Kbhvn, hjpr Høje Taastrup 21. okt 78, kkp Gentofte 29. sept 79, r af Dbg 11, afsk 16. sept 25, Dbm 34, † 19. febr 43. ~ 12. aug 80 Frederikke Louise Schousboe, * 17. nov 60 Slangerup, † 8. sept 40. Faderen: Provst, Høje Taastrup, † 91, se der.

Pastor T skildres som en typisk dansk sognepræst, folkekirkelig af indstilling, flittig i sit sogn, afholdt og anset, en dygtig prædikant. Han betegnes som ualmindelig rar, en kultiveret og nobel skikkelse, som gennem sin lange præstetid i S skabte respekt for kirken og dens arbejde.

21. 15. jan 1926—5. sept 47 (sp Lyø 3. april 12): **Claus Peder Clausen**, * 24. sept 77 Danne-marre. Forældre: Gdjr Jens C og Ane Kirstine Mortensen. Vinterlærer i Sydvestjylland. Stud Ribe 00, c 07² (I), lærer Nærum kostskole, udenlandsrejser, hjpr Asminderød-G-F 1. nov 09, afsk 5. sept 47. ~ 12. juni 12 Sofie Kristine Lind, * 19. nov 79 Kbhvn. Forældre: Fabrikejer Jørgen Christian L og Vilhelmine Petrine Hansen. — Søn: Forfatteren, c theol Sv. Aa. Clausen.

Skrev talrige artikler og afhandlinger. Studeret filosofi, teologi og sprog i udlandet, boet i kloster hos benediktinere og franciskanere, studeret ved universiteterne i Heidelberg, Marburg og ved Sorbonnen, Paris, og i Cambridge, Oxford og Rom. Studeret Romerkirken i Italien og Frankrig. Hørt latinske forelæsninger paa det pavelige universitet i Rom »Universitas Gregoriana«.

Medlem af det filosofiske og græske selskab ved Sorbonnen og af Societas latina, München.

22. 2. jan 1948 (hjpr Hvidovre 3. jan 47): **Johannes Rubæk-Nielsen**, * 1. juni 11 Majbølle. Forældre: Skræddermester Jens Peter Mouritz N og Mathilde Kathrine Rubæk. Stud Akad kursus 37, c 46² (I-80). ~ 2. juli 39 Ella Christine Koføed, * 2. okt 05 Vordingborg. Forældre: Repræsentant Knud Holm K og Kristine Petersen.

Kredsbestyrelsesfmd KFUM og K 49.

Litt: Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i gr kredse, II, 1933, s 99, Johs. Gøtzsche: Frederik Zeuthen, 1927, s 84 f, J. P. Jensen: Sjællandsk bondeliv, slægts-historier, optegnelser fra Sydsjælland, 1927, Medd fra pastor C. P. Clausen.

Tybjerg herred

NÆSTVED KØBSTAD

Næstved købstad ligger smukt paa et bakket, tildels skovbevokset terræn ved Susaaens venstre bred. Over aen førte Storebro til Lille Næstved i Herlufsholm sogn, forstad til Næstved. Siden 1938 er aen overbygget til en bred gade, saa Lille Næstved er sammenbygget med Næstved.

Historie. Navnet leder tanken hen paa et af to vandløb omsluttet næs (tved: et jordstykke, der er afgrænset af vand). 1135 var der her en by, da stormanden *Peder Bodilsen* med familie, »opflammede af guddommelig kærlighed« skænkede Gud og Sct Peder kirken i Næstved til grundlæggelse af et Benediktinerkloster. Klosteret blev dog ikke gammelt i byen, thi det flyttedes snart til Skovkloster, Herlufsholm (se der). Klosteret havde søa megen magt, at huse ikke kunne sælges i byen uden abbedens tilladelse. De to korslagte nøgler i byens signet peger ogsaa tilbage paa kirkens magt her i middelalderen. Erik Lam skænkede klosteret byens torv og flere rettigheder. Men byen voksede, og 1259 oprev fyrst *Jaromar* fra Rygen den sjællandske bondehær i et frygteligt slag syd for Næstved. Byen fik sine 2 kirker, og det kirkelige liv var saa rigt, saa det næsten kunne kappes med Roskilde. Efter at benediktinerne var flyttet herfra stiftede ærkebiskop *Andreas Sunesøns* for munkvæsenet meget virksomme broderdatter, grevinde *Ingerd* et *Graabrødre*kloster her 1240 (det optog størstedelen af det nuværende Akseltorv), nedlagdes først ved reformationen og blev overdraget byen. Et *Sortebrødre*kloster oprettedes 1242, begge disse klostre mødte protest, fra benediktinerne, men de blev store, en af sortebrødrenes første priorer var den kendte skribent, *Olivarius*. Det blev ogsaa nedlagt ved reformationen. Desuden var der et *Helligaandshus*, der nu staar som et af byens interessanteste gamle huse, en mild stiftelse for fattige; den bevarede del er nu museum, samt et *Sct Jørgens hospital* for spedalske (i byen Aaderup). Byen havde rig handel; der var 4 gilder og møntergaard. Fra middelalderen stammer det smukke gamle raadhus, »Apostelgaarden« og flere andre smukke huse. 1881 nedbrødes desværre Peder Syvs hus, hvor der var latinskole til 1740. Rige hanseatiske købmænd havde oplag og kontor i Kompagnihuset. Byen var stærkt præget af den katolske kirke, saa det var ikke underligt, at reformationen kom til at sætte dybe spor. En af reformationens hovedmænd, rigshofmester Mogens Gjøe, havde ejendom her, den saakaldte »Gjøeske gaard«. Munkene blev jaget ud, klosterkirken blev nedbrudt, og samtidigt blev de hanseatiske købmænd fordrevet. Byen led derved, men vedblev at være en ret anselig by, talrige smukke renæssancebygninger vidner derom. Haandværket trivedes (Abel Schrøders træskærerværksteder), men med svenskekrigene kom nedgangen, og 1769 var der kun 1317 indbyggere. Skibsfarten sygnede hen, havnen ved Karrebæksminde forfaldt, og først i 19. aarhundrede begyndte opgangen.

Havnen forbedredes, 1870 aabnedes jernbanen, og derefter begyndte en stærk vækst. For 100 aar siden sammenlignede en rejsende den lille by med de røde tegltage mellem de grønne træer med »et fad krebs, bestrøet med persille«. Nu er N en stor, moderne købstad, kronet af de to gamle kirkers røde kamgavlede taarne. Her er livlig industri og handel og yderligere bidrog det til fremgangen, da N blev garnisonsby for infanteriet efter den ny hærlov af 1909 (fra 1790—1925 laa 4. dragonregiment her), efter 1909 er der bygget store kaserner, fra 1940 for gardehusregimentet. Tillige har Susaaens og havnens udvidelse gjort byen til en havneby. Byens kommunale liv har været præget af nogen uro, men byen er i stadig vækst.

Under besættelsen var kvarteret omkring gardehusarkasernen midtpunkt for bevægede begivenheder 28.—29. august 1943 med ildkamp, hvor 2 danske soldater dræbtes, medens 3 saaredes.

Folketallet i Næstved: 1850: 2735, 1901: 7162, 1916: 9812, 1945: 15105, 1951: 17557.

Kommunevalg: 1943: Soc 3058 (8), rad 532 (1), kons 1601 (4), venstre 651 (2), 1950: Soc 4044 (8), rad 489 (1), kons 1685 (4), venstre 987 (2), rf 261 (0), komm 273 (0).

Det kirkelige liv. Næstveds præstehistorie er ret indviklet. 1741—1803 var Fodby anneks til Sct Peders kirke og bestyredes af en kapellan, 1823—44 var Sct Peders kirke anneks til Herlufsholm. 1844 forenedes Sct Peders og Sct Mortens sogne til eet pastorat med Sct Peders kirke som hovedkirke. Sct Mortens kirke stod en tid ubenyttet. 1923 deltes byen i 2 selvstændige sogne, Sct Peders og Sct Mortens sogne med fælles res kap. Embedet som fælles res kap nedlagdes 1940. 1948 blev der oprettet kkp ved Sct Peders k, 1950 ved Sct Mortens k.

Mynster fandt 1837 Sct Peders kirke meget anselig, medens Sct Mortens kirke var gammel og forfalden. 1846 var Sct Peders kirke lukket og forfalden. Pastor *Thomsen* var nidkær i sit embede, men Mynster kritiserer hans prædiken skarpt. Konventiklerne, som blomstrede vest og syd for, mærkedes ikke i Næstved, efter hvad Mynster oplyser om Tybjerg herred, og kirkelivet var ikke stærkt.

Pastor *P. M. Barfod*, der var kateket her 1843—52, vakte røre i byen. Hans søn, provst Gustav B, Skævinge, skriver i »Nogle optegnelser om mine forældre«: »Det tør vistnok siges, at min faders ankomst til Næstved virkede som et kraftigt signal i denne bys aandelige liv, for saa vidt et saadant hidtil havde eksisteret. Min faders livlige aand, hans djærve, maaske noget robuste personlighed, var en levende protest mod al søvn i aandelig forstand. Han prædikede med liv og sjæl og kastede sig ud i sin opgave med hele sin personlighed. Han var medstifter af »Dansk samfund« i Næstved og stillede sig 1848 ved valget til den grundlovgivende rigsforsamling — men blev ikke valgt. Han var nærmest Mynsters discipel, men Grundtvigs salmer elskede han« (se nærmere I 506).

Pastor *Listov*, der var sp her i 13 aar, var videnskabsmand med stor videnskabelig ar-

bejdstrang, udpræget højkirkelig, en værdig præsteskikkelse. Skat Rørdam omtaler ham som en dygtig, alvorlig og god mand, pastor *Nansen* var nærmest grundtvigsk, en livlig og afholdt mand. Der var en vis kirkelighed i byen, men at verdsligheden ogsaa har haft magt, ses af et foredrag, som *Skat Rørdam*, (da præst i Rønnebæk) holdt okt 1876 i Næstved, og som blev udgivet under titlen »Tidens alvor«; han taler her om, at »uorden er ved at blive dagens orden, han angriber pyntesyge og nydelseslyst, og beklager, at bonden, der før kunne have sin mad med i lommen, naar han kom til købstad, nu næppe kan tænke sig at være bekendt at have mad med hjemmefra, nej, han skal paa værts-hus, have bøv og vin«. Foredraget sved de Næstvedborgere, og Rørdam blev genstand for angreb. Men Rørdam erklærede, at han blot havde sagt sandheden, og *Otto Møller* skriver til ham: »Lad mig ikke glemme at takke dig for dit foredrag, som var meget godt. Idelig tagdryp udhuler sten. Det maa vi trøste os ved. Ellers var det jo trøstesløst at holde og udgive saadanne foredrag.« Men allerede forinden var ordets sværd blevet svunget skarpt i Næstved. Ved Indre Missions aarsmøde 1870, som holdtes i Næstved, talte *Vilhelm Beck* og *J. Ph. Jeansson*, saa det huskedes, og i de følgende aar blev der noget IM's arbejde sat i gang, mest af tilflyttede. Pastor *Bohn* var højkirkelig, men stillede sig velvilligt over for IM's arbejde, han blev fmd for det IM's samfund, som 1887 stiftedes, allerede 1886 opførtes missionshuset. En række betydelige indremissionærer virkede her i byen, den livlige *Hans Nielsen* (*Skovdam*), som især forstod at samle de unge, og som var meget elsket i KFUM og K. Han flyttede herfra 1900 og afløstes af *Johan Madsen*, han fik en god støtte i KFUM's rejsesekretær, c theol *H. Kildeby*, der gjorde et nidkært arbejde for de unge i Næstved og paa hele egnen i de aar han var her (1902—09). De to holdt mange møder sammen i missionshuse, paa gaardene, i kirkerne og i skovene. 1904 var der vækkelse i byen, da pastor *H. P. Møllerup* talte 5 aftener i teatersalen; flere regnede deres vækkelse fra de aftener, og IM kom i vækst. I disse aar begyndte ogsaa de store møder paa Bøgebakken, som har samlet mange hver grundlovsdag. *Johan Madsen* havde særlige evner som sjælesørger, og han fik betydning, ikke mindst blandt de unge. KFUM fik rejst sin egen smukke bygning, og under den første verdenskrig havde soldatermissionen meget arbejde i gang blandt soldaterne, gudstjenesten i den store Sct Peders kirke 1. aug 1914 huskedes længe, kirken var overfyldt af unge mænd i uniform. Kbmd *Chr. Hulbeck* († 1924) var en trofast IM's ven og støttede IM baade med tid og med penge. Altid var hans hjem aabent for IM's venner (over hans skrivebord i kontoret ud mod kirken stod hans motto: »Gud ser dig«. — *Det grundtvigiske arbejde* samlede sig især om Højskoleforeningen, stiftet 1902, ledet i mange aar af provst *Meinertsen*, Fodby, og fru *Dam*, fh Brøderup højskole. Her blev holdt større foredragsmøder, oplæsning etc. Senere ledet af forstander *O. Petersen*, forsørgelsesanstalten.

Pastor *Knudsen* var KC, men sluttede sig til IM. Han var en mand med initiativ. Der havde i mange aar været en diakonisse som menighedssygeplejerske (især huskes søster *Anna Marie*). Pastor *Knudsen* fik organiseret en menighedspleje; det smukke gamle raadhus blev købt til *menighedshus*, og han fik ogsaa købt præstegaarden paa Købmagergade. Han startede og redigerede byens kirkeblad (ugeblad). I disse aar virkede som indremissionær den gamle patriarkalske, hjertevindende *Hans Kristensen*, (se Slagelse), og senere indremissionær *Chr. Moustgaard* (* 1863, † 1924), der var en af IM's betydeligste indremissionærer, præget af et eget lune. Han blev antaget som indremissionær 1895 og virkede først i Struer, senere i Præstø, Fredericia og Silkeborg og sidst i Næstved. »Han var solid, og hvad han sagde var vel overvejet. Ved siden af evnen til at gøre det dagligdags levende, kunne han fortælle smaatræk. Hans smil, hans fornøjelige humor, hans glade blink med øjet lidt paa siden hen mod den, han talte med, hvem af os vil glemme det. Og hans trofasthed i gerningen, hans iver for evangeliets udbredelse. I ham havde den danske folkekirke og IM en tro tjener«. (N).

Desuden missionærerne *H. P. Andersen*, *M. Jeppesen*, *A. Bertelsen* samt *C. Langer Andersen* (* 1897 i Harboøre, † 49) han havde været soldatermissionær og fra 1921 indremissionær. Han virkede i Varde, Rudkøbing, Gelsted, Nykøbing Sj og fra 1941 i Næstved. Arven fra Harboøre var hans præg.

Da missionshotellet aabnedes, blev det ogsaa en samlingsplads for IM.

Sognedelingen 1923 betød en styrkelse af det kirkelige arbejde, især af det grundtvigiske liv. Pastor *Ring* var en meget afholdt prædikant. Der kom fart i ungdomsarbejdet. 1926 stiftedes Næstved ungdomsforening, tilsluttet DdU, og der kom mere fasthed over det grundtvigiske arbejde i byen. *Kirkeligt samfund* oprettede en kreds (1923) med 3 aarlige møder. En *Kirkeligt centrum's kreds* blev stiftet 1924, ledet af pastor *Knudsen* og lærer *C. Nielsen*. IM har fortsat sit arbejde med møder, missionsuger, sdsK, KFUM og K og soldatermission. Der er et ret stort IMsmf, ledet af indremissionær *Aage Lund*, der tillige er kredsfmd for KFUM og K's kredsforbund. En kort tid i 1924 havde IM en særlig ansat privat andenpræst for Næstved og omegn, men denne ordning ophørte hurtigt. En mand, som har betydet meget i byens kirkeliv, var dommer *Diderichsen*, som ledede LYM, og som samlede ikke saa faa mænd. En mand, som var godt kendt med byens aandelige liv skriver hertil: »Det er mit indtryk, at den ældre slægt var mere kirkelig og kristeligt aktiv end slægten idag. Her er mange rare mennesker og ogsaa flere gode medhjælpere, men det kniber nu mere end før for lægfolket at forstaa, at de har ansvar for Guds rige i deres by.«

Menighedsraadene havde soc-dem flertal indtil 1953, da de kirkelige vælgere viste, at de ikke ønskede menighedsraadene ledet efter partipolitiske linjer. Valget i de to sogne betegnes der som et klart nej til de socialdemokratiske bestræbelser paa at beholde og befæste magten indenfor menighedsraadene. Paa

det grundlag, at det er de kirkelige interesser, der skal være ledemotivet, sejrede liste B i begge sogne.

Uden for folkekirken er der en del smaa kredse, ret stationære: Baptistmenighed, tilsluttet menigheden i Vandløse ved Stenlille. Frelsens hær fra 1892 med egen bygning fra 1918. Dansk missionsforbund med kreds fra 1930, adventister med egen bygning, Romersk-katolsk kirke (bygget 1926) med periodisk gudstjeneste siden 1886, fast gudstjeneste siden 1899, har eget hospital, hvilehjem og skole, fast katolsk præst, Den apostolske kirke har egen bygning.

Kirkegaardene ved kirkerne er forlængst nedlagt. Fælles kirkegaard for hele byen anlagdes 1821 ved Præstavej, udvidet 1918.

Sognepræst

ved Sct Peders—Sct Mortens kirker

Indt 1850: a) 75 byg, 15 rug, 25 havre, b) 150 rdl, 10 byg, c) 26 rdl, d) 1200 rdl. Ingen embedsbolig. — 1870: Regul 2360 kr, netto 4816 kr. — 1913: 1. kl.

20. 5. nov 1828—18. maj 53: **Peter Andreas Thomsen**, * 17. sept 96 Kbhvn. Forældre: Mægler, senere direktør ved kvæst- og garnisons-huset, direktør i Nationalbanken Christen T og Hedvig Margrethe Jürgensen. Stud Kbhvn 15, c apr 20 (I), † 18. maj 53. Ugift. — Broder: Arkæologen C. J. Thomsen.

Mynster skriver om T's prædiken 1837: »Prædiken i sig selv vrøvlsom og uklar. Foredraget affekteret, og i den sletteste drævetone, med emphatisk eftertryk paa hveranden stavelse. Ellers er manden niddkær i sit embede, og antager sig enhver indretning, han har med at gøre, med største omhu. Han katekiserede saa svagt, at jeg næsten intet kunne høre. God forsamling.« (Mynster tilføjer: »Hvoraf denne adskillelse i de 2 menigheder i samme by?«). 1846 var byen samlet under een sognepræst, og da hedder det om T's prædiken: »Det hele aldeles utilfredsstillende, foredraget vel frit, men ikke smukt og meget utydeligt. Kirken ganske fuld af mennesker, og den talrige ungdom svarede godt«. (M I, 213 f).

21. 19. aug 1853—15. okt 58 (sp Krogsbølle 20. juli 44): **E. H. West**, fl t Vallø, se der.

22. 30. dec 1858—29. april 72 (rkp Vor Frue k, Aalborg-sp S Tranders 6. juni 51): **A. L. C. Listov**, fl t Dalby-T, se der.

23. 11. juli 1873—21. febr 87 (rkp Budolfi k, Aalborg 14. april 62): **F. P. N. Nansen**, fl t Højelse-L, se der.

24. 27. april 1887—31. okt 11 (sp Ulsø-ØE 19. april 83): **Henning Marinus Emanuel Bohn**, * 29. maj 49 Kbhvn. Forældre: Rodemester, fh silkehandler Tønnes Carl Chr. B og Pauline Schlichtkrull. Stud Mtrp 67, c 73' (I), huslærer hos grev Moltke-Huitfeldt, Paris 73—75, studierejse i Italien og Frankrig, rkp Aarhus domkirke 19. maj 79, r af Dbg 01, afsk 31. okt 11, † 5. jan 20. ~ 12. juni 77 Petra Marie Bøttger, * 21. sept 56 Barrit. Faderen: Sp i Barrit-V, † 84, se der.

Fik 87 præmielegat for opbyggelige prædikener. Skrev adskillige artikler i Kalkars teol tidsskrift, svensk teologisk tidsskrift, Dsk kirketidende, Indre Missions tidende, udg enkelte prædikener, bl a en prædiken i Paris 76, afskedsprædiken i Aarhus, samt 04: Om tilstanden efter døden, 85: De himmelske ting, kristelige betragtninger, 86: Livets aldre.

Pastor B huskes som en mand af kultur, en dygtig prædikant af den ældre embedsmandstype, fornem og myndig.

Rektor **P. H. Bohn**, Sorø, skriver:

»Naar jeg tænker paa min afdøde farbroder, min kære gamle onkel Emanuel Bohn, da er det ikke så meget de senere aar, jeg mindes, da han efter i 1911 at have taget sin afsked levede paa en villavej på Frederiksberg, medens jeg samtidig henlevede mine studenteraar og første kandidataar i byen og saaledes havde rig lejlighed til at besøge ham og

veksle tanker med ham. Nej, det er Næstvedtiden, jeg særlig husker, da vi 3 søskende, alle i mellem-skolealderen, besøgte onkel og tante i vore smaaferier og fra den friske, men blæsende kystby Helsingør kom til en gammel, historisk indlandsby med sine særegne naturomgivelser.

For mit indre blik ser jeg et billede af ham, det allerførste indtryk, der aldrig vil kunne udslettes. Tante Petra havde modtaget os paa jernbanestationen, og vi travede nu i meget varmt vejr (det var en paaske, tror jeg) og noget benovede den for os saa lange vej op til mindstøtten med kanonkuglerne, rejst for de faldne fra de sledivsigs krige; her drejede vi af til højre og naede efterhaanden, idet vi passerede Axeltorvet (hvis navn for en Helsingørdreng havde en helt hjemlig klang), frem til Sct Peder og til hotel Vinhuset. Men i det samme, vi bøgede ind i Vinhusgade, saa vi ham. Sognepræsten boede nemlig dengang en rummelig stuelejlighed i daværende købmand Hans Olsens store købmandsgaard paa hjørnet af Brogade og Møllegade med vinduer ud til begge disse gader. »Præstens stue« var det nordligste af værelserne ud til Brogade, og af dets 2 fag vinduer stak det ene, men ogsaa kun det ene, hvor onkel havde sit skrivebord, saa meget frem, at man kunne se op ad hele Vinhusgade til Sct Peder. Han stod ved vinduet og ventede os, men nærsynet som han var, maatte vi den halve gade igennem, før han fik øje paa os og med sin finger trommede paa ruden for at tilkende give sin glæde over børnenes komme. Jeg glemmer aldrig dette første indtryk.

Onkel og tante havde selv ingen børn; det var den store sorg i deres saa harmoniske ægteskab. Saa meget desto gladere var de, naar børnene fra Helsingør besøgte dem. Men det maa siges: nogen rigtig evne til at omgaa børn og komme i kontakt med dem havde ingen af dem. Børn skulle være artige, stilfærdige og iøvrigt beskæftige sig selv; de moderne opdragelsestanker ville have forekommet dem ganske forrykte. Naa, der var jo tilstrækkeligt at beskæftige sig med: Købmandens mægtige gaardsplads gav dagen igennem nok at se paa; og saa var der jo haven, hvortil en laage fra gaardspladsen førte ned. Haven hørte til sognepræsten, og vi, som aldrig havde haft en have at lege i, fandt den vidunderlig, hvad den nu virkelig ogsaa var. Helt ned til Susaen og Maglemølle papirfabrik gik den, og saa var der tilmed en baad, hvori man kunne ro over til Herlufsholm. Den Tur til Herlufsholm var den centrale begivenhed ved hvert besøg — i hvert fald efter de voksnes mening. Nu er alt forandret. Maglemølle har ædt sine omgivelser; haven, »paradisets have«, eksisterer ikke; sidst jeg besøgte stedet, var den lagerplads for brædestabler. Og i den have havde jeg hver morgen i paaskeferien 1909 sidet og repeteret mit pensum i græsk til studentereksamen. Saaledes forgaar alt; og man sukker med Blicher: »Ak, hvor forandret!«

Men hvordan var nu den mands personlighed, der var centrum i hele denne ramme? Ja, saa længe jeg var mellemskoledreng, forstod jeg kun, at han var en indesluttet, myndig, men »rar« mand; først senere, da jeg modnede som gymnasiast og fik interesse for dansk aandsliv, fik jeg blikket op for de forskellige sider af hans personlighed. En stilfærdig stuelærd var han, hvorom vidner de mange bøger, videnskabelige og skønlitterære, der i høje reoler fra gulv til loft dækkede væggene i hans stue, samt tillige den produktion, der foreligger fra hans haand, og for hvilken der er redegjort ovenfor. Til tider kunne der godt siges at være noget verdensfjernt over ham; men paa den anden side havde han den allerstørste interesse for kunstens mesterværker, der hver sommer drog ham og hans kone ud paa lange rejser, navnlig til Paris, Rom og de norditalienske byer, fra hvis samlinger han hjembragte mange og stærke indtryk. Kærligheden til fransk og italiensk sprog vedblev da ogsaa at leve hos ham til det sidste.

Sin præstegering omfattede han med stor pligt-troskab; men det, der især optog ham i denne, var forkyndelsen. Med den største omhu udarbejdede han sine prædikener, og i dem nedlagde han alt det bedste, der boede i ham; dertil var de altid vel disponerede og aabnede ofte for en varme og nderlighed, som man i det daglige ikke ville have tiltroet ham. Men han havde svært ved at komme i direkte kontakt med mennesker paa grund af sin indesluttethed. Nutidens fortravlede præster, optaget af menighedspleje og socialt liv, havde han slet ingen lighed med og vel heller ingen evne til at komme paa højde med. Dertil var han alt for indesluttet og alt for generet — vel ogsaa fysisk set, for svag. Men kom et menneske til ham med en

stor sorg og lukkede op for, hvad der pinte ham, da kunne han hos min onkel møde de varmeste trøstens ord med en stærkt personligt præget opfordring til alene at vende sig mod Ham, der har sagt: »Kommer hid til mig alle, som lider møje og er besværede, og jeg vil give eder hvile».

Nu er han forlængst gaaet bort (1920) og ligger begravet paa Holmens kirkegaard hos sin slægt; men hans enke overlever ham i den høje alder af 97aar og henlever sine sidste aar i bedste velgaaende paa stiftelsen »Sarepta« paa Frederiksberg.

25. 6. juni 1912—15. okt 23 (rkp Assens 1. jan 03): N. C. Knudsen, se sp Sct Peders k, Næstved.

Ordineret kateket

1. 31. maj 1843—21. marts 52 (hjpr Fakse 12. maj 38): P. M. Barfod, se Lyngby-Ø.

2. 30. maj 1852—20. aug 59: P. C. Friedenreich, se Sct Mariæ k, Helsingør.

3. 3. febr 1860—30. jan 72: F. R. D. Kragerop, se sp Sdr sogn, Viborg.

4. 9. aug 1873—2. aug 75: H. M. N. Wamberg, se Brønshøj, Kbhvn.

5. 11. okt 1875—3. maj 78: A. E. E. Dahlberg, se straffeanstalten, Christianshavn.

6. 30. aug 1878—26. nov 84: N. F. Petersen, se Undløse-S.

Embedet nedlagt 31. dec 1884.

Ordineret medhjælper

(fast embede).

1. 1. okt 1885—24. dec 88: N. C. Møller, se Saltum-A.

2. 23. jan 1889—8. sept 99: A. H. Gemzøe, se Roslev R.

3. 1. dec 1899—13. okt 1905: V. C. C. Wissenberg, se Allerslev.

4. 2. febr 1906—4. dec 12 (hjpr Kappel 7. dec 03): P. E. H. Bang, se Nysted.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

ved Sct Peders—Sct Mortens kirker

(Oprettet 15. febr 1913, 3. kl, nedlagt fra 13. juni 1940).

1. 17. april 1914—21. dec 39 (hjpr Christians k, Kbhvn 12. febr 02): Kristian Andreas Herman Kalkar, * 5. dec 73 Jonstrup, Værløse. Faderen: Sp i Hümmelev, † 26, se der. Stud Roskilde 92, c 98² (hv), huslærer Høje Taastrup pgd, r af Dbg 37, afsk 21. dec 39, † 27. nov 48.

~ 3. maj 04 Ida Jakobine Gulmann, * 5. jan 76 Maribo, † 2. febr 24. Forældre: Bankdirektør Christian Erhard G og Jakobine Sidenius. ~²

23. juli 33 Sofie Tofte, * 9. sept 80 Tureby. Faderen: Kbmnd.

Fmd plejehjemsforeningen »Børnenes vel«.

Oversat 13: Doney: Gør kirken fyldest? skrev 14: Flagsang.

En ædel repræsentant for gammel slægtskultur, et aabent sind, for hvilket intet menneskeligt var fremmed, et ydmygt og fint menneske, prøvet i lidelsens skole, en levende deltager i andres sorger og glæder, en varm-hjertet præst med karaktertræk fra den Mynter'ske periode, en mand, som var afholdt af alle og ikke saa nogen over hovedet, — saadan huskes pastor Kr. Kalkar. Mange vil tilføje: han var en ualmindelig oprigtig og trofast ven.

Hans ydre karriere førte ikke til de iøjnefaldende pladser.

Som præst havde han sin styrke i den personlige kontakt med mennesker. I sorg og i glæde var Kalkar den, man søgte til fra hele byen, og han blev ad den vej en god ven af en mængde hjem, ikke mindst blandt smaa-

folk. Han havde en egen, ofte barnlig, maade at tage sine konfirmander paa, og de blev ved gennem aarene at møde op til sammenkomster i hans hjem. Hans prædikener var billedrige og meget omhyggeligt udarbejdede; han havde en betydelig samling af, især engelske, hjælpemidler; det laa mindre for ham at koncentrere sig om en enkelt, klart gennemført tanke.

Hans interesser spændte meget vidt. Fra sin fader, udgiveren af »Ordbog til det ældre danske sprog«, havde han arvet et fint øre og en stærk interesse for sprogforskning, som til det sidste satte nye skud; saaledes fulgte han paa sit lange sygeleje statsradiofoniens undervisning i russisk. Hans onkel, kirkehistorikeren H. F. Rørdam, hvem han i sin ungdom havde bistaaet ved udgivelsen af »Kirkehistoriske samlinger«, havde udviklet hans historiske interesser, og han besad paa dette felt en omfattende, om end noget spredt viden. Selv havde han kastet sig over studiet af engelsk teologi og kirkeliv, og i sine sidste leveaar dyrkede han bl a engelsk salmedigtning, hvoraf han har oversat adskilligt.

Kalkars helbred var i mange aar ikke godt. Han led af en hudsygdom, der gav lange afbrydelser i hans arbejde, og senere gjorde gigtten ham hjælpeløs invalidd gennem mange aar. Havde man holdt af Kalkar, mens han endnu kunne virke, blev det til oprigtig beundring for den maade, han bar sine lidelser, da sygdommen havde mærket ham. Hans sygeleje, først i hjemmet, gennem de tre—fire sidste aar paa Sct Elisabeths hospital, blev et sted, hvor man gik hen for at trøste, men selv tog den største opmuntring med hjem. Der lyste en stille sejr gennem lidelser, skuffelser og savn, hans aand var frisk og modtagende lige til det sidste, hans humør slog ud paa den mest uventede maade, selv naar smerterne var store. Han bevarede livet igennem barnets undren og glæde, baade over kundskabens mange riger og over Guds kærlighed.

Knud Hee Andersen (Roskildebogen, 1950, s 121 f).

Embedet nedlagt 13. juni 1940.

Andenpræst

(ansat af Dansk kirkefond).

1. 1. jan 1924—29. okt 24 (sp Andst 8. dec 15): C. E. Ørberg, fl t Ejstrup, se Seest-H.

SCT PEDERS KIRKE

(Selvstændigt sognekald fra 15. okt 1923).

Sct Peders kirke er en af Danmarks anseeligste gotiske kirker og har en interessant bygningshistorie. Af Peder Bødilsøns kirke fra c 1135 er intet tilbage, men her har staaet en romansk teglstenskirke, hvoraf vestgavlen er indbygget i taarnets østmur. Den ældste tilbygning til denne kirke er taarnet, som staaar endnu (fra 13. aarh). Omkring 1350—1400 er den nuværende smukke kirke opført, tre-skibet, med syvsidet hovedapsis og tresidede sideapsider og slanke spidsbuede vinduer. 1883—85 blev kirken hovedrestaureret (arkit Herholdt), og kirken førtes tilbage til sin oprindelige monumentale skikkelse, flere interessante kalkmalerier fremdroges.

Altartavlen er ny, malet 1893 af H. Olrik (Bjergprædikenen), rester af den gamle altartavle solgtes, et nadverbillede er dog bevaret, en udskaaren, forgyldt altartavle (sengotisk) er overført til Nationalmuseet. Smukt udskaaren prædikestol fra 1671 (af Lorends Jørgensen, Holbæk) med relieffer af Adam og Evas historie, og smuk lydihimmel. Døbefonten staar midt for koret, af bægerform, i malm med de 4 evangelister som støtte, støbt 1502. Gotiske munke-stole i koret, smukt udskaaret tralværk skiller koret fra sideskibene. Stolestader fra 1580. Krucifix fra 13. aarh, smuk orgelfacade fra 17. aarh. Talrige smukke epitafier og c 30 ligsten. 800 sd.

Danm kirker, Præste amt, s 71—130, Aarb f nord oldk 1893, s 191 f, Magnus Petersen: Kalkmal, s 132, Fr. Beckett: Altartavler, s 61, Ahlmann: Sct Peders kirkes restauration, 1885, Trap III, 1921, s 284—88. Rosk stiftsblad 1952, s 82, Tage Christiansen: Kirken den er et gammelt hus, 1953, s 116.

L. Fenger: Khst saml 4 r IV, 572 f, Rs. Nielsen: N bys historie III, 1930, s 10—118, Carl Neergaard og Fr. Beckett: Næstved Sct Peders kloster, Herlufsholm kirke 1915, Hugo Matthiesen: Torv og Herrestræde, s 35, J. Körnerup: Aarb f nord oldk 1893, s 191—206, Præste amts aarb 1918, s 83 f, 1931, s 80 f, C. A. Jensen: Snekkere og billedsnidere, s 65.

Om kirkelivet i sognet oplyses 1926: Kkg 6—7 pct, ret stort IMsmf (indremiss Hans Kristensen), KS, (Bestyrer Oluf Petersen, forsørgelsesanstalten), udpræget arbejderby, 1935: Jævnt god kkg, IMsmf (indremissionær M. P. Jeppesen) KC (Lærer C. Nielsen), KS, KFUM og K m m, 1943: Ganske god kkg, velvillig befolkning, trofast arbejdende kreds, møder for gamle m m, fælles kirkeblad, IMsmf (indremissionær K. Langer Andersen) KC (Lærer Rasmussen) stor FDF, Arb bibelkredse, 1950: God kkg, 3 børnegudstj, ellers som før.

I landdistriktet: Byen Grimstrup.

Altægæster: For hele byen: 1891: 1040, 1922: 3000. For Sct Peders kirke: 1926: 2300, 1934: 1900, 1942: 1800, 1949: 2060.

Folketal: 1945: 8507, 1950: 10078. Menighedsraad: 1926: 8 kirk frisindede, 1 C, 1 IM, 1 gr, 1938: 8 kirk frisindede (væs soc), 2 IM, 1 gr, 1 KC, 1949: 9 kirk frisindede (væs soc), 2 IM, 1 KC, 1 gr, 1 u p, 1953: 7 soc, 8 kirk fællesliste (valg).

Sognepræst

1. kl. Præsteboligen købt 1919.

1. 15. okt 1923—4. febr 32 (sp begge sogne i Næstved 6. juni 12): **Niels Christian Knudsen**, * 5. april 64 Vissenbjerg. Forældre: Mølle- og gaardejer Niels Jørgensen K og Birgitte Kirstine Nielsen. Stud priv 83, c 91² (hi), uord medhj Kølstrup, hjpr Marvede-H 2. marts 92, kkp Assens 27. juli 95, rkp smst 1. jan 03, afsk 4. febr 32, † 26. okt 34. ~ 3. okt 95 Christiane Marie Jensen, * 24. okt 72 Bred, Vissenbjerg. Forældre: Proprietær Claus Peder J og Ane Marie Andersen.

Pastor K var i Assens medlem af byraadet, fmd for Baag herreds præstekonvent, stifter af Blaa kors der, kreds fmd Santalmissionen, fmd for Sønderjysk forening der. Han var en livlig mand med et lyst sind og en jævn fremtræden, med et stort hjerte for mennesker uden hensyn til stand eller stilling. Som præst var han energisk og initiativrig og forstod den kunst at skaffe sig gode medarbejdere. Stod IM nær uden at være udpræget partimand. Optaget af den sønderjyske sag. En god, solid præst, vel anskrevet i menigheden og blandt embedsbrødre. Se løvrigt foran, s 666.

Pastor K var en dygtig, varmhjertet og velbevaget præst. Hans prædiken var evangelisk og klar, undertiden med et lyrisk moment, hans ledelse af gudstjenesten værdig og smuk. Han huskes med stor taknemlighed af nogle af sine konfirmander for sin grundige og personlige undervisning. Pastor K deltog med in-

teresse i byens liv og gjorde bl a et betydeligt arbejde som mangeaarig formand for Sønderjysk Forening. At Næstved i 1923 blev delt i to sogne omkring de to gamle middelalderlige kirker, hvoraf den ene, Sct Mortens, kun benyttedes lejlighedsvis, var for en væsentlig del K's værk. Han lagde megen energi i gennemførelsen af denne sag, som vakte en del modstand, især af sparehensyn. Nu kan alle se, at sognedelingen har været til gavn for den stærkt voksende by og har givet det kirkelige liv en rigere mangfoldighed. Pastor K havde en smuk position blandt kolleger og var formand for Hammer-Tybjerg herreds konvent for præster og menighedsraadsmedlemmer. (K. H. A.).

2. 12. april 1932 (rkp Sct Hans k, Odense 2. nov 27): Provst **Pauli Valdemar Joensen**, * 15. aug 97 Skelby, Falster. Forældre: Førstelærer Hans David J og Marie Elisabeth Christine Bülow. Stud Nyk F 15, c 21¹ (l), hjpr Nazaret k, Kbhvn, 20. aug 21, kkp smst 13. jan 22, sp Allinge-Olsker 21. marts 24, provst Hammer-Tybjerg herr 27. dec 32, r af Dbg 48. ~ 15. sept 21 Ebba Karen Gotfredsen, * 17. juni 00 Andst. Faderen: Sp Skelby-Gedesby, † 24, se der.

Sekretær L. P. Larsens mission 22—24, BM Alm dsk præstekonvent 31, Medlem amtsskoleinspektionen Præste amt 41—50, BM Roskilde konvent 42, fmd 44, fmd Hammer-Tybjerg herreders præstekonvent og provstmenighedsraads møder fra 44.

Medarb C. J. Holt: Luthers udvalgte breve (23) skrev forskellige artikler og afhandlinger, bl a 45 i Dansk kirkeliv om kristendom og politik.

Hjælpepræst hos provst Joensen

1940—41: K. N. Refshauge, se Helligsø-G.
1941—45: H. K. S. Flensted Andersen, se Skamstrup-F.
1945—47: P. A. Skjoldborg Kristensen, se Østtofte.
1947—48: K. Baagø-Hansen, kkp her.

Kaldskapellan

(Embedet oprettet 22. maj 1948, 4. kl).

1. 22. maj 1948—7. marts 53 (hjpr her 13. dec 47): **K. Baagø-Hansen**, fl t Tvede-L, se der.
2. 12. juni 1953 (hjpr Fakse 9. juli 51): **Immanuel Etzerodt**, * 20. marts 23, se hjpr Fakse.

SCT MORTENS KIRKE

(Selvstændigt sognekald fra 15. okt 1923).

Sct Mortens kirke er en smuk, gotisk teglstenskirke fra 14. aarhundrede i sine ældste dele. Der har antagelig staaet en romansk kampestenkirke her, før den blev bygget. Kirken bestaar af højt skib, kor med tresidet afslutning og et ret spinkelt taarn, der senere er tilbygget, samt vaabenhus mod syd, stort sideskib og sakristi mod nord. 1857—59 blev kirken hovedrestaureret, hvorved bl a vaabenhuset og de nordlige udbygninger fjernedes og der opførtes ny vaabenhus mod syd og nord. Altartavlen er et overdaadigt, fantasifuldt billedskærarbejde af Abel Schrøder den yngre, (der var kirkens organist), snoede søjler, madveren, korsfæstelsen, opstandelsen m.m. Meget smuk prædikestol fra 1602 af Abel Schrøder den ældre. Herredskabsstole fra 1598, malmfont fra 1515, baaret af 4 løver, bag orgelet et stort trækrucifix fra c 1500, alterskab fra 1526 med fine malerier af Sct Peder og de 10,000 martyrer. Kalkmalerier i skibets østlige hvælvinger. Flere epitafier og ligsten. 350 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 131—60, P. W. Becker: Sct M kirke, 1859, Khst saml 2 r II, Lund: Malede portrætter IX, 140, Rs. Nielsen, Næstved III, s 132—227, Præstø amts hist aarb 1918, Beckett: Danmarks kunst II, 182, 237, Molbechs ungdomsvandring 1, 34.

Om det kirkelige liv henvises til foranstaaende fælles oversigt for hele byen. Alle sognepræster ved Sct Mortens kirke siden 1924 har været grundtvigske. Der oplyses: God kkg, vanskelig at opgive, da folk søger kirkerne fra hele byen. De kirkelige organisationer (Indre Mission, Kirkeligt Samfund, ungdomsforeninger, Kirkeligt Centrum) er fælles for byen.

Velvilje, mange kirkelige handlinger. Lille KS, har særlig tilknytning til Sct Mortens kirke, lille grundtvigsk ungdomsf, børnegudstj (125) hver søndag, møder for gamle, Den katolske kirke med hospital i sognet. Alderdomshjem, aldersrenteboliger og en del stiftelser. Regelmæssigt besøg paa amtsygehus og katolsk hospital. Udmærket samarbejde med lægerne. — I landdistriktet byen: Aaderup.

Altergæster: 1926: 1600, 1942: 1400, 1949: 1687.

Folketal: 1950: 7479.

Menighedsraad: 1922: 8 frisisdede (gr), 2 IM, 1 u p, 1934: 7 frisisdede soc, deraf 2 gr, samt 1 IM, 1 gr, 2 u p, 1949: 7 soc (gr), 1 gr, 2 IM, 2 u p, 1953: 6 soc, 7 fælleskirk (valg).

Sognepræst

(2. kl. Præsteboligen købt 1925).

1. 3. maj 1924—28. april 38 (sp Ørsted, Jylland 25. aug 18): **Mads Hansen Ring**, * 31. jan 71 Thisted. Forældre: Fotograf Niels Anker Erasmus R og Johanne Jesperine Høimark. Stud Aarhus 90, c 97² (h₂), sløjdlæreksamen 97, hjpr Vonsild-D 20. aug 98, sp Taps 22. marts 02, sp Dalbynder-O 18. jan 10, r af Dbg 28, afsk 28. april 38, † 27. nov 38. ~ 11. okt 99 Sophie Regitze Gaarn Malling, * 7. juli 76 Aarhus, † 30. april 52. Forældre: Assistent ved DSB Rasmus M og Petrea Heine. — Dt ~ Due, rkp Frederiks k, Khvn. Fætter: Ormslev-K.

Medlem af overstyrelsen for De danske ungdomsforeninger, senere sekretær og fra 23—28 fmd, BM KS 98, medlem af komiteen for Grundtvigskirkens opførelse, af udvalget for Porto Novo-missionen (til 27) og af udvalget for grundtvigsk soldatarbejde. Sekr Sønderjysk kirkesag.

Udg 35: Hjerterne opad! — Medarbejder »Dsk ungdom«.

Pastor R's gerning i Vonsild blev bestemmende for hans virke. Her mødte han det sønderjyske spørgsmål og kom i arbejde for Sønderjylland. I Taps holdt han skole for unge sønderjyder, der uddannede sig til at tage del i ungdomsarbejdet i Sønderjylland. Men R vil især blive husket som en af banebyggerne for det grundtvigske ungdomsarbejde. Han dannede selv en ungdomsforening i Vonsild og hjalp til ved oprettelsen af flere ungdomsforeninger paa Koldingegnen. 1903 sammensluttedes disse og beslægtede foreninger paa Fyn under navnet: De danske ungdomsforeninger. Han blev næstfmd og senere sekretær og fmd, og var i virkeligheden bevægelsens ledende kraft fra dens start. Under hans virksomme og kyndige førerskab voksede foreningen til at blive en landsbevægelse med op mod 50,000 medlemmer. Ved dens store fællesmøder førte han ofte ordet og greb de unge med sin ildfulde tale, der baade var præ-

get af friskhed og alvor. Hans præstegerning havde samme præg og sigte: Altid pegede han paa det væsentlige i kristentroen. Hans arbejde i KS, i soldatermissionen og Porto Novo-missionen skal heller ikke glemmes, overallt var han aktiv og impulsiv. (Fr. Nørgaard). Flere gange i udlandet. Skrev 24—38 opbyggelige stykker i en række provinsblade.

Forstander *J. M. Jensen*, DdUs fmd skriver:

»Første gang jeg saa og hørte Ring, var i Støvringgaard skov ved Randers. Jeg husker tydeligt fra dette første møde hans lyse, ranke og mandige skikkelse. Ordene har jeg glemt, men deres indtryk lever. Han tiltalte mig. Og det var netop, hvad Ring ville. Han talte ikke for eller om, men til de unge. Der er talere, som særlig taler til de unges følelser, andre til forstanden; Ring talte stærkest til viljen. Han kaldte paa noget hos sine unge tilhørere. Han appellerede til dem.

Ved de store aarsmøder havde han ofte ordet, og tit led det, som om ordene fødtes i øjeblikket. Naar han stod omgivet af hundreder af unge paa en høj med vide udsigter, mens solen sank i vest, eller ude ved havet, hvor bølgerne legede mod stranden, greb han tit lejligheden til ind imellem sangene at sige nogle ord. Det følte, som de var skabt af situationen, baaret frem af stundens inspiration; men jeg tror, at der ofte laa aarsarbejde og tanker bag. Eet er i alt fald sikkert: Disse korte taler var aarsmødernes højtidsstunder. De paamindede og tilskyndede. De gav frimodighed til det kommende aar. Mange kunne være uenige med Ring i organisations-spørgsmaal, men naar han i saadanne øjeblikke stod som ordets og aandens lydige tjener, bøjede alle sig for ungdomslederen Ring i kærlighed og ærbødighed. Da talte han med myndighed. Han gjorde det, fordi han holdt af ungdommen, og fordi han ville give den del i det bedste. Vi har ingen haft i ungdomsarbejdet, der som Ring i en kort, ildnende tale kunne løfte hjerterne opad. Gennem disse taler fik Ring gennem aarene tusinder i tale. Jeg ved, at han ogsaa i Norge har talt som dansk ungdoms repræsentant, saa det mindedes længe.

Vi, der gennem nogle aar har truffet Ring ved styrelses- og udvalgs-møder, ved, hvad han betød for medarbejderne. Der kunne være uoverensstemmelser, det kunne gaa varmt til, men ingen tvivlede om, at Ring udelukkende saa paa sagen, aldrig tog personlige hensyn. Og enig eller ikke enig, der var noget, som smittede og fængede. Hans kærlighed til ungdom, hans tro paa arbejdets nødvendighed, hans arbejdsiver, hans sans for det centrale.

Nu er pastor Rings arbejdsdag sluttet. Hvad han begyndte, maa andre fortsætte. Hvad han gav, lever videre hos andre. Han har ingen enkelt afløser; men hvad han ydede gennem sit rige virke af tilskyndelser og opmuntringer, er med til at holde andre i gang, og derigennem fortsættes hans indsats.

De danske ungdomsforeninger har rejst en mindesten paa pastor Rings grav paa Solbjerg kirkegaard. Hans hustru og børn har valgt indskriften:

Herren begraver arbejderen;
arbejdet fører han videre.

Det var et ord, vor afdøde ven fortrøstede sig til, og det er vort ønske, at dets sandhed maa bekræftes, naar det gælder pastor Ring og De danske ungdomsforeninger.

J. M. J. i De danske ungdomsforeningers aarskrift 1938—39.

DBL XIX, 556, Kolding folkeblad 21. febr 10, Dansk ungdom XIX, 1920—21, s 173 189 f, XXI, s 467 og 1938, s 581 f, 610 f, Højskolebladet, 1938, s 766 f.

Hjælpepræst hos pastor Ring

- 1928—29: G. Lund-Sørensen, se Roholte.
 1929—30: H. Mørch, se V. Skerninge-U.
 1934—35: A. O. Due, se rkp Frederiks k, Kbhvn.
 1934—37: J. Jelsbak, se rkp Grundtvigs k, Kbhvn.
 1937—38: A. Fredsted, se Uldum-L.

2. 25. juli 1938—5. april 41 (sp Vemmelev-H 4. nov 27): O. A. Olsen, fl t sp Grundtvigs k, Kbhvn, se der.

Hjælpepræst hos pastor Olsen (og hos pastor Munk) 1940—46: O. H. H. Buur, se danske præster i Syd-slesvig.

3. 28. juli 1941 (sp Sædder 26. sept 36): Søren Anker Munk, * 3. maj 10 Kolding. Forældre: Adjunkt Frederik M og Jenny Julie Anna Margrethe Tranholm. Stud Kolding 28, c 36² (h²), leder af ungdomsforeningen af 1917 Nørrebro, Kbhvn, 30—32. ~ 26. sept 36 Anna Christine Blinkenberg, * 20. febr 08 Janderup. Faderen: Sp Skanderborg-S-S.

Religionslærer Næstved gymnasium. Distriktsguvernør i Rotary-klubberne 54.

Hjælpepræst hos pastor Munk

- (Pastor Buur, se ovenfor).
 1946—48: H. Lindgren Rasmussen, se Fjaltring-T.
 1948—49: A. C. M. Lomborg, se Hviltsager-L.
 1949—50: I. Lindegreen Andersen, kkp her.

Kaldskapellan

(Oprettet 6. maj 1950, 4. kl.).

1. 6. maj 1950 (hjpr her 24. maj 49): Ib Lindegreen Andersen, * 15. juni 22 Uggerløse. Forældre: Grosserer Frede Lindegreen A og Karen Margrethe Nielsen Stud Roskilde 41, c 49¹ (1-115).

Litt: Rs. Nielsen N bys historie I—III, 1923—32, Otto Smith: N købstad 1135—1935, P. Blomberg i DnA 1921, s 46 f, IM's historie ved L. Blauenfeldt, 1912, s 124, H. J. Helms: Set Peders kloster, Skovkloster ved N, 1940, jvf Præstø amts hist aarb 1935, s 75 f, Khst saml 4 r I, 793 f, A. Listov: N købstad i middelalderen (Hrlf skoleprogram 1872), H. Borre i Købstadforeningens tidsskr 1935, s 5 f, Danske byer og deres mænd XX, Hugo Matthiessen: Trolddom i N, i Hist aarb f Præstø amt, 1914, jvf smst 1918. Otto Møller og Skat Rørdam: Brevveksling I, 1916, s 306, indremissionær Johan Madsen: Minder, 1934, om indremissionær Moustgaard, DnA, 1926, s 56.

VESTER EGEDE—BRAABY

Vester Egede-Braaby pastorat, 1223 og 2265 ha, er højtliggende og bakket, meget naturskønt, skovrigt, flere smaasøer, smukke udsigter fra bakkerne. Byerne: V Egede (her var ting- og arresthus til 1906), Rønnede med kro, søgt udflugtssted, Braaby, udflugtsstedet »Villa Gallina« i Hæsedede skov, Gisselfeld adelige jom-

frukloster med hg Gisselfeld og flere avlsgaarde. (Jomfruklostret oprettet 1701—02, traadte i kraft 1754, 16 adelige konventualinder). Gisselfeld park er søgt udflugtssted. B sogn under Ringsted herred.

Det kirkelige liv i pastoratet kendetegnes ikke af større begivenheder, her har været en rolig udvikling. Øster Egede var anneks indtil 1847. Mynster betegnede 1846 forbindelsen mellem Vester og Øster Egede som unaturlig, og sogneomlægning fandt da ogsaa sted kort efter. Pastor *Baummann*, som var præst her 27 aar, var søgt af IM paa egnen, han havde med sin fine kultur og sin alvorlige forkyndelse ikke ringe indflydelse, og stod som IM's talsmand blandt egnens præster. Gennem ham var der nogen forbindelse med Haslev, og han virkede ogsaa for DMS, hvis fmd han blev. Der har dog ikke været nogen vækkelse, men hvad her er af IM, bestaar mest af tilflyttede folk. Grundtvigianismen kan næppe siges at være repræsenteret. Intet samler her saa mange mennesker som kirken og dens arbejde. Der er ingen særlige kirkelige organisationer, arbejdet udgaar i V-B fra kirke og pgd, i B fra skolen og flere hjem; arbejdet her er i vækst. Sammenkomster for unge familier. Ved Rønnede har der været afholdt enkelte større folkemøder, det første 20. juni 1848.

Godsforvalter *Otto Christov* betød meget for det aandelige liv, der med Haslev som centrum bredte sig over Midtsjælland. Dybt rodfæstet i IM's arbejde var han selv den drivende kraft i meget af det. Christov, (* 1878 i Horsens, † 1936), var fra 1916 godsforvalter for Gisselfeld gods og kloster. 1922 blev han tillige godsforvalter for Eskildstrup gods.

Sognepræst Immanuel Bang skrev i Kristeligt Dagblad saaledes om ham:

»Christov var en ualmindelig fin og nobel mand — helt igennem en riddersmand. Han var saa umaadelig ægte i hele sin færd. Vi sad i en lille, sluttet bibelkreds sammen, og naar han deltog i samtaler, var alt saa klart og værdifuldt... saa gennemtænkt. Han var en mand, der betød umaadelig meget for sin egn. Han foranstaltede vækkelsesmøder paa egne, hvor ingen andre tog fat. Han samlede selv talerne og tog de økonomiske byrder. Hans hjem var en central for dette arbejde. Og hans hjem var altid aabent for mennesker... Egnen her, udtalte pastor Bang, lider et meget stort smerteligt tab ved hans død... Han var et menneske, man kom til at holde umaadelig meget af, og det har gjort et meget stærkt indtryk paa mig, at han nu i aften er død... Jeg kan ikke sige andet end fint og godt om den mand.« (DnA 1937, s 100).

1921 oplyses: Kirkegangen mindre god i V-E, jævnt god i B, velvillig og forstaaende befolkning uden stærkt retningspræg, lidt IM, 1931: Kkg 10 pct, lille IMkreds, DMS, kirkeblad, sdsk, ungdomsmøder, 1942: Kkg 6 og 8 pct, rolige forhold, rigtig god kkg, menigheds møder i pgd, bibellæsninger, lidt IM, DMS, sdsk, 1950: Kkg 5 og 8 pct, rolige forhold, rigtig god kkg, efter egnens forhold, kvindekr, unge familiekredse, bibelkr, DMS, sdsk, bibellæsninger. Mange arbejdere i skovene og paa hg.

Vester Egede kirke ligger højt, er lille, af teglsten, ombygget 1876, da kun det nederste af taarnet og

noget af skibet blev staaende tilbage. Kirken forlængedes med 4 m, hvælvingerne forhøjedes, og der opførtes vaabenhus. Kamgavle. Altertavle som en portal, hvori en Kristusfigur af gibs, prædikestol fra 1863, romansk font. Lysekrone fra c 1550. 90 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 593—97, Khst saml 3 r, VI, 797—802, Mackeprang, 61, 80, 82.

Braaby kirke er romansk, af kridtsten, kun skibet staa tilbage, senere er tilføjet taarn af munkesten og kridtsten i bæltet, kapel mod nord og vaabenhus mod syd. Skibet forlængedes i 16. aarh, 1877 ombyggedes taarnet. Alterbillede (paaskemorgen) fra 1833 af Constantin Hansen, prædikestol fra 1938 af eg, interessant kalkstensfont fra 12. aarh med relieffer. Koret skilles fra skibet ved et smukt tralværk; smuk herskabsstol foran kapellet. Gravhvælving med kister. Smuk ligsten over Peder Oxe til Gissel-feld. I kapellet en lille nederlandsk alabasttavle fra 1579. 100 sd.

Danm kirker, Sorø amt, s 588—600, Hist tidsskr 5 r V, 415 I, O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gissel-feld, 1868, s 315.

Altergæster: 1872: 540 og 478, 1892: 490 og 380, 1902: 307 og 270, 1912: 190 og 191, 1922: 292 og 210, 1932: 291 og 288, 1942: 231 og 326, 1949: 214 og 246.

Folketal: 1850: 613 og 703, 1901: 562 og 656, 1921: 459 og 589, 1950: 486 og 625.

Menighedsraad: 1922: 5 n IM, 7 u p, 1934: 3 IM, 9 u p, 1949: 2 IM, 10 u p.

Kommunevalg: V Egede: 1943: Soc 131 (3), borg fælless 81 (2), 1950: Soc 111 (3), venstre 97 (2). Braaby: 1943: Soc 100 (2), rad 51 (1), kons 74 (1), venstre 41 (1), 1950: Soc 105 (2), rad 40 (0), kons 99 (2), venstre 46 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 88 byg, 23 rug, 29 havre, b) 14 byg, c) 13 fv brænde, d) 400 rdl, e) 75 td ld. — 1870: Regul 2160 kr, netto 4054 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1847.

Vester Egede havde 1671—1847 Øster Egede som anneks, Braaby var anneks til Ulsø fra 1775 til 1847, da Braaby lagdes som anneks til V Egede, medens Ø Egede blev anneks til Ulsø.

1. 10. juli 1849—9. sept 50 (adjunkt Frborg 45): **L. A. I. S. du Plessis de Richelieu**, afsk, sp Løjt, se Sct Thomas-Sct Jan, Dsk Vestindien.

2. 2. dec 1850—24. jan 72 (sp Alling-T 18. maj 42): **Joachim Melchior Holten Friboe Funch**, * 4. april 06 Køge. Forældre: Oberstløjtnant ved jyske dragoner Frederik Chr. F og Vibeke Margrethe Petrea Friboe. Stud Rønder 28, c jan 34 (h), missionær Godthaab, Grønland 35—41, afsk 24. jan 72, † 12. dec 80. ~ 26. maj 43 Thora Anine Jacobine Elise Børgesen, * 9. maj 17 Kbhvn, † 5. nov 89. Forældre: Etrd, korchef i Holmens ekvipage- og kommandokontor Peter Andreas B og Anne Jacobsen. — Fætter: Slagslunde-G.

3. 3. april 1872—20. dec 99 (hjpr Sværdborg 2. nov 68): **J. R. Baumann**, fl t Højelse-L, se der.

4. 10. febr 1900—30. juni 21 (sp Ø-V-Assels 29. aug 87): **Ole Flensborg Cortsen**, * 4. jan 48 Randers. Forældre: Bagermester Mogens Borup C og Charlotte Amalie Flensborg af Skivholme-S. Stud Randers 65, c 70¹ (l), huslærer Sneptrup pgd, lærer Efterslægtsselsk sk, Kbhvn, ord kat Naskov-B 22. sept 73, sp Voer-E 16. juli 77, afsk 30. juni 21, † 7. dec 35. ~ 2. maj 74 sin kusine Cathrine Christiane Cortsen, * 30. jan 53 Kbhvn, † 25. aug 22. Forældre: Snedkermester, borgerrepræsentant, fmd for haandværkerforeningen Johan C og Johanne Frederikke Schultz. — Fætre: Ferslev-D-V, og Thomsen, Vallensved. Kusine ~ Otterstrøm, Tyrsted-U.

Skrev om evangelieteksterne i Kalkars teol tidskr 79.

Pastor Cortsen hørte til den gamle højkirkelige retning, men havde ogsaa paa Mors ord for at have megen forstaaelse for det aandelige liv, som det formede sig i IM, Hans forkyndelse var grundig og ret lang, men han havde altid noget at sige. Man har sagt, at naar han stod ved et dødsleje, var der »en præst i stuen«. Endnu efter hans død kunne man høre folk tale om hans fastepredikener. Folkelig var han ikke, vrede skal han have kunnet blive, men man vidste altid, hvor man havde ham — og hans hustru. (P. J. M.)

5. 13. sept 1921—13. juli 31 (kkp Gentofte 13. nov 20): **H. L. Houmand**, fl t rkp Sions k, Kbhvn, se Aastrup, Falster.

6. 1. dec 1931 (sekretær KFUM, Aarhus 28): **Poul Jakob Munch**, * 25. jan 98 Frøslev, Mors. Faderen: Provst Brøndbyvester-Ø, † 34, se der. Stud Østersøgades gymn 16, c 23¹ (h²), sekretær Vesterbros KFUM, Kbhvn 23. ~ 7. febr 32 Marie Louise Svane, * 22. jan 96 Kbhvn. Forældre: Skoleinspektør Kristian S og Jenny Caroline Camilla Petersen.

Red »Ungdomsarbejderen« 29—31, repræs DKU 38, BM KFUM spejdersnes hovedbest 31—37, kredsmd præsteforeningen 48, amtsfmd DKU 48, BM Danm gejstl brandsocietet 51, Herredsleder Koføeds skole 51, Religionslærer Haslev gymnasium 48.

Litt: O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gissel-feld, 1868, Fr. Barfod i Khst saml 3 r VI, 797.

AVERSI—TYBJERG

Teestrup var anneks til 1. jan 1895, hvorefter Tybjerg, der hidtil havde været anneks til Herlufmagle, lagdes som anneks til Aversl. (Tybjerg var selvstændigt til 1680).

Aversl-Tybjerg pastorat, 864 og 2294 ha, er ret fladt i A, gennem T gaar et stort bakke- drag, med vide udsigter. Nogen skov, eng og mose. Frugtbar. — Byerne: A, hg Assendrup, Tybjerg, med fh fra 1908, Hjelmølille (det meste af byen brændte 1896, hvorefter de fleste gaarde udflyttedes), Orup, Hækkerup, Tybjerg-lille. Hg Tybjerggaard.

Adskillige »mørke« kapitler i Aversl-præstekronike rummer antageligt noget af forklaringen paa den aandelige vankundighed, der gennem aarhundreder raadede i sognene.

Thomas Clausen Jæger (1650—66), præst under svenskekrigen, blev i foråret 1659, da han var ridende til Næstved efter kirkevin, overfaldet af svenske soldater og udplyndret. 15. april 1659 plyndrede og afbrændte svenskerne samtlige gaarde i Aversl, herunder præstegaarden, præsten reddede sig kun indsvøbt i præstekjolen, fik senere tilstaaet 1 rdl af hver kirke paa Sjælland til præstegaardens genopførelse.

Hendrik Hansøn Hag (1666—74) er ifølge Tybjerg herreds retsprotokol først anklaget og dømt for bedrageri i en hestehandel og siden anklaget for med urette at have »reddet« noget egetømmer i en af skovene. Disse og andre processer førte til, at præsten blev afsat »for-

medelst utidig iver, desuden havde han for-
 arget mange ved skælden, larmen og banden«. Otte aar senere fik han præsteembede paa Sejro, men allerede 1688 afstod han dette »godvillig formedelst lejermaal med to kvindfolk«.

Søren Rasmussen Lund (1674—90) har næppe haft det let i Aversi, indskriften paa hans ligsten i kirken slutter med dette vers:

Her var jeg præst, men hvad jeg led,
 Gud bedst det monne kjende.
 Dog Jesus nu paa min fortræd
 har gjort en salig ende.

Der meldes dog intet om, hvad der har voldt ham lidelse og fortræd.

Peter Sørensen Hintzholm (1690—1712) er ifølge retsprotokollen i 1705 indblandet i en overfaldssag mellem sin degn Erik Hansen Randrup og sin præceptor Anders Trahn.

Jens Jacobsen Faber (1712—36) er først indblandet i en retssag beskyldt for at have ladet sig tilpløje jord af naboens mark, og senere dømmes han for paa mandtalslisterne at have forbigaaet 8 personer af sin husstand for derved at spare dem eller sig selv for skatten.

Hans Christian Hansen Nimb (1736—51) oplevede præstegaardens brand 10. nov 1736, inden han var indsat i embedet, kom derved i en gæld, der trykkede ham resten af livet, og blev under sit mismod med tiden nærmest sindssyg. Hans kone, der næppe var ham tro, fik ham ved vinkelskriveres hjælp erklæret umyndig og ville have ham indlagt paa »Pesthuset« i Kbhvn, men biskop Hørsleb og provst Bechmann reddede ham i yderste øjeblik, forinden havde han dog givet afkald paa sit embede.

Thomas Mandix Ewens (1751—65) havde slemme pletter paa sin redelighed, skal saaledes have faaet embedets indtægter beregnet til kun 340 rdl for derved at slippe med en mindre formandspension og en lavere skat.

Marcus Lampe (1770—98), i hans tid synes det at lysne, i hvert fald faar han ifølge provst Beyers visitatsbog i landsarkivet dette vidnesbyrd ved en visitats 5. okt 1785: »Guds ord lever rigeligt iblandt os. — Hvor? — Gud ske lov: i Aversi menighed hos lærere og tilhørere«.

Hans Kofoed (1798—1846) magister, faar af eftermanden denne karakteristik: »ribaaren og uafhængig, lærd og dygtig, nøjagtig og samvittighedsfuld, men afmaalt«. Navnlig det sidste skal understreges, han var en streng herskernatur, mere frygtet end elsket. Havde en aarrække — 1837—46 — sin søn saavel til kapellan som til forpagter af den meget store præstegaard, hvilket førte til, at præstegaarden, baade bygninger og jord, efterhaanden kom i forfald. Var oldefader til ærkebiskop Nathan Söderblom, idet hans datter var gift med lægen Laurentius Riber Blume, der i 1834 udvandrede til Sverige, deres datter blev gift med præsten Jonas Söderblom, og dissers søn var Nathan S.

Angaaende Teestrup henvises til omtalen af dette sogn, s 380. Skønt A og Tybjerg har været forbundne som hovedsogn og anneks i over 50 aar, har der ikke været nogen folkelig forbindelse mellem sognene. Aversi sogn har ikke været præget af nogen aandelig eller folkelig

vækkelse, og det har været smaat med det aandelige liv. I Tybjerg sogn var der fra c 1865 en lille kreds af IM's folk, som lod holde møder, og i 70'erne kom pastor *Baumann*, V Egede, her til aarlige stærkt besøgte gudstjenester, hvor IM's venner fra hele egnen samledes. IMkredsen her har gennem aarene gjort et trofast arbejde under beskedne kaar, indremissionær *Johan Madsen* betød en del for kredsen og talte jævnlige her. Folkeligt fik sadelmager *Hans Hansen* († 1910) en del betydning i T sogn, han fik stiftet en læseforening, og i mange aar var der en god foredragsforening, men den maatte give op over for radioens konkurrence. I T sogn er der gjort en del for gamle og syge; der er en virksom sygeplejeforening og et godt moderne alderdomshjem. Præsterne *Glaven* og *Poulsen* øvede hver især en meget samvittighedsfuld gerning, under forhold, der ikke altid var saa lette. I nyeste tid har gdjr *N. P. Davidsen*, T, † 38, virket nidkært for IM. En ungdomsforening af 1937 har søgt at samle de unge i pgd og i hjemmene. Der er holdt regelmæssige børnegudstjenester i kirkerne. Af grundtvigianisme mærkes meget lidt. I de senere aar god hørelyst. Der er opstaaet et solidt, sundt, folkekirkeligt menighedsliv med trofasthed mod kirken og dens arbejde. Lærerne *P. S. Krøigaard*, † 43 (lærer i A 1889—1932, fader til frimenighedspræst *K. Mors*) og *Hans Nielsen*, † 41 (lærer i T 1885—1930) gjorde et godt kulturelt arbejde i sognene.

1922 oplyses: Ringe hørelyst og ringe kirkeligt liv. Lidt IM i T, 1931: Kkg 8 og 5 pct, nogen hørelyst, ringe aandeligt liv, bladuddeling. T kirke ligger uheldigt, 1942: Kkg 5 og 7 pct, fremgang i det aandelige liv, IM i T (35, gdjr *Johs. Davidsen*, *Hjelmsøllille*), ungdomsm i pgd, 1950: Kkg 10 pct, god hørelyst, velbes bibell i pgd og i de forsk byer, kvindekreds i A, kors-hærskreds i T, børnegudstj i begge k, IM i T (20, gdjr *Johs. Davidsen*, *Hjelmsøllille*), uorg kirk ungdomsarb i pgd og i hjemmene (30).

Aversi kirke er gotisk, af munkesten, taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Restaureret 1877. Altartavle fra 1720 med barok figurgruppe af træ, malet som marmor (Gethsemane). Prædikestol fra c 1625, romansk font. Ligsten og epitafier. Kirken er smukt restaureret 1943. 130 sd. Smedejerns alterskranke.

Dann kirker, Præste amt, s 598—606, Rasmussen: Gisselsfeld, 1868, s 374 f.

Tybjerg kirke ligger ensomt ved hg Tybjerggaard, er smuk, romansk, af kamp og kalksten, senere udvidet mod vest, overhvælvvet, taarn, kamgavlet sakristi og vaabenhus mod nord, bredt sideskib mod syd. Meget rigt kalkmalerier fra c 1200 og c 1450. Smuk altartavle fra 1658 af Abel Schrøder den yngre, rigt udskaaret (Korsfæstelsen). Prædikestol fra 1600, senere omdannet, romansk granitfont i firkløverform. Restaureret 1940. 200 sd. Orgel fra 1948.

Dann kirker, Præste amt, s 607—17, Magnus Petersen: Kalkm, s 129, Nørlund og Lind: Kalkm, s 272, Rasmussen: Gisselsfeld, 1868, s 388 f, Aug. Fr. Schmidt: Helligkilder, s 122, Beckett: Danmarks kunst II, 354, C. A. Jensen: Snedkere og billedsnidere, s 112, Maceprang, s 77.

Nord for Tybjerg har der været en hellig kilde, hvor der holdtes store markeder. Kilden søgtes til 1875.

Altægæster: 1891: 208 og 197, 1902: 199 og 180, 1912: 102 og 109, 1922: 100 og 170, 1934: 59 og 130, 1942: 44 og 252, 1949: 408 og 782, 1950: 436 og 798.

Folketal: 1850: 348 og 766 (Teestrup), 1901: 344 og 865 (Tybjerg), 1921: 364 og 924, 1950: 270 og 854.

Menighedsraad: 1904: U p (gr), 1914: 3 IM, 5 u p (gr), 1926: 1 IM, 11 u p, 1938: 3 IM, 1 gr, 8 u p, 1949: 12 kirkelige, deraf 1 IM, 1 gr.

Kommunevalg: Aversi: 1943: Soc 30 (1), rad 36 (2), venstre 55 (2), 1950: Soc 40 (1), rad 33 (1), venstre 76 (3), Tybjerg: 1943: Soc 141 (3), rad 51 (1), venstre 144 (3), 1950: Soc 133 (3), rad 60 (1), venstre 164 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 373 byg, 5 havre, b) 21 rdl, 5 byg, 3 fv brænde, 40 læs tørv, d) 330 rdl, e) 117 td ld. Højtliggende, rummelig pgd fra 1737. — 1870: Regul 2504 kr, netto 8684 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1881. (Brændt 1736 og 1881).

(Mynster fandt 1846 pgd særdeles god, meget stor, men haven forsmøgt og forvildet. (M I, 205). Mynster udtaler sig ikke om det kirkelige liv).

15. 31. aug 1846—2. marts 79 (sp Ulsø-B 8. dec 38): **Hans (Johannes) Peter Ovesen Balle**, * 15. april 10 Nordborg. Forældre: Distriktskirurg Johan Otto August B (søn af biskop N. E. Balle) og Anne Sophie Ovesen. Stud Hrlf 29, c apr 35 (1), lærer Vajsenhuset, rkp Besser-Onsbjerg 23. aug 36, † 2. marts 79. ~ 4. nov 36 Nanny Henriette Jacobine Schack, * 3. aug 15 Kbhvn, † 14. april 86. Forældre: Etrd, kammeradvokat Gregers S og Anna Sophie Kirkstein. — Sønner: Grønland, og generalmajor C. G. B. Sønnesønner: Grønland og Davids k, Kbhvn. Søster ~ Blicher, Nr Braaby.

Udg 54: Lærebog i den evg chr religion, indrettet til brug i almueskolerne, samt: Kirkeåret, kirkebygningen og kirkegængernes bibellæsninger. Skrev flere artikler, bl a i Dsk kirketidende VII, 616—28 om salmebogen.

Medlem af Præstø amtsraad 59—71. En fin og anset mand med stor interesse for kommunale sager. Afholdt. Eftermanden skrev: »Efterlod sig et hæderligt minde i menigheden, hvilket paa baggrund af den tidligere kirkehistorie er en stor anerkendelse. Professor Vilh. Andersen omtaler ham som »den karlvoksne Balle med kalotten over den bulede skaldpande.« (Mit hjem, 1919).

Han hævdede sig ikke over gennemsnittet af samtidens præster, men i Aversi præsteembedes arkiv efterlod han en kaldsbog der giver et interessant billede af forholdene og af ham selv. I løbet af de 33 aar han var her, skrev han med sin sirlige skrift kaldsbogen. 115 store sider, ordnet efter registret, klart og overskueligt. Første afsnit, historiske mærkværdigheder fortæller om præstegaardens brand 1736, om oldtidsfund og særlige fester, andet afsnit »Series pastorum« fortæller udførligt om alle præsterne, tredje afsnit fortæller om embedets indtægter og udgifter. (Netto: 10,480 kr i 1874), afsnit fire om præstegaarden, afsnit fem om præstegaardsjorden, afsnit seks om tienden. Pastor B var en dygtig embedsmand, administrator og landmand. Kaldsbogen fortæller ikke om hans præstegerning. Det laa ham paa sinde, at biskop Balles lærebog stadig var i brug, og der foreligger fra hans haand et par bearbejdelser af denne lærebog. I sin bog om kirkeåret skrev han smukt om at berede sig til kirkegangen med bøn og andagt og slutter med Sl 90, 12: »Lær os at tælle vore dage, at vi maa bekomme visdom i hjertet«.

E. Nyholm i »Præstegaardsliv« IV, 1952, s 180 f.

Hjælpepræst hos pastor Balle

1878—80: T. Rasmussen, se Sønderby.

16. 7. juni 1880—15. aug 87 (sp Sdr Næraa 25. sept 72): **Frederik Selmer**, * 7. nov 25 Rørup. Forældre: Godsforvalter paa Søndergaard og Erholm Hans Philip S af Gamtofte og

Hedevig Eleonora Muhle. Stud Odense 44, c jan 50 (h¹), lærer Kbhvn, adjunkt Haderslev 56—64, lærer Haderslev læreres skole, Kbhvn, † 15. aug 87. ~ 2. aug 59 sin kusine Hulda Eugenia Muhle, * 29. juli 34 Søgaard, Rislev, † 19. marts 13. Forældre: Proprietær, ex jur (senere bogholder i Kbhvns skiftekommission), kclrd Mogens Chr. M og Betty Julie Marie Dalgas. — Broder: Fensmark-R. Broderdt ~ Henning Jensen, Stenmagle-S.

Udg 64: Sammenlignende skildringer af lande og folk, 81: Cooks rejser, 84: Om endelsen »løse« i nordiske stednavne. Skrev om religionsundervisningen i »Ugeskr f d evg kirke i Danmark, 59. Se slægten Selmer, s 66 f.

Pastor S's liv var noget af en tragedie. Han blev foredret fra Haderslev og søgte i lang tid embede. Ved præstegaardens brand mistede han alt. Han var en alvorlig præst, men oplevede ogsaa her store personlige sorger.

17. 5. jan 1888—20. jan 1908 (sp Roholte 10. juli 79): **Jens Carl Wesenberg Nielsen**, * 7. juni 32 Dejbjerg. Faderen: Sp i Ramløse-A, † 71, se der. Stud Nyk F 50, c 57¹ (h¹), huslærer, lærer Helsingør borgerskole, ord kat og førstelærer Helsingør 22. juli 72, afsk 20. jan 08, † 30. april 13. Ugift. — Kusine ~ biskop Clausen, Aarhus.

Pastor W. N var en typisk pøbersvend, levede væsentlig for sin have, der blev en botanisk seværdighed. Meget gæstfri mod slægt og venner, men mgh kom kun lidt i pgd. Han var en elskelig mand, som var afholdt af alle.

Hjælpepræst hos pastor Nielsen

1902—08: H. H. Jørgensen, se Nordrup-F.

18. 9. april 1908—12. dec 16 (sp Gørding-V-B 21. maj 98): **Hans Jørgen Glaven**, * 8. april 67 Otterup. Forældre: Slagter og ldmd Jens Peder Hansen og Karen Dorthea Nielsdatter Kjærlund. Stud Odense 88, c 94¹ (1), hjpr Himmelev 28. aug 94, † 12. dec 16. (Navneforandring fra Jensen til Glaven 03). ~ 3. nov 98 Kristine Margrethe Sophie Smith, * 23. okt 75 Himmelev, † 13. april 44. Forældre: Førstelærer Frederik Rastrup S og Anna Dorthea Sophie Hansen. — Hustrus broder: Øsby.

Pastor G's barndomshjem var knyttet til de fynske valgmenighedskredse. Han valgte at blive præst. Allerede i Jylland begyndte tegnene til vaklende helbred, dog havde han endnu energi til at drive sin præstegaardsjord med udbytte. Hans gerning satte ikke synlige frugter udover at opretholde det bestaaende. Sognene her var som mange andre sjællandske sogne præget af aandelig stilstand og ligegyldighed og med sit bestandig mere vaklende helbred formaadede han ikke at bringe en forandring heri. Som prædikant var han klar og logisk med tilbøjelighed til at blive abstrakt.

Fr. Smith.

Far var levende interesseret i sin samtids forhold og fulgte ivrigt med i tidens religiøse, kulturelle og sociale spørgsmaal. I Vemb lod han saaledes alene bryde op og forvandlede for egen regning 20 td ld hede til en plantage med fyrretræer. Far deltog ivrigt i afholdelsen og berejste store dele af landet med foredrag om kristeligt-sociale problemer, som blev baaret oppe af hans personlige retskaffenhed og til tider næsten spidsfindige retfærdighedssans.

Han interesserede sig uhyre for musik, dirigerede forskellige sangkor og spillede selv habilt violin. Tit akkompagnede mor ham paa klaver ved aftensammenkomster for venner og bekendte i sognet. Ved disse lejligheder, optraadte mor ofte som en talentfuld oplæser af Maglekilde Pedersens storartede humoresker om sjællandske bønder.

Far følte varmt for sognets fattige og hjælp, trods den beskedne præstegage, hvor han kom frem. Dette erfarede vi først efter hans død. Da savnede mange nemlig »præstens 2-kronere.«

Af kirkelige retninger følte far sig nærmest knyttet til den grundtvigske. Hans kirkesyn gav sig bl a udtryk i, at han hele sit liv var en meget ivrig talsmand for flittigere brug af nadverens sakramente.

Far saa det som en af sine vigtigste opgaver at gaa flittigt paa husbesøg. Han gik ingen dør forbi. Han vidste, hvad et personligt forhold mellem menighed og præst betød for den enkelte og for hele et sogns aandelige trivsel.

Far læste meget og var uhyre kundskabsrig. Han underviste selv sine to ældste sønner, indtil de blev optaget paa Sorø akademi. Naar han ikke studerede, passede han med dygtighed og omhu sin 3 td ld store have. Han elskede friluftsliv, han red gerne og gjorde hver dag gymnastik og tog styrtebad.

Kun 49½ aar gammel døde far af kræft efter et langt og pinefuldt sygeleje. Han døde som en mand og en kristen. Engang, under et særligt haardt anfald af smerter, kunne han sige: »Kristne har kronede dage«. En anden gang sagde han til os, trods det, at han forudsaa vanskelige økonomiske kaar for familien: »I kommer aldrig til at mangle — jeg har lagt det i de rette hænder«.

Johns. og Poul Glaven.

19. 27. marts 1917—8. aug 44 (rpk Hyllested-V-H 23. aug 10): **Poul Frederik Axel Poulsen**, * 14. maj 75 Jegindø. Faderen: Sp Jegindø, † 78, se der. Stud Brgds sk C 93, c 00² (h₂), hjpr Helsingør 23. febr 01, kkp Vordingborg 27. jan 06, afsk 8. aug 44. ~ 8. juni 06 Elise Margrethe Groth, * 22. juni 77 Kbhvn. Forældre: Fabriksbestyrer, sæbemester, c polyt William Theodor G og Elise Johanne Faye. — Kusine ~ Clausen, Ollerup-K. Broderdt ~ Bang Andersen, Ranum-M.

Kredsmd Præsteforeningen 20—44, BM Præsteamts vægeraadst 27—34, fmd Præsteamts børneværnstf 34—44, repræs Fængselshjælpen 03—44, fmd Hammer-Tybjerg herredens præstekonvent 33—44, revisor i Danmarks gejstlige brandsoviet.

20. 21. dec 1944 (sp Agri-E 24. okt 32): **Edvard Würnfeldt Nyholm**, * 19. aug 03 Kbhvn. Forældre: Viceskoleinspektør Carl Cilius N og Elisabeth Rasmussen. Stud Schneekl sk 23, c 32² (h₂). ~ 12. nov 32 Esther Rigmor Stisager Olsen, * 7. april 06 Naur. Faderen: Sp Lunde-O, † 13, se der. — Farmoders fader: Nyholm, Højelse-L. Farmoders broder: Frørup. Hustrus søstre ~ Aaby, Osted-A og Gammeltoft-Hansen, Østerbølle.

Litt: Der findes haandskrevne manuskripter om A sogns historie (af lærer Krøgaard) og om T sogns historie af lærer N. Stenfeldt (ikke lærer i T).

HERLUFMAGLE

(Tybjerg var anneks til 1. jan 1895, derefter anneks til Aversi).

Herlufmagle sogn er udstrakt, 3309 ha, højtliggende, bakket, lerede, vandrige jorder, en del skov. Fra højderne smukke udsigter over det frodige landskab, med marker, moser, smaaskove. Broksø ligger smukt som en ø mellem moserne. Byerne: H med jernbanest, mange butikker, Gelsted, Hjulebæk, Spragelse, Torpe med fh, Herlufllille, Hg Ravnstrup (brændte 1947) og Broksø.

Det kirkelige liv har i det sidste aarhundrede været paa det jævne, uden særlige begivenheder eller vækkelser af folkelig eller kristelig art. I 18. aarhundrede ejede den kendte teolog og polemiker *Hector Masius* Ravnstrup, han laa i heftig kamp med de reformerte og spillede en ikke ringe rolle i kirkelivet. Embedet var stort. I 19. aarhundrede var her en række lærde og ansete præster. 1795—1829 var den lærde dr *Edv. S. Hammer* sp her, han ejede gaarden Benzonseje. Mynster klager over pastoratets »daarlige skoler og de daarlige lærere, som dr Hammer har belemret sognet med«. Herlufllille skole betegner Mynster som »maaske den sletteste skole, jeg endnu har truffet« (1837). 1829—38 var *E. C. Tryde*, der senere blev stiftsprovst i Kbhvn, sp her. Mynster fandt, at hans prædiken hævdede sig over det almindelige, men tankegangen var ikke ganske klar. Tryde stod i venskabsforhold til Mynster, og blev stærkt anbefalet af Mynster til embedet ved Kbhvns Domkirke, men samarbejdet i Kbhvn blev nok en skuffelse for begge parter. Tryde virkede meget ved sit personlige forhold til mennesker, »at prædike i husene er vanskeligere og ofte betydningsfuldere end at prædike i kirken«. Det var om Tryde Johanne Louise Heiberg skrev: »Mange fandt ham alt for anerkendende mod alt, nuvel! der er nogle som ikke anerkender noget. Hovedsagen til hans kalds udøvelse var en usigelig kærlighed« (L. Koch i Biogr lex). Han var en hjertelig og fornøjelig mand. (Se her I, 60—66). (1837 bemærkede Mynster lidt spidst: Embedsbøgerne føres noget forsømmeligt). Trydes efterfølger *J. B. Stauning* (præst her 1838—49) fik skolevæsenet meget forbedret, embedsbøgerne var i fin orden. Mynster betegner Staunings prædiken som »ret god«. Pgd var i Trydes tid kun maadelig, men med store værelser. Ogsaa den fik Stauning forbedret. (M I, 208 f). Pgd brændte 23. aug 1876, medens pastor *Beyer* var sp her. Hans efterfølger, provst, dr *O. Waage*, var en af stiftets mest lærde og ansete præster. Pgd var i hans tid et kulturcentrum, hvor flere af tidens førende mænd mødtes. Han var Mynsters discipel, men det lykkedes ham ikke at vække befolkningen til stærkere kristeligt liv. Kirkegangen har i mands minde ikke været særlig god. Der har ikke været noget udpræget retningliv. En lille IMkreds har siden 1890'erne gjort et stilfærdigt IM's arbejde. Da provst *Bjerre* havde 25 aars jubilæum 1920 ved Den Ferslew'ske presse, udsendtes et opraab (ved *H. Ostenfeld*, *H. M. Fenger*, *A. Fibiger* og *Olfert Ricard*) med megen anerkendelse af provst Bjerres redaktionsvirksomhed (hans kirkeside

var »mange til glæde, fordi den blev holdt fri for kirkelige stridigheder og var et fredlyst mødested for penne fra de forskellige kirkelige lejre«. Som en tak opfordredes der til at rejse en sum penge til et menighedshus i Herlufmagle. Den store kirke var vanskelig at opvarme og den var uegnet til mindre møder. Der indkom 7—8000 kr, en grund blev skænket lige ved pgd, men huset blev aldrig bygget. Provst Bjerre var syg og maatte tage sin afsked. Summen øgedes senere ved renter m m. For en del af pengene indrettede pastor *Jersin* 1934 en god menighedssal i pgd's vestre længe (100 sd). Resten anvendtes til kirkens udsmykning (kalkmalerier i koret). Pastor *Jersin* var udpræget grundtvigsk og holdt regelm gudstj for gr kredse i Slagelse og i Rudsvedby. Befolkningen er velvillig, men ikke videre kirkeligt interesseret. Voldsom skolestrid i 1930'erne for og imod centralskole.

1907 oplyses: Kkg kun jævnt god, mindre IMkreds, ingen retning fremtrædende, smaa forsamlingslokaler i Gelsted og Herlufmagle, intet særligt, 1913: Kkg tiltagende, ikke videre aandeligt liv, 1922: Bibelkreds, ungdomsm i pgd, (100) kirkeblad, lille KSkreds (15), 1931: Kkg 5 pct, DMS, menigheds (60) og ungdomsm (45) i pgd, sdsk, en del arbejdere, 1942: Kkg 4 pct, almindelige, folkekirkelige forhold, IMsmf (sadelmager Andersen) kirkeblad, mdl menigheds, ungdomsm i pgd, 1950: Kkg 3 pct, IMsmf, ungdomsm, Kspejdere.

Herlufmagle kirke er anselig, nu toskibet med kor i hele skibets bredde. Sent i middelalderen blev den oprindelige, romanske kirke udvidet ved, at man byggede udenom den mod nord og øst og derefter gennembrød den gamle nordmur, hvis rester nu ses som »piller« midt ned gennem kirken. Tårnets nederste del er fra kirkens opførelse, senere er det forhøjet betydeligt. 1876 fik kirken en hovedrestaurering, som ændrede den betydeligt. Ny altertavle med en kopi af Carl Blochs opstandelsesbillede blev opsat. 1951 er hele koret restaureret, det oprindelige munkestensalter fremdraget og korvæggene dekoreret med 6 frescomalerier af Rud-Petersen. Gamle præstestol (1578), nu i Raunstrupkapellet, der bruges som præsteværelse. Døgnestol fra samme tid. Smuk udskaaen prædikestol fra 1627 (Abel Schrøder den yngre). Sengotisk relief fra gl altertavle opbevares i kirken. To gode klokker, den ene fra 1418 (af nederlandsk opr). Mange gravminder. I kapellet smukt epitafium over Claus Daa og talrige kisteplader, ophængt til minde om Daa-slægten paa Raunstrup. — To store marmorsarkofager (Wiedewelt). — Romansk døbefont. Interessant daabsfad af sydtysk arbejde. 250 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 618—32, M. Petersen: Kalkmalerier, s 140, Lund: Maledede portrætter IX, 163, Personalhist tidsskr 2 r I, 217, Løffler: Danske gravstene, s 33, Tage Christiansen: Kirken den er et gammelt hus, 1953, s 119.

Roskilde stiftsblad 1952, nr 2 og 8.

Altergæster: 1872: 984, 1892: 596, 1902: 567, 1912: 326, 1922: 546, 1938: 400, 1949: 350.
Folketal: 1850: 1530 (og 718 i Tybjerg), 1901: 1601, 1921: 1795, 1950: 1910.

Menighedsraad: 1904: 1 IM, 3 u p, 1914: 2 gr, 1 IM, 1 u p, 1926: 3 n IM, 4 n gr, 1938: 1 IM, 6 u p, 1949: 1 n IM, 1 n gr, 5 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 270 (4), rad 172 (2), borg fællesf 261 (3). 1950: Soc 287 (3), rad 218 (2), venstre 300 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 438 byg, b) 17 byg, 100 rdl, c) naturalier, d) 600 rdl, e) 30 td ld. Trelængt pgd opført efter brand 1773, rummelig. — 1870: Regul 3600 kr, netto 8086 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1877 efter brand.

16. 31. maj 1849—10. dec 81 (sp V Ø Egede

5. juni 33): **Alfred Beyer**, * 13. okt 07 Kbhvn. Forældre: Grosserer, sukkerraffinadør, c theol Andreas Frederik B af Glumsø-B og Elise Høst. Stud priv 25, c okt 31 (I), huslærer Bregentved, † 10. dec 81. ~ 17. juni 36 Cecilie Lovise Crone, * 30. maj 15 Nyborg, † 25. sept 00. Forældre: Jstrd, amtsforvalter Rasmus C og Anna Frederikke Lønborg. — Søn: Politikeren Frederik Bajer.

Pastor B deltog med interesse i tidens kirkelige debat. I Dsk kirketid skrev han bl a om forholdet mellem skrift og symbol (III, 657 f), om gejstlige embeders besættelse (IV, 497), om Statskirken i Danmark om Kirkefriheden (VI, 542), og 1851 skrev han i Ugeskrift for den evg kirke: Er det ønskeligt, at gejstlige mænd tager sæde i rigsdagen?

Se Fr. Bajers livserindringer, udgivne af hans søn, 1909. E I, 134.

17. 20. april 1882—29. dec 1906 (sp Næsby-T 24. jan 71): Provst, lic theol **Olafur Waage**, * 11. marts 34 Kbhvn. Forældre: Direktør for Sorø akademi, professor, tidligere 1. rkp Domkirken, Kbhvn, dr theol Georg Holger W, † 42, og Juliane Frederikke Broager. Stud Sorø 52, c 59^a (I), lærer Efterslægtsselsk sk, studierejse i udlandet, deltog 66 i konkurrencen om besættelsen af en docentpost i kr etik, lic theol 67 (J. P. Mynster og de filosofiske bevægelser paa hans tid i Danmark), provst Hammer-Tybjerg herr 2. dec 75, r af Dbg 87, Dbm 00, afsk 29. dec 06, † 13. april 09. ~ 14. juli 67 Marie Christine Nyeborg, * 9. okt 41 Helsingør, † 11. febr 10. Forældre: Etrd, borgmester og byfoged i Grenaa, herredsfoged Claus Gottlieb N og Emilie Annette Holm. — Sønner: Departementschef Holger W og forfatteren Erik W. Søster ~ Fibiger, Ønslev-E. Hustrus broder: Stenmagle-S.

Udg foruden ovenn disputats 70: Tale i selskabet for Efterslægten paa dens stiftelsesdag, afskedsprædiken i H kirke 1907, samt enkelte lejlighedsstaler, bl a over sønnen, Erik Waage. Skrev enkelte afhandlinger og anmeldelser. En samling prædikener af ham udkom efter hans død 1909.

»Provst, lic O. Waage var en fin og rettænkende mand i al sin færd, mild i sit væsen og af nobel karakter. Under sin kristendomsforkyndelse kunne det hænde, særligt til at begynde med, at hans store fond af vilen kunne friste ham til at flyve højere, end flertallet af hans menighed var i stand til at følge ham. Ikke desmindre satte den megen pris paa ham« (Næstved tid 15. april 09). Pastor H. G. Hornbeck udtalte ved hans begravelse bl a: »W var klog, og han imponerede ved en ualmindelig træfsikkerhed i at naa ind til kærnen i de mange og forskelligartede sager, hans stilling gav ham at løse«. I en adresse fra provstiets præster ved hans 25 års jubilæum som provst blev han hyldet for den maade, hvorpaa han ledede kirkens og skolens sager. Hans hjem var samlingssted for teologer og kirkemænd. Ogsaa med Sorø og akademiets lærere bevarede han forbindelsen; pastor, dr F. C. Krarup satte ham højt og havde mange lærde samtaler med ham. W var i udpræget grad Mynsters discipel. Hans værdige skikkelse, hans aandfulde rolige ansigt med de hvide bakkenbarter, hans milde, kloge blik, alt dette gjorde ham til typen paa den Mynsterske sognepræst. Han fik ikke skrevet videnskabelige værker,

men i præstekonventer og i det daglige liv mærkedes det, hvor stor en viden han sad inde med. Han var en skarp tænker, men med levende interesse for alt i kirkelivet, og med et varmt hjerte for enhver, der trængte til trøst eller hjælp. (Nat tid. 14. april 09) KLfN IV 723. En velbegavet, klog og forsigtig prælat med et smukt, udtrykfuldt ansigt (Hans Kaarsberg: Memoirer 1921, s 74).

18. 26. marts 1907—8. okt 1912 (sp Linnerup-Hammer 13. juni 94): **Johan Thorvald Petersen**, * 12. maj 61 Taagerup, Kirkerup. Forældre: Lærer Peter P og Helene Dorthea Hartmann. Stud Roskilde 82, c 88² (h₂), sp Anholt 22. okt 88, † 8. okt 12. ~ 25. nov 88 Cornelia Skaarup, * 31. dec 57 Flakkebjerg, † 7. maj 37. Forældre: Lærer paa Hindholm højskole Christian Peter S og Cornelia Charlotte Sophie Schousboe af Øde Førslev-S. — Hustrus broder: Terslev-Ø.

Udg fra 01 til 07: Børnehjemstidende for Aarhus stifts sydlige del.

»Pastor P var en jævn mand, afholdt af alle, ogsaa af dem, der paa baggrund af provst, dr Waage, syntes at han var for jævn«. »Han var i hvert fald af en helt anden type«.

»Min far var en høj, svær mand, saa det kunne være vanskeligt for andre at forstaa, hvor svag af helbred han hele sin præstetid var. — Hans gerning, der altid var ham en glæde, var ham tillige en byrde, men han lod ingen mærke, hvor svært han havde det. Han stolede paa »Guds urokkelige og uforanderlige naade« og var taknemmelig for livets gave, derfor ønskede han ogsaa at fejre sin fødselsdag som en festdag. — Far var en meget flittig mand; ofte besøgte han hvert hjem i sognene. Han ønskede at være i personlig kontakt med sine sognebørn, at være præst for alle og ikke kun for en enkelt retning. Selv var han taknemmelig over, hvad Gud lod ham opleve ved syge- og dødslejer, og endnu lever vidnesbyrd om, hvilken betydning denne side af hans gerning havde. Far arbejdede med sin prædiken hele ugen, og han var altid færdig med den fredag aften. Ved hans begravelse udtalte provst Lassen, Vejlø: »Han var en ægte Johannes-skikkelse, der ikke søgte sin egen ære, aldrig søgte at glimre ved aandrige og interessante prædikener, men jævnt og ydmygt forkyndte evangeliet, der havde grebet ham selv, og som han inderligt ønskede skulle gribe menigheden.« — Om vinteren blev der holdt regelmæssige møder og bibellæsninger, og i Herlufmagle samledes en stor skare af unge i pgd, og der stiftedes en ungdomsforening. — Fader havde omhu for kirkebygningerne, og i hans embedstid blev Anholt kirke fuldstændig restaureret, fik ny altertavle, lysekroner m m. I Linnerup afdækkedes og istandsattes kalkmalerier, og Herlufmagle fik et nyt orgel. — Far var jævn og ligefrem, han havde megen sans for humor, men hans sind kunne ogsaa være tungt, og da kunne han til tider være ret tavs. Mor var ham en god medhjælp, der altid havde hjem og hjerte aabent for sognets folk. Da far pludselig døde, midt i sin gerning, gjorde det et stærkt indtryk paa menigheden i Herlufmagle, til trods for at far kun havde været præst for den i godt fem aar og i den tid havde været en syg mand. Det skyldtes ikke, at far var særlig rigt ud-

rustet, for det var han vist ikke, men at han var et helt igennem sandt og ægte menneske.

Dorothea Hartmann Petersen.
Pastor Petersens ældste datter.

I Anholts Liber daticus har pastor P givet en skildring af livet paa Anholt (se der), og her fortæller han til sidst om det ældgamle morbærtræ i pgdshaven. Det var ham en daglig prædiken, dels over 1. Kor 3, 6: Jeg plantede, Apollos vandede, Gud gav vækst. Den mindede ham dels om dem, der havde arbejdet før ham, dels om Guds urokkelige og uforanderlige naade: Trods tarvelig jordbund, trods stene og haardt vejr, bar træet stadig rigelig frugt og var stort og stærkt med sine knudrede grene, thi det havde sine rødder dybt ned til skjulte kilder...

19. 13. marts 1913—14. nov 23 (sp Vaalse 8. nov 05): Provst **Axel Bjerre**, * 10. maj 68 Kbhvn. Forældre: Skibsmægler Søren Matthias B og Chrestine Marie Bjerre. Stud Mtrp 87, c 94¹ (h₁), manu duktor i hebraisk, fmd studenterhjemmet 97, kkp Vordingborg 22. sept 98, provst Tybjerg herred 3. april 16, afsk 14. nov 23, r af Dbg 28, † 7. nov 37. ~ 28. marts 05 Elisabeth Margrethe Rosenstand, * 15. april 74 Herslebslund, Horbelev. Forældre: Forstraad, skovrider Otto Frands R og Jacobine Vilhelmine Frederikke Jensen.

Talrige udenlandsrejser, medred Kristeligt folkeblad 95—98, kirkelige medarbejder ved den Ferslew-ske presse fra 1. febr 1895—7. nov 1937, redaktør af disse bladets kirkesider (»Fra kirkelivets omraade«), ved Dagens Nyheder fra 31, repræs Kbhvns kirkefond 14, BM Olferts Ricards mindelegat 30. BM Kirkeligt Centrum 1900—04.

Provst *Axel Bjerre* vil huskes længe baade af sine mange venner fra studentertiden og som præst og trofast kirkens tjener, og som Danmarks førende kirkelige journalist gn en menneskealder. Hans høje smukke skikkelse, hans vennesele smil, hans omfattende viden, lyste op hvor han kom. Desværre hemmedes han af mangleaarig sygdom, og tidligt maatte han søge afsked.

Han elskede baade sin gerning som sognepræst »provst og bladmand«. Han kunne ikke give op; saa valgte Gud for ham, og han fik 14 lykkelige aar som en meget virksom emeritus, med i saa meget af kirkens arbejde. »I sit hjerte var han lys og munter og kærlig, en herlig kammerat«, skrev hans hustru. Hans lune og vid var uimodstaaeligt. Som fmd i »Studenterhjemmet« var han paa sin rette plads. Provst B var en smuk og repræsentativ skikkelse. Høj og værdig. Som student deltog han ivrigt i studenterhjemmets arbejde efter at *F. V. Steinthal* var rejst til Indien. »Han havde en sjælden evne til repræsentativt at lede møderne: ingen kunne takke en taler med en saadan festlighed som han«. Men han kunne mer end det, og var i det hele hjemmet en saare god fmd. — Han dementerede ved sin afgang en meddelelse i »Dannebrog« 25. okt 98, at han nærmest repræsenterede »den lyse grundtvigske retning« i »modsaetning til den mørke indremissionske«. Senere deltog han stadigt i de kirkelige studentermøder.

B var med blandt de 40 præster, der stod bag ved Kirkeligt Centrums stiftende møde i Odense, maj 1899. Han var i 4 aar medlem at KC's landsstyrelse.

I det kirkeligt vanskelige Vaalse havde han god tilslutning og arbejdede med stor frimodighed, hvor han var præst. Som forkynder havde han en særlig evne til at tale til Guds riges grænsefolk og for dem, der af tankevanskeligheder ikke vovede sig over grænsen. I Vaalsestriden stod han paa biskop Wegeners side. For Frelsens Hær var han en god ven og han udtalte sig med beundring om dette arbejde. Han var ogsaa meget virksom for at faa Olfert Ricards gudstjeneste udsendt i radioen fra Garnisons kirke. Han var vist den første, der tog tanken op om disse meget paa-skønnede udsendelser (sammen med redaktør George W. Olesen).

Provst B har igennem de mange aar som kirkelig journalist løst en højst paakrævet opgave inden for dansk kirkeliv. Omkring aarhundredskiftet ansaa man kristeligt stof som dødt stof i bladene. Æren for at strømmen vendte sig tilkommer i første linje ham. Han ledede sin kirkeside med frisind og fast haand. Personligt stod han IM nær. Den ledende idé for ham var: at bevare aandens enhed i fredens baand. Han saa lyst paa den kirke, hvis tjener han var, trods alle dens øjensynlige, menneskelige brist. I den sidste kirkeside han redigerede, paatalte han udtrykket. »De tomme kirker«. Han mente, at der deri kun laa en halv sandhed.

Ja, det var ham, der skabte »kirkesiden« i dansk presse. Han havde let ved at finde medarbejdere; selv skrev han ikke meget, mest en række friske smaastykker. — I sine sogne mindes han som en dygtig og veltalende præst, stout og venlig. En nervøs lidelse tvang ham til at søge afsked i en tidlig alder, og han døde pludseligt efter en flittig arbejdsdag en søndag aften. Han byggede paa Guds miskundhed og Jesu fuldbragte værk, som han ofte gav det udtryk i Ingemanns vers om »— den tørstende sjæl og den bævende due«. Døden kom brat i hans hjem efter en lykkelig aften i hustru og børns kreds. Han rejste sig, tog et skridt og sank om i døden, uden smerte i et stille suk. Saadan havde han ønsket sig det, — »han saa ikke døden, — Gud tog ham«! Biskop dr Fuglsang-Damgaard udtalte til Nationaltidende (9. nov 37): »Han viede den danske menighed hele sin kraft, sit varme hjerte, sin mandige forkyndelse, sit hjertes kærlighed, der udsprang af hans inderlige tro og hans hengivne tjenersind.« Han virkede ogsaa for Kbhvns kirkefond og var meget begejstret for biskop Berggrav, og fulgte Berggravs linje i kristeligt arbejde (J. Oscar Andersen). Ogsaa Diakonissestiftelsen havde i ham en god ven. Ved hans begravelse talte biskop, dr H. Fuglsang-Damgaard.

Nationaltidende skrev (8. nov 37): »Endnu lørdag var han paa bladet, vel oplagt og interesseret i alle døgnets begivenheder. Nu er han borte, Danmarks mest ansatte kirkelige journalist. Han havde ægte journalistisk sans for aktualiteters betydning. Og som bladmand var det hele kirken, han tjente. Partigænger og ensidig fanatisme laa aldrig for ham. Han vil blive savnet i alle de kirkelige kredse, hvor han var en velset gæst, og hvor hans ord havde vægt. Den ypperlige journalist, hvis kirkeside blev et forgæves efterlignet

forbillede for andre, vil ogsaa blive savnet blandt kollegerne, ikke mindst ved det blad, hvis nestor han var blevet, og hvis liv han fulgte med aldrig svigtende interesse«.

Kirkeligt Centrum 1939, s 137—38 (H. G. A. Jørgensen), »Krigsraabet« dec 1937, Næstved Tidende 8. nov 37, Poul Hartling og Johannes Müller: Sursum corda, 1942, s 41, 55, K. Gjesing-Pedersen: Kirkeligt Centrum 1899—1939, s 45, 51, 54, 99, H. Ussing: Min livsgerning I, 1939, s 115. Se iøvrigt foran, I, 675.

Hjælpepræst hos provst Bjerre

1917—18: T. Kjer, se Tveje Merløse-rkp Holbæk.
1918: C. Bartholdy, se sp Haslev-F.
(1922 var provst L. N. Balslev, fh Lumby, vikar for provst Bjerre).

20. 25. febr 1924—9. maj 28 (sp Jorløse 9. juli 13): F. J. Jersin, fl t Væggerløse, se der.

21. 26. sept 1928—16. marts 36 (Dsk præst Paris 18. sept 24): J. G. J. Arnberg, fl t andenpræst Roskilde domkirke, se sp Garnisons k, Kbhvn.

22. 24. juni 1936 (kkp Thomas Kingos k, Odense 10. maj 29): Jørgen Anthon Tørsleff, * 12. okt 04 Kbhvn. Faderen: Sp Frederiksværk-V, † 39, se der. Stud Esbjerg 22, c 28² (I), sekretær Danmarks kr studenterfbd 28. ~ 1. okt 30 Vera Dorothea Kirstine Rosenlund, * 29. sept 07 Odense. Forældre: Sagfører Laurits Marius R, Varde, og Nielsine Petersen.

Amtsskretær DKU 49, fmd Hammer-Tybjerg herreders præstekonvent 46.

Litt: Lærer H. Stenfeldt: H sogn (manuskript ejes af H haandværker- og borgerforening) Johs. Pedersen: Fra brydningen ml ortodoks og pietisme, 1945, s 174, 181.

FENSMARK—RISLEV

Fensmark-Rislev pastorat, 691 og 1212 ha, er overvejende fladt, dog bakket mod øst i R sogn, skovrigt og naturskønt, grænser op til den store Holmegaards mose. Byerne: F med fh fra 1908, Kalkereup, Sibberup, R m jernbanest, Gerdrup, Køberup. Endvidere det store Holmegaards glasværk ved H mose med en hel lille arbejderby. Værket anlagt 1825.

Fensmark pgd er Chr. Winthers fødested. Pastor Hans Chr. Winther var sp her 1793—1807, da han fl t Ulse. Chr. W's fader døde 1808, og hans moder giftede sig 1811 med sp i Købelev, senere biskop over Lolland-Falster, Rasmus Møller, fader til digteren Paul Martin Møller. Chr. W fødtes i Fensmark pgd 29. juli 1796, og til det Sjælland, i hvis midte han kom til verden, havde hans fædreneslægt været knyttet i 100 aar. Oldefaderen var degn i Munkebjergby, farfaderen var hører i Slagelse, faderen var »simpel og hjertelig«, ungdomsven med Carl Heger og Kamma Rahbek, moderen var af en fra Lüneburg indvandret slægt (Borchsenius), datter af en digterisk begavet præst fra Husby, Fyn; hun var spinkel, men energisk og opdrog i F plejebørn af god familie, hun gav Chr. W indvielsen »til at blive naturens og det følsomme hjertes digter« (Oluf Friis).

Som gammel skrev Chr. W (15. juli 1866): Jeg mindes det, som det var i dag. Det var min fødselsdag,

vistnok den femte jeg havde naaet. Min moder vækkede mig lidt for solens opgang, svøbte mig, saadan som jeg laa, i det uldne tæppe, og bar mig paa sine arme gennem hjørnestuen op gennem havestuen ud i haven. Da vi kom ud af huset, lukkede jeg mine øjne, og mit hoved sank paa hendes skulder, endnu søvndrukkent og blændet af lysskæret. Nede paa højen, hvor der stod 4 store lindetræer og et stort asketræ, og hvorfra man havde vid udsigt ned over den store Holmegaards mose til Brok-sø og det fjerne Gisselfeld, satte hun mig paa et stort bord, hvor vi ellers drak te om aftenen, og nu kom det, som var mig tiltænkt. Nu fik jeg øjnene op og saa den hele brede dal mellem Fensmark sogn og det hinsidige ganske opfyldt af sommerens hvide natetaage fra mosekonens bryggers. Jeg vidste, at min moder ville forunde mig at se noget smukt og dejligt, men nu — og alt for længst — ved jeg, at hun, netop hun, aldrig havde til hensigt at vække paa unaturlig maade højere ideer, begejstring eller sligt... Der stod en stjerne paa himlen — den stjerne glemmer jeg aldrig. Lidt efter lidt kom solen frem, og det skuespil, som saa mange tusinde poeter forgæves har forsøgt at beskrive, oprullede for mine øjne... et syn som altid forblev ufor-dunklet...

Denne sommermorgen i en sjællandsk præstegaard, da en præstekone bar sin lille søn ud i den lyse sommermorgen, blev Sjællands største digters indvielse. Han gensaa vist aldrig Fensmark efter 1807, men han følte sig i hele sin digtning bestemt af sit fædested... og af hin morgen. I en poetisk fortælling: »En lykkelig«, hvis helt af sin barndoms stjerne drives til at sætte sit liv ind paa »Den gyldne Kunst«, begynder W saaledes: »Det var en juli nat, hvis duft / og varme fyldte jord og luft / guld-solen stod i løvens tegn...« Til Fensmark hentyder han ofte i »Hjortens flugt« og i »Sjælland«. I digtet »En ven« ligesaa med de kendte linjer:

Hvor Fensmark hæver sit kirketelt
med den røde top imod sky,
og smiler over til Gisselfeld
og til Vester Egede by...

Den »røde top« sigter til, at Fensmark kirketaarn den gang havde spidst rødt tag. Det første digt i »Genrebilleder« (1865) har et tragisk tilbageblik paa et spildt liv, men begynder med et billede af en sommernat i præstegaardens have med lindehøjen. Og denne Sjællands og den sjællandske sommernats digter, som ønskede at faa sin grav under den sjællandske engs grønsværstæppe, døde 1876 halvblind i storstaden Paris, da alt i hjemmet var solgt, ogsaa de sjællandske landskabsbilleder han havde faaet som æresgave af danske malere, og hans triste grav er paa en københavnsk kirkegaard, et lille gravsted med en mindstens klemt inde mellem to store træer. En mindsten er rejst uden for præstegaardshaven 29. juli 1920.

Digteren Paul la Cour er født i Rislev 1902.

Det kirkelige liv har gennem aarene været paa det jævne. Ingen vækkelser, ingen større begivenheder eller personer har præget den kirkelige udvikling. Pastor Göttsche bidrog i høj grad til at ophjælpe kirke- og skolevæsen gennem de 36 aar han var her. Mynster skriver 1837, at »disse sognes tilstand har i de senere aar undergaaet en stor forandring ved det store og vellykkede anlæg af glasværket, som sysselsætter et stort antal personer. Disse er vel for en stor del tyskere, dog med undtagelse af 2 familier, protestanter. For dem holder sp efter anmodning undertiden tysk gudstjeneste paa værket, og der er oprettet en liden skole (tysk). Bønderne i omegnen lever nu mindre af landbrug end af arbejde ved og kørsel for værket. Pastor Göttsche er en brav ung mand, som med største omhu antager sig sin menighed, og ret med kærlighed har sluttet sig til sin mgh. Mynster skildrer den »som i det hele, især i hovedsognet, bestaaende af gode, ædruelige mennesker. Kirkegangen er meget god i F, men sparsom i R.«

Senere kom der flere katolikker som arbej-

dere paa glasværket, og der blev bygget et katolsk kapel.

I 90'erne dannedes der et lille IMsmf, men ellers har kirkelivet været uden partipræg. Pastor Ulmer var nærmest IM og gjorde et arbejde for IM. Lærerinde, frk. Asta Heesche-Andersen, F, er virksom i KFUK.

1920 oplyses: Ringe kkg, bedst om vinteren, intet partipræg, 3—4 fam baptister, 30—40 katolikker (indvandrede tyskere og østrigere), der danner et lille smf for sig selv, tiltalende folk, 1927: Kkg 7—8 og 10 pct, nogen aandelig sans, lidt frimission, 1935: Kkg 4—5 pct, almindelige sjællandske forhold, lille IMkreds, kvindekreds for ØM og DKU, 1943: do, 1950: Kkg 3 pct, kvindekreds i F (ØM), 40 katal, Jehovas Vidner, Dsk Missionsfbd. Arbejderbefolkning i F, landbefolkning i R, dog voksende arbejderbefolkning i Gangesbro.

Fensmark kirke er romansk, af kamp og kridt, skibet er lille, kun 2 hvalvinger, der er tilbygget taarn, vaabenhus mod syd. Udbygning mod nord (bindingsværk). 1858—61 ombyggedes koret, og taar-net, der hidtil havde pyramidetag fik almindelig afslutning og blev stærkt nedskaaet. Ingen kamgavle. Ny tilbygning mod syd fra 1921 med vaabenhus og korsarm, to gavle. Altertavle i empirestil med Thorvaldsens Kristus. Prædikestol fra c 1600, barok, senere omdannet, romansk font, kalk og disk fra 1664, mindetavler. 200 sd. Timeglas.

Danm kirker, Præstø amt, s 633—39, Khst saml 3 r IV, 350, Rasmussen: Gisselfeld, 520, Præstø amts hist aarb 1923, N. Bøgh: Chr. Winther, I 31.

Rislev kirke (Vor Frue) ligger ensomt, højt og frit, er romansk, af kamp, med senere tilbygget taarn og vaabenhus mod syd. Overhvalvet, hovedrestaureret 1863, flere mure byggedes om. Empirealtertavle fra 1860 med Thorvaldsens Kristus i gips. Alterkalk fra 1561. Prædikestol fra 1863, apostelfigurer fra en gl altertavle fra Esrum, romansk font, smukt trækrucifix fra c 1500, smukke stolestader fra 17. aarh. 125 sd

Danm kirker, Præstø amt, s 640—47, Khst saml 5 r, IV, 408, Mackeprang: Aarb f nord oldk 1907, s 50 f, Beckett: Altertavler, s 54, Mackeprang 77—81, 106.

Altergæster: 1891: 510 og 213, 1922: 250 og 130, 1934: 250 og 60, 1942: 250 og 75, 1949: 250 og 100.

Folketal: 1850: 788 og 409, 1901: 1108 og 332, 1921: 1073 og 368, 1950: 1517 og 410, (321 i Holmegaards fabriksby).

Menighedsraad: 1922: U p, 1934: 2 IM, 2 gr, 8 u p, 1949: U p.

Kommunevalg: 1943: Soc 486 (6), u p 231 (3), 1950: Soc 612 (6), u p 264 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 235 byg, b) 82 rdl, 20 rdl, c) 100,000 tørv, 6 fv brænde, 8 byg, d) 366 rdl, e) 40 td ld. — 1870: Regul 2160 kr, netto 5788 kr. — 1913: 2. kl., 1946: 3. kl. Pgd opført 1836 og 1910.

E. C. Tryde, som senere blev stiftsprovst i Kbhvn, var sp her 1807—12.

24. 10. juli 1835—22. jan 72: **Gottfred Emil Göttsche**, * 15. marts 09 Jyderup. Forældre: Sp i Jyderup-H Hans Philip G, † 29 og Petronelle Christiane Geisler. Stud Fredericia 26, c maj 31 (h), † 22. jan 71. ~ 23. okt 35 Elisabeth Vilhelmine Jacobine de Neergaard, * 13. febr 14 Gunderslevholm, † 25. sept 89. Forældre: Etrd, godsejer Peter Joachim de N og Anna Henriette Elisabeth Schow. — Brødre: Faarevejle, Ærøskøbing, Gierslev, Finderup, Søby-S.H. Søstre ~ Bang, Haarby, Bache, Græsted-M, Storch, Køng, Fyn, Lohmann, Rønninge-R.

Medstifter af og fmd for Foreningen til forbedring af husmands- og arbejderklassens kær i Præstø amt og red dennes maanedssblad. — Mynster (se foran) skildrer pgd (1837) som ny og udmærket, kirken

var meget lille og meget forsømt 1837, men meget forskønnet 1846. 1837 hedder det om G's prædiken: »Dispositionen var ikke meget logisk, ellers var præd simpel, men meget god, foredraget frit og behageligt. En del ældre til stede. Ungdommen svarede fortræffeligt, saa visitatsen var en sand glæde«. — 1846: »Ret god, smukt, lidt for langt, foredraget godt, ligesom ogsaa katekisationen. Kirken overfyldt, og ungdommen svarede med god kundskab, liv og munterhed«. (M I 212).

25. 12. april 1872—23. april 91 (sp Simested-H.H 15. okt 60): **Georg Anton Selmer**, * 14. maj 20 Erholm, Rørup. Forældre: Prokurator, godsforvalter paa Søndergaarde og Erholm Hans Philip S af Gamtofte og Hedeveg Eleonora Muhle. Stud Fredericia 38, c maj 44 (I), huslærer paa Fyn, oprettede 52 en forberedelsesskole til latinskolen, Odense, afsk 23. april 91, † 1. aug 02. ~ 26. april 52 Catharine Mathilde Elisabeth Rasmussen, * 4. marts 23 Sparretorn, Føns, † 16. april 09. Forældre: Forpagter Ludvig Julian R og Caroline Hald. — Broder: Aversi-T. Broderdt ~ Henning Jensen, Stenmagle-S. Hustrus broderdt ~ Hvid-Nielsen, rkp Garnisons k, Kbhvn.

Pastor S traadte i de 8 aar, han var i Odense i nær forbindelse med pastor L. Helveg, og deltog i det friske levende menighedsliv ved Sct Knuds kirke, hvilket fik betydning for hans senere udvikling og gerning. (E 1911, s 180).

26. 10. juli 1891—7. juni 1920 (kkp Store Hedinge 16. aug 82): **Otto Christian Kynde**, * 17. jan 55 Randers. Forældre: Overlærer ved borgerskolen i Nyk F, c theol Otto Fred. K og Lene Marie Lange. Stud Nyk F 74, c 81¹ (hu), † 7. juni 20. ~ 1. dec 91 Julie Charlotte Emilie Mazar de la Garde, * 24. okt 72 Erikstrup, Store Hedinge landsogn, † 12. aug 34. Forældre: Forpagter Emil Julius Henry M de la G og Emilie Hoffmeyer. — Hustrus fætter: Hoffmeyer, Frederiksberg k.

Oversat et festspil om Luther 89, skrev prædikener, digte m m i tidsskrifter og blade.

Pastor K var en elskelig præsteskikkelse. Han var meget interesseret i børneforsorgsarbejdet, kredsmd i Præstø amts kreds for Kristelig forening for børns forsorg og gjorde der et godt arbejde. 1918—20 var han kredsmd i Præsteforeningen.

Han var først og fremmest sognepræst. Saa godt som altid kunne man træffe ham hjemme eller ude i sine sogne. Sammen med sin hustru tog han flittigt paa husbesøg, og som prædikant var han solid og samvittighedsfuld. Jævnlig skrev han prædikener i Nationaltiden. Hans kirkelige standpunkt var højkirke- ligt, konservativt. Han døde pludselig, havde lige deltaget i et menighedsraadmøde og kom hjem, tilsyneladende i bedste velbefindende ved 21 tiden. Lidt efter fandt hans hustru ham liggende død i studereværelset, ramt af et hjerteslag.

27. 9. okt 1920—27. april 25 (kkp As-K-Juelsminde 16. maj 13): **M. P. Ulmer**, fl t Store Magleby, Amager, se der.

28. 13. aug 1925—27. dec 30 (kkp Ølgod-S 20. aug 22): **J. A. L. T. Maagaard**, afsk, se Velling.

30. 16. april 1931 (sp Rubjerg-L 20. jan 22): **Eggert Kristoffer Brygmann**, * 4. febr 93 Kbhvn. Forældre: Snedker Victor Christian Schou B og Ane Magdalene Rasmussen. Stud Lyceum 11, c 21² (I), hjpr Mosbjerg-B 21. nov

21. ~ 28. febr 22 Vilhelmine Marie Elise Engberg, * 19. maj 96 Tversted. Faderen: Sp Mosbjerg-B, † 39, se der. — Hustus søster ~ Palle- sen, Aaby-V.

Litt: Nic. Bøgh: Chr. Winther, et livsbillede, I—III, 1893—1901, DBL XXVI, 129 f, Vilh. Andersen i Ill dsk litteraturhist III, 1924, s 364 f, Vilh. Andersen om Fensmark i Hist aarb f Præstø amt, 1932, s 81 f, Anna Larsen i »Noget for alle«, 1898, s 279 f, Ill tid 1875—76, s 67, Khst saml 5 r IV, 410.

SKELBY—GUNDERSLEV

Skelby-Gunderslev pastorat, 1507 og 2311 ha, er ret højtliggende, noget bakket i S, mere fladt i G. Sognene adskilles af Susaaen, og S by ligger lavt mellem bakker ved aeen, fra bakkerne vid udsigt over den smukke egn med det bugtede aaløb. Sognet er næsten skovløst. G sogn ligger i Øster Flakkebjerg herred, G kirke ligger ved hg Gunderslevholm, kun 600 m i luftlinje fra Skelby kirke, faktisk kun adskilt ved aadalen, der er meget smuk, med skovklædte brinker. Sognet er meget skovrigt.

Byerne: Skelby, Ulstrup, Træløse, Kagstrup, Naaby, Holløse mølle, i G sogn: Gunderslev- lille, Rejnstrup med mh fra 1900, Holløse.

To byer i G sogn er forsvundne: Gunderslev- magle og Tokkerup.

Det kirkelige liv. Det 18. aarhundrede ken- detegnes her ved forkyndelsen af en trosvarm ortodoxi. Præsterne *Hans Hansen* (1730—58) og hans søn *Henning Hansen* (1758—98) var gode repræsentanter for denne forkyndelse, (jvf Personalthistorisk tidsskr III, 1882, hvor Hans Hansens selvbiografi er gengivet). Egentlig pietisme har her ikke været, men den fromhed, som prægede 18. aarh, forsvandt for størstedelen i rationalismens tid og afløstes af aandelig tørhed i første halvdel af det 19. aarh. — 1830—46 var *J. E. Plesner* sp her, en kundskabsrig mand, baade hvad teologi og filosofi angaar, en nidkær mand, »værdig og skikke- lig«, men rationalistisk præget, og Mynster be- tegner hans prædiken ved visitatsen 1837 som »højest daarligt gods, fremsagt med en utaale- lig skrigende og dog pibende kierlingestem- me«. (M I 216). Han var 1846 ved Mynsters sidste visitats her meget svag og affældig (75 aar), saa kapellanen (Sørensen, senere V Ved- sted) prædikede. Pgd var gammel og maadelig.

Men kort efter 1850 kom de første spirer til et nyt liv, især i G sogn. Pastor *P. L. Husum* var en levende præst, han samlede folk til møder i pgd og gjorde, hvad han kunne for at vække liv, men man forstod ikke den gang den slags møder. Gang paa gang blev de for- styrrret af urostiftere, som samlede sig uden for præstegaardens vinduer og spottede. Han efterlod sig et godt minde og satte ikke mindst spor gennem sin konfirmationsundervisning. Han flyttede herfra bl a fordi »den aandelige sløvhed i pastoratet trykkede ham« (stifts-

provst Gad). Om præstegaardslivet i pastor *Kaarsbergs* tid kan man læse i Ellen Reumerts bog »To lykkelige hjem«. I hans tid dannedes en lille luthersk frimenighed i S, som nu er sporløst forsvundet. Stiftsprovst *Gad* var en betydelig prædikant. Gads bedømmelse af *det aandelige liv* i »Gjenboerne ved Susaaen« lyder saaledes: »Dersom der i det 18. aarh har hersket kristeligt trosliv i dette pastorat, hvad sandsynligt er, saa døde det hen i den første halvdel af det 19. aarh. Rationalismen lukkede hjerterne for vor Herre Jesus, julestjernen var slukket for gamle og unge. Men da der i sidste halvdel af dette aarh (det 19.) ved Guds naade gik en frisk luftning over vort fædreland, saa maatte der vel ogsaa falde lidt af — mere end lidt blev det ikke — til denne aandeligt golde egn. Pastor Buchholtz (i Vallensved 1842—74), kapellanerne i Skelby i pastor Plesners tid; Husum i Skelby 1850—58 og kapellan Nyeborg i Glumsø (se Stenmagle) har ikke vidnet forgæves; Buchholtz og Husum med evangeliets tone, Nyeborg mere med lovens ord. Men hvor er jordbunden dog som et overdrev! Herren hjælpe!«

Hvad der nu findes af kirkeligt liv kan for en stor del føres tilbage til en *vækkelse* i Rejnstrup 1895. Den begyndte hos nogle af de bosiddende, hvoraf særligt kan nævnes gdjr *Anders Hansen* og hustru († 12) i Gunderslev-lille, husmd *Henrik Jensen*, Rejnstrup overdrev, gartner *Clemens Christensen*, Gunderslevholm og sognefoged *Niels Petersen*, Rejnstrup. Disse folk betød meget for IM, og de fik bygget missionshuset i R (1900). Siden da har der været et godt, arbejdende IMsmf i R med ca 40 medlemmer, og senere har lærer *Hans Jensen*, Rejnstrup betydet meget for IM. Han var en dygtig lærer og en skattet taler i IM's kredse og i KFUM og K paa egnen. Han var en af egnens gode kirkelige lægmænd, som blev savnet, da han døde. Han døde under et menighedsraadmøde 16. jan 1937. Han var en sikker gæst med IM's lærermøder paa Nyborg Strand og i Danske læreres missionsforbund. En tro forkæmper for bevarelsen af forbindelsen mellem kirke og skole. I flere aar medlem af Danmarks lærerforenings hovedbestyrelse. (DnA 1938, s 63).

Blandt lærerne skal iøvrigt nævnes: *Sigr. H. S. Becker*, lærer i Rejnstrup 1881—1907, *Søren Larsen* i pastor Linds tid, lærer i Holløse 1860—1904 samt lærer *M. Bitsch Lauridsen*, der i 44 aar var en afholdt og anset lærer i Skelby. Kirkens gode støtte, leder af KFUM.

I Skelby sogn blev IMsmf splittet af frimissionen og ophørte at eksistere som samfund i 1900'erne.

I Skelby sogn var i pastor Linds tid en kreds af *Kirkeligt Samfund af 1898* med ca 30 medlemmer, som samledes til 2 aarlige møder i det daværende forsamlingshus paa »Teglværksgaarden«. KS stiftedes paa initiativ af gdr Lars Larsen, Naaby. Det var væsentlig denne kreds, som udgjorde »foredragsforeningen« i S sogn.

Siden pastor Iisagers komme 1921 ophørte de forskellige retningsprægede foreningers betydning, og der blev mere *samling om kirken*.

I dag: Man kan ikke sige, at pastoratet er retningspræget i særlig grad. Det aktive kir-

kelige arbejde gøres nu af en *menighedskreds*, der omfatter folk af *grundtvigsk* og *IM herkomst*, som i dag arbejder godt sammen. Man ønsker en *klar bibelsk forkyndelse*, og der er i det hele *god samling om kirken* og om kirkelige møder.

Det arbejde som tidligere blev gjort af foredragsforeningerne, er i dag gaaet over til *aftenskolenævn* og *husmoderforeningen* (sognets største forening!).

I 1949 fejredes 300 aarsmindet for *Skelby- og Gunderslev sognes sammenlægning til eet pastorat*. (Tidligere: S sammen til Bavelse, og G selvstændigt sogn). (Ved samme lejlighed blev S *kirke restaureret*; nyt alter, restaureret prædikestol, elektr varmeanlæg. G kirke fik elektr lys og orgeldrift).

1920 oplyses: Kkg vekslende, bedst om fmd. De fleste af beboerne maa henregnes til KS, men i begge sogne er der kredse af IM's venner, i G med et mh som midtpunkt. En del er udtraadt af folkekirken og gaaet over til frimissionen. Mange i G har langt til kirke. 1927: God kkg, IMsmf (S: Gdjr C. Hansen, Naaby, G: Sognefoged N. Petersen) KS (gdjr P. Larsen, Træløse) KFUM og K, frimiss, 1935: Kkg 8 og 10 pct, bibelkr i pgd, 2 dsdk, DMS, IMsmf i R. (Gdjr H. Hansen, G), KFUM og K, 1943: Kkg 8 og 10 pct, god hørelyst, bibellæsn 3 steder. Fælles ungdomsm i pgd, 2 dsdk, DMS, IMsmf (gdjr H. Hansen, R), KFUM og K, enkelte frimiss, 1950: Kkg 5,4 og 5 pct, kkg noget ringere, ikke saa mange faste kkg som før, alligevel god hørelyst. Mghmøder i hjemmene i S, Holløse og Rejnstrup (velbesøgte) færre unge til ungdomsm, mange unge rejser til byerne efter konfirmationen, 2 KFUM og K, bibellæsn i R, 2 dsdk, 2 fh, enkelte frimission (stærkt imod barnedaab) med sal i S. IMsmf (30, Hans Hansen). En del arbejdere.

Skelby kirke vest i sognet, nær Susaaen, er meget anselig, den er oprindelig romansk, den største romanske kirke i amtet med store gotiske vinduer, et stort skib og et bredt, kort kor, hvortil har sluttet sig en apsis. Da kirken senere overhvalvedes ca 1450, blev den toskibet, idet hvælvingerne huller paa 3 slanke piller midt ned gn skibet, koret har lang stjernehvælving. Samtidig opførtes det smukke kamgavlede taarn og vaabenhus mod syd af munkesten. Den gl altertavle med maleri fra c 1650 (korsfæstelsen), sidder nu paa kirkens vestmur. Nyt muret alterbord fra 1949 med sengotisk krucifixgruppe. Store malmlysestager fra 1591. Prædikestol fra 1590, rest 1949, baaret af en stor livfuld Aron-figur, (den har oprindelig siddet som lektoristulod paa østligste pille), romansk ejendommelig firkløverfont. Stole fra c 1590, løse stole i koret fra 1949. 3 store ligsten. 190 sd. Orgel fra 1916.

Danmarks kirker, Præstø amt, s 648—58. Mackeprang, s 77, 78, 105, 106.

Gunderslev kirke, lige syd for hg Gunderslevholm, er romansk af tildannet kamp, senere forlænget mod vest, senere er tilbygget taarn, korsarme mod nord og syd. Nordre korsarm er adskilt fra hovedskibet ved en mur og paatænkes indrettet som ligkapel. Sakristi mod nord. Kirken er overhvalvet. Koret er forlænget mod øst, alle tilbygninger af røde munkesten. Rigt udskaaren altertavle af Abel Schrøder den yngre fra c 1640, i midten maleri af nedtagelsen af koret. Smuk kalk fra 1587, smukt stoleværk fra 1584. Schrøder har ogsaa skaaret den smukke prædikestol 1635, egetræsfonten med himmel og tralværket foran koret. 1904 blev alt billedskærerarbejdet renset for maling. Mange smukke ligsten, to store ligsten foran alteret. Orgel fra 1924, ombygget 1949. 200 sd. Værdifulde rester af alabastepitafium i vaabenhuset.

Danm kirker, Sorø amt.

Altergæster: 1891: 483 og 548, 1922: 225 og 250, 1934: 424 og 350, 1949: 486 og 483.

Folketal: 1850: 861 og 786, 1901: 792 og 698, 1921: 852 og 718, 1950: 756 og 598.

Menighedsraad: 1918: 6 IM, 6 u p (gr), 1922: 6 n IM, 4 n gr, 2 u p, 1934: 5 IM, 7 u p, 1949: Skelby: (valg) 5 fælleskirke, 1 soc, Gunderslev: 3 IM, 3 u p.

Kommunevalg: Skelby: 1943: Soc 67 (1), rad 36 (1), venstre 188 (5), 1950: Soc 78 (2), rad 56 (1), venstre 175 (4), Gunderslev: 1943: Soc 85 (2), borg fællesl 157 (5), 1950: Fællesl 204 (5), lokall 55 (2).

Sognepræst

Indt 1860: a) 332 byg, b) 58 rdl, c) 22 rdl, 32 byg, 15 fv brænde, d) 400 rdl, e) 80 td ld. Pgd meget smukt ved Susaaen, 129 fag bindingsværk, firlænget, maa-delig. — 1870: Regul 3000 kr, netto 6710 kr. —

1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1926.

16. 22. marts 1847—2. dec 49 (sp Glumsø-B 17. febr 30): **Poul Bendtsen**, * 26. nov 93 Hille-rød. Forældre: Rektor, professor Bendt B og Henriette Groos. Stud Frborg 12, adjunkt Frborg 16, c okt 17 (I), sp Fæmø 26. marts 24, † 2. dec 49. ~ 16. juli 24 Johanne Eleonore Søl-ling, * 14. marts 02 Jørnlunde, † 11. sept 86. For-ældre: Sp i Hillerød-NH Peter S, † 39, af Tor-strup-H og Johanne Vilhelmine Starinsky. — Døtre ~ Bekker, Finderup og Høegh, Kreg-me-V. Brødre: Adslev-M og Gudbjerg. Hustrus brødre: Hvalsø-S og Haslund-Ø. Søster ~ Ras-mussen, Pedersborg-K

Pastor B fik som student guldmedalje for en af-handling om Møn i middelalderen, senere trykt i udvidet form i Frederiksborg katedralskoles pro-gram, hvor han ogsaa i tiden 1820—22 skrev en af-handling om Erik Ejegod og Historiske efterretning-er om Frederiksborg lærde skole.

»Det ædleste og bedste hjerte« (Selm Nekrol II, 454), E I 100.

17. 20. febr 1850—27. aug 58 (sp Tranderup 9. juni 35): **P. L. Husum**, fl t Tranebjerg, se der.

18. 27. nov 1858—11. juli 84 (sp Græse-S 5. dec 39): **Hans Berlin Kaarsberg**, * 2. marts 05 Aalborg. Forældre: Kbmd Hans K og Sophie Christine Berlin. Stud Aalborg 22, c jan 29 (h), sp Norderøerne 3. okt 33, r af Dbg 83 ved sit 50 aars jubilæum, † 11. juli 84. ~¹ 19. okt 33 Regina Isabella Barbara Jung, * 28. aug 12, † 15. juni 36. Forældre: Ejer af Holtegaard Johs. J og Louise Augusta Rundberg. ~² 2. okt 43 Emma Elise Hilda Charlotte Amalia Reumert, * 5. sept 24 Kbhvn, † 88. Forældre: Forvalter ved det kgl klædeoplæg Alexander Balthazar R og Sophie Christiane Rosenbeck. — Broder: Lemvig-N. Søn: Gynækologen, pro-fessor K. I. hustrus søster ~ Langhoff, Bø-strup. 2. hustrus broder: Sorterup-O. Broder-søn: Skuespilleren Elih Reumert. Brodersøns sønner: Hørsholm og Asminderød-G og skue-spilleren Poul Reumert.

Sønnen, amtslæge *H. Kaarsberg*, Sorø, giver i sine memoirer et karakteristisk billede af sine forældre og af præstegaardslivet i Skelby pgd:

Slægten Kaarsberg menes at være indvan-dret fra Rhinlandene og stammer fra en gam-vel vindyrkerslægt. Pastor H. B. K levede sin barndom i et rigt købmandshjem, hvor der var meget liv og megen ungdom, men det gik tilbage, og som student havde han trange kaar. Han var en elsker af fred og skønhed, og det var rent tilfældigt, at han valgte teo-logien. Han blev 1829 huslærer paa Holte-gaard, hvor han nød stor gæstfrihed og blev gift med husets datter. Bryllupsrejsen til Fær-øerne var mere end frygtelig; den varede fra

28. okt 1833—26. marts 34 med orkaner og tor-den, skibet (sejlskibet Hector) sprang læk og drev hjælpeløst om i Atlanterhavet med slag-side, saa den ene ræling var under vand. Man led tørst og sult, og skibet var forlængst op-givet som tabt, da det naaede ind til havn. Kaarsberg og hans unge brud havde døjet ubeskriveligt, deres møbler og gods var gaaet tabt. Hurtigt begyndte han at søge embede i Danmark, men det var i flere aar forgæves. Han tog sig især af befolkningens undervis-ning, uddannede vandre lærere. Grindedrabene gav et velkomment tilskud til den usle løn; han kom til at elske den gammeldags og naive befolkning og den barske storslaaede natur. En stor sorg var det for ham at miste sin unge hustru efter 2³/₄ aars forløb. Aarene i Græse var dog hans sværeste præstetid. Pgd var forfalden og usund, han følte sig meget alene, og overfor befolkningen følte han sig fremmed. Men da Emma Reumert kom til pgd som lærerinde for hans lille datter, op-randt en ny tid, han giftede sig med hende, og det blev et lykkeligt ægteskab.

Pastor K blev tidligt gammel af ydre, ær-værdig med sit lange hvide silkebløde haar, men han var muskuløs og stærk, rank, med grove træk, buskede øjenbryn og et fast blik i de mørkeblaa øjne bag brillerne. Han levede helst stilfærdigt og tilbagetrukket, elskede naturen, navnlig i sine yngre aar red han me-get. Han var gavmild og meget gæstfri, men han kærtegnede aldrig sine drenge. Bag det noget barske væsen mærkede de dog et varmt hjerte. Han elskede sang og musik, pgd var fyldt med musik, og han var en fortræffelig lejlighedstaler. Men trods alle gæster og trods troskab mod ungdomsvenner, var han en en-som mand, der tilbragte sin meste tid paa lan-ge vandringer eller i sit beskedne studere-kammer. Han hørte til den type, der synes at uddø: Pligtro, præget af stor ordenssans og had til dovenskab, intet maatte gaa tilspilde. »Tag brødet op drenge, leg ikke med Guds gaver«, hans kraftige vilje taalte ikke mod-sigelse. Han gik altid i hurtigt tempo, be-falede kort og hvast, ofte med kraftig røst, men sin hustru kunne han ikke befale over, og naar det kom til stykket, forstod hun stil-færdigt at sætte sin vilje igennem. Hende ramte hans lyn aldrig.

I sin efterhaanden gamle, blomstrede sirtses-slaabrok flagrede han gennem den gamle pgd's mange stuer til sit lille fjernt liggende eetfags studereværelse med vindue ud mod haven. Hans seng var en bred kasse af maledede plan-ker uden ben; en stor kakkellovn med kakler fra Kähler i Næstved fyldte meget, over sen-gen var et gammelt, fluepletlet verdenskort, hvorefter han lærte sine drenge geografi med ret fast haand. Ved vinduet stod et simpelt bord uden skuffer og et par haarde træstole. Der sad han hver aften til kl. 2 med hovedet hvilende i venstre haand og studerede — he-braisk... Ved siden stod en stor, klodset pult, hvor han stod ret op og skrev. Ellers var der bogreoler med alle klassikerne: Goethe, Schil-ler, Lessing, Herder, og dem var han vel hjemme i. I hele det store hus fandtes ikke eet møbel, der ikke var haardt som sten, bort-set fra en gl sofa i havestuen. Den lænestol,

som menigheden gav ham ved hans 50 aars jubilæum, sad han vist aldrig i. Og hvis drenge sad for mageligt, lød det: »Ret ryggen, dreng!«

Fru Emma Kaarsberg, f Reumert var et udpræget temperament, livfuld og varm, en barnligt-ortodox kristen, vittig og nøjsom, altid behersket, og meget gæstfri. Hele sommeren igennem var der mange gæster, og der var mange tjenestefolk. Hendes mange søskende (mostrene) og deres venner kom her, ligesom svogeren, Japetus Stenstrup, K's ungdomsven, var en hyppig og skattet gæst, der tilbragte meget af sin tid med at studere egnens zoologi (især snegle). Jævnligt blev der opført smaa komedier, og berømte var pgd's tesammenkomster, som børnene fandt ked-sommelige. Der var stor forskel i de to ægtefællers opdragelsesmetoder, men trods sin noget vege vilje, magtede hun udmærket det store folkehold og børneflokket. Og egnens honoratører var hyppige gæster, den statelige etatsraadinde Neergaard, Gunderslevholm, godsforvalter Koch, forpagter Andersen, Gunderslevholm, Rud. Høyer, Holløse mølle o fl, som alle ogsaa jævnligt kom i kirken. Desuden kom man sammen med nabopræsterne.

Hertil kom, at svogeren, pastor N. Berthelsen, der blev fordrevet af tyskerne fra sit embede, (Bjolderup), og senere svogeren J. F. Tolderlund, fordrevet fra sognekaldet Eskris ved Flensborg, en tid boede i pgd (se Middelfart).

Der var gammeldags forhold, og kirkegangen var jævnt god. K skrev omhyggeligt alle sine prædikener. Hele bunken af gamle manuskripter laa paa pulten, men han ville ikke holde en gammel prædiken (en »habuimus«) for sin menighed. Hver lørdag aften læste han søndagens prædiken for sin hustru. Han var ingen stor eller veltalende prædikant, noget tør, men han var en gribende lejligheds-taler, naar han ikke havde et »alt ødelæggende manuskript« foran sig. Han følte aversion mod det grundtvigske, og endnu større ubehag voldte IM ham; han holdt ikke af »denne prædiken i tide og i utide«. Han var i det hele i religiøs henseende meget retiré, men levede sit liv i dyb og rolig tro paa Gud. Og det bedrøvede ham meget, at hans ældste søn slog om fra teologien til medicinen. Han var ikke intolerant (»Een maa finde sig i meget« var ofte hans klagelyd), og religiøst var han stedse i dyb harmoni med sin hustru. (Hans Kaarsberg: Memoirer, I, 1921, s 1 f).

Datteren, forfatterinden *Ellen Reumert*, f Kaarsberg, (gift med driftsinspektør Alex. Reumert, Ny Carlsberg), har i bogen »To lykkelige hjem« (1919) ogsaa skildret sine forældre. Stiftsprovst *Gad* skriver i »Gjenboerne ved Susaen«:

»Den gamle næsten 80 aarige mands retsind og velvilje er der kun een mening om. Han var livsglad og i høj grad nøjsom, hvad f eks hans leje i studereværelset vidner om. Han læste ved sin lampe til langt ud paa natten, foretog da en vandring omkring i den store gaards mange rum for at efterse, om alt var lukket og slukket. Et bevis paa hans ihærdighed er det, at han paa sine gamle dage lærte sig engelsk ved hjælp af leksikon og grammatik«.

19. 24. sept 1884—31. dec 97 (stiftsprovst Aalborg og sp Budolfi k, Aalborg 10. sept 71): Stiftsprovst *Christian Sophus Gad*, * 1. okt 27 Aalborg og sp Budolfi k, Aalborg 10. sept 71): Stifts-P. C. S. G, † 51, se der. Stud Mtrp 45, c 51² (I), Studierejse i Tyskland, Frankrig og Italien, adjunkt Sorø 54, sp Løgumkloster 3. febr 63, afsat af tyskerne 64, sp Hørsholm 10. juli 65, r af Dbg 76, afsk 31. dec 97, † 20. okt 99. ~ 25. okt 56 Hansine Marie Christiane Zøylner, * 24. marts 31 Hørsholm, † 1. febr 18. Faderen: Sp Alsted-F, † 66, se der. — Sønner: Kundby og lektor c theol Henrik G, Sorø. Dt ~ Bartholdy, Skibby. Dattersønner: Bartholdy, Haslev-F, og Bartholdy, sp Elias k, Kbhvn. Broder: Trane-kær. Morbroder: Professor, dr H. N. Clausen. Fætter: Biskop J. Clausen, Aarhus. Slægt se iøvrigt under biskop Gad, Fyn.

Udg afskedsprædiken i Løgumkloster nytårsdag 65, samt afskedsprædiken i Hørsholm 71.

Fra et rationalistisk præstehjem kom G som adjunkt i Sorø i egnens præstekonvent, hvor han modtog en stærk kristelig paavirkning særlig af sognepræsten i Gyrstinge, Anger. Han prædikede det fulde evangelium og stod venligt overfor IM. Kort efter at han havde faaet sin afsked fra Skelby-Gunderslev, blev der en vækkelse i Gunderslev sogn, Rejnstrup. Han var som alle Gad'erne af et livligt og fornøjet gemyt, en glimrende opdrager for sine mange børn. Hjemmet var nøjsomt i det daglige, men gæstfrit i den store stil om sommeren for slægtens mange unge. (Chr. Bartholdy).

20. 3. marts 1898—19. juli 1920 (sp Rynkeby-R 23. marts 87): *Hans Daniel Lind*, * 17. juli 47 Kbhvn. Forældre: Krigsraad, snedkermester ved Orlogsværftet Hans Wilhelm L og Jensine Caroline Brabrand. Stud von Westens inst 65, c 71² (h), lærer Classenske legatskole m m, Kbhvn, 2. ord kat Sct Johannes k, Kbhvn 11. april 74, tillige præst ved Ladegaarden 76, sp Søby, Ærø 14. marts 79, afsk 19. juli 20, r af Dbg 21, † 25. jan 24. ~ 26. april 76 Andrea Rigmor Dora Evers, * 30. okt 54 Kbhvn, † 29. marts 29. Forældre: Kgl fuldmægtig i postvæsenet, senere kammerassessor Christian Lauritz E og Christiane Margrethe Georgine Klevwing. — Søn: Svanninge.

Udg 86: Fra det virkelige liv, 250 fortæll t Lk evg, skrev enk artikler i IM-tid og dagbl, samt udg flg historiske værker, 82: Nyboder og dets beboere, især i ældre tid, 89: Kong Chr. IV og hans mænd paa Bremerholm, 96: Om nogle af seetatsens kgl tjenere under Fr. III's sømagt (Personalhist tidsskr 96), kong Fr. III's sømagt, det dsk-norske søvæsens hist 1648—70, 02: Fra kong Fr. II's tid, bidrag til den danske sømagts historie 1559—88.

L's fødsel og opvækst i Nyboder og hans besøg paa faderens arbejdsværksted, orlogsværftet, vakte tidligt hans interesse for marinehistoriske forskninger, som har sat frugt i ovennævnte skrifter, der udkom med støtte af marineministeriet, og er bygget paa omfattende arkivstudier, hvorfor de har stor betydning som kildekrifter. Han var en flittig og grundig forsker paa det specielle felt, han havde valgt og fortsatte med usvækket interesse derfor til sin død. (H. Topsøe-Jensen i DBL, XIV, 361 f). Pastor L skrev desuden talrige artikler og afhandlinger i »Museum«, »Tidsskr for søvæsen«, »Fra arkiv og museum«, »Hist medd om Kbhvn«, Præstø amts aarbog. Hans store

forarbejder til en fortsættelse af hans 3 hovedværker: »Søetatens officerer under Chr. V«, findes i manuskript i Rigsarkivet. »Skrev desuden flere smaa religiøse fortællinger.

»Fader forstod altid at lægge højhed og alvor over sine gudstjenester. Han holdt en stærk bibeltro, kristocentrisk prædiken og messede meget smukt. Han var ca 51 aar, da han kom til Skelby-Gunderslev i 1898, saa det kan vel diskuteres, om han helt stod i sin fulde kraft i dette hans sidste embede. Kirkegangen var alt andet end imponerende, særlig i den uheldigt beliggende Gunderslev kirke, hvor kirkebesøget ikke sjældent kunne skrives med et encifret tal. Det gjorde det ikke bedre, da der paa grund af rent personlige forhold opstod et meget beklageligt skisma indenfor IM's samfund i Skelby sogn. Derved fik frimissionen indpas og tilholdssted lige ved pgd i Skelby gl skole, som var blevet solgt til en stedlig haandværker der sluttede sig til frimissionen. Denne splittelse smertede fader dybt. Han kunne ellers glæde sig ved et godt og frugtbart samarbejde med IM i begge sogne.

Mit indtryk af fader som præst er, at han særlig havde sin styrke i *sygebesøgene* rundt om i sognene. Han brugte hertil altid apostlenes heste. Med sit egespir i haand fandt han ud til de fjerneste afkroge og blev altid vel modtaget i de hjem, hvor der var sygdom til huse, og han blev til hjælp både for syge og sunde ved sin skriftlæsning, bøn og sang.

I sit hjem var fader i høj grad *skrivebordets mand*. Alle ledige stunder blev brugt til arbejde med hans kære hobby: Dansk marines historie i 16.—17. aarhundrede. Fagfolk regner faders bøger herom for meget vigtige kilde- og materialesamlinger af blivende værdi.

Personligt var fader en uhyre beskedne mand med minimale fordringer til mad og klæder. Hvor kunne han selv undvære for børnenes skyld, og det kostede ham selv store afsavn at skulle holde to sønner paa Sorø akademi og senere en af dem til studeringerne i København.

Fader forenede i sin person baade alvor og munterhed, og det baade ude og hjemme. Men ingen, som mødte ham uden at kende ham, var i tvivl om her at staa overfor en præstemand af den gamle skole, upraktisk til alt manuelt arbejde fraset skrivning, men med hjertet paa rette sted overfor alle paa livets skyggeside. Han var respekteret af alle, elsket af ikke faa, ikke mindst landsbyens børn, som i stort tal fik lov til at gøre den store præstegaardshave til deres herlige tumleplads, der gav dem uforglemmelige minder for livet«.

Gabriel Lind.

Salmonsens XV 849 (1923).

21. 31. dec 1920—31. dec 27 (kqp Herning 5. juni 14): C. J. **Iisager**, fl t sp Sct Olai k, Helsingør, se der.

22. 14. april 1928—28. dec 39 (rkp Vor Frelser k, Vejle 29. april 24): U. **Møllgaard**, fl t kqp Simon Peters k, Kbhvn, se Teestrup.

23. 13. april 1940 (kst sp V Hornum-F 19. maj 39): **Axel Steen Petersen**, * 29. okt 13 Helsingør. Forældre: Kbmd Martin P og Metha Nielsen. Stud Helsingør 32, c 38² (h). ~ 27. aug 39 Karen Henriksen, * 14. jan 12 Aarhus.

Forældre: Overlærer Jacob Peter H og Niesine Magdalene Rasmussen.

Litt: Provst Henning Hansens selvfortalte levnedsløb, udg af F. Krarup i Personallist tidsskr III, 1882, Stiftsprovst C. S. Gad har efterladt et manuskript (i privateje): »Gjenboerne ved Susaa«, om S-G sogne, Nordisk billedmagazin, 1870, s 17 f, H. D. Lind: S-G sogne for 100 aar siden (Hist aarb f Præstø a 1919).

GLUMSØ—BAVELSE

Glumsø-Bavelse pastorat, 1596 og 996 ha, er naturskønt og skovrigt, smuk udsigt fra bakkerne midt i G sogn mod G sø og moserne mod syd, B sogn langs Tjustrup-Bavelse sø. Frugtbart. Byerne: G (ret stor stationsby, 700 indb, realskole, apotek, mh fra 1897, butikker og industrivirksomheder), Aasø, hg Flensborggaard, B kirke ligger ensomt lige ved B sø ved hg B (der er forenet med Næsbyholm til eet gods), byerne Regerup og Atterup.

Christiansdals kloster er oprettet 1866 af kmhr Rønnenkamp, afgiver fribolig til 24 damer »af den mere dannede klasse«. Klosterbygningen opført 1871. Hører i gejstlig henseende under sp i Næsby-T (der er født medlem af klostrets bestyrelse).

Det kirkelige liv. 1738—90 var *Peder Grove Beyer* sp her. Han var magister (dr) og skildres som en hæderlig, samvittighedsfuld Herrens tjener, en kærlig og from husfader. Han var en duelig mekanicus, praktisk og nøjagtig, en fader for sine sogne. Han prægede pastoratet i over 50 aar. Pastor *Bernhard Wellejus* (sp her 1798—1812) var rationalist, og rationalismen laa tungt over sognene. Den svandt ikke i de aar, den nidkære *Eggert C. Tryde* (sidst stiftsprovst i Kbhvn, se der) var sp her (1812—29). *Medens Poul Bendtsen* var sp her, (1830—47, se Skelby-G) brændte pgd 15. april 34. — Kirkegangen var ringe og det var meget smaat med det aandelige liv. Pastor N. Nielsen siges ikke at have været særlig ivrig i tjenesten. En mand skulle hejse et flag ved B kirke, naar der ingen var kommet til gudstjeneste, saa kunne N køre hjem fra halvvejen. Men beboerne drillede ham, hejste flaget, gik i kirke og klagede saa over, at han ikke passede sine gudstjenester. (Hjemliv og tr II, 101). Paa hotel »Tre hjorte« i Kbhvn traf N den unge livsglade cand theol E. M. *Nyeborg* og engagerede ham straks til at blive kapellan i Glumsø. Nyeborg havde været *Rudolph Frimodts* elev paa Sorø akademi, og under Frimodts prædikestol i Sct Johannes kirken var han blevet omvendt efter en svær sjælekamp. Han fik kun en daarlig embeds-eksamen, og hans fader, som da boede i Grenaa, blev vred og tog ud og beklagede sig til *Vilhelm Beck*, der da var præst i Ørum. Men Beck trøstede ham med, at man godt kunne blive en god præst, selvom man havde en daarlig eksamen. Og nu sad han og spiste paa »Tre hjorte«. Glumsøpræsten kom i sam-

tale med ham, og Nyeborgs aabne, muntre væsen tiltalte ham, men før Nyeborg turde sige ja, gik han ud til Frimodt og betroede ham sin angst ved at skulle gaa ind i saa ansvartsfuld en gerning. Men Frimodt gav ham mod og sagde: »Læs Paulus!«. — Der var rent ud dødt i Glumsø-Bavelse, men Nyeborg fik vakt liv i hvert fald i nogle. Pastor Nielsen blev skuffet over, at den unge kapellan, i hvem han havde ventet at faa en munter selskabsherre, blev en glødende indremissionsk vækkelsesprædikant. Det gode forhold til sognepræsten var snart forbi, men folk strømmede til kirke som aldrig før. En dag blev pastor Nielsen saa vred, at han kommanderede Nyeborg til at tage præstekjolen af; han ville selv prædike for den fyldte kirke. I sin dagbog skriver Nyeborg: »Jeg slider og arbejder med min prædiken; det vil ikke rigtig gaa, men med Guds hjælp!« — — I Glumsø, paa Flensborggaarden fandt Nyeborg sin brud, som døde allerede 1873, og naar Nyeborg senere besøgte sin svoger, lic *Waage* i Herlufmagle, var han altid en tur om ad graven i Glumsø. — Men Nyeborgs virksomhed vakte ogsaa modstand i sognene. Man klagede til ministeriet, man lagde sig paa lur for at kaste sten efter ham, men da han rejste, var der en kreds af troende mennesker i sognet. Han havde været redskab til en aandelig vækkelse, og flyttede herfra til det meget aandeligt vaagne Vildbjerg, hvor han blev *P. Krags* efterfølger. Han holdt en masse møder her, saa Frimodt blev lidt betænkelig ved denne megen aktivitet og spurgte: »Duer det nu noget?«. Det glemte Nyeborg aldrig. — Provst *Reinaus* 33 aarige præstegerning var med til at skabe respekt om kirken, men kirkegangen gik tilbage. Den gamle, højkirkelige provst havde mange venner og kendte sognene ud og ind. I hans tid arbejdede IM-kredsen i G videre i de af Nyeborg givne spor. Jævnligt kom her indremissionærer (især fra Ringsted og Næstved), og 1897 blev der bygget mh i G. Her har IM gjort sit arbejde blandt børn, unge og gamle, og jævnligt ordnet kirke- eller missionsuger. Til tider har der boet indremissionærer her som leder (f. eks. *M. Larsen* fra 1919). Forpagter *Carl Constantin Brun*, Skullerupgaard, en kundskabsrig og særpræget mand, forfatter til flere opbyggelige skrifter, var i flere aar IM's leder.

Efter at G blev stationsby, har G paa flere maader skiftet karakter, sognet, der i forrige aarhundrede var landbrugspræget, bliver mere og mere præget af stationsbyen, hvor der ikke er faa arbejdere, og byen er noget af en central for egnen. I de sidste 25 aar har der været grundtvigske præster, og der er dannet en kreds af KS for Glumsø og omegn, som holder regelmæssige møder og samler ikke faa. — Som helhed kan pastoratet ikke kaldes retningspræget; der er en del gammel-dags kristendom og en del ligegyldighed. Kirkegangen har gennem aarene været bedst i G, hvor der ogsaa har været mest aandeligt liv. I Bavelse har kirkegangen i mands minde været meget ringe.

1922 oplyses: Kkg 10 og 3—4 pct, IM og mh, 1931: Kkg 4 og 2 pct, ikke særligt retningspræget, IMsmf (30, maler *Sørensen*, Aasø), KS

(lærer *Christensen*, Aasø) gr ungdomsf (50), 1939, Kkg ganske god i G, ringe i B, mh og IMsmf (skovfoged *Smidt Schrader*, G) KS (sp), ungdomsm i pgd, 1950: Kkg 3—4 og 2—3 pct, ikke særligt retningspræget, IM (36) KS, vel besøgte bibellæsninger i pgd om vinteren.

Glumsø kirke er romansk, af kamp, skibet er forlænget mod vest, og nyt kor er opført i skibets bredde (ombygget 1859), overhvalvet, 1878 ombyggedes taarnet (med røde sten, kamgavle), nyt vaabenhus. Sengotisk alterforsats med maleri. Altertavle fra 1645 af *Abel Schrader* den yngre (Nadveren, fodvaskningen), ligesaa prædikestolen. Meget smuk alterkalk fra 1597, romansk font. Mindetavler. 220 sd. Stiftsprovst *Tryde* er begravet i G.

Dann kirker, Præstø amt, s 659—66. Rosk stiftsblad 1951, s 178. Aarb f nord oldk 1913, s 232 f, Mackeprang, s 77.

Bavelse kirke (tæt ved B sø og hg Bavelse) er lille, romansk, af kamp, overhvalvet, taarn, vaabenhus mod syd. Altertavle fra c 1600 med nyt zinkkrucifix, prædikestol fra 1596, ligesom altertavlen vist et fynsk arbejde, sengotisk figurgruppe i taarnet fra gl altertavle, romansk firkløverfont. Stor ligsten. 90 sd. Smukt gravminde fra 1796.

Dann kirker, Præstø amt, s 667—75. Hist tidsskr 8 R, VI, 32 f, Mackeprang, s 77.

Altergæster: 1891: 300 og 58, 1922: 256 og 42, 1934: 163 og 25, 1949: 365 og ??

Folketal: 1850: 821 og 206, 1901: 974 og 302, 1921: 1190 og 309, 1950: 1298 og 245.

Menighedsraad: 1913: U p, 1922: 4 gr, 2 IM, 7 u p, 1934: 2 gr, 3 IM, 8 u p, 1949: 3 gr, 2 IM, 3 soc, 5 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 260 (3), kons 149 (2), venstre 216 (2), 1950: Soc 305 (3), kons 217 (2), venstre 173 (2), u p 90 (0).

Sognepræst

Indt 1850: a) 258 byg, b) 48 rdl, 92 byg, c) 15 rdl, 56 rdl, 20 fv brænde, d) 232 rdl, e) 100 td ld. — 1870: Regul 2304 kr, netto 4820 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1834.

16. 19. juni 1847—30. aug 61 (sp Asserballe 4. juni 34): **S. Poulsen**, fl t Rise, Ærø, se der.

17. 10. nov 1861—19. dec 78 (sp Sindal-A 4. jan 48): **Niels Nielsen**, * 23. sept 08 Aalborg. Forældre: Agent, stænderdeputeret, forligs-kommissær *Joseph N* og *Christiane Jacobi Tranmoes*. Stud Aalborg 24, c okt 28 (h), adjunkt Aalborg 28, atter c juli 31 (l), sp Tolstrup-S 26. aug 35, sp Hals 20. febr 42, afsk 19. dec 78, † 2. juni 79. ~ 2. dec 36 *Henriette Jacobine Møller*, * 31. juli 14 Aalborg, † 11. april 00. Forældre: Agent, kbmd *Poul M* og *Bartholine Clementine Glerup*. — Broder: *Skæve*, gift med hans hustrus søster.

Pastor N var en høj mand, duknakket, en meget talende, mager jyde. Hans største interesse af verdslig art var musik og genealogi. Han gik altid med stamtavler i lommerne, en hjertensgod mand, men noget afstikkende og næppe stærkt begavet. Naar han kom paa besøg i Skelby pgd havde han altid sin gamle elskede violin med og den spillede han paa til klaverledsagelse. (*Hans Kaarsberg*: Memoirer, 1921, s 75). Han udgav taler ved rektor *E. Taubers* jubilæum og senere jordefærd (1847) og skrev i Dansk Folketidende en hyldest til biskop *Mynster*.

E S II, 550.

Hjælpepræst hos pastor Nielsen

1869—78: *E. M. Nyeberg*, se Stenmagle-S.
1878—79: *D. J. A. Bechmann*, se Værslø-J.

18. 21. febr 1879—27. dec 1912 (sp Frederikshavn 8. juni 72): Provst **Christian Andreas Rei-**

nau, * 7. sept 32 Saksøbing. Forældre: Murer-
mester Johan Jacob Chr. R og Ane Marie
Trap. Stud Hrlf 53, c 58² (h₁), huslærer Tikøb
pgd, hjpr Aagerup-K 20. okt 61, provst Horns
herred 5. maj 74, (bestyrede 75—77 tillige sp
Hirtsholmene), r af Dbg 11, afsk 27. dec 12, †
6. marts 16. ~ 20. nov 72 Emma Magdalene
Jørgensen, * 2. juli 44 Kbhvn, † 8. aug 37. For-
ældre: Landmaaler, c phil Christian August J
og Marie Magdalene Thieme.

Provst R var en fin og elskelig skikkelse, af
den gamle, ærværdige præstetype, anset af be-
folkningen, men kun faa kom til gudstjene-
sterne. (A).

19. 2. maj 1913—6. april 25 (ord kat Roskil-
de domkirke 31. jan 03): **M. Bjørnskov-Peter-
sen**, fl t Østbirk-Y, se der.

20. 1. aug 1925—12. juli 35 (sp Grundfør-S
30. aug 09): **Johan Marius Jørgensen**, * 15. febr
69 Gamborg. Forældre: Hjulmand Peder J og
Joh. Mariane Nielsen. Stud Sorø 87, c 94² (h₁),
hjpr Hornslet 13. juni 96, do Rye 97, Ørsted-D 97,
Givskud 98, sp Kolind-E-S 26. sept 99, afsk 12.
juli 35, † 14. nov 45. ~ 1. maj 02 Ane Marie
Hansen, * 24. marts 67 Rodstenseje, Odder, †
6. febr 51. Forældre: Forvalter paa Vilhelms-
borg Niels Peter H og Christine Christensen.

Skrev nogle kirkepolitiske artikler i jyske blade
og redigerede en kort tid et kirkeligt blad (omkr
1908).

Gennem de mange aar øvede J sin gerning
ud af et redeligt sind og et godt præstehjerte.
Uden at være nogen typisk repræsentant for
det grundtvigske følte han sig hjemme i
grundtvigske kredse og var i nogle aar fmd
for egnens kreds af KS. Bedst kunne man
maaske karakterisere ham som »en ganske
almindelig folkekirkepræst« med den hæder,
Kaj Munk har lagt i ordene ved sin skildring
af præsten i Tim. En særlig interesse viede
pastor J skolen, baade som fmd for skolekom-
missionen og som lærer ved Glumsø realskole.
Der var i hans væsen en streng, der harmo-
nerede godt med det barnlige — stammende
fra hans egen »fynske barndom«, og han eje-
de altid evnen til at finde det kønneste hos
de mennesker, han fik med at gøre... Syg-
dom tvang ham til at give op 1935, og han
blev boende i G. — Det siges, at en præst
ofte ved at blive i sognet efter sin embedstid
volder efterfølgeren vanskeligheder. Det gjaldt
ikke pastor J, som med den fine takt, han
var i besiddelse af, og ved den hjertelighed,
hvormed han mødte sin eftermand, vandt en
taknemmelig ven (Niels Hein, Roskildebogen,
1946, s 157—58).

21. 25. okt 1935: **Niels Arne Hein**, * 25. nov
05 Kbhvn. Forældre: Kbmd Hans Carl H og
Agnes Emilie Nielsen. Stud Mtrp 24, c 35¹ (h₁).
~ 21. dec 35 Ellen Kristina Ståhl, * 28. marts
03 Djurslöv, Sverige. Forældre: Stationsin-
spektor Sven Jönsson S og Maria Gustava
Mohlin. — Broder: Grenaa-G. Hustrus søster
~ Niels Dael, Liselund.

BM Rønnenkampske legater, BM amtsbestyrelsen
for de sønderjyske foreninger i Præstø amt, BM
Liselundfondet.

Litt: Sille Beyer: Erindringer vedr slægterne
Beyer og Høst, 1862, Hist tidsskr 8. r VI, 32 f, Vil-
helm Kold: Præsten Ed. Nyeborg, 1925, Hjemliv og
trosliv II, 1933, s 101 f.

NÆSBY—TYVELSE

Næsby-Tyvelse pastorat, 1257 og 764 ha, er
bakket, med agre, enge og moser, frugtbar,
en del skov i N, der grænser op til Tjustrup
sø. Næsbyholm skov er søgt udflugtssted. —
Byerne: N (med den Rønnenkampske stiftelse
for 24 trængende personer fra Næsbyholm
og Bavelse godser), Engelstofte, hg Næsby-
holm, Tyvelse.

Det kirkelige liv. I modsætning til de fleste
præsteembeder paa egnen har Næsby-T været
et af de mindre embeder, hvorfra de fleste
præster er blevet forflyttet. Som regel har
der været unge eller yngre præster.

Den første halvdel af 19. aarhundrede var
præget af rationalismen, 1834—46 var C. L.
Børresen sp her (se Købeleev), han var lands-
kendt som redaktør og udgiver 36—54 af det
meget udbredte blad »Den danske bondeven«,
og han fik 1841 det norske Videnskabernes
selskabs guldmedalje for en afhandling om
»oplysningens indflydelse paa moralitet og
velvære«. Han var imod tvungen skolegang,
men svækkede sin stilling ved at slutte sig
til godsejerne i landbopolitikken. Mynster,
som 1846 fandt pgd maadelig og indskrænket,
skriver, at læreren i N rostes af provst og
præst for særdeles flid og duelighed, »jeg
kunne intet udmærket opdage hos ham«, og
om Børresen hedder det: »Præsten synes over
sin polypragmosyne ikke at have haft tid til
at passe sit embede ordentligt«, hans prædi-
ken var »tynd, tør og kedsommelig«, og han
katekiserede »om bomuld, silkeorme og lutter
timelige ting« (M I, 218—19).

Provst lic O. Waage var den betydeligste
præst her i 19. aarhundrede. Han var meget
anset. Det kirkelige liv var ringe, og kirke-
gangen var svag indtil aarhundredskiftet.
Præsterne Nissen og Ryving-Jensen tilhørte
nærmest IM og arbejdede efter IMs metoder.
Nissen var kendt som børneven og stifter af
og fmd for »Kr forening for børns redning«
og ledede de store børnesagsmøder og fælles-
rejser for børnesagen. Han var tillige en flit-
tig præst i sine sogne. Der blev to smaa IM-
kredse, og indremissionærer (især Chr. Chris-
tensen, Sorø) støttede og hjalp ham.

Om pastor S. H. Nissen skrev fru Nissen:

»1901 drog vi som unge præstefolk til Næsby
og Tyvelse. Der var dengang intet som helst
menighedsliv, og ikke videre kirkegang. Min
mand tog fat med ildhu og begejstring. Han
begyndte paa møder i pgd for unge piger, og
karlene ugen efter. Han holdt andagt, forkla-
rede skriften, saa drak vi te, og jeg læste en
fortsættende historie højt. Han besøgte gamle
og syge, lavede basar hvert aar, og for de ind-
komne penge blev der skovtur for de gamle,
som aldrig før havde oplevet saa dejlige dage.
Han holdt søndagsskole for børnene, fortalte
dem om Jesus. Sognet havde aldrig før oplevet
2 store juletræer i kirken juleaften, (ja end
ikke nogen form for lys i kirken) og anden
juledag blev »træerne« sat sammen til eet stort,
fyldt med lys. Saa samledes alle børnene uden-
for kirken, og gik med min mand i spidsen i
samlet trop ind i kirken medens de sang »Her
kommer Jesu dine smaa«, — lykkelige, velsig-
nede aar i Næsby og Tyvelse«.

Der har ikke været meget bevidst liv, men der har i de sidste 50 aar været en lille trofast kreds om kirken.

1916 oplyses: Kkg ikke god, lidt IM i T, intet særligt, 1922: 2 smaa IM smf, 1931: Kkg 9 og 7 pct, 2 smaa IM kredse, godt besøgte ungdomsm i pgd, KFUM og K, 1939: Kkg 8 og 7 pct, 2 IMsmf (gdjr Claus Jensen, Aasø) blad-udd, mgh- og ungdomsm i pgd, 2 sdsck, mejerisal i T, enkelte KS, telmissionskreds paa Christiansdals kloster, 1949: Kkg 7 og 9 pct, N: Rørlige forhold, en kreds af trofaste kkg, T: En ret vaagen og aktiv kreds, samtalekr i T, kirkeblad, smaa KFUM og K, sdsck i N, Christiansdals kloster i Bavelse sogn hører kirkeligt under sp i N (24 damer), sp i N er født medlem af klostrets bestyrelse.

Næsby kirke er romansk, af kamp og fraadsten, koret er forlænget, og der er tilbygget taarn (har ikke kamgavle), sakristi mod nord og fra 17. aarh et kapel mod øst. Næsten hele kirken ombyggedes 1875—76, krydshvælvinger af træ. Paa alteret et krucifix, den gl altertavle af fru Ingemann hænger i sakristiet. Ny prærestol, stolestader og pulpitur. Romansk firklosterfont, sengotisk krucifix, mindetavle m m. 150 sd. Flere kister i kapellet.

Dann kirker, Præste amt, s 676—86. Khst saml, 5. r, V, 786, Mindeblade om Næsbyholm 1885, s 32. Pontoppidan: Marmora Danica I, Mackeprang, 1, 77.

Tyvelse kirke (Sct Laurentius), er lille romansk, af kamp, med apsis, senere overhvalvet, nyt kamgavlet taarn fra 1856, vaabenhus mod syd fra 1880, kalkmalerier fra kirkens første tid. Smuk altertavle af Abel Schrøder fra 1651, do prædikestol, romansk font. Kirken restaureret 1948—49. 100 sd.

Dann kirker, Præste amt, s 687—95, Magn. Petersen: Kalkm, s 129, Nørlund og Lind: Kalkm, s 272, Beckett: Dann Kunst I, 279.

Altergæster: 1926: 450 og 325, 1938: 387 og 273, 1949: 413 og 365.

Folketal: 1850: 573 og 334, 1901: 600 og 432, 1921: 608 og 428, 1950: 528 og 414.

Menighedsraad: 1914: 5 n IM, 1 gr, 2 u p, 1922: 5 kirkegængere, 5 ikke, 1938: 4 IM, 2 u p, 4 soc, 1 gr, 1 rad, 1945: N: valg, 2 kirk, 4 frisindede, T: 2 IM, 3 u p, 1 soc.

Kommunevalg: Soc 210 (4), rad 44 (0), kons 48 (1), venstre 121 (2), 1950: Soc 157 (3), rad 74 (1), kons 90 (1), venstre 117 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 158 byg, 19 rug, 28 havre, b) 15 rdl, 20 byg, c) 20 rdl, 10 fv brænde m m, d) 300 rdl, e) 36 td id. — 1870: Regul 1520 kr, netto 4002 kr. — 1913 f 3. kl. Pgd opført 1770 og 1870.

15. 17. juni 1846—7. jan 54 (ord kat Nakskov-B 28. okt 37): **G. C. M. Branner**, fl t sp Sct Peders k, Slagelse, se der.

16. 11. april 1854—12. nov 70 (adjunkt Sorø 45): **Ph. C. Göttsche**, fl t Munkebjergby-B, se der.

17. 24. jan 1871—20. april 82: Provst, lic theol **O. Waage**, provst her 2. dec 75, fl t Herlufmagle, se der.

18. 24. juni 1882—12. jan 92 (sp Sæby 3. okt 73): **H. Skovgaard**, fl t Slingerup-U, se der.

19. 2. april 1892—25. jan 01 (sp Torning-Lysgaard 26. nov 84): **Jørgen Christian Joachim Nielsen**, * 4. aug 47 Nr Kirkeby, Falster. Forældre: Lærer Hans Jørgen Kannevall N og Magdalene Christine Fog. Stud Nyk F 67, c 75¹ (h₂), hjpr Sdr sogn, Viborg 17. nov 75, sp Nordstrøm 21. okt 78, sp Norderøerne 7. juni 81, afstk 25. jan 01, † 29. juli 23. ~ 1. dec 75 Henriette Mathilde Michelsen, * 15. nov 44 Fredericia, † 1. jan .23. Forældre: Skipper

Paul Frederik M og Ane Kirstine Bauer. — Datter ~ Sørensen, Ryslinge.

20. 19. april 1901—28. juli 16 (præst Christianshavns straffeanstalt 19. aug 96): **A. S. H. Nissen**, fl t sp Vordingborg, se der.

21. 22. nov 1916—31. dec 24 (hjpr Østerø 1. nov 15): **J. C. V. Ryving-Jensen**, fl t Tversted-U, se der.

22. 20. april 1925—21. sept 25 (sp Torslunde-I 6. marts 20): **Knud Olaf Norup**, * 30. maj 74 Sundby, Kbhvn. Forældre: Premierløjtnant, bogholder Rudolf N og Noline Amalie Henriette Wulff. Stud Brgdssk C 92, c 98¹ (h₁), huslærer Lundgaard, lærer flere steder, real-skolebestyrer Fakse 04, sp Øsse-N 28. aug 06, sp Vrejlev-H 9. okt 12, † 21. sept 25. ~ 22. juli 05 Margrethe Gudme, * 15. febr 75 Kbhvn, † 14. april 52. Forældre: Fabrikant, c pharm Bernhard Erik G og Mathilde Müller.

Udg: 02: Kristustroen og den moderne religiøsitet, 17: Kristenliv og kulturliv i vor tid. Skrev flere afhandlinger, bl a om Margrethe-skikkelsen i Goethes Faust, grundtræk af Nietzsches liv og tænkning, flere afhandl i Dsk kirketid, For kirke og kultur, Præstef blad m m.

Pastor Norup døde meget hurtigt efter udnævnelsen. Skønt han var københavner, havde han sin præstegerning i Vest- og nordjylland, hvor han var glad for at virke, især i Vrejlev; noget tungere faldt hans gerning i Torslunde, hvor han kun mødte ringe sangbund. Han var en studerekammerets mand, videnskabeligt og spekulativt anlagt, han beskæftigede sig med ikke blot religiøse, men ogsaa med æstetiske og filosofiske problemer; han var meget belæst. Med sine skriftlige arbejder ville han paavise, at kirken og dens mænd maa forstaa at leve med i tidens strømninger og gøre en indsats for at sætte sig ind i tidens kultur.

23. 16. dec 1925 (kkp Gerlev-D 1. febr 22): **Poul Oluf Nielsen**, * 14. okt 90 Kbhvn. Forældre: Bankfuldmægtig Hans Oluf N og Marie Vilhelmine Thomsen. Stud Lyceum 09, c 20¹ (h₁), hjpr Sundby k, Kbhvn 1. febr 21 (kordegn smst 20). — Ugift.

Som sp her: BM Christiansdal kloster og Det Rønnenkamske legat.

SANDBY—VRANGSTRUP

Sandby-Vrangstrup pastorat, 1222 ha og 426 ha, ved Susaaen, bakket i S, fladt i V, enge langs aen, frugtbar, lidt skov i S. — Byerne: S med mh fra 1896, fh, Buske, Vinderup hg Sandbygaard, Vrangstrup med jernbanestation. *Det kirkelige liv.* Pastoratet bestaar af to ganske almindelige smaa midtsjællandske landsogne uden noget særpræg.

Pastor *Schønheyder* (se Jørlunde) var præst her 1826—40, han var ungdomsven med komponisten *Rud. Bay* og med digteren *J. L. Heiberg*. Det blev sagt, at Heiberg benyttede ejendommeligheder hos S og hans forlovede i skildringen af *Klister og Malle i »De uadskillige«*. — Skolevæsenet var ikke organi-

seret 1837. Hjælpe læreren i S, *Rugaard*, var (iflg Mynster) tilhænger af J. C. Lindberg, »urolig og stridig, men ikke uduelig«. — Pastor *Holst* var meget afholdt, i »Ringsted folketidende« har hans gamle stuepige (* 1830) interessant fortalt om livet i Sandby pgd i hans tid. Han var en fornem mand, der kørte med to skimler og iøvrigt havde 6 heste, han var ivrig tobaksryger, men især fortælles der om, hvor godt man kunne lide præsten og forresten ogsaa hans efterfølgere. Medens pastor *Nyeborg* var kapellan i Glumsø, gik flere dertil for at høre ham, og der blev et lille IM's samfund. I 70'erne holdtes der i S kirke hvert aar en gudstjeneste for IM paa hele egnen, pastor *J. R. Baumann*, V Egede, talte som regel, og der kom mange. Da pastor *Buhl Thomsen* 1870 ramtes af apopleksi, fik han kapellan, *Valeur*, som virkede med stor nidkærlighed. Længe huskede man hans børnegudstjenester, hvor han paa særlig god maade fortalte for de smaa, han oprettede et konfirmandlegat. Hans spor mærkedes flere aar efter hans bortrejse. Ogsaa pastor *Kopp* havde en kapellan, som fik betydning, pastor *Larsen*, der var levende optaget af det grundtvigske livssyn, og mange var glade for hans forkyndelse og blev præget deraf.

IM-kredsen byggede mh i S, og der har gennem aarene været gjort et arbejde derudfra, pastor *Lindboe* var nærmest IM. Indremissionær *Johan Madsen* kom her ofte. Der har i de senere aar ogsaa været en kreds af KS, tilsluttet Glumsø-kredsen. Sdsk (landpostbud Rikard Pedersen).

1915 oplyses: Ret god kkg efter midtsjællandske forhold, baade IM og gr, Blaa Kors og DMS kreds, 1927 oplyses: Kkg 6 og 5 pct, ret gode forhold, IM (gdjr A. Jensen, Buske), KFUM og K m m, rene landsogne, 1939: Alm midtsjællandsogne, mdl ungdomsm (sp), IM (40, A. Jensen Buske), KS (gdjr Henrik Madsen, S), KFUM og K, 1950: Kkg 5 pct, IM (40, gdjr Johs. Nielsen, S), KS (60) tilsluttet Glumsø, sdsk, smaa KFUM og K, mange husmænd.

Sandby kirke (ved Sandbygaard) er romansk, af kamp og kridt. Senere overhvalvet, kamgavlet, taarn, vaabenhus mod syd med kraftige blindinger. Anselig altertavle af Abel Schrøder den yngre fra c 1645. Smukke alterstager fra 1650, nyere prædikestol, romansk font, ligsten, 200 sd. Smukke herskabsstole. Interessant runesten.

Danm kirker, Præstø amt, s 696—704, Wimmer: Runemindesm, II, 445 og 481. Aug. Fr. Schmidt: Heligkilder, nr 573, Mackeprang, s 77—79.

Vrangstrup kirke er ganske lille, ligger ensomt nær Susaaen, romansk, af kamp og kridt, senere overhvalvet, ingen vinduer mod nord. Koret forlænget af munkesten. Lille vaabenhus mod syd, hvorover et lille bindingsværkstaarn. Restaureret 1855. Prægtig altertavle og prædikestol, begge af Abel Schrøder den yngre (1650), romansk font med arkader og rebsnoening. Dekorative kalkmalerier fra Chr. I's tid. 50 sd. Hovedrest 1950.

Det menes, iflg Mynster, at kirken oprindeligt har været et »Salthus«, maaske lagerbygning for lybekerne.

Danm kirker, Præstø amt, s 705 f, Hist tidsskr 7. r, VI, 111—15, M I, 222, Mackeprang, s 77—78.

Altergæster: 1891: 421 og 46, 1922: 200 og 30, 1934: 102 og 6, 1949: 162. (Kirken i V lukket 1949). Folketal: 1850: 553 og 153, 1901: 624 og 160, 1921: 624 og 175, 1950: 618 og 163. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 1 gr, 2 u p, 1926: 2 IM, 9 u p (gr), 1938: 2 IM, 10 folkekirkelige, 1949: 2 IM, 2 gr, 8 folkekirkelige.

Kommunevalg: 1943: Soc 102 (2), rad 81 (2), venstre 135 (3), 1950: Soc 119 (2), rad 94 (2), venstre 149 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 183 byg, b) 60 rdl, 13 byg, c) 30 rdl, 10 fv brænde, d) 180 rdl, e) 71 td ld, gl netto egebindingsværkspgd. — 1870: Regul 1824 kr, netto 4744 kr. 1913: f 3. kl. — Pgd opført 1864.

17. 12. marts 1841—5. maj 63 (lærer søetatens drengeskole 34, overlærer): **P. C. D. Holst**, fl t Jyllinge-G, se der.

Mynster beskriver 1846 pgd som »sat i ret god stand, haven smuk«, S kirke »lille og skævt bygget, men ret smuk«. V kirke er »en af de mindste, jeg kender, er meget simpel«. Om H's prædiken hedder det: »Det ret gode indhold druknede i en uendelighed af ord, foredraget ret frit, men den stærke stemme misbragt ved skrigen og slet declamation. Katekisationen syntes svag. Talrig forsamling, ungdommen svarede kun maadeligt, den syntes vel ikke at mangle kundskab, og var heller ikke stupid, men liv og frimodighed fattedes hos de allerfleste (M I, 221).

18. 17. juli 1863—19. dec 77 (sp Naurup-S-V 4. sept 53): **Hans Buhl Thomsen**, * 2. maj 14 Fredericia. Forældre: Stadshauptmand, kbmd Christian Theodor T og Ane Cathrine Flensburg af Eltang-SV. Stud priv 33, c juli 38 (h), hjpr Vium-S-A 18. dec 41, afsk 19. dec 77, † 17. febr 90. ~ 21. maj 54 Helene Gross, * 21. april 28 Altona, † 23. dec 81. Forældre: Arkitekt og murermester Johan Heinrich G og Dorthea Schmidt. — Broder: Skivholme-S (de to brødre blev ordineret sammen), adoptivdatter ~ Valeur, Paarup.

»En solid, stilfærdig og venlig præst«.

Hjælpepræst hos pastor Buhl Thomsen

1871—77: J. C. R. Valeur, se Paarup.

19. 23. febr 1878—31. dec 99 (sp Ferslev-D-V 4. dec 69): **Caspar Martin Kopp**, * 24. nov 29 Græse. Faderen: Sp i Udesundby-O (Frederikssund), † 65, se der. Stud Frborg 47, c juni 54 (l), adjunkt Frborg 58, afsk 31. dec 99, † 26. okt 14. ~ 18. maj 66 Sophie Hedeveg Schytte, * 14. okt 36 Horsens, † 3. jan 03. Forældre: Godejer, oliemøller, stænderdeputeret, landstingsmd Frederik Vilhelm S og Henriette Utke. — Datter ~ Østerris, Hyllested-R. Fætter: Spang, Mern. Hustrus fætter: Utke, Tjæreby-A.

»Streng, aristokratisk, men dygtig prædikant«, en særpræget mand med et stærkt nervøst, intelligent ansigt« (H. K.). »Havde sin omgangskreds blandt velhavere«. (B).

Hjælpepræst hos pastor Kopp

1895—97: A. I. Østerris, se Hyllested-R

1897—99: H. C. L. Larsen, se Torning.

20. 20. jan 1900—29. jan 15 (sp Rær-H-V 31. dec 83): **Vilhelm Christian Andreas Lindboe**, * 9. febr 56 Sorø. Forældre: Skræddermester Jørgen Peter Vilhelm L og Christine Marie Rasmussen. Stud Sorø 74, c 80² (h), huslærer Stougaard ved Jelling og paa Klingstrup, hjpr Tønning-T 1. marts 83, † 29. jan 15. ~ 30. marts 85 Else Margrethe Hedeveg Sophie Olsen, * 25. dec 58 Rær, † 11. nov 33. Forældre: Skolelærer Niels Christian O og Edel Marie Poulsdatter.

Soransk tidsskr IV 2, s 174.

Pastor Jørgen Falk Rønne har i sin bog »Sol og blæst« smukt omtalt pastor L's svigerfader. Pastor L selv var her fra egnen. Han havde sine bedste præsteaar i Thy. Han stod IM nær og skildres som: »En jævn og rar mand, lidt tung som prædikant«.

21. 12. maj 1915—28. maj 24 (kkp Raklev 11. jan 12): **A. P. A. S. Hoffmeyer**, fl t Jorløse, se der.

22. 13. sept 1924: **Volmer Bondorf**, * 21. dec 95 Frberg. Forældre: Børnebogsforfatteren, kommunelærer Niels Knud Kristensen og Emma Coucheron-Aamot. Stud Frberg 16, huslærer 16—17 hos provst Hatlemark, Romsdalen, Norge, 20—21 hos hofjægermester Castenskiold, Overgaard, c 24¹ (h₂), navneforandring fra Kristensen til Bondorf. ~ 15. jan

29 Else Camilla Worm, * 5. juni 99 Kbhvn. Forældre: Ingeniør Jacob Vilhelm W og Theodora Dorthea Abigael von Lillien skjold.

Opholdt sig 18—19 paa Veø i Romsdalen, Norge, hos sin morbroder, godsejer William Coucheron-Aamot, studerede teologi, vejledet af sognepræsten dér, nu provst i Skien, H. Se.p.

Litt: Aage Hoffmeyer i Ringsted folketidende 11. maj 1938, Johan Madsen: Minder, 1934, H.st Tidsskr 7. r, VI, 114, (Johs. Steenstrup: Har Susaaen været sejlbare i historisk tid?).

Baarse-Mønbo herreders provsti

Baarse herred, 338 kv km, omfatter det sydligste Sjælland, ved Smaalandsøhavet, Ulvsund og Østersøen, flere smaaøer, Masnedø, Lilleø, Tærø, Langø, m m. Højtliggende og bakket, pragtfuld udsigt fra Kulsbjergene over det smilende, frodige land med skove og marker og indrammet af kysten med havet og dets bugter og vige. Der er kun enkelte smaa søer. Overalt er der oldtidsmindesmærker, som vidner om, at denne egn tidligt har været beboet. Gennem herredet gaar nu den snorlige landevej Køge-Vordingborg, som passerer af tusinder af biler.

Herredet rummer nogle af Sjællands mest yndefulde og storslagne landskaber og en række af dansk histories minderigste steder, Svend Gønges Jungshoved, Valdemars Gaasetaarn, Grundtvigs Udby, Thorvaldsens Nysø. Romantik og historie hviker over disse byer og bakker, skove og skraanende agre, blaa fjorde og sunde. Og som vidnesbyrd om dansk modstandskraft og satirisk lune lyer Valdemar Atterdags guldaas over hele denne Sjællands sydligste egn. — Intet provsti har saa store broer som dette. Mønbroens slanke buede baand mellem Kallehave og Møn og den imponante Storstrømsbro fra Masnedø til Falster er vidnesbyrd om nutidens snilde og brobygningsteknik.

Mønbo herred er 231 kv km og deles ved Borre-sænkningen i en mindre del mod øst. Høje-Møen, en tæt sluttet bakkerejsning, der mod øst ved Østersøen slutter med den høje, bratte Møns klint med klinteskoven. Her er højdepunkterne Aborrebjerget og Kongsbjerg. Den større, vestlige del er lavere med marker, enge og moser og enkelte højder (ved Vollerup). Halvøen Ulvshale er ganske lav. Til herredet hører øerne Nyord, Lindholm, Tyreholm, Farø (samt Bogø, der kirkeligt hører under Falster).

Møn hærgedes meget af venderne. Øens vigtigste erhverv i middelalderen var sildefiskeriet, og Borre var øens eneste købstad. Da Borre blev ødelagt af lybeckerne, blev Stege øens købstad. Under svenskekrigene gjorde beboerne haardnakket modstand under anførsel af Just Ebel og Hans Schrøder, indtil øen gik tabt ved et forrædderi i kampen ved Lille Dame 29. maj 1659. Tidligt var der kronogds her; efter enevældens indførelse var der forpagtere, 1685 fik hestgarden standkvarter her, og dens chef, øens amtmand, Plessen, var hensynsløs og brutal. Mandskabet, mest hvervede tyskere, udpinte øen, og bønderne nedsank i yderste fattigdom. Plessen blev afsat 1699. Kongen søgte paa forskellig maade at ophjælpe øen (f eks ophævedes vordnedskaftet, imod at bondesønnerne blev søfolk), men sømandskolonien kom mest til at bestaa af sammenløben pak. Hestgardens kvarter ophævedes, og her, hvor der hidtil ikke havde været herregaarde, oprettedes der 1769 5 hovedgaarde paa domænegodset. De blev solgt ved auktion, og hovedriet genopstod. Øen var eget amt til 1803. Nu er næsten alt fæstegods afløst, fiskeriet er ikke mere

hovederhverv. Møn er en landbrugsegn, hvor der især dyrkes sukkerroer, og Møns klint er en af landets mest søgte turistattraktioner.

Cirka 50.000 turister besøger Møns klint hvert aar. Klinten har jævnlgt været udsat for store skred, ikke mindst i vinteren 1951—52, og de forandrer klintens profil. Red Tage Christiansen beretter i Berlingske Aftenavis (29. febr 1952):

— I begyndelsen af 1944 var tyskerne optaget af forsøg med en V5-bombe, en fjernstyret flyvemaskine. En stor del af Møn var under disse forsøg, der skete i Østersøen, afspærret og evakueret, og der var posteret nogle, iøvrigt ret faa, tyske soldater. En dag skulle Møns klint være maalt for et forsøg. Der blev udsendt et 12 gange 12 m stort rødt flag paa klinten. En flyvemaskine startede med en mindre flyvemaskine under sig. Paa et givet tidspunkt blev den lille maskine, der var fyldt med sprængladning, men ikke havde nogen personer om bord, sluppet, og den blev derefter enten fra den anden maskine eller fra baade fjernstyret mod maalet. Den ramte ogsaa den røde dug, forøvrigt kun 10 m under klintens overkant, og eksploderede.

Fire aar senere skete det store skred ved »Dronningestolen«. Tilsyneladende ganske umotiveret. — Men det var nøjagtigt der, hvor tyskernes V5-bombe havde ramt klinten». —

Ved Nyord er der tale om store Inddæmninger.

Det kirkelige liv. Medens Baarse herred har hørt til de mere levende paa Sjælland i kirkelig henseende, er Møn stadigt blevet betegnet som »aandelig død«.

Da biskop N. E. Balle visiterede her 1799, fandt han ikke meget kirkeligt liv. — I juli og aug 1799 visiterede biskoppen paa Møn og i Baarse herred: Stege sogn, 5. juli: Sognepræsten, provst *Stauning* (1799—1815), prædikede efter Eph. 5, 8 meget om oplysning uden at forklare bestemt, hvad der hører til kristelig oplysning, og det synes, at den nye filosofi har forblindet ham. Hans svage stemme fylder ikke kirken. Som kateket er han mere maadelig, men god. Mesning er god. Ved hans tilkomst fra Maribo har stiftet ikke vundet. — Jungshoved sogn, 25. juli 1799: Sognepræsten *Faber* (1795—1810) prædikede efter Matt. 18, 3 over fordomme og overtro, uden al grund i teksten. Men han taler vel, skønt skarp, og røber alene, at kristendom er ikke hans sag. Han katekiserer meget godt og messer skikkelig. — Udby sogn, 4. aug 1799: I stedet for sognepræsten *Grundtvig* (1776—1813), prædikede kandidat *Tommerup* over evangeliet paa 11. setrin, grundigt, lærerigt og smukt. Pastor Grundtvig katekiserer vel, messer skikkelig kun alt for hurtigt.

Det, som biskop Balle helst ønskede at høre i kirkerne, var en ægte evangelisk-luthersk forkyndelse; men præsterne var ofte mere eller mindre »forblindede af den nye filosofi«. Biskoppen var dog yderst tolerant i sin dom og brød ikke staven over den moderne prædiken, naar han fandt, at præsten, saa godt han forstod, arbejdede for præstens og oplysningens fremme. Han fulgte i saa hen-

seende anvisningen i sin lærebog (6. kap § 5 a: Om pligterne mod næstens sjæl): »Vi have ingen ret til at fordømme noget menneske for hans urigtige meningers skyld; men som kristelige mennesker bør vi overlgive vore vildfarende brødre til Guds barmhjertighed«.

Baarse herred. 2 præstenavne huskes særligt. *Grundtvig* er født i Udby, var hjælpepræst i Udby og senere sp i Præstø. *Indre Missions* senere formand, *Frederik Zeuthen*, var hjælpepræst i Udby og sp i Everdrup. Ogsaa han var en præst, som satte spor, der mærkedes længe efter. Men *Mynster* fandt i 1840'erne, at »overalt synes menighed og ungdom temmelig døde«. *Mynster* nævner ikke med eet ord Grundtvig under dette herreds omtale. *Mynster* skriver, at der »i dette herred findes en del meget dygtige præster, men ogsaa nogle slette prædikanter, som dog til dels er værdige mænd. Kirkegangen er for det meste god, hvor prædikanterne fortjener det. Conventicler har kun i Snesere begyndt at trænge ind udefra«. Der var en læseforening mellem præsterne i disse herreder, hvis — virkelig teologiske bøger — ikke sælges, men skulle opbevares i Præstø. Der var 1849 ogsaa nogle læseselskaber for bønderne. — Fra ældre tid skal erindres, at der i Udby sad i 17. aarh en præst, *Samuel Ild*, der var ivrig pietist. Han oversatte Arndts andagtsbøger til dansk.

Mynster synes altsaa ikke at have haft blik for forsamlingsfolkene. Men de var her. De kom hertil i 40'erne fra Sydvestsjælland. Lægprædikanten *Jakob Fisker* fra Bisserup var nok den, der betød mest, men der kom ogsaa folk fra Fakse og prædikede her. Ret tidligt spaltede vækkelsen sig i en grundtvigsk og en pietistisk fløj, der senere sluttede sig til IM. I *Askov*, *Snesere sogn*, dannede de vakte en særlig gruppe, præget af gammeldags stivhed og dømmesyge, men med et klart vidnesbyrd. De var uvenligt stemt over for præsterne, ægte pietister, og de havde haarde sammenstød med grundtvigianerne. Over for tidens blødagtighed krævede de nøjsomhed, arbejdssomhed og pligtopfyldelse. De udgjorde den gamle stamme, som det nye liv i Everdrup og Snesere sogne kunne støtte sig til, da præsterne *Kastrup* og *Zeuthen* kom hertil og vakte nyt liv. *Zeuthen* vandt efterhaanden deres tillid, og de blev virksomme i IM's samfund og i missionshusene. Ledere var *Jens Larsen* og *Hans Jørgensen*, *Askov*; den sidste var fader til indremissionær *Chr. Hansen*, *Sjølte*, som arbejdede trofast for IM ligesom den gamle kolportør *Anders Bendtsen*. *Niels Jensen* (*Post*), *Sværdborg*, var ogsaa en skattet (og ofte forfulgt) taler i forsamlingerne.

Mange af de vakte sluttede sig til grundtvigianismen, bl a den kendte *Jens Olsen*, *Sjølte*, som *C. J. Brandt* kaldte »menighedens vært«; paa hans gaard holdtes store møder af folke-kristelig art, og han var sjælen i arbejdet for at faa folkehøjskolen i Ulso flyttet til *Brøderup*. Denne højskole blev samlingsstedet for det grundtvigske arbejde paa egnen, især i *Emil Dams* forstandertid, da den var en af landets største højskoler og fik megen betydning paa egnen.

Peter Rørdam og *Niels Jensen* (*Post*). —

Med *Peter Rørdam*, som 1841—56 var sp i Mern, kom en frisk luftning over egnen, og Mern blev »forsøgsmark for spirekraften i Grundtvigs tanker«. *Rørdam* havde samme syn som Grundtvig paa forsamlingsfolkene; han tog egentlig deres arbejde op, men paa kirkelig grund, baaret af sakramenterne. *Niels Jensen* (*Post*) var i disse aar pietistisk indstillet; han døjede meget paa sine prædike-ture, man tog lundstikkerne af hans vogn, naar han skulle køre hjem, i Kallehave satte de ild paa flæsket, der hang i skorstenen i det hus, hvor han skulle holde møde, saa stuerne fyldtes af sur røg (manden, der gjorde dette, hængte sig 3 dage efter). — *Peter Rørdam* stod skeptisk over for ham. Der er refereret en betydningsfuld samtale mellem *Niels Jensen* og *Peter Rørdam*. *R* mente, at det indre kald skulle følges af det ydre og omvendt, og naar *N. J* og hans folk kom og ville holde forsamling i Mern, maatte *R* vide, om »de turde understaa sig i at rejse ind i et fremmed sogn uden at være lovligt kaldet«. *N. J* havde været i kirke i Mern og skulle til en forsamling i Ø Egesborg; *R* fulgte ham paa vej. »Sig mig oprigtigt, *Niels*«, sagde *R*, »hvordan bærer du dig egentlig ad, naar du skal ud og prædike for folk? Studerer du din prædiken?« — »Nej«, svarede *N*, »det gør jeg ikke, men jeg gør 2 ting, 1) jeg tager ingen steder hen for at holde forsamling uden at være opfordret dertil, og 2) jeg beder til Gud hjemme i mit lønkammer om, hvad han vil give mig at forkynde af sit evangelium, og naar jeg sidder paa min vogn, tænker jeg cver een eller anden tekst af bibelen, og saa beder jeg Vorherre ved sin aand give mig aandsgaver til at udlægge det for forsamlingen. Desuagtet er det flere gange hændet mig, at i det øjeblik, jeg skal tale, har jeg aldeles glemt, hvad jeg saadan just forud havde over-tænkt, og jeg har da stillet mig frem over for min Gud med saadanne tanker: Ja, min Gud og frelser, du ser bedst, hvordan jeg har det; du maa se, om du kan bruge mig ved at give mig af dine rige naadegaver saaledes, at min munds tale og mit hjertes betænkning kan komme dig til ære, saa jeg ikke skal staa til skamme og derved vise, at jeg har grebet ind i en fremmed bestilling. Og som oftest har min munds tale, naar jeg har været aller fattigst i begyndelsen, allermost grebet mine tilhøreres hjerter«. — »Ja, saadan kan jeg ikke tale«, svarede *R*. — »Nej, ganske rigtigt«, sagde *N*, »saadan skal De heller ikke prædike, thi De er jo beskikket af konge, minister og biskop til prædikeembedet, og det er Dem befalet, hvorover De skal prædike. Derfor er det i sin orden, at De maa studere, da det ellers ville se galt ud, naar De kommer op paa prædikestolen. Men vi lægfolk er ikke tvungne til at prædike. Vi prædiker kun, fordi vi vil prædike«. — »Ja, du har ret, *Niels*, nu gaar det alligevel op for mig, at jeg har gjort jer lægfolk uret ved min modstand«. (*Ludvig Mortensen*: »Den sjæll kirk opvækkelses historie«, 1881, s 15 f).

Peter Rørdam lod dog ikke lægfolkene komme til at prædike i Mern, men de kom i kirke

hos ham, og han blev et Guds redskab til at vejlede og hjælpe til rette. Blandt de grundtvigske præster har pastor *Spang*, Mern, og provst *H. P. Meinertsen*, Mern, løftet arven efter Peter Rørdam og høstet, hvor han saadede, og sammen med Brøderup-kredsen gjort et mærkbart folkeligt og kristeligt arbejde her. Præsterne *Søren Nielsen*, Baarse, og *A. Munk*, Vordingborg, arbejdede paa samme linje.

Blandt præster af Mynsters type kan nævnes provst, dr theol *J. Paludan-Müller*, Snesere (efterfulgt af sin søn, forfatteren *Johs. P.-M.*), pastor *Dorph*, Ø Egesborg, pastor *Bondesen*, Præstø, hver for sig betydelige personligheder. Enkelte IM's præster har virket her, især i Everdrup; foruden *Zeuthen*, *Götzsche*, *Budde-Lund*, *Aage Juel* og *Lysholm*, samt *Varming* og *Koch*, Jungshoved, og børnevennen *A. S. H. Nissen*, Vordingborg. I Vordingborg var der en kort tid ansat en kkp med tilskud fra IM (Dsk kirkefond), pastor *Søbye*. — Pastor *Knud Müller*, Jungshoved, en betydelig teolog og præst — var helt sin egen type. Provst *D. Smith*, Præstø, der blev biskop i Aalborg, havde ogsaa været præst i Vordingborg, hans oldefader var provst i Stege.

Baarse herreds gejstlige konvents historie er skrevet af pastor *Isidor Herskind*, Baarse, i Præstø amts hist aarb 18. bd, 1917, s 26—70. Pastor *Gudme*, Udby, har samlet en del af stoffet. Konventet gaar tilbage til reformationstiden og maaske før. De gamle overdaadige kalenter blev forbudt 1618, men de blev ved. Til præsternes kalente 1598 i Everdrup blev slagtet »1 kvæghoved, 2 fedesvin, 6 lam, 7 gæs, 10 par høns«, og en mængde tønder øl blev drukket. Præster, præstekoner, degne og kuske fortærede alt dette, hver sad ved sit bord, præster, præstekoner, degne, kuske. Fra det 18. aarhundrede har man en statut for Baarse herreds konvent, hvorefter hver herredsbroder deponerer 4 mark i en kasse under provstens forvaring, til en slags assurance mod ildebrand, kvægst, sygdom o lign. Senere gives regler for bidrag til kassen (bl a 1713: »Naar herredsbrøders hustruer ved Guds naadigste forsyn bliver i deres barselseng forløst og ikke inden hendes kirkegang afgaar ved døien, der gives den præst, hvis kærest saaledes er lykosaliggjort, til kassen en slette daler«. — Hvis man udebliver uden lovlig grund: 1 slette daler — hvis en konventsbroder arver en sum over 100 rdl: 1 slette daler osv). Protokollen mangler 1722—1826. I 1826 betragtedes det som dødt, men man vedtog at genoplive det. Kapitalen var skrumpet ind til 200 rdl sølv, nu skulle den atter øges. Amtsprøbst *Krog fat*, og i 1837 vedtoges nye love. Det holdes hvert aar i juli paa omgang hos medlemmerne og har siden 1837 været holdt regelmæssigt. Intil 1860 synes de økonomiske problemer især at have været drøftet, fra 1860 mere de aandelige. Man tog ikke altid lovene bogstaveligt, i flere per. øder var der ingen formand, men provst *Nielsen*, *Kallehave*, var i mange aar den førende. *Peter Rørdam* fornøjede sig meget i konventet (ikke mindst over *Dorph*). Man indførte den skik, at den præst, hos hvem konventet holdtes, gennemgik sin sidste prædiken til drøftelse. Det var fra dette konvent, at *Peter Rørdam* fik til opgave at bøde Grundtvig forklare en salme (som Grundtvig havde skrevet) og som man ikke kunne tolke; Grundtvig svarede, at han heller ikke selv forstod den, men ganske vist havde forstaaet den, da han skrev den«. (Jvf *H. F. Rørdam* i *Khst saml* 4 r, VI, 321, 241 f).

Sogn for sogn 1950: Præstø-S: Kkg 7 og 4 pct, gode, folkekirkelige forhold, velvillig befolkning, godt samarbejde ml retningerne, IM (25), mh, KS, sds, KFUM, ungdomsm i pgd, enkelte baptister, pinsefolk og Jehovas vidner. — Vordingborg: Kkg 3 pct, velvilje, almindelige folkekirkelige, IM (100), mh, indremissio-

nær *J. Horn Andersen*, KS, mghmøder (150), ungdomshj, DdU, KFUM og K, soldaterhjem, 50 katolikker. — *Kastrup*: 3 pct kkg, jævnt gode forhold, men megen aandelig ligegyldighed bl arbejderne, ungdomsm, børnegudstj, — *Jungshoved*: 4—5 pct, gode forhold, præget af gldags kirkelighed, væsentlig u p, lidt IM, mh, sds. — *Everdrup*: Kkg 6 pct, gode forhold, en del aandeligt liv, foredragsf, ungdomsm, IM smf, mh, KS, sds, KFUM og K m m. — *Snesere*: 4 pct, noget splittede, IM og gr staar ret skarpt over for hinanden, det gr liv samler sig om ungdomsskolen i Brøderup, IM om mh, IM (75), KS (20), KFUM og K, sds, gr ungdomsf. — *Baarse-B*: Kkg 5 pct, jævne forhold, ØM, sds, ungdomsm og mghsmøder i pgd, fh. — *Allerslev*: Kkg 5 pct, velvilje, præget af tidligere gr liv, lille IM kreds (25), DdU. — *Udby-Ø*: Kkg 8 og 4 pct, kirkelig interesse i begge sogne, IM, mh, KS. — *Ø Egesborg*: Kkg 4—5 pct, ingen kirkelig retning fremtrædende, velvilje, børnegudstj, ungdomsm, IM (20), DdU. — *Mern*: Kkg 5 pct, stigende, gode efter egnens forhold, god samling om det kirkelige liv, santalkreds, DdU. — *Kallehave*: Kkg 3 pct, folkekirkelige forhold, mh, IM, sds, santalkreds.

Mønbo herred blev bedømt ret lyst af Mynster: »Øen har meget gode præster, beboerne skulle vel, som selvejere, have en del selvfølelse, men er ellers godmodige mennesker, dog mindre i Fanefjord, hvor en del processer finder sted. Kirkegangen roses overalt undtagen for Stege købstads vedkommende, men ungdommen synes ikke opvakt, og det er svært at faa liv i den« (M II, 62).

Vilhelm Birkedal er født 1809 paa Møn; naturen og hjemmet var herlige, men ellers var Møn et sted, hvor der var saare liden aandelig rørelse. Birkedal tilføjer: »Til aandens og de dybere hjertenydelser kendtes kun lidt, derimod des mere til kødelig lyst, der stundom gik temmelig vidt, ja ud over alle tilladelige grænser... den yppige, svulmende natur indbød til magelighed og sanselig nydelse af enhver art... saavidt jeg senere har kunnet bringe i erfaring, var kristendomsforkyndelsen af samme flade og aandløse art som den gang i det hele land. I det mindste sporede jeg aldrig, heller ikke da jeg som student kom til Møn, noget kristeligt menigheds-liv der, skønt der jo senere kom alvorlige, kristelige forkyndere, blandt hvilke jeg kun skal nævne *Tage Müller*, præst i Stege 1830—33 (senere biskop i Ribe)« (Birkedals personlige oplevelser, 1890, 1 2 f).

Jordbunden har i aarenes løb været vanskelig for kirkens forkyndelse. *F. E. Bojsen* (Budstikke-Bojsen), Stege, klagede over den ringe sangbund for forkyndelsen. Han og hans forgænger, provst *Smith*, gjorde et stort arbejde med møder og bibelæsninger, men resultaterne var tilsyneladende smaa. Bojsens søn, *Frede B*, ledede i mange aar Rødkilde højskole. Han sad som en aandelig høvding paa egnen, men under de politiske kampe gled skolen en tid noget i baggrunden som aandeligt samlingssted for Møns ungdom.

F. Bojsen har i Præstø amts hist aarb II—III beskrevet Møns kirker.

Kirkelig statistik

Folketal 1950	Kkg % 1949	Aldergæster			Mh	Fh	Menighedsraad 1949						
		1891 %	1922 %	1949 %			IM	Gr	u p	Soc	Rad	Kon	Ven
Baarse herred													
Præstø	1640	7	323 19	} 350 13	1057 57	1	} 14 politiske						
Skibbinge ..	1123	4	573 56		273 22			3	4	4	4		
Vordingborg	11231	3	972 18	1600 19	2203 23	1							
Kastrup	1235	3	721 61	200 16	345 28					7 politiske			
Jungshoved	1068	4-5	744 63	1450 124	380 35	1	1		7				
Everdrup ..	1368	6	1256 80	780 50	354 26	1	1	2	3	2			
Snesere	1996	4	1600 91	896 44	577 29	1	1	1	2	2	1	1	valg
Baarse	751	5	890 107	} 645 43		1	} 12 politiske						
Beldringe ...	603	5	622 94		425 34	510 46		1	1	1	2	1	2
Allerslev ...	1117	5	907 66	425 34	510 46	1		1	1	2	1	2	
Udby	586	8	751 103	} 900 51	370 65	1	} 5 8						
Ørslev	1034	4	610 67		219 21	471 43		1	1	4	2		
Ø Egesborg..	1090	4-5	561 45	477 43	471 43			1	4	2			
Mern	1394	5	739 56	325 26	356 25	2				7			
Kallehave ..	3272	3	1261 44	560 19		1				14 folkekirk			
Mønbo herred													
Stege	5550	2	1296 29	1250 24	1264 23	1	3	1	1	3	6		
Keldby	1037	8-10	574 45	350 32	147 14	1				7			
Elmelunde..	856	5	480 54	240 29		1				6 politiske	valg		
Borre	1144	5	764 63	400 36		1				2	2	1	2
Magleby	1427	3-5	879 62	200 14	264 18	1				7 politiske			
Damsholte..	1792	3	735 36	250 13	420 23	3				3	2	2	
Fanefjord ..	2328	4,5	1004 43	400 17	1441 63					2	3	3	
Nyord	201	10	38 11	60 35	46 23	1				6			

Friskolebevægelsen fik saa megen indgang paa Møn, at da den Danske friskoleforening stiftedes 1886, oprettedes en særlig afdeling for Møn (der var her 5 afdelinger), og den var den 3. største med 134 medlemmer. Baggrunden var F. E. Bojsens virksomhed og især friskolelærer Kr. Stenbæks virksomhed i Elmelunde fra 1882.

Provst Nielsen, Kallehave, en prælat af den gamle skole, var i mange aar provstiets førende præst. Indre Missien har ikke vundet videre indgang paa Møn i flere af indberetningerne fra præsterne til Kirkelig haandbog og naarene taler om »ringe interesse for evangeliet«, om »materialisme og ligegyldighed«, man »interesserer sig mere for politik og forlystelser end for Guds ord«. Men der er dog en del gldags kristendom, og der har været mange ansete præster, ikke mindst i det tidligere saa store embede i Keldby, hvor 2 stiftsprovst, 1 professor, 1 provst og en konstitorialraad har virket som sp i disse aar; provsternerne Hjort, Elmelunde, var en af stiftets dygtigste præster, og provst Repsdorph, Stege, og H. K. Rørdam, der var hjpr i Stege og senere sp i Fanefjord, og provst Meinertsen var kendte gr præster, der satte spor, ligesom pastor H. J. Kring, Stege, var en kendt grundtvigsk ordfører. Af IM's præster paa Møn kan nævnes A. Lowe, Damsholte, og K. M. Hørlyck, Borre. Pastor Plenge var en egen type, kendt som liberal teolog.

Redaktør Hans Jørgen Jensen rettede i aarene 1910-15 i sit blad »Møns Folkeblad« en række angreb paa kirke og præster. Det var præsternes herskesyge, kirkens dogmer

osv, der stadig maatte holde for; især havde han en polemik med pastor Plenge, Magleby, men den endte med,» at begge blev grove i deres udtalelser, og det hele løb ud i personligheder«. 1914 arrangerede Plenge et protestmøde i Stege imod red Jensens »udkig«-artikler. Der mødte 127, men red J vægrede sig ved at komme. Pastor V. Poulsen, der fortæller om dette i Roskilde stiftsblad (1953, nr 2), mener ikke, at Jensens artikler havde større indflydelse ud over, at folk morede sig over hans vittigheder og hib til præsterne. Mønboerne var »gudfader-troende venstremænd med hang til rationalismen, og de er saa selvstændige, at de kun »meget lidt lader sig paavirke af deres presse«.

Sogn for sogn 1950: Stege: Kkg 2 pct, rolige, men spredte forhold paa gr af sognets uregelmæssige form, ØM, IM, mh, indremissionær Adrian Johansen, ungdomsm, KS (100), DdU, KFUK, 3 fh, mgsh og ungdomsm (rpk), sds. — Keldby: Kkg 8-10 pct, gode, rolige forhold, ungdomsm i pgd, børnegudstj. — Elmelunde: Kkg 5 pct, gldags forhold, u p, friskole, børnegudstj. — Borre: Kkg 5 pct, gode arbejdsforhold, en del trofaste kkg, u p, santalcr, en del ukirkelige. — Magleby: Kkg 3-5 pct, rolige, intet særpræg. — Damsholte: Kkg 3 pct, almindelige, folkekirkelige, ungdomsm i pgd, santalkreds. — Fanefjord: Kkg 4,5 pct, gldags krđ, u p, sds, upcl ungdomsf. — Nyord: Kkg 10 pct, jævne, intet partipræg.

Provstiet har særligt mange een-sogns-pastorater. Paa Møn er der kun eensognspastorater, i Baarse herred er der kun 3 to-sogns-

pastorater: (Præstø-S, Baarse-B og Udby-Ø — I Kallehave sogn er der filialkirke.)

Præsteembederne her hørte ikke til de største paa Sjælland, købstadembederne i Præstø-S og Vordingborg hørte endda til de relativt smaa i 1870, ingen embeder havde over 9000 kr. i nettoindtægt, men *Keldby* havde 8660 kr, *Stege* og *Kallehave* havde over 7500 kr. i nettoindtægt.

Det er en egn, hvor præsterne er blevet til deres afgang. Ingen præst er siden reformationen forflyttet fra Snesere, Baarse-B og Keldby. Kun een forflyttelse har der været fra Jungshoved (1767), Allerslev (1948), Fane-fjord (1757).

Men med nutidens lønklassedeling er flere embeder blevet besat med unge præster.

Menighedsraadene er i dette provsti politisk præget og sammensat saaledes:

Baarse herred, 1949: 13 IM, 21 gr, 21 soc, 32 politiske, 27 u p. (1930: 18 IM, 27 gr, 6 soc, 23 politiske, 20 u p.)

Mønbo herred, 1949: 1 IM, 1 gr, 16 u p, 13 soc, 7 rad, 1 kons, 7 venstre, 13 blot som politiske. 1949: 1 IM, 10 gr, 11 soc, 21 politiske, 16 u p.

(Da opgivelsen for up og politiske, jvf de kirkelige partier, opgives lidt forskelligt, stemmer disse tal ikke helt med opgivelsen s 20).

Der er 7 missionshuse i Baarse herred, 1 paa Møn.

Altergangsprocenten var:

Baarse herred, 1891: 64, 1922: 40, 1949: 32.

Mønbo herred, 1891: 43, 1922: 25, 1949: 27.

Politisk er kommunalbestyrelsens formand 1950: Socialdemokrat i Stege landsogn, Kallehave, Ørslev, Damsholte.

Radikal i Skibbinge, Allerslev, Ø Egesborg, Mern, Elmelunde, Borre, Magleby og Fane-fjord.

Venstre i Kastrup, Jungshoved, Everdrup, Snesere, Baarse, Beldringe, Udby, Nyord.

Konservativ i Præstø, Vordingborg og Stege købstad.

Borg fællesl i Stege landdistrikt og Keldby.

Provster

Baarse herred alene:

27. marts 1845—18. aug 55: **C. Nielsen**, Kallehave.

Mønbo herred alene:

27. marts 1845—18. aug 55: **D. P. Smith**, Stege.

Baarse-Mønbo herreder:

18. aug 1855—25. okt 80: **C. Nielsen**, Kallehave.

3. dec 1880—21. jan 98: **J. M. L. Hjort**, Elmelunde.

11. maj 1898—10. marts 1919: **S. M. Repsdorph**, Stege.

10. marts 1919—16. marts 35: **H. P. Meinertsen**, Mern.

28. juni 1935—2. juli 40: **D. P. von Huth Smith**, Præstø-S.

27. aug 1940: **N. B. Ehrenreich**, Vordingborg.

Baarse herred

PRÆSTØ—SKIBBINGE

Præstø-Skibbinge pastorat omfatter købstaden Præstø, et landdistrikt, 355 ha, med hg Nysø, og annekset Skibbinge, 1452 ha, ved Præstø fjord, med byerne S, Endegaarde, Egebjerg og dele af Smidstrup. Egnen er kuperet og skovrig. Meget naturskønt. Fra højderne omkring Præstø ser man langt ud over byen, fjorden og kysterne.

Præstø købstad er ikke saa gammel; den nævnes 1321, og hørte senere til Sct Peders kloster i Næstved. Den fik købstadsrettigheder 1403, og foruden sognekirken var der i den lille by et Sct Gertruds kapel for de vejfarende. Da Chr. I 1470 skænkede sognekirken til Antoniterklosteret i Morkær i Angel, oprettede de en filial i Præstø. Antonitjerne gav sig særligt af med at pleje folk, der led af »Sct Antonii-syge«, en slags koldbrand, og de fik lov til at tigge »svin og fæ« i riget. De ombyggede kirken og havde vistnok deres kloster nord for kirken. De maatte af nød og trang sælge deres gaard i Kbhvn (ved Antoniestræde), og efter reformationen blev klosteret og Sct Gertruds kapel nedbrudt. Byens segl viser en præst med en alterkalk i sin haand. Byen har været præget af præster og munke i sin første tid. Men den var og forblev kun lille. Landevejene gik langt uden om byen.

Da Erik af Pommern i Vordingborg i 1403 underskrev det dokument, der gav byen købstadsret, var det en saare beskeden by, men det var den første i Sydsjælland, der fik købstadsprivilegier.

Bevægede aar har det været siden 1403. Byen

var begyndt paa en ø i al beskedenhed, da sognet var annekst til landsbyen Skibbinge, hvls præst skal have haft indtægter af æns græssang, hvoraf navnet skal være opstaaet. Engang kunne der gaa skibe ind ad Jungshoved vig til Skibbinge. Nu er denne landsby annekstsohn til Præstø.

Den lille by udviklede sig til at blive en helt velstaaende handels- og haandværkerby, men »naar Præstø i dag utvivlsomt staaar som nr 1 blandt danske købstæder, naar det gælder sammenhold tværs over alle slags skranker, har det nok sin rod i den haarde skæbne, der gang paa gang har slaaet byen ned. Dette skal ikke være et jammersminde, men der maa dog fra byens historie noteres i det mindste følgende tragedier: I 1625 hærgedes Præstø af vandflod, 1641 blev den brændt af svenskerne, under svenskekrigen 1658—59 blev byen plyndret og ruineret og delvis afbrændt, i 1668 blev tre fjerdedele af den daværende by ødelagt af brand. Saa kom pesten i 1711, og næste aar brændte alt undertagen 7 huse og nogle hytter. Byen rejste sig trods alt igen, men to tredjedele gik op i luer i 1750. Der skete rigssindsamling til en genrejsning, men 7 aar efter galede den røde hane paa ny. 1761 var der kun 379 indb. 1872 var der en stormflod, som Holger Drachmann har givet et rystende billede af.

Gang paa gang blev der givet officiel tilladelse til, at Præstø-borgerne maatte »ombære kollektbøger« rundt til godfolk for at samle penge sammen.

Det gamle politikorps, som kun tre andre byer endnu har, en borgervæbning, som politimesteren er chef for og kan udskrive, naar der er anledning, er ikke genopstaaet, for det har ikke været udsett, men det er traadt i aktivitet. Sablerne maatte under besættelsen hugges over, for at tyskerne ikke skulle tage ogsaa dem. Nu svejses og smedes vaabnene paany.

Vesterbro hedder gaden endnu dér, hvor den gamle træbro gik. Længere fremme hedder den Adelgade. Og andre gader har Præstø praktisk taget ikke. De lave huse, der alle er aarsunger imod, hvad andre byer har liggende, er fyldt med handelsvarer og driftige folk. Idyl og fred og frodighed har byen selv ved Frederiksminde, men ellers til overflod paa Jungshoved, ved fiskerlejerne og ind gennem det stortkaarne og skovrige Østsjælland. Men her er idyllen tung og vildsom som i Gøngernes dage. (Berl Aften 26. febr 53).

1828 indrettedes havnen, og 1900 fik byen Jernbanen. Byen er smuk og idyllisk med sit store torv og sine hyggelige gader, præget af stilfærdig ynde. Lystanlægget »Frederiksminde« ejes af kommunen.

Nysø (baronet Stampenborg) lige uden for byen er kendt i dansk kulturhistorie fra de aar, da Henrik Stampe, f 1876, med sin hustru Christine, f Dalgas, ejede godset. De knyttede en kreds af dietere, videnskabsmænd og kunstnere til sig, især Bertel Thorvaldsen, hvis atelier opførtes i slotsparken 1838 og indviedes af Grundtvig, der kaldte det »Vølundts værksted«. Den smukke park i fransk stil er et søgt udflygtssted.

I 1953 stod Præstø i jubilæumsfestens tegn.

Det kirkelige liv. N. F. S. Grundtvig blev 2. febr 1821 uden ansøgning og ønske (sognepræst Wolf, Præstø, blev samme dag udnævnt til præst ved Citadellet, som G ogsaa søgte) udnævnt af den landsfaderlige regering til sp i Præstø. Budskabet modtoges med glæde af G's moder, der 1813 var flyttet til Præstø. Han havde lige afsluttet sit krønikeværk, og den kirkelige bandlysning var hævet. Kancelliet var imod, at han fik embede i hovedstaden, da han vendte tilbage fra Udby til Kbhvn 1813, og han maatte nu igennem nogle travle skribentaar i meget smaa kaar. Kancelliets modstand tabte sig med aarene. men det var kongen selv, som foranledigede udnævnelsen til Præstø. Udnævnelsen kom ganske uventet for Grundtvig, og glad var han ingenlunde ved at skulle forlade Kbhvn, men, som han siger i »Kirkespejlet«: »Jeg turde ikke modsætte mig, hvad mig syntes var Guds kald, og betroede kun majestæten det haab, at da jeg føjede ham, at han da ogsaa ved leilighed ville føje mig og kalde mig tilbage til hovedstaden«. Han blev indsat palmesøndag 1821. Han fik straks meget at bestille i paasken og med kirkelige handlinger. Pastor *Bøndesen* har i sin bog om G's præstegerning i Præstø skildret G som »en ivrig og nidkær præst, der utrætteligt røgtede sin vigtige gerning i alle dens dele, opfyldt af et urokkeligt haab om troens og menighedens genfødelse«. Han fik ved siden deraf fuldendt oversættelsen af Saxo og Snorre. Han sad her med andre tanker end paa Egelykke paa sit kvistkammer og kunne, som Ingemann skriver efter et besøg høre »duen kurre«. G's ældste søn, den vemodige Johan, blev født her, og medens G var her, mistede han sin moder.

Pastor *P. Høyer-Christensen* skriver:

»Den 23. sept 1822 begravede G sin moder paa Præstø kirkegaard, hvor hendes grav endnu holdes i ære og saa godt som altid er smykket med friske blomster, lagt af mennesker, som ønsker at følge G's opfordring i det lille digt (1844) »Ved min moders grav«:

Min moder Cathrine Marie Bang,
hvis hjerte genlød af Guds engles sang,
hvis øje var klart og hvis tro var stor,
som takked for smuler ved Herrens bord,
hun troende lagde i støvet sig ned,

af støvet opstaar hun med herlighed!

Vil nogen slynge en blomst om min stav,
han plante den paa min moders grav!

De to sidste linjer af dette digt findes indhugget paa foden af den mindsten, man i vor tid har rejst paa graven.

Hvad nu selve præstegerningen angaar, kan der være grund til indledningsvis at betænke F. Rønnings ord i hans store Grundtvig-biografi: »G gik til sin præstegerning med et varmt, levende hjerte, et hjerte hvorigenennem tunge kampe var gaaet«.

Med megen glød og iver røgtede han sin gerning. I det tidlige nævnte, lille skrift: »Minde om N. F. S. Grundtvigs præstegerning i Aaret 1821« har N. W. T. Bondesen, der var sp i Præstø 1872—96, meddelt oplysninger herom, som i det væsentlige bygger paa erindringer, han har indsamlet hos gamle folk, der kunne huske G's præstetid i byen, og hvoraf nogle endog var konfirmeret af ham. Paa grundlag af disse erindringer skal her meddeles følgende:

Kirkegangen var i hans embedstid som regel god. Prædikenerne, hvoraf der for ca halvdelen vedkommende ved embedet findes et kort referat, foretaget af G selv, var lange, men levende og gripende. Selv var han ofte saa grebet, at taarerne strømmede ham ned ad kinderne. Blev prædikenen imidlertid uforholdsmæssig lang, listede degnen ned ad kirkegulvet, og ved dette aftalte tegn plejede G saa at afslutte sin prædiken hurtigt. Hvad indholdet angaar, tales der (som det udvikles i prædikenen paa 4. s e paaske 1821) snart »som til en christen Menighed til Oplysning, Trøst og Opbyggelse for Troende«, snart som til hedninger, der vel »har beholdt Skinnet af Christendom i Bekjendelsen og Sakramenterne, uagtet det er vitterligt, at de Fleste især i Kjøbstæderne ringeagte, ja vel foragte Troen«.

Paa konfirmationsundervisningen lagde han megen vægt. Forberedelsen foregik 3 gange ugentlig kl 9—3 i hans studereværelse. Fri-kvarter kendtes ikke, og forstyrrelser taaltes ikke. Om det saa er baronen paa Nysø, maa han gaa med uforrettet sag, hvis han i disse timer prøver paa at faa sin sognepræst i tale. Efter en salme og en bøn læste hver konfirmand ved hans bord et stykke af bibelen, hvorom han saa samtalte med dem. Senere fulgte overhøring i katekismus og salmer, hvoraf der læstes mange udenad, især efter Kingos salmebog, som børnene maatte laane hos de gamle koner i »Hospitalet«.

Konfirmationen af de 24 børn den 14. april 1822 — den eneste, G holdt i Præstø — mindedes længe. Baade præst og konfirmander var stærkt bevægede, ja, G maatte ligefrem gøre et længere ophold for at berolige børnene og dæmpe deres hulken. Selve konfirmationen foregik i koret, hvor konfirmanderne knælede ved alteret og »aflagde deres løfte«. Hvad man sent glemte i Præstø var, at G bad hertugen af Augustenborg og prinsen af Nør, som den dag var i kirken og havde taget plads i koret, om at flytte ned i kirken, medens konfirmationen foregik!

Inden konfirmanderne fik lov til at deltage i altergangen, maatte de endnu en gang møde i præstens stue og redegøre for deres »lærdom« med hensyn til den hellige nadver og dens betydning.

Ogsaa fattigvæsenet og skolen kom til at nyde godt af sognepræstens nidkærhed og usædvanlige arbejdskraft. Det vil imidlertid føre for vidt her at komme ind paa disse sider af hans virksomhed. —

For en fuldstændigheds skyld skal lige nævnes, at G ved siden af embedsgerningen stadig i sit studereværelse arbejdede litterært og videnskabeligt.

Men trods al glæde i hjemliv og gerning kunne en aand af G's format ikke i længden finde sig til rette i smaastadsidyllen. De præstøer og skibbinger syntes ham for sindige, gjort som de var af sjællændernes seje stof. Kun glimtvis formaaede de ret at følge ham paa hans høje flugt.

Saa begyndte han da at tænke paa forflyttelse til hovedstaden, som bestandig drog ham. Dér havde vantroen sin højborg; dér maatte ogsaa hovedslaget imod den føres. Dér var let adgang til bibliotekernes rige bogskatte; og dér var den studenterverden, han higede efter at paavirke.

Haabet om ansættelse i hovedstaden gik snart i opfyldelse, thi allerede 6. nov 1822 udnævntes han til res kap ved Vor Frelsers k, Kbhvn (se Vartov, bd I).

Grundtvigs efterfølger i Præstø var den ejendommelige digter, Nic. Søtoft, præst her 1823—35, flyttet til Ø Egesborg, hvor han døde 1844. Han var studenterkammerat med Poul Martin Møller og Chr. Winther, kom i J. L. Heibergs hjem og var digter allerede fra skoleaarene i Nykøbing F. Han var rastløst produktiv og udgav her i Præstø en række dramatiske værker («Jernmasken», »Daniel Rantzau«, »Borgens brud«) og i »Theater« (1828) bl a idyllen »Hyrdedrengen« og den skotske tragedie »Mac Lean«. 3 af hans dramaer opførtes paa Det kgl Teater, men hans talent var meget beskedent, mest interessant var hans forsøg paa at bryde Øhlenschlægers tradition. Han var urolig, hans digtning overspændt. Mynster betragtede ham som »et mislykket geni« og var ret skarp i sin dom over hans prædiken (se Ø Egesborg), men Peter Rørdam i Mern bedømte ham mildere, selv om han ikke var blind for hans særheder. Hans elskværdigste sider kom til deres ret i baronesse Stampes kreds paa Nysø, som han tilhørte. Her kunne den dystre romantiker slaa sig løs ved dilettantforestillingerne paa Thorvaldsens fødselsdag som Johan von Ehrenpreis eller Zierlich i »Aprilsnarrene«. Men han led tydeligt under samtidens mangel paa anerkendelse. Mynster bemærker under visitatsen 1849, da C. G. Schaper var sp her, at kirkegangen skal være »temmelig god, men overalt synes baade menighed og ungdom temmelig død. Et bibliotek paa raadhuset, stiftet af kammerherre Stampe, har mange gode bøger, men ingen bryder sig derom«. Om kateketen, lic E. Hagerup, skrev Mynster, at han ved religionsundervisningen »syntes lidt aparte, men ellers en duelig lærer«.

5. juni 1854 holdtes den første store grund-

lovsfest i Baarse herred ved Nysø, hvor bl a Peter Rørdam og pastor Flagstad, Præstø, talte.

Pastor Gjellebøl var en meget nidkær præst. Han blev landskendt for sit skrift 1861 »Spildte Guds ord paa Balle-Lars«, som skildrer G's sjælesørgervirksomhed over for den dødsdømte Balle-Lars (Lars fra byen Balle, Kallehave sogn), som for betaling havde myrdet en aftægtskone i Ugledige, Allerslev sogn, og blev henrettet paa galgebakken i Allerslev sogn 1860 efter at have siddet længe i Præstø arrest. — Pastor G var missionsinteresseret og udgav et foredrag om mission i Ostindien. Han udgav ogsaa sin afskedsprædiken her 1872. I hans tid var der en IM's vækkelse i Præstø, og han nævntes som en af IM's gode venner blandt præsterne paa Sjælland (IM's hist, s 111). Vilhelm Beck prædikede i Præstø kirke paa sin store missionsrejse 1865. Blandt de vakte var rebslager Børresen, som i mange aar var en af IM's ledere og bedste folk i byen, en trofast og kirketro kristen personlighed. (Det var ham, der sagde, at han nok »kom baglæns ind i himlen, da han som rebslager altid havde bevæget sig baglæns«). — Ikke faa tog fra Præstø til Rønnebæk, medens Skat Rørdam var præst der. Endnu i 1904, da pastor H. P. Hansen kom hertil, var der folk fra Præstø, som havde søgt Skat R, og biskoppen sagde til pastor Hansen: »Der er i Præstø en del gode folk, mine gamle venner, dem maa De tage Dem af«. Skat R havde holdt møder paa byens hotel, og disse møder stod i en særlig glans. Enkelte var endog blevet konfirmeret i Rønnebæk. Disse folk udgjorde nu en lille grundtvigsk kreds, »præget af hygge og ældre mennesker« (1904). — Større og mere virksom var IM's kredsen. Pastor Bondesen er en af de betydeligste præster, der har virket i Præstø. Han var højkirkelig, meget anset, og han kunne samarbejde med alle retninger og lagde faktisk grunden til det gode, folkekirkelige fællesskab, som stadigt findes i Præstø i det aandelige arbejde. Baade den grundtvigske og den IM'ske kreds holdt deres møder, men mange samlede sig om kirken som deres hjem. IM lededes af rebslager Børresen, skomager Wienberg og smed Andersen. En tro arbejder i IM var ogsaa Anders Bendsen, der frattraadte 1887 paa grund af alder. Der byggedes et smukt missionshus 1891.

Det grundtvigske arbejde paa egnen organiseredes ved et møde i Præstø 8. nov 1894, ledet af præsterne Spang, Mern, og Lassen, Vejlv. Det førte til stiftelsen af en »Kirkelig forening« for egnen, ledet af 6 præster: Spang, Lassen og Mygind, Allerslev, Glahn, Kongsted, Bojsen, Højerup og Aage Møller, Sædder, samt lægmændene: overlærer J. Petersen, Herlufsholm, forstander E. Dam, Brøderup, lærer Kristensen, Alslev, gdjr Jens Olsen, Sjølte, Jens Larsen, Tyrstrup og lærer Vinther, Dysted, Toksværd. Foreningen stiftedes paa et møde paa Brøderup højskole 1895, og den holdt møder og gudstjenester i mange af egnens kirker. Lærer Vinther førte dens protokol og har indgaaende skildret dens virksomhed, der havde to formaal; 1) et rigere indbyrdes samliv og 2) en virksomhed udadtil

for at vinde sjæle for Guds rige. Den kirkelige forening for Præstø og omegn var i nær slægt med »Kirkeligt samfund af 1898«, ja, egentlig en forløber derfor, og det var heller ikke tilfældigt, at det netop var lærer *Vinther*, som 1893 slog til lyd for oprettelsen af Kirkeligt samfund. Der har siden da stadigt været en kreds af KS i Præstø. (Holger Begtrup: Dsk mghsliv i gr kredse, II, 1932, s 137 f).

Indre mission oplevede atter lidt af en vækkelse i pastor *Høyrups* tid. Vækkelsen var især blandt de unge, og den friske, meget energiske *Høyrup* samlede mange i kirken. Han omtaler aarene her som »en velsignet tid«. Hans arbejde blev med megen iver ført videre af pastor *Volf* og hans virksomme hustru. *Volf* holdt mange møder og arbejdede sammen med præsterne *Varmina*, *Jungshoved*, *Tørsleff*, *Ø Egesborg*, og *Budde-Lund*, *Everdrup*. — DMS holdt sit sammemøde i Præstø 1904. Pastor *H. P. Hansen* fortsatte samarbejdet med IM. En række indremissionærer har ogsaa arbejdet her og ledet arbejdet i missionshuset, bl a *Chr. Christensen*, sidst i *Holstebro*, *A. Nielsen*, *P. Vad Kjær* (nu i *Vejen*), *Martin Andersen*, *Alfred Hansen*, nu *Faaborg* og *Vilh. Olsen*. — Pastor *Varming*, *Jungshoved*, var med til at tilrettelægge møderne og talte ofte her. Jævnligt var der ydremissionærer som talere, og missionsinteressen har været ret stor.

Ved siden af disse mere retningsprægede kredse har der været ikke faa almindeligt kirkeligt interesserede mennesker, og kirkegangen har været god og stabil hos de skiftende præster. Sognepræst *Th. Hansen* var meget veltalende og havde en god menighed, og provst *Smiths* stilfærdige, grundtvigsk prægede forkyndelse passede godt her. Han gjorde et stort arbejde for børnesagen.

I annekset, *Skibbinge*, har forholdene været omtrent tilsvarende, selv om det kirkelige liv her ikke kan betegnes som stærkt. I det lange, smalle sogn har der været holdt gudstjenester flere steder, meget vel besøgte. Pastor *H. P. Hansen* betegner Præstø som en kirkeligt levende by. Præstø er af de skiftende præster betegnet som et godt sted at være præst, der er velvilje, respekt for kirkens arbejde, fordragelighed og godt samarbejde.

1922 oplyses: Kkg 10 pct, velvilje, gode forhold, IM smf, intet særligt, 1931: Kkg 6 pct, IM (rentier *J. Nielsen*), gode forhold, 1939: Kkg 5 pct, velvilje, gode forhold, IM (35, gdjr *N. Nielsen*, S) KS (sp), kirkeblad, KFUM og K, 1949: Kkg 7 og 4 pct, gode, folkekirkelige forhold, godt samarbejde ml retningerne, IM (25), KS (50, sp), kirkeblad, M-spejdere, dsdk, ungdomsm i pgd, KFUK, enkelte baptister, pinsebev, og Jehovas vidner.

Præstø kirke, i byens østlige del, ved fjorden, en tid klosterkirke for antonibrødrene, er opført af røde munkesten i den senere middelalder. Den bestod oprindeligt af skib og kor i eet med polygonal afslutning med 5 rigt profilerede vinduer. Skibet har store, faldede vinduer i nord og er overhvalvet. I begyndelsen af 16. aarhundrede er der mod syd opført en tilbygning i hele kirkens længde og lidt bredere end denne, overhvalvet og forbundet med skibet med 4 arkader. Udvendigt har tilbygningen 3 rigt blindingsrydede kamgavle. Der er høje vinduer. Omtrent samtidigt opførtes det ret spinkle taarn, hvor der er vaabenhus. Kirken blev i tidens løb meget omdannet, men ved en hoved-

restauration 1905—08 (prof *H. Storck*) førtes kirken omtrent tilbage til sin oprindelige skikkelse. — Pragtfuldt udskåret, forgyldt altertavle fra 1657 af *Abel Schrøder* den yngre (nadveren, korsfæstelsen, opstandelsen, himmelfarten). Den staar nu ved østre væg i søn-tre tilbygning; 1903 indføjedes korpolygonen i kirken og et nyt alter med høj alteropsats og et krucifix (samt maleri af *J. Storck*) rejstes her. Prædikestolen staar ved en af buerne mellem de to dele af kirken, et smukt renæssancearbejde. Udskåret egetræfont. Den gamle granitfont staar i kirken. Talrige epitafier og lignest. 500 sd.

Dann kirker, Præstø amt, s 23—52, Khst saml 4. r II, Fra arkiv og mus I, 457 f, Khst saml 4. r VI.

Skibbinge kirke er senromansk, af kridt- og teglsten, senere overhvalvet og forsynet med taarn og vaabenhus mod nord. Kalkmaleri i koret. Altertavle af *Lorens Jørgensen* (nadveren, himmelfarten) fra 1669, alterbord der dækker over et begravnelse, interessant, gotisk prædikestol fra c 1530, lyd. himmel fra 1604, sengotisk gotlandsk kalkstensfont med rundbuede felter. Stoleværk fra c 1610. Klokke fra 1466. 150 sd.

Dann kirker, Præstø amt, s 879—86, Renhø'tz: Stampenborg, s 80, Tegn af ældre nord arkit I, 4. r pl 14.

Altergæster: 1891: 323 og 573, 1922: ialt 350, 1934: 907 og 262, 1949: 1077 og 273.

Folketal: 1850: 051 og 156 (landd) og 822, 1901: 1497 og 193 og 1093, 1950: 1602 og 238 og 1123.

Menighedsraad: 1922: 2 IM, 12 u p, 1934: 2 IM, 12 polit, 1949: 14 polit, overveitende kirke.

Kommunevalg: Præstø 1943: Soc 291 (5), rad 116 (1), venstre 81 (1), særl 288 (4), 1950: Soc 314 (4), rad 77 (1), kons 316 (4), venstre 129 (2). — Skibbinge 1943: Soc 186 (2), rad 219 (3), kons 43 (0), venstre 123 (2), 1950: Soc 234 (3), rad 184 (2), kons 48 (0), venstre 131 (2). Fredsvalg i Præstø landdistrikt, der er særlig kommune.

Sognepræst

Indt 1850: a) 89 byg, 38 havre, 20 rug, b) 141 rdl, 3 fv brænde, d) 710 rdl. Ingen pgd, 40 tnl ld embedsjord i S sogn. — 1870: Regul 2200 kr, netto 5024 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 2. kl.

Pgd fra 1898.

24. 14. dec 1844—12. april 59 (ord kat Hille-rød-H 25. sept 37): **C. G. Schaper**, fl t sp Nyborg, se der.

Mynster betegner kirken som ret smuk, delt i den nye (nu den egentlige) kirke og den gamle. S's prædiken: »Ret godt, men uden klar sammenhæng og temmelig tørt. Foredraget ret godt, men ikke indtrængende. Uagtet ugunstigt vejr en del folk i kirke; ungdommen havde ret god kundskab« (M II, 169).

25. 10. juni 1859—13. jan 72 (ord kat Helsingør 8. jan 57): **J. E. Gjellebøl**, fl t V Sker-ninge-U, se der.

26. 12. april 1872—10. juli 96 (ord kat Helsingør 22 aug 63): **Nicolaj William Theodorus Bondesen**. * 6. april 23 Lyngø. Forældre: Sp i Lyngø-U, *Eskild B*, † 24, og *Sophie Magdalene Lund*. Stud Mtrp 40, c juli 47 (hi), huslærer Hagstedgd, lærer for kronprinsen, kong *Georg* og kejserinde *Dagmar*, r af Dbg 88, † 10. juli 96. ~ 20. okt 63 *Ida Sandmann*. * 6. dec 29 Wismar, † 13. febr 06 Forældre: Kbmd, svensk-norsk konsul *Johan Andreas S* og *Christine Elisabeth Eleonore Martens*. — Broder: *K Stillinge*. Brodersøn: *Stubækøbing M*.

Medlem af Præstø byraad, BM af Præstø sparekasse, fmd Baarse herreds præstekonvent.

Skrev smaaovers, skrev i »Sødemanden« (om skole-reformer), i *Teol tidsskr* 86, i »Fæd-landet« (om sjælesorg bl fanger), udg 53: »Ledetraad ved den grammatiske undervisning i modersmaalet«, 5. opl 83, 58: »Eksampelsamling og grundriss for den første gramm undervisning«, 7. opl 90, 70: »Jakobs brev for lægfolkene«, 74: »Minder om Grundtvigs præte-gerning i Præstø«, 86: »Udkast til nogle udarbej-

delsler i modersmaalet», 88: »Bemærkninger om den nye retskrivnings regler«, 88: »Smaaavers, brugt i menighedens forsamlng«, 91: »Smaa mindeblade om prof N. M. Petersen«. Medudg 54—55: »Dsk læsebog til skolebrug I—II«.

Pastor B var en mester i modersmaalets behandling. Som lærer i Helsingør var han faktisk genial, hvad faget dansk angaar, og hans lærebøger var i mange aar stærkt benyttede i skolen. Hans eminente sprogbehandling, og saa i prædikenerne, kunne medføre, at de savnede noget af den varme, som kan rive tilhørerne med sig. Han havde en meget kraftig røst, og han kunne f eks i ligtaler tale saadan, at tilhørerne aldrig glemte det. Han var meget belært og havde en enestaaende hukommelse. Kirkeligt var han højkirkelig, men respekterede andre retninger og samarbejdede med dem. Han var meget elskværdig og altid rede til at hjælpe. Til det sidste bevarede han nær forbindelse med kongehuset og brevvekslede baade med kronprins Frederik, kong Georg og kejserinde Dagmar. Med stor interesse deltog han i byens liv som byrådsmedlem, og han var en dygtig og myndig formand for Baarse herreds præstekonvent.

Præste by- og amtstid 12. juli 96, Præstø amts avis 12. juli 96, HF II 10.

27. 7. jan 1897—27. juli 1927 (kkp Ringsted-B 1. aug 85): **Theodor Hansen**, * 26. juli 58 Jexen, Adsløv. Forældre: Lærer Laurits N og Abellone Nielsen. Stud Aarhus 78, c 84² (h), hjør Dannemærre-T 3. nov 84, afsk 27. juli 27, r af Dbg 28, † 12. nov 33. ~ 15. sept 85 Meta Elisabeth Fischer, * 14. jan 58 Reykjavik, † 30. marts 98. Forældre: Islandsk kbmd Waldemar Christopher Hartvig F og Amdys Finnbogason. — Hustrus faster ~ A Lüth, hofpræst hos kong Otto af Grækenland. — Hustrus faster ~ Begtrup, Astrup-T.

Sekretær Roskilde konvent, BM haandværkerforeningen og teknisk skole i Præstø, kredsmd og repræs fængselshjælpen, BM Præstø sparekasse, højres kandidat ved folketingsvalget i Præstø 06. Retigerede Roskilde konvents referater i Dsk kirketidende, udg afskedsprædiken i Ringsted 97, skrev i Dsk kirketid., museum, og meddelte astronomiske lagtagelser og studier i »Astronomische Nachrichten« og i »Bulletin de la société astronomique de France«. Var medlem af »La société astronomique de France«.

Pastor Th. Hansen var en interessant personlighed, altid meget optaget af sin omfattende virksomhed, en meget veltalende prædikant og taler, stærkt politisk og historisk interesseret. Han fik skolevæsenet i Skibbinge centraliseret og fik en moderne skole opført, og han var sjælen i arbejdet for Præstø kirkes store restauration 1905—08. Han deltog virksomt i Præstø skolevæsens nyordning, og var i det hele stærkt skoleinteresseret. Men særlig kendt blev han som amatørastronom. Han byggede sig et privat observatorium her, han fotograferede kometer og himmellegemer, gjorde talrige rejser i Sverige, Norge, Skotland, Tyskland, Schweiz, Italien og holdt en mængde foredrag i foredrags- og oplysningsforeninger, dels om astronomi, dels om mange andre emner. Han indrettede sig selv et mekanisk værksted og blev en af Danmarks mest kendte amatørastronomer. Hans selvstændige arbejder samlede sig især om kometer og solpletter. Han havde megen kendskab til solens overflade og udførte en række tegninger med

detaljer ved solpletterne. — Rektor F. Paludan-Müller skriver: Pastor H var en rig, smuk og elegant enkemand, talte formfuldendt og var saare underholdende. (Præstegaardsliv III, 1951, s 96).

Nordisk astronomisk tidsskr 1920, s 57, DBL IX, 299, Haslev avis 30. okt 09, Præstø avis aug 28. nekrologer i dagspressen, C. Luplau Janssen i Nationaltid 13. nov 33.

Hjælpepræst hos pastor Hansen

1902: H. E. Fønnesbech-Wulff, se biskop, Roskilde.

28. 14. nov 1927—2. juli 40 (sp Kegnæs 4. juli 21): Provst **D. P. von Huth Smith**, provst her 28. juni 35, fl t biskop, Aalborg, se der.

Hjælpepræst hos pastor Smith

1938—40: H. A. Jespersen, se kkp Sydstrøm.

29. 23. nov 1940 (sp Skamstrup-F 11. febr 31): **Svend Austin Hansen**, * 21. dec 98 Vedbæk. Forældre: Stationsforstander i Vedbæk Frederik H og Fanny Augusta Schrøder. Stud Østersøg 17, c 23² (l), hjør Hans Egedes k, Kbhvn 3. sept 23, kkp Kingos k, Kbhvn 11. sept 28. ~ 29. juli 30 Elisabeth Dorthea Mogensen, * 7. jan 02 Kbhvn. Forældre: Rentier Jens Chr. M og Karen Nielsen.

BM Sønderjysk forening for Præstø og omegn 41, fmd lokalafd af foreningen »Nordens«, herredsrepræs Roskilde stiftsblad. Oversat: 35: Jærkebiskop, dr E. E'dem: Sjælens Jakobs-kamp. Skrev afh om Grundtvig og Præstø i Roskildebogen 45.

Hjælpepræst hos pastor Austin Hansen

1947—49: K. G. Rasmussen-Sand, se hjør Tørløse. 1953: Harry Hansen, * 12, se hjør Høje Taastrup. (Bd I, s 399).

Ordineret kateket

(tillige lærer borgerskolen)

2. 27. april 1845—13. aug 50: Lic theol Eller Hening Hagerup, * 5. sept 17 paa Nysø. Forældre: Forvalter, senere forpagter paa Eemærk Eller H og Anna Marie Magdalene Hensemænd af Baarse-B. Stud Brdgssk C 34, c jan 40 (l), lærer vor Westens institut 40, lic theol 44, fl t sp Store og Lille Solt, Flensborg amt, r af Dbg 56, † 12. juni 63. ~ 15. aug 45 Dorothea Adolphine Conradine von Barner, * 5. juli 20 Kbhvn, separeret 52, † 3. april 79. Forældre: Kammerjuncker, leitnant Joachim Gottfred von B og Frederikke Wilhelmine von Deurs. ~ 16. sept 53 Betzy Lauritsen Thomsen. * 10. nov 34 Førslevgaard, † 8. marts 21. Forældre: Forvalter, senere forpagter paa Fuglebjerregaard Andreas T og Frederikke Anna Gertrud Birkedal. — Søn: Udby, Fyn. Datter ~ Wahl, Arninge. 2. hustrus søster ~ Imm. Barfod, Vaabenstæde.

Stænderdeputeret 54.

Lic H skildres som et udpræget sprogtalet, viljestærk og sikker i sin fremtælen. Sammen med søsteren, Im. Barfod gjorde han et godt arbejde i Sydslesvig for danskheten og for kirken. De senere aar var han plaget af sygdom.

H. F. Petersen: Fra sydslesvigske præstegaarde, 1938, s 105—21, N. A. Jensen: Tre slægtled, 1936. M'chler: Kirchl statistik d provinz Schleswig-Holsten, 1886—87, s 284, E. I 639. Barfod og Rørdam: Kirkekalender for Slesvig stift, 1864, s 30—52, Hjelholt: Den dsk sprogdning ml krigene, 1923. Otto Fr. Ahrens: Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra ref til 1864, 1932, I 306.

3. 31. dec 1850—31. okt 59: O. C. T. Flagstad, fl t Søby-T, se der.

4. 3. febr 1860—18. aug 66: J. Gudme, se Udby-Ø.

Lediget 1866—77.

5. 31. dec 1877—22. aug 81: E. T. Telsner, fl t Sct Thomas-Sct Jan, se der.

6. 14. juni 1882—30. aug 92: Hans Frederik Vilhelm Wandall, * 10. sept 49 Brahesborg, Gamtofte. Forældre: Gartner Vilhelm August W og Frederikke Nathalie Kyhorn. Stud Odense 68, studerede æstetik

og filosofi, c theol 77' (nc), lærer Kbhvn, huslærer Vindum Overgaard, afsk. 30. aug 92, privatlærer Kbhvn, oversætter og oplæser, † 18. juli 17. ~ 3. maj 02 Tekla Grlebel, * 25. febr 66 Randers. Forældre: Musiklærer og komponist Theodor Johan Heinrich G og Camilla Joachimine Andresen. — Farbroder: Strø.

Oversat: Weinel: Jesu lignelser, skrev digte i blade og tidsskr. Udg: 08: Gennem tjørn og krat, digtsamling.

Embedet nedlagt 23. jan 1895.

Ordineret medhjælper

(Oprettet 23. jan 1895)

1. 4. maj 1895—23. juni 97: J. E. Sommer, se Gudm.-F..

2. 30. sept 1897—29. okt 1900: C. Høyrup, se Stenstrup-L.

3. 1. jan 1901—30. sept 04: Stefan J. Volf, afsk. Israelsmissionær, se I 596.

4. 1. nov 1904—30. juni 13: H. P. Hansen, se Taagerup-T.

5. 27. sept 1913—14. maj 20: F. C. Klsum, se Elmelunde.

6. 28. juli 1920—16. febr 21: R. P. Steenstrup-Hansen, se Alsted-F.

7. 15. juli 1921—16. okt 22: M. J. Strunge, se sp Taarnby.

8. 2. febr 1923—8. aug 28: E. A. Madsen, se sp Køge-Ø.

9. 10. dec 1928—13. maj 31: A. P. Lambert-Jensen, se Kvislemark-F.

Embedet nedlagt.

Litt: Aarb f Præstø amt VIII, 1919, III t'd 15. april 1900 og 1903, s 364, E. Madsen: Bidrag til Præstø's hist i Fra arkiv og mus I. Hjemliv og trosliv XIII, 1945, s 92 f, Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i gr kredse, II, 1932, s 137 f, N. W. T. Bondesen: Minder om Grundtvigs præstefærdning i 1821—22, 1874, S. Austin Hansen i Roskilde-bogen 1945, s 53 f, H. Rosen-dal: N. F. S. Grundtvig, 2. ool 1923, s 14, Georg Christensen og Stener Grundtvig: Bøve fra og til Grundtvig 1926, Khst saml 2. r III, 615 f, 4. r II, 193 f, VI, 131 f, P. Høyer-Christensen: Kapellänen i Udby, 1935. Artikler omkr jubilæet 1953 i dagspressen (se foran).

VORDINGBORG

(Kastrup var anneks til 1858)

Vordingborg købstad ligger smukt ved en lille vig af Vordingborg bugt. Fra borgbanken og fra kirkegården er der smuk udsigt over byen og dens naturskønne omgivelser med skyv og strand. Efter det udstrakte landsogns indlemmelse i købstaden (1937) er V landets største købstad i udstrækning.

Historie. Byen Worthing, som den kaldes i kong Valdemars fordebog, var kendt allerede i 12. aarhundrede. Borgen, Worthingborg eller Ortingeborg, opstod i vandertogenes tid, og var under Valdemar den Store en af landets betydeligste fæstninger og et yndet opholdssted for kongerne. Valdemar den Store og Valdemar Sejr døde her. Her stiftedes Jyske Lov 1241, her holdtes danehof og rigsforsamlinger paa det berømte slot, som under rigets opløsning i 14. aarh, en tid var pantsat til holstenerne. Men under Valdemar Atterdag oplevede det en ny glanstid, og Gaasetaarnet opførtes af ham med en guldgaa i vindfløjen som haan mod hanseaterne, der havde sendt ham en masse fejdebrev. Antageligt byggede han ogsaa den store rimemur. — Man har ment, at byen har delt plads med slottet i den første tid paa den aflange slotsbanke, men i middelalderen har slottet brent sig over hele slotsbanken. — Vest for pgd ses den gamle bygrav og mod nord bredte den utørrede Badstuesø

sig ind til foden af bybanken, langs hvls rand Carolinstien med sine gamle træer og rester af svære kampestenidger sikkert viser befæstningens grænser; en ring af værker, mure og volde har omsluttet borgen. Byens gamle signet viser et fir-kantet, kreneleret taarn med en bymur, og peger paa borgens betydning som fæstning. — Den lille by havde ikke megen plads i middelalderen. 1261 nævnes et sortebrødrekløster. Der var ogsaa en Sct Jørgens gaard og et helligaandshus. — Vordingborgs storhedstid var forbi med middelalderen. Herefter kom kongerne kun sjældent hertil, 1658 faldt slottet og byen i svenskernes hænder og meget ødelægdes. Et lille tilløb til at genoplive hoffivet var det, da prins Jørgen efter sin fader Fr. III arvede V slot og omkr 1670 opførte et palæ i italiensk stil, men han forlor snart landet, og det hele forfaldt. Palæet nedbrødes, ruinerne af borgen plyndredes i stor stil, og først da slotsbakken i nyste t'd lagdes under Nationalmuseet, er den blevet frelst nationalt mindesmærke, hvor store udgravninger og forbedringer har fundet sted. Ildebrande har hærget byen flere gange, 1769 havde den kun 765 indb. Men byens latinskole gav den en viss anseelse, her var bl a sprogmænden Søren Judichør rektor 1627—75, og P. A. Heibergs fader var rektor her 1756—60. Da rytterdistrikterne ophævedes 1701, blev V garnisonsby for et rytterregiment. Latin-skolen nedslægdes 1846.

Med sidste halvdel af 19. aarh begyndte byens vækst. Larshøjen Nyraad, der ligger et stykke fra byen, indlemmedes i byen for mange aar siden. Meget betydning for byen fik det, at den store sinssygeanstalt Orange aabnedes 1857, senere flere gange udvidet. Der er 8—900 patienter. 1870 aabnedes jernbanen, og Masnedø-overfarten blev en vigtig forbindelse til Falster og til udlandet. Især da Masnedøbroen aabnedes 1884. 1897 aabnedes Kallehave-banen, og med anlægsen af Storstrøms-broen, der aabnedes 1938, blev forbindelsen sydnaa endnu mere forbedret. Men da Søder-ruten efter verdenskrigen er lukket, har broen tabt en del af sin betydning i den internationale trafik. Byen er vokset betydeligt, har en række industrielle anlæg, talrige forretninger, og efter det store kasernebyggeri 1912—13 en betydelig garnison. 1832 oprettedes V seminarium med egen bygning fra 1907, høgskolekolen er fra 1904, gymnasium, bønnesanatorium.

1937 indlemmedes landsognet, der bestaar af to dele, en større ved byen og en mindre del, der er adskilt fra den øvrige del ved Kastrup søgn, og omfatter den 15 km lange, smalle landtunge, Knudshoved odde. Arealen er ialt 3346 ha, meget bakket mod øst. Knudshoved odde er lavtliggende. Meget naturskønt, skove, søer, prægtige spadsresstier og udsigter, særlig smuk er Knudshoved med sin ejendommelige natur, de gamle træer og hvitvorn. Til søgnet hører ogsaa Masnedø. Byerne: Bakkebølle, Vintersbølle med Kbhvns kommunes rekonesanatorium fra 1915, Nyraad, Græshørg, flere store gaarde, bl a hø Iselingen samt Marienberg og Knudbygaard (under Rosenfeld). Mange oldtidsminder.

Det kirkelige liv. Digteren Anders Arreboe, der 1618—22 var biskop i Trondheim, men blev afsat paa grund af sit uregelmæssige liv der, var sp i V fra 1626 til sin død 1637. Hans afskedigelse blev til hans lykke; thi han op-hørte med sit usædelige liv og blev i trængs-lens aar en betydelig digter, og han fik sin plads blandt landets mest hædrede mænd. 1779—1804 var den vittige og elskværdige Bertel Grube sp her. Pietismen satte ikke særlige spor. Til gengæld lagde rationalismen en død haand over kirkelivet i første halvdel af det 19. aarhundrede. Pastor From var en tør prædikant og rationalistisk, til sidst ganske affældig. Mynster skriver, at »funtimmerne i byen gaar flittigen i kirke, købmændene næsten aldrig«. Mynster kritiserede pastor From ret haardt, men han roste kateketen, Mønster (en »flink ung mand, som underviser med liv og kraft«). I mange aar, fra midt i aarhundredet, var den ejendommelige Kierkegaardianer Jacob Ørum, † 1905, leder af byens realskole. Han skrev et par skrifter, hvori han sluttede sig til Kierkegaards angreb paa

statskirken. Han havde en del indflydelse. Blandt lærerne var den betydelige *Wilh. Johansen*, († 89 som præst i Tranderup). Forsamlingsbevægelsen mærkedes ikke synderligt. Gennem sin lange præstetid her var pastor *Lange* med til at skabe en god kirkelig tradition i byen. Han var af Mynsters type. I hans tid kom IM hertil. 1872 holdtes DMS's sommermøde her, og der var en kreds af troende mennesker, som ordnede møder. 1886 kom indremissionær *H. P. Andersen* hertil, og 1888 byggedes missionshuset *Bethania* (hvortil der senere knyttedes et soldaterhjem). Det lille IM samfund virkede energisk med møder, missionsuger, dsdk, KFUM og K. Pastor *Whitte* var svag og formaede ikke rigtigt at vække kirkeligt liv. Til gengæld var der flere af kapellanerne, som havde god kirkegang og god kontakt med befolkningen, især *A. Bjerre*, hvis levende forkyndelse var paaskønnet. Pastor *Munk* havde været seminarieforstander og var en af de førende grundtvigske skikkelser paa egnen. 1910 stiftedes en kreds af KS 98 med c 200 medl., ledet af pastor *Munk*, hertil kom en stor afdeling af DdU, og et kirkeligt ungdomshjem opførtes 1937. Munks efterfølger paa seminariet var seminarieforstander *Halse*. Nu er *Morten Bredsdorff* forstander for seminariet, der stadig betyder en del i egnens grundtvigske liv.

IM følte sig uden præst, og i samarbejde med Dansk kirkefond fik IM ansat pastor *Søbye* som kkp her 1911. Kirkegangen var i disse aar god baade hos *Munk* og *Søbye*, og organist *Emborg* bidrog til gudstjenesterne højt ved sin meget smukke kirkemusik. Blandt de førende personligheder i IM's arbejde var stationsforstander *Dan, V.*, og i Masnedsund maskinmester *Nielsen* og frue. Forstander *Højen* og hustru, hvilehjemmet, Masnedsund, og overlærer *Madsen*, *Vintersbølle*, var ogsaa meget nidkære i arbejdet. I skovene, især ved *Nyraad*, er der holdt mange velbesøgte sommermøder, og de skiftende indremissionærer *Chr. Christensen*, *Palle Agerboe*, *Lars Aage* og *K. Magleby Sørensen* har organiseret og ledet meget af dette mødearbejde og virket energisk paa egnen og i byen. Pastor *Nissen* sluttede sig til IM og var trods skrøbeligt helbred en meget flittig præst. Han var landskendt for sit arbejde for børnesagen. 1937 holdtes IM's efteraarsmøde her. Som indremissionær nu virker *J. Horn Andersen*.

I det meget udstrakte sogn er der kun een kirke. Gudstjenester holdes derfor regelmæssigt i *Vintersbølle* skole mod øst og i *Knudsby* skole mod vest. Kirkegangen har siden pastor *Langes* tid været ret konstant. Der er ikke faa kirkelige mennesker; IM og de grundtvigske har i de senere aar øvet deres arbejde i fordragelighed. Men som helhed er det kirkelige liv stillestaaende, og der er ikke skarpe skel. Der er en trofast kirkemenighed og gode forhold. Kirkeligt ungdomshjem i byen. En lille rm kat mgh har c 50 medl. Kapellanen var præst ved *Orange* sindssygeanstalt indtil 1931, derefter er sp præst der.

1922 oplyses: God kkg, IM, KS, kirk ungdomsf, 1931: Kkg 6 pct, velvilje, almindelige folkekirkelige forhold, IM smf (70, førstelærer *Madsen*, *Marienberg*), KS (seminarieforstan-

der *Halse*), KFUM (52) og K (50), KU (35), 1939: Kkg 6 pct, velvilje, IM (80, overlærer *Madsen*, *Marienberg*), KS (50, sp), mghmøder (150) i kirk ungdomshj, KFUM (30) og K (50), DdU (200), FDF (100), lidt sektvæsen, 1949: Kkg 3 pct, IM smf (100, diakon *K. Bayer*, *Brinken*), KS (50, sp), indremissionær *Horn Andersen*, mghmøder i kirken (150) ved sp, DdU (250), KFUM og K, almindelige folkekirk forhold.

Vordingborg kirke, Vor Frue, ligger meget smukt med udsigt til skov og strand, bestaar af treskibet langhus, smallere enskibet kor med tres det afslutning, kamgavlet taarn mod vest, vaabenhus mod syd og sakristi ved koret. Opført af røde mursten i gotisk stil, ældst er vist koret fra c 1400. Hovedskibet skilles fra sideskibene ved smukke arkader og piller, kirken er overhvælvet, alle tre skibe er under eet tag. 1876 og 1879 blev kor og skib dekoreret efter *Herholdts* plan. Over korben kalkmalerier fra c 1450. 1863 flyttedes hovedindgangen til taarnet. Rigt udskaaret altertavle fra 1641 af *Abel Schrøter* den yngre (nadveren og korsfættelsen i midten). Gotisk alterskab i s deskbet. Sengotisk kalk. Smukt udskaaret prædikestol fra 1601 med lydihimmel. Sandstenfont fra 1612, messingdaaofad fra 1629. Stort smukt udskaaret pulpitur fra 1626 under skibets vesthvæving. Koret er skilt fra skibet ved et pragtfuldt udskaaret trælærk. Klokker fra 1465 og 1497. Mange epitafier og ligsten. 550 s.t. Ved en større restauraation 1932 fremdroges kalkmalerier fra 1508.

Danm kirker, Præstø amt, s 165—202, P. A. Klein i V købstads historie 1923, *Kornerup* i Khst saml 5. r. II, 627, M. Petersen: *Kalkmal*, s 137, *Roskilde stiftsblad* 1951, s 34.

Altergæster: 1891: 972, 1902: 1165, 1912: 1716, 1922: 1801, 1934: 1950, 1942: 1985, 1949: 2203.

Folketal: 1850: 1579 (og 1408 i landsognet), 1901: 3643 og 2610, 1950: 11.231.

Menighedsraad: 1904: 2 IM, 3 gr, 3 u p, 1914: 2 IM, 2 gr, 4 u p, 1926: 3 IM, 7 gr og soc, 4 up, 1938: 3 IM, 4 gr, 4 soc, 4 højik, 1949: 3 IM, 4 gr, 4 soc, 4 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 1702 (7), rad 378 (1), kons 975 (4), venstre 808 (3), 1950: Soc 1882 (6), rad 333 (1), kons 1268 (5), komm 207 (0), vælgerf 555 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 126 byg, 62 havre, 71 rug, b) 143 rdl, 20 byg, c) 175 rdl, huslejhjælp 40 rdl, d) 1000 rdl, ingen embedsbolig. — 1870: Regul: 3000 kr, netto 4946 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 1. kl, 1946: 1. kl. Pgd opført 1865.

21. 28. febr 1834—24. dec 54 (sp *Vejby-T* 19. marts 30): **Erik From**, * 28. jan 75 Øster Skerlinge. Forældre: *Degn Hans F* og *Caroline Sophie Thornøe*. Stud *Nyborg* 91, c april 03 (h), hjpr *Rudkøbing-S* 3. maj 05, sp *Norup* 25. sept 09, sp *Sct Hans k*, *Odense* 3. okt 21, † 24. dec 54. ~ 16 maj 10 *Magdalene Mathiesen*, * 24. juli 81 *Norup*, † 15. nov 51. *Faderen* husmand.

Mynster skriver, at sp ejede en smukt beliggende, net lille gaard tæt ved kirken. Den store smukke velholdte kirke (1841) var aldeles fyldt ved visitationen. Om F's prædiken hejder det: »Tom og kedelig snak om de oprørske tider, om vant og overtro, uden mindste hensyn til, at visitationen holdtes pinesdag. Meget talrig ungdom, svarede godt. 1849: »Den gamle, affældige sp har næsten overladt hele embedet til sin søn, for hvis unge skulde byrden er næsten for svær. Han prædikede kort og tynt, foredraget frit, stemmen kraftfuld, talrig forsamling« (M II, 103).

Hjælpepræst hos pastor From

1845—53: *Josua From*, * c 15. *Faderen*: Sp her, se foran, † 53.

1853—54: *F. M. Sommer*.

Pastor vicarius

1854—58 (da *Kastrup* udskiltes): *F. M. Sommer*, se *Torstrup-H*.

22. 9. juni 1858—7. dec 86 (ord kat her 18. okt 49): **Carl Emil Lange**, * 31. dec 18 Kbhvn. Forældre: Hørkræmmer Hans Chr. L og Maren Marie Bonde. Stud Brdgsk K 36, c juli 41 (I), i Berlin, lærer Efterslægtsselsk skole, Kbhvn (var 69 udn til sp Søborg-G, men renonceerede), † 7. dec 86. ~¹ 30. dec 49 Sophie Mathilde Vilhelmine Borch, * 6. marts 19 Kbhvn, † 28. febr 78. Forældre: Bogholder i Nationalbanken, kammerraad Enevold B og Christiane Lind. ~² 29. sept 79 Anina Marie Wassard, * 2. dec 47 Kbhvn, † 8. nov 20. Forældre: Proprietær, ejer af Mørdrupgaard, c jur Matthias W og Anine Christiane Lohmann. — Søn: Rkp Helsingør.

Kirke ligt tilhørte L den Mynster-Martensenske skole, var altid meget omhyggelig med sin prædikenforberedelse. Hans forkyndelse havde et noget dogmatisk præg, men han var en begavet taler, der tog sin gerning med stor samvittighedsfuldhed, en hæderlig og troværdig personlighed, der nød stor agtelse i byen og samlede en god og frostaf menighed.

Personalhist tidsskr VI, 2, 219—23 og VIII, 6, Vordingborg avls 9. dec 86. Slægten Borch (Skien), s 19.

Hjælpepræst hos pastor Lange

1877—79: F. S. Hølbeg Møller, se Gyristinge-F.
1885—86: B. I. T. Barfod, se Alsted-F.

23. 28. juli 1887—29. jan 1909 (sp Melby 21. jan 81): **Carl Christian Jørgen Scheel Whitte**, * 20. maj 46 Rønne. Forældre: Rektor i Randers prof, dr phil Hans Kofod W og Eleonora Henriette Cathrine komtesse Scheel. Stud Randers 64, c 71² (h¹), lærer søetatens drengesk, kkp Herfølge-S 23. jan 75, (var udn 00 til sp Borre, men renonceerede), † 29. jan 09. ~ 12. nov 75 sin kusine Ingeborg Margareta Whitte, * 26. sept 49 Kbhvn, † 17. sept 20. Forældre: Distriktslæge Carl Ludvig Edvard W og Magnusine Busch.

Pastor W var en varmhjertet og god mand, som forkyndte ordet paa en kærlig maade, og som var meget interesseret i skolevæsenet. Hans svagelige helbred var en væsentlig hindring for hans arbejde her, og han naaede ikke at komme i den kontakt med befolkningen, som han gerne ville (Vordingborg avis 30. jan 03, HF II, 435).

Hjælpepræst hos pastor Whitte

1889—91: A. Hansen, se sp Bøstrup.
1908—09: A. N. Munk, sp her.

25. 12. marts 1910—10. april 16 (seminarieforstander Vordingborg 95 og hjpr smst 29. april 08): **A. N. Munk**, fl t Ledøje-S, se der.

26. 28. juli 1916—26. april 30 (sp Næsby-T 19. april 01): **Adolf Siegfred Hedegaard Nssen**, * 24. marts 68 Frberg. Forældre: Etrd, borgmester Claudius N og Agnete Kristine Hedegaard. Stud Odense 88, c 94¹ (h¹), lærer Kbhvn, hjpr Sct Matthæus k, Kbhvn 11. juni 94, tillige kst præst ved Christianshavns straffeanstalt og Kbhvns civile arrest 96, r af Dbg 26, afsk 26. april 30, † 2. maj 33. ~ 15. nov 01 komtesse Ella Christiane Susanne Frederikke Trampe, * 18. marts 77 Frberg. Forældre: Greve, fuld-mægtig ved 1. udskrivningskreds, c polit Jørgen Christian T og Hanna Emma Christine Fridericia.

Stifter af og fmd Kristelig forening til børns red-

ning 98—30, medlem af Børnesagens fællesraad, stifter af »Ungdommens velk 06, tog initiativet til det første skandinaviske fællesmøde for børnevener 05 og til børnevenernes fællesrejser til uilandet (London 07, Tyskland og Holland 09 osv). Skrev flere pjecer og mange artikler om børnesagen. Tog initiativet til salget af »Julestjernen« til fordel for børnesagen.

Pastor Nissen var IM's gode ven, og stod baade i Næsby-T og her i nært samarbejde med IM. Han var en flittig og samvittighedsfuld præst, som samlede en ikke lille menighed, og flittig var han til at gå rundt og besøge gamle og syge. Men hans navn huskes især for hans arbejde for børnesagen. Han var en enestaaende børneven, og som velgører for vanskeligt stillede børn gjorde han et banebrydende arbejde og var i mange aar den førende paa dette omraade, fyldt af initiativ og ideer, aldrig sparede han sig selv i denne sag. Og i hans spor er arbejdet ført videre. De sidste aar var han legemligt svag. Børnesagens tidende 1933, s 113—16, DnA 1934, s 97. Nekrologer i dagspressen.

(Se iøvnr under Næsby-T s 686).

Om pastor S. H. Nissen skrev fru Nissen:

I Vordingborg var min mand særlig afholdt af de gamle og de syge. Her holdtes møderne i ungdomshjemmet. Han var altid glad, god, elskelig, men sygdom kom til i Vordingborg, og tog hans kræfter. Efter sin afsked levede han stadig stærkt i Børnesagen, som havde hans hjerte fra den tid han var fængselspræst, og dengang saa børn i fængsel. —

Min mand var et straalende menneske, og fyldt med initiativets kraft, som han viste i alt hvad han gjorde i børneforsorgen.

Ella Nissen, f Trampe.

27. 25. okt 1930 (sp Gesten 21. april 22): Provst Niels Balle Ehrenreich, * 24. marts 97 Øster Tørslev. Forældre: Stationsforstander Carl Martin E og Anine Kirstine Balle. Stud Randers 15, c 22² (h¹), provst Baarse-Møenbo herreder 27. aug 40, r af Dbg 51. ~ 30. dec 27 Gunild Laage, * 6. sept 00 Randers. Forældre: Apoteker Hakon L og Jacobine Christiane Jacobsen.

Kredsfdm DdU 26—30, BM, Danmarks provsteforening 40—50.

Hjælpepræst hos provst Ehrenreich

10. aug 1942—6. febr 46: P. A. Ahrensbach, se kkp Maribo.

6. juni 1946—7. jull 48: O. Gotfredsen, se kkp Sct Markus k, Frberg.

12. dec 1949: Ove Bruun Jørgensen, * 24. april 23 Kg Lyngby. Forældre: Stiftsfuldmægtig i Roskilde, hosp talsforstander Sigurd J og Kristine Frederikke Bruun. Stud Roskilde 42, c 49¹ (1.78). ~ 28. dec 49 Lizz.e Preuss Møller, * 1. juli 23 Roskilde. Foræld: e Boghandler Max Emanuel M og Ingeborg Elisabeth Adriane Johanne Frederiksen.

Ordineret kateket (og lærer Borgerskolen)

1. 27. nov 1840—30. juli 49: **G. C. Mønster**, se Skørping-F.

2. 18. okt 1849—9. juni 58: **C. E. Lange**, sp her.

Embedet nedlagt 3. juni 62.

Kaldskapellan

(Oprettet 30. jan 1892)

1. 30. jan 1892—21. juli 98 (hjpr Sct Hans k, Odense 9. aug 90): **A. H. Steenbuch**, fl t Chri-

stianshavns straffeanstalt, Kbhvn, se Nyborg statsfængsel.

2. 22. sept 1898—8. nov 1905: **A. Bjerre**, fl t Vaalse, se Herlufmagle.

3. 27. jan 1906—23. aug 10 (hjpr Helsingør 23. febr 01): **P. F. A. Poulsen**, fl t rkp Hyllested-V-H, se Aversl-T.

4. 17. febr 1911—8. sept 14 (sp Dejbjerg-Hanning 30. marts 00): **S. C. C. Søbye**, fl t S Gørding-V, se sp Vor Frelasers k, Aalborg.

5. 14. sept 1915—4. juli 21: **D. P. von Huth Smith**, fl t Kegnæs, se biskopper over Aalborg stift.

6. 30. sept. 1921—15. juni 26 (ord kat Sct Jakobs k, Kbhvn 9. nov 13—27. aug 19, lærer Hillerød): **F. Engel**, fl t Haudrup-S, se Rigshospitalet, Kbhvn.

7. 15. sept 1926—3. juni 29 (hjpr Simeons k, Kbhvn 6. okt 23): **K. Lænkholm**, rkp her.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

(Oprettet 3. juni 1929)

1. 3. juni 1929—16. marts 31 (kkp her 15. sept 26): **K. Lænkholm**, fl t sp Nordborg, se sp Frederiksholm k, Kbhvn.

2. 17. juli 1931—18. nov 44 (hjpr Elias k, Kbhvn 7. maj 28): **J. J. P. Andersen**, fl t Førsløv, se der.

3. 8. marts 1945—1. juni 49 (sp Andst 2. okt 40): **G. V. A. Oldenburg**, fl t rkp Lindevang k, Frberg, se der.

4. 3. okt 1949 (sp Suderø søndre præstegæld 23. sept 38): **Erik Madsen Thu.esen**, * 1. aug 93 Lindknud. Forældre: Husmand Morten Eriksen T og Nielsbine Jørgensen. Graver Sct Lukas k, Frberg 21, stud priv 25, c 30² (h), sp Arnborg 2. okt 30. ~ 2. dec 26 Martha Broksø, * 4. febr 99 Frberg, † 30. nov 46. Forældre: Bagermand Hans Peter B og Sofie Jensen.

Fmd IM's samfundsraad Færøerne 41—47, red Søndagsblad for Færøerne 41—47.

Skrav om Færøerne under besættelsen i Kbhvns stifts aarboeg 1946.

Litt: P. A. Klein: V købstads historie, 1923, H. F. Rørdam i Khst saml, 3. r III, s 10 f og 53 f, H. H. Jørgensen: Foredrag om det gl V, 1915, H. H. Clausen: Præste amts vejviser 1915, s 649 f, J. Kornerup: Kirkelige mønder i V, Khst saml, 5. r II, 627, L. P. Poulsen: V og omegn, 1896.

KASTRUP

(Udskilt fra Vordingborg 9. juni 1856)

Kastrup sogn, 2780 ha, ved Smaalandsøhavet, er overvejende lavtliggende og fladt, frugtbar, en del skov og mose. Naturskønt, især i Oreby skov ved kysten. Sognet hører i verdenslig henseende til Hammer herred og omgives baade mod øst og vest af Vordingborg, som deles i 2 dele af K sogn. Byerne: K (kirke og pgd ligger et stykke fra byen), Neder Vindinge, Stuby, Næs, Oreby, Ornebjerg, hg Rosenfeld og Oregaard.

Det kirkelige liv. Kastrup var anneks til Vordingborg indtil 1856. Sognets kirkelige historie rummer ingen særlige begivenheder, Vordingborgs nærhed præger paa ondt og godt. Den kirkelige interesse har ikke været stor, og der har gennem aarene kun været meget lidt bevidst kristeligt liv. I de seneste aar har man forsøgt et samarbejde ml kirke og idræt, f eks har kpt *Jespersen*, statsradiofoniens gymnastikleder, talt i kirken.

1907 oplyses: God kkg, ingen fremtræd kirkelig retning, særdeles velvillig befolkning, men kun lidt bevidst kristeligt liv. Velstand. 1922: Kkg 3 pct, velvilje, men megen aandelig ligegyldighed, 1927: Kkg 8—9 pct, intet særligt, 1931: Kkg 4 pct, liden kirkelig interesse, megen ligegyldighed og modvilje, vanskelige arbejdskaar, 1939: Kkg 3,5 pct, liden kirkelig interesse blandt de ældre, vaagnende blandt de unge, børnegudstj i kirken, ungdomsm i pgd og i private hjem, kirkebil, kirkeblad, 1947: Kkg 4 pct, ringe kirkelig interesse, lidt mere blandt de unge, ellers megen aandelig ligegyldighed, vel besøgte ungdomsm i skolerne, 1950: Kkg 3 pct, jævnt gode forhold, men megen aandelig ligegyldighed bl arbejderne, ungdomsm i pgd eller skolerne. Der findes ikke i sognet andre samlingslokaler end pgd og skoler, børnegudstj i kirken, kirkeblad. Mange arbejdere, 1,8 km fra pgd til kirken.

Kastrup kirke (Sct Clemens), ligger højt og ensomt, er romansk, senere overhævet, taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. Forgyldt og malet fløjaltertavle med Sct Clemens og apostlene, præjikestol fra 1595, senromansk granitfont i bægerform, krucifix fra c 1300, klokke fra c 1500. 190 sd. — Overkammerherre O. Oxholm begravet her.

Dann kirker, Præste amt, s 833—40.

Nær ved kirken findes en Sct Clemens kilde.

Altegræster: 1891: 721, 1922: 200, 1934: 190, 1942: 151, 1949: 345.

Folketal: 1850: 945. 1901: 1104, 1921: 1281, 1950: 1235. Menighedsraad: 1908: 4 u p, 1922: 7 u p (gr), 1934: fællesl, 1949: 7 n polit.

Kommunevalg: 1943: Soc 133 (3), rad 77 (1), kons 44 (0), venstre 139 (3), 1950: Soc 211 (3), rad 88 (1), kons 45 (0), venstre 167 (3).

Sognepræst

Indt 1870: Regul 2332 kr, netto 3986 kr, — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

Pgd opført 1859.

1. 9. juni 1856—31. dec 85 (hjpr Sværdborg 24. febr 48—54): **Ludvig Edvard Lakier**, * 5. okt 14 Tømmerup. Faderen: Sp i Sværdborg, † 54, se der. Stud Vordingborg 34, c okt 40 (*1), lærer Helsingør borgerskole 46, privatiserede i Vordingborg 54—58, afsk 31. dec 85, † 3. marts 86. ~ 24. okt 48 Theodora Maria Larsen, * 18. febr 22 Maarslet, † 4. maj 06. Forældre: Godsejer til Rødslet Morten L og Maria Medea Brandt af Maarslet. — Brødre: Alsted-F og Ø Tørslev. Hustrus søster ~ Johansen, Vridsted-F.

BM Vordingborg sparekasse.

Pastor L var »en human, retsindig og tjenstvillig mand« (Vrdb avis 4. marts 86). I Vrdb dagblad 8. marts 86 stod et sørgedigt, hvori det hedder: »Ja, dit hele liv var fredens gerning — lidnet højt af kærlighedens aand«. Følte sig stadig nær knyttet til borgerskabet og selskabeligheden i Vordingborg. (H. F. I 496 angives hans udnævnelssdag fejlagtigt til 1858).

Hjælpepræst hos pastor Lakier

1880—83: **Vilhelm Julius Anker Hansen**, * 18. jan 50

Kbhvn. Forældre: Malermester Jens H og Petra Henriette Roepstorff. Stud Brdgsck K 68, c 76² (h.), lærer Schneekloth skole, manu dukter, afsk 29. okt 83, kommunelærer Kbhvn, skoleinspektør Vibenshus sk 92—19, † 1. febr. 19. Ugift.

1883—85: K. K. Kring, se Haudrup-S.

2. 16. april 1886—15. nov 1906 (sp Pedersborg-K 14. aug 79): **Valdemar Julius Winther**, * 11. juli 46 Kbhvn. Forældre: Jstrd, kasserer ved generalpostdirektoratet Henrik Christian W og Charlotte Sophie Kruse. Stud von Westens inst 64, c 69² (h₁), udenlands, lærer Kbhvn, ord kat og førstelærer Kerteminde 6. nov 73 (var 78 udn t sp Levring-H, men renoncerede), afsk 15. nov 06, † 11. nov 12. ~ 21. maj 73 Anna Marie Franzisca Popp, * 28. okt 51 Christiansminde ved Jægerspris, † 13. juli 28. Forældre: Forpagter Henrik Monrath Christian P og Ane Marie Vilhelmine Popp.

W var en fint dannet mand, der havde rejst ofte og var meget veltalende. Han samlede en stor menighed og var meget afholdt her. (Vordingborg venstreblad 13. nov 12).

3. 10. jan 1907—13. sept 24 (rpk Læsø 18. marts 99): **K. J. Sørensen**, fl t Ryslinge, se der.

4. 5. dec 1924—30. nov 27 (seminarielærer Vordingborg 21—27): **A. Lund-Sørensen**, fl t sp Grundtvigs k, Kbhvn, se sp Frederiks k, Kbhvn.

5. 21. marts 1928—14. maj 47 (sp Vorbasse 25. nov 25): **Roar Gunner Andreas Degenhardt**, * 16. maj 98 Kbhvn. Forældre: Fuldmægtig Valdemar Hans D og Johanne Andreassen. Stud Efterslægt 18, c 25² (h₂), afsk 14. maj 47. ~ 24. juni 25 Elvira Sofie Rasmussen, * 26. marts 95 Kbhvn. Forældre: Pensionist Mads Henning R og Maren Sofie Hansen.

Rejsepræst for Blaa Kors 40—41, sekretær Blaa Kors' børneforeninger 40—47, rejsefører.

Udg: 38: Tempel og aand, haandog i alkoholspm, 40: Det er udlagt, orientering i brugen af NT, 43: Kort over Palæstina, 2. opl 46.

Hjælpepræst hos pastor Degenhardt

1941—42: F. Nielsen, se Vejle-VE.

6. 1. nov 1947 (sp Gerrild-H 3. okt 40): **Johannes Arne Hansen**, * 2. aug 08 Vigersted, Sorø amt. Forældre: Førstelærer Laurits Anders H og Jenny Kirstine Mikkelsen. Stud Hrlf 28, c 35² (h₁), sp Vejlbj-H 22. maj 36. ~ 4. juli 36 Karen Børre Nielsen, * 26. april 14 Kbhvn. Forældre: Vognmand Hakon N og Thora Rasmussen.

JUNGSHOVED

Jungshoved sogn, 2293 ha, er en halvø i Østersøen med flere smaa næs (Stavesnakke, Bøgenakke, Jungshoved), Roneklint mod nord. Fladt og frugtbart, nordkysten er skovklædt, mod sydøst er den lille Bøged skov et søgt udflugtssted. Fra slotsbakken mod syd ved kirken er der smuk udsigt til Nyord og Møn.

Kirken ligger allersydligst i sognet paa Slotsbakken, iøvrigt byerne: Stavreby, Stenstrup med fh fra 1887 og missionshus fra 1915,

Ambæk, Roneklint, Fuglesang, Bønsvig. Hg Jungshovedgaard (under Nysø).

Jungshoved voldsted ligger sydvestligst i sognet lidt syd for kirken, her laa J slot, som har været ruin siden 1600; borgen var meget gammel, og bl lensmændene her var Peder Oxe og Kristoffer Valkendorf. — Under svenskekrigene blev egnen her særligt hjemsoget af fjenden. Medens slottet var i hænderne paa svenskerne, som plagede bønderne haarst, skal gøngehøvdingen Svend Poulsen have skuddt en svensk herre, der stod ved vinduet. Svend Poulsen og hans gønger er skildret i Carit Et.ars »Gøngehøvdingen«. Svenskerne udsatte en pris paa hans hoved, men fik ham ikke. De gamle retsprotokoller fortæller, at den udpinte befolkning maatte gøre sig til tyve og røve, e for at leve. Og svenskerne ødelagde den gamle borg, som sagdes at stamme fra vikingetiden. — Slotsbanken er et kompliceret og mærkeugt anlæg, et cirkelrundt voldsted, hvor tjørn og hyld bræder sig, og med pragtfuld udsigt. Stavreby er en af Sjællands smukkeste landsbyer med velholdte gamle huse og et væd af blomster.

Det kirkelige liv. Af sognets præstehistorie kan berettes, at *Morten Jensen Rønnebæk*, der var præst her 1650—80, skal have døjet meget under svenskerne, mag *Peder Fallenkamp* (sp her 1702—18) skal have sat ild paa pgd for at »fordrive sine fjender, mus og rotter«. 1766—95 var *Augustinus Faber* sp her. Hans søn, den »stokrationalistiske« *Peter Faber*, var hans efterfølger, men tog afsked 1810, blev forpagter, senere godsejer, fik adskillige guldmedaljer, og var kendt som »digter, landmand og hippolog« (E I, 400).

1810—43 var den rationalistiske *Johan D. Jørgensen* sp her. BDG, 162 siger: »Ved sin skidenfærdige gerrighed var han og hans hustru vidt og bredt en fabel i folkemunde«. Mynster skriver, at han» har været bekendt for lav og smudsig gerrighed. Siden sidste visitats, (hvor biskop Müller — uden tvivl med nogen uret — var misfornøjet med alt), skal den udvortes anstændighed være bedre iagttaget. Menigheden ville den gang have klaget. Mynster fandt tilstanden bedre end ventet, men mente dog, at J ved visitatsen (1841) »brugte en andens prædiken fra de oplyste tider, som om det var hans egen«. Med pastor *Thestrup* var Mynster relativt tilfreds.

Kirkelivet var ikke stærkt, befolkningen var gammeldags præget, og rationalisme sad den dybt i blodet. Pastor *Varming* var en varmhierted IM's præst, han arbejdede flittigt med husbesøg og møder, ofte sammen med kapellanerne i Præstø, *Høyrup* og *Volf*, og med egnens indremissionærer; han gjorde ogsaa et arbejde for YM, og der blev et lille IM smf; men kirkegangen var ikke særlig god, og den kirkelige interesse i befolkningen var ringe. Han saae ordets sæd under temmelig trange kaar, hans efterfølger, *Koch*, naaede i sin korte præstetid at se dog noget af høsten efter *Varmings* udsæd. Ved hjælp af sine venner i Herning og Hammerum herred fik han rejst missionshuset »Naadeled« som midtpunkt i et intensivt IM's arbejde (1915). Hans glade sind og hans glødende missionsiver var med til at vække op, kirkegangen voksede, og der opstod en ikke ringe hørelyst. Den alvorsfulde pastor *Knud Müller* var en saare samvittighedsfuld præst, hans asketiske livsførelse og hans solide forkyndelse vakte respekt for kirken, han var ikke en vækker som *Koch*, men havde meget stor kirkegang.

Skønt Jungshoved aldrig har hørt til de store præsteembeder, og skønt det ligger noget afsides, er det et sted, hvor præsterne bliver. Ingen præst er forflyttet herfra siden 1767 (den eneste forflyttelse siden reformationen). Den kirkelige stilling nu er præget af en del gammeldags kristendom uden parti-præg. Der er gode kirkelige forhold. Om missionshuset samles en lille arbejdende IM-kreds, i mange aar var proprietær *Døllner*, Søbygaard, IM's leder.

1913 oplyses: Kirken ligger meget afsides, ikke rigt aandeligt liv og ingen fremtrædende kirkelig retning. Lidt IM, 1922: Kkg 15—18 pct, hørelyst, mh, velvilje, 1927: Kkg 15 pct, hørelyst, pigemøder, Blaa Kors, 1931: Kkg 12 pct, blandede forhold, en del gldags krd, væs u p, 1935: Kkg 7 pct, som hidtil, kreds for unge piger, ukirkelig DdU, hørelyst, 1939: Kkg 7 pct, gode forhold, u p, mh, sds, ungdomsm i pgd, 1943: Kkg 5 pct, ellers som hidtil, 1950: Kkg 4—5 pct, gode, præget af gldags kirkelighed, væs u p, kirkeblad, lidt IM (gdjr Viggo Jensen, Stavreby), 1 fh, 1 mh, sds.

Jungshoved kirke, nær kysten, er senromansk, af kridtsten, t.dligt forlænget mod vest, overhvalvet. Taarnet staar paa grund af terrænforholdene ved skibets nordside, af munkesten, sakristi mod nord, vaabenhus mod syd. Kester af tarvelige kalkmalerier fra 14. aarh. Altertavle: Gibsafstøbning af Tho.valdens Kristus i tarvelig ramme, lysestager fra 1649, smukt udskåret prædikestol, font af brændt ler med relieffer af Thorvaldsen; i taarnrummet en ældre sandstensfont. Taarnrummet er gravkapel med store marmorsarkofager (Brockenhuus). 200 sd.

Danm kirker, Præst amt, s 887—96. Magn. Petersen: Kalkmal, s 133.

Altergæster: 1891: 744, 1922: 1450, 1930: 1008, 1938: 631, 1942: 478, 1949: 380.

Folketal: 1850: 1043, 1901: 1075, 1921: 1167, 1950: 1020. Menighedsraad: 1922: 2 IM, 1 gr, 4 u p, 1934: 2 n IM, 1 gr, 4 u p, 1949: Ikke valgt efter kirkelige retningsskifter.

Kommunevalg: 1943: Soc 80 (1), rad 160 (2), venstre 243 (4), 1950: Soc 128 (2), rad 131 (2), venstre 249 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 211 byg, b) 52 snease æg, 52 gæs, c) 19 rdl, 12 fv brænde, d) 250 rdl, e) 18 td ld. Ret god firelænget egebindingsværkspgd. — 1870: Regul 2104 kr, netto 4796 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd i Staureby, opført 1896.

15. 14. sept 1843—14. okt 56 (hjør Højelse-L 9. nov 39): **Peter Mathias Otto Gesmel Thstrup**, * 28. okt 14 Aalborg. Forældre: Kbmd Ole T og Bolette Susanne Schierup af Vor Frue k, Aalborg. Stud Aalborg 32, c juli 39 (1). † 14. okt 56. ~ 14. maj 40 Anna Marie Henriette Redsted, * 17. nov 17 Kbhvn, † 11. marts 95. Forældre: Udskrivningschef, oberstløjtnant Johan Frederik R og Bolette Ansteen. — Søn: Kolind-E.S. Hustrus broder: Lerup-T. Søster ~ Colding, Køng, Fyn.

Mynter fandt 1849 pgd forbedret, kirken var under reparation. Om T's prædiken hedder det: Foredrag frit og smukt, katekisationen god, temmelig talrig forsamlng, ungdommen svarede ret godt.

16. 23. jan 1857—24. maj 77 (sp Øster Nykirke-Give 7. okt 47): **Jens Andreas Mølsted**, * 15. juni 07 Valløby. Forældre: Sp i Hjerk-H Simon Chr. M, † 28, og Nicoline Lerche. Stud Viborg 26, c april 31 (h), institutbestyrer i Lille Næstved 32, ord kat Rødby-R 17. febr 38, sp Frederikshavn 17. juli 40, afsk 24. maj 77, † 3. okt 80. ~ 4. maj 33 Ane Sofie Elisabeth Fleischer, * 6. sept 08 Fløng, † 2. jan 77.

Forældre: Lærer, c phil Georg Poul Høling-F af Ballerup-M og Frederikke Sophie Sandal af Udby-Ø. — Datter ~ Ingerslev, Barrit-V.

17. 2. aug 1877—18. dec 94 (sp Aars-H 4. marts 71): **Otto Johan Carsten Ottesen**, * 27. juli 23 Kbhvn. Forældre: Kancellisekretær, fuldmægtig i kriminalretten Peter Chr. O (forfatter til sangen: »Mit elskte barn, du himlens gave«) og Nicoline Christine Krog. Stud Mtrp 43, deltog i krig:en 48—49, var med ved Fredericia, c marts 51 (1), var den første (af alumnerne valgte) inspektør paa Borchs koll, lærer Det kgl Blindeinstitut og søetatens drengekole, sp Ulstrup-G 23. dec 65, † 18. dec 94. ~ 10. okt 58 Charlotte Henriette Franciska Rathsack, * 31. juli 31 Kbhvn, † 26. nov 03. Forældre: Kaptajn i flaadn Frantz Christian Foss R og Ane Frederikke From af Lille Hedinge-H.

Udg: 57: Hvorledes lærer de blinde at læse. Skrev 51—58 de orienterende oversigter over udenrigspolitikken i »Fædrelandet«.

Pastor O var den første, der indøvede det Braille'ske skrivesystem for blinde, og efter en studierejse til Paris skrev han sin bog, der blev til megen gavn for blinde i Danmark. Han var i hele sin studentertid og kandidat-tid ivrigt og virksomt medlem af studentersangforeningen og var som økonomidirektør leder af talrige sangforeningsrejser.

Han gav sig meget af med personalhistorie, han samlede en fortegnelse over samtlige alumner paa Borchs kollegium og har med bidrag t Saml t jysk Hist og Topogr, skr talrige art i lokale bl for at ægge ungdommen til forsvar for fædrelandet, har ogsaa skr mange viser og vers samt en del komodier til brug ved diletantforestillinger, maatte altid ved festlige lejligheder holde hovedtalen eller holde foredrag, hvad enten det var i højre- eller venstrekredse. Iøvrigt var hans hovedstudium lige til det sidste teologien og, saa gammel som han var, forberedte han sig altid til sin prædiken efter grundteksten, saavel paa græsk som hebraisk. »Den afdøde var godt kendt og afholdt ikke alene i sit eget sogn, men paa hele Præstø-egnen for sin friske, livlige og endog paa sine gamle dage ungdommelige færd. Han vil savnes dybt af sin menighed, som han i sjælden grad var vokset sammen med ved at færdes mellem dem baade i sorg og i glæde. Han var højremand, men forøvrigt ret frisindef.« Paa hans listgen paa Jungshoved kirkegaard læses:

En Ordets Mand med Toner milde
En Idræts Mand med Aand og Snille
En Krigens Mand for Danmarks Ære
En Fredens Mand for Hjemmets Kære.

Axel Sørensen: Studentersangforenings bog, s 99 f, Præstø amts avis 19. dec 94, H. F. I, 480, Borchs koll hist.

18. 20. marts 1895—31. okt 1913 (sp Ring-F 26. febr 85): **Frederik Rudolph Warming**, * 24. april 51 Kbhvn. Forældre: Koffardikpt Anthony Rosselin W og Emilie Rudolphine Lange. Stud Hrlf 71, c 79¹ (hs), hjør Bjørnsholm-M 18. aug 79, kkp Raarup 12. april 81, † 31. okt 13. ~ 15. juli 81 Anna Alvilde Johanne Krøger, * 11. jan 52 Katholm, Aalsø, † juni 16. Forældre: Ejer af Isgaard Gustav Clemens Zacharias K og Johanne Bernhardine Frederikke Hirsch.

Pastor W var en af de faa IM-præster paa egnen. Han havde i Jylland staaet i et levende menighedsliv, og han tog sin gerning op her med megen flid, men sangbunden var ikke den samme som i Jylland. Han holdt mange møder og bibellæsninger og rejste en del ud til IM's møder i andre sogne. Han satte spor, men selv saa han ikke megen frugt af sit ihærdige arbejde. (K)

19. 30. marts 1914—5. marts 19 (kkp Herning 23. aug 10): **Jørgen Valentin Koch**, * 4. juni 83 V Jølby. Faderen: Sp Vejby-T, † 12, se der. Stud Frborg 03, c 09¹ (h₁), hjpr Herning 1. aug 09, † 5. marts 19. ~ 9. juni 11 Laura Kirsten Agathe Christiane Ludvigsen, * 21. maj 85 Tjæreby, † 26. okt 44. Forældre: Forpagter, senere sparekassebogholder i Hillerød Jørgen Nielsen L og Metha Noline Benthin.

Pastor K havde en rig gerning i Herning i nært samarbejde med provst Johs. Götzsche, og venner der hjalp ham med midler til missionshusets opførelse her. Dets navn »Naaled« var typisk for hans forkyndelse. Biskop Götzsche skrev: »K havde mange venner, vist flere end de fleste. Det gode gamle ord vensæl passede paa ham. Glæden prægede ham saa stærkt, og da han fandt den store glæde, man finder ved Jesu Kristi kors i troen paa sine synders forladelse, blev hans naturlige glæde gennemlyst af Herrens glæde, og saa kom alt det solskin frem, som alle hans venner har kendt, og som gjorde ham saa afholdt, og som bl a gav sig udtryk i hans sang. Det prægede hans gerning, at Herrens ærinde har hast, og det laa ham dybt paa sinde at faa mennesker til at modtage evangeliet. Han havde pastor Warmings billede staaende paa sit skrivebord til daglig paamindelse«. Pastor K havde god kirkegang her, og IM-kredsen voksede. (DnA 1920, s 61). Hans død gjorde dybt indtryk i sognet.

20. 26. juli 1919—8. april 37 (ord kat Sct Andreas k, Kbhvn 22. sept 14): **Knud Andreas Müller**, * 20. juli 90 Kbhvn. Forældre: Xylograf Herman Rudolph M og Johanne Svendsen. Stud Lyceum 08, c 14² (l), † 8. april 37. Ugift. — Søster ~ Hansen, Gyrtstinge-F.

Pastor Knud M var noget helt for sig selv. Streng og alvorlig asketisk, nogle fandt ham katoliserende og mindende om en katolsk pater, men han var baade i besiddelse af humor og tillige en præst, der var i sjælden grad vel funderet i sin teologi, og han var en ægte luthersk teolog, en velfunderet debattør. Dogmatik, liturgik og meditationer optog ham meget, en fin og nobel personlighed og en uhyre samvittighedsfuld præst. Han var meget anset blandt sine studiefæller, og han var en mand, som forstod at faa folk til at gaa i kirke her. Hans sidste aar var præget af megen svaghed. (—n.)

Hjælpepræst hos pastor Müller

1934—36: E. Hansen, se Gyrtstinge-F.

1936—37: H. A. Jespersen, se kkp Sydstrøma.

21. 27. aug 1937 (rkp Sct Nicolai k, Kolding 11. maj 33): **Georg Juhl Norderø**, * 12. dec 02 Kolding. Faderen: Rutebilejer. Stud Kolding 21, c 27¹ (l), sp Norderøerne 16. maj 27, navneforandring fra Knudsen til Norderø. ~ 11.

juni 27 Marie Elisabeth Aagaard, * 19. marts 99 Vonsild. Faderen: Murermester.

Litt: Achton Friis: Danm store øer II, 309 f, Om gøngehøvdningens Sydsjælland, se Dansk Turistf aarb 1933, s 143 f.

EVERDRUP

Everdrup sogn, 3056 ha, er højtliggende og bakket, især mod nord og vest, skraanende mod syd, vide udsigter fra bakkerne over det frodige landskab ned mod Præstø fjord (som sognet med en smal tange grænser ud til) og Østersøen. En del skov, præstekoven med dybe kløfter og smukke vandløb. Frugtbar og naturskønt. — Byerne: E med mh fra 1892 og fh fra 1893, Engelstrup, Hemmestrup, Stavnstrup, Taageskov, Størlinge, Krymplinge, Bøgeø og Flintemose. — Hg: Bækkeskov, Raadegaard, Taageskovgaard.

Det kirkelige liv. Det var i E sogn, bønderne gjorde oprør mod hoveriet og 1738 dræbte ejeren af Bækkeskov, vicelandsdommer Knud Becker. Mynster skriver, at »derefter blev saa mange bønder henrettede, at man maatte søge ny befolkning fra tugthuset. Derved, siges der, skulle den østlige del af sognets beboere have været slettere end andre sognes«.

1827—34 var *Heino Gerhard Gad* sp her. Hans datter, Anna Gad, (der betød saa meget for den kendte grundtvigske præst Slamberg (Støvring-M) har i Gr Hjem i 19. aarh I, 1929, s 164 f skildret det smukke liv i Everdrup pgd.

En rationalistisk indstilling prægede sognet, men Gad var en from mand med en levende forkyndelse. Forsamlingsbevægelsen kom her til i 40'erne, og fra Askov i Snesere sogn, hvor forsamlingsfolken havde et mørkt, stærkt pietistisk præg (se der), bredte forsamlingerne sig til Everdrup, og der var en del vakte, som stillede sig i skarp modsætning baade til grundtvigianere og de paa den tid stærkt propaganderende mormoner. Pastor *Brøckner*, som var sp her i 34 aar, var en tør pebersvend, nærmest rationalist. Men en af hans kapellaner, *Kastrup*, sluttede sig varmt til forsamlingsfolkene (de gamle troende sagde: »Kastrup har ikke omvendt os, men vi har omvendt Kastrup«), og der blev en del liv, især i Bøgesø. Lægprædikanten *Jakob Jensen*, Bisserup (født i Everdrup), og lederne fra Snesere kom her jævnligt. Da pastor *Jessen* døde, ønskede befolkningen Kastrup til sognepræst, men det lod sig ikke gøre (Kastrup sagde beskedent: »I bad om en skilling, men I fik en mark«). 1872 blev *Frederik Zeuthen* sognepræst her. Og indtil 1944 var der derefter IM's sognepræster i Everdrup.

Zeuthen er den præst, der har betydet mest i sognet. Endnu længe efter fandt pastor Juel hans billede i mange hjem (med ridderkorset, som han undskyldende søger at dække med alterbogen). Man omtalte ham ikke som prov-

sten eller stiftsprovsten, men slet og ret som »Zeuthen og med stor ærbødighed. Han kom hertil efter 6 aars kapellantid i det nærliggende Udby...»Længe før jeg kom til Everdrup«, skriver han, »har jeg med længsel vendt blikket mod nord, hvor jeg saa Everdrup hæve sig som staden paa bjerget, og tænkte, at deroppe, hvor alt det liv rørte sig, var der godt at være. Da jeg kom dertil som præst, saa jeg nok, at alt ikke var saa godt, som det syntes paa afstand«. — Z var medlem af IM's bestyrelse, skrev ofte i IM's tidende, men befolkningens flertal var imod IM, og der var megen modstand. Det aandelige liv fra Kastrups tid stod for mgh i en særlig glans, og *Jakob Jensens* troværdige vidnesbyrd havde sat gode spor. — Men de meget mørkt indstillede forsamlingsfolk (»askovitter«) var adskilligt strengere i deres syn end Z. De holdt deres møder for sig selv i Bøgesø, hvor de sang Brorsons lange salmer, bad lange bønner, læste af Luthers postille, hvorefter fulgte en række lægmandsvidnesbyrd. Og de gamle ledere holdt længe bestemt fast ved de gamle former.

»De gamle forsamlingsfolk havde for skik, naar de skiltes, at kysse hverandre (1. Kor. 16, 20), det vil sige mændene indbyrdes. Mine 2 ældste brødre født 1866 og 67 var engang til møde i Everdrup sammen med en anden ung mand fra Haslev, som endnu lever (1952) og for nylig i et brev til mig mindedes det. Disse tre sad lige indenfor døren paa en kiste. Da mødet endelig var forbi, og de skulle til at gaa, begyndte de gamle graaskæg at kysse hverandre, saa smuttede de tre haslevitter hurtigt ud af døren, de skulle ikke have noget af at kysse de gamle graaskæg« (C. Lysholm).

Deres nidkærlighed voksede som følge af den modstand, de mødte. De var meget angst for grundtvigianismen og mistænkte alle præster for at være smittet af Grundtvig, ligesom de saa skeptisk paa IM's lønnede kolportører. — Z stod over for vanskelige opgaver i dette sogn. Nøjsom og fordringsløs som han var, tog han intet hensyn til sig selv, han travrede sognet rundt og ved sine samtaler, ved sin ægte forkyndelse vandt han lidt efter lidt befolkningens tillid. Der kom ingen vækkelse, men kirken var tæt fyldt, naar han prædikede. Befolkningen var roligere, godmodigere end i Udby, men maaske ogsaa sløvere. Z tog sin plads blandt forsamlingsfolkene, trods deres skepsis, han kom flittigt til deres møder, han vandt ledernes venskab og tillid og holdt selv forsamlinger i kirken hver 4. søndag. Samtidig holdt han bibellæsninger i skolerne. Folk fik respekt for hans arbejde, hans ydmyghed og sandfærdighed. Z har i »Fra Bethesda« 1887 skrevet om den gl. lægmandsbewægelse i Sydsjælland og belyst sit forhold til den: »For at en præst med velsignelse skal kunne samvirke med lægmænd, udkræves saavel den aandelige selvstændighed og myndighed, at man ikke lader sig beherske af dem og gaar i deres ledebaand, som den ydmyghed, at man virkelig vil lære af dem og føle sin ringhed ved siden af dem og ingenlunde vil herske over deres tro, men arbejde paa deres glæde. Især saa længe præsten er ung, gælder det for ham om at huske, at den

livets og erfaringens, ja, Helligaandens skole, som disse mænd er opdraget i, er en langt højere skole end den, som kandidaterne forlader efter eksamen«. Z havde selv her rig lejlighed til at praktisere denne regel. Han samarbejdede ikke blot med askovitterne i Bøgesø, men ogsaa med *Niels Olsen*, *Sjølte* (som C. J. Brandt kaldte menighedens vært), lærer *Vinther*, *Dysted* og *Niels Jensen* (Post), som i Rønnebæk gik over til grundtvigianismen.

Folk var noget stivnakkede og paa den tid forfaldne til drik, og deres tale var saadan, at Z følte sig »blandt et folk med urene læber«. De pastor *Baummann* en gang prædikede, var der een, som højlydt antydede, at pengene, der indsamledes til YM, »nok skulle finde vej til præstens egne lommer«(!) De troende var haarde. Men befolkningen fik snart at mærke, at »de havde faaet en hel mand til præst« (J. Gatzsche, s 107), og de troende blev hans venner og medarbejdere. Folk kom hertil fra Snesere, ja, fra Haslev. Det var ikke let for Z at prædike, og naar han talte til de uomvendte, kunne der lægge sig »et næsten lidende træk over hans ansigt«. Folk kunne blive vrede, men de kom igen. Aldrig lod han sig kysse af daarligt vejr, naar han skulle besøge syge. Med konfirmanderne læste han 3 gange om ugen, og naar de skiltes efter konfirmationen, bøjede han knæ med dem. Det glemte de ikke. Han samlede stadig sine gamle konformander i pgd og fik derved megen indflydelse paa dem. Han var en fredens mand. Da der i samfundet i Haslev opstod et spørgsmaal, der skilte venner ad, søgte man Z som mægler. Z elskede Everdrup og naturen her; men han følte det saa svært er virkeliggere kristendommen i sit personlige liv. Saa blev han tung i sind, knuget af, at han ikke prædikede eller levede, som han burde. Han følte gerningens ansvar tungt, men havde dog ogsaa rige glæder her, — personligt havde han nok sin sværeste tid her. Hans breve til broderen, professor, dr. H. *Zeuthen*, vidner om hans indre kampe i disse aar.

Nogle af Z's mundheld levede længe efter ham, f eks: »Om Gud vil og vi lever, og verden bestaar«, en sætning han ofte brugte, ligesom han tit gentog: »Sig mig, hvem du er«. Hans samvittighedsfuldhed over for sandheden gjorde indtryk for livet paa en dreng, som hørte, at der blev spurgt om, hvor mange der havde været i kirke en søndag, da Z talte i Præstø. Han nævnede et tal, men lidt senere afbrød han samtalen og sagde: »Det kan godt være, at der ikke var helt saa mange, som jeg sagde før!« — I diskussioner var Z i sit es. Fra sin lærde fader havde han arvet tankens klarhed og logisk sans og en viss stædighed. Hans fine kultur gav ham dog ikke lov til at blive ubehagelig. Han var meget anset i Baarse herredsk konvent, netop fordi han aldrig stak sin mening under stolen og altid var sandheden tro i kærlighed. Han havde ogsaa forbindelse med *Willemoes* i Herfølge, *Rørdam* i Hammer, *Brandt*, *Rønnebæk*, *Leth*, *Ulsø*, *Baummann*, *V Egede*, *Poulsen* og *Bartholdy*, *Ø Egesborg* og *Gjellebøl* i Præstø. Kredsen i Haslev og obersten *Keyper* havde han ogsaa kontakt med. I de første aar havde

han en del samarbejde med de grundtvigske og talte paa Brøderup højskole, men efterhaanden arbejdede han væsentligt sammen med IM, især da han blev et virksomt medlem af IM's bestyrelse.

Hans hjem var ham til megen glæde, her fødtes hans 3 sønner, hvoraf en døde som spæd. Hans hustru var hans bedste ven, men hun var meget selvstændig og blev aldrig et ekko af sin mand. De akademiske diskussioner med dr *Paludan-Müller*, *Snesere*, *Skat Rørdam*, *Rønnebæk*, og *Baumann*, *V Egede*, tilfredsstillende ham meget; og han stod fadder til *Skat Rørdams* søn, *Thorkild*. — Han satte meget menighedsarbejde i gang, fik befyndt sdsk, ungdomsarbejde og var virksom for at faa *Sct. Peders* kapel bygget. Han læste meget; især teologi og filosofi. Men økonomien kneb det med, og det var efter biskop *Swanes* indtrængende indstilling, at han blev forflyttet til *Viborg*. I sin afskedsprædiken talte han om den »liden synlige frugt« hans gerning her havde baaret: »Mon jeg har saaret for tæet? Det kan man jo med korn«.

I november 1881 holdtes i Everdrup pgd det vigtige bestyrelsesmøde i IM, hvor bestyrelsen supplerede sig med pastor *Ed. Nyeborg*, og hvor kolportørerne skiftede navn til indremissionærer, og hvor den vanskelige sag fra *Thy* (se der) afgjordes.

Z's nære ven, pastor *J. R. Baumann*, *Højelse*, fortæller (i *DnA* 1916, s 60 f) minder om Z: (Baumann var hjpr i *Sværborg* 1868—72, Z i *Udby-Ø*, 65—72).

Zeuthen og jeg blev begge befordrede samme dag og aar 1872, han til Everdrup og jeg til *V Egede*, saa vi atter blev nabopræster og kunne vedblive at være hinandens skriffædte og holde møder sammen. Jeg selv, der var ugift, flyttede med en gymnast og et pipebrædt, og det lille kapellanhjem i *Udby* stillede næppe store fordringer til flytteomkostningen. Men hvor var det et skønt og hyggeligt lille hjem, der da flyttede fra *Udby*. Altid var man velkommen, og altid gik samtalen livligt, efter fru Z's mening sommetider for livligt, og hun ville have lukket døren op til den anden stue, hvis der havde været en anden stue, for at skaffe den stærke røst mere plads. Det var her, jeg første gang traf *Vilh. Beck*. Baade Z og jeg havde været stærkt grebne af en af *Becks* ypperste prædikener, han havde holdt om foraaet 1870 i *Næstved*. Nu holdt *Beck* og *Jeansson* møde om efteraaret i *Vordingborg*, og Z havde bedt dem komme og besøge sig næste dag, og med et trofast vennensind havde han indbudt mig til at dele sin glæde ved mødet, »for jeg er nu forelsket i *Beck*«, skrev han. Jeg mødte jo i god tid. Men der gik en, og der gik to timer, før *Beck* kom. »Du kan tro, der er nok en eller anden bekymret og anfægtet sjæl, som har søgt ham, og som han søger at hjælpe til retten«, sagde Z til mig. »Nej,« sagde *Beck* ganske ærligt, da han kom, »jeg sov over mig«. Som følge af, at tiden var trukket saa langt ud, maatte jeg snart gaa, men Z talte om, hvilken glæde det var at have *Beck* som gæst i sit hjem.

Ogsaa i Everdrup fik Z en rig og velsignet virksomhed, og dér er hans sønner, ogsaa den tidlig afdøde *lille Ludvig*, født. Jeg har kendt faa, paa hvem det ord »ordets tjener« passede bedre end paa Z. Endnu da jeg læste den første prædiken i postillen fra hans 50. embedsaaar, blev jeg grebet af det samme indtryk af en udmyg kærlighed overfor ordet, for hvilket han blot ville være tjeneren, der bar det frem. Han selv ejede et ualmindeligt rigt tankeliv i sit indre, der sprudlede frem i samtale og diskussion, og han havde en dyb trang til i samtale at give dette sit rige tankeliv udtryk, og det var, hvor meget hans tankeliv end var udviklet ved læsning og studium, tanker, der derunder var fæste hos ham selv eller bearbejdede i hans egen tankes smeltedigel, hvorfor han ogsaa var et udmærket bergende medlem i et præstekonvent. At overvære en diskussion mellem ham og den gamle højt begavede og til det sidste forbavsende aandslivlige dr theol *J. Paludan-Müller* kunne være en

sand nydelse i vore konventer. Men overfor det aabenbarede ord ville han kun være tjeneren, der bragte sin herres budskab. Næsten skulle jeg tro, at Z dér har haft og overvundet sin største fristelse. Thi det kan ikke have været andet end, at et menneske med hans tænkeevne og filosofiske begavelse maa i ungdommens dage have følt sig draget til at ville finde sandheden ad egne tankers veje. I en afhandling i »*Theol Tidsskr*« har han udtalt, hvilken glæde han kunne føle som ung ved et liv i idéernes verden. Og skønt dette liv i tanker og idéernes verden vist blev torndet ned for ham under krigens alvor paa *Dybbøls* skanser, bevarer han dog denne glæde ved at bevæge sig i tankernes verden, ligesom han fortsatte sin filosofiske læsning lige til det sidste. Jeg kan m. ndes, at jeg en gang havde været nede paa vor fælles gamle egn og nogle dage derefter besøgte ham og bragte ham silsner fra kære, gamle venner. »Tak, tak«, sagde han, »men du maa dog indrømme mig med hensyn til, hvad vi sidst talte om, at *Schelling* har ret, naar han bestemmer det første tænkelige ikke som det værende, men som det muligt værende«. Jeg brast i latter ved dette pludselige spring fra gamle *Hans Hansen* i *Sværborg*, gamle *Trine* paa *Fed* og unge *Lars Jensen* til *Schelling*, men kendte min kære ven saa uendelig godt derunder. Og dog var der samtidig et stærkt realistisk drag over ham. Det var betegnende for ham, at et af de malerier, han holdt allermost af, var »*Reservsoldatens* indkaldelse«. »Det er saa sandt og ærligt i det alt sammen«, sagde han. Dette realistiske drag stod i forbindelse med hans egen gennemfærdige sandhed i alle forhold, og det bidrog sikkert ogsaa til, at han saa hurtigt og varmt sluttede sig til IM. Her syntes han, han fandt realisme i god betydning, fandt, at her var der et virkeligt arbejde paa at realisere kristendommen og lade livet gennemtrænge af dens surdej og tage dens praktiske opgaver op. »Ville I ikke tro IM's ord, saa tro dens gerninger«. Det ord blev han engang saa glad ved at høre en præst sige i IM's »ringe dage«. Og da han selv kom med i IM's arbejde som medlem af bestyrelsen viste det sig snart, at der var tilfødt den en ny og betydelig kraft.

Som i *Udby* blev ogsaa hans gerning i Everdrup rigt velsignet. Der var en ikke ringe vækkelise fra tidligere tid, og Z blev en rig Guds gave til den, thi den var ikke fri for at blive som det stillestaaende vand, der dels forsumper og dels bliver surt. Det var hændet, at en af de ledende blandt disse gamle »askovitter« var kørende for en del til møde for IM i en af skovene ved *Herlufsholm*. Men da han saa, at der var rejst en talerstol, der var smykket med grønt og vimpler og flag, ville han ikke være med til denne »verdslighed« og korte hjem. Nu kom Z og bragte frisk strømning med sig. Og hvor kunne de andet end kende, at det var en mand, som de ikke turde dømme fra troen, der her talte til dem og virkede iblandt dem. Z har selv sagt, at han, hvem alle de troende i omegnen gerne ville have til at tale ved deres møder, blev brugt til at føre det gamle trosliv sammen med det nye trosliv, der voksede stærkt og friskt frem i *Hasle*, (som det den gang altid baade blev skrevet og udtalt med meget langt a). Der var noget hos disse gamle forsamlingsfolk, som man baade maatte beundre og elske og se op til, naar man selv var grebet af livet i Kristus. Deres indbyrdes kærlighed, deres frygtløse vidnesbyrd, deres aldrig trættede iver, der trodsede milelange veje for at høre et ord, der kunne opbygge dem. Men der var ogsaa noget mistænksomt navnlig overfor præster. Z anbefører et eksempel derpaa i »IM's jubilæum« p 22. »En anden gang talte en af disse lægprædikanter i en lille forsamling, hvor en ung præst var til stede. Han talte over lignelsen om fiskevoddet, der samler baade gode og raadne fisk. Og pludselig sikkert uden at kende talemaaden, vendte han sig til den unge præst med ordet: Kære broder, hvad er du for en fisk? Men vandt man deres tillid, kunne deres kærlighed og taknemmelighed for, at man ville deltage i deres forsamlinger, være rørende. Og havde man engang vundet deres tillid og kærlighed, var det ikke svært at bevare den, ogsaa hvor man maatte hævde sit eget syn paa forhold og personer, selv om man kunne kende en vis begravet underen over, at præsten kunne se anderledes paa dette end de. Men tunge kunne disse kære mennesker fra de gamle forsamlinger være i det. Der var en rar, gammel, troende mand, der gennem mange aar trofast havde vandret paa sin fod de mange, mange mile og vidnet om sin frelser. Saa var der en ung mand fra *Hasleegnen* (— ja, nu er han selv en gammel indremissionær —) han stod i

opvækkelsens unge foraar. Saa søgte han hen til den gamle, erfarne broder og besøgte ham en aften, og de havde vist en god lang samtale. Da den var til ende, stoppede gamle Anders sin pipe og siger til datteren: »Aa, læs os en prædikken af Brockmands huspostille«. Saa læste datteren, vist ikke altfor livligt, en af Brockmands lange prædikener paa c 28 s. der, og den unge syntes jo nok, det var lidt langstrakt. Men da Sofie var færdig, banker gamle Anders piben ud, stopper og tænder og siger langsomt: »Ja, det er gode prædikener, det er det rene Guds ord. Aa, læs os til, Sofie«. — Hvad mon en af Ricards' unge KFUM'ere ville have sagt til det i vore dage! Men d. sse gamle, troende forsamlingsfolks tro og kærlighed var det nu, Z varnt i vid omkreds, og til hvem han bragte et frisk pust og en frisk strømning fra sit eget trosliv.

Som præst i Everdrup var han utrættelig virksom i alt, hvad der hørte til præstegerningen, ogsaa i det, der ikke egentlig laa for ham fra naturens side: at tale med de syge og ensomme mennesker. Heri blev han understøttet af sit lige til den høje alder sjældne helbred og sin lette gang. Han holdt mest af at gaa baade til forsamlinger og sygebesøg. »Saadan gjorde jo vor Herre Jesus og apostlene«, sagde han. Han mindede ogsaa om, at han som de andre soldater havde syntes, at havde man blot som officererne været fri for tornyster og gevær, saa kunne man sagtens holde ud at gaa, saa længe det skulle være. Endnu, da han, langt over de halvfjerds, besøgte mig, og jeg spurgte, om han ikke, ligesom jeg selv følte, det blev besværligere at gaa omkring i sognet, svarede han »Nej, jeg kan endnu egentlig ingen forskel mærke fra tidligere tid«. At have meget at bestille følte han aldrig som en byrde. Den søndag, da han, der i Everdrup kun havde en kirke, ikke havde møde om eftermiddagen (— det var vist kun sjældent —), syntes han, han savnede noget. »At tage sig ferie« var noget, han ikke kendte ret meget til, ja, ikke engang rigtig vidste, hvad han skulle gøre med. At cenne arbejdskraft og arbejdsvillighed holdt ud til de 78 var saa meget mere beundringsværdigt, som Z ikke som andre arbejdsmennesker, f eks Vilh. Beck, forstod »at spænde sig af« og »lade hvile falde paa sig«. Ingen kunne sætte dette »at dase« i forbindelse med ham. Selv naar han sad stille, havde man et indtryk af, at hans tanke arbejdede. »Der er næsten en hvile i at se dig gabe engang«, blev der ved en lejlighed sagt til ham. En samtale med Z kunne være et arbejde, ikke blot fordi han gerne ledte samtalen ind paa de dybere ting, hvor ens egen tanke maatte arbejde for at følge med, men ogsaa, fordi han havde en stor tilbøjelighed til at se sagen netop fra den anden side end den, som man nu førte frem. Dette stod i forbindelse med hans dybe retfærdighedsfølelse, der ville, at den anden side ogsaa skulle frem. Engang havde vi tilsammen hørt et foredrag af A. D. Jørgensen. Z kom lidt senere tilbage til hjemmet end vi andre, og idet han træder ind i stuen, udbryster han ivrigt: »Det var et udmærket foredrag, men jeg er nu ikke enig med ham i det alt sammen«. »Kære Frederik, det er der vist heller ingen af os, der venter«, sagde hans kone med et lille smil, mens vi andre lo. Men selv naar han allerivrigst forfægtede en sag, fik man altid indtryk af, at hvad det var ham om at gøre, var ikke dette, at han skulle have ret, men at den sag eller den side af sagen, han holdt frem, havde ret til at blive holdt frem. Der var en stor forskel hos ham paa, hvorledes han talte om sagen og om personen. Gjaldt det sagen, kunne han blive ivrig lige til ensidighed. Men hans dom om personer var gennemgaaende mild og overbærende. Maaske vil dette undre dem, der kun kendte ham af hans prædiken. Men ogsaa her havde han lært af den frøiser, ved hvis fødder han saa gerne ville sidde som disciplen. Og ogsaa hos frøiseren finder vi jo dette: de stærke, dømmende ord overfor de store skarer, der kaldes til at træffe valget, og saa overfor det enkelte menneske de ord, der ikke bryder det brude rør og ikke slukker den rygende tænde. Engang talte jeg med ham om en af evangeliets bitreste fjender her i landet, og han sagde: »Ja, men lad os huske paa, han er jo ikke døbt og har jo saaledes ikke den Helligaand til at vejlede sig«. Jeg mener endnu, at svaret var ikke fyldestgørende, men det var betegnende for Z i hans dom over den enkelte. Men hermed stod saa noget andet i forbindelse. Medens han med sin klare tanke og rige begavelse i reglen saa skarpt og klart paa en sag, saa han ikke altid klart paa personer. Her kunne han lade sig dupere af det blot fænomenale. Selv var han saa uendelig sand og ærlig i al sin tærd og tale. Jeg kan anføre et morsomt lille træk herpaa. Jeg

havde faaet en ny præstekjole med den praktiske forandring, at alle de mange knapper og knaphuller foran var paasyede, mens man kun knappede kjolen ved nogle skjulte knapper indenfor en fold. Z stod lidt og betænkte sig, men udbrød saa: »Men saa er det jo falske knaphuller udenpaa. Nej, det kan jeg ikke lide«. Men saadanne mennesker er jo netop udsatte for at blive betagne af det blotte skinvæsen hos andre. De forstaar det simpelthen ikke, fordi de ikke kender det fra sig selv. Han har sikkert mere end en gang her lidt skuffelser. »Du opererer med d. t eget fantasibillede af manden i stedet for med manden selv, som han virkelg er«, blev der engang sagt til ham om et menneske, som han talte om med stor begejstring og saa hen til med store forventninger. Det er dog muligt, at han her senere hen under en virksomhed, der bragte ham i forbindelse med saa mange mennesker, kom til at se klarere og mere kritisk.

Det var en stor og betydningsfuld virksomhed, der afsluttedes paa hans gamle egn, da han 1385 kaldtes som stiftsprovst til Viborg, og han blev savnet af de troende i vid kreds, selvfølgelig mest af IM's venner, for hvem han havde været et samlingsmærke. Naturligvis havde han, der aldrig gik paa akkord med sandheden, ogsaa modstandere, men selv blandt disse var der sikkert ikke en eneste af dem, hvis dom overhovedet betød noget, som ikke saa op til ham i ærefrygt og anerkendelse af ham baade som kristen, som menneske ogsa om præst.

Varm for at Guds riges sag var han, ogsaa varm for hedningemissionen. Allerede den gang vedkendte han sig det ord, han senere ofte gentog: »IM er det første, men YM er det største«, og han virkede ikke lidet paa disse egne for DMS, der da endnu havde sine »ringe dage«. Der blev af ham og andre præster sammen med et lignende antal lægmænd stiftet der paa egnen en kredsforening, hvorfra der udgik støjet til de kvindeforeninger, der efter eksempel fra fru Kielland i Norge samledes i vintermaanederne til læsning om missionen og arbejder, der senere solgtes til fordel for DMS. Det begyndte med et aarligt fællesudsalg i Haslev, der altid var en festdag for Herrens venner, hvor Z gerne talte, og som ikke blot fører en kraftig tilværelse den dag i dag, men har affødt mange lignende udsalg og kredsforeninger i nabosognene. Da det begyndte, var der næppe mere end 40 kredsforeninger under DMS og mange meget svage. Det var jo førend »Løgstrup vandt slaget ved Frejericia« med den nye organisation for DMS, hvis betydning Z straks saa og anerkendte. Ogsaa han har medvirket allerede i disse sine yngre præsteaar til, at ydre og indre mission fandt hinanden.

— — —
Ved sin søns ordination sagde han: »Gid du maa blive en bedre præst end din fader«. Vi andre syntes jo egentlig, at sønnen nok kunne nøjes med at blive som faderen, men fra Z kom det fra hans ærlige hjertes dybe grund. Men et rigt, et sjældent rigt liv har han levet, og i et svar paa et af mine breve fra de sidste aar, hvor jeg havde antydnet noget lignende, skrev han: »Du skal have tak, fordi dit brev mindede mig om, hvor meget jeg har at takke Guds for«.

Pastor Kelstrup skriver: Zeuthen var streng i sine prædikener; revsede haardt fra prædikestolen syndere ude i sognet og øvede streng kirketugt; mødte nogen ved nadverbordet og duftede af spiritus, blev han vist bort, og en troende mand, der arbejdede paa et teglværk, hvor han ogsaa maatte arbejde om søndagen, blev en tid nægtet adgang til kirken. Men kirken var altid propfuld; folk kom kørende fra nabosogne, ja, helt fra Haslev, saa der paa almindelige søndage kunne holde op til 40 vogne i pgd, og ofte stod folk udenfor eller maatte gaa hjem igen p gr af pladsmangel. Naar hans økonomi var daarlig, skyldes det for det første, at der hvilede en byggegæld fra den i 1871 opførte pgd paa embedet (12.000 kr) samt 2 enkepensioner, for det andet, at han var meget godgørende og altid fra sine husbesøg kom hjem med en tom pung; hans hustru alene forhindrede, at han gav alting væk; en gl mand, hvis mor hjalp til i pgd, fortæller, at moderen ved en vask kun fandt

een skjorte af Zeuthens; »var der ikke flere«, spurgte hun fru Z; nej, han havde kun 2, resten var givet væk, og stod det til ham selv ville han kun have een skjortek.

Efter Zeuthens bortrejse førtes arbejdet stilfærdigt videre af pastor *Götzsche*, der var flittig til at komme til missionsmøderne. I hans tid blev missionshuset bygget. Den grundtvigske bevægelse samlede sig mest om Brøderup højskole, men der blev ogsaa bygget forsamlingshus i E, hvor der blev holdt vel besøgte foredrag. Men det var IM, der prægede det kirkelige liv i E sogn lige til langt op i dette aarhundrede. Samtidig var der ikke ringe politisk interesse, bønderne var ivrige venstremænd.

Pastor *Lysholm* skriver: Man talte ikke saa meget om pastor *Götzsche*, man fremhævede altid, at han var en fredsomelig og rar mand, og at han i sine sidste aar blev næsten blind.

Pastor *Budde-Lund* var afgjort IM's mand, og retningskellene uddybedes. IM voksede, og der blev holdt en mængde møder, kirkegangen var stor, og kredsen af aktive medarbejdere var baade stor og god. I B-L's tid var der i de senere aar ved at komme lidt splittelse i menigheden. Han ville gerne have indført skriftemaal om lørdagen, men det kunne han ikke føre igennem, og der var ogsaa enkelte andre ting, som var ved at føre til splittelse.

I B-L's tid kom vækkelsen, som utvivlsomt var et resultat af Zeuthens værk, thi »en saar, en anden høster«; det aandelige liv samlede sig stærkt omkring missionshuset, hvor mange kom, fordi hans nabo kom der, det hørte sig simpelthen til, hvis man i det hele taget deltog i det aandelige liv; og dog saa man i missionshuset skævt til de »ikke omvendte«, som kom der.

B-L var iøvrigt en meget aristokratisk herre; den gamle klokke fortæller, at han f eks ikke kunne gaa ind til ham for at tale med ham i sit arbejdstøj; han maatte i saa fald gaa hjem og skifte tøj først.

Pastor *Aage Juel* fortsatte i samme spor. Sognefoged *Joseph Jensen* skriver: »Pastor Juel gik ustandseligt rundt i sognet. Da han sagde, at nu havde han været det rundt 3 gange, svarede vi: Saa maa De begynde paa 4. gang! Og han blev ved. Det skabte en meget nøje kontakt mellem præst og sogneboere. Han var hos dem i glæde og sorg, i sygdom og modgang. Kirken fyldtes til sidste plads, og han var en dygtig prædikant, som gav sine tilhørere noget med hjem, og der blev lyttet, og der blev sat spor. Pastor Juel kunne dog ikke ret føle sig hjemme her, og ret snart begyndte han at søge herfra. Han blev savnet af mange«.

Pastor *Lysholm* fortsatte paa samme linje i nært samarbejde med IM og varm i sin forkyndelse. I den første del af det 20. aarh var der indenfor IM en del ældre ledende lægfolk, som deltog i menighedslivet og ledede forskellige grene af arbejdet. — Gdjr *Jens Hansen*, Krymplinge, var formand for samfundet og sørgede for talere i missionshuset, indtil han blev afløst af pastor *Lysholm*. Sognefoged *Joseph Jensen* ledede sammen med sognepræsterne KFUM. Søndagsskolen blev

i mange aar ledet af væver *Hans Larsen* og parcellist *Christen Jensen*. KFUK og DMS' kvindekreds havde til formand fra 1917—1944 fru *Marie Lysholm*. — Efter at der har været IM's præster i Everdrup i 72 aar, fik sognet 1944 en grundtvigsk sognepræst, pastor *M. Kelstrup*, som leder KS.

Kirkelivet i de senere aar. IM er gaaet stærkt tilbage (de unge — 3. generation — følger ikke med), men intet nyt er kommet i stedet. Sognet har dog fra gl tid bevaret nogen kirkelighed, saa der f eks hvert efteraar kan holdes kirkeuge med næsten fyldt kirke hver aften.

Til sidst et par ord om *præstegaarden*. 1921 blev pgdjsjorden udstykket. Gaarden var paa 114 td ld, omtrent 12 td hartkorn. De 14 td ld var skov, der bliver gennemstrømmet af en bæk med stejle og høje brinker, og der er mange smaa vandfald. Omkr 1780—90 blev pgdjsjorden samlet af pastor *Lago Mathias Vedel*, der selv drev gaarden og var en dygtig og interesseret landmand. — Efter udstykningen blev der 58 td ld tilbage, deraf altsaa 14 td ld skov. Den jord, der blev tilbage efter udstykningen, drev pastor *Lysholm* indtil sin afsked 1944. — 1922 blev de gamle stald- og ladebygninger nedrevet og en ny stald- og ladebygning opført.

1910 oplyses: God kkg, gde forhold, et arbejdende IM smf, mange gode medarbejdere, 1922: Fra ældre tid IM's præg, IM (100), KFUM og K, 1931: Kkg 10 pct, ret stort IM smf (sp), en del gr, 1939: Kkg 5 pct, en del aandeligt liv, IM (sp), KFUM og K, gde forhold, 1950: Kkg 6 pct, gde forhold, en del aandeligt liv, foredrag, ungdomsm, børnegudstj, DMS, IM (førstelærer E. Hansen), Santalkreds, KS (sp) gymnastikf.

Everdrup kirke er romansk, af kamp, med langstrakt smalt skib, antagelig forlænget mod vest, koret har omtrent skibets bredde. Senere er kirken overhvalvet, svært taarn uden kamgavle, ur, vaabenhuss mod syd, (nu materialhus), sakristi mod nord, stort kapel mod nord fra 1627, var i mange aar gravkapel for Bækkeskov, nu indlemmet i kirken. Altertavle fra 1877 (A. Dorph: Emmaus) i smuk uiskaaet ramme fra 1633, samtidig prædikestol. Mærkelig senromansk font med lam og løver (den stod en tid i Bækkeskovs have). Krucifix fra 15. aarh. Ligsten og epitafier. 250 sd.

Danm kirker, Præsts amt, s 841—50.

Sct Peders kapel, ved stranden, lige ved sognegrænsen til Snesere, er opført 1878 (arkit H. J. Holm), har et lille klokketaarn med spir. Gudstjeneste holdes skiftevis af sp i Everdrup og Snesere. 100 sd.

Altægæster: 1891: 1296, 1922: 780, 1934: 608, 1942: 492, 1949: 354.

Folketal: 1850: 1377, 1901: 1475, 1921: 1558, 1950: 1770. Menighedsraad: 1922: 3 IM, 4 n gr, 1934: do, 1949: 2 IM, 3 gr, 2 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 123 (2), rad 75 (1), borgerl 351 (6), 1950: Soc 251 (4), rad 46 (0), rf 51 (0), bf 342 (5).

Sognepræst

Indt 1850: a) 229 byg, b) 45 rdl, c) 14 fv brænde, naturalier, d) 300 rdl, e) 115 td ld, deraf 12 td ld skov. Meget gl firelænget pgd, ret bekvem. — 1870: Regul 2144 kr, netto 4762 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1871.

18. 4. juni 1834—30. nov 68 (ord kat Fredericia 14. sept 25): **Lars Christian Brøchner**, * 27. juli 97 Borum. Forældre: Sp i Harridslev-A Søren Wedege B, † 28, af Spentrup-G og Anna

Elisabeth Blichert af Tvede-L. Stud Randers 14, c juli 19 (I), ugift, afsk 30. nov 68, † 22. april 82.

Mynster fandt 1841 pgi maadelig, haven smuk, kirken lille og simpel, uden dog at være styg. B's prædiken »kunne være ret god, hvad indhold angaar, men tør. Foretraget utaaligt smagløst og tremulerende, katekisationen mindre ubehagelig, men løs og desulorisk. Meget talrig forsamling«. — Ved visitatsen 1849 prædikede kapellanen Smith frit og levende, Brøckner katekiserede temmelig godt, men løst. Kirken overfyldt (M II, 163).

Hjælpepræst hos pastor Brøchner

1845—50: C. N. Smith, se Korup-U.

1850—61: A. T. Wahl, se Gjesing-N.

1861—68: P. H. Kastrup, se Kongsted.

19. 20. april 1869—26. dec 71 (rpk Trinitatis k (Sct Pauls distr) Kbhvn 29. aug 58): **Peter Jessen**, * 4. okt 18 Kbhvn. Forældre: Bygningsinspektør Peter Krogh Bonsach J og Magdalene Dorthea Willerup. Stud Mtrp 36, c april 43 (I), lærer søetatens drengeskole, overlærer smst 47, ord kat Holmens k, Kbhvn 16. marts 51, † 26. dec 71 ved et middagsselskab paa Bækkeskov. ~ 12. aug 59 Maren Elisabeth Frederikke Haureberg, * 26. maj 18 Roskilde, † 9. juli 98. Forældre: Møller Peter H og Karen Augustine Jensen.

20. 3. april 1872—9. sept 85 (hjpr Udby-Ø 24. nov 65): **F. Zeuthen**, fl t stiftsprovst Viborg domkirke, se sp Sct Michaelis k, Fredericia.

21. 16. nov 1885—22. sept 95 (sp Bjerring-M 1. juli 78): **Ditlev Ludvig Rogert Gøtzsche**, * 1. febr 33 Gierslev. Faderen: Sp i Gierslev, † 57, se der. Stud Slagelse 51, c jan 58 (h₂), hjpr Magleby, Langeland 20. marts 62, rpk Holmslands klit 26. sept 69, sp Haderup 11. juli 73, † 22. sept 95. ~ 19. nov 69 Louise Christiane Schiødt, * 14. juni 36 Vrove, † 29. sept 20. Faderen: Sp Fuglede, † 85, se der. — Broder: V Aaby-Aa. Søster ~ Helms, Viskinge-A. Hustru broder: Farum-V. Fættre: Bjarnesen, Gudum-F, Nyegaard, Gimlinge.

Ditlev G, der — efter hvad hans moder fortalte — var ved sin fødsel ualmindelig stor og kraftig, skal have vejlet et gammeldags »Lispund« = 8 kg. Som voksen naaede han en højde af 74 gammeldags tommer — altsaa over 3 alen. Hans broder var kun 71³/₄ tommer. Men D. G var lige saa god, som han var lang. Om hans og hans broders barndom vides ikke saa meget. — Mange præster holdt dengang huslærere — for det meste en cand theol — til deres børn. Og det samme gjorde pastor G i Gierslev, fader til D. G. I flere aar var som huslærer i hjemmet, cand theol Frederik B. Helms. Han blev forlovet med pastor G's yngste datter af første ægteskab. Han underviste D. G, hans broder C. G og deres yngste søster samt i to aar sin egen yngre broder Henrik Steffens Helms. I aaret 1874 kom D. G i Slagelse latinskole, hvor han blev student 1851. Han boede et par aar paa Regensen. I hans studietid faldt »kolerasonneren« 1853, som D. G og hans broder Carl tilbragte i deres hjem i Gierslev. Efter at være blevet kandidat var han en tid huslærer paa Langeland og derpaa blev han præst som sin fader. I sit ægteskab havde han to døtre, af hvilke forældrene havde den store sorg at miste den ældste, en ualmindelig god og kærlig pige, der døde af kræft, 19 aar gl, kort efter at D. G's

gamle moder var død i sit 86. aar hos sin søn, præsten i V Aaby. — Hun blev begravet i Gierslev, hvor hendes mand og fire af hendes børn hvilede. Hvorledes D. G var som præst og om hans forhold til de 5 menigheder, i hvilke han virkede, vides kun godt. Han var jævnt godt begavet, og hans prædikener var jævne, men prægede af hans enfoldige, inderlige tro. I hjemmet hang paa væggen et gruppebillede af en mindre kreds af præster. Det bar underskriften: »Præster, som ere Venner af Indre Mission«. Blandt disse var foruden D. G, hans fætter Viggo G (senere biskop i Ribe) og missionens høvding Vilh. Beck. D. G og hans hustru var ret velhavende, bl a fordi hun havde arvet penge efter sine forældre. Men der levedes tarveligt og jævnt. En sorg og et savn var det for D. G, at han ikke havde nogen søn. Hans broder, der ogsaa havde to døtre, havde desuden 5 sønner, af hvilke de tre ældste studerede teologi. De var alle tre velkomne og hyppige gæster i Everdrup. Og deres onkel gav dem altid rejsepenge. Særlig den ældste brodersøn, Georg G, der nogle aar var huslærer i Sværdborg sogn, var pastor G's yndling. Pastor G skrantede noget de senere aar, han døjede meget af bronchitis. Men han oplevede dog at være med til sin broders sølvbryllup paa Fyn i sommeren 1892. Og i nov 1894 — 10 mdr før hans død — havde han og hans den glæde at fejre sit sølvbryllup ved en hyggelig fest. I præstegaarden boede nogle aar hans ældre, skrøbelige søster, der var separeret fra sin mand, forfatteren Anton Nielsen. Hun døde 3¹/₂ maaned før sin broder. Og pastor Carl G, Vesteraaby, talte over begge sine søskende. Han var nu den sidste af sin faders 12 børn.

Pastor G og hans broder var kendt rundt om som »de lange Gøtzscher«. En 20 aar yngre kusine til dem fortalte som ældre, hvorledes de to lange fætre mangan søndag kom spadserende ud til hendes hjem lidt udenfor Kbhvn. Og i reglen forærede de hende da hver en »specie« = 2 »rigsdaler« = 4 kr — en stor sum den gang. Fra hans præstetid paa Holmslands Klit fortalte mange aar efter et øjenvidne, at en vinterdag var pastor G med en del af sine sognebørn ude at løbe paa skøjter paa den islagte fjord. Man besluttede at løbe over fjorden, og farten begyndte; men præsten løb fra hele menigheden. Naar pastor G prædikede, stod han altid og holdt sig i prædikestolen, mens han svingede stærkt frem og tilbage. I Everdrup, hvor prædikestolens forside var meget lav, kunne det se ret halsbrækkende ud med hans lange svingende krop. — Han var en god præst — en af de stille i landet (M. Gøtzsche, adjunkt).

Hjælpepræst hos pastor Gøtzsche

1894—95: N. Jensen, se hjpr Elmelunde.

22. 3. dec 1895—1. juli 1910 (sp Munkebjerg-by-B 27. april 87): **Harald Peter Nicolai Budde-Lund**, * 10. nov 44 Kbhvn. Faderen: Sp Nykøbing-Rørvig, † 73, se der. Stud Mtrp 63, c 69² (h₂), hjpr Grevinge 12. okt 70, sp Harridslev-R 3. dec 75, sp Niløse 11. juni 80, afsk 1. juli 10, † 13. okt 13. ~ 1. 29. nov 70 Manna Sophie Petersen, * 28. nov 47 Nykøbing, Sj, † 2. marts 98. Forældre: Kbmd Carl Georg Frederik P og

Manna Petrea Ostermann. ~² 16. marts 05 Johanne Caroline Møller, * 3. febr 59 Nakskov, † 31. okt 24. Forældre: Malermester Carl Edvard M og Georgine Clod.

Pastor B-L var fra sin ungdom ivrig IM's præst. Han var en kraftig og ret haardhændet prædikant, han sam'ede i Niløse og Munkebjergby store menigheder, gik energisk imod søndagsarbejde, fik bygget missionshuse, mødte varm tilslutning og afgjort modstand. Der var vækkelse, ogsaa blandt de unge. Vilh. Beck stod B-L nær og kom hos ham. I Everdrup fortsatte B-L paa samme linje, men var noget mere afdæmpet med aarene, han stod som IM's leder paa egnen, og gjorde et nidkært arbejde og forstod at sætte folk i arbejde. Han var af den gamle skole i IM og var i flere aar en meget benyttet taler i IM's kredse. Han var meget virksom for missionen paa Ny Zealand, og var formand for det af IM's bestyrelse nedsatte udvalg for denne mission (IM's hist, s 168, 177, 211, 227, 228).

23. 30. nov 1910—13. juni 17 (rkp Rønne-K 9. jan 02): **Aage Juel**, fl t rkp Sct Lukas k, Frberg, se der.

24. 29. sept 1917—19. okt 44 (sp Horne-A 12. aug 10): **Christen Julius Lysholm**, * 20. sept 77 Lysholm, Haslev. Forældre: Gdjr og møller Hans Christian Pedersen og Ane Cathrine Jensen. Stud Frborg 99, c 06² (h), navneforandring 07, uord medhj Struer-G og Vallensbæk, klokker Hellerup 07 i udlandet 09 og 10, afsk 19. okt 44. ~ 14. nov 11 Marie Kirstine Rasmussen, * 2. april 90 Kbhvn. Forældre: Grosserer, fiskehandler Hans Johan R og Hanne Marie Jensen. — Hustrus søster ~ Fog rkp Thomas Kingos k, Odense.

Kredsmd DMS Næstved og omegn 22—44, tillidsmand for indremissionærerne for Næstved og omegn.

25. 10. marts 1945 (sp Dalbynder-over 6. juli 37): **Mogens Kelstrup**, * 25. dec 11 Rønninge. Forældre: Førstelærer Martin Thorvald Mikkelsen K og Marie Nielsen. Stud Odense 30, c 37¹ (h). ~ 31. juli 37 Grete Hassager, * 17. aug 12 Sct Thomas, Dsk Vestindien. Forældre: Kontorchef Carl Emil H og Eva Henriette Riise. — Farbrødre: Beder-M og Køng, Fyn. Fætre: Malt-F og kkp Ansager.

Litt: Ludvig Mortensen: Den sjæll opvækkelses historie, Karl H. N. Vinther: Op'evlser i menighedslivet, 1895, Johs. Getzsche: Frederik Zeuthen, 1927, s 104 f, J. R. Baumann: Minder om Fr. Zeuthen i Everdrup, DnA 1916, s 58 f, Aage Juel: Zeuthen og den kristne lægmandsvirksomhed i Sydsjælland, DnA, 1921, s 67 f, Fr. Zeuthen i »Fra Bethesda« 1837, Metd fra præsterne Aage Juel og Lysholm og sognefoged Joseph Jensen, L. M. Wedel: Topografiske over E sogn i Sjælland 1818, P. Jensen: Beskrivelse af Snesere omegn (heri et afsnit om E), I. M. Wedel: E præstekald, Præstø amts hist aarbog 27. bd, s 100 f.

SNESERE

Snesere sogn, 3590 ha, ved Præstø fjord, er mod nord og i midten højtliggende og ret bakket, naturskønt, smuk udsigt til Møn, lidt skov, frugtbart. Byerne: S, S-torp, Aaside, Overeven, Brøderup, Sølperup, Sjolte, Nr Smidstrup, Askov, Store Røttinge, Lille Røttinge, Gl og Ny Tapperneje. Hg Engelholm og Bredeshave.

Om den største historiske begivenhed i Snesere sogn se Præstø amts hist aarb, 7. bd, s 51 — da englænderne paa deres razzia »gennemstrefede land og by og aade oste og andet«, de kom til Snesere 21. sept 1807 — et kompagni jægere, som indrettede 5 kogepladser i byen, hentede faar, lam og høns og plettede den ærværdige tingsten med dyrenes blod. Saa gik de ivrigt paa jagt efter mere proviant, medens officererne spiste hos pastor Brandt. Fra den tid berettes mange historier.

Det kirkelige liv. Kirken ligger helt mod vest i sognet. Den østlige del var antagelig ubeboet skov i 12. aarh. — Indtil omkr 1840 var sognet rationalistisk præget. 1810—33 var den myndige og samvittighedsfulde *Joachim Warthoe* sp her. Han var meget respekteret. Han havde saa stor kirkegang, at der ikke er set mage dertil senere. Gamle folk kunne endnu omkr 1870 lange stykker af hans prædikener udenad; saa stærkt indtryk havde de gjort. Pastor *Østrup* stod i et godt forhold til befolkningen. I hans tid kom forsamlingsbevægelsen til Snesere. Det var lægprædikanter fra Sydvestsjælland og Fakse, der kom hertil og holdt møder, hvor Brorsons lange salmer blev sunget. Luthers prædikener blev læst, og lægmænd aflagde vidnesbyrd, og der var ikke ringe tilslutning, baade fra Snesere og Everdrup sogne. Mynster skriver, at »hellige holder forsamlinger næsten hver søndag, nu hos een, nu hos en anden, meest hos husmænd. Søgningen har tabt sig, uordener vides ikke at være forefaldne« (1841). 1849 skriver Mynster: »Med de hellige har det sig omtrent som ved forrige visitats. De holde sig rolige, men besøger kirken. Nogle kommunicerer 2 endog 3 gange i halvaaret. Omtrent ligeledes er det i de tilgrænsende sogne. Pastor *Willemoes* har engang holdt forsamling her« (M II 164). Kirkegangen var i Østrups tid god. Lægprædikanten *Jakob Jensen*, der var født i Everdrup sogn, var redskab til den vækkelse, der særlig slog rod i Askov, Snesere sogn.

Vækkelsen delte sig dog snart i en pietistisk fløj og en grundtvigsk fløj, og siden da har kirkelivet i sognet været delt i disse 2 grupper.

Den pietistiske fløj blev ledet af to mænd i Askov, *Jens Larsen* (* 1809) og *Hans Jørgensen*. *Jens Larsen* var blevet vakt ved en forsamling 1845, hvor *Jakob Jensen* talte, og han holdt altid forsamling i sit hjem juledag og paaskedag, som han betegnede henholdsvis som sin legemlige og aandelige fødselsdag. *Hans Jørgensen* var fader til den paa egen kendte indremissionær, *Chr. Hansen*, Sjolte. Kredsen i Askov fik sit eget præg. Askov i Snesere var en diametral modsætning til Askov i Jylland. Udholdende og sejgt var man modstandere af grundtvigianismen, og det udviklede sig til snæversyn, stivhed og fastholden ved det gamle. Man regnede grundtvigianere og mormoner, som paa den tid agi-

terede temmelig kraftigt her, i samme klasse, og kredsen kunne ikke frikendes for dømmesyge. De ansaa bøgeløv paa en talerstol som verdslighed, de gik haardt imod kortspil, dans osv, og en mand kunne sige om sin gamle døende fader: »Det er tungt at tænke paa, at den gamle mand saa snart skal fare til helvede«. De mistænkte alle præster for at være grundtvigske, og de var imod de lønnede, velklædte missionærer. De holdt paa nøjsomher, slid, pligt og var meget jævne i deres livsførelse. Over for tidens blødagtighed holdt de paa forsagelse og arbejdsomhed. Men den ros skal de have, at de gennemførte deres kristendom; de var »faste, ubevægelige og frugtbare i Herrens gerning«, og de forstod at opdrage deres børn og unge, saa de blev helstøbte kristne. Da pastor *Kastrup* blev kapellan i Everdrup, udgjorde de den faste stamme, som det nye liv kunne slutte sig til. De mødte megen modstand, men de prægede tros-livet, og da *Zeuthen* kom til Everdrup (se der), fik han sine bedste støtter i deres kreds, selv om det ikke skete uden vanskeligheder. Men Z var med til deres forsamlinger hver eneste helligdag. Han kom i de fattigste hjem, satte sig lige inden for døren og tog til sidst ordet, og kredsen blev efterhaanden ledet ind i IM. De vedblev at holde paa de gamle former, men fandt dog ind i samarbejde med indremissionærerne, f eks *Anders Bendtsen*, IM's første kolportør, *Hans Henrik Madsen* fra Sø-Torup og ovennævnte indremissionær *Chr. Hansen*, Sjolte, † 19, som i mange aar var en af de ledende i IM i sognet. *Vilhelm Beck* prædikede i S kirke 1865 under stor tilslutning.

Den grundtvigske gruppe havde ogsaa sin rod i vækkelsen i 40'erne. *Niels Jensen* (Post), Sværdborg, var ofte taler i forsamlingerne, han blev senere grundtvigsk. Men den mand, som i Snesere sogn kom til at betyde mest i denne kreds, var gdjr *Jens Olsen*, Sjolte (* 1816, † 1931). Han optraadte ikke som taler, men han var en sjælden glad og gæstmild vært for de troende, han og hans dygtige hustru gjorde deres hjem til et yndet samlingssted for menighedsliv paa egnen. Han var født i Sjolte, hvor hans fader var fæstegaardmand. Fra ham arvede han flid og dygtighed som landmand, efter sin moder arvede han et blødt sind. Sin første kristelige vækkelse fik han ved at deltage i opbyggelige møder paa herregaarden Engelholm, hvor en ung huslærer holdt møder. Fra den tid deltog Jens Olsen i forsamlingerne, men hans fader var streng og taalte ingen forsømmelser i det daglige arbejde. 1845 blev Jens Olsen gift med nabøens plejedatter, *Lisbeth Pedersdatter* fra Brøderup, og da hendes plejefader samtidig afstod sin gaard til Jens Olsen, fik de foden under eget bord, og den forsømte gaard blev drevet op til et mønsterbrug.

Jens Olsen havde været hos *Tesdorph* paa Falster og lært af ham. Han fik en fin kvægbesætning, han moglede, og snart var hans gaard en af de bedste i sognet. Han var ogsaa en af de første, der købte sin gaard til fri ejendom fra Gaunø gods. Saa byggede han den op i ret storstilet form, og hans lille, trivelige og livlige kone var altid paa færde. De fik 8 børn, men kun een levede, en datter.

Trods dette bevarede han sit lyse sind, og om aftenen samlede de med gaardens folk om sang og højtlesning. Kr. Taarup siger om ham, at han var »en aandelig mergelgraver mellem sine standsfæller og en praktisk mergelgraver i sin mark«. Arbejdet for andres sjæleliv begyndte han hjemmefra. Lige fra bryllupsdagen samlede han venner og familie til møder med lægmandstaler og salmesang. De største møder holdtes hvert aar paa bryllupsdagen og blev efterhaanden til hele folkestævner med kendte mænd som talere og en enestaaende gæstfrihed. Den store lade var da indrettet til et festligt smykket samlingsrum, og vogne fra mange sogne fyldte den store gaardsplads. Jens Olsen havde som 7-aars dreng mistet det ene øje, men det øje, han havde, lyste af glæde. Den største af alle disse fester var sølvbryllupsfesten 1870 med 500 gæster og Jens Olsens nære ven, pastor *C. J. Brandt*, Rønnebæk, havde dertil skrevet sangen:

Klokken slaar, tiden gaar
aldrig udrinder evigheds aar,
aldrig afblomstrer Guds paradís,
aldrig forstummer Guds naades pris.
Amen, halleluja, tak!

Jens Olsen sluttede sig efterhaanden til den grundtvigske retning og blev en af de grundtvigske førere paa egnen. Hans glade deltagelse i fællesskabet hjemme og ude var en styrkelse for livet her. Han havde hørt *Peter Rørdam* i Mern og blev meget paavirket af ham, og med Vallekilde højskole havde han en del forbindelse. Da Sjolte skole skulle indvies 1856, rejste han ind til *Grundtvig* og bad ham skrive en sang til indvielsen. Grundtvig tillempede saa en sang, han havde skrevet til indvielsen af Marielyst højskole: »Hvad solskin er for det sorte muld«, og i denne form blev den første gang sunget ved Sjolte skoles indvielse. — De grundtvigske vennemøder paa Jens Olsens bryllupsdag 16. juli holdtes i over 30 aar med stor tilslutning fra hele egnen. Da han blev grebet af Grundtvigs skoletanker, byggede han for egen regning en *friskole*, og han var hovedmanden for at faa *folkehøjskolen* i Ulsø flyttet til *Brøderup* 1868. Det gik saaledes til: De sydsjællandske bønder var efterhaanden blevet saa optaget af Grundtvigs tanker, at de ønskede en højskole i Præstø amt. *Jens Olsen* og *Niels Jensen* (Post) rejste til Kbhvn og forhandlede med flere derom, og de fik overtalt *Ludvig Schrøders* broder, *Johannes E. Schrøder* til at blive højskolens forstander. Den begyndte 1867 under meget beskedne forhold i Ulsø, hvor Leth var præst. Men Jens Olsen fik den flyttet til Brøderup, da han tilbød en led paa 20 td ld, som han havde købt med dette formaal. Skolen fik navnet: »Frederik VII's minde«, og den blev bygget ret anseligt. Men skolen gik ikke godt, selv om den fik betydning som samlingssted for de grundtvigske paa egnen. I 70'erne begyndte ogsaa de politiske interesser at tage magten. Det forenede venstre gjorde sig stærkt gældende i Præstø amt, og politiske kampe virkede splittende paa livet, samtidig med at præsterne *Brandt* og *Leth* drog bort, og i en aarrække var det mere det folke-

lige end det egentlig kristelige, der optog sindene, hvad Brøderup højskole ogsaa blev præget af. Johs. E. Schrøder havde 1865 været med til at stifte Askov højskole og gik med stor frimodighed til arbejdet her, men 1873 gav han op og rejste til Kbhvn. Af denne særprægede mand skal der gives et billede.

Johannes Eliaser Schrøder (* 1838, † 1920) blev ikke en fører i folket som sin broder Ludvig; men han var en i sjælden grad trofast, arbejdsglad og ydmyg tjener for kristendommens og danskhedens sag, svarede altsaa til sit navn Eliaser; saaledes hei jo Abrahams tjener. Som gammel kunne han ogsaa minde om apostlen Johannes ved sin milde myndighed. Han yndede som barn Grimms eventyr om »den trofaste Johannes»; saadan ville han gerne blive.

Faderen var skovridder ved Christianssæde paa Lolland. Den tidlig afdøde moder havde i mange aar været i sognepræstens, Clausen-Bagges, hjem og satte familien meget højt, men dyb aandelig paavirkning fik han ikke dengang.

Han viste heller ikke som dreng betydelige evner, men han fik i 1858 en god dansk juridisk eksamen.

Uddannelsestiden i Kbhvn blev aandelig rik. Han lærte meget ved at omgaa Ludvig S og hans kammerater, og han fik stærke kristelige tilskyndelser ved at høre den bekendte pastor Blædel. Synsbevidsthed kendte han nok noget til før; men nu oplevede han et dybt gennembrud og kom til levende tro paa naaden i Kristus. Han blev saa glad, at han en nat maatte staa op for at skrive en sang, der vældte frem i ham. Han blev i det hele i cyb alvor en glad kristen, uden stor musikalsk evne en sangens mand, der som ældre sang, f eks naar han stod op, og naar han arbejdede i sin have. — Fra Blætel førtes han til P. A. Fenger, til Vartov og det grundtvigske menighedsliv.

I 59—64 var han godsfuldmægtig paa Orebygaard (Lolland), hvor han havde det godt i ydre henseende, men aandelig fattigt og fandt det svært at væрге sig imod verdsliggørelse; men han fik hjælp hos Harald Boisen, en broder til »Budstikke-Boisen», og et andet hjem i hans pgd.

Da krigen kom i 64, ville Schrøder selv med. Han var med i kampen paa Als og viste et mod, som han tilskrev bønherørelse, blev saaret, men naaede over til Fyn og videre til Kbhvn.

Han kom igen til Orebygaard, nu som birkedommerfuldmægtig. Men det gik som før; livet paa Lolland var for fattigt, og han ønskede at tjene kristendom og danskhed paa en lignende maade som broderen og andre førende grundtvigianere, han havde lært at kende, bl a paa Fyn. De erfaringer, han havde faaet som soldat, gav ham et godt haab om ungdommens aandelige motagelighed. — Saa brøl han af, forberedte sig ved en tid at være baade lærer og elev paa Askov og sagde ja til at blive forstander paa en højskole, man ville oprette i Sydsjælland, derefter blev han gift med Anna Wagner, en søster til Ludvigs hustru.

Grundtvig rystede paa hovedet ved tanken om en højskole der; men de tog trøstigt fat paa oplysnings- og opbyggelsesarbejdet. Karl Vinther skriver, at »Højskolen i Brøderup blev i S's tid et yndet samlingssted for kristne venner».

I løbet af omtrent 5 aar kom der 214 elever; men der var ikke udvikling i det, og saa maatte han holde op. I en aabningstale havde han fremdraget ordet om, at saa mange vil være herrer i Danmark; men det gælder om at tjene. Nu tjente han dog sagen bedst ved at gaa. Det var ham naturligvis en sorg; men han bar den smukt og uden misundelse mod dem, gerningen lykkedes for. En opfordring til at grunde højskole andetsteds sagde han nej til. Han ville (skrev han til Ludvig) ikke være sagen »et besværligt paahæng». Han flyttede med familien til Kbhvn og blev der i alle de følgende aar. Han fik en vinhandel og solgte især altervin, men her skal især nævnes hans utrolig store, uegenlyttige arbejde for andre.

Først hans utrættelige soldaterarbejde gennem mangfoldige aar. Han var den første, der stræbte efter at faa dannet et hyggeligt fritidshjem for soldater og at give det folkeligt og kristeligt indhold. Som en fader færdedes han iblandt dem, og at se hans glæde, naar han uddelte julegaver, skal for nogle have været den bedste julegave. — Da KFUM og andre mange aar senere tog et lignende arbejde op, knyttedes der ikke forbindelse med S. Underligt nok; thi han saarbejdede gerne med alle kristne. Hans gerning blandt soldaterne var i

slægt med højskolens og gavnede sikkert mange, som den ikke naaede.

Af en helt anden art var hans arbejde for »St Peders gæstehjem«, et logi og spisehus for fattige. Han var kasserer 1891—1911 og holdt opbyggelige møder. — Ogsaa en række andre sager fik han tid og kraft til at arbejde for: den dansk-amerikanske, den grønlandske osv.

Santalmissionen laa ham meget paa sinde. Han var dens kasserer 1896—1913 og redigerede dens blad 1891—1913. Engang havde han en kreds af studenter som gæster i sit hjem for at prøve at faa vakt sans for denne miss.on.

Han arbejdede ogsaa trofast for »Kirkeligt Samfund af 1898«. Dets stiftelse var ham en glæde, og han ventede meget af det. Vidnesbyrdet om daabens pagt som Herrens ord var blevet svagt; nu syntes det ham atter at blive stærkere, og der blev taget afstand fra modernismen.

Johs. S har ogsaa udgivet bøger; et festskrift i anledning af Grundtvigs 100 aars dag (83), en levnedsskildring af handskemager Larsen (85) og en pjeces om præstevalg (02). Han var frihedsmand og lod broderen Ludvig vide, at han ikke holdt godt nok fast ved frihedskravene i det kirkelige udvalg.

Han levede i alle de mange aar inderligt med i Vartov menighed, aflagde ved givne lejligheder sit vidnesbyrd og blev efterhaanden en af »støtterne». Det var ham, der overbragte Hoff opfordringerne til at blive præst ved Vartov.

Engang ved et menighedsmøde for Vartov (vist i Hoff's tid) efter at præsten havde talt, kom han paa talerstolen og sagde omtrent saaledes (forkortet): »Man har bedt mig, som en af dem, der har hørt og kendt Grundtvig, udtale mig om det grundtvigske syn paa trosbekendelsen. Jeg mener ikke, det er en salighedssag at have dette syn; men for mig er det en velsignelse; det kom som en gave og befrielse, da jeg hørte og modtog forkyndelse af, at Jesus selv har udtalt det i de 40 dage, ligesom han lærte disciplene Fadervor. For hvem skulle ellers have sagt det?»

(Efter N. Clausen Bagge: Grundtvigske lægmandsordførere 1944, s 49 f, jvf Fr. Schrøder: Johannes E. Schrøder, 1921, Minder fra gl gr hjem V, Brevne fra Elisabeth Schrøder, Karl Vinther: Oplevelser, 1895, s 153).

Højskolen havde i flere aar et meget ringe elevtal, men 1890 købte *Emil Dam* (* 1853, † 1934) skolen. Han havde været friskolelærer i Seest og højskolelærer i Høng og ivrigt deltaget i venstres politik. Han var højskolens forstander til 1913 og derefter lærer ved skolen til 1925. Under hans ledelse voksede den til at blive een af landets største højskoler, navnlig søgt af sjællandsk ungdom. E. D nød i sjælden grad befolkningens tillid, og skolen blev nu midtpunkt for det grundtvigske liv i Sydsjælland. For sine elever var han ved sin erfarne tale en sand vejleder i livets store spørgsmaal. Jens Olsen fulgte skolen med levende interesse til sin høje alderdom. Skolen førtes videre af forstander *Jens Marinus Jensen* (* 96), der især er kendt for sit store arbejde i DdU. Men elevtallet daledede igen, og 1942 solgtes skolen og er nu ungdomsskole, ledet af forstander *Greve* (60 elever). Provst Meinertsen var en tid lærer ved højskolen efter sin afsked fra Mern. Det grundtvigske liv har samlet sig om skolen, men den har dog haft mere betydning for egnen end specielt for Snesere sogn.

Da vindmøllen i Askov Huse blev nedlagt 1948, indrettede gdjr Ejnar Andersen sit hjem i den. Og her holdt den amerikanske højskolebevægelse, Lisle Fellowship sit møde i juli 1952 med højskoleelever fra 12 lande, ledet af professor C. Baldwin. Et af denne bevægelses motto'er er: »Det menneskelige livsfællesskab i verdensperspektiv«.

Indre Mission har en solid, arbejdende kreds. Gdjr *Kr Stobbe* (* 1883, † 1948) var en

af de fremtrædende IM's venner i Sydsjælland. Han var gdjr i St Røttinge gik tidligt ind i menigheds arbejde, var i over 40 aar medlem af kredsbestyrelsen for KFUM og K. Han var i IM's kredse en afholdt prædikant, og han kendte Sydsjællands aandelige liv som ingen anden. »En aandelig mand, der levede det skjulte liv med Gud, rigt udrustet og med en vid horisont. Ivrig for de unges uddannelse. Derfor blev Haslev udvidede højskole hans hjertebarn. Fra skolens start omfattede han den med hele sin rige, varme kærlighed« (Johs. Magelund i IM's Tid).

Han var udgaaet fra et grundtvigsk hjem. Ved hans begravelse blev der sagt, at han »forenede det bedste i IM med det bedste i grundtvigianismen«. Fra 1916 virkede han i sin fritid som indremissionær. Han var fmd for Sydsjællands IM's kredsforbund og fmd for Haslev udvidede højskole.

Blandt IM's lægfolk skal ogsaa nævnes smed *Jacob Jensen*, hvis speciale var kendskab til DMS, og parcellist *Emil Petersen*.

1891 byggedes missionshus i Brøderup, men det blev flyttet til Tapperneje 1923. Baade IM og de grundtvigske har haft et ungdomsarbejde i gang. Arbejdet er ikke gaaet uden gnidninger, men alle har kunnet samles i kirke og pgd.

Snesere præstehistorie i det sidste aarhundrede:

Embedet var af de store, og ingen præst er blevet forflyttet herfra siden reformationen. Især vil navnet *Paludan-Müller* blive husket. 1874—88 var den højt ansete præst dr theol *Jens Paludan-Müller* sp her. Han var Mynsters ven og discipel, en betydelig kirke- og teologisk forfatter; hans forkyndelse gik nok over hovedet paa den jævne befolkning i Snesere (*Marie Rørdam*), og han havde ikke stor kirkegang, men han var en personlighed, der var højt respekteret. Han efterfulgtes af sin søn, forfatteren *Johs. N. Paludan-Müller*, som sad her til 1920, en fin, særpræget skikkelse, stærkt paavirket af sin fader. — Pastor *Nørreslet* sluttede sig nærmest til IM, men søgte at være præst for alle i sognet, kirkegangen voksede, især i de første aar. Der er i det store og hele tiltalende kirkelige forhold, adskilligt aandeligt liv af alle 3 retninger og ikke liden velvilje. Skellene mellem gr og IM og KC har ogsaa i nyeste tid været mærkbare, hver arbejder i sin kreds. Kirken er stadig det samlende.

Blandt sognets lærere skal især nævnes *Peter Jensen*, som har gjort sig fortjent ved sin sognehistorie, en dygtig, nidkær mand, en kæmpe at se til, en læsende mand med en god bogsamling. Tillige lærer *Jensen*, *Smidstrup*, i mange aar sogneraadsformand, klar og begavet, meget politisk interesseret og ivrig jæger.

En af DMS' ældste missionærer, *Anders Larsen* (se sp *Arnborg*) mange aar i Indien, er født her 1860.

1920 oplyses: Kkg 5 pct, en del IM og gr, men sognets beboere er mest af 3. retning, forsaavidt de har noget kirkeligt præg, enkelte adventister. Store afstande, kirken ligger uheldigt for sognet, 1927: Kkg 10—15 pct, ret aandeligt bevæget pastorat, men nogen

gnidning, IM (indremiss, gdjr Kr. Stobbe, St Røttinge), KS (Emil Dam), KFUM og K, gr ungdomsf, 1935: Kkg 8 pct, tiltalende forhold, adskilligt aandeligt liv af alle 3 retninger (IM 65), KS (20, kbmd L. Jensen, Askov), fh, 1943: Kkg 3—4 pct, sognet afgjort kirkeligt, men de uheldige trafikforhold er meget hæmmende, især om vinteren, det gr liv samler sig om højskolen, IM om mh, ellers som hidtil, 1950: Kkg 4 pct, noget splittede forhold, IM og gr staaer ret skarpt over for hinanden, det gr liv samler sig om ungdomsskolen i Brøderup, IM (75 fmd gdjr A. Petersen, S), KS (20, pastor *Kelstrup*, *Everdrup*), KFUM og K, M-spejdere, 2 sds, gr ungdomsf, ret velstillet befolkning, en del arbejdere.

Sp prædiker en gang maanedligt i Sct Peders kapel, *Everdrup sogn* (paa sognegrænsen).

Snesere kirke ligger højt, er meget lang og ret smal, den oprindelige kampstenskirke er forlænget flere gange mod øst og vest, kor i skibets bredde, overhvælvnet, 6 hvælvingsfag, 1847 ommaledes taarnrummet til vaabenhus, og et vaabenhus blev revet ned. Kirken restaureret 1880. Altertavle fra 1727 med samtidigt maleri af H. Krock: Korsfæstelsen, prædikestol fra 1616, romansk font, degnestol fra 1675, stort gotisk krucifix i skibet. 350 sd. Urværk i taarnet.

Danm kirker, Præste amt, s 852—60.

Altergæster: 1891: 1600, 1926: 896, 1938: 744, 1949: 577. Folketal: 1850. 1491. 1601: 1797, 1921: 2016, 1950: 1984. Menighedsraad: 1920: Alle retn, 1926: 2 IM, 1 gr, 5 u p, 1934: 6 kirk, fællesl, 1 soc, 1 rad, 1949: 1 IM, 2 gr, 1 soc, 1 rad, 2 u p (valg). Kommunevalg: 1943: Soc 212 (3), rad 127 (1), kons 101 (1), venstre 430 (6), 1950: Soc 216 (3), rad 131 (1), venstre 532 (7).

Sognepræst

Indt 1850: a) 441 byg, 17 havre, 9 rug, b) 110 rdl, 12 byg, c) 29 rdl, d) 430 rdl, e) 60 t l d. God, stor, firelænget pgd, 4x24 fag. — 1870: Regul 3184 kr, netto 7492 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1952

16. 12. april 1833—24. marts 60 (sp *Roholte* 20. aug 23): *Bertel Mathias Østrup*, * 18. aug 94 Kbhvn. Forældre: *Handelsgartner Bertel Ø* og *Marie Issensøe*. Stud Kbhvn 14, c okt 22 (h), † 24. marts 60. ~ 16. juni 24 *Sophie Lovise Fasting*, * 8. juli 01, † 21. juli 83. Forældre: *Amtsforvalter i Kronbrog amt Jens Martin F* og *Charlotte Christiane Oxenbøll*. — Datter ~ *Heise*, *Slaglille-B*.

Ø skildres som »en kraftig og opbyggelig prædikant, livlig og oprømt, efterlod et venligt minde i menigheden, som oprejste ham et smukt gravmonument« (W III, 147).

Paa Ø's initiativ fik kirken orgel 1841. Han messede smukt. Han var musikalsk begavet, og var en særdeles dygtig landmand. Han forbedrede pgds jord og ombyggede avlsbygningerne. Han kom meget paa *Nysø*, og *Thorvaldsen* og *Øhlenschläger* skal flere gange have gæstet Snesere pgd.

Mynster fandt 1841 pgd meget stor og god, kønne værelser og velholdt. Kirken stor, ualmindelig lang, kan ved hovedreparation blive meget smuk. 1849 var den »særdeles skønt istandsat«. Om Ø's prædiken 1841 hedder det: »En god prædiken, omend den ikke gik dybt, foredraget frit og naturligt med stærk, klar stemme«. 1849: »Antageligt, men ingen klar eller ordentlig udvikling, og ingen hjertelig varme, men foredraget frit, kraftfuldt og godt. Kirken opfyldt af mennesker, ligesom kirkegangen skal være god. Ungdommen syntes fra først af død, og man maatte trykke svarene ud af dem. Præsten katekiserede godt. Kirkegangen roses, menighedens vandel ligesaa« (M II 165).

17. 2. juni 1860—21. dec 73 (sp Korsør-T 2. dec 50): Provst **Andreas Daniel Andresen**, * 19. dec 03 Sandby. Forældre: Sp i Sandby-V Jens A, † 22, og Stenine Elisabeth Christiane Winther af Haslev-F. Stud priv 21, c okt 26 (I), lærer søetatens drengeskole 28, sp Ho-O 20. jan 30, sp Ringkøbing-R 5. dec 39, provst Hind-Nr Horne Bølling herr 10. febr 48, r af Dbg 60, † 21. dec 73. ~ 1. sept 42 Hansine Margaretha Marie Groos, * 13. april 10 Ringkøbing, † 17. april 80. Forældre: Kammerraad, by- og herredsskriver Peter Andreas G og Elisabeth Anna Brasen. — Broder: Selde-Aa.

Provst A var en betydelig prædikant, fik 2 gange evg-kr prædikenlegat, og en dygtig embedsmand af Mynsters skole. Han var medlem af tiendekommissionen i Ringkøbing amt. Han havde den sorg, at en søn døde 1868, lige efter at have taget teologisk embedseksamen.

Provst A var en habil astronom. Havde stor autoritet paa fattigvæsenets omraade, velgørende og hjælpsom. A var stærkt socialt interesseret, navnlig fattigvæsenet optog ham. 1868 oprettede han sognets fattiganstalt. Han var en mild og hjælpsom mand. For den fattige og trængende stod hans haand altid aaben. A var r af Dbg, man mener p gr af hans mod og uforfærdethed under koleraepidemien, som i 1859 hjemsøgte Korsør.

Udg: 47: Forsøg paa en let fattelig fremstilling af det kopernikanske system. Skrev flere artikler i Ringkøbing amtstid, samt om mormonerne i Stenstrup i Ugeskr for den evg kirke (53) E. S I 30.

Skrev ogsaa imod Søren Kierkegaard (53: S. K's falske paastand).

18. 6. marts 1874—13. marts 88 (sp Marvede-H 13. jan 64): Provst, dr theol **Jens Paludan-Müller**, * 8. febr 13 Kerteminde. Forældre: Biskop over Aarhus stift Jens P.-M, † 45 og Marie Benedicte Rosenstand-Goiske af Gunslev. Stud Odense 31, c juli 37 (* 1), adjunkt Sorø 37, rkp Budolphik, Aalborg 1. maj 47, sp Thisted-T 11. okt 55, provst Hundborg-Hillerslev herr 29. april 56, r af Dbg 62, dr theol h c ved Universitetets 400 aars fest 1879, Dbm 87, afsk 13. marts 88, † 29. juni 99. ~ 25. juni 41 Charlotte Christine Birgitte Petrine Tryde, * 4. marts 16 Glumsø, † 2. aug 74. Faderen: Stiftsprovst ved Kbhvns Domkirke, kgl kaffessionarius T, † 60, se der. — Sønner: Hillerød-NH og efterfølgeren her. Datter ~ provst Andersen, Vartov. Brødre: Digteren Frederik P.-M, og historikeren Caspar P.-M. Fætter: Rothe, Vemmelev-H. Hustrus broder: Lyngø-B. Søstre ~ Lunddahl, Tølløse-Aa og Thomsen, Ørting-F.

Fmd Roskilde konvent 77—87.

Skrev 54 i Nyt teol tidsskr om den apogetiske bestanddel i Mynsters prædiken, 55 i Nyt teol tidsskr om Søren Kierkegaards »Indøvelse i krd«, 55 i Kalkars teol tidsskr om Monrads: »Fra bønens verden« (76), skrev talrige digte og artikler, bl a om statskirkens stilling i Danmark (48), om H. L. Martensens dogmatik (50).

Udg: 50: Fire prædikener, 51: Mindeblad ved biskop Fogtmanns baare, medudg (sm m A. Listov): Guds ords formaning og trøst under livets tængsler, 55: Kierkegaards angreb paa biskop Mynsters eftermæle belyst, 69: Om Guds ord, et lejligheds-skr, 70: Evangelisk præstegerning, pastoralbetragtninger, 71: Skriften og overleveringen i deres evg sammenhæng, 72: Om præsternes adgang til alteret i d skde folkekirke, 79: Til forsvar for en forøvelse af vore prædiketekster, 84: Evg alliance og luthersk bekendelse, 90: Folkekirken og evangelisk tro, 91: Guds rigge og evg tro. — Efter hans død udgaves hans digte.

Provst, dr theol Jens P.-M skriver i sin autobiografi Univ aarsfest 1879, bl a:

»Tidligt bragt i berørelse med aandslivet under indflydelserne i hjemmet, var jeg i min universitets-tid væsentlig optagen af filosofisk læsning og studium og har fra den tid af prof F. C. Sibbern i den taknemligste erindring, ligesom jeg ogsaa under mit ophold i Sorø flere aar igennem forfulgte samme interesse og navnlig søgte at faa et nogenlunde fuldstændigt kendskab til filosofiens historie. Som følge heraf stod i mine universitetsaar udelukkende teologisk studium mig fjernere, og fra først af forberedte jeg mig uden noget bestemt kald for præstegerningen til den teologiske afgangseksamen. Mange teologiske forelæsninger har jeg i mine universitetsaar ikke hørt, og under et selvstudium, der mere tilfredsstillende end befrugtede mig, førtes jeg for tidlig langt ind i mangfoldige dogmatiske systemer og til vidtløftig kommentarlæsning, før skriftordet var tilfulde kendt, endside dets herlighed opgaet for mig. Ganske uden erfaring kom jeg til gærningen som lærer og opdrager i Sorø, og jeg skylder i mange maader nuværende rektor ved Metropolitan-skolen, professor Birch, der ansat samtidig med mig begyndte sin udmærkede løbebane som skolemand, at jeg efterhaanden fik forstand paa den. Indlemmet i ægteskab med min afdøde, uforglemmelige hustru blev overhovedet under omgangen med de fremragende mænd, som da levede i Sorø og blandt hvilke jeg især maa takke digteren Ingemann for et varmt og inderligt venskab lige til hans død, skolegærningen og stedet mig saa kært, at det ikke var uden fristelse for mig at forblive i mine derværende forhold. Imidlertid blev under en voksende trang til at forkynde ordet, en begyndende læsning af kirkefædrene og haarde sygdomstilskikkelser, af hvilke den sidste truede med fuldstændig blindhed, kaldet til præstegærningen mig saa tydelig og bestemt anvist indvortes fra, at der ikke blev givet mig noget valg«.

»Til menigheden i Budolphik sogn og hospitalet i Aalborg blev jeg ved mine foresattes og menighedens velvilje efterhaanden stærkt knyttet, da jeg tilmed der havde lejlighed til at fortsætte den tidligere begyndte læsning af kirkefædrene. Næppe havde jeg forladt dette sted, dersom ikke de ringe timelige vilkaar havde nødt mig dertil. Som sp i Thisted-T og provst kom jeg ind i saare vanskelige og besværlige forhold, der under et overanstrengende arbejde berøvede præstegærningen saa godt som al kendelig frugt og udelukkede fra alt studium.« »Af indre og ydre grunde maatte jeg bryde med disse forhold, og fandt et roligt tilflugtssted, da jeg 1864 blev kaldet til sp for Marvede og Hyllinge, hvor jeg ganske kunne hengive mig til en udelukkende præstegærning og genoptage de afbrudte, saa længe savnede studier, især beskæftiget med det G1 Testaments grundtekst. Ønsket om i ældre aar kun at faa en kirke at betjene, førte mig til mit nuværende embede. Jeg har saaledes ikke haft den lykke i en lang aarrække at være knyttet til samme menighed, og hvor jeg som præst har været, har det altid været brakarbejdet paa kirkemarken som var at gøre. Maaske denne tilskikkelse noget har skærpet

mit blik for præstegerningens mangfoldige opgaver. Jeg har aldrig tilhørt nogen særlig kirkelig retning eller teologisk skole og har derfor ogsaa staaet meget ene, men har efter den tilmaalte evne søgt at lære af alle. Uden at have haft noget kald eller nogen berettigelse som udelukkende videnskabsmand, har videnskabeligt studium udgjort mit livs hovedinteresse, jævnsides med en dyb kærlighed til præstegerningen. Men jo længere jeg er rykket frem i aarene, har jeg i begge retninger maattet føle sandheden i ordet: SEMPER TIRO«.

Om dr P-M's indsats i Roskilde konvent, se pag 13 her, bl a hans foredrag: »Hvorvidt vore nuværende folkekirkelige sognemenheder er at betragte og behandle som frimenigheder«, og »Den folkekirkelige menighed og den Indre Mission«, som begge viser hans udpræget folkekirkelige indstilling og hans positive, men selvstændige stilling til Indre Mission: »Præsten kan umuligt have ret til at behandle og betragte dem, der staar uden for de opvakte kredse, som ikke-troende, som ganske visne grene paa vintræet«. Men han indrømmer, at det kan være tilfældet at »den del af menigheden, som slutter sig til Indre Mission, er den bedste del«.

Sammen med to andre konventsformænd, stiftsprovst P. C. Rothe og dr Johs. Clausen arbejdede han i 1870'erne for 2. tekstrække og forhandlede indgaaende med P. Madsen derom. Den danske kirke skylder denne mand stor tak for arbejdet med 2. tekstrække.

Dr J. P-M interesserede sig, som nævnt, i de unge aar mere for filosofi end for teologien, og Sibbern var ham en ypperlig vejleder. Paa Sorø tilbragte han en aarrække i frugtbart aandeligt samliv med en række begavede mænd, og var især knyttet til Ingemann, Chr. Wilster og den milde direktør for akademiet, G. H. Waage. P-M var en fremragende lærer, og han fik 1845 vedtaget, at den upopulære tvungne kirkegang for akademieleverne skulle indskrænkes til hver 14. dag for de konfirmerede og hver 4. søndag for de ukonfirmerede elever. Provst dr P-M blev en afholdt og søgt præst, men præstetitel i købstæderne var ham for anstrengende, hvorfor han foretrak landsbyembederne. — »Han var en ejendommelig, rigt udrustet natur af mærkelig selvstændig holdning. Fra sin fader havde han arvet stærke filosofiske interesser og en dyb trang til under debat med sine omgivelser at besinde sig paa sit aandelige eje og prøve tidens tanker igennem. Han kundskabsstørst var stor, og uden at kunne kaldes lærd i snævrere betydning sad han inde med en betydelig kundskabsfylde i teologiske og humane fag. Medens han maaske øvede størst indflydelse ved sit personlige forhold til mennesker og gennem brevskifte, har han ogsaa vundet et navn som teologisk forfatter: Dels en sympatisk vurderende analyse af Martensens dogmatik og en ypperlig analyse af Mynsters prædikekunst, dels et skarpt gennemlede mod Søren Kierkegaards angreb paa Mynsters eftermæle. Som købstadspræst fik han ikke tid til skriftlige arbejder, men da han kom paa landet, genoptog han sin forfattervirksomhed med to omfattende dogmatiske afhandlinger om skrif-

ten 1869 og 1871, og 1870 udsendte han sit hovedværk om evangelisk præstegerning, et modent arbejde med mange tanker og erfaringer fra præstegerningen. Senere forsvarede han præsternes selvkommunion, og 1884 vendte han sig mod Evangelisk alliance som fællesnævner for evg kristendom. Og fra hans sidste aar foreligger de smukke bøger om evangelisk tro. Alle hans skrifter er præget af alvorlig selvtænkning, klare, vel overvejede, noget vidtløftige, og indholdsmæssigt viser de en egenartet personligheds udvikling fra en oprindeligt spekulativt farvet teologi til en mere realistisk, hvori han stræbte efter at forene gammel luthersk kirkelighed og indflydelse fra Mynster med grundtvigske tanker. Disse sidste præger især hans betoning af kirkesamfundet som en »sakramentkirke«. — Han besad mægen sans for poesi, han kendte nøje skønlitteraturen fra guldalderens, og en række digte, der blev udgivet efter hans død, viser hans smukke evne til digterisk produktion, især hans friske digtcyklus: »En Mønsrejse« (1879), (Bjørn Kornerup).

Han fik næppe den tilslutning i S kirke, som han fortjente. Hans hustru sagde: »Alleen op til pgd er lige saa lang som fars prædiker« (Marie Rørdam). Efter sin afsked tilbragte han hvert aar 14 dage om sommeren hos sin søn og efterfølger her. Dennes søn, rektor F. Paludan-Müller skriver, at disse dage var »fulde af fest og glæde«. »Statelig og mild og myndig, i sandhed ærværdig, gjorde han stærkt indtryk paa os. Han var fuld af liv og lune, aand og hjertelighed, omgikkes høj og lav, ung og gammel med samme muntre naturlighed. Ingen, som han fik lidt af gøre med, var for ham en figur eller et nummer; han maatte komme i personligt forhold til vedkommende. — Han var slægtens høvding, den tilbageblevne af en stor søskendeflok fra bispegaarden i Aarhus, og omfattede sine mange børnebørn med kærlig interesse og forbavsende kendskab. Han var en lærd teolog, ivrig kirkemand og humanist i een person og var en højt begavet lejlighedsdigter. Endnu i sin høje alderdom forfriskede han sig med at gennempløje Homer paa græsk. I sognet hed han »Den gamle provst« og der gik myter om ham. Naar han var hos os, nyttedes lejligheden til at bringe ham sammen med sognets folk, baade ude og hjemme. Samtale og diskussion var hans store glæde, og han yndede at slynge et paradoks ud, som han derefter brød en lase for. For os børn kunne maaltiderne derved trække urimeligt længe ud — at forlade bordet i utide var utænkeligt, — men tit fængsledes vi og følte vel ubevidst, at her lyttede aandens øre til sandheden. — Han var en haardfør og legemlig stærk mand til de sidste maaneder før sin død. Han var en vældig fodgænger, gik endnu lange ture i sognet og frabad sig at blive hentet ved stationen«, (der laa 6—7 km borte).

Provst P-M stod professor Peder Madsen nær og kom meget paa Vedbygaard om sommeren. Han gav nordfløjen navnet »Regensen« da der ofte boede studenter der.

Skat Rørdam skriver 4. jan 72 til Otto Møller, at »der kunne være saare meget at skrive om, bl a Paludan-Müllers sidste store og kede-

lige, men dog læseværdige bog (Evg præstegerning), thi han maa jo kende sin samtidts reformatorer, men jeg har ikke mere tid«. 1875 ønsker Skat Rørdam, at P.-M var blevet censor ved teologisk embedseksamen i stedet for domprovst Gude. »P.-M er en mand jeg har ikke saa lidt fornøjelse af at tale med. Han har altid ideer i overflødhed, ikke altid saa fint funderede, men han ved stedse at fremstille dem paa en levende maade, saa man faar altid noget udbytte af at tale med ham«. (30. nov 75). — Fru Marie Rørdam, født Hauch, skriver: »Jeg kendte P.-M fra Sorø, hvor han var religionslærer. Han er en mærkelig mand. Det ord, som ofte bliver misbrugt: *aandfuld*, det passede paa ham. Han saa alt i et virkeligt *«aandens lys»*. Og hvad man end talte om, saa var det fra et aandeligt stæde. Han var meget varm og ivrig i disputer, og hvor han var, blev der disputeret om alt mellem himmel og jord. Han havde en varm kærlighed til mine forældre (digteren Carsten Hauch) og havde store *«æstetiske interesser»*. Han diskuterede ivrigt J. P. Jacobsens *«Marie Grubbe»* og Henrik Ibsens *«Et dukkehjem»* med Marie Rørdam. *«Kærlig og menneskelig var han, saa alle ærede og beundrede ham»*.

Pastor Julius Steen fortæller, at P.-M som emeritus jævnligt kom i Sct Johannes kirke. Om eftermiddagen besøgte Steen ham, og P.-M gennemgik saa Steens prædiken, ofte med skarp kritik, men han satte tanker i bevægelse hos Steen og gav ham mange guldkorn, ofte i lapidarstil. Steen huskede saaledes hans ord: *«Vi lever mere end vi leve»*, eller da han spurgte Gabriel Koch: *«Er De sikker paa at bogtrykkerkunstens opfindelse er en velsignelse?»* — eller da han affejede en kendt teologisk professors nye bog med: *«Ja, det er en klassisk bog i retning af uvidenhed!»* eller naar han hævdede, at *«sympati er hedenskab, noget helt andet end den kristne kærlighed»*. Da filologen, professor J. L. Heiberg en aften havde en lang disput med ham, erklærede Heiberg bagefter: *«Den præst er sku ikke noget fæl!»* Det var en ikke ringe anerkendelse, Heiberg satte jo ikke præster særlig højt... P.-M var hjemme i fysik, kemi og i verdenslitteraturen, men hans speciale var den græske klassiske litteratur.

I anledning af Rud. Fridodts død skrev han det smukke digt (1879):

At staa i slagets angst og hast
saa roligt som i aftenkøle,
og alt dets jammer dog at føle
som om dit eget hjerte brast;
det sejrsvisse øjenkast
det suk for dem, der ligger under,
— det lærte du af Jesu vunder
med hjerte blødt og vilje fast.

Staalsatte præst og tjener god
mel ma'net i din skønne stemme,
med aanden hos din Frelser hjemme
med kærlighedens fulde mod...

Disse klangfulde vers viser, at han nok kunne skrive digte paa højde med hans berømte broders. Sprogligt kunne han yde Skat Rørdam værdifuld hjælp ved oversættelsen af Ny Test (Jul. Steen, II, s 37). Og da Steen selv stod foran afskeden, tænkte han tit paa et ord af den gamle præst, P.-M: *«Ingen uden den, der har oplevet det, forstaar, hvad det*

vil sige en skønne dag at vaagne op og blive klar over, at hele dit liv har hidtil været levet under et »skal«, nu skal det leves under et »vil».

Litt: Selvbiografi i Kbhvn univ 400 aarsfestskr, 1879, s 115 f, Til minde om Jens P.-M, udg af hans efterladte, 1900, V. Heise: Brev til og fra Ingemann, 1879, s 424 f, 483, 494 f, Biskop Otto Laubs levne I III, 1887, s 119 f, Th. Ewald: En slægts historie II, 1905, s 217 f, Mar. E. Rørdam: Tilbageblik paa et langt liv, 1911, s 21, 218 f, 279 f, Otto Møller og Skat Rørdam: En brevvæksling, I, 1915, s 197, 275, 316, P. P. Jørgensen: H. P. Koføed-Hansen, 1920, s 474 f, 479, H. Martensen-Larsen: Paludan-Müller og Martensen, 1923, s 42 f, 148 f, samme: Den virkelige Paludan-Müller, 1924, s 15 f, 98 f, Skat Arildsen: Biskop H. L. Martensen, I, 1932, s 264 f, Soranerbladet, XV, 1930, s 83 f, Jul. Steen: Et liv under Guds naade, I, 1931, s 81, II, s 10, 26—29, 36 f, 87, DBL XVII, s 624 f, (Bj. Kornerup), Sorø, udg af gamle soranere, 1737—1912, 1931, II, s 535, 625, F. Paludan-Müller i Præstegaardsliv, udg af Ernst Fr. Hansen, III, 1951, s 99 f, KLfN III, 474, Khst saml 6 R V, 1945, s 155, (P.-M som ansøger til st.ftsprovstiet i Aarhus 1837), F. Torm: Biskop Peder Madsen, 1924, s 142, 186, R. Volf: Erindringer, 1926, s 118.

Hjælpepræst hos provst, dr Paludan-Müller

1882—85: J. N. Paludan-Müller, se sp her.

1885—87: A. Kjørboe, se sp Sct Olai k, Helsingør.

19. 5. juni 1888—25. aug 1920 (sp Mou 18. marts 85): Johannes Nathanael Paludan-Müller, * 19. nov 53 Aalborg, søn af forgængeren. Stud Hrlf 72, c 78¹ (hi), huslærer Gladsakse pgl, lærer Kbhvn, hjbr her 9. okt 82, afsk 25. aug 20, † 31. jan 40. ~ 5. dec 82 Anna Henriette Eliza Jensenius, * 11. sept 51 Jægerslund, † 9. okt 29. Forældre: Godsforvalter paa Rygaard Johan Jørgen Bartholin J af Hørby og Severine Bartholine Møller.

Sønner: Oberst og chef for grænsegendarmeriet Svend Bartholin P.-M (* 85, dræbt 26. maj 44 efter en heltmodig kamp i kommandantbolgen i Graasten, hvor han forsvarede sig ganske alene mod overmagten, begravet i Snesere), departementschef i undervisningsministeriet P.-M og rektor P.-M, Viborg. Sønesøn: Sæby-H.

Udg 80: Aarstiderne, 4 fortællinger, 83: Margrethe Thoresen, roman, 84: Studier i Goethes dramaer, 88: Lessings religiøse livsanskuelse, 92: Idyller fra det daglige liv, 93: Menneskets komedie, dramatisk digtning, I, Kongen, II, (95): Munken, 97: Memento mori, fortællinger, 00: Set og tænkt, fortællinger og skitser, 02: Fra livets kamp, 2 fortællinger, 05: Gennem eventyret, fortælling, 08: Marie Fergusson, roman, 12: Drøm og daad, 15: Alt dette vil jeg give dig, 22: To verdener, 29: Det par aar.

Udg 01—04 et opbyggelsesbibliotek, skrev talrige mindre afhandlinger, fortællinger, digte. Talrige udenlandsrejser.

Pastor Johs. P.-M var først og fremmest sognepæst, men udadtil vandt han sig et navn som forfatter. Vilh. Andersen skriver: *Renes i stilen er romanen «Marie Fergusson»*, romanen om en beskeden kvindelig statist fra Weimarhoffet, der kommer i flygtig berøring med Goethe og Napoleon, og *«lignede et Guds ord fra landet»* og er teksten for hans følgende fortællinger fra Napoleonstiden, hvori han sammenstiller sine *«to verdner»* (titlen paa en af hans bøger): Præstegaarden og verdenshistorien, dvs heroismens og humanismens tid, hvoraf hans slægt var præget. I *«Drøm og daad»* og *«Alt dette vil jeg give dig»* er det lykkedes præsten at finde vej fra studerekammeret til aftensædet om kring det runde bord i dagligstuen. Ligesom farbroderen, Fr. P.-M's *«Ivar Lykkes historie»* er de skrevne for højt læsning. Han begyndte med studier over Goethe og Lessing, og fortsatte i den store stil med *«Menne-*

skets komedie«, hvori han kort udtrykt dramatiserede »Adam Homo«s og »Kalanus« ide i Ibsens »Brand«s form. Men samtidig og senere skrev han idyller og smaafortællinger fra det daglige liv. I en samling »Memento mori« har han i et eventyr vist sin slægts alvorsmine som en høj mager mand med et blegt ansigt (døden) mellem en flok livslystne masker. I sin sidste bog (»De par aar«) har han i en jævn beretning ved livets ende set tilbage paa den gamle præstegaard og det dobbelte liv af fattigdom i de ydre kaar og rigidom i aanden, som den har rummet.

Rektor *F. Paludan-Müller* har givet en skildring af sin fader og livet i den store Snesere pgd ved den statelige kirke med den vide udsigt. De fire meget lange sammenbyggede, hvidkalkede længer om den store gaardsplads med en stor kastanie i midten, og den smukke have, var rammen om et kulturpræget præstegaardsliv. Hver aften om vinteren samlede P.-M familien i sin stue i mørkningen og fortalte historier fra sagnenes, historiens og fantasiens verden. Litteraturhistoriens store værker blev gennemgaaet, og børnene blev oplært til at læse vers og respektere rytmen. Johs. P.-M droges som ung stærkt af æstetik og historie, havde et digterisk anlæg, og var paa nipet til at blive litterat. I en novelle »Kærlighed« har han skildret sin delthed mellem æstetik og teologi. Størst digterisk værdi havde maaske hans noveller fra dagliglivet, men hans kunstneriske gave traadte klart frem i hans mundtlige fremstillinger. Han og hans hustru elskede digtning og læsning, kortspil var ikke yndet, men samtaler satte de pris paa. Begge elskede de klarhed og renhed i begreberne. Han dømte tankegang, ytring og handling strengt, mennesker mildt. I samtalerne udfoldede hjemmets aandelige liv sig, og de kom til at veje tungt i børnenes opdragelse, medens paabud og formaninger kun gaves nødtørftigt. Men de gav børnene en maalestok for værdier. — Sognets folk kom meget i pgd, f eks:

To gamle veteraner fortalte om krigen, politiassistent *Meyer*, Præsto, var ogsaa veteran og en ypperlig fortæller, proprietær *Madsen* ligesaa, lærer *P. Jensen*, som var en flittig historiker, gdjr *Jens Andersen*, en klog mand i sognets politik, og højskoleforstander *Emil Dam*, Brøderup, kom her meget; *Dam* og P.-M talte ved sognets fester i Tappernoje fh. *Dam* var venstremand, P.-M var højremand; uden at være grundtvigianer havde P.-M megen sympati for højskolen og holdt foredrag paa Brøderup og talte ved efteraarsmøderne der. Han talte jævnt, klart og naturligt med sin kraftige tydelige røst. Hans salmevalg var omhyggeligt. Hans yndlingssalme var: O du min Immanuel.

Pastor *Svend Nørreslet* skriver:

Johannes Paludan-Müller var en meget betydelig mand, langt over gennemsnittet. Men ejendommelig var han ogsaa. Han kunne til tider være menneskesky. Men folk tog det venligt og sagde: »han gaar og digter«. Det var jo nemlig noget, alle vidste, at præsten var jo digter, endda ikke af de smaa. Ikke just saaledes, at mange i sognet læste hans romaner, de handlede jo mest om Goethe, som folk

slet ikke kendte, og om Napoleon, som ingen mere interesserede sig for. Ja, saa havde han udgivet nogle smaafortællinger, der var meget populære. Han havde jo deri taget nogle af byens originaler paa kornet med megen lune. Ja, for lune havde han og en ganske særlig evne til at se folks ejendommeligheder og gengive dem, en evne, der heller ikke er uddøet med ham i familien. Det siger sig selv, at en mand med Paludan-Müllers originale væsen ikke just blev populær i sognet. Men alle respekterede ham og saa op til ham som den særegne personlighed, han var. Og saa var der en lille kreds, der ligefrem dyrkede ham. De fandt det usædvanlige dybe indhold i hans prædikener, som gik menigmand over hovedet, og i deres tanker kunne ingen prædikant komme op ved siden af ham. Men det var jo altsaa kun en lille kreds.

Særlig udfoldelse fik han som foredragsholder, vist næsten udelukkende paa Brøderup højskole, hvor forstanderparret *Dam* hørte til hans allerbedste venner. Der gik ry af hans beaandede foredrag, der skaffede ham den store tilslutning, som han maatte savne i kirken.

En stor hjælp for ham i gerningen var hans hustru, idet hun efter den almindelige mening skaffede ham det kendskab til folk, som hans manglende kontakt med dem berøvede ham. Han har berømt over hele Sydsjælland for sine dybtgaaende karakteristikker af de afdøde.

Og en trofast ven var han. Han levede ca. 19 ar efter sin afsked og holdt korrespondancen vedlige med enkelte venner til det sidste.

Og som hans eftermand i embedet har jeg al mulig grund til at takke ham for aldrig svigtende villighed og mange gode raad. Han ønskede i sandhed kun, at det maatte gaa hans eftermand godt i det kære Snesere sogn.

Pastor *Flemming Paludan-Müller* skriver:

»Præsten og forfatteren Johannes Nathanael Paludan-Müller var ikke af hverdagssnit. Alle rede hans udseende fortalte det: en lille mand, ja, men indtrykket var ikke »lille« og ubetydeligt. Først og fremmest gav et par klare lyseblaa øjne ansigtet liv. Den, der skriver disse linjer, husker ham bedst fra hans oldingear med kalot over hvide haar, med de levende øjne, med kraftig røst; ogsaa røsten og maaden at tale paa understregede personlighedens vægt.

Johs. P.-M og Snesere menighed fulgtes ad en menneskealder igennem. Hvad han bragte var den »gammeldags« kristendom, den fra fædrene nedarvede, den, der har Luthers katekismus til bannermærke. Ingen særstandpunkter blev gjort gældende. Hans prædiken var af udpræget kirkelig art — undertegnede erindrings, hvorledes han med bevægelse har fremført Grundtvigs vers: »Kirke! du er vort Bethlehem, / og alle de smaa derinde, / eftersom det er sagt til dem, / skal deres Frelser finde / med juledags evangelium / i hjertekammerets krybberum«. Hermed er hans »kirkesyn« angivet. Det vil saaledes forstaas, at subjektivtisk vækkelsesreligiøsitet ikke var hans sag. Kirken med dens fællesskab om ord og sakramenter — og dermed om Kristus selv — var hans stude. Iøvrigt kunne hans prædiken

begynde lidt trivielt, idet den tekstforklaring, han gerne begyndte med, kunne brede sig urimeligt. Der kunne, siger en velvillig tilhører, være et kvarterstid, hvor man syntes, at der skete for lidt i prædikenen, men saa tog det fart, saa skete der noget, saa løftede prædikenen sig til flugt, stundom høj flugt. Af den ringe begyndelse voksede «prædikenen» frem til noget frit, smukt, vægtigt, egenartet, beaandet. Johs. P.-M havde til sin raadighed en kunstnerisk evne til at forme sproget, saa det stod i fyndige, rammende, kraftige ord. Billige, banale smaa historier fandt ikke plads, her var større sus. Særlig lykkelig kunne inspirationen være ved lejlighedstaler, specielt begravelser. En gammeldags præst, der med en vis skepsis betragtede det moderne organiserede menighedsliv med dets travlhed og jag.

Johs. P.-M var ikke studerende teolog i egentlig forstand. Sit græske testamente pløjede han troligt livet igennem, iøvrigt tør han formodes teologisk at have levet paa, hvad han i ungdommen havde taget ind. Imidlertid, studerende var han, i høj grad. Men feltet for hans studier var litteratur, litteraturhistorie, almindelig historie og krigshistorie. Specielt var han kyndig i Goethe og Napoleon og deres tid. Her havde hans viden et saadant omfang, at der var tale om lærdom. Kulturelt indstillet havde han ogsaa i høj grad sans for teatret. Han gemte med begejstring mindet om fru Heiberg.

Rigt udrustet kunne han paakalde mindet om den store generation i hans slægt, fadernes slægtled, hvor brødrene Frederik, Caspar og Jens — hans fader — dannede et sjældent treklover. Og dog, han naaede dem ikke som helhed, kun i glimt. Den tankens kraft, som var deres, havde han ikke i samme maalestok som de. Maaske ikke blot paa grund af begrænsning i evner, men ogsaa fordi hans helbred var skrøbeligt og hans arbejdsevne dermed begrænset.

Videre skal fremhæves: han var en stor humorist og en ypperlig selskabsmand, festlig, fornøjelig, fuld af fantasi, han kunne se det humoristiske, hvor mange oversaa det, og han kunne tage et thema op og spille det igennem med en rigdom af variationer. Utrolig morsom kunne han være. Han var et følsomt gemyt, blidt og fast paa samme tid, dybt blufærdig, om hans inderste følelser var hyllet syv slør — de gjorde sig helst indirekte gældende som »bunden varme«.

Det er umuligt at nævne ham uden at nævne hende: *Anna Eliza Henriette*, f. *Jensenius*, hans stolte, statelige hustru med det stærke, blide, kvindelige sind. Til hende staar ikke han, men slægten — og hans menighed — i den dybeste taknemmelighedsgæld, ikke blot for, hvad hun var i sig selv, men tillige for, hvad hun var for ham, idet den fredning, hun gennemførte af hans — nervemenneskets — liv, var vilkaaret for hans sundhed og virke. Hun var ham ingenlunde underlegen — hun var klog, havde udmærkede sprogkundskaber og mægen læsning, havde horisont, var blottet for smaalighed, var uselvvisk, uførfængelig, dertil urokkelig, rank og i en sjælden grad fri for frygt, det var ikke blot hans, det

var ogsaa hendes søn, der som grænsegardmeriets chef øvede heltaadaen i Graasten«. —

P.-M kom meget sammen med præsterne i Baarse. Men især var han levende med i et privat konvent (som i den tid ganske overskyggede herredskonventet), og man glædede sig til konventerne, naar vognene rullede ind i pgd og salmesangen begyndte anført af pastor Holdts (Køng) fuldtonebasstemme. Ofte var højskoleforstander Dam med og diskussionerne var livlige. — Om sommeren var der altid gæster. — Børneflokket var stor og de havde mange venner. Da børnene fløj fra reden, blev der mere stille. Der levedes et smukt, ægte dansk præstegaardsliv i Snesere præstegaard.

Fr. Paludan-Müller: Minder fra S pgd, Præstegaardsliv 1951, s 75 f, Vilhelm Andersen: Ill dsk Litteraturhistorie, det 19. aarhundrede, IV, 1925, s 700 f, Th. Hauch-Fausbøll: Slægten Jensenius, 1913, s 14 f, B.ogr haandleks, III, 58, Nekrologer i dagspressen.

Hjælpepræst hos pastor Paludan-Müller:

1902—03: C. N. H. L. Graae, se Karrebæk.

20. 20. dec 1920—9. febr 49 (kkp Luther k, Kbhvn 20. sept 19): **Svend Nørreslet**, * 31. maj 83 Løve, Gierslev sogn. Forældre: Lærer i Knudstrup Jens Hansen Larsen N og Rosa Sophie Dorothea Theen. Stud V Brgdssk 01, c 07² (h), lærer Holbæk private realskole 08, tillige hjpr Holbæk-M 26. april 09, sp Engesvang 16. sept 11, hjpr Luther k, Kbhvn 24. sept 17, afsk 9. febr 49. ~ 31. maj 12 Helene Johanne Marie Lebech, * 9. juli 92 Løgstør. Faderen: Provst i Holbæk-M, † 22, se der. — Hustrus faster ~ Sommer, Veflinge. Fætter: Sommer, Krummerup-F.

21. 24. juni 1949 (sp Krogsbølle 11. jan 37): **Johannes Espelund Clausea**, * 6. nov 15 Kværndrup. Forældre: Gdjr Claus Peter C og Maren Kristine Espelund. Stud Svendborg 25, c 32² (l), sp Rø 8. maj 33. ~¹ 25. nov 41 Ingrid Kristine Markussen, * 5. juli 12 Kauslunde, † 12. aug 42. Forældre: Gdjr Jens Peter M og Karen Kirstine Hansen. ~² 3. okt 45 hendes søster Thora Amalie Markussen, * 19. marts 18 Kauslunde.

Litt foruden fornævnte: Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i gr krejse, II, 1932, s 107 f og 129 f, Johs. Gøtzsche: Frederik Zeuthen, 1927, s 107 f, Kr. Taarup: En sjællandsk bonde (Jens Olsen), 1911, jvf DBL XVII, 434, Karl H. N. Vinther, s 141, Aage Juel: Zeuthen og den kristne lægmandsvirksomhed i Syd-sjælland, DnA, 1921, s 67 f, B.øderup højskole, 1868—1918, Minder fra gl gr hjem IV, s 117 f, Om Emil Dam: DBL, V 558, jvf Højskolebladet 1943, s 566, 583, jvf smst 1913, sp 281 f, 1918, sp 1117 f, 1920, sp 289 f, 1923, sp 289 f, 1933, sp 1:3 f, P. Jensen: Optegnelser om Snesere sogn 1883, jvf Præstø amtshist aarb 1912 og 1918, Louis B.auenfeldt: IM's hist, 1912, s 234, Om Johs. Schrøder, se DBL XXI, 377, jvf Fr. Schrøder 1921, jvf samme i Dsk Udsyn II, 1922, s 92 f, Menighedsbladet II, 1920, s 337, Højskolebladet 1920, sp 1325 f, KS's aarbog 1920—21, Minder fra gl gr hjem, V 1925, s 173 f.

BAARSE—BELDRINGE

Baarse-Beldringe pastorat, 1832 og 1885 ha, er bølgeformet, frugtbar og skovrigt. Byerne Baarse med fh, Risby, Nyskov, Brøskov, Solbjerg, gaarden Peterslund. Beldringe kirke ligger ved hg. Beldringe (ingen landsby), Dyrlev, Hastrup, Gishale, Faksinge med Faksinge sanatorium, smukt beliggende i F skov ved Even sø, nær Præstø fjord (sanatoriet oprettet 1938, c 130 patienter).

I Risby har der ligget en kirke, nedlagt 1556.

Det kirkelige liv. Præsteembedet hørte til de store embeder, og ingen præst er forflyttet herfra siden reformationen. Det kirkelige liv var ringe for 100 aar siden. Mynster skriver 1841, at »der klagedes over den ringe kirkegang, især i Beldringe, hvor der stundom slet ikke var gudstjeneste«. Pastor Münster omtales af biskoppen som »maaske den sletteste prædikant i stiftet«, og der var kun faa i kirke ved visitatsen. I skolerne var der mange forsømmelser, og det var ikke blevet bedre med kirkegangen i 1849. Læreren i Baarse (Møller) var »ringe begavet, sløv og svag«, læreren i Dyrlev (Cruusberg) »skal være stridig, katekiserer maadeligt«.

Kirkelivet blev ikke rigere under den følgende præst, men der var dog en lille kreds af vakte, som stammede fra vækkelsen i nabosognene i 50'erne, og hvor *Jakob Jensen*, Biserup, havde talt. Denne lille kreds af vaagne kristne mennesker havde et godt samlingssted hos sognefoged *Peter Nielsen*, Baarse (* 1823, † 71), fader til den kendte forstander *Jørgen Petersen* († 08), Dalum. I nær forbindelse med ham stod blandt de yngre brødre *N. P. Madsen* (senere direktør for Masnedund-svineslagteri) og gaardejer *Jens Madsen*, Baarse. Kredsen havde forbindelse med Brøderup højskole. Til samme kreds hørte brødrene *Hans* og *Anders Larsen*, Lundby. Alle disse var grundtvigsk prægede, og 1879 kom en yngre brøder til forstander paa Hindholm højskole, kpt *Chr. Nielsen*, *Søren Nielsen*, hertil som hjælpepræst. Han fik en god modtagelse i sognefogedens vakte kreds, og sognets folk blev snart glade for hans ejendommelige, kærnefulde forkyndelse og det hyggelige liv i den lille kapellanbolig, fru N var broderdatter af *Kr. Kold*. Karl Vinther fortæller om det friske grundtvigske menighedsliv, der blomstrede op ved *Søren Nielsens* forkyndelse, det var en glæde at se »hvorledes den unge livlige mand saa jævnt og inderligt kunne tale med bønderne og deres hustruer, unge og gamle, om de ting, der hører til Guds rige«. Han var afholdt, som kun faa kunne være det, i kirkerne var der altid fuldt hus, idet der kom mange, ikke blot fra Baarse, men ogsaa fra nabosogne, især fra Præstø. Han blev meget savnet, da økonomiske forhold tvang ham til at søge sognekald paa Fyn, men da den gamle pastor *Thayssen* tog sin afsked, lykkedes det ved en fuldtallig ansøgning fra sognebeboerne at faa ham tilbage som sognepræst her. Han havde selv savnet Baarse, og og han fik nu en kort, men rig arbejdsdag igen her, ufortrødent sled han med besøg, med møder og gudstjenester og tog del i kirkelige møder uden sogns. Han og præsterne *Dam*,

Rønnebæk og *Thomas Rørdam*, Vejle, var nære venner, mærkeligt nok fik ingen af disse nogen lang arbejdsdag i Sydsjælland. Efter pastor *Søren Nielsens* tidlige død fortsattes det grundtvigske arbejde, og den kirkelige forening i Præstø amt holdt faste møder her. Pastor *Jespersen* var en særpræget personlighed, pastor *Tranberg* var nærmest IM.

Der var ogsaa enkelte IM's folk, som især havde søgt til *Zeuthen* i Everdrup, men de gjorde sig meget lidt gældende. Pastor *G. Münster*, der (sammen med sin broder, pastor *L. C. Münster*) voksede op paa Peterslund, skriver, at man fra hjemmet paa Peterslund, der var kirkeligt, søgte i kirke hos de to meget begavede prædikanter, provst, dr *J. Paludan-Müller*, Snesere (hvor kirkegangen var ringe), og hos pastor *Søren Nielsen*, hvis »forkyndelse var »et fint, sprudlende kildevæld, og kirken var stopfuld«. Münster skriver, at der var noget grundtvigsk liv, men IM har jeg aldrig hørt omtale i min barndom i Baarse«.

Missionæren, professor, dr theol *L. P. Larsen* er født i Baarse 1862.

Pastor *Herskind*, der var her i over 30 aar, og som evnede i en sjælden grad at se det lyse hos mennesker og i livet, skriver: »Baarse var et godt sted at komme til. Ligesom i Lumbsaas mødte jeg ogsaa her mest indflydelse fra grundtvigsk side, hvilket var naturligt, da Brøderup højskole ligger saa nær. Men forøvrigt mærkedes det ogsaa, at *Zeuthen* havde været præst i nabolaget. Men befolkningen var ikke udpræget delt i kirkelige retninger, hverken til den ene eller til den anden side, derimod var den helt igennem velvilligt modtagende over for præsten. En ting, som slog mig med undren og glæde, var den stærke fællesfølelse og omsorg for enhver, der var i nød eller sorg. Det mindede mig om de skotske frimenigheder. Var der sygdom eller nød — straks var der hjælp fra alle sider, rundhaandet, med personligt arbejde. Naar man er opvokset i København, hvor husbeboere daarligt kender hinanden, blev man ganske betaget af, hvad man saa i den retning her. — Et ganske særligt arbejde blev i sognet udøvet af frk *Emsy Collet*, der boede i en smuk villa i Baarse sogn, indrettet med en forsamlingsaal til c 200 mennesker, talerstol og orgel, hvorpaa frk C spillede mageløst smukt. Hun var nært knyttet til Kvindelige Missions Arbejdere, og holdt adskillige møder for »vennerne«; især KMA's venner paa hele egnen, ganske uafhængigt af sognepræsten. Det var et arbejde helt for sig selv, uden noget misforhold, men hver ville helst arbejde paa sin maade. (Frk Collets arbejde var sakramentaløst og i en vis tilknytning til norsk pinsemission, senere til »Hvide marker«). Men de samme mennesker kunne med glæde komme baade til frk C's møder og i sognekirken. Baarse-B var et godt sted at være præst, megen trofasthed og venlighed mødte man, og i det væsentlige var sognene folkekirkeligt prægede for de menneskers vedkommende, der havde med kristendom at gøre«.

Saaledes skildres pastoratet af pastor *Herskind*, og saaledes saa han paa det. Andre vil vel sige, at sognene er almindelig sjællandske landsogne med de vanskeligheder og proble-

mer og de opmuntringer, som findes i de fleste sogne.

Paa Faksinge sanatorium har sp mod særligt honorar holdt gudstjeneste hveranden helligdag siden 1908.

1912 oplyses: God kkg i Baarse, ringe i Beldringe, noget kirkeligt liv, baade IM og gr, 1922: Kkg 15 pct, hørelyst, ØM, DdU, IM og gr, 1934: Kkg 10 pct, ikke stærkt særpræget, velvilje, gode forhold, DdU, fh, 1943: Kkg 8—10 pct, intet særligt kirkeblad, ØM, DdU, gode forhold, 1950: Kkg 5 pct, jævne, folkekirkelege forhold, kirkeblad, ØM, ungdoms- og menighedsm i pgd.

Baarse kirke, ved Næstved-Præstø-vejen, er lille, tidligtisk af munkesten, koret er senere ombygget i skibets bredde, kirken er overhvalvet, og der er tilbygget vaabenhus mod syd, hvorover det hvidkalkede taarn er opført. Altertavle fra 1862 (Th. Wegener: Nedtagelsen af korset), renaissanceprædikestol, granitfont med buer etc, kirkestol fra 1658, nu forsvundet. 100 sd.

Danm kirker, Præstø omt, s 861—68.

Beldringe kirke ved hg B er oprindeligt af kridtsten og kamp med smuk sydportal. Senere er kirken overhvalvet, sakristi mod nord ved koret og kapel mod nord, koret er forlænget med et fag, vaabenhus mod syd, taarn af munkesten med smukke blindinger. Ved en restaurering 1891—98 (arkit H. J. Holm) er kirken blevet meget smuk ud og indvendigt. Hvælvinger og buer er dekorerede, nordkapellet blev sideskib. Altertavle i barok fra 1730 med nyere maleri af bebudelsen (ital kopi), højrenæssanceprædikestol, romansk font, messingdøbefat fra 1617, anseligne malmlysekrone, marmortavle, ligsten. 150 sd. Slægten Raben-Lewetzaus gravkapel paa kg.

Danm kirker, Præstø amt, s 870—78, Aarb f nord oldk 1898, s 62 f.

Altergæster: 1891: 890 og 622, 1922: 384 og 261, 1938: 218 og 125.

Folketal: 1850: 766 og 661, 1901: 786 og 603, 1921: 748 og 731, 1950: 721 og 557.

Menighedsraad: 1922: 3 n gr, 3 n IM, 6 u p, 1938: u p, 1949: u p (polit).

Kommunevalg: 1943: Baarse: Soc 91 (1), rad 47 (1), venstre 240 (5). — Beldringe: Soc 72 (2), rad 30 (1), kons 50 (1), venstre 114 (3). — 1950: Soc 92 (2), rad 60 (1), venstre 214 (2). — Beldringe: Soc 73 (2), rad 45 (1), venstre 152 (4).

Sognepræst

(Indt 1850: a) 208 byg, 44 rug, 84 havre, b) 150 rdl, c) 25 gæs, 52 rdl, d) 250 rdl, e) 92 td ld. Stor (ialt 215 alen lang, stuehuset 48 alen) sammenbygget gl flrlænget pgd. Sal paa 5 fag. Bindingsværk. — 1870: Regul 3304 kr, netto 7128 kr. 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd opført 1888.

14. 6. jan 1838—20. april 54 (sp Rønninge-R 28. maj 24): **Niels Olaus Münster**, * 15. nov 81 Ledreborg. Forældre: Forvalter og birkedommer Peter Hauch M og Anna Maria Gram. Stud priv 98, c jan 03 (h), sp Ølsted 30. marts 10, † 20. april 54. ~¹ Elisabeth Maria Bruun, * 7. febr 80 Jægerspris, † 12. april 51. Faderen: Kusk hos arveprins Frederiks gemalinde Ole Hansen B. ~² 23. april 52 Louise Albertine Emilie Rønne, * 30. jan 08 (?) Frederikssund, † 4. dec 89. Forældre: Regimentskirurg, senere transløt Mathias Lumholtz R og Anna Henriksen. — Søner: Hundborg J og Fuglse-K. Søster ~ Ipsen, Nr Broby.

Biskop Mynster fandt pgd »god og velholdt« (1841), 1849: »Pgd er gammel, og der gøres ikke noget for dens forskønnelse, haven for stærkt bevokset. Kirken lille og meget simpel«. Om M's prædiken hedder det 1841: »Et indhold var det vanskeligt at samle af den uden tvivl løse tale og det unaturlige, utydelige foredrag. Han ser ved hvert komma ned

i papiret for derfra at hente det næste. Katekisationen prækede, ikke mange ældre tilstede, ungdommen syntes ret opvakt, men var ikke vant til eftertanke, da ogsaa skolerne intet due«. »Sangen i kirken svarede til det øvrige«. 1849: »Foredraget er blevet endnu utydeligere og mere affecteret, saa man ikkun kunne forstaa enkelte ord. Prædikenen var lang og med mange pauser. Katekisationen ikke stort bedre. Forsamlingen ikke talrig, ungdommen svarede kun saa temmelig« (M II, 166).

15. 28. juli 1854—13. marts 57 (sp Gudum-F 25. maj 39): Provst **Samuel Christian Prah**, * 8. dec 96 Pedersborg. Forældre: Arvefæster, sen betjent Claus Funch P og Laurence Elisabeth Grønbech. Stud Kbhvn 14, c april 20 (l), adjunkt Frederiksborg 19, sp Tørring-Heldum 14. sept 25, sp Lemvig-N 14. maj 34, provst der 29. aug 38—10. okt 40, † 13. marts 57. ~¹ 20 Hansine Inger Maria Deramm, * 4. juli 00, ægteskabet opløst 26, † 4. juni 86 i Wien, (hun rømmede med den senere russiske generalstabslæge, gehejmerraad, dr phil H. Haurowitz, som hun ægtede). Forældre: Foged i Gørding-Malt herr Peter Lund D og Maren Margrethe Bonnevie. ~² 26. sept 26 Karen Marie Maahr, * 5. aug 05 Hillerød, † 16. april 82. Forældre: Kbmnd Søren M og Anna Maria Spleth.

Hjælpepræst hos provst Prah

1857: F. J. Dall, se Stemmings-F.

16. 23. maj 1857—19. jan 86 (sp Torup 16. maj 40): **Peter Frederik Thyssen**, * 21. aug 02 Husum, Slesvig. Forældre: Etrd, postdirektør i Hamborg Peter T og Christine Wilhelmine Augusta Wittmack. Stud von Westens inst 22, c juli 29 (l), ord kat Stege 20. aug 30, afsk 19. jan 86, † 25. juli 87. ~¹ 15. okt 30 Cecilia Marie Pauline Wilhelmine Kierrumgaard, * 1. marts 01 Kbhvn, † 20. april 32. Forældre: Urtekræmmer Hans K og Sophie Amalie Berner. ~² 21. aug 33 Christine Cecilie Schouw, * 29. dec 00 Frederiksnagor, Indien, † 13. jan 41. Forældre: Faktor i Serampore Poul Johan S og Cecilie Marie Elisabeth Bagger. ~³ 16. nov 42 Laura Christine Barfoed, * 23. marts 11 Stege, † 9. dec 01. Forældre: Apoteker i Stege Erik Christian B og Anna Cathrine Laurberg. — 2. hustrus broder: Fejø. 3. hustrus brodersøn: Brøndbyvester-Ø.

Hjælpepræst hos pastor Thyssen

1872—74: R. V. Aagaard, se Ejby-M. 1874—79: P. J. Schaumborg, se Jyderup-H. 1879—81: S. Nielsen, se sp her. 1882—85: J. H. Krog, se Pjested.

17. 16. april 1886—12. febr 93 (sp Seden-Aa 29. nov 81): **Søren Nielsen**, * 18. dec 45 Skibsted. Forældre: Husmand og snedker Niels Knudsen og Johanne Mortensdatter. Lærereks Jonstrup 67, lærer Holsteinsminde og hos sin broder, kaptajn Chr. Nielsen, Hindholm højskole. Stud priv 74, c 78² (h), (var 79 udn til sp Hersom-B-K, men renoncerede paa grund af svaghed), hjpr Baarse-B 14. juli 79, † 12. febr 93. ~ 20. aug 79 Lydia Kold, * 30. april 52 Holsteinsminde, † 5. marts 45. Forældre: Bager Andreas K og Nicoline Jacobsen.

Skrev noveller og artikler i Ill tid, Fædrelandet, Hindholm, Dsk landbotidende, prædikener og artikler i Dsk kirketid, Kirkebladet, Sædemanden osv.

Der er næppe nogen præst i 19. aarhundrede, der har betydet saa meget i Baarse-B som pastor N. Han var paa Hindholm lærer hos sin broder, der fik stor indflydelse paa ham,

og han var 34 aar, før han blev præst. Han var opvokset i meget fattige kaar, havde ikke noget godt helbred, hvorfor han ikke turde modtage udnævnelsen til Hersom. Paa det tidspunkt led han af en ondartet bronchitis. Men som nævnt foran, blev hans kapellantid her en rig tid. Han fik en god modtagelse i den gr meget levende kreds i sognet, og snart blev kirkerne tæt fyldte søndag efter søndag. Han havde en forunderlig fængende taleevne, som formaaede at trænge ind i hjerterne. Men ikke alene med sin mund, ogsaa med sin pen formaaede han at tale til folks hjertelag, især vidner hans mange artikler i »Hindholm« derom. Han var grundtvigsk af hele sit hjerte, og i provisorieaarene sluttede han sig (selvfølgelig) til oppositionen, men i de senere aar kunne hans frisind og fædrelandskærlighed ikke følge venstre, og han nærmede sig til højre (spec i forsvarssagen) og blev en af højres bedste mænd paa egnen. — Alle beboerne søgte 1886 om at faa ham til sognepæst, og atter fyldtes den lille Baarse kirke til trængsel. Der var en jublende kirkesang, og hans prædikener blev uforglemmelige for mange. Ogsaa uden for kirken var han en fængende personlighed, han forstod som faa at tale med landbefolkningen, og saa længe kræfterne slog til, tog han ud paa sine mange besøg, og han holdt adskillige møder uden sogns. Sidst i 1890 blev han syg af influenza, en tid syntes der at være bedring; han sled atter i sine sogne, og han optog sine mange samfundsinteresser, men sygdommen tog overhaand, og han blev kun 47 aar gammel. Han havde en ualmindelig stor vennekreds, og han blev savnet meget.

Pastor N var »landsbydreng fra Østhimmerland, røds-kægget, djærv og frisk, brusende af liv og kraft, selvstændig og ypperligt begavet. Han var farbroder til digteren L. C. Nielsen og skuespilleren Johannes Nielsen (og lektor Nielsen, Sorø), kunstnerblodet kendtes ogsaa i S. N., mest maaske i ypperligt formede replikker, som det var pastor Johs. Paludan-Müller, Snese, en fornøjelse at citere, men ogsaa i de digte, der fremkom i broderens blad« (rektor F. Paludan-Müller).

Pastor Søren Nielsen var først elev paa Jonstrup seminarium, men tog senere teologisk embedseksamen og boede under sit studium paa Ehlers kollegium, mens han især igennemførte sit studium ved egen hjælp.

I Baarse-Beldringe øvede han i den korte tid, han fik lov at leve, en betydelig og værdifuld gerning. Han havde store evner som prædikant, og fra de omliggende sogne kom talrige mennesker hver søndag til gudstjeneste, og det forlyder saaledes, at folk stod tæt pakket ikke alene i kirken, men helt ud i vaabenhuset. Den nuværende præst i embedet har berettet om de planer, der dengang overvejedes indenfor menigheden med hensyn til udvidelse af kirken; samtidigt er tilføjet af præsten, at der ikke senere har været brug for udvidelse af kirken.

S. N.'s evner som prædikant støttedes stærkt af hans oratoriske kunst, af hans poetiske sans og af hans smukke organ, og han formaaede at bibringe sine tilhørere forståelsen af det skrevne ord.

Pgd var hver søndag et samlingssted for alle, som havde søgt kirken, og som ønskede at tale med præsten. I denne forbindelse skal ogsaa nævnes hans flittige og gæstfri hustru Lydia født Kold.

Foruden sin præstegerning hjalp han sin broder, forstander Christian Nielsen, Hindholm højskole, med at redigere maanedssbladet »Hindholm«, og da hans broder blev syg, var han alene om at skrive baade fortællinger og digte i dette blad.

Hans lyriske talent gav sig foruden udslag i smukke taler, naar han samledes med sin menighed, hvoraf han var meget afholdt, ogsaa udslag af poetisk art, hvorom nedenstaaende smukke digt, forfattet af ham selv, og som blev sunget ved hans begravelse, og som endnu anvendes paa egnen ved deres sammenkomster, vidner:

Ved midnatstid

Natten har bredet sin kaabe sid
over den trætte skare.
Drømmene flager hid og did,
hjørtet er ængstet ved midnatstid.
Gud Fader os alle bevare!

Folde vi da vore hænder, o Gud
og hjerteligt paa dig kalde.
Svøb os og dæk os med fredens skrud.
Tænd du dit lys, naar vort gaar ud,
og skyggerne om os falde. —

Dagen er sunket i tidens hav,
og stjernerne blinke derover.
Dit navn, o Gud, er vor støttestav,
evigt det rige, du os gav,
staar over tidernes vover.

Engang vi synke som solen ned
bagved de sortklædte høje.
Livet er kort, men evig din fred,
nær maa vi bygge ved gravens bred,
men aldrig sig lukker dit øje.

Kirkebladet 1893, s 138 f, Dsk kirketid 1893, Berl tid 14. febr 93, Præstø amts avis 14. og 21. febr 93, HF I, 57, F. Poludan-Müller i Præstegaardsliv III, 1951, s 95, Holger Begrup: Dsk menighedsliv i gr kredse, II, 1932, s 135 f, Medd fra Zara Lütz-Høpper-mann.

18. 15. maj 1893—24. maj 01 (sp Magleby, Møn 9. marts 80): Emil Jens Jesper Jespersen, * 16. juli 39 Aarhus. Forældre: Jstrd, stiftsfysikus, dr Jacob Vilhelm J og Anna Marie Kirstine Bloch (dt af biskop B, Viborg). Stud Aarhus 57, c 64² (I), lærer Kbhvn, hjpr Ubby 15. nov 67, sp Ørum-G 17. marts 74, † 24. maj 01. ~¹ 20. maj 70 Johanne Justine Laub, * 22. marts 44 Ryslinge, † 24. juni 71. Faderen: Biskop over Viborg stift, † 82, se der. ~² 26. aug 79 Margrethe Pontoppidan, * 13. dec 54 Ribe, † 19. nov 19. Faderen: Sp Randers, † 79, se der. — Datter ~ biskop Ølgaard, Fyn. Broder: Brahetrolleborg-K. Brodersønner: Brønshøj og Agri-S. Fætter: Sct. Nicolai k, Svendborg. Kusiner ~ Faartoft, Nysted og Raaschou, Espe-V. Fætters søn: Nordrup-F. 1. hustrus søstre ~ Schepelern, Holmens k, Kbhvn og Kiørboe, Kolding. Fættre: Zeuthen, Fredericia og Ostensfeld, Agerød. 2. hustrus brødre: Morten P, Stenløse, H. P. P, sp Spjellerup-B og forf Henrik Pontoppidan.

Pastor J var en personlighed, som uvilkaarligt maatte komme til at paavirke de mennesker, han levede iblandt, en personlighed som baade kunne skabe varme venner, men ogsaa faa folk til at trække sig tilbage. Hele hans fysiognomi bar præg af den stærke person-

lighed, men inderst bankede der et hjerte saa varmt for sandhed og ret, saa medfølelse for al nød og uforskyldt elendighed (Præstø amts- og avertissements-tid 26. maj 01). Pastor J var Vilhelm Becks efterfølger i Ørum. Men Vilh. B omtaler ham ikke i sine erindringer. Rektor Paludan-Müller omtaler J som en »statelig prælat, fin, klog og rettænkende. Fru Margrethe J var yderst vel begavet og omtaltes af pastor Paludan-Müller, Snesere, (som de kom meget sammen med) som »den klogeste kone i Sydsjælland«. Ved aarhundredskiftet bukkede J under for en snigende sygdom, og ved hans begravelse skildrede hans broder (sp i Brahetrolleborg) »varmt den velsignelse J havde været til i barndomshjemmet, hans alvorlige kristelige personlighed, i hvis forkyndelse det klare, dybtfølte vidnesbyrd var det fremtrædende moment« (Præstø amts avis 30. maj 01).

Han var som ung med i Fr. Zeuthens teologiske klub (Johs. Gøtzsche: Fr. Zeuthen, s 23).

19. 14. aug 1901—31. jan 12 (sp Farup 21. nov 79): **Niels Carl Christian Tranberg**, * 27. okt 43 Dorteashvile, Kærbøl, Farup sogn. Forældre: Proprietær, exam jur Terman T og Dorteah Windfeld. Stud Ribe 63, c 75² (h₁), hjpr Tørring-Heldum 27. marts 76, afsk 31. jan 12, † 10. nov 16. ~ 31. marts 76 Anna Sigride Christine Friis, * 7. sept 52 Kbhvn, † 25. sept 15. Forældre: Malermester Carl Edvard F og Ragnhild Sigride Bjarneson.

Pastor T sluttede sig fra studentertiden til Vartov mgh, og han blev kaldet til sp i sit fødesogn efter beboernes enstemmige ansøgning. Han underskrev Askov-adressen og var grundtvigsk i sin første præstetid. Saa blev der en IM's vækkelse i Farup; han sluttede sig dertil og blev en god vejleder for sine sognebørn. En gammel kro blev ombygget til mh. (Vilh. Beck kaldte det missionshus: »Den omvendte kro«). Som modtræk byggedes et forsamlingshus, og retningerne stod skarpt over for hinanden. Saa søgte T bort fra Farup. Han var en fredens mand, en meget tiltalende personlighed. I Baarse søgte han at samarbejde med alle og havde en god menighed.

20. 19. aug 1912—14. febr 42 (kkp Højby 17. marts 03): **Isidor Henius Herskind**, * 4. febr 72 Nibe. Forældre: Kbmd, brænderiejer, senere grosserer i Kbhvn Carl Johan August H og Marie Frederikke Breyen. Stud Brgdssk K 90, c 97¹ (h₁), huslærer hos grev Reventlow, Rudbjerggd, lærer Det kgl Opfostringshus, Kbhvn 99, r af Dbg 37, afsk 14. febr 42, Dbm 42, † 10. jan 46. ~ 23. marts 04 Anna Marie Margrethe Hansen, * 27. marts 79 Virring, † 26. april 31. Forældre: Ejer af gaarden Carlsberg Christian H og Karen Margrethe Høj.

Fmd Baarse herreds konvent.

Pastor Herskind udtrykte sit eget kirkelige stade derved, at han havde sit staated i »Kirkeligt Centrum«. Som prædikant karakteriserer han saaledes af sin nære ven, pastor Monrad-Frantzen, Ø Egesborg (i en anmeldelse af den nedenfor nævnte prædikensamling af pastor H): »Han har forstaaelse af og kærlighed til de søgende, men ogsaa opmuntring til de forsagte. Han har ingen yndlingsandheder eller teorier, som han benytter lejligheden til at lufte. Hans forkyndelse er almenkirkelig, baaret af mildhedens alvor. — Han vil samle

om kirken og menigheden og Guds gaver til os gennem denne. For præsten Herskind er prædikestolen ikke en kampplads. Han lader anderledes tænkende have deres meninger i fred og driver paa det, hans eget hjerte er fyldt af. Jævnt og ligefremt forklares evangelisterne, til vi er midt i det, som kan kaldes kernepunktet i evangeliet. Er dette naaet, følger ofte, efter en solid tale om dette, en sammenligning mellem tider, forhold og menneskekaar dengang og nu, og derudfra sendes en lille lyskaster til orientering i vanskeligheder og problemer i dag og en vejledning for dem, der sidder med uopfyldte længsler i sindet«.

Som menneske var Isidor Herskind en bærer og formidler af sin gammel kultur, men han var jævn og ligefrem i sin færd, et elskeligt menneske, hvis ukuelige optimisme var iøjnefaldende, sikkert en medfødt gave, men uddybet, inderliggjort og baaret af vundne livserfaringer.

»Præstø Avis« skrev ved hans død: »Han var i alle forhold den jævne, beskedne og taknemlige mand — en fin og elskelig personlighed, og der opstod et usædvanlig hjerteligt forhold mellem ham og menigheden. Han var ikke alene sognepræsten, men med sin venlighed, hjertelighed og kærlige forstaaelse blev han vennen, som man gerne søgte«. —

Karakteristisk for pastor H, hans lyse sind, hans kærlighed til mennesker og enkle, men under alle forhold urokkede Guds-tro var den samling prædikener, han lod udgive ved sin afsked fra Baarse-Beldringe sogne med titlen: »Tab aldrig mødet« (Frimodt, 1942).

21. 13. juli 1942 (sp Vejstrup 31. dec 34): **Laurits Bjørnholt Tjelum**, * 26. dec 08 Kollerød, Lyngø. Forældre: Lærer i Uggerløse Niels Christian T og Else Marie Nielsen. Stud Stenhus, Holbæk 27, c 34² (h₂). ~ 30. jan 35 Rigmor Jørgensen, * 30. jan 10 Holbæk. Forældre: Bygmester Frederik J og Laura Nielsen.

Litt: Holger Begtrup: Dsk menighedsliv i gr kredse II, 1932, s 135, F. Paludan-Müller i »Præstegaardsliv« III, 1951, H. Larsen: Oplysninger om Baarse sogn, Præstø amts hist aarb 1920, medd fra præsterne G. Münster og I. H. Herskind.

ALLERSLEV

Allerslev sogn, 2557 ha, grænser ud til Østersøen, er højtliggende og ret bakket, frugtbar, en del skov, naturskønt. Byerne: A, Ammendrup, Ugledige, Tjørnehoved, Røkkende, Gererød, Kragevig, Neble. Hg Ny og Gl. Oremandsgaard. I Røkkende skov ligger Oremandsgaards husflidsskole med forsamlingsaal, oprettet 1872 af fru Hage, Oremandsgaard.

Det kirkelige liv. Den gamle pgd, der laa smukt i en stor have, nær Røkkende skov, c 3 km fra kirken, blev udstykket og solgt 1922, hvorefter en villa opførtes som præstebolig ved A by. Kun een præst er forflyttet herfra siden reformationen (1948). Forfatteren Nicolai Jonge var sp her 1762—89. Under pa-

stor *F. C. S. Borchsenius* (sp her 1817—40), der var ugift, forfaldt pgd og have fuldstændigt (Mynster), og kirkelig og kirkegang var meget ringe. Provst *Teilmann* fik kirkegangen til at vokse, han roste kirkegang og menighed, og man kunne godt lide hans prædikener, men man fandt ham dog temmelig skarp (f eks m h t konfirmanderne). I pastor *Petersens* tid gik kirkegangen noget tilbage. Han var en fin og kultiveret mand, og der var et interessant præstegaardsliv i Rekkende pgd. Pastor *Find* hørte til de stille i landet, han var meget afholdt. Pastor *Mygind* var grundtvigsk, flertallet i sognet ønskede en grundtvigsk forkyndelse. Der var gr møder i Præstø og paa Brøderup højskole, hvor befolkningen herfra søgte hen. — IM begyndte et arbejde i 80'erne, og der blev bygget mh 1909 i A. Pastor *Wissenberg* skriver: »Befolkningen var overvejende kirkeligt sindet og venlig, saa det var et godt sted at være præst. Jeg afløste pastor Mygind, og uden at det egentlig kan siges, at befolkningen er grundtvigsk, havde han præget den i denne retning, (saa den f eks var præget af nogen forstaaelse for sakramenternes betydning), og der var en kreds, som trofast mødte til grundtvigske møder. IM havde ogsaa en lille kreds, hvor der jævnligt kom indremissionærer og talte. Lederen var skrædder *N. G. Jensen*, der blev omvendt i sine unge aar, en god og reel mand, agtet i sognet; han holdt trofast sdsks, som han havde stiftet, ordnede missionsuger og kirkeuger, møder for gamle, alt i nært samarbejde med præsten. Mh fra 1909. Paa Oremandsgaard holdtes en stor basar 1934, ledet af kammerherre *Hage* og hustru, der var meget kirkeligt indstillet, hun var i mange aar medlem af menighedsraadet. Kirken blev meget smukt restaureret for indtægten ved denne basar«. — Pastor *Wissenberg* var flittig til husbesøg, han skrev omhyggeligt alle sine taler, holdt bibellæsninger og YM's-møder med god tilslutning. Pastor *Bang-Møller* skriver: »Folkekirkelige forhold, præget af folk, der har været paa højskole, i de senere aar en del radikal skepsis over for kirken. Ingen større vækkelser har præget sognet, men en del gammeldags tro har overvintret«. Senere synes denne skepsis at være forsvundet.

(Paa Galgebakken ved Ugledige blev *Balle-Lars* (Lars fra byen *Balle 1 Kallehave*) henrettet 1860, efter 1858 at have myrdet en gammel kone i Ugledige for betaling) se Præstø-S.

1921 oplyses: Kkg 5 pct, gode, gammeldags forhold, venlighed, IM arbejder ivrigt. Grundtvigsk forkyndelse foretrækkes af flertallet, mh, fh, 1931: Kkg 6—7 pct, jævne forhold, IM og gr, DdU, 1939: Kkg 5 pct, velvilje, IM, DdU, 1949: Kkg 5 pct, velvilje, præget af tidligere gr liv, lille IM-kreds (25, skrædder *N. G. Jensen*), sdsks (50), ungdomsm i pgd (30), DMS, DdU (175), mh.

Allerslev kirke, ved landevejen, er romansk, af kridtsten, tidligt forlænget mod vest, senere er tilføjet taarn, sakristi mod nord, der senere igen er forenet med koret under eet tag, koret har 2 hvælvinger, skibet har bræddeloft. Nyt vaabenhus mod syd. Altærtavle var til 1935 af hvidt marmor (Bissen: Jesus helbreder en blind), nu i skibets nordside, den gamle renæssancealtærtavle rest og anbragt over alteret. Højrenæssanceprædikestol, smukt restaureret 1935, romansk font, gotisk kru-

cifix. Stort orgel, skænket 1890 af fru *Hage*. 185 sd. Kirken nyligt smukt restaureret (1935).

Danm kirker, Præstø amt, s 897—905.

Altergæster: 1891: 907, 1902: 730, 1912: 559, 1922: 380, 1932: 427, 1942: 459, 1949: 510.

Folketal: 1850: 1174, 1901: 1287, 1921: 1240, 1945: 1117. Menighedsraad: 1904: u p (gr), 1914: 1 IM 3 u p (gr), 1922: 1 IM, 6 u p (gr), 1934: 2 gr, 1 IM, 4 u p (gr), 1949: 1 gr, 1 IM, 2 rad, 1 soc, 2 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 141 (2), rad 101 (1), venstre 194 (3), bf 72 (1), 1950: Soc 205 (3), rad 101 (1), bf 272 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 152 byg, 61 rug, 71 havre, b) 80 rdl, c) 6 fv bøgebrænde m m, d) 200 rdl, e) 80 td ld. Pgd i Rekkende fra 1845. 1870: Regul 2360 kr, netto 6648 kr. 1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd optørt 1923.

13. 5. april 1840—30. marts 53 (sp Skanderborg-S-S 28. juli 19): Provst *Jens Teilmann*, * 28. febr 75 Kbhvn. Forældre: Kancellibud *Hans T* og *Cathrine Flechtner*. Stud Kbhvn 92, c okt 94 (1), sp *Elling-Tolne* 5. febr 02, provst 14. sept 32, † 30. marts 53. ~ 22. okt 01 *Edele Cathrine Heiberg*, * 30. sept 76 K Saaby, † 2. dec 24. Forældre: Provst *Thomas Severin H*, † 19, K Saaby (af *Vemmetofte*) og *Frederikke Christine Fabritius*.

Mynster beskriver 1841 pgd som »jammerlig« og beretter, at den »efter en ildebrand er flyttet til mensaigaarden i Rekkende, haven næsten øde. 1849 var pgd ombygget og forbedret, haven ret net. Kirken stor og ret smuk, skønt kun bræddeloft. Om provst *T's* prædiken 1841 hedder det: »Sunde og gode, omend ikke just varme og dybe, ord i et frit og godt foredrag, kirken aldeles fyldt, ungdommen svarede meget godt«. — 1849 betegner Mynster (modsat 1841) kirken som »temmelig lille«. »Skønt 74 aar prædikede provst *T* med kraft, ret sundt og godt, skønt jævnt, katekisationen meget god. Trods regnvejrr var kirken fyldt, ungdommen svarede meget godt« (M II 172-73).

14. 19. juni 1853—31. maj 69 (præst Cita-dellet, Kbhvn 14. maj 34): *Jørgen Henrik Petersen*, * 10. febr 02 Kbhvn. Forældre: Handelsmand *August P* og *Barbara Raun*. Stud priv 21, c okt 26 (h), lærer landkadetkorpset i latin, naturhist og historie 28—53, r af Dbg 52, afsk 31. maj 69, † 24. nov 86. ~ 22. febr 32 skuespillerinde ved Det kgl Theater *Pouline Clausen*, * 2. okt 03 Vordingborg, † 17. maj 86. Forældre: Toldkontrollør i Nyborg *Peter Christian C* og *Karen Goui Lundborg*. — Søn: *Aunslev-B*.

Hustru erlindringer i serien Memoirer og Breve XXXI, 1931.

15. 9. aug 1869—24. dec 94 (sp Hammelev 22. okt 54, afsat af tyskerne 64): *Henrik Carl Vilhelm Find*, * 15. marts 21 Allerslev. Faderen: Sp *Hjarup-Vamdrup*, † 72, se der. Stud Kolding 40, c jan 47 (l), huslærer paa Espe, uord medhj *Hjarup* 52, hjalp efter afsættelsen 64 sin fader i *Hjarup*, afsk 24. dec 94, r af Dbg 94, † 24. aug 05. ~ 24. april 55 *Johanne Vilhelmine Jørgine Seehusen*, * 27. juli 34 Espe, Boeslunde, † 14. nov 02. Forældre: Forpagter *Christian Albert S* og *Jacoba Pfuhl*. — Broder: *Hjarup*. Søn: *Maleren Ludvig Find*.

Pastor *F's* fader var opr landm her i Allerslev 1812—22, og *F* blev saaledes præst i sit fødesogn. Sine bedste præsteaar havde han i Sønderjylland. Hammelev mgh var med et par enkelte undtagelser besjælet af inderlig kærlighed til Danmark, og det var *F* en uforglemmelig sorg, at han maatte skilles fra sine venner der, saa meget mere som hans efterfølger

(Eckell) i Hammelev stillede sig i fjendens tjeneste som friskaremand. — Pastor F levede her stille og tilbagetrukket, men han huskes som en mild og kærlig prædikant, altid rede til at hjælpe, og den gamle, lune pgd i Rek-kende stod aaben for sognets folk.

Elvius II, 1911, s. 56, H. Hejselberg Paulsen: Den nordslesvigske kirke, II 1948, s. 95, Præstø avis 27. aug 05, HF I, 30, (Frederikke Find): Tante Rikkens memoirer, privattryk 1936.

16. 20. marts 1895—17. okt 1921 (sp Hodde-T 25. marts 82): **Georg Frederik Mygind**, * 13. febr 45 Næstved. Forældre: Strandkontrollør i Mullerup Niels M og Johanne Pedersdatter. Lærereksamen Jonstrup (udmærkelse), tog 69 udvidet lærereksamen i Kbhvn. Stud priv 72 c 77¹ (l), ord kat Vor Frelser k, Kbhvn 7. juni 77, hjpr Kallehave 3. nov 80, afsk 17. okt 21, † 1. maj 27. ~ 15. nov 80 Johanne Dorthea Marstrand, * 27. sept 52 Kbhvn, † 14. febr 34. Forældre: Værktøjsfabrikant, cand polyt Theodor Christian M og Anna Henriette Mathilde Jansen. — Broder. Fraugde. Hustrus søster ~ Brücker, Aagaard frimgh. Brodersøn: Valgmgh Osted-A.

Pastor M kom som student i kredsen i Vartov, hvor han ogsaa hentede sin brud. Han bevarede sit grundtvigske livssyn gennem aarene, og hans forbindelse med Brücker og slægten Trier (Ernst Trier var gift med en Marstrand) og Morten Pontoppidan (ogsaa gift med en Marstrand), befæstede ham i dette kristendomssyn. Navnlig i Jylland var han virksom for de grundtvigske idealer, og stod her i et levende menighedsliv. Han underskrev Askov-adressen. I Allerslev var han nok noget mindre retningspræget, selv om ingen var i tvivl om hans stæde. Han gjorde her et samvittighedsfuldt arbejde og havde mange venner. »En rigtig gammelgrundtvigianer, en næsten apostolisk skikkelse, for god for denne verden, som man siger. Han talte tungt, men kærnefuldt og var en velbegavet og selvstændig mand« (F. Paludan-Müller i Præstegaardsliv III, 1951, s. 96).

17. 15. maj 1922—22. aug 37 (sp Tilst-K 26. juli 12): **Vilhelm Carl Christian Wissenberg**, * 6. okt 68 Frederiksberg. Forældre: Overbanemester Carl Christian Arnold W og Emilie Vilhelmine Christine Henriksen. Stud Birkerød 87, c 94¹ (h₁), lærer Det kgl Opfostringshus 94, hjpr Næstved 1. dec 99, sp Højbjerg-E 13. okt 05, afsk 22. aug 37. ~¹ 10. april 00 Olga Laura Høyer, * 20. sept 70 Kbhvn, † 6. dec 17. Forældre: Arkitekt Harald Johan Peter H og Augusta Konstance Madsen. ~² 30. juli 35 Sofie Blicher Nielsen, * 18. maj 82 Kollerup, † 18. maj 47. Faderen: Sp Sdr Asminderup-G, † 24. se der.

18. 21. febr 1938—16. febr 48 (sp Sdr Nr Kongerslev-K 6. febr 32): **P. Bang-Møller**, fl t rkp Ansgar k, Kbhvn, se der.

19. 2. juli 1948 (sp Skelby-Gedesby 21. maj 40): **Niels Overgaard**, * 5. april 01 Bording. Faderen: Sp Hemmet-SV, se der. Stud Viborg 19, c 25² (h₂), lærer Dana college, Blair, Nebr, USA 29, sekretær DKU 30, sp Toksværd 3. jan 33. ~ 26. maj 30 Ermelin Brostrøm, * 26. okt 06 Kbhvn. Faderen: Sp Brorstrup-R, † 24. se der.

Litt: Præstø amts hist aarb 1935 (Balle-Lars).

UDBY—ØRSLEV

Udby-Ørslev pastorat, 1660 og 1711 ha, er højtliggende og bakket, ved Ambjerg skov hæver terrænet sig til 90 m. Frugtbart og skovrigt. — Byerne: Udby, Skallerup, Teglstруп, Grumløse, Ørslev med fh fra 1888, Fæby, Græsbjerg.

Det kirkelige liv. I pgds liber daticus staar, at haven er anlagt 1655 af præsten Jens Voldum. Og sandsynligvis stammer pgd fra samme tid. Haven med de mange smukke blomster og den lave straatækte hvidkalkede pgd har været ramme om et pgdsliv, som ikke mange danske pgd. Kirkestien fra den »ydmyge« pgd op til kirken gennem haven er be- traadt af slægt efter slægt af præster, og flere af dem blev landskendte. 1686—99 var pietisten *Samuel Jensen Ild* sp her. Han oversatte Johan Arndts »Lyset i mørket« og »Fire bøger om den sande Kristendom« 1690. Han oplevede den tort, at hans dyrebare manuskripter og 100 rdl blev »frastjaalet ham fra hans rejsehynde«, da han rejste til Kbhvn fra Udby for at faa sine oversættelser udgivet. *Kingo* anbefalede meget varmt hans oversættelse, og den blev optrykt i mange oplag. — Kirkelivet var mørkt paa den tid. Samuel Ild skriver, at han har besluttet sig til at udgive Arndts bog, fordi han »saa og fornam den gruselige sikkhed, skiødisløshed, øyensalkhed og ugudelighed i vore lande, med drukkenskab, fraadseri, banden og sværen, sin næstis forerettelse og besnildelse, løgn og bagvaskelse, og aller meest Guds ordis foragt ligesom gandske at tage overhaand«. Det stemmer overens med Kingos ord om »vor næsten i sidste blus liggende kristendom« og om alle dem, som »i en sand kirke leve som usande christne«. Omkr 1690 lød der stærke vækkelsestoner i Udby og Ørslev kirker, og herfra kom den andagtsbog, som blev læst mere end de fleste andagtsbøger (oversættelsen af Arndt).

Den lærde magister *Iver Arendsen Dam* var præst her 1699—1725, han skænkede kirken det sølvhjemmeberettelsesaltersæt, som endnu er i brug. Og i 51 aar, 1725—76 var den mærkelige *Chr. P. Runge* sp her. Han var en flittig præst og en stor mechanicus, der lavede kunstfærdige »ure med sangklokker«, der spillede hvert kvarter. Ved hans begravelse »lod hans hænders værk sig høre, da hans sangværker spillede ligsalmer«. Han skænkede et legat paa 200 rdl til sognet.

1776—1813 var *Johan Grundtvig* (præstesøn fra Vallekilde-H) sp her. Da han i 1768 holdt bryllup med *Cathrine Marie Bang*, blev brudeparret bl. a. lykønsket med et trykt digt, hvori der forekom følgende linjer (der skal læses med nøje overholdelse af versefodderne):

De (o: brudeparret) stammer fra familier,
hvis store frugtbarhed især
gør dem mærkværdige i landet.

Og det udtaltes videre i digtet, at de nygifte forhaabentlig ikke ville vanslægte fra denne frugtbarhed, hvorfor der ønskedes dem et langt liv osv osv. — (De fik 7 børn).

Og 8. sept 1783 fødtes *N. F. S. Grundtvig* i Udby pgd. En maaned før havde biskop *N. E. Balle* været paa visitats, og her var det, at

Grundtvigs djærve moder, Cathrine Marie f Bang, som G skriver »over bord flux lod klinge, / kæk i tro, men og lidt stolt: / Skal min sidste trøje springe, / blir han dog til bogen holdt. / Ja, alt for bispen mellem præster / faldt om mig det første ord«. (G's digt om sin moder 1815). *Nicolai Frederik Severin Grundtvigs* navn giver Udby pgd en særstilling mellem danske pgd. Men hans fader havde trange kaar. Der var nemlig svære pengesorger i pgd. Efterhaanden var der 4 sønner, der skulle læse; præsten maatte betale 1000 rdl for at faa den forfaldne pgd istandsat. Der var tilmed endda gæld at afbetale, og embedsindtægterne aftog paa grund af sognefolkets armod under dagligt hoveri, i aaret 1800 endgik Johan Grundtvig kun at blive erklæret fallit ved provst Platous (Ø Egesborg) hurtige indgriben og hjælp. I et digt til sin fader 1808 skriver Grundtvig: »Sorg, bekymring mange dage / blegede din hvide lok, / men du gik med elskte mage / skilt fra verdens vilde flok«. Gælden var paa 4000 rdl, men var ved provstens og Otto Grundtvigs (Torkildstrup-L) hjælp i 1806 nedbragt til 450 rdl, saa den gamle præst kunne leve sine sidste aar uden det tunge økonomiske tryk. Ogsaa bønderne var fattige, men trods alle tryk og sædelige brist gik livet sin rolige, ret muntre gang.

Grundtvig elskede sin barndoms egn. Han har i mange digte skildret Udby og egnen her. I en »morgenhilsen« i digtet »Sydsjælland« hedder det:

Ja, mit Sjællands sønderlide,
grønne lund ved bøgen blaa,
hvor jeg gik med kvad og kvide
og hvor først jeg lyset saa . . .

Udby kirke, nem at kende,
Ambjerg med dit lyse haar,
Volmers taarn ved verdens ende
med spidsbuens trange kaar . . .
... Hilsæl, godmorgen.

I digtet til moderen 1815 har Grundtvig tegnet et billede af livet i Udby pgd, »mens som barn paa landet jeg var hjemme«, »i den præstebelig under lind med ruder smaa«:

Moder, som en ærlig kvinde
ord du holdt, der højt det gjaldt,
ej, skønt taarer maatte rinde,
troen vakled, modet faldt . . .

Stavene du lærte pogen
under graad og hjerteve,
at han dued' ej til bogen,
tyktes dig var grant at se.
Men du bad og sagde »Amen«,
Herren bød, og flux den pøg
staved ej, men lagde sammen,
lærte som en leg sin bog.

O, det var et aftensæde,
som vi glemmer ej paa jord,
der din pusling sad med glæde
ved det vakre lille bord,
læste om de gamle dage
rent og klart med højen røst,
fulgte gennem kirkens sage
Frelseren med liv og lyst.

Naar da fra sin præstecelle
gamle fader til os kom,
lod sig læsningen fortælle,
retted' den med kristendom,
gav besked om, hvad vi gemte
til han kom, forstandig, bild,
o! hvad var vi, hvis vi glemte
sig en hellig gammenstid.

Lige saa skønt priser G sin moder i digtet til hendes 64 aars dag 1812. Fru G var en stor blomsterelsker, og i et digt, hvor G opremser alle mulige blomster, siger han, at den bedste »urtebog er min faders gamle have, og paa moders blomsterhær næppe navnet end jeg ved . . .« Usigeligt smukt synger G ved sin moders grav 1822 (»Saa holdt da hjertet op at slaa, hvorunder jeg har hvilet«) eller i digtet »Mellem grave« 1844: »Min moder, Cathrine Marie Bang / hvis hjerte genlød af Guds engles sang, / hvis øje var klart, og hvis tro var stor / som takked' for smuler fra Herrens bord . . .«

Her i pgd boede den gamle krøbling, *Malene*. Hun var »paa sognet«, men Grundtvig takker hende som sin »sprogmaster«, der lærte ham de kærnefulde folkelige udtryk, han fik brug for, ikke mindst i sine oversættelser af Saxo og Snorre.

I mange andre digte møder vi G's kærlighed til Udby og til sin hjemegn. I Vindbyholt kro havde han sin sjælekamp en decemernat 1810 (se pag 586). Og saa kom han *hjem*. Efter svære kampe. Fra julenat 1810 i Udby pgd skete der en afgjort vending i hans sjæl.

16. juni 1811, Trinitatis søndag, blev han indsat som sin gamle, syge faders kapellan; G prædikede over Ef 4,10—16, om hvordan en ordets tjener skal opbygge Kristi legeme. Han tog fat med arbejdet, konfirmanderne lærte »Dejlig er den himmel blaa« (som G have skrevet) med alle 19 vers, han gik trofast paa sygebesøg (besøget hos Maren Hansen i Grumløse er nøje skildret i Høyer-Christensen: Kapellanen i Udby), og G skrev digtet til Udby have:

Have, du, som vidt dig breder
rundt om gamle præstegaard,
venligen du mig hjemleder
i de skønne barneaar . . .

Han boede i kapellanfløjen, og endnu staar »Grundtvig-linden« fra den tid, altid grøn, baade vinter og sommer, fordi vedbend dækker den. Nidkær var G som præst, ogsaa i skolerne, og gennem breve kan vi følge hans gerning her indtil faderens død 5. jan 1813. Om sin fader skrev G:

En troende fader var fader Johan,
en glødende kæmpe i Luthers forstand,
med øre for psalmer, som Kingo sjunge
med barnet i hjerte og skriften paa tunge.

Paa gerninger gode saa rige som faa,
thi ingen var bedre end han ved de smaa,
og hvordan hernelde han gjorde sin bøn,
det H a n vil forklare, som saa det i løn . . .

G holdt selv ligtalen over sin fader over 2. Kor 1,12. — Saa maatte G forlade Udby. Hans moder flyttede til Præstø, hvor G selv senere blev præst. Han holdt afskedsprædiken her 15. aug 1813.

Gerne var G blevet i Udby, og især ønskede hans moder, at han var blevet sin faders efterfølger. Men biskop og kancelli ansaa ham for at være for ung til det store embede. Hjerteligt var G knyttet til dette sted. Ofte havde han søgt ind i kirken naar han var i sjæle-vaande. *Carl Thomsens* kendte billede, hvor G sidder paa knæfaldet i Udby kirke, er sagligt vel begrundet. I et brev til Molbech 17.

febr 1811 nævner han Kingos vers: »Snart vil han munden binde, den Gud ej prise skal, snart vil han øjet blinde, at ej fra mørkheds dal jeg naadens lys skal se...« og G tilføjer: »Ja, hele min tilstand er mig en uforklarlig gaade, hvis det ikke er Satan, der er medvirkende i dette, at jeg føler mig bunden, for mørket, døv for Herrens tale. »Man fortalte, at han engang lod menigheden vente meget længe... han dvælede i bøn i sakristiet og kunne ikke blive færdig med sin bøn. Engang, da han blev kaldt til en kone (i Ørslev), der var kommet til skade, udbrød G, da han traadte ind til den lidende: »Har I nu takket Gud fordi han lod dette vederfares eder?«

Minderne om Grundtvigs præstegerning her lever nu kun i saadanne enkelte beretninger, men Grundtvig huskes paa mange andre maader som Udby sogns store søn. 1928 oprettedes Grundtvigmuseet i den gamle præstegaards kapellanfløj. Det har mange besøgende, særlig i sommertiden. Ikke mindst den bibel, som Grundtvig fik af Constance Leth er en seværdighed. Grundtvigminderne bliver holdt i ære, og præstegaarden, haven og kirken er som paa Gr's tid. Mange skoler og højskoler aflægger besøg paa Grundtvig højen paa kirkegaarden, der bruges som mødested for kirkelige møder. 1883 rejstes paa hans 100 aarsdag en bautasten paa bakken bag kirken. Den slæbtes hertil fra Udby østerskov, og dekoreredes i oldnordisk stil af Magnus Petersen med en lyre og en bispestav, G's navn og ordet: »Manden troede det ord Jesus sagde til ham og gik bort«. 150 aarsfesten 8. sept 1933 samlede 10,000 mennesker. — Præstegaarden, med marmortavlen om G, G's bibel, kirkestien, Grundtvig-linden, visdommens træ, avnbøgalleen, Udby kirke og Grundtvigmuseet minder den besøgende om den unge præst, der her stred sine kampe og virkede saa nidkært, og hvis navn aldrig bliver glemt i Nordens kirke. Pastor P. Høyer-Christensen har i sin smukke bog: »Kapellanen i Udby« (1935) indgaaende og forstaaende fortalt om G's præstear her dec 1810—aug 1813.

1813—30 var provst, professor Henrik P. Sandal præst her, en lærd forfatter, men kirkelivet var ikke i blomstring i hans tid. Saa kom pastor P. J. Spang (se sp Helligaands k, Kbhvn) her 1830—40. Hans prædiken blev ikke uden betydning, og der vaagnede atter noget liv. Forsamlingsfolkene kom hertil og holdt møder, Jakob Hansen, (Fisker) fra Bissrup vakte røre, og der blev flere lægprædikanter paa egnen. Da Spang rejste og afløstes af pastor Lund, søgte de vakte til Peter Rørdam i Mern.

Men 1866 kom der atter en kapellan til Udby, hvis navn skulle blive landskendt: Frederik Zeuthen. Midt under sin soldatertid tog han den beslutning, at han ville være præst, og i jan 1866 rykkede han ind i kapellanfløjen (han kaldte sig Grundtvigs efterfølger her), og hans spor mærkes endnu. Pastor Lund var en brav, men ubetydelig mand, nærmest rationalist. Zeuthen blev samme aar forlovet med fru Lunds søsterdatter, Frida Bagger, og knyttedes derved nært til familien. De blev gift 1868 og flyttede ind i et lille hus i nærheden, »Kampstenshuset«.

Den kirkelige tilstand i Udby-Ø, var i 60'erne bedre end i de fleste nabosogne. Men der var meget at sørge over. Kirkegangen var ringe, den sædelige tilstand ligesaa. Der var mange gilder, blandt mændene var der mange menedere, som havde aflagt falsk ed for retten (Götsche). Man havde den skikk, at 1. helligdagene gik kun mændene i kirke (for at ofre), 2. helligdagene kom kvinderne. Og om helligdagene arbejdedes der de fleste steder som om hverdagen.

Der fandtes dog en flok troende mennesker fra vækkelsestiden, og de blev Zeuthens nære venner. Den betydeligste var husmand og træskomand Peter Olsen, Grumløse. Han stod afgjort sammen med IM, men holdt ogsaa forbindelse med de grundtvigiske. Han mødte med sit lille køretøj og kørte Z til forsamling søndag aften, naar Z havde holdt sine to gudstjenester. Trine fra feddet (se pag 587) vandrede med sin stok rundt og søgte de unge præster paa egnen for at paavirke dem, hun kom ogsaa til Z, og kom til at sætte ham højt. Hun sluttede sig varmt til IM, og beundrede Vilh. Beck. Z's gamle krigskammerat, møller P. Andreassen, Neble, Sværdborg, gdjr Lars Hansen, og rebslager Børresen, Præstø... alle disse blev venner og medarbejdere for Z, der hidtil havde været udpræget akademiker, studeret filosofi og teologi, men efter svære aandelige kampe nu var blevet det jævne folks præst. Hans kulturinteresser drog ham ogsaa til anden side. f eks til Martin Hammerich, Iselingen og til pastor Dorphs i Ø Egesborg. Han samarbejdede tillige med de levende grundtvigianere paa egnen, f eks Niels Jensen Post (»denne mærkelige bonde, som for en snes aar siden prædikede her paa egnen, forfulgt af mange, men elsket af Guds børn«), Niels Jensen prøvede at overtale Z til at blive grundtvigsk, men Z lod sig ikke overbevise. Af og til talte Z paa Brøderup højskole, og han var betaget af pastor Leth i Ulsø. Hos dr Rørdam i Hammer diskuterede han ivrigt teologi (og fastslog til fru R's forfærdelse, at Skat Rørdam i en bog havde vist, at han var en kætter). Hos Jens Olsen i Sjolte talte Z sammen med Brandt og Leth. Men trods alle dragelser mod de grundtvigiske, fik Z sin plads hos forsamlingsfolkene. Der fandt han brud med verden; der fandt han oprigtig kristentro; der fandt han de helliges samfund. De kunne bebrejde ham hans samarbejde med grundtvigianerne, og de kunne angribe hans kone, fordi hun sad og strikkede om søndagen, og han kunne irriteres over deres »smaalighed«, men han havde sin plads blandt dem, og da Baumann 1868 blev kapellan i Sværdborg, fik han i ham en ven, som førte ham nærmere til IM, og endelig sluttede Z sig helt til IM, da han 1870 mødte Vilh. Beck og blev hans nære ven. Han hørte nemlig Beck ved IM's efteraarsmøde 1870 i Næstved, senere i Præstø og Vordingborg, og Beck besøgte Z i Udby. Z tog fat som præst med stor missionsiver, med møder i hjem og skoler i alle sognenes byer, og om sommeren i fri luft. Mange konfirmander fik deres afgørende aandelige hjælp gennem hans konfirmandundervisning, og hans prædiken vakte røre. Man syntes han var for streng, men man respekterede hans personlige

vandel. Denne fine, lærde mand, som sad i den tunge luft med de døsiges lamper i de smaa stuer mellem jævne lægfolk, maatte de anerkende. Landstingsmand *Jens Rasmussen* siger saaledes, at han kritiserede formen, men han maatte stadigt høre Z. — Meget flittig var Z ogsaa til at besøge de syge, en anfægtet og syg kvinde, der boede 4 km fra pgd, besøgte Z en tid hver dag. Der kom mange i kirke. Z begyndte gerne sine prædikener med denne bøn: »Gud ske lov, at vi er samlede her for Guds ansigt, og at han ikke har forkastet os fra sit ansigt som vi vel kunne have fortjent. Han lade nu sit milde ansigt lyse over os og vejlede os til, at vi kan vandre for hans ansigt...« Der kom en nær forbindelse mellem Z og hans kreds, — hans forkyndelse var alvorlig. Biskop Martensen skrev om Z: »Han mener evangeliet, men prædiker loven«, og ved visitatsen fik de to en debat om vort forhold til loven. Senere kom Z tilbage til Udby, han indviede missionshuset i Ørslev. Ikke faa af dem, der sluttede sig til ham blev senere grundtvigske. Hans efterfølger som kapellan, *Møller*, var grundtvigsk (Z holdt af ham og kaldte ham: »min bedste fjende«) og Z skrev til *Møller*: »Ja, dem, der var noget ved, dem har du taget«. Z skriver, at »sjællænderne er fortræffelige folk, naar de stadigt holdes i aande, men forsømmer man det, falder de i søvn«, og han følte, at han i mange maader havde været for godmodig, troet folk for godt. I breve til hans broder ser vi, at disse aar ikke var uden kampe og selvbebrejdelser. 1872 flyttede han til Everdrup, og samme dag blev *Baumann* forflyttet til V Egede, der ikke ligger saa langt fra Everdrup. De vedblev at være hinandens skriftefædre og holdt mange møder sammen i Sydsjælland.

Pastor *J. R. Baumann*, Højelse har i DnA, 1916, s 587 fortalt minder om Zeuthen, Især fra hans første præstear i Sydsjælland (se løvrigt under Everdrup):

Den 20. dec 1868 holdt jeg min tiltrædelsesprædiken som kapellan i Sværdborg. Efter gudstjenesten kom en ældre bonde hen til mig med et brev fra Z, der var kapellan i nabosognet, hvori han ønskede sin unge embedsbroder naade og velsignelse til ligesom Johannes Døberens i søndagens evangelium at vise bort fra sig selv og hen til den Herre Jesus. — Den 27. febr 1915 — hans dødsdag — fik jeg tilsendt 1. hefte af hans prædikensamling med paaskrift: »Til min gamle ven fra F. Z.« Det er de første og sidste linjer, jeg har fra hans haand. Der ligger over 46 aar imellem dem, og hvor har han ikke været til rigdom og velsignelse ogsaa for mig i disse mange aar ved fællesarbejde, ved styrkelse i trosliv, ved samtaler og ved brevveksling under et venskab, der blev trofast til døden.

Den nævnte bonde var træskommand Peder Olsen fra Grumløse, som Z nævner i »Andre Missions Jubilerum« p 22. Jeg blev meget glad for Z's venlige broderhilsen til den yngre nabokapellan, og der gik vist ikke mange dage, før jeg besøgte ham i det lille hjem i Udby, hvortil han nylig havde hjemført sin brud, hvis fader havde været præst i mit eget barndomshjem paa Fyn. De boede midt i landsbyen Udby nær ved pgd og kirken, men i et saare beskedent lille hus, for en stor del bygget af kampesten. Biskop Engelstoft, en slægting af fru Z, havde ogsaa i en af talerne ved brylluppet sagt med hensyn hertil: »Man taler om et grundmuret hus, men hvad maa saa ikke et hus af granit være«. Men selv om kampestensvæggene kunne glitre i frostvejr, og selv om den lille 14 aars pige, som Z havde fæstet, »fordi hun var saa flink i bibelhistorie«, næppe var til synderlig hjælp for fru Z, — inde i stuerne var der hyggeligt og rart, og man følte, man var paa et sted, hvor der var godt at være i ordets rigeste betydning.

Saa var der ved helligtrekongerstid et møde for

hedningemissionen i Hammer kirke af DMS's gamle formand, dr theol Rørdam. Efter at han havde talt, bad han Z sige et par ord. Og endnu kan jeg mindes den betagende varme og inderlighed, hvormed Z fortalte og talte over den smukke, lille fortælling om kirkefaderen Hieronymus, der i grotten ved Bethlehem ser det lille barn Jesus ligge og fryse i krybben og beder: »Lille barn Jesus, noget maa du give mig lov til at give dig, for ellers brister mit hjerte af sorg«. Ofte har jeg tænkt paa, at denne første forkyndelse, jeg hørte af Z, passede egentlig fuldstændig paa hans hele personlighed med den brændende nidkærhed for frelseren og viljen til at tjene ham. Betegnende for ham var et ord, som han, der aldrig sagde andet end, hvad der levede i hans hjerte, sagde engang i en forsamling: »Vi skulle egentlig skamme os ved at blive gamle, for vi burde være slidte op i vor Herres tjeneste, længe før vi blev gamle«. Jeg kunne, da vi gik hjem sammen, ikke lade være at sige: »Hør Zeuthen, jeg var egentlig saa glad ved, at den gamle apostel Johannes ikke var til stede i aften«. Lidet anede Z, at han skulle dø som den, hvad funktions-tid angaar, fjerde ældste af Danmarks præster.

Z og jeg var i mange henseender »uenige nok til at kunne tale sammen«, men det, hvori vi straks fandt hinanden, var den fælles kærlighed til »de smaa forsamlinger«, fordi vi begge saa paa dem som dem, der i rationalismens tid var brugte af Gud til at bevare og forplante baade det gamle evangelium og den gamle salmeskat. Ja, hvor har vi dog ofte talt sammen i de smaa stuer med disse gamle venner, hvoraf flere virkelig havde lidt for vidnesbyrdets skyld. Luften kunne være kvælende tung, lysene, som vi ofte holdt i haanden, blev pustede ud, naar salmerne var sungne, og talen begyndte, men ogsaa lampen kunne have svært ved at brænde. Men vi følte, vi var samlede om den bedste og det bedste, og der var en samfundsfølelse, ogsaa fordi disse forsamlinger var et bekendelsestegn, som der ikke saaledes er eller kan være i de nuværende missionshuse. Forsamlingerne holdtes mest hos husmandsfolk. Dog var der ogsaa forsamling hos Z's gamle krigskammeret fra Dybbøl, møller P. Andreasen, der endnu lever, og hos en velstaaende gaardmand, Lars Hansen, der ved sin død testamenterede en betydelig sum baade til IM og YM. De boede begge i Neble, Sværdborg sogn, og da vi i aaret 1872 holdt vor sidste forsamling hos den sidstnævnte, sagde Z stærkt bevæget: »Kære venner, jeg ville gerne nu til afsked give eder alle broderkys, og naar jeg nu giver det til B, saa lad det være som givet til eder alle«.

Grundtvig og Zeuthen, hver for sig førende navne inden for de største livsbevægelser i den danske folkekirke, har været kapellaner i Udby-Ø og begge har indskrevet deres navne i disse sognes kirkelige historie, saa de aldrig glemmes.

I tiden 1874 til 1928 var der 6 forskellige sognepræster her. Det kirkelige liv delte sig i en grundtvigsk og en IM's fløj. Der blev bygget mh i Ø 1900, og IM's arbejde har især samlet sig derom. Det grundtvigske arbejde har samlet sig om forsamlingshuset i Ø. Præsterne *Jørgensen* og *Hindsholm* arbejdede nærmest paa IM's linje. 1914 var der en voldsom strid om præsteudnævnelser. De grundtvigske i Ø løste sognebaand til sp i Ø Egesborg, medens man i U sluttede op om pastor *Hindsholm* der var IM's præst. Senere faldt der ro over sindene. 1928 stiftedes en kreds af KS. Der er nu rolige og gode forhold. Der er mest kirkelig sans i Udby. Flertallet er uden retningspræg. Begyndende FDF og KFUK ved andenlæreren og sygeplejersken. God kirkegang.

1922 oplyses: Kkg bedst i U, 2 smaa IMsmf, mh i Ø (gdjr L. P. Larsen), en del gr. 1931: Kkg 15 og 7 pct, rolige forhold, vaagnende kirkeligt liv, hørelyst, mest kirkelig sans i U, 2 smaa IMkredse, KS (25 fam, gdjr H. Larsen, Ø). 1939: Kkg 10 og 6 pct, rolige forhold, gode i U, mindre gode i Ø, lille IMkreds (25, sp), KS (førstelærer Jacobsen, Ø). 1949: Kkg 8 og 4 pct,

kirkelig interesse i begge sogne, IM (sp) sdsd, mh, KS (30, gdjr Pallisgaard, Ø).

Sp læser med konfirmander i Ø.

Udby kirke er anselig, smukt beliggende; den er romansk, af kamp og kridt, skibet er forlænget mod vest, høje stjernehvælvinger; senere tilbygget kamgavlet taarn, vaabenhus mod syd, sakristi mod nord. 1885 fandtes interessante kalkmalerier, rest af Kornerup (Isaks ofring, lykkehjulet etc) i koret og skibet. Altertavle fra 1584, stafferet 1744, prædikestol fra 1585, romansk font, smaa krucifixer, i koret en højrygget bænk fra 1550 (brudebænk). Smukt glas-maleri i koret af Thomas Skovgaard: Korsfæstelsen. Elfenbenkrucifix paa alteret. Flere ligsten. 150 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 906—20.

Ørslev kirke er toskibet, senromansk, af teglsten, forlænget mod vest, koret ombygget. Hvælvingerne hviler paa 4 piller midt i kirken, som derved er delt i to skibe, taarn, vaabenhus mod syd, nyt sakristi. Altertavle med billede af nedtagelsen af korslet fra 1741, paa korvæggen et maleri af Nadveren, prædikestol fra 1639, senromansk font med højrenæssance-baldakin. I skibet stort krucifix fra c 1275, i koret et monstranshus. Ligsten. 120 sd.

Rester af en kirkelade. Digteren, pastor Chr. Richardt er begravet her.

Danm kirker, Præstø amt, s 921—30.

Altergæster: 1891: 751 og 601, 1922: 400 og 500, 1934: 480 og 335, 1942: 400 og 300, 1949: 370 og 219.

Folketal: 1850: 704 og 838, 1901: 647 og 940, 1925: 688 og 1061, 1950: 609 og 1092.

Menighedsraad: 1914: 5 gr, 3 IM, 1922: Alle retn, 1934: 5 IM, 7 gr, 1949: 5 IM, 8 gr og u p.

Kommunevalg: Udby: 1943: Soc 44 (1), rad 59 (1), u p 141 (3), 1950: Soc 79 (2), rad 26 (0), u p 180 (3). Ørslev: 1943: Soc 133 (2), rad 77 (1), kons og venstre 159 (3), u p 64 (1), 1950: Soc 235 (3), rad 62 (1), venstre 180 (2), særl 67 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 227 byg, 85 rug, 160 havre, b) 90 rdl, 1 snees æg pr gaard, 1 pd ost af hver td hartkorn, 74½ gæs, c) 20 rdl, d) 330 rdl, e) 41 td ld. — 1870: Regul 3304 kr, netto 6986 kr. — 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl.

14. 17. juli 1840—18. jan 74 (sp Horsens-Hammer 5. nov 30): **Johan Christian Resen Lund**, * 10. juni 03 Brande. Forældre: Sp i Nr Vedby-NA Ludvig Michael L, † 43, og Elisabeth Christine From. Stud Hrlf 22, c okt 26 (1), † 18. jan 74. ~ 18. aug 32 Hedvig Caroline Birch, * 27. juli 11 Vesterborg, † 8. maj 77. Faderen: Provst i St Hedinge, † 54, se der. — Broder: Korup-U. Søster ~ Valeur, Vitten-H.H. Hustrus søster ~ Scharling, Asmindrup-G og Bagger, Brahetrolleborg-K, (dennes dt ~ Fr. Zeuthen).

Pastor L var svagelig, en brav mand, men næppe betydelig i nogen henseende. Han kunne blive meget heftig, men var i almindelighed meget fredsommelig. Han havde en meget stærk røst, men trods dette kunne han ikke raabe folk op med sin tale, heller ikke naar han, betaget af, hvad han skulle sige, stod og græd paa prædikestolen. Hans kirkelige standpunkt var nærmest rationaliserende, men han beundrede Mynster. Ægteskabet var barnløst, men de havde 2 plejebørn. Zeuthen kom straks i et sønligt forhold til L, men efterhaanden som der blev røre, blev den gamle præst ikke lidt ængstelig for, hvad dette skulle blive til (Johs. Gøtzsche: Fr. Z, s 80).

Mynster skriver, at pgd havde temmelig mange og store værelser, haven stor og smuk, efter engelsk anlæg. 1849 var pgd søppudset med megen elegants, haven meget smuk. Kirken stor og smuk, med høje hvælvinger. Om L's prædiken (1841) hedder det: »God prædiken, godt organ, frit foredrag, men han fægter for meget med armene, og i det hele er der

en vis vigtighed; han tager ikke sig selv med. Katekisationen god, men kold. Talrig forsamling«. — 1849: »Indholdet ulasteligt, men koldt og tart, med en del repetitioner, foredraget frit, men vanhellet ved smagløse ophævelser. Katekisationen god, temmelig talrig forsamling, ungdommen svarede meget godt«. (M II 179). Mynster omtaler ikke Grundtvig med eet ord i visitatsbogen under Udby-Ø.

Fru L oprettede et brændselslegat for trængende i sognet 1875 (1000 kr).

Hjælpepræst hos pastor Lund

1866—72: Fr. Zeuthen, se sp Sct Michaelis k, Fredericia.

1872—75: T. K. F. Møller, se Birkerød.

Pastor M talte ved 100 aars festen for Grundtvig i U 1883.

15. 24. april 1874—28. marts 78 (sp Lundforlund-G 17. sept 57): **Peter Holm**, * 3. nov 13 Kbhvn. Forældre: Urtekræmmer Henrik H og Michaeline Dortha Smidt. Stud Mtrp 32, c nov 37 (h), hjpr Brøndbyvester-Ø 25. dec 38, sp Rær-H-V 19. juli 45, afsk 28. marts 78, † 30. juni 81. ~ 14. dec 50 Else Margrethe Hedvig Sophie baronesse Rosenkrantz, * 29. okt 24 Rosenholm, Hornslet, † 10. okt 14. Forældre: Kpt, baron Holger R og Sophie Benedicte Bülow.

Pastor H var aristokratisk og højkirkelig, men meget afholdt, hans konfirmander i Vest-sjælland huskede ham med stor kærlighed og han var en levende forkynder. Her i Udby var han kun saa kort tid, saa hans spor kendes næppe mere.

16. 12. juli 1878—11. juli 83 (sp Skørping-F 1. aug 73): **N. V. A. Jensen**, fl t Torslunde-I, se der.

17. 17. sept 1883—31. dec 99 (sp Østermarie 22. sept 72): **Joachim Gudme**, * 23. sept 25 Allersø. Faderen: Sp i Reerslev-R, † 53, se der. Stud Roskilde 46, c 53² (h₁), lærer Odense realskole 54, do Varde, ord kat Præstø-S 2. febr 60, sp Pedersker 26. aug 66, afsk 31. dec 99, † 24. jan 03. ~ 14. juni 55 Christiane Mathilde Theodora Breslau von Bressendorff, * 18. juli 29, Kbhvn, † 27. nov 14. Forældre: Sprog lærer Vilhelm Leopold v B og Henriette Lorentse Bagger. — Hustrus søsterdt ~ Blædel, Hvalsø-S.

G kom som ung i Vartov og blev gift der, men han blev en udpræget højkirkelig præst. Han var en god præst, han aflagde mange besøg hos de syge og havde en særlig evne til at bringe trøst. Han havde mange venner i sognene Menigheden gav en sølvkrans til hans baare, nu i vaabenhuset. (Præstø avis 27. jan 03).

18. 14. marts 1900—12. aug 14 (sp Tvede-L 17. aug 88): **Christian Thorvald Jørgensen**, * 14. juni 57 Maribo. Forældre: Tømremester, jernstøber Christoffer Peter J og Karen Johanne Jensen Kragh. Stud Sorø 75, c 81² (h₂) og atter 82² (h₁), sp Anholt 28. maj 83, afsk 12. aug 14, † 11. april 16. ~ 7. aug 83 Poulina Henriette Winding, * 6. jan 51 Havrebjerg, † 31. dec 84. Faderen: Sp i Paarup, † 75, se der.

Pastor J var i Sorø klassekammerat med forf Herman Bang og var i studentertiden en af de faa, der kom sammen med Bang.

Pastor J brugtes meget som taler ved IM's møder paa egnen. Hans levende forkyndelse og solide præstegerning spores den dag i dag. Han led af tungsind, blev begravet i Haslev. Ogsaa til hans baare gav menigheden en sølvkrans (findes i vaabenhuset).

I Tvede var J nær ven af pastor Stricker,

da i Gerlev-E. (Han var Strickers eftermand paa Anholt), og de virkede sammen ved IM's møder. (Hj og Tr V, 33).

19. 1. dec 1914—20. jan 19 (sp Bjergby-M 19. marts 94): **Anders Madsen Hindsholm**, * 8. juni 59 Viby, Hindsholm. Forældre: Gdjr Mads Andersen og Nielsine Jacobsen. Lærereksamen 78, navneforandring, vikar Veflinge skole 78—80, lærer Lyngby landboskole. Stud priv 82, c 88² (I), sp Harridslev-R 28. dec 88, afsk 20. jan 19, † 25. sept 26. ~ 18. jan 89 Theodora Karoline Hansine Kragh, * 7. jan 57 Kbhvn, † 19. sept 29. Forældre: Overkanoner i flaadten Jens Emil Theodor K og Trine Godtfredine Rødtjer. — Søn: Albæk.

Censor ved lærereksamen 06. Skrev flere artikler om kirke- og skolespørgsmaal.

Som præst arbejdede H sammen med IM uden dog at være retningspræget. Han bevarede livet igennem en stor læselyst og forsømte aldrig studerekammeret. Folkeskolen og seminarierne omfattede han med megen interesse og blev i 1906 censor i religion ved lærereksamen. Han var i det hele levende interesseret i tidens rørelser og kastede sig gerne ud i den offentlige debat. I 1914 udnævntes han til Udby-Ørslev, hvortil han var indstillet som nr 2. Trods ministerens lovlige ret til udnævnelsen søgte menighedsraadet flertal at rejse sognenes befolkning til protest med krav om »en grundtvigianer paa Grundtvigs prædikestol«, uden at man betænkte, hvor skarp en forkyndelse, der skulle til for at fortsætte Grundtvigs forkyndelse i Udby i 1811—13. Man opfordrede H til at trække sig tilbage, hvad han ikke kunne, da udnævnelsen forlængst forelaa. I et aabent brev til menighederne gjorde H rede for sin stilling og bad dem foreløbig afvente hans komme og hans gerning iblandt dem. Dette standpunkt indtog man i Udby, hvor forholdet mellem H og befolkningen var godt og hjerteligt, men i Ørslev organiseredes en større sognebaandsløsning. Striden havde næppe faaet saa varige følger, hvis ikke en ung nabopræst, endnu før H var kommen, havde lovet at holde regelmæssig gudstjeneste og modtage de misfornøjede som sognebaandsløser. Arbejdsaaerne i Udby blev ikke mange; i 1919 søgte H sin afsked paa grund af sygdom. (A. H.). — »Pastor H var en rar mand med en god forstand, havde læst meget, var maaske den af os alle (IM's præster i Vendsyssel), der sad inde med mest. Han var umaadelig blid i sin fremstilling«, et virksomt medlem af IM's konvent (L. C. Münster i Hj og Tr VIII, 75).

Hjælpepræst hos pastor Hindsholm

1917—18: Fog Kristensen, se Ferslev-D-V.

20. 19. maj 1919—26. april 28 (sp Kousted-R 4. april 00): **William Melbye Haase**, * 12. juni 66 Kbhvn. Forældre: Handelsagent Peter Nicolai Edvard H og Caroline Antoinette Melbye. Stud Mtrp 83, c 89² (h₁), huslærer Wedellsborg, kkp Skanderborg-S-S 14. marts 93, afsk 26. april 28, † 16. maj 32. ~ 27. okt 93 Nancy Caroline Malmborg, * 13. juni 68 Oliehult, Blekinge, † 19. juni 37. Forældre: Kyrkoherde i Båstad Svend M og Maria Sofia Bengtsson. — Moders fætre: Melbye, Herstedøster-V og Melbye, Vejle-H.

Pastor H var vennsæl og mild af væsen, afholdt som præst; hans forkyndelse var nærmest grundtvigsk.

21. 22. okt 1928 (kkp Davids k, Kbhvn 28. juni 23): **Anders Viggo Poul Høyer-Christensen**, * 23. jan 92 Asminderød. Forældre: Skoleinspektør Frits Peter Christensen og Anna Høyer-Petersen. Stud Frborg 10, c 16¹ (h₁), hjpr og klokker Vanløse 5. maj 16, sp Sejerø 21. dec 17. ~ 15. maj 16 Ingeborg Busck, * 3. sept 78 Gadbjerg. Forældre: Proprietær Julius B og Ingeborg Christensen.

Udg 35: Kapellanen i Udby, 38: Vejledning i kristen sjælepleje, 40: Indremissionær Anders Stubkjær, 42: Gaardmissionær R. B. Clausen, 47: Præstefamilien i Udby.

Litt: Ovenn bøger af pastor P. Høyer-Christensen, Johs. Gøtzsche: Frederik Zeuthen, 1927, s 76 f, Litteraturen om Grundtvig, se under Vartov, jvf Sibbern i Personalhist tidsskr IV, 3, H. Begtrup: Grundtvigs kr opvækkelse i vinteren 1810—11, 1899, Molbechs breve, (L. Schrøder: En brevveksling), 1888, F. Rønning: Den gr slægt, do: N. F. S. Grundtvig, Khst saml VIII, 779 f, Th. Møller i Nordisk maanedsskr, 1874, I. N. Bondesen: Minder om Grundtvigs præstegerning, Grundtvigs Bibelske prædikener, holdt i Udby-Ø, J. R. Baumann: Minder om Zeuthen fra hans første præstear i Sydsjælland, DnA, 1916, s 58 f, Aage Juel: Zeuthen og den kr lægmandsvækkelse i Sydsjælland, DnA, 1921, s 67 f, Vilh. Becks erindringer, IM's historie, Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra menighedslivet i Sydsjælland, 1895, Johannes Pedersen: Fra brydningen ml ortodoksi og pietisme, 1945, s 10, 159, Vestergaard-Christensen: Ø sogns historie, 1936, H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle præstegaarde, 1932, s 55, Carl Fuglsang-Damgaard i »Julestjernen« 1952.

ØSTER EGESBORG

Øster Egesborg pastorat, 2989 ha, er højtliggende og bakket, fra Kulsbjerger (107 m) og fra Kalvebjerg (96 m) overordentlig smuk udsigt, Bakkelandskabet præges af smukke skove, Lekkende skov er søgt udflugtssted. Byerne: Ø E, Røstofte, Tolstrup med fh fra 1889, Storby, Lekkende, Skovhuse. Hg Lekkende og Lilliendal. Mange lejehuse under herregaardene.

Nord for kirken en Sct Olaus kilde. Ved traktørstedet Lerhuset i Lekkende skov en møde- og festplads.

Det kirkelige liv. Pastoratets kirkeliv har gennem aarene været roligt og stilfærdigt uden større begivenheder og uden særligt retningspræg; der har til stadighed været en trofast kirkekræds, og befolkningen har haft en venlig indstilling over for kirken. To præster har været her særligt længe: Dorph (1844—88) og H. Monrad-Frantzen (1914—52).

1815—21 var den lærde, retsindige dr theol Johs. Clausen sp her, »sandhedens usminkede dyrker, religionens nidkære tolk« (Taubers nekrol), han blev forflyttet til Assens, men døde her uden at tiltræde der. 1821—35 var den betydelige L. C. Hølsø sp her, han blev forflyttet til Frberg. En højest ejendommelig præst var Nicolai B. Sætoft, sp her 1835—44, kendt som digter. Han var den, der opdagede D. G. Monrads evner, da han gik til præst hos ham i Præstø, hvor S vor sp 1823—35, og gennem en indsamling blandt byens borgere fik S gjort udvej for, at Monrad kom i Vordingborg latinskole. Sætoft var ven

med Paul Martin Møller, Chr. Winther og Ingemann, kom meget hos J. L. Heiberg, og skrev allerede som ganske ung mange digte. Han blev en rastløs skribent, som 1821—28 udgav en række dramaer, mest med historiske emner, hans eneste succes »Chr. IV's drøm« opførtes 16 gange paa Det kgl. Theater, en slags forløber for »Elverhøj«, herfra laante Heiberg ogsaa ideen med at slutte med nationalsangen: Kong Christian. S skrev hele sit liv, var mere belæst og disputerelysten end de fleste af digterne paa den tid, og han er litterært interessant ved sine forsøg paa at bryde med den Øhlenschlägerske tradition. Hans elskværdigste sider kom frem i hans omgang med kredsen paa Nysø; her kunne den dystre romantiker slaa sig løs og bl. a. spille diletantkomedie paa Thorvaldsens fødselsdag. Peter Rørdam bedømte ham mildt; over for Brøndsted præsenterede S sig som »en landsbypræst, der ikke hører til den æstetiske vøien i vore dage«. I et brev (Nogle blade, s 419) kalder Mynster ham »et mislykket geni«, og hans prædiken beskriver Mynster som »nogle kristelige ord, nogle moderne anskuelser, uden orden eller tankegang, uendelig langt, foredraget ubehageligt og drævende« (M II 177).

Efter Søtoft kom pastor *Dorph*, som var præst her i 44 aar og prægede kirkelivet. Hans smukke hjem med børneflokkene og med den levende deltagelse i tidens kulturliv, hans aabne og kærlige færden mellem sognets beboere, hvor han var meget elsket, var typisk for folkekirkeligt præsteliv paa den tid. Folk af alle retninger havde tillid til ham; han var nærmest knyttet til grundtvigske kredse, men *Zeuthen* kom gerne i pgd og havde mange gode samtaler med D. Forsamlingsbevægelsen var 1842—43 temmelig virksom i sognet; der blev holdt forsamlinger af de vakte lægfolk (især af Niels Jensen (Post) (se nærmere P. Rørdams breve til Grundtvig 1843, citeret her s 735). 3 af D's kapellaner blev hans svigersønner. Pastor *H. F. Poulsen* havde 1880—81 været i Schweiz og der lært KFUM at kende. Da han lige efter hjemkomsten blev kapellan her, brændte han af iver for at faa sagen frem. Paa opfordring af provst *Jens Vahl* slog han til lyd for KFUM (ynglingeforeninger) i Kirketidende, og fra 1883 udgik »Ynglingeforeningens blad« som særnumre deraf. Bladet blev snart selvstændigt med Poulsen som redaktør, han blev ogsaa sekretær for sagen, og ved IM's efteraarssamling i Varde 1883 talte P varmt om KFUM-sagen. Han gjorde ogsaa et virksomt arbejde blandt de unge her. Paa samme linje virkede pastor *J. P. Bartholdy*. Pastor *Tørsløff* havde i Vendsyssel staaet i et omfattende IM's arbejde og var IM's ven til sin død. Han arbejdede meget ihærdigt i det udstrakte sogn med møder og bibellæsninger og husbesøg.

Pastor *Monrad-Frantzen* havde 40 gode, frugtbringende aar her. Hans ligefremme og charmerende væsen, hans evne til at tale med alle, hans mange interesser, som medførte, at han med indsigt kunne drøfte vidt forskellige spørgsmaal, men især hans hjertelige, følelsesbetonede og tankeprægede forkyndelse, skabte et ualmindelig godt forhold mellem ham og beboerne. Han var en af de første præster i Sydsjælland, der begyndte et ungdomsarbejde i landsognene, da han indbød sognets ungdom til møder i den store, gæstfri pgd. Det blev begyndelsen til sognets ungdomsforening, der har haft god betydning for sognet. Han blev en efterspurgt taler og foredragsholder, var en dygtig lærer ved Vordingborg seminarium. I en aarrække drev han selv den store pgd, indtil halvdelen blev udstykket. Og

som formand for provstikonventet var han meget skattet af præsterne. »I sommeren 1914 skrev jeg 5 ansøgninger, den sidste gjaldt embedet her, og paa den kom jeg til at slaa en megetlig blækklæt. Jeg overvejede at skrive den om, men opgav det... det embede faar du ikke alligevel. Men jeg sendte ansøgningen og fik embedet, skønt jeg var den næstyoungste ansøger, og biskoppen ville have en anden. Menighedsraadet ville have mig, men jeg fik aldrig at vide, hvad de tænkte om blækklætt«. — M-F faldt godt til lige fra begyndelsen. Han tog meget ud, og hans interesse for land- og havebrug gavnede kontakten. Pgds-haven skulle ogsaa være et samlingssted — »den kan slet ikke undværes i kristeligt-folkeligt arbejde«. M-F ville ved sin prædiken lede folk til selvransagning og selvtenkning og derved tvinge dem til et aandeligt valg. »Man skal ikke først og fremmest hefte sig ved kirkegængernes antal, men ved dette om menigheden er i defensiven eller i offensiven«. Han tog ikke parti imod nogen af de kirkelige retninger. I egnens presse fejredes han ved sin 70-aars dag med 3-spaltede smukke artikler med overskrifter som »Jo flere berøringsflader en sognepræst faar med sognets beboere, des bedre«. Ved sin afsked talte han om, at der nu »ikke kom saa mange i kirke som før, men der er en fast menighedskreds. Der er krise i ungdomsarbejdet over hele landet. Det hele er ved at blive sport. Men for tiden synes der at være opgang. Hovedsagen er, at hvor Jesus er, der sker der altid noget«.

I skolen i Skovhuse blev der holdt regelmæssig gudstjeneste.

Der er i sognet lidt IM og gr, men flertallet er uden partipræg. Alm velvilje.

1914 oplyses: Fast kirkekedse, lille IMsmf, ellers intet særligt. 1922: Rolige forhold, velvilje, DdU (90), god kkg, 1931: Kkg 8—10 pct, hørelyst, ikke partipræg, megen velvilje, 1939: Kkg 8 pct, hørelyst, megen velvilje, ringe partiinteresse, DdU, lidt Oxfordbev, lille IM kreds (20, parcellist Joh. Nielsen), 1950: Kkg 4—5 pct, ingen kirkelig retning fremtrædende, velvilje, børnegudstj af og til, ungdomsm i pgd, DdU (80), IM smf (20).

Øster Egesborg kirke er romansk, af teglsten, taarn fra c 1300, koret er ombygget i skibets bredde og har 2 krydshvæl, senere forlænget, saa langhuset har 5 hvælvinger, anseligt vaabenhus mod syd, sakristi mod nord, kapel mod nord. Fritstaaende ovalt alterbord. Altertavle med maleri af A. Dorph (Gethsemane) fra 1868, prædikestol fra 1594, romansk font, orgel fra 1891. 250 sd. Smuk, kamgavlet sengotisk kirkelade.

Danm kirker, Præstø amt, s 931—38.

Altergæster: 1891: 561, 1922: 477, 1934: 470, 1952: 465. Folketal: 1850: 1219, 1901: 1211, 1925: 1090, 1950: 1063. Menighedsraad: 1914: 1 IM, 3 u p, 1922: 4 gr, 3 u p, 1934: 1 IM, 4 gr, 2 u p, 1953: 2 soc, 5 u p. Kommunevalg: 1943: Soc 116 (2), rad 142 (3), kons 64 (1), venstre 176 (3). 1950: Soc 151 (3), rad 120 (2), kons 62 (1), venstre 195 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 166 byg, 23 havre, 28 rug, b) ubestemt, c) 145 rdl, d) 240 rdl, e) 100 td ld og 3 huse med 3 td ld hver. Gl, ret god pgd. — 1870: Regul 2544 kr, netto 5484 kr. — 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl. Pgd optørt 1863, rest 1953.

17. 26. aug 1844—11. juli 88 (adjunkt Vordingborg 38): **Hans Peter Coster Dorph**, * 22.

nov 10 Klintholm, Magleby, Møn. Forældre: Godsforvalter paa Gjorslev, kammerraad Jens Frederik Sigfred D og Johanne Charlotte Coster af Magleby, Møn. Stud Vordingborg 29, c juli 35 (I), huslærer hos hofjægermester Tuttein, Marienborg, afsk 11. juli 88, † 19. dec 91. ~ 2. nov 38 Frederikke Marie Aagaard, * 11. maj 16 Kbhvn, † 25. dec 91 (dødsdatoen forkert angivet i Elvius II 151), begge blev begravet 28. dec 91 fra Sct Jakobs k, Kbhvn. Forældre: Godsejer til Iselingen, krigsass, c jur Holger Halling Aa og Marie Koes. — Søn: Førslev. Døtre ~ Balslev, Lumby, Brix, Skødstrup, Thygesen, Odder. Hustrus søsterdt ~ Chr. Ricnardt, Vemmetofte.

Skrev i Dsk Kirketid IV 849 f en prædiken over den utro husholder. En »gravsang« af D er optaget i Barfods poetiske læsebog, s 281.

Fr. Barfod fortæller: Peter Dorph kom tidlig i Vordingborg skole, hvis rektor var den fortræffelige Sunn, og kom ved samme lejlighed i huset hos assessor Aagaard paa Iselingen, hvor han blev under hele sin skolegang. Student blev han 1829 sammen med sin plejefoder Georg Aagaard, og de boede da ogsaa sammen under hele studietiden i Kbhvn. Han var med i denne vennekreds, som Fr. Barfod priser saa højt (Andersen, Hammel, Vilh. Birkedal, Georg Bloch, J. V. Bloch, Vig). 1830 tiltraadte jeg huslærerposten hos hans forældre, og faa dage senere kom han hjem efter vel overstaaet 2. eksamen. Jeg følte mig straks saa underlig tiltrukket af ham som af hele hans hjem, og Gud være lovet! var der ogsaa det hos mig, som han kunne synes om. Han blev dog ikke meget længe hjemme, blev ikke sin moders aarsdag over: han kunne (maatte) ikke, da de teologiske forelæsninger begyndte nogle dage tidligere; men det kunne jeg slet ikke forstaa, da jeg jo var mindre samvittighedsfuld i tidens brug. Jeg havde tænkt mig, at vi den dag skulle have haft en rigtig fest, og jeg havde gjort et udkast til et transparent, der skulle være et af momenterne i festligholdelsen (jeg mindes blandt andet, at jeg havde kradset noget, der skulle være en skovkranset klippe), og jeg viste ham dette; men med forbavelse opdagede jeg, hvilken stympet jeg var i kunsten ved siden af ham. Han forkastede hele mit rids, men som sagt, han rejste, og saa fornuftig var jeg dog, at jeg tilintetgjorde udkastet, og ikke prøvede paa at forbedre det. Om denne lille begivenhed egentlig havde nogen indflydelse paa den dom, som jeg efter han afrejse udtalte, tør jeg ikke sige: I en samtale med hans fader kom nemlig hans evner paa omtale, jeg sagde da: ypperlige evner har han i flere retninger, men selvskabende er han ikke; nogen frugtbar forfatter vil han næppe blive, men retlede andre forfattere vil han kunne. Det var den nittenaarige students udtalelse om sin tyveaarige kammerat, med hvem han i fjorten dage havde samlevet, og faderen fandt sig tilfreds med den; det var selvfølgelig dog kun et tilfælde, at den nogenlunde slog til. — I alle de øvrige universitetsferier var vi selvfølgelig samlede paa Gjorslev, og han blev mig stedse kæreere, havde ogsaa ved sit milde, rolige væsen en stor indflydelse paa min udvikling i flere retninger, bragte mig blandt andet kristendommen noget nærmere, end det kunne lykkes Birkedal ved hans hårde domme (Tænkt og følt, II, 36).

Det var, som sagt, paa hans og Birkedals forord, at jeg blev optaget som medlem af vennekredsen, og det følger af sig selv, at vort forhold, indledet paa Gjorslev, fortsattes i Kbhvn og blev stedse ængere og ængere. Dorph og Aagaard var de, som jeg jævnligst tyede til, og særlig Dorph havde min fulde fortroelighed i alt, skuffede den heller aldrig. 1844 kaldtes han til præst i Ø Egesborg. Jeg maa omtale dette noget nærmere, da det fremkaldte en følelse af misbilligelse hos mig. Det var da ikke noget stort embede, men det laa tæt ved Iselingen, i en smuk egn, og det havde kun en kirke. Jeg var angst, at han havde faaet det ved en stormende protektion, det være nu Brøndsted, Treschow, der begge stod Christian VIII nær, eller hvem ellers; at han altsaa ikke havde faaet det ad almindelig vej, men maaske paa bekostning af flere nærmere berettigede. Det bedrøvede mig, og min misbilligelse, ja, jeg kan gerne sige uvilje, gav jeg straks luft, da han kort efter besøgte os. Men han tog det som den, der havde en fuldkommen ren samvittighed.

Jeg saa, at han i det mindste ikke selv havde brugt noget mindre hæderligt middel, og min uhjemlede mistanke, min uvilje forsvandt. — Løvrigt var han selvfølgelig en alvorlig, troende og samvittighedsfuld præst; han var ikke af de særlig veltalende (jeg hørte ham, naar jeg nu og da gæstede ham), men hans tale var sund, var en alvorlig udlægelse af dagens tekst, som han til en fyldigere forstaaelse bragte i en nøje forbindelse med det foregaaende og det efterfølgende, altsaa nærmest en bibellæsning. Som skrittrolig sluttede han sig vel særlig til Mynster, dog var han ikke upaaavirket af Grundtvig, og en tid var han meget stærkt paavirket af Søren Kierkegaard, for hvem han altid vedblev at være sand højagelse. Ingen var mindre præstekrave end han. Han havde en følelse af, at han selv ikke var vækkelsesprædikant, og for saa vidt glædede det ham (ham lugesom Hans Rørdam i Udløse og Søndersted), naar der kom baptister, erikjansener osv til menigheden, da det vakte menighedens øvrige medlemmer til en alvorligere tænkning, en selvstændigere tro. — En søndag morgen fandt han sin kone grædende og spurgte om grunden. Hun havde atter set sine forældre køre forbi pgd, hen til Spang i Udby! »Men, kære Rikke! Du maa jo være glad, naar din mand ikke kan tilfredsstille dine forældre, at de da hos en anden præst kunne finde den opbyggelse, som de søger.

Jeg nævnede »Rikke«, hans hustru. Hun var hans plejesøster og legesøster fra barn af. Hun var 5½ aar yngre end han, men de havde elsket hinanden, fra de var børn, og ingen af dem havde nogen-sinde kendt anden kærlighed. Til det gæstfrie, smukke Iselingen med den dejlige beliggenhed gjorde ikke alene ungdommen stadige udflugter, og ikke alene omegnens folk kom der jævnlig, men det gæstedes gerne af folk, der vare vort folks stothed: Brøndsted, Grundtvig, Thorvaldsen, Øhlenschläger, Chr. Winther og andre. Det var altsaa ikke alene et livligt, men et aandrigt hjem, i hvor stille og beskedne den begavede husherre end var, og f eks hos Winther vil man finde flere digte, for hvilke Iselingen er genstand, ogsaa særlig Rikke eller »Sine« (som hendes plejesøster og kusine Marie Brøndsted kaldte hende). Hun var altsaa opvokset i et rigt og ualmindelig dannet hjem, hun var ingen skønhed, men ung, livlig og kundskabsrig, som husets ældste datter kan man gerne sige, at hun var »feteret«, men lige bly, uskyldig og ubevidst var hun. Hun var gennemsand og ren som han, tilsyneladende noget varmere, saa det kostede hende mere end ham at vinde og bevare sindets ligevægt under alle forhold; men den kærlighedslykke, som tidlig havde spiret hos dem, udfoldede sig kun yndigere og kraftigere under livets omskiftelser. Det blev et veislegt ægteskab, og da de i en kreds af slægt og venner fejrede guldbrylluppet, var deres kærlighed lige ung og frisk.

Dorph søgte aldrig forflyttelse fra Egesborg; han var tilfreds med sine kaar og sin menighed og den med ham. I de sidste aar, da han blev svagelig, havde han dog hjælpepræster (de blev alle tre hans svigersønner). Det var en lyst at se ham omgaa menigheden med al den aabenhed, jævnhed og kærlighed, som var hans naturs væsen og fremkaldte lignende følelser hos den, det være nu hos lærerne eller hos de mindste og fattigste. Men jeg har heller aldrig truffet en renere sjæl end hans: Alt urent, alt smudsigt i ord, i gerning, i tanke var ham imod. — Jeg havde nær sagt: var ham fremmed, skønt jo dog ogsaa han var et Adamsbarn (Fr. Barfod: Et livs erindringer, s 141 f, 1938).

Vilhelm Birkedal omtaler Dorph som en af sine nærmeste ungdomsvenner: »D fik aldrig noget navn i offentligheden, men han skal ikke glemmes her, og det saa meget mindre, som han i det dybeste, i karakterens renhed og adel, langt overgik mig. Han hørte til dem, som Øhlenschläger saa skønt har skildret i sit mindediget om Karl Heger:

En stjerne var du ikke selv,
men fra det nære, fra det fjerne
stod billedet af hver en stjerne
med blinken spejlet i din elev.

Er der nogen af dem, jeg mødte paa min vej, der har givet mig et levende indtryk af, at det at være »et stort menneske« er uendeligt mere værd end at være en »stor mand«, da er det denne min ufor-glemmelige barndoms- og ungdomsven.

Dorph bragte D. G. Monrad ind i den lille kreds af vaagne studenter, hvor Birkedal var anfører, og Dorph hørte sammen med Carl Fog (se Skjolde) til H. L. Martensens første manuducender (Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser I, 6, 108, 193).

En from kone sagde til en senere præst her: »De er en dejlig præst, men som »Daaf« (Dorph) bliver De aldrig».

Pastor D var meget afholdt og blev som en fader for sit sogn; ved guldbryllupsfesten 1888 fik han ret at mærke, hvor nøje baandene var knyttet mellem ham og befolkningen. Pgd i Ø E var et tilflugtssted baade for dem, der var i timelig og aandelig nød (Vordingborg avis 22. dec 91). Naar man saa D med det ædle, aandfulde ansigt, med det store hvide haar og bakkenbarterne om det aflange ansigt (med de dybtliggende øjne og den fremskudte underlæbe) følte man, at man stod over for en i dybeste forstand erfaren og vis vejleder (M). Pastor D stillede sig 1848 til valg til den grundlovgivende rigsforsamling (Vordingborg).

Mynster beskriver pd som smuk og velindrettet med en meget smuk have. Kirken stor og lys, kor og skib altfor moderniserede, temmelig slet altertavle af fru Ingemann. Om D's prædiken hedder det: »Ret godt, men udvikliden just ikke klar, populær eller indtrængende, foredraget frit, stemmen alvorlig og tydelig, men synker undertiden for meget. Katekisationen ret god, men noget kold. Ret smuk forsamlng, ungdommen svarede godt. I kirken et heiligenbillede (Ægidius), indrettet til at kunne nikke« (M II 177).

Hjælpepræst hos pastor Dorph

1873—76: J. B. G. Thyvesen, se Odder.

1877—80: L. N. V. Balslev, se Lumby.

1880—81: J. G. O. Brix, se Skødstrup.

1881—84: H. F. Poulsen, se Dalum.

1884—88: J. P. Bartholdy, se Skibby.

18. 17. okt 1888—29. april 99 (sp Ødis 2. jan 82): **A. V. Semler**, fl t Ølstykke, se der.

19. 9. juli 1889—26. juni 1914 (sp Sengeløse 12. jan 92): **Jørgen Vincens Tørsleff**. * 12. okt 43 Ø Alling. Faderen: So i Randlev-B. † 77, se der. Stud oriv 63, c 69 (h), lærer Kbhvn. ord kat Ringkøbing-R 24. sent 70 sp Møborg-N 27. sept 73. sp Ugilt-Taars 27. jan 82, afsk 26. juni 14, † 23. dec 31. ~ 25. maj 71 Caroline Andrea Georgia Bachmann. * 17. juni 48 Slagelse. † 29. marts 87. Forældre: Kbmd, senere klokker v Sct Peders k, Slagelse Hans Jacob Haagen Christian B og Jensine Christine Snitker. — Søn: Frederiksværk-V. Sønesøn: Herlufmagle. Hustrus fætre: Petersen, Ringkøbing-R og Petersen. 1. rkd Holmens k, Kbhvn.

Pastor T var IM's ven, af den gamle, solide skole. I Jylland havde han en rig gerning. Paa Sjælland var han agtet og afholdt, men kirkelivet var ikke her som i Vendsyssel. Han var meget flittig til husbesøg og bibellæsninger.

20. 29. okt 1914—20. marts 52 (hjpr Mariboh 3. jan 12): **Harald Monrad Frantzen**, * 6. marts 82 Gangsted. Forældre: Lærer og kordegn v Kloster kirken, Horsens, Søren F og Olivia Regine Louise Petersen. Stud Horsens 00, c 08^t (h), hjpr Kippinge-B 10. marts 09, afsk 20. marts 52. ~ 12. marts 12 Agnes Møller Holst. * 5. sept 77 Askø, † 15. dec 49. Faderen: Sp Kippinge-B, † 29, se der. — Broder: Grenaa-G.

BM Banken for Vordingborg og omegn 18, kredsfmd Santalmiss 15—20, BM Østifternes havelskab 16—44, fmd Baarse herreds præstekonvent 41, lærer Vordingborg seminarium 28—44.

Udg: 29: Landbrugsskoleforstander Morten Nielsens liv og arbejde, 39: Bibelske studier I, 41: Jesu indtog i Jerusalem, digtecyklus i 21 sange (Kirken og tiden), samt kantate ved Indvielsen af Vordingborg seminariums nye bygning.

Pastor Monrad-Frantzen skriver: Jeg er født i et dejligt lærerhjem i Østjylland. Hos begge mine forældre fandtes aabent sind og modtagelighed for tidens aandelige værdier. Til mine festlige minder fra hjemmet hører forberedelserne til kirketuren til Gylling, hvis

landskendte, dygtige præst, Otto Møller, med forkærlighed søgtes. Kristendom blev dog ikke prædiken i hjemmet, men levte. Maaske nok mere intensivt end ekstensivt, som skikken var for 70 aar siden: men dog saadan, at der sattes snor for livet i de unge sind.

1902 blev jeg student fra »Horsens lærde skole«, som det hed dengang. I mit rusaar stod kampen mellem filologi (fransk) og teologi. Den endte med, at teologien sejrede, noget jeg aldrig kom til at fortryde.

Lad mig faa lov at sige lidt om teologien. At den rent ideologisk holdt mig fangen til det sidste, har jeg vist fælles med mange: men jeg kan tilføje, at ogsaa i rent religiøs oobvgelig betydning fandt jeg der en rigdomskilde. Jeg forstaar ikke de teologistuderende, for hvem faget bliver — som man siger — »pindehuggeri«. Det er bestemt ikke nogen nødvendighed. Dette skal være min bekendelse til faget.

21. 5. aug 1952 (kk domkirken. Kbhvn 21. april 49): **Johannes Freudenreich Langhoff**, * 6. aug 20 Nakskov. Faderen: Assurandør Carl Emil L og Ellen Marie Monrad. Stud Nakskov 38, c 49^t (1-108), sekretær det økumeniske fællesraad 48. ~ 6. maj 44 Inger Elise Langhoff, * 10. april 15 Jelstrup. Faderen: Sp Sct Hans-SO, Hjørring, se der.

BM Menighedskonventet 52, BM Unge Præsters Konvent 53, BM Kirkens Korshær 53.

Medarbejder Kr Dbl 44—45 og 47—48, redaktør Kirkens Front 47—49. Medred Kristent gemenskap 48. Medlem af det mellemkirkelige raad 54.

Litt: C. M. Christiansen: Træk af Ø E skoles historie i 19. aarh, Præstø amts hist aarb 1917.

MERN

Mern sogn, 2288 ha, langs Østersøen, er især mod syd og vest bakked, fra Træhøj smuk udsigt, meget frugtbart (herredets bedste jord). Mern aa deler Mern by i to dele, en del spredt skov.

Byerne Mern (554 indb) med fh fra 1888, endestation for jernbanen, Sageby, Kindvig med fh fra 1888, Taageby, Skalsby, Sandvig. Hg Høvdingsgaard.

I Mern er 1903 afsløret en mindesten for tiendens afløsning.

I Mern lystanlæg ved Sageby laa et hotel i en smuk kløft, hvor Peter Rørdam holdt større folkemøder.

Det kirkelige liv. Merns præstehistorie rummer flere betydelige præster:

1794—1818 var den lærde dr phil P. C. Cramer, søn af den kendte regnemester H. C. C, sp her. — Tiden, da pastor O. D. Lütken var her, (1825—41) var en kirkelig brydningstid. L stod mæglende i striden om Grundtvig og skrev en afhandling om »teologisk ensidighed og kirkelig fordragelighed«, han var af fredsommeligt naturel, ivrig for skole- og fattigvæsen. — Mynster fandt 1841 hans prædiken »ret god, men overfladelig«. Lütken udgav en læsebog for skolen og en sang- og visebog samt flere landøkonomiske afhandlinger og en udmærket

beskrivelse af Præstø amt, rost af Molbech. Han mener f. eks., at man i Sydsjælland og paa Møn taler »et mere forstandigt og høfligt dansk end bondestanden i landets andre egne«.

1841 blev *Peter Rørdam* sp her, og med ham begyndte en ny tid i sognets kirkelige liv, som hidtil havde været ringe. Det var egentlig ikke P. R.'s ønske at blive præst. Hans ungdoms drøm var at faa en ledende stilling i Kbhvns skolevæsen for gennem skolen at gøre børnene til gode kristne og nyttige borgere. Han haabede, at hans velynder, dronning *Caroline Amalie*, ville hjælpe ham til at faa en overordnet stilling ved hovedstadens skolevæsen, der stod foran omordning. Men R blev skuffet, hans ansættelse mødte modstand, trods dronningens hjælp. Saa blev han præst i Mern, hvor han snart blev glad for at være. I et brev til Grundtvig skriver han: »Jeg lever kongeligt, virksomt, ganske efter mit eget sind, glæder mange mennesker og er selv glad«. Han naaede ikke som præst at udrette noget epokegørende, som han maaske ville have gjort, hvis han var blevet skoledirektør, men gennem sit livs store skuffelse oplærtes han til at blive en præst, der blev til stor velsignelse for sine sognefolk. Maaske er det hans lyst til skolearbejde, der ligger bag hans ord om, at han fandt »prædikestolen for høj«, han befandt sig bedst »lige midt imellem tilhørerne«, ellers »bliver tonen let en anden, end naar man taler med folk«.

Provst Meinertsen fandt forbausende mange minder om P. R. Flere sagde, at det, der gjorde stærkest indtryk, var den stærke sang, han bragte med fra Vartov, baade i kirken og i hjemmene. Mangfoldige er de anekdoter, der berettes om R, om hvad han kunne tillade sig og slippe godt fra.

I et brev til broderen, dr *H. C. Rørdam*, Hammer (fader til biskop Skat Rørdam) skriver P. R.: »Jeg sidder nu midt i betænkninger og arbejder paa, at Mern sogn kan blive et gudfrygtigt, oplyst og arbejdsomt sogn«. Disse ord er i hovedsagen benyttet paa en tavle over pgds indgang. Pgd brændte sept 1847, og den ny pgd opførtes 1848 i gotisk stil med kamgavle, og 1919 lod provst Meinertsens børn indskriften opsætte ved deres forældres sølvbryllup. P. R. følte sig helt som sognepræst, han skriver, at han befandt sig saa godt, at han »ikke kunne tænke sig at faa noget andet sted«. Han havde hele sognet for øje. Han nøjedes ikke med at flytte ind i pgd og med at forrette de kirkelige handlinger eller at tale med dem, der søgte ham. (Morten Pontoppidan skriver i sin bog om P. R., at for mangan mismodig præst er ulykken den, at en præst flere aar efter sin ansættelse endnu ikke er *ankommet* til sognet). Først var der den geografiske opgave: at lære sognet nøje at kende. Med sin spadserestok eller paa sin ridehest drog R sognet rundt til dets yderste kroge. Hvordan han færdedes, faar man indblik i, naar han fortæller: »Forleden aften kom jeg ind til en bonde, og da jeg skulde gaa, siger konen: »Aa, præsten vil vel ikke lære os tonen til denne salme: Velkommen igen, Guds engle smaa. For vor Jørgen kan ikke hitte ud af hendes«. — Saa fik jeg sat min hest ind igen og satte mig hos folkene;

moderen og hendes to døtre sad ved kakkelloven, saa var der manden, en karl og en lille søn og en gammel blind bedstefader, og vi gav os til at synges, og den gamle blinde mand stemmede i med og blev ret saa hjertensglad...«. I et andet brev hedder det: »Jeg har begyndt i efteraaret at komme ordentlig til spisetid til bøndernes gilder. Skikken ved bryllup er, at præsten sidder for bordenden med bruden, brudgommen øverst paa bænken næst ved, og derpaa lutter kvinder. Mændene er alle i øvrestuen for sig selv. Ved bordet med brudgom og brud var fuldkommen tavshed, uden hvad jeg sagde. Og ved at spørge mig for hørte jeg, at saadan var det sædvanligt. — Men da jeg saa kom igen, havde jeg visebogen i lommen, og nu, saa snart fisken er spist, sætter vi os til at synges, og da det er historiske sange, fortæller jeg dem først lidt af indholdet, og paa den maade har jeg nu tre gange udbredt megen munterhed. Jeg kommer just igen fra et bryllup, og det glædede mig ret i dag at se, hvor alle de gamle koner blev fornøjede, da jeg sagde: »Skal vi saa have en sang?« Agnetes vise kvæder de ret af hjertens grund, og inden vi vidste af det, kom alle mændene, skønt de ej ret kunne have afspist, ind for at synges med. Sang er en kostelig ting. Den glæder hjertet«. Saadan fik en dansk præst sydsjællænderne til at synges danske sange i 1840'erne. Men *tale* kunne han ogsaa. I en national tale fra disse aar sagde R: »Gode danske mænd og kvinder! kære venner! Mistillid til sig selv er de danskes ulykke. Saadan er der blevet sagt i gamle dage om os. Og vi, som lever nu, maa gentage: Mistillid til os selv og til hverandre indbyrdes er vor ulykke. Der gaar en dyb strøm af mistro gennem vort folk. Vi har kun lidt tro og tillid til hverandre indbyrdes; vi har kun haft tro og tillid til de gaver, vi har modtaget, vi har kun lidt tro og tillid til vor Herres naade. Men vi udretter intet, uden at vi har den tro og tillid til os selv, at hvad vi tager os for, det kan og vil vi ogsaa ved Guds hjælp føre igennem. Mistillid er al kærligheds og krafts grav«.

Peter Rørdam havde samme kristendomsyn som *J. C. Lindberg*, *Hans Agerbæk* og *J. F. Fenger*, men han saa kritisk paa de gudelike forsamlinger (ligesom Grundtvig). Alligevel sluttede flere af de vakte og af lægprædikanterne sig varmt til ham. *Niels Jensen Posts* samtale med ham er refereret s 691 og viser hans syn. Da P. R. 1850 blev gift med en søster til Grundtvigs anden hustru, kom han Grundtvig nærmere, men han bevarede sin selvstændighed og kunne tale strengt til Grundtvig. Hans væsen var glæde, djærvhed, mod, impulsiv oprindelighed. Han var alle steder sig selv lig. »Bondepæst« blev han kaldt, men han var fri og sig selv, naar han var ved hove hos dronningen, eller naar han kom paa egnens godser og i de fattigste indsidderehuse. Det blev sagt om ham, at »man kunne ikke se paa ham, at han var præst«. »Det kan ogsaa være det samme, bare man kan høre det«, sagde P. R. Og det kunne man høre. Han var en vækker: »Den, som ikke omvender sig, spiller falsk spil med sine omgivelser«. Han søgte daglig fornyelse gennem

lang tid til bøn, og han begyndte sin dag med streng »selvrensning«. Folk kom langvejs fra for at høre ham. Han holdt ogsaa katekisationer i kirken, hvori de ældre tog del. Han fik Grundtvig til at skrive høstsalmer, og sangen var en væsentlig del af hans gerning. Men livet i ordet var hans forudsætning: »Tag troens ord, brug det, og du skal erfare, hvad lykosalighed det vil bringe dig!« I hans meget lykkelige ægteskab var den fælles tro det bærende. I sine prædikener kunne han sige, hvad man slet ikke ventede (se I 371): »Mennesker mener, at de skal tro, at de er syndere, og saa skal de føle naaden, — nej, Gud vil det modsat: Vi skal tro naaden og føle, at vi er syndere«. (Husk nu paa, hvad I hører; det nytter ikke, at koen malker godt, naar I gaar og spilder mælken paa hjemvejen«). R var naturligvis meget interesseret i skolerne, han lærte børnene bibelhistoriske sange, og han holdt aftenskole for de unge.

Om formiddagen sad R i sit studere-værelse, om eftermiddagen gik han lange ture, enten i sognet eller til venner i nabosogne, især møller *Malling*, Steensby og provst *Nielsen*, Kallehave. Grundtvig tyede hertil i en anfægtelses stund 1844, og skal her have skrevet de 3 første vers af »Sov sødt, barnlille« ... Pgd's brand, Trearskrigen, Grundloven, det spirende folke- og kirkeliv ... alt dette oplevede R i Mern.

Med P. R kom en frisk aandelig luftning over egnen. Han var en oprindelig og ægte vækkelsesprædikant, men det sunde, friske og barnlige hos ham dannede en modsætning til pietismen hos forsamlingsfolkene. Først stødte han dem bort, da han ikke var særlig nænsom over for deres ejendommeligheder, men hans indflydelse blev snart saa stor, at de søgte ham, og *Niels Jensen (Post)*, *Jens Olsen*, *Sjolte* og *Lars Kristiansen*, Orup, blev hans venner. De blev alle grundtvigske. Der blev liv og røre, og P. R stod til sin bortrejse som føreren i egnens aandelige liv.

Holger Begtrup skriver: »Det er træffende sagt af R's brodersøn, dr *Holger F. Rørdam*, at han gjorde Mern sogn til »en forsøgsmark« for spirekraften i Grundtvigs tanker om folkeopdragelse, og »naar engang historien skal skrives om, hvorledes folkelivets bundne kræfter blev løst i vort fædreland, bør P. R's navn ikke forglemmes«. — Han stillede sig i sine første præsteaar i et ydmygt lærlingeforhold til Grundtvig som sin aandelige fader, og det glædede i høj grad Grundtvig at se, hvorledes hans tanker ved R blev ført ud i livet blandt den danske almue i hans fødeegn.

Hvem der vil lære dette nærmere at kende, vil jeg henvise til H. F. Rørdams indholdsrige skrift »Peter Rørdam«, hvis andet bind faar sin bedste fylde ved den brevveksling, som førtes mellem Grundtvig og P. R i de aar, denne var i Mern.

Pastor R udviklede sig hurtigt til en højst ejendommelig kristelig forkynder, der samlede en stor tilhørerkreds fra sit eget og de omliggende sogne. Hans prækener havde et meget personligt præg, og de faldt i god jord ved deres vækkende, folkelige tone. Men skønt han fuldtud delte sin lærefaders kirkelige syn, var det mere den indtrængende tale om den

enkeltes trosliv og tilsvarende kristelige vandel end vidnesbyrdet om de kristnes fællesskab i menigheden, som kom frem i hans forkyndelse. Dette passede vel ogsaa bedst til det stade, hvorpaa hans tilhørere stod, da det mere var hjertelig fromhed end udviklet sans for menighedslivet, der paa den tid var ved at leve op hos det menige folk.

Han tog for saa vidt det arbejde op, som lægprædikanterne i Sydsjælland havde begyndt i deres forsamlinger. Men det ny, som han tilføjede bevægelsen, var en kraftig henvisning til, at det var Guds ord og naademidler, som alt ægte kristenliv udspringer af.

Overfor forsamlingslivet udenfor kirken stod han aldeles paa Grundtvigs bekendte stade, og han havde, ligesom denne, stærk følelse af, at det er de indviede præster, som skal føre an i den kristelige udvikling. Derfor ville han ikke som sin ven F. E. Bojsen indlade sig i nærmere samarbejde med lægprædikanterne og ønskede ikke, at de skulle holde forsamlinger der, hvor han var sjælesorger. — Han ville naturligvis ikke have de gudelige lægmandsmøder forbudt. Men han søgte at forebygge dem ved selv at give sine sognebørn al den opbyggelse, som de attraaede. Imidlertid var det ikke nemt at holde de rejsende prædikanter borte.

Den 21. febr 1843 skrev han til Grundtvig: »Nu varer det næppe længe, før jeg har de gudelige forsamlinger her i sognet. Sidste søndag holdtes en meget talrig i Staarby, Egitsborg sogn, en naboby til Mern. Men om de faar fremgang her, vil tiden vise, og det vil undre mig, om det sker, 1) fordi folk gaar særdeles flittig i kirke, og 2) fordi jeg har i sinde at blive hjemme og lade dem, der gaar i dem, skotte sig selv«.

I et brev fra den 14. marts samme aar skriver han: »Forsamlingerne har jeg ikke mærket til senere. Derimod udbreder de sig i Egitsborg«.

Mens han saaledes vendte en kold skulder til lægmandsmøderne, fik han dog ikke ringe indflydelse paa hele bevægelsen derved, at de fremmeligste lægprædikanter, *Niels Jensen* og *Lars Kristiansen*, fandt vej til Mern — ikke som talere, men som taknemlige tilhørere i Rørdams kirke. Han fik derved lejlighed til at aabne deres øjne for forskellen imellem opbyggelige privatmøder og det kirkelige liv med Herrens naademidler.

I »Kirkebladet« nr 8, 1892, skriver *Karl Vinther*: »Rørdam var som bekendt en alvorlig, nidkær og meget begavet prædikant, men stod i sin virksomhed temmelig fjernt fra de kristelige lægfolk, idet han saa vel skarpt paa dem og derved kom til at støde dem fra sig. — *Niels Jensen* har fortalt om et af sine første møder med R (se s 691), en samtale, som fik betydning baade for R og lægmandsbevægelsen i Sydsjælland. Men tid efter anden klaredes hans syn mere og mere, og R var den, som blev et redskab i Guds haand til at aabne hans øjne, og derved mange andres, for vor Herres naadevirkninger i de hellige sakramenter«.

Den maade, hvorpaa Rørdam udenfor kirken arbejdede for menigmands opbyggelse og oplysning, var meget forskellig fra den, som

var gængs i de gudelige forsamlinger. — Han besøgte flittigt sognets skoler, hvor han paa sin livlige maade fortalte bibelhistorie og lærte børnene nye salmer og sange paa fornøjelige melodier. — Han holdt ogsaa møder for den voksne ungdom og de ældre. Men her var det ikke bønner og bibellæsning, som optog tiden. Han fortalte derimod oldtidssagn og træk af fædrelandets historie, fordi han havde den overbevisning, at kristenlivet blev bedst forberedt ved en folkelig vækkelse. — Tilhørerne blev i begyndelsen forundrede, naar præsten diskede op med saadanne verdslige sagn og kroniker. Men han fortalte saa morsomt, at de ogsaa fik moro deraf, og han forstod tilmed at faa dem selv til at rykke frem med de folkesagn, viser og ordsprog, som de havde faaet i arv fra deres forfædre. Det blev en levende undervisning i folkemindernes værdi.

Først og fremmest brugte han sangens hjælp — han lærte dem en mængde af Grundtvigs salmer og sange. Og efter hvad jeg har hørt paa egnen, er det især for denne sangs skyld, at R mindedes i Mern sogn endnu halvt-hundrede aar efter sin bortrejse.

Af brevene ser man, at R heller ikke var bange for at bestille nye sange hos Grundtvig. — I aug 1844 forlangte han saaledes en høst-salme, som skulle gaa paa melodien til »Lover den Herre, den mægtige konge —«. Men da Grundtvig efter denne ordre skrev salmen: »Gud, du fra dine de herlige højloftssale —«, fandt R den for stiv og forlangte en anden paa melodien: »Der stander et slot i Østerrig —« og fik saa nogle dage efter salmen: »Nu falmer skoven trindt om land —«, som han af gode grunde ikke kasserede.

Da der ved den tid kom politisk røre i folkelivet, og da *Peder Hansen* fra Lundby begyndte at agitere for en bedring af fæstebøndernes og husmændenes kaar, saa R ret mildt dertil. Men da han var enig med Grundtvig i, at de demokratiske frihedskrav kun ville blive til gavn, naar de blev baaret oppe af det aandelige liv i folket, tog han ivrig fat paa folkeoplysningen i større stil og fik sammen med F. E. Bojsen dannet et »dansk samfund«, efter forbilledet fra København, og holdt folkelige taler ved dette samfunds stærkt besøgte møder i Næstved.

Endnu mere brændende blev hans iver for ægte dansk folkeoplysning ved begivenhederne i 1848. — Det var ogsaa P. R., som fik Grundtvig valgt til den grundlovgivende rigsforsamling, og som ved de følgende rigsdagsvalg fik ham genvælt trods modstand baade fra de nationalliberale og nogle af »bondevennerne«.

Ved dette arbejde for den danske sag lykkedes det ham, med hjælp af »aanden fra 48«, at fremme folkelig kristendom i de kredse, som før havde været præget af snæver pietisme. Derimod tror jeg ikke, det lykkedes ham at lægge grund for et bevidst menighedsliv, hvortil tiden maaske heller ikke var moden. Den kristelige samling her var da heller ikke saa stærk, at den kunne holde, da han forlod Mern. Han var ugift til 1850, hans søster, Bolette, førte huset i den gæstfri pgd. Han var stadigt ude paa husbesøg, en kær gæst hos de jævneste. Han forstod at sætte livet i gang i mange hjem. Men trods sin folkelighed

havde han ogsaa trang til mere »dannet« selskab, kom meget paa egnens herregaarde, hvor man kunne dele hans tro, især hos fru Toft paa Rønnebæksholm«. (H. Begtrup).

Medens P. R. var præst i Mern, skete der her en begivenhed, som blev omtalt over hele landet. Den jævne bomuldsvæver *Hans Hansen*, Mern, blev i Præstø-kredsen opstillet af bondevennerne ved valget til den grundlovgivende rigsdag 1848 imod den højt ansete teologiske professor *H. N. Clausen*, et af de store nationalliberale navne. Kontrasten mellem disse to gjorde et voldsomt indtryk paa datiden, som ikke endnu var kendt med den almindelige valgret. Og saa skete det, at væveren blev valgt med stort flertal. Man fandt ud af, at han som ganske ung havde været mistænkt for et tyveri og siddet arresteret, men man maatte lade ham gaa, og efter alt at dømme var han uskyldig. Men efter tidens opfattelse var hans ære derved for medtaget til, at han kunne være lovgiver, og det endte med, at hans egne venner bad ham om at nedlægge mandaten. I sin bog »Frihed for Loke« (1943) skriver *Martin Nielsen*, at det især var *Peter Rørdam*, der bragte væveren til fald, skønt væveren var en flittig kirkegænger hos *Rørdam*. *Rørdams* »national-liberale sindelag tillod ham ikke at have maskepi med en mand som væveren over for professor *H. N. Clausen*«. Affæren satte dybe skel mellem bondevenner og nationalliberale. Men *Rørdam* bevarede sin position og var stærkt søgt og elsket, til han efter opfordring af enkedronningen flyttede til Lyngby 1856 (se videre der).

Det var ikke let for *Kallenbachs* at blive R's efterfølger. De var fine, venlige mennesker; de fattige kom i stort tal i pgd, han samlede gaardens folk til højtlæsning. Han var meget musikalsk, komponerede selv, bl a en melodi til »Du Herre Krist«, der bruges i Mern. Han udgav ogsaa nogle digte.

Pastor *Hasselriis* syntes at have taget arv i sin karakter efter *Bornholms* stejle klipper. Han kom paa kant med folk og laa jævnligt i strid med sine naboer. Een af dem skal have drillet ham særlig slæmt. Kirkegangen sygnede hen, og folk søgte til Ø Egesborg eller til Kallehave. Særlig opsigt vakte det, da den ansete lærer *Dickmann*, *Kindvig*, ville løse sognebaand til provst *Nielsen*. H var en dygtig landmand.

Pastor *Spang* var en betydelig præst. Han fik atter folk til at gaa i kirke, og han deltog virksomt i det grundtvigske arbejde paa egnen, se nedenfor.

Provst *Meinertsen* fortsatte paa udmærket maade *Spangs* gerning. *Meinertsen* blev fører i egnens grundtvigske arbejde.

Provst *H. P. Meinertsen* skriver (1943): Jeg kom til Mern efter opfordring fra beboerne der. I det sogn var der efter forholdene i de nærmest foregaaende slægtled rigere betingelser for et bevidst aandeligt liv end mange andre steder. De gamle kunne endnu huske *P. Rørdam*. Hans tid var glanstiden i Mern sogns kirkelige historie. Børn og børnebørn fra R's tid var mine bedste kirkelige støtter. Jeg erfarede, at een saar, og en anden høster, og jeg hostede ogsaa, hvad R havde saaet. Og det samme gjaldt min forgænger, pastor *Spang*, han havde været en god præst og efterlod sig gode spor. Han samlede en ikke saa lille menighed. Og han var god at følge efter. I min tid blev Mern stationsby og udviklede sig ret stærkt med tilflytning og bebyggelse, medens sognets andre byer bevarede deres præg. — Hvert aar holdt vi paa *P. Rørdams* kaldelsesdag til Mern, 10. juli, et stærkt besøgt sommermøde i pgdshaven efter forudgaaende

gudstjeneste i kirken. Ogsaa i byen Sandvig blev der holdt sommermøder hos gdjr *Peder Pedersen*. Der var i sognet flere gode støtter for præsten, sogneraadsmnd *Hans Hansen* stod trofast ved præstens side, og han var sjælen i arbejdet for kirkens forskønnelse i 1920'erne, og sogneraadsmnd *Emil Hansen*, Kindvig, fik kirkegaarden reguleret. En god ting var sognets vel udbyggede skolevæsen, de to hovedskoler i Mern og Kindvig var underbygget med underskoler og overbygget med fælles udvidet undervisning i Mern skole for børn over 12 aar. Hele lærerstaben var kirkeligt interesseret. Særligt bør nævnes lærer *Dickmann*, Kindvig; vi holdt mange møder sammen. Lærer *N. Nielsen*, Mern, senere flyttet til Overlund, blev fmd for Danmarks lærerforening, lærer *K. Bruun* tog sig af de unge.

Mern sogn er i kirkelig og folkelig henseende overvejende grundtvigsk præget. Dette præg stammer fra *Peter Rørdams*, *Spangs* og provst *Meinertsens* tid. Der er ogsaa en del gammeldags troende. Der er sammenhold om kirken og gudstjenesten, og megen offervilje, naar det gælder kirkens udsmykning. Hvert aar holdes stadig sommermødet 10. juli.

1907 oplyses: Ret god kkg, gode forhold, nærmest grundtvigsk præg, 1922: Forholdsvis meget gode forhold, 1931: Kkg 7,5 pct, gode forhold, DdU (80), gr præg, 1939: Kkg 8 pct, gode efter egnens forhold, Santalkr (sp), 2 fh, 1950: Kkg 5 pct, gode efter egnens forhold, god samling om det kirkelige liv, Santalkreds (sp), DdU (150), ungdomsm i pgd. Sal i pgd.

Mern kirke er smuk og anselig, senromansk, af teglsten, senere udvidet og omdannet. Overhvalvet, koret er ombygget i skibets bredde, og mod syd er opført et sideskib paa 4 fag langs med hovedskibet med 4 spidsgavle, ligesom kirken i Præstø. Spidse buer fra sideskibet ind til hovedskibet. Taarn med kamgavle, udbygning mod nord, med sakristi. Altartavle af J. L. Lund: (Nadveren) skænket af dronning Caroline Amalie. Den gl altartavle fra c 1580 ved indgangen. Prædikestol fra 1596, romansk font, jernbeslaaet vaabenhusdor fra 1637. Ligsten. Det nuværende daabskappel har været herskabsstol for Høvdingsgaard. Omkr 1920 blev ved menighedens hjælp de store murflader dækket med dekorationer, stolestaderne fik smukke farver. Orgel fra 1915. Et Kristus-hovede, der blev fundet paa hvælvingen, blev istandsat. Den gl. altartavle restaureredes. 300 sd. Mern k er den første kirke i landet, der fik elektrisk opvarmning.

I vaabenhuset afslørede paa Isteddagen 25. juli 1950 en mindetavle for major *Anders Lassen*, * 1920 paa Høvdingsgaard, faldet ved Commochio, Italien 9. april 45.

Dann kirker, Præstø amt, s 939—47. Hans Hansen: M kirke, Præstø amts hist aarbog 1922.

Altergæster: 1891: 739, 1902: 486, 1912: 342, 1922: 363, 1934: 305, 1942: 394, 1949: 356, 1952: 245.

Folketal: 1850: 1138, 1901: 1224, 1925: 1269, 1950: 1367. Menighedsraad: Gennem alle aarene: Fællesliste, 7 kirkelige, u p (n gr).

Kommunevalg: 1943: Soc 154 (2), rad 209 (3), kons 64 (1), venstre 183 (3). 1950: Soc 167 (2), rad 204 (3), venstre 201 (3), borgerl 83 (1).

Sognepræst

Indt 1850: a) 253 byg, 4 rug, 8 havre, b) 1 pd ost, 1 gaas, (eller 3 skp byg og 1 kylling fra hver gaard, 42 rdl, c) 12 byg, 14 fv brænde, d) 210 rdl, e) 45 td ld.

1870: Regul 2304 kr, netto 5390 kr.

1913: 2. kl, 1931: 2. kl, 1946: 3. kl

Pgd opført 1848.

19. 10. juli 1841—14. jan 56 (asylbestyrer i Kbhvn): **P. Rørdam**, fl t Lyngby, se der.

Mynster fandt 1841 pgd gl, men meget smuk og pyntelig, 1848 ny opbyggt, solid, smagfuld, velindrettet. Haven stor og smuk. Kirken var temmelig stor, noget mørk, men i særdeles god stand. Om *Peter Rørdams* prædiken hedder det (tekst: Luk. 7,36 f, tema: Om skriftemaal og syndernes forlædelse): »I en viss konversationsstone, lidt for skjændende, men levende, kraftigt og indtrængende. Katekisationen ogsaa levende, men uden traad. Kirken aldeles opfyldt af mennesker, hvilket skal være tilfældet hver søndag. Ungdommen svarede godt. Læreren i Mern (Andersen) betegner Mynster som »kun lidt skikket til skolelærer«, læreren i Kindvig (Andersen) »aldeles uduelig, men skikkelig« (M II, 173 f).

20. 10. april 1856—24. maj 77 (sp Trinitatis k. Fredericia-Vejlby 30. maj 46): **Johan Carl Ferdinand Kallenbach**, * 7. dec 08 Kbhvn. Forældre: Barber Johan Friederich K og Betty Elisabeth Hansen. Stud von Westens inst 26, c okt 33 (I), lærer Kbhvn, ord kat Store Hedinge 23. sept 39, afsk 24. maj 77, † 18. aug 80. ~ 23. juni 39 Nanna Augusta Meinig, * 16. juni 14 Nødebo, † 3. nov 85. Forældre: Jstrd, birkedommer i Kronborg-Hellebæk birker Herman Carl M og Elisabeth (Elsabe) Georgine Didrichsen. — Datter ~ stiftsprovst Pedersen, Ribe. Hustrus søster ~ domprovst Gude, Roskilde.

Pastor K talte ved den store fællesbegravelse af de faldne efter slaget 6. juli 1850 i Fredericia. Talen blev trykt og meget læst. Skrev desuden flere digte og salmer. En fin og stilfærdig mand, se foran.

E. S II, 11.

21. 4. aug 1877—4. maj 81 (so Fausing-A 21. marts 64): **Gustav Albert Vilhelm Hasselriis**, * 22. juli 21 Hasle. Forældre: By- og herredsskriver Christian H og Cathrine Richter. Stud Rønne 39, c juli 46 (*I), lærer Kbhvn, huslærer Riga, arkidiakon Husum, Slesvig 23. dec 51, † 4. maj 81. ~ 22. juli 56 violinistinden Louise Amalie Hansen, * 14. april 28 Kbhvn, † 9. nov 79. Forældre: Barber Claus H og Sophie Frederikke Schillinger. — Søster ~ Møller Sørensen, Esbønderup-N.

(Om H's strid 1865 med læreren i Fausing, se Khst Saml, 6. r, V, 1945, s 186). Se iøvrigt foran.

22. 12. aug 1881—21. juli 1907 (sp Jetsmark 6. febr 72): **Tycho Emanuel Spang**, * 2. okt 30 Roslev. Forældre: Sp Helligaands k, Kbhvn Peter Johannes S, † 46, og Christiane Phillipine Dormeyer. Stud Mtrø 50, lærer flere skoler i Kbhvn, c 56² (h), overlærer Køge 59, sp Jelstrup-Lyngby 26. febr 69, r af Dbg 06. † 21. juli 07. ~ 22. dec 60 Emilie Theodora Gether, * 19. april 38 Christiansø, † 5. juni 00. Forældre: Jstrd, borgmester og byfoged i Køge Jens Johan G og Inger Sophie Mariane Struck. — Fætter: Kopp, Sandby-V. Hustrus faster ~ Budde, Sengeløse.

S mistede tidligt sin fader. men hans moder ernærede sig efter sin mands død som institutbestyrerinde i Kbhvn. — S fandt som ung sin plads bl de grundtvigske teologer, og denne linje fulgte han som præst. I Jelstrup brændte pgd, lige før han skulle flytte derfra. Hans milde, hjertervarme forkyndelse passede godt for menigheden i Mern. præget som den var af grundtvigsk livssyn. Han var medvirkende til den store skolereform, der skaffede sognet et mønsterskolevæsen for sin tid. Han var uden for kirken en søgt foredragsholder ved kirkelige og folkelige møder.

Pastor S var en betydelig præst; i Jetsmark havde han en stor præstegerning med overfyldt kirke og var meget søgt paa tomandshaand som raadgiver. Han fik kirkegangen igen paa fode i Mern, holdt vel besøgte bibel-læsninger, kom meget paa husbesøg og ivrede for salmesangen og de nye salmer. Han var grundtvigsk og en dygtig foredragsholder. Han talte ofte paa Brøderup højskole. Frisk og virksom til det sidste.

(Næstved tidende 23. juli 07, sørgedigt af Fr. Møller smst 27. juli 07), HF I, 721.

23. 24. okt 1907—16. marts 35 (sp Fodby 10. jan 96): Provst **Hans Peter Meinertsen**, * 28. febr 65 Østrup, Undløse sogn. Forældre: Gdjr Lars M og Johanne Marie Pedersen. Lærereksamen 86, stud priv 88, c 93¹ (I), højskolelærer Brøderup 93, provst Baarse-Mønbo herreder 10. marts 19, r af Dbg 28, afsk 16. marts 35, † 23. april 48. ~ 24. aug 94 Anna Frederikke Cæcilie Jensen, * 27. febr 65 Kyringe, Stenmagle, † 30. dec 21. Forældre: Gdjr Niels J og Cæcilie Birch Møller. — Datter ~ rektor, c theol og mag Chr. Nielsen, Slagelse.

Fmd Næstvedegnens højskolef 00—07, næstfmd Foreningen til afholdelse af folkelige og kirkelige møder i Sydsjælland, fmd Grundtvigs mindemuseum i Udby pgd 25—34. Holdt talrige foredrag af historisk og kirkehistorisk art i Sydsjælland og har øvet fri præstelig virksomhed i forskellige kirkelige kredse paa Sjælland. Medstifter af de aarlige grundlovs-møder i Mogenstrup skov. Efter sin afsked virkede provst M en tid som præst for den grundtvigske kreds i Haslev, hvor han tog bopæl, men saa flyttede han til Everdrup og deltog stadigt i egne kirkelige arbejde og i undervisningen paa Brøderup højskole.

Udg: 18: Slægten M's stamtavle, 36: Min moders slægt, 40: Min hustrus slægt paa mødrene side, skrev i Præste amts hist aarb, 28: Provst Terpager, Mern, og smst, 33: Sognepræster i Mern i 150 aar.

Provst M fik alle sine 3 stillinger efter opfordring, og slægten **Rørdam** kom til at spille ind i hans liv paa ejendommelig maade. Hans barndomshjem var i Undløse sogn, hvor slægten **Rørdam** i 3 slægtled var præster. M's fader var som Holbækkens bønder oplyst og meget politisk interesseret; hans moder var en hjertensfrom kone, men sine første kristelige indtryk modtog M fra den lille højskole i U og fra pastor **H. N. K. Rørdam**, der var en af de præster, der havde vovet at protestere mod kancelliets krav om tvangsdaab af baptistbørn. M gik til præst hos ham og huskede dette med tak, men det var pastor **H. N. K. Rørdam** (sidst i Fanefjord), som fik mest betydning for M's aandelige udvikling. R var grundtvigsk og førte M ind i det grundtvigske kristendomssyn, og da M blev student, hørte han **Skat Rørdam** og søgte ind i højskoleforeningen. Da han blev kandidat, søgte han for-gæves præsteembede, men fik saa en opfordring fra **Emil Dam**, Brøderup højskole, til at blive lærer der, og han havde der 3 gode aar. Allerede som højskolelærer var M en søgt foredragsholder i Sydsjælland, og her blev hans kærlighed til højskolen grundfæstet. Alligevel modtog han en opfordring fra menigheden i Fodby til at blive præst der, og skønt indtægterne var smaa, var M meget glad for Fodby, hvor der blev oparbejdet en god kirkegang, og til det sidste havde M forbindelse med Fodby og sine venner der. Saaledes prædikede han 50 aar efter sin indsættelse i Fod-

by ved en velbesøgt gudstjeneste. Efter opfordring søgte M til Mern. **Skat Rørdam** var nu hans biskop, og biskoppen støttede hans ansøgning. Atter kom navnet **Rørdam** til at spille en rolle i M's liv, idet han følte, at han i Mern var med til at fortsætte **Peter Rørdams** gerning. (P. Rørdam var præstesøn fra Tølløse nær ved Undløse). Faa præster havde præget deres sogn som P. Rørdam, og R's konfirmander blev M's bedste støtter. Provst M skriver selv: »Af mit arbejde i kirken kan jeg anføre, at jeg i al min præstetid har lagt megen vægt paa at komme rundt i sognet, og det var mig en glæde at mødes med sognebeboerne i hjemmene, i pgd og ved møderne, en særlig glæde var det, at beboerne i Mern ved en basar skaffede 6000 kr til udsmykning af deres sognekirke«.

I »Roskildebogen« skriver rektor **Chr. Nielsen**: »Faa mennesker har følt sig saa vel hjemme i deres arbejde som M, han elskede den tjeneste, som var ham betroet, og han vandt menneskers tak og paaskønnelse i vide kredse. En levende slægtsfølelse havde han taget i arv, og han udarbejdede dygtige og livlige stamtavler over sin slægt... Hvor var han vel anset blandt provstiets lærere. Med sin myndige forstaaelse af undervisning og opdragelse og sin evne til sympatisk indlevelse blev han til hjælp og opmuntring for mange... I Mern følte han det som en kær og hellig forpligtelse at løfte arven efter P. Rørdam, hvem han følte sig aandeligt beslægtet med. Som R var M afgjort Grundtvigs discipel, men ogsaa som denne paa selvstændig vis. Den doktrinære grundtvigianisme med dens stærke ortodoksi huede ham ikke. Men i det grundtvigske grundsyn paa menneskeliv og kristendom levede han af hele sin sjæl. At hjælpe mennesker til at leve hjerteligt i det menighedens samfund, som de ved daaben hørte til, det var for ham hovedsagen; han vidste, at her var de kilder, der springer til evigt liv. — Ikke mange levede stærkere i historien end han, og i den hentede han inspiration ogsaa til dagens gerning og dens problemer. Han øste af sin viden i mange folkelige foredrag, hvori han forstod at tale jævnt om det høje, og ved samtaler i venners kreds. Der har været adskillige mennesker, hvis interessesfærer var mere udstrakte end hans, men paa sine omraader var han sikker som faa. Og her traadte han fast paa sit domæne. — Venskabsforhold var en stor del af hans liv. Et teologisk vennelag fra hans ungdoms dage var han sjælen i lige til de sidste aar. — Hans tænkemaade var præget af megen common-sense, fri for falsk aandelighed. Han havde et godt og retsindigt maadehold. Et ret langt otium blev ham beskaaret. Den gamle præst fik ved en hastig, men blid død lov til at fare i fred...«

Roskildebogen, 1950, s 108, Kr Dbl 24. febr 45, Nekrologer.

24. 23. sept 1935 (sp Ringive 30. marts 25): **Olaf Krog-Meyer**, * 24. febr 00 Faaborg ved Varde. Faderen: Sp Vigersted-K, † 48, se der. Stud Sorø 18, c 25¹ (h). ~ 5. april 25 Esther Marie Overgaard, * 25. april 00 Sneslev. Forældre: Proprietær Stephan Mikkelsen O og Karen Marie Pedersen.

Sekretær Fraternitas sorana.

Litt: Holger Begtrup: Dansk Menighedsliv i gr kredse II, 1922, s 113 f. H. P. Meinertsen: Præster i M i de sidste 150 aar, Præstø amts hist aarb 1933, s 56 f. Hans Hansen: M kirke, smst 1922, H. P. Meinertsen: Provst Terperger, Mern, smst 1928, Olaf Krog-Meyer om Peter Rørdam i Præstø amts avis 14. juli 41 (jvf dette værk I 372). Om væver Hans Hansen se iøvrigt Fr. Rugaard: Fremragende bønder før og nu, 1871, H. P. Hansen: Mellem enevælde og folkestyre 1942. Karl H. N. Vinther: Oplevelser fra menighedslivet, 1895, s 141 f. Kirkebladet 1892, nr 8, Bibliografi om P. Rørdam i DBL XX, 445, Næstved Tidende julen 1942 (her fortællendes om englænderen Andrew Hamilton, der besøgte Mern pgd i julen 1849, han har i sin bog »Danish Isles« fortalt om Mern i kap IV og IX.

KALLEHAVE

Kallehave sogn, 4787 ha, er meget udstrakt, smukt beliggende ved Østersøen og Ulvsund. Stærkt bakked mod vest, fra Kulsbjerg (107 m), meget smuk udsigt, frugtbar og skovrigt, næsten alle kysterne er kranset af skov. Fra kirken smuk udsigt til Møn og Falster. Mønbroen. Øerne: Lilleø, Tærø og Langø.

Byerne: K (stationsby og fiskerleje) med hotel og alderdomshjem, Viemose (en c 3 km lang gade), Langebæk med pgd, Balle, Stensby, Stensved, Vestenbæk, hg Petersgaard, Stensbygaard, Langebækgd.

Nær K kirke har der været en hellig kilde. Kirkekilden, som søgtes indtil omkr 1870.

Det kirkelige liv. Efter Langebæk pgd har familien Langebæk taget sit navn, historikeren Jacob Langebæks tipoldefader, Jacob Andersen var sp her 1590—1633, og denne efterfulgtes af sin søn Anders Jacobsen Langebæk, sp her 1633—45.

Mynster kaldte K sogn »maaske det yndigste sogn i hele Sjælland« (Nogle blade, s 418), og han var meget tilfreds med provst Nielsen, som han kaldte »en dygtig mand overalt«.

Der har siden 1833 kun været 4 sognepræster. Provst C. Nielsen var her i 48 aar, en betydelig præst af Mynsters type. Forsamlingsfolkene holdt en del forsamlinger her i 1840'erne, især ved Niels Jensen (Post), som maatte døje adskillig forfølgelse; der blev enkelte opvakte folk, som holdt møder. Men sporene deraf er nu udslettet. Pastor Dahl, som var her i 27 aar, var sprogforsker; i det store sogn var han flittig med fastegudstjenester og bibellæsninger og møder, og især vil han blive husket for sit store arbejde for at faa bygget kirken i Stensby i den vestlige del af sognet. Han arbejdede ogsaa paa at faa udskilt Stensby som et særligt pastorat, og efter hans afsked trak vakancen længe ud paa grund af planerne om sogneudskillelse, men de blev skrinlagt. Pastor M. Jørgensen, der var her i 27 aar, skriver: »Den lange vakance gjorde det tildels af med en hidtil god kirkegang, og altergæsternes antal halveredes. Der kan næppe gives nogen anden forklaring paa den kendsgerning, at kirkebesøg og alterbesøg dalede saa meget, end at sognet var uden fast præst i mange maaned. I Stensby blev søgningen minimal, medens den efterhaanden

blev bedre i K. I Viemose er der et lille missionshus og 2 forsamlingshuse. Missionshuset har været midtpunkt for et virksomt missionsarbejde, ligesom der blev holdt møder i Langebæk asyl. De indremissionærer, der kom hertil, kaldte sognet »et dødt sogn«. Den lille flok missionsfolk var de mest trofaste kirkegængere og altergæster, men de stod iøvrigt tilbage for missionsfolkene i Mosbjerg-B, hvor jeg kom fra, hvad missionsiver angaar. Sognepræsten kunne af og til med glæde erfare, at der var barnligt og fromt trosliv i det stille, hvor det ikke omtaltes, og det kunne hjælpe til frimodighed i tjenesten. Gennem adskillige aar samledes i pgd en god flok unge til møder hver maaned om vinteren, medens en kvindekreds samledes i pgd og hjemmene om ydre mission og sømandsmissionen«.

Ingen større vækkelser eller begivenheder har præget det kirkelige liv; forholdene er almindelige, folkekirkelige, rolige og stilfærdige, men det store sogn stiller krav til præstens arbejdskraft. Førstelærer Sørensen var i flere aar leder af IM i Viemose.

1910 oplyses: Kkg jævnt god, men variabel, ingen af kirkerne ligger lige ved landsby. Ingen særligt fremtrædende kirkelig retning, lidt IM af mild observans, ogsaa øre for grundtvigsk forkyndelse. Der holdes møder og børnegudstj i et fhv asyl. Rester af irvingianere og baptister, 1922: IM (50), KS (20), 1931: Kkg 5 og 3 pct, rolige folkekirkelige forhold, IM (50, lærer Sørensen, Viemose), fh, mange fiskere, 1939: Kkg 5 og 3 pct, IM (20), fh, 1946: IM (10) sdsk, 2 foredragsf, santalkr, gr ungdomsf (150), 1950: Kkg 3 pct, folkekirkelige forhold, mh, sdsk, kvindekreds, santalkreds, idrætsf, mange fiskere og jernbanefolk.

Kallehave kirke ligger ret ensomt i sognets østligste del; den er en senromansk teglstenskirke, som er bevaret i hele sit anlæg, senere er kirken overhvalvet, og der er bygget taarn. Fra 17. aarh er en nordfløj (»Soldaterkirken«) med galleri, vaabenhus vest for taarnet fra 1863, og sakristi mod nord, ombygget 1881. Altertavle fra c 1600, lidt yngre prædikestol med store evangelistfigurer, romansk font, orgel fra 1876. Mindetavler. Restaureret 1942. 250 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 948—56.

Peterskirken i Stensby, indviet 3. maj 1891, arkitekt H. C. Glahn (efter skitse af J. B. Løffler), byggesum 25.000 kr, er af røde mursten, har taarn med et lille pyramidespår, fladt dekoreret træloft, paa alterbordet Thorvaldsens Kristus i kallipasta, granitfont, 200 sd.

Altergæster: 1896: 1261, 1922: 385 og 175, 1934: 315 og 113.

Folketal: 1850: 2878, 1901: 2895, 1921: 2899, 1950: 3287. Menighedsraad: 1908: n u p, 1922: 5 gr, 1 IM, 11 u p, 1934: 1 IM, 13 u p, 1949: Alle folkekirkelige.

Kommunevalg: 1943: Soc 533 (5), rad 288 (3), kons 244 (2), venstre 292 (3), hf 52 (0). 1950: Soc 620 (6), rad 300 (2), kons 225 (2), venstre 354 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 396 byg, b) 15 rdl, 20 sn æg, 35 gæs, c) 100 rdl m m, d) 550 rdl, e) 50 td ld, 6 td ld skov. Stor uregelmæssigt bygget pgd i Langebæk, fire længer. — 1870: Regul 3664 kr, netto 7518 kr. — 1913: 1. kl, 1931: flg 2. kl.

Pgd opført 1884 og 1923, beliggende i Langebæk.

17. 6. sept 1833—29. nov 81 (sp Sørbymagle-K 19. nov 30): Provst Carl Nielsen, * 1. juli 05 Frberg. Forældre: Kammertjener hos kong Fr. VI, Christian N og Caroline Augustine Friede-

mann. Stud Brdssk K 22, c juli 26 (l-egr-egr), overlærer søetatens pigeskole 27, uord kat Holmens k, Kbhvn 10 sept 30, provst Baarse herred 27. marts 45, tillige for Mønbo herr 18. aug 55, r af Dbg 59, Dbm ved sit 50 aars jubilæum 80, afsk som provst 25. okt 80, afsk som sp 29. nov 81, † 2. dec 84. ~ 23. nov 27 Eleonora Jacobine Amalie Holm, * 23. april 07 Krahavn, † 1. juli 84. Forældre: Kina-kaptajn Jens Axel H og Karen Kirstine Abel. — Sønner: Vemmeløv-H (kultusminister, provst M. C. B. N) og Magleby, Møn. Døtre ~ Skouboe, Skaarup, Øhlenschlæger, Sørbymagle-K. Brodersøn: Mesinge. Broderdøtre ~ Forman, Rørby og Møller, Horslunde-N. Hustrus broder: Holm, Hyllested-V-H.

Skrev i Tidsskr for Almueskole IX, 193 f om landsbylærernes kaldelse og kaar. Udg 58: Fest-prædikener og kirkelige taler. Skrev i stiftets synodalakt 57 om kirkeforfatning, 60 om menighedsarbejde og om ændringer i præsters lønningsmaade.

Provst C. Nielsen, Kallehave skildres af sin søn, provst M. C. B. Nielsen:

»Velbegavet, havde mange kundskaber, evne til at lære snrog; om vinteraftener læste han højt for de mange børn og folk i Marryats romaner, 1001 nat. flere oversatte han selv. En ligevægtig mand, men som folk sagde »en bestemt mand«. Det kunne ikke falde børnene ind at være ulydige. Det var en selvfølge at lyde. Han var en sand og en kærlig mand, jævn i sin fremtræden. Fru Nielsen var velbegavet, hurtig i opfattelse og kunne give træffende svar, en dygtig og praktisk præst-kone.

N kom til Kallehave paa en mærkelig maade. I sommeren 1833 skrev hans fader, der var kongens kammertjener, til ham, at han skulle søge Kallehave. Men han mente, at embedet var for stort. En søndag kom sensationen: En kgl rideknægt i rødt liberi red ind i Sørbymagle pgd og overrakte præsten et forseglet brev m kongens ønske om, at han skulle søge Kallehave. Saa blev karossen rullet ud, og N kørte ind til kong Fr. VI, der oplyste, at han havde sagt til N's fader, at han gerne ville have N til Kallehave. Ansøgningen blev saa skrevet i kongens værelse, hvor han havde leget som barn.

I Kallehave var provsteparret ansete og afholdte. Konerne søgte raad om alt muligt hos fru N. Livet gik som efter en snor. I den store lavloftede spisestue sad fru N og spandt om aftenen, og der var altid æbler til stegning under provstens højtlæsning.

Provsten var en mild prædikant; hans ord bar kærlighedens mærke (se Slægten fra L pgd, nr 5).

Provst N var meget skoleinteresseret, og han blev efterhaanden som en fader for provstiets præster og lærere. I Baarse herreds konvent deltog han med megen interesse, i lang tid var han konventets formand. Den store børneflokk bragte liv og ungdom i den gamle pgd, hvor der førtes et patriarkalsk hus, præget af gammeldags kultur og fromhed.

Litt: C. H. Langebæk: Slægten fra Langebæk pgd, 1919—27, E. S II, 536.

Mynster var meget begejstret for naturen her, pgd var uregelmæssig, men meget god, med en mængde smukke og nydelig holdte værelser, haven meget stor og særdeles smuk, vakre promenader i skoven. Læreren i Langebæk (Hansen) var »stem-

melig sløv og søvniq», han »skrev for nogle aar siden eller foranledigede et højsligt angreb paa sognepræstene... Kirken var stor og i god stand, om N's prædiken 1841 hedder det: »Meget smuk og god prædiken, foredraget frit og kraftigt. Sp er overalt en dygtig mand. Særdeles talrig forsamlng, ungdommen svarede godt i det hele, skønt en del fattedes kundskab og især eftertanke, en følge af det ikke brillante skolevæsen«. 1849: »Meget god prædiken, forstandig, klar og kraftig, foredraget klart og kraftfuldt. Kirken fuld af mennesker, og ungdommen svarede godt, tildels meget godt« (M II, 176—77).

Hjælpepræst hos provst Nielsen

1875—80: M. C. B. Nielsen, se Vemmeløv-H.

1880—81: G. F. Mygind, se Allerslev.

18. 11. april 1882—31. dec 1909 (sp Søllinge-H 7. febr 76): **Frederik Peter Jakob Dahl**, * 6. juli 33 Hillerød. Forældre: Professor, overlærer Frederik Peter Jacob D af Skævinge-G og Tønnesine Antoinette Langøe. Stud Mtrp 52, stud philol, c theol 60¹ (1), privatlærer Kbhvn, inspektør Borchs kolleg, manudukt, lærer v broderen prof Fr. Dahls artiumskursus, ord kat og førstelærer Holbæk-M 29. maj 67, afsk 31. dec 09, † 30. juni 15. ~ 5. aug 69 Ottonia Johanne Matzen, * 8. okt 47 Nykøbing F, † 10. nov 73. Forældre: Tømrermester Frederik M og Jensine Jacobine Christine Bølle. — Broder: Keldby. Hustrus faster ~ Müller, Stadager-NK.

Skrev oversættelse til Teol tidsskrift af Cyprians »De dominica oratione«, udg fremmedordbog, uddrag af L. Meyers og Dahls større haandbog, ny udgave af sin faders F. P. J. Dahls danske retskrivningslære. 91: Om toneforholdet i det danske sprog, flere lignetaler, boganmeldelser osv.

Pastor D var søn af den lærde sprogforsker, prof D, som efter sin elev, prof J. N. Madvigs udsagn havde særlig betydning ved sin undervisning i modersmaalet, men som 1840 maatte tage afsked paa grund af øjensvaghed. Prof D's 3 sønner blev alle flittige sprogforskere. B. T. Dahl var i mange aar lærer ved statens lærerhøjskole, og han blev kendt for sine bøger om sætningsslære og sine ordbøger, K. H. J. Dahl, sp i Keldby (se der) var hans medarbejder, og F. P. J. Dahl. Kallehave, arbejdede sammen med sine brødre. Han var nok den, der blev mindst kendt af brødrene som sprogmand, idet præstegeneringen kom til at optage hans tid, men sproginteressen (for modersmaalet og for latin) var ikke mindre end hos brødrene. I Holbæk stiftede han »Danske samfund«, hvor der blev holdt oplysende foredrag ved ham selv eller indkaldte talere, især om dansk litteratur. Baade i Søllinge-H og her holdt han stadigt fastgudstjenester og katekisationer og møder rundt i sognets byer. Han var meget virksom for opførelsen af Peterskirken i Stensby og arbejdede paa en deling af pastoratet. Han var en flittig og samvittighedsfuld præst af den gamle skole, uden partipræg, men venligt indstillet over for de forskellige kirkelige fraktioner og samlede især i de første aar mange i kirken.

Hjælpepræst hos pastor Dahl

1904—09: H. C. Borregaard, se Taanum-H.

19. 24. aug 1910—8. juli 37 (sp Mosbjerg-B 8. aug 01): **Marius Jørgensen**, * 4. aug 69 Guldager. Forældre: Lærer Knud J og Ane Marie Knudsen. Stud Ribe 91, c 97² (1), uord medhj Skyum-H og Ormslev-K, højskolelærer Brahe-

trolleborg 99, afsk 8. juli 37. ~¹ 13. maj 02 Marie Kristine Mægaard, * 7. april 70 Kielshøj, Taa-singe, † 23. marts 10. Forældre: Forpagter af Søndergaard Christian M og Thora Landkilde. ~² 18. april 13 Petrea Nielsen, * 5. maj 91 Langebæk, † 26. okt 42. Forældre: Kbmd Anders N og Karen Larsen.

20. 2. nov 1937 (sp Henne-L 21. sept 28): **Christen Albert Sandager**, * 24. marts 00 Sdr Vium. Forældre: Lærer Albert Niels Chr. S og Anne Marie Joh. Ottosen. Stud Svendborg 20, c 28² (h₂), ~ 1. okt 29 Anna Meta Elmer-

dahl, * 29. okt 07 Horne, Fyn. Forældre: Mejeribestyrelse Rasmus Peter E og Hanne Emilje Nielsen.

Hjælpepræst hos pastor Sandager

1941—42: E. T. Jensen, se Ormslev-K.

1943—47: A. J. Kærup, se hjpr Sorø.

12. jan 1949: **Frimodt Krogh Nielsen**, * 20. okt 22 Aalborg. Forældre: Fabriksarbejder, fmd for Arbejdernes bibelkredse Jens Christian N og Johanne Sophie Nielsen. Stud Aalborg 42, c 48² (1-103). ~ 6. juli 44 Annie Lunhardt, * 22. april 23 Nakskov. Forældre: Malermester Christian L og Olga Kathinka Nielsen.

Mønbo herred

STEGE

Stege pastorat omfatter købstaden Stege med forstaden Lendemark, købstaden er 566 ha, paa markjorden gaarden Kathrinedal. Desuden Stege landdistrikt, 802 ha (med Ulvshale, overført til Nyord), en lavtliggende, flad halvø, lidt højere mod øst, samt Stege landsogn, 2785 ha, der omgiver købstaden paa alle sider, delt i 2 dele af købstaden, og gaar tværs over Møn, næsten skovløst, halvøen Koster land. Mønbroen. Frugtbart. Byerne: Svensmarke, Tøvelde m fh, Bisinge, Nøbbølle, Tjørnemark, Koster, Udby, Rødded m fh fra 1894 og Lendemark. Rødkilde højskole. Stege sukkerfabrik (opr 1884).

Stege købstad er paa 3 sider omgivet af vand, og byen er smuk, især fra søsiden. Paa den nordlige side af de to landtunger, som indsnævrer munden af Stege nor, der skærer sig midt ind i Møn, er byen blomstret op omkring 13. aarhundrede. (Steckæ), af stik, en pæl, fortæller om det af bolværker indplankede sejlløb, ved hvilket Stegeborg blev bygget. Borgen, der laa mod syd i byen paa Slotsnakke, hvor havnepladsen nu er, omtales ofte i middelalderen. Her holdt Erik Plovpenning sin halvbroder Knud fangen 1247. 1254 kom den lybske ridder og eventyrer Henrik Æmel-torp i besiddelse af slottet ved lybsk hjælp; senere var det ofte i mecklenburgske stormænds eje, men 1358 erobrede Valdemar Atterdag borgen. Han boede her ret ofte. Senere boede de kgl høvedsmænd her, bl a Anders Bille, der 1510 tappert forsvarede øen mod lybeckerne. De ødelagde købstaden Borre, men Bille fordrev dem fra Stege. Under Grevens fejde blev borgen ødelagt. Lensmanden sluttede sig til Fr. I, medens borgerne sluttede sig til Chr. II, og 1534 sprængte de borgen i luften, og den blev aldrig genopført.

Fra gammel tid var der et fiskerleje her, men da borgen byggedes, voksede en by op, og Erik Klipping gav den købstadsrettigheder 1268. Det blev en ret anselig by, stærkt befæstet og med en god havn. Den havde stor handel med Tyskland og deltog stærkt i silde-

fiskeriet og havde en betydelig fiskeplads ved Falsterbo. Storhedstiden var 1430—1530, da der var »500 velhavende borgere« og ialt vel c 5000 indb. (Hvis dette er rigtigt, maa Stege den gang have været landets næststørste by). Der var 2 borgmestre og 4 raadmænd, og byen nød i høj grad kongens bevaagenhed; men pesten 1484 og flere brande hærgede. Byens signet: en borg med 3 taarne viser borgens betydning for byen, der laa saa gunstigt for handel og fiskeri. Byvolden og -graven viser fæstningens udstrækning. Der var 3 porttaarne, af hvilke nu kun den stolte og maleriske Mølleport af røde munkesten med hvide hvide kridtstensbaand og det høje spidse taarn staar tilbage. Foruden den nuværende sognekirke, Sct Hans kirke, var der en Sct Gertruds kirke nær Mølleporten. Den forsvandt paa reformationstiden, og et lille »Rødstenskapel« paa »Rødstensmarken«, hvis ruiner fremdroges 1900, og i Spejlsby, Keldby sogn, laa et Sct Jørgens hospital for spedalske. Sct Eriks gilde, Sct Knuds gilde og Kalentet havde smukke stenhuse. Udover kirken, Mølleporten og den ejendommelige byvold er der næsten ingen minder tilbage fra storhedstiden.

Efter slottets ødelæggelse og Grevens fejde var byens glanstid forbi, selv om den havde nogen fordel af, at øens anden købstad, Borre, var ødelagt for stedse som købstad. Fiskeriet forsvandt, og under svenskekrigene led byen usigeligt under plyndring og ødelæggelser, de svære bymure var borte omkr 1700; 1672 var der kun 656 indbyggere. Bedre blev det ikke, da byen blev kvarter for hestgarden. Den hensynsløse oberst Plessen plagede byen groft, og han fik byens handel knækket. Han satte vagt ved portene, som hindrede indførsel af varer. I det flg aarhundrede førte byen en hensynende tilværelse, og store brande ødelagde meget. 1774 brændte 112 af byens 183 huse. Øens bønder førte økonomisk krig med byen, og først i 19. aarhundrede begyndte der atter at komme opgang. Det skyldes dels opførelsen af den store sukkerfabrik, dels den store turiststrøm til Møns klint, der yderligere er vokset efter Mønsbroens opførelse. Havnen er blevet forbedret og uddybet, 1851 oprettedes

Præstø amts sindssygeanstalt, 1892 opførtes amtssygehuset. Byens gamle latinskole blev 1701 afløst af en navigationsskole, der senere blev til Møns tugt- og forbedringshus, nu anvendes bygningen, helt moderniseret, af sindssygeanstalten. Byen er smuk og hyggelig, over norets indløb en lang bro fra 1921. Ved Storegade, byens hovedgade, ligger — nær ved broen over norets indløb — den smukke og anselige »Hages gaard«, som nu rummer Møns folkebibliotek, og længere oppe i gaden, hvor denne udvider sig til en torveagtig plads, ligger to i arkitektonisk henseende meget smukke bygninger: *Kammerraadgaarden*, opført tidligt i 19. aarh af kammerraad Puttfercken, og nu sidst ejet af den købmand og borgmester Chr. Carøe, som kom af dage 1950 sammen med sin hustru ved en bilulykke, og den »hvide Bank« begge i smuk, klassisk stil.

Det kirkelige liv. Steges præstehistorie rummer adskillige mærkelige og betydelige mænd. 1567 blev den lærde mag *Iver (Bartholin)* dømt til døden, men senere benaadet og sat i fængsel i Sorø, fordi han nægtede at ægte en kvinde, han havde lovet ægteskab, og fordi han udelod exorcismen ved daaben. Hans efterfølger, mag *Hans Mogensen* (sp her 1567—70) havde været professor ved universitetet og blev 1578 biskop i Trondheim, og hans efterfølger, *Anders Foss* (»en mand af sjældne studeringer«) blev 1583 biskop i Bergen. 1638—55 under svenskerne plyndringer var mag *Anders Pedersen Hegelund* (søn af den kendte Ribe-biskop) sp her, 1655—82 var mag *Hans Jensen Viborg* sp her, en god latinsk poet, han havde været præst i Lund og der haft en besynderlig sag med Lunds biskop, »hvis frue han irettesatte (Cawallin: »Lunds stifts herdaminne« I 576), 1693—1709 var den vidt berejste og vidt berømte *Morten Reenberg* sp her. Han havde i Tyskland mødt Spener uden dog at blive pietistisk paavirket, en kort tid var han feltprovst i Flandern; han var en gæv præst i Stege, en helstøbt personlighed, med bidende vid, dygtig og oprørsk, og med forbavsende frimodighed hufledtede han sin samtid uden persons anseelse i sine prædikener. Han revsede Fr. IV for usædelighed, og ikke mindre skarp var han mod pietisterne. Han døde som stiftsprovst i Kbhvn 1736. Provst *Nic. Jæger* (sp her 1737—40) sagde til kong Chr. VI, at embedet var saa stort, at to præster godt kunne leve af det — saa blev prof Damsholte udskilt fra Stege. *Rasmus Paludan* (sp her 1740—43) blev biskop i Oslo, skønt biskop *Hersleb* her gav ham det skudsmaal, at han var »en overmaade ulærd mand, men god og ærlig«. 1759—75 var den lærde prof *Laurits Gram* sp her, hans efterfølger *Jacob Johan Lund* (1775—98) havde et navn som digter, flere af hans digte blev optaget i *Guldbergs salmebog*, i *Salmebog for Kirke og Hjem* har han skrevet nr 37 (Til ende aaret haster). Han sluttede sig til Klopstock, var læredigter og supranaturalist, skrev en bog om Hans Egedes (var gift med Hans Egedes datterdatter). Amtsprövst *Jørgen Stauning* (1799—1814) var udpræget rationalist, han udgav c 30 skrifter — pastor J. Paludan, Fanefjord, roste hans grundige teologiske kundskaber og hans utrættelige ar-

bejdsvirksomhed (BFG, II 213). Han mistede 4 hustruer og 14 af sine 16 børn. Provst G. C. *Krog* (1815—30) havde været Kina-præst. Han var ivrig skolemand, meget praktisk og dygtig, en typisk embedsmand. Han udgav en haandbog for landsbypræster, for kandidater og unge præster med omhyggelig vejledning i præstegerningen. Han beklager her, at landsbypræsten ikke mere nyder den agtelse, som loven, embedet og stillingen i etaten berettiger ham til. Provst *Tage Müller* (sp her 1830—33) blev biskop i Ribe, og blev betegnet som en af de værdigste præster og dygtigste mænd, der har beklædt Ribe bispestol (S nekrol saml II, 380). Han var Mynsters ven og meget paaskønnet var hans: »Udvikling af den chr. religions lærdomme« (1829, 2. udg 1832). Han var en ærværdig og karakterfuld mand, der senere tog aktivt del i politik.

Provst D. P. *Smith* ejede og boede i sine senere aar som den sidste af Steges sognepræster i den gl provstegaard til sin død. »Jeg fandt i Stege et maadeligt fattigvæsen, jammerlig kirkesang og temmelig stor indolens for kirken«, skriver provst S, og der var andre daarlige forhold, i 2 aar maatte han kæmpe for at faa en uduelig lærer fjernet, han fik »anarkiet« i skolevæsenet afløst af bedre forhold, fattigvæsenet gik det langsommere med at forbedre, da han fik for lidt støtte fra kommunens side, men han fik dog oprettet noget, der svarede til de senere frie fattiggasser. Kirkegangen blev bedre, da der kom en ny kordegn. Kirkegangen tog til, især fra landsognet; der indførtes fastgudstjeneste, froprædiken nyttaarsmorgen, litaniet paa bededag, men katekisationerne, som S var vant til fra Lolland, maatte han opgive. Flittig var han ogsaa som præst ved byens fængsel, (tugthuset) og havde der flere særegne oplevelser. Meget virksom var han ogsaa for udskillelsen af Nyord som særligt sognekald 1845. Efterhaanden blev han svag (gigt i knæet), han tog sin afsked som provst — et arbejde der interesserede ham meget, og han fik hjælpepræst, pastor *Jessen*, der var særdeles flink og nidkær og trofast besøgte gamle og syge. *Smith* var en højt kultiveret mand, meget nationalt interesseret. Det kirkelige liv var ikke stærkt. Forsamlingsbevægelsen mærkedes kun i ringe grad, fortrinnsvis i landsognet, hvor der var bedst øre for evangeliet.

Provst *Smith* maatte kæmpe mod megen ligegyldighed, men han omtalte dog i sin afskedsprædiken »Steges flittige kirkesøgning«. Han søgte at gøre gudstjenesten højtidsfuld og personligt præget. Han tilhørte ikke nogen kirkelig retning. Han omtaler rationalismen som »det svundne aarhundredes vantrø og hovmod«, men han nærede ingen særlig beundring for Mynster eller Grundtvig. Han udgav 1846 en plan til landsbyskolens forbedring. F. E. *Boisen* roste ham og satte ham højt (J. L. F.).

F. E. *Boisen* (Budstikke-Boisen) er det mest kendte navn i Steges kirkehistorie i det sidste aarhundrede. Han havde i Skerpinge staaet som en af førerne i vækkelsen i »det hellige land«, et af de bærende medlemmer af det sydvestsjællandske broderkonvent og en af

Grundtvigs mest levende disciple. I Vilstrup kæmpede han baade mod tyskhed og pietisme, var ofte forsagt og haabløs. Her begyndte han udsendelsen af bladet »Budstikken«, et folkeskrift til oplysning og til opbyggelse. Det var provst Smith, der fik B til Stege. I vore dage kan det være svært nok at finde spor af denne meget levende og vækkende præsts gerning her. Det hænger maaske sammen med, at det var den svageste og sidste del af hans liv, der faldt her. Fra den forudgaaende tid var der ikke meget at bygge paa. Vilhelm Birkedal skriver, at Luthers ord om, at »Guds ords kraft kun holder sig paa eet sted i een menneskealder« har fundet sin bekræftelse ogsaa med hensyn til Boisen (En Ven skildret af en Ven, s 27). Snarere maa det siges, at B øvede sin indflydelse gennem sin personlighed, saa meget maatte visne, naar han drog bort. Han havde skræk for udvortes organisation, der »skulle føre arbejdet videre«. Han var *frihedsmænd*. Han kunne i Stege længes efter det inderlige samliv i Skørpinge, men ogsaa i Skørpinge forsvandt sporene efterhaanden.

Da han kom til Stege, tog han straks fat paa store opgaver, navnlig i kristelig retning. I et brev til sin ven, *Vilhelm Birkedal*, fortæller han, at »det er, som om der gaar en ny luftning over folket; de kommer ganske godt for at høre. Jeg har begyndt at holde forsamling paa raad- og domhuset, og en stor mængde mennesker har indfundet sig for det første. Hveranden søndag bliver dette røverhus til et bedehus«. (Byfogeden, *Hother Hage*, var en kirkelig mand), her samlede B en kreds, ligesom han holdt talrige forsamlinger paa landet, hvor »bønderne mødte i stor mængde«. Kirken begyndte ogsaa at fyldes, sangen blev bedre. B skaanede ikke sig selv. Han var en præst, der gerne ville forkynde Guds ord tidligt og silde. Og faa forstod som han at glæde sig over den skønne natur paa Møn. Men aandeligt fandt B ikke jordbunden særligt bekvem i Stege. Der var megen materialisme og ligegyldighed, skønt han fik meget god kirkegang. Hans komme til Stege betød et vendepunkt i hans liv (Birkedal kaldte ham en gang spøgende: »Stegevender«). I Vilstrup pintes han af tyskeriet, saa danskheden, det nationale blev af afgørende betydning, selv om evangeliets forkyndelse altid var nr 1 for ham. I Stege kom han ind i en voldsom politisk kamp, ja, der blev formeligt oprør, da han vendte sig mod de nationalliberale paa øen. Byfoged Hage var en af de nationalliberale førere, B holdt meget af ham, og det smertede ham dybt, at Hage ikke forstod ham. Der var dem, der betragtede det som en personlig fornærmelse eller som et indgreb i vel erhvervede rettigheder, naar B arbejdede for sin overbevisning, som Hage for sin. Bølgerne gik højt, men hver søndag sad Hage, en ærlig kristen af mynstersk tilsnit, i kirken og hørte B, hvis prædiken han beundrede. B kom til Stege med visse forhaabninger om at kunne udrette mere her end i Vilstrup, fordi han nu kun skulle virke blandt *danske*. Og han, den gamle bondeven, kastede sig voldsomt ind i den politiske strid med fast tro paa venstres ret. 1866 blev han landstingsmand.

Men det var dog langt fra, at han over politikken glemte præstegerningen. Han vedblev at holde forsamlinger, dog klang hans vidnesbyrd nu anderledes, end da han som ung prædikede i »det hellige land«, selv om grundtonen var den samme. Han var den første, der prædikede fra Ryslinge valgmenighedskirkes prædikestol 1866. Fra Stege gjorde han store prædikerejser (ofte sm m P. Larsen Skræppenborg) ud over landet og til Norge. Omtrent samtidig med at B kom til Stege, blev P. *Rønne* kateket her. De var aandsbeslægtede og arbejdede ganske paa samme linje, R var en elskelig mand. Senere gjorde pastor *Hans Rørdam* et godt arbejde som kkp, han forstod at faa folk til at lytte, og de huskede hans ord. Ogsaa han havde stærkest tilslutning fra landsognet. Han var afgjort grundtvigsk. Cand theol *Thomas L. Rørdam* (se sp Gamtofte), der senere var sognepræst i Vejlø-VE og var kendt som udgiver af »Kirkebladet« sammen med provst Th. Elmquist, drev 1863—65 en privatskole i Stege. Han deltog i det kirkelige liv og skrev i »Budstikken« et smukt digt: »Hvad kirkeklokken fortalte« om Stege.

Pastor *Wulff* naaede ikke rigtigt at faa kontakt med befolkningen i det store sogn og kunne slet ikke løfte arven efter Boisen, men derefter prægedes kirkelivet i over en menneskealder af byens 2 præster: provst *Repsdorph* (1889—1920) og *S. C. Borch* (1884—1923). (Der har i Stege kun været 2 kapellaner i 70 aar, siden 1884). I disse aar kom IM til byen. Der blev bygget missionshus 1912, og der kom indremissionær, men IM har altid haft vanskeligt ved at vinde fodfæste; der blev en lille kreds, for en del tilflyttere, som har arbejdet ud fra mh. Vilhelm Beck prædikede første gang her 1865. Pastor *Borch* er den præst, som har virket længst tid i Stege. Han færdedes dagen igennem rundt i byen, og mange mindes den gamle, venlige præst.

Pastor *Kring* var en frisk grundtvigsk forkynder, som blev sammenlignet med F. E. Boisen med hensyn til veltalenhed. Pastor K kom som et »frisk sus« og havde i begyndelsen god kkg. Pastor *Hansen* havde den utaknemmelige opgave at afløse ham, og folk svigtede kirkegangen.

Pastor *H. Hansen* skriver: »I Stege var det smaat med den kirkelige interesse, især i bourgeoisiet, dog var der glædelige undtagelser. Noget bedre var det i landsognet, især i de søndre byer (Tøvelde), hvor der kunne samles gode, lydhøre forsamlinger, og hvor der var noget af de gammeldags landsbyforhold. Jeg havde ventet at finde nogen eftervirkning af *Boisens* forkyndelse, men det var meget lidt. Mere mødte man *Hans Rørdams* spor. Adskillige havde ham endnu i kærlig erindring (hvilket maaske ogsaa skyldtes, at han afsluttede sin præstegerning i nærheden (i Fanefjord). En lille flok IM's folk samledes med folk fra nabosogne i missionshuset, de kom ogsaa i kirken, men ellers var byens folk kun i ringe grad kirkesøgende«.

Stege er jo det naturlige samlingspunkt for øens folk, alle mulige sammenslutninger (faglige, landbrugsforeninger, oplysende foreninger m m) holdt deres møder her. Midt i 1930'erne forsøgte Oxford-bevægelsen et fremstød

paa Møn, men uden at sætte dybere spor. Ved et møde paa Rødkilde højskole samlede man øens præster, men de afviste samarbejde med bevægelsen. — En særlig begivenhed var en stor begravelse 27. okt 1939 af 28 ilanddrevne lig fra en tysk mineudlægger. En begivenhed, som ogsaa har forbindelse med kirken er »Justitiafesten«, som holdes hver 10. aar. Skibet »Justitia« bliver da taget ned fra sin plads i kirken og baaret i procession gennem gaderne af gamle skippere, fulgt af byens sømænd, anført af et musikkorps, og afslutter i kirken, hvor der holdes gudstjeneste.

Kun enkelte ved, hvad virkelig grundtvigianisme er, men Rødkilde højskole har en vis traditionsmæssig stilling. Dog maatte efteraarsmøderne nogle aar under besættelsen opgives af mangel paa tilslutning. En KS-kreds blev i pastor Krings tid drevet op til c 100 medlemmer.

Steges befolkning er meget sammensat. Der er byen med købmænd og haandværkere og almindelig købstadsbefolkning, der er den store sukkerfabrik med de mange arbejdere, der er fiskere og søfolk, og der er en stor landbefolkning. Paa amtssygehuset holder byens præster gudstjeneste hver søndag.

Rødkilde højskole ligger i landsognet. Den blev oprettet 1865 af F. E. Bojsens søn, Frede Bojsen (han stavede sit navn med j). Den begyndte i et lejet lokale i Tjørnemark, og blev 1866 flyttet til sin nuværende plads. Bygningen har badstuen i Frederiksborparken til forbillede. Højskolen fik navn efter en jernholdig kilde i haven (nu overbygget med et kildehus). Skolen er senere udvidet; i den store park en mindelund med mindestene.

Frede Bojsen (* 1841, † 1926) sad i en aarrække som en høvding paa Rødkilde højskole. Han var fra sit hjem gennemsyret af grundtvigsk-folkeligt livs-syn, og blev under sin opvækst i Vilstrup levende optaget af danskhedens sag i Sønderjylland. Han blev student fra Haderslev og kom som student meget i grundtvigske kredse og i Grundtvigs hjem. Han studerede teologi, nordiske sprog og litteratur, var ivrig skandinav, fik sin univ guldmønt for en opgave om Stærkoder-sagnet og blev cand theol 1864, men nægtede af principielle grunde at underskrive kandidaten. Han meldte sig til hærens aspirantskole, afgik til krigsskuepladsen, avancerede til løjtnant og deltog i lejr-samlingen paa Hald. Højskole-gerningen stod imidlertid for ham som hans maal ligesom for hans venner Ludvig Schrøder og Ernst Trier, og da han ved sit ægteskab var blevet økonomisk uafhængig, købte han en gaard i Stege landsog og rejste her den monumentale højskole, der snart fik et ret betydeligt elevtal. Samtidig deltog B i de stedlige anliggender, var formand for Møns skyttekreds og for landboforeningen. 1867—1903 var han sogneraadshovedmand i Stege landsog. Han vandt ved sin dygtighed Møn-boernes tillid. 1869 valgtes han ved kaaring til Møns folketingsmand og holdt kredsen uden alvorlig modstand til 1901. Den daglige ledelse af højskolen maatte han nu overlade til andre, men deltog saa vidt muligt stadig i undervisningen. Paa højskolen havde han efterhaanden ikke megen kontakt med eleverne, men han skaffede ved sine mange forbindelser gode talere ved efteraarsmøderne. For folk ude i landet kastede hans navn glans over skolen. Frede Bojsens politiske indsats ligger uden for dette værks rammer. Her skal kun anføres, at han sluttede sig til det nationale venstre, gik 1870 ind i det forenede venstre og blev finansudvalgets fmd 1872—90, hvor hovedarbejdet laa paa ham. Sit partis førstemand var han i behandlingen af de militære love. Da C. Bergs og Hørups stjerne daledede, blev der virkelig plads for B's forhandlingspolitik; han fik gennemført en række betydningsfulde love, og kronen paa værket satte han ved at faa gennemført det politiske forlig 1894. Men da højre blev ved at regere, fælte B sig som en slagen mand og trak sig 1901 helt tilbage fra politik. Nogen stor politisk tanke knytter sig ikke til hans navn; hans noble karakter gjorde ham afholdt. Efter 1901 virkede han atter ved højskolen og skrev en række værker om Møns historie, byg-

get paa omfattende studier. Hans uegennyttige personlighed havde en særlig tiltrækningskraft, baade i højskolearbejdet og paa rigsdagen, og for Møn var han en mand, der øvede en stor indsats, baade politisk, historisk og folkeligt. Højskolen havde sin storhedstid, mens han ledede den, og den var samlesingssted for Møn-boerne. Ved de store møder (c 700 deltagere), som holdtes her i 20'erne, var det maaske nok mere det folkelige end det kristelige, der prægede. Klaus Berntsen var en af de mest benyttede talere.

Han grundede Sparekassen for landboere paa Møn og fik gennemført opførelsen af sukkerfabrikken. Møns befolkning har hædret F. Bojsens minde ved at rejse et monument paa et udsigtspunkt lige uden for højskolen, det er en statue i granit, siddende stilling, noget over naturlig størrelse, rejst i 1929, udført af billedhugger Gunnar Hansen. Naar der skal fortælles om Rødkilde højskole, maa ogsaa nævnes Hans Jørgen Andersen, som i en aarrække var skolens forstander; naar man træffer elever, som har været paa Rødkilde og senere paa Møn traf gamle elever derfra, saa var det altid H. J. Andersen, de talte om med varme, og tidt ogsaa om hans datter Sigrid, der havde glædet dem ved sine fine og muntre oplæsninger, det var hende, der senere blev saa kendt under sit fruenavn Sigrid Neiiendam.

Skuespillerinden Sigrid Neiiendam har i »Min Mor« (1947) smukt fortalt om sin dygtige og praktiske moder, fru Sophie Fr. Andersen, f Rasmussen (* 1838, † 1912); da hun blev begravet, bragte Klaus Berntsen en varm tak for, hvad hun havde været for tusinder af elever paa Rødkilde højskole gennem 30 aar.

Men den forskydning, der i politisk henseende fandt sted, hvorved det moderate venstre (Bojsens parti) tabte terræn, berørte dog ikke højskolen, hvad elevtal angaar. Fra 1905—99 ledede han atter skolen sammen med sin søster, Jutta Bojsen Møller. 1913 blev c theol Vagn Aagesen Møller (* 04) en slægtning af Frede Bojsen og dennes svigersøn skolens forstander. En tid boede provst Aage Møller, fh Slagelse (fader til forstanderen) her. Elevtallet laa omkring 75 sommer og vinter. 1936 kom en renæssance, da skolen omdannedes til forskole for sygeplejeelever, ledet af sygeplejerske Marie Madsen (* 1900) 1936—46, nu formand for Dansk Sygeplejeraad og virksom i Østerlandsmissionen.

Skolen udvidedes ved betydelige tilbygninger og har nu 120 elever saavel sommer som vinter.

Befolkningen delte sig politisk i venstre, radikale og socialdemokrater, hver har holdt sine møder, dog har der til folkelige møder ogsaa kunnet samles en god flok.

1921 oplyses: Kkg jævnt god, IM smf og indremissionær, 2 fh, KS, DdU, 1927: Kkg god, ikke skarpe modsætninger, men spredte forhold, IM smf (indremissionær Jeppesen), KS, samlet om Rødkilde højskole, KFUM og K, DdU, 3 fh, 1935: Rolige, men spredte forhold, IM (indremissionær N. Knudsen), KS (sp), KFUK, DdU, 3 fh, mgh og ungdomsm (rkp), 1942: Kkg 2 pct, rolige, men spredte forhold p g a sognets uregelmæssige form, ØM (sp), IM smf (fru Henriksen), KS (100, sp), KFUK, DdU, mgh og ungdomsm (rkp), Arb Bibelkreds (indremissionær Horsfeldt Jeppesen, 50), 1950: Kkg 2 pct, som i 1942, dog ny indremissionær (Adrian Johansen), ungdomsm (sp), mdl børnegudstj i kirken, sdsk.

Stege kirke, Sct Hans kirke, er anselig, gotisk, af mursten, 60 m lang, 18 bred. Den er treskibet, overhvælvet, lille kor med koromgang og tresidet afslutning. Højt taarn med pyramidespids af munkesten, med kriststemsstriber. Den oprindelige kirke var kun c 28 m lang indvendig, og bredden svarede til hovedskibets vestlige del. Senere blev den udvidet og toskibet, taarnet var maaske tvillingtaarn. Omkr 1400 opførtes et stort kor med 3 lige høje skibe (Hallekirkesystem), den ny østbygning var bredere end den gl kirke, senere byggedes kirken om, som den staa, murene forhøjedes, sideskibene forbandtes med hovedskibet ved spidsbuer, ligesom taarnet ombyggedes og forhøjedes. Omkr 1500 opførtes det lille kor. 1893 fremdroges kalkmalerier, rest af J. Kornerup. 1859 indrettedes hovedindgang

gn taarnet. 1900—09 blev kirken hovedrestaureret ud- og indvendigt (prof. H. B. Storck). Alteropbygning med krucifix fra 1909, et stort glasmaleri, som fylder hele det store vindue i stævveggen, indsattes 1935 (skænket af skibsfører Fr. Nielsen, som har testamenteret 53.000 kr til kirken). Glasmaleriet er udført af Kaj Louis Jensen og fremstiller nogle af synerne i Johs. aabenbaring. Smedejernsknæfaldskranke fra 1706, sandstensfont med relieffer, sølvfad fra 1721, anselig prædikestol fra 1632 med relieffer fra Jesu historie, orgel fra 1859. Smukke malmlysekroner, model af linjeskibet »Jutlandia« fra 1718, det skib, paa hvilket admiral Just Juel faldt ved Rügen 1715. Flere listgen. Mindesmærker, gravkæp i nordlige sidegang. 600 sd.

Danm kirke, Præstø amt, 203—28, J. Kornerup: Om S kirke i Khst saml, 5. r I, 136, F. Bojsen: S kirke i Hist aarb f Præstø amt 1912, Aarb f nord oldk 1888, s 110, Trap, III, 1921, s 326—28, Fr. Bojsen: Møns historie VII, samme: Stege bys bog, J. L. Frederiksen: S præstehistorie Præstø amt's hist aarb, 1930, s 3—58 f, 1931, s 3—50, 1934, s 3—28, Fr. Beckett: Danm kunst II.

Altergæster: 1891: 1296, 1926: 1250, 1934: 864, 1942: 909, 1949: 1264.

Folketal: 1850: 1808 og 2054 (lands), 1901: 2245 og 2810, 1921: 2396 og 2784, 1950: 2697 og 2923.

Menighedsraad: 1922: 6 soc, 3 gr, 1 IM, 1 u p, 1934: do, 1949: 6 soc, 1 gr, 1 IM, 3 u p.

Kommunevalg: 1943: Købstaden: Soc 622 (5), rad 210 (2), kons 370 (4), venstre 56 (0). Landsognet: Soc 876 (8), rad 102 (0), kons 104 (1), venstre 306 (2). — 1950: Købstaden: Soc 683 (5), rad 200 (2), kons 421 (4), venstre 62 (0), komm 21 (0). Landsognet: Soc 863 (7), rad 190 (1), venstre 290 (2), komm 18 (0). 1954: S købstad: Soc 715 (6), rad 212 (2), kons 396 (3), venstre 83 (0). I landdistriktet lister uden partipræg.

Sognepræst

Indt 1850: a) 141 byg, 32 hvede, 62 rug, 43 havre, b) 79 rdl, 90 rdl, c) naturalier, d) 5—600 rdl, e) 172 td. — Pgd (provstegaarden), som før laa i Stege, er udflyttet, fire længer, passende beboelse for en bondefamilie. — 1870: Regul 5400 kr, netto 7568 kr. 1913: 1. kl, 1946: 2. kl.

Pgd optørt 1892.

27. 3. jan 1834—17. nov 58 (sp Horslunde-N 15. dec 19): Provst **Daniel Peter Smith**, * 23. sept 82 Mern. Forældre: Sp i Holbæk-M provst Troels S, † 23, af Mern, og Anna Agnete Plum af Baarse-B. Stud Roskilde 00, c april 04 (egr), adjunkt Roskilde, tillige præst Sct Hans hospital 27. juni 14, overlærer 14, sp Saksøbing 23. juni 15, meddirektør Vesterborg seminarium 20, provst Loll nærre herred 23. maj 20, tillige provst søndre herred 8. april 29, provst Baarse-Mønbo herr 12. febr 34, afsk som provst Baarse herr 27. marts 46, afsk som provst Mønbo herr 18. aug 55, r af Dbg 35, Dbm 56, afsk som sp Stege 17. nov 58, † 4. april 71. ~ 31. okt 06 Noline Sophie Friis Colding, * 31. jan 83 Holbæk, † 20. marts 64. Forældre: Kinakaptajn og løjtnant Andreas Andreasen C og Antoinette Augusta Holck. — Sønner: Skelskør og Lunde, Fyn. Sønnesøn: Søndre sogn, Viborg. Dennes søn: Biskop D. P. von Huth S, Aalborg.

Udg: 26: Kirken og dens festdage, 38: Læse- og sangbog for almuen, 43: Beskrivelse af Nyord, 46: Planer til landsbyskolens forbedring. Flere digte.

Provst S var yngste søn af provst S, Mern, der byttede embede med sin søn, som var sp Holbæk. Hans moder var en rigt udrustet kvinde af velhavende slægt, hun lærte ham gudsfrygt og lydighed, hun lærte ham Peder Paars, og hun satte et stærkt præg paa ham. Som student oplevede han 1801 kampen med englænderne, gjorde tjeneste i et studenterkorps, hvor bl a Øhlenschläger stod ved samme afdeling som han. Han har levende skil-

dret skærtorsdagsslaget. Fra disse aar var han ven for livet med Eggert Tryde (se Kbhvns stiftsprovster), men den, der i de unge aar havde størst indflydelse paa ham, var den 6 aar ældre broder Caspar (jurist). Allerede 1801 blev han forlovet, og da han havde taget embedseksamen med egr og var blevet adjunkt ved sin barndoms skole, blev han gift, og ægteparrets lykkelige samliv varede 58 aar. Hans hustru betød meget for ham, hun var dygtig i sit hjem og som præstekone. Selv om han var paavirket af rationalismen, havde han i sit hjem faaet en modvægt gennem sin fader, der var biskop Balles ungdomsven, og efterhaanden arbejdede han sig i Roskilde helt ud af rationalismen og gav de unge elever en positiv religionsundervisning.

S og Grundtvig var kandidater fra samme aar, men kendte ikke videre til hinanden, indtil Grundtvig kom til Roskilde landemode for at læse sit skønne digt »Roskilde-rim«. Da logerede Grundtvig hos S, for hvem G »med sin dybe, monotone stemme læste det«. S fortæller selv: Mens Grundtvig ved landemødet om aftenen læste digtet op »maatte provst Bøgh med en engels taalmodighed tænde lysene igen, naar G's begehstrung spyttede dem ud. Biskop Münster var mindre taalmodig, han gik og bladede i bibliotekets bøger, men hos provsterne gik naturen over optugtelsen. De sov, og bl a snørkede provst Hammond fælt. Men da løftede G sin stærke røst, idet han paa sin poetiske vandring kom til kirkesvalen, hvor han saa lys, tog mod til sig, og traadte ind; til sin forundring ser han bispnen og ridderkors paa alle præstekjoler og alle bispebillederne paa væggen. Han raaber da overlydt: »Sidder vel I bisper alle, fra Palladius til Balle!« Bispnen tabte bogen af sin haand, provsterne vaagnede, og havde provst Hammond haft haar paa sit hoved, havde de vel rejst sig af skræk. Det led mod midnat, før Grundtvig var færdig med oplæsningen... den forunderlige hast, hvormed provsterne trængte sig forbi hverandre, tydede virkelig paa nogen hjertebanken, saa jeg, der med Grundtvig gik allerbagest, ikke kunne bare mig for at hviske: »De gode prælater har De gjort bange, og de tænker, at den, som kommer aller sidst, skal i den sorte gryde«. Grundtvig skoggerlo. Næste dag blev han hos mig, han var den gang i sin aller højeste ortodoksi, og vi kom til at tale om inspirationen. Da jeg, trods al hans iver for at retlede mig, ikke ville tilstaa, at hvert eneste ord i den ganske skrift, var dikteret af Helligaanden, forlod han mig, efter en disputeren fra kl. 7 til midnat, i heftig graad, og forudsagde, at den tid ville komme, da jeg dybt ville begræde min vantro«. — Denne episode er et lille stykke præstehistorie, som i et glimt viser situationen ved et landemode med dets provster og biskop med Grundtvig og lagttageren D. P. Smith.

I Saksøbing maatte S ombygge pgd og paadrog sig en gæld, der sved længe til ham. Der var god kirkegang og en udmærket kirkesang. S var meget optaget af at gøre gudstjenesten højtidsfuld gennem messe og sang. Da han blev provst, var skolevæsenet hans hjertebarn, ligesom seminariet i Vesterborg. Ogsaa i Horslunde havde han god kirkegang, og præstegeringen var ham meget kær, han fik tid til at forberede sine 3 sønner til artium og var en flittig provst. Han omgikkes meget med egenens præster og satte især pris paa sin nabo biskop Boisen, Vesterborg, (fader til hans eftermand her), med hvem han dog ikke var enig i teologisk henseende. 1826 fejredes tusindaarsfesten for Danmarks kristning med særlig fest i Horslunde, og 1827 talte S over den gamle, store statsminister, greve Reventlow, i H kirke. Aaret efter hærgedes egnen og pgd af en tyfusepidemi, fulgt af koldfeber. — Foran er omtalt de daarlige forhold i Stege, hvor S greb ind med fast haand — skolevæsen, fattigvæsen, salmesang, alt maatte for-

bedres, Nyord blev udskilt. Med Møns præster havde han ikke megen omgang. Da han kom her, var de fleste ældre end han, senere blev de ham for unge. Men med usvækket nidkærlighed røgtede han præste- og provste-embedet til op i de høje aar. Han var en frisk, kølig, fornøjelig mand, der bragte glæde med sig, levende interesseret i poesi, musik, litteratur og politik. Stiftsprovst Trydes prædiken ved 50 aars jubilæet og guldbryllupsfesten 1856 er ligesom hans egen og sønnen, Troels S's taler trykt i Brammers: Lejlighedstaler III. Efter sin afsked blev han boende i provstegaarden, som han ejede, fulgte ivrigt med i aviserne og i byens liv, og han satte megen pris paa sin efterfølger, selv om hans politiske arbejde mishagede ham. Paa sine ældre dage foretog han rejser til Sverige, Norge og Tyskland, han har givet fornøjelige skildringer af sin besøg og iagttagelser i svenske og norske pgd. — Der stod sympati og respekt om provst S. Han blev husket længe i Stege.

Mynter skriver 1838 om S's prædiken: »Godt og smukt, gode gaver, smukt foredrag. Den store kirke (som ved pulpiturer og mørk maling er temmelig mørk) var næsten aldeles opfyldt af mennesker, skønt kkg fra Stege ellers ikke skal være synderlig, derimod flittig fra landsogtet. Mange unge af de anseteste familier fremstillede sig, og ungdommen svarede særdeles godt«. 1847: Om S's prædiken: »Ret godt, skønt noget løst. Foredraget smukt og med værdighed. Katekisationen noget svag. Kirken aldeles opfyldt af mennesker. Ungdommen viste opmærksomhed og ret god kundskab. Embedsbøgerne just ikke i den ønskeligste orden«.

Kong Christian VI besøgte Møn c 1740, og 100 aar efter besøgte kong Christian VIII Møn, 1843. Disse besøg satte spor i øens præstehistorie. Efter kongebesøget 1740 blev Damsholte udskilt fra Stege, og efter kongebesøget 1843 blev Nyord udskilt fra Stege. Kongebesøget 1843 indspirerede provst Smith til to digte om kongebesøgene og deres kirkelige virkninger. Disse digte indleder Smiths bog, og det hedder bl. a.:

1740:

Paa Møn kong Christian var gæst
(det er vel 100 aar).
På klinten var en folkefest,
alt som det var i gaar.

I Stege by de klokker læd,
det var en dobbelt fest,
da kongen i skarlagens rød
steg af sin høje hest.

I kirken han andægtig sad
og sang de salmer med,
og præsten for sin konge bad
og lyste Herrens fred.

Bagefter samles man ved middagsbordet (tafet), og her læd »skæmtsom tale«. Saa sagde kongen til præsten:

»I har et kald vel meget slet?
Og gæsterne de lo,
men præsten sagde: »Majestæt!
stort nok det er til to!«

Hvortil kongen svarer:

»En kirke brat jeg bygge vil
i Damsholt op paany,
og skænke præsten Søgaard til,
samt menighed og by . . .«

1843: Christian VIII besøgte Stege paa sin fødselsdag 18. sept 1843. Provst Smith begyndte sit digt 1843 paa samme maade: »Paa Møn kong Christian var gæst« osv, og derefter hedder det:

Saa tør i dag paa Danmarks fest
paa Christians fødselsdag,
for kongen træder frem en præst
med bøn i hellig sag:

End er i Stege sogn en ø,
hvor mange kristne bor,
adskilt med milelange sø,
fra kirken og Guds ord.

O maatte der i Herrens frygt
ved kongens naade stor,
et lidet Gudshus blive bygt
som nysogn paa Nyord. — —

Provst D's erindringer fra Roskilde er trykt i Khst saml 3 r IV, s 657 f, hans øvrige optegnelser i Personahist tidsskr 2 r I, 161 f, II, 1 f, og III, jvf M. Smith om provst D i Præstehist saml, 1933, s 301 f.

Præste amts hist aarb II, 81 flg. I Møns folkeblad 25. nov 1942 har pastor J. L. Frederiksen i en stor artikel: »Den gamle provst fortæller« skildret forholdene i Stege paa provst S's tid og provst S selv. Optegnelser fra Stege er ikke trykt i førnævnte værker.

Hjælpepræst hos provst Smith

1852—58: C. A. L. Jessen, se Stenløse-V.

28. 28. jan 1859—21. jan 81 (sp Vilstrup, Haderslev provsti 18. okt 50): **Frederik (Frits) Engelhart Boisen**, * 11. febr 08 Vesterborg. Forældre: Biskop over Lolland-Falster stift, sp i Vesterborg-Birket Peter Outzen B, † 31, og Anna Nannestad. Stud Nykøb F 25, c apr 30 (1), ord kat Store Hedinge 4. juni 34, sp Skørpinge-F 26. sept 37, afsk 21. jan 81, † 17. sept 82. ~ 12. nov 34 Elise Birgitte Heramb, * 27. juli 13 Kongsberg, † 27. maj 71. Forældre: Overmagasinbestyrer ved sølvbjergværket Lars Guldbrandsen H og Ursula Christiane Grønland. — Søn: Højskoleforstander, c th Frede B, Rødkilde. Døtre ~ Møller, Marvede-H (Jutta Boisen-M), og Jensen, Ebeltoft-D. Dt-søn: Provst Aage Møller, Slagelse (hvis søn blev højskoleforst paa Rødkilde). Brødre: Gentoft, Saksøbing, Vesterborg-B, Ribe dk og P. O. B, hjpr Vartov. Søstre ~ biskop P. C. Kierkegaard, Aalborg, og Jespersen, Utterslev. Hustrus broder: Errindlev-O.

Medlem af den grundlovgivende rigsforsamling (Korsør) 48, folketingsmd (Skelskør) 49—51, medstifter og BM Bibelselskabet i Haderslev 52, valgt af gejstligheden til stænderdeputeretspleant 54, landstingsmd i 3. kreds (Sorø-Præste amter 66) medstifter af Løventhals mission.

Udgav bladet »Budstikken« 52—79.

I sin studentertid havde B sammen med flere af sine brødre et venligt hjem hos stiftsprovst H. G. Clausen. Efter embedseksamen opholdt han sig til 1831 i Vesterborg, og blev saa lærer i Kbhvn (Brgdssk C) og boede i hus med J. C. Lindberg. Under studium af tyskeren *Tholucks* værker ændredes hans rationalistiske indstilling; han blev *Grundtvigs* tilhører i den tyske Frederiks kirke og omgikkes meget med *Peter* og *Søren Kierkegaard*. I Store Hedinge fik han snart ry for sin vel-talenhed, som *Vilhelm Birkedal* og *Otto Møller* skildrer som betagende, skønt han som ung led af en talefejl. Saa kaldte grevinde *Holstein* ham til Skørpinge-F i »det hellige land« i Sydvestsjælland (se s 490 f). Hans pgd og kirke blev snart samlingssted for de vakte, og B var en tid ganske henrevet af den pietistisk farvede bevægelse, som da blomstrede netop paa den egn. Efter et besøg hos Grundtvig 1845 fik han øjnene op for bevægelsens skævheder, og han slog da nogle »forfærdelige slag imod det udvortes væsen«. 1846 optraadte han som folkelig taler ved et møde i Næstved, og i »Danske samfund« som da blev dannet, holdt han ofte foredrag. Men nu vendte de vakte

lægfolk sig fra den hidtil forgedede præst med haarde domme. Selv sluttede han sig nærmere til Grundtvig og følte sig »frigtet fra trældom under loven og glad ved friheden under naaden«. Han begyndte at deltage i politik og sluttede sig til bondevennerne. Hans kærlighed til menigmand fik ham til at søge sin plads i bøndernes midte, men paa rigsdagen fik han ikke synderlig indflydelse. (Se iøvrigt under Skørpinge-F om hans gerning der og i det sydvestsjæll broderkonvent).

Om hans gerning i Vilstrup, hvor han kæmpede mod tyskhed og pietisme, og hvor han kunne svinge fra fortvivlelse til troens glæde, fra haabløs forsagthed til tryk frimodighed, se der. Med sit blad, »Budstikken« naaede han viden om nord og syd for Kongeaen. Til afskædsfesten for ham 1859 i Haderslev skrev konkret *Edvard Lembecke* sangen: »Vort modersmaal er dejligt«.

Ogsaa i Stege fik B kampe og skuffelser, se foran. Den aandelige jordbund var ikke let, og hertil kom de politiske kampe, hvor han, den gamle bondeven gik imod de nationalliberale i en voldsom kamp. Han stemte i landstinget for bevarelsen af 5. juni grundloven. Men til alle tider var præstegerningen det vigtigste for ham. Han var en endog meget flittig præst i Stege, han holdt møder, foredrag og bibellæsninger rundt om i sognet, og han gjorde store prædikerejser over hele landet; selv modstandere blev draget af hans forunderlige veltalenhed. 1879 blev han ramt af et slagtilfælde, og maatte søge afsked. (DBL).

B's nære ven, *Vilhelm Birkedal* skriver: »Jeg erindrer ikke nogen sinde at have truffet et menneske, der i den grad ved det første møde kunne tiltrække en som F. E. Boisen, naar man da traf ham i den lyse stemning. Thi han var og blev et stemningsmenneske, hos hvem de forskellige (aldrig onde) sjælsrørelser afspejlede sig i hans øje, aasyn og hele fremtræden. Dette dybe, sjælfulte solskinsoje, dette forunderlige, skønne smil, disse ord, hvori et hjerte bankede... alt dette maatte uvilkaarligt drage sjæle og hjerter til ham. Men paa den anden side, naar det var det, der trykkede, naar omgivelserne eller oplevelserne havde givet ham et stød, ikke sjældent uden at det var tilsigtet, eller naar hans eget sinds dybder havde bredt tyngsel eller mismod over ham, hvor kunne da det skønne aasyn blive mørkt, da hængte hans stærke øjenbryn ned over blikket, og hans skikkelse fik straks udtryk af, at han led, og saa kunne der være noget, der stødte en bort og gjorde, at man kun turde nærme sig ham med varsomhed. Jeg, som i en lang aarrække stod ham nær som maaske faa af hans venner (der var mange) har haft mangfoldig lejlighed til at se, hvorledes dette ikke almindelige menneskehjerte blev stemt, snart af denne, snart af hin rørelse og gav forskellig klang... Han var fortrinnsvis et hjertemenneske, og alt hos ham fik i grunden hjertets præg klarere end hos de fleste. Det var ikke den stærke aand, der hos ham havde overvægten, skønt aanden ganske vist svævede over hjertedybet hos ham. Men hans tale og ord havde altid mere lighed med moderen, hjertet, end med faderen, aanden... Jeg traf ham første gang i et lille aftenselskab hos paa-

stor P. E. Hall (Frberg), og vi kom straks i livlig samtale om kirkestriden mellem Grundtvig og H. N. Clausen. I hjertet stod B allerede den gang paa Grundtvigs side, men uden klarhed«. Birkedal skriver, at Boisen tidligt havde kaa-ret Grundtvig til lærefader, medens Birkedal da hyldede Mynster som saadan. Men det blev for Birkedal til et modsætningsforhold til Mynster, da han hørte Grundtvig prædike, og da han læste Grundtvigs Roskilde-rim. Da Birkedal 1839 skrev om sognebaandets løsning var Boisen en af de præster, der blev »hudflettet« af Mynster, fordi han støttede Birkedal. Birkedal besøgte Boisen i Skørpinge og fandt der »en morgendæmring, et troens hjer-tesamfund«, som greb ham. Der var »klosterlig stilhed i de sydsjællandske præstegaarde«, og der levedes et fromt liv bag deres mure. Birkedal skildrer Boisen som prædikant: »Jeg har aldrig hørt en ordets forkynder, der i den grad havde hjertet paa tungen, hvad Grundtvig jo satte som en ret forkynders særkende:

Bladet fra munden!
glem ej, hvad talen betyder i grunden,
at det er hjertet paa tungen.

Det var, som om ordet smeltede paa hans tunge, før det naaede tilhørernes hjerter. I en skaaltale sagde jeg engang, at Vorherre havde ladet falde en af sine taarer i hans hjerte, og det gjorde hans ord saa ualmindelig taarebevægede og taarebevægende. Thi det vil alle, der hørte ham med sjælens øre, kunne stadfæste, at der ligesom hængte en klar hjertedugdraabe ved hans ord... alle skarpe kanter skylledes bort, og han blev saa modtagelig for følelsen baade af synd og naade. Saadan var hans forkyndelse den længste tid af hans virksomhed. Den havde nok ikke altid været saaledes. I hans første præstetid i Skørpinge, da han endnu stod i det mindste halvt under pietismens aag, kunne han tale dommedagsord... men da han var blevet løst af lovens baand og havde set farligheden af denne fordybelse i fortabelsens verden samt af det pietistiske væsen, der omgav ham, da blev der ogsaa et vendepunkt i hans forkyndelsesmaade; da vendte han sig en tid endog polemisk mod det forvrængede, han havde set hos sine gamle tilhørere og bekæmpede alt lovvæsen med evangeliets magt. Under mit besøg i denne egn, var det, at vi to, Boisen og jeg, fuldtud indgik det fostbroderskab, som skulle blive en rig-holdig kilde til glæde, bestyrkelse og trøst for en lang aarrække. Vi vandrede sammen ude paa hans mark... og da var det han stand-sede, saa mig mildt ind i øjet, rakte mig haanden og sagde: »Lad os fra nu af være venner i Jesu navn, og sig du til hinanden!«

Birkedal tilskyndede Boisen til at søge til Stege, Møn var jo Birkedals fødeø. Ofte maatte Birkedal døje bebrejdelser af sin ven for sin skyld i, at Boisen var kommen hertil, naar han plagedes af sine tanker om, at den møn-ske jordbund ikke ret ville modtage ordets sæd, de samme tanker, som kunne formørke hans sind i Sønderjylland. Birkedal var med til hans indsættelse i Stege, men der kom tider, da »samlivets glæde blev en del forkrænket, fordi der var et omraade, hvor vi ikke kunne mødes uden rivninger«... og det var

det politiske. Her kunne Birkedal ikke følge Boisen, men efter nogen tid mødtes de atter »med fornyelse af det gamle venskabs baand«.

Otto Møllers beretning om F. E. Boisens besøg i Gylling er ogsaa nok værd at gengive: »En anden af de grundtvigianske berømtheder, som ogsaa har besøgt mig, var F. E. Boisen. Jeg havde set ham af og til, men han forekom mig da ikke saa lidt fornem og tilbageholdende. Saa traf vi en gang sammen hos Reedt paa Bisgaard ved et stort møde, hvor vi begge talte. Jeg husker, at jeg ved samme lejlighed traf Grundtvigs enke, der ikke kunne fortie sin misfornøjelse med, at jeg ikke ganske fulgte trop med de ægte grundtvigianere, de røde nemlig. Hun fremhævede, at saa og saa havde Grundtvig ment, og at det naturligvis var det eneste rigtige. Jeg svarede hende, at det spor, Grundtvig havde traadt, var saa bredt, at vi gerne kunne følge ham, uden at vi behøvede at træde hinanden i hælene, men det tilfredsstillende hende ikke. Boisen syntes jeg derimod meget godt om den dag, og ikke længe efter besøgte han mig paa en af sine rundrejser og prædikede her i kirken. Han var en usædvanlig begavet prædikant, ja var maaske nok enestaaende i dette at rive tilhørerne med sig. Hans metode var den at liste tilhørerne med sig derhen, hvor de ikke anede, han ville slaa ned paa dem. Det kom saa stille og fordringsløst, indtil man med et var ligesom tryllet ind i den kreds, hvor han ville ende. Her talte han over evangeliet om den tabte søn og fortalte aldeles sagtfærdigt om hans bortrejse og hjemkomst, og om, hvordan det var faderen, der havde været med ham hele tiden, fulgt ham i det fremmede og modtaget ham kærligt igen i hjemmet. Og nu da sønnen efter alt dette og med denne erfaring sad ved bordet i de ny klæder og saa faderens milde ansigt lyse til sig — kunne han saa nu mere nænne til at bedrøve denne fader eller tilsele sin klædning? Jeg tror, at vi alle var listet med til at sige: nej, det kunne han ikke. Men saa fortsatte Boisen ganske stilsfærdigt: ja, det er jo mig og eder, der saaledes er kommet hjem, og lad os være forsigtige med at sige, hvad vi kan og ikke kan. Det løb koldt ned ad min ryg, og nu faldt der tunge slag ned over os alle. Man modtog et stærkt indtryk, der holdt sig længe. Boisen kunne være overordentlig indtagende; der var noget næsten kvindeligt indsmigrende ved ham, men jo ogsaa noget dertil hørende lunefuld. Han ville gerne behage, og han formaadede det i en sjælden grad. Vi sad oppe sammen et langt stykke ud paa natten i mørke, og jeg var meget indtaget i ham. Alt det, hvorom vi var uenige (politik), kunne han helt tie med. Men vi kom alligevel aldrig hinanden nærmere, da jeg var bange for ham og alt det, som han, betaget af sine politiske sønner, gik med til. Han var i sig selv en god mand, en mærkelig stille vækkelsesprædikant. Han hørte vist ogsaa senere op med at hige saa meget efter at behage og føle sig beundret, og han har utvivlsomt været til glæde for mange, om han endog uden at ville det har plejet adskilligt af det daarlige og uovorne indenfor den grundtvigske kreds«. J. P. Bang: Gyllingpræsten Otto Møller I, 1931, s 101 f, jvf smst, s 200.

Om F. E. Boisen skriver Hans Dideriksen (Præsteamts hist aarb IV): B var præst og folketaler, mere hjertegribende forkyndelse og mere vækkende forklaring af menneskelivet har vi næppe hørt. Slægtens stammemoder Gedske Marie Outzen, der levede sit liv som et vidnesbyrd om bønnens magt, var stærkt paavirket af H. A. Brorson. I en svær stund sagde hun til sin søn: »Vær ved godt mod! Gud har svaret paa min bøn og vil hjælpe«. (Derefter gav pastor N. A. Jensen sin lille bog om Sønderjysk fromhedsliiv titlen: »Godt mod!«) Og næste dag kom bønserøisen; og den fattige dreng, Lars Boisen, døde 1831 som Lollands biskop.

N. Clausen-Bagge skriver: Boisen var i sin følelsesfulde forkyndelse meget forskellig fra P. A. Fenger, der snarere prægedes af vilje... altid fornyedes hos ham troen paa Guds naade, og den kunne gøre ham saa jublende glad, at han maatte tale med alle i pgd derom, kone og børn, karle og piger... Han kunne bruges til »at tale til fred i troen paa Jesus Kristus«... Et brev fra Mads Melbye (1875), viser hvor stor betydning Boisens prædikerejser havde haft paa Nordfyn. Boisens sidste tid, under lang sygdom, svarede til hans livsførelse. Sine synder havde han bundet sammen og kastet dem fra sig, sagde han, de kunne ikke gøre ham noget. Baandet var syndsforladelsen i daaben. Der kom strenge tider, saa han ikke kunne bede sit fader, men hans sidste ord, til Jesus, var: »Kom saa«.

Holger Begtrup oplyser, at Boisens børn, saa længe de levede, ikke ønskede at give en skildring af deres hjem i Stege, fordi deres forældre ikke havde levet i fuld samstemning«. Børnene flokkedes om deres fader i stor beundring, men deres ejendommelige og begavede moder, Eline B, født Heramb stod i flere henseender kritisk over for sin mand, som det fremgaa af hendes efterladte, utrykte dagbøger. Boisens sønnedatter, fru Herdis Boisen Aamot, har imidlertid i »Gr hjem i 19. aarh«. givet en skildring fra Boisens sidste leveaar, da han var plaget af gift, men saa vidt han evnede, var han paa færde tidlig og silde, i kirke og skole, paa højskolen og i hjemmene, hvorfra han ofte kom hjem med en tom pengepung, thi han ville ikke blot traste med ord. Fru B. hans hustru, var klog og myndig, men hendes livsanskuelse faldt ikke sammen med hendes mands, hvilket særligt mærkedes i Skørpinge. Hun var konservativ og tilhænger af Mynster. Efter hendes død fik han en husholderske, frk Sofie Rasmussen, som »aldeles ofrede sig for den gamle præst«, der boede paa en førstestue ved Mølleporten. Hans død blev mild, »hans elskede datter, Jutta, stod ved hovedgærdet med en højhed som en profetinde og fremsagde troens ord og fader, hvor tillige med det lille vers:

Sov da sødt i Jesu arme!
Nu viger alverdens arme
jeg er i min Jesu skød.
Han mig skal af graven føre,
Han min sidste søvn skal gøre,
salig, rolig, sagte sød...«

Litt: P. Boisen: Budstikkens udgiver, præsten F. E. B.'s liv og levned, 1893, Vilh. Birkedal: Frits B, en ven skildret af en ven, 1884, og samme: Personlige oplevelser I, 1890, s 214 f, F. Fenger: Det sydvestsjællandske broderkonvent, 1890, N. A. Jensen: Godt mod, 1910, Jutta Boisen-Møller: Træk fra et langt liv, 1924, Richard Petersen: Erindringer, 1904, Holger Begtrup: Grundtvigske hjem i 19. aarh III, 1931, s 89 f, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere, 1941, s 36 f, DBL III, s 389—92, Bricka II, 475, Vilh. Andersen: Til dsk litteraturhist III, 626, KLFN I, 350, E I, 167, S I 189, Minder fra Gl gr hjem II, 31 f.

29. 6. juli 1881—12. okt 88 (sp Haurum-S 22. jan 70): Christian Frederik Wulff, * 31. maj 32 Bjørnsholm. Forældre: Jstrd, kgl godsforvalter Josef W og Marie Elisabeth Brandt af Gamtofte. Stud Randers 49, c 57² (I), skolebestyrer i Aalborg 58, realskolelærer Thisted 59, andenlærer Ranum seminarium 60, † 12. okt 88. ~ 27. marts 59 Julie Vilhelmine Augusta Jacobsen, * 12. april 29 Hasle, † 5. aug 11. Forældre: Krigsassessor, by- og herredsfoged Johannes Jacobi J af Dreslette og Maren Kirstine Rye.

Farbrødre: Gunderup-N, og Rorup-G, (farfaderen var jøde). Morbrødre: Brandt, Krummerup-F, Brandt, Ollerup-K. Møster ~ Møller, Bregninge. Hustrus brødre: Hvorslev-G (søn: Professor, dr theol J. C. Jacobsen) og Skødstrup-E.

Selv om W ofte maatte mærke det vanskelige og utaknemlige i at komme efter Boisen, fik han en god modtagelse. Han regnede sig selv for at høre til den grundtvigske retning, men sluttede sig ikke særlig til retningen her. Han blev især afholdt for sit jævne og venlige væsen. »Fik han end ikke lov til at komme rigtig ind til hjertet i saa mange, som han gerne havde villet, saa vandt han dog ved sit milde evangelium, sin hjælpsomhed og sin jævne, ligefremme maade at være paa, en hel del venner, og dem, han vandt, vandt han fuldt ud«. Da han blev syg, var det hans ønske blot en gang endnu at komme paa prædikestolen for at bringe menigheden sin tak for den venlighed og velvilje, hvormed han var blevet modtaget.

Da biskop Fog i sommeren 1886 var her paa visitats, skrev han i visitatsbogen: »Det var mig en glæde her i min fødeby at finde en

meget stor forsamling af andægtige i kirken, hvor den værdige, vel begavede og yndede sognepræst, hr. Wulff, holdt en god og hjertelig prædiken over dagens tekst, Matth. 5, 43—48«. Af embedsbogen og kirkebøgerne ses det, at han har været en omhyggelig embedsmand.

Han boede paa Torvet i den gamle »Kammerraadgaard«, idet der endnu ingen præstebolig var opført, efter at den gamle pgd ved kirken var opgivet. Hans hjem var ret selvkabeligt, men han selv kunne gøre indtryk af at være en lidt ensom mand.

W gjorde et gammelt indtryk, da han kom her, skønt han kun var 49 aar. Han var svag og kunne derfor ikke blive særlig virksom. Det var heller ikke let at være Boisens efterfølger. Han var en jævn og venlig mand, nærmest grundtvigsk, men ikke retningspræget. Han var en stille, god mand, men havde store huslige sorger (J. L. F.).

30. 29. marts 1889—20. aug 1920 (rkp Budolfi k, Aalborg 20. okt 73): Provst **Sophus Marius Repsdorph**, * 18. april 40 Lægaard mølle, Maabjerg. Forældre: Kammerraad, prokurator Ole Christian R og Marie Hansen. Stud Viborg 58, c 64¹ (hi), huslærer hos provst Kampmann, Hjerring, hjbr Hjern 11. juni 66, provst Baarse-Mønbo herr 11. maj 98, r af Dbg 03, Dbm 15, afsk 20. aug 20, † 13. okt 29. ~ 28. juni 67 Marie Margrethe Berg, * 20. jan 42 Trondheim, † 19. juli 31. Forældre: Kbmd Ludvig Munthe B og Elina Marie Mosling.

Med provst R kom der en meget virksom og arbejdsdygtig sognepræst til Stege. Provst R var i de første aar grundtvigsk (men ikke folkelig); i Hospitalskirken i Aalborg samlede han en god og trofast menighed, ligesom han ledede det folkelige arbejde i byens højskoleforening. Han var en gediegen prædikant, der »ikke nøjedes med billige surrogater, en dygtig og interesseret provst, og gennem de mange aar han var her i Stege, prægede han kirkelivet med sin noble personlighed. Han var grundtvigsk af tilbøjelighed, men aristokrat af natur«, sagde en af hans nærmeste. Han var embedsmanden, præst af den gamle skole. Han var paa post over for sløvhed og materialisme, kirkegangen tog atter til, men tilbagegangen lod sig ikke standse.

Provst R's fader indskrev sit navn i Holstebro og Hjern-Ginding herreders historie som prokurator, ejer af flere store virksomheder, fmd for borgerrepræsentationen i Holstebro, ved sine mange tillidsposter og sin djærve, danske optræden 1864. Blandt hans 6 børn var provst R, der som ung student kom meget i Vartov og hørte Grundtvig. I Hjern huskedes han længe som »en herlig mand«, som alle saa op til, og hans konfirmander mindedes deres præstetid hos ham med stor glæde. I Aalborg blev hans hjem et samlingssted for menigheden, særlig for de grundtvigske, og han tilrettelagde offentlige møder, hvor især Jens Nørregaard og Ludvig Schróder talte. Han havde i Aalborg stor kirkegang. Han talte jævnt, uden store gestus. I de politiske kampaar var han venstremand uden at være aktiv i politik. Han fik oprettet opholdsstuer for arbejdsmændene ved Aalborg havn, stiftede Aalborg højskolehjem og var medstifter af forsikringsselskabet »Fremtiden«. Han var nær ven

af biskop Kierkegaard, der fandt fred og hvile for sit tunge sind ved samtaler med den unge, ligevægtige pastor R. Han holdt hovedtalen over biskoppen ved begravelsen 1888.

I Stege vandt han mange venner ved sin milde, troværdige prædiken. Han var en dygtig provst, som med lethed haandterede det administrative. Flid, orden og ekspeditid prægede ham. Tidligt om morgenen sad han ved sit skrivebord, og ude i provstiet »kom han som et frisk vejr i skoler, kirker og præstegaarde, hurtig og praktisk i sine afgørelser«. »Her paa Møn lærte befolkningen at se op til R som præst og provst. Ikke mindst som provst. Thi han kom paa en maade som dronning Dagmar, der kom uden tyngde og kom med fred, og det var i det hele taget noget, der kendetegnede provstens adfærd, at han bragte fred, men derfor krævede han alligevel orden i tingene«. Hans forkyndelse var troværdig og hjertelig, han fulgte ikke nogen bestemt traad i sin prædiken, men talte frit ud fra forskellige tanker og vers.

Han var livlig og fornøjelig i omgang, meget retsindig. I de første aar noget stejl, ville ikke tale folk efter munden. I de senere aar mildere og mindre retningspræget. En stor praktisk indsats øvede han ved pgd's opførelse 1892 og kirkens restauration 1907—09. (J. L. F.). Berl Tid skrev ved hans død: »Han tilhørte den grundtvigske retning, der i ham havde en af sine bedste mænd. Provst R var en harmonisk lykkelig natur, et rigt begavet menneske«. Hans hustru stod trofast ved hans side. De holdt diamantbryllup 1927 og modtog der bl a en meget smuk adresse fra 81 lærere og præster i provstiet.

Det berettes hertil, at provst R var i hvert fald i Stege saa lidt retningspræget, at han her ikke havde videre samarbejde med de saakaldte grundtvigske folk — og heller ikke med højskolen, selv om han stod i et venskabeligt forhold til den og kom der —, hvorimod han regnede IM for sine venner (han sagde til en præst, der engang besøgte R i dennes høje alderdom, noget i retning af, at IM var de eneste, man kunne regne med). Han blev i embedet her, indtil han var over 80 — dygtig, energisk og nidkær til det sidste. I Stege satte han sig varige minder, ved at han fik opført præstegaarden 1892, og et stort arbejde gjorde han for den gamle sognekirke, især ved den store restauration 1908—09.

Han har selv fortalt, at allerede »i 14 aars alderen rørte Herren ved mit hjerte, og jeg besluttede at blive et vidne for Herren«. Derfor laa valget af det teologiske studium ham klart, og 1864 blev han teologisk kandidat. Han var som ung medlem af en teologisk klub hvor Fr. Zeuthen var den ledende. (Johs. Gøtzsche, Fr. Z., s 23). I 16 aar virkede han i Aalborg, og det blev en meget virksom præstegerning. Allerede i sine studentearaar var han kommet i berøring med Grundtvig og hans venner, og hans hjem i Aalborg blev nu samlingsstedet for en stor grundtvigsk kreds, ligesom han tog initiativet til en række store kirkelige møder i Aalborg, hvor de kendte grundtvigske førere talte. Han blev ogsaa den gamle biskop P. C. Kierkegaards fortrolige sjælesørgere i dennes sidste aar, omtalt af provst Reps-

dorph selv i Kirkeligt samfunds julebog 1925, s 107—19). Han underskrev i 1881 den lille Askovadresse. Som sekretær for skolekommissionen blev han fortrolig med skolesager, og desuden tog han forskellige praktiske opgaver op.

Berl Tid 14. okt 29, Møns Avis 14. okt 29, Hardsysels aarbog, 45 bd, 1951, s 35—41 (C. Møller Hansen), Sigurd Schjørring: Præsten Carl Schjørring, 1926, s 13. J. L. Frederiksen, se ndf.

31. 1. dec 1920—10. sept 26 (sp Aale-L 4. dec 11): **Hans Janus Kring**, * 5. marts 75 Jordrup. Forældre: Førstelærer Jens Jensen K og Maren Hansen Roed. Stud Kolding 95, c 02² (hi), lærer Hellerup latinskole og flere andre skoler i Kbhvn, hjpr Kbhvns valgmenighed 28. juni 04, tillige præst ved Frederiksberg alderdomshjem og hospital, sp Linnerup-Hammer 10. sept 07, † 10. sept 26. ~ 28. april 04 Agnete Helene Sørensen, * 31. marts 75 Haderslev. Faderen: Sp i Danmark-T, † 91, se der. — Datter ~ Andreasen, Haarslev. Farbroder: Haudrup-S.

Pastor H. J. Kring var i slægt med Peter Larsen Skræppenborg og voksede op i et fromt og nøjsomt lærerhjem, præget af salmeordene: »Han, som har hjulpet hinindtil, han hjælper nok herefter«. Som student deltog han i Anna Bojes ungdomsarbejde og blev naturligt medhjælper i Kbhvns valgmg og underviste samtidigt i flere skoler. »Han var ikke, hvad man kalder veltalende. Han maatte kæmpe sig til sine prædikener. Der var adskilligt, der skulle overvindes, før han slog igennem som præst« (A. B. Eskesen). Han havde store praktiske evner til at organisere og fik ungdomsarbejdet i valgmenigheden lagt om. I Linnerup og Aale tog han fat med stor kraft, dels drev han selv præstegaarden, dels fik han begyndt en stor ungdomsforening, stiftet sognebibliotek og ordnet foredrag for de ældre. Han var en gaa-paa-natur, som let kom i kontakt med befolkningen. Kredsen i Linnerup blev ved at følge ham, da han flyttede til Aale. Han var en rig natur, der med fuld kraft gik op i sin gerning. Hans prædikener var ikke lange eller dogmatiske, men en kristen mands hjertelige vidnesbyrd. Der var fart over ham, baade naar han gik eller cyklede. Den høje, fri-ske præst var præget af linjerne: »Skin over vang som en morgen med sang, morgen i maj naar det grønnes«; over gudstjenesten var der noget af denne glans. Sine konfirmander ville han ikke tabe af syne, og han var interesseret i at faa lærerne med i ungdomsarbejdet. Han ville gennem fællesskabet give de unge oplevelser, som trængte ind i deres sind. Hans freidige arbejdslyst og evne til at organisere viste sig især, da han var paa Horsenseggen. — I sept 1920 talte Kring paa Rødkilde højskole, og saa blev han opfordret til at søge til Stege. Han samlede her straks en stor kreds om sin forkyndelse og beholdt den til det sidste. Han satte foredrag og møder og ungdomsarbejde i gang i forsamlingshusene og i pgd og paa Rødkilde. Som formand for KS i Stege og omegn skaffede han kendte talere til byen, og i Damsholte prædikede han regelmæssigt ved KS gudstjeneste. — Med sit lyse humør søgte han at drage de mange arbejdere til kirke. »Han var et solskinsmenneske i sin krafts tid; der var solskin over hans smukke, ædle

skikkelse, i hans tale og forkyndelse, og det forblev over ham under hans sygdom og død« (M. Jensen, Keldby). Han blev ramt af en snigende sygdom, og hans sygeleje blev en prædiken for alle. Hidtil havde han altid været rask, men de sidste 2 aar var han syg. Træthed hindrede ham i at arbejde med fuld kraft. Ved bisættelsen i Stege blev sunget Jakob Knudsens »Se nu stiger solen af havets skød«. Den passede her særligt godt. Og provst Meinertsen mindede om Grundtvigs ord: »Om kort om langt blev løbebanen spændt, den er til folkegavn, den er til grøde«. Og pastor Frederiksen omtalte Krings *glæde* ved at bringe det glade budskab, hans dybe menneskelighed og medfølelse med alt menneskeligt. Pastor Kring blev begravet i Linnerup, men naar Krings saga skal skrives, maa hans dygtige, trofaste hustru ikke glemmes. Med fin kritik, med stille opmuntring stod hun ved hans side som den bedste støtte i præstegeringen (L. A. Godsk).

Hans Kring var den ældste af en stor børneflokk, præget af sit barndomshjem. Moderen elev af Kold, dygtig og djærv. Faderen stille og mild, arbejdende paa at gøre mennesker delagtige i alle gode strømninger. Hans Kring tog arv efter dem begge.

I studieaarene og de nærmest paafølgende aar var der to københavnske præster, der fik stor betydning for ham, nemlig *Monrad* og *Jungersen*, hos hvem han i 3½ aar var kapellan. Her begyndte han det arbejde for og med ungdommen, som ogsaa senere optog ham saa stærkt. Hans varme hjerte og stærke tro paa, at Gud gennem værdifulde og rene menneskelige tanker kan føre mennesket frem til de steder, hvor kristendommens rige kilder springer, bragte ham selv saa megen glæde ved dette arbejde, der begyndte i konfirmandstuen og fortsatte ved ungdomsmøder vinteren igennem. Om sommeren holdt han møder i haven og foretog lange udflugter med dem til Danmarks historiske steder.

I sammenhæng med dette maa ses hans arbejde som sekretær for »Kirkeligt Samfund af 1898« i aarene 1918—20. Parolen var, at Grundtvigs hus skulle »frigeres«; der skulle skaffes penge til, at Grundtvigs hus kunne blive »en ungdommens borg fra kælder til kvist«. Da han havde evner til at organisere og planlægge, bad Kirkeligt Samfunds styrelse (hvoraf han var medlem) ham gøre dette arbejde. — Maaske blev hans udførelse af dette arbejde aarsag til, at komiteen for opførelsen af Grundtvigskirken bad ham ogsaa der træde til.

En anden side af hans arbejde var besøgene rundt i hjemmene hos gamle og syge. Derud maatte han. Han travede eller cyklede rundt, ofte ad bundløse veje. Havde man blot een gang set hans milde, straalende ansigt ved en sygeseng og hørt ham tale med den syge, saa forstod man, at alt det tunge ligesom blev meget lettere, naar han havde været paa besøg.

Fru Agnete Kring skriver:

»Som taler og som prædikant var han skattet langt ud over sine sognegrænser. Sakramenterne var det centrale i hans forkyndelse, og hans hjertevarme ord, naar han indbød til nadverbord, mindes endnu af mange ældre. Jan 1921 flyttede vi til Stege. Vort hjem havde

altid staaet aabent for sognets folk, naar de ønskede stille at tale med ham eller med os begge, eller naar vi indbød til menigheds møder. Saadan blev det ogsaa i Stege. Ogsaa her tog han fat paa ungdomsmøder og besøg i hjemmene, men den tilsyneladende saa ranke og stærke mand blev lettere træt. I 1924 blev han syg, blev opereret og derefter atter arbejdsdygtig, men i foraaet 1926 stod han sidste gang i sin kirke. Sommeren gik; lidt ned, og lidt mindre op; men aldrig hørte man ham klage; altid var han glad og interesseret i at høre om kirkelige og folkelige spørgsmaal, som han ikke kunne følge med i fra sin sygeseng. Venner fra hele landet, unge som ældre, kom paa besøg. Ingen kunde, naar jeg fulgte dem ud, forstaa, at det virkelig var saa alvorligt, saa frisk som han var. — Skønt jeg vidste, at det efter al menneskelig beregning gik mod døden, saa blev den sommer en saa rig og vel-signet tid, at det for mig gav kræfter til at leve videre. Hans død blev en prædiken om, at det bar saa godt, det han havde vidnet om i sit liv.

Mindet om ham staaer endnu straalende hos de gamle paa de steder, hvor han har virket. Ude i Grundtvigskirken er hans navn og data indridset som minde om ham paa vinkanden paa alteret.

Han var en mand med afgjorte kirkelige og kirkepolitiske synspunkter. Han var frihedsmænd til det yderste. Han tog alvorligt afstand fra Thorkil Skat Rørdam i Ryslinge, men han omtalte hans udelukkelse af folkekirken som »det uhyggeligste i den sag« (J. L. F.).

Pastor K var stifter og leder af Ungdomsforeningen af 1903 i tilslutning til Kbhvns valgmenighed. Han var i mange aar medlem af Kirkeligt Samfunds bestyrelse. Efter hans død var hans hustru i en aarrække husmoder i Grundtvigs hus i Kbhvn.

L. A. Godsk: Nogle mindeblade om H. J. K udg af en kreds af venner 1927. KS aarbog 1927, Møns Avis 11. sept 26, Møns Folkeblad 11. sept 16.

32. 10. dec 1926—2. febr 43 (sp Verlinge 19. jan 21): **Hans Hansen**, * 1. april 73 Soderup, Fløng. Forældre: Gdjr Hans Sørensen og Bodil Eriksdatter. Stud Roskilde 92, c 97² (h₁), højskolelærer Vallekilde og ved Bornholms højskole, forstander Nysted højskole 00—02, lærer og foredragsholder, højskolelærer Kærehave 06, Hindholm 08, sp Aasted-S 24. dec 08, afsk 16, juli 13, dansk præst Des Moines, USA 13—19, afsk 2. febr 43, † 9. maj 53. ~ 22. april 00 Clara Bentzen, * 12. marts 77 Frberg. Forældre: Konservator ved Statens museum for kunst, billedhugger Edvard Harald B og Marie Sophie Henriette Deichmann.

Fmd for Sønderjysk forening blandt danske i USA 14—17, BM Dsk folkesamfund (til bevarelse af dansk sprog og kultur blandt danske i USA) 25—33, da foreningen ophævedes. Fmd og sekretær i de sidste aar. BM Dsk Islandsk kirkesag 34.

Skrev i Begtrup's: Den dsk højskole om Werther og Gabriells, oversat 16: Runebergs: Juleaften, udg 20: Perth Amboy, kulturhistorisk skitse, skrev i Kirke og kultur om Dsk kirkeliiv i USA, om John Eliot i Nord mlss tidsskrift, red Kors og stjerner 23. Talrige artikler, afhandlinger, digte m m.

Pastor H skriver: »Om den linje, jeg har villet følge som præst kan jeg kort sige, at efter i studenteraarene at have taget en dukkert i Søren Kierkegaard og i kandidataarene

mødt grundtvigianismen i højskolen, som i en aarrække var min kære arbejdsplads, blev det mit maal i min forkyndelse som præst at give udtryk for en syntese af disse to. Efterhaanden er jeg vel nok blevet stadigt mere rodfæstet i den grundtvigske retning, især gennem kærligheden til Grundtvigs salmedigtning«.

Pastor H døde brat. Han døde paa sin cykle i Bagsværd, hvor han tog bopæl efter sin afsked, styrtede om af et hjerteslag og var død med det samme.

33. 12. juli 1943 (sp Elmelunde 1. okt 36): **Lauritz Nicolai Vilhelm Balslev**, * 15. okt 08 Skive. Faderen: Sp Vor Frue k, Aarhus, se der. Stud Aarhus 27, c 34² (h₁). ~ 29. okt 36 Inger Elisabeth Wogelius Christensen, * 29. jan 12 Juelsminde. Forældre: Stationsforstander Johan C og Esther Elisabeth Wogelius.

Ordineret kateket (og lærer, Stege)

(Oprettet 1818)

5. 12. juni 1847—18. nov 53: **C. A. E. Jansen**, se Jerslev-H.

6. 20. marts 1854—18. maj 59: **Niels Peter Hasselquist**, * 25. nov 18 Kbhvn. Forældre: Peter H og Margrethe Nielsen. Stud Brgdssk K 37, c maj 43 (h), † 18. maj 59. ~ 8. juni 54 Marie Elisabeth Lassen, * 27. marts 32, † 21. nov 58. Forældre: Gæstgiver i Vejle Adam Frederik Alexander L af Kværndrup og Eleonora Sophie Gottschalk af Jordløse-H.

Pastor H var en dygtig, men streng skolemand. Man huskede bedst hans tamp med knuder paa. Han døde pludseligt af blodforgiftning efter et fald paa gaden.

7. 13. okt 1859—18. juni 67 (lærer Vemmelev 52): **P. B. F. Rønne**, se Sønderup-N.

Embedet nedlagt.

Kaldskapellan

(Oprettet 27. aug 1871)

1. 27. aug 1871—22. nov 80 (hjpr Kølstrup-A 70): **H. K. Rørdam**, fl t Holeby-B, se Fanefjord.

2. 2. febr 1881—29. april 84: **L. O. Faber**, fl t Gerding-B, se Røsnæs.

3. 2. juli 1884—29. marts 89 (kkp Raklev 7. aug 82): **S. C. Borch**, rkp her.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

(Oprettet 29. marts 1889)

1. 29. marts 1889—30. aug 1923 (kkp her 2. juli 84): **Sigurd Christian Borch**, * 29. marts 57 Valsbøl, Slesvig. Faderen: Sp i Skørpinge-F, † 82, se der. Stud Aarhus 76, c 81² (h₁), kkp Raklev 7. aug 82, afsk 30. aug 23, † 4. maj 24. ~ 14. nov 84 Louise Augusta Ehrenreich, * 22. sept 55 Rylskov, Slesvig, † 24. juni 24. Faderen: Sp i Bov, † 70, se der.

Pastor B var præst i Stege i 39 aar; han var 1889—1907 medlem af byraadet, samt i mange aar fmd for fattigudvalget, i over 25 aar fmd for asylselskabet, BM i hjælpekasen og medlem af direktionen for Møns spare- og laanekasse. I Præsteforeningens blad tog han ofte ordet, baade om præsternes lønnsforhold og om bedre forflyttelsesvilkaar. Han var paa flere maader en ejendommelig mand. Han var

meget musikalsk, sang godt, var en hyggelig og venlig præst, som tidligt blev hæmmet af sygdom og private sorger. Han havde et betydeligt talent som maler, gik med iver op i politik, højremand, i sin tid tilhænger af Estrup. Han var meget interesseret i lokale forhold, færdedes ude tidligt og silde.

2. 10. maj 1924: **Johannes Lystager Frederiksen**, * 21. jan 00 Rakkeby, Hjørring amt. Forældre: Fabrikant Hans Peter L. F og Ane Kirstine Larsen. Stud Hjørring 17, c 23² (hi). ~ 30. maj 26 Ester Utke, * 24. marts 99 Stege. Forældre: Malermester Anton Frederik Vilhelm U og Annette Nielsen.

BM og kasserer landsforeningen af residerende kapellaner 36—41, BM Historisk smf for Præstø amt 46, fmd Møns museum 47.

Skrev Steges præstehistorie i Præstø amts hist aarb 1930, 31 og 34.

Litt foruden den under teksten nævnte: Frede Bojsen: Af Møns historie I—IX, 1909—26, Stege bys bog (af samme), 1904, om Frede Bojsen, se DBL III, 406 f, E. Henriksen: Mændene fra forfatningskampen, I 1913, Rødkilde højskoles aarskrifter, især 1929, Alfred C. Christensen: S bys jubilæum 1896 (Hver 8. dag), 1896, s 185 f, Præstø amts hist aarb 1912, Af Møns historie, (se litt om Møn), J. L. Frederiksen: Steges præstehistorie, Præstø amts hist aarb 1930, 31 og 34 (cit som J. L. F), Sigrid Neliendam: Min mor 1947, s 235 f, P. Bendtsen (sp Skejby-Gu) fik univ guldmedalje for en afhandling om Møn, trykt i ændret skikkelse i Frederiksborg lærde skoles skoleprogram c 1820.

KELDBY

Keldby sogn, 2033 ha, strækker sig fra sydkysten næsten til nordkysten, i midten skærer Stege Nor sig ind i sognet. Lavtliggende, bølgeformet, frugtbart, omtrent skovløst. — Byerne: K, Pollerup, Ullemarke, Tostrup, Spejlsby, Keldbylille med fh fra 1897, hg Klosterskovgaard.

Ved K laa den kendte *Helsekilde*, der har givet Keldby navn, og som var meget søgt i middelalderen. Ved Spejlsby laa et Sct Jørgens hospital for spedalske, med kapel, det blev ophævet 1618. endnu staar et grundmuret hus med taarn tilbage, men selve hospitalet er forlængst forsvundet.

Det kirkelige liv. Ingen præst er forflyttet fra K siden reformationen. Embedet var et af landets største embeder, pgd var som en stor proprietærgaard, og der har været en række betydelige præster her. To stiftsprovster, en professor og provst har været sp i løbet af tiden 1856—89. I Keldby var digteren C. A. Lund sognepæst 1792—1833. Han var K. L. Rahbeks studenterkammerat og gode ven. *Kamma Rahbek* kaldte ham »Monas Flaccus«, Møns Horats eller »Bakkehusets tungsindige ven«. Han var i 3 aar huslærer paa Gissel-feld. Han var en typisk elegiedigter. Gray var

hans yndlingsdigter; Lund digter om »Gravenek«, hvor han stille vandrer om, og om »Bede-klokkens slag i skumringen«, da landsby-pigerne gaar forbi kirkegaarden paa deres aftenvandring og mindes den døde digter. Han skrev ogsaa større arbejder, om Eleonora Christine og om Hans Rostgaard. Det var højt tid, naar Rahbeks kom her og for en stund forjog hans tungsind — et brev til Kamma Rahbek 1800 fortæller om de lykkelige dage, og et smukt digt »Afskedstimen« er vedlagt. Paa vejen til Keldby besøgte Kamma R Mynster i Spjellerup. Lund blev med aarene mere og mere indesluttet, efterhaanden som ungdomsvennerne gik bort. Hans digte udkom i 2 bind. (K. L. Rahbek: Erindringer, s 25, P. H. Boye: Kamma Rahbek og hendes Correspondenter (Det kgl Bibliot), Hans Kyrre i K. L. Rahbek, 1912). Paa hans grav er et kors med indskriften: »Sov, døde digter, sødelig!« — Konsistorialraad *Andresen* blev meget rost af Mynster, som endog skriver: »Jeg kunne ønske en postil til forelæsning i landsbykirker af denne mand«. Kapellanen, *Steenbuch*, roses ogsaa meget som prædikant. Om læreren i K (Wellejus) skriver Mynster, at han »har for mange planer til at passe det simpleste«. — De følgende præster var ældre mænd, da de kom hertil og døde ret hurtigt. — Det kirkelige liv var ikke stærkt, enkelte tog til Stege for at høre *Boisen*, og der blev en lille kreds, som var præget af gammel grundtvigianisme. Pastor *Jensen* skriver, at »bortset fra disse stod det smaat til med det kirkelige liv, men der var megen venlighed, saa jeg mindes min præstegerning der med taknemmelighed og glæde«. Indre Mission har været om ikke helt ukendt, saa ganske uden betydning. Blandt præstens gode støtter har været mænd som gdjr *Jens Jensen* og *A. P. Nielsen*, Spejlsby. Der har gennem aarene været gode, rolige forhold, nærmest grundtvigsk prægede siden *Boisen*'s tid, men retningspræget er ikke fremtrædende. Kirkegangen har været jævnt god og stabil, bedre end i nabosognene. Folketallet dalende.

1922 oplyses: Kkg 10—11 pct, DdU (180), KS (80), 1931: Kkg 10 pct, gode forhold, KS (80, gdjr A. P. Nielsen, Spejlsby) DdU (130), 1939: Kkg 8—10 pct, gode og rolige kirkelige forhold, 1950: Kkg 8—10 pct, gode og rolige forhold, ungdomsm i pgd, børnegudstj, 1954: do.

Keldby kirke, Sct Andreas, er meget smuk og interessant. Den er en anselig teglstenskirke fra senromansk tid, med nordportal; koret er senere forhøjet, kirken er overhvælvet og der er tilbygget smukt kamgavlet taarn, der indtil nyste tid var vaabenhus, men nu er inddraget i kirken. Nytt sakristi mod øst. Kirkens indre præges af de særdeles interessante kalkmalerier, fremdraget 1889—90 af J. Kornerup; de ældste er fra c 1275, malet i friser langs det oprindelige bjælkeloft saa en del skjules af hvælvingerne. Omkr 1300 maledes skibets vægge som gamle tapeter med smukke borter, og hvælvingernes malerier er fra c 1450 (dommedag, den hl historie m m). Udskaaren, malet og forgyldt altertavle fra c 1475 med Sct Andreas legende, prædikestol fra 1586, samtidig degnestol, romansk font, kirkeblok fra c 1550. I korets nordmur en af landets mærkeligste ligsten (over Henning Moltke, † 1326) fra c 1330. Den største klokke, fra 1401, revned, da man ringede over Fr. VI. men er omstøbt, en lille mærkelig klokke, »Tinteklokken« fra 1522, bruges kun ved skriftemaal. 200 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 957—73, Fr. Bojsen: K kirke i Præstø amts aarb 1914, s 33—59, Magnus Pe-

tersen: Kalkm, s 130 f, J. Kornerup: Kunstens historie i Danm, s 19 f, F. Beckett: Danm kunst II, E. Norn: K kirke, 1939.

Altergæster: 1891: 574, 1922: 350, 1934: 320, 1952: 201. Folketal: 1850: 1322, 1901: 1250, 1921: 1107, 1950: 1065. Menighedsraad: 1922: 5 gr, 2 u p, 1934: 4 gr, 3 u p, 1953: 7 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 108 (2), rad 82 (1), venstre 290 (4), 1950: Soc 129 (2), rad 100 (1), borgerl fællest 285 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 274 byg, 51 hvede, 44 rug, 24 havre, b) 32 rdl, 1 maal mælk af hver gaard, c) 32 rdl, d) 150 rdl, e) 112 td ld. — 1870: Regul 3424 kr, netto 8860 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. — Pgd gl.

16. 3. jan 1834—6. juni 56 (rkp Randers 19. juni 22): Konsistorialraad **Christopher Otto Andreas Andresen**, * 2. jan 77 Søllinge. Forældre: Sp i Søllinge-H Peter A, † 02, og Mette Hedvig Ebbesen. Stud Nyborg 93, c jan 98 (1), sp Søllinge-H 24. dec 02, sp Bogense-S 4. juni 13, konsistorialraad 52, † 6. juni 56. ~ 28. maj 06 Christiane Louise Vilhelmine Holmer, * 12. april 88 Odense, † 25. juni 53. Forældre: Hospitalsforstander i Odense Peder H og Charlotte Amalie Hansdatter West af Mesinge. — Søn: Hammel-S-V. Datter ~ Bruun, Dover-V. Søstre ~ Ibsen, Fraugde og Hansen, Skelby-O. Datterdatters søn: Haslund, rkp Assens.

Udg 08: Nytaarsprædiken, 15: Undersøgelse af kollekternes natur og beskaffenhed, foredrag ved Fyns stifts landsmøde.

Ksstrd A var 1813 udnævnt til sp Longelse-F, men renoncerede. Han synes »i flere henseende at have været en virkeliggørelse af Mynders ideal af en landsbypræst« (Bj. Kornerup, M I, LXXXV).

Mynter fandt 1838 pgd gammel, ret velholdt, rummelig, haven stor og smuk. 1847 var den forbedret og havde faaet en smuk, høj dårligstue. Kirken stor og bred, simpel, i god stand. 1838 hedder det om A's prædiken: »Den meget brave sp A holdt en særdeles god prædiken, simpel, men vel gennemtænkt, og meget klart, sundt, kristeligt og forstandigt, ogsaa foredraget jævnt, men klart. Katekiserer meget godt, men for langsomt. Stor forsamling, ungdommen vist vel god kundskab, men ogsaa en del træghed og mangel paa eftertanke, hvorover sp klager«. — 1847: A er nu vel svag, især i fædderne, hans prædiken var vel ikke just indtrængende og levende, men klar og forstandig, sproget rent og smukt, foredraget ligesaa. Ungdommen svarede denne gang med liv og eftertanke og særdeles god kundskab. Kirken fuld af tilhørere«. (M II 52).

Hjælpepræst hos ksstrd Andresen

1845—48: T. Steenbuch, se sp Sct Hans k. Odense.
1849—56: L. A. T. Fog, se Vang.

17. 3. sept 1856—31. okt 64 (stiftsprovst Budolfi k, Aalborg 11. marts 37): Dr theol **Peter Tetens Hald**, * 9. marts 02 Odense. Forældre: Sp i Oddense-O Søren H, † 09, og Jacobine Hjorth. Stud Aalborg 21, c april 26 (1*) lic theol 28, rkp Budolfi k, Aalborg 18. jan 33, sp Vor Frue k, Aalborg-sp Nr Tranders 7. juni 33, dr theol 22. okt 36, r af Dbg 52, † 31. okt 64. ~ 19. april 33 Marie Regine Christine Hald, † 8. juli 03 Kbhvn, † 28. juni 68. Forældre: Vinkyer og skriver ved den kgl vinkælder Peter H og Birgitte Gørlt. — Hustrus broder: Den kendte landbrugskyndige, sekretær i Landhus-holdningselskabet, jstrd J. C. Hald, † 68.

Udg 25: Forsøg paa at redde pastor Grundtvigs ved »Kirkens gjenmæle« krænkede ære (anonymt, ved Peder Sørensens, luthersk teolog), 28: Guldbryllupsfrierterne, 30: Kompendium til kirkehist, 51: 4 ordinationstaler, 51: Tale over biskop Fogtmann, skrev

recensioner i »Dsk Litteraturtidende«, hvor han bl a anmeldte Carsten Hauchs og Henrik Hertz' værker.

H skrev under kirkekampen 1825 pseudonymt nævnte lille skrift, hvori han søgte at paavise modsigelsen mellem Grundtvigs tidligere kamp for det lutherske og standpunktet i »Kirkens gjenmæle« og betegnede Grundtvigs nye stade som »kryptocalvinsk«. Næste aar tog han embedseksamen, og paa Borchs kollegium fortsatte han sine studier. Hans licentiaafhandling handlede om exegetik, og derefter holdt han i 21/4 aar forelæsninger over khst, apologetik og naturlig teologi. Hans synoptiske oversigt over kirkens historie til 858 (paa grundlag af Neanders og Gieselers khst) blev ikke uden grund kritiseret af S. C. W. Bindsbøll. 1833 konkurrerede han om professoratet i khst, som hans bedste ven og studiefælle, C. T. Engelstoft, fik, mens de to andre deltagere i konkurrencen, J. F. Fenger og Hald blev anbefalet til kongen til med »en særlig ros«. Dette var anledning til, at han, skønt lige udnævnt til rkp i Aalborg, uden ansøgning forfremmedes til sp ved Vor Frue k, Aalborg. Ved reformationsfesten 1836 blev han dr theol for en afhandling: »Donatio Caroli Magni ex codice Carolino illustrata«. 1838 og 1840 deltog han som kongevalgt medlem i de norrøjske provinsialstænder, men da han her, skønt kongevalgt, optraadte som liberal, gik han glip af den bispestol, til hvilken han mente sig selvskreven, og Bindsbøll blev udnævnt. En aarsag til forbigaelsen var maa- ske ogsaa, at han havde vakt forargelse ved sin meddelagtighed i forfatterskabet til den saakaldte »Stændervise« (optrykt med noter i Saml t jysk historie og topografi, 3 r V 1906—08, s 137—54). En del opsigst vakte det, da H juni 1838 i det jyske folkeraad fremsatte et kraftigt forslag om »midler til at undgaa løsa- ghtighed« (Nord Kirketid, 1838, s 478—80). 1842 blev han amtsraadsmedlem i Aalborg. Da han ikke saa sine ønsker opfyldt om et højere em- bede, søgte han til Keldby. Han var en lærd og begavet mand, en fornem og særpræget repræsentant for tidens lærde præster.

Univ propr 1828 og 1836. F. Nielsen: Minder, 1881, s 63 f, Hans Jensen: De dsk stænderfors hist 1830—48. II, Familien Hald, 1929, s 12, DBL VIII, s 612, E I 552: S I, 643.

18. 20. jan 1865—15. jan 71 (forstander Det kgl Døvtummeinstitut 20. april 39): Professor **Søren Johan Heiberg**, * 1. juni 10 Kbhvn. Forældre: Forstander ved Vartov c jur Peter Wilken H af Fakse og Else Christine Cathrine Schrøder. Stud von Westens inst 27, c jan 36 (h), lærer Det kgl Døvtummeinst 36, rejste 38—39 i udlandet for at gøre sig bekendt med døvtummevæsen, førstelærer ved Det kgl Døvtummeinst 39, tillige forstander og præst smst 39, tillige præst Kbhvns ladegaard 53—57, r af Dbg 52, titulær professor 57, † 15. jan 71. ~ 1 6. nov 39 Engelke Maria Rørdam. * 22. marts 14 Undløse, † 6. sept 55. ~ 2 7. febr 57 Emma Rørdam, * 3. sept 12 Undløse, † 31. marts 97, begge døtre af provst Thomas Schat Rørdam, † 31, (af Sct Thomas-Sct Jan) Tølløse-Aa og Cathrine Georgia Teilmann af Tølløse-Aa. — Sønner: Sct Mariæ k, Helsingør og Det kgl Døvtummeinstitut. Døtre ~ Jacobsen, Højslev-D-L og Malling-Hansen, Det kgl Døvtummeinstitut. Søster ~ Blume, Errindlev-O. Hustrus brødre: Peter R, Lyngby, dr H. C. R, Ham-

mer-L, og Undløse-S. Søstre ~ Feilberg, K Helsingør-D, Heiberg, Sct Olai k, Helsingør (se Hammer-L). Brodersøn: Biskop T. Skat Rørdam. Dattersønner: Engel, Frederiksberg k, og Engel, Rigshospitalet, Kbhvn.

Under henvisning til omtalen af præsterne og forstanderne ved Det kgl Døvstummeinstitut I, s 139, skal her anføres, at H med stor dygtighed ledede Det kgl Døvstummeinstitut, der 1839 flyttedes fra Stormgade til Kastelsvej og under H's ledelse fik en fortrinlig organisation. Han fik flere lærere ansat, og ved trykning af hidtil afskrevne læsebøger blev det muligt at give pigerne samme skoletid som drengene og at føre undervisningen op mod højere maalt. Han fik indført sløjd og snedkerarbejde for drengene og haandgering og vævning for pigerne. Han holdt ugentlig gudstjeneste for de døvstumme elever og for ældre døvstumme, og fik oprettet et fond for døvstummes anbringelse i lære. Hans omhu for de døvstumme medførte, at de bevarede forbindelsen med ham i hengivenhed længe efter at de havde forladt instituttet. Da han tilmed sørgede fortrinligt for orden og økonomi, viste instituttets forbedrede tilstand sig baade i elevernes større sundhed og deres forøgede intellektuelle og moralske dannelse. Han var ogsaa BM i Det kgl Bindeinstitut. Som præst var han af Mynsters type.

C. Goss: Det kgl Døvstummeinst i Kbhvn, 1807—1907, 1907, DBL IX 590, E S I 745.

19. 17. april 1871—4. maj 79 (sp Nustrup 8. juli 51): Provst **Ludvig Blædel**, * 18. aug 09 Kbhvn. Faderen: Konsistorialass, sp Assens, † 62, se der. Stud Hrlf 27, c okt 33 (I), adjunkt Odense 35, sp Brande 29. dec 38, provst Tørring-len provsti 10. april 55, r af Dbg 62, † 4. maj 79. ~ 3. juli 39 Bolette Charlotte Grundtvig, * 13. maj 08 Torkildstrup, † 12. nov 80. Forældre: Amtspræs Otto G, † 43 (af Udby-Ø broder til N. F. S. G.), Gladsaxe-H og Marie Amalie Balle (dt af biskop N. E. B.). — Søn: Kbh Humble. Brødre: As-K og sp Garnisons k, Kbhvn. Søster ~ Hornemann, Sct Jørgens-S. Hustrus søster ~ Sørensen, Smidstrup-S.

Stillede sig til valg i Vejle amts 4. kreds til den grundlovgivende rigsforsamling, men blev ikke valgt.

Wilhelm Birkedal omtaler provst B som en af sine nærmeste ungdomsvenner. »Han var en elskelig mand, dybt grebet af evangeliet, aandsbegavet og med et varmt hjerte. Men han var veg og blød, ikke mægtig til at staa store prøvelser imod udefra. Han oplevede de svære tider 1864 og sattes paa en svær prøve, som det overgik hans bløde sind at bestaa. Han aflagde troskabseden til den præjssiske konge, som havde voldtaget fædrelandet. Men hans hjerte vaandede sig derunder, og det endte med, at han alligevel maatte fortrække, da man krævede af ham, at han hver søndag i kirken skulle bede for tyskernes sejr under den fransk-tyske krig. Men han fik fra edens øjeblik et knæk, som han vist aldrig forvandt. Jeg besøgte ham engang i Keldby. Han var den samme kærlige, trofaste, varme ven som før; men jeg mærkede nok, at hans sind var formørket, og ikke mange aar efter lukkede han sine øjne. Ham har jeg meget at takke for. Gud glæde hans sjæl i Paradis!«

(Wilh. Birkedal: Personlige oplevelser, I 257, II, 87).

20. 25. aug 1879—21. marts 85 (sp Langaa-T. V 25. okt 64): Provst **Theodor Christian Taaffe**, * 23. marts 24 Kbhvn. Forældre: Kbmd i Stubbeboing Francisus Laurentius O'Connor T og Cathrine Elisabeth Sørensen af Gundslev. Stud Nyk F 42, c juli 47 (I), huslærer hos kffrd J. O. Hansen, Kbhvn. Stud philol, adjunkt Odense 50, rektor Husum, Slesvig 58 (uden ansøgning), afsat af tyskerne april 64, provst Middelsom-Sønderlyng herr 12. juni 68 (var 76 udn til sp Sengeløse, men resignerede), † 21. marts 85. ~ 9. juli 55 Sophie Caroline Bruun Muus, * 4. febr 34 Kerteminde, † 10. sept 82. Forældre: Grosserer, sv-norsk vicekonsul Elias Bendz M og Marie Christine Bruun. — Morbroder: Sørensen, Smidstrup.

Provst T, der stammede fra en gammel irsk slægt (hans fader var romersk-katolsk) var som ung tysklærer, skrev enkelte bladartikler, udgav en bog om den tyske syntax, som udkom i 2. oplag, og et katalog over Husum skolebibliotek 64. Meget kyndig i tysk sprog og litteratur. Havde i Husum en vanskelig stilling. Var en dygtig og myndig kirkemand. (R. Volf, Erindringer, 1926, s 24).

21. 17. juni 1885—6. jan 89 (stiftsprovst Viborg 29. april 78): **Laurits Severin Sørensen**, * 3. juli 26 Odense. Forældre: Kclrd, realskolebestyrer, branddirektor, landstingsmand Søren S og Noline Christine Widding. Stud Odense 45, c okt 50 (H), og okt 51 (I), alumne Borchs koll, adjunkt Mtrp 53, i Skotland 57, sp Turø 3. febr 60, sp Ulsø-ØE 9. april 70, r af Dbg 85, † 6. jan 89. ~¹ 17. okt 57 Margrethe Lütthans, f. Miller, * 3. jan 23 Sct. Croix, † 8. juni 64, (hun ~¹ proprietær F. V. L, Viborg). Forældre: Arkitekt Thomas Henry Hugh M og Mary Fine. ~² 20. nov 67 Johanne Cathrine Vandel, * 31. okt 49 Svendborg, † 28. jan 1919. Forældre: Kbmd Jens Chr. V og Johanne Christine Scheel. — Søn: Widding, Taarbæk.

Red Dsk missionsblad 77—80. Skrev artikler i Borgervennen, Dagbladet, Dsk maanedsskr, Evg ugeskr, m m, samt udg 70: Om undervisningen i almueskolerne, 70: Vor kirkes lære i henhold til dens bekendelsesskrifter, 75: Allen Gardiner og missionen i Ildlandet, 75: Den evg mission i Bagindien. Efter hans død udkom 89: 6 prædikener. Flk 62 2. præmie af det evg-kr prædikenlegat.

Stiftsprovst S nærede megen interesse for at udbrede kristelig oplysning, hvorom hans bog om vor kirkes lære vidner, men især var han interesseret i at give oplysning om missionen for lægfolk, og hans rejser til Skotland gav ham tilskyndelser og stof dertil. Det var dr Kalkar, som fik S til at redigere Dansk missionsblad, og i hans redaktørtid begyndte det at give overskud. Fra ind- og udland fik han anerkendelse for sit »fortræffelige blad«. Han holdt talrige møder for DMS. En kendt missionsven sagde en gang til ham: »De er som en hest, der aldrig snubler«. Men Dansk Missionsblad havde ikke eet ord om ham, da han døde. Som præst var han nidkær og veltalende. I Viborg havde han stor kirkegang ogsaa fra nabosogne. Domkirken var blevet genindviet efter den store restauration 1876, og folk søgte dertil i stort tal. Stiftsprovst S med den repræsentative skikkelse, (og det store fuldsæg) og den klangfulde røst passede godt til kirken. I Keldby naede han ikke at sætte dybere spor, han døde efter 3½ aars forløb.

Men han huskedes her som en begavet mand, varm fædrelandsven og udpræget højremand, hvad der ikke rigtig stemte med de af Boisen (baade Frits og Frede B) venstreprægede Mønboer.

R. Volf i Biograf lex, Nationaltid 8. jan 89, Møns avls 10. jan 89, P. Severinsen: Viborg domkirke, med stad og stift, 1932, s 524, T. Løgstrup: DMS's historie, 1907, s 553.

22. 29. marts 1889—29. maj 1901 (sp Haurum-S 24. sept 81): **Kristen Hans Jørgen Dahl**, * 31. aug 38 Hillerød. Forældre: Overlærer, professor Frederik Peter Jacob D af Skævinge-G og Tønnesine Antoinette Langøe. Stud Mtrp 49, c 55¹ (I), kommunelærer Kbhvn 55, hjpr Fjelsted-H (hos sin morbroder) 6. sept 63, ord kat og førstelærer Svendborg 16. okt 65, sp Skorup-T 22. april 73, r af Dbg 88, afsk 29. maj 01, † 11. okt 21. ~ 15. dec 65 Andrine Henriette Henriksen, * 22. jan 42 Oslo, † 28. juni 02. Forældre: Skræddermester Morten H og Andrine Olsdatter. (Plejdet af sprogmanden, skolebestyrer Dahl, broder til hendes mand). — Broder: Kallehave.

Udg 65: Afskedsprædiken i Fjelsted-H, 68: 100 danske ord, nogle lægtagelser af modersmalets brug i nutid og fortid, 75: Dansk hjælpeordbog til fredning af det hjemlige og udrivelse af det unyttige fremmede i vort modersmaal, 82: Om vore blades røgt af modersmaalet, 84: F. C. Sibbern og modersmaalet, 87: Om dr Skat Rørdams bibeloversættelsesarbejde, 88: Vort kirkemaal, 89: Meterloven og modersmaalet, 91: Alvors- og morskabslæsning om modersmaalet. Talrige afhandlinger.

Pastor D blev landskendt som *sprogrenser*. Han var søn af den ansete sprogmand, professor D, Hillerød, og broder til de to sprogmand, ordbogsudgiveren B. T. Dahl og pastor D, Kallehave, se der. Som ung lærer studerede han teologi, pædagogik, historie, Danmarks topografi og især modersmaalet, og tidligt begyndte han sit arbejde for at rense det for unyttig, overflødig tysk pavirkning; han tog undervisning i oldnordisk og svensk, og resultatet af hans studier foreligger i en række meget levende skrifter, der stadig har interesse. Han ville udrense ikke blot tyske men helst alle fremmedord, og han var virksom for at fremdrage »afløserer« af fremmedordene. Selv søgte han ikke i videre grad at skabe nye ord. Sibberns ejendommelige ordvalg tiltalte ham, og i flere bøger har han fremdraget danske ord til erstatning for de fremmede. Han var nær ven af H. F. Feilberg, hvem han gav stødet til arbejdet med den jyske ordbog, og han var til megen hjælp for Skat Rørdam, hvis oversættelse af Ny Test er sprogligt paavirket af Dahl, som derved indirekte kom til at paavirke og saa oversættelsen af Ny Test, der blev autoriseret 1907. Indirekte har han i det hele taget virket mere end ved sine skrifter. Men han lærte danske at være paa vagt paa dette omraade — hvad desværre ikke lykkedes i udstrakt grad. Sporten og teknikken bragte en oversvømmelse af fremmedord ind i dansk skrift og tale i hans sidste leveaar. Han selv var paa vagt, naar nye fremmedord ville trænge sig ind (f eks i metersystemet og især i pressen). Han var en god, gammeldags præst, men kirkegangen var ikke stor i hans tid her. D var udpræget grundtvigianer; i sine prædikener talte han stadig, efter adskillige sognebørns mening for tit, om trosbekendelsen, »det lille ord af Herrens egen mund«.

Højskolebl 1905, sp 1927, søndagsbl 4. sept 98, Danske studier, 1915, s 164—73, DBL V 502.

23. 29. aug 1901—3. nov 07 (sp Kerte 19. jan 1884): **Erik Otzen**, * 4. okt 47 i Harreslev ved Flensborg. Forældre: Gdjr Erik O og Anna Catharina Christiansen Schmidt. Gik i Flensborg latinskole 1863—65, tog derefter til Kbhvn og blev student priv 1868, c 24. juni 75 (hi), lærer ved Mantzius' kostskole i Birkerød 75—78, pers kap hos sp Begtrup smst 15. okt 78, ord af biskop Martensen 30. okt s aar, † 3. nov 07. ~ 14. nov 89 Diderikke Amalie (kaldet Maja) Bugge, * 29. maj 65 i Sdr Dalby ved Køge, † 25. marts 41 Kbhvn. Faderen: Sp i Torrild-V, † 97, se der. — Søn: Provst og sp Jessie-S. Døtre ~ Haugegaard, Kerte og frimghspræst, læge E. Bugge, Høve. Søsterdt ~ Vest, Jyllinge. Hustrus broder: Bugge, Vrejlev. Moster ~ Rørdam, Fanebjerg. Næstsøskendebarn: Falk Rønne, Krist k, Kbhvn.

I sin studentertid gik O hyppigst i kirke hos Fog i Holmens kirke; ogsaa Martensen hørte han tit prædike i Slotskirken og saa hele sit liv op til ham som en af Danmarks største teologer. Egentlig »høj Kirkelig« blev O dog aldrig; alt prælatvæsen var ham ganske fremmed.

Paa Regensen, hvor han boede nogle aar, fik han en god ven, P. A. Stricker, senere præst i Græsted. Dennes datter, Frede Brøndsted, fortæller herom i Hjemliv og Trosliv, V 1936, s 15: »Fars gode kammerat og kontubernal paa Regensen, den senere pastor Erik Otzen, var i studenteraarene til stor hjælp for ham; de drøftede deres mange interesser med hinanden; men det, der knyttede dem stærkest sammen, var, at de begge kom til troen paa Guds frelse. Denne tro kom ikke gennem en pludselig oplevelse, den var vokset en stille vækst, næret af bibelstudium«. I sine sidste studieaar lærte O den senere biskop Skat Rørdam at kende og fik megen hengivenhed for ham.

I Birkerød var der omkring 1880 et livfuldt grundtvigsk røre, som kritik og morsomt er skildret af Jak. Knudsen i nøgleromanen »Dengang —«; det er tydeligt, at O til en vis grad har været hans model til den hyggelige kapellan i bogen.

Pastor Begtrups søn, den bekendte højskolemand, giver i sin selvbiografi »Holger Begtrups levned fortalt af ham selv«, I (1929), s 145, følgende skildring af sin fars kapellan: »Han var en grundrærlig og velbevaget mand, stilfærdig, men selvstændig i sine meninger, fuld af hyggeligt lune og glad ved en god kop kaffe. Hans aandelige læremestre var Søren Kierkegaard og Grundtvig, og gennem samtaler med ham har jeg faaet mit første virkelige begreb om Kierkegaards ejendommelighed. Aandeligt var det en stor vinding for mig, at Otzen flyttede ind i præstegaarden«. I Kerte levede O nogle lykkelige aar; han var meget vellidt, og efter hans død sendte hans gamle sognebørn en stor palmedekoration til hans kiste. Senere fik hans enke overrakt en smuk sølvkrans med indskriften »Fra venner i Kjertex«. I disse aar skrev O i Dansk Kirke-tidende (1896—99) flere afhandlinger, frugter af hans grundige bibelstudium bl a: »Nogle bemærkninger til 1. Pet 3, 19 om Kristi prædiken i dødsriget« og »Tankegangen i Joh. 5, 24—29«.

I Keldby var kirkegangen til at begynde med noget ringere end i Kerte, men O's prædikener var bibelsk vel funderede og lodige, desuden klart formede, saa efterhaanden voksede tilslutningen til gudstjenesterne og var til sidst efter mønske forhold god. O var en stilfærdig mand, men havde megen sans for humor, og let ved at samtale med mennesker. De sidste aar var i nogen grad præget af en tiltagende hjertesvaghed, der medførte, at han ikke kunne komme ud i sognet og besøge sine sognebørn i saa stor udstrækning som han gerne ville. O var hele livet en flittigt studerende mand og meget belæst i de bibelske fag og i filosofi. Den nyeste bibelforskning fulgte han med interesse; han havde i sin ungdom haft den kritiske professor *H. N. Clausen* til lærer i NT's fortolkning og delte ikke den udbredte ængstelse for at historiske undersøgelser af de hellige skrifter skulle kunne skade den kristne tros kerne. Egentlig grundtvigianer blev O vel aldrig, forsaavidt som han næppe havde synderlig interesse for de grundtvigske særmeneringer, men han kom i sin Birkerød-tid til at sætte megen pris paa deres folkelige jævnhed og milde livssyn. Han deltog sammen med sin hustru i flere af de saakaldte »Bethesdamøder« og følte sig paa sine gamle dage mest enig med mænd fra den begyndende »fjerde retning« (Ostenfeld, Hans Koch, Albert Schack).

O døde Allehelgens dag 1907 netop som den vikarierende præst, Valeur fra Elmelunde, i Keldby kirke indføjede en forbøn for ham i den bøn, hvormed han sluttede sin prædiken. I menigheden var der sorg over saa hurtigt at miste den afholdte præst, og nogen tid efter hans begravelse afsløredes der paa hans grav paa Keldby kirkegaard en høj graniesten med hans navn og fornedet indskriften »Menigheden rejste ham dette minde«. (P. O.).

Middelfart Avis 9. nov 1907, Møns Folkeblad 22. nov 1907 og 11. marts 1908, Kristeligt Dagblads kronik 12. juli 1941: K. Ostermann, Præstedatter — præstekone, en enestaende slægtsfølge (fru O's slægt), jvf stamtavlerne i dette værk.

24. 29. febr 1908—8. juli 37 (sp Vistoft 31. maj 99): **Marius Jørgen Anton Johannes Jensen**, * 4. nov 68 Øde Tammestrup, Hylke. Forældre: Gdjr Søren Peter J og Bodil Pedersen. Stud Aarhus 88, c 92² (I), uord medhj Torrild-V 92, sp Nr. Felding-T 23. nov 94, r af Dbg 33, afsk 8. juli 37. ~ 23. april 95 Petrea Bolette Petersen, * 13. sept 63 Knudstrup, Granslev, † 6. juli 33. Forældre: Rasmus P og Maren Nielsen Kaee.

Fmd Sænderjysk forening paa Møn 27.

25. 11. jan 1938 (førstepræst Grønland 30): **Nicolai Edinger Balle**, * 5. juni 03 Lichtenau. Grønland. Faderen: Provst, Davids k, Kbhvn, † 39, se der. Stud Mtrp 21, c 27² (h₂), gymnasie-lærer Haslev, ord medhj Grønland 28. ~ 17. juli 28 Birte Rolf Larssen, * 8. okt 06 Kbhvn. Forældre: Oberst Otto Rolf L og Anna Emilie Høegh-Guldberg.

Oversat 38: Aage Bentzen, Glahn og Frigast-Hansens: Fortællinger fra bibelen, til grønlandsk.

Litt foruden fornævnte under Møn og under de enkelte afsnit her: H. F. Rørdam: Blade af Møns hist i Khst saml 4 r VI, s 241 f, Frede Bojsen: Af Møns historie I f.

ELMELUNDE

Elmelunde sogn strækker sig tværs over Møn fra syd til nord, højtliggende og bakket i midten, frugtbar, en del skov, naturskønt. Meget smuk udsigt fra kirken og fra Davrehøj. Byerne: E, Hjertebjerg med pgd, fh fra 1897, Raabylille, Østermark, Torpe. Hg Nordfeld.

Elmelunde var i middelalderen en borg, der tilhørte Roskilde bispestol. Senere var borgen bopæl for øens lensmænd, bl a Corfits Ulfeld, der boede her som nygift med Leonora Christine. Rester af gaarden er fundet nord for kirken.

Det kirkelige liv. Præsteembedet hørte tidligere til de større embeder, og der var som regel ældre præster. Mynster bedømte pastor Møller Holst kritisk; han skriver, at embedet blev forsømt, og skolevæsenet var daarligt, fordi skolekommissionen ikke tog sig nok af det. Læreren i E (Johansen) »er en stor stakel, han skal vel ikke forsømme skolen, men det gaar usselt«. Læreren i Hjertebjerg (Høyer) »skal være drikfærdig, dog ikke i sit embede«. Pastor Møller Holst blev dog dekoreret både med ridder- og dannebrogkorset (han havde været lærer for Fr. VII). Provst *Hjort* prægede kirkelivet i en menneskealder. Han var høj-kirkelig og imod grundtvigianismen, en konservativ og højerværdig præstesikkertelse, af helt anden type end sognets venstreprægede bønder. Men de stod sig godt med hinanden, hvilket ses af, at provsten i en aarrække valgtes til sogneraadform. Friskolelærer *Kr. Stenbæk*, der havde været friskolelærer i Ormslev ved Slagelse, blev 1882 friskolelærer i Elmelunde. Han var fra Lille Egede ved Slagelse gik som barn i friskole og kom paa Kr. Kolds højskole, tidlig kristeligt og folkeligt vakt. Han deltog i krigen 1864, var en fortrinlig friskolelærer, dygtig til at fortælle. Han fik ogsaa oprettet friskole paa Langeland. I Elmelunde vakte han liv og røre, men han fik vanskeligheder med præsten, der forlangte, at katekismen skulle læres. Han tog saa en anden præst som tilsynsmand. Han holdt aften-skole for karle og piger, ungdomsmøder, søndagsmøder og havde nær forbindelse med Rødkilde højskole. Grundlaget for friskolen var det røre, *F. E. Boisen* havde vakt. Stenbæk blev her ikke i mange aar. Han blev bogholder ved »Sorø amtstidende«, og friskolen her ebbede ud.

Elmelunde var ellers centrum i den gamle bondebevægelse paa Møn, og den var ret radikalt præget. Man havde respekt for den praktisk dygtige provst, den i alle henseender pligtopfyldende embedsmand. I pastor *Wiase* fik han en meget virksom kapellan, men kirkelivet var i det hele svagt. De materielle og politiske interesser har som helhed været stærkere end de kristelige. I pastor *Valeurs* tid blev kirkegangen ikke bedre. Ved Boisens forkyndelse var der blevet enkelte grundtvigske, man fik i fællesskab bygget forsamlingshuset, hvor der har været holdt foredrag. Sognet er saa godt som upaavirket af IM. Befolkningen er som helhed trofast over for kirken, velvillig og velstillet. Menighedsraadet politisk valgt. Alderdomshjem for 3 sogne.

1920 oplyses: Kkg vekslende, er steget lidt siden orgelets anbringelse i 1917, intet særligt, friskole, 1927: Kkg 8—10 pct, gammeldags forhold, enkelte gr, kvindekreds, santalkreds, 1935: Kkg 6—7 pct, nogen gr, ellers som hidtil, 1943: Kkg 5 pct, ungdomsm i pgd, gldags kirkelige forhold, santalkreds, alderdomshjem for 3 sogne (mdl gudstj), 1950: Kkg 5 pct, gldags kirkelige forhold, u p, friskole, M-spejdere, børnegudstj, bibeltimer i pgd, 1954: Som sidst.

Elmelunde kirke ligger højt, er vist øens ældste stenkirke, gl herredskirke, er oprindelig romansk, af kamp og fraadsten, senere forlænget mod vest med munkesten, kamgavlet taarn, hvælvinger, korret er ombygget i skibets bredde, vaabenhus mod syd. Nyere sakristi. Interessante kalkmalerier fra c 1475 (af samme mester som i Keldby og Fane-fjord) fremdroges 1885—86. Altertavle fra 1646, skaa-ret af Henrik Werner, Maribo, prædikestol af samme mester, fra 1649. Altertavle og prædikestol skænket af Eleonora Christine og Corfits Ulfeldt. Smuk granitfont fra 12. aarh fra Sct Ib i Roskilde opstillet i 1946. Den gl font var et jernstativ fra 18. aarh. Dægestol fra c 1600. Orglet skænket 1917 af grev Danneskjold-Samsøe, Nordfeld. Epitafier og ligsten. 150 sd.

Dann kirker, Præstø amt, s 975—98, F. Bojsen: E kirke, Præstø amts aarbog, 1913, M. Petersen: Kalkm, s 136, F. Beckett: Danm kunst II, 131.

Altergæster: 1891: 480, 1922: 230, 1930: 300, 1942: 285. Folketal: 1850: 848, 1901: 846, 1921: 878, 1950: 855. Menighedsraad: Gennem alle aarene politisk valgt. Kommunevalg: 1943: Soc 120 (2), rad 141 (2), kons 12 (0), venstre 153 (3), 1950: Soc 130 (2), rad 112 (2), bf 193 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 298 byg, 61 rug, 52 havre, b) 12 gæs, 12 pd hør, 30 rdl, c) 80 kd mælk, 14 rdl, 7 byg, d) 100 rdl, e) 51 td ld. — 1870: Regul 3504 kr, netto 7025 kr. 1913: fig 3 kl.

Pgd (i Hjertebjerg) antagelig bygget efter svenskekrigen. Hele H by brændte under krigen. Pgd ombygget flere gange. Da udlængerne revs ned 1951, og man gravede grunden til en ny gavl fandtes et lag brandaske i 1 alens dybde. Om pgd se H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle pgd, 1932, s 57.

17. 31. dec 1819—26. nov 61: **Peter Nicolai Møller Holst**, * 12. aug 84 Sorø. Forældre: Sp i Randers, professor, provst Christian Mortensen Møller H, † 03, og Sophie Amalie Marie Trojel af Vissenbjerg. Stud Randers 04, c april 09 (I), lærer ved hoffet for prins Frederik (senere Fr. VII), r af Dbg 59, afsk 26. nov 61, Dbm 61, † 22. dec 72. ~ 12. aug 17 Anna Helene Nicoline Tønder-Lund, * 7. juni 00 Kbhvn, † 24. maj 75. Forældre: Deputeret i toldkammeret, etrd Niels T-L og Marie Krogh. — Datter ~ Wøldike, Kværndrup. Brødre: Nørbæk-S-L og Magleby-H. Søster ~ Wøldike, Taarnby.

Mynster fandt pgd 1838 ny og meget god. Om H's prædiken hedder det: »Tært, vrøvlslomt, aldeles uklart og upopulært, foredraget snøvlede, dødt, ofte uforstaaeligt, katekis maadeligt, talrig forsamling, den større mængde af ungdommen fandtes uvidende eller dorsk eller begge dele«. 1847: Om H's prædiken: Ret fromt ment, men vrøvl, uden klarhed og orden, foredraget maaske lidt bedre, men dog ikke tiltalende. Talrig forsamling, ungdommen langt mere opvakt end sidst« (M II 54).

Hjælpepræst hos pastor Møller Holst

1853—61: C. E. Klein, se Bregninge, Ærø.

18. 14. maj 1862—23. marts 65 (sp Katstrup-Ø T 23. nov 39): **Anton Frederik Leunbach**, * 18. marts 55 Horsens. Forældre: Kammerherre, oberstløjtn Chri. Heinrich de L og Anna Christiane Lillieschiold. Stud Hors 23, c jan

30 (I), sp Ikast 15. aug 34, † 23. marts 65. ~ 19. nov 34 Hildur Gyrithe Høegh, * 17. juni 11 Gentofte, † 9. aug 83. Faderen: Sp Gentofte, † 52, se der. — Søner: Biskop Lolland-Falster og sp Hesselager. Hustrus broder: Taagerup-T.

19. 10. juli 1865—4. aug 99 (sp og provst Tønder 26. sept 60, afsat af tyskerne 64): Provst **Jens Mathias Lind Hjort**, * 5. nov 24 Ribe. Forældre: Sp i Tønderup Niels Schjørring H, † 42 (søn af biskop V. C. H. Ribe), og Karen Cathrine Lind. Stud Mtrp 42, c jan 48 (I), manud lærer søetatens drengeskole, c 50, overlærer smst 52, rkp Kolding (till førstelærer) 6. febr 59, r af Dbg 76, provst Baarse-Mønbo herr 3. dec 80—21. jan 98, Dbm 92, † 4. aug 99. ~ 28. okt 53 sin kusine Clara Dorothea Schou, * 10. juli 24 Kbhvn, † 17. maj 91. Forældre: Jstrd, hovedbogholder i Nationalbanken Lauritz Chr. S og Elisabeth Lind. — Søn: Urlev-S. Broder: Nyborg. Broderdt ~ Hellemann, Gis-lum-V. Søster ~ Hundrup, Egeslevmagle. Mo-ster ~ Lassen, Tølløse-Aa. Fætre: Koch, Ger-lev-D og Vejby-T. Fætters søn: Borch rkp Stege. Hustrus fætter: Hansen, Ramløse-A.

Sekretær i kommissionen om kirkeforfatning 53, sogneraadsmnd i Elmelunde.

Medudg 53—59: Ugeskrift for den evg kirke i Danmark. Skrev artikler i Nyt teol Tidsskr, Dsk Kir-kebid, m m, besørgede udgivelsen af: Forordnet alterbog for Danmark, 1857. Udg: 48: Bemærkninger i anl af hr Steenstrups skrift om det teol studium, 49: Dies irae, Stabat mater, nogle tyske og latinske salmer og sange, oversat, 52: Sange og vers for søetatens drengeskole, 54: Om det chr familieliv af H. Thiersch, oversat til dsk, 55: Om sakramentor-dene, svar til Gunni Busck, 56: Historisk fremstil-ling af de kirkelige begivenheder i nyeste tid af J. Gieseler, 58: Et bidrag til Danm nyeste kirke-historie, 61: Afskedspræd i Kolding. Desuden en række lejlighedstaler, digte osv og et hefte om mindetavlesagen i Elmelunde 1871. Talrige afhandl.

Provst H viste sig i den meget vanskelige stilling i Tønder som en varm tilhænger af den regenburske sprogordning, og han stod bestemt paa, at præster, der skulle nyansæt-tes, »af hjertet« skulle være denne hengivne. Han nærede ogsaa megen interesse for de søn-derjyske folkeminder og blev ved en tilfældig ytring anledning til, at H. F. Feilberg førtes ind paa studiet deraf. I Elmelunde var han en usædvanlig dygtig administrator, punktlig og alvorlig. Hans arbejdsomhed, retsind og spar-tanske levevis skaffede ham megen respekt (se foran). Som ung udgav han et par smaa-skrifter, hvori han (med den ham særegne pietetsfølelse) forsvarede sit fakultets lærere, især Martensen, som han satte højt. I »Ugeskr f d evg kirke« førte han med grundighed ihær-dig en guerillakrig mod den grundtvigske retning og tog til orde for et human, kultu-relt præget kristendomssyn, væsentlig i Myn-sters aand. Da Roskilde konvents salmebog udkom, gjorde han den til genstand for ind-gaaende kritik og fremsatte synspunkter, der faldt sammen med dem, hvorefter de senere 2 tillæg til salmebogen blev udarbejdet. Mær-ke ligt var det egentlig, at der ikke blev et modsætningsforhold mellem den højærvær-dige og konservative provst og den meget de-mokratiske befolkning. Men trods de store for-skelligheder var der et solidt tillidsforhold. Provst H's myndighed var af en saadan art, at man fik respekt for ham. Der var næppe en provst i stiftet, der tog sine embedspligter,

baade formelt og reelt, med en saadan omhu, retskaffenhed og administrativ dygtighed som H. Fra alle sider var han anset, og han blev savnet, da han gik bort.

Fr. Nielsen i Biogr lex, Bjørn Kornerup i DBL, XX, 263—64, Møns folkeblad 18. juni 92, Mønsbladene 5.—10. aug 99, M. V. Øllgaard: Ved provst H's jorde-færd, 1899, Niels Hjort: Tale over provst H, Erling Rørdam: Sønderjylland 1864—1919, s 25, Holger Hjelholt: Den dsk sprogordning og det dsk sprogstyre i Slesvig ml krigene, 1923, s 164, 186—88, Breve til P. Hjort, II, 1869, s 390.

Hjælpepræst hos provst Hjort

1. okt 1895—16. sept 97: Niels Jensen, * 20. nov 65 Sandager, Gistev. Forældre: Husmd Jørgen J og Bodil Marie Nielsen. Stud Odense 87, c 92¹ (hi), hjpr Everdrup 8. jan 94, † 16. sept 97. — Ugift.

31. dec 1897—23. marts 1900: E. C. Wiese, se anden-præst Roskilde domkirke.

20. 25. okt 1899—19. dec 1919 (sp Trinitatis k, Fredericia-Vejlby 24. marts 80): **Ludvig Michael Valeur**, * 18. juli 38 Sdr Felding. Faderen: Sp i Vitten-H.H, † 75, se der. Stud Aarhus 56, c 62¹ (hi), lærer Fredericia, ord kat Sct Michaelis k, Fredericia 11. juni 72, r af Dbg 96, afsk 19. dec 19, † 3. jan 26. ~ 18. sept 72 sin kusine Caroline Chr. Valeur, * 23. nov 46 Fredericia, † 10. juli 99. Forældre: Prokurator, kmmrrd Jens Gleerup V og Ane Cathrine Magdalene Høst af Smidstrup-S. — Brødre: Paarup, Langa-T-V og Ledøje-S. Søster ~ Davidsen, Ø Velling-H-G. Brodersøn: Arbejds- og socialminister Johs. Kjærholm. Fætter: Lund, Borre. Faders fætre: Valeur, Alling-T og Asfærg-F.

Pastor V var 61 aar gl, da han kom hertil, og han fik her en stilfærdig gerning, indtil han var over 80 aar. Han havde haft sine bedste aar i Fredericia, hvor han bl a var optaget af døvstummeundervisningen. Han skrev i de døvstummes blad »Effata«, og i IM's tid og i Nordslesvigsk søndagsblad er der nogle prædikener af ham. Han holdt meget af at rejse og var flere gange i udlandet, var iøvrigt en lille (lidt pudsig) aristokratisk type, en købstadspræst, der ikke passede særlig godt paa landet.

21. 14. maj 1920—14. jan 36 (hjpr Præstø-S 27. sept 13): **Frode Christian Kisum**, * 23. juli 73 Viborg. Forældre: Fabrikant Niels K og Marie Christensen. Stud Viborg 93, c 03¹ (hi), huslærer Tustrup ved Skørping, lærer Skagen, lærer Aalborg, † 14. jan 36. ~ 7. juli 12 Feodorowna Louise Thyra Dagmar Fiil, * 23. febr 83 Aalborg. Forældre: Oversergent Charles Chr. Emanuel F og Johanne Mou.

22. 1. okt 1936—12. juli 43: **L. N. V. Balslev**, fl t sp Stege, se der.

23. 25. nov 1943—12. juni 53 (hjpr Fjellerup-G 42): **Paul Vilhelm Sandel**, * 27. sept 15 Klovborg. Faderen: Sp i Vonsild-D, Stærmosse Andersen, † 39, se der. Stud Kolding 33, c 41² (hi). Navneforandring. ~ 8. juni 40 Agnes Christensen, * 6. april 12 Kbhvn. Forældre: Skræddermester Christen Laursen C og Melia Ovedia Jørgensen.

Medl forretningsudv for DKU i Præstø amt.

Udnævnt 12. juni 1953 til sp Højelse-L (se pag 107).

24. 24. sept 1953 (hjpr Egvad-Tarm 4. dec 51): **Bent Gravesen**, * 5. okt 25 Odense. Forældre: Arkitekt Niels Lausten G og Anna Marie Rasmussen. Stud Odense 44, c 51² (I-85). ~ 12. aug 50 Inge Marie Skovmark Olsen, * 7. febr 23

Daastrup. Forældre: Parcellist Johannes Sofus O og Ingrid Kirstine Frederiksen. — Søster ~ Fog, hjpr Hans Tausens k, Odense.

Litt: Se foran under Møn, samt Kristen A. Lange: Den danske friskole II, 1933, s 20, Khst saml, 4. r VI, 254 f.

BORRE

Borre pastorat, 2381 ha, strækker sig over Møn fra syd til nord, lavtliggende i midten: Borresænkningen med sø (udtørret og mose ud mod nordkysten); den vestlige og østlige del er højtliggende, mange smukke udsigter. Frugtbar. Byerne: B med fh fra 1894, Nørreby, Sønderby, Aalebæk, Nyborre, Raabymagle.

Borre var købstad i middelalderen (Østerborg) og laa ved et nor. Hovederhvervet var sildefiskeri. Købstadens privilegier stadfæstede af Chr. II og sidste gang af Fr. III. Men efter sildefiskeriets tilbagegang og efter at lybeckerne 1510 havde overfaldet og ødelagt byen, maatte den vige for Stege, og lidt efter lidt ophørte den at være købstad. Da noret udtørredes, mistede den forbindelsen med havet. — Elmelunde var anneks c 1582—1602.

Det kirkelige liv. 1811—38 var Peter Panum sp her, han var nærmest rationalist og tilsidst ganske affældig (Mynster). Hjælpepræsten (Engelsted, se Lundforlund-G) var meget afholdt, han havde stor kirkegang, og menigheden ansøgte 1838 forgæves om at faa ham til sp. Kkg var »meget god, ligesom og menigheden roses«, skriver Mynster (II,55), men ungdommen »savnede her, ligesom i de tilgrænsende menigheder, liv og munterhed«. Pastor *Henrik Seerup* (sp her 1838—43) var en betydelig præst, en yndet prædikant med stor tilstrømning til kirken. Han skrev ogsaa flere bøger. Pastor *West* kritiseredes ubarmhertigt af Mynster. Omkring 1880 var der en friskole i Borre, væsentlig i tilknytning til Rødkilde højskole og friskolen i Elmelunde. Pastor *Øllgaard* var udpræget grundtvigsk; han arbejdede paa Boisens linje og tiltog sig forskellige friheder i embedsmæssig henseende. Han var meget afholdt og betød meget for det grundtvigske liv paa egnen, selv om man ikke kan sige, at den brede befolkning her blev præget af grundtvigsk kristendom. Det var ikke let for pastor *Lund* at blive hans efterfølger. Og Lund naaede ikke at komme i intimer forstaaelse med beboerne (som Øllgaard). Han var ven af ydre mission, og han fik her dannet baade menighedsforening og sygeplejeforening, kirkegangen var meget ringe. Pastor *Hørlyck* var IM, men IM har ikke sat præg. Der er en del materialisme og ligegyldighed, men der har gennem aarene ogsaa været en lille trofast kreds om kirken.

1922 oplyses: Ungdomsm i pgd, YM-kreds, børnegudstj, 1930: Kkg 5 pct, ellers som i 1922, 1939: En del materialisme og aandelig ligegyldighed, en mindre kreds med aandelig sans og hørelyst. 1947: Kkg 4 pct, santalkreds, fh, 1950: Kkg 5 pct, gode arbejdsforhold, en del trofaste kirkegængere, ingen retninger, 1954: Kkg 3—4 pct, almindelige, santalkreds i pgd.

Borre kirke, en af de smukkeste i stiftet, er en anselig senromansk bygning af teglsten, med kamtakker paa alle gavle, rige buefriser og udvendige arkader mellem vinduerne. Skib og kor er fra 13. aarh, senere er taarn, vaabenhus mod syd og sakristi mod nord. Lybeckerne ødelagde kirken 1510, nu har kirken høje hvælvinger. Ved en restaurations 1862 inddroges taarnrummet, der før var gravkapel, i kirken. Højrenæssancealtertavle med det oprindelige billede (nadværen), prætekstol fra 1591, ny træfont, malmlysekroner fra 1697. 250 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 98—98, F. Bojsen: B kirke, Præstø amts aarb, 1913, s 62 f, Loll-Falster hist aarb, 1933, s 37 f, H. Storck: Teglstenskirker, 1918, s 5.

Altægester: 1891: 764, 1922: 335, 1930: 338, 1938: 300. Folketal: 1850: 1118, 1901: 1260, 1921: 1187, 1950: 1143. Menighedsraad: Politisk valgt (2 soc, 2 rad, 2 venstre, 1 kons).

Kommunevalg: 1943: Soc 161 (3), rad 186 (3), kons 60 (1), venstre 130 (2), 1950: Soc 175 (3), rad 203 (3), kons 59 (1), venstre 136 (2).

Sognepræst

Indt 1850: a) 142 byg, 35 hvede, 48 rug, 25 havre, b) 54 td ærter, 1 maal mælk af hver gaard, c) 30 rdl, d) 140 rdl, e) 30 td ld. — Pgd opt 1841. — 1870: 2664 kr, netto 5650 kr. — 1913: 2. kl, 1946: 3. kl. Ny pgd fra 1928.

19. 24. febr 1844—1. dec 65 (sp Nim-U 23. sept 29): **Christian Frederik West**, * 21. maj 00 Kbhvn. Forældre: Muremester og kpt ved brandkorpset Johan Chr. W og Maren Schou Grønlund. Stud priv 19, c jan 24 (1), i Italien 26 og Schweiz 52, afsk 1. dec 65, † 1. maj 81. ~ Hedvig Maria Schumacher, * 8. nov 06 Kbhvn, † 31. jan 79. Forældre: Kammerjunker, divisionsadjutant og chef for raketkorpset Andreas Anton Frederik v S og Elisabeth Cathrine Svendsen.

Udg: 25: Nogle af pastor Grundtvigs vildfarelser i hans angreb paa professor H. N. Clausen (tilbagevist bl a af P. A. Fenger).

Mynster fandt pgd 1847 ny og smuk, men med smaa værelser. Kirken anselig og velholdt. Om W's prædiken hedder det: »En utydelig stemme gjorde det endnu vanskeligere at finde nogen sammenhæng i det uklare vrøvl, som syntes at være ganske overfladelig, og det afskyelige, affecteerte skraal kunne ikke dække den indvortes tomhed. Derimod var katekisationen god. Talrig forsamling. Ungdommen svarede ikke slet, syntes ogsaa opmærksom, men der manglede liv og færdighed« (M II 55—56).

20. 10. febr 1866—9. nov 81 (sp Mou 16. sept 48): **Christian Siemsen Jacobsen**, * 8. maj 08 Kbhvn. Forældre: Jstrd, overlæge ved 6. dragonregiment Jacob Chr. J og Magdalene Elisabeth Siemsen. Stud priv Kbhvn 27, c jan 33 (1), hjpr Lumby 30. okt 35, sp Harboøre-E 6. jan 38, afsk 9. nov 81, † 11. dec 82. ~ 31. marts 38 sin kusine Dorteia Margrethe Jacobsen, * 13. aug 08 Kbhvn, † 11. dec 79. Forældre: Urtekræmmer, senere vognmd, Henrik Ludvig J og Karen Sophie Rasmussen. — Søster ~ hans hustrus broder: Rødby-R.

Udg enk prædikener E I, 769.

21. 12. jan 1882—24. april 1900 (sp Struer-Gimsing 30. sept 75): **M. V. Øllgaard**, fl t Frue-ring-V, se der.

22. 28. juli 1900—29. juni 11 (sp Utterslev 30. maj 85): **Theodor Otto Christian Diderik Lund**, * 13. juli 48 Gern. Faderen: Sp i Korup-U, † 75, se der. Stud Odense 67, c 74² (h₁), huslærer, hjpr Alling-T 14. maj 77, sp Hvorum-S 14. juni 80, † 29. juni 11. ~ 29. juni 77 Ingeborg Andrea Petra Weismann, * 30. jan 56 Faurskov, Lyngaa, † 1. marts 40. Forældre: Skovrider paa Boller Lorentz Peter W og Anna Sofie Andreasen. — Fætre: Valeur, Paaup, Valeur, Elmelunde, Valeur, Langaa-T. Moster ~ Schmidt, Tyrsted-U.

Udg: 98: Fadervor, betragtninger for lægfolk, 2. opl, 00: Lærebog paa grundlag af Luthers lille katekismus. Skrev flere artikler og prædikener i kirkelige blade.

Pastor L var i mange henseender en modsætning til sin forgænger. L var fra Lolland vant til at arbejde sammen med IM. Han holdt bibellæsninger i skolerne og i hjemmene, og han havde stor interesse for filantropiske foretagender, hjælp og støttede, hvor han kunne. Han var virksom for YM og fik oprettet en missionskreds her. Men i det livlige og frit tænkende Borre passede han ikke; folk havde vænnet sig til frihed i alle kirkelige sager i Øllgaards tid. L var en nidkær og pligtro mand, jævn og forekommende; provst Repsdorph fremhævede ved hans begravelse hans finhed og takt i den kamp, han havde for at forsoner sig med de ny kirkeloves virkninger, hans lyst og glæde ved at læse med konfirmander, og hans gæstfrihed. (Møns folkebl 6. juli 11, H. F. I 84).

23. 10. nov 1911—27. jan 22 (sp Grindsted-Grene 22. jan 01): **K. M. Hørlyck**, fl t Vilstrup, Haderslev stift, se der.

24. 10. maj 1922—2. okt 42 (sp Hassing-V 16. april 17): **Axel Martin Edvard Fremming**, * 16. nov 85 Kbhvn. Forældre: Stabssergent Julius Ditlev F og Martine Vilhelmine Petersen. Stud Gammelholm 03, c 10¹ (1), hjælpe-sekretær Kbhvns kirkefond og sekretær Kbhvns søndagsskoleudvalg 10, klokker Ordrup og lærer Ordrup gymnasium 13, afsk 2. okt 42. ~ 10. jan 38 Marie Nicoline Brandt, * 17. juli 63 Vejle, † 4. febr 54. Forældre: Gros-serer Johannes Henrik B og Augusta Marie Bekkevold.

25. 10. juni 1943—10. juli 46 (lærer »Købmandshvile«, Rungsted 42): **T. Larsen**, afsk, se sp Haarslev-T.

26. 21. dec 1946 (sp Alrø 30. okt 43): **Frede Frandsen**, * 22. april 08 Brandelev, Nestelsø. Forældre: Gdjr Jens Jørgen F og Maren Dorteia Thygesen. Friskolelærer Osted 28—30. Stud Akad kursus 35, c 43¹ (h-65). ~ 13. sept 39 Aase Alice Karsholt, * 27. nov 13 Kbhvn. Forældre: Kommunelærer Jens K og Olga Karoline Frederikke Hansen.

Litt: Frede Bojsens bøger om Møn, se foran, H. F. Rørdam i Khst saml, 4. r, VI, 273.

MAGLEBY

Magleby pastorat, 3679 ha, det østligste paa Møen, er højtliggende og bakket, ret frugtbar, Aborrebjerget (143 m) og Kongsbjerg (135 m). Møns klint med Dronningestolen, Taleren, Sommerspiret osv. Meget naturskønt, store skove mod øst. Byerne: M med realskole, Stubberup, Sømarke, Busene, Mandemarke; Møns fyr, Klintholm havn. Hg Klintholm og Liselund. Flere smaasøer (Hunosø, Aborresø, Geddesø osv). Flere hoteller og pensionater. Mange turister og sommergæster.

Mod sydøst har ligget en by, Brøndeheje, der blev udslettet ved en stormflod 1625. Ved Hunosø et voldsted, Huneborgen. Talrige oldtidsminder.

Det kirkelige liv. Vilhelm Birkedal er født i M sogn 1809. Og han skildrer sit lykkelige barndomshjem i den skønne natur. Faderen var fuld af livslyst, moderen var i høj grad poetisk bevæget. Men ellers var det en egn, hvor »der var saare liden aandelig rørelse. Man var stolt af egnens naturskønhed, man valfartede i store skarer til Store Klint og Liselund, og man nød samværet der under megen lystighed, ofte med dans. Alt dette var meget overfladisk, til aandens og de dybere hjertenydelser kendtes kun lidt. Sædeligheden var det smaat med. Det kan være, at tilstanden ikke var væsentlig anderledes end i det øvrige land den gang, men mig forekommer det rigtignok, at der her var en særlig blødsødenhed og kødelighed, hvad dog først gik op for mig, da jeg som voksen besøgte mit fødested«. (V. B: Personlige oplevelser, 1890, s 2). Den »yppige, svulmende natur havde vel ogsaa sin andel deri, den indbød til magelighed og sanselig nydelse«, tilføjer Birkedal, »jeg ved kun eet hjem paa øen, hvor der var syn og sans for et højere tankeliv, og det var hos pastor O. J. Freuchen, der var sp her 1825—42 (se Fakse). Birkedal skriver, at som præst var han nok ikke af stor betydning, men der var hos ham og hans unge hustru en intelligens, der vistnok var sjælden eller slet ikke til stede paa øen«. — Freuchen havde egr til embedseksamen, og Mynster skriver, at visitatsen her 1838 i det hele var »en glædelig visitats, kirken kunne næppe rumme mængden af tilhørere, og F holdt »en ualmindelig god prædiken, foredraget med særdeles gode gaver«. Derimod fandt Mynster provst Ingerslevs prædiken stiv og kold, ja katekisationen var iskold. Af de senere præster var pastor Jespersen en kraftig personlighed, der baade tiltrak og frastødte, ivrig for sandhed og ret, en alvorlig kristelig forkynder. Han var Vilhelm Becks efterfølger i Ørum. Pastor O. Fog-Nielsen skriver: Jeg holdt meget af pastor Jespersen, min barndoms præst i Magleby. Jeg husker en samtale, da jeg sad højt oppe i et kirkebæltræ, og han stod nedenunder, jeg mindes hans gode konfirmandforberedelse og hans afskedsord om at blive i den gode vane at gaa i kirke. Realskolen, med skolebestyrer Carl Nielsen, fik en del betydning i sognet, præget i grundtvigsk aand. Pastor Plenge var

en særpræget skikkelse, absolut en ener og en ikke-ortodoks teolog.

Magleby sogn hører ikke til de kirkeligt levende sogne. Det er ikke udpræget i nogen kirkelig retning, og der har ikke været vækkelser af nogen art. Befolkningen er dygtig og livlig, politisk, men ikke kirkeligt interesseret, bortset fra en lille kreds af trofaste kirkegængere.

1922 oplyses: Ikke god kkg, intet særligt, 1 fh, 1930: Kkg 5—6 pct, ungdomsm, YM-møder, bibellæsninger flere steder, intet særpræg, 1939: Kkg 4—5 pct, rolige forhold, 1950: Kkg 5 pct, rolige forhold, intet særpræg, 1 fh.

Magleby kirke er en stor, interessant teglstenskirke. Det 25 m høje taarn er tilbygget i romansk tid som tvillingtaarn, nederste etage er vaabenhus. Taarnene havde spidsgavl i vest-øst, men har desværre i nyere tid faaet fælles valmtag. Sakristi mod nord. Koret er ombygget i skibets bredde, vaabenhus mod syd fra c 1500. Udskaret altertavle fra 1598 med skriftsteder i felterne, ny prædikestol, tidliggotisk kalkstensfont med dyreornamenter, pulpitur, middelalderlig klokke. 260 sd.

Danm kirker, Præstø amt, s 999—1007, J. Kornrup: Gl dsk kirker med tvillingtaarne, i Aarb f nord oldk 1869, Løffler: Uds dsk kirkebygn, s 233, F. Bojsen: M kirke, i Præstø hist aarb, 1913. F. Beckett: Danm kunst I, 190.

Altergæster: 1891: 879, 1922: 262, 1930: 350, 1942: 300, 1949: 264, 1952: 254.

Folketal: 1850: 1496, 1901: 1386, 1921: 1401, 1950: 1414. Menighedsraad: U p, i de senere aar politisk valgt. Kommunevalg: 1943: Soc 178 (3), rad 220 (3), kons 40 (0), venstre 162 (3), 1950: Soc 189 (3), rad 251 (3), kons 20 (0), venstre 239 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 137 byg, 34 hævre, 73 rug, 60 hvede, b) 50 td ærter, 85 rdl, c) naturalier, d) 250 rdl, e) 74 td ld. — 1870: Regul 3264 kr, netto 4208 kr.

1913: 2. kl, 1946: 2. kl.

Pgd opført efter brand 1849

15. 20. marts 1842—10. nov 59 (sp Vester-vig-A 9. april 34): Provst **Peter Laurits Ingerslev**, * 5. okt 91 Saksild. Forældre: Provst Jacob Abel I, † 21 (af Beder-M), Saksild-N og Vita Bering af Gylling. Stud Aarhus 08, c juli 15 (I), sp Østerlars-G 26. marts 24, provst Refs-Hassing herr 4. juni 34, afsk 10. nov 59, † 27. nov 75. ~ 10. sept 24 Mathea Bille, * 9. okt 02 Kbhvn, † 9. marts 76. Forældre: Kommandør-kpt i den norske flaade Søren Adolph B og Johanne Martine Lund. — Brødre: Kongsted og Boeslunde.

Mynster fandt 1847 pgd ny og god, kirken stor og smuk. Provst I prædikede uden tekst om »En kristen menigheds Fadervor paa den dag, den besøges af sin tilsynsmand... »Stift, søgt, koldt, megen vidtløftighed, ingen stringens, katekisationen ogsaa iskold, den meget talrige ungdom svarede med ret god kundskab og eftertanke« (M II, 58).

Udg: 39: En beretning om Agger kirke.

E I, 752, S I, 910.

16. 6. febr 1860—24. nov 79 (sp Vistoft 24. april 49): **Svend Rosing**, * 4. dec 04 London. Forældre: Konsistorialraad, sp i Horsens Ulrik Frederik R, † 41, og Anna Christine Klingberg. Stud Horsens 25, c april 31 (h), lærer i Kbhvn, bl a paa Mtrpsk, afsk 24. nov 79, † 21. dec 84. ~ 1. dec 47 Marie Magdalene Petersen, * 4. nov 18 Kbhvn, † 20. dec 07. Forældre: Arbmd Ole P og Christiane Sørensdatter. — Søster ~ Marcussen, Dalby-T. Søster: Forfatterinden, pædagog Hedvig R. Brodersøns søn: Grønland.

Pastor R var kendt som leksikograf, han udgav en meget benyttet engelsk ordbog, en engelsk sproglære (1837) og en engelsk læsebog (1844).

E II, 699, S II, 803.

Hjælpepræst hos pastor Rosing

1874—77: H. Dahlerup, se Asnæs.

17. 9. marts 1880—15. maj 93 (sp Ørum-G 17. marts 74): E. J. J. Jespersen, fl t Baarse-B, se der.

18. 27. juli 1893—4. juni 1912 (sp Nakskov-B 2. okt 80): Carl Frederik August Nielsen, * 22. aug 36 Langebæk. Faderen: Provst i Kallehave, † 84, se der. Stud Nykøb F 54, c 60° (h₁), adjunkt Hrlif 62, løjtn i krigsreserven 62, deltog i krigen 64, hjpr Bøvling-F 11. juni 66, dansk præst London 31. maj 69, sp Øls-HD 13. sept 72, r af Dbg 93, † 4. juni 12. ~ 18. juli 66 Elisa Martine Petræus, * 8. febr 40 Gentofte, † 30. marts 18. Forældre: Borgmester og byfoged i Næstved Westy Martin P og Elise Margrethe Christensen. — Broder: Vemmellev-H. Søstre ~ Skouboe, Skaarup, Øhlenschlæger, Sørbymagle-K. Fætter: Nielsen, Melsing. Hustru broder: Rold-V.

Skrev nogle ahandling og sange i Dsk kirketidende, udg juleprædiken 1887 og enkelte lejlighedstaler.

Da N var kapellan i Bøvling, var han IM's ven, han havde fyldte kirker og kom trofast til IM's møder. Senere blev han nærmest høj-kirkelig.

Kong Christian IX sagde 1893 til pastor N: »Jeg skænker Dem Danmarks perle«. Stille og roligt boede pastor N og hans hustru i Magleby, lykkelige ved at være sammen. De elskede pgd »det dejligste sted i verden«. Han stod trofast i kirken og vidnede om Gud. Hendes kærlige haand ledede alt i hjemmet.

Pastor N samlede ikke de store skarer, men han havde evne til at berige den enkelte. Ved sin klare ejendommelige prædiken talte han til menneskers samvittighed, som han kaldte »Helligaandens lille ven«. Jævn og retlinjet var han i al sin færd, paa samme tid myndig og ydmyg. Da han kom til Nakskov, stod menigheden der fremmed over for hans forkyndelse, som da var grundtvigsk præget, men med aarene forandrede det sig. Han holdt mange foredrag i foredragsforeninger. Paa embeds vegne overværede han morderen Anders Sjøllænders henrettelse 1882. Pastor N var den første danske sømandspræst i London og bevarede altid sin gerning der i varm erindring og blev ogsaa paa flere maader præget af sin gerning i England. Minderne fra krigen dvælede han ogsaa gerne ved. Han mindes som en fin og nobel personlighed. Han havde forrettet gudstjeneste som sædvanligt søndagen før, han døde.

(Nakskov tidende 31. juli 93, Møns dagblad 5. og 12. juni 12, HF I 705—06, I. C. H. Langebæk: Slægten fra Langebæk, nr 6, 1926, Hjemliv og trosliv XVI, 60).

19. 8. nov 1912—8. okt 25 (sp Uldum-L 26. juli 09): Axel Plenge, * 31. jan 59 Sæbyholm. Forældre: Forpagter, senere ejer af Palstrup, godsejer Georg Hendrich Iversen P og Anna Cordelia Fischer. Stud priv 81, c 89¹ (h₁), skolebestyrer i Viborg, hvor han grundlagde »Plengeskole« (nu Viborg private realskole) 90, afsk 8. okt 25, † 4. sept 40. ~ 20. april 90 Mag-nella Elisabeth Jensen. * 10. febr 65 Rønne, †

6. juni 44. Forældre: Kammerassessor, amtsforvalter, sidst i Kbhvn, etrd Niels Lauritz Christian J og Agnetine Sophie Frederikke Petersen.

Medudg 91—92 (sm m V. Ullmann): Israel og vore dage. Udg: 38: Om betegnelsen kristendom, 38: Sanddruhedens religion. Skrev flere afh og artikler.

Stifter og fmd foreningen »Den frie skole« 04—07.

Axel Plenge var som student stærkt interesseret i bibelkritikken, og som medarbejder ved »Tidens strøm« og sammen med stortingspræsident V. Ullmann gav han i sit tidsskrift 1891—92 varm tilslutning til denne kritiks nødvendighed som forudsætning for at kunne give sand oplysning om bibelen og befri mennesker for tyngende dogmer. Han slog til lyd for en historisk opfattelse frigjort for dogmer. »Alene fri tro og fri tanke muliggør den fri inderlighed i det personlige selv, som er sangbunden for al oprindelig religiøsitet... Kristendommen er indtraadt i verden under nedbryden af enhver myndighed, der forud havde autoritet, baade i jødedom og hedenskab, derfor ogsaa med underkendelse af al forpligtelse til autoritetstro, under appel til den absolut fri samvittigheds, den absolut fri tænknings suveræne personlige afgørelser for hver enkelt«. Ud fra denne opfattelse hævdede P som lærer, præst, foredragsholder og skribent friheds- og samvittighedsprincippet som uomgængelig betingelse for sanddruhed, og han bekæmpede autoritetsprincippet i alle dets former.

Paa en maade laa hans arbejde paa linje med Brückers, men Plenges syn var dog saa liberalt, at de grundtvigske ikke kunne følge ham. Hans forening »Den frie skole« skulle især kæmpe for fri religionsundervisning, i front mod den almindelige kirkelighed.

Formaalet med hans skole var at gøre skolen til et sundt og fornøjeligt sted at være for eleverne. Det var noget nyt, at der var skolekøkken, egen badeanstalt osv, og P hævdede, at pigerne skulle ikke blot have kundskaber, men uddannes til hjemmets gerning. Skolen var fællesskole i de 5 første klasser og forberedelsesskole til latinskolen, men over for statsskolen hævdede P de frie skolers ret og betydning; de skulle gaa i spidsen for ny tankers virkeliggørelse og bevare et individuelt, aandeligt præg. Han kæmpede ogsaa for religionsundervisningens frihed. Han havde i Viborg stærk kamp med stiftsprovst Fr. Zeuthen. P holdt foredrag om Gl test, saa baade pastor Glarbo og Zeuthen maatte tage til genmæle. Z skriver: »Personlig anser jeg P for en ærlig, modig og vistnok kærlig mand; jeg ærer ham som en mand, der har en overbevisning og tør sætte sit liv ind derpaa. Men det er sørgeligt, at det taales, at folkekirkens børn modtager en religionsundervisning, der i den grad afviger fra folkekirkens lære som P's. Jeg kan med sandhed sige, at jeg strider mod P uden had. Der er flere tegn til, at den rationalistiske storm trækker op vort fædreland. P er en af stormfuglene, skønt han kan vel egentlig ikke kun kaldes rationalist.«

Tanken om at blive præst havde aldrig forladt P. Han var medlem af Morten Pontoppidans »Sct Hans konvent«, der arbejdede

for en rummelig folkekirke, og da biskop *Poulsen* opfordrede ham til at søge præsteembede, begyndte han at søge, og til sidst fik han embedet i Uldum, hvor han dog kun blev 3 aar. Som præst i Magleby samlede han ikke mange. Filosofiske og teologiske studier førte ham med aarene stadig længere bort fra den ortodokse teologi. I sine senere smaa bøger hævder han, at »aaabenbaringsstro som forpligtelse til en udefra autoritetsbundet »sandhed« dræber selve sandhedensforpligtelsen i menneskets samvittighed«. Det er derimod ud fra, hvad »sanddrue erkendelse lærer om tilværelsens evige love, at mennesket tilskyndes til at slutte til evig tilværelse af en personlig bevidst guddom, fordi al lovmæssighed kun kan forestilles som værende af aandelig og evig art, knyttet til en evig guddommelig bevidsthed«. Han følte sig derved ikke i modsætning til Jesus, der tværtimod havde vist ham vejen til frihed over for al tradition, der tyngede samvittigheden, og til et dybt personligt gudsforhold«. Saaledes nærmede han sig unitarismen. Han var en mand, der fulgte sin linje. Hans sidste bog om sandhedens religion viser den gamle frihedsforkæmper som en sandhedens stridsmand, der stadigt spurgte efter Gud.

Protestantisk tidende 15. sept 40, Højskolebladet 27. jan 39, Politiken 21. juni 38 og 5. sept 40, Johs. Gøtzsche: Fr. Zeuthen, 1927, s 138, Jul i Viborg 1930, DBL XXVII, s 414 (Thorvald Kierkegaard). Taler ved Axel Plenges bisættelse, 1940.

20. 28. jan 1927—26. juni 33 (sp Frederiks-Karup 18. dec 20): **A. H. Reumert**, fl t sp Asminderød-G, se der.

21. 11. okt 1933 (rkp Sct Thomas k, Frberg 25. febr 31): **Kjeld Holger Høyberg**, * 5. febr 97 Kbhvn. Forældre: Kbmd Carl Chr. Laur. H og Olivia Kirstine Fred. Nielsen. Stud Mtrp 15, c 21² (l), sp Sdr Kirkeby-SA 8. nov 22. ~ 14. juli 25 Valborg Buchwald-Dinsen, * 23. jan 94 New York. Forældre: Tegner Frederik Christian D og Emilie Buchwald.

Litt: H. F. Rørdam i Khst saml, 4. r VI, s 278, 5. r IV, 564 f. Frede Bojsen: Møns historie, 1909—26.

DAMSHOLTE

Damsholte sogn er det største paa Møn, 3929 ha, udskilt fra Stege landsogn ved kgl reskript af 11. nov 1740 (se anekdoten s 746). Sognet strækker sig tværs over Møn fra Østersøen til Ulvsund, frugtbar og ret bakt. Flere moser. En del skov. Strandskoven ved Rydsebæk er søgt udflugtssted. I sognet byerne (D kirke ligger ensomt ved landevejen): Ebbelnæs, Store og Lille Lind, Sprove med fh fra 1896, Røddinge, Nr og Sdr Frenderup, Hjelm med fh, Rydsebæk, Liseby. Hg Marienborg. Klekkende høj med jættestue. Kong Askers høj med jættestue.

En tidligere sp mener, at D »er nok, kirke-lig set. det vanskeligste paa Møn«. Den kirke-

lige interesse har ikke været stor, hvorimod den politiske interesse har været meget levende. Omkring 1850 var her faktisk intet kirkeligt liv, men senere søgte enkelte til Beisen i Stege, og hvad der dermed opstod af kirkeligt liv var grundtvigsk præget, men søgte væsentligt forbindelse med Rødkilde højskole. Enkelte unge fra sognet var elever der. Lærer *Elmelund*, Sprove, der havde været friskolelærer og højskoleforstander, havde sit aandelige hjemsted paa Rødkilde, medens det var meget smaat med kirkeligt liv i sognet. Pastor *Hagerup* var gammeldags grundtvigianer, en from præst, der led meget under sognets ukirkelighed; han var en helhertet præst. IM har ikke sat særlige spor, skønt man ved præstevalget 1913 fik en IM's præst, pastor *Løwe*. Indkaldte grundtvigske præster, især pastor *Kring*, Stege, holdt tillige gudstjeneste, men bortset fra ganske faa er befolkningen uden partipræg og ikke videre kirkeligt interesseret. Der er venlighed, men ikke aktivt liv.

1913 oplyses: Gennemsnitligt 23 i kirke om søndagen. Megen ligegyldighed og materialisme, IM findes aldeles ikke. Forsamlingshusene anvendes til al muligt. — 1922: Kkg 3 pct, megen aandelig ligegyldighed, lille IM-smf (20, sp), KS (60, gdjr M. P. Hansen, Hjelm), 1935: Kkg 2 pct, intet særligt, 1942: Kkg 4 pct, rolige forhold, ungdomsm i pgd, santalkreds, 3 fh, 1950: Kkg 3 pct, almindelige folkekirkelige forhold, ungdomsm i pgd, santalkreds, mange arbejdere.

Damsholte kirke, indviet 22. maj 1743, bestaar af skib uden særskilt kor, har trætondeltvælvning i skibet, medens der over det langs skibets 3 sider løbende pulpitur er fladt loft. Gravkapel (mod nord). Lille spir over vestgavlen. Til skibet slutter sig to ensartede femsidede udbygninger, den vestre er vaabenhus, den østre tjener som kor. Altertavlen, over et glat alterbord, er en anselig søjleopbygning med 4 søjler, og omfatter efter pietismens skik ogsaa prædikestolen, der sidder over alteret. Et maleri (af Eckersberg: den velsignende Kristus) er flyttet til nordvæggen, og paa alteret staar Thorvaldsens Kristus i gips. Font af fyrretræ. 300 sd.

Danm kirker, Præste amt, s 1008—13, Fr. Bojsen: D kirke, i Præste amts aarb, 1914, s 73 f, Architekten, 1930, s 254. Den sædv anførte indvielsesdato (17. april 1743) er ikke rigtig, jvf biskop Peder Herslebs indberetning.

Altargæster: 1891: 735, 1922: 275, 1934: 250, 1942: 356, 1949: 420.

Folketal: 1850: 1764, 1901: 1981, 1921: 1887, 1950: 1769. Menighedsraad: Politisk valgt (3 soc, 2 rad, 2 venstre).

Kommunevalg: 1943: Soc 356 (4), rad 171 (1), venstre 283 (3), u p 98 (1), 1950: Soc 384 (4), rad 213 (2), venstre 315 (3).

Sognepræst

Indt 1850: a) 230 byg, 39 hvede, 167 rug, b) 24 byg, 217 rdl, c) naturalier, d) 400 rdl, e) 46 td ld. — 1870: Regul 4024 kr, netto 6870 kr. — 1913: 1. kl, 1931:

2. kl. 1946: 3. kl.

Pgd opført 1856.

6. 11. sept 1821—6. maj 54 (sp Bogø 1. maj 09): **Børge Pontoppidan**, * 27. sept 76 Lundum. Forældre: Sp i Lundum-H Dines Børgesen P, † 1791 (af Torkildstrup-L), og Birthe Maria Sidenius af Nr Vedby-NA. Stud Horsens 96, c maj 01 (h), rkp Grenaa-G 7. jan 01—11. nov 03, (afsat?), hjpr Nintofte-T, feltpræst, † 6. maj 54. ~ 8. aug 03 Mette Marie Jansen, * 13. jan 82 Flade, † 23. jan 56. Forældre: Biskop

over Aalborg stift Rasmus J, † 27, og Frederikke Petersen. — Søn: Randers. (Sønnesønner: Morten P, Stenløse, H. P. P, Spjellerup-S og forf Henrik P). Datter ~ Lendrop, Tjæreby.

Udg: 07: En prædiken: De grunde, som opfordrer os til med mod og uovervindelig standhaftighed at trode enhver fare, som fremtiden maatte føre os ud i! Skrev i Teol Kwartalskr I, 355 f: Hvorledes forskaffer man igen den offentlige religiøse kultus sin tabte anseelse tilbage? Skrev i dagspressen (København-Posten) om den indbyrdes undervisning, om retsforholdet mellem godsejer og fæstebonde (1835), om skolelærerstandens og gejstlighedens kaar (1836).

Mynster fandt pgd i Ebbelnæs ensomt beliggende, usolid, men smuk. Kirken var »moderne, ligner udvortes Frberg kirke, indeni firkantet med gallerier». Om P's prædiken hedder det 1838: »Lutter sludder, dels platte, dels affecterte phraser, foredraget ogsaa affecteret, skulle være kraftfuldt og frit, men da det dog var bundet til papiret, fremkom idelige fortællelser. Katekisationen, som var uden orden, sank ligeledes fra stærk kraft til forplumring. Stor mængde mennesker. 1847: Kort og ubetydeligt, men endda ikke saa galt, simple og bedre end forrige gang. Foredraget ikke behageligt, men dog kraftfuldt og mindre stammende end sidst. Katekisationen maadelig. Talrig forsamling, og ungdommen svarede meget godt. (M II 58). E II, 576, S II, 689.

Hjælpepræst hos pastor Pontoppidan

1849—52: M. P. E. Lendrop, se Tjæreby.

7. 6. okt 1854—5. marts 55 (sp Nykøbing-L-E 27. maj 35): **Peter Schæffer Dalhoff**, * 16. jan 96 Ring. Forældre: Sp i Ønslev-E Peter D, † 27, og Anna Margrethe Plesner. Stud Nykøb F 15, c okt 19 (I), rkp Vissenbjerg 2. jan 22, sp Mygind-K-S 10. maj 27, † 5. marts 55 efter længere tids sygdom uden at tiltræde her. ~ 10. maj 22 Lovisa Augusta Hansen. — Brodersøn: Diakonissestiftelsen.

N. Dalhoff: J. B. Dalhoff, 1916.

8. 4. juli 1855—13. dec 76 (sp Udby, Tuse herred 22. juli 35): Provst **Hans Peter Christian Koch**, * 17. marts 03 Nr Ørslev. Forældre: Gdjr, student Ole Stampe K af Horbelev-F og Maren Sørensdatter. Stud Nyk F 21, c okt 26 (I), ord kat Nykøbing-S 29. april 29, provst Merløse-Tuse herr 1. sept 50, afsk 13. dec 76, † 24. aug 87. ~¹ 9. maj 30 Petroline Diderikke Molrup, * 22. febr 05 Kbhvn, † 23. marts 54. Forældre: Skibskpt Svend M og Kirstine Diderikke Bech. ~² 2. aug 55 Alvilde Cordelia Vilhelmine Jensen, * 30. juli 33 Horsens, † 17. juli 62. Forældre: Sp Trinitatis k, Fredericia-V Christian Bagge J, † 36, og Anne Cathrine Hein. ~³ 25. okt 67 Marie Kornerup, * 18. okt 45 Dybe, † 7. jan 19. Faderen: Sp i Jyderup-H, † 61, se der. — Søn: Hem-H-D. Datter ~ Stefan Volf, se Israelsmissionærer I, 596. Sønnedøtre ~ Worm-Leonhard, Rørby og Prip, Seden-Aa. Fætre: Horbelev-F (se der) og Nr Vedby-NA.

Provst K var en alvorlig og redelig mand, ret myndig, god prædikant; havde et godt forhold til sine menigheder og medarbejdere. Kirkeligt hørte han til den mynsterske fløj med hældning til IM. Han var som ung lærer i Nykøbing F og huskedes i al venlighed som »den lange Koch, der slog en proper næve». — Lærerne paa Holbæk-egnen mindes ham særligt som lærernes ven.

9. 13. marts 1877—28. jan 85 (sp Tømmerup 18. juni 70): **C. F. Dahlerup**, fl t Fuglede, se der.

10. 11. april 1885—13. febr 1902 (sp Grønbæk-S 15. sept 73): **Johannes William Kristof-**

fer Skram, * 11. aug 31 Kbhvn. Forældre: Direktør ved de sjællandske jernbaner Johan Chr. Gustav S og Johanne Margrethe Klein. Stud Sorø 51, c 58¹ (h), missionær og seminarlærer Grønland 15. april 59 (Jakobshavn, Egedesminde, Upernavik), afsk 13. febr 02, † 24. april 03. ~ 15. maj 59 Georgine Marie Sophie Dumreicher, * 28. juli 37 Bregentved, † 7. maj 20. Forældre: Forvalter August Frederik D og Elise Georgine Boethe. — Søstersøn: Rothe, rkp Sct Jakobs k, Kbhvn. Fæster ~ Møhl, Ølstykke. Hustrus søster ~ Branth, Ousted-T. Morbroder: Boethe, Karby-H-R. Pastor S's brodersøns hustru var forfatterinden Amalie Skram.

Oversatte Meyers kommentarer til Filippibrevet, skrev skildringer fra Grønland. Pastor S var en irenisk natur, afholdt i sine sogne, Mynsters discipel.

Hjælpepræst hos pastor Skram

1900—02: F. C. Sjelborg, se Faarevejle.

11. 26. april 1902—17. marts 13 (sp Ringive-Give 27. dec 93): **E. T. Hagerup**, fl t Udby, Fyn, se der.

12. 30. juni 1913—31. juli 36 (sp Fjellerup-G 12. maj 03): **Axel Valdemar Løwe**, * 23. aug 67 Kbhvn. Forældre: Handelsgartner Hercules Christian Vilhelm L og Erica Petrea Cathrine Petersen af Stouby-H. Stud Brgds k 84, c 90² (h), højskolelærer Vinding 91, uord medhj Lyngby-A, sp Horne-A 8. febr 94, afsk 31. juli 36, † 28. okt 45. ~¹ 18. dec 94 Elise Bolette Højlund, * 13. sept 72 Fausing, † 10. april 03. Forældre: Forpagter i Kolindsund Jesper Jespersen H og Johanne Louise Cathrine Hansen. ~² 16. jan 06 Dagmar Sophie Margrethe Thorsen, * 4. juni 70 Kbhvn, † 21. aug 26. Forældre: Grosserer Vilhelm Valdemar T og Kristine Gluud. — Søstre ~ Ilsøe, Karlby-V og Matthiesen, Haderslev. Farbroder: Fuglse-K. Fætter: Køster, Gangsted-S. Kusine ~ Gad, Kundby.

Pastor Løwe havde en rig gerning i Horne og Fjellerup, var en meget benyttet IM's taler, en dygtig prædikant, en mand med mange interesser, i mange aar var han kredsfmd for IM's og omfattede ydre mission med stor kærlighed. Aarene i Damsholte var svære. Der var ikke rigtig sangbund for hans forkyndelse, men han gjorde et nidkært arbejde med bibellæsninger, møder og husbesøg.

»Pastor L var eet af de lykkelige mennesker, der fra sin tidligste ungdom havde faaet en levende tro i eje. Han voksede op i et velstillet hjem paa Østerbro, genbo til Sct Jakobs kirke og gik til præst hos pastor P. Krag. Her fik han hjælp til personlig tro. En tid var han lærer paa Vinding højskole, hvor hans onkel var forstander. Og saa kom han og hans unge hustru til Horne-A. De fandt snart deres plads midt i IM's samfund og tog ikke mindst fat blandt de unge. Hans hustru tilskyndede ham til at søge til Fjellerup, men hun døde før flytningen. Ogsaa i Fjellerup fik L nogle gode aar, midt i det stærke IM's trosliv der paa egnen. — De mange aar i Damsholte var ikke lette. Der var næsten intet trosliv i sognet, og det laa paa ham som en byrde, at det var saa svært at faa mennesker i tale. »Det er, som om jeg er omgivet af en mur, som ikke er til at bryde igennem«, sagde han i et svært øjeblik. I nogle aar hav-

de han god hjælp af en datter, der rejste som missionær til Santalistan. Han var ikke af dem, hvis navn blev kendt ud over landet, men han var elsket og agtet som den trofaste præst, han var, maaske mest i Horne, hvor han ogsaa blev begravet, og gamle konfirmander bar ham til hans grav. Han var en mand, der i livets skole lærte at bære tunge byrder med et stille, taalmodigt sind. Han elskede sin præstegerning.

(Fr. Højlund i Roskildebogen, 1946, s 158 f, Emil Steenvinkel, H. I. F. C. Matthiesen, 1934, s 247, 248).

13. 2. dec 1936 (førstelærer Kildebrønde 26): **Sophus Christian Jørgensen**, * 8. april 92 Vester Hæsing. Forældre: Boelsmand Christian Peder J og Karen Kirstine Pedersen. Lærer-eksamen Jelling 13, lærer ved Th. Langs seminariums øvelsesskole, Silkeborg 13, første-lærer Dalbynder 18. Stud priv 28, c 36¹ (h₂). ~ 28. dec 18 Marie Kirstine Larsen, * 17. nov 80 Kallehave. Forældre: Gdjr Christen L og Ane Margrethe Rasmussen.

Litt: F. Bojsen: Af Møns historie, 1913 f.

FANEFJORD

Fanefjord sogn, 3584 ha, det sydligste paa Møn, ved Østersøen og Grønsund, (overfart til Bogø), lavtliggende mod vest, højere mod øst, vid udsigt fra Præstebjerg, frugtbar, den smukke F skov og »Madses klint«. Byerne: (F kirke ligger ensomt), Vindebæk, Haarbølle, Vollerup med pgd, Kokseby, Store og Lille Dame, Tostenæs, Askeby. Mange oldtidsminder, bl a den største langdysse nord for alperne.

Ved F ligger et voldsted af en middelalderlig borg (maaske borgen Nyhus, hvor man tappert forsvarede sig 1289 mod Marsk Stigs angreb). I Haarbølle rester af en gl kirkegaard fra svenskekrigene. Rester af en skanse fra Absalons tid ved Haarbølle bro.

Det kirkelige liv. Af de præster, som har gjort sig bemærket, kan nævnes pastor *Andreas Fibiger* (sp her 1769—88), der 1769 red ind til Kbhvn til kongen sammen med gdjr *Kristen Nielsen* og købte »Guds 2« (ca 1 fjerdedel af sognets agerjord samt hele Fanefjord skov), hvor bønderne ellers skulle have gjort hoveri. Godset kunne kun købes med kongens sanktion; og da bønderne ikke kunne betale købesummen kontant (ialt 2000 rigsdaler) kautionerede kongen selv for summen, som endnu den dag i dag forrentes til kongen. Jorden deltes ligeligt mellem bønderne, medens skoven drives i fællesskab. Præsten fik lige del baade af jord og skov med bønderne som tak for hjælpen. Det er denne andel, der udgør det saakaldte enkesæde. En stor sten er siden rejst som minde om den betydningsfulde begivenhed. Fibiger beskrives som en meget praktisk mand. Ang hans maade at prædike paa skal biskoppen ved en bispevisitats have

udtalt: »Fibiger holdt en god prædiken, men der var ikke et eneste Guds-ord i den«.

1788—1821 var *Jacob Paludan* sp her, en dygtig og historisk interesseret mand. Han skrev Møns historie. Mynster omtaler, at der var god kirkegang her omkring 1847. Pastor *Obel* var tilsidst faktisk sindssyg, men embedet blev godt varetaget af kapellanen, pastor *Bruun*.

Af de følgende præster skal især nævnes *Hans Rørdam*. Han havde været præst i Stege og senere i sit barndomsparat i Undløse. Han var en levende præst, grundtvigsk præget, og han var som Vilhelm Birkedals søstersøn nært knyttet til grundtvigske kredse. Han var en betydelig prædikant. Pastor *V. Poulsen* betegnede sig selv som radikal. — Men Fanefjord sogn har ikke været meget kirkeligt levende. Den grundtvigske kreds havde nogen tilknytning til Rødkilde højskole. En foredragsforening har haft god tilslutning. Man kan ikke sige, at der ikke er hørelyst, men interessen er mere politisk end kirkelig, og der er ikke saa faa ligegyldige, selv om der er venlighed over for kirken. Et KFUM-soldaterhjem aabnedes 1918 paa et nu nedlagt batteri ved halvøen Borgsted. Blandt sognets lærere kan nævnes *Emil Petersen*, lærer 1887—1916 i Dame, han var folketingsmand, fader til fhv forsvarsminister *Harald Petersen*, og *S. Bork Andersen*, lærer i Dame siden 1916; han har oprettet det store sognebibliotek.

Ca 1885—ca 1930 har der været en friskole i Vollerup (1 km fra pgd). Dens aandelige betydning har været ringe og har ikke sat spor. Den var kun »de fineres« skole.

Pastor *V. Poulsen* har i Roskilde stiftsblad fortalt om sine 26 aar her. Han havde hørt om den rigelige brug af spiritus (der var 1 kro og 3 beværtninger i sognet), men det bedrede sig, efterhaanden som priserne paa spiritus steg. Sognet ligger afsides, og den afsondrede beliggenhed medførte, at familierne var stærkt indgiftet i hinanden. Slægtskabet medførte ogsaa store, kostbare gilder. Præst og lærer var ofte budt med, og det gik pænt til. Befolkningen var flink, men med et stort minus med hensyn til kristelig forstaaelse og interesse. Ingen standsforsk, ingen herregaarde, ingen honoratiores. Som nævnt maatte friskolen ophøre i 1930'erne. Den havde intet med grundtvigske friskoletanker at gøre; den brugtes af mange »for at de kunne slippe for mulkter og forsømmelser« og stod i det store og hele under sognets andre skoler. Iøvrigt erfarede pastor P, at eftermiddagsgudstjenesten var bedre besøgt end formiddagsgudstjenesten, kirkegangen om fmd var en udpræget gaardmandskirkegang, kvinder og smaafolk kunne vanskeligt komme. Der kunne komme indtil 200—250 om eftm, skønt kirken ligger afsides.

Med hensyn til den nuværende aandelige tilstand kan der ikke tales om nogen vækkelse. Naar antallet af altergæster er steget i de senere aar, »er grunden antagelig den, at sp maaske mere end sine forgængere har peget hen paa deltagelsen i nadveren som det centrale og højdepunktet i gudstjenesten og som stedet, hvor den rigeste velsignelse er at hente«.

1911 oplyses: Rigtig god kkg, intet særligt, ikke meget liv, 1922: Rolige forhold, friskole, 1930: Kkg forholdsvis god, 70—150 alm søndage bedst om eftermiddagen, og om sommeren. Stor god foredragsf, enkelte IM, mange smaaaltergange; skriftemaal og ligtaler er afskaffet, kirkebil om vinteren, stor verdslig ungdomsf, sognet er som hele øen overvejende præget af materialisme og forlystelsesyge, 4 restaurationer, biograf. En del fiskere, 1943: Kkg 4 pct, gldags kristendom, u p, nogen hørelyst, 1950: Kkg 4,5 pct, kirkeblad, sdsk, upolitisk ungdomsf, gldags kristendom.

Fanefjord kirke er en anselig, toskibet teglstenskirke fra tidlig gotisk tid, kun det meget brede skib er bevaret. Hvælvingerne hviler paa 2 rækker piller midt i kirken, koret har fladt loft, tredsidet korafslutning med blindingsprydet gavl. Anseligt kamgavlet taarn med gavle i nord-syd, vaa-benhus mod nord. 1929—31 fremdroges interessante kalkmalerier fra c 1350 og c 1500, meget smukke er billederne i triumfbuen, og skibet er rigt udsmykket, antagelig af samme mester som i Elmelunde. Fristaaende alterbord, senrenæssancealtertavle, restaureret 1934, kalk fra 1703, prædikestol fra 1645, smukt udskaaret. Senromansk font af gotlandsk kalksten. Ligsten. Klokke fra 1495. Pulpitur mod vest. 250 sd.

Danm kirker, Præste amt, s 1014—26, F. Bojsen: F kirke, i Præste amts aarb, 1914, s 61 f, J. Paludan: Beskrivelse over Møn, II, 1824, s 138 f, Roskilde stiftsblad, 1952, s 98.

Altergæster: 1891: 1004, 1922: 500, 1934: 400, 1942: 1155, 1949: 1441, 1952: 1270.

Folketal: 1850: 2144, 1901: 2356, 1921: 2373, 1950: 2294. Menighedsraad: 1922: 1 IM, 7 u p (gr), fra 1926 politisk valgt, 3 rad, 3 venstre, 2 soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 326 (3), rad 343 (3), venstre 364 (3), u p 84 (0), 1950: Soc 281 (2), rad 372 (3), venstre 456 (4).

Sognepræst

Indt 1850: a) 311 byg, 122 rug, 7 havre, b) 160 rdl, c) naturalier, d) 300 rdl, e) 32 td ld. — Stor gl, meget uensigtsmæssig firelænget pgd i Vollerup.

— 1870: Regul 3984 kr, netto 6354 kr.

1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1946: 2. kl.

Pgd i Vollerup, opf 1862.

Kun een præst er forflyttet herfra siden reformationen (1767).

15. 26. aug 1841—5. april 57 (sp Klim-T-V 22. april 35): **Palæmon Fogh Obel**, * 9. marts 91 Tolstrup. Forældre: Sp i Dronninglund, amtsprovst Ole Frederik O, † 31 (af Sennels), og Christence Thura af Jerslev-H. Stud Aalborg 10, c okt 14 (I), rkp Læsø 15. april 18, sp Jetsmark 18. aug 19, afsk 5. april 57, † 6. aug 57. ~ 8. aug 18 Claudine Maria Schnack, * 14. okt 97, † 16. april 67. Faderen: Otto Didrik S. — Døtre ~ Bruun, Jyllinge-G. Sønnesøn, Viborg dk.

Mynster beskriver den gamle firelængede egebindingsværkspgd som ikke pyntelig, haven tilgroet (1838). 1847 var pgd tildels ombygget og god, haven bragt i orden. Kirken anselig med høje hvælvinger, kunne (1838) være smuk, hvis den ikke var aldeles forsomt, grønne vægge uden maling. 1847 var den sat i smuk stand. Pastor Bruun prædikede »godt og sundt, foredraget frit, rent og levende. Katekisationen ret god. Overordentlig talrig forsamling« (M II, 60 f).

Hjælpepræst hos pastor Obel

1846—57: Svigersønnen A. L. Bruun, se Jyllinge-G.

16. 9. juli 1857—26. febr 80 (sp Lunde-O 25. juli 37): **Marcus Peter Teisen**, * 16. aug 11 Odense. Forældre: Kbmd Hans T og Dorothea Elisabeth Abel. Stud Odense 28, c okt 32 (I), † 26. febr 80. ~¹ 20. sept 39 Pauline Christi-

ane Gustava Holm, * 14. april 17 Brændekilde, † 22. febr 53. Forældre: Sp i Brændekilde-B Vilhelm H, † 38, og Vilhelmine Gottlobine Storch. ~² 14. sept 54 Thora Sophie Elisa Holck, * 18. april 26 Skanderborg, † 7. marts 08. Forældre: Konsumptionsinspektør i Slagelse Frederik Carl Emil H og Anna Margrethe Grarup. — Søn: Aaker. Dt ~ Sonne, Solbjerg-S. 1. hustrus søstre ~ Wessel-Brown, Sdr Højrup-Aa og præstehistorikeren S. V. Wiberg, Jordløse-H.

Hjælpepræst hos pastor Teisen

1878—80: Svigersønnen A. K. Sonne, se Solbjerg-S.

17. 7. juni 1880—23. juli 93 (sp Vaalse 26. nov 68): **Johan Konrad Bolwig**, * 28. okt 21 Karendal, Pjedsted. Forældre: Krigsassessor, proprietær, løjtnant Jens Geert B og Cathrine Margrethe Christine Dau. Stud Fredericia 40, c april 46 (I), hjpr Grejs-S 17. juni 47, vikar Ø Nykirke 57, sp smst 19. april 59 (till i Give til 66), † 23. juli 93. ~ 28. juli 54 Sophie Jaunesen, * 2. dec 26 Bergen, † 11. jan 91. Forældre: Mægler Nikolaj Severin J og Nicoline Skjoldberg. — Søn: Missionær i Kina, C. B, se I 592. Sønnesøn: Alling-T. Broder: Hjpr Gamtofte. Søster ~ Aagaard, Gellerup-Sunds.

Pastor B var ingen stor prædikant, men han var en hjælpsom og elskelig mand, som udfoldede stor godgørenhed i sognet (Møns folkeblad 25. juli 93).

Hjælpepræst hos pastor Bolwig

1891—93: P. C. Dyekjær, se Faarevejle.

18. 26. okt 1893—8. nov 1911 (sp Undløse-S 5. dec 84): **Hans Kristian Rørdam**, * 24. marts 42 Glenstrup. Faderen: Sp i Undløse-S, † 84, (af Tølløse-Aa), se Undløse-S. Stud Roskilde 60, c 68² (h), hjpr Brøndbyvester-V 16. okt 68, kkp Stege 27, aug 71, sp Høley-B 22. nov 80, afsk 8. nov 11, † 22. okt 24. ~¹ 31. okt '71 Bolute Ingeborg Olsen, * 15. okt 40 Aalbæk, † 12. marts 81. Faderen: Sp i Dalby-T, † 72, se der. ~² 25. april 82 Louise Theodora Rønne, * 16. febr 52 Kolding, † 13. jan 30. Faderen: Sp i Ulsted, † 79, se der. — Sønner: Torkildstrup-L og forfatteren Valdemar R. Farbroder: Hammer-L, slægt se der. Brodersøn: Trinitatis k, Fredericia. 1. hustrus søsterdatter ~ Otzen, Keldby.

Udg anonymt »Mads Jydes dagbog«. Skrev flere digte.

Pastor R var sin faders efterfølger i Undløse, og om pgd der skrev Valdemar Rørdam sin digtcyklus: Den gamle præstegaard. Pastor H. K. R skrev ogsaa selv digte, bl a den kendte sang: Man siger, livet har bange kaar. Enkelte digte og artikler har han offentliggjort i »Budstikken«. Han var en levende afgjort grundtvigsk præst, der satte spor, hvor han var, i Stege huskedes han længe. (Nekrolog i Møns avis 23. okt 24).

Han var en dygtig oplæser, og i sine yngre dage læste han bl a Hostrups komedier paa Rødkilde højskole. I »Købstadidyller« har Valdemar Rørdam skildret barndomshjemmet i Stege i digtet »Huset ved volden«.

Pastor Johs. Rørdam skriver: Efter et par kortere kapellanstillinger i Kølstrup (hos »den gl feltpræst«) og Brøndbyvester (hos

Gunni Busck) blev far i 1871 kapellan hos pastor F. Boisen («Budstikke-Boisen») i Stege. — Der var den gang et stærkt grundtvigsk menighedsliv omkring pastor Boisen, hvor folk samlede fra næsten hele Møn, og det blev meget rige og betydningsfulde aar for fars udvikling som præst, ligesom han tog livligt del i arbejdet paa den nyoprettede Rødkilde højskole. I de sidste aar under Boisens tiltagende sygdom var det i væsentlig grad far, der passede embedet — indbefattet møder rundt om i det vidtstrakte landsogn.

Da Boisen tog sin afsked, maatte far, der var kaldskapellan, søge andet embede, og han kom da i 1881 til Holeby paa Lolland, hvor en del grundtvigsk prægede folk fra Vestlolland søgte til hans forkyndelse. Men da farfar i 1884 døde efter omtrent 40 aars præstegerning i Undløse, blev far hans eftermand i 1884. I omtrent 9 aar var han præst i sin fars og farfars gl. embede Undløse-Søndersted. Det var nyt der paa egnen med den gr forkyndelse, og adskillige gr paavirkede folk i omegnen søgte efterhaanden til kirke i Undløse — saa langt borte fra som Stigsbjergby og Kværkeby, og den meget store gaardsplads i pgd kunne om søndagen til tider være halvt fyldt af kirkegængervogne. Far stod ogsaa i forbindelse med Vallekilde højskole, hvis stifter, Ernst Trier, endnu i de aar var dens forstander, ligesom far interesserede sig for den lille højskole, som blev oprettet i selve Undløse.

Men i aarene omkring 90 var far noget medtaget af gentagne influenza-angreb, så det anstrengte ham at have to kirker, og da den megen gæstfrihed, navnlig overfor sognebaandsløserne — efter eftm-tjenesten var der f. eks. altid aabent hus med kaffebord for kirkegængerne, »Præstegaarden er lige ved; man dukker ind ad dens lave dør, smaa folk og bønder i »festlig fred« (V. R.) — besluttede far sig til at søge derfra, og de gode og rige aar paa Møn i halvførserne fik ham til at søge derover. Han søgte samtidigt de to yderste embeder, Magleby og Fanefjord og fik sidstnævnte i efteråret 1893.

Det var det sogn paa Møn, som havde været mindst berørt af det aandelige liv i Stege i Boisens tid, og det blev maaske derfor ikke helt det, som far paa forhaand havde tænkt sig. Men han fik dog 18 gode aar som præst der. Der var en del gammeldags kirkelighed, og der var god tilslutning til gudstjenesterne — ved højtiderne var der overfyldt i den store kirke, som dengang havde henved 600 siddepladser.

Fars forkyndelse var jævn og stiltfærdig, men varm og levende, og man følte, at han selv var stærkt med i det, han sagde. Han var en hader af alt opstyltet og kunstlet, og derfor var der noget meget ægte og troværdigt over baade al hans færd og hans forkyndelse, saa han uvilkaarligt vandt folks tilid til baade som menneske og som præst.

Far var et udpræget hjemmemenneske, og han var som oftest at finde i sit hyggeligt tilrøgede studereværelse, eller han spaserede i den store have, som var ham meget kær, og som havemanden efter hans anvisninger holdt i mønstergyldig stand. Selv var far ikke me-

get anlagt for det praktiske, kun m h t blomsterne, som fyldte hans brede vindueskarme i flere rækker, og som han udelukkende passede selv, viste han stor dygtighed. Blomster og bøger fyldte hans stue, og blandt dem levede han sin meste tid. Han gik ikke meget ud til folk i sognet, men de kunne altid finde ham og var visse paa en venlig og forstaaende modtagelse. Naar han foraar og efteraar skulle til eksamen i de mange skoler, var det hans maal at give børnene en festdag, og det trak aldrig længe ud. Hans konfirmandundervisning var ogsaa kortfattet og uden noget terperi, men opbyggelig, og disciplinære vanskeligheder kendte han ikke. Ved et møde i Stege for en halv snes aar siden kom jeg ved kaffebordet til at sidde overfor en ældre mand, der fortalte mig, at han var en af fars gamle konfirmander fra Stege-tiden, og han udtalte sig med taknemlighed om den tid, da han »gik til præst« hos far. Og ved møder og besøg i Fanefjord nu i de senere aar mærkede jeg gang paa gang, at man — skønt der omtrent var gaaet en menneskealder, siden far i 1911 tog sin afsked — stadig mindedes ham med kærlighed og taknemlighed.

Fars færd i hjemmet var ogsaa præget af hans rolige og selvbeherskede væsen og stiltfærdige myndighed og tillige af hans rige lune og levende sans for humor. Han havde en sjælden evne til at skabe hygge og velvære, hvor han var til stede. Det udfoldede sig maaske allerrigest, naar han en gang imellem var i besøg paa Rødkilde højskole, hvis forstander Andersen (far til kgl skuespillerinde Sigrid Neiiendam) var hans særlig gode ven. Han var ogsaa en paaskønnet taler ved møderne der, ligesom han havde været det i sine unge dage i Stege-tiden. Det eneste af hans digte, som er blevet kendt — »Man siger, livet har bange kaar« — er skrevet til en afslutning fra sommerskolen der, mens han var i Stege.

Mens pgd i Undløse laa saa nær ved kirken, at en af længerne var kirkegaardsmur, var der i Fanefjord et par km til kirken, og det følte i begyndelsen som et stort savn. Men da far saa at sige altid gik til kirke, baade om søndagen og til de mange kirkelige handlinger om hverdagene, blev disse spasereture til stor gavn for hans helbred, saa han var rask alle de aar i Fanefjord. Han levede da ogsaa i 13 aar, efter at han havde taget sin afsked.

19. 1. marts 1912—21. sept 38 (rkp Katstrup-Ø-T 29. aug 03): **Vilhelm Carl Poulsen**, * 21. juni 72 Frberg. Forældre: Snedkermester Christian Vilhelm Ferdinand P og Christine Vilhelmine Berger. Stud Frberg 90, c 96¹ (I), huslærer Grevensvænge, sp Nr Vium-H 10. febr 99, i Gedved tillige seminarielærer, afsk 21. sept 38. ~ 10. april 99 Emma Margrethe Johansen, * 18. juni 74 Frberg. Forældre: Malermester Carl Chr. J og Laura Lohmann.

Skrev talrige artikler, samt 46: Min præstetid i Nr Vium, i Ribe stifts aarbog. Om kirke og presse paa Møn i Roskilde stiftsblad 1953, nr 2, 26 aar i Fanefjord, smst 1952, s 84 og 101.

20. 4. febr 1939 (hjpr Åstrup-S 10. nov 37): **Helge Buus**, * 7. marts 11 Ørre. Faderen: Sp Aaby-V, † 51, se der. Stud Statens kursus 31,

c 37² (h₁), ~ 2. maj 39 Elsebeth Hansen, † 24. dec 14 Kbhvn. Forældre: Urmager Oluf H og Ane Kirstine Petersen. — Broder: Ø-V Assels.

Litt: F. Bolsen: Af Møns historie, 1913 f, H. F. Rørdam i Khst saml, 4. r, VI, s 286.

NYORD

Nyord pastorat, 510 ha, er en lille ø ved Møns nordvestkyst, skilt fra halvøen Ulvshale ved Ulvshaleløbet og fra Sjælland ved Bøgestrømmen. Øen er delt i to dele, en mindre, vestlig del, hvis højeste punkt er c 15 m, og visse steder er der klinte ved kysten, og en større østlig del med ganske lave enge, der jævnligt overskylls af vandet. Mod vest er der meget frugtbart. Kysten er mod vest bevokset med tjørn flere steder, ellers skovløst. Smuk udsigt fra kirken. Kun een by: Nyord med fh fra 1906.

Befolkningen ernærer sig nu mest ved landbrug og noget fiskeri. Lodseriet betyder faktisk intet mere (2 mod tidligere 27). Det er ej heller længere skik, at de unge kommer til søs, før de bosætter sig paa hjemøen. En del tilflyttere har i de sidste c 25 aar medvirket meget til, at øens særpræg udviskes. Dette særpræg bestaar navnlig i en vis konservatisme i faktisk alle forhold — klæde- dragt dog undtaget. Kun den fremmede, der kommer til at kende Nyord-boerne nærmere, vil mærke noget til konservatismen. Museumsinspektør Holger Rasmussen, Nationalmuseet og stud mag Ove Martens har 1952 skrevet en prisopgave om øen Nyord til universitetet og har især beskæftiget sig med øens kulturelle forhold.

Øen hørte under Jungshoved, senere under det Mønske gods, men 1769 købte øens beboere (man kalder sig Norboer) øen af kronen for 3903 rdl.

Indtil 1846 hørte øen under Stege landsogn, baade kirkeligt og kommunalt. Da Chr. VIII 1843 var i Stege, overrakte provst *Daniel Smith* kongen planer til opførelse af en kirke og en præstebolig paa Nyord og forslag om øens udskillelse fra Stege. Befolkningen paa Nyord havde en lang og besværlig vej til kirke og kom der derfor kun yderst sjældent. Kancelli og biskop gjorde dog mange indvendinger, »indtil kongen huggede alle knuderne over« og godkendte provstens forslag. Provst S fik det at vide, da hans søn Ludvig S (senere byfoged i Neksø) var i audiens, og kongen sagde, at han havde læst i avisen, at præsterne i Baarse herred havde foræret provsten en sølvpokal ved fratrædelsen af provstiet. Nu ville kongen ogsaa glæde provsten, nemlig ved at bifalde Nyords udskillelse. Provst S regnede dette for en større ære, end da han fik ridderkorset (se pag 746).

Mynster skriver 1847, at »Nyorderne, som tilforn næsten aldrig kom i kirke, nu er flittige kirkegængere, efter at øen har faaet sin

nye simple, men smukke kirke«. Skolen var i pgd, ny og meget god. »Gymnastikplads havde ikke kunnet skaffes, men var ogsaa overflødig, da drengene fra barndommen over sig i at klatre paa skibene, bade og svømme«.

Sognepræsten har siden 1846 tillige været skolelærer (nu 18 timer ugentlig) og kirkesanger. Embedet har været lille, og indtil 1921 var der hyppigt præsteskitte. Een præst er flyttet tilbage hertil (Boas). Det kirkelige liv har været stiltfærdigt, uden partipræg. Der er rolige gammeldags forhold. De største begivenheder var kirkens genindvielse 1924 og 100 aarsfesten 1946. Om sommeren søges øen af mange lystsejlere. Der er ikke unge nok til at afholde særlig ungdomsmøder, (de unge rejser bort. Øen er for isoleret). Trange kaar for smaaskippere. Dalende folketal. 1951 er der stiftet en lille sømandskreds.

1912 oplyses: Sømandsbefolkning, god kkg, venlig befolkning, 1921: Kkg 8 pct, nogen hørelyst ved missionsmøder, stillestaaende forhold, u p. Megen velvilje, sds, møder for unge mænd i pgd, 1931: Kkg 14 pct, rolige, gammeldags forhold, 1942: Kkg 12 pct, gldags, u p, 1950: Kkg 10 pct, jævne, u p.

Nyord kirke, i pgdshaven, indviet 16. dec 1846, er en lille, ottekantet, grundmuret bygning (arkit O. M. Glahn), 12,5 m lang, med gibset loft, der hævede sig efter tagets form, et lille spir over taget, men 1889 sænkedes loftet, og spiret nedtoges. 1924 fornyedes tagværket atter, og over det ottekantede tag opførtes et lille spir, saa kirken minder om Frberg kirke. Intet kor. Alter med relief af Thorvaldsens Kristus i Emmaus (kopi), prædikestol af fyr, cementfont. Klokke i en jernstabel ved kirken. 120 sd.

Dann kirker, Præstø amt, s 1027—28, D. Smith: N kirkes indvielse, 1847, Fr. Bojsen: N kirke i Præstø amts aarb, 1914, s 79 f, Khst saml, 4. r II, 308 og 5. r I, 249.

Altergæster: 1891: 38, 1920: 50, 1926: 60, 1938: 40, 1949: 46.

Folketal: 1850: 283, 1901: 365, 1921: 270, 1950: 195, 1954: 179.

Menighedsraad: U p.

Kommunevalg: 1943: Fællesliste, 1950: 3 fælles- eller samlingslister.

Sognepræst

Indt 1850: a) 20 byg, 10 rug, b) som lærer: 24 byg, 37 rdl, c) 200 rdl, bjergpart af strandinger, 6 fv brænde, d) 100 rdl, e) for afsavn af jord: 5 rug, 5 byg, 5 havre. — 1870: Netto 1026 kr. — 1913 f 3. kl. Pgd optørt 1846.

1. 30. okt 1846—29. aug 55 (hjpr Hammer-Lundby 14. nov 44): **H. J. P. D. Paludan**, fl t Holeby-B, se Vestenskov-Kappel.

Mynster fandt 1847 P's prædiken »god og smuk, foredraget frit, alvorligt og kraftfuldt, katekisationen god, talrig forsamling. Alle de unge mandfolk var ude paa søen, saa foruden skolebørnene var der kun 5 piger, der traadte frem« (M II, 50).

2. 29. okt 1855—23. okt 63 (hjpr Stadager-NK 29. sept 46): **A. A. G. Krebs**, fl t Vindeby, se Herredskirke-LL.

3. 12. jan 1864—9. jan 72 (lærer Helsingør): **H. P. B. Høyer**, fl t Hjørk-H, se Langaa-T-V.

4. 9. marts 1872—5. okt 76: **H. J. Sandegaard**, fl t Sennels, se der.

5. 30. nov 1876—11. aug 80 (hjpr Frørup 13. sept 72): **N. Høstmark Jørgensen**, fl t Sdr Næraa, se Marvede-H.

6. 7. okt 1880—12. juni 83 (sp Christiansø 28. juli 74): **J. C. Thomsen**, fl t Gøl, se der.

7. 11. aug 1883—18. juni 86: **A. Henningsen**, fl t Durup-T, se Kolby.

8. 6. april 1887—29. april 90: **P. H. Moos**, fl t Vestermariaæ, se Kliplev.

9. 21. juni 1890—30. nov 93: **D. H. V. N. R. Petersen**, afsk, se Astrup-S.

10. 12. febr 1894—13. juni 1900: **S. C. V. Boas**, fl t Vilsted-V, se nedenfor.

11. 7. aug 1900—7. juni 07: **A. J. N. Østergaard**, fl t Torstrup-N, se der.

12. 2. aug 1907—13. maj 12 (redaktør Vendsyssel folkeblad 02): **M. A. Thorup**, fl t Kapel, se der.

13. 23. juli 1912—7. juni 18 (sp Dejbjerg 19. juni 11): **N. P. Vegel**, fl t rkp Skelby-G-Gedser, se der.

14. 6. nov 1918—11. febr 21: **G. Lind**, fl t Asaa-M, se Svanninge.

15. 28. maj 1921—2. marts 26 (sp Lading 16. aug 09): **Sophus Christopher Vilhelm Boas**, * 20. sept 60 Kbhvn. Forældre: Guldsmidemeister Johan Chr. B og Sophie Elisabeth Westi. I maskinbyggerlære, stud priv 83, lærer Kbhvn, c 92² (nc), sp Nyord 12. febr 94, sp Vilsted-V 13. juni 00, afsk 2. marts 26, † 25. juli 45. ~ 8. maj 84 Andrea Jacobine Hasselberg Brix, * 18. juni 64 Foulum, † 10. marts 50. Faderen: Sp i Rødning-K, † 77, se der. — Hustrus brødre: Engum, Jystrup-V og Skødstrup. Søster ~ Damborg, Dalum.

Fængselshjælpens repræsentant 03—09, medl Aarhus stifts komité for Santalmissionen 11—21. Skrev prædikener i IM's tidende, Aarhus amtstid, artikler i flere blade, bl a »Kirken og hjemmet« og Prf blad.

Fru Boas udg 35: Oplevelser gn 40 aar.

Pastor B havde en særlig evne til at vinde børn for sig, og han befandt sig saa godt her, at han søgte tilbage hertil. Det var en stor festdag, da han blev indsat anden gang i samme kirke. Han tog hurtigt efter fat paa at faa kirken restaureret, og især var hans energiske hustru virksom derfor. Atter var det en festdag, da kirken blev genindviet. Han var en rar, gammel præst. Pastor B havde i anden omgang ikke kræfter til at være lærer, men overlod undervisningen til en voksen søn. I det hele blev hans sidste præstetid her

vist en skuffelse, og han tog ret hurtigt sin afsked, og 1926—36 virkede han som kordegn i Søborg ved Kbhvn. — Hans hustru var en højt begavet og dygtig kvinde, som baade skrev og talte en del, meget vaagen over for tidens spørgsmaal. Hun havde meget afgjorte meninger om alle spørgsmaal. Hun fik rejst en genforeningssten ved pgd. (Nekrologer, Roskildebogen, 1946, s 148—50, H. P. Meinertsen).

16. 19. juni 1926—15. juni 45 (kkp Horne 4. dec 16): **Sofus Theofilus Vestergaard**, * 8. april 84 Kbhvn. Forældre: Kontorist Emil Frederik V og Dorthea Louise Marie Sørensen. Stud Gammelholm 05, c 13² (l), hjpr Asminde-rød-G 29. april 14, † 15. juni 45. ~ 23. april 24 Dorthea Marie Thomsen, * 11. juli 94 Thisted. Forældre: Gdjr Jesper T og Ane Marie Nielsen.

Pastor Vestergaard var nærmest højkirkelig, og han var en dygtig og livfuld prædikant, der kunne holde sine tilhørere vaagne — naar han ville. Men til tider følte han sig kaldet til at revse sin menighed alvorligt fra prædikestolen, f eks en juleaften over for de mennesker, der ellers aldrig kom i kirke. Som menneske var han i det store og hele velanskrevet hos øens befolkning, uagtet at han ikke tog megen del i øens daglige liv. Han var meget belæst — en bogorm, der satte viden meget højt — eksempelvis kan nævnes, at var præstefamilien bedt ud en aften (det sker ret jævnligt her), saa pastor Vestergaard først efter i radioprogrammet, om der var noget, han ville høre, somme tider kom han efter kaffetid, andre tider gik han hjem og hørte radio og kom saa igen. (K. M. L.).

17. 25. sept 1945—27. marts 49: **H. E. S. Colstrup**, fl t Langaa-Ø, se der.

18. 18. juli 1949 (lærer Søbysøgaard ungdomsfængsel 45): **Karl Magnus Laursen**, * 4. marts 13 Bryrup. Forældre: Arbmd Albert L og Stine Knudsen. Stud Aarhus 39, c 45² (l.77). ~ 8. nov 45 Mary Larsen, * 10. okt 17 Grædstrup. Forældre: Gdjr Niels Jensen L og Kristine Nielsen.

Litt: se ovenfor, samt Præstehist saml 1933, s 310, Roskildebogen 1946, s 149, Nordisk penning-magazin, 1849, s 510—12, Achton Friis: Danmarks øer, Provst D. P. Smiths bog om Nyord, 1843.

Hvorfra kommer præsterne?

Følgende oversigt omfatter de 1038 præster, der til dato har haft deres sidste embede i Roskilde stift siden 1849.

Præsternes fødested

Præsterne er født i flg stifter	% af præsternes antal	pr 100.000 indb
Kbhvn stift		
Kbhvn-Frberg 251	24,3	30
Udenfor Kbhvn .. 77	7,4	18
Ialt 328		
Roskilde stift	182	42
Fyns stift	104	28
Lolland-Falster stift	42	31
Aalborg stift	80	18
Viborg stift	53	19
Aarhus stift	110	20
Ribe stift	55	15
Haderslev stift	53	14
Udlandet	31	
Ialt 1038	100	

Talmæssigt er de fleste præster født i Kbhvn, men i forhold til folketallet har de fleste af præsterne haft deres fødested i Roskilde stift. Paa dette punkt er der en forskel mellem Kbhvn og Roskilde stifter. De fleste præster i Kbhvn er født i Kbhvn, og relativt faa i Roskilde stift. Roskilde stift har ikke saa mange præster, der er født i Vestjylland, som Københavns stift har haft. Af præsterne i Roskilde stift er enkelte senere blevet præster i den pgd, hvor de er født eller opvokset (f eks Vilhelm Beck, Ørslev-S, H. Gammerød, Jersie-KS, K. G. Brandt, Rønnebæk-O, G. Lund-Sørensen, Roholte).

Fra hvilke hjem kommer præsterne?

Der er sket en tydelig ændring, præstehistorisk set, i disse 100 aar. I ældre tid kom præsterne fra de »højere« samfundslag. Der var ingen arbejdere blandt de ældre præster. Kun 5 præster har opgivet deres fader som arbejder, og de er alle i dag i virksomhed. Af pladshensyn anføres kun de store grupper. Langt den største gruppe er præstesønnerne. Men der er ikke nær saa mange præstesønner bl præsterne nu som for 50—70 aar siden, og en række af de kendte sjællandske præsteslægter tæller nu ikke mere præster: Rørdam, Heiberg, Grundtvig, Gøtzsche osv.

En opstilling viser fordelingen paa de største grupper, og til sammenligning er anført procenttal for samme gruppe iblandt præsterne i Kbhvns stift.

Faders stilling	% i Rosk stift	% i Kbhvns stift
Præst	282	19,8
Landmand	158	16,2
Haandværker	111	9,8
Lærer	97	9,5
Handel	86	10,5

Desuden er 37 sønner af militær, 30 af jurister, 17 af læger, 8 af kordegne, 4 af ingeniører, 3 af indremiss osv. Af de 97 lærersønner var 19 af lærere i den højere skole, 78 af lærere i folkeskolen.

Flest er dim fra følgende skoler

Metropolitanskolen:	70
Odense	69
Roskilde	53
Brgdssk K	51
Aalborg	47
Aarhus	45
Frederiksborg	42
Brgdssk C	37
von Westens inst	32
Viborg	31
Sorø	28
Randers	28
Nykøbing F	27
Herlufsholm	26

Rettelser og tilføjelser til bind II (Roskilde stift)

Ændringer der er sket under udgivelsen

Naar disse ændringer tilføjes, er begge bind ført à jour til 10. marts 1954

Bind II

Pag 24, Biskop A. Rosendal afsk 9. juli 53, udn t KI af Dbg. — Som biskop udn 17. sept 53: G. Schiøler, sp Tølløse, se der.

Pag 34, sp 1: En datter af Tolstrup ~ Andersen, Østerbølle.

Pag 35, sp 1, lin 15 fra oven: Rørdams sølvbryllup, læs: Heibergs.

Pag 35, sp 2: Fru Ellen Wiese, f Varder, † 1. juni 53.

Pag 43, sp 2: Fru Inger Kroon, f Andersen-Alstrup, † 7. dec 51. — Pastor Kroon ~^s 17. marts 53 Inge von Hedemann. * 20. juni 95 Lindholm v Roskilde. Forældre: Skovrider Hugo Georg Friederich v H og Ellen Marie Henriette Heger.

Pag 48, sp 2: Fru Marie M. Jepsen, f Gudme, † 17. jan 54.

Pag 51, sp 2: Provst H. O. L. Holst r af Dbg 52. **Pag 60**, sp 1: H. C. Høyer-Nielsen fl t seminarieførstander, Gedved 53. Som valgmgghr ansat 28. april 53: E. Aalbæk Jensen, kkp Bregninge-B, se der.

Pag 75, sp 1, linje 15 fo: L. Hansen, læs: Knudsen.

Pag 106, sp 2: Fru Emma Bartholdy Møller, f Thomsen, † 3. nov 52.

Pag 110, sp 1: H. K. Kalf afsk 8. febr 53. — Som sp Højelse-L udn 12. juni 53: P. V. Sandel, sp Elmønde, se der.

Pag 130, sp 2: J. P. P. Rønild, † 9. jan 53.

Pag 140, sp 1: J. T. H. Erck afsk 24. sept 53. — Som sp Aarby udn 5. jan 54: **Carl Stefan Asschenfeldt**, * 9. juni 20 Louns. Faderen: Sp Faarup-S, † 41, se der. Skovfogedeksamen 42, aspirant v klitvæsenet (Nystrup klitolantage) 42—43, stud Statens kursus 45, c 53² (1-88). ~ 28. febr 54 Inger Margrete Porsdal, * 5. sept 20 V Tørstev. Faderen: Sp Humlebæk, se der.

Pag 152, sp 2: A. H. Stærmosse afsk 9. april 52. — Som sp Ubby udn 20. aug 52: N. E. B. Frederiksen, hjpr Skelskør, se der.

Pag 153, sp 2: Fru Fischer-Jørgensen, † 5. jan 08 (ikke 8. jan 08). — V. E. Østfeldt afsk 4. marts 54.

Pag 161, sp 2: Fru Sofie M. Bach, f Jensen, † 19. april 52.

Pag 173, sp 2: K. Keiding r af Dbg 53.

Pag 202, sp 1: Provstinde Poulina Holm, f Poulsen, † 23. juni 52.

Pag 210, sp 1: Fru Johanne M. Larsen, f Gøtzsche, † 25. jan 52. Pastor K. Larsen ~^s 1. febr 54 første hustru søster Ellen Marie Elisabeth G, * 19. dec 01 Nellikuppam, Indien.

Pag 215, sp 2: Fru Andrea B. Heiberg, f Rohde, † 28. dec 53.

Pag 217, sp 2: R. A. L. T. Glenthøj afsk 5. sept 53. — Som sp K Helsing-D udn 16. dec 53: **Kristian Kjær Jørgensen**, * 19. okt 16 Tølløse. Forældre: Gdjr Oluf Kristian J og Regine Jørgensen. Stud Rønde 38, c 45¹ (1-91), hjpr Birkerød 22. marts 45, sp Guldbjerg-NS 1. nov 47. ~ 4. april 45 Agnes Skovgaard Jensen, * 5. maj 18 Skannerup. Forældre: Gdjr Jens Peter J og Karen Marie Wørfel.

Pag 217, sp 2: M. L. F. Busch blev ansat okt 47, ikke april 47.

Pag 217, sp 2: K. E. Elleby er 1953 ansat som hjpr Torsager-B, kkp Rødby-R 22. febr 54.

Pag 231, sp 1: A. E. Nørager Pedersen er 1. aug 52 udn t sp Snebjerg-T. — Som kkp Holbæk-M udn 31. okt 52: **Arne Bernhard Jørgen Bernsted**, * 24. april 15 Kbhvn. Forældre: Arkitekt Jørgen Hansen og Kathrine Jørgensen. Stud Akad kursus 41, c 48¹ (h-70). Uddannet som kontormand, toldklarerer og speditør, hjpr Ejlbj-M 15. juni 48, missionssekretær i DMS 1. sept 49, bopæl: Risskov. ~ 6. juli 48 Ellen Østergaard, * 22. juli 25 Varde. Forældre: Manufakturhdr i Herning Jens Chr. Ø og Dane Kirkegaard.

Pag 241, sp 1: G. Schiøler udn 17. sept 53 til biskop Roskilde stift. — Som sp Tølløse udn 10. marts 54: **T. B. Clausen**, sp Vedsted, se der.

Pag 257, sp 2: S. E. M. Bernsteen afsk 17. sept 53, † 8. febr 54. — Som sp Undløse-S udn 11. febr 54 O. Bruun Jørgensen, hjpr Vordingborg, se der.

Pag 260, sp 1: A. P. Dahl afsk 21. aug 53. — Som sp Hørby udn 28. nov 53: S. V. N. A. Bjørn, hjpr Søllerød, se der.

Pag 268, sp 2: F. M. Ellitsgaard ~ 6. febr 54 Gunver Oldau, * 22. juli 32 Frberg. Forældre: Afdelingsleder Gerhard O og Gudrun Mathilde Bloch.

Pag 284, sp 2: S. Ewaldsen afsk 4. dec 53.

Pag 284, sp 2: Fru Astrid Hostrup, f Bojsen, † 21. april 52.

Pag 287, sp 2: Fru Anna Skifter Andersen, f Villadsen, † 11. marts 53.

Pag 291, sp 1: Provst L. C. Mikkelsen afsk 23. sept 53. — Som sp Højby udn 17. nov 53:

Paul Honoré, * 9. dec 19 Frberg. Faderen: Sp Vejby-T, se sp Luther k, Kbhvn. Stud Høng 38, c 45¹ (1-107). sekretær Danm kr gymnasiast-bev 45 og 47—50 (indkaldt til hæren 45—47, sekondløjtnant), kkp Dalum 19. jan 50. ~ 10. april 48 Ellen Ragnhild Bjoner, * 5. okt 21 Kraakstad, Norge. Forældre: Gaardbruger Johan B og Alma Helene Prestangen. — Søster ~ Aalbæk Jensen, valgmd Osted-A.

Pag 291, sp 2: C. Karlum udn til sp Grevinge 8. okt 52. — Som rkp Højby udn 25. febr 53: **Aksel Bent Hansen**, * 4. febr 20 Gamtofte. Forældre: Ejendomshandler Niels Christian H og Karen Mikkelsen. Stud Ak kursus 43, c 50² (l-80), hjpr Nørresundby-H 21. nov 50. ~ 11. aug 46 Vibeke Margrethe Østergaard, * 6. jan 24 Glamsbjerg. Forældre: Fabrikant Niels Ø og Meta Marie Hansen.

Pag 297, sp 2: C. Petersen udn til provst 22. dec 53.

Pag 305, sp 2: C. Karlum, rkp Højby, udn til sp Grevinge 8. okt 52.

Pag 321, sp 2: E. Aalbæk Jensen udn til valgmr Osted-A 28. april 53. — Som kkp Bregninge-B udn 14. aug 53: **Jens Jensen Koudal**, * 22. marts 24 Aarslev v Randers. Forældre: Gdjr Kristian K og Petra Nielsen. Stud Randers 43, c Aarhus maj 50 (l-80), hjpr Vor Frelser k, Aalborg 13. dec 50. ~ 12. maj 49 Judith Haugaard Andersen, * 9. dec 23 Nørre Uttrup. Forældre: Gdjr Anton A og Kirstine Pedersen.

Pag 334, sp 2: Fru Emmy N. R. Olsen † 18. nov 52.

Pag 351, sp 1: A. Overgaard, læs: Odgaard.

Pag 354, sp 2: Dr J. N. O. Larsen udn 17. okt 53 til sp Vor Frue k, Svendborg. — Som sp Haraldsted-A er 16. febr 54 udn **Arne Søgaard Jensen**, * 8. dec 17 Lomborg. Forældre: Gdjr Niels Søgaard J og Ottobine Sørine Martine Ottosen. Stud Rønde 46, c 51² (h-56), hjpr Vor Frue k, Svendborg 22. okt 52. ~ 10. okt 46 Elsa Mary Møller, * 10. okt 19 Skovby, Framlev herr. Forældre: Gdjr Jens M og Marie Christoffersen.

Pag 360, sp 1: L. P. Poulsen afsk 18. nov 53. — Som sp Vigersted-K er 11. marts 54 udn **Henning Jørgen Madsen**, * 6. okt 21 Frberg. Forældre: Lektor Oluf Jacob M, Lyngby, og Kaja Kristiane Marie Møller. Stud Lyngby 42, c 50¹ (l-90), vikar Kbhvns skolevæs, kkp Vejen-L 9. dec 50 till rejsesekr Den kr nordiske Buddhistmission 51. ~ 31. maj 52 Else Margrethe Hansen, * 31. okt 31 Vejen. Forældre: Vognmand, sogneraadsmnd i Vejen Kristian H og Elly Marie Klockmann.

Pag 369, sp 2: J. K. S. A. Nordsig † 28. nov 52. — Som sp Øde Førslev-S udn 11. april 53: **Evald Kristian Nørgaard**, * 23. nov 16 Herning. Forældre: Murermester Jacob Nybo Jensen N og Amalie Kristine Petersen. Stud Herning 35, c 43¹ (l-98), sekretær Kbhvns kirkefond (Ungdommens kirke) 43, sp Roager 5. april 45, rkp Sct Markus k, Aalborg 9. marts 49. ~ 26. juni 43 Inger Johanne Dahl, * 8. febr 22 Frberg. Forældre: Overingeniør c polyt Carl Ervin Hans D og Ebba Olivia Andersen.

Pag 376, sp 2: H. Christiansen, rkp Torslev-L er fra 1. juni 54 antaget som forstander for Haslev højskole.

Pag 379, sp 2: C. Bartholdy afsk 24. febr 54 (fra 30. april 54).

Pag 400, sp 2: Fru Louise V. M. Hvam, f Thofte, † 17. jan 53.

Pag 409, sp 2: indføj under J. G. T. G. Harboe: sp Haarby 30. okt 18.

Pag 431, sp 2: H. Egede Jensen udn til sp Lyng-B 4. febr 54.

Pag 433, sp 1: M. S. P. Predstrup, afsk 22. nov 53. Dsk præst i Canada.

Pag 482, sp 2: H. Vestergaard udn 31. marts 53 t kkp Viborg domkirke. — Som hjpr Skelskør udn 29. maj 53 **Carl Johan Bartholdy Neergaard**, * 26. juni 24 Sæby. Faderen: Sp Laurbjerg-L, se der. Stud Randers 43, c 52² (l-97). ~ 20. dec 52 Signe Elisabeth Flensmark, * 9. juni 31 Kbhvn. Faderen: Rkp Sundby k, Kbhvn, se der.

Pag 545, sp 2: A. Gjerding afsk 9. juli 53, præst og lærer Jerusalem. — Som kkp Herlufsholm udn 28. nov 53: **Peder Johannes Toftager**, * 23. jan 26 Mern. Forældre: Førstelærer Hans Peter Mortensen T og Karen Sørensen. Stud Sorø 45, c 52² (l-104). ~ 9. jan 54 Aase Magdalene Søtoft, * 14. okt 32 Kbhvn. Forældre: Maskinmester Rudolf Nikolaj Vilhelm S og Magdalene Madsen.

Pag 561, sp 1: J. H. Jørgensen ansat som dsk præst i New York 1953.

Pag 561, sp 2: I. Etzerodt udn t kkp Sct Peders k, Næstved 12. juni 53.

Pag 602, sp 2: Som sp Vollerslev-G udn 26. aug 53: **Axel Vilhelm Albrechtsen**, * 20. marts 04 Kbhvn. Forældre: Graver ved Brorsøns k Hans Peter A og Stine Marie Christiansen. Stud Mtrp 23, c 29¹ (h), hjpr Sct Peders k, Randers 20. april 31, sp Errindlev-O 22. sept 33. ~ 27. juli 47 Sanna Louise Andersen, * 13. juli 08 Roskilde. Forældre: Arbmd Anders Søren Morten A og Anna Lovise Hansen. — Fætter: Græse-S.

Pag 626, sp 1: N. J. Tobiesen ~ 13. dec 42 sygeplejerske Anna Nielsine Madsen, * 17. okt 18 Tarm, Egvad sogn. Forældre: Skomager Iver M og Petrea Madsen.

Pag 671, sp 1: I. Lindgreen Andersen ~ 27. juni 53 Malin Cosman Lindgren, * 18. febr 32 Kbhvn. Forældre: Departementschef i forsvarsministeriet Erik L og Inger Louise Cosman Levvysohn.

Pag 701, sp 2: O. Bruun Jørgensen udn 11. febr 54 til sp Undløse-S.

Pag 704, sp 1: Fru Thestrups moder hed: Anna Kristine Bolette (Polly) Qvist.

Rettelser og tilføjelser til bind I (Københavns stift)

Tilføjelser til bind I siden dets afslutning 30. juni 1951 indtil 10. marts 1954

(Bind I s 598—99 indeholder tilføjelser indtil juni 1951 for 1. binds vedkommende)

Bind I

Pag 22, jvf p 598: 13. sept 1951 blev provst Carl Hermansen atter kirkeminister. 30. sept 1953 afløstes han af cand theol fru Bodil Koch.

Pag 33: Professor, dr F. E. Torm † 3. nov 53.

Pag 37: Professor, dr Johs. Pedersen afsk 50.

Pag 38: Professor, dr Holger Mosbech † 3. sept 53.

Pag 41: Professor, dr Jens Nørregaard † 6. juli 53.

Pag 42: Professor, dr Aage Bentzen † 4. juni 53.

Pag 43, sp 1: Professor, dr F. F. Hvidberg udn til KII af Dbg 51. Afsk som undervisningsmin 30. sept 53.

Pag 54, sp 1: Bispinde Karen Ostenfeld, f Dall, † 30. jan 54.

Pag 66, sp 2: C. H. M. Henriksen † 25. dec 52.

Pag 65: A. M. N. Bliddal: 1. hustru indlagt paa sindssygehosp 9. sept 35. Han ~ 31. aug 46 Thora Marie Hvelplund, * 29. nov 09. Faderen: Gdjr.

Pag 67, sp 2: J. F. Langhoff udn 5. aug 52 til sp Ø Egesborg. — Til kkp ved domkirken udn 4. dec 52: Knud Andreas Berg, * 14. juli 24 Odense. Forældre: Urmager og optikermester Andreas Martin B og Ida Clara Madsen. Stud Odense 43, c 51¹ (1-88), stud psyk, leder af Teologisk oratoriums studentergruppe, kst rkp Helligkors k, Kbhvn 8. juli 51. ~ 12. juli 46 Kirsten Birgit Thorup Sivertsen, * 8. dec 26 Kbhvn. Forældre: Maskinmester Sven Aage Thorup S og Frida Helene Gertrud Mühlbradt.

Pag 70, sp 2: H. Helweg afsk 24. febr 54.

Pag 79, sp 2: Dr H. J. Marius Hansen afsk 15. aug 53. — Til sp Sct Johannes k udn 16. dec 53: O. E. Behrendt, sp Sjælør k (pag 223).

Pag 81 (jvf pag 598): Kkp H. H. Gamst-Pedersen ~ 24. jan 52 Kirsten Elisabeth Garde, * 29. juni 16 Kbhvn. Forældre: Kommunelæge, dr med Erik G og Elisabeth Valentinus.

Pag 83, sp 1: J. V. T. Bayer Christensen udn til r af Dbg 51.

Pag 86, sp 1: O. Finsen udn til sp Tjæreby 13. febr 53. — Til kkp Nazaret k udn 18. juni 53: Jens Krag Pedersen, * 20. okt 23 Kbhvn. Forældre: Overstaldmester Jens P og Martine Pedersen. Stud Schneekl sk 42, c 49¹ (1-101), hjpr Frederiksholm, Kbhvn 27. okt 50 (p 599).

Pag 89, sp 2: Fru Ellen M. E. Beck, f Bülow Ravens, † 31. aug 51.

Pag 90, sp 2: 8. juli 51—4. dec 52 var K. A. Berg kst rkp, se ovf under domkirken.

Pag 92, sp 1: F. K. Fangel afsk 26. marts 52. — Til rkp Brorsons k udn 11. juli 52 hjpr Store Magleby: H. O. Refshauge (se p 599).

Pag 96: Hjpr Simeons k 30. maj 52—10. okt 53: C. J. Vemmelund, se kkp Jerslev-H. — Hjpr 11. dec 53: Kristian Kjeldgaard, * 25. marts 23 Ejdrup. Forældre: Centralbestyrer Niels Nielsen K og Maren Hansen. Stud Rønde 43, c 53² (1-82).

Pag 96, sp 1: P. T. Engsig-Karup udn 19. nov 53 til sp Hoptrup.

Pag 97, sp 2: Fru Betty K. Grøn, f Hansen, † 18. maj 52. — Pastor Grøn ~ 31. maj 53 Dorteia Marie Augusta Madsen, * 1. aug 90 Sparkær. Forældre: Lærer Jens M og Karen Bisgaard.

Pag 99, sp 1: K. J. R. Ryhede ansat som kordegn Christiansborg slotskirke 1952.

Pag 105, sp 2: Som hjpr 52 (orlogspræst) v Holmens k er 20. maj 53 udn Jørgen Frederik Bjørn Warring, * 3. juni 26 Stadager. Faderen: Sp Slotsbjergby-S, se der. Stud Slagelse 45, c 52¹ (1-87), højskolelærer Olerud 48, delingsfører FDF. ~ 5. juli 52 Ellen Ingerd Lagerholm Berling, * 19. dec 23 Malmø, Skaane. Forældre: Maskingeniør Frederik B og Hulda Amanda Lagerholm.

Pag 113, sp 2: N. H. Gadegaard udn 16. jan 54 til sp Mou.

Pag 115, sp 2: Provst C. P. Winther † 20. nov 51.

Pag 116, sp 2: Til hjpr Frederiks k er 30. sept 52 udn Mads Vestergaard Lidegaard, * 17. juni 25 Kragelund. Faderen: Sp Kragelund-F, † 49, se der. Stud Silkeborg 43, c Aarhus juni 50 (1-87).

Pag 118, sp 1: J. N. With afsk 11. sept 53. — Til rkp Sct Pauls k udn 12. jan 54: Martin Sommer Jørgensen, * 3. jan 12 Waitair, Forindien. Faderen: Sp Rømø, se der. Stud Tønder 30, c 37¹ (h), sp Sønderho 11. okt 37, sp Stenderup 15. dec 44, afsk 25. maj 49, landssekretær Dsk sømandskirke i fremmede havne 49 (bopæl: Strib). ~ 28. okt 37 Cathrine (Kathe) Rasmussen, * 9. april 09 Hjørring. Forældre:

Kbmd Christian Carl R og Marie Larsen. — Broder: Sømandspræst, Antwerpen.

Pag 118, sp 2: K. A. Vejborg udn 10. sept 51 til rkp Advents k. — K. Rasmussen-Sand ansat som hjpr Sct Pauls k 52—54 (se Tølløse).

Pag 122, sp 2: C. Nygaard-Andersen udn til r af Dbg 53. — Som hjpr Sct Jakobs k er udn 23. marts 53: Kaj Peter Christian Hartelius, * 28. okt 04 Kbhvn. Forældre: Fotograf Carl Lauritz Ferdinand H og Mette Sofie Petrea Jensen. Stud Statens kursus 42, c 52¹ (1-84).

Pag 124, sp 2: P. L. Jensen udn til r af Dbg 53.

Pag 125, sp 1: J. J. Glenthoj udn til sp Hassing-V 25. nov 51. — Til hjpr Esajas k udn 31. dec 51: Ove Johannes Hansen, * 6. maj 25 Hvinderup, Tyrstrup. Forældre: Landmand Johannes H og Anna Christiane Jørgensen. Stud Haderslev 44, c 50¹ (1-105), kommunelærer Kbhvn 51, lærer Krebs' skole, Kbhvn 22 f. ~ 2. juli 49 Sigrd Kirstine Overgaard, * 12. okt 52 Ørre. Forældre: Kbmd Laurids O og Signe Christensen.

Pag 126, sp 1: Om H. P. Møllerup, se: Ingeborg Orlrik: Gæster fra Lersøen, 1952.

Pag 128, sp 2: H. P. Honoré, udn til r af Dbg 52, udn til sp Vejby-T 9. sept 52. — Til sp Luther k udn 26. jan 53 Niels Sørensen, sekretær: Kbhvns IM, tidl rkp Vigerslev k, se pag 220.

Pag 130, sp 2: Som hjpr Davids k ans fra 1. okt 52 Peder Gadegaard Frandsen, * 14. juni 22 Nr Nissum. Forældre: Gdjr Jens Peder Knudsen P og Christiane Gadegaard. Stud Struer 44, c 50² (1-83). Missionær i Den dsk Israelsmission. ~ 9. juli 50 Brita Gammeltoft-Hansen, * 9. juli 28 Sorterup. Faderen: Sp Davids k, Kbhvn, se der.

Pag 143, sp 1: Fru Anna Dall, f Øsgevad, † 20. maj 52.

Pag 143, sp 2: B. G. Kelstrup udn 27. febr 52 til kkp Ansager. — Som hjpr Sct Stefans k udn 27. febr 52: Norman Drury Lange, * 26. aug 22 Kodalkanal, Forindien. Faderen: Andenpræst Sct Lukas Stiftelsen, Hellerup, † 45, se der. Stud Østersøg 40, c 47² (1-115). Studierejser.

Pag 147, sp 1: N. Storebjerg ~ 17. juli 51 Ingeborg Hauge Nielsen, * 7. aug 23 Næsborg. Faderen: Sp Nr Nissum, se der. Afsk 30. dec 53, derefter landssekretær Kbhvns kirkefond. — Broder: Rkp Horsens. Fætre: Mejdahl, Næsborg-K og Mejdahl, Tirstrup-F og Eriksen, hjpr Jesus k, Kbhvn.

Pag 147 (p 598): A. Blichfeldt Jørgensen, hjpr Kingos k, er 29. maj 51 udn til sp Glenstrup. — Som hjpr er derefter udn 4. dec 51: Carl Benni Nordberg-Hansen, * 13. juli 26 Kbhvn. Forældre: Kontorchef Jens Erik Valdemar N-H og Else Emilie Jacobsen. Stud Ø Brgd 45, c 51² (h-66). ~ 19. sept 53 Jytte Agnete Jensen, * 13. april 33 Aarhus. Forældre: Smed ved DSB Niels Ejner J og Anna Poulsen.

Pag 150, sp 2: K. C. Holm er 15. aug 53 udn til valgmenighedspræst, Kerteminde. — Som rkp Tagensbo k er 24. nov 53 udn F. Thaysen, rkp Sydstrømme, se pag 565.

Pag 154, sp 2 (jvf p 598): Som kkp Vanløse er 29. sept 51 udn H. A. Jensen, hjpr Kastrup, se pag 338, ~ 12. sept 51 Maud Irene Hallén, * 2. sept 23 Gøteborg. Forældre: Kbmd Aron H og Signe Isacsonn. — Søster ~ Brockdorff, Blaahøj-F.

Pag 155, sp 2: E. Steenberg er 20. marts 52 udn til sp Gl Haderslev, hvorefter Im. Rasmussen rkp Hyltebjerg 25. juni 52 blev udn til sp smst og 29. sept 52 blev J. Krarup kkp her (p 598) udn til rkp — 30. jan 53 udn til kkp: Hans Flemming Nicolai Helle-skov, * 15. okt 26 Kerteminde. Forældre: Postmester Rasmus H og Helene Hulda Jacobsen. Stud Rosk 45, c 51² (1-81), hjpr Lindevang k, Frberg 4. dec 51. — Broder rkp Garnisons k.

Pag 157 (jvf p 598): Som rkp Advents k er 10. sept 51 udn K. A. Vejborg, hjpr Sct Pauls k, se p 118.

Pag 158, sp 2 (se p 598): 27. marts 52 oprettedes et embede som kkp i det nyudskaarne Husumvold sogn. Som kkp udn 5. aug 52: J. J. Schultz, tidl sømandspræst, Antwerpen, se p 565.

Pag 160, sp 2: O. A. Olsen afsk 8. juni 52, † 23. sept 53. — Som sp Grundtvigs k udn 20. okt 52: Poul Holst Holm, * 15. dec 04 Sahl. Faderen: Sp Frue-ving-V, † 35, se der. Stud Aarhus 25, c 32² (h), højskolelærer Uldum, sp Fjaltring-T 7. juni 33, valgmenighedspræst Herning-Gjellerup 18. maj 35. ~ 6. okt 33

Edith Søgaard, * 21. aug 13 Hørning. Forældre: Kroejer og kbmnd Niels S og Anna Weis.

Pag 160, sp 2: J. Jelsbak udn til r af Dbg 52.

Pag 160, sp 2: S. O. Mikkelsen (p 598) udn 19. marts 53 til sp Vrensted-T. — Som kkp Grundtvigs k udn 7. juli 53: Erik Bruun, * 9. april 26 Alslev, Ribe amt. Forældre: Førstelærer Christian B og Agnes Kamilla Jensine Hansen. Stud Esbjerg 45, c 52¹ (l-86). ~ 5. juli 52 Bente Kirstine Pedersen, * 31. jan 27 Ringkøbing. Forældre: Havnemester Peder P og Henriette Annine Nielsen. — Farbroder: Brørup.

Pag 162, sp 2: Provst K. M. Ottosen afsk 26. febr 53. — Som sp Sions k udn 8. dec 53 C. R. S. Rønn, rkp smst.

Pag 165, sp 1: J. A. Ruager udn til sp Ballerup-M 12. nov 51. — Som rkp Kildevælds k udn 16. febr 52: Viggo Holger Andersen, * 7. april 10 Aaby, Aalborg amt. Forældre: Gdjr Jens Chr. A og Abelone Martine Christensen. Stud Statens kursus 29, c 35¹ (h), højskolelærer Aaby, sp Givskud 2. maj 38. ~ 29. maj 38 Inger Geisler Mortensen, * 4. jan 11 Kbhvn. Forældre: Dyrepasser i Zoologisk have Niels M og Andrea Cecilie Geisler.

Som kkp Kildevælds k (jvf p 598) udn 17. sept 51: Charlo Staal Nielsen, * 26. aug 25 Kolding. Forældre: Rentier Niels Sørensen N, tidligere landmand, og Elvine Staal. Stud Esbjerg 44, c 51¹ (485). ~ 25. aug 51 Else Madsen, * 23. april 29 Silkeborg. Forældre: Malermester Richard M og Lilly Schmidt.

Pag 170, sp 2: Provst E. Schack r af Dbg 53.

Pag 173, sp 2: Provstinde Astrid Helweg-Larsen † 3. jan 54.

Pag 174, sp 1: A. H. Rasmussen, navneforandring 51 til Kjærby-Rasmussen.

Pag 174, sp 1: 16. juni 50 udn til hjpr Christians k: Johannes Carl Henrik Scharling Dragsdahl, * 10. juni 22 Frberg. Faderen: Sp Grevinge, se der. Stud Rosk 40, fmd Studentforeningens kristelige fraktion 43-46, red »Kirkens Front« 47 og 49 f, fraatraad stillingen v Christians k 52, hjpr Utterslev 53-54 ~ 22. juni 48 Lillian Dalitz, * 9. juni 24 Kbhvn. Forældre: Ingeniør Serge Girs D og Elna Larsen. — Leder af kontakcentret, Admiralgade 28. Bor i Gadstrup hvor hustruen er lærerinde.

30. maj 52 udn til hjpr smst Anton Møller Christoffersen, * 5. juli 26 Gislev. Forældre: Kbmnd Christoffer C og Marie Elisabeth Hansen Bøgh. Stud Svendborg 44, c 51¹ (l-101). ~ 20. aug 50 Anna Elise Johansen, * 29. aug 23 Gudbjerg. Forældre: Smedemester Jens Peter J og Caroline Hansen.

Pag 177, sp 2 (jvf p 598): S. A. Simonsen, er 1. aug 52 udn til kkp Filipps k.

A. S. H. E. Sørensen er 52 ansat s hjpr Apostel k. Som hjpr i Sundby østre distrikt er 19. sept 52 udn: Henning Aaberg-Jørgensen, * 23. juli 24 Holstebro. Faderen: Rkp Allehelgens k, Kbhvn, se der. Stud Schneekil sk 44, c 52¹ (l-84). Fratraadt stillingen her 1. okt 53, rigsdagsstenograf (var rigsdagsstenografassistent 46-53).

Som hjpr Sundby vestre distrikt er 27. juni 52 udn: Erik Emil Clement Petersen, * 31. aug 18 Frberg. Faderen: Handelsgartner D. K. Clement P. Stud Statens kursus 38, c 53¹ (l-83).

Pag 183, sp 1: A. C. V. Jeppesen er 20. marts 52 udn t sp Fuglse-K. — Som kkp Filipps k 1. aug 52 udn S. A. Simonsen, se ovf udn rettelser til pag 177.

Pag 186, sp 1: H. J. Juul Sørensen udn 30. sept 52 til 1. rkp Sct Lukas k, Aarhus. — Som kkp Sundkirken udn 13. jan 53: Erik Schwarz-Nielsen, hjpr Værløse, se p 599.

Pag 187, sp 1: J. Pedersen udn til r af Dbg 53.

Pag 187, sp 1: Som hjpr Højdevangs k er 28. febr 52 udn: Andreas Lamdrup, * 7. febr 20 Kbhvn. Forældre: Dommer i Nekkø Heinrich Georg L og Rigmor Poulina Poulsen. Stud Høng 38, c 49¹ (l-96).

Pag 196, sp 2: K. A. Ernsten udn 20. marts 52 til sp Tranderup. — Som rkp Gethsemane k udn 11. juli 52: Christen Isøe Vinther, * 17. nov 11 Sal, Houlbjerg herr. Forældre: Landmd Chr. Rasmussen V og Johanne Marie Jensen. Ldmd. Stud Rønde 46, c 51¹ (l-81), hjpr Gethsemane k 9. juli 51. ~ 1. sept 48 Anna Marie Møller Nielsen, * 25. aug 20 Strandkærgaard, Femmøller. Forældre: Gaardbestyrer Sofus N og Ester Eugenia Schwartz.

Pag 198, sp 2: Som hjpr Apostel k (jvf p 598) udn juli 51: T. Juhl, der 25. marts 53 blev udn til sp Køng, Hammer herred. — Som hjpr ansattes derefter hjpr ved Sundby k A. S. H. E. Sørensen (p 598).

Pag 207: C. E. Bærentzen blev 51 hjpr Vejby-T, derefter lærer ved Haslev udvidede højskole, † 10. maj 52.

Pag 208: K. J. Rasmussen er 51 ansat som hjpr Aalholm k (indføjes p 219).

Pag 212, sp 2: I. C. Poulsen r af Dbg 52.

Pag 212, sp 2: G. Østergaard ~ 8. sept 51 Ester

Rita Andersen, * 19. juli 15 Kbhvn. Forældre: Lokomotiv Søren Viggo A og Bertha Thalia Alma Jensen.

Pag 215, sp 2: Jvf p 599: H. Eriksen ~ 30. juli 50 Marie Elisabeth Skadhede, * 15. aug 27 Bøvling. Forældre: Gdjr Søren S og Karen Jensen.

Pag 218, sp 2: R. V. E. Obelitz, afsk 20. april 53. — Som rkp Timotheus k udn 29. sept 53: Marius Lauridsen, * 19. marts 13 Vorbasse. Forældre: Husmd Hans L og Ane Marie Christensen. Stud Rønde 38, c 44¹ (l-85), hjpr Sct Johannes k, Vejle 24. april 44, kkp smst 13. juli 45. ~ 12. juli 44 Martha Albertsen, * 27. febr 13 Ommel, Ærø. Forældre: Skibsfører Jens Bøje A og Martha Christensen.

Pag 218, sp 2: A. Højlund (p 599) udn 16. jan 52 til sp Nordstrømme. — Som hjpr Timotheus k udn 20. maj 52: Thomas Carsten Graversen, * 21. dec 26 Gudum ved Lemvig. Forældre: Gdjr Peder G og Christine Marie Thomsen. Stud Struer 45, c 51¹ (l-90).

Pag 219, sp 1: K. J. Rasmussen ansat som hjpr 51 (se ovf rett t p 208).

Pag 220, sp 2: Som kkp i det nyoprettede kaldskapellani (p 599) udn H. C. Lorentzen (se p 599) ~ 6. april 53 Inge Carlsen, * 22. nov 29 Kbhvn. Forældre: Bankfuldmægtig Fin C og Marie C.

Pag 221, sp 1: J. H. S. Ehrhardt afsk 20. okt 53, og K. P. Bindeballe, kkp smst udn til sp 22. jan 54. — Som hjpr udn 4. dec 51: Ewald Kristian Jørgensen, * 28. aug 23 Aastrup. Forældre: Gdjr Peder J og Ninna Larsen. Stud Rønde 44, c 51¹ (l-101). ~ 5. aug 47 Anna Cecilie Mølgård * 5. april 23 Mosbjerg (proprietær).

Pag 222, sp 1: W. Westergaard Madsen udn til r af Dbg 52 — Frederiksholms kirke indviet 31. aug 52.

Pag 223, sp 1: J. Krag Pedersen (se p 599) udn til kkp Nazaret k 18. juni 53. — Som hjpr udn 28. sept 53: Erik Worm Begtrup, * 12. april 26 Kbhvn. Forældre: Ligningssekretær Axel Lange B og Inger Fink-Jensen. Stud Holte 45, c 53¹ (l-77).

Pag 223, sp 2: Sjøløv kirke indviet 14. sept 52. — O. E. Behrendt udn 11. dec 53 til sp Sct Johannes k.

Pag 223, sp 2: E. V. Bøytler afsk 22. april 52, landssekretær FDF. — Som rkp Sjøløv k udn 11. juli 52: Helge Rasmussen, * 4. maj 24 Kolding. Forældre: Johannes Peter R og Ingrid Kirstine Petersen. Stud Sct Jørgens gymn, Kbhvn 43, c 50¹ (l-101), hjpr Sjøløv k 22. marts 51. ~ 2. april 47 Elin Elise Hasselsteen, * i Taastrup. Forældre: Kontorchef Peter H og Gudrun Høegen. — Som hjpr udn 31. aug 52: Johannes Ruge, * 16. maj 25 Dianalund. Forældre: Diakon Svend Aage R og Ellen Sofie Jensen. Stud Sorø 43, c 50¹ (l-98). ~ 16. juli 50 Karen Bihlet Christiansen, * 16. juli 26 Brovst. Forældre: Arkitekt Andreas C og Anna Bihlet. — Ansat 53 som hjpr Tranebjerg, Samsø.

Pag 233 sp 2: Som hjpr Sct Lukas k udn 4. juni 52: G. A. Thaarup-Rasmussen, udn 16. april 53 til sp Tiset. — Som hjpr udn 29. maj 53: Johan Christian Nielsen, * 15. marts 19 Sandvig, Færøerne. Forældre: Kbmnd Michel N og Johanne Katriana Thomsen. Sømand 33-38, kontorist 46-52. Stud Thorshavn 46, c 53¹ (h-66). ~ 28. marts 48 Birthe Juliane Christensen, * 22. jan 28 Frederiksborg. Forældre: Skomagermester Robert Willi C og Ebba Thorsen.

Pag 234, sp 2: Provstinde Margrethe Koch † 16. sept 51. — Som hjpr Solbjerg k udn 50: N. H. Gadegaard, udn t sp Mou 16. jan 54.

Pag 237, sp 2: Som hjpr Lindevang k udn 4. dec 51 H. F. N. Helleskov, udn 30. jan 53 til kkp Hyltebjerg k. — Som hjpr udn 29. maj 53: Bent Herlof Hedemarn Schauburg-Müller, * 1. sept 22 Vejstrup. Faderen: Sp Vejby-T, se der. Stud Frborg 41, c 50¹ (h-73).

Pag 239, sp 1: Som hjpr Sct Thomas k udn 18. dec 52: Frederik Wilhelm Jensen, * 16. aug 23 Sæby. Forældre: Missionær i Kina Marius Kristian J og Josefine Marie Frederiksen. Stud Rønde 43, c 52¹ (h-73).

Pag 240, sp 2: Som hjpr Mariendals k er 19. dec 52 udn: Palle Jørgen Rude Andersen, * 20. sept 25 Frberg. Forældre: Kbmnd Hans Christian A og Mathilde Karoline Pedersen. Stud Akad kursus 44, c 50¹ (l-87), sekretær Frberg KFUM 45-46.

Pag 243, sp 1: O. S. Bertelsen, Godthaabs k (p 599) udn til sp Vesterø 29. maj 53. — Som hjpr udn 12. juni 52 Povl Gøtke-Hansen, * 16. april 27 Odder. Forældre: Kordegn v Holmens k Ove Paul Emil G-H og Johanne Elisabeth Kjældgaard Jensen. Stud Ø Brgd 46, c 52¹ (l-96). ~ 17. sept 51 Birgit Juulsgaard Breum, * 31. juli 30 Hobro. Forældre: Landsretssagfører Jens Chr. Juulsgaard B og Anna Jørgensen.

Pag 250, sp 2: Fru Marie Koch, f Gotfredsen † 16. maj 53.

Pag 330: Sokkelund herreds provsti er 7. april 52 blevet delt i Sokkelund herreds østre provsti og provst S. C. G. Sparsø, Søllerød som provst, og Sok-

kelund herreds vestre provsti med M. J. Strunge, Taarnby som provst. Til østre provsti henlægges sognene: Gentofte, Jægersborg, Vangede, Dyssegaard, Hellerup, Helleruplund, Maglegaard, Ordrup, Skovshoved, Lyngby, Christians sogn, Virum, Lundtofte, Taarbæk, Søllerød og Vedbæk. — Til vestre provsti henlægges: Taarnby, Kastrup, Store Magleby, Gladsaxe, Bagsværd, Søborggaard, Herlev, Rødovre, Islev, Hvidovre, Strandmark og Risbjerg.

Pag 336, sp 2: Fru Severine Vibæk, f Henriksen, † 18. juli 53. — M. J. Strunge r af Dbg 52, provst 52.

Pag 337, sp 1: Et embede som rkp Taarnby oprettet 6. marts 51, hjpr A. S. Nielsen udn s d til rkp. — Som hjpr Taarnby er 7. juli 53 udn Otto Erling Djuraas, * 13. juli 12 Kbhvn. Forældre: Herskabskusk Nielsen Peter Jensen og Ane Marie Larsen. Navneforandring. Udd som farver. Færvemester i Kolding. Graver Frihavs k, Kbhvn 36. Stud Weidins kursus 46, c 53¹ (1-81). ~ 3. maj 36 Synneve Eleonora Tvedt Simonsen, * 19. dec 14 Kbhvn. Forældre: Overtoldbetjent Peter Svendsen S og Trine Tvedt.

Pag 338, sp 1: H. A. Jensen udn t kkp Vanløse 29. sept 51. — Som hjpr Kastrup udn 4. dec 51: Anton Marius Juul Juulsen, * 27. okt 09 Mjising. Forældre: Lærer Hans Lauritz Schmidt J og Helene Theodora Sørensen. Stud Silkeborg 28, c 51² (1-81).

Et embede som kkp Kastrup oprettet 6. okt 53. Som kkp udn 30. jan 54 Jens Troelsen Lyngsø, * 20. maj 25, c Aarhus juni 52 (h-74).

Pag 340, sp 1: Som hjpr St Magleby-D udn 1. aug 52: Torben Bent Jørgensen, * 17. febr 22 Sorø. Forældre: Kbmnd Jacob J og Karen Karoline Marie Nielsen. Stud Statens kursus 46, c 52¹ (1-102).

Pag 341, sp 2: J. C. Rich afsk 18. juni 53. — Som sp Islev udn 15. okt 53: Svend Aage Edvard Frederiksen, * 26. maj 07 Taarbæk. Forældre: Teknisk assistent Alfred F og Anna Sofie Nielsen. Stud Svanholms gymn 26, c 33¹ (h), sekretær KFUM Valby 33, sp Harring-S 11. jan 38, afsk 25. okt 46, landssekretær Kbhvns kirkefond til 53. ~ 10. nov 33 Else Bjørn, * 23. nov 06 Kbhvn. Forældre: Grosserer Holger Valdemar B og Mary Louise Petrine Tofte. — Hustrus søster ~ Nissen, Øby-A-F.

Pag 342, sp 2: Nyt sogn, Risbjerg udskilt fra Hvidovre 27. maj 52, og P. B. Hvid, rkp Hvidovre udn til sp. P. B. Hvid blev 5. febr 53 udn til sp Højbjerg-G, og som sp Risbjerg udn 18. juni 53: Knud Christian Mortil, * 13. jan 07 Maribo. Forældre: Kbmnd Anton Christian Mortensen og Harriet Johanne Møller. Stud Nyk, F 25, c 31¹ (h), kkp Gerlev-D 10. juli 31, navneforandring, sp Rimsø-K 14. juni 35, rkp Sct Johannes k, Aarhus 21. okt 40, sp Longelse-F 9. okt 47. ~ 5. aug 31 Martha Elisabeth Nielsen, * 27. febr 08 Græsted. Forældre: Gdjr Rasmus N og Marie Larsen. — Hustrus broder: Fredbo Nielsen, Advents k, Kbhvn. Hustrus søster ~ Bartholdy, Elias k, Kbhvn.

Et embede som kkp Risbjerg sogn oprettet 23. febr 53, som kkp udn 23. febr 53: Poul Emil Larsen, * 6. okt 24 Slagelse. Forældre: Indremissionær Alfred Emil L og Jakobine Katrine Jakobsen. Stud Aabenraa 43, c 52¹ (1-77), hjpr Risbjerg 3. dec 52. ~ 29. dec 48 Asta Frøsig, * 31. jan Nr Nebel. Forældre: Manufakturhldr Henrik Frøsig og Kirsten Marie Bjerrum Petersen.

Som rkp Hvidovre udn 17. okt 52: C. L. Mortensen, kkp Hvidovre. Embedet som kkp Hvidovre nedlagt samme dato.

Risbjerg kirkesal indviet 1. juni 52.

Pag 346, sp 2: Et embede som kkp Gladsaxe oprettet 11. april 53. — Som kkp udn 21. aug 53: Søren Krog, * 18. aug 17 Strellev. Forældre: Gdjr Jørgen Hansen Christensen K og Kirstine Nielsen. Stud Tarm 41, c Aarhus juni 47 (1-107), hjpr Maglegaards sogn 1. marts 48—1. okt 48, studierejse til England og Frankrig, vikarierende dsk sømandspræst i London 15. sept 49—1. febr 50, studieophold paa Borchs kollegium, hjpr Gladsaxe 1. dec 51. ~ 29. juni 52 Ebba Michelsen, * 4. nov 18 Kolding. Forældre: Fabrikant Aksel Ejnar M og Anna Laursen. — Hustrus søster ~ Lundsgaard, Farup.

Pag 348, sp 1: Embedet som kkp Bagsværd omdannet til rkp 14. nov 53, og K. E. Folmar udn til rkp.

Pag 349, sp 2: Embedet som kkp Herlev omdannet til rkp 28. jan 53, og H. Jakobsen udn til rkp.

Pag 353: Som vikar kkp udn 5. febr 52: Jørgen Poul Jørgensen, * 27. febr 21 Odense. Forældre: Boghandler Peter Emanuel J og Ingeborg Kamilla Larsen. Stud Odense 40, c 47¹ (1-79), kordegn Jægersborg 1. juli 47. ~ 8. marts 47 Henny Helene Bartholin, * 11. dec 17 Holsted. Forældre: Landpost Peter Nikolaj B og Frederikke Hansine Larsen.

Pag 355, sp 2: Som hjpr Vangede er udn 14. febr 52: Kaj Lykke Olesen Lykkesfeldt, * 17. sept 22

Hjørring. Forældre: Repræsentant Christian Ejnar O og Eva Lilly Nielsen. Stud Hjørring 40, c 51¹ (1-87).

Pag 368, sp 1: H. P. Møller ~ 1. aug 53 Inga Møller, * 4. april 24 Odense. Forældre: Grosserer Rasmus Carl M og Ellen Metha Kirstine Jensen.

Pag 374, sp 2: L. C. Brøndum er 18. juni 53 udn til forstander pastoralseminariet.

Pag 374, sp 2: (p 599) J. E. Biering-Sørensen, hjpr Lyngby, udn 17. marts 53 til kkp Helsingør.

Pag 377, sp 2: Et embede som kkp Lundtofte oprettet 8. sept 52, og N. C. A. Andersen udn til kkp.

Pag 380, sp 2: Fru Julie H. Eilshou Holm, f Obelitz, † 2. dec 52.

Pag 381, sp 2: S. V. N. A. Bjørn udn 28. nov 53 til sp Hørby. — Til hjpr Søllerød er 27. febr 54 udn Eigil Ove Petersen, * 24. maj 12 Kbhvn. Forældre: Repræsentant Ove Hagbarth Nicolaj P og Ellen Marie Jensen. Stud Statens kursus 41, bogholder, assistent i direktoratet for vareforsyning 43, fritids-hjemslærer 49—53, c 53¹ (h-64). ~ 12. nov 39 Anna Elisabeth Dühring, * 23. febr 10 Kbhvn. Forældre: Snedker Carl D og Christine Nielsen.

Pag 382, sp 2: Kkp Vedbæk omdannet til rkp, R. P. Krøntoft udn til rkp.

Pag 388, sp 1: Et embede som kkp Brøndby-ØV oprettet 24. okt 51, hjpr O. Christiansen udn til kkp.

Pag 391, sp 1: H. C. Pedersen † 2. juni 52.

Pag 392, sp 1: N. I. Heje udn til r af Dbg 53.

Pag 395, sp 2: A. E. Lorenzen afsk 51 (se p 599). — Fru Katharine L, f Jessen, † 5. febr 47. — Pastor L ~ 7. okt 52 Anne Christine Georgine Beck, * 1. jan 82 Agerskov. Forældre: Gdjr Jep B og Dorteaa Holst.

Pag 403, sp 1: L. P. Groothe † 3. april 52.

Pag 405, sp 2: S. C. Christensen afsk 30. juni 51. — Som sp Ballerup-M udn 12. nov 51: J. A. Ruager, rkp Kildevælds k, se p 165.

Pag 407, sp 1: O. E. L. Christiansen afsk 17. okt 51. — Som sp Værløse udn 21. april 52: Johannes Heinsen, * 4. nov 07 Flensborg. Forældre: Overtelgrafist Hein H og Helga Antoniette Kragh. Stud Flensborg 27, c 34¹ (h), hjpr Hornbæk-H 27. aug 34, do Grindsted 35, sp Vejerslev-B 1. nov 35 (krigsfangesekretær Belgien 46). ~ 12. okt 34 Ruth Helga Sadolin, * 11. juni 08 Gilleleje. Faderen: Sp Grindsted, se der. — Brødre: Bælum-S og Sydlesvig.

Pag 407, sp 1: (p 599): E. Schwarz-Nielsen, hjpr Værløse udn 13. jan 53 til Rkp Sundkirken, Kbhvn.

Pag 418, sp 1: Som hjpr Sct Mariæ k, udn 20. febr 53: Vincent Lind, * 4. maj 25 Christiansfeld. Forældre: Apoteker Hans A. T. C. L og Karen Margrethe Groes-Petersen. Stud Haderslev 44, c 52¹ (1-91). ~ 7. febr 48 Edel Meier Thinggaard, * 4. nov 22 Tyrstrup. Forældre: Forretningsfører Gerhard T og Margrethe Meier Clausen.

Pag 420, sp 2: K. T. Tofte er 31. dec 52 udn til sp Skibby. — Som kkp Sct Olai k udn 17. marts 53 J. E. Biering-Sørensen, hjpr Lyngby, se p 599.

Pag 437, sp 1: Fru Borghild Reumert, f Bech. † 4. febr 53.

Pag 437, sp 2: V. Juul Petersen † 31. jan 54.

Pag 446, sp 1: Dr H. A. Garboe afsk 31. aug 52. — Som sp Skibby udn 31. dec 52 K. T. Tofte, kkp Sct Olai k, Helsingør.

Pag 460, sp 1: Prøst H. P. Vedel udn til r af Dbg 53.

Pag 468, sp 2: J. Ø. Bugge afsk 26. sept 53. — Som sp Lyngø-U udn 4. febr 54: H. Egede Jensen, kkp Sct Mikkel's k, Slagelse, se der.

Pag 480, sp 1: J. P. R. Dræbye † 3. nov 51.

Pag 496, sp 1: Fru Mariane Busch, f Dahl, † 19. dec 51.

Pag 498, sp 1: H. A. Schaumburg-Müller afsk 13. marts 52. — Som sp Vejby-T udn 9. sept 52 H. P. Honoré, sp Luther k, Kbhvn, se der.

Pag 498, sp 1: Som hjpr Vejby-T udn 9. dec 51: P. M. Konge-Hansen, udn 28. nov 53 til sp Errindlev-O.

Pag 499, sp 2: C. F. V. Bruun-Rasmussen † 26. marts 52.

Pag 502, sp 1: J. F. Christiansen † 7. sept 52.

Pag 502, sp 1: H. Kjeldgaard Jensen † 25. sept 52. — Som sp Tjæreby-A udn 13. febr 53: O. Finsen kkp Nazaret k, Kbhvn, se der. Pastor F ~ 15. juli 48 Martha Holt, * 7. dec 19 Taulov. Forældre: Gdjr Lorentz H og Anne Hansen. — Hustrus broder: Naur-S. Farbroder: Nazaret k, Kbhvn.

Pag 512, sp 1: N. C. T. Holme † 17. nov 51. — Som sp Melby (jvf p 599) udn 6. okt 51: Arne Krüger Henriksen, * 9. febr 18 Kbhvn. Forældre: Skråddermester Magnus Peter H og Inger Marie Jørgensen. Stud Efterskole gymn 37, c 44¹ (h-73), hjpr Strandby-F 11. sept 44, kkp Ringkebing 22. juni 46. ~ 3. okt 44 Alice Lillian Nissen, * 13. juli 21 Kbhvn. Forældre: Montør Harald Peter Christian N og Andrea Karoline Olsen.

Pag 534, sp 2: J. Juul Nielsen † 5. dec 51. — Som

sp Nyker udn 2. april 52 Helge Flensted-Jensen, * 4. maj 16 Vordingborg. Forældre: Bankrevisor Andreas J og Anna Kirstine Flensted. Stud Vordingborg 38, c 47² (h-73). Bankuddannelse, hjpr Tranebjerg 1. juni 48, afsk som sp Nyker 9. okt 52. ~ 20. juli 45 Louise Wolff-Snedorff, * 14. dec 18 Engelholm ved Tappernøje. Forældre: Hofjægermester, godsejer Knud W-S og Marie Louise Lassen. — Som sp Nyker udn 22. jan 53: Kristen Poulsen Bændtsen, * 9. nov 15 Humlum. Forældre: Fisker Anders B og Ane Kirstine Poulsen. Stud Viborg 36, korægn Diakonissestiftelsen 40—43, c 43² (h-73), hjpr Sø-Vinde-rup 12. nov 43, kst sp Vorbasse 45, hjpr smst 22, rejsepræst Israelsmissionen 47, bopæl Strib. ~ 1. febr 44 Ruth Nielsen, * 26. juli 13 Maaøjerg, † 29. marts 47. Forældre: Gdjr Anders N og Ane Johanne Dam. ~ 8. april 49 Hilda Johanne Refsgaard, * 20. juni 07 Lysgaard. Forældre: Lanmand Peter R og Mette Katrine Sørensen.

Pag 541, sp 2: Provst A. E. Rohde afsk 8. marts 51, hvorefter tidligere præst i USA P. N. Kristiansen var kst sp Kiømsker til 1952. — Som sp udn 1. maj 52: V. M. Koltthoff Nielsen, generalsekretær for KFUM, Kbhvn, tidl sp Kregme-V, se der, s 511.

Pag 542, sp 2: F. K. Olesen Sigh udn 24. juli 53 til sp Vinding-V. — Som sp Rø udn 4. dec 53 H. P. Bjerg, Suøerø nordre prg, se p 574.

Pag 551, sp 2: Fru Esther K. M. Christensen, † 13. april 53.

Pag 554, sp 2: O. H. Hartvigsen afsk 20. aug 51. — Som sp Poulsker udn 25. nov 51: Wagner August Tøttrup, * 28. marts 21 Løgstør. Forældre: Kbmnd Martinus August T og Lucasinne Vammen. Stud Rønde 39, c 50¹ (l-81), hjpr Vor Frelseris k, Horsens 21. nov 50. ~ 22. maj 48 Inga Porthlitz Nielsen, * 15. april 21 Kbhvn. Forældre: Redaktør Edmund Rasmus N og Soffy Pedersen.

Pag 558, sp 1: A. Hansen udn til r af Dbg 52.

Pag 558, sp 2: E. T. Jensen udn t sp Ormslev-K 2. aug 51. — Som valgmyndpræst Bornholms vestre valgmn anerkendt 1. april 52: Kristian Peder Mikkelsen, * 14. febr 14 Redsted. Faderen: Sp Felsted, se der. Stud Aabenraa 32, c 39² (hs), hjpr Magieby, Stevns 31. aug 39, do Høvsjel 41, do Veggerøse 41, do Horsens statsfængsel 42, kst sp Vejby-H 47, hjpr Vor Frelseris k, Horsens 49—50, lærer prælimi-nærkursus i Aale 51. ~ 22. dec 45 Inger Eisa Sejberg, * 2 okt 11 Horsens. Faderen: Murermester Jens Peter S. — Feltpræst i brigaden i Sverige 45.

Pag 565, sp 1: F. Thaysen udn t rkp Tagensoo k, Kbhvn 24. nov 52. — Som rkp Sydstrøm udn 4. sept 53: K. O. Viderø, fh kkp Nordstrøm, se der.

Pag 566, sp 2: A. K. Rørbæk Madsen udn til sp Mesinge-V 27. sept 51. — Som sp Nordstrøm udn 16. jan 52: Asger Højlund, * 30. dec 22 Vejby ved Al-lingaabro. Forældre: Proprietær Christen Peter H og Anna Margrethe Juul. Stud Randers 42, c Aarhus dec 49 (egr-120), hjpr Timotheus k, Kbhvn 2. juni 50.

Pag 566, sp 2: K. O. Viderø afsk 20. aug 52, rkp Sydstrøm 53. — Som kkp Nordstrøm udn 20. april 53: Peter Petersen, * 1. dec 23 Klaksvig, Færøerne. Forældre: Indremissionær Alfred P og Marie Nattestad. Stud Thorshavn 42, c 50² (h-68).

Pag 573, sp 2: G. Jacobsen † 25. april 53.

Pag 574, sp 1: H. P. Bjerg † rkl t sp Rø 4. dec 53.

Pag 576, sp 2: H. Balle udn t sp Sandby 5. febr 53.

Pag 578, sp 1: J. Kjer † 1903. — C. W. Kolpen udn t sp Herringe-G 31. maj 51.

Følgende danske teologer er ansat som præster i Grønland siden juli 1951:

10. juni 52: Svend Erik Rasmussen, * 21. dec 23 Asperup. Forældre: Mejeribestyrelse Holger Ernst Valdemar R og Anne Marie Valborg Nielsen. Stud Rungsted 43, c 52¹ (l-105).

29. maj 53: Jens Michelsen Krag, * 17. marts 23. Faderen: Sp Gangsted-S. Stud Horsens 43, c Aarhus juni 52 (h-75). ~ 27. april 49 Edel Ragnhild Petersen, * 13. okt 27 Vallekilde. Faderen: Sp Ølgod-S, se der.

Pag 581, sp 2: P. E. H. Kastrup † 17. sept 52.

Pag 583, sp 2: G. A. Højlund ansat som sømands-

præst Gøteborg 52. — Som sømandspræst Hamborg ansat 52 N. Bækgaard Thomsen, Gent (se p 585).

Pag 584, sp 1: J. A. Wichmann udn t r af Dbg 52.

Pag 584, sp 2: M. Buch udn t r af Dbg 51.

Pag 585, sp 1: C. Sønderby udn til sp Lyngaa-S 27. okt 51.

Pag 585, sp 1: N. Bækgaard Thomsen fl t Hamborg 52. C. A. Jørgensen derefter sømandspræst for Gent og Antwerpen. — Som hjpr ansat 30. maj 53: Anders Christian Studsgaard, * 7. febr 23 Brøns. Forældre: Lærer Lars Jensen S og Mette Marie Andersen. Stud Ribe 42, c 53¹ (h-65). ~ 11. juli 48 Vibeke Christensen, * 15. jan 28 Vaaly, Kbhvn. Forældre: Fuld-mægter i Kbhvns handelsbank Axel Rudolf G og Laurence Kirstine Nielsen. — Bor i Antwerpen. — Organisteksamen 45.

Pag 585, sp 1: J. J. Schultz udn 5. aug 52 til kkp Husumvold, Kbhvn.

Pag 585, sp 1: C. J. N. Aaberg udn 28. nov 53 til sp Voer-E. — Som sømandspræst Lissabon 53 ansat (eiter at provst V. J. Asmund, Ørsted, havde vikarieret 1/2 aar): Jørgen Østergaard, * 27. nov 25 Aarhus. Forældre: Gdjr Jens Berthel Østergaard Jensen og Lydia Margrethe Jonansen. Stud Rønde 44, c Aarhus dec 51 (l-86), korægn Aaby ved Aarhus 45—52, hjpr Brovst 30. maj 52. ~ 24. juli 48 Erna Lilly Jacobsen, * 5. febr 26 Ringkøbing. Forældre: Banefmd Alfred Vistsen J og Nelsine Jørgensen.

Pag 585, sp 2: P. H. Baagøe afsk 52. — Som sømandspræst i New York ansat 13. juni 52: Hans Brink Jensen, * 10. april 23 Aabenraa. Forældre: Kreditforeningsdirektør Aage B J og Hulda Sophie Rasmussen. Stud Aalborg 42, c Aarhus dec 48 (l-80), studieophold i England, sekretær Danm kr gymnasia-stubeværgelse 50. ~ 6. juni 48 Elsi Bakkiam Anuersen, * 15. jan 23 Frberg. Forældre: Missionær i Indien Johan Andersen og Carouine Lønstrup. — Hus-trus broer: Hviring-H.

1953 er J. H. Jørgensen, hjpr Tølløse (Fakse) ansat som dsk præst i New York.

Pag 587, sp 1: Under præster med amer præste-udd indføjes: B. Bennike, Elling.

Pag 587, sp 2: Som dsk præst i Cascallares, Argentina er 1949 ansat: Alfred Toit, * 19. sept 09 Taars, Vendsyssel. Forældre: Gdjr Otto Valdemar T og Agathe Caroline Weesgaard. Stud Aalborg 38, ikke c theol, afdelingsleder Koføeds skole 40—43, lærer i folkeskolen. ~ 22. sept 43 Ella Kathrine Jacobsen, * 4. okt 20 Voer ved Sæby. Forældre: Landmd Frederik J og Anna Marie Pedersen.

Pag 587, sp 2: Som dsk præst Nechochea, Argentina er 53 ansat J. C. L. Møller, sp Voer-E, se der.

Pag 588, sp 1: Som dsk præst Berlin er 54 kst E. J. Lerfeldt, rkp Hobro-S, se der.

Pag 589, sp 1: O. W. Warncke udn 5. juli 51 til sp Gamtofte. — M. F. Nørgaard ansat som præst i Flensborgs nordre distrikt (s p 588). — Som hjpr her ansat 4. dec 23 Christian Carl Overgaard, * 1. aug 23 Hinge. Faderen: Sp Hinge-V, † 24, se der. Stud Viborg 42, c 51² (l-100).

Pag 589, sp 1: Som dsk præst i Harreslev er 52 ansat A. J. Pontoppidan Thyssen, sp Vejstrup, se der.

Pag 589, sp 2: F. B. Nørgaard udn 26. juli 51 til valgmyndpræst Ryslinge. — Som dsk præst i Lyksborg ansat 51: E. H. Knudsen, sp Ørre-S, se der.

Pag 590, sp 1: Som dsk præst Vesterland, Sild, udn 53: N. M. Larsen, sp Rubjerg-L, se der.

Pag 590, sp 1: Som dsk præst i Eckernförde er 1954 ansat: Jens Arne Svendsen, * 14. nov 24 Rød-ning. Faderen: Frimenighedspræst, Rødning, se der. Stud Ribe 43, c 50² (h-76). Ungdomssekretær Tønning, Sydslesvig 50, ordineret 52, vikar for pastor P. Jørgensen, Flensborg 52—53. ~ 9. juli 49 Elisabeth Huitfeldt Loft, * 14. aug 23 Ordrup. Forældre: Laboratorieførst, c pharm Henry L og Thyra Ramsing. — Broder: Idom-R.

Pag 592, sp 2: H. Bjerrum † 26. sept 50.

Pag 593, sp 2: Johs. Rasmussen † 20. marts 52.

Pag 593, sp 2: Fru Valborg Lange, f Hansen, † 10. febr 53.

Pag 595, sp 1: Missionærerne Kamp og Rosen-lund pensionerede 54.

Alfabetisk fortegnelse over præster (i selve Københavns stift) der er nævnt foran i tilføjelseslisten til bind I

For at lette oversigten anføres en liste over præster i Københavns stift, for hvilke der er sket forandring siden bind I's afslutning, samt ny tilkomne præster. Et supplement til registrene i l. bind.

- Aaberg-Jørgensen, H., hjpr Sundby k.
Andersen, N. C. A., kkp Lundtofte.
— P. J. Rude, hjpr Mariendals k.
— V. H., rkp Kildevælds k.
Bayer Christensen, J. C. V., sp Sct Andreas k.
Begtrup, E. W., hjpr Frederiksholm.
Behrendt, O. E., sp Sct Johannes k.
Bendtsen, K. P., Nyker.
Bentzen, Aage, prof theol.
Berg, K. A., kkp Domkirken.
Bertelsen, O. S., hjpr Godthaabs k (Vesterø).
Bjerring-Sørensen, J. E., kkp Helsingør.
Biørn, S. V. N. A., hjpr Søllerød (Hørby).
Bindeballe, K. P., sp Johs. Døbers k.
Bliddal, A., rkp Domkirken.
Bruun, E., kkp Grundtvigs k.
Bruun-Rasmussen, C. F. V., Ramløse-A.
Brøndum, L. C., Kg Lyngby (pastoralsem).
Bugge, J. Ø., Lyngge-U.
Bærentzen, C. E., hjpr Vejby-T
Bøytler, E. V., rkp Sjøslør k.
Christensen, S. C., Ballerup-M.
Christiansen, J. F., Tjæreby-A.
— O., kkp Brøndbyvester-Ø.
— O. E. L., Værløse.
Christoffersen, A. M., hjpr Christians k.
Djuraas, O. E., hjpr Taarnby.
Dragsdahl, J. C. H. S., hjpr Christians k.
Dræbye, J. P. R., Esbenderup.
Egede Jensen, H., Lyngge-U.
Ehrhardt, J. H. S., sp Johs. Døbers k.
Eriksen, H., hjpr Jesus k.
Ernstsen, K. A., rkp Gethsemane k (Tranderup).
Fangel, F. K., rkp Brorsons k.
Finsen, O., Tjæreby-A.
Flensted-Jensen, H., Nyker.
Folmar, K. E., rkp Bagsværd.
Frandsen, P. G., sp Sct Davids k.
Frederiksen, S. A. E., Islev.
Gadegaard, N. H., hjpr Solbjerg k (Mou).
Gamst-Pedersen, H., kkp Sct Johannes k.
Garboe, H. A., Skibby.
Glenthøj, J. J., hjpr Esajas k (Hassing-V).
Graversen, T. C., hjpr Timotheus k.
Groothe, L. P., Ledøje-S.
Gøtke-Hansen, P., hjpr Godthaabs k.
Hansen, A., Bornholms valgmg.
— H. J. Marius, sp Sct Johannes k.
— O. J., hjpr Esajas k.
Hartelius, K. P. C., hjpr Sct Jakobs k.
Hartvigsen, O. H., Poulsker.
Heinsen, J., Værløse.
Heje, N. J., Vridsløselille.
Hellekov, H. F. N., kkp Hyltebjerg k.
Helweg, H., sp Helligaands k.
Henriksen, A. Krüger, Melby.
Hermansen, C. M., tidl kirkeminister.
Holm, K. C., rkp Tagensbo k (valgmg Kerteminde).
— P. H., sp Grundtvigs k.
Honore, H. P., Vejby-T.
Hvid, P. B., sp Risbjerg (Houlbjerg-G).
Højlund, A., Nordstrømø.
Jacobsen, G., Suderø-N.
Jakobsen, H., rkp Herlev.
Jelsbak, J., rkp Grundtvigs k.
Jensen, E. T., Bornh ø valgmg (Ormslev-K).
— F. W., hjpr Sct Thomas k.
— H. A., kkp Vanløse.
— H. Egede, Lyngge-U.
— P. L., sp Esajas k.
Jeppesen, A. C. V., kkp Filips k (Fuglse-K).
Juhl, T., hjpr Apostel k (Køng).
Juul-Nielsen, J., Nyker.
Juulsen, A. M. J., hjpr Kastrup.
Jørgensen, A. Blichfeldt, hjpr Kingos k (Glenstrup).
— E. K., hjpr Johs. Døbers k.
— M. Sommer, rkp Sct Pauls k.
— J. P., kst kkp Jægersborg.
- Jørgensen, T. B., hjpr Store Magleby.
Kastrup, P. E. H., Lsk Vestindien (Møltrup).
Keistrup, B., hjpr Sct Stefans k (kkp Ansager).
Kjæugaard, K., hjpr Simeons k.
— Jensen, H., Tjæreby-A.
Kocn, Bodil, kirkeminister.
Koitnoft Nielsen, V. M., Klemensker.
Krag redersen, J., kkp Nazaret k.
Krog, S., kkp Gladsaxe.
Krontoft, K. P., rkp Vedbæk.
Kruger Henriksen, A., Meloy.
Lange, N. D., hjpr Sct Stefans k.
Langloft, J. F., kkp Domkirken (Ø Egesborg).
Larsen, P. E., kkp Risbjerg.
Lauridsen, M., rkp Timotheus k.
Lidegaard, M. V., hjpr Frederiks k.
Lind, V., hjpr Sct Mariae k, Helsingør.
Lorentzen, H. C., kkp Vigerslev k.
Lorenzen, A. E., Vallensbæk.
Lykkesleidt, K. L. V., hjpr Vangede.
Lynsø, J. T., kkp Kastrup.
Mikkelsen, K. P., Bornn valgmg.
— S. O., kkp Grundtvigs k (Vrensted-T).
Mortil, K. C., Risbjerg.
Mosbech, Holger, prof theol.
Møller, H. P., rkp Helleruplund.
Nielsen, C. Staal, kkp Kildevælds k.
— J. C., hjpr Sct Lukas k.
Nordberg-Hansen, C. B., hjpr Kingos k.
Nygaard-Andersen, C., sp Sct Jakobs k.
Nørregaard, Jens, prof theol.
Obelitz, R. V. E., rkp Timotheus k.
Olesen Sigh, F., Rø (Vinding-V).
Olsen, O. A., sp Grundtvigs k.
Ottosen, K. M., provst Sions k.
Pedersen, H. C., Herstedøster-V.
— Johs., sp Højdevangs k.
— Johs., professor.
— J. Krag, kkp Nazaret k.
Petersen, E. E. Clement, hjpr Sundby k.
— E. O., hjpr Søllerød.
— P., kkp Nordstrømø.
Poulsen, I. C., sp Absalons k.
Rasmussen, A. H. (Kjæbye), rkp Christians k.
— Im., sp Hyltebjerg k.
— H., rkp Sjøslør k.
— Karl J., hjpr Aalholms k.
Rasmussen-Sand, K. G., hjpr Sct Pauls k.
Refshauge, H. O., rkp Brorsons k.
Rich, J. C., Islev.
Rohde, A. E., provst, Klemensker.
Ruager, J. A., Ballerup-M.
Ruge, J., hjpr Sjøslør k.
Rønn, C. R. S., sp Sions k.
Rørbæk Madsen, A. K., Nordstrømø (Mesinge-V).
Schack, E., provst Vor Frelisers k.
Schaumburg-Müller, B. B. H., hjpr Lindevang k.
— H. A., Vejby-T.
Schultz, J. J., kkp Husumvold k.
Schwarz-Nielsen, E., kkp, Sundkirken.
Simonsen, S. A., kkp Filips k.
Sommer Jørgensen, M., rkp Sct Pauls k.
Sparsø, S. C. G., provst Søllerød.
Steenberg, E., sp Hyltebjerg k (Gl Haderstev).
Storebjerg, N., rkp Kingos k.
Strunge, M. J., provst Taarnby.
Sørensen, A. S. H. E., hjpr Apostel k.
— H. J. Juul, kkp Sundkirken (l. rkp Aarhus dk).
— N. P., sp Luther k (Sct Lukas k).
Thaarup-Rasmussen, G. A., hjpr Sct Lukas k (Tlset).
Thaysen, F., rkp Tagensbo k.
Tofte, K. E., Skibby.
Tøttrup, W. A., Poulsker.
Warring, J. F. B., hjpr Holmens k.
Vedel, H. P., provst Farum.
Vejborg, K. A., rkp Advents k.
Vemmelund, C. J., hjpr Simeons k (kkp Jerslev-H).
Westergaard Madsen, W., Frederiksholm (De samv Menighedsplejer).
Viderø, K., rkp Sydstrømø.
Vinther, C. I., rkp Gethsemane k.
Winther, C. P., provst Frederiks k.
With, J. M., rkp Sct Pauls k.
Østergaard, G., kkp Absalons k.

NAVNEREGISTRE

Alfabetisk fortegnelse over præster, omtalt under Roskilde stift 1849—1954

Ved hvert navn er anført sidste embede i Roskilde stift. Sidetallet, hvor de biografiske data er anført, angives med **fede typer**. For de præster, der er flyttet til andre stifter, angives i parentes deres sidste embede. Her findes deres data. Der er kun medtaget præster, der har fungeret i stiftet 1849—1954.

- Aaby, S. J., Osted-A 56, 57.
Aagaard, J. G., Aarby 139, 140.
— R. V., hjpr Baarse-B 721 (Ejlby-M).
Aaholm, T. C. P. J., hjpr Roskilde dk 36 (Vojens-J).
Aalbæk Jensen, E., valgsm Osted-A 321, 770.
Aarup, K., rkp Vig-NA 297 (Kerte).
Aastrup, K. L., stiftsprovst Odense 598.
— T., provst Bringstrup-S 402, 403.
Agerbæk, H., hjpr Vemmelev-H 458 f, 734 (Ø Hæsing-H).
Agerskov, J. P. C., hjpr Karrebæk 539 (Kølstrup).
Ahrensbach, P. H., hjpr Vordingborg 701 (kkp Maribo).
Albinus Nielsen, P. C., Lidemark-B 600.
Albrechtsen, A. V., Volderslev-G 771.
Algreen, P. K., hjpr Lyderslev-F 78, 509, 629, 633, 638 (Aaker).
Aleth Hansen, hjpr Vemmelev-H 461, 463 (Ledøje-S).
Alsbo, N. P., provst Højerup 558, 619.
Alsinger, K., Sorø 390.
— S. A., Gimlinge 497, 499 (Kbhvn).
Ammundsen, V., biskop Haderslev 437, 499.
Andersen, A., provst Vartov 436, 653.
— A. H., Tømmerup 130 (Stadager-NK).
— A. H. J., Undløse-S 257.
— C. E., Gyrstinge-F 407, 616.
— F. V., provst, dr theol Ringsted-B 12, 14, 15, 18, 19, 20, 274, 340, 343, 345, 348—49, 360, 361, 394, 414.
— H. C., V Aaby-Aa 260, 261.
— H. C. Flensted, Skamstrup-S 275, 291, 669.
— H. Jessen, rkp Hyllested-V-H 507.
— I. Lindgreen, kkp Næstved 671, 771.
— J., Raklev 126, 127.
— J., Øde Førslev-S 368 (Møgeltønder).
— J. J. P., Førslev 527, 702.
— K. P. A. Hee, Herlufsholm, provst 478, 542, 545 (Maribo).
— K. E. H. A., Gyrstinge-F 407.
— L. S., Alsted-F 173, 343, 399.
— Oskar, prof theol 369.
— O. Myrup, frim Stevns 637.
— P. C., Borup-K 104.
— R. Skifter, Odden 283, 770.
— T. J., Sørbymagle-K 495.
- Andersen-Mølgaard, C., hjpr Roskilde dk 36 (Fredericia).
Andreassen, J., højskoleforstander Faarevejle 280, 309 (Ho-O).
Andresen, A. D., provst Snesere 441, 443, 715.
— C. H. O., ksstrd Keldby 753.
— C. O., Boeslunde 466.
Anger, E. J., Gyrstinge-F 343, 351, 406, 407, 411 (Horslunde-N).
Anker-Møller, S., frim Klim 436.
Appelberg, C. L., Ringkøbing 207.
Appeldorn, F. C., Gørlev-B 157, 205, 208.
Arnberg, J. G. J., 2. præst Roskilde dk 36, 678 (Kbhvn).
Asschenfeldt, C. S., Aarby 770.
Asschenfeldt-Hansen, C., Gern 223.
Assens, E. C., Hellested, 626, 628.
Augustinus, P., Hoptrup 425.
Austin Hansen, S., Præstø-S 275, 698.
Axelsen Drejer, H. A., Pedersborg-K 343, 392.
- Baagø Hansen, K., kkp Næstved 669 (Tvede-L).
Bach, E. K., rkp Korsør 354, 397, 445 (søm-pr).
— S. C. C., Sæby-H 118, 160, 161, 168, 770.
Bache, E. A., hjpr Hjembæk-S 268 (Endelave).
— J. A., Jyderup-H 269 (Græsted-M).
Bagger, C. E., Øde Førslev-S 367.
— F. V., kkp St Hedinge 617 (Klim-TV).
— V. V., Asnæs 308, 659.
Bahnsen, C. J., Slotsbjergby-S 453, 454, 570 (Skive-R).
Balle, H. J., hjpr Herlufsholm 545 (Sandby).
— H. P. O., Aversi-T 373, 380, 582, 674.
— N. E., Keldby 756.
— N. F. S., provst Grønland 77.
Balslev, B., provst Soderup-KE 219, 220, 245.
— C. F., Borup-K 56, 74, 103, 506, 537, 539.
— J. L., Sorø 343, 389, 535, 537.
— J. U. S., rkp Slagelse-sp Hejninge 107, 431.
— L. N. V., hjpr Ø Egesborg 678, 733 (Lumby).
— L. N. V., Stege 751, 758.
— M. J., hjpr Lyderslev-F 633 (Strø).
— O., hjpr K Helsing-D 217, 245 (Stenløse-F).
— T. C., Vartov 105.
Balsløw, C. A., Hørby 259.
Bang, C. F. G., Føllenslev-S 280, 312, 313.
— F. L., Tersløse-S 170.
— H. V. T. F., Hvalsø-S 60, 61, 516.
— Im., Haslev-F 16, 250, 340, 343, 377—78.
— J. G. A. V., Vor Frue-Sct Jørg, Roskilde 37.
— J. L., Volderslev-G 141, 142, 601, 602.
— L., Grevinge 301, 303.
— P. E. H., hjpr Næstved 668 (Nysted).
Bang-Møller, P., Allerslev 725 (Kbhvn).
Barfod, B. I. T., Alsted-F 343, 398, 701.

- Barfod, N. F. S. G. G. B., hjpr Reerslev-R 164 (Gelsted-R).
 — P. M., Førslev 526, 527, 665, 668 (L Lyngby-Ø).
 Barth, H. G. D., St Tostrup 249.
 Bartholdy, C., Haslev-F 16, 185, 266, 309, 340, 343, 376, 379, 678, 771.
 — J. P., hjpr Ø Egesborg 731, 733 (Skibby).
 Bartholdy Møller, A. B., provst Ejby-ND 74, 104, 106, 770.
 Basbøll, B., hjpr Haslev-F 380 (Ørbæk).
 Bastholm, H., Slagelse 52, 418, 432, 471, 504.
 Basse, A. F., kkp Holbæk-M 230 (Kbhvn).
 — E. C., Hjembæk-S 267.
 Baumann, J. R., Højelse-L 15, 18, 74, 107, 109, 374, 552, 641, 657, 664, 671, 672, 688, 706, 707 f, 727, 728.
 — P. H. B., kkp Fakse 561 (St Magleby).
 Baunbæk, V., Sct Jørgensbjerg 38, 39, 40.
 Baunhøj, H. E., Asnæs 308.
 Bay, J. N. O., kkp Føllenslev-S 314 (Torstrup-H).
 Bay-Hansen, C. F., Rørby 124, 143.
 Bay-Olsen, H. E. R., Krummerup-F 521, 523 (Korup-U).
 Becher, M. T., Herfølge-S 392, 593, 595.
 Bechmann, D. J. A., Vørslev-J 324, 325, 685.
 Beck, Axel, Helligkors k, Kbhvn 144 f.
 — Filip, Stenmagle-S 165, 187, 340, 416, 423.
 — J. P. H., provst Uby 118, 120, 143, 150, 152, 157, 177 f, 205.
 — J. Vilhelm, Ørsløv-S 10, 14, 15, 16, 18, 19, 23, 28, 29, 48, 53, 55, 81, 90, 98, 114, 116, 117, 118, 121, 130, 131, 133, 138, 140, 143, 152, 153, 154, 163, 168, 171, 174, 176, 177—85, 189, 192, 195, 199, 201, 205, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 216, 218, 222, 239, 242, 264, 266, 269, 271, 280, 298, 314, 322, 324, 327, 345, 363, 367, 374, 375, 378, 385, 410 f, 414 f, 419, 423, 425, 444, 447, 451, 479, 484, 486, 488, 503, 517, 520, 532, 538, 552, 592, 616, 650, 652, 666, 684, 696, 707, 712, 722, 727.
 — J. V., provst Ringsted-B 345, 350.
 Becker, A. H., kkp Korsør-T 445 (Assens).
 — P. W., provst Soderup-KE 242, 243—44, 642, 660, 661.
 Begtrup, E. W., Birkerød 164.
 — E. W., Holtug 622—23.
 Begtrup-Hansen, O. F., hjpr Lyderslev-F 633 (Aalborg).
 Bekker, J. P., provst, Finderup 118, 199, 201.
 Bendtsen, G. H., Stenmagle-S 413.
 — P., Skelby-G 682, 684.
 Bennedsen, J., rkp Korsør 445.
 Bentzen, G., Toksværd 644.
 — H. C., Vøllerslev-G 601.
 — P. H., Høve-F 485, 489 (Esbjerg).
 Benzon, C. H. B., Sct Peders k, Slagelse 432.
 — N., hjpr Tømmerup 130 (Flade-B).
 — P. E., Galten-V 324.
 Berg, F. Friis, provst Bregninge-B 20, 218, 262, 280, 282, 318, 320.
 — P. C., Sværdborg 664.
 Berg-Sørensen, G., Reerslev-V 79, 507 (Kbhvn).
 Bergh, A., Pedersborg-K 391, 392 (Sct Thomas).
 Bergmann, A., Tjæreby 510.
 Bergstrøm, J. C. V., Karise-A 576.
 Bergsøe, S. A., Munkebjergby-B 409.
 Berkow, L. P., hjpr Ørsløv-B 509 (Hunseby).
 Bernow, J. H., Herfølge 442, 445, 597.
 Bernsted, A. B. J., kkp Holbæk 770.
 Bernsteen, S. E. M., Undløse-S 257, 770.
 Bertelsen, A. C., Køng 661.
 — O., Fakse 559, 560.
 — O. K., hjpr K Helsing-D 215 (Helsingør).
 — V., rkp Korsør 445 (Tingsted).
 Beyer, A., Herlufmagle 675, 676.
 — R. P., Rye-KS 66.
 Biering, J. B., Vigersted-K 293, 359.
 — J. F., prof Vig-NA 292, 293.
 Binzer, F. E., Vallekilde-H 327, 328.
 — H. F., Borup-K 103.
 Birch, D. S., provst St Hedinge 610, 612.
 Birke, A., Terslev-Ø 340, 343, 389, 371—72, 604.
 — Sv., Korsør 445.
 Birkedal, Vilh., valgmr Ryslinge 18,22, 75, 110, 134, 190, 252, 294, 386, 419, 425, 428, 441, 509, 652, 657, 692, 732, 743 f, 746 f, 754, 760.
 Bischoff, G. V., L Hedinge-H 639.
 Bisted, H. P., Tjustrup-H 517 (Gerlev-D).
 — J. V. S., K Hyllinge-L 68.
 Biørn, S. V. N. A., Hørby 770.
 Bjerager, P. A., hjpr Roskilde dk 36 (Kbhvn).
 Bjerg, P. L., kkp Tølløse-Aa 240, 241 (Tanderup).
 Bjerg-Nielsen, P., hjpr Kongsted 585 (Vive-R).
 Bjergved, V. A., Sct Mikkels k, Slagelse 430.
 Bjerre, A., provst, Herlufmagle 553, 642, 675, 677—78, 700, 702.
 — B., kst Pedersborg-K 392 (Taars).
 — K., Pedersborg-K 85, 302, 340, 343, 358, 385, 391, 392, 489, 521, 531, 532, 533, 635, 636. (Skydebjerg).
 Bjerregaard, K. J., kkp Raklev 127 (Kbhvn).
 Bjerrum, J., Rorup-G 95.
 Biørn, S. V. N. A., Hørby 770.
 Bjørn, C. A., ksstrd, Vemmetofte 564.
 Bjørndal, T. L., K. Hyllinge-L 67, 68.
 Bjørnskov-Petersen, M., Glumsø-B 36, 686 (Østbirk-Y).
 Bladt, S. P., hjpr Gørlev-B 210 (Højen-J).
 Blauenfeldt, L., hjpr Ørsløv-S 187 (Tamdrup).
 — V., Jersie-KS 86, 87, 88.
 — W., Lundforlud-G 455.
 Blicher, B., hjpr Magleby 513 (Elsted-E).
 Blichfeldt, N., Nordborg 573.
 Bloch, J. V., provst lic Vig-NA 249, 280, 294—96, 306, 310, 428, 732.
 Bloch-Suhr, J. S., kat Holbæk-M 230 (Kbhvn).
 Blom, H., provst, Dalby-T 376, 550, 552, 554, 577, 580.
 Blume, C. V., Terslev-Ø 370, 371.
 — P. E., provst, Tikøb 176, 181, 187, 195.
 Blædel, L., provst Keldby 754.
 — N. G., Garnisons k, Kbhvn 17, 109, 178, 615, 616, 647, 713.
 — V. D., Hvalsø-S 60, 61.
 Boas, S. C. V., Nyord 767, 768.
 Boesen, C. E. J., provst Karise-A 558, 576.
 — E., Gyrstinge-F 407.
 Bohn, H. M. E., Næstved 583, 653, 666, 667.
 Boisen, F. E., Stege 11, 17, 19, 164, 299, 340, 420, 423, 448, 461, 467 f, 472, 474, 476, 485, 486, 490 f, 493, 509, 550, 552, 590, 629, 632, 638, 644, 658, 692, 693, 735, 736, 742 f, 746 f, 752, 756, 766.
 — H. I., Højerup 594, 597, 614, 618—19, 696, 713.
 — L. N., Vesterborg-B 466, 745.
 Boje, A. F., Aarby 140 (Helsing-V).
 Bollerup Christensen, K., Bringstrup-S 405.
 Bolwig, J. K., Fanefjord 765.
 Bondesen, J. M. G., provst K Stillinge 419, 422, 450, 451, 456, 462.
 — N. V. T., Præstø-S 692, 695, 697.

- Bondo, C. V., provst Skelskør 127, 280, 282, 324, 325, 477, 478, 479, 481.
 — P. J. B., domprovst, Roskilde 32, 35, 230.
 Bondorf, V., Sandby-V 689.
 Bonnevie, G. Rørdam, Hvedstrup-F 49, 242.
 — H., Vallekilde-H 131, 280, 327—28.
 Borch, C. E., Skørpinge-F 493.
 — G., Rørby 143 (Vejrsløv-A-T).
 — S. C., rkp Støge 127, 743, 751—52.
 — U. S., Nestelsø-M 553, 649, 650—51.
 Borch Hansen, A., Egeslevmagle 350, 484.
 Borchsenius, G. T., Vallekilde-H 280, 327, 329 (Sæby).
 Borregaard, H. C., hjpr Kallehave 740. (Taanum-H).
 — S., Skamstrup-F 275 (Kbhvn).
 Borresen, S. C., rkp Frberg 77.
 Borries, C. P., Hammer 546 f, 658.
 Borris, O. F., Teestrup 381 (Kbhvn).
 Borup, J. T., Skamstrup-F 219, 265, 273, 274.
 Bostrup, L. F. J., provst Nykøbing-R 280, 282, 284 (Rønne-K).
 Brammer, G. P., biskop Aarhus 35, 462, 485, 579, 650.
 Brandt, C. J., Rønnebæk-O 17, 18, 20, 47, 97, 135, 164, 274, 374, 380, 419, 531, 550, 551, 552, 576, 582, 591, 603, 614, 618, 640, 643, 644 f, 648, 650, 651, 662, 691, 706, 712, 727 (Vartov).
 — C. P. N., Krummerup-F 522.
 — E., Nestelsø-M 651.
 — F. C. S., kkp Hammer-L 659 (Veggerløse).
 — J. S. D., kat Skelskør 482 (Ousted-T).
 — K. G., Rønnebæk-O 640, 647, 648.
 Brangstrup, J. C., Jyllinge-G 54.
 Branner, C. C. M., Slagelse 432, 687.
 Brasch, C. H., Vemmetofte 553, 564, 565, 631.
 Brasen, J. A., provst Skelskør 477 f, 480.
 Brask, M. C. J., kat Korsør-T 445 (Aalsø-H).
 Bredsdorff, M. T., Torkildstrup-L 436.
 — H. L., Magleby, Stevns 621 (frimenighed, Trængstrup).
 Bredstrup, S. V., kat Køge-Ø 92 (sem-forst).
 Breinholt, F. C. C., kat Køge-Ø 92 (Søllested).
 Breum, A. J. B., rkp Korsør-T 445 (Nimtofte-T).
 Brix, C. E., Jystrup-V 355, 356, 516.
 — J. G. O., hjpr Ø Egesborg 733 (Skødstrup).
 Brisson, J. E. Pollux K Saaby-K 63, 64.
 Broberg, F. C., Enderlev-V 85, 609.
 Brockdorff, C. F., Havrebjerg-G 189, 191.
 Brodersen, P. C., Kvislemark-F 537 (Kbhvn).
 Brondbjerg, K. F., sem-forst Haslev 375.
 Bruhn, C. H., Rørby 141, 142.
 Brunnemann, C. E., Strøby-V 103, 609, 625.
 Bruun, A. L., Jyllinge-G 54, 765.
 — C., provst Sværdborg 642, 663, 664.
 — Fr., Levring-H 635.
 — G., Svallerup 154 (Hesselager).
 — J. K., Slotsbjergby-S 454 (Vignæs).
 — T. K., rkp Haslev-F 377, 380 (Brørup).
 Bruun Jørgensen, O., hjpr Vordingb 701, 770.
 Bruun-Mogensen, C., Hørby 92, 260 (Haarby).
 Bruun-Rasmussen, C. F. V., kkp Værsløv-J 191, 326 (Ramløse-A).
 — F. C., 2. præst Roskilde dk 35, 217, 371, (Aarhus, kirkeminister).
 Brücker, G. V., frim Aagaard 199, 725, 761.
 Brygmann, E. K., Fensmark-R 680.
 Bryndum, M. P., hjpr Gørlev-B 206, 209 (S Broby).
 Brøchner, L. C., Everdrup 705, 709.
 Brøndsted, H. J. J. J., hjpr Sværdborg 664 (Tryggelev-F).
 — M. G. F., Slagelse 424, 430—31, 432.
 Brønno, P. E., Værsløv 325.
 Buchhave, Aa., Stenmagle-S 416.
 Buchholtz, C. G., Vallensved 528, 681.
 Budde-Lund, H. P. N., Everdrup 118, 168, 174, 175, 301, 303, 343, 408, 409, 488, 552, 692, 697, 709, 710.
 — T. F., Nykøbing-R 280, 284.
 Budtz, P. J., Finderup, 189, 191, 199, 201, 419, 446.
 Bugge, E., frimgh Høve 16, 490.
 — N. G., Omø 516 (Torrild-V).
 Buhl, H., Kalundborg 122 (Lyng-U).
 Buhl Thomsen, H., Sandby-V 688.
 Bundgaard, A., Tømmerup 130.
 — H., hjpr S Jernløse 236 (Venge).
 Busch, A. Vallensbæk 187, 224, 378, 488, 503.
 — J. Munkebjergby-B 162, 410.
 — M. L. F., hjpr K Helsing-D 217 (Færøerne).
 Busck, Gunni, Stigsbjergby-M 11, 17, 219, 270, 328, 645, 766 (Brøndby V-Ø).
 Buur, O. H. H., hjpr Næstved 671 (Sydslesvig).
 Buus, H., Fanefjord 767.
 Bülow, A. E., Marstal 298.
 — Adam, provst Hjortshøj-E 539.
 — F. C. R., Sorterup-O 450, 451.
 — F. V., Tersløse-S 107, 108, 118, 168, 170, 172, 189, 191.
 — H. V., hjpr St Tostrup 249, 512 (Todbjerg-M).
 Bøggild, O. V., Gadstrup-S 97.
 Bøgh, N. S., Skamstrup-F 273 (Gamtofte).
 — P. H., K Helsing-D 211, 215.
 — Sv., Vemmetofte 574.
 Børresen, C. L., Næsby-T 20, 686 (Købelev).
 — T., Orø 275.
 Bøss, L. G., 2. præst St Hedinge 617 (Aarhus).
 Carlsen, H. A., kkp Kalundborg 124 (Junget-T).
 — J., hjpr K Saaby-K 65 (Uge).
 — J. Kj., Ringe 566.
 — J., Høve-F 485, 488 (Tikøb).
 Carøe, M. F. C., Magleby ved Skelskør 476, 512, 563.
 Christensen, A. C. E., kkp Holbæk-M 230 (Rudkøbing).
 — A. Drewsen, St Hedinge 555, 611, 617.
 — Carl, S., Næraa 379, 571.
 — C., Svallerup 153.
 — C. P., Gadstrup-S 96.
 — F., hjpr Sorø 390 (Notmark).
 — H. J. A., vik Havrebjerg-G 191 (Boddum-Y).
 — K. Bollerup, Bringstrup-S 405.
 — L., Køge-Ø 89, 90, 91.
 — N. H., Udby 258.
 — S. H., hjpr Jersie-KS 87 (V Tørslev-S).
 Christiansen, C. M., rkp Højby 291.
 — Ebbe, Herfølge 597.
 — J. T. E., Krummerup-F 524.
 — N. P., provst Højby 47, 280, 282, 288, 290.
 — O. E. L., kkp Vig-NA 297 (Værløse).
 — P. Svane, Jyllinge-G 55, 314.
 — R., rkp Kalundborg 125.
 Christoffersen, A. S. A., Marvede-H 433, 533.
 — Henry, Gimlinge 497, 499.
 Christophersen, M. V., Korsør-T 124, 445 (Kbh).
 Clausen, C. P., Sværdborg 553, 663, 664.
 — E. T., lic Boeslunde 340, 419, 463, 465, 467 f, 473, 486, 491, 492, 629, 638.
 — H. N., kkp St Hedinge 614, 617 (Søllerød).

- Clausen, H. N., prof theol 31, 107, 355, 452, 463, 465, 613, 632.
 — Johs., Slagelse 14, 17, 18, 81, 98, 114, 116, 121, 144 f, 148, 168, 178, 327, 343, 351, 399, 408, 410—13, 423 f, 432, 434, 444, 486, 487, 532 (Vonsild-D)
 — J. T., Øde Førsløv-S 367.
 — Joh., valgm Kbhvn 85.
 — J. E., Snesere 719.
 — K. J., Soderup-KE 243, 244.
 — N., Hvedstrup-F 47.
 — S. H., kkp Ringsted-B 350 (Brylle).
 — S. Rørdam, Stigsbjergby-M 272 (Odense).
 — T. Balslev, Tølløse 770.
 Clausen Bagge, N., Halsted-A 713.
 — N., frimghpr Ringkøbing 748.
 Colding, F. I. H., Raklev 118, 126, 523.
 Colstrup, H. E. S., Nyord 768 (Langaa-Ø).
 Cortsen, O. F., V Egede-B 650, 672.
 la Cour, J. C., Haarslev-T 500, 501.
 Dael, Niels, frimgh Liselund 16, 18, 105, 115, 158, 189, 190, 213, 340, 421, 424, 433—40, 476, 479, 490.
 Dahl, A. P., Hørby 260, 770.
 — F. P. J., Kallehave 230, 739, 740.
 — J., kat St Hedinge 617 (Sejerslev-EJ).
 — K. H. J., Keldby 740, 755.
 — N. F. S., Ejby-ND 74, 104, 106 (Horsens).
 — N. P. L., Sædder, kirkeminister 190, 197, 371, 453, 553, 598—99.
 Dahlberg, A. E. A., kat Næstved 668 (Kbhvn).
 Dahlerup, C. F., provst Fuglede 118, 120, 130, 154, 156, 187, 763.
 — H., Asnæs 306, 308, 493, 761.
 Dahn, H., Borup-K 104.
 — O. C., Køng 445, 661—62.
 Dalhoff, N. C., Sct Hans hosp, Roskilde 40, 492, 493 (Diakonissestiftelsen).
 — P. S., Damsholte 763.
 Dall, F. J., hjpr Barse-B 721 (Slemminge-F).
 Dalsager, J. S., Herfølge 594, 597, 626, 628 (Helsingør).
 Dalsgaard, A. D., Egense 340, 385.
 Dam, A. P. S., Udby 258.
 — M. A., Rønnbæk-O 640, 644 f, 650, 720 (Thisted-T).
 — P. M., Tersløse-S 169, 170.
 Dam Kristensen, A. K., Lidemark-B 600 (Kauslunde).
 Damborg, H. A., Kundby 266.
 Damgaard, A. K., stiftsprovst Odense 186.
 Damm, E. N., Magleby v Skelskør 513 (Kbhvn).
 Dankau, W. G., Vøllerslev-G 358, 602 (Hornbæk-H).
 Dannemand-Jensen, V. H., Magleby, Stevns 604, 621.
 Danæus, J. A. S., Egebjerg 298, 299.
 Darre, G. H. E., Kalundborg 122—23.
 Degenhardt, R. G. A., Kastrup 703.
 Deigaard, J. P. G., hjpr Tjæreby 510 (Melby).
 Deissner Hansen, V., Vor Frue-Sct Jørgensbj, Roskilde 38, 350.
 Delbanco, G. C., Kalundborg 122, 123.
 Dijnes, T. C. S., Hammer 86, 658 (sem-lærer).
 Discher, G. J., provst, Føllenslev-S 280, 282, 312.
 Dorph, F., Førsløv 527.
 — H. P. C., Ø Egesborg 566, 567, 692, 727, 731 f.
 — J., Vigersted-K 359.
 Dorscheus, T. D., kat Skelskør 482 (Malt-F).
 Dragsdahl, C. C. P., Grevinge 225, 230, 297, 302, 305, 354.
 Dresler, G. D., kat Holbæk-M 230 (Frhavn).
 Drewsen Christensen, A., St Hedinge 555, 611, 617.
 Due, A. O., hjpr Næstved 671 (Kbhvn).
 Due-Hansen, V. J., Kregme-V 425.
 Duus, P. R., Vemmelev-H 340, 419, 459.
 Dyekjær, P. C., Faarevejle 280, 309, 310—11, 765.
 Ebbesen, F. J., Sæby-G 70 (S Bjert).
 Ege, E. H. L., domprovst Roskilde 19, 34.
 Egede Jensen, H., kkp Slagelse 431, 433, 771.
 Eggert, K. H. P., hjpr Jystrup-V 356, 622, 625 (Nybøl).
 Ehrenreich, N. B., provst Vordingborg 694, 701.
 Ehlers, E. S., Ulsø-ØE 583 (Snøde-S).
 Eilstrup Rasmussen, R. E., Egeslevmagle 92, 484.
 Ellebjerg, P. L., Holtug 623.
 Elleby, K. E., hjpr K Helsing 217, 770 (kkp Rødby).
 Eller, E. M. R., Bregninge-B 316.
 Ellitsgaard, F. M., Hjembæk-S 268, 770.
 Elmquist, A. G., hjpr Magleby ved Skelskør 512 (Sanderum).
 — Th. J. A., provst Hvedstrup-F 44, 46, 48, 423, 651, 652.
 Engberg, H. L., hjpr St Tostrup-U 249 (Hundsland).
 — J. F., St Tostrup-U 227, 246, 249.
 — L. J., Korsør 86, 445.
 Engel, C. F. E., Højby 258, 290.
 — F., Haudrup-S 86, 702 (Rigshospitalet).
 Engelbreth, W. F., provst, dr theol Lyderslev-F 18, 467, 509, 550, 555, 562, 629 f, 631—32, 638.
 Engelsted, J., Lundforlund-G 455, 758.
 Engelstoft, C. T., biskop Fyn 392, 480, 728, 753.
 — F. D. T., Jyllinge-G 54 (Vesterborg-B).
 Engholm, J. P. J., hjpr Tømmerup 130, 177 (Allesø-N).
 Enkebølle, N. V., Toksværd 643 (Tanderup).
 Erck, J. T. H., Aarby 122, 140, 770.
 Eriksen, A. P., Bringstrup-S 405.
 Erlandsen, J. J., vik Havrebjerg-G 191 (Vestenskov).
 Ernst, J., S Jernløse-S 236.
 Esmann, V. E., provst, Hellested 15, 552, 555, 558, 560, 561, 576, 596, 627—28.
 Etzerodt, I., kkp Næstved 561, 669, 771.
 Ewaldsen, S., Nykøbing-R 284, 770.
 Evensen, J. C., provst Bregninge-B 316.
 Eyermann, F. F., hjpr Vig-NA 293 (Vigerslev).
 Faartoft, J. L., Rye-S (Nysted) 65, 66.
 Faarvang, K. O., rkp Køge-Ø 93.
 Faber, J. C., Føllenslev-S 280, 313.
 — L. O., Rønæs 128, 751.
 Fahnoe, H. C., Sønderup-N 446, 448.
 Falk Rønne, J., Højerup 618, 619, 636 (Kbhvn).
 — P., hjpr Gadstrup-S 96, 97 (Vejrur).
 Fauherholdt Pedersen, K. M., Sæby-G 71.
 Feilberg, H. F., dr Darum-B 22, 215, 755, 757.
 — N. F., K Helsing-D 211, 215.
 Fenger, F. G., Udby 76, 223, 258.
 — H. M., Holmens provst 403, 616, 675.
 — J. Ferd., Lyngbe-B 10, 17, 20, 218, 246, 265, 340, 343, 356, 384, 391, 392—95, 450, 453, 467 f, 473 f, 589, 629, 632, 657, 753 (Høje Taastrup).
 — P. A., Slotsbjergby-S 11, 17, 52, 116, 157, 163, 164, 193, 204, 205, 330, 340, 394, 417, 418, 421,

- 432, 452—54, 458, 467 f, 474, 491, 505, 589, 629, 637, 644, 713, 748, 759 (Kbhvn).
 — R. T., Hvedstrup-F 41, 46, 47, 505, 646.
 Fenger-Eriksen, K., Sæby-G 68, 70 (Stouby-H).
 Fensmark, H. E., Føllenslev-S 280, 312, 313.
 Fibiger, A., Elias k, Kbhvn 165, 211, 227, 319, 343, 366, 376, 378, 415, 503, 675.
 — J. H. T., Vallensved 477, 528 (Ønslev-E).
 Fibiger Jørgensen, J. S., Egeslevmagle 484.
 Fich, A. G., Roholte 554, 587, 588 (Karlebo).
 — O. T., hjpr K Saaby-K 64 (Skovby-O).
 Filskov, J. A., Omø 398, 516 (Rye).
 Find, H. C. V., Allerslev 724.
 Finsen, H. V. S., Veterslev-H 350, 364, 560.
 Fischer, F. C., hjpr Rønnebæk-O 648 (Rø).
 Fischer-Jørgensen, H., Svallerup 153, 770.
 Fjord-Christensen, C., Fodby 191, 541.
 Flagstad, C. C. S., hjpr Lynge-VB 376 (Haverslev-S).
 — O. C., kat Præstø-S 698 (Søby-T).
 Flemmer, H. C., Kongsted 583.
 Flensmark, A. F., hjpr Egebjerg 300 (Hadersl).
 Flønsted Andersen, H. K., Skamstrup-F 275, 291, 669.
 Fleron, L. F., Omø 516.
 Flor, C., Tølløse 238 (højskoleforst Rødding).
 Fog, B. J., biskop 11, 32, 178, 261, 265, 317, 348, 413, 443, 542, 550, 640, 649, 650, 749, 755.
 — C. D., L Hedinge-H 639.
 — Carl, Skjold 732.
 — G. C. V., kkp Vørslev-J 326 (Majbølle).
 — L. A. T., hjpr Keldby 753 (Vang).
 — L. B. L. E., 2 pr Filadelfia 173, 523 (Odense).
 Fog-Nielsen, O., Middelfart 760.
 Folland, J. T., hjpr Helsing-D 217 (Vaagø).
 Fønnesbech-Wulff, H. E., biskop 16, 19, 24, 65, 66, 69, 93, 115, 223, 261, 262, 280, 302, 326, 330, 331, 437, 622, 698.
 Forman, J. V. C., Rørby 142.
 Formann, J. C., provst Kundry 264, 265.
 Francke, G. C. T., Stenmagle-S 410, 413.
 Frandsen, F., Borre 759.
 — H. P., Haraldsted-A 351, 353.
 Frederiksen, J. L., rkp Stege 752.
 — N. E. B., Ubby (se hjpr Skelskør) 487, 770.
 Fredsted, A., Veterslev-H 365, 671 (Uldum-L).
 Fremming, A. M. E., Borre 759.
 Freuchen, F. N., Højby 280, 288, 290.
 — O. J., provst Fakse 558, 559, 760.
 Friedenreich, P. C., kat Næstved (Helsingør).
 Friis, C. J. F., kat Korsør-T 445 (Skyum-H).
 — Im, Soderup-KE 243, 244.
 — J., Haudrup-S 85.
 — N. J., hjpr Ejby-ND 106.
 — O. Æ. C. T., Munkebjergby-B 409.
 Friis Berg, F., provst Bregninge-B 20, 218, 262, 280, 282, 318, 320.
 Friis-Hansen, Jul., Kirkefondet 64, 523.
 Frimodt, Rud., Kbhvn 81, 98, 109, 168, 171, 183, 244, 320, 324, 374, 384, 414, 416, 484, 616, 684, 717.
 Frimodt Møller, H. O., K Helsing-D 118, 211, 216—17, 571.
 Fritz, A. E., Jersie-KS 86, 87.
 From, E., Vordingborg 699, 700.
 — J., hjpr Vordingborg 700.
 Frøkjær-Jensen, A., Vallekilde-H 329.
 — M. C., Niløse 174, 175, 607, 617 (Tikøb).
 Fuglsang-Damgaard, H., biskop 678.
 Funch, J. M. H. F., V Egede-B 672.
 Funder, P. J. F., Spjellerup-S 316, 563.
 Fyhn, J. J., Nr Jernløse-K 232, 234.
 — T. A., Nr Jernløse-K 42, 234.
 Fønss-Jørgensen, P. B., Ejby-ND 107.
 Gad, C. S., stiftsprovst Skelby-G 681, 683.
 — C. P., Sct Hans hosp 40, 536 (Sengeløse).
 — C. P., Stouby-H 34.
 — E., Aagerup 241, 326.
 — H. S., Højerup 618 (N Broby).
 — P. C. S., Kundby 218, 235, 264, 266—67.
 Gade, C., Himmelev 43.
 — P. C. N. Ø., Rye-S 66 (Vilstrup).
 Gadegaard Pedersen, V., Sdr Jernløse-S 236.
 Galskjøt, J., Magleby-H 443, 555, 620—21.
 — J. S. H., Holbæk-M 222, 227.
 Gam, P. K., kat Køge-Ø 92 (Aaby-V).
 Gammeltoft-Hansen, N., Sorterup-O 452 (Kbh).
 Gammerød, H., Jersie-KS 86, 87.
 Garboe, H. A., dr, Agersø 515 (Skibby).
 Garde, C. B., provst Faarevejle 280, 282, 307, 309, 310.
 — C. L. M., Valløby-T 227, 604.
 Gede, C. E., hjpr Terslev-Ø 370 (Viby J).
 Geismar, Oscar, Kbhvn 369, 439, 598.
 Gelting-Hansen, E., valgm Vallekilde 16, 331.
 Gemzøe, A. H., hjpr Næstved 668 (Roslev-R).
 Gerlow, C. S., hjpr Saaby-K 63, 297 (Errindlev-O).
 Gierding, H. C. A. J., Agersø 515 (Allesø-N).
 Gjellebøl, J. E., Præstø-S 617, 696, 697, 706 (V Skerninge-U).
 Gjellerup, C. A., Roholte 586, 588 (Landet-R).
 Gjelstrup, P. C., kkp Ringsted-B 350 (seminarieførstander N Nissum).
 Gjerding, A., kkp Herlufsholm 545, 771.
 Gjessing, P. H., hjpr Lyderslev-F 633 (SN Onsild).
 — S. S., Hørby 259.
 Gjetting, S. J. R., Føllenslev-S 313.
 Gjevnøe, H. P. H., Grevinge 280, 297, 301, 305, 630.
 Gjørup, K., Køge-Ø 74, 90, 91, 454, 455.
 Glahn, H. C., Sorø 384, 386, 517, 518
 — H. E., stiftsprovst St Hedinge 552, 555, 566, 610, 604—15, 627.
 — H. N. M., Kongsted 506, 580, 585, 588, 619, 696.
 — L., dr theol Snoldelev-T 74, 80, 82.
 — P. E., Tjæreby 386, 478, 510, 511, 614.
 — T. A. W., Boeslunde 465, 466 (Kbhvn).
 Glarbo, O. N., Slagelse 423, 424, 428, 761.
 Glaven, H. J., Aversø-T 43, 673, 674.
 Glenthøj, R. A. L. T., K Helsing-D 214, 217, 651, 770.
 Glenstrup, M. C., K Stillinge 458.
 Gloerfeldt, C. L. C. G., Køge-Ø 74, 89, 91.
 Gnudtzmann, L. P., provst Vollerslev-G 601, 650.
 Godtkjær, O. I., hjpr Haslev-F 379.
 Gorm Hansen, A., Vemmetofte 569, 588, 617.
 Gotfredsen, O., hjpr Vordingborg 701 (Frberg).
 Gottlieb, F. V. C., Klinte-G 157.
 — O. E., kat Køge-Ø 92 (Hobro-S).
 Gottschalck-Hansen, C., Kbhvn 124.
 Graae, C. N. H. L., Karrebæk 539, 719.
 Graakjær, A. N., hjpr Gørlev-B 209 (Vejby-S).
 Gravesen, B., Elmelunde 758.
 Gregersen, A. T., Karlslunde-K 83, 84.
 — G., Bregninge-B 314, 316, 443.
 Groes-Petersen, V. L., hjpr Vollerslev-G 602 (Skibby).
 Groothe, L. P., Veterslev-H 365 (Ledøje-S).
 Grove, G., Gierslev, 193, 194.

- Grove, J. I., Reerslev-V 78.
 — T. I. C., Gadstrup-S 20, 61, 96.
- Grundtvig, N. F. S., 9, 10, 11, 15—16, 17, 19, 47, 48, 72, 107, 129, 132, 137, 164, 191, 205, 227, 270, 285, 286, 288, 298, 328, 330, 333, 356, 357, 376, 383, 386, 387, 392, 398, 417, 427, 434, 443, 452, 459, 465, 474, 475, 490, 491, 504, 550, 551, 560, 586, 612, 614, 619, 632, 634, 640, 644 f, 650, 653, 655, 691, 695 f, 712, 725 f, 732, 734 f, 745, 747, 753, 755, 759.
- Grüner, L. P. W., 2. præst Roskilde dk 34.
- Gude, L. J. M., domprovst Roskilde dk 15, 19 f, 20, 28, 30—31, 348, 717.
- Gudme, H. P., Reerslev-R 163, 164.
 — J., Udby-Ø 692, 698, 729.
- Guldberg, V. C., Bringstrup-S 403.
- Gulstad, G. J., provst, Alsted-F 398.
- Gunnerson, A. B., Valløby-T 198, 606.
- Gyberg, C. H., hjpr S Jernløse-S 266 (Karlebo).
 — H. F. J., S Jernløse-S 235, 236.
- Gyring, O., Vemmetofte 564, 573.
- Gørtz, O. P. J., Reerslev-R 118, 163, 164.
- Götzsche, C. V., Sæby-G 68, 70, 109 (biskop, Ribe).
 — C. C., V Aaby-Aa 710.
 — D. L. R., Everdrup 692, 709, 710.
 — E. V., Stigsbjergby-M 272 (Rise, Ærø).
 — G. E., Fensmark-R 679.
 — H. C., Finderup 198, 200.
 — H. F., Gierslev 118, 193, 194.
 — Johs., biskop Viborg 705.
 — P. C., Munkebjergby-B 409, 687.
- Haagen-Müller, V. E. L., kkp Herfølge-S 597, 608 (Vejby-T).
- Haar, H. J. T., kat Korsør 243, 445 (Nykøb F).
- Haase, W. M., Udby-Ø 730.
- Hagedorn, E., Sædder 597, 599 (Idestrup).
- Hagemann, H. A. K., Slagelse 432.
- Hagerup, E. T., lic kat Præstø-S 696, 698 (St Solt).
 — E. T., Damsholte 762, 763 (Udby, F).
- Halberg, J. F., kkp Vig-NA 297 (Hals).
- Hald, P. T., stiftsprovst, Keldby 753.
- Hall, P. E., Frberg 747.
- Halling, C. E. J., Odden 280, 286, 287.
- Hammer, A. E., hjpr Grevinge 303 (Vorgod).
 — J. J., Tølløse 219, 223, 239, 240.
- Hammershaimb, W. U., provst Lyderslev-F 550, 555, 629, 633—34, 635.
- Hansen, A., kkp Vordingborg 701 (Bøstrup).
 — A. B., rkp Højby 771.
 — A. Borch, Egeslevmagle 350, 484.
 — A. C., hjpr St Tostrup-U 249, 262 (Fuur).
 — A. Gorm, Vemmetofte 569, 588, 617.
 — Aleth, hjpr Vemmelev-H 461 (Ledøje-S, kultusminister).
 — A. L., Øde Førslev-S 343, 365, 368.
 — A. M., Hvalsø-S 60, 62, 70.
 — C. A., Reerslev-R 164.
 — C. A., Haraldsted-A 353—54.
 — C. C., kkp Føllenslev-S 313, 633 (Torsager-B).
 — C. J., Ørsted-D 102.
 — E., Gyrstinge-F 408, 465, 466, 705.
 — Hans, Stege 463, 743, 751.
 — Harry, hjpr Præstø-S 698.
 — H. Chr. M., Holbæk-M 218, 223, 224, 228—29, 570.
 — H. G. Rodi, Jystrup-V 241, 358.
 — H. J., provst Haarslev-T 500, 501.
 — H. N., Krummerup-F 477, 521, 523.
- Hansen, H. O., vik Pedersborg-K 392 (Aaby).
 — H. P., provst St-L Fuglede 118, 120, 154 156.
 — H. P., Sorterup-O 451, 452, 696, 697, 699 (Taagerup-T).
 — H. V., provst Nykøbing M 444, 653.
 — J., Tersløse-S 169.
 — J. A., Kastrup 703.
 — (Holm), J. I. V., kkp Hammer-L 659 (Nordby, S).
 — J. P., Sejerø 335 (Sevel).
 — K. R., forst Faarvejele 309.
 — M. A., Roholte 588.
 — M. K., hjpr Lyngø-VB 397 (Toreby).
 — M. P., Slaglille-B 285, 286, 400.
 — N., Egeslevmagle 483.
 — N. S. E., Aagerup 242.
 — P. G., provst, Kvislemark-F 76, 535, 537 (N Broby).
 — P. J. J., hjpr Kundby 267 (kkp Dalum).
 — R. P. Steenstrup, Alsted-F 92, 399, 699.
 — S. Austin, Præstø-S 275, 698.
 — S. B. Hultin, Ulsø-ØE 583.
 — T., Præstø-S 350, 696, 698.
 — Uffe, valgm Ubberup 136, 138.
 — V., Teestrup 346, 350, 358, 381 (Jerne-S).
 — V. C., Lidemark-B 600.
 — V. J. Anker, hjpr Kastrup 702.
 — V. Deissner, Vor Frue-Sct Jørgensbjerg, Roskilde 38, 350.
- Hansen-Lavind, H. P., Enderslev-V 53, 609.
- Hanson, C. C. J., Pedersborg-K 343, 392.
- Harbo, M. K., hjpr Sørbymagle-K 495 (Hinge-V).
- Harboe, F. C. L., Sorterup-O 452.
 — J. G. T. G., Munkebjergby-B 343, 409, 771.
 — N. M., Magleby ved Skelskør 512.
- Hartvig Møller, H., Føllenslev-S 280, 313.
- Hasle, S. N. P., provst Asnæs 280, 282, 306, 307, 310.
- Hasselquist, N. R., kat Stege 751.
- Hasselriis, G. A. V., Mern 736, 737.
- Hassing, C. E., hjpr Hvedstrup-F 47 (Kollerup-V).
- Hatting, J. M. I., hjpr Roskilde dk 31, 36, 40 (Gladsakse).
- Hauge, J. K., Havrebjerg-G 189, 192.
- Hauvinkel, C. E., hjpr Butterup-T 232 (Faarup-S).
- von Haven, S. F., Stigsbjergby-M 259, 272.
- Hebel, E. H. T., Hellested 626, 629.
- Hedegaard, L. P. A., Spjellerup-S 564.
- Hedegaard Nielsen, G., Sejerø 335.
- Hedemann, P., rkp Kolding 436.
- Hee Andersen, K. P. A., provst Herlufsholm 478, 542, 545 (Maribo).
- Heerup, P. V., hjpr Egebjerg 299 (Helligsø-G).
- Heiberg, A. C. L., provst Helsingør 615.
 — G. P. J., K Helsingør-D 35, 118, 161, 211, 215—16, 770.
 — G. T. S. R., provst, 2. pr Rosk dk 34—35. 419, 422, 461, 463, 595, 615.
 — H. G., Havrebjerg-G 189, 192, 230.
 — J. A., provst, Helsingør 653.
 — S. J., prof Keldby 753.
- Hein, H. K., rkp Haslev-F 377, 379 (Grenaa).
 — N. A., Glumsø-B 686.
- Hejlesen, J. C., Haarlev-H 223, 583, 607, 608 (Kbhvns valgmgh).
- Heise, F. J., Slaglille-B 400, 587, 588.
 — V., Pedersborg-K 391, 392, 537 (Stenløse-F).
- Hellemann, C. N., Rye-KS 65.
- Hellesen, L. H. A., kat Køge-Ø 92.

- Helms, F. B., Viskinge-A 322, 350, 392.
 — H. V., hjpr Terslev-Ø 372 (Nykøbing F).
 — O. E., Soderup-KE 245.
 — R., hjpr Soderup-KE 244, 602 (Gesten).
 — S. B., Tjustrup-H 518 (Nautrup-V).
 Helt, Axel, Ugerløse 251, 365.
 Helweg, Halvdan, valgmgh Osted-A 57, 58, 223, 330, 772 (Kbhvn).
 — L., rkp Odense 164, 679.
 — Th., valgmgh Vallekilde 16, 97, 115, 134, 260, 280, 330, 331, 436 (Idestrup).
 Helweg-Larsen, P., provst Kbhvn 379.
 Henneke, F., St Hedinge 287, 617.
 Henningsen, A., Nyord 768 (Kolby).
 — V. E. S., hjpr Roskilde dk 31, 40 (Grejs-S).
 Herling, L., Karlslunde-K 83, 84.
 Hermann, P. A. V., Sorterup-O 452.
 Hermansen, A. P., Reerslev-V 79.
 Herskind, A., Holbæk-M 222, 227.
 — E. L. P., Røsnæs 128 (Thurø).
 — I. H., Baarse-B 288, 293, 392, 720, 723.
 Hertel, A. W., Haarslev-T 501.
 Hertz, A. V. T., provst, Finderup 115, 118, 120, 130, 169, 199, 202.
 — H. P. B., ksstrd Vor Frue-Sct Jørgensbjerg, Roskilde 37.
 — H. P. K., Ugerløse 251.
 — J. M., kat Roskilde 36, 37.
 Heskjær, H., Krummerup-F 477, 521, 523 (Horsens).
 Hey, V. A., provst, Alminde-V 653.
 Hillgaard, K. B., Omø 516 (Skivholme-S).
 Hindhede, N. B., Maarum 195, 521.
 Hindsholm, A. M., Udby-Ø 728, 730.
 Hjort, J. M. L., provst Elmelunde 693, 694, 757.
 Hjorth, S. C. T., Hylleholt 561.
 Hjørland, A., Sønderup-N 450.
 — J. J., Veterslev-H 365 (Slangerup-U).
 Hoff, H. M., Vallensbæk 216.
 — V. J., valgmgh Vallekilde 10, 16, 115, 117, 121, 129, 130—37, 139, 141, 147 f, 153, 154, 207, 211, 213, 218, 260, 264, 280, 299, 306, 324, 327, 330, 425, 487, 592 (Vartov).
 de Hoffmann, M., hjpr Slaglille-B 400, 536 (Tvede-L).
 Hoffmeyer, A. P. A. S., Jorløse 127, 326, 689.
 Hofgaard, L., Taars 653.
 Holbek, C. O., Snoldelev-T 15, 74, 80, 81, 85, 98, 138, 139, 140, 615.
 Holdt, J. P. L., Køng 650, 660, 661, 719.
 Holm, A., hjpr Tjæreby 510 (Veerst-B).
 — A. V., Jersie-KS 74, 86, 87, 615 (Gladsakse-H).
 — A. V., Havrebjerg-G 192.
 — H., Raklev 126.
 — H. M. J., provst, Finderup 115, 118, 120, 197, 199, 202, 770.
 — J., Tølløse-Aa 219, 239, 240, 461, 463.
 — J. A. L., lic Hyllested-V-H 340, 418, 459 f, 467 f, 471, 475, 495, 503, 504, 505.
 — J. L. F., Odden 285, 286.
 — P., Udby-Ø 454, 455, 729.
 — P. A., Veterslev-H 363, 364 (Gamtofte).
 — S. J., Reerslev-V 78, 271.
 (Holm) Hansen, J. I. V., kkp Hammer-L 659 (Nordby, S).
 Holm Nielsen, O. V. P., rkp Ringsted-B 351.
 Holme, J. D. V., hjpr Haraldsted-A 353 (Dreslette).
 Holmer, K., Kongsted 585.
 Holmgaard, O. C. M., provst Slagelse 422, 433.
 Holmstrup, P., Kongsted 585, 608.
 Holst, C. L., Agersø 514 (Longelse-F).
 — C. Møller, ksstrd Magleby-H 620.
 — E. H., Borup-K 20, 102, 103.
 — H. O. L., provst, Kornerup-S 46, 51, 770.
 — H. P., Førslev 526, 527.
 — J. F., Svallerup 153.
 — P. N. Møller, Elmelunde 757.
 — P. C. D., Jyllinge-G 54, 688.
 Holstein, A. E., Strøby-V 623, 625.
 — H. V., kat Køge-Ø 92 (Agri-E).
 Honoré, H. P., Filadelfia 173 (Vejby-T).
 — P., Højby 770.
 Hornbech, Carl, Fredericia 237.
 Hornbeck, H. G., Teestrup 381, 659, 676 (Kbhvn).
 Hornemann, C. F., prof theol 465.
 Hoskjær, D. C., Kalundborg 118, 122, 123.
 Hostrup, Helge, kkp Nykøbing-R 284—85, 565, 770.
 — J. C., Hillerød-NH 110, 164, 284, 285, 292, 328, 426, 532, 621, 634.
 Houmand, H. L., V Egede-B 672 (Aastrup).
 Hovgaard, J. F. P., hjpr Toksværd 644 (Bramminge).
 — J. S., hjpr Finderup 204 (Grønbæk).
 Hultin Hansen, S. B., Ulsø-ØE 583.
 Hunderup, N. V., provst, Egeslevmagle 484.
 Husum, P. L., Skelby-G 681, 682 (Tranebjerg).
 Huus, A. N. J., hjpr Reerslev-V 164 (Veerst-B).
 — R. R., Køng, 583, 661.
 Hvam, C. J., Slaglille-B 314, 333, 358, 400, 771.
 Hvidberg, J. N., hjpr Finderup 204 (Hvorum-S).
 Høeg, J. C., hjpr Aarby 139 (Hunseby).
 Høegh, C. M. F., kat Køge-Ø 92 (Taagerup-T).
 Højbjerg, C. P., Stigsbjergby-M 272 (Ringel).
 Højland, O., Hyllested-V-H 506.
 Højmark, A., valgmgh Aarhus 437.
 Højme, S. Ø. S., kkp Føllenslev-S 251, 314.
 Hørlyck, K. M., Borre 693, 759 (Vilstrup).
 Hørning, H. J., L Hedinge-H 618, 639.
 Høy, H. A., hjpr Krummerup-F 522.
 Høyberg, K. H., Magleby, Møn 762.
 Høyer, H. P. B., Nyord 767 (Langaa-T-V).
 — H., S Asminderup-G 237 (Nebesager-B).
 Høyer-Christensen, A. P. V., Udby-Ø 335, 697, 730.
 Høyer-Møller, E., Kølstrup 330.
 Høyer-Nielsen, H. C., valgmgh Osted-A 60, 770.
 Høyrup, A., Gørlev-B 206, 209—10.
 — C., kkp Holbæk-M 222, 227, 230, 697, 699 703 (Stenstrup-L).
 Idom, A. R., Føns-Ø 573.
 Ifversen, Jul., Bregninge-B 138, 280, 315 f, 317—20, 328.
 Isager, C. J., Skelby-G 654, 681, 684 (Helsingør).
 Ingerslev, F. P., Hørby 259.
 — H., Kongsted 584.
 — H. C., Boeslunde 419, 466.
 — J. F., Kundby 264, 265.
 — P. A., hjpr Kongsted 584 (Barrit-V).
 — P. L. B., provst, Magleby, Møn 760.
 Ipsen, H., Føllenslev-S 313 (Gentofte).
 — O. C., Assens 181.
 Iversen, J., Sædder 599.
 Ivertsen, P. A. C., Aarby 139, 140 (Esbjerg).
 Jacobsen, C. P., Kalundborg 123 (Rødby-R).
 — C. S., Borre 759.
 — G. G., Bregninge-B 316.
 — J. P., Gimlinge 210, 500.

- Jacobsen, S. O. E., Slaglille-B 401, 445 (Kbhvn).
 Jakobsen, P., kkp Hyllested-V-H 506 (Gamborg).
 Jansen, C. A. E., kat Stege 751 (Jerslev-H).
 — J. K., hjpr Finderup 201 (Tødsø-E).
 Janssen, C. E., Vørslev-J 280, 324, 494.
 Jantzen, A. T., Gentofte 20.
 Jeansson, J. F., Øde Førslev-S 29, 342, 343, 346, 365, 367, 374, 666.
 Jelsbak, J., hjpr Næstved 671 (Kbhvn).
 Jensen, A., kkp Højby 291 (Rønninge-R).
 — A. Søgaard, Haraldsted-A 771.
 — C. A., provst Vallekilde-H 282, 327, 328.
 — C. A. J. V., Hørby 124 (Torslunde-I).
 — C. L., provst Ubby 118, 120, 138, 159, 152, 578.
 — E. Aalbæk, kkp Bregninge-B 321, 770.
 — E. T., hjpr Kallehave 741 (Ormslev-K).
 — H. A., Skørpinge-F 493.
 — H. Egede, kkp Slagelse 431, 433, 771.
 — H. O., Slaglille-B 343, 401.
 — Henning, Soderup-KE 219, 242, 243.
 — Henning, Stenmagle-S 57, 68, 70, 235, 239, 340, 342, 411, 413—14, 577, 579, 591.
 — J., hjpr Kundby 267 (Mygind-K-S).
 — J. C., Osted-A, 56, 57.
 — J. C., Viskinge-A 323, 449.
 — J. C. F., Lundforlund-G 170, 455.
 — J. V. T. Lyndby, Osted-A 57.
 — J. P., Guldager 99.
 — J. P., Omø 516 (Haslund-Ø).
 — J. P., Omø 516.
 — J. S., hjpr Odden 287, 334 (Borum-L).
 — L. F., hjpr Spjellerup-S 563, 576 (Lyngaa-S).
 — M. J. A. J., Keldby 553, 756.
 — M. P. M., frimgh Stevns 637.
 — N., hjpr Elmelunde 710, 758.
 — N. A., kkp Højby 280, 289, 291, 323 (Møgel-tønder).
 — N. A. V., Udby-Ø 291, 729 (Torslunde-I).
 — N. E., Buerup 162, 433.
 — N. J., Ebeltoft-D 524.
 — N. K., Slaglille-B 401.
 — N. Ravn, Toksværd 644 (Gylling).
 — O., Hylleholt 561.
 — O. H., Gimlinge 200, 497, 498.
 — P. C., Horsens-H 323.
 — R., Nordrup-F 562.
 — R. V., Vejle-VE 652, 653—54.
 — S. C. F., kat Kalundborg 124 (Kyndby-K).
 — T., hjpr Jersie-KS 88.
 Jensen-Hammer, J., Tølløse 219, 223, 239, 240.
 Jeppesen, C. L., Teestrup 381 (Stepping-F).
 Jepsen, E. U., hjpr Roholte 588 (V Velling-S).
 — J. P., Hvedstrup-F 48, 770.
 Jermin, H. C., Tjustrup-H 518.
 Jersin, F. J., Herlufmagle 163, 326, 424, 464, 678 (Veggerløse).
 Jespersen, C. C., Slaglille-B 401.
 — E. J. J., Baarse-B 152, 653, 722, 760, 761.
 — H. A., hjpr Reerslev-V 79, 698, 705 (kkp Sydstrømø).
 — H. L., K Hyllinge-L 68.
 — J., St-L Fuglede 156.
 — J. C. L., hjpr Faarevejle 310 (Svendborg).
 — K. L. H., Nordrup-F 343, 360, 362.
 — T., Brahetrolleborg-K 583.
 Jessen, C. A. L., Agersø 514, 742, 746 (Sten-løse-V).
 — C. J., Nordrup-F 361.
 — H. N., provst Skelskør 188, 478, 482, 530.
 — P., Everdrup 710.
 Jessen Andersen, H., rkp Hyllested-V-H 507.
 Joensen, P. V., provst, Næstved 20, 642, 669.
 Johannesen, P. W., S Asminderup-G 238, 245.
 Johansen, B., kst Omø 516.
 — E. R. C., Ørsted-D 102 (rkp Hillerød-H).
 — Wilh., lærer Vordingborg 700 (Tranderup).
 Johnsen, M., kkp Sæby-H 162, 634 (Gosmer-H).
 Jordt Jørgensen, K., dr, 2. præst Rosk dk 36.
 Jork, J. C., provst, Vollerslev-G 601.
 Juel, Aage, Everdrup 692, 709, 711 (Frberg).
 — Svend, kkp Vig-NA 297 (Munkebo).
 Juhl, J. E. N., kkp Bregninge-B 321 (Emmerlev-H).
 — T., Køng 662.
 Jul Nielsen, S., 2. præst St Hedinge 617 (Vamdrup).
 Jungersen, F. O., Vig-NA 97, 280, 282, 292, 357, 436, 576, 650, 751 (Valgmgh Kbhvn).
 — J. H. A., Bregninge-B 315.
 Juul-Nyholm, K. P. H. J., Haarlev-H 553, 607, 608 (Hesselager).
 Jørgensen, A., Slagelse 250, 425, 429—30.
 — C., Rye-KS 65, 66, 70 (Skrøbelev).
 — C. N. P., hjpr Vor Frue-Sct Jørgensbjerg, Roskilde 38 (Sebber-A).
 — C. R., rkp Køge-Ø 92 (Kbhvn).
 — C. T., Udby-Ø 728, 729.
 — E. A., Rønnebæk-O 649 (Kbhvn).
 — E. K., Valløby-T 604, 605—06, 609.
 — G., Fakse 560.
 — H., Sørbymagle-K 495.
 — H. F., Haudrup-S 73, 84, 85—86, 527.
 — H. H., Nordrup-F 362, 365, 674.
 — J. A., Vallekilde-H 329.
 — J. H., hjpr Tølløse 241, 561, 771 (New York).
 — J. M., Glumse-B 101, 686.
 — J. S. Fibiger, Egeslevmagle 484.
 — K. E., Jordt, dr, 2. præst Roskilde dk 36.
 — K. Kjær, K Helsinge-D 770.
 — L. S., Greve-K 77.
 — M., Kallehave 739, 740.
 — N., Skørpinge-F 493.
 — N. Høstmark, Marvede-H 533, 767.
 — O. Bruun, hjpr Vordingborg 701, 770 (nu Undløse-S).
 — P., Vollerslev-G 601, 602.
 — R., Højelse-L 109.
 — S. C., Damsholte 764.
 — V. C., hjpr Bringstrup-S 194, 402 (Vinding-V).
 Kaarsberg, H. B., Skelby-G 681, 682.
 Kabell, P., Nestelse-M 650.
 Kalf, H. K., Højelse-L 110, 770.
 Kalkar, K. A. H., rkp Næstved 668.
 — K. O. H. T., Himmelev 42, 615, 667.
 Kall, J. C., Lyngve-VB 393, 396, 634 (Nykøb F).
 — V. T., hjpr Haraldsted-A 353 (Bølling-S).
 Kall-Rasmussen, A., Butterup-T 232.
 Kallenbach, J. C. F., Mern 736, 737.
 Kallenbach-Pedersen, J., hjpr Køge-Ø 92 (Femø).
 Kannevorff, F. C., Butterup-T 232.
 Karlum, C., rkp Højby 291 (Grevinge) 771.
 Karstensen, J. K. F., L Hedinge-H 639.
 Kastrop, N. A. B., Ørslev-S 187.
 — P. H., Kongsted 550, 552, 554, 584, 585, 691, 705, 710, 712.
 Kattrup, N. C., kat skelskør 482 (Voldum-R).
 Kayser, K. T., kkp Magleby-H 622 (Kyndby-K).
 Keiding, F. G. H., Bregninge-B 315, 317.
 — K., Filadelfia 173, 770.

- Kelstrup, M., Everdrup 709, 711.
 Kielberg, A. S., Vemmelev-H 464.
 Kierkegaard, P. C., Pedersborg-K 17, 163, 193, 265, 295, 300, 316, 330, 340, 343, 386, 390, 391, 395, 419, 427, 450, 463, 467 f, 591, 614, 746, 749. (biskop, Aalborg).
 Kildeby, H. M. M., Ørslev-S 167, 188, 379. 542, 666.
 Kinch, G., provst Torslev-S 521.
 Kirketerp, C. E., Greve-K 76, 78, 505, 506.
 Kisum, F. C., Elmelunde 699, 758.
 Kiørboe, A., Greve-K 75, 76, 162, 717 (Helsingør). — C. W., Røsnæs 127, 128 (Kolding).
 Kjer, J., hjpr Undløse-S 254 (Grønland).
 — Tage, rkp Holbæk-sp Tv Merløse 225, 230—31, 678.
 Kjær, M. C., Volderslev-G 76, 602 (Kolind-ES).
 Kjær Jørgensen, K., K Helsing-D 770.
 Kjølhede, A. V. C., provst Karlslunde-K 73, 74, 83, 84.
 Klarholt, L. R. V., 2. rkp Rosk dk-sp Vor Frue landsogn 36.
 Klein, C. E., hjpr Elmelunde 757 (Bregninge-Ærø).
 Klinke, H. P., kkp Vig-NA 297 (Adslev-M).
 Knudsen, C., Rønnebæk-O 12, 647.
 — H., Bregninge-B 148, 314, 315 (Diakonissestiftelsen, Kbhvn).
 — Jakob, valg Mellerup, forf 199, 439, 755.
 — K. E. H., hjpr Greve-K 77 (Ø Hornum).
 — K. G., Nykøbing-R 280, 284.
 — N. C., Næstved 533, 666, 667, 669.
 Knuhtsen, J. T., Terslev-Ø 371.
 Koch, Carl, valg M Ueberup 16, 18, 23, 115, 118, 121, 128, 135, 136, 137—38, 139, 154, 199, 207, 213, 216, 223, 260, 330, 388, 425, 436.
 — Emil, rkp Odense dk 24, 574.
 — H. P. C., provst Damsholte 220, 258, 763.
 — I. C., hjpr Føllenslev-S 313 (Ballerup-M).
 — J. V., Jungshoved 692, 703, 705.
 — L., provst, dr Glostrup 20.
 — P. G., biskop Ribe 717.
 — T., hjpr Asnæs 306, 308 (Hem-H-D).
 Kofoed, C. P. A., kat Slagelse 430 (Todbjerg-M).
 Kold, V. K., Taulov 178, 210, 521.
 Kolpen, G. L. A., Orø 277.
 Konradsen, K. G., Førslev 527 (Ebeltoft-D).
 Kopp, C. M., Sandby-V 688.
 Korff, J. P. O., kat Køge-Ø 92 (Mørke).
 Korn, J. G., Udby 258.
 Kornerup, H. E. H., Lyderslev-F 635.
 — H. J., Jyderup-H 269.
 Kornerup-Bang, H. J., hjpr Hvedstrup-F 47 (Vildbjerg-N).
 Korsholm, J. J., Rorup-G 95.
 Koudal, J. J., kkp Bregninge-B 771.
 Krag, C., Lynge-VB 343, 395, 396.
 — P., Sct Jakobs k, Kbhvn 158, 266, 396, 653, 685, 763.
 Kragbøll, C. F. L., Sejersø 335 (Skævinge-LL).
 Kragerop, F. R. D., kat Næstved 668 (Viborg).
 Kragh, B. A., Skørpinge-F 236, 493.
 — C. C. U., Jersie-KS 86, 87.
 — E. T., Skelskør 88, 478, 479, 482.
 — J. T., Kornerup-S 51, 506, 594 (Gudbjerg).
 Kragh-Müller, M., provst Kalundborg 120, 124, 466.
 Kragh-Schwarz, E. I., rkp Kalundborg 124, 125 (Helsingør).
 Krapper, N. A., hjpr Jersie-KS 88 (Christiansø).
 Krarup, C., Tjustrup-B 478, 517, 518.
 Krarup, F. C., dr Sorø 340, 343, 349, 384, 386—89, 615, 676.
 — K., rkp Holbæk-sp Tv Merløse 225, 231.
 — N. T., Ubby 152 (Aastrup).
 — O. C., Butterup-T 233, 286, 287, 320.
 Krarup-Hansen, C. E., Lundby 660.
 — V., Herlufsholm 233, 545.
 Krebs, A. A. G., Nyord 767 (Vindeby).
 Krebs Lange, F. C., frimgh Stevns 578, 635, 636.
 Kring, H. J., Stege 693, 743, 750 f.
 — K. K., Haudrup-S 86, 494, 703.
 Kristensen, A. K. Dam, Lidemark-B 600 (Kauslunde).
 — A. Thygesen, kkp Raklev 127.
 — F., hjpr Udby-Ø 730 (Ferslev-D-V).
 — P. Skjoldborg, hjpr Næstved 669 (Østofte).
 Kristiansen, A. S., hjpr Snoldelev-T 82 (Laastrup-S).
 — K. J. P., Snoldelev-T 82.
 Kristoffersen, A. E., Haraldsted-A 128, 217, 354.
 Krog, A. C., Herslev-G 49.
 — J., hjpr Baarse-B 721 (Pjedsted).
 — L. J. N., hjpr Herslev-G 50 (Ramløse-A).
 Krog-Meyer, G. G., Vigersted-K 359-60.
 — H. W., Snoldelev-T 81.
 — O., Mern 738.
 Krohn, Aage, Tostrup-R 286.
 — J., Finderup 204.
 — J. T. S., hjpr Reerslev-V 78.
 Kromayer, J. C. E. A., Tjæreby 511.
 Kroon, K. R., Himmelev 43, 770.
 Kruse, J. H., Reerslev-V 78.
 Kruuse, M. P., provst Højelse-L 11, 74, 107.
 Kühnel, T. S., Haarlev-H 608.
 Kynde, O. C., Fensmark-R 617, 680.
 Kærup, A. J., hjpr Sorø 390, 741.
 Königsfeldt, A. E. T., Magleby-H 621.
 Køster, H., rkp Nykøbing-R 285 (Kølstrup).
 — K., hjpr Vartov 592.
 Lademann, F. W., hjpr Køge-Ø 92 (Brændekilde-B).
 Lakjer, C. L. F., Alsted-F 398.
 — L. E., Kastrup 663, 702.
 — P. E., Sværdborg 656, 662, 663.
 Lambert-Jensen, A. P., Kvislemark-F 537, 699.
 Landbo, C. C., Egebjerg 297, 300.
 Landert, E. B., rkp Nykøbing-R 285.
 Langballe, H. D., Udby 258.
 Lange, C. E., Vordingborg 701.
 — H. L., Hagedsted-G 36, 260, 262.
 — F. Krebs, frimgh, Stevns 578, 635, 636.
 — K. K., hjpr Viskinge-A 323 (Hals).
 — N. C. T., Viskinge-A 322.
 Langhoff, J. F., Ø Egesborg 733.
 Larsen, A., hjpr K Helsing-D 217 (Drlund).
 — A., Arnborg 714.
 — Henry C. V., provst, Skamstrup-F 18, 219, 220, 233, 266, 273, 274—75.
 — H. C. L., hjpr Sandby-V 688 (Torning).
 — H. O., Gierslev 198.
 — H. P., provst, Lundby 553, 642, 659—60.
 — J. H., dr, Holbæk-M 219, 226—27, 252, 263.
 — J. N. O., dr, Haraldsted-A 354, 771 (Svendborg).
 — K., Gørlev-B 206, 210, 274, 770.
 — L. J. M., Nr Jernløse-K 217, 235, 351.
 — L. P., dr theol, prof, miss Indien 117, 126, 437, 720.
 — L. P. G., kkp Vig-NA 297 (Mørke).
 — M., hjpr Korsør-T 443 (Lunde).

- Larsen, M., Jorløse 326.
 — Morten, frimgh Holstebro 436 f, 619.
 — P. C., Høve-F 485, 488.
 — P. S. F., Slotsbjergby-S 454.
 — T., Haarslev-T 502, 760.
 — T. F. L., Sørbymagle-K 494.
 Lassen, A. A. E., provst, Vejlø-VE 552, 642, 650, 652—53, 696.
 — F. A., Sværdborg 445, 664.
 — J. A., provst, Tølløse-Aa 240.
 — J. Nimb, Lidemark-B 600.
 — L. C. L., Tjæreby 510.
 — P. H., hjpr Herlufsholm 545 (Ulsted).
 Lassens, T. C., Ll Hedinge-H 616, 639.
 Laub, H., biskop, Viborg 299, 575.
 Laurberg, N. S., provst, K Stillinge 422, 458.
 — O. M., kat Skelskør 482 (Vejlby v Aarhus).
 Laurberg-Jensen, N. M., Kongsted 229, 231, 585.
 Lauridsen, P., 2. præst St Hedinge 617 (Randers).
 Lauritsen, B. T., hjpr Herlufsholm 545 (kkp Ringkøbing).
 Lauritzen, R. M., Borup-K 104.
 Laursen, K. M., Nyord 768.
 Laursen Vig, E., Karrebæk 540.
 Lautrup, J. H., provst, Hammer-L 642, 654, 656, 660 (biskop Lolland-Falster).
 Lebech, J. J. T. G., provst, Holbæk-M 222, 227.
 Lehn, C. L. Lütchen, Hørby 259.
 — C. F. E., hjpr Stenmagle-S 413 (Vrendsted T).
 Lemvig, C., Krummerup-F 467 f, 519, 522.
 Lendrop, M. P. E., Tjæreby 480, 510, 527, 763.
 Lerche, F., rkp Ringsted-B 351 (Kbhvn).
 — P. C., Høve-F 50, 485, 488.
 Leth, A. M. P., Ulsø-ØE 374, 380, 550, 551, 554, 577, 582, 583, 587, 591, 603, 643, 646, 706, 727, (Middelfart-K).
 — C. F., Nr Jernløse-K 233, 234 (Allerup-D).
 — H. J., Nr Jernløse-K 234 (Sengeløse).
 — J. V., Gadstrup-S 97, 175.
 — L. B., Ll Hedinge-H 17, 618, 629, 637, 639 (Horne, Fyn).
 Lethan, O., hjpr Orø 277 (Kbhvn).
 Letting, J. C., rkp Hyllested-VH 507.
 Leunbach, A. F., Elmelunde 757.
 — J. H., Lidemark-B 600, 664 (Hesselager).
 Leuning, T., Skørpinge-F 430, 492, 493.
 Levinsen, H. I., Karrebæk 539 (Helsingør).
 — H. I., Gørlev-B 206, 209.
 — Johs., Classens boliger 161.
 — L. J., Sæby-H 118, 160—61.
 Lichtenberg, W. S., provst, Valløby-T 28, 604—05, 617.
 Lind, G., Nyord 684, 768 (Svanninge).
 — H. D., Skelby-G 681, 683.
 — J., Ringsted-B 346, 349.
 — K. P., Hammer-L 650, 658.
 — P. E., Sæby-H 117, 118, 148, 157, 158, 159 (biskop, Aalborg).
 Lindberg, Jac. Chr., L Lyngby-Ø 12, 107, 279, 306, 308, 333, 427, 452, 459 f, 465, 466, 467, 473, 490, 526, 610, 613, 629, 638, 688, 734, 746.
 Lindboe, V. C. A., Sandby-V 688.
 Lindegaard, V. T., Slaglille-B 400.
 Lindeløv, J. P., Køng 661, 662.
 Lindegren Andersen, I., kkp Næstved 671, 771.
 Lindgren Rasmussen, H., hjpr Valløby-T 606 (Fjaltring-T).
 Lindhardt, B., Jyderup-H 219, 269, 270.
 — B., Haraldsted-A 276, 354.
 — P. G., dr, prof theol, Aarhus 185.
 Lindhardt, V. C., hjpr Sværdborg 664 (Aarhus).
 Linnemann, H. I., Raklev 118, 120, 125, 126.
 Listov, A. L. C., Dalby-T 577, 579, 591, 666, 667.
 Lomborg, A. C. M., hjpr Næstved 671 (Hvilsager-L).
 Looft, C. C. V., hjpr Grevinge 303 (Skelby-Ge).
 Lorck, L., Hvedstrup-F 20, 46, 47.
 Lorenzen, F. N., hjpr Orø 277 (rkp Horne-A).
 Ludwigs, C., biskop, Aalborg 89, 223, 404, 405.
 Lund, C. T., provst, Magleby v Skelskør 477, 478, 506, 513.
 — J., Omø 515, 516 (Borum-L).
 — J. C., Munkebjergby-B 408, 409.
 — J. C. R., Udby-Ø 727, 729.
 — M., Egebjerg 209, 280, 300.
 — M. A. S., Vium-S-L 403, 634.
 — N. E. V., K Saaby-K 63, 64.
 — N. J. J., K Saaby-K 63, 64.
 — R., frimgh Mors 635.
 — T., Tommerup-B 474.
 — T. O. C. D., Borre 758, 759.
 Lundby, L. N., Vemmelev-H 109, 340, 462, 463.
 Lunddahl, A. P., Tølløse-Aa 239, 240.
 — H., kat Korsør-T 445 (Kolding).
 Lundholm, P. E. F., kat Kalundborg 124 (Sindal-A).
 Lund-Jacobsen, P. J., Ørslev-B 509 (Kbhvn).
 Lund-Sørensen, A., Kastrup 59, 703 (Kbhvn).
 — G., Roholte 588, 671.
 Lundsgaard, B. S., 2. præst Filadelfia 173 (Farup).
 — F. E., Haraldsted-A 162, 352, 353, 358 (Kbhvn).
 Lundsteen, A. C., St Tostrup 247, 250.
 Lundøe, J. P., St L Fuglede 118, 154, 156, 301, 304.
 Luplau, L. F., Dalby-T 554, 577.
 Lütchen Lehn, C. L., Hørby 259.
 Lützhøft, H. F., Ørsted-D 74, 98, 100.
 Lykke, H. P. N., Fodby 541.
 Lykkegaard Nielsen, N. F., Tjustrup-H 518.
 Lyndby Jensen, J. V. T., Østed-A 57.
 Lyngbye, J. P. C., Alsted-F 398.
 — P. E. B., Tjæreby 478, 511.
 Lyng, O. H., Gimlinge, 500.
 Lyse, E. J., Ll Hedinge-H 297, 639.
 Lysholm, C. J., Everdrup 553, 692, 709, 711.
 Lystrup, S. C., Lyng-VB 394, 396.
 Lærkholm K., rkp Vordingborg 702 (Kbhvn).
 Lærkes, J., kkp Køge-Ø 92 (Egen).
 Læssøe, A. V., Svallerup 118, 153.
 Løbner, M. H., kkp Holbæk-M 230, 284 (Arrild).
 Løgstrup, P. F. T., Reerslev-R 167.
 — Th., Nyborg 708.
 Lørup, J. J. A., Herslev-G 49, 50, 350.
 Løwe, A. V., Damsholte 693, 762, 763.
 Maagaard, J. A. L. T., Fensmark-R 680 (Velling).
 Maarbjerg, J., Vallekilde-H 280, 327, 329.
 Mackeprang, E. E. H., Fodby 231, 243, 540, 541.
 Madelung, C. F., Sct Hans hosp 40 (Sjælland-T).
 Madsen, Aage P., Viskinge-A 323 (Kbhvn).
 — A. H., hjpr Holbæk 231 (Kappel).
 — E., Bregninge-B 321.
 — E. A., Køge-Ø 92, 128, 445, 699.
 — H. J., Vigersted-K 771.
 — H. P. J., Værsløv 130, 280, 324, 325.
 — I. K., Rorup-G 93, 95.
 — J., hjpr Rosk dk 36 (Tirsted-V).
 — N. P., Kollerup-H 80, 200, 329.
 — O. E., kkp Korsør-T 416, 442, 445 (Levring-H).
 — O. M. G., rkp Frederiks k, Kbhvn 56, 58.

- Madsen, Peder, biskop 82, 115, 163, 165, 173, 187, 334, 349, 716.
- Magelund, Johs., forst Haslev 375.
- Magnussen, B., provst, Føllenslev-S 280, 282, 312.
- Majvang, A. O. M., Dalby-T 217, 581.
- Malling, J. V., valgmg, Odder 363, 436.
- Malta-Müller, J., kkp Herfølge-S 597 (Bjerreby).
- Marcussen, C. N. E., Dalby-T 577—78.
- J. J., provst, kst Slagelse 431 (Gunderup-N).
- Marstrand, E. N., valgmg, Osted-A 58—60, 280, 291, 437.
- Martensen, H. L., biskop 31, 32, 42, 83, 143, 146, 149, 151, 160, 205, 255, 348, 542, 568, 592, 716, 733, 755, 758.
- Martensen Larsen, A., hjpr Roskilde dk 36, (Gentofte).
- H., dr, domprovst, Roskilde 19, 24, 29, 32—33, 35.
- Mathiesen, C. E., Reerslev-V 78.
- F. C., Højby 288, 289.
- M., K Helsing-D 210, 214.
- M. J., Gørlev-B 128, 159, 206, 208.
- Mathisen, A. W., Jyllinge-G 55.
- Matthiesen, H. I. F. C., Ugerløse 218, 250, 251 (Haderslev).
- H. P., hjpr Højelse-L 110 (Ølstykke).
- R. A., hjpr Sæby-H 161 (Strynø).
- Mau, E., Haarslev-T 11, 20, 299, 428, 467 f, 500, 501 (Farum-V).
- Meinert, A. E., St Tostrup-U 189, 191, 247, 248, 249, 294, 428.
- Meinertsen, H. P., provst, Mern 85, 252, 476, 540, 549, 553, 666, 692, 693, 694, 736, 738, 750.
- Melbye, J. P., hjpr Vollerslev-G 601 (Vejle-H).
- P. C. J. M., Stiftsbjergby-M 272.
- P. W., kkp Køge-Ø 92 (Munkebo-D).
- Meyling, H. E., Vor Frue-Sct Jørgensbjerg, Roskilde 37.
- Michaelsen, J., hjpr Hellested 628 (Hunstrup-Ø).
- Michelsen, J. C. F., Kornerup-S 51.
- Mikkelsen, E. W., Karlslunde-K 84.
- K. P., hjpr Magleby, Stevns 621, 775 (valgmg, Bornholm).
- L. C., provst, Højby 261, 282, 770.
- Milo, F. V., Kornerup-S 51, 84, 85.
- Miskow, N. L., Krummerup-F 524.
- Moe, Carl, Skanderup 181, 323, 378.
- Moefelt, P. A., Magleby, Stevns 621.
- Moestofte, P., Magleby v Skelskør 513.
- Moestrup, B., Marvede-H 533 (Elling).
- Mogensen, M. C., Raklev 125, 127.
- Mohr, C. L., Vørslev-J 324.
- J. F., Vejle-VE 652.
- J. L. T., Slotsbjergby-S 453, 454 (St Magleby).
- Møllerup, H. P., Kbhvn 224, 379, 666.
- T., Haslev-F 343, 376, 378—79.
- V., Vor Frue k, Odense 525.
- Moltke, V. V., greve, S Jernløse-S 219, 235, 236, 326 (Asminderød-G).
- Momme, J. I., Sæby-G 68, 70.
- L., hjpr Aagerup-K 53 (Utterslev).
- Monrad, D. G., biskop 12, 383, 414, 426, 452, 472, 617, 733.
- J. H., Køge-Ø 55, 74, 89, 91, 135, 499, 511, 634, 750 (Frederiks k, Kbhvn).
- L. V., provst, Marvede-H 11, 340, 467 f, 531, 532, 629, 644.
- Monrad Frantzen, H., Ø Egesborg 730, 731, 733.
- Moos, P. H., Nyord 768 (Kliplev).
- Morsing, T., Faarevejle 277, 311.
- Mortensen, A., Borup-K 104 (Sommersted).
- Munch, P. J., provst, Brøndby-V-Ø 29.
- P. J., V Egede-B 672.
- Munck, F. V., Herlufsholm 477, 542, 544.
- P. M., rkp Krist k, Kbhvn 437.
- V., Aagerup-K 53.
- Munk, A. N., Vordingborg 659, 700, 701 (Ledøje-S).
- Kaj, Vedersø 339, 455.
- S. A., Næstved 599, 605, 671.
- Müller, E. T. J., kst Korsør-T 457 (Hatting).
- H. C. D., Herfølge 15, 20, 553, 595—96.
- J., hjpr Rosk dk 36 (Sct Lukas stift).
- Knud, Jungshoved 692, 703, 705.
- S. C., Gadstrup-S 74, 96, 97.
- Tage, Køng 660 (biskop, Ribe).
- Münster, C. P. J., kkp Hyllested-V-H 506 (Hundborg-J).
- G. P., Dalby-T 553, 558, 577, 580—81, 720.
- L. C., Ugerløse 250, 251, 720.
- N. O., Baarse-B 720, 721.
- Münter, Fr., Ørslev-S 176, 177, 446, 537, 538.
- Mygind, C. M. P., Omø 516.
- G. T., Allerslev 696, 724, 725, 740.
- H. J. J., Omø 516 (Fraugde).
- L. T., provst, Karrebæk 537, 539.
- Mynster, C. P. G., Karise-A 11, 574, 576, 604.
- J. P., biskop 11, 12, 31, 55, 116, 150, 170, 205, 208, 340, 349, 550, 562 samt visitatsnoter i pastoratsbeskrivelserne.
- J. P. J., Marvede-H 531, 533.
- Myrup Andersen, O., frimg, Stevns 637.
- Møgelvang Nielsen, N., kkp Vig-NA 297 (Aarhus).
- Møhl-Hansen, A. H., kkp Føllenslev-S 314 (Vejby-S).
- Mølgaard, F. K., K Saaby-K 65.
- Møller, Aage B., provst, Slagelse 340, 421, 422, 424, 433, 476, 507, 509, 531, 533, 597, 598, 696, 744.
- A. B. Bartholdy, provst, Ejby-ND 14, 104, 106, 770.
- A. C., hjpr Korsør-T 443 (Odense).
- A. E. A., Sønderup-N 447, 449 (Ferslev-V).
- A. J., Hagedsted-G 262.
- C. J., Vigersted-K 359.
- C. F. E., Karrebæk 537, 539, 646.
- C. V. V., Slagelse 345, 347, 350, 422, 424, 432 (biskop, Aalborg).
- D. C., Fakse 559, 560.
- F. A. C., provst, Hyllested-V-H 478, 505.
- F. B., kkp Herfølge-S 104, 288, 554, 557, 589, 593, 597, 603 (Rønninge-R).
- F. D., Marvede-H 476, 531, 532.
- F. P. Stahlfest, Ringsted-B 346, 349.
- F. S. Holberg, Gyrring-F 407, 701.
- H. C. H., Stenmagle-S 413.
- H. P., provst, Jyllinge-G 54.
- H. L., Gylling 657.
- H. Hartvig, Føllenslev-S 280, 312, 313.
- Jac., Ørslev-S 187.
- J. C., Aarby 139.
- J. C. H., kkp Højby 291 (Hammel-S-V).
- J. N. M. C., kkp Hyllested-V-H 506 (V Ulslev).
- J. P., Marvede-H 476, 531, 533 (N Lyn-delse-H).
- N. C., hjpr Næstved 668 (Saltum-A).
- N. P. C., hjpr Haarslev-T 501.
- Otto, Gylling 35, 79, 260, 268, 303, 349, 395, 447, 593, 621, 653, 657, 666, 716, 746, 748.
- P. C., kkp Ringsted-B 350 (Kattrup-ØT).
- R., kkp Magleby-H 622 (Olsker-A).

- Møller, Tage, Højerup 619 (Bramminge).
 — Tage, Kundby 267 (Jerslev-H).
 — T. K. F., hjpr Udby-Ø 728, 729 (Birkerød).
 — V. E. J., Stiftsbjergby-M 272.
 Møller Holst, C., ksstrd, Magleby-H 620.
 — P. N., Elmelunde 757.
 Møller Petersen, N. M., hjpr, Hrlf 545 (Kbhvn).
 Møllgaard, U., Teestrup 381, 684.
 Mølmark, C. A., Ørslev-B 494, 508.
 Mølsted, J. A., Jungshoved 704.
 Mønster, G. C., kat Vordingborg 691, 701
 (Skørping-F).
 Mørch, H., hjpr Næstved 671 (V Skerninge-U).
 — J. G., Ørslev-S 188.
 Mørk-Hansen, A., provst, Vonsild-D 201, 215.
- Nannestad, W. L., K Stillinge 152, 457.
 Nansen, F. P. N., Højelse-L 107, 109, 667.
 Naumann, J. F., Jystrup-V 343, 355, 357.
 Nedergaard, P. C., Gierslev 116, 118, 161, 190,
 193, 195 f, 213.
 Neergaard, C. J. B., hjpr Skelskør 771.
 — J. T., provst Fakse 558, 559.
 — P. C. C., provst, Nordrup-F 259, 360, 361.
 — T., Teestrup 381, 545 (Laurbjerg-L).
 Neess, C., ksstrd, Strøby-V 623, 624.
 Nielsen, A. M., hjpr Ørslev-B 509 (Ensted).
 — C., provst, Kallehave 11, 692, 693, 694,
 735, 739 f.
 — C., hjpr Gørlev-B 210.
 — C. F. A., Magleby, Møn 761.
 — C. F., Odde 281, 285, 287.
 — C. J., Butterup-T 232, 249, 265 (Horne, Fyn).
 — C. M., hjpr Højerup 619 (Rødovre).
 — E. J., Niløse 174, 175.
 — F., Vejle-VE 654, 703.
 — Fred., biskop, Aalborg 354.
 — F. K., hjpr Kallehave 741.
 — F. R., S Asmindrup-G 238.
 — G. Hedegaard, Sejser 335.
 — G. C. W. K., Veterslev-H 365.
 — J., Sæby-G 71 (Skodborg).
 — J. C. J., Næsby-T 687.
 — J. C. Wesenberg, Aversi-T 588, 674.
 — J. H. E., Veterslev-H 365.
 — J. M., hjpr K Helsing-D 217 (Bodilsker).
 — Karl, frimgh, Aagaard 439.
 — M. C. B., provst, Vemmelev-H, kultusmini-
 ster 340, 422, 462, 463, 740.
 — N., Glumsø-B 684, 685.
 — N., kkp Ikast 530.
 — N. C. Møgelvang, kkp Vig-NA 297 (Aarhus).
 — N. F. Lykkegaard, Tjustrup-B 518.
 — N. P., Højer 437, 439.
 — N. P. C., valgmgth Bøvling 437.
 — N. V., Vemmelev-H 462, 464 (Frederiksberg).
 — O. V. P. Holm, rkp Ringsted-B 351.
 — O. Wøldike, Hammer 658 (Karlebo).
 — P. C. Albinus, Lidemark-B 600.
 — P. O., Næsby-T 687.
 — S., Baarse-B 720, 721—22.
 — Sv. Aa., Hjembæk-S 268 (Viborg).
 — S. Jul., 2. præst St Hedinge 617 (Vamdrup).
 Nielsens, L. D., kkp Føllenslev-S 313 (Nebbe-
 lunde-S).
 Nimb Lassen, J., Lidemark-B, 599, 600.
 Nissen, A. S. H., Vordingborg 686, 687, 692,
 700, 701.
 — J., provst, Vemmelev-H 340, 462, 463
 (Gl Haderslev).
 — N. C., Marvede-H 533 (Augustenborg).
 Nissen, S. A., provst, Hvedstrup-F 46, 48, 381.
 Nordentoft, Johs., provst, Kbhvn 228.
 Norderø, G. J., Jungshoved 705.
 Nordsig, J. K. S. A., Øde Førslev-S 369, 771.
 Norup, E., Raklev 127.
 — K. O., Næsby-T 687.
 Nyborg, A. T., Haarslev-T 477, 500, 502.
 Nyeborg, Ed. M., Stenmagle-S 171, 181, 222, 232,
 239, 250, 340, 343, 363, 414 f, 641, 681, 683 f, 688.
 Nyegaard, G. B., Grevinge 305.
 — J., provst, Gudum-F 454.
 — L. L. G., Gimlinge 497, 498.
 Nygaard, Fr., valgmgth S Næraa 635.
 Nyholm, E. W., Aversi-T 675.
 — H. V., Højelse-L 107, 108.
 — L. C. C., hjpr Aagerup-K 52, 87 (Frørup).
 — O. H., rkp Slagelse 424, 431 (Rigshosp).
 Nymand, S. S., hjpr Terslev-Ø 371 (Veerst-B).
 Nyrop, C., Udby 20, 258.
 Nygaard, N. J. Ø., dr, Slagelse 258, 429 (Frberg).
 Nørager Pedersen, A., kkp Holbæk 231, 770
 (Snejbjerg-T).
 Nørgaard, And., valgmgth Vejstrup 18, 437.
 — C. L., provst, Øde Førslev-S 340, 343, 345,
 365, 368 f, 371.
 — E. K., Øde-Førslev-S 771.
 — J. P. J., St Hedinge 454, 455, 555, 611, 616, 622.
 — M. F., hjpr Fakse 560 (Sydslesvig).
 — P. M. T., Osted-A 20, 63.
 Nørregaard, J. N. L., Rye-KS 44, 65, 66
 (Grenaa-G).
 Nørreslet, S., Snese 195, 225, 228, 714, 719.
 Nørup-Nielsen, V., Sæby-H 161 (Hellerup).
- Obdrup, C. O., Havrebjerg-G 189, 192 (Kbhvn).
 Obel, P. F., Fanefjord 765.
 Odgaard, A., kkp Ringsted-B 351, 771.
 — M., Tersløse-S 169, 170.
 Odsbjerg, F., rkp Hyllested-VH 261, 507
 (Søllested).
 Ohlmann, P. M., Vemmetofte 569.
 Oksen, E. L., provst, Herfølge 377, 558, 561,
 594, 596.
 Oldenburg Poulsen, P. F., Vallensved 513, 530.
 Oldenburg, G. V. A., rkp Vordingborg 702
 (Frederiksberg).
 — T. V., Sorterup-O 17, 391, 419, 450, 467 f.
 Olesen, A. O., Vallensved 530.
 — K. F., K Stillinge 79, 458.
 — M. J., 2. præst, Filadelfia 174.
 — Oluf, biskop, Ribe 266, 571.
 Olivarius, C. A., provst, Aagerup-K 36, 52.
 — H. H. H., Toksværd 644.
 Olrik, A. V. S., hjpr Greve-K 76 (Dalby-S).
 — C. M., hjpr K Helsing-D 215, 322 (Sct
 Jørgens-S).
 — J. C. F., K Stillinge 457.
 Olsen, D. H. F., Gimlinge 497, 499.
 — E. A. C., Dalby-T 577, 578.
 — E. V. K. T., hjpr Sørbymagle-K 495 (Ibsker-S).
 — G. A., provst, Lyng-VE 395, 396.
 — H. E. R. Bay, Krummerup-F 521, 523
 (Korup-U).
 — J., Hyllested-VH 424, 477, 506.
 — O. A., Næstved 462, 464, 670 (Kbhvn).
 — P. E. T., Sejser 334, 771.
 Ortvad, S., domprovst, Roskilde 19, 20, 30.
 Ostenfeld, H., dr, biskop 368, 437, 616, 675.
 — H. P. C. T., Agersø 514.
 Ostermann, H. B. S., Greve-K 73, 77.
 Ottesen, O. J. C., Jungshoved 704.

- Ottosen, K. M., Marvede-H 533 (Kbhvn).
 — P., hjpr Krummerup-F 522 (Gosmer-H).
 Otzen, E., Keldby 755 f.
 — P., provst, Jersie-KS 74, 88.
 Overgaard, J. N., hjpr Vor Frue-Sct Jørgens-
 bjerg, Roskilde 38 (Hemmet-SV).
 — N., Allerslev 644, 725.
 Ovesen, L. G., hjpr St Hedinge 613 (Lynge-U).
 Oxholm, J. N., Jyllinge-G 54.
 — T. S., Borup-K 103.
- Palludan, F. H., Sæby-H 157, 159.
 Paludan, C. E., hjpr Høve-F 488 (Søndbjerg-O).
 — H. J. P. D., Nyord 767 (Vestenskov).
 Paludan-Müller, B. L., hjpr Krummerup-F 522
 (Hillerød-NH).
 — F., Sæby-H 162, 250.
 — J., dr, Snesere 13 f, 18, 20, 477, 532, 550, 602,
 646, 692, 707, 714, 715 f, 720, 722.
 — J. N., Snesere 692, 714, 717 f.
 Panduro, H. R., Magleby v Skelskør 299, 512.
 Paulli, Jac., stiftsprovst, Kbhvn 409.
 Pedersen, A. F., Nøraget, kkp Holbæk 231, 770
 (Snebjerg-T).
 — A. M., Vallekilde-H 280, 327, 329.
 — C. P., Hagedst-G 261, 262 (Løgstør-L).
 — C. E., (Hauvinkel), hjpr Butterup-T 232
 (Faarup-S).
 — H. C., Odden 287 (Hersted-ØV).
 — H. C., Strøby-V 626.
 — J., Niløse 175 (Kbhvn).
 — J., Kallenbach, hjpr Køge-Ø 92 (Femø).
 — K., hjpr Odden 287 (Vilslev-H).
 — K. M. Fauerholdt, Sæby-G 71.
 — P. B., hjpr Ringsted-B 351 (Bagsværd).
 — P. C., hjpr Himmelev 43 (Østofte).
 — P. J., Herslev-G 50.
 — V. Gadegaard, S Jernløse-S 236.
 Pedersen-Bønding, G., valgmg H Aulum 626.
 Petersen, A. C., Jystrup-V 355 f.
 — A. E., kkp Nykøbing-R 284 (Gørding-V).
 — A. Steen, Skelby-G 684.
 — C., provst, Vig-NA 297, 771.
 — R., Rorup-G 94 (Værum-Ø).
 — C. S., Nykøbing-R 284 (Nakskov-B).
 — D. H. V. N. R., Nyord 768 (Astrup-S).
 — F. G. E. S., S Asmindrup-G 237, 301, 303.
 — H. L., Dalby-T 580.
 — J. C., Gierslev 169, 189, 193, 194.
 — J. C., Terslev-Ø 370.
 — J. G., Orø 275.
 — J. H., kat Køge-Ø 92 (Kbhvn).
 — J. H., Allerslev 724.
 — J. T., Herlufmagle 677.
 — N., Rønnebæk-O 16, 223, 261, 280, 330, 331,
 640, 649 (Ølgod-S).
 — N. F., Undløse-S 254 f, 273, 668.
 — N. Møller, hjpr Hrlf 545 (Kbhvn).
 — P. H., S Jernløse-S 220, 235, 236.
 — P. M. C., Viskinge-A 323.
 — P. N., Aagerup-K 44, 47, 436 f, 499, 511, 634
 (Kbhvn).
 — P. V., provst, Karise-A 92, 553, 558, 576, 588.
 — R., Grevinge 260, 280, 290, 301, 303 f, 401.
 — T., Hammer-L 194, 457, 658 (Stenløse-V).
 — T. G., (Varder), Rønnebæk-O 276, 648.
 Petri, A., Hagedst-G 260, 262, 303, 304.
 — B., Odden 286, 287.
 — O. V., Nr Jernløse-S 220, 234, 235, 507.
 Philipsen, J. H., Gyrstinge-F 407 (Nakskov-B).
 Phister, A. F., Grevinge 281, 301, 303, 310.
- Piper, G. F. L., Røsnæs 128.
 Plenge, A., Magleby, Møn 693, 760, 761 f.
 Plum, P. A., Spjellerup-S 11, 563.
 — N. M., kat Roskilde dk 36 (biskop, Lolland-
 Falster).
 Ponsaing, J. P. G. A., Nykøbing-R 91, 100, 284.
 Pontoppidan, B., Damsholte 762.
 — H. P., Spjellerup-S 563.
 — J. V., provst, Himmelev 37, 40, 43, 457, 493.
 — Morten, Greve-K 55, 73, 75, 76, 203, 260, 262,
 401, 493, 725, 761 (Stenløse-V).
 Poulsen, A. S., dr, domprovst, Roskilde 19, 29,
 31 f, 35, 389, 762 (biskop, Viborg).
 — H. F., Tjustrup-H 122, 318, 477, 517, 518, 731,
 733 (Dalum).
 — H. J. Martin, Roholte 588.
 — J. F., Boeslunde 465, 466.
 — L. P., Vigersted-K 343, 360, 771.
 — M., Karrebæk 537, 539.
 — N. K. A., Viskinge-A 280, 322, 323.
 — P. C. E., Raklev 126, 140, 142.
 — P. F. A., Aversi-T 507, 673, 675, 702.
 — P. F. Oldenborg, Vallensved 513, 530.
 — S., Glumsø-B 685 (Rise, Ærø).
 — V. B., provst, Ejby-ND 74, 94, 106.
 — V. C., Fanefjord 693, 764, 767.
 Prael, S. C., Baarse-B 721.
 Predstrup, M. S. P., kkp Slagelse 433, 771.
 Preisz, C. O., Højerup 619.
 Prip, Ejnar, Syrien 158, 222, 384, 634.
 — L., Orø 275, 276.
 Prytz, J. J. V., Vig-NA 280, 292, 296, 307, 310.
- Quistgaard, C. S., Gimlinge 465, 495, 498.
 — L. E., Haraldsted-A 30, 351, 353.
 Qvistgaard, J. C., ksstrd, Aagerup-K 52 418.
 — J. P. O., hjpr Hagedst-G 268 (Hemmet-SV).
 — M. J. E. B., Rorup-G 95.
- Raaschou, P. A., Kvislemark-F 535, 536.
 Ramlau, S. A., Høve-F 335, 485, 489.
 Rask, H. C., Viskinge-A 174, 175, 280, 322.
 Rasmussen, Aage, Hylleholt 50, 566.
 — A., rkp Ringsted-B 351 (Bogense).
 — A. Kall, Butterup-T 232.
 — A. P., Orø 276, 516 (Vedbæk).
 — B. T., hjpr Gørlev-B 210 (Visby).
 — C. H. O., hjpr Raklev 126 (Nyker).
 — C. W., Lynge-U 86.
 — G. H., Ørslev-B 509.
 — H. Lindgren, hjpr Næstved 671 (Fjaltring-T).
 — N., Sejersø 335.
 — R. I. Eilstrup, Egeslevmagle 92, 484.
 — S. C., Tersløse-S 118, 168, 170 (Ølby-A-F).
 — T., hjpr Aversi-T 674 (Sønderby).
 — T. A. V., Rørby 141, 142, 407.
 Rasmussen-Sand, K. G., hjpr Tølløse 241 698
 (Kbhvn).
 Ravn, C. A., provst, Hjembæk-S 219, 220,
 267, 268.
 — L. T. F., Sejersø 334.
 Ravn Jensen, N., Toksværd 644 (Gylling).
 Redøhl, Z. A. V., Osted-A 57, 244.
 Refshauge, K. N., hjpr Næstved 669 (S Bjert).
 Reiersen, C. F., Karlslunde-K 73, 83, 84.
 Reimer, A. G. H., Vemmelev-H 409, 463.
 Reinau, C. A., provst, Glumsø-B 52, 685.
 Rendtorff, C. A. V., hjpr Rosk dk 36 (Kbhvn).
 Repsdorph, S. M., provst, Stege 553, 693, 694,
 743, 749 f.

- Reumert, A. B. C., Sorterup-O 451.
 — A. H., Magleby, Møn 762 (Asminderød-G).
 Riber, A., Sæby-H 118, 159, 161.
 Ricard, Olfert, Kbhvn 18, 24, 122, 192, 375, 376, 384, 389, 562, 675, 678.
 Richardt, Chr., Vemmetofte 9, 72, 79, 292, 553, 564, 565—69, 596, 610, 617, 627, 628, 729.
 — G. C. A., S Jernløse-S 235, 236, 290.
 Richelieu, L. A. I. S., du Plessis, V Egede-B 672 (Sct Thomas-Sct Jan).
 Richter, J. C., Boeslunde 430, 466.
 — J. C., hjpr Køge-Ø 92 (Øland).
 Riemann, P. J. S., Fakse 553, 559, 560.
 Riis, K. M., hjpr Sværdborg 664 (Ø Hornum).
 Rindom, A., Kbhvn 469, 481.
 Ring, M. H., Næstved 261, 670—71.
 Rodi Hansen, H. G., Jystrup-V 241, 358.
 Rohde, E., provst, Klemensker 216.
 — T., Finderup 118, 201.
 Roos, J. C., Lidemark-B 600.
 Rosen, C. H., Faarevejle 280, 309, 310.
 Rosendal, Axel, biskop 19, 24, 30, 39, 83, 87, 223, 235, 326, 449, 538, 770.
 — K. M., Hellested 626, 628.
 Rosenkilde, J. H., Ørsted-D 98, 100.
 Rosenmand, C. H., Faarevejle 311 (Brøndby-VØ).
 Rosenstand, Otto, V Vedsted 137.
 Rosing, S., Magleby, Møn 760.
 Rothe, P. C., stiftsprovst, Kbhvn 20, 246, 348, 716.
 — W., dr, Vemmelv-H 340, 383, 419, 461, 462, 467 f 502 f.
 Rubæk-Nielsen, J., Sværdborg 664.
 Rud, A. J., biskop, Fyn 573.
 Rudelbach, A. G., dr, Slagelse 12, 423, 426 f.
 Rugaard, F. A. O., Enderslev-V 237, 609 (Tjæreby-A).
 Ruth, C. V. A., hjpr Terslev-Ø 372 (Hvirring-H).
 Rüttel, H. G. M., kat Kalundborg 124 (Tornby-V).
 Ryving-Jensen, J. C. R., Næsby-T 687 (Tversted-U).
 Røgind, C. T., Lundforlund-G 335, 454, 455.
 — J., K Hyllinge-L 68.
 — P. C., Rørby 141, 142.
 Rønild, J. P. P., Tømmerup 130, 770.
 Rønne, C. F., Høve-F 11, 16, 17, 116, 147, 163, 193, 218, 247, 340, 346, 385, 399, 410, 418, 419, 420, 423, 461, 467 f, 472, 475, 477, 484 f, 486 f, 500 f, 507, 525, 638, 644.
 — Jørgen Falk, Højerup 619, 636 (Kbhvn).
 — Karl, frimgh, Stevns 16, 189, 340, 380, 449, 476, 484, 485, 489, 490, 511, 630, 635, 636.
 — M. C., Magleby v Skelskør 129, 511, 512.
 — P. Falk, hjpr Gadstrup-S 97 (Vejrum).
 — P. B. F., Sønderup-N 37, 176, 189, 190, 340, 408, 420, 425, 447, 448 f, 451, 461 f, 743, 751.
 Rønnfeldt, C. F., Hammer 659.
 Rørbeck, C. J. V., provst, Kundby 220, 267.
 Rørdam, Aage, kkp Holbæk-M 223, 228, 230 (Fredericia).
 — H. C., dr, Hammer-L 12, 13, 18, 20, 233, 238, 550, 640, 646, 652, 656 f, 706, 727, 734.
 — H. F., dr, Kornerup-S 44, 51, 735 (Kgs Lyngby).
 — H. K., Fanefjord 129, 252, 254, 635, 658, 693, 738, 743, 751, 764, 765 f.
 — H. N. K., Undløse-S 252, 253, 732, 738.
 — Peter, Mern 11, 17, 18, 35, 48, 216, 238, 252, 386, 393, 467, 469, 550, 587, 615, 640, 644 f, 652, 657, 691, 692, 696, 712, 727, 734 f (Kgs Lyngby).
 — T. L., Vejle-VE 48, 134, 163, 164, 414, 650, 652, 720, 743 (Gamtofte).
 — T. Skat, dr, biskop 18, 21, 35, 37, 62, 137, 176, 177, 179, 185, 187, 189, 201, 226, 238, 244, 260, 274, 340, 354, 371, 387, 395, 415, 419, 420, 427, 446 f, 448, 499, 542, 550, 552, 576, 587, 601, 615, 616, 640, 644 f, 648, 666, 696, 707, 716, 738, 755.
 — T. S., Tølløse-Aa 35, 238.
 — T. S., frimghpr Ryslinge 707, 751.
 Sadolin, J. T., hjpr Reerslev-R 165 (Kippinge-B).
 — O. J., Reerslev-R 118, 163, 164 f, 552, 554, 591, 603, 604.
 — O. J., Tersløse-S, 118, 169, 170, 174 (Grindsted).
 Salomon, V., Herslev-G 50, 364.
 Salto, V. A., hjpr Køng 661 (Vindblæs-D).
 Sandager, K. A., Kallehave 741.
 Sandegaard, H. V., Nyord 767 (Sennels).
 Sandel, P. V., Elmelunde 758 770 (Højelse-L).
 Sander-Sørensen, H., hjpr Orø 277 (V Hassing).
 Schack, Alb., kkp Raklev 125, 127, 387 (Vonsild-D).
 Schambye, M. C., Herlufsholm 477, 542, 544.
 Schaper, C. G., Præstø-S 696, 697 (Nyborg).
 Scharling, C. I., domprovst, Roskilde 19, 23, 24, 29, 34, 76, 219, 247 f (biskop, Ribe).
 — Henrik, prof theol, dr 75, 330.
 — P., Sdr Asmindrup-G 237.
 — R. E., Vallø 593, 603, 606.
 Schaumburg, P. J., provst, Jyderup-H 269, 270, 721.
 Schaumburg-Müller, F., Enderslev-V 609.
 Scheel, C. L. M., kkp Hammer-L 659 (Vivild-V).
 Scheel Whitte, C. C. J., Vordingborg 597, 700, 701.
 Scheller-Nielsen, E., kkp Højby 290, 291 (Kbhvn).
 Schepelern, F. K. G., Slagelse 424, 428 (Viborg).
 — G., hjpr K Helsing-D 20, 31, 193, 206, 210, 397, 398, 615 (Holmens provst).
 Schierner, J. J. L., provst, Egebjerg 299.
 Schiwe, E. E. F. A., kat Kalundborg 124.
 Schiødt, J. C., St L Fuglede 155.
 — N. M., hjpr Faarevejle 310 (Svendborg).
 Schiøler, G., Tølløse 219, 223, 241, 770 (biskop).
 — G. C. K., hjpr Haudrup-S 85 (Hersted-ØV).
 Schiøtz, O. M., Haslev-F 373, 374, 377.
 Schjærning, C. H. E., K Stillinge 191, 457.
 Schjøning-Jepsen, A. E., rkp Ordrup 224.
 Schjørring, Jens, Ørslev-B 394, 466, 489, 507, 508 f, 629, 632, 633, 638.
 — S., Haarlev-H 608.
 Schlotfeldt, P. M., Toksværd 642, 643.
 Schmidt, C. M., rkp Hyllested-VH 506 (Mesinge).
 — J. P., Fodby 540.
 Schmidt-Phiseldeck, C. F. V., kkp Herfølge-S 597 (Odense).
 Schou, A. C. H. T., Odden 287.
 — J. P., Værsløv-J 148, 324.
 Schougaard, P. C. E., Røsnæs 128.
 Schousboe, O. C., Øde Førslev-S 20, 526, 527.
 — P. S., Viskinge-A 322, 323 (Flødstrup-U).
 Schovsbo, G. F. P. H., provst, Vemmetofte 162, 573.
 Schrøder, Fr., Holbæk 219, 223, 230.
 Schuster, P. L., rkp Haslev-F 379.

- Schönemann-Petersen, A. A., Vollerslev-G 602.
 Schönheyder, G., Sandby-V 687 (Jørlunde).
 Selmer, F., Aversi-T 674.
 — G. A., Fensmark-R 680.
 Semler, A. V., Ø Egesborg 733 (Ølstykke).
 Severinsen, P., Bringstrup-S 339, 340, 343, 402, 403 f.
 Sidenius, H. P., Butterup-T 232, 457.
 Siegumfeldt, P. C. G., Lyderslev-F 555, 634 f.
 Simonsen, J., Enderslev-V 610.
 — V. E., Niløse 175.
 Sinding-Jensen, K., Lyng-VE 343, 397, 407.
 Sjelborg, F. C., Faarevejle 66, 311, 763.
 Skaarup O. C., Terslev-Ø 371.
 Skibsted, F. W. de Fine, Orø 276, 277.
 Skifter Andersen, R., Odden 281, 770.
 Skjoldager, E., rkp Haslev-F 380.
 Skjoldborg Kristensen, P., hjpr Næstved 669 (Østoft).
 Skovgaard, H., Lyng-B 396 (Kettinge-B).
 — H., Næsby-T 687 (Slangrup-U).
 Skovgaard-Petersen, C. A., domprovst, Roskilde 19, 28, 29, 33 f, 69.
 — E., Roholte 588 (Felsted).
 Skram, J. W. C., Damsholte 763.
 Skydsgaard, K. E. B., dr, prof theol 95, 437, 440.
 Sloth, K. S. G., Haudrup-S 86.
 Smidt, C. L., hjpr Ejby-ND 106 (Herning)
 — C. M., Ejby-ND 104, 106, 512, 518.
 Smidth, J. K., Havrebjerg-G 181, 191, 193 (Rudkøbing).
 Smith, C. N., hjpr Everdrup 710 (Korup-U).
 — D. P., provst Stege 692, 694, 742, 745 f, 767.
 — D. P. v. Huth, provst Præstø-S 692, 694, 698, 702 (biskop, Aalborg).
 — F. J., hjpr Vor Frue-Sct Jørgensbjerg, Roskilde 38 (Øsby).
 — L., Aagerup-K 52.
 — O. L. E., Tjustrup-H 518.
 — T. P., Skelskør 480.
 Smith-Petersen, J. J., hjpr Stenmagle-S 416 (Gloslunde-G).
 — L. C., Ugerløse 250, 251, 493 (Esbønderup).
 Sommer, F. M., vik Vordingborg 700 (Torstrup-H).
 — J., hjpr Magleby 512 (Torup).
 — J. E. kat Præstø-S 699 (Gudum-L).
 — J. P., kkp Føllenslev-S 314 (Hammelvev-E).
 — M., dr, Sorø 343.
 — Otto L. V., Krummerup-F 79, 523 f.
 Sommerfeldt, C. F., Korup-G 94.
 — T. F., Tersløse-S 168, 170.
 Sonne, A. K., hjpr Gierslev 195, 765 (Solbjerg-S).
 — H. C., provst, St-L Fuglede 118, 120, 155 f.
 Sorterup, C. F., provst, K Stillinge 422, 424, 428, 430, 457.
 Spang, T. E., Mern 552, 654, 692, 732, 736, 737 f.
 Spleis, C. O. S., Grevinge 115, 280, 288, 298, 299 f, 394.
 Spleth, L. N., Jyderup-H 218, 269, 270.
 v. Spreckelsen, E., Borup-K 103.
 Spur, J. H., kat Holbæk-M 222, 230, 260 (Hobro-S).
 — N. C. H., Lyderslev-F 492, 493, 555, 634.
 Stabell, T. V., hjpr Jyllinge-G 54 (Tanderup).
 Stahlfest-Møller, F. P., Ringsted-B 346, 349.
 Steen, Jul., Kbhvn 228, 363, 374, 416, 717.
 Steen Petersen, A., Skelby-G 684.
 Steenberg, F. L., provst, Ringsted-B 345, 347.
 — H. B., Øde Førslev-S 364, 367.
 — J. G. F., lic, Rønnebæk-O 648.
 Steenberg, O. M. F. H., Højelse-L 106, 108, 609.
 Steenbuch, A. H., kkp Vordingborg 701 (Nyborg straffeanstalt).
 — T., hjpr Keldby 753 (Odense).
 Steensgaard, D. F. V., Ørslev-B 509.
 Steenstrup-Hansen, R. P., Alsted-F 92, 399, 699.
 Steffensen, H. R., Niløse 118, 174, 175 (Ørsted J).
 Stein, H., biskop, Fyn 316.
 Storch, C. F., Gierslev 193, 195.
 Storck, J. F., Sæby-G 68, 70.
 Storm, H. P. I., provst, Herfølge 558, 589, 594, 606.
 Strange-Hansen, C. V., Gadstrup-S 98.
 — P., Hageded-G 263.
 Stricker, P. A., Græsted 729, 755.
 Struer, B., St-L Fuglede 11, 154.
 Strunge, M. J., Slotsbjergby-S 454, 699 (Taarnby).
 Stub, S. N., kkp Holbæk-M 230 (Oure-V).
 Stærmosse, A. E., Enderslev-V 433, 610 (Veggerløse).
 — A. H., Ubby 151, 152, 770.
 Svane Christiansen, P., Jyllinge-G 55, 314.
 Swane, H. J., Føllenslev-S 43, 196, 280, 282, 312, 313, 384 (biskop, Viborg).
 Sveistrup, P., Hvedstrup-F 46, 47.
 — P. T., kkp Hammer-L 659 (Harte-B).
 Svendsen, D. P., St-L Fuglede 156.
 — J. F., hjpr Strøby-V 625 (Vaagø).
 Svindt Hansen, S., Sædder 599 (Ingstrup-H).
 Søbye, S. C. C., kkp Vordingborg 692, 700, 702 (Aalborg).
 Søe-Pedersen, S., Kongsted 335, 585 (Nr Ørslev-S).
 Søgaard Jensen, A., Haraldsted A 771.
 Sølling, E., hjpr Valøby-T 606 (N Alslev).
 — S. A., Hvalsø-S 60, 61.
 Søndergaard, G., Førslev 527 (Vesterborg).
 — H. K., Taarnborg 446.
 Sørensen, A., Greve-K 40, 76.
 — A. Ammentorp, Terslev-Ø 365, 367, 370.
 — Chr., Sct Hans hosp, Roskilde 40, 148, 185, 250 (Kbhvn).
 — C. C., Gadstrup-S 97 f, 588.
 — C. D., Sæby-G 70.
 — F. E., Jyderup-H 270, 272, 297.
 — F. C. V., Hyllested-V-H 477, 503, 505, 515.
 — H. J., hjpr Rosk dk 30 (Aarhus dk).
 — K. J., Kastrup 703 (Ryslinge).
 — L. S., stiftsprovst, Keldby 582, 583, 754.
 — N. V., hjpr Greve-K 77 (Grønland).
 — P. S., Haarslev-T 502 (Stenløse-V).
 — S., Snoldeløv-T 81.
 — S. M., kat Køge-Ø 92.
 — T. S., hjpr Haarslev-T 502 (Dragstrup-S).
 — V. P., Butterup-T 233.
 — Vilh., Husby 634.
 Søjtoft, N., Ø Egesborg 12, 696.
 Taaffe, T. C., provst, Keldby 754.
 Tage-Jensen, P. V. M. V., Kalundborg 122, 124.
 Tarp, J. S., Boeslunde 466.
 Tast, J. C. H., rkp Vig-NA 297.
 Tauber, F. V., Ejby-ND 104, 106.
 Tauson, C. E., Sværdborg 583, 663, 664.
 Teiler (Olsen), A., hjpr Sørbymagle-K 495 (Ordrup).
 Teilmann, A., hjpr Tølløse-Aa 240, 367, 370 (Bredsten).
 — J., Allerslev 724.
 — J. C., ksstrd, St Tostrup-U 20, 246, 248, 249.

- Teisen, M. P., Fanefjord 765.
 Teisner, E. C., kat Præstø-S 698 (St Thomas).
 Terkildsen, J. K., hjpr Lyderslev-F 633 (Hedensted-SD).
 Tesch, F. T., Køge-Ø 89, 91, 520, 523 (Stokke-marke).
 Thalbitzer, V. A., Omø 516 (V Tørslev-S).
 Thaning, A., Lyderslev-F 601, 630, 633.
 — C., Karise-A 575.
 — Erik, Nordrup-F 358, 360, 362, 570 (Magle-gaards sogn, HELL).
 — P. I. S., Kornerup-S 38, 40, 51.
 — T., provst, Hellested 555, 558, 603, 627.
 Thayssen, P. F., Baarse-B 720, 721.
 Therchilsen, A., Gimlinge 497, 499.
 Thestrup, H. S. W., kkp Værsløv-J 170, 326 (Kolind-E-S).
 — P. B., provst, Tølløse-Aa 220, 240.
 — P. M. O. G., Jungshoved 704, 771.
 Thiel, A. C. G., Kvislemark-F 361, 411, 535, 537.
 Thisted, J. O., Gyrrstinge-F 405, 406.
 — V. A., Tømmerup 118, 129.
 Thomsen, C. T., Vallensved 530.
 — H. Buhl, Sandby-V 688.
 — J. C. Nyord 767 (GøL).
 — J. F. Lind, hjpr Lyngve-VB 397 (Marslev-B).
 — L. J. M. U., Slaglille-B 400.
 — O. M. A., kat Kalundborg 124 (Mosbjerg-B).
 — P. A., Næstved 665, 667.
 — P. M., Rønnebæk-O 649.
 Thorkilsen, C., Egeslevmagle 467 f, 483, 494.
 Thorsen, J., Gilleleje 121, 122, 286, 334.
 Thorsøe, J. A., hjpr Grevinge 304 (Hirtsholm).
 Thorup, M. A., Nyord, 768 (Kappel).
 Thulesen, E. M., rkp Vordingborg 702.
 Thunbo, G. P., hjpr Roskilde dk 36.
 Thygesen, G. E. F., Aagerup-K 53.
 — J. G. B., hjpr Ø Egesborg 733 (Odder).
 Thygesen Kristensen, A., kkp Raklev 127.
 Thørche, P. C., Toksværd 643.
 Tillisch, P. C., Herlufsholm 542, 543.
 Tjelum, L. B., Baarse-B 723.
 Tobiesen, L. E. L., Slagelse 423, 430, 456 (Flemløse).
 — N. J., Strøby-V 626, 771.
 Toft, C. L., Sct Hans hosp Rosk 40, 121, 122, 334, 364.
 — K. L. J., hjpr Magleby-Stevns 621 (Vallensbæk).
 Toftager, P. J., kkp Herlufsholm 771.
 Tolderlund, J. F., Middelfart 683.
 Tollestrup, B. V., Toksværd 644.
 Tolstrup, J. C. V., 2. præst Rosk dk 34, 615, 770.
 Tomasson, T. T., Vemmetofte 553, 564, 569 f.
 Tommerup, P., Toksværd 334, 643 (Hesselager).
 Tonggaard, K. V., provst, Slagelse 422, 429.
 Topsøe, F. V. W., Alsted-F 398, 617.
 Torm, A. E. Z. T., Nestelsø-M 651 (Vangede).
 Tram, O. G., Ubby 151, 152, 211, 457.
 Trandberg, P. C., Aaker 193, 306.
 Tranberg, N. C. C., Baarse-B 720, 723.
 Trier, J. S., Kbhvn 223.
 Tryde, E. C., Herlufmagle 11, 20, 675, 679, 684, 745 (stiftsprovst, Kbhvn).
 — C. S., Kvislemark-F 20, 472, 534, 536.
 — H. K., Lyngve-VB 394, 395.
 Tuxen, C. E. H., provst, Højelse-L 74, 97, 104, 106, 107, 108.
 Tvenge, M. M. M., hjpr Slaglille-B 401 (Kærum).
 Tødt, H., Lidemark-B 600.
 Tønnesen, H. B., hjpr Hagedsted-G 128, 262 (Saltum-H).
 — T. A., Lundforlund-G 455.
 Tørsleff, J. A., Herlufsmagle 678.
 — J. V., Ø Egesborg 697, 731, 733.
 Ulrich, E. D. F., hjpr Føllenslev-S 312 (Hun-strup-Ø-H).
 — J. D. S., Tølløse 218, 222, 231, 232, 233, 239, 240.
 Ulmer, M. P., Fensmark-R 679, 680 (St Magleby).
 Ussing, A. F. C., provst Skelskør 477, 478, 479, 481, 512.
 — H., stiftsprovst, dr, Kbhvn 29, 69, 228, 319, 481.
 — L. K. K., Ørbæk 650.
 Waage, O., lic, provst, Herlufmagle 18, 550, 641, 642, 675, 676, 685, 686, 687.
 Wad, M., Korsør-T 419, 428, 441, 443, 646.
 Vad, J. P. C., Røsnæs 128.
 Wagner, L. C. M., Lyngve-VB 395, 396 (Saks-købing).
 Vahl, Jens, provst, Karrebæk 340, 477, 537, 539, 731 (Nr Vedby-NA).
 Wahl, A. T. V., kkp Værsløv-J 323, 326 (Arninge).
 — A. T., hjpr Everdrup 710 (Gesing-N).
 Waitlow, J. P. E., Sæby-G 70.
 Valeur, J. C. R., hjpr Sandby-V 688 (Raarup).
 — L. M., Elmelunde 758.
 Walther, F. W. T., K Saaby-K 63.
 Wamberg, H. M. N., Sorø 384, 386, 668 (Brønshøj).
 Wandall, H. F. V., kat Præstø-S 698.
 Varder, T. G., Rønnebæk-O 275, 276, 647, 648, 650.
 Varming, A. H., kkp Sct Jørgensbjerg 39, 40.
 — C. C., provst, Ørsted-D 74, 99, 100.
 Warming, F. R., Jungshoved 692, 697, 703, 704.
 Warring, B. G., Slotsbjergby-S 454.
 Wassmann, A. T. J., Reerslev-V 79.
 Weber, M., provst, Haslev-F 345, 373, 377.
 Vedde, H. C. J., Sønderup-N 447, 449, 621, 622.
 Wedel, J. F., Bringstrup-S 402.
 — N. C., Himmelev 42.
 Vegel, N. P., Nyord 768 (Gedser).
 Wegener, C. F. J., provst, Skamstrup-F 115, 219, 220, 273, 274 (biskop, Lolland-Falster).
 — E. H. F. C. S., Pedersborg-K 392.
 Welding, C., Kbhvn 55, 223.
 Wemmelund, P. M., Buerup 162.
 Vendt, E. P. C., Ulsø-ØE 582, 583.
 Vermehren, A., Førslev 527.
 Wesenberg Nielsen, J. C., Aversø-T 674.
 Wessel, L. C. L., Egeslevmagle 484.
 Vest, K. T., Jyllinge-G 51, 54, 622.
 West, C. F., Borre 758, 759.
 — E. H., Vallø 606, 667.
 — J. H., Hellested 627.
 Westengaard, J., Ørslev-B 472, 507, 508.
 Vestergaard, H., hjpr Skelskør 482, 771 (Viborg).
 — S. T., Nyord 768.
 Westh, N. O., Agerød 515 (Skævinge-G).
 Whitte, C. C. J. Scheel, Vordingborg 597, 700, 701.
 Vibe Petersen, J., provst, Rødding 366.
 Viborg, K. F., dr, Slagelse 176, 249, 340, 419, 423, 427 f, 443, 446, 462, 646.

- Wiedemann, O., Bregninge-B 315 (Asminde-rød-G).
- Wiese, E. C., 2. præst Roskilde dk 35, 758, 770.
- Vig, E. Laursen, Karrebæk 540.
- J. R., Vig-NA 296.
- Wiimh, P. V. R., Haarlev-H 608, 622.
- Willemoes, J. G., Herfølge-S 11, 17, 89, 104, 107, 380, 550, 552, 554, 577, 586, 589 f, 594, 597, 603, 607, 618, 623, 629, 643, 644 f, 706.
- J. G., kkp Herfølge-S 594, 597 (Fuglse-K).
- Willesen, J. C. S., Hvalsø-S 60, 62, 242.
- Vilstrup, H., Herslev-G 50, 166.
- V., Reerslev-R 118, 163, 165 f.
- Vimtrup, H. J., Rorup-G 95 (Horbelev-F).
- Wind, A. B. G., Nr Jernløse-K 234.
- Windeballe, P. V. E., Vallensved 530.
- Windfeld, J., Hyllested-VH 477, 503, 506.
- Winding, A., Havrebjerg-G 191 (Paarup).
- A. F., Himmelev 20, 42.
- H. K., Haarslev-T 500, 502, 639.
- Winther, A., Stigsbjergby-M 271.
- A. C., Rye-KS 65, 66, 515 (Søllinge-H).
- C. A., Slotsbjergby-S 419, 453, 454.
- H. C., Fensmark-R 583.
- J. C. L., provst, Gimlinge 230, 249, 477, 478, 489, 496, 498.
- P. O., Bringstrup-S 402.
- T. C., Korsør-T 419, 441, 443 f.
- V. J., Kastrup 392, 703.
- Visby, C. H., St Hedinge 173, 555, 610, 613 f.
- V. H., provst, Strøby-V 623, 625.
- V. P., Filadelfia 172 f.
- Wissenberg, V. C. C., Allerslev 668, 724, 725.
- With, Enrique, Kbhvn 416.
- Witter, C. C. F., S Asmindrup-G 218, 237, 238.
- C. J., kkp Bregninge-B 321 (Esbønderup).
- Voetmann, N. C., Munkebjergby-B 409.
- Voigt, C. D. A., Rørby 40, 141, 142.
- Voldum, J. S., Hjembæk-S 219, 220, 267, 268.
- Volf, J. J., Slagelse 424, 431.
- Volf, P. R., dr, stiftsprovst, St Hedinge 20, 320, 550, 611, 615 f.
- S. J., kat Præstø-S 697, 699, 703 (Israelsmiss).
- Wolf, C., Nordrup-F 299, 361.
- H. E., Herslev-G 50.
- Worm-Leonhard, J., Rørby 143.
- Wulf, C. H., frimgh, Stevns 637 (Bovlund).
- Wulff, C. H., Stege 743, 748.
- S., Rorup-G 94, 583.
- Würtzen, C. D. L., Haarlev-H 608.
- van Wyllich, P. W., Greve-K 11, 73, 74, 75 f, 80, 567, 649.
- Wældike Nielsen, O., Hammer 658 (Karlebo).
- Zahle, J. C. J., K Stillinge 419, 422, 456.
- P. C., Vallensved 340, 477, 528 f.
- Zeuthen, Fr., Everdrup 16, 17, 181, 309, 317, 374, 412, 424, 506, 550, 551, 585, 587, 649, 657, 659, 663, 691, 692, 705—10, 712, 720, 727—29, 731, 749, 761 (Fredericia).
- F. L. B., dr, Sorø 11, 118, 129, 343, 384, 386 (Fredericia).
- Zøylner, C. F., Alsted-F 398.
- Øhlenschläger, F. L. V., Sørbymagle-K 494.
- Øllgaard, M. V., Borre 758, 759 (Fruering-V).
- N. R., Stigsbjergby-M 271.
- Ørberg, C. E., 2. præst Næstved 668 (Seest).
- Ørning, C. A., Hjembæk-S 268, 291 (Gislev-E).
- Ørsted, A. S., kkp Magleby-H (St Brøndum).
- S. V., Magleby-H 621.
- Østergaard, A. J. N., Nyord 768 (Torstrup-H).
- Østerris, A. I., hjpr Sandby-V 688 (Hyllested-R).
- Østfeldt, V. E., Svallerup 154, 770.
- Østrup, B. M., Snesere 714.
- F. L. J., dr, Sædere 598 (Horne).
- J., K Hyllinge-L 65.
- J. P., Gørlev-B 114, 116, 118, 140, 153, 154, 157, 204 f, 210, 315, 417 f, 432, 458.

Alfabetisk fortegnelse over præstefruer, opført efter døbenavn

(Mandens navn og sidste embede i Roskilde stift anført i parentes).

- Aagaard, Frederikke M. (Dorph, Ø Egesborg) 732.
- Louise N., (Iic Holm, Hyllested-VH) 285.
- Marie E., (Norderø, Jungshoved) 705.
- Affelhøj, Lisbeth, (Frederiksen, hjpr Skelskør) 482 (Uby).
- Agerholm, Adelaide S., (Zahle, Vallensved) 528.
- Agerskov, Margr., (Andersen, Raklev) 126.
- Agger, Nora, (Drewsen Christensen, St Hedinge) 617.
- Ahlefeldt, Laura, komtesse (dr Viborg, Slagelse) 427.
- Ahlmann, Helene, (Nyrop, Udby) 258.
- Ahrens, Abel C., (Thisted, Gyrstinge-F) 406.
- Albertus, Hulda N., (Meyling, Vor Frue-Sct Jørgensbjerg, Roskilde) 37.
- van Aller, Elisabeth, M. F., (provst Steenberg, Ringsted-B) 347.
- Ammentorp, Joh. A., (Sørensen, Terslev-Ø) 370.
- Ancher, Beate E., (Wulff, Rorup-G) 94.
- Andersen, Anna G., (Nielsen, Vejlø-VE) 654.
- Asta, (Jensen, Skørpinge-F) 493.
- Augusta C. R., (Lørup, Herslev-G) 50.
- Car., (Svendsen, St-L Fuglede) 156.
- Car. M., (Schjørring, Hørslev-B) 508.
- Edal, (Gadegaard Pedersen, S Jernløse-S) 236.
- Edly, (Hansen, Aagerup) 242.
- Ellen, H. S. A., (Harboe, Munkebjergby-B) 409.
- Else, (Gjetting, Følleslev-S) 313.
- Hansine, N., (Blauenfeldt, Lundforlund-G) 455.
- Henni, (Hermansen, Reerslev-V) 79.
- Inge, (Bay-Hansen, Rørby) 143.
- Judith Hougaard, (Koudal, kkp Bregninge-B) 771.
- Karen M., (Busch, Munkebjergby-B) 410.
- Andersen, Kirsten I. L., (Landert, rkp Nykøbing-R) 285.
- Marie K., (Nielsen, Niløse) 175.
- Marie K. D., (Ostermann, Greve-K) 77.
- Nielsine P., (Wind, Nr Jernløse-K) 234.
- Olga V., (Wegener, Pedersborg-K) 392.
- Sanna L., (Albrechtsen, Vøllerslev-G) 771.
- Andersen-Alstrup, Inger, (Kroon, Himmelev) 43, 770.
- André, Ellen J. H., (Ramslau, Høve-F) 489.
- Andreasen, Car. E., (Holst, Førslev) 527.
- Andrup, Julie C. M., (Røgend, Lundforlund-G) 455.
- Anker Larsen, Ellen, (Jørgensen, Vallekilde-H) 329.
- Axelsen, Ester R., (Poulsen, Boeslunde) 466.
- Baadsgaard, Vilh. M., (Møller, Hyllested-VH) 505.
- Baagø, Inger C., (Krag, Lyng-VE) 396.
- Bache, Fred. E., (Krog, Herslev-G) 49.
- Bachelin, Aurora C., (Sommerfeldt, Rorup-G) 94.
- Bachmann, Car. A. G., (Tørsleff, Ø Egesborg) 678.
- Backhaus, Astrid, (Rasmussen, Hyllehoit) 561.
- Bagger, Henr. A. E., (Andersen, Undløse-S) 257.
- Balslev, Martine H., (Clausen, Soderup-KE) 244.
- Baltzersen, Mix, (Gregersen, Karlslunde-K) 84.
- Bang, Annette S. H., (Benzon, Slagelse) 432.
- Cathrine M., (Grundtvig, Udby-Ø) 695, 725.
- Christella F., (Mynster, Karise-A) 576.
- Gerda B., (Wassmann, Reerslev-V) 79.
- Marie E., (Balsløw, Hørby) 259.
- Banner, Henr. S., (Voigt, Rørby) 142.
- Bardenfleth, Ingeborg, (Boisen, Højerup) 618.
- Barfod, Louise J. F., (Holmstrup, Kongsted) 585.

- Barfoed, Laura C., (Thayssen, Baarse-B) 721.
 Barfred, Vilh. S. D., (Ingerslev, Boeslunde) 466.
 von Barner, Charlotte, (Poulsen, Vigersted-K) 360.
 — Dor. A. C., (Hagerup, kat Fræstø-S) 698.
 Basse, Ingeb. M. C. S., (Funder, Spjellerup-S) 563.
 Bay, Sophia D. P., (Røgind, K Hylinge-L) 68.
 Bay Nielsen, Inger, (Morsing, Faarevejle) 315.
 Bech, Christine M. A. C., (Winding, Haarslev-T) 502.
 Beck, Louise M., (Roos, Lidemark-B) 600.
 — Maria, S. F., (Linnemann, Raklev) 126.
 Becker, Hedeveg M., (Smith, Aagerup-K) 52.
 Beckmann, Christine (Dorph, Vigersted-K) 359.
 Begtrup, Christine M., (Mathiesen, K Helsing-D) 214.
 — Elisabeth A. M., (provst Becker, Soderup-KE) 243.
 — Frederikke, (Lind, Hammer) 658.
 — Hansine N. P., (Hansen, Tersløse-S) 169.
 Bellmann, Christiane E., (Bergmann, Tjæreby) 510.
 Bendtsen, Anna H. D., (provst Gnutzmann, Vollerslev-G) 601.
 — Anna C., (Götzsche, Gierslev) 194.
 — Petra P. E., (Bekker, Finderup) 201.
 Bennetzen, Ida E., (Dahn, Kæng) 662.
 Bentzen, Clara (Hansen, Stege) 751.
 Benzon, Dor. B., (prof Biering Vig-NA) 293.
 Berg, Maria M., (provst Repsdorph, Stege) 749.
 Bergeskov, Ane C., (Thorche, Toksværd) 643.
 Berggreen, Francisca H., (Blædel, Hvalso-S) 61.
 Bertelsen, Karen C., (Panduro, Magleby) 512.
 — Marie, (Begtrup, Holtug) 622.
 Beyerholm, Oline P., (Thorkilsen, Egeslevmagle) 483.
 Biering, Anna K., (Gorm Hansen, Vemmetofte) 569.
 — Henr. H., (Kornerup, Jyderup-H) 269.
 — Nic., (Hansen, Egeslevmagle) 484.
 Bille, Mathea, (provst Ingerslev, Magleby, Møn) 760.
 Binas, Sophie, C., (Holst, Førlev) 527.
 Bindsløv, Ingeborg J., (Schrøder, Holbæk) 230.
 Birch, Fred. L., (Scharling, S Asmindrup-G) 237.
 — Hedvig C., (Lund, Udby-Ø) 729.
 Birkedal, Valdemarine C., (Rørdam, Undløse-S) 253.
 — Augusta C. J., (Nyegaard, Gimlinge) 498.
 Bjarnesen, Valgjerd M. V., (Schiødte, St-L Fuglede) 155.
 Bjoner, Ellen R., (Honoré, Højby) 770.
 Bjøl, Kathinka M., (Flensted Andersen, Skamstrup-F) 275.
 Blach, Thora E. S., (Bang, Tersløse-S) 170.
 Black, Mary H. E. S., (Glahn, Kongsted) 585.
 Blicher, Ernesta, (Simonsen, Niløse) 175.
 — Meta L., (Mathiesen, Reerslev-V) 79.
 — Sabine P. H., (Nielsen, S Asmindrup-G) 238.
 Blicher Nielsen, Sofie, (Wissenberg, Allerslev) 725.
 Blinkenberg, Anna C., (Munk, Næstved) 671.
 Bloch, Henr. C., (Dorph, Vigersted-K) 359.
 — Marie, (Prytz, Vig-NA) 296.
 Boberg, Marie (Assens, Hellested) 628.
 Bock, Christel E. A. V., (Boisen, Højerup) 618.
 Boethe, Georgine C. P., (Møller, Aarby) 139.
 Bojsen, Astrid, (Hostrup, kkp Nykøbing-R) 284, 533, 770.
 — Jutta, K., (Møller, Marvede-H) 285, 532 f.
 Bondo, Nelly, (Oldenborg Poulsen, Vallensved) 530.
 Borch, Elisa M., (ksstrud Møller Holst, Magleby-H) 620.
 — Inger B., (Hertz, Vor Frue-Sct Jørgen) 37.
 — Louise, (Mathiesen, Højby) 289.
 — Sophie M. V., (Lange, Vordingborg) 701.
 Borre, Anna W., (Keiding, Filadelfia) 173.
 Borries, Charlotte M., (provst Steenberg, Ringsted-B) 347.
 Borup, Christiane, (Christensen, Gadstrup-S) 96.
 Boserup, Eva C., (Sørensen, Terslev-Ø) 370.
 Boye, Edith, (Baunbæk, Sct Jørgensbjerg) 39.
 Boysen, Anna K., (provst Petersen, Karise-A) 576.
 Brandt Hansen, Elin M., (Vad, Rønne) 128.
 Brandt, Marie N., (Fremming, Børre) 759.
 Breslau von Bressendorff, Christiane M. T., (Gudme, Udby-Ø) 729.
 Brinck-Seidelin, Christiane K. H., (Kabell, Nesteløse-M) 650.
 Brinth, M. Emilie R., (Sommer, Krummerup-F) 523, 2)
 (Wassmann, Reerslev-V) 79.
 Brix, Andrea J. H., (Boas, Nyord) 768.
 — Elna M., (Damborg, Kundry) 266.
 Bro, Anna P., (Jørgensen, Højelse-L) 109.
 Broksø, Martha, (Thulesen, rkp Vordingborg) 702.
 Brostrøm, Ermelin, (Overgaard, Allerslev) 725.
 Brown, Aug. D., (Fahnoe, Sønderup-N) 448.
 Brummerstedt, Hedeveg, (Hansen, Krummerup-F) 523.
 Brummerstedt-Hansen, Eva, (Kolpen, Orø) 277.
 Brun, Fred., (Stahlfest-Møller, Ringsted-B) 349.
 Bruun, Aug. N. F., (Petersen, Terslev-Ø) 370.
 — Charlotte E., (Milo, Haudrup-S) 85.
 — Elisabeth M., (Münster, Baarse-B) 721.
 — Else M. C., (Friis, Haudrup-S) 85.
 — Julie, A., (provst Bruun, Sværdborg) 664.
 — Louise, (Glarbo, Slagelse) 428.
 — Theodora, (Bülow, Sorterup-O) 451.
 Bruun de Neergaard, Adelhelde J. H., (Quistgaard, Haraldsted-A) 353.
 Bræstrup, Nancy A. C., (Thaning, Karise-A) 575.
 Brønne, Fred. S. G., (Königsfeldt, Magleby-H) 621.
 — Inger M., (Lange, Hagedst-G) 262.
 Buchheister, Joh. H., (Nansen, Højelse-L) 109.
 Buchter, Emilie P., (Rønne, Høve-F) 486.
 von Buchwald, Juliane, (Fensmark, Følleslev-S) 313.
 Buchwald-Dinsen, Valborg, (Høyberg, Magleby, Møn) 762.
 Bugge, Diderikke A., (Otzen, Keldby) 755.
 Buhl, Kirsten, (Axelsen Drejer, Pedersborg-K) 392.
 — Thora, (Berg, Sværdborg) 664.
 Bull, Ida J. J., (Müller, Herfølge) 595.
 Buntrock, Frieda A. L., (Jensen, Nordrup-F) 362.
 Busck, Ingeborg, (Høyer-Christensen, Udby-Ø) 730.
 — Johanne M., (Larsen, Strøbymagle-K) 494.
 Bülow, Anna, (provst Tonsgaard, Slagelse) 429.
 Bützow, Camilla A., (Rohde, Finderup) 205.
 Bøge, Henr. F. C., (Rosenkild, Ørsted-D) 100.
 Bøggild, Agathe B. T., (Meinert, St Tostrup) 249.
 — Elisabeth J. C., (Rasmussen, Rørby) 142.
 Bøgh, Megdola C., (Tauber, Ejby-ND) 106.
 Bønsøe, Elisabeth M. S., (dr Rudelbach, Slagelse) 427.
 — Elisa F. B., (Rønne, Sønderup-N) 448.
 Børgesen, Gerda, (Hultin-Hansen, Ulsø-ØE) 583.
 — Thora A. J. E., (Funch, V Egede-B) 672.
 Børresen, Anna M., (Petersen, Orø) 275.
 — Juliane L. C., (Honum, Ørslev-S) 177.
 Bøttger, Petra M., (Bohn, Næstved) 667.
 Bøvning, Magdalene O., (Tryde, Kvislemark-F) 536.
 Carlsen, Sonja S., (Rønnfeldt, Hammer) 659.
 Caroc, Elisabeth, (Bernow, Herfølge) 597.
 Caspersen, Joh. G., (lic Holm, Hyllested-VH) 505.
 Christensen, Agnes, (Sandel, Elmelunde, nu Højelse-L) 758.
 — Ane, T., (Fleron, Omø) 516.
 — Ditlevmine L., (Schougaard, Rønne) 128.
 — Dorthea M., (Walter, K Saaby-K) 64.
 — Ebba, (Andersen, Gyrstinge-F) 407.
 — Emilie D., (Gade, Himmelev) 43.
 — Emmy N. R., (Olson, Sejerø) 334, 771.
 — Inger E. V., (Balslev, Stege) 751.
 — Inger M., (Sloth, Haudrup-S) 86.
 — Karen E., (provst Henry Larsen, Skamstrup-F) 274.
 — Karen M., (Jespersen, Slagille-B) 401.
 — Karen M., (Maarbjerg, Vallekilde-H) 229.
 — Kirsten M., (Hansen, Hvalso-S) 62.
 — Louise M., (Skaarup, Terslev-Ø) 371.
 — Signe A., (Kærup, hjr Sorø) 390.
 — Sophie E., (Engel, Højby) 290.
 Christiansen, Betty, (Tødt, Lidemark-B) 600.
 Christoffersen, Ingeborg, (domprovst Ege, Roskilde dk) 43.
 — Mary, (Jensen, Omø) 516.
 Christophersen, Mette K., (Gammerød, Jersie-KS) 87.
 Clausen, Ane, (Ravn, Sejerø) 334.
 — Pauline, (Petersen, Allerslev) 724.
 — Yelva D. M., (Waidlaw, Sæby-G) 70.
 Clemens, Anna E. M., (Olivarius, Toksværd) 644.
 Colding, Cathrine G., (stiftsprovst, dr Volf, St Hedinge) 615.
 — Nic. S. F., (provst Smith, Stege) 745.
 Conradt-Eberlin, Ane F. L. (Listov, Dalby-T) 579.
 Cortsen, Cathrine C., (Cortsen, V Egede-B) 672.
 Cramer, Charlotte P., (Ohlmann, Vemmetofte) 569.
 Crone, Cec. C., (Beyer, Herlufmagle) 676.
 Dahl, Inger J., (Nørgaard, Øde Førslev-S) 771.
 — Nik. A. J., (Møller, Hagedst-G) 262.
 Dahlerup, Sophie M. F., (Brunnemann, Strøby-V) 625.
 Dahlstrøm, Car. M., (Schjerning, K Stillinge) 457.
 Davidsen, Else M., (provst Mygind, Karrebæk) 539.
 Degen, Joh. C., (Lindegaard, Slagille) 400.
 Dehnfeldt, Henr. E. C. V., (Møller, Fakse) 560.
 Deram, Hansine I. M., (provst Prahl, Baarse-B) 721.
 van Deurs, Fred., (provst Formann, Kundry) 265.
 Diderichsen, Else J., (Mikkelsen, Karlslunde-K) 84.
 Dieterichsen, Ida D., (Redøhl, Østed-A) 57.
 Dons, Marie, (Sørensen, Grevne-K) 76.
 Drastrup, Fanny K. H., (Rønne, frimgh, Stevns) 636.
 Drewsen, Cathinka, (Jessen, Nordrup-E) 361.
 Dreyer, Joh. N., (Petri, N Jernløse-K) 235.
 Dumreicher, Georgine M. S., (Skram, Damsholte) 763.
 Dyke, Ada, (Holstein, Strøby-V) 625.
 Dønne, Dor. C., (Lørup, Herslev-G) 50.
 Ebstrup, Gerda, (Østfeldt, Svallerup) 154.
 Ege, Joh., (Krarup-Hansen, Herlufsholm) 545.
 Egelund, Beatrice E. J., (Larsen, Haarslev-T) 502.
 Eghoff, Alma A. E. J., (Kromayer, Tjæreby) 511.
 Ehrenreich, Louise, (Borch, rkp Stege) 751.
 Eller, Ida, (Dannemand-Jensen, Magleby, Stevns) 621.
 Elmerdahl, Anna M., (Sandager, Kallehave) 741.

- Elmqvist, Marie E., (Thisted, Gyrtstinge-F) 406.
 Eltong, Marie C., (provst Møller, Hyllested-VH) 505.
 Engberg, Ane M. H., (Riemann, Fakse) 560.
 — Eva M., (Riemann, Fakse) 560.
 — Rita, (Schjærring, Haarlev-H) 608.
 — Vilh. M., (Brygmann, Fensmark-R) 680.
 Engelbreth, Conradine, (dr Rørdam, Hammer-L) 656.
 — Inger C. F., (Fog, L Hedinge-H) 639.
 Engelhart, Martha L., (Gørtz, Reerslev-R) 164.
 Engell, Joh. E. P., (Clausen, Øde Førslev-S) 367.
 Engelsted, Amalie M., (Mogensen, Rasklev) 127.
 Erichsen, Kirsten M., (Spleth, Jyderup) 270.
 Eriksen, Dagny, (provst Holst, Kornerup-S) 51.
 Eskerød, Else, (Søndergaard, Taarnborg) 446.
 Esmann, Marie E., (Blauenfeldt, Jersie-KS) 88.
 Espersen, Ane K. M., (Kalf, Højelse-L) 110.
 Ewald, Fred. A., (dr Rothe, Vemmelev-H) 462.
 Evers, Alma S. K. G., (Poulsen, Viskinge-A) 323.
 — Andrea R. D., (Lind, Skelby-G) 683.
- Faber, Marie T., (provst Weber, Haslev-F) 377.
 Fabricius, Anna G., (Tolstrup, 2. præst, Rosk dk) 34.
 — Marie L. E., (Munck, Herlufsholm) 544.
 Fallesen, Laura C., (Visby, St Hedinge) 613.
 Fangel, Laura M. C., (Finsen, Vetterlev-H) 364.
 Fasting, Sophie L., (Østrup, Snese) 714.
 Faurischou, Fred F. V., (Borch, Nestelse-M) 650.
 Feerup, Agnes, (Fjord-Christensen, Fodby) 541.
 Feilberg, Elise C., (Fenger, Udby) 258.
 — Marianne P., (Branner, Slagelse) 422.
 Fiil, Feodorowna T. D., (Kisum, Elmelunde) 758.
 Fischer, Amalie T., (Sørensen, Sæby-G) 70.
 — Charlotte A., (Gloerfeldt, Kage-O) 91.
 — Joh. C., (Walther, K Saaby-K) 64.
 — Meta E., (Hansen, Præste-S) 698.
 Fischer-Benzon, Car. A., (Salomon, Herslev-G) 50.
 Fisker, Gerda (Svane Christiansen, Jyllinge-G) 55.
 Fistaine, Betty M. E., (Wad, Korsør-T) 443.
 Flatou, Olga F. A., (Jacobsen, Bregninge-B) 316.
 Fleischer, Ane S., (Mølsted, Jungsnoved) 704.
 Flensmark, Signe E., (Neergaard, hjpr Skelskør) 771.
 Fog, Agnete, (provst Schovsbo, Vemmetofte) 573.
 — Julie A. B., (Holst, Jyllinge-G) 54.
 Forman, Betty E., (Hofmeyer, Jørlose) 326.
 Foss, Mette M. A., (Pedersen, Vallekilde-H) 329.
 — Thecla M., (Hansen, Reerslev-R) 164.
 Frederichsen, Inger L., (provst Discher, Føllenslev-S) 312.
 Frederiksen, Astrid J., (Christiansen, rkp Højby) 291.
 — Car. S., (provst Blom, Dalby-T) 580.
 — Henr., (Lassen, Tjæreby) 510.
 — Paula, (Lyse, L Hedinge-H) 639.
 — Ragnhild F. H., (Nimb, Lassen, Lidemark-B) 600.
 Frich, Anna (Vestesen, Kongsted) 584.
 Friderichsen, Christine E., (provst, dr Andersen, Ringsted-B) 348.
 — Dor. M. H., (Hansen, Reerslev-R) 164.
 — Marie, (provst Lassen, Vejlø-VE) 653.
 Friess, Anna M., (provst Ravn, Hjembæk-S) 268.
 Friis, Ane D. J., (Sveistrup, Hvedstrup-F) 47.
 — Anna S. C., (Tranberg, Baarse-B) 723.
 — Henr. S., (Heiberg, Havrebjerg-G) 192.
 — Sophie A., (Steenberg, Øde Førslev-S) 367.
 Frimodt, Cornelia M. N., (Müller, Herfølge) 595.
 — Marie M., (dompr Skovgaard-Petersen, Roskilde dk) 33.
 — Valborg (provst Nørgaard, Øde Førslev-S) 368.
 Frisenberg, Elisabeth M., (Monrad, Marvede-H) 532.
 Fritsche, Car. H., (Bøggild, Gadstrup-S) 97.
 From, Christiane M., (Ingerslev, Kongsted) 584.
 Fuchs, Elise C., (Kanneworff, Butterup-T) 232.
 Fugmann, Helga C. C., (v Haven, Stigsbjergby-M) 272.
 Funch, Anna S. V. P., (Zahle, K Stillinge) 456.
 — Ellen L., (Holm, Havrebjerg-G) 192.
 — Elise, (Dijnes, Hammer) 658.
 — Vilh. H. F., (Storch, Gierslev) 195.
 Funder, Ida, (Ulrich, Tølløse) 240.
 Fønns, Anna J. K., (Guldberg, Bringstrup-S) 403.
- Gad, Axeline A. T., (Øhienschlæger, Sørbymagle-K) 494.
 — Elisabeth J., (provst, dr Hammershaimb, Lyderslev-F) 633.
 Gall, Georgine F. P., (Engelsted, Lundforlund-G) 455.
 Galster, Joh. L., (Lystrup, Lyng-VB) 396.
 Garde, Julie E. Mazar de la (Kynde, Fensmark-R) 680.
 — Minna F., (Garde, Valløby-T) 604.
 Gertz, Elise (Rodi Hansen, Jystrup-V) 358.
 Gether, Emilie T., (Spang, Mern) 737.
 — Polly C. S., (Ponsaing, Nykøbing-R) 284.
 Gjellerup, Joh. M. V., (Lindeløv, Køng) 662.
 Gjerding, Anna C., (Schambye, Herlufsholm) 544.
 — Ida H. P. F., (Müller, Gadstrup-S) 97.
 Gjørup, Aug. M., (Jespersen, Fuglede) 156.
 — Karen, (Rasmussen, Egeslevmagle) 484.
- Glahn, Birgitte M., (Glahn, Sorø) 386.
 — Kirstine M. C., (Winther, Slotsbjergby-S) 454.
 Gloerfeldt, Charl. A., (Tarp, Boeslunde) 466.
 Glud, Ursula (Kalkar, Himmelev) 42.
 Gotfredsen, Ebba (provst Joensen, Næstved) 669.
 Grand, Kirstine (Christiansen, rkp Højby) 291.
 Graversen, Helga D. (Lykkegaard Nielsen, Tjustrup-H) 518.
 Griebel, Tekla (Wandall, kat Præste-S) 698.
 Groos, Hansine M. N., (provst Andresen, Snese) 715.
 Gross, Helene, (Thomsen, Sandby-V) 688.
 Groth, Elise M., (Poulsen, Aversi-T) 675.
 — Margr. A., (Bang, Haslev-F) 377.
 Grundtvig, Bolette C., (provst Blædel, Keldby) 754.
 Grüner, Sida E., (Krog-Meyer, Niløse) 175.
 Grønbech, Charlotte, (Lemvig, Krummerup-F) 522.
 — Inger K., (Jacobsen, Gimlinge) 500.
 Grønvold, Laura F., (Brøndsted, Slagelse) 430.
 Grønning, Eva M. O., (Engberg, Korsør) 445.
 Gudme, Margrethe, (Norup, Næsby-T) 687.
 — Marie M., (Jepsen, Hvedstrup-F) 48, 770.
 Guldberg, Bartholine, (Faber, Følleslev-S) 313.
 — Henr. E., (Quistgaard, Gimlinge) 498.
 Guldbrendsen, Thora F., (Gøtzsche, Munkebjergby-B) 409.
 Gulmann, Ida J., (Kalkar, rkp Næstved) 668.
 Güllich, Ella J. P., (Thaning, Kornerup-S) 51.
 Gyberg, Ellen M., (provst Magnussen, Føllenslev-S) 312.
 Gørtz, Hanne S., (Krog-Meyer, Snoldelev-T) 81.
 Gøtzsche, Ellen M. E., (Larsen, Gørlev-B) 770.
 — Erica (Bagger, Øde Førslev-S) 367.
 — Fred. M., (Helms, Viskinge-A) 322.
 — Joh. M., (Larsen, Gørlev-B) 210, 770.
- Hastrup, Maria E. H., (Vig, Vig-NA) 296.
 Hagen, Thora J., (Hansen, Roholte) 588.
 Halberg, Dagmar S. E., (Halling, Odden) 287.
 Hald, Fred. L., (Schlotfeldt, Toksværd) 643.
 — Marie R. C., (stiftsprovst Hald, Keldby) 753.
 Halkjær, Marie N., (Lundøe, St L Fuglede) 156.
 Hall, Fred. C., (Topsee, Aisted-F) 398.
 Hambro, Ida S., (Gyberg, S Jernløse) 236.
 Hammer, Ellen, (Hjorth, Hyllesholt) 561.
 Hammerich, Marie K., (Richardt, Vemmetofte) 565.
 Hansdatter, Sidse, (Westengaard, Ørslev-B) 508.
 Hansen, Agnete M., (Bundgaard, Tømmerup) 130.
 — Alma E. T., (Schönemann-Petersen, Vollerslev-G) 602.
 — Alma, (Drewsen Christiansen, St Hedinge) 617.
 — Ane H., (Darre, Kalundborg) 123.
 — Ane M., (Jørgensen, Glumsø-B) 686.
 — Anna C. H., (Grove, Gierslev) 194.
 — Anna M., (Herskind, Baarse-B) 723.
 — Car. M., (Raaschou, Kvistemark-F) 536.
 — Dagmar, (Vig, Vig-NA) 296.
 — Dagmar, (Marstrand, valgmg Østed-A) 58.
 — Doris M., (Bentzen, Toksværd) 644.
 — Dorothea C., (Basse, Hjembæk-S) 267.
 — Edith A., (Sinding-Jensen, Lyng-VB) 397.
 — Ellen K., (Glenthøj, K Helsinge-O) 217.
 — Else M., (Madsen, Vigersted-K) 771.
 — Elsebeth, (Buus, Fanefjord) 767.
 — Fanny N. C., (Madsen, Rorup-G) 95.
 — Henr. H., (Thisted, Tømmerup) 129.
 — Jenny A., (Dyckjær, Faarevejle) 310.
 — Louise A., (Hasselriis, Mern) 737.
 — Louise A., (Dalhoff, Damsholte) 763.
 — Lucie, (Bruhn, Rørby) 142.
 — Marie C. C., (Hansen, Haraldsted-A) 353.
 — Mary N. G., (Madsen, Bregninge-B) 321.
 — Olava M. C., (Jensen, Østed-A) 57.
 — Olga E., (Kalf, Højelse-L) 110.
 Harboe-Nielsen, Solveig, (Juhl, Køng) 662.
 Harries, Sigrid, (Christiansen, Herfølge) 597.
 Hartmann, Henr. M., (Paludan-Müller, Sæby-H) 162.
 Hass, Actonia C., (Schaumburg Müller, Enderslev-V) 609.
 — Joh. J. N., (Tillisch, Herlufsholm) 543.
 Hassager, Grete, (Kelstrup, Everdrup) 711.
 Hasselbalch, Karen B. M., (Frimodt-Møller, K Helsing-D) 216.
 Hasselriis, Jutta M. S. T., (Varder, Rønnebæk-O) 648.
 Hastrup, Laura E. N., (biskop Fønnesbech-Wulff) 24.
 — Petrine G. A., (Schou, Vørslev-J) 324.
 Haureberg, Maren E. F., (Jessen, Everdrup) 710.
 Havvre, Anna J., (Bernsteen, Undløse-S) 257.
 Havbo, Inger K., (Ellebjer, Holtug) 623.
 Hedemann, Charlotte F. L., (Königsfeldt, Magleby-H) 621.
 von Hedemann, Inge, (Kroon, Himmelev) 770.
 Hegelund, Therese M., (Wolf, Nordrup-F) 361.
 Heger, Anna L., (Plum, Spjellerup-S) 563.
 Heiberg, Edele C., (provst Teimann, Allerslev) 724.
 Heide, Anna E., (Galskjøt, Holbæk-M) 227.

- Heidemann, Elisabeth, (Olsen, Gimlinge) 499.
 Hein, Ida M., (provst Holmgaard, Slagelse) 433.
 Heinze, Ely S., (Borries, Hammer) 658.
 Helms, Johanne M., (Keiding, Bregninge-B) 317.
 Helweg, Dagny, (Glenstrup, K Stillinge) 458.
 — Edel K., (Gyring, Vemmetofte) 573.
 von Hemert, Adelaide E., (West, Vallø) 606.
 Henchel, Helga C. E., (provst Friis Berg, Bregninge-B) 320.
 Henningsen, Louise J. A., (Fenger, Hvedstrup-F) 47.
 Henriksen, Diderikke A., (Dahl, Keldby) 755.
 — Karen, (Steen Petersen, Skelby-G) 684.
 Heramb, Edith B., (Boisen, Stege) 746.
 Hermansen, Karen K. S., (Lyngbye, Tjæreby) 511.
 Herschend, Anne C., (provst Bøgh, K Helsinge-D) 215.
 Herskind, Elisabeth, (Gad, Kumbby) 266.
 Hertel, Agathe C., (Møller, hjpr Haarslev-T) 501.
 — Agathe L., (Hertel, Haarslev-T) 501.
 — Louise V., (Branner, Slagelse) 432.
 Hesselberg, Engelbrechtine O., (Appeldorn, Gørlev-B) 208.
 — Hanne S., (Schougaard, Røsnæs) 128.
 Heusner, Sara S. M., (dr Larsen, Holbæk-M) 226.
 Hjort, Car. G., (provst Hunderup, Egeslevmagle) 484.
 — Poulina J. M., (Winther, Bringstrup-S) 402.
 Hjorth-Petersen, Inga, (domprovst Skovgaard-Petersen, Roskilde) 33.
 Hochbrandt, Anna C. A., (Bülow, Sorterup-O) 451.
 Hoff, Ane M. B., (Høyrup, Gørlev-B) 209.
 — Inge K., (Siegumfeldt, Lyderslev-F) 634.
 — Marie D., (Skibsted, Orø) 276.
 Hoffmann, Clara E. M., (provst Varming, Ørsted-D) 101.
 — Lilly, (Preis, Højerup) 619.
 Hoffmeyer, Elsa, (Therchilsen, Gimlinge) 499.
 — Sophie K., (Balslev, Borup-K) 103.
 Holck, Thora S. E., (Teisen, Fanefjord) 765.
 Holm, Anna M. J., (Hansen, Hammer-L) 658.
 — Eleonora J. A., (provst C. Nielsen, Kallehave) 740.
 — Karla P., (Lykke, Fodby) 540.
 — Kathinka H., (Bjørndal, K Hyllinge-L) 68.
 — Pauline C. G., (Teisen, Fanefjord) 765.
 — Pauline F., (Scharing, Vallø) 606.
 — Thyra, (Vilstrup, Reerslev-R) 165.
 Holmer, Christiane L. V., (ksstndr Andresen, Keldby) 753.
 Holmquist, Stella (Klarholt, Roskilde) 36.
 Holst, Henr. E., (Lind, Ringsted-B) 349.
 — Jutta C., (Holm, Tølløse-Aa) 240.
 — Magdalene V., (Hansen, Lidemark-B) 600.
 Holse, Car. G. F., (Heise, Slagille-B) 400.
 — Regine I., (Heise, Slagille-B) 400.
 Honoré, Eva M., (Aalbæk Jensen, kkp Bregninge-B) 321 (nu valgmgth Østed-A).
 Hougaard, Margrethe, (Wemmelund, Buerup) 162.
 Howitz, Frantzine, (Listov, Dalby-T) 579.
 — Severine, J. L. K., (provst Thaning, Hellested) 627.
 Hummel, Christiane H., (Holdt, Køng) 661.
 Husum, Lovise M., (Fyhn, N Jernløse-K) 234.
 von Huth, Adelaide C. T., (la Cour, Haarslev-T) 501.
 Hvilsted, Karen N., (Qvistgaard, Aagerup-K) 52.
 Hyrup, Sofie F. F., (Thiel, Kvislemark-F) 537.
 Høegh, Hildur G., (Leunbach, Elmelunde) 757.
 Høegh-Guldberg, Vilh., (provst Brasen, Skelskør) 480.
 Højlund, Elise B., (Løwe, Damsholte) 763.
 Høm, Agnes B., (Bauhnøj, Asnæs) 308.
 Høst, Gerda B. M., (Fønss-Jørgensen, Ejby-ND) 107.
 Høyer, Elisabeth S., (Rask, Viskinge-A) 322.
 — Olga L., (Wissenberg, Allerslev) 725.
 Høyrup, Joh. M., (Spur, Lyderslev-F) 634.
 Ibsen, Cathrine M. E., (provst Brasen, Skelskør) 480.
 — Hedevig F., (Holm, Raklev) 126.
 Isaksen, Margit (Olsen, K Stillinge) 458.
 Iversen, Ellen M. J., (Frøkjær-Jensen, Vallø-kilde-H) 329.
 — Else, (Odgaard, Tersløse-S) 170.
 — Karen, (Vestergaard, hjpr Skelskør) 482 (nu Viborg).
 Jacobi, Fanny J., (v Spreckelsen, Borup-K) 103.
 Jacobsen, Anina J., (Bergstrøm, Karise-A) 576.
 — Dagmar M., (Iversen, Sædder) 599.
 — Dorthea M., (Jacobsen, Borre) 759.
 — Ellen S. E., (Lundby, Vemmelund-H) 463.
 — Henr. A., (Bagger, Øde Førslev-S) 367.
 — Hulda F. A., (Balslev, Sorø) 389.
 — Jacobine (Rønild, Tømmerup) 130.
 — Joh. M., (Götzsche, Fanderup) 200.
 — Julie E., (Colding, Raklev) 126.
 — Julie V. A., (Wulff, Stege) 748.
 — Karla V. K., (Edv. Nielsen, Vettterslev-H) 365.
 — Magdalene H., (Smidt, Ejby-ND) 106.
 — Martine C., (Niels Dael, Liselund) 438.
 — Thora R., (Nannestad, K Stillinge) 457.
 Jacobsen, Wilh. A. L., (Zahle, Vallensved) 528.
 Jacobæus, Amalie F. U., (Ørsted, Magleby-H) 621.
 Jakobsen, Inger, (Moefelt, Magleby, Stevns) 621.
 Jansen, Mette M., (Pontoppidan, Damsholte) 762.
 Janssen, Joh. F. V., (Møller, Føllenslev-S) 313.
 Jantzen, Joh. M. E., (Becker, Herfølge-S) 595.
 Jaunsen, Sophie, (Bolwig, Fanefjord) 765.
 Jensen, Agnes J., (Lyndby Jensen, Østed-A) 57.
 — Alvide C. V., (provst Koch, Damsholte) 763.
 — Agnes S., (Kjær Jørgensen, K Helsinge-D) 770.
 — Anne F. C., (provst Meinertsen, Mern) 738.
 — Anne M., (Glenthøj, K Helsinge-D) 217.
 — Annle L. B., (Friis, Munkebjergby-B) 409.
 — Christiane M., (Knudsen, Næstved) 669.
 — Doris M., (Wedel, Himmelev) 42.
 — Else M., (Bjergved, Slagelse) 430.
 — Estrid I., (Kristoffersen, Haraldsted-A) 354.
 — Freja M. E., (Gjevnøe, Grevinge) 305.
 — Harriet J., (Thygesen Kristensen, kkp Raklev) 127.
 — Helga M., (Korn, Udby) 258.
 — Ingrid J., (Vermehren, Førslev) 527.
 — Jensine C., (Olsen, Hyllested-VH) 506.
 — Jørgine C., (Nyborg, Haarslev-T) 502.
 — Karen M., (Jørgensen, Nordrup-F) 362.
 — Laura A., (Palludan, Sæby-H) 159.
 — Louise C., (Aagaard, Aarby) 140.
 — Magnella (Plenge, Magleby, Møn) 761.
 — Marie, (Mackeprang, Fodby) 51.
 — Sophie M., (Bach, Sæby-H) 161, 770.
 — Thora K., (Korsholm, Rorup-G) 95.
 — Thyra M. M., (Vest, Jyllinge-G) 54.
 Jensenius, Anna H. E., (Paludan-Müller, Snesere) 717.
 Jepsen, (Kjær) Ane M., (provst Aastrup, Bringstrup-S) 403.
 Jermiin, Anna D., (Jermiin, Tjustrup-H) 518.
 — Karen K., (provst Brandt, Krummerup-F) 522.
 Jespersen, Marie K., (Petersen, Gierslev) 194.
 Jessen, Magd. S., (provst Schaumburg, Jyderup-H) 270.
 Johannsen, Emma, (Fauerholdt Pedersen, Sæby-G) 71.
 Johansen, Aase H., (Høyer-Nielsen, valgmgth Østed-A) 60.
 — Emma M., (Poulsen, Fanefjord) 766.
 Johnsen, Anna E., (Korn, Udby) 258.
 Jordening, Marie G., (Leuning, Skørpinge-F) 493.
 Jubby, Car. L., (Smith, Tjustrup-H) 518.
 Jung, Regina I. B., (Kaarsberg, Skelby-G) 682.
 Just, Bolette A., (Lyngbye, Alsted-F) 398.
 Juul, Joh. L., (Nyeberg, Stenmagle-S) 414.
 Jürgensen, Christiane J. H., (Bredstrup, kat Køge-Ø, senere sem-forst) 92.
 — Edle B. T., (Bischoff, Ll Hedinge-H) 639.
 Jürs, Regitze, (Rosendal, Hellested) 628.
 Jørgensen, Amalie B., (Tønnesen, Lundforlund-G) 455.
 — Dagmar M., (Larsen, Gierslev) 198.
 — Emma M., (provst Reinau, Glumsø-B) 686.
 — Gudrun K. M., (Pedersen, Herslev-G) 50.
 — Hanne S., (provst Hertz, Finderup) 202.
 — Helga M., (Tast, rkp Vig-NA) 297.
 — Marie S., (Strange-Hansen, Gadstrup-S) 98.
 — Rigmor (Tjelum, Baarse-B) 723.
 — Rithra, (Møllerup, Haslev-F) 378.
 — Signe M., (Mølggaard, Teestrup) 381.
 Kampmann, Anna C. H., (Knudsen, Nykøbing-R) 284.
 Kann, Else F. B., (Münster, Dalby-T) 581.
 Karmark-Hansen, Else M., (Thomsen, Rønnebæk-O) 649.
 Karsholt, Aase A., (Frandsen, Borre) 759.
 Katstrup, Henriette C., (Petersen, Dalby-T) 580.
 Ketelsen, Kirstine, (Riemann, Fakse) 560.
 Keyper, Josepha S. A., (Schlotz, Haslev-F) 377.
 Kierrumgaard, Cec. P. W., (Thayssen, Baarse-B) 721.
 Kirkegaard, Marie, (Uffe Hansen, valgmgth, Ueberup) 138.
 Kirstein, Helene M. A., (Hansen, Hammer-L) 658.
 Kisbye, Fred. C., (Kragh, Skørpinge-F) 493.
 Kjeldsen, Kirstine, (provst Laurberg, K Stillinge) 458.
 Kjeldsgaard, Mette, (Krogsgøe, Holbæk) 229.
 Kjær, Inger M. L., (dr Larsen, Haraldsted-A) 354.
 — Sophie, (Lauritzen, Borup-K) 104.
 Kjølner, Katrine F. A., (provst Aage Møller, Slagelse) 433.
 Klink, Ragnhild M., (Christoffersen, Gimlinge) 499.
 de Klacker, Amalie A. E., (Galskjøt, Magleby-H) 620.
 Knauer, Elisabeth C., (Carl Koch, valgmgth, Ueberup) 137.
 Knudsen, Theodora M. S., (provst Lund, Magleby ved Skelskør) 513.
 — Ulla S., (Laursen, Vig, Karrebæk) 540.
 Koch, Anna E., (Andersen, Borup-K) 104.
 — Francisca E., (Smith, Skelskør) 480.

- Koch, Julie M., (Worm-Leonhardt, Rørby) 143.
 — Yrsa A., (Kærup, hjpr Sorø) 390.
 Koefoed, Anne, (Gregersen, Bregninge-B) 316.
 — Christence M., (provst Thestrup, Tølløse-Aa) 240.
 Koføed, Ella C., (Rubæk-Nielsen, Sværdborg) 664.
 Kold, Lydia, (S. Nielsen, Baarse-B) 721.
 — Marie H., (Thørche, Toksværd) 643.
 Kolthoff, Clara E. V., (N. J. J. Lund, K Saaby-K) 64.
 Kopp, Ingeborg, (provst Lichtenberg, Valløby-T) 604.
 Korn, Ernestine F., (Buchholtz, Vallensved) 528.
 Kornbeck, Car. A., (Nørgaard, St Hedinge) 616.
 — Emma L. H., (Simonsen, Niløse) 175.
 Kornerup, Inger D., (provst Garde, Faarevejle) 310.
 — Inger S. M., (Bang, Vor Frue-Sct Jørgen, Roskilde) 37.
 — Marie, (provst Koch, Damsholte) 763.
 — Maren E., (Hertz, Vor Frue-Sct Jørgen, Roskilde) 37.
 Krag, Louise, (Dam, Tersløse-S) 170.
 Kragh, Theodora K., (Hindsholm, Udbø-Ø) 730.
 Kramer, Louise, (Andersen, Boeslunde) 466.
 Krarup, Baltzarine N. B., (Sveistrup, Hvedstrup-F) 47.
 — Bente M., (Larsen, Jorløse) 326.
 — Ruth, (Lindhardt, Haraldsted-A) 354.
 Krarup-Hansen, Rigmor, (Varming, kkp Vor Frue-Sct Jørgen, Roskilde) 39.
 Krayenbühl, Marie A., (Lyng, Gimlinge) 500.
 Krebs, Georgine A. E. B., (Ingerslev, Kundby) 265.
 — Margr., (Bergsøe, Munkebjergby-B) 409.
 Kristensen, Joh. M., (Moestoft, Magleby) 513.
 — Karen Ø., (Larsen, N Jernløse-K) 235.
 Kristiansen, Inger, (Lambert-Jensen, Kvistemark-F) 537.
 Krogh-Kjerulff, Emma E. F., (Mohr, Vejle-VE) 652.
 Krumhardt, Ellen, (Christoffersen, Gumlinge) 499.
 Kruse, Karen A. E., (provst Tuxen, Højelse-L) 108.
 — Naja, (Birke, Korsør) 445.
 Krøger, Anna A. J., (Warming, Jungshoved) 704.
 Købke, Conr. A. C., (Feilberg, K Helsing-D) 215.
 Laage, Gunild, (provst Ehrenreich, Vordingborg) 701.
 Lacoppidan, Camilla E., (Jensen, Gimlinge) 498.
 Landsberg, Thyra, (Løgstrup, Reerslev-R) 167.
 Langballe, Christine F. S., (provst Pontoppidan, Himmelev) 43.
 — Elise K., (Røgend, Rørby) 142.
 Lange, Aagot, (Kielberg, Vemmeløve-H) 464.
 — Astrid, (provst Otzen, Jersie-KS) 88.
 — Thora C. H., (Møller, Jyllinge-G) 54.
 Langgaard, Ellen J., (Erck, Aarby) 140.
 Langhoff, Inger E., (Langhoff, Ø Egesborg) 733.
 Langmack, Clara H., (Gienthøj, K Helsing-D) 217.
 Larsen, Augusta E., (domprovst Bondo, Roskilde dk) 32.
 — Betzy, (Kühnel, Haarlev-H) 608.
 — Car. M., (provst Bondo, Skelskø) 481.
 — Ellen A., (Jørgensen, Vallekilde-A) 329.
 — Else, (Sørensen, Hyllested-VH) 505.
 — Emma E., (Clausen, Hvedstrup-F) 47.
 — Esther P., (Hermann, Sorterup-O) 452.
 — Inger, (Rasmussen, Ørsløv-B) 509.
 — Inger K., (Rasmussen, Sejerø) 335.
 — Johanne, (Holstein, Strøby-V) 625.
 — Johanne M., (Egede Jensen, kkp Slagelse) 431.
 — Kirsten K., (Kring, Haudrup-S) 86.
 — Laura H., (Ifversen, Bregninge-B) 317.
 — Marie K., (Jørgensen, Damsholte) 764.
 — Mary M. S., (Sørensen, Butterup-T) 233.
 — Mary, (Laursen, Nyord) 768.
 — Mette K., (Simonsen, Enderslev-V) 610.
 — Theodora M., (Lakjer, Kastrup) 702.
 Lassen, Birthe R., (Balle, Keldby) 756.
 Lassen, Christiane N., (Holst, Borup-K) 103.
 — Kamilla V. A., (Bang, Hvalsø-S) 61.
 — Marie E., (Hasselquist, kat Stege) 751.
 — Marie J. G., (Grove, Reerslev-V) 78.
 — Povline M., (Karstensen, L Hedinge-H) 639.
 Laub, Joh. J., (Jespersen, Baarse-B) 722.
 Lauridsen, Laura M. H., (Deissner Hansen, Vor Frue-Sct Jørgen, Roskilde) 38.
 Lauritsen, Julie I. C., (Larsen, Høve-F) 488.
 Lauritsen, Karen F. C., (Graae, Karrebæk) 539.
 Laustsen, Caja, (Mygind, Omø) 516.
 Lawaetz, Christine V. P., (Nyeborg, Stenmagle-S) 414.
 Lebeck, Helene J. M., (Nørreslet, Snesere) 719.
 Leerbeck, Aug. O., (Michelsen, Kornerup-S) 51.
 Lemming, Kate H., (Henneke, St Hedinge) 617.
 Lemvig, Gertrud M. E., (Westengaard, Ørsløv-B) 508.
 Leth, Marie L., (Jessen Andersen, rkp Hyllested-VH) 507.
 Levinsen, Eleonora C., (Faber, Rønæs) 128.
 Lillienskjold, Ellen M., (Kildeby, Ørsløv-S) 188.
 Lind, Laurine M., (provst Lassen, Tølløse-Aa) 240.
 — Mette M., (Lerche, Høve-F), 488.
 Lind, Sofie K., (Clausen, Sværdborg) 664.
 Lindbom, Laura A., (Momme, Sæby-G) 70.
 Lindgren, Malin C., (Lindegren-Andersen, kkp Næstved) 771.
 Lindhard, Ellen L., (Jespersen, Nordrup-F) 362.
 Liunge, Thomasine M., (Hellemann, Rye-KS) 65.
 Lodberg, Thora C., (Nielsen, Odden) 287.
 Lorentzen, Mette M., (Levinsen, Gørlev-B) 209.
 Lou Petersen, Martha, (Keiding, Filadelfia) 173.
 Ludvigsen, Laura K. A., (Koch, Jungshoved) 705.
 — Maria D. C., (Thygesen, Aagerup-K) 53.
 Lund, Anna, (Hansen, Slaglille-B) 400.
 — Anna C. H., (Storck, Sæby-G) 70.
 — Conr. M., (provst, dr Engelbreth, Lyderslev-F) 631.
 — Ingeborg, (Sørensen, Gadstrup-S) 97.
 — Ingeborg E., (N. E. V. Lund, K Saaby-K) 64.
 — Martha H., (Lütchen Lehn, Hørby) 259.
 — Petrine, (Berg, Føllenslev-S) 313.
 Lundberg, Ellen C., (Letting, rkp Hyllested-VH) 507.
 Lundwall, Cathrine M., (Grove, Gadstrup-S) 96.
 Lunhart, Annie, (Nielsen, hjpr Kallehave) 741.
 Luplau, Louise S. F., (Janssen, Vørslev-J) 324.
 Lützen, Anna M. N., (provst Evensen, Bregninge-B) 316.
 Lytzen, Marie L., (Zøylner, Alsted-F) 398.
 Løfgren, Valborg O. G., (Kruse, Reerslev-V) 78.
 Maahr, Karen M., (provst Prahl, Baarse-B) 721.
 Madsen, Ane M., (Voldum, Hjembæk-S) 268.
 — Anna N., (Tobiesen, Strøby-V) 771.
 — Karen S., (Jensen, Lundforlund-G) 455.
 — Martha, (Bagger, Asnæs) 308.
 Maegaard, Marie K., (Jørgensen, Kallehave) 741.
 Magius, Anna J. L., (Blume, Tersløve-Ø) 371.
 Magnussen, Ida Holstein, (N. K. Jensen, Slaglille-B) 401.
 Malling, Sophie A. G., (Ring, Næstved) 670.
 Malm, Karen E., (Alsinger, Sorø) 390.
 Malmberg, Nancy C., (Haase, Udbø-Ø) 730.
 Marcussen, Alice U., (Büllow, Tersløse-S) 170.
 — Louise S. E., (Sadolin, Reerslev-R) 164.
 Markussen, Ingrid K., (Clausen, Snesere) 719.
 — Thora A., (Clausen, Snesere) 719.
 Marstrand, Joh. D., (Mygind, Allerslev) 725.
 Mathiesen, Mathilde C., (Lund, Egebjerg) 310.
 Matthiassen, Marie L., (Bechmann, Vørslev-J) 325.
 Matthiessen, Charitas, (Hansen, Ørsted-D) 102.
 — Magdalene, (From, Vordingborg) 700.
 Matzen, Ottonia J., (Dahl, Kallehave) 740.
 Mau, Ane C. C., (Petri, Karlslunde-K) 83.
 Mauritzen, Anna C., (Sølling, Hvalsø-S) 61.
 Mazar de la Garde, Julie C. E., (Kynde, Fensmark-R) 679.
 Meinig, Henr. M. A., (domprovst Gude, Roskilde) 30.
 — Nanna A., (Kallenbach, Mern) 737.
 Melbye, Clara E. E., (Zahle, Vallensved) 528.
 Melchior, Anna S. A., (Eller, Bregninge-B) 316.
 — Ida P. E., (Reimer, Vemmeløve-H) 463.
 Mencke, Hulda M. L., (Kastrup, Ørsløv-S) 187.
 Mertins, Ephrahime C. V., (Budtz, Finderup) 201.
 van der Merwede, Augusta E., (Ingerslev, Hørby) 258.
 — Julie N., (Ingerslev, Hørby) 258.
 Meyer, Marie C., (provst Visby, Strøby-V) 625.
 — Sophie C., (Øllgaard, Stiftsbjergby-M) 271.
 Michelsen, Henr. C., (van Wylich, Greve-K) 75.
 — Marine M., (provst Jork, Vøllerslev-G) 601.
 — Henr. M., (J. C. J. Nielsen, Næsby-T) 687.
 Mikkelsen, Ellen K., (Herling, Karlslunde-K) 84.
 — Ester V., (Johannesen, S Asmindrup-G) 238.
 — Mikkeline, (Tage-Jensen, Kalundborg) 124.
 Miller, Margarit, (stiftsprovst Sørensen, Keldby) 754.
 Mogensen, Ellsab. D., (Austin Hansen, Præstø) 698.
 Mohr, Car. A. E. S., (Røgend, Lundforlund-G) 455.
 — Marie, (dr Krarup, Sorø) 386.
 — Sophie A., (Bentzen, Vøllerslev-G) 601.
 Møllerup, Marie S. P., (Prip, Orø) 276.
 Mølrup, Petrolinde D., (provst Koch, Damsholte) 763.
 Monrad, Elisab., (dic Clausen, Boeslunde) 465.
 Monrath, Claudia O. P., (Oxholm, Borup-K) 103.
 Mortensen, Birte Ø., (Bjerrum, Rorup-G) 95.
 — Olga, (Jensen, Viskinge-A) 323.
 Motzfeldt, Thale C. M., (Petersen, S Asmindrup-G) 237.
 Mourier, Vilh. C. S., (Lakjer, Alsted-F) 398.
 Mourier-Petersen, Anna J. C., (Lerche, Høve-F) 488.
 Muhle, Hulda E., (Selmer, Aversi-T) 674.
 Munch, Harriet C., (Gloerfeldt, Køge-Ø) 91.
 Mundt, Astrid, (domprovst Martensen-Larsen, Roskilde dk) 32.
 Muus, Sophie C. B., (provst Taaffe, Keldby) 754.
 Müller, Bertha E., (Hellesen, kat Køge-Ø) 92.
 — Ida, (Dorph, Førslev) 527.
 — Inger, (provst Kragh-Müller, Kalundborg) 124.
 — Joh. K., (provst Heiberg, Roskilde dk) 34.

- Müller, Joh. M., (provst Storm, Herfølge-S) 595.
 — Sara E., (Hauge, Havrebjerg-G) 192.
 — Thyra E. J., (provst Kjølhede, Karlslunde-K) 84.
 Münster, Emma M., (provst Hansen, Haarslev-T) 501.
 — Ingeborg, (Vendt, Ulsø-ØE) 583.
 Mürer, Cathrine P., (Laurberg, Køge-Ø) 91.
 Mygind, Gerda M., (Mygind, Omø) 516.
 Mynster, Anna S. S., (Carøe, Magleby ved Skelskør) 512.
 — Ida E., (Mynster, Marvede-H) 533.
 Møhl, Marle, (domprovst Ortved, Roskilde dk) 30.
 Møller, Abalone M., (dr Jensen, Hylleholt) 561.
 — Agathe M., (Francke, Stenmagle-S) 413.
 — Amalie J. C., (Christensen, Svallerup) 153.
 — Anna C., (Petersen, Viskinge-A) 323.
 — Car. C., (Læssøe, Svallerup) 153.
 — Car. C. E. L., (Harboe, Sorterup-O) 452.
 — Charlotte F., (provst Sorterup, K Stillinge) 457.
 — Elsa M., (Søgaard Jensen, Haraldsted-A) 771.
 — Estrid, (Munck, Aagerup-K) 53.
 — Fred. S., (Heiberg, K Helsing-D) 215.
 — Henr. J., (Nielsen, Glumsø-B) 685.
 — Joh. C., (Budde-Lund, Everdrup) 710.
 — Laura, (biskop Rosendal) 24.
 — Lizzie P., (Bruun Jørgensen, hjvr Vordingborg) 701.
 — Louise M., (Mathiesen, Haraldsted-A) 353.
 — Maren S. M., (Jørgensen, Vollerslev-G) 602.
 — Thora S., (Hammer, Tølløse) 240.
 Møller-Holst, Agnes (Monrad-Frantzen, Ø Egesborg) 733.
 Mønster, Mariane, (Thisted, Gyrstinge-F) 406.
 Mørch, Charlotte M., (Jungersen, Bregninge-B) 315.
 — Hertha, (Holmer, Kongsted) 585.
 Mørkeberg, Else, (Bøgh, Vemmetofte) 574.
 Nannestad, Elise K., (provst Schierner, Egebjerg) 299.
 Nansen, Esther H., (Glahn, Tjæreby) 511.
 Neergaard, Amalie J. C. M., (provst Esmann, Hellested) 627.
 — Eleonora C., (Møller, Gyrstinge-F) 407.
 — Juliane E., (Glenstrup, K Stillinge) 458.
 — Nic. P., (provst Esmann, Hellested) 627.
 de Neergaard, Elisab., (Gätzsche, Fensmark-R) 679.
 — Fro, (provst Oksen, Herfølge) 596.
 Nehls, Car. F., (Brix, Jystrup-V) 356.
 Neukirch, Aug., (Brandt, Rønnebæk-O) 648.
 Nielsen, Ellen V. C., (Severinsen, Bringstrup-S) 403.
 — Elly A., (Madsen, Køge-Ø) 92.
 — Gerda, (Godtkjær, hjvr Haslev-F) 379.
 — Harriet M., (Møller, Stigsbjergby-M) 272.
 — Helene P., (Forman, Rørby) 142.
 — Hertha, (Münster, Dalby-T) 581.
 — Ida A., (Øhlenschläger, Sørbymagle-K) 494.
 — Ida A., (Kalkar, Himmelev) 42.
 — Ingeborg B., (Morsing, Faarevejle) 311.
 — Johanne F. E. S., (Barth, St Tostrup) 249.
 — Karen B., (Hansen, Kastrop) 703.
 — Lily M., (Kristiansen, Snoldelev-T) 82.
 — Petrea, (Jørgensen, Kallehave) 741.
 — Rebekka E. G., (Madsen, Værlev) 325.
 — Rigmor K., (Jørgensen, rkp Køge-Ø) 192 (nu Kbhvn).
 — Sigrid, (Kildeby, Ørslev-S) 188.
 — Sofie Blicher, (Wissenberg, Allerslev) 725.
 — Vera M., (Bollerup Christensen, Bringstrup-B) 405.
 Nissen, Anna E., (Jørgensen, Skørpinge-F) 493.
 Nyeborg, Marie E., (provst lic Waage, Herlufmagle) 676.
 Nyebølle, Anna E. R., (Knuhtsen, Terslev-Ø) 371.
 Nygaard, Cora P., (Petersen, Jystrup-V) 355, 393.
 Nyholm, Georgine, (Nyholm, Højelse-L) 108.
 Nyssum, Elisab. M. S., (Frils, Soderup-KE) 244.
 Næss, Sara L., (Skifter Andersen, Odden) 287.
 Nørgaard, Ellen J., (Gad, Aagerup) 241.
 Nørrelund, Karen, (Helms, Soderup-KE) 245.
 — Solveig M., (Lund-Sørensen, Roholte) 588.
 Obel, Andrea F. C., (Bruun, Jyllinge-G) 54.
 — Claudine P., (Bruun, Jyllinge-G) 54.
 — Sophie A. H., (Bruun, Jyllinge-G) 54.
 Oldau, Gunver, (Ellitsgaard, Hiembæk-S) 770.
 Oldenburg, Thora, (dr Rothe, Vemmelv-H) 462.
 Olivarius, Ellen C., (Møller, Ørslev-S) 187.
 Olrik, Anna M. S., (Kjer, rkp Holbæk) 230.
 Olsen, Agnes, (Mathisen, Jyllinge-G) 55.
 — Bolette J., (Rørdam, Fanerfjord) 765.
 — Else M. H. S., (Lindboe, Sandby-V) 688.
 — Esther R., (Nyholm, Aversi-T) 875.
 — Inger M. S., (Gravesen, Elmelunde) 758.
 — Karen M., (provst Rørbeck, Kundy) 267.
 — Maia L. J., (Odggaard, kkp Ringsted-B) 351.
 — Mette M. L., (Schjærring, Ørslev-B) 508.
 Onsager, Thora M., (Hansen, Øde Førslev-S) 368.
 d'Origny, Hedevig A. V., (Kirketerp, Greve-K) 76.
 Otzen, Anna, (Bugge, frimgh Høve) 490.
 Overgaard, Esther M., (Krog-Meyer, Mern) 738.
 Paap, Fred. W. L., (Brasch, Vemmetofte) 565.
 Pallesen, Elly S. R., (Landsbo, Egebjerg) 300.
 Paulli, Thora N., (Poulsen, Ejby-ND) 106.
 Payberg, Thora C., (Tomasson, Vemmetofte) 569.
 Pedersen, Ane M., (Blomring, Vigersted-K) 359.
 — Karen K., (Tram, Ubby) 152.
 — Karen S., (Faarvang, rkp Køge-Ø) 93.
 — Kirstine, (Andersen, Alsted-F) 399.
 — Kirstine M., (Jørgensen, Sørbymagle-K) 495.
 — Kristine, (Andersen, Førslev) 527.
 — Valborg K., (provst Hansen, Fuglede) 156.
 Petersen, Anna L., (Holm, Tølløse-Aa) 240.
 — Asta M. G., (provst Christiansen, Højby) 200, 291, 303.
 — Else M., (Søvensen, Snoldelev-T) 81.
 — Emma E., (Phister, Grevinge) 303.
 — Ida E., (Ifversen, Bregninge-B) 318.
 — Irmgard, (Etzerodt, hjvr Fakse) 581.
 — Joh. F. M., (provst Freuchen, Fakse) 559.
 — Karen, (Hoffmeyer, Jorløse) 326.
 — Kirstine M., (provst, dr Engelbreth, Lyderslev-F) 631.
 — Manna S., (Budde-Lund, Everdrup) 710.
 — Marie M., (Rosing, Magleby, Møn) 760.
 — Marie R. C., (Witter, S Asmindrup-G) 238.
 — Meya, (Brønno, Værlev) 325.
 — Nathalie V., (Rønne, Høve-F) 486.
 — Petrea B., (Jensen, Keldby) 756.
 — Petrea M., (Petersen, S Jernløse-S) 236.
 — Sophie M. A., (Dahlerup, Asnæs) 308.
 — Thora S., (Jørgensen, Marvede-H) 533.
 Petri, Johanne M., (Petersen, Grevinge) 303.
 Peträus, Elisa M., (Nielsen, Magleby, Møn) 761.
 Phillips, Francisca M., (Voetmann, Munkebjerg-by-B) 409.
 Pinholt, Marie, (A. Jørgensen, Slagelse) 429.
 Piper, Henr. E. C., (Piper, Røsnæs) 128.
 Pitzner, Anna J., (Jørgensen, Valløby-T) 605.
 Plesner, Charlotte G., (Frandsen, Haraldsted-A) 353.
 Ponsaing, Anna C., (Reumert, Sorterup-O) 451.
 — Juliane E., (provst Neergaard, Fakse) 559.
 Pontoppidan, Margrethe, (Jespersen, Baarse-B) 722.
 — Sophie, (Lendrop, Tjæreby) 510.
 Popp, Anna M. F., (Winther, Kastrop) 703.
 Porsdal, Inger M., (Asschenfeldt, Aarby) 770.
 Poulsen, Alberta B. R., (Gregersen, Bregninge-B) 316.
 — Anna C., (Wiimh, Haarlev-H) 608.
 — Anne P., (Binzer, Borup-K) 103.
 — Elsa M., (Warring, Slotsbjergby-S) 454.
 — Hertha S. P., (Brisson, K Saaby-K) 64.
 — Kirsten, (Olesen, Filadelfia) 174.
 — Poulina, (provst Holm, FINDERUP) 202, 770.
 Preisler, Gregersine K., (Knudsen, Nykøb-R) 284.
 — Ida E. A., (Jørgensen, Haudrup-S) 85.
 Prip, Jutta, (provst Olsen, Lyngve-VB) 396.
 Prom, Joh. T. N., (Lindhart, Jyderup-H) 270.
 — Mary A., (Østrup, K Hyllinge-L) 68.
 Quistgaard, Anna M., (Willemoes, Herfølge) 594.
 — Nic. C., (provst Birch, St Hedinge) 612.
 Raae, Car. A., (Steenberg, Højelse-L) 108.
 Raahauge, Jullane M., (Huus, Køng) 661.
 Raaschou, Marie A., (Winding, Himmelev) 42.
 Radecke, Adelheid C. A., (stiftsprovst Glahn, St Hedinge) 614.
 Rafn, Else M. E., (Miskow, Krummerup-F) 524.
 — Ingeborg D. F. L., (Poulsen, Ræklev) 126.
 Ramlau, Berta, (Toft, Sct Hans hosp) 40.
 Rasmussen, Ane S., (Marstrand, valgmgth Osted-A) 58.
 — Anna M., (Karlum, rkp Højby) 291, nu Grevinge.
 — Car. E., (Mynster, Karise-A) 576.
 — Catharine M. E., (Selmer, Fensmark-R) 680.
 — Elisa O., (Thisted, Tømmerup) 129.
 — Elvira S., (Degenhardt, Kastrop) 703.
 — Johanne M., (Riber, Sæby-H) 161.
 — Kirstine Busk, (dr Jordt Jørgensen, 2. præst Roskilde dk) 35.
 — M. Emilie, se Brinth.
 — Marie K., (Lysholm, Everdrup) 711.
 — Margrethe, (Majvang, Dalby-T) 581.
 — Mette M., (Steengaard, Ørslev-B) 509.
 — Ottavia A., (Hoskjær, Kalundborg) 123.
 — Petra J. A., (Baumann, Højelse-L) 109.
 — Ragnhild M., (Jørgensen, Greve-K) 77.
 — Sofie, (Jensen, Veilø-VE) 653.
 Rathsach, Charlotte H., (Ottesen, Jungshoved) 704.
 Raupach, Anna M., (Brockdorff, Havrebjerg-G) 191.
 Redsted, Anne M. H., (Thestrup, Jungshoved) 704.
 Ree, Car., (Levinsen, Sæby-H) 160.
 Reedtz, Cathrine S. V., (Funder, Spjellerup-S) 563.

- Reinggaard, Anna M., (Jensen, Soderup-KE) 243.
 Reistrup, Henr. C., (Schmidt, Fodby) 540.
 Reumert, Emma E. H. C. A., (Kaarsberg, Skelby-G) 682.
 Riegels, Emma, (Andersen, Raklev) 126.
 Ring, Sofie M., (provst Elmquist, Hvedstrup-F) 48.
 Rink, Anna H. A., (Nyeborg, Stenmagle-S) 414.
 Rist, Hulda S. M. C., (Fischer-Jørgensen, Svallerup) 153.
 Rogert, Poulina J. K., (Gøtzsche, Gierslev) 194.
 Rohde, Andrea B., (Heiberg, K Helsing-D) 215, 770.
 — Martha S. S., (Albinus Nielsen, Lidemark-B) 600.
 Rosen, Julie E. J., (C. E. Andersen, Gyrstinge-F) 407.
 Rosendal, Agnete, (provst Petersen, Vig-NA) 297.
 Rosenkrantz, Else M. H. S., baronesse, (Holm, Udby-Ø) 729.
 Rosenlund, Vera D., (Tørsleff, Herlufmagle) 678.
 — Maren E., (Krohn, FINDERUP) 204.
 Rosenstand, Elisab. M., (provst Bjerre, Herlufmagle) 677.
 Rosing, Anna (Marcussen, Dalby-T) 578.
 — Sophie B. F. D., (Engelsted, Lundforlund-G) 455.
 Rosted, Cathrine A. M., (Grüner, 2 præst Roskilde dk) 34.
 Rothe, Margr. C., (provst Sonne, Fuglede) 155.
 Rudolph, Therese C. J., (provst Elmquist, Hvedstrup-F) 48.
 Rübner-Petersen, Inge, (Strange-Hansen, Hagested-G) 263.
 Rysgaard, Paula L. K., (Helt, Ugerløse) 251.
 Rømer, Angélique S. M., (provst Beck, Uby) 152.
 — Anna M., (provst Olivarius, Aagerup-K) 52.
 Rønild, Kirsten, (Hjørland, Sønderup-N) 450.
 Rønne, Amalie J., (Olsen, Dalby-T) 578.
 — Car. S. V., (Rønne, Magleby ved Skelskør) 512.
 — Louise A. E., (Münster, Baarse-B) 721.
 — Louise T., (Rørdam, Faneffjord) 765.
 Rønning, Ingrid, (Naumann, Jystrup-V) 357.
 Rørbye, Ida, (West, Hellested) 627.
 Rørdam, Bolette C., (Fellberg, K Helsing-D) 215.
 — Emma, (prof Heiberg, Keldby) 753.
 — Engelke M., (prof Heiberg, Keldby) 753.
 Sandmann, Betty, (provst Bondesen, K Stillinge) 456.
 — Ida, (Bondesen, Præstø-S) 697.
 Schack, Andrea E. M., (Borch, Skørpinge-F) 493.
 — Nanny H. J., (Balle, Aversi-T) 674.
 Scharling, Margr., (Dragsdahl, Grevinge) 305.
 Schaumann, Laura C., (Dons), (Hartvig Møller, Følleslev-S) 313.
 Scheller, Agnes R. H., (provst Gulstad, Alsted-F) 398.
 Schiellerup, Inger M., (Krarup, Holbæk) 231.
 Schierup, Karen, (Sørensen, Hyllested-VH) 505.
 Schieman, Cathrine J. P., (Melbye, Stigsbjergby-M) 272.
 Schiødt, Louise C., (Gøtzsche, Everdrup) 710.
 Schiøler, Inger M., (Geltling-Hansen, valgmgf Vallekilde-H) 331.
 Schiønning, Ingeborg E., (Hagemann, Slagelse) 432.
 Schlotz, Emilie, (provst Beck, Ringsted-B) 350.
 Schmauck, Engelke C., (Lange, Viskinge-A) 322.
 Schmidt, Agnes C., (Sørensen, Hyllested-VH) 505.
 — Car. J., (Sørensen, Hyllested-VH) 505.
 — Christiane M., (Richardt, S Jernløse-S) 236.
 — Dor. L., (Pontoppidan, Spjellerup-S) 563.
 — Elisa C., (Mathiesen, Gørløv-B) 209.
 — Else A., (Hebel, Hellested) 629.
 — Fred. C., (Wolf, Herslev-G) 50.
 — Monika, (Buchhave, Stenmagle-S) 416.
 — Petrine, (Bang, Vollerlev-G) 602.
 Schmock, Karen E. K., (provst Nissen, Hvedstrup-F) 48.
 Schnack, Claudine M., (Obel, Faneffjord) 765.
 Schnipp, Henr. C. C. E. M., (Tram, Uby) 152.
 Schou, Clara D., (provst Hjort, Elmelunde) 757.
 — Kathrine E., (Poulsen, Karrebæk) 539.
 Schousboe, Fred. L., (Tauson, Sværdborg) 664.
 Schouw, Christine C., (Thayssen, Baarse-B) 721.
 Schow, Alma O., (Bang, Vollerlev-G) 602.
 Schreiber, Andrea J., (Fritz, Jersie-KS) 87.
 Schroll, Tove M., (Brandt, Nestelsø-M) 651.
 Schumacher, Hedvig M., (West, Borre) 759.
 — Rosette, (provst Jensen, Uby) 152.
 Schwensen, Valborg C. H., (Binzer, Borup-K) 103.
 Schütt, Fanny E., (provst Neergaard, Nordrup-F) 361.
 Schütte, Laura E. S., (Leth, Gadstrup-S) 97.
 Schytte, Sophie H., (Kopp, Sandby-V) 688.
 Seehusen, Joh. V. J. G., (Find, Allerslev) 724.
 Seerup, Agnes, (Windeballe, Vallensvæd) 530.
 Seidelin, Vilh. E., (Krog-Meyer, Vigersted-K) 359.
 — Nanna E. S., (Krog-Meyer, Vigersted-K) 359.
 Selchau, Vita C. L., (Spleis, Egebjerg) 299.
 Sell, Karen, (Visby, Filadelfia) 173.
 Selmer, Gertrud E. E., (Henning Jensen, Stenmagle-S) 413.
 Sidenius, Anna M., (Bertelsen, Køng) 661.
 — Johanne D., (Pånduro, Magleby v Skelskør) 512.
 — Sophie A., (Gjessing, Hørby) 259.
 de Silva, Christiane E., (provst Gnudtzmann, Vollerlev-G) 601.
 Simonsen, Elna, (Dahn, Borup-K) 104.
 — Marie, (Axelsen Drejer, Pedersborg-K) 392.
 — Tove, (Nørgaard Pedersen, kkp Holbæk) 231 (nu Snebjerg-T).
 Sjøholm, Poulina E., (Sørensen, kat Køge-Ø) 92.
 Skaarup, Cornelia, (Petersen, Herlufmagle) 677.
 Skov, Hanne J. N., (provst Balslev, Soderup-KE) 245.
 — Karen L., (Myrup Andersen, frim Stevns) 637.
 — Karen, (Volf, rkp Slagelse) 431.
 — Nielsine M. J., (Dahl, Hørby) 260.
 Sletting, Ebba S., (Christensen, Køge-Ø) 91.
 Smidt, Sophie C., (Oxholm, Jyllinge-G) 54.
 Smidth, Philippine H., (Lorck, Hvedstrup-F) 47.
 Smith, Anna J. D., (Frip, Ørø) 276.
 — Ida E., (Nyegaard, Grevinge) 305.
 — Joh. M., (Petri, Hagedest-G) 262.
 — Kristine M., (Glaven, Aversi-T) 674.
 — Marlane C., (Petersen, Ørø) 275.
 — Nanna H. M., (Visby, St Hedinge) 613.
 Snitker, Dor. M., (Lindegaard, Slaglille-B) 400.
 Sode, Lissie W., (Gjerding, kkp Herlufsholm) 545.
 Sommer, Fred. C. C., (Jeansson, Ørte Førlev-S) 367.
 Spangenberg, Else, (Barfod, Alsted-F) 398.
 Sparre-Ulrich, Emilie L., (Lundsten, Store Tostrup) 250.
 Sperling, Nic., (lic Steenberg, Rønnebæk-O) 648.
 Sponneck, Inger, comtesse, (Fr. Schrøder, Holbæk) 230.
 Spur, Laura H. M., (Fenger, Soderup-KE) 244.
 Staahl, Vilh. J., (Tauber, Ejby-ND) 106.
 Ståhl, Amélie, (Niels Dael, Liselund) 438.
 — Ellen K., (Hein, Glumse-B) 686.
 Staffeldt, Anna A. L., (Wedel, Bringstrup-S) 402.
 — Nina C., (Vilh. Beck, Ørslev-S) 177.
 Stang, Agnete, (Bennedsen, rkp Korsør) 445.
 Steenberg, Ellen C., (Krarup, Tjustrup-H) 518.
 Steenbuch, Joh. B., (provst Jensen, Vallekilde-H) 328.
 Steenstrup, Elisab. G. H., (Ernst, S Jernløse-S) 236.
 Steffensen, Elisab. D. A. W., (Pedersen, Strøby-V) 626.
 Steppinge, Anna B., (Laurberg-Jensen, Kongsted) 585.
 Stjernholm, Anna K., (Munch, Raklev) 125.
 Storch, Elise M., (Kragh, Skelskør) 482.
 Storm, Maria E. J. P., (lic E. Clausen, Boeslunde) 465.
 — Vilh. H., (Møller, Karrebæk) 539.
 Strarup, Flora R., (provst Ussing, Skelskør) 481.
 Struckmann, Erasmine H., (Lund, Munkerbjergby-B) 409.
 Stuhlmann, Magda, (Gjørup, Køge-Ø) 91.
 Stybe, Karen M. E., (provst Lebeh, Holbæk-M) 227.
 Sunckenberg, Joh. C., (Brangstrup, Jyllinge-G) 54.
 Svane, Marie L., (Munch, V Egede-B) 672.
 Svanekejer, Inger E., (Bendtsen, Stenmagle-S) 413.
 Svanenskiold, Martha R. J., (Bonnieve, Vallekilde-H) 327.
 Sødring, Margr. J., (Nørgaard, K Saaby-K) 63.
 Sølling, Joh. E., (Bendtsen, Skelby-G) 682.
 Sønderby, Dagmar, (Krarup, Butterup-T) 233.
 Sørensen, Agnes H., (Kring, Stege) 750.
 — Angelica, (Dahl, Sædder, kirkeminister) 598.
 — Anna E., (Danæus, Egebjerg) 299.
 — (Hagsted), Claudine, (Olrik, K Stillinge) 457.
 — Dagmar O. M., (Nedergaard, Gierslev) 195.
 — Ellen M., (Højland, Hyllested-VH) 506.
 — Elly E., (Christiansen, Krummerup-F) 524.
 — Katharina D., (provst Alsbo, Højerup) 619.
 — Margr. S., (Hvam, Slaglille-B) 400.
 — Marie T., (Poulsen, Viskinge-A) 323.
 Sætoft, Aase M., (Toftager, kkp Herlufsholm) 771.
 Sætofte, Kirsten, (Skjoldager, rkp Haslev-F) 380.
 Teilmann, Cathrine M., (provst Winther, Gmlinge) 498.
 — Else H., (Engberg, St Tostrup) 249.
 — Mette M., (Engberg, St Tostrup) 249.
 Teisen, Ane C. E., (provst Nielsen, Vemmeløv-H, kultusminister) 463.
 Termansen, Mette A., (Mølgaard, K Saaby-K) 65.
 Terp, Mette M., (provst Christiansen, Højby) 290.
 Thalbitzer, Fanny M., (v Spreckelsen, Borup-K) 103.
 Thastum, Agnes M., (Sørensen, Jyderup-H) 270.
 Therkelsen, Fanny L., (Ewaldsen, Nykøbing-R) 284.
 Thingstig, Ebba, (Glenstrup, K Stillinge) 458.
 Thofte, Louise V. M., (Hvam, Slaglille-B) 400, 771.
 Thomesen, Emma D., (Delbanco, Kalundborg) 123.
 Thommesen, Mathilde, (Vedde, Sønderup-N) 447.
 Thomsen, Andrea, (Hansen-Lavind, Enderslev-V) 609.
 — Ane K., (Hedegaard Nielsen, Sejerø) 335.
 — Anna C., (Windfeld, Hyllested-VH) 506.
 — Betsy L., (Hagerup, kat Præstø) 698.

- Thomsen, Car. E. E., (Tryde, Lyngø-VB) 395.
 — Dorthea M., (Vestergaard, Nyord) 768.
 — Ellen C. D., (Eriksen, Bringstrup-S) 405.
 — Emma L., (provst Bartholdy Møller, Ejby-ND) 106, 770.
- Thonning, Fred. C., (Budde-Lund, Nykøb-R) 284.
 Thorlacius, Agathe T. B., (lic Bloch, Vig-NA) 294.
 Thorsen, Dagmar S. M., (Løve, Damsholte) 763.
 Thulesen, Nanna M., (Jørgensen, Fakse) 561.
 Thune, Ludovica F. M., (Holbek, Snoldelev-T) 81.
 de Thurah, Margr. C., (Mohr, Værsløv-J) 324.
 — Marie E., (Tollestrup, Toksværd) 644.
 Thygesen, Marie, (Kragh, Jersie-S) 87.
 Thyssen, Sigrid, (Krebs Lange, frim Stevns) 637.
 Toldberg, Marie C., (Gudme, Reerslev-R) 164.
 Tolstrup, Agnes, (Olesen, Vallensved) 530.
 Tophøj, Marie, (Stærmosø, Uby) 152.
 Topp, Fred. H. L., (Tolstrup, 2. præst Rosk dk) 34.
 — Maren, (Knudsen, Rønnbæk-O) 647.
 Tornøe, Louise P. L., (Bisted, K Hyllinge-L) 68.
 Tostrup, Anna K., (ksstd Neess, Strøby-V) 624.
 Trampe, Ella C. S. F., komtesse, (Nissen, Vordingborg) 701.
 — Laura E. S., komtesse, (Storck, Sæby-G) 70.
 Trier, Marie R. C., (Borup, Skamstrup-F) 274.
 Tronier, Henr. C. M., (Funder, Spjellerup-S) 563.
 Truchs, Anna (Harboe, Magleby v Skelskør) 512.
 Truelsen, Ane M. S., (Krohn, hjør Reerslev-V) 78.
 Tryde, Charlotte C. B. T., (provst, dr Paludan-Müller, Snesere) 715.
 — Hedevig F. R., (Lunddahl, Tølløse-Aa) 240.
 Tønder-Lund, Anna H. N., (Møller Holst, Elmelunde) 757.
 Tønnesen, Henr. V., (Thaning, Lyderslev-F) 633.
- Uldall, Juliane, (Münter, Ørslev-S) 177.
 — Petrine C., (provst Freuchen, Fakse) 559.
 — Petrine V., (Mølmark, Ørslev-B) 508.
 Ulrik, Thyra, (Hagemann, Slagelse) 432.
 Unmack, Elisa, (Brandt, Rønnbæk-O) 648.
 — Gunild, (Schjølter, Tølløse, biskop) 241.
 Ussing, Agnes A., (Fibiger Jørgensen, Egeslev-magle) 484.
 Utke, Ester, (Frederiksen, rkp Stege) 752.
- Waage, Hanne S., (F. Beck, Stenmagle-S) 416.
 Waidtløw, Karen S., (provst Blom, Dalby-T) 580.
 Valeur, Car. C., (Valeur, Elmelunde) 758.
 Waisøe, Harriet C. M., (Hjorth, Hylleholt) 561.
 Walther, Agnes E., (Thomsen, Vallensved) 530.
 Wandel, Joh. C., (stiftsprovst Sørensen, Keldby) 754.
 Varder, Ellen P., (Wiese, 2. præst Roskilde dk) 35, 770.
 Varming, Vilh. E., (dr Glahn, Snoldelev-T) 82.
 Warncke, Dagmar L., (Hertz, Ugerløse) 251.
 Wassard, Anina M., (Lange, Vordingborg) 701.
 Weber, Emma A., (Borch Hansen, Egeslevmagle) 484.
 Vedel, Dagmar, (Winther, Korsør-T) 443.
 Wedelee, Christine C. C. L. C. A., (Holm, Reerslev-V) 78.
 Wegener, Anna L. C., (Christensen, Køge-Ø) 91.
- Weideborgh, Sophie E. H., (Hørning, L Hedinge-H) 639.
 Weissmann, Ingeborg A., (Lund, Borre) 759.
 Welhaven, Marie, (Petersen, Undløse-S) 254.
 Velschou, Alberta M. N., (Schou, Odden) 287.
 Wendel, Ellen A., (Sjølberg, Faarevejle) 311.
 Wendt, Car. E. L., (Møller, Vigersted-K) 359.
 Verdellin, Emilie J., (Binzer, Vallekilde-H) 328.
 Wesenberg, Karen M., (Boesen, Gyrstinge-F) 407.
 West, Emilie H., (Würtzen, Haarlev-H) 608.
 Westergaard, Harriet, (provst Mikkelsen, Højby) 291.
 — Inga, (provst Friis Berg, Bregninge-B) 320.
 Westermann, Vilh. T., (Struck, Rønæs) 128.
 Vest-Hansen, Erna I., (provst Boesen, Karise-A) 576.
 Whitte, Ingeborg M., (Scheel Whitte, Vordingb) 701.
 Viborg, Rigmor G., (provst Sorterup, K Stillinge) 457.
 Widberg, Joh. F. C., (Lakjer, Sværdborg) 663.
 Wilhelm, Jensine M., (Quisgaard, Rorup-G) 95.
 Villadsen, Anna K., (Skifter Andersen, Odden) 287, 770.
 Willerup, Anna M. G., (Schousboe, Førslev) 526.
 Winding, Poulhine H., (Jørgensen, Udby-Ø) 729.
 Winther, Gerda, (Hansen, Pedersborg-K) 392.
 — Louise, (Birke, Terslev-Ø) 371.
 Withusen, Juliane A. O., (Sommerfeldt, Tersløse-S) 170.
 Vognsen, Elisab., (Jensen, Buerup) 162.
 Vogt, Elisab., (Bang, Grevinge) 303.
 Voigt, Elisab. T., (Balslev, Slagelse) 107, 431.
 Wolder, Hansine, (Faber, Føllenslev-S) 313.
 — Sophie E., (Faber, Føllenslev-S) 313.
 Volkersen, Inger, (Willesen, Hvalsø-S) 62.
 Worm, Else C., (Bondorf, Sandby-V) 689.
 — Else M., (Petri, Odden) 287.
 Worsøe, Jansigne M., (Lützhoft, Ørsted-D) 100.
 — Car. Am., (Kastrup, Kongsted) 585.
 Voss, Alvida S., (Freuchen, Højby) 290.
 — Augusta K., (Thomsen, Slagille-B) 400.
 — Elisa F., (Thomsen, Slagille-B) 400.
 Wulff, Anna K., (ksstd Neess, Strøby-V) 624.
 — Gudrun H., (Grove, Gierslev) 194.
 — Thora, (Brandt, Krummerup-F) 522.
 van Wylich, Emilie L. A., (provst Dahlerup, Fuglede) 156.
 Würtzen, Nathalie C., (Holm, Reerslev-V) 78.
- Zahle, Kristine P. E., (Lassen, Sværdborg) 664.
 Zeuthen, Olavia D., (Münster, Ugerløse) 251.
 Zoffmann, Emilie, (Ponsaing, Nykøbing-R) 284.
 — Jonna, (Bonnievie, Hvedstrup-F) 49.
 Zwicky, Ester M., (Norup, Raklev) 127.
 Zøylner, Hansine M. C., (stiftsprovst Gad, Skelby-G) 683.
- Øhlenschläger, Ingeborg, (Volf, Slagelse) 431.
 Øllgaard, Christine, (K. G. Brandt, Rønnbæk-O) 648.
 Ørsted, Anna D. M., (provst Hasle, Asnæs) 307.
 Østergaard, Anna D. V. H., (Barfod, Aasted-F) 398.
 — Ellen, (Bernsted, kkp Holbæk-T-M) 770.
 — Vibeke M., (Hansen, rkp Højby) 771.
 Østrup, Bertha, (Heise, Slagille-B) 400.

Alfabetisk fortegnelse over lægfolk, der er omtalt i præstehistorien

- Aage, Lars, indremiss, Køge 90, 700.
 Aakjær, Jeppe, digter 21, 186.
 Adolph, Joh., grosserer, Gentofte 320.
 Agerbo, Palle, indremiss, Vordingborg 700.
 Albrektsen, A., lærer, Asnæs 306.
 Allen, C. F., historiker 93.
 Aisbæk, J. P., kpt, Køge 90.
 Andersen, brøndborer, Lundby 659.
 — lærer, Tersløse 168.
 — lærer, Allindemagle 352.
 — møller, Sejers 333.
 — proprietær, Solbjerg 176.
 — sadelmager, Herlufmagle 676.
 — A., gdjr, Stigsbjergby 271.
 — A. C., gdjr, Spjellerup 562.
 — A. Munch, overlærer, Holbæk 223, 224.
 — C., møller, Rudsvedby 163.
 — E., gdjr, Snesere 713.
 — Fr., gdjr, Havrebjerg 190.
 — Fr., lærer, Vejle 651.
 — H., gdjr, Kvislemark 535.
 — H., indremiss, Roskilde 28.
 — H., skrædder, Kalundborg 121.
 — H. C., digter 30, 52, 93, 255, 265, 423, 503, 507, 596.
 — Hans J., højskoleforstander, Rødkilde 744, 766.
 — H. P., indremiss, Næstved 666, 700.
 — J., gdjr, Tølløse 239, 250.
- Andersen, J., gdjr, Skuderløse 381.
 — J., gdjr, Snesere 718.
 — J., parcelist, Kværkeby 359.
 — J., postbud, Gørlev 206.
 — J. Horn, indremiss, Vordingborg 700.
 — J. M., postbud, Sejers 334.
 — J. I., parcelist, Vig 292.
 — K. B., højskoleforstander, Roskilde 40 f.
 — K. K., murermester, Kbhvn 178.
 — L., indremiss, Sorø 384.
 — Marie, Sejers 332.
 — Morten, indremiss, Præstø 697.
 — Niels, indremiss, Roskilde 28, 89, 222, 224.
 — Niels, friskolelærer, Vinde Helsing 136, 207, 213.
 — N., gdjr, Dalby 578.
 — N. P., tømrer, Haarlev 607.
 — P., gdjr, Jystrup 356.
 — P., gdjr, L Hedinge 637.
 — P., vognmand, Kongsted 584.
 — S., bager, Karise 575, 611.
 — S., forpagter, Vejle 652.
 — Sophie, Rødkilde højskole 744.
 — Vilhelm, indremiss, Munkebjergby 122, 164, 185, 200.
 — Vilh., professor 11, 22, 23, 137, 343, 356, 382, 408, 414, 566, 717.
 Andreasen, N. P., lærer, Fodby 546.
 — N. P., husmand 113.

- Andreassen, J., gdjr, Haslev 373, 374 f, 552.
 — P., gdjr, Nebbe 727.
 — P., gdjr Haudrup 85.
 — P., møller, Nebbe 663, 728.
 Ankerstrøm, friskolelærer, Vemmeløv 461.
 Appel, Erik, domæneforpagter, folketmd 437, 439.
 — Jac., højskoleforst, Askov, minister 56, 59, 331.
 Arentoft, N. C., lærer, Ørsløv (B) 508.
 Arnfred, J. T., højskoleforst, Askov 331, 437.
 Arnth Jensen, N., lærer folketmd, Gerlev 455.
 Askegaard, lærer, Tjæreby 442.
 Asmussen, hrssagfører 319.
 — N., indremiss, Ringsted 346.
 Axelsen, A., højskoleforst, Karise 575.
 Baagø, C., højskoleforst, Testrup 330, 650.
 Bache, O., rektor, Herlufholm 542.
 Bagger, V., lærer, Høng 199.
 Balle, K. V., lærer, Fjenneslev 397.
 Balling, lærer 436.
 Balslev, Har., højskoleforst, Ubberup 16, 115, 136.
 — L., lektor, Sorø 382.
 Bang, Chr., maler 80.
 — Herman, forfatter 170, 729.
 — Sofus, professor 350.
 Banke, S., højskoleforst, Undløse 253.
 Barnekow, C., komponist 274.
 Barner, S., kammerherre, Eskildstrup 222, 343, 365 f.
 Bauer, Simon, jødemissionær 222.
 Bay, S., kbmd, Skelskør 479.
 Bayer, diakon, Vordingborg 700.
 Bech, F., lærer, Høve 485.
 Bech Jensen, kantor, Holbæk 224.
 Beck, Hans Chr., indremiss 28, 187, 350, 376.
 — Kr., indremiss 187.
 Beck, Ludv., forst Holsteinsminde 275, 525, 526.
 Becker, S., lærer, Rejnstrup 681.
 Begtrup, Holger, højskoleforst, Frederiksborg 18, 56, 116, 131, 330, 331, 419, 436, 439, 485, 570, 623, 735, 748, 755.
 Bek, J., højskoleforst, Møllerup 637.
 Bendtsen, A., kolportør 691, 696, 712.
 Bennike, V., højskolelærer, Vællekilde 331.
 Bentsen, A., bygmester, Vællekilde 137, 222, 330, 331.
 — G., højskolelærer, Vællekilde 330.
 — L. C., gdjr, Hagedsted 261.
 Berg, C., politiker 744.
 Bergstedt, Harald, digter 90.
 Bergstrøm, lærer, Gørlev 157, 205, 208.
 Bernsen, Klaus, politiker 56, 190, 744.
 Bernstorff, grevinde, Kattrup 162.
 Bertelsen, A., indremiss 666.
 — P., husmand, Rye, Gørlev 206.
 Bistrup, C., skovrider, Torbenfeldt 273.
 Bitsch Lauridsen, M., lærer, Skelby 681.
 Bittmann, J., miss, Inden 117, 163.
 Bjarnhof, Karl, organist, Køge, radiochef 90.
 Bjørn, slagter, Menstrup 531.
 Bjørner, Anna og Sigurd 223.
 Bjørnvad, H., lærer, Haldagerlille 517.
 Blegvad, lærer, Værsløv 148.
 — skolebestyrer, Samsø 97.
 Blichert, P. K., rektor, Sorø 383.
 Bloch, Carl kunstmalr 225, 251, 505, 514, 517, 676.
 Blomberg, P., indremiss 122, 517, 569.
 Blomgren, J., højskoleforst, Faarevejle 309.
 Blume, Astrid, seminarieforst, Aarhus 217.
 Bohn, P. H., rektor, Sorø 384, 667.
 Bojesen, E. F. C., rektor, Sorø 383.
 Bojsen, Frede, højskoleforst, Rødkilde 692, 744 f.
 — P., seminarieforst, Gedved 576.
 Bondo, Ellen, Skelskør 481.
 Bonnevie, lærer, Solbjerg 177.
 Borch, M., arkitekt 303.
 Borello, P., gdjr, Slagelse 425.
 — S., gdjr, Løve 193.
 Borgbjærg, F. J., politiker 465, 598.
 Borgen, V., skoledirektor 97.
 Bork Andersen, S., lærer, Fanefjord 765.
 Bornemann, J. A., professor theol 143, 348.
 Borup, Joh., højskoleforst, Kbhvn 60.
 Bov, lærer, Aashøj 590.
 Brandes, Georg 18, 80, 481, 567, 591.
 Bransager, N. P., redaktør, Ringsted 346, 397.
 Bredkjær, N., forstander, Tune 80.
 Bredsdorff, lektor, Holbæk 224.
 — M., seminarieforst, Vordingborg 700.
 — Thomas, højskoleforst, Roskilde 40, 56, 436, 438, 570, 622.
 Bretschneider, maskinmester, St Hedinge 612.
 Brink Lassen, J., forstander, Tune 80.
 Brodthagen, H., lærer, Karrebæk 538.
 Brostrøm, C. A., maskinfabrik, Kalundborg 117, 121.
 Brun, Constantin, forpagter, Skullerupgaard 685.
 Bruun, K., lærer, Mern 737.
 Bruun de Neergaard, hofjægerm, Skjoldnæsholm 355.
 Brøndsted, Marie, Ø Egesborg 732.
 — S., friskolelærer, Vemmeløv 461.
 Brønnum, N. H., missionssekr, Sudanmiss 28, 329.
 Buch, sadelmester, K Saaby 63.
 Budde, Leopold, forstander, Holsteinsminde 370, 524 f, 575, 340, 476.
 Buchardi, A., mejeriforpagter, Ubberup 130, 133, 134, 141, 148, 288, 324.
 Bülow, W. F., sparekassedirektør, Køge 90.
 Bæk, J., indremiss, Fuglebjerg 477, 522.
 Bøgebjerg, R., billedhugger 163.
 Bøgh, lærer, Førslev 526.
 — Erik forfatter 519.
 Børresen, rebslager, Præstø 696, 727.
 — H. P., miss, Santalistan 117, 165, 368.
 Carlsen, hofjægerm, Gl Køgegaard 591, 594.
 — proprietær, Vindsminde 650.
 Christensen, lærer, Glumsø 685.
 — lærer, Frøluende 442.
 — tømremester, Svebølle 322.
 — A., cyklehandler, Kvislemark 535.
 — Balthasar, politiker 112, 529.
 — C., gdjr, Sandved 501.
 — C., gdjr, Tersløse 169.
 — C., gdjr, Kværkeby 359.
 — C., gdjr Rejnstrup 681.
 — Chr., indremiss, Sorø 222, 384, 686, 697, 700.
 — E. B., gdjr, Veterslev 364.
 — H., gdjr, Sønderup 447.
 — H. Brorson, parcelist, Dastrup 100.
 — H. Tolstrup, gdjr, Glirm 94.
 — J. C., kirkeminister 222, 297, 393.
 — J., lærer, Høve 485.
 — J., gdjr, K Stillinge 339.
 — J., arkitekt 636.
 — J. V., redaktør, Ringsted 339, 342, 346, 370.
 — N., bygmester, Haslev 375.
 — N., gdjr, Dalby 578.
 — N., gdjr, Sædder 597.
 — P., gdjr, Ousager 98.
 — P., gdjr, Sandved 501.
 — S. P., gdjr, Rude 505.
 — Søren, gdjr, Aarby 139.
 Christiansen, lærer, Fuirndal 472.
 — C., indremiss, Køge 90.
 — C., parcelist, K Skensved 87.
 — C. A., vejmand, Fuglede 155.
 — C. P., kbmd, Holbæk 222.
 — H. P., kordegn, Køge 90.
 — J., gdjr, Knudstrup, Gierslev 193.
 — J., snedker, Haudrup 85.
 — L. P., gdjr, Biltis 69.
 — Lars, Orup, se Kristiansen.
 — Tage, redaktør, Kbhvn 291.
 Christoffersen, P., blikkenslager, Niløse 175.
 — N., lærer, Sneløv 525.
 Christov, O., godsforvalter, Jættehøj 558, 578, 581, 671.
 Clausen, A., friskolelærer, Vemmeløv 461.
 — J. M., lærer, Nordrup 360.
 — P., gdjr, Ordrup 246.
 — R., gaardmiss, Kbhvn 63, 222.
 Clemmensen, A., arkitekt 122, 289.
 Collet, Emzy, frk, Lundbygaard 663, 720.
 Corneliusen, Jens, gdjr, Førslev 525.
 la Cour, P., højskolelærer, prof, Askov 59.
 — Paul, digter 679.
 Dahlerup, V., prof, arkitekt 156.
 Dahlstrøm, J., kolportør 484.
 Dalsgaard, C., kunstmaler 412, 447, 462.
 Dam, Emil, højskoleforst, Brøderup 199, 635, 691, 713, 714, 718, 738.
 Dan, stationsforst, Vordingborg 700.
 Danø, amtsvejsinspektør, Holbæk 224.
 Davidsen, H., kbmd, Fuglebjerg 521.
 — Joh., gdjr, Hjelmsøllølle 673.
 — N. P., gdjr, Tybjerg 673.
 — P. C., højskoleforst, Haslev 15, 18, 340, 342, 363, 375, 376, 381, 542, 577.
 van Deurs, proprietær, Finderup 198.
 Dichmann, G. A., rektor, Herlufsholm 542.
 — lærer, Kindvig, Mern 737.
 Dickmeiss, P., overlægge, Filadelfia 172.
 Didrichsen, C., landpost, Fuglebjerg 520.
 Dilling, C., gdjr, Følleslev 312.
 Dinesen, Karen, Høve 420.
 — R., gdjr, Høve 475, 485, 487, 489.
 Dølleris, A., skolebestyrer, Høng 199.
 Dolmer, A., kylrægge, Ugerløse 250.
 Dorph, A., kunstmaler 39, 100, 122, 177, 307, 397, 661, 709, 731.
 Drachmann, Holger, digter 278, 476.
 Dræby, S., højskoleforst, Ubberup 136.

- Dührkopp, kbmd, og frue, Holbæk 223, 224.
 Dyrholm, Jens, miss, Forlev 114, 140, 157, 193, 205, 218, 238, 246 f, 279, 285, 288, 301, 306, 309, 311, 327, 411, 419, 461 f, 487, 491, 492, 526.
- Eckersberg, C. W., kunstmaler 70, 377, 763.
 Egemar, L., kbmd, Stenlille 412.
 Eggert, N., højskoleforst, Antvorskov 425.
 Eigilsen, Elling, norsk lægprædikant 340, 459 f, 469, 579.
 Eilsensee, K., frk, Fuglebjerg 522.
 Ejleresen, V., gdjr, Asnæs 306.
 Eliassen, L. P., gdjr, K Hyllinge 67.
 — N., gdjr, Rude Eskildstrup 408.
 Elmelund, lærer, Damsholte 762.
 Elnegaard, K., redaktør, Sorø 385.
 Emborg, organist, Vordingborg 700.
 Engberg, Poul, Højskoleforst, Hørsholm 437.
 Engell, lærer, Dalby 577.
 Eriksen, Eline, forstanderinde, Sorø 385.
 — V., tømrer, N Asminderup 292.
 Ernstsen, H. P., lærer, Hørby 140, 141.
 Eskesen, Morten 570.
 Estrup, J., konsejlspræsident 112, 251, 252, 254.
 Exner, J., kunstmaler 72.
- Fastrup, Rs., indremiss 333.
 Feldthusen, J., gdjr, Høve 339, 421, 476, 485.
 Fenger, Augusta, frk 393.
 Ferslew, C., etrd, bladudgiver, Kbhvn 38.
 Fich, A. V. B., lærer, Holsted, Herlufsholm 543.
 Fink, E. Trier, forstander, Høng 199.
 Finsen, Niels R., læge 633.
 Fisker, (Jensen), Jakob, lægprædikant, Bisserrup 17, 246, 384, 469, 472, 503 f, 525, 537, 542, 550, 558, 586, 589, 594, 617, 629, 638, 644 f, 662, 691, 705, 706, 711.
 Fjeldbo, A., højskoleforst, Sorø 385.
 Fjeldskov, billedhugger 588.
 Flejsborg, K., gdjr, Hastrup 594.
 Fogtmann, K. L., lærer, Kundby 284.
 — N., lærer, Hagested 261.
 Forchhammer, J., rektor, Herlufsholm 542.
 Frandsen, Fr., gdjr, Havrebjerg 189.
 — Hans, gdjr, Gudum 118, 189, 190, 420, 490.
 — Johs., gdjr, Osted 58.
 — Lars, gdjr, Havrebjerg 189.
 — Lars, vejmand, K Saaby 190.
 — Niels, gdjr, Hyllerp 190, 424.
 Fransson, Fr., svensk miss 250, 270.
 Frederiksen, A., stenhugger, Gørlev 206.
 — C., gdjr, Vigersted 358.
 — C., smed, Fuglebjerg 521.
 — Johs., gdjr, Orø 275.
 — Johs., indremiss, Hørve 115, 122, 327.
 — Karl, mejeribestyrer, Gørlev 136.
 — L., gdjr, Orø 275.
 — L. K., skrædder, Svallerup 153.
 — Niels, husmandsfører, politiker, direktør, folketingsmd, Roskilde 15, 67.
 — P., gdjr, Sibberup 646.
 — P., gdjr, Vallekilde 331.
 — P., indremiss, Jyderup 114, 122, 153, 207, 211, 218, 269, 412.
- Friis, Aage, prof, historiker 569.
 — Achton, forfatter 21, 220, 226, 332, 342.
 — S., stiftsskriver 30.
 Friis-Hansen, O., rektor, Herlufsholm 543.
 Frimodt, H. N. C., lektor, Sorø 384.
 Fritz, frk, Kalundborg 122.
 Frølund, J. C., kbmd, Holbæk 222.
 Fyrstenberg, D., lærer, Magleby 511.
- Gahrn, R., indremiss, Slagelse 425.
 Gammelgaard, Hj., højskoleforst, Roskilde 40 f.
 Garde, C., frk, Dalby 581.
 Gjellerup, Karl, forfatter 528.
 Glahn, H. C., arkitekt 739.
 Gleerup, A., lærer, Udby, Tuse næs 112, 257, 263, 275.
 Goldschmidt, M. A., forfatter 278.
 Gommessen, A., lærer, Sønderup 447.
 Gottschalck, kbmd, K Saaby 63.
 Grauengaard, Dinesen, lærer, Haldagerlille 517.
 Gravlund, Torkild, forfatter 21 f, 328, 555.
 Graves, Kirstine, folkemindefortæller 118, 151, 220, 326.
 Gravesen, forretningsfører, Holbæk 223.
 Gregersen, J., gdjr, Kundby 112, 263.
 Greve, forstander, Brøderup 713.
 Grevenkop-Castenskiold, kmherreinde, Hørby 259.
 Grosen, Uffe, højskoleforst, Vallekilde 16, 115, 331 f.
 Grove, C. F., højskoleforst, Lyngby 245, 393.
 Grønberg, A. T., højskoleforst, Karise 253, 575.
 Granholt, H., kbmd, Slagelse 446.
 Gunnarsen, J., skomager, Nykøbing 283.
 Götzsche, C., læge, Haslev 581.
- Hacke, Joh., lærerinde, Ejby 105.
 Haderup, Fritze, frk., Vallø 591.
 Hage, kammerherre, Oremandsgaard, 724.
 — Hother, byfoged, Stege 743.
 — proprietær, Lundforlund 454.
 Hagelskjær, J., lærer, Ørsted 102.
 Hagen, J. F., prof theol 579.
 Hall, C. C., konsejlspræsident 295, 542.
 Halse, T., seminarieforst, Vordingborg 700.
 Hammer, C. A., lærer, Rørby 140.
 — F., postbud, Haudrup 85.
 Hammerich, M., godsejer, Iselingen 727.
 Hansen, Alfr., indremiss, Præstø 697.
 — And., gdjr, Gunderslev 681.
 — And., murer, Gierslev-Toelstang 193, 206.
 — And., indremiss, Vig 292.
 — Augustinus, højskolelærer, Haslev 520.
 — C., arkitekt, prof 225, 397.
 — C., gdjr, Naaby, Skelby 681.
 — C., gdjr., Undløse 253.
 — C., indremiss, Sjolte, Snæsere 691, 711, 712.
 — Ch., forstander, Sandved 500.
 — Christine, syerske, Holbæk 222.
 — E., lærer, Everdrup 709.
 — Emil, sogneraadsmnd, Kindvig, Mern 737.
 — Frands, gdjr, Sædder 597.
 — Georg, lærer, Høve 405.
 — Gunnar, billedhugger 744.
 — Hans, bomuldsvæver, Mern 736.
 — Hans, gdjr, Vemmeløv 459.
 — Hans, gdjr, Rejnstrup 681.
 — Hans, gdjr, Sværdborg 707.
 — Hans, gdjr, Herslev, Finderup 198.
 — Hans, gdjr, Skuderløse 373, 380.
 — Hans, gdjr, sogneraadsmnd, Mern 737.
 — Hans, indremiss, Roskilde 28, 122.
 — Hans, møller, Holbæk 224.
 — Hans, sadelmager, Tybjerg 672, 673.
 — H. C. V., kpt, proprietær, Hellestrup 406.
 — H. J., redaktør, Holbæk 223, 306.
 — H. Monrad, redaktør, Holbæk 223, 224.
 — H. O., gdjr, Sædder 598.
 — H. P., gdjr, Karrebæk 538.
 — H. P., indremiss, Slagelse 15.
 — H. Valther, kordegn, Køge 90.
 — Henrik, fabrikant, Korsør 442.
 — Henrik, skibsfører, Holbæk 222.
 — f Trier, Ingeborg, Vallekilde 331.
 — Jens, bygmester, Ugerløse 520.
 — Jens, friskolelærer, V Broby 393, 395.
 — Jens, gdjr, K Helsing 214.
 — Jens, gdjr, Everdrup 709.
 — Jens, gdjr, Rørby 142.
 — Jens, gdjr, Havrebjerg 190.
 — Jens, gdjr, Karrebæk 538.
 — Jens, gartner, Karlslunde 83.
 — Jens, indremiss, Sorø 122.
 — Jens, lærer, Stenlille 412.
 — J. A., politiker 112, 264, 418, 462, 492, 503, 608, 620, 656.
 — J. P., gdjr, Sædder 598.
 — J. P., lærer, Butterup 232.
 — J. P., snedker, Reerslev 163.
 — J. P., sognefoged, Udby Tuse næs 259.
 — Kr., kolportør, Skuerrup 373, 380, 411.
 — Lars, gdjr, Sværdborg 663, 728.
 — Laur., landbrugsskoleforst, Høng 199.
 — L. P., indremiss, Roskilde 28.
 — L. P., tækkemand, Løve 193.
 — L. P., væver, Sæby v Høng 158.
 — M. P., gdjr, Hjelm, Damsholte 762.
 — Martin, husmand, Kvislemark 534.
 — Martin, A., forfatter 624.
 — Niels, Køge 89.
 — N. A., murer, Sæby v Høng 158.
 — N. E., borgmester, Holbæk 228.
 — N. M., lærer Sæby v Høng, (senere præst USA) 117, 157.
 — Olaf, skomager, St Hedinge 611.
 — Ole, landbrugsminister, gdjr, Bringstrup 15, 56, 339, 346, 402.
 — P., gdjr Braaby 373.
 — P., gdjr, Kæderup, Dalby 578.
 — Peder, husmandsfører, Lundby 112, 263, 338, 548, 641, 655, 663, 736.
 — P. M., boelsmand, Sæby v Høng 159.
 — Poul, gartner, Havnelev 636.
 — Povl, højskoleforst, Vallekilde 16, 115, 331 f.
 — Rs., gdjr, Herfølge 590.
 — f Trier, Signe, frue, Vallekilde 331.
 — Sofie, Karrebæk 539.
 — Søren, postbud, Havrebjerg 190.
 — Th., bogbinder, Holbæk 223.
 — Th., lærer, Vedskølle 594.
 — Vald, mejerijejer, Osted 58.
 Hanssen-Nørremølle, H. P., sønderjysk fører 569.

- Harmsen, Claus, student, prædikant 114, 279 f, 301, 306, 308.
- Harrekilde, J., højskolelærer, Høng 199.
- Hartmann, J. P. E., komponist 274.
- Hasle, T., proprietær, Løvegaard 163, 193.
- Hass, H. E., rektor, Stenhus, Holbæk 221, 224.
- Hatting-Jensen, c pharm, Holbæk, 224.
- Hauch, Carsten, digter 382.
- forstinspektør, Bregtved 597.
- Haugaard, J. S., kbmd, Sorø 384.
- Hedeboe, lærer, Gudum 190.
- Hedegren, kpt, Holbæk 223.
- Heding, E. og frue, lærer, Strøby 623 f.
- Heesche-Andersen, lærerinde, Fensmark 679.
- Heiberg, J. L., digter 130, 687.
- J. L., professor 717.
- Johanne Louise, kgl skuespillerinde 93.
- Heise, P., komponist 384, 565.
- Helms, Johs., skolebestyrer, forfatter 194, 570.
- Heltoft, skoleinspektør, Haslev 377.
- Helweg, K., overlæge, Oringe 653.
- Henningsen, Eman., lærer, Sæby, forfatter 113.
- Henriksen, højskoleforst, Karise 575.
- karetmager, Niløse 175.
- C., cyklehandler, Rudsvedby 163.
- H., overlærer, Skelskør 480.
- J., overlærer, Korsør 442.
- Ulrik, indremiss, Rude 503.
- Herholdt, arkitekt 75, 443.
- Hærløw, A., arkitekt 315, 322.
- Hilker, kunstmaler 443.
- Hjermind, c theol, forstander Holsteinsminde 525.
- Hjortso, H. C. J., planteskolelærer, Viskinge 322.
- Hoff, B., rektor, Sorø 384, 388.
- G. Tetens, lærer, Sørbymagle 494.
- Herman T., kbmd, Sorø 385.
- Hoffmann, Kai, digter 278.
- K., indremiss, St Hedinge 611.
- Holbøll, V., departementschef 368, 371.
- Holm, Edv., historiker 462.
- H. J., arkitekt 36, 166, 214, 443, 603, 721.
- Wm., proprietær, Ubberrup 130 f, 133, 136, 141, 148, 324.
- Holmgreen, J., gdjr, Rudsvedby 163.
- Holst, sparekassebestyrer, Holbæk 224.
- Holstein-Holsteinborg, C., lensgreve 222, 340, 412, 415, 477, 503 f, 514.
- F. A., lensgreve 11, 12, 17, 338, 419 f, 450, 459, 467 f, 470 f, 473, 486, 503 f, 519, 524, 534, 746.
- Holstein-Ledreborg, grevinde 55.
- Holsøe, arkitekt 251.
- Horn Andersen, J., indremiss, Vordingborg 283, 700.
- Horsfeldt Jeppesen, indremiss, Stege 744.
- Hougaard, H. C. P., lærer, Høng 199.
- Howitz, D. C., jstrd, klosterforv, Vemmetofte 564.
- Høvere, J., lærer, Vejlø 654.
- Hulbech, C., kbmd, Næstved 666.
- Hunæus, A., kunstmaler 108.
- Hvidt, L. N., etrd 529.
- Hækkerup, Lars, husmand, Vetterlev 363.
- Høberg, N. P. J., lærer, Asnæs 306.
- Høgsbro, lærer, Reerslev 163.
- Sophus, politiker 452.
- Sv., justitsminister 635.
- Høgsvig, frue, K Saaby 63.
- Højen, forstander, Vordingborg 700.
- Højlund, F., indremiss, Roskilde 28.
- Hørup, V., redaktør, politiker 90.
- Høyer, Sigvardus, indremiss, Aarhus 121, 415.
- Ibsen, lektor, Slagelse 339.
- Ingemann, B. S., digter, lektor, Sorø 265, 283, 382, 383, 384, 393, 394, 621, 634.
- f Mandix, Lucie, frue, malerinde, Sorø 100, 169, 391, 402, 422, 446, 522, 687, 716.
- Ipsen, Alfred, forfatter 160.
- Isager, Kirstine, frk, Fuglebjerg 522.
- Isaksen, J., smed, Fakse 550, 558, 586.
- Iversen, dyrlæge, Rudsvedby 163.
- C., indremiss, Skelskør 479.
- H., landbrugsskoleforst, Vig 113.
- Kr., kunstmaler, prof 225.
- Jacobsen, lærer, Lyngø, 393.
- lærer, Ørslev v Vordingborg 728.
- Ad., lærer, Hyllested 504.
- E., lærer, Tornemark 535.
- Holger, lærer, Fodby 540.
- Th., Sejerø 334.
- Viggo, gdjr, Marvede 531.
- Vilh., gartner, Sorø 385.
- Jakobsen, Kr., indremiss 122.
- S., gdjr, Nr Jernløse 234.
- Jensen, lærer, Snesere 714.
- sadelmager, Høng 200.
- Jensen, Amdi, friskolelærer, Haudrup 72, 85.
- And, gdjr, Sandby 688.
- Anton, lærer, Lund, Lyderslev 631.
- Axel P., lærer, Haarlev 607.
- Bech, kantor, Holbæk 224.
- Birthe, frk, Farendløse 360.
- C., indremiss, Strøby 624.
- C., paracellist, Everdrup 709.
- Carl, kbmd, Roskilde 35.
- Carl, lærer, Fuglebjerg 521.
- Chr., boelsmand, Hagedst 262.
- Chr., husmand, Daastrup 98—99.
- Chr., gdjr, Jyderup 269.
- Chr., tømrer, Holbæk 222.
- Claus, gdjr, Næsby 687.
- Ejnar, Fr., kbmd, Rudsvedby 163.
- Emil, indremiss, Føllenslev 115, 207.
- Fr., tømrer, Greve 75.
- F. A., lærer, Sørbymagle 494.
- Hans, dr phil 16.
- Hans, blikkenslager, Fuglebjerg 521.
- Hans, gdjr, Kundby 112, 263.
- Hans, gdjr, Haldager 476.
- Hans, høker, Krænkerup, Havrebjerg 191.
- Hans, lærer, Rejnstrup 681.
- Hans, lærer, Rude 340, 477, 503 f.
- Hans, redaktør, Slagelse 22, 190, 197, 339, 420, 425 f, 454.
- Hans, redaktør, Stege 693.
- H. F., lærer, Holtug 623.
- H. F., landmand, Reersø 212.
- Henrik, husmand, Rejnstrup 681.
- Herman, miss, Indien 233.
- Ida, naadlerske, Slagelse 424.
- Johanne, Herfølge 593.
- Jacob, Bisserup, se Fisker.
- Jacob, indremiss, Skuerup 17, 55, 63, 66, 98, 343 f, 373, 411, 550, 577, 585.
- Jens, gdjr, Skaftelev 240, 447.
- Jens, gdjr, Grevinge 301.
- Jens, gdjr, Keldby 752.
- Jens, skrædder, Asnæs 279, 301, 306, 308.
- J. C., gdjr, Broby, folketingsmd, finansudvalgsformand 395.
- J. C., gdjr, amtsrådsmedlem, Tersløse 169.
- J. K., landsbrugsskoleforst, Haslev 375.
- Jens Marinus, højskoleforst, Brøderup, fmd DdU 713.
- J. M., lærer, Vedskølle 510.
- J. P., højskolelærer, Høng 136, 199, 213.
- J. P., gdjr, S Jernløse 235.
- Joseph, gdjr, sognefmd, Everdrup 709.
- Karen, frue, Holbæk 222.
- Knud, forpagter, N Jernløse 234.
- Knud, gdjr, Rørby 141.
- Krf., lærer, Gadstrup 96.
- L., kbmd, Askov, Snesere 714.
- Lars, gdjr., Vinde Helsingø 136, 207.
- Lars N., N Asmindrup 280, 292, 301.
- Laur., Højby 289.
- M., tømrer, Hammer 656.
- Martin, lærer, Tølløse 239.
- Martin, skrædder, Havrebjerg 189.
- N., lærer, Veskølle 510.
- Niels, fisker, Glæne 507.
- Niels, bødker, Fuglede 154.
- Niels, landmand, Herfølge 590.
- Niels, landmand, Hagedst 261.
- Niels, landmand, Gørløv 136, 207.
- Niels, Højby 289.
- (Post) Niels, Rønnebæk 17, 537, 550, 558, 587, 589, 629, 640, 644 f, 651, 662, 706, 712, 727, 734 f, 739.
- N. G., skrædder, Allerlev 724.
- N. P., takkemand, K Helsingø 136, 214.
- O., lærer, Bildsø 456.
- Ole, lærer, Sæby v Høng, lægprædikant 17, 114, 116, 153, 157 f, 163, 189, 198, 205, 210.
- Ole, landmand, Daastrup 98, 99.
- Ole, landmand, Rørby 141.
- O. P., højskoleforst, Vallø 594.
- Orla, direktør, Holbæk 224.
- Ove, politimester, Slagelse 214.
- P., indremiss, Holbæk 224.
- P., lærer, Lidemark 599.
- P., lærer, Snesere 714, 718.
- Peder, gdjr, Lejre 56.
- Peder, gdjr, Hvalsø 60.
- Peder, gdjr, Rye, Gørløv 207.
- Peder, gdjr, Allindemagle 338, 351.
- Poul, kunstmaler 426.
- Rs., boelsmand, S Asmindrup 237.
- Rs., landbrugsskoleforst, Høng 199.
- Sophus, møller, Knudstrup, Gierslev 193.
- Sv., amtssekretær, Holbæk 225.
- Sv., børnehjemsforst, Undløse 252.

- Jensen, Viggo, gdjr, Jungshoved 704.
 Jensen-Stevns, borgmester, St Hedinge 611.
 Jeppesen, A., højskoleforst, Stevns 630.
 — M., indremiss, Næstved 115, 224, 668, 744.
 — N., gdjr, Jystrup 355.
 Jepsen, J., højskoleforst, Ubberup 136.
 — Carl, installatør, Korsør 442.
 — N., indremiss, Korsør 442.
 Jerndorff, A., kunstmaler 271.
 Jeronimus, N., væver, Skørpinge 491.
 Jespersen, proprietær, Grønnebjerggaard 112.
 — proprietær, Torslunde 465.
 — radiogymnastikleder, kpt 702.
 Johannesen, A., væver, Vinde Helsing 210.
 Johansen, Adrian, indremiss, Stege 744.
 — And., tømrermester, Hørve 280, 327.
 — And., væver, lægprædikant, Aarby 138, 140.
 — Didrik, friskolelærer, Boeslunde 465, 475.
 — Fr., skibsfører, Korsør 442.
 — Jørgen, skomager, Dastrup 98.
 — Lars, gdjr, Tersløse 169.
 — P., indremiss, Vemmeløv 462.
 — Niels, cyklehandler, Haslev 375.
 — S. B., indremiss, Stenille 412.
 Juel, Clara, kmherreinde, Krabbesholm, Gershøj 69.
 Julin, C. M., højskoleforst, Faarevejle, folketingsmd 28, 280, 309 f. 327.
 Juul, overlærer, Kalundborg 122.
 — indremiss, Ringsted 346.
 Juulsgaard, S., godsforvalter, Hylleholt 561.
 Jørgensen, forvalter, Snedinge 508.
 — And., forstander, Holtug 622.
 — And., højskoleforst, Høng 115, 117, 118, 136, 193, 198 f. 201.
 — A. D., historiker 331, 570, 708.
 — A. P., lærer, Sejerø 334.
 — Caspar, gdjr, Undløse 112, 251.
 — Ellif, c mag, skolebestyrer, Høng 199.
 — Hans, gdjr, Askov, Snesere 691, 711 f.
 — Jens, gdjr, Taaderup, Tersløse 168.
 — Johs., c theol, skolebestyrer, Høng 199.
 — Jørgen, minister, gdjr, Lejre 15, 16, 58 f.
 — Jørgen, lægprædikant, Holtum 473.
 — Karl, indremiss, Holbæk 224.
 — L., soldatermiss, Slagelse 477.
 — Lars, gdjr, Rørby 141.
 — L. P., gdjr, sogneraadsmnd, S Jernløse 235.
 — L. P., handelsgartner, Skelskør 479.
 — Marie, f Christiansen, frue, skolebest, Høng 199.
 — Niels, Sejerø 280, 333 f.
 — Ole, Tjustrup 517.
 — Peder, gdjr, folketingsmd, Bakkendrup 112.
 — Søren, N Jernløse 233.
 — Tormod, c mag, højskoleforst, Høng 199.
- Kaag, lærer, Munkebjergby 409.
 Kamstrup, friskolelærer, Osted 56.
 Karlén, fiskehandler, Reersø 214.
 Kemner, S., driftsleder, Korsør 442.
 Keyper, Therese, oberstinde 89, 342, 374, 706.
 Kierkegaard, frk, Karlslunde 83.
 — Søren 124, 137, 143, 145, 191, 201, 283, 317, 383, 387, 390, 614, 650, 699, 716, 732, 746, 755.
 Kinch, O., indremiss, Ringsted 343, 346.
 Kjeldsen, J. P., gartner, Sæby v Høng 158.
 Kjer-Petersen, R., læge, dr med 320.
 Kjær, forstander, Viskinge 322.
 — P., Vad, indremiss, Præstø 607, 697.
 — S., lærer, Kongsted 584.
 — S., folketingsmd 16.
 Kjærgaard, N., overlærer, Korsør 442.
 Kjærsgaard, E., redaktør Kr Dgbl 250, 396.
 Knak, Mads, fisker, Harboøre 222.
 Knap, bankdirektør, Holbæk 223.
 Knapmager, Abelone, Herfølge 594.
 Knudsen, bager, Tornemark 193.
 — C., smedemester, Holbæk 224.
 — H., friskolelærer, Landsgrav 424.
 — K. C., højskoleforst, Karise 554, 575.
 — L., fhv indremiss 74, 199, 206 (forkert anført som Hansen s 74).
 — N., indremiss, Stege 744.
 Knuth, greve 31.
 Knuthsen, M., frk, skolebestyrer, Holbæk 223.
 Koch, P. D., læge, dr med 172.
 — V., arkitekt 214.
 Kold, Kr., skolemand 288, 294, 331, 393, 476, 720.
 Konstantin-Hansen, C., kunstmaler 391, 399, 494, 672.
 Kornerup, J., kunstmaler 359, 745, 753.
 — frk, Fuglebjerg 522.
 Kragh, A., gartner, Vallekilde 330.
 Kramer, friskolelærer, Vallekilde 330.
 Krarup, Johs., forpagter, landtingsmd, Eskildstrup 166, 343, 366, 477.
 — J., rektor, Herlufsholm 542.
- Krebs, konsul 318.
 Kristensen, lærer, Alslev 696.
 — Frode, højskoleforst, Roskilde 40 f.
 — Hans, gdjr, Biltris 70.
 — Hans, gdjr, Rye, Gørlev 207.
 — Hans, gdjr, Vinde Helsing 210.
 — Hans, indremiss, Slagelse, Næstved 343, 346, 381, 424, 425, 642, 666.
 — J., gdjr, Illerup, Raklev 125.
 — K., forstander, folketingsmd, Lundby 659.
 — K., gdjr, Kaastrup, Ubberup 133.
 — K. A., lærer, Karise 575.
 — Lars, gdjr, Egøje, Herfølge 593.
 — Marius, dr phil 59, 576.
 — Robert, forstander, Lundby 659.
 Kristiansen, Johs., frugtavlér, Lundby 659.
 — Lars, gdjr, Orup 550, 581, 582, 586, 618, 735.
 — Kr., indremiss, Roskilde 28.
 — N., Stevns frimgh 636.
 — Niels, kurvemager, Karrebæk 538.
 — Sivart, gdjr, Førslev 525.
 Kristoffersen, Kristoffer, gdjr, Høve 476, 485.
 Krock, kunstmaler 66, 94, 505, 714.
 Krogh, H., gdjr, Marvede 531.
 — Jens, gdjr, Førslev 526.
 Krogshede, forstander gymnastikhøjsk, Gerlev 340, 455.
 Kruse, lærer, Aashøj 593.
 Krøigaard, P., lærer, Aversi 673.
 Kyhn, H., frk, Højby 289.
 Kæstel, G., lærer, Haarslev 501.
 — K., lærer Arløse 526.
 — P., rektor, Haslev 375.
 Køie, N., lærer, Gundsmagle 53.
 Kølle, kunstmaler 163.
- Lambertsen, M., seminarlærer, Haslev 376.
 Lang, T., kantor, Vemmetofte 664.
 Lange, indremiss, Følleslev 312.
 — Fr., professor 348.
 — H. O., dr, overbibliotekar 320.
 — Ingeborg, frue, Lindersvold 587.
 — N., Juel, kbmd, Ringsted 346.
 Lange-Müller, P. E., komponist 255, 568.
 Langer-Andersen, C., indremiss, Næstved 666.
 Larsen, bager, Fuglebjerg 522.
 — snedker, Aarby 139.
 — Alfred, indremiss, Slagelse 425.
 — And., gdjr, Lundby 659, 720.
 — A. C., teolog, forfatter 414.
 — A. P., lærer, Asnæs 306.
 — A. P., skomagermester, Høng 199.
 — Carl, tømrermester, K Skensved 87.
 — Chr., cigarmager, Holbæk 222.
 — Chr., gdjr, St Tostrup 248.
 — Chr., gdjr Englerup 65.
 — Chr., Bregner 12.
 — C. H. W., organist, Køge 90.
 — Emil, parcellist, Odden 286.
 — Hans, gdjr, Lundby 659.
 — Hans, gdjr, Udby v Vordingborg 728.
 — Hans, indremiss, Tersløse 168.
 — Hans, væver, Everdrup 709.
 — H. P., tømrer, Munkebjergby 408.
 — Ingeborg, lærerinde, Sæby v Roskilde 69.
 — Jacob, Stenille 412.
 — Jens, gdjr, Rørby 114.
 — Jens, landmand, Dastrup 99.
 — Jens, gdjr, Askov, Snesere 691 711 f.
 — Jens, smed, lægprædikant, Værløse 12, 16, 18, 114, 149, 193, 218, 246 f, 275, 279, 285, 301, 306, 308, 358, 410, 486, 526, 542.
 — J. P., lærer, Kyse 360.
 — Johs., forstander, Tune 80.
 — Jørgen, gdjr, Dalby, K Helsing 140.
 — Kr., Karrebæk 211, 538.
 — Kr., gdjr, Skipplinge 327.
 — Kr., kolportør, Stenille 411.
 — Kr. Leonhard, hjulmand, Roholte 586, 589.
 — L., lærer, Hyllested 505.
 — Lars, vejmand, Mullerup 212 f.
 — L. P., landmand, Igelsø 235.
 — L. P., smed, Hørve 309.
 — L. P., friskolelærer, Høng 199.
 — L. P., højskoleforst, Undløse 253.
 — L. P., gdjr, Udby v Vordingborg 728.
 — Niels, gdjr, Fuglebjerg 519.
 — Niels, gdjr, Ulsø 582.
 — N. P., overlærer, Slagelse 425.
 — Otto, gdjr, Borup 102.
 — Peder, (se Larsen Aildøre s 805, sp 1).
 — Peder, skomager, Gørlev 114, 448.
 — Peder, gdjr, Faarevejle 309.
 — Sv., lærer Hølløse 682.
 — Sv. T., rektor, Stenhus, Holbæk 224.

- Larsen, T., gdjr, Allerslev 58.
 — V., højskoleforst, Sorø 385.
 — Abildø, Peder, lægprædikant, indremiss, Abildø 12, 55, 60, 63, 66, 98, 114, 121, 163, 218, 222, 233, 235, 238, 239, 242, 270, 280, 286, 298, 301, 307, 308, 324, 327.
 Larsen-Ledet, L., aholdsagitor 284.
 Larsen-Skræppenborg, P., lægprædikant 157, 205, 468, 473, 491, 504, 532, 638, 743, 750.
 Larsen-Stevns, kunstmaler 303, 432.
 Laub, Th., organist, Kbhvn 100.
 Laurberg, C., lærerinde, Hallenslev 158.
 Lauridsen, E., lærer, Køng 663.
 — Magdalene, husholdningsskoleforst, Sorø 385.
 Lauritsen, L., indremiss, Roskilde 28, 442.
 Laursen, P., gdjr, Vallekilde 327.
 Laursen-Bak, J. P., indremiss, Kalundborg 115, 122, 193, 425.
 Lautrup-Larsen, arkitekt 175.
 Lawaetz, Lotter, forpagter, Løvegaard 193.
 — Otto, proprietær, Kalundborg 121, 127, 131, 148, 411.
 Lehmann, Edv., professor 271.
 — Orla, politiker 263.
 Lembeche, Edv., digter 348, 747.
 Lemche, S., arkitekt 194, 214.
 Lerche, baronesse 324.
 — lensgreve 122, 138.
 — amtsforvalter, Holbæk 223.
 — Regitze, kunstmaler 315.
 Liebing, gdjr, Butterup 232.
 Lind, R., friskolelærer, Jerslev 131.
 Lindbæk, Jannik, højskoleforst, Uberup 136.
 Linderberg, Fernando, social filosof 635.
 Lindhardt, kbmd, Dalby 577.
 Lindstrøm, J. G., kordegn, Slagelse 425.
 Lisborg, P., proprietær, Sandlynggaard 171, 412.
 Listov, C., rektor, Herlufholm 542.
 Lithin, H., lærer, Skelskør 480.
 Lodal, P., friskolelærer, Tune 80.
 Ludvigsen, J., gdjr, Gørlev 206.
 Lund, A. H., indremiss, Næstved 666.
 — Anker, kunstmaler 194, 455.
 — F. C., kunstmaler 78, 85, 96, 406, 443.
 — Hans, højskoleforst, Rødding 437.
 — Hans, lektor, Stenhus, Holbæk 225.
 — J., jstrd, Terslev 598.
 — J., højskoleforst, Vejstrup 461.
 — J. L., kunstmaler 87, 159, 737.
 Lund-Petersen, gdjr, Tølløse 239.
 Lundbye, J. T., kunstmaler 327.
 Lykke, N. S., friskolelærer, Vemmelev 461.
 Lønborg-Jensen, H., arkitekt 61, 377.
 Løventhal, E., miss, Indien 560.
- Madsen, overlærer, Vintersbølle 700.
 — proprietær, Snesere 718.
 — And., højskoleforst, Undløse 253.
 — Hans, tømrer, Knudstrup, Gierslev 193.
 — Hans Henrik, gdjr, Haslev 373 f, 532, 712.
 — Henrik, gdjr, Sandby 688.
 — Jens, gdjr, Baarse 720.
 — parcellist, N Asmindrup 292.
 — Jens, gdjr, K Hylinge 67.
 — Johan, indremiss, Kværkeby 88, 114, 193, 211, 343, 346, 358, 363, 542, 643, 666, 673, 688.
 — Jul., bygmester, Høng 199.
 — Kr., gdjr, Flakkebjerg 485.
 — Martin, indremiss, Rude 503.
 — N. P., friskolelærer, Vemmelev 461.
 — N. P., slagteridirektør, Masnedssund 720.
 — P. C., centralbest, Enderslev 609.
 — Rs., Dalby, K Helsing 136, 207.
 Mægaard, N., gdjr, Reersø 214.
 Madvig, J. N., professor, minister 383.
 Magleby Sørensen, K., indremiss, Vordingborg 700.
 Maglekilde Petersen, forfatter 163.
 Magnussen, Jac., landmand, Vejle 652.
 Malling, Johs., kunstmaler 618.
 — møller, Stensby 735.
 Maltesen, frk, Holbæk 223.
 Maribo, professor, skolebest 614.
 Markussen, lærer, Tjustrup 517.
 Martensen, stationsforst, Holbæk 223.
 Mathiesen, Stine, Kalundborg 121.
 Mathiassen, M. J., lærer, Mullerup 214.
 Matthiesen, J., indremiss, Tølløse 239.
 — Oscar, kunstmaler 627.
 Mathorne, lærer, Egebjerg 298.
 Meilby, frk, Høng 200.
 Meinertsen, M., gdjr, S Jernløse 235.
 Meyer, politiass, Præstø 718.
 Michaelsen, Lars, gdjr, Dalby, K Helsing 210.
 Mikkelsen, Hans, gdjr, Karrebæk 537.
 — Hans, gdjr, Rønnebæk 644, 662.
 — Kr., gdjr, Karrebæk 537.
 — Lars, gdjr, Rønnebæk 644, 662.
- Mikkelsen, Niels, gdjr, Karrebæk 537.
 Mogensen, P., lærer, Haarslev 501.
 — (Christensen) Søren, indremiss, Gørlev 114, 193, 206, 280, 315.
 Molbech, C. K. F., forfatter 568, 610.
 Moltke, A., lensgreve, Bregentved 373, 565.
 — E., greve, Nørager 158.
 — O., greve, Nørager 158, 165, 171.
 — greve, Aagaard 204.
 — komtesse, Nørager 131.
 Monrad, J. H., skolebest, Høng 199.
 Monrad Hansen, H., redaktør, Holbæk 223, 224.
 Mortensen, Jens, gdjr, Fuglebjerg 519.
 — Jens, gdjr, Kvanløse 223.
 — Jens, gdjr, Tølløse 239.
 — Ludvig, Marbjerg 46, 115, 247, 301, 333, 410, 487, 552, 590.
 — Vald., lærer, Karlslunde 83.
 Moustgaard, Kr., indremiss, Næstved 666.
 Munch, Anne E., forfatterinde 539.
 — P., udenrigsminister, dr phil 569.
 Munck, Richard, gdjr, Mullerup 214.
 Munk, E., skolebest, Høng 199.
 Munk Andersen, A., overlærer, Holbæk 224.
 Muxoll, lærerinde, Holbæk 222.
 Müller, Ad., kunstmaler 302, 609.
 — Tony, kunstmaler 289, 516.
 Mølbak, forstander, Førslev 525.
 Møller, skrædder, Vallø 603.
 — C. C., forstander, Flakkebjerg 340, 485 f.
 — Helge B., arkitekt 618.
 — Lars, gdjr, Skørpinge 306, 491.
 — P., maler 494.
 — Poul Martin, digter 579, 696.
 — Vagn Aa., Højskoleforst, Rødkilde 744.
 Møller-Jensen, kunstmaler 251.
 Møllerstedt, Esther, Liselund 436 f.
 Mønster, P., guldsmed, baptist, Slagelse 218, 246, 419, 479.
 Mørck, lærer, Girmlinge 496.
 — E., arkitekt 137, 191, 434.
 Mørkeberg, lærer, Kongsted 584.
- Nansen, Peter, forfatter, direktør 109, 511.
 Nedergaard, Rs., miss, Høng 200.
 Neiiendam, Sigrid, skuespillerinde 744, 766.
 Nellemann, HRsagfører 319.
 Nicolaisen, sognefoged, Førslev 526.
 — lærer, Venslev 505.
 — Niels, gdjr, Højby 289.
 — gdjr, Sneslev 526.
 Nielsen, værkfører, Høng 200.
 — A., indremiss, Præstø 697.
 — A., parcellist, Asnæs 307.
 — A. P., gdjr, Spejlsby 752.
 — Anders, væver, S-Asmindrup 237.
 — Anton, forfatter, lærer 113, 155, 408, 525.
 — C., billedhugger, Holbæk 224.
 — C., lærer, Magleby v Skelskør 511.
 — C., lærer, Næstved 666.
 — Carl, realskolebest, Magleby, Møn 760.
 — Chr., gdjr, Niløse 175.
 — Chr., gdjr, Vetterlev 364.
 — Chr., gdjr, Rørby 140.
 — Chr., indremiss, Reerslev 115, 163.
 — Chr., kaptajn, højskoleforst, Hindholm 340, 476, 524, 575, 720, 721, 722.
 — Chr., rektor, Slagelse 388, 738.
 — E., lærer, Rørby 140.
 — Edv., skomagter, Fuglebjerg 520.
 — Ellen, miss, Kina 121, 315.
 — Emil, frugtavl, Eskebjerg 315.
 — Ferd., gdjr, folketingsmd, Odstrup, Grevinge 301.
 — Fr., drejer, Bjergsted 315.
 — Fr., husejer, Høve 486.
 — Fr., skibsfører, Stege 745.
 — Gunnar, gartner, Ugerløse 251.
 — H., mejeribest, Herfølge 594.
 — Hans, gdjr, Skafterup 476.
 — Hans, gdjr, Skuderløse 381.
 — Hans, gdjr, Nestelsø 649.
 — Hans, lærer, Skelskør 480.
 — Hans, manufakturhldr, Grevinge 303.
 — Hans, murer, Mullerup 214.
 — Hans, parcellist, Vig 292.
 — H. C., gdjr, Hjembæk 267.
 — H. P., gdjr, Kvislemark 535.
 — lærer, Tybjerg 673.
 — Harald, barber, Odden 286.
 — H. M., indremiss, Karrebæk 538.
 — Jens, gdjr, Lyderslev 630.
 — Jens, gdjr, Herfølge 89.
 — Jens, gdjr, Vinde Helsing 214.
 — Jens, lærer, Kvislemark 533.
 — Jens, rentier, Præstø 697.

- Nielsen, Jens, murer, Vig 292.
 — Jens C., gdjr, Snertinge 309.
 — J. C. M., lærer, St Tostrup 247.
 — J. P., lærer Holbæk 223.
 — Johan, gdjr, Hjelmsømagle 363.
 — Johs., parcellist, Ø Egesborg 731.
 — Jørgen, murer, Rye, Gørlev 206, 212.
 — Jørgen, smed, Løve 193.
 — Lars, gdjr, K Skensved 72, 86.
 — Lars, højskolelærer, Sorø 385.
 — L. C., digter 525, 722.
 — Morten, landmand, Rørby 141.
 — Morten, forst, Lundby 659.
 — N., lærer, Mern 737 (senere Overlund).
 — Niels, indremiss, Køge 90.
 — Niels, gdjr, Niløse 175.
 — N. C., indremiss, Holbæk 115, 222, 224, 239.
 — N. P., lærer, Menstrup 531.
 — Ole, gdjr, Fuldbby 399.
 — Ole, gdjr, Hørve 327.
 — Ole, gdjr, Ørslev v Slagelse 177.
 — Oluf, gdjr, S Jernløse 235.
 — P., forsøgsleder, Tystofte 339, 420, 507, 509.
 — P., gdjr, N Jernløse 234.
 — P., gdjr, Uglerup 162.
 — P., gdjr, sognefoged, Baarse 720.
 — P. lærer, Skuderiøse 380.
 — P., parcellist, Slagelille 399.
 — Poul, gdjr, Karlshøj, Lyderslev 630, 635, 636, 638.
 — R., viceskoleinsp, Merløse 225.
 — Rasmus, professor 191, 387.
 — S., lærer, Ulsø 582.
 — S., karetmager, N Jernløse 234.
 — S. C., stationsforstander, Haarlev 607, 611.
 — Trine, Højelse 108.
 — Vald, kbmd, Slagelse (senere hotelejer, Sønderborg) 425.
 — V. A., landbrugsskoleforst, Høng 199.
 — Zacharias, forfatter 107, 140, 342, 380, 456.
 Nielsen-Klodskov, N. J., forst, Kærehave 342, 346.
 Nissen, A., hotelejer, Kbhvn 222, 231, 267.
 — E., højskoleforst, Antvorskov 340, 421, 425.
 Nyegaard, kmrrd, Frederikskilde 393.
 Nygaard, Fred., digter 382.
 Nylev, Jens, friskolelærer, Uby 131 f, 133, 140, 151.
 Nyrop, J. L., operasanger 128.
 — Martin, arkitekt, professor 83.
 Nørregaard, Fred., højskoleforst, Antvorskov 16, 340, 421, 425.
 Nørregaard, A., billedhugger 426.
 — E., lærer, Reerslev 78.
 — Jens, højskoleforst, Testrup 24, 137, 330, 570, 749.
 Nørreslet, L., lærer, Knudstrup, Gierslev 193.
- Olesen, George W., redaktør, Kbhvn 678.
 Orlík, H., kunstmaler 668.
 — O. H., kunstmaler 249.
 Olsen, lærer, Sædder 597.
 — Alfred, snedkermester, Kbhvn 307.
 — Alfred, gdjr, Bjerresø 331.
 — C., gdjr, Ørsted 99.
 — C., indremiss, Haarlev 607.
 — C., smedemester, S Asmindrup 237.
 — C. A., rektor, Haslev 375.
 — Hans, bymiss, Kbhvn 408.
 — Hans, gdjr, Neblerød 517.
 — Hans, gdjr, Vindstrup 520.
 — Jens, gdjr, Tune 80.
 — Jens, gdjr, Farendløse 361.
 — Jens, gdjr, Sjolte, Snæsere 17, 550, 551, 577, 591, 646, 691, 696, 706, 712, 727, 735.
 — Jens, murer, Karrebæk 538.
 — Jørgen (Gallø), højskoleforst, Undløse 252.
 — L. P., indremiss, Skelskør 479.
 — N. C., gdjr, Tjustrup 517.
 — N. P., gdjr, Havrebjerg 189.
 — Ole, gdjr, Terslev 370.
 — Ole, gdjr, Blangsløv 655.
 — Peder, gdjr, sognefoged, Gierslev 22, 193.
 — Peder, gdjr, Karrebæk 537.
 — Peder, husmand, træskomand, Grumløse 17, 727, 728.
 — Peder, tømrer, Hørve 327.
 — S., gdjr, Eskebjerg 315.
 — Vald., fabrikant, Tølløse 309.
 — Vilh., indremiss, Præstø 697.
 Olsson, P., skrædder, Køge 90.
 Ottosen, Rasmus, gdjr, lægprædikant, Venslev 12, 157, 246 f, 340, 419, 459 f, 469, 471, 490 f, 492, 503 f, 519, 537, 629, 638.
 Outzen, N., lærer, Vejlv 651, 655.
 Ovesen, forpagter, Højstrup 630, 638.
 Oxholm, O., overkammerherre 503, 702.
- Pade, Annette, frk, Uubberup 136.
- Pagh-Pedersen, E., højskoleforst, Haslev 237, 375 f, 381.
 Paludan-Müller, F., rektor, Viborg 716, 718.
 — S. M., oberst 717.
 Pedersen, Alfr., tømrer, Vig 292.
 — C., smed, Neble 663.
 — Claus, gdjr, Fuglemosegaard, Gierslev 193.
 — Engelbrecht, boelsmand, Løve 193.
 — Erik, kunstmaler 100.
 — Hans, redaktør, Reersø 216.
 — H. P., Tjustrup 517.
 — Jens, Haldager 521.
 — Jens, gdjr, Dramstrup 231, 233.
 — Jens, kolportør, Tersløse 168, 373, 380.
 — Jens, lægprædikant, Vallekilde 132.
 — Jens, skrædder, Faarevejle 280.
 — Jens, smed, Hammer 655.
 — J., lærer, Ejby 105.
 — J., lærer, Nestelsø 649.
 — J. P., husmand, Havrebjerg 190.
 — Johs., gdjr, Sandby, Kundby 265.
 — Johs., kordegn, Slagelse (nu Kbhvn) 425.
 — Jul., landmand, Løve 193.
 — Kr., gdjr, landbrugsminister, Kundby 264.
 — L., præstegaardsforpagter, Rønnebæk 646.
 — Marius, arkitekt 225.
 — Martin, boelsmand, Havrebjerg 190.
 — Morten, gdjr, Reersø 211, 214.
 — Ole, lærer, Fuglede 154, 157, 205.
 — Feder, gdjr, Ordrup, St Tostrup, fmd IM, 218, 246 f, 250, 275, 279, 288, 301, 306, 311, 410, 411.
 — Peder, gdjr, Uubberup 137.
 — Peder, gdjr, Havnelev 630, 638.
 — Peder, gdjr, Mern 737.
 — Peder, lærer, Magleby v Skelskør 511.
 — Peder, Rentier, Uby 151.
 — Peder, smed, Gimlinge 496.
 — S. Nielsen, indremiss, Hvalsø 45, 60.
 — Stefan Viggo, kunstmaler 522.
 — Viggo, kunstmaler 191.
 — Vilhelm, gdjr, Løve 194.
 Petersen, lærer, Havrebjerg 189.
 — kordegn, Køge 90.
 — stationsmester, Klarskov 613.
 — A., lærer Valløby 604.
 — A., gdjr, Snæsere 714.
 — Anne Marie, miss, Indien 58.
 — Axel, boelsmand, Bjergsted 315.
 — Chr., baptistprædikant 218, 351.
 — Chr., husmand, Rønnebæk 647.
 — Chr., parcellist, Niløse 175.
 — Chr., rentier, Kastelev 663.
 — Clemens, N Asmindrup 278, 292.
 — Emil, konservator 177.
 — Emil, lærer, Faneford 764.
 — Emil, parcellist, Snæsere 714.
 — Ester, frk, Kongsted 584.
 — Erik, billedskærer 87.
 — F. C., læderhdlr, Fuglebjerg 519.
 — Frederik L., godsforvalter, Holbæk 33, 223.
 — Fritz, lærer, Tornemark 535.
 — Georg, husmand, Grevinge 302.
 — Hans P., gdjr, Brandstrup, Tersløse 168.
 — Jens, kontorbest, Haarlev 607.
 — Jens, gdjr, N Jernløse 231.
 — J. B., sogneraadsfmd, Hørve 331.
 — J. M., lærer, Skørpinge 492.
 — Johs., adjunkt, Sorø 356.
 — Johs., gdjr, Mørkøv 271.
 — Johs., sogneraadsfmd, Tersløse 168.
 — Josef, forfatter 252, 254.
 — Julius, overlærer, Herlufsholm, 542, 650, 653, 696.
 — Martin, lærer, Herlufsholm 543.
 — Niels, gdjr, sognefoged, Rejnstrup 681.
 — Niels, gdjr, Østed 58.
 — Niels, baptistleder, Stenlille 412.
 — Nis, forfatter 223.
 — Ole, gdjr, Ll Hedinge 617.
 — Oskar, seminarieforst, Haslev 375.
 — P., gdjr, Udby v Holbæk 258.
 — P., (Sams), Vallekilde 330.
 — P., kmrrd, Svinninge 278, 292.
 — P., murermester, Korsør 442.
 — P. E. C., lærer, Skørpinge 492.
 — R., gdjr, Stigsbjergby 271.
 — Rud., kunstmaler 243.
 — S. A., kordegn, Slagelse 425.
 — S. N., indremiss, Stenlille 412.
 — S. P. A., læge, Haudrup 72.
 — Wald. S., redaktør, Slagelse 425.
 Petersen-Blistrup, F., lærer, Grevinge 300.
 Plambeck, H. C., lokomotivfører, Skelskør 479.
 Plaun, N., gdjr, Ejby 90.
 Plessen, baron 538.
 Ploug, Carl, 112, 481, 565.

- Ploug, Hother, kontorchef 568.
 Post, Niels Jensen, se under Jensen.
 Poulsen, Emil, kgl skuespiller 569.
 — Esben, gdjr, Vinde Helsing 136, 213.
 — P., gdjr, Hammer 656.
 Povelsen, J., lærer, Stenlille 343, 411.
 Povlsen, M., maskinmester, Korsør 472.
 — Niels, gdjr, Asnæs 306.
- Quist, forpagter, Hørbygaard 259.
- Raadsig, P., kunstmaler 353, 355, 600.
 Raaschou-Nielsen, H., rektor, Sorø 384.
 Rafn, Martin, indremiss, Roskilde 28, 224.
 Rask, Rasmus, sprogforsker 322.
 Rasmussen, mejeribest, Gørlev 137.
 — friskolelærer, Vinde Helsing 214.
 — A. O., forstander, Tune 80.
 — Chr., gdjr, Boeslunde 475.
 — Chr., gaardbest, Butterup 232.
 — Chr., parcellist, Odden 286.
 — H., S Jernløse 235.
 — Hans, friskolelærer, Elled 125, 134, 141.
 — Hans, gdjr, Bregentved, Ørsted 98.
 — Hans, fisker, Dalby, K Helsing 211.
 — Jens, landstingsmd, Udby v Vordingborg 728.
 — Jørgen, Gudmindrup 279, 288, 309.
 — Kr., gdjr, K Hyllinge 67.
 — Knud, polarforsker, dr phil 97.
 — Lars, boelsmand, Døjringe 408.
 — Lars P., landbrugsskoleforst, Stevns 630.
 — Niels, gdjr, Asnæs 306.
 — Niels, indremiss 333.
 — N. F., gdjr, Nordrup 361.
 — N. H., seminarieforst, Haslev 375.
 — P., gdjr, Havborup, St Tostrup 249.
 — P., lærer, Lidemark 599.
 — S., friskolelærer, Røsnæs 127, 130 f, 132.
 — S. A., indremiss, Skelskør 131, 479.
 — T. J., indremiss, Køge 90.
 Rasmussen-Byskov, S., gdjr, landstingsmd 122.
 Ravn, lærer, Herfølge 586, 589.
 — folketingsmd, Haraldsted 352.
 von der Recke, Ernst, digter 567.
 Refstrup, friskolelærer, Vemmelv 411.
 Reher, skrædder, Holbæk 222.
 Reedtz-Thott, baron, Gavnsø 641, 651.
 Reumert, Ellen, forfatterinde 683.
 Reventlow, C. D. F., greve 473.
 — J. L., greve 473.
 Richardt, C., smed, Dalby 578.
 Richter, H. Jessen, indremiss, Sorø 384.
 Riisgaard, C., indremiss, Slagelse 425.
 Ringe, K., gdjr, Venslev 505.
 Rode, Gotfred, højskoleforst, Gentofte 565, 653.
 — Ove, politiker 113, 127, 264.
 Rohde, Joh., kunstmaler 87, 283, 331, 402, 412, 578, 582, 631.
 Rosendal, J. J., lærer, Høve, Asnæs 115, 306.
 Rosenkrands, friskolelærer, Kærby 131, 140.
 Rosenørn, overplante, Roskilde 28.
 Rosing, Mich., overlærer, Sorø 384, 386, 462.
 Roslev, folketingsmd, K Hyllinge 67.
 Rothe, E., kunstmaler 159.
 Rottwitt, E., højskoleforst, Høng 115, 158, 198.
 Rugaard, lærer, Sandby 688.
 Rützou, L., forstander, Røsnæs 122.
 Rømer, Lis, KFUK-sekretær 224.
 Rømming, Martin, Daastrup 99.
 Rønne, N., lærer, Haarslev 500.
 Rønnow-Jensen, skoleinspektør, Holbæk 224.
 Rønsager, A., lærer, Sværdborg 663.
 Rørbeck, lærer, Glim 56.
 Rørdam, Vald., digter 252, 579, 765.
- Sabroe, P., politiker 154.
 Sams, Poul Petersen, Vallekilde 330.
 — Troels, Vallekilde 330.
 Schafte, N., lærer, Kongsted 583.
 Schandorph, S., forfatter 345.
 Schmidt, T., lærer, Ladby 543.
 — Vald., professor 615.
 Schleisner, kunstmaler 169, 175, 370.
 Schou, C. A. S., lærer, Skippinge 492.
 — Frida, frk, Knabstrup 235.
 — H. H., teglværksejer, Knabstrup 235.
 — H. J., overlæge, dr med, Filadelfia 172, 235.
 Schow, N. B., lærer, Grevinge 113.
 Schrøder, F., kordegn, Slagelse 425.
 — Johs. E., højskoleforst, Brøderup (senere vinhdtr, Kbhvn) 554, 582, 591, 646, 712, 713.
 — Ludvig, højskoleforst, Askov 59, 137, 328, 330, 392, 434, 489, 582, 713, 744, 749.
 — S., skovfoged, Glumsø 685.
- Schrøder, lærer, Køng 660.
 Selchau, godsejer, Selchalsdal 162.
 Sell, A., overlæge, Filadelfia 169, 170 f, 193.
 Sibbern, F. C., 31, 348, 586, 715.
 Sigmer, S., postassistent, Nykøbing 283.
 Simonsen, N., kunstmaler 169, 361, 409.
 — N., tømrer, Gørlev 206.
 — P., gdjr, Testrup 374, 380.
 Skaarup, C., lærer, Høve 485.
 Skar, Marius, højskoleforst, Stevns 630.
 Skjoldager, N., lærer, Jyllinge 53.
 Skov, O., højskoleforst, Høng 199.
 Skovdam, H. N., indremiss, Næstved 363, 666.
 Skovgaard, Hjalte, kunstmaler 409.
 — J. T., kunstmaler 51, 100.
 — Joakim, kunstmaler 157, 226, 331.
 — Niels, kunstmaler 465.
 Skovholm, friskolelærer, Osted 56.
 Skrefsrud, L. O., miss, Santalistan 117, 138, 158.
 Slot, G., kordegn, Slagelse 425.
 Slott, F., bagermester, Hjembæk 267.
 Smidt, E., indremiss, Køge 90.
 Smith, F. R., lærer, Himmelve 40.
 Sommer, M., lærer, Nykøbing 283.
 Sonne, C., forpagter 155.
 Spandet, etrd 453.
 Spange, T. J., lærer, Egeslevmagle 483.
 Spliid, bogbinder, Faarevejle 309.
 Staal, E., ORSagfører 223, 237.
 Stampe, baron, Nysø 696.
 Stauning, Th., politiker 598.
 Steffens, Henrik 129.
 Steincke, K. K., politiker 278.
 Stemmann, amtmand, Sorø 383, 384, 459.
 Stenbæk, K., friskolelærer, Vemmelv 461, 693, 756.
 Stephansen, A., forstander, Holsteinsminde 470, 476, 524, 534, 536.
 Stobbe, Kr., gdjr, indremiss, St Røttinge, Snesere 713.
 Storck, F. L., kunstmaler 80, 85, 108, 406, 447, 562, 575, 582, 599, 608, 612, 638.
 — H., professor, arkitekt 226, 347, 400, 612, 745.
 — J., kunstmaler 699.
 Struck, Sofie, frk, Bregninge 315.
 Stubbe Teglbjærg, H. P., overlæge, dr med, Filadelfia 172.
 Stubkjær, Anders, indremiss 149, 180, 187, 195, 222, 363, 367, 487.
 Svanenskiold, Rigmor, frk, Ubberup 136.
 Svendsen, A., forstander, Tune 72, 80.
 — C., gdjr, Sæby v Høng 159.
 Svendstrup, N. R., højskoleforst, Stevns 630.
 Sylow, H., dommer, Korsør 442.
 Sønderberg, forstander, Haslev 377.
 — E., indremiss, Slagelse 425.
 Søndergaard, Ole, kunstmaler 225.
 — P., kunstmaler 624.
 Sørensen, kmdb, Kalundborg 122.
 — lærer, Lundforlund 454.
 — lærer, Viemose 739.
 — maler, Glumsø 685.
 — Anna, frk, Haslev 375.
 — A., gdjr, Flinterup 406.
 — A. P., gdjr, Mullerup 212.
 — Bodil, syerske, Ugerløse 250.
 — Enevold, kultusminister 37, 538.
 — Fritz, bager, Køge 90.
 — Hans, indremiss, Eskebjerg 114, 121, 141, 158, 222, 280, 301, 314, 324, 327.
 — H. P., boelsmand, Dalby, K Helsing 211.
 — J. A. S., kordegn, Skelskør 480.
 — Jens, Butterup 232.
 — Jens, væver, K Helsing 210.
 — J. P., gdjr, K Helsing 211.
 — Johs., gdjr, Merløse 230.
 — K., husejer, Munkebjergby 408.
 — Karl, boelsmand, Ørsløv v Slagelse 179.
 — L. P., væver, Mullerup 212.
 — Marius, indremiss, Rye, Gørlev 207.
 — Niels, gdjr, Alsted 397.
 — N., lærer, Spjellerup, Marvede 531.
 — N. P., kordegn, Slagelse 425.
 — P., gdjr, Haarlev 607.
 — P., gdjr, Ørdrup, redaktør IM's tid 17, 218, 240 f, 246 f.
 — P., landmand, Haraldsted 351.
 — P., skomager, Gørlev 140, 205, 208.
 — Rasmus, lærer, lægprædikant, Venslev 12, 112, 157, 205, 246 f, 340, 419, 459 f, 469, 471, 491, 503 f, 519, 537, 656.
 — Rasmus, skrædder, Sejerø 333.
 — S., gdjr, Tune 80.
 — S., indremiss 115, 333.
 — S. P., gdjr, Blæsinge 190.
 — Ville, gdjr, indremiss 89.
 — V., gdjr, Uglerup 162.

- Tagmose, A., indremiss 122.
 Thalbitzer, V., forpagter, Turebyholm 577, 591.
 Thers, snedker, Slagelse 418.
 Thomsen, A., overlærer, Holbæk 225.
 — A., kunstmaler 70, 598.
 — Bertel, friskolelærer, Ubberup 131.
 — Carl, kunstmaler 52, 274, 411, 726.
 — E., gdjr, Tølløse 239.
 — N., friskolelærer, Ubberup 130, 132, 141.
 — P. K., overlærer, Korsør 442.
 — Rs., gdjr, Gudum 190.
 — S., gdjr, Havnelev 638.
 Thorlø, H., højskoleforst, Haslev 376, 378.
 Thornberg, oberst 28.
 Thorsen, murer, Sejersø 332.
 Thorvaldsen, Bertel, billedhugger 242, 273, 355, 359, 361, 383, 517, 538, 643, 647, 649, 679, 704, 739, 767.
 Thøgersen, N., skolebest, Holbæk 223.
 Tiim Petersen, O, frk, forst, Skovgaard, Førslev 525.
 Tjelum, N. C., lærer, Ugerløse 251, 723.
 Toft, Marie, ~ N. F. S. Grundtvig 590, 640, 644 f, 662.
 Toft, N., seminarielærer 426.
 Tolderlund, L. N. V., lærer, Vallensved 528.
 Topp, apoteker, Sæby 158.
 Tregder, P. H., rektor, Sorø 383.
 Trier, Ernst, højskoleforst, Vallekilde 16, 18, 115, 116, 129, 130 f, 132 f, 134, 190, 213, 266, 274, 280, 285, 288, 292, 301, 303, 306, 316, 324, 327, 330 f, 408, 426, 434, 630, 646, 650, 725, 744, 766.
 — Troels, Vallekilde 330, 395, 432.
 Trine fra Feddet, Roholte 587, 707.
 Tscherning, A. F., politiker 112, 263.
 Tuscher, kunstmaler 57.
 Tvede, F. V., arkitekt 122, 192.
 Utzon-Franck, maler og billedhugger 312.
 Valentiner, Axel, forfatter 76.
 — forpagter, Gjorslev 611.
 Varming, Agnete, malerinde 239.
 Warming, Johs., proprietær, Johannesdal 455.
 Vedel, Johannes, smed, Høve 476, 485, 489.
 Wegener, Th., kunstmaler 41, 293, 601, 721.
 Wemmelund, N., herregaardsmissionær, Høng 200.
 West, A. J., rektor, Sorø 384.
 Weyse, C. E. F., komponist 37.
 Wiedevelt, billedhugger 676.
 Wienberg, skomager, Præstø 696.
 Wiggers-Hansen, Signe, frk, Holbæk 229.
 Vigholt, V., læge, Slagelse 339.
 Vilhelmsen, R., Korsør 442.
 Wille, V. A., læge, Køge 90.
 Winding, Ove, tandlæge 224.
 Winstrup, Ole, smed, Fuglebjerg 538.
 Vinther, K., lærer, Vejle 651.
 — K. M. H., lærer, Dysted, Toksværd, forfatter 589, 640, 642, 696, 697, 706, 713, 720, 735.
 — P. J. M., seminarieforst 331.
 Winther, Christian, digter 539, 546, 586, 649, 678, 696.
 Wiskinge, S., lærer, forfatter, Svebølle 322.
 Witzansky, H., redaktør, Kbhvn 414.
 Wiuff, gdjr, Ubby 152.
 Voigt, F., friskolelærer, Rørby 140.
 Worsøe, lærer, Nordrup 360.
 Wøldike Nielsen, H., lærer, Kvistlemark 535.
 Zahle, C. T., statsminister 425, 463.
 Zeuthen, H., professor 706.
 Zoëga, Georg 631.
 Øhlenschläger, Adam 732, 745.
 Ørsted, H. C., 31, 306, 529.
 Ørum, J., skolebest, Vordingborg 699.